

Mateja Jeraj, Jelka Melik

KAZENSKI PROCES

*proti Črtomirju Nagodetu
in soobtoženim*

KAZENSKI PROCES

proti Črtomirju Nagodetu in soobtoženim

Študija in prikaz procesa

Obdobje takoj po vojni je eno najpomembnejših v naši novejši zgodovini. Če je druga svetovna vojna uničila staro celino, potem so bila prva povojna leta pravi protejski kaos, iz katerega se je izoblikovala nova Evropa. Prav v tem nasilnem, maščevalnem času so vzniknili mnogi naši upi, stremljenja, predsodki in zamere. Vsakdo, ki bi res rad razumel Evropo, kot jo poznamo danes, mora najprej razumeti, kaj se je tukaj dogajalo v tem ključnem formativnem obdobju. Nikomur ne bo koristilo, če se bo izogibal težavnih ali občutljivih tem, saj so temelji, na katerih je nastala moderna Evropa.

(Keith Lowe, Podivjana celina)

*Ko je človek kralj, ne gleda v svet sam v vrvežu sveta,
ampak se vzpne na grič, ki je brez barv in brez sonca,
da mu pogled je neskalsen in stvaren.
Popušcanje, usmiljenje, ljubezen so čustva,
prikladna za družinsko izbo.
Kdor je na prestolu, pozna le preiskavo, sodbo, kazen.
Kdor se upre kraljevskemu ukazu, pristane
na preiskavo, sodbo, kazen.*

(Dominik Smole, Antigona)

Kazalo

A. Uvodna poglavja	6
I. O Nagodetovem procesu	7
II. Obtoženi in obsojeni	21
III. Vzroki in okoliščine Nagodetovega procesa	79
1. Obračun z opozicijo – s predstavniki političnih strank, ki so delovale v prvi Jugoslaviji	80
a) Od sporazuma Tito-Šubašić do volitev v ustavodajno skupščino	80
b) Politični sodni procesi kot način obračuna z opozicijo	86
2. Nasprotja med vzhodnim in zahodnim blokom (hladna vojna)	96
3. Jugoslovanska emigracija v Avstriji	101
4. Odnosi obsojenih na Nagodetovem procesu s tujimi državljani	109
IV. Kazensko pravo in kazensko sodstvo v času Nagodetovega procesa	121
1. Uvod	122
2. Sodna oblast	128
3. Pravosodna uprava	131
4. Sodišča	132
5. Tožilec	133
6. Narodna milica in Uprava državne varnosti	138
7. Obdolženec	139
8. Sklep	146
V. Namen, zamisel in zgradba objave kazenskega sodnega spisa proti Nagodetu in soobtoženim	148

B. Objava virov	154
I. Zapisnik glavne obravnave	155
Prvi dan – 29. julija 1947	155
Začetek obravnave	155
Obtožnica	157
Nadaljevanje obravnave	188
Drugi dan – 30. julija 1947	232
Tretji dan – 31. julija 1947	306
Četrty dan – 1. avgusta 1947	398
Peti dan – 2. avgusta 1947	465
Šesti dan – 4. avgust 1947	560
Sedmi dan – 7. avgusta 1947	561
Obtožnica proti Francu Snoju	561
Nadaljevanje obravnave	565
Osmi dan – 8. avgusta 1947	647
Deveti dan – 9. avgusta 1947	674
II. Sodba	745
Zapisnik tajnega posvetovanja sodnega senata, 11. avgusta 1947	745
Deseti dan – 12. avgusta 1947	748
Razglasitev sodbe	748
III. Dokazno gradivo tožilstva	781
Dokazno gradivo, podano v obtožnici	781
Dodatno dokazno gradivo	901
Seznam dokaznega gradiva	993
C.	997
O avtoricah	998
Viri in literatura	998
Seznam reproduciranega gradiva	1010
Kratice in okrajšave	1015
Osebno kazalo	1020

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

34.096:929Nagode Č.

JERAJ, Mateja, 1955-
Kazenski proces proti Črtomirju Nagodetu in soobtoženim : študija in prikaz procesa /
Mateja Jeraj, Jelka Melik. - Ljubljana : Arhiv Republike Slovenije, 2015

ISBN 978-961-6638-27-2
1. Melik, Jelka
279272960

Zahvala

Za izid obsežne publikacije, ki združuje tako študijo kot objavo virov, se najprej iskreno zahvaljujema *prof. dr. Francetu Dolinarju*, ki je davnega leta 1996 Kazenski proces proti Nagodetu in soobtoženim uvrstil v raziskovalni projekt Edicija Viri II, nekdanjemu direktorju Arhiva Republike Slovenije *dr. Jožetu Dežmanu*, ki naju je spodbudil, da že skoraj pozabljeno delo ponovno vzameva v roke, ter sedanjemu direktorju *mag. Bojanu Cvelfarju*, ki je objavo omogočil in prijazno podprl. Zahvaljujema se tudi *doc. dr. Matevžu Koširju*, ki je kot urednik publikacije zavzeto spremljal njen nastanek.

V veliko podporo sta nama bila *prof. dr. Peter Vodopivec* in *doc. dr. Gorazd Bajc*, ki sta zelo skrbno prebrala celotno besedilo in toplo priporočila izid knjige.

Za pričujoče delo je bilo treba opraviti številne raziskave, pregledati in reproducirati veliko arhivskega gradiva, kar bi nama nikakor ne uspelo brez pomoči številnih sodelavcev iz Arhiva Republike Slovenije: *Tadeja Cankarja*, *mag. Metke Gombač*, *Vesne Gotovina*, *Boruta Jurce*, *Polone Trobec Mlakar*, *dr. Andreja Nareda*, *mag. Aide Škoro Babič*, *Mojce Tušar* ter vseh sodelavcev iz sektorja za informacije in dokumentacijo. Vsem se iskreno zahvaljujema.

Hvaležni sva *Kristini Knop Razoršek* iz Odvetniške zbornice Slovenije, ki nama je pomagala pri iskanju podatkov in fotografij odvetnikov.

Za pomoč pri posredovanju fotografij sva dolžni zahvalo tudi *Ivu Vraničarju* iz Muzeja novejše zgodovine in društvu Nova slovenska zaveza, še posebej *Meti Velikonja*, *Mateju Zalarju* pa za fotografsko delo.

Pri iskanju literature sta nama bila v veliko pomoč *Igor Zemljič* in *Sergej Škofljanec* iz knjižnice Inštituta za novejšo zgodovino.

Zahvaljujema se *Maji Urek* za nepogrešljivo pomoč pri prevodu angleških besedil in *Mileni Fabiani* iz Sektorja za prevajanje pri Generalnem sekretariatu Vlade Republike Slovenije za tankočutno lektoriranje uvodne študije.

Hvaležni sva *Alenki Puhar* in *dr. Anji Dular* za posredovanje podatkov in pomoč pri iskanju sorodnikov obsojenih in drugih oseb, ki bi karkoli vedele o procesu.

Še prav posebej pa bi se radi zahvalili vsem, ki so – kljub bolečim spominom – privolili v pogovore o svojih starših in drugih sorodnikih, obtoženih v procesu, nama posredovali osebne podatke in fotografije ter pomagali oblikovati življenjepise: *Angeliki Hribar*, *Sabini Zupan Stojanovski*, *dr. Jaroslavu Lajovicu*, *Darji Okorn* in *dr. Marku Pircu*.

Mateja Jeraj, Jelka Melik

A.

**Uvodna
poglavja**

I.

O Nagodetovem procesu

V javnosti moramo namreč vzdrževati določen pritisk, napetost, ki bo poudarjala obveznosti in podrejenost posameznika skupnosti. Takšni ukrepi, ki bi jih lahko imenovali tudi preventivne, se bodo v zavesti skupnosti bogato obrestovali. Narod mora biti pripravljen na žrtve.

Tudi na nesmiselne in krivične žrtve.

(Vladimir Kavčič, Zapisnik)

Najpomembnejši razlog, zakaj v komunizmu ni prišlo do organiziranega nasprotovanja, pa leži globoko v vseobsežnosti in totalitarizmu komunistične države.

Ta je prodrla v vse pore družbe in osebnosti ...

Vstati proti državi ni pomenilo samo umreti kot obupanec, ampak biti ožigosan in izobčen iz družbe.

(Milovan Đilas, Novi razred)

V poletnih mesecih leta 1947 je pred Vrhovnim sodiščem Ljudske republike Slovenije (LRS) potekalo sojenje petnajstim slovenskim izobražencem, s katerim je želelo komunistično vodstvo obračunati z drugače mislečimi posamezniki, ki so si želeli vzpostavitev parlamentarnega večstrankarskega sistema po vzoru zahodnih demokracij. Proces je postal po prvoobtoženem Črtomirju Nagodetu poznan kot Nagodetov proces. Sodi med najbolj znane povojne politične procese na slovenskih tleh, ki naj bi v prvi vrsti služil zastraševanju tako dejanskih kot potencialnih političnih nasprotnikov, predvsem iz vrst starih političnih strank.¹ Začelo se je že spomladi, ko je bilo aretiranih več deset posameznikov, njihovih družinskih članov, znancev in prijateljev. Aretacije, izvedene brez predhodne propagande, so povzročile med Ljubljancani veliko vznemirjenja in širjenje alarmantnih vesti. Slišati je bilo mogoče, da je bilo aretiranih okrog 80 profesorjev in dijakov ljubljanske univerze, neki vratar frančiškanskega samostana pri Tromostovju pa naj bi celo spraševal, če je bilo zares prijetih 800 zaposlenih na različnih ministrstvih.² Sledila so dolgotrajna mučna zaslišanja, pogosto v nočnih urah, opravljene so bile številne hišne preiskave.³ Do konca julija je bila sestavljena obtožnica proti štirinajstim posameznikom, obtoženim, da naj bi v vojnih letih sodelovali z gibanjem Draže Mihailovića,⁴ z vohunom in »gestapovskim⁵ agentom«⁶ Vladimирjem Vauhnikom⁶ in s pripadniki tujih (zahodnih) tajnih služb v korist »imperialističnih držav«

¹ Več o tem v poglavju Vzroki in okoliščine Nagodetovega procesa.

² Več o tem Žiga Koncilija: Politični sodni procesi in komentarji javnosti ob Nagodetovem procesu. V: Prispevki za novejšo zgodovino, 2011, št. 1, str. 221–241 (odslej Koncilija, Politični sodni procesi). Glej tudi SI AS 1931 Republiški sekretariat za notranje zadeve (RSNZ), Proces Nagode (odslej SI AS 1931), t. e. 590.

³ Gradivo o zaslišanjih in preiskavah se nahaja v SI AS 1931, t. e. 568–577, 581–586 in SI AS 1237 Vrhovno sodišče Republike Slovenije (odslej SI AS 1237), t. e. 259–260.

⁴ **Dragoljub Mihailović**, vzdevek **Draža** (1893–1946), srbski general in politik, rojen v Ivanjici pri Čačku, se je v letu 1910 vpisal na vojaško akademijo v Beogradu, sodeloval v balkanskih vojnah (1912–1913) in 1. svetovni vojni. Po vojni se je strokovno izpopolnjeval v Franciji, predaval na beograjski vojaški akademiji, služboval v generalštabu jugoslovanske vojske, bil vojaški ataše v Sofiji in Pragi, nekaj časa tudi komandant 39. pehotnega polka v Celju in leta 1939 dosegel čin polkovnika. Pomladi 1941, po kapitulaciji Jugoslavije, je organiziral odporiško četniško gibanje, v zadnjih mesecih 1941 ga je predsednik jugoslovanske emigrantske vlade v Londonu razglasil za komandanta vseh oboroženih enot v Jugoslaviji in ga povišal v generala, januarja 1942 pa imenoval za vojnega ministra. Po neuspešnih pogajanjih s partizanskim komandantom Josipom Brozom Titom se je boril tudi proti partizanom. Leta 1943 so mu zahodni zavezniki zaradi premajhne angažiranosti v boju proti okupatorjem odrekli dotedanjo podporo, po sporazumu Tita s Šubašičem v letu 1944 pa ga je jugoslovanska londonska vlada odstavila z dotedanjega položaja. Po končani vojni se je skrival v vzhodni Bosni, dokler ni bil marca 1946 ujet in na procesu pred Vrhovnim sodiščem FLRJ v Beogradu od 10. do 15. 6. 1946 obsojen na smrt z ustrelitvijo. Kazen je bila izvršena 17. 7. (Ljubo Sirc: Med Hitlerjem in Titom. Ljubljana 1992 /odslej Sirc, Med Hitlerjem in Titom/, str. 45–46; Igor Antič, Veliki svetovni biografski leksikon. Osebnosti, ki so oblikovale našo civilizacijo. Ljubljana 2002 /odslej Antič, Veliki svetovni biografski leksikon/, str. 732.)

⁵ **Gestapo** – kratica za Geheime Staatspolizei, ki je bila uradna tajna policijska organizacija v nacistični Nemčiji.

⁶ **Vladimir Vauhnik** (1896–1955), častnik, rojen v naselju Mihalovci (Svetinje) v Slovenskih goricah, se je vpisal na vojaško akademijo na Dunaju, bil med 1. svetovno vojno vpoklican k vojakom, v letih 1918–1919 pa je sodeloval v bojih za severno mejo na Koroškem. Po vojni je končal višjo vojaško in generalštabno šolo v Beogradu, se izpopolnjeval v Franciji in Veliki Britaniji, nato pa služboval v različnih krajih Jugoslavije. Leta 1938 je bil imenovan za jugoslovanskega vojaškega atašeja v Berlinu. Nekaj dni pred nemškimi napadom na Jugoslavijo je o tem obvestil jugoslovansko vojaško vodstvo, zaradi česar ga je nemška policija aretirala, a je bil kmalu izpuščen. Potem je, najbrž v soglasju z britansko obveščevalno službo, odšel v Zagreb in vstopil v vojsko neodvisne države Hrvaške (NDH). Jeseni 1941 se je preselil v Ljubljano, kjer je ostal do pomladi 1944. Tu je vzpostavil eno od središč obveščevalne mreže Berliner Bör-

Dunaju, redni profesor na Tehniški fakulteti v Ljubljani, poročen, oče dveh otrok, Boris Furlan, star 53 let, pravnik, redni profesor na Pravni fakulteti v Ljubljani, poročen, oče treh otrok, Zoran Hribar, star 48 let, gimnazijski profesor, poročen, oče treh otrok, Angela Vode, stara 55 let, strokovna učiteljica, samska, Metod Kumlj, star 47 let, strokovni učitelj, poročen, oče treh otrok, Pavla Hočevnar, stara 58 let, upokojena učiteljica, samska, mati enega otroka, Svatopluk Zupan, star 28 let, pravnik, samski, Bogdan Stare, star 40 let, geodet, poročen, oče treh otrok, Metod Pirc, star 51 let, »kapetan vojnega broda« v pokoju, poročen, oče enega otroka, Vid Lajovic, star 30 let, pravnik, samski, Franjo Sirc, oče Ljuba Sirca, star 56 let, absolvent trgovske akademije, poročen, oče enega otroka, in Elizabeta Hribar, žena Zorana Hribarja, stara 34 let, akademska kiparka, poročena, mati treh otrok. Večina jih je bila v preiskovalnem zaporu – v Centralnih zaporih Uprave državne varnosti (UDV) za Slovenijo⁸ na Poljanskem nasipu že od konca maja.⁹

29. julija se je začela »javna razprava pred Vrhovnim ljudskim sodiščem LRS zoper obtoženega inž. Nagode Črtomira in soobtožence«, ¹⁰ ki je trajala 9 dni. Končala se je 9. avgusta, sodba pa je bila razglašena tri dni pozneje, 12. avgusta. Šesti dan javne razprave oziroma glavne obravnave, kakor bi rekli danes, je javni tožilec dal predlog za združitev postopka zoper člane Nagodetove skupine, kot so običajno imenovali obtožence, s postopkom proti petinštiridesetletnemu gospodarstveniku in politiku Francu Snoju, poročenemu in očetu treh otrok.¹¹ Na podlagi dotedanjega poteka razprave naj bi namreč ugotovil, da je bil z »inkriminirano organizacijo Nagode Črtomira« najtesneje povezan tudi Franc Snoj. Zaprošil je tudi za tridnevno prekinitev razprave, kolikor naj bi tožilstvo potrebovalo za zaključek preiskave. Sodišče je njegovemu predlogu seveda ugodilo in sedmi dan razprave (7. avgusta) je javni tožilec predstavil obtožnico še zoper Snoja. Razprava je bila javna, razen enega dne

⁸ **Uprava državne varnosti – UDV** (bolj znana pod kratico Udva, ki izhaja iz srbohrvaškega poimenovanja Uprava državne bezbednosti – UDB), naslednica Oddelka za zaščito naroda (Odeljenje za zaščito naroda – OZNA), je nastala aprila 1946 kot samostojen, strogo centraliziran državni organ, pristojen za varovanje ustavne ureditve v Jugoslaviji. V prvih letih po končani vojni je obračunavala s sovražnimi vojaškimi formacijami in skupinami, ki so se skrivale v državi ali vdirale vanjo od zunaj, sodelovala pri varovanju mej, preprečevala dejavnost tujih obveščevalnih služb in politične emigracije, imela pa je tudi pomembno vlogo pri preganjanju dejanskih in namišljenih nasprotnikov oblasti ter pri pripravi in izvajanju političnih sodnih procesov. Sprva je bilo njeno delo razdeljeno na oddelke in odseke (za obveščevalne službe, emigracijo, meščanske stranke, duhovščino, ilegalne skupine, sabotaže, industrijo, promet, univerzo), od 1953 pa je delovala v obliki centrov (za spremljanje in preprečevanje obveščevalne, protiobveščevalne in emigrantske dejavnosti ter delovanja notranjih nasprotnikov). S pomočjo prostovoljnih in prisilnih sodelavcev je spremljala ne le dejansko in domnevno protidržavno delovanje, ampak tudi razmišljanja in občutke posameznikov. Leta 1966 je bila UDV temeljito reorganizirana in je od 1967 delovala pod nazivom Služba državne varnosti v sestavi ministrstva za notranje zadeve. UDV za Slovenijo je bila ustanovljena takrat kot zvezna uprava in je delovala na enak način. Sprva je bila organizirana v skladu z upravno razdelitvijo republike (oblastni oz. okrožni oddelki in okrajna pooblaščenstva). Leta 1952 so bila nekatera delovna področja izvzeta iz pristojnosti UDV (npr. milica), republiške UDV pa so postale samostojnejše (republiška UDV je bila enota republiškega ministrstva za notranje zadeve, njeno delo pa je tako kot na zveznem nivoju potekalo v obliki centrov). Voditelji – načelniki slovenske UDV so bili Ivan Maček, Ivo Svetina, Niko Šilih in Mitja Ribičič. (ES 14, str. 66.)

⁹ Podatki so povzeti po navedbah v obtožnici (SI AS 1237, t. e. 257), po potrebi dopolnjeni s podatki iz življenjepisov, ki so jih obtoženi na zahtevo zasliševalcev napisali med preiskavo, in iz izjav ob zaslišanjih.

¹⁰ Prikaz dogajanja na sodišču, predstavljen v nadaljevanju besedila, temelji na zapisniku javne razprave, ki se nahaja v SI AS 1931, t. e. 589 (ali SI AS 1237, t. e. 257).

¹¹ Podatki so povzeti po življenjepisju in zaslišanju. (SI AS 1931, t. e. 569, št. 14364–14366, 14387.)

LJUDSKA REPUBLIKA SLOVENIJA
MINISTRSTVO ZA PRAVOSODJE

Ljubljana 29. januarja 1947.

VRHOVNO SODIŠČE LJUBLJANI **Su 20**

Štev. II-1263/45-31 Došlo: 31 I 1947 u — uri — min.

1 krat 9 prilog — rubrik 4/47
1

Predsedništvu vrhovnega sodišča LRS

v

LJUBLJANI.

Na zasedanju skupščine Ljudske republike Slovenije dne 17. januarja 1947 so bili izvoljeni: Žigon Alojzij za predsednika vrhovnega sodišča LRS, Dolničar Matej, sodnik okrožnega sodišča v Mariboru za podpredsednika vrhovnega sodišča LRS in za sodnike vrhovnega sodišča LRS dr. Gaber Milko, dr. Petelin Bogdan, dr. Gruden Ludvik, Černe Josip, Dolinšek Josip, Pakiž Silverij in Knez Rihard.

Izvolite vsem zgoraj navedenim vročiti pod ./.. priložene dekrete.

O dnevu nastopa službe sodnikov Pakiža Silverija, Kneza Riharda in Dolničarja Mateja izvolite poročati s priključitvijo zapisnika o zaprišegi. Dolničar Matej je bil razrešen službovanja pri okrožnem sodišču v Mariboru dne 25. januarja 1947 z napotilom, da se zaradi nastopa službe takoj javi pri vrhovnem sodišču.

Po naročilu generalnega sekretarja VLRS so bili sodniki dr. Rupnik Vladimir, dr. Vasič Ivan in Habermuth Avgust stavljeni na razpolago Predsedstvu VLRS. Izvolite navedene tri sodnike formalno takoj razrešiti in naročiti, da se takoj zglase pri generalnem sekretarju VLRS. Ker se jim s potekom 31. januarja 1947 ustavi izplačevanje službenih prejemkov po pravosodni upravi izvolite njihove za mesec februar 1947 nakazane službene prejemke vrniti po priloženi položnici, in hkrati tudi doklado, ki je bila nakazana sodniku dr. Gabru Milku.

Smrt fašizmu - svobodo narodu!

Minister za pravosodje:
Dr. Jože Pokorn/
Jože Pokorn

(7. avgusta), ko je bila zaradi obravnave sodelovanja obtoženih s predstavniki tujih držav, predvsem z britanskimi diplomati, javnost izključena. Takrat je bilo pojasnjeno, kdo so bili člani predstavništva tujih držav, ki so jim obtoženci pošiljali vohunska poročila, in kaj naj bi ti od obtoženih zahtevali.

Glavna obravnava je potekala pred senatom Vrhovnega sodišča LRS, ki so ga sestavljali: predsednik Matej Dolničar,¹² podpredsednik Vrhovnega sodišča LRS, sodnika Silverij Pakiž¹³ in Rihard Knez,¹⁴ nadomestni sodnik Jože Černe (vsi sodniki

¹² **Matej Dolničar** (1908–1991), rojen v Pretrežu blizu Slovenske Bistrice. Sprva ga je najbolj zanimalo gradbeništvo, zaradi pomanjkanja sredstev pa se je odločil za študij na ljubljanski pravni fakulteti. Zaradi slabih gmotnih razmer je v študentskih letih delal pri hranilnici v Slovenski Bistrici. Bil je tudi tajnik krščanskosocialističnega akademskega kluba Borba in član marksističnega krožka. Po končanem študiju (v letu 1932) je služil vojaški rok v šoli za rezervne pehotne oficirje v Novem Sadu. Odvetniško in sodno prakso je opravljal v Slovenski Bistrici in Mariboru. Leta 1937 je opravil sodniški izpit, služboval v Trebnjem in Radljah ob Dravi ter julija 1940 postal sodnik okrajnega sodišča v Gornji Radgoni. Državno službo pa je kmalu zapustil in postal pripravnik v zasebni notarski pisarni v Mariboru. Po nemški okupaciji v aprilu 1942 je izgubil službo in bil določen za izselitev v Srbijo, zaradi česar se je umaknil v domači Pretrež. Prisilno je bil mobiliziran v Wehrmannschaft, nemško pomožno vojaško-polijsko formacijo, a je iz nje samovoljno izstopil. Od avgusta 1941 do septembra 1944 je bil zaposlen pri Borzi dela v Mariboru. Jeseni 1943 je začel podpirati NOG predvsem z zbiranjem različnih prispevkov. Ko ga je začel zasledovati gestapo, se je septembra 1944 pridružil partizanom na Pohorju. Marca 1945 je postal kandidat KPS, v partijo pa je bil sprejet že po končani vojni, avgusta 1945, ko je bil preiskovalec Vojaškega sodišča Mariborskega vojaškega okrožja. Ob koncu oktobra je bil demobiliziran, 15. 12. 1945 je nastopil službo sodnika okrožnega sodišča v Mariboru, pozneje je bil predsednik civilnega oddelka Vrhovnega sodišča LRS, na zasedanju Ljudske skupščine LRS 17. 1. 1947 pa je bil izvoljen za podpredsednika Vrhovnega sodišča. (SI AS 1589 Centralni komite Zveze komunistov Slovenije – CK ZKS /odslej SI AS 1589/, t. e. 4065, Anketni list, 10. 9. 1946, Življenjepis, 27. 11. 1946; SI AS 1237, t. e. 23, Su 20/4/47/1, Dopis ministrstva za pravosodje pri Vladi LRS Predsedništvu Vrhovnega sodišča LRS, 29. 1. 1947.)

¹³ **Silverij Pakiž** (1894–1963), rojen v Ribnici na Dolenjskem, končal pravno fakulteto v Zagrebu, v prvi Jugoslaviji je bil član Sokola in Francoskega kluba v Novem mestu. Zaposlen je bil kot sodnik pri različnih okrajnih sodiščih, nato pa pri okrožnem sodišču v Novem mestu, kjer je ostal do marca 1942, ko je bil aretiran in za en mesec zaprt. Potem je nadaljeval sodniško delo, dokler ni bil v avgustu istega leta ponovno aretiran in poslan v internacijo na Rab, od koder se je vrnil 22. 9. 1943. V NOG se zaradi starosti ni vključil, sodeloval pa je v OF in organih t. i. ljudske oblasti. V letu 1944 je bil referent Komisije za ugotavljanje zločinov okupatorjev in njihovih pomagačev pri Predsedstvu Slovenskega narodnoosvobodilnega sveta (SNOS), od 1. 9. 1944 pa načelnik odseka za sodstvo. Po lastnih besedah je bil strokovno usposobljen za področje civilnega sodstva. Po vojni je bil med drugim pomočnik ministra za pravosodje, 17. 1. 1947 pa je bil izvoljen za sodnika Vrhovnega sodišča LRS. Napisal je deli Partizansko sodstvo (1949) in Partizansko sodno pravo (1952), objavljal je članke v strokovnih revijah, med drugim v Ljudskem pravniku. (SI AS 1487 Centralni komite Komunistične partije Slovenije – CK KPS /odslej SI AS 1487/, t. e. 78, Predsedstvo SNOS, odsek za personalne zadeve, vprašalna pola; SI AS 1237, t. e. 23, Su 20/4/47/1, Dopis ministrstva za pravosodje pri Vladi LRS Predsedništvu Vrhovnega sodišča LRS, 29. 1. 1947; Silverij Pakiž. Osebna bibliografija za obdobje 1949–2014. COBISS.SI Kooperativni online bibliografski sistem in servisi, <http://izumbib.izum.si/bibliografije/Y20141115135209-A90307171.html>, 15. 11. 2014.)

¹⁴ **Rihard Knez - Stanko** (1919–?), rojen v Mariboru, končal 6 semestrov pravne fakultete v Ljubljani (po lastni izjavi svoje stroke ni popolnoma obvladal, manjkala naj bi mu 2 izpita in ustrezna praksa). Do leta 1936 je bil član Sokola, potem pa raznih narodnoobrambnih društev, društva pravnikov na ljubljanski univerzi, od jeseni 1938 Zveze komunistične mladine Jugoslavije (Savez komunistične omladine Jugoslavije – SKOJ), od srede aprila 1940 pa KP. Do jeseni 1941 je bil politično dejaven v partijskih organizacijah na univerzi, potem je bil član partijske celice za severno Ljubljano, nato do julija 1942 vojaški referent rajonskega komiteja Šiška. 28. 7. 1942 so ga pri Sv. Petru na Krasu ujeli Italijani in ga 30. 10. 1942 pred vojaškim sodiščem obsodili na smrt, a je bil po osmih dneh pomiloščen na do smrtno ječo. Do 15. 1. 1944 je bil zaprt v kaznilnici v Parmi. Potem je ilegalno delal za partijsko tehniko v Trstu, dokler ni resno zbolel. 17. 1. 1947 je bil izvoljen za sodnika Vrhovnega sodišča LRS. (SI AS 1487, t. e.

Matej Dolničar

Vrhovnega sodišča LRS), sekretarja Stanko Hribar in Hinko Lučovnik, javni tožilec LRS Viktor Avbelj¹⁵ in njegova pomočnika Marko Simčič¹⁶ ter Martin Žalik.¹⁷ Oblast je želela vzbuditi videz formalno pravnega in pravičnega sodnega postopka, zato so se v devetih dneh razprave zvrstila natančna, dolgotrajna in mučna zaslišanja obtoženih, izvedeni so bili številni dokazi, ki naj bi dokazali njihovo krivdo, tudi zagovorniki obtoženih so včasih prišli do besede. Pa vendar je bilo že od vsega začetka jasno, da bodo vsi obtoženci spoznani za krive in kaznovani. Tempo razprave je brez dvoma narekoval oziroma idejno usmerjal javni tožilec Viktor Avbelj. Razpravo je sicer vodil predsednik sodišča, a so vsi sodniki in tožilci delovali kot povsem usklajeno moštvo. Nekateri izmed obtoženih so prav vse obtožbe zanikali, nekateri so v celoti priznali, kar jim je bilo očitano, večina pa je priznala del očitanih jim dejanj.¹⁸ V svoj zagovor so največkrat navajali dejstvo, da so skušali delovati zgolj kot politična opozicija, ki jo je s predvidevanjem različnih političnih strank dopuščal sporazum Tito-Šubašić.¹⁹ Za dokazovanje te predpostavke

71, Obrazec vprašalne pole za člane komunistične partije; SI AS 1237, t. e. 23, Su 20/4/47/1, dopis ministrstva za pravosodje pri Vladi LRS Predsedništvu Vrhovnega sodišča LRS, 29. 1. 1947; glej tudi Sirc, Med Hitlerjem in Titom, str. 342.)

¹⁵ **Viktor Avbelj - Rudi** (1914–1993), politik in narodni heroj, rojen v Prevojah pri Šentvidu, leta 1939 absolviral Pravno fakulteto v Ljubljani. V študentskih letih se je vključil v revolucionarno gibanje in bil zaradi tega večkrat zaprt. Leta 1937 se je včlanil v KP in deloval v partijskih organizacijah v Prevojah in Ljubljani. Po okupaciji je sodeloval v pripravah na oboroženo vstajo v Ljubljani, pozneje pa se je pridružil partizanom. Od septembra 1942 je bil najprej politikomisar Gubčeve brigade, nato I. operativne cone, potem 15. divizije, avgusta 1943 je postal namestnik komisarja Glavnega štaba NOV in POS, od septembra 1944 do marca 1945 je bil politikomisar IX. korpusa NOV Jugoslavije, potem pa do konca vojne še politikomisar glavnega štaba za Slovenijo in politični zastopnik pri 4. armadi JA. Po vojni je bil do avgusta 1945 namestnik načelnika Ozne za Slovenijo, do novembra 1945 inštruktor CK KPS, nato eno leto sekretar Okrajnega komiteja KPS v Mariboru, potem pa javni tožilec Slovenije do marca 1948. Pozneje je opravljal številne pomembne funkcije, v letih 1979–1984 je bil npr. predsednik predsedstva Socialistične republike Slovenije – SRS. (Enciklopedija Slovenije, knjiga 1. Ljubljana 1987 /odslej ES 1/, str. 134–135.)

¹⁶ **Marjan Simčič - Marko** (1909–1980), pravnik, doma iz Petrinje na Kočevskem, končal Pravno fakulteto v Ljubljani. Pred vojno je bil član Jugoslovanske nacionalne stranke (JNS), leta 1941 pa se je vključil sprva v OF, nato še v KP. Najprej je delal v ilegali, potem je odšel v partizane. Bil je politikomisar zaščitne enote Glavnega štaba Slovenije in referent za sodstvo 7. korpusa, nato član in predsednik Višjega vojnega sodišča, leta 1944 pa je postal načelnik sodnega oddelka GŠ Slovenije. Po vojni je najprej delal v vojaškem sodstvu in končal Višjo vojno akademijo Jugoslovanske ljudske armade (JLA), potem v javnem tožilstvu LRS. (Sirc, Med Hitlerjem in Titom, str. 311.)

¹⁷ **Martin Žalik** (1914–1969), doma iz Velike Polane. V študentskih letih je deloval v Zvezi delovnega ljudstva, Njivi in v Društvu kmečkih fantov in deklet. Leta 1940 je diplomiral na pravni fakulteti. Po začetku vojne na slovenskih tleh je v Prekmurju sodeloval v OF in NOG, decembra 1941 pa ga je sodišče v Peči (madžarsko Pécs) obsodilo na 16 let ječe, od koder se je uspel rešiti in 1944 se je spet pridružil prekmurjskim partizanom. Aprila 1945 je bil dodeljen Ozni, julija pa se je včlanil v KP. Najprej je bil šef preiskovalnega oddelka in pravni referent Ozne, potem je bil zaposlen na UDV, pozneje pa kot sodnik. (Sirc, Med Hitlerjem in Titom, str. 311.) Kot tožilec je nastopil tudi na dachavskih procesih, pozneje je bil profesor za področje upravnega postopka in upravnih sporov. (Peter Vodopivec, Neobjavljen intervju z Vlastom Kopačem iz leta 1986, Prispevek za zgodovino represije na Slovenskem po 2. svetovni vojni. V: Prispevki za novejšo zgodovino, 2012, št. 2 /odslej Vodopivec, Neobjavljen intervju z Vlastom Kopačem/, str. 289.)

¹⁸ Glej izjave obtoženih na javni razpravi in obrazložitve sodbe.

¹⁹ Več o tem sporazumu bo povedanega v naslednjih poglavjih.

JAVNO TOŽILSTVO
LJUDSKE REPUBLIKE SLOVENIJE
UI 71/47

Ljubljana, dne 28. julija 1947.

K 1/47 - 4

VRHOVNEMU SODIŠČU LR SLOVENIJE

L J U B L J A N A .

Dodatno k obtožnici v kazenski stvari zoper
N A G O D E Črtomira in ostale, UI 71/47

p r e d l a g a m

naj gornje sodišče določi uradne osebe, ki bodo prisostova-
le vsem razgovorom obrambe z obdolženci tako pred razpravo,
kakor tudi v toku iste.

R A Z L O G I :

Ker gre v predmetnem slučaju za špijonsko zadevo,
ki še ni docela raziskana, smatramo, da je v interesu nadaljne
preiskave gornji predlog utemeljen.

Smrt fašizmu - svobodo narodu !

Javni tožilec LR Slovenije :
[Signature]
(Avbelj Viktor)

*ukresanje !
[Signature]*

Viktor Avbelj

pa so imeli dokaj omejene možnosti, saj jim marsičesa ni bilo dovoljeno pojasniti. Njihovi zagovorniki (nekateri so si jih lahko izbrali sami, drugi ne; nekatere so zagovarjali njihovi družinski prijatelji, druge pa odvetniki po službeni dolžnosti²⁰) so imeli izjemno težko nalogo. Zagovarjati državne sovražnike v tistem času je bilo tudi nevarno, saj je oblast skrbno bedela nad vsako njihovo besedo.²¹ Čeprav so se najverjetneje zavedali, da sodelujejo v vnaprej izgubljeni »igri«, so si večinoma vseeno prizadevali svojim strankam vsaj malo pomagati.²² Pri tem so se posluževali različnih načinov: sklicevali so se na mladost (pri 27-letnem Ljubu Sircu), na duševno bolezen (primer Metoda Kumlja), na značajske lastnosti (pri Angeli Vode na primer na vzkipljivost in nepremišljenost), na sodelovanje obtoženih z Osvobodilno fronto (OF)²³ v medvojnem času (na primer pri dr. Borisu Furlanu) ipd. Sodniki in tožilci so ostali neomajni.

Občinstvo v sodni dvorani je napeto spremljalo javno obravnavo, sorodniki in prijatelji obtoženih s tesnobo v srcu. Nekateri so se privoščljivo naslajali ob trpljenju »narodnih sovražnikov«, verjetno pa je bilo tudi kar nekaj takih, ki so s svojo prisotnostjo in obnašanjem le ubogljivo delali po navodilih, ki so jih dobili od svojih predpostavljenih – vsi ti so vneto ploskali tožilcem in se zgražali nad vsakim najmanjšim poskusom obrambe. Proces pa ni ostal omejen le na prostore sodišča. Podprt je bil s skrbno in sistematično organizirano medijsko propagando. Za »direktni prenos« dogajanja so skrbeli zvočniki, nameščeni po središču Ljubljane, o poteku procesa pa je zelo natančno poročalo dnevno časopisje. Posebno pozornost sta mu posvetila osrednja slovenska politična časopisa. Slovenski poročevalec, glasilo OF,²⁴ je natančno spremljal vseh deset dni procesa. Objavil je deset obširnih prispevkov na nekaj

²⁰ Gradivo o izbiri zagovornikov se nahaja v SI AS 1931, t. e. 590.

²¹ Nekaj komentarjev odvetnikov je predstavljenih v: Koncilija, Politični sodni procesi, str. 237.

²² Glej Zapisnik javne razprave, osmi dan.

²³ **Osvobodilna fronta slovenskega naroda**, poznana pod kratico OF, je bila ustanovljena na pobudo vodstva KPS ponoči 26. aprila 1941 v vili književnika Josipa Vidmarja v Rožni dolini v Ljubljani kot Proti-imperialistična fronta. Poleg nekaterih komunističnih voditeljev (Boris Kidrič, Aleš Bebler, Boris Ziherl) so se sestanka udeležili še zastopniki predstavnikov krščanskih socialistov (Tone Fajfar), sokolov (Josip Rus) in kulturnih delavcev (Josip Vidmar, Franc Šturm in Ferdo Kozak), ki so s komunisti večinoma sodelovali že v Društvu prijateljev Sovjetske zveze. Ob napadu Nemčije na Sovjetsko zvezo junija 1941 se je preimenovala v Osvobodilno fronto (v natančnejših zapisih se pojavlja tudi naziv OF slovenskega naroda), pridružile pa so se ji še druge, po politični preteklosti in ideološki usmeritvi zelo različne skupine (za nekaj časa tudi Nagodetova Stara pravda in Jugoslovanska ženska zveza, katere članici sta bili Angela Vode in Pavla Hočevnar). Njeni cilji so bili: boj proti okupatorjem in njihovim sodelavcem, združitev vseh Slovencev v eni državi, vzpostavitev drugačne družbene ureditve, t. i. ljudske demokracije v obnovljeni jugoslovanski državi enakopravnih narodov. Po koncu vojne se je spremenila v množično politično organizacijo, katere naloga je bila uresničevati politiko KPS in organizirati povojno obnovo. Aprila 1953 se je preimenovala v Socialistično zvezo delovnega ljudstva (SZDL) Slovenije. (Enciklopedija Slovenije, knjiga 8. Ljubljana 1994 /odslej ES 8/, str. 199–202.) Glede prvotnega imena organizacije obstajajo tudi drugačna mnenja. Po mnenju dr. Bojana Godeše naj bi na ustanovnem sestanku najprej govorili o OF slovenskega naroda, šele pozneje naj bi se v nekem dokumentu pojavil izraz Protiimperialistična fronta.

²⁴ **Slovenski poročevalec** (1938, 1941–1959), politični časopis, med drugo svetovno vojno najpomembnejši glasnik NOG, ki je izhajal periodično, je po vojni postal dnevnik in se leta 1959 z Ljudsko pravico združil v časopis Delo. (Enciklopedija Slovenije, knjiga 12. Ljubljana 1992 /odslej ES 12/, str. 52.)

straneh časopisa, takoj za najpomembnejšimi političnimi novicami iz sveta in države. Že naslovi in podnaslovi, natisnjeni z velikimi, debelimi črkami, so bili zgovorni. Njihov namen je bil obtožene ožigosati kot »vohune«, »špijone«, »narodne izdajalce«, »sovražnike ljudstva« in »morilce«, v bralcih pa vzbuditi slo po maščevanju oziroma čim ostrejši obsodbi obtožencev, na primer: »Kot hlapci v službi tujih gospodarjev so se posluževali najbolj ostudnih sredstev v izdajalski borbi proti ljudski oblasti in naši državi«, »Nagode je na sestanku svoje vohunske skupine predlagal umor Borisa Kidriča²⁵ in dr. Aleša Beblerja«,²⁶ »Nikdar ne bo narod, ki si je z lastno krvjo priboril svojo neodvisnost in srečnejše življenje dopustil, da bi taka podla dejanja, kakor jih je zakrivila Nagodetova vohunska skupina, rodila kakršen koli uspeh«, »Obsodba petokolonaške špijonske skupine, ki je svoje protiljudsko in špijonsko delovanje iz časa okupacije nadaljevala po osvoboditvi«. ²⁷ Bolj radovednim in vztrajnim bralcem pa so bili namenjeni dobesedno navedeni odlomki iz zaslišanj obtoženih, nekateri dokumenti, ki so bili uporabljani kot dokazno gradivo, pa še zaključni govor javnega tožilca in sodba, ki sta bila objavljena skoraj v celoti. Besedila so dopolnjevale fotografije procesa in karikature obtožencev. Nič manj prostora ni Nagodetovemu procesu posvetila Ljudska pravica,²⁸ glasilo Komunistične partije Slovenije (KPS). V času od 30. julija do 13. avgusta je objavila devet po obsegu različnih člankov, ki poteku javne razprave niso tako sistematično sledili kot tisti v Slovenskem poročevalcu, tudi fotografij in objavljenih dokumentov, ki naj bi dokazovali krivdo obtoženih, je bilo nekoliko manj, zato pa niso bili nič manj sovražno razpoloženi do obtožencev. Prav tako pretresljivi so tudi »gromovniški«, verjetno izsiljeni sestavki treh slovenskih izobrazencev, objavljeni med procesom in po njem. Vsi trije so si med seboj

²⁵ **Boris Kidrič - Peter** (1912–1953), rojen na Dunaju, sin literarnega zgodovinarja prof. dr. Franceta Kidriča. Gimnazijo je končal v Ljubljani in se vpisal na študij kemije. Že kot srednješolec se je včlanil v SKOJ. Pozneje je postal eden najpomembnejših slovenskih komunističnih voditeljev. Večkrat je bil zaprt, zato je nekaj časa živel v tujini. Leta 1940 je bil na 5. državni partijski konferenci izvoljen za člana CK KPJ. Bil je eden pobudnikov in organizatorjev Društva prijateljev Sovjetske zveze in leta 1941 OF. V slovenskem NOG je imel eno vodilnih vlog. Večkrat je bil politkomisar Glavnega štaba NOV in POS. Bil je tudi pobudnik nove državne organizacije na osvobojenem ozemlju, organizator zbora odposlancev slovenskega naroda v Kočevju oktobra 1943 in zasedanja SNOS-a v Črnomlju leta 1944. Po vojni je bil sprva predsednik slovenske vlade Slovenije in sekretar CK KPS, nato pa je odšel v Beograd, kjer je opravljal pomembne funkcije na področju gospodarstva. (Enciklopedija Jugoslavije, knjiga 5. Zagreb 1962 /odslej EJ 5/, str. 246–247; Sirc, Med Hitlerjem in Titom, str. 31–32.)

²⁶ **Dr. Aleš Bebler** (1907–1981), rojen v Idriji, pravo študiral v Ljubljani in Parizu, kjer je promoviral. Leta 1927 je postal član SKOJ-a, 1929 pa KP. Od leta 1931 je živel v emigraciji, v Franciji, Avstriji, Nemčiji, leta 1935 je šel v Sovjetsko zvezo, v letu 1937 pa se je kot prostovoljec udeležil državljanske vojne v Španiji. V letu 1939 se je vrnil v Ljubljano, bil sekretar komisije za agitacijo in propagando pri CK KPS, sodeloval pri ustanovitvi Društva prijateljev Sovjetske zveze in pri nastanku Protiimperialistične fronte. V NOG je imel številne vodilne funkcije (med drugim je bil načelnik in namestnik komandanta Glavnega štaba Slovenije, poverjenik CK KPS in IO OF za Slovensko primorje in Gorenjsko, urednik Ljudske pravice, član politbiroja CK KPS in SNOS-a). Po vojni je bil minister v Narodni vladi Slovenije, potem pa je imel pomembne naloge v jugoslovanskem zunanjem ministrstvu. Bil je tudi član jugoslovanskega partijskega vodstva, generalmajor in narodni heroj. (Sirc, Med Hitlerjem in Titom, str. 43.)

²⁷ Navedeni naslovi so bili objavljeni v: Slovenski poročevalec, št. 177, 30. 7. 1947, str. 5; št. 181, 3. 8. 1947, str. 3; št. 187, 10. 8. 1947, str. 3; št. 189, 13. 8. 1947, str. 3.

²⁸ **Ljudska pravica** (1934–1959), sprva izhajala periodično, po vojni kot dnevnik, v obdobju 1951–1953 kot tednik, v letih 1953–1955 je bila uredniško povezana z beograjsko Borbo in je dnevno izhajala kot Ljudska pravica-Borba, nato pa spet kot samostojni dnevnik do leta 1959, ko se je združila s Slovenskim poročevalcem in je nastalo Delo, glasilo SZDL Slovenije. (Enciklopedija Slovenije, knjiga 6. Ljubljana 1992 /odslej ES 6/, str. 288–289.)

Množica pred sodiščem posluša glavno obravnavo

vsebinsko podobni, čeprav oblikovno povsem različni. Bolj kot vse drugo razkrivajo pravi namen kazenskega procesa. Najprej sta se v Slovenskem poročevalcu oglasila Metod Mikuž²⁹ (1909–1982), duhovnik, v vojnem razdobju član najvišjih slovenskih in jugoslovanskih organov razvijajoče se oblasti, pozneje zvezni poslanec in profesor za zgodovino NOG, ter Makso Šnuderl³⁰ (1895–1979), pravnik, prav tako med vojno član vodilnih organov t. i. ljudske oblasti, potem profesor ustavnega prava na pravni fakulteti, po izreku kazni pa še književnik in publicist, prosvetni minister v prvi povojni slovenski vladi Ferdo Kozak³¹ v Ljudski pravici.³² Metod Mikuž je svoje pisanje začel z besedami: »V Titovi Jugoslaviji se ne poudarja zaman beseda delovna inteligenca. Inteligenca torej, ki ljudstvu koristi, ki ga dviga umsko in ga oplemenituje in ki tudi sama sodeluje pri obnovi in zboljšanju življenja. Obtoženci, ki stoje te dni pred ljudskim sodiščem, pač še zdaleka niso delovna inteligenca. Ti obtoženci so tista in taka inteligenca, ki je namenoma ostala za ljudskimi množicami in ko je začutila, da je kakor odtrgan list, se je obrnila proti ljudstvu in njegovim koristim /.../. Zato, da bi ljudske množice odvrnili od dela, da bi razbili njih strnjene vrste, da bi vnesli med ljudi malodušje in nezaupanje do ljudske oblasti, skratka, da bi škodovali lastnim ljudem in lastni domovini.« Končal pa je z besedami javnega tožilca: »Prepričan sem, da je zahteva po strogi kazni proti vohonom zahteva vsega delovnega ljudstva /.../.« Makso Šnuderl je zapisal: »V procesu proti Nagodetu in soobtoženim je v osebah obtožencev polagal pred ljudstvom svoj obračun

²⁹ Misli k razpravi proti Nagodetu in soobtožencem, Slovenski poročevalec, 6. 8. 1947, str. 4.

³⁰ Obračun, Slovenski poročevalec, 9. 8. 1947, str. 4.

³¹ Več o njem v opombi pri zapisniku javne razprave.

³² Po sodbi in obsodbi, Ljudska pravica 31. 8. 1947, str. 5.

meščanski politični liberalizem, pa naj so ali niso ti obtoženci formalno pripadali liberalnim političnim formacijam in najsi tudi ta skupina še ni izčrpala vseh kalnih usedlin te politične orientacije. Po svoji duhovni usmerjenosti, poklicih, svojih položajih v družbi in po vsebini svojih političnih ambicij pomenjajo ti ljudje v tem času tipične predstavnike slovenskega naprednjaštva. Povezava z eksponentom klerikalizma za skupno protiljudsko akcijo po svoji zgodovinski doslednosti to linijo samo utrjuje /.../. Logično, dosledno duhovni usmerjenosti teh ljudi je torej bilo, da se obrnejo zoper ljudsko oblast. Tu so se liberalni duhovi znašli na isti ravni s klerikalnimi. Da bi formirali legalno politično stranko in šli na volitve z odprtim vizirjem, tega se spričo ljudskega razpoloženja niso upali, šli so pod zemljo. Poiskali so zveze z onim delom svojih somišljenikov, bivših kolaboracionistov, ki so v emigraciji, povzeli stike z diplomatskimi predstavniki tujih imperialističnih sil, in so tako po vsem jasni razvojni nujnosti svoje razredne orientacije padli v vlogo ljudskih sovražnikov in izdajalcev /.../. Za figovo pero svojega početja so si vzeli ti izgubljeni dozdevno spoznanje, da je ljudstvo nezadovoljno in da ni vse v redu v državi /.../. Obtožence je torej privedlo na zatožno klop zaradi izdajstva in špionaže vztrajanje v oni politični miselnosti, ki je razredno postavljala meščanstvo v izkoriščevalno vlogo nad svojim ljudstvom /.../. Še bolj obsodbe vredno je bilo to vztrajanje zato, ker je drugi del slovenskega svobodomiselnega izobraženstva iskreno pristal na našo ljudsko oblast in na novo družbeno ureditev /.../. Za ta del je ta proces alarm k budnosti, svarilo za omahljivce, opozorilo za nebudne. Med tem pa že nastaja novo izobraženstvo, ki bo izpolnilo vrzel, ki so jo povzročili slovenskega naroda nevretni izobraženci /.../.« In še nekaj besed iz zadnjega, najdaljšega sestavka, ki ga je napisal Ferdo Kozak, objavljen pa je bil dobra dva tedna po končanem procesu pod naslovom Po sodbi in obsodbi: »Od procesov, ki so se v zadnjem času vršili pri nas, je vzbudil gotovo največ pozornosti in je bil nedvomno tudi najbolj značilen ravno proces zoper Nagodeta in njegovo skupino /.../. Saj je nekako iznenada stopila pred sodnike vrsta ljudi iz nekega kroga ljubljanskih izobražencev /.../. Bodisi liberalnega bodisi klerikalnega porekla se je kot enoten produkt razmer in miljeja znašla tam, kjer ji je zakon nedvoumno predočil njeno polno odgovornost za vse njeno početje in ravnanje. In ravno v tem je največja značilnost tega procesa /.../. Prav zaradi tega je važno, da se je v teku procesa zoper Nagodetovo skupino razkrinkala mlačna idila v neko jalovo duhovnost odmaknjene, nepolitičnega globokoumja, v kateri je desetletja in desetletja živel del slovenske inteligence. Pokazalo se je, da ta navidezna poduhovljenost ni nič drugega kakor naduta, parazitska gosposčina, breznačelno kompromisarstvo in bedna skrb za drobne osebne interese /.../. Prav ti ljudje pa so pisali – in njim podobni mislijo še danes tako – da so komunisti 'farbali' preprosto ljudstvo, ko so organizirali osvobodilno borbo, da so jih 'farbali' zaradi lažje realizacije svojih načrtov /.../. Komunisti so šli v borbo, komunisti so prelivali kri za cilj, ki so si ga zastavili. Na terenu, v krvavih spopadih so se rodili resnični junaki, katerim izobraženci Nagodetove vrste niso vredni odvezati čevlje na nogah. Temu pa se ne pravi 'farbati' ljudstvo pač pa opraviti neko zgodovinsko poslanstvo in utrditi svoj prostor v zgodovini naroda in človeka /.../. Toda ta resnica ni mogla biti dostopna ljudem Nagodetove skupine. Saj so vzbujali videz, kakor da so ostanke, drobcu razbitega starega sveta, ki se ne znajdejo v tokovih novega časa /.../.«

Poleg tega so različne t. i. množične organizacije (predvsem sindikati, OF, Antifašistična ženska zveza – AFŽ) in oblastni organi (na primer krajevni ljudski odbori) v uradih, podjetjih in različnih ustanovah organizirali sestanke, na katerih so njihovi člani sprejemali resolucije, naslovljene na vrhovno sodišče in javno tožilstvo, v katerih so ostro obsodili »zločinska« dejanja obtožencev in zanje zahtevali najstrožje kazni. Resolucije, »opremljene« s številnimi podpisi, naj bi dokazovale, da »široke ljudske množice« podpirajo obsodbo Nagodeta in soobtoženih. Ogorčena pisma z zahtevami po ostrem kaznovanju obtoženih so pisali tudi nekateri posamezniki.³³ Večina pa je bila bolj zgovorna drugje – na ulicah, v trgovinah, gostilnah itd. UDV je take govorice skrbno spremljala s pomočjo razvejane mreže informatorjev. Namen je bil dvojen. Na eni strani je bilo tako mogoče odkriti oblastem nevarne osebe, po drugi pa ugotoviti, kaj ljudje zares mislijo. Na podlagi zaznanega javnega mnenja je politično vodstvo oblikovalo svoje ravnanje in dejavnosti, vključno s kaznovalno politiko.³⁴ Po poročilih informatorjev³⁵ – le ugibamo lahko, v kolikšni meri so ustrezala resnici – je precejšen del ljudi, še posebej iz delavskih vrst, podpiral obsodbo. Obtožencem naj bi bili bolj naklonjeni le intelektualci, predvsem znanci obtoženih, ki so bili že klicani na zaslišanje, potem pa so s strahom pričakovali, kaj bo še sledilo. Tudi komentarji o zadržanju obtoženih na procesu so bili različni. Nekateri so menili, da se ti izvrstno zagovarjajo, drugi so trdili, da bi se tako inteligentni in izobraženi ljudje lahko bolje branili, zelo razširjeno pa je bilo prepričanje, da vsi veliko preveč govorijo. Tudi ugibanja o višini kazni so bila pogosta in raznovrstna.³⁶

Sodni senat je po tajnem posvetovanju sprejel sodbo in določil kazni. Te so bile drastične. Trije so bili obsojeni na smrt z ustrelitvijo (Črtomir Nagode, Ljubo Sirc in Boris Furlan), preostali na visoke zaporne kazni s prisilnim delom in izgubo državljskih pravic za dobo od dveh do petih let. Tako po prvih dneh po obsodbi kot tudi v naslednjih letih so obsojeni in njihovi svojci vložili veliko število prošenj za pomilostitev ali skrajšanje zaporne kazni.³⁷ Večinoma zaman. Predsedstvo Prezidija Ljudske skupščine FLRJ je na seji 20. avgusta 1947 zavrnilo tri prošnje za pomilostitev: na smrt obsojenega Črtomirja Nagodeta in na zaporne kazni obsojena Metoda Pirca in Franja Sirca. Ugodilo pa je obsojenima Borisu Furlanu in Ljubu Sircu, katerih smrtna kazen je bila zamenjana s kaznijo dvajset let odvzema prostosti s prisilnim delom, izrečeni kazni trajne izgube vseh političnih in državljskih pravic pa sta bili zamenjani s kaznijo izgube »političnih in posameznih državljskih pravic, razen roditeljskih pravic za dobo 5 (pet) let.«³⁸

Višina kazni je bila nesorazmerna s težo dejanj, ki naj bi jih zagrešili.³⁹ Visoke kazni je sodišče utemeljevalo s trditvijo, da so »vsii obtoženci postopali po skupnem, eno-

³³ Ohranjene resolucije se nahajajo v: SI AS 1931, t. e. 590 in v SI AS 1237, t. e. 258. Deloma so predstavljene v: Koncilija, Politični sodni procesi, str. 231–232.

³⁴ Koncilija, Politični sodni procesi, str. 230–231.

³⁵ Nekaj takih poročil se nahaja v SI AS 1931, t. e. 590.

³⁶ Koncilija, Politični sodni procesi, str. 234–239.

³⁷ Glej SI AS 1931, t. e. 570–588.

³⁸ SI AS 1237, t. e. 257, K 1/47–40, odločba Prezidija ljudske skupščine FLRJ, 20. avgust 1947. Dokument se nahaja tudi v: SI AS 1267, Podfond Dob, t. e. 381, mapa Ljuba Sirca.

³⁹ Število in vsebina kaznivih dejanj, katerih so bili posamezniki obtoženi in tistih, zaradi katerih so bili pozneje obsojeni, sta natančno razvidna iz objavljene obtožnice in sodbe, zato v uvodnih poglavjih ne bosta posebej predstavljena.

tnem zločinskem naklepu«, zaradi česar naj bi bili vsi, vsaj kot sotorilci, odgovorni za očitana jim kazniva dejanja.⁴⁰ Dejanska udeležba posameznikov pri izvrševanju posameznih dejanj pa naj bi se odražala v vrstah kazni; na izrečene kazni naj bi vplivala tudi »stopnja nevarnosti posameznega obtoženca za družbo«. ⁴¹ Vsiljuje se misel, da so tako pri določanju kazni kot pri pomilostitvah odigrali bolj ali manj odločilno vlogo tudi osebni razlogi, zveze in poznanstva z vplivnimi osebnostmi političnega in kulturnega življenja, razpoloženje javnosti (nenaklonjenost »ljudskih množic« do tistih, ki so imeli višji socialni status in več premoženja, še posebej če so si ga pridobili v prejšnji državi⁴²), »tiha« diplomacija (predvsem britanska)⁴³ itd.

Zgodba za javnost je bila končana. Metod Kumelj je v zaporu še istega leta naredil samomor. Vid Lajovic je bil pogojno izpuščen že decembra 1948. Franju Sircu se je zdravstveno stanje tako poslabšalo, da so ga avgusta 1950 pogojno izpustili iz zapora, a je že nekaj mesecev pozneje umrl. V letu 1951 je bil zaradi zdravstvenih težav pogojno izpuščen tudi Boris Furlan. Istega leta sta bila pogojno izpuščena tudi Franc Snój in Pavla Hočevar, Zoran Hribar in Svatopluk Zupan leta 1952, Leon Kavčnik, Angela Vode in Metod Pirc leta 1953 ter kot zadnji Ljubo Sirc proti koncu novembra 1954. Edini, ki je kazen v celoti prestal, pa je bil Bogdan Stare. Na prostost je prišel junija 1954.⁴⁴

Usode nekdanjih obsojencev so bile različne. Nekateri, predvsem mlajši, so dobili priložnost za »novo življenje«. Kariere nekaterih so bile nepreklicno končane, drugi so dobili možnost zaposlitve, nekaj se jih je upokojilo, prav posebna pa je usoda Angele Vode, ki si je za časa življenja zaman prizadevala za svoj prostor v slovenskem javnem življenju, pozneje, ko so bila objavljena njena dela in je bil po enem od njih posnet tudi film, pa je postala ena najbolj znanih osebnosti svojega časa.⁴⁵

Na zahtevo Leona Kavčnika in Svatopluka Zupana je Vrhovno sodišče Republike Slovenije s sklepom I Kr 58/90 in I Kr 59/90 z dne 31. januarja 1991 dovolilo obnovo postopka tako zanju kot za vse soobsojene in zadevo poslalo Temeljnemu sodišču v Ljubljani v novo odločanje. Pred začetkom glavne obravnave pa je javni tožilec Temeljnega javnega tožilstva v Ljubljani s pisno vlogo z dne 3. aprila 1991 umaknil obtožnico Javnega tožilstva LRS z dne 23. 7. 1947, zaradi česar je sodišče 5. aprila 1991 sklenilo, da se kazenski postopek ustavi. Ker je bil nov postopek ustavljen pred začetkom glavne obravnave, je sodišče s sklepom o ustavitvi postopka razveljavilo prejšnjo sodbo.⁴⁶

⁴⁰ Sodba, str. 18.

⁴¹ Sodba, str. 19.

⁴² Glej gradivo o odzivu javnosti na aretacije. (SI AS 1237, t. e. 258.)

⁴³ Prizadevanja britanske diplomacije za pomilostitev in predčasno izpustitev so predstavljena v poglavju Odnosi obsojenih na Nagodetovem procesu s tujimi državljani.

⁴⁴ SI AS 1267 Republiški upravni organi in zavodi za izvrševanje kazenskih sankcij v Sloveniji, 1945–1980 (odslej SI AS 1267), Podfond Dob: t. e. 52, 63, 291, 293, 300, 308, 351, 381, 395, 427, 451, 480; Podfond IG: t. e. 50, 176; Register obsojenih 1947 (odslej SI AS 1267); SI AS 1237, t. e. 258.

⁴⁵ Glej poglavje Črtomir Nagode in njegova skupina, v katerem so predstavljene življenjske poti posameznih obsojencev.

⁴⁶ SI AS 1237, t. e. 257, V K 21/91, Sklep Temeljnega sodišča v Ljubljani, Enota v Ljubljani z dne 5. 4. 1991.

II.

Obtoženi in obsojeni

Očividno ne veš, da je skelet revolucije disciplina in njen prvi zakon enotnost misli in dejanja. Neznano ti je, da je revolucija stavba, ki stoji samo takrat, kadar stoji vsak kamen v njej, kot je postavljen, in drži, kot mu je določeno!

(Primož Kozak, Afera)

Tudi če bi komunistični voditelji želeli ustvariti pravno državo, tega ne bi mogli narediti, ne da bi pri tem ogrozili svojo totalitarno oblast. Neodvisno sodstvo in vladavina prava bi neizogibno omogočila pojav opozicije.

(Milovan Đilas, Novi razred)

Kdo pa je pravzaprav bil Črtomir Nagode in kdo so bili člani »njegove skupine«?⁴⁷ Katera doživetja so jih zaznamovala, kakšna hotenja in občutja so jih privedla v sodno dvorano?

Jezik sodnih spisov pogosto zveni suhoparno, hladno, tudi brezčutno, besede obtoženih na glavni obravnavi so bile izrečene pod hudim pritiskom, ni jim ni bilo dovoljeno povedati vsega, kar so želeli. Zato so njihove življenjske poti predstavljene dokaj podrobno in obširno, predvsem na podlagi zapisov in izjav, ki so jih dali med preiskavo. Res da so bili zapisani in izrečeni na zahtevo zasliševalcev, »pod prisilo«, so pa imeli na voljo več časa in prostora kot pred sodnim senatom. Nekateri so bili zelo zgovorni, drugi kratki in jedrnat. Življenjepise tistih, ki so bili v času procesa že uveljavljeni znanstveniki, strokovnjaki ali javni delavci, je bilo mogoče dopolniti s prispevki, objavljenimi v zbornikih, revijah, leksikonih in enciklopedijah. Nekaj jih je pozneje opisalo svoja doživetja v obsežnih knjigah ali pa so o njih spregovorili v intervjujih za različne revije in časopise. Življenjske zgodbe nekaterih pa bi bile

---

⁴⁷ Življenjepisi so razvrščeni po enakem vrstnem redu, kot so bili navedeni v obtožnici in sodbi.

neodkrite, če se ne bi ohranili zapisi, ki so jih bili prisiljeni napisati v zaporu. Tudi njihove poznejše usode bi ostale nepojasnjene, če ne bi o njih spregovorili otroci in drugi sorodniki obsojenih, za kar sva jim še posebej hvaležni.

Črtomir Nagode (1903–1947)

Črtomir Nagode, tedaj štiriinštiridesetletni gradbeni inženir in doktor geologije, je bil osrednja oseba procesa, ki je po njem dobil tudi ime. Rodil se je 6. aprila 1903 v Metliki kot edini otrok Antona, takrat še sodnega pristava (pozneje je bil med drugim sodnik Stola sedmerice v Zagrebu), in Silve, rojene Derč.⁴⁸ Zaradi očetove službe se je družina pogosto selila. Leta 1909 pa so se za stalno naselili Ljubljani, kjer je Črtomir obiskoval osnovno šolo in klasično gimnazijo. Kljub telesni velikosti je bil šibkega zdravja, ni se udeleževal šolskih izletov niti družil s tovariši. Bil je miren otrok in morda so ga prav zato že v prvem razredu posadili v klop z Dušanom Kermavnerjem,⁴⁹ »razrednim revolucionarjem«, s katerim sta bila več kot zgolj »sošolca« in sta se srečevala še tudi veliko pozneje. Oba sta bila iz narodno zavednih družin, oba naj bi prav »po otroško« sovražila Avstrijo in videla edino možnost za preživetje Slovencev v jugoslovanski državi. Tako sta se včlanila v sokolsko organizacijo, leta 1917 pa zbirala podpise za Majniško deklaracijo. Vendar pa Nagodeta politična dejavnost ni pritegnila, njegovo članstvo je pomenilo le plačevanje članarine. Največ so mu pomenila potovanja z mamo, ki je bila njegova »edina prava prijateljica«, edini človek, zaradi katerega »je bilo vredno živeti«. Redno ga je vodila na potovanja po Jugoslaviji in Evropi, na katerih je spoznaval svet in izpopolnjeval znanje jezikov, kar je bilo za njegovo mater, ki je znala štiri tuje jezike, zelo pomembno. Tako se je že v zgodnji mladosti naučil francoščine, angleščine in ruščine. Slovanska in zahodna kultura sta naredili nanj bistveno večji vtis od nemške, ki je prevladovala v šoli.

Najprej je razmišljal o študiju agronomije, a se je odločil za gradbeništvo na Tehniški fakulteti v Ljubljani. Študij ga je globoko razočaral. Razen redkih izjem je opazal le nered in slabo podajanje snovi, kar ga je odbijalo. V edino veselje so mu bila potovanja. Ogledeval si je univerze v Berlinu, Parizu, Londonu. Zdelo se mu je, da v teh okoljih potekajo smiselne raziskave, ki koristijo domači kulturni sku-

⁴⁸ Izhajala je iz zdravniške družine. Njen oče, **dr. Josip Derč** (1846–1907), je bil zdravnik ginekolog in porodničar, brat, **dr. Bogdan Derč** (1880–1958), pa prvi profesor pediatrije na popolni medicinski fakulteti v Ljubljani in predstojnik Katedre za pediatrijo. (Enciklopedija Slovenije, knjiga 2. Ljubljana 1988 /odslej ES 2/, str. 235–236.)

⁴⁹ **Dr. Dušan Kermavner** (1903–1975), zgodovinar, rojen v Ljubljani, je najprej študiral na Visoki trgovski šoli v Berlinu, leta 1932 pa je diplomiral na Pedagoški fakulteti v Ljubljani in tam leta 1941 tudi doktoriral. Od leta 1920 je bil dejaven član SKOJ-a in nato KPJ. Na sodnih procesih proti komunistom v letih 1931 in 1933 je bil obsojen na zaporno kazen. Med drugo svetovno vojno je bil interniran v italijanskih in nemških taboriščih. Po vojni je bil med drugim svetnik ministrstva za zunanje zadeve, sodeloval je v jugoslovanskih delegacijah na mirovni konferenci v Parizu in na posvetovanjih ministrov za zunanje zadeve v Moskvi in Londonu. Od januarja 1948 je bil znanstveni sodelavec Inštituta za mednarodno gospodarstvo in politiko v Beogradu, avgusta 1948 pa je bil aretiran in obtožen, da je v taborišču sodeloval z gestapom. Predviden je bil za sojenje na 8. dachavskem procesu, a je bila obtožnica proti njemu iz nepojasnjenih vzrokov umaknjena. Od avgusta 1949 je bil znanstveni sodelavec Narodne in univerzitetne knjižnice v Ljubljani. (Enciklopedija Slovenije, knjiga 5. Ljubljana 1991 /odslej ES 5/, str. 53–54; Vodopivec, Neobjavljen intervju z Vlastom Kopačem, str. 283.)

Črtomir Nagode

pnosti, medtem ko naj bi »ljubljska tehnika« le »prežvekovala« nemška skripta. Tudi študenti naj bi bili »veren odraz svojih duhovnih mentorjev«. Vpisal se je v Jugoslovansko napredno akademsko društvo (JNAD) Jadran, a je opazil le zanimanje za prirejanje plesov in nesmiselno zapravljanje denarja. Pogrešal je »miselne živahnosti – nekaj novega – kar bi zgrabilo in reševalo ono veliko problematiko eksistence Jugoslovancov«, zato je poskusil še z vključitvijo v Orjuno (Organizacijo jugoslovanskih nacionalistov), a je ugotovil, da se je prvotna ideja »izmalčila v pokolj in 'barabijo'«. Takrat je opustil vsak poskus nadaljnjega sodelovanja v ljubljanskem akademskem življenju. Zato se je leta 1926 po opravljeni diplomi še toliko bolj razveselil francoske državne štipendije, ki mu je omogočila nadaljevanje študija v Parizu. Tokrat se je odločil za geologijo. Študij ga je navdušil,

odprl se mu je »globok svet vede, v katere morju bi bil skoro zabredel«. Naletel pa je na inteligentnega, zahtevnega in hkrati razumevajočega profesorja, ki je znal voditi študente, ki so mislili s svojo glavo. Ob tem pa je ves čas premišljeval, kako bi s pridobljenim znanjem pripomogel h gospodarskemu razvoju domače »dinarske zemlje«. Zato je vse do leta 1932 poslušal še predavanja na Ekonomski visoki šoli v Parizu, hkrati pa pisal geološko razpravo »o naši zemlji in železniških zgradbah«. To je bila tudi tema njegovega doktorata. Na akademsko kariero takrat še ni mislil. Nameraval je oditi v Beograd, kjer je želel osnovati nekakšen študijski center za tehnično opremljanje in izgradnjo komunikacij v Jugoslaviji. Vendar pa je na povabilo prof. Hinterlechnerja,⁵⁰ edinega od bivših profesorjev, ki ga je izjemno spoštoval, po opravljenem doktoratu leta 1932 v Parizu sprejel mesto asistenta na ljubljanski Tehniški fakulteti. Delo v Beogradu pa mu je odsvetoval tudi dr. Anton Korošec,⁵¹ ki je kot večkratni minister dobro poznal tamkajšnje razmere. Odločitev je še dolgo

⁵⁰ **Dr. Karel Hinterlechner** (1874–1932), petrograf in geolog, rojen v Ljubljani, leta 1898 diplomiral iz petrografije in mineralogije na dunajski univerzi. Pred prvo svetovno vojno je bil zaposlen pri državnem geološkem zavodu na Dunaju, nazadnje kot glavni geolog. Po vojni je bil od 1919 do 1932 profesor na tehniški fakulteti v Ljubljani, nekaj let tudi njen dekan, od 1921 do 1925 pa rektor Univerze v Ljubljani. (Enciklopedija Slovenije, knjiga 4. Ljubljana 1990 /odslej ES 4/, str. 23.)

⁵¹ **Anton Korošec** (1872–1940), teolog in politik, rojen v Biserjanah, je študiral bogoslovje v Mariboru, bil že po treh letih (1895) posvečen za duhovnika, leta 1905 pa je na graški univerzi doktoriral iz teologije. Med tem je kot duhovnik služboval v različnih slovenskih krajih, leta 1902 pa se je posvetil politiki – sprva kot novinar, nato kot narodni poslanec Slovenske ljudske stranke (SLS) v deželnem in od 1907 v državnem zboru. 30. maja 1917 je kot predsednik Jugoslovanskega kluba v državnem zboru prebral t. i. Majniško deklaracijo, ki je zahtevala združitev vseh južnoslovanskih dežel Avstro-Ogrske v samostojno državno telo pod habsburško oblastjo. Leta 1917 je prevzel vodstvo SLS, ki jo je vodil do smrti. Po prvi svetovni vojni je postal najvidnejši slovenski politik v novo nastali jugoslovanski državi. V vladah, v katerih je sodeloval, je imel vedno pomembno vlogo, bil je podpredsednik vlade, ministrski predsednik, notranji in prosvetni minister. Liberalizem in socializem je ves čas odločno zavračal. Načeloma je zagovarjal politično, gospodarsko, socialno in kulturno avtonomijo Slovenije znotraj jugoslovanske države, ker pa je bil »mojster politične taktike in velik pragmatik«, pa je včasih sodeloval tudi v centralistično usmerjeni vladi (ES 5, str. 270–271).

obžaloval. Prof. Hinterlechner je še istega leta umrl, mlajši profesorji pa niso imeli nobenega posluha za nekoga, ki je želel v Sloveniji ustvariti »sveže ozračje pariških laboratorijev« in vzpostaviti osebni stik s študenti. Pedagoškega dela se je lotil na izviren način – študente je vodil na poučne ekskurzije po Jugoslaviji, saj je bil prepričan, da je treba zemljo, ki jo proučuješ, najprej dodobra spoznati. Med študenti naj bi bil zelo priljubljen, nasprotja z nekaterimi profesorji pa so se še povečevala. »Piko na i« je pristavil njegov »spor« s Trboveljsko premogokopno družbo (TPD). Zaradi izpodkopavanja naj bi se na območju Zagorja ob Savi že desetletja podirala cela pobočja in udirale vasi. Oškodovani kmetje in rudarji so Nagodeta prosili, da bi sodeloval kot izvedenec pri reševanju problema. Številni eksperti in nekateri profesorji, ki so delali v korist TPD in seveda TPD sama, so ga želeli na razne načine onemogočiti: za opravljeno delo ni dobil denarnega nadomestila, skrivali naj bi mu jamske karte, tožili zaradi žalitve uradne osebe. Na koncu je sicer dobil zadoščenje, saj je TPD poravnala narejeno škodo in »vse pravne stroške«, njegova kariera na univerzi pa je bila s tem končana. Upor proti »ekspertizarski korupciji« naj bi bil kaznovan s tem, da leta 1937 ni bil več izvoljen za docenta. TPD naj bi mu tedaj sicer ponudila dobro plačano službo, če bi se obvezal, da proti njej ne bo več deloval, a je ponudbo odklonil. Potem je (do leta 1941) s svojim strokovnim znanjem pomagal še pri nekaterih drugih podobnih primerih, čeprav brez plačila. Starši so ga pri tem neplačanem delu v vseh pogledih podpirali: »'Pomagaj revežu če znaš,' sta rekla, ko sta gledala včasih z menoj zvečer od truda gugajoče se postave rudarjev prihajajočih 'na dan' po šihu.«

Ves ta čas pa ni opustil drugega strokovnega in znanstvenega dela. Napisal je veliko število člankov in ekspertiz ter izoblikoval svojo teorijo o razvoju jugoslovanskega gospodarstva. Zavzemal se je za načrtno gospodarjenje, za po njegovem mnenju pravično razdelitev premoženja (zemlja naj bi pripadla tistim, ki jo obdelujejo, podjetja delavcem ali državi) in za gospodarsko sodelovanje z »vzhodom«, zlasti Sovjetsko zvezo. Njegovo politično prepričanje je – vsaj z današnjega vidika – težko opredeljivo. Vedno je bil izrazito projugoslovansko usmerjen, kar bi ga lahko zbližalo z liberalno mislečimi, navdušenje nad Sovjetsko zvezo pa komunistom, a je njihov internacionalizem odločno odklanjal. Željo po socialnih spremembah je delil s krščanskimi in drugimi socialisti, vendar se ni odločil za vključitev v nobeno stranko. Prispevke je objavjal v klerikalnih in liberalnih listih, dobre znanice pa je imel predvsem med mladimi liberalci in socialisti, medtem ko naj bi ga imeli starejši pripadniki liberalne stranke in Slovenske ljudske stranke (SLS)⁵² za levičarja

⁵² **Slovenska ljudska stranka – SLS**, vodilna politična stranka katoliške usmeritve, naslednica Katoliške narodne stranke, je bila ustanovljena leta 1905. V stranki se je sčasoma izoblikovalo več smeri (konservativna, krščansko-socialna in krščansko-socialistična), vodstvo pa je bilo večinoma ves čas pod neposrednim vplivom slovenske katoliške cerkve. SLS se je zavzemala za avtonomno Slovenijo v okviru jugoslovanske države, zagovarjala je stanovsko korporativistično ureditev in zahtevala uveljavitev katoliških idejnih in socialnih načel v javnem življenju. Od oktobra 1917 jo je vodil duhovnik dr. Anton Korošec, po njegovi smrti v letu 1940 pa najprej dr. Fran Kulovec, od aprila 1941 pa dr. Miha Krek. Ta se je v začetku vojne z jugoslovansko vlado umaknil v emigracijo, v domovini pa je stranko vodil tedanji ban dr. Marko Natlačen. SLS je odigrala odločilno vlogo v protikomunističnem taboru, ki se je aprila 1942 združil v organizacijo Slovenska zaveza, oktobra 1944 pa se je vključila v ilegalni Narodni odbor za Slovenijo, v katerem so dobili večji pomen tudi liberalci. 7. maja 1945 so člani odbora odšli v emigracijo. Tisti člani SLS, ki so se naselili v Argentini in ZDA, so sčasoma obnovili delovanje stranke. (Enciklopedija Slovenije, knjiga 11. Ljubljana 1997 /odslej ES 11/, str. 415–416.)

Aleš Bebler

in rusofila. K političnemu udejstvovanju ga je spodbudil t. i. Münchenski sporazum, s katerim sta Velika Britanija in Francija jeseni 1938 Hitlerju omogočili priključitev Sudetov, predela Češkoslovaške z večinsko nemškimi prebivalstvom. Vključil se je v pripravljani odbor za ustanovitev Društva prijateljev Sovjetske zveze,⁵³ v katerem je nekaj časa opravljal funkcijo nekakšnega tajnika. Delovati je prenehal, ko je prišlo med njim in Alešem Beblerjem do nesoglasij glede agrarne reforme, čeprav naj bi bila atmosfera v društvu sicer prav »kordialna«.⁵⁴

Po okupaciji Jugoslavije, ko se je zrušila stara država (po Nagodetovem mnenju predvsem zaradi »notranje trohnelosti«), se je odločil, da si bo z vsemi silami prizadeval za novo, preurejeno Jugoslavijo, saj je le v njenem okviru videl slovensko prihodnost. V ta namen je maja 1941 ustanovil skupino, ki se je poimenovala Stara in Nova Pravda (krajše Pravda), ki jo je, po lastnih besedah zgolj neformalno, tudi vodil. Bolj kot neka strogo organizirana organizacija je bila Pravda skupina »politično neopredeljenih strokovnih delavcev«,⁵⁵ v precejšnji meri sorodnikov in znancev Črtomirja Nagodeta ter njihovih prijateljev in kolegov. V njej so se bolj ali manj izražala vsa osnovna Nagodetova idejna stališča. Zavzemala se je za osvoboditev vseh Slovencev izpod nemškega, italijanskega in madžarskega gospostva, za podporo Jugoslovanski vojski v domovini pod vodstvom Draže Mihailovića, za obnovo jugoslovanske države, ki naj bi edina lahko zaščitila Slovence pred nevarnimi sosedi, dobiti pa bi morala povsem drugačno, socialno pravično družbeno ureditev. V zunanji politiki naj bi se Jugoslavija usmerila proti vzhodu – naslonila naj bi se na slovanske države, predvsem na Sovjetsko zvezo. Dejavnost Pravde je obsegala predvsem oblikovanje političnih stališč in izdelavo različnih študij in referatov, med drugim o prihodnjih mejah, gospodarstvu, prometu in podobno, ki bi ob koncu vojne pripomogli k oblikovanju uspešnejše in pravičnejše države (Nagode je izdeloval obsežne študije, na primer Beljak, Koroška kot celota, Trst I in II, Evropa med štirimi morji, ki jih je pošiljal tako predstavnikom OF kot članom jugoslovanske

⁵³ Junija 1940, po vzpostavitvi diplomatskih odnosov med Kraljevino Jugoslavijo in Sovjetsko zvezo, je vodstvo KPJ skušalo ustanoviti društva prijateljev Sovjetske zveze v Zagrebu, Ljubljani, Sarajevu in Srbiji. V Sloveniji je osnovanje tega društva podpiralo več vidnih javnih osebnosti, ne le iz komunističnih krogov. Prošnjo za njegovo ustanovitev so med drugim podpisali Fran Albrecht, Igo Gruden, Ivan Hribar, France Kidrič, Vladimir Levstik, Slavko Osterc, Lucijan Marija Škerjanc, Franc Šturm, Josip Vidmar, Fran Zwitter. Oblasti ustanovitev društva niso dovolile in drugod po državi so dejavnosti, povezane z društvom, zamrle. Slovenski komunisti, med katerimi je bil najbolj zavzet Boris Kidrič, pa so ustanovili akcijski odbor ilegalnega društva in vanj pritegnili še člane nekaterih skupin, predvsem krščanskih socialistov, dela Sokolov in vrsto kulturnikov. Do pomladi 1941 je akcijski odbor zbral več kot 25000 podpisov za dovolitev društva, ki jih je Josip Vidmar tik pred napadom na Jugoslavijo izročil sovjetskemu poslaniku v Beogradu. (ES 2, str. 358–359.)

⁵⁴ Povzeto po življenjepisju Črtomirja Nagodeta, ki ga je napisal v preiskovalnem zaporu – SI AS 1931, t. e. 585, št. 3938–3944 (celoten življenjepis v tipkopisu ima št. 3938–3950, original rokopisa, ki se nahaja na istem mestu, pa ni oštevilčen).

⁵⁵ Spomenica Stare in Nove pravde Izvršnemu odboru OF. Cit po: Sirc, Med Hitlerjem in Titom, str. 432.

Hiša na Mirju 15 – danes

vlade v Londonu;⁵⁶ Leon Kavčnik se je posvečal gospodarskim vprašanjem in je napisal delo z naslovom *Evolucija k socialni pravičnosti*⁵⁷ ipd.). V letih 1941–1942 je izdajala časopis *Pravda* (s podnaslovom *Okrožnice študijskega odseka in geslom: Beri! Misli! Delaj!*) in *Politično informativna izvestja* ali krajše *Izvestja*.⁵⁸

Pravda ni bila prav številna skupina, saj naj bi imel Nagode kartoteke njenih članov spravljene kar v škatlici vžigalic.⁵⁹ Poleg tega so se člani skupine tudi menjali; nekaj jih je umrlo, nekateri so izstopili, nekateri so prestopili v OF in druge organizacije.⁶⁰ Med obsojenimi na procesu so v njej poleg Črtomirja Nagodeta po lastnih izjavah sodelovali Metod Kumelj, Leon Kavčnik, Ljubo Sirc, Pavla Hočevnar, Svatopluk Zupan, Bogdan Stare. Vid Lajovic in Angela Vode sta članstvo v *Pravdi* zanikala.⁶¹ Njeni člani so se tedensko sestajali v Nagodetovi hiši na Mirju, kar pa je bila praktično tudi edina možnost, saj Nagode ves čas vojne ni zapustil domačega bivališča.⁶²

⁵⁶ Več o tem v: Jože Pirjevec: »Trst je naš!«. Ljubljana, 2007, str. 173–174, 321–322.

⁵⁷ Več o Kavčnikovi publikaciji in njeni vsebini v: Peter Vodopivec - Jože Snoj: Pogovor z Leonom Kavčnikom. *Nova revija* 1987, št. 65–66, september–oktober (odslej Vodopivec - Snoj, Pogovor z Leonom Kavčnikom), str. 1564.

⁵⁸ SI AS 1931, t. e. 585, Življenjepis Črtomirja Nagodeta, št. 3944–45; Sirc, Med Hitlerjem in Titom, str. 25–26; izjave obtožencev na javni razpravi. Program *Pravde* pa je zelo natančno predstavljen v Spomenici, ki je v celoti objavljena v: Sirc, Med Hitlerjem in Titom, str. 431–442.

⁵⁹ Nagodetova izjava na javni razpravi.

⁶⁰ Imen članov ne navajava, saj so v različnih dokumentih ter v strokovnih in znanstvenih prispevkih navedeni različni člani, poleg tega pa bo marsikaj o članstvu Stare pravde razvidno iz pozneje objavljenih dokumentov (vsi, ki so tam omenjeni, so predstavljeni v opombah pod črto).

⁶¹ Glej izjave na razpravi.

⁶² Po lastnih besedah zato, ker z okupatorjem ni želel imeti prav nobenega opravka (glej Nagodetove izjave na javni razpravi), po Kavčnikovem mnenju pa naj bi se le tako izognil likvidaciji, ki naj bi bila že naročena. (Vodopivec - Snoj, Pogovor z Leonom Kavčnikom, str. 1566.)

Srečanje z Nagodetom in vzdušje v njegovi hiši je Ljubo Sirc takole opisal: »V začetku avgusta 1941 me je Dušan (Savnik)⁶³ seznanil z dr. Nagodetom. Odpeljal me je v hišo na Mirju, ki je bila polna starih slik in lesenih angelov ter je bila videti zelo skrivnostna. Dr. Nagode je bil velik zajeten človek, povečini oblečen po domače, saj je sklenil, da med okupacijo sploh ne bo šel iz hiše. Star je bil takrat okrog štirideset let.«⁶⁴

Je pa skušala Pravda širiti svoje članstvo, zato je iskala nove sodelavce in povezave z drugimi političnimi skupinami, na primer s krščanskimi socialisti,⁶⁵ komunisti in mladimi liberalci, le za »stare« politike in kakršne koli sodelavce okupatorja naj v Pravdi ne bi bilo mesta. Tako se je leta 1941 po dolgotrajnih in izčrpnih razgovorih Nagodeta z zastopnikoma komunistov Alešem Beblerjem in Borisom Kidričem za nekaj časa vključila tudi v OF, a je bila, predvsem zaradi različnega odnosa do Draže Mihailovića in Jugoslavije,⁶⁶ leta 1942 izključena.⁶⁷ Že pred tem je OF iz podobnih razlogov zapustila Angela Vode kot predstavnica predvojnih ženskih društev. Slovenski komunistični voditelji so Nagodetu in Vodetovi, tako takrat kot pozneje, očitali podporo Mihailovičevemu gibanju. Dejstvo, da se kot neke vrste levičarja tedaj nista hotela obrniti proti Mihailoviću, nikakor ni bilo neskladno z njunim prepričanjem. Mihailović je bil namreč v tridesetih letih znan kot »simpatizer levice« (med službovanjem v Celju je imel stike tudi s slovenskimi komunisti), poleg tega pa v letu 1941 »še ni bil kolaborant, njegov tedanji spor s Titom pa je bil predvsem rezultat različnih gledanj na vodenje in organizacijo protiokupatorskega boja in ne spor o tem, ali se je treba upreti ali ne. V tej luči sta bila Nagode in Vodetova prva med privrženci OF, ki sta postala žrtvi komunistične 'homogenizacije' narodnoosvobodilnega boja v Sloveniji.«⁶⁸ Lahko bi tudi rekli, da je KP že takrat nedvoumno pokazala, da v OF nikakor ne misli trpeti nikogar, ki bi si drznil misliti z lastno glavo in se ne bi hotel popolnoma podrediti njenemu vodstvu.

Pomladi 1943 se je Pravda vključila v Napredno delovno skupnost (NDS), ki so jo v začetku leta 1942 ustanovile nekatere liberalne skupine. Priznavala je Mihailovičev gibanje, sicer pa naj bi se zavzemala za federativno ureditev Jugoslavije, socialne svobode, agrarno reformo, nacionalizacijo in pravičnejše meje. Vodil jo je odbor petorice, v katerem je Pravdo zastopal Metod Kumelj,⁶⁹ v plenumu, sestavljenem iz

⁶³ **Dr. Dušan Savnik** (1919–1975), rojen v Gorici, v Ljubljani študiral pravo. Bil je član in podpredsednik JNAD Jugoslavija, nato je pripadal skupini »disidentov«. Med vojno je bil član OF, član Stare pravde pa le do njene izključitve iz OF. Avgusta 1943 je odšel v partizane. Po vojni je promoviral. Najprej je bil zunanjepolitični komentator pri različnih časnikih, nato je bil zaposlen na javnem pravobranilstvu, ukvarjal pa se je tudi s pisanjem knjig o razmerah v neevropskih državah in s prevajanjem. (Sirc, Med Hitlerjem in Titom, str. 23.)
⁶⁴ Prav tam, str. 26.

⁶⁵ Z Edvardom Kocbekom, Jakobom Šolarjem in dr. Andrejem Gosarjem.

⁶⁶ Pravda se je odločno zavzemala za ohranitev Jugoslavije kot države in se je bala, da bi komunisti morda sprejeli vključitev slovenskega ozemlja v kakšno drugo državno tvorbo: »Priznamo pravico samoodločbe, a zahtevamo, da se povede krepka propaganda za Jugoslavijo. 'Pravda' noče, da gredo Slovenci niti v avstrijsko niti v italijansko skupnost. Zato nam je bilo važno vprašanje kontinuitete države Jug. ne vlada-vine.« (SI AS 1931, t. e. 585, Življenjepis Črtomirja Nagodeta, št. 3945.)

⁶⁷ Sodelovanje in razkol Pravde z OF je podrobno opisan v: Sirc, Med Hitlerjem in Titom; Ljubo Sirc: Dolgo življenje po smrtni obsodbi. Ljubljana 2010 (odslej Sirc, Dolgo življenje po smrtni obsodbi).

⁶⁸ Peter Vodopivec, Angela Vode (1892–1985). V: Usoda slovenskih demokratičnih izobražencev, Angela Vode in Boris Furlan žrtvi Nagodetovega procesa. Ljubljana 2001 (odslej Vodopivec, Angela Vode), str. 13.

⁶⁹ Ostali člani so bili ing. Janko Mačkovšek, dr. Janko Koestl, dr. Krsto Kazafura in Andrej Uršič.

desetih članov, pa je bil predstavnik Pravde Črtomir Nagode.⁷⁰ Že poleti 1943 pa je Pravda, ki je imela radikalnejši načrt spremembe družbene ureditve, iz te skupnosti, ki se ji je zdela »preveč konservativno liberalna«, izstopila.⁷¹ Prek NDS je Pravda kljub nasprotovanju nekaterih mlajših članov pristopila k Slovenski zavezi⁷² (v vodstvu zaveze jo je zastopal Metod Kumelj), vrhovnemu političnemu organu slovenskih protirevolucionarnih strank in skupin (katoliških in liberalnih). Pravda naj bi iz Slovenske zaveze izstopila, takoj ko je izvedela za njene povezave z italijanskim okupatorjem.⁷³ Na procesu so bile za Nagodeta posebej obremenilne še povezave z gibanjem Draže Mihailovića, ki ga je povojna oblast obsodila kot vojnega zločinca, in z Vladimirjem Vauhnikom, ki ga je opredeljevala kot gestapovskega agenta, pa tudi s člani emigrantske vlade v Londonu prek različnih, tudi angleških obveščevalnih kanalov. Ni pa iz obravnavanega gradiva jasno razvidno, kakšne točno so bile te povezave.⁷⁴ Mnenja o tem so bila različna.⁷⁵ Vsekakor pa je Pravda delo nadaljevala tudi potem, ko so propadle povezave z drugimi organizacijami in je bilo očitno, da enotna, proti okupatorjem naperjena fronta, ne bo vzpostavljena. Obiskovalcev v Nagodetovi hiši nikoli ni primanjkovalo. Poleg članov Pravde, njihovih prijateljev in znancev so k njemu zahajali še mnogi drugi, med njimi je bilo veliko znanih osebnosti iz političnega, znanstvenega (zaradi zanimanja za mejna vprašanja) in kulturnega življenja.

Po koncu vojne je imel nekaj težav. Javni tožilec za okrožno mesto Ljubljana je namreč 18. 7. 1945 Sodišču slovenske narodne časti⁷⁶ v Ljubljani predlagal njegovo kaznovanje, ker naj bi »politično in propagandno sodeloval z okupatorjem in domačimi izdajalci in gojil prijateljske stike s pripadniki okupatorske vojske in oblasti

⁷⁰ Sirc, Med Hitlerjem in Titom, str. 80.

⁷¹ SI AS 1931, t. e. 585, Življenjepis Črtomirja Nagodeta, št. 3945. Glej tudi Nagodetove izjave na javni razpravi.

⁷² **Slovenska zaveza** (tudi Vseslovenska zaveza ali Slovenska zaveza za narodno osvoboditev) je bila politična zveza slovenskih liberalnih in katoliških strank. Nastala je marca 1942 kot neke vrste politični forum, ki naj bi pomenil protiutež OF. Zavzemala se je za zedinjeno Slovenijo, povezano v federativno Jugoslavijo na čelu s kraljem in vlado. Najvišji organ Slovenske zaveze je bil Izvršni odbor, ki so ga sestavljali Janko Mačkovšek, Celestin Jelenc in Miloš Stare. Dopuščala naj bi sicer tudi stike z OF, a je poleti 1942 zaradi naraščajočega revolucionarnega nasilja podprla organizacijo vaških straž, čeprav se s tem niso strinjali vsi njeni člani. Pod okriljem Slovenske zaveze so delovali različni odbori (gospodarsko-socialni, zunanjepolitični itd.). Njeno vodstvo je jugoslovanski vladi v Londonu redno pošiljalo poročila o položaju v domovini in številne razprave o mejnih vprašanjih in prihodnosti Slovenije. Po kapitulaciji Italije in izstopu liberalcev ter majorja Karla Novaka je počasi razpadla. Ob koncu decembra 1944 jo je nadomestil Narodni odbor za Slovenijo, prav ob koncu vojne, 3. maja 1945, pa je bila na zasedanju »časnega narodnega predstavništva« v Ljubljani obnovljena tudi Slovenska zaveza. (ES 12, str. 15; Sirc, Med Hitlerjem in Titom, str. 79.)

⁷³ Vodopivec - Snoj, Pogovor z Leonom Kavčnikom, str. 1566. Glej tudi: SI AS 1931, t. e. 585, Življenjepis Črtomirja Nagodeta, št. 3945.

⁷⁴ Mnenja o tem so bila različna. Glej na primer SI AS 1931, t. e. 585, št. 3968, Zapisnik zaslišanja pričë Dušana Savnika, 21. 7. 1947 in t. e. 568, št. 14827–14828, 3970, Izjave dr. Branka Vrčona o Nagodetu in Stari pravdi.

⁷⁵ Glej zapisnik javne razprave in zaslišanja pričë, objavljena v poglavju Dokazno gradivo tožilstva.

⁷⁶ **Sodišče slovenske narodne časti** je bilo izredno sodišče, ki je delovalo zelo kratek čas neposredno po koncu druge svetovne vojne, od junija do avgusta 1945. Ustanovljeno in ukinjeno je bilo z zakonom, ki ga je sprejel SNOS. Pristojno je bilo za sojenje t. i. zločincov in prestopkov zoper slovensko narodno čast, s čimer so bila mišljena predvsem dejanja političnega, propagandnega, kulturnega, umetniškega, gospodarskega, pravnega ali upravnega sodelovanja z okupatorji ali domačimi izdajalci, ki naj bi škodila ugledu in časti naroda, a jih ni bilo mogoče šteti za veleizdajo ali pomoč okupatorju pri izvrševanju vojnih zločinov. Sodilo je v senatih, ki so bili ustanovljeni na vseh sedežih okrožij (Ljubljana, Celje, Maribor, Novo mesto) in tudi v nekaterih drugih krajih. Kazni so bile izguba narodne časti, težko prisilno delo, zaplemba premoženja. (Jelka Melik, Osnove prava in pravne države za arhiviste. Ljubljana 2011, str. 135.)

in tako škodoval ugledu in časti slovenskega naroda in njegovi odpornosti.«⁷⁷ Med razpravo pred sodiščem, ki je potekala 30. 7. 1945, je tožilec obtožbo umaknil.⁷⁸

Avgusta 1945 je začel priložnostno delati za oddelek za meje pri Znanstvenem inštitutu.⁷⁹ Tako je lahko nadaljeval pisanje obsežnih razprav o vprašanih, ki so ga najbolj zanimala. Še vedno je stanoval z mamo na Mirju in se sestajal z nekaterimi starimi člani Pravde. Politične in gospodarske razmere v povojni Jugoslaviji pod komunističnim vodstvom pa se nikakor niso ujemale s tistim, kar je pričakoval od nove države. Želel si je sprememb, ki jih je nameraval doseči z organiziranjem opozicije. K njemu so začeli ponovno zahajati nekateri stari člani Pravde (Leon Kavčnik, Ljubo Sirc, Bogdan Stare, Svatopluk Zupan, redkeje Metod Kumelj), prihajala sta Nagodetova znanca Angela Vode in Vid Lajovic, pridružili pa so se jim tudi novi obiskovalci, med njimi Zoran Hribar in občasno Metod Pirc. V povojnem obdobju naj bi v Nagodetov krog sodila tudi Franc Snój in Boris Furlan. Posamezniki, ki so se po vojni zbirali okrog Nagodeta, so bili bolj heterogena skupina kot Pravda. Medtem ko bi za Pravdo morda lahko rekli, da je bila nekako »levo liberalno« usmerjena, pa tega ne bi mogli trditi vsaj za dva »člana« povojne »Nagodetove skupine«. Angela Vode je bila ena najstarejših slovenskih predvojnih komunistk, Franc Snój dolgoletni politik katoliško usmerjene SLS. Družilo jih je predvsem nezadovoljstvo z obstoječim komunističnim režimom in želja po oblikovanju opozicije. Tudi zunanjepolitična usmeritev po vojni oblikovane združbe je bila drugačna. V primerjavi s Pravdo, ki naj bi zagovarjala naslonitev na Vzhod, je povojna združba videla rešitev na Zahodu. To spremembo je Nagode na procesu obrazložil kot posledico razočaranja nad razmerami v drugi Jugoslaviji, čeprav je bila njegova naklonjenost do Sovjetske zveze za nekatere nasploh vprašljiva, saj je politiki, ki so jo vodili jugoslovanski in slovenski komunisti, že prej odločno nasprotoval. Nekateri nekdanji člani Pravde, kot na primer Dušan Kompare,⁸⁰ so zato menili, da je bila Nagodetova simpatija do Sovjetske zveze le navidezna, da bi pritegnil mlajše člane.⁸¹ Ljubo Sirc, ki je z Nagodetom tesno sodeloval v medvojnem in tudi povojnem času, je menil drugače: »Nagode je bil zelo levo usmerjen liberalec, navdušen nad Sovjetsko zve-

⁷⁷ Ovadila ga je sorodnica, žena Nagodetovega bratranca Vida Lapajne (SI AS 1237, t. e. 258, Sodišče narodne časti /Snč/ 262/45/1), po Nagodetovem mnenju zgolj iz »osebnega nasprotstva«. (SI AS 1237, t. e. 258, Snč 262/45/2, Razpravni zapisnik o javni ustni razpravi zoper dr. ing. Nagodeta Črtomirja z dne 30. 7. 1945 pred Sodiščem slovenske narodne časti v Ljubljani.) Vida Lapajne je podobne misli o Nagodetovem medvojnem delovanju izrazila tudi v razgovoru z UDV 24. 5. 1947. (SI AS 1931, t. e. 585, Razgovor z Lapajne Vido, št. 3951.)

⁷⁸ SI AS 1237, t. e. 258, Snč 262/45/3, Sodba Sodišča slovenske narodne časti v Ljubljani z dne 30. 7. 1945.

⁷⁹ **Znanstveni inštitut** oziroma **Znanstveni inštitut pri Predsedstvu SNOS** je januarja 1944 ustanovil Izvršni odbor Osvobodilne fronte. Inštitut, ki je med drugim pripravil tudi odlok Predsedstva Slovenskega narodnoosvobodilnega sveta o zaščiti knjižnic, arhivov in kulturnih spomenikov, je imel 5 odsekov: zgodovinsko-geografski, pravni, medicinski, tehnično-gospodarski, prosvetni. Člani inštituta so napisali več člankov in elaboratov, sodelovali so v študijski komisiji Predsedstva SNOS ipd. Posebej dejaven je bil zgodovinsko-geografski odsek, ki je zbiral arhivsko, knjižnično in drugo gradivo o okupatorskih režimih in partizanskem gibanju na slovenskem ozemlju, največ pozornosti pa je namenil proučevanju mejnih vprašanj. Inštitut je deloval do 7. 2. 1948. (Slovenski poročevalec, 27. 1. 1945; Enciklopedija Slovenije, knjiga 15. Ljubljana 2001, str. 210 /odslej ES 15/.)

⁸⁰ **Dušan Kompare**, rojen 23. 9. 1920 v Ljubljani, profesor na srednji tehnični šoli v Ljubljani, sprva član Stare Pravde, po njenem sporu z OF pa se je priključil slednji. (SI AS 1931, t. e. 585, št. 3975, Zapisnik o zaslišanju priče Dušana Kompareta, brez datuma.)

⁸¹ Glej: Dokazno gradivo tožilstva, Zapisnik o zaslišanju Dušana Kompareta.

zo, čeprav ni vedel, kaj se v resnici dogaja v tej državi /.../.⁸² K temu prepričanju ga je spodbudilo tudi dejstvo, da je ob koncu vojne na svoji hiši obesil sovjetsko zastavo: »Še istega dne, ko sem prišel v Ljubljano, sem hotel obiskati dr. Nagodeta. Skoraj sem se začel smejati, ko sem nad njegovo hišo videl plapolati rdečo zastavo. Vso vojno ni hotel izobesiti ne italijanske ne kakršne koli druge. In vendar se mu je zdaj zdelo bolj častno razviti sovjetsko zastavo kakor pa jugoslovansko z rdečo zvezdo. Nedvomno je še vedno mislil, da so ruski komunisti povsem drugačni od naših.«⁸³ Leonu Kavčniku pa se ni zdelo preveč verjetno, da bi Nagode v tistem času še čutil simpatije do tedanje sovjetske države; z obešenjem njene zastave naj bi izrazil predvsem naklonjenost do slovanskih narodov in idej boljševistične revolucije.⁸⁴ Kakor koli je že bilo, ostaja dejstvo, da je Nagode vse do konca druge svetovne vojne vodilne slovenske komuniste vztrajno označeval kot odpadnike od Moskve, trockiste, ki ne upoštevajo Stalinovih navodil, ampak delujejo v skladu z napotki dunajskega odseka Kominterne.⁸⁵ Njihove »pseudorevolucionarne« ideje naj bi povzročile krvavo državljansko vojno, njihovo povezovanje z italijanskimi in avstrijskimi komunisti pa naj bi Slovincem škodilo pri povojnem oblikovanju državnih mej – vprašanje razmejitve med idejnimi somišljeniki naj ne bi bilo pomembno, nacionalno vprašanje naj bi stopilo v ozadje.⁸⁶ Verjetno je mislil na težnjo po svetovni revoluciji, ki se ji je Stalin 15. maja 1943, ko je razpustil Kominterno, vsaj začasno oziroma navidezno odpovedal; Tito pa naj bi v izrednih vojnih razmerah videl priložnost za delno osamosvojitvev od Sovjetske zveze in uresničitev lastnih ambicij – oblikovanje »lastne vlade, ki naj bi temeljila na ljudski oblasti in naj bi udejanjila boljševizem onkraj meja Sovjetske zveze«.⁸⁷

Ne glede na Nagodetov odnos do sovjetske politike pa je po vojni gotovo delil prepričanje s tistimi, ki so videli prihodnost Slovenije v parlamentarni demokraciji za-

⁸² Tino Mamić: Dr. Ljubo Sirc, ekonomist in liberalec, ki je preživel smrtno obsodbo. Slovenci se moramo navaditi živeti drug z drugim. Intervju z dr. Ljubom Sircem. Primorske novice (priloga Sobota), št. 235, 9. 10. 2010 (odslej Dr. Ljubo Sirc, ekonomist in liberalec), str. 13.

⁸³ Sirc, Med Hitlerjem in Titom, str. 205.

⁸⁴ Vodopivec - Snoj, Pogovor z Leonom Kavčnikom, str. 1566.

⁸⁵ **Komunistična internacionala (KI)** ali **Komintern** (tudi Tretja internacionala), mednarodna delavska politična organizacija, ki je združevala komunistične partije ter sorodna gibanja z vsega sveta in je temeljila na revolucionarnih idejah marksizma. Ustanovljena je bila leta 1919 na Leninovo pobudo v času, ko so bila razširjena pričakovanja o izvedbi svetovne socialistične revolucije. S ponovno utrditvijo kapitalizma in krepitvijo sovjetskega vpliva v mednarodnem delavskem gibanju pa se je pod Stalinovim vplivom iz prejšnjega »borbenega štaba svetovnega komunističnega gibanja« vedno bolj spreminjala v orodje sovjetske notranje in zunanje politike. Njena organizacija je temeljila na centralističnem načelu (Komintern je bila pojmovana kot svetovna KP, včlanjene partije pa kot njene sekcije v posameznih deželah), zato se je lahko vmešavala v notranje življenje posameznih partij, vplivala na sestavo njihovih organov in jim vsiljevala vodilne osebnosti. Vplivala je tudi na oblikovanje nacionalnega programa jugoslovanske KP. Jugoslavijo je pojmovala izključno kot »tvorbo zahodnoevropskega imperializma«, ki bi jo bilo treba razbiti, in se zavzemala za izločitev Slovenije, Hrvaške in Makedonije iz Jugoslavije na temelju pravice do samoodločbe. Na tej podlagi so KP Jugoslavije, Italije in Avstrije leta 1934 sprejele izjavo, s katero so se izrekle za pravico slovenskega naroda do odepitve od imperialističnih držav Jugoslavije, Avstrije in Italije. Zaradi učinkovitejše obrambe pred nacistično in fašistično nevarnostjo se je pravica do samoodločbe omenjala le še kot ena od možnosti in ne več kot brezpogojna zahteva, pojavljala pa se je težnja po oblikovanju jugoslovanske federacije. Leta 1943 je bila Komintern razpuščena. (ES 4, str. 166.)

⁸⁶ Glej: Dokazno gradivo tožilstva, dokument Zakaj se bijemo in zapis z naslovom Trockistični pustolovec Kidrič, ki se nahaja v SI AS 1931, t. e. 586, št. 3127–3131.

⁸⁷ Jože Pirjevec: Tito in tovariši. Ljubljana 2011 (odslej Pirjevec, Tito in tovariši), str. 148.

hodnega tipa. Kako so si Nagode in njegovi obiskovalci zamišljali uresničitev tega cilja, iz razpoložljivega gradiva ni mogoče povsem točno ugotoviti. Nekateri so morda stremeli zgolj po združevanju vseh opozicijskih sil v državi, drugi so iskali pomoč v tujini. Tudi njihovi medsebojni odnosi so se močno razlikovali. Nekateri so bili dolgoletni prijatelji, sodelavci v različnih društvih in organizacijah, drugi le slučajni znanci, nekaj pa se jih je prvič srečalo šele na sodišču. Nekateri so se medsebojno cenili in spoštovali, drugi so si bili vse prej kot simpatični, kazale so se tudi razlike v pričakovanjih in značajih.⁸⁸ Prizorišče dogajanja se je po vojni razširilo. »Sestanki« niso več potekali le v Nagodetovi hiši, ampak tudi pri Pavli Hočevar, najbolj »sporna« srečanja s predstavniki tujih držav so se odvijala na najrazličnejših krajih.

24. maja 1947, nekaj tednov zatem, ko je bil povabljen k organiziranju novoustanovljenega Geološkega zavoda,⁸⁹ je bil Črtomir Nagode aretiran.⁹⁰ Obtožen je bil vseh vrst protidržavne dejavnosti in 12. avgusta 1947 obsojen na smrt z ustrelitvijo, zaplembo celotnega premoženja in trajno izgubo političnih in posameznih državljskih pravic.⁹¹ Že naslednji dan je po svojem odvetniku Ferdu Ludviku vložil na Vrhovno sodišče LRS prošnjo za pomilostitev, v kateri se je skliceval na »odkritosrčno« priznavanje in obžalovanje očitanih mu dejanj in se predstavil kot »žrtev povojne dobe z njenimi še vihrovimi političnimi stremljenji«, v kateri ni mogel pravilno in realno presoditi »faktičnega in zdravim potrebam naroda odgovarjajočega stanja«, zaradi česar je »padel v okvir nepravilnega in protizakonitega delovanja«.⁹² Priloženi sta ji bili še prošnji matere Silve Nagode in strica dr. Bogdana Derča, ki je kot razlog za pomilostitev navedel nečakovo šibko psihično in fizično zdravstveno stanje. 15. avgusta je napisal osebno prošnjo notranjemu ministru Borisu Kraigherju,⁹³ dva dni pozneje pa še pismi Antonu Beblerju⁹⁴ in Borisu Kidriču.⁹⁵ Slednjima se je opravičil za nepremišljen zapis iz njegovega osebnega dnevnika, ki je govoril o nameravanem atentatu nanju, in zatrdil, da so bile te besede le posledica izbruha trenutne jeze. Medtem ko sta pismi Kraigherju in Kidriču formalni, pa je pismo Beblerju, s katerim sta se bolje poznala in sta bila morda nekaj časa celo prijatelja, bolj osebno. Razloge, zakaj se je v svojem nasprotovanju državnemu redu in njenim voditeljem obrnil na tujino, mu je takole predstavil: »Šlo mi je za neko sproščenje doma, bolelo me je zapostavljanje mojega dela, sterilnost tolikega truda in dobre volje etc. etc. V tej atmosferi, v kateri nisem trpel samo jaz, je prišlo v moji družbi, ki se danes naziva: Nagod. špijonska organizacija do nesrečne odločitve, da smo se le obrnili na zunanji svet.« Vsa tri pisma izražajo veliko željo, da bi dokončal svoje življenjsko delo o naravnih osnovah gospodarstva in prometa v dinarskem

⁸⁸ Mnenje Nagodeta o soobtoženih je razvidno iz njegovih dnevniških zapiskov, mišljenje drugih pa iz njihovih izjav na glavni obravnavi in iz zaslišanj.

⁸⁹ Geološki zavod za Slovenijo je Vlada LRS ustanovila v okviru Ministrstva za industrijo in rudarstvo 7. 5. 1946. (Uradni list LRS, št. 34/1946.) Z možnostjo stalne zaposlitve je Nagode dobil priložnost za nov začetek, čeprav bi raje končal svoje »življenjsko delo: Posebnosti planskega gospodarstva v dinarskih pokrajinah«. (SI AS 1931, t. e. 585, št. 3741, Zapisnik zaslišanja Črtomirja Nagodeta, brez datuma.)

⁹⁰ Sirc, Dolgo življenje po smrtni obsodbi, str. 175.

⁹¹ Iz sodbe.

⁹² SI AS 1931, t. e. 585, št. 4044–4045.

⁹³ SI AS 1931, t. e. 585, št. 4115.

⁹⁴ SI AS 1931, t. e. 585, št. 4120.

⁹⁵ SI AS 1931, t. e. 585, št. 4121.

203
 15. VIII. 47
 4126

Najsi Črtmiri!

Pravna pustitev k Bogu,
 Neza mo gročnemu me je vol-
 nta da bi tudi Tvoja brava
 duša naša mi'z mi' povelj
 in blazjustru!

Milost Bržja naj te opremlja!
 Je Tvoja mamica, ki jo ktero
 vseč žutiš, bom z vsemi svo-
 jimi mičmi in bratovci
 svetel.

To Ti pošilja Tvoj
 brat Bogdan

201
LJUBLJANA 23. VIII. 1947. 7.

JAVNO TOŽILSTVO
LJUDSKE REPUBLIKE SLOVENIJE
Oddelek UDB
Zap. št. Mi 41/47
Predmet:

MINISTRSTVO ZA NOTRANJE ZAPRAVE FLRJ
Uprava državne varnosti
za ljudsko republiko Slovenijo
Št. 19740742 / dr. Mitja
25.8. 1947.

LJUBLJANA
UPRAVI DRŽAVNE VARNOSTI ZA LRS SLOVENIJO
podpolkovniku Mitji

L J U B L J A N A

V pregibu vam pošiljamo pismo, ki ga je pisal obsojencu Nagode Črtomiru njegov stric Bogdan Derč, preko advokatske pisarne dr. Ludvika.

Odločite sami, ali se naj omenjeno pismo izroči obsojencu prež eksekucijo. Istočasno prilagam raport Kaučnik Iecna v ev. uporabo. Istočasno prilagamo zdravniško mnenje o Nagodetovem zdravstvenem stanju.

Smrt fašizmu - svoboda narodu !

 Po pooblastilu javnega tožilca
LRS Slovenije:
Žalik Martin
(Žalik Martin).

Mitja

1) Pismo Črte je brezpomeno
2) Kavčnikov raport je brez pomena, ker je
vsega pravnomojnih se karine z odloč.
Kaj govoriti.

Mitja

Pismo Javnega tožilstva LRS Upravi državne varnosti za LRS – podpolkovniku Mitji,
23. 8. 1947

Spominska plošča Črtomirju Nagodetu

prostoru. Prosil je, naj mu dovolijo delo nadaljevati v ječi ali pa naj ga kot geologa pošljejo v severno Albanijo ali Črno goro. Razumevanja ni bilo. Vzrokov je bilo najbrž več. Predvidevati je mogoče, da zanj niso posredovali niti domači vplivneži niti tuji diplomati. Drugi razlog pa verjetno izhaja iz Nagodetove osebnosti – nekateri so v njem videli sposobnega, morda celo karizmatičnega voditelja.⁹⁶ Če ima Ljubo Sirc prav, je bilo zanj usodno, da je bil med njimi tudi takratni komunistični voditelj Boris Kidrič. Ta naj bi bil »posebno nerazpoložen do dr. Nagodeta, saj ga je iz neznanega razloga imel za svojega osebnega tekmeca«.⁹⁷

Smrtna obsodba naj bi bila izvršena 27. 8. 1947. Še istega dne je bila v Slovenskem poročevalcu objavljena kratka notica z naslovom Justifikacija Črtomirja Nagodeta: »Z ozirom na odločbo prezidija FLRJ, s katero je bila pomilostitvena prošnja voditelja špijonske organizacije inž. Črtomirja Nagodeta odklonjena je bila izvršena nad Nagodetom smrtna obsodba (Iz pisarne ministrstva za notranje zadeve LRS).«⁹⁸ Njegova mati je v noči z 28. na 29. avgust naredila samomor.⁹⁹ Ne le, da je bila od leta 1942 vdova in izjemno navezana na edinega sina, čutila naj bi se tudi krivo za njegovo smrt. Razširjeno je bilo namreč prepričanje, da je bila Nagodetova smrtna obsodba v največji meri posledica najdbe njegovega skrivnega dnevnika. O tem, kako je prišel v roke uslužbencev državne varnosti, je Leon Kavčnik povedal takole:

⁹⁶ Glej na primer izjave Pavle Hočevar, Zorana Hribarja, Ljuba Sirca, Franca Snoja, dane na javni razpravi.

⁹⁷ Sirc, *Med Hitlerjem in Titom*, str. 313.

⁹⁸ Slovenski poročevalec, št. 201, 27. 8. 1947, druga izdaja, str. 2.

⁹⁹ SI AS 1931, t. e. 585, št. 4112–4113, Poročilo o samomoru Silve Nagode, 29. 8. 1947.

»V času, ko je bil (Nagode) zaprt, je prišel k njegovi materi domnevni Nagodetov (nekdanji¹⁰⁰) sojetnik, ki je trdil, da ga je Nagode pooblastil, naj vzame njegove zapiske. Mati mu jih je dala. Ti papirji so bili na procesu glavno obtožilno gradivo zoper Nagodeta.«¹⁰¹

Prošnja družine po izročitvi trupla je bila zavrnjena. Nagodetove posmrtno ostanke so zakopali na neznanem kraju, hiša na Mirju 15 pa je bila zaplenjena in nacionalizirana. Potem ko je bila leta 1991 razveljavljena sodba proti Nagodetu in soobtoženim iz leta 1947,¹⁰² so dedičem njegove družine hišo z denacionalizacijo vrnili. Od leta 2003 je na njej spominska plošča.¹⁰³

Ljubo Sirc (1920)

Rodil se je 19. aprila 1920 v Kranju kot sin uspešnega kranjskega trgovca in podjetnika Franja Sirca in Zdenke, hčerke kranjskega politika Cirila Pirca. Osnovno šolo in gimnazijo je obiskoval v Kranju. Zaradi bolezni je nekajkrat prekinil šolanje, ker se je zdravil v Švici. Leta 1939 je maturiral in se vpisal na Pravno fakulteto v Ljubljani, že kmalu pa ga je začela zanimati tudi ekonomija. Vzgojen je bil v nacionalnem in liberalnem duhu, zato je sodeloval v različnih tovrstno usmerjenih društvih: najprej v telovadnem društvu Sokol, v gimnaziji je bil predsednik srednješolskega društva »Jugoslovani«, potem pa je predsedoval Jugoslovanskemu akademskemu društvu Kranj.

Leta 1941, po nemški okupaciji Gorenjske, se je družina preselila v Ljubljano. Ker njegov oče Franjo ni hotel delati za Nemce, so mu tekstilno tovarno najprej zaplenili, nato pa še požgali. V Ljubljani se je Ljubo Sirc skupaj z nekaterimi kolegi z univerze vključil v Pravdo, ki jo je vodil Črtomir Nagode. Junija 1942, v času množičnih aretacij, je za nekaj mesecev pobegnil v Italijo. Leta 1943 je diplomiral na Pravni fakulteti v Ljubljani, kmalu zatem pa je ponovno zapustil domovino. Odpotoval je v Švico, kjer je skušal navezati stike z jugoslovansko vlado v emigraciji in zahodnimi zavezniki. Želel jih je seznaniti z dogajanjem v Sloveniji, a naj ne bi našel nikogar, ki bi mu prisluhnil. Zato se je prek Francije in Italije podal v Dalmacijo in se pridružil partizanom. Jeseni 1944 je postal najprej pravni referent 5. prekomorske brigade, potem pa prevajalec topniških navodil pri Artilerijski brigadi 7. korpusa.¹⁰⁴

Takoj po končani vojni je bil šest mesecev zaposlen pri Tiskovnem uradu slovenske vlade kot podnačelnik oddelka za dnevne vesti, občasno pa je delal kot uradni prevajalec za predsedstvo slovenske vlade. Ob delu je spoznal številne tuje državljane, diplomate in novinarje.¹⁰⁵ Že proti koncu decembra 1945 pa so ga skupaj z nekaterimi drugimi prevajalci odpustili. Mislil je, da so bili krivi finančni razlogi, nekaj tednov pozneje pa je presenečen izvedel, da so zaposlili nove; pozneje je kot obtoženec v

¹⁰⁰ Opomba avtoric.

¹⁰¹ Vodopivec - Snoj, Pogovor z Leonom Kavčnikom, str. 1567–1568.

¹⁰² SI AS 1237, t. e. 257, VK 21/91, Sklep Temeljnega sodišča v Ljubljani, Enota v Ljubljani z dne 5. 4. 1991.

¹⁰³ Ljuba Dornik Šubelj: Ozna in prevzem oblasti 1944–46. Ljubljana 2013 (odslej Dornik Šubelj, Ozna in prevzem oblasti), str. 387.

¹⁰⁴ Povzeto po življenjepisu, ki ga je Ljubo Sirc napisal v času preiskave. (SI AS 1931, t. e. 584.) Glej tudi Enciklopedija Slovenije, knjiga 16. Ljubljana 2002 /odslej ES 16/, str. 184.

¹⁰⁵ Sirc, Dolgo življenje po smrtni obsodbi, str. 129, 141.

Ljubo Sirc

Nagodetovem procesu od zasliševalcev izvedel, da so bili odpuščeni spoznani za angleške agente. Po izgubi zaposlitve je smučal v Planici in razmišljal o pobegu v tujino.¹⁰⁶ Še naprej je vzdrževal stike z britanskimi diplomati, družil se je z Nagodetom in drugimi člani nekdanje Pravde, obiskoval je jugoslovanske opozicijske politike v Zagrebu in Beogradu.¹⁰⁷ Občasno je prevajal dokumente o zahodnih jugoslovanskih mejah za Oddelek za mejna vprašanja pri Znanstvenem inštitutu. Stalne zaposlitve ni imel, a si zanjo niti ni preveč prizadeval. Prijavil pa se je na asistentsko mesto na ljubljanski pravni fakulteti, a ga ni dobil.¹⁰⁸ V začetku novembra 1946 je dobil poziv za služenje vojaškega roka. Na očetovo željo pa se je odločil za dokončanje študija javnega prava in s pomočjo nekega

bivšega jugoslovanskega oficirja mu je uspelo doseči odložitev odhoda k vojakom.¹⁰⁹ Februarja 1947 je pred komisijo, katere član je bil tudi dr. Boris Furlan, opravil ustni doktorski izpit, potem pa se je lotil pisanja teze o nürnberskem procesu.¹¹⁰

Tudi on je bil aretiran 24. maja. Sodišče ga je spoznalo za enega »vodilnih članov« t. i. Nagodetove skupine¹¹¹ in obsodilo na smrt, a mu je bila kazen (morda zaradi britanske intervencije) omiljena na 20 let zapora s prisilnim delom. Kazen je prestajal v različnih kazensko-poboljševalnih zavodih oziroma domovih,¹¹² kakor so takrat poimenovali zapore: najprej v Ljubljani,¹¹³ proti koncu maja 1950 je bil premeščen v Maribor, januarja 1951 v Novo mesto, junija 1951 pa spet nazaj v Ljubljano.

28. novembra 1954 je bil pomiloščen in izpuščen na prostost.¹¹⁴ Vsakršno sodelovanje z UDV naj bi vztrajno zavračal, kar naj bi tudi pripomoglo k temu, da ni mogel najti ustrezne zaposlitve. Leta 1955 je ilegalno zapustil Jugoslavijo in se sčasoma naselil v Veliki Britaniji. Nastanil se je pri teti v Londonu in se zaposlil pri britanski radijski postaji BBC (British Broadcasting Corporation). Tudi študij je nadaljeval in leta 1960 doktoriral iz ekonomije na univerzi v Fribourgu v Švici. Potem je predaval v Bangladeshu in na Škotskem, od leta 1965 na Univerzi Adama Smitha v Glasgowu. Po upokojitvi v letu 1983 je v Londonu ustanovil Center za proučevanje

¹⁰⁶ Prav tam, str. 151–152.

¹⁰⁷ Prav tam, str. 155–161.

¹⁰⁸ Prav tam, str. 165.

¹⁰⁹ Prav tam, str. 170.

¹¹⁰ Prav tam, str. 172–173.

¹¹¹ Iz sodbe.

¹¹² V gradivu fonda SI AS 1267 se v prvih povojnih letih sprva pojavlja tudi naziv Kazensko poboljševalni zavod (KPZ), kmalu pa le še naziv Kazensko poboljševalni dom (KPD).

¹¹³ 13. 11. 1947 je bil odveden v Centralne zapore UDV. V KPD Ljubljana se je vrnil 20. 11. 1947. Razlogi iz gradiva, zbranega v zaporniški mapi Ljuba Sirca, niso razvidni. (SI AS 1267, Podfond Dob, t. e. 381)

¹¹⁴ SI AS 1237, t. e. 258 in SI AS 1267, Podfond Dob, t. e. 381.

*Nekdanji sodni zapori
na Miklošičevi cesti v Ljubljani*

komunističnih gospodarstev (Centre for Research into Communist Economies; od leta 1996 Centre for Research into Post-communist Economies). Leta 1989 je po štiriintridesetih letih prvič obiskal domovino. Po nastanku samostojne slovenske države in padcu socializma je dobil manjšo odškodnino za nacionalizirano premoženje svoje družine, za izplačilo preostale škode pa si je celo vrsto let zaman prizadeval. Kot dolgoletni član svetovnega združenja strank Liberalne internacionale je leta 1992 kandidiral na listi tedanje Liberalno-demokratske stranke za predsednika Slovenije, 2001 mu je britanska kraljica za zasluge pri širjenju demokratičnih idej v Vzhodni Evropi osebno podelila britansko odlikovanje (red britanskega imperija s stopnjo Commander – CBE), 2003 je postal častni meščan Kranja, naslednje leto je bil med pobudniki ustanovitve civilno-družbenega združenja Zbor za republiko, leta 2010 pa se je včlanil v Slovensko demokratsko stranko (SDS).¹¹⁵ Je avtor številnih strokovnih, publicističnih¹¹⁶ in spominskih del.¹¹⁷

O mladostnem sodelovanju z Nagodetom je v zrelih letih takole razmišljal: »Mogoče je bilo moje 'levičarstvo', če ga lahko tako imenujem, reakcija na mojega očeta.

¹¹⁵ Sirc, Dolgo življenje po smrtni obsodbi, str. 603–604; Sirc, član SDS. (Dostopno na: Demokracija, 12. 5. 2012, <http://demokracija.si/index.php/slovenija/dogodki/957-sirc-lan-sds>, 1. 9. 2014.)

¹¹⁶ Na primer: Economic devolution in Eastern Europe, New York, Washington 1969; The Yugoslav economy under self management. London 1979; Why the communist economies failed, London 1994; Brezpotja socializma. Ljubljana 2010 (prvi del vsebuje prevod dela The Yugoslav economy under self management, drugi del pa zbirko esejev o gospodarskih vprašanjih socializma, ki so nastali v letih 1963–1990).

¹¹⁷ Nesmisel in smisel. London 1968; Med Hitlerjem in Titom. Ljubljana 1992; Dolgo življenje po smrtni obsodbi. Ljubljana 2010.

Oče je zahteval, naj delam v njegovi tovarni, meni pa je po glavi šlo samo to, kako bom študiral. Vplivi podjetniškega okolja in mojega očeta so se mešali z reakcijo na te vplive. Pred kolegi si nikoli nisem upal zagovarjati kapitalizma, saj bi me napadli, da govorim tako zaradi osebnih koristi. Za Nagodeta pa bi lahko rekel, da je bil skoraj stalinist. Že takoj me je zmotilo, ko je rekel, da je treba celotno gospodarstvo poddržaviti. To ne gre!¹¹⁸

Leon Kavčnik (1897–1991)

Rodil se je 28. 2. 1897 v Ljubljani kot eden izmed štirih otrok sodnega uslužbenca Ivana Kavčnika in Cecilije, rojene Pirnat, hčerke ljubljanskega trgovca. Po opravljeni osnovni šoli je obiskoval II. državno gimnazijo na Poljanah. Leta 1911 se je vključil v gimnazijsko »narodno-radikalno« organizacijo, jeseni 1912 pa se je pridružil »preporodovskemu« gibanju in bil kot predsednik gibanja na poljanski gimnaziji obsojen na 14 dni zavora. Še preden je bila sodba pravnomočna, pa je bil vpoklican k vojakom (avgusta 1915), in sicer v dunajski regiment. Na Dunaju, kjer je prav takrat služboval njegov oče, je opravil oficirsko šolo, nato pa je bil poslan na tirolsko fronto, a je večji del vojne preživel po različnih pisarnah. Po koncu vojne se je odločil za študij tehnike na Dunaju. V tem času je obnovil stike z nekdanjimi prijatelji in bil med ustanovitelji jugoslovanske počitniške zveze. Po koncu študija v letu 1923 je najprej opravil prakso v Cinkarni v Celju, že februarja 1924 pa je bil premeščen v Topusko na Hrvaškem, v talilnico železa, kjer je ostal vse do leta 1941. Življenje v novi državi ga ni razočaralo. Politična združitev južnoslovanskih narodov, za katero se je zavzemal, se je uresničila. Kulturna avtonomija Slovencev se mu je zdela takrat še potrebna, čeprav si je predstavljal, da bo sčasoma prišlo do nastanka »modernega, jugoslovanskega naroda«. S slovensko politiko, ki jo je dojemal kot stalen »konflikt med liberalci in klerikalci«, ni imel kaj dosti stika. Volil je sicer liberalno stranko, čeprav se ni imel za liberalca v »starem smislu«. S težavami in izzivi na delovnem mestu se je z veseljem spopadal in zdelo se mu je, da je uspel s sodelavci zgraditi »finančno in proizvodno uspešno podjetje«. Čeprav si je želel družbenih sprememb, pa je marksistično ideologijo odločno odklanjal. Ves čas je razmišljal, kako bi bilo mogoče povečati donosnost podjetja, obenem pa delavcem zagotoviti pravično plačilo. Svojo rešitev problema je predstavil v brošuri *Evolucija k socialni pravičnosti*, ki jo je pozneje izpopolnil.¹¹⁹

Z začetkom vojne in nastankom Neodvisne države Hrvaške (Nezavisne države Hrvatske – NDH) je tovarno v Topuskem prevzel ustaški funkcionar, prišlo je do prvega pokola Srbov v bližnji Glini in do zlovesčih groženj Slovincem, češ da bodo tudi oni še prišli na vrsto. Najprej je poslal v Ljubljano družino (poročen je bil s Sonjo, rojeno Vyzourek, s katero sta imela dve hčerki, v času procesa stari 14 in 16

¹¹⁸ Dr. Ljubo Sirc, ekonomist in liberalec, str. 13.

¹¹⁹ *Evolucija k socialni pravičnosti*, spisal Andrej Zidar, v Ljubljani, samozaložba, 1940. (Glina: Štamparija Vase Jakšiča – 86 strani.) Po obvestilu avtorja je bila knjiga tiskana ilegalno leta 1943 pri Marku Hrovatinu v Ljubljani. Iz konspirativnih razlogov so na knjigi drugi podatki o piscu, tiskarni in letu izida. (Dostopno na: www.antikvariat-glavan.si/bozicnica.pdf, 1. 9. 2014.) Da je bil Andrej Zidar psevdonim Leona Kavčnika, je izjavil tudi Črtomir Nagode na zaslišanju 25. 5. 1947. (SI AS 1931, t. e. 585, št. 3757.)

Leon Kavčnik

let), potem pa se je odselil še sam. Nekaj časa je živel v Zagrebu, kjer je imel stanovanje in poslovne partnerje. V njegovem domovanju so, tako kot pozneje v Ljubljani, našli zatočišče tudi prijatelji in znanci, ki so se skrivali pred okupatorji in ustaši.

V začetku 1942 je bil vpoklican v hrvaško vojsko, zato se je takoj odpravil čez mejo in srečno prispel v Ljubljano, kjer je živel od prihrankov, za katere je še pravočasno poskrbel. Zato je imel dovolj časa, da je v Topuskem zasnovano delo *Evolucija k socialni pravičnosti* razširil in izpopolnil tudi s pomočjo znancev, ki so mu priskočili na pomoč z mnenji in nasveti. S svojimi dognanji je skušal seznaniti oba tabora – revolucionarnega in protirevolucionarnega.¹²⁰

Vključil se je tudi v *Pravdo*, ki jo je vodil nje-

gov sorodnik¹²¹ Črtomir Nagode. Po vojni je skušal v povezavi z Nagodetom ustvariti opozicijsko stranko, saj je bil prepričan, da obstoječe politične in ekonomske razmere ne morejo prinesiti niti gospodarskega razcveta niti izboljšanja splošnega socialnega stanja, pa še k izgubi primorskega dela Slovenije naj bi pripomogle. Svojih prepričanj ni kaj dosti skrival. Pismo angleški in ameriški javnosti je na veleposlaništvu ZDA v Beogradu sicer oddal brez vednosti jugoslovanskih oblasti, je pa napisal pismo tudi Edvardu Kardelju. Povezati se je skušal tudi z opozicijskimi voditelji na Hrvaškem in v Srbiji, kje je še delovalo nekaj predvojnih političnih strank. Izmed »članov« t. i. Nagodetove skupine je poznal pripadnike nekdanje *Pravde*, o Vodetovi, Furlanu in Snoju pa naj ne bi vedel ničesar.¹²² Od leta 1946 je bil redni profesor za mehansko tehnologijo na Tehniški fakulteti v Ljubljani.¹²³

Dan po aretaciji Nagodeta in Sirca, 25. maja, je bil prijet tudi Kavčnik. Večino očitanih mu dejanj je priznal in jih tudi ni obžaloval. Ves čas je vztrajal na upravičenosti in dobronamernosti svojega opozicijskega delovanja. Obsojen je bil na 16 let odvzema prostosti s prisilnim delom, na zaplembo celotnega premoženja in izgubo političnih pravic za dobo petih let. V intervjuju, objavljenem v *Novi reviji* proti koncu osemdesetih let preteklega stoletja, je na vprašanje, če so ga »hudo obsodili«, odgovoril: »Mene niti ne. Imel sem malo protekcije. Prek družinskih in prijateljskih vez sem dosegel, da so me obsodili na šestnajst let namesto na dvajset.«¹²⁴ Kazen je

¹²⁰ Povzeto po: Življenjepis, ki ga je Kavčnik napisal v preiskovalnem zaporu (SI AS 1931, t. e. 582, rokopis (original), št. 6226–6233 (tipkopis, označen s št. 6223–6225 ni identičen rokopisu, zato je upoštevano le besedilo, ki ga je Kavčnik napisal lastnoročno); *Vodopivec - Snoj, Pogovor z Leonom Kavčnikom*, str. 1558–1564; *Osebnosti. Veliki slovenski biografski leksikon*, od A–L. Ljubljana 2008 (odslej *Osebnosti*), str. 455.

¹²¹ Kavčnik je bil Nagodetu »neke vrste« stric.

¹²² *Vodopivec - Snoj, Pogovor z Leonom Kavčnikom*, str. 1567–1968. Glej tudi zapisnik javne razprave in dokazno gradivo tožilstva.

¹²³ *Osebnosti* str. 455.

¹²⁴ *Vodopivec - Snoj, Pogovor z Leonom Kavčnikom*, str. 1567.

27. VI. 47.

168

72

Dragi Milan!

A347341

Sporočeno mi je, da si lahko poiščem
zagovornika. Kato Te, dragi Milan, pro-
sim, da preizumeš mojo obrambo, ako
Ti je mogoče.

Prosim Te ob tej priliki, sporoči Sonji da mi
lahko piše. Dobil sem sicer dostaj štiri pa-
kete, toda nobenega sporočila, ali so vsi
zdravi in kako so prenehali dostavljati zelo.

Kruha naj mi ne pošilja ga imam še do-
(če drugo mi je pa zelo prijetno, karala privreča)
volj. Naj mi ob priliki pošlje rumeno celu-
losolasto čašo, ki je v servisu mirici, eno plat-
neno krsto majco in ravnilake modri klavi.
Kot to priučila naj zahteva da ji prineso vsi
mene propasto stvarce, ki se že hga, naj od vse
napravi kako bluzo obrokom.

Sprejmite vsi privreče pozdrave in pozive!

Ves
Leo

Preverila podatkov iz ovirne knjige, rep. 1057/47.

Kavčnik		
Leon		
4. 5. 13. 7. 1. 91		
Domače: vulg. ime:		
Imena + vzra: staršev: + Ceciliji		S L A K I
(dekljiško ime matere) Pirnat		O S
<i>veča Poupri bijrou red stu ita tu</i>		Visokost: (cm)
Rojstva	dan, mesec in leto: 2. 8. 2. 1897.	Postava: krepka
	kraj: Zjubljina	Obraz: ovalen
	okraj: —	Lasje: kostanjeve
	okrožje: —	Čelo: brimecno
Stalnega bivališča	kraj: 9. begova 12	Nos: —
	okraj: Zjubljina	Oči: rjave
	okrožje: —	Brada: brije
Narodnost: slovenska	Brke: —	
Poklic: profesor	Obrvi: kostanjeve	
Govori: slovensko srbsko nemško	Usta: brimecna	
Izobrazba: 4. 2. 00. 2. 10. P. 2. gim. in Tehni. šola.	Zobje: 8 manjša zorni mostiček.	
Stan: (samski, oženjen, ločen, vdovski) poročen	Služil vojsko, kje in kdaj: v. postoj.	
Otroci: Vera 17 let Maja 15 let.		
Identiteta ugotovljena: da		
Posebna vidna znamenja: <i>Priznana za operacijo. 1. 1. 1947</i>		
Lažna imena:		
Nagnenje k kriminaliteti:		

Iz zaporniškega dosjeja Leona Kavčnika

sprva prestajal v Ljubljani, nato v Škofji Loki. V zaporu naj bi se – po lastnih besedah – kar »dobro obnesel«, saj je bil vodja jetniške livarne.¹²⁵

Z ukazom Izvršnega sveta FLRJ z dne 28. 11. 1953 je bil pomiloščen, naslednjega dne pa izpuščen na prostost.¹²⁶ O tistih časih je pozneje takole spregovoril: »Posebnih šikan nisem doživel. Je pa seveda res, da nisem bil nikoli 'pravi'.«¹²⁷ Od leta 1954 do 1958 je bil zaposlen v železarni Štore, potem pa je bil do upokojitve v letu 1965 tehnični direktor v tovarni Tuba v Ljubljani.¹²⁸ Z gospodarsko politiko se nikakor ni prenehal ukvarjati. Predloge za izboljšanje jugoslovanske ekonomske politike je pošiljal različnim slovenskim in jugoslovanskim političnim voditeljem.¹²⁹ Kljub slabim izkušnjam je še vedno zagovarjal ideje, v katere je verjel. Obstoje jugoslovanske države je podpiral še v drugi polovici osemdesetih let, ko so se že javljale »zaostritve in napetosti«: »Jugoslovanska ideja v smislu 'Preporoda' je danes kompromitirana, toda najslabša Jugoslavija je boljša kot nobena. Najslabšo je mogoče popraviti, medtem ko bi se za 'novo Jugoslavijo' – Jugoslavijo, kot smo jo pričakovali 'preporodovci' morala vrniti konstelacija iz leta 1918. Da je tudi takšna Jugoslavija mogoča, kaže moja izkušnja iz Topuskega: z izrazitim medsebojnim razumevanjem in medsebojnim spoštovanjem smo uspeli v Topuskem premostiti mnogokatera dotedanja nasprotja. Sicer pa mi je znano, da naša ustava narodom daje pravico do odcepitve. Okno je odprto. Preden pa Slovenci skočimo ven, si izračunajmo, koliko ur je preteklo od konca 'Provincie di Lubiana' do začetka 'Adriatisches Küstenland' /.../.«¹³⁰

Boris Furlan (1894–1957)

Boris Furlan, po obtožnici sicer »šele« četrti na seznamu, naj bi bil po mnenju tožilca Avblja vodilna osebnost Nagodetovega kroga v povojni dobi – »v vsem svojem ponašanju in v vseh svojih odnosih do celotne skupine« naj bi »pokazal, da hoče biti iniciator vsega dela, ki ga je skupina vršila.«¹³¹

Rodil se je 10. novembra 1894 v Trstu kot sin računskega svetnika Vekoslava in Virginije, rojene Šivic. V Trstu je obiskoval nemško gimnazijo, zaradi težav z nekaterimi profesorji pa je moral konec šestega in sedmi razred gimnazije opraviti v Novem mestu. Maturiral je leta 1913 v Trstu. Že kot srednješolec je bil član akademskega društva Balkan, dejaven pa je bil tudi v telovadnem društvu Sokol. Naučil se je več svetovnih jezikov, deloma že na potovanjih s starši. Pri bratu Vekoslavu, univerzitetnem profesorju v Švici, se je dobro seznanil s francoščino, angleščino pa ga je poučeval znameniti irski pisatelj James Joyce, ki je tedaj živel v Trstu.

Po končani maturi je šel študirat filozofijo na pariško Sorbono, a je moral študij zaradi očetove smrti prekiniti. Vrnil se je v Trst, nato pa se je vpisal na pravno

¹²⁵ Vodopivec - Snoj, Pogovor z Leonom Kavčnikom, str. 1568.

¹²⁶ SI AS 1267, Podfond Dob, t. e. 308.

¹²⁷ Vodopivec - Snoj, Pogovor z Leonom Kavčnikom, str. 1568.

¹²⁸ SI AS 1931, t. e. 1093, Dosje Leona Kavčnika, Preverka z dne 22. 5. 1974.

¹²⁹ Vodopivec - Snoj, Pogovor z Leonom Kavčnikom, str. 1568. V pogovoru je navedel Jožeta Smoleta, Milana Kučana in Branka Mikulića. V SI AS 1931, t. e. 1093 se med drugim nahaja Kavčnikovo tovrstno pismo dr. Antonu Vratuši, tedanjemu predsedniku Izvršnega sveta SR Slovenije, 25. 2. 1980.

¹³⁰ Vodopivec - Snoj, Pogovor z Leonom Kavčnikom, str. 1569.

¹³¹ Iz sodbe.

Boris Furlan

fakulteto na Dunaju, kjer je študiral že več njegovih dobrih prijateljev. Sredi leta 1916 je bil poklican k vojakom, poslan na italijansko in rusko fronto, kjer je ostal do konca vojne in dosegel oficirski čin. Po zlomu Avstrije je nadaljeval študij na pravni fakulteti v Zagrebu in leta 1920 promoviral. V Trstu je želel nastopiti sodno prakso, a tam niso priznavali študija na zagrebški univerzi. Zato se je vpisal še na pravno fakulteto univerze v Bologni, pripravil tezo iz pravne filozofije in leta 1921 doktoriral. Potem je živel v Trstu kot odvetniški pripravnik, po opravljenem odvetniškem izpitu leta 1925 je za kratek čas odprl samostojno pisarno, nato pa je imel skupno odvetniško pisarno z dr. Josipom Vilfanom.¹³² Od 1923 je bil tudi urednik Pravnega vestnika, ki je kot List za pravoslovje in pravosodje izhajal v Trstu od leta 1921 do

1928, ko so ga italijanske oblasti prepovedale. Furlan je v njem objavil več razprav s področja filozofije, etike in zakonodaje.¹³³

Leta 1930, ko je postajalo bivanje v fašistični Italiji za slovenske domoljube vedno bolj nevarno in so italijanske oblasti zaprle že več njegovih prijateljev, se je zaradi strahu pred aretacijo skupaj z ženo preselil v Ljubljano. V študijskem letu 1930/31 je postal privatni docent za pravno filozofijo na ljubljanski univerzi, istočasno pa je odprl tudi lastno odvetniško pisarno, ki jo je obdržal do leta 1936, ko je bil imenovan za izrednega profesorja za pravno enciklopedijo in pravno filozofijo. Leta 1940 je postal redni profesor.¹³⁴ S strokovnimi in znanstvenimi deli si je pridobil velik ugled tako doma kot v tujini. Imel je širok krog znancev. Med njimi je bilo precej literatov, ki so se zbirali okrog revije *Sodobnost*,¹³⁵ posebej veliko pa je bilo pravnikov; še zlasti je bil povezan z vsemi odborniki društva *Pravnik*,¹³⁶ v katerem

¹³² Opis življenja, kot ga je Furlan podal ob zaslišanju 5. 6. 1947, SI AS 1931, t. e. 578, št. 9375–9376 (tipkopis celotnega zaslišanja je označen s št. 9375–9379, rokopis pa s št. 9370–9374; na tem mestu navedene številke se nanašajo na tipkopis).

¹³³ Marijan Pavčnik: Boris Furlan kot pravni teoretik. V: *Usoda slovenskih demokratičnih izobražencev*, Angela Vode in Boris Furlan žrtvi Nagodetovega procesa. Ljubljana 2001, str. 142. Glej tudi: Tomaž Marušič: *Pravni vestnik, list za pravoslovje in pravosodje – Trst 1921–1928*. V: *Odvetnik, Glasilo odvetniške zbornice Slovenije*, št. 14, april 2002, str. 32–35.

¹³⁴ Opis življenja, kot ga je Furlan podal ob zaslišanju 5. 6. 1947–AS 1931, t. e. 578, št. 9370–9374.

¹³⁵ *Sodobnost* (1933–1941), slovenska literarna revija, okoli katere so se zbirali levo usmerjeni književniki in drugi intelektualci. Objavljala je tudi strokovne prispevke o različnih kulturnih in družbenih vprašanjih. Njihovi avtorji so se zavzemali za socialistične ideje in kritično ocenjevali takratno domače in mednarodno dogajanje. Njeni uredniki so bili Ferdo Kozak, Stanko Leben, Josip Vidmar. (ES 12, str. 140.)

¹³⁶ *Pravnik*, društvo slovenskih pravnikov, je bilo ustanovljeno leta 1889 in je imelo tako strokovni kot nacionalni pomen. V obdobju Avstro-Ogrske si je prizadevalo za oblikovanje slovenskega pravnega jezika, za enakopravnost slovenščine v upravi in na sodiščih, za vzgojo slovenskih pravnih znanstvenikov ipd. Po prvi svetovni vojni je podprlo ustanovitev slovenske univerze in spodbujalo izdajanje jugoslovanskih zakonov v slovenskem jeziku. Sodelovalo je z drugimi pravnimi društvi v Jugoslaviji in s slovenskimi pravniki v Trstu. Izdajalo je revijo *Slovenski pravnik*. (Enciklopedija Slovenije, knjiga 9. Ljubljana 1995 /odslej ES 9/, str. 238; *Revija Pravnik* /dostopno na: Domov – Revija Pravnik, <http://www.revija-pravnik.si/>, 3. 10. 2014/.)

je sodeloval tudi sam. Med svojimi znanci je posebej izpostavil tudi tri tujce.¹³⁷ To so bili lektor francoščine Jean Auguste Yves Lacroix¹³⁸ in dva lektorja angleščine, Alec (Alexander) C. Lawrenson (tudi Lawrence) ¹³⁹ in Anthony H. Robinson.¹⁴⁰ Družil se je tudi z nekaterimi liberalnimi politikmi, na primer z dr. Vladimirjem Ravniharjem¹⁴¹ in Dragom Marušičem,¹⁴² sicer pa naj do leta 1940, ko »je stopil v stik s t. i. Mladinsko delovno skupnostjo, ki je povezovala mlajše liberalce«, ne bi kazal kakšnega opaznejšega zanimanja za politiko. Se je pa v začetku tridesetih let vključil v prostozidarsko ložo Maksimiljan Vrhovec v Zagrebu in leta 1940 sodeloval pri ustanovitvi lože oziroma prostozidarskega »venčka«¹⁴³ Valentin Vodnik v Ljubljani. V ložo ga je v letu 1934 uvedel znanec dr. Fran Novak,¹⁴⁴ vendar naj v njej ne bi

¹³⁷ Opis življenja, kot ga je Furlan podal ob zaslišanju 5. 6. 1947 – SI AS 1931, t. e. 577, št. 9375–9379.

¹³⁸ Več o njem v nadaljevanju besedila, v poglavju Odnosi obsojenih na Nagodetovem procesu s tujimi državljani.

¹³⁹ Več o njem v nadaljevanju besedila, v poglavju Odnosi obsojenih na Nagodetovem procesu s tujimi državljani.

¹⁴⁰ **Anthony H. Robinson** je bil stalni predavatelj British Councila. Najprej je učil angleščino v Zagrebu, pozneje pa je zamenjal Lawrencea na mestu lektorja na ljubljanski univerzi. Med drugo svetovno vojno je poučeval na neki angleški klubi v Aleksandriji. Po dostopnih podatkih naj ne bi bil agent britanske obveščevalne službe SOE. (Jerca Vodušek Starič: Slovenski špijoni in SOE 1938–1942. Ljubljana 2002 /odslej Vodušek Starič, Slovenski špijoni in SOE/, str. 131.) Bil je osebni prijatelj Borisa Furlana, o čemer priča korespondenca, ki se nahaja v SI AS 1931, t. e. 577.

¹⁴¹ **Dr. Vladimir Ravnihar** (1871–1954), pravnik, politik in publicist, rojen v Ljubljani, pravo študiral na Dunaju, kjer je 1898 promoviral. Sprva je služboval na sodiščih v Ljubljani in Novem mestu, potem je bil odvetniški pripravnik v Celju, leta 1902 pa je odprl lastno pisarno v Ljubljani. Bil je liberalno usmerjen in leta 1911 je bil kot kandidat Narodno napredne stranke izvoljen v dunajski državni zbor. 1917 se je pridružil Jugoslovanskemu klubu in sodeloval v deklaracijskem gibanju. Po prvi svetovni vojni je sprva deloval v Jugoslovanski demokratični stranki (JDS), pozneje pa v obnovljeni Narodno napredni stranki. Od 1921 do 1942 je bil član ljubljanskega občinskega sveta, leta 1935 za kratek čas tudi ljubljanski župan. Med drugim je bil dolgoletni član upravnega odbora Kranjske hranilnice in Odvetniške zbornice ter je veljal za odličnega govrnika. Med drugo svetovno vojno je bil zaradi sodelovanja z OF zaprt v ljubljanskih zaporih. (Slovenska biografija. Dostopna na: Slovenska biografija, <http://www.slovenska-biografija.si>, 1. 9. 2014 /odslej Slovenska biografija/.) Na Nagodetovem procesu je bil zagovornik Borisa Furlana, Svatopluka Zupana in Vida Lajovica. Dr. Ravnihar, tudi prostozidar, je bil Furlanovo osebni prijatelj in ga je zagovarjal že na procesu 1942, ko je bil v odsotnosti obsojen na smrt. (Vodopivec, Boris Furlan, str. 92.) Odvetniško službo je opravljal do smrti. (Arhiv Odvetniške zbornice Slovenije, Imenik odvetnikov.)

¹⁴² **Dr. Drago Marušič** (1884–1964), pravnik in politik, rojen v Opatjem selu, pravo študiral v Gradcu in Pragi, kjer je promoviral leta 1911. Kmalu je začel sodelovati v narodnih in liberalnih organizacijah. Po začetku prve svetovne vojne je pobegnil iz avstrijske vojske v Rusijo, leta 1915 je odšel kot prostovoljec v Srbijo, 1916 pa je bil kot član Jugoslovanskega odbora najprej v Rimu in nato v ZDA. Kot ekspert je sodeloval na mirovni konferenci v Parizu, potem pa živel v Ljubljani kot odvetnik. Bil je tudi tajnik liberalno usmerjene Samostojne kmetijske stranke, od 1930 do 1934 ban Dravske banovine, nato minister za socialno politiko in narodno zdravje, eden od štirih senatorjev Dravske banovine, narodni poslanec. Sodeloval je v emigrantskih združenjih in gospodarsko pomagal primorskim emigrantom. Po nemškem napadu na Jugoslavijo je bil med ustanovitelji Šoške legije. Po ustanovitvi OF se ji je priključil kot član t. i. ministrske skupine, ki jo je od poletja 1941 zastopal v Vrhovnem plenumu OF. Leta 1942 je bil aretiran in interniran v Italijo, nekaj mesecev po kapitulaciji Italije pa se je vrnil v Slovenijo. Bil je član Pokrajinskega odbora OF za Slovensko primorje, Protifašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije (Antifašistično veče narodnog oslobodenja Jugoslavije – AVNOJ), po sporazumu Tito-Šubišić član kraljeve jugoslovanske vlade v Londonu, potem pa minister za pošto, telegraf in telefon najprej v začasni vladi Demokratične federativne Jugoslavije (DF), nato tudi v poveljnih zveznih vladah do leta 1948. Med drugim je bil poslanec zvezne skupščine in član Glavnega odbora SZDL Slovenije. (Primorski SBL, snopič 10, Gorica 1984, str. 377–379.)

¹⁴³ Vodopivec, Boris Furlan, str. 91–92.

¹⁴⁴ **Dr. Fran Novak** (1877–1944), pravnik in politik, rojen v Šmarju pri Jelšah, na Dunaju študiral pravo in tam leta 1900 promoviral. Sodno prakso je opravljal v Ljubljani, od leta 1906 pa je bil samostojen odvetnik. Sodeloval je pri raznih gospodarskih organizacijah, pri ustanovitvi Zveze slovenskih zadrug in založbe Slovenska knjiga. Od leta 1908 je kot član Narodno napredne stranke v kranjskem deželnem zboru zastopal trgovsko-obrtno zbornico. Po koncu prve svetovne vojne je bil med drugim član začasnega

bil preveč dejaven.¹⁴⁵ Bolj kot »dolgovezni prostožidarski rituali«, »mrakobna simbolika« in vzpenjanje po hierarhični lestvici naj bi ga pritegnila »prostožidarska razsvetljenska vizija sveta, človeka in kozmosa«,¹⁴⁶ ideje o bratstvu med ljudmi in toleranca do drugače mislečih. Za Furlana kot tržaškega Slovenca, ki je fašizem že поблиže spoznal, pa je bilo seveda zelo pomembno tudi nasprotovanje fašizmu in nacizmu oziroma, kot se je sam izrazil, »antihitlerjansko mišljenje«. ¹⁴⁷ Slednje ga je zblížalo tudi s skupino marksističnih intelektualcev,¹⁴⁸ do preloma z njimi pa naj bi prišlo po sporazumu med Hitlerjem in Stalinom oziroma ob začetku sovjetsko-finske vojne.¹⁴⁹ Njegov poznejši odhod v tujino je odnose samo še poslabšal.¹⁵⁰

Furlan, ki se je zavedal, da bi se v primeru italijanske ali nemške zasedbe Jugoslavije kot antifašist in framacon znašel v življenjski nevarnosti, je že nekaj mesecev pred napadom na Jugoslavijo razmišljal, da bi zapustil državo. K temu ga je spodbujal tudi Lawrenson, ko je sestavljal seznam oseb, ki naj bi jih Britanci evakuirali še pred morebitnim začetkom vojne na jugoslovanskih tleh. Pri sestavi tega seznama se je posvetoval s Furlanom, ki je podal še svoje predloge.¹⁵¹ Proti koncu marca 1941 je Furlan s potnim listom na ime judovskega emigranta,¹⁵² ki mu ga je posredoval Lawrenson, prek Grčije in Turčije odpotoval v Palestino, od tam pa z diplomatskim potnim listom jugoslovanske vlade prek Kaira in južne Afrike v ZDA, kamor je prispel jeseni 1941. Ukvarjal se je predvsem s propagando za Jugoslavijo. V New Yorku je takrat delovala t. i. »ministerialna misija«¹⁵³ jugoslovanske emigrantske vlade,

---

narodnega predstavništva, član senata (1932–1934), minister za socialno politiko v jugoslovanski vladi (1934). Bil je tudi član prostožidarske lože. Med drugo svetovno vojno se je že leta 1941 pridružil OF, septembra 1944 pa ga je gestapo aretiral in poslal v Dachau, kjer je oktobra 1944 umrl. (ES 8, str. 17–18; Slovenska biografija.)

¹⁴⁵ SI AS 1931, t. e. 578, št. 9407–9413, Zaslíšanje Borisa Furlana 17. 6. 1947. Zaslíševalec je namigoval, da je v tridesetih letih morda dobil mesto profesorja na pravni fakulteti zato, ker je bil prostožidar, zaradi česar naj bi njegovi namestitvi nasprotovali predstavniki teološke fakultete, a je Furlan vse tovrstne asociacije zavrnil. (Prav tam, št. 9413.) Več o dodelitvi izredne profesure Furlanu v: Janez Kranjc: Boris Furlan kot profesor in dekan Pravne fakultete v Ljubljani v dokumentih univerzitetnega arhiva in zapisnikih fakultetnega sveta pravne fakultete. V: Usoda slovenskih demokratičnih izobražencev, Angela Vode in Boris Furlan žrtvi Nagodetovega procesa. Ljubljana 2001 (odslej Kranjc, Boris Furlan kot profesor in dekan), str. 120–129.

¹⁴⁶ Vodopivec, Boris Furlan, str. 92. Več o tem v: Peter Vodopivec: Prostožidarska loža Valentin Vodnik v Ljubljani (1940). V: Kronika 1991, št. 1, str. 49.

¹⁴⁷ SI AS 1931, t. e. 578, št. 9407–9413 (predvsem št. 9408, 9409, 9411), Zaslíšanje Borisa Furlana 17. 6. 1947.

¹⁴⁸ Joža Vilfan, sin dr. Josipa Vilfana, s katerim je imel Furlan odvetniško pisarno v Trstu, naj bi ga imel celo za duhovnega očeta.

¹⁴⁹ **Pakt Ribbentrop-Molotov** (tudi pakt Hitler-Stalin), nemško-sovjetski pakt, ki sta ga 23. 8. 1939 podpisala zunanja ministra Nemčije in Sovjetske zveze, Joachim von Ribbentrop in Vjačeslav Mihajlovič Molotov. Po paktu, ki je v tajnem dodatku dodelil Finsko sovjetskemu vplivnemu območju, je SZ hotela prisiliti Finsko, da bi s njo podpisala pakt o medsebojni pomoči in ji odstopila nekatera strateško pomembna območja. Finska na to ni pristala, zato jo je Sovjetska zveza 30. 11. 1939 napadla. Vojna je trajala do 15. 3. 1940, ko je bila v Moskvi podpisana mirovna pogodba, s katero je Finska izgubila precejšen del ozemlja. (Enciklopedija druge svetovne vojne 1939–1945. Ljubljana 1982 /odslej Enciklopedija druge svetovne vojne/, str. 159–160, 288, 389.)

¹⁵⁰ Bojan Godeša: Boris Furlan in osvobodilna fronta. V: Usoda slovenskih demokratičnih izobražencev, Angela Vode in Boris Furlan žrtvi Nagodetovega procesa. Ljubljana 2001 (odslej Godeša, Boris Furlan in Osvobodilna fronta), str. 193.

¹⁵¹ SI AS 1931, t. e. 577, št. 9382–9384 (Zaslíšanje Borisa Furlana 11. 6. 1947) in 9931–9932 (Pismo Borisa Furlana notranjemu ministru Borisu Kraigherju, 19. 8. 1947).

¹⁵² Dokument je objavljen v poglavju Dokazno gradivo tožilstva.

¹⁵³ Vanjo je bilo vključenih več ministrov jugoslovanske emigrantske vlade.

v katero je bil vključen tudi Franc Snaj. Osnovala je Jugoslovanski informacijski center,¹⁵⁴ ki je sodeloval z ameriško vlado.¹⁵⁵ Ta center je leta 1942 objavil Furlanovo brošuro z naslovom »Fighting Yugoslavia, The Struggle of the Slovenes«, v kateri so bile med drugim oblikovane tudi slovenske zahteve za priključitev Julijske krajine k Jugoslaviji. Furlanovi strahovi, da mu v Sloveniji grozi nevarnost, so se izkazali kot upravičeni. Ker se z enoletnega študijskega dopusta v tujini, ki ga je nastopil marca 1941, ni vrnil, je bil leta 1942 na zahtevo italijanskih oblasti odpuščen iz službe¹⁵⁶ in v odsotnosti obsojen na smrt »zaradi domnevnih zvez z OF in sodelovanja z ljubljanskim trgovcem Romanom Golobom«. Ovadba naj bi prišla s strani stražarjev.¹⁵⁷

Sredi leta 1943 je odpotoval v London, kjer je ostal do januarja 1945. Najprej je bil za kratek čas minister za vzgojo in izobraževanje v emigrantski vladi, potem pa minister na razpoloženju, pristojen za propagandne naloge.¹⁵⁸ Osebo naj bi se že jeseni 1942 odločil za partizansko stran, oktobra 1943 pa jo je začel tudi javno podpirati.¹⁵⁹ Skupaj z univerzitetnim profesorjem Rudolfom Bičaničem¹⁶⁰ iz Zagreba in Mikom Petrovičem,¹⁶¹ novinarjem in urednikom beograjske Politike, je osnoval Združeni odbor Južnih Slovanov v Londonu, ki je skušal tudi angleško javnost spodbuditi k podpori NOG. Na začetku leta 1944 je začel sodelovati z britansko radijsko postajo BBC in njegovi govori so bili v domovini zelo odmevni. Zaradi naklonjenega obravnavanja partizanske strani je bil seveda deležen njenih pohval, hkrati pa ostrih kritik nasprotnega tabora.¹⁶²

¹⁵⁴ Yugoslav Information Center, Agency of the Royal Yugoslav Government, New York.

¹⁵⁵ Opis življenja, kot ga je Furlan podal ob zaslišanju 5. 6. 1947. (SI AS 1931, t. e. 578, št. 9377–9378.)

¹⁵⁶ Aleš Gabrič: Odpuščanje profesorjev Univerze v Ljubljani zaradi politično-ideoloških vzrokov. V: Politični pritiski in izključevanja učiteljev in sodelavcev z Univerze v Ljubljani. Poročilo Komisije za rehabilitacijo univerzitetnih učiteljev in sodelavcev. Objave, št. 6, 2000, str. 13.

¹⁵⁷ Vodopivec, Boris Furlan, str. 93–94. Furlan naj bi bil že kot liberalac »protiklerikalno« usmerjen, poleg tega pa naj bi imel še osebne spore z nekaterimi stražarji (pripadniki Akademskega kluba Straža). Vsekakor je imel zelo negativno mnenje o Cirilu Žebotu in njihovem voditelju Lambertu Ehrlichu. (Godeša, Boris Furlan in Osvobodilna fronta, str. 185; SI AS 1931, t. e. 577, št. 8714–8715.)

¹⁵⁸ Opis življenja, kot ga je Furlan podal ob zaslišanju 5. 6. 1947. (SI AS 1931, t. e. 578, št. 9378.)

¹⁵⁹ Mnenje si je lahko ustvaril le na podlagi informacij, ki so prihajala iz domovine, te pa so bile raznovrstne. Za partizansko stran naj bi se v precejšnji meri odločil predvsem na podlagi pism Josipa Vidmarja. Glej Godeša, Boris Furlan in osvobodilna fronta, str. 186–189.

¹⁶⁰ **Rudolf Bičanič** (1905–?), ekonomist, rojen v Bjelovarju, študiral v Parizu in doktoriral leta 1931 na zagrebški pravni fakulteti. Med drugo svetovno vojno je bil v emigraciji, kjer je od leta 1944 opravljal dolžnost prvega viceguvernerja Narodne banke. Po vojni se je moral umakniti iz političnega življenja, je pa bil od leta 1946 redni profesor na pravni fakulteti v Zagrebu, kjer je predaval ekonomiko. Od leta 1951 je bil član Jugoslovanske akademije znanosti in umetnosti, objavil je veliko število razprav v številnih ekonomskih in zgodovinskih revijah ter časopisih in nekaj samostojnih publikacij. (Enciklopedija Jugoslavije, knjiga 1. Zagreb 1955 /odslej EJ 1/, str. 551; Jerca Vodušek Starič: Boris Furlan: britanski agent ali zgolj povojna opozicija? V: Usoda slovenskih izobražencev, Angela Vode in Boris Furlan žrtvi Nagodetovega procesa. Ljubljana 2001 /odslej Vodušek Starič, Boris Furlan, str. 171/, str. 160–181; Jerca Vodušek Starič: »Doseje« Mačkovšek, Viri 7. Ljubljana 1994 /odslej Vodušek Starič, Doseje Mačkovšek/, str. 179.)

¹⁶¹ **Mihailo Petrovič**, novinar, leta 1944 je skupaj z dr. Rudolfom Bičaničem in dr. Borisom Furlanom osnoval Združeni odbor južnih Slovanov v Londonu, ki je imel stike z različnimi britanskimi in ameriški novinarji pa tudi s politiki, kot na primer s šefom južnega oddelka britanskega zunanjega ministrstva Douglasom Howardom, kar naj bi po besedah Jere Vodušek »posebej vznemirilo Udbo«. (Vodušek Starič, Boris Furlan, str. 168; Gorazd Bajc: Iz nevidnega na plan, Slovenski liberalni narodnjaki v emigraciji med drugo svetovno vojno in ozadje britanskih misij v Sloveniji. Koper 2002 /odslej: Bajc, Iz nevidnega na plan, str. 80.)

¹⁶² Godeša, Boris Furlan in osvobodilna fronta, str. 189.

Ob različnih nalogah, ki jih je opravljal, je imel Furlan seveda številne stike z mnogimi osebnostmi iz jugoslovanskega političnega življenja, ki so se zadrževali v Londonu, spoznal pa je tudi številne Britance – člane parlamenta, novinarje, pa tudi predstavnike zunanjega ministrstva in obveščevalnih služb, od katerih je nekatere srečal že v Sloveniji.¹⁶³

Jeseni 1944 je sodelovanje z BBC prekinil; menil je namreč, da uprava njegove govore cenzurira. Na lastno prošnjo je januarja 1945 s pomočjo jugoslovanske vojaške misije odpotoval v Bari, potem v Beograd, od tam v Črnovelj, v Ljubljano pa je prispel ob koncu okupacije.¹⁶⁴ 12. maja 1945 je ponovno nastopil službo na Pravni fakulteti, sredi avgusta pa ga je fakultetni svet soglasno izvolil za dekana. V začetku oktobra 1945, ko je prišlo na zahtevo rektorja univerze do ponovnih volitev, je dobil večinsko podporo, en glas pa je pripadel prof. Rudolfu Sajovicu,¹⁶⁵ ki je bil izvoljen za prodekana.¹⁶⁶ V času Furlanovega dekanata je fakultetni svet »obravnava dokaj običajne zadeve«. Nenavadno je bilo le veliko število izrednih sej, ki so kazale na to, da je fakulteta delovala v »posebnih« razmerah.¹⁶⁷

Prve mesece po vojni naj bi bil Boris Furlan še »zadovoljen z novo politično situacijo, saj so spremembe kazale, da razvoj ne bo več šel v smeri velikosrbske Jugoslavije, ki ji je nasprotoval, da bo Jugoslavija in z njo Slovenija dosegla ugodno določitev zahodne meje in da se bo sam zopet uspel uveljaviti v javnem življenju.«¹⁶⁸ Kmalu pa so se pojavila prva razočaranja in dvomi, še zlasti potem, ko je slišal vesti o poboju domobrancev in civilistov po koncu vojne. Kljub temu pa se sprva še ni nameraval vključiti v snovanje kakšne politične opozicije. Pač pa je obnovil prijateljstva in znanstva z uslužbenci britanskega konzulata, zaradi česar je vzbudil posebno pozornost oblasti, na kar naj bi ga večkrat opozoril stari znanec Josip Vidmar.¹⁶⁹ Toda

¹⁶³ Vodušek Starič, Boris Furlan, str. 160–181.

¹⁶⁴ Opis življenja, kot ga je Furlan podal ob zaslšanju 5. 6. 1947 – SI AS 1931, t. e. 578, št. 9378.

¹⁶⁵ **Dr. Rudolf Sajovic** (1888–1961), pravnik, rojen v Ljubljani, pravo študiral v Gradcu in Pragi, kjer je leta 1912 doktoriral. Bil je okrožni sodnik, deželnosodni svetnik, apelacijski sodnik in kasacijski sodnik Stola sedmorice v Zagrebu. Leta 1933 je postal privatni docent za državljansko in civilno procesno pravo, od 1935 pa je bil redni profesor na Pravni fakulteti v Ljubljani na stolici za civilnopravdni postopek s stečajnim pravom. V letu 1937/38 je bil dekan fakultete, od leta 1922 do 1944 urednik revije Slovenski pravnik, od 1942 pa upravnik fakultetne knjižnice. (Slovenska biografija.)

¹⁶⁶ Kranjc, Boris Furlan kot profesor in dekan, str. 131–132. Zakaj je prišlo do tega zapleta, iz prispevka ni razvidno.

¹⁶⁷ Prav tam, str. 136. Mnenja o Furlanovem tedanjem delu na fakulteti so deljena. Primerjaj: Kranjc, Boris Furlan kot profesor in dekan, str. 138, in Aleš Gabrič: Boris Furlan – drugi obsojen na smrt. V: Usoda slovenskih demokratičnih izobražencev, Angela Vode in Boris Furlan žrtvi Nagodetovega procesa. Ljubljana 2001 (odslej Gabrič, Boris Furlan – drugi obsojen), str. 195–196.

¹⁶⁸ Prav tam, str. 195.

¹⁶⁹ **Josip Vidmar** (1895–1992), slovenski kritik, prevajalec, esejist in politik, rojen v Ljubljani, po končani klasični gimnaziji v Ljubljani se je leta 1914 vpisal na visoko tehniško šolo v Pragi, a je študij zaradi vpoklica v vojsko prekinil. Po končani vojni je študiral filozofijo in književnost v Zagrebu, diplomiral pa je leta 1928 na Filozofski fakulteti v Ljubljani iz slovenske književnosti in primerjalne literarne zgodovine s teorijo. Najprej se je uveljavil kot prevajalec, literarni in gledališki kritik, jeseni 1934 pa je bil imenovan za dramaturga ljubljanske drame. Leta 1940 je bil politično dejaven v Društvu prijateljev Sovjetske zveze, kmalu po okupaciji Slovenije, aprila 1941, pa je bila v njegovi hiši ustanovljena Protiimperialistična fronta oziroma OF. Spomladi 1942 se je umaknil v ilegalo, nato pa se je pridružil partizanskemu političnemu in vojaškemu vodstvu v Kočevskem rogu. Januarja 1943 je bil izvoljen za predsednika Izvršnega odbora OF, kar je ostal do konca njenega obstoja (do 1953), februarja 1944 pa še za predsednika SNOS-a. Po 2. svetovni vojni je opravljal številne pomembne funkcije, v obdobju 1946–1951 je bil predsednik Prezidija Ljudske skupščine LRS. Leta 1949 je postal redni član SAZU, v letih 1952–1976 pa njen predsednik. (ES 14, str. 230–231.)

Josip Vidmar

bolj kot druženje z angleškimi diplomati naj bi bilo za Furlana obremenilno srečevanje z Američanom Jackom Hoptnerjem,¹⁷⁰ predstavnikom Rdečega križa in profesorjem zgodovine, po božiču 1946. Hoptner se je zanimal za medvojno in povojno dogajanje v Sloveniji, domnevno zato, ker naj bi po vrnitvi v ZDA napisal knjigo o jugoslovanskem osvobodilnem gibanju. Furlan mu je sklenil pomagati pri zbiranju podatkov že zato, ker mu je Hoptner lahko pomagal pri izmenjavi pisem s hčerko Stašo, ki je študirala v ZDA.¹⁷¹ K zbiranju informacij je pritegnil še nekatere člane Nagodetove skupine, čeprav je z njimi sodeloval bolj posredno. Osebnostno je dobro poznal Franca Snoja, s katerim sta se videvala med vojno v emigraciji, Ljubo Sirc je bil njegov študent in sošolec njegovega sina, s Hribarjem se je seznanil že leta 1930, ko se je naselil v Ljubljani, Pavla Hočevar pa je bila bolj znanka njegove žene. Nagodeta naj bi le nekajkrat obiskal, nekaterih pa naj sploh ne bi nikoli srečal, na primer Leona Kavčnika.¹⁷² Pomladi 1947, ko so se začele aretacije ljudi, ki so mu bili blizu, je premišljeval o begu v tujino. Z ženo sta obiskala Pavlo Hočevar, ki je imela nekaj znancev, ki so pobegnili, a se za odhod nista odločila.¹⁷³

30. maja 1947, kmalu za tem, ko mu je umrla žena, je bil aretiran in Pravna fakulteta je ostala brez dekana. Na seji fakultetnega sveta, ki je potekala 4. junija, je prodekan Sajovic opravičil odsotnega dekana, o razlogih za njegovo odsotnost pa ni spregovoril. Tudi na naslednji seji, 1. julija, o aretaciji Furlana ni bilo govora.¹⁷⁴

12. avgusta 1947 je bil Furlan obsojen na smrtno kazen z ustrelitvijo. Ves čas procesa je – kolikor se ni branil le z molkom – zavračal vse obtožbe in ni prevzel krivde za nobeno od očitanih mu dejanj ter odločno zanikal, da bi bil kadar koli angleški vohun.¹⁷⁵ Še istega dne, ko je bila izrečena sodba, je napisal Vrhovnemu sodišču LRS prošnjo za pomilostitev, njegova odvetnika¹⁷⁶ pa sta jo naslednjega dne posredovala Prezidiju Ljudske skupščine FLRJ. Ta je 20. avgusta 1947 prošnji ugodil in kazen spremenil v 20 let odvzema prostosti s prisilnim delom.¹⁷⁷ K temu je verjetno precej pripomoglo posredovanje britanskih diplomatov, o čemer bo tekla beseda nekoliko pozneje.

Po razglasitvi sodbe se je oglasil tudi senat Univerze v Ljubljani. Na izredni seji 19. avgusta 1947 je sprejel »Resolucijo ob obsodbi Nagodetove špijonske skupine«, ki

¹⁷⁰ Več o njem v poglavju Odnosi obsojenih na Nagodetovem procesu s tujimi državljani.

¹⁷¹ Gabrič, Boris Furlan – drugič obsojen, str. 197–201.

¹⁷² SI AS 1931, t. e. 578, zasllišanja Borisa Furlana, št. 9347, 9400. Glej tudi: Gabrič, Boris Furlan – drugič obsojen, str. 201–202. Medsebojni odnosi med člani »Nagodetove skupine« so bolj natančno razvidni iz glavne obravnave.

¹⁷³ Pogovor s Pavlo Hočevar je predstavljen na javni razpravi. Glej zasllišanja Hočevarjeve in Furlana.

¹⁷⁴ Kranjc, Boris Furlan kot profesor in dekan, str. 136.

¹⁷⁵ Pismo Borisa Furlana Josipu Vidmarju (nedatirano, iz besedila pa je razvidno, da izvira iz časa po obsodbi), SI AS 1931, RSNZ, Proces Nagode, t. e. 277, št. 9919–9923.

¹⁷⁶ Odvetniki obtoženih so predstavljeni v opombah pri zapisniku javne razprave.

¹⁷⁷ SI AS 1931, t. e. 579, št. 9908–9909.

se je zaključevala z besedami: »Zato senat Univerze z ogorčenjem obsoja zločinsko delovanje dr. Borisa Furlana in ing. Kavčnika Leona v zavesti, da so za take zločine potrebne in pravične ostre kazni. Senat bo tudi podvojil svojo budnost, da bi se taki škodljivi elementi ne mogli več ugnezdit na tleh najvišjega znanstvenega zavoda in poziva ves profesorski zbor, vse pomožno in upravno osebje ter vse slušatelje naše Univerze k največji čuječnosti v svojih vrstah.« Veliko bolj umirjeno pa je poročal prodekan Sajovic na seji sveta Pravne fakultete 9. oktobra 1947. Prisotne je le obvestil, da je bivši dekan z obsodbo prenehal biti član fakultetnega sveta, da je dekanat opravil vse s tem povezane uradne zadeve, univerzitetni senat pa dal posebno izjavo.¹⁷⁸

Kazen je Furlan prestajal v Ljubljani. 10. oktobra je bil iz Centralnih zaporov UDV premeščen v Kazensko-poboljševalni dom Ljubljana.¹⁷⁹ Z odločbo ministra za notranje zadeve z dne 23. 3. 1951 je bil pogojno izpuščen s prestajanja kazni, na prostost pa je prišel 27. marca 1951.¹⁸⁰ K predčasni izpustitvi naj bi pripomoglo slabo zdravstveno stanje, »sprememba politične usmeritve Jugoslavije po informbirojevskem sporu« in s tem povezani spremenjeni odnosi z zahodnimi državami, intervencije številnih Furlanovih znancev, še zlasti Jože Vilfana, morebitna naklonjenost Borisa Kraigherja,¹⁸¹ ne nazadnje pa tudi glasni protesti angleških medijev in »tiha diplomacija« britanskih diplomatov.¹⁸²

Kot drugim bivšim zapornikom mu izpustitev iz zapora še ni prinesla prave svobode, saj naj bi ga povsod obkrožali številni sodelavci UDV.¹⁸³ V primerjavi z mnogimi drugimi, ki so v tistih časih skupaj z njim delili usodo političnega obsojenca, pa ga vsi nekdanji prijatelji in znanci niso zapustili. Nekateri so ga obiskali že v bolnišnici, med njimi Franc Snoj in Rudolf Sajovic.¹⁸⁴ Njegova pot univerzitetnega profesorja pa je bila končana. Zadnji uradni stik z Univerzo je imel 25. aprila 1952, ko je urejal pokojninske zadeve.¹⁸⁵ Za pokojnino pa si je še dolgo zaman prizadeval, saj so organi Zavoda za socialno zavarovanje upoštevali tudi »sugestije« Sekretariata za notranje zadeve.¹⁸⁶

Leta 1953 se je ponovno poročil in se naselil v Radovljici. Pozneje je razmišljal o selitvi v ZDA k hčerki, a je uvidel, da potnega lista ne bo dobil. Znanstvenega dela pa ni opustil. Pred aretacijo začelih del ni mogel končati, saj mu zaplenjenih knjig in zapisov niso vrnili. Zato se je posvetil prevajanju filozofskih tekstov Reneja Descartesa, sodeloval pa je tudi pri oblikovanju programa Filozofske knjižnice Slovenske matice. Delo je počasi napredovalo. Pestile so ga hude zdravstvene težave, še posebej po fizičnem napadu v Radovljici, ko je preživel »pravo linčanje

¹⁷⁸ Cit. po: Kranjc, Boris Furlan kot profesor in dekan, str. 136–137.

¹⁷⁹ SI AS 1267, Podfond Dob, t. e. 291, dopis KPD Ljubljana, 11. 10. 1947.

¹⁸⁰ SI AS 1237, t. e. 258, K 1/47–125, Dopis ministrstva za notranje zadeve Borisu Furlanu, Poverjeništvu za notranje zadeve Glavnega mesta Ljubljana, Upravi KPD Ljubljana in Vrhovnemu sodišču LRS, 30. 3. 1951. Glej tudi SI AS 1267, Podfond Dob, t. e. 291.

¹⁸¹ Gabrič, Boris Furlan – drugič obsojen, str. 206.

¹⁸² Več o tem v poglavju Odnosi obsojenih na Nagodetovem procesu s tujimi državljani.

¹⁸³ Gabrič, Boris Furlan – drugič obsojen, str. 207.

¹⁸⁴ Prav tam, str. 206–207.

¹⁸⁵ Kranjc, Boris Furlan kot profesor in dekan, str. 138.

¹⁸⁶ Gabrič, Boris Furlan – drugič obsojen, str. 208.

Zoran Hribar

s strani partijskih mladcev«, ¹⁸⁷ poniževalo ga je dolgoletno čakanje na pokojnino, dušil ga je policijski nadzor. Umrl je leta 1957. Pogreb je bil v Ljubljani na viškem pokopališču. Udeležili naj bi se ga številni slovenski intelektualci, poslovnega govora pa ni bilo. ¹⁸⁸ Izdaje prevođa Descartovega dela, ki je izšel pri Slovenski matici pod naslovom *Razprava o metodi: kako pravilno voditi razum ter v znanostih iskati resnico*, ni dočakal, čeprav nosi letnico 1957.

Zoran Hribar (1899–1988)

Rodil se je 1. marca 1899 v Celju kot tretji od enajstih otrok tiskarja, založnika, novinarja, urednika in industrialca Dragotina Hribarja in Evgenije, rojene Šumi, hčerke ustanovitelja tovarne bombonov Šumi. Leto dni po njegovem rojstvu se je družina

preselila v Ljubljano. Po končani osnovni šoli se je vpisal v realno gimnazijo in maturiral leta 1917. Po končani vojni leta 1918 je sprva nameraval delati v domačem podjetju Šumi, ki ga je po smrti svoje matere podedovala njegova mama. Ko pa je bila v letu 1919 ustanovljena v Ljubljani univerza, se je najprej vpisal na študij tehnike, nato se je odločil za matematiko in fiziko. Študij je končal leta 1923. Ker je odklanjal uradniško službo, hkrati pa se je želel osamosvojiti, je vstopil kot družabnik v majhno podjetje vezenin. Posel ni uspeval, zato se je leta 1928 vrnil v Šumi, ki ga je vodil njegov brat Rado. Tu je opravljal pisarniške zadeve do leta 1934. Z Radom pa sta imela drugačne poglede na poslovne zadeve, zato je stopil v službo k drugemu bratu – Svetozarju, ki je imel mehanično delavnico avtomobilov, v zameno za delež v Šumiju pa je dobil del zemljišča v Zagrebu. V javnem življenju se Zoran Hribar ni kaj dosti udeleževal, le kratek čas je telovadil pri Sokolu. Njegovo politično prepričanje se ni ujemalo z nobeno od delujočih strank. Katoliško usmerjena stranka zanj ni bila primerna, ker je dvomil o verskih dogmah, s socialisti se ni strinjal, ker so poudarjali le delavski stan, pri liberalcih ga je motilo, da so bili nekateri od njih nepošteni, drugi pa so le »grmeli proti klerikalcem«. Po njegovem mnenju bi moral politik reševati gospodarska vprašanja, biti pošten in vzvišen »nad malenkostnimi boji strank«. Leta 1939, ko se je poročil z Elizabeto, rojeno Obereigner, je spet razmišljal o samostojnem delu, a mu je vojna preprečila načrte. Odločil se je, da bo čas raje porabil za študij in živel od prihrankov.

V začetku vojne je občudoval tiste, ki so se bili pripravljene upreti okupatorjem in je z denarnimi prispevki podpiral OF. Od kmetov, ki so pribežali v Ljubljano, pa je vse pogosteje slišal, kako partizani s svojim delovanjem škodijo prebivalstvu vasi, ki ostane po njihovem odhodu na milost in nemilost prepuščeno nasilju okupatorja. Nekaj časa je še upal, da bo Josip Vidmar, ki ga je tudi osebno poznal, uspel vplivati na voditelje odpora in preprečiti nepotrebne žrtve. Kmalu pa je ugotovil, da se prvotna koalicija OF vedno bolj spreminja v orodje KP, ki svoje strankarske interese ščiti bolj kot potrebe naroda. Zato je ostal doma

¹⁸⁷ Vodopivec, Boris Furlan, str. 98.

¹⁸⁸ Gabrič, Boris Furlan – drugi obsojen, str. 207–210.

Prenešen iz KFD, Maribora, 30-XII-1950 god.

2469

Per. br. 10491/3006 Почетak kazne 24-V-1947 godine
 Primljen u dom 30-XII-1950 god. Свршетак казне 24-V-1965 godine

ЛИЧНИ ЛИСТ

Презиме (очево име) и име осуђеника HRIBAR (Drago) ZORAN

година рођења 1899 место и срез рођења Celje, Slovenija
 место и срез борака Ljubljana, NR, Slovenija брачно стање оженjen
 занимање profesor, народност Slovenac држављанство FNRJ
 Имовно стање осуђеника и са ким је живео у заједници, да ли је и кога издржавао bez imovine, živeo sa svojom porodicom i njih je izdržavao

Чланови породице (брачни друг, деца, родитељи, рођена браћа и сестре), њихова имена, занимање, место живљења и година: старости :

1.	žena, Hribar Elizabeta, rod.j. Oberajgner, kiparica, Ljubljana,	38 g.
2.	sin, " Aleš, učenik, "	8 "
3.	kći, " Monika, "	10 "
4.	" " Angilka, "	7 "
5.	brat, " Boris, inženjer, "	53 "
6.	" " Mirko, profesor, "	49 "
7.	" " Svetozar, knjigovodja, "	42 "
8.	" " Eugen, muzičar, "	40 "
9.	" " Peter, knjigovodja, "	38 "
10.	sestra, Pljemelj Dragica, medicinarica, Beč,	54 "
	" Štencer Nada, domaćica, "	46 "
	" Cenkar Anica, " Ljubljana,	42 "
	" Petrokokino Jozefina, " Alžir,	37 "
	+ Lukvanj Ljubica, " Budimpešta,	32 "

in čakal, kaj bo prinesla prihodnost. Po koncu vojne je prosvetno ministrstvo zaprosil za zaposlitev in dobil službo profesorja na gimnaziji v Mostah. S političnimi razmerami nikakor ni bil zadovoljen. Možnosti za odkrito opozicijsko delo ni bilo, zato se je pridružil Nagodetovemu krogu.¹⁸⁹

Aretiran je bil med prvimi, 24. maja 1947. Ob koncu postopka je bil obsojen na 18 let odzema prostosti s prisilnim delom ter izgubo političnih pravic za dobo petih let. Do avgusta 1949 je kazen prestajal v Ljubljani, potem do konca decembra 1950 v Mariboru, nato še v Sremski Mitrovici, dokler ni bil pozimi 1952 spet premeščen v Ljubljano.

Ob koncu decembra 1952 je bil z ukazom Prezidija Ljudske skupščine FLRJ pomiloščen in izpuščen na prostost.¹⁹⁰ Dela ni mogel dobiti, zato se je zaposlil pri ženi.¹⁹¹ Leta 1954 se mu je rodil še četrti otrok. Živel je do leta 1988.¹⁹²

Angela Vode (1892–1985)

Rodila se je 5. januarja 1892 v Ljubljani. Oče Anton je bil železnikar, mati Frančiška, rojena Brun, pa gospodinja. Osnovno in meščansko šolo je obiskovala pri Uršulinkah v Ljubljani. Potem se je vpisala na višjo dekliško šolo (licej), kjer je opravila učiteljski tečaj in leta 1911 tudi učiteljsko maturo. Že v šolskih letih so jo prizadele krivice, povezane z narodnostnim, spolnim in socialnim razlikovanjem. Še bolj razočarana je bila potem, ko se je zaposlila kot učiteljica. Stalne službe ni mogla dobiti, pa še tisto za določen čas je bilo težko obdržati. Že na prvem delovnem mestu v Notranjih Goricah pri Brezovici je spoznala vso kruto resničnost Cankarjeve drame. Učitelji naj bi bili le hlupci, ki jim predstavniki oblasti režejo kruh, zato bi morali biti poslušni in nikakor ne bi smeli misliti s svojo glavo. Za politiko se je začela zanimati že zelo zgodaj, v šolskih letih. Ravnanje katoliškega tabora se ji je zdelo na splošno nesprejemljivo, kljub temu pa je cenila delo Janeza Evangelista Kreka. Slovenski liberalci so se ji zdeli tako v socialnih, gospodarskih in političnih vprašanjih še bolj nazadnjaški, pa še ženski volilni pravici so nasprotovali. Kritična je bila tudi do socialdemokratov, katerih materialistično pojmovanje človeka se ji je zdelo mrtvaško hladno in brezdušno, še zlasti pa jo je motila njihova brezbriznost do nacionalnega vprašanja. Zato se je najprej pridružila Preporodu,¹⁹³ ki se je zavzemal za združitev južnoslovanskih narodov v samostojni državi. V obdobju 1912–1917 je dobila še nekaj začasnih služb. Prvo svetovno vojno je v glavnem preživela v Pirničah, kjer je nadomeščala učitelja, ki je bil poklican k vojakom. Zaradi protiaavstrijskega prepričanja je prišla v spor z

¹⁸⁹ Povzeto po življenjepis, ki ga je sam napisal v preiskovalnem zaporu. (SI AS 1931, t. e. 576.)

¹⁹⁰ SI AS 1267, Podfond Dob, t. e. 395; SI AS 1237, t. e. 258, K 1/47–118.

¹⁹¹ Več o tem pri opisu življenjske poti Elizabete Hribar.

¹⁹² Podatke je avtoricama prijazno posredovala Angelika Hribar. Več o življenju Hribarjeve družine po procesu je povedanega pri opisu življenjske poti Elizabete Hribar.

¹⁹³ Preporodovci so bili člani t. i. »preporodovskega« gibanja, predvsem srednješolci in študenti, ki so se zbirali okrog mesečnika Preporod (izhajal je od novembra 1912 do junija 1913, samo gibanje pa je dobilo največji razmah v obdobju 1913–1914). Razočarani nad obstoječimi političnimi strankami so videli rešitev in obstoj slovenskega naroda v zrušenju avstro-ogrske monarhije in nastanku samostojne jugoslovanske države. Povezovali so se s sorodnimi južnoslovanskimi gibanji v Avstro-Ogrski. Organizirali so različne akcije, posebej uspešna je bila dijaška stavka marca 1914. Po začetku prve svetovne vojne so avstrijske oblasti 32 članov gibanja obtožile veleizdaje in jim decembra 1914 sodile na procesu v Ljubljani. (Leksikon Cankarjeve založbe. Ljubljana 2004 /odslej Leksikon CZ/, str. 851.)

Angela Vode

domačim župnikom in ostala brez službe. Sprva je poskušala s privatnim poučevanjem, a se je še istega leta (1917) zaposlila v ekspozituri Jadranske banke v Kranju. Ko si je leta po nastanku nove države pridobila tudi tovarne Žabkar, Tönnies in Samassa ter jih preimenovala v Strojne tovarne in livarne dd. v Ljubljani, je bila premeščena v zvonarski oddelek tovarne. Tu se je vključila v socialistično gibanje in sodelovala pri organizaciji skupne stavke uradništva in delavstva. Po končani stavki so postale zanjo kot članico delavskega sindikata in stavkovnega odbora razmere nevzdržne. Zato se je leta 1919 zaposlila kot tajnica socialdemokratske stranke, čeprav je imela še vedno pomisleke do njene politike. Po razcepu v stranki se je pridružila komunistom, saj je menila, da si le-ti najbolj prizadevajo za delavske koristi. Ko pa je resno

zbolela, je spoznala, da se zgolj s političnim delom ne bo mogla preživljati. Začela je z zasebnim študijem defektološke pedagogike¹⁹⁴ in hospitirala v Pragi, Berlinu in na Dunaju. Leta 1921 je v Ljubljani opravila specialistični izpit za učenje prizadetih otrok in se zaposlila na Pomožni šoli v Ljubljani, kakor se je tedaj imenovala šola za otroke s posebnimi potrebami. Tam je poučevala do januarja 1944. Čeprav se z načinom partijskega dela ni povsem strinjala (še posebej jo je motilo preveliko zgledovanje po Sovjetski zvezi, pogosto menjavanje nalog in voditeljev, nasprotovanje feminizmu), je ostala članica KP vse do leta 1939,¹⁹⁵ ko je prišlo do sporazuma med komunistično Sovjetsko zvezo in nacistično Nemčijo, česar nikakor ni mogla niti razumeti niti odobravati.¹⁹⁶ Strinjala pa se je z marksistično teorijo, da je ženska neenakopravnost izšla iz razrednega značaja kapitalističnega družbenega sistema, ki je žensko dvojno zatiral, kot del delavskega razreda in kot predstavnico podrejenega spola, in verjela, da bo brezrazredna družba omogočila enakopravnost vsem do tedaj izkoriščanim delom prebivalstva. Dejavna pa je bila še v številnih društvih in organizacijah. V nasprotju z drugimi člani partije se je Vodetova zavedala tudi nujnosti humanitarnega dela in spoštovala je ljudi, ki so ga opravljali. Kot učiteljica je seveda delovala v učiteljskih strokovnih organizacijah in bila med drugim tajnica ter nekaj let tudi predsednica Društva slovenskih učiteljic, članica odbora zadruge Dom učiteljic, Kluba prijateljev vaške kulture in društva Gospodinjska šola za gostinsko obrt. Čeprav je njihovo delo sprva omalovaževala, se je vključila tudi v delo ženskih društev, ki so si prizadevala za boljši socialni položaj žensk, za njihovo izobraževanje in tudi za politično enakopravnost. V leta 1924 ustanovljeni organizaciji socialistk z

¹⁹⁴ Ervin Dolenc: Pedagoško delo Angele Vode. V: Usoda slovenskih demokratičnih izobražencev, Angela Vode in Boris Furlan žrtvi Nagodetovega procesa. Ljubljana 2001, str. 30.

¹⁹⁵ Formalno se ji je članstvo v partiji štelo od leta 1922. (Angela Vode: Skriti spomin. Uredništvo, spremna beseda, časovna preglednica in opombe Alenka Puhar. Ljubljana 2004 /odslej Vode, Skriti spomin/, str. 365.)

¹⁹⁶ Pakt Ribbentrop-Molotov (tudi pakt Hitler-Stalin), podpisan 24. 8. 1939 v Moskvi, je bil že predstavljen v eni od prejšnjih opomb.

nazivom Zveza delavskih žen in deklet je bila zadolžena predvsem za stike z drugimi ženskimi društvi in organiziranje skupnih akcij. V letu 1925 je začela sodelovati s Splošnim ženskim društvom, v katerem so sicer prevladovalе liberalke, leta 1926 pa je bila med ustanoviteljicami slovenske enote jugoslovanske feministične organizacije Ženski pokret. Bila je tudi med vodilnimi članicami Jugoslovanske ženske zveze, ki je združevala približno dvajset humanitarnih, domoljubnih, političnih, športnih in drugih ženskih društev. Delovala je v številnih komisijah (za mir, za tisk, za zaščito otrok in mladine, za delo in poklice), vodila je leta 1938 ustanovljeno narodno-obrambno komisijo. Organizirala je zborovanja in tečaje, predavala ob najrazličnejših priložnostih (tudi po radiu), objavljala številne članke in pisala knjige: *Žena v sedanji družbi*, v kateri je prikazala razvoj družbenega položaja ženske od praskupnosti do moderne dobe, *Fašizem in žena*, kjer je obrazložila nasprotovanje fašističnim pogledom na vlogo ženske, največ pozornosti pa je nedvomno vzbudilo njeno delo *Spol in usoda v dveh delih*. V prvem je skušala prikazati razlike v usodi moškega in ženske v različnih življenjskih obdobjih, v drugem pa je spregovorila o zakonski zvezi. Izhajala je iz Engelsove teorije o tem, da se je moževa nadoblast v zakonu oblikovala ob pojavu zasebne lastnine in razredne družbe, neusmiljeno razkrinkavala vso dvoličnost tedanje meščanske družbe in prišla v konflikt s katoliško usmerjenimi časopisi, ki so jo nesramno napadali. Pravico je skušala najti na sodišču, a ji ni uspelo.¹⁹⁷

V času društvenega dela je Vodetova vzpostavila številna poznanstva, med drugim tudi dolgoletno prijateljstvo s poznejšima soobtožencema, stanovskima kolegoma Pavlo Hočevar in Metodom Kumljem, pri partijskem delu pa je tesno sodelovala z zakoncema Vido in Tonetom Tomšičem. Ilegalna KP je Vodetovo potrebovala, ker je služila za povezavo med prepovedano stranko in legalnimi organizacijami, s pomočjo katerih je lahko uresničevala nekatere od svojih načrtov. Nekaj časa je bilo sodelovanje med komunisti in nekaterimi društvi prav uspešno. V začetku leta 1939, ko je rastoča moč Hitlerjeve Nemčije vedno bolj ogrožala tudi obstoj slovenskega naroda, je 67 ženskih in 185 mešanih društev s podporo KP podpisalo spomenico, ki je Slovence pozivala, naj pozabijo na dotedanje spore in strnejo vsa prizadevanja za ohranitev svoje nacionalne države. Že pred koncem tega leta pa je bila Angela Vode izključena iz partije; ni se namreč hotela odreči protinacistični propagandi, kakor je po sporazumu med Hitlerjem in Stalinom zahtevalo jugoslovansko komunistično vodstvo. Tudi skupno delo partije in ženskih organizacij je skorajda prenehalo. Kljub temu pa so njihove članice še vedno skušale pomagati zaprtim komunistom, čeprav jim je oblast cenzurirala članke in govore, jih zasliševala na policiji in celo sodno preganjala.

Po začetku vojne je Vodetova kljub sporu s komunisti sodelovala z OF. Julija 1941 je bila kot predstavnica Jugoslovanske ženske zveze celo vključena v njen najvišji organ – Vrhovni plenum OF. V nepodpisanem sestavku o delu partije med ženami v Ljubljani 1941–1945 lahko preberemo, da je bila Jugoslovanska ženska zve-

¹⁹⁷ Tako odmevi na sporna dela Angele Vode kakor dogajanje pred sodiščem (Vodetova je tožila urednika Slovenskega delavca in Slovenca ter na prvi stopnji deloma uspela, a je drugostopenjsko sodišče prvostopenjsko sodbo razveljavilo) je podrobneje predstavljeno v prispevku Jelke Melik z naslovom *Angela Vode prvič pred sodiščem. V: Usoda slovenskih demokratičnih izobražencev, Angela Vode in Boris Furlan žrtvi Nagodetovega procesa*. Ljubljana 2001, str. 52–60.

Osebni dokument Angele Vode iz obdobja italijanske okupacije

za zaradi »težnje po monopolu med ženami v Fronti« in zaradi simpatij do Draže Mihailovića že po nekaj mesecih (decembra 1941) izključena iz OF.¹⁹⁸ Vodetova je take trditve zavrnila: »Naša težnja po monopolu se je javljala menda v tem, da smo si drznile postaviti nekatera vprašanja na primer kako postavlja fronta vprašanje Trsta, dalje dvom ali je bila SZ¹⁹⁹ upravičena napasti Finsko in nekatera druga vprašanja. Nezmotljivi voditelji so bili besni. Kidrič mi je rekel, naj prenehajo ženske s temi vprašanji /.../. Pri sejah plenuma sem videla, da nihče ne postavlja vprašanj, da vsi samo kimajo. Bili so vsi bolj pametni, ker so vsi vedeli, kako se s komunisti češnje zoblje. Ker so vedeli, da bom ostala na svojem stališču, so začeli gnojnico zlivati name po vseh političnih krožkih in privatno. Seveda sem vse zvedela in sem prenehala hoditi na seje plenuma in povedala zakaj. Nihče me pa ni izključil, ker sem sama odstopila. Kar se tiče Draže Mihajlovića je res, da smo se drznile vprašati Njegovo veličanstvo (Toneta) Fajfarja,²⁰⁰ zakaj se OF nebi povezala z gibanjem Dra-

¹⁹⁸ SI AS 1664, Glavni odbor Slovenske protifašistične ženske zveze, t. e. 1, Historiat dela partije med ženami v Ljubljani 1941 do 1945.

¹⁹⁹ Sovjetska zveza.

²⁰⁰ **Tone Fajfar - Gašper** (1913–1981), politik in publicist, krščanski socialist in funkcionar krščanskosocijalističnega sindikata Jugoslovanske strokovne zveze (JSZ). Leta 1940 je navezal politične stike s KPS, 26. 4. 1941 pa je sodeloval na ustanovnem sestanku Protiimperialistične fronte (poznejše OF) in bil izbran v njen izvršni odbor in sekretariat. Spomladi 1942 je odšel na partizansko svobodno ozemlje, kjer je sodeloval pri ustanovitvi novih sindikalnih organizacij, oktobra 1943 pa je bil na Zboru odposlancev slovenskega naroda v Kočevju izvoljen za člana predsedstva Slovenskega narodnoosvobodilnega odbora. Po vojni je bil med drugim minister v različnih slovenskih vladah, član vodstva OF in nato SZDL. Leta 1946 se je tudi formalno vključil v KPS in bil od 1959–1968 član njenega Centralnega komiteja. (Enciklopedija Slovenije, knjiga 3. Ljubljana 1989 /odslej ES 3/, str. 75–76.)

že Mihajlovića /.../.²⁰¹ Partija je pač zahtevala popolno pripadnost in disciplino, za dvomljivce, radovedneže in tiste, ki so si javno dovolili misliti s svojo glavo, ne takrat ne pozneje ni imela razumevanja. Članica Pravde naj ne bi bila, čeprav je s prijateljico Pavlo Hočevar včasih obiskala Nagodeta. Posvetila se je predvsem humanitarnemu delu in se pridružila skupini, ki je pomagala internirancem. Zbirali so finančna sredstva, pošiljali pakete in pisma, sestavljali prošnje. Delo je bilo sicer bolj kot ne anonimno, toda komunistična preteklost Angele Vode in njeno protifašistično prepričanje sta bila v slovenski javnosti dobro poznana.

Spomladi 1943 so jo aretirali Italijani, a so jo kmalu izpustili. Druga aretacija, tokrat z domobranske strani (februarja 1944), bi se lahko tragično končala. Vzroke je takole pojasnila: »Gonjo proti meni so klerikalci zaključili s tem, da so me poslali v nemško taborišče Ravensbrück. Že prej so se vrstili name napadi ob raznih prilikah, včasih indirektni, pozneje pa direktni. To je bilo mislim da trikrat na protikomunističnih predavanjih, katerih udeležba je bila obvezna. Moje klerikalne kolegije so mi posebej prinesle podpisat vabilo na predavanje. Po uvodnih besedah stražarskega mladiča²⁰² se je začel napad na komunistične ženske, nato pa name poimensko in takoj je prišla na vrsto moja knjiga. Govornik je bljuval žveplo in ogenj name, moje spoštovane kolegije pa so ploskale, ploskale. Potem je prišel tudi v časopisju direkten napad name /.../.²⁰³ Slovenski dom je 29. januarja 1944 objavil obsežen članek z naslovom Vloga in usoda ženske v rdeči revoluciji. Največ »zaslug« za širjenje teženj po enakopravnosti žensk je avtor pripisal »znani emancipiranki«, učiteljici Angeli Vode. Po njej naj bi se zgledovale vse tiste, »ki so zatajile svoje naravno poslanstvo in niso nikdar v življenju znale najti pametnega, ženski primerne dela«, »javne delavke' in mondene dame, ki jim je bilo doma dolgčas, pa razne akademičarke, ki se niso hotele učiti, ampak so se gnale vedno za 'višjimi cilji'« ter seveda vse komunistke, ki so obljubljale ženskam možnost delovanja v političnem življenju, dostop do vseh poklicev, »javne vzgojevalnice« za otroke itd.²⁰⁴ Tri dni pozneje so jo aretirali, odpeljali v zapor na Poljane, od tam pa čez en teden s transportom v Ravensbrück. Zahvaljujoč spletu srečnih okoliščin se je že po osmih mesecih vrnila iz taborišča, službe pa ni več dobila.

Po končani vojni se je spet zaposlila na posebni šoli za duševno prizadete otroke v Ljubljani. Veljala je za »odlično učiteljico, ki skoraj nima nadomestila na svojem področju«. Svoje znanje in izkušnje je rada posredovala sodelavcem, opisala je metodiko poučevanja na pomožnih šolah, udeleževala se je sindikalnih sestankov.²⁰⁵ Delovanje v ženski organizaciji (AFŽ) pa ji ni bilo dovoljeno. Bilo je očitno, da spor

²⁰¹ Iz dnevnika Angele Vode, ki ga je sprva hranila Mojca Prinčič, pozneje pa nečak Vodetove Janez Spindler. V: Lojz Tršan: Iz zapuščine Angele Vode. Arhivi, leto 1994, št. 1–2, str. 126. Več o odnosih Angele Vode z OF oziroma KP v: Bojan Godeša: Angela Vode in medvojnne dileme. V: Usoda slovenskih demokratičnih izobražencev, Angela Vode in Boris Furlan žrtvi Nagodetovega procesa. Ljubljana 2001 (odslej Godeša, Angela Vode in medvojnne dileme), str. 61–74.

²⁰² Pripadnik Akademskega kluba Straža (glej eno poznejših opomb).

²⁰³ SI AS 1872 Zbirka spominskega gradiva o delavskem gibanju in o narodnoosvobodilnem boju, 1918–1945, Angela Vode, str. 175–176.

²⁰⁴ Članek je v celoti objavljen v uvodni študiji k: Angela Vode: Spol in upor. Zbrana dela Angele Vode (uredili Mirjam Milharčič Hladnik in Karmen Klavžar), I. knjiga. Ljubljana 1998, str. 47–50.

²⁰⁵ SI AS 1931, t. e. 576, Poročilo tovarišice, podpisane kot »Rfl«, s katero je bila partijsko povezana v dobi partijskega gibanja z dne 21. 5. 1947, št. 10596.

z nekaterimi komunističnimi voditelji še ni pozabljen. Ona, ki se je vsa leta med obema vojnama borila za pravice vseh zatiranih in preganjanih, pa ni mogla kar »stati ob strani« in molče opazovati dogajanja, ki ga nikakor ni odobraval. Zato se je pridružila tistim prijateljem in znancem, ki so se dobivali pri Nagodetu, in iskali poti, ki bi privedle do sprememb ali pa vsaj do oblikovanja opozicije.

Tudi Vodetova je bila aretirana že 24. maja. Poleg Borisa Furlana in Ljuba Sirca je bila edina, ki je bila obsojena na 20 let odvzema prostosti s prisilnim delom. Kazen je preživljala v Ljubljani, Begunjah in Brestanici.²⁰⁶ Z ukazom Prezidija Ljudske skupščine FLRJ z dne 30. decembra 1952 je bila pomiloščena, tako da se ji »je odpuštil ostali del neizdržane kazni«.²⁰⁷

Na svobodo se je odpravila polna upanja, misleč, da so se razmere v Jugoslaviji po sporu z informbirojem spremenile. Zelela si je delati in biti vsaj na kakšen način koristna, a je nikjer niso sprejeli. Nekdanji znanci so se je izogibali, časopisi in založbe so zavračali objavo njenih del. Nekaj uspeha je imela le s prevajalskim delom. Leta 1958 je dobila delovno mesto tajnice na obrtni šoli oblačilne stroke v Ljubljani, kar ji je omogočilo skromno pokojnino. Po upokojitvi v letu 1960 je živela tiho, odmaknjeno življenje v kletnem stanovanju na Privozu 6 v Ljubljani. Umrla je maja 1985, ne da bi vedela, da bo čez približno šest let zanjo tako usodna sodba razveljavljena in da bo postala ena najbolj znanih Slovenk 20. stoletja.²⁰⁸

Metod Kumelj (1900–1947)

Rodil se je 26. julija 1900 v Ljubljani kot peti izmed sedmih otrok čevljarja Ivana Kumlja in Jožefe, rojene Colnarič. Ni jim bilo lahko. Mati je večinoma sama preživljala družino, starejši otroci so pomagali z inštruiranjem. Kljub temu je končal tri razrede gimnazije in državno moško učiteljsko šolo v Ljubljani, kjer je leta 1919 maturiral. Med prvo svetovno vojno je moral šolanje za nekaj časa prekiniti, ker je bil v letu 1918 poklican v avstrijsko vojsko. Po maturi se je takoj zaposlil, najprej je služboval na Prevaljah, od leta 1920 do 1924 pa v Ljubljani. V obdobju 1924–1927, ko se je izobraževal za strokovnega učitelja za gluhoneme, je bil hospitant v državni gluhonemnici, istočasno pa je obiskoval še predavanja na medicinski in filozofski fakulteti. Leta 1927 je opravil višji državni strokovni izpit in se kot strokovni učitelj zaposlil v gluhonemnici, kjer je – s kratko prekinitvijo v letih 1944–1945, ko je bil interniran v Dachau – ostal vse do aretacije v letu 1947.

V dijaški dobi, od leta 1912 do 1914, je bil član Preporoda, sicer pa se do začetka druge svetovne vojne politično ni udeleževal in ni bil član nobene stranke. Sve-

²⁰⁶ Leta, ki jih je preživela v zaporih, so natančno prikazana v: Vode, Skriti spomin. Glej tudi: SI AS 1267, Podfond IG 176/4314.

²⁰⁷ SI AS 1761, Angela Vode, Prošnja Angele Vode Izvršnemu odboru Republiškega odbora za socialno zavarovanje LRS za pokojnino, 26. 12. 1956.

²⁰⁸ Življenjska pot Angele Vode je v največji meri povzeta po: Mateja Jeraj: Angela Vode. Pomembna osebnost slovenskega ženskega gibanja. V: Splošno žensko društvo 1901–1945. Ljubljana 2003 (odslej Splošno žensko društvo 1901–1945), str. 166–187. V prispevku so upoštevani tudi podatki, ki jih je Vodetova navedla v življenjepisu, napisanem v času priprav na proces. (SI AS 1931, t. e. 576, št. 10574–10596.) Natančneje o njenem življenju in delu pa govorijo prispevki, objavljeni v že večkrat navedeni publikaciji Usoda slovenskih demokratičnih izobražencev.

Metod Kumelj

to vnonazorsko je bil liberalno usmerjen, a se je zavzemal za socialne spremembe. Po prvi svetovni vojni se je včlanil v društvo Jugoslovanski napredni učiteljskišnik, leta 1920 pa še v Sokol, a je 1927 izstopil zaradi nenaklonjenosti te organizacije do učiteljstva. V dvajsetih letih je med počitnicami služil kot učitelj v jugoslovanski vojski in leta 1926 opravil oficirski izpit. Poročil se je z Vero, rojeno Mohorič. Rodile so se jima tri hčerke, v času procesa stare 12, 15 in 18 let. Leta 1931 se je aktivno vključil v delo učiteljskih društev. Med drugim je bil tajnik in nato predsednik slovenskega dela Jugoslovenskega učiteljskega združenja (JUJ) in član njegovega glavnega odbora, ki je imel sedež v Beogradu. Kot funkcionar slovenske učiteljske organizacije je skušal doseči, da bi vse njeno članstvo stopilo skupaj in združilo moči v sku-

pni borbi za pravice šole in učiteljskega stanu, podpiral pa je tudi povezovanje z drugimi delavskimi organizacijami. Zaradi doslednega zagovarjanja svojih stališč je imel občasno težave z oblastmi, predvsem v letih 1935–1936, ko se je kar nekajkrat znašel na sodišču, doživel je več disciplinskih in hišnih preiskav, onemogočeno mu je bilo napredovanje v službi. Njegovo doslednost in zavzetost pa so cenili stanovski kolegi in učiteljska organizacija mu je stala ob strani ter podpirala njegova prizadevanja. To se je pokazalo tudi leta 1939, ko naj bi ga vse tri glavne struje, »socialistična, nacionalna in klerikalna«, ki so oblikovale vsaka svojo listo kandidatov za vodilne organe organizacije, postavile za nosilca svoje liste. Dejaven pa je bil tudi v organizacijah javnih uslužbencev. Od leta 1931 je pri akcijskem odboru teh organizacij vodil in koordiniral delo organizacij javnih uslužbencev vseh strok in položajev, po letu 1935 pa je postal njegov predsednik.

Aprila 1941, ko je druga svetovna vojna zajela tudi jugoslovansko ozemlje, je bil na orožnih vajah. Skupaj z drugimi umikajočimi se vojaki je prispel v Sremske Karlovce, od tam pa se je v civilni obleki vrnil domov. Po prihodu v Ljubljano je skušal v okviru stanovskih organizacij na področju t. i. Ljubljanske pokrajine zagotoviti socialno podporo za Slovence, ki so se pred Nemci zatekli v Ljubljano. Tako so začele delovati učiteljska, profesorska, poštarska, železničarska, sodniška in druge socialne akcije. Učiteljska je začela prve podpore izplačevati že v prvih dneh maja. Vključil se je tudi v »splošno narodno socialno akcijo«, ki je bila ustanovljena pod okriljem Slovenskega Rdečega križa (RK).²⁰⁹ Vodil je odsek za posredovanje dela

²⁰⁹ Prvi začetki delovanja Rdečega križa (RK) na Slovenskem segajo v leto 1866, ko je bilo ustanovljeno žensko Društvo za pomoč ranjenim in bolnim vojakom, vdovam in sirotam padlih vojakov, ki je delovalo po določilih mednarodnega RK. V prvi Jugoslaviji, leta 1921, je bilo iz različnih društev ustanovljeno Društvo Rdečega križa Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev (SHS). Njegove enote so bile sprva območja, v letih 1929–1941 pa banovinski odbori. Ob razpadu prve Jugoslavije je bilo to društvo razpuščeno. Pod italijansko okupacijo je v Ljubljani najprej deloval Pokrajinski odbor RK Ljubljanske pokrajine (april 1941–5. 2. 1942), potem pa Avtonomna sekcija Italijanskega RK v Ljubljani (6. 2. 1942–8. 9. 1943). Po

beguncem in izgnancem, predvsem pa je zbiral denarne prispevke. Od februarja 1942, ko so Italijani Slovenski Rdeči križ ukinili, je vsa tovrstna dejavnost potekala v ilegali. Ob koncu leta 1942, ko novih sredstev ni bilo več mogoče dobiti, interniranci pa so nujno potrebovali pakete s pomočjo, se je začel čas drobnih nabirk v skriti sobi učiteljske organizacije na takratni Francišškanski (današnji Nazorjevi) ulici. Ženske so prinašale skromne, od ust odtrgane prispevke (sladkor, zdrob, marmelado, koščke prepečenca), majhna skupina, v kateri je bila tudi Angela Vode, pa je polnila pakete za internirance. Do septembra 1943 je Kumelj sodeloval tudi v dobrodelni dejavnosti, ki je potekala pod okriljem ljubljanske škofije.²¹⁰ Oktobra 1943, ko je ponovno začel delovati Slovenski Rdeči križ, pa je postal vodja njegovega gospodarskega odseka, ki je zbiral materialna sredstva za sanitetno skladišče in opremo za zasilno bolnišnico, ki bi bila potrebna v primeru bombnega napada. Decembra 1943 je odšel še z dvema predstavnikoma Slovenskega Rdečega križa k zastopniku mednarodnega RK, ki so ga prosili za uradno priznanje tovrstne slovenske organizacije, za zdravila, hrano in razne potrebščine, ki jih v Ljubljani ni bilo mogoče dobiti. Kumelj je potem obiskal še italijanska taborišča, kjer je slovenskim internirancem izročal pisma svojcev, pakete, denar in dokumente. Pomagati je skušal tudi tistim Slovincem, ki so pred domačim »klerofašizmom« pobegnili v Italijo. Po vrnitvi v Ljubljano je delo nadaljeval v gospodarskem odseku Slovenskega Rdečega križa. Delo pa je postajalo vedno težje, nezaupanje tako nemških oblasti kot domobranskega vodstva je raslo in proti koncu leta 1944 je bilo več članov upravnega odbora Slovenskega Rdečega križa aretiranih in odpeljanih v nemška koncentracijska taborišča, Metod Kumelj v Dachau, kjer je dočakal konec vojne.

Nagodeta do maja 1941 ni poznal. Takrat pa je izvedel, da ustanavlja skupino Stara in Nova pravda, ga obiskal in se vključil v njeno delo. Mesta tajnika te organizacije ni želel sprejeti, pač pa je po posvetovanju z nekaterimi prijatelji pridobil za to funkcijo profesorja Rudolfa Kobilico.²¹¹ Istočasno je Kumelj ustanavljal prve celice Pravde v Kočevju in Ribnici, kamor je službeno potoval. V tem času naj bi imela Pravda tudi nekakšen odred svoje vojske, ki se je zadrževal na območju pod Krimom. Kumelj je zastopal Pravdo v Napredni delovni skupnosti, v katero se je vključila pomladi 1942 po izključitvi iz OF. Ko pa je Pravda avgusta 1943 izstopila tudi iz

---

kapitulaciji Italije je bil obnovljen **Slovenski Rdeči križ**, ki se je ukvarjal tudi z reševanjem zapornikov in internirancev. Dejavni je bil do 11. 9. 1944, ko je nemški okupator vse njegove odbornike in delegate poslal v taborišča, kjer so nekateri umrli. Potem je RK do 9. 5. 1945 deloval pod nemškim nadzorom. 18. junija 1944 pa je bil na osvobojenem ozemlju v Gradcu v Beli krajini ustanovljen RK Slovenije, ki je po koncu vojne deloval kot del RK Jugoslavije. Leta 1991 je RK Slovenije izstopil iz RK Jugoslavije, leta 1993 pa je Mednarodni odbor RK priznal RK Slovenije za samostojnega in enakopravnega člana. (Enciklopedija Slovenije, knjiga 10. Ljubljana 1996 /odslej ES 10/, str. 120; Vera Hutař, Slovenski Rdeči križ. Novo mesto 2000 /odslej Hutař, Slovenski Rdeči križ/, str. 15.)

²¹⁰ Z razliko od Kumlja pa je Vodetova sodelovanje pri tej dejavnosti odklonila. Glej Godeša, Angela Vode in medvojne dileme, str. 72.

²¹¹ **Rudolf Kobilica** (1907–1978), pedagog, rojen v Ljubljani, po maturi na ljubljanskem učiteljišču je poučeval na osnovni šoli, ob delu pa tudi študiral in leta 1937 diplomiral na Filozofski fakulteti v Ljubljani iz pedagogike, psihologije in geografije. Potem je bil pedagoški vodja poskusne osnovne šole v Ljubljani in eden od pobudnikov za ustanovitev šolskega muzeja. Leta 1941 se je včlanil v Staro pravdo in postal njen zastopnik v Vrhovnem plenumu OF, a je iz Pravde že kmalu izstopil. Leta 1942 so ga Italijani internirali. Po koncu vojne je bil sprva ravnatelj učiteljišča Ljubljani, nato profesor na Šolskem centru za blagovni promet. (ES 5, str. 171; Sirc, Med Hitlerjem in Titom, str. 61.)

te organizacije, se odpovedala političnemu delu in se posvetila zgolj »znanstvenim in strokovnim problemom«, pa se Kumelj Pravdinih dejavnosti ni več udeleževal, obdržal pa je prijateljske odnose z njenimi člani.²¹²

Aretiran je bil 24. maja 1947, avgusta pa obsojen na 15 let odvzema prostosti s prisilnim delom in izgubo političnih pravic za dobo treh let. O tem, kje in kako je prestajal kazen, lahko iz ohranjenega arhivskega gradiva izvemo le, da je bil sprva v ljubljanskem KPD, 3. novembra 1947 pa je bil »oddan na UDB²¹³ Ljubljana«. ²¹⁴ V noči z 8. na 9. november 1947 naj bi v »preiskovalnih zaporih na Poljanskem nasipu 52« naredil samomor. Iz obvestila, ki ga je oddelek javne varnosti 11. novembra 1947 poslal njegovi ženi Veri, je razvidno, da je bila 2. novembra 1947 zoper Metoda Kumlja odrejena ponovna preiskava, povezana z nekim drugim procesom.²¹⁵ Sklepamo lahko, da bi bil morda obtožen na katerem od dachavskih procesov.

Pavla Hočevar (1889–1972)

Rodila se je na Dunaju 27. junija 1889. Njen oče Franc Hočevar, kajzar iz Malih Lašč, je tam prodajal pečen kostanj, mama Franja Bartol pa je delala kot služkinja. Osnovno šolanje je Pavla Hočevar začela v Velikih Laščah, končala pa v Ljubljani, kjer je opravila tudi sprejemni izpit za vpis na višjo dekliško šolo. S pomočjo štipendije je opravila tri letnike, potem pa še enoletni pedagoški tečaj. Že v dijaških letih se je začela zanimati za politična, verska, nacionalna in moralna vprašanja. Pritegnila so jo dela Zofke Kvedrove, prizadevanja za ženske pravice in socialna problematika. Leta 1907 je v družbi sošolk navdušeno pozdravila zmago liberalne stranke v Ljubljani, zaradi česar je izgubila možnosti za štipendijo, ki bi ji omogočila študij na Dunaju. Ni ji preostalo drugega, kot da se je odločila za učiteljski poklic, ki ga je opravljala 38 let, vse do upokojitve leta 1946. Prvo službo je dobila leta 1908 v Loškem Potoku, nato se je še nekaj časa selila po različnih manjših krajih, dokler ni 1910. začela poučevati na slovenski šoli Cirila in Metoda v Trstu. Tu se je vključila v narodno in socialno delo. Postala je prizadevna članica številnih ženskih, strokovnih in domoljubnih društev. Ob koncu prve svetovne vojne je s primorskimi rojaki delila veliko razočaranje nad mednarodnimi pogodbami, ki so Primorsko dodelile Slovencem nenaklonjeni italijanski kraljevini. Leta 1923 je prevzela urejanje mesečnika *Ženski svet*, ki ni bil priljubljen le med Slovenkami v Trstu, ampak tudi onkraj meje. Leta 1928 so italijanske oblasti prepovedale izdajanje »njenege« časopisa, šole s slovenskim učnim jezikom pa ukinili. Vrnila se je v Ljubljano, se zaposlila na šoli Ledina in nadaljevala urednikovanje *Ženskega sveta*, ki je odtlej izhajal v Ljubljani. Tudi tu se je vključila v delo številnih ženskih, učiteljskih, narodno-obrambnih in humanitarnih društev, v katerih je posebej dolgo in uspešno sodelovala tudi z

²¹² Povzeto po življenjepis, ki ga je Metod Pirc napisal v času preiskave (SI AS 1931, t. e. 575, št. 11059–11074) in Jože Žontar: *Kaznovana podjetnost. Kranjski trgovec in industrialec Franjo Sirc*. Ljubljana 2005 (odslej Žontar, *Kaznovana podjetnost*), str. 30.

²¹³ Kratica za srbohrvaški naziv Uprava državne bezbednosti (Udba).

²¹⁴ SI AS 1267, Podfond Dob, t. e. 293 in knjiga Register obsojenih 1947.

²¹⁵ SI AS 1931, t. e. 575, št. 11133.

Pavla Hočevar

Hiša na Hajdrihovi ulici 15 – danes

Angelo Vode. V prvih mesecih vojne sta se tako slovenska sekcija Jugoslovanske ženske zveze, katere vodilna članica je bila Pavla Hočevar, kot Pravda, v katere krog je tudi sodila, vključili v OF, a ne za dolgo. Hočevarjeva se ni strinjala z avtoritarnim obnašanjem vodilnih komunistov, z njihovimi pogledi na narodno vprašanje in z njihovim odnosom do Draže Mihailovića, od katerega je pričakovala, da bo Slovencem po končani vojni omogočil avtonomijo in razširitev ozemlja. Trpečim v vojni, tudi pripadnikom NOG, pa je še naprej pomagala.²¹⁶ Po vojni je obdržala stike z Nagodetom in drugimi starimi znanci.²¹⁷

Aretirana je bila prva, že 11. maja 1947. Sodišče jo je obsodilo na 14 let odvzema prostosti s prisilnim delom, zaplembo celotnega premoženja in izgubo političnih pravic za dobo treh let.

Kazen je prestajala v Ljubljani, Begunjah in Brestanici.²¹⁸ Prezidij Ljudske skupščine FLRJ je na seji 19. novembra 1951 odločil, da se njeni prošnji za pomilostitev²¹⁹ delno ugoti – zaporna kazen se ji je znižala s 14 na 8 let,²²⁰ v naslednjem letu, 7. maja 1952, pa je Ministrstvo za notranje zadeve LRS izdalo odločbo o njenem pogojnem izpustu iz zavora. Na prostost je prišla 9. maja 1952.²²¹ Leta 1969 so v Trstu izšli njeni spomini z naslovom *Pot se vije*,²²² v katerih je natančno predstavila predvsem svoja tržaška leta, obdobja po drugi svetovni vojni pa ni omenjala.

²¹⁶ Metka Gombač: Pavla Hočevar. V: *Pozabljena polovica*. Portreti ženk 19. in 20. stoletja na Slovenskem. Ljubljana 2012 (odslej *Pozabljena polovica*), str. 229–233.

²¹⁷ Glej zapisnik javne obravnave.

²¹⁸ SI AS 1267, Podfond IG, t. e. 50/1280.

²¹⁹ Obsojeni so po obsodbi vložili več prošenj za pomilostitev, ki pa so bile večinoma zavrnjene.

²²⁰ SI AS 1237, t. e. 258, K 1/47–131.

²²¹ SI AS 1267, Podfond IG 50/1280.

²²² Pavla Hočevar: *Pot se vije*. Spomini. Trst 1969.

Svatopluk Zupan

Svatopluk Zupan (1919–1991)

Rodil se je 26. septembra 1919 v Ljubljani kot četrti otrok Ivana Zupana, ravnatelja mestnega trošarinskega urada, in Sabine, rojene Varl. Po končani osnovni šoli se je vpisal na I. državno realno gimnazijo in leta 1938 maturiral. Do 1935. je telovadil pri Ljubljanskem Sokolu, nekaj časa je bil član srednješolske strelske družine. Po maturi se je po daljšem premisleku odločil za študij prava, k čemur so pripomogle tudi očetove želje. Čeprav se je sprva nameral posvetiti le študiju, se je kmalu vključil v živahno dejavnost študentskih društev. Na pobudo Dušana Savnika, prijatelja iz gimnazijske dobe, se je vpisal v društvo JNAD Jugoslavija in postal član njegovega

odbora. Opravljal je najrazličnejše funkcije. Nekaj časa je bil odgovoren za »socialno-gospodarske akcije«, kar pa je v praksi pomenilo predvsem »preskrbovanje tovarišev, ki niso imeli dovolj sredstev«, s stanovanji, prehrano in obleko; potem je bil tajnik pa narodnoobrambni referent. Udeleževal se je študentskih demonstracij proti Hitlerjevi Nemčiji, ob nemški aneksiji Češkoslovaške je izobesil žalno zastavo na balkonu univerze in se zapletel v težave z njenim sekretarjem. Počitnice je preživel na t. i. narodnoobrambnih taborih, ki jih je organizirala JNAD Jugoslavija v narodnostno ogroženih krajih (na primer v Kočevski Reki); prirejali so predavanja, igrice, vrteli filme. K organiziranju taborov je želel pritegniti še druga študentska društva, a mu ni uspelo. Ko je skupina članov njegovega društva, ki je bila povezana z Jugoslovansko nacionalno stranko (JNS),²²³ hotela v strankarsko politiko vpeljati tudi društveno delo, je skupaj s somišljeniki izstopil iz društva, se posvetil študiju in se umaknil iz javnega življenja. A le do začetka vojne. Takrat se je pridružil vojaškimi prostovoljcem in v Zagrebu dočakal konec prve Jugoslavije. S skupino prijateljev so se napotili proti jugovzhodu države, a so jih zajeli ustaši, jih za nekaj časa zaprli v Karlovcu, nato pa izgnali iz Hrvaške. Pozneje je bil povsem zaposlen z reševanjem družinskih zadev. Pomagal je sestri pri vrnitvi iz Dalmacije, zatem je bil pri stričevi družini v Kropi, jeseni pa se je vrnil v Ljubljano. V

²²³ **Jugoslovanska nacionalna stranka (JNS)** je bila vsedržavna politična stranka liberalne usmeritve. Oblikovati se je začela po volitvah v narodno skupščino novembra 1931. Njen nastanek naj bi pomenil obnovo strankarskega političnega življenja v Jugoslaviji, ki je bilo po uvedbi kraljeve diktature leta 1929 onemogočeno. V bistvu pa si je vlada želela na ta način zagotoviti zunanjo legitimnost, hkrati pa preprečiti oživiljanje prepovedanih strank. Nova stranka je bila ustanovljena leta 1932 pod imenom Jugoslovanska radikalna kmečka demokracija, naslednje leto pa se je preimenovala v JNS. Sestavljali so jo predvsem disidenti Demokratske stranke in Narodne radikalne stranke, izmed slovenskih političnih skupin pa so se ji priključili liberalci, del članov Samostojne demokratske stranke in Samostojne kmetijske stranke. Vodilna slovenska predstavnika JNS sta bila dr. Albert Kramer in Ivan Pucelj. Stranka, ki je uživala politično in materialno podporo države, je podpirala jugoslovanski centralizem in omejevanje samostojnosti sestavnih delov države. (ES 4, str. 338; Peter Vodopivec: *Od Pohlinove slovnice do samostojne države. Slovenska zgodovina od konca 18. do konca 20. stoletja*. Ljubljana 2006 /odslej Vodopivec, *Od Pohlinove slovnice do samostojne države*, str. 220.)

Svatopluk Zupan – eden od prostovoljcev za obrambo Jugoslavije, april 1941

tistem času so ljubljanski študenti oblikovali različne politično usmerjene skupine, a se nobeni ni želel pridružiti. V začetku leta 1942 ga je prijatelj Savnik odpeljal k Nagodetu, kjer je srečal tudi nekaj drugih znancev iz študentskega življenja. Nagode jih je prosil za pomoč pri pripravi gradiva, ki naj bi služilo kot utemeljitev za povojno priključitev Primorske in Koroške k Jugoslaviji. Zupan naj bi izdelal narodnostni in gospodarski kataster obeh dežel. Medtem pa se je Nagodetov krog zmanjšal. Nekateri so se oddaljili po izključitvi Pravde iz OF, precej so jih odpeljali v internacijo, ob koncu maja tudi Zupana. Iz Gonarsa se je vrnil marca 1943, kmalu pa še večina njegovih tovarišev. Ponovnega snidenja so se zelo razveselili. Srečevali so se v kavarnah, včasih tudi v kakšni gostilni. Spet se je lotil tudi dela za Nagodeta. Od avgusta 1944, »ko so naenkrat Nemci razpisali mobilizacijo za deset letnikov«, pa se je vse do konca vojne zadrževal doma – skrival se je v domači hiši, bral in poslušal novice. Po osvoboditvi je sicer nameraval končati študij, a ga je v avgustu Nagode povabil k sodelovanju pri Znanstvenem inštitutu, poleg tega pa je bil dejaven tudi v lovski organizaciji, tako da je zadnje študijske obveznosti opravil šele marca 1947. Nagodeta je včasih obiskal tudi na domu, kjer je srečal še Kavčnika in Ljuba Sirca.²²⁴

²²⁴ Povzeto po življenjepis Svatopluka Zupana, ki ga je napisal v času preiskave – SI AS 1931, t. e. 574, št. 11313–11327 (rokopis, original), št. 11660–11664 (tipkopis).

Zapor v Sremski Mitrovici

Pripadniki UDV so ga aretirali ponoči 24. maja. Obsojen je bil na 9 let odvzema prostosti s prisilnim delom in izgubo političnih pravic za dobo dveh let. Najprej je bil zaprt v Ljubljani, avgusta 1949 je bil premeščen v Maribor, ob koncu decembra 1950 pa v Sremsko Mitrovico.²²⁵

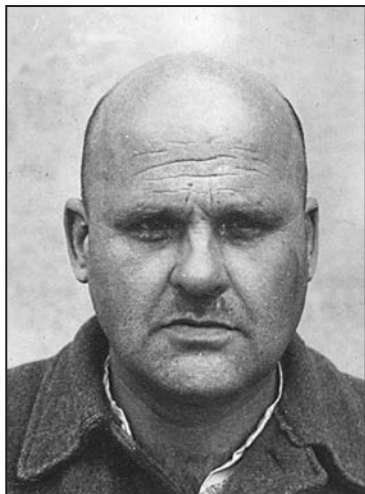
Marca 1952 je bil pogojno izpuščen. Še istega leta se je poročil s Tomislavo (Slavo) Ažman²²⁶ in v letih 1953 in 1954 sta se mu rodila hčerka in sin. Sprva so živeli v Kropi, kjer je bila doma njegova žena, 1954. pa so se preselili v Ljubljano. Prvo zaposlitev po izpustitvi iz zapora je našel na Mirni na Dolenjskem v tovarni šivalnih strojev, s pomočjo sestre in svaka²²⁷, ki sta bila zdravnika v trboveljski bolnišnici, pa je dobil mesto komercialnega direktorja v Strojni tovarni Trbovlje, kjer je ostal več kot dvajset let. Dokler so bile prometne zveze slabe, je družino lahko videval le ob koncih tedna. Šele leta 1976 je dobil službo v Poslovni skupnosti ZPS – Združenih podjetjih strojegradske Ljubljana, kjer je bil kot pravni svetovalec zaposlen do upokojitve v letu 1990. Z nekdanjimi soobsojenci ni imel stikov, le z Ljubom Sircem si je dopisoval. Umril je leta 1991 v Ljubljani, pokopan pa je v Kropi skupaj z ženo.²²⁸

²²⁵ SI AS 1237, t. e. 258, K 1/47–119; SI AS 1267, knjiga Register obsojenih 1947 in Podfond Dob, t. e. 52.

²²⁶ **Tomislava (Slava) Zupan**, rojena Ažman (1920–1991), je najprej obiskovala dekliško šolo v Avstriji, nato še administrativno šolo. Do poroke je bila zaposlena v tovarni Plamen v Kropi. Podatke je posredovala Sabina Zupan Stojanovski, za kar se ji avtorici najlepše zahvaljujeta.

²²⁷ Dr. Ivanka (Ivka) Krasnik, rojena Zupan, in dr. Virgilij Krasnik.

²²⁸ Podatke je avtoricama prijazno posredovala Sabina Zupan Stojanovski, za kar se ji najlepše zahvaljujema.

Bogdan Stare v zaporniški dobi

Bogdan Stare (1907–1987)

Rodil se je 9. septembra 1907 v Ljubljani kot tretji izmed šestih otrok trgovca s tekstilnim blagom Vendelina Stareta in Štefanije, rojene Kustrin. Osnovno šolo je obiskoval v Ljubljani in Kranju. Končal jo je leta 1919 v Ljubljani, kjer se je vpisal na realno gimnazijo. V gimnazijskih letih je bil dejaven v ljubljanskem sokolskem društvu, od leta 1925, ko mu je umrl oče, pa je moral s priložnostnimi deli pomagati pri preživljanju družine. Po opravljeni maturi v septembru 1927 se je vpisal na geodetski oddelek Tehniške fakultete v Ljubljani. Leta 1929 je končal štiri semestre študija in se za kratek čas zaposlil pri Mestnem gradbenem uradu v Mariboru. V začetku avgusta 1929 je bil že poklican na služnje vojaškega roka v šolo za rezervne oficirje v

Sarajevu, a je bil po enem tednu spoznan za začasno nesposobnega in odpuščten. V začetku januarja 1930 je odšel v Osijek, kjer je delal pri geodetih Stjepanu Vuičiću in Ivu Čadežu. Ker pa si je želel najti manj naporno službo, ob kateri bi lažje končal študij, se je že novembra 1930 vrnil k materi v Ljubljano. Sredi aprila 1931 se je za en mesec zaposlil pri Tehnični terenski sekciji za regulacijo Ljubljanice. Od avgusta 1931 do novembra 1932 je bil zaposlen na občini Zgornja Šiška in v tem času je tudi opravil manjkajoče študijske obveznosti. Sredi decembra 1932 je bil ponovno vpoklican k vojakom. Tokrat ga niso predčasno odpustili. Najprej je bil v šoli za rezervne oficirje v Sarajevu, potem pa je bil premeščen v Ljubljano, nato še v Beograd. Med dopustom novembra 1933 je opravil diplomski izpit. Februarja 1934 se je spet zaposlil na občini v Šiški, dejaven pa je bil tudi v organizaciji Boj, ki je nastopala proti korupciji in si prizadevala za dvig politične morale (leta 1935 je bila ukinjena). Od srede avgusta 1934 do konca maja 1936 je bil zaposlen pri tehničnem oddelku banske uprave v Ljubljani, od junija 1936 pa je prevzel trasiranje avtomobilske ceste Ljubljana–Sušak. Po opravljenem delu je ostal brez službe, maja 1937 pa je že drugič dobil delovno mesto pri tehničnem oddelku banske uprave, kjer je ostal do konca vojne. V letih 1938 in 1939 je bil član prostovoljne gasilske čete v Zgornji Šiški, a je izstopil – po njegovih besedah zaradi nediscipliniranosti članov in trenj med odborniki. Jeseni 1936 se je včlanil v državno politično stranko – Jugoslovansko radikalno zajednico (JRZ)²²⁹ z upanjem, »da bo dr. Adlešič²³⁰ kot ljubljanski župan

²²⁹ **Jugoslovanska radikalna zajednica (JRZ)**, leta 1935 ustanovljena državna politična stranka, sestavljena iz pripadnikov treh tradicionalnih nacionalnih strank: srbske Narodne radikalne stranke, slovenske SLS in Jugoslovanske muslimanske organizacije (JMO). Vodil jo je srbski politik Narodne radikalne stranke dr. Milan Stojadinović. (Vodopivec, *Od Pohlinove slovnice do samostojne države*, str. 231.)

²³⁰ **Dr. Juro Adlešič** (1884–1968), pravnik, odvetnik, politik, rojen v Adlešičih, študiral pravo v Pragi in na Dunaju, kjer je 1910 doktoriral. Leta 1918 je odprl odvetniško pisarno v Ljubljani. Politično je bil dejaven v SLS in bil od 1935 do 1942 ljubljanski župan. V tem času sta bila temeljito reorganizirana mestna uprava in socialno skrbstvo, dograjene so bile Žale, na obrežju Ljubljanice je zrasla nova tržnica, zgrajena je bila Narodna in univerzitetna knjižnica. Jeseni 1942 se je umaknil v Merano v Italiji, 1949 pa se je odselil v ZDA. Nekaj let pred smrtjo se je vrnil v domovino. (Slovenska biografija.)

uspeš zatrete korupcijo na magistratu«. Kmalu pa se mu je začelo dozdevati, da je Adlešiču več do »županskega stolčka« kot do preganjanja korupcije, zato je že sredi naslednjega leta stranko zapustil.

Po okupaciji ob koncu aprila 1941 ga je brat Vendelin²³¹ seznanil s člani Pravde, ki so pripravljali strokovne referate za izvedbo velikih socialnih reform po osvoboditvi. Stare se je ukvarjal z načrti za reorganizacijo geodetske službe. O gospodarskih vprašanjih se je pogovarjal z Nagodetom, Kavčnikom in Ljubom Sircem, posvetoval pa se je tudi s stanovskimi tovariši, ki niso bili člani Pravde. Nekatere prijatelje in znance je skušal povezati z Nagodetom, a brez uspeha. Od avgusta 1943 je imel v službi preveč dela, da bi lahko delal še za Pravdo, z Nagodetom pa se je še videval.

Po koncu vojne je bil zaposlen na oddelku za zdravstveno tehniko pri ministrstvu za ljudsko zdravje, od začetka marca 1946 pri ravnateljstvu Državnih elektrarn Slovenije kot referent za geodetske zadeve in evidenco nepremičnin, novembra 1946 pa je bil zaradi reorganizacije elektrogospodarstva prestavljen k podjetju Elektro-zapad in v februarju 1947 postal vodja geodetskega biroja. Prosti čas je večinoma preživel v družinskem krogu, Nagodeta pa je občasno še obiskoval. Pretresala sta politične dogodke in načrtovala sodelovanje s kakšno opozicijsko stranko, če bi se pokazala priložnost. Videval je tudi Zorana Hribarja, ki naj bi zbiral podpise za ustanovitev politične stranke. Vsi trije so bili nezadovoljni z obstoječim stanjem. Motile so jih stalne reorganizacije, zaradi katerih je trpelo konstruktivno delo, pranje umazanega perila na množičnih sestankih ipd. Pomladi 1947 pa naj bi mu Nagode, zadovoljen, ker je dobil službo in volilno pravico, povedal, da se želi posvetiti le stroki in opustiti vsako politično delo. Zatrnil naj bi mu, da je »dnevnik Stare pravde zaključil« in da te organizacije »ni več«. Tudi Stare, ki je dobil prvomajsko nagrado za uspešno delo, je dobil upanje, da se bodo razmere izboljšale.²³²

Aretiran je bil nekoliko pozneje kot večina drugih, 20. junija 1947. Obsojen je bil na 7 let odvzema prostosti s prisilnim delom in izgubo političnih pravic za dobo dveh let. Zaprt je bil v Ljubljani, Mariboru in Škofji Loki.

Na prostost je prišel šele 20. junija 1954.²³³ Med obsojenimi na Nagodetovem procesu je bil edini, ki je kazen preстал v celoti. Po mnenju Ljuba Sirca so bile krive osebne zamere: »Nikdar nisem mogel ugotoviti, kaj je Udbe imela proti temu človeku, ki je bil med nami obsojen na sedem let, eno najmanjših kazni. Bil je poročen in je imel dve mladoletni hčeri. Povrh je v zaporu dobil hudo revmo, tako da je komaj še hodil. Udbovci so trdili, da se noče skesati in da bo zato sedel do konca. Ni namreč hotel priznati, da je vedel za naše stike z emigranti v Avstriji, in to iz preprostega razloga, ker zanje v resnici ni vedel. Zdi se mi, da so ga nekateri njegovi kolegi, člani Udbe, sovražili in so poskrbeli, da je ostal v zaporu vseh sedem let.«²³⁴ Potem je bil do upokojitve zaposlen na Geodetskem inštitutu v Ljubljani.²³⁵

²³¹ Vendelin Stare, gradbeni inženir, ki je pripravljajl zemljevide za Črtomirja Nagodeta in je bil nekaj časa tudi član Stare pravde. (Sirc, Med Hitlerjem in Titom, str. 360.)

²³² Povzeto po življenjepisu, ki ga je napisal Bogdan Stare v času preiskave. (SI AS 1931, t. e. 573, št. 11794–11802.)

²³³ SI AS 1237, t. e. 258; SI AS 1267, Podfond Dob, t. e. 480.

²³⁴ Sirc, Dolgo življenje po smrtni obsodbi, str. 375.

²³⁵ Sirc, Med Hitlerjem in Titom, str. 328.

Metod Pirc

Metod Pirc (1896–1988)

Metod Pirc, kapetan bojne ladje v pokoju, sin uveljavljenega kranjskega liberalnega politika, trgovca in podjetnika Cirila Pirca, se je rodil 13. julija 1896 v Kranju, kjer je obiskoval osnovno šolo in klasično gimnazijo. Leta 1914, tik pred maturo, je bil zaradi sodelovanja v gibanju Preporod obtožen veleizdaje. Po očetovem nasvetu se je takoj po opravljeni maturi vpisal v mornariško vojno akademijo v Pulju in jo končal še pred koncem prve svetovne vojne. Preostala vojna leta je kot mlad oficir preživel najprej na ladji St. Georg, nato na donavski flotilji v Vojvodini in na Madžarskem ter dosegel čin poročnika fregate. Na rečnih bojnih ladjah je dočakal tudi nastanek jugoslovanske države. Kot aktivni mornariški oficir je

sodeloval pri organizaciji plovbe na Donavi, služboval pa je še v Kraljevici, na Skadarskem jezeru in v Boki Kotorski. Leta 1923 se je poročil s Ivano (Ivko) Lukinić, hčerko advokata iz Karlovca. Januarja 1925 je bil poslan na oficirski radiotelegrafski tečaj v Šibenik, študij pa je nadaljeval na elektrotehniški fakulteti (École supérieure de l'Electricité) v Parizu. Po diplomi je med drugim predaval elektrotehniko in radiotelegrafijo na pomorski vojaški akademiji v Dubrovniku, poveljeval različnim bojnim ladjam in leta 1935 dosegel čin kapetana fregate. V naslednjih letih je dobil položaj načelnika štaba ladjevja Jugoslovanske kraljeve mornarice, v kateri pa naj bi imeli precej vpliva stari, profašistično usmerjeni oficirji, ki so službovali že v avstro-ogrski dobi. Ti naj bi se bali, da bi Pirc v primeru vojne odpeljal ladje v okrilje Angležev, zato so ga upokojili. Vrnil se je v Kranj, kjer je pomagal v tovarni svojega svaka Franja Sirca. V letu 1941, takoj po nemški okupaciji Gorenjske, je organiziral odporiški odred kranjskih rodoljubov, s čimer pa naj bi se zameril komunistom, ki so takrat še čakali na navodila partijskega vodstva. Zato naj bi odred prijavili gestapu; veliko pripadnikov odreda je bilo ujetih, nekaj ustreljenih.²³⁶ Še istega leta se je Metod Pirc vključil v Staro pravdo, s katero je sodeloval do 1942., ko se je umaknil v Karlovac, rojstni kraj njegove žene. Po kapitulaciji Italije septembra 1943 je vzpostavil stike s karlovškimi partizani, nato pa se je peš napotil v Bosno k vrhovnemu štabu partizanske vojske. Ta ga je kot pomorskega oficirja poslal na Vis, kjer je opravljal različne naloge. Po koncu vojne pa so nastopile težave. Jeseni 1945 so ga na nekem mitingu v Splitu obtožili, da je anglo-ameriško usmerjen, ga aretirali in zaprli. Po dveh mesecih naj bi se obtožbe izkazale kot neutemeljene. Izpustili so ga, njegova vojaška kariera pa je bila, deloma tudi iz zdravstvenih razlogov, končana.

²³⁶ O izdaji odreda gestapu govori tudi potrdilo o delovanju Metoda Pirca v Kranju med majem 1941 in sredo februarja 1942, ki ga je 25. 11. 1945 podpisal Zlatko Šimunac; ta za izdajo krivi nekega Urbanca. (SI AS 1237, t. e. 259,

Spet so ga upokojili in vrnil se je v Kranj. Ponovno je navezal stike z Nagodetom in Pravdo z željo, da bi sodeloval pri oblikovanju legalne opozicije.²³⁷

30. maja 1947 je bil aretiran. Sodišče mu je izreklo strogo kazen – 15 let odvzema prostosti s prisilnim delom, zaplembo celotnega premoženja in izgubo političnih pravic za dobo treh let.²³⁸ Kazen je prestajal v različnih slovenskih zaporih, najprej v Ljubljani, potem v Mariboru in Novem mestu, nazadnje spet v Ljubljani.

4. decembra 1953 je bil z odločbo »Upravnega sekretariata za notranje zadeve LRS, Uprave javne varnosti« odpuščen iz zapora.²³⁹ Naslednje leto je dobil službo v tovarni Iskra v Kranju. Delo na tehničnem področju ga je vedno zanimalo, zato se je z veseljem lotil novih nalog. Predvsem se je posvetil standardizaciji, v kateri je videl »sredstvo za doseg urejenosti na področju medsebojnega sporazumevanja ljudi«. Postal je predsednik Komisije za standardizacijo pri Gospodarski zbornici Slovenije, član izvršilnega odbora Jugoslovanskega elektrotehniškega komiteja in za svoje delo prejel številna priznanja.²⁴⁰

Vid Lajovic (1917–1977)

Rodil se je 2. aprila 1917 v Št. Vidu pri Lukovici kot edini sin skladatelja in sodnika Antona Lajovica ter pisarniške uslužbenke Ane, rojene Tuma. Osnovno šolo in klasično gimnazijo je obiskoval v Ljubljani. Otroštvo je preživel s sinovi dr. Alojza Kraigherja in sorodnika dr. Henrika Tume, ki je leta 1924 z družino pribežal iz Gorice. V gimnazijskih letih je prijateljeval z Marjanom Južničem, poznejšim doktorjem medicine.²⁴¹ Ob počitnicah je obiskoval strica Albina Lajovica, šolskega ravnatelja v Tržiču, z njegovim sinom Sašo pa sta ostala dolgoletna prijatelja. Leta 1935, ko je maturiral, je oče postal sodnik oddelka B Stola sedmorice²⁴² v Zagrebu,

²³⁷ Povzeto po življenjepis, ki ga je Metod Pirc napisal v času preiskave (SI AS 1931, t. e. 573, št.12038–12044) in po opisu njegove življenjske poti, ki ga je za družinski arhiv (vodi ga gospa Darja Okorn) sestavil dr. Marko Pirc, sin Metoda Pirca. Prispevek dr. Marka Pirca je avtoricama posredovala gospa Darja Okorn, za kar se ji najlepše zahvaljujeva.

²³⁸ Njegova lastnina naj bi pripadla Okrajnemu ljudskemu odboru (OLO) Kranj. (Sirc, Med Hitlerjem in Titom, str. 18.)

²³⁹ SI AS 1267, knjiga Register obsojenih 1947 in Podfond Dob, t. e. 427; SI AS 1237, t. e. 258, K 1/47–125 in K 1/47–129.

²⁴⁰ Iz življenjepisa Metoda Pirca, ki ga je sestavil dr. Marko Pirc.

²⁴¹ **Dr. Marjan Južnič - Niko** (1917–1989). Podatki o njem so dostopni na: BS – CX iskanje po zbirki Biomedicina Slovenica, http://ricinus2.mf.uni-lj.si/bs/neva.exe?name=bs_cx&expression=ct=1.25&hs=4592, 4. 10. 2014. Glej tudi Benedik, M.: Dr. Marjan Južnič (1917–1989). Zdravstveni vestnik, 1990, št. 2, str. 99–100.

²⁴² Slovenci so v letu 1918 ostali brez višjega in vrhovnega sodišča. 14. 11. 1918 je bilo z naredbo Narodne vlade ustanovljeno Višje deželno sodišče v Ljubljani, ki je nekaj časa delovalo kot zadnja instanca. S kraljevo uredbo z dne 28. 11. 1919 so Slovenci zopet dobili tretjo instanco, vendar ne na slovenskem ozemlju. Pristojnost Stola sedmorice v Zagrebu, ki je bilo dotlej najvišje hrvaško sodišče, je bila razširjena na tiste pokrajine v novi državi, kjer je bilo sodstvo organizirano na temeljih avstrijske zakonodaje. V ta namen je bil ustanovljen oddelek B, ki je začel delovati februarja 1920. Tako sta imeli slovensko ozemlje in Dalmacija do 26. 8. 1939 skupno zadnjo sodno instanco. Tega dne je bil med Hrvati in Slovenci sklenjen sporazum o razdružitvi. Področje Dalmacije je bilo pridruženo oddelku A Stola sedmorice, področje Slovenije pa je dobilo novo sodišče: Vrhovno sodišče v Ljubljani, ki je delovalo od leta 1939 do nastanka nove države v letu 1945. (SI AS 347 Oddelek B pri Stolu sedmorice v Ljubljani, Vodnik po fondih in zbirkah Arhiva Republike Slovenije, II. knjiga, Ljubljana 1999, str. 119–120.)

Vid Lajovic

kamor se je potem preselila vsa družina. Tako se je Vid Lajovic vpisal na tamkajšnje pravno fakulteto. Študentskih demonstracij in stavk se ni udeleževal. Tudi v društvih ni bil dejaven, posvetil se je le učenju angleščine in študiju, ki ga je zaključil leta 1939. Ni pa še opravil vseh rigorozov, ko se je družina ponovno preselila v Ljubljano, ker je oče postal sodnik novoustanovljenega Vrhovnega sodišča v Ljubljani. Tik pred začetkom vojne se je z očetom pred nemško nevarnostjo umaknil v Beograd, kjer sta doživela nemško bombardiranje. Skušal se je vključiti v jugoslovansko vojsko, a ga nikjer niso sprejeli. Vrnil se je domov, se začel pripravljati na zadnji rigoroz in aprila 1942 promoviral. Sodno prakso je opravljal v Ljubljani. Poleti 1943, ko se je približevala kapitulacija Italije, se je želel vključiti v borbo proti okupa-

torjem in se po prigovarjanju Dušana Pleničarja²⁴³ odločil, da se pridruži jugoslovanski (Mihailovičevi) vojski v Sloveniji. Izbral je Primorski odred, ker mu je bila primorska pokrajina, ki jo je spoznal ob obiskih družine Tuma, vedno najbolj pri srcu. Z njim sta odšla še dva bratranca, spremljal pa jih je Vidov stric Albin Lajovic, nekdanji častnik. Odred je bil majhen in pravzaprav niso vedeli, kaj naj bi počeli, zato se je stric z bratrancema takoj napotil nazaj v Ljubljano. Čez nekaj tednov je Italija kapitulirala in odred je odšel na Vrhniko, kjer je komandant takoj navezal stike s t. i. belo gardo. Takrat se je tudi Vid Lajovic vrnil domov. V jeseni se je, »da bi porabil čas«, vpisal v trgovski tečaj, ki je potekal do junija 1944. Potem pa se je – da bi se izognil nemški mobilizaciji – zaposlil v tovarni enega od stricev, ker naj bi bili njegovi delavci »nekako zaščiteni pred mobilizacijo«. ²⁴⁴ Jeseni 1944 se je nanj obrnil Črtomir Nagode, stari znanec družine Lajovic. Prosil ga je, če bi hotel v angleščino prevesti njegov spis Trst, s katerim je želel dokazati, da to mesto pripada Jugoslaviji. Pristal je in se temeljito lotil dela. Kmalu po končani vojni, 25. maja 1945, pa je bil prvič aretiran in odpeljan v ljubljanske sodne zapore. Marca 1946 je bil kot »organizator« Mihailovičeve vojske obsojen na 18 mesecev zapore, a je bil že avgusta istega leta pogojno izpuščen in tudi pomiloščen. Novembra 1946 se je zaposlil v podjetju Bratje Tuma, ki pa je v začetku leta 1947 podarilo stroje in surovine državi. Njihov večji del je bil po nalogu Direkcije za grafično industrijo LRS prenesen v tovarno Kuverta, kjer je dobil delovno mesto tudi Vid Lajovic – postal je vodja no-

²⁴³ **Dušan Pleničar** (1921–1992), politik in publicist, rojen v Litiji, študiral na Pravni fakulteti v Ljubljani. Julija 1941 je bil izgnan v Srbijo, a se je kmalu vrnil v Ljubljano in se zaposlil pri RK. Bil je eden vodilnih članov organizacije Pobratim, potem pa Narodne legije. Da bi se izognil gestapu, je leta 1944 zapustil Ljubljano in postal član vodstva četniške Državne obveščevalne službe. Ob koncu vojne je emigriral v Italijo, nato v Nemčijo in postal član organizacije Slovenska pravda. Leta 1948 je odšel v Veliko Britanijo. V Londonu je bil dolga leta urednik revije Klic Triglava, sodeloval je pri reviji The South Slav Journal in ustanovil ter vodil tiskarno Pika Print, ki je tiskala slovenske in jugoslovanske publikacije. (ES 16, str. 156.)

²⁴⁴ Razlog ni naveden.

vega oddelka. Poleg rednega dela ga je Mestni ljudski odbor Ljubljana postavil še za likvidatorja zaplenjenega podjetja Dominik Battelino, tovarne cementnih izdelkov v Ljubljani.

30. maja 1947 je bil drugič aretiran. Tokrat je bil obsojen na 5 let odvzema prostosti s prisilnim delom in izgubo političnih pravic za dobo dveh let.²⁴⁵ Ponovno se je znašel v ljubljanskih sodnih zaporih. Na prostost je prišel prvi. 18. decembra 1948 je bil na podlagi odločbe Ministrstva za notranje zadeve LRS pogojno izpuščen.²⁴⁶ Ljubo Sirc je pozneje zapisal, da so za njegovo izpustitev obstajali prav posebni razlogi. Tistega leta je njegov oče Anton Lajovic, znani slovenski skladatelj, dopolnil 70 let. Na vprašanje, kaj si želi za darilo, naj bi odgovoril, da ima le eno željo – izpustitev edinega sina iz zapora. Po tej pretresljivi izjavi naj bi Glasbena matica poslala prošnjo Josipu Brozu osebno in njegovo posredovanje je bilo uspešno.²⁴⁷ Zgodba je morda resnična. Odločba o izpustitvi Vida Lajovica je bila namreč izdana 18. decembra 1948, en dan pred sedemdesetim rojstnim dnevom njegovega očeta in le dober teden po tem, ko je Uprava KPD Ljubljana napisala zelo neugodno karakteristiko Vida Lajovica z ugotovitvijo, da si ne zasluži pomilostitve.²⁴⁸

Po prihodu na prostost je honorarno sodeloval pri oblikovanju slovarja slovenskega jezika, ki ga je pripravljala Slovenska akademija znanosti in umetnosti (SAZU). Redno zaposlitev pa je dobil ob koncu leta 1949, in sicer pri filmskem distribucijskem podjetju Vesna film, kjer je bil zaposlen kot filmski prevajalec. Na tem mestu je sicer lahko koristno uporabil svoje odlično znanje tujih jezikov (angleščine, nemščine, francoščine, italijanščine in češčine), dela, ki bi ustrezalo njegovi pravni izobrazbi in doktorskemu nazivu, pa zaradi politične preteklosti in ideološkega nazora ni mogel dobiti. Ob delu v filmskem podjetju je spoznal bodočo ženo, Almo Poberaj,²⁴⁹ s katero sta se leta 1956 poročila. Dve leti pozneje se jima je rodil prvi sin, čez štiri leta pa še drugi. V tem času je dobil tudi drugo službo – od leta 1957 je bil komercialni direktor podjetja Triglav film. To delo je opravljal do 1975., ko je Triglav postal del Viba filma, kjer je Lajovic dobil mesto sekretarja podjetja, na katerem je ostal vse do konca življenja. Zaposlitev si sicer ni mogel sam izbirati, kljub temu pa je vsa dela vestno opravljal, večinoma tudi z veseljem. Pri oblikovanju slovarja sta prišla do izraza njegova ljubezen do materinščine in pretanjen občutek za jezik, znanje tujih jezikov pa je uspešno uporabil pri delu v filmskih podjetjih, kjer je poleg prevajanja opravljal tudi pravno-poslovne zadeve, srečeval pa se je tudi s partnerji iz tujine. Slabše se je počutil le ob koncu svoje poklicni poti pri Viba filmu, kjer je bil kolektiv večji, vzdušje bolj »režimsko«, delo pa bolj suhoparno. Svojo domovino je imel rad, čeprav se s tedanjim političnim sistemom nikakor ni strinjal. Kritične misli pa je izražal le v domačem okolju, nikoli v prisotnosti tujcev. Z zanimanjem je spremljal tudi dogajanje v tujini, še zlasti usodo Slovencev v zamejstvu, in na policah omarice z notami je hranil tudi prepovedane knjige, med

²⁴⁵ Glej sodbo.

²⁴⁶ SI AS 1267, Republiški upravni organi in zavodi za izvrševanje kazenskih sankcij v Sloveniji, knjiga Register obsojenih 1947; SI AS 1237, t. e. 258, K 1/47–103.

²⁴⁷ Sirc, Dolgo življenje po smrtni obsodbi, str. 341.

²⁴⁸ SI AS 1267, Podfond Dob, t. e. 451.

²⁴⁹ **Alma Lajovic, rojena Poberaj** (1926), dokončala trgovsko akademijo.

njimi Nesmisel in smisel Ljuba Sirca ali *The New Class* (Novi razred) Milovana Đilasa.²⁵⁰

Rad je imel naravo, še posebej gore, saj je bil navdušen planinec. Zanimale so ga gledališke predstave in koncerti. Glasba je imela sploh posebno vlogo v njegovem življenju; zbral je bogato zbirko gramofonskih plošč in magnetofonskih posnetkov. Družina mu je veliko pomenila. Vedno je našel čas za družinske praznike, izlete in branje knjig otrokom. Umrl je 24. novembra 1977, nekaj mesecev potem, ko je dopolnil 60 let.²⁵¹

Franjo Sirc (1891–1950)

Rodil se je 27. novembra 1891 kot prvi izmed dveh sinov kranjskega trgovca in gostilničarja Franca Sirca in Magde, hčerke Petra Pavla Franchettija, ki se je v te kraje priselil iz Vicenze. Osnovno šolo in štiri razrede klasične gimnazije je končal v Kranju, šolanje pa je nadaljeval na trgovski akademiji v Pragi. Najprej je delal v bančništvu, v Trstu in Ljubljani. Pri dvajsetih letih je odslužil enoletni vojaški rok, po očetovi smrti pa je pomagal materi voditi trgovino in gostilno. Med prvo svetovno vojno je bil na ruski fronti v Galiciji in na italijanskem bojišču na Tirolskem. Malo pred koncem vojne se je vrnil in se poročil z Zdenko, hčerko kranjskega liberalnega politika Cirila Pirca. Sprva si je prizadeval razširiti materino trgovino, a mu ni uspelo, zato se je zaposlil pri podružnici Slavenske banke v Kranju kot njen direktor. Na tastovo pobudo je bil dejaven tudi v krajevni politiki. Med drugim je bil občinski odbornik in podpredsednik Narodne čitalnice v Kranju. Z razvojem industrije v njegovem mestu je začel tudi Franjo Sirc razmišljati o lastni tovarni. Leta 1929 je zgradil tkalnico v Stražišču pri Kranju, ki je sprva za tovarno Jugobruna izdelovala enostavne bombažne tkanine. Čez nekaj let je razširil prodajo in povečal tovarno. Pri delu mu je pomagala žena Zdenka, njegova tajnica in namestnica, ki se je po poroki odpovedala študiju farmacije. V tridesetih letih je bil sicer tudi član glavnega odbora JNS, a ga politična dejavnost ni preveč pritegnila; si je pa pri delu v stranki pridobil širok krog prijateljev in znancev, kar mu je koristilo v poslovnem življenju. Načrtoval je še od-

²⁵⁰ **Milovan Đilas**, tudi Djilas (1911–1995), jugoslovanski politik in publicist, rojen v Podbišću blizu Kolašina (Črna gora), je študiral pravo in književnost v Beogradu. Leta 1932 je postal član KPJ, bil zaradi revolucionarne dejavnosti leta 1933 obsojen na 3 leta težke ječe, potem pa je postal član beograjskega, srbskega in nato še najvišjega jugoslovanskega partijskega vodstva. Med drugo svetovno vojno je bil ena vodilnih osebnosti jugoslovanskega partizanskega gibanja, po vojni pa je sodil med najvplivnejše politike v državi (bil je sekretar politburoja CK KPJ oziroma Izvršnega komiteja CK Zveze komunistov Jugoslavije /ZKJ/, minister v vladi FLRJ, podpredsednik Zveznega izvršnega sveta, predsednik Zvezne ljudske skupščine). Leta 1954 je zaradi kritike nedemokratskih metod ZKJ in zagovarjanja potrebe po obstoju opozicijskih strank izgubil vse politične funkcije. Po letu 1955 je bil večkrat obsojen. Obdobje od leta 1956 do 1966 je pretežno preživel v zaporu, kjer je napisal eno njegovih najbolj znanih del *Novi razred*. Leta 1968 je dobil potni list, obiskal Veliko Britanijo, nato pa ZDA, kjer je gostoval na univerzi Princeton. Sicer pa je večinoma živel v Beogradu. S svojimi deli, ki so do leta 1988 lahko izhajale le v tujini, je postal doma in v svetu eden najbolj znanih in odločnih kritikov povojnih komunističnih sistemov. (Enciklopedija Jugoslavije, knjiga 3. Zagreb 1987 /odslej EJ 3/, str. 517; Milovan Đilas /dostopno na: Wikipedija, slobodna enciklopedija, http://sh.wikipedia.org/wiki/Milovan_%C4%90ilas, 14. 10. 2014.)

²⁵¹ Na željo avtoric je dr. Jaroslav Lajovic podal izjemno zanimiv, natančen in čustveno obarvan prikaz življenjske poti svojega očeta Vida Lajovica po njegovi izpustitvi iz zapora. Na tem mestu je objavljen kratek povzetek tega prikaza. Za prijaznost in trud se mu avtorici najlepše zahvaljujeva.

Franjo Sirc

prtje predilnice in gradnjo tovarne v Srbiji, a se je prej začela vojna. Po okupaciji Gorenjske so mu Nemci sicer ponujali gospodarsko sodelovanje, a ga je odklonil. Zato so mu zaplenili velik del premoženja, sam pa se je z ženo umaknil v Ljubljano, kjer je že od leta 1939 študiral sin Ljubo. Sprva je bival v hiši Borisa Furlana na Viču, v kateri sta takrat stanovala le Furlanov sin Borut in Ljubo Sirc, saj se je družina odselila v tujino. Ščasoma je Franju uspelo najti v središču mesta lastno stanovanje, ki je postalo zbirališče sorodnikov in prijateljev. Prizadeval si je, da bi od Nemcev izterjal nekaj dolgov, ki jih je imel do žene in sina, in zaključil poslovne zadeve v Srbiji, a mu je le deloma uspelo. To ga je zelo prizadelo, tudi zdravje se mu je poslabšalo. V začetku vojne je verjel v dobre namene Draže Mihailovića in je podpiral njegovo gibanje v Sloveniji. Nad OF ni bil navdušen, ni ji pa nasprotoval in občasno ji je daroval tudi kakšen finančni prispevek. Za Črtomirja Nagodeta je vedel, a se ni strinjal z njegovimi gospodarskimi nazori, ki jih je imel za komunistične. Po koncu vojne je dobil mesto referenta za tekstilno in bombažno industrijo na ministrstvu za industrijo in rudarstvo. Službeno je pogosto potoval v Beograd, včasih na Dunaj, aprila 1946 v Washington na centralo Unrra.²⁵² Vrnjene mu je bilo nekaj lastnine, ki jo je med vojno izgubil – dobil je nepremičnine tovarne v Stražišču in stanovanjsko hišo, žena Zdenka pa hotel, izgubil je tiskarno Sava in veliko tekstilnih strojev, razseljenih po različnih tovarnah. Njegovo znanje in izkušnje v tekstilni stroki je nova oblast cenila in aprila 1947 je postal direktor plana pri Glavni direkciji tekstilne industrije. Kmalu zatem je odpotoval v Varšavo zaradi priprave trgovinskega sporazuma s Poljsko.²⁵³

Aretiran je bil ob vrnitvi, ko je 31. maja z vlakom pripotoval v Ljubljano. Zaman je zatrjeval, da ni ničesar zakrivil, da je Nagodeta komajda poznal, da so mu bile vse dejavnosti t. i. skupine popolnoma nepoznane. Ob koncu procesa je bil obsojen na deset let odvzema prostosti s prisilnim delom, na izgubo političnih pravic za dobo treh let in zaplembo celotnega premoženja. Kazen je prestajal v Ljubljani in Mariboru. Zapor je že zaradi zdravstvenih težav težko prenašal, še zlasti po premestitvi v Maribor. V začetku avgusta 1950 so ga poslali nazaj v ljubljanske zapore, od tam

²⁵² UNRRA – **United Nations Relief and Rehabilitation Administration** (Uprava združenih narodov za pomoč in obnovo) je bila ustanovljena 9. 11. 1943 na podlagi sporazuma 43 držav. Njen cilj je bil pomagati deželam, ki jih je opustošila vojna, z živili, oblačili, industrijsko opremo itd. Delovati je začela pozimi 1944 v severni Afriki, potem pa se je skupaj z zavezniško vojsko preselila v Evropo. Najbolj dejavna je bila v letih 1945 in 1946. 30. 6. 1947 je bila razpuščena, nedokončano delo pa prepustila raznim organom OZN. UNRRA je razdelila okrog 24 milijonov ton raznega blaga, imela je do 250.000 uslužbencev. V največji meri so jo financirale ZDA, znatno pa sta prispevali tudi Kanada in Velika Britanija. (Zgodovina druge svetovne vojne, str. 437; glej tudi Kornelija Ajlec, UNRRA v Jugoslaviji in Sloveniji. V: Prispevki za novejšo zgodovino, 2013, št. 2, str. 79–99.)

²⁵³ Povzeto po: Žontar, Kaznovana podjetnost, str. 173–179. Glej tudi Življenjepis, ki ga je Franjo Sirc napisal v preiskovalnem zaporu. (SI AS 1931, t. e. 572, št. 12509–12514.)

pa v Splošno javno bolnišnico v Ljubljani. Stanje se mu ni popravilo, zato je bil v začetku septembra pogojno odpuščen s prestajanja kazni in prestavljen v odprti oddelek interne klinike, kjer je 8. novembra umrl.²⁵⁴

Elizabeta (Liza) Hribar (1913–1996)

Rodila se je kot Elisabeth Charlotte²⁵⁵ von Obereigner 21. aprila 1913 v Celovcu. Njen oče je bil Henrik plemeniti Obereigner, stotnik avstrijskega pehotnega polka, mati Elizabeta, rojena Kastl, pa slikarka. Tudi materin oče je bil avstrijski častnik, ki pa se je po poroki s Frančiško Peterka naselil v Ljubljani. V prvem letu svetovne vojne, ko je bil Lizin oče pogrešan na ruski fronti, sta se tudi Liza in mama preselili k materinim staršem v Ljubljano. Ded Karel, ljubiteljski slikar, je največ pripomogel k temu, da se je Liza navdušila za slikanje. Na zahtevo babice, ki je imela trgovino z metriskim blagom in je bila »praktična ženska«, pa je morala po »mali maturi« na meščanski šoli pri Uršulinkah najprej opraviti enoletni trgovski tečaj. Šele potem se je lahko posvetila umetnosti. Od leta 1929 do 1931 je obiskovala slikarske in kiparske tečaje na umetniški šoli društva Probuda, potem pa je štiri leta na Dunajski ženski akademiji (Wiener Frauenakademie) študirala kiparstvo. Leta 1935 je diplomirala, se vrnila v Ljubljano in začela kipariti. V obdobju 1936–1938 se je izpopolnjevala v Parizu in na Dunaju, leta 1938 pa si je uredila atelje v domači hiši na Prečni ulici v Ljubljani. V tem času je izdelovala predvsem otroške portrete v glini, bronu in lesu. Pogosto je zahajala k Vidi Novak, ženi takratnega ministra Frana Novaka, kjer so se zbirali mnogi slovenski kulturniki, tudi Josip Vidmar, Oton Župančič,²⁵⁶ Ciril Kosmač²⁵⁷ in Lili Novy.²⁵⁸ Tam je spoznala tudi bodočega moža

²⁵⁴ Žontar, Kaznovana podjetnost, str. 179; SI AS 1237, t. e. 258, K 1/47–117; SI AS 1267, Podfond Dob, t. e. 351.

²⁵⁵ Klicalci so jo tudi Liselotte ali Lizelota, nekateri Špelca, sama pa se je podpisovala kot Liza.

²⁵⁶ **Oton Župančič** (1878–1949), pesnik, dramatik, esejist in prevajalec, rojen na Vinici v Beli krajini. Na Dunaju je začel študirati zgodovino in zemljepis, a so ga bolj zanimale nove umetnostne smeri. Potoval je po Evropi in se nekaj časa preživljal kot domači učitelj. Leta 1910 se je ustalil v Ljubljani. Sprva je bil dramaturg Deželnega gledališča, po smrti pesnika Antona Aškercer pa je postal mestni arhivar. Leta 1920 se je zaposlil v Narodnem gledališču, kjer je bil hkrati dramaturg, glavni tajnik in upravnik. Predsedoval je slovenskemu in mednarodnemu društvu književnikov, bil je med prvimi člani SAŽU, veljal je za največjega živečega slovenskega pesnika, ugled pa je užival tudi v tujini. Med drugo svetovno vojno je sodeloval z NOG in postal član vodstva OF. Politično dejaven je ostal tudi po vojni. Bil je poslanec zvezne in slovenske skupščine, zavzemal se je za pravično rešitev tržaškega vprašanja. Bil je tudi upravnik Zavoda za kulturo slovenskega jezika pri SAŽU. (ES 15, str. 383–384; Slovenska biografija.)

²⁵⁷ **Ciril Kosmač** (1910–1980), rojen v Slapu pri Idriji, končal nižjo gimnazijo, nato so ga aretirale italijanske oblasti in na tržaškem procesu leta 1930 je bil zaradi pomanjkanja dokazov obsojen le na strogi nadzor, in sicer za dve leti. Kljub temu mu je uspelo pobegniti v Jugoslavijo. Živel je v Ljubljani in nekaj časa delal kot trgovski potnik. Leta 1938 je postal honorarni uslužbenec jugoslovanskega veleposlaništva v Parizu. Od tod je med vojno odpotoval v London in tam delal kot novinar. Avgusta 1944 se je prek Barija prebil na partizansko osvobojeno ozemlje v Beli krajini in se pridružil partizanski vojski. Do leta 1946 je bil urednik Slovenskega poročevalca in Tovariša ter dramaturg Triglav-filma v Ljubljani, potem pa je v Portorožu živel kot poklicni književnik. (EJ 5, str. 333; Sirc, Med Hitlerjem in Titom, str. 259.)

²⁵⁸ **Lili Novy** (1885–1958), rojena Haumeder, pesnica in prevajalka, hči avstrijskega častnika in slovenske matere, rojena v Gradcu, je imela zasebno nemško in francosko izobrazbo. Precej časa je preživela pri materinih starših v Ljubljani. Po poroki s češkim Nemcem, častnikom E. Novyjem, je živela na Dunaju, Češkem, Reki in v Ljubljani. Pisati je začela že v otroštvu, najprej v nemščini, pozneje tudi v slovenščini. Med drugim je objavila dve pesniški zbirki, prevedla številna dela slovenskih pesnikov v nemški jezik, pisala pa je tudi literarne eseje in črtice. Po drugi svetovni vojni se je zaposlila pri Državni založbi Slovenije kot lektorica. (ES 8, str. 42; Slovenska biografija.)

Elizabeta (Liza) Hribar

Zorana Hribarja. Avgusta 1939 sta se poročila in v letih 1940–1943 so se jima rodili trije otroci, hčerki Monika in Angelika ter sin Aleš. Med okupacijo je pomagala OF – zbirala je finančne prispevke in nekaj časa skrbela za blagajno, njen dom je bil občasno skrivališče partizanskih otrok. Oktobra 1941 sta našla pri njej zatočišče tudi Vida Tomšič in njen sin. Po koncu vojne je bila skupaj z možem sprva še vključena v OF. Prispevala je vato in obveze za ranjene, posteljnino za bolne, pazila je otroke mladih mater, ki same niso mogle skrbeti zanje, ipd. Sčasoma, ko je postajalo vedno bolj očitno, da nova oblast ne namerava vzpostaviti parlamentarne demokracije in večstrankarskega sistema, pa v tej organizaciji ni želela več sodelovati. Zavzemala se je za oblikovanje

opozicije in podpirala tovrstna prizadevanja tistih, ki so se zbirali pri Nagodetu.

Kljub temu pa je želela nekaj prispevati h gospodarski obnovi države. Posvetila se je slovenski narodni umetnosti, ki jo je že dolgo zanimala. Poznala je veliko ljudi, ki so ustvarjali izdelke ljudske umetnostne obrti in zdelo se ji je, da bi bilo zbiranje in prodajanje teh izdelkov v letih povojnega pomanjkanja koristno in spodbudno. Ker ni mogla vzbuditi zanimanja pri pristojnih organih, se je dela lotila sama. Prehodila je skoraj vso Gorenjsko in Prekmurje, iskala obrtnike in od njih odkupovala izdelke. Šele potem se je za njeno delo začelo zanimati prosvetno ministrstvo, ki je načrtovalo ustanovitev šole za umetno obrt, nato pa še ministrstvo za trgovino in preskrbo, ki je razmišljalo o turističnem razvoju slovenskih krajev. V prvih mesecih leta 1946 je prosvetno ministrstvo odkupilo izdelke, ki jih je zbrala, potem pa njena pomoč ni bila zaželena. Na podlagi dela, ki ga je opravila, je bilo pozneje osnovano državno podjetje Dom s široko razvejano mrežo poslovalnic. Žal ji je bilo, da ni mogla sodelovati pri njegovem razvoju.²⁵⁹

24. maja 1947 je bila skupaj z možem aretirana. Obtožena je bila, da o dejavnostih Nagodetove skupine ni obvestila pristojnih oblasti, in obsojena na eno leto prisilnega dela brez odvzema prostosti, izvršitev kazni pa ji je bila odložena za tri leta.²⁶⁰ Po izreku sodbe je bila, kakor se spominja hčerka Angelika Hribar, nekaj tednov na prisilnem delu na Kočevskem, kjer naj bi kuhala in pomivala v neki menzi. V tem času so večji del stanovanja zapečatili, hiša je bila pod policijskim nadzorom, otroke pa bi oddali v poboljševalnico, če jih ne bi rešila družinska kuharica, ki je v odsotnosti staršev skrbela za njih. Septembra se je Liza sicer vrnila, v dotedanjem stanovanju pa jim lastnica hiše, v kateri so živeli, ni dovolila ostati. Preseliti so se morali

²⁵⁹ Povzeto po življenjepis, ki ga je Liza Hribar napisala v času preiskave (SI AS 1931, t. e. 571, tipkopis, št. 12716–12720) in po prispevku Angelike Hribar: *Življenje in delo Lize Hribar. V: Praznični december kiparke Lize Hribar. Razstava ob stoti obletnici rojstva. Ljubljana, 3.–20. 12. 2013* (odslej *Praznični december kiparke Lize Hribar*).

²⁶⁰ Glej sodbo.

*Družina Hribar po vrnitvi
Zorana Hribarja iz zapora*

k njeni materi na Prečno ulico. Še bolj kot izguba doma in skromne življenjske razmere pa je Lizo bolela izguba prijateljev in znancev. Le redki so jo še obiskovali. Družino je preživljala z izdelovanjem kipcev in okraskov iz gline, bronu in stekla. Dobivala je naročila za izdelavo jaslic, trgovinam podjetja Dom pa je prodajala dekorativne broške, gumbe, obeske, priponke, svetilke, svečnike, angelčke (amorčke), okraske v obliki nebesnih znamenj itd. Pri delu so ji pomagali otroci, po vrnitvi iz zapora pa tudi mož Zoran. Leta 1954 se jima je rodil še četrti otrok, sin Miklavž.

V poznejšem obdobju življenja je ustvarjala manj, večinoma le še unikatne izdelke, posebno za sakralne objekte (križe, Madone, Kristuse, angele, svetnike, kelihe) in nagrobne spomenike. Na predvečer desetdnevne vojne, ki je sledila osamosvojitvi Slovenije, je pripravila prvo samostojno razstavo v domači hiši, ki je bila kljub nemirnim časom dobro obiskana. Umrla je 9. aprila 1996.²⁶¹

²⁶¹ Po pripovedi Angelike Hribar avtoricama v aprilu 2014. Za prijazno in prisrčno pomoč se ji najlepše zahvaljujeva. Glej tudi prispevka Angelike Hribar *Življenje* in delo Lize Hribar in Andreja Dobleharja *Umetnostnozgodovinski oris kiparskega opusa Lize Hribar*, v: *Praznični december kiparke Lize Hribar*.

Franc Snoj

Franc Snoj (1902–1962)

Rodil se je 28. januarja 1902 v Medijskih Toplicah na Izlakah kot prvi od dvanajstih otrok malega kmečkega posestnika. Posestvo je bilo premajhno za preživljanje tako številne družine, zato si je moral oče najti še dodatno delo – s konjem je prevažal tovore za bližnji rudnik v Zagorju ob Savi. Med prvo svetovno vojno, ko je bil poklican k vojakom, je moral Franc kot najstarejši otrok prekiniti šolanje, se vrniti domov in prevzeti očetovo delo za rudnik. V tem času je spoznal težko življenje rudarjev in se seznanil s socialističnimi ter komunističnimi idejami. Izhajal je »iz strogo verne družine«, zato se zanje ni »mogel ogreti«. Dal pa je pobudo za ustanovitev rudarske organizacije v okviru Jugoslovanske strokovne zveze in postal prvi tajnik organizacije rudarjev v Zagorju. Zanimalo ga je tudi zadružništvo in ob koncu leta 1919 je odšel v Ljubljano, kjer je »stopil v prakso« pri Prvem ljubljanskem konzumnem društvu. Tam je ostal do jeseni 1920, ko se je vpisal v zadružno šolo. Po končanem šolanju se je vrnil v Zagorje, kjer je dobil službo pri Hranilnici in posojilnici. Spomladi leta 1923 je odšel na služenje vojaškega roka (bil je pri telegrafski četi). Ko se je čez 18 mesecev vrnil, je bilo njegovo delovno mesto v Zagorju zasedeno. Jeseni 1924 je dobil službo knjigovodje pri Gospodarski zadrugi v Gornji Radgoni, od leta 1928 pa je bil ravnatelj tamkajšnje posojilnice. Poleg tega je ustanavljal zadruge – vinarsko v Gornji Radgoni, sadjarsko pa v Mariboru, sodeloval je pri ustanovitvi zadružne centrale v Mariboru, ki se je ukvarjala tudi z izvozom živine, povezan je bil z zvezo viničarjev v Ljutomeru, deloval je v gasilskih organizacijah in bil od leta 1938 do začetka vojne predsednik Gasilske zveze za Jugoslavijo v Beogradu. Ves čas bivanja v Gornji Radgoni je bil tudi politično dejaven, sprva v SLS, pozneje pa v okviru JRZ. Na volitvah v narodno skupščino leta 1938 je bil na listi JRZ izvoljen za poslanca, decembra istega leta je postal kot minister brez listnice član vlade, a je že februarja 1939 odstopil. Minister brez listnice je bil tudi v naslednji vladi, a le do avgusta 1939, ko se je vrnil na prejšnje delovno mesto v Gornjo Radgono.²⁶² Jeseni 1940 je na povabilo tedanjega bana Marka Natlačena²⁶³ odšel v Ljubljano in tam ustanovil prehranjevalni zavod Prevod. Decembra 1940, po smrti

²⁶² SI AS 1931, t. e. 569, št. 14364–14365, Življenjepis, ki ga je Franc Snoj napisal v preiskovalnem zaporu.

²⁶³ **Dr. Marko Natlačen** (1886–1942), rojen v Mančah pri Vipavi, pravo študiral na Dunaju, od 1919 odvetnik v Ljubljani. V študentskih letih je vodil Slovensko dijaško zvezo, pozneje je sodeloval pri Orlu, od leta 1926–1929 je bil podnačelnik SLS. V letih 1933, 1934 je bil konfiniran, 1935 pa je bil imenovan za bana Dravske banovine. O njegovem delovanju med drugo svetovno vojno lahko v delu Med Hitlerjem in Titom preberemo: »Leta 1941 je skušal kot dejanski vodja SLS v Ljubljani, skupaj z zastopniki drugih strank, voditi pogajanja z okupatorji in taktizirati. Ob tem pa naj bi pokazal preveliko stopnjo servilnosti do okupatorja, kar je kritizirala tudi jugoslovanska kraljeva vlada v Londonu. Leta 1942 je bil eden od organizatorjev Vaških straž.«. (Sirc, Med Hitlerjem in Titom, str. 15.) Oktobra 1942 ga je likvidirala Varnostno-obveščevalna služba (VOS) OF.

dolgoletnega voditelja SLS Antona Korošca, ki ga je nasledil Franc Kulovec,²⁶⁴ je postal podpredsednik stranke. Pomladi 1941 je bila zaradi nevarnosti vojaškega napada na Jugoslavijo gasilska zveza militarizirana, Snój pa je bil kot njen predsednik 1. aprila 1941 poklican v Beograd. Ko je Kulovec 6. aprila med bombardiranjem Beograda umrl, ga je nadomestil v vladi znova kot minister brez listnice. Skupaj z drugimi člani vlade se je najprej umaknil v Bosno, nato v Črno goro, od tam pa v Grčijo in naprej v Egipt ter Palestino. Del ministrov je nato skupaj s kraljem odšel v London, preostali, med njimi tudi Snój, pa so prek južne Afrike odpotovali v ZDA. Jeseni 1941 je prispel v Washington, kjer si je prizadeval pridobiti ameriško javnost za pomoč okupirani domovini. Čeprav je bil »jugoslovansko« usmerjen, je vseeno opozarjal na problematiko, ki je bila najpomembnejša za Slovenijo, predvsem na vprašanje njenih meja. Večina tovrstnega dela je potekala v okviru Jugoslovanskega informacijskega centra v New Yorku, ki je ameriške časopise in radijske postaje obveščal o dogajanju v Jugoslaviji. Snój se je udeleževal tudi kongresov in zborovanj, ki so jih organizirali tako Slovenci kot drugi Jugoslovani, ki so živeli v ZDA, ne glede na njihovo politično prepričanje. Spomladi 1943 je odšel v London, saj se mu je zdelo, da bo tam lažje vplival na dogajanje v Jugoslaviji. V ta namen je navezal stike s številnimi politiki zavezniških držav, čeprav takrat ni bil več član vlade. Ob opazovanju delovanja jugoslovanske emigrantske vlade, na podlagi razgovorov s prijatelji in znanci, predvsem pa pod vplivom poročil iz domovine se je v Londonu dokončno odločil podpreti partizansko stran. Komunistične revolucije sicer ni odobral, težko se mu je bilo obrniti proti mnogim nekdanjim sodelavcem, a se mu je zdel v tistem času boj proti okupatorju najpomembnejši, dogovori o političnem sistemu pa naj bi prišli na vrsto pozneje. Ob koncu avgusta 1944 je z vednostjo britanskih oblasti najprej odšel v Italijo, v Bari, od tam pa na Vis, kjer se je srečal s Titom. Sredi septembra je prispel v Slovenijo in v Črnomlju vzpostavil stik s slovenskimi partizanskimi voditelji. Ti so ga tedaj radi sprejeli, saj jim je kot nekdanji minister in član SLS služil kot dokaz, da sprejmejo v svoje vrste vsakogar, ki se želi boriti proti okupatorju. Odslej se je posvetil pisanju govorov (nekaj jih je tudi osebno prebral na radiu), s katerimi je pozival domobrance k predaji, prepričan, da bo še mogoče omiliti posledice političnega razkola.

V začetku maja 1945, ko je bila v Ajdovščini imenovana Narodna vlada Slovenije, je postal minister za lokalni promet. Nad novo politično ureditvijo pa je bil vedno bolj razočaran. Marsikaj je opazil sam, veliko so mu povedali drugi. Kot ministra obstoječe vlade so ga namreč začeli obiskovati mnogi, ki so ga poznali še iz predvojnih let, in so od njega pričakovali pomoči. Nanj so se obrnili tudi tisti, ki so želeli orga-

²⁶⁴ **Franc Kulovec** (1884–1941), duhovnik, politik in novinar, rojen v Dolenjih Sušicah, je študiral bogoslovje v Ljubljani in na Dunaju, kjer je 1910 doktoriral. V duhovnika je bil posvečen leta 1907, po doktoratu pa je poučeval na škofjski gimnaziji v Šentvidu (Ljubljana). Med prvo svetovno vojno je bil vojni kurat, po njej pa se je posvetil politiki in postal eden najpomembnejših voditeljev SLS. V dvajsetih letih je bil med drugim poslanec narodne skupščine in minister za kmetijstvo. Zaradi nasprotovanja kraljevi diktaturi je bil od januarja 1933 do oktobra 1934 interniran v Foči in Sarajevu, po ustanovitvi JRZ pa je postal eden njenih vodilnih funkcionarjev v okviru Dravske banovine. Decembra 1940, po smrti dr. Antona Korošca, je prevzel njegovo mesto. Od januarja do marca 1941 je bil v vladi Cvetković-Maček minister brez listnice, v zadnji vladi prve Jugoslavije pa minister za gradnje. Življenje je izgubil v začetku aprila 1941 med nemškimi bombardiranjem Beograda. (ES 6, str. 66–67.)

nizirati legalno opozicijsko stranko v Sloveniji, med njimi Črtomir Nagode, Leon Kavčnik in Ljubo Sirc. Z njegovo pomočjo so se skušali povezati tudi z opozicijskimi politikami v Zagrebu in Beogradu. Snój je sicer podpiral ustanovitev samostojne slovenske opozicijske stranke, ko pa je ugotovil, da to ne bo mogoče, je na volitvah v ustavodajno skupščino novembra 1945 kandidiral na listi OF in bil izvoljen za poslanca.²⁶⁵ Po ukinitvi ministrstva za lokalni promet v aprilu 1946 je bil postavljen za glavnega upravnika Državnega avtobusnega in prevozniškega podjetja Slovenije (DAPPS).²⁶⁶ V času pred aretacijo je bil direktor Direkcije za avtopromet pri Predsedstvu Vlade LRS in poslanec Ljudske skupščine FLRJ.²⁶⁷

24. julija 1947 je bil na podlagi gradiva, zbranega med preiskavo, aretiran. 4. avgusta je tožilec vložil predlog za združitev obeh kazenskih postopkov – proti Snoju in proti Nagodetu ter soobtoženim, dva dni pozneje je bila obtožnica sestavljena in podpisana, sedmi dan razprave, 7. avgusta, pa se je dotedanjim obtožencem kot petnajsti pridružil še Franc Snój. Obsojen je bil na 7 let odvzema prostosti s prisilnim delom in izgubo političnih pravic za dobo treh let. Kazen je v celoti preстал v Ljubljani. 2. aprila 1951 je Ministrstvo za notranje zadeve LRS izdalo odločbo o njegovem pogojnem izpustu, naslednji dan pa je prišel na prostost. Kmalu zatem je Uprava za socialno zavarovanje v Ljubljani začela postopek za njegovo upokojitvev.²⁶⁸ Leta 1998 so izšli njegovi Spomini člana emigrantske vlade.²⁶⁹

---

²⁶⁵ Andrej Hudomalj: Ministrovanje ministra Franca Snoja. V: Arhivi, 2004, št. 1, str. 124–130; SI AS 1931, t. e. 569, št. 14398–14400, Zapisnik zaslišanja Franca Snoja v Centralnih zaporih UDV za Slovenijo, 31. 7. 1947.

²⁶⁶ SI AS 271, Glavna direkcija za cestni promet Ljudske republike Slovenije, t. e. 29, popisna enota 645, Potrdilo o zaposlitvi Franca Snoja, izdano z namenom ureditve pokojnine, 6. 4. 1951.

²⁶⁷ Glej zapisnik javne razprave (objavljen v nadaljevanju besedila), 4. 8. 1947.

²⁶⁸ SI AS 1237, t. e. 258; SI AS SI AS 1267, knjiga Register obsojenih 1947 in Podfond Dob, t. e. 300 in knjiga Register obsojenih 1947.

²⁶⁹ ES 12, str. 99.

III.

Vzroki in okoliščine Nagodetovega procesa

*Nobeden, kar jih tepta to našo staro prst,
ni rešen črnih pik in peg. Skrbno bomo raziskali tvoje,
pobrskali do kraja in našli mnogo in še marsikaj preveč.*

Veselo bomo vrgli v svet to umazano prgišče.

*Dejali bomo: njen upor je sad koristoljubja, slabega značaja,
častihlepja, zarote zoper mir in zoper javni blagor,
v škodo ljudstva in zoper ljudstvo. Poiskali bomo obilico
dokazov za tvojo zvezo s sovražniki iz Argosa, odkrili zaroto
(kjer bo padlo še nekaj drugih nepokornih glav) in te proglasili
za hujskaško izdajalko, ki si je vnovič zaželela krvi in vojne,
požigov in mrličev.*

(Dominik Smole, Antigona)

*Torej zanikate, da ste se v imenu opozicije pogajali
s predstavniki tuje sile, ki naj bi vam pomagala vreči
sedanji režim?*

(Arthur Koestler, Mrk opoldne)

Proces proti t. i. Nagodetovi skupini v Sloveniji sodi v okvir dokončnega obračuna s predstavniki političnih strank iz prve Jugoslavije; bil je del postopka »očiščenja« OF vseh tistih, ki so jo razumeli kot pluralno politično organizacijo različno mislečih. Tega obračuna pa ni mogoče razumeti brez poznavanja zunanjepolitičnih okoliščin, ki sicer nanj niso neposredno vplivale, so ga pa močno obarvale.

1. Obračun z opozicijo – s predstavniki političnih strank, ki so delovale v prvi Jugoslaviji

a) Od sporazuma Tito-Šubašić do volitev v ustavodajno skupščino

Jugoslovanski komunistični voditelji, ki so na partizanskih osvobojenih ozemljih že v vojnem času vzpostavili temelje novi oblasti, niso bili pripravljeni z nikomer deliti pridobljene politične moči niti po končani vojni.²⁷⁰ Vendar pa jih je mednarodna situacija prisilila k sklepanju kompromisov. Na zahtevo zahodnih zaveznikov, zlasti Velike Britanije, je moral namreč Josip Broz Tito kot predstavnik Nacionalnega komiteja osvoboditve Jugoslavije (NKOJ)²⁷¹ skleniti s predsednikom londonske emigrantske vlade dr. Ivanom Šubašićem²⁷² dogovor o skupnem protifašističnem boju in ustanovitvi skupne jugoslovanske vlade. Sporazum, ki je bil podpisan na Visu 17. junija 1944, je določal, da mora biti nova vlada sestavljena le iz oseb, ki niso delovale proti NOG, NKOJ pa se je moral obvezati, da bo odločitev o končni državni ureditvi (monarhija ali republika) sprejeta šele po koncu vojne. 29. julija 1944 pa je Edvard Kardelj v pismu slovenskemu partijskemu vodstvu razložil, da je bil sporazum »napravljen izključno iz zunanjepolitičnih razlogov«, ker je bil del zaveznikov »v tem oziru zelo uporen in ker je bila s tem vprašanjem zvezana tudi materialna stran naše vojske«. V notranjepolitičnem pogledu naj bi bil sporazum »popolnoma nevažna stvar«, ki »ničesar ne menja ne v negativnem ne v pozitivnem smislu na sedanjem stanju stvari«, zato je slovenskim tovarišem svetoval: »Kolikor ga lahko izkoristite za razbijanje belo-plave garde in sredine, to storite, sicer pa ni treba pridajati stvari večjega pomena, kakor ga ima.« Skratka, sporazum Tito-Šubašić naj bi bil le »prehodna kratka etapa«, sicer nujno potrebna v določeni fazi vojne, ki pa nikakor ne sme preprečiti nadaljnega utrjevanja nove oblasti in OF, s primerno propagando pa

²⁷⁰ Vodopivec, Od Pohlinove slovnice do samostojne države, str. 313.

²⁷¹ **Nacionalni komite osvoboditve Jugoslavije – NKOJ**, ustanovljen 30. 11. 1943 kot izvršilni organ AVNOJ-a. Predsedoval mu je Josip Broz Tito, deloval pa je do 7. 3. 1945.

²⁷² **Ivan Šubašić** (1892–1955), hrvaški odvetnik in politik, rojen v Vukovi Gorici pri Dugi Resi. Med prvo svetovno vojno je bil vpoklican v avstro-ogrsko vojsko in poslan na rusko fronto, bil vojni ujetnik, potem pa se je kot prostovoljec na strani antantnih sil boril na solunski fronti. Po vojni je študiral pravo v Zagrebu, kjer je doktoriral, potem pa je odprl odvetniško pisarno v Vrbovskem. Bil je član ožjega vodstva Hrvaške kmečke stranke (Hrvaške seljačke stranke – HSS) in prvi ban leta 1939 ustanovljene Banovine Hrvaške. Po nemškem napadu na Jugoslavijo, aprila 1941, je odšel v emigracijo. Leta 1943 je sodeloval na kongresu ameriških Hrvatov v Chicagu, ki je izrazil podporo jugoslovanskemu NOG. V začetku junija 1944 je bil imenovan za predsednika jugoslovanske vlade v Londonu, sredi meseca pa je na Visu sklenil sporazum s Titom. V začasni vladi, oblikovani marca 1945 na podlagi tega sporazuma, je bil zunanji minister, 8. 10. 1945 pa je zaradi neizpolnjevanja sporazuma s Titove strani odstopil. Kljub temu je leta 1946 komunističnim voditeljem predlagal, da bi posameznim članom HSS dovolili svobodno udeležbo na volitvah v ustavodajno skupščino, a ni uspel. Zato se je leta 1947 umaknil iz političnega življenja. Do smrti je živel v Zagrebu. (Hrvatski leksikon, zvezek 2. Zagreb 1997 /odslej Hrvatski leksikon 2/, str. 540–541.)

bi bilo treba poskrbeti, »da se ne bi masam zameglilo vprašanje, kdo je resničen in nesebičen prijatelj naših narodov in kdo ima pri tem tudi še druge račune.«²⁷³

»Navidezno« dogovarjanje pa se je nadaljevalo. 1. novembra 1944 sta se Tito in Šubašić v Beogradu še sporazumela, da bo nova vlada, sestavljena iz predsednika in podpredsednika ter 26 ministrov, sprejela deklaracijo o temeljnih načelih demokratičnih svoboščin in zagotovilih njihovega uresničevanja, da bo onemogočena nadvlada enega naroda nad drugim in da bo do končne odločitve o obliki vladavine delovalo kraljevo namestništvo, ki ga bo imenoval kralj na predlog vlade in v sporazumu z NKOJ-em.²⁷⁴ Z aneksom k temu sporazumu (7. decembra 1944) je bilo določeno, da se morajo volitve v ustavodajno skupščino izvesti najpozneje tri mesece po osvoboditvi vse države, in sicer v skladu z zakonom o volitvah v ustavodajno skupščino, ki bo moral »zagotoviti polno svobodo volitev, svobodo zbiranja in dogovarjanja, svobodo tiska, splošno in tajno glasovanje, postavljanje kandidatnih list posameznih združenih političnih strank, korporacij, skupin ali posameznikov, ki niso kooperirali s sovražnikom«, aktivne in pasivne volilne pravice pa ne bi smeli dobiti »tisti, katerim bo dokazano, da so sodelovali s sovražnikom.«²⁷⁵

2. marca 1945 so bili za kraljeve namestnike imenovani dr. Srđan Budisavljević,²⁷⁶ dr. Ante Mandić²⁷⁷ in ing. Dušan Sernec,²⁷⁸ 7. marca 1945 pa je bila ustanovljena začasna vlada Demokratične federativne Jugoslavije (DFJ) pod vodstvom Josipa Broza Tita. Poleg dotedanjih članov NKOJ-a so v njej sodelovali tudi predstavniki

²⁷³ SI AS 1487, t. e. 10, arhivska enota 452, pismo Edvarda Kardelja (v imenu CK KPJ) Centralnemu komiteju KPS, 29. 7. 1944. »Nesebičen prijatelj naših narodov« naj bi bila seveda Sovjetska zveza, »še druge račune« pa naj bi imeli zahodni zavezniki.

²⁷⁴ ES 12, str. 220.

²⁷⁵ Martin Šteiner: Zakonska podlaga za volitve v ustavodajno skupščino 11. novembra 1945. V: Kronika 1996, št. 2–3 (odslej Šteiner, Zakonska podlaga za volitve), str. 86.

²⁷⁶ **Dr. Srđan Budisavljević** (1884–1968), hrvaški politik in pravnik, rojen v Slavonski Požegi, študiral pravo v Zagrebu in Berlinu. Med prvo svetovno vojno je bil zaradi jugoslovanske usmerjenosti večkrat zaprt. Oktobra 1918 je postal sekretar Državnega sveta SHS. Po nastanku Kraljevine SHS je bil sprva član Demokratske stranke, potem pa Samostojne demokratske stranke in od 1939 (do marca 1945) tudi njen predsednik. Po napadu na Jugoslavijo v aprilu 1941 je odšel kot notranji minister tedanje vlade v London. Marca 1945 je bil imenovan za enega od članov kraljevega namestništva, po koncu njegovega delovanja pa se je umaknil iz političnega življenja. (Hrvatski biografski leksikon, knjiga 2. Zagreb 1989 /odslej Hrvatski biografski leksikon 2/, str. 438.)

²⁷⁷ **Dr. Ante Mandić** (1880–1959), politik, rojen v Trstu. Pravo je študiral na Dunaju in v Gradcu, potem pa je bil najprej odvetniški pripravnik v Trstu, nato odvetnik v Opatiji. Med prvo svetovno vojno je kot član Jugoslovanskega odbora deloval v Rusiji in Londonu. Po koncu vojne je živel v Opatiji, od 1937 v Beogradu, po napadu na Jugoslavijo v aprilu 1941 pa se je vrnil v Opatijo. Po kapitulaciji Italije se je vključil v NOG, postal član hrvaškega sveta narodne osvoboditve, bil na 2. zasedanju AVNOJ-a izvoljen za člana njegovega predsedstva, marca 1945 pa je bil imenovan še za člana Kraljevega namestništva. Leta 1956 je objavil zbirko dokumentov o delu Jugoslovanskega odbora od 1914 do 1917. Umrl je leta 1959 v Lovranu. (Enciklopedija Jugoslavije, knjiga 6. Zagreb 1965 /odslej EJ 6/, str. 7.)

²⁷⁸ **Dušan Sernec** (1882–1952), elektrotehnični strokovnjak in politik, rojen v Mariboru, študiral na strojnem oddelku v Gradcu, po diplomi pa specializiral elektrotehniko v Franciji in Nemčiji. Služboval je na Dunaju, v Trstu in Ljubljani, leta 1913 je postal prvi ravnatelj Kranjskih deželnih elektrarn. Po 1. svetovni vojni je bil med drugim član različnih vlad, profesor na Tehnični fakulteti v Ljubljani, poslanec v narodni skupščini na listi SLS, ban Dravske banovine, leta 1931 pa se je razšel s SLS in se prenehal ukvarjati s politiko. Po okupaciji Jugoslavije aprila 1941 se je priključil OF in postal član njenega Vrhovnega plenuma. Na 2. zasedanju AVNOJ-a v Jajcu je bil imenovan za finančnega poverjenika NKOJ-a, novembra 1944 pa je bil postavljen za enega od kraljevih namestnikov. To funkcijo je opravljal do 29. 11. 1945, ko je bila razglašena DFJ. Po upokojitvi je živel v Ljubljani. (Slovenska biografija.)

politične emigracije: Milan Grol,²⁷⁹ ki je postal podpredsednik te vlade, dr. Ivan Šubašić, ki je prevzel naloge zunanjega ministra, dr. Juraj Šutej²⁸⁰ in Sava Kosanović.²⁸¹ Oblikovanje mešane vlade je sicer vzbujalo tako znotraj države kot v tujini iluzijo politične pluralnosti, toda »resnična oblast« je ostala v rokah KPJ oziroma njenega ožjega vodstva.²⁸²

Zaradi potrebe o ohranjanju omenjene iluzije je moralo komunistično vodstvo vsaj začasno dopustiti tudi obnovitev delovanja predvojnih političnih strank (uradno so se lahko registrirale šele po 25. avgustu 1945, ko je bil sprejet Zakon o društvih, prireditvah in drugih javnih shodih), je pa skušalo njihovo dejavnost čim bolj ovirati. Najlažje je bilo v Sloveniji, kjer je OF pod vodstvom KPS že med vojno postala tako enotna politična organizacija v okviru NOG, da je lahko po vojni nadomestila vse politične stranke. Na kongresu OF Slovenije, ki je potekal 15. in 16. julija 1945, so njeni voditelji nedvoumno poudarili, da ne bodo trpeli kakršne koli politične konkurence, saj naj bi OF kot »ustvarjalka enotnosti« edina imela »moralno pravico, da predstavlja slovenski narod in njegovo ljudstvo«.²⁸³ Pa tudi protikomunistična opozicija je bila v Sloveniji šibkejša kot v Srbiji in na Hrvaškem. Voditelji sloven-

²⁷⁹ **Milan Grol** (1876–1952), srbski književnik in politik, rojen v Beogradu, leta 1899 diplomiral na beograjski filozofski fakulteti, potem nekaj let študiral književnost v Parizu. V politiko se je vključil leta 1901 kot član skupine, ki je ustanovila Samostojno radikalno stranko. Po nastanku Kraljevine SHS je sodeloval pri ustanovitvi Demokratske stranke, bil v letih 1925 in 1927 izvoljen za poslanca narodne skupščine, do leta 1929 pa je bil tudi minister za prosveto. Zavzemal se je za ublažitev centralizma, revizijo ustave in sporazum med Srbi in Hrvati. Leta 1940 je bil izvoljen za predsednika Demokratske stranke, po državnem udaru marca 1941 pa je vstopil v vlado Dušana Simovića. Med vojno je bil član različnih emigrantskih vlad v Londonu. V letu 1944 se je s Šubašičem vrnil v Jugoslavijo. Marca 1945 je postal podpredsednik vlade DFJ, a je že 19. 8. 1945 odstopil, Demokratska stranka pa je zavrnila sodelovanje v Ljudski fronti in bojkotirala volitve v ustavodajno skupščino. Zato je bil Grol izpostavljen ostrim obtožbam s strani komunističnega vodstva, dopovedal se je politični dejavnosti in se umaknil iz javnega življenja. (EJ 3, str. 625–626; Milan Grol / dostopno na: Wikipedia, slobodna enciklopedija, http://sh.wikipedia.org/wiki/Milan_Grol, 3. 10. 2014/.)

²⁸⁰ **Dr. Juraj Šutej** (1889–1976), hrvaški politik in odvetnik, rojen v kraju Podorašac pri Konjicu (Hercegovina), v Zagrebu doktoriral iz prava, eden od vidnih politikov HSS, finančni minister v zadnjih vladah prve Jugoslavije. Leta 1941, po okupaciji Jugoslavije, je odšel s takratno jugoslovansko vlado v emigracijo ter bil finančni minister in minister za trgovino in industrijo v Šubašičevi vladi. V začasni vladi DFJ je bil minister brez listnice, a je 8. 10. 1945 odstopil zaradi kršitev sporazuma Tito-Šubašić. Želel je pridobiti smernice za nadaljnje delo HSS od njenega vodje Vladka Mačka, ki je bil v Parizu. Sam je sicer nasprotoval zahtevam Augusta Košutića (glej opombo o Augustu Košutiću), naj se stranka s pasivnostjo izogne kompromitaciji zaradi sodelovanja z nedemokratskim režimom in se je zavzemal za udeležbo stranke na volitvah v hrvaško ustavodajno skupščino 10. 11. 1946. (Hrvatski leksikon 2, str. 545.)

²⁸¹ **Sava Kosanović** (1894–1956), jugoslovanski politik in publicist, rojen v Plaškem (Hrvaška), pravo študiral v Budimpešti. Sprva je deloval v Demokratski stranki, nato v Samostojni demokratski stranki in bil od leta 1926 njen glavni tajnik. Večkrat je bil izvoljen za poslanca narodne skupščine. V času šestojanuarske diktature je bil interniran v rodnem kraju. Ob koncu tridesetih let se je dogovarjal o sodelovanju s srbskimi opozicijskimi strankami, predlagal sodelovanje s komunisti, nasprotoval pristopu Jugoslavije k trojnemu paktu, 27. marca 1941 pa je vstopil v novo oblikovano vlado generala Simovića. Po zlomu kraljeve vojske v aprilu je odšel skupaj z drugimi člani vlade v emigracijo in kot minister brez listnice večinoma živel v New Yorku. Nasprotoval je tako velikosrbskim težnjam kot ustanovitvi samostojne Hrvaške ali Podonavske federacije pod Ottom Habsburškim. Januarja 1943 je bil upokojen, decembra pa se je opredelil za sodelovanje z NOG. Julija 1944 je postal član vlade Ivana Šubašića, marca 1945 minister v začasni vladi DFJ, pozneje še član AVNOJ-a in poslanecčasne skupščine. Po vojni je bil med drugim poslanec zvezne in hrvaške skupščine, član zveznega izvršnega sveta, veleposlanik v ZDA in Mehiki. (Hrvatski biografski leksikon, knjiga 7. Zagreb 2009 /odslej Hrvatski biografski leksikon 7/, str. 669–670.)

²⁸² Jože Pirjevec: Tito in tovariši. Ljubljana 2011 (odslej Pirjevec, Tito in tovariši), str. 204–205.

²⁸³ Aleš Gabrič: Ljudska fronta. V: Slovenska novejša zgodovina 1848–1992, knjiga 2. Ljubljana 2005 (odslej Gabrič, Ljudska fronta), str. 847.

skih predvojnih strank, ki niso podpirali partizanstva, so ob koncu vojne večinoma pobegnili iz države, strankarski prvaki, ki so vojno preživel v emigraciji, pa so se le v majhnem številu vrnili v domovino. Izmed tistih, ki so ostali doma, pa so bili nekateri že v zaporih, drugi se niso hoteli izpostavljati ali pa v javnosti niso imeli nikakršnega vpliva, nekaj pa se jih je vključilo v organe nove oblasti, ker so upali, da bo Tito pod pritiskom zahodnih velesil prisiljen upoštevati demokratična načela (npr. Franc Snoj), ali pa so pričakovali »hiter zaton komunistične vladavine« (npr. Juraj Koce²⁸⁴). V Sloveniji tako ni bilo močne in široko uveljavljene politične osebnosti, ki bi bila pripravljena in sposobna povezati manjše opozicijske skupine. Zato so tisti Slovenci, med katerimi so bili tudi Črtomir Nagode, Ljubo Sirc in Leon Kavčnik, ki se s politiko KP in OF niso strinjali, iskali povezave z opozicijskimi voditelji v Zagrebu in Beogradu, pomoči pa so iskali tudi v tujini.²⁸⁵

Bistveno težjo nalogo pa je imela KP v drugih delih Jugoslavije. Politično enotnost, kakršna je bila v Sloveniji v okviru OF že dosežena, je bilo treba drugod šele vzpostaviti. Že od junija 1941, ko je Kominterneta po napadu na Sovjetsko zvezo zahtevala, naj se vse komunistične partije v boju proti silam osi povežejo tudi s člani t. i. meščanskih strank, se je sicer že začela oblikovati Enotna narodnoosvobodilna fronta Jugoslavije, a se je drugod organizacijsko izoblikovala precej pozneje kot v Sloveniji, večinoma v letu 1944 (na Hrvaškem maja, v Bosni in Hercegovini ter Črni gori julija, v Srbiji in Makedoniji novembra, v Vojvodini decembra), na Kosovu pa šele aprila 1945. Oblikovanje enotne jugoslovanske frontne organizacije kot »vseljudske politične organizacije, v kateri je imela vodilno vlogo KPJ« pa je bilo zaključeno šele v začetku avgusta. Na kongresu, ki je potekal od 5. do 7. avgusta 1945, so se na zahtevo partijskega vodstva vse pokrajinske organizacije Enotne narodnoosvobodilne fronte Jugoslavije in slovenska OF združile v Ljudsko fronto Jugoslavije (LFJ),²⁸⁶ enotno vsedržavno politično organizacijo s skupnim programom, ki naj bi sčasoma nadomestila vse politične stranke. Njena pglavitna naloga je bila strniti prizadevanja vseh sil v družbi za ohranitev »pridobitev narodnoosvobodilne borbe«. V LFJ so se vključile tudi t. i. množične organizacije (sindikalne, ženske, mladinske) in nekaj predvojnih političnih strank (če so bili njihovi člani različnega mnenja, je k LFJ pristopil le del stranke).²⁸⁷ Z ustanovitvijo vsedržavne ljudske fronte si je KPJ zagotovila tudi podporo številnih nekomunističnih strankarskih vodi-

²⁸⁴ **Dr. Juraj Koce** (1902–1992), pravnik in politik, rojen v Starem trgu ob Kolpi, tajnik Zbornice za trgovino, obrt in industrijo v Ljubljani, član SLS, v tridesetih letih dvakrat izvoljen za poslanca jugoslovanske skupščine v Beogradu. V letu 1941 naj bi se zaradi nezadovoljstva s politiko SLS pridružil Nagodetovi Stari pravdi. V prvih vojnih letih je nekajkrat potoval v Švico, kjer je skušal vzpostaviti stike z zahodnimi zavezniki. Želel jih je seznaniti z delom Stare pravde in jim posredovati predloge za preprečitev državljanske vojne v Jugoslaviji. Od leta 1943 je živel v Angliji, spomladi 1945 pa se je vrnil v Slovenijo in po končani vojni postal član razširjenega AVNOJ-a oziromačasne ljudske skupščine. Še istega leta pa je ilegalno zapustil Jugoslavijo. Najprej je odšel v Avstrijo, nato se je naselil v Avstraliji. Slovenijo je prvič obiskal po osamosvojitvi. Umril je leta 1992, ko je ponovno obiskal domovino. (Janko Maček: Poljanska dolina ob Kolpi – med nakovalom okupatorja in komunističnim kladivom. V: Zaveza št. 27, 10. 12. 2009, elektronska izdaja; Sirc, Med Hitlerjem in Titom, str. 81–82.)

²⁸⁵ Vodopivec, Od Pohlino ve slovnice do samostojne Slovenije, str. 316–317; Aleš Gabrič: Nemoč opozicije. V: Slovenska novejša zgodovina 1848–1992, knjiga 2. Ljubljana 2005, str. 850. Glej tudi Aleš Gabrič: Opozicija v Sloveniji po letu 1945. V: Prispevki za novejšo zgodovino, 2005, št. 2, str. 97–120.

²⁸⁶ Enciklopedija druge svetovne vojne, str. 143–144.

²⁸⁷ ES 6, str. 275–276.

teljev, ki naj bi na volitvah v ustavodajno skupščino nastopili z enotno listo Ljudske fronte in se odpovedali samostojnim kandidatnim listam.²⁸⁸

V skladu s sklepi jaltske konference²⁸⁹ se je na 3. zasedanju AVNOJ-a, ki je potekalo v Beogradu od 7. do 26. avgusta 1945, dosedanjim članom tega organa pridružilo še več deset novih, med katerimi so bili poslanci predvojne jugoslovanske skupščine, predstavniki t. i. meščanskih strank in nekateri politiki, ki niso pripadali obstoječim strankam. Tako razširjeni AVNOJ se je 10. avgusta 1945 preimenoval v začasno ljudsko skupščino. Glede na to, da se je precejšen del strankarskih voditeljev vključil v LFJ, pa je bilo »pravih« opozicijskih politikov le malo. Zato je lahko komunistično vodstvo brez posebnih težav doseglo, da je začasna ljudska skupščina sprejela več pomembnih zakonov, ki so omogočili prehod od »začasne ureditve nove ljudske oblasti v njeno dokončno ureditev z ustavo«.²⁹⁰ Sprejeti niso bili le zakoni, potrebni za izvolitev in delovanje ustavodajne skupščine (zakon o ustavodajni skupščini, zakon o volilnih imenikih, zakon o volitvah poslancev v ustavodajno skupščino itd.), ampak tudi vrsta zakonov, ki so »v temelju spreminjali upravno, gospodarsko in družbeno ureditev države«²⁹¹ (zakon o kaznivih dejanjih zoper ljudstvo in državo, zakon o ureditvi ljudskih sodišč, zakon o agrarni reformi in kolonizaciji, zakon o društvih, prireditvah in drugih javnih shodih itd.). Na podlagi slednjega je bilo sicer dovoljeno ustanavljanje novih in obnavljanje starih političnih strank, če niso temeljile na fašističnih izhodiščih ali nasprotovale novi oblasti (največ jih je bilo registriranih v Srbiji, zlasti v Beogradu in še nekaterih večjih mestih), toda le tiste, ki se niso vključile v LFJ, so delovale samostojno in so zavzele opozicijsko držo. Že med zasedanjem začasne skupščine pa je postalo jasno, da partija oblasti ne namerava deliti niti s tistimi strankami, ki so se vključile v LFJ. Njihovi predstavniki niso imeli možnosti sodelovati pri oblikovanju nove zakonodaje, njihove pripombe in pomisleki niso bili upoštevani, nekateri poslanci LFJ so jih ostro napadali in žalili, zato je Milan Grol, vodja najmočnejše opozicijske stranke, Demokratske stranke,²⁹²

²⁸⁸ Gabrič, *Ljudska fronta*, str. 848.

²⁸⁹ Od 4. do 11. 2. 1945 so se v Jalti na polotoku Krimu sestali Roosevelt, Churchill in Stalin. Dogovorili so se o razdelitvi Nemčije na štiri okupacijske cone, o ustanovitvi in delovanju OZN, razpravljali so o razmejitvi Poljske in se zavezali, da bodo pomagali državam, ki so bile pod nemško okupacijo, pri vzpostavitvi demokratičnih vlad. V zvezi z zadnjim sklepom je bilo tudi Jugoslaviji priporočeno, da razširi članstvo AVNOJ-a.

²⁹⁰ Ivan Kristan, *Družbena ureditev SFRJ: samoupravna socialistična demokracija*, Maribor 1980, str. 34.

²⁹¹ Vodopivec, *Od Pohlinove slovnice do samostojne države*, str. 315.

²⁹² **Jugoslovanska demokratska stranka (Demokratska stranka)** je bila politična stranka jugoslovanskih liberalcev med obema vojnama. Slovenski liberalci so junija 1918 ustanovili Jugoslovansko demokratsko stranko (JDS), v katero sta se združili Narodna napredna stranka na Kranjskem in Narodna stranka na Štajerskem. Po prvi svetovni vojni je bila po daljšem združevanju različnih političnih strank ustanovljena Demokratska stranka, ki je zajemala vso Jugoslavijo. Zavzemala se je za centralistično Jugoslavijo in ostro nasprotovala kakršnim koli separatističnim težnjam. Pozneje, zlasti po uvedbi šestojanuarske diktature, se je zblížala tudi s strankami, ki so zagovarjale federalizem, in se sredi tridesetih let pridružila Združenji opoziciji, ki jo je vodil hrvaški politik Vladko Maček. Med drugo svetovno vojno je bila prisotna v več emigrantskih vladah v Londonu. Njeni predstavniki so se vključili tudi v začasno vlado DFJ, ki je bila oblikovana marca 1945 pod Titovim vodstvom. Zaradi nedemokratičnih metod KP je njen voditelj Milan Grol iz vlade izstopil, stranka pa je oblikovala samostojen program in ga objavila v glasilu *Demokracija*. Zaradi onemogočanja njenega delovanja s strani komunističnih oblastnikov se je 20. septembra odločila za bojkot volitev v ustavodajno skupščino. (ES 4, str. 333–334; Jugoslovanska demokratska stranka /demokratska stranka/, dostopno na: [Wikipedija, slobodna enciklopedija](http://hr.wikipedia.org/wiki/Jugoslovanska_demokratska_stranka), http://hr.wikipedia.org/wiki/Jugoslovanska_demokratska_stranka, 11. 10. 2014; glej tudi opombo o Milanu Grolu.)

že pred koncem zasedanja odstopil z mesta podpredsednika vlade.²⁹³

Sistematično oviranje in onemogočanje delovanja predvojnih političnih strank se je nadaljevalo tudi pozneje, med drugim s povzročanjem težav pri tiskanju strankarskih glasil, z onemogočanjem dostopa do medijev nasploh, z motenjem javnih zborovanj, nadlegovanjem politične policije (Ozne) ipd., zaradi česar niso mogle izvesti ustrezne volilne kampanje. Posledica vsega tega je bila, da so se proti koncu septembra vse opozicijske stranke odločile, da »zaradi slabega političnega ozračja in slabih volilnih zakonov« na volitvah v ustavodajno skupščino ne bodo sodelovale, kmalu zatem pa sta iz vlade izstopila še Ivan Šubašič in Juraj Šutej.²⁹⁴

Volitve, na katerih bi nastopila le ena stranka – LFJ, pa v očeh mednarodne javnosti ne bi bile legitimne. Zato je začasna ljudska skupščina na svoji zadnji seji 26. oktobra 1945 na predlog podpredsednika vlade in ministra za konstituantno Edvarda Kardelja sprejela dopolnilo k Zakonu o volitvah v Ustavodajno skupščino, ki je med drugim določalo, da je treba poleg drugih skrinjic postaviti še »skrinjico brez liste«, v katero bodo lahko oddali svojo kroglico²⁹⁵ tisti, ki ne bi hoteli glasovati za kandidate LFJ. Dodan pa je bil še poseben »varnostni moment«: volilna pravila naj bi bila oblikovana tako, da je kandidat LFJ zmagal tudi v primeru, če je dobil manj glasov, kot se jih je znašlo v skrinjici brez liste. Odsotnost opozicijskih predstavnikov na voliščih pa je omogočala tudi potvarjanje rezultatov volitev (na primer prekladanje kroglic iz ene skrinjice v drugo).²⁹⁶

Rezultati volitev, ki so potekale 11. novembra 1945, so bili pričakovani. V povprečju naj bi v vsej državi volilo nekaj več kot 88 % volilnih upravičencev, od tega naj bi jih za Ljudsko fronto glasovalo več kot 90 %. Bistveno manj glasov je OF oziroma LFJ dobila v Sloveniji, kjer je bilo v skrinjico brez liste oddanih 17 % volilnih kroglic,²⁹⁷ največ v nekaterih predelih severovzhodne Slovenije.²⁹⁸ Za ta neuspeh je jugoslovansko partijsko vodstvo okrivilo slovenske komunistične voditelje. Edvard Kardelj jim je med drugim očital nacionalizem, pomanjkanje revolucionarne odločnosti, preblago nastopanje proti nekdanjim nasprotnikom, pretirano »zvestobo črki zakona«, vloga partije v OF naj bi bila premalo poudarjena. Vzrok za to je videl v premajhnem številu predstavnikov t. i. delavskega razreda v slovenski partiji oziroma v njenem preveč malomeščanskem sestavu, ki naj bi bil posledica dejstva, da so pred vojno v njene vrste vstopali predvsem intelektualci.²⁹⁹

²⁹³ Aleš Gabrič: Volitve v ustavodajno skupščino novembra 1945. V: Slovenska novejša zgodovina 1848–1992, knjiga 2. Ljubljana 2005 (odslej Gabrič, Volitve v ustavodajno skupščino novembra 1945), str. 854–856.

²⁹⁴ Prav tam, str. 854–856. Glej tudi: Jerca Vodušek Starič: Prevzem oblasti 1944–1946. Ljubljana 1992 (odslej Vodušek Starič, Prevzem oblasti), predvsem str. 333–339.

²⁹⁵ Glede na to, da je bilo v tistem obdobju v Jugoslaviji (razen Slovenije) še kar precej nepismenih, so volitve potekale z metanjem kroglic v skrinjico.

²⁹⁶ Šteiner, Zakonska podlaga za volitve, str. 90.

²⁹⁷ Gabrič, Volitve v Ustavodajno skupščino novembra 1945, str. 857.

²⁹⁸ V volilnih okrajih Radgona in Dolnja Lendava naj bi opozicijska kandidata dobila celo več glasov kot kandidata Ljudske fronte, a sta zaradi volilnih pravil vseeno zmagala slednja. (Šteiner, Zakonska podlaga za volitve, str. 90.)

²⁹⁹ Vodopivec, Od Pohlinoe slovnice do samostojne Slovenije, str. 319; Aleš Gabrič: Pregarjanje političnih nasprotnikov. V: Slovenska novejša zgodovina 1848–1992, knjiga 2. Ljubljana 2005 (odslej Gabrič, Pregarjanje političnih nasprotnikov), str. 861.

Ustavodajna skupščina je po izvolitvi opravila vse potrebne ukrepe za formalno ustanovitev nove jugoslovanske države. 29. novembra 1945 je sprejela deklaracijo o razglasitvi republike z nazivom Federativna ljudska republika Jugoslavija, nato še odlok o potrditvi dela AVNOJ-a in NKOJ-a in začasne ljudske skupščine DFJ, s katerim je potrdila »kontinuiteto v graditvi nove ljudske oblasti in kontinuiteto ljudske revolucije«, ter državno ustavo, ki jo je razglasila 31. januarja 1946.³⁰⁰ Po razglasitvi republike in mednarodnem priznanju, ki je sledilo v naslednjih mesecih, je jugoslovansko državno in partijsko vodstvo, ki je moralo leta 1945 zaradi mednarodnega nadzora nad izvajanjem sporazuma Tito-Šubašić še »taktizirati«, lahko »krepko zgrabilo oblast v svoje roke«. KP, ki je želela nadzirati celotno družbeno dogajanje v državi, je začela sistematično odstranjevati ne samo ostanke nekdanjih predvojnih strank,³⁰¹ ampak tudi »potencialno opozicijo iz vrst osvobodilnega gibanja«.³⁰²

b) Politični sodni procesi kot način obračuna z opozicijo

Po volitvah v ustavodajno skupščino se je politična dejavnost, povezana z onemogočanjem političnih nasprotnikov komunistične oblasti, iz parlamentarnih dvoran in prizorišč političnih zborovanj vedno bolj »selila na sodišča«.³⁰³ V naslednjih letih so v vsej državi potekali sodni procesi, ki so imeli v celoti ali deloma značaj političnih sodnih procesov, sicer kazenskih postopkov proti posameznikom ali skupinam, ki nasprotujejo vladajočemu režimu, lahko pa jih politična oblast uporabi tudi kot sredstvo za kazenski pregon zgolj potencialnih političnih nasprotnikov, za splošno zastraševanje in utrjevanje njene ideologije v zavesti ljudi.³⁰⁴ Vse to je bilo značilno za sodne procese v Sloveniji v prvih letih po končani drugi svetovni vojni, a vseh, ki so bili obsojeni, ni mogoče izenačevati. Vojni zločinci, dejanski kolaboracionisti, izdajalci, vojni dobičkarji, špekulanti,³⁰⁵ člani skupin, ki so skušale rušiti obstoječo družbeno ureditev z dejanji terorističnega značaja,³⁰⁶ so zares zakrivili očitana jim dejanja, drugi, med njimi je bilo največ duhovnikov in pripadnikov t. i. meščanske opozicije, pa ob upoštevanju normalnih standardov kazenskega prava ne bi bili obsojeni.³⁰⁷ Vendar pa se je oblast zelo trudila, da bi bila ločnica med njimi čim bolj zabrisana. Na prvem velikem procesu proti političnim nasprotnikom, t. i. božičnem procesu,³⁰⁸ so se namreč na zatožnih klopreh znašli voditelji oboroženih vojaških for-

³⁰⁰ Ivan Kristan, *Družbena ureditev SFRJ: samoupravna socialistična demokracija*, Maribor 1980, str. 34.

³⁰¹ Kljub temu pa je na območju Jugoslavije še v času Nagodetovega procesa formalno še delovalo nekaj starih političnih strank, nekatere pa so se obdržale še vse do leta 1948, in sicer Hrvatska republikanska seljačka stranka, Jugoslovanska republikanska demokratska stranka in Ujedinjena zemljoradniška stranka (ES 9, str. 86).

³⁰² Vodušek Starič, *Prezvem oblasti*, str. 370.

³⁰³ Gabrič, *Preganjanje političnih nasprotnikov*, str. 861.

³⁰⁴ ES 9, str. 94.

³⁰⁵ Treba je poudariti, da so bili marsikateri, ki so bili obtoženi kolaboracije, izdaje, vojnega dobičkarstva in druge pridobitniško naravnane špekulacije, obtoženi po krivem, nikakor pa ne vsi.

³⁰⁶ Več o tem v poglavju o jugoslovanski emigraciji.

³⁰⁷ ES 9, str. 95.

³⁰⁸ Potekal je pred okrožnim sodiščem v Ljubljani od 19. do 23. decembra 1945, zaradi česar so ga poimenovali »božični proces«. Obsojenih je bilo 34 oseb, 12 na smrt (usmrčenih jih je bilo 5, preostali so bili pomiloščeni), drugi na zaporne kazni (vsi so bili izpuščeni najpozneje po osmih letih). Na njem so bili med drugimi obsojeni tudi dr. Branko Vrčon, ing. Stanko Dimnik in ing. Jože Rus, ki so bili povezani tudi z Nagodetom in Pravdo ter so bili omenjeni tudi na Nagodetovem procesu. Vrčon in Dimnik sta podrob-

macij protirevolucionarnega tabora (Slovenske, Sokolske in Narodne legije, deloma pa tudi MVAC³⁰⁹), člani vodstva Mladine JNS,³¹⁰ ki se leta 1941 niso hoteli vključiti v OF zaradi nasprotovanja partiji in njenim revolucionarnim ciljem, ter duhovniki.³¹¹ Drugi pomembnejši proces je potekal od 21. do 30. avgusta 1946 pred vojaškim sodiščem 4. armade JA v Ljubljani proti domobranskemu generalu Leonu Rupniku³¹² in njegovemu pomočniku Milanu Vizjaku,³¹³ generalu SS³¹⁴ Erwinu Rösenerju,³¹⁵

---

neje predstavljena v posebnih opombah. Glej tudi: SI AS 1931, t. e. 568, št. 14827–14828, 3970, Izjave dr. Branka Vrčona o Nagodetu in Stari pravdi; št. 14914, Zapisnik zaslišanja Dimnik Stanka, 26. 6. 1947; št. 14927–14933, Zapis ing. Stanka Dimnika z naslovom Moji doživljaji okupatorske dobe 1941 do 1945.

³⁰⁹ **Milizia volontaria anticomunista (MVAC)** je bila prostovoljna protikomunistična milica, sestavljena iz domačega prebivalstva, ki se je med drugo svetovno vojno na območjih, ki so jih zasedli Italijani, bojevala proti partizanom. Delovala je v Črni gori, Hercegovini, Liki, Dalmaciji, v Ljubljanski pokrajini pa so jo italijanske oblasti ustanovile avgusta 1942. Vključevala je pripadnike do tedaj ilegalnih četniških enot, ki so se kot del MVAC preimenovala v Legijo smrti, in vaških straž, ki so deloma nastajale spontano kot samoobramba proti partizanskemu nasilju, pozneje pa so bile vse bolj pod vplivom Slovenske legije in njenega osrednjega vodstva v Ljubljani. V odnosu do italijanskih oblasti ni imela MVAC nobene avtonomije. Njene enote in postojanke so bile podrejene bližnjim poveljstvom italijanskih vojaških enot. Zato je vodstvo protirevolucionarnega tabora ustanovilo Odbor vaških straž pod načelstvom podpolkovnika Ernesta Peterlina, ki je skušal po kapitulaciji Italije MVAC reorganizirati v t. i. Slovensko narodno vojsko. (Enciklopedija Slovenije, knjiga 7. Ljubljana 1993 /odslej ES 7/, str. 144–145 in ES 14, str. 153–154, geslo Vaške straže.)

³¹⁰ **Mladina (Omladina) Jugoslovanske nacionalne stranke (OJNS)**, podmladek liberalno usmerjene JNS, ki je na območju Dravske banovine deloval od leta 1936, je 1941. prevzel ime Nova Jugoslavija, s katerim je želel pokazati, da želi nastopati kot samostojna organizacija. Mladina JNS se namreč ni stinjala s pasivnim odnosom stare JNS do okupatorja. Vzdrževala je stike tako z Nagodetovo Pravdo kot z OF, a se vanjo zaradi preveč revolucionarnih ciljev ni nikoli vključila. Izdajala je svoje glasilo Zarja svobode in bila januarja 1943 soustanoviteljica Napredne delovne skupnosti, iz katere pa je kmalu izstopila. Nekateri njeni člani so imeli stike s Sokolsko legijo in nato z domobranci. (Sirc, Med Hitlerjem in Titom, str. 57–58.)

³¹¹ Vodušek Starič, Prevzem oblasti, str. 415; Gabrič, Preganjanje političnih nasprotnikov, str. 862.

³¹² **Leon Rupnik** (1880–1946), general in politik, rojen v Lokvah pri Novi Gorici, je po končani gimnaziji obiskoval pehotno kadetnico v Trstu, leta 1907 končal generalštabno šolo na Dunaju in 1913 postal stotnik. Med 1. svetovno vojno se je boril na različnih frontah, po vojni pa je vstopil v jugoslovansko kraljevo vojsko. Leta 1937 je dosegel čin divizijskega generala, leta 1938 pa je postal poveljnik štaba za gradnjo obrambne črte ob italijanski meji (t. i. Rupnikova linija). Po razpadu jugoslovanske vojske je prišel v Ljubljano, kjer si je skušal pridobiti vodilno vlogo med nekdanjimi jugoslovanskimi častniki. Po neuspelem atentatu nanj, ki ga je septembra 1941 organizirala VOS OF, je postal vnet nasprotnik partizanstva in OF, ki ju je pojmoval kot komunistično zaroto. Okupacijskim oblastem je predložil načrt za ustanovitev slovenskih protipartizanskih enot. Od junija 1942 do kapitulacije Italije je bil ljubljanski župan, nato predsednik pokrajinske uprave v Ljubljani, organizator in generalni inšpektor Slovenskega domobranstva. Maja 1945 je pobegnil na Koroško in se predal Britancem, ki so ga v začetku januarja 1946 izročili jugoslovanskim oblastem. 30. 8. 1946 ga je vojaško sodišče 4. armade JA v Ljubljani obsodilo na smrt. (ES 10, str. 330.)

³¹³ **Milko Vizjak** (1904–1957), častnik, rojen v Ljubljani. Leta 1942 so ga Italijani kot bivšega jugoslovanskega oficirja internirali v Italijo, decembra 1942 pa je bil zaradi intervencije Leona Rupnika izpuščen. Postal je komandant bataljona, v katerega je povezal pripadnike Slovenske, Sokolske in Narodne legije. Od oktobra 1943 je bil pomočnik poveljnika organizacijskega štaba Slovenskega domobranstva, v začetku maja 1945 je bil postavljen za komandanta Ljubljane, 8. 5. je izdal povelje za umik Slovenskega domobranstva na Koroško, 12. 3. 1946 pa so ga britanske oblasti predale JA. Avgusta 1946 je bil obsojen na 20 let zapora s prisilnim delom, a je bil po nekaj letih izpuščen. (Osebnosti, Veliki slovenski biografski leksikon od M–Ž, Mladinska knjiga, Ljubljana 2008, str. 1269; Dornik Šubelj, Ozna in prevzem oblasti, str. 366.)

³¹⁴ **SS – Schutzstaffel** (zaščitni vod), paravojaška organizacija, ki jo je ustanovil Hitler leta 1925 kot svojo osebno stražo.

³¹⁵ **Erwin Rösener** (1902–1946), rojen v mestu Schwerte (Nemčija), od 1926 član nacistične stranke, pozneje višji častnik SS in policije, od 1941. pristojen tudi za nemško zasedbeno območje na Slovenskem. Sprva je večinoma deloval na Bledu, od jeseni 1943 v Ljubljani. Med drugim je bil tudi poveljnik Operativnega štaba za boj proti partizanom in soustanovitelj Slovenskega domobranstva. Maja 1945 so ga zahodni zavezniki našli v vojaški bolnišnici v Beljaku, kjer se je skrival preoblečen v navadnega vojaka, pozneje pa so ga kot vojnega zločinca predali jugoslovanskim oblastem. 27. 8. 1946 je bil pred vojaškim sodiščem v Ljubljani obsojen na smrt. (ES 10, str. 289.)

medvojnemu šefu policijske uprave Lovru Hacinu,³¹⁶ ljubljanskemu škofu Gregoriju Rožmanu³¹⁷ in nekdanjemu ministru Mihi Kreku³¹⁸ (zadnjima dvema v odsotnosti). Rupnik, Rösener in Hacin so bili obsojeni na smrt, preostali na daljše zaporne kazni. Medtem ko so bili nekateri nesporno krivi vojnih zločinov, pa je bila pri Kreku in Rožmanu opazna tudi »politična težnja slovenskih oblasti, da ju kompromitira tudi kot potencialna voditelja restavracije starega sistema«,³¹⁹ »v propagandnem pogledu« pa je oblast ta proces izrabila za napad na Rimskokatoliško cerkev, ki jo je hotela prikazati kot izrazito »protinarodno« institucijo.³²⁰

Poleti 1947 so se v Ljubljani procesi kar vrstili. 10. julija 1947 se je začelo pred vojaškim sodiščem 4. armade v Ljubljani sojenje dr. Friedrichu Rainerju³²¹ in še trinajstim soobtoženim uradnikom civilne uprave, poveljnikom nemške vojske in SS, funkcionarjem nacistične stranke in gestapa,³²² ki so med okupacijo delovali v Sloveniji in so jih kot vojne zločince Jugoslaviji izročili zahodni zavezniki. Vsi obtoženi razen dveh so bili obsojeni na smrt. Proces naj bi mednarodni javnosti pokazal, da so za vojne zločine v Sloveniji krivi predvsem avstrijski nacisti; slovenske oblasti so v času, ko teritorialne zahteve Jugoslavije do dela avstrijskega ozemlja še niso bile dokončno zavrjene, hotele pokazati, da Slovenci tudi v povojni Avstriji ne bodo

³¹⁶ **Dr. Lovro Hacin** (1886–1946), policijski uradnik, rojen na Trati pri Velesovem. Pravo je študiral na Dunaju in 1916 doktoriral. Leta 1936 je postal upravnik policije v Ljubljani. Med okupacijo je sodeloval z okupatorskimi oblastmi in septembra 1943 je bil ponovno imenovan za policijskega upravnika v Ljubljani. Bil je izrazito protikomunistično usmerjen. Po vojni je bil kot soodgovoren za zločine svojih podrejenih avgusta 1946 na procesu pred vojaškim sodiščem 4. armade v Ljubljani obsojen na smrt. (ES 3, str. 1.)

³¹⁷ **Gregorij Rožman** (1883–1959), škof, rojen v Dolinčičah (Avstrija), bogoslovje obiskoval v Celovcu in bil 1907 posvečen v duhovnika. Od leta 1908 do 1909 je bil kaplan v Borovljah, potem pa je nadaljeval študij na Dunaju in leta 1912 doktoriral. V letih 1912–1914 je bil prefekt malega semenišča v Celovcu, leta 1913 pa je postal profesor cerkvenega prava in moralke na bogoslovnem vseučilišču v Celovcu. Po letu 1919 se je zaradi nemškega nacionalizma preselil v Ljubljano, kjer je predaval na Teološki fakulteti, dokler ni bil 17. 3. 1929 imenovan za pomožnega ljubljanskega škofa. 10. 9. 1929 je postal generalni vikar, 1. 8. 1930 pa ljubljanski škof. 5. 5. 1945 je odšel na Koroško, kjer so ga angleške oblasti konfinirale v Celovcu. Leta 1948 je z ameriško pomočjo pobegnil v Salzburg in prek Švice v ZDA. Do smrti je živel v Clevelandu v slovenski župniji sv. Lovrenca. (Anton Vovk: V spomin in opomin. Osebni zapisi škofa Antona Vovka od 1945 do 1953. Ljubljana 2003 /odslej Vovk, V spomin in opomin/, str. 34.)

³¹⁸ **Dr. Miha Krek** (1897–1969), pravnik in politik, rojen v Leskovcu pri Kranju. V Ljubljani je končal pravno fakulteto in postal odvetnik. Kot član SLŠ in JRZ je bil od leta 1935 minister v več jugoslovanskih vladah. Leta 1941 je emigriral in bil do 1943 član in podpredsednik kraljeve vlade v Londonu, nato pa do jeseni 1944 predstavnik vlade pri medzavezniški komisiji za Italijo. Od aprila 1941 je bil tudi vodja SLS. Krek je ves čas nasprotoval kompromisu z jugoslovanskim partizanskim gibanjem. Po vojni je nekaj časa ostal v Rimu, kjer je ustanovil Slovenski narodni odbor, katerega člani so bili slovenski politiki v emigraciji. Leta 1946 mu je v odsotnosti sodilo vojaško sodišče 4. armade v Ljubljani (na procesu proti Rupniku in soobtožencem) in ga 30. avgusta obsodilo na 15 let odvzema prostosti s prisilnim delom in na izgubo državljanstva. Jeseni 1947 se je preselil v ZDA. (Sirc, Med Hitlerjem in Titom, str. 333.)

³¹⁹ ES 9, str. 97.

³²⁰ Gabrič, Preganjanje političnih nasprotnikov, str. 862.

³²¹ **Friedrich Rainer** (1903–?), avstrijski pravnik in politik, rojen v Šentvidu ob Glini (St. Veit an der Glan) na avstrijskem Koroškem, funkcionar nacistične stranke, dejaven tudi v njeni paravojaški formaciji SS, od 30. 11. 1941 pokrajinski vodja stranke za Koroško, od 16. 12. 1941 državni namestnik za Koroško in vodja civilne uprave za t. i. zasedena območja Koroške in Kranjske v Celovcu, od 10. 11. 1943 pa še visoki komisar za operacijsko cono Jadransko primorje v Trstu. Tik pred kapitulacijo Nemčije v začetku maja 1945 je izročil upravo Gorenjske Leonu Rupniku, upravo Koroške pa predstavnikom nekdanjih avstrijskih političnih strank. Umaknil se je na Tirolsko, kjer so ga ob koncu meseca prijela zavezniške oblasti, ga zaprle v Nürnbergu in ga v začetku 1947 izročile Jugoslaviji. 19. 8. 1947 ga je vojaško sodišče v Ljubljani obsodilo na smrt z obešenjem. Kdaj je bila smrtna kazen izvršena, ni znano. (ES 10, str. 68–69.)

³²² Eden od njih je bil tudi Josef Vogt, ki je na Nagodetovem procesu pričal proti Metodu Kumlju. Njegova izjava je objavljena v poglavju Dokazno gradivo tožilstva.

Boris Kraigher

dobili narodnih pravic.³²³ Iz besed tedanjega notranjega ministra Borisa Kraigherja na seji biroja Centralnega komiteja KPS 9. julija 1947 je razvidno, da naj bi proces služil še drugim političnim ciljem: »Proces proti Rainerju začne jutri – glavna linija je, da se njih prikaže odgovorne za zločine – poleg tega je treba proces politično izkoristiti – bo mnogo podatkov za obremenitev cerkve in Vatikana – treba je izkoristiti proces tudi za to, da se poživijo posamezni primeri kolaboracije cerkve z fašizmom – Rainer je dal v preiskavi mnogo takih izjav – važno je sodelovanje Rainerja z Rožmanom, katerega je Rainer slikal kot srednjeveškega inkvizitorja – Rožman je njemu svetoval postavitve Rupnika – važno je tudi dejstvo, da so Rainer in ostali Avstrijci – njihovo sodelovanje s četniki, razkrinkavanje mahinacij v zvezi z predajo nemške armade v Italiji – tozadevni podatki ostanejo zaenkrat še tajnost in jih v tem momentu ne bomo izkoriščali napram Angležem.«³²⁴

Od 21. do 24. julija je prav tako pred vojaškim sodiščem v Ljubljani potekalo sojenje dvanajstim pripadnikom t. i. Sernečeve ilegalne skupine (podpornikom skupine je sodilo mariborsko okrožno sodišče). Skupina, ki je dobila ime po svojem voditelju Ferdinandu Serneču, je bila ena največjih oboroženih skupin,³²⁵ ki so med letoma 1945 in 1949 delovale v Sloveniji. Njeni člani, ki jih je Serneč iskal predvsem med begunci v avstrijskih taboriščih, so z vednostjo britanskih in ameriških okupacijskih oblasti v Avstriji, avstrijskih obmejnih enot in policije³²⁶ ilegalno prehajali

³²³ Gabrič, Preganjanje političnih nasprotnikov, str. 862.

³²⁴ SI AS 1589, t. e. 2, zapisnik seje biroja CK KPS, 9. 7. 1947.

³²⁵ Delovanje ilegalnih skupin je predstavljeno v poglavju o jugoslovanski emigraciji v Avstriji, Sernečeva skupina in usoda njenega voditelja pa tudi v eni od opomb pri zapisniku javne razprave.

³²⁶ Britanski oficirji naj bi januarja 1946 članom skupine obljubljali pomoč v zameno za informacije o KNOJ-u, Udbi in razmerah na jugoslovanski avstrijski meji. V letu 1947 pa naj bi bili z vdori na jugoslovansko ozemlje vedno bolj nezadovoljni in poleti 1947 je prišlo celo do oboroženega spopada med britanskimi in avstrijskimi enotami ter med Sernečevo skupino. Zato so se nekateri njeni člani vključno s Ferdinandom Sernečem in bratoma umaknili v ameriško okupacijsko cono, njihova nadaljnja usoda pa ni znana. (Mateja Čoh: Ilegalna skupina Ferdinanda Serneca. V: Časopis za zgodovino in narodopisje, 2004, št. 2–3 /odslej Čoh, Ilegalna skupina Ferdinanda Serneca/, str. 541–543.)

iz Avstrije v Slovenijo ter izvajali roparske napade na zadruga, krajevne oblastne organe in posameznike, napadali aktiviste KP in OF ter stražarje, se spopadali z vojaškimi enotami in širili protikomunistično propagando, po opravljenih akcijah pa so se vračali v Avstrijo. Proces je bil pripravljen »na hitro«, saj so bili obtoženci aretirani šele ob koncu junija in v prvih dneh julija. Eden od njih, Franc Čeh, je bil obsojen na smrt z obesjenjem, šest jih je bilo obsojenih na smrt z ustrelitvijo, pet pa na daljše zaporne kazni.³²⁷

29. julija pa se je pred Vrhovnim sodiščem LRS začel t. i. Nagodetov proces. Nikakor ni bilo naključje, da so bili trije procesi organizirani v tako kratkem časovnem obdobju – med drugim so obtožene na enem procesu lahko uporabili, da so pričali zoper obtožene na drugem. Tako je npr. Josef Vogt,³²⁸ obtožen na procesu proti Rainerju in soobtoženim, pričal proti Metodu Kumlju, obtoženem na Nagodetovem procesu. Po mnenju Ljuba Sirca mu je OZNA najverjetneje obljubila, da ne bo usmrčen, če bo krivo pričal proti Kumlju,³²⁹ pri nekaterih na smrt obsojenih pa naj bi izvedbo smrtnih kazni celo odložili in jih skrivali v skrivnih traktih zaporov, da bi od njih dobili čim več informacij, ki bi jih bilo mogoče uporabiti pri pripravi drugih procesov.³³⁰ Zapisnik razprave proti Sernečevi skupini pa je bil na zahtevo tožilca na glavni obravnavi proti Nagodetovi skupini predložen kot dokazno gradivo zato, da bi se poudarilo, da je bila Nagodetova skupina povezana z istim centrom, ki je podpiral delovanje oboroženih skupin.³³¹

Treba pa je poudariti, da je med Nagodetom in njegovimi soobtoženci ter med večino oseb, obsojenih na zgoraj omenjenih procesih, obstajala bistvena razlika. Medtem ko so bili na prejšnjih slovenskih procesih med obsojenimi tudi (ali samo) okupatorji in njihovi sodelavci, člani medvojnih protipartizanskih vojaških formacij ali povojnih oboroženih skupin, pa je komunistično vodstvo z Nagodetovim procesom hotelo obračunati še s tistimi pripadniki nekdanjih političnih strank, ki se niso kompromitirali s sodelovanjem proti okupatorju, a so zavračali komunistično ideologijo in enopartijski sistem ali pa so nasprotovali zgolj metodam, s katerimi je KPJ uresničevala revolucijo. Zato sodi med tiste politične procese, s katerimi oblast ni kaznovala le pravno in moralno nesprejemljivega in nemoralnega ravnanja v vojnem času ali neposredno po njem, ampak je z njihovo pomočjo želela oslabiti in onemogočiti politične nasprotnike iz meščanskih in katoliških vrst. Zanje je značilno, da so temeljili na dejanski ali domnevni medvojni dejavnosti obtožencev, na njihovem povojnem ravnanju ali na mešanici obojega. Njihov cilj je bil doseči javno moralno obsodbo in sovražen odnos do obtožencev, pogosto so se sklicevali bolj na politične kot na dejanske indice, tekli so po hitrem postopku in ob »strokovno podrejeni oz. dvomljivi vlogi pravosodja«.³³²

³²⁷ Mateja Čoh: »Za svobodo, kralja in domovino«. Ilegalne skupine v Sloveniji med letoma 1945 in 1952. Ljubljana 2010 (Odslej Čoh, »Za svobodo, kralja in domovino«), str. 106–107, 121–122. Delovanje te skupine je natančno predstavljeno na straneh 106–124.

³²⁸ Glej opombo pri zapisniku javne razprave, objavljenem v nadaljevanju besedila.

³²⁹ Sirc, Med Hitlerjem in Titom, str. 344.

³³⁰ Dornik Šubelj, Ozna in prevzem oblasti, str. 380.

³³¹ Glej poglavje o jugoslovanski emigraciji v Avstriji in zapisnik javne razprave.

³³² ES 9, str. 98.

Na »obračun« z obtoženimi na Nagodetovem procesu (vsaj z nekaterimi izmed njih) se je jugoslovanska oblast pripravljala že vsaj od leta 1946. »Predzgodovino« procesa je predstavil tedanji pomočnik ministra za notranje zadeve Niko Šilih³³³ v poročilu, ki ga je poslal zvezni UDV 21. maja 1947,³³⁴ deset dni po aretaciji Pavle Hočevar in pred aretacijo preostalih obtožencev. Iz tega poročila je razvidno, da je UDV junija 1946 Ivanu Drčarju,³³⁵ bivšemu oficirju jugoslovanske kraljeve vojske in nekdanjemu načelniku štaba slovenskega domobranstva, ki je po vojni emigriral v Avstrijo in tam organiziral obveščevalno dejavnost, podtaknila svojega agenta. Drčar je bil za organe državne varnosti zanimiv, ker je iskal povezave z Ljubljano, poleg tega pa je imel možnost navezati stike z novi oblasti nenaklonjenimi posamezniki in skupinami različnih ideoloških nazorov: kot monarhist in bivši jugoslovanski oficir je bil sprejemljiv za liberalce, povezave pa je imel tudi »s klerikalnimi krogi«. Agent UDV, ki se je predstavljal z imenom Peter,³³⁶ si je pridobil Drčarjevo zaupanje, ko mu je pomagal »prethotapiti« čez mejo njegovo ženo Gizelo,³³⁷ znanako Pavle Hočevar, ki je po moževem pobegu ostala v Sloveniji.³³⁸ Odslej je bil vse do maja 1947 kurir, ki je omogočal izmenjavo pošte med obveščevalnim centrom jugoslovanskih emigrantov v Avstriji in Nagodetovim krogom v Ljubljani. Iz Šilihovega poročila je mogoče sklepati, da je Peter po Drčarjevih navodilih najprej vzpostavil stik s Pavlo Hočevar,³³⁹ z nadzorovanjem Hočevarjeve pa je UDV izsledila »interesantno« skupino, ki se je redno sestajala: Črtomirja Nagodeta, Ljuba Sirca, Angelo Vode, Leona Kavčnika in Zorana Hribarja. Nekateri od njih naj bi delali za britansko tajno obveščevalno službo (Nagode, Hočevarjeva, Ljubo Sirc), preostali pa naj bi bili orodje v njihovih rokah. Po mnenju UDV naj bi Britanci izkoristili

³³³ Niko Šilih (1919–1984), politični delavec, rojen v Trebnjem, je po končani gimnaziji v Novem mestu študiral ekonomijo v Beogradu. Po okupaciji Jugoslavije se je vrnil v Novo mesto, kjer se je vključil v OF in sodeloval pri organiziranju obveščevalne službe. Leta 1942 je odšel v partizane, kjer je bil med drugim tudi šef obveščevalnega oddelka Glavnega štaba NOV in POS oz. vodja odseka Ozne. Po vojni je delal pri UDV, bil je pomočnik ministra za notranje zadeve, član in sekretar slovenskega izvršnega sveta (vlade), jugoslovanski veleposlanik v Tuniziji, potem pa je delal v gospodarstvu in bil tudi vladni svetovalec. (Enciklopedija Slovenije, knjiga 13. Ljubljana 1999 /odslej ES 13/, str. 37.)

³³⁴ SI AS 1931, mikrofilmski kolot U 48, številka strani je prikrita.

³³⁵ Dejavnost Ivana Drčarja je predstavljena v poglavju o jugoslovanski emigraciji v Avstriji.

³³⁶ Njegova identiteta ni znana. V knjigi Ljube Dornik Šubelj Ozna in prevzem oblasti 1944–46 lahko preberemo, da je bil domnevno to Niko KERNIČAN (str. 381); v delu Mateje Čoh »Za svobodo, kralja in domovino« je Niko KERNIČAN omenjen kot nekdanji oficir jugoslovanske vojske, ki se je ob koncu vojne pridružil partizanom, po vojni bil zaposlen v tovarni letalskih delov v Mariboru (Tezno), deloval pa naj bi tudi v ilegalni Organizaciji belih orlov in vzdrževal stike med jugoslovanskimi emigrantskimi obveščevalnimi centri v Avstriji in Beogradom (str. 171–173). V gradivu o Nagodetovem procesu naletimo na dva različna opisa zunanjega videza kurirja »Petra«. Pavla Hočevar ga je opisala kot približno 25 let starega, srednje velikega in gladko obritega fanta kostanjevih las, oblečenega v običajno obleko in sukno sive barve, govoril pa naj bi v štajerskem dialektu. (SI AS 1237, t. e. 260, zaslisanje Pavle Hočevar 16. 5. 1947, št. 00024.) Pepca Gorše, gospodinjka pomočnica pri Zoranu Hribarju, pa je povedala takole: »Lase je imel blond, dolge in nazaj počesane, bolj majhne postave, vedno je bil oblečen v rjavo obleko, križasto s črtami, bil je razoglav, po govorici sem sklepala, da mora biti nekje s Štajerske doma, da bi bil Ljubljčan, ni izgledalo. Jaz sem si mislila, da prav fini človek to ni.« (SI AS 1931, t. e. 576, izjava Pepce Gorše, 19. 7. 1947, št. 10299.)

³³⁷ Več o njej v opombi pri obtožnici.

³³⁸ Več o Gizeli Drčar v opombi pri zapisniku javne razprave.

³³⁹ Pavla Hočevar je Drčarjevi ženi Gizeli, ki jo je poznala že iz vojnih let, omenila, da jo zanima, kaj se dogaja na drugi strani meje v Avstriji. Čez nekaj mesecev jo je obiskal »Peter«, ki ji je povedal, da ga pošilja »Drčarjeva gospa«, prinesel pa je tudi pismo Ivana Drčarja. (SI AS 1237, t. e. 260, zaslisanje Pavle Hočevar 16. 5. 1947, št. 00022.)

politični vpliv teh ljudi, ki so veljali za socialiste in se med okupacijo niso kompromitirali z neposrednim sodelovanjem z okupatorjem. Predstavljali naj bi liberalni del meščanske opozicije, v povezavi s katoliškimi krogi³⁴⁰ pa bi lahko postali center, okoli katerega bi se oblikovala opozicija. S pomočjo agenta Petra se je slovenska UDV seznanila z vso korespondenco, ki je potekala med Drčarjem in Hočvarjevo od julija 1946 do 21. maja 1947. Vsa pisma so bila fotografirana, tako da so se organi državne varnosti z njimi seznanili, še preden so ob hišnih preiskavah po aretacijah obtožencev zaplenili originale. Povsem zadovoljen z opravljenim delom pa Šilih ni bil. Slabost celotne »operacije« naj bi bila v tem, da UDV ni imela agenta v sami skupini, zaradi česar so vsi pridobljeni podatki temeljili le na delu agenta – kurirja,³⁴¹ bivšega knojevca.³⁴² Po aretaciji Pavle Hočvar oziroma po njenem zaslišanju pa so izvedeli za nove podatke, zato je Šilih pričakoval, da bodo nadaljnje aretacije izvedene v nekaj dneh.³⁴³ Ni se zmotil. Tri dni pozneje, 24. maja 1947, so bili aretirani Črtomir Nagode, Ljubo Sirc, Angela Vode, Elizabeta in Zoran Hribar, 25. maja Metod Kumelj, Svatopluk Zupan in Leon Kavčnik, drugi pa nekoliko pozneje. Tudi za Franca Snoja, nekdanjega ministra in vplivnega člana SLS, se je UDV zanimala že prej, čeprav je bil tudi po vojni na vodilnih mestih. O tem priča dopis zveznega ministrstva za notranje zadeve slovenski UDV iz konca aprila 1947. Na ukaz notranjega ministra je tedaj glavni državni sekretar polkovnik Pavle Pekič med drugim zapisal: » /.../ bivšega ministra Franca Snoja sistematično obdelovati in zbrati podatke o njegovi preteklosti; kontrolirati gibanje in obnašanje Izidorja Cankarja,³⁴⁴ ki je pred kratkim prišel v Ljubljano. Verjetno je, da se bodo okrog njega zbirali sovražni elementi.«³⁴⁵ Iz dopisa je razvidno dvoje: da zvezni organi za notranje zadeve niso bili le obveščeni o delovanju slovenske UDV, ampak da so tudi

³⁴⁰ Po Šilihovem mnenju bi zveze s temi krogi lahko vzpostavil Zoran Hribar, kot sorodnik Izidorja Cankarja.

³⁴¹ Medtem ko si je »Peter« pridobil naklonjenost Ivana Drčarja s tem, da mu je pomagal »prethotapiti« čez mejo njegovo ženo Gizelo, ki je po moževem pobegu ostala v Sloveniji, pa s skupino v Ljubljani ni mogel navezati tesnejših stikov, ker se jim ni zdel vreden zaupanja. Glej Dokazno gradivo tožilstva in izjave obtoženih na glavni obravnavi.

³⁴² Pripadnik KNOJ-a. **Korpus narodne obrambe Jugoslavije** (bolj znan po kratki KNOJ) je bil ustanovljen z odlokom NKOJ-a 15. avgusta 1944. Njegove naloge so bile: uničevati sovražne skupine na partizanskih svobodnih ozemljih, pomagati organom »ljudske« oblasti in varovati meje Jugoslavije. Vanj so se vključile tudi enote, ki so obstajale že prej in so bile zadolžene za protivojvno dejavnost ter boj s »peto kolono« (na primer Vojska državne varnosti v Sloveniji), pozneje pa tudi več divizij NOV. Deloval je do januarja 1953, ko so zaščito mej prevzele obmejne enote JLA, varnostne naloge pa Narodna milica. (ES 5, str. 306.)

³⁴³ Poročilo Nika Šilaha je predstavljeno le v glavnih obrisih, natančen opis pa je podan v: Dornik Šubelj, Ozna in prevzem oblasti str. 380–385.

³⁴⁴ **Izidor Cankar** (1886–1958), umetnostni zgodovinar, kritik, pisatelj, prevajalec in diplomat, bratranec pisatelja Ivana Cankarja, rojen v Šidu v Vojvodini. V Ljubljani je končal študij bogoslovja, nato pa je študiral estetiko na univerzi v Louvainu in umetnostno zgodovino na Dunaju, kjer je doktoriral leta 1913. Med prvo svetovno vojno je urejal revijo Dom in svet, v letih 1918–1919 pa časnik Slovenec. Leta 1918 je bil član narodnega sveta v Zagrebu. Leta 1920 je bil pobudnik ustanovitve oddelka za umetnostno zgodovino in njegov prvi predavatelj (pozneje kot izredni in od 1930 kot redni profesor). Leta 1926 je opustil duhovniški poklic in se poročil s hčerko podjetnika Dragotina Hribarja in sestro na Nagodetovem procesu obtoženega Zorana Hribarja Ano (Anico, Ničo), leta 1936 pa se je posvetil diplomaciji; v obdobju 1936–1944 je bil poslanik v Argentini in Kanadi. Julija 1944 je postal minister za prosveto, pošto in telegraf v vladi Ivana Šubašiča v Londonu, a je kmalu odstopil. Po vojni je bil dve leti jugoslovanski poslanik v Grčiji, leta 1947 pa se je upokojil in se posvetil znanstvenemu delu. Leta 1953 je postal redni član SAZU. (ES 1, str. 415–416.)

³⁴⁵ SI AS 1931, mikrofilmski kolot U 48, št. 084451, Dopis Ministrstva za notranje zadeve FLRJ Upravi državne varnosti za LR Slovenijo, 26. (številka ni povsem čitljiva) april 1947.

aktivno vplivali na postopek obračunavanja z opozicijo v Sloveniji; da Nagodetov proces verjetno ni bil zamišljen le kot obračun z liberalno opozicijo, ampak z vsemi drugače mislečimi, tudi s tistimi iz katoliškega tabora.

Člane slovenskega partijskega vodstva je s pripravami na proces seznanil takratni notranji minister Boris Kraigher³⁴⁶ v začetku junija. Takole je povedal: »Zaprlj smo grupo od 30 ljudi, med njimi Nagode, Vodetova, Furlan, Hribar itd. Preiskava je pokazala, da je ta grupa organizirana od Nagodeta imela sestanke še med okupacijo, sedaj pa je hotela ustvariti opozicijo v zvezi z Jovanovičem.³⁴⁷ Zaenkrat pri njih še ni bilo tendenc na masovno delo, ampak so se v glavnem opirali na ozek krog intelektualcev. Značilno je, da je en del teh ljudi nastopal v okviru OF in tam sprejemal naloge. Linija je bila: ne nastopati javno, ampak delovati tajno v svojem krogu. Imeli so zveze z angleškim konzulom, dajali poročila, dobivali naloge itd. Bili so povezani z emigracijo. Preiskava se dobro razvija. Spričo aretacij je v Ljubljani med purgerji zaznamovati delen preplah, v glavnem pa so aretacije pozitivno odmevale in vlada zelo veliko interesovanje in splošno prepričanje, da smo to pot pozaprlj prave ljudi. Vendar je treba računati na različne vesti in biti buden. Proces smatrati kot udarec po sredini, odnosno buržoaziji in mu dati protidržavni špijunski karakter, za kar je na razpolago dovolj materjala. Avbelj naj zastopa obtožnico, proces naj bo čim prej. Sklep: Obvestiti je treba Mestni komitet Ljubljana. V političnem obrazloženju ne dati tem dogodkom prevelikega poudarka. S procesom in s političnim delom nazorno prikazati na osnovi materjala to grupo kot peščico špijonov, razrednih sovra-

³⁴⁶ **Boris Kraigher - Janez** (1914–1967), politik, generalpodpolkovnik JLA in narodni heroj, rojen v Gradišću v Slovenskih goricah kot sin književnika Alojza Kraigherja. Leta 1932 je začel študirati gradbeništvo na Tehniški fakulteti v Ljubljani. Leta 1934 je postal član KPJ in bil še istega leta aretiran ter obsojen na dve leti in pol zapora. Leta 1937 je postal sekretar Pokrajinskega komiteja SKOJ za Slovenijo, leta 1940 pa član CK KPS. Po okupaciji Jugoslavije leta 1941 je bil sekretar okrožnih komitejev KPS in OF za Ljubljano, od decembra 1941 tudi organizacijski sekretar CK KPS, od maja 1942 pa še član politbiroja CK KPS. Kmalu zatem je bil pod tujim imenom aretiran in poslan v Gonars, od koder je čez nekaj mesecev pobe-gnil. Potem je bil med drugim politični komisar Glavnega štaba NOV in POS, član vodilnih političnih in oblastnih organov, od marca 1945 do junija 1946 v Slovenskem primorju in Julijski krajini. Od junija 1946 je bil minister za notranje zadeve LRS, od januarja 1953 član, nato od decembra 1953 do 1962 predsednik slovenskega izvršnega sveta, od 1963 do 1967 podpredsednik zveznega izvršnega sveta in predsednik njegovega odbora za gospodarstvo, ki je imel nalogo pripraviti gospodarsko reformo. (ES 5, str. 358.)

³⁴⁷ **Dr. Dragoljub Jovanović** (1895–1977), rojen v Pirotu (jugovzhodna Srbija), študiral filozofijo in pravo na pariški Sorboni in leta 1923 promoviral. Po vrnitvi v domovino je postal sprva docent, nato izredni profesor na beograjski pravni fakulteti. Zavzemal se je za socialno pravično družbo, posebno pozornost pa je posvetil kmečkemu sloju. S somišljeniki je ustanovil Skupino za socialno in kulturno akcijo, bil je voditelj »Saveza zemljoradnika Srbije«, leta 1940 pa je ustanovil »Narodno seljačko stranko«. Odločno je nasprotoval fašistični in nacistični ideologiji, zagovarjal je federalno ureditev države in mednacionalni sporazum med Hrvati in Srbi. Zaradi kritičnih pogledov na obstoječi režim je bil leta 1932 odstanjen iz fakultete, večkrat aretiran in zaprt. Leta 1944, po osvoboditvi Beograda, se je s svojo stranko vključil v Narodnoosvobodilno fronto. Postal je član AVNOJ-a, časne ljudske skupščine in podpredsednik LFJ, začel je tudi ponovno predavati na pravni fakulteti. Zaradi prizadevanj za večstrankarski sistem je bil julija 1946 ponovno odstanjen iz fakultete. Maja 1947 je bil aretiran, obtožen protidržavnega delovanja in špijonaže, oktobra 1947 pa ga je Vrhovno sodišče Ljudske republike Srbije obsodilo na 9 let zapora. Izpuščen je bil šele leta 1956, ko je kazen prestal v celoti. Po izpustitvi je živel v zelo skromnih razmerah v krogu družine in najožjih prijateljev. Umril je v Beogradu leta 1977. Že v zaporu v Sremski Mitrovici je začel pisati spomine na politične sodobnike, ki jih je poimenoval Medaljone. Leta 2009 je bil sodno rehabilitiran. (Podatki so dostopni na: Dragoljub Jovanović: Medaljoni I–IV, <http://savremenaistorija.com/?p=900>, 1. 9. 2014; Život za slobodu bez straha [SEECult.org Portal za kulturo jugoistočne Evrope, <http://www.seecult.org/vevt/zivot-za-slobodu-bez-straha>, 10. 8. 2012; Sirc, Med Hitlerjem in Titom, str. 233.)

žnikov, plačancev inozemstva, ki nimajo politične vsebine in katerih delo je brez vsake politične osnove.«³⁴⁸ Notranji minister je dal jasno vedeti, da je bil namen procesa obračunati s »sredinsko« oziroma »buržoazno« opozicijo. Zaradi ustreznega »zunanjega videza« mu je bilo treba dati »protidržavni in vohunski značaj«, gradivo, ki ga je UDV skrbno zbirala vsaj od srede leta 1946 naprej, pa je omogočilo izvedbo tega obračuna v obliki sodnega postopka.

Dober mesec pozneje je slovenski notranji minister spregovoril še o predvidenih ukrepih, ki naj bi povečali vpliv komunistov v OF in ji dali bolj »partijski« značaj: »OF je treba okrepiti, toda to je nemogoče samo z zborovanji – treba je zasigurati sistematično dviganje in poglobljanje OF in ustvariti aparat, ki bo tudi organizacijsko sposoben stalno odgovarjati na vsa vprašanja in probleme, ki se pojavljajo med članstvom OF – treba je vzeti vse prireditve kulturnega značaja, festivale itd. pod neposredno kontrolo in vodstvo IO³⁴⁹ – istotako tudi voditi evidenco o partizanskih krajih, žrtvah, partizanskih familijah itd. Treba je pri IO ustvariti aparat, ki bo sproval partijsko linijo v OF – osnovna stvar je poglobljanje in diferenciranje v vrstah OF. Vsesplošen je pojav, da so najrazličnejši ljudje, ki so po svojem bistvu naši sovražniki tudi člani OF – vsi obtoženci pri Nagodetovem procesu so bili člani OF – istotako tudi vsi špekulanti, kulaki in okrog 260 duhovnikov.«³⁵⁰ Treba je povečati disciplino, klicati ljudi na odgovornost, direktne sovražnike izključevati iz OF in na ta način vršiti poglobljanje fronte /.../.«³⁵¹

Nagodetov proces je bil torej le del širše organiziranega obračuna z vsemi nekomunistično mislečimi člani (ali pa nekdanjimi podporniki) OF. Ta proces pa ni bil omejen le na Slovenijo, ampak je bil del dogajanja, ki je potekalo po tudi po drugih delih države. Očitno se je jugoslovansko partijsko vodstvo odločilo, da je prišel čas za odstranitev še zadnjih ostankov dotedanjega, četudi le navideznega pluralizma znotraj OF oziroma LFJ. O tem priča dejstvo, da so v približno istem času tudi v drugih predelih države potekali procesi proti vidnim pripadnikom predvojnih političnih strank. Tako sta bila na primer v Srbiji in na Hrvaškem v maju 1947 med drugimi aretirana tudi Dragoljub Jovanović in Tomo Jančiković,³⁵² s katerima so se

³⁴⁸ SI AS 1589, t. e. 2, arhivska enota 36, Zapisnik sestanka CK KPS, 4. 6. 1947.

³⁴⁹ Izvršnega odbora.

³⁵⁰ Že leta 1946 so potekali številni postopki proti obtoženim sabotaže in špekulacije – gospodarskega kriminala (prikrivanje zalog blaga, omejevanje prodaje, nezakonito klanje živine, nezakonita prodaja živine itd.) v kmetijstvu in trgovskih ter gospodarskih podjetjih pred posebnim senatom pa tudi pred okrajnimi in okrožnimi sodišči. Glavni namen teh ukrepov naj bi bil »doseči v državi pravilno distribucijo, torej porazdelitev blaga«, pravi namen pa naj bi bil na tak način ustrahovati zasebni in državni sektor v gospodarstvu. Hkrati pa so na teh procesih nadaljevali prikrito obračunavanje s politično drugače mislečimi. (Vodušek Starič, Prevzem oblasti, str. 423.) Procesi proti duhovnikom so natančno predstavljeni v: Tamara Griesser Pečar, Cerkev na zatožni klopi: Sodni procesi, administrativne kazni, posegi »ljudske oblasti« v Sloveniji od 1943 do 1960. Ljubljana, 2005.

³⁵¹ SI AS 1589, t. e. 2, Zapisnik sestanka CK KPS, 13. 8. 1947.

³⁵² **Dr. Tomo Jančiković** (1899–1951), hrvaški politik, odvetnik in publicist, rojen v Vinkovcih, leta 1924 doktoriral na pravni fakulteti v Zagrebu in leta 1927 odprl odvetniško pisarno v Zagrebu. Sprva je bil član Demokratske stranke, od atentata na Stjepana Radića v juniju 1928 pa HSS in kmalu postal eden njenih vodilnih članov. Kot odvetnik in javna osebnost se je med diktaturo zavzemal za človekove pravice in državljanske svoboščine (zastopal je obtožence vseh političnih prepričan, nastopal proti grobemu ravnanju s političnimi zaporniki itd.). Med drugo svetovno vojno je nasprotoval ustaški politiki in se umaknil v Crikvenico. Po kapitulaciji Italije v oktobru 1943 je pobegnil v Bari in skušal vzpostaviti stik s predstavniki HSS v emigraciji. Julija 1944 je odšel v London, septembra pa je bil imenovan za viceguvernerja jugoslo-

skušali povezati tudi nekateri izmed obsojenih na Nagodetovem procesu. Očitana so jima bila podobna protidržavna dejanja kot članom Nagodetove »skupine« v Sloveniji. Prvi je bil obtožen razbijanja enotnosti Ljudske fronte, stikov z bivšim hrvaškim politikom Vladkom Mačkom³⁵³ in agenti tujih obveščevalnih služb, drugi pa sovražnega delovanja proti temeljnim interesom naroda, njegove svobode in neodvisnosti, sodelovanja z agenti imperialističnih reakcionarnih krogov, oblikovanja zarotniške špijonsko-teroristične organizacije, pisanja potvorjenih poročil o volitvah, izzivanja incidentov na Filozofski fakulteti v Zagrebu in pošiljanja poročil agentom tujih obveščevalnih služb, širjenja propagande proti obstoječi ustavni ureditvi z željo za imperialistično intervencijo ipd. Jovanović je bil oktobra 1947 obsojen na 9 let zaporne kazni, drugi pa februarja 1948 na 10 let zavora s prisilnim delom. V primerjavi z obsojenimi na Nagodetovem procesu so bile kazni sicer miljeje, vendar pa je Jovanović kazen preстал v celoti, Jančiković pa je že po nekaj letih umrl v sumljivih okoliščinah³⁵⁴ v zaporu.

Vsekakor je jugoslovanska partija tedaj temeljito »počistila svojo hišo«. Tudi predstavniki Sovjetske zveze naj bi ugotavljali, da je »Tito trdno v sedlu, saj ga na domačem polju nihče ne ogroža«. ³⁵⁵ V dokumentu, ki ga je v času od avgusta do septembra 1947 pripravila komisija za zunanjo politiko Centralnega komiteja KP Sovjetske zveze, pa naj bi bilo zapisano, »da so bile v Jugoslaviji eliminirane 'vse reakcionarne in meščanske sile' in da so bile 'korenine notranjega in zunanjega kapitalizma' izničene bolj dosledno kot v drugih (vzhodnoevropskih) državah«. ³⁵⁶

---

vanske Narodne banke. To mesto je obdržal tudi v časučasne vlade FLRJ, imenovane marca 1945. Bil je tudi član avgusta 1945 ustanovljenečasne ljudske skupščine, a je oktobra skupaj z drugimi predstavniki HSS odstopil in se vrnil v Zagreb. Maja 1947 je bil aretiran, obtožen medvojnega sodelovanja z okupatorjem in izdajalskega delovanja, v začetku 1948 pa je bil obsojen na 10 let zavora s prisilnim delom. Leta 1951 je v zaporu v Šremski Mitrovici umrl v nepojasnjenih okoliščinah. (Hrvatski biografski leksikon, knjiga 6. Zagreb 2005 /odslej Hrvatski biografski leksikon 6/, str. 306–307.)

³⁵³ **Dr. Vladko Maček** (1879–1964), hrvaški politik in odvetnik, rojen v Jastrebarskem, študiral pravo v Zagrebu in 1903 promoviral. Od leta 1905 je bil član vodstva Hrvaške ljudske kmečke stranke, ki se je med obema vojnama najprej preimenovala v hrvaško Republikansko kmečko stranko, nato pa v Hrvaško kmečko stranko (Hrvatsko seljačko stranko – HSS). Od leta 1920 je bil njen podpredsednik, od 1928 pa njen predsednik in sopedrednik Kmečko-demokratske koalicije. Po uvedbi šestojanuarske diktature je bil dvakrat zaprt (1930 in 1933), leta 1939 pa je sklenil s takratnim predsednikom vlade Dragišo Cvetkovićem sporazum, po katerem je bila ustanovljena Banovina Hrvatska. Maček pa je postal podpredsednik vlade. Po proglastitvi NDH (10. 4. 1941) je najprej sicer pozival k lojalnosti, a se je umaknil iz političnega življenja. Ustaški režim ga je jeseni 1941 poslal v taborišče Jasenovac, od marca 1942 pa je bil izoliran na svojem posestvu v Kupincu. Maček se je skušal čim bolj distancirati tako od ustaške kot od partizanske politike in je verjel v zmago zahodnih zaveznikov. V začetku maja 1945 je odšel v emigracijo, najprej v Pariz, leta 1946 pa v Washington. Bil je med ustanovitelji mednarodne kmečke zveze, deloval je v Ameriškem nacionalnem odboru za svobodno Evropo in pisal spomine. (Hrvatski leksikon 2, str. 48.)

³⁵⁴ Sirc, Med Hitlerjem in Titom, str. 233.

³⁵⁵ Pirjevec, Tito in tovariši, str. 201.

³⁵⁶ Prav tam, str. 202.

2. Nasprotja med vzhodnim in zahodnim blokom (hladna vojna)

Kljub težko pričakovanemu miru obdobje po končani drugi svetovni vojni, za katero se je uveljavil pojem »hladna vojna«,³⁵⁷ nikakor ni bilo mirno. Pojem naj bi prvi uporabil nekdanji Rooseveltov³⁵⁸ svetovalec Bernard Baruch³⁵⁹ 16. aprila 1947, ko je opisoval stanje na mednarodnem področju po razglasitvi Trumanove³⁶⁰ doktrine.³⁶¹ Mnenja o tem, kdaj se je hladna vojna, ki se je končala šele s koncem komunizma v Evropi in razpadom Sovjetske zveze v letu 1990, uradno začela, pa se precej razlikujejo. Nekateri menijo, da se je začela že leta 1917 z zmago boljševiške revolucije v Rusiji in intervencijo zahodnih držav v letih 1918–1920 ali pa celo že prej, ob koncu 19. stoletja kot pojav ruskega panslavizma. Drugi iščejo njene začetke v času druge svetovne vojne: v letu 1942 – zaradi različnih mišljenj o odprtju druge fronte, v jeseni 1944, ko naj bi se odnosi med Sovjetsko zvezo in zahodnimi zavezniki poslabšali, ali po Rooseveltovi smrti aprila 1945. Tretji trdijo, da se je začela po končani drugi svetovni vojni, a tudi ti niso enotni: Britanci večinoma uvrščajo njen začetek v leto 1945, Američani naj bi se je dokončno zavedli v letu 1947 z razglasitvijo Trumanove doktrine, jeseni istega leta pa naj bi jo uradno razglasil tudi Stalin; nekateri zgodovinarji uvrščajo njen začetek v obdobje sovjetske blokade Berlina³⁶² ali pa celo v leto 1955, ko se je zahodna Nemčija priključila zvezi NATO³⁶³ in je bil ustanovljen Varšavski pakt, vojaška zveza držav vzhodnega bloka.³⁶⁴ Ne glede na to pa je mogoče pritrditi Tonyju Judtu, da so bila razhajanja med zahodnimi kapitalističnimi državami in Sovjetsko zvezo v nekaterih pogledih prisotna že davno pred majem 1945. V času vojne z Nemčijo so bili spori in trenja začasno pozabljeni, vendar pa »štiri leta opreznega sodelovanja v bitki na življenje in smrt s skupnim sovražnikom seveda niso mogla izbrisati malone tridesetih let vzajemnega sumničenja.«³⁶⁵ Nezaupanje je bilo obojestransko. Zahod ni mogel po-

³⁵⁷ Z izrazom **hladna vojna** se označuje nevojaški spopad med državami ali skupinami držav z namenom oslabilo moč drugih in okrepi položaj svoje države ali svoje skupine. V tem spopadu se uporabljajo diplomatska, obveščevalna, propagandna, gospodarska in druga sredstva (Leksikon CZ, str. 374).

³⁵⁸ **Franklin Delano Roosevelt** (1882–1945), ameriški demokratski politik, predsednik ZDA v obdobju 1933–1945, uvedel novo ekonomsko politiko (New Deal), s katero je želel obvladati posledice gospodarske krize (poseganje države v gospodarstvo z dajanjem ugodnih kreditov, javnimi deli, davčnimi olajšavami, s pomočjo kmetom, ureditvijo delovnega časa in plač, krepitvijo pravic sindikatov itd.). Med drugo svetovno vojno je skupaj s Churchillom in Stalinom vodil protihitlerjevsko koalicijo in sodeloval pri načrtih za povojno ureditev sveta. (Leksikon CZ, str. 702, 914, gesli Roosevelt in New Deal.)

³⁵⁹ **Bernard Baruch** (1870–1965) ameriški finančnik, filantrop in politični svetovalec.

³⁶⁰ **Harry Truman** (1884–1972), ameriški demokratski politik, predsednik ZDA od Rooseveltove smrti v letu 1945 do 1953; 12. 3. 1947 je razglasil t. i. Trumanovo doktrino, po kateri so bile ZDA dolžne pomagati narodom, ki jih je ogrožal komunizem. V času njegove vlade je bila ustanovljena tudi komisija za raziskovanje protiameriške dejavnosti. (Leksikon CZ, str. 1103.)

³⁶¹ John F. N. Bradley: *War and Peace since 1945. A History of of Soviet-Western Relations*. New York 1989. (odslej Bradley, *War and Peace since 1945*), Bibliographical Introduction, str. xiii.

³⁶² V času od maja 1948 do junija 1949, ko je bil Berlin še razdeljen na 4 cone (sovjetsko, francosko, ameriško in angleško), so Sovjeti blokirali železnice in ulice, ki so vodile do drugih con, ter tako zahodnim zaveznikom onemogočili dostop do njim dodeljenih predelov. Kot odgovor na blokado so zahodni zavezniki vzpostavili zračni most, ki je omogočal dostavo potrebne hrane in drugih potrebščin. Blokada tako ni dosegla cilja in junija 1949 so jo ukinili.

³⁶³ North Atlantic Treaty Organisation, ustanovljena leta 1949 kot odgovor na sovjetsko blokado Berlina.

³⁶⁴ Bradley, *War and Peace since 1945*, str. xii, xiv; Norman Davies: *Zgodovina Evrope 2*. Ljubljana 2013, str. 1044.

³⁶⁵ Tony Judt: *Povojna Evropa 1945–2005*. Prva knjiga. Ljubljana 2007 (odslej Judt, *Povojna Evropa*), str. 129.

zabiti, kako je Sovjetska zveza v obdobju 1918–1934 v srednji in zahodni Evropi spodbujala prevrate in nasilne proteste, ki so dajali »boljševizmu« podobo nečesa, »kar je v samem bistvu tuje in sovražno«; dobro se je spominjal Stalinovih krvavih čistk, pakta Molotova in Ribbentropa iz avgusta 1939 in Stalinovega sodelovanja s Hitlerjem pri razkosavanju ozemlja njunih skupnih sosed v naslednjem letu. Tovrstne spomine je uspel za nekaj časa ublažiti samo pogumen boj Rdeče armade in sovjetskih državljanov v obdobju 1941–1945 ter nezaslišana hudodelstva nacistov. V Sovjetski zvezi pa še ni zbledel spomin na vojaško posredovanje Zahoda med državljansko vojno v letih 1917–1921, izključenost Sovjetske zveze iz mednarodnih agencij in zadev, ki je sledila, prisoten je bil »utemeljeni sum, da bi se večina Zahodnih voditeljev odločila za fašiste in ne komuniste, če bi bili prisiljeni izbirati, ter občutek, da Britanija in še zlasti Francija ne bi obžalovali, če bi se Sovjetska zveza in nacistična Nemčija zapletli v medsebojno uničujoč spopad, od katerega bi imeli korist drugi«. Čas od leta 1941 do 1945 je bil torej samo »vmesno obdobje v mednarodnem boju med zahodnimi demokracijami in sovjetskim totalitarizmom«, v boju, ki ga je nacistična grožnja samo začasno »zasencila«, nikakor pa ga ni odpravila.³⁶⁶

Prva nesoglasja med nekdanjimi zavezniki so se začela kazati že pred koncem vojne, jeseni 1944, posebno pa po Rooseveltovi smrti. Oblikovani sta bili dve močni armadi (anglo-ameriška in sovjetska), ki so ju vodile različne ideologije in različni interesi. Prisoten je bil strah pred prodorom komunizma v zahodno Evropo in vsaka stran je skušala ustaviti prodor druge. Ob koncu vojne so se nasprotja še poglobila, strah, da bo izbruhnil nov vojaški spopad – tokrat med dotedanjimi zaveznicami, je bil stalno prisoten, zato marsikje, tudi v Jugoslaviji, niso demobilizirali vojske. Prva leta po drugi svetovni vojni torej nikakor niso bila mirna, le obračuni so potekali bolj prikrito, na območju podtalnega delovanja številnih tajnih služb. Obveščevalna dejavnost, ki je bila med vojno zaradi nujnosti boja proti nacizmu upravičena, je po njej »postajala okrutna: le podaljševala je trpljenje in strah iz časa vojne«.³⁶⁷ Evropa je bila s t. i. železno zaveso, ki je ponazarjala simbolično, ideološko, deloma pa tudi fizično mejo, razdeljena na dva dela: na območje zahodne demokracije (kapitalistične zahodne države) in na območje ljudske demokracije (socialistične vzhodne države). Izraz, ki sicer izvira iz gledališkega življenja,³⁶⁸ je v političnem pomenu uporabil že ruski književnik Vasilij Vasiljevič Rozanov leta 1918 in z njim opisal osamitev Sovjetske zveze od preostale Evrope. Dokončno pa se je ta pojem uveljavil potem, ko ga je 5. marca 1946 uporabil Winston Churchill³⁶⁹ med obiskom mesta Fulton v ameriški zvezni državi Missouri. V govoru o poskusih Sovjetske zveze, da bi svojo moč, vpliv in ideologijo razširila na čim večji teritorij, je omenil, da je od Szczecina, poljskega mesta v bližini Baltika, pa vse do Trsta raz-

³⁶⁶ Prav tam, str. 130.

³⁶⁷ Vodušek Starič, *Prevzem oblasti*, str. 106–107.

³⁶⁸ Zaradi nevarnosti požara so v gledališčih med odrom in auditorijem nameščali železne zaveso kot nekakšen protipožarni zid.

³⁶⁹ **Sir Winston Leonard Spencer Churchill** (1874–1965), britanski konservativni politik, ki je bil med drugo svetovno vojno eden od odločilnih političnih in vojaških voditeljev zavezniških armad. Sodeloval je na mirovnih konferencah v Casablanci, Kairu, Jalti, Moskvi, Teheranu, Quebecu in Potsdamu. Od maja 1940 do 1945 in od leta 1951 do 1955 je bil britanski ministrski predsednik. Bil je tudi znamenit govornik, za svoje spomine na obe svetovni vojni pa je leta 1953 dobil Nobelovo nagrado za književnost. (Leksikon CZ, str. 152.)

prostrta železna zavesa, za katero ležijo Varšava, Berlin, Praga, Dunaj, Budimpešta, Beograd, Bukarešta in Sofija, ki so pod vedno večjo kontrolo Moskve.³⁷⁰

Tudi nesporazumi med Jugoslovani pod Titovim vodstvom in anglo-ameriškimi zavezniki so se pojavili že v vojnem času. Jugoslovansko vodstvo je namreč vedno bolj odkrito kazalo, da želi s Sovjetsko zvezo navezati tesnejše stike kot z drugimi članicami protihitlerjevske koalicije. To se je kazalo s postopnim izginjanjem zastav in drugih državnih simbolov ZDA in Velike Britanije s političnih shodov v zadnjih mesecih vojne, najbolj očitno pa je postalo 11. aprila 1945, ko je Tito med obiskom Moskve podpisal sporazum o prijateljstvu, medsebojni pomoči in povojnem sodelovanju med Jugoslavijo in Sovjetsko zvezo. Sporazum je bil pomemben iz dveh razlogov: po eni strani zato, ker je bila to prva tovrstna mednarodna pogodba nove jugoslovanske oblasti, po drugi pa zato, ker »ni bil naperjen le proti nacistični Nemčiji, ki je bila tedaj že poražena, ampak naj bi bil tudi nekakšno jamstvo za zavezništvo med morebitno novo vojno«.³⁷¹

Vezi med jugoslovanskim političnim vodstvom in zahodnimi silami, spletene med bojem proti skupnemu sovražniku, so se vedno bolj trgale, nastopilo je dolgo obdobje nezaupanja in celo sovražnosti. Jugoslovani so sumili, da nameravajo zahodne zaveznice poslati na jugoslovansko ozemlje svoje čete – na videz zaradi sodelovanja v zaključnih vojaških operacijah proti Nemčiji, v resnici pa z namenom vplivati na bodočo ureditev nove Jugoslavije. Največji problem pa je bilo vprašanje, kateri državi bosta pripadla Trst in Slovensko primorje. Čeprav je jugoslovanska partizanska vojska 1. maja 1945 zasedla tudi Trst, ga angleški in ameriški voditelji niso nameravali prepustiti »Titovi Jugoslaviji«, ki je bila tedaj že povsem očitno pod sovjetskim vplivom. V sporu, v katerem so zahodni voditelji zagrozili celo z »uporabo sile«, če se jugoslovanska partizanska vojska ne bi hotela umakniti iz Trsta, so bili Jugoslovani prisiljeni popustiti; kaj drugega jim tudi ni preostalo, saj jih tudi Stalin, ki si oboroženega spopada z Zahodom nikakor ni želel, ni hotel podpreti.³⁷² Začelo se je dolgotrajno, mučno in za Slovence še posebej nezadovoljivo določanje italijansko-jugoslovanske meje, ki je v Jugoslaviji sprožilo pravi val sovraštva do Zahoda.³⁷³

³⁷⁰ Metod Mikuž: Svet po vojni (1945–1957). Oris časa, v katerem živimo. Ljubljana 1983 (odslej Mikuž, Svet po vojni), str. 36–37.

³⁷¹ Aleš Gabrič: Politični monopol Komunistične partije. V: Slovenska novejša zgodovina 1848–1992, 2. knjiga. Ljubljana 2005 (odslej Gabrič, Politični monopol Komunistične partije), str. 844.

³⁷² Jože Pirjevec: Tito, Stalin in Zahod. Ljubljana 1987 (odslej Pirjevec, Tito, Stalin in Zahod), str. 18–20; Judt, Povojna Evropa, str. 149–150.

³⁷³ Kratek pregled dogodkov do poletja 1947, ko je potekal Nagodetov proces: 11. 9. 1945 je začel svet zunanjih ministrov Francije, Sovjetske zveze, Velike Britanije in ZDA razpravljati o načrtu mirovne pogodbe z Italijo, nekaj dni pozneje (19. 9.) pa je sklenil, da bo poslal na sporno območje komisijo izvedencev štirih velesil in pripravil predlog za novo jugoslovansko-italijansko mejo, ki naj bi temeljila na etnični podlagi. Štirje zunanji ministri so se na sestankih v juniju in juliju 1946 odločili za nekoliko popravljen francoski predlog t. i. »etničnega ravnovesja« (na vsaki strani naj bi ostalo približno enako število pripadnikov druge narodnosti), po katerem naj bi južna meja potekala po reki Mirni, Italija naj bi poleg Beneške Slovenije in Kanalske doline dobila še Gorico in Trst, na območju ozkega pasu, ki je potekal od Stivana proti Trstgu, tržaške občine in dela Istre do reke Mirne pa naj bi bilo ustanovljeno Svobodno tržaško ozemlje (STO) pod nadzorom Organizacije združenih narodov (OZN). Mirovna konferenca je potekala od 29. 7. do 15. 10. 1946 v »dokaj zaostrenem ozračju« pod vplivom vedno večjih nesoglasij med zahodnimi velesilami in Sovjetsko zvezo glede reševanja povojne ureditve Nemčije, razorožitve itd. (Zgodovina Slovencev. Ljubljana 1979, str. 926–928, 932.)

Čeprav je Jugoslavija nujno potrebovala mednarodno priznanje, odvisna pa je bila tudi od gospodarske pomoči zahodnih držav (sprejemala je izdatne pošiljke Unrra, ki so jo zagotavljale predvsem ZDA³⁷⁴), pa je njeno vodstvo upoštevalo le sovjetske svetovalce (številne pomembne politične odločitve je sprejelo šele po posvetovanju s sovjetskimi diplomati), spodbujalo je le še propagando v korist Sovjetske zveze in kazalo nezadovoljstvo s politiko Zahoda. Zahtevalo je prekinitev dogovora z britanskim vojnim letalstvom o urjenju jugoslovanskih pilotov, odklanjalo strokovno pomoč Velike Britanije in ZDA ter skušalo omejevati delo njunih veleposlaništev. V začetku junija je jugoslovanska stran protestirala pri britanskem in ameriškem vojaškem atašeju zaradi nizkih preletov njihovih letal čez Julijsko krajino, nato pa zagrozila, da bo sestrelila vsako letalo (razen transportnih), ki bo kršilo jugoslovanski zračni prostor.³⁷⁵

Zaradi potrebe po mednarodnem priznanju pa je bilo jugoslovansko vodstvo do volitev v ustavodajno skupščino ob koncu novembra 1945 še prisiljeno ustvarjati videz o uresničevanju sporazuma Tito-Šubašić iz leta 1944,³⁷⁶ po izvedenih volitvah in hitri razglasitvi republike 29. novembra 1945 pa je postalo popolnoma jasno, da Jugoslavija ne namerava uvesti parlamentarne demokracije. Odzivi zahodnih zaveznic niso bili enaki. Britanci so kljub nedemokratični izvedbi volitev, ki je bila po mnenju nekaterih predvsem nekakšen plebiscit za ali proti novi vladi, želeli do neke mere zgladiti sporna vprašanja in izboljšati gospodarske odnose z Jugoslavijo; vzrok je bil tudi v tem, da naj bi nekateri diplomati menili, da je Titovo gibanje kljub podobnosti s Sovjetsko zvezo avtohtono, zaradi česar naj bi Jugoslavija sledila svojim interesom, četudi bi bili ti drugačni od sovjetskih. Jugoslovansko republiko so priznali decembra 1945. Američani pa so vodili bolj »ostro politiko«. Niso želeli podpirati jugoslovanskega gospodarstva, saj naj bi s tem le krepili moč Titove vojske. Novo jugoslovansko državo so priznali šele aprila 1946, potem ko je le-ta obljubila, da bo spoštovala mednarodne obveznosti predvojne Jugoslavije in pogodbe, ki jih je imela s posameznimi državami. Prizadevanja za zgladitev nesporazumov z ZDA in pridobitev ameriškega finančnega posojila pa so bila neuspešna. Ameriška vlada je odklonila dogovore s Titom, če se politične razmere v Jugoslaviji ne bodo spremenile.³⁷⁷ Vendar pa je bila tudi britanska »naklonjenost« omejena. Jugoslovansko rečno ladjevje, ki so ga nacisti odpeljali v Nemčijo, in zlate rezerve, ki jih je knez Pavle še pred vojno dal odpeljati na Zahod, niso bile vrnjene,³⁷⁸ Churchill pa je v začetku januarja 1946 v Bruslju na povsem nedvoumen način izpovedal svoje razočaranje nad Titovim ravnanjem: »Med vojno sem mislil, da lahko Titu zaupam. Obljubil mi je, da bo spoštoval sporazum, ki ga je sklenil s Šubašićem. Toda sedaj se povsem zavedam, da sem naredil eno svojih največjih napak /.../.«³⁷⁹

V poletnih mesecih leta 1946 se je nestrpnost med Jugoslavijo in ZDA še povečala. Spor zaradi preletov ameriških vojaških letal, ki je izbruhnil že v preteklem letu, se

³⁷⁴ Pirjevec, Tito in tovariši, str. 205.

³⁷⁵ Vodušek Starič, Prevzem oblasti, 338–339; Gabrič, Politični monopol Komunistične partije, str. 846.

³⁷⁶ Sporazum in z njim povezano dogajanje je predstavljeno v poglavju o obračunu z opozicijo.

³⁷⁷ Vodušek Starič, Prevzem oblasti, str. 367–369.

³⁷⁸ Pirjevec, Tito in tovariši, str. 218.

³⁷⁹ Prav tam, str. 219.

je tokrat ponovil v zaostreni obliki. V času od 16. julija do 8. avgusta naj bi kar 172 ameriških lovcev in bombnikov preletelo jugoslovanski zračni prostor. 9. avgusta so jugoslovanska vojaška letala prisilila k pristanku ameriško vojaško transportno letalo, ki je letelo iz Dunaja proti Vidmu. Deset dni pozneje je prišlo do še hujšega incidenta, v katerem je umrla celotna posadka ameriškega letala.³⁸⁰ Usodo dveh ameriških letal, o katerih je bilo govora tudi na Nagodetovem procesu,³⁸¹ je Jože Pirjevec takole opisal: »Prvič se je manever posrečil, drugič, 9. avgusta 1946, pa je pilot trmasto odklanjal, da bi pristal. Letalo je bilo sestreljeno in dva člana posadke sta izgubila življenje. ZDA je zajela prava protijugoslovanska histerija, ki je narekovala Washingtonu, da je ultimativno zahteval izpustitev zajetih pilotov in izplačilo visoke denarne odškodnine.«³⁸² Jerca Vodušek Starič pa je zapisala: »Prva sestrelitev letala je bila 9., druga pa 19. avgusta. Obe sestreljeni letali sta bili ameriški, leteli pa sta na liniji Dunaj–Videm. V prvem letalu je bilo dvanajst potnikov, ki so ostali v jugoslovanskem ujetništvu, pilot je v nesreči umrl, kopilot pa je bil težko ranjen. V drugem letalu so umrli vsi. Vlada ZDA je uradno protestirala zaradi sestrelitev, predvsem pa zaradi ravnanja s potniki letal. Menila je, da sta bili letali samo kak kilometer ali dva izven koridorja, pa še to zaradi vremenskih razmer.«³⁸³ Vsekakor so postali odnosi med Jugoslavijo in ZDA po teh incidentih skrajno napeti, diplomatski odnosi med državama so bili omejeni na minimum, pričakovati je bilo mogoče celo vojaško konfrontacijo. Skalili pa so se tudi odnosi s Sovjetsko zvezo. Jugoslovani so bili zelo razočarani, ko je kompromisni predlog francoskega zunanjega ministra glede razmejitve z Italijo na mirovni konferenci podprl tudi sovjetski zunanji minister,³⁸⁴ po dokončni odločitvi o ustanovitvi Svobodnega tržaškega ozemlja pa so »najprej grozili, da bodo zapustili konferenco, pozneje pa celo izjavili, da ne bodo podpisali mirovne pogodbe z Italijo. Šele pod hudim diplomatskim pritiskom Vzhoda in Zahoda so klonili. Občutek, da Sovjeti niso dovolj odločno zagovarjali njihovih interesov, pa je zapustil v zavesti jugoslovanskih voditeljev veliko grenkobe.«³⁸⁵

Obstajali pa so še drugi vzroki za hladne in včasih sovražne odnose med Jugoslavijo in Zahodom. K negativni podobi Jugoslavije na Zahodu so pripomogli tudi sodni procesi proti političnim nasprotnikom. V letu 1946 sta bila najbolj odmevna proces proti četniškemu vodji in nekdanjemu jugoslovanskemu obrambnemu ministru Draži Mihailoviću, na katerem ameriškim letalcem, ki so med vojno pristali na »četniškem ozemlju«, ni bilo dovoljeno pričati v Mihailovićevo korist, in proces proti zagrebškemu nadškofu Alojziju Stepincu, ki je povzročil veliko razburjenje Vatikana in celotne katoliške javnosti.³⁸⁶ K nestrpnemu odnosu Jugoslavije do zahodnih držav v prvih povojnih letih je znatno prispevalo dejstvo, da so se tam na-

³⁸⁰ Pirjevec, Tito, Stalin in Zahod, str. 22–23.

³⁸¹ Incidenti z ameriški letali so podrobneje predstavljeni, ker so bili obravnavani tudi na Nagodetovem procesu (za nekatere od obsojencev je bilo namreč obremenilno tudi sočustvovanje z Američani v primerih sestreljenih letal).

³⁸² Pirjevec, Tito in tovariši, str. 220.

³⁸³ Sirc, Med Hitlerjem in Titom, str. 265.

³⁸⁴ Po maju 1945 naj bi namreč zahodni vojaški krogi dopuščali možnost, da bi tretja svetovna vojna lahko izbruhnila prav na območju Trsta. Stalinu pa naj nikakor ne bi bilo do tega, da bi izzival vojno, »še zlasti ne zaradi nekega nepomembnega koticčka na severovzhodu Italije«. (Judt, Povojna Evropa, str. 173.)

³⁸⁵ Pirjevec, Tito in tovariši, str. 219–220.

³⁸⁶ Pirjevec, Tito, Stalin in Zahod, str. 23–24. Mihailović in Stepinac sta predstavljena v posebnih opombah.

Boris Kidrič in Edvard Kardelj na poti v Pariz, v Kranju, 25. 7. 1946

selili pomembnejši jugoslovanski predvojni politiki, ki so novi ureditvi v domovini bolj ali manj nasprotovali, zahodne države pa naj bi po prepričanju jugoslovanske vlade ta prizadevanja podpirale.³⁸⁷ Britanska vlada se je po priznanju jugoslovanske republike v decembru 1945 uradno sicer odrekla sodelovanju z bivšim kraljem, njegovim krogom in drugo jugoslovansko politično emigracijo, saj jim je odtegnila vse diplomatske pristojnosti in pomoč (enako je veljalo tudi za vsa območja pod britansko kontrolo, tudi za britanske vojaške oblasti v Nemčiji, Avstriji, Grčiji in Egiptu). Sodelovanju z njimi pa se nikakor niso odrekle njihove obveščevalne službe³⁸⁸ oziroma, kakor je zapisal Eric Hobsbawm, »tista hladna vojna, ki je poskušala iti vstric s svojo retoriko boja za prevlado in uničenje, ni bila vojna, v kateri bi glavne poteze vlekla vlada, ampak prikrito tekmovanje med različnimi priznanimi in nepriznanimi tajnimi službami«, čeprav naj bi bile njihove akcije večinoma »precej nepomembne za dejansko politiko moči«.³⁸⁹

3. Jugoslovanska emigracija v Avstriji

Po končani vojni se je v begunskih taboriščih v Italiji in Avstriji zbralo veliko število pripadnikov protirevolucionarnega tabora. Slovenski politiki v emigraciji, ki so delovali v okviru Narodnega odbora v Rimu, ustanovljenega leta 1944 na pobudo dr. Mihe Kreka, so takoj po umiku slovenskih domobrancev na Koroško imenovali

³⁸⁷ Vodušek Starič, *Prevzem oblasti*, str. 340.

³⁸⁸ Prav tam, str. 369.

³⁸⁹ Eric Hobsbawm: *Čas skrajnosti. Svetovna zgodovina 1914–1991*. Ljubljana 2000, str. 234.

Komando slovenske vojske v emigraciji na čelu z generalom Ivanom Prezljem.³⁹⁰ Proti koncu maja ali na začetku junija 1945 pa so jugoslovanski emigranti, predvsem tisti iz krogov jugoslovanske kraljeve vojske, v ameriški okupacijski coni v Avstriji v Salzburgu³⁹¹ ustanovili Nacionalni komite kraljevine Jugoslavije (NKKJ). Ta je povezoval in vodil delovanje političnih in paravojaških skupin, ki so si prizadevale za zrušitev komunističnega režima v Jugoslaviji in restavracijo kraljevine. V okviru komiteja so delovali organizacijski in obveščevalni centri, ki so jih organizirali predvsem pripadniki vojaške emigracije. Kot prvi je bil oktobra 1945 ustanovljen Glavni obveščevalni center (GOC), ki je deloval pod šifro 101, zaradi česar je bil včasih imenovan tudi Center 101. Sedež je imel v vojaškem begunskem taborišču St. Johann v Pongau pri Salzburgu. Njegova glavna naloga je bila vzpostaviti mrežo obveščevalnih centrov v drugih begunskih taboriščih v Avstriji in zbirati podatke o Jugoslaviji. Tako so bili ob koncu leta 1945 in v začetku 1946 ustanovljeni še obveščevalni centri v Spittalu, Celovcu, Gradcu in Lipnici (na območju Italije pa v Trstu in Gorici).³⁹²

Informatorje naj bi GOC pridobival med repatriiranci – osebami, ki so se vrnile v domovino, in med tistimi, ki so tam živeli ves čas. Prvim naj bi svetoval, da se zaposlijo v kaki pomembni ustanovi, vzpostavijo v njej agenturno mrežo in zbirajo podatke, koristne za emigrante v tujini in zahodne zaveznike, predvsem za Američane in Britance. Drugim je pošiljal pisma, v katerih jih je nagovarjal k sodelovanju, jim predstavil mednarodno politično situacijo in jih obvestil, da Američani potrebujejo podatke o političnem in vojaškem stanju v Jugoslaviji. Če je obstajal dvom, ali bo oseba pristala na sodelovanje, je kurir odšel čez mejo in pismo oddal na pošto, če je bil GOC prepričan o dobronamernosti osebe, pa je kurir pismo naslovniku osebno dostavil. GOC je skušal vzdrževati čim boljše zveze z drugimi obveščevalnimi centri, predvsem s tistima v avstrijskem Spittalu in Trstu, ter s taboriščem v južnoitalijanskem mestu Eboli, kjer je bil do podpisa mirovne pogodbe z Italijo v letu 1947 general Prezelj s komando jugoslovanske kraljeve vojske.³⁹³

³⁹⁰ **Ivan Prezelj - Andrej** (1895–1973), vojaški častnik, rojen v Novi vasi, se je med prvo svetovno vojno boril na soški fronti, potem pa se je zaposlil v jugoslovanski vojski. Od leta 1936 do 1939 je bil vojaški ataše v Atenah, nato je do začetka 2. svetovne vojne vodil prometni oddelek generalštaba jugoslovanske vojske. Po okupaciji Jugoslavije se je vrnil v Ljubljano in bil poslan v italijansko taborišče, od koder je bil izpuščen ob koncu leta 1942. Spomladi 1943 je postal pomočnik Karla Novaka, voditelja četniškega gibanja v Sloveniji, bil pa je tudi član ilegalnega Vojnega sveta vaških straž. Po kapitulaciji Italije je bil nekaj mesecev zaprt, potem pa je sodeloval pri ponovnem organiziranju četništva, dobil čin brigadnega generala in pod imenom Andrej prevzel vodstvo Jugoslovanske vojske v domovini za Slovenijo. Pomladi 1945 ga je Narodni odbor imenoval za poveljnika Slovenske narodne vojske. Pred koncem vojne je odšel v Furlanijo in se predal Britancem. Do leta 1947 je bil v raznih taboriščih v Italiji, nato v Nemčiji, leta 1949 pa je emigriral v ZDA, kjer se je preživljal kot tovarniški delavec. (Andreja Škofljanec Klasinc: Vodnik po arhivskem gradivu Studia Slovenica. Ljubljana 2005 /odslej Škofljanec Klasinc, Vodnik po arhivskem gradivu Studia Slovenica/, str. 117–119.)

³⁹¹ V skladu z dogovorom med Churchillom, Rooseveltom in Stalinom na jaltški konferenci v februarju 1945, je bila Avstrija po vojni razdeljena na štiri okupacijske cone. Sovjetska zveza je zasedla Spodnjo Avstrijo, Gradiščansko in severni del Zgornje Avstrije, ZDA južni del Zgornje Avstrije in Salzburško, Koroško, Štajersko in vzhodno Tirolsko Velika Britanija, drugi del Tirolske in Vorarlberg pa Francija. Zasedba Avstrije je trajala do podpisa avstrijske državne pogodbe leta 1955. (Čoh, »Za svobodo, kralja in domovino«, str. 17.)

³⁹² Čoh, »Za svobodo, kralja in domovino«, str. 5–6 (glej tudi str. 45–53, 70–74 itd.); Ivo Žajdela: Povojno odporništvo. Intervju z Matejko Čoh. Družina, 5. 6. 2011. (Dostopno na: Povojno odporništvo, <http://www.druzina.si/ICD/spletnastran.nsf/clanek/60-23-NasPogovor-1>, 1. 9. 2014 /odslej Čoh, povojno odporništvo/.)

³⁹³ Čoh, »Za svobodo, kralja in domovino«, str. 49–50.

Tako GOC kot njemu podrejeni obveščevalni centri so imeli še eno pomembno nalogo – skušali so »prodreti čim globlje v Jugoslavijo (Slovenijo) in poskrbeti za povezovanje oboroženih ilegalnih skupin, ki so delovale v domovini«. ³⁹⁴ Takrat je na jugoslovanskem ozemlju obstajalo več raznovrstnih skupin, ki so se na različne načine borile proti obstoječemu režimu. Na Hrvaškem so jih sestavljali predvsem ustaši, v Srbiji četniki. Najmočnejše so bile te skupine na ozemlju Bosne in Hercegovine, kjer so se zadrževali tako ustaši kot četniki, »razmeroma najšibkejše« pa v Sloveniji, Makedoniji in Črni gori. V Sloveniji je bilo le nekaj skupin, ki so jih sestavljali bivši domobrance. ³⁹⁵ So pa v obdobju 1945–1950 delovale v Sloveniji še druge skupine, ki jim je bila skupna protikomunistična usmerjenost, zavzemanje za monarhijo in vrnitev kralja Petra II. Karađorđevića. Poznane so bile kot Matjaževo gibanje ali Matjaževa vojska, ³⁹⁶ jugoslovanske oblasti pa so za njih pogosto uporabljale zaničevalne nazive kot tolpe, bande, včasih pa tudi Vojska kralja Petra, Vojska Kristusa kralja itd. ³⁹⁷ Delno je sicer »šlo za skupine, ki jih je z britanskega zasedbenega ozemlja v Avstriji in Italiji pošiljala politična emigracija«, ³⁹⁸ v največji meri pa so bili člani skupin mladi kmečki fantje, ki so se želeli tako izogniti vojaški obveznosti, in drugi »skrivaci«, ki so se iz različnih vzrokov skrivali pred oblastjo, podpirali pa so jih predvsem kmetje, ki so se upirali politiki nove oblasti. Kmete je k uporu spodbudilo nezadovoljstvo z novim političnim in gospodarskim sistemom, deloma pa tudi strah pred obračunavanjem komunistov s političnimi nasprotniki. Največ skupin je nastalo v letu 1947 na Štajerskem in v Prekmurju, kjer je bilo največ kmečkega prebivalstva, ki so ga ukrepi nove oblasti najbolj prizadeli (agrarna reforma, obvezni odkupi pridelkov ipd.); poleg tega pa je bilo zaradi zemljepisnih značilnosti to območje ugodno za ilegalno prehajanje jugoslovansko-avstrijske meje. Ponekod so imeli precej somišljenikov, nekateri pa so jim pomagali le zato, ker so jim člani skupin na različne načine grozili. Njihovo delovanje je bilo pogosto omejeno na ropanje, posebno trgovin, zadrug in lokalnih organov oblasti (krajevnih ljudskih odborov ipd.), napadali pa so tudi pripadnike oblasti (partijske funkcionarje, pripadnike UDV ...). ³⁹⁹ Skupine, ki jih je usmerjal GOC, so se ukvarjale bolj z obveščevalno dejavnostjo. Razširjale so propagandno gradivo, kot na primer Matjažev glas, glasilo Matjaževe vojske. Nekatero skupino, predvsem v Slovenskih goricah in Prekmurju, so bile oborožene. Med njimi »ter med policijskimi in vojaškimi enotami so vse leto 1946 potekali oboroženi spopadi. Žrtve so bile na obeh straneh, aretirani pripadniki in simpatizerji oboroženih skupin pa so bili obsojeni na stroge kazni.« V obdobju 1945–1949 je »Udba obravnavala delovanje 512 članov ilegalnih skupin in več kot 1300 njihovih podpornikov«. ⁴⁰⁰

³⁹⁴ Prav tam, str. 5–6.

³⁹⁵ Leta 1945 naj bi jih bilo približno 20, imele pa naj bi približno 200 članov. Ti so se po neuspešnih spopadih z vojsko in policijo pozimi 1946/1947 umaknili v Avstrijo, a so se leta 1947 »bolje organizirani in oboroženi vrnili v Slovenijo«, kjer pa so bili še v istem letu »dokončno poraženi«. (Aleš Gabrič, Preganjanje političnih nasprotnikov, str. 864.)

³⁹⁶ Poimenovanje »izhaja iz legende o kralju Matjažu, ki spi pod Peco in bo ob prebujenju priboril ljudstvu njegove pravice«. (Čoh, Povojno odporništvo.)

³⁹⁷ Čoh, »Za svobodo, kralja in domovino«, str. 267.

³⁹⁸ Gabrič, Preganjanje političnih nasprotnikov, str. 864.

³⁹⁹ Čoh, »Za svobodo, kralja in domovino«, str. 267–269; Čoh, Povojno odporništvo.

⁴⁰⁰ Gabrič, Preganjanje političnih nasprotnikov, str. 864.

Andrej Glušič

Emigrantske organizacije v tujini in njihovi obveščevalni centri so načrtovali, da bo zrušitev komunistične oblasti v Sloveniji potekala postopoma. Najprej naj bi ilegalne skupine razširjale propagandne akcije proti komunizmu in za podporo Matjaževemu gibanju. Nastajali naj bi t. i. Matjaževi odbori in enote Matjaževe vojske, ki naj bi pripravile »teren« za prihod jugoslovanske kraljeve vojske (in slovenske vojske, ki je delovala v njenem okviru) v domovino. Potem pa naj bi ta vojska z britansko in ameriško pomočjo z vojaškimi akcijami zrušila obstoječi sistem in omogočila kraljevo vrnitev.⁴⁰¹ Cilji pa se niso uresničili. Kljub več kurirjem, ki so jih obveščevalni centri pošiljali v Slovenijo, so dejansko stanje v domovini slabo poznali. Prepričani so

bili namreč, da je bilo organiziranih ilegalnih skupin veliko več in da je bila podpora prebivalstva širša;⁴⁰² člane teh skupin in njihove podpornike je namreč bolj od teoretičnih političnih ciljev zanimalo lastno preživetje.⁴⁰³

Za razumevanje Nagodetovega procesa je treba poznati predvsem delo dveh Slovencev – članov GOC-a, ki sta vzpostavila stike tudi z nekaterimi člani »Nagodetove skupine«. Eden je bil njegov vodja, Andrej Glušič - Vojin (1905–1950), doma z Dolenjske.⁴⁰⁴ Pred vojno je bil kot geodetski kapetan vojske Kraljevine Jugoslavije zaposlen v Vojaškem geografskem inštitutu v Beogradu, marca 1942 pa je z družino prišel v Ljubljano, a so ga Italijani takoj poslali v taborišče Gonars. Po vrnitvi aprila 1943 se je povezal z majorjem Karlom Novakom,⁴⁰⁵ poveljnikom Mihailovičeve vojske v Sloveniji, a so ga kmalu aretirali partizani. Ko je obljubil, da bo sodeloval v NOG, je bil dodeljen Gubčevi brigadi, od koder pa je kmalu pobegnil. Postal je načelnik štaba jugoslovanske kraljeve vojske za Slovenijo in četniški komandant vzhodne Slovenije s psevdonimom Vojin ter dobil čin podpolkovnika. Junija 1944 ga je aretiral gestapo in poslal v Dachau. Ko so ob koncu aprila 1945 Američani osvobodili Dachau, je odšel v Italijo in se povezal z Narodnim odborom, ki ga je v Rimu

⁴⁰¹ Čoh, »Za svobodo, kralja in domovino«, str. 5.

⁴⁰² Prav tam, str. 267.

⁴⁰³ Prav tam, str. 267–271. Več o delovanju ilegalnih skupin v: Martin Premk: Matjaževa vojska 1945–1950. Ljubljana 2005; Zavaddlav Zdenko: Križarji in Matjaževa vojska na Slovenskem. Po zapiskih iz dnevnika mariborskega oznovca leta 1946. Ljubljana 1994; Čoh, Ilegalna skupina Ferdinanda Serneca, str. 529–546.

⁴⁰⁴ V obrazcu »Scheda informativa individuale, Campo Concentramento P.G. Gonars, Ufficio Amministrazione« so kot kraj rojstva navedene »Dule« pri Šmarjeti, okraj Novo mesto (SI AS 1840 Zbirka gradiva o žrtvah italijanskih okupacijskih oblasti, t. e. 22, št. 3741), v literaturi pa sta kot kraj njegovega rojstva navedena ali »Dule« ali pa Mokronog.

⁴⁰⁵ **Karel Novak** (1905–1975), častnik, rojen v Pulju, končal vojaško akademijo in postal artilerijski častnik, pozneje pa generalštabni major. Ob okupaciji Jugoslavije je bil načelnik štaba Triglavskega planinskega odreda v Škofji Loki. Sprva je sodeloval z OF v Ljubljani, a je že septembra 1941 vzpostavil stik z Dražo Mihailovičem in postal načelnik štaba četniške Jugoslovanske vojske v domovini za Slovenijo, pozneje pa poveljnik t. i. Komande za Slovenijo. Jeseni 1943, ko so partizani v Grčaricah uničili Centralni slovenski četniški odred, je za poraz okrivil Slovensko zavezo, sam pa se je umaknil v Italijo, kjer ga je Mihailovič postavil za svojega delegata. Pozimi 1943/44 se je zadrževal v Trstu in Ljubljani ter skušal v okviru domobranstva ponovno organizirati ilegalno vojsko. Spomladi 1944 so ga nemške oblasti za nekaj mesecev zaprle, po izpustitvi pa je bil večinoma v Italiji. Po vojni je bil najprej v britanskih taboriščih, nato je odšel v ZDA in Grčijo. Umril je v Atenah. (ES 8, str. 19.)

Ivan Drčar

ustanovil Miha Krek. Ta je maja 1945 Glušiča imenoval za adjutanta Slovenske vojske v emigraciji, ki jo je vodil Ivan Prezelj. Živel je v različnih begunskih taboriščih. Avgusta 1945 je prišel taborišče Johann v Pongau in leta 1946 postal vodja GOC v Avstriji. Obveščevalno delo naj mu ne bi bilo tuje. Po nekaterih podatkih naj bi bil namreč že med vojno agent tajne britanske obveščevalne službe Secret Intelligence Service (SIS),⁴⁰⁶ po ameriški osvoboditvi Dachaua pa naj bi vzpostavil stike s protiobveščevalno službo ameriške vojske – Counter Intelligence Corps (CIC). Američanom naj bi dostavljal poročila vojaškega, političnega in gospodarskega značaja, ti pa naj bi mu pomagali, da je lahko ostal vodja GOC tudi takrat, ko so ga hoteli izpodrinuti nekateri četniški oficirji. Očitno je imel

ves čas dobre zveze z ameriškimi okupacijskimi oblastmi, saj je vse do leta 1950 uradno delal kot kartograf za glavni štab United States Air Force v Avstriji. Kmalu potem, ko so leta 1949 po informbirojevskem sporu zahodne države spremenile odnos do Jugoslavije, zavezniške oblasti v Avstriji pa prepovedale Matjaževo gibanje, pa je Glušič odšel v ZDA, kjer je živel do smrti. Od leta 1950 je bil zaposlen v različnih oddelkih ameriške vojske, nazadnje »s činom brigadnega generala.«⁴⁰⁷

Drugi je bil Ivan Drčar (1912–1982), pred drugo svetovno vojno aktivni kapetan jugoslovanske vojske, oficir kraljeve garde. Leta 1942 je bil interniran v Gonars, po vrnitvi se je vključil v slovensko domobranstvo in v začetku leta 1945 po aretaciji Ernesta Peterlina⁴⁰⁸ postal načelnik štaba slovenskega domobranstva. Ob koncu

⁴⁰⁶ **Secret Intelligence Service (SIS)**, marsikomu bolj poznan kot MI6 (Military Intelligence, Section 6), je britanska tajna obveščevalna služba, ki v tujini zbira obveščevalne podatke za britansko vlado in izvaja tajne operacije. Njene dejavnosti so določene z zakonom iz leta 1994 (»Intelligence Service Act 1994«). Ustanovljena je bila leta 1909 kot »Foreign Section of the Secret Service Bureau«, potem pa je delovala pod različnimi nazivi in kraticami. Med prvo svetovno vojno je tesno sodelovala z vojaškimi obveščevalnimi organizacijami v okviru vojnega ministrstva, po njej pa je bila podrejena zunanjemu ministrstvu. V poznih tridesetih letih 20. stoletja se je zanjo uveljavil skrajšan naziv MI6, ki je postal skoraj sinonim za SIS. Naziv MI6 je bil v rabi še vso drugo svetovno vojno, v krogih izven te službe, še posebej med novinarji in pisatelji, pa je ostal popularen še veliko pozneje, četudi že zdavnaj ni bil več v uradni rabi. (Dostopno na: Home page – SIS /MI6/, <https://www.sis.gov.uk/>, 29. 9. 2014.)

⁴⁰⁷ Sirc, Med Hitlerjem in Titom, str. 274–275; Čoh, »Za svobodo, kralja in domovino«, str. 23; Čoh, Ilegalna skupina Ferdinanda Serneca, str. 531; Mateja Čoh: Dosje Andreja Glušiča. Studia Historica Slovenica, 2011, št. 2/3, str. 501–524; Čoh, Povojno odporništvo.

⁴⁰⁸ **Ernest Peterlin** (1903–1946), rojen v Ljubljani, leta 1928 končal višjo vojaško akademijo v Beogradu in sčasoma postal generalštabni podpolkovnik jugoslovanske kraljeve vojske. Od marca do septembra 1942 je bil interniran v italijanskem taborišču Gonars, a je bil izpuščen, ker naj bi pristal na sodelovanje v MVAC. Postal je organizator belogardistične ljubljanske straže, obenem pa je v letih 1942–1943 po navodilih Vladimirja Vauhnikarja delal tudi za britanski SIS. Leta 1943 je postal podpolkovnik domobranske vojske, a naj bi na skrivaj pomagal zahodnim zaveznikom s posredovanjem podatkov o nemških enotah in njihovih premikih, s sabotiranjem nemških akcij ipd. Januarja 1945 so ga Nemci osumili delovanja v korist nasprotnikov, ga zaprli in poslali v Dachau. V začetku junija 1945 je bil hkrati s skupino drugih domobrancev vrnjen v Jugoslavijo. Od 9. junija do decembra 1945 je bil zaprt v Ljubljani, ob koncu leta pa je bil na t. i. božičnem procesu (19.–23. 12. 1945) obtožen, da je bil kot komandant Slovenske legije, organizator t. i. božičnih racij leta 1942 in organizator domobranstva skrivaj ubojev, obsodb na smrt, mučenj in odvažanj slovenskega prebivalstva v koncentracijska taborišča. Obsojen je bil na smrtno kazen. (Sirc, Med Hitlerjem in Titom, str. 95; glej tudi: Vodušek Starič, Dosje Mačkovešek, str. 58, 79, 168.)

vojne je emigriral na Koroško in se nastanil v taborišču Spittal. Sodeloval je pri delu GOC-a na območju Celovca. Andrej Glušič ga je imenoval za komandanta slovenske vojske na avstrijskem Koroškem in Štajerskem. Njegova glavna naloga je bila, da v pretežno četniškem taborišču Waidmannsdorf B, kjer je živelo največ slovenskih beguncev, organizira obveščevalno delo. Do leta 1947 je zbiral ilegalne grupe, ki so v Sloveniji izvajale diverzantske akcije, v domovino pa je pošiljal tudi kurirje, ki so vzpostavljali stike z nasprotniki komunistične oblasti. Po sojenju »Nagodetovi skupini« je njegovo delo prevzel France Grum.⁴⁰⁹ Drčar je umrl v ZDA.⁴¹⁰

Kako pa so na delovanje jugoslovanskih emigrantov gledale zavezniške oblasti?

Francija, Velika Britanija in ZDA so imele dokaj različne poglede na politično in vojaško delovanje jugoslovanskih emigrantskih skupin v begunskih taboriščih. Prva je v svoje okupacijske cone sprejela le malo jugoslovanskih emigrantov, zato zanjo to vprašanje ni bilo bistvenega pomena. Drugi dve sta kljub uradni prepovedi dopuščali njihovo delovanje, še posebej ZDA, ki so jim moralno, materialno in finančno pomagale. Posebej zaželeno so bile ameriške dovolilnice za prosto gibanje po vseh okupacijskih conah v Avstriji, Italiji in Nemčiji, ki so jih dobili predvsem člani vojaške misije v Rimu in člani NKKJ-a v Salzburgu. Vendar pa Američani niso imeli enakega odnosa do vseh emigrantov. Ustaše, nekdanje pripadnike SS in gestapa so preganjali, naklonjeni pa so bili četniški (integralni) liniji jugoslovanske emigracije. K podpori slednjim naj bi pripomogli Konstantin Fotič,⁴¹¹ dolgoletni jugoslovanski

⁴⁰⁹ **France (ali Franc) Grum**, doma iz Slap pri Ljubljani. Med drugo svetovno vojno je bil domobranski kapetan in vodja njihovega obveščevalnega centra v Velikih Laščah. Navodila za delo naj bi dobival od dr. Mihe Kreka, ki ga je Grum večkrat obiskal med njegovim bivanjem v Rimu. Po vojni je pobegnil v Avstrijo in vodil obveščevalni center v Spittalu ter organiziral tajno delovanje slovenskih emigrantov v tamkajšnjem taborišču. Junija 1946 je skušal organizirati obveščevalni center tudi v Ljubljani, a mu je UDV to preprečila, uspešnejši pa je bil v drugih predelih Slovenije. Po Nagodetovem procesu je prevzel organiziranje emigrantskih kurirjev za Slovenijo, ki ga je dotlej vodil Ivan Drčar. Okrog novega leta 1950, potem ko je bilo Matjaževu gibanje prepovedano, je Grum, prav tako kot že pred njim Glušič, emigriral v ZDA, kjer je po končanem študiju postal direktor Kodakovega raziskovalnega centra, napisal pa je tudi več del o slovenski revoluciji. Umrl je v avtomobilski nesreči blizu Rochesterja na božični večer leta 1987. (Čoh, »Za svobodo, kralja in domovino«, str. 31, 68, 72, 74; Pavle Borštnik: Pozabljena zgodba slovenske nacionalne ilegale. Ljubljana 1998 /odslej: Borštnik, Pozabljena zgodba/, str. 44; Dušan S. Lajovic: Med svobodo in rdečo zvezdo. Ljubljana 2003, str. 82; Sirc, Med Hitlerjem in Titom, str. 270–271.)

⁴¹⁰ Sirc, Med Hitlerjem in Titom, str. 274; Čoh, »Za svobodo, kralja in domovino«, str. 70–71.

⁴¹¹ **Konstantin Fotič** (1891–1959), srbski politik in diplomat, rojen v Šabcu (Srbija), veleposlanik jugoslovanske kraljeve vlade v ZDA v obdobju 1935–1944, po podpisu sporazuma Tito-Šubašić je dal odpoved in potem prejel pomoč ameriške vlade. Boris Furlan in Franc Snaj, ki sta med vojno nekaj časa delovala tudi v ZDA, s Fotičem kot predstavnikom »velikosrbske politike« nista bila pripravljena sodelovati (glej zapisnik glavne razprave). Po vojni je Fotič ostal v tujini, kjer je objavil več del, med njimi med njimi *Future of small nations* (Toronto 1944), *The political situation of Yugoslavia today* (Washington 1945), *The war we lost: Yugoslavia's tragedy and the failure of the West* (New York 1945; delo je v srbskem prevodu izšlo v Beogradu leta 1995). Leta 1947 je postal vodja Srbskega nacionalnega komiteja, ustanovljenega na pobudo vsesrbskega kongresa istega leta v Chicagu, ki ga je organizirala Srbska narodna odbrana z namenom, da poenoti delovanje srbskih emigrantov v ZDA. V domovini je bil na t. i. beograjskem procesu (proti Draži Mihailoviću in ostalim), ki je potekal od 10. 6. do 15. 7. 1945, v odsotnosti obsojen zaradi kolaboracije in izdaje. Arhivsko gradivo Konstantina Fotiča (uradna in zasebna korespondenca, govori, rokopisi, dnevniki, fotografije itd.) se hrani v okviru arhiva Hooverjeve ustanove pri univerzi Stanford – Hoover Institution Archives, Stanford University. (Dostopno na: Konstantin Fotič papers, 1927–1972, <http://www.worldcat.org/title/konstantin-fotic-papers-1927-1972/oclc/754869773>, 3. 10. 2014; Inventory of the Konstantin Fotic Papers, http://www.oac.cdlib.org/findaid/ark:/13030/kt5z09r796/entire_text/, 3.

veleposlanik v ZDA, med vojno sestreljeni ameriški piloti, ki so nekaj časa živeli med četniki, ameriški vojni ujetniki, ki so se v nemških taboriščih spoprijateljili z jugoslovanskimi ujetniki, in jugoslovanski izseljenci v ZDA. Britanci pa so bili veliko manj naklonjeni podtalnemu delovanju jugoslovanske emigracije. Različna stališča zahodnih držav do jugoslovanskih emigrantskih skupin naj bi po mnenju jugoslovanske UDV izhajala tudi iz porajajočih se nasprotij znotraj zahodnega bloka, saj naj bi gospodarsko močnejše ZDA želele dobiti prevlado nad drugimi člani. Tako med Američani kot med Britanci pa so se našli posamezniki, ki se niso držali uradnih stališč in so delovanje jugoslovanskih emigrantov podpirali bolj, kot je bilo zaželeno. Razlike tudi niso veljale za tajne službe, saj so se tako ameriške kot britanske zanimale za obveščevalno delo emigrantskih skupin. Na avstrijskem območju sta se z njimi največ ukvarjala Američan George Milovanović, vodja CIC,⁴¹² in Britanec, major Tom Dickson, šef FSS.⁴¹³ Za Američane in Britance so bile informacije o stanju v Jugoslaviji, ki so jih posredovali jugoslovanski emigranti, zelo dobrodošle, zato so nekatere od njih celo zaposlili. Tudi v takih primerih pa je bila ameriška naklonjenost večja od britanske: če so Britanci katerega od emigrantov ujeli pri nedovoljenih dejavnostih (ilegalen prehod meje, posedovanje orožja ipd.), je bil obsojen na zaporno kazen, če pa so ga zalotili Američani in so zanj posredovali emigrantski obveščevalni centri, je bil v najslabšem primeru prav hitro izpuščen iz zapora. Andrej Glušič naj bi imel pri Američanih še posebne privilegije: za potovanja naj bi mu bil na voljo džip z osebnim šoferjem, v javnosti naj bi se pogosto pojavljal v ameriški uniformi, njegov štab naj bi dobival dodatne živilske nakaznice.⁴¹⁴ Poleg tega je Glušič tudi veliko potoval po Avstriji in Italiji ter vzpostavil številne osebne stike z emigranti; po nekaterih trditvah naj bi deloval »vsaj s pristankom, če ne celo po navodilih ameriške osrednje obveščevalne službe (CIA⁴¹⁵)«. ⁴¹⁶ Jugoslovanska oblast je Američanom očitala, da emigrantom dobavljajo radijske postaje in orožje ter da usposabljaajo člane ilegalnih skupin za oborožene akcije v Jugoslaviji.⁴¹⁷ Mnenja o upravičenosti takih očitkov so različna. Mateja Čoh pravi,

10 2014; Srpska dijaspora, <http://www.srpskadijaspora.info/vest.asp?id=10539>, 3. 10. 2014; Serbian Americans, <http://www.everyculture.com/multi/Pa-Sp/Serbian-Americans.html>, 3. 10. 2014.)

⁴¹² CIC – Counter Intelligence Corps (protiobveščevalna služba ameriške vojske).

⁴¹³ Za kratico FSS je mogoče najti različne razlage, po pojasnilu Gorazda Bajca pa pomeni **Field Security Section**. To so bile enote britanske vojske (Royal Army), zadolžene za varnostno-obveščevalno in protiobveščevalno dejavnost na terenu ter za nadzor nad civilnim prebivalstvom, ki so praviloma delovale pri divizijah, včasih pa tudi pri manjših vojaških formacijah. Njihova sestava je bila zelo raznolika, še posebej v vojnem času, ko so jih sestavljali tudi novinarji, igralci, profesorji, odvetniki itd. Pripadniki teh enot so namreč morali imeti različna znanja, relativno dobro naj bi bili podkovani v kulturi, fizične spretnosti pa so bile manj poudarjene. Gorazdu Bajcu se za podatke najlepše zahvaljujeva.

⁴¹⁴ Čoh, »Za svobodo, kralja in domovino«, str. 74–76.

⁴¹⁵ **Centralna obveščevalna agencija** (angleško Central Intelligence Agency – CIA) je bila ustanovljena 26. 7. 1947, zato je verjetno mišljeno, da naj bi Glušič sodeloval tudi z njenimi predhodniki. Med vojno, 1942, je bil namreč ustanovljen Office of Strategic Services (OSS), ki je imel nalogo »zbirati in analizirati strateške informacije ter pripraviti in spraviti v akcijo specialne službe«. Ta je deloval do 20. 9. 1945, ko so bile naloge porazdeljene med zunanje in med obrambno ministrstvo. Januarja 1946 je predsednik Truman ustanovil Centralno obveščevalno skupino (Central Intelligence Group – CIG), ki je bila neposreden predhodnik CIE. (Enciklopedija druge svetovne vojne, str. 350–352; podatki o zgodovini CIE so dostopni na: Early History of the CIA, http://www.policymalmanac.org/world/archive/cia_history.shtml.)

⁴¹⁶ Borštnik, Pozabljena zgodba, str. 99. Cit. po: Čoh, »Za svobodo, kralja in domovino«, str. 50.

⁴¹⁷ Čoh, »Za svobodo, kralja in domovino«, str. 76.

*Andrej Glušič
(stoji na sredini)
z zavezniškimi oficirji*

da tega ni mogoče potrditi,⁴¹⁸ Jerca Vodušek - Starič meni, da je le malo verjetno, da bi zahodne države pripravljale proti Jugoslaviji take subverzivne dejavnosti kot naj bi jih na primer proti Albaniji (zlasti v letu 1949), neprestano poudarjanje jugoslovanskih oblasti o povezavah domačih opozicijskih politikov z zahodnimi tajnimi službami pa naj bi bilo »največkrat plod napihnjene (tudi namerno) politične propagande, ideološke nestrpnosti, ali celo neumnosti«. ⁴¹⁹ Jože Pirjevec pa navaja, da naj bi po nekaterih podatkih zahodne obveščevalne službe v prvih dveh povojnih letih poslale v Jugoslavijo kar 826 diverzantskih vohunskih skupin z več kot 6000 teroristi, v spopadih z njimi pa naj bi izgubilo življenje prav toliko jugoslovanskih državljanov. ⁴²⁰ Po njegovem mnenju naj bi »ta zakulisna gverilska vojna« hkrati tudi »krepila pomen Udbe«, ki je tako postala »zaščitnica nove oblasti, kar ji je dajalo večjo moč«. ⁴²¹ Nobenega dvoma pa naj ne bi bilo o tem, da so ameriške in britanske okupacijske oblasti vedele za dejavnost jugoslovanskih emigrantskih obveščevalnih

⁴¹⁸ Morda je hotela povedati, da za to ni našla ustreznih dokazov.

⁴¹⁹ Vodušek Starič, *Prevzem oblasti*, str. 369.

⁴²⁰ Pirjevec, *Tito in tovariši*, str. 205.

⁴²¹ Prav tam, str. 218.

centrov v Avstriji⁴²² in ilegalnih skupin v Sloveniji ter da so »tako delovanje dopuščale, če le ni bilo preveč očitno, in sicer predvsem v zameno za informacije o stanju v Jugoslaviji«. ⁴²³ Ko pa je leta 1948 prišlo do spora Jugoslavije z informbirojem in se je zunanjepolitična situacija spremenila, so tako britanske kot ameriške okupacijske oblasti kmalu prepovedale kakršno koli delovanje proti Jugoslaviji. ⁴²⁴

4. Odnosi obsojenih na Nagodetovem procesu s tujimi državljani

Očitek obtoženim na Nagodetovem procesu, da so sodelovali s predstavniki zahodnih obveščevalnih služb, diplomatskih predstavništev in različnih organizacij, je bil eden od odločilnih (če ne sploh najpomembnejši) za njihovo obsodbo. Tožilec si je namreč prizadeval pokazati, da obtoženci niso delovali kot v demokratičnih državah običajna opozicija, ampak kot »agenti«, »špijoni«, »plačanci« (za svoje delo naj bi bili tudi materialno nagrajeni) Zahoda. ⁴²⁵ Zaradi tega je njihovim odnosom s predstavniki zahodnih držav posvečena posebna pozornost.

In s kom so sodelovali?

Nekateri od obsojenih so imeli družabne in druge stike s tujimi diplomati in predstavniki različnih tujih organizacij že pred 2. svetovno vojno. Na procesu je bil posebej izpostavljen odnos Borisa Furlana z Britancem Alecom C. Lawrensonom, ⁴²⁶ katerega dejavnost še do danes ni povsem pojasnjena, ⁴²⁷ nedvomno pa je bil član različnih britanskih obveščevalnih služb. ⁴²⁸ Lawrenson je prišel v Ljubljano leta 1938. V javnosti je deloval kot lektor angleškega jezika na ljubljanski univerzi. Od

⁴²² Na Salzburškem so ti centri delovali z vednostjo ameriških okupacijskih oblasti, na Štajerskem in Koroškem pa britanskih okupacijskih oblasti. (Čoh, »Za svobodo, kralja in domovino«, str. 6.)

⁴²³ Čoh, »Za svobodo, kralja in domovino«, str. 267.

⁴²⁴ Prav tam, str. 6.

⁴²⁵ Več o tem: Gorazd Bajc: »Plačanci – agenti /špijoni zahoda/. Primer retorike povojnih jugoslovanskih oblasti glede pomena in vloge TIGR-a in ocene britanskih obveščevalnih služb. V: Acta Histriae, 2007, št. 1, str. 261–271 (odslej Bajc, Plačanci – agenti).

⁴²⁶ Nekateri izpisujejo njegovo ime kot Alexander, priimek pa Lawrenceson. (Bajc, Iz nevidnega na plan, str. 41.)

⁴²⁷ O Lawrensonu ni na voljo veliko podatkov, saj so bili po izjavi Gorazda Bajca avtoricama iz junija 2014 dokumenti v britanskem državnem arhivu, ki so povezani z njim, še pred kratkim nedostopni. Glej tudi William James Milliar Mackenzie, The Secret History of SOE: The Special Operations Executive 1940–1945. London 2000, str. 28.

⁴²⁸ Znano je, da je bil član oktobra 1939 ustanovljene britanske agencije za posebne operacije – t. i. sekcije »D«, ki je spadala pod tajno britansko obveščevalno službo SIS in je imela nalogo ugotavljati možnosti najrazličnejših napadov (ne le vojaških) na potencialne sovražnike, predvsem v Nemčiji. Julija 1940 se je sekcija »D« združila s propagandnim oddelkom zunanjega ministrstva in oddelkom vojnega ministrstva za raziskovanje novih tehnik vojskovanja v novo organizacijo – Upravo za posebne operacije (Special Operations Executive – SOE). Ta je delovala povsod tam, kjer je bilo mogoče škodovati t. i. silam osi (Nemčiji, Italiji, Japonski in njihovim zaveznicam) – podpirala je odporiška gibanja, pripravljala sabotažne akcije in podobne skrivne dejavnosti, sodelovala pa je tudi s tajnimi službami zaveznških držav. (Bajc, Iz nevidnega na plan, str. 23–33, 41; Enciklopedija druge svetovne vojne str. 399–401.) Po začetku vojne na jugoslovanskih tleh so Nemci Lawrensona ujeli, ga internirali do konca vojne, po vrnitvi iz nemškega ujetništva v letu 1945 pa je napisal poročilo o svojem delovanju, ki pa je še vedno nedostopno javnosti. Po poznanih podatkih je le Elisabeth Barker (več o njej v poznejši opombi) uspelo napisati povzetek, ki ga je po Dušanu Bibru posredovala Tonetu Ferencu. (Tone Ferenc: Akcije organizacije TIGR v Avstriji in Italiji spomladi 1940. Ljubljana 1977 /odslej Ferenc, Akcije/, str. 89; del tega povzetka je objavljen na str. 90. Glej tudi Vodušek Starič, Boris Furlan, predvsem str. 161–164.)

leta 1940 je bil tudi uslužbenec britanskega konzulata v Zagrebu, ko pa je jugoslovanska vlada tik pred začetkom vojne pristala na ustanovitev britanskega konzulata tudi v Ljubljani, je deloval v njem; to ni bilo nenavadno, saj naj bi Britanci člane službe, ki ji je pripadal Lawrenson, večkrat uradno zaposlili na svojih diplomatskih predstavništvih, da bi s tem prikriili njihovo tajno delovanje.⁴²⁹ V Ljubljani je imel stike predvsem z levo usmerjenimi liberalci, ki so imeli tesne povezave s slovensko manjšino na Koroškem in v Istri.⁴³⁰ To so bili poleg Borisa Furlana tudi Ivan Rudolf,⁴³¹ Milko Brezigar,⁴³² Julij Felaher,⁴³³ Lavo Čermelj⁴³⁴ in drugi. Z njih-

⁴²⁹ Vodušek Starič, Boris Furlan, str. 161.

⁴³⁰ Po mnenju Gorazda Bajca naj bi voditelji slovenske primorske ilegale ob koncu tridesetih let in med drugo svetovno vojno sodelovali s tujimi obveščevalnimi službami (britanskimi, amerškimi, francoskimi), a le zato, da bi dosegli ugodno razmejitev z Italijo, in ne zaradi materialnih koristi. (Bajc, Plačanci, agenti, predvsem str. 269–271. Glej tudi Dušan Biber, Dr. Ivan Marija Čok kot uslužbenec OSS. V: Prispevki za novejšo zgodovino, 2000, št. 1, str. 231–238.)

⁴³¹ **Ivan Rudolf** (1898–1962), profesor, časnikar, politični delavec, rojen na Vrabčah, obiskoval gimnazijo v Idriji, maja 1915 pa je bil zaradi protiavtstrijskih izjav zaprt (v Ljubljani in taborišču Mittergrabe v Spodnji Avstriji). Leta 1916 je bil poslan na rusko fronto, po vrnitvi pa se je pridružil Maistrovim borcem za severno mejo. Po vojni je maturiral, nato pa študiral na visoki trgovski šoli na Dunaju in v Frankfurtu, kjer je diplomiral. Zaposlil se je v Gorici kot bančni uslužbenec, zaradi fašističnega nasilja pa se je preselil v Ljubljano, kjer je poučeval na trgovski šoli in se ukvarjal s časnikarstvom. Bil je član ilegalne organizacije TIGR (Trst, Gorica, Istra, Reka). V sodelovanju z britansko obveščevalno službo je organiziral sabotažne akcije na avstrijskem Koroškem. Pomladi 1941 je pobegnil v Palestino in Kairo. Po Afriki je zbiral primorske rojake, ki so se kot italijanski vojaki znašli v britanskih ujetniških taboriščih, da bi jih vključil v jugoslovansko vojsko v emigraciji. S SIS in SOE je sodeloval pri zbiranju t. i. primorskih padalcev, ki so jih Britanci najprej izurili, nato pa v okviru misij poslali na območje zasedene Jugoslavije. Deloval je tudi v Jugoslovanskem odboru iz Italije, ki mu je predsedoval dr. Ivan Marija Čok. V Trst se je Rudolf lahko vrnil šele maja 1946, kjer je ostal do smrti. Delal je na radiu, poučeval na srednjih šolah in politično deloval v Slovenski demokratski zvezi, prvi slovenski nekomunistični stranki na Goriškem in Tržaškem. (Primorski SBL, snopič 13. Gorica 1987, str. 230–231; Bajc, Iz nevidnega na plan, str. 43.)

⁴³² **Dr. Milko Brezigar** (1886–1958), pravnik, gospodarski teoretik in politik, rojen v Doberdobju (današnja Italija), pravo in državnoznanstvena vede je študiral v Gradcu in na Dunaju, kjer je 1910 promoviral, potem pa še ekonomijo v Berlinu. Prispevke je objavljal v slovenskih in nemških listih, leta 1914 je postal urednik gospodarske rubrike dunajskega lista Reichspost. Bil je liberalno usmerjen in se je zavzemal za združitev južnih Slovanov v samostojni državi. Leta 1919 je bil član delegacije Kraljevine SHS na pariški mirovni konferenci, v letih 1920–1921 pa urednik časnika Jutro. Bil je eden vodilnih gospodarskih strokovnjakov Jugoslovanske demokratske in Jugoslovanske nacionalne stranke ter voditelj tajne narodnoobrambne organizacije, ki je tesno sodelovala s SOE. Med vojno je bil v stikih z jugoslovansko emigrantsko vlado. Po kapitulaciji Italije se je kot odločen nasprotnik NOG umaknil v Rim, po končani vojni pa v Avstrijo. (Primorski SBL, snopič 3. Gorica 1976, str. 138; Bajc, Iz nevidnega na plan, str. 43.)

⁴³³ **Dr. Julij Felaher** (1895–1969), pravnik, narodnoobrambni delavec in publicist, rojen v Melvičah (Avstrija), študiral pravo, najprej na Dunaju, nato v Zagrebu. Leta 1922 je promoviral, opravil sodno prakso in od leta 1925 služboval na sodišču in državnem pravdnistvu v Ljubljani. Deloval je v mnogih narodnoobrambni organizacijah, od 1928 pa do svoje smrti je bil predsednik Kluba koroških Slovencev. Pred okupacijo Jugoslavije je sodeloval s SOE, zlasti v protinacistični propagandi. Med drugo svetovno vojno je podpiral OF, po njej pa je bil sodelavec oddelka za meje pri Inštitutu za narodnostna vprašanja. (Dostopno na: Koroški biografski leksikon. Koroška osrednja knjižnica dr. Franca Sušnika – Felaher Julij, http://www.rav.sik.si/e_knjiznica/biografki_leksikon/seznam/f/felaher_julij/, 14. 11. 2014; glej tudi Bajc, Iz nevidnega na plan, str. 43, 52.)

⁴³⁴ **Dr. Lavo Čermelj** (1889–1980), fizik, avtor vrste publikacij o položaju slovenske manjšine pod Italijo, narodnoobrambni organizator, rojen v Trstu, najprej študiral pravo v Pragi, nato matematiko in fiziko na Dunaju (1914 doktoriral iz fizike). Po opravljenem profesorskem izpitu je poučeval na različnih trgovskih in obrtnih šolah v Trstu. Z italijanskimi oblastmi je imel ves čas težave in leta 1929 je prebegnil v Jugoslavijo. Zaposlil se je v Manjšinskem inštitutu in se posvetil predvsem tematici zatiranja Slovencev v Julijski krajini, o čemer je obveščal tudi tuje časnikarje in izvedence. Leta 1936 je npr. v angleščini objavil delo *Life-and- death struggle of a national minority (The Jugoslavs in Italy)*. Bil je član Zveze jugoslovanskih emigrantov iz Julijske krajine, ki jo je vodil dr. Ivan Marija Čok. Po okupaciji Slovenije v aprilu 1941 so ga

vo pomočjo je organiziral sabotažne akcije v Avstriji in Italiji. Obvestila je dobival tudi od Alojzija Kuharja.⁴³⁵ Sodelovanje Lawrensona s Slovenci naj bi bilo izjemno uspešno,⁴³⁶ Furlan pa naj bi bil »popolnoma neprecenljiv in tesen podpornik vsega podtalnega dela«,⁴³⁷ čeprav je v zaslišanih predstavnikom UDV zanikal, da bi o vsem tem vedel kaj konkretnega.⁴³⁸

Lawrenson se je družil še s prostozidarskimi krogi, z intelektualci, ki so se zbirali okrog revije *Sodobnost*, stike naj bi imel tudi s Črtomirjem Nagodetom. Ko se je Jugoslaviji vedno bolj približevala vojna z Nemčijo, je v sodelovanju z drugimi britanskimi diplomati organiziral evakuacijo Furlana, Čoka,⁴³⁹ Rudolfa in drugih v tujino.⁴⁴⁰

Stike s tujimi državljani so imeli poleg Furlana tudi drugi obojenci na Nagodetovem procesu, ki so zahajali v tiste intelektualne kroge, društva in klube, kjer so

---

Italijani zaprli, ga na 2. tržaškem procesu obsodili na smrt, nato pa pomilostili in obsodili na dosmrtno ječo. Ko je bil januarja 1944 po posredovanju mednarodnega RK izpuščen, se je pridružil partizanom. Po vojni je sodeloval kot strokovni izvedenec na konferenci zunanjih ministrov v Londonu (1945) in na mirovni konferenci v Parizu (1946). Leta 1947 se je zaposlil na Inštitutu za narodnostna vprašanja, a je bil leta 1959 predčasno prisilno upokojen. Komunistična oblast mu namreč ni nikoli povsem zaupala, saj je sumila, da je bil vedno prikrit anglofil. (Bajc, *Iz nevidnega na plan*, str. 43–44; Primorski SBL, snopič 3. Gorica 1976, str. 225–229.)

⁴³⁵ **Dr. Alojzij (Alojz) Kuhar** (1895–1958), duhovnik, časnikar in politik (eden od bratov pisatelja Lovra Kuharja - Prežihovega Voranca), rojen v Kotljah, je leta 1918 končal bogoslovje v Celovcu, pozneje pa je v Parizu diplomiral iz diplomatskih ved in 1926. še iz prava. Med bivanjem v Parizu je bil socialni referent za izseljence na jugoslovanskem poslanstvu in dopisnik časnika *Slovenec*. Po vrnitvi v Jugoslavijo je bil 10 let zunanjepolitični urednik *Slovenca* in radijski komentator za zunanjo politiko. Pred napadom na Jugoslavijo v letu 1941 je odšel najprej v New York, nato v London, kjer je bil član informativnega urada jugoslovanske emigrantske vlade in njen poslanik pri poljski emigrantski vladi. Od jeseni 1941 je bil redni sodelavec londonskega radia. Septembra 1944 so bili zelo odmevni njegovi pozivi slovenskim domobrancem, naj se priključijo partizanom. Po končani vojni je ostal v Veliki Britaniji, kot duhovnik skrbel za izseljence, hkrati pa je tudi doktoriral iz zgodovine na univerzi v Cambridgeju. Leta 1950 je odšel v New York, kjer je bil vodja tiskovnega urada za Jugoslavijo pri Narodnem svetu za svobodno Evropo. (ES 6, str. 64.)

⁴³⁶ Ferenc, *Akcije*, str. 90 in TNA HS 8/957, Brief Résumé of S.O.2 Organisation's activities in the Balkan and the Middle East, 6. 10. 1940. Podatek je avtoricama junija 2014 posredoval Gorazd Bajc, za kar se mu najlepše zahvaljujeva.

⁴³⁷ Iz povzetka Lawrensonovega poročila. (Ferenc, *Akcije*, str. 90.)

⁴³⁸ Na primer SI AS 1931, t. e. 577, Furlan,  t. 9930–9932.

⁴³⁹ **Dr. Ivan Marija  ok** (1886–1948), rojen v Lonjerju (italijansko Longera) pri Trstu, študiral pravo na Dunaju in v Pragi, po doktoratu pa deloval kot odvetnik in politik v Trstu. Leta 1928 je emigriral v Jugoslavijo in postal predsednik Zveze jugoslovanskih emigrantov iz Julijske krajine. Sprva je bil v tesnih stikih z jugoslovanskimi vojaškimi in političnimi oblastmi, v drugi polovici tridesetih let pa so mu odtegnile podporo in ga poleti 1940 za nekaj časa celo konfirirale. Imel pa je dobre povezave z britanskimi obve evalnimi službami, ki so njemu in Rudolfu 5. 3. 1941 pred napadom na Jugoslavijo omogočile pobeg iz dr zave, sprva v Palestino, nato v Egipt in od tam v ZDA, kjer si je kot predsednik Jugoslovanskega odbora iz Italije prizadeval za priključitev Primorske k Jugoslaviji. Leta 1943 je  el spet v Egipt in potem v London, kjer se je zavzemal za sporazum med Titom in Suba icem ter pri zahodnih zaveznikih interveniral za izpustitev italijanskih vojakov slovenske in hrvaške narodnosti iz ujetniških taborišč. Po vojni je živel v Trstu, a se ni mogel nikjer uveljaviti, ker mu ni nihče zaupal. Partizanska oblast ga je imela za zahodnega agenta, nasprotniki komunističnega režima pa so bili nezaupljivi, ker je kljub vsemu podpiral drugo Jugoslavijo (na Nagodetovem procesu je bil razglašen za angleškega vohuna). Zato se je zagrenjen in razočaran umaknil k hčerki v ZDA, kjer je kmalu umrl. (Bajc, *Iz nevidnega na plan*, str. 37; Primorski SBL, snopič 3. Gorica 1976, str. 245–246.)

⁴⁴⁰ Bajc, *Iz nevidnega na plan*, str. 24–25, 41–45; Vodušek Starič, *Slovenski  pioni in SOE*, predvsem str. 132–134; Ferenc, *Akcije*, str. 89–90.

se gibali tudi tujci.⁴⁴¹ Med drugo svetovno vojno pa sta se vsekakor veliko družila s tujimi politikami in predstavniki najrazličnejših organizacij Boris Furlan in Franc Snoj, ki sta sodelovala v jugoslovanskih emigrantskih vladah in sta živela predvsem v Veliki Britaniji in ZDA.⁴⁴²

Posebna pozornost na procesu je bila posvečena stikom nekaterih obtožencev z britanskimi diplomati v času po drugi svetovni vojni. Jugoslavija, ki se je v tistem času znašla na vzhodni strani t. i. železne zaves, poleg tega pa je bila prizadeta še zaradi zanjo neugodnega poteka reševanja mejnih vprašanj, je budno spremljala delovanje britanskih državljanov na svojih tleh. Tudi Velika Britanija je kazala precej zanimanja za Jugoslavijo, ne le zaradi tradicionalnega britanskega interesa za širše področje Sredozemlja, ampak še posebej zaradi prizadevanj, da bi omejila vpliv Sovjetske zveze v Evropi. To dokazuje tudi precejšnje število britanskih predstavništev v takratni Jugoslaviji. Poleg veleposlaništva v Beogradu so na primer v letu 1947 delovali še konzulati v štirih mestih: Ljubljani, Zagrebu, Sarajevu in Skopju.⁴⁴³

Britanski konzulat v Ljubljani je bil odprt avgusta 1945.⁴⁴⁴ Prva dva konzula sta osebno poznala nekatere člane t. i. Nagodetove skupine, njihovo druženje pa je bilo na procesu prikazano kot vohunska dejavnost. To sta bila Frank Christopher Waddams,⁴⁴⁵ ki je ostal v Ljubljani do konca oktobra 1945, in Leonard Arthur Scopes,⁴⁴⁶ ki je svoje delo opravljal do 10. junija 1947. Nekaj časa ga je nadomeščal Teodor H. Kay, ki je bil sicer konzularni uradnik v Zagrebu, 28. julija 1947 pa je prišel v Ljubljano novi konzul, William Hilary King. Na tem mestu je ostal do 3. februarja 1948, ko je postal konzul v Sarajevu. Nasledil ga je Stanley Giuseppe Leonard, ki je opravljal svojo službo do ukinitve ljubljanskega konzulata v septembru 1948.⁴⁴⁷

⁴⁴¹ Med drugimi tudi Nagode, Angela Vode in Pavla Hočevar, Elizabeta in Zoran Hribar, politik Franc Snoj in še kdo. Glej poglavje Obtoženi in obsojeni.

⁴⁴² Glej življenjepise obsojenih, zapisnik javne razprave, dokazno gradivo tožilstva in zaslišanja, ki so v okviru objavljenega gradiva.

⁴⁴³ Glej tudi Katarina Spahnjak: Konzularna predstavništva Velike Britanije u Hrvatskoj 1945–1948. V: Časopis za suvremenu povijest 2006 (odslej Spahnjak, Konzularna predstavništva), št. 1, str. 41–47.

⁴⁴⁴ Pred tem je delovalo britansko predstavništvo v Ljubljani le zelo kratek čas pred drugo svetovno vojno, sicer pa je bil za območje jugoslovanske Slovenije pristojen konzulat v Zagrebu.

⁴⁴⁵ **Frank Christopher Waddams** (1914– ?), major britanske vojske, agent SOE (pod šifro HS 9/1542/4), je bil konzul v Ljubljani od 27. julija 1945 do novembra 1945, potem pa je odpotoval v Anglijo. (Podatki Gorazda Bajca; The most secret list of SOE agents: W, compiled by Eliah Meyer. Dostopno na: THE MOST SECRET LIST OF SOE AGENTS: W | Eliah Meyer – Academia.edu, http://www.academia.edu/2327708/THE_MOST_SECRET_LIST_OF_SOE_AGENTS_W, 1. 9. 2014 /odslej: The most secret list of SOE agents/.) Kakor lahko preberemo na spletni strani TNA, je bilo gradivo, ki se nanaša nanj in izvira iz let 1939–1946, javno dostopno šele 13. 10. 2014. Glej Frank Christopher WADDAMS – born 22. 11. 1914 | The National Archives, <http://discovery.nationalarchives.gov.uk/details/r/C9121918?descriptiontype=Full&ref=HS+9/1542/4,20.11.2014>.

⁴⁴⁶ **Leonard Arthur Scopes**, britanski diplomat, rojen 10. 3. 1912 v Angliji. Pred drugo svetovno vojno je bil britanski konzularni uslužbenec v Antwerpnu, Saigonu, Mozambiku. V Ljubljano je prišel za konzula 31. 10. 1945, pred tem pa je bil konzul v Skopju. Pri konzularnih poslih mu je v Ljubljani pomagal Arthur E. Crew. Občasno (od julija do septembra 1946 in deloma v juniju ter julija 1947) ga je nadomeščal vicekonzul Teodor H. Kay, ki je bil sicer konzularni uradnik v Zagrebu. Scopes je Ljubljano zapustil 10. 6. 1947. Potem je služboval med drugim tudi v Nepalju in Paragvaju. (Nekaj podatkov je povzetih po Sirc, Med Hitlerjem in Titom, str. 228, in Vodušek Starič, Boris Furlan, str. 173, druge informacije pa je posredoval Gorazd Bajc, za kar se mu najlepše zahvaljujema.)

⁴⁴⁷ Mateja Jeraj - Jelka Melik: Poročila britanskih predstavništev o Jugoslaviji in Slovencih v prvih letih po drugi svetovni vojni. V: Arhivi 2011, št. 2 (odslej Jeraj - Melik, Poročila britanskih predstavništev), str. 410.

O opažanjih v državah, v katerih so službovali, so britanski diplomati v tistem času pisali najrazličnejša poročila (mesečna, letna, priložnostna ipd.) – konzuli so poročali veleposlaniku v Beograd, ta pa zunanjemu ministrstvu v London. Prvi so večinoma pisali bolj subjektivno obarvana poročila, ki seznanijo bralca predvsem s tekočimi dogodki in kratkoročnimi problemi ožjega okolja. Veleposlaniki pa so morali ob oblikovanju svojih stališč upoštevati dolgoročne britanske interese, ki so zahtevali tudi sklepanje kompromisov z obstoječimi oblastmi. Razmere so presojali z vseh zornih kotov (tako z vidika oblastnikov kot njihovih nasprotnikov), zato so njihova opažanja navadno bolj pragmatična. Za konzula Scopesa, znanca in prijatelja Borisa Furlana in Ljuba Sirca, je značilno, da je odkrito izražal nasprotovanje do jugoslovanskih oblasti in je po mnenju veleposlanika Stevenson⁴⁴⁸ včasih prikazoval kar preveč črno sliko. Na njegov opis dogodkov naj bi vplivalo tudi dejstvo, da zanj življenje v majhni Ljubljani najbrž ni bilo prijetno, kar naj bi tudi pripomoglo k temu, da je v vsaki žrtvi sistema videl nedolžno osebo, ki si zasluži vse sočutje in naklonjenost.⁴⁴⁹ Razlika med konzulovim in veleposlanikovim načinom razmišljanja je razvidna že iz njune korespondence po t. i. božičnem procesu v Ljubljani. Že raba besed je različna. Medtem ko Stevenson za obsojene uporabi besedo kolaboracionisti (»collaborationist«), govori Scopes o vplivnih političnih nasprotnikih režima. Scopes prosi Stevenson, če bi morda lahko »na višjih mestih« (»in high places«) namignil (»to drop a hint«), da proces ni potekal v skladu z demokratičnimi in civilizacijskimi vrednotami, kar bi morda lahko pripomoglo k omilitvi krutih kazni. Pismo zaključuje z besedami: »Upam, da ne boste mislili, da sem v teh zadevah preveč sentimentalen, težko je namreč ohraniti vlogo pasivnega opazovalca v državi, kjer mora človek neprestano nositi oklep neobčutljivosti, da bi ohranil razum, in se na bridkost posameznikov ozirati kot na predmet uradne depeše, ne pa človeškega sočutja.« Stevenson pa v pismu tedanjemu zunanjemu ministru Ernestu Bevinu napiše, da na »višjih mestih« ni ničesar »namignil«, saj bi bilo to mogoče razumeti ne le kot vtikanje v določen sodni postopek, ampak tudi kot poseganje v notranje zadeve neke druge države. To pa nikakor ne pomeni, da se je veleposlanik strinjal s potekom procesa in obsodbami. Niti malo ni namreč dvomil o tem, da proces odraža odločenost jugoslovanske partije, da izkoristi vsak kolikor toliko primeren razlog, ki ji »pride pod roko« (»that may come to hand«) za likvidacijo dejanskih in potencialnih sovražnikov in tako utrdi svojo moč v državi. Na podlagi informacij, ki jih je dobival iz Slovenije, Hrvaške, Srbije in Makedonije, je prišel do prepričanja, da po celi državi poteka premišljena kampanja za odstranitev vseh izobražencev, ki ne morejo sprejeti Marxove doktrine in jim dotedanja zgodovina Sovjetske zveze ne služi za vzor, temveč kot opozorilo.⁴⁵⁰

⁴⁴⁸ Sir Ralph Clarmont Skrine Stevenson (1895–1977), ki je postal veleposlanik Velike Britanije v Beogradu že med drugo svetovno vojno, natančneje leta 1943, je ostal na tem mestu do leta 1946. Med vojno je bil s predstavniki jugoslovanske vlade najprej v Kairu, potem v Londonu. Bil je priča velikih političnih sprememb, hkrati pa tudi sooblikovalec britanske politike do Jugoslavije. (Jeraj - Melik, Poročila britanskih predstavništvev, str. 409.)

⁴⁴⁹ Jeraj - Melik, Poročila britanskih predstavništvev, str. 411.

⁴⁵⁰ TNA FO 371/59400, R 1228/58/92, Stevensonovo pismo Bevinu, 24. 1.1946, in Scopesovo pismo Stevensonu, 1. 1. 1946.

Iz Scopesovih poročil⁴⁵¹ je mogoče sklepati, da so v določeni meri nastala tudi na podlagi razgovorov z nekaterimi člani »Nagodetove skupine«, še posebej zato, ker takrat ni bilo prav veliko takih, ki so si upali družiti s tujimi diplomati.⁴⁵² Seveda pa to nikakor ne pomeni, da njihovi stiki niso imeli družabnega značaja, kakor so na procesu zatrjevali obtoženi. Britanski konzuli, ki so se znašli v majhnih mestih tujih in dostikrat povsem drugačnih držav, so se večkrat počutili osamljene in so hvaležno sprejeli družbo domačinov, ki so poznali njihov jezik, imeli podobne navade in interese. To pa jih nikakor ni oviralo, da ne bi od njih zbrali čim več vsakovrstnih informacij, saj se je to od njih tudi pričakovalo oziroma je bilo del njihove dejavnosti. Tako je tematika Scopesovih poročil večkrat precej podobna vsebini pisem, ki naj bi jih člani Nagodetove skupine pisali britanskemu konzulu.⁴⁵³ Dokaj verjetno je tudi, da je konzul Scopes na podlagi pogovorov z njimi prišel do zaključka, da nezadovoljstvo z oblastjo v Sloveniji narašča in da nemalo Slovencev meni, da britanska vlada ob nedemokratskem dogajanju v Jugoslaviji ne bi smela ostati neprizadeta in da bi morala intervenirati. Opazil je tudi, da nastaja gibanje, ki želi vse obstoječe nezadovoljstvo povezati v neko organizirano telo, ki bi vodilo skupno, usklajeno politiko. Opozoril pa je, da bo to gibanje, če se bo prehitro razkrilo, uničeno, če pa bo imelo čas za izpopolnitev, bo lahko takrat, ko bo gospodarska kriza dosegla vrhunec, odigralo odločilno vlogo. Vsekakor se je Scopesu zdelo obetavno, da se je vsaj pokazala možnost postopnega oblikovanja neke alternative sedanjemu režimu.⁴⁵⁴ Je mislil tudi na tiste, ki so se zbirali okrog Črtomirja Nagodeta?

Vsekakor je Scopes kmalu po aretacijah članov t. i. Nagodetove skupine brez besed zapustil državo, kar je marsikoga v Ljubljani neprijetno presenetilo.⁴⁵⁵ Glede na dostopno arhivsko gradivo je mogoče sklepati, da sta se Scopesov naslednik v Ljubljani in britanski veleposlanik v Beogradu odzvala šele potem, ko je bil znan končni razplet procesa. Je pa bila reakcija britanskih diplomatov zdaj nekoliko drugačna kot po božičnem procesu. Je bil razlog v tem, da je Nagodetov proces potekal več kot leto in pol pozneje ali pa v sestavi obsojenih? Kakor koli že, štiri dni po izreku sodbe, 16. avgusta 1947, je takratni veleposlanik Peake⁴⁵⁶ poročal zunanjemu

⁴⁵¹ Do leta 2008, ko sta avtorici zadnjič obiskali britanski nacionalni arhiv, so bila na voljo konzulova mesečna poročila za december 1945 (TNA, FO 371/59426), januar in februar 1946 (TNA, FO 371/59561), december 1946 (TNA FO 371/67358), marec in april 1947 (TNA FO 371/67360). Poročila konzulov so dokaj podrobno predstavljena v: Jeraj - Melik, Poročila britanskih predstavnikov, str. 410–413.

⁴⁵² TNA FO 371/67466, R 2043, Poročilo britanskega konzula Kinga veleposlaniku Peaku o »Ljubljanskem špijonskem procesu«, 27. 8. 1947, str. 3.

⁴⁵³ Glej: Pisma, ki naj bi jih napisala Angela Vode, objavljena v zapisniku glavne razprave (ob koncu četrtega dne razprave) in pismo Zorana Hribarja britanskemu konzulatu, objavljeno v poglavju Dokazno gradivo tožilstva.

⁴⁵⁴ TNA FO 371/59561, Ljubljana political report, February 1946.

⁴⁵⁵ TNA FO 371/102257, Pismo matere Ljuba Sirca britanskemu konzulatu v Zagrebu; nedatiran prepis pisma, v katerem med drugim piše, da je nenaden odhod gospoda Scopesa iz Ljubljane ob aretaciji njenega sina zelo povečal sum jugoslovanskih oblasti (glede značaja dejavnosti njenega sina), zakaj pa je v taki naglici zapustil Ljubljano, ni nikoli mogla ugotoviti.

⁴⁵⁶ **Sir Charles Brinsley Pemberton Peake** (1897–1958), britanski diplomat, med prvo svetovno služil v Kraljevem leicestershirskem regimentu, leta 1915 bil imenovan za častnika, junija 1916 odlikovan z vojaškim križem. Leta 1922 je stopil v diplomatsko službo. Najprej je služboval v Sofiji, nato pa v Tokiu, Parizu, Washingtonu in Tangerju. Leta 1939 je postal vodja informativnega oddelka na britanskem zunanjem ministrstvu in glavni svetovalec za tisk pri ministrstvu za informiranje. Leta 1941 je bil imenovan za svetovalca v Washingtonu, od 1946 do 1951 je bil veleposlanik v Jugoslaviji, potem pa do 1957 v Grčiji. Leta

ministrstvu v London, da se je po premisleku in proučitvi dokazov in pričevanj, predloženih na procesu, zaradi odsotnosti zunanje ministra in njegovega namestnika obrnil na »političnega direktorja« tega ministrstva, Srđana Prico.⁴⁵⁷ Povedal mu je, da se britanska vlada sicer nikakor ne namerava vmešavati v jugoslovanske notranje zadeve, da pa Furlanov primer presega notranjepolitične okvire. Ob branju vsega, kar je bilo na procesu povedanega, se namreč ni mogel izogniti sklepu, da so bili vsi stiki med jugoslovanskimi državljani in tujimi uradniki že sami po sebi spoznani kot izdajalski, čeprav naj bi bili Furlanovi stiki z britanskim konzulom v Ljubljani nedvomno povsem nedolžni – niti konzulu niti kateremu koli drugemu britanskemu uradniku naj ne bi Furlan nikdar dal nobenih političnih podatkov ali razkril kar koli neprimerne. Izrazil je bojazen, da bi morebitna izvršitev Furlanove smrtne obsodbe, utemeljena na stikih z britanskimi uradniki, utegnila znatno poslabšati britansko-jugoslovanske odnose; to pa bi bilo v nasprotju z željo po izboljšanju teh odnosov, ki so jo pred nekaj meseci izrazili Tito in nekateri od njegovih ministrov. Prica je obljubil, da bo veleposlanikove besede takoj sporočil Titu in povedal, da ne verjame, da bi bili Furlanovi stiki z britanskim konzulom glavna ali pomembna točka, na podlagi katere je bil obsojen. Ti dokazi so bili po njegovem mnenju le subsidiarni, do obsodbe naj bi prišlo zaradi drugih stikov in podatkov, ki jih je posredoval predstavnikom drugih sil. Ob koncu pogovora je Prica zagotovil, da jugoslovanska vlada ne namerava nobenemu britanskemu uradniku naprtiti sotorilstva v zvezi z obtožbami, ki so pripeljale do Furlanove obsodbe, Peake pa je izrazil upanje, da se bo lahko čim prej srečal z jugoslovanskim predsednikom.⁴⁵⁸

Tudi Scopesov naslednik King, ki je v Ljubljano prispel 28. julija, je pozorno spremljal potek procesa, ki se je začel dan po njegovem prihodu. Deset dni po obsodbi, 22. avgusta, je veleposlaniku Peaku napisal obširno poročilo o poteku procesa. V uvodnem pismu je zapisal, da ni poznal ne obtožencev ne svojega predhodnika, zato si je mnenje o resničnosti obtožb lahko ustvaril le na podlagi časopisnih poročil. Dobil je vtis, da je bil proces gigantski političnopropagandni trik z dvema namenoma: pokazati, da sta Velika Britanija in ZDA nespravljivi sovražnici nove Jugoslavije, in zastrašiti vsakogar, ki bi sploh še pomislil na to, da bi se družil z uradniki zahodnih držav. Opozoril pa je na nekatere razlike med posameznimi obtožbami. Ni prav dosti dvomil, da je večina obsojenih vzdrževala stike s koroško emigracijo in da so bili vsi bolj ali manj sovražno razpoloženi do vladajočega režima. Prav tako se mu je zdelo mogoče, da je prišlo do nekaterih primerov laičnega vohunjenja, da si je Nagodetova skupina prizadevala pridobiti popolno sodelovanje in podporo britanskega konzulata, da je Furlan (najbrž neodvisno od drugih) zbiral informacije za konzula po njegovem naročilu. Vendar pa naj ne bi bil podan resen

---

1956 je postal vitez velikega križa reda svetega Mihaela in svetega Jurija. (Dostopno na: Charles Peake, Wikipedia, The Free Encyclopedia, http://en.wikipedia.org/wiki/Charles_Peake, 3. 11. 2014.)

⁴⁵⁷ **Srđan Prica** (1905–?), rojen na Visokem (Bosna), obiskoval gimnazijo v Sarajevu, pravo študiral v Zagrebu, član SKOJ od 1925 in KPJ od 1925. Zaradi partijskega dela je moral emigrirati, sprva na Dunaj, nato v Prago, od leta 1937 do 1945 pa je živel v ZDA, kjer je urejal izseljenski list Slobodna riječ. Po vrnitvi v domovino je najprej delal kot novinar, leta 1947 pa se je zaposlil na jugoslovanskem zunanjem ministrstvu. V letih 1951–1955 je bil veleposlanik v Parizu, od 1960 pa v Londonu. Bil je član CK Zveze komunistov Jugoslavije (ZKJ) in Zveznega odbora SZDL Jugoslavije. (EJ 6, str. 614.)

⁴⁵⁸ TNA FO 371/ 67466, R 11263, Pismo Charlesa Peaka zunanjemu ministrstvu v London, 16. 8. 1947.

dokaz, da bi konzul ali Furlan kar koli vedela o ilegalnih stikih skupine s Koroško (morda sta le sumila, da se kaj podobnega dogaja) in tudi najbolj nedolžni pogovori naj bi bili ožigosani kot špijonaža. Prav tako naj bi bili tudi drugi dokazi proti Furlanu, ki je Britance vsekakor najbolj zanimal, »montirani«, nekatere obtožbe pa otročje ali smešne (posedovanje »napačnih« knjig, vsebina nekaterih zasebnih pisem). Tožilec naj bi očitno hotel izenačiti vse obtožence – dokazati, da so bili vsi vpleteni v isto izdajalsko delovanje, pri katerem naj bi sodeloval tudi britanski konzul. Dokazi, ki jih je imel na razpolago, naj bi bili šibki, zato je »izvlekel iz rokava dva zajčka«. To sta bila Nagodetov dnevnik in naknadna vključitev Franca Snoja, ki naj bi bil prisiljen pričati proti Furlanu tako, kot mu je bilo naročeno.⁴⁵⁹ V poročilu,⁴⁶⁰ ki je bilo dodano pismu, je natančno opisal ravnanje z obtoženci med preiskavo, prikazal vzdušje na procesu, predstavil vedenje tožilca, obtožencev in njihovih zagovornikov. Sumil je, da so bila priznanja obtožencev pridobljena s psihološkim mučenjem (žeja, odtegotvanje spanja, uporaba močnih luči ipd.) ali isiljevanjem (grožnje družinskimi članom) po vzoru metod sovjetske NKVD,⁴⁶¹ sam potek procesa pa naj bi bil podoben drugim političnim procesom, ki so potekali v povojni Jugoslaviji, še posebej božičnemu procesu. Podrobno je analiziral obtožbe in kazni ter menil, da je na višino kazni pri Furlanu vplivalo dejstvo, da so bili sodniki večkrat grajani zaradi izrekanja premilih kazni, dejstvo, da sta bila poleg Nagodeta kot voditelja skupine na smrtno kazen obsojena le Furlan in Sirc, pa je pripisal temu, da je bilo že samo prijateljstvo z britanskim konzulom razglašeno za vohunstvo. Glede na to, da sta bila po protestih britanskega veleposlanika, britanskega tiska in nekaterih posameznikov oba pomiloščena oziroma da jima je bila smrtna kazen spremenjena v dolgo zaporno kazen, pa je sklepal, da je na visokem mestu v jugoslovanski vladi še vedno oseba, ki ji mnenje britanske vlade in tamkajšnje javnosti nekaj pomeni.⁴⁶²

Veleposlanik Peake je v pismu, ki ga je 27. avgusta 1947 poslal zunanjemu ministru, izrazil strinjanje z opažanji in zaključki konzula Kinga – da so se nekateri obtoženi laično ukvarjali z vohunjenjem, da so bili vsi bolj ali manj sovražni do tedanje jugoslovanske vlade, da glavni namen ni bil kaznovati morebitnih krivcev, temveč javnost jasno in nedvoumno opozoriti na nevarnosti stikov med zasebnimi državljani Jugoslavije in tujimi uradniki. Dodal pa je, da ne dvomi, da so na strogost kazni in celoten način vodenja sodnega postopka vplivali nekateri incidenti, ki so se zgodili v Jugoslaviji v prvi polovici leta in v katere so bili vpleteni tujci. Zato je me-

⁴⁵⁹ TNA FO 371/67466, Pismo Hilarya Kinga Charlesu Peaku, 22. 8. 1947.

⁴⁶⁰ TNA FO 371/67466, Observations on the trial of prof. Boris Furlan and others before the High court of Slovenia, Ljubljana, July-August 1947.

⁴⁶¹ NKVD – Narodni komissariat vnutrennih del (Ljudski komisariat za notranje zadeve), ustanovljen julija 1934. Leta 1941 se je NKVD (državna policija in varnostno-obveščevalna služba) razdelila na NKVD in NKGB – Narodni komissariat gosudarstvennoi bezopasnosti (Ljudski komisariat za državno varnost). Kot vrhovni organ vseh dejavnosti sovjetske obveščevalne in protiobveščevalne dejavnosti je imel NKVD (NKGB) izjemen vpliv, celo na centralno upravo obveščevalnih služb (GRU – Glavne razvedivatelno upravlenie), ki je imela na skrbi tudi vojaško obveščevalno službo. (Enciklopedija druge svetovne vojne, str. 323.)

⁴⁶² V britanskem državnem arhivu je kar nekaj dokumentov, ki pričajo o tem, da so si posamezniki v Veliki Britaniji kar precej prizadevali za izpustitev oziroma pomilostitev Borisa Furlana, na primer telegram urednika revije *The New Statesman and Nation* Edvardu Kardelju, pismo Furlanovega znanca L. H. Greena z dne 19. avgusta 1947 predsedniku društva Jugoslovancev v Veliki Britaniji in Ernestu Bevinu, tedanjemu zunanjemu ministru, pisma nekdanjega britanskega konzula v Ljubljani Franka C. Waddamsa iz julija 1947 in septembra 1950, naslovljena na različne uradnike zunanjega ministrstva. (TNA FO 371/67466.)

nil, da je jugoslovanska vlada vsaj v nekaterih primerih upravičeno domnevala, da so bili v podtalno delovanje proti jugoslovanski državi vključeni agenti tujih držav. To naj bi po njegovem mnenju do neke mere lahko razložilo, ne pa opravičilo jugoslovanske obsedenosti z vohuni. Zaradi očitnih netočnosti in pretiravanj, predvsem pa zaradi vztrajnih poskusov prikazati popolnoma nedolžne dejavnosti britanskega konzula Scopesa kot sumljive, pa večini dokazov javnega tožilca, ki so bili povezani z njim, ni verjel. Potrdil je le dve obtožbi, in sicer: 1) v poročilih, ki mu jih je pošiljal konzul, je bilo zares mogoče prebrati, da so nekateri slovenski krogi (po Peakovem mnenju naj bi bili to skorajda brez dvoma prav obtoženi na procesu) menili, da bi bilo najbolje ustaviti dobave Unrre Jugoslaviji, ker naj bi to sprožilo spremembo režima; 2) konzul Scopes je nekatere od obtoženih dejansko prosil, naj se pozanimajo glede dveh Jugoslovancev,⁴⁶³ katerih izročitev kot vojnih zločincev je zahtevala Jugoslavija, saj je želel poleg obtožb jugoslovanske vlade pridobiti še druga, neodvisna mnenja. Nato je Peake navedel, da je bilo njegovo opozorilo jugoslovanskemu zunanjemu ministrstvu glede vodenja postopka proti Furlanu in glede vpliva njegove obsodbe na javno mnenje v zahodnih državah uspešno, saj sta bili obsodbi tako Furlana kot Sirca omiljeni. Opažal pa je, da lahko vsak odnos Jugoslovancev s tujci že sam po sebi šteje kot izdajalsko dejanje in da se poskuša ministrstvo za notranje zadeve kar najhitreje izenačiti s svojim moskovskim modelom. Izrazil je skrb, da bo prišlo še do drugih podobnih sodnih postopkov, hkrati pa tudi upanje, da bodo odzivi nanje v britanskem tisku morda preprečili nove podobne love na čarovnice.⁴⁶⁴

Kljub temu, da je bilo na procesu zelo veliko govora o stikih obtožencev z britanskimi diplomati, pa je bilo verjetno bolj obremenilno⁴⁶⁵ (morda celo odločilno za prvotno smrtno obsodbo Borisa Furlana) sodelovanje z Jackom Hoptnerjem,⁴⁶⁶ ameriškim profesorjem zgodovine, ki je sicer obiskal Jugoslavijo kot predstavnik Rdečega križa. UDV je najbrž sumila, da je bil hkrati tudi agent ameriške obveščevalne službe,⁴⁶⁷ kar je lahko imelo v obdobju, ko so bili odnosi Jugoslavije z ZDA še bolj napeti kot odnosi z Veliko Britanijo,⁴⁶⁸ usodne posledice za tiste, ki so z njim

⁴⁶³ To sta bila dr. Jože Basaj in dr. Alojzij Voršič, ki sta predstavljena v opombah pri zapisu javne razprave.

⁴⁶⁴ TNA FO 371/67466, R 12043, Pismo Charlesa Peaka zunanjemu ministrstvu v London, 27. 8. 1947.

⁴⁶⁵ Gabrič, Boris Furlan – drugič obsojen, str. 200; izjava vira iz Ljubljane Matej Jeraj, 21. 7. 2014 (podatki so pri avtoricah).

⁴⁶⁶ **Jacob (Jack) B. Hoptner** (1911–1974), profesor zgodovine na univerzi Columbia v New Yorku in član ameriškega RK, je bil ob koncu leta 1946 na obisku v Sloveniji. Na večerji pri britanskem konzulu Scopesu je spoznal Borisa Furlana in Ljuba Sirca. Po novem letu je Furlanu izročil nekaj vprašanj o razmerah v Jugoslaviji; pripravljaj naj bi namreč študijo o osvobodilnem gibanju v Jugoslaviji, ki jo je nameraval napisati po vrnitvi v ZDA. (Sir, Med Hitlerjem in Titom, str. 305). Je avtor del »Yugoslavia in Crisis, 1934–1941« (Columbia University Press, New York and London, 1962; izšla je tudi v prevodu z naslovom Jugoslavija u krizi, Otokar Keršovani, Rijeka, 1972) in »Yugoslavia as neutralist: 1937« (Journal of Central European affairs, 1956), projekt z naslovom »The Yugoslavia Government in Exile, 1941–1944« pa je ostal nedokončan. (Columbia University Libraries, Archival Collections, Jacob B. Hoptner Papers. Dostopno na: Jacob B. Hoptner Papers, http://www.columbia.edu/cu/lweb/archival/collections/ldpd_4077604/, 1. 9. 2014.)

⁴⁶⁷ Na to misel napeljuje na primer pismo Borisa Furlana notranjemu ministru Borisu Kraigherju z dne 23. 8. 1947 (SI AS 1931, t. e. 577, št. 9928–9949), v katerem zatrjuje, da Hoptnerja nikoli ni »smatral za agenta«, saj naj bi v odnosih z njim »vedno nastopal kot levičar« (št. 9945). Svoje sodelovanje s Hoptnerjem je označil kot »nedopustno lahkomišelnost in neopravičljivo zaslepljenost in ustrežljivost«, ne pa kot izraz »kriminalne volje«. Sklepati je mogoče, da so bile te Furlanove besede odgovor na obtožbe UDV, da je sodeloval z ameriškim agentom.

⁴⁶⁸ Glej poglavje o hladni vojni.

komunicirali. V prid takemu mnenju govori tudi izjava enega vodilnih uradnikov na jugoslovanskem zunanjem ministrstvu Srđana Price britanskemu veleposlaniku v Beogradu, češ da naj bi bili vsi dokazi o kontaktih Borisa Furlana z britanskim konzulom zgolj stranskega pomena, za obsodbo pa naj bi bili odločilni stiki s predstavniki drugih velesil in informacije, ki so jim bile posredovane.⁴⁶⁹ Tudi iz sejnega zapisnika Centralnega komiteja ZKS z dne 9. julija 1947 je razvidno, da sodelovanje z britanskimi državljani verjetno ni bilo najpomembnejše, saj jugoslovanska oblast ni želela zaostrovati odnosov z Veliko Britanijo. Tedanji notranji minister Boris Kraigher je namreč o mednarodnih vidikih Nagodetovega procesa takole spregovoril: »Nagodetov proces začne čez teden dni. Linija, katero smo postavili na zadnji seji bo osnovna nit procesa – Bo mnogo govora o predstavnikih tujih dežel, toda materijala zaenkrat ne bomo izkoriščali proti Angležem.«⁴⁷⁰

Med razlogi za obsodbo nekaterih obsojenih na Nagodetovem procesu je bilo navedeno tudi sodelovanje nekaterih izmed njih s francoskimi državljani. Kot dokazno gradivo na procesu je bilo predloženo pismo Črtomirja Nagodeta francoskemu politiku Herriotu⁴⁷¹ iz decembra 1946, v katerem ga je opozarjal na po njegovem mnenju nevzdržne razmere v komunistični Jugoslaviji. Za nekatere izmed obsojenih so bili obremenilni tudi stiki z dolgoletnim upravnikom Francoskega inštituta v Ljubljani Lacroixem⁴⁷² (Furlan in Nagode sta ga poznala že iz predvojnega časa, Zoran Hribar pa naj bi ga srečal šele po vojni). Na procesu je bilo najbolj izpostavljeno dejstvo, da ga je Črtomir Nagode zaprosil, naj bi njegovo pismo Herriotu poslal v

⁴⁶⁹ TNA FO 371/67466, R 11263, Pismo Charlesa Peaka britanskemu zunanjemu ministrstvu, 16. 8. 1947.

⁴⁷⁰ SI AS 1589, t. e. 2, Zapisnik seje biroja CK 9. julija 1947.

⁴⁷¹ **Edouard Marie Herriot** (1872–1957), francoski esejist in politik, voditelj radikalnosocialistične stranke, dolgoletni lyonski župan, senator, minister in ministrski predsednik. Leta 1940 se je pridružil vladi v Vichyju, ki jo je vodil Philippe Pétain, zaradi poznejših nesoglasij pa mu je bil leta 1942 odrejen hišni pripor. Leta 1944 so ga aretirali Nemci. Rešil ga je Pierre Laval, Pétainov morebitni naslednik, in mu ponudil, da bi skupaj sestavila »prehodno vlado«. Herriot je ponudbo zavrnil, zato so ga Nemci spet aretirali in odpeljali v Potsdam. Po vojni je bil med drugim predsednik narodne skupščine in član Francoske akademije. (Enciklopedija druge svetovne vojne, str. 189–190.) Nagode se je spominjal Herriota iz Pariza kot predsednika Lige za varstvo človekovih pravic. (Sirc, Dolgo življenje po smrtni obsodbi, str. 241.) Slovenska verzija pisma je objavljena v poglavju Dokazno gradivo tožilstva.

⁴⁷² **Jean Auguste Yves Lacroix** (1900–1957), rojen v kraju Valfin lés Saint Claude (blizu francosko-švicarske meje), je leta 1922 končal »višje študije« s področja filozofije (oz. jezikoslovja) na univerzi v Grenobleu. Leta 1932 je prvič prišel v Ljubljano, in sicer kot lektor za francoski jezik na filozofski fakulteti. Njegova dolžnost je bila tudi upravljati Francoski inštitut, ki je v Ljubljani deloval od leta 1921, predavati (na inštitutu in v francoskih krožkih), sprejemati francoske predavateljice in sodelovati na različnih srečanjih in prireditvah, ki so imela za Francijo »propagandni« pomen. Poleg tega je pisal politično in literarno obarvane članke za slovenske revije in prevajal. V novo okolje se je hitro vživel in si med domačini pridobil precej znanecv in prijateljev, med drugimi tudi Borisa Furlana. Čeprav je sodil med levo usmerjene intelektualce, pa s komunisti tesnejših stikov ni navezal. Aprila 1941, po italijanski zasedbi Ljubljane, je bil prisiljen zapustiti Jugoslavijo. Spomladi 1946 je sodeloval v medzavezniški komisiji za razmejitev med Italijo in Jugoslavijo, aprila 1946 pa se je vrnil v Ljubljano. Jeseni 1946 je Francoski inštitut spet začel delovati, a pod skrbnim nadzorom UDV, saj nove oblasti Lacroixu niso zaupale. Očitano mu je bilo, da si kot prevajalec v razmejitveni komisiji ni dovolj prizadeval za slovenske interese, da ni ustrezno prevedel uvoda v zbornik razprav o Julijski krajini, da je povezan s francosko obveščevalno službo in da ima stike s Slovenci, ki imajo kritičen odnos do obstoječe politične ureditve, med drugimi z B. Furlanom, Č. Nagodetom in Z. Hribarjem. Zato je moral ob koncu leta 1947 oditi iz Jugoslavije. Sprva je bil zaposlen na francoskem zunanem ministrstvu, v prvi polovici petdesetih let pa je postal direktor francoskega kulturnega inštituta v Frankfurtu. (Peter Vodopivec: Francoski inštitut v Ljubljani 1921–1947/ L'Institut français de Ljubljana. Ljubljana 2013 /odslej Vodopivec, Francoski inštitut/, str. 16, 17, 22, 29, 31, 35–37, 39–40, 44, 46, 49–51, 67.)

Na sredini verjetno John S. Gibbs

Francijo z diplomatsko pošto. Lacroix naj bi sicer britanskemu konzulu Kingu v osebnem pogovoru zatrdil, da je bilo vse, kar se je na procesu govorilo o tem pismu v zvezi z njim, izmišljeno oziroma potvorjeno.⁴⁷³ Tudi britanski veleposlanik Peake je dvomil o resničnosti trditve, da naj bi Lacroix to storil; francosko veleposlaništvo v Beogradu naj bi se namreč dobro zavedalo nevarnosti prenašanja pisem v imenu jugoslovanskih državljanov in tudi francoski uradniki naj bi dobili, prav tako kakor britanski, glede tega stroga navodila.⁴⁷⁴ Kakor koli, na zahtevo jugoslovanskih oblasti je moral »stari prijatelj Slovenije« Lacroix v decembru 1947 zapustiti državo, »s solzami v očeh in z občutkom, da se mu je zgodila velika krivica«, saj je vse do odhoda vztrajno zatrjeval, da »ni storil ničesar, kar bi lahko škodovalo novi jugoslovanski in slovenski oblasti«.⁴⁷⁵

Odnosi nekaterih na Nagodetovem procesu obsojenih posameznikov s tujino pa se z obsodbo nikakor še niso zaključili. V britanskem državnem arhivu lahko najdemo dokumente, ki pričajo, da je po procesu v »zakulisju« potekala diplomatska akcija za izpustitev Borisa Furlana in Ljuba Sirca iz zapora, tako po zaslugi njihovih angleških prijateljev kot slovenskih sorodnikov.⁴⁷⁶ Mati Ljuba Sirca se je s prošnjami

⁴⁷³ TNA, FO 371/67466, Pismo Hilaryja Kinga Charlesu Peaku, 22. 8. 1947, str. 2.

⁴⁷⁴ TNA FO 371/67466, R 12043, Pismo Charlesa Peaka zunanjemu ministrstvu v London, 27. 8. 1947.

⁴⁷⁵ Vodopivec, Francoski inštitut, str. 14–15. Ni jasno, na kakšni podlagi sta Nagode (glej zapisnik javne razprave) in Ljubo Sirc (Dolgo življenje po smrtni obsodbi, str. 241) menila, da je Lacroix pismo Herriotu odposlal.

⁴⁷⁶ TNA FO 371/67466.

Jean Ives Lacroix z ženo

za pomoč sinu Ljubu in bratu Metodu Pircu (mož Franjo je že prej umrl) večkrat obrnila na britanske konzularne uradnike v Zagrebu, ki so njene prošnje posredovali zunanjemu ministrstvu v London. Z njihovo pomočjo ji je uspelo do konca septembra 1953 pridobiti pisne izjave štirih britanskih diplomatov, katerim naj bi Ljubo Sirc posredoval vohunske podatke (Waddamsa, Scopesa, Kaya in Johna Gibbsa⁴⁷⁷), da so imeli z njim le stike družabnega značaja. Toda proti koncu tistega leta je prišel na prostost – kljub temu, da naj bi Tito 9. julija za BBC izjavil, da bo še zadnji preostanek jugoslovanskih političnih zapornikov v kratkem izpuščen – le Metod Pirc, Ljubo Sirc pa šele leto pozneje, 28. novembra 1954.⁴⁷⁸

⁴⁷⁷ **John S. Gibbs**, uslužbenec BBC (British Broadcasting Corporation), ki je bil od leta 1945 do 1946 tiskovni ataše britanskega konzulata v Ljubljani (Med Hitlerjem in Titom, str. 249). V letu 1946 je bil postavljen za vicekonzula v Zagrebu, kjer je vodil tiskovni urad, v katerem so bili zaposleni tudi domači uslužbenci. Na tem mestu je ostal do leta 1948. (Spehnjak, Konzularna predstavništva, str. 4, 11.)

⁴⁷⁸ TNA FO 371/107883.

IV.

Kazensko pravo in kazensko sodstvo v času Nagodetovega procesa

Ker komunisti izhajajo iz prepričanja, da samo oni poznajo zakone, ki urejajo družbo, pridejo do preveč poenostavljenega in neznanstvenega sklepa, da jim to domnevno znanje daje moč in izključno pravico za spreminjanje družbe in nadzorovanje njenega delovanja. To je pomembna napaka v njihovem sistemu.

(Milovan Đilas, Novi razred)

Kakopak: vladarjevi ukrepi so neprijetni, kdajpakdaj celo okrutni, navidez kratijo prav tisto, kar je vsem dragoceno, a res samo navidez. Že hip za tem je dragocenost manj dragocena, ker dragocenost – bogovom hvala – ni le ena in edina. Oblast pa je in dokler je, moj bog, bo zmeraj pač oblast. Lovi zvezde, če jih moreš! Zidaj svet nanovo, če ga moreš! Zvezdo uloviš: pri priči bo izgubila svoj sijaj, nov svet sestaviš, sesul se bo pod težo najbolj črne zmede.

(Dominik Smole, Antigona)

Partijska linija je bila natančno začrtana. Njena taktika je temeljila na načelu, da namen posvečuje sredstva – vsa sredstva, brez izjeme. V duhu tega načela bo javni tožilec zahteval vašo glavo, državljani Rubašov.

(Arthur Koestler, Mrk opoldne)

1. Uvod

Za analizo dogajanj, ki ga kratko označujemo Nagodetov proces, je pomembno, kakšno je bilo kazensko materialno in procesno pravo ter kako je bilo urejeno delovanje in organizacija sodišč in drugih organov, ki so najbolj neposredno sodelovali v tem postopku.

Leto 1947, ko se je sredi poletja dogajala drama na najvišjem slovenskem sodišču, je bil čas, ko se je na ustavnih temeljih najintenzivneje izgrajeval celovit pravni sistem. Pravni sistem namreč imenujemo posamezno obstojno in izoblikovano pravo v neki organizirani družbeni skupnosti, celoto medsebojno usklajenih pravnih pravil in pravnih načel, ki veljajo v določenem času in prostoru.

Leta 1945 se je končala druga svetovna vojna in nov družbeni red ter temu ustrezen pravni red, katerega temelji so bili že postavljeni, je bilo treba spraviti v življenje in utrditi. Bistvena je bila torej diskontinuiteta pravnega reda. Vsi pravni predpisi, ki so nastali oziroma veljali pred 6. aprilom 1941 in med okupacijo, so izgubili veljavo že z odlokom AVNOJ-a z dne 3. februarja 1945, ki je bil pozneje, v oktobru 1946, nekoliko spremenjen in dopolnjen, potrjen z zakonom.⁴⁷⁹ Ker vseh novih pravnih predpisov ni bilo mogoče ustvariti takoj, je bilo tudi določeno, kdaj in kako se lahko posamezna pravila iz razveljavljenih starojugoslovanskih zakonskih in podzakonskih aktov kljub vsemu uporabljajo.⁴⁸⁰

Na tem mestu se bomo osredotočili le na del prava, in sicer kazensko pravo. Kazensko pravo v najširšem smislu obsega: materialno kazensko pravo, ki določa kazniva dejanja, kazni oziroma druge ukrepe zoper storilce teh dejanj in končno pogoje za uporabo teh kazni oziroma ukrepov; kazensko formalno ali procesno pravo, ki ureja postopek sodišč in drugih državnih organov ter pravice drugih udeležencev v kazenskih zadevah; kazensko izvršilno pravo s pravili za izvršitev kazenskih sankcij in organizacijsko pravo s predpisi o oblikovanju in sestavi organov za odkrivanje in kazenski pregon kaznivih dejanj ter sodišč.

Kazensko pravo delimo tudi na splošno in posebno kazensko pravo, ki se nanaša na kakšno posebno skupino ljudi, kot npr. vojaško kazensko pravo. S splošnim kazenskim pravom država zaščiti temeljne vrednote tako posameznika kot družbe. To so človekovo življenje, telesna nedotakljivost, svoboščine in pravice, premoženje in varnost na eni strani ter družbena ureditev, varnost države in njene najpomembnejše ustanove na drugi. Seveda so zavarovane vrednote le deloma skupne večini ljudi, ki določeno družbo sestavljajo, deloma pa varujejo le koristi tistih, ki imajo v rokah oblast. Razvojno in kulturno stopnjo neke družbe nam odstirajo tako vrednote, ki se zde tej družbi pomembne, kakor tudi način, kako te vrednote zaščititi. Kazensko pravo je pravzaprav nekakšno jedro celotnega prava neke države. Vendar velja, da je konkretno kazensko pravo mogoče oceniti le, če ga umestimo v čas in prostor. Zato

⁴⁷⁹ Zakon o razveljavljenju pravnih predpisov, izdanih pred 6. aprilom 1941 in med sovražnikovo okupacijo (Uradni list FLRJ, št. 86/1946).

⁴⁸⁰ Prezidij Ljudske skupščine FLRJ je lahko odredil, da se smejo uporabljati posamezna pravila iz razveljavljenih starojugoslovanskih zakonskih in podzakonskih aktov, pri čemer je odredil potrebne spremembe in dopolnitve, oziroma da se smejo ta pravila uporabljati za razmerja, ki še niso urejena z veljavnimi predpisi, kolikor niso v nasprotju z zvezno in republiškiimi ustavami.

je primerno podati kratek pregled razvoja kazenskega prava v kontinentalni Evropi pred drugo svetovno vojno.

Po razsvetljenih monarhijah in še posebej po meščanskih revolucijah so v Evropi nastajale države, ki jih poimenujemo pravne države. Uveljavljale so namreč zahteve, da upravni in pravosodni organi delujejo v okviru zakonov, zakonodajni organi pa v skladu z ustavo kot najvišjo in temeljno normo. V tej dobi je prišlo do kodifikacije vseh osnovnih pravnih panog, v ustavah pa je bila določena podstat državne in politične ureditve, zlasti temeljne pravice državljanov, ki jih lahko uveljavljajo tudi nasproti oblasti. Izoblikovalo se je načelo zakonitosti in načelo enakosti pred zakonom. Prva pomembna buržoazna uzakonitev kazenskega prava – francosko revolucionarno kazensko pravo, se močno razlikuje od prejšnjega tovrstnega prava. Kazensko materialno pravo in kazensko procesno pravo se v pravni državi dokončno ločita in dobita vsak svoj zakon oziroma zakonik. Porevolucionarne kazenske zakonodaje so bile osnovane na kazenskopravni znanosti, izoblikovani v okviru racionalistične filozofije iz konca osemnajstega stoletja. Osrednji pojem kazenskega prava je kaznivo dejanje kot napad na naravni in pravni red, kot družbeno in osebno zlo, zoper katero se je treba boriti s kaznijo, ki je pravično povračilo in sredstvo za vzpostavitev motenega ravnovesja ali pa sredstvo za zastraševanje in s tem preprečevanje kaznivih dejanj. Kazenska odgovornost je le posebna oblika splošne moralne odgovornosti, saj naj bi praviloma vsak človek mogel izbirati med dobrim in hudim. Glavne novosti kazenskega prava so predvsem trdna zagotovitev pravic in svoboščin, humanizacija kazni in uvedba porote kot oblike sodelovanja laikov pri sojenju. Pri snovanju novega kazenskega procesnega prava so pravni teoretiki upoštevali tudi angleško individualistično smer v pravni filozofiji. Ta je z razliko od celinske Evrope stala na stališču, da ukrepi, ki so potrebni za zatiranje kriminala, ne smejo biti prehudo breme nedolžnemu, in da je v dvomu sprejemljivejše, da krivec ostane nekaznovan, kot pa da je obsojen nedolžni. Novi francoski kazenski postopek je imel dva dela: pripravljalni postopek in glavno razpravo. Prvi del je bil v rokah preiskovalnega sodnika, ki je praviloma začel postopek na predlog državnega tožilca. V tem delu so prevladovali elementi inkvizicijskega kazenskega postopka, ker so bile pravice obdolženca močno omejene. Na temelju obtožnice, ki jo je izdal tožilec, se je nato opravila glavna razprava. V drugem delu postopka pa so prevladovali elementi akuzatornega postopka. Akuzatorni ali obtožni kazenski postopek, ki sta ga poznali stara Grčija in Rim, pozneje pa obdržala in razvijala Anglija, ima za osnovo pravni spor dveh enakopravnih strank (tožilca in obdolženca) pred sodiščem, ki spor le nadzira in o njem odloči. Inkvizicijski ali preiskovalni postopek, ki je v kontinentalnih evropskih deželah do konca 14. stoletja izpodrinil obtožnega, pa pomeni le uradovanje sodnih organov, ki se sproži ob storjenem kaznivem dejanju. Novi postopek, tako imenovani mešani kazenski postopek, ima torej sestavine tako inkvizicijskega kot akuzatornega kazenskega postopka, kar naj bi omogočalo učinkovit kazenski postopek kot orodje države v boju zoper kriminaliteto v prvem delu in zaščito obdolženca pred krivico v drugem delu.

Tudi v devetnajstem stoletju je kazenskopravna znanost močno napredovala in v zadnjih dveh desetletjih postavila kazenskemu pravu nove zahteve. Napredku naravoslovnih ved so namreč sledile družboslovne znanosti, tudi pravne vede. Racio-

nalizem se je umaknil empirizmu. Spoznanja antropološke, socialne in neoklasične šole kazenskega prava so v začetku dvajsetega stoletja začele upoštevati tudi prve kazenske zakonodaje. Jugoslovanska je bila celo med prvimi. Ni bilo več pomembno le kaznivo dejanje samo, temveč tudi storilec tega dejanja. Zatiranje kaznivih dejanj in njihovo preprečevanje je bilo vse bolj enakovredno upoštevano. Določanje in odmerjanje kazni je bilo prav zato vse bolj prožno in je upoštevalo številne okoliščine, ki so se nanašale na dejanje in posebej še na njegovga storilca. Uvedena je bila pogojna obsodba in nove pravne posledice obsodbe, od varnostnih do vzgojnih ukrepov, preoblikovan je bil sistem izvrševanja kazenskih sankcij, skrajšane so bile kazni odvzema prostosti, spremenjeno je bilo mladinsko kazensko pravo. Seveda pa ne gre spregledati, da je povsem v nasprotju s tem razvojem kazenskopravne znanosti in njenega prodora v kazensko zakonodajo kazensko pravo tega časa v Evropi zaznamoval tudi kratek čas med obema vojnama. Tu mislimo predvsem na komunizem, pozneje pa še na ljudske fronte, nacizem in fašizem, na diktature in strah pred revolucijo, ki so povzročili znatne spremembe obstoječih kazenskih zakonodaj, kar se je zgodilo tudi v Jugoslaviji z zakonom o zaščiti javne varnosti in reda v državi ter ustanovitvijo državnega sodišča za zaščito države. Varovanje posameznika se je umaknilo v ozadje.

Do poenotenja kazenskega prava v prvi Jugoslaviji je na Slovenskem veljalo v glavnem avstrijsko kazensko pravo (na Prekmurje je bilo razširjeno leta 1919). V letu 1929 so bili za celotno ozemlje jugoslovanske države sprejeti temeljni kazenski zakoni, enotni za celotno jugoslovansko ozemlje – kazenski zakonik, zakonik o sodnem kazenskem postopku, zakon o ureditvi rednih sodišč, zakon o sodnikih rednih sodišč, zakon o državnem tožilstvu in zakon o advokatih. Ne gre prezreti, da je torej na Slovenskem zelo dolgo veljalo kazensko pravo, ki je bilo, vsaj po zasnovi in vodilnih načelih, enako kazenskemu pravu najrazvitejših in pravno najbolj urejenih držav.

»Kazenski zakon za kraljevino Srbov, Hrvatov in Slovencev«, sprejet v začetku leta 1929,⁴⁸¹ se je sicer močno opiral na avstrijski kazenski zakon, a je bil ob upoštevanju novejših dognanj pravne znanosti tudi nosilec znatnih izboljšav in novosti. To so bile predvsem uvedba varnostnih ukrepov poleg klasične kazni, pogojna obsodba, nove določbe glede odgovornosti mladoletnih storilcev kaznivih dejanj, upoštevanje storilčeve osebnosti pri odmeri in izvrševanju kazni. Zakon je poznal le dve vrsti kaznivih dejanj, in sicer težja »zločinstva« in lažje »prestopke« kot naslednike »avstrijskih« hudodelstev in pregreškov. Kaznivo je bilo le tisto dejanje, ki je bilo kot tako označeno v zakonu in le tako, kot je to določal zakon. Zanj je bil odgovoren le kriv in prišteven storilec. Kriv je bil tisti, ki je storil kaznivo dejanje naklepno ali iz malomarnosti, prišteven pa tisti storilec, ki sta mu nemoteno delovala razum in volja. Zakon je poznal smrtno kazen, štiri prostostne kazni in denarno kazen. Smrtna kazen z obešenjem je bila zagrožena za deset najtežjih deliktov, a le v enem primeru kot edina kazen. Kazniva dejanja, za katera je bila zagrožena smrtna kazen, je vseboval poleg kazenskega zakona tudi zakon o zaščiti javnega reda in

⁴⁸¹ Kazenski zakon za kraljevino Srbov, Hrvatov in Slovencev z dne 27. januarja 1929 (Uradni list ljubljanske in mariborske oblasti, št. 74/1929); Zakon, s katerim se uveljavljajo in uvajajo kazenski zakonik, zakonik o sodnem kazenskem postopanju in zakon o izvrševanju kazni na prostosti z dne 16. februarja 1929 (Uradni list ljubljanske in mariborske oblasti, št. 75/1929).

varnosti v državi. Našteta so bila v prvem členu, ki je imel sedem točk, vsaka točka pa je pomenila samostojno kaznivo dejanje. Najbolj zavržna so bila najtežja kazniva dejanja zoper življenje in premoženje, nato pa še kazniva dejanja, ki so napadala državno ureditev in državne ustanove – politična dejanja torej. Kazni odvzema prostosti so bile »robija«, »zatočenje«, strogi zapor in zapor. Razlika med njimi je bila v načinu prestajanja kazni. Najtežja med temi kaznimi je bila »robija«, ki se je odmerjala dosmrtno ali za določen čas od enega do dvajsetih let in je bila zagrožena za najtežje delikte, storjene iz nečastnih nagibov. Tudi »zatočenje« je lahko trajalo od enega do dvajsetih let, strogi zapor in zapor pa od sedmih dni do petih let. Zakon je poznal tudi dve stranski kazni: izgubo častnih pravic (pravico do državne in drugih javnih služb ali javnega poklica; pravico do akademskih nazivov in odlikovanj; pravico glasovati v javnih zadevah, voliti in biti izvoljen ter izvrševati druge politične pravice) in izgubo službe. Glavno kazen je sodišče izrekalo samostojno, stransko pa le dodatno h glavni kazni. Poleg kazni je zakon določal tudi »očuvalne odredbe«, in sicer »pridržbo po prestani kazni, oddajo v zavod za zdravljenje ali za čuvanje, oddajo v zavod za zdravljenje pijancev, prepoved zahajanja v krčmo, zaščitni nadzor, izgon, prepoved izvrševati poklic ali obrt in odvzem izvestnih predmetov«. Sodišče je te varnostne ukrepe lahko odredilo ob kazni v primerih, kjer je zakon to posebej določal, pa tudi samostojno. Z varnostnimi ukrepi naj bi dosegli poboljšanje storilcev kaznivih dejanj, kadar so bili ti za družbo nevarni.

Kazensko procesno pravo je uredil Zakon o sodnem kazenskem postopku, sprejet mesec dni pozneje kot kazenski zakon.⁴⁸² Zakon je bil v osnovi podoben avstrijskemu Kazenskopravnemu redu iz leta 1873,⁴⁸³ ki je bil mešani, inkvizicijsko-akuzatorni postopek in se je delil na dva glavna dela ter vmesni del. Prvi del postopka se je imenoval pripravljalni postopek in je bil tajen, obdolženčeva pravica do obrambe pa omejena. Praviloma ga je sprožil organ pregona po uradni dolžnosti. Naloga pregona je bila ločena od naloge ugotavljanja dejstev. Ta del postopka se je delil na uvodne poizvedbe in uvodno preiskavo. Namen poizvedb je bil zbrati podatke o domnevno storjenem kaznivem dejanju. Pobuda je bila v rokah državnega tožilca, izvedba pa prepuščena varnostnim organom, preiskovalnemu sodniku ali okrajnemu sodišču. Namen preiskave pa je bil zbrati toliko dokazov in podatkov o kaznivem dejanju, da je bilo mogoče sprejeti odločitev o nadaljevanju oziroma ustavitvi kazenskega postopka ter pripraviti in zavarovati dokazni material, potreben za izvedbo glavne obravnave. Preiskavo je na predlog tožilca vodil preiskovalni sodnik po uradni dolžnosti. Tožilec je lahko dajal predloge glede preiskovalnih dejanj, če pa se preiskovalni sodnik z njimi ni strinjal, je o njih odločil stalni sodni senat (svetovalna zbornica). Po končani preiskavi je preiskovalni sodnik spise izročil tožilcu, ki je obdolženca bodisi obtožil in predal sodišču bodisi ustavil postopek. Sledil je najvažnejši del postopka – glavna razprava ali obravnava, kjer je sodišče ob prisotnosti tožilca in obtoženca izvedlo dokaze in sprejelo sodbo. Pri razsojanju je smelo upoštevati le tiste dokaze, ki so bili izvedeni na glavni obravnavi in so bili obravnavani ustno. Sodišče ni smelo prekoračiti obtožnega predloga in

⁴⁸² Zakon o sodnem kazenskem postopku za kraljevino Srbov, Hrvatov in Slovencev z dne 16. februarja 1929 (Uradni list Dravske banovine, št. 109/1929).

⁴⁸³ Državni zakonik, št. 119/1873.

prav tako ne obsoditi obtoženca, kadar je tožilec odstopil od obtožbe. Tožilec pa je bil dolžan nadaljevati kazenski pregon, če so obstajali dokazi, da je bilo storjeno kaznivo dejanje. Sodišče je moralo ugotoviti dejansko stanje. Priznanje obdolženca ni zadostovalo za obsodbo. Pri ugotavljanju dejstev, potrebnih za izrek sodbe, je bilo sodišče svobodno in nevezano na predloge tožilca in obtoženca. Glavna obravnava je bila javna. Javnost je imela s svojo navzočnostjo možnost preverjati nepristranskost sodišča, izključena je bila le v izjemnih primerih, kadar bi bila ogrožena nrvnost ali javni red. V vsakem primeru pa je bila razglasitev sodbe javna. Prizadete osebe so lahko s pravnimi sredstvi izpodbijale sodno odločbo in dosegle njeno spremembo ali razveljavitev. Sodišča so zato odločala na več stopnjah.

Prav tako kot kazenski materialni zakon je tudi jugoslovanski zakon o kazenskem postopku veljal za dobrega in modernega. Opustil je le laično sodstvo, kar je bila vendarle velika pomanjkljivost. Obdržal je mešani postopek, ki se je delil na pripravljalni, prehodni in glavni postopek. Tudi tu je bil pripravljalni postopek sestavljen iz poizvedb in preiskave. Nekdanjo svetovalno zbornico je zamenjal »sodniški svet«, ki je opravljal podobne naloge. Naloga pregona in naloga sojenja sta bili ločeni in dodeljeni dvema različnima organoma. Sodišču je bilo torej v kar največji meri prepuščeno le sojenje, zastopanje koristi nasprotnih strank pa vzeto iz njegove pristojnosti. Načelo akuzatornosti je veljalo le v drugem delu postopka, sodišče pa je kljub temu smelo izvesti tudi tiste dokaze, ki jih ni predlagala nobena stranka. Glavni del postopka je bil javen, saj mu je lahko prisostvoval vsak polnoleten državljani, o njem se je smelo javno razpravljati in pisati. Izključitev javnosti je bila mogoča, če so to zahtevali razlogi javnega reda, javne morale ali državne varnosti. Zadnji razlog je bil novost in posebnost jugoslovanskega zakona. Javnost je bila izključena v prvem delu postopka in pri glasovanju sodnikov tako kakor pri prejšnjem kazenskem postopku. Redni pravni sredstvi sta bili revizija in priziv, izredna sredstva pa so bila obnova postopka, zahteva za zaščito zakona in izredna revizija. Pomembna novost je bil tudi poseben postopek za mladoletnike (»mlajše maloletnike«).

V času, ko je pred Vrhovnim sodiščem tekel kazenski postopek zoper Nagodeta in soobtožene, še ni bilo niti kazenskega zakona niti kazenskega postopnika. Sprejetih pa je bilo več posameznih zakonov, ki so določali kazniva dejanja. Tako je bil 16. julija sprejet **Zakon o kaznivih dejanjih zoper narod in državo**,⁴⁸⁴ ki je potrdil, spremenil in dopolnil zakon o kaznivih dejanjih zoper narod in državo z dne 15. avgusta 1945. Zakon o kaznivih dejanjih zoper narod in državo je bil zelo kratek, saj je imel le devetnajst členov. Namen zakona pojasnjuje njegov prvi člen, ki je določal: »Dokler ne izide in ne dobi veljave kazenski zakonik, se kazniva dejanja zoper narod in državo sodijo in kaznujejo po tem zakonu.« Nadomeščal je torej najnujnejši del kazenskega zakona in je bil uporabljen tudi v Nagodetovem procesu, a je bil tam dosledno imenovan kot Zakon o kaznivih dejanjih zoper ljudstvo in državo. Zakon je v drugem členu določil: »Kaznivo dejanje zoper narod in državo je vsako dejanje, kateremu je cilj, da bi se z nasiljem zrušila ali spravila v nevarnost obstoječa državna ureditev FLRJ, ali da bi se spravile v nevarnost njena varnost na zunaj ali temeljne demokratske, politične, narodne in gospodarske pridobitve osvobodilne vojne;

⁴⁸⁴ Uradni list FLRJ, št. 59/1946.

federativna ureditev države, enakopravnost in bratstvo jugoslovanskih narodov in ljudska oblast. Ob pogoju vzajemnosti velja za kaznivo dejanje tudi dejanje naperjeno zoper kako drugo državo s katero ima Jugoslavija zavezniško ali prijateljsko pogodbo ali pogodbo o sodelovanju.« V tretjem členu je v štirinajstih točkah pojasnjeno, kdo »zlasti« velja za storilca kaznivega dejanja iz prejšnjega člena. Navedli bomo le tiste dele člena oziroma točke, na katere se je sklicevala sodba: »3) kdor stori vojno zločinstvo, t. j. kdor ob času vojne ali sovražnikove okupacije deluje kot kolovodja, organizator, naredbodajalec, pomagač ali neposredni izvršilec umorov, obsodb na smrtno kazen in njih izvršitve, zapiranja, mučenja, prisilnega izseljevanja ali odvajanja prebivalstva Jugoslavije v koncentracijska taborišča, v internacijo ali na prisilna dela; kdor namerno povzroči gladovanje prebivalstva, prisilno raznarodovanje, prisilno mobilizacijo, odvajanje v prostitucijo, posilstvo, prisilno prehajanje v drugo vero; kdor ob istih pogojih vrši prijavljanja, ki imajo za rezultat v tej točki navedene ukrepe terorja in prisiljevanja ali kdor ob enakih okoliščinah ukaže ali izvrši požig, uničevanje ali ropanje javne ali zasebne imovine; kdor postane funkcionar terorističnega aparata in policijskih formacij sovražnikovih ali uslužbenec njegovih zaporov, koncentracijskih ali delovnih taborišč, ali kdor nečloveško ravna z jugoslovanskimi državljani ali vojnimi ujetniki, ali kdor stori kako drugo dejanje, ki pomeni vojno zločinstvo; 4) kdor ob času vojne organizira ali vabi druge, naj vstopijo ali sam vstopi v oborožene vojaške ali policijske formacije, sestavljene iz jugoslovanskih državljanov z namenom podpiranja sovražnika ali skupne borbe z njim zoper svojo domovino, ali kdor v ta namen prejme od sovražnika ali od druge tuje sile orožje, ali se pokorava njihovim odredbam; /.../ 8) kdor v državi ali zunaj nje organizira društvo, ki mu je cilj vršiti zločine iz 2. člena tega zakona, ali društvo s fašističnimi cilji zoper ustavni red v Federativni ljudski republiki Jugoslaviji ali kdor postane član takega društva ali ga na kakršen koli način podpira; 9) državljani FLRJ, ki ščuva katero koli tujo državo na vojno proti svoji domovini, na oboroženo intervencijo, na gospodarsko vojno, na zaplembo imovine Federativne ljudske republike Jugoslavije ali njenih državljanov, na prekinitev diplomatskih odnošajev ali na odpoved mednarodnih pogodb z njo, ali na vmešavanje v njene notranje zadeve; 10) kdor vrši vohunstvo, t. j. kdor podatke in listine, ki po svoji vsebini pomenijo posebno varovano vojaško ali drugo državno tajnost, izroči tudi državi ali kateri koli organizaciji, društvu ali kateri koli nepoklicani osebi, ali kdor z namero, da jih tem izroči, take podatke krade ali zbira«. Za dejanja iz prvih trinajstih točk je bila zagrožena kazen odvzema prostosti s prisilnim delom najmanj treh let, zaplemba lastnine in izguba političnih ter posameznih državljanskih pravic, ob posebno obteževalnih okoliščinah pa smrtna kazen. V vojni ali ob vojni nevarnosti kazen odvzema prostosti ni smela biti manjša od petih let. Kazen je bila zagrožena tudi članom in pomagačem organizacij, ustanovljenih za izvrševanje naštetih kaznivih dejanj, kazensko pa so bile odgovorne tudi osebe, ki so vedele za pripravljanje ali za izvršitev kaznivih dejanj. Enajsti člen, ki ga navajata tako obtožba kakor sodba, je določal še: »Kdor izroči za nagrado ali brez nagrade tujim državam, sovražnikovim ali fašističnim organizacijam ali nepoklicanim osebam ali z namero izročitve ukrade ali zbira gospodarske podatke, ki po svoji vsebini ne pomenijo posebno varovane tajnosti, ki pa se po izrečni prepovedi zakona ali po nalogu vodilnih gospodarskih

organov ne objavljajo, se kaznuje z odvzemom prostosti od treh mesecev do treh let.« Zakon je imel še določbe, ki so zadevale gospodarsko sodelovanje in zbiranje gospodarskih podatkov. Poskus kaznivega dejanja je bil izenačen z izvršenim dejanjem. O kaznivih dejanjih iz tega zakona so na prvi stopnji praviloma sodila okrožna sodišča, razen kadar so bila s posebnimi predpisi zanje pristojna vojaška sodišča. Posebej je bilo še določeno, da v pomembnih primerih na predlog republiškega javnega tožilca sodijo na prvi in zadnji stopnji vrhovna sodišča republik. Kadar je imelo tako dejanje splošni državni pomen, pa je bila pristojnost dodeljena najvišjemu sodišču, Vrhovnemu sodišču FLRJ in javnemu tožilcu FLRJ. Kazniva dejanja niso zastarala.

14. avgusta 1946 je bil sprejet **Zakon o vrstah kazni**,⁴⁸⁵ ki je potrdil in nekoliko spremenil zakon o vrstah kazni z dne 5. julija 1945. V prvem členu so bile našteje naslednje kazni: smrtna kazen, odvzem prostosti s prisilnim delom, odvzem prostosti, prisilno delo brez odvzema prostosti, izguba državljanstva, izguba političnih in posameznih državljanskih pravic, izguba državne ali druge javne službe, izguba ali znižanje čina, prepoved opravljanja določenega dela ali obrti, zaplemba premoženja, denarna kazen, izgon iz prebivališča in naložitev obveze, da se popravi škoda. Prvih pet kazni so sodišča izrekala kot glavne kazni, vse preostale kazni pa so lahko izrekla bodisi kot glavne bodisi kot stranske. V sodbi se je smela izreči le ena glavna kazen, poleg te pa še ena ali več stranskih. Smrtna kazen je bila izvršena z ustrelitvijo ali obešenjem. Odvzem prostosti s prisilnim delom je trajal od šest mesecev do 20 let, odvzem prostosti od treh dni do petih let, prisilno delo pa od enega dne do dveh let. Zanimivo je, da so obstajali tudi glasovi proti smrtni kazni, češ da jo je ukinila tudi Sovjetska zveza, vendar je predsednik zakonodajnega odbora Zveznega sveta Moša Pijade njeno ohranitev utemeljeval s tem, da pogoji v Jugoslaviji pač niso taki kot v Sovjetski zvezi.⁴⁸⁶

2. Sodna oblast

Kazensko pravo spravljajo v življenje predvsem sodišča, ki izvajajo sodno oblast. Sodišča naj bi bila od drugih državnih organov, zakonodajnih in upravnih, neodvisna. Samostojnost in nepovezanost naj bi bila čim večja tako v organizacijskem kot tudi v funkcionalnem pogledu. Kazenski sodni organi preiskujejo, obravnavajo in sodijo kazniva dejanja. Način varovanja, vrsto kazenskih sodnih organov, njihovo sestavo, pristojnost in način opravljanja njihove dejavnosti določajo države okvirno že v ustavah, podrobneje pa predvsem v zakonih o kazenskem postopku ter v raznih organizacijskih zakonih tistih državnih organov, ki v tem postopku nastopajo. Kazenska sodišča opravljajo glavno nalogo v kazenskem postopku – sojenje. Dolžnost kazenskega sodstva je izvajanje kazenskega materialnega prava. Kazenski proces se sproži, ko je v stvarnosti, v nekem v konkretnem primeru podan sum, da je bilo storjeno kaznivo dejanje. Naloga sodstva je ugotoviti, ali je bilo kaznivo dejanje tudi v resnici storjeno, določiti storilca in ga kaznovati.

⁴⁸⁵ Uradni list FLRJ, št. 66/1946.

⁴⁸⁶ Aleksander Maklecov: Naše novo kazensko pravo in njegove vodilne ideje. Ljubljana 1948, str. 27.

Temelji novega pravnega sistema, oblikovanega po sovjetskem vzoru, so bili na Slovenskem postavljeni že med vojno. Kakšno mesto je bilo namenjeno kazenskemu pravu in sodstvu, je v svojem obsežnem delu Zakonodaja združene Slovenije v novi Jugoslaviji v teku narodnoosvobodilne borbe razložil pravnik dr. Vito Kraigher,⁴⁸⁷ ko je spregovoril o kaznovalni pravici države: »Ta pravica se v razvoju držav pojavi kot ena prvih in najbolj vidnih izrazov državne organizacije in pri državljanih najbolj vzbuja in dviga avtoriteto države in njeno priznavanje kot nadrejene sile, ki se ji morajo pokoriti. Tudi v razvoju narodnoosvobodilnega gibanja se je ta pravica prva odlikovala in od vsega začetka dajala osvobodilni fronti značaj države v državi ter do največje mere pripomogla, da si je OF v slovenskih množicah od vsega početka pridobila tako velik ugled in vpliv. Zakonitost začetne dobe OF je bila pod dojmom sramotnega zloma Jugoslavije smrt izdajalcem in to zakonitost je OF kot edina predstavnica slovenskega naroda v borbi proti okupatorju in njegovim pomagačem, prejšnjim grobarjem Jugoslavije udejevala in spremenila v kaznovalno pravico, kar ji je od vsega početka dalo poleg značaja političnega gibanja tudi pečat oblasti na Slovenskem /.../. Če primerjamo kazensko pravo te dobe s kazenskimi pravi prejšnjih dob, vidimo ogromno razliko v tem, da kazensko pravo prejšnjih dob obsega celokupnost pravnih pravil, ki določajo vsebino, obseg in način udejevanja, dočim se kazensko pravo naše dobe med narodnoosvobodilno borbo omejuje le na udejevanje državne kaznovalne pravice proti onim, ki se pregrešijo proti interesom narodnoosvobodilne borbe in slovenskega narodnega občestva v tej borbi, druge prekršitve pa smatra za manj važne ali pa sploh neupoštevne. Nadaljna značilnost našega kazenskega prava je, da ni hodilo in ne hodi po izvoženih tirnicah dosedanje kazensko-pravne teorije in prakse temveč je v skladu z demokratično vsebino narodnoosvobodilne borbe takoj uveljavilo čisto nova gledišča ali pa moderne smeri /.../. V tem pogledu je treba opozoriti zlasti na pojmovanje krivde in kazni v našem kazenskem pravu. Namesto krivde kot merila kazenske odgovornosti je uveljavilo kriterij družbene /socialne/ nevarnosti /.../. Namesto kazni oz. poleg kazni se za izredne prilike, v katerih živimo v veliki meri uporabljajo sredstva socialne zaščite – očuvalne odredbe /.../. Sposobnost za vračunanje in krivda, ta dva temeljna pogoja kazenske odgovornosti, načelno nista odločilna za uporabo očuvalnih odredb. V nasprotju s kaznijo odreditev očuvalnega sredstva ne pomeni socialno etične ocene dejanja, temveč predpostavlja ugotovitev stopnje in značaja nevarnosti storilca /.../. Končna posebnost partizanskega vojaškega kazenskega sodstva je vsebovana v njegovem postopku. Pisana določila kazenskega postopka so skopa, kratka in nepopolna. Nemogoče si je predstavljati, da bi moglo sodstvo poslovati samo na temelju teh določil, ko kazenski postopniki iz prejšnjih dob vsebujejo na stotine paragrafov. In vendar je tako. S temi skopimi določili se je dvignilo naše vojaško sodstvo na zavirljivo višino in se tako izpopolnilo, da bo

⁴⁸⁷ **Vito Kraigher** (1911–1945), pravnik, rojen v Sv. Lenartu v Slovenskih goricah. Od 1934 (s prekinitvijo 1935–1938) je bil član komunistične partije, med drugo svetovno vojno pa je bil med najpomembnejšimi predstavniki slovenskega partizanskega in partijskega vodstva. Med drugim je bil tudi eden izmed vodilnih članov VOS OF v Ljubljani, načelnik obveščevalnega oddelka Glavnega štaba NOV in POS, leta 1944 pa je bil imenovan za glavnega javnega tožilca pri Predsedstvu SNOS. V nemški ofenzivi na Primorskem aprila 1945 je bil ujet, prepeljan v zapore ljubljanske politične policije in s skupino sojetnikov umorjen na Turjaku tik pred koncem vojne. (ES 5, str. 360.)

po osvoboditvi cele države po vsem kos takratnim razširjenim nalogam. To je bilo mogoče zato, ker smo v našem vojaškem sodstvu združili dva elementa: Ljudske sodnike iz vrst partizanov, stare borce prekaljene v narodnoosvobodilni borbi, ki jim je ta borba vsebina njihovega življenja in jim ni težko najti prave mere proti kršiteljem interesov te borbe. Ob strani smo jim postavili šolane pravnike – borce /.../ in ti so vnesli v naše vojaško sodstvo in njegovo prakso vsa /.../ osnovna načela modernih kazenskih postopnikov /.../.«⁴⁸⁸

Osnovna načela o izvajanju sodne oblasti so navadno določena že v ustavi. Tako je bilo tudi v novi Jugoslaviji. Za primerjavo pa pogledjmo najprej, kaj je določala zadnja, septembrska Ustava Kraljevine Jugoslavije iz leta 1931.⁴⁸⁹ »Sodno oblast izvršujejo sodišča. Njih razsodbe in rešitve se izrekajo in izvršujejo v imenu kralja na podstavi zakona.« Posebne določbe o sodni oblasti je ustava vsebovala v IX. oddelku v 100. in 101. členu, in sicer v prvem določbe o sodiščih, v drugem pa o sodnikih. Razglašeno je bilo načelo neodvisnosti sodišč, ki je ena temeljnih zahtev pravne države: »Sodišča so nezavisna. Pri izrekanju pravice niso pod nobeno oblastjo, nego sodijo po zakonih. Sodišča in pristojnost sodišč se smejo ustanavljati samo z zakonom. Z zakonom se predpisuje, kako se volijo, postavljajo predsedniki sodišč in sodniki /.../.« S posebnimi določbami pa je bila neodvisnost sodišč tudi zajamčena: »Sodniki vseh sodišč so stalni. Sodniku se ne sme odvzeti njegovo zvanje, niti se ne sme iz kakršnegakoli vzroka odstaviti od službe zoper svojo voljo brez razsodbe rednih sodišč ali disciplinske razsodbe kasacijskega sodišča. Sodnik se sme premestiti samo s svojim pristankom. Sodnik sme biti v službi do zvršetka 70. leta svojega življenja. Pred tem rokom se sme sodnik upokojiti samo na pismeno prošnjo ali če telesno ali duševno tako oslabi, da ne more izvrševati svoje dolžnosti. V tem poslednjem primeru odloči o upokojitvi kasacijsko sodišče.«

Ustava nove Jugoslavije (FLRJ) je bila razglašena 31. januarja 1946,⁴⁹⁰ do 18. januarja 1947 pa tudi ustave njenih šestih republik (slovenska 16. januarja 1947), ki so bile pravzaprav le posnetki zvezne. Moša Pijade,⁴⁹¹ eden izmed očetov pravne ureditve, je poudaril: »Ustava FLRJ je delo in rezultat ljudske revolucije, ki se je v naši državi izvršila med narodnoosvobodilno vojno, ne ob njej ali z njo, temveč v popolni enotnosti in istovetnosti z njo, kot eno z njo, kot njena prava notranja vsebina /.../. Ustava FLRJ vsebuje posebno v poglavju o pravicah in dolžnostih državljanov mnogo znanih demokratičnih načel, ki jih lahko najdemo tudi v buržoaznih demokratičnih ustavah; vendar so tudi te določbe v okviru celote pa tudi

⁴⁸⁸ SI AS 353 Javno tožilstvo Republike Slovenije, t. e. 7 (vsebuje tudi gradivo predhodnika javnega tožilstva, glavnega javnega tožilca pri Predsedstvu SNOS, ki je začel delovati 12. 3. 1944).

⁴⁸⁹ Službeni list Kraljevske banske uprave Dravske banovine, št 53/1931.

⁴⁹⁰ Uradni list FLRJ, št. 10/1946.

⁴⁹¹ **Moša Pijade** (1890–1957), jugoslovanski politik, novinar in slikar, rojen v Beogradu, študiral slikarstvo v Münchnu in Parizu, potem delal kot slikar in novinar, večinoma v Beogradu. Leta 1920 se je včlanil v KPJ, 1925. pa je bil zaradi revolucionarnega delovanja obsojen na 12 let zopora in v tem času prevedel Marxov Kapital. V letu 1940 je postal član jugoslovanskega partijskega vodstva. Med drugo svetovno vojno je bil član vrhovnega štaba jugoslovanske partizanske vojske, leta 1943 pa je bil izbran za podpredsednika AVNOJ-a. Kot tesen sodelavec Josipa Broza Tita je sodeloval pri oblikovanju upravne in pravne ureditve nove države. Še med vojno je ustanovil jugoslovansko tiskovno agencijo TANJUG (Telegrafska agencija nove Jugoslavije), po vojni pa je bil med drugim podpredsednik in predsednik zvezne skupščine ter član politbiroja CK KPJ. (Antič, Veliki svetovni biografski leksikon, str. 862.)

vsaka zase dobile popolnejšo, stvarnejšo vsebino s tem, da niso več samo formalne in deklarativne, temveč da vsebujejo tudi zagotovilo, da bodo uresničene v življenju. Formalizem buržoaznih demokratičnih ustav so prve zavrgele sovjetske ustave /.../. Nova Jugoslavija se od stare Jugoslavije ne razlikuje samo kot republika od monarhije, kot resnično demokratična država od države, katere oblastniki so začeli z lažno demokracijo, prešli v odkrito vojaško-fašistično diktaturo, nadaljevali z oktroirano, skrajno reakcionarno ustavo in končali s krvavo izdajo ljudstva in sramotnim udinjanjem fašističnim okupatorjem. Nova Jugoslavija je republika, toda federativna (v nasprotju z nekdanjim hegemonističnim centralizmom) in ljudska /.../. Federativna ureditev je ena izmed najvažnejših temeljnih pridobitev ljudske revolucije /.../. Druga izmed temeljnih ustanov, ki označuje Jugoslavijo kot ljudsko državo, kot demokracijo posebnega tipa, je ljudska oblast /.../.«

Določbe o sodiščih je vsebovalo XIII. poglavje Ustave (115.–123. člen) z naslovom Ljudska sodišča. Organi pravosodja v FLRJ so bili Vrhovno sodišče FLRJ, vrhovna sodišča republik in avtonomnih pokrajin, okrožna in okrajna sodišča. To so bila redna sodišča splošne pristojnosti. Najvišji organ pravosodja v državi je bilo zvezno vrhovno sodišče. Presojalo je zakonitost pravnomočnih odločb vseh sodišč v državi glede uporabe zveznih zakonov, vrhovno sodišče republike pa zakonitost pravnomočnih odločb vseh republiških sodišč. Določeno je bilo, da sestavo in pristojnost vojaških sodišč določi zvezni zakon in da se z zakonom lahko ustanovijo tudi posebna sodišča za določene vrste sporov. Zagotovljeno je bilo, da so sodišča v izrekanju pravice neodvisna, da sodijo po zakonu in so ločena od uprave. Višja sodišča so imela v mejah zakona pravico nadzorstva nad nižjimi sodišči. Razpravljanje pred sodišči je bilo praviloma javno, sodne odločbe je lahko spremenilo le pristojno sodišče. Obtoženec je imel pred sodiščem pravico do obrambe. Sodišča naj bi sodila praviloma v senatih. Določeno je bilo tudi, da kadar sodijo senati okrajnih in okrožnih sodišč na prvi stopnji, so ti senati sestavljeni iz sodnikov in sodnikov porotnikov, ki so pri sojenju enakopravni. Sodnike zveznega in republiškega vrhovnega sodišča sta volili in razreševali skupščini, sodnike nižjih sodišč pa ljudski odbori okrožij, mest ali okrajev. Sodišča odtlej izrekajo pravico v imenu ljudstva. Republiška ustava je imela določbe o ljudskih sodiščih, ki so bile, kot je bilo že zapisano, le smiseln posnetek zveznih določb, opredeljenih v X. poglavju. V primerjavi s septembrsko starojugoslovansko ustavo je bila bistvena novost te ustave, da sodniki niso imeli več trajnega mandata, kar je eden najvažnejših pogojev za neodvisnost sodstva, ta neodvisnost pa je ena najvažnejših zahtev pravne države.

3. Pravosodna uprava

Državni organ, ki skrbi, nadzoruje in omogoča, da se sodna oblast izvaja, je organ pravosodne uprave. Tak organ uprave je bilo v Kraljevini Jugoslaviji »Ministrstvo pravde«, v FLRJ pa ministrstvo za pravosodje, ki je bilo zvezno-republiško ministrstvo. V ustavi je bilo namreč določeno, da so ministrstva bodisi »občezvezna« ali zvezno-republiška. Prva so upravljala določene panoge državne uprave na vsem območju države neposredno, druga pa so vodila določene panoge državne uprave posredno, po ustreznih ministrstvih v republikah, neposredno pa le določene posle

podjetja in ustanove splošnega državnega pomena. Tretja vrsta ministrstev, določenih z republiško ustavo, pa je bila povsem republiška.

Slovensko ministrstvo za pravosodje⁴⁹² je pravzaprav začelo delo že z imenovanjem slovenske vlade petega maja 1945 in je bilo »vrhovno upravno in nadzorno oblastvo nad sodišči in drugimi podrejenimi pravosodnimi ustanovami«. Ministrstvo je vodil minister dr. Jože Pokorn.⁴⁹³ Organizacijsko se je ministrstvo delilo na oddelke, odseke in referate. Tako so na primer v področje upravnega odseka spadale predvsem zadeve organizacije sodišč, volitve sodnikov, nadzor nad sodno upravo in odvetništvom, zakonodajni odsek pa je skrbel za osnutke zakonov, uredb, navodil in pravilnikov, ki so zadevali sodstvo in pravosodno upravo. Ta odsek je sodeloval tudi pri pregledu zakonskih osnutkov drugih ministrstev ter pri zakonodajnem delu zveznega pravosodnega ministrstva. Pravni odsek je nadzoroval uporabo zakonodaje na sodiščih, skrbel za enotnost sodstva in posredoval pravna mnenja ter tolmačenja zakonov. Najpomembnejši nalogi ministrstva za pravosodje v začetnem obdobju sta bili organizacija sodišč na celotnem takratnem ozemlju Slovenije in priprava zakonodaje, ki je urejala delo pravosodnih organov. To ministrstvo je imelo pomembno vlogo tudi pri strokovnem ocenjevanju sodnikov, kjer je sodelovalo z odsekom za kadre pri Centralnem komiteju Komunistične partije Slovenije.⁴⁹⁴

4. Sodišča

Junija 1946 je bil sprejet **Zakon o ureditvi ljudskih sodišč**,⁴⁹⁵ ki je potrdil, deloma pa v skladu z ustavo spremenil in dopolnil zakon o ureditvi narodnih sodišč iz avgusta 1945. Kot glavne naloge sodišč je določil: zaščito državne in družbene ureditve, pravic in z zakonom zaščitene interesov ustanov, podjetij in organizacij, kakor tudi zaščito osebnih lastninskih pravic in z zakonom zaščitene interesov posameznikov; zagotavljanje izvajanja zakonov ter vzgajanje državljanov v duhu vdanosti domovini, pravilnega izvajanja zakonov, poštenega uresničevanja njihovih pravic in izpolnjevanja dolžnosti. Poudaril je načelo zakonitosti, neodvisnosti, enakosti pred zakonom, javnost glavnih obravnav (razen v izjemnih z zakonom določenih primerih), pravico do obrambe in izrekanje sodb v imenu ljudstva.

Za sodnika ali sodnika porotnika je bil po zakonu lahko izvoljen vsak državljan, če mu ni bila odvzeta kaka politična ali državljanska pravica. Sodniki torej niso bili več nujno pravniki.⁴⁹⁶ Lahko so bili razrešeni, če niso izpolnjevali nalog, ki so bile zaupane sodiščem, če so se izkazali za nesposobne, če so s svojim ravnanjem

⁴⁹² Več o tem glej Brane Kozina: Republiški upravni organi v LRS od 1945 do 1953. Ljubljana 1996, str. 100–104.

⁴⁹³ **Jože Pokorn** (1904–1972), rojen v Celju, je diplomiral najprej na Visoki šoli za svetovno trgovino na Dunaju, pozneje na Pravni fakulteti v Ljubljani, kjer je 1931 tudi doktoriral. Med vojno je bil zaprt in prisilno izseljen, jeseni leta 1944 pa je postal član študijske komisije SNOS-a v Beli krajini. Od 1945 do 1951 je bil slovenski pravosodni minister. Pozneje je bil redni profesor na Ekonomski fakulteti v Ljubljani. Napisal je več knjig, učbenikov in znanstvenih člankov, umrl je ob koncu leta 1972 v Ljubljani. (ES 9, str. 56–57.)

⁴⁹⁴ Več o tem glej Roman Ferjančič - Lovro Šturm: Brezpravje: slovensko pravosodje po letu 1945. Ljubljana 1998, str. 22–26.

⁴⁹⁵ Uradni list FLRJ, št. 51/1946.

⁴⁹⁶ Glej tudi: Roman Ferjančič - Lovro Šturm: Brezpravje: slovensko pravosodje po letu 1945. Ljubljana 1998, str. 16–18.

prekršili uradno dolžnost ali škodili ugledu sodniške službe oziroma je bil zoper njih uveden kazenski postopek. Višja sodišča naj bi nadzorovala delo nižjih sodišč, čeprav niso smela vplivati na odločanje o posameznih zadevah. Okrajna in okrožna sodišča naj bi o svojem delu poročala ljudskim odborom, ki so jih izvolili, vrhovna sodišča pa prezidiju zvezne ali republiške skupščine. Zakon je začasno določil tudi pristojnost sodišč. Okrajna sodišča so bila pristojna odločati v kazenskih zadevah na prvi stopnji za gozdna kazniva dejanja ter kazniva dejanja zoper življenje, telo, prostost, čast, zasebno lastnino, zdravje, javno moralo, zakon in družino. Smrtno kazni niso smela izrekati. Okrožna sodišča so odločala na prvi stopnji v kazenskih zadevah za kazniva dejanja zoper narod in državo, zoper splošno ljudsko in združeno lastnino, pravosodje, splošno varnost ljudi, lastnine in javnega prometa ter zoper uradno dolžnost ter za kazniva dejanja ponarejanja mer in denarja. Vrhovno sodišče v republiki je po določbah zakona sodilo na prvi stopnji o kazenskih zadevah, ki so bile s posebnimi zakoni dane v njegovo pristojnost, na drugi stopnji pa o pritožbah zoper odločbe okrožnih sodišč. Dajalo naj bi navodila o vprašanih sodne prakse glede uporabe republiških zakonov. Smelo pa je to najvišje republiško sodišče tudi zahtevati od vsakega sodišča v svojem območju posamezne zadeve in jih samo rešiti. Odločalo je bodisi v senatu bodisi na občni seji, kjer pa je moral obvezno prisostvovati javni tožilec, seveda brez pravice odločanja. Smiselno je enako veljalo za zvezno vrhovno sodišče kot najvišji organ pravosodja. Pomembna je bila določba, da je bila zoper odločbo sodišča prve stopnje, razen če je bilo to katero od vrhovnih sodišč, praviloma dopustna pritožba na sodišče druge stopnje, njegova odločba pa je bila pravnomočna. Kadar je torej vrhovno sodišče presoјalo na prvi stopnji, in to je lahko vedno storilo, zoper njegove odločitve ni bilo rednega pravnega sredstva. Tako je bilo tudi v primeru Nagodetovega procesa. Zoper pravnomočne sodne odločbe, s katerimi je bil prekršen zakon, so imeli predsedniki vrhovnih sodišč pravico uveljaviti zahtevo za zaščito zakonitosti.

5. Tožilec

V kazenskem postopku poleg sodišča, kot smo videli, nastopa kot procesni subjekt tudi tožilec, ki opravlja nalogo pregona. Predpise o tožilcu je vseboval starojugoslovanski kazenski postopnik predvsem v uvodnih določbah v prvem poglavju in v četrtem poglavju pod naslovom Stranke. To sta bili namreč na eni strani tožilec, bodisi državni bodisi zasebni, na drugi strani pa tisti, zoper katerega je tekel kazenski postopek. Velika večina kaznivih dejanj je bila pregonljiva po uradni ali službeni dolžnosti in v vseh teh primerih je nastopal državni tožilec, ki je zastopal državo.

Državno tožilstvo je bilo v avstrijski monarhiji uvedeno zaradi ločitve sodstva od uprave kot zahteve pravne države in opustitve inkvizitornega ter uvedbe akuzatornega načela v kazenskem postopku ob marčni revoluciji. Prvič ga srečamo v »Temeljnih potezah« sodne ureditve junija 1849.⁴⁹⁷ Po določenih razširitvah oziroma zožitvah kompetenc se je ustalil kot organ za zastopanje javne obtožbe v kazenskem postopku. V večini kazenskih zadev so lahko sodišča odtlej sodila le na tož-

⁴⁹⁷ Reichsgesetzblatt (RGL), št. 278/1849 (str. 343).

bo državnega tožilstva, ki je bilo posredno ali neposredno podrejeno ministrstvu, pristojnemu za pravosodje, in vezano na njegova navodila. Tako sodnik ni bil več obnem tudi tožnik, ki bi zastopal javni oziroma državni interes.

Kakšne pa so bile naloge in organizacija državnega tožilca v prvi Jugoslaviji? Do leta 1929 se je na Slovenskem, kjer je veljala avstrijska zakonodaja, imenoval državni pravdnik. Pristojen je bil storiti vse potrebno za odkritje kaznivega dejanja in ukazati uvodne poizvedbe, zahtevati preiskavo, vložiti in zastopati obtožbo ter vložiti redna in izredna pravna sredstva. Bil je neodvisen od sodišč; njegova organizacija je odgovarjala organizaciji sodišč. Tako so obstajali državni pravdnik, višji državni pravdnik in vrhovni državni pravdnik. Vsak je imel določeno število namestnikov, ki so imeli pravico opravljati vsa uradna dejanja, za katera je bil pristojen državni pravdnik. Državni pravdniki so bili podrejeni višjim državnim pravdnikom, višji in vrhovni državni pravdnik pa sta bila neposredno podrejena pravosodnemu ministru. Letno sta mu poročala o stanju obravnavanih kazenskih zadev ter ugotovljenih nepravilnostih v pravosodju in zakonodaji. Leta 1929 so bila vpeljana državna tožilstva, in sicer državni tožilec, višji državni tožilec in vrhovni državni tožilec. Organizacija, delovanje in poslovanje je ostalo praktično nespremenjeno. Področje delovanja državnih tožilstev je obsegalo praviloma sodelovanje pri postopkih v kazenskih zadevah, vlaganje pravnih sredstev in skrb, da se postopki pospešijo in zakoni pravilno uporabljajo.

V letu 1944, ko je nastalo in začelo delovati nekaj temeljnih oblastnih organov, je nastalo tudi novo tožilstvo, ki se ni več imenovalo državno, temveč javno tožilstvo. SNOS je kot zakonodajni in izvršilni organ na zasedanju v Črnomlju 19. in 20. februarja sprejel sklep o ustanovitvi javnega tožilstva.⁴⁹⁸ Kmalu za tem, 12. marca 1944, je Predsedstvo SNOS izdalo Odlok o postavitvi in pristojnosti Glavnega javnega tožilca pri Predsedstvu SNOS.⁴⁹⁹ Določbe odloka so opredeljevale vlogo in delovanje novega organa le v zelo grobih obrisih: »Glavnemu javnemu tožilcu pri Predsedstvu SNOS pripada najvišje nadzorstvo nad izpolnjevanjem zakonov oziroma odlokov z zakonsko močjo s strani vseh organov izvršnih oblasti, ki jih postavljajo SNOS, njegovo Predsedstvo, Okrožne in Okrajne narodno osvobodilne skupščine oziroma njihovi izvršni odbori, dalje s strani vseh tem organom podrejenih ustanov, dalje posameznih uradnih oseb in končno slehernega prebivalca na ozemlju Slovenije.« Določeno je bilo še, da Glavni javni tožilec postavi vse nižje tožilce, okrožne in javne tožilce pri vojaških in drugih sodiščih ter svoje druge organe, ki so pri opravljanju svojih nalog vsi podrejeni izključno le njemu. Končno pa je bilo še sporočeno, da bo taka organizacija trajala, »dokler je ne spremeni ustrezní odlok Avnoja oziroma njegovega Predsedstva«. Z odlokom predsedstva je bil istega dne imenovan Glavni javni tožilec, in sicer dr. Vito Kraigher.⁵⁰⁰ Natančnejša pravila za delovanje javnih tožilcev je izdelal sam Glavni javni tožilec z obveznimi navodili in okrožnicami, ki pa niso bile objavljene v uradnem listu. Poudarjeno je bilo, da se ustanova javnega tožilca bistveno razlikuje od starega državnega tožilstva in tudi od tožilcev, ki so do tedaj poslovali v sklopu vojaških sodišč NOV in POS.⁵⁰¹ Novi

⁴⁹⁸ Jernej Stante: Beseda k zakonu o javnem tožilstvu. V: Ljudski pravnik, leto 1946, št. 5–6, str. 173.

⁴⁹⁹ Uradni list SNOS, št. 1/1944.

⁵⁰⁰ Uradni list SNOS, št. 1/1944.

⁵⁰¹ Marijan Vivoda: Nastanek in razvoj javnega tožilstva v Sloveniji med narodnoosvobodilno vojno. V: Prav-

organ je bil predvsem varuh splošne zakonitosti, toda tudi v kazenskem postopku mu je bila poverjena še večja in močnejša vloga. Predvsem je imel v rokah kazensko preiskavo, vlagal je obtožnico in zastopal obtožbo, pazil na pravilno poslovanje sodišča v postopku sojenja, vlagal pravna sredstva, nadzoroval izvrševanje kazni in sodeloval v pomilostitvenem postopku. Določeno je bilo, da posluje pri vsakem vojaškem sodišču javni tožilec, ki je podrejen izključno Glavnemu javnemu tožilcu. Ta je postavljali in razreševali javne tožilce in vršilce dolžnosti javnih tožilcev. Javni tožilci naj bi bili v svojem poslovanju neodvisni od vojaških in upravnih oblasti.

Toda kljub določbam, da je Glavni javni tožilec za svoje delo odgovoren le Predsedstvu SNOS, je iz njegovega arhivskega gradiva razvidno, da je bil odgovoren tudi Centralnemu komiteju Komunistične partije Slovenije. Poročilo o delu, poslano slednjemu, je celo veliko bolj obširno in izčrpno kot njegova poročila SNOS-u:⁵⁰² »Podajam Vam poročilo o svojem delu za mesec april 1944 prvi mesec od ustanovitve in postavitve Glavnega javnega tožilca. To poročilo ni kopija poročila Predsedstvu SNOS marveč poročilo člana Partije najvišjemu partijskemu forumu o delu v funkciji, ki mi je poverjena. Prvi mesec obstoja Glavnega javnega tožilstva je v glavnem izpolnjevalo delo z organizacijo Glavnega javnega tožilstva in javnih tožilcev pri področnih, odrednih in brigadnih vojaških sodiščih in v okrožjih /.../. Pri postavitvi te organizacije so bile največje težave s strokovnim pravniškim kadrom. Ne samo, da jih je malo tako zanesljivih in naši osvobodilni stvari predanih, da lahko zavzemajo mesta javnih tožilcev, marveč tudi ti maloštevilni so po večini bili na takih položajih v NOV in POS, iz katerih jih ni bilo mogoče vzeti /.../. Pisarna Glavnega javnega tožilca je prepisala prevod 'Kazenskega Zakonika Ruske Socijalistične Federativne Sovjetske Republike' v tolikih izvodih, da je vsak javni tožilec dobil enega. To je bilo potrebno ne samo zaradi pomanjkanja pravne literature in zakonodaje bivše Jugoslavije na osvobojenem ozemlju, marveč predvsem zato, ker Sovjetski Kazenski zakonik vsebuje vrsto najmodernejših kazensko pravnih načel, ki so za našo sedanjo sodno prakso mnogo primernejša kakor načela starega jugoslovanskega kaz (enskega) zakonika /.../. Seveda so dobili vsi javni tožilci izrecno prepoved, da bi se kjer koli sklicevali v svojih predlogih na kaznovanje na Sovjetski kazenski zakonik. Zakonik so dobili s seboj le radi boljše in lažje orientacije v posameznih primerih. Ni torej nevarnosti, da bi javni tožilci prehiteli razvoj in obtoževali po Sovjetskih zakonikih, pač pa bo dejansko uvajanje modernih kazensko-pravnih načel, ki jih vsebuje Sovjetski kazenski zakonik in ki so združljiva z našo sedanjo ero ljudske demokracije, našo sodno prakso samo obogatilo in jo izboljšalo /.../.«

Prvega septembra je začela v Sloveniji veljati Uredba Vrhovnega štaba NOV in POJ o vojaških sodiščih, na podlagi katere je Glavni javni tožilec z okrožnico 14. avgusta 1944 ukinil funkcijo javnega tožilca pri vojaških sodiščih, ker jih ta uredba ni predvidevala.⁵⁰³ Ostala je le dolžnost javnih tožilcev vlagati ovadbe preiskovalcem

nik, leto 1964, št. 9, str. 325.

⁵⁰² SI AS 353 Javno tožilstvo, Glavni javni tožilec, t. e. 2.

⁵⁰³ Vršilec dolžnosti slovenskega javnega tožilca po smrti dr. Vita Kraigherja na Turjaku je začasno postal dr. Božo Kobe, stalnega imenovanja pa ni dobil, »ker je temu nasprotoval Kardelj«. Za javnega tožilca Slovenije so imenovali majorja dr. Jerneja Stanteta. Več o tem v: Vodušek Starič, Prevzem oblasti, str. 257.

pri vojaških sodiščih, kadar so zvedeli za kazniva dejanja, ki so spadala v pristojnost vojaških sodišč. S tem se začne v razvoju javnega tožilstva novo obdobje – prehod na področje nevojaškega sodstva, lahko bi rekli tudi rednega sodstva. Z Odlokom Predsedstva SNOS o začasnih ureditvi (ljudskih) sodišč in o narodnih sodnikih z dne 3. septembra 1944 je bilo določeno, da na ozemlju Slovenije izvršujejo narodna sodišča sodno oblast v vseh kazenskih zadevah, razen v tistih, ki so s posebnimi določbami pridržane vojaškemu kazenskemu sodstvu, kolikor tudi teh vojaška sodišča ne odstopijo narodnim sodiščem. Z Odlokom predsedstva AVNOJ o ustanovitvi in pristojnosti javnega tožilstva DFJ z dne 3. februarja 1945 je Glavni javni tožilec zaključil svoje delovanje tako, kakor je bilo predvideno. Toda novi odlok je bil močno podoben slovenskemu odloku z dne 12. marca 1944.⁵⁰⁴ Prav tako so ostala v praksi javnih tožilcev tudi načela navodil Glavnega javnega tožilca in postala sestavni del novih pravnih predpisov.

Javnega tožilca najdemo tudi v zvezni ustavi iz leta 1946, in sicer v XIV. poglavju (124.–128. člen). Bil je predvsem organ ljudske skupščine, pristojen za nadzor, ali ministrstva in drugi njim podrejeni upravni organi ter ustanove, uradne osebe in državljani pravilno izvajajo zakone. Zvezna skupščina je volila in razreševala Javnega tožilca FLRJ, ki je imenoval republiške javne tožilce, ti pa vse okrožne in okrajne tožilce. Javni tožilci so bili pri svojem delu neodvisni, podrejeni le najvišjemu tožilcu. Imeli so pravico vlagati tožbe in pritožbe, pravico zakonske intervencije v sodnem in upravnem postopanju, pravico kazenskega pregona in pravico vlagati zahteve za zaščito oziroma varstvo zakonitosti zoper pravnomočne odločbe sodišč in upravnih organov. Posebna določba je veljala za vojaške tožilce. Republiška ustava je imela določbe o javnem tožilstvu v XI. poglavju, ki pa so bile seveda tudi tokrat le smiseln posnetek zveznih določb. **Zakon o javnem tožilstvu** je bil sprejet julija 1946.⁵⁰⁵ Organizacija tožilstva je ustrezala organizaciji sodišč. Višji javni tožilci so bili upravičeni nižjim tožilcem dajati navodila in naloge ter razveljaviti, odpraviti, spremeniti in ustaviti izvršitev aktov nižjih tožilcev. Organi tožilstva v republiki so bili republiški javni tožilci in javni tožilci okrožij, mest ter okrajev, podrejeni samo zveznemu javnemu tožilcu, ki je bil za svoje delo odgovoren ljudski skupščini oziroma Prezidiju Ljudske skupščine FLRJ. Republiški javni tožilec je nastavljal in odstavljal pomočnike, referente, preiskovalce in druge uslužbence vseh javnih tožilstev v republiki. Razen pri zadnjih je potreboval tudi potrditev najvišjega jugoslovanskega javnega tožilca. Zvezni tožilec je bil tudi pooblaščen, da s pravilnikom predpiše notranjo organizacijo in poslovanje javnega tožilstva in da izdaja navodila o delu ljudskih tožilcev.

Tu nas zanima predvsem vloga tožilca v kazenskem postopku. Zakon je določal, da je javni tožilec dolžan voditi »izsleditveni postopek« (poizvedbe in preiskavo) neposredno ali pa po pooblaščenih organih, vlagati in zastopati obtožnico pred vsemi sodišči v vseh kaznivih dejanjih, ki se preganjajo po službeni dolžnosti. Lahko se je udeležil tudi kazenskega postopka glede dejanj, ki so se preganjala na oškodovančev tožbo, če je ugotovil, da je to potrebno zaradi zavarovanja javne koristi ali oseb,

⁵⁰⁴ Ivan Justin: Pravosodje v SFR Jugoslaviji. Maribor 1979, str. 182.

⁵⁰⁵ Uradni list FLRJ, št. 60/1946.

ki so potrebovale posebno varstvo države. Predpisano je bilo, da so javni tožilec in njegovi »izsleditveni« organi v »izsleditvenem« postopku dolžni razčistiti dejansko stanje in ugotoviti tako dejstva, ki so osumljencu v škodo, kakor tudi tista, ki so mu v korist, in tudi vse druge okoliščine, ki osvetlujejo stopnjo nevarnosti kaznivega dejanja ter storilca za družbo. Zakon je uvedel tudi ljudske tožilce, ki naj pomagajo javnim tožilcem kot prostovoljni sodelavci. Volili naj bi jih državljani na svojih zborih v gospodarskih podjetjih, oblastvih, ustanovah, po ulicah in naseljih večjih mest, vaseh in krajih.

Za lažjo predstavo, kako široko je bilo delovanje tožilcev in kako je vplivalo na sodišča, si pogledjmo dve mesečni poročili republiškega tožilca najvišjemu tožilcu:⁵⁰⁶ »Trenutno je naša glavna organizacijska naloga vzpostavitev okrajnih tožilstev. Največja ovira pri tem je okolnost, da ni na razpolago kvalificiranih kadrov /.../. Poseben problem je naše sodstvo. Ljudski element ne prihaja do izraza in je pod očitnim vplivom pravniškega kadra, ki se na eni strani drži krčevito ne samo formalnih predpisov zlasti bivše procesualne zakonodaje in jih tolmači kar mogoče okostenelo, na drugi strani pa nadaljuje prakso judikature predaprilske Jugoslavije. Kazni izrečene proti ljudskim škodljivcem so škandalozno nizke in vzbujajo zgražanje vse poštene javnosti.« In še poročilo dve leti pozneje: » /.../ V kazenski odmeri so bila v pretekli periodi potrebna precejšnja prizadevanja s strani našega urada, da so se na nekaterih zločinstvenih področjih dosegle ustrezne kazni /.../. Judikatura sodišč, vključno Vrhovnega sodišča je v tej materiji kazala tendenco, ki ni bila v skladu z zahtevami generalne prevencije po hitri in ostri represiji. Vendar smo s pravilno uporabo in zastopanjem pravnih lekov pri sodiščih docela prodrli z našim stališčem /.../.«⁵⁰⁷

Novi tožilec je bil tako kakor stari državni tožilec izrazito hierarhično urejen, a je imel v primerjavi z državnim tožilcem veliko večje pristojnosti in ga ni več imenoval pravosodni minister. Od sodišč je prevzel prvi del kazenskega postopka in tako občutno zmanjšal vlogo sodišča, kar je še pomembnejše ob vedenju, da je bil zelo tesno povezan s partijskim vodstvom. To je potrdil tudi M. Đilas v svoji knjigi *Novi razred*, ko je zapisal: »Kot vidimo, tožilci – po navodilih 'najvišjih voditeljev' določajo, kako bodo sodišča sodila in kako se bodo kazni izvajale. Kaj je potemtakem ostalo od sodišč in zakonitosti?«⁵⁰⁸ Še dodatno moč so tožilcem dajali tudi novoustanovljeni ljudski tožilci, ki so na eni strani zbirali podatke o dogajanju med ljudmi in njihovem mišljenju ter jih posredovali tožilstvu in na drugi strani predajali »želje« tožilcev državljanom ter jih primerno usmerjali in vzgajali.

⁵⁰⁶ SI AS 353 Javno tožilstvo Republike Slovenije, t. e. 8, Mesečno poročilo za december 1945.

⁵⁰⁷ Poročilo za prvo tromesečje 1947, SI AS 353, Javno tožilstvo Republike Slovenije, t. e. 8.

⁵⁰⁸ Milovan Đilas: *Novi razred. Analiza komunističnega sistema*. Institut Karantanija in Inštitut nove revije, Ljubljana 2014, str. 114.

6. Narodna milica in Uprava državne varnosti

Zakoni so, kot smo videli, v začetni fazi nove države vsebovali le del predpisov. Pravno praznino so zapolnjevala številna bolj ali manj tajna navodila, ki so jih izdajali razni organi, predvsem pravosodno ministrstvo, ministrstvo za notranje zadeve, javni tožilec in tudi vrhovno sodišče. Tako nam na primer šele med arhivskim gradivom najdena navodila pokažejo, kakšna pravila so urejala prvi del kazenskega postopka. Poglejmo enega izmed takih dokumentov, ki nosi datum 8. julij 1947 in podpis pomočnika ministra Borisa Kocijančiča:⁵⁰⁹ »V sporazumu z javnim tožilstvom Slovenije in Ministrstvom za pravosodje VLRS⁵¹⁰ izdajam sledeča navodila: Preiskavo kaznivih dejanj je treba poenostaviti /.../. V bodoče bo torej preiskovalno postopanje, ki ga bo izvedla Narodna milica zelo važen del v kazenskem postopanju in zato morajo organi Narodne milice voditi preiskave točno in hitro, da bo tako nastopilo olajšanje v poslovanju notranje uprave, javnega tožilstva in narodnih sodišč /.../. Glede političnih kriminalnih dejanj veljajo dosedanja navodila, to se pravi, da je vsak primer nemudoma javiti organom Uprave Državne Varnosti /OZN-a/, ki je edina upravičena voditi take preiskave.« Ministrstvo je tudi razložilo, kaj so politična kriminalna dejanja: »Med politične delikte spadajo predvsem protidržavna propaganda, širjenje alarmantnih vesti, netenje nezadovoljstva, širjenje rasne, verske, narodne mržnje itd. skratka vsa tista dejanja, ki so naperjena proti glavnim pridobitvam narodno-osvobodilne borbe, t.j. proti nacionalni in socialni svobodi, bratstvu jugoslovanskih narodov in enakosti vseh državljanov, ne glede na vero, narodnost in raso.«⁵¹¹

Iz teh kratkih zapisov je razvidno, da so organi za notranje zadeve, vsaj kar zadeva prvi del kazenskega procesa, močno posegali v kazensko delovanje in si pristojnosti v veliki meri delili z javnim tožilcem.

Na podlagi Uredbe Narodne vlade Slovenije o ustroju Ministrstva za notranje zadeve, izdane maja 1945,⁵¹² je bilo ministrstvo »vrhovno oblastvo notranje uprave in je imelo vrhovni nadzor nad upravnimi oblastvi in organi, pripravljalo je predloge uredb in naredb ter pravilnikov notranje-upravnega značaja, skrbelo za skladnost in enotnost poslovanja vseh organov v sestavi ministrstva«. Prvi notranji minister je bil Zoran Polič.⁵¹³ Organizacijsko se je ministrstvo delilo na oddelke, odseke, pododseke in razdelke. Tako sta bila v Oddelku za narodno varnost med drugimi odsek za narodno milico in kriminalistično-preiskovalni odsek, ki je predvsem zbiral poročila in izsledke o storjenih zločinih, usmerjal delo preiskovalne službe,

⁵⁰⁹ **Boris Kocijančič** (1909–1968) je bil pred vojno preporodovec, leta 1943 se je pridružil partizanskemu gibanju. Po vojni je bil med drugim pomočnik ministra za notranje zadeve, poslanec republiške skupščine, član izvršnega sveta.

⁵¹⁰ Vlada Ljudske republike Slovenije.

⁵¹¹ SI AS 1931, t. e. 1491.

⁵¹² Glej Brane Kozina, Republiški upravni organi v LRS od 1945 do 1953. Ljubljana 1996, str. 121–124.

⁵¹³ **Zoran Polič** (1912–1997) je bil rojen v Lenartu v Slovenskih goricah. Diplomiral je leta 1937 na Pravni fakulteti v Ljubljani. Bil je v vodstvu sokolske skupine v OF. Že leta 1941 se je pridružil partizanskemu gibanju. Od leta 1943 je bil član Izvršnega odbora OF in Predsedstva SNOS, načelnik sodnega oddelka Glavnega štaba NOV in POS. Po vojni je bil najprej slovenski minister za notranje zadeve in nato finančni minister. Bil je član CK ZKS in je različne vodstvene funkcije opravljal vse do poznih osemdesetih let. Pisal je o politiki, upravi, gospodarstvu in telesni kulturi. Umrl je v Ljubljani. (ES 9, str. 74.)

preučeval vzroke za storjena kazniva dejanja in izdajal navodila za izboljšanje javne varnosti. Po sklepu zvezne vlade se je po 1. septembru 1945 ministrstvu priključil Oddelek za prestajanje kazni, dotlej v pristojnosti pravosodnega ministrstva, ki je vodil in koordiniral delo vseh zaporov, kazenskih zavodov in delovnih taborišč v Sloveniji. V začetku leta 1946 je bil ustanovljen še Oddelek za javno varnost, iz Ministrstva za narodno obrambo pa se je temu ministrstvu pridružil še Oddelek za zaščito naroda, pod novim imenom Uprava državne varnosti. Ministrstvo za notranje zadeve je imelo oddelke in odseke narodne milice, medtem ko so bili oddelki in odseki za državno varnost podrejeni zveznemu ministrstvu za notranje zadeve.⁵¹⁴ Ministrstvo za notranje zadeve je bilo namreč tako kot pravosodno ministrstvo zvezno-republiško ministrstvo. 6. aprila 1946 je postal minister Ivan Maček,⁵¹⁵ 17. junija pa Boris Kraigher, ki je vodil ministrstvo do ukinitve. Za prvi del kazenskega postopka je bil vsaj deloma relevanten tudi **Zakon o narodni milici**, ker je bila glavna uprava Narodne milice v sestavi ministrstva za notranje zadeve. Zakon je določil, da je Narodna milica izvršilni organ državne uprave, sestavljena iz splošne in posebnih vrst narodne milice (prometna in gasilska). Narodna milica je bila vojaško organizirana, enotno uniformirana oborožena formacija. Zakon je določil, da so naloge narodne milice vzdrževanje javnega reda in miru, preprečevanje kršitev javnega reda, izsleditev storilcev kaznivih in drugih protipravnih dejanj, skrb za izvajanje zakonov, splošnih predpisov in odločb zveznih, republiških in lokalnih državnih organov ter pomoč pri varovanju državne varnosti. Glede kaznivih dejanj je bila zlasti dolžna »da odkriva kazniva dejanja, vodi poizvedbe, zgrabi krivce in jih pripelje pristojnim organom«.

7. Obdolženec

Oseba, proti kateri teče kazenski postopek, se je tudi v novi državi imenovala obdolženec.

Pred vojno je bil obdolženec druga stranka v kazenskem postopku, ki je stal tožilcu enakopravno nasproti in torej procesni subjekt, a tudi procesni objekt, saj je njegovo zaslišanje služilo sodišču kot dokazno sredstvo in so se proti njemu lahko uporabljali določeni prisilni ukrepi (npr. privod, preiskava). Obdolženec je bil sicer splošen izraz, vendar je zakon osebo, ki je bila osumljena storitve kaznivega dejanja, imenoval osumljenec; ko je bila zoper njo predlagana uvedba preiskave ali ji je bila izročena neposredna obtožnica, je postala obdolženec, ko je postala veljavna njena postavitev

⁵¹⁴ Ljuba Dornik Šubelj: Nastanek in razvoj organov za notranje zadeve Republike Slovenije v obdobju 1945 do 1963. V: Arhivi, leto 1993, št. 1–2, str. 78–81.

⁵¹⁵ **Ivan Maček - Matija** (1908–1993), politik, general JLA, narodni heroj, rojen v Zadobrovi (Ljubljana). Kot tesarski pomočnik se je vključil v delavsko sindikalno gibanje, leta 1930 pa še v KPJ, v kateri je kmalu dobil pomembne funkcije. Leta 1934 je postal sekretar slovenske KP, od leta 1935 do 1937 je v Sovjetski zvezi obiskoval višjo partijsko šolo. 1938. je bil obsojen na štiri leta robije. Julija 1941 je pobegnil iz kaznilnice v Sremski Mitrovici in se pridružil partizanom v Srbiji. Do marca 1942 je bil pri jugoslovanskem vrhovnem štabu, potem pa se je vrnil v Slovenijo, kjer je bil politični komisar pri glavnem štabu slovenske partizanske vojske, komandant glavnega štaba, član SNOŠ-a, AVNOJ-a in Izvršnega odbora OF. Maja 1944 je postal načelnik Ozne in dobil čin generalmajorja. Na tem mestu je ostal tudi po končani vojni, do leta 1946. Potem je opravljal številne pomembne funkcije v najvišjih oblastnih in političnih organih. (EJ 5, str. 580.)

pod obtožbo obtoženec, po pravnomočnosti obsodilne sodbe pa obsojenec. Obdolženec se ni bil dolžan zagovarjati, še manj priznati dejanje. Bilo je celo nedopustno zavajati obdolženca v priznanje z obljubami, slepili, pretnjami, s silo ali namernim utrujanjem. Imel je pravico do obrambe, in sicer se je lahko branil sam (materialna obramba) ali pa je imel enega ali več zagovornikov (formalna obramba), in to na vseh stopnjah kazenskega postopka. Pri najtežjih kazenskih deliktih in če je bil obdolženec mladoleten, gluhi, nem ali tako bolan, da se ni mogel sam braniti, je bila formalna obramba celo obvezna in je bil obdolžencu, ki ni imel zagovornika, postavljen branilec po uradni poti (*ex offio*). Kadar obdolženec ni mogel nositi stroškov obrambe, je lahko zahteval, da mu sodišče odredi branilca kot zastopnika ubogih.

Zagovornik je smel biti advokat, javni notar ali profesor prava na univerzi. Prav tako je smel zagovarjati obdolženca tisti, ki je bil strokovno usposobljen in ki je izpolnjeval tudi druge pogoje za advokata, javnega notarja ali sodnika ter ni bil v državni službi. Sodišče naj bi pri obvezni obrambi postavljalo zagovornike v prvi vrsti izmed advokatov, ki so živeli v kraju sodišča, lahko pa tudi izmed drugih oseb, ki so smele biti zagovorniki, vendar to ni smel biti oškodovanec, oškodovančev in tožilčev zakonec ali sorodnik, pa tudi ne tisti, ki je bil priča v kazenskem postopku.

V predhodnem postopku je bil zagovornik lahko prisoten praviloma pri tistih sodnih dejanjih, ki so ugotavljala dejansko stanje in se niso ponavljala (sodni ogled, preiskava stanovanja, zaplemba stvari, zaplemba pisem), pri zaslišanju prič, za katere je bilo verjetno, da ne bodo prišle na glavno obravnavo, in pri zaslišanju izvedencev. Dovoljeni so mu bili stiki z obdolžencem, a šele po končani preiskavi, svobodno in brez nadzora. Praviloma je zagovornik lahko pregledoval spise o poizvedbah, preiskavi in vse priloge (tudi predmete, ki so služili kot dokaz), čeprav se mu je do konca preiskave lahko to tudi prepovedalo.

Pravice in dolžnosti advokatov je pred drugo svetovno vojno na Slovenskem urejal zakon o advokatih za Kraljevino Srbov, Hrvatov in Slovencev iz leta 1929.⁵¹⁶ Določal je, da je advokatura poklic javnega reda, ki se pridobi z vpisom v imenik advokatov. Pogoji so bili državljanstvo, poslovna sposobnost (opravilna), končana pravna fakulteta, praksa, advokatski ali sodniški izpit. Glavna naloga advokatov je bila pomagati posameznikom s pravnimi nasveti, zastopati stranke pred vsemi sodišči, drugimi državnimi in samoupravnimi organi in javnopravnimi telesi. Dolžnosti advokatov so bile predvsem: vplivati na pomiritev strank, med katerimi je nastal spor v pravnih razmerjih ali interesih; prevzeti zastopanje stranke, ki se ji mora po zakonu dati »zastopnik ubogih« in prav tako zastopanje stranke, ki sta ji že dva advokata odklonila zastopanje. Po sprejetju novega zakona je bila z uredbo ustanovljena Advokatska komora v Ljubljani za teritorij višjega deželnega sodišča v Ljubljani, ki je ohranila popolno kontinuiteto s prejšnjo – Odvetniško zbornico v Ljubljani. Zakon je določal, da je advokatski stan neodvisen, vendar je odvetnike nadziral v prvi vrsti odbor advokatske zbornice, vrhovna nadzorstvena pravica pa je pripadla pravosodnemu ministru. V primeru disciplinskih prestopkov je odločala zbornica in izrekla eno od kazni, ki jih je našteval zakon (pismeni ukor, denarna kazen, ustavitev in izbris iz imenika advokatov). O prizivu zoper odločitev disciplinskega sveta je odločalo kasacijsko sodišče.

⁵¹⁶ Uradni list ljubljanske in mariborske oblasti, št. 32/1929.

Kako je bilo z obrambo in zagovornikom v času Nagodetovega procesa? Ustava je, kot smo že zapisali, zagotavljala le pravico do obrambe pred sodiščem. Toda preiskava ni bila več v pristojnosti sodišča.

Nova oblast je imela povsem nove poglede tudi na ureditev odvetništva. Nekaj kritike predvojnih razmer in načrtov za prihodnost razberemo iz študije Vita Kraigherja in Boža Kobeta⁵¹⁷ Problemi sodne organizacije in izvrševanje sodne oblasti v Sloveniji, izdelane v januarju 1945.⁵¹⁸ »Važno vlogo so imeli pred sodišči odvetniki, brez katerih je pri formalistično kompliciranih procesno-pravnih predpisih bilo skoro nemogoče poslovati /.../. Spričo visoke odvetniške tarife je to privedlo, zlasti če je proces bil zaradi zamotanosti količkaj dolgotrajnejši, do tega, da je pravda obe stranki mnogo stala, večkrat celo gospodarsko upropastila. To stanje se je še poslabšalo, ko praktično stranke niso imele učinkovite zaščite pred odvetniki, ki so v pridobitne svrhe procese zavlačevali ter izmišljali vse mogoče pravne finese, samo da bi procese še bolj zamotali. Pravnice stranke so raje sklenile poravnavo ali se odrekle delu tožbenega zahtevka, kakor da bi vodile pravde do konca. Odvetniški stan je postal eden najbolj privilegiranih stanov, zlasti ker so se odvetniki v veliki večini primerov bavili s politiko. Njih vpliv na presojo sodišč je bil ogromen in je v mnogih pogledih rodil nezdrave posledice /.../. Ni več naloga odvetnika, niti ne njegova pravica, da bi skušal zgolj reševati svojega klijenta, danes je elementarna naloga branilca, da pomaga sodišču pri iskanju materialne resnice. Samo v tej obliki mora priti delovanje odvetnika v novem pravnem redu do izraza, če naj branilec postane ljudski svetovalec in pomožni organ sodišča pri iskanju materialne resnice. Prav isto velja za zastopnike v civilnih pravnih, čeprav moramo ovreči dosledno obvezno zastopanje po odvetnikih v važnejših zadevah /.../. Odvetniška tarifa mora biti torej postavljena na docela novo osnovo, če že ne pristopimo k odvetnikom kot državnim organom. Ne odloča vrednost spornega predmeta, nego stvarni trud, ki ga ima odvetnik v neki zadevi. Odmero stroškov bi v celoti prepustili narodnemu sodišču.«

Prvi zakon, ki je urejal odvetništvo v novi državi, je bil zvezni **Zakon o odvetništvu**, ki je začel veljati decembra 1946.⁵¹⁹ Do nove zakonske ureditve je sicer uradno veljal stari Zakon o advokatih iz leta 1929, toda nova oblast je sprejela dva drobna predpisa, ki sta kljub svoji obrobni bistveno spremenila položaj slovenskega odvetnika. Prva je bila **Odredba** o postavitvi delegata v odvetniški zbornici v Ljubljani, ki jo je na podlagi zveznega odloka izdal minister za pravosodje maja 1945.⁵²⁰ Določeno je bilo, da postavljeni delegat začasno vodi odvetniško zbornico, in sicer po navodilih in pod nadzorstvom ministrstva za pravosodje. Sodišča pa so se morala

⁵¹⁷ **Božidar (Božo) Kobe** (1913–1951), rojen na Golniku kot sin sodnika. Pravno fakulteto je končal 1936. v Ljubljani. Po sodni in odvetniški praksi je bil odvetnik v Mariboru in nato sodnik v Ljubljani. Študij trgovskega in pomorskega prava je nadaljeval v tujini in se 1943. pridružil partizanom. Zaupane so mu bile visoke sodne in tožilske funkcije. Bil je eden izmed snovalcev novega sodstva. Po vojni je bil sprva pomočnik javnega tožilca za Slovenijo, leta 1948 izvoljen za docenta na ljubljanski pravni fakulteti in leto pozneje s tega mesta odstranjen zaradi obsodbe. Umrl je med prestajanjem kazni na Golem otoku. (Špela Lemut: Dr. Božidar Kobe. Diplomsko delo, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, Oddelek za zgodovino, 2012. Dostopno na: Zgodovina Slovenije – Sistory, http://www.sistory.si/SISTORY:ID:20244_12_11_2014).

⁵¹⁸ SI AS 353 Javno tožilstvo Republike Slovenije, t. e. 7.

⁵¹⁹ Uradni list FLRJ, št. 102/1946.

⁵²⁰ Uradni list SNOS, št. 5/1945.

glede »zastopanja strank pred sodišči po odvetnikih« držati neobjavljenega **Ukaza** ministra za pravosodje, ki ga je v obliki okrožnice razposlal vodstvom sodišč novembra 1945.⁵²¹ Vsebina dokumenta razkriva novi položaj zagovornika: »Delegat v odvetniški zbornici v Ljubljani izdaja odvetnikom in odvetniškim pripravnikom začasna dovoljenja za izvrševanje oz. nadaljevanje odvetniške prakse /.../. Vse narodne sodnike izvolite nadalje opozoriti, da je vloga odvetnika in pravnega zastopnika drugačna kot je dejansko bila v bivši Jugoslaviji. Tudi pri zastopanju strank se morajo odvetniki zavedati, da ima interes skupnosti prednost pred interesom posameznika. V interesu skupnosti pa je, da se pri vsaki obravnavi dožene polna resnica in izreče polna pravica. Dolžnost odvetnika je zato, da pri tej nalogi sodiščem pomaga; zato mora gledati, da je vse kar navaja resnično. Če sodnik opazi, da odvetnik pri zastopanju strank očitno in zavestno zavija ali potvarja resnico, če se poslužuje tako imenovanih advokatskih trikov, če se obnaša nedostojno ali če se izraža nespoštljivo o naših narodnih oblastvih in njihovih organih ali o pridobitvah narodnoosvobodilnega boja, ga mora sodnik na mestu ukoriti in če to ne zaleže, disciplinirati s primerno globo. Vsak tak primer je razen tega treba javiti delegatu v odvetniški zbornici v Ljubljani zaradi ev. uvedbe disciplinskega postopanja.«

Dobro leto pozneje je začel veljati zgoraj omenjeni zakon, ki je določal, da je naloga odvetništva dajati »pravno pomoč ustanovam, podjetjem, organizacijam in posameznikom za doseg njihovih pravic in z zakonom zavarovanih koristi« in tako pomagati »državnim organom pri pravilni uporabi zakonov in okrepitvi pravnega reda v državi«. Pravna pomoč je obsegala zastopanje in obrambo strank pred sodišči ter organi državne uprave, sestavljanje listin (pogodb, oporok ipd.) in vlog (tožb, pritožb, predlogov, prošenj ipd.) ter dajanje pravnih nasvetov. Odvetništvo je lahko opravljal vsak, ki si je pridobil pravico do odvetništva in je bil vpisan v eni izmed odvetniških zbornic. Za pridobitev pravice do odvetništva je zakon zahteval državljanstvo FLRJ, končano pravno fakulteto, triletno pripravniško prakso, odvetniški izpit. Odvetnik ni mogel postati, kdor ni bil »vreden zaupanja«. Kot take so štele predvsem osebe, ki niso imele volilne pravice ali pravice opravljati državno ali javno službo; osebe, obsojene zaradi nečastnih kaznivih dejanj; osebe v kazenski ali disciplinski preiskavi; osebe, ki so se ukvarjale z nezakonom in nedovoljenim posredovanjem in so s tem ovirale pravilno delo državnih organov. Odvetnik ni smel opravljati državne ali kake druge stalne službe. Zoper odločbo odvetniške zbornice, s katero je le-ta zavrnila vpis, se je kandidat mogel pritožiti ministru za pravosodje ljudske republike. Odvetnik je moral dajati pravno pomoč na vsem državnem ozemlju in jo je lahko odklonil le v izjemnih primerih, ki pa zakonsko niso bili opredeljeni. Od stranke je smel zahtevati povračilo stroškov in nagrado, razen kadar je bil določen za zastopanje revnih. Nagrada se je določala po tarifi, ki jo je s posebnim pravilnikom predpisal republiški minister za pravosodje. Advokati so bili tudi zavezani varovati kot tajnost vse, kar so izvedeli od stranke, in ta ni želela, da bi to izvedel kdo drug. Od te dolžnosti ga je lahko le v izjemnih primerih odvezal pravosodni minister, sodišče in zbornica. Odvetniku je prenehala pravica do odvetništva z izgubo državljanstva, izgubo volilne pravice, odrekom, razsodbo kazenskega ali disciplinskega sodišča, uvedbo stečaja.

⁵²¹ SI AS 1237 Vrhovno sodišče Republike Slovenije, Su 149/45.

Odvetniška zbornica je bila po tem zakonu organizacija odvetnikov na določenem območju, katere naloga je bila zagotoviti in nadzirati, da njeni člani pravilno opravljajo odvetništvo. Njeni organi so bili zbor, izvršilni in nadzorstveni odbor. Pri vsaki zbornici sta bila tudi disciplinsko sodišče in disciplinski tožilec. Zbornica je bila pod nadzorstvom republiškega ministra za pravosodje. Ta je lahko razpustil njen izvršilni odbor, če se je prepričal, da ne izpolnjuje svoje zakonite dolžnosti, in imenoval izmed njenih članov zaupnika, ki je do izvolitve novega odbora opravljal tekoče zadeve zbornice. Prav tako je lahko pravosodni minister razveljavil vsako odločbo organov odvetniške zbornice, če je bil prepričan, da je v nasprotju z nalogami odvetništva. Zvezni minister za pravosodje pa je lahko potrdil in sklical skupne zборе odposlancev vseh odvetniških zbornic za obravnavanje strokovnih vprašanj in ukrepov za izpopolnitev odvetništva ter vključitev v delo pri graditvi državnega reda. Za manjše prestopke je lahko kaznoval odvetnike in odvetniške pripravnike izvršilni odbor odvetniške zbornice z opominom ali manjšo denarno kaznijo, za nevestno opravljanje dolžnosti in kršitve odvetniškega ugleda pa je sodilo disciplinsko sodišče odvetniške zbornice. Disciplinske kazni so bile denarna kazen, javni ukor, prepoved opravljanja odvetništva do enega leta in trajna izguba pravice do odvetništva. Vrhovno sodišče ljudske republike je sodilo kot vrhovno sodišče v disciplinskih zadevah odvetnikov. V prehodnih odločbah pa je bilo še določeno, da republiške vlade v tridesetih dneh od uveljavitve zakona ustanovijo tričlanske komisije, ki v treh mesecih odločijo, kateri od dotedanjih odvetnikov obdržijo pravico do opravljanja odvetništva. Zoper odločitev komisije je bila dovoljena pritožba na vrhovno sodišče. Šele po izdaji odločb so pravosodni ministri sklicali ustanovne zборе novih odvetniških zbornic.

Zanimivo je, da so o zakonu poročali tudi iz britanskega veleposlanštva v Beogradu.⁵²² V poročilu je poudarjena dolžina zakona, saj je imel kar 78 členov, še posebej pa so opozorili na besedila nekaterih členov. Z določbo, da lahko republiški pravosodni minister razpusti izvršilni odbor zbornice, je po mnenju poročevalca ukinjena vsaka možnost, da bi odvetniki izvajali profesionalno solidarnost. Posebej opozarja tudi na prehodne določbe,⁵²³ kjer je bilo med drugim predpisano, da republiške vlade v 30 dneh po uveljavitvi zakona ustanovijo komisijo treh članov, ki v roku treh mesecev odloči o tem, kateri od dotedanjih odvetnikov sme obdržati pravico do opravljanja odvetništva po predpisih novega zakona. Omenja tudi, da je bila v Ljubljani aretirana ena najbolj znanih odvetnic, po tem ko je bila napadena v časopisu, da je branila stranko na »star kapitalističen način«, in zaključuje, da bo vladna komisija nedvomno odstranila vsakega odvetnika, ki bi poizkusil slediti njenemu primeru.⁵²⁴ Naravno je, razmišlja poročevalec, da starejši pravniki kažejo več nasprotja sedanjemu režimu kot drugi, in sicer zaradi vzgoje v sistemu prava, ki je bil osnovan na individualizmu. Predvideva, da se bodo posamezni podobni

⁵²² TNA FO 371/61360, Pismo britanskega veleposlanika v Beogradu Charlesa Peaka C. R. Attleju, glavnemu državnemu sekretarju britanskega ministrstva za zunanje zadeve, 10. 4. 1947, R 5442.

⁵²³ Dopis pomotoma navaja: Article 79.

⁵²⁴ Omenjena odvetnica je bila Ljuba Prenner, ki je bila aretirana marca 1947, do 11. aprila je bila v preiskovalnem zaporu, 31. marca pa ji je bila odvzeta pravica izvrševanja advokature. Več o tem glej Aleš Gabrič, Polona Kekec, Brigita Rajšter: Odvetnica in pisateljica Ljuba Prenner: pogumna, da je bila drugačna. Ljubljana 2000, str. 63–67.

primeri seveda še dogajali, vse dokler ne bodo vsi starejši člani zamenjani z novo generacijo odvetnikov, ki je povsem indoktrinirana. Med tem pa bo režim naredil vse potrebne korake, da profesija ne bo zašla stran od svoje naloge varovati družbo in ne posameznika.

Število odvetnikov je po vojni močno upadlo. Stara Advokatska zbornica je sicer nadaljevala delo, a pod vodstvom delegata pravosodnega ministrstva. Okoli 20 odvetnikov je bilo črtanih iz imenika zaradi odpovedi in neizvrševanja odvetništva, zaradi »protinarodnega in protidržavnega udejstvovanja v času okupacije in tudi še pozneje bodisi neposrednega bodisi posrednega sodelovanja z okupatorji je bilo izbranih iz imenika preko 30 odvetnikov«. Toda obstajali sta dve evidenci odvetnikov. Stari imenik odvetniške zbornice v tem prehodnem času ni imel nobene vrednosti. Neodvisno od le-tega in bolj ali manj skrito pred očmi javnosti je delegat Ministrstva za pravosodje LRS sestavljal posebne sezname odvetnikov. Samo v teh seznamih navedeni odvetniki so smeli »nastopati pred sodišči in drugimi oblastmi kot odvetniki ali odvetniški pripravniki«. ⁵²⁵ Ti sezname so se iz meseca v mesec spreminjali. Nova advokatska zbornica se je uradno imenovala Odvetniška zbornica v Ljubljani. ⁵²⁶ Ustanovni zbor se je začel 26. julija 1947. Avgusta je bil izvoljen tudi izvršilni odbor, kot ga je predvideval zakon o odvetništvu. Izvršilni odbor je »razvid odvetnikov in odvetniških pripravnikov« začel voditi na novo in vanj so bili vpisani odvetniki in pripravniki, ki jim je Komisija za presojo pravice za opravljanje odvetništva pri predsedstvu vlade LRS priznala pravico za izvrševanje odvetništva. ⁵²⁷

V arhivu slovenskega vrhovnega sodišča je ohranjeno sporočilo ministrstva za pravosodje, ki ga je maja 1947 poslalo vsem sodiščem: »Komisija za presojo pravice za opravljanje odvetništva pri vladi LRS je odločila, da spodaj naštetih odvetnikov izgube pravico do izvrševanja odvetništva. Vsem odklonjenim odvetnikom je komisija postavilačasne prevzemnike.« Sledi seznam 39 odklonjenih in 39 odvetnikov prevzemnikov. »Odklonjeni odvetniki«, beremo v nadaljevanju dopisa, »pred sodišči ne smejo nič več zastopati strank, vključno s pritožbi, ki bi jo vložili proti odločbi gornje komisije /.../.« ⁵²⁸ Besedilo odločbe je bilo dolgo in povedno: »Odvetništvo v novi ljudski državi predstavlja vzvišen poklic, ki po svojih nalogah stoji v popolnem nasprotju z nalogami, kakor jih je v predaprilski Jugoslaviji večina odvetnikov razumela in izvrševala. Pod krinko abstraktne pravice same po sebi na osnovi protiljudskih zakonov je tedaj odvetništvo zavestno ali podzavestno sodelovalo pri upravljanju pravosodstva itd. z vladajočo manjšino, odtrgano od ljudstva. S prenosom oblasti na ljudstvo v ljudski državi je moralo izgubiti odvetništvo svoj stari značaj, kar je jasno uzakonjeno v čl. 1 zakona o odvetništvu. Odvetništvo danes kot vsi organi državne uprave, pravosodstva itd. pomaga ustanovam, podjetjem, organizacijam in poedincem pri ostvarjanju njihovih pravic in v zakonu zaščitenih interesov ter tako pomaga državnim organom pri pravilni uporabi zakona in utrditvi pravnega reda v državi. Ta vsebinska povezava odvetni-

⁵²⁵ Arhiv Republike Slovenije, AS 1237, Vrhovno sodišče LRS, Su 101/45.

⁵²⁶ Arhiv Odvetniške zbornice v Ljubljani, 1945–1957.

⁵²⁷ Arhiv Odvetniške zbornice v Ljubljani, 1945–1957.

⁵²⁸ Arhiv Republike Slovenije, AS 1237, Vrhovno sodišče LRS, Su 101/13/45.

štva z organi državne ljudske oblasti, uprave in pravosodstva je torej nova naloga odvetništva. Razumljivo je, da zahteva zakon od vsakogar, ki bi hotel še naprej izvrševati odvetništvo, posebno kvalifikacijo, ki bo jamstvo za pravilno izvrševanje funkcije odvetnika. Komisija je po vsestranskih poizvedbah ugotovila, da dr. /.../ s svojim odvetniškim poslovanjem ni pomagal organom ljudske oblasti pri pravilni uporabi zakonov in okrepitevi pravnega reda v državi s tem, da bi dajal v mejah zakona pravno pomoč ustanovam, podjetjem, organizacijam in posameznikom za doseg njihovih pravic. Ker s tem ne izpolnjuje osnovnega pogoja za opravljanje odvetništva v smislu čl. 1 zakona o odvetništvu, je gornja odločba utemeljena.⁵²⁹

Povrnimo se k našemu procesu. Kdaj in katerega odvetnika so si osumljenci in pozneje obtoženci lahko izbrali, ni povsem jasno. Iz zapiskov Uprave državne varnosti⁵³⁰ pa je razvidno, da so se nekateri obrnili na odvetnike, ki so bili njihovi sorodniki, prijatelji ali znanci, da so nekateri odvetniki zagovor odklonili, da vsi obtoženci niso dobili zagovornikov, ki so jih izbrali, predvsem pa, da so vse pogovore med njimi in klienti pozorno spremljali in zapisali. Tako lahko v zapisu z datumom 23. julij 1947 in podpisom Mitja preberemo, da so si obtoženci dokončno izbrali zagovornike in da si ne bi več mogli premisliti, so vsi napisali pismena pooblastila za te advokate. Sledi poročilo o razgovorih med obtoženci in zagovorniki, kjer ne manjka tudi takih opazk: »Pravna zastopnica je samo pritrjevala in ji obrazložila potek celotne razprave«; »Zagovornik /.../ je z indirektnim pripovedovanjem nakazoval, kako naj se obtoženec zagovarja. Zgledal je strupen in zagrizen in je na obtožnico gledal kot na izmišljeno stvar«; »Pravni zastopnik /.../ ni kazal za svojega klienta prevelikega navdušenja in pripravljenosti zagovarjanja«; »Pogovor je bil kratek. Zagovornik /.../ predmeta ni preštudiral in se prav malo briga za svojega klienta«; »Z advokatom sta se kot sorodnika ob koncu poljubila in bo verjetno Šubic napel vse sile v obrambi«.

Vloga zagovornikov na procesu je bila zanemarljiva. Povsem v primežu oblasti, zastrašeni in skrbno prebrani so le težko, čeprav nekateri z veliko poguma, opravljali svoje poslanstvo. In kljub temu so bili po končani obravnavi okrcani v Slovenskem poročevalcu:⁵³¹ »Nedavna razprava proti špijonski skupini Nagodeta, Furlana in drugih je imela širši pomen, kakor samo to, da je grupa tujih agentov pred ljudskim sodiščem prejela kazen za svoje podlo početje. V svojem govoru je tov. Edvard Kardelj poudaril: 'Vsi imperializmi, ki so se doslej polakomnili naše zemlje, so se upirali na ta del prodane inteligence, ki je vsem lizala pete /.../. In prav ta del prodane, korumpirane in brezdelne inteligence na čelu z Nagodetom, Furlanom, Vodetovo in drugimi, je sedel za zatožni klopi. Tam je torej sedelo golo prodano izdajstvo v tuji službi.' Res, to so spoznali vsi, ki so v razpravni dvorani ali po časopisih zasledovali proces. Vsi, – samo del branilcev, ko da je bil ves čas odsoten, ko da nima nobene druge naloge, razen edino te, da porabi še to priliko za to, da se izjavi za 'prodano izdajstvo v tuji službi' /.../. Treba je poudariti, da ima ljudstvo interes in pravico, zahtevati, da spozna podrobno krivdo in način dela svojih sovražnikov in da nima

⁵²⁹ Peter Čeferin: Neodvisnost odvetnika, posebej v Sloveniji. Ljubljana 1988, str. 164–165.

⁵³⁰ SI AS 1931, t. e. 590.

⁵³¹ Nasprotja v obrambi. Branilci v razpravi proti Nagodetovi vohunski skupini. Slovenski poročevalec, 22. 8. 1947, str. 3.

nihče pravico, da mu resnico zakriva. Tudi obramba ne! /.../ Ko govorimo o tem, ne samo nepravilnem, ampak naravnost škodljivem in nedopustnem delu nekaterih branilcev, mislimo predvsem na branilca obsojenega Furlana in Stareta, to je dr. Joahima Ražma in na dr. Vladimirja Ravniharja, ki je zagovarjal obsojene Furlana, Zupana in Lajovica /.../. Zagovorniki so hoteli v čim lepši luči pokazati osebnosti obsojencev /.../ s trditvijo, da so ti pač žrtve povojnih razmer, ki so neurejene, ko vsak zase išče izhoda. Kot v vsem ostalem nastopu obeh branilcev obsojenega Furlana, je tudi v tej trditvi skrit napad na pot in na pridobitve narodno osvobodilne borbe. Obramba namreč dobro ve, da prav zaradi narodno osvobodilne borbe ni nikjer drugod take enotnosti ljudstva v premagovanju povojnih težav, nikjer take jasnosti o nadaljnji poti, nikjer take odločnosti ljudstva, da brani svoje pridobitve, formulirane v ustavi, kot prav pri nas. Del branilcev svojega poklica na tem procesu torej ni vršil v interesu ljudstva in države, vršil ga je na liniji obtožencev /.../.«

Da je želela komunistična oblast občutno zmanjšati vlogo zagovornikov, ki se je v dolgem zgodovinskem procesu oblikovala kot velik in nepogrešljiv prispevek k pravičnosti, iskanju resnice, zaščiti pravic in človekovega dostojanstva, je domala jasno. Vendar je tudi res, da so bile mnoge kritike predvojnih odvetnikov upravičene.

8. Sklep

Povsem jasno je, da je do popolnega prevzema oblasti in utišanja vseh nasprotnikov, kritikov ter celo glasnih dvomljivcev komunistično vodstvo želelo vsaj pred domačo javnostjo dajati vtis velike pravičnosti. Prislunimo, kako je politične procese utemeljeval Moša Pijade: »Cela vrsta procesov v vseh državah ljudske demokracije, na Poljskem in v Češkoslovaški, v Romuniji in Madžarski, v Jugoslaviji, Bolgariji in Albaniji je že od rojstva slepim, razen hotenim slepcem, razkrila, da imperialisti s svojim prizadevanjem, da bi zagospodarili nad svetom in da bi odstranili s poti ljudske demokracije, ki jih ovirajo, da bi dosegli ta namen, ne uporabljajo le protestnih not, s katerimi so se po tej vojni začeli odkrito vmešavati v notranje zadeve drugih narodov, temveč širijo tudi špijonske centre, kujejo zarote, organizirajo nasilje in se pri tem ne ustavijo niti pred zlorabljanjem mednarodnih navad in pravil. Kadar pa narodi ne dovolijo, da bi jim vzeli njihovo neodvisnost, kadar se branijo pred izdajalskim delovanjem mračnjaških elementov, ki so se udinjali agentom tuje vohunske službe zoper svoje ljudstvo in zoper svojo domovino, potem se hujskači hinavsko trkajo na prsi v imenu 'demokracije', v imenu 'svetih človečanskih pravic' in protestirajo, ko ljudske demokracije ravnajo z izdajalci naroda in vohunskimi hlapci imperialistov tako, kakor je z njimi edino mogoče ravnati, namreč kot z vohuni in izdajalci /.../. Toda če so vsi ti procesi proti iskalcem grobov in organizatorjem teroristične sabotaže, v Albaniji, Petkovu⁵³² v Bolgariji, Maniu⁵³³ v Romuniji,

⁵³² **Nikola Dimitrij Petkov** (1893–1947), bolgarski politik, eden od voditeljev Bolgarske kmečke nacionalne stranke, leta 1947 na političnem procesu obtožen vohunstva in obsojen na smrt. (Dostopno na: Nikola Petkov - Wikipedia, the free encyclopedia, http://en.wikipedia.org/wiki/Nikola_Petkov, 6. 12. 2014.)

⁵³³ **Iuliu Maniu** (1873–1953), romunski politik, voditelj Nacionalne stranke Transilvanije in Banata, leta 1947 obtožen izdaje države in obsojen na dosmrtno zaporno kazen. Umrl je v zaporu leta 1953. (Dostopno na: Iuliu Maniu - the free encyclopedia, http://en.wikipedia.org/wiki/Iuliu_Maniu, 6. 12. 2014.)

procesi na Poljskem, Madžarskem, v Slovaški, proti Nacionalnem komiteju, Draži Mihajloviću, Nagodetu itd. v Jugoslaviji podobni med seboj v obtožbi in splošnem postopku, je to preprosto zato, ker njegovi agenti delujejo po enakih direktivah in za istega gospodarja ker se povsod odkriva isti režiser, ki vodi izdajalsko akcijo ljudi, ki se mu jih je posrečilo kupiti /.../. Kljub neopravičenim lažnim, sfabriciranim reakcionarnim obtožbam zoper pravosodje v naši državi in v ostalih državah ljudske demokracije, lahko, nasprotno, poudarimo prav visoko kvaliteto vseh teh procesov, ki povzročajo bes reakcionarjev zato, ker na njih odkrivamo prste imperialističnih agentov v vseh zarotah zoper ljudske demokracije. /.../ Proti njihovem lažnemu viku in kriku zaradi naših političnih procesov lahko tu poudarim samo veliko višino, na kateri stoje v vsakem pogledu, tako kar se tiče zakonitosti postopka kakor tudi resnosti in obilnosti dokazov, ti tako imenovani politični procesi /.../.⁵³⁴

Predstavili smo zelo širok pregled kazenskega prava in kazenskega sodstva ter segli daleč v zgodovino. Hoteli smo namreč pokazati, da kazensko pravo ni tako nepomembno in postransko, kot se morda zdi. Slovenski pravni zgodovinar Janko Polec (1880–1956) je zapisal, da nas zgodovina »učí, da se nikjer ne zrcali bolje vpliv časa, njegovo stremljenje in ideje, vsako tudi najmanjše gibanje ljudske duše, kakor ravno v kazenskem pravu«. ⁵³⁵ Podobno je nekoliko pozneje poudaril prav tako velikan med slovenskimi pravnimi zgodovinarji Sergij Vilfan (1919–1996), da namreč v »kazenskem pravu odsevajo mnoge bistvene plati posameznih razvojnih stopenj človeške družbe«. ⁵³⁶ Profesor za kazensko pravo, postopek in pravno filozofijo na pravni fakulteti v Zagrebu Stanko Frank (1883–1953) je predavanje, ki ga je imel 31. januarja 1929 v Pravniškem društvu, začel tako, da je poslušalce povabil, naj si zamislijo veliko in mogočno državo, ki je obstajala pred mnogimi stoletji in propadla skoraj brez sledu. Ohranilo se je le pravo. Zagotovil jim je, da bi bilo to dovolj za miselno rekonstrukcijo te države. Ob branju zakonov bi spoznavali njeno materialno in duhovno kulturo. Verjetno bi nam uspelo celo najti vzroke, zaradi katerih je ta država propadla. Še več. Zadostovalo bi njeno kazensko pravo, ki predstavlja nekakšen izvleček ali jedro celotnega prava neke države. To misel bi ob koncu našega pregleda nekoliko dopolnili: Ne le napisano pravo, temveč tudi izvajanje tega prava nam skupaj razkrivata eno osrednjih lastnosti neke družbe oziroma države, saj osvetljujejeta, koliko je v njej reda, varnosti, svobode in pravice. ⁵³⁷

Predstavljeni oris kazenskega sodstva, ki je veljalo na Slovenskem pred drugo svetovno vojno in v prvem povojnem obdobju, pokaže, kako imajo lahko že majhne spremembe načel in pravil, ki so se oblikovala skozi daljša zgodovinska obdobja, velike in usodne posledice.

⁵³⁴ Moša Pijade: K osnutku splošnega dela kazenskega zakonika, Beograd, 27. novembra 1947. V: Izbrani govori in članki 1941–1947. Cankarjeva založba, Ljubljana 1950, str. 175–186.

⁵³⁵ Janko Polec: Nove kriminalistične šole. V: Slovenski pravnik, leto 1901, str. 232.

⁵³⁶ Sergij Vilfan: Uvod v pravno zgodovino. Ljubljana 1991, str. 150.

⁵³⁷ Povzeto po: Stanko Frank: Iz kaznenoga zakonika ruske sovjetske republike. Mjesečnik, leto 1929, str. 145–152.

V.

Namen, zamisel in zgradba objave kazenskega sodnega spisa proti Nagodetu in soobtoženim

Povem nekaj skoro banalnega, ako pravim, da je revolucija proti državnemu pravnemu sistemu v razvoju človeštva, pod vidikom etičnih idej, včasih potrebna.

Pravni sistem je ali že od začetka nepravilčen ali pa to postane, ker se ne prilagodi normalnim potom razvoja, tako da je potem razmah človeške družbe, ki razdre stare okove, liki blagodejna vihra po času suše in gnilobe. Ni pa tu dvoma, da ima mnogokrat ta ostra operacija škodljive posledice ...

(Leonid Pitamic, Pravo in revolucija)

Zgodovina kaže, da so bile v državah, kjer je prišlo do komunistične revolucije, tudi druge stranke nezadovoljne z obstoječimi razmerami ...

(Milovan Đilas, Novi razred)

Na koncu še odgovor na vprašanje, zakaj objavljati skoraj sedemdeset let star kazenski spis. Že hiter pogled v zakladnico domače in tuje leposlovne ter znanstvene literature nam pokaže, da je bilo zanimanje za sodne procese, posebno kazenske, prisotno v vseh časih. Prav med te zadnje sodijo tudi politični sodni procesi. **Ukvarjajo se namreč z večnimi vprašanji, ki si jih zastavlja človek: o pravici in krivici, o krivdi in kazni, o dobrem in hudem, o svobodi in nasilju, o uboganju in uporju ...** Prav zato drame in tragedije iz sodnih dvoran nikoli ne zastarijo.

Mnogi kazenski procesi, na katerih so sodili obtoženim zaradi filozofskih, verskih, znanstvenih in političnih prepričanj, so bili predstavljeni v knjižni obliki. Eden najstarejših med njimi je proces proti Sokratu, ki je bil zaradi kritičnih pogledov na tedanje politične voditelje obtožen »brezboštva« in obsojen na smrt. Opisal ga je že Platon v Apologiji. Starodaven proces, ki mu je bila posvečena pozornost, je tudi proces zoper Jezusa Kristusa, ki ima vsekakor širši, ne le religiozen pomen. V tridesetih letih 19. stoletja je nemški pisatelj Georg Büchner napisal Dantonovo smrt,

dramo o sojenju in smrtni obsodbi ene najpomembnejših osebnosti francoske revolucije, ki mu je le-ta prinesla slavo in pogubo. Pri pisanju je uporabil veliko število zgodovinskih virov. Na prelomu 19. in 20. stoletja je Francijo pretresla afera Dreyfus, politični proces, ob katerem je pisatelj Émile Zola napisal znameniti Obtožujem.

Po drugi svetovni vojni so mnogo bralcev pritegnile predstavitve nürnberskih procesov, več obravnav je bil deležen Eichmannov proces. Manj znan Proces v Jeruzalemu je v Sloveniji izšel že leta 1961 in je delo Herberta Grüna, slavnejšega, z naslovom Eichmann v Jeruzalemu, objavljenega leta 1963, pa je napisala Hannah Arendt, znana kot utemeljiteljica pojma banalnost zla.

Posebej veliko je bilo napisanega o raznovrstnih »stalinističnih« (ali »stalinskih«) procesih tako v Sloveniji kot na tujem. Med slednjimi naj omenimo le prvega – Mrk opoldne, roman Arthurja Koestlerja, ki je izšel že leta 1940 (pri nas 1986) in je s prikazom sicer umišljenega procesa izostril pogled na tovrstne komunistične kazenske postopke, ter Priznanje, delo Arturja Londona iz leta 1970, ki je opisal svojo »sodno izkušnjo« ob čistkah v češkoslovaški komunistični partiji leta 1951. O slovenskih političnih procesih v obdobju po drugi svetovni vojni govori drama Primoža Kozaka Dialogi, nastala leta 1957; dve leti pozneje pa je napisal še Afero, ki se sicer dogaja v italijanskem prostoru, časovno pa sega bolj nazaj, v vojni čas, ko so že potekali politično motivirani sodni postopki. Afera je bila prvič uprizorjena leta 1961, Dialogi 1962. Dachavski procesi, ki so zaznamovali predvsem čas od leta 1947 do 1949, so pustili močno sled tudi v leposlovju. Leta 1973 je izšel Zapisnik, roman pisatelja Vladimirja Kavčiča, v katerem je na literarno domiselni način, ki vsebuje tako zapisnike zasliševanj prič kot razmišljanja tedanjih zasliševalcev, pa mnenja predstavnikov intelektualcev, psihiatrične stroke itd., neusmiljeno razkrinkal metode slovenske komunistične partije, uporabljene v t. i. dachavskih procesih, odprl pa je tudi vprašanje o smislu in upravičenosti revolucije nasploh. V začetku osemdesetih let sta izšla roman Noč do jutra Branka Hofmana in Umiranje na obroke Igorja Torkarja, ki je bil obsojen na enem izmed dachavskih procesov. Posredno so s povojnimi kazenskimi postopki povezana tudi druga dela. Vitomil Zupan je v romanu Levitan predstavil leta, ki jih je preživel v zaporu. Cvetko Zagorski je svojo bolečo izkušnjo izpovedal na bolj posreden način. V Zločinu, ki je izšel leta 1978, je natančno opisal sodni proces zoper kmeta Bratušo iz začetka 20. stoletja, ki je bil obsojen na smrt, ker naj bi ubil in pojedel lastno hči; proces je odmeval po vsej Avstriji, saj je postavil pod vprašaj kvaliteto sodstva, kajti hči se je lepega dne živa in zdrava vrnila. Pisatelj se je lotil tega sodnega primera, ko je bil izpuščen iz zapora na Golem otoku in je tako izpovedal svojo bolečo izkušnjo.

Prav ta pogumna literarna snovanja so pripomogla, da so bili dachavski procesi temeljito obdelani kot »raziskovalno poročilo z dokumenti« v obsežni strokovni publikaciji na začetku devetdesetih let. Objave kazenskih spisov s spremljajočo študijo niso ravno pogoste. Arhiv Republike Slovenije je v samostojni publikaciji objavil začetek kazenskega postopka zoper zdravnico Franjo Bojc Bidovec, po kateri se imenuje partizanska bolnišnica, in Viktorja Volčjaka, ustanovitelja te bolnišnice; vzet je iz drobnega tožilskega spisa iz druge polovice leta 1944. Za kazniva dejanja, ki sta jih bila zdravnika obtožena, je bila zagrožena smrtna kazen, a je bila obtožni-

ca pozneje umaknjena in postopek ustavljen. Na podlagi ohranjenih dokumentov procesa proti ljubljanskemu škofu Gregoriju Rožmanu sta Tamara Griesser Pečar in France M. Dolinar napisala znanstvenokritično analizo, objavljeno leta 1996. Griesser Pečarjeva je natančno predstavila še celo vrsto drugih t. i. duhovniških procesov, povojne kazenske postopke pa so obravnavali tudi drugi slovenski zgodovinarji, med njimi Aleš Gabrič, Milko Mikola, Dušan Nečak, Božo Repe. Leta 2002 je pri Mohorjevi v Celovcu izšlo delo Alfreda Elsteja, Michaela Koschata in Hanzija Filipiča z naslovom *Nacistična Avstrija na zatožni klopi*. Anatomija političnega spektakularnega procesa v komunistični Sloveniji. Publikacija, ki obravnava sojenje nacističnemu funkcionarju, vodji civilne uprave za t. i. zasedena območja Koroške in Kranjske v Celovcu Friedrichu Rainerju iz leta 1947 v Ljubljani, skuša osvetliti notranje- in zunanjepolitične okoliščine procesa. Veliko pozornosti je bilo posvečeno tudi primeru iz novejšje slovenske zgodovine, t. i. procesu proti četverici, ki se je začel z aretacijo Janeza Janše ob koncu maja 1988 in končal približno dva meseca pozneje s sodbo Vojaškega sodišča v Ljubljani.

Nagodetov proces pa je gotovo eden najpogosteje omenjanih slovenskih političnih procesov iz prvega obdobja po drugi svetovni vojni tako v medijih kot v strokovni in spominski literaturi. Širši javnosti so najbolj poznani primeri tistih obsojencev, ki so o procesu spregovorili sami. Svoje izkušnje je podrobno predstavil še danes živeči Ljubo Sirc, ki je objavil tudi nekaj sodnih dokumentov, predvsem v delih *Med Hitlerjem in Titom* ter *Dolgo življenje po smrtni obsodbi*. Tudi Angela Vode je opisala svoje poglede na proces in leta, ki jih je preživela v zaporih, njene zapise pa je za objavo pripravila Alenka Puhar. Pod naslovom *Skriti spomin* so izšli leta 2004. Za objavo vseh drugih del Angele Vode pa je poskrbela Mirjam Hladnik Milharčič. Pospremljena z obsežnimi uvodnimi študijami so izhajala v letih 1998–2000.⁵³⁸ Precej podatkov o procesu je zbranih v publikaciji Slovenske matice *Usoda slovenskih demokratičnih izobražencev*, kjer so objavljeni referati s posvetovanja, posvečenega usodi dveh obsojenih, Angele Vode in Borisa Furlana. V slovenskih revijah in časopisih je bilo objavljenih kar nekaj intervjujev s protagonistami procesa. Nikakor pa še niso bile predstavljene zgodbe vseh obsojenih, niti objavljeni vsi pomembni dokumenti. Na tem mestu pa je osrednji del procesa na ogled v celoti. Bralcu omogoča vstopiti v sodno dvorano, kjer se pred njim zvrstijo tožilci, sodniki, priče in obsojenci z zagovorniki. Dodatni opisi oseb, dobe in prava mu omogočajo, da se vživi v posamezne protagoniste glavne obravnave in se vpraša o sedanjem času in njegovih problemih, o pomenu prava, sodišč, tožilcev in odvetnikov ter ne nazadnje o vlogi javnih arhivov in arhivske službe.

Kazenski postopek proti Nagodetu in štirinajstim soobtoženim je predstavljen z vrsto sistematično izbranih dokumentov, ki sledijo poteku sodnega postopka, in sicer: zapisnik glavne obravnave z obtožnico in sodbo ter večji del gradiva, s katerim je tožilstvo dokazovalo krivdo obtožencev. Dokazno gradivo, ki so ga vložili zagovorniki obtožencev, ni ohranjeno v celoti; zato ni zbrano na enem mestu – v posebnem poglavju, so pa nekateri posamezni dokumenti objavljeni v sklopu zapisa glavne obravnave.

⁵³⁸ Zbrana dela Angele Vode so izšla v treh knjigah pri založbi Krtina: *Spol in upor* (1998), *Značaj in usoda* (1999), *Spomin in pozaba* (2000).

Čeprav so nekateri dokumenti izjemno obsežni, nekateri pa so si med seboj precej podobni, sva se odločili, da jih bova objavili v celoti – izbira določenih odsekov je namreč vedno subjektivna in ne dovoljuje bralcu, da bi našel vse tisto, kar ga morda zanima, in da bi si ustvaril svoje mnenje o pomenu posameznih podatkov. Že sam zapis glavne obravnave sicer obsega več sto strani, nekatera vprašanja, izjave in pričevanja se ponavljajo, a le objavljen v neskrajšani obliki omogoča vpogled v vse, kar se je v dneh razprave dogajalo v sodni dvorani (če je bilo seveda zapisano), hkrati pa dopušča vsem tistim, ki jih zanimajo le nekatere osebe, da sami izberejo tisti del, ki se nanaša nanje.

Obtožnica in sodba se v vsebinskem pogledu ne razlikujeta prav veliko, a bi bila brez ene od njiju publikacija nepopolna, zlasti ker v literaturi zasledimo tudi drugačna mnenja.⁵³⁹ Na glavni obravnavi je namreč že drugi dan tožilec predlagal razširjenje obtožnice zoper obtoženega Metoda Kumlja v skladu z obtežilnim gradivom, šesti dan je bil dan predlog za združitev postopka s postopkom zoper Franca Snoja, obtožba zoper Vida Lajovica pa je bila v sodbi deloma zavržena. Tudi sicer je med obtožnico in sodbo nekaj razlik pri dejanjih, očitanih posameznim obtožencem oz. obsojencem in mnogo nedoslednosti. Dokazila, ki so jih predlagali obtoženci in njihovi zagovorniki, praviloma niso bila upoštevana in so le deloma ohranjena.⁵⁴⁰

Silno raznovrstno dokazno gradivo, ki so ga preiskovalni organi našli v stanovanjih obtoženih po njihovi aretaciji, pokaže, kaj vse je bilo v tistih časih lahko vzrok za najhujšo obsodbo, osvetljuje način delovanja, razmišljanja in čustvovanja obtoženih in tistih, s katerimi so si dopisovali, najpomembneje pa je, da brez poznavanja dokaznega gradiva sploh ni mogoče razumeti dogajanja na razpravi – vprašanja tožilcev in sodnikov ter odgovori obtoženih se namreč v največji meri nanašajo prav na vsebino dokumentov, na podlagi katerih so bili obtoženi. Zato sva se odločili za objavo precejšnjega števila tovrstnih dokumentov. Nekateri so objavljeni v celoti, nekateri le deloma, izpustili pa sva predvsem tiste, ki jih zaradi velikega obsega ni bilo mogoče upoštevati (zapisniki zaslišanj posameznih obtožencev med preiskavo, zapisi iz Nagodetovega dnevnika, ki bi ga bilo vredno objaviti v samostojni publikaciji), poleg tega pa so bili za obsodbo najpomembnejši izseki iz teh dokumentov prebrani tudi na javni razpravi; nekaterih dokumentov pa po naslovih oziroma opisih, podanih v obtožnici in na razpravi, v okviru ohranjenega arhivskega gradiva ni bilo mogoče identificirati. Dokumenti so zelo raznovrstni, med njimi so pisma, pričevanja, uradni dokumenti, poročila, zapisniki in navodila različnih organizacij itd. Napisani so bili ne le v slovenščini, ampak tudi v drugih jezikih (angleščini, nemščini, francoščini, italijanščini, hrvaščini). Tisti, ki so bili prevedeni, so objavljeni v slovenskem prevodu,⁵⁴¹ preostali pa v izvirnem jeziku. Krajši dokumenti in tisti, katerih oblika je zanimivejša (na primer tajne šifre, potrdila, dovolilnice ipd.),

⁵³⁹ Ne gre prezreti omembe Petra Vodopivca, da je bila sodba celo ostrejša od obtožnice, in izjave tožilca Viktorja Avblja, da je obtožnico napisal sam, sodbo pa naj bi »sestavili UDBA in njeni politični mentorji«. (Vodopivec, Boris Furlan, str. 97.)

⁵⁴⁰ Nekaj dokaznega gradiva je shranjenega v SI AS 1237, t. e. 259, mapa Dokazno gradivo obrambe, nekateri posamezni dokumenti pa so tudi v SI AS 1931 (v različnih tehničnih enotah).

⁵⁴¹ Nekatero dokumente so njihovi avtorji napisali v obeh jezikih (svojem in tujem), drugi so bili prevedeni pozneje (kolikor je bilo preverjeno, ti prevodi – nekateri bolj natančno, drugi bolj okvirno – ustrezajo vsebini dokumenta, zapisanega v drugem jeziku).

so objavljeni v obliki reprodukcije. Daljši dokumenti, med katerimi so nekateri tudi težko čitljivi, so prepisani, a tudi ti so predstavljeni v obliki, v kakršni so jih zapisali njihovi avtorji, vključno s pravopisnimi napakami, ki so pojasnjene v opombah; popravljene so le najočitnejše tipkarske napake. Samo v taki obliki objavljeni dokumenti nazorno izražajo duh tedanjega časa, način izražanja, stopnjo izobraženosti avtorjev besedil in njihovih zapisovalcev ter ne izgubljajo čustvenega naboja izgovorjenih oziroma zapisanih besed.

Objavljeni dokumenti izvirajo iz dveh fondov: Republiškega sekretariata za notranje zadeve (RSNZ) Socialistične republike Slovenije (SRS) 1918–2004 (SI AS 1931) in Vrhovnega sodišča Republike Slovenije (RS) 1945–1991 (SI AS 1237). V okviru RSNZ SRS se na »Proces Nagode« nanaša gradivo, razporejeno v 23 arhivskih škatlah, ki vsebujejo: odmeve na aretacije osumljenih, obtožnico, nekaj gradiva o preiskavi in zagovornikih obtoženih (t. e. 590), zapisnik javne razprave in sodbo (t. e. 589) ter gradivo o posameznih obtožencih (življenjepise, ki so jih morali napisati v preiskovalnem zaporu, zaslišanja obtožencev in prič, vse najrazličnejše gradivo, ki je bilo zaseženo pri hišnih preiskavah obtoženih – korespondenca iz obdobja pred aretacijo in iz časa, ko so bili v preiskovalnem zaporu, osebni dokumenti, publikacije, gradivo organizacij, v katerih so sodelovali, različne informacije, ki jih je UDV zbrala o osebah, ki so imele stike z obtoženci, prošnje za pomilostitev itd.). Največ gradiva je bilo pridobljenega pri Črtomirju Nagodetu (shranjeno je v t. e. 585–588), Borisu Furlanu (t. e. 577–581), Leonu Kavčniku (t. e. 582–583) in Francu Snoju (t. e. 569 in 570), pri drugih pa precej manj (gradivo o Elizabeti Hribar je shranjeno v t. e. 571, o Vidu Lajovicu in Franju Sircu v t. e. 572, o Bogdanu Staretu in Metodu Pircu v t. e. 573, o Pavli Hočevnar in Svatopluku Zupanu v t. e. 574, o Metodu Kumlju v t. e. 575, o Zoranu Hribarju in Angeli Vode v t. e. 576), v t. e. 569 pa je gradivo, povezano s preiskavo različnih obtožencev. V sklopu fonda Vrhovnega sodišča RS je gradivo, zbrano o Nagodetovem procesu, shranjeno v štirih arhivskih škatlah. Del gradiva je povsem enak tistemu, ki je v fondu RSNZ SRS: obtožnica, zapisnik javne razprave, sodba. Tu se hranijo tudi življenjepisi obtoženih (le prepisi v tipkopisu in ne rokopisi, ki so jih lastnoročno napisali obtoženci), zapisniki zaslišanj obtožencev in prič, ki so bili uporabljeni v obtožnici, gradivo, ki je bilo zaplenjeno pri obtožencih ob hišnih preiskavah, a zgolj tisto, ki je bilo uporabljeno kot dokazilo o njihovi krivdi (nekaj takih dokazil je ohranjenih le v tem fondu, nekaj pa le v fondu RSNZ). Je pa v tem fondu tudi nekaj dodatnega gradiva, in sicer: o odmevih procesa v slovenski javnosti, dokazila, s katerimi je obramba izpodbijala krivdo obtoženih, dokumenti, ki so nastali ob delovanju vrhovnega sodišča (o odločanju sodnega senata, različna korespondenca v zvezi z obsojenci) in okrajnih sodišč (odločbe o zaplembi premoženja obsojenih), zavrnitve prošelj za pomilostitev obsojenih s strani Prezidija Ljudske skupščine FLRJ, zavrnitve vlog za zahtevo zakonitosti s strani zveznega vrhovnega sodišča, dopisi kazensko-poboljševalnih zavodov oziroma domov, odločbe ministrstva za notranje zadeve o pogojnem izpustu obsojenih, v katerih so obsojeni prestajali kazen, in Sklep temeljnega sodišča v Ljubljani o ustavitvi kazenskega postopka zoper Črtomirja Nagodeta in soobsojene z dne 5. aprila 1991.

Arhivsko gradivo, ki govori o Nagodetovem procesu, pa najdemo še v drugih fondih, predvsem v fondu Republiški upravni organi in zavodi za izvrševanje kaznen-

skih sankcij v Sloveniji 1945–1980 (SI AS 1267), v fondu Centralni komite Zveze komunistov Slovenije 1945–1990 (SI AS 1589), podatke o posameznikih, udeleženi na procesu ali omenjenih v procesnih dokumentih, pa tudi v osebnih fondih in različnih zbirkah. Kar nekaj gradiva o Nagodetovem procesu hrani tudi britanski državni arhiv (The National Archives) v Londonu. Vsi so zanimivi in vsak po svoje pripomore k razumevanju procesa, vendar pa celotnega gradiva žal ni mogoče objaviti na enem mestu. Je pa precejšnje število dokumentov iz zgoraj navedenih fondov upoštevanih in deloma tudi podrobneje predstavljenih v uvodni študiji.

Arhivski viri, ki sicer predstavljajo glavnino publikacije, so pospremljeni z uvodno študijo, sestavljeno iz več poglavij. V prvem je opisan potek procesa in njegove posledice. V drugem so predstavljene življenjske poti posameznih obsojencev, predvsem na podlagi življenjepisov, ki so jih morali napisati v obdobju preiskave, ter na podlagi drugega arhivskega gradiva, časopisnih virov in literature. Skušali sva navesti vsaj nekaj osnovnih podatkov tudi o tem, kakšna usoda jih je doletela po izpustitvi iz zapor, pri čemer so nama nadvse prijazno pomagali njihovi otroci in drugi sorodniki. Tretje poglavje govori o značilnostih časa in zunanjih okoliščinah procesa, v četrtem poglavju pa sta izčrpno in obširno predstavljena pomen in vloga kazenskega prava v družbi ter njegove značilnosti v prvi in drugi Jugoslaviji (do začetka procesa).

Uvodna poglavja in objavljeni dokumenti vsebujejo veliko število dokaj obsežnih opomb (pod črto), ki predstavljajo v njih nastopajoče osebe, organizacije in dogodke, tudi tiste, ki so zgodovinarjem in starejšim generacijam splošno poznani. Publikacija namreč ni namenjena le znanstvenikom, strokovnjakom in ljubiteljem zgodovine, ampak vsem tistim, ki jih zanima samo ta proces ali pa se želijo seznaniti s sodnimi procesi nasploh, tudi takim, ki so se rodili ali pa vsaj odrasli v dobi, v kateri je spomin na mnoge nekdanje splošno znane osebnosti in dogodke že zbledel. Če je besedilo v opombi sestavljeno na podlagi literature, sta v oklepaju navedena avtor in delo, na podlagi katerega je bilo napisano (ime in priimek avtorja sta le prvič navedena v celoti, pozneje pa le priimek avtorja in nekaj besed iz naslova). Besedilo v opombah, ki izvira iz arhivskih in drugih virov, ima v oklepaju navedene kratico arhiva, signaturo fonda in po potrebi tudi naslov dokumenta, podatki o elektronskih virih so navedeni v posebnem poglavju Viri in literatura. Marsikateri dokument je na več mestih (nekje je original, drugje kopije, v nekaterih primerih pa so ohranjene le reprodukcije dokumentov, včasih tudi v več izvodih). Ker je takih dokumentov veliko in so opombe že tako obsežne, je v opombi večinoma navedeno le eno mesto, kjer je dokument shranjen. Zaradi velikega števila opomb niso pri vsaki osebi ali dogodku napisani podatki o tem, v kateri od prejšnjih opomb je opis le-te ali le-tega že naveden. Namesto tega je številka strani, na kateri je opomba, odebeljena. Ob koncu je še seznam kratic in okrajšav, seznam virov in literature, seznam objavljenih fotografij in reprodukcij dokumentov, kazalo dokaznega gradiva ter osebno kazalo (osebe, navedene v reproduciranih dokumentih, niso vključene v kazalo).

B.

**Objava
virov**

I.

Zapisnik glavne obravnave

Javna razprava pred vrhovnim ljudskim sodiščem LRS zoper obtoženega inž. Nagode Črtomira in soobtožence⁵⁴²

Prvi dan – 29. julija 1947⁵⁴³

Ob 8.05 otvori predsednik javno ustno razpravo pred senatom Vrhovnega sodišča, ki ga tvorijo:

- predsednik: Dolničar Matej, podpredsednik Vrhovnega sodišča LRS,
- sodnika: Pakiž Silverij, Kralj⁵⁴⁴ Rihard,
- nadomestni sodnik: Černe Jože (vsi sodniki Vrhovnega sodišča LRS),
- sekretarja: Hribar Stanko in Lučovnik Hinko,
- javni tožilec LRS: Avbelj Viktor,
- pomočnik tožilca: Simičič Marko in Žalik Martin.

Obtožence zagovarjajo:

- dr. Čobal Josip⁵⁴⁵ po uradni dolžnosti obtožena⁵⁴⁶ Sircu Ljuba in Vode Angelo,
- dr. Šubic Vladimir⁵⁴⁷ po pooblastilu obtoženega Kavčnik Lea,
- dr. Ražem Joahim⁵⁴⁸ po pooblastilu dr. Borisa Furlana in po uradni dolžnosti Stare Bogdana

⁵⁴² Dokument se hrani v SI AS 1931, t. e. 589 in v SI AS 1237, t. e. 257.

⁵⁴³ Torek.

⁵⁴⁴ Pravilno: Knez.

⁵⁴⁵ Dr. Josip Čobal (1888–1951), rojen v Celju, leta 1935 je opravil odvetniški izpit in v začetku 1936 odprl odvetniško pisarno v Ljubljani. Delo odvetnika je opravljal do smrti v letu 1951. (Arhiv Odvetniške zbornice Slovenije, Imenik odvetnikov.)

⁵⁴⁶ V zapisniku razprave se za besede obtoženi-a,-e, obtoženec, obtoženka itd. večkrat (a nedosledno) uporablja kratica obt. Zaradi večje razumljivosti in poenotenja besedila sta avtorici to kratico vedno izpisali s celo besedo.

⁵⁴⁷ Pravilno: Milan. Dr. Milan Šubic (1888–1949), rojen v Škofji Loki, v Imenik odvetnikov vpisan od leta 1919, kot samostojni odvetnik v Ljubljani je deloval do smrti v letu 1949 (Arhiv Odvetniške zbornice Slovenije, Imenik odvetnikov). SDV ga je označila kot dobrega, solidnega, poštenega in med ljudmi priljubljenega človeka, kot odvetnik pa naj bi se rad držal »paragrafov in zakonov« in naj ne bi gledal »stvar tako, kot bi jo gledal človek prerajenega kova«. Pred vojno naj bi bil nacionalno usmerjen, potem pa skupaj z drugimi člani družine simpatizer OF. (SI AS 1931, t. e. 568, št. 15299, Informativni odsek, Ljubljana, 4. 7. 1947, Podatki za Šubic Milana.)

⁵⁴⁸ Dr. Joahim Ražem (1886–1966), rojen v Bazovici, gimnazijo obiskoval v Kranju, leta 1916 promoviral na pravni fakulteti v Pragi. Med prvo svetovno vojno je delal na sodiščih v Trstu in Gradcu, po njej pa je živel v Trstu, najprej kot odvetniški pripravnik, po opravljenem odvetniškem izpitu v letu 1921 pa kot samostojni odvetnik. Od 1930 je živel in delal kot odvetnik v Ljubljani, razen med okupacijo, ko je bil v internaciji. Odvetniško službo je opravljal do upokojitve v letu 1960. (Arhiv Odvetniške zbornice Slovenije, Imenik odvetnikov; Sirc, Med Hitlerjem in Titom, str. 354.)

Sodni senat – z desne: Rihard Knez, Matej Dolničar, Silvester Pakiž in Jože Černe

- dr. Grosman Josipina⁵⁴⁹ po pooblastilu Hribar Zorana, Hribar Elizabeto in Hočevar Pavlo
- dr. Kuhar Andrej⁵⁵⁰ po pooblastilu obtoženega Kumelj Metoda,
- dr. Ravnihar⁵⁵¹ Vladimir⁵⁵² po pooblastilu obtoženih Zupana Svatopluka, Lajovica Vida,
- dr. Žirovnik Janko⁵⁵³ po pooblastilu obtoženega Pirca Metoda in po uradni dolžnosti obtoženega Sirca Franja.

Po ugotovitvi identitete obtožencev poda predsednik besedo javnemu tožilcu LR Slovenije Viktorju Avblju, da prečita obtožnico.

⁵⁴⁹ **Josipina (Fini) Grosman** (1908–1980), rojena v Novem mestu, ena prvih slovenskih odvetnic, najstarejša hčerka sodnika Viktorja Ahačiča (strica Lili Novy). Odvetniški izpit je opravila 1935. Skupaj z možem dr. Vladimирjem Grosmanom je v Ljubljani ustanovila odvetniško pisarno Grosman. Odvetniški poklic je opravljala vse do druge polovice šestdesetih let, ko se je upokojila. (Arhiv Odvetniške zbornice Slovenije, Imenik odvetnikov; Družinsko deblo Lili Novy. Dostopno na: Lili Novy: Družinsko deblo, <http://www.lili-novy.eu/druzinsko-deblo.html>, 22. 9. 2014.)

⁵⁵⁰ **Dr. Andrej Kuhar** (1862–1957), rojen v Ravneku (Šmartno pri Kamniku), sprva notar, v imenik odvetnikov je bil vpisan februarja 1946. Odvetniški poklic je opravljal do upokojitve v letu 1953. (Arhiv Odvetniške zbornice Slovenije, Imenik odvetnikov.)

⁵⁵¹ V besedilu je bilo namesto Ravnihar večkrat napačno napisano Ravnikar. Napako sta avtorici popravili.

⁵⁵² Vladimir Ravnihar je kot Furlanov osebni prijatelj predstavljen v uvodni študiji, ki govori o življenjskih poteh obtoženih.

⁵⁵³ **Dr. Janko Žirovnik** (1880–?), rojen v Zg. Gorjah pri Bledu, pred drugo svetovno vojno in med njo je bil predsednik Advokatske komore oziroma zbornice v Ljubljani. Odvetniški izpit je opravil leta 1910 v Gradcu, v letu 1911 je bil vpisan v Imenik odvetnikov. Odvetniški poklic je opravljal do leta 1952, ko mu je bila 16. 6. s sodbo Vrhovnega sodišča LRS v Ljubljani trajno odvzeta pravica do odvetništva (opr. št. Sn 203–6/52–3) in je bil z odločbo Odvetniške zbornice v Ljubljani z dne 21. 6. 1952 izbrisan iz Imenika odvetnikov. (Arhiv Odvetniške zbornice Slovenije v Ljubljani, Imenik odvetnikov.)

Tožilec in njegova pomočnika – z leve: Viktor Avbelj, Martin Žalik in Marko Simčič

Čitanje obtožnice

ki sta jo izmenoma čitela javni tožilec LRS Viktor Avbelj in njegov pomočnik Marko Simčič,⁵⁵⁴ je trajalo od 8.20 do 9.55.

OBTOŽNICA⁵⁵⁵

JAVNO TOŽILSTVO

Ljudske republike Slovenije

UZ 71/47

Vrhovnemu sodišču LRS⁵⁵⁶

Na podlagi člena 56 točka a. zakona o potrditvi, spremembah in dopolnitvah zakona o ureditvi ljudskih sodišč z dne 26. avgusta 1945. in člena 13. odstavek 2, zakona o potrditvi, spremembah in dopolnitvah zakona o kaznivih dejanjih zoper ljudstvo in državo z dne 15. avgusta 1945. vlagam pri Vrhovnem sodišču Ljudske Republike Slovenije.

⁵⁵⁴ Prečrtano in z roko napisano: Martin Žalik.

⁵⁵⁵ Obtožnica je objavljena v sklopu zapisnika glavne obravnave, ker je bila prebrana na tej obravnavi, sicer pa se hrani v SI AS 1237, t. e. 257 in v SI AS 1931, t. e. 590. Ohranjenih je več verzij obtožnice. Verzija, ki se hrani v SI AS 1237, je enaka eni od tistih, ki se hranita v SI AS 1931, t. e. 590; tam je namreč še ena verzija, ki se od prej omenjenih nekoliko razlikuje. Samo dokument iz SI AS 1237 pa vsebuje tudi pozneje dopisane zabeležke (v rokopisu s svinčnikom), ki so verjetno povezane s pripravo sodbe. Na tem mestu je navedeno prvotno besedilo, ki se hrani v SI AS 1237, precejšen del poznejših zabeležk pa je predstavljen v opombah pod črto.

⁵⁵⁶ Ljudske republike Slovenije.

Tožilec Viktor Avbelj bere obtožnico

zoper:

N a g o d e⁵⁵⁷ Črtomira, sina Antona in Marije⁵⁵⁸ rojene⁵⁵⁹ Derč, rojenega 6. 4. 1903. v Metliki, po poklicu gradbenega inženirja in doktorja geologije, samskega, brez premoženja,⁵⁶⁰ državljana FLRJ⁵⁶¹ slovenske narodnosti, po lastni navedbi še nekaznovanega, JA⁵⁶² ni služil, stalno bivajočega v Ljubljani – Mirje 15, v preiskovalnem zaporu od 24. maja 1947;

S i r c Ljuba, sina Franja in Zdenke rojene Pirc, rojenega 19. 4. 1920. v Kranju, samskega, državljana FLRJ, slovenske narodnosti, brez premoženja,⁵⁶³ po lastni navedbi še nekaznovanega, pristojnega v Kranj, stalno bivajočega v Ljubljani – Gajeva 2a, v preiskovalnem zaporu od 24. maja 1947;

K a v č n i k⁵⁶⁴ Leona, sina Ivana in Cecilije rojene Pirnat, rojenega 28. 2. 1897. v Ljubljani, po poklicu rednega profesorja na tehnični fakulteti v Ljubljani, poročenega, očeta dveh hčera v starosti od 14–16 let, s premoženjem 1/2 hiše v Zagrebu na Novi cesti št. 23, 1/2 stavbne parcele v Ljubljani, Ciril–Metodovi ulici, 1/2 varilnega agregata Simens v vrednosti

⁵⁵⁷ Črke so napisane z razmikom v izvorniku. Enako velja za celoten zapisnik razprave.

⁵⁵⁸ Pozneje popravljeno: »Silve«.

⁵⁵⁹ Rojeni (-a, -e, -i itd.) je včasih skrajšan v roj. Zaradi poenotenja besedila in lažjega razumevanja sta avtorici v tem dokumentu vedno uporabili celo besedo.

⁵⁶⁰ Pozneje popravljeno: »ima nekaj premoženja«.

⁵⁶¹ Federativne ljudske republike Jugoslavije.

⁵⁶² Jugoslovanske armade.

⁵⁶³ Pozneje popravljeno: »ima nekaj premoženja«.

⁵⁶⁴ Priimek Kavčnik je večkrat napačno napisan kot Kaučnik. Da ne bi prihajalo do nesporazumov, sta avtorici napako odpravili.

65000 dinarjev, nahajajočega se na strojnem oddelku tehnične fakultete v Ljubljani, paketa obveznic komunalnega posojila Rio de Janeiro v dolarjih, po lastni izjavi še nekaznovanega, stalno bivajočega v Ljubljani – Vegova 12, državljana FLRJ slovenske narodnosti, v preiskovalnem zaporu od 24. maja 1947;

F u r l a n Borisa, sina Vekoslava in Virginije rojene Šibic,⁵⁶⁵ rojenega 10. novembra 1894. v Trstu, stalno bivajočega v Ljubljani – Postojnska 66, po poklicu rednega profesorja na univerzi v Ljubljani, državljana FLRJ slovenske narodnosti, poročenega, očeta dveh⁵⁶⁶ otrok v starosti 21,⁵⁶⁷ 23 in 25 let, brez premoženja,⁵⁶⁸ JA ni služil, po lastni navedbi še nekaznovanega, v preiskovalnem zaporu od 30. maja 1947;

H r i b a r Z o r a n a, sina pokojnega⁵⁶⁹ Dragotina in Evgenije rojene Šumi, rojenega 1. marca 1899,⁵⁷⁰ v Celju, po poklicu gimnazijskega profesorja v Mostah, stalno bivajočega v Ljubljani – Langusova ul. 11, državljana FLRJ slovenske narodnosti, poročenega, očeta treh otrok v starosti 3–7 let, brez premoženja, JA ni služil, po lastni navedbi še nekaznovanega, v preiskovalnem zaporu od 24. maja 1947;

V o d e Angelo, hčer pokojnega Antona in Frančiške rojene Grum, rojene v Ljubljani 5. 1. 1892., po poklicu strokovno učiteljico, stalno bivajočo v Ljubljani – Bethovnova⁵⁷¹ 6, državljanko FLRJ slovenske narodnosti, samska, brez premoženja, po lastni navedbi še nekaznovana, v preiskovalnem zaporu od 24. maja 1947;

K u m e l j Metoda, sina pokojnih Ivana in Jožefe rojene Colnarič, rojenega 26. julija 1900. v Ljubljani, po poklicu strokovnega učitelja,⁵⁷² državljana FLRJ slovenske narodnosti, poročenega, očeta treh otrok v starosti 12–18 let, JA ni služil, po lastni navedbi še nekaznovanega, v preiskovalnem zaporu od 24. maja 1947;

H o č e v a r Pavlo, hčer Franca in Franje rojene Bartol, rojene 27. 6. 1899. na Dunaju, po poklicu upokojeno učiteljico, stalno bivajočo v Ljubljani – Hajdrihova 15, državljanko FLRJ slovenske narodnosti, mater enega otroka, v starosti 24⁵⁷³ let, samsko, poseduje dvonadstropno⁵⁷⁴ hišo v Hajdrihovi ulici št. 15 v Ljubljani in gozdno parcelo v Laporjih pri Turjaku, po lastni navedbi še nekaznovano, v preiskovalnem zaporu od 11. maja 1947;

Z u p a n Svatopluka, sina Ivana in Sabine rojene Varl, rojenega 26. 9. 1919 v Ljubljani, po poklicu pravnika, stanujočega v Ljubljani, Staničeva 5, državljana FLRJ, samskega, brez otrok, brez premoženja, JA ni služil, po lastni navedbi še nekaznovanega, v preiskovalnem zaporu od 25. maja 1947;

S t a r e⁵⁷⁵ Bogdana, sina Vendelina in Štefanije rojene Kustrin, rojenega 9. 9. 1907 v Ljubljani, po poklicu geodeta, zaposlenega pri podjetju »Elektrozapad«, poročenega, očeta

565 Pravilno: Šivic.

566 Pozneje popravljeno: »treh«.

567 Pozneje dodana starost tretjega otroka – 21 let.

568 Pozneje popravljeno: »ima nekaj premoženja«.

569 Pokojni (-a, -e, -i itd.) je včasih skrajšan v pok. Zaradi poenotenja besedila in lažjega razumevanja sta avtorici v tem dokumentu vedno uporabili celo besedo.

570 Pravilno: 1899.

571 Pravilno: Beethovnova.

572 Pozneje je bil dodan napačen naslov: Na Mirju 15. Kumelj je takrat živel na Kogejevi 8.

573 Pozneje popravljeno v »27«.

574 Pozneje popravljeno v »enonadstropno«.

575 Končni »e« je slabo viden, zato je mogoče dobiti vtis, da je napisano: »Starc«.

treh hčera v starosti 2, 5, 10 let, brez premoženja, državljana FLRJ, slovenske narodnosti, po lastni navedbi še nekaznovanega, JA ni služil, stalno bivajočega v Ljubljani, Vodnikova 187, v preiskovalnem zaporu od 20. 6. 1947;

P i r c Metoda, sina Cirila in Marije, rojene Sajovic, rojenega 13. junija 1896. v Kranju, stalno bivajočega v Kranju, Savski breg 11, po poklicu kapetana bojnega broda v poklju, državljana FLRJ, slovenske narodnosti, poročenega, očeta enega sina,⁵⁷⁶ v JA vstopil 10. septembra 1943,⁵⁷⁷ po lastni navedbi še nekaznovanega, v preiskovalnem zaporu od 30. maja 1947;

L a j o v i c⁵⁷⁸ Vida, sina Antona in Ane rojene Tuma, rojenega 2. 4. 1913.⁵⁷⁹ v Št. Vidu pri Lukovici, po poklicu uradnika tvornice »Kuverta«, pravnika, stalno bivajočega v Ljubljani, Dvoržakova 8, državljana FLRJ slovenske narodnosti, brez premoženja, JA ni služil, predkaznovanega,⁵⁸⁰ v preiskovalnem zaporu od 27. maja 1947⁵⁸¹;

S i r c Franja, sina Franca in Magdalene rojene Franchetti, rojenega 27. 11. 1891. v Kranju, direktorja plana glavne direkcije za tekstilno industrijo v Ljubljani, absolventa trgovske akademije, poročenega, očeta enega otroka, v starosti 27 let, s premoženjem hiše v Kranju – Savski breg 16 in tekstilnih strojev, državljana FLRJ slovenske narodnosti, po lastni navedbi še nekaznovanega, JA ni služil, stalno bivajočega v Ljubljani, Gajeva 2a, v preiskovalnem zaporu od 31. 5. 1947;

H r i b a r Elizabeto, hčerko Henrika in Elizabete Obereigner, rojeno Kastle,⁵⁸² rojeno 21. 4. 1913. v Celovcu, po poklicu akademsko kiparko, državljanko FLRJ slovenske narodnosti, poročeno, mater treh otrok v starosti od 4–7 let, brez premoženja, po lastni navedbi še nekaznovano, v preiskovalnem zaporu od 24. maja 1947;

o b t o ž b o:

I.

da so⁵⁸³ kot pripadniki protiljudske organizacije vršili zločinska dejanja naperjena na to, da se z nasiljem zruši obstoječa državna ureditev FLRJ, da se spravi v nevarnost njena varnost na zunaj ter odpravijo temeljne demokratske, narodne in gospodarske pridobitve osvobodilne borbe: federativna ureditev države, enakopravnost in bratstvo jugoslovanskih narodov ter ljudska oblast.

V ta namen so se od jeseni 1945. pa vse do maja 1947. t.j. do aretacije redno sestajali na domu obtoženega⁵⁸⁴ Nagode Črtomira na Mirju šte. 15 in obtožene Hočevar Pavle v Hajdrihovi ulici šte. 15. Teh sestankov so se redno udeleževali: Nagode Črtomir, Hočevar

⁵⁷⁶ Pozneje dopisano: »19 (I)«.

⁵⁷⁷ Pozneje dopisano: »do 1. 1. 1946«.

⁵⁷⁸ Priimek Lajovic je včasih napačno napisan kot Lajevic. Da ne bi prihajalo do nesporazumov, sta avtorici napako odpravili.

⁵⁷⁹ Pravilno: 1917.

⁵⁸⁰ Pozneje dopisano: »ZKLD, 18 mesecev odvzem prostosti«.

⁵⁸¹ Pozneje popravljeno: 30.

⁵⁸² Pravilno: Kastl.

⁵⁸³ Pozneje dopisano: »razen Hribar Elizabete«.

⁵⁸⁴ Okrajšave za obtoženi in soobtoženi so različne: obt., obtož. Zaradi lažje razumljivosti besedila sta jih avtorici zapisali s celo besedo.

Pavla, Kavčnik Leo,⁵⁸⁵ Hribar Zoran, Zupan Svato,⁵⁸⁶ Stare Bogdan, Sirc Ljubo in Lajovic Vid, ostale obtožence pa so obveščali o vsebini razgovorov teh sestankov in o storjenih sklepih.

Za izvršitev nalog, ki si jih je omenjena zločinska organizacija zadala, so organizirali vohunsko zvezo z inozemstvom, tako med drugim z vohunskim centrom 101 v Avstriji, vohunskimi centri v Švici in posameznimi špijoni tujih obveščevalnih služb. Te zveze so vzdrževali preko ilegalnih kurirjev pod imenom »Peter«⁵⁸⁷ in »Podgornik«⁵⁸⁸.

V svrhu lažjega pošiljanja poročil in hitrejših zvez so po direktivah in s pomočjo z inozemstva začeli organizirati radijsko oddajno postajo, za katero so prejeli šifro in pozivne znake od vohunskega centra 101 v Avstriji.

Zavedajoč se svojega zločinskega delovanja so za primer nevarnosti organizirali skrivališča in kanale za pobeg čez mejo ter ponarejali osebne dokumente.

V podkrepitev te točke obtožbe navajamo iz celotnega gradiva, zbranega v teku preiskave, naslednje:

O sestankih njihove organizacije izjavlja obtoženi Sirc na zaslišanju sledeče (str. 67),⁵⁸⁹

... Redneje smo se začeli sestajati nekako septembra 1945. leta in sicer enkrat na teden, vendar ne ob isti uri, ampak smo se na vsakem sestanku dogovorili za datum prihodnjega sestanka. Prihajali smo posamično na sestanke, kakor je komu dopuščal čas, odhajali po dva in dva, da ne bi vzbujali pozornosti ...

O vzpostavljanju zveze z inozemstvom pove na zaslišanju obtožena Hočevarjeva (str. 22):

... Po daljšem premišljanju smo se odločili, da bi bilo dobro napraviti zvezo ... in napiše obtoženi Nagode v svojem zapisku z dne 5. decembra 1945:

... Fabjan⁵⁹⁰ pravi, naj poizkusimo na Drčarja.⁵⁹¹

⁵⁸⁵ Kavčnika Leona so očitno klicali Leo; tudi sam se je tako podpisoval.

⁵⁸⁶ Krajše za Svatopluk.

⁵⁸⁷ »**Kurir Peter**«, agent, ki ga je UDV podtaknila Ivanu Drčarju, je predstavljen v uvodnem poglavju o obračunu z opozicijo. Glede na to, da UDV v času Nagodetovega procesa sodišču ni dostavila nobenih podatkov o njem in se je pojavjal le v pričevanjih obtožencev, so obtoženci na Nagodetovem procesu in tudi nekateri drugi že takrat predvidevali, da je bil »kurir Peter« pravzaprav agent UDV. (Sirc, Med Hitlerjem in Titom, str. 308; Čoh, »Za svobodo, kralja in domovino«, str. 71.)

⁵⁸⁸ O njem ni bilo mogoče najti nobenih podatkov, verjetno psevdonim (tako kot Peter).

⁵⁸⁹ S številkami listov, kot jih navaja obtožnica, so označeni zapisniki zaslišanj, ki so v fondu SI AS 1237, t. e. 259 in 260 (za vsakega posameznega obtoženca obstaja posebna mapa, v kateri sta življenjepis in zapisniki zaslišanj – mapi Nagodeta in Ljuba Sirca sta v t. e. 259, mape vseh drugih pa v t. e. 260). Zapisniki zaslišanj se hranijo tudi v fondu SI AS 1931 (t. e. 569, 571–577, 582, 584, 585), a so listi označeni z drugimi številkami.

⁵⁹⁰ **Dr. Janez Fabijan** (1889–1967), rojen v zgornji Besnici pri Kranju, po končani gimnaziji v Ljubljani študiral filozofijo in teologijo na Gregorijanski univerzi v Rimu, 1917 doktoriral v Innsbrucku ter bil 1916 posvečen v duhovnika. Leta 1920 je postal honorarni predavatelj za spekulativno dogmatiko na Teološki fakulteti v Ljubljani, 1921 docent in 1937 redni profesor. Po letu 1952 so ga večkrat zaprli, ob koncu leta 1952 pa je bil na t. i. Šolar-Fabijanovem procesu pred Okrožnim sodiščem v Ljubljani skupaj z dr. Jakobom Šolarjem obsojen na 6 let zopora zaradi širjenja sovražne propagande. Izpuščen je bil leta 1955. Na Teološki fakulteti je predaval do leta 1964. (Tamara Griesser Pečar: Stanislav Lenič. Življenjepis iz zopora. Celovec, Ljubljana, Dunaj 1997 /odslej Griesser Pečar, Stanislav Lenič/, str. 55; Vovk, V spomin in opomin str. 65.)

⁵⁹¹ Mišljen Ivan Drčar.

Organizator špijonskega centra 101 Drčar odgovarja na pismo gospej Mirjam⁵⁹² obtoženi Hočevar Pavli pod šifro »Doslednost« in s podpisom Mateja.⁵⁹³

... Predložene ukrepe, ki jih vi smatrate za nujne in izvedljive smo v stanju izvršiti ... vrhovno vodstvo insistira, da se z organiziranjem odpora, pa naj bo v najmanjši obliki ali meri, vztrajno nadaljuje ...

Na to pismo je v odgovoru napisala obtožena Vode Angela pod imenom Andrej Orel na koncu:

... Vaše pismo »Mateja«, sem bral tudi jaz in se v glavnem strinjam z njim ...

V poročilu, ki ga je poslal v inozemstvo obtoženi Nagode Črtomir dne 15. septembra 1946. navaja med navodili vohunskemu centru 101:

»... Oskrbite redno zvezo z domovino kot prvi sistematični korak k tehnični organizaciji odpora.«

Preko Drčarja je poslal vojni zločinec in načelnik štaba »komande slovenske armije«⁵⁹⁴ v Avstriji, Glušič,⁵⁹⁵ odgovor na pismo obtožene Angele Vode pod naslovom »Odgovor dachavskemu tovarišu Andreju Orlu«.⁵⁹⁶ V pismu pravi med drugim:

»... Med nami je potrebna hitra in sigurna zveza, če hočemo kaj narediti. Za to niso dovolj samo kurirji, katere je potrebno uporabljati samo za prenos važnih stvari, načrtov, fotografičnega materiala, dokumentov itd. Za vse drugo je potrebna radijska zveza ... Zato tudi vaši grupi prilagam ključ šifro, »znake za klivanje«⁵⁹⁷ in pa ostale elemente. Menda bo ja kdo lahko naredil postajico z 20 Wati to danes ni nobena umetnost. Če je pa to nemogoče, mi to sporočite in vam pošljem postajo ...«

In dalje v istem pismu:

»... Potrebno je, da v Ljubljani organizirate obveščevalno službo, kot je bila npr. DOS,⁵⁹⁸ razpredete mrežo zaupnikov po vseh krajih Slovenije, po vseh partizanskih uradih, komandah in vsem njihovem aparatu ... Priložena so vam točna navodila, kako se to naredi in kaj nas interesira ...«

Glede direktive za organiziranje radijske postaje izjavlja v zaslišanju obtoženi Hribar Zoran (str. 75):

»... Organiziranje naše radio oddajne postaje je bilo v zvezi z navodili Drčarja, da si postavimo takoj radio oddajnik za zvezo z njim ... Na sestankih smo radio stanico večkrat omenili, za material sem šel vprašati po razgovoru z Nagodetom okrog 25. marca 1947...«

⁵⁹² Pavla Hočevar je v stikih z emigracijo uporabljala ilegalno ime Mirjan ali Mirjana, zato gre verjetno za napačen zapis imena Mirjan.

⁵⁹³ Lahko je mišljen Matej, eno od ilegalnih imen Ivana Drčarja, ali pa Mateja, po mnenju Pavle Hočevar psevdonom žene Ivana Drčarja oziroma osebe, za katero je Hočevarjeva menila, da je njegova žena. V pismih, ki so jih obtoženi dobivali od obveščevalnega centra s Koroške, se pojavljata obe imeni, včasih pa sta podpisana »oba Mateja«.

⁵⁹⁴ **Slovenska armija Kraljeve Jugoslovanske vojske** (imenovana tudi Matjaževa vojska) – sestavljale so jo oborožene skupine, ki jih je v Slovenijo pošiljal obveščevalni Center 101.

⁵⁹⁵ Mišljen Andrej Glušič - Vojin.

⁵⁹⁶ Pošto, naslovljeno na dachavskega tovariša, so dobivali Angela Vode, Metod Kumelj in Zoran Hribar, čeprav je bil v taborišču Dachau le Kumelj, Vodetova je bila v Ravensbrücku, Hribar pa sploh ni bil interniran.

⁵⁹⁷ Moralo bi pisati: »znake za klicanje«.

⁵⁹⁸ DOS – Državna obveščevalna služba (jugoslovanske vojske v domovini /četnikov/).

Septembra 1946. leta so sprejeli od »komande« takozvane »Slovenske armije« točna navodila za organizacijo odpora; v istem dokumentu pravi med drugim o ljudski oblasti sledeče: »... Današnja Jugoslavija – Titovina – je del Sovjetije. Boljševiki, komunisti in partizani so ono isto. Boljševiki so danes stvarno okupirali in zaslužnili narod. Borba proti njim je borba proti okupatorju, proti zatiralcem in krvolokom, ki pretijo uničiti naš narod, če dalj časa ostanejo na oblasti. Če se otresemo teh krvolokov ne bodo vse žrtve, ki jih je dosedaj naš narod prinesel na žrtvenik svobode zastoj – čas je, da zgrabimo za orožje, pa naj stane kar hoče ...«

II.

da so o političnem, vojaškem in splošno državnem položaju v naši državi posamezno ali preko svoje mreže zbirali in izročali tujim službam in agentom tujih obveščevalnih služb podatke in listine, ki so po svoji naravi posebno varovana državna tajnost in ki se po prepovedi zakona ali po odredbi pristojnih organov ne objavljajo, torej vršili vohunstvo v korist tuje špijonaže.⁵⁹⁹

V to svrhu so:

1. navezovali stike s posamezniki v podjetjih in v državnih ustanovah ter se vrivali v organe ljudske oblasti in v politične organizacije, da so tako dobivali za svoje špijonsko delovanje potrebne podatke zgoraj omenjene vsebine;
2. organizirali vohunsko mrežo v Sloveniji, kakor v Kranju, Mariboru, Celju in Ribnici;
3. vršili tatvine listin zaupno gospodarske ali politične vsebine;
4. preko obtoženega Sirc Ljuba in Kavčnik Lea povezali svoje izdajalsko špijonsko delovanje z delovanjem Dragoljuba Jovanovića v Srbiji in Jančikovića Toma v Hrvatski, jih o podvzetih akcijah v Sloveniji obveščali in se po direktivah nekega člana predstavništva tuje države v Ljubljani⁶⁰⁰ pod krinko združevanja vseh opozicijskih sil zedinili za koordinirano akcijo proti ljudski oblasti in državni ureditvi FLRJ;
5. da so na skupnih sestankih poročali o zbranih podatkih in skupno čitali in dopolnjevali poročila, ki so jih pošiljali špijonskim centrom v inozemstvo in posameznim članom predstavništev tujih držav v Ljubljani in Beogradu.⁶⁰¹

Iz dokaznega gradiva je razvidno o navedenem sledeče:

V dokumentu »Pismo dachavskemu tovarišu« daje januarja 1947. vojni zločinec Glušič v imenu takozvane »Komande slovenske armije« navodila za vohunstvo, ter navaja med drugim:

»... Potrebno je v Ljubljani organizirati obveščevalno službo, kakor je bila npr. DOS... razprostira mrežo zaupnikov po vseh krajih Slovenije, po vseh partizanskih uradih, komandah in v vsem njihovem aparatu. Da ta center DOS državne obveščevalne službe stopi z nami v zvezo in nam dostavlja stalne informacije, ker če se demokracija in mi, hočemo braniti proti sovražniku, ga moramo poznati. Predvsem pa še pri demokratičnih narodih

⁵⁹⁹ V drugem delu stavka je veliko naknadnih popravkov, ki niso povsem čitljivi, vendar kakor je mogoče razbrati, vsebinskega pomena zgoraj navedenega stavka bistveno ne spreminjajo.

⁶⁰⁰ Mišljen tedanji angleški konzul v Ljubljani, ki je predstavljen v uvodnem poglavju o odnosih obsojenih na Nagodetovem procesu s tujimi državljani.

⁶⁰¹ Mišljena angleška diplomatska predstavništva (konzulat v Ljubljani in veleposlaništvo v Beogradu).

moramo s točnimi informacijami zbuditi javno mnenje, da vidi nevarnost za svoj družbeni red in za svoje državne organizme v komunističnem sistemu, potem šele lahko dobimo za-slobno pri državnih aparatih demokratskih držav. Predočena so vam točna navodila, kako se to naredi in kaj nas interesira ...«

V navodilu za državno obveščevalno službo najdenem pri obtoženem Nagodetu govori vohunski center 101 pod rubriko »kaj zanima nas in zaveznike«:

- »a. Razpored armij, divizij, brigad, njihovi komandanti in načelniki štabov, formacije in jačina partizanskih enot, prehrana, oborožitev, oprema, politično udejstvovanje vojske v Jugoslaviji, oklopne enote, zrakoplovne enote, aerodromi, bencinski rezervoari, fortifikacijska dela, stalni pokreti.
- b. zrakoplovstvo, kje so stalna in pomožna letališča in kakšni so aparati ...
- c. bencinska skladišča ...
- d. obuka vojske ...
- e. podatki o policijskih formacijah, ali jih vodijo sovjeti, ali so Sovjeti v teh formacijah.
- f. antiangloamerikanska propaganda v Jugoslaviji.
- g. vsa možna poročila in podatki o političnem, propagandnem in materjalnem udejstvovanju partizanskih legalnih in ilegalnih institucij na zasedenem ozemlju cone A in B v Slovenskem Primorju.⁶⁰²
- h. podatki in poročila o aktualnih političnih vprašanjih; propaganda, teror, odpor naroda proti OF, stvarni rezultati kake sabotaže itd., atentati itd.
- i. in še ostala interesantna poročila o političnem, vojaškem in gospodarskem stanju v Jugoslaviji.«

V smislu zgornjih navodil so obtoženci organizirali po terenu mrežo zaupnikov, kakor izpo-veduje obtoženi Hribar Zoran na zaslišanju (str. 10):

»Naša naloga je bila ustvariti mrežo, dobiti zaupljive ljudi, oni na Koroškem pa so pričako-vali pomoči od Angležev, ter bi nam eventualno nabavili orožje. Nas so smatrali za nekake politične pionirje, ki bi organizirali to stvar, da pripravljamo teren za vojaške specialiste, katere bi poslali iz Koroške ali pa bi morda katerega našli tukaj ...«

O mreži piše obtoženi Nagode v svojih zapiskih sledeče:

»... 28. 7. 1945. postavljala se je mreža na Gorenjskem za Štajersko in Dolenjsko se je šele pripravljala ...

17. 11. 1945. domenili smo se, da vseeno organiziramo mrežo ...

2. 12. 1945. Leo, Pavla, Mirko.⁶⁰³ Začeli bomo z mrežo ...

6. 12. 1945. Hribar pričel plesti mrežo.

⁶⁰² Maja 1945 se je bil Tito prisiljen sporazumeti z Britanci in Američani o zasilni rešitvi mejnega vprašanja z Italijo in 9. 6. 1945 je general William D. Morgan, poveljnik zavezniškega generalštaba, v Beogradu podpisal dokument, ki je razdelil sporno ozemlje od Trbiža do Pulja na **cono A**, ki jo je upravljala Zavezniška vojaška uprava – ZVU in **cono B**, ki jo je upravljala Vojaška uprava jugoslovanske armade – VUJA. (ES 11, str. 274–275.)

⁶⁰³ Leon Kavčnik, Pavla Hočevnar in Zoran Hribar. Nagode je v svojih zapiskih Zorana Hribarja večkrat ime-noval Mirko, včasih pa je zapisal: »Hribar (Mirko)«. (SI AS 1931, t. e. 590, Nagodetov dnevnik – prepis, zapis z dne 3. 6. 1945, str. 345.)

9. 12. 1945. Nagode naročil Hribarju naj naredi karto kvartov in terensko razprede in zorekstrira medkline ...⁶⁰⁴

23. 12. 1945. v Šmarjeti dobil stare zaupnike ...

30. 12. 1945. Zupan prevzel agenturo v eno smer.

11. 1. 1946. Zupan bo zrisal karto okrajev, okrožij ...

12. 1. 1946. Sirc⁶⁰⁵ in Pirc. Mreža in stik na Mačkovce⁶⁰⁶ ...

24. 1. 1946. Sirc v Beogradu, k Subotiču⁶⁰⁷ in Filipoviču⁶⁰⁸ ...

O organizaciji zvez z Dragoljubom Jovanovičem v Beogradu in Jančikovičem v Zagrebu, izpove obtoženi Sirc Ljubo na zaslišanju (str. 104) sledeče:

»... do mojega potovanja v Beograd oktobra 194...⁶⁰⁹ je prišlo na pobudo ing. Kavčnika. O tem smo govorili na sestanku, ko se je vrnil iz Beograda ...«

in dalje (str. 32):

»... šel sem najprej k Bošku Maliču,⁶¹⁰ za katerega mi je dal sporočilo ing. Kavčnik, nato pa k nekemu advokatskemu pripravniku Marjanoviču,⁶¹¹ in ta me je poslal k Jovanoviču,⁶¹² ... Pri Jovanoviču sem bil pozneje še enkrat koncem marca, ostal sem pri njemu eno uro in pol ...

Obtoženi Kavčnik izjavlja glede poročanja na sestankih, kjer so se sestavljala poročila za inozemstvo sledeče (str. 34):

»... Poročal sem o sestanku na sindikatu, o razgovorih s profesorji, o univerzitetnih pri-likah, o stanju v tovarnah, v katere sem imel vstop z dovoljenjem zveznega ministrstva industrije, n. pr. KID⁶¹³ Jesenice. Nagodetu sem dal na vpogled dokument »Glavno linijo izgradnje naših železarn«, katerega sem vzel na Jesenicah, o trboveljski elektrarni, poročal sem vse to, kar sem videl v cinkarni v Celju, o zagrebški elektrarni, o Wostnovi⁶¹⁴ tovarni, o osiješki tovarni vžigalic in osiješki livnici, o tovarni avtomobilov v Teznem, o stavbni družbi v Mariboru, o ljubljanski plinarni in elektrarni, o progi Brčko Banoviči,⁶¹⁵ topilnici v Zagrebu ... poročal sem vse, kar sem videl zanimivega v teh objektih ...«

⁶⁰⁴ Besedilo je nerazumljivo in nedokončano.

⁶⁰⁵ Kadar je govora o zbiranju pri Nagodetu, je običajno mišljen **Ljubo Sirc**.

⁶⁰⁶ Verjetno mišljeni pristaši bivšega hrvaškega politika Vladka Mačka.

⁶⁰⁷ Ni jasno, kdo je mišljen. Iz življenjepisa in zaslišanju Ljuba Sirca je mogoče razbrati le, da je v Planici spoznal družino **Šubotić** iz Beograda, da jo je pozneje skušal najti, a naj bi izginila vsaka »sled za njimi«. (SI AS 1237, t. e. 259, št. 32, Življenjepis Ljuba Sirca.)

⁶⁰⁸ Morda mišljen **Miodrag Filipović**, upokojeni sodnik, prijatelj Franja Sirca, ki naj bi ga Ljubo Sirc po lastni izjavi obiskal v Beogradu. (SI AS 1237, t. e. 259, št. 109, Zaslihanje Ljuba Sirca, 11. 6. 1947.)

⁶⁰⁹ Zadnja številka je nečitljiva.

⁶¹⁰ Podatki niso znani.

⁶¹¹ Podatki niso znani.

⁶¹² Dragoljub Jovanović.

⁶¹³ **Kranjska industrijska družba (KID)** je bila ustanovljena leta 1869 v Ljubljani kot delniška družba. Združevala je železarske obrate (tudi železarno na Jesenicah), rudnike železa in obsežne gozdne komplekse. Obdržala se je vse do konca druge svetovne vojne, čeprav je utrpela precej škode. Na podlagi odloka o zaplembi je 4. 9. 1946 postala last Federativne ljudske republike Jugoslavije. (ES 5, str. 392–393.)

⁶¹⁴ Pravilno: Westenova tovarna. Verjetno je bila mišljena Tovarna emajlirane posode v Celju (pozneje EMO), katere lastniki so bili do konca druge svetovne vojne člani družine Westen; izhajali so iz rodbine nemških podjetnikov, ki je na področju Jugoslavije ustanovila več različnih tovarn. Leta 1945 je bila celjska tovarna nacionalizirana, dotedanji lastniki pa so zapustili Slovenijo. (Slovenska biografija, geslo Westen.)

⁶¹⁵ **Železniška proga Brčko-Banoviči** – 92 km dolga proga med krajema Brčko in Banoviči v severovzhodni Bosni, zgrajena leta 1946 z mladinskimi delovnimi brigadami. Pri gradnji proge je sodelovalo 62.000 brigadirjev iz vse Jugoslavije. (ES 7, str. 170, geslo Mladinska delovna akcija.)

III.

Da so preko svojih že vzpostavljene zvez z vohunskimi centri v inozemstvu spravljali ilegalno preko meje osebe, ki jih je ljudska oblast zaradi kaznivih dejanj zasledovala in osebe, ki so bežale v inozemstvo z namenom priključiti se tam veleizdajalskim organizacijam, organiziranim za delovanje proti naši državi. Tako so po svojih kanalih spravili ilegalno preko meje Drčar Gizelo⁶¹⁶ v Avstrijo, ženo pripadnika tkzv.⁶¹⁷ »Komande slovenske armije« v Avstriji, bivšega domobranskega podpolkovnika in vojnega zločinca Drčarja, iz zavora pobeglega agenta tuje špijonske službe Engelman Mirana,⁶¹⁸ iz Hrvatske prebeglo Prpičevo⁶¹⁹ in njeno hčerko, organizirali pobeg pripadnice njihove organizacije Skvarča Lucije,⁶²⁰ kar pa je preprečila aretacija.

Iz dokaznega materiala, ki ga je dala preiskava navajamo v podkrepitev:

V »Navodilih za organe obveščevalne službe«, ki jih je organizacija sprejela iz vohunskega centra 101 se navaja:

⁶¹⁶ **Gizela Drčar**, rojena Zanoškar, žena Ivana Drčarja in sestra domobranskega oficirja Ferdinanda Zanoškarja, znanka Pavle Hočevar in daljna sorodnica Angele Snoj, žene Franca Snoja. Z Ivanom Drčarjem sta se poročila proti koncu vojne, kmalu zatem je rodila hčerko Mojco. Po vojni je skušala skupaj s starši zbežati na Koroško, a ji ni uspelo. Nekaj časa je bila v zaprti v Ljubljani. Po izpustitvi iz zavora je bila nekaj dni pri Snojevih, potem pa jih je le občasno obiskovala. Snojeva žena ji je finančno pomagala, čeprav naj se ne bi preveč razumeli. Ves čas naj bi vzdrževala ilegalne zveze z možem. Po božiču 1945 je s pomočjo kurirja Petra preko Maribora pobegnila v Avstrijo, kjer se je pridružila možu in staršem. (SI AS 1931, t. e. 569; Seznam zvez Franca Snoja, dokument št. 14333; Zapisnik zaslisanja Franca Snoja 31. 7. 1947, dokument št. 14401.)

⁶¹⁷ Okrajšava za: »tako zvane« (ali: »takozvane«).

⁶¹⁸ **Miran Engelman**, rojen v Trstu, eden od štirih otrok Mire (Marije) Engelman, učiteljice, dejavne v ženskih, učiteljskih in narodno-obrambniških društvih. Leta 1920, dve leti po smrti očeta Vinka Engelmána, se je družina preselila v Ljubljano. Engelmanovi so dobro poznali Pavlo Hočevar, saj sta z Miro Engelman skupaj poučevali v Trstu, v Ljubljani pa delovali v istih društvih. Miran je sicer veljal za nacionalista, politično dejaven pa naj bi postal šele med drugo svetovno vojno, ko se je vključil v liberalne kroge. Posebej tesno naj bi sodeloval s svakom dr. Brankom Vrčonom, pomembnim članom JNS. Med vojno naj bi deloval v Sokolski legiji in si prizadeval, da bi ta imela samostojno vlogo v okviru četniškega gibanja. Stalno naj bi se gibal med Trstom in Ljubljano. Marca 1947 so ga agenti UDV sredi belega dne ugrabili v Komnu in odpeljali v ljubljanski zapor. 29. 4. 1947 je ob 7. uri zjutraj med sprehajanjem po dvorišču zavora pobegnili, domnevno zaradi malomarnosti stražarja. Sledi so pokazale, da je splezal preko zidu na vogalu stavbe. Pomočnik upravnika zavora in »sledilski aparat – ljudje majorja Pepeta in kapetana Martina« so takoj začeli nadzorovati člane družine Engelman, pozneje pa še druge sorodnike. Nek informator je sporočil, da je Engelmanova mati govorila z Josipom Černigojem, zato je major Pepe postal pozoren nanj in kmalu so ga aretirali. Potem je bilo opravljenih več hišnih preiskav, med drugim tudi pri Pavli Hočevar. (SI AS 2065, Saje Franček, t. e. 29; Jugoslovanska nacionalna stranka, elaborat s prilogami, str. 85–86; SI AS 1931, t. e. 568, št. 14704, »Pregled naših ukrepov v zvezi s pobegom Engelman Mirana«; Nevenka Troha: Komu Trst: Slovenci in Italijani med dvema državama. Ljubljana 1999, str. 195–196.)

⁶¹⁹ Mišljena **Krista Prpič**, znanka Metoda Pirca oziroma njegove žene, ki je imela posestvo blizu Karlovca. (SI AS 1931, t. e. 573, št. 11999, Zaslisanje Metoda Pirca, 19. 6. 1947.) Po besedah Ljuba Sirca se je na poti v Trst ustavila v Ljubljani. Ker ni dobila sobe v hotelu, je prenočila pri Sirčevih. (Sirč, Dolgo življenje po smrtni obsodbi, str. 195.)

⁶²⁰ **Lucija Skvarča** (1914–?), rojena v Starem trgu ob Kolpi, mati dveh otrok, vdova po domobranskem poročniku Janezu Skvarči, ubitem po vojni v Teharjah. Od 1935 do 1946 je bila zaposlena v Poštni hranilnici v Ljubljani. Novembra 1946 je bila aretirana zaradi povezav s kurirjem iz Koroške Francem Strnišo. Oblastem je bila sumljiva tudi zaradi sorodstvenih vezi. Mož in svak sta bila domobranca, brat je bil dr. Juraj Koce, sodelavec Stare pravde (predstavljen je v eni od opomb uvodne študije). Januarja 1947 je bila izpuščena iz zavora, čez nekaj mesecev, 24. 5., pa je bila ponovno aretirana. Obtožena je bila poskusa pobega iz države, stike pa naj bi vzdrževala tudi s pobeglo Gizelo Drčar, ženo Ivana Drčarja. V poletnih mesecih je bila nekaj časa v bolnici za duševno bolne v Polju, domnevno zaradi shizofrenije. 18. 8. je bila izpuščena, na predlog UDV z dne 29. 8. 1947 pa naj bi se ji preiskovalni zapor podaljšal do 1. 11. 1947. Njena nadaljnja usoda ni znana. (SI AS 1931, t. e. 568.)

»... 1. Delati z vsemi sredstvi, da obveščevalna služba prodre čim globlje v našo domovino, radi tega:

- a. ustvariti pripravne kraje za prehod preko meje in odgovarjajoče osebe za vodje.
- b. ustvariti nekoliko kanalov, po katerih se lahko pošiljajo varno naši ljudje v domovino.
- c. ustvariti potrebno število javk – postaj za naše ljudi na obeh straneh meje, kakor tudi na vseh kanalskih črtah od nam zvestih in popolnoma zanesljivih osebnosti.
- d. delati na tem, da se kanali stalno poglobljajo s ciljem, da se pridoda Ljubljano, Zagreb, Beograd, Sarajevo, a predvsem do VK.⁶²¹
- e. zagotoviti varne postaje vzdolž meje, na katerih bi naši ljudje dobili potrebna obvestila po kanalih v našo domovino in to v glavnem radi obv.⁶²² službe, raznašanja propagandnega materijala in radi dostavljanja po povratku.
- g. pošiljanje ljudi s posebnimi znaki in nekatere posebne akcije ali pojačanje naših odredov v planinah bo v potrebnih slučajih vršil GOO⁶²³...
- h. begunce iz naše domovine izkoriščati za zbiranje podatkov in po potrebi pošiljati GOO ...«

O pošiljanju oseb preko meje po njihovih kanalih izpove obtoženi Hribar (str. 26) sledeče:
 »... znano mi je, da je pobegnil Engelman Miran iz zaporov, da sem razgovarjal s Hočevarjevo o njem, rekel pa sem kurirju »Petru«, če je pripravljen peljati nekoga preko meje in sem pri tem mislil na Engelmana ... Smatral sem za dolžnost članov naše skupine, v takih slučajih kakorkoli pomagati ...«

O prehajanju preko meje izjavlja obtoženi Sirc Ljubo v zaslišanju (str. 128):

»... augusta 1945. je konzul pripeljal iz Zagreba g. Prpič in njeno hčerko, katero je potem brez potrebnih dovolilnic pripeljal s svojim jeepom v Trst. Ona je prišla k nam prosit prenočišče za eno noč, ker v hotelu ni mogla dobiti sobe ...«

In na zaslišanju (str. 106) sledeče:

»... tudi na sestanku pri Nagodetu smo razgovarjali o možnosti aretacij in smo s tem v zvezi razpravljali o možnosti ilegalnega prehoda v inozemstvo. Jaz sem se zelo zanimal, kje bi se dalo priti preko meje in je bil to poleg drugih razlogov tudi razlog, da sem hodil v Planico ...«

Obtožena Hočevar Pavla izjavlja na zaslišanju (str. 57) sledeče:

»... Začetkom aprila me je prišla Skvarča Lucija vprašati, če je bil pri meni tisti fant, ali je rekla Peter se ne spominjam ... Povedala sem ji, da je Peter prišel in naj zvečer pride k meni na stanovanje. Zvečer je prišla k meni. S kurirjem Petrom sta se sestala v sprejemnici ... Ko sem se čez nekaj časa vrnila v sobo, sta bila že blizu vrat. Skvarča je poudarjala, da mora in mora preko meje ... Zmenila sta se, da se bosta čez nekaj dni sestala v parku pred 'Domom slepih' ...«

Podpolkovnik Drčar pravi v pismu, naslovljenem na »Petra« sledeče:

»... kar se tiče Cilke⁶²⁴ ji pomagaj kolikor moreš ...«

⁶²¹ Kratica neugotovljena.

⁶²² Obveščevalne.

⁶²³ Verjetno mišljen Glavni obveščevalni center (GOC). Enako v nadaljevanju besedila.

⁶²⁴ Mišljena Lucija Skvarča, ki so jo klicali Cilka. Tudi sama je uporabljala to ime, saj se je v pismu, ki ga je 17. 10. 1946 pisala Gizeli Drčar, podpisala »Cilka«. (SI AS 1931, t. e. 568.)

IV.

da so kot člani zločinske organizacije v službi tuje špionaže ščuvali:

- na oboroženo intervencijo tujih držav proti FLRJ
- na gospodarsko vojno proti naši domovini in
- na vmešavanje v njene notranje zadeve.

V ta namen so:

1. pošiljali v inozemstvo o političnem in splošnem stanju v FLRJ lažne podatke s katerimi so ustvarjali v inozemstvu videz, kakor da vlada v državi teror, nasilje, ropanje; brezpravnost, versko preganjanje in nacionalno zatiranje.
S tem so škodovali mednarodnemu ugledu FLRJ in v času sklepanja mednarodnih pogodb preprečevali ugoditi našim nacionalnim zahtevam po pravičnih mejah ter nudili pomoč tistim, ki so v inozemstvu ovirali priključitev Primorske s Trstom in Koroško.
Dalje so s takim lažnim predstavljanjem položaja povzročali preplah med jugoslovanskimi emigranti, ter jih tako odvracali, da bi se vrnili v domovino.
2. Z zgoraj omenjenimi lažnivimi poročili o stanju FLRJ v svojih pismih nekaterim vidnejšim predstavnikom tujih držav, ter v člankih za inozemsko časopisje in radio, kar je bilo namenjeno inozemski javnosti, ščuvali na oboroženo intervencijo proti FLRJ.
3. Predlagali članom predstavništva neke tuje države prekinitve mednarodne pomoči UNRRA-e, računajoč, da se bo s tem poslabšalo stanje v prehrani prebivalstva, s čimer bi se po njihovem prepričanju olajšalo njihovo protiljudsko delovanje.
4. V cilju doseči vmešavanje tujih držav v naše notranje zadeve pošiljali umazana lažniva poročila o poteku volitev v skupščino FLRJ in druge organe oblasti, o izvajanju agrarne reforme, o ločitvi cerkve od države, o nacionalizaciji gospodarskih podjetij, ter z isto namero zbirali razne druge podatke, kakor n. pr. ob priliki sestrelitve zavezniškega letala na Gorenjskem⁶²⁵ in drugo.

Iz obširnega dokazilnega gradiva, zbranega v preiskavi, je o ščuvanju proti FLRJ razvidno sledeče:

V odgovoru »Dachavskemu tovarišu«, ki ga je napisal vojni zločinec Glušič, navaja:

»... Pišite glede propagande, da moramo organizirati sistematično poročanje v zavezniških listih, angleške, ameriške in francoske, toda ne v klerikalne. Ta služba je organizirana in se v časopisju mnogo piše o Jugoslaviji. Pišemo v vse liste, n. pr. v francoske 'Populaire', 'Figaro', 'Le Monde', v glavnem pa tudi v druge. Toda težja je ta stvar te časopise vam poslati, da vidite kaj se vse piše. Morate pa razumeti, da nismo samo mi Slovenci in Jugoslavija na svetu ... Vaši trije članki, ki so bili priloženi 'Kolektivna krivda naroda', 'Jugoslovanski kolaboracionisti' in 'Slovenski kongres' so bili takoj razmnoženi in poslani na priloženi naslov, potem v Švico, Francijo, Ameriko. Pošljite mi vedno dovolj takega materiala, garantiram vam, da bo ves objavljen. V tem pogledu imam odlične zveze. Drugo, tudi naše emigrantsko časopisje prinaša stalno mnoge stvari; izdajamo tudi list v angleškem jeziku in ga razpošiljamo med zavezniške vojaške kroge, vojake in civiliste pri okupacijskih oblasteh ter raznim zavezniškim novinarskim agentom ...«

⁶²⁵ Avgusta 1946 sta bili sestreljeni dve ameriški letali, ki sta leteli na liniji Dunaj-Videm. Več o tem v uvodnem poglavju o hladni vojni.

V pismu, ki ga je poslala obtožena Hočvarjeva preko kurirja »Petra« na vohunski center 101 hajska na intervencijo FLRJ z besedami:

»... Današnja situacija se niti od daleč ne more primerjati z ono pod okupacijo, ker je veliko težje; teror brez primerno hujši, špijonaža najbolj šolana na svetu ... Ali so Angleži pozabili, da so nas samo oni osrečili s Titovim režimom? Če bi njihove pomoči ne bilo, bi partizani nikdar ne videli Ljubljane in Trsta. Z naše strani se dela vse, kar je mogoče, a samo osvobajanje iz tako močnega terorja, ki ima usodo vsakega poedinca v svojih rokah ni možno ...

Obtoženi Sirc Ljubo izjavlja v zaslišanju (str. 91) sledeče:

»... Ko sem razgovarjal s konzulom sem videl, da so se Angleži sprijaznili z našo oblastjo in sem ga prepričeval, da so naše oblasti napram Angležem sovražno razpoložene ... Smatral sem, da se opozicija v Jugoslaviji postavi samo s pomočjo tuje politične intervencije. To je mišljenje vse naše skupine ...«

Obtoženi Nagode Črtomir, izjavlja v svojem zaslišanju na strani 133 glede pisma, ki ga je poslal Heriotu, predsedniku Lige za človečanske pravice, sledeče:

»... V pismu je bilo rečeno, da ne maramo dajati navodil, kaj naj v dani situaciji Heriot⁶²⁶ stori, pomaga pa stvari demokracije tudi s tem, če svetu ne predstavlja kot demokratičen režim (v Jugoslaviji), ki v stvari v bistvu ni demokratičen ...«

V pismu »Angleški in ameriški javnosti«, ki ga je sestavil obtoženi Kavčnik Leon in poslal uredništvu Timesa v London, pravi med drugim:

»... Mi smo popolnoma zaprejeni v mrežo pajka, ne moremo se ganiti, ne moremo bežati, ne moremo kričati, ali tega ne vidite, ali ne vidite, da je naše narodno telo obsedeno od hudobnega duha, ki govori iz nas, namesto nas in kateremu smo bili izročeni z angleško pomočjo. In namesto, da bi sedaj razmišljali, kako bi tega hudobnega duha izgnali, mučite naše telo ... Zavezniške vlade, ki so nas prisilile v Tito-Šubašičev sporazum niso ničesar ukrenile, da bi bile volitve tajne in ne falzificirane. Ako se ima izvršiti plebiscit potem se ima ta izvršiti v Jugoslaviji.

Pismo je obtoženi Kavčnik Leo podpisal z besedami »nekateri za vse« in dodal sledečo prošnjo čitateljem:

»Dragi čitatelji. Prepisujte to pismo v čim več primerkih in ga razpošiljajte svojim prijateljem in znancem, ki naj ga tudi prepisujejo in širijo. Kdor zna angleško ali francosko, naj ga prevede in skuša po katerem koli potu dostaviti naslovniku odnosno angloameriški javnosti. Delajte tudi srbohrvatske prevode in pošiljajte svojim znancem širom Jugoslavije ...«

Obtoženi Hribar Zoran izjavlja v zaslišanju str. 49 o razgovoru s članom predstavništva tuje države:

»... Govorila sva tudi o možnosti gospodarskega pritiska in sem se pri tej priliki izrazil, da z UNRRA-nimi dobavami podpirajo in utrjujejo današnji režim pri nas, ker da bi z ustavitvijo povzročili precejšnje težave... Ostali člani so bili sporazumni z mojim predlogom ... Imeli smo upanje, da bo s tem povečano nezadovoljstvo ter tako tudi povečani izgledi na uspeh pri event.⁶²⁷ volitvah, ter se razume tudi pri našem ilegalnem delu ... Jaz in menda Sirc sva se strinjala s tem, ker sva upala z dosego poslabšanja prehranjevalnega stanja v

⁶²⁶ Edouard Marie Herriot.

⁶²⁷ Eventualnih.

pogledu ukinitve dobav UNRR-e, da bo kritično stanje le kratkotrajno, isto pa tem hitrejšje in trajnejše sledeče izboljšanje: Ostali pa ing. Nagode, Kavčnik, Hočvarjeva in mislim tudi Zupan pa so smatrali, da samo tak gospodarski pritisk ne bo zadoščal, temveč da bi bilo potrebno še izdatnega diplomatskega pritiska ...«

Na vprašanje v preiskavi, kakšno je bilo stališče organizacije, ko so bile dobave UNRR-e resnično odstavljene, je obtoženi Hribar Zoran izjavil (str. 50):

»... Ukrep anglosaksoncev smo odobravalni vsi ...«

Dalje izjavlja obtoženi Hribar Zoran v zapisniku str. 78:

»Moram pripomniti, da je Furlan po vprašanju UNRRA-e in ukinitve dobav zastopal isto stališče ...«

V.

Da so v okviru svoje vohunske organizacije vršili mnogotera kazniva dejanja proti ljudski oblasti s tem:⁶²⁸

1. da so se v besnem sovraštvu do vseh pridobitev narodno osv.⁶²⁹ borbe posluževali najbolj umazanih sredstev, s katerimi so blatili herojskega voditelja naših narodov v vojni in izgradnji naše domovine in druge najvišje predstavnike naše države, ter celo sklepali o njihovi odstranitvi;
2. da so v skladu z vsem svojim delovanjem in po direktivah špijskih centrov v inozemstvu pripravljali svoj osnutek »Ustave«, ki naj bi se uveljavila po odstranitvi sedanje ureditve FLRJ.
3. da so se v smislu sklepa svoje organizacije udeleževali masovnih zborovanj in hodili na posamezne ljudske odbore z namenom razbijati zborovanja in z zlonamernim kritiziranjem ovirati uspešno poslovanje ljudskih odborov. O svojem delovanju so poročali na sestankih organizacije.
4. da je član omenjene zločinske organizacije namerno napačno tolmačil razgovor med predstavnikom naše vlade in predstavnikom tuje države⁶³⁰ in je na sestankih o tem svojem dejanju kršeč službeno tajnost, poročal o vsebini razgovora in o svojih potvorbah, kar so vsi odobravalni.

Tako je obtoženi Nagode pisal v poročilu, poslanem Drčarju na vohunsko točko 101, datirano s 15. sept.,⁶³¹ sledeče:

»... Slovence in vso Jugoslavijo vlada skupina amoralnih slovenskih ljudi, ki črpajo svojo moč iz neizmerne politične neumnosti izobraženstva ...«

In v istem poročilu še:

»... Slovenska inteligenca se uklanja kakor do sedaj še vsem tujim in domačim režimom, tudi komunistom. Kolikor je le mogoče parazitira, in naj si bo na odpadkih 'vodečega dela',

⁶²⁸ Besedilo je bilo pozneje spremenjeno: »so kot člani navedene zloč (inske) organizacije izvrševali številna druga kazniva dejanja zoper ljudstvo in državo in sicer ...«.

⁶²⁹ Narodnoosvobodilne.

⁶³⁰ Razgovor med britanskim konzulom Leonardom Arthurjem Scopesom in podpredsednikom slovenske vlade dr. Marijanom Brecljem.

⁶³¹ Septembrom.

ki (oprostite izrazu) žre pri koritih in krade, kakor še nikoli. K jaslim se drenjajo Oton Župančič, Finžgar,⁶³² Vidmarji,⁶³³ Albreht,⁶³⁴ Izidor Cankar in vsa literarna svojat ...«

O sramotilnem življenjepisu herojskega voditelja naše domovine,⁶³⁵ ki je bil najden pri obtoženem Kavčnik Leonu pri hišni preiskavi in ga je vsa organizacija razširjala se je obtoženi Kumel izrazil takole (zapisnik na strani 67):

»... Spominjam se in vem, da mi je Vodetova dala ogaben in sramotilen spis za Tita. Letak je po svoji vsebini skrajno surov in je name vplival odbijajoče, ne samo zato, ker zadeva maršala, nego sploh s svojim prostaštvom pa naj bi zadeval kogarkoli ...«

Obtoženi Nagode je v svojih zapisnikih z dne 16. 6. 1945 napisal sledeče: »Rusija se ne bo eksponirala niti za Trst niti za Koroško. Tito ali pa Rainer⁶³⁶ – to je vseeno. Popoldne Sirc in Zupan. S.⁶³⁷ se je izmazal od vojakov in je šel k Tanjugu.⁶³⁸ Zupana pa so mobilizirali, vse se maže od vojakov.«

O vsebini pogovorov med našo vlado in predstavnikom angl. vlade je obtoženi Sirc poročal na sestanku pri obtoženem Nagodetu, kar je razvidno iz zapiska istega dne 5. 9. 1945, kjer navaja:

»... Sirc tolmači med angleškim konzulom in dr. M. Brecljem. Konzulovo pritožbo čez stražo pred hišo, žaluzije, frižider, pritožbe čez Gesonerja⁶³⁹ in ne izvajamo amnestije ...«

V istih zapiskih dne 9. 12. 1945 pa:

»... 9. dec. Leo, Hribar, Hočvarca, G.⁶⁴⁰ Leo gre na Jesenice predlaga, da se hodi na kvarte zabavljat in diskutirat (vsi so za to).«

⁶³² **Fran Saleški Finžgar** (1871–1962), pisatelj, dramatik in prevajalec, rojen v Doslovčah na Gorenjskem, študiral bogoslovje v Ljubljani in bil leta 1894 posvečen za duhovnika. Služboval je v različnih slovenskih krajih, od leta 1918 dalje pa je bil župnik v Trnovem v Ljubljani. Bil je tudi predsednik Nove založbe, urednik Mohorjeve družbe in Mladike, napisal je številne crtice, povesti, romane in igre ter bil leta 1938 izvoljen za rednega člana SAZU. Med vojno se je opredelil za OF. Leta 1951 je za svoje literarno delo dobil Prešernovo nagrado. (ES 3, str. 116–117.)

⁶³³ **Družina ljubljanskega obrtnika in trgovca Josipa Vidmarja**. Njegova žena **Josipina** je bila med začetnicami slovenskega ženskega gibanja in naklonjena umetnosti. Njun sin **Josip** (1895–1992) je bil literarni kritik, prevajalec, esejist in politik, eden od ustanoviteljev OF (več o njem v eni od prejšnjih opomb), njegova žena **Nada** (1917–1990), rojena Stritar, pa operna pevka. Josipov brat **Milan** (1885–1962) je bil elektrotehnik, šahovski vele mojster in teoretik ter publicist, brat **Stane** (1891–1957) telovadec in podjetnik, sestra **Meta** (1898–1975) utemeljiteljica sodobne šole izraznega plesa v Ljubljani. (ES 14, str. 232–234.)

⁶³⁴ **Fran Albreht** (1889–1963), pesnik, prevajalec, urednik in kulturni delavec, rojen v Kamniku, 1909 začel študirati pravo na Dunaju, diplomiral pa je leta 1927 iz filozofije na ljubljanski filozofski fakulteti. Leta 1919 se je poročil s slovensko pesnico in pisateljico Vero Kessler, okrog katere so se zbirali številni kulturniki, med njimi tudi Ivan Cankar in Oton Župančič. Med obema vojnama je bil med drugim zaposlen kot uradnik na poverjeništvu za socialno skrbstvo v Ljubljani, tajnik različnih fakultet ljubljanske univerze, gledališki kritik, urednik literarne revije Ljubljanski zvon, soustanovitelj revije Sodobnost. Od leta 1941 je sodeloval v NOG, bil kot aktivist OF večkrat zaprt in leta 1944 poslan v koncentracijsko taborišče Dachau. Po vojni je postal prvi ljubljanski župan. Leta 1948 je bil upokojen, ker »povojna politična sumničenja tudi njemu niso prizanesla«. Leta 1960 je dobil Prešernovo nagrado za življenjsko delo. (Slovenska biografija.) Priimek Albreht je v besedilu včasih zapisan kot Albrecht.

⁶³⁵ Mišljen Titov Življenjepis – članek, objavljen v ameriški reviji Reader's Digest. (Vodušek Starič, Boris Furlan, str. 172.)

⁶³⁶ Friedrich Rainer.

⁶³⁷ Sirc Ljubo.

⁶³⁸ **TANJUG** – Telegrafska agencija Nova Jugoslavija, ustanovljena novembra 1943 za zbiranje in posredovanje informacij. Slovenska podružnica Tanjuga je najprej delovala v okviru pomladi 1944 ustanovljenega odseka za informacije in propagando pri predsedstvu SNOS, od septembra 1944 pa kot samostojna podružnica. Maja 1945 je bila vključena v Urad za tisk pri predsedstvu vlade LRS. V obdobju 1946–1961 je delovala v Ljubljani sprva kot podružnica, nato pa kot samostojno dopisništvo centralnega uredništva v Beogradu, v letih 1974–1992 pa kot redakcija Tanjuga za Slovenijo. (ES 13, str. 186.)

⁶³⁹ Vprašljiva pravilnost zapisa, prva črka nečitljiva.

⁶⁴⁰ G – eden od psevdonomov Črtomirja Nagodeta.

Sirc izjavi v zaslišanju (zapisnik str. 68):

»... Hočevarjeva je na naše sestanke prinašala predvsem novice iz ženskih krogov in novice iz OF sestankov na njenem terenu ...«

VI.

da so izvrševali vohunstvo v korist špionaže tuje države, ter so se v ta namen povezali s člani predstavništva neke tuje države v Ljubljani in v Beogradu in so na eni strani dobivali od njih direktive in navodila za svoje vohunsko delovanje, na drugi strani pa dajali in pošiljali istim podatke o političnem, gospodarskem in vojaškem položaju v državi.

V teku preiskave je bilo točno dognano, s katerimi člani tujih predstavnikov so obtoženi vzdrževali zveze.

VII.

da so obtoženi Nagode Črtomir, Sirc Ljubo,⁶⁴¹ Kavčnik Leo, Hočevar Pavla, Kumelj Metod, Vode Angela, Zupan Svatopluk, Stare Bogdan in Lajovic Vid razen zločincev, ki so jih zagrešili v dobi po osvoboditvi, kot člani vohunske organizacije v tuji službi, dejansko s tem samo nadaljevali zločinstva, ki so jih začeli še v dobi okupacije, s tem:

1. da so v času okupacije kot člani takozvane »Stare Pravde« vzdrževali zveze s splošno znanim špijonom gestapa Vauhnikom, bivšim jugosl.⁶⁴² podpolkovnikom in bivšim vojnim atašejem v Berlinu in so z njim sodelovali;
2. da so vso dobo okupacije⁶⁴³ vzdrževali direktne veze z vojnim zločincem Dražo Mihajlovičem in delali po njegovih direktivah, dalje, da so sodelovali s predstavniki omenjenega vojnega zločinca Mihajloviča v Sloveniji, posamezni člani »Stare Pravde« pa so sodelovali v štabu Mihajlovičeve vojske v Sloveniji;⁶⁴⁴
3. da so organizirali zveze z agenti tujih obveščevalnih služb v Švici, med drugimi s špijonom Englom, Senekovičem⁶⁴⁵ in Mislejem,⁶⁴⁶ delali po njihovih direktivah in jim pošiljali poročila;

⁶⁴¹ Pozneje pripisano: Pirc Metod.

⁶⁴² Jugoslovanskim.

⁶⁴³ Pozneje je bilo pripisano: »razen (L)ajovic Vida« .

⁶⁴⁴ Pod besedilom 2. točke je pripis: »Pirc pri Nagodetu takoj po osvoboditvi v uniformi?«. Ob strani 2. točke pa je pripis: »L. Vid« in »res indicata«.

⁶⁴⁵ **Sergej Senekovič** (1917–1963), pravnik, rojen v Trstu v liberalno usmerjeni družini, ki je po prvi svetovni vojni zbežala v Maribor, kjer je bil njegov oče okrajni glavar. Leta 1937 je začel študirati pravo v Ljubljani, po začetku vojne je s študijem nadaljeval v Trstu, nato pa je pobegnil v Švico, kjer je delal v pisarni dr. Feliksa Engla. Po vojni je nekaj časa živel v Italiji, po vrnitvi v Jugoslavijo pa so ga oblasti zaprle. Umrl je v zaporu. (Vodušek Starič, »Dosje« Mačkovšek, str. 129.)

⁶⁴⁶ **Vladimir Miselj** (1889–1944), diplomat, rojen na Črnem vrhu nad Idrijo. Do leta 1913 je študiral pravo na Dunaju, med prvo svetovno vojno, od 1915–1917, se je kot prostovoljec boril v srbski vojski, po končani vojni pa je študiral ekonomijo na angleški univerzi Cambridge. Leta 1920 je bil član slovenske delegacije v mednarodni plebiscitni komisiji na Koroškem, potem pa diplomatski uradnik pri Društvu narodov v Ženevi. Z začetkom druge svetovne vojne je Društvo narodov izgubilo pomen in leta 1940 se je moral upokojiti. Po okupaciji Jugoslavije v letu 1941 je pod psevdonimom »Bled« vzpostavil ilegalno povezavo z jugoslovansko emigrantsko vlado v Londonu, zveze pa je vzdrževal tudi z Rimom oziroma Vatikanom ter z Vladimirjem Vauhnikom in Jankom Mačkovškom v Ljubljani. Njegov sin **Vadim** se je rodil leta 1923 v Ženevi, kjer je končal gimnazijo in začel študirati ekonomijo. Ker ni verjel antipropagandi, ki so jo v Švici razširjali jugoslovanski emigranti, se je avgusta 1945 vrnil v Jugoslavijo, kjer se je srečal tudi z Ljubom Sircem. Junija 1947 ga je aretirala UDV. (Sirc, Med Hitlerjem in Titom, str. 118, 224; Sirc, Dolgo življenje po smrtni obsodbi, str. 137, 297.)

4. da so emigrantski vladi v Londonu in nekaterim njenim predstavištvom v inozemstvu pošiljali lažna in tendenčna sporočila, s čimer so v veliki meri škodovali narodno osvobodilni borbi slovenskega naroda.

Iz obsežnega gradiva navajam v podkrepitev gornje točke sledeče:

V preiskovalnem postopku zaslišana priča Hočevar Josip⁶⁴⁷ izpove glede zveze med Vauhnikom in obtoženim Nagodetom Črtomirom sledeče:

»... Da je Vauhnik v Ljubljani sem izvedel od ing. Nagodeta, ki me je tudi prosil, da bi ga pripeljal k njemu, kar sem potem tudi storil. Omenjene nedelje sem ostal potem skupaj z Vauhnikom pri ing. Nagodetu, kake pol ure. Ob koncu razgovora sta se ing. Nagode in Vauhnik dogovorila za nadaljnje kontakte in sicer tako, da se bo Vauhnik oglasil pri Nagodetu. Vauhnik sem vedno smatral za skrito dušo mihajlovičevega pokreta pri nas, tako politično, kot vojaško, da pa se je vedno znal spretno skrivati za Prezlja⁶⁴⁸ in podobne ...«

Obtoženi Sirc Ljubo izjavlja na strani 145 in 146:

»... V zvezi z belogardističnimi racijami⁶⁴⁹ sva z Nagodetom ugotovila, da so te racije izvedene s sodelovanjem aktivnih oficirjev pod vodstvom Petrline⁶⁵⁰ in da so imele namen prikazati Italijanom pripravljenost sodelovanja oficirjev in na ta način vplivati na izpust še ostalih aktivnih oficirjev iz internacije. Mislila sva, da stoji vseeno v ozadju Vauhnik, ki na eni strani dirigira belo gardo, na drugi strani pa preko Novaka Mihajlovičevce. Tako smo prišli do tega, da smo smatrali Vauhnik za vodilno osebo v Sloveniji, ki ima pri vseh pokretilih svoje prste vmes. Z ozirom na vse te zaključke so v naši skupini prešli vsi pomisleki proti sodelovanju z okupatorjem, ker smo ga smatrali samo še za kamuflažo ...«

Isti izjavlja na strani 92 sledeče:

»... Za Vauhniko so v 'Pravdi' nekateri trdili, da je angleški agent, nekateri, da je nemški ...«

Obtoženi Nagode Črtomir je napisal dne 29. 12. 1942 v svojih zapiskih sledeče:

»Ristič (Sirc) je verificiral domneve Ganiča (Nagodeta) in izkazale so se popolnoma pravične. Volk (Vauhnik) je komandant za Slovenijo, Peter⁶⁵¹ je komandant Ljubljane. Slična stvar je izvedena tudi na Hrvaškem. Kontakt z Ganičem (Nagodetom) bo vsak torek dopoldne ...«

⁶⁴⁷ **Josip Hočevar** (1891–?), rojen v Trstu, pozneje živel v Černelem (občina Dob), po poklicu »komercialni uradnik« in oficir. Z Nagodetom naj bi imel stike od julija 1941 do konca januarja 1942. Za Staro pravdo naj bi izdelal nek gospodarski načrt, od njenih članov pa naj bi poznal le Nagodeta in Ljuba Sirca. Vladimirja Vauhniko naj bi predstavil Nagodetu zato, ker si je Vauhnik po prihodu iz Hrvaške želel najti čim več stikov v Ljubljani. Nagode in Vauhnik naj bi se pogovarjala o vprašanih severne meje. (SI AŠ 1931, t. e. 568, št. 14809, Zapisnik zaslišanja Josipa Hočevarja s strani UDV v Centralnih zaporih v Ljubljani 21.6.1947.)

⁶⁴⁸ Mišljen Ivan Prezelj - Andrej, general Mihailovičeve vojske.

⁶⁴⁹ Mišljene so bile t. i. **božične racije**, ki so potekale od 21. do 23. 12. 1942 v Ljubljani. Z italijansko pomočjo jih je organizirala in izvedla MVAC. Navodila za izvedbo naj bi sestavil Ernest Peterlin, poveljnik MVAC za Ljubljano, voditelji Slovenske legije in poveljniški kader XI. armadnega zbora za Ljubljano. Pri racijah je sodelovalo 506 pripadnikov MVAC in 406 karabinerjev ter vojakov, aretiranih pa je bilo več kot 1500 oseb. Ravnanje pripadnikov MVAC naj bi bilo izjemno brezobzirno in kruto, zaradi česar naj bi se Italijani odločili, da MVAC ni primerna za delovanje v večjih urbanih središčih. (Barbara Holešek: Razvoj in formacija Prostovoljne Protikomunistične malice 1942–1943 v Ljubljanski pokrajini. Diplomsko delo, Fakulteta za družbene vede Univerze v Ljubljani. Ljubljana 2004, str. 48–49.)

⁶⁵⁰ Mišljen Ernest Peterlin.

⁶⁵¹ Morda Ernest Peterlin.

Obtoženi Sirc Ljubo izjavlja v zapisniku na strani 39 sledeče:

»... Nagode je bil ponosen na to, da je bila 'Stara Pravda' odločena za vodilno vlogo v Mihajlovičevem pokretu v Sloveniji in si je radi tega delal velike upe.«

Obtoženi Nagode Črtomir navaja v svojem zapisku 25. 5. 1942:

»... Popoldne je prišel Prekoršek.⁶⁵² Prišel je direktno iz Ravne gore od štaba Draže Mihajloviča ...«

Obtoženi Sirc Ljubo izjavlja na strani 147 sledeče:

»... Spominjam se, da je Benedik⁶⁵³ povedal, da je Novak predlagal, da bi se v Mihajlovičev štab vključili razni strokovnjaki, kot svetovalci, ki bi imeli pravico svetovati Novaku, kakšno politično linijo naj zavzame, podobno kakor je imel Mihajlovič v svojem štabu v Črni gori svoje svetovalce. Novak je preko Benedika za takega svetovalca predlagal Nagodeta, ki je na to funkcijo tudi pristal ...«

Obtoženi Nagode Črtomir, navaja v zaslišanju na strani 41 sledeče:

»... V tej dobi 1942 in do zloma Italije je bil Novak komandant za Slovenijo, ki je imel pod seboj komandante treh legij: slovenske, sokolske in narodne legije⁶⁵⁴ ...«

Ker v svojih zapiskih z dne 29. 12. 1942 navaja sledeče:

»... Prešern (Nagode)⁶⁵⁵ je povezan v štab kot politični svetovalec ...«

O svojih zvezah v inozemstvu v času okupacije navaja obtoženi Sirc Ljubo med drugim na strani 61:

»... koncem junija 1942 sem šel drugič v Italijo, dovoljenje za potovanje mi je preskrbel

⁶⁵² **Tugomer Prekoršek** (ilegalno ime Leskovar), sin Ivana Prekorška, bivšega upravnika celjske bolnišnice in funkcionarja JNS, ki so ga Nemci poleti 1941 skupaj z družino izselili v Srbijo. Tugomer se je pridružil Draži Mihajloviču na Ravni gori. Kot njegov kurir je večkrat obiskal Slovenijo, prvič že julija 1941. V letu 1942 je prišel dvakrat, v Ljubljani je obiskal tudi Črtomirja Nagodeta. Pozneje je vodil Mihajlovičeve centre v zahodni Srbiji in Italiji, po koncu vojne pa je emigriral v Argentino. (Sirc, Med Hitlerjem in Titom, str. 71–72.) Po izjavi očeta Ivana naj bi Tugomer enkrat v letu 1942 zbežal iz Srbije, ker naj bi ga lovila Specialna policija; najverjetneje naj bi šel v Rim. (SI AS 1931, t. e. 568, Zaslišanje Ivana Prekorška 25. 6. 1947 v Centralnih zaporih v Ljubljani.)

⁶⁵³ **Dr. Valentin Benedik**, sodnik in član Stare pravde, je leta 1942 zastopal Pravdo pri Narodni legiji. Zavzemal se je za to, da bi se vse protikomunistične vojaške enote združile v enotno vojsko. Po kapitulaciji Italije je zapustil Pravdo in se priključil Slovenskemu domobranstvu. Deloval je na Primorskem. Leta 1945 naj bi se z nekaterimi domobranskimi enotami umaknil v Italijo, od tam pa v ZDA (Sirc, Med Hitlerjem in Titom, str. 63). Po pričevanju Metoda Kumlja 22. 7. 1947 je bil Benedik edini vojak v upravnem odboru Pravde. (SI AS 1931, t. e. 575, št. 11046.)

⁶⁵⁴ **Slovenska legija** je bila ilegalna vojaška organizacija SLS. Ustanovljena je bila že aprila 1941 z namenom pripraviti upor proti okupatorju v ugodnem trenutku. Zbirala je orožje, organizirala vojaške vaje, pridobivala obveščevalne podatke in jih skušala posredovati britanskim obveščevalnim službam in begunski vladi v Londonu, po razmahu partizanskega gibanja pa je odigrala pomembno vlogo pri organiziranju MVAC in pozneje Slovenskega domobranstva. **Sokolska in Narodna legija** sta bili tudi vojaški formaciji s podobno vlogo kot Slovenska legija, le da sta pripadali liberalnemu taboru. Prva je nastala avgusta 1941, druga se je oblikovala spomladi 1943 iz junija 1941 ustanovljene organizacije Pobratim. Ti dve legiji sta imeli bistveno manj članov kot Slovenska legija. Vse tri legije so sicer sodelovale s četniki, ki jih je vodil Karel Novak (v njegovem štabu so imele svojega predstavnika), vendar pa naj bi v njihove vrste prestopil le manjši del članov legij. (Sirc, Med Hitlerjem in Titom, str. 98; ES 7, str. 304, geslo Narodna legija; ES 11, str. 410, geslo Slovenska legija; ES 12, str. 144, geslo Sokolska legija.)

⁶⁵⁵ Prešeren je bil eden od številnih psevdonimov oziroma ilegalnih imen Črtomirja Nagodeta.

maj.⁶⁵⁶ D'Amato.⁶⁵⁷ Na poslaništvu jug.⁶⁵⁸ kralj.⁶⁵⁹ vlade v Rimu sem bil samoiniciativno, da bi jih informiral o položaju v Sloveniji. Sekretarju Čukiču sem ob tej priliki izročil zvezek 10–15 strani pisanih s cirilico ... Podatke, katere sem podal v poročilu sem dobil od majorja Novaka, s katerim sem se 2X videl pri ing. Nagodetu in od ljudi iz Nagodetove skupine ...«

Nadalje:

»V Švico sem hotel priti tudi radi tega, da informiram objektivno o položaju v domovini. Glede tega sem imel mandat Nagodetove skupine. Lenščak⁶⁶⁰ je pripravil kanal za Švico, preko katerega sem prispel potem tja. Jaz sam nisem dal nikakršnega poročila angl. poslaničniku, pač pa sem dal poročilo Senekoviču, ki je dal en izvod jug. poslaništvu in domnevam en izvod angleškemu. V Švici sem se seznanil z Mislejem,⁶⁶¹ ki me je obiskal v bolnici, kjer je hotel od mene izvedeti za položaj v Sloveniji ...«

Na strani 90 izjavlja isti na vprašanje, kdo vam je ponujal štipendijo, sledeče:

»... Ponujal mi je Mislej⁶⁶² in Engel.⁶⁶³ Mislej⁶⁶⁴ je bil Krekov zastopnik in angleški agent. Engel pa je bil Mihajlovičev zastopnik. Senekovič⁶⁶⁵ mi je povedal, da je Mislej⁶⁶⁶ angleški agent ...«

Isti izjavlja na strani 85:

»... Spominjam se, da mi je dr. Bajič⁶⁶⁷ že l. 1942 naročil, da naj se v slučaju, ko pridem v inozemstvo obrnem v njegovem imenu na Kneževiča.⁶⁶⁸ Kot znak za spoznanje s Kneževičem

⁶⁵⁶ Okrajšava za major.

⁶⁵⁷ **Angelo d'Amato**, italijanski karabinjerski major, ki je spomladi 1942 stanoval pri teti Ljuba Sirca, Olgi Pirca. Ta je namreč potem, ko so marca 1942 Italijani odpeljali v taborišče njenega moža in Sirčevega strica polkovnika Borisa Pirca, oddajala sobe italijanskim oficirjem. D'Amato naj bi Ljubu Sircu svetoval umik v Italijo, da bi se izognil morebitni aretaciji. Priskrbel naj bi mu tudi potno dovoljenje, ki pa naj bi veljalo le za Perugia in Rim. Sirc se je odločil za Perugia, od koder je nameraval oditi v Švico. D'Amatu je napisal pismo, v katerem se mu je zahvalil in ga zaprosil, če lahko pomaga še nekaterim njegovim znancom iz Ljubljane oditi v Italijo. Tako naj bi se v pismu D'Amatu znašla imena nekaterih Ljubljancev. (Sirc, Med Hitlerjem in Titom, str. 83–85, 301–302; Sirc, Dolgo življenje po smrtni obsodbi, str. 50, 201, 202, 246, 252.)

⁶⁵⁸ Jugoslovanske.

⁶⁵⁹ Kraljeve.

⁶⁶⁰ **Brane Lenščak** (1921–?). V Ljubljani je študiral pravo, leta 1942 pa je šel v Švico, a se je že naslednje leto vrnil, končal študij in znova odšel v Švico, kjer je študiral ekonomijo. Leta 1952 se je preselil v Avstralijo, kjer je delal kot odvetnik. Enkrat je z njim v Švico potoval tudi Ljubo Sirc, s katerim sta bila kolega na pravni fakulteti, najbrž pa je Sirc poznal tudi njegova brata, Dušana in Zdravka. (Sirc, Med Hitlerjem in Titom, str. 109.)

⁶⁶¹ Mišljen Vladimir Miselj.

⁶⁶² Mišljen Vladimir Miselj.

⁶⁶³ **Dr. Feliks Engel - dr. Anič**, živel v Švici, kjer je deloval kot odvetnik in Mihajlovičev pooblaščenec. (Vođušek Starič, »Dosje« Mačkovšek, str. 130.)

⁶⁶⁴ Mišljen Vladimir Miselj.

⁶⁶⁵ Sergej Senekovič.

⁶⁶⁶ Mišljen Vladimir Miselj.

⁶⁶⁷ **Dr. Stojan Bajič** (1901–1974), doma iz Postojne, študiral pravo, leta 1927 promoviral, 1929 opravil sodniški izpit in služboval kot okrajni in okrožni sodnik v Kamniku, Metliki in Ljubljani. Leta 1935 je postal zasebni docent, leta 1941 pa izredni profesor na pravni fakulteti v Ljubljani. Bil je liberalno oziroma narodno napredno usmerjen in osebni prijatelj dr. Črtomirja Nagodeta. Ko je leta 1944 postalo očitno, da zahodni zavezniki podpirajo partizane, je odšel v Ženevo in leta 1947 skupaj z ženo Milevo emigriral v ZDA. Bil je profesor prava na univerzi v Miamiju, kjer je živel do smrti. (Sirc, Med Hitlerjem in Titom, str. 84.)

⁶⁶⁸ Morda mišljen **Radoje Kneževič**, profesor iz Beograda, član izvršnega odbora Demokratske stranke. Sodeloval je pri pripravah na državni udar, ki ga je 27. 3. 1941 zaradi pristopa Jugoslavije k trojnemu paktu izvedla skupina oficirjev ob podpori pripadnikov britanske SOE. (Kako je izvršen puč? Dostopno na: 27. mart 1941, http://www.27mart.com/main.php?pages_id=5, 4. 10. 2014.)

naj mu omenim, da sta z Bajičem pila v Beogradu mleko iz rdečega lončka z belimi pikami. Za Jovanoviča in za Kuharja⁶⁶⁹ pa mi je dal ing. Nagode odrezek pisma, ki ga je imel Nagode že iz predaprilske Jugoslavije. Lahko pa je bil poslanik Jurišič⁶⁷⁰ obveščen o mojem odhodu !! tudi po dr. Bajiču, ter je po mojem mnenju 'Mlada Jugoslavija' morala imeti ilegalen kanal v Švico, saj je dobil Nagode po tem kanalu neko pošto ali od Kuharja ali od Kaceta⁶⁷¹ ...«

V okviru zgoraj obseženega zločinskega⁶⁷² delovanja so posamezni obtoženci izvršili naslednja kazniva dejanja:

I. Obtoženi Nagode Črtomir

1. da je bil ves čas delovanja te špijske organizacije njen idejni vodja⁶⁷³ ter je skupino, ki jo je imenoval »Pravda«^{674, 675} organiziral, vodil sestanke na svojem domu in na domu obtožene Hočevarjeve, na teh sestankih določal linijo njenemu delovanju ter za lažje kretanje članov ponarejal osebne dovolilnice izdane od uprave Narodne milice;
2. da je osebno vzdrževal neposredne stike preko ilegalnega kurirja »Petra« s takozvano »Komando slovenske armije« bivšim domobranskim podpolkovnikom Drčarjem, pod imenom »Matej« in »Luka« ter zastopnikom te veleizdajalske oborožene bande Glušičem po imenu Tomše in Vojin, jim dajal direktive in navodila v cilju, da bi svoje proti državno delovanje v inozemstvu okrepili in ojačali;
3. da je za vzpostavljanje vohunske mreže v Sloveniji sam prevzel organizacijo iste na Dolenskem ter je poslal preko kurirjev na vohunski center 101 v Avstrijo in agentom tujih vohunskih služb v Švici večje število podatkov, političnega, gospodarskega in splošno-državnega pomena;
4. da je nedoločenega dne poslal preko svojih vohunskih zvez predsedniku lige za človečanske pravice⁶⁷⁶ poziv, v katerem ščuva na intervencijo proti FLRJ;
5. da je dal vohunski organizaciji pobudo in se sam povezal s članom nekega tujega predstavništva⁶⁷⁷ v naši državi ter organiziral sistematično zvezo z istim preko soobtoženega Sirca, Furlana in Hribarja, ga informiral o obstoju inkriminirane zločinske organizacije, dobival od njega direktive za nadaljnje delo ter ga sam in preko zgoraj imenovanih obveščal o političnem, gospodarskem in vojaškem položaju z zaupnimi podatki;
6. a/da je v času okupacije vzdrževal redne zveze z gestapovskim špionom Vauhnikom in z njim sodeloval;

⁶⁶⁹ Mišljen dr. Alojzij Kuhar.

⁶⁷⁰ **Momčilo Jurišič**, med drugo svetovno vojno poslanik emigrantske vlade Kraljevine Jugoslavije v Švici s sedežem v Bernu. (Branko Petranović: Jugoslovenske vlade u izbeglištvu 1943–1945. Dokumenti. Beograd, Zagreb 1981 /odslej Petranović: Jugoslovenske vlade/, str. 116, 320, 346, 347, 350, 388 .)

⁶⁷¹ Najbrž mišljen dr. Juraj Koce.

⁶⁷² Spremenjeno v: »pod A navedenega«. Pozneje so namreč prvi (splošni) del obtožnice označili z »A«, drugi (proti posameznikom) z »B«, le Elizabeta Hribar je uvrščena pod točko »C«.

⁶⁷³ »Idejni vodja« je bilo pozneje nadomeščeno z »vodnik«.

⁶⁷⁴ Dodano: »med okup(acijo)«.

⁶⁷⁵ Dodano: »po osvob(oditvi)«.

⁶⁷⁶ Mišljen Eduard Herriot.

⁶⁷⁷ Mišljen britanski konzul v Ljubljani.

- b/ osebno prejemal in pošiljal direktive v štab vojnega zločinca in narodnega izdajalca Draže Mihajloviča preko kurirjev Rakočevića,⁶⁷⁸ imenovanega »Prometeuc«⁶⁷⁹ in Prekorška, imenovanega »Leskovar« ter preko teh pošiljal Mihajloviču situacijska poročila;
- c/ poslal v Švico kot predstavnika »Stare Pravde« in kurirja Draže Mihajloviča soobtoženega Sirca Ljubota z nalogo predati špionska poročila agentom tuje špionske službe in predstavnikom emigrantske vlade;
- č/ tesno delal v štabu Draže Mihajloviča v Ljubljani kot politični svetovalec tega štaba ter je po nalogu Mihajloviča prevzel organizacijo civilne uprave.

II. Obtoženi Sirc Ljubo

1. da je bil eden vodilnih članov organizacije, ki jo je vodil prvoobtoženi Nagode, ter kot tak sodeloval pri vzdrževanju zvez te ilegalne organizacije z inozemstvom s takozvano »Komando slovenske armije« v Avstriji »vohunskim centrom 101« in agentom tuje špionaže dr. Englom v Švici ter je prejemal na rednih sestankih pri soobtoženemu Nagodetu in Hočvarjevi pošto iz inozemstva o kateri je poročal ter nato skupaj z obtoženim Nagodetom izdeloval in pošiljal poročila in dajal inštrukcije komandi takozvane »Slovenske armije«, bivšemu domobranskemu podpolkovniku Drčarju o tem, kako naj delajo v inozemstvu, da bo njihovo zločinsko delovanje čim uspešnejše;
2. da je po nalogu in sklepu zločinske organizacije potoval v Beograd, k Jovanoviču Dragoljubu ter v Zagreb k Jančikoviču⁶⁸⁰ v svrhu povezave svoje ilegalne organizacije s protidržavnim delovanjem istih;
3. da je nudil zatočišče na svojem domu v avgustu 1945 iz Hrvaške pobegle Trpičeve⁶⁸¹ in hčerke z namenom, da jima nudi pomoč pri njunem begu preko meje s pomočjo člana predstavnštva tuje države⁶⁸² ter da je v obmejnih krajih organiziral kanal, po katerem bi pobegnil preko meje v slučaju nevarnosti aretacije;
4. a/ da je vzpostavil stike s člani predstavnštva neke tuje države v Ljubljani jih informiral o delovanju organizacije in dobil mnenje teh predstavnikov o njihovem delu, zbiral in izročal podatke o stanju tekstilne industrije, tako o količini bombaža na zalogi, o Litostroju v Ljubljani, o hidrocentralah na Jesenicah, o splošnem stanju gospodarstva in stanje preskrbe v FLRJ ter je od teh predstavnikov sprejemal konkretne naloge za zbiranje vojaških podatkov, kakor dobiti podatke o sestrelitvi ameriškega letala na Gorenjskem, vršil tatvine originalnih trakov radiobrzojavk Tanjuga na svojem službenem mestu in jih izročal predstavnštvu tuje države;

⁶⁷⁸ Dr. Milan Rakočević (1914–1983), rojen v Krnji Jeli v Črni gori. Leta 1934, po opravljeni maturi v Nikšiću, je prišel kot dopisnik beograjske Pravde v Ljubljano, kjer je študiral filozofijo in leta 1941 promoviral. Potem se je vrnil v Črno goro, kjer je bil leta 1945 pred vojaškim sodiščem obsojen na štiri leta zapora. Ko so ga leta 1947 izpustili, se je vrnil v Ljubljano, vendar pa so ga zaradi povezav z Mihailovičevim gibanjem (na podlagi Nagodetovih dnevniških zapiskov) že decembra ponovno obsodili, in sicer na dve leti zapora. Po prestani kazni je ostal v Ljubljani, se ukvarjal s književnim in prevajalskim delom ter poučeval filozofijo in psihologijo na različnih ljubljanskih gimnazijah. (Sirc, Med Hitlerjem in Titom, str. 100.)

⁶⁷⁹ Verjetno: Prometeus.

⁶⁸⁰ Mišljen dr. Tomo Jančiković.

⁶⁸¹ Pravilno: Prpičeve (mišljena Krista Prpić).

⁶⁸² Na glavni razpravi je Ljubo Sirc povedal, da je Prpičevo prepeljal čez mejo britanski konzul Scopes s svojim avtomobilom.

- b/ da je zbiral in izročal lažne podatke o stanju v Jugoslaviji članom predstavništva tujih držav, na drugi strani pa pošiljal v inozemstvo klevetniški material. Med drugim poslal po tem kanalu v angleške časopise člane,⁶⁸³ v katerem z lažnimi podatki blati potek volitev v ustavodajno skupščino FLRJ, sestavil lažno poročilo o poteku procesa proti vojnemu zločincu Rupniku,⁶⁸⁴ dalje lažnive vesti o izvajanju agrarne reforme, nacionalizacije in drugih podatkov splošnodržavnega pomena;
5. da je prevzel organizacije vohunske mreže na Gorenjskem ter pridobil za to sodelovanje soobtoženega Pirca Metoda iz Kranja, sam zbiral podatke na Jesenicah v tovarnah »Jugobruni« in »Iskri« v Kranju, dalje poslal advokatu Eichenbergerju,⁶⁸⁵ s katerim je bil povezan še v času okupacije, lažno poročilo o izvajanju zakona o nacionalizaciji ter istotako preko advokata Eichenbergerja vpostavil zveze z agenti špijskih služb Englom⁶⁸⁶ in Senekovičem⁶⁸⁷ v Bernu, organiziral kontakt obtoženega Furlana Borisa s predstavnikom ameriškega Rdečega križa Hoptnerja⁶⁸⁸ v svrhu prejemanja obveščevalnih nalog in izročanja vohunskega materiala.

III. Obtoženi Kavčnik Leo

1. da je bil pripadnik zločinske organizacije, se udeleževal od vsega začetka sestankov pri obtoženem Nagodetu in Hočevarjevi, sodeloval pri sestavi programskega letaka, njih organizacije ter koncept popravil in dopolnil, uporabljal zveze te organizacije z inozemstvom ter poslal na vohunski center 101 situacijsko poročilo, kakor: »Te tekme ne vzdržimo«, da je isti kanal z vohunskim centrom 101 iskoriščal tudi za zvezo s pobeglim policistom Kramolcem, ki mu je pošiljal preko kurirja pisma in tujo valuto;
2. da je po nalogu organizacije prisostvoval sestanku, ki se je vršil v Ljubljani, katerega je sklical Berčeri⁶⁸⁹ ter je po sklepu tega sestanka in z denarjem, ki ga je na njem prejel za potne stroške potoval v Beograd s ciljem, da se poveže z Dragoljubom Jovanovičem, Šutejem, Grolom⁶⁹⁰ ter po izvršeni nalogi poroča o rezultatih svojih pogovorov;
3. da je napisal klevetniško pismo pod naslovom »Ameriški in angleški javnosti«, katerega je podpisal z besedami »Nekateri za vse« in v katerem poziva direktno tujo državo na vmešavanje v naše notranje prilike, zahteva plebiscit in kleveta ljudsko oblast, da je isto pismo razmnoževal in razpošiljal po pošti raznim osebam, kakor med drugim

⁶⁸³ Pozneje popravljeno v: »članek«.

⁶⁸⁴ Mišljen Leon Rupnik.

⁶⁸⁵ V Sirčevi knjigi Med Hitlerjem in Titom je **Eichenberger** omenjen kot advokat v Švici, ki ga je poslal delodajalec Sergeja Senekoviča, da je Sirca odpeljal v bolnišnico, potem ko si je zlomil nogo. (Sirc, Med Hitlerjem in Titom, str. 117.)

⁶⁸⁶ Mišljen Feliks Engel.

⁶⁸⁷ Mišljen Sergej Senekovič.

⁶⁸⁸ Jack Hoptner.

⁶⁸⁹ Mišljen **Avugust Bercieri** (1897– ?), rojen v Cerovcu pri Litiji, pozneje živel v Ljubljani, pred Nagodetovim procesom je bil zaposlen kot računovodja pri Upravi državnih podjetij oblačilne stroke in galanterije. Po prepričanju je bil krščanski socialist. Do leta 1923 je bil član SLS, član OF je bil do septembra 1945. Po vojni je bil naklonjen oblikovanju opozicije in se je družil tudi s Kavčnikom. (SI AS 1931, t. e. 582, št. 6236, Zaslusljanje Avgusta Bercierija 11. 7. 1947.) Njegovo ime je večkrat napačno zapisano, večinoma kot »Berčeri«.

⁶⁹⁰ Mišljena Juraj Šutej in Milan Grol.

dr. Gosarju,⁶⁹¹ Finžgarju, Aljančiču in dr. Stankotu,⁶⁹² da je isto pismo izročil ostalim pripadnikom organizacije ter nekemu članu predstavništva tuje države z namenom, da ga pošlje uredništvu Timesa, kjer naj bi se objavilo, da je na koncu pisma pozval čitatelje, naj pismo prepisujejo, razmnožujejo in predstavljajo na angleški in francoski jezik in ga pošiljajo znancem ter ga poizkušajo dostaviti v inozemstvo;

4. da je dal poleg zgoraj omenjenega pisma »Ameriški in angleški javnosti« isti osebi predstavništva neke tuje države v Beogradu ustno poročilo o situaciji v Sloveniji, podatke o ministrih slovenske vlade v obliki odgovorov na vprašanje dotičnega predstavnika, o čemer je obvestil organizacijo;
5. da je prevzel⁶⁹³ v vohunsko mrežo ing. Obersnela⁶⁹⁴ na Jesenicah ter ga predal na zvezo soobtoženemu Pirc Metodu, da je na ilegalnih sestankih prvoobtoženemu Nagodetu dal situacijska poročila o stanju v jeseniški tovarni, o stanju industrijskih objektov in o sestankih na sindikatih ter je v jeseniški tovarni ukradel gospodarsko važen referat pod naslovom »Glavne linije izgradnje naših železarn« ter ga izročil soobtoženemu Nagode Črtomiru; da je izrabljal študijske ekskurzije slušateljev tehnične fakultete po naših industrijskih centrih, zato, da je zbiral gospodarsko važne podatke, katere je poročal na sestankih, da je po navodilih od »Vohunskega centra 101« izdelal navodila za šifriranje v treh izvodih ter na sestanku prisotne naučil uporabljanja istih.

IV. Obtoženi Furlan Boris

1. da je kot agent tuje špijske službe povezoval poedine člane vohunske Nagodetove organizacije s člani predstavništva neke tuje države v Ljubljani, da bi tako istim dostavljal poročila špijske vsebine;
2. da je od člana zgoraj imenovane organizacije sprejel poročilo špijske vsebine in ga potem, ko se je seznanil z njegovo vsebino, izročil članu predstavništva tuje države; preden je poročilo oddal je v zavesti svojega izdajalskega delovanja s škarjami odrezal ime poročevalca;

⁶⁹¹ **Dr. Andrej Gosar** (1887–1970), pravnik, politik in sociolog, rojen v Logatcu, študiral pravo na Dunaju in leta 1916 doktoriral. Bil je poverjenik za socialno skrbstvo pri Deželni vladi za Slovenijo, poslanec SLS v ustavodajni in nato narodni skupščini, minister za socialno politiko, član vrhovnega zakonodajnega sveta pri ministrskem svetu in član jugoslovanske delegacije v generalni skupščini Društva narodov v Ženevi. Od leta 1929 je bil profesor za ekonomijo na Tehnični fakulteti v Ljubljani, nekaj let tudi njen dekan. Hkrati je napisal več člankov in publikacij o socialnih gospodarskih vprašanjih. Veljal je za enega od voditeljev krščanskosocialističnega delavstva. Nasprotoval je povezavi korporativizma in fašizma, zavzemal pa se je za krščansko družbo, temelječo na samoupravni stanovski solidarnosti, in za avtonomijo Dravske banovine. Ni se hotel priključiti niti OF niti »beli gardi«. Leta 1944 je bil poslan v Dachau, po vojni pa je do 1958 predaval pravne predmete na tehnični fakulteti. (ES 3, str. 302.)

⁶⁹² Verjetno **dr. Stanko Aljančič** (1892–1959), frančiškan, rojen v Trebnjem, po drugi svetovni vojni je živel v redovni hiši za Bežigradom v Ljubljani. (Vovk, V spomin in opomin, str. 443.)

⁶⁹³ Beseda »prevzel« je bila nadomeščena z: »v svrhu povezave«.

⁶⁹⁴ Mogoče mišljen **dr. Maks Obersnel**, pravnik, pred letom 1926 tajnik jeklarne na Ravnah na Koroškem, potem do druge svetovne vojne glavni prokurist pri KID na Jesenicah, nekaj časa tudi predsednik Krajevne Bratovske skladnice, ves čas pa dejaven član Sokolske organizacije. Med vojno je bil izseljen v Srbijo in je živel v Beogradu. Po vojni je bil zaposlen kot pravni referent pri ministrstvu za rudarstvo, potem se je vrnil v Slovenijo. Pred Nagodetovim procesom naj bi živel v Koprju. (SI AS 1931, t. e. 568, št. 15261, Poročila različnih oseb o dr. Obersnelu.)

3. da je sprejel⁶⁹⁵ za predstavnika ameriškega RK⁶⁹⁶ v Jugoslaviji listo vprašanj o splošnem državnem in političnem položaju v državi, prestavil to vprašanje na slovensko, izvod v angleščini izročil soobtoženemu Sirc Ljubu, izvod v slovenščini obdržal zase in ga skril v svoji knjižnici, da je dalje odločno obljubil odgovoriti na vsa stavljena vprašanja. Za izpolnitev te obveze se je obrnil na člana obtožene⁶⁹⁷ organizacije, o špijskem delovanju kateri je bil točno obveščen iz pisma omenjenega pod točko 2. Preko soobtožene Hočevarjeve je dobil od Vodetove poročilo, za katero je v smislu liste vprašanj dal navodila kako naj bo sestavljeno in katere točke naj obsega. To poročilo vsebuje vohunske podatke o političnem in gospodarskem stanju v državi in prikazuje to stanje, kakor, da bi v državi vladal teror in brezpravje. S tem poročilom se je v celoti strinjal;
4. da je, zavedajoč se svojega protidržavnega delovanja, iz strahu pred aretacijo iskal kanale za beg preko meje ter se je o tem namenu dogovoril s soobtoženo Hočevar Pavlo, da ga kurir te ilegalne organizacije spravi preko meje.

V. Obtoženi Hribar Zoran

1. a/ da se je stalno udeleževal ilegalnih sestankov pri soobtoženem Nagode Črtomirju in Hočevar Pavli ter kot pripadnik te špijske organizacije prevzel od soobtožene Hočevar Pavle pod parolo »800 kg koksa« na svojo zvezo kurirja »Petra« prejel od njega pismo od bivšega podpolkovnika Drčarja, naslovljeno na kurirja »Petra«, v katerem mu ta daje navodila za kretanje preko meje, kar je obtoženi prebral in razložil kurirju;
- b/ da je vsled mišljenja organizacije, da je kurir »Peter« nesposoben za ustno prenašanje poročil od njih do vohunskega centra v Avstriji iskal iz zaporov pobeglega Engelman Mirana, agenta tuje špijske službe, ki naj bi od Petra prevzel zveze z Drčarjem;
- c/ da je v smislu navodil, ki so jih prejeli iz Avstrije, začel nabavljati material za radijsko oddajno postajo, za katero so že prejeli šifre in pozivne znake od domobranskega polkovnika Drčarja;
2. a/ da je predlagal na ilegalnem sestanku naj se skupina poveže s članom predstavništva neke tuje države, na kar se je po odobritvi organizacij dogovoril s soobtoženim Furlan Borisom, da bo izročil omenjenemu svoje pismo, v katerem ga seznanja o obstoju inkriminirane organizacije, o aretaciji Lajovic Vida in Borštnik Boža,⁶⁹⁸ kar mu je na sestanku izročil obtoženi Nagode ter lažne podatke o ustanavljanju naših nabavno prodajnih zadrug, klevete o tem, kako se izvaja ločitev cerkve od države in druge neresnične podatke o stanju v državi, kar je sestavil na podlagi poročila, ki ga je prejel od obtožene Vode Angele;

⁶⁹⁵ Pozneje nadomeščeno z: »od«.

⁶⁹⁶ Rdečega križa.

⁶⁹⁷ Pozneje zamenjano z: »navedene«.

⁶⁹⁸ **Borštnik Božo**, ki naj bi bil po vojni star okoli 55 let, je bil pred drugo svetovno vojno politični urednik Jutra in Slovenskega naroda ter član JNS. Med okupacijo se je pridružil Stari pravdi in je kot njen zastopnik nekaj časa sodeloval v uredništvu glasila Zarja svobode. Po vojni ga je (glede na razgovor na javni razpravi) UDV aretirala in zaprla. Njen agent je v poročilu o Borštniku zapisal, da je sicer slovensko usmerjen, OF pa nasprotuje, češ da je slovenski komunizem trockizem, ki ne upošteva moskovske šole, marveč druga tuja središča. Po značaju se mu je zdel pošten in verjetno naj bi v »praksi spoznal svojo zmoto«. (SI AS 2065, Saje Franček, t. e. 29, Elaborat Omladina Jugoslovanske nacionalne stranke, str. 44; Vodušek Starič, Slovenski špijoni in SOE, str. 141.)

- b/ da je potem, ko je bil po posredovanju soobtoženega Furlan Borisa sprejet od člana predstavništva tuje države, dogovoril z njim za pošiljanje ustnih in pisemenih poročil podprtih z dokazi. V smislu tega dogovora je dobil nalogo od nekega predstavnika tuje države ugotoviti zbirna taborišča repatriirancev v Sloveniji, izvedeti ali sodelujejo vojaki JA⁶⁹⁹ v obmejnih bojih v Grčiji,⁷⁰⁰ o stanju delavstva, kar je obtoženi poizvedoval na sestankih od poedinih članov organizacije. V imenu organizacije je predlagal, naj bi se uknila mednarodna pomoč UNRR-e naši državi z namenom, da bi se vsled nastale lakote in pomanjkanja dvignila možnost njihovega izdajalskega dela. Po tej poti je postal v London Kuharju situacijsko poročilo o stanju v državi;
3. da je kot pripadnik ilegalne organizacije prevzel organizacijo vohunske mreže v Celju, Mariboru ter na Dolenjskem.

VI. Obtožena Vode Angela

1. da je vzdrževala zveze z obtoženo Hočevar Pavlo in Hribar Zoranom radi pošiljanja poročil obveščevalne vsebine v inozemstvo in da je potom kurirja »Podgornika« organizirala zvezo z Glušičem, funkcionarjem takozvanega Salzburškega kraljevskega komiteta v Avstriji, da je kurirja »Petra« denarno podpirala, da je posedovala ilegalno literaturo ter jo razpečavala med člani ilegalne organizacije in da je hodila po raznih krajih Slovenije, kjer je na terenu zbirala špijske podatke na podlagi katerih je sestavljala špijska poročila za vohunski center 101;
2. da je v okviru vohunske organizacije vzdrževala zveze s soobtoženim Hribar Zoranom v cilju, da bi preko njega dostavljala v inozemstvo obveščevalne podatke ter je v tem namenu izročila soobtoženemu Hribar Zoranu pismena poročila, kakor: »Ustanavljanje združnega gospodarskega sektorja«, »Kako se izvaja ločitev cerkve od šole«, »Kako se izvaja ločitev cerkve od države«, »Država prevzema skrb za otroke«, »Boj sodelavcem okupatorjev«, »Narodne manjšine«, »Svobodne volitve«, »Vzgoja mladine«, in »Kdor ni za nami ...«, kar je obtoženi Hribar predal v pismeni in ustmeni obliki predstavniku neke tuje države;
3. da je s pomočjo svoje mreže na terenu zbirala obveščevalne podatke, sestavljala na podlagi teh poročila ilegalni organizaciji, da jih ta pošlje špijskim centrom v inozemstvo, tako⁷⁰¹ je poslala med drugim sledeča poročila, podpisana z ilegalnim imenom »Andrej

⁶⁹⁹ Jugoslovanske armade.

⁷⁰⁰ Mišljen je poseg Jugoslavije v grško državljansko vojno. Nesoglasja segajo v jesen 1944, ko je britanska vojska pri pregonu Nemcev sprva pomagala grškim partizanom, potem pa jih je želela čim hitreje razorožiti. S pomočjo Britancev je bila postavljena begunska vlada, a se kralj iz previdnosti še ni hotel vrniti. Grški partizani so še vedno obvladovali velik del ozemlja in nastali sta dve Grčiji: severna partizanska in južna, ki jo je podpirala Velika Britanija. Ob koncu vojne so se Angleži iz Grčije umaknili, marca 1946 pa je v pirejsko pristanišče priplulo ameriško vojno ladjeve. V južni Grčiji je bil izveden referendum o kraljevi vrnitvi. Ko pa se je kralj vrnil, se je začela državljanska vojna. Avgusta 1947 je partizansko gibanje na severu razglasilo grško republiko pod vodstvom generala Markosa, leta 1948 pa je južna Grčija z ameriško pomočjo začela ofenzivo proti severni Grčiji. Medtem ko je ameriška vlada finančno in gospodarsko podpirala južno Grčijo, pa Sovjetske zveze ni nudila podpore severni Grčiji. Jugoslavija pa je kljub Stalinovemu nasprotovanju skupaj z Bolgarijo podpirala grške partizane vse do julija 1949, ko je zaprla meje z Grčijo. Oktobra 1949 je bil Markos premagan in državljanska vojna končana. (Metod Mikuž: Svet po vojni /1945–57/. Oris časa, v katerem živimo. Ljubljana 1983 /odslej Mikuž, Svet po vojni/, str. 48–49; Greek Civil War. Dostopno na: Wikipedia, the free encyclopedia, http://en.wikipedia.org/wiki/Greek_Civil_War, 20. 11. 2014.)

⁷⁰¹ »Tako« je bilo kasneje nadomeščeno z »in«.

Orel«: »Poročilo o stanju pred volitvami«, »Možnost notranje ustaje proti komunizmu«, »Organizacija in delovanje OZNE«, »O kolektivni krivdi« ter razna druga poročila in špionske vesti za inozemsko časopisje;

4. da je po naročilu obtoženega Furlan Borisa (in Hočevar Pavle) sestavila obširno vohunsko poročilo o političnem in gospodarskem stanju v Sloveniji, kar je bilo namenjeno predstavniku ameriškega Rdečega križa v Jugoslaviji.

VII. Obtoženi Kumelj Metod

1. da se je udeleževal ilegalnega sestanka pri soobtoženem Nagodetu Črtomiru in Hočevar Pavli, vzdrževal redne zveze s soobtoženo Vode Angelo, ki mu je izročala pošto špionskih centrov v inozemstvu, katero je prebral in vračal obtoženima Vode Angeli in Nagodetu Črtomiru s svojimi pripombami, prejemal od iste literaturo, poslano od vojnih zločincev v Avstriji, ter potem, ko je zaslutil, da grozi nevarnost aretacije njemu in skupini, organiziral skrivališča v Slov.⁷⁰² Goricah ter iskal v Prekmurju tihotapske kanale, preko katerih bi v slučaju nevarnosti aretacije pobegnil v inozemstvo;
2. da je izročal soobtoženemu Nagode Črtomirju obveščevalne podatke, ki jih je zbral sam, ali pa prejel od soobtožene Vode Angele v cilju, da jih ta odda članu predstavnštva tuje države;
3. da je bil v dobi okupacije kot zastopnik »Stare pravde« propagandni referent štaba takozvane »jugoslovanske vojske« v Sloveniji ter vodil⁷⁰³ klevetniško kampanjo proti narodno osvobodilnemu gibanju ter narodno osvobodilni vojski;
4. da je 10. junija 1947 v preiskovalnih zaporih udaril s pestjo v obraz in pobil na tla paznika Hauptman Andreja v namenu, da bi se polastil orožja in pobegnil iz zapora.⁷⁰⁴

VIII. Obtožena Hočevar Pavla

1. a/ da je po sklepu ilegalne organizacije, katere pripadnik je bila, organizirala kanal v inozemstvo do vohunskega centra 101 in do takozvane »Komande slovenske armije« na ta način, da je s pomočjo Drčar Gizele, žene domobranskega podpolkovnika vpostavila z imenovanim centrom zveze, sprejemala na svojem domu ilegalne kurirje za vzdrževanje zveze od poletja 1946 vse do aretacije;
- b/ da je od kurirjev⁷⁰⁵ od omenjenega Drčarja prejemala na svoj dom pismena poročila in direktive za delo, kakor navodila za organiziranje trojk in petork, udarnih grup, navodila za špionsko delo, šifre in navodila za organizacijo radijske postaje, kar je izročala (ostalim) pripadnikom vohunske organizacije in prejemala od njih odgovore ali pa jih pisala sama pod ilegalnim imenom »Mirjan« ter jih pošiljala po tem kanalu špionskemu centru 101 v Avstriji;
- c/ da je nudila svoje stanovanje za ilegalno sestajanje pripadnikov organizacije in dala svojo potno dovolilnico soobtoženemu Nagode Črtomiru v namenu, da bi mu služila kot formular za ponarejanje teh dovolilnic;

⁷⁰² Slovenskih goricah.

⁷⁰³ Besedi »ter vodil« sta bili pozneje prečrtani in nadomeščeni »z nalogo«.

⁷⁰⁴ Pozneje je bila dopisana še točka 5, a je ta pripis poln okrajšav in nečitljiv.

⁷⁰⁵ Besedi »od kurirjev« pozneje nadomeščeni s: »po kurirju«.

2. da je preko kanala z »vohunskim centrom 101« spravila preko meje Drčar Gizelo⁷⁰⁶ in iz zapora pobeglega agenta špijske službe Engelman Mirana, nudila zatočišče na svojem domu pripadnici te protidržavne organizacije Škvarča⁷⁰⁷ Luciji, organizirala zvezo z ilegalnim kurirjem »Petrom« z namenom, da jo prepelje preko meje, kar pa je preprečila njena aretacija; poskušala nato organizirati nov kanal preko meje s pomočjo kurirja »Podgornika« za zveze z Drčarjem ter hranila na domu imovino⁷⁰⁸ pobeglega vojnega zločinca Drčarja ne da bi to prijavila ljudskim oblastem;⁷⁰⁹
3. da je preko kurirja poslala klevetniško poročilo za radijsko in časopisno kampanjo zoper FLRJ med drugim poročilo z naslovom: »Slovanski kongres«;
4. a/da je v smislu sklepa te ilegalne organizacije organizirala vohunsko mrežo in je v ta namen predlagala za zaupnika trgovca Raduloviča iz Ribnice in Lipoldovo,⁷¹⁰ ženo biv.⁷¹¹ župana iz Maribora ter je preko domobranskega nadpolkovnika Drčarja poslala po naročilu soobtoženega Nagodeta pobeglemu prof. Bajič Stojanu pismo v Švico pod šifro »Leistungs princip«,⁷¹² po kateri je Bajič spoznal, da pismo pošilja soobtoženi Nagode Črtomir;

b/da je v zvezi z vohunskim centrom 101 izvrševala še sledeče vohunske posle: osebno je napisala odgovor na Drčarjevo pismo v katerem naroča organizaciji, naj povzroča incidente in organizira obveščevalno službo; poslala na »Avizo« navodila za organizacije vohunske službe odgovor, ki ga je napisal Sirc Ljubo, poročilo soobtoženega Nagode Črtomira pod naslovom »Št. Vid nad Ljubljano 15. sept.« ter poročilo Vode Angele »Stanje pred volitvami«, poročilo o OZNI in poročilo »Možnost notranje vstaje proti komunizmu«, dalje je poslala na center 101 informativna vprašanja soobtoženi Vode Angeli v katerih vprašuje o možnosti kontrole nad taborišči izseljencev, poročilo s podpisom »Pater K«,⁷¹³ katerega je izročil soobtoženi Nagode, poročilo špijske vsebine o pripravah na vojno⁷¹⁴ v Jugoslaviji in o vlogi OZNE o priliki volitev ter pismo, katerega ji je izročil obtoženi Sirc Ljubo za advokata Eichenbergerja v Švici.

IX. Stare Bogdan

1. da je bil član špijske organizacije soobtoženega Nagode Črtomira in se je v jeseni 1945 udeležil sestanka pri soobtoženem Nagode Črtomiru in je na tem sestanku prevzel organiziranje špijske mreže v državnih ustanovah v Ljubljani;

⁷⁰⁶ Tu je bilo pozneje pripisano: »in sodelovala pri pobegu preko meje«.

⁷⁰⁷ Pravilno: Skvarča.

⁷⁰⁸ Beseda »imovina« je bila pozneje zamenjana z besedo »premoženje«.

⁷⁰⁹ Besedi »ljudskim oblastem« sta bili naknadno zamenjani s »pristojnim organom«.

⁷¹⁰ **Ivanka Lipold** (1893–?), žena odvetnika in mariborskega župana Franja Lipolda, pred vojno dejavna članica ženskih društev, tudi tajnica in predsednica Mariborskega ženskega društva. (Nataša Budna Kodrič: Podružnice Splošnega ženskega društva. V: Splošno žensko društvo 1901–1945. Ljubljana 2003, str. 436–437, 453–455 itd.; Metka Vrbnjak: Mariborsko žensko društvo. V: Prav tam.)

⁷¹¹ Bivšega.

⁷¹² Storilnostno načelo.

⁷¹³ Po izjavi Nagodeta na glavni razpravi, je ta psevdonim uporabljal **prof. Peter Šorli**. Verjetno je bil to dr. Peter Šorli (1876–1947), rojen v Knežji pri Gorici, ki je po letu 1916 poučeval verouk na ljubljanskih gimnazijah. (Vovk, V spomin in opomin, str. 79.)

⁷¹⁴ Besedi »na vojno« sta bili pozneje prečrtani, dodano pa je bilo: »vojnih« (pripravah).

2. da je organiziral v špionske mreže več ljudi,⁷¹⁵ zbiral sam in preko mreže špionske podatke, ki jih je tedensko izročal soobtoženemu Hribar Zoranu in Nagode Črtomiru.

X. Obtoženi Zupan Svato⁷¹⁶

1. da je bil član obtožene⁷¹⁷ organizacije in se udeleževal ilegalnih sestankov pri soobtoženem Nagode Črtomiru in Hočevar Pavli, kjer je prejemal ilegalno pošto iz inozemstva, jo študiral in dajal pripombe pri izdelavi končnih direktiv te špionske skupine inozemstva, ter je v cilju lažjega kretanja po terenu posedoval ponarejene potne dovolilnice Narodne milice, katere je prejel od soobtoženega Nagode Črtomira;
2. da je sodeloval pri sestavljanju poziva na predsednika »Lige človečanskih pravic«⁷¹⁸ Heriota, v katerem ta izdajalska skupina ščuva na intervencijo proti FLRJ;
3. da je organiziral s pomočjo soobtoženega Sirc Ljubota zvezo člana predstavnštva neke tuje države z Grošelj Avgustom,⁷¹⁹ ki je to zvezo izkoristil zato, da je spravil v inozemstvo pismo zaupne obveščevalne vsebine ter se po tej poti pripravljaj za pobeg v inozemstvo preko istega predstavnika.

XI. Obtoženi Pirc Metod

1. da je bil član inkriminirane špijonske organizacij ter se je udeleževal v februarju, aprilu in maju 1946 sestankov pri obtoženem Nagode Črtomiru in je po sklepu sestanka prevzel organiziranje mreže v Kranju.
2. da je organiziral v špionsko mrežo več ljudi,⁷²⁰ zbiral sam in preko mreže špijonske podatke, ki jih je izročal organizaciji zlasti preko soobtoženega Sirc Ljubota.
3. da je bil v času okupacije član vojaškega sveta štaba Mihajlovičeve vojske v Sloveniji ter je od Koprivice,⁷²¹ šefa obveščevalne službe v tem štabu prejel nalogo in mu poročal o položaju na Hrvaškem. Od političnega svetovalca tega štaba soobtoženega Nagode Črtomira pa je prejel nalogo pregledati možnosti organiziranja Mihajlovičevega pokreta

⁷¹⁵ Besedi »več ljudi«⁷¹⁵ sta bili nadomeščeni z »več oseb«.

⁷¹⁶ Krajše za Svatopluk.

⁷¹⁷ Beseda »obtožene«⁷¹⁷ oz. »obt.« je bila zamenjana z: »navedene špijonske«.

⁷¹⁸ Pravilno: Herriota.

⁷¹⁹ **August Grošelj** (1905–?) je bil v prvi Jugoslaviji mornariški oficir, med drugo svetovno vojno se je boril na britanski strani v severni Afriki, po koncu vojne se je vrnil v Ljubljano in bil pomladi 1947 zaposlen pri ministrstvu za promet. Po mnenju UDV je bil politično neopredeljen. (SI AS 1931, t. e. 568, Podatki za Grošelj Avgusta, 19. 7. 1947, 15212 in Karakteristika Avgusta Grošlja, št. 15213.)

⁷²⁰ Besedi »več ljudi«⁷²⁰ sta bili pozneje nadomeščeni z »več oseb«.

⁷²¹ Verjetno **Danilo Koprivica - Borut** (1903–1943), orožniški major, Črnogorec, rojen v kraju Gacko (Hercegovina). Po okupaciji Jugoslavije je živel v Sloveniji in se vključil v četniško gibanje pod vodstvom Karla Novaka. Od marca do oktobra 1942 je bil v interniran v Italiji (v Gonarsu in Padovi). V začetku maja 1943 se je vrnil in se pridružil četniškemu odredu v Polhograjskem hribovju. Po razdelitvi te enote na več odredov je postal komandant Dolenjskega (ali Centralnega) odreda, ki si je 3. 9. 1943 uredil postojanko v Grčaricah. V bojih s partizanskimi borci 14. divizije, ki so jih napadli nekaj dni pozneje, je bil težko ranjen. Ob vdaji svoje posadke je skušal narediti samomor. Umrl je 13. 9. 1943 v partizanski bolnišnici v Ribnici. (Dostopno na: Danilo Koprivica – Wikipedija, prosta enciklopedija, http://sl.wikipedia.org/wiki/Danilo_Koprivica, 26. 9. 2014; Smrtne žrtve med prebivalstvom na območju Republike Slovenije med drugo svetovno vojno in neposredno po njej. Dostopno na: Zgodovina Slovenije – Slstory, <http://www.slstory.si/zrtve/>, 1. 9. 2014 /odslej Smrtne žrtve/.)

na Hrvaškem in je poiskal zvezo z Vladkom Mačkom, kateremu je s pomočjo Kriste Prpičeve predal pismo soobtoženega Nagodeta.

XII. Obtoženi Lajovic Vid

da je bil član špijonske inkriminirane organizacije, se udeleževal sestankov pri obtoženem Nagode Črtomiru, sprejemal sklepe in poročal o podatkih za vohunska poročila, kakor o stanju v preiskovalnih zaporih in druga.⁷²²

XIII. Obtoženi Sirc Franjo

1. da je sodeloval z inkriminirano organizacijo na ta način, da je izročal soobtoženemu Sirc Ljubu podatke o stanju v industrijskih podjetjih v državi, do katerih je imel dostop kot funkcionar ministrstva za industrijo.

XIV. Obtožena Hribar Elizabeta

1. da je vedela za obstoj ilegalne organizacije in o vlogi svojega moža Hribar Zorana v tej organizaciji, o sestankih, ki se vršijo pri obtoženem Nagodetu in Hočevarjevi ter o zvezah z inozemstvom ter s člani predstavništev nekih tujih držav, kar ni prijavila oblastem;
2. da je sprejemala na svojem domu ilegalnega kurirja iz inozemstva, ki ga je poznala pod imenom »Peter«, kateremu je dajala hrano in zatočišče ter v odsotnosti moža sprejemala od njega pošto.

S tem so torej zagrešili zločinstva po čl. 2 zakona o potrditvi, spremembah in dopolnitvah zakona o kaznivih dejanjih zoper ljudstvo in državo, ko so med drugim obtoženi Nagode Črtomir, Sirc Ljubo, Kavčnik Leo, Furlan Boris, Hribar Zoran, Vode Angela, Kumelj Metod, Hočevar Pavla, Zupan Svato, Pirc Metod, Stare Bogdan, Lajovic Vid, Sirc Franjo in Hribar Liza izvršili celo vrsto dejanj, predvidenih v členu 3, točkah 8, 9 in 10 in čl. 11, obtoženi Nagode Črtomir, Sirc Ljubo, Kavčnik Leo, Hočevar Pavla, Kumelj Metod, Vode Angela in Pirc Metod,⁷²³ pa poleg tega še kazniva dejanja po čl. ⁷²⁴3 točka 4 istega zakona in se naj kaznuje po čl. 4 in po čl. 11 zakona o potrditvi, spremembah in dopolnitvah, zakona o kaznivih dejanjih zoper ljudstvo in državo.

Dokazila: zapisniki o zaslišanju obtožencev, dokumenti in ostali dokazni material v spisu 9 naveden v dodatku obtožnice.

⁷²² Zadnji del stavka (»kakor o stanju v preiskovalnih zaporih in druga«) je bil pozneje prečrtan.

⁷²³ Pozneje dodano: »+ Lajovic Vid + Stare Bogdan + Zupan Svato«.

⁷²⁴ Členu.

Utemeljitev:

Kazniva dejanja, katerih so obtoženi Nagode Črtomir in soobtoženci in ki so opisana v dispozitivu obtožnice, so dokazana delno z njihovimi priznanji, številnimi dokumenti, pričami in drugimi dokaznimi sredstvi.

Obtožba je v dispozitivu obtožila v prvem delu obtožnice vse obtožence kot skupino ljudi, organizirano z določenim zločinskim naklepom, v drugem delu pa posamično z ozirom na stopnjo zločinske dejavnosti posameznika. Obtožba smatra, da vsak obtoženec odgovarja za vso skupnost zločinov kot član te vohunske organizacije; kajti za zločinske cilje in name ne ter za zločinske načine uresničevanja teh ciljev in namenov je vsak obtoženec vedel, jih odobral in izvrševal. Za sokrivdo je potrebno skupno načelo, ki združuje sokrivce danega zločina, torej skupni zločinski naklep. Za sokrivdo je potrebno združenje volje v smeri, ki je vsem udeležencem zločina skupna in edina. Če je obtoženi Furlan Boris izvrševal taka dejanja, kakor n. pr.,⁷²⁵ da je od obtoženega Hribar Zorana sprejel poročilo obveščevalne vsebine, ga korigiral, odrezal spodaj ime, zavedajoč se protidržavne vsebine in ga nato predal članu tujega predstavništva in ustno sporočilo podpisnika, potem je s takimi dejanji pokazal, da soglaša z zločinskim naklepom te organizacije, organizirane za vohunstvo proti naši državi in nosi vso odgovornost za skupnost zločinov, ki jih je ta organizacija izvršila, čeprav bi za vse zločine posameznikov ne vedel.

Preiskava je jasno dokazala, da so se obtoženci združili v določeni združbi ljudi, se konstituirali in se redno sestajali, organizirali vohunsko mrežo in zbirali obveščevalne podatke ter se povezovali s špijskimi centri v inozemstvu. Njihov cilj je bil zbrati in dati podatke tem špijskim centrom, ki so orodje mednarodne reakcije v borbi proti resnično demokratični FLRJ. Obtoženi Nagode Črtomir in soobtoženci predstavljajo torej organizirano skupino ljudi, agenturo tujih špijskih služb, katero združuje dejstvo, da so vsi člani imeli isto voljo in isti zločinski namen to je izvršiti špionažo v korist tujih špijskih služb, škoditi FLRJ na vsakem koraku, preiskava pa je nepobitno dognala, da je bil njihov končni cilj odstraniti obstoječo državno ureditev v FLRJ in spraviti v nevarnost pridobitve osvobodilne borbe. Konkretni zločini, ki so jih izvršili so le posamezni slučajji tega vsem obtožencem enotnega načrta zločinske delavnosti. Vendar pa to ne pomeni, da so vsi enako odgovorni, zato specialni del obtožnice individualizira vlogo in odgovornost vsakega posameznika v okviru te vohunske organizacije.

Da delovanje omenjene skupine špijonov vsebuje vse elemente vohunstva, je popolnoma jasno iz objekta kaznivega dejanja. Predmet njihovega vohunstva so bili podatki o JA, o OZNI, o industriji, o političnem in splošnem gospodarskem položaju v državi. Iz inozemstva so dobivali od tujih špijskih centrov obsežna navodila za izvrševanje svoje špijske službe. Take direktive so dobivali iz inozemstva po kanalih, ki so jih sami organizirali in vzdrževali z vohunskim centrom 101 v Avstriji in agenti v Švici in v nekaterih drugih državah. Vse njihovo delo je bilo globoko zakonspirirano in ilegalno. Uporabljali so ilegalna imena, šifre, strogo zaupne kurirje in organizirali radioodajne postaje za prenašanje špijskih poročil. Doma so organizirali obveščevalno mrežo, ki so jo smatrali za temelj svoje organizacije. Postavljanje mreže je bil osnovni problem vseh njihovih razgovorov in sklepanja na rednih sestankih. Vsak ukrep, ki so ga podvzeli, vsaka direktiva, ki so jo dobili

⁷²⁵ Na primer.

iz inozemstva ali od posameznega člana tujega predstavništva je bila na sestanku kritično predebatirana, tako da je vsak vedel za vse. Če se niso držali do črke točno navodil, ki so jih sprejemali iz inozemstva, so to storili zaradi tega, ker so teren bolje poznali in so uporabljali le to, kar je bilo uspešnejše za dosego cilja, ki so si ga postavili. Na skupnem sestanku so sklenili, da je treba organizirati mrežo in to mrežo povezati v podružnice s katerimi bi vzdrževali zvezo s kurirji. Na sestankih so celo teritorialno razdelili organizirano delo. Dejstvo je, da obtožencem od 2. 12. 1945, ko so se konstituirali in sklenili organizirati mrežo ni uspelo ustvariti take mreže, ki bi lahko dala vse tisto, kar so špionaže v inozemstvu od njih zahtevale. Toda vzrok ni v nedejavnosti ali v tem, da ne bi hoteli ustvariti take mreže, ampak je vzrok v tem, da je delovanje te organizacije na vsakem koraku otežkočala budnost in politična zrelost našega ljudstva ter so lahko uspeli le pri posameznih protiljudskih elementih.

Če pazljivo prečitamo zapisnike in zaslišanja obtožencev in pregledamo ves preiskovalni material je iz vseh špijskih poročil razvidno kako besno in strupeno sovražijo FLRJ, pridobitve NOB in izgradnjo ter vsestransko gibanje, petletni plan, JA in sploh vse, kar je ljudskega. Za njih je ljudstvo, kot se sami izražajo »sodrga, pakaža«, predstavniki organov ljudske oblasti pa »skupina amoralnih slovenskih ljudi, ki črpa svojo moč iz neizmerne neumnosti slovenskega izobraženstva«, slovenski izobraženci, kakor duhovni velikan Oton Župančič, pisatelj Finžgar, Cankar in Vidmar⁷²⁶ pa »literarna svojat, ki se drenja h koritu«. Ljudska oblast pa je zanje »oblast izprijenih študentov, pokvarjene jare gospode in delomrnežev«.

Po vsem tem je logično, da se obtoženi Nagode veseli temu, da morajo naše čete zapustiti Trst in da obtoženi Furlan na vprašanje Nagodeta, ali bo pomagal podpreti naše argumente za pravične meje, odgovori odločno »ne« ..., da je obtožena Vodetova, kateri je bila nekoč poverjena vzgoja mladine, primerjala v svojem poročilu prostovoljno udarniško prizadevanje naše mladine s hitlerjanskimi taborišči. Obtoženi Nagode je v svojih zapiskih zapisal sledeče: »Vsi smo za to, da se hodi na kvart diskutirat in zabavljat. Rajši tri fašizme, kakor en kvart ...« Stare pripoveduje o strašni OF sodrgi in pakaži⁷²⁷ v Šiški. Furlan pravi, »toliko bom delal, kolikor mi plačajo ...«

Obtoženi, ki danes odgovarjajo za svoje zločine pred ljudskim sodiščem so že v času okupacije izvršili dejanje vohunstva in izdajstva. »Stara Pravda« ni bila nikoli politična grupacija, ki bi imela kako zaslombo v ljudstvu, niti ni nikoli iskala kakih masovnih zvez in politične zaslombe, temveč je predstavljala le majhen krog ljudi, ki je intrigiral in špioniral na vse strani in proti vsemu. Obtoženega Nagodeta tudi ne moti dejstvo, da dela Vauhnik za Gestapo in tujo vohunsko službo, kakor ga ne moti dejstvo, da delajo tudi ostali pripadniki »Stare Pravde« za različne špijske službe. V svoji bolni ambiciji so upali, da bodo zavladali nad slovenskim ljudstvom in da jim bodo njihovi prikriti gospodarji dali delež na oblasti, kot nagrado za njihovo špijsko delo. Na tej poti špionaže so ostali vse do konca vojne in jo po osvoboditvi tudi nadaljevali. Takoj po osvoboditvi so se začeli ponovno sestajati. Iz vseh njihovih zapiskov najdenih pri preiskavi, izzveni samo eno: vsi so bili enotni v tem, da je treba zopet nekaj storiti. Želeli so si intervencije, katera naj bi odstranila sedanjo državno ureditev naše domovine, odpravila temeljne pridobitve narodno osvobodilne borbe.

⁷²⁶ Fran Saleški Finžgar, Izidor Cankar in Josip Vidmar.

⁷²⁷ Svojat, drhal.

Kot narodni izkoreninjenci, kot hlapci v službi tujih gospodarjev so se posluževali najbolj ostudnih zločinskih sredstev v svoji izdajalski borbi proti ljudski oblasti in naši državi. Padli so v blato vohunstva in izdaj domovine.

Ko predajam obtožnico pozivam sodišče, da za vse obtožence izreče strogo kazen po težini njihove krivde. Prepričan sem, da je zahteva po strogi kazni proti špionom vsega našega delovnega ljudstva, ki nikakor ne more dopustiti, da bi v času, ko samo ogromno žrtvuje za obnovo, izgradnjo in izvršitev petletnega plana, nekdo rušil in oviral njegove napore, da bi v času, ko naši narodi žele miru in sožitja z vsemi drugimi državami nekdo ščuval na intervencijo proti naši državi.

S tem je obtožnica utemeljena.

Smrt fašizmu – svobodo narodu!⁷²⁸

Ob 9.55 je javni tožilec končal čitanje obtožnice. *Občinstvo je z dolgotrajnim ploskanjem pritrdjevalo njegovim izvajanjem.*

Predsednik: Obtoženci, ali ste vsi prejeli obtožnico?

Obtoženci: Da.

Predsednik: Ste vsi razumeli obtožnico?

Obtoženci: Da.

Tožilec: Prosim sodišče, da bi po možnosti preuredilo tekst obtožnice tako, da bo soglašal s pravkar prečitanim tekstom. Zlasti opozarjam na dve tiskovni napaki, in sicer na strani 15. Obtožnico, kjer je za obtoženega Sirca Ljuba treba vstaviti Pirc Metod. Na strani 28. zaradi tiskovne pomote sta izpadli dve imeni, in sicer Lajovic Vid in Stare Bogdan. Nadalje predlagam vrhovnemu sodišču, da bi zaradi splošnih državnih interesov in v smislu zakona o ureditvi ljudskih sodišč odredilo, naj se pri razpravi ob 6. točki skupnega dela obtožnice javnost izključi.

***Predsednik:* Sodišče se umakne k posvetovanju. (9.57)**

Ob 10.03 se vrne sodišče s posvetovanja.

Predsednik: Sodišče je sklenilo, da se predlogu javnega tožilca LRS ugodi, da se javnost pri razpravi o točki 6. splošnega dela obtožnice izključi. V ostalem je razprava javna. Obtožena Hočevar Pavla, pristopite k sodišču. Poveljnik straže naj odvede ostale obtožence. Odrejam 10 minut odmora.

Razprava prekinjena ob 10.05.

Nadaljevanje razprave ob 10.15 uri.

Hočevar Pavla:

Predsednik: Hočevar Pavla, pristopite k sodišču. Hočevar Pavla. Ste vi dobili obtožnico?

Hočevar: Sem.

⁷²⁸ Obtožnica je datirana s 23. 7. 1947, podpisan pa je Javni tožilec LRS Viktor Avbelj. Obtožnici sledi še seznam dokazil, ki pa ni objavljen, saj vsebuje navedbo večinoma enakega dokaznega gradiva kot obtožnica.

Obtoženci med branjem obtožnice – v prvi vrsti z desne proti levi: Črtomir Nagode, Ljubo Sirc, Leon Kavčnik, Boris Furlan, Zoran Hribar, Angela Vode, Metod Kumelj; druga vrsta z desne proti levi: Pavla Hočevar, Svatopluk Zupan, Bogdan Stare, Metod Pirc, Vid Lajovic, Franjo Sirc, Elizabeta Hribar

Predsednik: Ste jo razumeli?

Hočevar: Sem.

Predsednik: Obtožena Hočevar, priznavate krivdo v smislu obtožnice?

Hočevar: Seveda sem jo.

Predsednik: Obtožena Hočevar Ali ste bili v preiskavi zaslišani?

Hočevar: Sem bila dostikrat.

Predsednik: Priznate pravilnost vaših podatkov in navedb, ki ste jih dali v preiskavi.

Hočevar: Priznavam.

Predsednik: Zakaj ste vi vse to delali?

Hočevar: Ali bi smela prečitati?

Predsednik: Kar povejte nam samo na kratko in odgovorite na vprašanje, zakaj ste to delali.

Hočevar: V prvem času, ko je bila OF, je bila samo moja skrb, ali bodo naše meje pravično rešene ali ne, in priznavam, da me je samo ta skrb odvajala od organizacije OF.

Predsednik: Ali je OF zastopala stališče, da se nam morajo priznati pravične meje?

Hočevar: Vsekakor je.

Predsednik: Zakaj ste se pa postavili v opozicijo proti OF?

Hočevar: Zato, ker sem se iz sestankov in razgovorov bala, da se tem vprašanjem posveča

premalo skrbi (*smeh v dvorani*). In vsakokrat, ko sem izrazila kakšen pomislek, so me pač zavrnil, da je ta skrb neupravičena, da je za vse poskrbljeno in da bo s pravično rešitvijo socialnega vprašanja samo po sebi rešeno tudi narodnostno vprašanje.

Predsednik: Kaj smo mi govorili o mejah?

Hočevar: No o tem se je govorilo, jaz sem bila mnenja, da samo pravična rešitev socialnega vprašanja, ne more pravično rešiti vprašanja mej zlasti v takem položaju, kakor je naš narod.

Predsednik: Ali OF ni ničesar storila, da se nam priznajo pravične meje?

Hočevar: Saj to je bil tudi smisel cele organizacije.

Predsednik: Smisel?

Hočevar: Morda sem se slabo izrazila, ampak dela je bilo premalo pri tem.

Predsednik: Ali ste se kaj udeleževali teh masovnih sestankov, ki so bili v tej zvezi organizirani takoj po osvoboditvi?

Hočevar: Gotovo da.

Predsednik: No zakaj pa je bilo premalo organizirano, ali ste zasledovali časopise?

Hočevar: Po vojni da. Sijajno.

Predsednik: Pa mi vendar govorimo po vojni.

Hočevar: Saj sem povedala v zagovoru, da so hoteli ločiti dvoje. In minister Kardelj⁷²⁹ je gotovo čudeže storil, kakor je zagovarjal in vsa njegova delegacija.

Predsednik: Zakaj pa ste bili potem v opoziciji?

Hočevar: Do tega me je privedlo ravno moje zahajanje na masovne sestanke. Tam sem videla kako je pravzaprav ljudstvo ravnodušno.

Predsednik: In kaj ste iz tega spoznali?

Hočevar: Iz tega sem spoznala zlasti kadar so bili referati in poročila, da se je vsako zborovanje zaključilo z besedami: Samo tako in tako je treba gledati na to stvar in nič drugače. In meni je bilo hudo in sem si rekla joj kako je to težko, če moramo vsi enako misliti. (*Smeh v dvorani*)

Predsednik: Pa saj se je šlo za naše meje.

Hočevar: Za meje se je šlo, saj sem to ob začetku omenila.

Predsednik: Kedaj ste se pa priključili k Nagodetu?

Hočevar: Po osvoboditvi se je nadaljevalo. Ker takrat ni šlo za meje. Za meje že in sem

⁷²⁹ **Edvard Kardelj** (1910–1979), rojen v Ljubljani, po končani osnovni šoli se je vpisal na učiteljske v Ljubljani. Pri šestnajstih letih je postal član SKOJ. Po maturi v letu 1929 je bil prvič aretiran in zaprt, po prihodu iz zapora ob koncu leta pa je postal član Pokrajinskega komiteja SKOJ za Slovenijo. Leta 1930 je bil obsojen na dve leti zapora, potem pa je nadaljeval s partijskim delom. Nekaj časa je bil v Sovjetski zvezi, kjer je obiskoval Leninsko šolo, potem je predaval na Komunistični univerzi narodnih manjšin Zahoda. Leta 1937 se je ilegalno vrnil v domovino in postal najožji sodelavec Josipa Broza Tita. Bil je član CK KPS, od leta 1939 pa tudi član najožjega vodstva KPJ. Po začetku druge svetovne vojne na jugoslovanskem ozemlju je bil med ustanovitelji OF slovenskega naroda, član vrhovnega štaba NOV Jugoslavije, odgovoren za Slovenijo, član predsedstva AVNOJ-a. Po sporazumu Tito-Šubašić je postal podpredsednik nove vlade in minister za konstituantno. Po vojni je opravljal številne vodilne državne in partijske funkcije ter bil eden glavnih teoretikov KPJ. (EJ 5, str. 209–213.)

vedela, da je Nagode že preje delal zanje. Mene je gonilo to dvoje. 1) Da sem na dosedanjih sestankih videla da je narod nezadovoljen in 2.) ...

Predsednik: Ali ste videli te manifestacije za meje?

Obtoženka: Videla sem, saj sem še sama manifestirala.

Predsednik: Kje je potem tisto nezadovoljstvo?

Obtoženka: Ne v tem, marveč v drugih stvareh.

Predsednik: Ali ste se vi udeležili sestankov pri Nagodetu?

Obtoženka: Večkrat.

Predsednik: Od katerega časa naprej so bili ti sestanki? Kdaj se je začelo po osvoboditvi?

Obtoženka: Mislim, da jeseni 1945.

Predsednik: Kaj ste obravnavali na teh sestankih?

Obtoženka: Kakšen je položaj, seveda kritično.

Predsednik: Kakšno stališče je zavzemala Nagodetova skupina napram ljudski oblasti?

Obtoženka: Ne morem reči, da so se z vsem strinjali.

Predsednik: Kako pa spravite to v sklad z izjavami posameznih obtožencev in z vašimi lastnimi izjavami?

Obtoženka: Vodetova se je dostikrat izrazila, da je ustava zelo dobra.

Predsednik: Zakaj pa ste potem pripravljali osnutek druge ustave?

Obtoženka: Ne osnutek ... Ker smo na sestankih ... besede so padale sem in tja in sem rekla, da to nič ni, ker mi sami nimamo nobenega programa in sami ne vemo, kaj hočemo. Zato sem rekla, da bi vzeli ustavo in jo od člena do člena preštudirali.⁷³⁰

Predsednik: Kdo je prihajal na te sestanke pri Nagodetu?

Obtoženka: Hribar, Kavčnik, Zupana se spominjam samo proti koncu.

Predsednik: Kaj pa Kumelj?

Obtoženka: On je bil samo enkrat pri Nagodetu in enkrat pri meni.

Predsednik: Kaj pa Pirc Metod?

Obtoženka: Ne vem.

Predsednik: In Stare Bogdan?

Obtoženka: Tega nisem videla. Pirca sem videla enkrat.

Predsednik: Kje?

Obtoženka: Pri Nagodetu na sestanku.

Predsednik: Kaj pa Sirc?

Obtoženka: Tistega, ki je bil vojak oziroma mornar.⁷³¹

Predsednik: In Zupan?

Obtoženka: Zupana tudi.

⁷³⁰ Dokument z naslovom Pripombe k Osnutku ustave je objavljen v poglavju Dokazno gradivo tožilstva.

⁷³¹ Mišljen Metod Pirc, ki je bil kapetan bojne ladje.

Zaslišanje Pavle Hočevar

Predsednik: Še katerega?

Obtoženka: Kavčnika samo enkrat.

Predsednik: Furlana ne?

Obtoženka: Furlana nisem videla nikdar.

Predsednik: In Lajovic?

Obtoženka: Lajovica nisem videla.

Predsednik: Kako dolgo so se vršili sestanki pri Nagodetu?

Hočevar: Mislim, da približno eno uro.

Predsednik: Zakaj so bili sestanki potem k vam prenešeni?

Hočevar: Tako, da ne bi bili zmeraj na enem kraju.

Predsednik: Ali so bili ti sestanki tajni?

Hočevar: Bili so tajni.

Predsednik: Ali so bili konspirativni?

Hočevar: Kolikor toliko.

Predsednik: Kdo je imel pri tem vodilno vlogo?

Hočevar: Kolikor vem, jo je imel Nagode.

Predsednik: Kaj pa drugi obtoženci, ki niso bili na sestankih, ali so bili informirani?

Hočevar: Jaz vem samo za Nagodeta.

Predsednik: Kaj pa ostali obtoženci?

Hočevar: Jaz sploh nisem vedela zanje.

Predsednik: Vaša skupina je organizirala potem zveze inozemstvom?

Hočevar: Da.

Predsednik: Kako pa je prišlo do te organizacije? So se s tem strinjali ostali člani skupine?

Hočevar: Seveda, z ozirom na to, kar smo govorili, da bi se bilo treba zvezati z inozemstvom.

Predsednik: Kdaj je bilo to?

Hočevar: To je moralo biti lansko leto.

Predsednik: Kdo je vzdrževal zvezo?

Hočevar: Zveza se je vzdrževala potom kurirja Petra.

Predsednik: Kako je kurir Peter prišel k vam?⁷³²

Predsednik: Ampak so bile večinoma moške obleke.

Hočevar P.: Od njenega očeta.

Predsednik: Torej njihovo je vsekakor bilo. Kaj pa veste o zvezah s Podgornikom?⁷³³

Hočevar P.: To ime sem prvokrat dobila v obtožnici.

Predsednik: Vam Vodetova ni pripovedovala o kakih drugih ilegalnih zvezah?

Hočevar: Ona je samo enkrat omenila ko smo sklenili, da bomo s Petrom prekinili in jaz sem tudi mislila vse prekiniti, ker sem se mislila izseliti. Ona je pa rekla, saj se bo posrečilo dobiti drugo pot. Ampak to sem razumela tako kakor da bo to njena osebna stvar ne da bi bilo to nadomestilo za Petra.

Predsednik: Če pa je ravno v tej zvezi rekla?

Hočevar: Ampak je bilo tako: Tudi v organizaciji kolikor smo o tem govorili samo z Nagodetom, ker je bil tudi on za to, da Petra pustimo.

Predsednik: Se je Nagode strinjal s to zvezo, se je njegova skupina posluževala te zveze?

Hočevar: Da, prav za prav samo Nagode.

Predsednik: Kako je prišla ta pošta?

Hočevar: Kurir je prihajal in povedal, kdaj se bo spet oglasil, ko bo odhajal in kar je prinesel s seboj, smo takoj oddali, ampak odgovor na to, ni prišel nikoli takoj, ampak je bil morda odgovor od preje. Odgovor smo dobivali v zadnjem trenutku.

Predsednik: Kod je šla ta zveza Petra?

Hočevar: Kod je hodil tega ne vem. Govoril je samo, da je pot slaba, da gazi po snegu in da je nevarna.

Predsednik: Ali ste začeli organizirati ilegalno radiooddajno postajo?

Hočevar: Ne, o tem sploh nič ne vem.

Predsednik: Ali ste čitali pošto, ki je prišla po kurirju Petru?

⁷³² Od tu naprej očitno manjka nekaj besedila, čeprav številke strani tečejo brez prekinitve.

⁷³³ **Podgornik** je bil psevdonim enega od kurirjev, ki so vzdrževali zveze med emigrantskimi obveščevalnimi centri v tujini in Slovenijo.

Hočevar: Da, tisto avizo⁷³⁴ sem zvečer dobila, začela sem jo čitati ponoči in me je bilo groza in strah, ko sem to brala. Nisem prečitala do konca in sem to oddala.

Predsednik: Zakaj ste oddali naprej drugim članom skupine?

Hočevar: Zato, ker je bilo tako pri vsej korespondenci. Saj mi nihče ne more verjeti, da sem zelo malomarno brala vso korespondenco.

Predsednik: Ali se je na sestankih obravnavalo vprašanje tajne radiozveze?

Hočevar: Da bi bila jaz zraven ne. Takrat so to odklanjali in Nagode je rekel, da z belo gardo ne pojdemo in take izjave je dala tudi Vodetova.

Predsednik: Ali ste organizirali ilegalne kanale in skrivališča?

Hočevar: Pri tem nisem bila prizadeta.

Predsednik: Kdo pa?

Hočevar: Ne vem, to sem zvedela iz obtožnice.

Predsednik: Ali so kateri govorili na sestankih o tem kako bodo pobegnili, če jim bo pretila nevarnost?

Hočevar: Ne, o tem ni bilo govora.

Predsednik: Kdo je ponarejal osebne dokumente?

Obtoženka Hočevarjeva: Tega ne vem, ker na tisto, kar sem čitala v obtožnici sem se z veliko težavo spomnila. Spomnila sem se, da takrat nisem mogla v Trst in sem potem dovolilnico, ki sem jo dobila nekomu pokazala.⁷³⁵

Predsednik: Komu?

Hočevar: Ne vem, zdi se mi, da Nagodetu, ne vem, ali je bil še kdo drug zraven. Nagode je tisto vzel in sem mu jaz rekla, da tega itak ne potrebujem. Tako se mi malo dozdeva, da je to bilo.

Predsednik: Vi ste si nabavili dovolilnico za potovanje v Trst. Ali ste potovali?

Hočevar: Ne.

Predsednik: Dobro. In zakaj ste oddali dovolilnico naprej Nagodetu?

Hočevar: To je bila takrat novost v letu 1945 in se je zanimal za to.

Predsednik: To je bila vaša osebna listina.

Hočevar: Povedala sem, zakaj nisem mogla v Trst.

Predsednik: In zakaj ste Nagodetu dali dovolilnico?

Hočevar: Zato, da je pogledal.

Predsednik: In jo je vrnil?

Hočevar: Ravno to sem hotela prej povedati. Zdi se mi, da je Nagode prej rekel, češ, da želi nekoga, da bi šel ven.

Predsednik: Z vašo potno dovolilnico?

⁷³⁴ Mišljen je bil dokument z naslovom »Aviso navodilo«, ki ga je Nagodetova skupina skupaj z drugim gradivom prejela iz Avstrije od obveščevalnega centra 101. Prebrano je bilo na razpravi 9. 8. 1947 ob koncu t. i. »dokazovalnega dela«, v celoti pa je objavljeno v poglavju Dokazno gradivo tožilstva.

⁷³⁵ Dovolilnica je objavljena v poglavju Dokazno gradivo tožilstva.

Hočevnar: Ne, nikakor ne. (*smeh v dvorani*)

Predsednik: Ali bi on šel rad ven?

Hočevnar: Jaz se točno ne spomnim.

Predsednik: Zakaj niste nazaj zahtevali dovolilnice?

Hočevnar: Ker jo nisem rabila. Takrat ni izgledalo, da bo Nagode rabil dovolilnico. Zdi se mi, da je bila enkrat prej njegova misel, da bi šel, pozneje pa ni več govoril o tem.

Predsednik: Vi ste na sestanku enkrat govorili o nekem Fabjanu,⁷³⁶ da naj bi se poskusilo na Drčarja. Kako je bilo s tem?

Hočevnar: Ne vem. Morda je mislil na me, a jaz nisem nikdar slišala tega imena. Po mojem Drčarja ni nihče poznal razen mene.

Predsednik: Ali je vaša skupina izročala tujim državam in agentom tujih obveščevalnih služb podatke in listine?

Hočevnar: Glavno sem izvedela iz obtožnice. Kar je šlo po moji strani, je bilo to seveda izročeno.

Tožilec Avbelj: Obtožena Hočevnarjeva, potrebno je, da pri prvi točki splošnega dela obtožnice nekatere stvari vendarle točneje ugotovimo. Vi ste sodišču povedali takole: Ni bilo govora, da bi kdo prišel preko meje. Mislim, da je potrebno več povedati o tej stvari. Povejte prosim, kdo vse je hotel preko kanalov, ki ste jih imeli organizirati za pobeg preko meje.

Hočevnar: Preko tega kanala nihče.

Tožilec: Kateri kanal mislite?

Hočevnar: Preko kurirja Petra. Samo dr. Furlan je hotel, pa še on ne s tem namenom.

Tožilec: Saj ste to prej rekli.

Hočevnar: On ni imel takega namena. To je bilo v takem razpoloženju.

Tožilec: Obtožena Hočevnarjeva, povejte, kako je bilo z dr. Furlanom, kako je prišel do vas, kako sta se dogovorila, kaj je predlagal, kaj ste pokrenili, in morda še kaj je drugega bilo?

Obtožena Hočevnar Pavla: To sem precej jasno povedala pri zaslišanju. Nekega večera sta prišla k meni dr. Furlan in njegova žena. Čudno se mi je zdelo, ker nista bila poprej še nikoli pri meni. Jaz nisem imela z njimi veliko stikov. Bila sta zelo pobita. Potem se je v pogovoru pojasnilo, ko je dr. Furlan govoril, da je v zelo težkem položaju, da je prosil dovoljenje za Trst, a tega ni dobil, kljub večkratni intervenciji. In potem je pravil, da se čuti na univerzi zapostavljenega in preziranega, da kar slutiti, da ga bodo zaprli. In potem, točno, kako je bilo, se ne spominjam. Vem pa, da je bil grozen družinski prizor, ko je on ženo na divanu objel in rekel: »Saj sva rekla, da se ne bova nikdar ločila.« In ona spet tako nazaj. Drug drugega sta objemala. Potem je on rekel, če bi le mogel človek ven. Jaz sem mu rekla, mislim vsaj, da sem jaz ponudila to zvezo s Petrom. Ne morem se pa spominjati, ali je on to rekel, vem, da sem rekla, da vem za eno pot. On Petra ni poznal. Rekla sem, da jaz vem in da bom jaz Petra vprašala, če bi ga mogel spraviti ven.

Predsednik: Kaj je on na to rekel?

---

⁷³⁶ Mišljen dr. Janez Fabijan.

Obtoženka: On ni bil nič kaj za to, žena ....

Tožilec: Počakajte, ne potrebujemo tega razlaganja. Jaz bi hotel, da odgovorite na vprašanje: Kdo je govoril prvi o tem, da bi bilo potrebno, da gre Furlan čez mejo? Ali ste vi njemu ponudili, ali je Furlan vas vprašal?

Obtoženka: Tega se ne spominjam.

Tožilec: V zaslišanju ste izjavili, da je Furlan vprašal vas, ali bi se dalo dobiti pot, po kateri bi šel ven.

Obtoženka: To je bilo po prvem zaslišanju. Potem sem razmišljala in si nisem mogla biti na jasnem, ali je on rekel ali sem jaz njemu predlagala. Pač pa sem rekla, da bom poizvedela. V tistem trenutku pa ne vem, koliko je bil Furlan notranje za to.

Predsednik: Kaj je on rekel?

Obtoženka: Imela sem vtis, da bo čakal na odgovor. Toda, da je notranje odločen, da gre, sem zelo dvomila, ravno zaradi scen.

Tožilec: Dobro, ali je bil Furlan takrat, ko se je pripravljal, dejansko pripravljen za pobeg v inozemstvo preko meje, ali je on k vam prinesel shraniti neke predmete? Kaj je prinesel?

Obtoženka: Prinesel je pisalni stroj.

Tožilec: Zakaj?

Obtoženka: Prišla je gospa Furlan in je rekla, ali bi lahko pustila ta pisalni stroj nekaj časa tam.

Tožilec: Pri zaslišanju ste rekli, da je prinesla odnosno poslala stroj zaradi tega, ker je nameraval Furlan iti v inozemstvo.

Obtoženka: Ne vem, če sem to rekla, ker vem, da je kmalu prišla gospa po stroj in mi je rekla nekako tako, da ga bodo prodali, da bodo denar poslali hčerki. Meni se je zdelo malo čudno, zakaj so prinesli pisalni stroj, toda iz takta nisem vprašala. Imela sem vtis, da bi Borut⁷³⁷ ne vedel.

Tožilec: Moram vam prečitati izvleček iz zaslišanja, ki ste ga podali v preiskavi. Ta piše: Hotel je pobegniti v Trst nekako letos pozimi, ker se je bal, da ga bodo zaprli. Mene je vprašal, če vem za ilegalno pot, po kateri bi lahko pobegnil. Morda sem mu takrat povedala, da bi ga lahko Peter, ko je kurir, prepeljal čez mejo. Meni je dal pri tej priliki shraniti pisalni stroj zaradi pobega. To je vaša izjava v preiskavi, ki ste jo podpisali.

Obtoženka: Prosim, pri drugem zaslišanju sem to popravila po svojem spominu.

Tožilec: Ali to zanikate? V koliko ste popravili?

Obtoženka: V toliko, da se ne spominjam, ali je on vprašal ali sem jaz njemu ponudila. To, da bi bil stroj v zvezi s pobegom, si ne morem misliti. Kako bi bilo to v zvezi?

Tožilec: Zakaj ste ponudili Furlanu vašo pot?

Obtoženka: Zato, ker se mi je tako strašno smilil. (*Smeh v dvorani*) Oba sta se mi tako strašno smilila.

⁷³⁷ **Dr. Borut Furlan** (1921–1973), sin prof. dr. Borisa Furlana, rojen v Trstu, gimnazijo je končal v Ljubljani, potem pa se je vpisal na pravno fakulteto. Novembra 1941 so ga Italijani aretirali in obsodili na 2 leti zapora. Novembra 1943 je odšel v partizane in se pomladi 1944 včlanil v komunistično partijo. Po vojni je nadaljeval s študijem. Leta 1949 je končal pravo, leta 1952 pa še medicino. Zaposlen je bil na Inštitutu za sodno medicino v Ljubljani. (Sirc, Med Hitlerjem in Titom, str. 46.)

Lucija Skvarča

Tožilec: Mislim, da je to dovolj. Ali je še kdo, ki je hotel preko vašega kurirja priti v inozemstvo?

Obtoženka: To je Skvarčeva.

Tožilec: Zakaj niste tega v preiskavi povedali?

Obtoženka: Mislim, da sem.

Tožilec: Da, ona je šla, šla je po tem kanalu.

Obtoženka: Prišla je samo vprašati, kdaj pride kurir Peter.

Tožilec: Kdo ji je dal potem zvezo s Petrom v Ljubljani?

Tožilec: Kdo je povezal v Ljubljani Petra s Skvarčo? Kje ste se sestali?

Hočevnar: Sestali so se pri meni v mojem stanovanju.

Tožilec: Kdo je preje povedal, kedaj se sestanete?

Hočevnar: Ona je večkrat k meni hodila in spraševala, kedaj bo prišel Peter. Jaz pa sem rekla, ni treba nič hoditi k meni, saj kadar bo prišel, Vam bom že povedala. Potem je prišla en večer k meni.

Predsednik: Ste Vi vzpostavili zvezo med kurirjem Petrom in Skvarčo. Ste ali niste?

Hočevnar: Prvotno zvezo ne ...⁷³⁸

Predsednik: Ampak to zvezo, da se dogovorite glede pobega?

Hočevnar: Ampak ta Skvarča ni bila članica naše organizacije.

Tožilec: Obtožena Hočevnar. Nadaljnje vprašanje za katerega je treba določno povedati, je primer Drčarjeve. Kdo je spraval imenovano Drčarjevo na Vaše stanovanje?

Hočevnar: Ona je prišla sama.

Tožilec: Ste Vi vedeli zato, da bo šla Drčarjeva preko meje?

Hočevnar: Sem.

Tožilec: Ste ji nudili pomoč?

Hočevnar: Ne, je ni potrebovala.

Tožilec: Ste jo vzeli na stanovanje?

Hočevnar: Ne.

Tožilec: Da dokončamo prvo točko obtožnice, še tole: Kakšno je bilo Vaše stališče, skupine Nagodeta, odnosno njegove skupine do jugoslovanske emigracije? Vi ste vedeli za to emigracijo?

Hočevnar: Tako kakor to izgleda po-tem ne. Ker meni Drčarjeva ni nikoli nič javila in jaz sem šele iz obtožnice zvedela, da sem jaz prijavljena pri tem štabu v Salzburgu. Drčarjeva mi o tem ni nikdar nič omenila. Od začetka smo bili vsi zato, da jih emigracija samo veliko zanima, samo v informacijo.

Tožilec: Vi ste vedeli za emigracije.

Hočevnar: To smo splošno vedeli.

⁷³⁸ Nadaljnje besedilo je nečitljivo – prečrtano s črko x.

Tožilec: Vi ste s to emigracijo vzpostavili zvezo konkretno z Drčarjem.

Hočevnar: Konkretno z Drčarjem ne z emigracijo. Ko je bila Drčarjeva pri meni, je rekla, da bo šla k možu in da misli iti v Kanado.

Tožilec: Vi ste pa rekli drugače, da bo ona postavila zvezo z možem.

Hočevnar: Zato ker smo na sestanku o tem govorili, da bo nam kedaj poslala tuje časopise, da bi vedeli, kaj zunaj piše o Jugoslaviji.

Tožilec: Zakaj še?

Hočevnar: Zato, da bi vedeli, kaj dela emigracija, ne z namenom, da bi sodelovali, ampak iz radovednosti.

Tožilec: Ali ste delali z inozemstvom? Ali ste dajali obvestila o stanju v Ljubljani zato, ker je bila radovednost, ali zato, kaj se dogaja v domovini?

Hočevnar: To sem ravno hotela omeniti sama.

Tožilec: Kakšno je bilo sodelovanje Vaše delegacije z Nagodetom? Ali je bilo odklonilno?

Hočevnar: Popolnoma odklonilno.

Tožilec citira stran 21 iz spisa zaslišanja: Kako se glasi Vaš odgovor na prvo Drčarjevo pošiljko v domovino? Vi ste o tem odgovoru takoj povedali, da je ta človek za Vas pošten človek. Dobro, ali je bilo to odklonilno stališče?

Hočevnar: To je bilo samo osebno. Drčar takrat ni predstavljal emigracije, kakor se je pozneje izkazalo.

Tožilec: Ali ste vedeli za cilje, ki jih ima ta emigracija?

Hočevnar: Nikakor ne, ker Drčarja nisem videla v povezavi z njimi in je on v začetku govoril v pismu, da je težko priti, da nima zvez in potem pa še s tem pismom, da kakor je rekla žena, da se bodo izselili.

Tožilec: Dajte odgovarjati kratko, da ne bomo preveč razširjali teh stvari. Ali ste vedeli za cilje emigracije v inozemstvu?

Hočevnar: Ne, šele po avizi mi je postalo to jasno.

Tožilec: Pa še preje?

Hočevnarjeva: Še preje enkrat in tudi takrat sem se ustavila.

Tožilec: Kaj se je pisalo v pismih, ki ste jih prejeli iz inozemstva? Ali so bila naklonjena ali sovražna naši državni ureditvi?

Hočevnarjeva: Bila so nasprotujoča.

Tožilec: Zakaj ste vzdrževali zveze?

Hočevnar: Molči.

Tožilec: Ali ste vedeli za cilje, ki jih ima emigracija?

Hočevnarjeva: Še ne tako točno, kakor se je izkazalo z avizo.

Tožilec: Torej ko ste dobili avizo ste vedeli da je tako?

Hočevnar: In takrat sem prekinila.

Tožilec: Koliko pošiljk je prišlo iz inozemstva na Vas?

Hočevnar: Nikake evidence nisem vodila, vsako pošiljko sem izročila Nagodetu. Ne vem koliko jih je bilo. Ko je prišel kurir in zahteval potrdila o teh pošiljkah sem prosila Nagodeta in je napisal datume na neke liste in sem bežno videla, da je bilo 6 ali 7 datumov.

Tožilec: Kakšna je bila vsebina teh pošiljk?

Hočevnar: Nekaj je bilo Drčarjevih pisem, enkrat je bil koledar.

Tožilec: Kakšna je bila vsebina v odnosu do ureditve v FLRJ, v odnosu do OF?

Hočevnar: Vsebinska je bila gotovo sovražna.

Tožilec: V vseh?

Hočevnarjeva: Ne v vseh.

Tožilec: Pokazali Vam bomo dokumente, da boste videli, katere dokumente in koliko pošiljk je prišlo in kakšna je bila njihova vsebina. Zakaj ste poslali kurirja na zvezo k Hribarju?

Hočevnar: Zaradi tega, ker sem se itak mislila izseliti in po tisti avizi sem šla k Nagodetu, bil je sam in je bil tudi on mnenja, da se to prekine.

Tožilec: Kakšno parolo ste dali?

Hočevnar: Nobene parole. Ali Petru?

Tožilec: Da, Petru.

Hočevnar: Dovolite, da to pojasnim. Jaz sem se delj časa otepala Petra, pa je še vedno prihajal, čeprav je že sam rekel, oziroma je bil že sam na tem, da z vsem prekine. Določno se spomnim, da sem mu rekla: Nikdar več k meni in on je rekel, da če bi potreboval pomoči, ali bi se smel obrniti na me. Meni se je zasmilil in sem mu rekla, da kot človek lahko pride, kot kurir pa ne. Potem sem šla k Hribarju in sem se z njim dogovorila.

Tožilec: Kakšen je bil spoznavni znak?

Hočevnar: Nekaj o koksu.

Tožilec: 900 kg koksa?⁷³⁹ Tako je napisano.

Hočevnar: Ne vem točno, mogoče.

Tožilec: Zakaj ste premestili sestanke iz vašega stanovanja v stanovanje Nagodeta nazaj. To je samo droben namen, ki pa vendarle nekaj drugega pove, kakor to, kar ste prej sodišču izjavili.

Hočevnar: Zakaj smo to prestavili, ne vem.

Tožilec: V zaslišanju ste povedali, da zato, ker se je ponoči ustavil pred vašo hišo avto. Zato, da bi bilo konspirativnejše, ste prenesli sestanke vaše ilegalne špijonske organizacije na Nagodetovo stanovanje.

Hočevnar: To je bilo ravno tisto noč, ko je zvečer Peter prinesel aviso.⁷⁴⁰

Tožilec: Ali ravno zaradi tega?

Hočevnar: Ne zato. Tudi če tega ne bi bilo, bi se preselili, ker je bilo tam bolj pripravno.

Tožilec: Nadaljno vprašanje. Pod kakšno šifro in ilegalnim imenom ste se dopisovali z Drčarjem in kakšne vsebine so bili dopisi?

⁷³⁹ Dokument ima naslov »800 kg koksa« in je objavljen v poglavju Dokazno gradivo tožilstva.

⁷⁴⁰ Mišljeno že omenjeno »Aviso navodilo«.

Hočevar: Jaz sem se podpisovala Mirjam,⁷⁴¹ njegova šifra pa je bila Harmonija. Njegova žena – saj jaz sem mislila, da je žena, je bila Mateja.

Tožilec: On vam je pošiljal pošiljke. Ali ste te pošiljke prebrali?

Hočevar: Saj to je tisto, tega meni nihče ne more verjeti, da nisem prebrala. Vem, moje krivde to ne bo zmanjšalo.

Tožilec: Ali veste, da so bile pošiljke s protidržavno vsebino.

Hočevar: Vem in zato nisem prebiral.

Tožilec: In ste dajali naprej?

Hočevar: Da.

Tožilec: Komu ste dajali naprej?

Hočevar: Samo Vodetovi.

Tožilec: Ali ste na sestankih govorili o vsebini pošiljk?

Hočevar: Ne dosti. Ne toliko, da bi se to obravnavalo, kakor se to reče.

Tožilec: Vsebinsko ste omenili.

Hočevar: Ne.

Tožilec: Ali so se ostali strinjali, da vzdržujete zveze?

Hočevar: Nihče se ni izrazil, da ne, ampak Nagode sam je bil za to, da se to prekine.

Tožilec: Dobro. Nadaljno vprašanje. S kom je bila povezana Vode Angela?

Hočevar: Tega ne vem. Vem, da jo je včasih Hribar omenil ...

Tožilec: Ali ste imeli zvezo?

Hočevar: Seveda.

Tožilec: Ali ni ona hodila na sestanke?

Hočevar: Ni.

Tožilec: Zakaj pa ni hodila?

Hočevar: Morda zato, da nas je bilo manj.

Tožilec: Pri zaslišanju ste povedali, da iz razlogov varnosti. Sicer pa se je strinjala z vsem kar ste delali?

Hočevar: Da.

Tožilec: Ona je pisala tudi poročila?

Hočevar: Da.

Tožilec: Katera poročila vam je dal za inozemstvo Hribar in Nagode?

Hočevar: Dal mi je poročilo o OZNI. Prosim, da mi čitate naslove iz obtožnice, ki so tam.

Tožilec: Kar se tiče Št. Vida.⁷⁴²

Hočevar: Jaz nisem čitala tega pisma in sem večkrat izjavila, da to ni res, dokler mi niso potem dokazali, da je šlo to pismo skozi moje roke.

⁷⁴¹ Pravilno: Mirjan (Pavla Hočevar je uporabljala psevdonim Mirjan ali Mirjana).

⁷⁴² Mišljeno pismo Črtomirja Nagodeta Centru 101 »Št. Vid– Ljubljana, 15. sept.«, ki je objavljeno v poglavju Dokazno gradivo tožilstva.

Tožilec: Prvo pismo ste poslali že prej. Potem je Drčar poslal aviso⁷⁴³ in drugo literaturo. To je bila druga pošiljka. V tretji pošiljki ste pa vi v inozemstvo sporočili o OZNI.

Hočevar: Ne vem, ali je bilo ravno tako.

Tožilec: Ali ste vi priznali pri zaslišanju vse dokumente? Ali so vam pokazali kake dokumente?

Hočevar: Tega se ne morem spomniti, kljub temu da ima pošiljka mojo šifro. Jaz sem vedno pisala samo s svinčnikom. Ampak ravno zato, ker sem tudi tisto pismo za Št. Vid popolnoma negirala, zato dopuščam možnost, da je šlo tudi skozi moje roke. Sem tako pozabljiva.

Tožilec: Vi trdite, da vaša skupina ni bila organizirana, da niste imeli nobenega predsednika, da ni bilo nobenega vodilnega člana, da ste prihajali tako mimogrede?

Hočevar: Da, tako.

Tožilec: Niste imeli nobenih pravil? Niste imeli nobenih funkcij?

Hočevar: Sploh nič.

Tožilec: Kako pa je bilo z namenom vaše skupine? Ali so vsi člani skupine imeli skupen namen za svoje delovanje?

Hočevar: Namen je bil pač ta, informirati inozemstvo, nikakor pa ne za kakšno oboroženo intervencijo, ampak samo za kakšen diplomatičen pritisk.

Tožilec: Vaš namen je bil zbirati podatke in jih pošiljati v inozemstvo?

Hočevar: Da.

Tožilec: Komu konkretno v inozemstvo? Ali Drčarju?

Hočevar: Da.

Tožilec: Kdo pa je bil to – Drčar?

Hočevar: On je bil aktivni vojak prej in jaz sem ga spoznala ravno ob začetku vojne, ko je Kraigher⁷⁴⁴ imel pri meni svoj sestanek.

Tožilec: Kaj je bilo potem?

Obtoženka: On je bil poprej aktivni vojak. Jaz sem ga spoznala ravno ob začetku vojne, ko je imel s Kraigherjem OF sestanke.

Tožilec: Kaj je on danes v emigraciji?

Obtoženka: Ne vem, to je nekaj groznega, ampak takrat nisem vedela.

Tožilec: Ali ste brali navodila za obveščevalno službo?⁷⁴⁵ Tam je natančno povedano, da je to obveščevalni center, ki ima označbo 101.⁷⁴⁶

Obtoženka: Tega ... *Joče*.

Tožilec: Tu imamo dokumente, ki to jasno dokazujejo.

⁷⁴³ Glej: Dokazno gradivo tožilstva.

⁷⁴⁴ Morda mišljen Boris Kraigher, ki je bil takrat sekretar Okrožnega odbora OF za Ljubljano.

⁷⁴⁵ Dokument ima naslov Navodila za organe obveščevalne službe in je objavljen v poglavju Dokazno gradivo tožilstva.

⁷⁴⁶ **Center 101** je bil glavno obveščevalno telo Nacionalnega komiteja Kraljevine Jugoslavije. Sprva je deloval v Salzburgu, nato v Lipnici. Vodil ga je podpolkovnik Andrej Glušič. Več podatkov o delovanju obveščevalnih centrov v Avstriji je navedenih v uvodnem poglavju o jugoslovanski emigraciji v Avstriji.

Obtoženka: Tega se takrat nisem zavedala.

Tožilec: Vi ste imeli skupni namen, zbirati poročila in jih pošiljati za mejo.

Obtoženka: Skupni namen je bil bolj ta, da bi dobili dovoljenje, da bi bila pri nas opozicija.

Tožilec: Ali ste imeli skupni namen, zbirati in pošiljati poročila?

Obtoženka: Seveda smo.

Tožilec: To ste tudi dejansko delali. Zato imamo neštivilno primerov, ki vam jih bomo še pokazali, da ste to dejansko delali. Skupni namen in dejansko delovanje, in to enotno delovanje, je obstajalo.

Obtoženka: Enotno ne.

Tožilec: Dobro. V kolikor se niso vsi člani udeleževali vaših sestankov, kaj je bilo potem z ostalimi člani? Ali so vedeli za delovanje vaše skupine?

Obtoženka: Jaz jih sploh poznala nisem.

Tožilec: Vseh niste poznali. Ali je Vodetova vedela?

Obtoženka: Seveda je vedela.

Tožilec: Je hodila na sestanke?

Obtoženka: Ne, ni hodila.

Tožilec: Ostali obtoženci izpovedujejo, da so ostale obtožence obveščali o sestankih, ki so se vršili, in o storjenih sklepih. Kakšen ste imeli odnos do narodno osvobodilne borbe, do naše oblasti, do naše ureditve? Ali ste imeli enotno linijo?

Obtoženka: Ne, to pa ni bilo.

Tožilec: Torej ste imeli različen odnos?

Obtoženka: Da, v kolikor je bil vsak praktično usmerjen.

Tožilec: Kdo je bil naklonjen naši ljudski oblasti?

Obtoženka: Jaz sem imela vtis, da Kavčnik sprejema vse, da je tako navdušeno poročal, ko je bil lani na nekem mitingu.

Tožilec: Če nekdo ukrade dokumente važne gospodarske vsebine, ali je ta prijazno naklonjen naši oblasti ali ne?

Obtoženka: Nikakor ne, a to sem šele iz obtožnice izvedela.

Tožilec: Ali poznate letak Angloameriški javnosti?⁷⁴⁷

Obtoženka: Ne poznam.

Tožilec: To je bilo iz časa vašega delovanja.

Obtoženka: Jaz ga nisem videla.

Tožilec: Kaj pa ostali?

Obtoženka: Tudi Sirc se mi ni zdel, da bi bil zelo nasproten.

Tožilec: Nasproten pa je bil.

Obtoženka: Kritičen je bil, nasproten ne.

---

⁷⁴⁷ Verjetno mišljeno Kavčnikovo »Pismo ameriški in angleški javnosti«. Objavljeno je v poglavju Dokazno gradivo tožilstva.

Tožilec: Ali ste vi nasprotna?

Obtoženka: Jaz sem nasprotovala, saj sem bila vendar učiteljica in sem poučevala. Kar sem naredila pozitivnega ali negativnega, na tem vsem vztrajam, a potem pri delu na terenu jaz nisem nasprotovala, nego sem bila samo za nekatere spremembe. Zato sem ravno pri Nagodetu rekla, da je treba preštudirati ustavo in to dognati.

Tožilec: Poglejte, kakšno izjavo date vi o Sircu in kakšno daje Nagode. On pravi: Sirc ne ve, kaj bi. Čuti moralno dolžnost, da ne dela in ne pomaga svinjariji. To je Sirčev odnos. In ta odnos vi smatrate, da je pravilen.

Obtoženka: Nagode je Sirca bolj poznal. Midva sva se videla samo na sestanku. On mene niti ni toliko poznal, da bi me na cesti pozdravil.

Tožilec: Špijoni se navadno med seboj nočejo poznati.

Obtoženka: Saj nismo bili take vrste špijoni.

Tožilec: Skupno ste zbirali poročila.

Obtoženka: Ne, ne, vsak na svojo roko.

Tožilec: Govorili ste na sestankih o poročilih, torej ste skupno delali.

Obtoženka: Nisem vsega vedela, zlasti tisto ne, kar je šlo preko zastopnika tuje države.

Tožilec: Vi ste imeli skupne sestanke, kdo je hodil na te sestanke?

Hočevnar: Hribar, Sirc in Hočevnar, proti zadnjemu je bil še Kumelj.

Tožilec: O čem ste vi razpravljali na tem sestanku?

Hočevnar: To je pa tako strašno vprašanje, na katerega ne morem povedati.

Tožilec: Vi ste kritično razpravljali o položaju. Ali ste razpravljali tudi o zvezi z inozemstvom?

Hočevnar: Seveda.

Tožilec: Ali ste govorili o tem, da imate zveze in da pošiljate Drčarju poročila?

Hočevnar: Ne vem, kako bi v tem slučaju odgovorila, kako bi točno tukaj odgovorila. Saj vtis je bil tak.

Tožilec: Je vedel Nagode za to, da zbirate poročila in jih pošiljate, ter da dajete odgovore na vprašanja?

Hočevnar: Je vedel.

Tožilec: Je Kavčnik vedel?

Hočevnar: Je vedel.

Tožilec: Je Sirc to vedel?

Hočevnar: Gotovo je vedel.

Tožilec: Je vedel to Zupan? On je bil na Vašem sestanku.

Hočevnar: On je bil malokrat na sestanku.

Predsednik: Je vedela Vodetova?

Hočevnar: Vedela.

Tožilec: To smo hoteli vedeti in niste odgovorili na vprašanje. Vedeli ste vsi, pa niste imeli nobenih funkcij, delali pa ste enotno in soglasno.

Miran Engelman

Hočevar: Ni bilo enotno in soglasno, nihče ni vedel, kakšna poročila je kdo dal.

Tožilec: Ali ste zvedeli na sestanku kakšna poročila so šla?

Hočevar: Ne.

Tožilec: V toku preiskave ste drugače povedali. Vam bom predočil Vašo izjavo na zaslišanju. Kakšna so bila vaša poročila, ki ste jih pošiljali v inozemstvo?

Hočevar: Bila so porazna. (*smeh v dvorani*)

Tožilec: Kakšna so bila?

Hočevar: Nasprotujoča državi.

Tožilec: Ali niso bila vsa nasprotujoča? Dajmo samo še eno ugotoviti. Kakšne zahteve je postavljala center 101? Konkretno Drčar, ki je vodil Vašo organizacijo, da zbirate poročila o političnem, gospodarskem in vojaškem položaju države. Kaj je to center 101? Kakšen center je to? Ali je to obveščevalni center? Sam pravi, da je obveščevalni center, špijonski center. To je špijonska organizacija v inozemstvu. Vaša poročila, ki ste jih pošiljali so vsa taka, kakor je zahteval center. In zato je Vas pohvalil. Ali priznate obtožena Hočevarjeva?

Hočevar: Priznam.

Tožilec: Dobro. Predlagam, da predočimo dokumente, da to potrdimo.

Predsednik: Ali ste vi obtožena Hočevarjeva spravila Engelmána⁷⁴⁸ čez mejo? Kaj ste v tej zvezi stavili?

Hočevar: Absolutno nič.

Predsednik: Ni bil pri vas?

Hočevar: On je prišel k meni.

Predsednik: Ste ga postregla?

Hočevar: Da. Kakor vsakega človeka.

Predsednik: Se je pri vas preoblekel?

Hočevar: Ne.

Predsednik: Je dobil pri vas obleko?

Hočevar: Ne, je prišel preoblečen

Predsednik: Kje pa se je preoblekel, če je prišel v ženski obleki?

Hočevar: V ženski obleki ga je sestra pripeljala k meni. Kje se je preoblekel, ne vem.

Predsednik: Kaj je kot ženska odšel?

Hočevar: Da.

Predsednik: Kam ste ga poslali?

Hočevar: Jaz ga nisem nikamor poslala, samo iz svoje hiše. Pozneje mogoče čez eno uro pa

⁷⁴⁸ Mišljen že omenjeni Miran Engelman.

je prišla Črnigojeva Vida⁷⁴⁹ k meni vsa razburjena, da je tam Engelman, da tata ni doma, svakinja se ga je ustrašila in šla iz hiše, Engelman pa da noče od njih in je dejala, prosim Vas pošljite po Dušo⁷⁵⁰ naj pride ponj in ga spravi od nas. Potem sem poslala nečaka 11 letnega fantka in rekla, naj gre tja in reče gospe doktorici, naj gre k Črnigoju takoj, da je gospodu slabo. Fantek je šel in čez nekaj časa je prišla sestra Engelman Duša k meni po obleko, ker je preje prinesla civilno obleko in sva odšla in je prosila, če bi lahko spravila obleko pri nas.

Predsednik: Ali ste vedeli, da je Engelman pobegnil?

Hočevnar: Da.

Predsednik: Zakaj pa niste javili?

Hočevnar: To pa nisem mogla.

Predsednik: Ste vedeli, kdo je bil Engelman?

Hočevnar: Ne, in tudi danes ne vem.

Predsednik: Zakaj je pobegnil?

Hočevnar: Ne vem, težka vest pač. Težko vest je imel.

Namestnik tožilca: Ga niste mogli prijaviti?

Hočevnar: Tega nisem mogla iz zgolj človeških nagibov.

Namestnik tožilca: Kakšni so ti človeški nagibi? Ali vam je tuji špijon več kot država?

Hočevnar: O tem nisem razmišljala, ampak čimpreje iz svoje hiše, ker če si človek predstavlja človeka, ki pride iz zapora kakor mrlič iz groba, saj ni bil podoben človeku.

Namestnik tožilca: Predlagam sodišču, da predloži obtoženki dokumente, da se seznanijo z njimi in potrdi njihovo verodostojnost. *Tožilec predloži dokumente sodišču.*

Predsednik: Obtoženka, pristopite bližje. Ali priznate vsebino pisma »Draga Mirjam ... Harmonija 1. 9. 1945«. ⁷⁵¹

Hočevnarjeva: Da.

Predsednik: Ali ste čitali vsebino?

Hočevnar: Ne vem, gotovo sem ga čitala.

Predsednik: Prečita nato vsebino tega pisma.

Tožilec: Tovariš predsednik, predlagam, da se obtoženki samo predočijo dokumenti, ker ona vsebino itak pozna. Dokumente bomo itak kasneje čitali.

Predsednik: Potem ste dobili z veliko pošto »avizo – navodila«. ⁷⁵² Ali so to?

Hočevnar: So.

Predsednik: Ste prečitali navodila?

Hočevnar: Ne, tega ne morem priznati.

⁷⁴⁹ **Vida Črnigoj** (1920–?), rojena v Trstu, zaposlena pri Električni cestni železnici, hči Josipa Črnigoja (1885–?), pekovskega mojstra in slaščičarja, ki je družino Engelman poznal še iz časov, ko so vsi živeli v Trstu. (SI AS 1931, t. e. 568, št. 14725, 14737, 14739, 14740, Zapisnik o zaslišanju Josipa Črnigoja 30. 4. 1947, podatki, izjava in zapisnik zaslišanja 10. 5. 1947.)

⁷⁵⁰ **Dr. Duša Engelman**, poročena **Bidovec** (1913–?), zdravnica, rojena v Trstu, pozneje je živela v Ljubljani. (SI AS 1931, t. e. 568, št. 14759, Zapisnik zaslišanja Duše Engelman, 30. 4. 1947.)

⁷⁵¹ Dokument je objavljen v poglavju Dokazno gradivo tožilstva.

⁷⁵² Mišljen že večkrat omenjeni dokument »Aviso – navodilo«.

Predsednik: Zakaj ste jih naprej dali in komu ste jih dali?

Hočevnar: Zato kot vse drugo, ker sem bila prepričana, da je vse bolj drugim namenjeno kot meni.

Predsednik: Komu ste jih dali?

Hočevnar: Nagodetu.

Predsednik: Še komu drugemu?

Hočevnar: Ne.

Predsednik: Komu jih je on dal naprej?

Hočevnar: Jaz ne vem. Kakor domnevam, je obveščal druge člane Kavčnika, in druge.

Predsednik: Ali poznate pismo »Št. Vid–Ljubljana«?⁷⁵³

Hočevnar: Ne. To sem pri zaslješvanju zanikala. Potem se pa spomnila, da sem čitala na koncu, za začetek pa ne vem, ali sem ga čitala. Začetka pisma se spomnim.

Predsednik: Ali ste to pismo poslali naprej po kurirju Petru? Kdo ga je dal?

Hočevnar: Ne vem. Nagode če ga je dal, saj mi kdo drug nihče ni dajal.

Predsednik: Ali poznate dokument »Pred volitvami v Sloveniji⁷⁵⁴ – Harmonija–Mirjam⁷⁵⁵«?

Hočevnar: Da, to je moja pisava.

Predsednik: Od kod ste dokument dobili?

Hočevnar: Od Vodetove.

Predsednik: V kakšni zvezi?

Hočevnar: Ne vem.

Predsednik: Kakšen namen ste imeli?

Hočevnar: Ne vem.

Predsednik: Ste poslali po kurirju?

Hočevnar: Da.

Predsednik: Ali vam je znan tale dokument »Slovenci se premalo zavedamo svojih življenjskih koristi«. Konča pa se »Prvo kar je potrebno storiti, je širjenje ideologije«. ⁷⁵⁶ Se spomnite na to?

Hočevnar: Ne, se ne spomnim, ali če je moja šifra gori, potem je to moj dokument.

Predsednik: Ali se spomnite dokumenta z naslovom »Možnost notranje vstaje proti boljševizmu«. ⁷⁵⁷

⁷⁵³ Mišljeno Nagodetovo pismo centru 101, objavljeno v poglavju Dokazno gradivo tožilstva.

⁷⁵⁴ Avtorica zapisa je Angela Vode. Na zadnji strani dokumenta je z roko napisano, da je to poročilo Pavla Hočevnar izročila kurirju Petru ob njegovem drugem prihodu, ta pa ga je odnesel Ivanu Drčarju. Dokument je objavljen v poglavju Dokazno gradivo tožilstva.

⁷⁵⁵ V zapisniku glavne razprave je psevdonim Pavle Hočevnar – Mirjan ali Mirjana večinoma napačno zapisan kot Mirjam.

⁷⁵⁶ Navedena stavka sta zapisana v dokumentu, ki je bil običajno omenjen pod naslovom Te tekme ne vzdržimo, in je objavljen v poglavju Dokazno gradivo tožilstva. Napisal ga je Leon Kavčnik in ga izročil Nagodetu. Na zadnji strani je bilo pozneje dopisano, da ga je Pavla Hočevnar 30. 9. 1946 izročila kurirju Petru, ki naj bi ga dostavil Ivanu Drčarju.

⁷⁵⁷ Dokument je objavljen v poglavju Dokazno gradivo tožilstva.

Hočevnar: Ne, to mi je pa popolnoma tuje.

Predsednik: Je to vaša pisava?

Hočevnar: *Pogleda.* To pa ni moja pisava.

Sodnik Knez: Kdo je bil »Harmonija«?

Hočevnar: Drčar.

Predsednik: Kdo je bil Andrej Orel?

Hočevnar: Vodetova.

Predsednik: Ali se spomnite dokumenta »Organizacija in delovanje OZNE.«⁷⁵⁸

Hočevnar: Se spomnim.

Predsednik: Od koga ste ga dobili?

Hočevnar: Od Vodetove.

Predsednik: Ste poslali naprej?

Hočevnar: Da.

Predsednik: Komu?

Hočevnar: Drčarju.

Predsednik: Ste ga prečitali?

Hočevnar: Samo od začetka.

Predsednik: Pa vas ni zanimalo, da bi ga prečitali do konca?

Hočevnar: Ne, nisem mogla.

Predsednik: Pa ste ga poslali naprej? Kako to?

Hočevnar: Ne vem.

Predsednik: Ali se spomnite, da ste poslali tole naprej? »Andrej Orel pošilja vdovi.«⁷⁵⁹

Hočevnar: Ne, to ni moja pisava.

Predsednik: Kaj pa, ali se spomnite na pismo s šifro »Doslednost«⁷⁶⁰

Hočevnar: Da bi jaz kdaj to besedo slišala? Nikakor!

Predsednik: Od kod je to prišlo. Podpis je Mateja. Ste dobili to s kurirjem.

Hočevnar: Dajte, prosim še enkrat pokazati. *Pogleda.* Ne vem.

Predsednik: Ali ni šla vsa pošta preko vaših rok?

Hočevnar: Imela sem vtis, da je šla, vendar se jaz ne spomnim.

Predsednik: Kaj nihče drug ni imel kurirske veze kot vi? Ali veste komu ste vi to dali?

Hočevnar: Nikomur drugemu kot Nagodetu.

Predsednik: Ali ste vso pošto dali Nagodetu?

---

⁷⁵⁸ Dokument je objavljen v poglavju Dokazno gradivo tožilstva.

⁷⁵⁹ Očitna napaka (namerna ali slučajna). Andrej Orel je bil psevdonom Angele Vode, kot »vdovo« pa so pripadniki Centra 101 označevali Pavlo Hočevnar. Glej poglavje Dokazno gradivo tožilstva.

⁷⁶⁰ Obstajata dve pismi s šifro Doslednost. Obe je poslal Ivan Drčar. V prvem (7. 10. 1946) piše Hočevnarjevi, v drugem (27. 10. 1946) pa odgovarja na pismo Andreja Orla (Angele Vode). Obe pismi sta v celoti objavljeni v poglavju Dokazno gradivo tožilstva.

Hočevnar: Vso.

Predsednik: Ali se spominjate na neko poročilo, ki obravnava vojne priprave, taborišča itd., ki ste ga dobili od Vodetove?

Hočevnar: To ne bi mogla reči.

Predsednik: Ali se Vi spomnite pisma Mirjan od 27. julija 1945,⁷⁶¹ ki ste ga tudi prejeli in ki se začne ... zelo mi je žal, da sem dobil tako skromno poročilo ...

Hočevnar: Jaz se ne morem spomniti.

Predsednik: Potem poročilo Patra K. iz Stične?⁷⁶²

Hočevnar: Da.

Predsednik: Harmonija?

Hočevnar: Da, vendar se ne spominjam dobro, zato pa ker sem tudi druge stvari pozabila, dopuščam to možnost.

Predsednik: Ste poslali to pismo?

Hočevnar: Da.

Predsednik: Odkod ste dobili to pismo?

Hočevnar: Izročil mi ga je Nagode ali Vodetova.

Predsednik: Odkod je on to dobil?

Hočevnar: To pa ne vem.

Predsednik: Ali niste nič obravnavali o tem na sestanku?

Hočevnar: Ne.

Predsednik: Pismo »Harmonija, Mirjam« od 1. 12. 1946 »Mateja«.⁷⁶³ Ste vi dobili to?

Hočevnar: Gotovo.

Predsednik: Je šlo vse po vaši liniji?

Hočevnar: Da.

Predsednik: O tem je tu pismo od 20. I., potrdilo, sprejem pošiljke od mene, iz leta 1947.

Obtoženka: Da hočete imeti potrdilo ... seveda ... da.

Predsednik: Potem pismo od 20. januarja, z istim datumom, Mirjani⁷⁶⁴ od Mateja z isto pisavo, navodilo za center DOS-a, zraven še neke priloge. Ste vi dobili to?

Obtoženka: Najbrž sem.

Predsednik: Odgovor dachauskemu tovarišu Andreju Orlu, ste to dobili?

Obtoženka: Da, ne vem, prosim, če sem ravno jaz ...

Predsednik: Odgovor dachauskemu tovarišu 14. januarja 1947,⁷⁶⁵ potem centru DOS-a.

---

⁷⁶¹ S temi besedami se začne pismo Ivana Drčarja Pavli Hočevnar pod šifro »Doslednost«, 27. 10. 1946. Dokument je objavljen v poglavju Dokazno gradivo tožilstva.

⁷⁶² Mišljeno poročilo, ki ga je napisal Peter Šorli (šifra Pater K.), in ga izročil Nagodetu (glej Dokazno gradivo tožilstva).

⁷⁶³ Pismo Drčarja Hočevnarjevi, ki je objavljeno v poglavju Dokazno gradivo tožilstva.

⁷⁶⁴ Pismo Drčarja Hočevnarjevi, ki je objavljeno v poglavju Dokazno gradivo tožilstva.

⁷⁶⁵ Pismo Andreja Glušiča (ilegalno ime Vojin) Angeli Vode (ilegalno ime Andrej Orel). Glej Dokazno gradivo tožilstva.

Obtoženka: Ah, kaj pa je to? Na to se ne spominjam.

Predsednik: To je dolgo poročilo od »jugoslovanske vojske«.

Obtoženka: Oh, ne, takega poročila nisem dobila.

Predsednik: Komanda »slovenske armije« – strogo zaupno.⁷⁶⁶

Obtoženka: To pa zanikam.

Predsednik: Odkod drugod pa naj bi prišla ta pošta?

Obtoženka: Seveda, odkod drugod pa naj bi prišla.

Predsednik: Ali je prišla preko vas?

Obtoženka: Tega ne vem.

Tožilec: Kaj je bila vsebina zadnje glavne velike pošiljke? Kako ste jo med seboj imenovali, veliko pošiljko od 30. januarja 1947.⁷⁶⁷

Predsednik: Kaj ste takrat prejeli?

Obtoženka: Takrat je bil menda tisti koledar srbski, to je bilo še božično, vem, da so bile božične stvari notri. Potem so bili še izrezki iz tujih časopisov.

Predsednik: Kaj še?

Obtoženka: Ne vem, kaj še.

Predsednik: Navodila?

Obtoženka: Mogoče, ne vem.

Predsednik: V tej veliki pošiljki, kaj je bilo še?⁷⁶⁸ Niso bile tudi neke šifre zraven?

Obtoženka: Ne, do zadnjega ne, takrat, ko je prišlo zadnjič, takrat je Peter prinesel neke listke.

Tožilec: V tej številki so bili centrali DOS-a odgovor dachauskemu tovarišu.⁷⁶⁹

Obtoženka: To je bilo vse skupaj.

Predsednik: To je bilo v veliki pošiljki 30. januarja 1947, ki je imela tako vsebino: Odgovor dachauskemu tovarišu, pismo »Harmonija«, naslovljeno na Mirjano.⁷⁷⁰ Na koga je bila naslovljena, če je naslovljeno na Mirjano?

Obtoženka: Na mene.

Predsednik: Navodila za obveščevalno službo,⁷⁷¹ ki jih pošilja načelnik štaba Glušič in če-

⁷⁶⁶ Pismo Kraljeve jugoslovanske vojske v domovini, Komande slovenske armade, strogo zaupno št. 319, 1. 12. 1946, naslovljeno na Center DOS – Ljubljana, podpisan Vojin (ilegalno ime Andreja Glušiča); na koncu je datum 17. 1. 1947; pismo je poslal Glušič (Drčar) januarja 1947 preko kurirja Petra. Objavljeno je v poglavju Dokazno gradivo tožilstva.

⁷⁶⁷ Ta pošiljka, naslovljena na »Center DOS-a v Ljubljani«, naj bi vsebovala: pismo Glušiča (podpisano z ilegalnim imenom Vojin) z naslovom Odgovor Dachauskemu tovarišu Andreju Orlu; pismo Drčarja z naslovom Harmonija z dne 20. 1. 1947, naslovljeno na Mirjano (Pavla Hočevnar); Navodila za obveščevalno delo (vprašanja za obveščevalno službo in šifrer), ki jih je poslal Ivan Tomše – eno od ilegalnih imen Andreja Glušiča. (SI AS 1931, t. e. 287, št. 2876, Seznam pošte med Nagodetovo skupino in Centrom 101.)

⁷⁶⁸ Pošiljke (število in vsebina), ki jih je kurir Peter prenašal med Centrom 101 v Avstriji in člani Nagodetove skupine v Ljubljani, so predstavljene v: SI AS 1931, t. e. 587, št. 2868–2876.

⁷⁶⁹ Pismo Vojina (Andreja Glušiča) Andreju Orlu (Angeli Vode) z naslovom Odgovor Dachauskemu tovarišu Andreju Orlu, ki je objavljeno v poglavju Dokazno gradivo tožilstva.

⁷⁷⁰ Pisma, naslovljena na Mirjano, so objavljena v poglavju Dokazno gradivo tožilstva.

⁷⁷¹ Dokument ima naslov Navodila za organe obveščevalne službe in je objavljen v poglavju Dokazno gradivo.

trtič, navodila Mirjani. To je vsebina pošiljke, kot je bilo ugotovljeno v preiskavi. Hočemo samo točno ugotoviti, da je to dejansko ta pošiljka in kdo jo pošilja, kako je prišla k vam, komu ste jo vi oddali naprej?

Obtoženka: Saj drugače ni mogla priti kakor po kurirju. In drugemu nisem oddala kakor Nagodetu ali Nagodetovi. Kaj je bilo notri, se ne spominjam, in sklepam samo po tem, da je moral biti tisti srbski časopis, ker vem, da so bile božične stvari notri.

Predsednik: V tem pismu, naslovljenem na Mirjano, Drčar izrecno pravi, da prilaga to in to. V oklepaju pravi, da pošilja šifre, potem je pa to prečrtano, kar pomeni, da je poslal šifre šele v naslednji pošiljki, in sicer samo šifre. Predlagam, da sodišče prebere zadnji odstavek pisma z dne 21. januarja 1947.

Predsednik čita: Pismo »Harmonija« od 21. 1. 1947,⁷⁷² naslovljeno na Mirjano, podpisano Mateja, pravi: Prilagam navodila za center DOS-a v Ljubljani,⁷⁷³ nato oklepaj šifre. To je podčrtano. Torej še tistikrat šifre niso bile poslone – časopis »Kroz stranu štampa«.

Obtoženka: To je bilo, to se spominjam.

Predsednik: Nekaj izvodov »Jugoslovanskega vestnika«.

Obtoženka: Da, to je bilo.

Predsednik: In pismo od Vojina⁷⁷⁴ na AO. Kdo je to?

Obtoženka: Za Andreja Orla. Seveda je bilo to.

Predsednik: Ste prečitali to pismo in potem veste, kaj je bilo zraven? Ste prečitali to pismo? Potem se tudi spominjate, kaj je bilo zraven?

Hočevarjeva: Kakšna so tista navodila? Tista beseda DOS je bila meni znana šele iz obtožnice.

Pomočnik tožilca: Celotni naslov je bil na center DOS-a v Ljubljani. Povejte no vendar, kako pride pismo v Ljubljano, in da pride na pravi naslov. Če vendar pišete pismo nekemu in napišete nepravi naslov, Vam bo pošta vrnila.

Predsednik: Kdo je bil center DOS-a v Ljubljani. Ste delali z Nagodetom?

Hočevar: Z Nagodetom.

Pomočnik tožilca: To je državna obveščevalna služba. Ste slišali to kedaj pri Nagodetu? In vi ste to pismo dali Nagodetu?

Hočevar: To sem.

Pomočnik tožilca: To ste Vi prejeli?

Hočevar: Da smo mi ta DOS?

Pomočnik tožilca: To kar ste dejali brez dvoma. Če pogledamo zapiske, se tam dobro vidi. Same mreže na vse strani. Eden piše na eno stran, drugi piše na drugo stran, tu se postavljajo zaupniki, tam se postavljajo zaupniki, to govori, da niste bili nič drugega kakor DOS v Ljubljani.

⁷⁷² Pismo (pravilni datum: 20. 1. 1947) je objavljeno v poglavju Dokazno gradivo tožilstva.

⁷⁷³ Dokument »Centru DOS-a v Ljubljani« z dne 1. 12. 1946 je objavljen v poglavju Dokazno gradivo tožilstva.

⁷⁷⁴ Vojin je bilo ilegalno ime (oz. psevdonim) Andreja Glušiča, vodje obveščevalnega centra 101.

Predsednik: Ali je obtoženi Hočevar, ali je Kavčnik poslal kako pismo po kurirju Petru?

Hočevar: To je bilo v začetku. Za pismo ne vem, ampak, denar je poslal. Rekel je, da je to za eno sorodnico v Celovcu. To sem že povedala v zapisniku. V zaslišanju. Vem pa da je bilo to za eno sorodnico.

Predsednik: Ali ste poslali Drčarju tudi poročilo o Vseslovanskem kongresu?

Hočevar: Sem poslala eno pismo.

Predsednik: V kakšnem smislu je bilo napisano?

Hočevar: To je bilo na podlagi citatov iz Ljudske pravice, rekla sem, da Slovanski kongres nima tiste slovanske ideje kakor je bila prej.

Predsednik: Ali ste Vodetovo obvestili o sestanku pri Nagodetu?

Hočevar: Ona tudi med okupacijo ni imela zveze z Nagodetom.

Predsednik: Zakaj pa ni prišla na sestanek, pošto je pa pošiljala. Ali ste jo obveščevali?

Hočevar: Ja, jaz ne vem, če je kedaj kakšne reči poslala.

Predsednik: Vi ste vsako tako pošto pokazali Nagodetu.

Hočevar: In pustila tam. To kar je bilo pa za Petra, pa nisem pokazala, to kar je šlo ven o tem nihče ni nič vedel. Vsak samo za sebe.

Predsednik: Ali je obtoženi Sirc Ljubo vedel za kurirsko pošto?

Hočevar: Seveda je vedel, ker je enkrat bolj v začetku izročil večje zapečateno pismo in je rekel, če bi lahko to kurir oddal tam da so to študijski dokumenti za Švico.

Predsednik: Na koga je bilo naslovljeno?

Hočevar: Nisem pogledala.

Predsednik: Ali je na teh sestankih, ki ste jih imeli, padlo kedaj tudi ime Furlana?

Hočevar: Malokdaj, ne morem se spominjati, to vem, da ni bil simpatičen.

Predsednik: Je padlo njegovo ime?

Hočevar: Ampak ne bi vedela povedati v kakšni zvezi in malokdaj.

Predsednik: V preiskavi ste pa vedeli povedati. Ste povedali da je padlo njegovo ime v zvezi s konzulom?⁷⁷⁵

Hočevar: Da, je padlo, ampak ne vem ob kateri priliki.

Predsednik: No, kakšne zveze pa je imel Furlan?

Hočevar: Za njegove zveze ne vem, samo to vem, da je dobival pošto od hčerke iz Amerike.

Predsednik: Ali je imel zveze s kakšnimi predstavniki tujih držav?

Hočevar: Nazadnje enkrat je prišel k meni, da bi mu spisala zgodovino OF, potem sem sklepala, da ima zveze.

Predsednik: Ali je prejel Furlan od Nagodeta kako sporočilo za inozemstvo?

Hočevar: Tega ne vem. Za Herriota?

Predsednik: Da.

Hočevar: Nagode je spisal to pismo in je rekel, da ga bo dal naprej, po kakšni poti pa ne vem.

⁷⁷⁵ Verjetno mišljen britanski konzul Scopes.

Predsednik: Po kakšni poti je šlo to naprej?

Hočevnar: Tega pa ne vem.

Predsednik: Se ni na sestankih obravnavalo?

Hočevnar: Govorili so o angleškem konzulatu, ampak, da bi bil Furlan umes, pa ne vem.

Predsednik: V preiskavi ste to vedeli?

Hočevnar: Kaj sem rekla?

Predsednik: Kaj je šlo od Nagodetove skupine po Furlanovi zvezi?

Hočevnar: Od Nagodetove skupine jaz tega ne smatram, da je šlo po Nagodetu osebno.

Predsednik: To pismo.

Hočevnar: Herriotovo?

Predsednik: Da.

Hočevnar: Ne vem, če je šlo preko Furlana.

Predsednik: O zgodovini OE,⁷⁷⁶ to je pa šlo?

Hočevnar: Da. Po mojem je bila tista snov zanj, da bi na podlagi tega sestavil poročilo ne pa da je to namenjeno ven.

Predsednik: Za koga bi pa napravili tisto poročilo?

Hočevnar: Imela sem vtis, da za Ameriko.

Predsednik: Vam je povedal?

Hočevnar: Ne vem, ali mi je povedal, ali sem si samo tako mislila, je bilo pa že tako rečeno, da potrebuje za ven.

Predsednik: Je prišel po tisto poročilo sam, ali ste ga oddali?

Hočevnar: Oddala sem ga, toda ne njemu osebno, gospej.

Predsednik: Vam je dal kakšno navodilo kako ga naj sestavite?

Hočevnar: Je dal navodilo in sem si zapisala in sem takoj vedela, da tega ne bom napisala.

Predsednik: Vam je diktiral?

Hočevnar: Seveda mi je moral diktirati.

Predsednik: Kaj vam je diktiral?

Hočevnar: Menda je bila nastavek, saj smo pri zaslišanju to ugotovili, zadnja točka je bila ta sporazum Tito-Šubašič.

Predsednik: Kaj Vam je rekel v tej zvezi, ali vam je rekel, da morate molčati?

Hočevnar: Seveda.

Predsednik: In kaj ste si pri tem mislili?

Hočevnar: Da gre za ven.

Predsednik: In ste bili tiho?

Hočevnar: Da.

---

⁷⁷⁶ Verjetno misljeno poročilo za Hoptnerja, ki ga je Furlan izročil Hočevnarjevi, ta pa ga je posredovala Vode-tovi, ki ga je oblikovala. Poročilo sta popravila Boris Furlan in Ljubo Sirc. Glej Dokazno gradivo tožilstva.

Predsednik: Ali je bil s tem poročilom zadovoljen?

Hočevar: Je rekel, da je zanimivo zanj, ker ni bil tukaj in ne ve, kako je bilo. O tem da je dobil nove informacije, ki jih ni imel.

Predsednik: Kaj ste pa govorili na sestankih o Jovanoviću?⁷⁷⁷

Tožilec Avbelj: Obtožena, Hočevarjeva, ali ste vi prebrali to poročilo za Furlana?

Hočevar: Prebrala sem ga tudi tako, kot ona prejšnja.

Tožilec: Kakšno se vam je zdelo to poročilo.

Hočevar: Sama pri sebi sem si mislila, da ga jaz ne bi tako napisala.

Tožilec: Zakaj ga ne bi napisala?

Hočevar: Zato, ker nisem tako čutila.

Tožilec: Kakšno je to pismo?

Hočevar: Sovražno.

Predsednik: Komu sovražno?

Hočevar: Ljudski oblasti.

Tožilec: Ste vedeli, komu je poročilo namenjeno?

Hočevar: Vedela sem, da je namenjeno za ven, točno kam gre, pa nisem vedela.

Tožilec: Toda vedeli ste, da gre ven in s tem namenom ste ga poslali.

Hočevar: Z namenom, da bi dobili podatke za svoje poročilo.

Tožilec: Toda kakšni so ti podatki, povejte bolj točno.

Hočevar: Ne vem točno. Spomnim se samo od začetka, ko se je govorilo o nastanku OF ker so bile stvari, ki so bile tam navedene, za me popolnoma nove in sem si to zato zapomnila. Navedeno je bilo, da so prihajali komunistični emisarji še pred začetkom vojne iz Moskve čez Pariz.

Tožilec: Ali se je poročilo nanašalo samo na čas med okupacijo? Vi pravite, da je hotel dr. Furlan imeti samo zgodovino OF. Ali je bilo poročilo samo za dobo okupacije?

Hočevar: Po mojem samo za to.

Tožilec: Toda v poročilu je govor tudi o nacionalizaciji. Ali je to tudi še zgodovina Narodne osvobodilne borbe. Predlagam, da sodišče obtoženki ponovno predloži dokument.

Hočevar: Saj ni treba, saj verjamem. (*smeh v dvorani*) Vem, da je dr. Furlan hotel imeti zgodovino OF.

Tožilec: Da nadaljujem, obtožena Hočevar, kako ste dobivali Vi podatke za svoja poročila, ki so se pošiljala v inozemstvo?

Hočevar: Jaz zase nisem potrebovala nobenih podatkov. Kar sem rabila za slovanski kongres, sem posnela iz časopisov in Ljudske pravice. Vem za Regentov uvodnik.⁷⁷⁸ Zato nisem

⁷⁷⁷ Dragoljub Jovanović.

⁷⁷⁸ **Ivan Regent** (1884–1967), politik, publicist in kulturni delavec, rojen na Kontovelu (nad Trstom), se je izobraževal sam, saj se je že po osnovni šoli preživljal s priložnostnimi deli. Leta 1902 se je vključil v tržaško sekcijo Jugoslovanske socialdemokratske stranke (JŠDS). Urejal je Delavski list in bil med ustanovitelji Ljudskega odra. Po priključitvi Primorske k Italiji po prvi svetovni vojni je bil član vodstva Italijanske socialistične stranke, pozneje pa še vodja odbora Komunistične partije Italije (KPI) za Julijsko krajino.

potrebovala drugih podatkov.

Tožilec: Kako pa je z ostalimi člani?

Hočevnar: Kje so dobili, ne vem.

Tožilec: Ali ste na sestankih razgovarjali o tem, kako bi bilo potrebno dobiti ta poročila?

Hočevnar: Ne, sem in tja je kdo kaj povedal, tako Kavčnik o Martinovi peči, glede Sirca se ne spominjam.

Tožilec: Ali ste vi govorili na sestankih o postavljanju mreže?

Hočevnar: Glede tiste mreže sem tudi šele tukaj izvedela, da je bila namenjena za to.

Tožilec: Ste vi predlagali ljudi za to mrežo?

Hočevnar: Ampak ne za to.

Tožilec: Ali je ta mreža že prej nastopala?

Hočevnar: Saj je ni bilo. Lipoldova najbrže niti ne ve.

Tožilec: Mreža je bila, ali ni bila taka, kakor ste želeli.

Hočevnar: Morda so jo imeli na oni strani.

Tožilec: Zakaj pa ste opozicijo postavljali? Saj niste imeli nobene organizacije, niste imeli programa, niste imeli funkcij. Edino, kar ste imeli, ste imeli zvezo z inozemstvom, od katerega ste dobili direktive in kamor ste pošiljali poročila.

Tožilec: Kaj mislite, obtožena Hočevnar, kakšni so bili potem ti podatki. Mi vemo, kaj je center DOS-a, kaj je Drčar. Vi ste z njim vzdrževali zveze. Pošiljali ste taka poročila, kot je želel. Vi ste dobili za to celo pohvalo. Kaj mislite, kakšna so potem takšna poročila?

Obtoženka: Saj priznam.

Tožilec: Ali so to špijonska poročila?

Obtoženka: Priznam, a morda sem bila jaz tista, ki sem bila najmanj prizadeta.

Tožilec: Jaz sem vas samo vprašal, ali so to špijonska poročila?

Obtoženka: Seveda so, danes vem, da so.

Tožilec: Poročila o stanju industrije v državi?

Obtoženka: To ne.

Tožilec: O vojski ste pošiljali poročila in poročila o političnem položaju. Preko vas so šla vsa poročila. Prej ste napačno povedali sodišču. Preko vas je šla vsa pošta v domovino in vsa pošta ven na center DOS-a. To je preiskava pokazala in bodo potrdili tudi ostali obtoženci. Važno je za nas, da vemo, kakšna so ta poročila in da vi veste, da so to dejansko špijonska poročila.

Od leta 1927 je živel kot politični begunec v Jugoslaviji, vzdrževal pa je stike s primorskimi komunisti in člani organizacije TIGR. Leta 1929 je ilegalno odšel iz Jugoslavije in od leta 1932 živel v Moskvi, kjer je med drugim tudi predaval na Komunistični univerzi narodnostnih manjšin zahoda, od 1941 do 1945 pa je bil vodja slovenskih oddaj na Radiu Moskva. Maja 1945 se je vrnil v Trst in si prizadeval za priključitev Primorske k Jugoslaviji in socialistično družbeno ureditev. Zaradi možnosti aretacije je leta 1946 odšel v Slovenijo, kjer je opravljal pomembne funkcije v slovenski vladi, republiški in zvezni skupščini, bil je član slovenskega in jugoslovanskega partijskega vodstva, vodil je Zvezo delavskih prosvetnih društev Svoboda in Slovensko izseljensko matico. (ES 10, str. 144.)

Obtoženka: Danes vidim, da so.

Tožilec: In so prav takšna, kakor jih je špijonska centrala v inozemstvu želela imeti. To je bil popolni odgovor na vprašanja te centrale.

Obtoženka: Jaz se tega nisem zavedala, ker je bilo v resnici njihovo stališče, ko je prišlo pismo, tista navodila, odklonilno. Kadar je prišlo pismo ... Zato tudi jaz nisem polagala važnosti. Vem, da je to velika napaka. Moji nazori niso bili taki.

Predsednik: Na primer poročilo o sestanku OF in pismo, ki ste ga pisali o nacionalizaciji. Tam ste pisali: Povsem svoje vrste je nacionalizacija odnosno podržavljenje podjetij. Ne da bi se vprašalo, kaj kdo sme imeti, nego tistega, ki mu hočejo odvzeti premoženje, vlečejo pred sodišče, naročena drhal pa kriči: Smrt hlapcem okupatorja! ter ga obsodijo na izgubo premoženja. Ko mu vse pobero, ga v mnogih primerih celo izpuste. Političnih pravic nima in nihče ga ne vpraša, kako živi. Bili so pretresljivi prizori, vse skupaj je gnusna farsa.⁷⁷⁹ Ali je to vaše pismo?

Obtoženka: Če ni drugega, potem bo že.

Predsednik: Kaj ste vi na teh sestankih govorili o Dragoljubu Jovanoviću?

Obtoženka: Za prvi govor se spominjam, toda jaz ga nisem čitala, ko je govoril v skupščini, drugega sem pa dobila.

Predsednik: Od koga?

Obtoženka: Od Hribarja.

Predsednik: Drugi govor?

Obtoženka: Da.

Predsednik: Odkod ga je on dobil?

Obtoženka: Tega ne vem, pri Nagodetu so to vsi vedeli. Vsa skupina je bila obveščena o tem.

Predsednik: In kaj se je govorilo v zvezi s tem?

Obtoženka: Da bi bil to lahko zametek bodoče opozicije, ki naj bi bila dovoljena.

Predsednik: Ali je Nagodetova skupina okoli te mreže, ki jo je postavljala, napravila zvezo tudi z Jovanovićem?

Obtoženka: Kolikor se jaz spominjam, ne, da pa je enkrat, to sem se šele pozneje spomnila, da je Sirc pripovedoval, da je bil tudi Kavčnik enkrat, ko je šel zaradi svojega patenta, pa je rekel, da ni mogel dobiti zveze z Jovanovićem.⁷⁸⁰ Ne vem, kaj bi še ...

Predsednik: Kdo je imel s Snojem zvezo?

Obtoženka: Jaz bi rekla, da Pirc. Tega je imel sigurno.

Predsednik: In Nagode?

Obtoženka: Mogoče tudi, a nimam dokazov.

Predsednik: Se je Snój tudi omenjal na sestankih?

Obtoženka: Včasih tudi.

⁷⁷⁹ To je del že omenjenega poročila za Hoptnerja.

⁷⁸⁰ Dragoljub Jovanović.

Kada bi poznala vaš program.
 Moja načela temelje na spoznanju.
 Kdor dela javno, mora hoditi z duhom
 časa in gledati stvari konkretno.
 Z ostrajanjem pri starih idealih
 ni nič. Za avanturi ljudi niso
 več časi; sitev in masčevanja
 je bilo dovolj. Vsako sedanje delo
 je smiselno le, če ima konkreten
 pozitiven učinek skladu s splošnim
 in jasnim kulturnim ter soe.
 gospodarskim načrtom naroda.
 Svoje osebno trpljenje se mora
 vskladiti z usodo naroda; pot
 is lastnega gozja sme iti.

Pismo Pavle Hočevar Ivanu Drčarju, 22. 8. 1946 (Nadaljevanje na naslednji strani)

Predsednik: Kaj ste potem napravili z Jovanovičevim govorom?

Obtoženka: Hribarju sem ga dala nazaj.

Predsednik: Ali je obtoženi Kavčnik vedel za to zvezo preko Drčarja?

Obtoženka: Seveda je vedel.

Predsednik: Kakšno stališče pa je Kavčnik zastopal in kaj bi moral organizirati?

Hočevarjeva: O Kavčniku pa res ne vem. Tisto pismo sem že brala.

T 2
A376014. 11439

le v tisto smer, ki ji vodnica
in rešiteljica vsemu narodu
javni delavec se mora zavdati
odgovornosti pred zgodovino. "Kamen
posvečuje sredstvo" - to načelo je
nemoralno.

S Petrom sva se pecej pogovarjala. -
Tistih podatkov vam ne bom mogla
dati, nihče iz mojega poznavanja nimam
vzroka v take stvari. -

Trisrčice pozdrave obema
Mirjana

Predsednik: No kakšno stališče je zastopal Kavčnik?

Hočevar: Jaz nisem imela o Kavčniku takega mnenja. Meni se je zdel pošten človek. *Smeh v dvorani.*

Predsednik: V preiskavi ste pa sami rekli, da je bilo njegovo stališče takšno, da bi morali organizirati vojaški odpor proti naši oblasti.

Hočevar: Ne vem, da sem to rekla.

Predsednik: Je zastopal tako stališče?

Hočevnar: Ne morem trditi.

Predsednik: Izključevati tega ne morete?

Hočevnar: Izključevati ne morem, toda tudi trditi ne morem, sedaj ko sem videla obtožnico.

Predsednik: Ali je Kavčnik vedel in bil obveščen za Drčarjeva obvestila, ki so prišla dol?

Hočevnar: Ne vem, če mu je Nagode dal. Mislim, da tega ne morem konkretno reči.

Predsednik: Ali je imel kako nalogo, da organizira kako mrežo?

Hočevnar: Se je sam povezal.

Predsednik: Kako se je sam povezal? Ali je imel vsak član nalogo, da to dela sam, da se sam povezuje?

Hočevnar: Saj to ni bilo tako, kakor je Nagode zapisoval v zapisnik. To se je večkrat spremenilo. On ni imel nobene samovolje, ampak je sam spoznal, da je to nepotrebno.

Predsednik: Ali je Kavčnik vedel, da to omrežje dela?

Hočevnarjeva: Takrat ko je bil na Jesenicah v službi, takrat je prinesel podatke.

Predsednik: Kakšne podatke?

Hočevnar: Ja to pravzaprav niso bili podatki, to so bila neka sporočila in ko je prišel iz Jesenic je rekel, da je z delavci težko kaj napraviti.

Predsednik: Kakšne podatke pa je prinesel iz Jesenic?

Hočevnar: Tega ne vem.

Predsednik: Je kakšne dokumente prinesel?

Hočevnar: Ja, jaz nisem ničesar vedela.

Predsednik: Zakaj je pa potem Kavčnik potoval v Beograd?

Hočevnar: Jaz sem zvedela zato šele, ko se je vrnil iz Beograda. Rekel je, da je bil zaradi nekega svojega dokumenta in da je bil na Ruskem poslanstvu menda je rekel, da je bil tudi na Ameriškem poslanstvu, no mene ni to zanimalo, pač pa je prinesel, to sem se tudi zadnje dneve spomnila eno brošurico Jovanoviča iz Beograda.

Predsednik: Kaj je pa poročal? Kako je ta zveza Beograda in Ljubljane z Nagodetom delovala?

Hočevnar: Nič ni bilo urejeno, je rekel, da ni mogoče priti do ljudi in da ni mogoče nič narediti.

Predsednik: Ali ni mogoče dal kaka navodila za zvezo? In ni od Jovanoviča prinesel kakih navodil?

Hočevnar: Da, brošuro je prinesel, ampak to je stara brošura morda še izpred vojne.

Predsednik: In je še morda kaj prinesel?

Hočevnar: Jaz nisem za ničesar drugega vedela.

Predsednik: No, kakšno stališče je pa zavzel Sirc Ljubo? Ali je bil on za vojaški odpor proti naši oblasti?

Hočevnar: To se ni govorilo o tem. Takrat ko sem bila navzoča se sploh ni govorilo o tem.

Predsednik: V preiskavi ste pa vedeli, da je bilo govora o tem?

Hočevar: V zadregi odmajuje z glavo.

Predsednik: Je vedel za Drčarjevo pošto?

Hočevar: Da.

Predsednik: Je vedel za to kurirsko zvezo?

Hočevar: Seveda je moral vedeti.

Predsednik: S kom je imel zveze?

Hočevar: Imela sem vtis, da je imel zveze s Furlanom in angleškim konzulatom, ampak do kam je to segalo pa ne vem. Napravil je vtis, da je bolj svetski človek.

Predsednik: Kako ste pa kurirja vzdrževali?

Hočevar: Kadar je prišel sem mu postregla s kavo in polento, ker je rekel, kako se mu prileže kaj toplega, potem sem mu dala tudi kak denar.

Predsednik: Je še kdo drug dal denar zanj?

Hočevar: Enkrat mi je dala Vodetova in enkrat je bilo v Drčarjevemu pismu napisano, da bi morali kurirju preskrbeti podporo in osebno legitimacijo. To je bilo odklonjeno, to ni bilo mogoče. Nagode mi je potem dejal, da imam gotovo stroške in mi je dal 100 dinarjev.

Predsednik: Kam je šlo poročilo o slovanskem kongresu?

Hočevar: Tisto je šlo v Belgijo, namreč Drčarju s pripombo, da naj to pošlje na ta in ta naslov.

Predsednik: Na kakšen naslov?

Hočevar: Tistega naslova se ne spominjam, saj se je na preiskavi ugotovilo. To je neka Slovenka, ki je v Belgiji poročena⁷⁸¹ in ki je prišla jeseni sem in jo je moja znanka pripeljala, da bi rada govorila z menoj. Ta pogovor naj bi bil bolj tajen. In na ta pogovor sem povabila Nagodeta in Vodetovo in smo se dogovorili, da bo ona pisala, v kak list, morda tudi v radio. Nagode je menda rekel, da naj bi stopila v zvezo s tistim, ki je govoril v londonskem radiu - z Zlatoperom.⁷⁸² Vem pa zase, da sem ji naročila kakor sem vedno Petru naročala ...

(Predsednik jo prekine).

⁷⁸¹ Mišljena **Ema de Dobbeleer** (rojena Lakner, doma iz Novega mesta), na procesu večkrat imenovana **Belgijka**. Bila je sestra Mici Rauter (priimek je v dokumentih o Nagodetovem procesu zapisan kot Ravter), žene Josipa Rauterja iz Kamnika. Hčerka Sonja (kiparka) in sin Dušan sta nekaj časa stanovala pri Hribarjevih. Njuna teta Ema se je poročila z Belgijcem de Dobbeleerjem in živela v Belgiji. Partizanskemu gibanju in novi povojni oblasti v Jugoslaviji je bila zelo naklonjena, dokler ni leta 1947 preko Rdečega križa obiskala domovine. Razmere, s katerimi se je srečala, so jo močno razočarale. V Sloveniji je spoznala tudi Elizabeto in Zorana Hribarja, Pavlo Hočevar, Angelo Vode in Črtomirja Nagodeta, ki so jo zaprosili, da bi jim v tujini pomagala širiti vesti o kršenju človekovih pravic v Jugoslaviji. V ta namen naj bi vzpostavila tudi zvezo z novinarjem Grgo Zlatoperjem (SI AS 1931, t. e. 576, št. 10287–10288, Zaslišanje Elizabete Hribar, 26. 7. 1947 in št. 10284–10285, Zaslišanje Zorana Hribarja, nedatirano). V času priprav na Nagodetov proces, ko je bila ponovno na obisku v Jugoslaviji, je bila aretirana in obtožena, da je tuja agentka. Obsojena je bila pozneje, na posebnem procesu. (Sirc, Dolgo življenje po smrtni obsodbi, str. 286; Vode, Skriti spomin, str. 234; Aleš Gabrič: Angela Vode in povojno politično dogajanje. V: Usoda slovenskih demokratičnih izobražencev. Angela Vode in Boris Furlan žrtvi Nagodetovega procesa. Ljubljana 2001 / odslej Gabrič, Angela Vode, str. 84/.)

⁷⁸² **Grgo Zlatoper** (1910–1976), hrvaški novinar, rojen v Kistanju, diplomiral na Filozofski fakulteti v Zagrebu, v letih 1936–1940 je bil dopisnik Politike v Varšavi in Rimu, med drugo svetovno vojno in pozneje pa novinar na radijskih postajah v Londonu, New Yorku in Washingtonu. Po vojni je bil na Hrvaškem poznan predvsem kot politični komentator radijske postaje Glas Amerike. (Hrvatski leksikon 2, str. 710.)

Predsednik: Ali je imel Nagode še kakšne druge zveze? Ali je še po kakšnem drugem kanalu prihajala pošta zanj?

Hočevnar: Po mojem ne.

Predsednik: Kaj pa po Glušiču?

Hočevnar: O tem ne vem. Samo za Detelo⁷⁸³ mi je povedala, ko sem vprašala, kdo je in še enkrat govorila o Glušiču. Zato sem jo vprašala, ali naj sporočim Drčarju, da stopi v zvezo z Glušičem.

Predsednik: Ali je Nagode dal za kurirja kakšen denar?

Hočevnar: Saj to mislim, da so mi takrat dali. Takrat mi je dal Nagode 100 din in še enkrat kasneje se spomnim, da mi je njegova mama prinesla 1.000 din.

Predsednik: Še kakšno vprašanje?

Tožilec: Obtoženka, pojasnite nam, kdo je »Belgijka«. ⁷⁸⁴ Na kakšen način ste prišli z njo v zvezo?

Hočevnar: Prišla je k meni neka znanka, in je rekla, da je tu neka Slovenka ali nekaj takega, ki je prišla iz Belgije in bi rada s kom govorila. Znanka ji je nasvetovala mene, ni pa točno vedela, da bi Belgijka imela rada kakšne informacije. Jaz sem samo slutila kaj bo, ker mi je povedala, da je bila ta Belgijka, kot je izjavila, zelo navdušena za nas, ko pa je prišla sem, je pa razočarana. Jaz sem takoj razumela, kaj bi rada in ko smo se dogovorili za uro sestanka, sem rekla, da bom o tem obvestila Nagodeta in Vodetovo. Na sestanku je Belgijka povedala, da živi v Belgiji, da je bila zelo navdušena za Narodno osvobodilno borbo, da je mnogo spravila skupaj za RK, da je pisala pismo maršalu Titu ter se mu zahvalila ...

Tožilec: Dobro, zadostuje. Pravite, da ste vedeli, kaj hoče Belgijka imeti. Kaj ste si mislili potem?

Hočevnar: Mislim, da je hotela imeti sliko položaja pri nas.

Tožilec: Kakšno sliko? Tako, kot ste jo vi podajali?

Hočevnar: Rekla sem že, da je sama izjavila, da je bila popolnoma razočarana.

Tožilec: Kakšno sliko ste ji vi dali. Ali ste jo ji sami dali?

Hočevnar: Ne. Vsak ji je dal po svoji strani.

Tožilec: Kakšno? Nagode je govoril samo o svojem zadržanju med Narodno osvobodilno borbo in sem si še pri sebi mislila, kaj to govori, ker Belgijke to gotovo ne zanima. Tudi Vodetova je govorila, vendar jaz vsega nisem slišala, ker sem med tem ven hodila, da sem goste postregla. Jaz sama nisem govorila.

Tožilec: Zakaj niste sami govorili z Belgijko?

Hočevnar: Zato ker nisem v nobeni stvari smatrala, da smem govoriti.

Tožilec: Koga ste pa smatrali, da je smel govoriti?

Hočevnar: Nagodeta in Vodetovo.

Tožilec: Zato ste torej povezali Nagodeta in Vodetovo z Belgijko?

⁷⁸³ Podatki niso znani.

⁷⁸⁴ Glej prejšnjo opombo.

Hočevar: Da.

Tožilec: Ali ste vi ves čas prisostvovali?

Hočevar: Ne ves čas.

Tožilec: Kaj pa je bilo govorno na tem sestanku?

Hočevar: Nagode je sam govoril, ampak Vodetova je pa govorila takole, take reči.

Tožilec: Ali je bil to samo trenuten sestanek?

Hočevar: Bil je samo enkrat, nič drugega ni bilo.

Tožilec: Ali je bil domenjen za kako zvezo?

Hočevar: Da, da ji bomo poslali kako snov, da jo lahko porabi.

Tožilec: Preko koga bi poslali?

Hočevar: Preko Drčarja.

Tožilec: Kakšno snov bi poslali, to že vemo.

Hočevar: Jaz sem ji poslala slovanski kongres.

Tožilec: Zdaj pa drugo stvar. Zakaj pa bi Belgijka imela ta poročila iz domovine?

Hočevar: Da bi jih porabila, če bi ona pisala za propagando.

Tožilec: Ali za korist FLRJ, ali kaj?

Hočevar: Ne morem reči, za korist, tako ne.

Tožilec: Po kaki poti bi ona to izkoristila?

Hočevar: Da bi v časopisih pisala. Jaz sem ji dala svoje poročilo, če bi mogla stopiti v zvezo z go. Roosveltovo⁷⁸⁵ pri združenih narodih pri komisiji za človečanske pravice, da bi ona tam pospešila to, da je Jugoslavija članica te organizacije in da bi se povsod uveljavile te svoboščine.

Tožilec: Zakaj?

Hočevar: Ker na ta način bi potem izvedla nepristranska vlada svobodne volitve. Moj ideal je bil to, nekako taka demokracija, po češkoslovaškem vzorcu.

Tožilec: Torej ste hoteli zrušiti današnje stanje v Jugoslaviji in postaviti novo, tako, kakor je razvidno iz vaših dokumentov?

Tožilec: Kdo naj bi še izkoriščal ta poročila?

Obtoženka: Za radio.

Tožilec: Preko koga?

Obtoženka: Preko Zlatopera.

Tožilec: Kdo je to?

Obtoženka: Ne vem, slišala ga nisem, a večkrat je govoril v londonskem radiu in ugotavljal negativne stvari.

---

⁷⁸⁵ **Eleanor Roosevelt** (1884–1962), politično dejavna žena ameriškega predsednika F. D. Roosevelta, ki je imela tudi sama pomembno vlogo v demokratski stranki in ženskih organizacijah. V politiki je ostala prisotna tudi po moževi smrti. Več let je bila predstavnica ZDA v OZN in je sodelovala pri oblikovanju Splošne deklaracije OZN o človekovih pravicah, sprejete leta 1948. (Igor Antič: Veliki svetovni biografski leksikon /Osebnosti, ki so oblikovale našo civilizacijo/. Ljubljana 2002, str. 946–947.)

Tožilec: Ali je to prijatelj slovenskega naroda?

Obtoženka: To je težko reči. Morete tudi reči, da jaz nisem prijatelj slovenskega naroda. *Smeh v dvorani.*

Tožilec: Saj to tudi moramo reči.

Predsednik: Obtožena Hočevarjeva, ali je bil Nagode informiran o vsej tej kurirski zvezi s Petrom?

Obtoženka: Da.

Predsednik: Ali je dobival vso pošto od vas?

Obtoženka: Vso.

Predsednik: Ali je on pisal odgovore?

Obtoženka: Ne vem, kolikokrat mi je dal.

Predsednik: Kolikokrat?

Obtoženka: Ne vem, kaj bi rekla, se ne spominjam. Kar mi je dal, mogoče dvakrat ali trikrat, več ni mogel. Jaz se teh številk sedaj ne morem spomniti. Šele pri zaslišanju so mi rekli, da je tega »cel pok«. Potem sem priznala, da sem morala jaz to pisati, a vendar vem, da vsega nisem jaz pisala. Ne več kakor tri.

Predsednik: Ali je Nagode kazal to pošto tudi drugim članom skupine?

Obtoženka: Ne.

Predsednik: Kako morete to trditi?

Obtoženka: Vsaj tako ne, da bi bila jaz zraven.

Predsednik: V preiskavi ste drugače povedali.

Obtoženka: Da, da, spričo mene ni pokazal, toda vtis sem imela, da vsi vedo.

Predsednik: Je imel Nagode sestanke tudi z Belgijko?

Obtoženka: Da, pri meni, en sestanek. Drugo jutro je ona odpotovala.

Predsednik: Kolikokrat je bila ta Belgijka pri vas?

Obtoženka: Samo enkrat.

Predsednik: Ali je šla še h komu drugemu?

Obtoženka: Kolikor jaz vem, ne.

Predsednik: Ali je imel Nagode zvezo s Snojem?

Obtoženka: Ja, jaz ne bi mogla trditi, a tudi ne morem reči, po čem sklepam, da jo je imel.

Predsednik: Je ustvarjal on obveščevalno mrežo?

Obtoženka: Po mojem je ni, ker se ni nikamor premaknil.

Predsednik: Pa mogoče po drugih osebah? Ste vi njemu stavili kakšen predlog za zaupnike?

Obtoženka: Ne, to je bil samo Radolič,⁷⁸⁶ pa niti on ne tako, tudi to je taka reč ...

Predsednik: Ste se kaj obračali na njega?

Obtoženka: Nikdar ne.

⁷⁸⁶ Mišljen trgovec **Radolič**, po rodu iz Dalmacije, njegova žena je bila daljna sorodnica Pavle Hočevar. (SI AS 1931, t. e. 574, št. 11295, Zapisnik o zaslišanju Pavle Hočevar, 3. 7. 1947.)

Predsednik: Odkod ste dobivali podatke za svoja poročila vi in Vodetova?

Obtoženka: Podatkov za svoja poročila nisem potrebovala, če pa so drugi dobivali, tega pa ne vem.

Predsednik: Se je govorilo na sestankih o obveščevalni mreži?

Obtoženka: O tisti mreži, ki je nikoli ni bilo.

Predsednik: Ki ste jo ustvarjali.

Obtoženka: Ki smo jo ustvarjali, pa ne ustvarili.

Predsednik: Ali je Pirc kaj poročal s terena?

Obtoženka: Tega sploh ne poznam. Tega sem videla samo enkrat. Ali je to tisti, ki je bil vojak?

Predsednik: Tisti, da.

Obtoženka: Tega se ne spominjam.

Predsednik: A Sirc Ljubo?

Obtoženka: V moji navzočnosti ni ničesar poročal. Spominjam se, da je bil enkrat v Zagrebu. Ne vem, kaj bi rekla.

Predsednik: Kaj pa Kavčnik, ali je on poročal?

Obtoženka: Da, takrat, ko je bil na Jesenicah, pa ni bilo nič takega, kar je vpričo mene povedal. Potem pa to, kar je poročal o njegovem delu na mladinski progi. To pa je bilo čisto pozitivno.

Predsednik: Je Nagode vedel za poročilo o OF, ki smo ga prej tu pokazali?

Obtoženka: To je vedel.

Predsednik: Po čem sklepate, da je vedel?

Obtoženka: Mislim, da sem mu ga dala v pregled.

Predsednik: Torej ste mu ga pokazali?

Obtoženka: Ali sem mu ga pokazala in ga je prebral,⁷⁸⁷ vedel pa je na vsak način.

Predsednik: Obtoženka, zakaj ste to delali, kakšen cilj ste imeli?

Obtoženka: Ali jaz osebno, sama zase?

Predsednik: Kakšen cilj ste imeli s to skupino?

Hočevarjeva: Ali jaz osebno? Ali jaz sama za sebe, jaz se s to skupino ne morem v toliko istovetiti, kakor sem iz obtožnice zvedela, da je bila to velika mreža.

Predsednik: Se smatrate, da ste članica te mreže?

Hočevar: Ja to se smatram, pa ne tako, kakor je to tukaj. Navidezno sem bila.

Predsednik: Imate še kaj povedati v svoj zagovor?

Hočevar: Ali smem prečitati to kar imam napisano?

Predsednik: Povejte čisto na kratko, tisto kar imate še povedati v svoj zagovor. Ne bomo sedaj ponavljali, saj ste zadosti povedali.

Hočevar: Povem to, da se ne smatram nič krivo.

⁷⁸⁷ Tu del besedila manjka.

Predsednik: O čem, da se ne smatrate krivo?

Hočevar: Ja, krivo se smatram zato, ker sem delala vede in se smatram za krivo tudi zato, kar je bilo brez moje točne zavesti.

Predsednik: Vi ste vršili obveščevalno službo?

Hočevar: Po tem, kakor sem sedaj spoznala, sem vršila.

Sodnik prisednik: Kaj ste preje mislili?

Hočevar: Preje sem bila v zavesti, da pomagam narodu s tem ...

Predsednik: S čim pomagate narodu?

Hočevar: S tem, da sem mislila, da je narod nesrečen, saj oblast je storila vse, čudeže je storila, zlasti kar se tiče prehrane in marsikaj.

Predsednik: Zakaj ste pa odobravalni ukinitvev UNRE?⁷⁸⁸

Hočevar: Jaz sem samo za sebe v toliko, da to tudi nekaj doprinese k temu, da bi imel narod več svobode, kakor jo ima. *Iz dvorane: Mi imamo dovolj svobode.*

Tožilec: Obtožena Hočevarjeva. Poznate Titov življenjepis?⁷⁸⁹

Hočevarjeva: Poznam.

Tožilec: Vaša skupina je razširjala Titov življenjepis. Vaša skupina, katere član ste, je razširjala najogabnejše stvari, ki bi jih mogel nekdo napisati proti Maršalu Titu.

Hočevar: O tem nisem vedela, in če bi vedela, ne bi ničesar storila za razširjanje tega.

Tožilec: Povejte zakaj ste vztrajali v organizaciji OF. Zato, da konstruktivno delate. Zato? Kakšen sklep je padel na seji, kjer ste bili prisotni pri Nagodetu, pri soobtoženemu Nagodetu? Povejte, kakšen sklep je padel? Da imate zveze z organizacijo OF in s člani v organizaciji?

Hočevar: Mislite na to, da je treba iti v odbore in razbijati.

Tožilec: Da, da je treba iti v odbore in razbijati, da je treba iti na kvart, da je treba na kvartu s kritiziranjem razbijati in da je boljše imeti tri fašizme, kakor en kvart. To je vaš odnos do ljudske oblasti in Ljudska oblast ima do takega človeka tudi svoj poseben odnos. *Ploskanje v dvorani.*

Hočevar: Smem odgovoriti na to?

Tožilec: Zadostuje.

Predsednik: Ima še kdo kakšno vprašanje?

Zagovornica: Ali ste kdaj slišali o ponarejanju Vaše potne dovolilnice?

Hočevar: Ne.

Zagovornica: S čim utemeljujete da Drčar Angeli⁷⁹⁰ niste pomagali preko kanala čez mejo?

Hočevar: Ker ni bilo treba, ker nisem imela zvez, saj sem dobila zveze ravno preko nje. Njo je Peter spravil, ampak jaz ga nisem poznala.

Zagovornica: O kurirju Podgorniku ste kdaj slišali?

⁷⁸⁸ Pravilno: UNRRA – United Nations Relief and Rehabilitation Administration.

⁷⁸⁹ Glej Dokazno gradivo tožilstva.

⁷⁹⁰ Gizela Drčar, žena Ivana Drčarja.

Hočevar: Prvikrat v obtožnici.

Zagovornica: Ste Leopoldovo⁷⁹¹ kdaj obvestili o vsebini?

Hočevar: Govorila sem samo enkrat lani v počitnicah z njo, ampak ona je pripovedovala o izgnanstvu, o tem sploh nismo govorile.

Zagovornica: To bi smatrala še za potrebno, da se pojasni, kateri dopisi so se obravnavali na teh sestankih in kateri se niso, torej tisti, ki so prišli iz inozemstva?

Hočevar: Torej tisti, ki so prišli iz inozemstva, to je preko Drčarja, tisti, ampak ne more se reči, da je bilo to obravnavanje, eden je povedal to, drugi drugo, najprej pa je bilo vse odklonilno. Prvi vtis je bil zmeraj odklonilen.

Zagovornica: Odgovore ste obravnavali?

Hočevar: Odgovorov nismo nikoli obravnavali.

Zagovornica: Kdo je vedel za vsebino odgovorov?

Hočevar: V kolikor so se med seboj obveščali ne vem. Jaz nisem nikomur povedala kaj je ta in ta pisal.

Predsednik: Ima še kdo kako vprašanje?

Zagovornik: Obtožnica zatrjuje, da se je ta Vaša skupina organizirala 2. dec. 1945. Ali je to res?

Hočevar: Tega datuma, se sploh ne spominjam. Moj vtis je, da se to ni formalno konstituiralo in organiziralo, to je kar tako trajalo.

Zagovornik: Torej, če bi se konstituirali, bi si morali tudi razdeliti funkcije.

Hočevar: Vsega tega ni bilo.

Zagovornik: V zvezi s tem sem hotel zvedeti kdo je bil pri seji 2. dec. zraven, kdo je bil povezan s to vašo skupino?

Predsednik: Je bila ta Vaša skupina ilegalna

Hočevar: Ja seveda je bila.

Namestnik tožilca: Glede konstituiranja pravi soobtoženi Nagode v svojih zapiskih na strani 362 za 2. dec. sledeče: Organizirali smo ... Leo,⁷⁹² Pavla,⁷⁹³ Mirko,⁷⁹⁴ začeli bomo z mrežo. Leo gre v Beograd. Ristič⁷⁹⁵ in J. nam pišeta. Čisto kratko poročilo, kakor jih običajno pišejo špijoni. Hočevarjeva, vi pravite, da niste vedeli, da je Nagode ponarejal Vašo potno dovolilnico, da jo je vzel za vzorec ponarejanja.

Hočevar: Ne.

Tožilec Žalik: Pojasnite sodišču, zakaj je obtoženi Nagode hotel imeti od vas potno dovolilnico glasečo se na ime Hočevar Pavla, dovolilnico za potovanje v Trst, ki velja samo v zvezi z osebno legitimacijo. Saj si z obtoženim Nagodetom nista toliko podobna, da bi mogel to preformirati. *Smeh v dvorani.*

Predsednik: Ali ste bili članica »Stare pravde«?

---

⁷⁹¹ Verjetno mišljena Lipoldova (Ivanka Lipold).

⁷⁹² Leon Kavčnik.

⁷⁹³ Pavla Hočevar.

⁷⁹⁴ Zoran Hribar.

⁷⁹⁵ Psevdonim Ristič je Ljubo Sirc nekajkrat uporabil med vojno. (Sirc, Med Hitlerjem in Titom, str. 309.)

Hočevar: Ne vem, na kakšen način je bilo članstvo tukaj.

Predsednik: Na podoben način kot tukaj pri tej organizaciji. Ali ste bili članica ali ne?

Hočevar: Jaz se nisem smatrala za članico. *Smeh v dvorani.*

Predsednik: Ali ste bili članica ali ne? Ali ste kaj delali?

Hočevar: Delala sem ker me je stvar privlačila. Ker me je dotična znanka poznala, kaj me zanima in za kaj mi je bilo takrat, mi je to povedala. Posvetila sem vso pažnjo vprašanju meja in narodnostnemu vprašanju.

Tožilec: In za upor in za obveščevanje in vse to ste delali v smislu navodil obveščevalnega centra 101.

Hočevar: Jaz govorim o stari pravdi. To pa je bilo še med okupacijo.

Tožilec: Stara pravda je bila tudi med okupacijo in potem. Preje je delala proti Narodno osvobodilnemu gibanju, sedaj pa proti FLRJ.

Predsednik: Ali ste bili članica ženske sekcije?

Hočevar: Saj ni bilo ženske sekcije. Potem tudi ni bilo nobenega levega krila in ne vem kaj še vse je bilo tam zapisano.

Predsednik: Koliko so vam znane zveze z Dražo Mihajlovičem med okupacijo preko »Stare pravde«?

Hočevar: Meni o tem ni znanega ničesar. Pred menoj se ni nič razpravljalo o tem, nisem poznala takrat drugega kot Nagodeta, pozneje Kavčnika in drugega mislim nisem videla.

Predsednik: Kakšen program je imela »Stara pravda«?

Hočevar: Tudi tega ne vem ker se nisem nikoli bavila s tem, da bi to študirala.

Predsednik: Toda vi ste bili pri ženski sekciji.

Hočevar: Ženske sekcije ni bilo. Jaz sem bila udeležena samo toliko, kolikor me je to zanimalo, to je bilo vprašanje meja.

Predsednik: Ste vi kaj slišali, kakšne zveze je vzdrževala Stara pravda z Dražo Mihajlovičem?

Hočevar: Ne vem, ne bom znikala, da so bile nekake zveze, nisem pa imela konkretne vednosti, sumila sem.

Predsednik: Po čem?

Hočevar: Ravno po tistih razgovorih, po tistih opazkah.

Predsednik: Po razgovorih te skupine?

Hočevar: Saj ni bilo drugega, kakor Nagode.

Predsednik: Ali ste vi iz razgovorov z Nagodetom vedeli, da ima zveze z Vauhnikom?

Hočevar: Zvedela sem iz obtožnice.

Predsednik: Ali ste zvedeli o zvezi v Švici z Englom?

Hočevar: Ne.

Predsednik: Kaj ste vi delali pri Ženski zvezi?

Hočevar: Ne, saj ni bilo nobene take zveze. Bilo je takoj v začetku, ko se je sestavil načrt, kakšna naj bi bila nova uprava.

Predsednik: Kakšna uprava?

Hočevar: V Jugoslaviji.

Tožilec: Kaj je za vas pomenil Draža Mihajlovič v času narodnoosvobodilne borbe? Povejte čisto na kratko.

Hočevar: Čim več naj se jih bori za osvoboditev.

Tožilec: Kaj je pomenila za vas partizanska borba?

Hočevar: To mi je bilo malo težko, ker je pri tem prevladoval komunizem, pa tudi proti komunizmu nisem nič imela, ampak zdelo se mi je nevarno.

Tožilec: Mi bi rabili take vaše odgovore, kakor se vidi iz vsega vašega dela. Zakaj niste prečrtali v poročilu tiste karakteristike o Drčarju. Tam je šlo za to. Mihajlovičevi izdajalski oficirji, ki so sodelovali z italijansko vojsko, italijanski oficirji so jih hodili obiskovat na Ortnek, vozili puške v Iško. V tistem vašem odgovoru na Furlana⁷⁹⁶ je to zabeleženo. Tam je povedano, kako ste vi ocenjevali Dražo Mihajloviča in njegove zločinske oficirje, ki so nastopali v Sloveniji skupno z okupatorjem, in kakšne odnose imate do borcev osvobodilne borbe. Kaj je za vas pomenil Mihajlovič? Ali je bil za vas minister vojske, ali je bil komandant vseh oboroženih sil v Jugoslaviji?

Obtoženka: Ni moglo biti.

Tožilec: V času okupacije, kako ste se vi razgovarjali o Mihajloviču?

Obtoženka: Moje mnenje je bilo, saj to ni bilo ...

Tožilec: Kako ste občutili takrat, ko je bil Draža Mihajlovič obsojen?

Obtoženka: Takrat sem občutila pravilno.

Tožilec: Takrat ste vzdihovali: nimamo niti zadnjega voditelja Draže Mihajloviča! In jokali ste in z jokajočimi očmi ste prišli k Nagodetu.

Obtoženka: To pa ni bilo.

Tožilec: Ali ste vi mobilizirali ljudi v NOV, v JA?

Obtoženka: Da.

Tožilec: V katero?

Obtoženka: V partizansko, v kolikor sem.

Tožilec: V katero?

Obtoženka: V Mihajlovičevo gotovo ne.

Tožilec: Samo v Novakovo. Člani vaše skupine so šli vsi samo v Novakove četnike.

Obtoženka: O tem nisem vedela ničesar.

Tožilec: Nasprotno, o partizanih ste govorili tako, kakor danes govorite o ljudski oblasti. Niti ene lepe ne zasledimo v vsem materialu, s katerim razpolagamo.

Obtoženka: Mislim, da ni bilo nobene ugodne besede samo zaradi tega ...

Tožilec: Zakaj niste sodelovali z OF?

Obtoženka: Do zadnjega sem sodelovala.

---

⁷⁹⁶ Verjetno mišljeno že večkrat omenjeno poročilo Hoptnerju.

Tožilec: Ste vedeli, da Nagode ni v OF.

Obtoženka: Pozneje sem izvedela.

Tožilec: Ste se povezali z Nagodetom – ste se strinjali z njegovimi načrti?

Obtoženka: Da, s tem ...

Tožilec: Zakaj ste ostali v odboru OF?

Obtoženka: Meni se to ni zdelo nič takega.

Tožilec: Ostali ste samo zaradi tega, da ste lahko nosili špionska poročila.

Obtoženka: Ne, to pa ni res. *Joče.* To smatram za krivico, če mi ne pustite, da to stvar pojasnim. Vztrajala sem v odboru ...

Predsednik: Kakšne funkcije ste imeli v OF?

Obtoženka: Bila sem članica četrtnega Rdečega križa na Viču. Potem sem bila letos članica terenskega Rdečega križa v Domu slepih, potem v četrtnem odboru OF in pa referentka za prosveto v terenski AFŽ.

Predsednik: Na eni strani ste pošiljali v inozemstvo negativna in sovražna poročila proti naši državi, na drugi strani pa ste sodelovali v raznih odborih. Kako je to mogoče, kako ste mogli spraviti to v sklad?

Obtoženka: Da delam na obeh straneh. Takrat se nisem zavedala, kaj sem delala.

Predsednik: Ali ste vi ostali v teh odborih po navodilu, da morate ostati?

Obtoženka: Ne, kjer sem bila, lahko povedo ...

Predsednik: Ali ste od Nagodetove skupine dobili to navodilo?

Obtoženka: Nisem, in četudi bi ga dobila, se ne bi ravnala po njem.

Predsednik: Ali ste na sestankih te skupine to obravnavali?

Obtoženka: To je bila beseda samo mimogrede.

Predsednik: Torej so vedeli, da ste delali v teh odborih?

Obtoženka: Jaz nisem delala razkrojevalno. Sploh se nisem nikamor silila.

Predsednik: Ali ste poročali o tem, kar se je dogajalo na terenu?

Obtoženka: Da, to sem pa včasih povedala. A to ni bila taka vrsta špionaže, saj sem že pri zaslišanju povedala tak primer. Povedala sem tudi pozitivne stvari. Ravno se spomnim ...

Predsednik: Ni treba konkretno.

Obtoženka: Pozitivnega tako ne smem nič povedati.

Predsednik: Imate še kaj pripomniti v svoj zagovor?

Obtoženka: *Molči, joče.* Imela bi, pa saj vem, da mi boste odklonili.

Zagovornik dr. Ravnihar: Dr. Furlan se obtožuje, da je od ameriškega Rdečega križa prinesel vprašalno polo, ki jo je prinesel k vam. Ali je prišel s to zahtevo, da morate vi odgovoriti na ta vprašanja in zakaj ne bi on sam odgovoril?

Obtoženka: Imel je eno listo, na tej listi so bile poleg drugega, ker tega nisem čitala, tudi te točke, o katerih smo prej govorili.

Dr. Ravnihar: In vprašanja?

Obtoženka: Niso bila vprašanja, nego točke o zgodovini OF. Če so bile kake druge reči o

kakih drugih stvareh, tega ne vem več. O tem pa je bilo: začetek OF, sporazum Tito–Šubašič, o prevzemu oblasti na osvobojenem ozemlju in druge take reči. Na to bi jaz odgovorila.

Dr. Ravnihar: Ali je dal predstavnik Rdečega križa te točke in ali ste na to odgovorili?

Obtoženka: Jaz sem imela vtis, da je to pripomoček za dr. Furlana. Nisem vedela, ali je imel kaj drugega. Tega mi ni povedal.

Dr. Ravnihar: Zakaj je pa Vam prinesel in zakaj ste potem to sprejeli odnosno zakaj ste dali Nagodetu?

Hočevanje: Zato, ker nisem nikoli nobenih stvari prosila, da bi potrebovala kakšne podatke v smislu takega poročila.

Dr. Ravnihar: Je Furlan prinesel ta spisek nazaj?

Hočevanje: Je, prinesel meni in sem Vodetovi izročila.

Dr. Ravnihar: Ali je Furlan kaj rekel potem?

Hočevanje: Rekel je, da je zanimivo, kar je bilo, človek si ne-bi tega predstavljal.

Predsednik: Sedite obtožena, odrejam pet minut odmora.

Predsednik: Kaj ste vse na sestankih obravnavali v zvezi z Beogradom? Kako je vaša skupina ustvarjala zveze z Beogradom?

Hočevanje: Ne vem, ko pa nisem nič vedela. Ko je Kavčnik prišel iz Beograda, sem zvedela, da je bil v Beogradu. Sirc je pripovedoval, da je bil v Zagrebu pri Šuteju, da je bil v Beogradu in da je govoril z Jovanovičem.

Predsednik: Kaj je poročal Sirc o svojem obisku na sestanku z Jovanovičem?

Hočevanje: V obtožnici sem brala, da je govoril čez eno uro z njim. Ne vem, kaj je povedal. Ne vem ali je povedal Sirc ali kdo drugi, da Jovanović, da bo ob življenje, ampak da smatra za svojo dolžnost pred zgodovino, da nastopi.

Predsednik: Mislim, da zato, da če bi prišlo do opozicije, o tem pa nismo govorili, niti kdo naj bi bil voditelj, ampak, če bi prišlo do tega, da se nanj računa.

Predsednik: Je Jovanović kaj sporočil, kako se je vzdrževala zveza?

Hočevanje: Ni nič v zvezi z njim.

Predsednik: Zakaj je potem dal svojo literaturo sem?

Hočevanje: Za to brošuro imam vtis, da jo je Kavčnik kupil, ker jo je imel več izvodov in sem jo plačala.

Predsednik: Več izvodov je imel? Koliko?

Hočevanje: Mogoče sem videla štiri.

Predsednik: Ali je to literaturo razširjal?

Hočevanje: To ni bilo ilegalno, ne vem komu jo je dal, vem, da sem jo jaz vzela od njega in sem vprašala koliko stane.

Predsednik: Kaj se je pa govorilo na teh sestankih?

Hočevanje: Mogoče sta govorila z Nagodetom. Ti sestanki niso bili kakor seje, da bi se res nekaj obravnavalo, ampak so se metale besede sem in tja. Ko sem brala njegov govor, sem imela vtis, da je to izkušen star politik, ampak to sem rekla, zakaj pa ni nič odgovoril, tukaj bi moral točko za točko pobijati.

Predsednik: Obtožena Hočevarjeva, ali je Nagode vedel za to pošto, ki je šla preko vaše kurirske veze Petra v inozemstvo?

Hočevar: Seveda je vedel.

Predsednik: Kako, da je to vedel?

Hočevar: To sem mu jaz povedala.

Predsednik: Ste mu vse to povedali?

Hočevar: Kaj je vse šlo preko mene Nagode ni vedel. Da gre pošta preko mene je vedel, in kar je on sam meni dal, je tudi vedel, da gre po tej poti.

Predsednik: Ali niste obravnavali na sestankih te pošte, ki gre v inozemstvo?

Hočevar: Ne, nikakor ne. Samo to vem, kako je bilo s tem, kar je bilo moje, kar sem jaz pisala.

Predsednik: Saj je bil Nagode vodja te skupine. Ta je vedel, kaj se pošilja v inozemstvo.

Hočevar: Ne, ni vedel, in se tudi ni zanimal. Ni nikdar vprašal, kaj gre.

Predsednik: Pa če se ni zanimal, kako, da ste ga smatrali za nekega voditelja?

Hočevar: To pa, morda pa tudi ne. Meni se je samoumevno zdelo da mu gre to mesto, ker sama se notranje nisem čutila tako združeno s tem gibanjem in ker so bili tudi sestanki v njegovem stanovanju in ker je on ostal od prejšnje skupine, sem ga smatrala nekako za pravo avtoriteto.

Predsednik: Prvo avtoriteto?

Hočevar: Ampak ne dobessedno.

Predsednik: Obtožena Hočevarjeva, kaj pa veste o novicah, ki jih je prinašal obtoženi Sirc Ljubo od predstavnika neke tuje države. Kje pa je te vesti skupina sprejela in kako jih je smatrala?

Hočevar: Na tiste vesti se tudi konkretno ne vem spomniti kako smo reagirali.

Predsednik: Ali ste vi upoštevali vse tiste stvari, kar se je prenašalo?

Hočevar: Ne. Tako se spomnim na primer, kako smo se smejali Drčarjevi, ko je bilo govora oziroma je pisala, da se bo spremenilo stanje v osmih mesecih. Rekli smo, da vedno enako govori.

Predsednik: V kontaktu ste pa kljub temu stali.

Hočevar: Kljub temu, da toda nimam konkretne osnove da bi mogla kaj povedati.

Sodnik Pakiž: Obtožena Hočevarjeva, ali bi vi, prosim, povedali tole. Vi ste, kakor smo videli iz vaše biografije inteligentna. Zato ni verjetno, da ne bi točno zasledovali dogodkov med okupacijo.

Pakiž: Ni verjetno, da bi vi ne zasledovali dogodkov med okupacijo, kako se je Nagodetova skupina odvrnila v svojo smer, ali ste vedeli to, da je bil to Mihajlovičev kurs?

Hočevar: Ne.

Predsednik: Ali ste slišali, da je imel Nagode kakšne zveze?

Hočevar: Da, sem in tja, ampak zmerom nekako v odklonilnem smislu.

Predsednik: Ali ste vedeli, da se je razgovarjal z Novakom?

Hočevar: Ne, imenoval ga je, da pa bi imel z njim kakšne posebne stike, to nikakor nisem vedela, to sem slišala iz obtožnice. Jaz sem glede Osvobodilne fronte imela svoje pomisleke, ampak na Mihajlovičevi strani pa prav gotovo nisem bila. Da pa nisem proti Mihajloviču udrihala, je pa zato, ker sem mislila, kakor smo se vedno bali, da bo ob koncu vojne skoro gotovo prišlo do kakega nesporazuma med Sovjetsko zvezo in zapadnimi zavezniki in da ne bomo mogli pri zaveznikih nekako uspeti.

Predsednik: Ali ste vedeli, da so bili poslani razni emisarji?

Hočevar: Nikakor ne, odločno ne. Jaz nisem smatrala, da sem tukaj v nekem krogu, Stara pravda je prenehala in potem pravzaprav nisem vedela, kako delati.

Predsednik: Ima še kdo kako vprašanje?

Drugi tožilec Simčič: Vi ste točno vedeli in tudi Nagode je zapisal v svojih zapisnikih, kdo je dejansko vodil Mihajlovičev štab in kdo je stal tukaj v ozadju.

Tožilec: Vi ste točno vedeli in tudi Nagode je zapisal v svojih zapisnikih, kdo je dejanski vodja Mihajlovičevega štaba, kdo je stal v ozadju. Nagode točno pove, da je stal tu gestapovski špijon Vauhnik. Nagode in vaša celotna skupina je ugotovila, da je Vauhnik gestapovski špijon in da dela po nalogu angleške obveščevalne službe. Kljub temu ste vztrajali na teh pozicijah. Za vas je bil Vauhnik človek, glede katerega ste poslali v inozemstvo, izdajalski londonski vladi celo predlog, da postavi formalno namesto Novaka Vauhnik za komandanta.

Obtoženka: Ne vem.

Tožilec: Druga stvar. Nagode Črtomir je povedal, kakšen odnos ste imeli do konca do Mihajloviča. On je zapisal ob usmrtitvi Mihajloviča ste se sestali in debatirali o tem. Napisal je kratko: Pavla joka.

Predsednik: Ste jokali takrat?

Obtoženka: Ne, nisem, mogoče, ne vem, jokala bi za vsakim človekom, ki bi ga ustrelili. Potem je bilo še to ...

Tožilec: Druga stvar: Skozi vašo roko je šlo več poročil, ki govore o Draži Mihajloviču po osvoboditvi. Vodetova piše v inozemstvo: Draža je mrtev, ni ga več, nimamo voditelja, partizani pa imajo svojega voditelja, ki ste ga vi imenovali mednarodnega lopova.⁷⁹⁷ Ste vi prečrtali to? Ali stojite na tistih pozicijah, kakor ste stali v času okupacije? Na pozicijah narodnega izdajstva? Vi ste ta pisma pošiljali naprej?

Predsednik: Ali ste pošiljali ta pisma naprej?

Obtoženka: Seveda sem.

Tožilec: In ste vedeli za njihovo vsebino, pa ste jih kljub temu pošiljali?

Obtoženka: Nisem jih tako vestno čitala. Mene ni nihče postavil za cenzorja ali da bi imela evidenco nad vsem. Delala sem pod splošnim vtisom in s svojimi očmi te skupine nisem videla takšne, kakršna je v resnici.

Tožilec: Vi ste bili cenzor. Špiioni se ne konstituirajo, da bi imel vsak svojo funkcijo. Oni tudi ne prirejajo sestankov, marveč vzdržujejo samo stike. Vi ste bili določeni, da ste vršili zvezo.

⁷⁹⁷ Oznaka »mednarodni lopov« se pojavi v že omenjenem poročilu Angele Vode z naslovom Možnost notranje vstaje proti boljševizmu. Glej Dokazno gradivo tožilstva.

Bili ste javka, preko katere je šlo vse naprej v inozemstvo. Ali je tako?

Obtoženka: Molči.

Tožilec: Preiskava je to dokazala in v teku zaslišanja sedaj tu ste isto izpovedali.

Obtoženka: Da, res je, in to je bilo napačno.

Predsednik: Še kakšno vprašanje? Razprava se prekine in se bo nadaljevala jutri ob 7.

Razprava je bila prekinjena ob 13.05.

Drugi dan – 30. julija 1947⁷⁹⁸

Nadaljevanje razprave proti obtoženemu Nagodetu Črtomiru in soobtoženim.

Pričetek razprave ob 7.10 uri.

Zasliševanje obtoženega Hribar Zorana.

Predsednik: Razprava proti obtoženemu Nagodetu in sokrivcem se nadaljuje. Prosim privedite obtoženko Hočevarjevo in pa obtoženca Zorana Hribarja. Občinstvo pa prosim, da z medklici in sličnimi načini ne moti razprave.

Obtoženi Hribar Zoran pristopite k sodišču. Ali ste vi dobili obtožnico?

Obtoženi Hribar: Da, sem jo prejel.

Predsednik: Ali ste jo razumeli?

Hribar: Sem.

Predsednik: Ali ste jo prečitali?

Hribar: Sem prečital.

Predsednik: No obtoženi Hribar, ali priznavate krivdo v smislu obtožnice. Ali se čutite krivega?

Hribar: Da, čutim se krivega.

Predsednik: Prva točka obtožbe Vam očita članstvo pri ilegalni skupini, ki je zasledovala protidržavne cilje in imela zveze z inozemstvom. Ali je tako?

Hribar: To je bilo tako.

Predsednik: Ste delali pri tej skupini?

Hribar: Sem.

Predsednik: Ste se udeleževali sestankov?

Hribar: Precej redno sem se udeleževal. Od jeseni 1945 leta in sem se tudi povezal s članom predstavnštva inozemstva in sem torej z njim držal zveze v toliko, da sem mu tu in tam kako stvar poročal.

Predsednik: Ali ste imeli kako ilegalno povezavo z inozemstvom preko kurirske zveze?

Hribar: Preko kurirske zveze nisem imel zveze z inozemstvom, ker sem ravnokar se povezal preko kurirja Petra. Ta je bil pri meni šele maja meseca trikrat ali štirikrat, za trikrat ali dvakrat sigurno vem, da me je dobil doma, enkrat je pa prišel, pa me ni bilo, pa je prišel kasneje.

⁷⁹⁸ Sreda.

Pred.: Kdo je še vse prihajal na sestanke, ki so se vršili pri Nagodetu?

Hribar: Poleg ing. Nagodeta samega, še ing. Kavčnik, Ljubo Sirc, gospa Hočevarjeva in ...

Predsednik: Ali je hodil Pirc Metod?

Hribar: Pirc Metod je bil samo nekajkrat.

Predsednik: Kolikokrat?

Hribar: Mislim, da je bil dvakrat.

Predsednik: Kaj pa Stare?

Hribar: Stare Bogdan ni hodil na sestanke, ampak sem imel pozneje sestanek z Nagodetom in Sircem in sem ga jaz povezal na svojo zvezo, da je hodil k meni.

Predsednik: Ali so bili ti sestanki dogovorjeni?

Hribar: Ti sestanki so bili dogovorjeni.

Predsednik: Kako so se vršili?

Hribar: Jeseni leta 1945 smo se dogovorili sproti, da se dobimo ta in ta dan in da pridemo enkrat na teden skupaj, če ni bilo časa, je sestanek izostal, sicer pa smo se precej redno sestajali.

Predsednik: Kaj pa se je na teh sestankih obravnavalo? Kakšne cilje je imela Nagodetova skupina?

Hribar: Cilji te skupine so bili predvsem ustvariti neko omrežje potom katerega bi dobivala skupina svoja poročila, da bi bila informirana o stanju zunaj in poleg tega pa je imela skupina še ostale zveze tudi z inozemstvom, preko katerih bi poizkušala vplivati tudi na inozemstvo v tem smislu, da prikaže naše stanje v državi kot zelo težko, da je ljudstvo nezadovoljno, tako, da smo upali, da bi morda inozemstvo s svojim nastopom ...

Predsednik: Kakšnim nastopom?

Hribar: Recimo diplomatski pritisk.

Predsednik: Gospodarski tudi?

Hribar: Tudi gospodarski.

Predsednik: Vojaški pritisk?

Hribar: Tudi z vojaškim, čeprav takrat nismo bili merodajni, to smo morali prepustiti inozemstvu.

Predsednik: Komu bi pa to prepustili?

Hribar: V glavnem bi bila to angloameriška zadeva kako gleda na to stvar.

Predsednik: Kako pa je bilo s posameznimi člani na teh sestankih, ali so dajali kaka poročila, ko ste prišli skupaj?

Hribar: Ko smo prišli skupaj je vsak poročal iz svojega področja.

Predsednik: Kakšna področja so pa imeli?

Hribar: Na primer ing. Kavčnik je imel mnogo prilike obiskovati različne obrate in je vsled tega imel vpogled v delo v teh obratih, o razmerah in je tudi v tem smislu poročal.

Predsednik: Kakšen sektor ste vi imeli?

Hribar: Jaz sem imel v glavnem nalogo ustvariti po možnosti omrežje v domovini, torej v glavnem v Sloveniji.

Predsednik: V katerih krajih?

Hribar: Kjerkoli bi bilo mogoče. Računal sem, da bi bilo dobro dobiti zveze s Štajersko eventuelno tudi na Gorenjskem, kar pa je v glavnem prevzel Pirc Metod, sicer šele pozneje, v začetku pa sem to stvar prevzel jaz.

Predsednik: Na teh sestankih so se dajala razna poročila, ste kar skupaj obravnavali ta vprašanja?

Hribar: Da ta vprašanja smo obravnavali.

Predsednik: In kaj ste sklepali?

Obtoženi Hribar: Sklepali smo to, da se ujemajo naša poročila v toliko, da se pač nahaja v resnici nezadovoljstvo tu in tam.

Predsednik: In kaj ste sklepali, kam daste ta poročila?

Hribar: Potem smo pač sklenili, da bomo poročila dajali zastopnikom inozemstva.

Predsednik: Na kak način, potom kakšnih posebnih zvez?

Hribar: Opravil sem poročilo osebno, v glavnem pri svoji zvezi s predstavniki inozemstva, katerim sem pač ob priliki omenil, take in take razmere so pri nas.

Predsednik: Kako pa so drugi člani to delali?

Hribar: Drugi pa so tudi pisali članke in so se potem tisti članki objavljali v inozemstvu. Tako n. pr. tisto pismo Herriota.

Predsednik: Pa preko kakšne zveze je to prišlo v inozemstvo? Kako ste dostavili v inozemstvo ta poročila?

Hribar: Za Herriota tega ne vem točno, mislim pa, da je pri tej stvari sodeloval La Croix.⁷⁹⁹

Predsednik: Ampak drugače, kako je šla ta veza, je šlo po kurirju Petru kaj ven?

Hribar: Ta poročila niso šla tako, po kurirju Petru smo pošiljali pač poročila, ki so se tikala baze 101 v Avstriji.

Predsednik: In kakšna so bila ta poročila?

Hribar: Ta poročila so bila v glavnem o stanju pri nas doma, kakšne so n. pr. stvari, o nabavnih zadrugah, kako se postopa z ljudmi, ki politično niso na liniji, ki se jih preganja, zapira in take stvari.

Predsednik: Kaj pa o OZNI ste poročali?

Hribar: O OZNI, namreč tako je, točno jaz ne vem, kaj je bilo tukaj, ker nisem sam sodeloval.

Obtoženi Hribar Zoran: Ker nisem sam sodeloval, razen pri enem članku.

Predsednik: Česa se je tikal ta članek?

Obtoženi: Bil je gospodarske vsebine, v glavnem je šlo za finančno ravnotežje, to je proračunsko ravnotežje države.

Predsednik: Kaj pa poročila o Ozni?

⁷⁹⁹ Jean Auguste Yves Lacroix.

Obtoženi: Mislim, da so tudi bila.

Predsednik: Kaj pa poročila o vojski?

Obtoženi: O vojski je bilo, ne vem koliko, najbrže tudi kaka stvar vnešena.

Predsednik: Kaj, v kakšni zvezi?

Obtoženi: Glede na primer, če so se vršili kaki transporti in slično.

Predsednik: O razmestitvah edinic?

Obtoženi: O razmestitvah, to ne vem točno, ker ne vem vsebine. Ne morem se spominjati. Razmestitev, moč in oborožitev edinic ni bila dovolj znana. Za to stvar nismo imeli ljudi, ki bi o teh stvareh poročali. Zato tudi nismo bili v stanju, da bi o tem poročali. Kolikor se je pa vedelo, se je pa poročalo.

Predsednik: Torej kurirsko vezo Peter ste vi imeli?

Obtoženi: To sem prevzel meseca maja letos.

Predsednik: Kakšna veza je bila, ilegalna?

Obtoženi: To je bila ilegalna veza.

Predsednik: Ste se tega zavedali?

Obtoženi: To sem vedel, samo to je bilo, jaz nisem poznal razmer na Koroškem, kdo je tam, teh ljudi in njihovega delovanja, ves historiat mi ni bil znan. Pač pa sem mislil, da je treba to stvar spoznati, njihovo mišljenje in cilje, da vidim, če se sploh da z njimi skupno delati. Neko pismo, ki ga je prinesel kurir Peter ...

Predsednik: Kakšno pismo?

Obtoženi: To je bilo pismo Drčarja, ki je bilo naslovljeno na njega samega (kurirja Petra), v katerem daje navodila za zadržanje pri prehodu preko meje. Tudi spominja neko gospo, ki bi jo moral prepeljati.

Predsednik: Kakšno gospo, katero gospo?

Obtoženi: Lucijo Skvarčevo.

Predsednik: Koga še omenja v pismu?

Obtoženi: V pismu, in sicer Drčar ...

Predsednik: Kaj ste vi s tem pismom napravili?

Obtoženi: Jaz sem prejel dvakrat tako pismo. Prvo pismo sem pokazal tudi inž. Nagodetu. Pri tej priliki smo ga uničili.

Predsednik: Kaj je bila vsebina tega prvega pisma?

Obdolženi Hribar: Bilo je ravno navodilo glede prehoda. Drčar tam prosi, naj Peter še nadalje vrši svoj posel kot doslej in da bi ob priliki tudi pripeljal dotično gospo, katero on imenuje Cilko, oziroma da bi ji pri prehodu pomagal.

Predsednik: To je drugo pismo. Kaj pa prvo, ki ste ga uničili?

Hribar: Prvo pismo je slično. Če se prav spomnim, je bilo tudi v tem pismu v glavnem govor o vezi in da bo on že poskrbel za to, da bo nagrajen, da je bil doslej sam v težavah tam zgoraj in ni mogel skrbeti tudi materialno zanj. Sedaj pa se to boljša in je lahko brez skrbi, da bo zanj skrbel, naj samo zvesto vrši naprej svoj posel. To pa je bilo že v drugem pismu.

Navaja še neko ime Žumer ali tako približno.

Predsednik: Grum?⁸⁰⁰

Hribar: Da, Grum.

Predsednik: Dobro. Peter je dvakrat prišel k vam ali večkrat?

Hribar: Trikrat, da je z menoj govoril. Enkrat je prišel k meni ko me ni bilo doma in so ga napotili, da je prišel malo kasneje.

Predsednik: Ali je vaša žena za to vedela?

Hribar: Žena je vedela, ona je ravno rekla, da naj pride par ur kasneje. Torej, ona je vedela, da je bil to kurir in da je šlo za ilegalno organizacijo.

Predsednik: Ali ste, obtoženi Hribar, pristali na sodelovanje v ilegalni organizaciji?

Hribar: V principu sem pristal, vendar sem si pridržal možnost, da, če spoznam dotične ljudi zgoraj, njihov način dela, da diktiram svoje stališče nasproti njim.

Predsednik: Kaj pa Nagodetova skupina. Ali so oni pristali vsi na sodelovanje s to ilegalno organizacijo, ali so se strinjali?

Hribar: So se strinjali.

Predsednik: Tudi Nagode?

Hribar: Tudi on.

Predsednik: Ali je Nagode imel vodilno vlogo?

Hribar: Torej on je sicer, kakor se spominjam 2 ali 3 krat sam omenil, da ga nekateri člani tukaj, ki obiskujejo sestanke, gledajo kot nekakega vodnika. On pa se ne smatra za takega in ne misli ravno igrati take vloge. Sigurno je tudi veljal – tudi mi smo se samo tega zavedali, da je njegova energija presegala vse druge. On je vendar le bil duša pokreta. On je zbral ljudi in je tudi k meni prišel. Tako se je nehote ustvarila nekaka vodilna njegova vloga.

Predsednik: Obtoženi Hribar, ali ste prejeli neka navodila in Glas naroda?⁸⁰¹

Obtoženi: Da, to smo prejeli.

Predsednik: Od koga prejeli?

Obtoženi: Ko smo imeli sestanek pri Nagodetu, so imeli tu vso pošto. Prišel je kurir Peter in prinesel več pisem. Eno pismo je bilo naslovljeno na dahovskega tovariša Andreja Orla, potem dvoje pisem od Drčarja in pa precej voluminozen sestavek za center DOS-a.

Predsednik: Se je kaj govorilo o centru DOS-a?

Obtoženi: Se je govorilo in sicer zelo. Na drugem sestanku n. pr., ko je stvar prišla je še ing. Nagode rekel: »Sedaj smo nekaj dobili, to bo treba sedaj preštudirati, preštudirati vso pošto in svoje stališče na pram zavzeti.« Videti je bilo, da ta pošta, ki je prišla, da informira o delu na Koroškem, da se priključimo in da damo podatke kakršne žele. Torej vso tisto pošto, ki je bila tamkaj smo razdelili na posamezne dele, ki so pričeli cirkulirati ...

⁸⁰⁰ France (ali Franc) Grum.

⁸⁰¹ **Glas naroda (The People's Voice)**, časnik slovenskih Američanov, ki je v letih od 1893 do 1963 izhajal v New Yorku. Izhajati je začel kot delavski list, sčasoma pa je postal najbolj razširjen slovenski časopis v ZDA. Pomembno vlogo je odigral med drugo svetovno vojno in po njej, ko se je zavzemal za vsestransko pomoč porušeni Jugoslaviji. Dostopno na: Glas naroda – Wikipedija, prosta enciklopedija, http://sl.wikipedia.org/wiki/Glas_naroda, 4. 11. 2014.

Predsednik: In je cirkuliralo?

Hribar: To je cirkuliralo.

Predsednik: Je vsak preštudiral?

Hribar: V glavnem mislim, da je vsak preštudiral in na prihodnjem sestanku smo to pošto dobili in so vsi rekli, da vsled varnosti je najbolje, da se hrani pri meni, da to pošto zberem in hranim in to sem tudi storil. Hranil sem jo pri sebi in pozneje, ko smo govorili, da bi vendarle bilo nevarno in da je še en eksemplar te pošte, ker se ne ve, kje se nahaja, da ne bi prišlo na dan.

Predsednik: Kaj se je pa govorilo o tistem eksemplaru, ki je bil še nekje?

Hribar: O tem se je govorilo, torej vedelo se je, kakor se je poročalo iz same Koroške, da sta dva eksemplara, vendar pa za tisti eksemplar nismo mogli zaslediti kje bi bil, zato sem se bal, da bi stvar ne prišla v roke oblasti.

Predsednik: Vi ste vzeli to veliko pošto?

Hribar: To sem vzel in hranil nekaj časa doma, ko se mi je pa zdelo nevarno, sem jo uničil z vednostjo vse skupine.

Predsednik: Kakšno stališče pa je skupina zavzela z ozirom na to pošto?

Hribar: Stališče je bilo sledeče: V glavnem smo bili mnjenja, da je sicer nekaj na stvari, da skušajo na Koroškem nekaj ustvariti, neko akcijo, če se tako izrazim, ki so jo imeli v vidu, da pa način kakor ga tukaj predstavljajo v tem pismu, ne odgovarja pravi stvarnosti.

Predsednik: Za kakšen način pa ste Vi bili? Kakšen način je Nagodetova skupina imela v vidu?

Hribar: V principu se je menda strinjala s tem predlogom, kakor je to v pismu, toda s strani organizacije cele zadeve, je bila izrečena kritika, tako v političnem kakor v vojaškem pogledu. Kritiziral se je tisti načrt Ustave⁸⁰² ki je naveden in tudi vojaška akcija, ki je tamkaj predvidena, se je kritizirala v toliko, ker ni kazalo kakor tam navaja, da se strogo omeji delo te akcije na gotov teritorij. Ker če se vojaško postavlja meja, je to brez pravega smisla. Vojaške akcije so take narave, da so elastične in da gredo preko meje tudi na Hrvaško.

Predsednik: In so bili člani Nagodetove skupine v principu tudi za takšno vojaško akcijo?

Hribar: V principu da.

Predsednik: Se je kaj govorilo, kako se je to izvajalo?

Hribar: Mislili smo seveda, da stvar ni tako enostavna, kot si jo predstavljajo na Koroškem, ker če bi šlo za tako vojaško akcijo, je treba precej moči, kar pa gori nimajo niti številčno in verjetno tudi ne po svoji oborožitvi. Da pa bi taka akcija uspela samo, če bi bila podprta tudi s strani inozemstva, to se pravi, ni treba direktno, da bi se napravil nek vojni pohod, ampak, če bi bilo danes iz inozemstva jamstvo, da je možno nekaj storiti, potem bi verjetno zadoščalo tudi manjše število, ker bi se potem vsled pritiska že tudi deloma doma pričel razkroj političnega stanja.

Predsednik: Ste imeli konkretne načrte kako bi se postopalo?

Hribar: Konkretnih ne. Sklep po tej kritiki je bil ta, da način kakor ga predlagajo na Koroškem in kakor si ga oni zamišljajo ni realen.

⁸⁰² Načrt t. i. Ustave naj bi Francu Snoju prinesla Lucija Skvarča, a ga je pred aretacijo uničil. En izvod t. i. Ustave s pripombami, ki naj bi jih poslal obveščevalni Center 101 pa naj bi prejel od Ljuba Sirca. (Sodba, str. 13 in 14.)

Predsednik: Kaj ste pa skušali od teh navodil od teh načrtov realizirati?

Hribar: Od tega načrta smo mislili predvsem vzpostaviti boljše zveze, dati onim na Koroškem navodila za načrt Ustave,⁸⁰³ ki so ga oni površno in slabo sestavili in da se tudi točneje dogovorimo glede zvez in razmerja inozemstva do cele akcije in da šele na osnovi teh globljih stikov nadalje govorimo.

Predsednik: Kako pa ste hoteli ostvariti te zveze?

Hribar: Te zveze smo že imeli preko kurirja Petra, ki smo ga že imenovali in morda tudi preko drugih kurirjev, to je bila ena možnost. Druga možnost pa je bila ta, da bi se inozemstvo eventualno res zavzelo za celo stvar in da bi imeli zveze tudi preko predstavnikov inozemstva.

Predsednik: Kaj pa možnost z radiooddajno postajo bi prišla v poštev?

Hribar: Trenutno je bilo to popolnoma nemogoče in brezsmiselno ker nismo imeli niti materiala, niti strokovnjakov niti skrivališča, da bi mogli to stvar vzpostaviti. Zato smo to stvar odložili za pozneje.

Predsednik: Ste se vi že informirali za material?

Hribar: Jaz sem se že informiral. Vprašal sem tako po priliki, na hitro roko, kajti vedel sem, da če bi že hoteli nekaj napraviti, bi se moral bolj intenzivno zanimati za stvar, tako pa sem se samo zanimal, ali se material sploh dobi.

Predsednik: Kje ste to vprašali?

Hribar: Vprašal sem pri tt. Radio-montaža v Dalmatinovi ulici. Te informacije so mi dale pravzaprav negativen odgovor, da materiala trenutno ni mogoče dobiti, in smo potem na sestanku govorili o tej postaji in ugotovili, da zaenkrat ni potrebna, pač pa da jo uvedemo pozneje in se bomo še nadalje interesirali za stvar.

Predsednik: Ali se je s tem strinjala tudi ostala skupina Nagodetova?

Hribar: S tem se je strinjala, so se tudi drugi interesirali. Jaz sem to storil čisto na lastno iniciativo. Meni se zdi, da ne ve, točno, da je inž. Kavčnik sam omenil, da se je nekaj interesiralo glede strokovnjakov in da so mu pač tam rekli, da so edini strokovnjaki pri Ljubljanskem Radiu, tam pa zaenkrat ni bilo oportuno vprašati.

Predsednik: Obtoženec Hribar, ali ste Vi vedeli, da Drčar zbira na Koroškem razne emigrante?

Hribar: Da, proti koncu seveda sem to vedel. Jaz sem razmeroma precej pozno to stvar šele spoznal, zakaj gre. To sem pa vedel, da se vrši zbiranje.

Predsednik: In da je ta emigracija proti naši državi naperjena?

Hribar: To sem vedel, to sem jasno iz pisem povzel.

Predsednik: In ste kljub temu nadalje sodelovali?

Hribar: Jaz sem sodeloval, kot rečeno, le s tem pridržkom, da sem hotel spoznati, kdo je tu v ozadju, ker to ni bilo jasno, kako si oni predstavljajo organizatorno, recimo nekako nasilno, z bandami ali kako.

⁸⁰³ Verjetno mišljen »načrt ustave«, ki ga je sestavila Nagodetova skupina. Del je objavljen v poglavju Dokazno gradivo tožilstva.

Predsednik: Ali ste vi potem, ko ste ta navodila prejeli, tudi organizirali mrežo v smislu teh navodil za obveščevalno službo?

Obtoženi Hribar: Mrežo za to sicer nismo posebej organizirali ...

Predsednik: Ampak s svojimi zaupniki?

Obtoženi: Kolikor sem imel že prej svoje zaupnike, sem seveda mislil, uporabiti jih v to svrhu. To pač!

Predsednik: Ali je Nagodetova skupina kaj sklenila, da bo organizirala zaupniško mrežo?

Obtoženi: Govorili smo pač o tem, da bi se to organiziralo. To je bil namen. Kolikor se spominjam, ampak stvar še ni prišla do izvršitve, ker je bilo to že pozno letos, v letu 1947, in se je pač šele vse to ustvarjalo. Prav za prav napravljenega razen zveze, ki je obstajala, ni bilo še nič.

Predsednik: Ali ste vi po tej kurirski zvezi Peter prejeli kako šifro?

Obtoženi: Po tej zvezi se spominjam samo nekega lista, ki mi ga je dal in na katerem je bilo zapisano: »Že sonce žari vrh Triglava«. Jaz sem kurirja vprašal, če ve, kaj to pomeni. Seveda on tega ni vedel, on je bil samo za fizično zvezo. Pač pa je bil to verjetno nekak poziv, geslo, ali kaj takega, kakor je bilo tudi omenjeno v pismu, da bo priloženo.

Predsednik: V pismu je bilo tudi rečeno, da šifre pridejo.

Obtoženi: To je bilo rečeno, a jaz nobenih šifer nisem dobil.

Predsednik: Ali je Nagodetova skupina uporabljala kake šifre?

Obtoženi: Nagodetova skupina, kolikor jaz vem, kolikor sem bil jaz na sestankih, se to ni omenjalo, vem pa, da je inž. Kavčnik imel neke šifre in da so bile verjetno še od prej,⁸⁰⁴ ker so to stvar oni imeli že poprej in da so to pač imeli in poznali ter nameravali uporabiti. Jaz pa nisem nikdar videl takih šifer in jih tudi nisem dobil.

Predsednik: Ali ste Vi prejeli pismo »Dachauskemu tovarišu«?⁸⁰⁵

Obtoženi: To sem prejel.

Predsednik: Komu ste to pismo dali?

Obtoženi: To sem dobil s tisto veliko pošto. Pismo sem shranil pri sebi, dokler ga nisem uničil. Nisem ga dal nikomur naprej.

Predsednik: Kdo je vzdrževal tega kurirja?

Obtoženi: Kurirja, deloma smo zbrali denar v skupini. Kolikor jaz vem, sem enkrat nesel dvesto dinarjev od tega denarja, ki ga je potem gospa Hočevar izročila kurirju. Jaz sam se mu ob priliki, ko je prišel k meni, dal tudi dvesto dinarjev, dvakrat pa sto dinarjev, še od tistega nabranega denarja. Sicer je pa takrat rekel, da sedaj ne bo več potrebno, ker imajo dovolj, da ga oskrbujejo z vsem, kar je potrebno, na Koroškem.

Predsednik: Ali ste vi vzpostavili zvezo z nekim predstavnikom inozemske države tu v Ljubljani?

Obtoženi: To sem storil.

⁸⁰⁴ Morda mišljeno pismo z dne 27. 1. 1942, ki vsebuje podatke o šifrah, ki jih je uporabljala Stara pravda. Pismo je objavljeno v poglavju Dokazno gradivo tožilstva.

⁸⁰⁵ Mišljeno pismo Vojina (Andreja Glušiča), naslovljeno na Andreja Orla (psevdonim Angele Vode), ki je objavljeno v poglavju Dokazno gradivo tožilstva.

Predsednik: Preko koga?

Obtoženi: Sicer sem jaz prosil za posredovanje profesorja Furlana.

Predsednik: Ali ste vi to storili v imenu Nagodetove skupine? Se je ta skupina s tem strinjala?

Obtoženi Hribar: Da. Nagodetova skupina se je strinjala. Jaz sem stavil predlog na nekem sestanku, da bi bilo dobro vzpostaviti tako zvezo s čimer so se navzoči strinjali in sem storil korake v to svrhu.

Predsednik: Ali se je potem Nagodetova skupina posluževala te zveze?

Hribar: Te zveze se je posluževala v toliko, da sem dobil gotova poročila ali navodila od nekih članov v glavnem od Vode Angele in sem to eventuelno poročal naprej.

Predsednik: Dobro. Vi ste prej rekli, da ste prispevali en članek za emigracijo.

Hribar: Da, to je bilo enkrat spomladi.

Predsednik: Ali ste poslali ta članek?

Hribar: Jaz sem prepričan, da je šel obenem z ostalimi članki naprej.

Predsednik: Kdo je še prispeval članke?

Hribar: Gospa Hočevarjeva in Angela Vode je nekaj napisala.

Predsednik: Ali so bili ti sestavki po svoji vsebini naperjeni proti naši državi in proti ljudstvu?

Hribar: Proti državi – rekel bi, proti režimu, ker se navajajo tam gotovi primeri, kako se postopa pri nas v slučaju poddržavljenja.

Predsednik: In kakšne tendence ste zasledovali, ko ste taka poročila poslali?

Hribar: Hoteli smo s tem inozemstvu prikazati, da so naše razmere tukaj slabe, da je treba pomoči, da je treba spremembe in da si pač želimo spremembe z njihovo pomočjo.

Predsednik: Ali ste vi iskali zveze za to mrežo in zaupnike v Celju?

Hribar: V Celju sem nameraval iskati mrežo, pa nisem prišel do tega, da bi šel gori. Tudi nisem v Celju nikogar poznal in zato sam ne bi mnogo opravil.

Predsednik: Pa v Kamniku?

Hribar: V Kamniku sem tudi poskušal, vendar nisem dobil dotičnega, po katerem sem izpraševal, doma. Bil je to moj bivši sošolec Kenda.

Predsednik: Kaj pa v Borovnici?

Obtoženi Hribar: V Borovnici tam sem dobil člana, ki je bil pripravljen sodelovati in je res v tem oziru pridno sodeloval in je potem prihajal stalno k meni na dom.

Predsednik: Kdo je bil to?

Obtoženi: Bil je neki Turšič, imena sedaj ne vem, menda je bil Anton,⁸⁰⁶ ki je imel tudi službo v Ljubljani pa jo je potem izgubil in je doma pomagal pri očetu na polju.

---

⁸⁰⁶ **Anton Turšič** (1912–?), rojen v Borovnici, pred drugo svetovno vojno orožniški podnarednik, med italijansko okupacijo nekaj časa interniran, novembra 1943 pa je stopil v policijsko službo in bil višji policijski stražmojster pri policijskem zboru v Ljubljani, oddelek zračne zaščite v Trnovem. Po končani vojni je bil v preiskovalnem zaporu do avgusta 1945, potem pa se je vrnil k staršem v Borovnico. V Ljubljani se je srečeval z Zoranom Hribarjem. Poročal naj bi mu o dogajanju v domačem kraju – o razpoloženju ljudi, o stanju gospodarstva, o delu in premikih vojakov JA ipd. (SI AS 1931, t. e. 576, št. 10302, Zapisnik zaslišanja Antona Turšiča, nedatiran.)

Predsednik: Kaj je poročal?

Obtoženi: On je prišel in poročal o razmerah, o zadovoljstvu in nezadovoljstvu, ki je bilo, kakor je pač povedal, slabše, torej je nazadovalo ali naraščalo s časom. Poleg tega je povedal tudi o nekaterih stvareh, ki jih je videl, kakor o transportih, ki jih je videl in ki so se vozili po železnici proti Trstu – to je bilo lansko leto, ko je bilo vprašanje Trsta in cone B aktualno, da je javljal tudi n. pr. o letalih, ki so nekajkrat preletela to smer.

Predsednik: Vi ste ta poročila dajali naprej?

Obtoženi: Vseh poročil nisem dajal naprej. Namreč zdela so se mi prenezrela. To je bilo samo tako površno povedano oziroma premalo utemeljeno, da bi lahko rekel, da se je to zgodilo. Transporti so lahko pomenili samo, da so šli na neke vaje in se vrnili. Nisem vedel kako je ozadje, zato nisem poročal. Če pa je povedal vtise, da se širi nezadovoljstvo, to sem smatral kot načelno in tudi na sestankih poročal.

Predsednik: Torej ste vi zbirali negativna poročila?

Hribar: Da.

Predsednik: Torej taka poročila, ki bi bila neugodna za našo državo?

Hribar: Da.

Predsednik: In to je Nagodetova skupina spravljala naprej?

Hribar: Da.

Predsednik: Kakšne zveze je imela Nagodetova skupina z Beogradom in Zagrebom?

Hribar: Z Zagrebom in Beogradom sta imela zvezo predvsem ing. Kavčnik in pa Ljubo Sirc. Imela sta to zvezo in sicer je ing. Kavčnik večkrat potoval v Beograd, kakor je meni znano štirikrat tekom leta 1946.

Predsednik: Ali ga je Nagodetova skupina poslala?

Hribar: Torej ne morem ravno reči, da ga je skupina prav oficialno pooblastila, on je imel sam poznanstvo, zveze in pa možnost potovanja po svoji funkciji in se je zaradi tega ponudil, nakar je skupina seveda pristala, ter so bili vsi zadovoljni s tem, da je nekdo tak korak storil.

Predsednik: H komu pa je potoval?

Hribar: V Beogradu so iskali stike z Dragoljubom Jovanovićem in v Zagrebu z Jančikovićem, kot predstavniki tamkajšnje opozicije. Dalje je tudi ing. Kavčnik imel namen na enem potovanju obiskati Ameriško poslanstvo v Beogradu. Meni takrat ni bilo znano, da je odšel, šele pozneje, ko se je vrnil je poročal na sestanku in kakor je on poročal takrat, sem dobil vtis, da je bilo negativno to potovanje, da ni prišel do poslanika samega, ampak samo do nekega podrejenega.

Tožilec: Sodišče je sicer prešlo na nadaljnje točke obtožnice, pa bi jaz vendarle hotel še k prvi točki skupnega dela obtožnice postaviti par vprašanj. Prvič. Obtoženi Hribar. Kedaj ste povezali kurirja Petra na zvezo in na kakšen način?

Hribar: To je bilo tako. S pobegom Engelmana iz zaporov, je postala situacija kritična za gospo Hočevarjevo. Ona je imela do takrat to zvezo pri sebi. Ona ga je sprejemala. Potem pa, ne, še predno je bil ta pobeg, je že slutila, da je to nevarno in me je prosila, da ne bi ona več sprejemala kurirja, ampak da bi ga jaz sprejemal in to je bilo še aprila meseca.

Tožilec: To se pravi, zaradi večje konspirativnosti.

Hribar: Da.

Tožilec: Na kakšen način je prišel kurir do Vas?

Hribar: Domenili smo se z gospo Hočevar, da naj mi da znak, s tem da mi bo rekel, da je prišel po 800 kg koksa in da ga bom tako spoznal in sprejel.

Tožilec: Vi ste v svojem delu uporabljali šifre, znake, parole in tako naprej.

Hribar: Da.

Tožilec: Vi ste to napisali? Kajne? *Mu pokaže majhen listič.*

Hribar: Da, menda.

Tožilec: Saj je bilo najdeno pri vas.

Tožilec: Drugič – kakšno potrdilo ste dali kurirju Petru v pogledu prejete pošte?

Hribar: Napisal sem mu listek, ker me je prosil, naj mu potrdim prejem pošte, da se izkažem na Koroškem in sem mu na ta listek na kratko napisal datum dotičnih pisem in še par besed glede pošte Drčarja, na primer glede tistega pisma, ki ga je naslovil na Petra in ki je enostavno imelo moje ime ter sem ga opozoril, naj takih stvari ne piše.

Tožilec: Kaj ste ustno naročili kurirju Petru?

Hribar: Ustno pa sem mu predvsem naročil, da naj mi preskrbi naslov Drčarja.

Tožilec: In še nekaj glede bodoče zveze. Vi ste govorili o načinu kako boste pozneje pošiljali poročila v inozemstvo Drčarju?

Hribar: Da, rekel sem, da naj mi preskrbi Drčarjev naslov in naj mi pošto važnejše vsebine, to bi bilo riskantno, ne pošilja preko njega, zato bom skušal dobiti druge zveze, bodisi preko Trsta ali kakorkoli.

Tožilec: Na koga ste mislili, kdo bi vzdrževal to zvezo?

Hribar: Pri tem sem mislil na nekega predstavnika inozemstva.

Tožilec: Ne, v zaslišanju ste povedali še neko ime. Vi ste iskali nekoga, ki je pobegnil iz naših zaporov, da bi vzdrževal zvezo.

Tožilec: Vi ste iskali nekoga, ki je pobegnil iz zaporov?

Hribar: Da, da, to je bilo seveda važno.

Tožilec: Na koga ste mislili pri tem?

Hribar: Na Engelmana.

Tožilec: Kdo Vas je seznanil, informiral o Engelmanu?

Hribar: O Engelmanu jaz sicer poprej nisem nič vedel, ko pa je pobegnil sem prišel k Hočevarjevi in ona mi je nekoliko razburjena rekla: Pojdite hitro naprej, ta in ta je pobegnil in pri tem imenovala Engelmana.

Tožilec: Ste vprašali, kdo je to?

Hribar: Povedala je, da je sorodnik.

Tožilec: Še eno vprašanje imam. Kaj pomeni za Vas, da nekdo pobegne, da pokaže, da nasprotuje naši ureditvi države, kaj to za Vas pomeni? Ali je to priporočilo nekega človeka, da ga lahko rabite za najvažnejše posle? To ste Vi izjavili.

Hribar: Da.

Tožilec: Kaj je smatral soobtoženi Nagode kot pogoj uveljavljanja naših nacionalnih zahtev v pogledu naših meja, Trsta, Koroške itd. Kaj je smatral soobtoženi Nagode za pogoj, če hočemo to dobiti?

Hribar: Smatral je, če hočemo to ozemlje dobiti, da bi bilo potrebno, da bi bile pri nas popolnoma druge razmere.

Tožilec: Ali naj ostane ta režim?

Hribar: Ne, to bi se moralo spremeniti s tem, da se režim spremeni in v takem slučaju bi bili potem oni pripravljene dati nam ta ozemlja.

Tožilec: Da se režim spremeni. Kaj se to pravi tedaj? Nadomestiti ga z drugim. Če se hoče nadomestiti z drugim, je treba torej prvega odpraviti. Vi ste govorili, ne da se spremeni, ampak da se odstrani. Nagode je hotel torej odstranitev režima.

Hribar: Jaz sem mislil pri tem na inozemstvo.

Tožilec: Kakšen režim naj bi po vašem nastopil, da bi mi dobili Trst in Koroško?

Hribar: Da bi dobili to ozemlje, bi moral pri nas nastopiti ...

Tožilec: Kakšen režim?

Obtoženi: Režim v smislu grškega. *Smeh in protest v dvorani.*

Tožilec: Ali bi mi s tem dobili Trst in Koroško?

Obtoženi: Ja, jaz dvomim.

Tožilec: Mi bi s tem izgubili vso Jugoslavijo! Ničesar ne bi dobili, vse bi izgubili! To ste vi hoteli! – Dobro. Vi ste kritizirali zahteve, ki vam jih je stavljala glavni obveščevalni center 101. Vi ste to kritizirali. Vi ste izjavili sodišču, da ste kritizirali te zahteve, ker to so že zahteve. To, kar ste zahtevali iz inozemstva, to ste čitali.

Obtoženi: Da.

Tožilec: Ali so bile to samo še prošnje, da skušate delati? Ali niso bile to že zahteve?

Obtoženi: Ta pisma so dobivala že zelo oster ton.

Tožilec: Poveljujoč ton! Poveljevali so, ker so vedeli, da ste vi to delali, ker so vedeli, koga imajo v domovini. Zato so tudi zahtevali vedno več.

Obtoženi: Da.

Tožilec: Vi ste smatrali, da je mogoče začeti oboroženo akcijo, formiranje odredov itd. Ali ste slišali o kakem pojavu oboroženih band v Sloveniji?

Obtoženi: To se je čulo.

Tožilec: Kje se je pojavila ta oborožena banda?

Obtoženi: Deloma na Štajerskem.

Tožilec: Kako ste gledali na delovanje te bande?

Obtoženi: Torej, moram reči za svojo osebo. Jaz ne morem točno povedati, kako so si to predstavljali. Jaz za svojo osebo sem vedno bil proti takim stvarim, kajti banda, to je nekaj nerednega, nekaj razdirajočega, nekaj negativnega.

Tožilec: Ali ste vi ta pojav, nastop bande, kot jo mi imenujemo, ali ste vi to karakterizirali za bando? Kako ste to imenovali, kako ste nazivali te »vojščake«?

Obtoženi: Torej ...

Tožilec: Ste o tem govorili?

Obtoženi: Da, na sestankih.

Tožilec: Ali vam je prijalo delovanje te oborožene bande na Štajerskem, te »Matjaževe vojske«?⁸⁰⁷

Obtoženi: Kot rečeno, namreč moram tu nekoliko razlikovati moje osebno mnenje o tem od mnenja drugih članov.

Tožilec: Kaj so drugi mislili?

Obtoženi: V glavnem »Matjaževa vojska« in vse to, kar je s tem v zvezi, sem jaz smatral, če je pod pravim vodstvom, da je to pravilno, da se v redu vrši.

Tožilec: To zadostuje. – Še druga stvar: Vi ste imeli zveze v inozemstvu, na koga?

Obtoženi: Na Drčarja.

Tožilec: Kdo je to Drčar?

Obtoženi: Jaz ga nisem poznal.

Tožilec Avbelj: Kakšne funkcije ima Drčar?

Obtoženi Hribar: On vzdržuje zveze ...

Tožilec: Vodi obveščevalno službo?

Hribar: Vodi obveščevalno službo na centru 101.

Tožilec: S kom pa je bil Drčar še povezan? Komu služi ta obveščevalni center? Ali poznate ime Glušič?

Hribar: Zdaj ga poznam. Jaz teh stvari nisem vedel do svoje aretacije, pač pa sedaj vem, da je bil povezan Drčar z Glušičem in z njegovimi sodelavci.

Tožilec: Samo on povezan? Vi ste bili direktno povezani z Glušičem.

Hribar: Na ta način da.

Tožilec: Ne, vi ste dobili direktno njegovo pismo.

Hribar: Na dachauvskega tovariša?⁸⁰⁸ Da, to sem prečital.

Tožilec: S kom pa je bil povezan Glušič v inozemstvu?

Hribar: Točno mi ni znano, ampak očitno je bilo, da je povezan tudi z agenti tujih sil.

Tožilec: Bomo prečitali samo nekaj dokumentov, oziroma odlomke iz razpravnega zapisnika o procesu proti oboroženi bandi na Štajerskem, ki se je vršil pred kratkim v Ljubljani, da vidimo povezavo bande, vašega obveščevalnega centra DOZ⁸⁰⁹-a in od teh na tuje ljudi v inozemstvu in od teh tujih ljudi na tuje obveščevalne službe.

Pomočnik tožilca Žalik čita odlomke tega zapisnika.

⁸⁰⁷ Naziv **Matjaževa vojska** ali **Matjaževo gibanje** se v literaturi in v dokumentih Udbe uporablja za ilegalne skupine, ki so se na različne načine borile proti komunističnemu režimu. Več o tem v uvodni študiji v poglavju o jugoslovanski emigraciji v Avstriji.

⁸⁰⁸ Mišljeno pismo Andreja Glušiča (psevdonom Vojin), naslovljeno na Andreja Orla (psevdonom Angele Vode), objavljeno v poglavju Dokazno gradivo tožilstva pod naslovom Pismo Dachavskemu tovarišu Andreju Orlu.

⁸⁰⁹ Verjetno DOS – Državna obveščevalna služba.

Obtoženi Hribar, vi ste izjavili, da ste na lastno iniciativo hoteli sestaviti radijski aparat za zvezo z inozemstvom. Na lastno iniciativo?

Hribar: Namreč tako je bilo: Ker je bilo govora v tej pošti s Koroškega o tem, da se vzpostavi taka zveza in mi te stvari še nismo imeli, sem si pač mislil, da bom storil kar je možno, se informiral in pomagal pri sestavi te stanice, če bi prišla v poštev.

Tožilec: S kom v dogovoru ste šli iskat radio material? S kom v dogovoru vaše skupine?

Obtoženi Hribar: Dogovoril se sicer nisem. Jaz sem samo izjavil, da se bom pač informiral o tem in ker so bili sporazumni ...

Tožilec: Vsi člani sporazumni?

Obtoženi: Seveda.

Tožilec: Torej, na lastno iniciativo in v sporazumu z ostalimi člani ste z namenom da vzpostavite radijsko zvezo šli iskat radijski materijal. Ali je bilo tako?

Obtoženi: Jaz sem se le ponudil. To je lastna iniciativa.

Tožilec: To je druga stvar. – Vi poznate soobtoženega Kumelja?

Obtoženi: Poznam.

Tožilec: Kdo pa je to Andrej Orel?

Obtoženi: Namreč to mi ni bilo znano oziroma jasno do aretacije. Pozneje sem bil informiran v tem smislu, da se nanaša to na Angelo Vode. Še pozneje pa se mi je reklo, da je to Kumelj.

Tožilec: Najprej Vode in nato Kumelj. – Imam še samo nekaj vprašanj na soobtoženo Hočevarjevo. Ponovil bom samo vprašanje, kdo je to Andrej Orel?

Obtožena Hočevarjeva: Vodetova je sama izjavila, da je to ona.

Tožilec: Ali je to označba za Vodetovo?

Obtožena Hočevarjeva: Do takrat nisem poznala ...

Tožilec: Je to ilegalno ime za Vodetovo?

Hočevarjeva: Od takrat naprej pa sem vedela in po mojem mnenju ...

Tožilec: To vam je ona povedala. Vam je še kaj povedala o tem?

Hočevarjeva: Ne več, pa tudi nisem vprašala, ker sem bila pod vtisom, da je to njen psevdonim.

Tožilec: Kdo pa je delal s soobtoženo Vodetovo?

Hočevarjeva: Jaz sem imela vtis, da ima ona samo zveze s Hribarjem.

Tožilec: Pa s Kumlom?

Hočevarjeva: Ona se je s Kumlom že prej poznala, ampak ne vem, da bi imel on v tem smislu kake posebne zveze s to skupino.

Tožilec: Zadostuje.

Predsednik: Ima še obramba kako pripombo?

Pomočnik tožilca: Obtoženi Hribar Zoran. Vi ste prejeli veliko pošiljko in ste to pošiljko tudi hranili. Kdo je pa podpisan na pošiljki, ki je poslana iz centra 101?

Hribar: Na teh dveh pismih mislim, da je podpisan Matjan⁸¹⁰ enkrat.

Pomočnik tožilca: Preje ste rekli Komše.⁸¹¹

Hribar: To je bilo na zvezku naslovljenem centru DOS-a.

Pomočnik tožilca: Kdo pa je Komše?

Hribar: Zvedel sem, da je to nek sodelavec Glušiča.

Pomočnik tožilca: Ali ni to ilegalno ime?

Hribar: To mi ni poznano.

Pomočnik tožilca: Ali niste govorili o tej veliki pošiljki z obtoženo Hočevarjevo?

Hribar: Tudi ona je vedela za to.

Pomočnik tožilca: Torej je tudi ona vedela za Komšeta?

Hribar: Če ga je poznala ne vem. Za Komšeta je vedela.

Pomočnik tožilca: Kaj sta vidva s Hočevarjevo govorila o načinu odstranitve režima v FLRJ? Kako bi se to dalo izvesti? Enkrat sta bila za ilegalno pot. Enkrat pa za legalno pot.

Hribar: Legalen način, seveda to bi se dalo izvesti potom volitev. Ta način pa se ni zdel izvedljiv, ker kakor smo videli, so čimdalje večje težave bile in smo videli, da ne gre na legalen način in da bi se moralo iti na illegalen.

Pomočnik tožilca: Ker je to uspešnejše?

Hribar: Uspešnejše, eventualno bi vodilo do kakega rezultata, med tem ko ...

Hribar: In kaj je rekla soobtoženka Hočevarjeva o tej ilegalni poti za odstranitev režima?

Hribar: Ona se je strinjala.

Žalik: Ne samo strinjala, ampak kaj je rekla o žrtvah?

Hribar: Molči.

Žalik: Vi ste izjavili na zaslišanju 24. maja sledeče: konkretno sem se razgovarjal s Hočevarjevo katera pot bi bila boljša za dosego izboljšanja razmer. V začetku sem vztrajal, da bi bila legalna pot boljša, pozneje pa sem se preorientiral v tem smislu, da bi bila ilegalna pot uspešnejša. To ilegalno pot sem si predstavljal tako, da navežemo stike z inozemstvom. Hočevarjeva mi je na tem razgovoru dejala, da se ji zdi ta pot zelo nevarna, da pa misli, da je pri taki stvari tudi riziko umesten, človeške žrtve pa je treba vzeti nase, kadar gre za take stvari, ste tako rekli, je bilo tako?

Hribar: Jaz se ne spominjam točno.

Predsednik: Je govorila tako. Ali je bilo to v smislu vašega dela?

Hribar: V smislu je bilo, ampak točno se ne spominjam kako in kdaj je potekal ta razgovor.

Predsednik: Ali ima obramba kako vprašanje v tej zvezi?

Zagovornik: Izpovedali ste da ste naprosili dr. Furlana, da bi vas predstavil angleškemu konzulu. Ali ste to storili v svojem imenu ali v imenu skupine?

Hribar: To sem storil v svojem imenu. Vendar je za to vedelo več ljudi.

⁸¹⁰ Verjetno je mišljen podpis Mateja, ki se v dokaznem gradivu pogosto pojavlja. Po mnenju Pavle Hočevar je bil to psevdonom žene Ivana Drčarja oziroma osebe, za katero je Hočevarjeva menila, da je njegova žena.

⁸¹¹ Mišljen Tomše (psevdonom Andreja Glušiča). Enaka napaka v zapisu se pojavlja tudi v nadaljevanju besedila.

Predsednik: Ali niste nesli s seboj neko pismo?

Hribar: Da.

Zagovornik: Pa je bilo to pismo namenjeno angleškemu konzulu?⁸¹²

Hribar: Da.

Predsednik: O teh vprašanjih bomo pozneje govorili.

Zagovornik: Še eno vprašanje bi stavil. Soobtoženi Zupan je povedal, da ko ste prišli od konzula, da se je konzul izjavil, da je situacija v Jugoslaviji nesprejemljiva.

Predsednik: Tudi o teh vprašanjih bomo pozneje govorili.

Dr. Grosman: Prosim, da bi obtoženi Hribar razložil, kakšna je bila njegova prvotna misel, ko se je začel baviti s to stvarjo. Kaj ste hoteli prav za prav ustvariti? Kaj ste Vi hoteli prav-zaprav ustvariti?

Hribar: Meni je bilo predvsem na tem, da bi se zboljšal položaj slovenskega ljudstva, recimo. *Smeh v dvorani.* Dokazov za to nisem imel, ampak res je bil velik del naroda nezadovoljen in da je torej treba vsled tega podvzeti in storiti kaj.

Predsednik: In ste se nato zvezali z emigracijo?

Hribar: V začetku seveda to stvar nisem tako smatral.

Dr. Grosman: Vi ste prvotno hoteli delati legalno.

Hribar: Da, od početka.

Predsednik: Ali ste Vi poslali kake podatke o vojski?

Hribar: Kakih podatkov jaz nisem pošiljal, ker nisem imel takih navodil. Edino enkrat sem, pa to je v zvezi z vprašanjem, o katerem ste rekli, da ga bomo pozneje obravnavali.

Dr. Grosman: Ali ste Vi po vašem prepričanju podajali neresnične podatke?

Hribar: Ne.

Predsednik: Ali ste se Vi zavedali, da so to ilegalne zveze z inozemstvom?

Hribar: Vedel sem.

Predsednik: Ali smatrate, da je to vohunska pot, če pošiljate poročila v inozemstvo?

Hribar: To vsekakor.

Predsednik: Se zavedate v tem smislu svoje krivde?

Hribar: V tem smislu se zavedam.

Tožilec: Od kedaj ste pošiljali poročila v inozemstvo?

Hribar: Pošiljal sem jih ustmeno od l. 1945, meseca decembra se je pričela ta stvar.

Tožilec: To se pravi, kmalu po osvoboditvi. Pravkar ste rekli, da so to vohunska poročila, če zbirate podatke, resnične podatke o nacionalnosti, o tem, kar se pri nas dogaja, o tem, kar je pri nas državna tajnost, dajali ste poročila špijonskemu centru, torej vohunska poročila.

Tožilec: Ali je bila to legalna opozicija?

Obtoženi Hribar: Ne, to ne.

---

⁸¹² Leonard Arthur Scopes.

Tožilec: Vi od vsega začetka niste ustvarjali legalne opozicije, marveč ste od vsega začetka vršili špijonsko delovanje.

Obtoženi: Da, to priznam.

Predsednik: Obtoženi Hribar, v drugi točki ste obtoženi, da ste organizirali mrežo v Sloveniji in Jugoslaviji in se povezovali. Ali je bilo tako?

Obtoženi: Da, to je bilo.

Predsednik: Ali ste vi napravili neko karto krajev, mest in okrajev?

Obtoženi: Takšno karto sem dobil od inž. Nagodeta.

Predsednik: On vam je dal to?

Obtoženi: On mi je dal karto, na kateri so bili označeni kraji, okraji itd.

Predsednik: V kakšno svrho ste to dobili od Nagodeta?

Obtoženi: Namen je bil ta, da se v takšnem primeru, namreč obveščevalno omrežje, primerno organizira in postavijo zaupniki v dotičnih krajih, da bi se tako mreža sistematično razpletla.

Predsednik: In vi ste začeli organizirati to mrežo?

Obtoženi: Takrat sicer še ne, imel pa sem to stvar v vidu.

Predsednik: Kaj ste potem s to karto napravili?

Obtoženi: Jaz sem si jo spravil za slučaj, da bi jo potreboval.

Predsednik: Ali je bil to sklep Nagodetove skupine? Ali ste to sklenili pri Nagodetu?

Obtoženi: Da, on je to vedel. Ko mi je dal to karto, ostali člani niso bili navzoči. Spominjam se pa, da je bilo o tem govora na sestankih skupine in je vsa skupina sigurno vedela, da se jaz pečam s tem.

Predsednik: Ali je bilo na sestanku skupine tudi sklenjeno, da se raztegne ta mreža na Beograd in Zagreb?

Obtoženi: Rečeno je sicer bilo, kolikor se spominjam, da se mreža sama prav podrobno izdela, da pa tega ne bi jaz prevzel, marveč da bi to stvar tudi nadalje organizirali po ljudeh, ki so tam.

Predsednik: Po katerih ljudeh?

Obtoženi: Razumel sem tako, da bi potom zvez, ki so jih imeli v Zagrebu in Beogradu, dotični ljudje, ki so tam, s svoje strani to stvar uredili.

Predsednik: Katere zveze so bile v Beogradu in Zagrebu?

Obtoženi: Kot rečeno, v Beogradu sta bila Dragoljub Jovanović in Milan Grol, v Zagrebu pa Jančiković.

Predsednik: Ali je skupina nameravala vključiti te ljudi v to mrežo, ali jih je vključila?

Obtoženi: Sigurno je želela, da se vključijo ... bilo je tudi govora o tem, kolikor jaz vem.

Predsednik: Kaj se je govorilo?

Obtoženi: Odposlanci naše skupine, ki so šli v Zagreb in Beograd, so govorili z njimi. Ne vem, če so govorili ravno o tej mreži, toda v principu so najbrže tudi o tem razgovarjali, ker so bili tam informirani, kaj tu delamo.

Predsednik: Ali je bila še kakšna pošta iz Beograda v Ljubljano? In kako? Ali je bila kurirska pošta ali kakšna druga pošta?

Hribar: Ne. kolikor vem, je bila zveza ležeča samo na teh ljudeh, torej naših članih, ki so šli osebno dol in so osebno prenašali.

Predsednik: Kateri so bili to?

Hribar: Ing. Kavčnik in Sirc Ljubo.

Predsednik: Ima še kdo kakšno vprašanje v tej zvezi. Nihče. Kdo je organiziral to mrežo v Mariboru in na Dolenjskem?

Hribar: Za Dolenjsko je, kolikor je meni znanega, bilo v Ribnici nekaj načetega in sicer po, ne vem – eden izmed članov skupine je imel tam znance in jaz sam sem imel v vidu in sem hotel sodelovati pa še nisem prišel do tega, da bi obiskal tiste ljudi, ki sem jih smatral za primerne. Tudi za Maribor in Celje sem hotel to vpeljati.

Predsednik: In na koga ste se hoteli obrniti v Mariboru?

Hribar: Edini znanec, ki ga imam tam, je odvetnik Igor Rozina⁸¹³ in tega bi eventuelno obiskal, če bi šel tja.

Predsednik: Ali ste prejeli poročila s terena od teh zaupnikov?

Hribar: V Ljubljano so prihajala poročila. Tako je Stare Bogdan poročal, Breskvar.⁸¹⁴

Predsednik: Ali smatrate to za vohunsko udejstvovanje, tako ilegalno zbiranje podatkov z namenom, da jih dajete naprej?

Hribar: Vsekakor, to je že vohunsko delovanje.

Predsednik: Ali se čutite krivega v tej točki?

Hribar: Da.

Predsednik: Ima še kdo kakšno vprašanje k 2. točki. Nihče. Pod 3. točko ste obtoženi v sklopu te ilegalne skupine, da ste pomagali pri spravljanju ljudi čez mejo. To ste v zvezi z Engelmanom poskusili storiti. Ste imeli namen, da mu pomagate?

Hribar: Da, tukaj sem imel očitno namen iz dveh ozirov. Prvič se mi je zdelo, da je dolžnost članov, pomagati v takih slučajih, ko bi kdo hotel preko meje in drugič se mi je zdelo, da je to primerna prilika, da bi dobil nekoga za boljšo povezavo s Koroško. Kajti Engelmana sicer nisem poznal, toda po njegovem popisu sem ga smatral za tako inteligentno razvitega, da bi po njem dobil lahko res pravilna poročila od zgoraj.

Predsednik: Ali je članstvo Nagodetove skupine tudi v drugih primerih spravilo ljudi ilegalno čez mejo. Se spominjate na kak primer, ko se je v tej zvezi obravnavalo na sestankih?

Obtoženi Hribar: Na sestanku se ne spominjam, da bi se govorilo o drugih ljudeh, razen sami so omenili – člani namreč – da bi bilo dobro za vsak slučaj imeti možnost iti preko meje.

⁸¹³ Morda **Igor Rosina** (1900–1969), odvetnik, politik in pravni publicist, rojen v Ljutomeru, študiral pravo v Pragi in Ljubljani, kjer je 1925 doktoriral. Od 1929 do 1942 je bil odvetnik v Mariboru in Metliki, med drugo svetovno vojno je bil v italijanskih zaporih, jeseni 1943 pa se je pridružil partizanom. Po vojni je do maja 1947 še deloval kot odvetnik, potem mu je bilo do 1960 opravljanje tega poklica prepovedano, češ da ne razume vloge odvetništva v novem družbenem sistemu. (EŠ 10, str. 289.)

⁸¹⁴ Morda **gostilničar Breskvar iz Trnovega**, ki se omenja v nadaljevanju besedila. V dokumentu Pravi pomen psevdonimov iz Nagodetovega dnevnika lahko preberemo: geom. Breskvar – **Breskvar Leon**. Vprašanje je, če sta oba Beskvarja ista oseba. (SI AS 1931, t. e. 586, št. 3639.)

Predsednik: Da. Kaj se je v tej zvezi govorilo?

Obtoženi: Torej takrat so govorili v tem smislu, da bi se lahko situacija pri nas, recimo nekoč zaostрила v tem smislu, da bi nastopila vojna in potem bi se znašli morda mi sami tukaj na strani, na jugoslovanski strani proti anglosasom in da bi bilo bolje se izogniti takemu položaju s tem, da se poprej pobejne.

Predsednik: Ali vam je Hočevarjeva kaj pripovedovala kdo je Engelman?

Obtoženi: Povedala je, da je sorodnik Verčona⁸¹⁵ in da je bil v angleški službi v coni A ali v Trstu, ne vem točno več.

Predsednik: Ali ni povedala, da je bil agent neke tuje države?

Obtoženi: Jaz sem smatral, če je v angleški službi, da je bržkone agent, dasiravno seveda nisem smatral, da je to nujno. Rekla pa ni izrazito, da je bil.

Predsednik: Kaj je Nagodetova skupina predvidevala za slučaj, če bi enemu ali drugemu članu njegove skupine pretela aretacija, ali je imela kaj predvidenega za ta slučaj?

Obtoženi: Za ta slučaj torej so se hoteli posamezni člani zavarovati oz. imeti priliko, da poprej pobejnejo.

Predsednik: Kaj so v tej zvezi imeli dogovorjenega?

Obtoženi: Jaz nisem bil navzoč na nekem sestanku, za katerega sem pozneje zvedel, ko so o tej stvari govorili za pobeg, takrat preko Gorenjske. Torej sem naknadno slišal o tem, da so nameravali tak prehod, da si ogledajo na terenu take možnosti. In res je šel n. pr. Sirc v Planico.

Predsednik: In je šel kdo v ta namen pregledati teren?

Hribar: Ja, Sirc je šel v ta namen v Planico.

Predsednik: Je še kdo drug šel?

Hribar: Jaz to ne vem.

Predsednik: Ima še kdo kakšno vprašanje k tretji točki obtožbe? Točka štiri obtožbe Vas obtožuje, da je Nagodetova skupina delovala na zunanjo intervencijo in sicer na oboroženo intervencijo, na gospodarsko vojno, in na vmešavanje tujih sil v naše notranje zadeve. Ali se čutite krivega v tem smislu?

Hribar: V tem smislu se čutim krivega, ker sem vedel za to.

Predsednik: Na kakšen način pa je Nagodetova skupina skušala te cilje doseči?

Hribar: S primernimi poročili.

Predsednik: Je v te svrhe poročala komu?

Hribar: Tukaj je več stvari, n. pr. ...

Predsednik: To je na oboroženo akcijo?

Hribar: To je predvsem bilo v zvezi s Koroško.

Predsednik: S Koroško? Tam bi se pripravila oborožena akcija?

Hribar: Da.

---

⁸¹⁵ Pravilno: Vrčona (mišljen dr. Branko Vrčon).

Predsednik: Kaj pa gospodarska vojna?

Hribar: Gospodarska vojna. V tem smislu smo poročali predvsem o tem, da bi se n. pr. poslabšalo stanje v državi z ustavitvijo pošiljk UNRE.⁸¹⁶

Predsednik: Kakšno stališče je Nagodetova skupina v tej zvezi zavzela?

Hribar: Ja, se je strinjala s tem načinom.

Predsednik: Da se ustavijo pošiljke?

Hribar: Da, da se ustavijo pošiljke.

Predsednik: Kaj je pričakovala s tem načinom?

Hribar: Pričakovalo se je, da se bo na ta način položaj poostril, da se bo izvršil večji pritisk na režim in s tem izboljšalo naše delo.

Predsednik: Ali je Nagodetova skupina zavzemala stališče, da mora priti do notranjih sprememb v naši državi?

Hribar: To stališče je vsekakor zavzemala.

Predsednik: In na kakšen način, ali z mirnim potom, ali s silo?

Hribar: Kakorkoli bi pač šlo. Miren pot je lepši in idealnejši, ampak če ne gre tudi s kakšnim diplomatskim pritiskom in eventuelno z drugimi akcijami.

Predsednik: Inozemskimi?

Hribar: Inozemskimi da.

Predsednik: Ali je Nagodetova skupina iskala pomoči od zunaj?

Hribar: To vsekakor preko svojih zvez s predstavniki tujih držav.

Predsednik: Ali je Nagodetova skupina želela, da se tuje države vmešajo v naše notranje razmere?

Hribar: To vsekakor.

Predsednik: In zakaj?

Hribar: Radi tega, da bi se s tem spremenil režim.

Predsednik: Ali je Nagodetova skupina predlagala, da ukinejo Unrine dobave?

Hribar: Ne spominjam se, da bi to predlagala ravno skupina. Ko smo pri poročilih govorili o tem, so se posamezni člani s tem strinjali in ko je faktično prišlo do ustavitve, so vsi to dajanje pozdravili.

Predsednik: Ima še kdo kako vprašanje v tej zvezi?

Tožilec: Obtoženi Hribar vi ste imeli zveze s člani tujih predstavništev, tujih držav v Ljubljani?

Hribar: Da.

Tožilec: Te zveze ste vzdrževali iz dveh razlogov, prvič za pošiljanje špijonskih poročil in drugič za pošiljanje take vrste poročil, ki merijo na to, da naj bi se vmešale tuje države v naše notranje zadeve. Nas zanima kako ste prišli v stik s članom predstavništva tuje države?

Hribar: To sem že omenil. Prosil sem za to posredovanje prof. Furlana.

Tožilec: Kaj ste vi Furlanu izjavili takrat, ko ste ga prosili da Vas poveže s konzulom?

⁸¹⁶ Pravilno: UNRRA.

Hribar: Prosil sem ga in mu rekel, da želim vzpostaviti stik in ga prosil, če bi bil tako prija-
zen, da bi me tam aviziral, kdo da sem, tako da se potem lahko javim.

Tožilec: Ali je Furlan⁸¹⁷ vedel v kakšne svrhe želite sestanek?

Hribar: V glavnem je vedel.

Tožilec: Kako ste mu to povedali?

Hribar: Rekel sem, da želim najti tudi zveze z inozemstvom.

Tožilec: Tudi zvezo z inozemstvom, poleg katerih drugih zvez?

Hribar: Poleg dela doma, tudi zveze z inozemstvom, ker sem smatral, da bi s to pomočjo
lažje delali.

Tožilec: V kakšni smeri da bi lažje delali s pomočjo inozemstva?

Hribar: Mislim, da je Furlan to vsekakor vedel.

Tožilec: Iz česa sklepate, da je on to vedel?

Hribar: Sklepam iz tega, ker 1) sem videl, da ima sam že to zvezo, 2) pri tem ne gre za zveze.

Tožilec: Iz česa sklepate, da je Furlan moral vedeti, kakšne namene imate Vi s to zvezo?

Hribar: Sklepam to iz njegovega zadržanja.

Tožilec: Napram komu?

Hribar: Napram našim ustanovam tukaj. Od početka, ko sem ga spoznal, je bil kakor se
mi zdi, na liniji, medtem ko sem pozneje opazil, da je iz te ravni že nekoliko zdrknil in da
je nerazpoložen.

Tožilec: Kam pa je zdrknil?

Hribar: V sovraštvo, mogoče takrat še ni bil tak, ampak je postal polagoma tak.

Tožilec: Vi torej sklepate, da je moral vedeti za Vaše namene?

Hribar: Jaz sklepam vsekakor.

Tožilec: Vam je Furlan dal kako izjavo takrat, ko je sprejel pismo, namenjeno konzulu?
Povejte, kako se je izjavil?

Obtoženi Hribar: Ne spominjam se, da bi bil dal takrat kako posebno izjavo, razen, da je
rekel, da bo to storil in to izročil. In potem, ko je pogledal pismo in je videl, da je podpisano,
je še podpis odstranil.

Tožilec: Ali je on prečital pismo?

Obtoženi: Vpričo mene ga ni, a pismo je bilo odprto in vsekakor sem mnenja, da je poznal
vsebino.

Tožilec: Vi trdite, da soobtoženi Furlan pisma ni prečital pred vami?

Obtoženi: Vpričo mene ne. Pogledal ga je na hitro, a ga ni prečital. Jaz sem potem naglo
odšel. Pismo je bilo odprto in se mi zdi neverjetno, da bi se Furlan ne seznanil z njegovo
vsebino.

Tožilec: Vi ste pri zaslišanju izpovedali, da je Furlan vpričo vas, če ne vsega prečital, da ste
videli, da je pismo preletel.

⁸¹⁷ Beseda »Furlan« je bila naknadno ročno dopisana.

Obtoženi: Da.

Tožilec: On je pismo odprl, ga preletel z očmi, na hitro prebral, odstrigel nato podpis, zakaj?

Obtoženi: To pa zaradi varnosti, tako vsaj sem jaz razumel.

Tožilec: Ali je on kaj izjavil, ko je podpis odrezal?

Obtoženi: Ne, nič ni rekel.

Tožilec: S čim je odrezal?

Obtoženi: Vzel je škarje.

Tožilec: In kaj je rekel pri tem?

Obtoženi: Tole bomo pa tako napravili.

Tožilec: Ali je angleški konzul vedel, kdo pošilja to pismo?

Obtoženi: Vedel, vedel!

Tožilec: Kdo mu je povedal?

Obtoženi: Ni mu mogel drugi povedati kakor on (Furlan). Mene bi sicer ne poznal, ko sem prišel.

Tožilec: Furlan vas je predstavil in povezal z angleškim konzulom. Kakšno je bilo to vaše pismo?

Obtoženi: Sestavljeno je bilo, kako bi rekel, v dveh delih. Najprvo splošni uvod, v katerem prosim za sprejem in razgovor s konzulom.

Tožilec: Ali je bilo to daljše ali krajše?

Obtoženi: Tisti del je bil krajši.

Tožilec: Mislim celotno pismo, ali je bilo daljše ali krajše?

Obtoženi: Približno ena stran navadnega formata.

Tožilec: Ali je to koncept tistega pisma. Mu pokaže šop papirja. Ali je bilo pisano v slovenščini ali nemščini? Katero pismo je bilo odposlano?

Obtoženi: Tisto v nemščini.⁸¹⁸

Tožilec: Povejte čisto kratko vsebino, glavne točke tega pisma angleškemu konzulu.

Obtoženi Hribar: Torej prosil sem ga, da želim v imenu skupine, ki si je nadela nalogo ...

Tožilec Avbelj: Točno pravite »In Namen einer Gruppe, v imenu skupine«, ki predstavlja koliko ljudi?

Hribar: Nisem navedel.

Tožilec: Vi ste navedli »Mindestens 80, najmanj 80 ljudi«.

Hribar: Kateri je namen, to mislim.

Tožilec: Gremo naprej. Vi ste obvestili angleškega konzula o obstoju skupine in obstoju gotovega dela, gotovih teženj. Kaj ste še naprej pisali v tem pismu, o čem še seznanjate angleškega konzula v svojem pismu?

Hribar: Po tistem uvodnem delu navajam še nekatere podatke o stanju pri nas, oziroma o stvarih, ki se godijo bodisi pri nacionalizaciji podjetij, pri naši vzgoji in razmerju do cerkve, pri ...

---

⁸¹⁸ V poglavju Dokazno gradivo tožilstva je objavljena slovenska verzija pisma.

Tožilec: Vse to ste sporočili, o nacionalizaciji ...

Hribar: O aretaciji soobtoženega Lajovica, nekega Borštnika, te stvari. O vzgoji. Potem, kaj je še bilo?

Tožilec: Boj proti sodelavcem okupatorja. Kaj še?

Hribar: Mislim, da v pismu ni bilo ...

Tožilec: O ločitvi cerkve od države, o nacionalizaciji.

Hribar: Da, o tem.

Tožilec: O manjšinah?

Hribar: Da, o manjšinah.

Tožilec: O volitvah.

Hribar: Tudi o volitvah.

Tožilec: Od kod ste črpali te podatke?

Hribar: Te podatke sem dobil od Angele Vodetove.

Tožilec: Ponavljam še enkrat vprašanje. Obtoženi Hribar, ali je soobtoženi Furlan prebral pismo? Je začel brati pismo, je odprl pismo pred vami?

Hribar: Saj je bilo odprto.

Tožilec: Ga je vzel v roke?

Hribar: Vzel ga je v roke, takole na hitro pogledal. Nisem imel vtisa, da je mogel pregledati v tem kratkem hipu ker je to trajalo čisto kratek čas.

Tožilec: Koliko časa je trajalo?

Obtoženi Hribar: Kako minuto.

Tožilec: Mi smo v eni minuti prešli vso vsebino tega dopisa v glavnih točkah, ki so vse podčrtane, prvič, drugič, tretjič, četrtič itd. Kako vi ocenjujete to pismo, kakšna je vsebina tega pisma?

Obtoženi: Vsebina je nedopustna v smislu obstoječih zakonov.

Tožilec: Mi ugotavljamo, da je špijonska. Kako vi gledate, ali je to ali ni špijonsko poročilo?

Obtoženi: Jaz imam nekaj drugega za špijonsko. Pod pojmom špijonaže si predstavljam to, če se poroča, kaki drugi sovražno razpoloženi državi v vojaških, gospodarskih in industrijskih razmerah, ki so za vojno važne. To je v glavnem špijonaža.

Tožilec: To je vojna špijonaža.

Obtoženi: Torej se to imenuje splošna špijonaža.

Tožilec: Ali poznate naše zakone? Zakoni točno govore o vohunstvu in katere stvari so tajne, državne tajne, javne tajne, o katerih stvareh se ne obravnava. Poznate te predpise?

Obtoženi: Točno jih ne poznam.

Tožilec: Ste morda čitali vse predpise?

Obtoženi: Sem čital.

Tožilec: To se na naših masovnih sestankih točno prikazuje našim množicam in moramo predvidevati, da morate vi kot tak poznati te predpise. To je predpis, ki ga je treba poznati.

Kdor ga ne pozna, je njegova krivda, če ga ne pozna. Tam je točno ugotovljeno kaj je špijonaža, kaj je to izdaja in tako naprej.

Tožilec: Kaj ste poročali na tem obisku v soprisotnosti obtoženega Furlana? Vi ste prišli z namenom, da poročate. Niste imeli nobenega zadržka, ker je bil prisoten samo Furlan. Kaj ste poročali?

Hribar: Namreč ta razgovor, ki so ga imeli, me je nekako opomnil na to, da sem v nadlego, ker se jaz nisem mogel udeležiti debate in sem se tudi kmalu poslovil tako, da do kakega večjega razgovora pravzaprav ni prišlo. Jaz sem samo potem, ko sem pozdravil konzula rekel še, da nameravam še priti, ker bi se rad dogovoril radi neke knjige, ki jo je naročil, odnosno sploh zaradi knjig.

Tožilec: Samo to ste izjavili?

Hribar: Kolikor se spominjam, samo to takrat.

Tožilec: Niste govorili, da pridete še poročat.

Hribar: To sem rekel, da bom še prišel.

Tožilec: Po kaj da boste še prišel? Ali ste povedali svoj namen zakaj ste prišli h konzulu na obisk? Ste Furlanu povedali to?

Hribar: Ne njemu nisem takrat nič omenil.

Tožilec: Ali je že vedel zakaj pridete?

Hribar: Tudi ne, to je bilo slučajno, da sem prišel tja.

Tožilec: Vi trdite, da soobtoženi Furlan ni vedel, zakaj prihajate h konzulu.

Hribar: Seveda je vedel.

Tožilec: Zakaj pa vas je seznanil soobtoženi Furlan s konzulom?

Hribar: Da bi imel to zvezo, da bi lahko poročal.

Tožilec: Je vedel to soobtoženi Furlan zakaj ste prišli h konzulu?

Hribar: V splošnem da.

Tožilec: Nadaljnje vprašanje: Je vedel soobtoženi Furlan, da večkrat zahajate na konzulat in dajete ustna poročila?

Hribar: Mislim da.

Tožilec: Iz česa sklemate, da je soobtoženi Furlan to vedel?

Hribar: Če že ne iz drugega že od vsega početka, ko me je predstavil, je vedel, da imam ta namen.

Tožilec: Vas je pozneje videl na konzulatu?

Hribar: Da.

Tožilec: Ste mu povedali pozneje v razgovoru, da hodite na konzulat?

Hribar: Kolikor se spominjam, sem to omenil.

Tožilec: Kdo mu je še povedal, da hodite na konzulat poročat, kdo je še obtoženemu Furlanu govoril o tem, da hodite v imenu skupine poročat na angleški konzulat?

Hribar: Mislim, da je bil to Ljubo Sirc.

Tožilec: Kakšno stališče je zastopal soobtoženi Furlan glede ustavitve dobav UNRE.⁸¹⁹

Hribar: To se mu je zdelo tudi pravilno.

Tožilec: Kaj se mu je zdelo pravilno?

Hribar: Da se ustavijo dobave.

Tožilec: Zakaj se mu je zdelo pravilno?

Hribar: Rekel je, da se s tem nekako poboljšuje in vzdržuje in podpira tukajšnji režim, ker s to pomočjo seveda država lažje shaja.

Tožilec: Obtoženi Hribar Zoran, Vi ste dobili avizo, veliko pošiljk?

Hribar: Da.

Tožilec: Navodila za obveščevalno službo.⁸²⁰ Ali ste to prebrali?

Hribar: Da.

Tožilec: Kaj ste dejansko prenesli na teren, večinoma na svoje mreže?

Hribar: Dejansko na omrežje jaz tega pravzaprav nisem prenesel, ker je ta pošta prišla mislim šele koncem marca, ali sredi marca in ni bilo časa za to, da bi se stvar prenesla v tej obliki, posebno pa tudi ne zaradi tega, ker v skupini nismo bili še mnenja, da je to, kar je predlagano v pošti, sprejemljivo in oportuno, ker večinoma so bile stvari, ki niso bile izvedljive v naših razmerah.

Tožilec: Ampak kljub temu ste Vi delali na to pri Glušiču?⁸²¹

Hribar: Da, to pa.

Tožilec: Povejte, kako je to bilo?

Hribar: Povedal sem mu, da bi bilo dobro, da so pač ljudje tudi informirani o tem, če pride eventuelno do kake spremembe, do kakih akcij itd. da bodo na to pripravljeni.

Tožilec: Kako pripravljeni?

Hribar: V tem smislu 1) da vedo za to stvar, 2) ...

Tožilec: Kaj naj se pripravi?

Hribar: Da pomaga, kolikor bi pač bilo mogoče v tem slučaju, ne vem točno, kako sem se izrazil, namreč cela stvar je bila zelo meglena, zelo nejasna in bilo je postavljeno vse še v prihodnost. V tem smislu sem tudi govoril, če bi vendarle prišlo do nečesa, v tem slučaju bi pač bilo dobro, da so ljudje o tem informirani.

Tožilec: Ste mu Vi te naloge dali čisto konkretno v smislu aviza ozir. navodil za obveščevalno službo?

Hribar: Ne, točno v tem smislu ne.

Tožilec: Čisto točno, celo iste izraze ste rabili pri tem.

Hribar: Ne vem.

⁸¹⁹ Pravilno UNRRA.

⁸²⁰ Dokument ima naslov Navodila za organe obveščevalne službe in je objavljen v poglavju Dokazno gradivo tožilstva.

⁸²¹ Pravilno: Turšiču. Mišljen je bil namreč že omenjeni Anton Turšič, s katerim je vzpostavil stik Zoran Hribar.

Obtoženi Hribar: To sem rekel, da bi bilo dobro za nas delati v tem smislu.

Tožilec (čita⁸²²): »Mi je dal profesor Hribar nalogo, da vzamem dva do tri ljudi.« To je tisto, kar je naročal center 101, organizirati trojke.

Obtoženi: Da, da, trojke.

Tožilec (čita): Katerim lahko zaupam in pojasnim vse tako, da poskrbe za hrano in cigarete, da bi dobili moralno pomoč in da bi imeli občutek, da so med svojimi.

Predsednik: Ste mu dali taka navodila?

Obtoženi: To je res, se nisem točno spomnil na besede. Rekel sem, da pomaga, če bo prišlo do kake akcije. V tem smislu, to je pravilno.

Predsednik: Ali ste tudi drugim zaupnikom dali slična navodila?

Obtoženi: Drugim nisem dajal teh navodil, ker ni prišlo še do tega, ker nisem mogel časovno še tega storiti.

Predsednik: V 5. točki ste obtoženi, da ste v okviru te skupine sodelovali proti ljudski oblasti v državi z različnim blatenjem, razširjanjem neresničnih vesti, sestavljanjem osnutka ustave, se udeleževali množičnih zborovanj in hodili na posamezne ljudske odbore z namenom, da bi jih razbijali in slično. Ali ste to delali? Je vaša skupina to delala?

Obtoženi: Naša skupina je to vsekakor delala.

Predsednik: Kaj ste vi konkretno delali?

Obtoženi: Te točke za mene ne pridejo v poštev, pač pa to, z omrežjem, da sem povedal .... Sem dotičnim ...

Predsednik: Kaj ste prenesli na omrežje?

Obtoženi: Na omrežje sem prenesel predvsem možnost o razvoju politične situacije v celoti, svetovne politične situacije, tako, da bi lahko tolmačili eden ali drugi govor zunanjih predstavnikov in imeli kot nekako moralno zaslonbo pri svojem nadaljnjem delu. V tem smislu sem vplival na omrežje.

Predsednik: Ali je vaša skupina imela namen škodovati državi in gospodarskemu položaju države? Ste zasledovali ta cilj?

Obtoženi: To vsekakor, samo da nisem smatral tako, da bi škodovali državi, nego da bi državo pač ščitili, pač pa da bi delovali proti režimu, ne proti redu, nego proti sistemu.

Predsednik: Ali ste imeli tendenco, da bi poslabšali gospodarski položaj?

Obtoženi: To smo vsekakor imeli in tako tolmačili tudi govore in tako tudi govorili, da se slabša in da se bo še bolj poslabšal gospodarski položaj, če bo šlo tako naprej.

Predsednik: Ali ste bili vsi člani Nagodetove skupine za to, ali so se s tem strinjali, da je treba poslabšati gospodarsko stanje?

Obtoženi: Da, v celoti so se strinjali, torej, da bi stvar hitreje dozorela.

Predsednik: Ali je Nagodetova skupina napravila sklep, da je treba na terenu destruktivno delovati, da se morajo člani vrivati v odbore in tam destruktivno in razkrajajoče delovati?

Hribar: To je bilo sklenjeno.

---

⁸²² Iz Zapisnika o zaslišanju Antona Turšiča. (SI AS 1931, t. e. 576, št. 10302.)

Predsednik: Na sestanku?

Hribar: Da, na sestanku.

Predsednik: Kaj ste v tem pogledu sklenili?

Hribar: Da naj se člani po možnosti udeležujejo, da naj po možnosti govorijo tudi na sestankih o zadevah, ki se tičejo bodisi naše gospodarske bodisi politične situacije, v tem smislu, da se kritizira na tak način, da izgleda vsa stvar res dobrohotna.

Predsednik: Kaj pa je bil končni cilj?

Hribar: Cilj je bil ta, da bi narastlo nezadovoljstvo, ker bi se reklo, da ni stanje tako, kot bi moralo biti.

Predsednik: Da se razbije in razkrajaja. Kaj je v tej zvezi Kavčnik omenil na sestanku?

Hribar: On je omenil, da je imel na Jesenicah že pripravljen govor, kjer je tolmačil delavcem način gospodarjenja, tako, da bi se torej to je neka teorija, ki jo je razvijal – potem celotnega vsesplošnega državnega knjigovodstva zajeli previški, kakor se imenuje ...

Predsednik: Že, toda ali je Kavčnik rekel, naj gredo člani Nagodetove skupine na teren in tam destruktivno in razkrajajoče delujejo?

Hribar: To je rekel, da bo to storil in je priporočal tudi drugim.

Predsednik: Kako vi smatrate tako delovanje, ali je tako delovanje protidržavno ali ni protidržavno?

Hribar: Vsekakor je.

Predsednik: In zakaj ste to odobraval in tako delali?

Hribar: Namreč, protidržavno, če se tako ...

Predsednik: Ali je to delovanje proti ljudski oblasti in s tem proti državi kot taki?

Hribar: Da, to sledi iz tega.

Predsednik: Ste vi imeli namen in ste se dogovorili, da boste razkrajajoče in destruktivno delovali?

Hribar: To je protivno. Tudi po naših zakonih.

Predsednik: Še kako vprašanje prosim?

Tožilec: Navezal bom samo na zadnje vprašanje tov.⁸²³ predsednika. Kaj pa je to vohunska organizacija? Mi smo že poprej o tem govorili. Ali ste to vedeli? Poročila, ki ste jih pošiljali ven, so vohunska poročila, vsa vaša družba je bila vohunska organizacija in nič drugega. Na vprašanje, če ste delali proti državi pa odgovarjate kako?

Obtoženi: Namreč, kajne, jaz sem si predstavljal možnost obstoja države tudi pod drugim režimom ne samo pod tem.

Tožilec: Tudi pod drugim režimom. Tako je. Vi ste govorili o tem, kako bi država ostala in kako bi režim menjali. Kakšen režim bi vi pri nas hoteli imeti ste že povedali. Kakšen režim ste hoteli imeti? Že ste povedali kakšen režim, tak režim kot v Grčiji.

Obtoženi: Kot v zapadnih demokracijah.

Tožilec: Kot v zapadnih demokracijah.

⁸²³ Okrajšava za tovariš.

Obtoženi: Tako je.

Tožilec: Ali ste vi hoteli imeti ljudsko oblast?

Obtoženi: To ne.

Tožilec: Ali ste vi hoteli varovati pridobitve narodno osvobodilnega boja?

Obtoženi: Tudi ne.

Tožilec: Katere so pridobitve narodno osvobodilne borbe? Vi ste bili proti ljudski oblasti.

Obtoženi: Da.

Tožilec: Ste bili za izvedbo agrarne reforme?

Obtoženi: Ne v tem smislu kot se je izvršila.

Tožilec: Vi ste bili v vseh točkah proti vsem pridobitvam narodno osvobodilne borbe, za katero je padlo samo v Jugoslaviji 1,700.000 žrtev, to je bilo vaše delo.

Občinstvo v dvorani ploska.

Predsednik: Opozarjam publiko, da s ploskanjem ne moti poteka zasliševanja.

Sodnik prisednik Pakiž: Med okupacijo ste vi pripovedovali v preiskavi, da se niste aktivno udeleževali, da ste najprej podpirali OF, potem pa ste bili čisto pri miru. Torej Italijani, Nemci in belogardisti Vam niso nič hoteli? Kako da ste prešli iz tako pohlevnega človeka, takrat, ko je takrat vrvela borba, da ste prešli na državnika velikega formata, in se naenkrat začeli pečati s špijonsko službo in podobnim? Povejte ta primer.

Hribar: Kot rečeno, tekom 1945 leta so se pač ena ali dve stvari zgodile, ki mi niso bile všeč in še marsikomu drugemu tudi ne. Takrat je prišel k meni ing. Nagode, kmalu po osvoboditvi že. Torej jaz njega sicer preje nisem poznal, takrat je pač prišel, ker je tudi v nekakem sorodstvu z menoj in je govoril o teh stvareh, češ, stvar je ta, mi gremo v neko smer, v režim, katerega posledice bomo morali v vseh konsekvencah vzeti nase in imamo izbiro, ali to mirno dopustimo, ali pa se skušamo obraniti na en ali drugi način, da si pridobimo pravice, katere so sedaj ogrožene. Nekaj časa po tem se nisva videla, pač pa sem zopet šel po kakih dveh mesecih ali nekaj takega k njemu in sva zopet o tej stvari govorila.

Predsednik: Dajte to na kratko povedati.

Hribar: To se je nekaj ponavljalo, v jeseni pa smo odosno še preje, sklenili, da bomo sistematično organizirali.

Predsednik: Kaj pa je bila osnovna misel, da Vas je nato navedlo, ali je bilo to Vaše naziranje, da ste proti obstoječemu režimu?

Hribar: Osnovna misel je bila seveda ta, da sem proti temu režimu, ker smatram, da trpi narod pri takem režimu.

Predsednik: In zato ste se vključili v protidržavno delovanje v okviru te zveze?

Hribar: Jaz sem se vključil, ker sem mislil pomagati pri tej stvari, nisem seveda mislil kako veliko vlogo, ampak zato, ker sem smatral, da je to dobro.

Predsednik: Obtoženi Hribar, v posebnem delu obtožnice ste obtoženi, da ste se udeleževali ilegalnih sestankov, pri Nagodetu in Hočevarjevi Pavli, potem, da ste sprejeli kurirja Petra za zvezo in temu razložili način delovanja. Ali priznate to?

Hribar: Da, namreč s kurirjem Petrom nisem govoril, ampak on je bil že tam uveden in sem se strinjal.

Predsednik: Nadalje, da ste vi iskali zveze z Engelmanom radi drugih zvez?

Hribar: Da.

Predsednik: Da bi se tako ustvarila še zanesljivejša zveza, nato, da ste nameravali vzpostaviti in zgraditi radio oddajno postajo in ste v to svrho že napravili določene korake za nabavo materiala, da ste vzpostavili zveze preko Borisa Furlana s predstavnikom neke tuje države v Ljubljani in da ste potem za Nagodetovo skupino vzdrževali te zveze preko Furlana.

Hribar: Da.

Predsednik: In končno, da ste prevzeli organizacijo mreže za to vohunsko organizacijo v Celju, Mariboru in na Dolenjskem ter v Ljubljani po svojih znanjih.

Hribar: Da.

Predsednik: To vse priznate?

Hribar: Da, namreč v Celju in v Mariboru je bilo šele v načrtu.

Predsednik: Konkretno pa ste prevzeli.

Dr. Pakiž: Preje ste tukaj govorili o trojkah, ali je še kdo drugi poročal, da je obstojala še kaka trojka? Ali veste, da je še kdo vzpostavil kako trojko razen Vas?

Hribar: Kolikor jaz vem, ni bilo nikdar govora, ker smo bili ves čas mnenja, da se pri nas ne bi mogle obnesti, da bi bilo treba vzeti drugačen sistem.

Dr. Pakiž: Dobro, toda vi ste vzpostavili eno trojko? Ali ni noben drugi tega delal, vi ste imeli celostno organizacijo mreže. Vi ste naročali, govorili s Pircem, poleg Vašega šefa.

Hribar: Da, to že, ampak drugi ni nihče ničesar poročal.

Dr. Pakiž: Ali so vedeli drugi, da se postavljajo trojke na ta način kakor ste vi povedali?

Hribar: Da, to so vedeli.

Dr. Pakiž: So se s tem strinjali?

Hribar: S tem so se strinjali.

Dr. Pakiž: Namreč s tem načinom postavljanja trojk, kakor smo pravkar slišali za Turšiča?

Hribar: Da, samo oni niso vedeli kje je to bilo.

Dr. Pakiž: Že, toda z načinom so se strinjali, ker to ni bila šala, da se vojakom pripravljajo pribežališče in tako naprej, to je zelo resna stvar.

Sodnik Pakiž: To ni bila šala s temi trojkami, to je bila zelo resna stvar, so oni to vedeli?

Hribar: V detajle o tem nisem govoril, kaj delam in kako. Povedal sem, da sem s tem v zvezi, da se to in to dela, ampak v resnici gre tukaj bolj za besede.

Pakiž: Ne gre za besede, gre za stvar.

Predsednik: Obtoženi Hribar, ali je Nagode prišel do prepričanja, da je treba spremembe režima?

Hribar: Vsekakor mislim, da je prišel.

Predsednik: Ali je Nagode vodil te sestanke?

Hribar: Da, namreč v njegovem domu so se vršili in tako neizgovorjeno je bil smatran kot vodja.

Predsednik: Kdo vas je napotil na vzpostavitev zveze preko Furlana s konzulom? Ali se je to zgodilo na sestanku?

Hribar: To sem jaz predlagal na sestanku.

Predsednik: In so se ostali strinjali s tem?

Hribar: Da.

Predsednik: Tudi Nagode?

Hribar: Tudi.

Predsednik: Ste Vi o tem poročali o teh sestankih s konzulom na svojih sestankih?

Hribar: Bili so o tem obveščeni.

Hribar: V glavnem so vedeli za vsebino.

Predsednik: Ali vam je dal podatke o aretaciji Borštnika Jožeta⁸²⁴ Nagode?

Hribar: Da.

Predsednik: Ali je on vedel, da boste Vi podatke naprej sporočali?

Hribar: To je vedel in jih je direktno v ta namen dal.

Predsednik: Ali vam je dal še kaka druga poročila za konzulat?

Hribar: Drugih poročil ni bilo takrat, je bilo samo to, drugače pa on ni dajal poročil.

Predsednik: Ali je Nagode pisal pismo na Kuharja?⁸²⁵

Hribar: To da.

Predsednik: Kje je šlo to pismo?

Hribar: To pismo je dal meni, da bi ga skušal preko konzula spraviti ven.

Predsednik: In ste Vi to storili?

Hribar: Jaz sem to tudi storil.

Predsednik: In ste Vi to storili?

Obtoženi Hribar: Da, to sem tudi storil.

Predsednik: Je šlo to pismo ven?

Obtoženi: Ni šlo, je takrat obležalo. Pač pa smo se interesirali in smo dobili odgovor, ustmeno seveda, da se Kuhar sedaj ne zanima za politične zadeve in se noče ukvarjati s tem.

Predsednik: Ali je Nagode to pismo, ki ga je pisal Kuharju, podpisal s svojim imenom?

Obtoženi: Ni ga podpisal s svojim imenom, marveč je vzel kot znak pravilnosti vložek nekega prejšnjega starega pisma, po katerem bi lahko spoznal, kdo piše.

Predsednik: Zakaj se ni poslužil Nagode čisto legalne poti korespondence, zakaj je pisal v tako prikriti obliki, po ilegalni poti?

Obtoženi: Ker je vedel, da bi bilo to kaznivo.

Predsednik: Zakaj, kakšna je bila vsebina tega pisma?

Obtoženi: Vsebina je bila ta, da je rekel, da želimo, da poroča o stanju zunaj, ker mi smo

⁸²⁴ Verjetno mišljen že nekajkrat omenjeni Božo Borštnik.

⁸²⁵ Mišljen dr. Alojzij Kuhar.

tukaj popolnoma odrezani od zunanjega sveta in ne vemo, kaj se godi, si ne vemo pomagati in da bi naj pošiljali primerna poročila.

Predsednik: Ali je Nagode vedel za to veliko pošiljko? Ali je prečital to pošiljko in vedel za navodila DOS-a?

Obtoženi: To je dobro in točno vedel, saj je tudi sam dal drugim, da so prečitali, nazadnje pa meni, da sem to spravil.

Predsednik: Torej je bil popolnoma informiran o vsem tem?

Obtoženi: Da, bil je popolnoma informiran.

Predsednik: Ali je bil on informiran tudi o nekih poizvedbah glede postopanja z repatriiranci tukaj? Nekdo je iskal informacije o postopanju z repatriiranci.

Obtoženi: Da.

Predsednik: Kaj je bilo v zvezi s tem govorjeno na vaših sestankih?

Obtoženi: Jaz sem vprašal in sem hotel dobiti podatke o tem, a mi nihče ni mogel nič točnega povedati, kaj je s tem.

Predsednik: Vi ste iskali te podatke v kakšno svrho?

Obtoženi: Ker sem bil naravnost vprašan zanje od angleškega konzula.

Predsednik: Ste vi potem na sestanku zbirali te podatke?

Obtoženi: Jaz sem na sestanku vprašal.

Predsednik: Ali je potem Nagode tudi o tem vedel?

Obtoženi: Vedel je, da poizvedujem, toda podatkov ni imel in mi je rekel, naj se pač drugam obrnem.

Predsednik: Ali je bil Nagode mnenja, da bi bilo potrebno osnovati svoj časopis?

Obtoženi: Da, da. To pa je bilo, in sicer je bilo to ne nazadnje proti koncu, ker bi to bilo zdaj nemogoče, to je bilo še v času, ko je še izhajala »Demokratija«.⁸²⁶

Predsednik: Do kakšnega zaključka je prišla skupina v zvezi s tem?

Obtoženi: Skupina je bila za to, da bi bilo to zelo dobro, toda čim bolj smo se o tem razgovarjali, tem bolj se je videlo, da je stvar nemogoča že iz popolnoma tehničnih razlogov.

Predsednik: Ali je bilo v skupini, ko je imela te sestanke pri Nagodetu, govora o ukinitvi Unre?⁸²⁷ Ali je Nagode to stvar vedel?

Obtoženi: O ukinitvi Unre je bilo govora, seveda je bilo.

Predsednik: In je tudi Nagode vedel za to.

Obtoženi Hribar: On je vedel.

Predsednik: In kakšno stališče je zavzel v tej zadevi?

Hribar: Isto stališče. V tem smo si bili vsi edini.

Predsednik: So vsi odobraval ukinitve UNRRE?

Hribar: Da, samo Nagode je pripomnil, da se mu ne zdi ta stvar dovolj izdatna, da to ne bo imelo uspeha.

⁸²⁶ Glasilo Demokratske stranke, ki jo je vodil Milan Grol.

⁸²⁷ Pravilno: Unrre (enako tudi v nadaljevanju besedila).

Predsednik: Ali je Nagode vedel tudi za vse obiske Kavčnika v Beogradu? Se je to obravnavalo na sestanku?

Hribar: On je za vse to vedel.

Predsednik: Ali je šel Kavčnik v Beograd z vednostjo Nagodeta?

Hribar: Da.

Predsednik: Ali so se prej dogovorili?

Hribar: So se dogovorili.

Predsednik: V kakšno svrho gre?

Hribar: Da, to je bilo vedno prej dogovorjeno.

Predsednik: Ali mu je Nagode dal prej kakšna navodila?

Hribar: Navodil ne ravno specialno takrat, ampak so mnogokrat govorili med seboj, tako, da je bil vedno na tekočem.

Predsednik: Ali ste na sestanku govorili o Belgijki in o Grgi Zlatoperu?

Hribar: Vsi člani so vedeli za to.

Predsednik: Kaj je bilo govorjeno glede Belgijke?

Hribar: Bilo je govorjeno, da bi bilo dobro vzpostaviti preko nje zvezo z Grgo Zlatoperom. Naj bi zopet Zlatoper poročal kot že svoje čase, ko je poročal preko radia v Londonu, če je to možno ali na kak drug način. Ugotovilo naj bi se, kakšna je situacija zgoraj in kaj se da napraviti.

Predsednik: Ali je Nagode dal vam za DOZ⁸²⁸ kak svoj elaborat?

Hribar: To je dal, da.

Predsednik: Katerega?

Hribar: Elaborat, mislim je imel naslov »Evropa med štirimi morji«. To je nekakšen etnografski in politični spis o možni tvorbi teh držav, ki leže vmes med Severnim, vzhodnim, Črnim in Inozemskim morjem.

Predsednik: Zakaj ste to dali konzulu?

Obtoženi: Meni je dal, da to nesem. Zanimalo ga je, kakšnega naziranja je konzul v tej stvari. In kot rečeno, on je to prečital in sem tudi odgovor prinesel.

Predsednik: Ali je Nagode dal kako podporo za kurirja Petra?

Obtoženi: On je dal pobudo, da smo zbrali nekaj in je sam tudi nekaj prispeval ter smo tako nekaj sto dinarjev zbrali v to svrho.

Predsednik: Ali ste vi prejeli govor Dragoljuba Jovanoviča?

Obtoženi: Da.

Predsednik: Od koga ste prejeli?

Obtoženi: Od skupine.

Predsednik: Namreč govor Dragoljuba Jovanoviča.

Obtoženi: Tega je prinesel, mislim Furlan.

---

⁸²⁸ Verjetno DOS – Državna obveščevalna služba.

Predsednik: Ali je bil Furlan v to skupino in v delo te skupine vključen?

Obtoženi: Ni bil kakor vem.

Predsednik: Saj ste ga vi povezali.

Obtoženi: On se nikoli ni udeleževal sestankov in tudi ni bil računani. Kar je bilo nas ožjih članov, smo se nekako obvezali in smo vedeli, da spadamo zraven.

Predsednik: Ali ste vi Furlanu rekli, da prihajate v imenu skupine k njemu?

Obtoženi: To je vedel.

Predsednik: Ali je Furlan bil mnenja, da mora priti do izpremembe, bodisi na miren način, bodisi s silo pri nas?

Hribar: To je vsekakor mislil, da bo prišlo.

Predsednik: Ali je izrazil to misel proti vam?

Hribar: Da, to je izrazil.

Predsednik: V preiskavi ste to povedali. Ima še kdo kako vprašanje?

Pomočnik tožilca: Obtoženi Hribar Zoran, vi ste preje izpovedali, da je bil vzrok to, da ste prišli na to špijonsko delo, češ da narod trpi. Povejte, kdo je pravzaprav ta narod? Ali je to ta bedna peščica špijonov, ali je en milijon sedemsto tisoč ljudi, ki je padlo v borbi, ali ti deset tisoči, ki gredo na mladinsko progo, ali so to tisti tisoči, ki zavestno delajo po naših tovarnah in grade? Ali je to tista pakaža, ki jo vi imenujete ljudstvo iz ulice?

Hribar: Na to sem bil že opozorjen, ko sem omenil to.

Pomočnik tožilca: Vi smatrate ljudstvo samo dotične, ki so z vami v zvezi, in ki so istega mišljenja. In vi dobivate vtis, da je to vse. No koga ste imeli dejansko za seboj? Vi ste imeli Turšiča. Malo ste jih imeli. Koga je imel Nagode? Ali je to ljudstvo?

Hribar: Jasno, da to ni.

Pomočnik tožilca: Ali je to tistih 80 %.

Hribar: To ne, ampak ker so poročali posamezni člani, da je še tam in tam toliko ljudi, recimo v tej vasi, je prišel na mene vtis, da je to v splošno, seveda je mogoče to sugestija, mogoče več, dokaza o tem, to vidim sam, če premišljam, dokaza seveda o tem ni.

Pomočnik tožilca: Pomislite na osnovno stvar. Ali ste čitali časopise, ko so pisali o manifestacijah za voditelje, za katere Vi predlagate odstranitev? Ali ste si vi kedaj zamislili v delovni polet, ki ga ljudstvo in narod vrši za novo državo. Ali je to narod, ali ste vi narod?

Hribar: Ni dvojbe.

Pomočnik tožilca: Ni dvojbe. Tako je!

Dr. Ravnihar: Ali ste šli takrat z dr. Furlanom skupaj h konzulu?

Hribar: Ne.

Dr. Ravnihar: Ali ste to pismo sestavili v nemščini?

Hribar: Da.

Dr. Ravnihar: Ali je Furlan to pismo prestavil v angleščino?

Hribar: To je možno, ampak ne vem.

Dr. Ravnihar: Ali je on nesel pismo?

Hribar: Mislim, da on.

Dr. Ravnihar: In potem Vas je obvestil, da lahko greste h konzulu, tako da ste šli sami tja in ste sami s konzulom govorili?

Hribar: Da.

Dr. Ravnihar: Furlan ni bil navzoč?

Hribar: Ne.

Dr. Ravnihar: Od kdaj datira to pismo?

Hribar: Pismo je datirano od 22. dec. 1945.

Dr. Ravnihar: Ali je to tisto pismo »An das britische konsulat«⁸²⁹ To je datirano 22. februarja 1944?

Žalik: 22. 1. 1946.

Dr. Ravnihar: Ali ste na neki seji poročali, da se je konzul izjavil, da so razmere v Jugoslaviji nespremenljive?⁸³⁰ Eden izmed soobtožencev je povedal, da ste poročali na tistem sestanku, da se je konzul direktno izjavil, da Jugoslavijo kar pustite, da so razmere v Jugoslaviji nespremenljive.

Predsednik: O tej točki bomo posebej govorili, ima še kdo kako vprašanje, povejte še nekaj o obtožencu Staretu, ali je bil Stare na sestankih?

Hribar: Ne na sestanke ni prihajal.

Predsednik: Na preiskavi ste povedali, da je prihajal.

Hribar: Prišel je na en sestanek, ko smo bili samo trije, da ga povežemo.

Predsednik: Ali je bil pripravljen na sodelovanje, se je strinjal s stališčem Vaše skupine?

Hribar: Da.

Predsednik: Je dajal tudi poročila?

Hribar: Je tudi poročal.

Predsednik: Komu?

Hribar: Meni.

Predsednik: In o čem Vam je poročal?

Hribar: O razmerah pri podjetju, kjer dela.

Predsednik: Ali je vedel za kurirja?

Hribar: Za kurirja nisem pripovedoval, to se pravi imam nejasno v spominu, da sem ga nekoč bežno omenil, vendar ga ta stvar ni toliko zanimala, tako da imam o tem bežen vtis.

Predsednik: Vedel je da je to ilegalna organizacija?

Hribar: Da, vse kar smo delali.

Predsednik: Ali ste od Vodetove prejeli poročilo?

Hribar: Da.

Predsednik: Za konzula?

---

⁸²⁹ Britanskemu konzulatu.

⁸³⁰ Prvotno je bilo napisano nesprejemljive, nato prečrtano in s svinčnikom napisano nespremenljive.

Hribar: Da.

Predsednik: Ali ste še kaka druga poročila od nje prejeli?

Hribar: Ona je poročala še o stanju tukaj.

Predsednik: In ste Vi to naprej poročali?

Hribar: Jaz sem sporočil naprej.

Predsednik: Komu? Ali konzulu?

Hribar: Da, konzulu.

Predsednik: Ima še kdo kako vprašanje?

Pakiž: Ali je Furlan vedel za te Vaše akcije s kurirji, s Koroško, ste kaj govorili o tem?

Hribar: Govoril sem, omenil sem.

Pakiž: Kaj ste omenili?

Hribar: Da imamo neko novo vezo na Koroško in da bi še govoril o tem tudi s konzulom, kar je pa on potem odsvetoval, da ni treba o tem še govoriti in sem jaz tudi smatral, da je ta stvar še prenezrela. Jaz sem imel slabe informacije o celi stvari, pač pa sem vedel, da bomo še prišli do tega.

Predsednik: V preiskavi ste bili zaslišani, ali priznate vse okolnosti, ki ste jih navedli, kot resnične?

Hribar: Popolnoma.

Predsednik: Ima še kdo kako vprašanje?

Dr. Grosman: Ali je vaša žena vzela od kurirja Petra kako pismo?

Hribar: Jaz se na to ne morem točno spomniti.

Predsednik: Hvala lepa, sedite. Odrejam 10 minut odmora.

Prekinjeno ob 9.55 h.

Nadaljevanje razprave po odmoru ob 10.20.

Predsednik: Razprava se nadaljuje. **Obtoženec Metod Kumelj pristopite k sodišču.** Vi ste Metod Kumelj?

Obtoženi Kumelj: Da.

Predsednik: Ste dobili obtožnico?

Obtoženi: Da.

Predsednik: Ste jo prečitali?

Obtoženi: Da.

Predsednik: Ste jo razumeli?

Obtoženi: Da.

Predsednik: Ali priznate svojo krivdo?

Obtoženi: Po obtožnici ne.

Predsednik: Torej ne priznavate krivde? V koliko priznavate krivdo?

Obtoženi: Sestankov pri inž. Nagodetu se nisem udeleževal.

Predsednik: Ali niste bili na enem sestanku?

Obtoženi: Pač, sem bil na enem sestanku, in to pri Hočevar Pavli. Na tistem sestanku, na katerega sem bil povabljen od profesorja Hribarja, je bilo razgovora o Koroški. Zaradi tega sem tudi šel na ta sestanek, drugače bi na ta sestanek ne prišel. Pač pa me je na tem sestanku neugodno dirnilo to, da sem videl na njem same obraze bivših članov »Stare pravde«.

Predsednik: Kdo je bil na tem sestanku?

Obtoženi: Srečal sem Kavčnika in sem srečal tam, kako se imenuje ...

Predsednik: Nagode?

Obtoženi: Ne, Sirc Ljubo (to je mlajši). Za tovarišico Hočevarjevo nisem nikdar vedel, da je tudi ona članica »Stare pravde«. Ta mi ni bila nič sumljiva, ravno tako ne profesor Hribar, ki me je obvestil, da se vrši ta sestanek.

Predsednik: Kaj ste govorili na tem sestanku?

Obtoženi: Na tem sestanku ... Pozneje je prišel inž. Črtomir Nagode, in sicer z veliko zamudo. Imel je tam kratek referat in je povedal, da se je nekoliko zamudil zaradi tega, ker je bil na znanstvenem inštitutu neki angleški novinar. On ga je tudi opisal, kakšen je bil. Ta novinar je želel imeti podatke in seznam tistih preganjanih Slovencev, ki živijo na Koroškem, ki jih nacisti preganjajo. To pa zaradi tega, kakor je rekel Nagode, da se bo on zavzel pri okupacijskih oblasteh za te preganjane Slovence. Poleg tega je izrazil željo, da stanuje, ker bo odpotoval v Celovec in Beljak, pri kaki slovenski rodbini, ker ne bi želel, da bi prišel pod nekak vpliv ne Nemcev niti ne okupacijskih organov, ker da želi podpirati jugoslovansko stališče in želi ostati pod vplivom slovenskih odnosno jugoslovanskih familij.

Predsednik: Ali je imel on namen oditi iz Jugoslavije?

Obtoženi: On naj bi odpotoval iz Ljubljane v Celovec in je prišel na Znanstveni inštitut po podatke. Obljubljeno mu je bilo, da bo dobil te podatke drugi dan. Nato je inž. Nagode pripovedoval o tem, kakšen material je on že svoječasno pripravil in podal na Koroško. S tem je bil uradni del sestanka končan. Ko smo mislili že oditi, pa se je oglasil inž. Kavčnik, češ, sedaj pa se razgovorimo še kaj o organizaciji. Jaz sem na to takoj reagiral, češ, kaj si on predstavlja, kakšna organizacija. Če bi danes imeli že deset tisoč članov, bi morda še koga dobili, tako pa sigurno nikogar. S tem se je ta sestanek nehal in mi smo se razšli.

Predsednik: Na kakšno organizacijo je inž. Kavčnik mislil?

Obtoženi: To si ne morem predstavljati, kakšno.

Predsednik: Pa saj vam je vendar opisal, za kaj gre.

Obtoženi: Samo to je rekel, kot sem povedal.

Predsednik: Ali ste vi vedeli za kurirske zveze s Koroško?

Obtoženi: Za katere, gospod predsednik?

Predsednik: Katero kurirsko zvezo vi poznate?

Obtoženi: Ali smem iti naprej, kakor je v obtožnici?

Predsednik: Katero kurirsko zvezo poznate vi?

Obtoženi Kumelj: Jaz poznam samo to, kar je povedala Vodetova. V tej akciji sploh nisem sodeloval.

Predsednik: Kaj je povedala Vodetova?

Kumelj: Vodetova je povedala nekako tole: Nekoč je prišla k meni in rekla: »Veš, Metod, naši begunci na Koroškem želijo zveze z domovino.« Nato sem jaz odgovoril, da obstojajo pota, železnice, mostovi, pa naj se vrnejo. Ona mi nato pokaže še tisti večer dve pismi.

Predsednik: Kakšna je bila vsebina teh pisem?

Kumelj: Na ta pisma se ne spominjam, ampak toliko se spomnim je bila vsebina tale: V prvem pismu je bilo napisano, kako hudo se jim godi, koliko trpijo in vendar koliko mislijo na nas, koliko za nas delajo, mi smo pa brezbrizni proti njim. To je bil siže⁸³¹ prvega pisma. Siže drugega pisma pa bi bil tale: Nekdo piše, kako on za nas dela in seveda tudi za nje, da bi se rešil položaj, da potuje iz kraja v kraj, je enkrat v Parizu, drugič v Berlinu, tretjič v Rimu. To bi bil siže drugega pisma, kolikor se spominjam.

Predsednik: No, in kaj je Vodetova rekla? Kako je dobila pisma?

Kumelj: Nič ni rekla in jaz je nisem nič vprašal, pač pa sem ji takoj rekel sledeče: Angela, jaz bi ti zelo odsvetoval, da bi se s tako stvarjo pečala, zakaj ...

Predsednik: Ali ste vi vedeli, da je to ilegalna stvar in da je to vohunska pošta?

Kumelj: Ne, takrat nisem vedel.

Predsednik: Zakaj ste jo pa potem tako opozorili?

Kumelj: Jaz sem rekel, da se ne bo s tako stvarjo za te Slovence stanje ničboljšalo, ampak da se lahko znotraj v državi ustvari gorje, ki ga bodo morali plačati čisto nedolžni ljudje. Gospod predsednik, jaz takrat nisem mislil, da sem nekako preroško govoril do samega sebe. *Smeh v dvorani.* Jaz sem imel namen njo prepričati, da ni nič s to stvarjo, da s tem ni nič storjenega.

Predsednik: Kaj vam je ona povedala za kurirja?

Obtoženi Kumelj: To je bilo ... ali smem še kar naprej povedati?

Predsednik: Povejte kaj veste o kurirju.

Obtoženi: Ni mi nič drugega povedala. Pozneje nekoč pozimi, mi je rekla: Pomisli kurirja so nam poslali. Kurir je prišel h Hočvarjevi. Sedaj pa ne more nazaj, ker je zapadel sneg, nato je ona kurirja opisala, velik – to ne takrat, ampak pozneje – velik kmečki fant.

Predsednik: Ali sta večkrat govorila o kurirju.

Obtoženi: Meni se zdi, da dvakrat.

Predsednik: Torej ste vedeli za kurirsko zvezo?

Obtoženi: Jaz sem zvedel takrat in takrat sem zvedel, da je tudi Hočvarjeva zraven.

Predsednik: Ali je Vodetova rekla kdo je poslal to pismo, ki ste ga vi čitali?

Obtoženi: Ne, tega ni rekla.

Predsednik: Nič ni rekla, kaj je namen tega pisma?

Obtoženi: Ne. Če mi dovolite, da govorim naprej pa vam bom povedal.

Predsednik: In kako je bilo s tem pismom naprej?

⁸³¹ Verjetno napačen zapis francoske besede »sujet« – predmet, vsebina.

Obtoženi: S katerim?

Predsednik: S tistim, ki ste ga čitali?

Obtoženi: Nič. Prečital sem ga in ona ga je spravila.

Predsednik: In kaj še veste v tej zvezi?

Obtoženi: Nekaj časa je bila tišina in sem mislil Angela Vodetova je šla v se in da ne dela več te stvari. Nekoč pa je prišla. Bila je že pozna ura, v mraku, bilo je v januarju in mi pokazala dvoje pisem. Eno pismo je bilo v rokopisu, drugo pa razmnoženo na stroj. Tisto razmnoženo s strojem je bilo jako debelo, ono pa navadno pismo. Ker je silno nagajala elektrika, torej radi tega je čitanje pisma zelo dolgo trajalo. Jaz sem prebral tisto prvo najprej in ne vem vsebine prav nič. Tisto pismo ...

Predsednik: In kakšen naslov pa je imelo tisto pismo?

Kumelj: Tisto pravzaprav ni imelo nobenega naslova, saj jaz se ne spominjam.

Predsednik: No, pa drugo?

Kumelj: Naslova se ne spominjam, vsebine se spominjam, ker sem bral samo prvi članek. V prvem članku na koncu, t. j. na prvi strani prilično, kako se začanja ne vem, ampak konca se spominjam, govori se o dveh dahavcih, ki hodita po dachauski cesti, mi smo rekli Lagerstrasse in se razgovarjata. Prvi pravi, prvi od teh je bil ljubljanski magnat, drugi pa je bil zelo bister in je vse naprej vedel in je sedaj ta vic, da je prvi imel prav, drugi pa ne.

Predsednik: Ali ni bilo to pismo dahavskega tovariša?

Kumelj: Sedaj vidim iz tega spisa, da je bilo to pismo dahavski tovariš.

Predsednik: Zakaj je pokazala to pismo Vam? S kakšnim namenom? Ali ste bili vi v Dachau?

Kumelj: Jaz sem bil.

Predsednik: Kdo je bil z vami v Dachau iz te skupine?

Kumelj: Nihče.

Predsednik: Kje je bila Vodetova?

Kumelj: Vodetova je bila v Ravensbriku.⁸³²

Predsednik: Vi ste bili v Dachau? Ali poznate Glušiča?

Kumelj: Jaz sem Glušiča spoznal v Dachau. V Dachau je bil Glušič član oficirske grupe in v tej grupi se je on zelo nerodno obnašal, tako, da med nami ni imel ugleda. Pozneje je z oficirji odpotoval iz Dachau-a, pa je bil nato vrnjen in sicer je bil ves čas v bunkerju. Iz bunkerja je šele ob osvoboditvi prišel in jaz sem ga dvakrat srečal, prvič, ko je ven prišel in drugič, ko je hotel objaviti v dahavskem poročevalcu članek.

Predsednik: Ali ni Glušič tega pisma dahavski tovariš pisal Vam?

Kumelj: Ne gospod predsednik, to pismo ni bilo pisano name, ampak je moglo biti pisano samo na Angelo Vodetovo.

Predsednik: Pa ona vendar ni bila v Dachau.

Kumelj: Dovolite, ona je bila v Ravensbriku jaz sem bil v Dachau. Torej to je en lager in

---

⁸³² Pravilno: Ravensbrücku. Enako tudi v nadaljevanju besedila.

drugi lager. Ljudje, ki so bili v lagerjih, se medsebojno nazivajo tovariš. In tako je ona to stvar morala vedeti. Dovolite, da vam pojasnim naprej. Prvi znak, ki se mi je pojavil od večeraj oziroma od danes od zgodnjih jutranjih ur do sedaj, je tale: Ko sem tisto bral, sem imel vtis, da stoji pred menoj tista oseba, ki je bila imenovana za magnata, da je to ljubljanski trgovec Jelačin,⁸³³ ker druge osebnosti, ki bi tako nekaj v gospodarskem pogledu predstavljala imeli nismo. Poznal sem pa samo štiri osebe, ki so bežale iz Dachaua v inozemstvo in sicer takrat ko sem bil v bolnici so pripovedovali, da je šel Pirkmajer,⁸³⁴ Glušič, Flegler⁸³⁵ in še neki. Iskal sem med temi štirimi osebami, kdo bi to bil in sem imel vtis, da je to Glušič. Nisem pa ničesar nikomur rekel. Čez par dni pride Vodetova sama k meni in me vpraša, če poznam Glušiča odgovoril sem ji da in sem ji dal o Glušiču slabe informacije, ona odgovori dobro, da si to povedal. Nato gospod predsednik mine zopet par dni in ona meni reče tole: Ali veš kdo ta pisma piše Glušič. Takrat sem se zelo razburil in sem ji povedal, da smatram Glušiča za navadnega brezdomovince, ki je zgubil rodna tla pod nogami in s tem tudi svojo moralo in hujska, da bi na ta način ustvaril bedo, ne pa da bi se komu spremenilo na boljše.

Predsednik: Ali Vam je kaj povedala, kako ima ona zveze z Glušičem? Vedeli ste za te zveze?

Kumelj: Da, dovolite gospod predsednik s tem sem izvedel za zveze z Glušičem, ampak nisem vedel, da je tista okrožnica bila naslovljena na dachauskega tovariša.

Predsednik: Je bila priložena pismu tudi okrožnica?

Kumelj: Ne okrožnica, ampak pismo. Bil sem vprašan, če sem imel v rokah letak. Nisem imel gospod predsednik.

Predsednik: Sedaj ste pa ravnokar rekli o okrožnici.

Kumelj: To je bilo celotno pismo, ki je bilo razmnoženo. Tukaj sem bil pa vprašan za letak. Tega letaka nikdar nisem imel v rokah, ga ne poznam, kvečjemu, če je bil med tisto ilegalno literaturo, ki sem jo pri zaslišanju omenil, ampak je nisem nikdar bral, ker sem jo doma potisnil v nek predal. Danes ponoči mi je bilo rečeno, da je večeraj sodišče uvidelo svojo zмотo, češ, da ni Angela Vodetova Orel, ampak, da sem jaz. Dovolite gospod predsednik najprej logično potem pa še drugo argumentacijo.

Predsednik: Ali ste imeli ilegalno ime Orel Andrej?

Kumelj: Nikdar gospod predsednik. Večeraj sem to slišal, da je obtožena Angela Vodetova na stvari Andrej Orel. Gospod predsednik nikdar v življenju nisem pozabil na svojo čast in

⁸³³ **Ivan Jelačin** (1886 –1955), rojen v Ljubljani, veletrgovec, diplomiral leta 1905 na Trgovski akademiji v Pragi, potem je pristopil kot družabnik k očetovi firmi, 1911 ustanovil tovarno zamaškov, 1921 pa tovarno kisa in špirta Vinocet v Ljubljani. Bil je tudi predsednik Zbornice za trgovino, obrt in industrijo, predsednik Ljubljanske borze za blago in vrednosti, podpredsednik Ljubljanskega veleesejma in soustanovitelj založbe Modra ptica. Podpiral je razvoj trgovine na Slovenskem in dal pobudo za gradnjo trgovske akademije in trgovskega doma v Ljubljani. V letih 1944 –1945 je bil interniran v Dachau. Po vojni je bilo njegovo podjetje nacionalizirano. (ES 4, str. 282.)

⁸³⁴ **Dr. Otmar Pirkmajer** (1888 –1971), rojen v Framu pri Mariboru, pravo študiral v Gradcu, bil župan Maribora, pomočnik bana Dravske banovine, leta 1937 pa je bil izvoljen za podpredsednika JNS. Med drugo svetovno vojno je bil član izvršnega organa Slovenske zaveze, oktobra 1944 pa ga je aretirala gestapo in poslal v Dachau. Po vojni je živel v tujini. Sprva je bil zaposlen kot lektor, nato je bil rektor univerze Svobodna Evropa v Münchnu, potem pooblaščenec visokega komisarja Združenih narodov za nemške begunce v Zvezni republiki Nemčiji (ZRN) pri angleški Mednarodni begunski organizaciji. V domovini ga je izredno vojaško sodišče 4. armade 14. 7. 1945 v odsotnosti obsodilo na smrt z ustrelitvijo, trajno izgubo političnih in državljskih pravic ter izgubo premoženja. Pozneje je Višje vojaško sodišče sodbo razveljavilo. Umrli je v Celju leta 1971. (Griesser Pečar, Stanislav Lenič, str. 83.)

⁸³⁵ Podatki neznani.

dolžnost, ki iz tega izvira. Angelo Vodetovo poznam 20 let in ne bi dopustil, da bi bila ona obtožena za stvari, ki naj bi jih jaz storil.

Predsednik: Vsak je za svoje obtožen.

Kumelj: Dovolite gospod predsednik, da povem naprej. Angela Vodetova tudi ve, da jaz v tej stvari nisem čisto nič prizadet.

Predsednik: Ali ste Vi Andrej Orel?

Kumelj: Nisem.

Predsednik: Ali ste dobili pismo?

Kumelj: Bom naprej povedal.

Predsednik: Ali ste ali niste dobili pisma?

Kumelj: Nisem.

Predsednik: Kaj imate še v tej zvezi pripomniti?

Kumelj: Vsi ljudje, ki so v akcijo vpleteni, vedo drug za drugega, kdo je v akciji delal. Nihče ne more reči, da sem jaz kaj delal, nihče ne more reči, da sem imel zveze, nihče ne more reči, da sem imel z njim zvezo. Zvezo so imeli samo tisti, ki so delali.

Predsednik: Vodetova je pripovedovala, da imate zvezo.

Kumelj: Dovolite, jaz nimam nobene zveze.

Tožilec Žalik: Prečital Vam bom Nagodetove opazke: Dne 14. novembra na str. 361: Kumelj je prinesel priloženi letak za Angleže 3. decembra: Ljubo Sirc pismo, ki je šlo na angleški konzulat.

Kumelj: Kdaj je bilo to? *Nemir v dvorani.*

Tožilec Žalik: 20. novembra: Hribar pove, da je Kumelj pripravljen sodelovati in na str. 360: nadaljevanje nedeljske seje, Kumelj, Hribar, G. to je Nagode, sklicana seja, Kumelj bi moral poročati o svojih razgovorih.

Predsednik: Ali priznate, da ste bili član te vohunske skupine, da ste dajali poročila?

Kumelj: Gospod predsednik – ne, od tega, kar je g. drž.⁸³⁶ tožilec povedal, je resnično samo to, da sem jaz Nagodetu na prošnjo Vodetove nosil tisto s strojem razmnoženo pismo, o katerem sem vam povedal.

Predsednik: Kaj pa poročila?

Kumelj: Nobenega poročila nisem dal.

Predsednik: Vi ste se izjavili, da ste pripravljeni za sodelovanje.

Obtoženi: Pripravljen? Nikdar!

Predsednik: To je izrecno zapisano.

Obtoženi: Tu je priča, prof. Hribar.

Predsednik: Obtoženi Kumelj, ali vi niste pripravljali neko skrivališče?

Obtoženi: Nikdar, gospod predsednik.

Predsednik: Ali ste pripravljali za beg preko meje, za ilegalni prehod preko meje?

---

⁸³⁶ Okrajšava za državni.

Obtoženi: Da odkrito rečem, jaz s temi ljudmi prvič nisem deloval in nisem imel nobene skupnosti z njimi.

Predsednik: Ali niste napram Vodetovi enkrat rekli, da imate priprave za beg?

Obtoženi: Nikdar.

Predsednik: In proti Nagodetu?

Obtoženi: Nikdar ne. To je stvar, ki sega v leto 1945 nazaj in ki je zelo, zelo drugačna. V letu 1945 sem se jaz vrnil iz internacije zelo bolan. Takoj po 1. avgustu sem odšel na počitnice, na odmor v Ljutomer. Ko sem se vrnil nazaj v Ljubljano pred koncem avgusta, sem slišal, da me je v Ljubljani iskala Ozna⁸³⁷ in da je tisti čas aretirala tudi dr. Šukljeta.⁸³⁸ Jaz sem šel zato k Nagodetu, če on kaj ve in zakaj. Odgovoril je, da nič.

Predsednik: Kako, da ste šli ravno k Nagodetu?

Obtoženi: Ker sem mislil, da sem aretiran v zvezi s »Staro pravdo« in on je bil mentor »Stare pravde«. On je rekel, da se zaenkrat čuti varnega. Jaz pa sem mu opisal in pripovedoval to, kar sem drugega slišal, in sem med drugim rekel, da zelo živahno delujejo v Prekmurju tihotapci. Povedal sem, da tihotapijo meso in ste v gostilni v Ljutomeru lahko vedno dobili meso, če ste hoteli. Poleg tega sem za šalo rekel, kdor tihotapi, ta tihotapi vse, tudi ljudi. On je rekel, saj jaz ne mislim čez iti. Jaz sem dejal, da tudi ne. Nikdar nisem gojil te namere, da bi se s te zemlje kamor koli umaknil.

Predsednik: Ste se vi skrivali v Slovenskih goricah?

Obtoženi: Ne, nisem.

Predsednik: Ste se umaknili v Slovenske gorice?

Obtoženi: Ne, pač pa sem njemu to rekel, da se bom za nekaj časa umaknil iz Ljubljane.

Predsednik: Zakaj?

Obtoženi: Takrat sem se bal zapora, ker sem bil slab, po povratku sem si mislil, bom bolj krepak, pa bom tudi to prenesel. Ko sem prišel tja nazaj ...

Predsednik: Ali niste drugače nikoli pripovedovali o begu?

Obtoženi: Dovolite, nisem končal. On mi reče, pa bi bilo le dobro, če bi se nekaj preskrbelo.

Predsednik: Za njega?

Obtoženi: Za njega, da.

⁸³⁷ Ozna.

⁸³⁸ **Dr. Vladimir Šuklje** (1907–1984), odvetnik v Ljubljani, rojen na Jelsi na Hvaru, leta 1939 se je vključil v Samostojno demokratsko stranko, ki je bila v Sloveniji obnovljena na pobudo Večeslava Vilderja. V letu 1941 se je stranka razdelila. Šuklje se je pridružil tistemu delu, ki se je vključil v NDS in Slovensko zavezo. Preko dr. Bana naj bi bil povezan z Narodno legijo; njegovo ilegalno ime naj bi bilo Dolenc. Leta 1943 naj bi skupaj s somišljeniki izstopil iz Slovenske zaveze. 1944. ga je zaradi sodelovanja z DOS aretiral gestapo, po vojni pa ga je za nekaj mesecev zaprla Ozna. (Vodušek Starič, »Dosje« Mačkovšek, str. 33; SI AS 2065, Francšek Šajc: t. e. 29, Elaborat Omladina Jugoslovanske nacionalne stranke, str. 66 /več o njem na str. 128/ in t. e. 30, Samostojna demokratska stranka, str. 14, Izjava Vladimira Šukljeta z dne 17. 8. 1945 za Ozno, P.d. št. 2348/45, arhivska oznaka – A 0006147.) UDV je pred Nagodetovim procesom preiskovala tudi njegovega brata Luja Šukljeta. (SI AS 1931, t. e. 568, podatki o L. Šukljetu, 11. 7. 1947, št. 5290.) Pozneje je bil Vladimir Šuklje predsednik Odvetniške zbornice Slovenije, član sveta mednarodne unije odvetnikov, eden od »očetov« kodeksa odvetniške poklicne etike, soavtor jugoslovanskih zakonov o odvetništvu. (Stanislav Fortuna: Dr. Vladimir Šuklje – eminentni odvetnik iz polpretekle dobe. V: Odvetnik, 2014, št. 4, str. 55–56.)

Obtoženi Kumelj: Ko sem šel kmalu potem na trgatev v Ljutomer sem obiskal tamošnjega zobotehnika Cirila Rajka,⁸³⁹ mojega znanca iz Dachaua. Vprašal sem ga, ali on pozna kakšno možnost, za pot preko meje. On je rekel, da ne, zato sem mu rekel, da če bo kaj izvedel, da naj mi to pove. Rekel je, da bo. S tem je bil najin razgovor končan. Nikdar več, nikjer več nisem več postavil tako vprašanje in s tem je bila stvar končana.

Predsednik: Kakšne obveščevalne podatke ste dali Nagodetu?

Kumelj: Jaz sem ing. Nagodetu dal samo tisto pismo, ki mi ga je izročila Angela Vodetova. To pismo vam je znano.

Predsednik: Ste še drugače sodelovali?

Kumelj: Potem sem bil tukaj vprašan, če sem jaz ing. Nagodetu izročil kdaj kakšne podatke o tem, da avioni v Srbiji prevažajo municijo. Jaz se na to nisem niti mogel spomniti, kasneje pa me je opozoril zasljučevalec, češ, da je bil tukaj en Srb zraven. Jaz sem razmišljal in sem se spomnil na leto 1946 zgodaj spomladi, ko sem srečal na ljubljanskem kolodvoru zdravnika dr. Milosavljevića.⁸⁴⁰ Ta mi je med drugim sam povedal, da prevažajo avioni v Srbiji orožje. Jaz te stvari nisem verjel, pa sem Nagodetu tudi to povedal, toda ne z namenom, da on to nese naprej.

Predsednik: Torej ste bili večkrat pri Nagodetu, ne samo enkrat.

Kumelj: Kdaj prosim?

Predsednik: Vi ste rekli, da ste bili enkrat na sestanku pri Hočevarjevi, sedaj pa pravite, da ste bili pri Nagodetu.

Kumelj: Na obisku.

Predsednik: Kolikokrat ste bili na obisku?

Kumelj: Na obisku sem bil parkrat letno, kakih petkrat ali šestkrat letno, toda ne zaradi politike. Govorili smo navadne stvari, tudi o dnevnih dogodkih. O stvareh, ki so predmet razprave, pa nismo nikdar govorili.

Predsednik: No, kaj pa vi veste v zvezi z ilegalnim spravljanjem ljudi čez mejo? Kaj vi veste glede Engelmana?

Obtoženi Kumelj: Samo to, kar mi je povedala Vodetova.

Predsednik: Kaj vam je Vodetova povedala?

Obtoženi: Ona je povedala letos spomladi, da je Engelman ušel iz zaporov in da se skriva ali pri Hočevarjevi ali kje drugje.

Predsednik: Ali vam je še kaj drugega povedala glede Engelmana?

Obtoženi: Drugega nič.

Predsednik: Kaj vi menite glede Engelmana?

Obtoženi: Gospod predsednik, jaz Engelmana ne poznam. Več kot enkrat v življenju – kot otroka se ga morda spominjam – ali v življenju sem komaj enkrat govoril z njim in sicer leta 1944 v Trstu. Tistikrat je slovenski Rdeči križ v Trstu organiziral svojo podružnico, da bi pomagal povratnikom na kolodvoru in da bi jim tudi sicer služil z nasveti. V tej zvezi

⁸³⁹ Podatki neznani.

⁸⁴⁰ Podatki neznani.

sem govoril z dr. Josipom Mrmoljem⁸⁴¹ in dr. Lavom Čermeljem, da bi želeli, da bi ves aparat imel tak sestav, da bi bil sestavljen iz domačinov Tržačanov, da bi bil ves aparat blizu Tržačanom, ljudem iz teh krajev in da zato želimo dobiti za nameščence Tržacane in med razgovorom, mislim, da je bil dr. Lavo Čermelj sprožil misel na Engelmana. Zato sem ga šel poiskat, delal je v neki barvarni kot delavec. Dobil sem ga in mu povedal, nakar je on izjavil, da ne prevzame takega mesta in da ostane raje delavec v tovarni. Drugega nismo govorili, zlasti nič takega kakor stoji v obtožnici.

Predsednik: Ali je Vodetova rekla, da se skriva on pri Hočevarjevi?

Kumelj: Vodetova pravzaprav v tem pogledu ni dala nobenega preciznega podatka.

Predsednik: Preje ste pa rekli, da se skriva pri njej.

Kumelj: Da se on skriva? Vmes je navedla tudi ime Hočevarjeve. Ali se je skrival pri Hočevarjevi ali ne, tega ne vem povedati.

Predsednik: Ali ste imeli mnenje, da je bil on vohun?

Kumelj: Jaz pravzaprav ne vem nič o njegovi zgodovini. Ne vem nič o njegovem mišljenju, ampak kolikor sem mogel misliti, sem smatral, da je bil verjetno v angleški službi.

Predsednik: V vohunski službi. Ali ste vi prejeli od Vodetove še kakšno tiskovino? Ste prejeli pamflet proti maršalu Titu? Ste ga prečitali?

Kumelj: Da. Toda tistega pamfleta jaz dolgo nisem prečital

Predsednik: Ali vam je to dala ob eni priliki ali ob večih prilikah?

Kumelj: Z Angelo Vodetovo se pozna 20 let in sva tudi skupaj delala v organizacijah.

Predsednik: Kaj je s tem pamfletom proti m. T.⁸⁴² bilo?

Kumelj: Dobil sem dva izvoda s strojem pisana.

Predsednik: Kakšna je bila vsebina?

Kumelj: Točne vsebine se ne spominjam, ampak je bila jako udurna.

Predsednik: Pa prečitali ste ga?

Kumelj: Seveda, drugače ga ne bi poznal.

Predsednik: Zakaj vam je dala dva izvoda?

Kumelj: Zato, ker se je to skupaj držalo.

Predsednik: Ste potem dali to naprej?

Kumelj: Ne ve, jaz sem en izvod, ne samo da to obžalujem, ampak da me je odkrito sram tega, ker v življenju nisem nikdar takih stvari razširjal, ampak sem dal en tak izvod g. ing. Črtomirju Nagodetu, verjetno.

Predsednik: Ste še komu drugemu kaj dali?

Kumelj: Ne, po mojem spominu ne.

Predsednik: Vam je Nagode povedal, kakšne cilje zasleduje?

Kumelj: Ne, nikdar.

⁸⁴¹ V nadaljevanju javne razprave Kumelj omenja, da je imel stike z dr. Frfoljem in dr. Lavom Čermeljem, zato je verjetno tudi na tem mestu mišljen dr. Josip Ferfolja - Očka (več o njem v poznejši opombi) in ne dr. Mirko Mermolja.

⁸⁴² Maršalu Titu.

Predsednik: Kako je bilo z Vašim zadržanjem med okupacijo, točka 7 govori o tem, da ste bili že takrat sodelovali s Staro pravdo, vzdrževali zvezo s špijonom Vauhnikom in Dražo Mihajlovičem preko Stare pravde.

Kumelj: Gospod predsednik, jaz sem bil član Stare pravde. Pristopil sem vanjo v maju 1941. Septembra 1941. sem stopil v OF. Do decembra 1941. pa smo bili iz OF zaradi spomenice, ki je bila prerano izdana, ne da bi bila preštudirana, izključeni in nato sem bil v napredni delovni skupnosti⁸⁴³ do avgusta 1943. leta. Avgusta 1943. leta sem uvidel, da je vsa ta politika napačna, zato smo napredno delovno skupnost razbili.

Predsednik: Kakšno linijo je zavzemala »Stara pravda« po izključitvi iz OF?

Kumelj: Jugoslovansko. V kolikor so poedini člani hoteli biti vključeni v Mihajlovičevo vojsko, so se vključili sami. Obvezno seveda to ni bilo.

Predsednik: Ali je imela »Stara pravda« zveze z Mihajlovičem?

Kumelj: Te zveze je vodil ing. Črtomir Nagode.

Predsednik: Je imela direktne zveze?

Kumelj: V kolikor se spominjam, je bila prva zveza še predno sem pristopil, ker sta leta 1942. prišla kot opolnomočenca Mihajloviča v Ljubljano, polkovnik Avšič⁸⁴⁴ in major Novak. Na te stvari se ne spominjam več dobro. Mislim, da je bila potem še zveza v januarju 1943. Potem so bile te zveze zaključene. Moram pa reči, da je bila to stvar inženirja samega.

Predsednik: Ali je imela »Stara pravda« radiozveze z Mihajlovičem?

Kumelj: To pa ne vem gospod predsednik.

Predsednik: Ali je Stara pravda politično sodelovala z Mihajlovičem? Ali je bila povezana z Mihajlovičem?

Kumelj: Mislim, da Mihajlovič sploh ni imel politične linije.

Predsednik: Ali je bila povezana »Stara pravda« z Mihajlovičevim pokretom?

Kumelj: S pokretom, z njegovo vojsko ne. To so bile osebne zveze med Nagodetom in Novakom.

Predsednik: Ali je Novak sodeloval z Mihajlovičem?

Kumelj: Jaz mislim, da ja.

Predsednik: Ali je bila Stara pravda povezana z Novakom?

Kumelj: Kot skupina ni bila povezana, pač pa po osebah.

⁸⁴³ Napredna delovna skupnost (NDS), ki je nastala v začetku leta 1942 kot protiutež OF, je podrobneje predstavljena v opombi pri uvodnem poglavju Obtoženi in obsojeni.

⁸⁴⁴ **Avšič Jaka - Branko Hrast** (1896–1978), rojen v Ljubljani, zaradi pripadnosti Preporodu izključen iz gimnazije, leta 1915 mobiliziran v avstro-ogrsko vojsko, leta 1916 prebegnil na rusko stran in se vključil v prostovoljni korpus južnoslovanskih narodov pri Odesi. Po končani prvi svetovni vojni je ostal v jugoslovanski vojski. Leta 1928 je končal Višjo vojaško akademijo in postal konjeniški polkovnik. Po začetku druge svetovne vojne na jugoslovanskem ozemlju je bil v nemškem ujetništvu, a je ušel in se vrnil v Ljubljano. Novembra 1941 je z majorjem Karlom Novakom obiskal štab Draže Mihajloviča na Ravni gori, po vrnitvi pa se je vključil v OF, kljub temu da ga je Draža želel imenovati za komandanta v Sloveniji. S svojo opredelitvijo za OF je pripomogel, da se je precejšnje število nekdanjih oficirjev jugoslovanske vojske pridružilo NOG. V partizanski vojski je imel številne pomembne funkcije, bil je tudi član SNOS-a in AVNOJ-a. Po koncu vojne je bil šef vojaške misije v Berlinu, minister, poslanec, župan Ljubljane. Dosegel je čin generalpolkovnika JLA, si prizadeval za poveljevanje v slovenskem jeziku in napisal več spominskih prispevkov. (ES 1, str. 153; Sirc, Med Hitlerjem in Titom, str. 47.)

Predsednik: Po Nagodetu Črtomirju je imela Stara pravda kakšne tajne radio-postaje?

Kumelj: V svojem času sta obstajali dve. Ena je bila sestavljena takoj v l. 1941, pa so jo Italijani odkrili. Ta postaja je bila seveda takrat zaplenjena in tisti, ki jo je vodil, je bil aretiran. Pozneje se spomnim, da je inž. Nagode čestokrat govoril o drugi postaji. Ko sem bil nekoč pozimi l. 1942 pri inž. Nagodetu, sem v njegovem stanovanju videl, da so preizkušali neko radio-postajo. Ali je funkcionirala in kako, tega pa ne vem.

Predsednik: Ali je Stara pravda bila pripravljena, da podpre Mihajloviča?

Kumelj: V kakšnem pogledu?

Predsednik: V kakršnem koli pogledu. V preiskavi ste povedali, da Stara pravda zbira vse one, ki bi bili pripravljene podpreti Mihajloviča.

Kumelj: To pa nisem rekel.

Predsednik: Vi ste to rekli. Kakšno funkcijo ste imeli v okviru Stare pravde?

Kumelj: Jaz sem bil odbornik.

Predsednik: S kakšnim referatom?

Kumelj: Čisto brez funkcije in sicer vedno brez funkcije. Takrat ko je bil dovoljen Slovenski Rdeči križ, ki je bil l. 1942 razpuščen, takrat sem jaz na prošnjo Pravde postal funkcionar Slov.⁸⁴⁵ RK za razgovore o ustanovitvi Slovenske zaveze.⁸⁴⁶ V teh razgovorih sem jaz sodeloval in sicer s pogojem, da se osvoji program, na katerega pristanem.

Predsednik: Ali ste Vi imeli propagandni referat?

Kumelj: Ta funkcija je bila formalnega značaja.

Predsednik: Ste imeli funkcijo propagandnega referata?

Kumelj: Dovolite, da pojasnim. Jaz sem na sejo prišel šele zelo pozno, ob koncu. Nagode me je obvestil, da so me izvolili za propagandni referat. Jaz sem odgovoril, da ga ne sprejemem. Na to me je prosil, naj ga sprejemem, vsaj formalno, da se bo zadeva uredila pozneje. Jaz sem na to pristal, storil pa nisem nič.

Predsednik: Ali ste bili vi potem zastopnik »Stare pravde« v »Napredni delovni skupnosti«?

Obtoženi Kumelj: Da.

Predsednik: Ste se udeleževali sestankov?

Obtoženi: Sej? Seveda!

Predsednik: Ali ste vi v tukajšnjih zaporih napadli stražnika?

Obtoženi: Gospod predsednik, to je najtežje vprašanje, ki mi ga zastavljate. Tu ni bilo prav nič političnega, to je čisto človeško.

Predsednik: Ali ste ga napadli ali ne?

Obtoženi: Jaz sem popolnoma izgubil v zaporu svoje živce iz razloga, ker sem doma preveč delal, od ranega jutra do pozne noči, in nisem prinesel v zapor nobene energije. Zaradi tega me je v zaporu moje živčevje v teku osmih dni popolnoma zapustilo.

Predsednik: Ali ste ga napadli ali ne?

⁸⁴⁵ Slovenskega.

⁸⁴⁶ Vseslovenska zaveza (ali Slovenska zaveza za narodno osvoboditev) je predstavljena v opombi pri uvodnem poglavju Obtoženi in obsojeni.

Obtoženi: Da, v duševni zmedenosti sem jaz napadel stražnika, a ne, da uidem, nego da se končam.

Predsednik: Ima še kdo kako vprašanje?

Tožilec: Najprej v pogledu povezave »Stare pravde« z Mihajlovičem. Prečital bom iz zapisnika eno poročilo, ki ga je obtoženi Kumelj dal na seji »Stare pravde« v tem pogledu. Obtoženi Nagode piše v svojih zapisnikih 27. februarja, stran 137: Mukič – to je vaše ilegalno ime?

Kumelj: Ne, to je njegova značka za mene.

Tožilec: ... poroča, da je pri petorici učinkovalo zelo ljubosumno njegovo poročilo, da je delegat Draže pri »Stari pravdi«.

Obtoženi: Da je delegat?

Tožilec: Delegat Draže pri »Stari pravdi«. Ganič⁸⁴⁷ je povedal, da so mu poverili dolžnost, podati situacijsko poročilo. Razgovarjal je z Ložarjem,⁸⁴⁸ Stojanom⁸⁴⁹ ... Prebral je eno leto staro poročilo. Odobrili so ga čez eno leto in izjavili, da je naravnost preroško. Prisotni sodnik⁸⁵⁰ Bobek, Mukič.⁸⁵¹ Domenil se zaradi poročila z Markom.⁸⁵²

Predsednik: Ali je bilo tako?

Obtoženi: Jaz se teh stvari ne spominjam, ker so že zelo stare. Toliko se spominjam, in to sem dal tudi na zapisnik, da sem nekoč na seji »Napredne delovne skupnosti« čital eno kratko pismo. To bo verjetno tisto pismo, ki ga je omenil gospod državni tožilec. Nekako tako so besede padle, kot je tu naznačeno.

Tožilec: Kdo je to Horvat?

Obtoženi: Pavle Horvat⁸⁵³ je bil med vojno v Zagrebu in je tam deloval, ne vem, imenuje se Sever ali tako nekako, z neko trgovko Slovenko, ki je imela knjigarno.

Tožilec: Povejte samo to, kar je v zvezi z vami oziroma vašo organizacijo.

Obtoženi Kumelj: Oprostite, ne z organizacijo. Ona je prišla leta 1942., to je bilo januarja ali prve dni februarja ker sredi februarja je bil Rdeči križ razpuščen ...

Tožilec Avbelj: Ne za časa okupacije, po osvoboditvi.

Kumelj: Po osvoboditvi ne vem nič.

Tožilec: Ne veste nič? Od kod je pa doma?

Kumelj: Nekje iz Prekmurja.

⁸⁴⁷ Ganič je bilo eno od ilegalnih imen Črtomirja Nagodeta.

⁸⁴⁸ Podatki niso znani.

⁸⁴⁹ Verjetno dr. **Stojan Bajič**.

⁸⁵⁰ **Sodnik** naj bi bil v Nagodetovem dnevniku psevdonim za dr. **Valentina Benedika**.

⁸⁵¹ **Mukič** je v Nagodetovem dnevniku psevdonim za **Metoda Kumlja**.

⁸⁵² Ni jasno, kdo je mišljen.

⁸⁵³ **Pavle** (ali **Pavel**) **Horvat**, pred drugo svetovno vojno pristaš Vladka Mačka, potem pa je v Zagrebu ustanovil organizacijo z imenom Kmečko-delavska sloga. V Ljubljani so njegovo delo razumeli kot sodelovanje z ustaši, čeprav naj bi Horvat Slogo ustanovil po navodilih slovenskega politika Alberta Kramerja, da bi olajšal položaj Slovincem na Hrvaškem; zato naj bi tudi sodeloval z notranjim ministrom NDH Mladenom Lorkovičem. Po razpustitvi Sloge v aprilu 1942 naj bi Horvat prenehal politično delovati. Po vojni je emigriral v Avstrijo in bil član t. i. Salzburškega komiteja. (Vodušek Starič, Slovenski špijoni in SOE, str. 357–358, 415.)

Tožilec Viktor Avbelj zaslišuje Metoda Kumlja

Tožilec: Okrog Ljutomera. Kdo vam je poslal Horvata? Obtožena Vodetova pove o tej stvari drugače.

Kumelj: Ne more.

Tožilec: Vi govorite, da niste vedeli za skrivališče, oziroma da jih niste organizirali. Ali ste komu od članov vaše organizacije govorili o skrivališčih in mu kazali mesto, kje je skrivališče? Vi se z obtoženo Angelo Vodetovo poznate dolgo let?

Kumelj: Dvajset let.

Tožilec: Ali mislite, da lahko ona izjavi o vas stvari, ki ne držijo?

Kumelj: Mislim, da ne.

Tožilec: Kdaj sta šla vidva s soobtoženo Vodetovo na izprehod proti Tobačni tovarni, nekam naprej od Tobačne tovarne izven Viča?

Kumelj: Izven Viča lansko leto jeseni, ko je zorel kostanj, smo šli enkrat: ona je bila, jaz sem bil in mislim, da je bila njena sestra, in smo šli na isprehod.

Tožilec: Soobtožena Vodetova trdi, da ste ji ob tej priliki, ko ste se vračali proti Ljubljani, pokazali hišo in izjavili: V tej hiši je bunker – skrivališče, ki ga bomo uporabili, če bo potrebno.

Kumelj: Gospod, državni tožilec, vsa dejstva kažejo drugače. Saj če so se kdaj ljudje čutili ogrožene, so se čutili ...

Tožilec: Zadostuje na to vprašanje. Mi vam bomo predočili samo izjavo Vodetove in ugotovili bomo stanje, kakršno je. V zapisniku z dne 19. 10. 1946 na strani 358 pravi soobtoženi Nagode tole: Kumelj je pripovedoval, da so prevažala letala municijo in orožje, da so se v Osijeku⁸⁵⁴ upirali Titovim partizanom Hrvatje. Izgleda, da je pripravljen pričeti neko organizacijo.

Obtoženi Kumelj: Jaz sem rekel samo prvo, o drugem in tretjem ne vem nič. Prvo sem povedal gospod predsednik.

Tožilec: Mi vemo, da o tretjem niste govorili, ampak je to domneva soobtoženega Nagodeta na podlagi vašega odnosa do organizacije. Ali ste obtoženi Kumelj tedaj predali kakšno pošto obtoženemu Hribarju? Obtoženi Hribar: Ali ste prejeli kedaj od soobtoženega Kumelja kakšno pošto?

Obtoženi Hribar: Kot imam v spominu, nikdar.

Tožilec: V redu.

Predsednik: Ali ste bili večkrat pri Hočevarjevi?

Obtoženi Kumelj: Samo takrat.

Tožilec: Obtoženi Kumelj, soobtožena Vodetova pravi na strani 41 svojega zaslišanja to-le: Oddala sem zavoj pošte (to je pošta, ki ste jo vi omenili) Kumelju Metodu z naročilom, da jo odda Nagodetu ali pa Hribarju.

Obtoženi Kumelj: Dovolite. To je tisto, kar sem poprej povedal.

Tožilec: Nadalje pravi Vodetova, da ste pošto predali obtoženemu Hribarju. Ali je bilo tako?

Obtoženi Kumelj: Ne. To pismo v rjavi kuverti ...

Tožilec: Ste tisto pošto predali vso Nagodetu?

Obtoženi Kumelj: Da.

Tožilec: Dobro.

Tožilec: Kakšne podatke ste vi dajali soobtoženi Vodetovi?

Kumelj: Ne vem, da bi dajal.

Tožilec: Kakšne podatke ste dajali o splošni situaciji v državi, o situaciji na Štajerskem, v svojem delokrogu?

Kumelj: Nobenih. Midva sva se razgovarjala samo osebne stvari, to kar nas je najbolj tiščalo.

Tožilec: Katere osebne stvari, ki so vas najbolj tiščale ste pripovedovali Vodetovi?

Kumelj: Midva sva v zadnjem času veliko strokovno delala, ona je imela obširne referate in jaz ne vem, kaj naj bi z njo govoril, da bi bilo take važnosti, da bi si zapomnil.

Tožilec: Namreč jasno je, da je soobtožena Vodetova bila zelo plodovita pisateljica. Ona je napisala celo knjigo o razmerah v Jugoslaviji in zato je potrebovala podatkov. Jaz vas ponovno vprašam, o katerih stvareh ste vi dajali poročila Vodetovi?

Kumelj: G. drž.⁸⁵⁵ tožilec, o teh vprašanjih sploh ne.

⁸⁵⁴ Pravilno: Osijeku.

⁸⁵⁵ Gospod državni tožilec.

Predsednik: Ste sploh dajali kakšna poročila o vaših opazovanjih?

Kumelj: Jaz se s temi stvarmi sploh nisem pečal in se nisem pečal z drugim, kakor s strokovnim delom.

Tožilec: Torej menda leta 1944 ste se srečali z Engelmanom.

Kumelj: Bil sem tam.

Tožilec: Kaj ste vedeli takrat o Engelmanu?

Kumelj: Prav nič.

Tožilec: Kaj je delal Engelman takrat?

Kumelj: Bil je v službi v tovarni Žibert.

Tožilec: Ste pozneje šele zvedeli, da je on angleški agent. Kdo pa Vam je to povedal?

Kumelj: To sem domneval?

Tožilec: Ali vam ni nobeden tega povedal?

Kumelj: Ne, ni, to sem samo domneval.

Tožilec: Kako pa ste v času okupacije potovali po inozemstvu?

Kumelj: Jaz sem bil v času okupacije v Italiji in sicer od 15. decembra 1943 do 31. januarja 1944 z nalogo Rdečega križa, da obiskujem taborišča in pa zapore in da rešujem vse naše internirance in zapornike.

Tožilec: Da rešujete po pooblastilu Rdečega križa?

Kumelj: Po pooblastilu Rdečega križa, ampak takrat so bili vsi zapori v Italiji pod komando nemške SD.⁸⁵⁶ Vsak drugi ne samo naši, tudi Švicarji so bili, če so hoteli vstop, so dobili na komandi dovolilnice in se je lahko obiskalo.

Tožilec: Vsak Slovenec, ki bi šel k Rdečemu križu, bi brez nadaljnega dobil pooblastilo od SIPa in NSD,⁸⁵⁷ da lahko oprošča ljudi iz taborišč?

Kumelj: Ne vsak Slovenec.

Tožilec: Jaz to vem. Samo tisti Slovenec, ki mu je policija, Gestapo in SD zaupala in ki mu je izdala potrdilo, da lahko to dela.

Kumelj: Ne, gospod državni tožilec.

Predsednik: Ali ste imeli potrdilo za to?

Kumelj: Seveda, drugače sploh ne bi mogel delati.

Tožilec: Bomo prečitali to vaše pooblastilo.

Žalik: »Kumelj Metod je pooblaščen, da preizkuša za izpustitev vse Slovence, ki so bili ob priliki zasedbe Slovenije internirani v italijanskih taboriščih.«

Tožilec: Odgovarja to pooblastilo?

Kumelj: Da.

Predsednik: Kako, da ste dobili to pooblastilo?

⁸⁵⁶ **Sicherheitsdienst des Reichsführers – SD** (varnostno obveščevalna služba SS in NSDAP v nacistični Nemčiji).

⁸⁵⁷ Morda je bila mišljena že omenjena SD ali pa NSDAP – Nazionalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei (Nacionalsocialistična nemška delavska stranka, krajše nacistična stranka).

Tožilec: Hotel bi še prečitati izjavo obsojenega Vogta⁸⁵⁸ podanega 28. 6. 47. Delovanje Rdečega križa iz mojega delovanja pod komando SIP-a in NSD na Gorenjskem in sp.⁸⁵⁹ Štajerskem mi je znano, da je dobival Rdeči križ v Sloveniji vso podporo. Predvsem je bil podpiran od SIP-a, ker so bile osebe, ki so z Rdečim križem sodelovale, zanesljive. Tako so bile po okupaciji v Sloveniji postavljene samo take osebe, ki so bile vedno kontrolirane po oddelkih SD, Gestapa kot tudi po izpostavah Gestapa in NSD. Spominjam se, da smo predlagali važnost na take osebe, ki so bile v zvezi s službenim mestom komandirja SIP-a⁸⁶⁰... V glavnem prvi del tega in v zaključek njegove izjave: Spominjam se, da so po kapitulaciji Italije taka priporočila bila izdana tudi od BDS v Veroni, ki je bil pristojen za vso Italijo in sicer so bila ta pooblastila dana članom Rdečega križa. Slučajno sem videl izkaznico tistega urada iz Verone, izdano pooblaščenцу Rdečega križa Metodu Kumlju. Ta izkaznica je bila podpisana od Klinghammerja.⁸⁶¹ Pri izdajanju takih izkaznic od strani službenih mest Verone je veljalo isto kakor sem omenil pri Bledu.

Tožilec: Izkaznice so bile izdane samo takim osebam, ki so bile točno prekontrolirane od Gestapa in SD in so bile pripravljene sodelovati; izdajale so se samo najzanesljivejšim osebam. Kaj pravite Vi o tem?

Kumelj: Jaz nisem nikdar z nobeno okupacijsko oblastjo sodeloval in je tudi glede Italije moja nacionalna vest popolnoma čista.

Tožilec: Odgovorite na to vprašanje, ali je imel funkcionar Gestapa, visok funkcionar Gestapa, možnost preizkušati in izpuščati ljudi iz taborišč? Kdo je imel v dobi okupacije možnost izpuščati tiste ljudi, ki so bili njemu všeč iz naših taborišč?

Kumelj: Praksa ni bila enotna, praksa izpuščanja je bila zelo mnogolična, da vam povem en primer. V okrožju Bologne niste mogli nobenega izpustiti, ker je Gestapo držal roko na vseh.

Tožilec: Katere ljudi ste Vi izpuščali?

Kumelj: Kogar koli sem mogel dobiti, ne glede na to, kdo je. Tako sem se jaz obnašal kot delegat Slovenskega RK v Italiji, o tem lahko priča prof. Juš Kozak,⁸⁶² njegov sin Miklavž, o tem lahko priča sin dr. Reicherja.⁸⁶³

⁸⁵⁸ **Josef Vogt**, rojen v Mettmannu pri Düsseldorfu, je končal ekonomsko fakulteto na univerzi v Kölnu. Med drugim je bil uslužbenec tajne državne policije, med drugo svetovno vojno SS-Sturmbannführer, kot vladni in kriminalni svetnik je deloval tudi na Bledu in v Mariboru. 5. julija 1945 so ga zavezniške vojaške oblasti aretirale in ga 15. marca 1947 izročile jugoslovanskim oblastem. Julija 1947 je bil pred pred vojaškim sodiščem 4. armade na procesu v Ljubljani, na katerem so sodili tudi dr. Friedrichu Rainerju, obsojen na smrt z obešenjem. Na zaslišanju naj bi izjavil, da je imel Metod Kumelj propustnico, ki so jo izdajali le najožjim sodelavcem Gestapa. Po mnenju Ljuba Sirca mu je Ozna najverjetneje obljubila, da ne bo usmrčen, če bo krivo pričal proti Kumlju. (Sir, Med Hitlerjem in Titom, str. 344.) Njegova izjava (oz. zapisnik o zaslišanju) je objavljena v poglavju Dokazno gradivo tožilstva.

⁸⁵⁹ Spodnjem.

⁸⁶⁰ SiPO – Sicherheitspolizei.

⁸⁶¹ Pozneje popravljeno s svinčnikom, prvotno je bilo napisano Klanikhamerja.

⁸⁶² **Juš Kozak** (1892–1964), pisatelj, kritik in urednik, rojen v Ljubljani. Po končani gimnaziji je študiral zgodovino in geografijo na Dunaju. V letih 1912–1913 je bil eden vodilnih članov organizacije Preporod, zaradi česar je bil na začetku prve svetovne vojne aretiran in obsojen na mesec dni zapora. Od decembra 1914 do aprila 1917 je bil v avstrijski vojski. Po vojni je bil gimnazijski profesor v Ljubljani in urednik literarnih revij. Leta 1942 ga je italijanska oblast aretirala in poslala v internacijo v Italijo. Po italijanski kapitulaciji se je pridružil jugoslovanskim partizanom v južni Italiji, spomladi 1945 pa se je vrnil v domovino. Maja 1945 je organiziral slovensko–italijansko kulturno sodelovanje v Trstu, po vrnitvi v Ljubljano je urejal Slovenski zbornik in revijo Novi svet, od 1948–1955 pa je bil upravnik Drame SNG v Ljubljani. Leta 1961 je postal redni član SAZU, 1963 pa je dobil Prešernovo nagrado. (EJ 5, str. 361; ES 5, str. 347–348.)

⁸⁶³ Ni jasno, kdo je bil mišljen.

Tožilec: Ali ste imeli s seboj kakšen seznam ljudi?

Kumelj: Mi smo imeli vse sezname, ker smo objavili razpis v ljubljanskih listih, naj nam ljudje prijavijo sezname.

Tožilec: Ali vam je Stara pravda dala seznam?

Kumelj: Tudi, vsak je lahko oddal seznam. Jaz tega nisem hranil zase, temveč sem ga dal v registraturo, kjer se je delala kartoteka.

Tožilec: Kdo je imel od Slovencev še tako pooblastilo kakor Vi?

Kumelj: Jaz sem šel kot drugi delegat, potem je bil še Lukan,⁸⁶⁴ Jošt,⁸⁶⁵ Zupančič,⁸⁶⁶ Franc Mlekuš⁸⁶⁷ in še ena ženska, za katero ne vem imena.

Tožilec: Kdo pa je šel s takim nalogom ven?

Obtoženi Kumelj: Jaz sem šel kot drugi delegat. Pred menoj je bil Lukan, potem je bil neki Jošt, potem Zupančič, potem je bil Franc Mlekuš in še ena ženska je bila, pa se ne morem spomniti imena.

Tožilec: Pa so imeli prav taka pooblastila?

Obtoženi: Prepričan sem bil, da so imeli. Prepričan sem, da so imeli vsi, toda mi si nismo tega kazali.

Tožilec: V katera taborišča ste šli vi? Tista taborišča so bila zastražena po nemški vojski.

Obtoženi: Ne, Italijani so jih stražili.

Tožilec: Vsa taborišča so bila pod čigavo upravo?

Obtoženi: Bila so pod italijansko upravo, če pa so bile težave, potem bi pač moral prositi Nemce za intervencijo, a teh težav ni bilo.

Tožilec: Ali ste bili vi v tem času proti-okupatorsko nastrojen?

Obtoženi: Da.

Tožilec: Kaj pravite na izjavo Vogta, ki sem jo pravkar prečital o tem, kdo je mogel dobiti tako dalekosežno pooblastilo?

Obtoženi: Dovolite, gospod državni tožilec, nisem jaz prosil za to, da grem v Italijo, nego me je Rdeči križ naprosil.

Tožilec: To za nas ni važno, važno je za nas, kdo je lahko dobil tako pooblastilo, da v tabo-

⁸⁶⁴ **Dr. Mitja Lukan**, delegat Slovenskega RK v Italiji v obdobju 1943–1944. (Hutař, Slovenski Rdeči križ, str. 214–228 itd.)

⁸⁶⁵ **Josip Jošt**, med drugo svetovno vojno delegat Slovenskega RK, velikokrat potoval v Italijo in sodeloval pri reševanju Slovencev iz italijanskih zaporov, februarja 1944 pa je posredoval za slovenske zapornike v Aleksandriji, ki so jih zaprli Nemci. Od septembra 1944 do maja 1944 je bil interniran v Dachau. (Hutař, Slovenski Rdeči križ, str. 60, 65–68, 74–79, 86–96 itd.)

⁸⁶⁶ **Mišljen Drago Supančič** (1903–1964), specialni učitelj, zaposlen v Gluhonemnici v Ljubljani, aktiven v učiteljski organizaciji in pri RK. Med drugo svetovno vojno je bil tajnik slovenske organizacije RK v Ljubljani in sodeloval pri reševanju Slovencev iz italijanskih zaporov v Italiji. Septembra 1944 ga je skupaj z drugimi člani vodstva Slovenskega RK aretirala gestapo in poslal v Dachau. Gestapo naj bi namreč sumil, da slovenski predstavniki RK sodelujejo z OF in angleškimi obveščevalnimi službami. Po vojni, spomladi 1947, ga je nova jugoslovanska oblast aretirala in zasliševala v zvezi s pripravami na Nagodetov proces, a je bil kmalu izpuščen. Leta 1949 je bil znova aretiran in slabo leto je preživel deloma v preiskovalnem zaporu deloma na prisilnem delu. (Vovk, Skriti spomin, str. 84; več o njem v: Hutař, Slovenski Rdeči križ.)

⁸⁶⁷ **Franc Mlekuž**, član vodstva slovenske organizacije Rdečega križa v Ljubljani, sodeloval pri reševanju Slovencev iz italijanskih zaporov v Italiji. (Hutař, Slovenski Rdeči križ, str. 57, 71, 72 itd.)

10612

Slovenski Rdeči križ v Ljubljani.

Štev. 945/2

4347636

Legitimacija in poverilno pismo

Lastnik te listine, gospod K u m e l j Metod, rojen v Ljubljani 26. julija 1900, lastnik osebne izkaznice št. 014848 izdane od Mestne občine Ljubljanske dne 7. julija 1943, - stanujoč v Ljubljani - Kogejeva 8 - odbornik Slovenskega Rdečega križa v Ljubljani

j e p o v e r j e n ,

da kot odposlanec Slovenskega Rdečega križa v Ljubljani potuje v Italijo, da pri pristojnih nemških in italijanskih vojaških in civilnih oblastih izposluje povratek slovenskih vojnih ujetnikov, civilnih internirancev, konfinirancev in kaznjencev v domovino.

Vse pristojne oblasti se naprošajo, da nudijo imenovanému pri tem njegovem poslu in na potovanju vso potrebno pomoč in zaščito.

Ljubljana, dne 14. decembra 1943.

Tajnik:

Predsednik:

Legitimacija in poverilno pismo Slovenskega Rdečega križa v Ljubljani za Metoda Kumlja, 14. 12. 1943

rišćih izpušća ljudi v času, ko je vladal tam red, kakršnega je ustvaril gestapo. Mi vemo pa še več, vemo, da ste iz tistih taborišć, kjer so bili internirani naši borci, borci narodnoosvobodilne vojske, hitro odšli in niste nikogar izpustili. Le v tistih taborišćih, kjer so bili ljudje, ki so bili vam všeć, ste uporabili to pooblastilo.

Obtoženi: Ni bilo ...

Tožilec: Predlagam razširjanje obtožnice zoper obtoženega Metoda Kumelja v skladu z obtežilnim gradivom, in sicer na sodelovanje z nemško policijo gestapa v času okupacije. *Ploskanje v dvorani.*

Predsednik: Ponovno prosim občinstvo, da ne ploska in ne moti razprave na tak neumesten način. **Obtožencu:** Ste razumeli obtožnico?

Obtoženi: Da.

Predsednik: Kako se k temu zagovarjate?

Obtoženi: Se ne čutim krivega.

Predsednik: Se ne čutite krivega?

Obtoženi: Ne, gospod predsednik.

Predsednik: Ali ste imeli to pooblastilo?

Obtoženi: Jaz sem vršil samo svoje socialno delo, gledajoč samo na slovenskega človeka, ne glede na vse ostalo.

Predsednik: Ste imeli to pooblastilo?

Obtoženi: Dovolite še to, mene veže določba mednarodnega Rdečega križa⁸⁶⁸ in po teh določbah tako ravnanje ni v opreki.

Predsednik: Ali ste imeli to pooblastilo od SD?

Obtoženi: Da, to sem imel.

Predsednik: In ste potovali po taboriščih?

Obtoženi: Da.

Predsednik: In ste izpuščali in pretresali pripornike?

Obtoženi: Ne, saj jaz nisem mogel povsod vseh dobiti.

Predsednik: No pa za določene mere.

Kumelj: Za nekatere so starši prinesli dovolilnice za izpust Rdečemu križu in na osnovi teh dovolilnic sem dobil dotične ven. Drugod je bilo tako, da kakor hitro si jih našel, si jih vse dobil. Tretja možnost pa je bila, da ste se dogovorili z upravo vseh zavodov za vse Slovence in Jugoslovane, ki so se skrivali v hišah in ob cestah po zlomu Italije in so jih potem našli in zapirali v policijske in sodne zapore, da jih je uprava izpustila, izdala potreben denar za hrano, vožnjo in karte. Tako je bilo na primer v Perugiji.⁸⁶⁹

Predsednik: Kakšne osebe ste predlagali za izpust?

Kumelj: Jaz sam nisem predlagal nič. Vzel sem vse, kar sem mogel dobiti. Ker je bilo tako, gospod predsednik, ali ste vse dobili, ali pa samo tiste, za katere ste imeli dovolilnice iz Ljubljane, katere so starši oskrbeli.

Predsednik: Kako, da ste vi dobili tako zaupno pooblastilo?

Kumelj: Kakor vsak delegat Rdečega križa je to dobil, gospod predsednik.

Tožilec Žalik: Vse izjave Vogta je docela razlika,⁸⁷⁰ da tega pooblastila ni dobil vsak delegat RK, ampak samo tisti delegat, ki ga je SD oziroma Gestapo smatral za tako zanesljivega, da se mu lahko določi tak posel.

Kumelj: Oprostite, gospod državni tožilec, ampak meni se zdi, da član SIP-a⁸⁷¹ ne more pričati zoper Slovenca.

Tožilec Žalik: Član SIP-a? To bo sodišče presodilo, koliko je njegova izjava verodostojna. Ne mislite, da je dejansko dosti razlike med delom te špijonske organizacije in delom SIP-a. Drugo pa je tole. Vi ste sodelovali v Slovenski zavezi. Bili ste član petorice.

Obtoženi Kumelj: Ne. Slovenska zaveza se je šele pripravljala za delo.

⁸⁶⁸ **Rdeči križ (RK)**, humanitarna organizacija, ustanovljena na pobudo Švicarja J. H. Dunanta leta 1863 v Ženevi z namenom pomagati ranjencem in bolnikom v vojnih časih ne glede na pripadnost državi ali narodu. Danes društva RK (v muslimaskih državah Rdečega polmeseca) delujejo v več kot 160 državah sveta in so povezana v mednarodno federacijo Društev RK in Rdečega polmeseca. V Ženevi deluje Mednarodni odbor (tudi komite) RK, ki se ukvarja z raznovrstno humanitarno dejavnostjo. (ES 10, str. 120.)

⁸⁶⁹ Mišljeno italijansko mesto Perugia.

⁸⁷⁰ Nerazumljivo, verjetno netočen zapis tožilčevih besed.

⁸⁷¹ SiPO – Sicherheitspolizei.

Tožilec Žalik: Kje je bila petorica?

Obtoženi: Pri napredni delovni skupini.

Tožilec Žalik: To pomeni, da je sodeloval s Slovensko zavezo. Napredna delovna skupnost je bila nekaka politična hrbtnica Mihajlovičeve organizacije na Slovenskem. To pravi izrecno Danič⁸⁷² v svojih zapiskih. In kaj je mihajlovičevski pokret pomenil na Slovenskem?

Obtoženi Kumelj: Gospod predsednik ...

Tožilec Žalik: Sodelovanje z okupatorjem. To jasno dokazujejo vsa poročila. To dokazuje Mihajlovičev proces in drugi procesi proti sodelavcem.

Obtoženi Kumelj: Mi smo se zavedali 1943. leta, da je politika, ki smo jo vodili napačna in smo zaradi tega razbili napredno delovno skupnost.

Tožilec Žalik: To ste razbili za-to, ker vas je bilo malo, zato, ker skupnost Pravde ni predstavljala ničesar, nič drugega kot borbo proti narodnoosvobodilnemu pokretu, torej sodelovanje z Gestapom preko Vauhnik, ki je bil tisti, kakor je izpovedal Sirc v preiskavi in kakor je zapisal Nagode v zapisnik, tisti, ki je vodil vse kar se je dogajalo na takozvani liniji mihajlovičevstva na Slovenskem. Ali ste vedeli, da je bil Vauhnik gestapovski agent?

Obtoženi Kumelj: Jaz Vauhnik nisem poznal.

Tožilec: Vi ste vendar poprej osporavali, da vendarle član SIP-a ne more pričati.

Obtoženi Kumelj: Mislim, da ne.

Tožilec Žalik: O tem bo sodišče reklo koliko more in koliko ne. Ali ste vedeli, da je bil Vauhnik agent Gestapa?

Obtoženi: Ne, nisem vedel.

Tožilec Žalik: To je ugotovila vsa vaša skupnost, to je ugotovil Nagode, to je ugotovil Sirc Ljubo, Reiner⁸⁷³ na procesu je izpovedal isto. Pojasnite tole.

Kumelj: Jaz to nič ne vem.

Pomočnik tožilca: Ali je bil Vauhnik agent gestapa ali ni bil, kakor je Reiner tudi izpovedal isto.

Kumelj: To jaz ne vem g. drž.⁸⁷⁴ tožilec, z njim nisem imel kontakta.

Pomočnik tožilca: Vauhnik niste poznali, ker tudi ni treba, ker je te sestanke imel samo Ganič, samo Nagode in preko Ganiča je Vauhnik pošiljal to, kar je hotel, da vaša skupina dela. Ali je to sodelovanje z okupatorjem?

Kumelj: Jaz ne poznam razmer kakršne so bile, o tem ne morem sodbe izreči.

Pomočnik tožilca: Ne da ne poznate razmer. Iz teh ogromnih zapiskov, ki jih je pisal med okupacijo, ste bili vi stalno z njim v kontaktu.

Predsednik: No in kaj ste obravnavali na teh sejah?

Kumelj: Vprašanja, kot jih organizacija obravnava.

Predsednik: Kako ste pa vspostavili ilegalno zvezo s Švico?

---

⁸⁷² Verjetno je bilo rečeno Ganič.

⁸⁷³ Friedrich Rainer.

⁸⁷⁴ Gospod državni tožilec.

Kumelj: To je šel Sirc v Švico.

Predsednik: Ga je Stara pravda poslala?

Kumelj: To sem zvedel šele, ko je šel, ne predno je šel. Kdo je Sirca poslal to ne vem, vem pa to, da je Sirc nesel s seboj na podlagi napisana poročila, ali je bilo to poročilo in kakšne vsebine tudi ne vem, če niso bile morda samo šifre.

Predsednik: Zakaj pa je šel s šiframi on v Švico?

Kumelj: Najbrž zaradi dopisovanja.

Predsednik: Ali je bilo dogovorjeno, da se bo vršilo dopisovanje?

Kumelj: Jaz o tem g. predsednik ne vem več.

Predsednik: Kakšne stike je imel še Nagode potem z inozemstvom, z agenti v Švici?

Kumelj: Za Švico ne vem, ampak kolikor je meni znano, je bil nekoč pri njem dr. Koce. O tem me je obvestil ing. Nagode, ko je bil Koce že odpotoval. Kaj sta se ona dva pogovarjala in ali je pozneje bila med njima ustvarjena neka zveza, ali ne, tega ne vem.

Predsednik: Od kod pa je dobila Stara pravda materialna sredstva?

Kumelj: Materialna sredstva so bila sledeča: Prva dotacija, ki jo je dobila je znašala 6.000 lir in jo je poslal ing. Dušan Serneč.⁸⁷⁵ V času ko je Pravda stopila v OF, sem zaprosil predsednika učiteljske tiskarne, da v narodno osvobodilne svrhe za delo pri Pravdi nekaj papirja, tuša in barv.

Predsednik: Ali je še kdo drugi dajal podporo?

Kumelj: Potem se spominjam, da sem na seji napredne delovne skupnosti sprožil, s prošnjo, ker Pravda ni imela članarine, da napredna delovna skupnost da v kolikor bi bilo potrebno za delo primerna sredstva na razpolago. Spominjam se, da je bilo nekoč sproženo vprašanje Trsta in da je ing. Mačkovšek⁸⁷⁶ želel naj se elaborat za Trst v čim krajšem času izvrši. To naj bi izvršil ing. Nagode, ki je stvari tudi pripravil. Rekel je, da bo potrebna sredstva za risanje, papir in drugo že on oskrbel. Za delo so bili predvideni stroški približno 5.000 lir in ta denar je Nagode tudi prejel. Kdo pa mu ga je prinesel, gospod predsednik, ne vem.

Predsednik: Kam so šli elaborati?

Kumelj: Kateri prosim?

Predsednik: Od Nagodeta?

Kumelj: O Trstu?

---

⁸⁷⁵ Morda že omenjeni Dušan Serneč.

⁸⁷⁶ **Ing. Janko Mačkovšek** (1888–1945), rojen v Idriji, študiral v Pragi na Visoki tehnični šoli, leta 1913 opravil inženirski izpit in se zaposlil na mestnem gradbenem uradu v Ljubljani. Po prvi svetovni vojni je bil referent za meje pri Narodnem svetu v Ljubljani, kot izvedenec je spremljal jugoslovansko mirovno delegacijo v Saint Germainu, napisal je več spisov o narodnih mejah in bil med ustanovitelji Manjšinskega inštituta v Ljubljani. Sodeloval je tudi v različnih narodnoobrambnih organizacijah. Bil je sicer član JNS, a se je začel intenzivneje zanimati za politiko šele po okupaciji. Sodeloval je v različnih skupinah liberalnega tabora. Po podatkih Tamare Griesser-Pečar naj bi bil zaupnik politika in časnikarja Alberta Kramerja (1882–1943), ki je nasprotoval OF in podpiral vstop liberalcev v Slovensko zavezo. Po Kramerjevi smrti je Mačkovšek postal predsednik direktorija JNS, sodeloval v izvršnem odboru Slovenske zaveze in redno poročal jugoslovanski begunski vladi o razmerah v okupirani Sloveniji. Okupatorji mu niso bili naklonjeni. Leta 1941 so ga za kratek čas zaprli Italijani, 1944 pa ga je aretiral gestapo in poslal v Dachau, kjer je še istega leta umrl. (Griesser Pečar, Stanislav Lenič, str. 155; Vodušek Starič, »Dosej« Mačkovšek, str. 7, 14.)

Predsednik: Da.

Kumelj: To je dobil ing. Mačkovšek in kolikor je ing. Mačkovšek nekoč pozneje povedal na seji napredne delovne skupnosti, je bil ta elaborat odposlan londonski vladi.

Žalik: Pa komu še?

Kumelj: Ne vem.

Žalik: Preko koga?

Kumelj: Tudi ne vem?

Žalik: Preko Švice?

Kumelj: Ne vem, kanale je držal vedno zase.

Žalik: Pa komu je bil še poslan elaborat v Trstu?

Tožilec Žalik: Kam je še šel ta elaborat v Trstu?

Kumelj: Nimam pojma.

Žalik: Obtoženi Hribar, že prej smo rekli, da je Nagode zapisal: Hribar je povedal, da je Kumelj pristal na sodelovanje. Kdaj je bilo to, pojasnite.

Hribar: *Pomišlja.* Zelo težko se spomnim na to stvar.

Žalik: Predpostavljam, da je bila to možnost, ker ni razloga, da bi Nagode sicer te stvari napisal. On si ni izmišljeval, vse kar je napisal, je bilo stvarno to, kar ste delali.

Hribar: Meni je to popolnoma izpadlo iz spomina.

Žalik: Obtoženi Kumelj, da ste vi sodelovali, je jasno povzeti iz zapiskov Nagodeta. Tako je zapisal 19. okt. 1946 – izgleda, da bi bil pripravljen začeti s kakim organiziranjem. Tako Vas je karakteriziral Nagode in preiskava in današnja razprava bo dokazala, da ste Vi dejansko sodelovali v tej organizaciji in da ste tudi izvršili kazniva dejanja, ki Vam jih očita obtožnica.

Kumelj: Gospod predsednik, v tej organizaciji nisem nikdar sodeloval, nikdar nisem bil član, na nobenem sestanku nisem bil.

Tožilec: Bili ste na enem sestanku.

Kumelj: Dovolite, to je bil sestanek o Koroški.

Tožilec: O kakšni Koroški?

Kumelj: Tam, kjer smo imeli sestanek pri Hočevarjevi.

Tožilec: Meni se zdi, da je mogoče misliti na dve Koroški, o eni Koroški zločincev, o eni naši.

Kumelj: Oprostite, šlo je za našo Koroško, za teritorialno slovensko Koroško, ki naj bi se priključila k Jugoslaviji. Vse te stvari bo lahko potrdila Vodetova.

Tožilec: V razpravi se bo potrdilo, da ste prenašali te stvari, da ste te pošiljke nosili naprej. To so zunanji znaki, da ste dejansko sodelovali, da ste bili član te skupine. Jasno je, da to ni bila organizacija s statuti, ampak organizacija, kakor izhaja iz te preiskave, organizacija špijonov.

Predsednik: Kaj imate na to reči?

Obtoženi Kumelj: Jaz sem prinesel pismo, ne da bi vedel, kaj je njegova nadaljnja vsebina.

Jako mi je žal danes, da nisem tistega pisma prebral, zakaj če bi ga prebral, verujte mi, ne bi stal danes tukaj.

Predsednik: Vi ste vedeli, da gre za špijonažne zadeve, ker ste sami opozarjali Vodetovo.

Obtoženi: Jaz imam ta velik greh in ta greh se imenuje Angela Vode in svoj prijateljski odnos, tovariško-prijateljski odnos brez vsakih primesi. Jaz sem predpostavljal ta osebno prijateljski odnos državljanskim dolžnostim in to je moj greh. Sam nisem delal. Proti temu delu sem bil, to ve ona.

Tožilec: Če vi niste delali, zakaj niste prinesli tiste velike pošiljke organom ljudske oblasti, ne pa, da ste jo nesli Nagodetu. In vi pravite, da je šlo to naprej, da se ne strinjate s tem in da ne drži to, kar je Nagode napisal v pismu, ki ga je prinesel Kumelj?

Obtoženi: Gospod predsednik, jaz sem človek stare vzgoje. Nam so rekli, ne toži, prijatelja čuvaj. Jaz sem v zaporu ...

Predsednik: Pa če gre za našo domovino?

Obtoženi: Tam v zaporu sem šele prišel do napake, ki sem jo storil. Grešil sem nad tem, kar sem povedal, da sem državljanske dolžnosti zapostavljal osebnim odnosom. Osebno nisem storil nič, gospod predsednik.

Predsednik: Ali je obtoženi Nagode imel šifre?

Obtoženi: Gospod predsednik, jaz sem obtoženega inž. Nagodeta obiskal pet do šestkrat letno. Vse mogoče stvari sva govorila, a on meni ni niti z besedico omenil vsega tega dela. To si jaz razlagam tako, da je on vedel, da je moje stališče proti vsakemu ilegalnemu delu.

Predsednik: Slišali ste zapiske, ki jih je imel on o vas, in da so vas smatrali za pristaša.

Obtoženi: Kljub temu me ni mogel smatrati za pristaša, ker mi ni nič povedal. Tu je navzoč so-obtoženi Hribar, naj on pove, ali je on kdaj spregovoril z menoj le z eno besedo o tem kaj dela. Naj pove soobtožena Hočevnar, ali je ona samo z eno besedico govorila o tem z menoj. Prosim, da vprašate obtoženca za obtožencem, nobeden ni z menoj nič govoril, razen Nagodeta.

Predsednik: To je ravno značilno za tako delo.

Tožilec: Obtožena Hočevnar, ali ste vi vedeli, da spada Kumelj v organizacijo? Ali vam je Vodetova to povedala?

Obtožena Hočevnar jokaje: Ne, ni mi povedala.

Tožilec: V preiskavi pa ste povedali, da je šla velika pošiljka preko Kumlja.

Obtoženi Kumelj: To sem storil. Prenesel sem to pošiljko. Mislil sem, da je tisto pismo Nagodetova last.

Predsednik: Kljub temu ga niste prebrali. Ima še kdo kakšno vprašanje?

Tožilec Žalik: Obtoženi Kumelj, še enkrat vas vprašam, kdo je to Andrej Orel? Kumelj: Gospod, državni tožilec, to nisem jaz. To more biti samo Angela Vodetova. Dovolite še eno stvar. Jaz sem ko sem bil danes v zgodnjih jutranjih urah na to opozorjen, še enkrat šel skozi to obtožnico. Kakor nisem preje, ko se me je izpraševalo, kdo je Andrej Orel, kdo je dachauski tovariš, vedel kdo je to, tako se danes, ko je obtožnica v mojih rokah, morem spomniti oziroma je zadeva za me jasnejša.

Tožilec Avbelj: Zadostuje. Samo še kratek odgovor na vprašanje, ali ste vedeli za zveze z inozemstvom, za organizacijo zveze z inozemstvom?

Kumelj: Nisem vedel.

Tožilec Avbelj: Kaj ste izjavili na zaslišanju pred sodiščem. Kdo vam je povedal o zvezah z inozemstvom.

Kumelj: Kakšnih zvezah?

Tožilec: Kdo vas je obvestil, da je prišel kurir?

Kumelj: Pardon, pardon, za kurirja sem vedel.

Tožilec: Ste vedeli, da prihaja iz inozemstva pošta. Ste prebrali pošto?

Kumelj: Vedel sem za pošto.

Tožilec: In ste prebrali?

Kumelj: Dve pismi je prebrala Vodetova, eno pismo sem bral celo, eno pa samo poldrugo stran.

Tožilec: Dve pismi ste brali in točno navajajte vsebino, pa samo tisto, kar je najlažje. Za obtežilno pa ne veste. Za pisma ste vedeli, ali ste prenesli to pošto?

Kumelj: To pošto sem prenesel ing. Nagodetu.

Tožilec: Ste čitali Titov življenjepis?

Kumelj: Ne.

Tožilec: Tisti sestavek.

Kumelj: To pa ni življenjepis, ampak takozvani pamflet.

Tožilec: Tisto z naslovom »Titov življenjepis«.

Obtoženi Kumelj: Dovolite jaz sem bral harmonijo.

Tožilec Avbelj: To je isto.

Obtoženi: To nisem vedel.

Tožilec: Komu ste dali to naprej?

Obtoženi: Samo Nagodetu.

Tožilec: Ste prenašali?

Obtoženi: Jaz sem že prej povedal gospod predsednik, da je to stvar, ki se je v življenju edino sramujem, ne samo, da jo obžalujem.

Tožilec: Niste vedeli za pobeg Engelmana?

Obtoženi: To mi je Nagodetova (*se popravi*) to mi je Vodetova povedala. To se mene nič ne tiče.

Tožilec: Ste vi državljani FLRJ?

Obtoženi: Da.

Tožilec: Ali se vas nič ne tiče, če naš državljani, ki je v službi tuje države, uide, se vas nič ne tiče?

Obtoženi: Jaz nisem takrat vedel, zakaj je tukaj.

Tožilec: Ste vi udarili paznika?

Obtoženi: Da, v obupu.

Tožilec: Zakaj?

Obtoženi: Ker sem bil popolnoma obupan.

Tožilec: Zakaj ste to napravili?

Obtoženi: Zato, da bi uničil samega sebe.

Tožilec: Mi lahko smatramo, da zato, da bi se lahko polastili orožja ter skušali z orožjem pobegniti iz zapora, tako kot je pobegnil angleški špijon Engelman.

Obtoženi: To lahko smatrate, toda nisem imel tega namena.

Tožilec: Še zadnje vprašanje, kako ste vi ocenjevali Mihajlovičev pokret za časa narodnoosvobodilne borbe? Ste posečali sestanke Stare pravde?

Obtoženi: Da.

Tožilec: Priznajte tisto, kar smo prebrali, kako ste petorici poročali o Mihajloviču.

Obtoženi: Jaz sem pozabil, bodite tako ljubeznivi in mi preberite.

Tožilec: Vi ste na sestanku petorice poročali, da se je kurir Mihajloviča prvi zglasil pri Stari pravdi in kako so člani petorice bili ljubosumni na to, da ima Stara pravda prav zveze z Mihajlovičem.

Kumelj: Morda, to sem pozabil.

Tožilec: Ste vi posečali sestanke pri Nagodetu v času okupacije?

Kumelj: Kakor mogoče redno.

Tožilec: O čem ste razpravljali na teh sestankih?

Kumelj: O zadevah, ki zadevajo organizacijo.

Tožilec: Še o kakšnih drugih vprašanjih?

Kumelj: Ne, Stara pravda je bila bolj strokovna organizacija.

Tožilec: Ali so vojaška vprašanja strokovna vprašanja?

Kumelj: Oprostite, o tem sem rekel ...

Tožilec: Kaj pa ocenjevanje politične situacije, pa risanje kart, pisanje letakov, pisanje spomenic, uporabljanje šifer?

Kumelj: To je politična stvar brez dvoma.

Tožilec: Mi trdimo, da so to špijonske stvari bile.

Kumelj: Oprostite, karte je treba imeti, posebno v vojnem času.

Tožilec: Vi ste risali karte za Trst? In to je bilo za štab Mihajlovičeve vojske. In o teh kartah ste razgovarjali na sestanku pri soobtoženem Nagodetu?

Kumelj: Ne.

Tožilec: No, dobro. Kako ste vi ocenjevali Mihajlovičev pokret? Ste bili vi pristaši akcije v Sloveniji?

Kumelj: Jaz sem bil simpatizer.

Tožilec: Vi ste bili svetovalec.

Kumelj: Ne.

Tožilec: Vi ste bili svetovalec štaba. Bili ste v propagandnem štabu.

Kumelj: Nikdar nisem tega vršil. Ta stvar se ni nikoli uredila.

Tožilec: Vam bom pa po zapiskih povedal, do katerega dne ste to vršili.

Kumelj: Ne, gospod drž.⁸⁷⁷ tožilec, če bi jaz to delal, bi bilo to zapisano v zapisnikih, ki jih je Nagode napisal.

Tožilec: Kakšen odnos ste imeli do Narodno osvobodilne vojske?

Kumelj: Nisem bil nasprotnik tega gibanja. Vem, da ne boste verovali gospod državni tožilec in ogromna večina dvorane tudi ne, ampak kjerkoli sem bil, sem delal za zблиžanje.

Tožilec: Za kakšno zблиžanje?

Kumelj: Za pomirjenje.

Tožilec: Mi vemo, da ste delali za zблиžanje in za pomirjenje ampak samo pod pogoji, da Draža prevzame vojaško vodstvo, vse akcije v Jugoslaviji. To so pogoji, ki so napisani v vsem vašem materialu, to so pogoji, ki so napisani v vseh izjavah zaslišanj, ki smo jih dose-daj imeli. Samo pod temi pogoji ste pristajali. Samo še to vprašanje – poznate Rakočevića,⁸⁷⁸ veste kdo je to Rakočević?

Kumelj: Njega sem poznal pred vojno kot dopisnika Politike v Ljubljani.

Tožilec: Kaj pa je bil med vojno?

Kumelj: Ne vem in ga nisem nikdar videl.

Tožilec: Veste kdo je to Prekovšek?⁸⁷⁹

Kumelj: V preiskavi sem zvedel, da je to sin poslanca Prekovška.

Tožilec: Kakšne funkcije sta imela Rakočević in Prekovšek? Kakšen odnos sta imela do Stare pravde, kakšne so bile te zveze s Staro pravdo, povejte, kaj veste o tem?

Kumelj: Vem samo to, da je bil Prekovšek najbrže dvakrat tu.

Tožilec: Se ne spominjate?

Kumelj: Če ne bi bilo obtožnice, se ne bi spomnil. Sem pozabil.

Tožilec: Ste pozabili, ali niste vedeli?

Kumelj: Najbrže sem pozabil.

Tožilec: Pa če smo vas spomnili na to, da sta bila direktna kurirja Stare pravde z Mihajlovičem?

Kumelj: Teh stvari jaz nisem vršil.

Predsednik: Ali je »Stara pravda« poslala Mihajloviču svoj program?

Kumelj: Da, leta 1941, to pa še predno sem stopil v OF.

Tožilec: Mislim, da ni toliko važno. Važna stvar je vsa mentaliteta. Važna stvar je vsa linija vašega dela v dobi okupacije, ki je bila nasprotna partizanskemu gibanju in izrazito pri-jateljska vsemu kar je bilo v zvezi z Dražo Mihajlovičem. Obtoženi Kumelj, vedeli ste za organizacijo, vedeli ste za pošto ...

Tožilec: Obtoženi Kumelj, vedeli ste za organizacijo, vedeli ste za pošto, brali ste pošto, pre-našali ste jo, vedeli ste, da je vzdrževala zveze z Mihajlovičem, kaj pravite na to?

⁸⁷⁷ Državni.

⁸⁷⁸ Mišljen dr. Milan Rakočević.

⁸⁷⁹ Pravilno: Prekoršek. Enako v nadaljevanju besedila.

Kumelj: Vedel sem tiste stvari, delal jih nisem. Dovolite, našel sem neko pismo, čigar vsebine nisem poznal razen prvega dela, nisem vedel, kam naj to pismo gre.

Tožilec: Ali smatrate to za obveščevanje in vzdrževanje zveze?

Kumelj: Ne, jaz smatram to za privatno uslugo, za greh, ki ga ne bi smel izvršiti, ali ne za obveščanje ali vohunstvo. Jaz sam nisem takega nikdar delal.

Predsednik: To ste konkretno delali Vi. Ima še kdo kako vprašanje?

Dr. Ravnihar: Vi ste bili pri Hočevarjevi. Kdo je bil še tam?

Kumelj: To so bili Hribar, Sirc, Kavčnik, dr. Ažbe,⁸⁸⁰ jaz, pa mislim, da nihče drugi.

Dr. Ravnihar: Drugih ni bilo?

Kumelj: Ne.

Dr. Ravnihar: To so bili običajni člani te organizacije. Kdaj je bila ustanovljena Stara pravda?

Kumelj: Meseca maja 1941, ampak likvidirana je v oktobru 1943.

Dr. Ravnihar: Kako likvidirana?

Kumelj: Prav uradno. Mi smo opustili vsako politično delo o tem, da postane Stara pravda zgolj strokovna organizacija za strokovna vprašanja. Zato od l. 1943 jasno nisem imel nič pri Pravdi. Edino osebni kontakt sem obdržal z Nagodetom, in Nagodeta sem prihajal obiskovat od časa do časa kot osebni znanec.

Dr. Ravnihar: Vi pravite, da je Stara pravda prenehala delovati, ali ni prišla v neko novo organizacijo?

Kumelj: Takrat ko sem še jaz nosil odgovornost za Staro pravdo, to je bilo oktobra 1943, je bila Stara pravda politična organizacija. Takrat se je izpremenila v ilegalno organizacijo. Jaz tam zraven nisem bil več in naprej ne vem, kaj se je dogajalo.

Zagovornik dr. Ravnihar: Vi ste bili odbornik? Koliko število članov je imela ta »Stara pravda«? Obtožnica pravi, da jih ni bilo dosti.

Obtoženi Kumelj: Stvari so bile tako postavljene: v času vojne, v tisti dobi, si je vsakdo mislil, kako velika pridobitev je, če pridobi Kumlja, ker je bil pač predsednik učiteljske organizacije dolgo vrsto let in je užival zaupanje. Po drugi strani je bil več let vodja vseh uradniških organizacij v Ljubljani, tako zvanega Akcijskega odbora organizacije državnih nameščencev, in so mislili, da bo vse to članstvo potegnil za seboj.

Predsednik: Odgovorite, koliko članov je imela »Stara pravda«?

Obtoženi: Ker nisem vedel, da je bila že ustanovljena OF, sem nekaj časa poskušal pritegniti ljudi za naše organizacije. Pozneje pa jaz nisem hotel nič več delati in pozneje je bila »Stara pravda« tudi izključena iz OF.

Dr. Ravnihar: Ali tudi približnega števila ne morete povedati?

Obtoženi: Ne morem reči nobene številke.

Dr. Ravnihar: Ali se spominjate, da državno tožilstvo obtožuje dr. Zupana in Lajovica, da sta bila člana »Stare pravde«?

---

⁸⁸⁰ Podatki neznani.

Obtoženi: Za Zupana vem, da je bil med vojno član »Stare pravde«, za Lajovica pa ne vem.

Dr. Ravnihar: Lajovic zanika, da bi bil član »Stare pravde«.

Obtoženi: Morda, jaz tega ne vem.

Tožilec: Obtoženi Kumelj, ne bi mogel vsega tega, kar se o vas piše, prečitati. Pa vendarle bom prečital eno karakteristično stvar. Tu piše: Mukič – to ste vi – je prepričan, da bo »slovenska zveza« uspevala in da se bo »napredna skupnost« počasi izkristalizirala. V splošnem je optimist. Kar se tiče informacij, tudi bele garde in čistih klerikalcev, ne obsoja posebno ostro. Upa, da se bodo iz bele garde razvili solidni kadri za vojaško organizacijo ob prevratu.

Obtoženi: Na to ne morem dati nobene izjave.

Tožilec: Ne morem si predstavljati, absolutno nemogoče si je predstavljati, da bi človek v času, ko je okupator počenjal največje krutosti v naši domovini, da bi pripadnik tistega mučenega naroda, dobil tako pooblastilo, kot ste ga dobili vi in kot jih niso dobili niti visoki funkcionarji gestapa samega.

Obtoženi: To je dobil vsak član, vsak delegat Rdečega križa.

Tožilec: Kdo jih je dobil, vemo iz opomb, ki sem jih prečital in ki so za nas merodajne. Vsak obtoženec ima pravico, da zanika, da taji, ker je pred sodiščem enakopravna stranka.

Obtoženi: Gospod predsednik, jaz nisem nič zanimal.

Predsednik: Še kakšno vprašanje?

Zagovornik dr. Kuhar: Kako je bilo z vašimi rodbinskimi zadevami, duševno razmerje, kako je bilo z vašim očetom?

Obtoženi Kumelj: To je z ozirom na tisti napad na stražnika. Je tukaj težka živčna, bedna stvar v moji familiji. Moj ded po očetu je bil silen alkoholik, je uničil vse posestvo. Moj oče je bil silen alkoholik in mu je bila zaradi tega, ko sem bil osem let star, vzeta očetovska oblast. Brat mojega očeta, moj stric, je v 60 letu izvršil samomor. Dvema sestrama se je omračil um, ena je poskušala samomor.⁸⁸¹

Predsednik: Kaj je to v zvezi z napadom?

Kumelj: To je v tej zvezi, da v trenutku prevelikih fizičnih naporov živčno ne vzdržim, ker govori greh mojih očetov.

Branilec dr. Kuhar: Imam tri spričevala, katera predložim sodišču o obdolženčevih strah, da so bile zaradi umobolnosti večkrat pridržane v zavodu in ena je še vedno v umobolnici. Vse tri sestre so torej bolne na shicofreniji.⁸⁸²

Predsednik: Obtoženi Kumelj, ali ste vi bili kdaj bolan?

Kumelj: Bolan živčno nisem bil, pač pa imam ...

Predsednik: Še kakšno vprašanje?

Tožilec Žalik: Jaz bi z ozirom na predlog g. branilca dr. Kuharja opozoril samo na to, kakšne funkcije je obtoženi Kumelj vršil ne samo med okupacijo, ampak že v stari Jugoslaviji.

⁸⁸¹ Potrdila Uprave Bolnišnice za duševne bolezni Ljubljana-Studenec o zdravljenju njegovih sester so bila izdana 28. 7. 1947 in se hranijo v: SI AS 1237, t. e. 259, K 1/47–14.

⁸⁸² Pravilno: shizofreniji.

Zasledil sem Kumlja kot predsednika v Udruženju jugoslovanskih učiteljev in še med okupacijo je zavzemal vidne položaje. Bil je delegat v Vseslovenski zavezi in nihče ni ocenjeval, da bi bilo njegovo delo s čimerkoli obremenjeno. Tudi vsa skupina, ki je delala z njim, ni videla, da bi bil Kumelj obremenjen.

Branilec dr. Kuhar: Jaz samo pripomnim, da shizofrenija v tej obliki izbruhne. Zato predlagam, da se zasliši psihiater.

Predsednik: Obtoženec sam pravi, da je zdrav. Ta potrdila se tičejo njegovih sester.

Sosodnik Knez: Poznate Maštroviča?⁸⁸³ Niste nikoli slišali to ime?

Obtoženi Kumelj: Se ne spominjam.

Sosodnik: Katerega ministra iz predaprilske Jugoslavije ste poznali?

Obtoženi: Oseбно?

Sosodnik: Da, oseбно. Poizkusite se spomniti v zvezi z vašim delom pri Rdečem križu. Poizkusite se spomniti na Maštroviča.

Obtoženi: To se je vršilo v tajništvu, jaz sem imel gospodarski oddelek in o stvareh iz tajništva ničesar ne vem.

Tožilec: Kaj ste v Trstu opravljali?

Obtoženi: Jaz sem oseбно imel opravka s tamkajšnjimi instancami oz. osebam, kakor sem že povedal s Froljem⁸⁸⁴ in dr. Lavo Čermeljem,⁸⁸⁵ kot privatniki smo bili vedno skupaj in smo bili sporazumni. Drugače pa sem prijavil ustanovitev Rdečega križa na kvesturi in ne vem še na kakšnem uradu.

Sosodnik: Maštroviča niste poznali?

Obtoženi: Ne.

Sosodnik: Hvala lepa.

Predsednik: Naj pride naslednji obtoženec. **Obtoženec Stare pristopite k sodišču.** Obtoženi Stare ste prejeli obtožnico, ste jo razumeli?

Obtoženi Stare: Da.

Predsednik: Ali priznate krivdo v smislu obtožbe?

⁸⁸³ Morda mišljen **Ante Maštrović**, minister v vladi dr. Milana Stojadinovića (Slovenski narod, št. 274, 6. 12. 1938, str. 1), minister brez listnice (portfelja) v vladi Dragiše Cvetkovića. (Slovenski narod, št. 29, 6. 2. 1939.)

⁸⁸⁴ Verjetno mišljen **Josip Ferfolja - Očka** (1880–1958), odvetnik in politik, rojen v Doberdolu (Italija). Osnovno šolo je obiskoval v rojstnem kraju, po končani gimnaziji v Gorici je v Pragi študiral pravo in 1906 doktoriral. Leta 1913 je v Trstu odprl lastno odvetniško pisarno. V letu 1918 je postal član JSDS in veliko pisal v slovenske socialistične liste (Zarja, Rdeči prapor itd.). Odločno je nasprotoval vključitvi slovenske socialne nezvezane primorske stranke v italijansko socialistično stranko in bil izrazito jugoslovansko usmerjen. Sodeloval je pri organiziranju pravne pomoči obtoženim na 2. tržaškem procesu v decembru 1941 in se aktivno vključil v slovensko OF. Po koncu vojne je sodeloval v Mestnem osvobodilnem svetu Trsta in v glavnem odboru Slovensko-italijanske antifašistične unije, kmalu pa je organiziral gibanje strankarsko nezvezanih politikov Neodvisni Slovenci v Trstu, ki je bilo leta 1952 med ustanovitelji Akcijskega odbora za obrambo Svobodnega tržaškega ozemlja. Istega leta je kandidiral na Slovenski narodni listi na volitvah v tržaški občini. Prizadeval si je za dvig izobrazbene in kulturne ravni delavstva in bil goreč organizator boja za narodno osamosvojitve avtohtonega slovenskega prebivalstva. (Primorski SBL, snopič 4, Gorica 1977, str. 354–355; ES 3, str. 96.)

⁸⁸⁵ Pravilno: Čermeljem.

Obtoženi Stare: Da.

Predsednik: Ali priznate krivdo v smislu obtožbe?

Obtoženi: To je specialni del.

Predsednik: V smislu obtožbe. Specialni del je sestavni del splošnega dela. Ali priznate krivdo ali ne?

Obtoženi: (*Molči*). Po specialnem delu ne morem priznati krivde.

Predsednik: Kateri del mislite?

Obtoženi: To je na strani 28, na 26. menda.

Predsednik: Kaj pa po splošnem delu?

Obtoženi Stare: Po splošnem delu pa sem v toliko menda kriv, v kolikor sem prosil dr. Valanta in ing. Martinjaka⁸⁸⁶ glede izpusta mojih bratov iz zapora.

Predsednik: Splošni del, to so točke razumete to, da ste vi bili član te organizacije, se udeleževali teh ilegalnih sestankov itd.

Stare: Ja, pa ne v smislu obtožbe.

Predsednik: Ste se udeleževali sestankov?

Stare: Sem se, pa ne v smislu obtožbe.

Predsednik: Kolikokrat ste bili na sestankih?

Stare: Morda sem bil pri dr. Nagodetu.

Predsednik: Kolikokrat in kedaj?

Stare: Torej od jeseni 1945 leta dalje.

Predsednik: Od jeseni 1945 dalje? Dobro.

Stare: Domnevam, da kakih dvajsetkrat.

Predsednik: So bili to redni sestanki?

Stare: Ne.

Predsednik: Dogovorjeni sestanki?

Stare: To pač. Kadar smo prišli, je bilo to navadno v ponedeljkih.

Predsednik: Je bilo dogovorjeno, da bodo ob ponedeljskih sestanki?

Stare: Da.

Predsednik: Kakšno nalogo ste vi prevzeli?

Stare: Jaz sem prevzel nekako v jeseni leta 1945 nalogo, da bom organiziral mrežo zaupnikov za politično delo – opozicionalno.

Predsednik: Kdo vam je dal nalogo?

---

⁸⁸⁶ **Dore Martinjak** (1913–1986), inženir gradbeništva, med drugo svetovno vojno je bil dejaven član protipartizanskega tabora. Sodeloval je s četniškim poveljnikom Karlom Novakom, z dr. Albinom Šmajdom in Slovensko legijo, po kapitulaciji Italije pa se je vključil v Slovensko domobranstvo. Po vojni je zbežal v Trst, a so ga decembra 1945 ujeli pripadniki Ozne in odpeljali v domovino, kjer je bil najprej obsojen na smrt, nato mu je bila kazen zmanjšana na 20 let zapora. V petdesetih letih je bil pomiloščen in odtlej je deloval v gradbeni stroki. (Vodopivec, Neobjavljen intervju z Vlastom Kopačem, str. 289; glej tudi: Sirc, Dolgo življenje po smrtni obsodbi, str. 263.)

Stare: To je bilo sklenjeno na sestanku pri dr. Nagodetu, kjer je bil navzoč tudi profesor Hribar.

Predsednik: In kaj ste vi potem storili v okviru te mreže?

Stare: V okviru te mreže sem jaz poizkušal torej menda v šestih primerih, da bi dobil pač zaupnike za ...

Predsednik: Za kaj?

Stare: Za Ljubljano in v enem primeru v Šmarjeti.

Predsednik: Koga ste dobili v Ljubljani za zaupnika?

Stare: Torej prav za politično delo sem imel carinskega uradnika Zorana Raiča.⁸⁸⁷ Za ostalo pa da bom dobil, v nekaterih primerih je bilo torej sploh za politično delo, sem bil v enem primeru zavrjen. Torej, zadeva je pač tako potekala, da sem najprej poizkušal v Šmarjeških toplicah pri posestniku in gostilničarju Zorkotu⁸⁸⁸ tam sem napeljal na to stvar, na politično delo. Zadeva je bila nekako prekinjena z mojo redukcijo, ker sem bil v službi pri Ministrstvu za narodno zdravje in se je moje delo v Šmarjeti končalo.

Predsednik: Kakšno nalogo so imeli ti zaupniki?

Stare: Ti zaupniki so imeli nalogo poročati o dogajanjih, nerednostih in nasiljih.

Predsednik: In kam ste to poročali?

Stare: Dogovorjeno je bilo, da bi to poročal prof. Hribarju.

Predsednik: Ste to storili?

Stare: To sem poročal tudi dr. Nagodetu.

Predsednik: Ste to storili?

Stare: Da, torej to je bilo vse v smislu političnega dela kot nekak politični barometer, istočasno pa da bi vse nerednosti služile ...

Predsednik: Kam so šla poročila od Nagodeta?

Stare: Mi ni znano.

Predsednik: In od Hribarja?

Stare: Mi ni znano.

Predsednik: Ste vendar morali vedeti zakaj poročate nekim privatnim osebam o raznih opazovanjih na terenu?

Stare: Za politično delo, v slučaju da bi se pregrupirala kaka politična stranka, da bi mi

⁸⁸⁷ Verjetno je bil mišljen **Dragan Raič** (1916–?), rojen v Sarajevu, stanujoč v Ljubljani, pravni referent, nekdanji sošolec Borivoja Stareta, brata Bogdana Stareta, z Bogdanovim bratom, Zlatanom pa je skupaj telovadil pri Sokolu. Dragan Raič (priimek Raič je večkrat zapisano kot Rajič) je omenjan tudi v nadaljevanju razprave. V gradivu iz obdobja preiskave so ohranjena le zaslišanja Dragana Raiča, Zoran ni nikjer omenjen. Tudi Dragan Raič ne omenja sorodnika z imenom Zoran. Ujema se tudi navedba, da je bil carinski uradnik, saj je bil Dragan Raič nekaj časa zaposlen pri carinskem inšpektoratu. (SI AS 1931, t. e. 573, št. 11818–11824, Zapisnika o zaslišanju z dne 24. 7. 1947 in 26. 7. 1947 ter Raičeva izjava »Moji odnosi do tov. Stareta Bogdana« z dne 24. 7. 1947.)

⁸⁸⁸ **Roman Zorko** (1918–1979), rojen v Družinski vasi pri Šmarjeških Toplicah, po končani gimnaziji študiral pravo v Ljubljani, potem se je vrnil v domačo vas in prevzel vodenje posestva. (SI AS 1931, t. e. 573, št. 11826, Zaslihanje 28. 7. 1947; glej tudi t. e. 568, št. 15303, Podatki Pooblaščenstva uprave državne varnosti o Romanu Zorku, 18. 7. 1947.)

eventuelno pristopili k politični opozicionalni stranki ali pa, da bi samostojno nastopili in v slučaju predvolilne kampanje bi ti podatki služili ...

Predsednik: Ali se je to vršilo legalno ali ilegalno?

Stare: Stvar se za enkrat ne more imenovati niti legalna niti ilegalna, ker je bilo vse skupaj v povojih.

Predsednik: Pa kako je bilo v pogojih, ilegalno ali legalno, je bilo to tajno?

Stare: Nisem smatral stvari za tajno.

Predsednik: Niso bili ti sestanki samo za določene osebe, za zaključeno družbo?

Stare: Pri dr. Nagodetu sem bil navzoč morda le enkrat ali dvakrat, ko je bil navzoč prof. Hribar in morda še kdo drugi. Strokovno terensko delo me je vezalo.

Predsednik: Prišli ste poročat, ali ne smatrate to za obveščanje za ilegalno obveščanje?

Stare: Jaz ne.

Predsednik: Kako da ne?

Stare: Zaradi tega, ker sem bil pod sugestijo ...

Stare: Zaradi tega, ker sem bil jaz pod sugestijo dr. Jožeta Škrlaka, ki je pri ministrstvu za narodno zdravstvo nekoč izjavil, da ne sme biti pri ljudski oblasti nobene tajnosti.

Predsednik: Zakaj pa je bila potem ravno ta skupina tajna, zakaj je bilo delovanje te skupine tajno, zakaj niste nikomur povedali: tu smo se sestajali, če mora biti po vašem vse javno?

Stare: (*Molči*). Jaz sem glede teh poročil ...

Predsednik: Zakaj so bili sestanki tajni?

Stare: Jaz nisem smatral to za tajno.

Predsednik: Komu ste pa povedali o teh sestankih?

Stare: Ja, jaz nisem o tem niti razmišljal.

Predsednik: Niste nikomur povedali o sestankih pri Nagodetu?

Stare: *Molči*.

Predsednik: Ste komu povedali, da Vi poročate pri Nagodetu in Hribarju take in take stvari?

Stare: Ne.

Predsednik: Zakaj niste povedali? Ker ste se zavedali, da je to nedopustno?

Stare: Ne, jaz se tega nisem zavedal.

Predsednik: Zakaj pa potem niste povedali tega?

Stare: *Molči*.

Predsednik: Vi ste se večkrat sestajali pri Nagodetu?

Stare: Ne redno.

Predsednik: Ampak v glavnem večkrat in ste prejeli nalogo, da pridobite zaupnike in ste tudi še sprejemali poročila?

Stare: Da bom pač dobil zaupnike.

Predsednik: In ste jih dejansko dobili?

Stare: Dogovorjeno je bilo, deloma pa tudi ne.

Predsednik: In ste tudi poročali Nagodetu in Hribarju o svojih opazovanjih?

Stare: Na vsak način, vendar jaz ne vem, ali naj se to smatra za legalno ali za ilegalno.

Predsednik: In ste tudi poročali Nagodetu in Hribarju o svojih opazovanjih?

Obtoženi Stare: Ampak to bi storilo torej ... če ... prej ... na vsak način, ne vem, ali se naj to smatra za legalno ali ilegalno, na vsak način bi se moralo prej ...

Predsednik: Zakaj ste delali to tajno, če niste smatrali za ilegalno?

Obtoženi: Ja ...

Predsednik: Obtoženi **Hribar**, ali je bilo to ilegalno?

Obtoženi Hribar: Da.

Predsednik: Ali je on to vedel?

Obtoženi Hribar: Gotovo se je tega zavedal.

Predsednik: Obtoženi **Stare**, kaj pravite na to?

Obtoženi Stare: *Molči* ... Na vsak način kakih petdeset ...

Predsednik: Obtoženi **Hribar**, ali je on poročal?

Obtoženi Hribar: Da, je poročal.

Predsednik: Kakšna poročila vam je dal?

Obtoženi Hribar: Poročila, ki so se tikala podjetja, kjer je bil uslužben.

Predsednik: Ali ste mu rekli, da je to zaupna reč?

Obtoženi Hribar: Da, seveda, jaz sem bil prepričan, da je to vedel, saj je bil na sestanku pri Nagodetu, ko se je o tem govorilo.

Predsednik: Torej, vidite, obtoženi **Stare**, na prvem sestanku pri Nagodetu ste izvedeli, da je to ilegalna, zaupna stvar.

Obtoženi Stare: Ilegalna? Torej ... če ... jaz si ne morem to tolmačiti, da bi bilo ilegalno. Če hočemo politično stranko ustanoviti, moramo dobiti najmanj 50 članov.

Predsednik: Ali ste vedeli za kurirsko zvezo s Koroško?

Obtoženi Stare: Ne.

Predsednik: Obtoženi **Hribar**, ali je obtoženi **Stare** to vedel?

Obtoženi Hribar: Jaz sem mu to omenil, tega se spominjam. On pa na to ni reagiral in zato tudi mogoče ni obdržal v spominu, ali pa tega ni smatral za toliko važno.

Predsednik: Omenili ste mu pa to zvezo?

Obtoženi Hribar: Omenil sem mu pa. Obtoženemu **Stare**tu: Ali se spominjaš?

Obtoženi Stare: To je meni čisto novo.

Predsednik: On vam je to omenil.

Obtoženi Stare: Meni je to popolnoma neznano.

Predsednik: No, obtoženi **Stare**, pa povejte to, ali ste bili vi član »**Stare pravde**«?

Obtoženi: Da.

Predsednik: Kakšno funkcijo ste pa imeli?

Mirko Pleiweiss

Obtoženi: Jaz sem vršil tam delo pri strokovnih referatih.

Predsednik: In kaj ste delali?

Obtoženi: Delal sem na osnutku strokovne organizacije.

Predsednik: Še kaj drugega?

Obtoženi: To sem potem predložil ministru dr. Kambiču⁸⁸⁹ na vpogled.

Predsednik: Ste vi izvršili kakšno obveščevalno službo za Staro pravdo?

Obtoženi Stare: Morda, da mi je kapetan vojnega broda Bleiweis⁸⁹⁰ Mirko⁸⁹¹ nekoč sporočil nekaj o nekih trojkah, da je vrhovna komanda, oziroma glavno poveljstvo dalo nalog, da se organizirajo trojke, toda to zadevo sem jaz mogoče – toda ne spominjam se, da sem jo in ponavljam, da sem jo mogoče

– sporočil Nagodetu. Tikalo pa se to mene ni ker se v vojaške zadeve nisem vtikal in sem bil neborec, bil sem vojaški uradnik.

Predsednik: Ali ste pridobivali člane za Staro pravdo?

Stare: Skušal sem v nekaterih primerih, pa mi ni uspelo in sem dobil v stvari tudi očitek od dr. Nagodeta, da nimam nobenih uspehov. To je bilo pač spočetka, ko je bila Stara pravda še vključena v OF. Takrat sem delal kontakt s tov. Stanetom Vidmarjem.⁸⁹² Potem sem poskusil, da bi se gasilci in poštarji vključili v Staro pravdo in v OF preko Stare pravde.

Predsednik: Ali ste vedeli, da Stara pravda deluje z Mihajlovičem in njegovim pokretom?

Stare: Nekaj časa je sodelovala. Toda v času od izključitve iz OF mogoče da leta 1944. pa je bil nek sestanek, na katerem sem jaz nastopil proti temu in sem zastopal stališče, da se ne sme ničesar ukreniti proti OF, ker ona ima legitimacijo in ona edina vodi borbo proti okupatorju.

⁸⁸⁹ Morda **dr. Miha Kambič** (1888–1981), pravnik, rojen v kraju Preloge (občina Semič), študiral pravo in trgovske vede na Dunaju ter leta 1914 doktoriral. Med prvo svetovno vojno je bil v avstrijski vojski, nato je služboval v različnih ustanovah v Ljubljani in Trzinu. Med drugo svetovno vojno se je pridružil OF, decembra 1942 so ga Italijani zaprli in poslali v taborišče Visco. Po kapitulaciji Italije se je vrnil v Ljubljano in deloval kot okrožni aktivist OF. Od septembra 1944 je bil član odseka za gradnje pri Predsedstvu SNOS-a. Po vojni je bil minister za gradnje v slovenski vladi, pozneje pa med drugim generalni direktor slovenske centrale Narodne banke FLRJ v Ljubljani. (ES 4, str. 376.)

⁸⁹⁰ Mišljen **Mirko Pleiweiss** (1896–1979), kapetan bojne ladje, rojen v Ljubljani, leta 1915 končal Pomorsko vojaško akademijo v Pulju, novembra 1918 vstopil v jugoslovansko vojno mornarico. 10. 4. 1941 je kot poveljnik severnega območja pomorske obrambe v Selcah preprečil ustašem, da bi prevzeli oblast v Crikvenici. Ukazal je uničiti vojaške objekte in zveze ter potopiti bojne ladje v pristanišču Klimno. Med vojno je živel v Ljubljani, nekaj časa je bil interniran v Gonarsu. V OF se ni vključil, stikov z okupatorji, ki jim je odločno nasprotoval, pa tudi ni imel. Po vojni se je z družino preselil v Maribor, kjer je poučeval na srednji šoli in pisal dela o vojaški pomorski zgodovini. (ES 8, str. 402; SI AS 1931, t. e. 568, št. 15267, Dopis Informativnega odseka tovarišu Ambrožu, Ljubljana, 4. 7. 1947, »Podatki za Pleiweis Mirkota«.)

⁸⁹¹ Zoran Hribar.

⁸⁹² **Stane Vidmar** (1891–1957), telovadec in podjetnik, rojen v Ljubljani (brat Josipa Vidmarja), se je po končani trgovski šoli zaposlil v družinskem podjetju. Med prvo svetovno vojno je dezertiral iz avstro-ogrške vojske in se kot prostovoljec boril na solunski fronti. Med drugo svetovno vojno je sodeloval z OF, bil leta 1942 aretiran in odpeljan v internacijo v Italijo, od koder je leta 1943 pobeignil v Švico. Po koncu vojne se je vrnil v Ljubljano in bil v letih 1946–1948 zaposlen pri Ministrstvu za industrijo LRS. Od mladih let je telovadil pri telovadnem društvu Sokol in dosegel več uspehov na mednarodnih prvenstvih. Med obema vojnama je bil sprva predsednik Sokolske zveze, pozneje se je posvetil vzgoji vaditeljev, bil mednarodni sodnik, po drugi svetovni vojni pa je deloval v Telovadni zvezi Slovenije. (ES 14, str. 234.)

Predsednik: Koliko se čutite krivega v smislu obtožbe?

Stare: Kolikor se tiče, torej mogoče ilegalnega, spočetka ilegalnega dela za organizacijo politične stranke.

Predsednik: Za Nagodetovo skupino?

Stare: Da, po osvoboditvi. Mogoče, da bi bila tukaj delna krivda, ampak glede vohunstva, odnosno špijonaže, pa se ne čutim popolnoma nič krivega.

Predsednik: Kaj pa vaše delovanje med okupacijo?

Stare: Med okupacijo sem jaz delal samo na strokovnih referatih.

Predsednik: Ima še kdo vprašanje o tem?

Tožilec: Obtoženi Stare, naštejte imena vaših zaupnikov.

Obtoženi: *Premišlja.* Prva je bila menda Ogrin Marija.⁸⁹³

Tožilec: Kaj je ona?

Obtoženi: Ona je pri ministrstvu za narodno zdravje.

Tožilec: Kakšno razpoloženje bi morala ustvarjati na tem ministrstvu? Kaj bi morala ona delati?

Obtoženi: Če bi kaj zanimivega zvedela ...

Tožilec: Torej ne terena za stranko, ampak zbirati samo podatke.

Obtoženi: Tudi.

Tožilec: Naslednji je bil?

Obtoženi: Naslednji je bil Zorko iz Šmarjete.

Tožilec: Naslednji?

Obtoženi po daljšem premišljanju: Je bil morda Alojzij Pavlin.⁸⁹⁴

Tožilec: Pavlin, kdo še?

Obtoženi: Zoran Rajič.

Tožilec: Rajič.

Obtoženi: Potem...

Tožilec: Poznate Bernika Antona,⁸⁹⁵ Martinc Ivana?⁸⁹⁶

Obtoženi: Da.

Tožilec: Ali ste vi svojim zaupnikom dejali, da lahko odkrito govorijo, kar ste jim vi naročili, ali ste jim zabičavali absolutno tajnost. Kaj ste vi povedali Ogrin Mariji?

Stare: Ogrin Mariji sem rekel torej ob času ko sem odhajal, da če bo zvedela kaj zanimivega, da mi bo poročala.

⁸⁹³ **Marija Ogrin** (1903–?), rojena v Krasti na Grobiškem polju, stanujoča v Ljubljani, uradnica, zaposlena pri ministrstvu za zdravje. (SI AS 1931, t. e. 573, št. 11813–11815, Zaslisanje Marije Ogrin 23. 7. 1947; glej tudi t. e. 568, št. 15306, poročila UDV.)

⁸⁹⁴ **Alojz Pavlin** (1901–?), rojen v Novem mestu, po poklicu krojač. (SI AS 1931, t. e. 573, št. 11817, Zaslisanje 24. 7. 1947; glej tudi t. e. 568, št. 15263, Karakteristika Alojza Pavlina, 17. 7. 1947.)

⁸⁹⁵ Bogdan Stare v svojem življenjepisju omenja nekega geometra Bernika.

⁸⁹⁶ **Ivan Martinc** (1899–?), rojen v Dalnji vasi (Ljubljana– Rudnik), posestnik, stanujoč v Ljubljani, sosed Staretove tašče. (SI AS 1931, t. e. 573, št. 11812, Zaslisanje Martinc Ivana, 24. 7. 1947.)

Tožilec: Ste ji naročili, da je to tajna stvar?

Stare: Tega se ne spominjam, zaradi tega ker ne more tega trditi, ker sem bil pod sugestijo ing. Škrlaka.

Tožilec: Torej komu ste vi od teh svojih ljudi naročili, da mora v strogi konspiraciji obdržati to, da lahko naprej razprede svojo obveščevalno mrežo itd. Komu ste vi to govorili? Ste to enemu od teh vaših zaupnikov? Kdo od teh zaupnikov je še imel naprej svojo mrežo?

Stare: Morda Zoran Raič.⁸⁹⁷

Tožilec: Kakšno nalogo vam je dal soobtoženi Nagode?

Stare: Nalogo, da zbiram podatke o dogajanjih, o nerednostih in nasiljih.

Tožilec: Komu boste pošiljali ta poročila?

Stare: Tov. Hribarju.

Tožilec: Vi ste ta poročila oddajali? Vi ste dajali poročila o stanju pri podjetju, pri katerem ste bili uslužbeni? Ste dali ta poročila?

Stare: Ja, to je poročilo v razgovoru, v debati sem poročal.

Tožilec: Kakšno pa je bilo dajanje poročil? To je bilo točno domenjeno.

Stare: Ja, točno domenjeno.

Tožilec: Ustmeno ali pa po listkih?

Stare: Da.

Tožilec: Koliko ste listkov poslali?

Stare: Ja, mogoče v par primerih.

Tožilec: V par primerih? Kolikokrat ste ustno poročali?

Stare: Ustno pa večkrat.

Tožilec: O kakšnih stvareh ste poročali? O stvareh, ki so državna tajna, ki jih sovražnik ne sme izvedeti, ker bi jih lahko izkoristil proti naši državi? Ste govorili o teh stvareh?

Stare: O teh stvareh, morda sem govoril o teh stvareh.

Tožilec: Kaj smatrate, kakšen podatek je to, če poročate o stanju gradnje hidrocentrale v Mostah pri Žirovnici? Ali je to politična zadeva?

Stare: To je gospodarska zadeva.

Tožilec: Da, to je gospodarska zadeva, to je špijonska zadeva. Špijonirati za podatki, zbirati podatke in pošiljati podatke naprej, to pri nas imenujemo špijonažo.

Stare: Jaz se tega ne zavedam.

Tožilec: Vi se tega ne zavedate, da ste špijonirali, ko ste zbirali podatke?

Stare: Ne.

Tožilec: Kako pa vi presoimate stvar, ali je bilo vaše ustvarjanje opozicije legalno?

Stare: Jaz sem prevzel delo za organizacijo mreže jeseni 1945. V obtožnici je pa navedeno o stvareh, s katerimi je stopila ta organizacija v stik.

---

⁸⁹⁷ Verjetno mišljen Dragan Raič.

Tožilec: Povejte kakšne podatke hoče sovražnik dobiti iz naše države?

Stare: Sedaj šele iz obtožnice vem.

Tožilec: Vsak Slovenec ve, in tudi vi veste.

Stare: Iz obtožnice sem šele zvedel kakšna je cela zadeva.

Tožilec: Iz obtožnice ste lahko videli zadevo v celoti. Ker vi ste vedeli samo za svoj del, ampak gre za drugo vprašanje. Kakšni so bili ti podatki, ki ste jih vi pošiljali o stanju na meji, v hidrocentrali v Mostah, o stanju v podjetju pri katerem ste bili vi zaposleni? Kakšni podatki so to? Ali so to obveščevalni podatki?

Stare: Jaz se tega nisem zavedal.

Tožilec: Vršili pa ste jih?

Stare: Ja vršil ...

Tožilec: Ste zbirali podatke, samo kratek odgovor?

Stare: Da.

Tožilec: Ste ustvarjali za to mrežo?

Stare: Da.

Tožilec: Ste pošiljali poročila?

Stare: Da.

Tožilec: Kakšne naloge pa ste še dajali svojim zaupnikom? To sami izpovedujete v zaslišanju.

Stare: Molči.

Tožilec: Kakšne naloge ste dali Martincu?

Stare: Martincu sem dal naloge, oziroma sem mu priporočil, da bi z ozirom na stanje na terenu v Zg. Šiški samoiniciativno posegel in da bi z drugimi aktivisti OF pripomogel k temu, da se odbor spremeni.

Tožilec: Ne da se odbor spremeni, ampak, da se odstranijo iz odbora OF gotove osebe, pač take ljudi, ki po vašem mnenju ne spadajo v odbor. Kakšno oceno pa je imela vaša organizacija?

Tožilec: Kakšno oceno ste imeli v vaši organizaciji, kako je ocenjevala ljudi, kakšna je oblast v Šiški, kaj je to OF v Šiški.

Stare: To ni moj izraz, kar navaja obtožnica.

Tožilec: V zapiskih Nagodeta stoji: Prišel je Stare in poročal o stanju na terenu, med drugim je govoril o strašnem delovanju OF v Šiški, in o pakaži⁸⁹⁸ itd.

Stare: Dovolite, jaz tega ne morem trditi.

Tožilec: Vi poznate Nagodeta, ali mislite, da Nagode piše stvari, ki se ne vršijo?

Stare: Jaz ne morem nikakor trditi, jaz lahko rečem, da je kdo neprimeren.

Tožilec: Odgovorite na vprašanje, zakaj vam je šlo, ko ste napadali odbor OF in ljudski odbor?

---

⁸⁹⁸ Redkeje uporabljena beseda za drhal, svojat, sodrgo, bando.

Stare: Naj vam povem kot en primer, meni ni bilo po godu, da je dotična oseba se nahajala na vidnem mestu in je hodila pobirat v našo hišo članarino za OF. Tu je bilo mnenje nasprotno. Jaz tega nisem želel.

Tožilec: Kakšen odnos ste imeli do ljudske oblasti?

Stare: Kolikor vem, pozitivnega.

Tožilec: Ali veste za direktivo, da je treba razbijati, da je treba hoditi na kvart zabavljati?

Stare: Ne, ker tudi nisem hotel.

Tožilec: Zakaj ste potem poročali, da v tolikih mesecih se pričakuje krah v Jugoslaviji? Kakšno je bilo mišljenje vaših zaupnikov, kakšno mišljenje in situacija in razpoloženje je na ministrstvu za ljudsko zdravje? Vam je vaš zaupnik o tem poročal?

Stare: Molči.

Tožilec: Se spominjate Vi vašega poročila, da na ministrstvu za ljudsko zdravje pričakujejo krah v 6 mesecih?

Stare: Se ne spominjam.

Tožilec: Soobtoženi Nagode je to točno datiral.

Stare: Morda, toda jaz ne vem.

Tožilec: Str. 358 z dne 13. oktobra.

Obtoženi: Molči.

Tožilec: Kako pa ste organizirali svojo mrežo zaupnikov, kako ste organizirali, kakšen je bil vaš nalog, kako vam je to uspelo?

Obtoženi: Molči ... Ta zadeva meni ni uspela.

Tožilec: Vi pravite, da ste hoteli čim več, tem boljše. Čim več zaupnikov pridobiti, tem boljše je za organizacijo. Ali so vam to ukazali ostali člani vaše organizacije?

Obtoženi: Ne vem.

Tožilec: Kaj pravi Nagode o tem?

Obtoženi: Sigurno je bil sporazumen s tem.

Tožilec: Tu je vaše zaslišanje, ki ste ga lastnoročno podpisali: Nagode se s tem ni strinjal, da ne smete na tak način ustvarjati vaše mreže, da se stvar ne razkrije. Ne sme biti po več ljudi na vsaki ustanovi, marveč samo po eden. Ali to drži? Vam je Nagode dal taka navodila?

Obtoženi: Da.

Pomočnik tožilca: Obtoženi Stare, kje ste bili vi zaposleni?

Obtoženi: Jaz sem bil zaposlen ... po osvoboditvi sem bil cca. 10 dni v ministrstvu za narodno zdravje, nato sem bil stavljen na razpoloženje.

Pomočnik tožilca: Nazadnje ste bili pri geodetski upravi?

Obtoženi: Ne, pri podjetju za elektrifikacijo.

Pomočnik tožilca: Kakšne posle ste vršili tam?

Obtoženi: Posle šefa gospodarskega biroja.

Pomočnik tožilca: Kako ste vršili te posle, kakšen je bil vaš delokrog?

Obtoženi: Moj delokrog je bil pač ogromen.

Pomočnik tožilca: Ogromen? Kako ste ga vršili?

Obtoženi: Jaz, vestno.

Pomočnik tožilca: Geodetska uprava pa pravi malo drugače. In Kontrolna komisija tudi. Prečital vam bom, kako ste vi zanašali svoj špijonažni in razdiralni duh tudi med ostale uslužbence, kako ste tam vršili dejansko sabotažo. Čita. Gre za brezvestnost, saj je okoli dvajset tisoč delovnih ur šlo v izgubo samo zaradi tega, ker ste napačno razdeljevali personal, ker ste to delali čisto namerno, in sicer je razvidno iz dopisa geodetske uprave sledeče: »Zaradi velike brezvestnosti v upravi je šlo v izgubo najmanj 5000 delovnih ur geometrov in 2500 delovnih ur figurantov, ki bi se lahko drugod koristno uporabili. Krivdo za to nosi Bogdan Stare, ki je brezvestno nameščal moči samo zato, da bi dobil pod svoj vpliv čim večje število kadra, kateremu je na eni strani osigural velike dohodke, na drugi strani pa opustil vsak nadzor nad delovnim časom. On si je nadzorstvo izrecno pridržal za sebe.« Vprašam vas, ali je to vaša vestnost?

Predsednik: Kaj pravite k temu?

Tožilec: Ali je to vaša vestnost?

Obtoženi Stare: Jaz pravim k temu to, da sem 1. 5. dobil za svoje vestno delo nagrado v znesku 3.500.– din.

Tožilec: Takrat pač še niste bili razkrinkani.

Stare: Jaz sem hodil ob sedmih zjutraj v urad, ali ob pol sedmih, delal na terenu, prekoračil normo za 100 %. Jaz pri takem ogromnem delu, s katerim sem bil preobremenjen, nisem mogel vsakemu geometru, ki mi je bil dodeljen ...

Predsednik: Kako ste pa še kljub temu mogli skrbeti za zaupniško mrežo, skrbeti za poročila in hoditi na sestanke? Vi ste bili zaslišani v preiskovalnem postopku, ali priznavate te okoliščine, ki ste jih tam potrdili?

Stare: Kakšne okoliščine?

Predsednik: Kar ste v preiskovalnem postopku povedali.

Stare: V glavnem da, toda jaz sem bil v taki duševni depresiji prve tri tedne in vsled posledic avto-nesreče sem imel možganski pretres, torej morda, da je tam kakšno nesoglasje.

Predsednik: Ali se čutite krivega v smislu obsodbe?⁸⁹⁹

Stare: Jaz ne morem nositi krivde, jaz se ne zavedam tega.

Predsednik: Kljub temu, da ste dajali poročila, imeli zaupnike, kljub temu se ne čutite krivega?

Stare: Dovolite, ampak to ni bilo v smislu špijonaže, to ni bilo v smislu saboterstva, saj sem vendar garal kot črna živina.

Predsednik: To je bilo že preje ugotovljeno.

Branilec dr. Ražem: Ali niste napravili neke variante pri daljnovodu na progi Verd–Vrhnika za Elektro-zapad?

Obtoženi Stare: Da.

⁸⁹⁹ Glede na to, da še niso bili obsojeni, bi najbrž moralo pisati »obtožbe«.

Branilec dr. Ražem: Povejte kaj ste napravili?

Predsednik: To ni predmet razprave.

Branilec dr. Ražem: To je ravno važno radi razprave, ker se večkrat govori o sabotaži in bo to mogoče dalo drugačno sliko.

Predsednik: Torej kaj, povejte v enem stavku.

Branilec dr. Ražem: Povejte koliko bi prišparali po petletnem planu?

Tožilec: Dokument, ki je bil prečitan je poročilo Kontrolne komisije od 24. julija 1947 in smatram, da ni potrebno, da obramba izpodbija verodostojnost tega dokumenta.

Branilec dr. Ražem: Obramba ne izpodbija. Tudi oni ne vedo vsega. *Branilec prečita na kratko dopis personalnega odseka ustanove, v katerem je rečeno, da dobi Stare Bogdan zaradi požrtvovalnega dela nagrado v znesku 3.500 Din in je to pismo datirano s prvim majem. To pismo predloži predsedniku sodišča. Nato nadaljuje:* Obtoženec je radi preobremenjenosti postal 30 % invalid in je po ugotovitvi komisije 30. maja bil 40% invalid in je danes po ugotovitvi komisije Zavoda za socialno zavarovanje še vedno 30% invalid.

Obtoženi: Da omenim še varianto, ki jo je omenil gospod, ki ni spadala v moj delokrog trasiranja daljnovoada od Ježice oz. Črnuč proti Št. Petru ...

Predsednik: Kaj ste napravili?

Obtoženi: Predlagal sem varianto, s katero bo državi prihranjenih par milijonov dinarjev.

Predsednik: Se bo videlo kaj je s to stvarjo. Še kakšno vprašanje?

Branilec dr. Ravnihar: Vi ste izjavili, da ste se udeležili kakih 20 sestankov pri Nagodetu. Ste bili tudi pri Hočevarjevi?

Stare: Nikdar.

Dr. Ravnihar: Kdo se je pa razen vas še udeležil teh sestankov?

Stare: Ja, dogovorjeno ni bilo z nikomur drugim.

Predsednik: Kdo je bil še navzoč? Glejte sem.

Stare: Morda je bil navzoč Sirc enkrat.

Predsednik: Še kdo?

Stare: Drugega se ne spomnim.

Predsednik: Kaj pa Kavčnik?

Stare: Ja, pa ne v ta namen.

Predsednik: Bil je navzoč.

Stare: Morda je bil enkrat.

Predsednik: Kaj pa Hočevarjeva?

Stare: Hočevarjevo sem jaz spoznal šele sedaj.

Predsednik: Še kdo drugi?

Stare: Ne.

Dr. Ravnihar: Ali ste videli kedaj druge zaupnike?

Stare: Ja, morda spočetka.

h R 1/47
14

št.167

Tov. S t a r e Bogdan T u

Za Vaše vestno in požrtvovalno delo, Vam z odobrenjem direkcije personalni odsek dodeljujemo enkratno nagrado v znesku
din 3.500.-

Želimo pa, da bi tz Vašim nadaljnim delom čim več doprinesli k uspešni izvedbi petletnega načrta.

Smrt fašizmu - svobodo narodu!

Pers.poverjenik: *[Signature]*
(član Obrenija)

Podjetja za elektrifikacijo zapada
Terenska sekcija
LJUBLJANA - ČRNUČE

Šef sekcije:
[Signature]
(Ing.Škulj Anton)

Potrdilo Podjetja za elektrifikacijo zapada o nagradi Bogdanu Staretu za vestno in požrtvovalno delo

Predsednik: Kaj pa Lajovica?

Stare: Lajovica v času okupacije sem ga enkrat ali dvakrat videl pri dr. Nagodetu.

Dr. Ravnihar: To je bilo prej, kaj pa po osvoboditvi?

Stare: Ne vem.

Dr. Ražem Joahim: Do katerega časa ste sodelovali pri tej družbi z Nagodetom? Kedaj je bil zadnjič tak sestanek, ko vas je bilo več skupaj?

Stare: To je bilo morda pred dvema leti.

Predsednik: Na kakšnem sestanku?

Stare: To je bilo jeseni, ko smo se dogovorili glede organizacije mreže.

Predsednik: Pa to ni bilo pred dvema leti. Koliko časa ste delali, koliko časa ste hodili na sestanke z Nagodetom in Hribarjem? Kedaj ste bili zadnjič z njimi?

Stare: Začetkom maja letos.

Predsednik: Hvala. Razprava se prekinja in se bo nadaljevala jutri zjutraj ob 7. uri.

Razprava je bila prekinjena ob 13. uri.

Tretji dan – 31. julija 1947⁹⁰⁰

Predsednik otvori razpravo z naslednjimi besedami ob 7.10 uri: Razprava proti obtožencu Nagodetu in sokrivcem se nadaljuje. Poveljnik straže privedite obtožence, ki so dosedaj zasllišani. **Obtoženi pridejo v dvorano.** Sedite. **Obtoženec Kavčnik Leon pristopite k sodišču.** Kavčnik Leon ste vi prejeli obtožnico?

Kavčnik: Sem.

Predsednik: Ste jo prečitali?

Kavčnik: Sem.

Predsednik: Ste jo razumeli?

Kavčnik: Sem.

Predsednik: Ali ste bili zaslišani v preiskavi?

Kavčnik: Bil.

Predsednik: Ali priznate pravilnost vaših izpovedi v preiskavi?

Kavčnik: Priznam pravilnost, ampak zapisniki niso popolni, večkrat nisem imel možnosti pristaviti pripombe.

Predsednik: To boste pa danes dopolnili, ali se čutite krivega v smislu obtožbe?

Kavčnik: Deloma.

Predsednik: V kakšnem smislu se čutite krivega?

Kavčnik: Mi bi morali a limine⁹⁰¹ odkloniti poročila iz Koroške, čim je bilo jasno, da njim ni od naše ideje in do naše ...

Predsednik: Povejte v koliko se čutite krivega, ne pa kaj bi vi morali storiti.

Kavčnik: Jaz se čutim krivega v toliko, ker nisem odklonil a limine vsake reakcije na dotične sugestije, ki so nam prihajale.

Predsednik: Obtoženi Kavčnik, ali ste se udeleževali sestankov pri Nagodetu?

Kavčnik: Sem.

Predsednik: Kakšni so bili ti sestanki. So bili ti sestanki dogovorjeni?

Kavčnik: Dogovorjeni.

Predsednik: Kdo vse se jih je udeleževal?

Kavčnik: Poleg mene in Nagodeta v glavnem Sirc, Hočevarjeva, 6 oseb v glavnem, ali nikoli nismo bili vsi.

Predsednik: Kdo je bil še zraven?

Obtoženi: Kumelj je bil samo enkrat. Stareta nikoli nisem videl po osvoboditvi. Pirc je bil morda parkrat v letu 1945. odnosno leta 1945 če se ne motim, zadnje čase ga ni bilo.

Predsednik: Kje so se vršili ti sestanki?

Obtoženi: Redno pri Nagodetu.

Predsednik: Ob kakšnih dnevih?

Obtoženi: Mislim, da smo se na koncu sestajali ob petkih.

Predsednik: No in kaj je bilo z onimi, ki niso prišli na sestanek?

Obtoženi: Nič, nihče ni bil posebej pozvan, nikdar se nikogar ni spraševalo, zakaj ni prišel.

Predsednik: Je potem sam zase prišel k Nagodetu?

---

⁹⁰¹ A limine (latinsko – s praga) je fraza, ki pomeni, da se nek predlog, ponudbo ali pogodbo takoj v celoti zavrne.

Obtoženi: Tega ne vem.

Predsednik: Ste prihajali tudi sami?

Obtoženi: Včasih sem tudi sam prišel.

Predsednik: Od katerega časa, do katerega časa?

Predsednik: Od katerega časa, do katerega časa so se vršili ti sestanki? Kdaj so se začeli in kdaj so se končali?

Kavčnik: Jaz sem začel hoditi k Nagodetu l.⁹⁰² 1942.

Predsednik: Ampak po osvoboditvi?

Kavčnik: Jaz ne vem ravno.

Predsednik: Katerega leta?

Kavčnik: V obtožnici piše, da jeseni 1945, jaz tega ne morem kontrolirati.

Predsednik: Je bilo to l. 1945?

Kavčnik: Verjetno.

Predsednik: In do kdaj?

Kavčnik: Jaz zadnji čas, morda kaka dva tedna ali tri nisem bil pri njem. To vem, da zadnji petek nisem bil.

Predsednik: Kdo je vodil te sestanke?

Kavčnik: To ni bilo nobeno vodstvo, to je bil razgovor.

Predsednik: Zakaj so bili ti sestanki prenešeni od Nagodeta k Hočevarjevi?

Obtoženi: Zato ker nismo hoteli, da bi se za te sestanke vedelo.

Predsednik: So torej bili konspirativni?

Obtoženi: Niso bili konspirativni.

Predsednik: Če ste jih prenesli zato, da se ne bi zvedelo

Obtoženi: Mi smo vedeli, da oblast ljubosumno pazi na vsako zbiranje ljudi in da jim pripisuje protizakonite cilje, kar hitro.

Predsednik: In zato ste prenesli sestanke od Nagodeta k Hočevarjevi?

Obtoženi: Morda je bil tudi kak drug razlog, to ne vem. Nagode je rekel: bomo pa enkrat pri Hočevarjevi.

Predsednik: Kaj ste vi tam obravnavali na teh sestankih, kdo vse je poročal, kaj se je poročalo?

Obtoženi: Na teh sestankih smo v glavnem, posebno od začetka, razmotrivali vprašanje, kaj hočemo, in to je bila pravzaprav osnova, odkar sem jaz hodil, moja zamisel, ki sem jo kasneje tudi objavil v brošuri: Evolucija socialne pravičnosti,⁹⁰³ pozneje pa so se bolj obravnavale dnevne novice.

Predsednik: Ali so se dajala poročila na teh sestankih?

Obtoženi: Formalna poročila se niso nikdar dajala.

---

⁹⁰² Leta.

⁹⁰³ Več o tej publikaciji v opombi pri uvodnem poglavju Obtoženi in obsojeni.

Predsednik: Ne vprašam za formalna poročila, ali je vsak povedal iz svojega sektorja, kaj je opazil?

Obtoženi: Vsak je povedal, če je kaj novega. To ni bilo ravno iz njegovega sektorja, temveč je bila to izmenjava novic.

Predsednik: Ste vi potem obravnavali taka vprašanja?

Obtoženi: Par besed smo rekli o tem.

Predsednik: Ste napravili kakšne sklepe?

Obtoženi: Včasih smo se kaj dogovorili.

Predsednik: Na primer?

Obtoženi: Tega se ne morem spomniti.

Predsednik: Kako ne, če ste bili vsak teden tam?

Obtoženi: Je bilo marsikaj lahko.

Predsednik: Kaj je bilo, to povejte?

Obtoženi: Ta moment se ne morem spomniti kaj konkretnega.

Predsednik: Ste vi imeli kdaj poročila na teh sestankih?

Obtoženi: Tudi.

Predsednik: O čem ste vi poročali?

Obtoženi: Jaz, o tem, kar sem vedel novega, principiелno. To je bilo vse skupaj posledica dejstva, da pri nas ni tiskovne svobode in je bilo to surogat za novice, ki jih v dnevnem časopisju nismo mogli čitati.

Predsednik: Ali je Sirc Ljubo poročal o svojih obiskih pri konzulu?

Obtoženi: Je včasih kaj povedal, toda zelo skopo, tako da jaz nisem imel pravega vtisa, da ima on bogve kake zveze s konzulom.

Predsednik: No, obtoženec, ali ste vi imeli šifre?

Obtoženi: Jaz osebno sem poznal en način.

Predsednik: Ali ste imeli ali niste imeli?

Obtoženi: Med seboj?

Predsednik: Šifre, ali ste imeli šifre?

Obtoženi: Jaz osebno?

Predsednik: Da.

Obtoženi: Jaz sem imel tri primere razpredelnice abecede.

Predsednik: So bile to šifre?

Obtoženi: Ne, to je samo sistem šifer.

Predsednik: Zakaj ste imeli te šifre?

Obtoženi: To sem imel iz časa okupacije.

Predsednik: Zakaj?

Obtoženi: Zato, ker so ostale od takrat in so obležale med papirji.

Predsednik: Ste jih vedno imeli med papirji?

Obtoženi: Ležale so nekje okrog, da se niti zavedal nisem, da eksistirajo.

Predsednik: Vi ste jih nosili pri sebi v žepu.

Obtoženi Kavčnik: Ja, prej med okupacijo.

Predsednik: Pa zdaj?

Kavčnik: Zdaj pa nikdar.

Predsednik: Kako pa ste jih mogli na sestanku pri Nagodetu razlagati?

Kavčnik: To sem napisal kasneje nekaj eksemplarjev in poučil druge, kako se da to enostavno napraviti.

Predsednik: Koliko eksemplarjev ste imeli?

Kavčnik: Morda dva ali tri, tega ne vem.

Predsednik: Ampak poučili ste jih, kako se uporabljajo.

Kavčnik: Poučil sem pa, ker sem smatral, da je to koristno za kakšne slučaje.

Predsednik: No, kdo pa uporablja ponavadi šifre?

Kavčnik: Kdor koli želi, da tekst ni vsakemu pristopen.

Predsednik: No in kdo želi, da tekst ni vsakemu pristopen?

Kavčnik: Ja, tudi trgovci.

Predsednik: Kaj pa, ali vohuni ne delajo, ali ni to značilno za vohunsko službo?

Kavčnik: Da, to je indicija.

Predsednik: Ali ste vi vedeli, za kurirja iz Koroške?

Kavčnik: Jaz sem vedel, da nekdo hodi dol in da se od nekod javlja pri Hočevarjevi in da je bila možnost, da se kaj sporoči.

Predsednik: Ali ste vi dobili katero od poročil, ki so prišla po kurirski vezi Peter?

Kavčnik: Jaz sem čital neko pismo.

Predsednik: Ste vi dobili »veliko pošto«?

Kavčnik: »Veliko« ne.

Predsednik: Tisto, ki se je imenovala »velika pošta«.

Kavčnik: »Velika pošta«, tega še nisem slišal.

Predsednik: Bilo je več pisem, aviso,⁹⁰⁴ navodila ...⁹⁰⁵

Kavčnik: Na aviso se ne spomnim.

Predsednik: V preiskavi se je ugotovilo, da ste jih vi ravno tako dobili.

Kavčnik: Mogoče. Jaz sem čital en snopič, par komadov pisem.

Predsednik: Ste vi dali kako poročilo za zvezo na Koroško?

Obtoženi Kavčnik: Jaz sem enkrat napisal eno idejo, torej svoje misli sem napisal na en list, ki se sedaj imenuje »Te tekme ne vzdržimo«.⁹⁰⁶

⁹⁰⁴ Mišljeno že omenjeno Aviso navodilo. Glej Dokazno gradivo tožilstva.

⁹⁰⁵ Morda mišljena Navodila za organe obveščevalne službe. Glej Dokazno gradivo tožilstva.

⁹⁰⁶ Dokument je objavljen v poglavju Dokazno gradivo tožilstva.

Predsednik: Kam ste ga oddali?

Obtoženi: Oddal sem ga Nagodetu in mislil, da je to pač za njega. On pa ga je poslal neizpremenjenega naprej.

Predsednik: S kom je bila zveza?

Obtoženi: Tega nisem vedel, dokler nismo sklenili, da prekinemo.

Predsednik: Ali se je govorilo o Drčarju na sestanku?

Obtoženi: Jaz sem za Drčarja zvedel na sestanku, ko je sam Nagode rekel, da moramo prekiniti.

Predsednik: Torej ste izvedeli za vohunsko zvezo?

Obtoženi: Ne, tega nisem zvedel.

Predsednik: Če pa ste rekli, da je treba prekiniti.

Obtoženi: Torej takrat, ko smo prekinili, sem se zavedal in spoznal, da gre za vohunsko stvar. Jaz sem imel samo publicistični interes.

Predsednik: Dobro – kaj ste vi govorili o teh sestankih o organizaciji na terenu in vaših obiskih v vaših obratih?

Obtoženi: Takozvane organizacije na terenu stvarno ni bilo. Mi smo po volitvah ali tik pred volitvami uvideli, da moramo ustvariti neko tako organizacijo, ki smo jo mi imenovali mrežo zaupnikov. Ta mreža bi nam služila izključno samo za nastop pri eventualnih bodočih volitvah. Volilni zakon namreč določa tako kratke roke, da neorganizirana grupa sploh ne more nastopiti.

Predsednik: Ali ste vi imeli, kedaj ste pa vi začeli te zaupnike zbirati?

Kavčnik: Kolikor se spominjam takoj po volitvah, morda tudi pred volitvami, ko smo videli, da se brez organizacije niti ne da delati.

Predsednik: Kaj ste pa vi na ta način napravili v tej smeri?

Kavčnik: Jaz sem rekel, da bom poizkušal na Jesenicah, ker sem odhajal na Jesenice, da bom poiskoval organizirati na Jesenicah somišljenike, da bi v slučaju političnega nastopa lahko računali s tolikimi in tolikimi podpisi.

Predsednik: Ali je Nagodetova skupina imela tudi zvezo s kakim predstavnikom inozemske države tukaj v Ljubljani?

Kavčnik: Hribar in Sirc sta občevala z angleškim konzulom, to vem, ampak jaz sem imel vtis, da so te zveze zelo rahle. Jaz se ne spominjam slučaja, niti bi iskal poti za ameriško ambasado.

Predsednik: Kakšna poročila ste vi dali preko te zveze?

Kavčnik: Ničesar jaz osebno.

Predsednik: Preko koga ste pa vi dali vaša poročila angleški in ameriški javnosti?⁹⁰⁷

Kavčnik: To sem jaz nesel osebno v ameriško ambasado in sem nekemu političnemu uradniku to oddal.

Predsednik: Ste pisali vi to (*mu pokaže dokument*)?

⁹⁰⁷ Kavčnikovo pismo »angleški in ameriški javnosti« je objavljeno v poglavju Dokazno gradivo tožilstva.

Kavčnik: Da.

Predsednik: Ali ni šlo kakšno pismo na Kuharja?

Kavčnik: Sedaj se spominjam, da je bilo naslovljeno neko pismo na Kuharja.

Predsednik: Preko koga je to šlo?

Kavčnik: Verjetno, kakor je navedeno v obtožnici, da je šlo preko angleškega konzula.

Predsednik: Ima še kdo kako vprašanje?

Tožilec: Če govorimo o šifrah, povejte obtoženi Kavčnik, kedaj so prišle šifre iz inozemstva.

Kavčnik: Prva takozvana šifra je prišla kakor jaz vem z zadnjo pošiljativo.

Tožilec: To je bila sedma pošiljatev?

Kavčnik: To ne vem, niso nam odgovorili, to je bilo jasno, da je to vohunska stvar.

Tožilec: Zakaj niste odgovorili na zadnjo pošiljko?

Obtoženi: Ker se nisem hotel s takimi posli pečati.

Tožilec: Zato niste odgovorili na zadnjo pošiljko, ker je odgovor na zadnjo pošiljko prepredčila vaša aretacija. Kakšne so bile te šifre? Ste videli te šifre?

Obtoženi: Videl.

Tožilec: Lahko potrdite, da so to tiste šifre?

Obtoženi: Ne.

Tožilec: Kakšne so bile tiste šifre?

Obtoženi: To je bil seznam, kjer so bile po decimalnem sistemu številke in kaj katera številka pomeni. To sem videl.

Tožilec: Kdo je še videl tiste šifre?

Obtoženi: Verjetno so jih drugi tudi videli.

Tožilec: Povejte konkretno kdo je te šifre videl.

Obtoženi: O katerih jaz govorim?

Tožilec: Da.

Obtoženi: Sirc jih je moral videti, ker sem to od njega dobil

Tožilec: Kdo še?

Obtoženi: Skleпам, da je Nagode tudi videl to, ampak pozitivno ne vem.

Tožilec: Še kdo?

Obtoženi: Skleпам, da je Hočevarjeva tudi videla, ker je skozi njo to moralo priti.

Tožilec: Kumelj?

Obtoženi: Za Kumlja absolutno nisem vedel, da je tukaj zraven. Kumelj, ni prihajal na sestanke.

Tožilec: Kdo je še vedel za šifre?

Obtoženi: Ne vem.

Tožilec: Kdo je sprejel šifre iz inozemstva?

Obtoženi: Kdo je to sprejel ne vem. Trditi ne morem, ampak smatram, da je to sprejela Hočevarjeva.

Tožilec: Obtoženi Hočevarjeva, vi ste prejeli šifre iz inozemstva?

Predsednik: Obtoženi Hočevarjeva pristopite sem.

Hočevarjeva: Ko je prišel kurir in mi je pokazal pismo, ki ga je Drčar pisal, je v tistem pismu bilo, ki sem ga zelo bežno prebrala kakor vse zapisano, prilagam šifre. Ne spomnim se več točno, ampak mislim, da je bilo tako in iz tistega je padel majhen listek. Na tistem listku so bile po mojem spominu nekatere pikce, obrnila nisem in sem mislila, da to ne more biti tisto, ali pa nisem dobro videla, ker nisem imela naočnikov.

Predsednik: Vam je to znano?

Tožitelj: Vam je to znano?

Hočevar: Ne.

Predsednik: Obtoženec Kavčnik, ali so to vaše šifre?

Kavčnik: Da, to je tisto. *Pogleda pokazani spis in pravi na to:* Ne.

Predsednik: To je bilo vse skupaj pri vas najdeno.

Obtoženi: Ne, to ni moje. Tole – da, ampak to pa ni moje.

Predsednik: Kako pa je potem to k vam prišlo?

Obtoženi: To ni moja pisava, kako je k meni prišlo, pa ne vem.

Tožilec: Obtoženi Kumelj, ali poznate Vi te šifre?

Kumelj: Dovolite, jaz se ne spominjam, ampak jaz sem v l. 1942 takrat ko je šel Sirc v Švico ...

Tožilec: Poznate Vi te šifre?

Kumelj: To ne morem reči.

Tožilec: To je bilo najdeno pri vas doma.

Kumelj: Ko je šel Sirc v Švico, je Nagode povedal, da mu je dal šifre s seboj in je potem prinesel tiste šifre tja, če jih hoče kdo vzeti in ker jaz šifer nisem imel, pa me je stvar interesirala, sem šifre vzel in jih spravil doma v predal, kjer so bile vso vojno. Vzel sem jih v roke samo enkrat, in sicer ker sem se nekoč ustrašil, da bi šifre imel doma, če bi bila kakšna preiskava.

Tožilec: Dobro – hvala. Ali so te šifre vaš izdelek, ali so prišle iz inozemstva?

Kavčnik: Tisto kar je napisano s strojem, sem jaz napisal, onega drugega pa ne poznam.

Tožilec: Ali so to tiste šifre?

Kavčnik: Ne, jaz sem napravil drug eksemplar kot primer, kako je treba to uporabljati.

Tožilec: Ali ste imeli še en izvod šifer?

Kavčnik: Kako mislite to?

Tožilec: Po katerem izvodu ste Vi to učili?

Kavčnik: Po drugem, ne po tem, to je star izvod, ki je ležal med papirji.

Predsednik: Kako ste pa potem poročali?

Kavčnik: Saj človek ve na pamet abecedo.

Predsednik: Ste vi šifre znali na pamet?

Obtoženi: Abecedo znam na pamet. To se lahko rekonstruira. Mi se nismo o tem dogovorili.

Tožilec Viktor Avbelj zaslišuje Leona Kavčnika

Tožilec: Obtoženi Kavčnik, povejte, kako ste vi dobivali pošto, ki je prihajala iz inozemstva, kje ste vi to pošto videli, kje ste vi to pošto čitali?

Obtoženi: Jaz direktno nisem dobival nobene pošte iz inozemstva, ampak sem jo samo videl na sestanku in eventuelno potem kje. Zadnjo pošiljatev sem potem dobil doma in sem jo doma prečital, ker je bilo tega precej.

Tožilec: Kam ste potem dali to pošto?

Obtoženi: Tisto pošiljko sem dal naprej Hribarju.

Tožilec: Povejte, o čem ste poročali na sestankih pri Nagodetu? Kaj je bilo predmet vaših poročil?

Obtoženi: Jaz sem se v glavnem zanimal za gospodarske zadeve.

Tožilec: Na primer za kakšne?

Obtoženi: Obtožnica tu citira zapisnik. Na tem mestu zapisnik ne reproducira tega, kar sem jaz izjavil, v tistem smislu, temveč dela čisto drugi dojem. Mene so vprašali, povejte, katere tovarne ste obiskovali.

Predsednik: Kdo vas je vprašal?

Obtoženi: Zasliševalec.

Predsednik: Kaj ste poročali na sestankih, to povejte zdaj.

Obtoženi: Kar sem novega vedel.

Predsednik: Kam ste potovali?

Obtoženi: Jaz sem potoval samo v počitnicah lanskega leta. Ko sem se vrnil, sem tudi tu povedal, kaj je novega. To je bil bežen vtis s potovanja in sem pač to pripovedoval kot novico. Na primer, da sem bil na progi Brčko–Banovići in sem torej razložil posetnikom sestanka,

da sem se vrnil poučen in da sem videl na lastne oči, da ta mladina res hoče delati in sem iskal vzroka, kaj je tisto, kar jo goni. Prišel sem do spoznanja, da je to njeno prepričanje.

Tožilec: Dobro. Mi nismo stavili takega vprašanja. Hočemo vedeti, da poveste točno, o čem ste poročali na sestankih. Ste poročali o stanju na Jesenicah, o stanju proge Brčko–Banoviči? O čem ste vi poročali na sestanku?

Kavčnik: Jaz o sestanku, o nekem sestanku ..., jaz nisem dal nikakih oblikatnih⁹⁰⁸ poročil, češ od tu do tu nadaljujem svoj referat in stanje se je spremenilo itd. Jaz sem pač povedal, kar sem slučajno vedel.

Tožilec Avbelj: Ali ste vi povedali o tem, da se poseda proga Brčko–Banoviči?

Kavčnik: O tem nisem poročal, ker se takrat proga še ni posedala. Jaz sem se vrnil sredi julija.

Tožilec: Ali ste vi poročali o tem, da ruski inženirji niso uspeli popraviti Martinovo peč na Jesenicah, ki se je ohladila?

Kavčnik: Tu ne gre za Martinovo peč, ampak za plavž.

Tožilec: Ste vi o tem poročali?

Kavčnik: Jaz sem le poročal, da se je plavž pokvaril.

Tožilec: Ali veste kam je šlo poročilo, ki ste ga poslali?

Kavčnik: Ne.

Tožilec: Veste, komu je Sirc to poročal?

Kavčnik: Ne.

Tožilec: Sirc je poročal predstavniku tuje države. Ali ste vi še nadalje poročali o stanju naše industrije, o kateri industriji ste vi še poročali na sestankih?

Kavčnik: Jaz sem poročal: tukaj sem bil, to sem videl. Bil sem n. pr. v ljubljanski elektrarni in sem se zanimal za to, kako se čisti voda, ker je to predmet mojega predavanja.

Tožilec: Kakšen koks je prišel na Jesenice?

Kavčnik: Ko sem bil na Jesenicah, so prihajali prvi vagoni koksa. To je bil slab koks.

Tožilec: Ali ste vi povedali merodajnim faktorjem, ali pa Nagodetovi skupini?

Kavčnik: To so vsi vedeli.

Tožilec: S kakšnim namenom ste uživali pri poročilu, da je šel na Jesenice slab koks?

Kavčnik: Jaz nisem užival. Noben plavžar ne uživa pri tem.

Tožilec: Noben plavžar nikdar ne bo užival pri tem.

Tožilec: Ste bili vi v tovarni na Teznem?

Obtoženi Kavčnik: Sem bil.

Tožilec: Ste vi poročilo sestavili?

Obtoženi: Verjetno, da sem ga.

Tožilec: Vi ste pripovedovali tudi v več drugih slučajih stvari, mislim, da zadošča to.

Obtoženi: Jaz se ne spominjam, da bi kaj povedal.

---

⁹⁰⁸ Verjetno je bilo rečeno: obligatnih (rednih).

Tožilec: Zakaj ste vi doma dali napraviti toliko predalov v miznici v svojem stanovanju?

Obtoženi: V kateri?

Tožilec: V servirni mizici.

Obtoženi: Zato, da bi spravil kakšne stvari, glede katerih ne bi hotel, da bi bili v navadnih predalih. Predvsem mislim na kakšne vrednosti, ki bi jih, če bi v času počitnic stanovanje zapustili, hotel tako osigurati proti vlomu. *V dvorani smeh.*

Predsednik: Tiho prosim!

Tožilec: Zakaj ste pa napravili več takih skrivališč v svojem stanovanju n. pr. v spalnici?

Obtoženi: Iz istega razloga. Tista omara ima 10 predalov. Tako sem dal napraviti mizarju 1 predalček malo krajši, da bi lahko človek tjakaj kakšno stvar spravil.

Tožilec: Povejte še, kaj je bil smisel zveze vaše organizacije z inozemstvom. Kakšen smisel je imela le ta zveza?

Obtoženi: Ta zveza je bila surogat za tiskovno svobodo, ki je pri nas ni.

Tožilec: Kaj bi vi preko te zveze pošiljali v inozemstvo?

Obtoženi: Jaz sem imel izključno samo, kakor sem že prej rekel, publicistične interese, širiti svojo zamisel, zamisel pomirjenja in združenja idej boljševiske in francoske revolucije.

Tožilec: Povejte, kaj ste vi hoteli, v kakšnem smislu naj bi bila pri nas svoboda tiska, kaj bi vi hoteli prijavljati v naših časopisih? Bi vi hoteli objavljati konstruktivne članke?

Kavčnik: Vsekakor konstruktivne. Jaz imam dokaze zato. Ko je vlada pozvala narod, da sodeluje pri izdelovanju Ustave, sem na sestanku prečital predloge dopolnitve Ustave,⁹⁰⁹ da se uvede formalna pravica do dela kakor v Sovjetski zvezi, nadalje sem predlagal princip učinkovitosti to se pravi produkcijski proces naj vodi tisti, ki garantira materialno za to, da bo iz istih sredstev napravljeno več.

Tožilec: Mi vemo kaj je Ustava. Vi ne boste učili tiste ljudi, ki dobro vedo, kaj je Ustava. Ustava lahko samo registrira dejansko pravno stanje v državi. Vi ste pa s svojimi predlogi hoteli stvari, ki jih dejansko ne more vsebovati Ustava. *Ploskanje v dvorani.*

Predsednik: Prosim občinstvo, da ne moti razprave, na kar sem že včeraj opozoril.

Kavčnik: Moj namen je bil, odločno vstrajati in to kar se mi je povedalo, mi še doslej nihče ni povedal in to sem pričakoval. Jaz sem svoje predloge prečital na plenarnem sestanku in so bili sprejeti z odobravanjem. Te predloge sem nesel v Poročevalca⁹¹⁰ in sem še nekajkrat urgiral, pa nisem dobil nobenega odgovora in to je tisto, da to ni v redu, to dosledno ignoriranje. Jaz sem imel najboljše namene. Kajti če se reče, da je Ustava tisto kar stvarno obstoja, čisto točno to ne more biti Ustava. Vendar je to stališče, ki bi se mi lahko pojasnilo in nanj odgovorilo.

Tožilec: Odgovorite mi na vprašanje, ki sem ga postavil. Kakšen je bil smisel vaših zvez v inozemstvu?

Kavčnik: Na to vprašanje sem odgovoril. Smisel je bil ta, povedati potom inozemstva domačemu ljudstvu to, kar tu ne moremo povedati.

⁹⁰⁹ Dokument Pripombe k Osnutku ustave je objavljen v poglavju Dokazno gradivo tožilstva.

⁹¹⁰ Verjetno mišljen časopis Slovenski poročevalec.

Predsednik: Kaj pa ste hoteli povedati preko inozemstva?

Kavčnik: Preko neke radijske postaje smo mi iskali Zlatopera, da bi povedal to, kar nismo mogli tu povedati. On naj bi širil našo ideologijo.

Predsednik: Kakšno ideologijo?

Predsednik: Kaj naj bi povedal Zlatoper?

Obtoženi: On naj bi širil našo ideologijo.

Tožilec: Kakšna je ta ideologija?

Obtoženi: Ideologija premostitve prepada med vzhodom in zapadom.

Tožilec: Te ideologije ni.

Obtoženi: Ta ideologija je.

Tožilec: Vi niste imeli nobene ideologije. Vi ste imeli samo špijonske naloge, ki ste jih izvrševali v tem, da ste zbirali podatke o stanju naše industrije, da ste kradli važne tajne dokumente, da ste z vsebino vaših zbranih podatkov obveščali tiste točke, ki so hotele širiti in ki so širile sovražno stališče do naše ureditve, do naše države.

Obtoženi: To ni resnica.

Tožilec: To je bilo Vaše delo, to je bila vaša naloga. Da prečitam zapisnik, ki ste ga podpisali na zaslišanju in katerega ne zanikate.

Predsednik: Obnašajte se dostojno na to Vas opozarjam.

Tožilec: Kdaj se je na vaših sestankih začelo govoriti, da bi bilo dobro postaviti stike z inozemstvom?

Obtoženi: Kdaj se je začelo govoriti, ne vem, namen naših sestankov glede inozemstva je bil, da se informira kako oni mislijo, naša emigracija in inozemstvo in da jih informiramo kako mi mislimo o zadevah glede stanja v Jugoslaviji.

Tožilec: To se pravi informirati, to je bila Vaša naloga. Informirati inozemstvo v kakšnem pogledu, kakšne podatke so pošiljali v inozemstvo? Kakšne vsebine?

Obtoženi: Jaz sem poslal na primer tisto poročilo, kjer sem rekel ...

Tožilec: Angleško ameriški javnosti.⁹¹¹

Obtoženi: Tudi o tem bom govoril, če boste zahtevali.

Tožilec: Bomo mi prečitali odstavek vašega sestavka angleško-ameriški javnosti.

Obtoženi: Prosim pustite mi najprej odgovoriti na to, kaj sem poročal. Jaz sem na primer pisal ven, da nam je Komunistična partija kot centripetalna sila potrebna, kajti ako ta pade se bo Jugoslavija zaradi spora med Srbi in Hrvati razletela in potem bomo Slovenci ob kruh. To sem pisal.

Predsednik: Poslušajte sedaj Vaše pismo v inozemstvo.

Tožilec: V Vašem pismu navajate: »Prosim povejte angleški in ameriški javnosti, da niso naslovljeni na pravi naslov, kajti tisti, ki nas predstavljajo, so samozvanci ...« Ali je to vaše pismo?

Kavčnik: Da.

⁹¹¹ Kavčnikovo pismo »angleški in ameriški javnosti« je objavljeno v poglavju Dokazno gradivo tožilstva.

Tožilec: Je to pozivanje na intervencijo?

Obtoženi: Ne.

Tožilec: Kaj pa je potem to?

Obtoženi: Jaz vam bom povedal. To pismo je nastalo ob ogorčenju nad italijanskimi intrigami, da se v Slov.⁹¹² Primorju izvede plebiscit. To so uspeli plasirati v londonski »Times« kaj je nevarnejše kot to, če se Italijani pokažejo Angležem kot borci proti komunizmu.

Tožilec: Kako vi ocenjujete vlado in ljudsko oblast?

Obtoženi: Prosim, ne prekinjajte me. *Hrup v dvorani.*

Tožilec: Kako vi ocenjujete oblast, v kakšne namene more nekdo poslati Anglo-amerikancem tako pismo?

Obtoženi: Samo v namenu, rešiti za Jugoslavijo Slovensko Primorje, samo v tem namenu. To sem jaz hotel, edino to.

Tožilec: Kdo pa je v Parizu stal na naši strani, kdo je podpiral v Parizu naše nacionalne zahteve? Odgovorite, kdo je branil?

Obtoženi: Sovjetska Zveza.

Tožilec: Kaj so delali Angleži in Amerikanci?

Obtoženi: Ti so nam nasprotovali.

Tožilec: Zakaj so nam nasprotovali?

Obtoženi: To oni vedo. Jaz sem to pisal ...

Tožilec: Zakaj so nasprotovali po vašem mnenju?

Obtoženi: Zato, ker se boje diktature proletariata.

Tožilec: Ali je v Grčiji diktatura proletariata?

Obtoženi Kavčnik: Ne.

Tožilec: Je Grčija okupirana?

Obtoženi: Je.

Tožilec: Ali je v Palestini diktatura proletariata?

Obtoženi: Ne.

Tožilec: Ali je Palestina okupirana po Angloameričanih?⁹¹³

Obtoženi: Je.

Tožilec: Je v Egiptu diktatura proletariata?

⁹¹² Slovenskem.

⁹¹³ **Palestina** je bila od 1920 do 1948 (ko je bila ustanovljena država Izrael) britansko mandatno območje. Zaradi vse večjega priseljevanja Judov v Palestino je vlada ZDA septembra 1945 predlagala britanski vladi razpravo o tem problemu. ZDA so se zavzemale za neomejeno priseljevanje Judov, britanska policija in vojska pa tega nista dopuščali. Aprila 1946 je britanska vlada izdala poročilo britansko-ameriške komisije za Palestino, ki je ugotavljalo, da za Jude ni mogoče najti druge države. Zato naj bi bila v Palestini postavljena vlada, ki naj bi ob mednarodnem jamstvu varovala koristi kristjanov, muslimanov in Judov. Nasprotja med Judi in Arabci pa so se še stopnjevala, zato je za novo leto 1947 britanska vojska zasedla večji del palestinske obale. V začetku 1947 je potekala v Londonu palestinska konferenca, ki je pokazala, da bo težko prišlo do politične rešitve in britanska vlada je začela premišljevat, da bi vso zadevo predala v reševanje OZN. (Mikuž, Svet po vojni, str. 73–78.)

Obtoženi: Ne.

Tožilec: Je Egipt okupiran po Angloameričanih?⁹¹⁴

Obtoženi: Je.

Tožilec: Hočete še kaj? *Ploskanje v dvorani.*

Obtoženi: Ne, ne razumem ...

Predsednik: Obtoženec, ali ste med tisto pošto, ste vi čitali Tomšetovo⁹¹⁵ pošto?

Obtoženi: Jaz sem ga v preiskavi imenoval Tomšetovo pismo.

Predsednik: Ste čitali tisto pismo?

Obtoženi: Sem ga čital.

Predsednik: Od koga je bilo?

Obtoženi: Smatral sem, da je to neki Tomše, ki sem ga po imenu poznal kot sina generala Tomšeta.

Predsednik: Ali ni to Glušič?

Obtoženi: Ne vem za to.

Predsednik: Na sestankih niste o tem govorili?

Obtoženi: Nikdar.

Predsednik: Obtoženi Kavčnik, ste vi potovali v Beograd?

Tožilec: Kdaj ste potovali in kolikokrat?

Obtoženi: Večkrat, nisem štel, kolikokrat sem potoval. S prvim vlakom, ki je šel iz Ljubljane v Zagreb, sem potoval.

Predsednik: Zakaj ste vi hodili v Beograd?

Obtoženi: S prvim vlakom sem šel prijaviti eden svoj patent in predati maršalu Titu predstavko, v kateri sem predložil svojo zamisel, svojo brošuro in sem jo predstavil kot konstelacijo Tito-Šubašičevega sporazuma. Tam sem navedel, da nasprotniki komunistične stranke trde, da komunistična stranka ne more idejno iskreno hoteti tega sporazuma. Tu je bil pa dokaz, da je ta sporazum realen.

Predsednik: Pri kom ste takrat še bili?

Obtoženi: Jaz sem to predal v predsedstvu vlade.

Predsednik: Koga ste še obiskali v Beogradu?

Obtoženi: Mislim, da sem bil pri Šuteju in Grolu, ali je bilo to morda kasneje.

Predsednik: Kdaj ste pa bili pri Jovanoviću?

Obtoženi Kavčnik: Morda sem bil tistikrat ali kasneje.

Predsednik: Ste bili večkrat pri Jovanoviću?

⁹¹⁴ Septembra 1945 je **Egipt** zahteval združitev s Sudanom in umik britanske vojske, a se to ni zgodilo. Zato je prišlo februarja 1946 do velikih nemirov. Potem je britanska vlada pristala na umik iz Egipta, a pod pogojem, da Egipt sklene vojaško zvezo z Veliko Britanijo. Novembra 1946 je bila med obema državama sklenjena pogodba, ki je določala umik Britancev iz Kaira, Aleksandrije in delte Nila do konca marca 1947, prisotni pa naj bi ostali na območju Sueškega prekopa. (Mikuž, Svet po vojni, str. 79.)

⁹¹⁵ Tomše je bil eden od psevdonimov Andreja Glušiča.

Kavčnik: Menda sem bil dvakrat ali tudi trikrat.

Predsednik: Zakaj ste šli k Jovanoviću?

Kavčnik: Jaz sem smatral, da bi on idejno lahko z menoj soglašal in sem mu želel svojo zamisel razložiti.

Predsednik: Ste vi o tem poročali pri Nagodetu?

Kavčnik: Sem.

Predsednik: Ali ste šli s predhodnim Nagodetovim znanjem v Beograd k Jovanoviću?

Kavčnik: Jaz ne vem, mislim, da ni, na vsak način sem pa kasneje poročal in jaz sem prav za prav ... Tako je namreč bilo: Jaz sem, ko sem bil prvič v Beogradu, izvedel za Jovanovića in ko sem drugič šel, sem ga obiskal. Najbrž je bilo tako.

Predsednik: Ste vi potem to zvezo naprej vzdrževali?

Kavčnik: O zvezi se ne more govoriti. Kadar sem bil v Beogradu, sem včasih šel k njemu. On meni ni nikdar pisal.

Predsednik: Koga ste vi še napotili k Jovanoviću?

Kavčnik: Sirc.

Predsednik: Je bil Sirc večkrat pri njem?

Kavčnik: Kolikokrat je bil ne vem, takrat je bil.

Predsednik: Je Sirc tudi poročal o tem pri Nagodetu?

Kavčnik: Ja, gotovo je povedal.

Predsednik: Potem je bila to čisto redna zveza.

Kavčnik: Ne, nasprotno, to ni bila redna zveza, to je bila slučajna zveza.

Predsednik: Kadar je šel kdo v Beograd, je šel k Jovanoviću.

Kavčnik: Je šel k Jovanoviću.

Predsednik: Ste prinašali kakšna sporočila doli?

Kavčnik: Jaz sem mu nesel svojo brošuro.

Predsednik: Ste komu poročilo oddali?

Obtoženi Kavčnik: Dal sem n. pr. kopijo pisma, ki sem jo oddal tudi v pisarni Kardelja.

Predsednik: Ali je dal on vam kako poročilo?

Obtoženi: Ne, on je dal le meni svojo novo knjigo Novi Anteji.

Predsednik: Kaj je on hotel vedeti?

Obtoženi: On je hotel vedeti o situaciji v Sloveniji. Kaj pa morem vedeti kakšna je situacija v Sloveniji, ko pa ne vem nič drugega kot je v časopisih.

Predsednik: Kaj ste vi poročali o situaciji v Sloveniji?

Obtoženi: Povedal sem mu, kar sem vedel iz svojega horizonta.

Predsednik: Ste imeli kakšne zveze z Zagrebom?

Obtoženi: Bil sem večkrat v Zagrebu, politične zveze pa nisem imel nobene.

Predsednik: Niste imeli z nobenim kakšnih stikov?

Obtoženi: V Zagrebu ne.

Predsednik: Zakaj ste potovali ilegalno v Trst?

Obtoženi: Jaz nisem smatral to potovanje kot ilegalno potovanje, nego sem potoval na osebno izkaznico, ker se je takrat reklo, da z osebno izkaznico za potovanje po vsem slovenskem ozemlju lahko potujem tudi čez mejo. Prijatelji so samo z osebno izkaznico hodili v Trst, da so si kaj nakupili, pa sem mislil, da tudi jaz lahko tako storim. Tako sem z osebno izkaznico v vagonu bil od več kontrol puščen naprej in nazaj tudi. To ni bilo ilegalno potovanje.

Predsednik: Je oblast vedela za to potovanje?

Obtoženi: Kako bo oblast to vedela, če sem potoval samo z osebno izkaznico, skrival pa nisem.

Predsednik: Ali ste vi v Jesenicah odvzeli kake dokumente v tovarni?

Obtoženi: Da, jaz sem na Jesenicah vzel »glavne linije razvoja jugoslovanskih železarn«. Jaz sem po specialni izobrazbi plavžar in smatram, da mi morajo biti te linije znane.

Predsednik: Zakaj pa si vi tega niste preskrbeli na reden, uraden, dopusten način?

Obtoženi: Priznam, da ni bilo korektno. Jaz bi moral direkciji reči, bi jo moral prositi za to.

Predsednik: Komu ste ta elaborat, ta dokument vse kazali?

Obtoženi: Mislil sem že doma poprej, da sem dolžan poznati te linije, ker sem vedel, da bom to na tehniki predaval in jaz sem moral vedeti kako stoji stvar, ker bi sicer za predavanje na tehniki ne mogel uporabiti. Smatral sem za svojo dolžnost, da ta material kritično presodim in sem zato dal čitati strokovnjakom prof. Gostiši in Kralju, ki sta rudarja, stara funkcionarja v železarnah in Nagodetu, ki je doktor geologije.

Predsednik: Ali ste vedeli, da je to zaupen dokument?

Obtoženi: Napisano je bilo zaupnega značaja.

Predsednik: Vi ste vkljub temu dali naprej.

Obtoženi: Jaz sem dal ljudem, ki sem jih smatral za kompetentne, prvič, ker da oni to vedo in drugič, ker sem smatral, za veliko bolj zaupno če govorim s prof. Gostišem in Kraljem ter Nagodetom, ki je⁹¹⁶ izdelal uraden zaupni elaborat na našo delegacijo na mirovni konferenci v Znanstvenem institutu, kar je bilo tudi tako zaupno.

Predsednik: Ali ne čutite, da niste pravilno ravnali, da ste dajali obvestila o gotovih zaupnih stvareh?

Obtoženi: Na to niti nisem pomislil.

Tožilec: Povejte čisto na kratko kakšen namen in kakšen pomen ima odvzem teh listin, ki so važnega gospodarskega značaja in so absolutno tajna, kako se imenuje ta odvzem?

Kavčnik: Ja, vi hočete, da je to tatvina.

Tožilec: Ali je to tatvina?

Obtoženi: Ja, jaz kot tatvino nisem smatral.

Tožilec: Ali ste vedeli, da je kdo vzel to?

---

⁹¹⁶ Besedo »je« sta dodali avtorici, ker je bila očitno izpuščena.

Obtoženi: To ne vem, ali je kdo vedel.

Tožilec: Opišite, kako ste to napravili. Opišite, kako ste ukradli ta akt, na katerem je bilo napisano strogo zaupno in na katerem je bil napisan ves razvoj naših železarn v Jugoslaviji.

Obtoženi: Če se spomnim, je ta akt ležal na mizi.

Tožilec: To je plan vseh železarn v Jugoslaviji, to ni poročilo za nazaj, to ni historijat, to je plan za v bodoče. Ste ukradli ta akt?

Obtoženi: Jaz sem ga vzel.

Tožilec: Ne vzel, mi pravimo ukradel.

Obtoženi: Ne.

Tožilec: Ste ga vi dali Nagodetu?

Obtoženi: Da.

Tožilec: Ste vi vedeli, da je Nagode povezan z inozemstvom?

Obtoženi: Ne.

Tožilec: Ste vi vedeli, da ima Nagode zveze z Drčarjem?

Obtoženi: Ne, jaz sem ime Drčarja slišal v tej zvezi šele takrat, ko smo sklenili prekiniti ...

Tožilec: Ste vedeli, da je imel on zveze z inozemstvom?

Obtoženi: Saj nisem vedel, kaj ima.

Tožilec: Ste vedeli, da ima vaša organizacija zveze z inozemstvom?

Obtoženi: Jaz sem samo vedel, da sta Hribar in Sirc v razgovorih s konzulom.

Tožilec: Kedaj ste ukradli ta dokument?

Kavčnik: Marca meseca 1946.

Tožilec: Ste vi vedeli, da ima vaša organizacija zvezo s članom inozemske države?

Obtoženi: Ja, pa ne zato, da bi dokumente dajala.

Tožilec: Ali je obtoženi Hribar poročal na vaših sestankih v vaši prisotnosti v zvezah s konzulom?

Obtoženi:⁹¹⁷

Tožilec: Je povedal, kakšna poročila mu je dal?

Obtoženi: Se ne spominjam.

Tožilec: Ste povedali **obtoženi Hribar**, kakšna poročila ste konzulu pošiljali?

Obtoženi Hribar: Sem povedal.

Tožilec: Ste povedali. Je bil Kavčnik prisoten?

Hribar: Je bil tudi včasih.

Tožilec: Ste vedeli kakšna poročila gredo članu predstavništva tuje države?

Obtoženi:⁹¹⁸ Jaz sem dal Nagodetu ta elaborat privatno kot geologu.

⁹¹⁷ Na tem mestu del besedila manjka; najbrž je takrat prišlo do menjave zaslišanca, saj se je tožilec odslej obračal na Zorana Hribarja.

⁹¹⁸ Na tem mestu je tožilec ponovno nagovoril Kavčnika.

Tožilec: Ali se smatrate za krivega, da ste ukradli ta elaborat zaupne vsebine, ki je izredno važen in ki mora ostati stroga tajnost in da se omogoči posredovanje vsebine tega elaborata v inozemstvo?

Obtoženec: Jaz se tega nisem zavedal.

Tožilec: Ali ste to dejansko napravili?

Obtoženi: Jaz sem povedal ...

Tožilec: Ste to napravili?

Obtoženi: Elaborat sem vzел, ampak moji nameni so bili strogo znanstveni.

Tožilec: Vi ste vedeli za zveze s konzulom?

Obtoženi: Vedel.

Tožilec: Ste vedeli kakšna poročila gredo h konzulu?

Obtoženec: Hribar je povedal, da je govoril z njim.

Tožilec: Ste vedeli, da gredo h konzulu poročila gospodarskega značaja?

Obtoženi: Ne.

Tožilec: Obtoženi Hribar, je bil on navzoč, ko ste govorili o Vašem prvem poročilu konzulu?

Obtoženi Hribar: Mislim, da je bil, ne spominjam se točno, vedel pa je.

Tožilec: To poročilo je bilo gospodarske in politične vsebine.

*Obtoženec:*⁹¹⁹ Jaz tega poročila nikdar nisem videl.

Tožilec: Za kakšna poročila veste, da so šla h konzulu?

Obtoženec: Po moji vednosti so bili samo razgovori in pismo Kuharju. Kakšni so bili ti razgovori, ni nikoli tako natančno povedal.

Tožilec: Ali je bilo kaj gospodarskega?

Obtoženi: Se ne spominjam.

Tožilec: On je poročal gospodarske stvari. Na podlagi sklepa vaših sestankov?

Obtoženi: Gospodarske stvari na podlagi naših sestankov?

Tožilec: Izvedba nacionalizacije?

Kavčnik: O tem nisem slišal ničesar

Tožilec: Kaj pa, glede bombaža?

Kavčnik: O tem nič ne vem.

Tožilec: Ste govorili, Obtoženi Hribar na vašem sestanku o agrarni reformi, o nacionalizaciji, o dobavah UNRRE?

Hribar: Da.

Tožilec: Se je Obtoženi Kavčnik strinjal s tem, da se ukinejo dobave UNRRE?

Kavčnik: Jaz sem rekel, da s tem ne boste nič dosegli.

Tožilec: Se niste strinjali, temveč ste smatrali, da je treba poleg tega ustvariti še drugega močnega političnega ali vojaškega pritiska? To je bilo vaše stališče.

---

⁹¹⁹ Verjetno se je ponovno oglasil Kavčnik.

Kavčnik: Jaz ne vem, ali je bilo to ravno moje izrazito stališče.

Tožilec: Ali veste, kaj je bilo poročano o sestrelitvi letala na Gorenjskem?

Obtoženi: Jaz vem, da je bilo sestreljeno, pa mislim, da konzul ne rabi za to poročil od nas.

Tožilec: Ste se razgovarjali o tem?

Obtoženi: Smo.

Tožilec: Je Nagode poročal o tem?

Obtoženi: Ne vem zato.

Tožilec: Ste se razgovarjali?

Obtoženi: Saj so se tudi drugi razgovarjali.

Tožilec: Ravno od vaše skupine je šlo poročilo.

Obtoženi: Ne vem.

Tožilec: Ste se zavedali, da ste ukradli ta akt, ste se zavedali, da ne bi smeli tega napraviti?

Obtoženi: Jaz se tega nisem zavedal.

Tožilec: Zakaj ste kazali ta akt, za katerega ste vedeli, da je strogo zaupen, zakaj ste ga kazali?

Obtoženi: Jaz sem ga kazal strokovnjakom specialistom in sicer v naučne svrhe. To je bila čisto strokovna zadeva, znanstvena, tako je.

Predsednik: Obtoženec, odgovarjajte dostojno.

Tožilec: Kaj smatrate, obtoženi Kavčnik, če nekdo špionira in pošlja v inozemstvo poročila o političnem stanju, nekdo pa poročila o gospodarskem stanju, kaj je težja stvar?

Obtoženi: To sploh niso bila špionska poročila.

Tožilec: To niso bila špionska?

Obtoženi: Ne, to je bila publicistika, ki je pri nas ne moremo izvajati. Čitajte časopise, kjer se ljudje svobodno izražajo! Imate povsod kako špionažo, na vsaki strani je poročilo, to je v tem podjetju, to je v onem podjetju.

Tožilec: Še en odgovor: Ali je publicistika, publicirati akte strogo zaupnega značaja? Ali je to naloga publicistike, publicirati take stvari?

Obtoženi: To ni bil namen publiciranja.

Tožilec: Ste vi publicirali te stvari?

Obtoženi: Deloma sem. Pri predavanjih, tam sem povedal na primer, kakšna je naša smer.

Tožilec: Ne pri predavanjih.

Obtoženi: Drugače ne.

Tožilec: Nagodetu?

Obtoženi: Njemu sem dal to kot strokovnjaku geologu, da pove, kaj on misli o tem.

Tožilec: Vi veste, kakšne zveze ima Nagode. Vi ste z njim skupaj od leta 1942 spomladi. Vi ste bili prisoten na vseh sestankih. Vedeli ste popolnoma za vse delovanje vaše organizacije. Vi ste bili na teh sestankih eden najbolj aktivnih članov, kar je Nagode vse posvedočil s svojimi zapiski, vse vaše predloge. Vi ste bili izredno aktiven član te družbe. Ali ste bili?

Obtoženi: Kljub temu nisem vedel za vse, kar je Nagode delal.

Tožilec: Ste vedeli za poročila v inozemstvo?

Obtoženi: To sem vedel.

Tožilec: Ali smatrate, da je prav, da gre poročilo o razvoju železarn v Jugoslaviji v petletnem planu v inozemstvo?

Obtoženi: Če bi bil to vedel, ga ne bi dal. To je čisto sigurno.

Predsednik: Obtoženi Kavčnik, kakšno je bilo vaše stališče do ljudske oblasti?

Obtoženi: Moje stališče je bilo konstruktivno. To sem dokazal tudi z dejanji.

Predsednik: Zakaj ste pa pri sestankih pri Nagodetu predlagali, naj se dela destruktivno z urivanjem pristašev v OF in da se tam razkrajalno deluje. To ste sami priznali v preiskavi.

Obtoženi Kavčnik: Razkrajalno jaz nikdar nisem rekel.

Predsednik: Obtoženi Hribar, kakšno stališče je on zavzemal v tem oziru?

Obtoženi Hribar: Kolikor vem, je imel namen, oziroma je nameraval s svojimi govori, s svojim tolmačenjem pred masovnimi sestanki na kvartih itd. prikazati probleme v taki luči, da bi pač javnost smatrala, da to in ono ni pravilno, da ...

Predsednik: Ali je to destruktivno delovanje?

Hribar: Da.

Kavčnik: Destruktivno? To je kritika eventuelno, oziroma v najslabšem slučaju. Jaz sem hotel za svojo ideologijo ravnim in poštenim potom pridobiti najvplivnejše funkcionarje. Jaz sem odkrito pisal ministru Kardelju pred enim letom svojo kritiko.⁹²⁰

Predsednik: Obtoženi Kavčnik, ali ste imeli Titov življenjepis?

Kavčnik: To je bilo pri meni.

Predsednik: Odkod ste ga dobili?

Kavčnik: Mislim, da sem ga dobil od Sirca, pa ne morem točno reči. Jaz sem ga bežno prečital in nato založil. Dal ga nisem nikomur.

Predsednik: Kako se vam je zdel ta življenjepis?

Kavčnik: Se ne spominjam toliko, da bi se lahko o njem izrazil.

Predsednik: Prečitali ste ga?

Kavčnik: Prečital sem ga, ampak si nisem toliko zapomnil.

Predsednik: Ali je to blatenje naših najvišjih organov?

Kavčnik: Je.

Tožilec Žalik: Ali je to vaša publicistika?

Kavčnik: Ne. Jaz za svojo publicistiko smatram to, kar sem jaz napravil in širil.

Predsednik: Obtoženi Hribar, vi ste včeraj izpovedali v tej zvezi glede obtoženčevega izražanja. Kakšno stališče je on zavzemal napram ljudski oblasti in glede tega, da naj se destruktivno deluje. Ste vi rekli, da je on res izjavil, da bo to storil in priporočal tudi drugim? Je bilo tako?

Hribar: Da.

---

⁹²⁰ Kavčnikovo pismo Edvardu Kardelju z dne 19. 5. 1946 je objavljeno v poglavju Dokazno gradivo tožilstva.

Kavčnik: Nisem dobro razumel.

Predsednik: Da ste vi priporočali drugim destruktivno delovanje.

Kavčnik: Ne.

Predsednik: Je bilo tako, obtoženi Hribar?

Hribar: Kolikor jaz vem, da.

Kavčnik: Jaz nisem priporočal nikakega destruktivnega delovanja. Moje delo pokaže, da je bilo konstruktivno.

Tožilec Avbelj: Obtoženi Kavčnik, vaše delovanje je posvedočil Nagode v svojem zapisku, ko je napisal kdo je znesel predlog, da se hodi na masovne sestanke in tam destruktivno deluje. Nadalje v zapisku z dne 6. 1.: Leon Kavčnik razkraja kvart in poroča o stanju na Jesenicah. To je original Nagodetovih zapiskov.

Kavčnik: To je beležka, gledana skozi Nagodetova očala. To je nonsens.

Predsednik: Kako je on presojal vaše delo?

Kavčnik: Kako je on presojal, nisem mogel jaz vplivati.

Tožilec Avbelj: Obtoženi Kavčnik, povejte kakšna naloga vam je bila dana po organizaciji glede organiziranja mreže?

Kavčnik: Jaz sem rekel, da bom skušal pridobiti na novem službenem mestu na Jesenicah somišljenike in tu sploh ni prišel v poštev noben moment, ki se danes navaja, ker takrat sploh nismo še dobili nobene sugestije iz inozemstva.

Tožilec: Poznate Obersnela?⁹²¹

Kavčnik: Jaz ga sploh ne poznam.

Tožilec: Komu ste ga dali na vezo?

Kavčnik: Nikomur. To ni resnica, kar se trdi v obtožnici.

Tožilec: Pircu. To vam bodo drugi povedali.

Kavčnik: Ni res.

Tožilec: Kakšne naloge vam je dala organizacija? Izpovedali ste: Kolikor se spominjam, je bila dana naloga organizirati mrežo. To je bilo: Nalogo organizirati mrežo je dobil Pirc, jaz naj bi ga seznanil na Jesenicah z dr. Obersnelom, do česar še ni prišlo.

Tožilec: Je to vaša izpoved?

Obtoženi Kavčnik: Ja, ko ste vprašali ...

Tožilec: Kakšna je bila vaša naloga v zvezi z organizacijo mreže? Kaj je ta mreža delala, povejte.

Obtoženi: Ta mreža je imela predvsem namen pridobiti ideološke zaupnike – somišljenike.

Tožilec: Dobro. Obtoženi Stare, kakšno nalogo je imela mreža?

Obtoženi Stare: Zbirati zaupnike, torej pridobivati somišljenike, zbirati podatke, za političen barometer, zbirati propagandni material za eventualen nastop na volitvah.

Tožilec: Kakšne direktive ste vi dali Raiču?⁹²²

Obtoženi Stare: Jaz v tem smislu.

⁹²¹ Morda mišljen dr. Maks Obersnel.

⁹²² Mišljen Dragan Raič.

Tožilec: Raič pravi drugače, pravi, da ste bili izredno nadležen, da ste bili kot sitna muha, kdaj bo dal čim več podatkov in nič drugega kot samo poročila.

Obtoženi Stare: Saj sem mu dal Kavčnikovo knjigo.

Tožilec bere izpoved Raiča: Rekel je, da naj dam prav zaupna poročila o dogodkih in je opozarjal na nepravilnosti, ki se vrše.⁹²³ **Tožilec čita dalje celo izjavo in vpraša na koncu:** Zakaj niste pustili, da bi bil Pavlič⁹²⁴ vaš zaupnik? Je to pričevanje točno ali ne?

Obtoženi Stare: Je pomanjkljivo.

Tožilec: Dobro.

Soobtoženi Hribar: Ste vi na sestankih izdajali direktive za postavljene mreže?

Obtoženi Hribar: Dajal.

Tožilec: Kakšne direktive ste dali Turšiču?

Obtoženi Hribar: Dal sem mu navodila naj zbira razne podatke in pripravlja ljudi v tem oziru, jih informira v tem smislu, da pripravijo vse potrebno v slučaju kake intervencije.

Tožilec: Intervencije iz inozemstva? To so bile vaše naloge?

Kavčnik: Jaz temu oporekam.

Tožilec: To je bila naloga vaše mreže. To ni bila samo naloga vaše mreže, to so bile tudi direktive inozemskega špijonskega centra, ki ste jih dobili in tako so dalje odhajala poročila, ki ste jih dajali na vašem sestanku.

Obtoženi: Dotične sugestije so prišle kasneje. 1945 leta smo mi začeli že z organiziranjem.

Tožilec: In ste nadaljevali do konca.

Obtoženi: Mi smo mrežo začeli delati takoj ob volitvah ali po volitvah. In smo jo že leta 1946 kot neuspelo opustili.

Tožilec: Kako široka pa je bila ta mreža?

Obtoženi: Mi smo na sestanku priznali, da nimamo nič.

Tožilec: Še celo več. Na sestanku ste govorili, da ta mreža ne sme biti široka, da ne smeta biti dva zaupnika v eni ustanovi. To so direktive, ki jih je Nagode dal soobtoženemu Saretu.

Obtoženi: Jaz tega ne vem.

Tožilec: Ste bili vi na vseh sestankih?

Obtoženi: Ne vem.

Tožilec: Na kolikih sestankih vas ni bilo?

Obtoženi: Jaz tega ne morem reči.

Tožilec: Kdo je najbolj redno obiskoval te sestanke?

Obtoženi: Tega ne vem, mogoče je, da sem jih redno obiskoval.

Tožilec: Tako je. V zapiskih je rečeno, redno je bil Kavčnik. Povrnimo se na prejšnje vprašanje, to je na poročila o železarnah. Ali ste to poročilo še komu dali?

Obtoženi: Dal sem profesorju Gostiši in Kralju.

⁹²³ Iz zaslišanja Dragana Raiča, 26. 7. 1947. Dokument je objavljen v poglavju Dokazno gradivo tožilstva.

⁹²⁴ Sodnik iz Postojne. Glej Dokazno gradivo tožilstva – Zapisnik zaslišanja Dragana Raiča, 26. 7. 1947.

Tožilec: Še komu?

Kavčnik: Ne vem, da bi komu.

Tožilec: Kaj pa Nagodetu?

Kavčnik: Da.

Tožilec: Še komu?

Obtoženi: Jaz mislim, da ne.

Tožilec: Kje ste hranili ta dokument?

Obtoženi: Imel sem zaklenjenega v svoji pisalni mizi.

Tožilec: Zakaj pa ste imeli skrivališče?

Obtoženi: Kakšno skrivališče?

Tožilec: Vi ste imeli skrivališče v svoji pisalni mizi.

Obtoženi: Jaz nisem smatral to stvar za tako zaupno, da bi moral to tako shraniti.

Tožilec: Pa tudi danes ne smatrate to za tako zaupno?

Obtoženi: Jaz ne smatram za tako tajno.

Tožilec: Ali se vam ne zdi, da je načrt za gradnjo naših železarn v bodoče nevažna stvar?

Obtoženi: To je važna stvar, ni pa tajna. Saj imamo plan, ki je tiskan, ki se ga propagira, ki je objavljen v časopisih in je povsod povdarjeno, da ga mora vsakdo poznati.

Tožilec: Ali pa je morda plan publiciral tudi take stvari?

Obtoženi: Jaz smatram, da to ni bilo tako važno. Saj so vse številke v planu objavljene. Plan se je večkrat popravljaj in izpreminjal in te številke niso držale.

Tožilec: Ste vi to s kom sestavljali? Kdo je bil zraven?

Obtoženi: Mislim, da je bil profesor Rekar.⁹²⁵

Tožilec: Kaj je bilo napisano?

Obtoženec: Gori je bilo napisano: »Strogo zaupno«.

Tožilec: Kaj ste po poklicu?

Obtoženec: Inženir.

Tožilec: Kakšno službo ste opravljali?

Obtoženi: Profesor tehnike.

Tožilec: Znete čitati?

Obtoženec: Nekoliko.

---

⁹²⁵ **Ciril Rekar** (1901–1989), inženir metalurg, rojen v Radovljici. Po končani gimnaziji je študiral tehnično kemijo na Tehniški fakulteti v Ljubljani. Leta 1927 je diplomiral in se usmeril v metalurgijo. Služboval je v različnih slovenskih krajih, od leta 1932 na Jesenicah, kjer je v obdobju 1939–1941 vodil jeklarno in plavž. Leta 1940 je bil imenovan za honorarnega predavatelja na strojnem oddelku Tehniške fakultete v Ljubljani za privatnega docenta za železarstvo na novo urejenem oddelku za metalurgijo. Med drugo svetovno vojno je zbežal v Italijo in se zaposlil v Torinu in Neaplju. Leta 1944 je bil skupaj z NKOJ-em na Visu, po vojni pa je bil pomočnik ministra za rudarstvo, generalni direktor črne metalurgije v Ljubljani, od 1946 redni profesor ljubljanske Tehniške fakultete in od 1950 predstojnik Metalurškega inštituta. Predaval in objavjal je doma in v tujini. (Slovenska biografija; glej tudi SI AS 1931, t. e. 585, št. 3923, Zaslisanje Črtomirja Nagodeta 21. 7. 1947.)

Tožilec: S kakšnim namenom ste potovali k Dragoljubu Jovanoviću?

Obtoženec: Jaz sem Dragoljuba Jovanovića obiskal za to, da vidim, ali se ga da dobiti za mojo zamisel.

Tožilec: Za vašo zamisel?

Obtoženi: Da.

Tožilec: Vi ste Dragoljuba Jovanovića informirali o stanju v Sloveniji?

Obtoženec: Jaz sem povedal, kar sem vedel, kako je pri nas.

Tožilec: Povedali ste kar ste vedeli. Ste še komu povedali, kar ste vedeli?

Obtoženec: Kje še komu?

Tožilec: V Beogradu?

Obtoženec: Ne vem. Morda, da sem tudi Šuteju povedal.

Tožilec: Kaj pa na ameriški ambasadi?

Obtoženi: Ne.

Tožilec: Absolutno ničesar niste povedali?

Obtoženec: Tam sem izročil pismo in potem me je začel spraševati. In je vprašal kaj je Kidrič.⁹²⁶ Sem rekel 100 % komunist. On ni mislil tako, ampak kaj je po poklicu. Sem rekel nedovršeni študent. Vprašal me je če poznam kakega ministra. Dejal sem, da poznam Kozaka.⁹²⁷ On je bivši preporodovec. Potem sem videl, da je hotel to izkoristiti za informacije in nisem povedal ničesar več.

Tožilec: Kdaj ste prenehali s svojimi poročili?

Obtoženi: Po Kozaku.⁹²⁸

Tožilec: Takoj ste prenehali s poročili?

Obtoženi: Da, v kolikor se spominjam. Ne vem da bi kaj drugega rekel.

Tožilec: Kdaj ste prav za prav prenehali? Povejte kar ste povedali v zaslišanju.

Obtoženi: Saj sem povedal.

Tožilec: Pri zaslišanju ste povedali, da ko ste videli, da nekdo stenografira vaše poročilo.

Obtoženec: Neka gospa je bila zraven in je to beležila.

Tožilec: Kakšen je bil namen vašega potovanja na ameriško ambasado?

Obtoženi: Namen je bil, da prijavim svoje patentne prijave tudi v Ameriko, ker je tisti čas imel izteči zakoniti enoletni rok in sem se moral podvzati, da sem še pravočasno prišel.

---

⁹²⁶ Boris Kidrič.

⁹²⁷ **Dr. Ferdo Kozak** (1894–1957), književnik, urednik, publicist in politik, rojen v Ljubljani, je bil član Preporoda, med prvo svetovno vojno se je bojeval na ruski fronti, po vojni je študiral slavistiko v Pragi in leta 1922 doktoriral. Sprva je bil zaposlen kot bibliotekar, nato je poučeval na klasični gimnaziji v Ljubljani, poleg tega pa se je ukvarjal s književnostjo in prevajanjem. Leta 1941 se je udeležil ustanovnega sestanka OF, leta 1942 je bil interniran v Italiji. Po kapitulaciji Italije se je prebil v Bari, kjer se je priključil jugoslovanskemu NOG. Spomladi 1945 je odšel v Belo krajino in postal načelnik enega od odsekov SNOS-a. Od maja 1945 je bil minister za prosveto v prvi slovenski povojni vladi, pozneje predsednik slovenske skupščine in urednik literarnih revij. Leta 1956 je dobil Prešernovo nagrado. (ES 5, str. 347; EJ 5, str. 360–361; Sirc, Med Hitlerjem in Titom, str. 354–355.)

⁹²⁸ Mišljen Ferdo Kozak.

Tožilec: Vi ste svoje patente prijavljali Ameriki, naši novatorji dajejo svoje iznajdbe ljudski oblasti.

Obtoženi: Saj sem jo tudi jaz dal.

Tožilec: Vi ste hoteli osigurati svoj patent?

Obtoženi: Storil sem to, kar se po zakonu zahteva. Zaradi tega sem šel dejansko v Beograd in na ameriško ambasado. Mimogrede sem oddal tudi to.

Tožilec: V zaslišanju ste povedali, da je bil to samo trik.

Obtoženi: Patent ni bil trik, jaz si ne morem patenta izmisliti, kadar bi hotel.

Tožilec: Obtoženi Hribar, ali ste Vi govorili na sestanku o tem?

Hribar: Smo.

Tožilec: Ali ste govorili o tem, da je trik, da se ameriški ambasadi prijavi patent?

Hribar: Tako smo razumeli to stvar.

Tožilec: Obtoženi Kavčnik, Vi ste šli k Jovanoviču?

Kavčnik: Da.

Tožilec: Samo zaradi tega, da iznesete pred njim svojo ideologijo?

Obtoženi: Da.

Tožilec: Samo zato?

Obtoženi: Da.

Tožilec: Je Jovanovič z vami razgovarjal?

Obtoženi: Da.

Tožilec: Jovanovič pa je izjavil sam Sircu: Kavčnik izgleda, da je takole, takole, ampak politik ni.

Obtoženi: To pa ne.

Tožilec: Čakajte, ampak zakaj, kako je mogel on reči, da Kavčnik ni tak politik. Dejansko ni. Kavčnik ni politik, Kavčnik je špijon. (*Smeh v dvorani.*) Ste Vi govorili o političnih zadevah z Jovanovičem?

Obtoženi: Jaz sem pred Jovanovičem čital svojo knjigo odn.⁹²⁹ iz knjige sem mu tolmačil svojo zamisel.

Tožilec: Zakaj ste potem Sircu dali poročilo za Jovanoviča?

Kavčnik: Da bi tudi on z njim govoril.

Tožilec: Je Sirc tudi pisal knjigo?

Kavčnik: Da.

Tožilec: Kako ste vi dali Sircu zvezo z Jovanovičem?

Obtoženi Kavčnik pomišlja: Kako sem dal? Vprašal me je, kako bi prišel do Jovanoviča, pa sem mu povedal, kako lahko pride.

Tožilec: Povejte, komu ste vi že vse služili? Komu ste že vse prodali sebe?

---

⁹²⁹ Odnosno.

Obtoženi: Nikomur!

Tožilec: Vaša ustaška prisega, vaše dokazovanje, da ste arijec, z vašim lastnoročnim podpisom!

Obtoženi: Jaz sem arijec, gotovo.

Tožilec: Ste fašist?

Obtoženi: Ne.

Tožilec: Kdo je zastopal teorijo arijcev?

Obtoženi: Jaz sem se moral ...

Tožilec: Kdo je zastopal v naši domovini to teorijo?

Obtoženi: To so zastopali fašisti.

Tožilec: Hitler.

Obtoženi: Tudi.

Tožilec: Fašisti.

Obtoženi: Ja, mene so obdolžili, da sem židovskega pokolenja, pa sem se moral braniti.

Tožilec: Ali je to vaše pismo?

Obtoženi: Ne vidim tako daleč.

Predsednik: Pristopite bliže in si pogledjte.

Obtoženi si ogleduje pismo: Mogoče.

Tožilec: Veste, kaj je to? To je vaša ustaška prisega.

Obtoženi: Kakšna prisega? Nisem nobene prisege ...

Tožilec: Tu piše: Sestavljeno pri ustaškem glavnem stanu – prisega zvestobe NDH. Na prisego obvezani ing. Kavčnik Leon. Prisego je sprejel Ivan Stepotič⁹³⁰ v ustaškem stanu v Topuskem. *Tožilec čita besedilo prisege.* Je to vaš podpis?

Obtoženi: Je. Prosim, povejte mi, kdo je tisti, ki bi mogel, če ga pozovejo kot pooblaščenega inženirja na položitev prisege, v tistih časih reči – pa ne bom!?

Tožilec: To so storili stotisoči. *Ploskanje v dvorani.*

Obtoženi: Jaz sem od blizu videl ...

Predsednik: Publika naj se ne vmešava in ne moti razprave.

Tožilec: Vi ste imeli dovolilnico ustaških organov in italijanskih organov za svobodno potovanje po Sloveniji.

Obtoženi: Po Sloveniji ne.

Tožilec: Iz Hrvaške v Slovenijo in nazaj.

Obtoženi: Slovenija, kolikor vem, ni bila imenovana.

Tožilec: Tu piše italijansko: Da se dovoljuje inž. Kavčniku Leonu potovanje v obeh smereh v Ljubljano, da bi uredil nekatere stvari okrog reaktivizacije tovarne v Topuskem. Ali je to točno?

---

⁹³⁰ Podatki niso znani.

Obtoženi: To sem si pridobil zato, da bi lahko bežal pred ustaši.

Tožilec: Ali ste šli kdaj v Ljubljano in nazaj?

Obtoženi: Enkrat.

Tožilec: Ali bi lahko zbežali?

Obtoženi: Ni bilo sigurno. *Smeh v dvorani.*

Tožilec: Ste kdaj zbežali?

Obtoženi: Sem.

Tožilec: Kdaj?

Obtoženi: Takoj po novem letu.

Tožilec: Kam?

Obtoženi: V Ljubljano.

Tožilec: Komu v naročje?

Obtoženi: Kam sem pa mogel, domov sem šel.

Tožilec: Domov?

Obtoženi: Kam pa.

Tožilec: Vam bom jaz povedal, kaj ste delali v Ljubljani. Vaših propustnic je zelo veliko.

Obtoženi: Ja, ker je vsaka veljala samo par dni.

Tožilec: Zelo mnogo ste potovali.

Obtoženi: Morate vedeti, da je tam ...

Tožilec: Ste bili naklonjeni ustaški oblasti na Hrvaškem?

Obtoženi: To bi mogel povedati dr. Rade Pribičević.⁹³¹

Tožilec: Vam bom jaz povedal iz vaših pisem.

Tožilec: Avbelj: Ste bili vi naklonjeni ustaški oblasti na Hrvaškem?

Kavčnik: To naj pove dr. Rade Pribičević.

Tožilec: Vam bom jaz povedal iz vašega pisma. *Prečita odlomek pisma glede vrnitve avtomobila.*

Kavčnik: Meni so takrat avto vzeli.

Tožilec: Vi ste dokazovali, da bo ustaški državi koristilo, da boste delali v fabriki Topusko material, ki ga potrebuje ustaška vojska.

Kavčnik: To sem res rabil kot pretvezo.

Tožilec: Niste rabili kot pretvezo. Vi niste potovali le enkrat, ampak dostikrat po Hrvaški. Potovali ste zato, da bi spravili v obrat tovarno, ki bi izdelovala material, katerega bi potrebovala ustaška vojska.

---

⁹³¹ **Dr. Rade Pribičević** (1896–1953), hrvaški politik, je v Parizu končal pravno fakulteto in višjo diplomatsko šolo. Bil je član vodstva Samostojne demokratske stranke, dokler ni bil zaradi napadov na vlado Cvetković-Maček izključen iz stranke. Med drugo svetovno vojno se je opredelil za NOG. Bil je član predsedstva AVNOJ-a in poverjenik NKOJ-a. Po drugi svetovni vojni je bil od 1945 do 1947 podpredsednik hrvaške vlade, pozneje jugoslovanski veleposlanik na Poljskem in v Kanadi. (Sirc, Med Hitlerjem in Titom, str. 346; Hrvatski leksikon 2, str. 312.)

Kavčnik: Če sem potoval, sem potoval v Zagreb.

Tožilec: To dokazujete v svojem dopisu.

Kavčnik: Jaz sem moral Hrvatom metati pesek v oči. Jaz sem takrat 14 dni skrival v svojem stanovanju znano komunistko Muratović⁹³² in sem jo potem spravil čez Kolpo.

Tožilec: Vi ste hoteli napraviti, da bo tovarna delovala v korist ustašem.

Kavčnik: Ne, to sem samo napisal.

Tožilec: Vi ste napisali. Vi ste tudi prisegli brezmejno udanost in poslušnost in propagando za Pavelića.⁹³³

Kavčnik: To je bila izsiljena prisega.

Tožilec: Vi ste na podlagi dovoljenj italijanskih in ustaških oblasti potovali po vsej Hrvatski. Vi ste prišli leta 1942. v Ljubljano. Kaj ste delali leta 1942. v Ljubljani?

Kavčnik: Pisal sem svojo knjigo.

Tožilec: Kaj ste še delali?

Obtoženi: Hodil sem tudi k Nagodetu, kjer sem se posvetoval in mu dajal to čitati, da mi je dajal svoje mišljenje.

Tožilec: Kaj ste še kaj drugega delali?

Obtoženi: Gospodarsko se nisem udeleževal.

Tožilec: Ali veste kaj je bil Draža Mihajlović?

Obtoženi: Draža Mihajlović je bil minister legalne londonske vlade.

Tožilec: Kaj pomeni sedaj za vas Draža Mihajlović?

Obtoženi: Sedaj – mrtvega človeka.

Tožilec: Dobro. Kaj pa še? Kot spomin danes?

Obtoženi: Da se ni obnašal tako kot treba. To vem jaz šele sedaj. Takrat nisem imel nobene možnosti.

Tožilec: Kaj ste pa takrat mislili?

Obtoženi: Draža Mihajlović je bil legalni vojni minister legalne vlade, kateri sem bil dolžan pokorščino. Jaz nisem imel možnosti kontrole, jaz nisem imel zadosti razloga, da bi se uprl.

⁹³² Mišljena skojevka in partizanka **Jovanka Ratković**, ki jo je Kavčnik skrival v stanovanju v Zagrebu, potem pa jo je pomagal pretihotapiti v Ljubljano. (Vodopivec–Šnoj, Pogovor z Leonom Kavčnikom, str. 1565. Glej tudi življenjepis Leona Kavčnika v uvodni študiji.)

⁹³³ **Dr. Ante Pavelić** (1889–1959), hrvaški pravnik in politik, rojen v Bradini (Bosna in Hercegovina). Po opravljenem doktoratu na pravni fakulteti v Zagrebu je delal kot odvetnik. Bil je eden vodilnih članov Hrvaške stranke prava. Javno se je zavzemal za samostojno hrvaško državo. Po uvedbi diktature v letu 1929 je moral zato zapustiti državo, zaradi podpisa sporazuma z vodjo makedonske emigracije v Sofiji o nastanku novih držav Hrvaške in Makedonije pa je bil v domovini obsojen na smrt. Nato je odšel v Avstrijo in od tam v Italijo, kjer je leta 1930 ustanovil tajno organizacijo z nazivom »Ustaša – hrvatska revolucionarna organizacija«, ki je med drugim leta 1934 organizirala atentat na kralja Aleksandra v Marseillu. V Beogradu je bil v odsotnosti ponovno obsojen na smrt. Po nemškem napadu na Jugoslavijo aprila 1941 se je vrnil na Hrvaško in v sporazumu z Mussolinijem ustanovil NDH, totalitarno državo po vzoru nacistične Nemčije in fašistične Italije, ki jo je vodil pod nazivom »poglavnik« (poglavar). Ob koncu vojne je preko Avstrije in Italije pobegnil v Argentino, kjer je osnoval »Hrvatski oslobodilački pokret«. Po neuspešnem atentatu nanj v letu 1957 je odšel v Španijo. Umril je v Madridu. (Hrvatski leksikon 2, str. 236.)

Da bi se uprl dokazuje to, da čim smo zvedeli, da četniki prihajajo kar z vednostjo Italijanov preko bloka smo se oddaljili od napredne skupnosti,⁹³⁴ ker nas je to prepričalo.

Tožilec: Vam bomo vse povedali kako ste se oddaljili, točno vse pride na vrsto. Ste bili vi borec?

Obtoženi: Ne.

Tožilec: V letaku angloameriški javnosti⁹³⁵ pravite, da se borite od 1941 leta za neodvisnost Jugoslavije.

Obtoženi: Kdo?

Tožilec: Vi od 1941 leta.

Obtoženi: Jaz?

Tožilec: V vašem letaku angloameriški javnosti to pišete. Od leta 1941 dalje. Kakšen je bil vaš odnos do Mihajlovića?

Obtoženi: Saj sem vam povedal. Jaz sem ga smatral za legalnega ministra legalne vlade.

Tožilec: Poznate Drčarja?

Obtoženi: Poznam.

Tožilec: Kaj so bili vaši fantje kot ste jih imenovali, kje so bili najprej?

Obtoženi: Mojih fantov sploh ni.

Tožilec: Vaši fantje, to so tisti, ki so imeli taborišča na Igu.

Obtoženi: Tega ne vem.

Tožilec: H katerim je prišel italijanski oficir, ko so bili vaši fantje na Igu.

Obtoženi: Tega se ne spominjam.

Tožilec: Premislite. Se ne spominjate, da ste govorili pri Nagodetu o tem, da je prišel italijanski oficir, kaj ste vi rekli Nagodetu pri tej priliki, povejte.

Obtoženi: Se ne spominjam.

Tožilec: Premislite. Se spominjate tega, da ste govorili pri Nagodetu o tem, da je prišel italijanski vojak k vašim fantom v dolino Iške, kaj ste vi rekli Nagodetu ob tej priliki?

Kavčnik: Se ne spominjam. Jaz se spominjam na to ...

Tožilec ga prekine: Se spominjate, da se je to govorilo?

Obtoženi: Mogoče, to ne morem reči.

Tožilec: Kam pa so se potem vaši fantje preselili? Namreč vi ste bili takrat ogorčeni prišli in rekli kako upa kdo to trditi, da bi k vašim fantom prišel samo en italijanski oficir. Potem pa Nagode napiše avtoritativno, da je prišel.

Obtoženi: S tem, da sem bil ogorčen, se vidi, da nisem bil za sodelovanje z okupatorjem.

Tožilec: Vi ste bili ogorčeni samo zato, zakaj se te stvari širijo. Ste vi vedeli, da se vozi orožje vašim fantom?

Obtoženi: Ne.

⁹³⁴ Mišljena Napredna delovna skupnost (NDS).

⁹³⁵ Kavčnikovo pismo »angleški in ameriški javnosti«, objavljeno v poglavju Dokazno gradivo tožilstva.

Tožilec: Poznate Zajca?⁹³⁶

Obtoženi: Poznam.

Tožilec: Kdo je Zajc?

Obtoženi: Izdajalec.

Tožilec: Veste vi, da je Nagode govoril, da Zajc ob prisotnosti okupatorske vojske vozi orožje v Iško?

Obtoženi: Nemogoče, vedno je proti Zajcu govoril.

Tožilec: Ste vedeli, da vozijo orožje vašim fantom?

Obtoženi: Čim sem zato zvedel, sem se takoj umaknil.

Tožilec: Dobro. Zajc je vozil orožje takrat, ko so bili vaši fantje v Iški. Kam so se potem umaknili?

Obtoženi: Ne vem.

Tožilec: Poznate kraj Ortnek?

Kavčnik: Ne.

Tožilec: Kraj Ortnek leži v Ribniški dolini. Leži tik glavne ceste na glavni cesti proti Ribnici, kjer je bila močna postojanka, druga postojanka je bila na Sv. Gregoriju, kar je bilo malo oddaljeno od Ortneka. Pri Ortneku so bili vaši fantje. Na Ortnek je prišel ponovno italijanski oficir. Za to vi niste vedeli?

Obtoženi: Ne.

Tožilec: Ste govorili na sestanku o tem?

Obtoženi: Se ne spominjam.

Tožilec: Vam bomo na podlagi zapiskov dokazali, da ste vi to točno vedeli, samo nočete tega sami povedati, ampak čakate, da Vam bom jaz povedal to.

Obtoženi: Ne vem.

Tožilec: Poznate letak »Kdo je izdajalec«?⁹³⁷

Obtoženec: Da. Ta letak sem napisal v prvem ogorčenju nad slučajem Grčarice.⁹³⁸

Predsednik: Je to ta letak?

⁹³⁶ **Marjan Zajec** (1905–1985), pravnik in politik, rojen v Ljubljani, študiral pravo na ljubljanski Pravni fakulteti in leta 1929 doktoriral. Poleg odvetniškega poklica se je ukvarjal tudi s politiko. Bil je član JNS, malo pred začetkom druge svetovne vojne pa tudi tajnik njenega odbora za Dravsko banovino. Po okupaciji Slovenije je bil dejaven v protirevolucionarnem taboru. Bil je član sokolskega vojnega sveta in odbora vaških straž, zavzemal se je za ustanovitev ljubljanske mestne straže. Jeseni 1944 je skupaj z dr. Albinom Šmajdom pomagal pri ustanovitvi Narodnega odbora za Slovenijo in nato postal njegov tajnik. Tik pred koncem vojne je bil eden od tistih, ki so se pogajali z generalom Erwinom Rösenerjem za prevzem civilne in vojaške oblasti v Sloveniji. Po končani vojni je emigriral v Argentino, kjer se je sprva preživljal kot delavec, pozneje pa kot uradnik v zasebnem naftnem podjetju. (ES 15, str. 40.)

⁹³⁷ Dokument je objavljen v poglavju Dokazno gradivo tožilstva.

⁹³⁸ Septembra 1943 je Šerčerjeva brigada obkolila Centralni slovenski četniški odred, ki se je utrdil v dveh poslopih v skoraj povsem prazni kočevski vasi Grčarice. 50 četnikov se je prebilo iz obroča, skoraj 200 pa se jih je po dveh dneh boja vdalo. Na procesu v Kočevju so jih pred izrednim sodiščem obsodili na smrt z ustreliščev ali na prisilno delo. Vojne večinoma niso preživel. (ES 2, str. 126–127 in ES 12, str. 138, gesli Četniški odredi in Sodni proces proti vojnim zločincem v Kočevju.)

Obtoženec: Teksta se sedaj ne spominjam.

Predsednik: Je to ta letak?

Obtoženec: Bo.

Predsednik: Pod kakšnimi okolnostmi ste ga napisali?

Tožilec: Še naprej, to je vaš letak, mi ga bomo potem prečitali. Vi niste vojak?

Obtoženec: Ne.

Tožilec: Pišete naredbe?

Obtoženec: Jaz sem hotel s to fingirano naredbo spomniti voditelje tistih četnikov na njihovo dolžnost

Tožilec: Kako so bežali vaši fantje v Ljubljano?

Obtoženec: To ne vem kako so prišli.

Tožilec: Vi ste podali poročilo, da so bežali skupaj z belogardisti preko morosta⁹³⁹ v Ljubljano.

Obtoženec: Tako nekako je bilo.

Tožilec: Kam so šli?

Obtoženec: Potem so bili v šentjakobski vojašnici in so se kretali v uniformah po Ljubljani. Mene je to revoltiralo in sem v zaščito te iste uniforme, ki jo danes nosi jugoslovanska armada ...

Tožilec: Ne nosi iste uniforme jugoslovanska armada.

Obtoženec: Ravno tako izgleda.

Tožilec: Ne nosi tiste uniforme, ki so jo nosili Dražini četniki. (*Ploskanje v dvorani.*) Poznate Jevdjevića?⁹⁴⁰

Obtoženec: Ne.

Tožilec: Kdo je to Angel?⁹⁴¹

Obtoženec: Jaz bi se moral z njim sestati.

Predsednik: Kje pa?

⁹³⁹ Preko Ljubljanskega barja.

⁹⁴⁰ **Dobroslav Jevdjević** /tudi Jevdjević/ (1895–1962), politik in prvi Jugoslaviji in četniški vojvoda med drugo svetovno vojno, rojen v Prači pri Rogatici (vzhodna Bosna). Kot član organizacije Mlada Bosna je že leta 1908 kot trinajstletnik sodeloval pri atentatu na nekega avstrijskega generala, leta 1914 pa še pri sarajevskem atentatu na Franca Ferdinanda. Takrat je bil aretiran in konec prve svetovne vojne je dočakal v zaporu. V prvi Jugoslaviji je bil publicist in politik, eden od voditeljev Orjune in JNS. Po zlomu kraljevine Jugoslavije je zbežal v Budvo in od tam v Split, kjer je pod italijanskim patronatom delovala četniška skupina, ki si je prizadevala za srbsko avtonomijo na področju Dalmacije, Like, Bosne in Hercegovine (BiH). Bil je Mihailovičev delegat za BiH, leta 1942 pa ga je ta poslal v Slovenijo, da bi proučil stanje četnikov na tem področju. Leta 1943 je postal četniški vojvoda, 1944 pa komandir jugoslovanske vojske v domovini za Gornjo Liko in Hrvaško primorje. Pomladi 1945 je zbežal v Italijo. Živel je v Rimu. Pisal je knjige o srbski zgodovini in bil predsednik organizacije srbskih četnikov Ravna gora. Dostopno na: Dobroslav Jevdjević – Wikipedia, slobodna enciklopedija, http://sh.wikipedia.org/wiki/Dobroslav_Jev%C4%91evi%C4%87, 26. 9. 2014.

⁹⁴¹ Verjetno je bil mišljen dr. Feliks Engel.

Obtoženec: Rečeno mi je bilo v hotelu Union.

Predsednik: Kdaj?

Obtoženec: Enkrat 1944. leta.

Tožilec: Veste, kdo je to Jevdjevič?

Obtoženec: Nisem vedel da je to Jevdjevič. Meni je Poljšak⁹⁴² pisal iz Trsta, to je pokojni mož moje nečakinje, da bo nekdo prišel in da bi hotel z menoj govoriti.

Tožilec: Prečitali bomo samo eno izmed beležk, ki jih je zapisal obtoženi Nagode v svojem zapisku o Jevdjeviču.

Žalik: Čita zapiske.

Tožilec: Ste obiskali Angela?

Obtoženec: Iz tega sledi, da smo bili v nasprotju z Jevdjevičem.

Žalik čita dalje: Kdo vam je rekel, da je treba iti na sestanek?

Kavčnik: Pokojni mož nečakinje je poslal listek, v katerem je bilo rečeno, naj grem v hotel Union.

Tožilec: Zakaj so vas hoteli spraviti skupaj?

Obtoženi: Ne vem, morda zato, ker sem jaz iskal kontakt z Mihajlovičem, ker sem hotel predložiti svojo posredovalno idejo in sem to tudi pozneje napravil. Ali je prišlo na mesto, ne vem.

Tožilec: Kdo je Tito?⁹⁴³

Obtoženi: Tito je tudi eden iz Trsta, ki je držal zvezo z Mihajlovičem.

Tožilec: Kje ste se sestali z njim?

Obtoženi: Meni je dotičnik rekel, naj pridem v hotel Miklič.⁹⁴⁴

Tožilec: Kdo je bil takrat v hotelu Miklič?

Obtoženi: Ne vem.

Tožilec: Kakšna oblast je bila takrat v hotelu Miklič?

Obtoženi: Ne vem.

Tožilec: Takrat je bila v tem hotelu Gestapo.

Obtoženi: Jaz tega nisem vedel. Jaz sem vedel, da je on tam ložiral in jaz sem mu prinesel elaborat.

---

⁹⁴² **Ivan Poljšak**, mož Kavčnikove nečakinje Jolande (več o njej v posebni opombi v nadaljevanju besedila). Po kapitulaciji Italije se je pridružil četnikom, potem je bil v partizanskem ujetništvu. Sredi marca 1944 je odšel k domobranski policiji v Trst. 11. 10. 1944 so ga aretirali Nemci in 27. 11. 1944 je bil odpeljan v Mauthausen, kjer je po podatkih RK umrl. (SI AS 1931, t. e. 582, št. 6270–6272, Zapisnik zaslišanja Jolande Poljšak, 15. 7. 1947.) Omenja ga tudi Leon Kavčnik v svojem življenjepisu. (SI AS 1931, t. e. 582.)

⁹⁴³ Podatki niso znani.

⁹⁴⁴ **Hotel Miklič** (ali Metropol) je obratoval ob današnjem Trgu osvobodilne fronte v Ljubljani, nasproti glavne železniške postaje Ljubljana. Med drugo svetovno vojno je bil v njem sedež gestapa. Po vojni je bil nacionaliziran in dan v uporabo JLA. Po letu 1991 so se sem vselili razni uradi, v pritličje pa različni lokali. (Mojca Šorn: Življenje Ljubljančanov med drugo svetovno vojno. Ljubljana 2007, str. 227, 272; Hotel Miklič. Dostopno na: Wikipedija, prosta enciklopedija, http://sl.wikipedia.org/wiki/Hotel_Mikli%C4%8D, 26. 9. 2014.)

Tožilec: Ali ni bila takrat v hotelu Miklič nemška vojska?

Obtoženi: Ja, Nemci so bili povsod.

Tožilec: Ali ste Vi poznali Ljubljano?

Obtoženi: Jaz sem rojen Ljubljančan.

Tožilec: Ste vedeli, da je Gestapo v Mikliču?

Obtoženi: Ne. Gestapo je bil povsod. Na to jaz nisem mogel iti. On je meni dal rendez-vous⁹⁴⁵ in jaz sem mu elaborat prinesel in spremno pismo. Jaz sem animiral, da bi se eno pomirjenje doseglo na osnovi moje zamisli.

Tožilec: Kakšna je vaša zamisel? Kdo naj bi bil vodja?

Obtoženi: To ni važno, kdo je vodja, glavno je, da se bratomorna vojna neha.

Tožilec: Od l. 1942 naprej je vaše stališče Draža Mihajlovič.

Obtoženi Kavčnik: Jaz sem ga smatral kot legalno vlado. To se razume. S tem ni rečeno, kaj bo.

Tožilec: Kakšen odnos ste imeli do bele garde?

Obtoženi: Nikakega.

Tožilec: Ste skušali doseči pomirjenje?

Obtoženi: Z belo gardo nisem imel nobenih odnosov.

Tožilec: Kakšen odnos ste imeli do okupatorja?

Obtoženi: Nikakega.

Tožilec: Ne odbijajočega.

Obtoženi: Odbijajočega.

Tožilec: Vi pravite nikakega.

Obtoženi: To se pravi, da sem imel odbijajoče naziranje.

Tožilec: Kako ste ocenjevali razna zločinstva bele garde in vsa zločinstva okupatorja?

Obtoženi: Sem jih obsojal.

Tožilec: Kdo izmed vas je propagiral odpuščanje in povezavo? Kdo od vas je govoril na skupnem sestanku o tem, da sodelovanje z okupatorjem za vas ne pomeni nič več predsodka in da sodelovanje z okupatorjem ni nič, ker se smatra, da je to samo kamuflaža?

Obtoženi: To sem čital iz obtožnice, da je Sirc nekaj takega rekel. Toda takrat Sirc ni bil tu.

Tožilec: Kaj je bil Poljšak?⁹⁴⁶

Obtoženi: To je bil eden tistih, ki se je rešil.

Tožilec: Kaj je bil on v Trstu?

Obtoženi: V Trstu je bil pri slovenski policiji.

Tožilec: Kaj je Jevdjevič?

⁹⁴⁵ Rendez-vous (francosko) – sestanek, kraj sestanka.

⁹⁴⁶ Že omenjeni Ivan Poljšak, mož Kavčnikove nečakinje Jolande.

Obtoženi: Tega ne vem, smatral sem ga za ljotičevca.⁹⁴⁷

Tožilec: To je bil agent gestapa.

Obtoženi: Zato se tudi nisem hotel sestati z njim.

Pomočnik tožilca Žalik: Pa ste se vendar sestajali z njim?

Obtoženi: Nikdar.

Pomočnik tožilca: Vaša sorodnica Košakova⁹⁴⁸ pravi, da ste se sestajali.

Obtoženi: Nikdar. Z Jevdjevičem nikdar, se moti.

Predsednik: Ali ste bili vi pristaš »Stare pravde«?

Obtoženi Kavčnik: Stare pravde – sploh se ne more reči, da je to bilo nekaj konkretnega.

Predsednik: In je vendar obstajala.

Kavčnik: Nagode je imel svoj krog – Pravdo.

Predsednik: In v tem krogu ste bili?

Kavčnik: V tem krogu sem bil.

Tožilec Avbelj: Obtožencu bi stavil še nekaj vprašanj.

Tožilec Žalik: To pričevanje bom prečital v dokaznem postopku.

Tožilec Avbelj: Kako ste bili povezani z Mihajlovičevim pokretom?

Kavčnik: Ja, meni se zdi, da sem bil vezan na ing. Severja.⁹⁴⁹

Tožilec: Na kurirja za Mihajloviča?

Kavčnik: Ja, ta Ico je šel doli in njemu sem izročil elaborat.

Tožilec: Poznate Mačkovška? Kdo je bil to?

⁹⁴⁷ »**Srpski dobrovoljački korpus (SDK)**« je bil obožena enota srbske profašistične stranke »Jugoslavenski Narodni Pokret ZBOR« v službi profašistične srbske države pod vodstvom generala Milana Nedića. Predsednik ZBOR-a je bil Dimitrije Ljotić, zaradi česar so pripadnike te enote imenovali **Ljotičevci**. Borili su se proti partizanom in pri tem sodelovali z nemško okupatorsko vojsko v Srbiji, včasih tudi s četniki. Pred koncem vojne so jih Nemci preselili v Slovenijo, kjer so se priključili tamkajšnjim četnikom. Ob koncu aprila 1945 je SDK odšel v Italijo in se predal zahodnim zaveznikom, ki so jih prepeljali v ujetniška taborišča, od koder so jih izpustili leta 1947. Del SDK pa se je predal Angležem v Avstriji in ti so jih izročili jugoslovanskim partizanom. Sestavni del SDK sta bili tudi »Hrvatska armija« in »Slovenska armija«. Dostopno na: Wikipedija, http://hr.wikipedia.org/wiki/Srpski_dobrovolja%C4%8Dki_korpus, 26. 9. 2014.

⁹⁴⁸ Verjetno gre za napačen zapis zapis priimka in je bila mišljena Poljšakova – Kavčnikova nečakinja Jolanda, žena Ivana Poljšaka. Vendar pa le-ta v zaslišanju ne navaja, da se je Kavčnik sestajal z Jevdjevičem, ampak pravi le: »Znano mi je tudi, da je bil moj mož nekajkrat pri vojvodi Jevdjeviču, ki je imel svoje četniške edinice okrog Ilirske Bistrice. Zakaj je hodil k njemu, mi ni znano. Da bi se o tem razgovarjala z ing. Kavčnikom mi ni znano. Govorila sta vedno le samo v stričevi sobi.« Zapisnik zaslišanja je v celoti objavljen v poglavju Dokazno gradivo tožilstva.

⁹⁴⁹ Morda mišljen **Rihard Hubert Sever** (1904–1945), rojen v Ljubljani, elektroinženir, umorjen na Turjaku 4. 5. 1945 (Smrtne žrtve). Med drugo svetovno vojno naj bi bil sprva pristaš Mihailoviča, pozneje pa naj bi se odločil za OF, vendar pa naj bi ves čas vojne deloval predvsem »tehnično-gospodarsko«. Med drugim naj bi za Nagodeta zbiral hidrotehnične podatke za vso Slovenijo. Njegova usoda je bila posebej tragična, saj naj bi se med turjaškimi žrtvami znašel po pomoti – slovenska politična policija naj bi ga verjetno zamenjala z nekim komunistom z enakim priimkom. (SI AS, 1931, t. e. 568, št. 14927–14933, Zapis ing. Stanka Dimnika z naslovom Moji doživljaji okupatorske dobe 1941 do 1945; Sever je omenjen na listu št. 14931.)

Kavčnik: To je bil predsednik, bivše Ciril Metodove družbe.⁹⁵⁰

Tožilec: Ste govorili z njim?

Kavčnik: Sem govoril z njim in sem mu dal svoj elaborat.

Tožilec: Vi ste svoj elaborat nosili s seboj pod pazduho kot pretvezo.

Kavčnik: Ni res.

Tožilec: Kje je zdaj Mačkovšek?

Kavčnik: Mrtev.

Tožilec: Kako ste ga ocenjevali?

Kavčnik: Ga nisem ocenjeval, ker ga nisem toliko poznal.

Tožilec: Ste mu dali elaborat? Še kakšen elaborat?

Kavčnik: Ne.

Tožilec: Je kdo drug dal Mačkovšku kakšen elaborat?

Kavčnik: Ne vem.

Tožilec: Elaborat o Trstu?

Kavčnik: Nagode je delal ta elaborat, komu ga je dal, ne vem.

Tožilec: Kdo je delal ta elaborat o Trstu?

Kavčnik: Ne vem.

Tožilec: Kaj veste še sploh o teh elaboratih?

Obtoženi Kavčnik: Kdor je hotel kak elaborat, ga je dobil.

Tožilec: Poznate dr. Bana?⁹⁵¹

Obtoženi: Poznam.

Tožilec: Kdo je to?

Obtoženi: On je bil eksponent Mihajloviča.

Tožilec: Kakšne funkcije je on vršil?

Obtoženi: Ne vem.

Tožilec: V Ljubljani, kakšno?

⁹⁵⁰ **Družba svetega Cirila in Metoda** (tudi Ciril-Methodova družba) je bila ustanovljena 1895 v Ljubljani kot zasebna, narodnoobrambna organizacija z namenom ustanavljati zasebne slovenske otroške vrtce in osnovne šole v tistih krajih, kjer avstrijske oblasti kljub zadostnemu številu slovenskih otrok niso dovolile delovanja javnih šol s slovenskim učnim jezikom. Najbolj uspešna je bila v Trstu. Po prvi svetovni vojni je izgubila zavode in podružnice na območjih, ki niso pripadla Jugoslaviji, začela pa je podpirati zamejske Slovence in slovenske šole na Kočevskem in v Prekmurju. V prvih letih po drugi svetovni vojni se je usmerila predvsem na pomoč zamejskim Slovencem, potem pa je njeno delovanje sčasoma zamrlo. (ES 2, str. 363–364.)

⁹⁵¹ **Dr. Milan Bano** /včasih je njegov priimek nepravilno zapisan kot Ban; ilegalna imena: Gornik, Jankovič/ (1902–1977), banovinski tajnik do leta 1943. Jeseni leta 1942 je bil med ustanovitelji Narodne legije. Po porazu pri Grčaricah v septembru 1943, ko je Narodna legija prenehala delovati, je postal tajnik predsednika pokrajinske uprave v Ljubljani Leona Rupnika. V letih 1943–1944 je ilegalno vodil slovensko načelstvo DOŠ, po nekaterih navedbah naj bi delal tudi za britansko obveščevalno službo. Oktobra 1944 ga je aretiral gestapo in poslal v taborišče Dachau. Po vojni je ostal v tujini. (Vodušek Starič, »Dosej« Mačkovšek, str. 62.)

Obtoženi: On je bil eden glavnih faktorjev, kaj pa je pravzaprav bil, pa ne vem.

Tožilec: Kakšno funkcijo pa je opravljal?

Obtoženi: Ne vem.

Tožilec: Veste, da je bil tajnik Rupnika?

Obtoženi: To vem.

Tožilec: To veste. Vi zelo malo veste, sedaj zelo malo veste.

Obtoženi: Vem, da je bil interniran in da ni bil zvest tajnik Rupnika.

Tožilec: Ali veste, kaj je še delal poleg tega?

Obtoženi: Ne vem.

Tožilec: Veste kaj je to DOS?

Obtoženi: Kratica za državno obveščevalno službo.

Tožilec: Kakšno vlogo je imel dr. Ban?

Obtoženi: Ne vem.

Tožilec: Ste vi sodelovali z dr. Banom?⁹⁵²

Obtoženi: Včasih sem govoril.

Tožilec: Povejte s katerim poštenim človekom ste imeli zvezo ves čas bivanja v Ljubljani?

Obtoženi: Z dr. Pribičevičem.

Tožilec: Dobro, eden je vendarle bil.

Obtoženi: Bil jih je več.

Tožilec: Ste vi pisali kako pismo podpredsedniku Zvezne vlade Edvardu Kardelju?⁹⁵³

Obtoženi: Da.

Tožilec: Kaj se to pravi, da nekdo danes piše pismo članu vlade FLRJ?

Kavčnik: To se pravi, to je stik naroda z vlado.

Tožilec: Dobro in kaj ste vi še napravili poleg tega?

Obtoženi: Ja ne vem, kaj mislite.

Tožilec: S tem pismom kaj ste napravili?

Obtoženi: Jaz sem povedal znancem tudi, da sem to pismo pisal.

Tožilec: Komu pa ste vse to pismo dali?

Obtoženi: Ne morem reči komu.

Tožilec: Naštejte vsa imena.

Obtoženi: Jovanoviću sem ga pokazal.

Tožilec: Kaj se to pravi? Vi pišete pismo podpredsedniku vlade in ga istočasno pokažete Jovanoviću.

Obtoženi: Kaj je to kaj takega?

⁹⁵² Dr. Milan Bano.

⁹⁵³ Kavčnikovo pismo Edvardu Kardelju z dne 19. 5. 1946 je objavljeno v poglavju Dokazno gradivo tožilstva.

Tožilec: Komu ste to pokazali? Jasno za vas ni nič. Za špijona ne pomeni nič. Komu ste še dali to pismo?

Obtoženi: Jaz sem to pismo razmnožil, to se pravi kopiral.

Tožilec: Ste dali to pismo advokatu Šubicu?

Obtoženi: Ne vem, mislim da.

Tožilec: Torej ste mu dali pismo? Komu ste še dali pismo? S kakšnim namenom ste razdajali pisma?

Obtoženi: Z namenom, da jaz hočem konstruktivno sodelovati.

Tožilec: Komu ste torej še pokazali?

Obtoženi: Tudi drugim. Hotel sem pokazati, da se da ta državljanski spor premostiti.

Tožilec: Kaj ste istočasno napravili?

Obtoženi: Kasneje ne vem.

Tožilec: Kedaj ste pisali pisma Anglo-ameriški javnosti?⁹⁵⁴ Kako spravljate v sklad ti dve pismi?

Kavčnik: Pismo Anglo-ameriški javnosti je poziv, dajte Trst in Gorico Titovi Jugoslaviji.

Tožilec: Vidite, tako govorite vi o ljudski oblasti, tako govorite o vladi itd.

Obtoženi: Vam bom povedal.

Tožilec: Saj ste že povedali.

Obtoženi: Jaz sem hotel Anglo-ameriški javnosti pokazati, da je tudi opozicija za to, ker se je med okupacijo slišalo o Titovi Jugoslaviji nič. Jaz nisem seveda mogel v pismu vlade hvaliti.

Tožilec: Ste vi državljan FLRJ?

Obtoženi: Toda, če hočem jaz legitimirati pismo kot glas opozicije, ne morem vlade hvaliti.

Tožilec: Kako ste govorili o našem predstavnstvu? Je to blatenje našega predstavnstva?

Obtoženi: Ne.

Tožilec: Če vi rečete: Ta vlada je komunistična, je samozvanska in ne vem kaj še vse?

Obtoženec: To je pač individualno naziranje.

Tožilec: To je vaše individualno naziranje. Je to vaše naziranje?

Obtoženec: Saj sem to napisal, saj sem povedal.

Tožilec: S kakšnim namenom ste napisal?

Obtoženec: Z namenom, da doprinesem k borbi za Slovensko Primorje.

Tožilec: Smo Vam preje povedali, kako je možna ta borba? Ali smo vam popreje povedali kdo je bil naš zaveznik v Parizu, smo vam povedali, za kakšno ceno ste vi hoteli prodati vso Jugoslavijo?

Obtoženec: Kako prodati, če sem rekel, dajte Slovensko Primorje Jugoslaviji.

Tožilec: Dajte še enkrat povedati, kaj pa je v Grčiji? Kakšna vlada je v Grčiji?

---

⁹⁵⁴ Pismo »angleški in ameriški javnosti« je objavljeno v poglavju Dokazno gradivo tožilstva.

Obtoženec: Pa kaj se to tiče?

Tožilec: Povejte kakšna vlada je v Grčiji. Vi ste ščuvali, da se pri nas nekaj spremeni.

Obtoženec: Nisem ščuval. Aksiom vsakega pridobivanja je, da išče priključke na njihovo mentaliteto.

Tožilec: Kaj pa hočete s plebiscitom? Vam bomo prečitali Vaš dokument. Vaše izjave naj vam povedo, kaj ste hoteli napraviti.

Obtoženec: Dovolite mi svojo obrambo.

Tožilec: Istočasno, ko ste pisali tovarišu Kardelju, ste pisali angloameriški javnosti.

Obtoženec: Iz istega patriotizma. *Smeh v dvorani.*

Žalik: To vidimo lahko iz vašega pamfleta Titov življenjepis.

Obtoženec: Tega pamfleta nisem napisal jaz.

Žalik: Brali ste ga in širili.

Obtoženec: Nisem ga širil.

Žalik: Vaša skupina ga je širila.

Obtoženec: Jaz ga nisem širil.

Tožilec: Kaj pa pravite Vi v pismu tov. Kardelju? Vi se izdajate za branitelja komunizma in tako naprej. Ali Vi pišete tako?

Kavčnik: Saj imate tisto pismo, prosim prečitajte.

Tožilec prečita pismo: Jaz sem smatral, da je današnja Jugoslavija edina ladja, ki stoji nam Slovincem na razpolago ... To je torej edina ladja, ki nam je na razpolago, brez te ladje ne bi mogli vztrajati.

Obtoženi: Tako je.

Tožilec: Vaš predlog pa je: Ne nacionalizacija, ne agrarna reforma, nobenih novih uradov.

Obtoženi: To je moj predlog.

Tožilec: Kavčnik je največji pametnjakovič v Jugoslaviji, dejansko pa je baraba največjega tipa. *Ploskanje.*

Predsednik: Ali ste bili pripadnik te organizacije po osvoboditvi, kakor navaja obtožba v posebnem delu?

Obtoženi: Jaz tega kroga ne smatram kot formalno organizacijo, hodil sem pa v ta krog.

Predsednik: Ste sodelovali v smislu obtožbe v tem krogu?

Obtoženi: Jaz ne morem, ne priznavam cele obtožbe.

Predsednik: V posebnem delu.

Obtoženi: Prosim to malo konkretnješe.

Predsednik: Da ste sodelovali pri sestavi programskega letaka, točka 3) na 21. strani.

Obtoženi pogleda v obtožnico in čita: Da je bil pripadnik zločinske organizacije

Predsednik: Da ste torej sodelovali pri sestavi programskega letaka, ste sodelovali?

Obtoženi: Da, popravil in dopolnil sem nekaj, v gospodarskem oziru sem dodal neke pripombe.

Predsednik: Ste sodelovali, popravljali in nekaj dopolnili?

Obtoženi Kavčnik: Jaz sem v gospodarskem oziru dal neke pripombe zraven in smatram ...

Predsednik: Ali ste vi poslali na vohunski center 101 vaše poročilo »Te tekme ne vzdržimo«?⁹⁵⁵

Obtoženi: Jaz nisem vedel, da je to vohunski center, nego sem smatral, da so to emigranti, in sem jim hotel to povedati.

Predsednik: Ste pisali to poročilo: »Te tekme ne vzdržimo«?

Obtoženi: Da, jaz sem dal to Nagodetu.

Predsednik: Ste vi to sestavili?

Obtoženi: Da.

Predsednik: V svrhu pošiljatve v inozemstvo?

Obtoženi: Da, da se upošteva.

Predsednik: Dobro. Zveze z Dragoljubom Jovanovićem, Štutejem in Grolom, to ste priznali.

Obtoženi: Da, to so pač normalne politične zveze bile.

Predsednik: Pismo »Angleški in ameriški javnosti«, katerega ste podpisali z »nekateri za vse«?

Obtoženi: Da.

Predsednik: Priznate, da ste vi to napisali?

Obtoženi: Da, jaz sem ga napisal, a nisem povedal o njem vsega, kar sem hotel povedati.

Predsednik: O čem?

Obtoženi: Nisem v obrambo tega pisma vsega povedal.

Predsednik: Saj ste povedali, pod kakšnimi okolnostmi ste ga napisali.

Obtoženi: Sem bil prekinjen in nisem vseh momentov iznesel.

Predsednik: Kaj imate še iznesti v tej točki?

Obtoženi: Moram pogledati, ker sem bil ... *Gleda v obtožnico.* Če smem to prečitati ...

Predsednik: Kar povejte v kratkih besedah to, kar se še ni tu govorilo.

Obtoženi: Pismo »angleški in ameriški javnosti« ... *Pomišlja.*

Predsednik: Kar povejte z lastnimi besedami, kar še imate k temu pripomniti. Mi vemo, da vi trdite, da ste ga v tem smislu napravili.

Obtoženi: Jaz sem hotel s tem pismom izpodrezati italijansko intrigo, da se izvrši plebiscit v Slovenskem Primorju. Oni so špekulirali na to, da se del slovenskega prebivalstva boji jugoslovanske vladavine.

Predsednik: Iz tega vašega pisma izhaja ravno nasprotno.

Obtoženi: Ja ... jaz sem hotel ...

Predsednik: Saj to že vemo, kaj ste hoteli vi, to ste že prej razlagali na široko.

Obtoženi: Jaz sem smatral ... jaz sem smatral ... da bi bila dolžnost naše vlade, da pozove nekomuniste, da se javijo in protestirajo proti tej intrigi, toda spričo položaja ...

⁹⁵⁵ Dokument je objavljen v poglavju Dokazno gradivo tožilstva.

Predsednik: Ni treba nič čitati iz vaših zapiskov. Vi se ustmeno zagovarjate.

Kavčnik: Tedaj je bilo nemogoče, da se taka akcija izvede. Jaz sem mislil, da bi morala biti opozicija pozvana, da bi bili opozicijski politiki pozvani, da dajo izjavo. Tudi to se ni zgodilo. Jaz sam se ne smatram za politika, ampak mene je to bolelo.

Predsednik: Ali ne smatrate tega kot poziv za zunanjo intervencijo. Direktno v tem smislu navajate v svojem pismu.

Kavčnik: To ni res.

Predsednik: Vi direktno v tem smislu navajate in citirate v tem pismu.

Kavčnik: Ravno to sem hotel prej razložiti. To je navezано na njihovo mentaliteto. Njih ne boli. Če se jim Italijani dobrikajo kot borci proti komunistom je bilo treba to navezati na te njihove želje.

Predsednik: To ste že razložili danes.

Kavčnik: Ampak nisem še povedal ...

Predsednik: Ste že razložili.

Kavčnik: Najprej naj bi bil plebiscit v Jugoslaviji, da bi nastalo nekaj takega kot na Češkem. Potem se ljudje ne bodo bali, potem lahko gremo z enakim ...

Predsednik: Ali niste s tem povdarjali, da se izvede plebiscit, hoteli vplivati, da se zunanje sile vmešajo v naše razmere?

Kavčnik: Ne, jaz sem hotel, da bi tudi opozicija pričela sodelovati. Tudi opozicija je hotela, da pride Slovensko Primorje k Jugoslaviji.

Predsednik: Pismo ameriški in angleški javnosti je bilo dano naprej.

Kavčnik: Da.

Predsednik: Povezave z zaupniki, ste imeli stike, ste že zbirali podatke in poročila?

Obtoženi Kavčnik: Takozvana mreža ni bila absolutno nič drugega kot politična priprava za politični nastop.

Predsednik: Ampak mreža je obstojala.

Obtoženi: Ni obstojala. Mi smo ugotovili, da nam ni uspelo mreže napraviti. Mi bi rabili najmanj 50–100 ljudi, ki bi podpisali na dani signal kandidatske liste, da bi lahko nastopili. To smo hoteli. Da pa seveda vsaka politična organizacija tudi daje obvestila, je samo ob sebi razumljivo.

Predsednik: Ima obramba še kakšno vprašanje?

Branilec: K točki 3 arabska 5, povejte kako je bilo s sestanki.

Obtoženi: To je tipičen slučaj. Na sestanku smo se bavili s konkretnim namenom, da bi razmislili vprašanja ali naj izdajamo neodvisen list.

Predsednik: Kaj je bilo sklenjeno na sestanku?

Obtoženi: Na tem sestanku je bilo sklenjeno, da grem vprašat v Beograd, ker je tam izhajala Demokracija in v Zagreb, kjer je izhajal tudi 1 list.

Predsednik: Kdo vam je plačal stroške?

Obtoženi: Tisti udeleženci so plačali. Jaz sem šel, da bi to izvidel in poročal kako je. Poročal sem kako je in prišli smo do tega, da na kakšno izdajo lista ni mogoče misliti.

Predsednik: Še kdo kakšno vprašanje, na kratko.

Pomočnik tožilca Žalik: Z ozirom na trditve bom prečital del pisma v inozemstvo.

Obtoženi: Iz katerega pisma?

Tožilec Žalik čita: Zavezniške vlade so nas prisilile v Titov-Šubašičev sporazum in niso ničesar ukrenile, da bi bile volitve tajne in ne falzificirane. Če je kje potreben plebiscit, tedaj je potreben v Jugoslaviji.

Predsednik: Ali je to poziv na zunanjo intervencijo, da ste zahtevali plebiscit?

Obtoženi: To je zahteva, da se plebiscit ne vrši.

Sodnik Knez: Vi ste pisali tudi, da mora biti plebiscit.

Predsednik: Zakaj ste pozivali?

Obtoženi: Zato, ker sem hotel vplivati na čitatelje Times-a.

Predsednik: Da zahtevajo plebiscit?

Obtoženi: Če kje plebiscit, tedaj prav tu ...

Predsednik: Ni to pozivanje na plebiscit?

Obtoženi: Tu je mišljeno kondicionalno, sem hotel samo povedati, da ni pravično, da ta plebiscit ...

Pomočnik tožilca Žalik: Ste kaj poročali o volitvah?

Obtoženi: Tega ne vem.

Tožilec: To ste storili na sestanku.

Obtoženi: Nikoli nisem čital poročila.

Pomočnik tožilca: Pa na sestankih niso bila čitana ta poročila o volitvah?

Kavčnik: O volitvah nikdar.

Pomočnik tožilca: Vi pravite, da je vaša mreža imela za cilj volitve?

Tako Hribar, kot obtoženi Sirc Ljubo govore v preiskavi, da je vaš edini cilj bil, dokazati tujim predstavnikom države, da so te volitve bile falsificirane in ponarejene. Eden od vaše skupine je celo pisal pismo Anglo-ameriškim odposlancem in jih ironiziral, da so imeli zaprte oči, ko so gledali svobodne volitve v Jugoslaviji. Vi ste bili še hujši od tistih, ki nam niso priznali Trsta.

Obtoženi: Na naših sestankih nismo čitali takih poročil.

Pomočnik tožilca: Vsi zapisniki govore o tem, da ste o teh stvareh govorili. Obtoženi Nagode na mnogih mestih o tem. V preiskavi so soobtoženci priznali isto. Jasno je, da kadar špijon stoji pred sodiščem, da zanika vse to in vi bi najbrž hoteli zanikati tudi to, da ste Kavčnik.

Kavčnik: Jaz nisem nikdar zanikal, da smo mi govorili o političnih zadevah.

Tožilec: Ste zbirali podatke iz terena? Vsa skupina, ne mislim samo na vas. Ste zbirali?

Obtoženi: Da.

Tožilec: Ste zbirali poročila politične vsebine, gospodarske vsebine, vojaške vsebine, ste zbirali?

Obtoženi: Da.

Tožilec: Ste pošiljali te podatke v inozemstvo?

Obtoženi: Jaz ne.

Tožilec: Je vaša skupina pošiljala podatke v inozemstvo?

Kavčnik: Tega ne vem.

Tožilec: Ali veste, da je šla pošta Drčarju v inozemstvo?

Obtoženi: Za Drčarja sem zvedel šele, ko smo sklenili prekiniti.

Tožilec: Ne, to ne drži. Vi ste vedeli za vse zveze. Ste vedeli, da gredo poročila preko člana predstavnika tuje države?

Obtoženi: Jaz sem vedel, da Hribar in Sirc razgovarjata s konzulom.

Tožilec: To se pravi, da zbirata poročila za inozemstvo, če sta ta dva dajala podatke. *Se obrne na Hočevarjevo:* Obtožena Hočevarjeva. Ste zbirali poročila, vaša organizacija mislim.

Hočevarjeva: Ne, organizacija sploh ne.

Tožilec: Ali niste zbirali poročila iz terena? Ali niste imeli namen zbirati vojaška poročila, politična itd.?

Hočevarjeva: Ne, ni bil namen zbiranje poročil. To so bili razgovori.

Tožilec: Ali ste zbirali poročila ali ne?

Hočevarjeva: Ne vem, da bi kdo mislil na zbiranje.

Tožilec: Saj ste naročili, da naj napišejo, saj ste sami napisali in izrecno naročili, da naj napišejo te podatke. Ste čitali poročila, ki jih je poslala Vodetova v inozemstvo?

Hočevarjeva: Moram priznati, da samo deloma.

Tožilec: Kakšnega značaja so bila ta poročila?

Hočevarjeva: Obveščevalnega značaja, ampak to ni bil namen, da bi jih zbirali.

Tožilec: Kje pa so dobili poročila?

Hočevarjeva: Jaz zase nisem zbrala nikakega poročila.

Tožilec: Kakšna pa je bila naloga mreže?

Hočevarjeva: To kar je rekel Kavčnik.

Tožilec: Zbirati slabosti in napake.

Kavčnik: Za politično akcijo.

Tožilec: Kaj ima špijonsko skupnega s politično akcijo?

Kavčnik: To ste vi pridejali.

Tožilec: S kom pa ste govorili o politični akciji?

Kavčnik: Med seboj.

Tožilec: Vi ste rabili samo špijonsko mrežo?

Kavčnik: To ni dokazano.

Tožilec: Povejte mi program letaka.

Obtoženec Kavčnik: Moja brošura? Vprašajte vse obtožence vsakega, ki smo ga hoteli pridobiti smo mu dali brošuro.

Tožilec: Kakšen program pa ima vaša brošura?

Obtoženec: Čitajte, saj je napisano.

Tožilec: Zakaj pa ste rabili poročila? Vi veste da piše, zbirajte poročila o vojaških pripravah, o stanju bombaža o stanju industrije. Ali to vaša brošura predvideva?

Obtoženec: Seveda ne in jaz se s tem branim.

Tožilec: Kakšne pa so te naloge, ki smo jih sedaj našteli?

Kavčnik: To niso skupinske naloge.

Tožilec: To smo ugotovili po Hočevarjevi, to smo ugotovili pri Hribarjevi, pri Staretu in bomo ugotovili pri vseh obtožencih. Vaša skupina je imela naloge zbirati poročila in jih je zbirala. Vi ste pri tem prispevali. Ali ste prispevali?

Obtoženi: To ni bilo poročilo.

Tožilec: Vi ste v ta namen ukradli akt.

Obtoženi: To ni resnica, to ni bil ta namen.

Tožilec: Ste vi Kavčnik?

Obtoženi: Da.

Tožilec: Mi smo vas o tem prepričali. Ste imeli šifre?

Obtoženi: Šifre, ali je to indicija?

Tožilec: Kaj ste v knjigi pisali – treba je uporabljati šifre.

Obtoženi: V knjigi sem napisal, kaj mi hočemo napraviti.

Tožilec: Obtoženi Hribar, povejte, ali ste zbirali poročila in kakšna poročila? Komu ste dali naročilo, kdo jih zbira, kdo vam je dal to nalogo?

Hribar: Zbirali smo poročila in je dal to nalogo Nagode.

Tožilec: Je Hočevarjeva vedela za to?

Hribar: Da.

Tožilec: Je vedel Kavčnik za to?

Hribar: Mislim, da je vedel.

Tožilec: Je bil Kavčnik na vseh vaših sestankih?

Hribar: Skoro na vseh.

Tožilec: Ste vi razgovarjali o tem?

Hribar: Da.

Tožilec: Obtoženi Kavčnik, ste vi vedeli za zvezo z inozemstvom?

Obtoženi Kavčnik: Vedel sem, da imamo zvezo z Drčarjem.

Tožilec: Kdaj je bilo to?

Obtoženi: To je težko, bo Nagode vedel. To je bilo potem, ko smo rekli, da ta stvar gre ad acta, mi tega ne bomo delali.

Tožitelj: Kdaj se je to reklo, da gre stvar ad acta? Koliko časa pred aretacijo?

Kavčnik: Jaz ne vem, jaz se ne spomnim na datum.

Pomočnik tožilca Žalik: Drčarju boste dali preveriti, kar Vi ne morete.

Tožilec: Ste vedeli za zvezo z inozemstvom?

Obtoženi Kavčnik: Sem že povedal, da sem. Po Drčarju sem izvedel šele ...

Tožilec: Povejte datum, kdaj je to bilo?

Obtoženi: To je težko, morebiti ve Nagode.

Tožilec: Saj približno.

Obtoženi: To je bilo potem, ko smo rekli, da gre ta stvar ad acta.

Tožilec: Kdo je to rekel?

Obtoženi: Ja ... to ...

Tožilec: Koliko časa pred aretacijo?

Obtoženi: Dosti ... ne spominjam se datuma, vem, da smo večkrat ...

Tožilec: Ste rekli leta 1945?

Obtoženi: Ne, takrat se sploh še ni pojavilo ...

Tožilec: Ste rekli to leta 1946?

Obtoženi: ... Mogoče ... ali ...

Tožilec: Kdaj je prišel avizo?⁹⁵⁶

Obtoženi: Ne vem, nimam datumov v glavi.

Tožilec: Kdaj je prišla zadnja pošiljka? Aprila je prišla zadnja pošiljka, maja pa ste bili aretirani.

Obtoženi: Ko je prišla zadnja pošiljka, takrat smo spoznali ...

Tožilec: Takrat ste vi razlagali šifre.

Predsednik: Iz vaših izpovedi moramo zaključiti, da ste bili vi član te organizacije Nagodetove skupine, da ste bili vi njen aktivni član, da ste vi vzeli na Jesenicah zaupni dokument, da ste vzpostavili zvezo z Beogradom in da ste imeli šifre. Odgovarja vse to?

Obtoženi: Da, ampak ni bil.

Predsednik: To bo sodišče ugotovilo. Ali odgovarja to?

Obtoženi: To je bila priprava za politični nastop.

Predsednik: Po vašem je bila to priprava za politični nastop. Zakaj so vsi ti momenti značilni, za kakšno udejstvovanje, šifre, tajno sestajanje, poročila, zveze z inozemstvom po kurirjih, izročanje poročil tujim predstavnikom? Ali je to legalno delo ali nelegalno delo?

Obtoženi: Kurir je prišel do nas, mi ga nismo klicali.

Predsednik: Ali je to legalno delo?

Kavčnik: To, da nismo a limine odklonili zvezo s Koroško, to priznam, da ni v redu.

Predsednik: Ali je to obveščanje?

Kavčnik: To, kar sem jaz napisal, ni obveščanje, to je propaganda za naše cilje.

---

⁹⁵⁶ Mišljeno »Aviso navodilo«. Glej Dokazno gradivo tožilstva.

Predsednik: Ali vi veste, kaj je bilo v poslednji pošiljki s Koroškega z naslovom centru DOS v Ljubljani.⁹⁵⁷ Ali ste za to pošiljko vedeli?

Kavčnik: Zadnjo pošiljko smo dobili.

Predsednik: Centru DOS Ljubljana?

Kavčnik: Na te besede se ne spomnim.

Predsednik: Ali ste jo dobili?

Kavčnik: Mi smo to pošiljko odklonili, češ, da je ne prejmemo.

Predsednik: Prejeli ste jo pa.

Kavčnik: Prejeli smo jo.

Predsednik: Ima obramba kakšno vprašanje? Nič.

Odrejam 10 minut odmora.

Stražo prosim, da odvede obtožence. *Obtožence odvedejo.*

Razprava se prekine ob 9.20.

Predsednik po odmoru ob 9.50 nadaljuje z razpravo in odredi prihod obtožencev.

Obtoženi Kavčnik pristopite k sodišču. Ali ste vi napisali sestavek Kdo je izdajalec?

Obtoženi: Da.

Predsednik: Med okupacijo je to bilo.

Obtoženi: Da.

Predsednik: Ali veste za vsebino?

Obtoženi: Mi ni prezentna. To sem napisal v prvem ogorčenju nad slučajem v Grčaricah.

Predsednik: Kakšno stališče ste zavzeli napram OF?

Obtoženi: Mi ni prezentno dosti ...

Predsednik: Morda ima javno tožilstvo ta sestavek, prosim, prečitajte ga.

Pomočnik tožilca Žalik čita sestavek Kdo je izdajalec.⁹⁵⁸

Predsednik: Obtoženi Kavčnik, ste vi napisali to?

Obtoženi: Da.

Predsednik: Ali ne stoji tale sestavek na stališču mihajlovičevskega pokreta?

Obtoženi: Ta sestavek stoji na stališču državljanske zvestobe in narodne zvestobe.

Predsednik: Ali ni naperjen proti Osvobodilni fronti, proti borbi slovenskih ljudi za svobodo?

Obtoženi: Naperjen je proti Komunistični partiji Slovenije.

Predsednik: Iz kakega razloga ste to napisali?

⁹⁵⁷ Vsa pisma, ki so prišla z zadnjo pošiljko, ki jo je kurir Peter 30. 1. 1947 prinesel Pavli Hočevar, so bila naslovljena na »Center DOS-a v Ljubljani«, in sicer: Odgovor dachavskemu tovarišu Andreju Orlu (pismo Andreja Glušiča Angeli Vode; pismo »Harmonija« (šifra Ivana Drčarja), naslovljeno na Mirjano (Pavlo Hočevar) z dne 20. 1. 1947; Navodila za obveščevalno delo in šifrer (poslal Andrej Glušič pod ilegalnim imenom Tomše).

⁹⁵⁸ Dokument je objavljen v poglavju Dokazno gradivo tožilstva.

Obtoženi: Jaz sem napisal v prvem ogorčenju nad slučajem Grčarice. Ta slučaj mi je bil predstavljen odnosno pisan po enem udeležencu, ki si je rešil življenje. To je bil pokojni Polšak.⁹⁵⁹ Ta je povedal kako je bilo. Rekel je da je vodil kurirja ...

Predsednik: Komu ste ta sestavek dali?

Obtoženi: Dal sem ga Nagodetu.

Predsednik: Ste ga razširjali?

Obtoženi: Ne vem, da bi ga kdaj razširjal.

Predsednik: Ima še kdo kakšno vprašanje v tej zvezi? **Obtožencu:** Hvala lepa, sedite.

Obtoženec sede.

Predsednik: Tov. starejši vodnik, **privedite obtoženega Zupana.** *Obtoženi Zupan stopi v dvorano.* Obtoženi Zupan pristopite k sodišču. Vi ste Zupan Svatopluk.

Zupan: Da.

Predsednik: Ste prejeli obtožnico?

Zupan: Da.

Predsednik: Ste jo prečitali?

Obtoženi: Da.

Predsednik: Ste bili zaslišani v preiskavi?

Obtoženi: Da.

Predsednik: Ali priznavate pravilnost vaših podatkov v preiskavi?

Obtoženi: Priznavam.

Predsednik: Ali se čutite krivega v smislu obtožnice?

Obtoženi: V kolikor sem vedel, se čutim krivega.

Predsednik: Torej se čutite krivega?

Obtoženi: V toliko, da za delo takozvane organizacije nisem vedel in da so činjenice na podlagi katerih je sestavljena obtožnica, prikazane v taki obliki, da jih ali jaz nisem zakrivil, ali pa nisem vedel zanje.

Predsednik: Ali ste bili vi v smislu prve obtožnice član te protiljudske organizacije, ki se je sestajala pri Nagodetu?

Obtoženi: Ne.

Predsednik: Ste prihajali na sestanke?

Obtoženi: Na sestanke sem hodil.

Predsednik: Ali ste potem član?

Obtoženi: Ne, ker obtožnica zastopa stališče, da je kot član bil odgovoren samo tisti, ki je za zločine vedel ali pa izvrševal.

Predsednik: Vi ste bili prav tako član kot vsi drugi obtoženi, ki ste v okviru te organizacije izvrševali razna dejanja. Kolikokrat ste bili na sestankih?

---

⁹⁵⁹ Ivan Poljšak.

Zupan: Precejkrat.

Predsednik: Kaj se je tam obravnavalo?

Obtoženi: Vsakdanje dogodke.

Predsednik: Kaj vi razumete pod vsakdanjimi dogodki?

Obtoženi: Kar je pač nekdo poročal.

Predsednik: Ali ste vi kaj poročali na sestankih?

Obtoženi: Ne.

Predsednik: Ste vi vedeli za kurirsko pošto?

Obtoženi Zupan: Vedel sem za dve pismi.

Predsednik: Ste jih prečitali?

Obtoženi: Ne.

Predsednik: Kako pa ste vedeli za to?

Obtoženi: Zvedel sem dvakrat pri Nagodetu.

Predsednik: Vi ste vedeli za vsebino takozvane velike pošte?

Obtoženi: Ne, nisem vedel, kuverta mi je bila izročena. Jaz sem jo doma obdržal in sem bil opozorjen, da naj jo vrnem.

Predsednik: Sprejeli pa ste to pošto?

Obtoženi: Vrnil sem jo s pripombo, da ne poznam vsebine.

Predsednik: Imeli ste jo na svojem domu?

Obtoženi: Da.

Predsednik: Kaj se je v tej zvezi sklenilo?

Obtoženi: Da se bo skušalo dobiti mnenje vseh in potem sestaviti neko poročilo.

Predsednik: Ste vedeli za kurirja Petra?

Obtoženi: Vedel sem, da je ti dve pismi prinesel nekdo iz Koroške.

Predsednik: So bili ti sestanki dogovorjeni?

Obtoženi: Jaz nisem smatral, ker sem itak zahajal k Nagodetu, ko ni bilo nobenih sestankov.

Predsednik: Kdo Vas je obvestil, da pridite?

Obtoženi: Jaz sem hodil k Nagodetu skozi.

Predsednik: Kdo je bil navzoč?

Obtoženi: Večinoma ing. Kavčnik, Sirc, Hribar in Nagode.

Predsednik: Ali ste imeli ponarejeno dovolilnico za kretanje od Narodne milice?

Obtoženi: Da.

Predsednik: Od koga ste jo dobili?

Obtoženi: Ing. Nagode mi jo je izročil julija 1945.

Predsednik: Zakaj pa ste se posluževali ponarejene dovolilnice?

Obtoženi: Se nisem posluževal in to dokazuje dejstvo, da so bile takrat odpravljene dovolilnice.

Predsednik: Zakaj pa ste imeli dovolilnico?

Obtoženec: Izročil mi jo je Nagode.

Predsednik: V kakšne svrhe?

Obtoženec: Rekel je, če boste kedaj potrebovali.

Predsednik: Ali ste se umaknili na Gorenjsko?

Obtoženec: Šel sem na Gorenjsko leta 1945.

Predsednik: Zakaj ste šli na Gorenjsko?

Obtoženec: Deloma, ker sem se bal aretacije, ker me je na cesti ustavil nek kapetan, me odvedel v vežo in mi grozil z aretacijo.

Predsednik: Ali vi veste o pismu, ki se je pisalo Herriotu?

Obtoženec: Deloma vem za vsebino, ker je bilo prečitano ob moji navzočnosti.

Predsednik: Kdo ga je pisal?

Obtoženi: Ne vem.

Predsednik: Kdo ga je odposlal in kako je šlo naprej?

Obtoženi: Za usodo pisma ne vem.

Predsednik: Ste se strinjali z vsebino?

Obtoženi Zupan: Nisem dal nobene pripombe k pismu.

Predsednik: Ko je prišla tale zadnja pošiljka iz Koroške po kurirski vezi od špijonskega centra v Avstriji, kaj ste Vi o tej stvari govorili, ali še obstoja ena taka pošta tukaj v Ljubljani, ali ne?

Obtoženi: Meni se je reklo, da je bil še en primerek v Ljubljani.

Predsednik: Česa?

Obtoženi: Taka pošta.

Predsednik: Kaj je bilo vse v tej pošti?

Obtoženi: Ne vem, ker nisem čital.

Predsednik: V preiskavi ste izpovedali, da ste jo prečitali.

Obtoženi: Nisem je.

Predsednik: Kdo bi imel še en izvod te pošte?

Obtoženi: Rekli so, da inž. Marolt.⁹⁶⁰

Predsednik: Ima še kdo kako vprašanje v tej stvari?

Tožilec Žalik: Kako ste vi odgovarjali na pošiljko ozir.⁹⁶¹ kako je odgovarjala vaša skupina?

Obtoženi: Ne vem.

Žalik: V preiskavi ste drugače izpovedali, da ste debatirali, da se je treba o tem na sestanku

⁹⁶⁰ Na zaslišanju 1. 9. 1947 je škof Lenič, ko je odgovarjal na vprašanje o svojem poznavanju programov slovenske emigracije in o prizadevanjih za angloameriško intervencijo v Jugoslaviji, omenil tudi nekega ing. Marolta, o katerem je avtorica knjige Tamara Griesser Pečar v opombi zapisala: »Podatki niso znani. Morda je Staniša mislil na agronoma Toneta Marolta«. (Griesser Pečar, Stanislav Lenič, str. 245.)

⁹⁶¹ Oziroma.

razgovarjati. Prečital vam bom vašo izjavo na str. 32: »Na vprašanje, kako poročilo ste poslali na Koroško ...«

Obtoženi: To ni bila nobena debata.

Žalik: Kaj pa ste potem delali na sestankih, ali ste kar tako sedeli in se gledali?

Obtoženi: Jaz nisem ...

Žalik: Zakaj ste se potem sestajali? Ali zato, da ste se tam srečali s Hočevarjevo? Zakaj?

Obtoženi: Jaz sem zahajal k Nagodetu že dalj časa pred vojno in po vojni.

Pomočnik tožilca Žalik: V rednem času ste prihajali, istočasno Hribar, Kavčnik, vsi ljudje, ki so danes na zatožni klopi. No, kaj pravite k temu?

Obtoženi Zupan: Mislim, da iz tega sklepam, da ni bilo nobene debate, če so bili vsi navzoči.

Pomočnik tožilca: Nobene debate ni bilo, ampak v zapisniku je pa prav obratno zabeleženo.

Obtoženi: Po mojem ... to ni bilo nobene debate.

Pomočnik tožilca: Kaj je potem bilo? Špijonski razgovori ali kaj? Špijoni nimajo kaj debatirati, marveč drug drugemu izroče svoje podatke.

Obtoženi: Nisem nikoli izročil nobenega podatka.

Pomočnik tožilca: Niste izročili nobenega podatka? Si upate to ponoviti?

Obtoženi: Da.

Pomočnik tožilca: Pri zaslišanju ste izpovedali drugače. Iz Trbovelj ste prinesli podatke.

Obtoženi: Jaz nisem prinesel, nego ...

Pomočnik tožilca: Poročali ste, da so ljudje bolni zaradi prehrane, zaradi zastrupljanja, da je toliko in toliko bolnih.

Obtoženi: Nisem navedel toliko in toliko.

Pomočnik tožilca: Tri slučaje ste imenovali.

Obtoženi: Molči.

Pomočnik tožilca: Ali ste imenovali tri slučaje?

Obtoženi: Ne.

Pomočnik tožilca: Kaj ste še poročali?

Obtoženi: Ničesar drugega.

Pomočnik tožilca: V beležkah soobtoženega Nagodeta z dne 22. maja je na strani 342 zapisano: Sestra prišla iz Trbovelj. Zupan je poročal, da je v Trbovljah veliko nezadovoljstvo. Rudarji pravijo, da bodo šli nazaj v bunkerje, ker barabe sedaj vladajo v Trbovljah. Trideset županov vrši oblast na svojo roko, vse same barabe.

Obtoženi: Jaz nisem tega napisal.

Pomočnik tožilca: To je napisal Nagode o tem, kar ste mu vi poročali.

Obtoženi: Trditev o Dularju,⁹⁶² da je bolan, je resnična. Torej to ni špionaža.

⁹⁶² **Morda Lojze Dular**, ki se je po diplomi iz montanistike zaposlil pri TPD. Med drugo svetovno vojno se je pridružil OF. Po vojni je nekaj časa deloval kot gospodarski ekspert v Londonu in Parizu, leta 1946 pa se je vrnil v Ljubljano. Z Nagodetom je sodeloval preko Znanstvenega inštituta. (SI AS 1931, t. e. 585, št. 3914, Zaslišanje Črtomirja Nagodeta 21. 7. 1947.)

Predsednik: In če gre taka trditev v inozemstvo?

Tožilec: Kaj pa je potem špionaža?

Obtoženi: Vesti, ki izdajajo tajnosti, ki se ne bi smele izdati.

Tožilec: Tudi špijonske stvari morajo biti resnične. Na to ste bili še posebej opozorjeni tako od predstavnika tuje države kakor tudi od vohunskega centra 101 v Avstriji. Ste vi to povedali, kar je v zapisniku?

Obtoženi: Da, to sem povedal, a ne z namenom, da gre to za špijonsko poročilo.

Tožilec: Pravite, da ne poznate pošte, poročil itd. Drugi obtoženci pa so izpovedali, da je bilo na vaših sestankih, ki ste se jih udeleževali tudi vi redno, govora, če ne o celotni vsebini pošte, pa vsaj o glavni vsebini, o kratki vsebini pošte, ki je prišla v in šla iz domovine. Vse to je bilo predelano na sestankih. Se spominjate slučaja, ko je bilo govora o vsebini pošte, ki je prišla v domovino, in o vsebini pošte, ki je šla v inozemstvo?

Obtoženi Zupan: Jaz nisem vedel, kdo pošilja ven in kaj pošilja.

Tožilec Avbelj: Ali ste bili prisotni na sestankih, kjer se je govorilo o vsebini pošiljk, ki ste jih prejeli in o vsebini pošiljk, ki ste jih odposlali?

Zupan: Ne.

Tožilec: Ali niste bili na sestanku, kjer se je govorilo o vsebini.

Zupan: Da. Na enem sem bil in to sem priznal.

Tožilec: O kakšnem poročilu se je takrat govorilo?

Zupan: Takrat sem slišal o vsebini pisma, ki je prispelo iz Koroške.

Tožilec: Ste bili kdaj prisotni, ko je bilo govora o pismu, ki je šlo ven?

Zupan: Ne.

Tožilec Žalik: Ravno preje ste povedali, da se je govorilo, da bo napisal Sirc Ljubo poročilo k projektu ustave, ki je prišel od obveščevalnega centra »101«.

Tožilec Avbelj: Odgovorite na vprašanje. Poznali ste Nagodeta. On si je pisal zapiske in posvedočil vse to, kar se je v teku vsakega dne zgodilo. Tako je n. pr. napisal za vas dne 30. 12. 1945: Zupan zbira podatke ... Zupan prevzel agenturo v eno smer ... Zupan riše karto okrajev ... Kaj pravite na to?

Zupan: To je bilo leta 1945. ali začetkom 1946.

Tožilec: Odgovorite na to vprašanje.

Zupan: Leta 1945. se je mislilo, da se bo začelo udeleževati politično, in zato se je reklo, da se bo v ta namen skušalo dobiti po posameznih okrajih svoje zastopnike in v ta namen je bilo tudi rečeno: Zupan bo prevzel in Zupan bo zrisal karto okrajev.

Tožilec Avbelj: Agentura? Kaj pomeni to: Zupan je prevzel agenturo v eno smer?

Zupan: To jaz smatram, da je dr. Nagode mislil, da bom jaz hodil v eno smer obveščat.

Tožilec Žalik: Da boste kratkomalo agent v eno smer, toda v kakšne namene?

Obtoženi Zupan: Takrat nisem vedel zakaj naj zbiram podatke in v kakšen namen.

Tožilec: Zakaj Nagode napiše: »Zupan zbira podatke ...«

Obtoženi: Ne vem zakaj je to napisal.

Tožilec: Kakšen je bil vaš odnos do ljudske oblasti?

Obtoženi: Deloma v začetku so mi prizadevali neprilike in sem včasih to izrabil.

Tožilec: Kdaj ste to izrabili?

Obtoženi: V nekem dopisu na vizitko, ki se nahaja v dokaznem materialu l. 1945. julija meseca.⁹⁶³

Tožilec: Kdo je vam takrat delal neprilike?

Obtoženi: Kvartni odbor.

Tožilec: Vi se tistikrat sploh niste pokazali v Ljubljani.

Obtoženi: Saj sem hodil okoli.

Tožilec: Vi pišete, da ste prišli skrivaj v Ljubljano in da ne greste na ulico.

Obtoženi: Nisem napisal.

Tožilec: To je v vašem pismu.

Obtoženi: Da, pa ni pisano iz Ljubljane, ampak iz Gorenjske.

Tožilec: To je pisano v Ljubljani.

Tožilec Žalik čita: »Sedaj se mi nudi prva prilika, da sporočim da sem srečno prispel v mesto brez neprilik. Tu se ne zmeni nihče za mene. Ljudem pa se tudi ne kažem preveč. Cele dneve sedim doma in prebiram knjige. Ne grem nič preveč okoli in grem malo na ulico. Zelo me veseli, ker nisem pod neposrednim udarom ljubljanskih gobcev in gledam iz neposredne bližine brezmejno neumnost in neumnih ksihtov demokratskega ljudstva upravnega aparata.«

Tožilec: Šli ste vi napisat »Neumnih ksihtov upravnega aparata«. Kakšen je bil vaš odnos do ljudske oblasti? Vi ste se skrivali kajne? Vi sami pravite, da ne greste na cesto, in da ste samo doma.

Zupan: Takrat sem študiral.

Tožilec: Kaj ste študirali?

Obtoženi: Pravo.

Tožilec: In ste čitali časopise? In vi pravite, da vam ne gredo časopisi? Dobro vaš odnos do ljudske oblasti je bil odklonilen?

Obtoženi: Do dotičnih ljudi, ki so mi delali neprilike.

Tožilec: Dajte, pojasnite vprašanje »Zupan prevzel agenturo v eno smer«. To je zelo konkretna naloga. Kaj je to agentura, kaj je tista ena smer. Razložite natančno te dve stvari.

Obtoženi: Jaz smatram, da je napisano, da bo Zupan ...

Tožilec: Ne, je prevzel.

Obtoženi: V obtožnici piše bo. Jaz smatram, da to ni bilo kako kaznivo dejanje.

Predsednik: V katero smer ste prevzeli agenturo?

Obtoženi: Reklo se je za Trbovlje.

---

⁹⁶³ Pisemce, ki ga je Zupan napisal domačim na drugo stran neke vizitke. Objavljeno je v poglavju Dokazno gradivo tožilstva in ni povsem enako tistemu, ki ga je prebral tožilec Žalik na javni razpravi.

Predsednik: In kakšno agenturo ste prevzeli?

Obtoženi: Da bi se politično začel udejestvovati.

Predsednik: In ste poročali iz Trbovelj?

Pomočnik tožilca: Te podatke ste dali iz Trbovelj? Prvič ste poročali to kar sem prečital. Drugič pa ste pisali, da v Trbovljah vladajo same barabe. V Trbovljah je 30 županov, ki vrše oblast vsak na svojo roko. To je vaše mnenje o ljudski oblasti, ki ste jo hoteli prikazovati kot anarhijo in da iz te anarhije dobimo pot po vašem receptu.

Zupan: To nisem jaz pisal.

Pomočnik tožilca: To je pisal eden, ki je z vami bil v razgovorih.

Obtoženi: To se pa mora še dokazati.

Pomočnik Tožilca: To bomo že dokazali. V kratkih zapiskih ste omenjeni na najmanj 20 mestih. Gremo naprej, da označimo tudi vaš odnos do JA. Na strani 346 je od 16. 6. napisano: »Rusija se ne bo eksponirala niti za Trst niti za Koroško. Tito ali Reiner⁹⁶⁴ je vseeno. Sirc se je izmazal od vojakov in je šel k Tanjugu. Zupana so mobilizirali in se je tudi izmazal. Vse se maže od vojakov.«

Tožilec: Vi ste se izmazali.

Zupan: Nisem se izmazal. Moj letnik ni bil mobiliziran.

Tožilec: Takrat je bil nabor in vi ste se izmazali.

Zupan: Nisem se izmazal.

Žalik: Takrat ste bili klicani na nabor in ste bili spoznani za nesposobnega, ker ste simulirali.

Zupan: Ne, ampak, ker je bil ustavljen moj letnik.

Tožilec: Ste govorili o tem, da ne boste šli k soldatom?

Obtoženi: Da, saj ni na stvari nič takega.

Tožilec: Ste govorili pri Nagodetu o tem, da se boste zmazali od soldatov?

Obtoženi: Rekel sem, da bom šel na zdravniški pregled, ker sem dejansko bolan, to ni zma-zanje, ker je zdravnik v zaporu ugotovil, da sem bolan.

Tožilec: Vi ste prevzeli agenturo na gotovem področju. O tej vaši agenturi iz te smeri je prišlo poročilo o stanju v Trbovljah. Je tako?

Obtoženi: Da, toda smatram, da nisem poročal v tem namenu.

Tožilec: Dobro, ampak vi ste se pogovarjali, predno ste to poročilo dali Nagodetu, ste se menili, da boste vi preskrbeli poročila iz trboveljskega revirja.

Obtoženi: Ta stvar je bila samo enkrat rečena, da se bodo zbirala poročila, potem pa nisem o tem nikoli nič slišal in nič vedel.

Tožilec: Saj je dovolj, da je enkrat povedano.

Obtoženi: Smatram, da nisem delal v tej smeri.

Tožilec: Kaj pa tako: »Zupan riše karte«.

---

⁹⁶⁴ Mišljen Friedrich Rainer.

Obtoženec: To je bila karta okraja.

Tožilec: Ali ste večkrat risali karte?

Obtoženi: Da, med vojno.

Tožilec: Za koga?

Obtoženi: Za dr. Nagodeta.

Tožilec: Kam so šle te karte?

Obtoženec: Ne vem.

Tožilec: Ali si lahko mislite kam so šle? Kdo je rabil te karte po vašem mnenju?

Obtoženec: Meni je dr. Nagode rekel, da se bo to rabilo po vojni.

Tožilec: Kakšne so bile te karte?

Obtoženec: Karte so bile statistične.

Tožilec: Kakšna statistika je bila?

Obtoženec: Narodnostna in gospodarska statistika Primorske in Koroške.

Tožilec: Ste risali še kakšne karte poleg teh v dobi okupacije?

Obtoženec: Splošno gospodarsko statistiko Jugoslavije.

Tožilec: Pa še kakšne?

Obtoženec: Drugega se ne spominjam.

Tožilec: V vojaške namene?

Obtoženi: Ne.

Tožilec: Nagode piše v zapisniku, da ste Vi te karte oddali Novaku.

Obtoženi Zupan: Ne, nisem dal, za tiste karte ne vem.

Tožilec: To bomo pa še videli. Ali veste Vi za kakšen pobeg preko meje?

Obtoženi: Ne vem.

Tožilec: Ali sploh veste, da je šel kdo preko meje, da je kdo hotel iti preko meje?

Obtoženi: Sirc je izrazil misel, da bi šel preko meje.

Tožilec: Ali ste Vi komu posredovali zveze v namen, da bi šel preko meje?

Obtoženi: V obtožnici je pod t.⁹⁶⁵ 3 naveden dogodek, ki pa se ni izvršil tako, kakor je tam navedeno.

Tožilec: Ste Vi posredovali in v kakšnem namenu zveze za Grošlja?

Obtoženi: Da se pogovorimo o možnosti spremembe državljanstva, da bi on šel v inozemstvo. To je dopustno po zakonu o državljanstvu.

Tožilec: Kje se uredijo take stvari?

Obtoženi: V eni smeri na ministrstvu za notranje zadeve, v drugi smeri pa na angleškem predstavništvu.

Tožilec: Ali je šel na ministrstvo za notranje zadeve?

---

⁹⁶⁵ Točko.

Obtoženi: Najprej se je hotel zanimati v eni smeri.

Tožilec: Ali ste vi kaj slišali o Engelmanu Milanu?⁹⁶⁶

Obtoženi: Ga poznam.

Tožilec: Kakšne stike ste imeli z njim?

Obtoženi: Nobenih.

Tožilec: Ali veste, da je pobegnil?

Obtoženi: Slišal sem o tem.

Tožilec: Kje se je skrival?

Obtoženi: Ne vem.

Tožilec: Ali se ni skrival pri Hočevarjevi?

Obtoženi: Takrat, ko je pobegnil, da.

Tožilec: Kdo vam je to povedal?

Obtoženi: Dr. Nagode.

Tožilec: Zakaj ste Vi risali po osvoboditvi karte krajev, okrajev in mest cele Slovenije?

Obtoženi: V namenu, kakor sem že povedal, v politične svrhe.

Tožilec: Ali ne zato, da se ustvari mreža in napravi pregled omrežja? Tako ste v preiskavi povedali.

Obtoženi: Da se napravi mreža političnih zaupnikov.

Predsednik: Zaupniško mrežo?

Obtoženi Zupan: Po mojem ne.

Predsednik: V preiskavi je bilo ugotovljeno in vi ste tam tako izpovedal.

Obtoženi: To, da, za mrežo političnih zaupnikov.

Predsednik: Za to ste delali te karte – pristopite bliže.

Obtoženi: Tako se je reklo.

Predsednik: Ali se je govorilo na vaših sestankih pri Nagodetu kaj o gospodarskem položaju in intervenciji gospodarski, oboroženi intervenciji v naši državi?

Obtoženi: V moji navzočnosti ne.

Predsednik: Nikoli?

Obtoženi: Ne.

Predsednik: Niste tega obravnavali na sestankih?

Obtoženi: Ne.

Predsednik: Ali o Unri se je govorilo?

Obtoženi: Že v preiskavi se je v to smer vpraševalo, a o tem ne vem jaz nič.

Predsednik: Ste vi čitali neke sestavke na teh sestankih?

Obtoženi: Jaz ne.

---

⁹⁶⁶ Pravilno: Miranu.

Predsednik: Ali je Nagode čital?

Obtoženi: Tisto pismo že.

Predsednik: Še kaj drugega?

Obtoženi: Drugega ne.

Predsednik: Ste prejeli še kako drugo literaturo?

Obtoženi: To, kar sem že omenil.

Predsednik: Ali ste vi bili član »Stare pravde«?

Obtoženi: Da.

Predsednik: Kakšne funkcije ste imeli tam?

Obtoženi: Pomagal sem inž. Nagodetu pri izdelavi njegovih elaboratov.

Predsednik: Še kakšne druge funkcije?

Obtoženi: Potem sem nekaj časa skrbel za zvezo med dr. Banom in inž. Nagodetom.

Predsednik: Ali niste vi tudi »Izvestja« raznašali.

Obtoženi: Da, to že.

Predsednik: Ali ste bili vi zaupnik za Mihajlovičev pokret za Bežigrad?

Obtoženi: Ne.

Predsednik: V preiskavi ste to izpovedali.

Obtoženi: Da se me je hotelo pridobiti za zaupništvo.

Predsednik: Pa niste prevzeli in vršili tega?

Obtoženi: Ne.

Predsednik: Ali ste se vi odločili, da greste k četnikom?

Obtoženi: Govoril sem o tej stvari.

Predsednik: Kam da greste?

Obtoženi: K Sv. Trem kraljem. To je v zapisniku Nagodeta.

Predsednik: Kakšno funkcijo je imela Hočevar Pavla pri Nagodetovi skupini? Kaj je bila ona?

Zupan: Ne vem.

Predsednik: Pri Stari pravdi.

Zupan: Ne vem. Ženska sekcija se je včasih omenjala.

Predsednik: Ali je bila ona pri ženski sekciji?

Zupan: Najbrž ker je ženskega spola.

Predsednik: Je prihajala na sestanke?

Zupan: Ne, midva se nikdar med vojno nisva srečala.

Predsednik: Kdo jo je omenjal v tej zvezi?

Zupan: Kolikor sem za njo vedel, je bilo vse v zvezi z Nagodetom.

Predsednik: Ali je Nagode imel zveze s Sircem Ljubotom ko je šel v Švico?

Zupan: Omenil mi je pismo Sirca, ko je šel preko meje in se je ponesrečil in da leži v neki bolnici.

Predsednik: Kakšna je bila linija pri Stari pravdi ko je Sirc odšel v Švico?

Zupan: Nagibala se je k Mihajlovičevemu pokretu.

Predsednik: Je bila vezana z njim?

Zupan: Toliko ne vem.

Predsednik: Vi ste vzdrževali te zveze.

Zupan: Toliko da, toda to je bila stvar samo enega tedna.

Predsednik: Ali veste, če je Nagode pisal kakšno spomenico Mihajloviču in jo odposlal?

Zupan: Bila je sestavljena med vojno spomenica srbskemu narodu,⁹⁶⁷ komu je bila namenjena, ne vem.

Predsednik: Kdo jo je sestavil?

Zupan: Ne vem, kdo jo je sestavil?

Predsednik: Kje ste jo videli?

Zupan: Pri dr. Nagodetu.

Predsednik: Kakšno vlogo je imel dr. Nagode zdaj po osvoboditvi na teh sestankih?

Obtoženi Zupan: Jaz ne morem reči kakšno vlogo. Vsekakor ne morem trditi, da je bil vodilna osebnost ...

Predsednik: Ali ni vodil vse stvari?

Obtoženi: Ker to sploh ni bilo vođeno.

Predsednik: V preiskavi ste povdarili, da je on vodil.

Obtoženi: On je vodil, mislim to v kolikor je bilo to na njegovem domu.

Predsednik: Ima še kdo kakšno vprašanje?

Tožilec Žalik: Obtoženi Zupan pojasnite kdo je bil dr. Bano?

Obtoženi: To je bil tajnik na bivši banovini v predaprilski Jugoslaviji.

Tožilec Žalik: Kaj pa pod okupacijo?

Obtoženi: Uradnik Pokrajinske uprave.

Tožilec: Tajnik?

Obtoženi: Da.

Tožilec: Tajnik Rupnikov?

Obtoženi: Ne vem.

Tožilec: Pa politično? Kaj je predstavljal?

Obtoženi: Politično je bil eden izmed voditeljev Narodne legije.⁹⁶⁸

Tožilec: Kakšne zveze ste imeli z dr. Banom?

⁹⁶⁷ Dokument Spomenica bratskemu srbskemu narodu je objavljena v poglavju Dokazno gradivo tožilstva.

⁹⁶⁸ Že omenjena ilegalna vojaška formacija slovenskega protirevolucionarnega tabora. Sestavljena je bila iz nekaterih pripadnikov Samostojne demokratske stranke, Mladine JNS, Stare in Nove Pravde ter dela katoliške sredine, vodila pa sta jo Tone Krošelj in Milan Bano. (ES 7, str. 304.)

Obtoženi: To je bila stvar v nekem tednu v avgustu, da smo se samo srečali.

Tožilec: Samo srečali? Kakšne funkcije ste vršili pri njem, kdo vas je poslal?

Obtoženi: Dr. Nagode.

Tožilec: S kakšno nalogo?

Obtoženi: Da se poveže.

Tožilec: Zakaj?

Obtoženi: Da se doseže kontakt med njimi in dr. Nagodetom.

Tožilec: In kaj ste bili vi pri dr. Banu?

Obtoženi: Nič nisem bil.

Tožilec: Niste bili vi njegov sekretar?

Obtoženi: To se trdi v zapisniku, toda to ni resnica.

Tožilec: To pravi ing. Nagode in inženjer Nagode ni mogel predvidevati, da bode te vi nekoč odgovarjali pred sodiščem za to stvar in je gotovo napisal resnico.

Obtoženi: Ne vem, te funkcije nisem vršil.

Tožilec: Dekreta seveda niste dobili dejansko pa ste vršili to funkcijo.

Obtoženi: Ne.

Tožilec: Kaj ste še delali v mihajlovičevskem pokretu?

Obtoženi: Nič.

Tožilec: Ste koga mobilizirali?

Obtoženi: Ne.

Tožilec: Nikogar. Priče pa izpovedo docela drugače. Priča Lenardič⁹⁶⁹ izpove (*čita izpoved priče*): »Ali veste za kak kanal ...«⁹⁷⁰

Pomočnik tožilca: Ta izjava se strinja, kakor je napisal Nagode v zapisnikih.

Zupan: Napačen je datum, napačne so osebe, ki so bile prisotne na sestanku in tudi vsebina ne odgovarja.

Pomočnik tožilca: Točno se strinja in hočete samo zanikati. Vi ste dejansko kot sekretar, kot tajnik Banota pošiljali ljudi v četniške odrede.

⁹⁶⁹ **Stane Lenardič** (1918–?), novinar, pravnik, diplomat, rojen v Krminu (Cormons, Italija), od koder je njegova družina zbežala pred fašizmom v Ljubljano. Po maturi na bežigradski gimnaziji se je vpisal na pravno fakulteto. Bil je član Jugoslovanskega naprednega akademskega društva (JNAD) Jugoslavija, Društva prijateljev Sovjetske zveze, predsednik kluba Doberdob. V letu 1941 je nekaj časa deloval v Stari pravdi in skrbel za zvezo z OF, a se je že konec leta odločil za OF in zapustil Pravdo. Julija 1943 je odšel v partizane. Zadolžen je bil za propagando, sprva pri Glavnem štabu, nato v različnih vojaških enotah. Po končani vojni je bil najprej urednik Primorskega dnevnika v Trstu in Soče v Gorici, ko pa je leta 1948 končal študij na pravni fakulteti, se je zaposlil v zunanjepolitični redakciji Slovenskega poročevalca. Nekaj časa je bil konzul v Clevelandu, pred upokojitvijo pa svetovalec Izvršnega sveta SR Slovenije. (Širc, Med Hitlerjem in Titom, str. 23–24; glej tudi ŠI AS 1931, t. e. 585, št. 3961–3967, Zapisnik o zaslišanju priče Staneta Lenardiča 24. 6. 1947.)

⁹⁷⁰ V zapisniku o zaslišanju Staneta Lenardiča z dne 24. 6. 1947 je na vprašanje, če ve za kakšen »kanal« v tuji- no, na primer v Rim ali Švico, zabeležen tale odgovor: »Nagode je to zelo skrival. Če sem prišel nenadoma sem kaj opazil kar mi je bilo sumljivo. Leta 1943 nas je Zupan poklical in dejal, da se bo treba odločiti. Povedal nam je jasno, če hočemo iti k četnikom, da mu naj samo povemo, da bo vse preskrbel. To je bilo pri Zupanu doma, kamor nas je poklical in sicer aprila–maja 1943. Poklical je mene in Savnika. Po mojem je imel zveze z inozemstvom Širc.« Celoten zapisnik je objavljen v poglavju Dokazno gradivo tožilstva.

Obtoženi: Ne nikogar nisem poslal.

Pomočnik tožilca: In kdo je bil še poleg tega Banota politični predstavnik? Ste mobilizirali za četnike? Ste sklicali sestanke doma?

Obtoženi: Ni bilo sklicano na mojo pobudo. Izražena je bila samo želja, da bi se sestali.

Tožilec: Kdo je govoril na sestanku?

Obtoženi: Vsi vprek.

Tožilec: O kakšnih vprašanjih in o čem je bilo govora?

Obtoženi: Kaj je storiti v slučaju, da pridejo Nemci v Ljubljano.

Tožilec: Kakšen je bil zaključek?

Obtoženi: Nobenega zaključka se ni prineslo.

Tožilec: Ste govorili o odhodu k četnikom?

Obtoženi: Ne.

Tožilec: Poznate izjavo Lenarčiča?⁹⁷¹ Priznate to izjavo?

Obtoženi: Ne. Zanimam.

Tožilec: Ste vi šli v četnike?

Obtoženi: Ne.

Tožilec: Ste služili aktivno četnike?

Obtoženi: Ne.

Tožilec: Niste bili v četnikih? (Ne.) Koliko časa ste služili četniško vojsko?

Zupan: Če nisem bil, nisem mogel služiti.

Tožilec: Ste bili na Primorskem (Ne.) Niste bili na Primorskem?

Obtoženi: Ves čas, ko je bila Ljubljana za bodečo žico nisem prestopil iz bodeče žice.

Tožilec: Kedaj ste odšli iz Ljubljane?

Obtoženi: Ko so me Italijani odgnali v internacijo leta 1942.

Tožilec: Tik pred novim letom 1943.

Obtoženi: No stvar se je pojasnila, jaz mislim toliko, ker jaz trdim, da ves čas nisem zapustil Ljubljane. To se je izkazalo, lahko vprašate dr. Nagodeta.

Tožilec: Kakšno stališče ste zavzeli do četnikov?

Obtoženi: Takrat še ne odklonilno.

Tožilec: To se pravi prijazno.

Obtoženi: Jaz sem se bal mobilizacije leta 1944. in sem se v ta namen skrival doma, ko sem pobegnil iz domobrancev.

Tožilec: Ste govorili o tem, da je treba mobilizirati četnike?

Zupan: Ne.

Tožilec: Pri Nagodetu doma ste govorili o tem, da je treba iti v četnike?

---

⁹⁷¹ Verjetno mišljen že omenjeni Stane Lenardič.

Obtoženi: Ne.

Tožilec: Da je nujno iti, da je skrajni čas?

Obtoženi: Ne.

Tožilec: Ste bili kdaj na kakem sestanku, ko je nekdo drugi govoril o tem pri Nagodetu?

Obtoženi: Se ne spominjam.

Tožilec: Se ne spominjate tudi kakšno stališče je v tem pogledu zavzel Nagode?

Obtoženec: Ne morem reči kakšno stališče.

Tožilec: Mislim, da bo potrebno nekatere stvari pojasniti z izjavami drugih soobtožencev. Pa bomo vprašali Sirca in tako naprej, ki bo o teh stvareh dal drugačno izjavo kot vi.

Obtoženec: Mislim, da ne drugačne.

Žalik: Da ste bili vi tudi tajnik, kakor je napisal v svojem zapisku Nagode, potrjuje tudi priča Kurvale⁹⁷² Dušan v svojem zaslišanju in sicer pravi: »Kot vem je bil Zupan v stikih z dr. Banom, verjetno je bil njegov tajnik v okviru narodne legije. To vem, da je z njim sodeloval.«

Obtoženec: Samo iz besede verjetno se ne more sklepati, da sem bil.

Žalik: To samo podpre to, kar je napisal Nagode v svojih zapiskih. Nič drugega. In da vi niste bili tako brezpomembna oseba v tej Stari pravdi je razvidno tudi nadalje iz njegovega zapisknika na str. 143., kjer ste prisostvovali, ko je prišlo poročilo od vrhovne komande Mihajloviča, da Stara pravda organizira vse za prevzem oblasti in sicer: V prisotnosti Zupana,⁹⁷³ Sirca ... Bratuša⁹⁷⁴ ... je Nagode prebral pismo, oziroma sporočilo Vrhovne komande jugoslovanske vojske, komande za Slovenijo. Poleg pisanega teksta je dobil tudi posebno naročilo, da organizira civilno upravo za prevzem oblasti s strani Draže Mihajloviča.

Obtoženec: Na tem sestanku nisem bil jaz, ker ta Zupan nisem jaz, ki je omenjen.

Žalik: Kdo pa je to?

Obtoženec: To je nekdo, ki je umrl v internaciji.

Predsednik: Kateri Zupan je to?

Obtoženec: Krstnega imena ne vem, ker ga ne poznam.

Zupan: To je nekdo, ki je v internaciji umrl.

⁹⁷² Pravilno: Kompare. Zapisnik o zaslišanju Dušana Kompareta je objavljen v poglavju Dokazno gradivo tožilstva.

⁹⁷³ Verjetno **Bogdan Zupan**, finančni uradnik, ki je bil pri Stari pravdi zadolžen za obveščevalno delo. Pozneje naj bi ga okupatorske oblasti zaprle in ustrelile (Sirca, Med Hitlerjem in Titom, str. 54–55). V seznamu smrtnih žrtev med prebivalstvom na območju Republike Slovenije med drugo svetovno in neposredno po njej (Smrtne žrtve) najdemo podatek, da je Bogdan Zupan, rojen 10. 7. 1903 v Ljubljani, poročen davčni kontrolor iz Ljubljane, umrl 27. 3. 1944 (kraj smrti in pokopa ni znan). Nekega Zupana omenja tudi Stane Lenardič v zaslišanju z dne 24. 6. 1947. Stanoval naj bi v Ljubljani na Rimski cesti, zaposlen naj bi bil kot uradnik, ukvarjal naj bi se tudi s hipnozo, bil naj bi nacionalistično usmerjen, član Stare Pravde in imel naj bi neko svojo obveščevalno službo. (SI AS 1931, t. e. 585, št. 3965.)

⁹⁷⁴ **Karel Bratuša**, pred drugo svetovno vojno solastnik in urednik ljubljanskega časopisa Družinski tehnik. Med vojno se je priključil Stari pravdi, ki pa jo je kmalu zapustil, ker ni bila dovolj protisovjetsko orientirana. Pozneje naj bi se odvrnil še od »zahoda«, ki je dopustil, da je Jugoslavija prišla v območje sovjetskega vpliva. Zbližal naj bi se z nemškim okupatorjem in postal šef Tiskovnega urada pokrajinske uprave v Ljubljani. Ob koncu vojne je emigriral. (Vodušek Starič, Slovenski špijoni in SOE, str. 141, 392; SI AS 2065, Franček Saje, t. e. 29, Elaborat Omladina Jugoslovanske nacionalne stranke, str. 132–133.)

Predsednik: Kateri Zupan je to?

Obtoženi: Krstnega imena ne poznam, samo to vem, da je zahajal k Nagodetu z nekimi drugimi.

Predsednik: Ali niste Vi delali elaborat za prevzem oblasti?

Obtoženi: Vprašat sem šel za material, ki bi se dobil v Italiji in Nemčiji.

Predsednik: Ali ni to v nekaki zvezi, da delate že naprej elaborat za prevzem oblasti?

Zupan: Ne.

Predsednik: Po zdravi logiki pa je.

Obtoženi: Ne, ker nisem delal elaborata.

Predsednik: Kakšna je bila Nagodetova linija med okupacijo?

Obtoženi: Vem, da je bil od začetka v napredni delavni skupnosti, potem se je zvezal z dr. Banom.

Predsednik: Ali je bil v zvezi z Mihajlovićem?

Obtoženi: Da.

Predsednik: Ima še kdo kako vprašanje?

Dr. Ravnihar: Vi ste izjavili v preiskavi, da ste le redko prišli na sestanke. Zakaj?

Obtoženi: Vsled moje velike zaposlenosti.

Dr. Ravnihar: Kdaj ste Vi promovirali?

Obtoženi: 16. maja letos.

Dr. Ravnihar: Torej ste se ves čas lansko leto pripravljali na izpite?

Obtoženi: Da, napravil sem tri izpite in 2 rigorosa.

Dr. Ravnihar: Ali niste bili tudi drugače zaposleni?

Obtoženi: Bil sem ves dan zaposlen, dopoldne in popoldne.

Dr. Ravnihar: Tako, da Vas je ravno to oviralo, da niste prihajali na te sestanke. Jaz bom predložil sodišču potrdilo Lovskega sveta, da je bil obtoženec do svoje aretacije popolnoma zaposlen.

Dr. Ravnihar: Glede točke obtožbe zaradi Grošlja ste vi prej izpovedali, da Vas je Grošel⁹⁷⁵ naprosil.

Obtoženi: Da ga peljem k angleškemu konzulu.

Dr. Ravnihar: Zakaj je on hotel imeti angleško državljanstvo?

Obtoženi: On je bil depimiran, kljub temu da se je štiri leta aktivno boril v vojni.

Dr. Ravnihar: Ali ni bil v angleški vojski, v letalstvu? Bil je v Afriki in Italiji, boril se je tudi pri Al-Elmainu.⁹⁷⁶

⁹⁷⁵ Avgust Grošelj – glej eno od prejšnjih opomb.

⁹⁷⁶ Pravilno: **El Alamein** (tudi El Alamayn), kraj v Egiptu (približno 113 km zahodno od Aleksandrije), leta 1942 prizorišče treh velikih bitk druge svetovne vojne, kjer so zavezniške oborožene sile (prvič pod poveljstvom britanskega maršala Clauda Auchinleka, drugič in tretjič pa jim je poveljeval britanski maršal Bernard Law Montgomery) trikrat porazile nemški afriški korpus pod poveljstvom feldmaršala Erwina Rommla. (Enciklopedija druge svetovne vojne, str. 142.)

LOVSKI SVET
L.R. SLOVENIJE

Ljubljana, dne 28. julija 1947.

št. 775-VII-47

h K 1/47
14

Tovariš

Dr. Vladimír R a v n i h a r,
odvetnik

L j u b l j a n a .

Na Vašo ustno nam sporočeno prošnjo kot zagovornika
tov. Dr. Z u p a n a Svatopluka, pravnika v Ljubljani, Staničeva
ul. 5. potrjujemo:

Tov. dr. Zupan Svatopluk je od začetka julija 1946
vse do njegove aretacije delal ob delavnih dneh v dopoldanskih
urah v Lovski zadrugi, popoldne pa v Zvezi lovskih društev oz. nje-
nem nasledniku Lovskem svetu LR Slovenije, od decembra 1946 pa tu-
di v Kinološkem združenju LR Slovenije. Dopoldansko delo je priče-
lo ob 8 uri zjutraj, popoldansko pa običajno je trajalo do 18 ure,
včasih pa ob izrednem delu tudi pozno v noč. Vse delo je bilo pov-
sem lovsko in kinološko strokovno.

Smrt fašizmu - svoboda narodu !

Namestnik predsednik
dr. Janko Lavrič

Janko Lavrič

Avgust Grošelj

Obtoženi: Da, boril se je v Afriki in v bitki za Italijo.

Dr. Ravnihar: Ali je bil sprejet potem, ko se je vrnil v domovino v jugoslovansko vojsko?

Obtoženi: Da.

Zagovornik dr. Ravnihar: Kakšen čin je imel v naši vojski?

Obtoženi Zupan: Major.

Dr. Ravnihar: Potem je bil demobiliziran.

Predsednik: Bo že on povedal, ni treba, da mu vi pripovedujete.

Dr. Ravnihar: Še tisto naj pojasni glede pisma Herriotu.

Predsednik: To je že pojasnjeno. Še kakšno vprašanje v zvezi s tem?

Dr. Ravnihar: Kako bo on to pojasnil, v kakšni stvari je on s tem pismom?

Obtoženi Zupan: Sodeloval pri sestavi vsekakor nisem.

Predsednik: Kje se je obravnavalo to pismo?

Obtoženi: Samo prečitalo se je.

Predsednik: Kdo ga je prečital?

Obtoženi: Prečital ga je dr. Nagode v francoščini.

Predsednik: Ste vi nasprotovali?

Obtoženi: Nisem dal nobenega znaka od sebe.

Predsednik: Ste se strinjali, da se to pismo odpošlje?

Obtoženi: Nihče ni rekel ne ja ne ne.

Predsednik: Pismo je šlo potem naprej.

Obtoženi: Za usodo tega pisma ne vem.

Predsednik: Še kakšno vprašanje? Iz vaših izpovedi izhaja, da ste bili član te Nagodetove skupine, ker ste se udeleževali sestankov in ste vzdrževali zvezo s Trbovljami.

Obtoženi: To se ne more trditi.

Predsednik: Da ste v gotovi meri poročali, da ste bil navzoč, ko se je čitalo pismo Herriotu, ki se je pozneje tudi odposlalo, da ste vzpostavili zvezo s članom predstavnštva neke tuje države, z Grošljem Avgustom. Imate še kaj navesti v svoj zagovor?

Obtoženi: Ne.

Predsednik: Hvala lepa. Lahko sedete.

Zasliševanje obtoženega Lajovica Vida

Predsednik: Poveljnik straže, privedite obtoženca Lajovica Vida. *Straža privede obtoženca ob 10.45.* Obtoženi Lajovic Vid, ali ste prejeli obtožnice?

Obtoženi: Sem prejel.

Predsednik: Ste jo prečitali?

Obtoženi: Sem.

Predsednik: Ste jo razumeli?

Obtoženi: Sem.

Predsednik: Ali ste bili zaslišani v preiskavi?

Obtoženi: Da.

Predsednik: Ali priznavate pravilnost vseh vaših izpovedb v preiskavi?

Obtoženi: Da, je vse pravilno.

Predsednik: Ali priznavate krivdo v smislu obtožbe?

Obtoženi: V smislu obtožbe ne, ker nisem bil član te organizacije.

Predsednik: Ste bili vi na sestanku?

Obtoženi Lajovic: Jaz sem prihajal k dr. Nagodetu osebno na obiske in sem tam srečal še nekatere od soobtožencev, katerih vseh nisem poznal.

Predsednik: Koga ste srečali?

Lajovic: Ing. Kavčnika, Sirca in Zupana.

Predsednik: Torej ste bili na teh sestankih.

Lajovic: Zame to niso bili sestanki, jaz sem enega in drugega srečal, mogoče so bili vsi kdaj skupaj, tega se točno ne spomnim, toda to ni izgledalo kot sestanek. Jaz sem prišel z namenom osebnega obiska k dr. Nagodetu, ne pa z namenom, da najdem tam ostale soobtožence in da pač ...

Predsednik: Kaj ste tam obravnavali pri Nagodetu?

Lajovic: Predvsem nam je Nagode razkladal probleme naših meja, ker se je s tem silno dosti bavil.

Predsednik: O čem je bilo še govora?

Lajovic: Potem se spomnim, da je bilo govora enkrat o političnih zadevah. Drugače je bil govor o privatnih zadevah: kako je v službi, kaj kdo dela, kako delamo. Dr. Nagode je vprašal, kako se počutimo. Kar se tiče politike se spomnim, da je bilo govora o opoziciji, da naj bi bila opozicija in da naj bi svoje predloge iznašala.

Predsednik: Ali ste vi tam izvedeli za ilegalno pošto, ki prihaja po kurirju iz Koroškega?

Lajovic: Ja, enkrat mi je dr. Nagode pravil, da je dobil pismo iz Avstrije v katerem da je sporočeno, da gre pač emigraciji slabo in se vprašuje kaj naj bi se storilo, kaj naj bi se ukrenilo in jaz sem pač smatral, da lahko vodi v ilegalno delovanje, nisem pa imel nobenega namena nikdar se kakorkoli ilegalno udejstvovati proti ...

Predsednik: Ali ste smatrali, da je to nekaka ilegalna akcija?

Obtoženi Lajovic Vid: Ne, da je akcija, nego da je eventualno poziv na tako akcijo.

Predsednik: Ali so vam pokazali kaka pisma, pošto, ki je prihajala?

Obtoženi: Pisem nisem videl.

Predsednik: Kaj ste vi poročali na teh sestankih Nagodetu?

Obtoženi: Jaz nisem poročal ničesar. Ne spominjam se, kajti to so bili čisto privatni razgovori. Obtožnica mi očita, da sem poročal o preiskovalnih zaporih. Sploh se ne spominjam,

da bi se o tem razgovarjal. Bili so to čisto zaupni in prijateljski stiki z Nagodetom, ki me je povprašal, kako se kaj imam. Nato sem odgovoril. Kaj in koliko sem odgovoril se ne spominjam. Čisto gotovo nisem o tem povedal veliko, ker z nikomur nisem veliko govoril, ker nisem rad govoril o zaporih, ker nisem rad zaprt.

Predsednik: Ali vam je Nagode povedal, da pošilja poročila po kurirju na Koroško?

Obtoženi: Ne, nihče ni vedel, da pošilja poročila. Sploh nisem imel vtisa, da se poročila sistematično zbirajo.

Predsednik: Kolikokrat ste bili pri Nagodetu?

Obtoženi: Se ne spominjam. V preiskavi sem rekel, da menda 6-krat.

Predsednik: Potem ko ste bili izpuščeni in amnestirani.

Obtoženi: Da.

Predsednik: Kaj ste med okupacijo z Nagodetom delali?

Lajovic: Predvsem sem prevajal za njega njegovo delo, večji njegov spis, kjer je ugotovil pripadnost Trsta k Jugoslaviji. Razen tega sem vedel, da on tudi druge spise in znanstveni material zbira za Koroško in sploh za Primorsko za meje.

Predsednik: Ste sodelovali pri tem?

Obtoženi: Ne. Pri drugih stvareh ne, samo zaradi Trsta.

Predsednik: Ali ste vi kaj pisali med okupacijo?

Obtoženi: Jaz sem samo enkrat napisal en članek »Slovenitev«. To je bila ena stvar, za katero sem se zavzemal zanjo. Šlo je za rodbinska imena, ki so jih Nemci in Italijani ponemčili ali poitalijančili.

Predsednik: Kje ste to pisali?

Obtoženi: To je bilo priobčeno v listu Narodna edinnost.

Predsednik: Ste bili v uredništvu tega lista?

Obtoženi: Ja jaz sem sodeloval v tem uredništvu.

Predsednik: Ima še kdo kako vprašanje?

Obtoženi: Gospod predsednik, jaz imam prepis mojega zagovora.

Predsednik ga prekine: Vi se zagovarjate ustno.

Pomočnik tožilca: Kakšne posebne naloge pa ste vi vršili v Narodni legiji?

Obtoženi: Ja, nobenih posebnih nalog.

Pomočnik tožilca: Niste bili nekak zaupen član, ki bi vodil kontrolo nad drugimi, kaj drugi delajo?

Obtoženi: Ne.

Pomočnik tožilca: Priča Kompare⁹⁷⁷ izpove nasprotno in sicer pravi v svojem zaslišanju kot priča sledeče: »Lajovic Vid je bil v odboru Narodne legije in je imel konkretno nalogo, da je kontroliral mene glede dela, to je verjetno delal zato, ker so me sumili, da sem poslan od komunistov.«

⁹⁷⁷ Dušan Kompare. Zapisnik o njegovem zaslišanju je objavljen v poglavju Dokazno gradivo tožilstva.

Lajovic: Ne.

Pomočnik tožilca: Vi to zanikate. Odrekate verodostojnost priče Kompareta.

On je očitno smatral, da ga kontrolirate, on je vedel, da ste tako predani, da je vsepovsod čutil vaše oči na sebi, da če bi kaj napravil, da bi ga vi odkrili.

Obtoženi: Jaz nisem nikdar kontroliral.

Pomočnik tožilca: Zakaj pa ste bili vi obsojeni?

Obtoženi: Jaz sem bil obsojen zato, ker sem bil v Mihajlovičevem pokretu in sem šel v Mihajlovičev pokret.

Žalik: Ni to v skladu s tem kar izpoveduje Kompare, ne samo da ste šli v Mihajlovičev pokret, ampak da ste organizirali. Vi ste bili obsojeni kot organizator.

Obtoženi Lajovic: Ker sem tiste propustnice preskrbel, ampak jaz nisem nikogar kontroliral.

Žalik: Vi ste bili zaprti in takoj ko ste prišli iz zapora, ste šli tajno na tisto mesto, v tisto gnezdo, zaradi katerega ste padli takrat v zapor, to je k Nagodetu.

Obtoženec: Ni točno. Jaz Nagodeta nisem nikdar smatral kot direktnega Mihajlovičevega predstavnika. Jaz sem nanj gledal kot na človeka, ki se udeležuje z znanstvenim delom, čeprav se je zanimal tudi za politične stvari.

Žalik: Tako pravite vi. Štab Mihajloviča pa je drugo rekel. Štab Mihajloviča v Sloveniji nam je tudi drugače rekel, ko ga je poklical štab za svetovalca.

Obtoženec: Jaz nisem rekel, da je bil v štabu za svetovalca, nasprotno, ker je vedno kritiziral razne osebe ter smatral, da gleda na stvari od strani in da jih za to pač kritično motri.

Žalik: No in potem ste prihajali k njemu na sestanek, oziroma ste prišli na en sestanek, kakor pravite - na obisk, tam ste zvedeli, da ima Nagode zveze z inozemstvom, ki so protizakonite in niste ničesar ukrenili proti temu.

Obtoženi: Ne, tega nisem storil.

Žalik: To se pravi, da ste se solidarizirali s tem kar Nagode dela.

Obtoženec: Ne morem reči. Jaz se nisem s tem solidariziral. Nasprotno, jaz od tistega časa k Nagodetu nisem več hodil in jaz že več mesecev pred aretacijo nisem več bil pri dr. Nagodetu.

Predsednik: Zakaj pa niste tega javili, da se tam pletejo vohunske mreže?

Obtoženec: Pač nisem tega storil.

Predsednik: Imate še kaj navesti v svoj zagovor?

Obtoženec: Ne.

Predsednik: Ima obramba kako vprašanje?

Dr. Ravnihar: Kako ste reagirali na tisto pismo, ki ga Vam je Nagode pokazal, da ga je dobil iz Avstrije?

Obtoženec: On je rekel, da je dobil tako pismo in kaj naj bi se storilo. Rekel sem nič.

Dr. Ravnihar: To je bilo vse, pisma pa samega niste videli?

Obtoženi Lajovic: Ne. Jaz sem smatral, da je to ilegalno in jaz nisem imel nobenega name-na, kakorkoli delovati ilegalno.

Dr. Ravnihar: Ali ste bili član Stare pravde?

Obtoženi: Ne.

Dr. Ravnihar: Niti formalno, niti drugače?

Obtoženi: Ne.

Dr. Ravnihar: Vi ste bili obsojeni s sodbo 16. marca 1945 in koliko časa ste bili prej v zaporih, od kdaj?

Obtoženi: Od 25. maja 1945.

Dr. Ravnihar: Do sodbe in potem še po sodbi, tudi do kdaj?

Obtoženi: Do 16. avgusta 1946.

Dr. Ravnihar: Takrat ste bili pogojno izpuščeni s strani ministrstva za notranje zadeve in kratko na to je sledila Vaša pomilostitev.

Obtoženi: 20. avgusta sem bil pomiloščen, glede ostale kazni odvzema svobode in državljanskih pravic.

Predsednik: In kako to, da ste se potem takoj vključili v skupino?

Obtoženi: Jaz nisem niti najmanje smatral, da ima dr. Nagode kake take namene. Nasprotno, on je med okupacijo vedno zavzemal stališče socialistične ureditve države, in ravno v tem je bil meni všeč, v nasprotju z drugimi Mihajlovičevimi predstavniki.

Dr. Ravnihar: Koliko časa ste ostali doma in kaj ste izvrševali?

Obtoženi: Nekoliko časa nisem bil v službi, potem pa sem stopil v službo pri podjetju Thuma.⁹⁷⁸

Predsednik: To že imamo vse v spisih.

Dr. Ravnihar: In potem kaj ste delali?

Obtoženi: Tam sem imel silno mnogo dela, in celo v nedeljah. Potem ko so Bratje Thuma pustili tvrdko in jo darovali državi, se je podjetje preneslo v drug obrat, in sicer v podjetje »Kuverta«, katero sem jaz vodil.

Dr. Ravnihar: Ali je to podjetje državno?

Obtoženi: Da. In jaz sem napravil tudi finančni plan podjetja.

Dr. Ravnihar: Jaz bom predložil sodišču potrdilo tvrdke, kako vestno je vršil obtoženec svoje posle pri tej tvrdki.

Predsednik: Še kakšno vprašanje?

Zagovornik dr. Ravnihar: Jaz bi v tem oziru predložil potrdilo tvrdke o njegovi zaposlitvi. *Predloži predsedniku potrdilo.*

Pomočnik tožilca Žalik: Vi ste bili član »Stare pravde«. Vi trdite, da niste bili nikjer terensko povezani?

Obtoženi: Terensko povezan?

---

⁹⁷⁸ **Podjetje »Bratje Tuma«** so ob koncu leta 1936 ustanovili sinovi dr. Henrika Tume (sorodnik matere Vida Lajovica) Branimir, Ostož, Boris in Zoran. Podjetje, ki je imelo zastopstvo za eterična olja in tiskarske stroje, je obstajalo do leta 1947. Dostopno na: Rodbina Tuma iz Ljubljane, <http://www.tuma.si/Strani/PodjetjeBratjeTuma.html>, 1. 9. 2014.

Pomočnik tožilca: Pogoj za vstop v »Narodno legijo« je bil, da je nekdo bil terensko povezan. To je eno. Drugo pa je Stara pravda sama bila povezana v narodni skupnosti, v tako zvani napredni skupnosti, in narodna liga je dejansko liga te organizacije. Priča Kompare Dušan izpove proti vam sledeče: »Grošelj je postavil kot pogoj za sprejem 'pobratima' vstop v vojno zvezo. Vsak se je moral povezati na terenu. Nato je povezal neki član, ki je pozneje padel kot domobranec v borbi s partizani. Itd.«

Obtoženi: Jaz sem že v prejšnjem procesu povedal, da sem imel stik s svojim bratrancem in pozneje me je ta povezal z Dušanom Igličarjem. To je bila moja edina zveza. Govora je bilo takrat o jugoslovanski vojski. Za dr. Nagodeta pa nisem nikdar smatral, da bi bil kakorkoli organizacijsko povezan.

Pomočnik tožilca: Njegovi zapiski kažejo, da ste bili tudi organizacijsko povezani. Tam piše: »Ta Deček⁹⁷⁹ prihaja vseskozi redno na sestanke«. Ta Deček ste vi.

Obtoženi: Jaz nisem imel ilegalnega namena. Moji starši se niso mogli zediniti na krstno ime, pa so me klicali Deček.

Pomočnik tožilca: In tudi Nagode vas je potem tako nazival?

Obtoženi: Ne, on me je izključno imenoval dr. Lajovic, jaz pa njega dr. Nagode.

Pomočnik tožilca: Torej, vi ste bili dejansko član »Stare pravde«, dejansko ste pripadali tej skupnosti. To je potrdila priča, to potrjuje obtoženi Nagode v svojih zapiskih in to dejansko obstoja. Ko ste prišli iz zavora, ste šli takoj k Nagodetu in ste izvedeli, da ima Nagode ilegalno zvezo z inozemstvom. Vedeli ste za dopise ilegalne vsebine, ki so se vam zdeli kot pravniku protizakoniti. Vi ste bili o tem poučeni, pa niste storili nobenega koraka.

Obtoženi: Da, ali jaz sem o tem pismu izvedel šele kasneje. Jaz sem dostikrat prišel na obisk, ko ni bilo nikogar tam. Šele pozneje sem o tem slišal in potem nisem več zahajal k njemu.

Pomočnik tožilca: Pa tudi takrat, ko ste za vse to izvedeli, niste nič ukrenili.

Obtoženi: Ne, ničesar.

Zagovornik dr. Ravnihar: Takrat, ko ste vi prišli k Nagodetu, ali so bili drugi tam? Ali so bili vsi ti skupaj tam? Ali pa ste dobili samo enega izmed njih?

Obtoženi: Tu pa tam sem videl katerega izmed njih.

Predsednik: Hvala lepa, lahko sedete.

Zasliševanje obtoženega Metoda Pirca

Predsednik: Poveljnik straže, privedite obtoženega Pirca.

Straža privede Pirca.

Obtoženi Kumelj: Gospod predsednik, jaz bi prosil, če bi smel k svojim včerajšnjim izpovedbam dati še nekaj pojasnil.

Predsednik: Boste že imeli priliko pojasniti. Vi ste Pirc Metod.

⁹⁷⁹ Nagode je v svojem dnevniku uporabljal za Lajovica psevdonom Deček ali Dečko. (SI AS 1931, t. e. 586, št. 3639, Pravi pomen psevdonomov oseb iz Nagodetovega dnevnika; na seznamu je tudi Deček s pojasnilom - Lajovic mlajši.)

Obtoženi Pirc: Da.

Predsednik: Ste prejeli obtožnico.

Pirc: Sem.

Predsednik: Ste jo prečitali?

Pirc: Sem.

Predsednik: Ste razumeli?

Pirc: Sem.

Predsednik: Ste bili zaslišani v teku preiskave? Ali odgovarjajo vaše poizvedbe v teku preiskave resnici?

Pirc: Mislim, da nekatere stvari bi pa še ...

Predsednik: Ali priznate krivdo v smislu obtožnice?

Pirc: Ne v vseh točkah. K točki 1./ se čutim krivega, da sem prišel k sestanku, toda jaz nisem imel pojma o vseh drugih stvareh. Jaz sem samo vedel, da gre za opozicijo. V točki 2./ se ne čutim krivega, ker nisem razpental mreže v špijonske svrhe, niti nisem vedel, da gre za to, ker meni je bilo rečeno, če hočem sodelovati pri postavitvi opozicije in samo v tem smislu sem delal v Kranju. Sploh nisem govoril o tem, kdo bi pristopil k organizaciji. Jaz se niti sam nisem smatral za člana organizacije, ampak da so bili vse to samo ljudje, ki so hoteli biti v opoziciji.

Predsednik: Kolikokrat ste bili na sestanku pri Nagodetu?

Pirc: Ja, na sestankih samih ...

Predsednik: Kolikokrat ste prišli k Nagodetu?

Pirc: Se sam ne spominjam.

Predsednik: Ali je bilo to večkrat?

Pirc: Bil sem največ dvakrat, trikrat na sestanku, ampak na jasnem niti še sam nisem bil.

Predsednik: Kdo je bil še navzoč?

Obtoženi Pirc Metod: Na tistih sestankih je bil ing. Kavčnik, potem ...

Predsednik: Kdo še?

Obtoženi: Hribar

Predsednik: Kdo še?

Obtoženi: Prosim, jaz imam slab spomin, moram malo razmisliti.

Predsednik: Sirc?

Obtoženi: Ne na vseh. Ena gospa je bila tudi. *Premišlja in po vpogledu v obtožnico:* Hoče-varjeva.

Predsednik: Ali ste vi prevzeli, da organizirate zaupniško mrežo za Kranj.

Obtoženi: Ne. Zaupniško mrežo ... jaz, ko sem bil 1 ali 2 pri dr. Nagodetu, ki me je pozval, o mojem bivanju pri partizanih in kaj sem vse doživel. Na koncu mi je rekel, če sem pripravljen sodelovati pri opoziciji.

Predsednik: Kakšno nalogo ste imeli za vršitev v zaupniški službi?

Obtoženi: Ni bilo rečeno zaupniška služba.

Predsednik: Kakšen delokrog?

Obtoženi: Nikak delokrog.

Predsednik: Kaj bi morali storiti v Kranju?

Obtoženi: Da v Kranju pogledam, da se razgledam za ljudi, ki bi bili za opozicijo. Jaz sem poprašal, pa nisem uspel.

Predsednik: Kaj ste poročali?

Obtoženi: Poročal sem, da so ljudje razpoloženi za opozicijo.

Predsednik: Koga ste v Kranju pritegnili v to organizacijo?

Pirc: G. predsednik, jaz nisem pritegnil nobenega, jaz nisem nobenega k tej organizaciji nagovoril.

Predsednik: Katere ljudi pa ste imeli tam gori?

Obtoženi: Niti enega samega človeka nisem angažiral niti za opozicijo, niti za to, da bi mi dajal kakšne podatke.

Predsednik: Ali ste vi se izjavili, češ, da se morajo člani te Nagodetove skupine uriniti v ljudsko oblast?

Obtoženi: Jaz tega ne vem.

Predsednik: Se niste izjavili v preiskavi tako in ste tam točno izpovedali in tudi potrdili, da ste vi sami izjavili, da se morate zrniti v ljudsko oblast in da se na ta način razkrojavalno dela.

Obtoženi: Tega jaz nisem nikdar rekel.

Predsednik: To ste vi izpovedali.

Obtoženi: Jaz se ne spominjam tega.

Predsednik: Kakšen je bil vaš odnos do ljudske oblasti?

Obtoženi: Jaz sem bil ves čas član OF. (*Smeh v dvorani.*)

Predsednik: Kako pa se je drugače pokazal vaš odnos do ljudske oblasti?

Obtoženi: Jaz se nisem bil v nekaterih stvareh slagal.⁹⁸⁰

Predsednik: Kaj ste vi postavili v zvezi z vprašanjem Trsta, ko se je šlo za Trst? Kako ste vi zastopali stališče v zvezi s to borbo za Trst, mislim, ko se je šlo za Trst. Vi ste v tej zvezi imeli neko posebno stališče. Kakšno stališče ste zavzemali?

Obtoženi: Jaz sem bil mišljenja, da Trsta ne bomo dobili, ker sem že preje vedel, da ga bomo izgubili še pred vojno, ker sedanji čas ni bil za to primeren in ker sem bil jaz informiran takrat o tem.

Predsednik: Ali se niste izrazili Trst smo izgubili, ker imamo nezmožne politike in diplomate?

Pirc: Jaz se ne spominjam, jaz to ne vem.

Predsednik: V preiskavi ste izrecno potrdili, da ste se postavili na tako stališče. Ali je Nagode poslal konzulu kakšno pismo?

⁹⁸⁰ Najbrž v pomenu: strinjajal.

Obtoženi: Jaz sem to takrat, ko sem bil jaz pri sestanku. Vem samo te dve stvari, ki so se dogodile, in se spominjam, da je bilo enkrat rečeno od dr. Nagodeta, da je, ali da bo obvestil konzula, da obustavitev hrane ne more prisiliti Jugoslavijo na noben politični kompromis.

Predsednik: To je Nagode rekel. Ali ste vi sklenili, da je treba ljudi povezati? V smislu opozicije.

Obtoženi Pirc: Jaz osebno?

Tožilec: Da, na terenu.

Pirc: Tam se je govorilo o povezovanju ljudi, ki so istega mišljenja kar se tiče opozicije.

Predsednik: Ima še kdo kakšno vprašanje v tej zvezi? Imate še vi kaj za navesti?

Pirc: Jaz niti pojma nisem imel. Vedel sem, da gre za opozicijo. Za vse ostale stvari sem zvedel iz obtožnice.

Žalik: Obtoženi Pirc, Vi ste že bili zaradi izjave o Trstu enkrat zaprti. Objasnite zakaj?

Pirc: Ko so nas Angleži prisilili, da zapustimo Trst, so prišli v pisarno neki oficirji in so tožili glede Trsta. Jaz sem rekel nikar se ne bojte, če ga nismo dobili sedaj, ga bomo čez eno leto, pa bomo še bolj pripravljeni, da mu vladamo. Te besede sem rekel. Neki podporočnik je pozneje tožil, da sem rekel, da nam Trst še eno leto ni neobhodno potreben, ker nimamo zadosti inteligence, da bi vladali z njim. Zaradi teh besed sem bil zaprt. Ampak moram še pripomniti, da je bil ta podporočnik name razžaljen, ker sem ga pozval na red, ker ni prišel v pisarno, ker se je pri referiranju usedel na pisalno mizo in referiral.

Tožilec: Komu ste poročali o izsledkih na terenu?

Obtoženec: Direktno dr. Nagodetu, ko sem bil pri njem.

Tožilec: Kaj ste poročali?

Pirc: Rekel sem, da imam ljudi, ki so pripravljeni za opozicijo.

Tožilec: Kaj ste konkretno povedali?

Pirc: Jaz se ne spominjam.

Tožilec: Ste še preko koga poročali?

Pirc: Meni je šlo ves čas samo za opozicijo.

Tožilec: Spomnite se komu ste še sporočali podatke, ki ste jih dobili na terenu.

Pirc: Ne vem, da bi še komu poročal.

Tožilec: To je zelo blizu. Ta stvar ni daleč.

Predsednik: No, komu ste še razen Nagodetu poročali?

Pirc: O opoziciji?

Predsednik: Ne o opoziciji, o stanju v okolici Kranja. Poznate Sirc Ljuba?

Obtoženec: Poznam.

Tožilec: Kaj ste vi Sircu Ljubu poročali o stanju v kranjskih fabrikah?

Obtoženi Pirc: Jaz nisem imel vpogleda v to stvar.

Tožilec: Ste vi kdaj poročali o stanju v fabrikah?

Obtoženi: Mogoče, da smo govorili o tem, ali jaz poročil nisem dajal.

Tožilec: Se ne spominjate?

Obtoženi: Molči.

Tožilec: O čem ste poročali, o kateri fabriki ste poročali?

Obtoženi: Molči.

Tožilec: Kaj ste poročali Sircu, kaj ste poročali direktno konzulu?

Obtoženi: Molči.

Tožilec: Kolikokrat je bil konzul pri Vas?

Obtoženi: Parkrat.

Tožilec: O čem ste govorili?

Obtoženi: On je bil pri meni kot gost.

Tožilec: O čem ste ga informirali?

Obtoženi: Jaz nisem konzula informiral.

Tožilec: Kaj pravite na to, da Sirc Ljubo trdi, da ste Vi njemu dali podatke, kateri so se dali angleškemu konzulu v Ljubljani o kranjskih tovarnah?

Obtoženi: Mogoče, da smo govorili o tem, ampak to niso bili podatki o tovarnah.

Tožilec: Ste vi poročali Sircu?

Obtoženi: Mogoče, da sem mu poročal, se ne spomnim.

Tožilec: Kaj ste Vi poročali konzulu?

Obtoženi: Govoril sem o štrajku.

Tožilec: Kaj ste vi poročali skupini, kako gre vaše delo?

Obtoženi: Da imam ljudi v Kranju, ki bi bili pripravljeni sodelovati.

Tožilec: Kakšen nalog vam je dal inž. Kavčnik, točno povejte.

Obtoženi: Da bi se povezal na Jesenicah z inž. Obersnelom.

Tožilec: Zaradi opozicije?

Obtoženi: Da.

Tožilec: Kakšne? *Obtoženec* – molči.

Tožilec: Ste vi politično delali v tej smeri, za opozicijo? Ste imeli razvito politično delo?

Obtoženi Pirc: Nisem imel.

Tožilec: Kaj ste delali?

Obtoženi: Vprašal sem par ljudi, kaj mislijo.

Tožilec: Poznate koga, ki je sedaj zunaj.

Obtoženi: Kje, zunaj?

Tožilec: Služi v neki tuji vojski – poznate?

Obtoženi: Molči.

Tožilec: No, ali poznate?

Obtoženi: V drugi vojski?

Tožilec: Ste vi povezani v Karlovac?

Obtoženi: Da, tam je moja žena doma.

Tožilec: Ste povezani še kam drugam?

Obtoženi: Edino s prijatelji od hiše Lukinić.⁹⁸¹

Tožilec: Zakaj ste pobegnili, zakaj ste se hoteli izmakniti aretaciji?

Obtoženi: Saj nisem.

Tožilec: Kakšno poročilo ste hitro poslali domov, ko ste pobegnili iz Kranja?

Obtoženi: Domov, poročilo?

Tožilec: Kakšno poročilo ste poslali takrat, ko ste pobegnili iz Kranja v Karlovac?

Obtoženi: Nisem pobegnil.

Tožilec: Ali ste pisali neko pismo?

Obtoženi: Nisem.

Tožilec: Kaj ste sporočili domov?

Obtoženi: Sporočil?

Tožilec: Hočete, da vam jaz povem?

Obtoženi: Prosim.

Tožilec: Javili ste: »Srečno prispel.«

Obtoženi: To, da, vsekakor sem ...

Tožilec: Kdo vam je prišel, predno ste vi šli iz Kranja, povedati, da je aretiran vaš nečak?⁹⁸²

Obtoženi: To sem izvedel doma.

Tožilec: Kdo vam je prišel povedati?

Obtoženi: Katjuša.⁹⁸³

Tožilec: Kdo jo je pripeljal?

Obtoženi: Angleški konzul ... Jaz bi hotel samo to še povedati, da nisem pobegnil.

Predsednik: Kaj pa potem?

Obtoženi: Izvedel sem v nedeljo, da je moj nečak aretiran. Nato sem s svojo sestro šel v Ljubljano. Nismo vedeli, da je aretiran, nego, da se mu je nekaj zgodilo. V Ljubljani sem izvedel, da je bil aretiran. Potem sem pa izvedel, da je tudi Nagode aretiran. Potem smo šli vprašati, zakaj in kako je. Tam je bil neki uradnik, ki je takrat zapisal naša imena. To je bilo edino, kar sem jaz sumil, da bom eventualno tudi jaz poklican na odgovor, ker sem šel

⁹⁸¹ Metod Pirc je bil od leta 1923 poročen z Ivko (Ivano) Lukinić, hčerko dr. Edmunda Lukinića, advokata v Karlovcu. Glej predstavitev življenja in dela Metoda Pirca v uvodnem poglavju Obtoženi in obsojeni.

⁹⁸² Ljubo Sirc.

⁹⁸³ Takratno dekle Ljuba Sirca **Katja Szekeli**, pozneje poročena **Boh** (1929–2008), sociologinja, pedagoginja, političarka in diplomatka, rojena v Gradcu. Leta 1952 je na Filozofski fakulteti v Ljubljani diplomirala iz angleščine, nemščine in francoščine, leta 1964 pa še iz klinične psihologije in 1975 postala doktor socioloških znanosti. Od leta 1964 je bila zaposlena na Inštitutu za sociologijo in filozofijo, od 1971 pa je predavala sociologijo družine na tedanji Fakulteti za sociologijo, politične vede in novinarstvo (FSPN). Ob koncu osemdesetih let je sodelovala pri ustanovitvi Socialdemokratske zveze Slovenije. 16. 5. 1990 je postala predsednica Republiškega komiteja za zdravstveno in socialno varstvo, leta 1991 pa prva veleposlanica Republike Slovenije v Avstriji in na tem mestu ostala do 1997. (Sirc, Med Hitlerjem in Titom, str. 279.)

vprašat. Zardi opozicije si nisem mislil. V Karlovac sem imel namen iti v ponedeljek. Da pa ne bi mislili, da hočem pobegniti, sem ostal v Kranju do četrta in sem šele v četrtek šel v Karlovac. To so vsi natančno vedeli. Od invalidskega udruženja sem imel nalogo, da v Zagrebu, ker sem hotel iz Karlovca iti v Zagreb na operacijo. Vsi so o tem natanko vedeli, da sem šel. Doma so vedeli vsi in nisem nič skrival.

Predsednik: Kakšne so bile vaše razmere med okupacijo? Povejte nam o tem na kratko.

Obtoženi Pirc: Od začetka?

Predsednik: Na kratko povejte, kje ste bili v začetku okupacije, ali ste bili v Karlovcu.

Pirc: Najprej sem bil v Karlovcu in nato sem prišel domov v Kranj. Prej sem bil še v Ljubljani par dni.

Predsednik: Ali ste večkrat sem in tja potovali?

Pirc: Leta 1941 sem bil doma.

Predsednik: Pa v toku okupacije?

Pirc: Potoval sem iz Karlovca v Zagreb in potem nazaj.

Predsednik: Kakšno službo ste vršili?

Pirc: Službe nisem vršil.

Predsednik: Ali niste vršili službe v Ljubljani?

Pirc: To je bilo v mojem osebni interesu v letu 1943. če sem dobil valuto zamenjano.

Predsednik: Ali niste hodili v Ljubljano zato, da se informirate o situaciji v Ljubljani?

Pirc: Ne.

Predsednik: Na drugi strani pa ste zopet potovali v Karlovac.

Pirc: V Karlovac. Leta 1942. sem bil tam. Jaz sem leta 1941. prišel domov in sem bil doma ter sem leta 1941. stvoril organizacijo proti okupatorju v Kranju. O tem sem dal točne podatke.

Predsednik: Kakšne stike ste imeli z Nagodetom med okupacijo?

Obtoženi Pirc: To je bilo še leta 1943.

Predsednik: Kaj je tistikrat bilo?

Obtoženi: Med razgovorom o vseh prilikah je v glavnem bilo ugotovljeno, da je Jugoslavija propadla zaradi neenotnosti in da je treba čimprej vzpostaviti enotno stranko in da je bila pogreška ...

Predsednik: Ste bili član vojaškega sveta?

Obtoženi: Nikoli nisem bil, nikdar nisem bil imenovan.

Predsednik: Ste vi vršili obveščevalno službo za Koprivico?⁹⁸⁴

Obtoženi: Jaz sem samo enkrat edinkrat govoril s Koprivico po posredovanju Jereba,⁹⁸⁵ ki je bil strokovni pomorski oficir in to ne da ga obveščam, ampak da se spoznava.

⁹⁸⁴ Verjetno že omenjeni Koprivica Danilo - Borut.

⁹⁸⁵ **Jereb** naj bi bil strojni podoficir, ki se je aprila 1942 pogovarjal z Metodom Pircem o Koprivici, Mihailovičevem pristašu. V spremstva Jereba je Pirc obiskal Koprivico v stanovanju na Novem trgu v Ljubljani. Pogovarjali naj bi se o razmerah na Hrvaškem. (SI AS 1931, t. e. 573, št. 11981-11988, Zaslisanje Metoda Pirca, 17. 6. 1947.)

Predsednik: Kaj ste pisali v Karlovac?

Obtoženi: O tem da so vedeli kako stoji Mihajlovičev pokret.

Predsednik: Ste že takrat bili v Mihajlovičevem pokretu?

Obtoženi: Nikoli nisem bil.

Predsednik: Kaj ste imeli z organizacijo oficirjev in po Novakovem nalogu?

Obtoženi: Ko sem v juliju ali avgustu 1943. prišel skupaj z grupo oficirjev in ljudi, ki so stali izven borbe, sem bil že takrat, kar lahko dokazem s pričami, da sem že takrat govoril, da se je treba povezati in da morajo stopiti na stran narodnoosvobodilnega pokreta in da morajo vsi ljudje, ki so še izven borbe, v borbo proti okupatorju in ne da se povežejo z njim.

Predsednik: V preiskavi ste vi drugače povedali.

Obtoženi: Takrat sem odgovoril tistemu profesorju, nisem vedel, da se piše Krošelj,⁹⁸⁶ in ta profesor je takrat govoril v tem smislu, da je treba vzpostaviti jugoslovansko vojsko in da je treba postaviti oficirje in vse oficirje združiti.

Predsednik: Vas je Koprivica⁹⁸⁷ poslal v Karlovac?

Pirc: Me ni poslal.

Predsednik: Da se greste informirati za pokret Mihajloviča.

Obtoženi: On mi je rekel, da ko bom v Karlovcu ...

Predsednik ga prekine: Kakšno pošto ste pa vi nesli od Nagodeta v Karlovac?

Obtoženi: To je ena stvar, ki bi jo tudi rad objasnili. Dr. Nagode mi je v tej zvezi, ko mi je rekel, da bi bilo dobro vse jugoslovanske stvari vzpostaviti, da mačkovci⁹⁸⁸ niso bili vsi proti Jugoslaviji, da bi se z njimi dalo vzpostaviti še na eni strani. To nisem mislil za leto 1941 ampak po vojski. Jaz sem mislil, da bi lahko preko te Kriste Prpič, ki je imenovana tu notri.

Predsednik: To ste delali med okupacijo? Vi ste nesli v Karlovac to pismo.

Obtoženi: To ni bilo pismo, to je bil program, na bazi katerega bi se morali ne samo mačkovci ampak vsi povezati. To pismo ni bilo naslovljeno na dr. Mačka. Edini, kateremu sem poročal je bil general Pirc⁹⁸⁹ v Zagrebu, s katerim sem bil povezan za časa okupacije tudi v

⁹⁸⁶ **Dr. Anton Krošl** (1905–1945), zgodovinar, rojen v Brežicah, leta 1930 je končal študij zgodovine na Filozofski fakulteti v Ljubljani, kjer je leta 1941 tudi doktoriral. Poučeval je na različnih trgovskih srednjih šolah, bil pa je tudi ravnatelj zasebne trgovske šole, ki jo je sam ustanovil. Pisal je šolske učbenike za zgodovino (bil je prvi slovenski avtor, ki se je posebej posvetil splošni zgodovini trgovine), v slovenščino je prevajal literarna dela, ukvarjal pa se je tudi z leposlovjem. Med drugo svetovno vojno je vodil tajne organizacije slovenske politične sredine (Pobratim, Narodno legijo in Narodno edinost). Bil je načelnik Glavnega organizacijskega odbora pri štabu Komande Slovenije, organa Kraljeve jugoslovanske vojske v Sloveniji, v obdobju 1943–1944 pa načelnik Državne obveščevalne službe kraljeve jugoslovanske vojske v domovini. Sodeloval je tudi z Direktorijem, ki je hotel organizirati tajno vojaško zvezo, in je združeval skupine, ki so bile nezadovoljne z OF in s Slovensko zavezo. V letu 1944 ga je aretirala gestapo in poslal v nemško koncentracijsko taborišče Neuengamme pri Hamburgu, kjer naj bi umrl. (ES 6, str. 40; Anton Krošl. Dostopno na: Wikipedija, prosta enciklopedija, http://sh.wikipedia.org/wiki/Sreten_%C5%BDujovi%C4%87, 26. 9. 2014.) Morda že omenjeni Danilo Koprivica - Borut.

⁹⁸⁸ **Mačkovci** – somišljeniki hrvaškega politika dr. Vladka Mačka.

⁹⁸⁹ **France** (tudi **Franc** ali **Franjo**) **Pirc** (1899–1954) je v obdobju Avstro-Ogrske končal oficirsko šolo, v prvi Jugoslaviji pa pilotsko. Bil je oficir v jugoslovanski kraljevi vojski, med drugo svetovno vojno pa je kot polkovnik vojnega letalstva NDH delal za NOG. Oktobra 1943 je odšel v partizane in postal načelnik oddelka za letalstvo pri Vrhovnem štabu in nato komandant letalstva JLA. Po vojni je dobil čin generalmajorja in povelejal letalstvu JLA, služboval pa je tudi kot ambasador v Argentini. (Sirc, Med Hitlerjem in Titom, str. 262.)

Mirko Klinar

Zagrebu. Pri Prpičevi pa nisem niti poročal. General Pirc mi je rekel, za take stvari nimamo časa in sem potem to pismo spalil⁹⁹⁰ v svojem stanovanju.

Predsednik: Ali ste vi postali član sveta polkovnikov?

Obtoženi: Meni je bilo rečeno, če bi hotel postati in sem rekel, da sem jaz oficir v penziji in da so drugi mlajši in da me ne bi verjetno hoteli. Govoril sem s kapetanom bojnog broda Klinarjem⁹⁹¹ in šel nato v Karlovac in čez tri tedne v partizane.

Predsednik: Ste vi imeli od Novaka pooblastila za organiziranje oficirjev? Ste vi to dobili od Krošla?

Pirc: Dobil sem listič od Krošla, da lahko za Mihajlovičev pokret razgovarjam z drugimi oficirji za združenje.

Predsednik: Ste imeli sestanek v Levčevi gostilni, odnosno v Levčevem stanovanju pri Levcu?⁹⁹²

Obtoženi: Ne v Levčevem stanovanju, ampak v stanovanju Levčeve sestre.⁹⁹³

Predsednik: Kdo je na tem sestanku bil?

Obtoženi: Jaz nisem poznal nobenega, eden se je predstavil kot Leskovar.⁹⁹⁴

Predsednik: Ali ni imel vodilne vloge na tem sestanku Leskovar?

Obtoženi: Mi smo samo toliko govorili, on je samo pripovedoval, da je polkovnik Avšič in Novak dobil od Mihajloviča nalog za organizacijo Jugoslovanske vojske.

Predsednik: Vam je dal Leskovar kot odposlanec Mihajloviča navodila kako naj ravnate?

Obtoženi Pirc: Ni mi dal navodil. Rekel je, da bodo še enkrat potovali k Mihajloviću, da bo Novak mogoče prišel v Karlovac.

Predsednik: Torej se je vršila organizacija OF v okviru Mihajlovičevega pokreta?

Obtoženec: Katera organizacija?

Predsednik: Ta organizacija oficirjev – Sveta polkovnikov.

Obtoženec: S tem polkovnikom nisem jaz razgovarjal, niti vršil organizacije. Meni je bilo to rečeno na zaslišanju. Bil sem samo 14 do 20 dni v Ljubljani in to je vse kar sem povedal. Razgovarjal sem s Krošljem, ki je rekel, da bi bilo to potrebno in vsi oficirji so bili tega mi-

⁹⁹⁰ Zažgal.

⁹⁹¹ **Anton Klinar - Hren** (1893–?), rojen na Jesenicah, kapetan bojne ladje, član vojaškega sveta Slovenske zaveze, po umiku Karla Novaka namestnik poveljnika Jugoslovanske vojske v domovini. (Seznam slovenskih častnikov Jugoslovanske vojske v domovini. Dostopno na: Wikipedija, prosta enciklopedija, http://sl.wikipedia.org/wiki/Seznam_slovenskih_%C4%8Dastnikov_Jugoslovanske_vojske_v_domovini, 3. 10. 2014 /odslej Seznam slovenskih častnikov Jugoslovanske vojske v domovini/; Vodušek Starič, »Dosje Mačkovšek«, str. 58, 79, 168.)

⁹⁹² **Ivan Levac**, kapetan bojne ladje, eden od bivših jugoslovanskih častnikov, s katerimi naj bi se Metod Pirc dogovarjal o skupnem boju proti okupatorju v okviru OF. (SI AS 1931, t. e. 573, št. 11979, Zaslihanje Metoda Pirca, 14. 6. 1947.)

⁹⁹³ V stanovanju sestre Ivana Levca v Ljubljani se je Metod Pirc srečal z bivšimi jugoslovanskimi častniki. Pogovarjali naj bi se o Karlu Novaku, Jaki Avšiču in Draži Mihailoviću. (SI AS 1931, t. e. 573, št. 11981, Zaslihanje Metoda Pirca, 17. 6. 1947.)

⁹⁹⁴ **Leskovar** je bilo ilegalno ime Tugomerja Prekorška. (Sirc, Med Hitlerjem in Titom, str. 71.)

šljenja, da bi bilo vzpostaviti nekaj. Veliko teh je bilo za to, da se gre k partizanom, nekateri so bili za to, da se gre paralelno v jugoslovansko vojsko.

Predsednik: Torej Nagode Črtomir vas je poslal kot zvezo z Mačkom na Hrvaško?

Obtoženec: Jaz sem takoj prišel nazaj.

Predsednik: Da, in ste šli doli s tem programom, da bi pridobili Mačka za sodelovanje?

Obtoženec: Da, ampak gospod sodnik to ni bilo takrat tako mišljeno. Jaz nisem imel takrat z Mačkom drugih zvez kot Kristo Prpič. Ona je rekla, da bi lahko po vojski nabavila preko dr. Krnjevića⁹⁹⁵ ...

Predsednik: Ima še kdo kako vprašanje?

Žalik: Obtoženi Pirc. Poznate vi Jožeta Rusa,⁹⁹⁶ sodnika?

Obtoženec: Podpredsednika?

Žalik: Sedaj da, kaj Vam je on pripovedoval o Nagodetu?

Pirc: Rus Jože?

Žalik: Da.

Obtoženec: Kdaj?

Žalik: 1. julija po osvoboditvi.

Obtoženec: Se ne spominjam.

Žalik: Obtoženi Nagode je napisal na str. 350. 1. julija sledeče: »Sirc je prišel zopet napovedati Pirca. Opoldne je prinesel kurir odpoved podpisano od Oswalda.⁹⁹⁷ Sodnik Jože Rus je tudi Pircu trdil, da je G. angleški agent to je Ganič pravilno Nagode.«

Predsednik: Vam je Rus to pripovedoval?

Obtoženec: Da je ...

Predsednik: Vam je Rus to pripovedoval, da je Nagode angleški agent?

Obtoženi Pirc: Molči.

Tožilec Žalik: Nagode Črtomir je napisal v svojih zapiskih: »Sodnik Rus je tudi Pircu povedal, da je G. angleški agent. G pomeni Ganič, t. j. Nagode.«

⁹⁹⁵ **Dr. Juraj Krnjević** (1895–1988), hrvaški pravnik in politik, rojen v Ivanić Gradu, eden od prvakov HSS. Po uvedbi šestojanuarske diktature je na željo vodstva stranke do leta 1939 živel v emigraciji, večinoma v Ženevi, kjer je vzdrževal stike z vladami zahodnih držav in Društvom narodov. Leta 1939 se je vrnil v domovino in bil imenovan za senatorja. Po napadu na Jugoslavijo v aprilu 1941 ga je Vladko Maček delegiral na mesto podpredsednika jugoslovanske vlade. Do avgusta 1944 je deloval v jugoslovanskih vladah v Londonu. Po končani vojni je ostal v emigraciji. Skupaj z Vladkom Mačkom je skušal oživiti delovanje HSS v tujini in si prizadeval za samostojno hrvaško državo. Umrli je v Londonu. (Hrvatski leksikon, zvezek 1. Zagreb 1996 /odslej Hrvatski leksikon 1/, str. 652.)

⁹⁹⁶ Morda **Josip (Joža) Rus** (1893–1985), pravnik in politik, rojen na Bledu, gimnazijo obiskoval v Kranju, pravo pa je študiral na Dunaju. Vse od leta 1908 je bil aktiven član telovadnega društva Sokol. Med prvo svetovno vojno je bil kot politično sumljiva oseba vpoklican v delovni oddelek avstrijske vojske, ob koncu vojne pa se je pridružil Maistrovim borcem za severno mejo. Leta 1921 je v Ljubljani zaključil študij prava in potem kot sodnik služboval v različnih slovenskih mestih, od 1934 v Ljubljani. Po začetku druge svetovne vojne na slovenskih tleh je kot predstavnik sokolske organizacije sodeloval na ustanovnem sestanku OF. Leta 1943 je postal predsednik Izvršnega odbora (IO) OF, udeležil se je 2. zasedanja AVNOJ-a in bil izvoljen za enega od njegovih podpredsednikov. Po vojni je opravljal številne pomembne politične funkcije. V letih 1946–1953 je bil podpredsednik Prezidija Ljudske skupščine FLRJ. (Enciklopedija Jugoslavije, knjiga 7. Zagreb 1968 /odslej EJ 7/, str. 118; ES 10, str. 331–332.)

⁹⁹⁷ Podatki neznani.

Obtoženi Pirc: *Molči.*

Predsednik: Ali Vam je Rus pripovedoval, da je Nagode angleški agent?

Pirc: Jaz sem bil pri dr. Rusu, jaz sem ga obiskal v Ljubljani.

Predsednik: Kaj Vam je pripovedoval o Nagodetu?

Obtoženi Pirc: *Molči.*

Predsednik: Se ne spominjate?

Pirc: Jaz sem razgovarjal z dr. Rusom mnogo stvari, ampak o Nagodetu ne. Sploh nisem nikdar videl Nagodeta.

Tožilec Žalik: Nasprotno, on Vas je povabil na dan 28. julija in je zapisal. Kap.⁹⁹⁸ Pirc je prišel pozdravit G.⁹⁹⁹

Obtoženi: Koga sem prišel pozdravit?

Tožilec: Nagodeta.

Obtoženi: Jaz sploh nisem bil tam od l. 1945.

Tožilec: Prišli ste ga pozdravit z avtomobilom. Kdaj ste vi šli v partizane?

Obtoženi: 9. oktobra 1943.

Tožilec: In ste takrat ko ste šli, prekinili stike z Mihajlovičem?

Obtoženi: Sem popolnoma.

Tožilec: Poznate inž. Dimnika?¹⁰⁰⁰

Obtoženi: *Molči.*

Tožilec: Organizatorja Mihajlovičevega pokreta v Sloveniji, Dimnika Stanka?

Obtoženi: Jaz se ne spomnim, mogoče ga poznam.

Tožilec: Mogoče ga poznate ilegalno.

Obtoženi: Ilegalno sploh nobenega ne poznam.

Tožilec: On je izpovedal v svoji izjavi sledeče: »Bilo je meseca maja ko se je oglasil pri meni neki Pirc, bivši mornariški oficir, ki je prišel iz Karlovca. On bi rad izvedel podrobnejše podatke o četnikih in o razmerju do partizanov. Povedal sem, da nisem imel teh podatkov.«

Tožilec: On pravi, da ste imeli v Karlovcu zveze z obojimi, s četniki in partizani.

Obtoženi Pirc: V Karlovcu?

Tožilec: Da, zveze s četniki in partizani.

Obtoženi: S četniki nisem imel v Karlovcu nobene zveze.

⁹⁹⁸ Kapetan.

⁹⁹⁹ Ganič – eden od Nagodetovih psevdonomov.

¹⁰⁰⁰ **Stanko Dimnik**, inženir, je marca 1943 postal član Narodne legije. Povezan je bil z dr. Banom, Rupnikovim tajnikom. Poznal je Nagodeta in druge člane Stare pravde. Leona Kavčnika je vabil, naj se priključi Narodni legiji, a je ta kazal več zanimanja za socialno gospodarska vprašanja, zato ga je povezal z Nagodetom, ki se je ukvarjal s tovrstno problematiko. Vida Lajovica je poznal, a z njim v Narodni legiji ni sodeloval (Narodna legija je bila namreč povezana v trojke, Dimnik in Lajovic pa nista bila v isti trojki). Zavzemal se je za podporo štaba Draže Mihailovića in k temu nagovarjal tudi Nagodeta. Ob koncu decembra 1945 je bil na božičnem procesu obsojen na 12 let zavora, na prostost pa je prišel leta 1950. (SI AS 1931, t. e. 568, št. 14914, Zapisnik zaslišanja Dimnik Stanka, 26. 6. 1947; glej tudi Vodušek Starič, »Dosje« Mačkovišek, str. 90, 142 in Slovenski špijoni in SOE, str. 324.)

Tožilec: Niste imeli? Nekoč ste bili celo poslani, da organizirate četnike.

Obtoženi: Meni je bilo takrat rečeno, da pogledam. Jaz sem potem poročal, da mihajlovičevcev tam sploh ni. Tudi ne vem, da bi kdaj bili tam. Jaz sem imel tam stike samo z narodno osvobodilnim pokretom.

Tožilec: Še eno vprašanje: vedeli ste za zveze z inozemstvom, ki jih ima Nagodetova skupina?

Obtoženi: Za vse nisem vedel.

Tožilec: Za nekatere ste vedeli.

Obtoženi: Za zveze nisem vedel. To sem izvedel šele iz obtožnice.

Tožilec: Za zveze.

Obtoženi: Vem samo toliko, da sta se moj nečak¹⁰⁰¹ in Hribar razgovarjala z angleškim konzulom. Tudi jaz sem se razgovarjal s konzulom.

Tožilec: Ali ste vedeli za zvezo z vohunskim centrom 101?

Obtoženi: Niti pojma.

Tožilec: Vedeli ste za podatke, ki jih pošiljajo.

Obtoženi: Niti pojma. Niti enega teh dokumentov nisem ne videl ne čital.

Tožilec: Ne gre samo za dokumente, ampak to, kar je ostalo dokumentirano samo v zaslišanjih, kar je pri tako zelo konspirativni organizaciji, kakor je bila ta, razumljivo, namreč to, da je organizacija pošiljala v inozemstvo take in take podatke, ki so imeli popolnoma špijonski značaj.

Obtoženi: Vse, kar sem vedel, to sem v svojem priznanju napisal. To je bilo pismo angleškemu konzulu, katerega nisem videl, in eden izveštaj,¹⁰⁰² o katerem je Nagode rekel, da ga je poslal predsedniku Herriotu.

Tožilec: S kom ste sodelovali v Karlovcu?

Obtoženi: Z večimi.

Tožilec: S kom v prvi vrsti?

Obtoženi: Z Zlato Očima.

Tožilec: Kdo je to?

Obtoženi: Žena apotekarja v Karlovcu.

Branilec dr. Žirovnik: Kakšno funkcijo je imela ta doli?

Obtoženi Pirc: Ona je v glavnem zboru AFŽ Hrvatske.

Dr. Žirovnik: Predložim tozadevno potrdilo. *Ga predloži sodišču.* Kje si pa potem sodeloval doli?

Pirc: Jaz sem bil večkrat v Karlovcu, nabiral sem denar, nabavljal semena po trgovcu Tavčarju.

Dr. Žirovnik: Ali si kaj za partizane storil in kaj si storil?

Pirc: Denar sem nabiral.

---

¹⁰⁰¹ Ljubo Sirc.

¹⁰⁰² Poročilo.

Dr. Žirovnik: Denar, pa še kaj?

Pirc: Semena pa še 30.000.

Dr. Žirovnik: Tu je potrdilo Bratskega narodnega odbora v Karlovcu. *Ga predloži.* Ali si bil s kom povezan v Zagrebu?

Pirc: S Colnarjem¹⁰⁰³ in generalom Pircom.¹⁰⁰⁴

Dr. Žirovnik: Predložim Colnarjevo izjavo, tu je original, tu pa prepis. *Predloži sodišču obe izjavi.* Kaj si pa v Kranju delal?

Pirc: V Kranju sem od meseca junija organiziral protiokupatorski pokret v smislu OF.

Dr. Žirovnik: Katerega junija?

Pirc: Od leta 1941.

Dr. Žirovnik: Ali si imel za to kakšne sitnosti?

Pirc: Da, v moji hiši so bili sestanki. V mojo hišo so hodili vsi na sestanke, posebno stražiška komunistična stranka. Pozneje bi moral biti aretiran, pa sem se slučajno izmazal.

Dr. Žirovnik: Kdo vas je izdal?

Pirc: Študent Urbanč¹⁰⁰⁵ iz Stražišča.

Dr. Žirovnik: Predložim tozadevno potrdilo, podpisano od vseh članov, ki so hodili takrat na sestanke.

Predsednik: Kdaj ste ta potrdila dobili?

Dr. Žirovnik: Jaz sem jih sedaj nabavil.

Predsednik: Vsa ta potrdila so datirana iz leta 1945. Zakaj ste si takrat nabavili ta potrdila?

Obtoženi Pirc: Dovolite, da pojasnim.

Predsednik: Odgovorite na vprašanja, zakaj ste vi leta 1945 junija meseca nabavili vsa ta potrdila?

Obtoženi: Zato, da jih predložim komandi mornarice, ker so se zelo nevljudno vedli napram meni od vsega početka. To je bila posledica tega, ker so vedeli, da sem se razgovarjal z oficirji tukaj in si prizadeval, da jih spravim na teren. Prosim, gospod predsednik, da gledate to z očmi iz leta 1943 oz. 1941, 1942. Jaz bi takrat pomagal vsakemu, ki bi delal proti okupatorju, pa naj bi bil ta ali ta. Nikoli si ne bi v svojem življenju mislil, da bi mogel kdo delati za okupatorja.

Predsednik: Ali ste vedeli, zakaj je Sirc potoval v Švico?

Obtoženi: Jaz sem to že povedal večkrat in tudi takrat navedel in prosil, da se zapiše, pa ni zapisano. Prvič on je potoval, ker je bil bolan in bi moral iti v partizane, in ...

Predsednik: Zakaj je šel v Švico, povejte!

Obtoženi: Da pridobi vlado, kakšnega od predstavništva, da pristopi v narodnoosvobodilni pokret.

¹⁰⁰³ Alojz Colnar, ki je med drugo svetovno vojno živel v Zagrebu. Sodil je med »naprednjake«, ki so se zbirali okrog Narodnega doma, aktiven pa je bil tudi pri Rdečem križu. (Vodušek, Starič, Slovenski špijoni in SOE, str. 357.) Izjava Alojza Colnarja z dne 1. 12. 1945, v kateri izjavlja, da je Metod Pirc zelo koristil osvobodilnemu gibanju, se hrani v: SI AS 1237, t. e. 259, K 1/47–14.

¹⁰⁰⁴ Mišljen France (tudi Franc ali Franjo) Pirc.

¹⁰⁰⁵ Podatki neznani.

Predsednik: Šel je torej v bistvu radi tega, da ustvari zvezo z emigrantsko vlado.

Obtoženi: Jaz mislim, da ne ravno radi zveze, ampak zaradi tega, ker se ni upal več ostati doma, če pridejo Nemci. Stvarno sem govoril z njim za narodnoosvobodilni pokret in tudi, da naj bi v tem smislu delal ...

Tožilec: Obtoženi Pirc, od koga ste vi dobili direktive za svoje delovanje po osvoboditvi? Kdo Vam je dajal direktive za vaše delovanje v Kranju?

Pirc: Dr. Nagode.

Predsednik: Ali vam ni dal Sirc tudi? *(Ga prekine)*

Tožilec: No če je še kdo drugi vam dal navodila? Kdo vam je dal navodila za organiziranje vaše stvari na Gorenjskem? S kom ste govorili?

Pirc: Samo z dr. Nagodetom in Kavčnikom sem o tem govoril.

Tožilec: Kakšen je bil vaš delokrog?

Pirc: Kranj.

Tožilec: In kaj še?

Pirc: Ing. Kavčnik mi je rekel, da bi šel še na Jesenice, da bi se povezal z ing. Obersnelom.

Tožilec: Ste vi poročali o stanju na terenu Sircu?

Pirc: Jaz sem to dr. Nagodetu povedal.

Tožilec: Nagodetu. To je ena stvar. Poleg poročil Nagodetu ste poročali tudi Sircu. Ste vi osebno poročali konzulu o razpoloženju na terenu?

Pirc: Jaz nisem govoril.

Tožilec: Niste govorili? Ste vi vedeli, da ima Nagodetova skupina zveze z inozemstvom?

Pirc: Na kakšen način?

Tožilec: Ste vedeli, da pošilja svoje izdelke v inozemstvo?

Pirc: Nisem vedel za nobene druge stvari, kakor za pisma Jovu, kakor sem več kazal in enkrat mi je rekel, da bo konzula obvestil, da se s stradanjem ne da prisiliti Jugoslavije na kompromis.

Tožilec: Ampak, da je treba napraviti še kaj drugega. On ni rekel, da se samo s stradanjem ne da prisiliti na kompromis, ampak, da so potrebne še druge mere, da bi dosegli to, kar ste želeli. Hotel sem ponoviti ta moment s tem, da smatram, da človek, ki je vedel kakšno je bilo delo narodnoosvobodilnega gibanja v letu 1943, da je človek, ki je imel to čast, da je nosil čin partizanskega oficirja, dvakrat odgovoren za to, za kar bi nekdo drugi bil odgovoren samo enkrat, da poostri svojo dejansko odgovornost in ne more biti nobenega opravičila, kakšne funkcije je potem imel, ali politične, ker ga toliko bolj obtežuje okoliščina, da je vse to vedel in šel potem na pot špijonaže, na zbiranje podatkov in pomaganje tistim, ki so na podlagi teh podatkov pošiljali obvestila v inozemstvo.

Pirc: Gospod tožilec, jaz nisem nikdar tega pošiljal.

Dr. Žirovnik: Koliko časa si bil v službi partizanske mornarice?

Obtoženi Pirc: V sami mornarici?

Dr. Žirovnik: Da koliko časa si služil?

Obtoženec: Do 1. januarja 1946.

Dr. Žirovnik: Zakaj si nehal biti tam?

Obtoženec: Ker so me odpustili.

Dr. Žirovnik: Ali si bil bolan?

Obtoženec: Da.

Dr. Žirovnik: Na čem?

Obtoženec: Bil sem operiran na glavi, in sicer dvakrat.

Dr. Žirovnik: Predlagam o njemu invalidsko uverenje.¹⁰⁰⁶ To je podal Štab armije, to invalidska komisija in to je uverenje čigar original bom pridržal in dal samo prepis. Zgubil je sluh. Invalidsko spričevalo dr. Fajdige¹⁰⁰⁷ iz Kranja. Je 50 % invalid. In tu od dr. Smolčiča¹⁰⁰⁸ univerz.¹⁰⁰⁹ profesorja, pojasnilo, kako je prišlo do te operacije.

Predsednik: Obtoženi Pirc, imate še kaj pripomniti v svoj zagovor?

Obtoženec: Gospod predsednik prosim, da upoštevate, da nikdar v svojem življenju nisem imel namena špijonirati. Nisem to delal. Nisem imel pojma o drugih stvareh. Ko sem šel ...

Predsednik: Kako se čutite krivega?

Obtoženec: V toliko, da sem bil nezadovoljnež in da sem kot tak ustvarjal opozicijo.

Predsednik: O svojem delovanju.

Obtoženec: Da sem vedel za pismo in da tega nisem prijavil. Nisem bil član te organizacije, niti član »Stare pravde«, mislil, da dela v pravcu opozicije.

Dr. Žirovnik: Kdaj si bil zadnjikrat pri Nagodetu?

Obtoženec: Jeseni 1946. leta.

Dr. Žirovnik: In kaj za en vtis si imel ko si šel zadnjič od Nagodeta?

Obtoženec: Mislil sem, da so to megalomani.

Dr. Žirovnik: Si to komu povedal?

Obtoženec: Da Sirc Ljubotu.

Dr. Žirovnik: Kakšno mnenje je imel pa on?

Obtoženec: Isto tako je rekel.

Kavčnik: V obtožnici je napisano, da sem te jaz povezal z Obersnelom. Ali je to res?

Obtoženi Pirc: Ne.

Predsednik: Saj je že preje povedal, vi ste pa preje rekli ravno, da je Kavčnik imel to zvezo.

¹⁰⁰⁶ Potrdilo.

¹⁰⁰⁷ Verjetno **dr. Božidar Fajdiga** (1887–1966), zdravnik in lovec, rojen v Ljubljani, medicino študiral v Innsbrucku in na Dunaju, udeležil se je obeh svetovnih vojn in kot zdravnik delal kar v petih vojskah: avstroogrski, srbski, jugoslovanski, partizanski in nemški. Od leta 1925 je bil splošni zdravnik Kranju. Z zdravniškim delom je nadaljeval tudi po drugi svetovni vojni; ambulanto je imel v domači hiši in zdravil je še tudi po upokojitvi. (Spletni biografski leksikon znanih Gorenjk in Gorenjcev. Dostopno na: <http://www.gorenjci.si/>, 1. 9. 2014 /odslej Spletni biografski leksikon znanih Gorenjk in Gorenjcev/.)

¹⁰⁰⁸ **Dr. Vjekoslav Smolčič**, zdravnik specialist za bolezni ušes, nosu in grla, tedaj vodja ušesnega oddelka državne bolnišnice v Šibeniku. Njegova izjava o zdravstvenem stanju Metoda Pirca z dne 24. 2. 1946 se hrani v SI AS 1237, t. e. 259, mapa Dokazno gradivo obrambe.

¹⁰⁰⁹ Univerzitetnega.

Obtoženec: On je rekel, da bi to prevzel, ampak jaz nisem.

Predsednik: Kavčnik pa je rekel, da bi prevzeli zvezo na Obersnela.

Obtoženec: To pa je on rekel.

Predsednik: Hvala lepa, sedite. **Obtoženko Hribar Elizabeto privedite.** Stražar privede Hribar Elizabeto. Odrejam 5 minutni odmor.

Razprava se nadaljuje ob 12. uri.

Predsednik: Obtoženka **Hribar Elizabeta**, pristopite k sodišču. Ali ste Vi prejeli obtožnico?

Obtožena Hribar: Da.

Predsednik: Ste jo prečitali?

Obtožena: Da.

Predsednik: Ste jo razumeli?

Obtožena: Da.

Predsednik: Ste bili v preiskavi zaslišani?

Obtožena: Seveda.

Predsednik: Ali odgovarjajo resnici ti vaši podatki, ki ste jih dali v preiskavi?

Obtožena: Tisto, kar sem nazadnje navedla, da.

Predsednik: Ali se čutite krivo v smislu obtožbe, ali priznavate krivdo?

Obtožena: V prvem delu priznam, seveda nisem vedela v koliko je ta grupa res ilegalna. Podrobnosti izdaleka nisem vedela. V drugem delu poznam ime Petra in mi je mož povedal, če pride fant, ki mu je ime Peter, naj z njim ne govorim, naj mu samo povem, kdaj pride mož domov, naj se z njim ne menim. In na to je Peter prišel dne 14.

Predsednik: Vi ste prejeli od kurirja Petra kako pošto?

Obtožena: Ne, dne 14. je prišel in je samo rekel, da je Peter in vprašal, če je moj mož doma. Rekla sem, da ga ni doma in da pride čez eno uro, na to je fant odšel.

Predsednik: Ali Vam ni dal nobene pošte, nobenega listka?

Obtožena: Ne.

Predsednik: Morda pri drugi priliki?

Obtožena: Nisem ga videla.

Predsednik: Kolikokrat je bil pri vas?

Obtožena: Kolikor vem, je bil pri nas v ponedeljek 11. v sredo, v petek ga je videla dekle doli.

Predsednik: Ste mu Vi dali kako hrano?

Obtožena Hribar: Ne.

Predsednik: Obtožena Hočever, ali ste Vi dali kurirju Petru hrano?

Hočever: Nisem mu dala, circa v pol ure sva opravila in je odšel.

Predsednik: Je prenočil kdaj pri vas?

Obtožena Hribar: Ne.

Predsednik: Obtožena Hribar – ali ste Vi vedeli, da hodi Vaš mož na neke sestanke?

Obtožena: Da, sem vedela.

Predsednik: Da so bili ti sestanki tajni?

Obtožena: Najprej niso bili tajni. Ko se je z Nagodetom in Kavčnikom razgovarjalo o teh novih denarnih in gospodarskih problemih. Na to mi je čez nekaj časa mož rekel: »Boljše je, da ne praviš, da hodim tja.«

Predsednik: Ste vi dobili govor Jovanovića?

Obtožena Hribar Elizabeta: Da.

Predsednik: Od koga?

Obtožena: Od moža.

Predsednik: Ste ga čitali?

Obtožena: Da.

Predsednik: Kaj je rekel mož, odkod ga je on dobil?

Obtožena: Tam od onih, pri Nagodetu. Namreč enkrat ga je imel.

Predsednik: Kaj je rekel glede kurirja Petra, kakšen človek je to?

Obtožena: Jaz sem ga vprašala, kakšen človek je to. Najprej sem ga vprašala, zakaj tako pozno hodi. Rekel mi je, da nima papirjev v redu. Potem mi je rekel, da je to Štajerc.

Predsednik: Ali je on rekel, da je skrivač, da išče zveze?

Obtožena: Ko je prvič rekel, da pride Peter, je imel v roki nek listek. Vprašala sem ga, kaj je to. Odgovoril mi je, da ni nič, da nima s tem nobene zveze. Očitno mi je hotel vso stvar prikriti.

Predsednik: Ali je imel vaš mož zveze s konzulom?

Obtožena: Da.

Predsednik: Ste to vedeli?

Obtožena: Da.

Predsednik: Ali vam je mož povedal, kaj on poroča na konzulatu?

Obtožena: Ne. Jaz sem še celo rekla, da to, kar ti praviš konzulu, to konzul že itak ve. Več tako ne more povedati kakor kaj o življenjskih prilikah.

Predsednik: Kako je vaš mož prišel v stike s konzulom?

Obtožena: To vem, ker sem bila priča, ko je Furlan rekel: »Hribar, pa pojdite vi enkrat h konzulu.«

Predsednik: Kaj je še drugega Furlan rekel?

Obtožena: Nič, prigovarjal mu je.

Predsednik: Kaj še? Ali je rekel, da je tudi on bil pri konzulu?

Obtožena: To sem vedela.

Predsednik: Kaj vam je mož pripovedoval v zvezi s Snojem?

Obtožena: Samo to, da bo šel k Snoju. Kdaj, ne vem. Tudi ne vem, kdaj je bil tam. Pozneje mi je rekel, da Snój v to stvar ni privolil in se noče vmešavati.

Predsednik: Ali je imela Nagodetova skupina namen, pritegniti Snoja?

Obtožena: To da.

Predsednik: Vam je to mož povedal?

Obtožena: Da. Dejal je: če bi Snój hodil na sestanke, da je bila to njihova ideja.

Predsednik: Še kakšno vprašanje?

Branilec dr. Grosmanova: Prosim pojasnila, koliko je obtoženka poznala delo svojega moža. Ali ste za te stvari, ki so v splošnem delu obtožnice navedene, vedeli, ali ne?

Obtožena Hribarjeva: Jaz sem vedela, da hodi mož tja, da se razgovarja o teh denarnih stvareh, ker sem vedela, da so to stvari, ki so preštudirane. To sem spoznala ne po svoji pameti, ker je nimam toliko, ampak sem instinktivno videla, da so te njegove dobro preštudirane, zato sem pristala, oziroma ne pristala, ampak vedela, da je hodil h konzulu, ker mu je bilo zelo, da bi dobil neko možnost razgovora z nekom, ki mu je enak.

Predsednik: Ali vam je bilo znano to, od kod je mož dobival poročila, ki jih je naprej nosil konzulu?

Hribarjeva: Vedela sem, da se tam menijo med seboj.

Predsednik: Kje?

Hribarjeva: Pri Nagodetu.

Predsednik: To ste vedeli?

Hribarjeva: To sem vedela, ampak kje in kolikokrat se sestajajo ... Jaz sem vedela spočetka za neko pismo, ki je bilo za Kuharja. To mi je mož slučajno povedal.

Predsednik: Kaj je v tej zvezi bilo rečeno?

Hribarjeva: Samo, da gre tja in da imajo pismo za Kuharja.

Predsednik: Še kako drugo pismo?

Hribarjeva: Ne. Potem je bila njegova knjiga »Reine Geldwirtschaft«.¹⁰¹⁰ Potem še enkrat ko se mi je zdelo, da ni vredno, da hodi tja, sem ga vprašala, ali je dobil kak odgovor na knjigo, mi je rekel, sedaj bomo dobili neko zvezo. Nagode ima naslov in eno pismo, ki ga nese konzulu. Kaj je bilo v tem pismu, ne vem. Gotovo mi je hotel tudi to prikriti.

Predsednik: Kaj ste imeli še v svoji sobi od te literature?

Obtoženi Hribarjeva: Od katere literature?

Predsednik: Jovanovičev govor, še kaj drugega?

Obtožena: V njegovih predalih je bilo, pa čitala nisem.

Predsednik: Še kdo kakšno vprašanje?

Sodnik Pakiž: Ali ste vedeli od vsega početka, da gre za ilegalno delo?

Obtožena: Ne za ilegalno delo, to sem zvedela šele v zadnjih mesecih. Mislila sem, da gre za opozicijo. Pred nekaj meseci je bilo v časopisih, da se ustvarja opozicija in mi je mož rekel, da lahko pristopijo k opoziciji.

¹⁰¹⁰ Pravilno: Eine Geldwirtschaft (denarno gospodarstvo).

Sodnik Pakiž: Pa ko je prišel kurir?

Obtožena: To je bilo prej.

Sodnik Pakiž: Ko je šlo za zvezo s Koroško. Ste brali kaj v časopisih o bandah, saj ves svet ve o tem.

Obtožena: O tem sem sedaj brala v zaporu.

Sodnik Pakiž: Saj se je vse slišalo po vsem svetu. Če pride kdo iz Koroškega je ilegalno delo, ali niste vedeli, da bi morali javiti kurirja?

Obtožena: S tem bi tvegala moža.

Predsednik: Kedaj je prihajal kurir?

Obtožena: Vprašala sem ga zakaj hodi tako pozno. V petek je bil pozno zvečer, v soboto pa zelo zgodaj zjutraj. Odgovoril je, da nima papirjev v redu.

Predsednik: Privedite obtoženega Sirca Franja. Vi ste Sirc Franjo. Ste prejeli obtožnico?

Obtoženi Sirc Franjo: Da.

Predsednik: Ste jo prečitali in razumeli?

Obtoženi: Razumel.

Predsednik: Ste bili zaslišani v preiskavi?

Obtoženi: Da.

Predsednik: Potrdite pravilnost vaših izpovedb v preiskavi.

Obtoženi: Samo v zadnjem zaslišanju sem se pomotil, ker sem bil razburjen in prosim, če bi mogel to popraviti. Potem bi prosil, da lahko pojasnim, ker ne vem kako je bil stiliziran zapisnik, da sem mogoče nehote kaj izjavil, da to nisem mislil, na kakšno izdajanje službene tajnosti in je mogoče kakšna stvar drugače kot sem govoril.

Predsednik: Ali vi priznate krivdo v smislu obtožnice?

Sirc Franjo: Ne nisem ničesar kriv in se ne zavedam nikake krivde.

Predsednik: Ste vi poročali svojemu sinu o stanju tekstilne industrije?

Sirc: Ne nikdar.

Predsednik: Ste vi z njim govorili o stanju tekstilne industrije?

Obtoženi: Govoril sem samo na splošno, kar je bilo včasih in sem mogoče o tem kaj razpravljal ne pa o tekstilni industriji.

Predsednik: Sirc Ljubo je dajal podatke o tekstilni industriji naprej agenturi in obveščevalni službi in on pravi, da je dobil podatke o tem od vas, ki ste imeli ta sektor.

Obtoženi: Ne od mene kakih podatkov ni dobil.

Predsednik: Vi ste bili v tej panogi zaposleni.

Obtoženi: Jaz sem samo površno včasih o tem kaj morda govoril, ne pa o službenih podatkih.

Predsednik: Kaj pa ste govorili?

Obtoženi: N. pr. sem se jezil, da govorijo o nekem nezadovoljstvu, češ, da bo vsa industrija stala. Rekel sem, da nikdar ni bilo toliko bombaža, kakor ga je sedaj v Sloveniji in da so skladišča polna bombaža, kar je vedela vsa Slovenija in kaj hočejo ti nezadovoljneži.

Predsednik: Zakaj ste dajali iz Amerike osebna poročila, mesečna poročila o stanju v tekstilni industriji?

Obtoženi: Ker še nisem vedel, kdo bo imel nakup bombaža. Prvotno je bilo rečeno, da je to Koteks in sem rekel, da je to nemogoče ime, da taka firma s tem imenom ne bi mogla v Ameriki prosperirati, ker pomeni to ameriške mesečne vložke, ter sem prosil, da bi to ne prišlo v nepravne roke in zato sem dal svoj naslov.

Predsednik: Ste dobili še kakšne druge podatke iz Amerike? Ste imeli korespondenco iz Amerike?

Sirc: Sem. Mogoče dva ali tri pisma, ko sem se zahvalil, da še naprej pošiljajo podatke, ob priliki novega leta, drugega pa ničesar.

Predsednik: Kaj vse ste vi iz Amerike dobivali?

Obtoženi: Jaz sem dobival bombažni strokovni časopis. To so mesečna poročila raznih firm o stanju na bombažnem trgu. Drugega se pa ne spominjam.

Predsednik: Ste še kaj drugega dobili?

Obtoženi: Eno ali dvoje privatnih pisem.

Predsednik: Kaj pomeni steklenica olja?

Obtoženi Sirc Franjo: Ničesar. Ko sem bil v Memfisu,¹⁰¹¹ ni bilo zadobiti olja in sem prosil naj se pošlje »Karel Kehemen Olje« in naj se ga pošlje v Washington, da ga bom poslal domov. Enkrat mi je poslal eno steklenico v Washington in enkrat v Ljubljano.

Predsednik: Ali ste vedeli, da sin zahaja k Nagodetu?

Obtoženec: Nisem imel pojma.

Predsednik: Sta skupaj stanovala.

Obtoženec: Zadnji čas da, prejšnja leta ne.

Predsednik: Od katerega leta naprej sta stanovala skupaj?

Obtoženec: Od leta 1945, ko sem se vrnil iz Dunaja, ampak med tem sem bil večinoma odsoten. Pol leta sem bil v Ameriki.

Predsednik: Kaj je sin pripovedoval o Nagodetu?

Obtoženec: O Nagodetu nisva govorila nikdar, ker sem samo enkrat videl v svojem življenju Nagodeta.

Predsednik: Ima kdo še kako vprašanje?

Dr. Žirovnik: Kdo pa je s teboj delal v službi?

Obtoženec: Ing. Kremžar,¹⁰¹² ing. Vrhovec, ing. Žitnik.¹⁰¹³ S temi sem imel največ posla.

¹⁰¹¹ **Memphis** – mesto v jugozahodnem delu ameriške zvezne države Tennessee.

¹⁰¹² **Ludvik Kremžar**, inženir, pomočnik ministra za industrijo in rudarstvo. (SI AS 1931, t. e. 572, št. 12573, Pismo Franja Sirca Ludviku Kremžarju iz zapora.)

¹⁰¹³ **Franc Žitnik** (1913–?), tekstilni inženir, rojen v Grosupljem, leta 1939 diplomiral na Visoki tekstilni šoli v Sorauu v Nemčiji (zdaj Żary, Poljska). V letih 1935–1936 je bil zaposlen v tekstilni tovarni Jugočeška v Kranju, v obdobju 1939–1943 pa v tovarni Motvoz in platno v Grosupljem. Jeseni 1943 se je pridružil partizanom. Po končani vojni je bil načelnik zvezne uprave za tekstil, usnje in gumo v Beogradu, pozneje pa je bil med drugim višji industrijski inženir pri Glavni direkciji tekstilne industrije v Ljubljani, pozneje pa direktor Bombažne predilnice in tkalnice v Tržiču, pomočnik in svetovalec generalnega direktorja Jugotekstila. (ES 15, str. 336.) V času Nagodetovega procesa naj bi bil tehnični ravnatelj Tovarne tiskanega blaga (bivša Jugobruna) v Kranju. (SI AS 1931, t. e. 572, Življenjepis Franja Sirca.)

Dr. Žirovnik: In bi lahko potrdili kakšen si bil v službi?

Obtoženec: Lahko.

Dr. Žirovnik: Te bom predlagal za priče.

Predsednik: Zakaj ste se zanimali ko ste bili v Varšavi za stanje tovarne v Kranju?

Obtoženec: V Varšavi?

Predsednik: Da, kaj Vam je sin poročal?

Obtoženec: Ničesar ne vem.

Predsednik: Vam ni ničesar poročal?

Obtoženec: Ničesar ne vem, da bi poročal o stanju v tovarni.

Predsednik: O razpoloženju in tako naprej?

Obtoženec: Se nisem zanimal in se ne spominjam, da bi poročal.

Predsednik: Ste dobili kakšno pismo?

Obtoženec: Sem dobil.

Predsednik: Vam ni kaj sporočil o stanju v vaši tovarni?

Obtoženec: Se ne spominjam.

Predsednik: Imate kako vprašanje?

Žalik: Obtoženi Sirc Franjo pojasnite sodišču, kako pridete do tega, da se v Vašem stanovanju hranijo akti iz ministrstva, v katerem ste bili uslužbeni in v katerih so taki podatki, ki ne spadajo v javnost, še manj pa, da se hranijo v domačem stanovanju.

Obtoženi Sirc Franjo: Ko sem prišel iz Beograda dne 5. aprila, na velikonočno soboto, sem prinesel s seboj akte, ki sem jih rabil v Beogradu in sem jih hotel nesti na upravo oz. direkcijo. Ko sem zvedel, da se v ponedeljek ne dela, sem spravil spise z aktovko v svojo pisalno mizo. V torek je bilo v direkciji polno novega dela, ker so se navajala nova telefonska poročila iz tovarn in se je uvedla nočna telefonska služba, nisem prišel do tega, ker sem bil tako hudo zaposlen. V soboto sem bil na konferenci na ministrstvu za norme, je ob 9 h prišel k meni pomočnik ministra Klemenčič in mi sporočil, da moram takoj ob pol 11 h z avionom v Varšavo zaradi trgovinskih pogajanj. Iz ministrstva sem še telefoniral na Putnika za karto in da naj gre kdo hitro k Putniku po karte. Potem sem šel na direkcijo, kjer sem vzel aktovko. Vzel sem še dva bloka, enega velikega in enega majhnega za vsak slučaj in naglo tekel domov. Doma sem še enkrat pogledal mapo in videl, da je mapa iz Beograda še v miznici. Ker nisem imel več časa, da se vrnem na ministrstvo, ker je bila ura že 10, sem spravil akte doma, ker sem mislil, da so doma ravno tako dobro spravljene.

Žalik: Koliko časa so bili akti pri vas na stanovanju?

Sirc Franjo: Ker se nisem vrnil, morajo biti še danes. Z avionom sem šel iz Beograda v Varšavo.

Žalik: Kdaj?

Sirc Franjo: 12. aprila.

Žalik: In kdaj ste prišli domov?

Sirc Franjo: 31. maja. Reklo se je, da bom v Varšavi 14 dni do 3 tedne in ko sem se vrnil, sem bil na kolodvoru aretiran.

Žalik: Kaj se je zgodilo s podatki iz teh aktov, vi ne veste?

Pomočnik tožilca Žalik: Obtoženi Sirc Ljubo je izpovedal v preiskavi, da je skoraj docela zadnji odstavek poročila o konfekciji in pletilstvu bil predan predstavniku neke tuje države.

Obtoženi Sirc: Molči.

Pomočnik tožilca: Vi pravite, da se je to izvršilo zaradi tega, ker ste bili preobremenjeni in niste imeli časa izprazniti aktovke in ste jo pustili na svojem stanovanju. Pojasnite nam, kako pa je ostalo obširno poročilo o konferenci predilnic z dne 8. decembra 1945 v vašem stanovanju in to celo v treh izvodih.

Obtoženi: Prvotno se tega nisem mogel spomniti. Premišljal sem to stvar in sem se spomnil, da sem po tisti konferenci, ki je bila v Beogradu in ki je bila sklicana tako naglo, da sem takrat v zadnjem momentu dobil in vzel s seboj te tri izvode, da jih nesem v Beograd. Pri tem, ko sem naglo pripravljaval stvari za potovanje, sem to pozabil doma. Kasneje pa se na to nisem več spomnil. En izvod je bil namenjen za inž. Linharda,¹⁰¹⁴ en izvod za pomočnika ministra in eden za mene.

Pomočnik tožilca: Zakaj vi pošiljate tako stara poročila o konferenci?

Obtoženi: To je bilo takrat. In ker se nisem na to spomnil, je ostalo to doma med papirji.

Pomočnik tožilca: Potem je pa še več kaj ostalo doma med papirji in je vaš sin prepisoval in pošiljal podatke tja, kamor ne bi smeli priti. V tem poročilu so vsi podatki o naši predilni industriji. To je eno. Kako pa pride v vaše stanovanje trebovanje koksa za leto 1947?¹⁰¹⁵

Obtoženi: To sem dobil v zadnjem momentu, ko sem šel v Beograd. Mislim, da je bilo to januarja, ko je bil inž. Linhard že v Beogradu. Takrat mi je prinesla neka tovarišica od kolinske¹⁰¹⁶ glavne uprave in sem imel v Beogradu to izvršiti. Tam pa mi je inž. Linhard povedal, da je to že dobil, in zato mu tega nisem predal in tako je to potem ostalo pri meni.

Predsednik: Zakaj ste se pa zanimali za to?

Obtoženi: To sploh ni spadalo v moj delokrog in me prav nič ne interesira. Sploh pa tega nisem smatral za važno, ker ni bilo niti v kuverti.

Predsednik: Kako da tega niste vrnili?

Obtoženi: Se na to sploh nisem več spomnil.

Predsednik: Ali veste, da je bila Prpičeva pri vas na stanovanju?

Obtoženi: Nimam pojma.

Predsednik: Kje ste bili vi takrat?

Obtoženi: Ne vem, v katerem času je to bilo.

Predsednik: Ali je bila Prpičeva pri vas v Ljubljani?

Obtoženi: V katerem času?

Predsednik: Poznate vi Prpičevo?

Obtoženi Sirc Franjo: Ne.

Predsednik: Je ne poznate?

¹⁰¹⁴ Podatki neznani.

¹⁰¹⁵ Dokument je objavljen v poglavju Dokazno gradivo tožilstva.

¹⁰¹⁶ Morda mišljena živilska tovarna Kolinska.

Sirc: Ne.

Predsednik: Ali je žena vedno doma? Vaša žena?

Sirc: Da. Kadar sem doma je, če pa mene ni, gre večinoma v Kranj.

Predsednik: Ima še kdo kako vprašanje?

Tožilec Avbelj: Obtoženi Sirc, kako vi ocenjujete tole? Vi ste prinesli domov podatke, ki so na vsak način zelo važni podatki. Ti podatki ne smejo priti v roke ljudem, katerim niso namenjeni. Se strinjate v tem?

Sirc: Da.

Tožilec Avbelj: Mislim, da je bilo poročilo konference vse pletilske industrije v Sloveniji, kjer je vsak stavil predloge, vsak poročal. To poročilo držite doma. Mislim, da je to absolutno nemogoča stvar, zlasti, da jo držite doma takrat, ko ste vedeli, da ima vaš sin Sirc Ljubo zveze s predstavnštvom tuje države. Vi ste to vedeli. Na tak način so dejansko ti podatki prišli v nepoklicane roke. Poglejmo samo učinek vašega dejanja. Na ta način, da ste zadržali doma ta poročila, so ta poročila prišla v roke člana predstavnštva tuje države.

Predsednik: Kaj pravite na to?

Sirc: Prvič, jaz se nisem spomnil, da sem to pozabil doma, ker sigurno ne bi pustil doma.

Tožilec Avbelj: Efekt je ta in to se ne da osporavati. Druga stvar je ta: Vi ste imeli svojo sobo na Min.¹⁰¹⁷ za industrijo.

Sirc: Svoje sobe ne.

Tožilec: Pač pa ste delali v sobi, kjer je bilo gradivo za tekstilno industrijo. Kdo je imel vstop v to sobo?

Sirc: Žalibog je bilo to zelo slabo.

Predsednik: Ali veste, kdo je prišel v to sobo?

Tožilec Avbelj: Ali veste, ali je prišel v to sobo kdo od ljudi, ki so danes soobtoženi, ki so imeli interes, da pridejo v to sobo, da dobijo podatke in jih prinesejo v roke tistih, katerim niso bili namenjeni?

Obtoženi Sirc Franjo: Soobtožence sem večinoma prvič videl ...

Tožilec: Bil je vaš sin soobtoženi Sirc Ljubo, ki je sam povedal, da je prišel v vašo sobo, kjer je imel vse podatke, katere je hotel imeti nezaklenjene, podatke o vseh dogodkih, ki so se vršili v vaši sobi. Nadaljna stvar. Vi ste povedali svojemu sinu o stanju bombaža pri nas.

Obtoženi: Nikdar nisem govoril po številkah, nego samo na splošno.

Tožilec: Vi ste povedali s posebnim prizvokom, da je prišla velika količina ruskega bombaža in založila naše predilnice. In ta podatek je vaš sin zelo dobro izkoristil in ga takoj prenesel članom predstavnštva neke tuje države, ki je ta podatek po svoji izprevidnosti porabila. Kako vi obtoženi Sirc ocenjujete vsa ta svoja dejanja?

Obtoženi: Vse, kar sem delal, sem delal samo v interesu države in se ničesar ne zavedam, da bi napravil proti interesom države ali pa proti interesom industrije.

Tožilec: Ali vi imenujete budnost pred sovražnikom, ki skuša ovirati izvedbo petletnega plana, imenujete to budnost v izvrševanju svoje službe?

---

¹⁰¹⁷ Ministrstvu.

Obtoženi: Prosim, dajte zaslišite moje predpostavljene, kako marljivo in vestno sem delal, da nisem ničesar opustil, kar bi moral storiti.

Tožilec: Mi vemo, da je lahko komu naročeno, da naj bo prav posebno vesten, da bo dobil poseben vpogled, da bo o vsem posebno informiran.

Obtoženi: Do dneva, dokler nisem dobil obtožnice, nisem imel nobenega pojma o obstoju kake organizacije in še manj, da bi bil moj sin član te organizacije.

Tožilec: Vi ste vedeli, da ima zveze s konzulatom?

Sirc: Prosim, da povem, zakaj nisem smatral, da to ni nič slabega. Ko sem se vrnil iz Amerike, so mi povedali, kakšne težave delajo tistim, ki se vračajo iz Amerike in to sem rekel poslaniku Peraiču¹⁰¹⁸ da so ti ljudje šli v Jugoslavijo kot prijatelji, da pa so v Jugoslaviji padli v roke samih nasprotnikov. To smo govorili tudi na ambasadi in so mi naročili, da naj se ne govori o tem, in da naj se pazim na to, da bi zanesljivi naši ljudje prišli s temi ljudmi v stik in da ne bi padli v roke reakcije. Jaz sem o tem poročal tudi ministru Leskošku.¹⁰¹⁹ Naravno je, da sem smatral svojega sina za dovolj zanesljivega, da lahko govorim z njim, in da ne bo povedal ničesar takega, kar naj bi hotelo škodovati, ampak samo koristiti.

Tožilec: Ali smatrate, da take zveze, ki sem jih navedel niso nič?

Obtoženi: O tem ne more biti govora.

Tožilec: Kdo odgovarja, če pride taka stvar v inozemstvo?

Obtoženi: To se nisem mogel zmisлити niti v sanjah, da bi moglo iz mojega stanovanja to izginjati, ali da bi prišlo v roke tujim državam.

Tožilec: Kaj pa je prišlo v roke vašega sina?

Obtoženi: Za njega pa sem bil tako siguren, da bi lahko vsak dan z glavo garantiral.

Tožilec: Ste videli pismo Graziolija¹⁰²⁰ od Italijanov, kako ocenjujejo Italijani vašega sina?

Obtoženi: To ni pismo Graziolija.

Tožilec: Pismo potom Graziolija.

Obtoženi: To je pismo advokata, ki je naravno napisal to, da bi dobil potni list za Švico.

Tožilec: Kako karakterizira on vašega sina?

Sirc: Se ne spominjam.

Tožilec: Kako karakterizira vašega sina?

¹⁰¹⁸ Podatki neznani.

¹⁰¹⁹ **Franc Leskošek - Luka** (1897–1983), kovinar in politik, rojen v Celju. Med prvo svetovno vojno je bil mobiliziran v avstrijsko vojsko, po njej pa je bil zaposlen v različnih tovarnah po Jugoslaviji, nazadnje v Ljubljani. Dejaven je bil v sindikalnem gibanju, zaradi sodelovanja v stavkah večkrat odpuščen iz službe in zaprt. Leta 1926 se je včlanil v KPJ, 1933 je postal oblastni sekretar Zveze kovinskih delavcev, 1934 predsednik Strokovne komisije za Slovenijo in član CK KPJ, leta 1937 pa še sekretar slovenskega CK. Leta 1941 se je vključil v NOG, kjer je imel ves čas pomembno vlogo. Med drugim je bil član IO OF, prvi komandant Glavnega štaba slovenskih partizanskih čet, član predsedstva AVNOJ-a. Po vojni je bil minister za industrijo in rudarstvo v slovenski vladi, minister v zvezni vladi, član zveznega izvršnega sveta, poslanec republiške in zvezne skupščine, podpredsednik zvezne skupščine in več let član najvišjih teles ZKJ, član Sveta federacije itd., proglašen pa je bil tudi za narodnega heroja. (EJ 5, str. 516; Sirc, Med Hitlerjem in Titom, str. 313–314.)

¹⁰²⁰ **Emilio Grazioli**, med italijansko okupacijo visoki komisar za zasedeno slovensko ozemlje. 20. aprila 1941 je prevzel civilno oblast v Ljubljanski pokrajini. (Metod Mikuž: Pregled zgodovine NOB v Sloveniji, knjiga 1. Ljubljana 1960, str. 52.)

Obtoženi: To se pa ne spominjam, vem pa, da je bilo to pismo samo zato, da bi dobil potem potni list za Švico. Advokat je to napisal, ker je smatral to za potrebno, da bi dobil potni list.

Tožilec: Ali veste vi, kdo je to Gigi Pitaco?¹⁰²¹

Obtoženi: To je italijanski senator.

Tožilec: On je pisal to pismo.

Obtoženi: Ampak potom advokata, za katerega sem jaz prosil.

Tožilec: Kaj ste navedli za sina?

Obtoženi: Jaz sem rekel samo, da ga dobro opiše.

Tožilec: On je rekel, da je najpredanejši človek fašističnega reda in sodelavec.¹⁰²²

Obtoženi: To je sploh nemogoče.

Tožilec: To je napisano v pismu, ki ga lahko prečitata in prevedete iz italijanščine na slovenščino. Smatrate, da je vaše delovanje v zvezi z odkrivanjem tajnih podatkov pravilno, ali se čutite krivega in odgovornega za to, da so ti podatki prišli v nepozvane roke?

Obtoženec: Odgovoren sem v toliko, da sem bil zaradi preobremenjenosti in ker me je večkrat bolela glava ter sem bil živčen, pozabljiv.

Tožilec: Ali vi bagatelizirate to stvar?

Obtoženec: Nikakor ne.

Tožilec: To izredno važno stvar dajati podatke o stanju tekstilne industrije v Sloveniji v roke članu predstavnštva tuje države, ki pošlje to v inozemstvo, je to majhna stvar? Obtoženi Sirc, kdo je povzročil, da je bilo to možno, poudarjam, da to ni majhna stvar. *Obtoženec molči.*

Tožilec: Moram jaz odgovoriti?

Obtoženec: Samo moja pozabljivost.

Tožilec: Vi in vaš sin.

Predsednik: Ste kdaj kritizirali proti vašemu sinu razmere v naši industriji?

Obtoženec: Ne, nasprotno. Jaz sem vedno hvalil, da kolosalno napreduje in sem bil jako zadovoljen.

Predsednik: Pritožili ste se, da je preveč pisarije?

Obtoženec: To pa so se pritoževale tovarne, posebno privatna podjetja, ki so dobivala ta mesečna poročila.

Predsednik: Kaj ste pa pripovedovali v zvezi z nacionalizacijo?

¹⁰²¹ **Giorgio Pitacco**, italijanski senator, je 7. 10. 1942 poslal Visokemu komisarju Ljubljanske pokrajine Grazioliju pismo, v katerem ga je prosil, naj omogoči sinu svojega zelo dobrega prijatelja Franja Sirca nadaljevanje zdravljenja pneumotoraxa v Švici. Grazioli mu je 1. 11. 1942 odgovoril, da je treba za izdajo potnega lista pridobiti privoljenja ministrstev za notranje in zunanje zadeve ter Vrhovne komande, zaradi česar se je obrnil na kvestorja, s pojasnilom, da družina Sirc »goji prijazna čustva« do italijanske oblasti: »La famiglia del Sirc mi risulta di buoni sentimenti nei nostri riguardi.« Vendar pa posredovanje ni bilo uspešno, saj je Grazioli 10. 12. 1942 Pitacca obvestil, da je ministrstvo za notranje zadeve zavrnilo Sirčevo prošnjo, češ da je pneumotorax mogoče prav tako uspešno zdraviti tudi v Italiji. Pisma Italijanov se skupaj s kratkim povzetkom v slovenščini hranijo v: SI AS 1931, t. e. 584, št. 4220–4224.

¹⁰²² Takega besedila ni zaslediti niti v italijanskih izvirmikih niti v slovenskem povzetku ohranjenih dokumentov.

Obtoženec: V zvezi z nacionalizacijo sem se samo jezil, ker sem zvedel, da so bili incidenti pri Iki v Kranju ob priliki nacionalizacije, da se more kaj takega zgoditi, kar škoduje vplivu ljudske oblasti. To sem poročal tudi pomočniku ministra ing. Vehovarju,¹⁰²³ ki je rekel, da mu je slučaj znan, da pa žal ni bilo mogoče dati individualnih navodil.

Predsednik: Ima še kdo kako vprašanje?

Dr. Žirovnik: Ali je bil industrijski potencial, ki je bil preje imenovan že kdaj popisan v javnih knjigah, ali je bilo mogoče dobiti natančne podatke v Sloveniji?

Obtoženec: Pred vojno je izšla brošura, v kateri je dr. Jelovec¹⁰²⁴ točno podal celo industrijo. Dobil iz Amerike strokovno revijo, ki mi jo je dal naš trgovski ataše, v kateri je popolnoma točno popisana vsa naša industrija in sem jo torej prinesel s seboj in mogoče je to revijo čital še moj sin.

Dr. Žirovnik: Torej so ti podatki dosegljivi tudi na drug način?

Obtoženi Sirc Fr.: Izšla je brošura pred vojno, v kateri je bilo vse točno opisano od dr. Jerovca,¹⁰²⁵ potem sem dobil v Ameriki strokovno revijo, ki mi jo je dal naš trgovski ataše, v kateri je popolnoma točno popisana vsa naša industrija in to sem prinesel iz Amerike domov. Mogoče je tudi to revijo čital moj sin.

Dr. Žirovnik: Torej se vsi podatki dobijo tudi na drug način?

Tožilec: Vsi podatki so bili predlogi za izboljšanje, vsa poročila o pripravah, o težavah, o pomanjkanju iz zadnjega časa. Ti akti so drugod popolnoma nedosegljivi.

Predsednik: Na kak način ste porabili tiste statistike iz Amerike?

Sirc Franjo: Točno se ne vem spomniti, ker je to iz l. 1945.

Tožilec: Oglejte si te podatke, predloge iz teh fabrik, pa pomanjkljivosti kar pogledajte, kje boste mogli kaj takega dobiti?

Sirc Franjo: Si ogleda podatke in pravi: Ker je prišel iz Amerike slab bombaž, se je to po vseh tovarnah pregledalo in sestavil zapisnik ter poslal v Ameriko.

Tožilec: Ampak je še drug moment, ki je v tem poročilu. To je čisto konkretno poročilo. Vi ste to že itak porabili. Že itak ste porabili to poročilo o konferenci. Vi ste omogočili, da je bilo poročilo poslano v inozemstvo, ker ste pustili akte doma, tako da jih je lahko videl vaš sin.

Sirc Franjo: Da bi jaz pustil doma poročilo o tem, to jaz popolnoma izključujem.

Predsednik: Ali smatrate, da ste ukrenili vse, da se to ne more zgoditi?

Sirc Franjo: Da.

Predsednik: Ima še kdo kako vprašanje? Hvala lepa.

Sirc Franjo: Prosim, da bi smel še pojasniti, da bi bilo potem vse bolj jasno.

¹⁰²³ Podatki neznani.

¹⁰²⁴ Pravilno: Jerovec.

¹⁰²⁵ Verjetno mišljen **dr. Leon Jerovec** (1908–2000), tekstilni tehnolog, rojen v Ljubljani, študiral na Višji tekstilni šoli v Brnu in na Visoki šoli za svetovno trgovino na Dunaju, kjer je leta 1934 doktoriral. Pred drugo svetovno vojno je bil zaposlen v kranjski tekstilni tovarni Jugočeška, v beograjskem Jugokolorju, med vojno pa je bil revizor pri ustanovi Deutsche Revision und Treuhand AG na Dunaju. Po vojni je bil finančni direktor Glavne direkcije tekstilne industrije v Ljubljani, nato pa med drugim pomočnik direktorja Kemijskega inštituta Boris Kidrič, od 1964 do 1978 pa sprva izredni, nato pa redni profesor na oddelku za tekstilno tehnologijo Fakultete za naravoslovje in tehnologijo v Ljubljani. (ES 4, str. 293.)

Glavni obravnavi je bilo mogoče slediti tudi pred sodiščem

Predsednik: Saj imamo dosti jasnosti. Saj ste bili izčrpno zaslišani.

Sirc Franjo: Jaz res nisem nikdar nič slabega slišal o sinu. Izvedel sem to šele iz obtožnice.

Predsednik: Kako je to mogoče pri tako obsežnem delovanju vašega sina da bi vi o tem nič ne vedeli?

Sirc Franjo: Nič nisem vedel, zvedel sem šele iz obtožnice.

Predsednik: **Razprava se prekine in se nadaljuje jutri zjutraj ob 7. uri.**

Razprava je bila prekinjena ob 12.45 h

Četrti dan – 1. avgusta 1947¹⁰²⁶

Predsednik otvori razpravo ob 7.10. Razprava proti obtožencu Nagodetu in sokrivcem se nadaljuje. Za besedo je prosil javni tožilec Slovenije tov. dr. Avbelj.

Javni tožilec Slovenije V. Avbelj: Dosedanji potek preiskave proti špionažni organizaciji Nagodeta in sokrivcev je pokazal, prvič: čvrsto povezanost v tej skupini, drugič, da prisotnost že zaslišanih obtožencev močno vpliva na zasliševanega, kakor tudi na že zaslišane, tako da ne priznavajo svojih zločinskih dejanj, niti dejanj sokrivcev, ki prisostvujejo zasliševanju. Že zaslišani tudi v teku razprave delno spreminjajo izjave, ki so jih podali v teku preiskave ali pa v teku sodne razprave same. Zato v interesu ugotovitve dejanskega stanja predlagam Vrhovnemu sodišču, da odslej naprej odredi privedi pred sodišče samo obtoženca, ki ga bo zaslišalo, po potrebi pa one obtožence, ki bi jih bilo treba z zasliševanim soočiti.

¹⁰²⁶ Petek.

Predsednik (po posvetu s sosodniki): Vrhovno sodišče je sklenilo, da se predlogu javnega tožilca Slovenije ugodi. Tovariš starejši vodnik, privedite obtoženega Sirca Ljuba.

Zasliševanje obtoženega Sirca Ljuba

Predsednik: Obtoženi Sirc Ljubo, ste vi prejeli obtožnico?

Obtoženi: Sem.

Predsednik: Ste jo prečitali in razumeli?

Obtoženi: Sem.

Predsednik: Ali ste bili zaslišani v teku preiskave?

Obtoženi: Sem bil.

Predsednik: Priznavate pravilnost vaših izpovedb v teku preiskave?

Obtoženi: Da.

Predsednik: Ali priznavate krivdo v smislu obtožbe?

Obtoženi: Krivdo priznavam, samo se je nisem vedno zavedal.

Predsednik: Ste bili vi član te Nagodetove skupine?

Obtoženi: Bil.

Predsednik: Ste vršili dejanja, ki vas jih obtožuje točka 1. obtožnice, to se pravi, da ste pripadali tej ilegalni organizaciji in vzdrževali stike z inozemstvom?

Obtoženi: Da.

Predsednik: Ali je vaša skupina zbirala podatke, ustvarjala mrežo, navezovala stike s posamezniki, ki so se vrivali v organizacije Ljudske oblasti?

Obtoženi: Torej ...

Predsednik: Ste ustvarjali mrežo v Sloveniji in Jugoslaviji?

Obtoženi: Torej ta mreža je bila prvotno popolnoma politična in ni bil namen za zbiranje podatkov, potem, ker se tiče ...

Predsednik: To se pravi, da ste navezovali stike s posamezniki v podjetjih in ustanovah in se vrivali v ljudsko oblast ter poročali?

Obtoženi: Torej zbirali podatke, tega ravno ne bi mogel dejati, ker to ni bilo nič sistematičnega.

Predsednik: Ni treba, da je sistematično, za vohune ne more biti sistematično delo.

Obtoženi: Slišal sem pa nekaj stvari.

Predsednik: In ste to poročali naprej?

Obtoženi: Da.

Predsednik: Ste vi organizirali vohunsko mrežo v Sloveniji?

Obtoženi Sirc Ljubo: Na vsak način je bilo govora o mreži. Nihče sicer ni mislil na vohunsko mrežo.

Predsednik: Kje je ta mreža že bila organizirana?

Sirc L.: Ta mreža ... Govorilo se je o tem, da bi organizirali v Mariboru in Celju, potem v Kranju.

Predsednik: Ali je bilo delo vaše skupine legalno?

Sirc L.: Ne.

Predsednik: Je bilo ilegalno?

Sirc L.: Da.

Predsednik: Je bilo konspirativno?

Sirc L.: Da. Torej bila je priprava. Mi smo smatrali, da je to priprava za legalno delo.

Predsednik: Kakšne zveze so bile z inozemstvom?

Sirc L.: Z inozemstvom je bila zveza na Koroško, ki je bila vzpostavljena, kolikor jaz vem, jeseni lanskega leta.

Predsednik: Na kakšen način je šla?

Sirc L.: Točno jaz o tem nisem poučen.

Predsednik: Ste prebirali to kurirsko pošto?

Sirc L.: Videl sem trikrat pošto, ki jo je kurir prinesel.

Predsednik: So bili sestanki dogovorjeni?

Sirc L.: Da.

Predsednik: Kaj se je obravnavalo na sestankih?

Sirc L.: Na sestankih so se obravnavale vse mogoče stvari političnega značaja. Govorili smo tudi o gospodarskih vprašanjih.

Predsednik: Ali so posamezniki, ki so prihajali na sestanke, dajali poročila?

Sirc L.: Torej poročila, ne bi tega imenoval. Pripovedovali so kaj so doživeli in videli.

Predsednik: In kaj ste se vi o tem dogovarjali?

Sirc L.: Tam smo se dogovarjali o nadaljnem delu, o politični organizaciji in tako naprej.

Predsednik: Ali ste za kurirja iz Koroške vedeli?

Obtoženi Sirc Ljubo: Sem.

Predsednik: Kako se je kurir vzdrževal?

Obtoženi: S podporami.

Predsednik: Kdo je prispeval k tem podporam?

Obtoženi: Večina članov.

Predsednik: Kdo je bil še pripadnik te skupine?

Obtoženi: Tej skupini so pripadali še: dr. Nagode, ing. Kavčnik, profesor Hribar, Zupan, Lajovic, Hočevarjeva.

Predsednik: So se vsi udeleževali sestankov?

Obtoženi: Da.

Predsednik: So vsi vedeli za delo organizacije?

Obtoženi: Smatram, da so vedeli.

Predsednik: Ali ste vi kaj govorili o pobegu, o možnosti pobeга?

Obtoženi: Sem.

Predsednik: Ste obravnavali to vprašanje?

Obtoženi: Da.

Predsednik: Kaj ste govorili o tej zvezi?

Obtoženi: Po letu 1945 je dr. Nagode smatral, da je zanj položaj mogoče nekoliko opasen¹⁰²⁷ in je spraševal kakšne bi bile možnosti za odhod v inozemstvo. Potem kasneje ta stvar ni bila več tako aktualna.

Predsednik: Ste se Vi sami zanimali za pobeg v inozemstvo?

Obtoženi: Sam sem se zanimal za to.

Predsednik: Kdaj in kako?

Obtoženi: Zanimal sem se bolj posredno in ne z določenim namenom takojšnjega odhoda v Planico in v nekem primeru v Mariboru.

Predsednik: Kako je bilo v Mariboru?

Obtoženi: Vedel sem, da je neki moj znanec šel preko meje v Mariboru in sem se zanimal kako se je to zgodilo.

Predsednik: Ste dobili zvezo?

Obtoženi: Ne.

Predsednik: Ali ste Vi pošiljali kak denar v inozemstvo in koliko?

Obtoženi: Da 1000 dolarjev.

Predsednik: Ste vi pošiljali kaka poročila preko kake zveze? Preko kurirja Petra na Koroško?

Sirc Ljubo: Preko Petra jaz nisem poslal, pač pa sem izročil dr. Nagodetu dva koncepta z odgovorom na neko pismo za mojega znanca v Švici za advokata Ajhenbergerja.¹⁰²⁸

Predsednik: In kaj je bila vsebina teh vaših poročil za Nagodeta?

Sirc: Za prvi koncept ne vem, kaj je bila vsebina, drugi koncept pa je bil odgovor na njegovo sporočilo iz Koroške, kakšno Ustavo predlaga emigracija in v tistem konceptu sem jaz njegovo zamisel pobijal češ, da je nepravilna.

Predsednik: S kom je nameravala ta ilegalna vohunska skupina dobiti še zveze v inozemstvu? S kom ste še iskali zvezo preko tega kurirja Petra?

Obtoženi: Jaz sem v tem pismu Ajhenbergerju priložil še pismo za dr. Engla, ki sem ga poznal še iz časa vojne.

Predsednik: Kdo je bil ta dr. Engel?

Obtoženi: On je bil Mihajlovičev zastopnik v času vojne v Švici.

Predsednik: Za koga je še delal?

Obtoženi: Vem, da je delal za Mihajlovića, drugih njegovih zvez nisem poznal, morda da je delal še za koga drugega.

¹⁰²⁷ Nevaren.

¹⁰²⁸ Napačen zapis priimka **Eichenberger**. Poznanstvo Ljuba Sirca z advokatom Eichenbergerjem iz Švice je omenjeno v Sircčevih delih Med Hitlerjem in Titom (str. 117) in Dolgo življenje po smrtni obsodbi (str. 67, 191). Tudi v sodbi je omenjen advokat »Aichenberger« iz Švice, kateremu naj bi Ljubo Sirc po vojni pošiljal poročila o nacionalizaciji, z njegovo pomočjo pa naj bi tudi vzpostavil zveze z dr. Feliksom Englom in Sergejem Senekovičem v Bernu, ki naj bi bila agenta tujih obveščevalnih služb.

Predsednik: Ali so vsi člani te Nagodetove skupine vedeli za vaše zveze s konzulom?

Obtoženi: Da vsi tisti, ki so hodili na sestanke so vedeli.

Predsednik: Ste vi tam to obravnavali?

Obtoženi: Da, v začetku smo govorili o tem, kasneje nismo.

Predsednik: Ste poročali o teh sestankih ki ste jih imeli? Kakšno zvezo je imel Hribar?

Sirc: Torej Hribar je konzula obiskoval, ne vem koliko časa, tudi ne poznam točne vsebine razgovorov, ki sta jih imela.

Predsednik: Kako je bila organizirana ta mreža za Kranj?

Obtoženi: O tej mreži za Kranj vam jaz ne morem povedati drugega, kakor to, da je bilo spomladi leta 1946 govora o tem, da se ta mreža vspostavi, da smo se takrat obrnili na Metoda Pirca, da pa je takrat potem cela stvar precej zaspala in da pravzaprav o tej mreži nismo imeli nobenih posebnih vesti.

Predsednik: Ali ni imel Pirc Metod nalogo, da daje preko vas poročila?

Sirc: Ne.

Predsednik: Da vi obdržite zveze preko Pirca?

Lj. Sirc: Jaz sem ga sicer velikokrat videl, ampak mi ni dal nobenih takih poročil.

Predsednik: Kdo ga je pritegnil?

Lj. Sirc: On je poznal to še iz časa vojne.

Predsednik: O čem ste vi konzula informirali pri svojih obiskih?

Obtoženi: V prvi vrsti, kolikor sem bil informiran, sva govorila o političnem razvoju v Jugoslaviji.

Predsednik: Ste ga vi hoteli informirati o razmerah pri nas?

Obtoženi: V Sloveniji – da.

Predsednik: S kakim interesom ste vi to delali, ali ste hoteli tej državi škodovati?

Obtoženi: Državi škodovati, težko rečem.

Predsednik: V preiskavi ste izpovedali, da ste s tem namenom delali.

Obtoženi: Ne, tega ne morem potrditi, če bi hotel državi škodovati, hotel sem priti k opoziciji.

Predsednik: Ste Vi vse pripovedovali konzulu, kar ste Vi zaznali?

Obtoženi: Vsega ne.

Predsednik: Kaj pa?

Obtoženi: Stvari, ki so se mi zdele take, da so zato sploh prihajale v poštev.

Predsednik: Katere stvari so se Vam zdele take?

Obtoženi: V prvi vrsti politične, parkrat pa tudi gospodarski položaj.

Predsednik: No, povejte čisto konkretno.

Obtoženi: Pripovedoval sem mu o tem, da smatram, da Litostroj ne bo delal z dobičkom, potem sem slišal, da imamo bombaža dovolj do jeseni, potem, da je ta jez, ki ga gradimo pri Medvodah, da ne bo imel zavarovanih bokov, da teren, kjer gradijo most pri Mostecu ni bil geološko preiskan.

Predsednik: Kje ste te podatke dobili?

Sirc Ljubo: O Litostroju, Mostecu in o Medvodah sem dobil podatke na sestankih, o količini bombaža pa sem slišal nek razgovor, ki ga je imel moj oče z ameriškim predsednikom bombažne komisije Videm Danom¹⁰²⁹ in temu sem prisostvoval po pristanku ministra Leskovska kot tolmač.

Predsednik: Ali je ta organizacija imela še kake druge zveze v Jugoslaviji? Kam ste še potovali?

Obtoženi: Jaz sem potoval k Dragoljubu Jovanoviću, k Jančikoviću, Šuteju.

Predsednik: Kdo je še drugi potoval?

Obtoženi: Inž. Kavčnik. Jeseni l. 1945 je bil ing. Kavčnik v Beogradu in ker sem nekaj časa na to potoval v Beograd tudi jaz, mi je dal ob prvi priliki naslov geologa, ob drugi priliki pa Jovanovića.

Predsednik: Ali je Nagodetova skupina vedela, da Vi potujete?

Obtoženi: Vedela.

Predsednik: Ste se domenili?

Obtoženi: Na sestanku mi je izročil te naslove.

Predsednik: Kdo?

Obtoženi: Inž. Kavčnik.

Predsednik: Ste vi dobili kaka navodila zakaj greste doli?

Obtoženi: V glavnem sem šel zato, da se informiram pri teh ljudeh kakšno je njihovo stališče.

Predsednik: Ste vi poročila prinašali doli?

Obtoženi: Pismeno nikdar nič.

Predsednik: Pa ustmeno?

Obtoženec: Ustmeno sem pač, kolikor sem zvedel.

Predsednik: Kolikokrat ste bili doli?

Obtoženec: Pri Grolu dvakrat, pri Jovanoviću dvakrat.

Predsednik: Ste vi o teh potovanjih in o teh sestankih z navedenimi poročali po povratku?

Obtoženec: Da, pripovedoval sem, kaj sem s tem govoril, kakšnega mnenja so ti ljudje.

Predsednik: In je Vaša skupina potem kaj podvzela?

Obtoženi: Konkretnega ni bilo podvzetega ničesar, ker ni bilo nikdar konkretnega sklepa o tem.

Predsednik: Ste vi to poročali konzulu?

Obtoženi: Ob par prilikah sem povedal, da se snuje opozicija in povedal sem, da sem bil pri Jovanoviću.

Predsednik: Kaj je Kavčnik prinašal v Beograd?

---

¹⁰²⁹ Mišljen **Read Dunn**, predstavnik National Cotton Council of America, ki je prišel v Jugoslavijo, da bi se dogovoril glede novih pošiljk bombaža Unrre. (Sirc, Dolgo življenje po smrtni obsodbi, str. 191–192.)

Obtoženi: Kavčnik je bil v Beogradu leta 1945. Mislim, da je takrat prinesel s seboj list »Democratia«.

Predsednik: In sporočila? Kakšna druga ustmena poročila?

Obtoženi: Ne spominjam se, da bi bil kaj konkretnega prinesel.

Predsednik: Ali je on tudi šel v soglasju s to Nagodetovo skupino doli?

Obtoženi: Da, tudi, jaz pa za njegov odhod nisem vedel. Vedel sem pa, da se je dalje časa pripravljaj za to, da odide.

Tožilec: Obtoženi Sirc povejte kakšna pisma in poročila ste pošiljali vi in vaša organizacija v inozemstvo preko soobtožene Hočvarjeve in preko koga so bila poslana ta poročila?

Obtoženi: Torej vem, da je poročila prinašal čez mejo kurir. Kako mu je bilo ime, sem zvedel šele tu - Peter. Potem vedel sem, da so poročila šla, bral sem pa samo tiste, ki sem jih zapisal.

Tožilec: Ste na sestankih govorili o vsebini odposlanih poročil?

Obtoženi: V prvi vrsti smo govorili o vsebini prejetih stvari. O vsebini oddanih pošilk pa nismo vedno razpravljali.

Tožilec: Niste vi nikdar govorili o vsebini oddanih poročil?

Obtoženi: Tako kategorično tega ne bi mogel zanikati, ampak v večini primerov ne, zato, ker so poročali stvari, ki jih večinoma ne poznam.

Tožilec: Vi ste bili prisotni pri vsakem sestanku pri soobtožencu Nagodetu in soobtoženki Hočvarjevi?

Obtoženi: Da.

Tožilec: Je bilo tam govora o vsebini poročil, ki so šla v inozemstvo in kdo je poročal o tem, kakšna je vsebina teh poročil?

Obtoženi: Jaz se ne morem točno spomniti vsebine teh poročil, mislim pa, da je o tem pripovedovala Hočvarjeva, da je ona zbirala pošto.

Tožilec: Tako je, ona je to tudi povedala in kratko poročala na Vaših sestankih?

Obtoženi: Da.

Tožilec: Kakšne cilje je imela vaša organizacija in njena povezava z inozemstvom?

Obtoženec: Povezava organizacije z inozemstvom je imela v prvi vrsti ta namen, da organizacija pride v stik z nameni naše emigracije in da se orientira o teh namelih.

Tožilec: Ali so bila vaša poročila, ki so šla v inozemstvo sredstvo, da vi lahko spoznate kakšen je položaj v inozemstvu ali je bilo to obveščanje inozemstva o stanju v domovini?

Obtoženi: Ta poročila, ki so šla, so na vsak način obveščala inozemstvo o stanju v domovini.

Tožilec: Poznate vsebino teh poročil? Povejte kakšna poročila v inozemstvo poznate, o katerih poročilih ste slišali, da so šla v inozemstvo?

Obtoženi Sirc: Torej o poročilih, ki jih je pošiljala Angela Vodetova, jaz pred odpošiljatvijo v inozemstvo nisem vedel.

Tožilec Avbelj: Torej pred odpošiljatvijo?

Sirc L.: Da, sploh nisem videl in torej tudi poročil, ki jih je poslal dr. Nagode nisem čital, pač pa poznam koncept, ki sem ga izročil dr. Nagodetu, to je tisti odgovor na ustavni načrt, ki je prišel iz inozemstva in v svojem odgovoru sem na ta ustavni načrt odgovoril. Na prvi koncept, ki sem ga izročil dr. Nagodetu, ki se smatra v obtožnici kot odgovor na nek dopis iz inozemstva, se ne spomnim več točno.

Tožilec: Kakšne vrste so bila ta poročila, ki so šla v inozemstvo: politična, gospodarska ali vojaškega značaja.

Sirc L.: V prvi vrsti politična.

Tožilec: Kaj še?

Sirc L.: Event.¹⁰³⁰ gospodarska.

Tožilec: Pa vojaška?

Sirc L.: Tega ne bi mogel reči.

Tožilec: Ali se spominjate, da je vaša organizacija dobila nalog poizvedeti, kakšno je stanje na Grško–jugoslovanski meji.

Sirc L.: Da, se spominjam.

Tožilec: Ali je to poročilo gospodarskega značaja?

Sirc L.: To ni šlo na Koroško.

Tožilec: Je pa šlo v inozemstvo.

Sirc: Da, to poročilo je pa vojaškega značaja.

Tožilec: Ali se spomnite, da ste govorili, za koga da naša industrija dela, da dela za vojsko, kaj dela in kako dela. Se spomnite, da je šlo to poročilo v inozemstvo?

Sirc L.: Tega poročila ne poznam.

Tožilec: Ali se spomnite, da je šlo v inozemstvo poročilo o OZNI.

Sirc L.: Nisem slišal.

Tožilec: Ali se vi spomnite, da ste informirali inozemstvo o dogodku na Gorenjskem. Ali veste za kateri dogodek gre?

Sirc L.: Vem.

Tožilec: Ali je to gospodarska ali politična zadeva?

Sirc L.: Torej za vojaško ga nisem mogel smatrati.

Tožilec: Za kakšen dogodek gre?

Sirc L.: Za sestrelitev letala.

Tožilec: Kakšno poročilo ste vi napisali za inozemstvo in komu ste dali, komu je bilo namenjeno?

Sirc L.: Ne vem, na katero mislite. Jaz sem napisal pismo o agrarni reformi, potem pismo ...

Tožilec: Komu ste napisali to pismo?

Sirc L.: To pismo sem namenil dopisniku Reuterja.¹⁰³¹

¹⁰³⁰ Okrajšava za eventualno.

¹⁰³¹ Mišljena britanska tiskovna agencija **Reuters**.

Tožilec: Dobro, kaj pravite v tem pismu? Kako ocenjujete Vi agrarno reformo?

Obtoženi Sirc Ljubo: Primerjam agrarno reformo iz leta 1918, oziroma iz časa po prvi svetovni vojni in trdim, da to ni nekaj povsem novega.

Tožilec: Kakšno je bilo Vaše stališče do izvedbe agrarne reforme v tem pismu? Ste jo ocenili pozitivno ali negativno?

Obtoženi: Smatram, da je dobra stvar, toda ni nič novega in da se je to že pri nas izvedlo.

Tožilec: Vi kritizirate izvedbo agrarne reforme?

Obtoženi: Kritiziral sem to, da se predstavlja agrarna reforma kot neka novost.

Tožilec: Še drugače kritizirate izvedbo agrarne reforme. Vi postavljate izvedbo agrarne reforme popolnoma v drugačno luč kot sedaj govorite. Sploh, kako je gledala Vaša skupina na izvedbo agrarne reforme?

Obtoženi: Na izvedbo agrarne reforme smo gledali pravzaprav kot nekaj nepotrebnega.

Tožilec: Tretje vprašanje: Kdo je bil vodja vaše organizacije? Kdo je bil vaš vodja v Ljubljani?

Obtoženi: Dr. Nagode.

Tožilec: Dr. Nagode. O čem je Kavčnik poročal na vaših sestankih?

Obtoženi: Kavčnik je na naših sestankih poročal v prvi vrsti o industriji in tehničnih stvareh, ki jih je poznal v zvezi s svojim poklicem.

Tožilec: On je mnogo govoril. O stvareh v industriji.

Obtoženec: On je večkrat pripovedoval.

Tožilec: Kakšen namen je bil s strani Kavčnika govoriti o tem?

Obtoženec: On je hotel v prvi vrsti informirati kake stvari se v industriji godijo.

Tožilec: Je on vedel, da Vi te stvari poročate naprej?

Obtoženec: Po mojem mnenju je.

Tožilec: Po vašem je Kavčnik vedel, da Vi podatke poročate naprej?

Obtoženi: Da. Kot precej take kot jih je on povedal.

Tožilec: Vsebina poročil. Zadostuje. Kakšne so bile vaše zveze z inozemstvom?

Sirc: Torej v inozemstvo je šlo neko pismo za Grgo Zlatopera¹⁰³² preko gospe Dobler.¹⁰³³

Tožilec: Kdo je to gospa Dobler?

Sirc: Gospa Dobler je neka Belgijka, ki jo jaz nisem poznal, ampak sem samo vedel zanjo.

Tožilec: H komu so šle še zveze?

Sirc: Potem je šlo neko pismo za Jojo. (?)¹⁰³⁴

Tožilec: Vi osebno s kom ste imeli zvezo? Naštejte zveze v Švici.

Sirc: Ki sem jih jaz imel?

Tožilec: Da.

¹⁰³² Dokument, ki bi bil lahko osnutek tega pisma, je objavljen v poglavju Dokazno gradivo tožilstva.

¹⁰³³ Mišljena Ema De Dobbeleer.

¹⁰³⁴ Vprašaj je v izvirnem zapisu. Kdo je bil Jojo, ni bilo mogoče ugotoviti.

Sirc: Torej jaz sem se v Švico dopisoval z advokatom Ajhenbergerjem,¹⁰³⁵ z družino Lozinger,¹⁰³⁶ potem z Lenščakom¹⁰³⁷ in potem preko Ajhenbergerja¹⁰³⁸ z dr. Engлом.

Tožilec: S kom še? Poznate Senekoviča?

Sirc: Senekovič je bil tudi tam.

Tožilec: Ste vi imeli zveze z njim?

Sirc: Po vojni nisem dobil nobene pošte od njega.

Tožilec: Ste mu poslali poročilo?

Sirc: Poročilo o nacionalizaciji.

Tožilec: Poznate Misleja?¹⁰³⁹

Sirc: Misleja sem spoznal med vojno.

Tožilec: Poznate med temi osebami nekoga, ki bi bil agent tuje obveščevalne službe?

Sirc: Torej za Misleja je bilo rečeno, da je agent tuje države.

Tožilec: Ste imeli zveze z njim?

Sirc: Prišel me je nekajkrat obiskat drugačne zveze nisem imel.

Tožilec: Veste, da je bil še kdo drugi agent?

Sirc: Torej v kolikor je imel dr. Engel zvezo s tujci ne vem. Lahko, da jo je imel.

Tožilec: Kakšno je bilo mnenje soobtoženega Nagodeta, oziroma mnenje celotne skupine o vprašanju vojne. Kaj ste vi od tega pričakovali?

Sirc: Torej skupina je smatrala, da je vojna skoraj neizbežna in da bo seveda vojna povzročila za nas velike težave v prvi vrsti, ako bo do vojne prišlo, bo tudi izprememba oblasti v naši državi.

Tožilec: Da bi vrgli ljudsko oblast in vzpostavili kaj?

Sirc: Da bi vspostavili režim prijazen Angležem in Amerikancem.

Tožilec: Vi ste si želeli vojno.

Sirc: Želeli ravno ne morem reči, ampak pričakovali smo jo.

Tožilec: Pričakovali? Niste vi želeli vojne in ste pričakovali spremembe reda pri nas?

Sirc: Že, brez tega.

Tožilec: Dobro. Stvari, ki ste jih vi sedaj povedali, ali so to priprave za legalno vaše delo?

Sirc: Težko jih je tako označiti.

Tožilec: So to dejanja, ki pripravljajo legalno delo neke organizacije, zveze z inozemstvom,

---

¹⁰³⁵ Pravilno: z Eichenbergerjem.

¹⁰³⁶ Pravilno: Losinger. Ljubo Sirc govori o stikih z družino **Losinger** v Švici v življenjepisu, ki ga je napisal med preiskavo, omenja pa jo tudi v svojem delu Dolgo življenje po smrtni obsodbi, str. 409 in 450.

¹⁰³⁷ Verjetno mišljen že omenjeni Brane Lenščak, ki je skupaj z Ljubom Sircem študiral na Pravni fakulteti v Ljubljani, v letih 1942 in 1943 pa je bil nekaj časa v Švici.

¹⁰³⁸ Pravilno: Eichenbergerja.

¹⁰³⁹ Mišljena sta lahko Vladimir Miselj ali njegov sin Vadim, saj je imel Sirc stike z obema. Čeprav je v sodbi sicer omenjen predvsem Vadim Miselj, pa bi bilo lahko govora tudi o njegovem očetu, ki je sicer umrl leta 1944, a je bil prej diplomatski uradnik v Ženevi in je imel stike tudi s Staro pravdo, z Mačkovškom, Vauhnikom, jugoslovansko emigrantsko vlado v Londonu in Vatikanom.

zveze s tujimi predstavniki, računanje na vojno. So to priprave za legalno delo vaše organizacije?

Sirc: Ni mogoče tega označiti tako. Priznam.

Tožilec: Ste vi hoteli pobegniti v inozemstvo?

Sirc: Da, mislil sem na to, da bi šel v inozemstvo.

Tožilec: S čigavo pomočjo ste hoteli iti v inozemstvo?

Sirc: Torej mislil sem preiti mejo ali v Planici ali pri Mariboru, računal pa sem, da mi bo pri tem pomagal tudi angleški konzul.

Tožilec: Na kakšen način bi vam pomagal, je bilo o tem govora?

Obtoženi Sirc Ljubo: O tem je bilo govora leta 1945.

Tožilec: Ste vi z njim govorili?

Sirc: Da, sem.

Tožilec: Kaj vam je rekel?

Obtoženi: Rekel mi je, da mi lahko pomaga.

Tožilec: Na kakšen način, da vam pomaga?

Obtoženi: Lahko mi pomaga s propustnico.

Tožilec: Povrnimo se na Dragoljuba Jovanovića in na vaše zveze z njim. Kolikokrat ste potovali v Beograd do Jovanovića?

Obtoženi: Pri Jovanoviću sem bil dvakrat.

Tožilec: S kakšnim namenom?

Obtoženi: Z namenom, da govorim z njim o politični situaciji.

Obtoženi: Kakšni politični situaciji?

Obtoženi: Torej o pripravah za ostvareitev opozicije.

Tožilec: Kakšen je bil namen vašega potovanja v Beograd? Vi ste izjavili v zaslišanju, da je bil Vaš namen koordinirati z delom Dragoljuba Jovanovića. Čigavo delo ste vi koordinirali z delom Dragoljuba Jovanovića?

Obtoženi: Torej delo te skupine v Ljubljani.

Tožilec: Vi ste to Dragoljubu Jovanoviću povedali?

Obtoženi: Da, smo.

Tožilec: Ste mu govorili o skupini v Ljubljani?

Obtoženi: Da, v kolikor o tem ni bil še preje obveščen.

Tožilec: Je bil že preje obveščen?

Obtoženi: O tem mu je pripovedoval Kavčnik.

Tožilec: Mu je Kavčnik govoril o skupini Nagode?

Obtoženi: Torej s kakšnim imenom jo je imenoval ne vem, toda govoriti je moral o tem.

Tožilec: Kaj ste vi Jovanoviću povedali o Nagodetovi skupini?

Obtoženi: O Nagodetovi skupini sem mu pripovedoval, da je to skupina nekaj ljudi, ki bi se rada udeležila, ki bi rada sodelovala pri opoziciji, ki se je takrat pripravljala.

Tožilec: Kaj je Jovanović nato izjavil? Vi ste mu povedali: V Ljubljani obstoji skupina, ki bi se rada povezala z vašim delom.

Obtoženi: Da.

Tožilec: Ste mu povedali istočasno o tem, da imate zveze s članom predstavnštva tuje države?

Ljubo Sirc: Da.

Tožilec: Ste Vi povedali, kakšen je Vaš odnos do tega člana?

Obtoženi: Nakazal sem mu, da.

Tožilec: Ste mu nakazali. Ste Vi povedali kakšna poročila dajete?

Obtoženi: Podrobnosti ne.

Tožilec: Se je on interesiral za to zvezo?

Obtoženi: Da.

Tožilec: Kako ste Vi Jovanoviću opisali razmere v Sloveniji?

Obtoženi: Dejal sem mu, da je v Sloveniji delo za kakršnokoli opozicijsko grupacijo zelo težavno, ker ima položaj popolnoma v rokah OF.

Tožilec: Se je Dragoljub Jovanović strinjal z Vašim poročilom, ki ste mu ga dali? Je on odobraval Vaše delo? Je on odobraval Vaše zveze in Vaš odnos do tujih predstavništev?

Obtoženi: Stavil ni nobenih negativnih pripomb.

Tožilec: Stavil ni negativnih pripomb. Ko ste se vrnili od Jovanovića v Ljubljano, ste Vi komu povedali o svojem obisku pri Jovanoviću?

Obtoženi: Da, pripovedoval sem o tem angleškemu konzulu.

Tožilec: Ste Vi poročali v Vaši skupini?

Obtoženi: Sem.

Tožilec: Ste Vi podrobno obrazložili te stvari?

Obtoženi: Da, obrazložil sem Jovanovićev načrt o osnovanju opozicije.

Tožilec: Kdo je bil navzoč pri sestanku?

Obtoženi: Tega se točno ne spominjam.

Tožilec: Za koga veste točno?

Obtoženi: Nagode in Kavčnik sta bila sigurno zraven, za druge ne morem reči.

Tožilec: Je bil Kavčnik na vseh Vaših sestankih?

Obtoženi: Težko je manjkal.

Tožilec: Ali je bil Kavčnik aktiven član vaše organizacije?

Obtoženi Lj. Sirc: Da.

Tožilec: Je stavil predloge?

Obtoženi: Kakor vsi drugi.

Tožilec: Ste Vi poročali o svojem obisku pri Jovanoviću angleškemu konzulu? Kako ste vi o tem poročali?

Obtoženi Sirc Ljubo: Jaz sem angleškemu konzulu pripovedoval, da Jovanović v Beogradu dela na to, da bi se ustanovila enotna opozicijska stranka za vso Jugoslavijo.

Tožilec: Ste mu povedali namen vašega potovanja v Beograd k Jovanoviću?

Obtoženi: Da, sem.

Tožilec: Kdaj je bilo to?

Obtoženi: To je bilo prvič januarja, drugič pa v začetku aprila.

Tožilec: Leta 1947?

Obtoženi: Ne, leta 1946.

Tožilec: Dajmo, konkretizirajmo še eno vprašanje: Vi ste govorili z Jovanovićem. Jovanović je imel svoj načrt, da pride nekdo do njega, da se z njim pogovori v skladu z z njegovim načrtom. Kaj vse se je Jovanović pri tej priliki interesiral?

Obtoženi: Jovanović se je interesiral za politični položaj v Sloveniji, potem za delo slovenske emigracije.

Tožilec: Katere emigracije?

Obtoženi: Slovenske emigracije, predvsem se je zanimal za to, kaj dela Krek. Vprašal je tudi za to.

Tožilec: Ali se je zanimal samo za emigracijo iz leta 1941 ali pa se je zanimal za ubeglice leta 1945?

Obtoženi: Vprašanja ni preciziral. Jaz sem mu povedal vse, kar sem o tem vedel.

Tožilec: Vi ste mu povedali vse.

Obtoženi: Da, vse, kar sem vedel leta 1946.

Tožilec: Ali vas je on o tem vprašal?

Obtoženi: Da, on me je vprašal.

Tožilec: Vi pravite, da ni konkretiziral vprašanja. Danes govori vsa Jugoslavija o stanju na avstrijsko-jugoslovanski meji. To je izredno zanimivo vprašanje.

Obtoženi: On se je takrat zanimal za Avstrijo.

Tožilec: Se je zanimal za stanje na meji?

Obtoženi: Da, zanimal se je za to.

Tožilec: V kakšni smeri se je zanimal?

Obtoženi: Takrat je njega v prvi vrsti interesiralo napeto stanje, ki je bilo na Primorskem leta 1946.

Tožilec: Sedaj govorimo o meji med Jugoslavijo in Avstrijo. On je vedel za prehajanje oboženih band?

Obtoženi: Da, samo takrat jaz o tem še nisem bil obveščen.

Tožilec: Ali vam je o tem kaj govoril?

Obtoženi: Vprašal je o tem, kakšne so razmere na avstrijsko-jugoslovanski meji.

Tožilec Avbelj: Kaj mislite, za kaj se je on zanimal, ali je to povedal, zakaj se je zanimal za stanje med ubežniki v Avstriji?

Obtoženi Sirc L.: Ja, to ...

Tožilec: Kaj je njega zanimalo, kakšno je stanje, ali ubežniki dobro živijo ali ne živijo dobro.

Sirc L.: Zanimalo ga je politično razpoloženje.

Tožilec: Njega je zanimalo politično razpoloženje med ubežniki?

Sirc L.: Da.

Tožilec: Dobro, ali vas je on ispraševal o Kreku, o njegovih zvezah s Slovenijo?

Sirc L.: Mislim, da je hotel vedeti, s čim se Krek ukvarja, kaj dela.

Tožilec: Ali je kaj govoril o odnosu Kreka do Slovenije?

Sirc L.: Izpraševal je, kaj Krek dela.

Tožilec: Ali je on vedel, da je bil Krek pred sodiščem, da je bil pred našim sodiščem obsojen?

Sirc L.: O tem pa nisva govorila.

Tožilec: Kaj mislite, ali je on vedel za to?

Sirc: Sigurno je bil on informiran.

Tožilec: Zakaj pa niste še nadaljevali svojih stikov z Dragoljubom Jovanovićem?

Sirc L.: Zato, ker sem potem šel v Zagreb.

Tožilec: Vi niste šli več k Dragoljubu Jovanoviću, vi ste šli potem v Zagreb?

Sirc L.: Da.

Tožilec: H komu?

Sirc L.: K Tomu Jančikoviću.

Tožilec: Kdo vas je napotil k Tomu Jančikoviću?

Sirc L.: K Tomu Jančikoviću me je napotil Snaj.

Tožilec: Še kdo?

Sirc L.: Ne.

Tožilec: Ali je Jovanović kdaj govoril o tem, da zadostuje vaša povezava z Zagrebom?

Sirc L.: Da, je.

Tožilec: Kako je rekel?

Sirc L.: Da se morajo Slovenci v prvi vrsti vezati na Zagreb.

Tožilec: Zakaj?

Sirc L.: Ker ta povezava popolnoma zadostuje.

Tožilec: Zakaj zadostuje ta povezava?

Obtoženec Ljubo Sirc: Za medsebojno zvezo.

Tožilec: Za vašo zvezo z Beogradom?

Obtoženi: Da.

Tožilec: To se pravi, da sta Beograd in Zagreb povezana?

Obtoženi: Da. Jovanović je rekel, da zveza s Hrvaško zadošča.

Tožilec: Je on Vas napotil na Toma Jančikovića?

Obtoženi: Jovanović Jančikovića ni imenoval, ampak je rekel, da zveza s Hrvaško zadošča in Jančiković je to pozneje potrdil.

Tožilec: Ste vi od sedaj naprej vzdrževali zvezo s Hrvaško, z Zagrebom, s Tomo Jančikovićem in ostalimi?

Obtoženi: Da.

Tožilec: To zvezo med Beogradom in Zagrebom smo opisali in je jasna.

Obtoženi: Da.

Tožilec: Je še kdo vzdrževal direktno zvezo z Jovanovićem?

Obtoženi: O Jovanoviću sem slišal kasneje od ministra Snoja, ki se je z Jovanovićem videval v Ljudski skupščini.

Tožilec: Torej Snaj se je videval v Beogradu z Jovanovićem?

Obtoženi: Po vsem tem da.

Tožilec: Je vam Snaj pripovedoval o tem?

Obtoženi: Da.

Tožilec: Komu še?

Obtoženi: Tega pa ne vem jaz.

Tožilec: Ne veste komu še je o tem Snaj pripovedoval?

Obtoženi: Ne.

Tožilec: Torej Snaj vam je osebno pripovedoval, da ima stike z Jovanovićem.

Sirc: Da.

Tožilec: Kolikokrat vam je govoril o teh stvareh?

Sirc: Vsakokrat, kadar se je vrnil iz Beograda iz zasedanja ljudske skupščine.

Tožilec: Kadar se je vrnil iz Beograda, vam je govoril o Jovanoviću? Vam je govoril, da je v zvezi z Jovanovićem?

Sirc: O tem kar je govoril, sem moral sklepati.

Tožilec: Vam je govoril o namenih Jovanoviča?

Sirc: Da. O osnovanju opozicije.

Tožilec: Ste to komu povedali?

Sirc: Da, na sestanku sem povedal.

Tožilec: Ste še komu povedali?

Sirc: Da, povedal sem angleškemu konzulu.

Tožilec: Torej ste o tem, kar je Snaj poročal o odnosu do Jovanoviča, poročali na sestanku svoji skupini in angleškemu konzulu?

Sirc: Ne vem točno, ali sem Snoja tudi imenoval, na vsak način ...

Tožilec: Se vi dobro spominjate, da ste vi konzulu povedali, premislite, povejte.

Sirc: Torej spominjam se, da sem konzulu povedal, enkrat, ko sem sam prišel iz Zagreba. Nisem pa siguren, ali sem kedaj pripovedoval s Snojevimi besedami.

Tožilec: Niste sigurni? Vi ste od sedaj naprej hodili k Tomi Jančikoviću in ostalim v Zagreb. Sedaj pa pride čas, ko se je vaša skupina povezala z inozemstvom.

Sirc: Da, s Koroško.

Tožilec: V katero dobo pada ta čas?

Sirc: To je bilo jeseni 1946.

Tožilec: Se spominjate točno, kedaj?

Sirc: Ne tega ne, ker za prve kontakte jaz nisem vedel.

Tožilec: Kedaj ste vi potovali v Zagreb?

Sirc: V Zagreb sem potoval koncem avgusta 1946, potem v decembru leta 1946 in pa februarja 1947.

Tožilec: To se pravi v času, ko ste vi dejansko že imeli zveze s centrom 101 preko kurirja Petra in ko ste vi vedeli točno za to zvezo in za to, kakšna je ta zveza.

Sirc: Torej za točno kvalifikacijo te zveze sem zvedel pravzaprav januarja, ko sem dobil obširen spis.

Tožilec: Kaj, iz prvih pošilk ne bi mogli razbrati, kakšna je ta zveza? Ali iz razgovorov te vaše skupine ne bi mogli vedeti, kakšna je ta zveza? Kedaj ste zvedeli, kaj od vas ta center 101 zahteva?

Obtoženi: Popolnoma na jasno sem si prišel res šele januarja 1947.

Tožilec: V kakšnem pogledu popolnoma na jasno?

Obtoženi: Torej v tem pogledu, da so stavili direktna vprašanja.

Tožilec: Da so stavili ne vprašanja, ampak povelja?

Obtoženi: Da.

Tožilec: V januarju 1947. je prišlo povelje, to ni nobeno vprašanje, povelje o organiziranosti trojke, organizirati kanale in tako naprej. Zato, da vemo kakšnega značaja je ta zveza, o tem pa govore vsa pisma od prvega naprej.

Obtoženi: Da.

Tožilec: Se spominjate pisma prve pošiljke, ki govori kaj zanima nas in zaveznike?

Obtoženi: Jaz se na ta pisma točno ne spominjam, posebno ne po teh naslovih.

Tožilec: Ste vedeli, da gredo poročila preko Drčarja?

Obtoženi: Da, to sem vedel.

Tožilec: Kdaj ste to zvedeli?

Obtoženi: Septembra 1946.

Tožilec: Ste od septembra naprej še bili v Zagrebu?

Obtoženi: Bil.

Tožilec: Ste vi smatrali, je vaša skupina smatrala, da s tem, če držite zveze s Tomo Jančikovićem, držite tudi povezavo z Dragoljubom Jovanovićem?

Obtoženi: Da.

Tožilec: Ste se smatrali za povezane preko Zagreba z Dragoljubom Jovanovićem?

Obtoženi: Da s srbsko opozicijo.

Tožilec: To je bila ena povezava na Jovanoviča. Druga povezava je bil Snój, kot ste povedali že prej.

Obtoženi: Da.

Tožilec: Kaj mislite kaj pa je Snój vedel o Vašem delovanju v Ljubljani v Sloveniji?

Obtoženi: Ka je vedel o našem delovanju, zelo težko rečem. Prvič sem bil pri njemu leta 1945. in takrat je bilo govora ...

Tožilec: Pustimo leto 1945. Govorimo sedaj samo od takrat naprej, ko vi niste šli več v Beograd, od takrat naprej govorimo o Snóju! Kaj je Snój vse vedel? Tu imam zapiske vašega zaslišanja in zaslišanja drugih soobtožencev, kjer se točno po datumih ugotavlja, kar je tudi v Nagodetovih zapiskih, kdaj ste bili pri Snóju, kdaj je bil pri Snóju Sirc, Nagode, Kavčnik, kdaj je bil pri Snóju sam Nagode, kdaj je bil pri Snóju samo Sirc in s kakšnim namenom ste vi do Snója šli. Povejte za kaj vse je Snój vedel?

Obtoženi Sirc: Snój je na vsak način vedel za moja pota v Zagreb.

Tožilec: Vas je on poslal?

Obtoženi: Da.

Tožilec: Ste bili Vi njegov kurir?

Obtoženi: Njegov posredovalec.

Tožilec: On Vas je poslal v Zagreb?

Obtoženi: Da.

Tožilec: S kakšno nalogo?

Obtoženi: Za organiziranje opozicije in spraševal je, kako daleč je ta organizacija prišla.

Tožilec: Snója je zanimala organizacija opozicije. Je Snój vedel za delo vaše skupine?

Obtoženi: Da.

Tožilec: Za vaše zveze s konzulatom?

Obtoženi: Da.

Tožilec: Iz česa sklepate, da je on to vedel?

Obtoženi: Ker sem mu prinašal časopise.

Tožilec: Ste Vi povedali o čem govorite na konzulatu?

Obtoženi: Sigurno sem omenil posamezne stvari.

Tožilec: Kaj je Snój vedel v zvezi z vašimi zvezami v inozemstvo?

Obtoženi: V koliko je on bil poučen ozir.¹⁰⁴⁰ kaj je vedel, ne vem. Povedal sem mu, da sem izročil odgovor na koroški koncept.

Tožilec: Počasi! Vi ste dobili iz Koroške koncept. Kakšen koncept?

Obtoženi: Koncept ustave za Jugoslavijo, ki naj bi se uveljavil. On je rekel, kaj je prvič treba ugotoviti, na kakšen temelj naj bi se ustava postavila, drugič pa, da je treba potem izdelati nov načrt ustave, ki bi imel kakšen smisel.

---

¹⁰⁴⁰ Oziroma.

Tožilec: Ste vi uničili ta koncept?

Obtoženi: Ne.

Tožilec: Pač pa ste ga ...

Obtoženi: Jaz sem ga izročil Snoju.

Tožilec: Neizpremenjenega?

Obtoženi: Da, neizpremenjenega.

Tožilec: Ta neizpremenjen koncept ustave, ki naj bi se uveljavila po tem, ko bo ne vem s kakšno pomočjo izpremenjen družbeni red v Jugoslaviji. Ste vi to povedali Snoju? Ste povedali odkod izvira ta koncept?

Obtoženi: Povedal sem mu. Rekel sem mu, da je to odgovor na neko pismo. On se je zanimal, na kakšno pismo, pa mu tega nisem podrobno razložil.

Tožilec: Odgovor na neko pismo?

Obtoženi: Da.

Tožilec: Ste mu povedali, odkod je to pismo prišlo?

Obtoženi: Ne.

Tožilec: Ste mu povedali, da je to iz inozemstva?

Obtoženi: Nisem.

Tožilec: Mu o inozemstvu niste nikdar ničesar govorili?

Obtoženi: To je težko reči, ker o inozemstvu sva verjetno že govorila.

Tožilec: Kako je Snój sprejel to?

Obtoženi: On je to vzel in spravil.

Tožilec: Kaj je rekel?

Obtoženi: Samo to je rekel, ko sva govorila o mednarodni povezavi, je Snój pripomnil, da je on bolj za balkansko.

Tožilec: Vi v zaslišanju izjavljate, da je Snój obljubil pogledati ta koncept?

Obtoženi: Da, rekel je, da bo kasneje stavil svoje pripombe.

Tožilec: In koncept bo vrnil?

Obtoženi: Da.

Tožilec: Ste kdaj potem iskali ta koncept?

Obtoženi: Vprašal sem ga, če ga lahko dobim nazaj, pa je rekel, da bo že vrnil.

Tožilec: Nas zanima vprašanje Snoja samo, v kolikor je v zvezi s povezavo z Zagrebom itd. Sicer pa bomo o Snoju še govorili. Kaj je Snój vedel o delovanju vaše organizacije v Ljubljani? Kaj je on vedel? Je vedel, da je to tajna organizacija?

Obtoženi: S tem imenom je ni nihče proti njemu imenoval, ampak ...

Tožilec: Je vedel, da je delala konspirativno?

Obtoženi: To je vedel.

Tožilec: Iz česa smatrate, da je to vedel, da dela ta skupina konspirativno?

Obtoženi: To bi težko razložil.

Tožilec: Kaj je on Nagodetu rekel?

Obtoženi: Snój Nagodetu?

Tožilec: Da.

Sirc L.: Tega jaz ne vem.

Tožilec Avbelj: Nagode napiše in pove: Svetoval mi je, naj ostanem tukaj in da me bo že obvestil, če bo pretila nevarnost. Ali je o tem govoril na vaših sestankih?

Sirc L.: Kdaj pa je to bilo, prosim?

Tožilec: To je bilo julija meseca.

Sirc L.: Leta 1945.

Tožilec: Da, leta 1945.

Sirc L.: Takrat vem, da je bil Nagode pri Snój. Vem tudi, da se je bavil s tem, ampak, da je o tem govoril s Snójem, tega pa nisem vedel.

Tožilec: Ali je bil Snój poučen o tem, da so nekateri, ki jih je naša oblast zasledovala zaradi kaznivih dejanj, zbežali v inozemstvo?

Sirc L.: Torej o tem s Snójem nisem nikoli govoril in ne vem koliko je bil o tem poučen.

Tožilec: Vi o tem s Snójem niste nikdar govorili?

Sirc L.: Ne.

Tožilec: Vi niste nikdar povedali, da je šel kdo v inozemstvo?

Sirc L.: Ne.

Tožilec: Ali veste, da je šel v začetku kdo čez mejo, v začetku vašega dela?

Sirc: Ali mislite Prpičevo?

Tožilec: Ne, ne mislim Prpičeve. Ali poznate vi Drčarja? Ali veste kdo je to?

Sirc L.: Ne. Šele sedaj sem izvedel zanj.

Tožilec: Koga ste vi poznali? Ali ste poznali Mateja Luka?¹⁰⁴¹ To so imena iz poročil, ki jih je Drčar pošiljal s Koroškega v domovino.

Sirc L.: Edino ime, ki se ga spomnim, je Tomše.¹⁰⁴²

Tožilec: Ali ste govorili na sestankih o prehodu Drčarjeve preko meje?

Sirc L.: Za to sem izvedel šele v preiskavi.

Tožilec: Kolikokrat ste bili vi, Sirc, Kavčnik in Nagode pri Snój?

Sirc L.: Torej leta 1945. se spomnim, da sem bil enkrat sam s Kavčnikom, potem drugič smo bili s Kavčnikom in Nagodetom, kasneje pa sem jaz sam večkrat zahajal k Snój, tako kakih 14 dni ali tri tedne.

Tožilec: Kakšne stvari ste razgovarjali s Snójem?

Obtoženi Sirc Ljubo: Torej v glavnem o snovanju opozicije.

Tožilec: Ali ste kdaj govorili s Snójem o Jovanoviču?

---

¹⁰⁴¹ Matej in Luka sta bila psevdonima Ivana Drčarja.

¹⁰⁴² Psevdonim Ivana Drčarja.

Obtoženi: Da.

Tožilec: Vi ste na sestankih s Snojem govorili o Jovanoviču?

Obtoženi: Da.

Tožilec: Kdo je bil prisoten takrat, ko ste govorili? Kdo je bil poleg še razen vas?

Obtoženi: Razen mene in Snoja ni bil nikdar nikoli nihče zraven. Vsaj jaz se ne spominjam.

Tožilec: Kje ste se s Snojem razgovarjali?

Obtoženi: Na njegovem domu.

Tožilec: Na njegovem domu, kje pa še?

Obtoženi: Leta 1945 v njegovem uradu.

Tožilec: Kdo je še govoril, da je Snoja treba pridobiti v to zvezo. Kdo je še priporočal? Vi pravite, da je priporočal Furlan.

Obtoženi: Furlan ne. Saj sem Snoja že takrat poznal.

Tožilec: Furlan Vam je govoril zato, ker ni vedel o tem, za vašo zvezo in da je treba ga pridobiti. Je Snój izrazil pripravljenost za sodelovanje?

Obtoženi: Snój se nikoli ni določno izrazil.

Tožilec: Ali je Snój dejansko sodeloval?

Obtoženi: O sodelovanju ne morem reči. Delal je bolj sam zase.

Tožilec: Torej povejte še enkrat, kaj je Snój poročal o Jovanoviču, ko je prišel iz Beograda v Ljubljano?

Sirc: Ko je prišel iz Beograda v Ljubljano, je pripovedoval navadno, kakšen govor je imel navadno Jovanovič v skupščini in kako napreduje snovanje opozicije v Beogradu oziroma med Beogradom in Zagrebom.

Tožilec: Vam je Snój govoril o kakšnih direktivah? Vam je Snój dajal kakšne direktive?

Sirc: Torej Snój mi je dal direktive takrat, ko sem šel v Zagreb in naročil, zakaj naj se zanimam.

Tožilec: Ali ste vi o tem, kar je Snój pripovedoval iz Beograda in pa iz razgovorov odnosno iz tega kar ste zvedeli v Zagrebu, komu pripovedovali?

Sirc: Torej angleškemu konzulu sem parkrat omenil Jovanovičeve govore v skupščini.

Tožilec: Ali ste vi imeli kakšne direktive? Ko je Snój prišel iz Beograda, ali ste vi govorili o vsebini razgovorov tudi iz Zagreba z Jančikovičem in ste se o tem s kom pogovarjali?

Sirc: Torej na sestanku pri Nagodetu smo o tem govorili.

Tožilec: Torej na sestanku in kje še?

Sirc: Težko morem povedati, koliko sem govoril o tem z angleškim konzulom.

Tožilec: Torej ste o tem z njim govorili?

Sirc: To, da sem posamezne stvari povedal, se spominjam.

Tožilec: Kaj ste vi še poročali konzulu?

Sirc: Torej konzulu sem pripovedoval, kakor sem že omenil o Litostroju, potem sem pripovedoval o Mostecu pri Medvodah, potem sem omenil nekatere stvari v tekstilnih tovarnah,

ki sem jih slišal v Kranju.

Tožilec: Ste mu poročali o poteku volitev?

Sirc: Da, sem pripovedoval.

Tožilec: Kdaj je bilo to?

Sirc: To je bilo leta 1945.

Tožilec: Kaj pa ste govorili o poteku volitev?

Sirc: Da so se mi zdele nepravilne.

Tožilec: Zakaj so se vam zdele nepravilne?

Sirc: Zato, ker opozicija ni bila udeležena.

Tožilec: Zakaj ni bila soudeležena?

Sirc: Zato, ker ni postavila liste.

Tožilec: Zakaj pa ni postavila liste? Ali je imela možnost postaviti listo?

Sirc: To možnost je imela.

Tožilec: Zakaj ste ilegalno delovali? Vi se sklicujete na legalno opozicijo, zakaj ste ilegalno delovali, zakaj niste postavili svoje liste?

Obtoženi: Zato ker smo smatrali, da je to nemogoče.

Tožilec: Zakaj je nemogoče?

Obtoženi: Molči.

Tožilec: Zato, ker nihče z vami šel ni. *Ploskanje.* Jaz bi stavil še par vprašanj v zvezi s soobtoženim Furlanom. Vi poznate Furlana?

Obtoženi: Da, poznam.

Tožilec: Od kdaj je to vaše poznanstvo?

Obtoženi: Torej Furlana poznam še iz univerze iz leta 1939, ko je na univerzi predaval. Boljše pa sem se z njim seznanil v začetku leta 1946.

Tožilec: Povejte nekaj o odnosih med vami in med Furlanom.

Obtoženi: Odnosi med mano in med Furlanom so bili najprej odnosi čisto univerzitetnega značaja, potem nekaj naju je oba zanimala politika in pa srečala sva se večkrat na angleškem konzulatu

Tožilec: Zanimala vaju je oba politika?

Obtoženi: Da.

Tožilec: Samo mnenja o politiki so lahko različna. Ali vaju je družilo isto gledanje na stvari?

Obtoženi: Da.

Tožilec: Ali ste vi Furlanu kdaj govorili o delovanju Nagodetove skupine?

Obtoženi: Ne vem, če sem o tem pripovedoval.

Tožilec: Ali ste imeli vtis, da Furlan ve, da obstoja neka skupina, katere član ste vi?

Obtoženi: Proti meni Furlan tega ni nikdar pokazal, ampak, ker se je na sestankih pri Nagodetu govorilo, sem jaz to vedel.

Tožilec: Poglejte, kako odgovarjate. Vi ste bili na sestanku, ko se je govorilo o tem, kdo bo povezal Hribarja s konzulom. Vi veste, da je šlo pismo na konzula, da Furlan ni vedel za delovanje vaše skupine.

Obtoženi: Nisem rekel, da ni vedel.

Tožilec: Povejte, ali lahko trdite, da je vedel za delovanje vaše skupine in zakaj je moral vedeti za delovanje Vaše skupine?

Obtoženi Sirc Ljubo: Oprostite, jaz nisem trdil, da ni vedel, ampak napram meni tega nikdar ni pokazal. Zakaj, ne vem. Da pa je vedel, to jaz vem iz razgovorov pri Nagodetu.

Tožilec: Povejte vse momente, ki odločno kažejo, da je Furlan vedel za delovanje vaše skupine.

Obtoženi: Vedel sem, da je Hribar šel k Furlanu, da sta govorila o angleškem konzulu in da ga je angleškemu konzulu predstavil.

Tožilec: Ali lahko Vi svojo trditev vzdržujete proti Furlanu?

Obtoženi: Od Hribarja jaz to stvar vem.

Tožilec: Iz česa še sklepate, da je bil Furlan poučen o vsebini dela vaše skupine? Ali veste za vsebino pisma Hribarja?

Obtoženi: Ne.

Tožilec: Ali je vedel Furlan, kaj ste vi govorili na konzulatu?

Obtoženi: Kolikor je bil prisoten.

Tožilec: Ali je vedel tudi za druge stvari?

Obtoženi: Ne.

Tožilec: Ali je Furlan vedel za zveze z inozemstvom, za kurirja Petra?

Obtoženi: Jaz o tem nisem poučen, samo kolikor vem, to iz obtožnice.

Tožilec: Ali je on vedel o zvezi z inozemstvom? Je Hočevarjeva govorila o Furlanu?

Obtoženi: Ne.

Tožilec: Ali ste Vi kaj slišali, da je Hočevarjeva povedala Furlanu, da je Hribarju povedal Furlan na konzulatu, zakaj niste tega storili Vi?

Obtoženi: Kakšne so bile okoliščine takrat, se ne spominjam, ne vem kako je prišlo do tega, da se je Hribar obrnil na Furlana.

Tožilec: Ali je bil kak poseben namen?

Obtoženi: Ne.

Tožilec: Vi ste imeli zveze s konzulatom?

Obtoženi: Da.

Tožilec: In vendar ste na sestanku govorili, da se vaša skupina poveže preko Hribarja.

Obtoženi: Se ne spominjam točno, kako je bilo.

Tožilec: Da je prišlo do povezave, to veste.

Obtoženi: To vem.

Tožilec: Da je Furlan povezal Hribarja, to veste.

Obtoženi: Da.

Tožilec: Zakaj je ravno Furlan povezal Hribarja, tega ne veste?

Obtoženi: Ne.

Tožilec: Kakšen je bil odnos Furlana do dela vaše skupine, kako se je sploh kazal Furlan?

Obtoženi: O tem ne morem govoriti, ker z njim o tem nisem govoril.

Tožilec: V vseh vaših stikih, ali je Furlan agitiral za petletni plan?

Obtoženi: Ne, on je bil precej kritično razpoložen.

Tožilec: Do česa?

Obtoženi: Do oblasti.

Tožilec: Ali je bil do česa tudi sovražno razpoložen?

Obtoženi: Sovražno, to besedo je težko uporabiti.

Tožilec: Zakaj?

Obtoženi: Zato, ker je precej težka.

Tožilec: Težka, zato jo tudi postavljam. Kako je gledal Furlan na ljudsko oblast, kako je gledal na naše organe ljudske oblasti, kako je gledal na gospodarski razvoj, kako je ocenjeval petletni plan, kako je gledal na vse te stvari?

Obtoženi: Negativno.

Tožilec: Iz česa vi to sklemate?

Obtoženi: Iz pripomb, ki jih je izrekel na razgovorih.

Tožilec: Iz pripomb v razgovorih. Ali lahko citirate te pripombe?

Obtoženi: To iz posameznih pripomb ni razvidno, to je razvidno iz vsega njegovega delovanja.

Tožilec: Ali se vi spominjate, da je imel Furlan nalogo, pisati neko poročilo za inozemstvo? Se spomnite, da je Furlan prevzel od nekoga iz inozemstva nalogo, da bo napisal zanj poročilo?

Obtoženi: Da, to se spominjam.

Tožilec: Za koga bi šlo to poročilo?¹⁰⁴³

Obtoženi: Za predstavnika ameriškega Rdečega križa Hoptnerja.

Tožilec: Kdo vam je povedal, da je bilo to poročilo namenjeno zanj?

Obtoženi: Furlan sam.

Tožilec: Vam je sam povedal? Zakaj je pa rekel Furlan, da hoče imeti Hoptner od njega poročilo, v kakšne namene in kakšno poročilo?

Obtoženi: V študijske namene, da hoče napisati neko knjigo o Jugoslaviji.

Tožilec: Hoptner hoče napisati knjigo o Jugoslaviji, to se pravi knjigo, ki bi bila razmnožena ne samo po Ameriki, marveč po vsem svetu, ki bi jo ljudje brali. Drži to?

Obtoženi: Da.

Tožilec: Ali je vam dr. Furlan povedal, da so ti odgovori namenjeni za knjigo, ki bi jo napisal Hoptner?

---

¹⁰⁴³ Dokument je objavljen v poglavju Dokazno gradivo tožilstva pod naslovom Poročilo o OF za Hoptnerja.

Sirc L.: To je Hoptner sam rekel pred menoj.

Tožilec: V znanstvene namene?

Sirc L.: Da, v znanstvene namene.

Tožilec: Torej, Hoptner je pripravljaj knjigo o Jugoslaviji, dr. Furlan je prevzel nalogo, da bo odgovoril na vprašanja, ki jih je Hoptner postavil. Da bodo ti odgovori služili pri sestavi knjige, ki jo namerava napisati o Jugoslaviji Hoptner. Je temu tako?

Sirc L.: Da.

Tožilec: Ali je to Furlan vedel?

Sirc L.: Da.

Tožilec: Ali je bil Furlan zraven, ko je Hoptner povedal za kakšne namene rabi vprašanja?

Sirc L.: Da.

Tožilec: Dobro. Ali ste videli vprašanja, ki jih je stavil Hoptner?

Sirc L.: Sem videl.

Tožilec: Kakšna so bila ta vprašanja?

Sirc L.: Torej vprašanja so se nanašala na zgodovino Osvobodilne borbe.

Tožilec: Koliko je bilo teh vprašanj?

Sirc L.: Po mojem okrog deset, dvanajst.

Tožilec: Kdo je dobil vprašanja in na kakšen način?

Sirc L.: Vprašanja je, kolikor jaz vem, Hoptner napisal na list papirja in jih izročil Furlanu. Tisti list je Furlan izročil potem meni.

Tožilec: Torej ta list, na katerem so bila napisana vprašanja, je Furlan pustil vam. Ali on ni imel teh vprašanj?

Sirc L.: On je imel slovenski prevod.

Tožilec: Kdo pa je prevedel ta vprašanja?

Obtoženi Sirc Ljubo: Jaz mislim on sam.

Tožilec: On sam. Ali veste, kje je hranil ta vprašanja?

Obtoženi: Jaz sem o teh vprašanjih govoril z njim doma in videl, da jih hrani v svoji knjižnici.

Tožilec: V svoji knjižnici?

Obtoženi: Da.

Tožilec: Kako jih je imel shranjene?

Obtoženi: Vzel jih je iz neke knjige.

Tožilec: Iz neke knjige. Torej je skrival ta vprašanja. Ali ste imeli občutek, da skriva ta vprašanja? Ali ima veliko knjižnico?

Obtoženi: Veliko.

Tožilec: Veliko. Je bil listek velik?

Obtoženi: Eno stran.

Tožilec: To se lahko izgubi v veliki knjižnici.

Obtoženi: Da.

Tožilec: Ali ste imeli občutek, da spravlja ta vprašanja?

Obtoženi: Da.

Tožilec: Da jih skriva?

Obtoženi: Torej – na vsak način, da jih ima zakrite.

Tožilec: Kaj ste vi napravili s temi vprašanji?

Obtoženi: Vprašanja sem odvrigel.

Tožilec: Vprašanja ste odvrgli. Na kak način?

Obtoženi: Strgal sem jih.

Tožilec: Kakšno je bilo to poročilo, ali ste Vi videli poročilo na ta vprašanja?

Obtoženi: Jaz tega poročila nisem videl.

Tožilec: Kdo vam je povedal o tem poročilu?

Obtoženi: Med preiskavo sem zvedel, da ga je napisala Vodetova.

Tožilec: Ali veste kdo je dal Vodetovi ta vprašanja?

Obtoženi: Ne.

Tožilec: Dobro. Dejstvo je, da ste vedeli za poročilo. Kdo je pokazal poročilo prof. Furlanu? Ali je pravil, kdo je poročilo napisal?

Sirc: Ne, govoril je, da bo sam napisal poročilo.

Tožilec: Kakšno je bilo po vašem mnenju to poročilo?

Sirc: Na vsak način prenapeto.

Tožilec: Prenapeto? Kakšno je bilo opisovanje Narodno osvobodilne borbe? Resnično?

Sirc: Ne, nasprotno.

Tožilec: Kako nasprotno? Močno nasprotno?

Sirc: V tem primeru sovražno.

Tožilec: Da, sovražno je bilo. Mi bomo to sovražno poročilo prečitali, pa bomo videli, kakšno poročilo je to. To je točno. Kajti sovražno poročilo, ki je namenjeno ljudem, takim ljudem v inozemstvu za podlago knjige, ki naj o Narodno-osvobodilnem gibanju poroča vsemu svetu.

Predsednik: Obtoženec, ali je to to poročilo? (*Mu pokaže dokument.*)

Sirc: Da, je.

Tožilec: Kaj je Furlan izjavil o tem poročilu?

Sirc: Torej to poročilo sva midva skupno čitala.

Tožilec: Ali je odobral to poročilo?

Sirc: Ni se izrazil za nasprotnega.

Tožilec: Kdo je pa pisal pripombe na tem poročilu?

Sirc: Napisane so z mojo roko.

Predsednik: Ali ste ugotovili, da je to z vašo roko pisano? (*Mu ponovno pokaže dokument.*)

Sirc: Da, to je pisano z mojo roko.

Tožilec: Je zadnja pripomba, cela stran pisana z vašo roko? Ali so to vaše pripombe?

Sirc: Ne, skupne.

Tožilec: Katere pripombe so skupne?

Sirc: To pa ne bi mogel več ugotoviti.

Tožilec: To sta vidva s Furlanom skupno čitala, sklenila za pripombe in ste vi to pripisali. Ali velja to za vse pripombe?

Sirc: Da, to velja za vse pripombe.

Tožilec: Vi pravite, da pripombe oblažujejo ton.

Sirc: Tega se več ne spominjam, kakor pa sem slišal med preiskavo, nasprotno.

Tožilec: Tam kjer govorite o zločinstvih hitlerjancev, tam vi zamenjujete izraze, izražate to kot sijajno delo, kar so hitlerjanci v dobi okupacije z narodom počenjali.

Tožilec: Kaj pa ste nameravali s tem poročilom? Ali je bilo govora o tem kam naj bi to poročilo šlo, kakšna naj bo usoda tega poročila?

Obtoženi Sirc Ljubo: To poročilo naj bi dobil Hoptner.¹⁰⁴⁴

Tožilec: Na kakšen način, Hoptner ne zna slovensko?

Obtoženi: Prevod naj bi si oskrbel Hoptner sam.

Tožilec: Prevod v angleščino naj bi oskrbel Hoptner sam?

Obtoženi: Da.

Tožilec: Vi ste izjavili ...

Obtoženi: To je bilo kasneje. Takrat ko je to poročilo prišlo je bilo namenjeno, da ga bo Hoptner vzel s seboj in da bo sam stvari uredil.

Tožilec: Kaj je bilo kasneje?

Obtoženi: Potem je Hoptner prišel in stvar ni bila pripravljena tako, da smo govorili o tem, da bi lahko zrevidirali dokončno poročilo.

Tožilec: Kdo je govoril o tem?

Obtoženi: Jaz s prof. Furlanom.

Tožilec: Kdo je začel pogovor o tem? Ste vi začeli govoriti Furlanu, da bi bilo potrebno prevesti na angleščino, ali obratno?

Obtoženi: Res ne morem reči, kako je pogovor na to prišel.

Tožilec: V zaslišanju ste izjavili, da je Furlan dal direktivo, naj bi se poročilo prestavilo v angleščino. Se spominjate te izjave?

Obtoženi: Da bi poročilo direktno prestavili v angleščino, o tem ni bilo govora, ampak, da bi iz vseh poročil zrevidirali končno poročilo.

Tožilec: In katera poročila še?

---

¹⁰⁴⁴ Dokument je objavljen v poglavju Dokazno gradivo tožilstva pod naslovom Poročilo o OF za Hoptnerja.

Obtoženi: Torej še druga poročila bi morala priti, jaz ne vem, prišla niso.

Tožilec: Ali je Furlan tudi drugim dal pisati poročila?

Obtoženi: Ker je bilo govora o več poročilih, verjetno je.

Tožilec: Vi in Furlan sta se zedinila o tem, da je treba zrevidirati eno poročilo in to poročilo prevesti v angleščino ter odposlati Hoptnerju. Je to točno?

Obtoženi: Da.

Tožilec: Kaj veste o poročilu o sestajanju LŠM¹⁰⁴⁵ na ljubljanski univerzi?

Obtoženi: Torej to poročilo mi je izročil prof. Furlan.

Tožilec: Zakaj?

Obtoženi: Naj ga prečitam in naj o tem informiram angleškega konzula.

Tožilec: Se dobro spominjate, da je Furlan rekel, da vi o tem informirate angl.¹⁰⁴⁶ konzula?

Obtoženi: Da.

Tožilec: Se točno spominjate?

Obtoženi: Da.

Tožilec: Lahko to poveste Furlanu?

Obtoženi: Da.

Predsednik: Ima še kdo kako vprašanje v zvezi s t.¹⁰⁴⁷ 2 obtožnice?

Dr. Ravnihar: Jaz bi rad stavil še eno vprašanje. V katero svrhu je Furlan rekel, da gre na konzulat?

Obtoženi: Da bi se informiral, če lahko dobi angleško državljanstvo.

Dr. Ravnihar: Ne iz kakega drugega razloga?

Obtoženi: Jaz ne vem za nič drugega.

Dr. Ravnihar: Ne morda, da bi dostavil angleškemu konzulu kako pismo?

Obtoženi: Nisem slišal. Se je samo o tem informiral, da hoče dobiti angleško državljanstvo.

Dr. Ravnihar: Zakaj ga hoče imeti?

Obtoženi: Ker bi rad odšel iz Jugoslavije. On je bil med vojno v angleškem letalstvu.

Predsednik: Ali je nameraval pobegniti?

Obtoženi: Če bi dobil angleški potni list, bi lahko potoval.

Predsednik: Ali je vedel Furlan tudi za Vaše obiske pri Jovanoviću in v Zagrebu?

Obtoženi: O nekem svojem obisku v Zagrebu sem mu pripovedoval.

Predsednik: In o obisku pri Jovanoviću?

Obtoženi: Tega pa ne.

Predsednik: Ali je bil Lajovic na teh sestankih pri Nagodetu?

---

¹⁰⁴⁵ Ljudska študentska mladina (Študentska mladina ljubljanske univerze). Poročilo iz zborovanja študentske mladine na univerzi je objavljeno v poglavju Dokazno gradivo tožilstva.

¹⁰⁴⁶ Angleškega.

¹⁰⁴⁷ Točko.

Obtoženi: Enkrat ali dvakrat sem ga videl.

Predsednik: Je tudi on vedel za vse, kaj se tam govori?

Obtoženi: Za vse ne.

Predsednik: O tem kar se je na sestankih obravnavalo?

Obtoženi: Da.

Predsednik: Ste vi prejeli takrat od Furlana, ko ste dobili zaključke drugega plenarnega sestanka LŠM, še neki drugi zapisnik?

Obtoženi: Takrat sta bila dva zapisnika, se pa točno ne spominjam kakšna, ker jih nisem v celoti prebral. Bila je tudi ena tipkana stran s kratko vsebino.

Predsednik: Ali ste vi dali Furlanu kakšno poročilo o razmerah v Sloveniji?

Obtoženi: Ne.

Predsednik: Nikoli?

Obtoženi: Ne.

Predsednik: V preiskavi ste to povedali?

Obtoženi: Jaz Furlanu poročilo o razmerah v Sloveniji?

Predsednik: Ali je on vam dal?

Obtoženi: Tega ne vem, na kaj se naj to nanaša?

Predsednik: Kakšno je bilo Furlanovo mnenje in naziranje z ozirom na Nagodetovo skupino? Ali je imel avtoritativen vpliv?

Obtoženi: V Nagodetovi skupini se je Furlanovo mnenje smatralo za važno in vplivno.

Predsednik: Ima še kdo kakšno vprašanje v tej točki?

Pomočnik tožilca Žalik: Vi ste dajali poročila konzulu, predstavniku tuje države, o volitvah. Kje ste dobivali podatke za ta poročila?

Obtoženi: To, kar sem jaz smatral iz lastnega opažanja.

Pomočnik tožilca: Kakšna so bila ta opažanja, konkretizirajte!

Obtoženi: Rekel sem mu, da se vidi, kam se spusti kroglica.

Pomočnik tožilca: To ste vi sami opažali? Kaj pa na Hrvaškem? Kakšni so bili tam rezultati? Kdo vam je dal podatke?

Obtoženi: Tomo Jančiković mi je pripovedoval o rezultatih pri volitvah v republiško skupščino.

Pomočnik tožilca: So bili ti podatki objektivni?

Obtoženi: Tega jaz ne morem presoditi, ker nisem videl niti uradnih rezultatov.

Pomočnik tožilca: Toda, kako vi sklepate? Ali so bili ti podatki objektivni ali ne?

Obtoženi: Po mojem ne.

Pomočnik tožilca: Po vašem ne. Hvala.

Predsednik: Še kdo kakšno vprašanje?

Zagovornik dr. Ravnihar: V preiskavi ste izjavili, da ste, ko ste se razgovarjali s konzulom, dobili vtis, da so se Angleži sprijaznili z našo oblastjo. Je to res?

Obtoženi Sirc: Torej tega vtisa nisem dobil od konzula, ampak iz nekaterih angleških časopisov.

Branilec dr. Ravnihar: V preiskavi ste pa rekli, da ste razumeli tako, kot da je on rekel, da so se že sprijaznili z našo oblastjo.

Sirc L.: Ne, to je vtis, ki sem ga dobil iz angleških časopisov.

Sodnik Pakiž: Ali se spominjate velike pošte, ki je prišla po kurirju Petru s Koroškega. Ali se spomnite, ali ste se o tem razgovarjali na sestanku? Vi veste, da so bile v tej pošti zelo resne stvari.

Sirc L.: To je bila pošta iz januarja. Da, o tem smo govorili.

S. Pakiž: Ali ste govorili, da boste delali po teh smernicah?

Sirc L.: Ne.

S. Pakiž: Ali se spominjate navodil glede trojk?¹⁰⁴⁸

Sirc L.: Da, se spominjam.

S. Pakiž: Kaj je bilo rečeno? Ali se bo začelo to organizirati?

Sirc L.: Takrat smo smatrali ta navodila za popolnoma neprimerna in smo sklenili, da ne bomo delali po njih.

Predsednik: Ali ste povedali Furlanu, da ste prejeli načrt ustave preko kurirja, da je prišel nek načrt ustave preko kurirja?

Sirc L.: Jaz sem rekel Furlanu, da sem videl nek načrt ustave.

Predsednik: Da ste ga dobili po kurirju?

Sirc L.: Tega pa nisem rekel.

Predsednik: V preiskavi ste povedali, da ste videli načrt, ki deli Jugoslavijo v Srbijo, Hrvatsko in Slovenijo in ki je prišel po kurirju.

Sirc L.: Da izvira iz emigracije, to sem povedal, o kurirju pa nisem govoril.

S. Pakiž: Povejte, kako so bile razdeljene vloge v tej organizaciji? Nagode je bil nekak vodja. Kdo je to povezoval, kdo je imel nalogo zbirati poročila in drugo. Kdo je bil določen za vse to?

Obtoženec Sirc Ljubo: Take vloge niso bile razdeljene.

Sodnik Pakiž: Dejansko je to nekdo delal. Vse kaže na to in mislim, da ste imeli tudi ta občutek če ste opazovali. Ali ni bil to Hribar?

Obtoženi: Jaz sem smatral, da to ni organizacija.

Sodnik Pakiž: Ne gre za to kaj ste smatrali, ampak kaj in kako ste delali. Ali ste Vi prevzeli nalogo, da boste zbirali poročila, podatke?

Obtoženi: Jaz ne bi mogel reči, če je kdo kaj prevzel.

Sodnik Pakiž: Ali je kdo koga povezal? Kdo je na primer povezal Pirca na Gorenjsko?

Obtoženi: O tem se je govorilo spomladi leta 1946 na sestanku. Razen Pirca drugega povezal nisem.

¹⁰⁴⁸ Navodila glede trojk so navedena v dokumentu »Aviso navodilo«, ki je objavljeno v poglavju Dokazno gradivo tožilstva.

Sodnik Pakiž: So pa drugi povezovali. Ste vendar le vršili že tista povelja, ste jih že izpolnjevali.

Obtoženi: O tem jaz nisem bil poučen.

Sodnik Pakiž: Hvala.

Branilec dr. Čobal: Zakaj so bila tista navodila v veliki pošti za vas neprimerna?

Obtoženi: Zato ker smo smatrali, da ne spadajo v okvir našega dela in da se mi po njih ravnati ne moremo.

Predsednik: Ali ste smatrali, da gre za špionažna dela?

Obtoženi: Da.

Dr. Čobal: Protidržavna?

Obtoženi: Da.

Dr. Čobal: Zato ste smatrali za neprimerna?

Obtoženi: Da.

Tožilec: Kako ste Vi gledali na pojav oborožene bande na Štajerskem? Ali ste vedeli za njo?

Obtoženi: Torej o tem sem slišal malenkostne stvari.

Tožilec: Vi ste v zaslišanju to povedali, kako je vaša skupina gledala na oborožene bande na Štajerskem, ki je vršila tatvine in zločinstva. Kako ste gledali na to?

Sirc: Te akcije nisem smatral za resne in primerne.

Tožilec: Kako pa ste vi ocenjevali to delovanje?

Sirc: Kot popolnoma nesmiselno.

Tožilec: Pa vam je bilo vseč to delovanje ali vam ni bilo vseč? Obtoženi Hribar pravi v zapisniku, da vam je bilo vseč. Obtoženi Hribar je dal celo nalog aretiranemu Turšiču, da organizira trojko za podporo tej bandi.

Sirc: Ime Turšiča mi ni bilo sploh poznano.

Tožilec: To zvezo je imel Hribar. Vi ste imeli pa zvezo s konzulom. Delo je moralo biti v špijonski organizaciji razdeljeno. To ni običaj, da bi vsi opravljali vse in da bi vsi vedeli za vse. Kako vi trdite, da ste zato obsojali navodila, ker so bila protidržavne vsebine?

Sirc: Da, jaz sem jih smatral za popoln nesmisel.

Tožilec: Zakaj nesmisel?

Sirc: Zato, ker so nas zadolževali s takimi nalogami in stvarmi, ki jih mi nismo hoteli vršiti.

Tožilec: Kakšne so bile te stvari?

Sirc: Na primer odgovori na vprašanja, ki so bila priložena.

Tožilec: Kakšen pa je bil poslani odgovor?

Sirc: Torej odgovora na tisto poročilo sploh ni bilo.

Tožilec: Obtoženi Hribar pa pravi, vseh vojaških poročil nisem mogel poslati zato, ker nisem imel poročil, ker jih nisem mogel dobiti. Mi smo pa točno ugotovili, da so poročila, tista poročila, ki ste jih poslali v inozemstvo, bila točen odgovor na vprašanja, ki so v pošti prihajala iz inozemstva na vaš naslov. Mi imamo poročila, tu vojne priprave, tam taborišča.

Pišejo, nas splošno zanima kakšna so taborišča v Kočevju, Teharju itd. Prosimo odgovorite. To je odgovor napisan od Andreja Orla. Nadalje, kako so potekale volitve, kakšna je kolaboracija med klerikalci in komunisti. Če govoriš resnico, se glasi vprašanje iz inozemstva, ste odgovorili. Kakšna je skrb za delavstvo. Kako se razdeljujejo pošiljke UNRRE. To je vprašanje, to je odgovor. Ali se to sklada, da ste delali po navodilih iz inozemstva?

Obtoženi: Za ta odgovor jaz sploh nisem vedel.

Tožilec: Za ta odgovor vi niste vedeli, vedela pa je vaša organizacija in Hočvarjeva je o vsebini odgovora poročala na vašem sestanku.

Predsednik: Vi ste to pošiljko tudi prečitali?

Obtoženi: Zadnjo da.

Tožilec: Zakaj vi niste izvedli tega, kar zahteva inozemstvo od Vas, kar zahteva obveščevalni center 101 od Vas?

Obtoženi: Zaradi protidržavnosti.

Tožilec: Kakšno pa je bilo vse vaše delovanje po osvoboditvi? Kaj pa je to zmazanje od vojakov, kaj pa je to krasti trakove pri TANJUG-u, kaj pa je to dajati špijonska poročila članu predstavništva tuje države? Kaj pa je to biti povezan od 1945. leta s špijoni v inozemstvu? Kakšno delovanje je to? Ali je to protidržavno delovanje, ali je to protiljudsko delovanje? Kakšno delovanje pa je to predlagati članu predstavništva tuje države, naj se ukinejo dobave UNRRA-e, da bi nastopila lakota v domovini, da se bodo poboljšali pogoji za vaše delovanje? Kakšno delovanje je to obtoženi Sirc?

Obtoženi: Torej tega zadnjega nisem jaz predlagal.

Tožilec: Ali ste vedeli to, da se to predlaga?

Obtoženi: Kasneje sem zvedel.

Tožilec: Ste se strinjali s tem?

Obtoženi: Vedel sem itak, da bo UNRRA prenehala pošiljati.

Tožilec: Obtoženi Hribar izjavlja: Jaz in Sirc sva se strinjala. Ostali člani pa se s tem niso strinjali in so smatrali, da je to premajhen pritisk, ampak, da bo treba še večji pritisk, diplomatski ali vojaški. Ste se strinjali s tem, da se ukinejo dobave UNRRA-e?

Obtoženi: Sem.

Tožilec: Ali ste se strinjali s tem, da bo na ta način nastopilo pomanjkanje v domovini, da bo olajšano vaše delovanje?

Obtoženi: Sem.

Tožilec: Kakšno delovanje je to?

Obtoženi: Protidržavno.

Tožilec: Protiljudsko delovanje je to. Ali zato niste izpolnili naloge, ker so bile tam zahtevane stvari, ki so protiljudske? Ne. Pač pa zaradi tega, ker niste imeli priložnosti tega izvršiti, kar pa ste imeli možnost izvršiti, to ste v celoti izvršili.

Predsednik: Obtoženec ali je bilo tako?

Obtoženi: Da.

Predsednik: Odrejam 10 minutni odmor (ob 8,53 uri).

Nadaljevanje razprave po odmoru ob 9.15

Predsednik: Nadaljuje se razprava. Tovariš starejši vodnik, **privedite obtoženega Sirca Ljuba.** (*Straža privede obtoženca.*) **Obtoženi Sirc Ljubo**, v 3. točki obtožnice se obtožujete, da se je ta Nagodetova skupina bavila tudi s spravljanjem ljudi čez mejo. Ste vi koga spravili čez mejo?

Obtoženi: Ne.

Predsednik: Ste pri tem komu pomagali?

Obtoženi: Ne.

Predsednik: Poznate vi Prpićevo?

Obtoženi: Prpićevo poznam, toda to, da je ona šla čez mejo, sem izvedel šele, ko je bila že čez mejo.

Predsednik: Ste jo vi prenočevali, predno je šla?

Obtoženi: Da, pa nisem vedel.

Predsednik: Kdo jo je privedel k vam?

Obtoženi: Sama je prišla.

Predsednik: Kdo jo je spravil čez mejo?

Obtoženi: Angleški konzul s svojim »Jeepom«.

Predsednik: Se je še kaj govorilo o kakšnih ljudeh, da bi jih spravili čez mejo?

Obtoženi: Govorilo se je o možnosti prehoda čez mejo že leta 1945.

Predsednik: In tudi še pozneje?

Obtoženi: Pozneje ne poznam konkretnih primerov.

Predsednik: Kaj ste sklepali o tem?

Obtoženi: Govorilo se je o tem, kje bi se dalo priti čez mejo.

Predsednik: Do kakšnih sklepov ste prišli?

Obtoženi: Rekli smo, da bi bilo dobro imeti kako možnost pripravljeno, vendar prav za prav konkretnega ni bilo.

Predsednik: Ali je Kavčnik kaj pripovedoval o tem?

Obtoženi: Kavčnik je enkrat omenil, da ima pri Tržiču možnost za prehod čez mejo.

Predsednik: Ali je to natančneje opisal?

Obtoženi: Ne.

Predsednik: Ali je imel on namen, pobegniti čez mejo?

Obtoženi: Tega nisem slišal.

Predsednik: Za sebe ste povedali, da ste se pripravljali na beg.

Obtoženi: Da, sem se zanimal za to.

Predsednik: In ste v to svrho spravljali denar v inozemstvo?

Obtoženi: Da.

Predsednik: Ima kdo kakšno vprašanje?

Tožilec dr. Avbelj: Poznate vi ime Lavrenčič?¹⁰⁴⁹

Obtoženi: Poznam.

Tožilec: Povejte vse v zvezi z imenom Lavrenčič.

Obtoženi: Lavrenčič je šel čez mejo novembra lanskega leta, ko je bil klican k vojakom. Prišel je k meni in me prosil, da ga predstavim angleškemu konzulu. Jaz sem konzulu povedal, da bo prišel k njemu. Nisem pa vedel, za kaj gre. Lavrenčič je nato res odšel čez mejo.

Tožilec Avbelj: Kako je šel čez mejo?

Sirc L.: Iz Maribora.

Tožilec: Mu je kdo pomagal pri pobegu čez mejo?

Sirc L.: Kdo mu je pomagal pri pobegu čez mejo ne vem.

Tožilec: Kako ste vedeli, da je šel čez mejo?

Sirc L.: On je sam povedal.

Tožilec: Kdo?

Sirc L.: Lavrenčič.

Tožilec: Kako ste to izvedeli?

Sirc L.: Da je Lavrenčič prišel čez mejo mi je pisal Lenščak¹⁰⁵⁰ iz Švice.

Tožilec: Kdo je Lenščak?

Sirc L.: Lenščak je moj bivši kolega iz univerze, ki živi sedaj v Švici.

Tožilec: Kaj veste o Lenščaku, kdo je Lenščak?

Sirc L.: Lenščak je z menoj skupaj pobegnil iz Italije v Švico leta 1943.

Tožilec: Ali je bil on agent?

Sirc L.: Tega ne bi mogel reči.

Tožilec: Lenščak vam je torej pisal, da je Lavrenčič srečno prišel čez mejo.

Sirc L.: Da in to sem povedal konzulu.

Tožilec: Vi ste torej povedali konzulu, da je Lavrenčič prišel čez mejo.

Sirc L.: Da.

Predsednik: Ima še kdo kakšno vprašanje v tej zvezi? (Nihče.)

V 4. točki obtožnice ste obtoženi, da ste delovali na to, da pride do oborožene intervencije tujih držav, gospodarske vojne proti domovini in do vmešavanja v njene notranje zadeve. Ali je bilo tako?

Sirc L.: Torej zavedam se krivde samo za zadnjo točko, ker sem na napačnem pojmovanju Tito-Šubašičevega sporazuma smatral, da imajo Angleži in Amerikanci pravico pomagati opoziciji.

Predsednik: Vi ste prej povedali, da ste pošiljali razna gospodarska poročila v inozemstvo in agentom tujih držav. Ali ne smatrate tega za vplivanje in za podžiganje gospodarske vojne proti domovini?

¹⁰⁴⁹ **Drago Lavrenčič**, z Ljubom Sircem študiral na Pravni fakulteti v Ljubljani, po drugi svetovni vojni pobegnil v Avstrijo. (Sirc, Med Hitlerjem in Titom, str. 297; Sirc, Dolgo življenje po smrtni obsodbi, str. 196.)

¹⁰⁵⁰ Brane Lenščak.

Obtoženi Sirc Ljubo: Ne tega namena nisem pri tem nikoli imel.

Predsednik: Poročali pa ste.

Obtoženi: O nacionalizaciji, sem.

Predsednik: O agrarni reformi.

Obtoženi: Tudi.

Predsednik: O nacionalizaciji.

Obtoženi: Da.

Predsednik: O stanju naše tekstilne industrije?

Obtoženi: Tistih podatkov nisem nikdar smatral za kaj posebnega, ker so bili malenkostni in niso bili nikakor popolnoma izdelani.

Predsednik: Ali mislite, da lahko tuja država takim poročilom primerno ukrene veje postopanja proti naši državi?

Obtoženi: Ne morem si misliti, da bi lahko po tistem, kar sem jaz povedal.

Predsednik: Ali je kdo govoril o tuji intervenciji pri Nagodetu?

Obtoženi: Pri Nagodetu. V zvezi z mednarodnim položajem se je govorilo o posrednem vplivanju s tem, da bodo razne države na Balkanu prišle pod angleški vpliv po umiku sovjetskih čet.

Predsednik: Ali vi ne smatrate predloga za ukinitve pomoči UNRRE za vplivanje?

Obtoženi: Da, to pa na vsak način, na gospodarsko zadržanje.

Predsednik: In ali ne pomeni to gospodarske vojne proti naši državi?

Obtoženi: Da na vsak način, čeprav tega predloga nisem smatral za kaj posebnega, ker je UNRRA imela na programu, da se ukine.

Predsednik: Ali ste poročali ločitev cerkve od države?¹⁰⁵¹

Obtoženi: Ne. O tem sem zvedel iz obtožnice.

Predsednik: Ima še kdo kakšno vprašanje k tej točki?

Tožilec: Obtoženi Sirc, ali je bilo med vami in Furlanom kedaj govora o tem, komu bo obtoženi Furlan še dal vprašanja Hoptnerja?

Sirc: Da, govorilo se je o tem.

Tožilec: Komu je Furlan rekel, da bo vprašanja dal?

Sirc: Torej, omenil je nekatere univerzitetne profesorje.

Tožilec: Jih lahko naštejete?

Sirc: Da, Štempiharja,¹⁰⁵² Vavpetiča,¹⁰⁵³ potem ...

¹⁰⁵¹ O ločitvi cerkve od države naj bi poročala Angela Vode. Glej Dokazno gradivo tožilstva – dokument z naslovom Kako se izvaja ločitev cerkve od države.

¹⁰⁵² **Juri (Jurij) Štempihar** (1891–1978), pravnik, rojen v Kranju. Pravo je študiral na Dunaju, promoviral leta 1914. Najprej je bil pripravnik pri deželnem civilnem sodišču na Dunaju in okrajnem sodišču v Kranju, nato odvetniški kandidat pri očetu. V letih 1915–1918 je služil v vojski, nato je bil ponovno odvetniški kandidat, potem pa je služboval kot sodnik v različnih krajih Jugoslavije. Leta 1946 je postal profesor na Pravni fakulteti v Ljubljani, 1966 je bil odlikovan z redom dela z rdečo zastavo. (Slovenska biografija; glej tudi SI AS 1931, t. e. 568, št. 15288, Karakteristika Štempiharja dr. Julija /napačen zapis imena, pravilno bi bilo Jurij/.)

¹⁰⁵³ **Dr. Lado Vavpetič** (1902–1982), pravnik in politik, rojen v Krškem, študiral pravo v Ljubljani in 1927

Tožilec: Komu še?

Sirc: Ne vem, koga je še imenoval. Torej ravno iz teh imen sem sklepal, da je stvar resna in da ne bodo taki odgovori prišli kakor od Vodetove.

Tožilec: Ali je Furlan kaj omenil, ko je omenil ime Štempiharja?

Sirc: Rekel je, da mu ne bo omenil zakaj pri celi stvari gre, zato, ker so imeli ljudje pri nas velike pomisleke proti Angležem in Amerikancem na splošno.

Tožilec: Ne, točno je rekel, ali se spominjate vaše izjave v zaporu v toku preiskave?

Sirc: Ne.

Tožilec: Tam ste izjavili, da je Furlan, ko je omenil ime Štempiharja rekel, da mu ne bo povedal, za koga so vprašanja namenjena, ker če bi mu to povedal, verjetno Štempihar ne bi hotel na vprašanja odgovoriti.

Sirc: Da, saj to se sklada s tem, kar sem izjavil.

Tožilec: Je omenil še kako ime?

Sirc: V tej zvezi je omenil Snoja.

Tožilec: Ali je rekel Furlan, da bo dal vprašanja tudi Snoju?

Sirc: Rekel je, da bi prišel Snoj tudi v poštev.

Tožilec: Ali je dal vprašanja Snoju?

Sirc: Tega ne vem.

Tožilec: Poznate ime Naglič?¹⁰⁵⁴

Sirc: Poznam.

Tožilec: Povejte, kaj je bilo v zvezi s tem.

Sirc: Torej dal je neka pisma Hoptnerju, neka pisma Nagličeva, ki sem jih bral in so bila prepisana.

Tožilec: Kdo je dal Hoptnerju pisma?

Sirc: Pisma sem dal jaz, meni jih je za njega dal.

Tožilec: Dajmo od začetka. Kdo vam je dal ta Nagličeva pisma?

Sirc: Furlan.

promoviral. Po odvetniškem izpitu v letu 1932 je odprl lastno pisarno. Junija 1941 se je kot predstavnik levega krila slovenskega kmečko-delavskega gibanja vključil v OF, februarja 1942 je bil aretiran, a kmalu izpuščen. Septembra 1943 je odšel v partizane, kjer je opravljal številne pomembne funkcije. Med drugim je bil član Vrhovnega plenuma OF, član SNOS-a (predsednik zakonodajnega odbora) itd. Od maja do decembra 1945 je bil minister za trgovino in preskrbo v prvi slovenski povojni vladi, potem je bil v predsedstvu vlade LRS pravni strokovnjak, decembra 1946 pa je postal redni profesor za upravno pravo na Pravni fakulteti v Ljubljani. Od 1956 do upokojitve v letu 1972 je vodil Inštitut za javno upravo in delovna razmerja, od 1975 pa je bil predsednik Studijskega centra za družbeno problematiko pri SAZU. Dobil je celo vrsto priznanj in odlikovanj, leta 1979 je postal zaslužni profesor ljubljanske univerze. (Slovenska biografija; glej tudi SI AS 1931, t. e. 568, št. 15300, Karakteristika Lada Vavpetiča, 19. 7. 1947.)

¹⁰⁵⁴ Verjetno mišljen **Vladimir Naglič** (1896-1966), pomorščak in in prevajalec; sprva je bil v avstroogrski mornarici, nato pa v jugoslovanski, kjer je dosegel položaj kapetana bojne ladje. Leta 1943 se je vključil v slovensko partizansko vojsko. Pozneje se je ukvarjal s prevajanjem iz ruščine, angleščine in nemščine, napisal je poljudno delo *Kratke zanimivosti iz pomorstva* (1951), z Janezom Gradišnikom in Ernestom Koprivo pa priročnik *Pomorska slovenščina* (1961). (ES 7, str. 270; Pismo V. Nagliča, ki ga je napisal 21. 7. 1944 v Laganu, je objavljeno v delu Ljuba Sirca *Med Hitlerjem in Titom*, Priloga 9, str. 464-466.)

Tožilec: Koliko pisem vam je dal?

Sirc: Dal mi je tri pisma.

Tožilec: In kaj vam je rekel?

Sirc: Rekel mi je, da naj jih dam Hoptnerju.

Tožilec: In vi ste jih dali?

Sirc: Jaz sem jih dal Hoptnerju.

Tožilec: Kje se je Furlan sestajal s Hoptnerjem?

Obtoženi Ljubo Sirc: Bil je dvakrat pri meni.

Tožilec: Pri vas doma?

Obtoženi: Da.

Tožilec: Na vašem stanovanju?

Obtoženi: Na mojem stanovanju.

Tožilec: Zakaj se je on sestajal pri vas doma?

Obtoženi: Zaradi tega, ker je bil jeseni 1946. opozorjen, da se mu zameri njegovo znanje z Amerikanci.

Tožilec: To se pravi zaradi konspiracije?

Obtoženi: Konspiracija pa tega ne bi mogli imenovati.

Tožilec: Kako pa bi vi to imenovali, da se nekdo noče sestajati v svojem stanovanju z nekom, da se ne bi zvedelo, da se z njim sestaja? Kako vi to imenujete?

Obtoženi: Pravega izraza ne morem najti. *(smeh v dvorani)*

Tožilec: Povejte obtoženi Sirc kaj ste vi Furlanu govorili o razgovorih z Jovanovičem in Jančikovičem. Ali ste govorili Furlanu o teh stvareh?

Obtoženi: Torej o razgovorih z Jovanovičem se ne spominjam, da bi mu pripovedoval.

Tožilec: Ste mu govorili o razgovorih z Jančikovičem?

Obtoženi: O razgovorih z Jančikovičem sem pa najbrže povedal, torej siguren nisem, da je bil oktobra kontakt med Šubašičem in hrvaško vlado.

Tožilec: Ob kakšni priliki ste mu to povedali?

Obtoženi: Tega se pa ne spominjam.

Tožilec: Vi ste bili z soobtoženim Furlanom večkrat skupaj na konzulatu?

Obtoženi: Da.

Tožilec: Kaj je Furlan na konzulatu govoril? Se spominjate, da je kdaj govoril o volitvah?

Obtoženi: Jaz sem bil s Furlanom na konzulatu največkrat skupaj spomladi leta 1946. Takrat volitve niso bile posebno aktualne.

Tožilec: To je bilo po volitvah v skupščino FLRJ?

Obtoženi: Da, ampak te volitve so bile že novembra.

Tožilec: Vi ste v preiskavi povedali, da ste prisostvovali razgovoru med Furlanom in konzulom, kjer je Furlan govoril o nesvobodnih volitvah pri nas. Ali lahko potrdite to vašo izjavo iz preiskave?

Obtoženi: Ne, te izjave pa ne morem potrditi.

Tožilec: Od kod ste dobili Titov življenjepis?

Obtoženi: Titov življenjepis sem dobil od ministra Snoja.

Tožilec: Kaj vam je rekel, ko vam ga je dal?

Obtoženi Sirc Ljubo: Ne vem.

Tožilec: On vam ga je dal.

Obtoženi: Da.

Tožilec: Komu ste ga dali?

Obtoženi Sirc Ljubo.: Jaz sem ga pokazal Nagodetu.

Tožilec: Vi ste ga samo pokazali?

Obtoženi: Jaz sem ga pustil pri Nagodetu.

Tožilec: Kaj se je potem z njim zgodilo?

Obtoženi: Bil je razmnožen, jaz nisem dobil nobenega izvoda.

Tožilec: Vsi člani skupine ste imeli ta življenjepis. Ali so ga dobili še od drugod?

Obtoženi: Ne vem.

Tožilec: Kaj ste Vi pisali svojemu očetu na Poljsko?

Obtoženi: Jaz sem pisal očetu več pisem.

Tožilec: Ali ste Vi sporočili kdaj očetu na Poljsko kak dogodek iz Kranja?

Obtoženi: Da, pisal sem, da je bil v Kranju v Jugobruni¹⁰⁵⁵ štrajk.¹⁰⁵⁶

Tožilec: Ali Vi poznate majorja D'Amata?

Obtoženi: Poznam.

Tožilec: Kdo je to?

Obtoženi: To je major, ki je bil komandant karabinjerjev v Ljubljani.

Tožilec: Vam je on pomagal takrat, ko ste šli v Italijo?

Obtoženi: Da.

Tožilec: Kaj Vam je preskrbel?

Obtoženi: Propustnico za potovanje.

Tožilec: Ste mu Vi obljubili kako oddolžitev za to, ker Vam je pomagal?

Obtoženi: Jaz sem mu sporočil, kateri slovenski študentje so v Peruggii.¹⁰⁵⁷

Tožilec: Ali je on Vam dal nalog, poročati mu o tem, kateri študentje so v Peruggii?

Obtoženi: Ne.

Tožilec: V pismu, ki ga pišete očetu, pravite: Sporočil sem d'Amatu, da mu nisem mogel zbrati še vseh imen, ki jih je hotel imeti, da pa bom to v kratkem času izvršil.

¹⁰⁵⁵ **Jugobruna** – tekstilna tovarna v Kranju, ustanovljena 1928 (med soustanovitelji je bil tudi Franjo Sirc), po drugi svetovni vojni preoblikovana v podjetje Tiskanina, ki se je leta 1961 skupaj z Inteksom združila v podjetje Tekstilindus; po osamosvojitvi Slovenije ne deluje več. (France Kresal: Vzpon in propad tekstilne industrije v Kranju. Kranjski zbornik. Kranj 2010, str. 73–79.)

¹⁰⁵⁶ Mišljeno pismo Ljuba Sirca očetu Franju Sircu na Poljsko, 22. 4. 1947. Glej Dokazno gradivo tožilstva.

¹⁰⁵⁷ Mišljena Perugia, mesto v srednji Italiji. Napačen zapis imena se pojavlja tudi v nadaljevanju besedila.

Obtoženi: Da.

Tožilec: Kateri študentje so šli v Perugia?

Ljubo Sirc: Takrat so bili tam – Grom Bogdan¹⁰⁵⁸ in Zdene¹⁰⁵⁹ in Zidarič.¹⁰⁶⁰

Tožilec: Ali veste, da so ostajali nekateri študentje zato, da so se krili pred okupatorjem?

Obtoženi: Od teh ni bil nobeden tak.

Tožilec: Ste Vi obljubili, da boste navedli imena vseh slovenskih študentov?

Obtoženi: Ne, nisem.

Tožilec: Ste vi obljubili, da boste povedali za imena vseh slovenskih študentov v Peruggiji?

Obtoženi: Ne.

Tožilec: Ste obljubili poslati vsa imena slovenskih študentov v Peruggiji?

Obtoženi: Nisem.

Tožilec: Katera pa?

Obtoženi: Da bom sporočil imena, kdo je doli, ko bom prišel tja.

Tožilec: In ste to sporočili?

Obtoženi: Ne vseh.

Tožilec: Ste nekatera imena?

Obtoženi: Ta, katera sem sedaj naštel.

Tožilec: Je to vaše pismo? *Mu pokaže pismo.*

Obtoženi: Da, to je moje pismo.

Tožilec čita: D'Amatu bom sporočil jutri, ker se mi ni posrečilo izvedeti vseh imen. Je to vaše?

Obtoženi: Da.

Tožilec: Veste vi za sestanek Hoptner – Furlan?

Obtoženi: Da.

Tožilec: Kje je bil ta sestanek?

Obtoženi: Hoptner in Furlan sta se sestala na mojem stanovanju.

Tožilec: Torej na vašem stanovanju sta imela sestanek. Kaj veste o tem sestanku?

---

¹⁰⁵⁸ **Bogdan Grom** (1918–?), prijatelj Ljuba Sirca, rojen v Proseku (italijansko Prosecco) pri Trstu, študiral pravo v Ljubljani, pozneje je postal slikar, grafik in kipar. Po drugi svetovni vojni je do leta 1947 poučeval na Ptuj, nato v Trstu, potem se je preselil v ZDA. (Sirc, Med Hitlerjem in Titom, str. 334.)

¹⁰⁵⁹ **Zdenko Grom** (1921), prijatelj Ljuba Sirca, po drugi svetovni vojni živel v Rimu kot ravnatelj gradbenega podjetja. (Sirc, Med Hitlerjem in Titom, str. 334.)

¹⁰⁶⁰ Takrat je bila v Perugi skupaj z Ljubom Sircem **Ksenija Zidarič** (1921–?). V tem času je obiskovala svojega brata Borisa, Sirčevega prijatelja iz študentskih let, ki je bil tedaj v italijanskem zaporu v Sienni. **Boris Zidarič** (1919–?) je bil rojen v Trstu, med vojno so ga Italijani aretirali in na 2. tržaškem procesu decembra 1941 je bil obsojen na 6 let zavora. Po kapitulaciji Italije je bil izpuščen, nato pa je bil zaradi ilegalnega političnega dela ponovno aretiran in poslan v koncentracijsko taborišče Buchenwald. Leta 1946 je doktoriral na ljubljanski Pravni fakulteti, potem pa je bil zaposlen v različnih gospodarskih in zunanjetrgovinskih organizacijah doma in v tujini. Dostopno na: Boris Zidarič – Wikipedija, prosta enciklopedija, http://sl.wikipedia.org/wiki/Boris_Zidari%C4%8D, 4. 11. 2014 Glej tudi Sirc, Dolgo življenje po smrtni obsodbi, str. 21, 22, 232; Sirc, Med Hitlerjem in Titom, str. 335.

Obtoženi: Dogovorila sta se, da bo Furlan izročil Scopesu¹⁰⁶¹ odgovore na vprašanja Hoptnerja, da jih bo ta potem poslal Scopesu.

Tožilec: Sta se dogovorila Furlan in Hoptner?

Obtoženi: Da.

Tožilec: Lahko to zavrnete?

Obtoženi: Lahko.

Tožilec: Ste sigurni, da je bilo to tako, kakor ste izjavili?

Obtoženi: Na vsak način, saj sem vas to sam slišal.

Tožilec: Ali ste vi kdaj govorili z obtoženim Kumeljcem?

Obtoženi: Sem.

Tožilec: O čem sta govorila?

Obtoženi: S Kumeljcem sem v zadnjem času večkrat govoril, ker sem hodil k njemu zaradi motenj v izgovorjavi. Pri tem sva razgovarjala o različnih stvareh, toda nič posebnega, nič posebno omembe vrednega.

Tožilec: Ali je kdaj Kumelj omenil delovanje vaše skupine?

Obtoženi: Da, govorila sva o preteklosti.

Tožilec: Ali ste imeli vtis, da je on vedel za delovanje vaše skupine?

Obtoženi Sirc L.: Vedel sem, da je on vedel za delovanje te skupine med vojno, zdaj pa nisem tega vedel in nisem imel vtisa.

Tožilec Avbelj: Ali je bil na kakšnem sestanku?

Sirc L.: Torej leta 1946 in 1947 gotovo ne.

Tožilec: On pove, da je bil.

Sirc L.: Se ne spominjam.

Tožilec: Vi niste prisostvovali na nobenem sestanku, kjer bi bil Kumelj? Kakšno je vaše mnenje o laburističnih poslancih, ki so prisostvovali v Jugoslaviji volitvam?

Sirc L.: O tem sem izročil konzulu pismo, za kak angleški časopis, nisem preciziral kateri časopis in v tem pismu sem omenil, da so angleški poslanci nepravilno predočevali volitve oziroma, da so ...

Tožilec: S kakšnim namenom?

Sirc L.: Z namenom, da volitve predočim tako, kakor sem si jih jaz takrat predstavljal.

Tožilec: Kaj so govorili ti laburistični poslanci?

Sirc L.: Ti so hvalili izvedbo volitev v Jugoslaviji.

Tožilec: Oni so hvalili izvedbo volitev v Jugoslaviji. Ali so bili oni prisotni na voliščih?

Sirc L.: Mislim, da so bili.

Tožilec: Ste bili vi prisotni na voliščih?

Sirc L.: Kolikor sem volil.

---

¹⁰⁶¹ Mišljen že omenjeni Leonard Arthur Scopes.

Tožilec: Kje ste dobili podatke za svoj sestavek? Ali je bil sestavek resničen, ali je baziral na dejstvih?

Sirc L.: Danes ga ne bi mogel več imenovati resničnega.

Tožilec: Kdaj se je Hoptner poslovil?

Sirc L.: V nedeljo, 6. maja.

Tožilec: O čem je bilo govora takrat? Kdo je bil zraven?

Sirc L.: Pri meni sta bila prof. Furlan in Hoptner.

Tožilec: Se spominjate razgovora med njima?

Obtoženi Sirc Ljubo: Govorili smo o Hoptnerjevem odhodu in o teh poročilih, ki jih je Hoptner že dobil.

Tožilec: Ste govorili o UNRRI?

Obtoženi: Dr. Furlan je dejal, da upa, da bo kmalu Hoptner prišel delit živila.

Tožilec: Kdaj bo spet prišel?

Obtoženi: V spremenjenih prilikah.

Predsednik: Obtoženi Sirc, ali je imela Nagodetova skupina in člani te skupine, ali so imeli nalogo, da nudijo konkretne primere inozemski propagandi, ki naj vzbujajo nezadovoljstvo med ljudstvom, ki naj vidi krivca v današnji oblasti?

Obtoženi: Prosim, jaz nisem čisto razumel.

Predsednik: Da je bila naloga Nagodetove skupine poleg drugega tudi ta, da nudi konkretne primere za inozemsko propagando, kar naj vzbudi med ljudstvom nezadovoljstvo in obenem naziranje, da je krivec teh razmer današnja oblast?

Obtoženi: Torej to poznam iz obtožnice. To se je menda Hribar dogovoril s konzulom. Točno ne morem povedati.

Predsednik: Je zastopala Nagodetova skupina to stališče?

Obtoženi: Je.

Predsednik: Ali Vam je dal Snoj še kako drugo literaturo?

Obtoženi: Torej, Jovanovičev govor sem dobil od Snoja.

Predsednik: Od Snoja. Ali je pripovedoval Snoj o radijski postaji Ravna gora?¹⁰⁶²

Obtoženi: Da, on je prinesel vest iz Beograda in je pripovedoval, da Grol z oddajanji te postaje ni bil zadovoljen, ker ščuva Hrvate proti Srbom.

Predsednik: Ali je nameraval Furlan vspostaviti še kakšno nadaljnjo zvezo? Ali je imel namen organizirati še kako nadaljnjo zvezo s tujimi predstavniki?

Sirc: Enkrat mi je rekel, da pride nov ameriški poslanec, ki ga on pozna.

Predsednik: Ampak preko te kurirske zveze.

Sirc: O tem pa ne vem ničesar.

Predsednik: Ima obramba še kakšno vprašanje?

Sodnik Pakiž: Preje ste vi rekli, da sploh niste vedeli, da Prpičeva misli iti preko meje. V

¹⁰⁶² Ravna Gora v osrednji Srbiji, kjer se je začelo četniško gibanje pod vodstvom Draže Mihailovića.

preiskavi ste pa rekli drugače. Pripovedovali ste, da pozna angleškega in ameriškega konzula.

Sirc: Da, ampak jaz nisem vedel, da ... (*ga prekine*).

Sodnik Pakiž: Da gre v Trst pa ste vedeli?

Sirc: To sem vedel.

Sodnik Pakiž: Ali vam je Hočevarjeva pripovedovala, od kje je ta kurir doma?

Sirc: Jaz se ne spominjam točno od kje je doma, ampak mislim, da je bilo govora od Vrhničke se spominjam, pa nisem siguren.

Pomoč tožilca: Obtoženi Sirc Ljubo. Kdaj ste vi že začeli sodelovati na tiskovnem angleškem uradu v Ljubljani?

Sirc: Pri delu sem pomagal le priložnostno, zahajal sem pa tja večkrat.

Pomočnik tožilca: Od kdaj?

Sirc: Od spomladi leta 1946.

Pomočnik tožilca: Pri čem ste pomagali?

Sirc: Pri tajniku Kolenu.¹⁰⁶³

Pomočnik tožilca: Pri kakšnem delu?

Sirc: Pri prevajanju v angleščino.

Pomočnik tožilca: Kaj pa pri sestavljanju poročil?

Sirc: Ne, samo pri prevajanju.

Pomočnik tožilca: Kaj pa ono poročilo, ki ste ga poslali kapetanu Gipsenu,¹⁰⁶⁴ angleškemu atašeju v Zagrebu o angleških radijskih oddajah?

Sirc: Tukaj sem pa dejansko pomagal sestavljati tisto poročilo.

Pomočnik tožilca: Kakšno pa je bilo tisto poročilo?

Sirc: Tisto poročilo so bila vprašanja o sestavljanju angleških radijskih oddaj za Jugoslavijo.

Pomočnik tožilca: In v odgovoru je bilo omenjeno, da so te radijske oddaje preveč naklonjene naši oblasti.

Sirc: Da.

Pomočnik tožilca: Torej bi morale biti bolj ostre?

Sirc: Da.

Dr. Čobal: Glede Prpičeve ste rekli, da niste vedeli, da gre ilegalno ven?

Obtoženi Sirc Ljubo: Da.

Dr. Čobal: Katerega leta je bilo to?

Obtoženi: Leta 1945. avgusta.

Dr. Čobal: Ali je bilo takrat v Trst lahko priti?

Obtoženi: Zelo lahko.

Dr. Čobal: Torej ni bilo vezano to s kakšnimi posebnimi težavami?

¹⁰⁶³ Najverjetneje napačen zapis priimka.

¹⁰⁶⁴ Morda je mišljen John S. Gibbs; predstavljen je v eni poznejših opomb.

Obtoženi: Ne.

Dr. Ravnihar: Ali je bilo tisto poročilo, ki ga je Nagode napisal izročeno?

Obtoženi: Ne.

Dr. Ravnihar: Kakor ste prej povedali, ste to zrevidirali?

Obtoženi: Da, toda izročeno Hoptnerju ni bilo ničesar.

Predsednik: V 5. točki ste obtoženi med drugim, da je Nagodetova skupina se posluževala umazanih sredstev, s katerimi je blatila naše najvišje organe in najvišje predstavnike ter da je tudi sklepala o odstranitvi gotovih oseb, da ste pripravljali svoje osnutke, se udeleževali zborovanj, zbirali razne podatke ter da ste slednjič tudi napačno tolmačili razgovor med predstavnikom naše vlade in predstavnikom tuje države. Ali je bilo tako?

Obtoženi: Kar se tiče tega pogovora imam v spominu nekatere besede, ki so bile izrečene precej ostro. Drugače se pa ne zavedam da bi ga napačno tolmačil.

Predsednik: Ali ste vsebino teh razgovorov povedali Nagodetovi skupini?

Obtoženi: Sem.

Predsednik: So vsi to obravnavali?

Obtoženi: So.

Predsednik: Ali niste smatrali tega za kršitev svoje službene dolžnosti kot tolmač?

Obtoženi: Tega se nisem zavedal.

Predsed.: Kako to, da ne?

Obtoženi: Ker se mi je zdela vsebina razgovora precej čudnega značaja.

Predsednik: Kaj ste glede ostalih obtožb storili? Glede ustave ste že povedali.

Obtoženi: Da.

Predsednik: Titov življenjepis ste imeli?

Obtoženi: O Titovem življenjepis sem povedal, o odstranitvi ne vem ničesar. O teh masovnih zborovanjih se pa spominjam samo, da je bilo enkrat govora o tem.

Predsednik: Kaj je bilo govora?

Obtoženi Sirc Ljubo: Da je treba hoditi na zborovanja in se javljati k besedi.

Predsednik: Ampak v kakšnem smislu? V konstruktivnem ali v destruktivnem?

Obtoženi Sirc Ljubo: To je – kritično.

Predsednik: Razkrajajoče.

Obtoženi: Razkrajajoče ravno ne, ampak negativno.

Predsednik: Je bil to sklep na tem sestanku?

Obtoženi: A je bil sklep ne morem reči.

Predsednik: Ampak odločitev?

Obtoženi: Govorilo se je o tem.

Predsednik: Je tudi Kavčnik o tem govoril?

Obtoženi: Da.

Predsednik: Kaj je on predlagal v tem smislu?

Obtoženi: Kaj je točno pripovedoval ne vem, ampak kolikor se spominjam, se je Kavčnik tudi veliko sestajal.

Predsednik: So člani te skupine potem res hodili na take sestanke in katera imena morate navesti?

Obtoženi: Ne vem.

Predsednik: Ali je kdo poročal pozneje o opazovanjih, ki jih je napravil na takih zborovanjih?

Obtoženi: Hočevarjeva je nekoč pripovedovala o sestanku OF na Viču, drugega ne vem.

Predsednik: Ima še kdo kako vprašanje k tej točki?

Dr. Ravnihar: Ali se je Furlan katerikrat udeležil teh sestankov?

Obtoženi: Nikdar.

Predsednik: Ali je bil Furlan obvešččen?

Obtoženi: Ne, jaz s Furlanom nisem govoril.

Predsednik: Je Hribar govoril?

Obtoženi: Ne vem.

Predsednik: Je Hribar dobil nalogo, da obdrži zvezo s Furlanom?

Obtoženi: O tem je bilo govora spomladi 1946. Kakšne zveze so bile med Furlanom in Hribarjem, nimam pojma.

Predsednik: Hvala lepa.

Predsednik: V 7. točki obtožnice ste obtoženi, da ste med okupacijo pripadali tako imenovani »Stari pravdi«. Ali ste ji pripadali?

Obtoženi Sirc Ljubo: Sem.

Predsednik: Kakšno funkcijo ste imeli, kakšno vlogo ste igrali?

Obtoženi: Leta 1943 sem odšel v Švico.

Predsednik: Kot odposlanec »Stare pravde«?

Obtoženi: Imel sem mandat, da lahko govorim v imenu »Stare pravde«.

Predsednik: Ste potem vzdrževali zveze?

Obtoženi: Enkrat samkrat sem izmenjal pismo z Nagodetom.

Predsednik: S kakšno nalogo ste potem šli ven?

Obtoženi: Z nalogo, da poročam o tem, da Novak slabo vodi Mihajlovičeve odrede v Sloveniji in da je sporazum potreben.

Predsednik: Ali je »Stara pravda« vzdrževala zveze in stike z Mihajlovičem?

Obtoženi: Da, dvakrat je prišel kurir iz Mihajlovičevega štaba.

Predsednik: Ali ste vzdrževali zveze tudi z radio-postajo?

Obtoženi: Ne, z radiom stikov ni bilo, pač pa se je to pripravljalo, ali ni uspelo.

Predsednik: Ali ste vzeli s seboj šifro, ko ste šli v Švico?

Obtoženi: Jaz sem šifro poznal, vedel sem, kakšne šifre bi se dalo uporabiti.

Predsednik: Ali ste imeli dogovorjene šifre z Nagodetom?

Obtoženi: Da.

Predsednik: Ali ste potem to uporabljali?

Obtoženi: Enkrat sem sporočil nek naslov s tisto šifro.

Predsednik: Ali je Nagode vzdrževal zveze po tem tudi z Mihajlovičem in kako?

Obtoženi: Preko teh kurirjev.

Predsednik: S kom ste vi imeli potem v Švici zvezo?

Obtoženi: V Švici sem jaz bil večkrat z Engelom, Senekovičem, poznal sem tudi Misleja¹⁰⁶⁵ in še druge Slovence, ki so bili tam.

Predsednik: Ste vi nesli v Švico poročilo?

Obtoženi: Ne.

Predsednik: Ustno ste poročali?

Obtoženi: Tam sem poročilo sam napisal.

Predsednik: Komu ste to izročili?

Obtoženi: Senekoviču.

Predsednik: Za koga je bilo namenjeno?

Obtoženi: Za jugoslovansko poslaništvo v Bernu.

Predsednik: Ali je Nagodetova skupina po osvoboditvi imela šifre?

Obtoženi: Te šifre sem jaz videl med preiskavo, drugače zanje nisem vedel.

Predsednik: Ali ni Kavčnik nekoč razlagal šifre?

Obtoženi: Takrat jaz nisem bil navzoč.

Predsednik: Ali niste vedeli, da ima tudi šifre na razpolago?

Obtoženi: Ne, nisem vedel.

Sodnik Knez: Od kod pa veste, da je Kavčnik razlagal šifre?

Sirc L.: Med preiskavo sem izvedel, ko mi je bila šifra predočena in sem bil vprašan, če jo poznam. Kavčnikovo šifro sem poznal še iz časa vojne.

Sodnik Knez: Od kod ste to vedeli?

Sirc L.: Med preiskavo sem bil vprašan, če sem bil navzoč, ko je Kavčnik razlagal šifre, prej pa nisem vedel.

Sodnik Knez: Kavčnik je prej enkrat rekel, da je njegova šifra zelo praktična.

Predsednik: Kakšne stike je imela Stara pravda z Novakom?

Sirc L.: Novak je prišel k Nagodetu spomladi 1942 in sicer za vzdrževanje politične skupine.

Predsednik: Ali se je Stara pravda priključila k Mihajloviču?

Sirc L.: Da, priključila se je kot politična organizacija, ki jo je Mihajlovič osnoval v Sloveniji.

Predsednik: Kakšne stike ste imeli z Vauhnikom?

Sirc L.: Vauhnik je pozimi leta 1941/42 prišel v Ljubljano in je bil nato enkrat pri Nagodetu. Kasneje ne vem, če je bil še kakšen stik, po mojem ne, pač pa smo leta 1943. spomladi govorili o njem v zvezi z Mihajlovičevo organizacijo.

---

¹⁰⁶⁵ Mišljeni Feliks Engel, Sergej Senekovič in Vladimir Miselj.

Predsednik: Ima kdo še kakšno vprašanje tukaj?

Sodnik Pakiž: Ali se spomnite, da ste podali poročilo v Rimu, neke podatke, ko ste bili takrat tam, poročilo, ki je obsegalo deset ali petnajst strani?

Sirc L.: Da.

Sodnik Pakiž: Kaj je vsebovalo to poročilo?

Sirc L.: V tem poročilu je bila situacija v Sloveniji popisana tako, kakor sem si jo jaz takrat predstavljal.

Sodnik Pakiž: Torej je bilo tako, kot ste v preiskavi povedali.

Sirc L.: Da.

Sodnik Pakiž: Se spominjate, kdo je prinesel knjigo za šifre?

Sirc L.: Novak sam.

Sodnik Pakiž: Kdo je to bil? Po prihodu ...

Obtoženi: Torej Leskovar je bil tukaj februarja leta 1942. Novak je prišel kak mesec pozneje in prinesel knjigo.

Sodnik Pakiž: Kdo je vzel s seboj te šifre v Švico?

Obtoženi Sirc Ljubo: Ne vem.

Sodnik Pakiž: Ali ste imeli zvezo z Bajičem?¹⁰⁶⁶

Obtoženi: To je bilo kasneje. Bajič je prišel mogoče pol leta za menoj v Švico.

Sodnik Pakiž: Kakšne zveze je imel?

Obtoženi: Z Vavtnikom.¹⁰⁶⁷

Sodnik Pakiž: Ali niste 1943 organizirali oficirski vojni svet?

Obtoženi: Vem, da so bili v tem vojaškem svetu Petrlin,¹⁰⁶⁸ Krener,¹⁰⁶⁹ Vavtnik,¹⁰⁷⁰ Prezelj¹⁰⁷¹ ...

Sodnik Pakiž: Kdo je držal v Stari Pravdi zvezo? Kdo je bil v Stari Pravdi vojaški referent? Kdo je povedal, kdo je bil poverjen, da je obveščal?

Obtoženi: Krošelj.

Sodnik Pakiž: Še kdo? Se spomnite mogoče sodnika Benedika?¹⁰⁷²

¹⁰⁶⁶ Mišljen dr. Stojan Bajič.

¹⁰⁶⁷ Verjetno mišljen Vladimir Vauhnik.

¹⁰⁶⁸ Mišljen Ernest Peterlin.

¹⁰⁶⁹ **Krenner (tudi Krener) Franc** (1898–1978), general, rojen v Medvodah nad Ljubljano. Iz prve svetovne vojne se je vrnil kot rezervni topniški oficir, potem je študiral na tehničnih fakultetah v Brnu in Pragi. Leta 1922 je vstopil v jugoslovansko vojsko in služboval v različnih krajih. Ob začetku druge svetovne vojne na jugoslovanskih tleh je bil poveljnik topniškega polka v Prištini. Po razsulu jugoslovanske vojske je prišel v Ljubljano. Skupaj z drugimi jugoslovanskimi častniki je bil spomladi 1942 interniran v Gonars, pozneje pa v Chiesanuovo v Padovi. Decembra 1942 se je vrnil v Ljubljano, oktobra 1943 pa je postal poveljnik domobranskega organizacijskega štaba. 3. 5. 1945 je bil imenovan za brigadnega generala in poveljnika Slovenske narodne vojske (SNV), potem pa je organiziral umik domobrancev prek Ljubelja v Avstrijo. Leta 1947 se je preselil v Argentino. Umril je v Olivosu pri Buenos Airesu. (Griesser Pečar, Stanislav Lenič, str. 87.)

¹⁰⁷⁰ Verjetno mišljen Vladimir Vauhnik.

¹⁰⁷¹ Ivan Prezelj.

¹⁰⁷² Dr. Valentin Benedik.

Franjo Krener

Obtoženi: Seveda, pa on ne vem, če ni bil povezan. On je hodil za Staro Pravdo.

Sodnik Pakiž: Kako ste vi reagirali ko ste zvedeli, da se Novakovi bore proti partizanom?

Obtoženi: V Iški?

Sodnik Pakiž: Da, v Iški.

Obtoženi: Jaz sem odšel, da pridem do Novaka radi sodelovanja z okupatorjem, v Švici pa sem na žalost zvedel, da dela po Mihajlovičevem naročilu.

Sodnik Pakiž: Ali ni rekel Benedik, kako gleda na to, da se Mihajlovič bori proti partizanom na strani okupatorja in ali ni bila to samo kamoflacija?¹⁰⁷³

Sirc: To je bilo pa ob priliki tistih racij.

Pakiž: In kdo je te racije organiziral?

Sirc: Vodil jih je Peterlin.

Sodnik Pakiž: Prav, v redu. Iz kakšnih virov so prišle in iz kakšnih namenov so bile te racije?

Sirc: Peterlin jih je vodil z aktivnimi oficirji, ki so jih Italijani izpustili iz taborišč z namenom, da pridobi zaupanje Italijanov. To sem si samo predstavljal.

Sodnik Pakiž: In kakšno stališče je Stara pravda zavzela do tega?

Sirc: Se ni več potem protivila.

Predsednik: Ali je Nagode sprejel Rakočevića?

Sirc: Je.

Predsednik: Ali je imel z njim stike?

Sirc: Da.

Predsednik: Ali ste vi poročali, kar ste zaznali pri konzulu Nagodetu?

Sirc: Sem.

Predsednik: Ali ste vi izročili Nagodetu brošuro »Novi Antej« in koliko izvodov?

Sirc: Sem, devet izvodov.

Predsednik: Odkod ste jih dobili?

Sirc: Poslal mi jih je Dragoljub Jovanovič.

Predsednik: Kdo je izročil pismo, ki je bilo sestavljeno ob priliki sestanka?

Sirc: Nagode.

Predsednik: Komu?

Sirc: Konzulu Keyu.¹⁰⁷⁴

¹⁰⁷³ Kamuflača.

¹⁰⁷⁴ Mišljen **Theodor H. Kay**, vice konzul na britanskem konzulatu v Zagrebu, kamor je prišel v začetku leta 1946 in na tem mestu je bil gotovo še leta 1948. (Spehnjak, Konzularna predstavništva, str. 3, 4, 5, 8, 11, 13; Vodušek Starič, Slovenski špijoni in SOE, str. 397.)

Ljubo Sirc z znanci v Perugi – z desne proti levi: Rudi Hrstka, Ljubo Sirc, Anneliese Holtermann in Žika Maštrović

Predsednik: Komu ste vi dali pisma za Eihenbergerja?¹⁰⁷⁵

Sirc: Nagodetu.

Predsednik: Pa za Engla?

Sirc: To je bilo v isti kuverti.

Predsednik: In o nacionalizaciji?

Sirc: Je bilo v isti kuverti.

Predsednik: Ali ste vi vse, o čemer se je prej govorilo, izročili Nagodetu?

Sirc: Torej tisti moj odgovor, da.

Predsednik: Ste mu ga izročili?

Sirc: Da.

Predsednik: Kdo je zbiral denar za ilegalnega kurirja za Koroško?

Sirc: Nagode.

Pomočnik tožilca: Obtoženi Sirc Ljubo se spominjate te fotografije? Mu pokaže fotografijo.

Sirc: Se spominjam.

Pomočnik tožilca: Kdo so te osebe, ki se z vami sprehajajo?

¹⁰⁷⁵ Pravilno: Eichenbergerja.

Sirc: To je Maštrovič Žika,¹⁰⁷⁶ Hrstka Rudi¹⁰⁷⁷ in vrsta ljudi.

Pomočnik tožilca: Povejte, kdo je ta ženska?

Sirc: To je neka Nemka.¹⁰⁷⁸

Pomočnik tožilca: Kateri od teh je SS-ovec?

Sirc: To je tale Hrstka Rudi.

Dr. Šubic: Obtoženi Sirc: Parkrat je bilo imenovano ime Novi Antej, kaj je bilo to?

Obtoženi Sirc Ljubo: To je bila Jovanovičeva brošura iz leta 1935.¹⁰⁷⁹

Dr. Šubic: Ali je izšla legalno?

Obtoženi: Mislim, da je bila tiskana skrivaj v Jugoslaviji, nisem pa siguren.

Dr. Šubic: Iz leta 1936.?

Obtoženi: Da.

Dr. Šubic: In kaj je obravnavala?

Obtoženi: Obravnavala je ideologijo tega seljaškega pokreta Dragoljuba Jovanovića, oziroma zemljoradničkega.

Dr. Šubic: Hvala lepa.

Predsednik: Vam je Nagode izročil tisto ilegalno pošto, ki je prihajala iz Koroške?

Obtoženi: Da, je.

Predsednik: Ali je Nagode vedel za kurirja?

Obtoženi: Seveda je vedel.

Predsednik: Kdo je pisal pismo Herriotu?

Obtoženi: Nagode.

Predsednik: Je imel Nagode šifre med okupacijo?

Obtoženi: Torej Mihajlovičeve šifre je imel.

Predsednik: Ali je razpolagal Nagode z različnimi načrti dravske elektrarne itd. in da je name-raval napraviti skico, stanja naše obnove?

Obtoženi: On je imel nekatere svoje skice, menda tudi o dravski elektrarni. O obnovi se pa ne spominjam, da bi kdaj govoril.

Predsednik: Kje ste vi skicirali in formulirali nekako v glavnih potezah svoja poročila, ki ste jih dajali na konzulat?

¹⁰⁷⁶ V življenjepisu, ki ga je napisal v preiskovalnem zaporu, je Ljubo Sirc omenil, da je med vojno v Perugi srečal med drugimi tudi nekega Žiko Maštrovića iz Beograda.

¹⁰⁷⁷ **Rudija Hrstko**, ki je bil nemško-češkega rodu, je Ljubo Sirc spoznal v sanatoriju v Avstriji, ko sta bila oba še otroka, med vojno pa ga je po naključju spet srečal v Perugi. Takrat naj bi mu Hrstka povedal, da je bil nekaj časa pri Waffen-SS, ko pa se je pri čiščenju orožja ustrelil v nogo, se je vrnil k časnikarskemu poklicu. (Sirc, Med Hitlerjem in Titom, str. 335; Sirc, Dolgo življenje po smrtni obsodbi, str. 232.)

¹⁰⁷⁸ **Anneliese Holtermann**. (Sirc, Dolgo življenje po smrtni obsodbi, str. 232.)

¹⁰⁷⁹ Delo Dragoljuba Jovanovića **Novi Antej**, v katerem je avtor predstavil svoj program, naj bi prvič izšlo v času diktature kralja Aleksandra, a je bilo zaplenjeno. Po vojni mu je z velikimi napori uspelo dobiti dovoljenje za ponatis. (Sirc, Dolgo življenje po smrtni obsodbi, str. 157.) Delo je bilo ponovno objavljeno leta 1946 v Beogradu. Dostopno na: Novi Antej (Microform, 1946) [WorldCat.org], <http://www.worldcat.org/title/novi-antej/oclc/30045727>, 3. 10. 2014.

Obtoženi: Ne vem na katera poročila mislite.

Predsednik: Katerakoli poročila, ki ste jih poročali in ste se razgovarjali na konzulatu. Ali ni bilo to v Nagodetovi skupini?

Obtoženi: Torej v Nagodetovi skupini sem nekatere stvari zvedel, vendar tista poročila nikdar niso bila tako izdelana.

Predsednik: Je Nagode dobil tudi trakove TANJUG-ovih poročil?

Obtoženi: Edino enkrat ali dvakrat sem menda končna šapiografirana poročila dal.

Predsednik: Ali je bil Nagode pritegnjen v Mihajlovičev štab?

Obtoženi: Da, bil je tam kot politični svetovalec.

Predsednik: Ima še kdo kako vprašanje glede Nagodeta ali te zveze? Ali veste kaj o radio-oddajni postaji, ki se je organizirala po osvoboditvi?

Obtoženi Ljubo Sirc: Slišal sem govoriti o njej, ampak kolikor se jaz spominjam je bilo rečeno, da ne pride v poštev.

Predsednik: Je kateri od članov te skupine še povzel kake korake?

Obtoženi: Iz obtožnice sem zvedel, da se je Hribar zanimal za to, tretjega nisem vedel.

Predsednik: V posebnem delu obtožbe ste obtoženi, kakor ste razvideli iz obtožnice radi posameznih enkratnih dejanj. Ali priznavate v tem pogledu svojo krivdo?

Obtoženi: Glede prvega odstavka moram reči, da nikakor nisem kriv. Torej vsega skupaj morem reči sem delal za koroški koncept.

Predsednik: Kaj je vsebina tega koncepta?

Obtoženi: Se ne spominjam točno zakaj je šlo. To je bil okt.¹⁰⁸⁰ 1945.

Predsednik: Ali je bilo to poročilo iz Koroške ali kaj?

Obtoženi: Menda je bilo, da, za Koroško na vsak način, ampak so bile pripombe k nekemu njegovemu pismu, vendar ne vem, zakaj je šlo, drugače nisem sodeloval pri sestavljanju pošte, ki je odhajala.

Predsednik: Ali se je obravnavala ta pošta pri Nagodetu?

Obtoženi: Pošiljke, ki so prispele, o teh smo govorili.

Predsednik: Kaj pa odgovori?

Obtoženi: O tem pa nikdar ni bilo na široko razpravljano.

Predsednik: Ali mislite, da je bil Nagode informiran, kaj se odgovarja?

Obtoženi: Glede prvega pisma mislim, da ni bil.

Predsednik: Kdo je dal naročilo, da daste svoja poročila za odgovor?

Obtoženi: Na sestanku je bilo govora o tem.

Predsednik: Potem je moral biti informiran.

Obtoženi: Na vsak način je bil informiran, da je pismo prišlo, ampak menda je prva pošta odšla brez njegovega znanja.

Predsednik: O drugih stvareh smo že govorili.

Obtoženi Sirc Ljubo: Jaz sem stavil svoje pripombe.

Predsednik: Ste poročali v Kranju, ste zbirali podatke na Jesenicah, v tovarni Jugobruna in Iskra? Kako je bilo s tem?

Obtoženi: Na Jesenicah nisem zbiral nobenih podatkov, za Jugobruno sem slišal, da imajo ruski bombaž, in o Iskri, da dela z deficitom.

Predsednik: Od koga ste to slišali?

Obtoženi: Od uslužbenecv, toda brez posebnega namena.

Predsednik: Zakaj ste se posluževali teh ilegalnih zvez, zakaj niste poročali, ali si dopisovali z inozemstvom po legalni poti?

Obtoženi: Zadnje pismo sem podpisal ilegalno, ker sem se zanimal, kakšne so možnosti za prežvljanje.

Predsednik: Ali smatrate vi to obveščanje in poročila, ki ste jih deloma vi dajali, deloma pa Nagodetova skupina, za obveščanje v vohunskem smislu?

Obtoženi: Nisem smatral za to.

Predsednik: Ali smatrate to za obveščanje sploh?

Obtoženi: Ne razumem, kaj se s to besedo »obveščanje« misli.

Predsednik: Obveščanje o gotovih stvareh, ki so zaupnega značaja in ki prihajajo na nedopusten in nezakonit način v inozemstvo na vohunsko mrežo.

Obtoženi: Tega se nisem zavedal.

Predsednik: Ali predstavlja to vaše delovanje tako obveščanje?

Obtoženi: Jaz težko kvalificiram sam svoja dejanja.

Predsednik: Ampak delali ste jih?

Obtoženi: Da, delal sem jih.

Sosodnik Pakiž: Ali ste dobili kakšne podatke pri vašem očetu?

Obtoženi: Pri svojem očetu direktno jaz nisem dobil nobenih podatkov.

Sosodnik Pakiž: Ste vedeli, da je pustil vaš oče doma gotova poročila?

Obtoženi: Ne, nisem vedel.

Sosodnik Pakiž: Ali ste brskali po njegovih spisih?

Obtoženi: Ne, nisem.

Sosodnik Pakiž: Ali ste zahajali k njemu v pisarno in tam iskali podatke?

Obtoženi: Ne, nisem.

Sosodnik Pakiž: Ali je to res?

Obtoženi: Bil sem dvakrat ali trikrat v njegovi pisarni.

Sosodnik Pakiž: To se pravi, da ste pogosto zahajali v pisarno?

Obtoženi: Ali to moj oče pravi?

Sosodnik Pakiž: Ne pravim, da je to pravil oče, ampak tako je.

Obtoženi: Nisem velikokrat hodil k njemu v pisarno.

Sosodnik: Kolikokrat?

Obtoženi Sirc L.: To bi težko povedal, ampak hodil sem na redke čase kdaj.

Sodnik Pakiž: Pa ste pregledovali spise v pisarni. Ali niste dobili tam podatke?

Sirc L.: Ne.

Predsednik: Ima še kdo kakšno vprašanje?

Branilec Čobal: Obtožnica vam očita, da ste bili eden od vodilnih članov organizacije, ki jo je vodil Nagode. Prosim, če bi sodišču pojasnili, ali ste bili eden od vodilnih članov organizacije?

Sirc L.: Dejansko sem leta 1942. hodil zelo veliko k Nagodetu, toda v zadnjem času moje zveze z njim niso bile več tako trdne in jaz se ne zavedam, da bi pri tem igral kakšno vodilno funkcijo.

Dr. Čobal: Ampak na sestanke ste hodili.

Sirc L.: Hodil sem, ampak zadnje čase precej neredno.

Dr. Čobal: Ali ste nastopali tam iniciativno?

Sirc L.: Kakšne posebne iniciative z moje strani ni bilo.

Predsednik: Ima še kdo kakšno vprašanje?

Branilec dr. Žirovnik: Ali si videl kakšen akt pri očetu, ki ga je imel shranjenega doma?

Sirc L.: Ne.

Branilec dr. Žirovnik: Tu se trdi, da je bil cel odstavek iz njegovega poročila prepisan v tvojem poročilu.

Sirc L.: Jaz takega poročila nisem sestavil.

Predsednik: Takrat, ko je oče odšel na Poljsko?

Sirc L.: Spominjam se sedaj, za kaj gre. Gre za neko poročilo o pletilnicah, ki sem ga videl še leta 1946., ko sem nesel za svojim očetom v Beograd neke papirje in sicer so mi tiste papirje izročili na ministrstvu. Ne vem pa, da je to poročilo identično s tistim. (Tožilec Avbelj mu pokaže poročilo.)

Obtoženi Sirc Ljubo: Ne vem, če je to. Vedel sem, da pletilnih igel manjka, vendar ne vem, če je to poročilo važno.

Tožilec Žalik: Vi ste pri zaslišanju izpovedali, da ste Vi te podatke dobili iz poročila, ki ste ga vzeli pri očetu.

Obtoženi: Da, to je bilo že leta 1946 in tisto kar sem takrat izvedel je bilo iz tistega časa.

Predsednik: Ima še kdo kakšno vprašanje? Hvala lepa. Tov.¹⁰⁸¹ starejši vodnik **odvedite obtoženca in privedite obtoženo Vode Angelo. Odrejam 10 minut odmora (ob 10.10).**

Zaslihanje Vode Angele

Ob 10.35 uri objavi predsednik senata, da se razprava nadaljuje in odredi privod obtožene Vode Angele, katero pozove, da pristopi k sodišču.

Predsednik: Ali ste Vi prejeli obtožnico?

Obtožena Vodetova: Sem.

Predsednik: Ste prečitali, ste razumeli?

Obtožena: Ja, sem.

Predsednik: Ste bili zaslišani v preiskavi?

Obtožena: Sem bila.

Predsednik: Ali priznate in potrdite pravilnost Vaših izpovedb v preiskavi?

Obtožena: Priznam.

Predsednik: Ali priznate krivdo v smislu obtožnice?

Obtožena: V glavnem ja.

Predsednik: V glavnem jo priznate?

Obtožena: Da.

Predsednik: V koliko je ne priznate?

Obtožena: Nekatero stvari tukaj notri bi ...

Predsednik: Prva točka obtožnice Vas obtožuje, da ste pripadali k tej protiljudski organizaciji, ki se je sestajala in organizirala pri Nagodetu in da ste imeli vohunske zveze s špijonskimi centri v inozemstvu.

Obtožena: Ja.

Predsednik: Ste pripadali tej skupini?

Angela Vodetova: Ja, sem.

Predsednik: Ste hodili na sestanke?

Obtožena: Ne.

Predsednik: Kako pa ste vzdrževali zveze s to skupino?

Obtožena: Jaz pravzaprav nisem vedela, da je to skupina in posebno ne, da je v ta namen skupina.

Predsednik: Kdo pa je bil posredovalec?

Obtožena: Imela sem stik s Hočevarjevo Pavlo že od preje. Čez 20 let sem jo poznala.

Predsednik: S kom ste še vzdrževali stik?

Obtožena: Stik sem vzdrževala z Zoranom Hribarjem, toda, ko je prišel k meni je rekel, da prihaja v svrhu izmenjave političnih misli.

Predsednik: Ampak pripadali ste tej skupini. Ste delali zanje?

Obtožena: Delala sem nekaj zraven.

Predsednik: Ste bili obveščeni po Hribarju ali po Hočevarjevi, kakšne sklepe je delala skupina in kakšne naloge imate vi prevzeti?

Obtožena: To, je.

Predsednik: Ste bili obveščeni?

Obtožena: Samo, če morem sedaj pojasniti k posebni obtožnici.

Predsednik: K posebnemu delu obtožnice bomo pozneje prišli. Ste vi sprejemali pošto, ki je prišla po kurirski zvezi od Drčarja?

Obtožena: Ja, sem.

Predsednik: Ste vedeli za kurirsko zvezo Peter?

Obtožena: Sem.

Predsednik: Koliko pošte ste sprejeli? Koliko pošte in poročil?

Obtožena: Sprejela sem jaz, točno se spominjam dvakrat in dvakrat sem tudi pisala. Ampak obveščena sem bila že preje za nekatera prejšnja pisma.

Predsednik: In kako vas je obvestila Hočevarjeva o tem?

Vodetova: Mislim, da mi je enkrat povedala ustmeno, enkrat pa pokazala eno pismo.

Predsednik: In ste pismo prečitali?

Obtožena: Sem.

Predsednik: Kdo vse je imel stike z Drčarjem? Ste to vi bili?

Obtožena: Jaz sem imela stik s Hočevarjevo. Za Hribarja sem vedela, za Nagodeta sem vedela, za druge pa jaz nisem nič vedela.

Predsednik: Za Sirca niste nič vedeli?

Obtožena: Ne.

Predsednik: Ali je obstajala razen kurirske zveze Peter, še kaka druga kurirska veza?

Obtožena: Kurirska veza ni obstajala, pač pa sem jaz imela vzpostavljeno neko vezo z nekim emigrantom Podgornikom. Mislim, da ta zveza je bila samo enkrat, ker se pozneje ni nikoli več oglasil.

Predsednik: Je prišel ta k Vam?

Obtožena Vode Angela: To je bil neki emigrant, ki se je predstavil za Podgornika in je prišel k meni. Rekel je, da se zanima kakšno stališče zavzemajo tukaj ljudje do rešitve emigrantskega vprašanja.

Predsednik: Ste mu povedali o Nagodetovi skupini?

Obtožena: Jaz mu nisem povedala o Nagodetovi skupini nič določenega, samo nakazala sem mu, da obstoja majhna skupina, ki ima že zveze in sem povedala, da z Drčarjem in mi je potrdil, da Drčarja pozna. Takrat sem mislila, da bi bilo dobro vzpostaviti zveze med Drčarjem in Glušičem, ker se je govorilo med nami, torej med Hočevarjevo, Hribarjem in menoj, da je poslal samo možnost oboroženih edinic, da se s tem ne strinjamo in da bi bilo dobro vedeti celoten program, kako mislijo emigrantje to rešiti.

Predsednik: Kako ste potem napravili, da se vzpostavi ta zveza med Drčarjem in Glušičem?

Obtožena: Vprašala sem ga, če pozna Drčarja in Glušiča, obvestila sem Hočevarjevo, da bo morda možna druga povezava kot s kurirjem Petrom in da bom pozneje obvestila o tem.

Predsednik: Ali Vam je ta kurir povedal, da prihaja od Glušiča?

Obtožena: Ni rekel, da prihaja od Glušiča.

Predsednik: Kako pa ste vedeli, da je od Glušiča?

Obtožena: Saj sem ga vprašala, če pozna Drčarja in če pozna Glušiča in je rekel, da pozna oba in da sta mu oba dostopna.

Predsednik: Ali ste prejeli potem od Hočevarjeve pismo »odgovor dachauskemu tovarišu Andreju Orlu«?¹⁰⁸²

Obtožena: Sem prejela.

Predsednik: Komu je bilo to pismo namenjeno?

Obtožena: Namenjeno je bilo prav za prav meni, ker je moje ilegalno ime Andrej Orel, toda iz pisma ni bilo razvidno, da je namenjeno samo eni osebi, ampak večim.

Predsednik: Ampak vi niste bili v Dachau?

Obtožena Vode: Ne, nisem bila v Dachau.

Predsednik: Kdo pa je bil v Dachau?

Obtožena: V Dachau je bil od te skupine Kumelj.

Predsednik: In ste Vi to pismo Kumlju pokazali?

Obtožena: Sem.

Predsednik: Ali ni bilo njemu namenjeno?

Obtožena: Ne.

Predsednik: Ampak dobil ga pa je?

Obtožena: Dobil je pismo, jaz sem mu ga pokazala.

Predsednik: Ali ga je prečital?

Obtožena: Prečital ga je površno, potem je rekel: to ni nič, jaz se za to ne zanimam, to sploh ni realno in jaz nočem imeti nič opravka s tem.

Predsednik: Kaj ste vedeli glede Hribarja Zorana?

Obtožena: Glede Hribarja v začetku niti vedela nisem, da je povezan s to skupino, ker ni prišel k meni v imenu skupine, ampak nekako osebno. Vedela sem sicer, da stoji na opozicionalnem stališču. Pozneje sem zvedela, da se je povezal s konzulom, pozneje mi je povedal to.

Predsednik: Ali Vam je povedal, zakaj se je povezal s konzulom?

Obtožena: Ni nič določno rekel, rekel je le, da bi pač rad vedel, kakšno je konzulovo stališče.

Predsednik: Ali ste Vi napravili kaka poročila?

Obtožena: Sem.

Predsednik: Katera?

Obtožena: Eno poročilo, ki je imelo več podnaslovov.¹⁰⁸³

Predsednik: Kdo Vam je naročil to sestavo?

Obtožena: Hribar.

Predsednik: In zakaj je v tem poročilu šlo, kaj se je v njem poročalo?

Obtožena: Poročala sem o notranjih dogodkih in sicer n. pr. – ločitev cerkve od države.

Predsednik: In še kaka druga vprašanja?

¹⁰⁸² Dokument je objavljen v poglavju Dokazno gradivo tožilstva.

¹⁰⁸³ Omenjena poročila Angele Vode so objavljena v poglavju Dokazno gradivo tožilstva.

Obtožena: Še za nekatera druga gospodarska vprašanja.

Predsednik: Še o nekaterih drugih?

Obtožena Vode Angela: Še nekatere druge podatke.

Predsednik: Ali je bilo to-le poročilo, ki ste ga vi sestavili? *Ji pokaže dokument.*

Obtožena: Da, to je tisto poročilo.

Predsednik: To je poročilo, za koga je bilo namenjeno?

Obtožena: Namenjeno je bilo ... Ja ... za konzula.

Predsednik: Vam je to rekel Hribar?

Obtožena: Ni določno rekel.

Predsednik: Ampak je bilo namenjeno za konzula?

Obtožena: Jaz sem imela vtis, da je.

Predsednik: Zakaj ste ga pa v taki obliki in na tak način sestavili?

Obtožena: Ja, oblika res ni primerna in mogoče ...

Predsednik: Kakšne tendence ste imeli pri tem, ko ste sestavili to poročilo, v kakšni luči ste hoteli prikazati naše razmere?

Obtožena preišljja: Jaz nisem imela določene tendence. *Smeh.*

Predsednik: Zakaj ste pa potem tako sestavili?

Obtožena preišljja: Mogoče je bilo nekaj osebnega sentimenta, ki ...

Predsednik: Stopite bliže!

Obtožena: ... ki me je pri tem vodil, ki bi ga pozneje na koncu pojasnila.

Predsednik: Ali ste vi imeli namen, vzpostaviti to zvezo z Glušičem?

Obtožena: Ne, to zvezo z Glušičem nisem imela namena vzpostaviti in tudi nisem vedela, kakšno vlogo igra Glušič.

Predsednik: Ali ste vi prejeli pošto? Tisto veliko pošiljko?

Obtožena: Sem prejela in sem spoznala vlogo Glušiča in deloma Drčarja.

Predsednik: Ali niste že iz prejšnjih pisem poznali vloge teh ljudi?

Obtožena: Ne, o Glušiču sploh ni bilo govora, o Drčarju pa nisem poznala vloge.

Predsednik: Zakaj se je Drčar predvsem zanimal v teh pismih? Kaj je hotel vedeti?

Obtožena: V teh pismih je Drčar večkrat govoril in nagovarjal za vzpostavitev oboroženih edinic.

Predsednik: No, ali vam to ni bilo nič sumljivo?

Obtožena: Na vsak način.

Predsednik: Zakaj ste se v teh poročilih postavili čisto na njegovo stališče in delali po njegovih navodilih, poročali o stvareh, ki jih je on zahteval?

Obtožena: *Molči.* Prva pošiljka, ki sem jo poslala, je imela naslov: Možnost protikomunistične vstaje pri nas. O tem mislim, da se ne postavljam na njegovo stališče. V kolikor se spominjam, nego hočem prikazati nemožnost tega z oboroženimi edinicami.

Predsednik: In to vi poročate v vohunsko mrežo v inozemstvo?

Obtožena: To sem poročala pač Drčarju.

Predsednik: Drčarju, da, to je obveščevalni center 101 na Koroškem. Ali ste vi pisali poročilo o organizaciji OZNE?

Obtožena Vodetova: Sem.

Predsednik: Kam je šlo to poročilo?

Vodetova: To je šlo Drčarju.

Predsednik: Ali ste pisali poročilo »Pred volitvami v Sloveniji«?

Vodetova: Kolikor se spomnim, sem.

Predsednik: Komu je šlo to poročilo?

Vodetova: Drčarju.

Predsednik: Ali smatrate vi to za obveščanje in vohunsko delovanje? Ali je to vohunsko delovanje, če vi dajete podatke o OZNI in o drugih razmerah pri nas v inozemstvo na vohunske centre? Ali je to vohunsko delovanje?

Vodetova: To je res, ampak jaz takrat na to nisem mislila. Jaz sem mislila prikazati čim rigorozneje režim pri nas, razmere pri nas in hotela sem prikazati nemožnost uspeha s takimi sredstvi, ki jih je Drčar predlagal.

Predsednik: Ima kdo še kakšno vprašanje v tej zvezi?

Tožilec Avbelj: Povejte, obtožena Vodetova, kako ste dobili zvezo z bivšim podpolkovnikom Drčarjem?

Vodetova: Zvezo z Drčarjem sem dobila preko Hočevarjeve.

Predsednik: Opišite natančno, kako je to bilo.

Tožilec: Hvala, to zadostuje. Preko Hočevarjeve. S kom ste prediskutirali vsako pošiljko, ki je od vas šla k Drčarju?

Vodetova: S Hočevarjevo.

Tožilec: Ste prediskutirali?

Vodetova: Nekoliko smo prediskutirali.

Tožilec: Zakaj je Hočevarjeva to rabila?

Vodetova: Za Drčarja.

Tožilec: Za Drčarja. Zakaj je bilo treba prediskutirati o pošiljki, če je bilo to namenjeno za Drčarja? Ali vam je kdaj povedala Hočevarjeva, da bo povedala, oziroma, da je povedala o teh pošiljkah na skupnih sestankih?

Obtožena Vodetova: Ne, spominjam se, da bi to pravila.

Tožilec: Ali Vam nikoli ni Hočevarjeva povedala, da daje Vaša poročila Nagodetu, vsebino Vaših pisem?

Obtožena: Pozneje enkrat.

Tožilec: Vam je povedala?

Obtožena: Da.

Tožilec: Kdo je to Vojin?¹⁰⁸⁴

Obtožena: Za to ime sem zvedela v zaporu.

Tožilec: Ste dobili odgovor Dachauskemu tovarišu?

Obtožena: Sem dobila.

Tožilec: Kako je podpisan?

Obtožena: Nečitljivo.

Tožilec: Podpisan je Vojin. Slabo čitljivo Vojin.

Obtožena: Sem že izjavila v preiskavi, da je nečitljivo.

Tožilec: Ali ste Vi pošiljali v inozemstvo poročila, ki se nanašajo na jugoslovansko armijo?

Obtožena: Ja, eno poročilo sem napisala.

Tožilec: Katera so bila ta poročila?

Predsednik: Ki ste jih napisali?

Obtožena: Se ne spominjam.

Predsednik: Če se spominjate, da ste jih napisali, morate vedeti, katere ste napisali.

Tožilec: Ste pisali o vojnih pripravah? Vojne priprave ... *Obtoženka premišlja in gleda dokument, ki ga ji pokaže tožilec.*

Predsednik: Odgovorite. Tisti dokument, je to Vaš dokument? Stopite sem.

Obtožena: *Gleda dokument.* Se ne spominjam.

Predsednik: Ste vi pisali ta dokument?

Pomočnik tožilca Žalik: To je faksimile originala.

Obtožena: Da, sem pisala.

Tožilec: Ste pisali poročilo o možnosti notranje ustaje? Ste Vi to pisali?

Obtožena: Sem.

Tožilec: Ste pisali poročilo o Ozni?

Vodetova: Sem.

Tožilec: Kolikokrat?

Obtožena: Mislim, da je bilo še eno manjše poročilo.

Tožilec: To se pravi dvakrat. Ste vi poslali Drčarju poročilo o kolektivni krivdi naroda?

Obtožena: Da.

Tožilec: Ste poslali neko poročilo za Zlatopera?

Obtožena: Ne.

Tožilec: Katero vaše poročilo je videl Kumelj?

Obtožena: Nobeno.

Tožilec: Katere pošiljke iz inozemstva od Drčarja je videl Kumelj?

Obtožena: Glušičeva pisma.

---

¹⁰⁸⁴ Psevdonim Andreja Glušiča.

Tožilec: Kaj ste naročili Kumlju, ko ste mu dali to pismo?

Obtožena: Naročila sem, naj ga nese Hribarju.

Tožilec: Komu pa je on oddal?

Obtožena: V zaporu sem zvedela, da ga je Nagodetu.

Tožilec: Zakaj ste predlagali Hočevarjevi, naj se zveza z Drčarjem obdrži?

Obtožena: Naj se zveza z Drčarjem drži sem predlagala preje enkrat.

Tožilec: Zakaj ste to predlagali?

Obtožena: Zato, da zvemo, kakšne namene imajo.

Tožilec: Ste vi vzdrževali osebne zveze z Nagodetom?

Obtožena: Ne.

Tožilec: Ste bili kedaj osebno pri Nagodetu?

Obtožena: Bila sem enkrat in sem mu izročila eno pismo.

Tožilec: Kakšno pismo?

Obtožena: Pismo, št. Vid nad Ljubljano.¹⁰⁸⁵

Tožilec: Ste zvedeli za zvezo z inozemstvom na Drčarja? Za zvezo na Drčarja ste vedeli?

Obtožena: Ja.

Tožilec: Kdo vam je povedal?

Vodetova: Hočevarjeva.

Tožilec: Ste vedeli za zvezo na konzulatu?

Obtožena: Da.

Tožilec: Kdo je povedal?

Obtožena: Hribar.

Tožilec: Poleg tega ste imeli zvezo preko Podgornika?

Obtožena: Da.

Tožilec: Povejte en primer, ko je dojenček zmrznil materi na rokah, zato, ker je čakala na transport v Sibirijo. Veste za ta primer?

Obtožena: Ne.

Tožilec: Ste vi to napisali za inozemstvo?

Obtožena: Ne, se ne spominjam.

Tožilec: Vam bomo prečitali. Povejte primer, da je bil kdo, ki ni volil, zaprt. Se spominjate takega primera?

Obtožena: O tem mi je pravil moj brat.

Tožilec: Kaj vam je pravil brat?

Obtožena: Brat mi je povedal, da so nekoga zaprli.

Tožilec: Koga so zaprli?

Obtožena Angela Vode: Tega se ne spominjam.

---

¹⁰⁸⁵ Mišljeno pismo Črtomirja Nagodeta Centru 101 »Št. Vid – Ljubljana, 15. sept.«

Tožilec: Radi česa so ga zaprli?

Obtožena: Ker je rekel, da ne gre volit.

Tožilec: Poznate vi tega človeka?

Obtožena: Ne poznam.

Tožilec: Ali morete reči, da je bil nekdo zaprt zaradi tega, ker ni šel volit. Marsikdo je bil zaprt, ker ni šel volit, ampak ne zaradi tega, ker ni šel na volišče, ampak zaradi tega, ker je delal stvari, zaradi katerih ga je treba zapreti. *Ploskanje v dvorani*. Se vi spominjate primerov, da je bil nekdo izseljen radi tega, ker ni šel na volišče?

Obtožena: To so pripovedovali.

Tožilec: Kdo je pripovedoval?

Obtožena: To je prinesel moj brat iz Štajerske.

Tožilec: Ali veste koga smo selili iz Štajerske?

Obtožena: Molči.

Tožilec: Nemško peto kolono. Ali ste vedeli za to?

Obtožena: Jaz sem bila informirana, da so taki, ki niso volili, izseljeni in morda so bili Nemci zraven.

Tožilec: Ste članica OF?

Obtožena: Da.

Tožilec: Ste slišali petje naših mladinskih delovnih brigad?

Obtožena: Sem.

Tožilec: Kako vi ocenjujete naše delovne brigade?

Obtožena: Vem, da gredo zelo neradi.

Tožilec: Kako ste opisali naše delovne brigade v svojem poročilu v inozemstvo?

Obtožena: Molči.

Tožilec: Da so to hitlerjanska taborišča? Je to vaša beseda?

Obtožena: Možno da je.

Tožilec: Bomo prečitali celoten dokument, v katerem vi to izjavljate.

Predsednik: Kateri dokument je to?

Žalik: Pismo, ki je bilo dano kot osnova Hribarju za poročilo konzulatu »Narodne manjšine«. ¹⁰⁸⁶

Predsednik: Je to tisto pismo? *Ga pokaže obtoženki*.

Obtožena: Molči.

Žalik: Čita nekatera poglavja iz tega dokumenta.

Tožilec Žalik čita poročilo obtožene Vodetove: O svobodnih volitvah ¹⁰⁸⁷ t. 8, 9, do: to je otroški paradiz v Titovi Sovjetiji.

Tožilec: Obtožena Vode – ste vi član OF?

¹⁰⁸⁶ Glej Dokazno gradivo tožilstva.

¹⁰⁸⁷ Glej Dokazno gradivo tožilstva, dokument z naslovom »'Svobodne' volitve«.

Obtožena Vode: Sem.

Tožilec: Vi niste član OF. *Ploskanje*. Bili ste član OF, ne zaradi OF, ampak zato, da špionirate in dobivate podatke o organizaciji OF. To je bila Vaša vloga v OF. *Ploskanje*.

Pomočnik tožilca: Čita nadaljevanje tega poročila o prevzemu zavetišč itd.¹⁰⁸⁸ To je poročilo, ki ste ga vi pisali in poslali preko Hribarja predstavniku neke tuje države, neposredno pa po kanalu Drčarja oziroma Petra. Po tem kanalu ste poslali naslednje poročilo, podpisano z ilegalnim imenom Andrej Orel? *Čita poročilo vojne tovarne, taborišča, volitve, kolaboracija klerikalcev in komunistov, skrb za delavstvo itd.*¹⁰⁸⁹

Predsednik: Ali ste vi to pisali?

Obtožena Vode: Sem.

Pomočnik tožilca: Čita poročilo *Možnost notranje vstaje proti boljševizmu z dne 30. septembra 1946, podpisano z Andrej Orel.*¹⁰⁹⁰

Predsednik: Ste pisali vi to pismo?

Obtožena: Da.

Tožilec: Ali je to vaša ideologija?

Obtožena: Molči.

Tožilec: Povejte, ali je to vaša ideologija?

Obtožena: Ne, ne morem reči.

Tožilec: Kdo je bil okupator?

Obtožena: Molči.

Tožilec: Kdo je okupator? Kdo je okupiral našo zemljo?

Obtožena: Nemci.

Tožilec: Kdo še?

Obtožena: Italijani.

Tožilec: Kdo se je boril proti njim?

Obtožena: Slovenci.

Tožilec: Kateri Slovenci? Bela garda?

Obtožena: Torej ... borila se je večina Slovencev.

Tožilec: Kako se je imenovala ta večina Slovencev?

Obtožena Vodetova: Ja, komunisti. *Po premišljanju:* OF.

Tožilec Avbelj: Borila se je OF. Narodna osvobodilna vojska na čelu s Komunistično partijo Slovenije, na čelu s komunistično partijo Jugoslavije, na čelu z maršalom Titom. *Dolgotrajno odobravanje ploskanje.*

Predsednik: So bila vsa ta poročila odposlana?

Vodetova: Mislim, da so bila odposlana.

¹⁰⁸⁸ Glej Dokazno gradivo tožilstva, dokument z naslovom »Država prevzema skrb za otroke«.

¹⁰⁸⁹ Glej Dokazno gradivo tožilstva, dokument z naslovom »Kdor ni z nami«.

¹⁰⁹⁰ Glej Dokazno gradivo tožilstva, dokument z naslovom »Možnost notranje vstaje proti boljševizmu«.

Predsednik: Kako ste pa zbirali podatke za ta poročila?

Vodetova: Večina teh stvari so bile splošne govorice.

Predsednik: Ste vi v svrhu, da bi dobili te podatke, kaj okoli potovali in se tam zanimali?

Vodetova: Ne, v ta namen nisem potovala. Šla sem okrog prvo leto, ko je bilo pomanjkanje živeža in sem po nekaterih krajih hodila. Zanimala sem se res, kakšne so razmere in sem izpraševala, kako so ljudje zadovoljni ter so mi ljudje zelo dosti povedali. To je bilo tako-rekoč v zraku.

Predsednik: Kaj ste vi poizvedovali o tem, češ, da bi naša vojska sodelovala pri grških obmejnih bojih, pri bojih v Grčiji? Kje ste vi to poizvedeli?

Vodetova: To nisem poizvedela izrecno, toda to mi je povedala neka oseba.

Predsednik: Kdo je bil to?

Vodetova: To je bila neka profesorica Pehani Milena¹⁰⁹¹ po imenu, toda povedala mi je, ne da bi jo izpraševala in z nobeno tendenco, toda pravila mi je, da so nekateri naši ljudje padli na grško-jugoslovanski meji. Jaz sem jo še vprašala, če je to res. Ona je sama potem poizvedovala in je rekla, da to ni res.

Predsednik: Zakaj ste se tako zanimali za to?

Vodetova: To me je vprašal Hribar.

Predsednik: Ali ste se zanimali glede obravnavanja repatriirancev, ki pridejo iz inozemstva v domovino?

Vodetova: Ne, se nisem zanimala.

Predsednik: O taboriščih repatriirancev?

Vodetova: Ne, se ne spominjam, da bi se za to zanimala.

Predsednik: Hribar je v tem pogledu izpovedal veste ...

Obtožena Vodetova: Že mogoče, da me je vprašal, ampak jaz se nisem zanimala.

Predsednik: Ali vi veste še kaj o organizaciji te vohunske mreže v Sloveniji potom zaupnikov? Kdo vse je bil zaupnik in kdo je dajal poročila?

Obtožena: Te mreže? Torej, jaz sem imela zveze samo s Hočevarjevo in Hribarjem. Da spada od posameznih oseb še kdo, sem vedela samo še za ing. Nagodeta.

Predsednik: Ste ustanavljali še drugod to mrežo?

Obtožena: Glede mreže je enkrat Hribar rekel, da bi bilo dobro ustanovit mrežo. Imela sem vtis, da gre za neko opozicijsko politično gibanje.

Predsednik: Ste vi še kaj storili?

Obtožena: Jaz sem delala na terenu med učiteljstvom. Videla pa sem, da je vse premeščeno in da ni nikogar več na svojem mestu.

Predsednik: Ali bi morali Vi ustvariti med učiteljstvom v mestu in na deželi tako obveščevalno službo?

---

¹⁰⁹¹ **Milena Pehani** (1900–?), učiteljica, rojena v Logatcu, v prvi Jugoslaviji naj bi bila nasprotnica tedanjega režima, med okupacijo simpatizerka OF, po vojni je poučevala na viški gimnaziji v Ljubljani in bila dejavna v sindikatu. (ŠI AS 1931, t. e. 568, št. 15264, Karakteristika Pehani Milene, 17. 7. 1947.)

Obtožena: Da, to mi je bilo rečeno, to mi je Hribar rekel, jaz pa sem samo pregledala teren in opustila.

Predsednik: Ali je bil Kumelj prisoten in kdo ga je z Nagodetom povezal?

Obtožena: Kdo ga je povezal ne vem. Zlasti ne vem kako je bilo z zvezo na Koroško.

Predsednik: Ali je bil Kumelj prisoten pri zadnji pošiljki?

Obtožena: Od zadnje pošiljke sem mu dala pismo, da ga prebere.

Predsednik: Kaj je pa vse on čital?

Vodetova: Kolikor vem je prečital Glušičeva pisma in še eno, ampak mislim, da je pregledal zelo površno in sploh nenatančno.

Predsednik: To je ono pismo, kjer so bile štiri priloge?

Obtožena: Ja.

Predsednik: Z avizo navodili.¹⁰⁹²

Obtožena: Da.

Predsednik: Ste vi čitali ta navodila?

Obtožena: Nisem točno čitala, ker jih istega večera ... (Jo prekine.)

Predsednik: Ampak čitala ste jih?

Obtožena: Površno sem jih čitala.

Predsednik: Kaj ste vi z Kumljom govorili o organizaciji skrivališč za posamezne člane? Kaj vam je o tem pripovedoval?

Obtožena: Ne, Kumelj mi ni nikdar o tem govoril o skrivališčih.

Predsednik: Ali se spominjate, ko ste 1946 leta šli z njim nekam v okolico Ljubljane na izprehod?

Obtožena: Jaz se spominjam tam je bila neka podrta bajta, in mi je rekel tu bi bila možnost za skriti se. Ampak jaz nisem smatrala za resno. Mislila sem, da je to za šalo, da je kar tako rekel.

Predsednik: Ste vi Kumlju dali kako poročilo, da ga je komu nesel?

Obtožena: Nobenega poročila nikdar.

Predsednik: Ali ste vi Kumlju poročali čisto konkretno kak primer o kakih razgovorih o Borštniku, ko je on potem rekel, daj meni, bom jaz uredil.

Obtožena: Ja lahko, da sem poročala. Jaz se imena ne spomnim.

Predsednik: Kaj pa ste mu povedali, ko ste rekli, da morate vi to Nagodetu sporočiti naprej?

Obtožena: Ne, to ne, ampak sam menda je šel zaradi nekoga, ki so ga zaprli in sem mu to povedala. On mi je rekel imaš napisano. Jaz sem mu dala pismo in je rekel, bom videl kako bo šlo.

Predsednik: Ali ste mu to napisali?

Obtožena Vode: Mislim, da sem mu napisala. Na to se zelo malo spomnim.

Predsednik: Saj Kumelj se je sestajal s Hribarjem?

---

¹⁰⁹² Mišljeno »Aviso navodilo«. Glej Dokazno gradivo tožilstva.

Obtožena: Enkrat smo se na sestanku slučajno srečali in smo prišli skupaj.

Predsednik: Ali je Kumelj imel stike z Nagodetom?

Obtožena: Jaz mislim, da jih je imel.

Predsednik: Ste vi imeli vtis, da je bil on povezan z Nagodetovo skupino? Vidva sva često skupaj hodila in se razgovarjala.

Obtožena Vode Angela: Jaz sem imela vtis, da je bil Kumelj pred vojno povezan s Staro pravdo. Po osvoboditvi je enkrat ali dvakrat povedal, da je z Nagodetom govoril, nikakor pa ne kaj je govoril in da bi bil to politični sestanek. Samo to mi je enkrat omenil, da on ne gre v nobeno povezavo in da ne bo pletel nobene mreže. To je enkrat izrecno poudaril.

Predsednik: Ima še kdo kako vprašanje?

Tožilec: Povejte obtožena Vodetova kaj vam je služilo kot material za sestavljanje vašega poročila, ki ga je naročila Hočevarjeva za Furlana? Kakšnih virov ste se posluževali pri sestavljanju teh poročil?

Predsednik: Na podlagi česa ste delali to poročilo?

Obtožena: Nekateri stvari sem vedela, sem jih zasledovala, o nekaterih stvareh sem imela beležke, ki sem jih uničila ob aretaciji Hočevarjeve.

Predsednik: Zakaj ste jih uničili?

Obtožena: Molči.

Tožilec: Pa še kak vir?

Obtožena: Nekateri stvari sem od preje vedela, mi jih je povedal moj brat.¹⁰⁹³

Tožilec: Pa še kak vir, poznate časopis »Slovenec«?

Obtožena: Da, to pa.

Tožilec: Za poročila namenjena inozemstvu ste črpali poročila o narodno-osvobodilnem gibanju iz Slovenca za časa okupacije.

Predsednik: Je tako?

Obtožena: Je, ampak jaz sem samo prečitala ...

Tožilec: Kakšna so sploh vaša poročila, karakterizirajte svoje delo, karakterizirajte poročila, ki ste jih poslali v inozemstvo! Kako se imenuje ta služba, ki ste jo vršili?

Obtožena: Priznam da so poročila ostra.

Tožilec: Kako se imenuje taka služba, kakšen posel ste vršili, ste opravljali špijonski posel?

Obtožena: (Molči na vsa vprašanja.)

Tožilec: Odgovorite na vprašanje.

Obtožena: Takrat res nisem mislila na to.

Tožilec: Ste čitali direktive od špijonskega centra 101?

Obtožena: Čitala.

Tožilec: Se strinjajo vaša poročila z zahtevami tega centra?

Obtožena: Deloma da.

¹⁰⁹³ Podatki niso znani.

Tožilec: Kompletno, celotna poročila so samo odgovor na vprašanja obveščevalnega centra v Avstriji. Ste vi napisali to pismo? *Ji pokaže pismo.*

Tožilec: Ste vi napisali to pismo?

Obtožena Vode: Sem.

Tožilec: Komu ste poslali poročila?

Obtožena: Molči.

Tožilec: Centru 101. Kakšno je bilo to poročilo?

Obtožena: Obveščevalno.

Tožilec: To je bilo špijonsko poročilo. Vaša služba je služba prodanega špijona. Vaše poročilo je špijonsko poročilo. *Ploskanje.*

Predsednik: Obtožena Vodetova, ali ste pripadali med okupacijo krogu Stare pravde?

Obtožena: Ne, nisem pripadala.

Predsednik: Ali niste sodelovali pri ženski sekciji?

Obtožena: Ne, nisem sodelovala.

Predsednik: Kakšne stike ste imeli z Nagodetom in Staro pravdo med okupacijo?

Obtožena: S Staro pravdo nisem imela prav nobenih stikov, med okupacijo posebno ne, imela sem pa stike s Hočevarjevo, ampak ne kot članica Stare pravde, ampak ker sem jo poznala.

Predsednik: Ampak sodelovali ste v ženski sekciji Hočevarjeve?

Obtožena: Jaz ne morem reči, da sem sodelovala.

Predsednik: V preiskavi ste to povedali.

Obtožena: Ne, nisem povedala. Jaz se ne smatram in tudi drugi lahko povedo, da nisem bila član Stare pravde.

Predsednik: Ima še kdo kako vprašanje v tej zvezi?

Sodnik Pakiž: Ali ste bili Vi povezani s Kumeljcem?

Obtožena: Nisem sodelovala.

Pakiž: Ste imeli stike z njim?

Obtožena: Sploh nobenih.

Pakiž: On je bil član Stare pravde.

Obtožena: Bil je.

Pakiž: Kaj vam je Hočevarjeva pripovedovala iz Stare pravde?

Obtožena: Pravzaprav, ko je bila Stara pravda izključena, nisem vedela, da obstoja še naprej kot organizacija. To sem zvedela šele iz obtožnice.

Vodetova: Jaz se ne morem smatrati za člana Stare pravde. Če sem s Hočevarjevo včasih govorila in debatirala, se s tem še ne morem smatrati, da sem bila član Stare pravde.

Predsednik: Ima še kdo kako vprašanje?

Tožilec Žalik: Obtožena, Vi ste v dveh pismih priporočali komandanta slovenske armije,

da naj interesira Adamiča,¹⁰⁹⁴ da bi prevzel vodstvo za borbo proti Jugoslaviji. Ali Vam je Andrej Turšič odgovoril na ta vaš predlog? Ali se spominjate in kaj Vam je odgovoril?

Obtožena: Na zadnje pismo se spomnim, da je nekaj odgovoril in sicer, da Turšič ne igra nobene vloge več.

Pomočnik tožilca Žalik: Vam bom prebral odlomek iz pisma »Dachauskemu tovarišu«:¹⁰⁹⁵ Na Louisa Adamiča pazite, je popoln komunist. Ali ne vidite, da je Roosveltove¹⁰⁹⁶ politike v Ameriki konec? Adamič je političen mrtvec. Njegov vpliv je strahovito padel.¹⁰⁹⁷

Obtožena Vode: To se spominjam.

Pomočnik tožilca: Torej ljudje v inozemstvu niso šli na to, da bi kakršno koli zvezo hoteli imeti z vašim špionskim delom. Ali je tako?

Obtožena: Molči.

Pomočnik tožilca: Razen tistih bednih domobrancev in vojnih zločincev, ki so pobegnili na Koroško.

Predsednik: Ali ste vi vedeli za to, da se Engelman skriva pri Hočevarjevi?

Obtožena: Ne, nisem vedela, to sem izvedela šele v zaporih.

Predsednik: Saj ste v preiskavi to izpovedali.

Obtožena: Samo to, da se je zatekel k Hočevarjevi. Ampak da je tam ostal, nisem vedela.

Pomočnik tožilca Žalik: Kakšno besno sovraštvo ste vi gojili do FLRJ in do njenega gospodarskega razvoja, priča vaše poročilo, ko se razburjate zaradi tega, da je Anglija vrnila Jugoslaviji njeno zlato. Vi tam pišete: Nekoč sem poslušala po radiu: Anglija je vrnila Jugoslaviji njeno zlato, ki je bilo deponirano v Londonu, ker se je prepričala, da so se volitve izvršile v redu. Razočaranje pri nas je nepopisno, ne zaradi zlata, nego predvsem zaradi brezvestne ugotovitve, da so bile volitve v redu izvršene. Ali se ne zavedajo tisti, ki pišejo take trditve, kakšen brezmejen cinizem je to? Ali jim ni znano, da je bil v vsaki volivni komisiji tudi član Ozne, ki je pazil na vsakega volivca, in da je one, ki so vrgli kroglice v skrinjico brez liste,

¹⁰⁹⁴ **Louis Adamič** (1898–1951), pisatelj, publicist, urednik, prevajalec, javni delavec in družbeni kritik, rojen v Prapročah pri Grosupljem, se je že kot gimnazijec izselil v ZDA. Naselil se je pri sorodnikih v New Yorku in se zaposlil pri časniku Glas naroda. Med prvo svetovno vojno je kot ameriški vojak sodeloval v bojih na francosko-nemški fronti, po vojni pa se je vrnil v ZDA, kjer se je ukvarjal z različnimi deli. Od leta 1929 je živel kot poklicni pisatelj v New Yorku. V obdobju 1932–1933 je nekaj mesecev bival v Jugoslaviji in Sloveniji, kjer je spoznal več uglednih izobražencev in politikov, po vrnitvi v ZDA pa je napisal knjigo Vrnitev v rodni kraj (The Native's Return). Leta 1937 se je iz New Yorka preselil na posestvo v Milfordu (New Jersey). Med drugo svetovno vojno je kot vodilni funkcionar priseljenjskih organizacij organiziral zbiranje gmotne pomoči za Slovence in Jugoslovane, poskušal doseči zavezniško priznanje partizanskega gibanja in se zavzemal za oblikovanje nove, demokratične in federativne Jugoslavije. Imel je tesne stike z ameriški obveščevalnimi službami, a ni želel delati zanje, ker je hotel ohraniti ideološko neodvisnost in pisateljsko svobodo. Po vojni se je zavzemal za pravično rešitev italijansko-slovenske meje in protestiral proti hladni vojni in oboroževalni tekmi. Leta 1949 je drugič obiskal domovino, kjer je vzbudil veliko pozornost političnih voditeljev. Po vrnitvi v ZDA je zagovarjal jugoslovansko osamosvojitvev od vzhodnega bloka. Z ostrimi obsodbami Stalina na eni strani in pozivi k zaščiti kulturne svobode v ZDA na drugi si je pridobil veliko nasprotnikov. Pred njihovimi grožnjami se je umaknil v Kalifornijo, nato se je skrival v hotelu v New Yorku. Septembra 1951 je umrl v nepojasnjenih okoliščinah na svoji kmetiji v Milfordu. (Slovenska biografija.)

¹⁰⁹⁵ Dokument je objavljen v poglavju Dokazno gradivo tožilstva.

¹⁰⁹⁶ Franklin Delano Roosevelt.

¹⁰⁹⁷ Odgovor dachauskemu tovarišu A. Orlu z dne 17. 1. 1947, podpisan Vojin – eden od psevdonimov Andreja Glušiča. Glej Dokazno gradivo tožilstva.

zapisal in da je šel potem ta seznam na Ozno, kjer groze vsem tistim s koncentracijskim taboriščem, v katerega jih bodo poslali, ko bodo končana mirovna pogajanja. Za poštenega človeka ni nič tako sramotnega in ponižujočega, kakor so bile volitve v Jugoslaviji.

Predsednik: Ste vi to pisali?

Obtožena: Sem.

Predsednik: Kako to opravičujete?

Obtožena: Ja ... Hm ... Hm ... Marsikakšne malverzacije so se zgodile in res so jih zapisovali.

Tožilec: Kaj trdite, obtožena Vode?

Obtožena: Da so jih res.

Tožilec: Povejte primer.

Obtožena: To so mi različni povedali.

Tožilec: En primer povejte.

Obtožena: Molči.

Tožilec: Povejte samo en primer.

Obtožena: Molči.

Tožilec: Jaz sem vam že poprej stavil konkretno, prav konkretno vprašanje: povejte samo en primer.

Obtožena: Molči.

Tožilec Avbelj: V kakšnem namenu ste take stvari pisali v inozemstvo? V kakšnem namenu ste poročali take stvari v inozemstvo?

Vodetova: Molči.

Odgovorite na vprašanje! V kakšnem namenu ste te stvari pošiljali v inozemstvo?

Obtožena Vodetova: Jaz ... z namenom, da bi se te stvari nekoliko spremenile, da bi se razmere nekoliko spremenile. *Smeh v dvorani.*

Tožilec: Da bi se spremenilo – kaj?

Vodetova: Metode pri nas.

Tožilec: Kakšne metode?

Vodetova: Splošne.

Tožilec: Na kakšen način bi se spremenile te metode?

Vodetova: Ja, politično ...

Tožilec: Do kakšnih zaključkov pridete v lastnem poročilu? Da se razmere pri nas spremenijo samo lahko na ta način, da nas Anglo-amerikanci zasedejo. To so besede iz vašega poročila. Je to vaše poročilo? Ste to napisali?

Vodetova: Sem napisala, ampak moje stališče ...

Tožilec: Zadostuje. Za to, da bi dosegli tak namen, ste se okoriščali z najpodlejšimi lažmi. Za vsak kompletni primer vam lahko dokažem, da je od prve do zadnje črke samo ostudna laž. *Ploskanje v dvorani.*

Predsednik: Ali ste vi dali vaše poročilo o OF¹⁰⁹⁸ na pregled obtoženemu Nagodetu?

Vodetova: Poročilo o OF sem napisala na pobudo Hočevarjeve, ki ni povedala, zakaj ...

Predsednik: In ste ga dali Nagodetu na pregled?

Vodetova: Jaz sem ga dala nato Hočevarjevi.

Predsednik: In ona?

Vodetova: In potem je rekla, da ga bodo še drugi pregledali in da ga bo dala Nagodetu.

Predsednik: Ste nazaj dobili to poročilo?

Vodetova: Ne.

Predsednik: Se je strinjal Nagode?

Vodetova: Kolikor se spominjam, je rekel, da se strinja.

Predsednik: Ima še kdo kakšno vprašanje? Obramba?

Dr. Ravnihar: Ali je Hočevarjeva povedala zakaj rabi to poročilo?

Obtožena Vodetova: Ne ni povedala. Je rekla, da noče povedati čemu to rabi.

Predsednik: Na podlagi česa ste poročilo sestavili? Ste imeli vprašanja?

Obtožena: Imela sem 7 vprašanj.

Predsednik: Kdo Vam je vprašanja dal?

Obtožena: Hočevarjeva.

Predsednik: Vi ste odgovarjali na postavljena vprašanja? Ste iz vprašanj razbrali zakaj gre in kaj hočejo?

Obtožena: Možno je bilo tudi za interno diskusijo.

Predsednik: Pa je vendar povedala Hočevarjeva zakaj rabi odgovore?

Obtožena: Ni.

Predsednik: Kako da ste Vi odgovorili v takem smislu? Kako ste Vi nato prišli?

Obtožena: Mi ni povedala zakaj je.

Predsednik: Kako ste Vi odgovorili?

Obtožena: Načelno, da kritično osvetlim vprašanja.

Predsednik: Kdo Vam je to naročil?

Obtožena: Hočevarjeva.

Predsednik: Ali Vam ni povedala od koga ima naročilo, da dobi poročila?

Obtožena: Ni mi povedala.

Predsednik: Še kakšno vprašanje? *Obtoženki:* Imate še kakšno pripombo? *Obtožena zanika.* Hvala. Tov. starejši vodnik odvedite obtoženko. Razprava se prekine in se nadaljuje jutri ob 7 uri.

Razprava prekinjena ob 11.45 uri.

---

¹⁰⁹⁸ Poročilo o OF je del poročila za Hoptnerja.

Dokumenti, ki so služili kot dokazno gradivo proti Angeli Vode (Ustanavljanje združnega gospodarskega sektorja, Kako se izvaja ločitev cerkve od države, Ločitev cerkve od šole, Država prevzema skrb za otroke, Boj sodelavcem z okupatorjem, Narodne manjšine, Agrarna reforma, »Svobodne« volitve, Vzgoja mladine, Boj sodelavcem z okupatorjem in Možnost notranje vstaje proti boljševizmu¹⁰⁹⁹) in so v zapisniku glavne obravnave navedeni ob zaslišanju Angele Vode (SI AS 1931, t. e. 589, št. 532–538) oziroma ob koncu 4. dne (SI AS 1237, Vrhovno sodišče RS, t. e. 257), so zaradi vsebinskega poenotenja in lažje preglednosti publikacije navedeni v poglavju Dokazno gradivo.¹¹⁰⁰

Peti dan – 2. avgusta 1947¹¹⁰¹

Nadaljevanje razprave proti obtoženemu Nagodetu in soobtoženim dne 2. avgusta 1947.

Nadaljevanje razprave ob 7.10 uri.

Predsednik: Razprava proti Nagodetu in sokrivcem se nadaljuje. Tov. starejši vodnik **privedite obtoženca Nagodeta.**

Razprava proti obtoženemu Nagodetu

Predsednik: Obtoženi Nagode, pristopite k sodišču. Obtoženi Nagode Črtomir, ste vi prejeli obtožnico?

Nagode: Sem jo.

Predsednik: Ste jo prečitali in razumeli?

Obtoženi: Sem jo prečital in razumel.

Predsednik: Ste bili v preiskavi zaslišani?

Obtoženi: Da, sem bil.

Predsednik: Priznate pravilnost vaših izpovedi v preiskavi?

Obtoženi: Deloma.

Predsednik: V koliko ne?

Obtoženi: V toliko, v kolikor sem bil pretrujen in ne čisto priseben, ko sem izpovedoval.

Predsednik: Ali priznate krivdo v smislu obtožbe?

Obtoženi: Priznam krivdo, toda ne v smislu obtožbe, absolutno pa zanikam, da bi bil špijon v katerikoli drugi službi.

Predsednik: O čem pa potem priznate krivdo?

Obtoženi: Priznam krivdo v tem, da torej v vsem tem delu, kakor je navedeno v obtožnici, nisem deloma sam ne postopal pravilno, korektno, deloma pa nisem pravilno postopal do drugih.

¹⁰⁹⁹ Čeprav naj bi po mnenju sodišča vse dokumente napisala Angela Vode, pa je nesporno avtorica le zadnjih dveh, podpisanih s psevdonimom Andrej Orel. Drugi dokumenti so verjetno nastali na podlagi pripovedovanja več članov t. i. Nagodetove skupine, kdo jih je napisal, pa ni povsem jasno. V sodbi (str. 7) je navedeno, da je podatke, ki jih je pridobil na podlagi poročila Vodetove, britanskemu konzulu posredoval Zoran Hribar. Glej tudi Gabrič, Angela Vode, str. 77.

¹¹⁰⁰ Opomba avtoric.

¹¹⁰¹ Sobota.

Predsednik: Prva točka obtožnice vas obtožuje, da ste bili pripadnik te protiljudske organizacije in skupine, ki se je pri vas zbirala in da ste v okviru te organizacije ustvarjali vohunske zveze z inozemstvom. Ali je bilo tako?

Nagode: Torej kar se organizacije tiče, smem razložiti.

Predsednik: Povejte ali ste pripadali tej skupini, ali niste pripadali.

Obtoženi: Tej skupini sem pripadal, ampak nisem nikoli smatral, kot vohunsko.

Predsednik: Kdo je prihajal na te sestanke, ki jih je skupina imela?

Obtoženi: Na te sestanke so stvarno prihajali poleg mene, pri meni so se vršili, in zato sem bil reden na teh sestankih torej tudi k Pavli Hočevarjevi sem hodil, ampak tam sem tudi že zamujal.

Predsednik: Zakaj so bili prenešeni sestanki k Pavli Hočevarjevi?

Obtoženi: K Pavli Hočevarjevi so bili prenešeni zaradi tega, ker je ona imela vnukinjo pri sebi in ni mogla hoditi k nam.

Predsednik: Ali niso bili prenešeni zaradi tega, da bi ostali konspirativni?

Obtoženi: Na bogve kako veliko konspirativnost res nismo pazili.

Predsednik: Kdo je bil razen vas še na sestankih?

Obtoženi: Na teh sestankih je bil Kavčnik Leo, Hribar, Hočevarjeva, Svato, Sirc, Stare Bogdan in Lajovic nekaj časa. Potem pa je popolnoma izostal in kolikor je Lajovic prihajal, je prihajal pravzaprav k meni na obisk. Ker pa jaz nisem imel časa za obiske sprejemati, sem Lajovicu rekel, kar ta in ta dan pridite, morda bo takrat še kdo drug zraven.

Predsednik: Ste vi delali te zapiske o teh sestankih? So ti zapiski, ki ste jih delali vaši zapiski?

Obtoženi: Zapiski so moji, toda so na hitro roko pisani, koncizno pisani, izrazoslovje ni izbrano in so deloma izbruh mojega temperamenta, ker res niso bili namenjeni javnosti.

Predsednik: Ali ste imeli za te sestanke določene dneve?

Obtoženi Nagode: Da, Jourfix.¹¹⁰²

Predsednik: Kaj se je na teh sestankih sklepalo?

Obtoženi: Ti sestanki niso bili izraz neke take organizacije, ampak so bili na pol družbenega značaja. Tukaj ni bilo dnevnega reda. Tukaj je prinesel vsak kar je hotel, kar se mu je zdelo, smo se informirali med seboj in zadeve ki so tukaj inkriminirane, so bile predmet razgovora, ampak dostikrat ne glavni predmet.

Predsednik: Kdo pa je imel tukaj vodilno vlogo, ste jo imeli Vi? Kako da so se ti sestanki ravno pri vas vršili?

Obtoženi: Sestanki so bili nadaljevanje dela med vojno, torej strokovnega dela predvsem.

Predsednik: Ampak tukaj niste nič strokovnega delali?

Obtoženi: Tudi smo delali strokovno. Strokovno delo je bilo seveda za časa okupacije, ko je bilo vse koncentrirano pri meni, po osvoboditvi pa je vsak odšel na svoje službeno mesto in to strokovno delo je prav za prav vršil v svojem poklicu. So bile pa stvari, ki smo jih tudi pri meni še naprej delali, tako je bilo Kavčnikovo nastopno predavanje seveda v mnogo manjšem obsegu kot med vojno.

¹¹⁰² Jour fixe – v meščanskem okolju družabni sestanki ob določenih, stalnih dnevih.

Predsednik: Je že v redu. Ali so ti sestanki bili tajni?

Obtoženi: Sestanki tajni, pravzaprav razglašali bogve kaj teh sestankov nismo, da jih imamo, ampak če je kdorkoli opazoval, je videl lahko, da se pri meni shaja družba.

Predsednik: Obtoženec Nagode Črtomir: Ali ste vedeli za zveze preko kurirja Petra z Drčarjem?

Obtoženi: Sem vedel.

Predsednik: Kako ste to zvedeli in koliko ste se posluževali te zveze?

Obtoženi: Ta družba, ki se imenuje »Pravda« je hotela izdajati leta 1945 svoj časopis.

Predsednik: Sedaj govorim o tej kurirski zvezi.

Obtoženi: Saj to je v zvezi. Je hotela izdajati svoj časopis, potem ni bilo papirja in ni bilo izgledov, da bi izdali časopis. Leta 1946 smo prišli na misel, da bi na nek način začeli publicirati svoje stvari, svojo propagando in pri tem smo prišli na misel, da bi šli v inozemske liste. Obenem pa smo hoteli informacije iz zapadnega sveta, ker takrat nismo dobili v Ljubljano niti časopisov. Hočvarjeva je imela kot znanca Drčarja, domobranskega oficirja in to nas je motilo, da bi se obrnili nanj. Deloma smo se premišljali. Meni ta zveza ne zaradi osebe Drčarjeve, ampak zaradi stvari same ni bila simpatična, ampak govorili pa smo cel mesec ali bi se obrnili ali ne. Namreč na nekaterih sejah smo govorili, potem smo pa čisto pozabili.

Predsednik: Ali ste se potem odločili?

Obtoženi Nagode: Jaz sem potem vprašal prof. Furlana, dekana juridične fakultete, kdo je to Drčar in on je dal absolutno pozitivno oceno.

Predsednik: Ali se je ta zveza vzpostavila?

Nagode: Potem se je zveza vzpostavila s pismom Hočvarjeve.

Predsednik: Koliko pošte ste vi prejeli preko tega kurirja?

Obtoženi: Jaz sem že v preiskavi izjavil, da je bilo morda 5–6 pisem s prilogami vred.

Predsednik: To je Hočvarjeva k vam prinesla?

Obtoženi: Da, Hočvarjeva je nedvomno pokazala vse, kar je dobila, ampak jaz ne bi vedel reproducirati kaj je bilo v pismih.

Predsednik: Se ne spominjate na vsebino?

Obtoženi: V preiskavi se jaz absolutno nisem spomnil, ampak sedaj v teku 2 mesecev pripora in na podlagi obtožnice, ki je meni poklicala v spomin marsikatero stvar, je bil kompleks poročil. Faktično je bilo eno pismo od septembra 1945 s celo vrsto prilog. Jaz sem se takrat še celo smejal in sem rekel: Gebrauchsanweisungen¹¹⁰³ za revolucijo.

Predsednik: To so bila navodila za obveščevalno službo?¹¹⁰⁴

Obtoženi: Ki nas zanimajo take in take stvari. Torej na to sem jaz prepustil ozir. sodeloval sem pri eni veliki napaki, da smo odgovorili na njegov predlog za obveščevalno službo z nekim protipredlogom.

¹¹⁰³ Slovensko: navodila za uporabo.

¹¹⁰⁴ Dokument ima naslov Navodila za organe obveščevalne službe in je objavljen v poglavju Dokazno gradivo tožilstva.

Predsednik: Torej na tole pošto ste odgovorili?

Obtoženi Nagode: Mislim, da je bila to prva reč. V kolikor se spominjam, točno ne vem ...

Predsednik: Kdo je potem tista poročila sestavljal oziroma protipredloge?

Obtoženi: Protipredloge?

Predsednik: Da.

Obtoženi: Protipredloge sva sestavila s Sircem in on jih je prepisal in jih nesel k Hočevarjevi. Na to sem čisto pozabil. Vsi tisti protipredlogi so ostali mrtva stvar. Pač pa sem jaz pisal eno pismo, kot odgovor na to, kjer opozarjam Drčarja, da se ne more ... torej ... da se ne more delati vojska ... namreč to prvo pismo Drčarjevo je name napravilo zelo primitiven vtis, kot vsa nadaljnja Drčarjeva korespondenca.

Predsednik: Dobro, ali so prišle tudi neke šifre s to pošto?

Obtoženi: Za šifre jaz ne vem, videl jih nisem. Omenjajo se nekje v pismih. Za šifre ne vem, menda je bilo govora o šifrah v zadnjem mojem razgovoru pred aretacijo s Hribarjem ... Na to se zelo malo spominjam.

Predsednik: Kako je ta pošta potem cirkulirala, ste to obravnavali na sestankih?

Obtoženi: Ja deloma smo obravnavali, deloma nismo. Cela stvar ... tisti, ki so bili pri meni, so jo nedvomno brali. Ampak ...

Predsednik: So ostali, Kavčnik, Sirc, dobili tole pošto tudi na mnenje?

Obtoženi: Če so bili na sestanku takrat, ko je bila pošta pri meni, so dobili, drugače pa tudi ne.

Predsednik: Kako se je potem vzpostavljala tale zveza in nadaljevala ta zveza s Koroško?

Obtoženi: Ta zveza s Koroško ... Torej, bilo je ... Jaz sem 15. septembra stvarno odgovoril, in sicer: 1. da se vojska ne dela brez politične linije, 2. da naj Drčar sporoči, kdo stoji prav za prav za njim. Iz tega, kdo stoji za Drčarjem politično, ne da stoji en višji komandant, hierarhija komandantov, ampak kdo politično stoji, ali Krek, tega mi do konca nismo izvedeli. Zato se jaz te korespondence osebno nisem več udeleževal.

Predsednik: Kaj pa ostali člani?

Obtoženi: Ostali člani ... Ostali člani pa ... torej ... že v zaslišanju sem navedel, da je poslala Hočevarjeva, da je pisala Vodetova. Za Andreja Orla sem jaz vedel, pa pozabil tako, da šele iz obtožnice posnemam, kdo je Andrej Orel, da je to Vodetova. Se mi je pa čudno zdelo, da jo imenuje »Dachauski tovariš«, ker ona ni bila v Dachau. Zadnjič sem govoril z zasliševalcem in sem rekel, da je Andrej Orel Kumelj. Zasliševalec se mi je zlonamerno smejal, da vse tajim. A tega stvarno nisem vedel. Če smem še to povedati ...

Predsednik: O pošti. Ste videli tisto pismo dachauskemu tovarišu?

Obtoženi Nagode: Pač sem videl pošto, mi je ... Zdaj se spomnim, pošto mi je prinesla Hočevarjeva, oziroma k meni spravila.

Predsednik: Odgovor na to pismo ste tudi videli?

Nagode: Mislim, da je vse skupaj prinesla.

Predsednik: Odgovor in pismo?

Nagode: Da, vse skupaj. Jaz sem vse vzel in vrgel v arhiv. Zdaj če smem nekaj povedati.

Predsednik: Da.

Nagode: Vsej tej stvari, kolikor je morda usodna za me in usodna v mojem življenju, nisem pripisoval posebne važnosti.

Predsednik: Pri vas se je našla cela kopica teh poročil. So to vaša poročila, ki ste jih vi sestavili, ki so bila najdena in ki so vam bila v preiskavi predočena?

Nagode: Ne cela vrsta.

Predsednik: No, ampak kolikor jih je bilo.

Nagode: Meni sta bili predočeni dve pismi: moje z dne 15. 9. 46., potem pa tisto, podpisano od patra K., ki sem ga samo predložil.

Predsednik: Kdo je pater K.?

Nagode: Ali moram povedati?

Predsednik: Če veste kdo je?

Nagode: Umrli prof. Šorli.¹¹⁰⁵

Predsednik: Zakaj ste v preiskavi rekli, da ste pater K. Vi?

Nagode: Zato, ker sem mu obljubil, da ne bom nikomur povedal. Zdaj sem prvič povedal.

Predsednik: Kakšne zveze je imel Ljubo Sirc? Ali je imel on zveze s konzulom?

Nagode: Sirc Ljubo je živahen mlad človek in družaben in je vsled znanja jezikov imel velik krog znancev in med drugim tudi po vrsti vse ljubljanske – britanske zastopnike. Torej ta zveza, ki je bila prvotno popolnoma družabnega značaja, se je, če smem reči, v zadnjem času nekoliko spremenila, ne vem pa koliko. Čut imam ... Sirc je bil silno navezan na me, zlasti je bil navezan pred osvoboditvijo; po svoji vojaški službi se je seveda odtujil. V zadnjem času, zadnje mesece pa je Sirc bil nekoliko plašen in jaz sem imel čut, da pač, ne da nekaj skriva, ampak, da je nekaj plašen. Torej jaz sem si to razlagal tako, da sem mu rekel: – sem ga poklical k sebi, da sva bila sama in sem rekel: Sirc, pazite, v svojih občevarjih, da ne boste padli v vlogo kakega agenta! Poglejte, kako so Angleži diskretni in kako ne povejo nič, pazite! To sem mu jaz rekel.

Predsednik: Vam je on kaj povedal v tej zvezi?

Obtoženi Nagode: O svojih zvezah je nedvomno govoril in veliko pripovedoval in po mojem do poslednjega časa ni bilo nič takega, kar bi se ne dalo zagovarjati.

Predsednik: Kaj Vas je napotilo do tega, da ste Vi, da je Vaša skupina poprijela zvezo s konzulom še preko Hribarja?

Obtoženi: Jaz sem smatral, da je Sirc mlad, Hribar pa je uravnovešen človek in sem bil jaz mnenja: Hribar je itak rad občeval, je družaben človek, sem bil jaz absolutno mnenja, da naj bo Sirc dupliciran s Hribarjem in meni je bilo, čeprav to mene nič ne briga, zelo ljubo, da je Hribar prevzel tudi to vlogo.

Predsednik: Kako je bila vzpostavljena vaša zveza z Beogradom in Zagrebom?

Obtoženi: Ja, iz obtožnice posnemam kot da bi bila iniciativa tujega zastopstva v Ljubljani. To jaz absolutno prerekam, absolutno prerekam. Mi smo iskali zveze na jug prav v smislu svoje ideologije, izgradnje Jugoslavije ves čas vojne in po vojni, torej tudi tukaj je šlo za opozicionalne skupine, o katerih sem mislil, da so pač bile blizu onemu gledanju, ki smo ga imeli.

---

¹¹⁰⁵ Morda že omenjeni dr. Peter Šorli.

Predsednik: Kdo pa je vzpostavil to zvezo?

Obtoženi: V Beograd je šel Kavčnik.

Predsednik: Kavčnik? Je večkrat tja šel?

Obtoženi: Kavčnik je veliko potoval.

Predsednik: Kaj pa Sirc Ljubo?

Nagode: Ja Ljubo Sirc je šel v Beograd.

Predsednik: Pa ste vi mu dali kaka navodila? Ste obravnavali o tem na sestanku?

Obtoženi: No ja, rekel sem, pojdite v Beograd in povejte kaj je novega. Potem pa je vsak povedal kar je bilo novega. Šlo je takrat za deklaracijo okupacijskih sil.

Predsednik: Koga pa je obiskal Kavčnik in Sirc Ljubo v Zagrebu in Beogradu?

Obtoženi: Ja, torej koga je obiskal?

Predsednik: Na koga se je obrnil?

Obtoženi: Kavčnik je bil pri Milanu Grolu, kolikor jaz vem, potem pri Dragoljubu Jovanoviću, Sirc je bil enkrat pri Dragoljubu Jovanoviću. Ja, Sirc je bil dvakrat v Beogradu.

Predsednik: Dvakrat v Beogradu?

Obtoženi: Kavčnik je bil pa večkrat, saj Kavčnik je veliko potoval. Jaz sem bil enkrat v Beogradu, pravzaprav.

Predsednik: Kedaj ste bili v Beogradu?

Obtoženi: 15. marca 1946.

Predsednik: Pri kom ste bili? Zakaj pa ste šli?

Obtoženi: Zaradi meja.

Predsednik: No, ali se je na vaših sestankih govorilo o postavitvi radiooddajne postaje sedaj po osvoboditvi?

Obtoženi: O radiooddajni postaji smo parkrat govorili, pravzaprav mnogokrat in edini praktični korak k realizaciji pa je bil ta, da je šel Hribar stvarno menda, kot on pripoveduje, jaz se tega nisem spomnil, da je šel v neko prodajalno vprašati ali se radijski material dobi. Jaz ne vem, ali sem morda, najbrže sem odobral, toda globoko sem bil prepričan, da za radio postajo je treba dvoje. Prvič je to dosti komplicirana tehnična služba, drugič pa je treba tukaj organizirati neka poročila.

Predsednik: Ali se je pri vas kaj govorilo o skrivališčih v slučaju, če bi vam postalo kaj nevarno, da pobegnete?

Nagode: Osebo se nisem čutil prav nič ogroženega in vse to kar se govori o mojem pobegu, eden od preiskovalcev mi je rekel ravno v pravem času smo vas ujeli, ker drugače bi pobegnili. Jaz pravzaprav nisem hotel akutno iti.

Predsednik: Ste vi s Kumljem govorili kaj?

Obtoženi Nagode Črtomir: Ampak to je bilo leta 1945. ko so bili dotični procesi proti ...

Predsednik: In kaj se je pa govorilo tistikrat?

Obtoženi: Da bi se umaknili za en čas iz Ljubljane na Štajersko, kjer imamo sorodnike in potem je bilo govora tudi da so tam pota čez mejo, da tihotapci hodijo čez mejo, ampak

to je bilo če smem reči na ta sujet¹¹⁰⁶ to je bilo akademsko govorjeno in niti Kumelj niti jaz nisva konkretno mislila, da je treba iti.

Predsednik: Ali ste vi zbirali denar za kurirja?

Obtoženi: Kurir je bil pri Hočevarjevi in ker se ni mogel vrniti na Koroško, smo mislili, da je to denarno preveliko breme za Hočevarjevo, ki je upokojena učiteljica in da moramo mi tudi nekaj dati.

Predsednik: Ali niste zbirali denar tudi za slučaj, da bi kdo pobegnil ali se skrival?

Obtoženi: Pri meni ne.

Predsednik: Ima še kdo kako vprašanje k tej točki?

Tožilec: Obtoženi Nagode.

Obtoženi: Prosim.

Tožilec: Potrebno je, da k prvi točki nekatera vprašanja še malo detailneje pojasnite. Vi ste izjavili sodišču, da ste bili član skupine, ki je obtožena po obtožnici. Jaz bi povedal par karakterističnih momentov, ki ste jih sedaj iznesli.

Obtoženi: Prosim.

Tožilec: Kako ste se vi sestajali? Ste se sestajali vi redno, ste imeli določene dneve?

Obtoženi: Saj sem že povedal?

Tožilec: Ali ste napisali v svoje zapiske »konstituirali smo se«.

Obtoženi: Jaz sem takoj uvodoma rekel, da so moji zapiski nametani in jaz imam tukaj zgled nekonzicno govorjeno. »Konstituirali smo se« to se pravi, da bi si bili razdelili funkcije.

Tožilec: Da.

Obtoženi: Tega sploh ni bilo. Mi smo bili enaki med enakimi in kolikor se meni pripisuje neke vrste predsedstvo, je bilo to predsedstvo funkcija domačina in nič drugega.

Tožilec: Ali niste večkrat napisali »pričeli smo z rednim delom«? Vi ste to večkrat napisali?

Obtoženi: To se pravi, da smo večkrat poskušali delati in da je stvar vmes zastala.

Tožilec: Vi ste večkrat poskušali in prišli do zaključka, da se Vam je končno vendarle posrečilo.

Obtoženi Nagode: Da.

Tožilec: Vi rabite stalno, ko govorite sodišču, izraz »seja«. Kako mislite to? Če pridejo skupaj ljudje, ki se sestajajo na družabnih sestankih, se ti sestanki imenujejo »seja«

Obtoženi: To je pa ostalo v tradiciji in ti moji zapiski peljejo do l.¹¹⁰⁷ 1941 nazaj.

Tožilec: Kdo pa je bil prisoten na vaših sestankih?

Obtoženi: En kader je bil primeroma stalen, drugače pa sem jaz, kdorkoli od mojih znancev je nameraval priti k meni, rekel: pridi ta in ta dan, takrat bom doma, bomo še koga srečali.

Tožilec: Štirje momenti kažejo na to, da je bila tukaj večja povezava kakor družabni obiski, da je bila skupina, da je bila to organizacija.

¹¹⁰⁶ Sujet (francosko) – predmet, vsebina.

¹¹⁰⁷ Leta.

Obtoženi: To je bil miselni krog, ki je imel po osvoboditvi temeljno željo, publicirati ves tisti material, ki je bil zbran pri meni med vojno. V kolikor mene obtožnica imenuje predsednika, vodjo te skupine, je brezdvomno zmota, mi smo bili enaki med enakimi.

Tožilec: Enaki med enakimi. Kako pa so ostali člani gledali na Vas?

Obtoženi: Pri ostalih članih sem jaz imel vsled svojega strokovnega dela nedvomno ugled.

Tožilec: Obtoženi Sirc, Hočevarjeva, Stare in Hribar pravijo, da je popolnoma jasno, da ste Vi vodili to skupino. Kdo je dal Hribarju in Staretu nalog, da organizirata mrežo, ali ste Vi dali ta nalog?

Obtoženi: Mrežo ... Z mrežo smo mi pričeli ...

Tožilec: Obtoženi Nagode, mi bomo o mreži govorili kasneje. Jaz bi tu rabil samo vaš odgovor, ali ste vi dali Hribarju in Staretu direktivo, naj organizirata mrežo?

Obtoženi: Hribar in Stare sta se nekoč srečala pri meni – jeseni 1945 – in takrat je Stare, se dobro spominjam, rekel, torej naredimo kaj, naredimo kaj, kdaj bomo kaj napravili. To se je stalno ponavljalo. Pa sem jaz rekel: Dobro, pa vi enkrat nekaj napravite, nekaj organizirajte. Boste pa vi prevzeli n. pr. Ljubljano. No, in pri tem je ostalo.

Tožilec: Pa Hribar?

Obtoženi: Ne morem reči, da sem jaz dal. Hribar je bil nov član v naši družbi, on med vojno ni sodeloval, je prišel šele po vojni. Bil je tudi aktiven in bi rad kaj napravil. Smo pač rekli, naj Hribar napravi ... Sem jaz rekel ... To ni bila nobena komanda, nobeno povelje. Ta družba ni bila toliko toga, toliko disciplinirana, da bi sprejemala povelja od kogar koli.

Tožilec: Nam gre za to: 1. kateri člani vaše skupine so bili vodilni, 2. ali ste vi dali nalog za organizacijo mreže, 3. pošta je bila najdena pri vas, 4. takrat, ko je prišla Doblarjeva¹¹⁰⁸ v Ljubljano, je Hočevarjeva izjavila: Jaz nisem merodajna, merodajen je Nagode – in je vas pozvala na sestanek z Doblarjevo.

Obtoženi: To ne drži.

Tožilec: Vodetova je to povedala. Kje ste se sestali, povejte?

Obtoženi: Z Vodetovo se jaz sploh nisem sestal.

Tožilec: Je bila kdaj pri vas?

Obtoženi: Je bila med vojno, mislim.

Tožilec: Tudi po vojni, kako pismo vam je prinesla?

Obtoženi: Vodetova?

Tožilec: Vodetova osebno vam v roke. To ona pravi.

Obtoženi: Prosim ... jaz se tega ne spominjam.

Tožilec: Ali se spominjate sestanka z Doblarjevo? Kdo vas je obvestil?

Obtoženi: Hočevarjeva.

Tožilec: Je bila Vodetova poleg?

Obtoženi: ... ne, ne.

Tožilec: Hočevarjeva vas je obvestila?

---

¹¹⁰⁸ Že omenjena Ema De Dobbeleer.

Obtoženi: Hočevarjeva jo je napovedala, potem je ... potem je ... Hočevarjeva jo je napovedala in takrat smo se zmenili, ne da bi merodajni Nagode prišel, ampak da jih bo več prišlo, med drugimi Sirc.

Tožilec Avbelj: Za Sirca Hočevarjeva ne govori. Samo za Nagodeta in Vodetovo.

Obtoženi Nagode: Da, Sirc tudi. Potem pa ko je Hočevarjeva prišla povedat: sedaj bo pa prišla Doblarjeva, bi moral jaz po svoji obljubi, da bom Sirca pripeljal, ga obvestiti. Meni pa se ni ljubilo, da bi ga šel iskat in sem šel sam, tako, da smo bili pri Hočevarjevi: Hočevarjeva, Vodetova in jaz.

Tožilec: Kaj se pravi, če ste vi pošiljali člane svoje skupine okrog in ste n. pr. nekemu naročili: pojdi v Beograd pogledat in ko se vrneš, boš povedal. Mislim, da tako govori človek, ki vodi delo skupine kot je bila vaša skupina. Da tako kot ste vi vodili vašo skupino.

Nagode: Absolutno ne.

Tožilec: Mi vemo še nekaj. Vi ste parkrat pisali: vsi me smatrajo za svojega voditelja, jaz pa jim vedno govorim, da me ne smejo imenovati voditelja, da nihče ne sme vedeti, da sem voditelj.

Nagode: Kdaj sem to napisal?

Tožilec: Med okupacijo.

Nagode: V toku okupacije pač.

Tožilec: To ste vi napisali. Samo en mesec kasneje pa ste napisali, kako ste jih oštevali, kako ste jim dajali lekcije, kako ste jih vrgli iz stanovanja, ker niso hoteli delati tega, kar so od vas prevzeli. Po vsem se vidi, da niti eden ni delal samoiniciativno, ampak po vaših navodilih.

Nagode: Tov. tožilec, zdaj ne vem, na kateri čas se to nanaša.

Tožilec: To se nanaša na okupacijo. Mislim, da ni treba več govoriti.

Nagode: Prosim, med okupacijo sem na vsak način jaz vodil celo stvar. Zato pravim, da je ostalo nekako v čutu in tradiciji. Delo, ki se je takrat opravilo, je še danes temelj narodno-gospodarskega utemeljevanja naših meja.

Tožilec: O tem bomo v 7. točki razpravljali.

Obtoženi Nagode: To je važno, da tukaj govorimo. Takrat sem poiskusil pritegniti jih zato, ker je bilo treba delo opraviti, tudi so bili termini, ko je moralo biti delo končano. Takrat je že mogoče, da sem jih pognal iz svoje sobe, ker so hodili klepetati in mene motiti. Sicer sem večino dela sam opravil, v kolikor je bilo mogoče mi je pomagal Zupan. To pa absolutno drži.

Tožilec: Vi ste od vsega začetka okupacije vodili to skupino?

Obtoženi: Jaz nisem vodil, ker po letu 1943 nekako sploh ni bila več prava politična skupina, bolje rečeno s kako politično ambicijo, ampak je bil govor samo o pripravah za socialno preosnovo države, ki smo jo delali.

Tožilec: Vi obtoženi Nagode, kaj pravite na to, da Vas Sirc, Hribar, Stare, Hočevarjeva zelo odločno opisujejo, da ste jim Vi dajali naloge in da ste Vi voditelj skupine.

Obtoženi: Torej naj povedo kakšne naloge sem jim dal.

Tožilec: Staretu na primer naj organizira zaupniško mrežo v Ljubljani. Sicer bomo o tej stvari še razpravljali.

Obtoženi: Prosim.

Tožilec: Kako je to, da je bila pošta pri Vas? Kako da so vsi člani skupine smatrali za dolžnost, da Vam prineso pošto na dom?

Nagode: Hodili so k meni. Kolikokrat sem se jaz upiral temu. Kakšna muka je bila to. In sicer zato ker so hodili raztreseno vsak posebej in zato sem ponovno in ponovno, kakor sem izjavil rekel, če imate kaj, hodite v petek. Absolutno to.

Tožilec: To je za vas na podlagi drugih poizvedb precej jasno. Dajmo se povrniti na zveze z Koroško.

Obtoženi: Vem za Petra.

Tožilec: To se pravi za Drčarja.

Obtoženi: Iz obtožnice sem zvedel za drugega kurirja.

Tožilec: Za Podgornika.

Obtoženi: Za Podgornika. Menda je zveza na Glušiča posebna zadeva.

Tožilec: To je zveza na Podgornika.

Obtoženi: Zato ker v enem zadnjih poročil, za tisto za katero pa absolutno ... (*ga prekine*).

Tožilec: Je to dachavskemu tovarišu?

Obtoženi: Ne, to je bila večja reč. Bil je podpisan Tomše. Jaz sem smatral, da je to polkovnik ali general Tomše, eden od ujetih oficirjev stare Jugoslovanske vojske. Smatral sem, da je Tomše sposoben človek, torej nisem vedel, da je Tomše psevdonomim za Glušiča.

Predsednik: Pa čitali ste to pošto?

Obtoženi: Ja, sem jo čital, sem jo prav pozorno prečital in sem na podlagi tega obdržal to stvar za sebe.

Tožilec: Obtoženi Nagode, povejte naprej za kakšne zveze še veste z inozemstvom.

Obtoženi: Če smatrate enkrat razgovor z Doblarjevo in tista pisma.

Tožilec: Komu so bila namenjena tista pisma?

Obtoženi: O tistih pismih sem slišal samo govoriti od znanke Hočvarjeve. O tistih pismih pa jaz nisem bogve kaj vedel, ker ta stvar name ni naredila bogve kakšnega vtisa.

Tožilec: Ali ste iskali zvezo z Grgo Zlatoperom in Bogdanom Radico?¹¹⁰⁹ Ste iskali?

Nagode: Da.

Tožilec: In še z neko Iskro?

¹¹⁰⁹ **Bogdan Radica** (1904–?), pred drugo svetovno vojno publicist in diplomat, član HSS, v začetku vojne član veleposlaništva v Washingtonu, nato redaktor biltenov Jugoslovanskega informativnega urada, skupaj z Louisom Adamičem je ustanavljal ameriško–jugoslovansko gibanje za priznanje Titovih partizanov, obenem pa sodeloval pri ameriškem časopisu The Nation. Branil je Hrvate in poskušal razkrinkati velikosrbsko diplomacijo v ZDA na čelu s Konstantinom Fotičem. V začetku 1945 se je vrnil v Jugoslavijo. Ker pa je bil razočaran nad razmerami v državi, zlasti pa nad položajem Hrvatov, se je oktobra 1945 preko Rima vrnil v ZDA. Septembra 1946 je tam objavil članek »Yugoslavia Today«, oktobra pa še »The Tragic Lesson of Yugoslavia to the World« (Tragični nauk Jugoslavije svetu), ki ga je objavil Reader's Digest. Zaradi teh člankov so ga jugoslovanske oblasti ostro napadle. (Sirc, Med Hitlerjem in Titom, str. 339–340; Sirc, Dolgo življenje po smrtni obsodbi, str. 237.)

Obtoženi Nagode: Da, Benjamin Iskra.¹¹¹⁰ Torej rekel, naj se obrne.¹¹¹¹

Tožilec: Vi ste napisali za Radico eno pismo?

Obtoženi: Jaz?

Tožilec: Da.

Obtoženi: Prosim, da se mi pokaže.

Tožilec: Zlatoperju ste napisali to pismo?

Obtoženi: Ne, tega nisem jaz pisal.

Tožilec: Kdo pa je to pisal?

Obtoženi: Jaz ne.

Tožilec: To je bilo najdeno pri vas doma.

Obtoženi: Ampak tega nisem jaz pisal, ampak to je Sirc pisal najbrže po rokopisu.

Tožilec: Kaj pa pomeni to parola »Leistungsprinzip«?

Obtoženi: Leistungsprinzip. To ni nobena parola. Za časa okupacije smo se ukvarjali mnogo z ustavnimi vprašanji. Bilo nas je premalo, dela je bilo veliko, zato smo samo obdelali posamezne odstavke za katere smo mislili, da morajo priti v bodočo ustavo. In eden izmed odstavkov je bil ta, da se delo honorira ne po delovnih urah, ampak po neke vrste omiljenem akordu torej po Leistung¹¹¹² kot se pravi.

Tožilec: Dobro, ampak ob kaki priliki ste uporabili ta izraz Leistungsprinzip?

Obtoženi: Bom takoj povedal. Pri formulaciji tega principa, v kakšni obliki naj bi to prišlo v ustavo, je merodajno sodeloval dr. Bajič kot specialist za delovno pravo in ko sem mu pisal neko pismo, sem uporabil to kot spoznavni znak, da bo vedel kdo je pisal.

Tožilec: Preko koga je šlo to pismo?

Obtoženi: To pa je šlo menda preko Hočevanjeve.

Tožilec: Da in preko Drčarja. Kaj veste o šifrah? Ali poznate kake šifre?

Obtoženi: Šifre poznam tiste, ki smo jih med vojno uporabljali.

Tožilec: Veste, da je imel Koce šifre? Ste mu jih dali vi?

Obtoženi: Da.

Tožilec: Takrat ko je šel v Švico? Veste, da je Sirc imel šifre?

Obtoženi: Iste?

Tožilec: Da.

Obtoženi: Že mogoče.

Tožilec: Ampak Vi ste smatrali s Sircem, da si bosta dopisovala. Ali veste, da je Sirc uporabljal šifre?

Obtoženi Nagode: Uporabljal jih je v korespondenci z menoj. To so pa druge šifre.

Tožilec: Kdo je šifre delal pri vas?

---

¹¹¹⁰ Podatki niso znani.

¹¹¹¹ Ni jasno, kaj je želel povedati.

¹¹¹² Die Leistung (nemško) – rezultat, dosežek, uspeh.

Črtomir Nagode si ogleduje dokument, ki mu ga je pokazal tožilec

Obtoženi: Dešifriral in šifriral ni nihče, ker ni bilo treba.

Tožilec: Kdo je napravil šifre?

Obtoženi: Prve, tiste, ki jih je imel Koce, je napravil inž. Hribar, druge pa so prišle od Mihajlovića iz Srbije.

Tožilec: Kdo je delal šifre po osvoboditvi?

Obtoženi: Po osvoboditvi pri nas ni nihče delal šifer, pač pa je imel Kavčnik star sistem še iz časa svojih študentskih let.

Tožilec: In kaj je s tem sistemom delal na sestankih?

Obtoženi: Prav čisto nič.

Tožilec: Ali poznate tele šifre? Pokaže obtožencu šifre.

Obtoženi: Dolgo časa gleda in pravi na to: To niso šifre.

Tožilec: Bom prečital. Čita: a, n, : kak: št. dkg. itd. ...

Obtoženi: Ja torej (*se smeje*) to so Sirčeve šifre.

Tožilec: Ali je to za vas smešna stvar?

Obtoženi: Za mene da, na to sem jaz popolnoma pozabil.

Tožilec: Kje je bilo spravljeno?

Obtoženi: To je bilo spravljeno za časa vojne pri moji mami. Ona je imela kuharske recepte.

Tožilec: Kje je bilo spravljeno?

Obtoženi Nagode: Ja, če je v tej obliki, ona je imela kuharske recepte v tej obliki.

Tožilec: Ali je to kuharski recept?

Obtoženi: Med kuharskimi recepti je bilo, je bilo dobro zakamuflirano (*smeh v dvorani*), ampak ne za uporabo po vojni.

Tožilec: Mi smo hoteli samo vedeti, ali ste imeli opravka s šiframi?

Obtoženi: Saj nisem nikdar tajil, saj sem v preiskavi že povedal.

Tožilec: Naštejte vsa skrivališča, ki ste jih imeli na svojem stanovanju.

Obtoženi: Ja, tega je bilo pa veliko. *Smeh v dvorani.*

Tožilec: Zakaj pa?

Obtoženi: Zato, ker je bilo toliko materiala med vojno, toliko strašno znanstvenega materiala, strokovnega materiala, da res že nisem vedel, kam z materialom več.

Tožilec: Dobro, kje ste imeli spravljeno rolo in pošto? Veste, kaj je to rola?

Obtoženi: Rol je bilo več, role so bile tri, in sicer za velike risbe ...

Tožilec: Čakajte, kje ste imeli spravljene zapiske?

Obtoženi: Na podstrešju.

Tožilec: Ali je to zakamuflirano?

Obtoženi: Ja, ... to je bilo skrito.

Tožilec: Dobro skrito. Je bila pošta iz inozemstva?

Obtoženi: Da.

Tožilec: Kje ste imeli še skrivališče?

Obtoženi: Na podstrešju je bilo še eno, potem v vratih ...

Tožilec: In v nočni omarici ste imeli?

Obtoženi: Tudi.

Tožilec: V kuharski knjigi za šifre?

Obtoženi: Tudi.

Tožilec: V omari na stropu?

Obtoženi: Na treh stropih je bilo, saj je bilo ogromno materiala.

Tožilec: Ste imeli tudi bunker?

Obtoženi: Če to imenujete bunker.

Tožilec: Kje je bil vhod v bunker?

Obtoženi: Pod zrcalom.

Tožilec: Pod ogledalom. Kaj ste imeli v škatlici za vžigalice?

Obtoženi: Kartoteke simpatizerjev.

Tožilec: Vaših?

Obtoženi: Da.

Tožilec: Kje je bila spravljena?

Obtoženi Nagode: Na stranišču.

Tožilec: In na kakšnem mestu?

Nagode: Ja, se bo publika zabavala.

Tožilec: V školjki. Zakaj ste imeli tam skrite?

Nagode: Zato, da če pride preiskava ... Ampak, prosim, to se nanaša vse na čas okupacije.

Tožilec: To se nanaša vse na zadnji dan pred vašo aretacijo.

Nagode: To se nanaša vse na čas okupacije.

Tožilec: Kje je bila skrita vaša pošta, ki ste jo vi dobivali od drugod?

Nagode: Vse na podstrešju v roli.

Predsednik: Zakaj ste skrivali to pošto?

Tožilec: Kdo je uničil to kartoteko?

Nagode: Ne vem.

Tožilec: Ne veste?

Nagode: Ne vem.

Tožilec: Kje so bile vaše črne mape spravljene?

Nagode: Na podstrešju.

Tožilec: V okvirju, na podstrešju. Ali je bil to material iz časa okupacije, kar ste imeli skrito po vaših skrivališčih?

Nagode: Ogromna večina.

Tožilec: Vaši zapiski?

Nagode: Moji zapiski, ves material je bil skrit ob vratih v stropih. Kar je bilo skritega v omarah, vse to je bilo iz časa okupacije. Torej samo en majhen del, ena mapa je bila iz dobe po okupaciji in tam je tudi zabeleženo, da se je vse delo končalo in mapa je šla k drugim zapiskom na podstrešje.

Tožilec: Zakaj ste ponarejali dokumente?

Nagode: Ponarejal dokumente? To se lepo sliši.

Tožilec: To se dobro čuje. Ali ste ponarejali dokumente?

Obtoženi Nagode: Zakaj sem ponaredil dokumente? Menda je bilo to v poletju 1945, torej pred tistim terminom, za katerega se navaja, da je naše zločinsko delo se rodilo in oživel, sva midva z Zupanom hotela oditi iz Ljubljane in Zupan je bil na Gorenjskem in tam je dobil dva blanket¹¹¹³ za potne dovolilnice in je povedal: s temi blanketi lahko odpotujeva.

Tožilec: Kje je dobil blanketete?

Obtoženi: Na Gorenjskem.

Tožilec: In Vam je dal originale na katere ste ponaredili?

Obtoženi: Nisem tako določno ...

Tožilec: Samo kratko vprašanje: – saj bomo še govorili – ali ste ponaredili te dokumente?

Obtoženi: Jaz sem natipkal dva formularja in izrisal dve štampljki. Teh dveh formularjev pa nisem niti izpeljal, niti jih nikdar uporabil. Vse kar obtožnica navaja, celo vrsto ponarejenih dokumentov – to so vsi dokumenti, ki so pristni in uporabljeni kot dokumenti, po-

---

¹¹¹³ Blanket – neizpolnjena tiskovina (redko uporabljano).

tna dovolilnica za Hočearjevo,¹¹¹⁴ potna dovolilnica za Metoda Preskarja,¹¹¹⁵ to so pristni dokumenti.

Tožilec: Nam gre samo za to, da ste ponaredili dve potni dovolilnici na podlagi osnov, ki jih je dala Pavla Hočearjeva. *Tožilec pokaže obtožencu dokumente.*

Nagode: Ja.

Predsednik: Je tako?

Obtoženi: Je.

Tožilec: K prvi točki, eno vprašanje glede pobega. Povejte obtoženi Nagode, ali ste se s kom pogovarjali, da bi se hoteli umakniti v inozemstvo ali pa umakniti v domovini. Ste vi govorili o tem s Snojem?

Obtoženi: Ja, s Snojem sem govoril.

Tožilec: Kaj pa vam je Snoj na to vaše mnenje odgovoril?

Obtoženi: Rekel je, ne hodite v inozemstvo.

Tožilec: No v pogledu vaših načrtov, kaj vam je odgovoril Snoj?

Obtoženi: Ja, nič posebnega, kaj če odgovoriti, da mi odsvetuje, da grem v inozemstvo.

Tožilec: Da ostanete tukaj? Kaj pa vam je rekel, če bi vam le grozila nevarnost aretacije? Vam je kaj govoril?

Obtoženi: S Snojem je bilo drugače. Ko je bil poziv, da se vsi strokovnjaki prijavijo na delo, sem se jaz Snoju prijavil kot prometni strokovnjak če hočete in Snoj me ni sprejel kot tujega človeka ampak kot starega znanca in je rekel, da me sprejme v ministrstvo, samo da mora z vlado govoriti preje, in potem so bili pomisleki dvakrat izraženi. Izraženi so bili proti meni pomisleki in potem, ko je OZNA iskala podatke o meni, sem Snoju rekel, da bi šel v inozemstvo. Snoj je rekel, da ni treba hoditi v inozemstvo, ker je potrebno, da smo doma, in da če bi pa kakšna posebna nevarnost grozila, če bi se kaka akcija proti meni začela, me bo on kot član vlade o tem informiral.

Tožilec: Dobro. Ali ste se vi kedaj prekrili na domu pred organi narodne milice?

Obtoženi: Ja, sem.

Predsednik: Ima še kdo kakšna vprašanja?

Branilec dr. Šubic: Kaj je bil temelj, idejni temelj vaše skupine?

Nagode: Idejni temelj naše skupine je bil program pravde, ki je bil primarno čisto le vulgaren. Torej prvič absolutno gospodarska in socialna preosnova države, drugič orientacija na vzhod.

Predsednik: Zakaj pa ste se obračali na zapad?

Obtoženi: O tem bi bilo pa treba govoriti obširneje.

Predsednik: Ni treba nič obširneje govoriti ampak čisto na kratko povejte zakaj.

Obtoženi: Vsled razočaranja po osvoboditvi.

¹¹¹⁴ Dokument je objavljen v poglavju Dokazno gradivo tožilstva.

¹¹¹⁵ Verjetno mišljena »Dovolila za: drug Metod Breskvar ...«, ki jo je izdal Štab »I. Tenkovske Armije« 4. 8. 1945. Dokument je objavljen v poglavju Dokazno gradivo tožilstva.

Predsednik: Torej, idejni temelji orijentacije na vzhod.

Predsednik: Še kako vprašanje?

Dr. Pakiž: Ali je to res, kar je trdil obtoženi Kavčnik, da je bila njegova brošura »Evolucija socialne pravičnosti« propagandni spis vaše skupine?

Obtoženi: Res, ampak jaz sem mislil, da govorimo o širšem programu. To je samo en del programa.

Predsednik: O Stari pravdi bomo še pozneje govorili.

Dr. Pakiž: Še nekaj bi rad vprašal: Kdaj ste v vaši skupini Stare pravde odklonili vsako simpatiziranje in tudi vsako sodelovanje s četniki, oziroma tudi z Mihajlovičem?

Predsednik: Tudi o tem bomo pozneje govorili pod 7. točko.

Dr. Ražem: Stare Bogdan je bil večkrat na vaših sestankih? Kolikokrat je bil, ko ste bili sami z njim?

Obtoženi: Stare je bil večinoma samo z menoj.

Dr. Ražem: Kolikokrat je bil torej, ko ste bili vsaj dva ali trije?

Obtoženi: Za časa okupacije?

Predsednik: Po osvoboditvi.

Obtoženi: Ne bi mogel povedati.

Dr. Ražem: On je bil malokdaj?

Obtoženi: Stare je zelo intermitentno¹¹¹⁶ hodil k meni, saj je bil cele mesece zunaj.

Dr. Ražem: Vi ste rekli preje, da je rekel, da je treba napraviti nekaj. Kaj je hotel on s tem doseči?

Obtoženi: Akcijo, ideološko politično akcijo kot mi vsi. Ideološko akcijo na osnovi načela in želje izražene v Kavčnikovi evoluciji.

Dr. Ražem: Ali je vedel Stare Bogdan, da imate zveze z inozemstvom?

Obtoženi: Mislim, da indirektno.

Dr. Ražem: Hvala lepa.

Predsednik: S čim ste se pečali med vojno? Kaj so bila vaša dela, kako ste bili zaposleni?

Obtoženi Nagode: Med vojno, t. j.¹¹¹⁷ od avgusta 1942 do konca vojne smo izdelali z delavci, ki so se zbirali pri meni, prvič ves material, ki je bil potreben za gospodarsko utemeljevanje naših mej in sicer od Trsta do Prekmurja. Pričeli smo s Trstom kot kardinalnim vprašanjem. Ta elaborat je bil gotov še ...

Predsednik: Vi ste se ukvarjali z elaborati?

Obtoženi: Da, to je ena stvar. Glavni mejniki so: 6. april 1942, 18. julij 1942, april, julij 1943. To so bili glavni kardinalni elaborati. Trst – Koroška – in gospodarska organizacija prostora med Nemčijo in Rusijo. Prvi elaborat je bil izdelan proti decembru 1941. To je beljaški elaborat, ker smo smatrali, da Beljak¹¹¹⁸ v slovensko ozemlje. Po l. 1943, 1944 je bila izdelana

¹¹¹⁶ Redko uporabljano – pretrgano, prekinjeno, nepovezano.

¹¹¹⁷ To je.

¹¹¹⁸ Tukaj je izpuščena beseda »sodi«, »spada« ali kaj podobnega.

vs a ostala meja: Štajerska, Prekmurje in petrolejski madžarski vrelci. Potem je bil izdelan ves gospodarski elaborat za interno organizacijo države, ves material za socializacijo industrije in potem največji elaborat, ki sploh obstaja, je bila kolonizacija in agrarna reforma, ki je bil tako obširen, da ga tudi jaz nisem mogel nikamor spraviti.

Predsednik: Torej na tem ste delali?

Obtoženi: To je absorbiralo ves naš čas. Pri tem delu se je poskušala disciplina, o kateri smo prej govorili.

Predsednik: Zakaj so se člani vaše skupine posluževali ilegalnih imen, psevdonimov itd. po osvoboditvi?

Obtoženi: Ti člani, to se mora reči znanci, se niso nikdar posluževali nikakih imen, kakor Hribar, Hočevarjeva, Kavčnik. Za korespondenco z inozemstvom pa že mogoče, da so se drugače podpisovali.

Predsednik: Jaz Vas vprašam – zakaj to?

Obtoženi: Radi kamuflaže.

Predsednik: Ima še kdo kako vprašanje k tej točki?

Zagovornik dr. Kuhar: Obtoženi Nagode, kakšne funkcije je imel pri vas Kumelj? Ali je imel kakšne funkcije?

Obtoženi: Kumelj ... Kumelj ni imel, kot nihče, nobene funkcije. Kumelj je prihajal popolnoma neredno k meni, največkrat samo ob kakih prilikah in sva se nekoliko pomenila.

Dr. Kuhar: Ali so bile to seje vaše zveze, ali je bil to samo privatni obisk?

Predsednik: Ali je prihajal Kumelj na sestanke k vam?

Obtoženi: Ni prihajal.

Predsednik: Ni bil na nobenem sestanku?

Obtoženi: Ja ... slučajno ... če je prišel na ta način, kot sem prej povedal, da so bili znanci pri meni.

Predsednik: Zakaj ste potem zapisali v svoj zapisnik 20. 12.: Kumelj je preskrbel skrivališče?

Obtoženi: Katerega leta?

Predsednik: 20. decembra 1945: Kumelj nam je preskrbel skrivališče.

Obtoženi: Takrat decembra 1945?

Predsednik: Da.

Obtoženi: Decembra 1945 ... Ne vem.

Predsednik: Ne morete tega pojasniti?

Obtoženi: Ja, jaz bi moral majčkeno v kontekst videti.

Predsednik: Kumelj nam je preskrbel skrivališče 20. 12.

Obtoženi: 20. 12. ... To se pravi, da je prišel pred božičnimi prazniki in je najbrže govoril, da ima na Štajerskem ...

Predsednik: To ste že povedali, v nekem drugem zapisniku ste napisali: Kumljevo poročilo je šlo na konzula.

Obtoženi: Da, to so tista pisma.

Predsednik: Zakaj ste to napisali?

Obtoženi Nagode: Tista pisma, ki jih je Kumelj prinesel, da naj jih Sirc odda angleškemu konzulatu, to niso bila poročila, ampak pritožbe ljudi čez ..., neke pritožbe ljudi, vsebine se pa jaz ne spomnim.

Predsednik: To je šlo na konzula?

Nagode: To je šlo na Sirca. Kam je to šlo kasneje, ne vem.

Predsednik: Na konzula, saj ste to sami napisali.

Branilec dr. Kuhar: Še nekaj: tukaj se očita Kumlju, da je bil svetovalec Mihajlovičevega štaba. Kako je bilo s to stvarjo?

Nagode: Meni se očita celo, da sem bil član štaba in odgovoren za ne vem kaj. Kakšne so bile prilike takrat, in kakšna je bila povezava Kumlja in mene v ta takorekoč ... Bom jaz to pozneje v zvezi z Mihajlovičem pojasnil.

Branilec dr. Ravnihar: Kdaj ste se seznanili z Zupanom?

Nagode: Zupan je eden najstarejših, najbolj mirnih in vestnih sodelavcev v Stari pravdi. Naše znanje datira še iz leta 1942. in z Zupanom nisva odnosov nikdar prekinila, odkar se je vrnil iz Gonarsa pa do danes.

Predsednik: Ali je Zupan prihajal na te sestanke?

Nagode: Zupan je bil reden gost pri naših sestankih.

Dr. Ravnihar: Ali ni bil tudi pri Znanstvenem inštitutu?

Nagode: Jasno. Od delavcev Stare pravde, ki so sodelovali pri prej omenjenih elaboratih in Zupan je bil eden najbolj vestnih delavcev, sem dva pripeljal in sicer Zupana in Kompareja¹¹¹⁹ s seboj, ko sem prišel v Znanstveni institut in sta tam delala.

Dr. Ravnihar: Ali sta potem še sodelovala?

Nagode: Bistvena Zupanova zasluga je vsa obdelava gospodarske statistike Jugoslavije in vsa obdelava gospodarske statistike za Koroško.

Branilec dr. Ravnihar: Kaj, ko se Zupanu očita, da je po osvoboditvi risal neke karte, v katere namene?

Predsednik: To bomo govorili v drugi točki.

Obtoženi Nagode: Narisal jih ni. Dobil je naročilo to stvar narisati, pa ni izvršil. Sicer pa je stvar brezpredmetna, ker so bile itak tiskane, saj vse vse po uradnih.

Dr. Ravnihar: Potem prosim glede dr. Lajovica. Lajovic je nekaj časa hodil, potem pa je izostal.

Obtoženi: Lajovic se je po letu 1943 vrnil popolnoma razočaran iz Mihajlovičeve akcije, takrat v času zloma Italije. Rekel je: Sedaj pa bom strokovno delal. Prišel je k meni in videl ves material pri meni in se kmalu lotil dela. Prevedel je tudi edino slovensko publikacijo, ki je izšla v Trstu ...

Predsednik: Pustite to. Tega ni obtožen. Obtožen je, da je bil na sestankih tako kakor vsi ostali, da je bil član te skupine.

---

¹¹¹⁹ Mišljen Dušan Kompare.

Obtoženi: Jaz sem že poudaril, da formalnega članstva ...

Predsednik: Saj nihče ne očita formalnega članstva, ampak da ste se sestajali.

Obtoženi: Kakor sem že rekel, so me večkrat prišli obiskavati, jaz pa sem hotel imeti vse obiske na določen čas in sem rekel, dr. Lajovicu pridite na ta in ta dan.

Dr. Ravnihar: Torej je imel sestanek družabni značaj?

Obtoženi: Družaben značaj. On je prišel, ker je imel gotovo spoštovanje do mene, ne vem če ga še danes ima ...

Predsednik: Ali je zvedel na teh sestankih za kakšno zvezo s Koroško?

Nagode: On je na zadnjih sestankih za to zvezo slučajno zvedel.

Dr. Ravnihar: Ali niste na tem obisku kazali dr. Lajovicu eno pismo, katero ste dobili iz Koroške. On pravi, da ste mu ob neki priliki kazali pismo iz Avstrije, ki daje gotova navodila, kaj bi se ukrenilo, in da ste ga vprašali, kaj bi se dalo ukreniti in ste rekli nič, to je za pustiti.

Obtoženi: Že mogoče. Točno se ne spominjam, ampak je to absolutno verjetno, ker so bila vsa Drčarjeva pisma taka, da je bilo za pustiti in moja velika krivda je, da sem januarja meseca odločno, to se pravi pozneje marca meseca rekel, da je to zapustiti, da bi bilo že prvo pismo treba pustiti.

Predsednik: Dobro. Druga točka vas obtožuje, da je vaša skupina dajala obveščevalne podatke tujim obveščevalnim službam. Kaj vi pravite o tej zvezi. Ste vi pošiljali poročila v inozemstvo na Drčarja?

Obtoženi: Ja, kot osebno ali kot skupina?

Predsednik: Osebno in kot skupina.

Obtoženi: Kot skupina, ja, tukaj je na strani 6 navedeno ...

Predsednik: Torej ste pošiljali ali ne?

Obtoženi: Poročila so odhajala.

Predsednik: H komu?

Obtoženi: Ja poročila so odhajala.

Predsednik: Na koga so odhajala, na Drčarja?

Obtoženi: Komu so bila naslovljena ne vem, zato, ker jaz s tem nisem imel nobenega opravka. Torej naslova se jaz ne spomnim, jaz nisem nikdar videl nobenega kurirja in kako so bila formulirana ta poročila, tega ne vem. Torej tudi za vsebino vem samo za nekatera poročila. Iz obtožnice sem si šele skonstruiral, kaj je pravzaprav šlo iz Koroške. Nedvomno sem bral jaz poročilo »Te tekme ne vzdržimo«. ¹¹²⁰

Predsednik: Kdo je pisal to?

Obtoženi: Kavčnik, da je pisal in ne zaradi tega ker se konkretno spomnim, da sem to bral ampak najbrže že, ker je Kavčnik to meni pokazal. Potem že preje omenjeni »Leistungsprinzip« na Bajiča absolutno nisem mnenja, da je Bajič špijonska oseba. To je bilo eno moje pismo. Potem je tu serija »Slovanski kongres«, »Stanje pred volitvami«, »OZNA«, »Možnost notranje vstaje«, »Kontrola taborišč«, »Priprava vojne v Jugoslaviji«, »Ozna in volitve«. Jaz bi danes ne vedel za vsebino nobenega od teh poročil.

¹¹²⁰ Dokument je objavljen v poglavju Dokazno gradivo tožilstva.

Predsednik: Šla so ta poročila?

Obtoženi: Ne vem če so šla.

Predsednik: Kje ste jih pa videli?

Obtoženi: Bral sem mislim da »Slovanski kongres« ampak jaz nisem siguren v kakšni obliki in dali so sploh šla ne morem vedeti, ker nisem imel nobenega opravka s to stvarjo. Potem je Sirčevo pismo na Ajhenbergerja,¹¹²¹ pismo o agrarni reformi. O agrarni reformi smo v zvezi z našo razpravo veliko govorili. Torej če Sirc pravi, da mi je povedal o tem pismu, potem sprejemem nase. Če Hočevarjeva pravi, da mi je naslove povedala, sprejemem tudi nase, ampak za vsebino teh pisem pa jaz ne vem. Niti če so odšla ne vem. Jaz se absolutno ne desolidariziram, ampak je bila vsa ta korespondenca, če smem sedaj povedati, jaz sem bil 1946. in 1947., ko je bila Drčarjeva zadeva, tako preobremenjen z delom, da sem vse te naše petkove sestanke in ob sredah smatral bolj kot odpočitek kot pa delo. Jaz sem bil absolutno z interesom vezan drugod in zato sem te stvari samo napol poslušal. Potem je Andrej Orel »Priprave na vojno«, potem je šlo še na Koroško Vode Angele »Kolektivna krivda« in »Jugoslovanski kolaboracionisti«. Vse to sem si jaz sedaj izkonstruiral iz obtožnice, za druge stvari jaz ne vem. Ekspedicije jaz nisem videl. Če pravi obtožnica, da niso ekspedirali, pač niso.

Predsednik: Ali ste se vi domenili na sestankih, da naj se vaši člani ozir. ti iz vašega kroga vrvajo v organe oblasti in bi destruktivno delovali in zbirali podatke?

Obtoženi: Kje pa je to?

Predsednik: Na šesti strani obtožnice.

Obtoženi: To je bilo v zvezi z mrežo. Mreža, podtalna mreža, kot je v mojih zapiskih najbrže kje zapisano, to smo mi pričeli plesti pravzaprav že poleti 1945. To je bilo v času ko smo mi hoteli propagandistično nastopiti, to je bilo v času ko smo se mi dogovarjali glede časopisa. Mi smo takrat rabili ljudi, ki so poučeni o našem programu in smo takrat zato začeli plesti tisto mrežo.

Predsednik: V katere kraje ste jo spletali?

Obtoženi: Jaz sem v zaslišanju izjavil, da ta mreža ni bila nikdar toliko spletena, da bi bila sposobna vršiti funkcijo, ki naj jo vrši taka mreža, to se pravi, da daje poročila in izvrši direktive.

Predsednik: Kdo je bil za zaupnika za Kranj in Gorenjsko? Kdo za Ljubljano?

Obtoženi: Za Ljubljano smo določili Stareta. Stareta ste zaslišali in gotovo vidite, da to ni ena konspirativna natura, ampak da je to en priden, soliden delavec.

Predsednik: Kdo je bil potem še za Ljubljano?

Obtoženi: V Ljubljani je bil potem Hribar.

Predsednik: Ali tudi za Ljubljano, ali za okolico?

Obtoženi: Ne, do te teritorialne delitve sploh ni prišlo. Potem sem jeseni 1945 prevzel za Dolenjsko jaz.

Predsednik: Kdo je prevzel za Jesenice?

¹¹²¹ Eichenbergerja.

Obtoženi Nagode: Kavčnik je bil na Jesenicah in Kavčnik je povedal nam, da ima enega človeka gori. Imena ni povedal. Šele iz obtožnice sem razbral, da je to inž. Obersnel.

Predsednik: Še kdo?

Obtoženi: Potem je Hočevarjeva pripeljala nekega trgovca Radulovića¹¹²² iz Ribnice. Pripeljala ga je k meni pokazati in je odšla. Z Radulovićem sva midva govorila eno uro, a ni bil človek po mojem ... Ni bil človek, absolutno ne, da bi bil sposoben izvesti ideološko akcijo. On je izbruhnil v zabavljanje in sva se potem poslovila. Z Ribnico ... V Ribnici, kolikor jaz vem, ni bilo nič. Potem je bila Lipoldova žena,¹¹²³ to je najbrž ... torej delavka iz ženskih društev, znanka Hočevarjeve. Tudi ne vem, kaj je v mreži predstavljala. Da je Vodetova imela veliko znancev, se razume samo po sebi, a ta element, to so posamezni elementi, posamezni ljudje ... Za Kranj je bil Pirc, to je stric od Sirca. Potem, kakor rečem, Lipoldova žena, to je iz feminističnih organizacij, Stare Bogdan v svoji organizaciji v Ljubljani ... torej ... je ... ja ...

Predsednik: No, in ste vi obravnavali na teh vaših sestankih stvari, ki so jih prinašali posamezniki s terena, Kavčnik z Jesenic, Stare Bogdan itd.

Obtoženi: Tudi.

Predsednik: Pa Hočevarjeva?

Obtoženi: O vsem smo govorili, a ne z namenom, da se to špionsko izkoristi.

Predsednik: V preiskavi je ugotovljeno, da so ta poročila šla v inozemstvo.

Obtoženi: Pa ne od teh naših sestankov. Poročila v inozemstvo ... Poročila v inozemstvo so šla ...

Predsednik: Preko kurirske zveze Peter na eni strani in na drugi strani.

Obtoženi: Ja, ampak so šla preko Vodetove, Andreja Orla, Hočevarjeve. Ta moj Leistungsprinzip« ne more veljati ...

Predsednik: Ampak preko Drčarja ste ga poslali.

Obtoženi: Leistungsprinzip ... Na Bajiča eno pismo ... to so vse ljudje, ki niso direktno sploh ... niso bili na naših sestankih, niti Vodetova, niti Andrej Orel, tudi Hočevarjeva prav redko.

Predsednik: Kaj je pa Kavčnik na sestankih poročal? Kavčnik je pa dosti potoval.

Nagode: Kavčnik sam tukaj navaja, kaj je poročal.

Predsednik: No, kaj pa vi veste?

Nagode: No, bom šel po točkah.

Predsednik: Kar je pri vas bilo, kaj je govoril pri vas na sestankih. Na Jesenicah?

Nagode: Na kateri strani je pa to?

Predsednik: Nič, kar povejte.

Nagode: Iz sebe? Zadnje, kar smo govorili o Jesenicah, je bila ta nesreča pri plavžu. To je bila ena stvar. Ampak to izključno iz tehničnega zanimanja in nihče ni poročal nikamor o nesreči pri plavžu, kaj se je zgodilo. V Ljubljani so se širile o tem zelo zlonamerne stvari, tako n. pr., da se je nesreča zgodila pri udarniškem delu, ker je bila peč preveč naložena.

Predsednik: Kaj je še drugega govoril?

¹¹²² Glej opombo pri Radulič.

¹¹²³ Ivanka Lipold, žena dr. Franja Lipolda.

Nagode: Potem je povedal o dotični konferenci za Litostroj, glede finansiranja delavskih stanovanj. Potem za Jesenice je pripovedoval. Nadalje je pripovedoval o svojih potovanjih v Karlovac in ni pohvalil, da se je na primer manjše obrate socializiralo. To je pripovedoval v Karlovcu za male livarne, ki so delale pravzaprav samo z rodbinskimi člani. To bi bilo pod železno industrijo. Potem je bil v Mariboru na Tezmem. Precej smo govorili, ampak tega se ne spomnim. To sem pa jaz povedal o tovarni aluminija v Stražišču, o dispoziciji surovin in energije. Potem govorili smo o vseh teh ...

Predsednik: O hidrocentralah?

Nagode: O hidrocentralah smo govorili ogromno, ker sem jaz štiri mesece to delal in sem jaz tudi načrte pokazal.

Predsednik: In kam so šla ta poročila?

Obtoženi Nagode: O teh stvareh mislim, da niso šla poročila nikamor. Kar se mojega dela tiče, sem imel dve sobi, to kjer smo se sestajali in posebno risalnico. V risalnico iz principa nisem nikogar pustil, ker je bil tam strogo zaupen material, to je bil material, ki se je tikal naših mejnih postolatov. In ko sem jaz pokazal hidrocentrale, sem pokazal nek načrt, ki so ga izdelali Nemci med vojno in sploh ni zaupen, medtem ko sem jaz svoje elaborate pokazal samo tako (*naredi gesto*) pogledjte koliko dela. Sedaj gre za Kavčnika. Kavčnik je povedal kaj se dela, kje je produkcija v polnem teku, ampak absolutno ...

Predsednik: Ima še kdo kakšno vprašanje k tej točki?

Sodnik Knez: Vi pravite, da so bili ti sestanki družabnega značaja in da je lahko prišel vsak k njim, vsak vaš znanec.

Obtoženi: Prav vsak.

Sodnik Knez: V pogledu hidrocentral, in ali je vsak Vaš znanec vedel za šifre, za zvezo z inozemstvom, ali samo ti ljudje, ki ste jih v začetku imenovali, ali vsak znanec? Ste vsakemu govorili o Petru?

Obtoženi: Prav gotovo, da bi vsakemu govoril, ne samo tem, ki so prihajali in bi tudi teh stvari ne skrival. O Petru, o šifrah pa sploh nisem govoril. Kavčnik pa bi prav vsakemu razložil svoj sistem šifer.

Sodnik Knez: Prav vsakemu?

Obtoženi: Prav vsakemu.

Predsednik: Pri vas ga je razložil?

Nagode: Ja, še med vojno.

Predsednik: Pa sedaj po osvoboditvi?

Obtoženi: Ja, ga je razlagal.

Sodnik Knez: Pa ste vi vsakemu povedali, da imate zveze z inozemstvom?

Obtoženi: Prav vsakemu ne, toda tem ljudem, ki so prihajali k meni sem dal elaborat.

Sodnik Knez: Onemu, ki je spadal v vašo družbo, njemu ste lahko povedali. Kaj pa onemu, ki je bil izven vašega kroga?

Obtoženi: Gotovo ne. To kar je navajal Kavčnik potem kar sem rekel o hidrocentralah, o tistih elaboratih bi pa lahko čisto vsak vedel in bi vsakemu lahko pokazal.

Tožilec: Obtoženi Nagode. Vi ste izjavili sodišču, da ste dobili pošiljke, ki so bile poslane na

vašo skupino od centra 101. Se vi spominjate katere stvari ste imeli na domu, ki so bile pri aretaciji in preiskavi pri vas najdene?

Obtoženi: To je torej tisto prvo pismo to mislim, da je bil sploh prvi odgovor Drčarja s tistimi prilogami in navodili.

Tožilec: Je to aviza?¹¹²⁴

Obtoženi: Ja, menda je aviza, jaz tega ne vem.

Pomočnik tožilca: Je to taka stvar? *Mu pokaže dokument.*

Obtoženi: Že mora biti.

Pomočnik tožilca: Je bilo priloženo tole? *Mu pokaže dokument.* Ali ste diskutirali o tem paketu na vaših sestankih?

Obtoženi: Da, je bilo med prvimi stvarmi.

Predsednik: Kaj je to? Je to aviza poročila.

Nagode: To je bilo med prvimi stvarmi. Po tem pa nismo diskutirali.

Pomočnik tožilca: Pa je napisal Sirc Ljubo komentar k temu?

Nagode: To je ena poznejša stvar, po tem.

Predsednik: Pa ste vi obravnavali to? To je načrt Ustave.

Tožilec: To je velika pošiljka od Tomšeta,¹¹²⁵ ne?

Tožilec: Samo vi ste dobili tudi stvari, ki izvirajo od Drčarja s podpisom Mateja?

Obtoženi: Že mogoče. Toda jaz si vseh teh imen nisem zapomnil.

Tožilec: Dobro, pa pri vas je bilo to najdeno?

Obtoženi: Tole. *Gleda dokument.*

Tožilec: Da, to je fotostil originala, ki je bil najden pri vas v roli.

Obtoženi: Je mogoče.

Tožilec: Se spominjate, da je bilo več prav takih pisem z isto pisavo in z istim naslovom Mirjana?

Predsednik: Od kdaj je to pismo?

Tožilec: To je pismo od 1. 9. 1946.

Predsednik: Je to tisto pismo?

Obtoženi: Jaz bi ga ne spoznal.

Tožilec: Saj to, da je to bilo pri vas, to je čisto gotovo, samo mi bi radi vedeli, da nam poveste kdo vam je ta pisma dal, da ugotovimo pot, po kateri so ta pisma prihajala, ker nekatera pisma vam je dala Hočevarjeva direktno, druga pisma pa so vam dali drugi.

Obtoženi: Vse kar sem dobil, je bilo od Hočevarjeve, razen tiste Andreja Orla,¹¹²⁶ ki ga je menda res prinesel Kumelj.

Tožilec: Ali vam je Vodetova prinesla kakšno pismo, kako tipkano stvar iz inozemstva?

Obtoženi: Ne vem, izključeno ni.

¹¹²⁴ Mišljen že večkrat omenjeni dokument »Aviso navodilo«.

¹¹²⁵ Psevdonim Ivana Drčarja.

¹¹²⁶ Psevdonim Angele Vode.

Tožilec: Vodetova pravi, da vam je prinesla pismo »Dachauskemu tovarišu« ali se tudi vi spominjate?

Predsednik: Dachauskemu tovarišu Andrej Orel?

Obtoženi: Ali ni tisto Kumelj prinesel?

Predsednik: No, kdo vam je tisto dal?

Obtoženi: Odgovor dachauskemu tovarišu s prilogami DOS-u podpisan od Glušiča, jaz ne vem. Saj ste že zaslišali Vodetovo?

Tožilec: Torej dobili ste to stvar ali od Kumlja ali od Vodetove ali od Hočevarjeve?

Obtoženi: Drugega ni mogoče.

Tožilec: Povejte Obtoženi Nagode, kako ste te stvari obravnavali na vaših sestankih. Ali ste o tem govorili? Ali ste posamezne pasuse čitali, kdo je bil navzoč, kakšni so bili sklepi v zvezi s tem?

Obtoženi: To je čisto nemogoče, da bi se za nazaj spomnil do septembra. Vedel bi za zadnje pošiljke.

Tožilec: No, za zadnje pošiljke.

Obtoženi Nagode: Torej, zadnja pošiljka je bila tisto pismo Drčarja Petru, ki ga je meni pokazal Hribar. V tem pismu se spominjam jaz pasusa, ki sem ga samo preletel. Prisoten je bil Zupan, Hribar in jaz. Preletel sem ga in sredi pisma nekako v takile višini se vizuelno spominjam, je bilo navedeno, da naj kurir Peter obišče te in te ljudi in jih vendar prižene k delu. Med njimi nekako v sredi strani je bilo ime Hribar. Potem je bilo v pismu, da se mora Drčar izkazati predpostavljenim, da je nekaj napravil. Ampak stvar sem jaz preletel in sem dal brati Zupanu.

Tožilec: Ali ste Vi še komu drugemu dali brati stvari, ki ste jih dobili? Ali ste Vi dali brati Lajovicu?

Obtoženi: Jaz se na posameznosti ne spominjam.

Tožilec: Kako ste Vi ravnali s pošto iz inozemstva? Ali je bilo to samo Vaša stvar, ali je bila to stvar skupine?

Obtoženi: Bila je stvar skupine.

Tožilec: Ampak potem bi morali člani vedeti za to?

Obtoženi: Saj so vedeli.

Tožilec: Na kak način?

Obtoženi: Kdor je bil tam, saj nisem s pismi samo jaz razpolagal. To je bilo tudi pri Vodetovi, lahko je kdo tudi pri Vodetovi zvedel. Potem tista velika zažgana pošiljka, podpisana s Tomše, tista je bila v načelu na formalni dopis takorekoč, kakor v pisarniškem stilu, potem je bil en predlog faktične ustavne ureditve, potem so bila pa navodila, kako naj se grade bunkerji,¹¹²⁷ ena obširna zadeva. Takrat sem jaz rekel, no, to je pa nekaj. Tisto pa smo prebrali.

Tožilec: Obtoženi Nagode, ali se zavedate, da je to veliko težji material, kakor vi pravite, da je nekaj – to so dejansko navodila za obveščevalno službo, za oborožen nastop itd.

Obtoženi: Ne, le malo počakajte, da smem naprej povedati ... Ne ... ne ...

¹¹²⁷ Gradnja bunkerjev je bila omenjena v dokumentu »Aviso navodilo«.

Tožilec: To bomo pozneje obravnavali. Jaz bi rad to vedel od vas: ali vam je dal inž. Kavčnik neko stvar, ki jo je nekje vzel? Se vi tega spominjate?

Obtoženi: Oh, ja ... vzel ... je rečeno.

Tožilec: Ukradel, da!

Obtoženi: Torej, to je nek elaborat na nekaj tipkanih straneh, ki ga je Kavčnik prinesel z Jesenic ... Torej eden izmed sto elaboratov, ki se zdaj izdelujejo po uradih. Kavčnik, ki je imel sam železarno, in ga je stvar zanimala, je prav mogoče, da si je – optimistično rečeno – izposodil to stvar. *Smeh.*

Predsednik: Kaj je bilo po tem načrtu napisano?

Obtoženi: To pa ne vem. Kavčnik je k meni veliko takih stvari prinesel. Še zdaj jih je najbrž preiskava našla.

Predsednik: Odkod je prinesel take načrte?

Obtoženi: Te načrte in elaborate, marveč svoja predavanja, svoje načrte, te stvari je kot inženir prinesel.

Tožilec: Kako se imenuje tista stvar, kakšen je naslov te »manj važne« stvari?

Obtoženi: Katere?

Tožilec: Tega, kar vam je Kavčnik dal, kar je po vašem mnenju ukradel?

Obtoženi: To pa meni ni dal, ampak rekel je: To-le pogledj.

Tožilec: Kakšen je bil naslov?

Obtoženi: Mislim, da je železarska industrija. Dovolite, da končam. Potrem je tista stvar pri meni ležala. Sem rekel: Moram prebrati cele zadeve. To je ekscerpt Ciril Viharjevega članka¹¹²⁸ iz »Tehnika in gospodarstvo«. Dodano je nekaj podatkov iz železarn, ki se jih dobi tudi pri Kukoliču¹¹²⁹ in pri Lloydovih publikacijah v Zagrebu. Nove stvari so ... Prav malo ... nobene risbe, če je kaka skica, se ne spominjam, a tudi absolutno površno rečeno ... Nisem jaz prav nič mislil, da je bogve kaj posebnega, in da si je to nekoliko izposodil furtimaški,¹¹³⁰ mu tega nisem ne zameril ne nič. To je bila celo kopija, to se pravi, da obstoja več izvodov.

Predsednik: Kakšen naslov je to imelo?

Tožilec Avbelj: Pogledjte, obtoženi Nagode, to listino: »Glavne linije izgradnje naših železarn«¹¹³¹ *Mu pokaže listino.* Ali je to tole? Kavčnik pravi, da je.

Obtoženi Nagode: Da pogledam, če so tiste številke notri. Tu so. Tule so.

Tožilec: Samo, da vam prečitam naslov (*mu prečita naslov*), oziroma imena članov komisije, ki je sestavila načrt. Najprej govori: 1. o podatkih naše železarske industrije in govori nato o načrtih, kako je treba preurediti delovanje, funkcioniranje naše železarske industrije. Ali smatrate, da je to lahko vsakemu na razpolago?

Nagode: Ne, to ni vsakemu lahko na razpolago, ampak en strokovnjak ... Tukaj gre ...

Tožilec: Dobro. Strokovnjak mora dobiti po vašem na vpogled.

Nagode: Strokovnjak. Če mi daste knjigo na razpolago, vam jaz lahko napravim tak načrt.

¹¹²⁸ Podatki niso znani.

¹¹²⁹ Podatki niso znani.

¹¹³⁰ Skrivno, tajno.

¹¹³¹ Prva stran dokumenta je objavljena v poglavju Dokazno gradivo tožilstva.

Tožilec: Samo, da bi vi napravili svoj načrt, ti inženirji, ki jim je vlada zaupala, pa so napravili svojega. Vaši načrti, načrti vaše skupine se ogromno razlikujejo od načrtov ogromne večine slovenskega ljudstva. *Ploskanje.*

Predsednik: Tišina!

Tožilec: Obtoženi Nagode, ali je odgovor Št. Vid 15. 9.¹¹³² vaše pismo?

Nagode: Moje.

Tožilec: Vaš odgovor?

Nagode: Moj odgovor.

Tožilec: Povejte mi to, kako je Hočevarjeva poročala o vsebini pošte, ki je šla v inozemstvo, kaj je poročala in kdo je bil na sestankih prisoten?

Nagode: *Premišljuje.* To je popolnoma nemogoče reproducirati.

Tožilec: Je težko reproducirati?

Nagode: Ne, je čisto nemogoče, ker je Hočevarjeva včasih prišla na sestanek.

Tožilec: Dobro. Ali je ona povedala vsebino pisem podrobno ali pa je samo na kratko označila vsebino pisem?

Nagode: Samo na kratko.

Tožilec: Kdo je bil prisoten?

Obtoženi Nagode: Saj jaz rečem ... (*premišljuje*) od Hočevarjeve kaj je šlo. Slovanski kongres, mislim, da sem ga jaz videl, da je cel tekst prinesla, potem stanje o volitvah, o OZNI, o možnosti ustaje ... To pa je navedla samo naslove.

Tožilec: Samo naslove je navedla?

Predsednik: Kje jih je navedla? Pri Vas?

Obtoženi: Ali na sestanku, ali je povedala pri meni ...

Predsednik: Naslovi so Vam znani?

Obtoženi: Naslove sem skonstruiral iz obtožnice.

Tožilec: Samo naslovov Hočevarjeva ni povedala. Povejte v kakšni obliki je povedala? Kdo je bil na sestanku navzoč? Spomnite se, pomislite.

Obtoženi: Čisto izključeno. Kar je Hočevarjeva povedala jaz torej apriori potrdim, ker je ona veliko prinašala. Spomnite se, če 1 spis Vi spišete, pa pozneje greste in ga reproducirate, ga boste veliko bolje reproducirali. Jaz ne bi vedel niti za Slovanski kongres, ki je bil pri meni ...

Tožilec: Kakšni so Vaši dopisi v inozemstvo? Koliko jih je, ki so šli preko kurirja, glede poročila, Leistungsprincip? Vi ste povedali, da je Hribar prinesel za konzula in da je skupina poslala pismo Grgi Zlatoperju ...

Obtoženi: Že mogoče. Ali tega jaz nisem pisal.

Tožilec: Dobro, povejte še, kaj ste vi še napisali n. pr. članom predstavništva tujih držav v Jugoslaviji. Ste mogoče v Francijo vi pisali?

---

¹¹³² Glej Dokazno gradivo tožilstva.

Nagode: Saj, saj, pismo je šlo, če se smatra ... Torej prvič na primer pismo na ameriškega poslanika.

Tožilec: Ob kakšni priliki?

Obtoženi: Ob priliki sestrelitve letal.

Predsednik: Kdo ga je spisal?

Obtoženi: Spisal ga je Sirc in mi ga je nujno prinesel, da ga nesem na konzulat.

Predsednik: Pa ste ga vi pisali?

Obtoženi: Smatram, da ga jaz nisem spisal, ampak, da sem ga nesel.

Tožilec: Obtoženi Nagode, povejte, zakaj ste nesli pismo na konzulat.

Obtoženi: Pismo sem nesel na konzulat ob priliki sestrelitve letal.

Tožilec: Zakaj pa ni nesel Sirc?

Obtoženi: Zato ker je Sirc bil bolj pogosto na konzulatu.

Tožilec: Ali zato, da bi imelo pismo večji efekt?

Obtoženi: Da. Potem je bilo pismo angleškemu konzulu, kar se pa v obtožnici ne navaja zato, ker je postavljena zahteva, da se ukinejo Unrine dobave. Torej zato, ker tisto, o čemer je govora, da je naša skupina zahtevala ukinitve unrinih dobav, to ne odgovarja resnici, saj kar se mene tiče ne. Potem je bilo eno pismo na Kuharja.

Tožilec: O tem smo že govorili.

Obtoženi: Potem je bilo še eno pismo.

Tožilec: Je bilo to pismo na Herriota?

Obtoženi: Da, pismo na Herriota.

Predsednik: Kdo pa je to pismo pisal?

Obtoženi: To pismo sem pa jaz pisal.¹¹³³

Obtoženi Nagode: To je pa bila ena od stvari, ki sem jih dal vsakemu v čitanje in pismo je cirkuliralo.

Tožilec: Jaz imam še nadaljnje vprašanje. Obtoženi Nagode, povejte, kdo je povezal Hribarja z angleškim konzulom? Ali veste za to?

Nagode: Jaz sem to iz obtožnice zvedel.

Tožilec: To ste iz obtožnice zvedeli?

Obtoženi: Jaz se tega ne spominjam.

Tožilec: Saj to je bil sklep seje. To ste zapisali v svojih zapisnikih.

Obtoženi: Ampak stvar je bila tako, jaz sem že uvodoma povedal ...

Obtoženi Nagode: Sem že uvodoma povedal, da sem imel občutek, da je Sirc zelo mlad in da bi se lahko zaletel in ko je Hribar rekel, da bi se on tudi rad seznanil, da mu je na tem, sem rekel, torej pa Hribar. In jaz sem prav za prav do zasliševanja imel občutek, da je Sirc enkrat pri angleškem konzulu napovedal Hribarja.

Tožilec: Ali vi niste vedeli, kdo ga je povezal s konzulom?

¹¹³³ Nagodetovo pismo francoskemu politiku Edouardu Herriotu iz decembra 1946 je objavljeno v poglavju Dokazno gradivo tožilstva.

Obtoženi: Torej jaz sem mogoče pozabil. Saj to ni važno.

Predsednik: Kdo ga je neposredno povezal s konzulom?

Obtoženi: Sedaj se spomnim, da je dr. Furlan bil tisti, ampak ne vem zakaj bi bilo to tako važno.

Tožilec: Poglejte Obtoženi Nagode dne 20. januarja v svojih zapiskih: »Oddali poročilo o Dečku in Borštniku za konzula preko Furlana«. Kdo je oddal pismo preko Furlana. Komu ste dali nalog, da izroči pismo konzulu, oziroma Furlanu?

Obtoženi: Gotovo so prisotni navedeni v tisti pripombi? No, kdo pa so?

Tožilec: Sirc, Hribar, Vode, Hočevarjeva. G. to ste vi?

Obtoženi: Že mogoče.

Tožilec: No, komu ste vi naročili, da nese to pismo, ki naj ga končno prejme konzul?

Obtoženi: Najbrže Hribarju.

Tožilec: To je bila vstopnica Hribarju na konzulat. To je bila njegova vizitka, to je prva prijava Hribarja.

Obtoženi: To je bilo oddano Furlanu.

Tožilec: S kakšnim naročilom?

Obtoženi: Da odda na konzulatu.

Tožilec: In kaj naj še napravi?

Obtoženi: Napove Hribarja.

Tožilec: Od kdaj pa datira vaše poznanstvo s soobtoženim Furlanom?

Obtoženi Nagode: Moje poznanstvo s Furlanom datira iz leta 1932 mogoče, ne vem točno, je zelo staro.

Tožilec: Iz predaprilske Jugoslavije?

Obtoženi: Absolutno.

Tožilec: Od kdaj pa obstoja povezava med Furlanom in Vami po osvoboditvi od l. 1945 naprej?

Obtoženi: S Furlanom nismo mi bili nikdar povezani in Furlan je tukaj eden onih, ki niso spadali v naš krog, in ko sem jaz bral obtožnico, sem se začudil, da je Furlan tukaj zraven prišel in nisem vedel zakaj.

Tožilec: Vi ste se ga spominjali po nekaterih Vaših zapiskih. Prebral Vam bom nekatere Vaše zapiske: 14. maja 1945 ste zapisali: Hočevarjeva naj stopi¹¹³⁴ s Furlanom.

Obtoženi: To se vidi, da takrat nismo imeli stikov.

Tožilec: 24. oktobra – Nagode naj govori s Snojem in Furlanom, to še nič ne kaže, da ste imeli zvezo z njim, samo namen je bil, 13. junija 1945: Furlan je izjavil – kolikor plačajo – toliko delam, 6. septembra 1945 – Furlan baje tudi zbira krog ljudi. – 16. oktobra 1945 – Vprašal sem Furlana, če bi pomagal za Trst. Odgovoril je – Ne, grem v Ljubljano, 6. januarja 1945 – Snoj je za sodelovanje s Furlanom in za koordinacijo, 10. januarja 1946 – poročam o razgovoru Snoja na seji, 13. januarja 1946 – se je predstavil Leo¹¹³⁵ Mirko¹¹³⁶ G.¹¹³⁷ Mirko

¹¹³⁴ Manjka beseda, na primer: stik.

¹¹³⁵ Leon Kavčnik.

¹¹³⁶ Pseudonim Zorana Hribarja.

¹¹³⁷ Eden od psevdonimov Črtomirja Nagodeta.

poroča: Furlan je pripravljen delati, zanima se za resnična poročila, 29. januarja 1946 – pristopi Stare, Hribar, G. za Ljubljano – Furlan je tudi za akcijo.

Tožilec: To je on izvedel od Furlana.

Obtoženi Nagode: No, torej ...

Tožilec: Samo to je bilo v vaših zapiskih.

Obtoženi: Prosim, saj ...

Tožilec: 20. 1. 1946. oddal poročilo od Dečka¹¹³⁸ in Borštnika, 29. 1. 1946. prisotni Stare, Hribar in G.¹¹³⁹ za Ljubljano. Tu ste vi dodali: Furlan je tudi za akcijo. Njegov sin je lačen in zmrzuje za Uralom. 13. 10. 1946: Hočevnar je prinesla pisma za Iskro in Zlatopera. Povedala je, da bo kot zastopnica Rdečega križa govorila na volilnem zborovanju. Povedala je, da Furlan poskuša iti v Trst, potnega lista pa ne dobi. Kaj pravite o teh zapiskih?

Obtoženi: Ja ... kaže, da se je počutil Furlan tu slabo. Ne morem pomagati.

Tožilec: To kaže, da se je Furlan tu slabo počutil, da pa se je v vaši družbi vendarle bolje počutil?

Obtoženi: Ne, ne, ni zahajal v našo družbo.

Tožilec: Samo bolje se je počutil v njej.

Obtoženi: Zelo posredno je moral biti povezan.

Tožilec: Glejte, kaj pravi Snój o tem.

Obtoženi: Snój?

Tožilec: Da, Snój.

Obtoženi: Snój je prišel v Ljubljano in ko je bil nevtraliziran v svoji politični akciji, ki jo je nameraval podvzeti, je večkrat interveniral pri predsedniku Kidriču,¹¹⁴⁰ da bi mogel Snój kaj delati, z drastično pripombo: Jaz nisem prišel v Ljubljano voziti avtobuse.

Tožilec: Vi pravite, da Furlan ni bil povezan z vašo skupino? Kdaj ste vi Furlana, ob kakšni priliki, na katerem mestu, obvestili o zvezi z vohunskim centrom 101, ki jo imate v inozemstvu?

Obtoženi: Saj to je v zvezi s Snójem.

Tožilec: Ob kakšni priliki ste Furlana o tem obvestili?

Obtoženi: Snój je takrat nameraval že jeseni 1945 ... je nameraval začeti politično akcijo. Takrat je zbiral ljudi. Jaz sem bil pri njemu ... Torej, jaz sem hodil od časa do časa k njemu, kakih štirinajst dni. On je smatral naš krog kot enega izmed elementov za svojo politično akcijo. Potem je ... in je meni naročil, naj govorim s kakim znancem, na primer da ...

Tožilec: To je Snój naročil?

Obtoženi Nagode: Da, to je naročil Snój.

Tožilec: Pa mi govorimo o Furlanu.

Nagode: In med drugim je navedel, naj govorim s Furlanom. Stvarno sem šel enkrat na dekanat k Furlanu in ga vprašal, ali namerava kaj delati. Furlan je bil takrat dokaj pasiven in ni bil navdušen za to stvar in se tudi iz vseh teh zapiskov vidi, da Furlan sicer ni odobral kaj se je godilo okrog njega, da pa je trajalo cele mesece, da se ni razgibal in se tudi po mojem

¹¹³⁸ Nagodetova oznaka za Vida Lajovica.

¹¹³⁹ Črtomir Nagode.

¹¹⁴⁰ Boris Kidrič.

obisku ni razgibal. Da Furlan veliko občuje s Snojem, to sem jaz izvedel šele zadnje mesece in da je hotel pobegniti iz Jugoslavije, sem izvedel iz obtožnice.

Tožilec: Ali ni Hočevarjeva nič povedala o tem?

Nagode: O Furlanu čisto nič. Morda aprila meseca smo govorili o tem. Hočevarjeva je bila pri meni aprila, morda maja – to je bilo po Tomšetovem¹¹⁴¹ pismu iz inozemstva in takrat sem rekel Hočevarjevi, da je treba to Drčarjevo stvar že enkrat nehati. Rekel sem pogledjte, sedaj se že da s kritiko nastopiti in jaz sem ji dal svoj spis. Hočevarjeva je tudi rekla, saj bi jaz tudi s kritiko nastopila, če ne bi imela koroške zadeve, ampak moram jaz še spraviti nekoga čez. Šlo je namreč za to, da smo bili čisto vsi prepričani, da Drčarji in Glušiči, da to ni nič, da je treba tukaj, če se napravi neka akcija, napraviti na intelektualni, na ideološki osnovi. Hočevarjeva je rekla, še nekoga moramo čez spraviti. Jaz se točno besed ne spomnim in potem smo nehali o tem govoriti. Meni se še sanjalo ni, da je to dr. Boris Furlan in to je eden od dokazov, da jaz kot eden od presumptivnih¹¹⁴² ideoloških vodij nisem vedel za to, kdo bo šel to mojo ideologijo v inozemstvo zastopati.

Tožilec: Obtoženi Nagode, odgovorite na vprašanje, ki sem Vam ga postavil. Jaz sem Vas vprašal kdaj ste informirali Furlana o tej zvezi z inozemstvom, ne pa kdaj je bil od Hočevarjeve informiran, ampak kdaj ste Vi osebno povedali Furlanu o tej zvezi, o zvezi z Drčarjem. Vi niste povedali, da gre za zvezo s centrom 101.

Obtoženi: Jaz mu nisem povedal o centru 101.

Tožilec: Spomnite se kdaj, ob kaki priliki ste povedali Furlanu in kaj je on rekel na to.

Obtoženi: Torej, jaz se tu na Furlana sklicujem. Jaz se ne spomnim, ali je zvedel od mene ali od Hočevarjeve. Jaz sem s Furlanom po opisanem sestanku na dekanatu, govoril morda še kake trikrat.

Tožilec: On je zvedel od Hočevarjeve in je zvedel od Hribarja.

Obtoženi: Potem pa še od mene, je bil torej dobro informiran.

Tožilec: Ali je povedal, da že ve za to zvezo?

Obtoženi: Ne morem reči.

Tožilec: Ste povedali Snoju?

Obtoženi: Sem povedal. Sicer pa njemu ni treba pripovedovati, zato, ker je Drčar sploh svak menda njegov.

Tožilec: Je Snój govoril o Drčarju?

Obtoženi: Snój je gotovo imel ves čas rodbinske zveze, vendar pa ne morem navesti prav nobenega dokaza. Ampak glede teh zvez, rodbinskih zvez sem jaz zvedel zelo pozno. Zvedel sem od Hočevarjeve.

Tožilec: Dobro, ampak vi obtoženi Nagode izjavljate v zapiskih, da ste Snoju rekli, naša skupina ima zveze z inozemstvom z Drčarjem in da vam je Snój rekel, jaz pa to že vem.

Nagode: Saj sem približno tudi sedaj tako povedal.

Tožilec: Malo drugače ste skušali povedali. Odgovorite vi točno in opuščajte stvari, za katere vas vprašamo in ki jih hočemo vedeti.

¹¹⁴¹ Psevdonim Ivana Drčarja.

¹¹⁴² Domnevnih.

Obtoženi: Torej koncizno ne morem odgovoriti. Tega se ne spominjam.

Tožilec: Pa to ste izjavili na zapisniku o zaslišanju.

Obtoženi: Zapisniki pa veste, pod kakšnimi pogoji so bili narejeni.

Tožilec: Pod kakšnimi pogoji?

Obtoženi: To sem že sam povedal.

Tožilec: Vas je kdo zlostavljaj? Kakšno je bilo postopanje?

Obtoženi: Postopanje absolutno korektno, samo od 25. maja do 23. junija nisem imel prilike niti eno uro, da spim skupaj. Torej je prišlo do tega, da je v zapisnikih ... (*Tožilec ga prekine.*)

Tožilec: Zakaj niste imeli prilike?

Obtoženi: Jaz sem se pritožil tožilstvu in tožilstvo je reklo, da je to normalen postopek.

Tožilec: Zakaj niste imeli prilike?

Obtoženi: Prvič so bila zaslišanja ponoči in drugič pa, da ne rečem preveč. Poleg tega pa sistematično organiziran ropot.

Tožilec: Kakšen sistematično organiziran ropot?

Obtoženi: Odprta vrata celice, jaz nisem nikdar vedel, da je v ječi težje delati, če so vrata odprta ali če so zaprta.

Tožilec: Kakšen pa je bil ta ropot?

Obtoženi: Tekanje in ropotanje po hodnikih, pa saj to ni važno.

Tožilec: Pa vi pravite, da je bil postopek korekten.

Obtoženi: Kar se tiče ostalega, prav korekten, absolutno korekten.

Tožilec: Ali vas razburja vsak korak?

Obtoženi: Ne gre samo za korake.

Tožilec: Kedaj ste pa bili zasliševani?

Nagode: Zasliševan sem bil najprej 29 ur skoraj nepretrgoma. Potem sem bil pa zasliševan ponavadi zvečer.

Tožilec: V dopoldanskih urah ste bili zasliševani?

Obtoženi: Da tudi.

Tožilec: In popoldan.

Obtoženi: Ob vseh urah.

Tožilec: Ogromno večino 25 %¹¹⁴³ zaslišanja je bilo napravljeno v dopoldanskih in popoldanskih urah.

Tožilec: V normalnih urah, ko normalni ljudje delajo, takrat ste bili zaslišani.

Obtoženi: Saj sem rekel, da je bilo postopanje korektno, samo da se spati ni dalo.

Tožilec: Ali potrdite to, da ste Snoju govorili o zvezi z Drčarjem?

Obtoženi: Potrdim. Saj se nisem temu izogibal.

Tožilec: Povejte kako je soobtoženi Furlan leta 1941. pobegnil v inozemstvo?

---

¹¹⁴³ Pozneje je bilo z rdečim svinčnikom popravljen na 95 %.

Obtoženi: Leta 1941?

Tožilec: Leta 1941.

Obtoženi: Podrobnosti jaz nobenih ne vem, jaz se spomnim samo to, da se je govorilo, da bo Furlan šel v inozemstvo in divulgiral¹¹⁴⁴ se je to najbrže iz angleškega konzulata, ker so morali vizume dati in zvedel sem to preko sorodnikov ampak v dokaj nekoncizni obliki. Potem ko je odšel, je bilo seveda vprašanje koga bo zastopal, zato ker to je bila politična misija.

Tožilec: Drugega o tem ne veste ničesar?

Obtoženi: Konkretnije prav ničesar pravzaprav. Saj to sem na zaslišanju že vse povedal.

Tožilec: Kaj veste obtoženi Nagode o sestanku Kavčnik Berčeri?¹¹⁴⁵

Obtoženi: Šlo je za poizkus, da se ustvari opozicionalna celica.

Tožilec: S kom ste se hoteli povezati takrat?

Obtoženi: Z nikomur. Kavčnik je šel kratkomalo kot opazovalec tja. Berčeri torej pripada katoliškemu krogu in Kavčnik je šel tja gledat kaj je prav za prav na zadevi. Kavčnik je prvič dobro znal srbohrvatski jezik, drugič je on doma tam na jugu. On je celo življenje doli bil in osebno ga je zanimalo, rad bi bil šel tudi v Beograd in zato so ga najbrže kot agilnejšega človeka delegirali da gre v Beograd gledat kaj opozicija dela.

Tožilec: Ali ste Vi iskali zveze na jug? S kom?

Obtoženi Nagode: Mi smo iskali zveze na jug stalno.

Tožilec: S kom.

Obtoženi: S temi, kar se imenuje opozicija.

Tožilec: Povejte konkretno.

Obtoženi: Z Grolom, z Dragoljubom Jovanovićem, s Šutejem, s Košutićem.¹¹⁴⁶ Mi smo hoteli imeti sliko o politični situaciji v Beogradu. Nič drugega. Potem pa je prišlo z Dragoljubom Jovanovićem do recimo – intimnejših – pa je preveč rečeno – razgovorov, in sicer je

¹¹⁴⁴ Divulgirati – razširjati med ljudmi.

¹¹⁴⁵ Mišljen Avgust Bercieri.

¹¹⁴⁶ **Ing. August Košutić** (1893–1964), hrvaški politik, eden od prvakov HSS, rojen v Radoboju pri Krapini, je končal študij na Visoki tehnični šoli v Brnu. Po vrnitvi v domovino se je vključil v HSS, se poročil s hčerko Stjepana Radića in postal eden njegovih najožjih sodelavcev. V dvajsetih letih je bil večkrat izvoljen za poslanca Narodne skupščine. Po smrti Stjepana Radića v letu 1928 in uvedbi diktature 1929 je več let deloval v tujini, največ v Italiji in Avstriji. Leta 1937 se je vrnil v Jugoslavijo in postal podpredsednik HSS. Sodeloval je v pogajanjih za ustanovitev Banovine Hrvatske, bil predlagan za njenega bana, a je mesto dobil Ivan Šubašić. Po vzpostavitvi NDH je bil nekaj časa zaprt, sicer pa pod stalnim nadzorom ustaških agentov. Vzdrževal je stike s predstavniki HSS v tujini, s člani emigrantske vlade, z ustaškimi in nemškimi oblastmi, pa tudi s partizanskimi voditelji. Čeprav je bila HSS do partizanstva nezaupljiva že zaradi komunistične ideologije in povezav s Sovjetsko zvezo, je Košutić poleti 1944 odšel na področje pod partizanskim nadzorom in skušal doseči sporazum z voditelji NOG. V zameno za sodelovanje pa je vztrajno zahteval priznanje HSS kot enakopravnega partnerja. Sestal se je tudi z britanskim zastopnikom Randolphom Churchillom in mu predal pisno poročilo o svojih pogledih na dogajanje na Hrvaškem po letu 1941. Jeseni 1944 so ga partizanske oblasti aretirale in zaprle. Izpuščen je bil 5. septembra 1946, brez kakršnegakoli sodnega postopka. Pozneje naj bi izjavil, da so ga izpustili zato, ker jim nič drugega ni preostalo – našli naj ne bi nič, kar bi ga kompromitiralo. Takoj po izpustitvi je spet prevzel vodstvo stranke in si prizadeval, da bi ta sodelovala na volitvah. Ko je uvidel, da večstrankarske demokracije ne bo mogoče obuditi, se je umaknil iz političnega življenja. Leta 1950 se je zaposlil v zagrebški tovarni električnih strojev Rade Končar, kjer je ostal na mestu vodje energetike vse do leta 1954, ko je resno zbolel. (Anđelko Vlašić: Političko djelovanje Augusta Košutića tijekom drugog svjetskog rata i poraća /1941–1964/. Doktorska naloga, Univerza v Zagrebu. Zagreb 2010, povzeto po str. 11–221.)

Jovanović, ampak čisto ideološko v zvezi s spomenico opozicije, ki so jo takrat nameravali izdati, od srbske in hrvaške opozicije.

Tožilec: Kdo je razgovarjal z Jovanovićem?

Obtoženi: Razgovarjal je Kavčnik in razgovarjal je Sirc, drugi pa ne.

Tožilec: Ali veste, ali je imel Snoj zvezo z Jovanovićem?

Obtoženi: Snoj po mojem mnenju ni imel osebnih zvez. Ampak Snoj je bil sploh kolega njegov v skupščini, Snoj je meni večkrat pripovedoval, da je govoril z Jovanovićem pri generalni debati za ustavo, sta se še celo spraševala, kdo bo event.¹¹⁴⁷ govoril, v kuloarjih. Nam je bil Dragoljub Jovanović v toliko blizu, ker je njegova publicistika zelo blizu temu kar je Kavčnik napisal v svoji knjigi – Evolucija.

Tožilec: Dobro, ta zveza Vam je bila všeč.

Obtoženi: Všeč.

Tožilec: Zakaj pa niste jo pozneje rabili?

Obtoženi: Beograd je bil predaleč in ker smo suponirali ozir. ker je kazalo, da se mora kontakt vzpostaviti brez posredovanja in da se ne bomo vozili v Beograd mimo Zagreba, se je Sirc parkrat peljal v Zagreb, kolikokrat ne vem. Pri nas je samo rekel: sedaj grem pa zopet v Zagreb – ali – jaz sem bil v Zagrebu.

Tožilec: Dobro, obtoženi Nagode, ali vi smatrate, da je povezava vaša z Zagrebom bila obenem povezava z Jovanovićem?

Obtoženi: *Molči.*

Tožilec: Kako ste to smatrali v Ljubljani?

Obtoženi: Ja ... ja ... o tem nismo razmišljali nikoli.

Tožilec: Kakšno je bilo vaše mnenje?

Obtoženi: Prav za prav ... prav za prav ...

Tožilec: No, kdo vam je prav za prav rekel, tako dajmo? Kdo vam je rekel, da to zadostuje?

Obtoženi: V Beogradu so rekli.

Tožilec: Komu?

Obtoženi: Menda Sircu.

Tožilec: Sirc je to tudi povedal, vi pa nočete povedati, marveč skušate vse olepšavati.

Obtoženi: Nič ne olepšavam. Ali je to važno? Drugič pa, Sirc je sam govoril in lahko to sam pove.

Tožilec: Ali je to važno ali ne, bo že sodišče odločilo. Mi pa hočemo vedeti, kako vi na to gledate.

Obtoženi: Jaz gledam tako, da je Jovanović agrarni ideolog, v Zagrebu pa so mačkovci¹¹⁴⁸ na principih Antona Radića¹¹⁴⁹ ... da je njihova politična organizacija zgrajena na teh principih in da smo mi tu gledali, da ...

---

¹¹⁴⁷ Eventulno.

¹¹⁴⁸ Pristaši hrvaškega pravnika, politika in publicista Vladka Mačka.

¹¹⁴⁹ **Antun Radić** (1868–1919), hrvaški politik in publicist, profesor hrvaškega jezika in utemeljitelj hrvaške etnologije, je leta 1904 skupaj z mlajšim bratom Stjepanom Radićem postavil ideološke temelje za ustanovitev Hrvaške ljudske kmečke stranke. Leta 1910 je bil izvoljen v hrvaški sabor, v katerem se je zavzemal za reformo lokalne uprave in šolstva. Leta 1919 je objavil svojo poslednjo razpravo, v kateri je izrazil vero v načela zahodne demokracije. (Hrvatski leksikon 2, str. 339.)

Tožilec: Saj to vas nismo vprašali. Povejte, kaj veste vi o Hoptnerju?

Obtoženi: ... To je ameriški zastopnik Rdečega križa.

Tožilec: Kaj veste vi o vprašanih, ki so bila namenjena predsedniku Rdečega križa?

Obtoženi: Tistega dokumenta nisem nikdar imel v rokah. Nikdar!

Tožilec: Kaj pa pravite na izjavo soobtožene Vodetove, ki pravi takole: Nalogo, da napišem ta članek, mi je dala Hočevarjeva. Jaz sem to stvar napisala, sem pa, predno sem vrnila Hočevarjevi, nesla Nagodetu pokazati in prebrati. Celó takole pravi: Hočevarjevi je bilo posebej naročeno, da ga morate vi prej videti, predno bo šlo na Furlana.

Obtoženi: Pa kateri članek je to?

Tožilec: To je nekakšen odgovor na posamezne točke v zvezi s popisovanjem narodno osvobodilne borbe.

Obtoženi: Kaj, za časa ...

Tožilec: Izza časa narodno osvobodilne borbe.

Obtoženi: Kaj?

Tožilec: Razvoj narodno osvobodilne borbe, sporazum Tito-Šubašić itd.

Obtoženi: Aha, to je pa tista zgodovina OF.

Tožilec: Se spominjate?

Obtoženi: Hoptnerja ste imenovali. Ali je bilo to zanj namenjeno?

Predsednik: Gre za tisto poročilo o OF.¹¹⁵⁰

Obtoženi: Tisto poročilo sem jaz bral.

Predsednik: No, tole poročilo o OF.

Obtoženi Nagode: Tisto poročilo o OF sem jaz bral.

Tožilec Avbelj: Komu je bilo namenjeno in ali ste vi za to vedeli?

Nagode: Ne morem reči. Sem ...

Tožilec: Ali vam Hočevarjeva ni povedala, za koga je namenjeno?

Nagode: To poročilo Hočevarjeva sploh ni meni prinesla. To je meni Hribar prinesel. Zato pa sedaj ne vem.

Predsednik: Čitali ste to poročilo.

Nagode: Poročilo sem bral.

Tožilec: Kdo vam je predlagal sodelovanje s Furlanom?

Nagode: Kompletno takrat Snój.

Tožilec: Kaj je Snój vedel vse o vašem delovanju?

Nagode: Snój je bil o teh elaboratih poučen, ki smo jih delali med vojno in je prvega – tistega, ki je decembra 1941 izšel o Beljaku – menda celo v Ameriki publiciral. Jaz tiste brošure nisem nikdar videl.

Tožilec: Vi ste izjavili v toku preiskave: Snój je vedel za vse, saj je delal z nami.

---

¹¹⁵⁰ Dokument je objavljen v poglavju Dokazno gradivo tožilstva pod naslovom Poročilo o OF za Hoptnerja.

Nagode: Snoja sem jaz informiral enkrat na mesec o tem, kaj mi delamo, ampak zadnje čase, leta 1947, sem prekinil, sem popustil z vsemi stvarmi.

Tožilec: Od kdaj naprej ste popustili?

Nagode: Od leta 1947. naprej sem bil odločen vse popustiti, polikvidirati in k Snoju nisem več hodil. Mislim, da sem bil letos kvečjemu dvakrat pri njem.

Tožilec: Poznate Marjana Snoja?

Nagode: Ne. *Premišljuje.* Tisti ... To je sin njegov.

Tožilec: Ali je imel kakšno vlogo v tej stvari?

Nagode: Saj je bilo več sinov. Enega poznam, da je k meni časopise nosil.

Tožilec: On je prenašal od Vas do Snoja in od Snoja do Vas?

Obtoženi Nagode: Od Snoja do mene?

Tožilec: Nazaj ni nosil ničesar?

Obtoženi: Ne.

Tožilec: Vi niste poslali nobenega poročila?

Obtoženi: Preko sina nobenega.

Tožilec: Vi niste dali nobenega poročila?

Obtoženi: Ni bilo pismenega nego ustmeno.

Obtoženi: Pri Snoju na sestanku ...

Tožilec: Ne mislim v njegovem stanovanju, nego v uradu.

Obtoženi: Od jeseni 1945 sem hodil pogostokrat. To so bile strokovne stvari. Leta 1946 recimo enkrat na mesec. Leta 1947 pa komaj parkrat še.

Tožilec: Mi imamo napisano kolikokrat ste bili pri Snoju in ste sami zabeležili kdo je bil poleg Vas.

Obtoženi: Jaz sem predstavil Kavčnika in Sirca. To je bilo še leta 1945.

Tožilec: Vi ste hodili še leta 1946.

Obtoženi: Leta 1946 je še Hribar prišel zraven. Sirc pa je sam potem hodil k Snoju. Kolikor jaz vem je Sirc, je pravzaprav Sirc navezal stik, je Sirc napravil kontakt med Furlanom in Snajem.

Tožilec: Ste Vi Snoju izročili kakšen material, ki ga je Vaša skupina prejela iz inozemstva?

Obtoženi: Ne.

Tožilec: Nobenega materiala. Vi ste dobili ustavni projekt. Projekt ustave, ki naj se usvoji ko bo po uresničenju Vaših želj izvršena izpremema družbenega reda v Jugoslaviji.

Obtoženi: Ne.

Tožilec: Ste vedeli za projekt Ustave, saj ste že govorili o njem.

Nagode: Če je to Sirc pokazal.

Tožilec: Ali veste, da je Sirc Snoju dal ta projekt.

Obtoženi: Ne, o ne.

Tožilec: Ste vedeli, kaj Snaj pravi o tem projektu? Po izjavi Sirca ste vedeli kaj je Snaj poro-

čal. Vi pravite v zapiskih, da je Sirc povedal, da je dal ustavni predlog Snoju in da je Snoj obljubil, da ga bo pregleдал.

Obtoženi: To sem pa čisto pozabil, ampak ta ustavni načrt je bil absolutno negativno ocenjen od naše strani.

Predsednik: Ste vi ocenjevali ta načrt, vaša skupina?

Obtoženi: Ja, prebrali smo. To stvar je vsak za sebe bral. Kar je bral, za sebe, je voluminozno, da se na sestanku ni bralo.

Tožilec: Od koga ste obtoženi Nagode dobili Titov življenjepis?

Obtoženi: To sta bila pa dva. Eden je bil iz angleške revije in sicer tistega sem imel v mislih v zapiskih. Potem je bil pa eden navaden pamflet.¹¹⁵¹ Ta je prišel v tistem paketu časopisov, ki jih je meni Snojev sin periodično prinašal.

Tožilec: Kdo pa vam je dal pamflet?

Obtoženi: Pamflet sem pa jaz dobil, ali je od Hočevarjeve prišel, (*ponavlja*) ali je od Hočevarjeve prišel, ali ...

Tožilec: Ne veste, kdo vam je dal ta pamflet? Ali veste odkod izvira ta pamflet? Snoj pravi, da ga je dobil od Furlana. On pa, da ga je dal Nagodetu.

Obtoženi: Da je on osebno meni dal?

Tožilec: Če ga ni osebno dal, pa ga je lahko prinesel Snojev sin. Se vi tega ne spomnite?

Nagode: Torej jaz vem, da je en življenjepis prišel v paketu. Dva sta bila, to vem in sicer je bil eden navaden pamflet, drugi pa je bil, naslova številke revije ne vem, je bil v tej številki. Snoj je sploh prevajal, je tudi prevedel knjigo znanega ameriškega politika Lipmana.¹¹⁵²

Tožilec: Odgovorite samo še na eno vprašanje. Vi ste govorili o nekem Habjanu.¹¹⁵³ Kdo Vas je napotil do Habjana?

Obtoženi Nagode: Tudi Snoj.

Tožilec: S kakšnim namenom?

Obtoženi: Češ, da se tudi okrog Habjana zbira en tak krog, kot se zbira okrog Borisa Furlana.

Tožilec: Kako je gledal Habjan na zadevo z Drčarjem in na Drčarja sploh?

Obtoženi: Na Drčarja osebno kot na poštenega človeka.

Tožilec: Kdo vam je priporočal, da se povežete z Drčarjem?

Obtoženi: Ta iniciativa je prav od Hočevarjeve.

Tožilec: Vi ste v svojih zapiskih zapisali: »Habjan priporoča, da se poskusi na Drčarja«.

¹¹⁵¹ V poglavju Dokazno gradivo tožilstva je objavljen prevod Titovega življenjepisa, objavljenega v World Press Review št. 220, 22. 12. 1945. Titov življenjepis (pamflet) je tudi del dokumenta Kdor išče ta najde, ki je prav tako objavljen v poglavju Dokazno gradivo tožilstva. Drugega Titovega življenjepisa v okviru gradiva o Nagodetovem procesu ni bilo mogoče najti.

¹¹⁵² Mišljen **Walter Lippmann** (1889–1974), ameriški pisatelj, amaterski filozof, reporter in politični komentator, znan po tem, da je bil med prvimi, ki so predstavili koncept hladne vojne. Za svoja dela je dvakrat prejel Pulitzerjevo nagrado. (Dostopno na: Walter Lippmann – Wikipedia, the free encyclopedia, http://en.wikipedia.org/wiki/Walter_Lippmann, 26. 9. 2014.) Pri Francu Snoju sta bila ob hišni preiskavi zaplenjena Lippmannova knjižica Zunanja politika Združenih držav Amerike v srbohrvaškem prevodu (Spoljna politika Sjedinjenih držav, Athenaeum, Beograd 1946) in njen prevod v slovenščino. (SI AS 1931, t. e. 569.)

¹¹⁵³ Verjetno mišljen že omenjeni dr. Janez Fabijan. Enako velja tudi za nadaljevanje besedila.

Obtoženi: Ampak iniciativa je absolutno od Hočevarjeve.

Tožilec: Ali Vam je Habjan o tem govoril?

Obtoženi: Sem že povedal to. O Drčarju je Hočevarjeva mnogo govorila, ker sem videl, da hrani njegove stvari. Očividno je bila v tesni zvezi.

Tožilec: Ste vzdrževali še kakšne zveze v Ljubljani poleg z dr. Habjanom in tako naprej?

Obtoženi: O zvezah ne morem govoriti.

Tožilec: Ste bili kdaj v škofiji, s kom ste govorili?

Obtoženi: S tajnikom,¹¹⁵⁴ ime mi je izpadlo.

Tožilec: Kaj ste razgovarjali s tajnikom?

Obtoženi: S tajnikom sva razgovarjala o težkem notranjem položaju.

Tožilec: Se je strinjal z vašo idejo?

Obtoženi: Absolutno se je strinjal.

Predsednik: Odrejam 10 minutni odmor, odvedite obtoženca.

Odmor odrejen ob 9,14 min.

Ob 10.10 h se razprava nadaljuje.

Predsednik: Razprava se nadaljuje. **Obtoženi Nagode Črtomir, pristopite k sodišču.** Katera poročila ste Vi poslali v inozemstvo?

Obtoženi Nagode: Osebno?

Predsednik: Da.

Obtoženi: Torej poročilo dr. Bajičevo,¹¹⁵⁵ potem preko Petra še 15. sept. 1945 Št. Vid,¹¹⁵⁶ potem sem posredoval Stična, pater K,¹¹⁵⁷ potem pismo Herriotu,¹¹⁵⁸ potem pa nič več.

Tožilec Žalik: Obtoženec, Vi ste prej izjavili, da ste nekako kritično gledali na veliko pošiljko in ste tudi v tem smislu odgovorili, da ne marate imeti ničesar s tem. Potem ste Vi poročali v pismu na Center 101.

Obtoženi: To sta bili dve pošiljki.¹¹⁵⁹

Tožilec Žalik: Kako je bilo s pošiljko od Glušiča podpisana Tomše?

Obtoženi: Jaz nisem nič odgovoril, jaz sem Hočevarjevi rekel, da je treba nehati, to ni nič, to ni tisto, kar smo mi želeli, ozir. to je vojaška akcija, s katero nimamo nič opraviti. To je Tomšetova velika pošiljka.

Tožilec Žalik: Nasprotno, Vi ste že prej vedeli, da gre tukaj za vojaški akt in ste tudi v tem

¹¹⁵⁴ Tajnik je bil takrat Stanislav Lenič.

¹¹⁵⁵ Ni jasno, katero poročilo je bilo mišljeno.

¹¹⁵⁶ Pismo je objavljeno v poglavju Dokazno gradivo tožilstva.

¹¹⁵⁷ Pismo Petra Šorlija. Glej Dokazno gradivo tožilstva.

¹¹⁵⁸ Mišljeno pismo Črtomirja Nagodeta francoskemu politiku Edouardu Herriotu iz decembra 1946, ki je pod naslovom Pismo predsedniku lige za človečanske pravice objavljeno v poglavju Dokazno gradivo tožilstva.

¹¹⁵⁹ »Kurir Peter« je članom Nagodetove skupine prinesel več pošiljk od Centra 101 iz Avstrije, ob odhodu pa je pisma te skupine odnesel temu centru v Avstrijo. Število in vsebina pošiljk sta predstavljena v dokumentu, ki se hrani v SI AS 1931, t. e. 587, št. 2868–2876.

smislu odgovorili. Jaz Vam bom povedal, kako ste Vi to ocenjevali, kako ste Vi poročali preko Centra 101, kaka navodila ste dali, da jih je treba proučiti.

Obtoženi: Jaz sem posnemal iz Drčarjevega pisma, da oni absolutno nič ne vedo o tem.

Žalik: Je to ono pismo?

Obtoženi: Da – ampak to je prvo.

Žalik: Prebral bom to pismo: Št. Vid-Ljubljana, 15. sept. – Prejel sem vašo pošiljko.

Pomočnik tožilca Žalik: Čita Nagodetovo pismo »Št. Vid - Ljubljana«. ¹¹⁶⁰

Tožilec: Obtoženi Nagode, komu ste vi dajali navodila, ki smo jih sedaj prečitali?

Obtoženi: Komu sem jaz to dal? ...

Tožilec: Komu ste namenili ta navodila?

Obtoženi: *Pomišlja*. Zasebniku Drčarju.

Tožilec: Ali ste vedeli, da imate zveze z Drčarjem?

Obtoženi: Vedel sem, da imam zveze z Drčarjem, s človekom, ki je pošten. *Smeh v dvorani.*

Predsednik: Zahtevam tišino.

Tožilec: Ali ste vedeli, kakšna pisma vam je Drčar pisal?

Obtoženi: Da.

Tožilec: In kaj naroča v teh pismih?

Obtoženi: Čisto nemogoče stvari.

Tožilec: Kaj naroča Glušič?

Obtoženi: Ko sem to pisal, nisem vedel, da Glušič eksistira.

Tožilec: Vi niste vedeli, kaj zahteva predstavnik tuje države?

Obtoženi: Takrat nisem prav nič vedel. To je bilo pisano 15. novembra in sem to napisal iz vsega mojega srca in iz vsega mojega prepričanja.

Tožilec: Komu ste vi dajali nauke?

Obtoženi: Jaz sem dajal Drčarju in nikomur drugemu.

Tožilec: Zakaj potem govorite v množini: vi tam v tujini ...?

Obtoženi: Ne morem reči: ti tam v tujini.

Tožilec: Vi tu jasno zahtevate zvezo za ustvaritev tehničnih predpogojev za akcijo v domovini. Ali so to vaše besede?

Obtoženi: To se ne more tako iztrgati iz celote.

Tožilec: Ali so šla od vas taka poročila, kot jih je Drčar zahteval?

Obtoženi: Ne.

Tožilec: Drčar zahteva poročila o vojnih pripravah. Vi ste poročali o vojnih pripravah. Drčar je pisal: Poročajte o taboriščih – in vi ste poročali o stanju v taboriščih. Drčar zahteva iz inozemstva poročilo, kdo je ta prebežnik, ki je pobegnil v Mursko Soboto – in vi na to odgovorite. On je zahteval vesti za inozemsko časopisje – vi mu jih pošiljate. Drčar hoče imeti

---

¹¹⁶⁰ Pismo je objavljeno v poglavju Dokazno gradivo tožilstva.

informacije o kolaboraciji klerikalcev in komunistov – vi mu to javljate. On hoče vedeti, kako je z resnico doma – vi mu odgovorite. Vprašuje, kako je za delavstvo pod sedanjim režimom - in vi mu odgovorite s posebnim poglavjem: »Skrb za delavstvo« in poročate, kako se razdeljujejo pošiljke Unre. Vi poročate o političnem, vojaškem in gospodarskem stanju itd.¹¹⁶¹ Vi ste za vse to vedeli in je to razvidno tudi iz vaših izpovedi sodišču v teku zaslišanja, ki je bilo dosedaj opravljeno. Kakšna so ta poročila? Kaj je center 101 v Avstriji? Kakšen center je to? Povejte!

Obtoženi: Nisem vedel takrat. Ne, nisem jaz takrat vedel za to.

Tožilec Avbelj: Za vohunski center.

Nagode: Ne more se reči.

Tožilec: To je bilo v pismu, ki je bilo pri vas. One v inozemstvu zanima to, kar ste vi tukaj povedali. To zanima ljudi v inozemstvu.

Nagode: V mojem pismu? Tu pišem o moralni regeneraciji našega ljudstva. To gotovo ne zanima zaveznike.

Tožilec: Vi ste hoteli temu špijonskemu centru pripovedovati, temu špijonskemu centru v inozemstvu, kaj je treba storiti, da bi imeli v svojem delu čim več uspehov. To je bila vaša naloga, da daste špijonskemu centru svoje podatke in to nalogo dajanja podatkov špijonskemu centru v inozemstvo ste vi vršili.

Nagode: Ne.

Tožilec: Ali naj vam še enkrat prečitam? Vi ste napisali špijonskemu centru v inozemstvu, da ti, ki so zunaj, pri tem prečiščenju lahko bistveno pomagajo, da ga lahko bistveno podprejo. Ali naj to analiziramo? *Prečita ponovno prvo točko.*

Kaj sledi iz prve točke? Ali je to intervencija?

Nagode: Ni.

Tožilec: Ali je to ščuvanje na intervencijo?

Nagode: Ni.

Tožilec: Ali je to delo za dobrobit ljudstva? Kaj je to po vašem mnenju?

Obtoženi Nagode: To so ljudje, ki se nahajajo v inozemstvu in ki jih usoda ...

Tožilec: To so pošteni ljudje, ki se nahajajo v inozemstvu. Poznate njihova dela v dobi okupacije? Poznate dela domobrancev med okupacijo?

Obtoženi: Poznam. Iz mojih dokumentov razvidite kako sem jih obsojal.

Tožilec: Vi ste sodelovali z Mihajlovičem in ste zapisali v svojih zapiskih: po vsem tem, kar se je zgodilo nimam nobenega pomisleka več za sodelovanje z okupatorjem in belo gardo.

Obtoženi: To je napisal Sirc.

Tožilec: To je napisal Nagode. Vi ste napisali: Iščite zvezo s progresivnimi elementi kot so laboristi.¹¹⁶² Ste to napisali?

Obtoženi: Da.

---

¹¹⁶¹ Vse zgoraj navedene teme so naslovi poglavij dokumenta z naslovom »Kdor ni z nami«, ki naj bi ga napisala Angela Vode, in je objavljen v poglavju Dokazno gradivo tožilstva.

¹¹⁶² Mišljeni laboristi.

Tožilec: Kdo vlada danes v Angliji?

Obtoženi: Ne vem.

Tožilec: Ne veste kdo?

Obtoženi: Labour Parti.¹¹⁶³

Tožilec: Kakšno stanje vlada v Grčiji, ko vladajo v Angliji laboristi. Poznate stanje v Grčiji?

Obtoženi: Ne poznam. *V dvorani smeh.*

Tožilec (čita): Tretjič: dopovejte stari garnituri politikov, da napravi narodu samo dobro, če se umaknejo. V kakšnem namenu ste to zapisali?

Obtoženi: Saj ...

Tožilec: Zato, da bi podprli zločinsko emigracijo, vojnega zločinca Glušiča, vojnega zločinca Drčarja, da bi njihova akcija imela uspeh. *Tožilec čita dalje.* 4. Oskrbite radiozvezo z domovino kot prvi korak k tehnični organizaciji odpora ... so to Vaše besede?

Obtoženi: Da.

Tožilec: Kakšno delo je to?

Nagode: Ne vem, kako boste to smatrali.

Tožilec: Je to nadaljnja opozicija?

Obtoženi: Je odpor ali pa opozicija.

Tožilec: O tehnični organizaciji odpora v domovini. Je to po vašem mnenju legalna opozicija?

Obtoženi: Prosim saj (*ga tožilec prekine*).

Tožilec: Povejte obtoženi Nagode, kakšna so šla še poročila, ki jih je vaša organizacija poročala v inozemstvo. So bila to poročila o političnem stanju v domovini?

Obtoženi: Po mojem pojmovanju v glavnem samo politična, saj ...

Tožilec: So bila poročila o gospodarskem stanju v domovini?

Obtoženi: Manj.

Tožilec: Katera poročila o gospodarskem položaju je vaša skupina poslala v inozemstvo?

Obtoženi: Ne vem, katera smatrate.

Tožilec: Ali je nacionalizacija politično ali gospodarsko poročilo?

Obtoženi: Ne, to je politično gospodarsko poročilo.

Tožilec: Poročilo o vojnih pripravah v domovini, v Sloveniji. Je to politično poročilo?

Obtoženi: Proti oddaji tega poročila sem se pa jaz uprl.

Tožilec: Pa je vendarle šlo v inozemstvo.

Obtoženi: Zaradi mene lahko. *Smeh v dvorani.*

Tožilec: Komu pa ste se uprli?

Obtoženi: Hočevarjevi.

Tožilec: Preje pa niste povedali imena, da ste se uprli. Kaj pa sestrelitev ameriških letal?

---

¹¹⁶³ Pravilno: Labour Party (laburistična stranka).

Nagode: To je pa poseben kapitelj zase.

Tožilec: Ste se uprli poročilu o OZNI?

Obtoženi: Zakaj?

Tožilec: Se niste uprli? Ste se uprli poročilu o nacionalizaciji? Ste se uprli poročilu o agrarni reformi?

Obtoženi: Ja, to, tole, pojdite sistematično skozi.

Tožilec: Mi gremo zelo sistematično. Samo vi odgovorite na zadana vprašanja. Kakšno je to poročilo o nacionalizaciji, je politično?

Obtoženi: To je politično-gospodarsko.

Tožilec: Kakšno je poročilo o izvedbi agrarne reforme?

Obtoženi: To je gospodarsko.

Tožilec: Kakšna so poročila o stanju tekstilne industrije v Slovenije?

Obtoženi: To je gospodarsko.

Tožilec: Kakšno poročilo je o vojaških pripravah?

Obtoženi Nagode: Vojaško.

Tožilec: Ta poročila so šla v inozemstvo od vaše skupine. Vi ste obveščevalnemu centru kot se sam imenuje, špijonskemu centru, kot ga mi imenujemo, pošiljali taka poročila. Vi ste temu špijonskemu centru pošiljali prav taka poročila kot jih je on zahteval. Zato ker ste poslali taka poročila, Vas je tudi center 101 pohvalil. Vi se strinjate z zadnjo pošiljko Glušiča, to je najtežja pošiljka, tukaj so najtesnejše direktive, da je treba doma organizirati bando, da je treba doma organizirati trojke in tako naprej. In vi ste na to pošiljko izjavili: Vendar je le nekaj, to pa je nekaj. To ste dvakrat izjavili pred sodiščem, tukaj pred mikrofonom.

Obtoženi: Ampak, ker sem videl Tomšičev¹¹⁶⁴ podpis.

Tožilec: Obtoženi Nagode vi poznate naše zakone.

Obtoženi: Da.

Tožilec: Kako se kvalificirajo dajanja poročil tujemu špijonskemu centru v tujini, poročil politične, gospodarske in vojaške vsebine o stanju v domovini. Kako se imenujejo taka poročila?

Obtoženi: Ne vem.

Tožilec: Ne veste kako se imenujejo?

Obtoženi: Če mislite, da je to izdaja ...

Tožilec: Ne, bom jaz povedal.

Obtoženi: Povejte.

Tožilec: To so špijonska poročila.

Predsednik: Ima še kdo kako vprašanje. V 3. točki ste obtoženi, da je vaša skupina ilegalno spravljala ljudi čez mejo. Kaj vi veste o tej zadevi? Ali ste pri Vas obravnavali pobeg Engelmana?

Obtoženi: O pobegu Engelmana sem zvedel od Hribarja. Obravnavali te stvari nismo, ker ni bilo kaj obravnavati.

¹¹⁶⁴ Verjetno bi moralo pisati: Tomšetov.

Predsednik: In kaj ste govorili o tem?

Obtoženi: Samo v zvezi z aretacijo Hočevarjeve. Tisto, da bi bil Engelman kurir, ki naj nadomesti tega Petra sem zvedel šele tukaj iz obtožnice.

Predsednik: Ste se tudi vi pripravljali na pobeg?

Obtoženi: Ne.

Predsednik: Ste si pripravljali kanale preko Kumlja?

Obtoženi: To je bilo leta 1945.

Predsednik: Ima še kdo kako vprašanje v tej točki?

Predsednik: Četrto točko obtožnice smo že deloma do sedaj obravnavali. Kakšno je bilo Vaše stališče glede prekinitve mednarodne pomoči UNRRE?

Obtoženi Nagode: Moje osebno stališče je bilo izrazito nasprotno temu, prav izrazito nasprotno.

Predsednik: Zakaj pa je vaša skupina potem na sestanku odobrvala ta ukrep?

Obtoženi: Bil je govor o političnem efektu takih ukrepov. To je ena stvar.

Predsednik: In kaj ste vi smatrali glede tega?

Obtoženi: Smatral sem, da bi se nedvomno s tem povzročile velike težave prebivalstva.

Predsednik: In ste si želeli take težave?

Obtoženi: Te težave si koncem koncev želi vsaka opozicija, ampak jaz osebno sem vedel, da bi pri tem široki sloji preveč trpeli in da bi politični efekt bil enak ničli.

Predsednik: Ima še kdo kako vprašanje?

Tožilec: Ko se je govorilo, da bi ustavitev UNRRINIH pošiljk ne zadostovala, da bi se ustvarili pogoji za Vaše delo, kaj ste govorili potem.

Obtoženi: Takrat se je govorilo o političnem pritisku.

Tožilec: O političnem in diplomatskem pritisku na Jugoslavijo?

Obtoženi: Da, na jugoslovansko vlado.

Tožilec: Ali še kaj?

Obtoženi: Drugega ne, če mislite, da smo mi računali na vojaško intervencijo, ni bilo govora o tem.

Tožilec: Soobtoženi Hribar in Sirc, odn.¹¹⁶⁵ Hribar navaja in Sirc potrjuje: Hribar in Sirc sta menila, da bi zadostovala ustavitev UNRRinih pošiljk zato, da se pogoji za naše delo spremenijo, vsi ostali pa so bili mnenja, da to ne zadostuje, da bi bil potreben še izdaten političen in vojaški pritisk. To izjavljata dva soobtoženca komformno.¹¹⁶⁶ To velja potem za vso skupino torej tudi za Vas.

Obtoženi: Kar se mene tiče, je stališče glede Unrinih dobav izrecno precizirano v tistem pismu, ki pa ni inkriminirano.

Tožilec: Ni inkriminirano, ker takega pisma nikjer na svetu ni.

Obtoženi: Prosim, je, ker se bavi ...

¹¹⁶⁵ Odnosno.

¹¹⁶⁶ Verjetno je bila mišljena beseda »konformno« – skladno.

Tožilec: Mi govorimo o ščuvanju na intervencijo, na politično, gospodarsko, vojaško intervencijo proti FLRJ. Imamo tu vaše zapiske. Poglejte jih, kako je to debela stvar, ciklostirana. To so vaše zapiski od prvega dne okupacije do nekako leta 1947.

Obtoženi: Da.

Tožilec: Ali morete le eno stvar v teh zapiskih pokazati, obtoženi Nagode, ki ima samo en stavek na korist narodno osvobodilne borbe, na korist pridobitev narodno osvobodilne borbe!

Obtoženi: Molči.

Tožilec: Ali morete najti en sam stavek v vsem tem vašem debelem zvezku? Odgovorite na to vprašanje!

Obtoženi: Vse svoje življenje sem delal za ljudstvo. *Smeh.* Dvajset let sem jaz delal.

Tožilec: Vzemite v roke vaše zapiske in preberite nam samo eno samo vrstico, kjer delate na to, da bi se ohranile pridobitve narodno osvobodilne borbe, kjer se vi nesramno ne obnašate proti sleherni pridobitvi narodno osvobodilne borbe. Kdo dela take stvari? Prijatelj slovenskega ljudstva?

Obtoženi: Ja ...

Tožilec: Prijatelj slovenskega ljudstva?

Obtoženi: Da stojim jaz pred rudarji iz Zagorja in Trbovelj, pred ribiči iz Hrvatskega Primorja, ne bi jaz stal na tem mestu, ampak drugi.

Tožilec: Kdo bi stal, povejte!

Obtoženi: Ne vem, kdo.

Tožilec: Odgovorite, obtoženi Nagode!

Obtoženi: Drugi bi stal na tem mestu.

Tožilec: Vi skušate s svojim jezikom stresati. Komu ste pošiljali svoje elaborate?

Obtoženi: Inž. Mačkovšku, ki je sedemnajstkrat visel v ječi in potem umrl v Dachau.

Tožilec: In komu je dal Mačkovšek te elaborate?

Obtoženi: Tja, kjer bi se koristno uporabili.

Tožilec: Vohunu Misleju¹¹⁶⁷ v Švici. In komu še?

Obtoženi: Imate v zapiskih.

Tožilec: Da, imamo v zapiskih. Komu ste dali? Angležem ste dali, v London.

Obtoženi: Vsem zaveznikom.

Tožilec: Preko koga ste dali vi to Sovjetski zvezi?

Obtoženi: Je šlo vse preko Mačkovška v London.

Tožilec: Da, vse je šlo v London. Zakaj?

Obtoženi: V London.

Tožilec Avbelj: V London, zakaj je šlo v London?

Obtoženi Nagode: Zakaj. Zato, ker ni bilo na drugi strani zanimanja.

---

¹¹⁶⁷ Mišljen Vladimir Miselj.

Tožilec: Kdo je zastopal interese, kdo je zastopal naše nacionalne interese v Parizu?

Nagode: V Parizu? Pariz je bil okupiran.

Tožilec: Na konferenci v Parizu, po osvoboditvi. Kdo je zastopal naše nacionalne interese?

Nagode: Kdo jih je zastopal? Delegacija.

Tožilec: Katera delegacija?

Nagode: Naša.

Tožilec: Katera delegacija še?

Nagode: Ja, sovjetska.

Tožilec: Kdo je oponiral?

Nagode: Zapad.

Tožilec: Da. Tisti zapad, ki ste mu vi dajali svoje elaborate. *Dolgotrajno odobravanje in ploskanje v dvorani.*

Tožilec Žalik: Kaj ste vi sami napravili po osvoboditvi, ko so od vas zahtevali, da daste elaborate, za katere pravite, da ste jih sestavljali zato, da bi podprli naše upravičene zahteve. Kaj ste vi napravili, ko je naša oblast hotela imeti od vas te elaborate. Vi ste dne 27. 7. 1945 napisali: Javiti se je treba, elaborata pa nobenega. Samo grabili bi. To so vaši zapiski in to ste napravili, ko so zahtevali od vas, da pomagate pri delu naše delegacije, ki se je borila za naše nacionalne zahteve.

Nagode: Da jaz nisem od 26. 8. 1945 dalje vsega materiala na razpolago ...

Tožilec Avbelj: Mi ne bomo tukaj poslušali vaše filozofije. Mi imamo tukaj dejstva.

Nagode: Kaj so dejstva. Kaj pa moje delo v znanstvenem inštitutu?

Tožilec Avbelj: Mi imamo dejstva: Vaše sodelovanje z okupatorjem, vaše sodelovanje z agentom Gestapa Vauhnikom, vaše sodelovanje z Draža Mihajlovičem. Mi vemo, da ste po osvoboditvi napeli vse sile, da se niti ena pridobitev Narodno osvobodilne borbe ne bi realizirala, vi ste delali na intervencijo, vi ste ščuvali na gospodarsko, politično, vojaško intervencijo v domovini. Ker sami niste mogli napraviti ničesar, ste se povezali z zločinsko emigracijo, kateri ste odpošiljali vohunska poročila. Pa ne samo tej emigraciji. Vi ste pošiljali vohunska poročila vse z vašo vednostjo, do zadnjega z vašo vednostjo, z vednostjo Nagodeta, članu predstavnštva tuje države. To je vaše delo.

Predsednik: V peti točki ste bili obtoženi med drugim, da ste preko Vaše skupine blatili predstavnike naše države. Ste imeli Titov pamflet?

Obtoženi: Titov pamflet? Ja.

Predsednik: Se je razširjal med Vašo skupino?

Obtoženi Nagode: Ne vem, da bi se razmnoževal, brali so ga pač ljudje.

Predsednik: O osnutku ustave ste že povedali. Kdaj ste obravnavali to vprašanje?

Obtoženi: Osntek ustave smo obravnavali še v času okupacije. To so bili dotični paragrafi, o katerih sem že govoril.

Predsednik: Kdaj ste obravnavali posamezne osnutke ustave?

Obtoženi: Posameznih osnutkov ustave nismo na sestankih nikoli obravnavali.

Predsednik: Ali je govoril o njih Sirc?

Obtoženi: Govoril je pač.

Predsednik: Katerega leta? Letos?

Obtoženi: Če je ta, ki so ga poslali, smo letos govorili. To je Sirc sam delal. Jaz nisem nič vedel.

Predsednik: Ali ste vedeli, da je Kavčnik predaval o načrtnem gospodarstvu v okviru OF?

Obtoženi: Da.

Predsednik: Kakšno stališče je tam zavzel?

Obtoženi: On je bil mnenja, da je mogoče načrtno gospodarstvo izvajati tudi v več strankarskem sistemu in ne samo v eno strankarskem sistemu.

Predsednik: Ali ni bilo to predavanje napravljeno v okviru sklepa Vaše skupine, da se vrši razdiralno delo?

Obtoženi: Absolutno ne.

Predsednik: Da pa je zastopal očitno nasprotno stališče.

Nagode: Saj je lahko nekdo popolnoma drugega mnenja.

Tožilec: Ali veste o tem, kako je Sirc tolmačil razgovore med predstavnikom naše vlade in predstavnikom neke tuje države v Ljubljani?

Obtoženi: To sem si jaz takrat zabeležil, ampak jaz se ne spominjam, za katero stvar je šlo.

Tožilec: Kaj ste zabeležili? Ste bili obveščeni o tem sestanku?

Obtoženi: Zabeležil sem v svojih zapiskih, Sirc je povedal samo ...

Predsednik: Ima še kdo kako vprašanje v tej zvezi?

Tožilec: Obtoženi Nagode, vi govorite o enostrankarskem sistemu, zakaj niste vi te želje po vaši stranki javili oblasti? Vi ste hoteli legalno organizacijo kot pravite.

Obtoženi: To pa je zelo enostavno. Ker je bilo treba zbrati tiste potrebne ljudi in informirati kaj hočemo, kaj osnovni krog hoče in kako si predstavljamo zavzeti stališče k razvoju in ravno zato smo mi takrat Kavčnikovo knjigo hoteli dati v prodajo. Kavčnik ni dobil od cenzure niti pozitivnega niti negativnega odgovora in knjiga se ni mogla razprodati. Ravno tako je bilo prepovedano, torej ne prepovedano, onemogočeno vsako publicistično delo sploh.

Tožilec: Kakšno publicistično delo je bilo onemogočeno? Povejte kakšno.

Obtoženi: Na primer ...

Tožilec: Povejte kakšno na primer, konstruktivno.

Obtoženi: Konstruktivno.

Tožilec: Kaj je za vas konstruktivno?

Obtoženi: Za mene je konstruktivno dokazovanje o upletu Trsta v Jugoslavijo. Ena razprava, ki dokazuje potem ...

Tožilec: Dosti. Kaj mislite, kako je naša delegacija delala za to, da bi Trst pripadal Jugoslaviji? Kako je delala? Ali je bilo napravljeno vse, da Trst pripada k Jugoslaviji?

Nagode: Delegacija na vsak način.

Tožilec: Pa zakaj ni prišel Trst k Jugoslaviji?

Obtoženi: Zato, ker je bilo to diplomatsko preslabo pripravljeno.

Tožilec: Vi mislite, da bi potem Nagode diplomatsko boljše pripravil? Kdo pa bi to boljše diplomatsko pripravil?

Obtoženi: Celo stvar je bilo treba dobro diplomatsko pripraviti takrat, saj leta 1943.

Tožilec: Vsaj leta 1943., takrat, ko je Nagode prodal svoj elaborat, takrat ko je Nagode zahteval vodstvo Draže v Jugoslaviji in tako naprej. Mi smo o tem obtoženi Nagode že govorili.

Obtoženi Nagode: Nagode ni prodal ne sebe ne svojih elaboratov.

Tožilec: Nagode ni prodal nobenega, jaz sem pa zelo radoveden obtoženi Nagode, kaj bi napravili trboveljski rudarji, če bi Nagodeta pustili med te rudarje.

Obtoženi: Pustite me med njih. Napravite ta eksperiment.

Tožilec: Siguren sem in vem kaj bi z Nagodetom napravili. To kar bi napravil vsak pošten Slovenec z izdajalcem svojega naroda s špijonom. *Ploskanje.*

Tožilec: Vi govorite o enostrankarskem sistemu. Obtoženi Nagode ali veste koliko strank pa imamo v Jugoslaviji?

Obtoženi: Eno.

Tožilec: Ali veste za samostojno demokratsko stranko,¹¹⁶⁸ veste za agrarno kmečko stranko?

Obtoženi: Vem.

Tožilec: Kaj je to? Veste za hrvatsko seljačko stranko?

Obtoženi: Da.

Tožilec: Veste za socialistično stranko?

Obtoženi: Da.

Tožilec: Koliko je to strank?

Obtoženi: Našteli ste štiri.

Tožilec: Obstojajo te stranke pri nas?

Obtoženi: Formalno ja, stvarno ne.¹¹⁶⁹

Tožilec: Imajo svoj program?

Obtoženi: Program imajo, program imamo mi tudi.

Tožilec: Imajo svoje vodstvo?

¹¹⁶⁸ **Samostojna demokratska stranka (SDS)** je nastala leta 1924 z odcepitvijo nekaterih poslancev od Jugoslovanske demokratske stranke (JDS), ki je bila na volitvah leta 1923 poražena. Nova stranka, ki jo je vodil Svetozar Pribičević, je podpirala jugoslovanski centralizem in ni hotela popuščati hrvaškim zahtevam za decentralizacijo države. Na Slovenskem so jo podprli liberalci. Od srede leta 1925 je bila ta stranka v opoziciji, zaradi česar se je Pribičević povezal z vodjem HSS Stjepanom Radićem in leta 1937 je bil ustanovljen blok kmečko-demokratske koalicije. Po uvedbi šestojanuarske diktature je stranka delovala v ilegali. Leta 1930 se je skupina slovenskih liberalcev pod vodstvom Alberta Kramerja odtrgala od nje in priznala diktaturo. Aprila 1940 je SDS ponovno začela z legalnim delovanjem in nekateri njeni politiki so bili med drugo svetovno vojno člani begunskih vlad v tujini. Slovensko članstvo stranke se je razcepilo, ko so nekateri njeni člani vstopili v OF, preostali pa so se januarja 1942 vključili v NDS. (ES 4, str. 333–334; Sirc, Med Hitlerjem in Titom, str. 59.)

¹¹⁶⁹ Kot je bilo navedeno že v uvodni študiji, je na področju Jugoslavije v času Nagodetovega procesa formalno še delovalo nekaj starih političnih strank, nekatere pa so se obdržale še vse do leta 1948, in sicer Hrvatska republikanska seljačka stranka, Jugoslovanska republikanska demokratska stranka in Ujedinjena zemljoradnička stranka (ES 9, str. 86).

Obtoženi: Mogoče.

Tožilec: V Sloveniji pa nimamo stranke. Imamo stranko v Sloveniji?

Obtoženi: V Sloveniji je OF stranka.

Tožilec: Enotna OF stranka. Tako enotna OF, da je ne more razbiti vsak najmanjši poizkus. Za to enotnost je bilo prelito preveč krvi, da bi jo vsakdo lahko razbil, da bi ljudstvo dopustilo, da bi špijoni razbijali to enotnost, ki je bila pri nas v Sloveniji z veliko muko ustvarjena. Imate vi program za Vašo stranko?

Obtoženi: Do sedaj sem mislil, da ga imam.

Tožilec: Kakšen program?

Obtoženi: Je bil publiciran ilegalno med vojno.

Tožilec: Kako ste ga pa uresničevali po osvoboditvi ta vaš program?

Obtoženi: Po svojih najboljših močeh?

Tožilec: Na ta način, da ste prvi dan po osvoboditvi sklicali v svoje stanovanje skupino vseh ljudi, da ste se od prvega dne po osvoboditvi skrivali, kakor sledi po vaših zapiskih, je bilo vse, kar ste vi naredili največje blato za vse pridobitve narodnoosvobodilne borbe. Končno ste v svoji izdajalski vlogi postali špijonski učenec, hoteli pa ste biti še učitelj špijonskega centra v Avstriji. To je Vaš program. To ni program za stranko, to je program prihuljene, špijonske skupine, ki jo je vodil v Ljubljani obtoženi Nagode Črtomir. *Ploskanje.*

Predsednik: Tišina! Obtoženi Nagode, ali ste bili Vi član Stare pravde?

Obtoženi: Seveda sem bil.

Predsednik: Ali ste vodili to skupino?

Obtoženi: Sem vodil.

Predsednik: S kom ste imeli stike v okvirju te skupine? Ste bili povezani z Vauhnikom?

Obtoženi: Z Vauhnikom sem govoril enkrat v življenju. Ves čas pogovora je bil prisoten Josip Hribar,¹¹⁷⁰ oficir, ki ga imate na razpolago. Ta ves pogovor lahko pove. Potem se z Vauhnikom nisem nikdar več srečal, nisva bila v nobenih direktnih ali indirektnih stikih in za eksistenco Vauhnika, da še živi, sem zvedel šele l. 1945.

Predsednik: Ali je Stara pravda med okupacijo bila povezana z Mihajlovičem in kakšne zveze ste imeli z Mihajlovičem in jih vzdrževali?

Obtoženi: Mi smo z Mihajlovičem dolgo in sicer rečem predolgo gledali predstavnika odporniškega gibanja v Srbiji. Na prve napade, na prve kritike s strani OF na Mihajlovića smo se informirali pač z najbolj kompetentno osebo – Jakom Avšičem, polkovnik je bil takrat – in smo zvedeli od njega, da so napadi OF samo deloma upravičeni.

Predsednik: No, ste imeli zvezo z Mihajlovičevim pokretom?

Obtoženi: Bile so zveze, a bolj redke.

Predsednik: Preko koga?

Obtoženi: Preko dveh kurirjev.

---

¹¹⁷⁰ Mišljen Josip Hočevar (glej opombo pri obtožnici). Izjava Josipa Hočevarja je objavljena v poglavju Dokazno gradivo tožilstva.

Predsednik: Katerih?

Obtoženi: Prekorška in Rakočevića. Te zveze pa so leta 1943 prenehale.

Predsednik: Ali ste vi poslali program »Stare pravde« Mihajloviću?

Obtoženi: Da, poslali smo program in tudi dve situacijski poročili, z juga pa nismo dobili prav za prav nič, razen enega čisto splošnega poročila.

Predsednik: Kdo je to poročilo prinesel?

Obtoženi: Jaz ga nisem dobil direktno od Rakočevića,¹¹⁷¹ ker ga je Rakočević v Ljubljani razmnožil.

Predsednik: Ali ste bili vi član deseterice?

Obtoženi: Da, član deseterice napredne skupnosti med okupacijo.

Predsednik: Ste bili?

Obtoženi: Da, bil sem na dveh sejah, na ustanovni in na likvidacijski.

Predsednik: Ali ste bili vi svetovalec Mihajlovičevega štaba v Ljubljani?

Obtoženi: S to zadevo je pa tako ...

Predsednik: Ali ste bili ali ne?

Obtoženi: Bom povedal ... torej bil ... a se nisem udeležil niti ene seje, niti enkrat nisem bil resno vprašan za svet.

Predsednik: Kakšne funkcije je imel Kumelj v »Stari pravdi«?

Obtoženi: Pri »Stari pravdi« je bil ravno tako član kakor jaz. Posebne funkcije ni imel.

Predsednik: Ali ni bila njegova naloga, vzdrževati neke zveze?

Obtoženi: Ne da bi vedel, kakšne zveze ... a ja, v napredno skupnost.¹¹⁷² Bil je delegat »Stare pravde« v napredni skupnosti.

Predsednik: Ali je bil on član petorice?

Obtoženi: On je bil član petorice in deseterice.

Predsednik: Ali vam je kaj znanega o svetu polkovnikov v Ljubljani?

Obtoženi: Svet polkovnikov je ... je ... sveta polkovnikov v Ljubljani ni bilo. To je bila tako zvana kapitanska liga. Imenovala se je tako analogno po svetu polkovnikov na Poljskem. To je bila opozicija mlajših rezervnih oficirjev proti Bevčevi¹¹⁷³ diktaturi.

Predsednik: Kakšne funkcije pa je imel obtoženi Metod Pirc pri tem?

Obtoženi: To ... to nisem nič vedel, da je bil s Koprivico¹¹⁷⁴ povezan. Tega mi iz razumljivih razlogov ni obširneje pripovedoval.

Predsednik: Ima še kdo kakšno vprašanje k tej točki?

Branilec dr. Šubic: Kdaj je Stara pravda izstopila iz napredne skupnosti in zakaj?

¹¹⁷¹ Mišljen že večkrat omenjeni dr. Milan Rakočević.

¹¹⁷² Mišljena Napredna delovna skupnost (NDS).

¹¹⁷³ Verjetno mišljen **Ladislav Bevc**, voditelj Sokolskega sveta, političnega in idejnega vodstva Sokolske legije, ilegalne vojaške organizacije, ki so jo leta 1941 ustanovili nekateri člani Sokolov, ki se niso hoteli vključiti v OF. (ES 12, str. 144, geslo Sokolska legija.)

¹¹⁷⁴ Najbrž mišljen že omenjeni četniški poveljnik Danilo Koprivica - Borut.

Obtoženi Nagode: Avgusta 1943 in sicer zato, ker so v napredni skupnosti prevladali pre-konservativni elementi. Torej je šlo takrat za upravo, za agrarno reformo, za različne stvari pri katerih je prevladalo, rekel bi, konservativnejše gledanje in zato smo smatrali, da ne moremo forsirati tega gibanja.

Branilec dr. Šubic: Ali je kaj resnice na tem, kakor se zagovarja obtoženi Kavčnik, da je bil povod za izstop iz napredne skupine tudi to, da ste izvedeli, da prehajajo četniške formacije z okupatorsko vednostjo skozi blok in da ste zaznali, da je ...

Nagode: Ne samo zaznali, ampak smo pri Novaku tudi protestirali. Ampak to je bilo v zvezi z Mihajlovičevo stvarjo, ne z napredno skupino. Sicer pa je stvar bila paralelna.

Predsednik: Ima še kdo kakšno vprašanje?

Branilec dr. Ravnihar: Kdo od soobtožencev je bil še član napredne skupnosti?

Nagode: *Po daljšem premišljevanju:* Sirc Ljubo, Kavčnik, Vode Angele ne morete smatrati, Kumelj.

Predsednik: Kakšne stike je imela Vodetova s Staro pravdo?

Nagode: Neposredno nobenih, samo preko Hočevarjeve.

Predsednik: Kakšne stike je imela preko Hočevarjeve?

Nagode: Prihajala je včasih na kakšno debato.

Predsednik: Ali je Vodetova bila udeležena pri socialni akciji?

Nagode: Najbrž. To ni nemogoče, ker je tam Kumelj tudi sodeloval.

Predsednik: Kdo še drug je bil član?

Nagode: Zupan, Stare Bogdan, Pirc Metod je bil vojak in se ni udeleževal. Lajovic Vid ni bil. Ostali pa itak ...

Pomočnik tožilca Žalik: Obtoženi Nagode, kakšno funkcijo ste vršili Vi v Mihajlovičevem štabu?

Obtoženi: Da. *Gleda v obtožnico in premišlja.* Kakor rečeno sem bil od avgusta leta 1942 v napredni skupnosti in preko nje pa v vse slovenski zavezi. Torej v vse slovenski zavezi so bile 3 grupacije, katoliška ...

Žalik: Pustite to, to vemo. Kakšno funkcijo ste vršili Vi v Mihajlovičevem štabu, v Sloveniji mislim, v Novakovem štabu?

Obtoženi: Te grupacije so šle vedno bolj na desno in mi smo to poskusili preprečiti in smo se koncem leta 1942 temu uprli in našla se je neka solucija, po kateri je progresivna politična smer iz napredne skupnosti izstopila. Pri tej priliki so potem mene pozvali, da vstopim kot strokovnjak, ne torej kot politični, nego kot strokovni svetovalec v Mihajlovičev štab ...

Tožilec: Kako je Mihajlovičev štab vodil borbo proti okupatorju?

Obtoženi: Torej to vemo.

Tožilec: Ne veste. Kako Vam je znan slučaj v Iškem vintgarju?

Obtoženi: Saj radi slučaja v Iškem vintgarju je bila tista intervencija.

Žalik: Opišite ta slučaj.

Obtoženi: Jaz ga podrobno ne morem opisati, ker ga ne poznam. Samo to vem, da je Novak

prišel popolnoma v roke dr. Zajca¹¹⁷⁵ in je bil nato absolutno nastrojen v desničarsko liberalno in klerikalno komponento in da je več njegovih oficirjev samih smatralo ...

Pomočnik tožilca: In kaj ste vi napravili takrat, ko ste ugotovili za to iško afero,¹¹⁷⁶ da se je na Igu storilo to in to, da je sodelovanje četnikov z okupatorji postalo očitno?

Nagode: To je bilo dvoje. To ste imeli v Novakovi vojski če hočete reči oportunistično krilo. To ste imeli ...

Pomočnik tožilca: Kaj ste takrat napravili?

Obtoženi: Pisal sem Novaku tisto pismo.

Pomočnik tožilca: Za javnost, za javnost, kaj ste delali? Vi ste hoteli zakamuflirati to sodelovanje četnikov z okupatorjem.

Obtoženi: O čem?

Pomočnik tožilca: Vi ste napisali »Maul halten, und weiter dienen.«¹¹⁷⁷ O tem ni treba govoriti, ampak naprej delati.

Obtoženi: To je Benedik rekel.

Pomočnik tožilca: To je Benedik rekel in to ste potem preko Peterlinovih oficirjev sporočili.

Obtoženi: Mi smo vedno in vedno upali, da se bo stvar dala sanirati, saj jaz to pravim ...

Pomočnik tožilca: Kdo pa je stal za božičnimi racijami?¹¹⁷⁸

Obtoženi: Najbrže en del teh ljudi.

Pomočnik tožilca: Pa kdo še? Kdo je vodil to stvar, kar sta ugotovila z Rističem?¹¹⁷⁹

Obtoženi: Ne, tisto se je pa pokazalo kot čisto pogrešno. Tisto sva pa z Rističem mislila ...

Pomočnik tožilca: Ampak Ristič je še v Švici ugotovil, da to drži, kar sta ugotovila in ugotavljala.

Nagode: Ristič mi o tem ni govoril, ne, absolutno ne.

Pomočnik tožilca: Kdo pa je to vedel? Da ponovim, kakšen je bil Vauhnik?

Nagode: Pravite, da je Vauhnik gestapovec.

Pomočnik tožilca: Tudi to sta vidva takrat dognala. Z Rističem sta vidva to dognala in v preiskavi je Sernic¹¹⁸⁰ isto izjavil.

Nagode: Midva sva dognala, da je tako. Zvez pa nisva imela nobenih z Vauhnikom.

Pomočnik tožilca: Kako to, da ste napisali v zapiskih, kontakt z Vovkom,¹¹⁸¹ to je z Vauhnikom redno vsak ponedeljek. To ste napisali. Tekom dokazilnega postopka vam bomo to dokazali iz vaših zapiskov.

¹¹⁷⁵ Dr. Marjan Zajec.

¹¹⁷⁶ Julija 1943 naj bi nekaj častnikov, ki so nasprotovali tako nemškemu kot italijanskemu okupatorju, zaradi stikov z italijansko vojsko zapustilo četniško vojaško enoto, ki se je med pohodom na Dolenjsko ustavila v Iški vasi. O tem dogodku se je govorilo kot o »častniški aferi« ali »iškem škandalu«. (Tone Ferenc: Dies Irae. Četniki, vaški stražarji in njihova usoda jeseni 1943. Ljubljana 2002, str. 104–119.)

¹¹⁷⁷ Zadnja beseda je bila popravljena in je težko čitljiva.

¹¹⁷⁸ Glej opombo pri obtožnici.

¹¹⁷⁹ Pseudonim Ljuba Sirc.

¹¹⁸⁰ Najbrž napaka v zapisu – verjetno mišljen Sirc.

¹¹⁸¹ Pravilno: Volk – pseudonim Vladimirja Vauhnik. (SI AS 1931, t. e. 588, Nagodetov dnevnik, zapis z dne 29. 12. 1942.)

Nagode: Za to niti misliti ni bilo, da bi se Vauhnik vezal na tedenski kontakt, ker so bili njegovi poseti zelo neredni in se je skrival v Ljubljani.

Predsednik: Je bil večkrat pri vas?

Obtoženi: Vauhnik je bil enkrat pri meni.

Žalik: Zakaj je izginil?

Obtoženi: Pred Nemci.

Žalik: Kljub temu, da je bil gestapovski agent, zakaj?

Obtoženi: Zaradi tistih njegovih stvari, ki jih je kot jugoslovanski ataše v Berlinu imel.

Žalik: Tisto je bilo že urejeno. Tisto so takoj po osvoboditvi uredili in ga poslali za načelnika štaba na Hrvaškem. In ko je kar naenkrat moral pobegniti v ljubljansko pokrajino in tukaj nadaljevati neko drugo delo. In to sta vidva ugotovila. Sirc sam je to potrdil tekom preiskave.

Obtoženi: Ne more prav nič potrditi, ker Ristič in jaz nisva takrat čisto nič vedela. Vedela sva, da v Ljubljani Vauhnik živi, da natura kot Vauhnik – delaven in sposoben človek ne more mirovati in sva ugibala kaj dela. In potem sva oba istočasno ...

Žalik: Čudim se, da ste ugotovili isto, kar izpoveduje danes Sirc, kar je pripovedoval vojni zločinec Vogt, kar je pripovedoval Rajner¹¹⁸² itd., da je bil na eni strani gestapovski agent in istočasno agent Intelligence Service-a¹¹⁸³ in ko je bil v Ljubljani prepoznani, je pobegnil v Švico ...

Obtoženi: Nisem bral nobene od teh knjig, ki jih citirate.

Tožilec: Jaz imam na Vas samo še eno vprašanje. V vaših zapiskih se na dveh mestih dobi zapisano, kako so nekateri člani predlagali, da je treba ubiti vodilne naše ljudi. Enkrat stoji: G.¹¹⁸⁴ predlaga, da se likvidirata in našteje dve imeni. Vsi so za to. Ste vi to napisali v svoje zapiske?

Obtoženi: Mogoče.

Tožilec: Kaj mislite, da je to?

Obtoženi: Nekvalificiran izbruh jeze.

Tožilec: Veste kaj se pravi predlagati skupini, da ubije Kidriča¹¹⁸⁵ in Beblerja?¹¹⁸⁶

Obtoženi: Da.

Predsednik: Ste predlagali to v Vaši skupini?

Obtoženi: Ne vem, ali pa sem.

Predsednik: Imate še kaj pripomniti? Radi udeležbe pri sprejemu maršala Tita se razprava prekine in se bo nadaljevala danes popoldne ob 3 uri. Tov. zastavnik odvedite obtoženca.

¹¹⁸² Friedrich Rainer.

¹¹⁸³ Intelligence Service (IS) je nenatančen naziv, ki se je pogosto uporabljal za oznako vseh britanskih tajnih služb. (Enciklopedija druge svetovne vojne, str. 195.)

¹¹⁸⁴ Nagode se je v dnevniku večkrat označil kot G.

¹¹⁸⁵ Boris Kidrič.

¹¹⁸⁶ Dr. Aleš Bebler.

Nadaljevanje 5. dne razprave - popoldne

Predsednik **otvori nadaljevanje razprave ob 15.10 uri z besedami:** Razprava proti obtožencu Nagodetu Črtomiru in tovarišem se nadaljuje.

Privedite obtoženca Furlan Borisa.

Obtoženec Furlan Boris *pristopi.*

Predsednik: Obtoženec Boris Furlan, ste prejeli obtožnico?

Obtoženi Furlan: Da.

Predsednik: Ste jo prečitali, ste jo razumeli?

Obtoženi: Da.

Predsednik: Ste bili v preiskavi?

Obtoženi: Da.

Predsednik: Ali potrjujete pravilnost vaših izpovedb v preiskavi?

Obtoženi: Da.

Predsednik: Ali priznate krivdo v smislu obtožbe?

Obtoženi: Ne.

Predsednik: Zakaj ne?

Obtoženi: Jaz se ne čutim krivega.

Predsednik: V nobeni točki?

Obtoženi: Jaz sem za vse, kar navaja obtožnica, izvedel šele iz obtožnice.

Predsednik: Obtoženi Furlan Boris, ali ste bili Vi agent tuje špijonske službe in povezali člana Nagodetove skupine s predstavnikom neke tuje države v Ljubljani?

Obtoženi: Jaz nisem bil nikoli agent in za to Nagodetovo skupino sem zvedel šele iz obtožnice ozir.¹¹⁸⁷ v teku preiskave. Jaz nisem imel niti pojma o kaki povezanosti, jaz nisem vedel, da je bil Hribar znan z Nagodetom.

Predsednik: Ali ste povezali Hribarja s predstavnikom tuje države?

Obtoženi: Jaz se absolutno ne spominjam, če Hribar to trdi, bo to prav.

Predsednik: Ali je prav, če Hribar to trdi?

Obtoženi Furlan: Prav, ampak jaz nimam absolutno nič v svojem spominu, da bi Hribarja predstavil konzulu.

Predsednik: Ne gre za to, da ste ga predstavili, ampak da ste vzpostavili to zvezo, da ste od Hribarja prejeli pismo in ga potem napovedali pri konzulu.

Obtoženi: Jaz se nič ne spominjam, ne na pismo, ne na napoved pri konzulu, ampak to priznam, da sem ga uvedel, če on trdi, ampak vsekakor kot Hribarja, saj sem imel govoriti s Hribarjem, kadar je prišel k meni, ampak nikoli mi ni prišlo na misel, da bi bil pripadnik te grupe. Jaz nisem v Hribarju videl, da je pripadnik take organizacije.

Predsednik: Ste vi od Hribarja prejeli takrat neko pismo?

---

¹¹⁸⁷ Oziroma.

Obtoženi dr. Furlan: To se mi je reklo, a se absolutno ne morem spomniti.

Predsednik: Ste prejeli poročilo?

Obtoženi: Nimam nič v svoji glavi.

Predsednik: Poročilo, katerega ste odnesli na konzulat.

Obtoženi: Imam čisto praznino v glavi.

Predsednik: Ali ste vi pri tistem pismu celo odrezali njegov podpis?

Obtoženi: To sem slišal v preiskavi, pa tega ne vem, se ne morem spomniti.

Predsednik: Vsebina pisma?

Obtoženi: Jaz imam čisto prazno glavo glede vsega tega. Če Hribar pravi, da sem ga uvedel pri konzulu, potem to priznavam, ker sem v Hribarju vedno videl samo Hribarja in nič drugega.

Predsednik: Ali ste vi potem prejeli od Hribarja neko poročilo?

Obtoženi: Ja ... jaz tudi za to nič ne vem in nič ne vem o Borštniku in Vidu Lajovicu.

Predsednik: Ne veste čisto nič?

Obtoženi: Nimam pojma, niti ne vem, za kaj gre.

Predsednik: Sploh niste sprejeli nobenega poročila špionske vsebine od Hribarja?

Obtoženi: Nikoli nisem sprejel od Hribarja nobenega poročila špionske vsebine.

Predsednik: Ali ste prejeli od nekega predstavnika Rdečega križa v Jugoslaviji listo vprašanj?

Obtoženi: Ja, to je točno. Tu gre za Hoptnerja, ki je bil zastopnik ameriškega Rdečega križa. On je cca. o božiču oziroma tako nekako še prej enkrat, mislim, z menoj govoril in mi rekel, da se bo vrnil v Ameriko, da misli napisati knjigo o razvoju narodno osvobodilnega gibanja, vse te strukture. Ta vprašanja tako rekoč niso vprašanja, nego poglavja ene knjige. To sem jaz prejel in on se je obrnil na mene, da bi mu pomagal. To je res. Ne gre za nobene tajne podatke ne nič. Hoptner je bil levičarsko usmerjen.

Predsednik: Kakšne vsebine so bila ta vprašanja?

Obtoženi: Ne morem točno reproducirati. Gre za nastanek narodno osvobodilnega gibanja, za razvoj narodno osvobodilnega gibanja, za ves položaj legislature, zakonodaje, glede gospodarstva, glede tiska itd., za prikaz, kako je današnji organizem nastal.

Predsednik: Na koga ste se vi obrnili za podatke?

Obtoženi: Direktno v povezanosti s tem prav za prav na nobenega. To sem dobil cca. o božiču ali za novo leto. Se ne spominjam točno. Potem je to ležalo pri meni. Nisem imel nobenega načrta. Vsaka stvar bi bila zelo ... zelo komplicirana ... zelo obširna in potem enkrat vem, ne vem kdaj, mogoče marca, sem gospo Hočevarjevo prosil, če bi ona, ker je bila tu, dala nekak pregled oziroma svoje osebne vtise, svoje impresije in doživljaje, torej ... med vojno, osebno in mislim še o sporazumu Tito-Šubašič. Potem je to spet ... ona je to naredila in to je potem ležalo pri meni.

Predsednik: Ste potem dobili tisti odgovor?¹¹⁸⁸

---

¹¹⁸⁸ Mišljeno je t. i. Poročilo o OF za Hoptnerja. Glej Dokazno gradivo tožilstva.

Obtoženi dr. Furlan: Ja, tisto sem jaz dobil, ampak tisto ni ustrezalo namenu, absolutno ne.

Predsednik: Kaj ste s tem odgovorom napravili?

Furlan: To je ležalo pri meni. Jaz nisem vedel kaj narediti, ker ni bilo to, kar je Hoptner želel. Potem sem dal Sircu in sva skupaj pregledala.

Predsednik: Ali sta popravljala?

Furlan: Ja, popravljala. Nekaj opazk sva dala, ampak to ni bilo nič.

Predsednik: Kaj pa potem, ko sta napravila opazke, ali je potem odgovarjalo?

Furlan: Ne, to ne morem reči, ker Sirc ni nič rekel in jaz nisem nič rekel, da bi ta elaborat ustrezal in da bi ga dal naprej. O tem ni bilo govora ker sem dal naprej svojo brošuro, ki je izšla v Ameriki.

Predsednik: Zakaj se niste obrnili na uradna službena mesta, če ste tako poročilo hoteli dobiti, ali zakaj niste Hoptnerja napotili na odgovarjajoča mesta za podatke?

Furlan: To je tako, jaz moram poudariti, da še načrta nisem imel kako bi se to prav za prav naredilo. Pri zadnjem ali predzadnjem sestanku je Hoptner ponujal denar za to, da bi se nabavili službeni listi in razna literatura.

Predsednik: Koliko je pa ponujal?

Furlan: On je rekel, da to ne igra vloge, tisoč ali dva tisoč din. Jaz sem absolutno odklonil, ravno ker bi se lahko nepravilno interpretiralo. Zato sem rekel, bom že kupil in potem obračun predložil. Fiksiranega načrta nisem imel, ampak sem mislil, da bi se dalo izvesti tako, da bi se nabavila vsa literatura, ki je izšla in bi se kvečjemu klasificiralo, ker Hoptner je poudaril, da gre za znanstveno delo in se je obrnil na neko univerzo v Ameriki. Jaz takega poročila ne morem napisati, kvečjemu dam lahko material.

Predsednik: Ali ste poročilo o Borštniku sporočili konzulu?

Obtoženi Furlan: Jaz nič ne vem glede Borštnika.

Predsednik: Ali ste Vi iskali možnosti za pobeg preko meje?

Obtoženi Furlan: Jaz sem čital v obtožnici. Govorice, da bom jaz aretiran, da me mislijo zapreti, so se dolgo širile po Ljubljani. Včasih je žena povedala, včasih pa sem slišal ne vem od koga. Enkrat sem od, težko je reči od katere strani, slišal, ali je slišala žena in seveda sem bil impresioniran. To vendar ni prijetno slišati in potem sva se še z ženo pogovarjala ter sem šel k Hočevarjevi in ji to povedal. In v razgovoru je potem naneslo, ne vem kako, da gospa Hočevarjeva, oziroma jaz ne vem, ali sem jo vprašal ima možnost kako priti čez mejo ali kaj takšnega, kaj ne da, ali sem jaz rekel, ali kdo drugi, če bi se prišlo in kako je to, toda jaz prav za prav nič takšnega ne vem. Potem sva se še z ženo pomenila kako in kaj, jaz nič točnega ne vem, kaj takega po mojem sklepu trdnega sploh nisem imel in če sem kaj takega govoril je bila samo ena misel in je prišlo zaradi tega, ker sem res bil v strahu.

Predsednik: Zakaj pa ste vi skrili svoj pisalni stroj pri Hočevarjevi?

Furlan: Najverjetneje je bilo to ob tej priliki ali nekaj takšnega sem mislil pač, če me aretirajo ima vsaj žena nekaj.

Predsednik: Obtoženec Hribar je izpovedal, da je on vam izročil prvotno poročilo, s katerega ste vi spodaj odrezali podpis in vse skupaj odnesli na konzulat ter tam napovedali Hribarju obisk. Kaj pravite k temu?

Obtoženi: To je mogoče, da sem Hribarju napovedal obisk.

Predsednik: Ali je to resnica, ta Hribarjeva trditev?

Obtoženi: Zaradi izpovedbe Hribarja je, toda Hribar ne more trditi, da bi bil katerikoli krat meni omenil, da je on predstavnik neke organizacije, da hoče iti h konzulu kot predstavnik neke organizacije. Jaz v Hribarju nikdar nisem videl predstavnika neke organizacije.

Predsednik: Ampak, da vam je on osebno to izročil, da gre on h konzulu.

Obtoženi: Jaz to ne vem, za kakšno poročilo gre.

Predsednik: Hribar zatrjuje, da je tako bilo. V preiskavi se je to ugotovilo.

Obtoženi: Je mogoče, jaz ne rečem, da ni. Ampak jaz v svoji glavi nimam prav ničesar. Je pa stvar ta, da je gospod Hribar prišel k meni, ko sem bil jaz globoko v svojem delu. Prišel je zjutraj ali pa zvečer, ko sem jaz globoko delal. Ampak Hribar ne more trditi da bi mi imenoval enega samega člana od teh, ki so tukaj obtoženi, da bi povedal za eno stvar, da bi vedel.

Predsednik: Ste vi čitali poročilo, ki ga je Hribar prinesel? Hribar pravi ponovno, da ste to prečitali.

Obtoženi: Jaz nisem ničesar slišal in nič vedel, da bi kaj imel.

Predsednik: Ima še kdo kakšno vprašanje?

Tožilec: Obtoženi Furlan, kaj je vaš poklic?

Furlan: Profesor.

Tožilec: Kje?

Obtoženi: Na univerzi.

Tožilec: Jaz vam bom stavil še enkrat nekatera vprašanja za nekatere točke obtožnice. Ste vi povezali soobtoženega Hribarja na konzulatu v Ljubljani?

Obtoženi: O neki povezavi v smislu, kakor se rabi beseda povezava, nikakor ne. Zato ker jaz nisem smatral Hribarja absolutno ne za človeka, kajne da, da bi se s takim poslom bavil.

Tožilec: Obtoženi Furlan, prosim Vas, da kratko odgovarjate na vprašanja, ki vam jih bom postavil. Ste vi soobtoženega Hribarja samo naznanili, ali ste povedali, da bo prišel?

Obtoženi Furlan: To je mogoče, če Hribar trdi, jaz tega ne zanikam, ampak Hribarja osebno prosim.

Tožilec: Dobro, Hribarja osebno, ne kot člana organizacije.

Obtoženi: To je mogoče.

Tožilec: Ali se ne spominjate, da bi to bilo res, da ste ga?

Obtoženi: Nič nimam v spominu o tem, ampak če Hribar trdi, bo točno, ker nikoli ne bi imel pomisleka Hribarja seznaniti.

Tožilec: Se ne spominjate?

Obtoženi: Sploh se ne spominjam vsega tega kompleksno.

Tožilec: Poglejte, obtoženi Furlan, sklep, da bo Hribar šel na konzulat in kdo ga bo s konzulom povezal, je bil napravljen na seji, kjer so bili prisotni soobtoženi Nagode, Kavčnik, Hočevarjeva, Hribar in Sirc. Mi smo te soobtožence vprašali o tem. Vsi to vedo. Soobtoženi

Nagode pa to dejstvo zapiše v svoj zapisnik, ki ga je vodil za sleherni dan in je to vpisano sporočilo danes na zaslišanju potrdil, ker mu je bilo prečitano. Se spominjate, da ste povedali Hribarja na angleškem konzulatu?

Obtoženi: Za to jaz slišim prvič, da je bil napravljen sklep na seji, saj mi ni nobeden nič povedal.

Tožilec: Obtoženi Furlan, jaz Vam samo pomagam. Dobro, gremo na drugo vprašanje. Se vi spominjate, da bi Vam kdajkoli soobtoženi Hribar izročil kak list papirja?

Obtoženi: Jaz ne vem, list papirja?

Tožilec: Soobtoženi Hribar pravi, da Vam je ob tej priliki, ko je prišel do vas s prošnjo, da ga povežete na konzulatu, izročil poročilo, ki ste ga vi preleteli in ste potem rekli: »to bomo napravili pa tako« in ste s škarjami odrezali njegov podpis.

Obtoženi Furlan: Jaz res ne vem nič.

Tožilec: Ampak imate Vi zelo slab spomin?

Obtoženi: Ne vem.

Tožilec: Saj to je običajno pri Vas, v Vašem življenju se Vam je dogajalo, da so Vam rade uhajale stvari iz spomina.

Obtoženi: Jaz pravzaprav nisem pažnje polagal na to. Po teh udarcih, ki sem jih doživel, jaz res ne morem tako misliti kakor prej, ampak stvar je ta, jaz ne vem, ampak je izključeno, da bi jaz vedel karkoli od Hribarja, kar bi moglo v meni vzbuditi zavest česarkoli ilegalnega.

Tožilec: Vi poznate Sirca? Sirca imate v spominu?

Obtoženi: Da.

Tožilec: Sirc potrjuje, da ste ga Vi povezali, on je dal pismo, Nagode pa je napisal v svojih zapiskih: izročil konzulu po Dečku¹¹⁸⁹ preko Furlana.

Obtoženi: Jaz o tem nič ne vem.

Tožilec: Vi ste jurist obtoženec. Kako Vi smatrate, kdaj lahko smatra sodišče eno stvar za dokazano?

Obtoženi: To brez dvoma.

Tožilec: Lahko smatra sodišče en zločin za dokazan?

Obtoženi: Gotovo, kadar je dovolj dokazov.

Tožilec: Ali je potrebno priznanje?

Obtoženi: Ni potrebno, saj jaz se tega zavedam. Jaz hočem samo povdariti, da meni ni nikoli v občevanju s Hribarjem prišlo do zavesti karkoli ilegalnega.

Tožilec: O tem bomo lahko govorili še pozneje. Jaz vprašujem samo o faktih, ki so posvedočeni ne samo enkrat, ampak štirikrat, petkrat, jaz Vas vprašujem samo o golih dejstvih.

Obtoženi: Jaz sem samo opombo napravil če bi bilo kaj ilegalnega, vendar ni mogoče, da bi mi ušlo iz spomina vse.

Tožilec: Gremo na drugo točko, na prvo se bo potrebno verjetno še vrniti, če vam bo pozneje lažje odgovoriti na ta vprašanja. Se vi spominjate na Hoptnerjeva vprašanja?

---

¹¹⁸⁹ Nagode je v dnevniku za Vida Lajovica uporabljal psevdonim Deček.

Obtoženi Furlan: Ne morem jih reproducirati točno, ampak gre ...

Tožilec: Dobili ste jih.

Obtoženi: Da, da.

Tožilec: V kakšen namen?

Obtoženi: On mi je rekel, da hoče napisati knjigo.

Tožilec: Kakšno knjigo?

Obtoženi: V angleščini o nastanku in razvoju te današnje državne strukture.

Tožilec: Katera vprašanja vam je dal Hoptner? Kakšna so bila ta vprašanja?

Obtoženi: Ja ... bila so izključno teoretična, ni bilo nobeno vprašanje nič tajno, se ni nanašalo na katere koli tajne podatke.

Tožilec: Koliko jih je bilo?

Obtoženi: Mislim, kolikor imam v spominu ... kakih ... kakih deset. Mislim, kolikor imam v spominu, je moralo biti deset.

Tožilec: Vi pravite, da jih je bilo okrog deset.

Obtoženi: Da, cca.

Tožilec: Točnega števila se ne spomnite?

Obtoženi: Absolutno ne.

Tožilec: Drugi trde, da jih je bilo dvanajst.

Obtoženi: Morda jih je bilo dvanajst.

Tožilec: Bomo to še prečitali. Komu pa ste vi dali ta vprašanja? Ste komu dali?

Obtoženi: Ta vprašanja sem dal jaz Sircu.

Tožilec: Torej ste dali Sircu? Vsa ta vprašanja?

Obtoženi: Ja ... vsa ta vprašanja.

Tožilec: V kakšnem jeziku so bila napisana vsa ta vprašanja, ki ste jih dali Sircu?

Obtoženi: V angleščini, če se ne motim.

Tožilec: Ali ni ostal noben izvod?

Obtoženi: Da, en izvod je ostal.

Tožilec: V kakšnem jeziku?

Obtoženi: V slovenskem.

Tožilec: Ste to vi prevedli?

Obtoženi: Da, to sem jaz prevedel.

Tožilec: Kje ste vi hranili ta izvod v slovenščini?

Obtoženi: Ja, to je moralo biti na moji mizi.

Tožilec: Ali se spominjate, kam ste ga dali?

Obtoženi: Se absolutno ne spominjam.

Tožilec: Je bil kdaj Sirc pri vas v tem času?

Obtoženi: O, pač, je bil.

Tožilec: Ali sta vidva pregledovala ta vprašanja, ko je bil Sirc tam?

Obt: Da, sva jih gledala, to je mogoče.

Tožilec: Odkod pa ste takrat vzeli ta vprašanja?

Obtoženi: Ja ... tam z mize.

Tožilec: Ne, iz knjige.

Obtoženi: To je mogoče. To je slučajno, da so bila morda v kaki knjigi.

Tožilec: Ste še komu dali ta vprašanja?

Obtoženi: Ne.

Tožilec Avbelj: Dobro. Ali ste še komu dali ta vprašanja?

Obtoženi Furlan: Ne.

Tožilec: Nobenemu drugemu niste dali?

Furlan: Ne.

Predsednik: Komu ste pa naročili, naj napiše poročilo?

Furlan: Ne naročil, naj napiše poročilo, jaz sem z gospo Hočevarjevo govoril.

Tožilec: Ali ste ji dali na listku napisana vprašanja, ali niste dali teh vprašanj? Kako bi pa ona mogla odgovoriti na vprašanja?

Furlan: Ne spominjam se več tega, kako je bilo, najbrž sem imel angleški izvod v rokah in sem ji diktiral vprašanja ali pa slovenski izvod.

Tožilec: Ste ji diktirali, ona pa je pisala.

Furlan: Morda sem ji diktiral, ne spominjam se več točno.

Tožilec: Povejte, zakaj ste skrivali ta vprašanja v vaši knjižnici? Vaša knjižnica je velika.

Furlan: Ne, nisem skrival. Jaz dostikrat dam kakšen listek v knjigo, namesto da bi ga dal v miznico, katero bi moral potem še odpirati. To pa ni bilo storjeno z namenom, saj se razvidi iz vsebine vprašanj, da ne gre za nikakršno tajnost.

Tožilec: Ali poznate Snoja? Snój je izpovedal – mi bomo čitali sploh njegove izpovedbe, ki jih imam dobršen del o vašem delovanju sploh ne samo v zvezi s Hoptnerjem. Tudi o drugih stvareh, ki ste jih govorili, predlagali itd. Ali poznate Snoja?

Furlan: Da.

Tožilec: Ali ste dali Snoju tudi Hoptnerjeva vprašanja?

Furlan: Jaz mislim, da ne.

Tožilec: Snój trdi, da je dobil od vas 12 Hoptnerjevih vprašanj in da je med drugim tudi vprašanje o nacionalizaciji, o volitvah in o agrarni reformi. Ali se spominjate teh vprašanj?

Obtoženi Furlan: Teh vprašanj o agrarni reformi se ne spominjam. Če pa so notri postavljena, potem je točno.

Tožilec: Na to se ne spominjate.

Obtoženi: Spominjam? Ne.

Tožilec: O volitvah?

Obtoženi: Ne, o volitvah ne, ampak potem seveda je točno, če Snoj to trdi.

Tožilec: Dobro. Kaj pa je bilo naprej. Komu ste naročili odgovore na del teh vprašanj?

Obtoženi: Gospe Hočvarjevi.

Tožilec: Jih je ona napisala?

Obtoženi: Jaz sem bil prepričan da, iz obtožnice pa sem zvedel da ne.

Tožilec: Ste hoteli še komu dati, da bi Vam napisal odgovore na ta vprašanja?

Obtoženi: Jaz sem rekel, da še nisem imel fiksiranega, ničesar še nisem imel uporabljivega.

Tožilec: Ste jih še komu dali?

Obtoženi: Jaz sem se s Sircem posvetoval kaj bi se dalo narediti.

Tožilec: Ali ste morda koga imenovali?

Obtoženi: Jaz sem morda imenoval kakega kolego.

Tožilec: Katerega kolego ste imenovali?

Obtoženi: Morda sem imenoval Štempiharja.

Tožilec: Še koga?

Obtoženi: Ne vem, da bi imenoval še kakšnega, ampak to je bilo tako mimogrede, ustno posvetovanje.

Tožilec: Kaj ste rekli, ko ste imenovali ime Štempiharja? Kaj ste rekli Sircu, kaj boste Štempiharju rekli v zvezi z njegovo nalogo, ki mu jo boste dali?

Obtoženi: Jaz ne vem kaj.

Tožilec: Sirc je tu izjavil, da ste rekli, da Štempiharju ne boste povedali, za koga so ta vprašanja, ker sicer Štempihar verjetno odgovora ne bi hotel zapisati.

Furlan: Morda, da sem to, morda sem.

Tožilec: Se ne spominjate. Ste vi še komu dali ta vprašanja?

Obtoženi: Ne vem.

Tožilec: Ste jih dali Snoju?

Obtoženi: Ja, jaz res ne vem, da bi jih dal Snoju.

Tožilec: Je Snoj dal naprej ta vprašanja?

Obtoženi: Ne vem.

Tožilec: Ali vam Snoj ni nikdar govoril, da bo dal še komu ta vprašanja, se ne spominjate?

Obtoženi: Ne vem, kaj sva midva s Snojem govorila.

Tožilec: Se spominjate, da vam je Snoj izrecno povedal tam, komu bo ta vprašanja dal in ste mu vi dali svoj pristanek, privolili ste v to, da ta vprašanja da.

Obtoženi: Se ne morem spomniti.

Tožilec: Jaz mislim, da je to precej natančno rečeno, da lahko vzbudite svoj spomin in da odgovorite.

Obtoženi: Ja, ja, enemu profesorju menda. Čakajte kako se imenuje ... (*Razmišlja.*)

Tožilec: Kako se imenuje ta profesor? (*Furlan razmišlja.*) Znana stvar.

Obtoženi: Ja, mi ne pride na misel.

Tožilec: No, s črko Š se začne.

Obtoženi: A, Šolar.¹¹⁹⁰

Tožilec: Je bilo govora o Šolarju?

Obtoženi: Je bilo govora o Šolarju.

Tožilec: Kakšna so bila vaša navodila, ko ste vprašanja dali Hočevarjevi.

Furlan: Rekel sem, naj napiše svoje vtise, ampak naj napiše dejstva. Svoje vtise predvsem.

Tožilec: Ste dali svoje sugestije o vsebini?

Obtoženi: Ne.

Tožilec: Ali je ona takoj vedela, čim Furlan naroči, kakšna vsebina naj bo. Ali bi hotela Hočevarjeva napisati taka poročila, čim bi vedela, da ste vi Furlan pošten slovenski človek, ali bi mogla Hočevarjeva tako napisati ta pisma?

Obtoženi: Jaz nisem vedel, kaj bo ona napisala, ampak sem ji rekel, da naj napiše to, kar bo smatrala za resnico.

Tožilec: Če bi ona smatrala, da je Furlan pošten Slovenec, ali bi mogla enemu človeku v Sloveniji, komurkoli dati tako poročilo? Saj ga Vam bomo pozneje prečitali. Ste prečitali poročilo?

Obtoženi: Jaz sem ga prečital.

Tožilec: Komu od poštenih ljudi bi Hočevarjeva lahko dala tako poročilo, komu, naštejte mi komu od Slovencev?

Obtoženi: Jaz sem videl to poročilo, ki mi ga je dala.

Tožilec: Ali ste se smatrali užaljenega?

Obtoženi: Jaz sem bil perpleksen¹¹⁹¹ nekoliko.

Tožilec: Kaj ste Hočevarjevi naročili takrat, ko ste ji dali pisati poročilo? Ali ste ji rekli, da lahko nese pokazat na kvart?

Obtoženi: Ni govora.

Tožilec: Nasprotno, kaj ste ji rekli?

Obtoženi: Jaz sem rekel, naj drži to zase.

¹¹⁹⁰ **Dr. Jakob Šolar** (1896–1968), jezikoslovec, literarni zgodovinar, prevajalec in duhovnik, rojen v Rudnem, je leta 1919 končal Teološko fakulteto v Ljubljani (v duhovnika je bil posvečen že leto prej), leta 1922 pa je diplomiral še iz slovenščine in francoščine na Filozofski fakulteti v Ljubljani. V obdobju 1924–1944 je bil profesor na Zavodu sv. Stanislava v Šentvidu (Ljubljana). Urejal oz. sourejal je reviji Križ, Slovenski jezik in zbirko Cvetje iz domačih in tujih logov, bil je soavtor slovenskih čitank za nižje razrede gimnazij, sodeloval je pri pripravi Slovenske slovnice (1940) in Slovenskega pravopisa (1937). Med drugo svetovno vojno je zagovarjal skupen boj proti okupatorju, a je tako kot kolaboraciji nasprotoval tudi komunizmu. Leta 1944 so ga Nemci aretirali in poslali v taborišče Dachau. Po vojni je delal za SAZU, med drugim pri novih izdajah pravopisa ter vodil zbiranje gradiva za Slovar slovenskega knjižnega jezika, od januarja 1949 kot znanstveni, od januarja 1951 pa kot višji znanstveni sodelavec. Oktobra 1952 je bil odpuščen, pozneje še aretiran in proti koncu istega leta na t. i. Šolar-Fabijanovem procesu (skupaj z njim je bil obtožen tudi dr. Janez Fabijan, profesor na Teološki fakulteti, omenjen tudi na Nagodetovem procesu) obsojen na več let zapora. Leta 1957 je bil predčasno izpuščen iz zapora, leta 1958 pa je postal kanonik ljubljanskega kapitlja in ravnatelj škofijske gimnazije v likvidaciji. (ES 13, str. 76; Slovenska biografija.)

¹¹⁹¹ Zelo presenečen, osupel, zbehan.

Tožilec: Vi ste prejeli odgovor.

Obtoženi: Da.

Tožilec: Ta odgovor ste smatrali, da je od Hočevarjeve.

Obtoženi: Da.

Tožilec: Je to odgovor na vseh 12 točk?

Obtoženi: Ne.

Tožilec: Na koliko točk je odgovor?

Obtoženi: Mislim na dve ali tri, se ne spominjam točno.

Tožilec: Na pet, šest.

Obtoženi: Bo že.

Tožilec: Kakšne so ostale točke od teh dvanajstih od 5–12?

Obtoženi: Jaz imam v spominu časopisje, torej tisk in pa gospodarsko zakonodajo.

Tožilec: Tisk in gospodarsko zakonodajo.

Obtoženi: Da.

Tožilec: No, to smo že govorili, da Snój pove na vprašanje o nacionalizaciji, o volitvah, o agrarni reformi. Vi se tega ne spominjate?

Obtoženi: Jaz se ne spominjam.

Tožilec: Ste vi pričakovali še od koga odgovor?

Obtoženi: Jaz vam rečem, da nisem imel do kraja načrta.

Tožilec: Zakaj ste se jezili na Ljubo Sirca, ki ni hitro pripravil odgovora, o katerem govorimo, da je prav tak zamudnik kot vsi ostali?

Obtoženi: Ni govora o tem, da bi se jaz jezil.

Tožilec: Ali se Sirc Ljubo moti?

Obtoženi: Molči.

Tožilec: Ga bomo poklicali, pa vam bo on povedal.

Tožilec: Ste se Vi strinjali z odgovorom?

Obtoženi Furlan: Ne morem reči, če bi se strinjal, bi morda dal takšno naprej kakor je.

Tožilec: Torej niste nameravali dati takšnega naprej?

Obtoženi: Ne.

Tožilec: Kakšnega pa?

Obtoženi: Jaz ne vem, to bi bilo odvisno šele od ... če bi se ta napravil. Sploh en bolj jasen načrt, kako pomagati Hoptnerju.

Tožilec: Ali ste Vi že pripravili?

Obtoženi: Pri Sircu smo delali pripombe.

Tožilec: Kdo je dal te pripombe?

Obtoženi: Mislim, da so bile skupne.

Tožilec: To se pravi, pripombe Vaše in Sirčeve?

Obtoženi: In Sirčeve, jaz se ne spominjam točno, kdo je kaj rekel.

Tožilec: Kaj mislite, kakšne so te pripombe? Ali so pripombe lažje kot poročilo?

Obtoženi: Jaz se ne spomnim.

Tožilec: Kaj je hujši izraz: zverinski – ali krut?

Obtoženi: Jaz ne vem nič.

Tožilec: Hujši izraz je zverinstvo. Vi ste Hitlerju prečrtali zverinski in ste mu dali izraz: krut.

Obtoženi: Ja, bogve zakaj. (*Smeh v dvorani.*)

Tožilec: Ali ste Vi dali Sircu navodila v zvezi s tem poročilom?

Obtoženi: Jaz se ne spomnim, da bi mu dal kaka navodila. Meni je bilo rečeno, da Sirc pravi, da sem mu naročil to prepisati. To je mogoče, ali s tem ni rečeno, da bi bilo to za naprej dati.

Tožilec: Ne samo za prepisati, še nekaj več!

Obtoženi Furlan: Da mi izdelava on svoje poročilo.

Tožilec: Ne, ampak da ga prevede v angleščino.

Obtoženi: Ne, to ne.

Tožilec: Ali mu niste dali tega naročila?

Obtoženi: Morda sem govoril, če bo stvar tako daleč dozorela, da bomo dali naprej, da bi se eventuelno poprej prevedlo na angleščino.

Tožilec: Vi pravite, da je šlo za znanstveno knjigo?

Obtoženi: Vsekakor.

Tožilec: Vi pravite, da ste znanstvenik, vi se sklicujete v svojih zasliševanjih, da niste mogli imeti opravka z dnevno politiko, nego da ste šli v znanost. Ali je to material, ki je podlaga za znanstveno razpravo?

Obtoženi: Pa saj tega nisem dal naprej.

Tožilec: Zakaj ne?

Obtoženi: Jaz sem dal mojo brošuro, ki je izšla v Ameriki.

Tožilec: Zakaj pa tega ne?

Obtoženi: Ker ne ustreza.

Tožilec: Ne zaradi tega, ker ne ustreza, nego ker je Hoptner prej šel v Ameriko in ste bili vi prej aretirani in zaradi tega jasno niste mogli poslati.

Obtoženi: Ne, tista Amerikanka¹¹⁹² je šla prej ven.

Tožilec: Smo zaslišali tudi druge, ki to povedo.

Obtoženi: Vse to je bilo takrat, ko je bil Hoptner tu.

Tožilec: Preko koga ste mislili to poslati v inozemstvo?

Obtoženi: Ja ... jaz ne vem, ali je Hoptner rekel ali kaj, da bo šla ena Amerikanka konec maja se mi zdi ... konec maja v Ameriko, da bo ona nesla s seboj.

Tožilec: To je bila rezerva. Ste se kdaj sestali s Hoptnerjem in še z nekom?

Obtoženi: Hoptner in Sirc smo bili skupaj.

¹¹⁹² Ni jasno, kdo je mišljen.

Tožilec: Kdo še?

Obtoženi: Nihče drug.

Tožilec: Pa takrat, ko Sirca še ni bilo zraven?

Obtoženi: Ne vem.

Tožilec: Ali je bil kdaj Scopes zraven?

Obtoženi: Ne.

Tožilec: Ali ste bili kdaj s Scopesom skupaj?

Obtoženi: Včasih na konzulatu.

Tožilec: Dopuščate možnost, da ste bili skupaj?

Obtoženi: Ne samo možnost, nego sem bil skupaj na konzulatu dva do trikrat v teku vse te dobe.

Tožilec: Ste kdaj govorili o teh poročilih?

Obtoženi: Ne.

Tožilec: Nikdar ne.

Obtoženi: Nikdar nismo govorili.

Tožilec Avbelj: Niste nikdar govorili?

Obtoženi Furlan: Nikdar nisem s Scopesom govoril ravno o tem vprašanju.

Tožilec: Kaj pravite na izjavo soobtoženega Sirca, ki trdi, da sta vidva Furlan in Hoptner prišla od sestanka s Scopesom in ste govorili, kako boste še poročila za Scopesa pošiljali zlasti ker se zanima za te odgovore.

Furlan: To se Sirc moti, ker s Hoptnerjem nisva nikdar prišla skupaj na konzulat.

Tožilec: Ali ste bili kdaj skupaj s Hoptnerjem in Sircem?

Furlan: Da.

Tožilec: Ali sta s Sircem govorila o tem vprašanju?

Furlan: Da, Sirc je rekel, da bo govoril s Scopesom.

Tožilec: Zakaj govoril s Scopesom?

Furlan: Ja, če bi lahko Scopes poslal to.

Tožilec: Ali je bilo govora da bo Scopes to poslal?

Furlan: Jaz mislim, da ne.

Tožilec: Vi ste imeli pištolo?

Furlan: Da.

Tožilec: V kakšen namen? (*Furlan molči.*) Ste jo prijavili?

Furlan: Ne, to vem.

Tožilec: Zakaj ne?

Furlan: (*Molči.*)

Tožilec: Kje ste imeli pištolo, v nočni omarici?

Furlan: Ne.

Tožilec: Na pisalni mizi?

Furlan: Ne.

Tožilec: Ali ste jo skrivali?

Furlan: Da.

Tožilec: Kje ste jo skrivali?

Furlan: Tam, kjer gre se na podstrešje. Tega se dobro spomnim. Jaz sem jo dal že leta 1945. tja, kjer se gre na podstrešje in je tam ostala.

Tožilec: Vi imate ogromno literature.

Furlan: Ne vem, če se lahko trdi.

Tožilec: Imate ogromno literature, imate tudi zbirko belogardistične literature. Zakaj imate zbirko te belogardistične literature?

Tožilec: V kakšne namene ste zbirali to belogardistično literaturo?

Obtoženi Furlan: Jaz sem leta 1945 takoj ko sem prišel v Ljubljano, šel v tole knjigarno ... pri škofiji ... kako se imenuje ... torej v bivšo ... in tam sem vse to vzela, in tam sem vse to pobral, to so mi dali.

Tožilec: To so vam dali, v koliko izvodih?

Obtoženi: Vse kar sem navedel.

Tožilec: Zakaj imate »Ukrajina joka« v 2 komadih (*tožilec navaja še druge knjige*) ... »Črne bukve« v 2 izvodih, »Kri mučencev« v 2 izvodih ... »Slovenski domobranec« v 20 izvodih ...

Obtoženi: To meni ni znano kako se je prav za prav dogodilo.

Tožilec: Tistih 20 števil, ali ste jih komu dali? Ali ste jih dali konzulu?

Obtoženi: Ne, to je tako, kakor sem dejal.

Tožilec: Zakaj pa toliko izvodov?

Obtoženi: Jaz sploh ne vem do danes, da je bilo več izvodov. Jaz sem namreč to dobil od knjigarne poslano v paketu, jaz do danes tega nisem niti pregledal. Če je več izvodov, jaz niti vedel nisem in ne vem kako je do tega prišlo.

Tožilec: Pojdimo na čas, ki je precej za nami, na leto 1941. Kdaj in kako ste šli iz Jugoslavije?

Obtoženi: Jaz sem šel marca meseca 1941 pred napadom na Jugoslavijo.

Tožilec: Zakaj ste šli pred napadom na Jugoslavijo?

Furlan: Jaz sem pričakoval kapitulacijo Jugoslavije, zato sem šel. Bil sem na italijanski proskripcijski listi.

Tožilec: S pomočjo koga ste vi šli iz Jugoslavije?

Obtoženi: S pomočjo nekega mojega angleškega prijatelja Lorensona.¹¹⁹³

Tožilec: Koliko denarja ste dobili takrat ko ste šli iz Jugoslavije takrat 1941 leta marca meseca?

Obtoženi: Jaz nisem dobil nobenega denarja.

Tožilec: Kedaj pa ste dobili tisoč dolarjev?

Obtoženi: To sem slišal iz preiskave, se pa absolutno ne spominjam,

Tožilec: Se ne spominjate?

---

¹¹⁹³ Alec (Alexander) C. Lawrenson.

Obtoženi: Jaz to izključujem.

Tožilec: Kdo je šel še od vaših v inozemstvo?

Obtoženi: Ja, žena in moja dva otroka.

Tožilec: Kedaj pa je šla žena, istočasno?

Obtoženi: Ne, žena je šla pa en dan ali dva kasneje.

Tožilec: Vam je žena povedala prizor, ki se je dogodil na angleškem konzulatu v Beogradu, ko je prišla do vas, to je izredno važna stvar, jaz sem prepričan, da bi se vsak količkaj normalen človek zapomnil ta dogodek vse življenje.

Obtoženi: Ja, povedala je, da je bilo vse v neredu, da je bila velika množica ljudi.

Tožilec: In še kaj drugega?

Obtoženi: Ja, da je imela težave z železniškim listkom.

Tožilec: Dobro, je imela težave tudi z vizumom?

Obtoženi: Z vizumom ne vem, mislim pa, da je bil vozni listek čez Bolgarijo.

Tožilec: Kdo ji je šel uredit to stvar na konzulat?

Furlan: Konzul Lorenson.

Tožilec: Je generalni konzulat, odnosno je nad poslaništvom še kakšna višja oblast v državi? Kje je bil on uradnik?

Obtoženi: On je bil uradnik na zagrebškem konzulatu, Lorenson.

Tožilec: Se dobro spominjate, da je bil.

Obtoženi: Da vice konzul je bil.

Tožilec: Je imel v Beogradu kakšno ingerenco nad angleškim konzulatom?

Obtoženi: Jaz to ne vem, žena mi je pravila.

Tožilec: Mi pa vemo, šel je na konzulat in je dvignil kraval, kako, da se gleda na Furlana in na njegovo ženo.

Obtoženi: Tega mi ni pravila.

Tožilec: Poglejmo, kako je bilo v inozemstvu. Kaj pa je to primorski komitet? Veste vi za to ime?

Obtoženi: Jaz vem.

Tožilec: Kdo je bil član primorskega komiteta (Jugoslovanski odbor iz Italije¹¹⁹⁴)?

¹¹⁹⁴ **Jugoslovanski odbor iz Italije** je nastal v začetku leta 1940 na pobudo predstavnikov nekdanjih političnih organizacij Slovencev in Hrvatov iz Italije z namenom, da bi v primeru razširitve vojne na Jugoslavijo zastopal interese primorskih in istrskih Slovencev ter Hrvatov v tujini. Sestavljalo ga je 24 članov: 12 znanih osebnosti iz Julijske krajine in 12 emigrantov. Zaradi aretacij, ki so jih izvedli Italijani poleti 1940, je precej članov iz Julijske krajine odpadlo, preostali pa so 8. 2. 1941 izvolili Ivana Marijo Čoka za svojega predsednika. Odbor, ki si je prizadeval za priključitev Julijske krajine k Jugoslaviji, je deloval na treh področjih: političnem (skušal si je zagotoviti pomoč jugoslovanske vlade in Britancev; slednji naj bi pomagali pri priključitvi ozemlja v zahvalo za sodelovanje Slovencev in Hrvatov z britanskimi obveščevalnimi službami), propagandnem (člani odbora so začeli s širjenjem propagande za priključitev Julijske krajine k Jugoslaviji že v času, ko so bili njegovi člani na Bližnjem vzhodu – v Kairu in Jeruzalemu) in vojaškem (organiziranje vojaških enot, v katere so se vključevali emigrantski primorski prostovoljci). Med vodilnimi člani odbora sta bila večinoma najbolj aktivna Ivan Marija Čok (večinoma deloval v ZDA in Londonu) in Ivan Rudolf (ostal v Kairu); veliko je z njima sodeloval Miran Rybář, Boris Furlan pa je pri delu odbora sodeloval le v začetku. (Gorazd Bajc: Zapletena razmerja. Ivan Marija Čok v mreži primorske usode. Koper 2000 /odslej Bajc, Zapletena razmerja/, str. 98–111.)

Ivan Marija Čok

Obtoženi: To je bil dr. Čok, ki je bil predsednik, Rudolf, potem mene so tudi izvolili.

Tožilec: Kdo še?

Obtoženi: Mislim da Ribarž.¹¹⁹⁵

Tožilec: Pet vas je bilo. Je bil Vilder?¹¹⁹⁶

Obtoženi: Mi smo imeli par sej, ampak Vilderja ni bilo niti na eni seji.

Tožilec: Čok, Rudolf, Ribarž, za te se spominjate? Poznate Čoka, kdo je to?

Obtoženi: On je bil odvetnik v Trstu, potem se je preselil v Beograd.

Tožilec: Kje je danes?

Obtoženi: V Trstu kolikor vem.

Tožilec: Zakaj pa ni v Jugoslaviji?

Obtoženi: Jaz ne vem tega, jaz nimam nobene zveze.

Tožilec: Ali veste, da je Čok agent tuje obveščevalne službe?

Obtoženi: Jaz ne vem tega.

Tožilec: Sploh ne veste tega?

Obtoženi: Kako naj jaz to vem.

Tožilec: Poznate Rudolfa?

Obtoženi: Ja.

Tožilec: Kdo je to Rudolf?

¹¹⁹⁵ **Miran Rybář** (1901–1977), ekonomist, rojen v Trstu, študiral na Visoki šoli za mednarodno trgovino na Dunaju in diplomiral leta 1923. Po diplomji je odšel k družini, ki se je medtem preselila v Ljubljano in nato na Bled. Pozneje je živel v Beogradu, kjer je bil zaposlen pri različnih finančnih ustanovah. Od leta 1937 je bil delegat pri Privilegirani delniški družbi za izvoz deželnih pridelkov (PRIZAD) v Carigradu, opravljal pa je tudi posle trgovskega atašeja pri jugoslovanskem poslanstvu v Ankari. Po napadu na Jugoslavijo v aprilu 1941 ga je jugoslovanska vlada kot rezervnega častnika napotila v Jeruzalem, kjer so se pod britanskim poveljstvom organizirale enote jugoslovanske kraljeve vojske. Potoval je od Indije do Južne Afrike in obiskoval taborišča, kjer so bili med drugimi vojnimi ujetniki tudi Slovenci. Iz tistih, ki so se želeli pridružiti kraljevi jugoslovanski vojski, je bil sestavljen jugoslovanski bataljon, ki je deloval v sklopu britanske armade v severni Afriki in na Bližnjem vzhodu. Rybář je bil komandir 1. čete tega bataljona. Leta 1944 so se nekateri, vključno z Rybářem, opredelili za NOG. Njegova naloga je bila, da odide v Anglijo in v taborišču za vojne ujetnike blizu Londona prevzame 300 Slovencev, ki so bili kot nemški vojaki v britanskem vojnem ujetništvu, ter jih odpelje v Italijo, kjer naj bi se priključili prekomorski brigadi. Po koncu vojne se je vrnil v Beograd, kjer pa ga je aretirala OZNA. Pol leta je bil v zaporu, potem pa je bil med drugim zaposlen na ministrstvu za finance, od 1951 do upokojitve v letu 1959 pa pri Narodni banki Jugoslavije. (Primorski SBL, snopič 20. Gorica 1994, str. 810–811.)

¹¹⁹⁶ **Većeslav Vilder** (1878–1961), hrvaški liberalni politik, pravnik in publicist. V Zagrebu je izdajal list Nova Riječ in bil dejaven v prostozidarskih krogih. Bil je protifašistično usmerjen in naklonjen sodelovanju z Britanci. Že pred nemškim napadom je zapustil Jugoslavijo in bil med prvimi jugoslovanskimi politikmi, ki so v tistem času pribežali v Carigrad. Med vojno je bil direktor Jugoslovanskega informacijskega centra (JIC) v New Yorku, nato opolnomočeni minister pri češkoslovaški begunski vladi. Po vojni je živel v tujini. (Bajc, Iz nevidnega na plan, str. 52; glej tudi Hrvatski leksikon 2, str. 643.)

Ivan Rudolf

Obtoženi: On je bil profesor na trgovski akademiji.

Tožilec: Kakšna je bila njegova funkcija v času vojne?

Obtoženi: Jaz zelo malo vem o tem, ker mene tam ni bilo. Oni so delovali v Jeruzalemu in Kairu.

Tožilec: Kaj je delal on v Kairu?

Obtoženi: On je izdajal časopis?

Tožilec: On je v Kairu v angleški službi vežbal padalce, ki bi se spuščali tu pri nas.

Obtoženi: Jaz tega ne vem.

Tožilec: Bil je agent tuje obveščevalne službe. Vi to dobro veste.

Dobro, vi ste bili v Ameriki, Rudolf pa je bil v Afriki. Ste mu kdaj pisali pismo, ste kdaj pošiljali radiogramе, telegrame?

Obtoženi: Jaz sem mu poslal enkrat telegram.

Tožilec: Kaj, če vam jih pokažemo 5 telegramov.

Obtoženi: Ves moj arhiv, ki je bil jaz ga od takrat nisem videl.

Tožilec: Pa ste mu pošiljali telegrame?

Obtoženi: Jaz sem mu en telegram poslal.

Tožilec: Zakaj hočete pridobiti Rudolfa?

Obtoženi Furlan: Jaz se spominjam na eno pismo,¹¹⁹⁷ zato ker mi je bilo v preiskavi pokazano, namreč zadnji odstavek. Tisto pismo se ravno nanaša na ta primer, da je Njujorški Times¹¹⁹⁸ publiciral vest, da je dr. Boža Ravnihar¹¹⁹⁹ bila ubita od Italijanov.

Tožilec: To je telegram, ne pismo, pismo je daljše.

Obtoženi: Za telegram ne vem, ampak za pismo, ker sem ta odstavek videl, zato sem pisal in ga prosil, naj mi pošlje karkoli materiala, ker bi jaz to porabil v propagandne svrhe.

Tožilec: Jaz Vam bom dobesedno citiral, ne iz pisma, ampak na pamet tole: Ali bi hoteli z menoj upostaviti stalno obveščevalno zvezo? Ste Vi to pisali Rudolfu?

Obtoženi: Ne, jaz sem že v preiskavi poudarjal, da je to napačno prevedeno. Jaz rabim izrecno besedo: informacije.¹²⁰⁰

Tožilec: Obveščevanje.

¹¹⁹⁷ Pismo Borisa Furlana Ivanu Rudolfu z dne 25. 1. 1943 je objavljeno v poglavju Dokazno gradivo tožilstva.

¹¹⁹⁸ The New York Times.

¹¹⁹⁹ **Dr. Božena Ravnihar** (1914–2002), zdravnica onkologinja, rojena v Ljubljani, po končani gimnaziji študirala medicino, sprva v Ljubljani, nato v Pragi, diplomirala pa je leta 1940 v Beogradu. Po končanem stažu je delala kot volonterka v Ženski bolnici in porodnišnici v Ljubljani, maja 1941 je postala članica zdravniškega odbora OF, od maja 1942 do konca vojne pa je bila partizanska zdravnica. Po vojni je bila sprva zaposlena v sanitetnem oddelku obrambnega ministrstva, od leta 1946 do upokojitve v letu 1982 pa na Onkološkem inštitutu. Istočasno je predavala na medicinski fakulteti, od leta 1971 kot redna profesorica, leta 1984 pa je dobila naziv zaslužna profesorica. (Zalka Drglin: Božena Ravnihar. V: Portreti žensk 19. in 20. stoletja na Slovenskem. Ljubljana 2012, str. 527–529.) Vest o njeni smrti med drugo svetovno vojno je bila torej napačna.

¹²⁰⁰ Furlanovo pismo Rudolfu je objavljeno v angleškem izvirniku v poglavju Dokazno gradivo tožilstva. Prevod v slovenščino dejansko ni ustrezen.

Obtoženi: Ne, informacije, pošljite mi izrezke iz časopisov, karkoli imate iz domovine, ker bi jaz to rabil za propagandne svrhe.

Tožilec: Poznate Likšičevo?¹²⁰¹

Obtoženi: Ja.

Tožilec: Da Vam še enkrat povem: ali bi lahko vzpostavili z menoj obveščevalne zveze?

Obtoženi: Ne obveščevalne – angleški tekst je čisto točen.

Tožilec: Poznate Likšičevo?

Obtoženi: Da.

Tožilec: Kdo je to?

Obtoženi: To je žena enega Poljaka.

Tožilec: Ali veste v kaki službi je ona?

Obtoženi: Meni so tukaj rekli v preiskavi, ozir.¹²⁰² sem sklepal, kakor da bi bila v angleški službi, ampak to sem tu prvič slišal.

Tožilec: Ne sklepate, ona je že davno, davno razkrinkana in vi ste to vedeli, ker je bila cela afera to, obtoženi Furlan, in vi se za take afere zelo zanimate.

Obtoženi: Pa jaz ničesar ne vem za to.

Tožilec: Komu ste podtaknili Likšičevo?

Obtoženi: Molči.

Tožilec: Komu ste jo podtaknili?

Obtoženi: Marušiču.¹²⁰³

Tožilec: Še prej komu?

Obtoženi: Ne vem.

Tožilec: Kreku?

Obtoženi: Saj je bila pri Kreku uradnica že dalje časa prej.

Tožilec: Komu pa?

Obtoženi: Marušiču, ker me je vprašal, če poznam koga, ki zna angleško in slovensko.

Tožilec: Poznate miss Ruth?¹²⁰⁴

Obtoženi: Katera miss Ruth? ... Ne vem, katera.

Tožilec: Spomnite se na to. Pobrskajte, obtoženi Furlan, po svojem spominu in skušajte odgovoriti na vprašanje!

¹²⁰¹ Podatki niso znani.

¹²⁰² Oziroma.

¹²⁰³ Dr. Drago Marušič.

¹²⁰⁴ Pozneje je bilo pri vsakem zapisu »Miss Ruth« z rdečim svinčnikom dopisano: **Maier**. V korespondenci Franca Snoja iz časa, ko je bival v New Yorku, je bilo najdeno pismo neke Ruth R. Meier (označeno s »Publicity, Public Relations«, organ, kjer je bila zaposlena, pa ni naveden) z dne 27. 10. 1942. V njem ga prosi za dovoljenje, da bi lahko gradivo o nasilju okupatorjev na željo (Bogdana) Radice posredovali uradu vojnih informacij (Office of War Information). Pismo v angleščini in v slovenskem prevodu se hrani v: SI AS 1931, t. e. 570, št. 12773–12774. Ni jasno, če je »Miss Ruth«, omenjena v razpravi, Ruth R. Meier, ki je napisala navedeno pismo.

Obtoženi: Ne vem.

Tožilec: Miss Ruth?

Obtoženi: ... Ja ... ne vem.

Tožilec: Veste, kdo je to miss Ruth?

Obtoženi: Se ne morem spomniti.

Tožilec: Vam bom prvi del jaz povedal: v Beogradu je na konzulatu. Ali veste zdaj?

Obtoženi: Zdaj?

Tožilec: Ali veste zdaj?

Obtoženi: Nič ne vem za to.

Tožilec: Še ne veste? Miss Ruth, uradnica na angleškem konzulatu v Beogradu.

Obtoženi: Jaz to nič ne vem.

Tožilec: Sploh ne veste? ... Ali veste, kaj dela na konzulatu?

Obtoženi: Ne.

Tožilec: Tudi tega ne veste?

Obtoženi: Ne. Ali leta 1941?

Tožilec: Ne, zdaj. Ni dolgo tega, to je bilo meseca maja 1946,¹²⁰⁵ ko je bila v Ljubljani pri vas. Se sedaj spomnite?

Obtoženi: *Molči.*

Tožilec: Meseca maja 1946 je bila miss Ruth pri Furlanu v Ljubljani. Se zdaj spomnite?

Obtoženi: Ja ...

Tožilec: Ali je bila neka Angležinja pri vas?

Obtoženi: Ja ... ja ...

Tožilec: Kako se je pa tista imenovala?

Obtoženi: Dve Angležinji sta prišli včasih.

Tožilec Avbelj: Ali je bila ena od teh dveh Miss. Ruth?

Obtoženi Furlan: Ja, pa meni ni v spominu.

Tožilec: Ali je bila od teh dveh ena, ki je na britanskem konzulatu v Beogradu?

Furlan: Da bi meni kdo to povedal – ne.

Tožilec: Poglejte, obtoženi Furlan, kako smo strpljivi. Kaj pa, če bi vam povedal kdo, kaj ste tema dvema Angležinjama govorili?

Furlan: Jaz nimam ... Ne vem, za katere gre ... Ves čas ... Včasih je prišel konzul k meni in je tudi koga s seboj pripeljal.

Tožilec: Pa kakšno tujo, od drugje, iz Ljubljane? Vam bom jaz povedal. Vi ste tej miss Ruth, ki se je izredno dobro spominjate, za katero točno veste, kje sta se sestala, za katero točno veste, kje sta se sprehajala, povedali, kako v Sloveniji obstoja močen pokret za ustvarjanje katoliške unije z Avstrijo.

Furlan: O tem ni govora. Če kdo pride k meni ...

---

¹²⁰⁵ Letnica je bila naknadno dopisana z rdečo bravo.

Tožilec: Saj to je vaš koncept, srednje-evropska kombinacija.¹²⁰⁶ Poglejte sem. Ali je to vaša pisava? Če imate še toliko spomina, boste lahko povedali, da je pisava Furlana Borisa. Samo to pogledajte. Ali je to vaša pisava. (*Obtoženec pogleda.*)

Furlan: To je.

Tožilec: Ali ste vi napisali to?

Furlan: Da.

Tožilec: Srednjeevropska kombinacija to ni ideja samo vaša, ampak je to ideja vse vaše skupine, ideja Nagodetove skupine. Kombinacija o Evropi med štirimi morji. Kako si more kdo samo pomisliti, da bi si Miss Ruth kaj takega izmislila o tem, kaj ste govorili. Ker smo vztrajni, hočemo do kraja. Brezpogojno. Se spominjate knjige, ki jo je o Jugoslaviji napisal neki Jones,¹²⁰⁷ ki je bil precej časa v Jugoslaviji in na katerega se dobro spominjamo. On dobro pozna naše razmere. Ali se spominjate?

Obtoženi Furlan: Jaz knjige nisem videl zato, ker jo je on takrat šele pisal.

Tožilec: (*Pokaže brošuro.*) Tole je tista knjižica. In major Jones je javno napisal, kdo je preprečil, da v tej knjigi 2 pasusa nista napisana, v katerih je opisal življenje in delo poveljnika Tita. Major Jones trdi, da je to napravil Furlan.

Obtoženi: To je izključeno. To je izključeno. On kaj takega ne more trditi.

Tožilec: Vi ste špion.

Obtoženi: Nikoli.

Tožilec: Bomo še videli. *Nastane prerekanje med tožilcem in obtožencem, ki ga ni mogoče dobesedno pisati.* Vi ste špion, vi ste pisali svoji ženi in ste ji napovedali neko tajno pismo. Vi ste napovedali neko pismo, tajno poročilo o Jančikoviću.

Obtoženi: Ne vem za nobeno tajno poročilo, jaz se ne spominjam.

Tožilec: Spomnite se, da ste pisali. Vam bomo pismo prečitali.

Obtoženi: Jaz se ne morem spominjati na leto 1943–1944.

Tožilec: Pridite bliže, bomo pogledali.

Obtoženi: Jaz sem ženi mnogo pisal iz Londona.

Tožilec: Čita: »Poslal Ti bom prihodnjič kratko in zaupno poročilo o Jančikoviću, ki je porazno za Jančikovića in KSS¹²⁰⁸ ...

Tožilec: Je to Vaša pisava? *Mu pokaže pismo.*

Obtoženi: Je, da.

Tožilec: Hočete še kaj?

Obtoženi: Ne gre, da bi šlo za kako tajno angleško poročilo.

¹²⁰⁶ Furlanovega zapisa ni bilo mogoče najti. Del pisma, ki govori o srednjeevropski kombinaciji, je naveden v poglavju Dokazno gradivo tožilstva, čeprav je verjetno le odgovor na pismo, ki predlaga to kombinacijo. Objavljen je zato, ker je iz njega mogoče razumeti, o čem so govorili na razpravi.

¹²⁰⁷ **William M. Jones** (1895–1969), kanadski major, invalid (enook) iz prve svetovne vojne, šef britanske vojaške misije v Sloveniji, simpatizer NOG. Maja 1943 je z eno od misij SOE prišel najprej na Hrvaško, 27. 6. pa v Slovenijo, kjer je bil šef britanske vojaške misije do 14. 4. 1944. Leta 1962 je izdal spomine z naslovom Dvanajst mesecev s Titovimi partizani (Bajc, Iz nevidnega na plan, str. 228).

¹²⁰⁸ Pravilno: HSS (Hrvatska seljačka stranka; slovensko: Hrvaška kmečka stranka), katere član je bil Jančiković. Poročilo v slovenščini je objavljeno v poglavju Dokazno gradivo tožilstva.

Tožilec: Pa saj to je označeno za tajno angleško poročilo, saj ste to sami napisali, saj nismo mi napisali.

Obtoženi: Pa saj mora biti še v mojem arhivu še tisti listek. Oprostite, tisto poročilo se v začetku glasi tako ...

Tožilec: Saj ga lahko prečitamo. Tajno angleško poročilo o Jančkoviću. Poročilo iz tajnih angleških virov.

Obtoženi: Ne, oprostite, tu gre za nesporazum. Recimo dejstvo, da je bil moj sin ranjen, to je bilo javljeno z ne vem kakšnim načinom s kablogramom. To je prišlo iz Jugoslavije in na takšnem telegramu je bilo napisano iz tajnih virov, ker se ne pove od kod je prišlo. Jaz se spominjam to od Jančkovića, pa ne vem, ali je bilo to na Londonskem radiu ali pa je bilo to na Jugoslovanskem uradu za informacije.

Tožilec: Kako to obtoženi Furlan, da se na vas zgrinja toliko takih stvari?

Obtoženi: Ja, jaz ne vem.

Tožilec: Poznate nekoga z imenom Hell,¹²⁰⁹ ali kako se izgovori? Ste mu vi morda kedaj pisali?

Obtoženi: Ja, morda. Jaz ne vem. Vse so to stvari, ki so toliko let nazaj.

Tožilec: Jaz bom prečital Hellovo pismo. Tu piše: »Dragi moj Furlan, najlepša hvala za pismo od 29. aprila, poslano na Kreka v London. Izredno je bilo lepo, da ste mi ga poslali.«¹²¹⁰ Kje ste dobili to pismo? Ali ste prestregli pisma vaših ljudi v inozemstvu? Kako ste prišli do tega pisma?

Furlan: Mogoče na jugoslovanskem informacijskem biroju.

Tožilec: Kako ste to stvar prestregli?

Obtoženi: Nisem prestregel.

Tožilec: Pa to so zaupna pisma. Kje ste to dobili?

Obtoženi: Kvečjemu na centromu.

Tožilec: Od koga ste dobili na centromu?

Obtoženi Furlan: Nekaj mi jih je dal Snój, nekaj jih je dal tajnik, nekaj je bilo tam od ...

Tožilec: Vi pravite, da ste v inozemstvu delali na korist partizanov in tako naprej?

Obtoženi: Da.

Tožilec: Vam bom prečital čisto kratko sporočilo za Adamiča. Prvič sporočate Adamiču, da v Sloveniji nikdo ne kolaborira. Drugič sporočate, opozicije proti partizanom naj ne poudarja kot sodelovanje z okupatorjem. Komu na korist je to napisano?

Obtoženi: Oh ne, to je iz enega pisma ženi, takoj od začetka, ko sem prišel v London.

Tožilec: Naj naroči Adamiču ...

Obtoženi: Ne, naj naroči Adamiču, ampak naj sporoči, ker Adamič je včasih preveč eks-

¹²⁰⁹ Mišljen **Donald J. Hall**. Iz korespondence z Borisom Furlanom je razvidno, da je bil spomladi 1943 poslan na Britanski ambasadi v Washingtonu. V zapisniku razprave je njegov priimek včasih napačno zapisan kot Hell ali Hull.

¹²¹⁰ Pismo Donalda Halla Borisu Furlanu z dne 8. 5. 1943, v katerem so zapisane tudi navedene besede, se hrani v: SI AS 1931, t. e. 578, št. 9723.

tremen. Jaz sem ga hotel opozoriti naj bo malo previden. Moja linija je bila jasna skozi vse delovanje, saj to mora iz mojega arhiva izhajati.

Tožilec: Kdo je Hull?

Obtoženi: On je bil uradnik na zavezniškem informacijskem centru. Saj tam sem se z njim seznanil.

Tožilec: Poznate Marchama?¹²¹¹

Obtoženi: Ja.

Tožilec: Kje pa je bil ta v službi?

Obtoženi: On je bil v radiu v New Yorku, takrat ko sem bil jaz.

Tožilec: Kaj pa ste njemu svetovali?

Obtoženi: Midva z Marchamom nisva bila mnogo skupaj.

Tožilec: Ali ste imeli dolgo časa zveze z njim?

Obtoženi: Zelo malo zvez, jaz sem ga parkrat v New Yorku videl, potem v Londonu ko je prišel in takrat sem imel ta komitet ustanovljen in takrat sva govorila šele s Petrovičevim¹²¹² obiskom in se je vse končalo v zelo napetem stanju, ker sem videl, da je nasproten. Ampak to se je pokazalo takrat v Londonu, v New Yorku ni bilo govora.

Tožilec: Kdaj je bilo to?

Obtoženi Furlan: To je bilo leta 1944.

Tožilec: Vi pišete temu istemu Marchamu in mu svetujete, naj s svojimi agenti v Carigradu in Švici vzpostavi direkten, neodvisen kontakt z različnimi podtalnimi in gverilskimi skupami v Jugoslaviji, zlasti pa še v Sloveniji.¹²¹³ Ali ste vi to svetovali?

Obtoženi Furlan: Ja, ne morem videti pisma.

Tožilec: Poglejte, če je to Vaše pismo?

Obtoženi: *Ogleduje pismo.* Vsega tega materiala nisem videl od takrat, ko sem ga pisal. To je težko zahtevati od mene. Samo dovolite, da malo ogledam.

Tožilec: Le pogledjte. Takih pisem je še ogromno. Je to Vaše?

Obtoženi: Da, ampak jaz ne vem ...

Tožilec: Še en tak moment, ki kaže Vaše špijonsko delo. Kaj pa so to Velebitova¹²¹⁴ pisma?

¹²¹¹ Mišljen **Reuben H. Markham**. Pri Borisu Furlanu je bilo najdenih več pisem, naslovljenih na Reubena H. Marchama, Office of War information, New York. Furlan jih je napisal v New Yorku, v obdobju med aprilom in majem 1943. Govorijo o podobi Jugoslavije v ameriških medijih, o italijanski in nemški propagandi, o zbiranju podatkov glede stanja v Jugoslaviji, zlasti Sloveniji ipd. (SI AS 1931, t. e. 578, št. 8800, 8799, 8767–8774.)

¹²¹² Najbrž je mišljen že omenjeni novinar Mihailo Petrovič.

¹²¹³ V pismu Markhamu z dne 15. 4. 1943 je Furlan med drugim zapisal: »Vzpostavite z Vašimi agenti v Carigradu in Švici direkten in neodvisen kontakt z različnimi podtalnimi in gverilskimi skupami ter se oskrbite z avtentičnimi vestmi, posebno kopijami podtalnih listov. Na podlagi tega materiala naj se delajo posebne oddaje, ki bodo primerjale ideološka nagnjenja v Jugoslaviji, posebno v Sloveniji, ki ima najbolj razvito podtalno časopisje, z drugimi podtalnimi nagnjenji v zasužnjeni Evropi«. (SI AS 1931, t. e. 577, št. 8775.)

¹²¹⁴ **Vladimir Velebit** (1907–2004), jugoslovanski politik, diplomat, rezervni general-major JLA, rojen v Zadru, študiral pravo v Zagrebu in leta 1933 promoviral. Leta 1939 je postal član KPJ. Od 1941 je sodeloval v NOG. Do marca 1942 je ilegalno deloval v Zagrebu, od septembra 1942 je bil načelnik Sodnega oddelka Vrhovnega štaba, od novembra 1943 pa šef vojaške misije v Veliki Britaniji. Po vojni je bil med drugim pomočnik jugoslovanskega ministra za zunanje zadeve, ambasador v Veliki Britaniji, član različnih delovnih teles OZN. (Enciklopedija Jugoslavije, knjiga 8. Zagreb 1971 /odslej EJ 8/, str. 473.)

Obtoženi: Jaz sem bil o tem vprašan, ampak za to nič ne vem.

Tožilec: Absolutno ne veste?

Obtoženi: Mi smo kot komite potem, ko je Velebit odšel, ko je bil prvič v Londonu, je prihajalo nekaj njegove pošte na nas in jaz sem jo imel doma v mapi. Mogoče, da je nekaj te pošte še tam. Oprostite, jaz sem to zvedel šele sedaj.

Tožilec: Pismo se glasi: generalu jugoslovanske osvobodilne vojske g. Vladimiru Velebitu, London. Kako ste ga prestregli?

Obtoženi: Jaz nimam pojma, kako je to mogoče.

Tožilec: Ali se spominjate na te stvari?

Obtoženi: Ne, Velebit je dal nekaj pisem, ko je odšel, in sem jih imel v mapi. Dovolite, da pogledam. To so čisto brezpomembna pisma. Morda da je to prišlo na komite.

Tožilec: Če pogledate samo malo, na hitrico. *Mu izroči šop pisem.*

Obtoženi Furlan: Saj to so vse brezpomembna pisma. Morda da je to prišlo na komitet. Jaz sem imel arhiv komiteta. Ampak, oprostite, kako je mogoče, da jaz prestregam pisma v London.

Tožilec: Kdaj ste dali Marchamu, ki ga žigosate kot vašega sovražnika, poročilo o slovenskem predstavištvu v emigrantski jugoslovanski vladi?

Obtoženi: Se ne spominjam.

Tožilec: Ali vam moramo vse mi dokazati in pokazati?

Obtoženi: To je vendar toliko let nazaj, ali je čudno, da se na to ne spomnim?

Tožilec: Vam bomo pa predočili: Obtoženi Furlan, mi smo tu ugotovili še nekatere stvari v teku razprave. Tako smo ugotovili, da v Švici za nekatere ljudi, take, ki so bili blizu vam, kakšni so ti ljudje? Povejte meni tole: na koga ste vi poslali oziroma hoteli napotiti sovjetskega poslanika, v Ameriki?

Obtoženi: Jaz sem v teku preiskave videl tisto pismo in sem se potem spomnil. Mi smo skupaj s Kosanovičem pisali eno pismo in sem to pismo jaz oddal sovjetskemu konzulu v Švici.¹²¹⁵

Tožilec: Na koga ste ga napotili?

Obtoženi: Ni točno, da sem ga jaz napotil. Kosanović mi je, moram reči, povedal, da eksistira ena možnost zveze preko Misleja.¹²¹⁶

Tožilec: Kdo pa je pisal to stvar?

Obtoženi: Ja, pisal sem jaz, a sestavila sva skupaj s Kosanovičem.

Tožilec: Na koga ste poslali poslanika Sovjetske zveze?

Obtoženi: Na poslanika, norveškega konzula. Na Misleja.

Tožilec: Kaj je Mislej?

Obtoženi: Nič ne vem, kaj je.

Tožilec: Sirc Ljubo je povedal, da je agent angleške obveščevalne službe.

¹²¹⁵ Pismo je objavljeno v poglavju Dokazno gradivo tožilstva.

¹²¹⁶ Pravilno: Mislja (mišljen Vladimir Miselj).

Obtoženi: Kdo je to takrat vedel? To sem moral od Kosanovića izvedeti.

Tožilec: Kaj pa ime Vauhnik, vam je znano?

Obtoženi: To sem tudi slišal.

Tožilec: Ga poznate?

Obtoženi: Nisem imel nobenih stikov, nobenih zvez z njim.

Tožilec: Kaj pa za Zemljaka veste?

Obtoženi: Ja, jaz sem bil to vprašan v preiskavi, a se spominjam samo na enega Zemljaka, ki je bil pri partizanih.¹²¹⁷

Tožilec: Ta Zemljak je pa v Avstriji.

Obtoženi: Ja, pa kaj je z njim? Jaz nič ne vem.

Tožilec: Ste si dopisovali z njim?

Obtoženi: Ne.

Tožilec: Kako pa pride potem to pismo k vam?

Obtoženi: Ali smem videti to pismo, prosim?

Tožilec Avbelj: Prosim. *Mu pokaže dokument.* Ali se spominjate tega? *Mu pokaže drug dokument.*

Furlan: Ja, mogoče ...

Tožilec: Mogoče?

Furlan: O kakšnem dopisovanju in da bi vedel, da je Zemljak – Vauhnik,¹²¹⁸ ni govora. Mogoče, da je bilo kakšno poročilo na me poslano, toda tega ne vem in mi ni nihče povedal.

¹²¹⁷ Morda **Jože Zemljak** (1908–1987), politik in diplomat, rojen v Ljubljani, študiral slavistiko na Filozofski fakulteti v Ljubljani. Politično je bil dejaven v levih krščanskih akademskih društvih. Po letu 1936 je bil profesor na Trgovski akademiji v Ljubljani. Po okupaciji Slovenije je kot član krščanskih socialistov vstopil v OF. Leta 1942 so ga italijanske oblasti zaprle, 1943. je bil nekaj mesecev v italijanskem taborišču. Po kapitulaciji Italije je šel v partizane, bil izvoljen v SNOS, Vrhovni plenum OF in AVNOJ. Leta 1944 je bil poslan v diplomatsko službo v Beograd, kjer je delal 20 let. (Primorski SBL, snopič 17. Gorica 1991, str. 336; snopič 18. Gorica 1992, str. 337.)

¹²¹⁸ UDV in državni tožilec naj bi v času Nagodetovega procesa mislila, da je bil »Zemljak«, ki je med vojno pisal Furlanu, v resnici Vladimir Vauhnik. Po navedbah Jere Vodušek-Starič so šele pozneje, po procesu, ugotovili, da je bil Zemljak psevdonim dr. Franja Mačusa in ne Vladimirja Vauhnik (Vodušek Starič, Boris Furlan, str. 177). Avtor pisma je bil torej **dr. Franjo Mačus - Zemljak** (1905–1974), ekonomist, rojen v Trstu, ob koncu prve svetovne vojne pa se je z družino preselil v Maribor. Leta 1920 je končal dveletno trgovsko šolo in se kmalu zatem zaposlil v tamkajšnji Mestni hranilnici. Ob delu je opravil izpite in maturo na realki, leta 1933 diplomiral na Ekonomsko-komercialni visoki šoli v Zagrebu, 1939 pa promoviral za doktorja ekonomsko-komercialnih znanosti v Benetkah. Bil je aktiven član Sokola, ki ga je želel »očistiti«¹²¹⁸ komunistov, in član JNS, poleg tega pa tudi zelo dejaven športnik (odbojkar). Kmalu po nemški okupaciji je izgubil službo in se preselil v Ljubljano. Kljub nekaterim pogovorom s predstavniki OF je ostal njen nasprotnik in zvest pristaš liberalnih krogov. Postal je član Sokolskega vojnega sveta, član gospodarskega odbora NDS in sodeloval pri ilegalnem četniškem glasilu Svoboda ali smrt. Edvard Kardelj naj bi razmišljal o njegovi likvidaciji, nenaklonjene pa so mu bile tudi italijanske oblasti, ki so ga leta 1943 zaprle, a je bil na intervencijo škofa Rožmana izpuščen. Po kapitulaciji Italije je skupaj s še nekaterimi drugimi liberalnimi in katoliškimi nasprotniki OF odšel v Rim. Po osvoboditvi Rima je sodeloval v t. i. Slovenskem narodnem odboru pod vodstvom Mihe Kreka, ki je želel prepričati zahodne zaveznike, naj preprečijo prevlado komunizma v Sloveniji. Po nekajletnem bivanju v Italiji se je izselil v Argentino, kjer je bil najprej zastopnik podjetja General Motors, nato pa samostojni gospodarski svetovalec in dejaven član Samostojne demokratske stranke in Sokolske organizacije. V domovini je bil proglašen za narodnega izdajalca in vsa njegova lastnina je bila zaplenjena. (Primorski SBL, snopič 20. Gorica 1996, str. 697–698.)

Tožilec: Komu ste izročili to pismo? Ker se ne spominjate, da ste ga dobili, povejte, komu ste ga izročili?

Furlan: *Molči.*

Tožilec: Ne veste komu ste izročili?

Furlan: Ne vem.

Tožilec: Mi bomo te dokaze, obtoženi Furlan, izvedli. To je samo majčken del materiala, najdenega doma.

Furlan: Oprostite, jaz sem vse, kar sem imel zunaj, prinesel s seboj in saj če bi bilo ...

Tožilec: Poglejte, kaj ste pisali. *Bere:* »Draga Miss Parker!¹²¹⁹ V prilogi boste dobili kopijo mojega pisma z dne 22. 1. 1944. Domnevam, da ste dobili presenetljivo poročilo g. Zemljaka o osnutku državne zveze Slovenije s Hrvatsko. Hvaležen bi bil, če bi vrnili dokument. Če bi v tej zvezi nastal kakšen nov moment, prosim, da me obvestite. Upam, da se kmalu vidimo.« Kdo je Miss Parker?

Furlan: To je bila uradnica v Zunanjem ministrstvu.

Tožilec: Balkanski referat.

Furlan: In je imela velik vpliv na londonski radio.

Tožilec: Ali ste ji pisali?

Furlan: Ona je imela velik vpliv in to je bil del moje propagande. *Smeh v dvorani.* Tukaj se avdijenca smeje, pa je res tako.

Predsednik: Tišina!

Tožilec: Bi hoteli prebrati, kaj smatrate Vi za potrebno da objavi radio.

Obtoženi Furlan: Saj je v začetku razločno povedano.

Tožilec: Bomo prečitali.

Obtoženi: Jaz sem hotel ravno nasprotno vplivati. Če bi mi pokazali angleški original, bi pokazal besede kako sem kvalificiral to poročilo.

Tožilec: Vi pišete zato, da se izkoristi v radiu.

Obtoženi: Pokažite mi original.

Tožilec: Ali znate tudi slovensko?

Obtoženi: Da. Ali jaz bi rad pokazal in povedal katero besedo sem rabil.

Tožilec: *Čita:* »V prilogi boste dobili kopijo mojega dopisa z dne 22. februarja 1944 ...«

---

¹²¹⁹ **Elisabeth Barker** (1910–1986), diplomatska dopisnica in zgodovinarica. Napisala je več del o evropski zgodovini 20. stoletja, na primer »Britain in a divided Europe, 1945–1970«, »British between the super-powers, 1945–1950«, »British policy in south-east Europe in the Second World War« (izšla tudi v srbohrvaškem prevodu pod naslovom Britanska politika prema jugoistočnoj Evropi u drugom svetskom ratu. Zagreb 1980), »Churchill and Eden at War« (izšla tudi v hrvaščini in slovenščini pri založbi Globus v Zagrebu leta 1978), »Cold War« itd. V njen spomin je bil ustanovljen fond, ki je namenjen podpiranju študij sodobne evropske zgodovine, zlasti tistih, ki obravnavajo zgodovino srednje in vzhodne Evrope. Boris Furlan jo je spoznal, ko je bil med drugo svetovno vojno v Londonu. Barkerjeva je bila predstavnica britanske sekcije za vojno propagando. (Political Warfare Executive – PWE) oziroma »Political Intelligence Department of Foreign Office«. Dostopno na: Elisabeth Barker Fund – British Academy, <http://www.britac.ac.uk/funding/guide/intl/ebf.cfm>, 3. 10. 2014. Glej tudi Vodusek Starič, Slovenski špijoni in SOE, str. 368; Bajc, Iz nevidnega na plan, str. 25; TNA, FO 371/44247, R 2458, 12. 2. 1944.

Obtoženi: *Prekinja tožilca.*

Tožilec: Čita dalje.

Obtoženi: Tu je stavek med navednicami.

Tožilec: Kako je to mogoče, obtoženi Furlan, da se niti en spis ni našel med Vašimi stvarmi, ki bi ne bil nasproten.

Obtoženi: Ampak nasprotno! Vse je bilo v korist. Če prečitata tisto pismo.

Tožilec: Komu je na korist če pravite, da akcij proti partizanom se ne sme proglašati za sodelovanje proti okupatorju.

Obtoženi: Ampak to je samo v enem pismu, ki sem ga ženi pisal takoj po prihodu v London. Nasprotno iz vsega tega materjala čisto jasno izhaja, kaj sem jaz delal v inozemstvu. Saj to je ravno nasprotno. To je ravno nasproten namen.

Tožilec: Jaz vam bom prečital par zabeležk soobtoženega Nagodeta, ki govori o nekaterih stvareh v zvezi z vami. Prvič 14. maja 1946. Hočvarjeva ni vzpostavila stika z Nagodetom.¹²²⁰ Drugič Nagode naj govori s Snojem in Furlanom.

Furlan: To je nemogoče.

Tožilec: 16. septembra. Furlan zbira tudi krog ljudi. 26. oktobra. Furlana sem vprašal, če bi pomagal za Trst. Odgovor, ne morem, grem v znanost, še ni čas za akcijo.

Obtoženi: Kaj še, za vse to ne vem.

Tožilec: 10. januarja 1946. Poročilo o razgovoru s Snojem. Furlan je pripravljen delati, ima preko konzula zveze na jugoslovanski referat pri Foreign office.¹²²¹ Zanima se za različno. To je vaše navodilo. Zanimajo se za različna poročila, in za detajle. Ne za veliko politiko, ki jo že sami znajo. Nadalje navodila za dečka Grošla¹²²² itd. Najprej oddal poročila. Deček Grošelj, konzulu preko Hribarja in Furlana. Hribar gre za organizacijo. Furlanov sin je lačen in zmrzuje za Uralom.

Obtoženi: To je izmišljeno, to ni res.

Tožilec: Hočvarjeva je prinesla pismo za Iskro, za Zlatopera.¹²²³ Povedala je, da bo kot zastopnica Rdečega križa govorila na volilnem zborovanju.

Obtoženi: Vsega skupaj jaz nič ne vem. Da bi jaz izjavil glede Trsta tisto, je izključeno. Da bi rekel, toliko bom delal kolikor mi plačajo, ni res, saj sem cel dan delal. Saj sem bil lani samo tri dni na dopustu. Saj dopusta niti nisem imel.

Tožilec: Ali veste o kakšnem sestanku LŠM na univerzi? Ste komu naročili da vam prinese prepis tega zborovanja?

Furlan: Ne prepis, zapisnik.

¹²²⁰ Verjetno napaka in bi moralo pisati: s Furlanom.

¹²²¹ Britansko zunanje ministrstvo.

¹²²² Iz predhodnih zaslišanj na razpravi je razvidno, da je Avgust Grošelj prosil Svatopluka Zupana, da bi mu s pomočjo Ljuba Sirca omogočil obisk pri britanskem konzulu zaradi spremembe državljanstva. Grošelj, ki se je med vojno boril v severni Afriki za Britance, naj bi želel dobiti britansko državljanstvo, da bi lahko odšel v tujino. V obtožnici je navedeno, da naj bi želel Grošelj preko britanskega konzula tudi »spraviti v inozemstvo pismo zaupne obveščevalne vsebine«. Zakaj je s tem v zvezi omenjen Vid Lajovic (Deček), ni jasno.

¹²²³ Nagode je že prej v zaslišanju na razpravi izjavil, da je iskal povezave v tujini, in sicer z Grgo Zlatoperjem, Bogdanom Radico in Benjaminom Iskro. Prva dva sta bila predstavljena v prejšnjih opombah, podatkov o slednjem pa ni bilo mogoče najti.

Tožilec: Kdo vam je priskrbel zapisnik?

Obtoženi: Ja, tajnica sekretariata.

Tožilec: Komu ste pa oddali ta zapisnik? Mi smo taisti zapisnik našli pri Sircu. Zakaj ste poslali ta zapisnik Sircu o sestanku LŠM?

Obtoženi Furlan: Mislim, da je to bilo ono poročilo, ki mi ga je napisal prof. Murko.¹²²⁴

Tožilec: Ste to dali Sircu?

Obtoženi: Morda.

Tožilec: S kakšnim naročilom?

Obtoženi: Z nobenim naročilom.

Tožilec: Sirc je tukaj trdil, da ste mu to poslali, da prenese vsebino na angleški konzulat v Ljubljani.

Obtoženi: Ah kaj še.

Tožilec: Na moje ponovno vprašanje, če lahko to reče Furlanu v obraz, je rekel, da lahko.

Obtoženi: Mogoče je on to rekel, ampak to ni govora. To sem mu dal, ker sem videl da se zanima, samo z nobenim naročilom.

Tožilec: Vi ste bili pri ministru Lidiji Šentjunc.¹²²⁵

Obtoženi: Da.

Tožilec: Komu ste poročali potem o teh pogovorih?

Obtoženi: Nobenemu. Jaz ne vem. Najbrže sem govoril s kolegi, da sem bil tam.

Tožilec: S kolegi? Je konzul vaš kolega?

Obtoženi: Ne.

Tožilec: Ste konzulu povedali te stvari?

Obtoženi: *Molči.*

Tožilec: Ste Sircu povedali te stvari?

Obtoženi: Ne vem.

Tožilec: Se ne spominjate?

Obtoženi: Ne.

¹²²⁴ Morda **Vladimir Murko** (1906–1986), pravnik, raziskovalec zgodovine kulture in znanosti, rojen v Gradcu (Graz), 1928 diplomiral na Pravni fakulteti v Ljubljani in 1929 promoviral. Sprva zaposlen v bančništvu, od 1938 na pravni fakulteti, od leta 1947 do 1976 kot redni profesor za javne in mednarodne finance. Leta 1980 je prejel častni naziv zaslužni profesor Univerze v Ljubljani. (ES 7, str. 240.)

¹²²⁵ **Lidija Šentjunc** (1911–2000), rojena v Hrastniku, končala meščansko šolo v Krškem, učiteljšče v Ljubljani, potem pa je študirala na Filozofski fakulteti v Ljubljani na pedagoško-filozofski skupini in diplomirala leta 1938. V letu 1932 je postala članica KPJ in bila že naslednje leto pred sodiščem za zaščito države obsojena na dve leti zapora. Po vrnitvi na prostost je nadaljevala s političnim delom. Zadnja leta pred drugo svetovno vojno je preživela v Hrastniku. Po napadu na Jugoslavijo aprila 1941 so jo Nemci aretirali in izgnali v Srbijo, od koder se je skrivaj vrnila in se vključila v ilegalno odporniško delo v Ljubljani. Leta 1943 je postala članica slovenskega partijskega vodstva, izvoljena pa je bila tudi v Slovenski narodnoosvobodilni odbor (SNOO) in plenum OF. Jeseni 1944 je bila v Trstu z nalogo, da bi ob koncu vojne italijanski in slovenski odporniški organizaciji zagotovila prevzem oblasti. Po koncu vojne je opravljala vrsto najpomembnejših funkcij v slovenskih in jugoslovanskih političnih in oblastnih organih. Med drugim je bila v letih 1945–1947 ministrica za prosveto v slovenski vladi, v letih 1947–1949 pa ministrica za komunalne zadeve. (Vida Deželak Barič: Lidija Šentjunc. V: Pozabljena polovica. Portreti žensk 19. in 20. stoletja na Slovenskem. Ljubljana 2012, str. 487–491.)

Tožilec: Poznate vi Snoja?

Obtoženi: Ja.

Tožilec: Kakšen človek je to?

Obtoženi: Moj prijatelj je.

Tožilec: Ali govori on po pravici, govori resnico?

Obtoženi Furlan: Seveda.

Tožilec: Ste imeli zveze s Snojem?

Obtoženi: Obiskoval sem ga sem ter tja.

Tožilec: O čem sta se pa razgovarjala?

Obtoženi: Nič posebnega.

Tožilec: Ali sta govorila, da je banda na Štajerskem?¹²²⁶

Obtoženi: Se ne spominjam.

Tožilec: »Ko je Furlan hotel povezati na angleški konzulat sem v začetku mislil, da gre samo za socialne stike, kasneje mi je Furlan rekel, če imam kaj konzulu za povedat, naj mu povem, ker gotove stvari ga zanimajo. Iz tega lahko rečem, da je bil Furlan zainteresiran na tem, da me seznanj s konzulom. Po Furlanovih besedah sem videl, da se konzul interesira za politične stvari. Slednje mi je Furlan povedal že v letu 1946. Torej kasneje, potem, ko mi je sporočil, da se želi konzul spoznati z menoj. Na podlagi tega sem vedel, da je Furlan zastopal konzulove interese, da na podlagi stika z menoj doseže, da jaz informiram konzula o političnem in gospodarskem položaju v Sloveniji.«

Obtoženi Furlan: Ta izjava Snoja je pa zelo čudna.

Tožilec: Še nekaj – če danes pogledam nazaj do l. 1941, da je hotel v letih 1945 in 1946 doseči, da bi jaz obveščal o političnem in gospodarskem položaju v Sloveniji, da je v angleškem imenu poizvedoval pri meni te stvari in poizvedoval za dva konkretna imena, bi lahko trdil, da je bil Furlan pritegnjen v angleško špionažo.

Obtoženi: To ni mogoče, naj Snój to meni tukaj izjavi.

Tožilec: Boste Vi potrdili, če Vam Snój to v obraz pove?

Obtoženi: Ne bom potrdil.

Tožilec: Ne boste potrdili, če Vam to v obraz pove?

Obtoženi: Seveda ne, ker nisem bil pritegnjen v angleško špionažo.

Tožilec: Tako lahko govori samo špijon največjega kalibra. *Ploskanje.*

Dr. Ražem: V Londonu si bil dr. Furlan predsednik jugoslovanskega komiteja.¹²²⁷ Kakšen program je imel ta jugoslovanski komitej?

¹²²⁶ Mišljene so ilegalne skupine, ki so se na različne načine borile proti komunističnemu režimu, njihov cilj pa je bila zrušitev obstoječe oblasti in vrnitev kralja Petra II. Karađorđevića (poznane so bile tudi kot Matjaževa vojska). Največ jih je nastalo v letu 1947 predvsem na Štajerskem in v Prekmurju. Več o tem v eni od prejšnjih opomb in v uvodni študiji v poglavju o jugoslovanski emigraciji.

¹²²⁷ **Jugoslovanski komite** oziroma **Združeni odbor južnih Slovanov v Londonu** je bil ustanovljen 28. 11. 1943 na pobudo dr. Borisa Furlana, ki je bil tudi njegov predsednik, dr. Rudolfa Bičanića in novinarja Mihaila Petrovića. Deloval je vse do konca vojne z namenom predstaviti resnico o boju jugoslovanskih partizanov za osvoboditev izpod okupatorja, koordinirati delovanje Jugoslovanov v Veliki Britaniji, zbirati sredstva za podporo partizanski vojski ipd. (Sirc, Med Hitlerjem in Titom, str. 122–123.)

Obtoženi: Da dela propagando za narodnoosvobodilni pokret.

Dr. Ražem: Katera vlada je bila takrat v Londonu?

Obtoženi: Purićeva.¹²²⁸

Dr. Ražem: Kaj ste vi delali v jugoslovanskem komiteju za jugoslovanski pokret?

Obtoženi: Naša zasluga je, da se je linija londonskega radia spremenila.

Dr. Ražem: Recimo konkretno.

Obtoženi: Mi smo priredili velikansko razstavo partizansko, nabirali denar in vse mogoče.

Dr. Ražem: Ste izdali kako brošuro?

Obtoženi: Seveda, en Titov govor.

Predsednik: Naj odgovori na konkretna vprašanja, katerih je obtožen.

Zagovornik dr. Ražem: Saj to spada sem.

Predsednik: Vi pripovedujete tu o neki propagandi, ne pa o zadevah, katerih je obtožen.

Dr. Ražem: To moram povedati o njegovi propagandi.

Predsednik: To bo lahko obtoženec povedal kasneje.

Dr. Ražem: V nekem angleškem listu ali reviji sem čital in videl njegovo fotografijo, pod katero piše: Profesor Furlan pravi, da je Titova Jugoslavija zagotovljena. To je bilo konec leta 1944. Kaj je bilo to?

Predsednik: To se ne tiče obtožbe.

Obtoženi Furlan: Jaz se ne spominjam točno, v katerem listu je to bilo.

Dr. Ražem: Iz tega se vidi, da je bil profesor Furlan eden najbolj aktivnih propagandistov zunaj.

Predsednik: Pozivam zagovornika, da stavi samo konkretna vprašanja, ki se tičejo obdolžitvev po obtožnici.

Obtoženi Furlan: Saj to, iz vsega tega materiala, če se prečita, se vidi, kaj sem delal. *Smeh v dvorani.*

Dr. Ražem: Bom prečital pismo, ki sem ga danes dobil. Obrnil sem se na dr. Josipa Vilfana,¹²²⁹ da bi prišel za pričo, poslal pa je izjavo,¹²³⁰ da je težko bolan, da ne vidi in zaradi

¹²²⁸ **Dr. Božidar Purić** (1891–1977), srbski politik in diplomat, je bil od 10. 8. 1943 do 1. 6. 1944 predsednik jugoslovanske emigrantske vlade v Londonu. Ker se ni strinjal s spremembo britanske politike do četnikov in je še vedno nasprotoval podpori jugoslovanskih partizanov, je moral pod britanskim pritiskom odstopiti. Po koncu vojne je ostal v tujini, v Jugoslaviji pa je bil v odsotnosti obsojen na procesu proti Draži Mihailoviću in somišljenikom, ki je potekal pred Vrhovnim sodiščem v Beogradu med 10. 6. in 15. 7. 1946. (Sirc, Med Hitlerjem in Titom, str. 127–128; Arhiv Jugoslavije – Premijeri, http://www.arhivju.gov.rs/active/sr-latin/home/glavna_navigacija/leksikon_jugoslavije/licnosti/premijeri.html, 8. 11. 2014.)

¹²²⁹ **Josip Vilfan** (1878–1955), pravnik in politik, rojen v Trstu, pravo študiral na Dunaju, promoviral 1901, od 1908 deloval kot samostojni odvetnik v Trstu. Pred prvo svetovno vojno je bil član Sokola, blagajnik Ruskega krožka in predsednik političnega društva Edinost v Trstu, ob koncu vojne pa je sodeloval pri ustanavljanju Narodnega sveta v Ljubljani in postal član krajevnega narodnega sveta v Trstu. Kot predstavnik Jugoslovanske narodne stranke je bil dvakrat izvoljen za državnega poslanca in si ves čas prizadeval za pravice slovenske in hrvaške manjšine. Leta 1928 je zaradi povečanega fašističnega pritiska emigriral. Živel je v Jugoslaviji in na Dunaju. Pisal je o manjšinskih vprašanjih in predaval po mnogih evropskih središčih. Od leta 1939 je živel v Beogradu. Med drugo svetovno vojno je pisal spomine, po njej pa dela o tržaški problematiki in članke s področja prava. (Slovenska biografija.)

¹²³⁰ Izjava dr. Josipa Vilfana, v kateri le-ta izpričuje trdno vero v Furlanovo nedolžnost, se hrani v: SI AS 1237, t. e. 259, K 1/47–14, Izjava Josipa Vilfana, Beograd, 29. 7. 1947.

tega pošilja to izjavo. V svoji izjavi pravi, da, v kolikor iz lastnega poznavanja pozna delovanje dr. Furlana ...

Predsednik: Tovariš branilec, ali se tiče to predmeta razpravljanja?

Dr. Ražem: Da, to se tiče.

Predsednik: To so osebne stvari.

Dr. Ražem: Bom samo na kratko prečital. Čita izjavo dr. Vilfana, da je obtoženi Furlan bil po svojem političnem mišljenju po njegovem znanju dosleden zaščitnik ljudskih interesov, da je prišel po osvoboditvi v Beograd in se z vso vnemo zavzemal za obnovo domovine in da je bil potem poslan v Ljubljano, da prevzame nalogo, ki mu je bila poverjena. Zato trdno veruje v njegovo nedolžnost. *Smeh v dvorani.* Branilec izroči pismo predsedniku.

Predsednik: Jaz bi vas še vprašal sledeče: Obtoženi Hribar je pripovedoval na vprašanje, ali je povedal vam, če prihaja on k vam v imenu skupine, da ste vi to vedeli.

Furlan: Ni govora o tem.

Predsednik: Nadalje je obtoženi Hribar povedal pri razpravi, na vprašanje, ali ste vi vedeli za zveze s kurirjem in za kurirja, da vam je to povedal.

Furlan: To ni res. Naj mi pove tukaj eno priliko, ob kateri priliki mi je imenoval eno ime od soobtožencev.

Predsednik: Obtožena Hočvarjeva je izpovedala, v zvezi z odgovori katere vam je izročila, da ste se izjavili, da je odgovor zelo zanimiv, da z odgovorom popolnoma soglašate in da prej tega niste vedeli.

Furlan: Jaz nisem dobil odgovora od nje. Odgovor je prinesla žena in kasneje je najbrž Hočvarjeva vprašala, če sem odgovor dobil in sem ji najbrž odgovoril, da sem dobil. Da bi ji še kaj drugega odgovoril, ne morem reči. Kvečjemu, da sem rekel, da mnogih stvari nisem vedel.

Predsednik: Ima še kdo kako vprašanje?

Sodnik Pakiž: Še glede dobav UNRRA-e. Kakšno stališče ste zavzeli, glede dobav UNRRA-e?

Furlan: V obtožnici je navedeno, da sem zavzel sovražno stališče glede tega. Jaz se spomnim samo, da smo bili na konzulatu žena, jaz, konzul in konzulova gospa in potem je Hribar prišel. Jaz sem se razgovarjal ves čas z ostalo družbo. Hribar se je razgovarjal s konzulom in sta potem prišla k nam. Izključujem, da bi jaz izrazil to svojo željo, da UNRRA preneha. Jaz se ne spominjam, kaj sem rekel. Spominjam se, da sem bil glede tega vprašanja, glede nadaljevanja UNRRA-inih dobav skeptičen. Kvečjemu sem rekel, da se dobave ne bodo nadaljevale, ampak da bi jaz izražal svojo željo, da prenehajo, to izključujem.

Sodnik Pakiž: Gre za drug miselni tok. Ne gre za to ali oni prenehajo ali ne. Gre za to kaj ste Vi, kaj je skupina nameravala, kaj je ona sugerirala tujemu predstavniku, da naj prenehajo, da bo nastal težji položaj, da bodo težje napredovali in da bo nastal boljši položaj za opozicijo.

Obtoženi Furlan: Jaz nimam pojma kaj je skupina predlagala. Mene niso nič informirali. Niti enega sklepa mi niso povedali, sploh nič.

Predsednik: Še kdo kakšno vprašanje?

Branilec dr. Ražem: Jaz bi imel še dve vprašanji. Prvo je važna stvar, ki se tiče ugotovitve nastanka naše države na poseben nov način. Mi imamo različne pravne teorije ...

Izjava.

h K 1/47
14

Podpisani dr. Josip Vilfan, rojen v Trstu 30. 8. 1878, jugoslovanski državljan, prebivajoč v Beogradu, Drinčičeva 21, podajam za sodno uporabo glede obtoženca dr. Borisa Furlana naslednjo ~~izjavo~~ izjavo.

Vkolikor bi to, kar o dr. Borisu Furlanu lahko iz lastnega znanstva povem, utegnilo prispevati k presoji njegove osebnosti, bi bila moja državljanska dolžnost, da se postavim na razpolago za eventualno zasliševanje. Toda zdravnik mi je glede na moja leta in moje zdravstveno stanje resno odsvetoval, da bi se izpostavil s tem zvezanim naporom in razburjenjem. Naj mi bo torej dovoljeno, tukaj pisмено izjaviti, kar bi na ustrezna vprašanja kot priča odgovoril.

Borisa Furlana sem spoznal, če ne prej, v prvi polovici 1914 l., kot mladega študenta, v našem sokolskem društvu. Ker sem sam aktivno sodeloval in bil takrat tudi starosta Tržaške sokolske župe, sem imel priliko ga izbliza opazovati. Mladi Sokol je vzbudil mojo pozornost že s nastopom na župni tekmi, še veliko bolj pa s svojim vedrim in prikupnim obnašanjem, a posebno s svojim znanjem in svojo splošno izobraženostjo. V teku let je vkljub starostni razliki prišlo med nama do iskrenega tovarišstva. Prvotna slika se mi je v marsičem spopolnila, ni se pa v osnovnih potezah nikoli več spremenila.

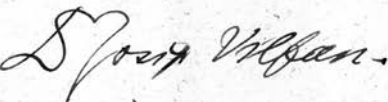
Ko je dr. Boris Furlan odprl v Trstu svojo lastno odvetniško pisarno, sem mu ponudil, da bi postal moj pisarniški družabnik. Glede na vedno hujši ~~pritisek~~ fašistični pritisk in na mojo osebno izpostavljenost ponudba ni mogla biti vabljiva: saj so fašisti že 1920 l. bili, o priliki požiga tržaškega Narodnega doma, tudi opustošili mojo pisarno. Vkljub temu se je dr. Boris Furlan rad odzval mojemu vabilu ter mi stopil odločno ob stran, kot požrtvovalen in neustrašen sotrudnik ravno tudi v našem neodvetniškem, našim nacionalnim interesom posvečenem delu. Zato pa je moral tudi on, malo let za ~~mnjx~~ menoj, zapustiti naše rojstno mesto.

Potem ko se je dr. Boris Furlan nastanil v Ljubljani, sem se ob vsakem svojem prihodu tudi z njim srečaval. V svojem političnem mišljenju se mi je pokazoval vedno doslednega in stanovitnega, navdušenega za slovensko stvar in za ljudske interese, strastnega nasprotnika fašizma in nacizma.

Ko je po osvobojenju prišel v Beograd, sem mogel opazovati, s kako vnemo se je pripravljajal na delo v korist obnavljajoče se domovine. Bil sem priča, s kako radostjo se je napotil iz Beograda v Ljubljano, da bi prevzel nalogo, ki mu bo poverjena.

Danes, ko narekujem te besede tako, kakor bi jih govoril pred sodniki, ter si predočujem podobo moža, čigar razvoj sem spremljal od njegovih mladeniških let, moram izjaviti, da trdno verujem v njegovo nedolžnost.

V Beogradu, 29. julija 1947.

Izjava Josipa Vlfana, da trdno verjame v nedolžnost Borisa Furlana, 29. 7. 1947

Predsednik: Stavite vprašanje brez razlaganja.

Dr. Ražem: Gre za važno vprašanje, gre za to kako je nastala država. Dr. Furlan je napisal znanstveno študijo, ki sem jo tudi čital »Kako je nastala Titova Jugoslavija«. Tu gre za državno pravno stališče. To sem čital v Čehoslovaku, ki je izhajal v Palestini.

Predsednik: Torej ste napisali?

Obtoženi: Da, saj tega materjala je ogromno.

Tožilec: Ali se Obtoženi Furlan spomnite to kar Vam je branilec povedal?

Obtoženi: Da.

Branilec dr. Ražem: Stvar je jako važna ...

Predsednik: Stavite še kako drugo vprašanje.

Dr. Ražem: Ko si prišel iz Londona domov, si prišel s Kardeljem, ki te je poslal s Kidričem v Črnomelj in Ljubljano, če si imel kaj denarja?

Obtoženi: Nič.

Branilec dr. Ražem: Jaz sem izvedel eno vknjižbo na ženino ...

Obtoženi: Da 15.000. –

Branilec dr. Ražem: 25.000.– Profesor se sploh ne spominja koliko si je izposodil.

Obtoženi: Saj je tega materjala toliko ...

Pomočnik tožilca: Obtoženi Furlan. Ste vi bili v framazonški¹²³¹ loži?

Furlan: Sem bil.

Pomočnik tožilca: Povejte kaj je pravzaprav framazonstvo¹²³² in kdo je še mogoče v Ljubljani bil član.

Obtoženi: Ja, to je gibanje, ki je zastopalo idejo svobode, demokracije itd. v smislu liberalistične družbe.

Pomočnik tožilca: Kdo pa je imel vstop v to liberalistično družbo, v to svobodomiselno družbo?

Obtoženi: Kakšen vstop?

Pomočnik tožilca: Je vsakdo lahko vstopil?

Obtoženi: Ja, tisti, ki je bil izbran. To je bil zaključen krog.

Pomočnik tožilca: Kakšni pa so bili cilji te organizacije?

Obtoženi: Ravno v smislu liberalistične ideologije, svobode in demokracije. Ampak vse v smislu liberalizma.

Pomočnik tožilca: Poznate vi soobtoženega Kavčnika, ing. Kavčnika?

Obtoženi: To je profesor?

¹²³¹ Prostožidarški.

¹²³² **Prostožidarstvo ali framazonstvo**, tajno racionalistično–razsvetljsko gibanje, ki se je začelo 1717 v Angliji in se kmalu razširilo po Evropi in Ameriki. Iskalo je odgovore na temeljna življenjska vprašanja na podlagi razuma in izkustva ter nasprotovalo verski in vsakršni nestrpnosti, vraževerju, nazorskemu in socialnemu ekskluzivizmu, v 19. in 20. stoletju pa je marsikje izgubilo precej ugleda, ker so nekatere prostožidarske organizacije postale orodje kapitala in politike. Totalitarne ustanove in režimi, med njimi tudi jugoslovanska komunistična oblast, so prostožidarstvu ostro nasprotovali. (ES 9, str. 383.)

Pomočnik tožilca: Da.

Obtoženi: Ne, ga ne poznam.

Pomočnik tožilca: Ga ne poznate?

Obtoženi: Ne, sem ga prvič videl tukaj.

Pomočnik tožilca: Namreč Kavčnik pravi v zaslišanju v preiskavi, da se framazonstvo ne da združiti s čustvi pravega patriota. Ali drži to?

Obtoženi: Ne, jaz to absolutno zanikam.

Predsednik: Še kdo kakšno vprašanje?

Dr. Ravnihar: Ste vi bili član te skupine?

Obtoženi: Ni govora o tem.

Dr. Ravnihar: Ste bili na sestankih?

Furlan: Nisem bil na nobenih sestankih, jaz sploh nisem vedel. Kako more kdo trditi, da sem hodil na sestanke.

Predsednik: Naj se javi vsakdo k besedi, če misli kaj predlagati ali govoriti. Ima še kdo kakšno vprašanje? Razprava se prekine za 10 minut. Tov. starejši vodnik odvedite obtoženca.

Razprava je bila prekinjena ob 16. uri 50 minut.

Predsednik: **Razprava se nadaljuje. Privedite obtoženega Furlana Borisa.** Obtoženi Furlan Boris, obtoženi Hribar je izpovedal na vprašanje, ali Vam je povedal, da prihaja k vam v imenu skupine Nagode, da ste vi to vedeli. Ste vedeli ali niste vedeli?

Obtoženi Furlan: Nisem vedel. Od kod naj jaz to vem.

Predsednik: Ni bilo niti enkrat govora s Hribarjem o Nagodetu. Mi Vas bomo soočili s Hribarjem. **Privedite obtoženega Hribarja Zorana.** Obtoženi Hribar Zoran pristopite k sodišču. Ali ste vi takrat ko ste prišli k Furlanu povedali, da prihajate v imenu skupine k njemu?

Obtoženi Hribar: Direktno nisem sicer rekel, da prihajam v imenu skupine.

Predsednik: Ali je on to vedel?

Obtoženi Hribar: Mislim, da je vedel, da imam opravka še s to skupino.

Predsednik: Obtoženec Hribar Zoran, vi ste izpovedali v toku preiskave da ste prišli k obtožencu Furlanu s svojim poročilom, da ste poročilo izročili Furlanu, da ga je on prečital, odrezal Vaš podpis in obljubil, da bo vse skupaj nesel h konzulu in vas tam najavil. Ali je bilo tako?

Obtoženi Hribar: Tako je bilo, samo glede prečitanja nisem siguren, ker prečital vpricho mene res ni, on je le preletel.

Predsednik: Da, zakaj pa je odrezal Vaš podpis?

Obtoženi Hribar: Vsled varnosti mislim.

Predsednik: Kaj vi pravite na to?

Obtoženi Furlan: Jaz se ne spominjam.

Predsednik: Je bilo tako?

Obtoženi Furlan: Jaz se tudi sedaj dalje ne spominjam. Poročilo mi je šlo čisto iz spomina,

samo jaz absolutno izključujem tudi če sem tisto prečital ali preletel, da bi se jaz zavedal katerekoli nedopustne stvari, ali pa katerekoli povezanosti g. Hribarja s katerokoli organizacijo. Jaz sem vedno njega videl kot človeka, ki se zanima za ekonomsko teorijo, saj sva večkrat govorila.

Predsednik: To se ne tiče tega vprašanja. Mi ugotavljamo sedaj samo to, ali vam je izročil to pismo in ali ste ga Vi nesli konzulu. Ali je bilo tako?

Obtoženi Hribar: Je bilo tako.

Predsednik: Obtoženi Hribar, Vi ste v teku preiskave izpovedali, da ste soobtožencu Furlanu omenili kurirsko zvezo na Koroškem.

Obtoženi Hribar: To se spominjam, se mu je omenilo.

Predsednik: Obtoženi Furlan, kaj pravite k temu?

Obtoženi Furlan: Kaj je bilo to?

Predsednik: Kdaj ste mu omenili?

Obtoženi Hribar: Aprila meseca je bilo to.

Predsednik: Letos?

Obtoženi Hribar: Da.

Obtoženi Furlan: Ne vem ob kaki priliki. (*Smeh v dvorani.*) Jaz nič ne vem za to.

Predsednik: On ve, Vi pa ne veste. Ima še kdo kako vprašanje na enega ali drugega obtoženca?

Dr. Ravnihar: Vi ste prej izjavili, da niste izrecno omenili, da prihajate v imenu te skupine?

Obtoženi Hribar: Jaz tega nisem rekel.

Predsednik: Vi ga sprašujete, ne pa da mu nakazujete odgovore. (*Tako je, ploskanje*)

Dr. Ravnihar: Torej tega mu niste povedali?

Hribar: Izrecno ne.

Predsednik: Ali je on vedel, da prihajate v imenu skupine?

Hribar: Takrat izrecno ne.

Predsednik: Ali je on vedel, da prihajate v imenu skupine?

Hribar: Mislim, da.

Predsednik: Hvala lepa.

Tožilec: Obtoženi Hribar, ali se dobro spominjate, da ste dali Furlanu to pismo?

Hribar: To se spominjam.

Tožilec: Ali se dobro spominjate?

Hribar: Se dobro spominjam.

Tožilec: To-le pismo, ki ste ga že videli?

Hribar: Da.

Tožilec: Ali se dobro spominjate, da je obtoženi Furlan odrezal vaše ime pri tem pismu?

Hribar: Tudi to se dobro spominjam.

Predsednik: Odvedite obtoženega Hribarja in privedite obtoženega Sirca Ljuba.

Tožilec: Predlagam, da se poprej prečita to pismo.

Predsednik: Obtoženi Hribar, ali je to tisto pismo, za katerega gre?

Hribar: Da, to je koncept tistega pisma.

Pomočnik tožilca: Ali je to vaša pisava? *Mu pokaže pismo.*

Hribar: Da, to je moja pisava.

Pomočnik tožilca: Kje je bilo to najdeno?

Hribar: To je bilo najdeno pri meni doma.

Pomočnik tožilca: Čita pismo britanskemu konzulu.¹²³³ Obtoženi Hribar, koliko drže te navedbe o Lajovicu Vidu,¹²³⁴ ali je bil dejansko takrat že obsojen ali samo zaprt?

Hribar: To ne vem točno, zaprt je bil.

Pomočnik tožilca: Da, zaprt je bil. Čita dalje: Gospod Borštnik Božo, novinar, itd.

Predsednik: Ali je to eno pismo?

Hribar: Da, to je koncept tistega pisma, original se le za malenkost razlikuje.

Obtoženi Furlan: To, da bi bil jaz prečital in na konzulat nesel in podpis odstrigel?

Tožilec Avbelj: Tako je, to ste vi storili.

Hribar: To je koncept.

Predsednik: Ampak na originalu je odstrigel. Ali je tako?

Hribar: Da.

Predsednik: Torej ste slišali, obtoženi Furlan.

Furlan: Da sem jaz to prečital?

Pomočnik tožilca Žalik: Kaj ste si mislili in zakaj ste odstrigli Hribarjev podpis?

Furlan: To ni mogoče.

Pomočnik tožilca: Vi ste gotovo morali prebrati in videti, da je v tem pismu nekaj nezakonitega. Zato ste vzeli škarje in odrezali podpis.

Furlan: Toda oprostite, to izvem zdaj prvič.

Pomočnik tožilca: Objasnite, obtoženi Furlan, iz katerega razloga ste šli strič podpis, iz katerega razloga ste odstrigli Hribarjev podpis.

Furlan: Da je to tisto pismo, na osnovi katerega sem vas pri konzulu uvedel?

Tožilec Avbelj: Obtoženi Hribar, ali ste oddali pismo, ki je bilo napisano na podlagi tega pisma obtoženemu Furlanu, kje ste ga oddali, na katerem mestu, v katerem prostoru?

Hribar: V njegovem stanovanju.

Tožilec Avbelj: V kateri sobi? Ali se spominjate, v kateri sobi?

Hribar: Tam, kjer je knjižnica.

¹²³³ Slovenski prevod koncepta pisma v nemščini, ki ga je Zoran Hribar nameraval poslati britanskemu konzulatu v Ljubljani, je objavljen v poglavju Dokazno gradivo tožilstva.

¹²³⁴ Vid Lajovic je bil v zaporu od 25. 5. 1945 do 16. 8. 1946. (SI AS 1931, t. e. 572, Življenjepis Vida Lajovica.)

Tožilec: Ali se spominjate, od kod je vzel škarje, iz katerega predala.

Hribar: To ne vem, toda tam so menda ležale. Točno pa ne vem.

Tožilec: Kaj je napravil, ko je odstrigel podpis, kaj je rekel, ko je odstrigel vaš podpis?

Hribar: Rekel je, bolje bo tako, ali nekaj podobnega.

Obtoženi Furlan: Jaz drugega ne morem reči. Kajti za vso vsebino tega spisa jaz nisem vedel. Gospod Hribar je povedal, da sem to pismo prečital.

Predsednik: Saj je povedal. Kaj je napravil s pismom predno je odstrigel?

Obtoženi Hribar: *Pokaže z rokami.* Takole je imel v rokah in preletel z očmi. Čitanje se ravno to ne more imenovati. Potem je odstrigel.

Predsednik: Zadošča.

Branilec dr. Ravnihar: Ali je to pismo nesel konzulu?

Predsednik: Saj to je ugotovljeno. V preiskavi ste Vi v tej točki izpovedali sledeče, Vi Furlan: Če sem to napravil, sem napravil zato, ker bi bilo sumljivo, če bi bil na Hribarjevem pismu podpis in Hribar bi bil kompromitiran.

Obtoženi Furlan: Seveda prosim če smem pripomniti, nikoli mi ni prišla kaka ilegalnost na misel. Pismo je moralo biti čisto nedolžno. Izključujem, da bi bilo to pismo.

Predsednik: Saj je Hribar že ponovno povedal.

Predsednik odredi, da odvedejo obtoženega Hribarja in privedejo obtoženega Sirc Ljuba.

Obtoženi Furlan, Vi ste v teku preiskave podali eno izjavo o lojalnosti in jo podpisali, da ste lojalni, da ste bili v vsem svojem delu lojalni. *Obtoženi Furlan potrди.* Obtoženi Sirc Ljubo, Vi ste izpovedali na vprašanje kako je gledal Furlan na ljudsko oblast, kako je gledal na naše organe ljudske oblasti, kako je ocenjeval 5 letni plan. Vi ste odgovorili, da je to ocenjeval negativno.

Obtoženi Sirc Ljubo: Deloma negativno, kritično.

Predsednik: Kaj Vi pravite na to?

Furlan: Sicer sem se včasih razgovarjal, ampak zelo malo z gospodom Sircem.

Predsednik se obrne do Sirca: Iz česa ste vi to skleпали?

Sirc: Iz tega, v kolikor sva govorila, iz najinih govorov in iz tega kar sem jaz govoril in iz tega kar je on govoril.

Furlan: Tega je bilo zelo malo.

Sodnik Knez: Samo iz pogovora. Zakaj pa ste izjavili pred sodiščem, da iz celega zadržanja?

Sirc: Ker sva midva bila malo skupaj in je to samo iz razgovorov.

Predsednik: Obtoženi Sirc, ali je on skrival kakšna vprašanja?

Sirc: Profesor Furlan je imel vprašanja v neki knjigi.

Predsednik: Kakšen vtis ste imeli?

Sirc: Pri teh vprašanjih nisem imel vtisa, da gre za kakšno skrivnost.

Predsednik: Ali jih je skrival ali ne?

Sirc: Torej o tem, da jih je skrival, ne morem reči.

Predsednik: Pri razpravi pa ste povedali, da ste imeli občutek, da je imel skrito. Tudi iz zapisnika je to čisto dobesedno jasno. Rekli ste, vzel jih je iz neke knjige in ste imeli občutek, da jih skriva. Da na vsak način, da jih ima skrite. Kaj pravite na to?

Sirc: Ta vprašanja sem jaz poznal dobro in v teh vprašanjih ni bilo ničesar takega, kar bi bilo vredno skrivati.

Predsednik: Ali ste te popravke delali skupno?

Sirc: Delala sva skupno.

Predsednik: Torej kdo je diktiral?

Sirc: Deloma jaz, deloma prof. Furlan.

Predsednik: Kaj je Furlan rekel, za koga so ti odgovori na vprašanja?

Sirc: Za Hoptnerja.

Predsednik: Ali ste vi prejeli od njega zapisnik na sestanku LMŠ¹²³⁵ na ljubljanski univerzi?

Sirc: Da sem.

Predsednik: Zakaj vam je dal to poročilo?

Sirc: Prvenstveno samo za informacijo, potem je pa rekel, da bi morda zanimalo tudi angleškega konzula.

Predsednik: In da to daste konzulu?

Sirc: Ne, tega ni rekel. Da bi konzulu povedal vsebino.

Predsednik: Zakaj pa vam je potem dal?

Obtoženi Sirc: Da bi konzulu povedal vsebino.

Predsednik: Kaj pravite k temu?

Obtoženi Furlan: Jaz se ne spominjam, da bi to dal, ampak če on trdi, da sem dal, sem dal. Vsekakor sva razgovarjala o tem in je mogoče, da sem napravil opazko glede konzula, ampak to nikakor ni bil namen tajnost in drugič ni bil namen informiranja.

Predsednik: Vidva sta se o konzulu razgovarjala?

Obtoženi Sirc: O tem jaz konzulu tudi ničesar nisem povedal, ker sem konzulu že preje sam povedal o teh treh profesorjih, ki so jih imeli namen ...

Tožilec: Obtoženi Sirc, poznate vi Titov življenjepis?

Obtoženi Sirc: Poznam.

Tožilec: Od kod ste dobili Titov življenjepis?

Obtoženi Sirc: Kolikor se spominjam od ministra Snoja.

Tožilec: Kdo ga je dal Snoju?

Obtoženi Sirc: Nimam pojma.

Tožilec: Vam je kdo povedal, kdo ga je dal Snoju? Je imel Furlan ta življenjepis?

Obtoženi Sirc: Ne vem.

Tožilec: Niste dobili nikoli?

---

¹²³⁵ Pravilno: LŠM.

Obtoženi Furlan: Nikdar videl.

Tožilec: Obtoženi Furlan, vi ste dali Snoju Titov življenjepis in Snoj ga je dal naprej.

Obtoženi Furlan: Izključno nikoli videl.

Tožilec: Naprej nadaljnje vprašanje. Vi ste dobili iz inozemstva neko ustavo?

Obtoženi Sirc: Da.

Tožilec: Kdo vam je dal to ustavo?

Obtoženi Sirc: To ustavo so poslali emigranti.

Tožilec: Kateri emigranti?

Obtoženi Sirc: Drčar.

Tožilec: To se pravi obveščevalni center 101 v Avstriji. Ali je soobtoženi Furlan vedel za to ustavo?

Obtoženi Sirc: Ne, je ni nikdar videl.

Tožilec: Ali sta vidva govorila o tej ustavi?

Obtoženi Sirc: Jaz sem mu rekel, da sem videl neko ustavo.

Tožilec: Ste povedali od kod je prišla ta ustava?

Obtoženi Sirc: Ne točno.

Tožilec: V toku zaslišanja ste točno izpovedali, da ste mu ustavo kazali in da ste rekli, da je ta ustava prišla iz inozemstva.

Obtoženi Sirc: Tega nisem nikdar izpovedal.

Tožilec: Ste mu povedali, da je ta ustava prišla iz inozemstva?

Obtoženi Sirc: Rekel sem mu, da je prišla neka ustava, načrt ustave ... Rekel sem, da sem videl nek načrt ustave naših emigrantov, ampak to je bilo mimogrede povedano.

Tožilec: Kaj je obtoženec Furlan odgovoril na to, ko ste rekli, da je to ustava, ki izvira iz inozemstva?

Obtoženi Sirc: On je pokazal trenutno zanimanje, sva pa prišla takoj na drugo vprašanje.

Tožilec: Obtoženi Sirc, na vprašanje če Vi lahko Furlanu poveste da Vam je naročil, da je treba poročilo, ki je bilo namenjeno Hoptnerju¹²³⁶ prevesti v angleški jezik, ste izjavili v razpravi, – da.

Obtoženi Sirc: Midva sva govorila o tem, da bi se to poročilo prevedlo na angleški jezik in prestiliziralo.

Tožilec: Da bi se to prevedlo v angleščino, v kak namen?

Obtoženi Sirc: V namen boljšega razumevanja in boljše redakcije.

Tožilec: Ali veste za sestanek Furlan - Hoptner?

Obtoženi Sirc: To je bilo na poslovnih večer.

Tožilec: Kaj je takrat Hoptner rekel Furlanu?

---

¹²³⁶ Slovenska verzija dokumenta je objavljena v poglavju Dokazno gradivo tožilstva pod naslovom Poročilo o OF za Hoptnerja.

Obtoženi Sirc: Hoptner se je takrat dogovarjal z Vogtom,¹²³⁷ ne v pogledu vprašanj, ampak v pogledu UNRRE.

Obtoženi Sirc: Da upa, da bodo kmalu prišla živila.

Tožilec: Kdo da bo dobavil živila?

Obtoženi Sirc: Hoptner.

Tožilec: V kakšno Jugoslavijo bo prišel delit živila?

Obtoženi Sirc: V drugo Jugoslavijo.

Tožilec: Obtoženi Furlan – Vam je to rekel Hoptner?

Obtoženi Furlan: Jaz se nič ne spominjam. Mislim, da je on tu naredil en vtis, da se je šalil.

Predsednik: Ima še kdo kako vprašanje?

Tožilec: Predlagam sodišču, da se potem, ko se soočenje prekine, prečita poročilo o nastanku OF s pripombami obtoženega Furlana in Sirca.

Zagovornik dr. Žirovnik: Zakaj si pisal svojemu očetu v Varšavo o tistem štrajku v Jugobruni?¹²³⁸

Obtoženi Sirc: Ker se je naš znanec zanimal za to, da bi prevzel mesto v Jugobruni. Takrat ni mogel nič opraviti, ker je bila v Jugobruni velika zmeda.

Zagovornik dr. Ravnihar: Predlagam, da bi se prečitala vprašanja Hoptnerja, ker dosedaj še niso bila objavljena.

Tožilec: Obtoženi Sirc, še eno vprašanje imam na vas. Vi ste izjavili, da zelo dobro poznate Hoptnerja vprašanja?

Obtoženi Sirc: Torej, da sem jih takrat, ko sem jih prečital ...

Tožilec: Pridite bliže!

Obtoženi Sirc: Ko sem prečital, sem imel vtis, da to ni nič skrivnostnega.

Tožilec: Dobro, kakšna so bila ta vprašanja? Koliko jih je bilo?

Obtoženi Sirc: Okrog deset.

Tožilec: Kakšna so bila ta vprašanja?

Obtoženi Sirc: Nanašala so se na zgodovino osvobodilne borbe.

Tožilec: So bila še kakšna vprašanja poleg vprašanj o zgodovini narodno osvobodilne borbe?

Obtoženi Sirc: Bila so vprašanja, ki so se nanašala na razvoj pravnih ustanov pri nas.

Tožilec: Še kakšna gospodarska vprašanja?

Obtoženi Sirc: Se ne spominjam nobenih gospodarskih vprašanj.

¹²³⁷ Ni jasno, kdo je bil mišljen. Sicer je bil edini Vogt, omenjen na procesu, Josef Vogt, ki je med drugo svetovno vojno kot SS-Sturmbannführer deloval tudi v Sloveniji, 5. 7. 1945 pa so ga zavezniške vojaške oblasti aretirale in ga 15. 3. 1947 izročile jugoslovanskim oblastem. Julija 1947 je bil pred vojaškim sodiščem 4. armade na procesu v Ljubljani, na katerem so sodili tudi dr. Friedrichu Rainerju, obsojen na smrt z obešenjem. Na zaslišanju naj bi izjavil, da je imel Metod Kumelj prepustnico, ki so jo izdajali le najožjim sodelavcem gestapa. Glej eno prejšnjih opomb.

¹²³⁸ Pismo Ljuba Sirca očetu Franju Sircu na Poljsko z dne 22. 4. 1947 je objavljeno v poglavju Dokazno gradivo tožilstva. Tam so tudi natančneje pojasnjene okoliščine, v katerih je pismo nastalo.

Tožilec: Ali je bilo vprašanje o volitvah?

Obtoženi Sirc: Se ne spominjam.

Tožilec: Ali je bilo vprašanje o izvedbi agrarne reforme?

Obtoženi Sirc: Tega se ne spominjam. Lahko da je bilo, a se ne spominjam.

Tožilec: Ali je bilo vprašanje o nacionalizaciji?

Obtoženi Sirc: Ne, tega ni bilo.

Tožilec: Kdo je dobil ta vprašanja od Furlana?

Obtoženi Sirc: Jaz.

Tožilec: Komu je rekel, da bo še dal ta vprašanja?

Obtoženi Sirc: Rekel je, da se bo obrnil še na nekatere profesorje za odgovor.

Tožilec: Na koga?

Obtoženi Sirc: Na profesorja Vavpotiča¹²³⁹ in profesorja Štempiharja.¹²⁴⁰

Tožilec Avbelj: Kaj je rekel o Štempiharju?

Obtoženi Sirc L.: Da Štempiharju ne bo povedal, zakaj to rabi.

Tožilec: Zakaj?

Sirc L.: Zato ker bi bil profesor Štempihar lahko preplašen.

Tožilec Avbelj: Zakaj bi bil preplašen, če so bila vprašanja tako nedolžna kot vi, soobtoženi Sirc, pravite. Ali je rekel, da bo še komu dal ta vprašanja?

Sirc L.: Ne.

Tožilec: Ali je rekel, da bo dal Snoju?

Sirc L.: Da, Snoju, je rekel.

Tožilec: To potrjuje Snoj: da je dobil 12 vprašanj, da je vedel kakšna so vprašanja in da so med vprašanji bila tudi vprašanja o agrarni reformi, o volitvah, o nacionalizaciji. Obtoženi Furlan, ali ste vi izjavili to glede Štempiharja?

Furlan: Mogoče, da sem rekel.

Tožilec: Zakaj ste prej zanikali?

Furlan: Toda, jaz sem se s Sircem samo posvetoval.

Tožilec: Ali ste rekli, da boste Snoju dali vprašanja?

Furlan: Tega ne zanikam, toda midva sva se s Sircem posvetovala.

Predsednik: Ima kdo še kakšno vprašanje? Nihče. Prosim tov. tožilca, da prečita ta dokument.

Pomočnik tožilca Žalik: Dokument govori o nastanku OF in obsega osem strani. Z ozirom na njegovo obsežnost, bomo prebrali samo najznačilnejše odstavke.

Predsednik: Obtoženi Sirc, odgovorite, ali je to tisti dokument?

Sirc L.: Da.

¹²³⁹ Dr. Lado Vavpetič, profesor na Pravni fakulteti v Ljubljani.

¹²⁴⁰ Dr. Juri (Jurij) Štempihar, profesor na Pravni fakulteti v Ljubljani.

Pomočnik tožilca: Ta dokument obsega sledeča poglavja: Nastanek OF, vloge in naloge OF, aktivisti, položaje aktivistov OF danes, kako je režim vršil kontrolo na osvobojenem ozemlju in katera so bila sredstva, ki so jih uporabljali. Do kakšne mere so izvedli določbe Šubašič Titovega sporazuma.

Predsednik: Ali imate mogoče tudi vprašanja?

Pomočnik tožilca: Ne.

Tožilec Avbelj: To so samo nekatera od vprašanj, ki jih je obtoženi Furlan izročil Hočevarjevi, ki je odgovorila na vprašanja Hoptnerja. Originalna vprašanja pa so obtoženci uničili.

Sirc L.: Oprostite, koliko je teh vprašanj?

Tožilec: Pet.

Sirc: Bilo jih je deset do dvanajst.

Obtoženi Sirc Ljubo: *Nadaljuje:* Točno se ne spominjam vprašanj. Spominjam se le enih, ki se nanašajo na razvoj, zgodovino institucij, kako je bil organiziran AVNOJ,¹²⁴¹ kakšna je bila njegova ureditev, volitve so omenjene v zvezi s sporazumom. Kar pa se tiče nacionalizacije, pa vem samo kar sem govoril s Hoptnerjem.

Tožilec: Je bilo vse to notri?

Obtoženi Sirc Ljubo: Se ne spominjam na vprašanja.

Tožilec: Bomo obravnavali tu. Da.

Predsednik: Prosim berite, kateri dokument je to.

Tožilec (Žalik): Brali bomo samo nekatere odstavke. *Bere odstavek Aktivisti in funkcije, položaj aktivistov in OF danes, in do kakšne mere so bile izvedene določbe Tito-Šubašičevega sporazuma.*

Predsednik: Obtoženi Furlan, ste slišali?

Obtoženi Furlan: Sem slišal. Jaz bi prosil, če bi lahko gospod Sirc na to vprašanje odgovoril. To je že dokaz, da nisva dala naprej tega pisma, ampak da sva dala naprej tisto mojo brošuro, ki je v nasprotni smeri pisana.

Predsednik: Katero brošuro?

Obtoženi Sirc Ljubo: Torej prof. Furlan mi je v nedeljo 6. maja zvečer, to je tisti dan ko je bil Hoptner pri meni, izročil svojo brošuro, ki jo je napisal 1942 v New Yorku v angleščini, ki je prva izšla v inozemstvu, v kateri se ne omenja Mihajloviča. Ta brošura je bila najdena pri meni med preiskavo. To brošuro je hotel, da bi jo nesel Hoptnerju, Hoptner pa je že odšel, predno sem jaz prišel v hotel.

Tožilec: Obtoženi Sirc, vi ste dali brošuro, ki jo je Furlan napisal v inozemstvo. Zakaj pa ni Hoptner te brošure vzel? Ali ni sploh mogoče dobiti te brošure? Obtoženi Furlan ali bi bilo mogoče vašo brošuro v Ameriki dobiti?

Furlan: Mogoče, kvečjemu v kaki knjižnici. Zaradi tega, ker je bila naklada omejena.

Tožilec: Obtoženi Sirc, ali ste skupno z obtoženim Furlanom sklenili, da bi naj to pismo šlo v inozemstvo?

---

¹²⁴¹ Najvišji predstavniki organ jugoslovanskih narodov v okviru NOG.

Sirc: To pismo bi moral nekdo prenesti.

Tožilec: Kam je bilo namenjeno?

Sirc: To pismo je bilo namenjeno Hoptnerju.

Tožilec: Preko koga bi moralo iti?

Sirc: Takrat sem ga nameraval direktno izročiti.

Tožilec: Kaj pa se je pozneje zgodilo?

Sirc: Pozneje pa je bilo namenjeno, da bi šlo to pismo preko angleškega konzula v Ljubljani.

Tožilec: Kako se piše?

Sirc: Scopes.

Tožilec: Po čem veste, da je bil tak namen?

Sirc: Ker je Hoptner povedal, da se s Scopesom dogovarja, da bo on prevzel to.

Tožilec: Komu je povedal? Ali je Hoptnerju to povedal? Zakaj pa bi šlo s Scopesom in iz kakšnega razloga?

Sirc: Točno vem, da se je Hoptner dogovoril s Scopesom.

Tožilec: Obtoženi Furlan, ste slišali? Ali ste to zavestno storili?

Furlan: Zato to tudi ni šlo naprej.

Tožilec: Kdo je popravljal to, kdo je te popravke delal? Povejte obtoženi Sirc, kdo je delal te popravke, kdo jih je pisal? Je to vaša domislica?

Sirc: Oba sva delala.

Tožilec: Ali ste prečrtali eno vrsto teh svinarij in teh laži, ter nesramnosti? Kako pa ste potem to nadomestili? Kaj ste potem napisali na to stran?

Sirc: Nič.

Tožilec: Kakšen moment ste vi črtali potem? Kaj je prečrtano? Zverinstvo hitlerjancev? Vi ste pa napravili potem krutost Hitlerjeve okupacije in ste izjavili sami, da je zverinstvo težje kot krutost. Kar smo doslej prebrali, ali ste čitali obtoženi Furlan?

Obtoženi Furlan: Ni bilo govora.

Tožilec: Vidite, to je osnova za vaše znanstveno delo. Kdo more tako poročilo prebrati in poslati za namene v inozemstvo? Ali je bil namen poslati poročilo v inozemstvo?

Obtoženi: Ne.

Tožilec: Ali je bil namen poslati tako poročilo v inozemstvo obtoženi Sirc? In ali ste ga popravili?

Obtoženi Sirc: Zreduciral.

Tožilec: Kaj se to pravi zreducirati? Ali se to pravi na novo napisati? Zreducirati? To se pravi zavreči?

Obtoženi Sirc: Ne v celoti.

Tožilec: Ali ni to redakcija kar ste popravili?

Obtoženi Sirc: Ne.

Tožilec: En del vaše redakcije?

Obtoženi Furlan: Zakaj sem izdal ono brošuro, ki je v nasprotnem smislu, ki se ne dobi v Ameriki.

Tožilec: Lahko se dobi povsod, na trgu, v knjižnicah, povsod. Zakaj ste Hoptnerju priporočali tajnost, ko se delajo taka poročila?

Obtoženi Furlan: Ravno radi tega, za kar sem danes obtožen, ker je to nekaj nedopustnega, radi varnosti.

Tožilec: Ali ste vi to čitali?

Obtoženi Furlan: Ja, takrat sva skupaj čitala.

Tožilec: Kaj bi napravil vsak pošten človek, ali bi to popravil, ali bi to zavrgel?

Obtoženi Furlan: Popraviti je bilo ja treba.

Tožilec: To je bil Vaš namen, da gre k Hoptnerju. Ali so vprašanja vsebovala podatke o nacionalizaciji?

Obtoženi Furlan: Kaj takega se ne spominjam.

Tožilec: Zakaj niste prečitali?

Obtoženi Furlan: Zato ker ni bilo govora o nekaki redakciji.

Tožilec: Ali ste sploh razgovarjali s Hoptnerjem?

Obtoženi Furlan: Zelo malo.

Tožilec: Ali vam je Hoptner stavljal vprašanja?

Obtoženi Furlan: Da.

Tožilec: Koliko vprašanj Vam je dal?

Obtoženi Furlan: Mislim, da jih je bilo deset.

Tožilec: Komu ste jih vi izročili?

Obtoženi Furlan: Hočevarjevi.

Tožilec: Ali ste ji naročili, da na vsak način na ta vprašanja odgovori?

Obtoženi Furlan: Seveda.

Tožilec: Zato ste jih izročili. Vprašam Vas, če ne bi vedeli s kakim človekom imate opravka, ali bi se drznil nekdo pisati take nesramnosti. Ali veste odkod je to vse to? To je vzeto iz »Slovenca« iz dobe okupacije.

Obtoženi Furlan: Jaz tega nisem vedel.

Tožilec: Ali bi mogli poslati poročilo take vsebine, če ne bi točno vedeli kakšen je dotični človek, ki se mu pošilja poročilo?

Obtoženi Furlan: Saj ni bilo govora, da se pošlje tako poročilo naprej.

Tožilec: Vi ste taka vprašanja dobili. Vi ste taka vprašanja nameravali redigirati. Redakcija se glasi na to, da bi skupno napravili tisto, kar so prej napravili drugi. To je povedal obtoženi Sirc. Povejte še to glede nezadovoljstva na Vas, soobtoženi Furlan, zakaj niste tega že prej napravili? On se je jezil na Vas in je vprašal, če imate že prepis.

Tožilec: Vi ste rekli, da je znašal nevoljo nad vami in je rekel, da so oni ravno taki zamudniki, kot ste vi. *Furlanu:* Ali se vam je mudilo od nas v inozemstvo?

Obtoženi Furlan: Jaz sem to dobil za božič. Od božiča do maja, to je ja šest mesecev.

Tožilec: Kaj ste vi po poklicu?

Obtoženi Furlan: Profesor.

Tožilec: Kakšen profesor?

Obtoženi Furlan: Univerzitetni profesor prava.

Tožilec: Kako pa kvalificira naše pravo tako dejanje?

Obtoženi Furlan: *Molči.*

Tožilec: Poznate naše zakone?

Obtoženi Furlan: *Molči.*

Tožilec: Ste študirali naše zakone?

Obtoženi Furlan: Kvalificira?

Tožilec: No, kako kvalificira?

Obtoženi: V smislu obtožnice.

Tožilec: Da, točno. V smislu obtožnice kot vohunstvo, kot ščuvanje na intervencijo. Tako kvalificira naš zakon taka dejanja, ki ste jih vi vršili. In med temi dejanji je tudi tole dejanje. *Ploskanje v dvorani.* In ker ste profesor prava, še to: vi veste, da se poskus zločinstva kaznuje enako kakor izvršeno dejanje. *Ploskanje.*

Obtoženi Furlan: Vem.

Predsednik: Kaj imate še pripomniti v svoj zagovor?

Obtoženi: Prosim, da lahko gospod Sirc odgovori še to, ali je bilo s Hoptnerjem govora o nakupu literature, knjig, uradnih listov itd.

Predsednik: Obtoženi Sirc, odgovorite na to vprašanje.

Obtoženi Sirc: Jaz sam sem hotel nabaviti za Hoptnerja »Ljudskega pravnika«, ki je vseboval osnovanje SNOS-a in druge uradne liste in literaturo.

Predsednik: Kakšno literaturo?

Obtoženi Sirc: Zlasti uradne liste, v katerih je bil med drugim originalni tekst Tito-Šubičevega sporazuma.

Obtoženi Furlan: In publicirano literaturo.

Predsednik: Kaj pa ta literatura, ki je bila pri vas najdena v več izvodih?

Obtoženi Furlan: Jaz sem to pojasnil, to je bilo meni poslano, jaz tega nisem nikoli pogledal.

Predsednik: Kako ste pa vi vse skupaj pripeljali v domovino?

Obtoženi Furlan: Ne, jaz sem mislil na tisto domobransko literaturo. Tista domobranska literatura je ležala tukaj od leta 1945.

Predsednik: Zakaj ste jo toliko izvodov nabavili?

Furlan: To so mi očitvidno poslali iz knjigarne. Jaz nisem nikdar vedel, da je toliko teh izvodov in sem paket, kakor so mi ga poslali, postavil v knjižnico.

Predsednik: Obtoženi Furlan, ali imate še kaj navesti v svoj zagovor?

Furlan: Naj g. Sirc L. pove, da je bilo vse skupaj še na zadnjem sestanku šele v štadiju posvetovanja. Do kompletnega načrta midva nisva prišla in sva se šele razgovarjala o tem, kakšno literaturo bova kupila.

Predsednik: To je glede literature, pa glede poročila?

Furlan: O tem ni bilo govora, da se pošlje, niti v tej obliki naprej, niti v kakršnikoli drugi.

Predsednik: To vprašanje je on že ponovno pojasnil.

Furlan: Ravno to je bilo, da sva hotela kupiti vso to literaturo.

Tožilec Avbelj: Jaz bi prečital samo še izjavo Snoja, ki je s Furlanom ves čas sodeloval, glede tega, kako je obtoženi Furlan gledal na bande, ki so na Štajerskem¹²⁴² in na dogodke, ki bi mogli vplivati na eventuelno intervencijo tujih sil. Čita odstavek iz Snojevega zagovora. To kaže odnos obtoženega Furlana do band in odnos njegov do sestrelitve letal na Gorenjskem, na kateri sestrelitvi je Furlan užival, češ, to bi moglo povzročiti intervencijo tuje sile v FLRJ.

Furlan: O tem ni govora. Jaz nisem nikdar odobral delovanje teh band in nisem nikoli računal in jemal v poštev katerokoli intervencijo od zunaj.

Tožilec: Jaz bi samo to povedal sodišču, da je obtoženi Furlan v zaporu izjavil, da ne bo povedal besede, čeprav se še tako smeši. To je izjavil danes, ko je šel v sodno dvorano.

Obtoženi Furlan: Kaj, komu, kako, jaz nisem razumel.

Predsednik: Ste slišali. Da ne boste povedali besede, pa naj se še tako osmešite.

Obtoženi Furlan: Ne, to ni tako. V dvorani smeh.

Predsednik: Tišina prosim.

Obtoženi Furlan: Ko mi je preiskovalec predočil, da priče drugače izpovedujejo, glede Hribarjevega pisma, sem jaz dejal, jaz drugače ne morem reči, čeprav rečejo drugi, nego to, kar vem sam. Dejal mi je, bodete smešno izpadli, nakar sem mu dejal, da jaz ne morem nič zato.

Predsednik: Ima še kdo kakšno vprašanje? Iz podatkov razprave lahko zaključimo, da je obtoženi izročil zapisnik o sestanku LMS¹²⁴³ obtoženemu Sirc Ljubu s tem, da vsebino izroči konzulu, nadalje, da je dobil od Hoptnerja vprašanja, katera je izročil posameznim članom obtožencem, prejel od Vodetove odnosno Hočvarjeve na ta vprašanja deloma že odgovor z namenom, da ga izroči predstavniku tuje vohunske službe. Kaj smatrate obtoženi Furlan, ali je to vohunska služba, če se to vrši ilegalno in po skrivnih potih?

Obtoženi Furlan: Ali jaz prvič ...

Predsednik: Ali je to vohunska služba, če se vse to vrši ilegalno in konspirativno?

Furlan: Jaz se nisem nikdar zavedal, da bi se njegova delavnost mogla kvalificirati kot vohunska. Hoptnerjeva dejanja so bila čisto historična. On je poudarjal, da hoče napisati eno knjigo. Hoptner ni bil noben diplomatski zastopnik, ker je bil samo predstavnik Ameriškega rdečega križa. In jaz nisem videl v Hoptnerju človeka, ki vrši vohunsko službo. Hoptner je izrecno nastopil tako in v razgovoru z menoj ...

Predsednik: Zakaj pa ga niste napotili na pristojno mesto, kjer bi dobil informacije?

¹²⁴² V obdobju od 1945 do 1949 je v Sloveniji delovalo več kot 35 ilegalnih skupin, ki jih je Uprava državne varnosti (UDV ali Udba) poimenovala »bande«. (Čoh, »Za svobodo, kralja in domovino«, str. 7.)

¹²⁴³ Pravilno: LŠM.

Obtoženi Furlan: Vprašanje sem dobil januarja in do konca maja ni bilo nič narejeno.

Predsednik: Zakaj ste tako tajno zbirali te podatke? Hočevarjeva je izpovedala, da ste jih tajno zbirali. Ko ste jih dali in ko je bilo vprašanje, če je tajno, ste rekli jaz se strinjam.

Obtoženi Furlan: Da, da jih ne bi obešali na veliki zvon.

Predsednik: Ali je oddaja podatkov v inozemstvo na tajen in konspirativen način, ali ni to vohunstvo?

Obtoženi Furlan: Ni bilo še nobenega konkretnega načrta pri meni kako bi se to izvršilo.

Predsednik: Hvala, imate še kaj navesti v svoj zagovor?

Obtoženi Furlan: Ne.

Predsednik: **Razprava se prekinja in se bo nadaljevala v ponedeljek ob 7 uri.** Tov. starejši vodnik odvedite prosim obtoženca.

Razprava je bila prekinjena ob 18 uri 35 minut.

Šesti dan – 4. avgust 1947¹²⁴⁴

Predlog za združitev postopka zoper Snoja in člane Nagodetove skupine

Predsednik: Razprava proti Nagode Črtomiru in sokrivcem se nadaljuje. Privedite obtoženca.

Tožilec: Hočem staviti predlog v zadevi razprave Vrhovnemu sodišču LRS. Iz dosedanega poteka razprave, zlasti iz izpovedi obtoženih Sirc Ljuba, Nagode Črtomira in Hribar Zorana in dosedaj sodišču predloženih dokumentov je razvidno, da je bil z inkriminirano organizacijo Nagode Črtomira v neposredni zvezi Snoj Franc,¹²⁴⁵ direktor direkcije za avtobusni promet in ljudski poslanec skupščine FLRJ. Zato sem odredil na podlagi odločbe Prezidija Ljudske skupščine FLRJ preiskavo s preiskovalnim zaporom zoper Snoj Franca ter bom po končani preiskavi vložil zoper njega obtožbo zaradi kaznivih dejanj po zakonu o kaznivih dejanjih zoper ljudstvo in državo. Ker so kazniva dejanja obtoženih Sirc Ljuba, Nagode Črtomira in ostalih najtesneje povezana s kaznivimi dejanji Snoj Franca in tvorijo enotno kaznivo dejanje kakor tudi pravilne ugotovitve kazenske odgovornosti, smatram za nujno, da se kazenski postopek v obeh kazenskih zadevah združi in izvede skupna razprava. Zato predlagam, da se razprava v kazenski zadevi proti obtoženemu Nagode Črtomiru in ostalim prekine in določi rok treh dni, da dokončam preiskavo proti Snoj Francu in predložim sodišču obtožnico. Prosim, da sodišče k temu mojemu predlogu izda svojo odločbo.

Predsednik: **Sodišče se umakne k posvetovanju.**

Ob 7.20 h se vrne sodišče v razpravno dvorano.

Predsednik: Vrhovno sodišče je sklenilo, da se predlogu javnega tožilca LRS ugodi, da se kazensko postopanje proti osumljenemu Snoju Francu iz razloga smotrenosti postopka

¹²⁴⁴ Ponedeljek.

¹²⁴⁵ Iz dopisa Notranjega ministrstva FLRJ iz konca aprila 1947, predstavljenega v uvodnem poglavju, ki obravnava obračun z opozicijo, je očitno, da se je postopek proti Snoju pripravljal že pred prvimi aretacijami na Nagodetovem procesu.

združi s tem kazenskim postopanjem in se javnemu tožilcu LRS daje rok treh dni, radi izvedbe preiskave in dviga obtožbe proti osumljenemu S n o j u Francu.

Razprava se prekine do četrta ob 7. zjutraj.

Obtoženci bodo svoje predloge lahko stavili pri poznejši razpravi.

Obtoženi Nagode: Prosim sodišče za pojasnilo, če bi mogel staviti še kakšen predlog?

Predsednik: Saj boste še zaslišani, saj boste še imeli priliko. Je že v redu.

Odvedite obtožence.

Razprava se zaključi ob 7.45 h.

Od 4. do 7. avgusta je bila razprava prekinjena.

Sedmi dan – 7. avgusta 1947¹²⁴⁶

Zaslišanje Franca Snoja.

Predsednik *otvori razpravo ob 7.15:* Razprava proti Nagodetu Črtomiru in sokrivcem se nadaljuje. Privedite obtožence. *Straža privede obtožence.* Privedite še obtoženega Snoja Franca. *Straža ga privede. Po ugotovitvi identitete obtoženega Snoja, ki potrdi pravilnost svojih osebnih podatkov in pove, da ima tri otroke v starosti 20, 16 in 14 let, predsednik nadaljuje:* Ali ste prejeli obtožnico?

Obtoženi Snoj: Sem.

Predsednik: Prosim javnega tožilca, da poda obtožbo glede Snoja Franca.

Javni tožilec – pomočnik Žalik: Čita obtožnico.

JAVNO TOŽILSTVO

LJUDSKE REPUBLIKE SLOVENIJE

UL 71/47-1

V r h o v n e m u s o d i š č u LRS

Na podlagi člena 56. točke zakona o potrditvi, spremembah in dopolnitvah zakona o ureditvi ljudskih sodišč z dne 26. avgusta 1945 in člena 13 odstavek II. zakona o potrditvi, spremembah in dopolnitvah zakona o kaznivih dejanjih zoper državo z dne 25. avgusta vlagam pri Vrhovnem sodišču Ljudske Republike Slovenije

zoper:

S n o j Franca, sina Antona in Marije, rojene Drnovšek, rojenega 28. I. 1902 v Zagorju ob Savi, po poklicu upravnika DAPPS¹²⁴⁷-a v Ljubljani, poročenega, brez premoženja, državljana FLRJ, slovenske narodnosti, po lastni navedbi še nekaznovanega, JA ni služil, očeta treh otrok, stalno bivajočega v Ljubljani, Vrtača 12, v preiskovalnem zaporu od 24. julija 1947

---

¹²⁴⁶ Četrtek (5. in 6. 8. ni bilo razprave).

¹²⁴⁷ DAPPS – Državno avtomobilsko in prevozno podjetje.

Obtožbo

I.

da je v zvezi z inkriminirano organizacijo obtoženega Nagode Črtomira in soobtožencev izvršil kazniva dejanja našeta v skupnem delu obtožbe v obtožnici UL 71/47 z dne 27. julija 1947 od točke I. do točke VI.

II.

V okviru vohunskega delovanja, označenega v skupnem delu obtožbe je obtoženi Snod Franc izvršil sledeča kazniva dejanja:

- I. a/ Da je bil ves čas delovanja inkriminirane špijonske organizacije Nagode Črtomira in soobtožencev najtesneje povezan z njenimi vodilnimi člani, kakor z obtoženim Nagode Črtomirom, Sirc Ljubom in Furlan Borisom.
- b/ Da je vedel za zveze te špijonske organizacije z vohunskim centrom 101 ter sam osebno v svojem domu prvič jeseni 1946. leta in drugič spomladi 1947. sprejel od Skvarča Lucije ilegalno pošto ter razno ilegalno literaturo, kakor na primer ciklostirano glasilo organizacije salsburškega¹²⁴⁸ komiteta pod naslovom »Slovenski demokrat«, jo prečital, spravil in pred aretacijo uničil.
- c/ Da je inkriminirani organizaciji dajal nasvete in ji nudil pomoč pri njenem vohunskem delovanju, kakor na primer s tem, da je obtoženega Nagode Črtomira povezal z obtoženim Furlan Borisom, obljubil obtoženemu Nagodetu pomoč v slučaju nevarnosti aretacije, da je po nasvetu vohunske organizacije interveniral za aretirane in obsojene narodne izdajalce, kakor za Rusa Jožeta,¹²⁴⁹ Vrčona Branka¹²⁵⁰ in dr.,¹²⁵¹ po katerih je imela Nagodetova organizacija interes, da so na svobodi.
- č/ Da se je z obtoženim Nagode Črtomirom v decembru 1945. leta dogovoril izdajati ilegalni podtalni časopis.

¹²⁴⁸ Besedilo je skorajda nečitljivo.

¹²⁴⁹ **Jože Rus** (1904–1992), ing. elektrotehnike in politik, rojen v naselju Hrib - Loški Potok, diplomiral v Pragi, politično dejaven v JNS. Leta 1934 je bil med ustanovitelji inženirske sekcije Narodne odbrane, leta 1937 pa je postal predsednik Mladine JNS za Dravsko banovino. Med okupacijo je bil predsednik Mlade Jugoslavije in sodelavec lista Zarja svobode (glasilo NDS). Po vojni je bil na t. i. božičnem procesu obsojen na večletno zaporno kazen, a je bil že prej izpuščen. Pozneje je bil kot priznan strokovnjak zaposlen v različnih krajih države (ES 10, str. 332).

¹²⁵⁰ **Dr. Branko Vrčon** (1907–1990), pravnik, publicist, časnikar, prevajalec, rojen v Dobravljah na Primorskem, študiral pravo v Padovi in leta 1932 promoviral. Zaposlil se je pri odvetniku dr. Fornazariču v Ajdovščini, ko pa je ta odšel v Maribor, je prevzel njegovo pisarno in deloval v številnih slovenskih društvih. Zaradi fašističnega preganjanja je zapustil Primorsko. Po letu 1934 se je poročil z Mileno, hčerko znanega učiteljskega para iz Ciril-Methodove šole v Trstu, Mire in Vinka Engelmana, in tako postal svak Mirana Engelmana (več o njem pri javni razpravi). Leta 1935 je dobil službo v zunanjepolitičnem uredništvu dnevnika Glas naroda, poleti 1936 se je udeležil tečaja na Akademiji za mednarodno pravo v Haagu, potem pa se je zaposlil pri časopisu Jutro. Med vojno so ga Italijani zaradi dezerterstva poslali v disciplinski bataljon v Livorno, Nemci pa na prisilno delo v Ribnico. Tudi po vojni se je znašel v zaporu. Obtožen je bil več kaznivih dejanj zoper ljudstvo in državo ter bil na t. i. božičnem procesu ob koncu decembra 1945 obsojen na smrt z ustrelitvijo. Marca 1946 so mu kazen spremenili v 20 let strogega zapora. Leta 1953 je bil pogojno izpuščen. Zaposlitev je dobil v tovarni Litostroj v Ljubljani, kjer je organiziral prevajalski oddelek, vodil oddelek za ekonomsko propagando, oddelek za informacije in stike z javnostjo ter urejal tovarniško glasilo. Bil je tudi član številnih strokovnih in znanstvenih društev ter za svoje delo dobil več priznanj (Primorski SBL, snopič 17, Gorica 1991, str. 276–277).

¹²⁵¹ Drugih.

- II. a/ Da je zlorabljaljoč službeni položaj ministrstva vlade LRS in pozneje upravnika DA-PPS-a dajal podatke zaupne politične in splošne gospodarske vsebine posameznim pripadnikom inkriminirane organizacije zlasti obtoženemu Nagode Črtomiru in obtoženemu Sirc Ljubu ter ostalim kar so obravnavali na ilegalnih sestankih špijonske organizacije ter izkoriščali pri sestavljanju špijonskih poročil za vohunske centre v inozemstvu in člane predstavništva tuje države v domovini.
- b/ Da je v svrhu zbiranja in izročanja podatkov politične in splošne gospodarske vsebine poročal¹²⁵² v raznih krajih Slovenije, kakor v Radgoni, Zagorju in na Gorenjskem svoje bivše somišljenike iz predaprilske Jugoslavije ter podatke izročal pripadnikom inkriminirane organizacije v zgoraj označenem namenu.
- c/ Da je na sestanku z obtoženim Nagode Črtomirom 11. decembra 1945 sklenil pomagati organizirati vohunsko mrežo s tem, da je organizaciji nudil na razpolago svoje stare politične zveze iz vrst bivše SLS¹²⁵³ ter da je dal navodila soobtoženemu Furlan Borisu, za organiziranje svoje lastne mreže, kar je soobtoženi Furlan Boris v celoti odobral.
- d/ Da se je povezal in pomagal povezati inkriminirano organizacijo z Dragoljubom Jovanovićem v Beogradu in Tomo Jančikovičem v Zagrebu v svrhu povezave njihovega delovanja s protiljudskim delovanjem in delovanjem vohunske skupine obtoženega Nagode Črtomira ter v tem cilju spomladi leta 1946, sprejel na svojem domu od Jančikovičevega kurirja pismo, katerega je pred aretacijo uničil ter odgovor na pismo poslal po svojem kurirju soobtoženemu Sirc Ljubu.
3. a/ Da je vedel za beg Drčar Gizele v Avstrijo, v namenu priključiti se veleizdajalski organizaciji vojnih zločincev za delovanje proti FLRJ, preko ilegalnega kanala inkriminirane organizacije, na svojem domu pa shranil njeno lastnino.
4. a/ Da je na sestanku s soobtoženim Nagode Črtomirom in soobtoženim Sirc Ljubom dne 11. decembra 1945 soglašal z uspostavitvijo ilegalnega kanala preko člana predstavništva neke tuje države do Kuharja Alojza v Londonu, v namenu, da bi istemu pošiljal lažna in klevetniška poročila o političnem in splošno državnem položaju v FLRJ, v cilju škodovati mednarodnemu ugledu FLRJ.
5. a/ Da je od soobtoženega Furlan Borisa sprejel sramotilni pamflet v angleščini o herojskem voditelju jugoslovanskih narodov pod naslovom »Titov življenjepis«, katerega je prevedel v slovenščino, ga razmnožil na pisalni stroj ter razširjal.
- b/ Da je od soobtoženega Sirc Ljuba sprejel osnutek »Ustave« s pripombami, ki jo je inkriminirana organizacija prejela od vohunskega centra 101 v Avstriji, ga spraval in obljubil svoje popravke.
- c/ Da je od soobtoženega Furlan Borisa in Sirc Ljuba prejemal klevetniško literaturo v angleškem jeziku, po navodilih soobtoženega Furlana Borisa isto prevajal, razmnoževal na pisalni stroj ter razširjal kakor Bullitov¹²⁵⁴ sramotilni članek o Sovjetski zvezi,

¹²⁵² Verjetno bi bilo pravilno: iskal, zbiral ipd.

¹²⁵³ Slovenska ljudska stranka – SLS.

¹²⁵⁴ Mišljeno je delo ameriškega diplomata, žurnalista in novelista, znanega tudi po protikomunističnem prepričanju, **Williamiana Christiana Bullitta** (1891–1967), ki je bil v letih 1933–1936 ambasador v Sovjetski zvezi. Dostopno na: William Christian Bullitt, Jr. – Wikipedia, the free encyclopedia, http://en.wikipedia.org/wiki/William_Christian_Bullitt,_Jr., 26. 9. 2014. Izvleček iz njegovega dela z naslovom Kako presojeti Sovjetsko zvezo naj bi po naročilu Borisa Furlana prevedel Franc Snoj. Prvi del tega izvlečka je objavljen v poglavju Dokazno gradivo tožilstva.

knjigo pod naslovom »Živalska farma«¹²⁵⁵ in klevetniški članek Bogdana Radice o stanju v Jugoslaviji.

6. a/ Da je sprejel listo vprašanj o splošnem državnem in političnem položaju v državi, kakor o agrarni reformi, volitvah in nacionalizaciji, od soobtoženega Furlan Borisa, kateremu je ta vprašanja izročil predstavnik ameriškega Rdečega križa v Jugoslaviji, obljubil odgovore na ta vprašanja ter predlagal obtoženemu Furlanu Borisu osebe, ki bi pri izdelavi poročila lahko sodelovale.

b/ Da je na nagovarjanje in preko soobtoženega Furlan Borisa dajal podatke splošno-državne vsebine članu predstavnštva neke tuje države, kakor n. pr. o pobeglih vojnih zločincih in drugo.

S tem je zakrivil zločinstva po členu 2. zakona o potrditvi, spremembah in dopolnitvah zakona o kaznivih dejanjih zoper ljudstvo in državo ter izvršil celo vrsto dejanj, predvidenih v čl. 3, točka 8, 9 in 10 in naj se kaznuje po čl. 4 ter po čl. 11 zakona o potrditvah, spremembah in dopolnitvah zakona o kaznivih dejanjih zoper ljudstvo in državo.

Dokazila: zapisniki o zaslišanjih obtožencev, razpravni zapisnik ter ostali dokazni material, naveden v dodatku obtožnice.

U t e m e l j i t e v

Potek javne ustne razprave proti špijonski organizaciji obtoženega Nagode Črtomira in soobtožencev, zlasti zaslišanja obtoženega Sirc Ljuba in Nagode Črtomira so pokazala, da je v zločinsko delovanje inkriminirane organizacije vpleten Snój Franc. V preiskovalnem postopku proti S n o j Francu pa je bil zbran nadaljni dokazilni material, ki karakterizira kazniva dejanja Snój Franca v smislu obtožnice zoper Nagode Črtomira in soobtožencev.

Zločinska organizacija obtoženega Nagode Črtomira ni bila slučajno in samo v posameznih primerih izvrševanja kaznivih dejanj povezana z obtoženim Snój Francem. S Snój Francem je inkriminirana organizacija vzdrževala redne zveze in tesen kontakt preko svojih vodilnih članov. O vsakem sestanku z obtoženim Snójem Francem so morali člani poročati na ilegalnih sejah svoje vohunske organizacije, kjer so padle nadaljne direktive za zločinsko sodelovanje. Najvažnejše sklepe špijonske organizacije, kakor n. pr. organiziranje vohunske mreže, povezava preko obtoženega Furlana Borisa s člani predstavnštva tujih držav in špijonskimi agenti, povezava na Drčarja, postavitve kontakta v Hrvatski in Srbiji, so pripadniki zločinske organizacije prediskutirali z obtoženim Snójem Francem, ki je s sklepi soglašal in pomagal uspešno realizirati iste.

V ostalem se upiram na utemeljitev v obtožnici zoper obtoženega Nagode Črtomira in soobtožence ter predlagam kakor tam za obtoženega Snója Franca po težini njegove krivde strogo kazni.

S tem je obtožnica utemeljena.

Smrt fašizmu – svobodo narodu!

Ljubljana, 6. 8. 1947

L. S. Javni tožilec LRS

Avbelj Viktor, l.r.

¹²⁵⁵ **Živalska farma** (v angleškem izvirniku *Animal Farm*) je politična satira britanskega pisatelja Georga Orwella, ki se nanaša na totalitarne sisteme.

Predsednik: Obtoženi **Snoj Franc**, pristopite k sodišču. *Ostale obtožence odvedite.* Straža jih odvede. Obtoženi Snój Franc, ste prejeli obtožnico?

Snoj: Sem prejel.

Predsednik: Ste prejeli tudi osnovno obtožnico, ono glavno?

Obtoženi: Da.

Predsednik: Ste jo prečitali?

Obtoženi: Sem.

Predsednik: Ste jo razumeli?

Obtoženi: Sem.

Predsednik: Ste bili zaslišani v preiskavi?

Obtoženi: Da.

Predsednik: Priznavate pravilnost vaših izpovedb v preiskavi?

Obtoženi: Priznam.

Predsednik: Ali se čutite krivega?

Obtoženi: Priznam krivdo, delno.

Predsednik: V koliko priznavate krivdo?

Obtoženi: Da sem nekatere članke iz angleških listov v resnici prevajal.

Predsednik: Še kaj drugega?

Obtoženi: Priznavam, da sem vedel za odhod Drčar Gizele na Koroško. Priznavam, da sem dobil s hrvatskega, iz Zagreba Jančikovićevo pismo, da sem poslal Sirca (Ljuba) v Zagreb, da sem vedel za obiske, ki jih je imel Sirc v Beogradu pri Dragoljubu Jovanoviću, priznavam, da sem držal stike z Nagodetom, Sircem in Furlanom tekom vse te dobe po osvoboditvi. Vendar so bili ti stiki, vsaj z moje strani, političnega značaja. Jaz sem vedno in pri vseh razgovorih, ki sem jih z njimi imel, imel za cilj organiziranje opozicijske stranke. Jaz ne vem in se kljub vsem razgovorom v zaslišanju ne morem spomniti, da bi kdor koli kdaj od imenovane trojice ali sploh kdo povedal o zvezah, ki jih je imela Nagodetova organizacija z Drčarjem. Priznavam pa, da sva se pogovarjala o zvezah z dr. Kuharjem.

Predsednik: Osnovna obtožba vas obtožuje, da ste vi bili tudi pripadnik te vohunske organizacije in ste v njej delovali.

Obtoženi: Ne, organizacija je res v tem smislu, da je kmalu po osvoboditvi prišel Nagode k meni, najprvo zaradi službe, pozneje začel večkrat prihajati in se je takrat rodila misel organizacije, politične organizacije. Najprej, spočetka celo, da bi bila to v okviru OF, morda v okviru njene politike, pozneje pa samostojna.

Predsednik: Kdo pa je vse prihajal k vam, s kom ste imeli sestanke?

Obtoženi Snój: Sestankov v pravem smislu ni bilo. Samo enkrat so bili vsi trije pri meni: Nagode, Sirc in ing. Kavčnik.

Predsednik: Kdo pa je sicer prihajal k vam?

Snoj: Drugače je prihajal eden ali drugi.

Predsednik: In kaj ste obravnavali na teh sestankih?

Snoj: Kakor sem rekel, glede organizacije same. Govorili smo kako bi se ta organizacija izvedla. Da bi Nagode svojo skupino sam organiziral, jaz zopet po svoji strani prijatelje iz bivše slovenske ljudske stranke in smo v tej stvari govorili tudi – mislim celo, sem jaz imenoval dr. Furlana – da bi Furlan po svoji strani organiziral ljudi iz bivše liberalne stranke.

Predsednik: Ali vam je Nagode pripovedoval kaj od svoje skupine?

Snoj: On mi je pripovedoval.

Predsednik: Kaj vam je pripovedoval?

Snoj: Pripovedoval mi je za ing. Kavčnika, povedal mi je za Sirca, povedal je, da imajo mrežo po nekaterih krajih Slovenije, toda vse to sem jaz smatral, da je to v cilju politične organizacije, kakor so bili vsi ti začetni razgovori.

Predsednik: Kaj so obravnavali na onem sestanku, ki so se ga udeležili Nagode, Sirc in Kavčnik?

Snoj: Takrat je bil razgovor o nekem časopisu, ki bi naj se izdajal, legalno izdajal.

Predsednik: Ali ni bil tu mišljen podtalen časopis?

Snoj: Ne. O nekem podtalnem časopisu morda bolje rečeno o letakih je bilo govora kasneje enkrat, ko je bil Nagode pri meni, toda to je bilo mišljeno samo za Nagodetovo skupino. On je povedal svojo odločitev, da misli za svoj del organizacije nekaj takega napraviti.

Predsednik: Vam je kdo povedal, da ima zveze s Koroško?

Obtoženi Snaj Franc: Jaz se tega ne spomnim, da mi je kdo to povedal. Ne vem in vse moje delo tudi je pod tem vtisom, da mi tega nihče ni povedal.

Predsednik: Je Vam kdo pripovedoval o Drčarju?

Obtoženi: Mislim in v kolikor se spomnim, mi o Drčarju ni govoril. Jaz sem o teh stvareh razmišljal in se ne spominjam tega.

Predsednik: Ima še kdo kakšno vprašanje k tej točki?

Pomočnik tožilca Žalik: Obtoženi Snaj Franc, Vi pravite, da niste imeli nobene zveze z Drčarjem. Pojasnite sodniku kako ste vi dobili osnutek ustave iz tega centra vojnih zločincev?

Obtoženi: Zgodaj spomladi nekoč leta 1947, mislim, da sem se vrnil iz nekega potovanja, mi je žena dejala oziroma mi je dala neke papirje in mi pravila, da je to prinesla Skvarčeva. Jaz sem se hudoval, ker sem vedel, da ima Skvarčeva ilegalne zveze. Jaz sem površno pregledal to, vem in se spominjam samo dveh odstavkov iz tega, da je bilo govora o ustavi ter sem naročil, da naj to sežgejo.

Pomočnik tožilca Žalik: Kaj ste Vi tistikrat, ko ste to prebrali, kakor pravite, kaj ste ugotovili in kaj ste napravili?

Obtoženi: Jaz sem v razgovoru, ne vem kdo je bil v sobi, dejal, pa vendarle tudi zunaj mislijo, da je treba ljudi vprašati, ali hočete kralja ali hočete republiko. Jaz sem še pripomnil, ker se je menda govorilo o nekem slovenskem generalštabu (*Žalik: slovenski armadi*) ne, mislim, da je bil generalštab, jaz sem pripomnil, da se vidi, da je to oficirsko delo.

Pomočnik tožilca: To je bilo enkrat. To vam je prinesla Skvarča. Drugič pa ste dobili približno isto stvar od soobtoženega Ljubo Sirca.

Snoj: Sirc Ljubo mi je ne vem, morda zelo blizu takrat, letos spomladi prinesel torej eno polo in pol morda in mi pravi, to so moje pripombe k ustavi, če bi jih pregledali.

Pomočnik tožilca: Kakšne ustave?

Snoj: On mi takrat ni povedal h kakšni ustavi. Bilo je že na koncu razgovora. Ko je potem odhajal, sem jaz to pozneje pregledal. Vem da so bile to pripombe k neki ustavi, vendar sem jaz to stvar sežgal.

Predsednik: Zakaj pa ste sežgali?

Snoj: Zato, ker nisem hotel doma imeti, ker je bilo to nekaj ilegalnega. Ampak samo iz tega kar mi je drugič Sirc prinesel in kar sem bral, jaz nisem mogel vedeti, na katero ustavo se nanaša.

Pomočnik tožilca: Vedeli ste, da je to nekaj ilegalnega in ste smatrali, da je to stvar treba sežgati. Ali je kedaj prišel Sirc k vam in vprašal po teh pripombah?

Snoj: Sirc je potem prišel en teden kasneje in sem povedal, da sem stvar sežgal, ker je kmalu po tem bila preiskava zaradi mojega sina.

Pomočnik tožilca: Zakaj pa je bila preiskava?

Snoj: Moj sin je bil aretiran, izvršena je bila preiskava in sin je bil potem zopet izpuščen.

Predsednik: Dobro, ima še kdo kakšno vprašanje. Druga točka obtožnice vam očita, da ste v okviru te skupine, ki se je tukaj organizirala v vohunske svrhe, organizirali mrežo in dajali obvestila za špijonski center.

Obtoženi Snój: Organizirali mrežo, torej jaz sem že pojasnil, da se je to mislilo kot politično stranko, da bi vsak v svojem okviru vzpostavil organizacijo, vendar sem jaz takrat v svojem delu, v delu med prijatelji, še iz prejšnje Jugoslavije, nisem dejansko povzel nobenih mer, ker niso bile stvari dozorele, da bi se lahko kaka organizacija napravila.

Predsednik: Ampak ste že stopili s kom v stike?

Obtoženi: Jaz sem to razgovarjal morda z dvojico ali trojico, ampak na širše to ni šlo, gotovo ne.

Predsednik: Ali ste že od kod prejeli takrat poročila?

Obtoženi: Ne, sploh ni bilo v kakem cilju te organizacije, da pošilja poročila, ampak je bil smisel politične organizacije v smislu starih strank.

Predsednik: Kaj vam je pa Nagode pripovedoval o svoji mreži?

Obtoženi Snój Franc: Nagode mi je pripovedoval, da mrežo organizira, da ima zveze ponekod na Dolenjskem, omenil mi je izrecno, da ima zvezo tudi na Jesenicah in mislim, da mi je rekel, da tudi v Trbovljah.

Predsednik: Kaj pa Furlan?

Obtoženi: Furlan ni govoril nič o tem.

Predsednik: Ali ste imeli namen tudi Furlana v to mrežo organizirati?

Obtoženi: Jaz sem mislil in tudi tako s Furlanom govoril, da naj bi tudi Furlan med liberalnimi krogi, med svojimi prijatelji organiziral tako politično stranko, odnosno skupino, ki bi se zlila potem v eno stranko.

Predsednik: In koga je on potem v to mrežo vključil?

Obtoženi: Ni mi o nobenem povedal. Pozneje enkrat mi je priporočal, odnosno rekel, da

naj bi sprejel dr. Vrhunca¹²⁵⁶ in zato sem smatral, da je on z njim o tem govoril, pa vendar nisem pristal, da bi Vrhunc prišel k meni.

Predsednik: Torej Furlan je imel tudi načrt, da napravi svojo mrežo?

Obtoženi: Ali je imel načrt – jaz sem o tej stvari z njim govoril in ni odklonil. On je samo smeje rekel: Saj veš kako je, tukaj bo malo, v glavnem bo to bivša slovenska stranka. V tem smislu, vendar odklonil ni.

Predsednik: Ali ste vi potem tudi z Zagrebom in Beogradom navezali stike?

Obtoženi: Jaz sem iz Zagreba dobil eno pismo, odnosno prišel je nekdo, imena se ne spominjam, mlajši gospod, rekel je že, da je vpisan na univerzo in mi je prinesel neko pismo od Jančikovića, kjer Jančiković samo potrjuje, da ga on pošilja. Povedal mi je, da v Zagrebu žele, ne Jančiković, ampak dr. Šutej, da bi se jaz oglašil spodaj. V istem času smo v Ljubljani razgovarjali, da bi bilo dobro, če bi z Zagrebom tudi imeli zveze, poudarjam politične v smislu strank in s Sircem sva se dogovorila, da bo on šel v Zagreb. Morda dan preje je prišel oni iz Zagreba in mi smo tudi razgovarjali in Sirc je šel v Zagreb do Jančikovića, Jančiković pa ga je spravil v zvezo s Šutejem.

Predsednik: Je Sirc o tem poročal?

Obtoženi Snaj: Sirc je pripovedoval o razgovorih, ki jih je imel spodaj.

Predsednik: Je bila potem to stalna zveza med Ljubom Sircem in Zagrebom?

Obtoženi: Kolikor vem, je Sirc pozneje samo enkrat še šel v Zagreb.

Predsednik: Za Nagodetovo skupino ste vedeli?

Obtoženi: Vedel sem.

Predsednik: Vam je on sam to povedal?

Obtoženi: Nagode se je vedno predstavljal kot vodja skupine, katero sem poznal kot »Nagodetovo skupino«.

Predsednik: Kakšne namene bi pa naj imela ta mreža in zaupniki ki bi nekako bili okoli organizirani, kako bi naj to bilo?

Obtoženi: Kot politična organizacija.

Predsednik: Kaj naj bi konkretno delali kot politična organizacija?

Obtoženi: Samo tako sem jaz to stvar razumel.

Predsednik: Ali naj bi zbirali poročila?

Obtoženi: Iz razgovorov, ki smo jih imeli z Nagodetom, jaz nisem mogel tako daleč sklepati, poročila, menda tudi politična poročila v smislu starih strank, ker to je bil smisel razgovorov, ki sem jih jaz imel z dr. Nagodetom v tej stvari.

¹²⁵⁶ Morda **dr. Vinko Vrhunec** (1895–1981), pravnik in gospodarstvenik, v prvi Jugoslaviji zaposlen pri podjetju Ugalj v Beogradu, nato je bil ravnatelj ekspoziture TPD v Beogradu, potem pa ravnatelj Centrale TPD v Ljubljani, eden od neformalnih voditeljev liberalne JNS v Sloveniji. Leta 1941 je kot predstavnik TPD odšel v Švicco, da bi v imenu liberalcev vzpostavil stik z Jugoslovansko vlado v Londonu. Po vrnitvi, v začetku 1942, so ga Italijani aretirali, odpeljali v zapore v Rim in ga ob koncu leta obsodili na 30 let zapora. Julija 1944 se je v Bariju pridružil NOG in se preko Visa vrnil v Slovenijo. Kot eden od lastnikov Knjigarne tiskovne zadruga je bil 3. 8. 1945 obtožen pred sodiščem narodne časti, a je bil zaradi sodelovanja z OF oproščen. Tiskovna zadruga je bila zaplenjena. Vrhunec pa se je ponovno zaposlil pri TPD. (Sirc, Med Hitlerjem in Titom, str. 9–10 in SI AS 1931, t. e. 568, št. 15301, Poročilo informativnega odseka UDV za Slovenijo, brez datuma.)

Predsednik: Ste Vi prejeli neko poročilo iz Suhe Krajine?¹²⁵⁷

Obtoženi: Iz Suhe krajine sem prejel poročilo.

Predsednik: Od koga?

Obtoženi: Iz Hinj.

Predsednik: Kdaj?

Obtoženi: To je bilo še l. 1945.

Predsednik: Ali je bil govor o tem, da bi na tej Nagodetovi organizaciji, na tej mreži, tudi konzul neke tuje države tukaj imel interes?

Obtoženi: Da se konzul zanima za naše politične stvari, o tem je bil govor s strani Furlana in tudi s strani Sirca. Ne spominjam se, da bi Nagode o tem govoril.

Predsednik: Ali imate vi pripravljanje nekakšne ustave samo za politično stvar, ko veste, da mi itak imamo že ustavo, ki je bila sprejeta na zakonit način?

Obtoženi: Ravno zato, ko sem jaz potem prebral to stvar, sem to uničil, ker smatram, da to ni zakonito.

Predsednik: Kakšna poročila ste vi dajali Furlanu, kaj ste s Furlanom govorili?

Obtoženi: Jaz Furlanu poročil nisem dajal. Obiskal me je mnogokrat, morda na tri tedne, in je večkrat prišel. Razgovarjala sva se razne stvari. Če sem v teku teh razgovorov nezavestno povedal kake stvari, to morda. On me je konkretno vprašal samo v dveh slučajih in tudi povedal – ne morem trditi – da se ali angleški konzul ali Angleži zanimajo za to. Vprašal me je, kaj vem o dr. Basaju. To je bilo v enem slučaju. Rekel je, da se Angleži ali angleški konzul zanima. Ker sem smatral, da gre za vprašanje izročitve,¹²⁵⁸ sem mu tudi to omenil. Furlan to ni zanikal in sem mu povedal o Basaju, kolikor vem izpred vojne. Za dobo okupacije ne vem, ker nisem bil tu. Drugi slučaj je, ko me je vprašal o dr. Voršiču,¹²⁵⁹ bivšem županu v Celju, za katerega sploh nisem vedel, kje je. Sploh po vojni nisem nobene sledi vedel za njim in sem mu odgovoril, da nič ne vem.

¹²⁵⁷ Poročilo o položaju v Suhi krajini, ki ga je prejel Franc Snoj avgusta ali septembra 1945 od Silvestra Škebeta, župnika v Hinjah, je objavljeno v poglavju Dokazno gradivo tožilstva.

¹²⁵⁸ **Dr. Jože Basaj** (1887–1973), pravnik, politik in gospodarski strokovnjak, rojen v Suhi pri Predosljah, študiral pravo na Dunaju in leta 1913 doktoriral. Politično je deloval v okviru SLS. Bil je tudi predsednik telovadnega društva Orel, od leta 1936 pa predsednik Narodnega odbora Katoliške akcije. Med vojno je bil ravnatelj Zadrufne zveze, član vodstva protirevolucionarnega tabora (organiziral je financiranje t. i. bele garde) in prvi predsednik Narodnega odbora za Slovenijo. Ob koncu vojne je pobegnil v Avstrijo. V Jugoslaviji je bil proglašen za vojnega zločinca in podana je bila zahteva po njegovi izročitvi, do katere pa ni prišlo. Umril je v Sentjakobu na avstrijskem Koroškem (TNA FO 371/67386, R 10081, Yugoslavs in Italy, from R.R.Stokes to Mon.Hector Mc.Neil OC.MP. Foreign Office, 18. 7. 1947 – dokument vsebuje seznam oseb, za katere je Miha Krek menil, da jih Britanci neupravičeno preganjajo, saj naj ne bi zagrešili vojnih zločinov; ES 1, str. 203.)

¹²⁵⁹ **Dr. Alojzij Voršič** (1888–1973), rojen v kmečki družini v Bretončičah v Prlekiji, študiral pravo v Pragi (zaradi prve svetovne vojne je prekinil študij in doktoriral leta 1921), potem živel v Mariboru in Celju. Bil je član celjskega občinskega odbora, samostojni odvetnik, leta 1939 je bil kot član SLS izvoljen za celjskega župana. Po nemški okupaciji Celja se je odrekal županskemu mestu in pobegnil v Ljubljano, kjer je prevzel odvetniško pisarno pokojnega brata. Ob koncu vojne se je kot krščansko usmerjen politik in anglofil (Miha Krek ga je označil za preprostega človeka, velikega ljubitelja Angležev in vsega, kar je bilo angleško) umaknil v Avstrijo, kjer pa so ga aretirali prav Britanci. Nekaj tednov je bil v zaporu, kjer je zaradi slabega ravnanja zbolel. Čez nekaj dni je bil ponovno aretiran, potem pa je zbežal in se skrival. Pozneje je odšel v Argentino, kjer je bil de javen v tamkajšnji slovenski skupnosti in SLS. (TNA FO 371/67386, R 10081, Yugoslavs in Italy, from R.R.Stokes to Mon.Hector Mc.Neil OC.MP. Foreign Office, 18. 7. 1947; Spletni biografski leksikon celjskega območja in Zasavja. Dostopno na: <http://www.celjskozavasvi.si/>, 1. 9. 2014.)

Edvard Kocbek

Predsednik: Ima še kdo kakšno vprašanje v tej točki?

Zagovornik Čobal: Vi ste rekli, da ste imeli politično strankarsko mrežo. Povejte, kdaj ste začeli na tem delati, na ustvaritvi zveze z vašimi bivšimi političnimi somišljeniki?

Obtoženi: To je bilo v letu 1945, kmalu po osvoboditvi, že morda julija ali avgusta. Tisti čas so začeli večkrat prihajati k meni.

Zagovornik Čobal: Ali ste takrat že računali na to, da se bodo vršile volitve?

Obtoženi: Ne, ampak takrat so bili kongresi OF. Kongres OF na primer oziroma način organizacije OF v raznih delih države je bil takrat različen. Na Hrvaškem in v Srbiji so bile posamezne stranke vključene v OF. Jaz sem tudi računal, če

se bi nekako slično morda dalo tudi pri nas napraviti. V tem smislu sem vršil te razgovore ne samo z Nagodetom, saj sem tudi s ... sedanjim podpredsednikom skupščine LRS Kocbekom¹²⁶⁰ itd. v tem smislu razgovarjal. Ko pa je bilo po vseh teh kongresih in raznih izjavah vodilnih članov vlade jasno, da do kaj takega ne bo prišlo, je tudi vse to gibanje zaspalo. Jaz tudi potem v tej smeri nisem bil več agilen.

Predsednik: Zakaj ste pa potem, ko ste prišli v stik z Nagodetovo skupino ustanovili to mrežo?

Obtoženi Snaj: Ja, to je vse bilo v tej dobi. Še ena okolnost, ki je leta 1946. celo stvar znova pokrenila. Leta 1946. je namreč iz Zagreba ravno ko je Jančiković prisil za sestanke s Šutejem – jaz sem bil enkrat pri Šuteju, bilo govora o tem, da bi vse opozicijske stranke izdale skupen proglas, priznale dejansko stanje, se izjavile za sodelovanje v tem smislu. Ta skupni proglas naj bi podpisale vse bivše stranke in to je dalo zopet neko pobudo, da se je – kako bi povedal – moje politično delovanje, ki je že prenehalo z ozirom na te kongrese in odločne izjave članov vlade, zopet razgibalo in sem jaz ta kontakt z Zagrebom in Beogradom že obdržal in zopet razgovarjal.

Branilec Čobal: Kdaj je bilo to, pred ali po volitvah?

Snaj: To je bilo po volitvah v parlament, v Zvezni parlament.

¹²⁶⁰ **Edvard Kocbek** (1904–1981), književnik, urednik, prevajalec in politik, rojen v Svetem Juriju ob Ščavnici (do 1997 Videm ob Ščavnici). Najprej je študiral bogoslovje v Mariboru, a je pred koncem 2. letnika izstopil in leta 1930 diplomiral iz romanistike na ljubljanski univerzi, nato se je študijsko izpopolnjeval v Franciji, potem pa poučeval francoščino v različnih krajih, od 1936 do 1941 na gimnaziji v Ljubljani. Že v mladih letih se je pridružil krščanskosocialističnemu gibanju, s svojo poezijo in esaji pa se je uveljavil kot eden najvidnejših mladih katoliških intelektualcev. V študentskih letih je uredjal revijo *Križ na gori*, v letih pred drugo svetovno vojno pa mesečnik za gospodarstvo, kulturo in politiko *Dejanje*, ki je kritiziral tako klerikalizem kot »totalitarni komunistični voluntarizem«, zagovarjal pa ustvarjalno svobodo, etično odgovornost in dejavno reševanje slovenskega narodnega vprašanja. Zaradi razmišljanj o španski državljanski vojni, v katerih je odločno podprl republikanski tabor, je prišel v spor s slovensko katoliško cerkvijo. Leta 1941 je bil kot predstavnik krščanskih socialistov med ustanovitelji OF, pozneje tudi član njenih najvišjih organov, član AVNOJ-a itd. Po vojni je opravljal številne pomembne funkcije v republiki in federaciji, bil je minister v zvezni vladi in podpredsednik prezidija slovenske skupščine. Zaradi nestrinjanja z nedemokratski metodami in idejno ozkostjo obstoječega režima se je bil leta 1952 prisiljen upokojiti in se umakniti iz političnega življenja. Nadaljeval pa je z umetniškim ustvarjanjem in prevajanjem in leta 1964 je za svojo poezijo prejel tudi Prešernovo nagrado. (ES 5, str. 173.)

Čobal: Kaj pa pred volitvami?

Snoj: Pred volitvami so bili ...

Čobal: Ti poskusi?

Snoj: Jaz nisem mislil na volitve. Mislil sem, da bi se v okviru OF, v okviru koalicije organizirali v politično stranko.

Čobal: Vi ste prej povedali, da ste za Nagodetovo skupino vedeli. Kdaj ste za to skupino zvedeli?

Snoj: Jaz sem za to, torej za Nagodeta in da ima on nek krog ljudi, izvedel že v inozemstvu od dr. Kuharja, ker je prišel ven razen material: v Trstu, Beljaku n. pr., tako, da sem za Nagodetovo delovanje takrat vedel in tudi, da predstavlja določeno skupino ljudi, ki se lahko imenuje tudi politična skupina.

Branilec dr. Čobal: Ali ste Vi vedeli potem ko ste prišli v zvezo, ko ste dobili kontakt z Nagodetovo skupino, ali Vam je bilo znano in ali ste vedeli kdo in kateri so člani njegove skupine?

Obtoženi Snaj Franc: Takrat sem vedel samo za Sirca in ing. Kavčnika. Kasneje, pa ne po iniciativi Nagodeta, ampak po iniciativi Furlana, je bil pri meni prof. Hribar. Iz razgovora sem videl, da spada v Nagodetovo skupino.

Dr. Čobal: Za njegove zveze ste vedeli?

Obtoženi: Ne.

Predsednik: V kakšne svrhe je prišel Hribar k Vam?

Obtoženi: Hribar je prvotno prišel samo na vljudnostni obisk in je trajal samo 10 minut, bil je potem še dvakrat, mislim, da samo dvakrat, morda trikrat, dvakrat mislim, kjer smo govorili o raznih gospodarskih vprašanjih.

Predsednik: Kako je prišel k Vam na take razgovore?

Obtoženi: Dr. Furlan mi je priporočal, odnosno dejal, Hribar bo morda prišel k tebi, ali ga hočeš sprejeti? Tako je Hribar – jaz sem bil zunaj skupaj s Cankarjevimi¹²⁶¹ s katerimi je nekaj v sorodu, in sem mislil, da hoče govoriti o tej stvari. Iz razgovora sem videl, da se zanima za razna gospodarska vprašanja in smo potem o tem govorili.

Pomočnik tožilca Žalik: Obtoženi Snaj, kakšno je bilo tisto poročilo in kdaj ste dobili poročilo iz Suhe Krajine?

Obtoženi: Poročilo iz Suhe Krajine sem prejel avgusta ali septembra meseca leta 1945.

Žalik: Ali ste Vi tam širili mrežo?

Obtoženi: Ne.

Pomočnik tožilca: Ste vi komu to poročilo pokazali?

Snoj: Jaz sem o tem poročilu razgovarjal s podpredsednikom vlade in mislim, da tudi s predsednikom, takratnim predsednikom vlade Kidričem.

Pomočnik tožilca: Pa s kom od Nagodetove skupine, ali pa z ljudmi, ki so bili v Nagodetovi skupini?

---

¹²⁶¹ Verjetno mišljena družina Izidorja Cankarja; Zoran Hribar je bil namreč brat njegove žene Ane (Niče).

Obtoženi: Ne, možno, da sem govoril o tej stvari, kajti poročilo, ki je bilo, je na mene napravilo vtis. Mislim da je takratni tajnik Okrožja bil Maček. Ko sem bil na Dolenjskem na dveh zborovanjih za volitve, sem slučajno bil v teh predelih, torej v Strugah in tam doli in so bili prisotni ljudje iz Hinj. Hinje so bile popolnoma porušene.

Pomočnik tožilca: Komu ste dali še poročilo razen osebam, ki ste jih imenovali?

Obtoženi: Nobenemu.

Pomočnik tožilca: Mogoče Hribarju?

Obtoženi: Ne.

Pomočnik tožilca: Mogoče Vodetovi?

Obtoženi: Ne.

Pomočnik tožilca: Mogoče komu drugemu?

Obtoženi: Ne, nobenemu nisem dal. Za ime Vodetove sem jaz šele zaznal takrat, ko je bila aretirana v zvezi z Nagodetom.

Pomočnik tožilca: Razprava proti Nagodetovi skupini je pokazala, da so podatki in poročilo, ki je bilo najdeno pri vas pri hišni preiskavi, enaki poročilu, ki ga je poslal Hribar na neko tuje predstavništvo. Pojasnite, kako je moglo priti do identičnosti med vašim poročilom in tem poročilom?

Snoj: Ti podatki niso bili najdeni pri meni na domu, ampak v pisarni, v uradu in sem smatral to kot eno stvar, ki sem jo dobil takrat kot minister. Jaz sem o tej stvari kakor rečeno obvestil nekatere predstavnike vlade, ni pa izključeno in zelo verjetno, da sem o teh stvareh razgovarjal ali z Nagodetom ali z Borisom Furlanom, ne v cilju, da dajem kako informacijo, ampak v tem kakšno stanje je v teh predelih Suhe krajine, ker je tam pomoč bila nujno potrebna.

Pomočnik tožilca: Potemtakem smatrate, da je Nagode ali Boris Furlan zlorabil vašo izjavo in pripovedovanje o stanju v Suhi krajini?

Snoj: Če je izrabil kdo za kakšno poročilo za inozemstvo, potem prav gotovo ne vem, ker jaz s tem namenom nisem dal, ne izključujem pa namena, ker poročilo je bilo zelo težko z ozirom na razmere, ki so bile tam.

Žalik: Vi ste preje izjavili, da se je organizirala mreža, da je ta mreža bila od vsega početka politična in da ste se v organiziranju te mreže sestali z Nagodetom in Borisom Furlanom. Povejte mi, po kakšni liniji je organiziral mrežo Boris Furlan in po kakšni liniji Nagode?

Obtoženi Snaj Franc: Po kakšni liniji je kdo organiziral, o tem ne morem mnogo povedati, ker to je bilo apriori ...

Žalik: In vendar, če ste z nekom stopili v kontakt v neko koalicijo, ste morali vedeti, s čim ta človek razpolaga.

Obtoženi: To sem pa že povedal, da dr. Furlan v liberalnih krogih in Nagode v svoji skupini, kakor sem jo poznal. Jaz nisem poznal kako daleč sega s svojo organizacijo.

Žalik: V kakšnem liberalnem krogu naj bi Furlan organiziral to mrežo? Kako ste si predstavljali, da bo on organiziral to mrežo in kakšne podatke ste imeli, kje je organiziral to mrežo in od kod je dobival gotove stvari?

Obtoženi: Jaz sem vedel, da ima Furlan krog svojih ljudi, da je povezan v framazonski loži, da baje v tem svojem krogu zbira ljudi. Koga je on povezal ne vem. Jaz sem iz tega, kar mi

je večkrat govoril o dr. Vrhuncu in ker mi je priporočal, da naj bi ga sprejel, smatral, da je tudi on povezan.

Žalik: Torej smatrate da bi organiziral mrežo po neki framazonski liniji?

Obtoženi: Ne samo to. Jaz vem izpred vojne, da je Furlan pri gotovi skupini ljudi predstavljal le neko skupino v bivši liberalni stranki. Predstavljal sem si, da bo iz teh krogov zbiral ljudi.

Žalik: Da gremo nekoliko nazaj – povejte kdaj in kako je obtoženi Furlan pobegnil iz Jugoslavije?

Obtoženi: Furlan je odšel iz Jugoslavije, predno je bila Jugoslavija napadena.

Žalik: Kako si tolmačite to?

Obtoženi: Moral je iti, ali na pobudo nekoga ali pa jaz sem pozneje slišal, da je on delal za zaveznike in da je moral ...

Žalik: Kako za zaveznike?

Tožilec: Kako za zaveznike?

Obtoženi Snaj: Za države, ki so se takrat borile proti Nemčiji.

Žalik: Saj on je bil vendar Slovenec in v prvi vrsti bi moral delati za Jugoslavijo in preko svojega naroda za zaveznike. Kako smatrate Vi to za zaveznike natančneje?

Obtoženi: Natančneje bom morda najbolj izrazil to tako, da se je govorilo takrat o Angležih, ampak to je bil tako na splošen izraz in ne morem s tem izrazom sedaj, ne vem kako bi povedal in opredelil neko dejanje.

Žalik: S čim utemeljujete, da je bilo delo za Angleže?

Obtoženi: Dejansko je tako bilo, da se v tistem času, ko je Francija že padla, ko ni bila Amerika v vojni, da so dejansko bili še samo Angleži v vojni z Nemci. Jaz sem zvedel prej, preden je vojna pričela za dr. Čoka in šele pozneje za dr. Furlana, da je šel v inozemstvo. Za dr. Furlana nisem tega vedel prej.

Žalik: S kakšnim potnim listom je potoval?

Obtoženi: Tega pa ne vem.

Žalik: Kaj ste vedeli o dr. Čoku?

Obtoženi: Preden je vojna pričela, da je odšel in tudi dr. Vilder (Venčeslav Vilder), nekaj tednov pred vojno.

Žalik: Vam je znano, da sta Furlan in Čok organizirala neki Primorski komite?

Obtoženi: To mi je znano o tem, da je dr. Čok dejanski ta Primorski komite organiziral, da je v času, ko sem jaz v Jeruzalemu prišel v stik z dr. Furlanom in Čokom, katera prej nisem poznal, da je takrat med Furlanom in Čokom bil nek spor in da je ta Primorski komite dejansko dr. Čok organiziral.

Žalik: Kakšni so bili vaši stiki pozneje s Furlanom?

Obtoženi: Z dr. Furlanom sva se vozila z isto ladjo skupaj v Capetown in sva na ladji večkrat govorila in se nekako zblížala. Iz Amerike sem odpotoval sam, Furlan je prišel dober mesec za menoj in sva bila v Ameriki skupaj v information-centru vendar pozneje krajem leta 1942 sva prišla v precejšnja nasprotja, ker je on že takrat v glavnem zastopal smer OF,

dočim je jaz takrat nisem zastopal in se je najino razmerje precej ohladilo. Jaz sem potem odšel v London, Furlan je prišel v London, mislim da v drugi polovici leta 1942. V Londonu sva se zelo redko dobila, ker je še obstajalo isto stanje nasprotstva med nama.

Pomočnik tožilca Žalik: Pustimo to, samo še to pojasnite, kako so prišla pisma iz vaše osebne korespondence v roke soobtoženega Furlana?

Obtoženi Snaj: To mi je danes zelo težko pojasniti. Ni izključeno. Iz moje osebne korespondence ... to ne morem pojasniti, ne vem na kakšen način se je to lahko zgodilo.

Pomočnik tožilca: Kaj pa iz vaše ministrske korespondence, ki je bila namenjena izrecno vam?

Obtoženi: Da bom bolj konkreten: v teku zaslišanja sem videl, da poseduje dr. Furlan originalna pisma, katera sem jaz pisal raznim ljudem v Ameriki. Kako je on prišel do teh originalnih pisem, tega ne vem. Poseduje tudi izvlečke iz pisem, ki sem jih jaz pisal dr. Kreku. Ne izključujem, da sem mu dal en ali drug tak prepis, ampak nemogoče se mi zdi, da bi vsa ta pisma, vsi ti prepisi, kolikor sem jih videl, da bi jaz to njemu izročil. On je moral na kak drug način priti do teh prepisov.

Pomočnik tožilca: Ali smatrate, da je on na nedopusten način prišel do te osebne in ministrske korespondence?

Obtoženi: Ne more drugače biti. Najbolj se mi zdi čudno, kako je mogel priti v posest pisem, ki sem jih jaz pisal ljudem v Ameriki, ki so petsto ali tisoč milj daleč stran od New Yorka.

Pomočnik tožilca: Povejte še tole: zakaj vas je hotel Furlan povezati z angleškim konzulom? Kakšen namen je on zasledoval s tem, kaj je pripovedoval ob takih prilikah, kaj ste gledali vi v tem povezanju?

Obtoženi: Kakšen namen ... ne morem reči, da sem spočetka videl kak poseben namen. Furlan mi je kmalu po prihodu sedanjega konzula dejal, če bi hotel, da bi se bolje spoznala. On je forsiral stike z njim. Jaz sem to ... bil je konzul enkrat pri meni. To je bilo vse. Pozneje pa nisem hotel kljub temu, da je Furlan pritiskal na to, da bi vzdrževal zasebne stike s konzulom.

Pomočnik tožilca: Ali je šlo samo za zasebne stike ali za kaj več?

Obtoženi Snaj: Pozneje je Furlan enkrat omenil, da bi bilo prav, če bi se o gotovih stvareh konzula informiralo.

Pomočnik tožilca: O kakšnih stvareh?

Obtoženi: O političnih stvareh. Konkretno se sedaj ne morem spomniti, za katero stvar je šlo.

Pomočnik tožilca: Pa vsaj približno.

Obtoženi: Rekel je, ko sem mu pripovedoval o razgovorih v Zagrebu leta 1946 o tem, da bo opozicija takrat izdala nekak proglas. Takrat je on rekel, ne morem točno trditi, da bo zanimalo ali da bi zanimalo. Mislim, da je rekel, da bi konzula zanimalo. Točno ne morem reči.

Pomočnik tožilca: Ali je bilo to pred sestankom z Jančikovičem ali po sestanku?

Obtoženi Snaj: Ne, po sestanku. Mislim, da celo ne samo po sestanku, ker je takrat z njim govoril Sirc, ampak, da je bilo to pozneje, ko sem jaz razgovarjal z dr. Šutejem.

Žalik: Zakaj pa je obtoženi Furlan hotel imeti podatke o Basaju in Voršiču?¹²⁶² Iz kakšnih razlogov je hotel imeti on vse te podatke?

Snoj: Ne vem iz kakšnih razlogov, rekel je, da Angleži ali pa da konzul to rabi. Jaz sem rekel, da je verjetno to zaradi jugoslovanske zahteve, da se ta dva izročita. On ni na to mojo pripombo odgovoril niti pritrdilno, niti ni zanikal. Kaj je Furlan o tem vedel, ne vem.

Žalik: Kaj mislite, da je Furlan želel, da daste negativne podatke o dr. Basaju in Goršiču?¹²⁶³

Snoj: Ne. Njega je zanimalo predvsem to, kaj sta ta dva delala. Iz razgovora nisem mogel poznati, kaj je hotel. Jaz sem glede Basaja povedal to, kar sem vedel. Vedel sem, da je bil Basaj tudi predsednik slovenske vlade in sem to tudi omenil.

Žalik: Obtoženi Snój, pojasnite še eno stvar sodišču: Vi ste s soobtoženim Furlanom in Nagodetom večkrat debatirali o pojavu oboroženih band na Štajerskem, o različnih incidentih na meji, o sestrelitvi letal, angloameriškega letala. Povejte, kakšno mnenje je imel soobtoženi Furlan o pojavu oboroženih band?

Snoj: Jaz o pojavu oboroženih band na Štajerskem z Nagodetom nisem razgovarjal. Jaz se nasprotno ne spominjam, da bi z Nagodetom o tem govoril. S Furlanom pa sva o tem večkrat razgovarjala in sva imela prav različno mnenje. Jaz sem vedno ob vsaki priliki obsojal to delovanje, obsojal na splošno te bande kakor tudi organizacije, zunaj oborožene, jugoslovanske, dočim je pri Furlanu bila stvar v toliko drugačna, da je to smatral kot nek znak aktivnosti, češ, pa le nekaj je, ker sami od sebe se ne morejo oborožiti, se ne morejo gibati, nekdo je za njimi. Ta vtis, tako ta vtis sem jaz iz Furlanovih izjav dobil.

Pomočnik tožilca Žalik: In kaj naj bi bilo to, kaj naj bi bilo to za bodoče?

Obtoženi Snój Franc: V osnovi se je strinjal, je nekako računal z oboroženo intervencijo, dočim sem vedno zatrjeval, da se ne more priti do vojen in da se s takimi organizacijami samo zadržuje konsolidacijo in ureditev in da smo mi potrebni miru.

Pomočnik tožilca Žalik: Kako si je predstavljal to oboroženo intervencijo?

Obtoženi: Tega ne morem tako konkretno izraziti, ampak da bi taka stvar lahko privedla do večjih konfliktov.

Predsednik: Ali je bil Furlan nasproten ljudski oblasti? Kakšno stališče je zavzemal napram ljudski oblasti?

Obtoženi: Ne morem trditi, da bi bil celotno ali morda se je ta stvar stopnjevala, da je od začetka stvar gledal bolj dobronamerno kakor pa pozneje. Ali to konkretizirati je zelo težko.

Predsednik: Ali Vam je Furlan izročil kakšna vprašanja, na katera naj bi odgovoril?

Obtoženi: To mi je izročil spomladi letos in sicer vrsto vprašanj z ozirom na OF, na sporazum Tito-Šubašić in take stvari, o nacionalizaciji. Iz razgovora sem takrat videl, da bi Furlan hotel ta material dati nekemu Angležu, v svrhu sestave neke knjige. Mene je prosil, da naj bi na del tistih vprašanj dal pismeno poročilo ali boljše razpravo. To mi je dal tako – bila je njegova žena tudi pri nas – kakor da mi je hotel dati na skrivaj, ko smo že odhajali iz sobe je zaostal in mi na skrivaj izročil in hitro tako, da takrat jaz nisem mogel prebrati. Konkretno sva stoje preletela to in jaz sem pritrdil, da bom mu to napravil.

¹²⁶² Dr. Alojzij Voršič.

¹²⁶³ Pravilno: Voršič.

Predsednik: Kaj ste vi nadalje v tej zvezi storili?

Snoj: Ko sem jaz to stvar prebral in začel razmišljati o tem, sem se odločil, da jaz tega ne bom napisal. Poleg tega, da bi, če bi se na vse te stvari odgovorilo, bi to bilo obveščanje inozemstva o naših, ne samo političnih stvareh, ampak tudi o gospodarskih, ker se je tudi o gospodarskih stvareh govorilo. Bila pa je še druga stvar. Jaz sem o tem poročilu, o katerem mi je Furlan govoril, na kratko prišel do tega, jaz lahko to napišem, pa bo prišlo lahko nekemu drugemu v roke, ko bi nekdo drugi brez mojega sodelovanja in brez možnosti, da bi jaz na to vplival, uporabil ta material po svoje in tako sem se odločil, da ne bom napravil.

Predsednik: Ste se vi potem na koga obrnili?

Snoj: Slabost priznam, da nisem Furlanu to odločno povedal. To sem zavlačeval in se izgovarjal, nimam še napravljeno, ali pa nimam časa, morda pa ni treba. Potem pa je on le pritiskal, sem pa jaz rekel, da bom govoril z dr. Šolarjem. Jaz sem s profesor Šolarjem res tudi govoril in sem jaz od mene napisan seznam vprašanj, na katera bi jaz odgovoril, dal njemu, vendar je dr. Šolar tako delo odklonil. Med tem časom pa je bil Furlan aretiran, da tako iz tega ni nič prišlo. Jaz mu tako ničesar nisem dal, profesor Šolar pa tudi ne.

Predsednik: Ali je bila vsebina teh vprašanj taka, da tujega predstavnika obvešča o naših notranjih razmerah?

Snoj: Vsaj kolikor se sedaj spominjam, o gospodarskih vprašanjih.

Predsednik: Pa o OF?

Snoj: O OF ravno tako. Potem torej nacionalizacija n. pr. Potem je bilo to morda 15 do 20 vprašanj, tako, da se ne spominjam vsega.

Predsednik: Odrejam 10 minut odmora. Odvedite obtoženca.

Odmor ob 8.25.

Predsednik: Razprava se nadaljuje (ob 9 uri). **Obtoženec Snój Franc pristopite k sodišču.** Obtoženi Snój Franc, Furlan Boris Vas je seznanil s konzulom?

Obtoženi Snój: Da.

Predsednik: Opišite pod kakšnimi okolnostmi in kako se je to izvršilo, kdo je to forsiral in kako je to bilo.

Obtoženi: Kmalu po prihodu sedanjega konzula je Boris Furlan enkrat bil pri meni in me vprašal, če me lahko konzul obišče. Potem je konzul tudi prišel.

Predsednik: Kdo je to zvezo forsiral?

Obtoženi: Boris Furlan.

Predsednik: Iz kakšnega interesa?

Obtoženi: Ne vem iz kakšnega interesa, jaz sem takrat to smatral kot družabni akt.

Predsednik: Za kaj vse se je Furlan Boris pri vas vse zanimal, kaj vse je hotel od Vas zvedeti?

Obtoženi: O vseh raznih dnevnih vprašanjih, o političnih vprašanjih, da je velikokrat prihajal in tako smo razgovarjali o teh stvareh.

Predsednik: In kakšni so bili razgovori? Kako se je on obnašal pri teh razgovorih?

Obtoženi: Ko nazaj gledam stvar, vidim to, da je hotel zvedeti, da je pa sam zelo malo povedal.

Predsednik: Za kaj se je zanimal?

Obtoženi: Ko sem bil na primer v Zagrebu, je hotel vedeti vse detaile kaj sem razgovarjal politično.

Predsednik: Vam je rekel, da se za to tudi konzul zanima?

Obtoženi: Mislim, da je prav ob tej priliki to omenil.

Predsednik: Kakšno literaturo Vam je Furlan izročil?

Obtoženi: V glavnem ameriške razne Dajžeste.¹²⁶⁴

Predsednik: In kaj konkretno?

Obtoženi: World press in dajžeste,¹²⁶⁵ to je mesečnik, ki prinaša članke iz vsega sveta, torej posnetke iz časopisov.

Predsednik: In kaj vse ste predstavljali?

Obtoženi: Jaz sem prevedel članek od Bulita.¹²⁶⁶

Predsednik: Katerega?

Obtoženi: Ki govori o Sovjetski zvezi.

Predsednik: Še kaj?

Obtoženi: Jaz sem prevedel iz neke angleške revije članke, ki govore o strankah na Balkanu, o agrarnih strankah na Balkanu, ampak samo gotov del članka, ki govori o Jugoslaviji.

Predsednik: Ste še kaj prevedli?

Obtoženi Snój: Razne manjše stvari, tako, odlomke, odstavke.

Predsednik: Ste prevedli sestavek Bogdana Radice?

Obtoženi: Ne, jaz sem prvotno v preiskavi izjavil, ampak jaz sem ta članek samo bral.

Predsednik: V preiskavi ste izjavili, da ste ga prevedli.

Obtoženi: Pozneje sem to popravil, jaz tega članka nisem prevajal.

Predsednik: Ali ste Vi te stvari, ki ste jih prevedli, v več izvodih razširjali?

Obtoženi: Jaz sem menda dva, včasih sem dal komu, včasih zopet ne. Bile so gotove stvari takega značaja, ki so me samega zanimale n. pr. vprašanje petroleja in razne take gospodarske stvari, katere sem sam za sebe prevajal.

Predsednik: Ste Vi dobili od Furlana še kako stvar?

Obtoženi: On mi je dal tudi neko knjigo »Živalska farma« v angleškem jeziku in sem jo samo bral, nisem je pa prevajal, četudi v obtožnici stoji, da sem jo prevedel.

Predsednik: Ali ste potem dobili tudi Titov življenjepis?

Obtoženi: Sem dobil.

Predsednik: Ste ga prevedli?

---

¹²⁶⁴ Mišljen **Reader's Digest**, ameriška družinska revija, ki razen kratkega obdobja (2010-2012) redno mesečno izhaja že od leta 1922. Obravnava splošno zanimive teme in ima sedež v New Yorku. Dostopno na: Reader's Digest – Wikipedia, the free encyclopedia, http://en.wikipedia.org/wiki/Reader%27s_Digest, 26. 9. 2014.

¹²⁶⁵ Revija Reader's Digest.

¹²⁶⁶ Pravilno: Bullitta.

Obtoženi: Glede tega se spomnim samo to, da sem prevedel prvi odstavek, nisem prevajal naprej.

Predsednik: Komu ste ga izročili?

Obtoženi: Sem prevedel samo prvi odstavek, bral sem ga pa in sem imel ves čas doma taisto revijo.

Predsednik: Komu ste ta življenjepis izročili?

Obtoženi: Se ne spominjam, da bi ga komu izročil?

Predsednik: V preiskavi ste povedali, da ste ga izročili Sircu Ljubu?

Obtoženi: Ja, on je to, ne vem zakaj bi mu bilo to, on je to v angleščini lahko bral.

Predsednik: Ste mu dali.

Obtoženi: To je ena stvar, ki je že zelo dolgo nazaj, na kraju leta 1945 in se detajlov res ne spominjam. Vem pa pozitivno, da sem prestavil prvi odstavek in sem pri tej prestavi opazil neko igro besed, ki sem jo hotel v slovenskem jeziku izraziti.

Predsednik: Ima še kdo kako vprašanje?

Tožilec Avbelj: Obtoženi Snoj, želim, da nekatera vprašanja, za katera ste že odgovorili sodišču, vendarle konkretnješe razjasnimo. – Vi veste, da so bila pri obtoženem Furlanu najdena vaša pisma?

Obtoženi Snoj: Da.

Tožilec: Veste za to?

Obtoženi: Vem.

Tožilec: Ste vi ta pisma videli?

Obtoženi: Ne, jaz sem to v preiskavi izvedel.

Tožilec: So vam bila v preiskavi pokazana ta pisma?

Obtoženi: Samo fotostati Krekovich pisem meni.

Tožilec: To se pravi, vaša pošta.

Obtoženi: Da.

Tožilec: Je bila to vaša pošta?

Obtoženi: Da, to je bila.

Tožilec: Se vi dobro spominjate, da je bila to vaša pošta?

Obtoženi: Da, tega se dobro spominjam iz vsebine, da je to dejansko Krekovo pismo meni.

Tožilec: Ali so bila vmes tudi pisma, ki ste jih vi drugim pisali?

Obtoženi: To se mi je v preiskavi potrdilo, da sem jaz ... se mi je navedlo ime Vincenca Cajnkarja¹²⁶⁷ iz Chicaga in Šabca¹²⁶⁸ iz Clevelanda.

Tožilec: Ste vi tem ljudem večkrat pisali?

---

¹²⁶⁷ **Vincent Cainkar** (1879–1948), slovenski društveni delavec, ki se je leta 1904 preselil v ZDA, kjer je kmalu začel delovati med slovenskimi izseljenci. Od leta 1918 je bil skoraj 30 let predsednik v njegovem času največje slovenske dobrodelne organizacije v ZDA, Slovenske narodne podporne jednote (SNPJ) s sedežem v Chicagu. (ES 1, str. 409; Bajc, Zapletena razmerja, str. 128.)

¹²⁶⁸ Morda mišljen **Antony Šabec**, ki ga omenja Gorazd Bajc v delu Zapletena razmerja (str. 129).

Obtoženi: Da, Cajnkarju in Šabcu sem večkrat pisal.

Tožilec: Vi ste izjavili sodišču, da se vam zdi čudno, kako so prišla v roke Furlanu pisma, ki ste jih vi pisali ljudem, ki so bili petsto milj daleč. Ali je to res?

Obtoženi: Da, to je res.

Tožilec: Kako si vi predstavljate, kako je mogel obtoženi Furlan priti do teh vaših pisem, kako je mogel priti do te vaše pošte?

Obtoženi: ... Z mojo vednostjo ni mogel priti do te pošte in je možno samo, da je na kakšen drugi način z mojo tajnico ali na kak drug način prestregel.

Tožilec: Da je vaša pisma prestregel?

Obtoženi: Drugače si tega ne morem predstavljati.

Tožilec: Kdo je bila vaša tajnica?

Obtoženi: Prva je bila neka Marn,¹²⁶⁹ pozneje pa Ana Traun.

Tožilec: Ali vam je kdo to Ano Traun priporočil?

Obtoženi: Mislim, da je eno ali drugo priporočil prav Furlan, da je bila v Clevelandu. Obe sta bili iz Clevelanda. Potreboval sem tajnico, ki je znala angleško in slovensko. Tam ni bilo lahko dobiti tako mlajšo moč. Zato je to Furlan poiskal.

Tožilec: Poglejte, obtoženi Snój, Furlan je priporočil tajnico. Furlan je imel v rokah vašo pošto, ki je bila naslovljena na vas, in pošto, ki je šla od vas ven. Kaj sklemate iz tega? Vi ste še rekli, da je moral Furlan vašo pošto prestreči. Ali je imel Furlan stike z vašo tajnico Ano Traun? Ali je imel možnost imeti stike z Ano Traun?

Obtoženi Snój: Na vsak način in jo je, dokler je redno prihajal v pisarno Information centra, dnevno videl ne samo enkrat, ampak po večkrat.

Tožilec Avbelj: Ali se vam mogoče zdi, da je na tak način prišel Furlan do vaše pošte?

Snój: Najbolj naravna pot se mi zdi ta ker kar se tiče Krekovih pisem dopuščam možnost, da sem mu morda sam kakšen odstavek dal, toda za druga pisma pa si sploh ne morem misliti, kako bi drugače prišla v Furlanovo posest kakor samo na tak nedovoljen način.

Tožilec: Na nedovoljen način je prestregel Furlan vašo pošto in je to pošto izkoriščal. Drugo vprašanje: Vi ste vzdrževali stike z Dragoljubom Jovanovićem v Srbiji. Kako pa ste vzdrževali ta stik, ali ste vzdrževali ta stik z Jovanovićem samoiniciativno?

Snój: Jaz sem bil po osvoboditvi že parkrat v Beogradu na zasedanju začasnega narodnega predstavništva, pa vendar nisem takrat iskal nobenih stikov z Dragoljubom Jovanovićem. Pozneje, mislim da v decembru 1945 sem bil pri njem osebno, pa tudi takrat na iniciativo Dragoljuba Jovanovića, ki me je v skupščini poiskal in povabil na sestanek. Vendar pa me je prej že enkrat v Ljubljani dr. Furlan opozoril na to, naj na vsak način dr. Dragoljuba Jovanovića obiščem.

Tožilec: Dr. Furlan vas je opozoril, da v Beogradu obiščete Dragoljuba Jovanovića. Kdaj vas je opozoril, ob kakšni priliki je to rekel, na katerem prostoru, na katerem mestu? Ob kakšni priliki in v katerem prostoru vam je Furlan rekel, da se povežete z Dragoljubom Jovanovićem?

¹²⁶⁹ **Olga Marn**, tajnica Franca Snoja v New Yorku. Po njegovem mnenju je bila v zelo dobrih odnosih z Borisom Furlanom. Snój je sumil, da naj bi Furlanu skrivaj izročala pisma, ki jih je prejemal od Kreka in Kuharja. (SI AS 1931, t. e. 569, št. 14333, Seznam zvez Franca Snoja.)

Snoj: Furlan je vedno prihajal k meni domov in sva se vedno sestajala doma, na mojem stanovanju.

Tožilec: Na Vašem stanovanju. Ali ste Vi vedeli kakšne zveze je imel Furlan v Ljubljani?

Obtoženi Snaj Franc: Vedel sem, da je z angleškim konzulom v dobrih odnosih.

Tožilec: Vedeli ste, da je Furlan z angleškim konzulom v dobrih odnosih.

Obtoženi: To sem vedel.

Tož.: Ali ste vedeli, da Furlan dela za konzula?

Obtoženi: Da dela za konzula, to nisem mogel vedeti, vsaj pri početku ne, ampak dejstvo samo, torej da mi je enkrat rekel, da bi bilo dobro, da bi se midva s konzulom dobila, da bi bilo da ga informiram, to je bilo kmalu v začetku leta 1946, pozneje enkrat mislim, da je bilo to, glede razgovora v Zagrebu, ko je dejal, da bo ali da bi konzulu bilo všeč in to kar je bilo letos spomladi, ko mi je dal vprašanja, ko je prvič direktno rekel, da Angleže ali konzula zanima in me vprašal glede dr. Basaja in dr. Boršiča.¹²⁷⁰

Tožilec: Dobro. Vi ste povedali, v začetku nisem mogel vedeti, da Furlan dela za konzula. Kaj pa potem, ko Vam je dr. Furlan točno povedal, kaj konzul želi in kaka poročila da bi konzulu dali. Kako ste si Vi razlagali in ali ste pozneje vedeli, da Furlan dela za konzula?

Obtoženi: Že dejstvo, da nisem iskal teh stikov, da sem jih odklonil – pozneje sem ga videl s konzulom samo dvakrat na raznih recepcijah, čeprav me je oficijelno vabil na večerje, da sem odklonil iz teh razlogov, da sem imel pri Furlanu občutek: boljše da ne greš zraven.

Tožilec: Dajte prosim obtoženi Snaj, precizirajte, kaj vam je Furlan v zvezi s konzulom naročil. O kakšnih vprašanjih je treba konzula obveščati. Vi ste to že izjavili v preiskavi in pred sodiščem, jaz samo želim, da bi točno precizirali te stvari.

Snoj: Politične stvari o politični situaciji pri nas.

Tožilec: Prvič o politični situaciji pri nas z ozirom na kaj?

Snoj: Predvsem z ozirom na opozicijo.

Tožilec: Opozicijo, še kaj?

Obtoženi: O splošnem stanju, mislim pri tem, gospodarskem stanju.

Tožilec: Iz česa sklepate, da je bilo mišljeno gospodarsko stanje.

Obtoženi: Povojne razmere sploh, ki so težke v vsaki državi, zadajajo brigo, predvsem v položaju kakor je bil pri nas in je to splošno stanje. Ne morem ravno reči, da je rekel gospodarsko stanje. Ampak tako je bilo razumeti to.

Tožilec: Ali je govoril on o nacionalizaciji?

Obtoženi: O nacionalizaciji sva govorila, vendar da bi konkretno v tem slučaju, ko mi je o konzulu govoril in o tem, da bi se jaz z njim sestal, ravno o nacionalizaciji, to ne morem trditi, se ne morem spomniti.

Tožilec: Ali je govoril o volitvah? Da bi bilo treba konzulu povedati?

Obtoženi: O tem tudi.

Tožilec: Ali je govoril, da bo referiral konzulu o UNRI, agrarni reformi, o nacionalizaciji itd.?

¹²⁷⁰ Pravilno: Voršiča.

Snoj: Ne vem, da bi on tako konzulu taka vprašanja dal, stvar je bolj splošna pod pogojem gospodarskega stanja.

Tožilec: Pod pojmom gospodarskega stanja. Dobro. Nadaljno vprašanje v zvezi s Hoptnerjevimi vprašanji. Kakšen je bil vaš odnos s Furlanom? Kdaj Vam je Furlan Hoptnerjeva vprašanja dal?

Snoj: Jaz se datuma točno ne spominjam. Moralo je biti začetkom aprila, ali celo marca.

Tožilec: Ali leta 1947?

Obtoženi: Da.

Tožilec: Ali se spominjate kje vam je to vprašanje dal?

Obtoženi Snój: To mi je dal na mojem stanovanju. Sem že izjavil, da ko je odhajal in mi jih je dal stoje.

Tožilec: Vam je kaj rekel v zvezi s temi vprašanji?

Obtoženi: Rekel je, da naj bi jaz to napisal in da se bo to potrebovalo za neko knjigo, in mislim ob drugi priliki, da mi je rekel, da se mudi, ker bo dotični kmalu odšel.

Tožilec: Se vi spominjate koliko vprašanj je bilo na tem listu?

Obtoženi: Koliko vprašanj je bilo, ne vem. Bilo je razprto tiskano na eni poli. Nekako tričetrt pole?

Tožilec: Se ne spominjate koliko vprašanj?

Obtoženi: Torej bilo je razdeljeno mislim na štiri oddelke s podvprašanji.

Tožilec: Kakšna so bila ta vprašanja? Se vi spominjate vsebine teh vprašanj?

Obtoženi: Prvi del je govoril o osvobodilni fronti, o nastanku in razvoju, o grupah, ki so sodelovale, o aktivistih. Potem je bilo posebno poglavje o sporazumu Tito–Šubašič. Potem so se začela razna gospodarska vprašanja o nacionalizaciji, potem mislim, da je bilo o agrarni reformi in še več vprašanj predvsem gospodarske vsebine.

Tožilec: Dobro. Vi na ta vprašanja niste odgovorili?

Obtoženi: Ne.

Tožilec: Vi ste povedali Furlanu, da hočete ta vprašanja dati drugemu da bo odgovoril?

Obtoženi: To sem mu povedal.

Tožilec: Se je Furlan s tem strinjal?

Obtoženi: Se je strinjal.

Tožilec: Vi izjavljate, da je Furlan pritiskal na to, da bi na vprašanja čimpreje dobil odgovor?

Obtoženi: On je terminiral nekako s 1. majem, da bi moral imeti, vendar mu jaz nisem takrat dal, pozneje enkrat v maju, torej proti kraju maja me je zopet vprašal za to.

Tožilec: Obtoženi Snój, ali vi lahko svoje izjave, ki ste jih dali z ozirom na Hoptnerjeva vprašanja, poveste pred Furlanom?

Obtoženi Snój: Lahko.

Tožilec: Vidva s Furlanom sta govorila o pojavu oboroženih band na Štajerskem, kdaj je bil tak pogovor med vama?

Obtoženi: Časovno je to težko reči. Jaz mislim, da je bilo to tudi letos. Jaz sem bil v Mari-

boru in v Gor.¹²⁷¹ Radgoni letos in sem tam tudi slišal, nekaj pa je bilo tudi v časopisih o nekih bandah v Slov.¹²⁷² goricah.

Tožilec: Daljni odnosi do Vas se niso strinjali. To ste že izjavili. Povejte kako je bil točen odnos Furlana do te bande in kdaj Vam je to govoril. Ali ob priliki pri razgovoru, ki ga omenjate, ali pa ste večkrat razgovarjali?

Obtoženi: Je bil verjetno večkrat o tem govor, ker so se te stvari začele tudi v časopisih pri nas pojavljati, ali pa je bilo po radiu, odnosno so bile razne razprave proti članom teh band, tako da je to lahko dalo povod za razgovor. Ampak mislim, da sva ostrejšje govorila prav v zadnjem času, ko sem bil v Gor. Radgoni.

Tožilec: Iz česa sklepate, da je bil odnos Furlana do nastopa teh band naklonjen?

Obtoženi: Naklonjen ne, to je bil bolj kot neki znak, češ nekaj pa je to takoj zadaj, ni to kar tako, oni morajo nekatere orožje dobiti, oni morajo z nekim dovoljenjem nastopati na oni strani meje, ali v tem smislu.

Tožilec: V kakem smislu?

Obtoženi: Z dovoljenjem okupatorskih oblasti, ki te stvari dovoljujejo.

Tožilec: Okupacijskih oblasti v Avstriji?

Obtoženi: Okupacijskih oblasti v Avstriji, ki te stvari dovoljujejo.

Tožilec: Ali Vi to lahko izjavite soobtoženemu Furlanu?

Obtoženi: Lahko.

Tožilec: Kakšen odnos je imel Furlan glede na našo emigracijo, na naše ubežnike v Avstriji? Kakšen je bil Furlanov odnos do te emigracije? Ali je on vedel za to emigracijo?

Obtoženi Snaj: O emigraciji se ni, ali pa imenoma o katerem, to nisva govorila s Furlanom. Torej, o emigraciji v splošnem v zvezi s temi bandami, to že, podrobno pa vem samo, da sva takrat, ko me je vprašal glede dr. Basaja, da sem mu jaz rekel, da sem slišal, da je nekatere na Koroškem zaprt ali nekaj takega.

Tožilec: Ali vam je kdaj Furlan govoril o tem, da ve, da obstaja zveza med domovino in emigracijo v inozemstvu?

Obtoženi: O tem mi ni govoril.

Tožilec: Ali vi veste, da je on za to vedel?

Obtoženi: Ne vem.

Tožilec: Ste vi vedeli za te zveze?

Obtoženi: Nisem vedel.

Tožilec: Nagode pa pravi, da je Snaj vedel za vse, saj je delal z nami. On pravi, da vas je prišel sam informirat na dom o zvezah z inozemstvom, da ste pa vi za te zveze že vedeli, da ste to izvedeli preko Skvarča Lucije in Drčar Gizele. Kaj pravite na to?

Obtoženi: Jaz pri Nagodetu o vsem, kar se moram spomniti, trdim, da nisem nobenkoli govoril o imenu Drčar, o nekakšnih zvezah s Koroško. Resnica je, da je bila Skvarča Lucija dvakoli pri meni, ampak to je v zvezi z Drčar Gizelo, ki je sorodnica moje žene. Moja žena

¹²⁷¹ Gornji.

¹²⁷² Slovenskih.

*Gizela in Ivan Drčar
s hčerko Mojco*

je kot majhna izgubila starše in je nekaj časa živela pri Zanoškarjevih, to je s starši Gizele Drčar. Gizela Drčar je daljna sorodnica moje žene. Po osvoboditvi je Gizela Zanoškar oziroma Drčar bila s svojim otrokom zajeta nekje na Koroškem in odpeljana v zapore v Št. Vidu ter pozneje v Ljubljano. V teh zaporih je bila slučajno tudi Skvarčeva. Par tednov po osvoboditvi je prišla enkrat zvečer Skvarčeva k nam in pravi: »Jaz sem danes prišla iz zapora. V zaporu je Drčar Gizela z otrokom. Dajte ji pomagati, vzemite otroka ven, itd. To je bil prvi stik s Skvarča Lucijo. Čez dalj časa potem je Drčar Gizela, ki se je pisala Zanoškar, bila izpuščena. Ko je zvečer prišla iz zapora, se je seveda znašla pri nas. Jaz sem ji dal dva dni streho in hrano, sem pa pozneje insistiral na tem, da se mora kam drugam preseliti. Preselila se je nekam na Stari trg. Med tem časom je od časa do časa prihajala k nam na obisk in iskala skupaj svoje pohištvo. Ker pa je stanovala v že mobilirani¹²⁷³ sobi, ni mogla vsega pohištva, ki ga je dobila skupaj, spraviti v to sobo in me je pri tej priliki prosila, da je dva naslanjača spravila pri meni.

Tožilec Avbelj: Obtoženi Snoj, meni gre tu za drugo vprašanje. Meni gre za vprašanje, zakaj je Furlan insistiral na tem, da se zveze z emigracijo obdrže. Vi ste to izjavili v toku preiskave. Prosim vas, pojasnite to vprašanje. Da je Furlan vedel za to zvezo vemo, ker je hotel pobegniti preko te zveze, vemo to iz zaslišanja Hribarja, ki je povedal, kdaj in kje mu je Furlan rekel, da je to vedel. To vemo. Pojasnite vašo trditev, da je Furlan insistiral, da se obdrži zveza z emigracijo.

Snoj: O emigraciji je govoril, a jaz nisem pri tem mislil take zveze, t. j. kurirstva, ali kaj takega. Iz razgovorov bodisi s Furlanom, bodisi z Nagodetom, jaz nisem imel nikoli takega vtisa, da gre tukaj za tako zvezo.

Tožilec: Ali je Furlan insistiral na zvezi z emigracijo?

¹²⁷³ Opremljeni.

Snoj: Da je potrebna zveza, da bi bila potrebna, o tem je on govoril.

Tožilec: Dobro, saj to zadostuje. Ali vam je soobtoženi Furlan svetoval še kakšne zveze, ki naj bi jih vi vzpostavili v Ljubljani?

Snoj: Saj sem že danes omenil, da mi je svetoval prej konzula, pozneje Hribarja in nazadnje Vrhunca.

Tožilec: Mogoče še koga? *Obtoženec molči.* Z univerze koga? *Obtoženec molči.* Z juridične fakultete?

Snoj: Ne, pač pa me je ob neki priliki predstavil profesorju Sajovicu.¹²⁷⁴

Tožilec: Ob kakšni priliki vas je predstavil prof. Sajovicu?

Snoj: Prof. Sajovicu me je predstavil na Bleiweisovi cesti.¹²⁷⁵

Tožilec: Kakšen dogodek se je takrat zgodil v Sloveniji?

Snoj: *Molči.*

Tožilec: Je bilo to ob sestrelitvi ameriškega letala?

Snoj: To pa ne vem, če to ravno sovpadá, ampak na Bleiweisovi cesti me je predstavil dr. Sajovicu, časovno pa nisem ...

Tožilec: Kje pa ste Vi takrat bili?

Obtoženi Snaj Franc: Jaz sem šel na eno sejo.

Tožilec: Na vladno sejo?

Obtoženi: Ne vem če je bila ravno vladna seja, ker so bile razne konference. Šel sem v smeri od mojega stanovanja proti vladni palači.

Tožilec: Da, kako pa vas je Furlan seznanil s Hribarjem? Ali lahko poveste na kakšen način in kdaj?

Obtoženi: *Po kratkem molku:* Ne morem opredeliti časovno ali že leta 1945 ali šele 1946 mi je Furlan rekel, da bi Hribar rad se z menoj spoznal in da bi me rad obiskal, jaz sem pristal in Hribar je prišel.

Tožilec: Ali je sam prišel?

Obtoženi: Sam je prišel.

Tožilec: Ali je bil Furlan zraven?

Obtoženi: Ne.

Tožilec: Ni bil zraven. Ali ste Vi ob priliki sestrelitve letala govorili s Furlanom?

Obtoženi: Ja, ne ravno ob priliki sestrelitve letal, ampak v tistem času je Furlan tudi bil pri nas.

Tožilec: Ali je Furlan ocenjeval ta dogodek in kako ga je ocenjeval?

Obtoženi: Da taka stvar lahko povzroči intervencijo in da je to nekako v interesu, da se take stvari dogajajo in da to lahko intervencijo povzroči.

Tožilec: Lahko to poveste Furlanu?

Obtoženi: Lahko.

¹²⁷⁴ Dr. Rudolf Sajovic.

¹²⁷⁵ Današnja Prešernova cesta.

Tožilec: Vi ste izjavili v teku preiskave, da je Furlan čestokrat prihajal k Vam in da je delal videz kot da bi slučajno prihajal. Ali ste vi vabili Furlana na svoje stanovanje?

Obtoženi: Morda tudi katerikrat, ampak to zelo redko. Furlan je prihajal spontano.

Tožilec: Je bil zaželjen Furlan v vašem stanovanju?

Snoj: Od začetka prav gotovo, midva sva se zunaj spoznala, pozneje pa so stvari začele dobivati tako drugačno obliko. Torej ta, ... iz odgovorov, ki sem jih vam že dal, vidite, da ni šlo samo za navadno govorjenje, za navadne družabne stike.

Tožilec: Točno. Ali je imel Furlan kakšen svoj koncept v pogledu ureditve Evrope?

Obtoženi: Kakšen svoj koncept? O tem je ... Ko je bil v Ameriki, je sodeloval v nekem odboru za takozvano Srednjo Evropo.

Tožilec: Je on po osvoboditvi zastopal stališče samostojne Slovenije?

Snoj: To mi je enkrat, en večer, ko je bil pri nas večkrat omenil. Povrnil se je dejansko nazaj na eno vprašanje, ki sva ga že razgovarjala tekom vojne zunaj, in ki ga je sestavil takole: Kaj pa sedaj misliš z ozirom na samostojno Slovenijo? Torej je mislil Slovenijo izven Jugoslavije, naslonjeno na Srednjo Evropo, vendar kot samostojno državo.

Tožilec: Dobro. Vi ste prevajali nekatere članke, nekaj odstavkov Titovega življenjepisa itd. Kdo vam je dal material?

Obtoženi: Članke iz ameriških revij sem dobival od Furlana, dočim mi je angleške revije nosil Sirc.

Tožilec: Ali je Furlan vedel, da so take klevete v časopisih, ki ste jih vi prevajali?

Obtoženi: Ja, gotovo je vedel, ker je on preje bral te časopise.

Tožilec: Ali je on govoril tudi o tem, da bi bilo treba prevesti te članke?

Obtoženi: On o tem, morda o Buliju,¹²⁷⁶ ampak on to direktno ni govoril, pač pa iz razgovorov o tem. On je vedel, da jaz prevajam.

Tožilec: Ali je on odobral te prevode?

Snoj: On ni nič proti temu rekel, on je vedel, da prevajam in da pišem, da je več izvodov, vendar da bi on konkretno to naročil, ampak iz razgovorov samih, ko sem rekel, tole bom prevedel da je rekel, dobro, to je dobro. V tem smislu je razgovor šel.

Tožilec: V preiskavi ste obtoženi Snój izjavili, da je on celo dal navodilo za prevajanje teh člankov.

Obtoženi: Ne, jaz sem se v preiskavi izjavil, da je on vedel, da sva o tem govorila in da je bilo iz razgovora samega videti, da je on to odobral. V tem smislu.

Tožilec: Obtoženi Snój, vi pravite, da je Furlan leta 1942. zastopal prijaznejše stališče do Osvobodilne fronte, kot ste ga v tistem času zastopali vi?

Obtoženi: Ja.

Tožilec: Iz česa to sklemate?

Obtoženi: On je na koncu 1942. ali prve mesece 1943. leta napisal na angleškem jeziku neko brošuro, v kateri je celo izrazito pohvalil partizansko gibanje in je to brošuro izdal

---

¹²⁷⁶ Sicer se omenja Bullit.

Information center v New Yorku, pri katerem sem sodeloval in sem to dejansko finansiral. Vendar je šlo tako daleč, da je zadnja stran, kjer je prav izrazito brošura stopila na stran partizanov nekako naskrivaj skozi spraval, da sem od vlade iz Londona dobil ukor radi tega kako da Information center te stvari objavlja.

Tožilec: Ali smatrate, da je Furlan iskreno zastopal to stališče, kajti mi vemo, da je v domovino pisal. Mi imamo njegova pisma, njegove izjave, mi imamo njegovo pismo Adamiču, mi imamo poročila, ki jih je on dajal radijskim postajam v Angliji in Ameriki in v teh njegovih poročilih se vidi drugačen odnos kot ga vi sedaj ocenjujete.

Obtoženi: Ne, jaz moram tukaj povedati, da me je opetovano tudi osebno skušal pridobiti za OF. To še v Ameriki in mi je pozneje v Londonu ob neki taki priliki pokazal pismo predsednika Vidmarja.¹²⁷⁷

Tožilec: Kakšen odnos pa ima Furlan pozneje do OF, do pridobitev narodnoosvobodilne borbe, do ljudske oblasti, do nacionalizacije itd.?

Obtoženi Snaj: Pozneje, to sem že omenil, se je stvar spremenila in ima nasproten odnos in ne morem, ne vem kako bi to izrazil, ampak ne odobrava stvari kakor so.

Tožilec: Obtoženi Snaj, še eno vprašanje Vam bom postavil. Vi veste, kdo je to Churchill, vi veste, kakšna je bila taktika Churchilova v odnosu do narodov Jugoslavije. Ali Vi to veste?

Obtoženi: Vem.

Tožilec: Kakšna je bila taktika Churchillova do narodnoosvobodilne borbe in do teženj narodov Jugoslavije? Je bil Churchill naš prijatelj? Ali veste zakaj je Churchill pošiljal tiste pošiljke, ali veste da je Churchill istočasno, ko je poslal dva kamiona obleke, medtem ko je pri nas padalo na tisoče in stotisoče žrtev, ali veste, da je Churchill istočasno računal na ljubljanska vrata, hotel ustvariti Grčijo v Jugoslaviji. Ali Vi to veste, obtoženi Snaj? Ali veste kako je Churchill odkrito nastopil proti narodom Jugoslavije, ali veste, kdo je danes največji hujšak na vojno na svetu? Vse to kar je Churchill govoril in delal v prvem času narodnoosvobodilne borbe, je delal samo zato, ker je bila taka njegova taktika. S tem je zasledoval cilje zapadnega imperializma napram narodom Jugoslavije. V kolikor je Furlan l. 1942 imel milejše stališče do narodnoosvobodilnega gibanja, je imel to stališče samo s posebnim namenom, mi pa vemo, da s posebnim naročilom. *Obtoženi molči.* Obtoženi Snaj, Vi ste imeli celo vrsto odnosov s Furlanom. Kaj pa po vsem tem Vi sodite o tem Vašem odnosu? *Obtoženi molči.*

Obtoženi: Izrabil je razgovore z menoj, da je dobival mnenje, moje gledanje kot sem omenil, ni zahteval, je pa vendar vsak večji dogodek, ki se je pri nas dogodil, porabil in ga skušal prediskutirati z menoj in vedeti moje mnenje.

Tožilec: On vas je hotel, obtoženi Furlan vas je hotel popolnoma mobilizirati kot svojega agenta. To je jasno in to je logičen zaključek iz vsega tega, kar ste vi do sedaj izpovedali o odnosu Furlana do vas. Želim samo še eno vprašanje. Vi, obtoženi Snaj, trdite, da je bilo vse vaše delo usmerjeno na to, da se vzpostavi legalna opozicija. Jaz vam bom v zvezi s tem stavil nekaj vprašanj: ali vi, obtoženi Snaj, veste, kakšne so priprave za legalno opozicijo? Kakšne so priprave, ki se morajo v vsaki državi izvesti za to, da nastopi opozicija, naj bo to kjer koli na svetu?

---

¹²⁷⁷ Josip Vidmar.

Obtoženi Snaj: Vem.

Tožilec: Ali lahko to delamo tajno?

Obtoženi: Ne.

Tožilec: Ali lahko to delamo, da ne prijavimo oblasti?

Obtoženi: Ne.

Tožilec: Ali je pri nas možno prijaviti vzpostavitev stranke?

Obtoženi: To je možno.

Tožilec: Iz česa veste, da je možno?

Obtoženi: Zakoni so za to.

Tožilec: Veste to tudi iz dejstev?

Obtoženi: Vem, da je nekaj strank prijavljenih.

Tožilec: Veste tudi, katere stranke so prijavljene?

Obtoženi: Demokratska, radikalna je prijavljena, potem agrarna ...

Tožilec: Ali ste vi vedeli, da je Furlan povezan s članom predstavnštva tuje države?

Obtoženi: Jaz sem to lahko razbral šele iz daljšega občevanja z dr. Furlanom.

Tožilec: Vi dobro veste, da preneha, absolutno preneha vsaka opozicija, da je absolutno nemogoče uporabljati nekakšne besede, ki samo malo cikajo na opozicijo, čim gre za pove-zavo delovanja neke skupine z inozemstvom?

Tožilec: Ali vi to veste, obtoženi Snaj?

Obtoženi: *Molči.* Ko sem o teh stvareh leta 1945 razgovarjal, takrat o dr. Furlanu nisem toliko vedel, kakor sem pozneje vedel in vem sedaj.

Tožilec: Vi ste delali dalje časa, vi ste delali leta 1947, ste razpravljali z njim o bandah, leta 1947?

Obtoženi: To sem razgovarjal, a ne več politično v smislu stranke ali politične organizacije. To nisem delal od leta 1946, ko je poskus s tem skupnim programom opozicije propadel.

Tožilec: Dobro, še eno vprašanje: ali ste poročali o stanju v Trbovljah? Komu ste poročali? In o napadu četnikov na llogor?¹²⁷⁸ Ste vi to poročali?

Obtoženi Snaj: Če sem o tej stvari govoril s komurkoli, potem jaz na take vesti, ki jih je bilo toliko tekem teh dveh let, nisem verjel. Nisem toliko naiven ...

Tožilec Avbelj: Ste vi poročali o sestanku z dr. Jovanovičem in Jančikovičem Furlanu? Ali je bil obveščen o tem?

Snaj: Jaz sem z njim razgovarjal.

Tožilec: Kdaj je bilo to, leta 1945. ali 1946.?

Snaj: To je bilo v času prvič po tem, ko sva kakorkoli prišla skupaj.

Tožilec: Ali ste vi dobili Ustavo od Sirc Ljubota, ki je prišla iz inozemstva?

Snaj: Njegove pripombe k tej ustavi.

Tožilec: To niso bile pripombe, to je bila dejansko ustava.

---

¹²⁷⁸ Najbrž mišljena Ilova gora.

Snoj: Molči.

Tožilec: Obtoženi Snój, vi ste bili član OF. Na kateri listi ste bili izvoljeni za narodnega poslanca?

Snoj: Na listi OF.

Tožilec: Kakšna bi bila vaša dolžnost takrat, ko ste delali stvari, ki smo jih pravkar naštevali in ki vam jih očita obtožnica?

Snoj: Da bi to prijavil.

Tožilec: Ali je tako delovanje združljivo s članstvom OF ali je to združljivo z narodnim poslancem?

Snoj: Ne in zato sem izjavil, da sem deloma kriv.

Predsednik: Obtoženi Snój, kaj vse vam je še izročil Sirc Ljubo. Sirc Ljubo vam je gotove stvari izročil.

Snoj: On mi je izročil različne časopise, razne revije.

Predsednik: Časopise, še kaj drugega?

Snoj: Ne, razen tistih pripomb, kakor sem jaz razumel to stvar.

Predsednik: Ali vam je izročil radiograme Tanjuga?

Snoj: Ne, radiograme Tanjuga ne.

Predsednik: Ali Vam je izročil program »Pravde«?

Obtoženi Snój: Program, ne.

Predsednik: 1946 leta, sedaj po osvoboditvi?

Obtoženi: Ne.

Predsednik: Se pravi, da Vam je izročil pravila takozvane »Pravde«. Obtoženi Snój, kakšno je bilo Vaše gledanje na ljudsko oblast po osvoboditvi?

Obtoženi: Moje gledanje? Jaz sem za to ustavo glasoval in sem za to ustavo, jaz sem za sedanjí red. Proti emigraciji, ki zunaj ruje proti Jugoslaviji, sem opetovano v uradnih krogih izjavil to in lahko danes izjavim, da smatram, da bi bila nesreča, če bi se to povrnílo. Sem za republiko. Sem pa vedno hotel, da bi se politíčne stvari nekako uredíle, uredíle v nekem šíršem smíslu, v smíslu strank ali vsaj koalícije strank v okviru osvobodilne fronte. V tem smíslu je bilo tudi moje politíčno delovanje v to uperjeno.

Predsednik: Zakaj pa ste potem obravnavali emigracijsko ustavo?

Obtoženi: Jaz nisem obravnaval. Kako je do tega prišlo, da je Sirc ...

Predsednik: Zakaj pa ste imeli ilegalne stike z emigracijo?

Obtoženi: Jaz sem že omenil, vsaj v začetku sem hotel omeniti, kakšni so bili moji stiki s Skvarčo Lucíjo.

Predsednik: To bomo pozneje obravnavali. Ima obramba še kakšno vprašanje?

Branilec dr. Ražem: Kdaj ste bili v združenih ameríških državah?

Obtoženi: Jaz sem bil v ZDA od septembra 1941 pa vse do maja 1943.

Dr. Ražem: Potem poznate Savo Kosanovića?

Obtoženi: Zelo dobro.

Dr. Ražem: Na kakšni liniji je on stal?

Obtoženi: On je bil član vlade prav tako dolgo kot jaz, član londonske vlade. Sava Kosanović je stal ves čas na strogo jugoslovanski liniji, dočim gotovi Srbi v ZDA v tej dobi niso stali na tej liniji nego na Velesrbski. Sava Kosanović je prav tako že proti koncu leta 1942 zastopal gledišče in stališče osvobodilne fronte.

Dr. Ražem: Ali sta bila kaj sodelovala Sava Kosanović in Boris Furlan?

Snoj: Sava Kosanović in Boris Furlan sta bila precej skupaj.

Dr. Ražem: Ali vam je mogoče znano, da sta pisala skupno pismo šefu informacijskega urada v New Yorku radi postopanja z ozirom na postopanje londonske vlade proti Titove-mu pokretu?

Snoj: To ne morem trditi, ker jaz sem bil s Furlanom in s Savo Kosanovičem nekaj časa zelo blizu, pozneje je nastal ta spor, prav z ozirom na razmere doma in na partizansko gibanje in sta potem bolj sama delala. Mi smo še prijateljsko občevali, ampak ni bilo več tiste pove-zanosti pri vsem, kakor je bilo prej.

Dr. Ražem: Sta sodelovala Sava Kosanović in Furlan?

Snoj: Da.

Dr. Ražem: Ali se spominjate, da je napisal Sava Kosanović neko delo, ko je prišel nazaj v domovino?

Snoj: Je napisal.

Dr. Ražem: Ali Furlan ve, da je napisal Kosanović neko brošuro o delu v Ameriki?

Snoj: Jaz mislim, da mu je poznana.

Tožilec: Obtoženi Snój, vi dobro veste, kakšne naloge stoje danes pred slovenskim naro-dom. Vi dobro veste, kako stojimo v obnovi, vi dobro veste, da to obnovo dokončujemo, vi dobro veste, kakšni pogoji so bili ustvarjeni za razvoj narodnega gospodarstva, za dvig kulturne ravni našega naroda. Vi dobro veste za petletni plan. Veste vi za vse te stvari?

Snoj: Vem.

Tožilec: Kaj se vam zdi, kaj je potrebno narodu takrat, ko gre za izvršitev takih nalog, kot je izvršitev našega velikega petletnega plana. Kaj je narodu takrat potrebno?

Snoj: Da je složen.

Tožilec: Da je složen, da je enoten, da se enotno bori proti vsem preprekam, ki ovirajo izvr-šitev nalog, ki se pred njega postavljajo ...

Snoj: Da.

Tožilec: Kakšen je vaš odnos do te stvari, nam pove citat, ki ga je zapisal takoj po vašem raz-govoru obtoženi Nagode, v katerem poveste v dveh letih bomo pod pritiskom zapada vrgli komunistični režim. To so vaše besede, ki jih je obtoženi Nagode napisal v svoj dnevnik in ki bodo prebrane v dokaznem postopanju.

Predsednik: Kaj pravite na to?

Obtoženi Snój: Jaz se ne spominjam, da bi tako rekel in če je Nagode to napisal, potem je moral pridati tudi neko obliko. Ne trdim da nisem ničesar smisljeno govoril, ampak tako gotovo ne.

Predsednik: V kakšne svrhe se je nameravala ustvariti zveza s Kuharjem?

Obtoženi: Da bi se mu poslal kak članek, kaka snov za časopise. Tako sem to takrat razumel.

Predsednik: Ali ni bila namenjena v svrhu medsebojnega obveščanja?

Obtoženi: Ne. Mislim, da sem celo jaz to iniciativo dal, da sem imenoval Kuharja, on ima zveze z novinarji, on bi najlažje spravil kak članek. Jaz sem to razumel v tej zvezi.

Predsednik: Zakaj pa naj bi se ta zveza vzdrževala na ilegalni način?

Obtoženi: Zaradi tega, ker bi to itak bil članek, ki ne bi bil naklonjen režimu.

Predsednik: Ali je vedel Obtoženi Furlan Boris za obstoj Nagodetove skupine po vašem mnenju in vtisu?

Obtoženi: Gotovo je vedel za Nagodetovo skupino. Ali je več vedel kot sem jaz, to ne vem. Jaz sem ravno povedal kako sem to razumel.

Predsednik: Kakšen pa naj bi bil odgovor na dotična vprašanja, ki ste jih sprejeli od Furlana? Ali bi bili v skladu z ljudsko oblastjo, ali naperjeni proti ljudski oblasti?

Obtoženi: Že iz vsebine teh vprašanj izhaja, da bi morali biti nasprotni.

Predsednik: In kaj je pa Vam Furlan v tej zvezi izjavil?

Obtoženi Snój: Ni nič posebej izjavil, ampak meni je samo v nekaterih stvareh rekel, naj bi napisal.

Predsednik: Vam je povedal, za koga naj bi bilo?

Obtoženi: Menda je celo imenoval ime, ampak jaz sem bil pod vtisom, da gre tukaj za nekega Angleža, ki stanuje v hotelu Slon ali hotelu Union.

Predsednik: Ali ste dobili vtis, da je Furlan delal nekako po direktivah in v interesu tujega predstavnika v Ljubljani?

Obtoženi: V tem slučaju.

Predsednik: V tem slučaju in v drugih slučajih.

Obtoženi: V konkretnem slučaju je tako, da je bilo lahko določeno pa mi je dalo tak vtis, da je to po nekem naročilu. Jaz sem rekel v razgovoru, da sem imel takrat vtis, da gre za Angleža, ki stanuje v Ljubljani in ki hoče odpotovati.

Predsednik: Kaj pa glede siceršnjega dela Furlana, kakšen vtis ste imeli o tem?

Obtoženi: Jaz sem te stvari precej določno karakteriziral, kako se je ta vtis pri meni stopnjeval z ozirom na posamezne stvari.

Predsednik: Ima še kdo kako vprašanje? Tretja točka Vas obtožuje, da ste v okviru te Nagodetove skupine spravljali ilegalno ljudi preko meje, ki so bežali pred ljudsko oblastjo. Kakšni so bili Vaši odnosi s Skvarčevo?

Obtoženi: Ne vem, če je treba da to stvar še enkrat ponovim?

Predsednik: Tisto sorodstvo s Skvarčevo že vemo.

Obtoženi: Takrat je Skvarčeva prvič prišla k meni, potem je pa prišla včasih tedensko, včasih večkrat.

Predsednik: In je povedala, da bo pobegnila?

Obtoženi: Da.

Predsednik: Ali je povedala, na kakšen način bo to napravila?

Obtoženi: Je povedala, da bo šla s kurirjem.

Predsednik: Kje?

Obtoženi: Tega pa ni povedala, samo rekla je, da bo šla s kurirjem, ampak ko se je odločila, sem potem odnehal.

Predsednik: Ali ste potem prejeli neko pošto od nje?

Obtoženi Snaj: Pozneje enkrat mi je žena povedala, da je srečala Skvarčevo in da ji je ta povedala, da je prišla Gizela srečno čez. Skvarčeva je bila pozneje sama pri meni in je tudi to povedala.

Predsednik: Ste vi preko Skvarčeve dobivali ilegalno pošto s Koroške?

Obtoženi: Ne, razen takrat leta 1947, ko je prinesla tisti osnutek ustave.

Predsednik: Niste še pozneje neko pošto dobili?

Obtoženi: Ne.

Predsednik: Literaturo?

Obtoženi: Ne.

Predsednik: Kdaj ste dobili »Slovenskega demokrata«?

Obtoženi: Nisem dobil, »Slovenskega demokrata« je prinesel morda nekaj dni, predno je bil moj fant aretiran. Nekaj dni prej je prinesel neko popoldne okoli tri izvode. Jaz sem to prebral in je takoj zopet odnesel. On je to dobil v skupini fantov, s katerimi se je družil. Tako mi je rekel.

Predsednik: Ali niste dobili tega od Skvarča Lucije? Ste še kaka druga sporočila dobili s Koroške od Drčarjeve?

Obtoženi: Od Drčarjeve sploh nisem dobil nobenega poročila.

Predsednik: Ali vam je Nagode pripovedoval o tem, da namerava oziroma da bi bilo dobro, da bi pobegnil v inozemstvo?

Obtoženi: Nagode mi je o tej stvari govoril že leta 1945 enkrat. Takrat, ko je tudi govoril o tem, da bo morda aretiran. Jaz sem mu odgovarjal, naj ostane in naj ne gre.

Predsednik: Ste mu vi obljubili, da ga boste obvestili o nevarnosti, če bi mu pretila?

Obtoženi: To jaz mislim, da nisem tako rekel. Spomnim se, da je on v tem smislu spraševal, ali odkod naj bi jaz vedel, ali se ga misli aretirati ali ne. Je pa on govoril o tej stvari z menoj.

Predsednik: Ima kdo še kakšno vprašanje v tej zvezi?

Zagovornik Čobal: Drčarjeva je šla v Avstrijo. Povedali ste, da je večkrat govorila o tem, da hoče iti, vi pa ste ji odsvetovali. Povejte še, ali je povedala razlog, zakaj hoče ven.

Obtoženi: Ona je hotela iti k možu.

Zagovornik Čobal: Ali je pripovedovala, da hoče gori ilegalno delati?

Obtoženi: Ne, samo, da hoče do moža priti.

Zagovornik Čobal: Samo do moža?

Obtoženi: Samo do moža priti. Ona ima tudi starše gori.

Predsednik: 4. točka obtožbe vas obremenjuje, da ste vi ...

Tožilec Avbelj: Jaz omenim samo to: Pisma, ki jih piše Drčar semkaj, so pisana z roko Drčar Gizele. Iz tega izhaja, da ona najintenzivnejše deluje v centru 101.

Branilec Čobal: Ali ste vi vedeli, da je ona povezana s kakšnim centrom?

Snoj: Ne. In to sem prvič slišal, da ona sodeluje pri tem centru in za center 101 sem izvedel prvič včeraj popoldne iz obtožnice, ko sem obtožnico prejel.

Predsednik: Četrta točka obtožnice vas obremenjuje, da ste v sklopu te vohunske organizacije delovali na to, da zunanje sile intervenirajo gospodarsko, oboroženo in z vmešavanjem v naše notranje razmere. Koliko se čutite v tem oziru krivega?

Snoj: Jaz nisem v tem smislu delal, nisem nikakih informacij dajal, razen kolikor sem nevede, da so ljudje iz tega Nagodetovega kroga tudi drugače z inozemstvom povezani, ne samo v tem ozkem smislu političnega dela in kot sem tam omenil, da slučaj s Kuharjem, da bi se kakšen članek poslal kdaj, morda v razgovoru povedal kakšno stvar nehote. Da je bilo le to izvlečeno iz mene. To dopuščam.

Predsednik: Ali je Furlan želel zunanjo intervencijo, se je strinjal z zunanjo intervencijo?

Snoj: Že iz tistega razgovora takrat, ko smo govorili o ameriškem avionu, bi se dalo to sklepati. Da bi on to konkretno trdil, bi težko ... ampak iz razgovorov samih ...

Predsednik: Ima še kdo kakšno vprašanje?

Pomočnik tožilca Žalik: Obtoženi Snój, vi ste prejeli več literature in sicer angleške od Furlana in od Sirca. Bi lahko natančneje karakterizirali kakšna je bila ta literatura.

Snoj: Dobil sem dnevno časopisje Times n. pr. ...

Pomočnik tožilca Žalik: Ne mislim one članke, ki ste jih Vi prevajali iz digestov.¹²⁷⁹

Obtoženec Snój: Bulitov¹²⁸⁰ članek, to je članek o Rusiji sploh, ima veliko zgodovinskih podatkov, potem pa govori o današnji Sovjetski zvezi.

Pomočnik tožilca Žalik: Kako pa govori o današnji SZ?

Obtoženi: Zelo ostro proti SZ. Zelo sovražno.

Pomočnik tožilca Žalik: Torej zelo sovražno? Komu ste Vi dali brati ta članek?

Obtoženi: Jaz sem to prevedel, bratu sem dal in prof. Fabjanu.

Pomočnik tožilca Žalik: Kdo je to prof. Fabjan?

Obtoženi: Dekan teološke fakultete.

Pomočnik tožilca Žalik: Dekan teološke fakultete. Kdo Vam pa je prinesel knjigo »Živalska farma«?

Obtoženi: Dr. Furlan.

Pomočnik tožilca Žalik: Dr. Furlan. Kakšna pa je ta knjiga?

Obtoženi: Priznam, da je nisem vse prebral iz razloga, ker se mi ni dopadla. To je knjiga, napisana od nekega Angleža, kjer primerja, lahko bi rekel SZ z neko farmo, kjer se vse v neko paralelo spravlja.

¹²⁷⁹ Mišljena revija Reader's Digest.

¹²⁸⁰ Pravilno: Bullittov.

Pomočnik tožilca Žalik: Živalska farma, že naslov sam pove.

Obtoženi: Da.

Pomočnik tožilca Žalik: Od koga ste vi dobili Titov življenjepis?

Obtoženi: To je bilo v World Press Review. To mi je dal dr. Furlan.

Pomočnik tožilca Žalik: Karakterizirajte tu Titov življenjepis.

Obtoženi: To je zelo oster napad – ne vem če je dovolj, ne samo napad – to je tako blatenje maršala Tita.

Pomočnik tožilca Žalik: ... maršala Tita, in maršal Tito je najvišji predstavnik naše oblasti.

Obtoženi: Jugoslavije.

Pomočnik tožilca Žalik: Ali je blatenje maršala Tita, blatenje naše ljudske oblasti?

Obtoženi: Da.

Predsednik: Ima še kdo kakšno vprašanje? O peti točki je pravzaprav sedaj bilo govora. Ali se vi čutite krivega obtožbe vsestranskega delovanja in blatenja naše oblasti?

Snoj: Tako kakor je v obtožnici, jaz nisem prevedel te knjige Živalska farma in tudi ne članka od Radice. Jaz sem prevedel Bulitov¹²⁸¹ članek.

Predsednik: In tega ste razširjali?

Obtoženi: Tega sem dal kakor sem rekel na dva kraja.

Predsednik: Ste še kaj drugega razširjali?

Obtoženi: Res manjše odstavke iz nekih člankov, ampak to so bile manjše stvari, posamezni odstavki.

Predsednik: Konkretno vas obtožbe obremenjujejo, da ste bili povezani z Nagodetovo skupino. Ali je tako?

Obtoženi: Da sem bil povezan z Nagodetom, z njegovo skupino, k meni je prihajal Sirc, Nagode, Kavčnik pa je bil mislim le vsega skupaj dvakrat in to že leta 1945.

Predsednik: Ali ste vi vedeli, za zveze Nagodetove skupine z vohunskim centrom 101 v Avstriji?

Obtoženi: Ne, nisem vedel in v zaslišanju je bilo toliko govora, jaz se ne spominjam, da bi kedaj Nagode ali kdorkoli od njega to povedal. O tem ni bilo govora.

Predsednik: Ilegalno pošto Skvarča Lucije ste prejeli.

Obtoženi: Saj ta slučaj, kakor sem povedal, da sem sprejel spomladi 1947. ko je prišla ta Ustava v času, ko me ni bilo doma.

Predsednik: Ste sprejeli Slovenskega demokrata od Skvarče?

Obtoženi: Ne.

Predsednik: V teku preiskave se je to ugotovilo.

Obtoženi: Ne, jaz sem izrecno izjavil, to mi je sin prinesel. Rekel je, da je dobil od fantov, s katerimi se je družil. V preiskavi sem povedal, s katerimi fanti se je družil in da mi je to prinesel.

---

¹²⁸¹ Pravilno: Bullittov.

Predsednik: Kaj je predstavljal ta Slovenski demokrat?

Snoj: To so trije izvodi za članek. Jaz sem prečital ta članek, ampak sem ga potem vrnil.

Predsednik: Zakaj ste pa to uničili?

Obtoženi Snaj: Nisem uničil, fantu sem izročil in je nesel nazaj.

Predsednik: V preiskavi ste izpovedali, da ste uničili.

Obtoženi: Pa ni tako.

Predsednik: Nadalje ste obtoženi, da ste Nagodetovi vohunski organizaciji dajali razne nasvete in pomoč pri njenem delovanju. Je bilo tako?

Obtoženi: Ne, tukaj smo ...

Predsednik: Da ste ustvarjali zveze z Borisom Furlanom.

Obtoženi: Ja, to sem Nagodetu svetoval, ko sem govoril o organizaciji politični, da naj bi se obrnil na Furlana, kot predstavnika liberalne skupine.

Predsednik: Ali ste intervenirali za razne aretirane in obsojence?

Obtoženi: O tej stvari me je Nagode prosil, ampak jaz nisem interveniral.

Predsednik: Za koga vas je prosil?

Obtoženi: Spominjam se za Vrčona.

Predsednik: Za Rusa?

Obtoženi: Ne, ne spominjam se imena Rus.¹²⁸²

Predsednik: Za Lajovica?

Obtoženi: Za Lajovica je k meni prišel njegov oče, možno je, da me je tudi on prosil, namreč Nagode. Za Lajovica mislim sem interveniral, ampak na prošnjo njegovega očeta, za Vrčona nisem.

Predsednik: Ali ste se z Nagodetom dogovorili za izdajanje ilegalnega podtalnega časopisa?

Obtoženi: O tej stvari je bilo govora leta 1946. aprila v tem smislu, da je Nagode rekel, da bo s svojimi ljudmi nekaj začel izdajati.

Predsednik: Ste vi kot minister in pozneje kot upravnik DAPPS-a dajali kakšne podatke zaupne, politične in splošno gospodarske vsebine Nagodetu, Furlanu in tako naprej, članom te skupine?

Obtoženi: Zavestno ne. Če je v teku razgovora iz kake stvari kdo kaj izvlekel, to ne vem, ampak zavestno prav gotovo ne.

Predsednik: Ste vi izročili volilni zakon pred sprejetjem Nagodetu?

Snoj: To pa.

Predsednik: Kako to?

Obtoženi: Morda Nagodetu in še par drugim ljudem. To pa ja.

Predsednik: Zakaj ste mu pa dali?

Obtoženi: Zaradi tega, ker je to takrat bilo zopet ravno to, da je Nagode v takih slučajih, ko je bila na vidiku kaka politična delavnost, zopet pričel prihajati k meni, pa so minuli celi

¹²⁸² Morda mišljen že omenjeni ing. Jože Rus.

meseci ko ga zopet ni bilo. In tukaj je takrat izgledalo, morda bi se pa le politično dalo kaj delati.

Predsednik: Ima še kdo kakšno vprašanje?

Pomočnik tožilca Žalik: Obtoženi Snój, Vi pravite, da niste vedeli za zveze z inozemstvom, da niste vedeli za center 101, za Drčarja. Pojasnite sodišču to, da ste dobili Vi isti projekt ustave preko Skvarčeve in potem pa isti projekt od skupine Nagodeta preko Sirca, ali niste mogli pri tem sklepati, da gre za eno in isto stvar?

Obtoženi: Ne vem.

Pomočnik tožilca Žalik: Vi ste točno lahko vedeli, da ima Nagode zveze s centrom 101?

Obtoženi: Ne, ker prvič nisem s Skvarčevo govoril, ko je to prinesla, drugič v trenutku, ko mi je to izročila, je že nekdo bil pri nas, danes ne vem povedati kdo. Jaz sem spis samo preletel, tako da se spominjam samo dveh odstavkov, kakor sem že danes povedal, in sem takoj naročil, da naj se to sežge, tako da jaz nisem te stvari prebral, da bi lahko kaj več vedel od nje. Zato tudi nisem mogel primerjati.

Tožilec Avbelj: Vi pravite, da niste vedeli za zveze z inozemstvom. Kaj pa zveza s konzulom v Ljubljani. Ali je to zveza z inozemstvom?

Obtoženi: To je druga stvar.

Tožilec: To je zveza z inozemstvom. Potem, vi niste vedeli, da se imenuje tisti center - center 101. Ali ste vedeli za to, da ima Nagode zveze z inozemstvom?

Obtoženi: Samo to sem vedel, ne pa da ima zveze s centrom 101.

Tožilec: Ampak, da ima zveze z inozemstvom?

Obtoženi: Da ima zveze preko kurirja, nisem vedel.

Tožilec: Kako ste pošiljali pisma Kuharju?

Obtoženi: O tem me je obvestil Sirc.

Tožilec: Ali veste Vi kaj o tehniki?

Obtoženi: Ne.

Tožilec: Ali ste Vi vedeli, da ima Nagode zvezo z inozemstvom?

Obtoženi: Samo preko konzulata. Kolikor sem jaz v tej stvari delal, sem jaz takrat dal iniciativo za Kuharja.

Tožilec: Za druge ne?

Obtoženi: Za druge ne.

Tožilec: Za druge zveze ne?

Obtoženi: Za druge ne.

Tožilec: Poglejte, Sirc Ljubo pravi, da ste vi vedeli, da je o vsem z vami razgovarjal. Nagode zapiše v svoj zapisnik, kaj je z vami razgovarjal. Na vprašanje, če ste vi vedeli za te stvari, pravi Nagode, da ste vedeli. Nagode izrecno pravi, da je on začel pripovedovati o zvezah z inozemstvom, a ste vi že vse vedeli. Kako to razlagate?

Obtoženi: Jaz sem odkrito danes odgovoril na vsa vprašanja, kakor sem odkrito odgovoril tudi v teku preiskave. Grešil bi, če bi izjavil, da vem, da je imel zveze z Drčarjem, ker se mi je tudi v preiskavi tako postavljalo.

Tožilec: Tega ni treba, tega ne zahtevam.

Obtoženi: Grešil bi, če bi rekel, da je imel Nagode zveze preko kurirja z emigracijo. Vedel sem za to zvezo za Kuharja in vedel sem v teku časa, kako sta Sirc in Furlan povezana s konzulatom.

Tožilec: Ali ste vi mogli na položaju, na kakršnem ste bili, vedeti, odkod prihaja pošta, ki vam je bila pokazana?

Obtoženi: Kakšna pošta, ki mi je bila pokazana?

Tožilec: Na primer ustava, načrt ustave.

Obtoženi: To je ... načrt ustave ...

Tožilec: Povejte vi, kako ste vi sami mislili. Ali ste mislili, da ima zveze z inozemstvom, ali da dela vse na svojo roko? Samo na to kratek, jasen odgovor, da ste vi vedeli, da je Nagodetova skupina povezana z inozemstvom, ali pa ste smatrali, da dela iz lastne iniciative, da z inozemstvom ni povezana.

Obtoženi: Jaz sem samo to vedel, da je možno, kolikor je možno, preko Sirca, da je povezana z angleškim konzulatom. Da je pa kakor koli s Koroško povezana po kurirju in to absolutno nisem vedel.

Tožilec: Tudi niste vedeli, da je dobivala pošto?

Obtoženi: Nisem vedel.

Tožilec: Ali ste vedeli, da je Skvarčeva¹²⁸³ lahko prinesla pošto?

Obtoženi: Če je za njih prinesla, ne.

Tožilec: Pa za vas, je prinesla?

Obtoženi: Prinesla je samo osnutek ustave.

Tožilec: Vi ste vedeli, da je bila zveza, in ste dobivali pošto, ki je ne more dobiti vsakdo.

Obtoženi: Ko je Skvarčeva meni prinesla, je že lahko prinesla tudi za druge. Jaz o tem z njo nisem govoril.

Tožilec Avbelj: Jaz samo vem, da so Nagodetovi zapiski precizni, točni, zelo točni in da je zapisoval to, kar se je dogajalo vsak dan sproti. Ni pisal za nazaj, ampak vsak dan sproti in to je zapisano, kar sem vam povedal.

Obtoženi Snaj: To je samo ta nesrečni slučaj, da je Drčarjeva žena¹²⁸⁴ sorodnica moje žene in je Skvarčeva samo na ta način prišla k meni v stik, nikdar pa nisem za te stvari vedel, nisem vedel za zvezo z Drčarjevo, nisem vedel, da so zveze s kurirjem, ampak sem to prvič čital v obtožnici. Iz obtožnice sem šele zvedel, da so imeli tudi industrijsko špionažo. Niti tekom 14 dnevnega zaslišenja nisem mislil, da je stvar tako strašna, kakor sem včeraj ugotovil iz obtožnice.

Predsednik: Ima še kdo kakšno vprašanje?

Pomočnik tožilca Žalik: Obtoženi Snaj, povejte, kako ste vi dejansko delali v OF, kakšen je bila vaš odnos do tiste linije, ki jo vodstvo OF zastopa?

Snaj: Jaz sem parkrat govoril na zborovanjih, drugače pa nisem, zlasti v poslednjih časih nisem v tej stvari delal.

¹²⁸³ Mišljena že velikokrat omenjena Lucija Skvarča.

¹²⁸⁴ Gizela Drčar, rojena Zanoškar, žena Ivana Drčarja.

Žalik: Ali ste vi z Nagodetom govorili o OF v zvezi z volitvami?

Snoj: V zvezi z volitvami za slovenski parlament smo govorili in je bil nekaj časa tudi razgovor o tem, da bi se na gotovih mestih postavili kandidati.

Žalik: In kaj ste še govoril iz Nagodetom o tej stvari, o čemer je Nagode točno zapisal v svojih zapiskih?

Snoj: Spominjam se ...

Žalik: Ali vam je dal Nagode kakšno nalogo, ki jo morate izvršiti?

Snoj: Molči.

Žalik: Ali vam je dal, ali vam je postavil celo kak krog, do katerega morate izvršiti?

Obtoženi: Molči in dolgo premišlja. Vem, da sva govorila o volitvah, o možnosti, da bi se na posameznih krajih kandidiralo, ali da bi govorila v zvezi z volitvami kaj takšnega se ne spominjam.

Pomočnik tožilca Žalik: Vidva z Nagodetom sta se dogovorila in Nagode Vam je stavil rok, do tega in tega dne boste Vi gotovo skupino potegnili iz OF in tako razvili enoten nastop.

Obtoženi Snaj Franc: To pa ni bilo v zvezi z volitvami v slovensko skupščino, ampak že leta 1945, ko smo o tej stvari govorili, da bi se del krščanskih socialistov morda odločil od Kocbeka in vključil v to našo politično organizacijo.

Pomočnik tožilca Žalik: Kakšne naloge ste prejeli od obtoženega Nagodeta?

Obtoženi: Ni bilo mogoče da bi mi dal kako nalogo.

Pomočnik tožilca Žalik: On je tako zapisal.

Obtoženi: Jaz se nisem nahajal v odvisnem položaju, da bi sprejemal naloge od Nagodeta.

Pomočnik tožilca Žalik: Nagode je zapisal: Snaj se je zavezal, da do tega in tega dne to izvrši.

Obtoženi: Odnos med menoj in Nagodetom je bil tale: Nagode je predstavnik ene skupine, dočim sem tudi jaz predstavnik ene skupine, katero sem imel šele namen organizirati.

Pomočnik tožilca Žalik: Ali ste v zvezi s tem govorili za izdajo ilegalnega časopisa?

Obtoženi: V tej zvezi smo govorili 1945 prvotno ne o ilegalnem časopisu, ampak kakor smo nameravali stranko organizirati legalno, tako bi lahko tudi časopis izhajal legalno. O ilegalnem časopisu je bilo govora koncem leta 1945, vendar je takrat Nagode mene samo obvestil, da bo za svojo skupino, za svoje ljudi izdajal tak časopis.

Pomočnik tožilca Žalik: On je zapisal: domenili smo se s Snajem za izdajo ilegalnega časopisa.

Obtoženi: Jaz sem že ponovno rekel, da ne gre za ilegalni časopis moje skupine, katere še takrat nisem organiziral.

Predsednik: Obtoženi Sirc Ljubo je izpovedal ... (*ga prekine tožilec*).

Tožilec: Obtoženi Snaj. Vi ste jasno povedali, da ste hoteli razbiti enotnost OF s tem, da bi en del članov OF potegnili na svojo stran. Ali veste, kaj se to pravi? Ali veste, na kakšnih pozicijah se snuje danes lahko opozicija. Ali smatrate, da je OF možna v takšni obliki, kakor ste vi predstavili. Ali veste, kaj pomeni razbiti enotnost OF? Kakšen je vaš program? Kaj ste vi dali programatičnega za svoje delo. Povejte, kakšen je bil vaš program. Niti ene programske točke ne vsebuje niti vaše delo, niti delo vseh obtoženih, razen Ustave, ki je prišla

iz Avstrije. Edina točka je ta točka. Celotna vaša skupina, ki sedi danes na zatožni klopi, ni imela niti ene točke programa, ki bi jo lahko smatrali kot samostojno skupino. Tiste stranke, ki imajo svoj program, pa danes v Jugoslaviji delajo. Vaš namen pa ni bil organiziranje stranke. Vaš namen pa je bil, kakor se jasno vidi, razbiti OF, ne razbiti jo kot politik, ampak kot zaveznik špijonske tolpe Nagodeta. To je bil vaš program. *Ploskanje*.

Predsednik: Ima obramba še kakšno vprašanje? Imate še vi kaj pripomniti v svoj zagovor?

Snoj: To, kar sem že uvodoma povedal, da je bil moj namen politično delati, osnovati politično stranko, da niti določeno nisem vedel, niti slutil o teh in takih stvareh, katere mi danes skupno z Nagodetom obtožnica očita. Jaz sem te stvari, ogromen del tega, kar tiče teh zvez s Koroško, zvedel iz obtožnice in nisem preje vedel.

Predsednik: Razprava se prekine za 10 minut. Nadaljevala se bo ob 11. uri. In sicer tajni del razprave, pri kateri bo občinstvo izključeno. Javna razprava se bo nadaljevala in sicer dokazovanje jutri ob 7. uri. Odvedite obtoženca.

Razprava je bila prekinjena ob 10. uri in 38 minut. *Predsednik senata vrhovnega sodišča LRS je sporočil, da bo nadaljevanje razprave ob 11 tajno, pri katerem bo občinstvo izključeno, javna razprava pa se bo nadaljevala jutri ob 7 zjutraj.*¹²⁸⁵

Nadaljevanje razprave ob 11. uri:

»TAJNA RAZPRAVA«¹²⁸⁶

Predsednik: Nadaljuje se tajna razprava in opozarjam vse prisotne na čuvanje uradne tajnosti. **Obtoženec Črtomir Nagode pristopite k sodišču.** V točki 6. obtožnice ste obremenjeni, da ste med drugim izvrševali vohunstvo v korist špijonaže tuje države, da ste se v ta namen povezali s člani predstavnštva tuje države v Ljubljani in v Beogradu in od tod dobivali direktive in navodila v smislu vohunskega delovanja.

Obtoženi Nagode: Da.

Predsednik: Ali se čutite krivega?

Obtoženi: Jaz se v tej točki ne čutim krivega. Torej vse moje zveze s konzulatom, z angleškim konzulatom predvsem je bila kondulenca¹²⁸⁷ ob priliki sestrelitve dotičnega ameriškega letala.

Predsednik: Komu ste dali to kondulenco?

Obtoženi: To sem dal Kayu,¹²⁸⁸ ki je bil takrat slučajno v Ljubljani, konzularni uradnik iz Zagreba, ki je nadomestoval konzula samega.

Predsednik: Ali je to kondulenco od vas konzul zahteval?

Obtoženi: To sem premišljeval. Ne, zahteval ni, ker ni imel pravice v imenu ameriškega poslanstva.

Predsednik: Ali vam je dal navodila?

¹²⁸⁵ Ta stavek ni del razpravnega zapisnika, objavljen pa je bil v Slovenskem poročevalcu, 8. 8. 1947, str. 4.

¹²⁸⁶ Ta del razprave je bil tajen; zaradi govora o tujih državah in njihovih predstavnikih, je bila javnost izključena.

¹²⁸⁷ Verjetno mišljena »kondolenca« – sožalje, sočutje; izraz sočutja, sožalja.

¹²⁸⁸ Že omenjeni konzul Theodor H. Kay.

Obtoženi: Navodila nisem sprejemal nikdar od nobenega tujega konzulata. To kondulenco je sestavil Sirc in jaz sem potem predal ob 4 uri popoldne .

Predsednik: Ste se strinjali z vsebino te kondulence?

Obtoženi: Se nisem strinjal.

Predsednik: Zakaj ste jo potem oddali?

Obtoženi: Ni bilo časa spreminjati, ker je bil termin kratek. Vsebinsko sem kritiziral in to sem Sircu tudi povedal, če bi imel čas, bi popravil. Zavedal pa sem se vse kočljivosti tega mojega obiska in zato sem si pri obisku pri delavskem domu notiral ves razgovor, ki sem ga imel s Kayem. Trajal je približno sedem minut. Torej jaz sem se tega zavedal in po tem sem naknadno povedal tudi direktorju Vodetu¹²⁸⁹ na Znanstvenem inštitutu.

Predsednik: Kaj vam je takrat konzul izjavil?

Obtoženi: Govorila sva francosko in je bilo zelo kratko. Torej jaz sem mu rekel, da ni samo naša napaka, da se na angleška letala vrše pri nas napadi in on je odgovoril: Vem, nihče vas radi tega ne graja.

Predsednik: Kaj vam je – bolj jasno govorite, da se sliši – kaj je takrat konzul izjavil?

Obtoženi Nagode: Govorila sva francosko. Bil je zelo kratek torej, jaz sem mu rekel, da ni samo naša napaka, da se na angleška letala vrše pri nas napadi in on je odgovoril: Vem, nihče vas radi tega ne graja.

Predsednik: Ali ste vi te stike s konzulom sklepali na vaših sestankih?

Obtoženi: Ti stiki s konzulom so se napravili sami po sebi. Furlan je itak občeval s konzulom. Jaz ne vem, kako in kaj. Torej, nimam nobenega vpogleda, kaj je Furlan tam govoril.

Predsednik: Vam Furlan ni nikoli povedal, kaj ste obravnavali, kakšna vprašanja?

Obtoženi: Ni bilo nikoli o tem govora.

Predsednik: Ali sta vam Furlan in Sirc povedala, zakaj se konzul zanima?

Obtoženi: Torej kar se tega tiče sem si jaz tu sestavil pregled. Torej jaz ... vem od Hribarja, a to je sploh od zadnjih sestankov. Pri tistem vprašanju, kar se Grčije tiče, to ni tako, kakor je v obtožnici, gre za naše prostovoljne partizanske oddelke, ki se bore na grškem ozemlju. Tako je cela stvar.

Predsednik: Kdo se je zanimal za to?

Obtoženi: Konzul se je zanimal za te stvari in ravno pri tej stvari ...

Predsednik: Napram komu se je zanimal?

¹²⁸⁹ Pravilno: Udetu. **Lojze Ude** (1896–1982), pravnik, publicist, zgodovinar in strokovnjak za narodnostna vprašanja. Po končani klasični gimnaziji v Šentvidu pri Ljubljani je bil mobiliziran v avstrijsko vojsko, kjer je ostal do razpada Avstro-Ogrske. Potem se je pridružil prostovoljcem za severno mejo, jeseni 1919 pa se je vpisal na študij prava. Po diplomi je služboval na okrajnih sodiščih in v odvetniških pisarnah po različnih slovenskih krajih. Leta 1935 je odprl odvetniško pisarno v Lenartu v Slovenskih goricah, kjer je ostal do 1941. Ob nemški okupaciji Štajerske se je z družino umaknil v Ljubljano in se povezal z OF. Januarja 1944 je ob ustanovitvi partizanskega Znanstvenega inštituta postal njegov tajnik, pozneje vršilec dolžnosti direktorja. Med leti 1948–1956 je bil vsako drugo leto direktor Inštituta za narodnostna vprašanja, po politični odstranitvi pa je bil referent v Narodni in univerzitetni knjižnici za zamejski in tuji tisk (1956–1965). Dejaven je bil v Zvezi prostovoljcev za severno mejo in v Društvu za mednarodno pravo na pravni fakulteti. Je avtor več knjig o kulturni in politični zgodovini Slovencev (posebej Koroške) v 20. stoletju. (Slovenska biografija.)

Obtoženi: Napram Hribarju. Ampak jaz takrat bi bil že rekel, tega pa ne pripovedujte, a konverzacija je tekla naprej. Bil sem odločen, da se te stvari nehajo in da se jaz izklopim iz tega ven. Pač nisem rekel. Ravno tako, kar se tiče taborišč, repatriirancev. Spominjam se, a o tem nismo nikdar govorili. Kar se stanja delavstva tiče ni mogel nihče komu poročati, ker nismo imeli nobenega pregleda.

Predsednik: A se je konzul za ta vprašanja zanimal, kolikor je Hribar in Sirc pripovedoval?

Obtoženi: Sirc ni nič pripovedoval, koliko je Hribar povedal. To je bilo tako mimogrede pri naših razgovorih, da sem šele iz obtožnice spoznal in lahko to potrdim. Je šlo popolnoma mimogrede; ne da bi kaj na dolgo diskutirali.

Predsednik: Ali se je konzul zanimal tudi za Vaše zveze z Jovanovićem in Jančikovićem?

Obtoženi Nagode: S to stvarjo pa je že drugače. Konzul je pač rekel: Ja v Jugoslaviji je težko, ko opozicije ni bilo. Na Angleškem bi bila na vsak način opozicija. Kaj drugega, oziroma, da bi angleški konzul nam dal idejo za opozicijo, to za svojo osebo absolutno zaniham. Jaz nisem nikdar nobenih direktiv dobival za svoje delo, delal sem iz lastne iniciative in sicer 20 let.

Predsednik: Ste imeli še s kakšnim konzulom stike, razen s tem?

Nagode: Jaz sem samo s tem govoril, točno 5 minut brez tistih uvodnih besed.

Predsednik: Ali ste imeli kakšne indirektne stike preko drugih članov vaše skupine?

Nagode: Ja to je tako: zadnje mesece pri sestanku sem jaz vprašal: No kaj pa je kaj pri Angležih novega, ne da bi vedel, ali je bil Sirc tam, ali je bil Hribar tam, čisto tako na splošno, torej drugega ... torej kar sem jaz še imel z angleškim konzulom opraviti indirektno, je še tisto francosko pismo, ki ga baje ni v spisih.

Predsednik: Katero pismo?

Nagode: To je pismo iz časa, ko je bila kampanja za Trst na višku. Jaz sem bil v znanstvenem inštitutu in sem psihološko ugotovil tisti moment, da je treba nastopiti. V tistem pismu sem jaz trdil, da je Trst naš.

Predsednik: Kam je šlo to pismo?

Nagode: To pismo je šlo na angleškega konzula. Prva točka je bila Trst, druga pa UNRRA in sicer je bila točka glede UNRRE stilizirana tako, da tudi ustavitev UNRR-inih nabav ne bo spremenila našega položaja, ne bo vplivala, ker vrhnjih 10.000 bo imelo dosti jesti. To je bila vsebina pisma, ki je bila diametralno nasprotna temu, kar se prav tukaj v obtožnici trdi. Da bi se pa jaz strinjal s tem ...

Predsednik: Ima javni tožilec kakšno vprašanje?

Tožilec: Povejte obtoženi Nagode, katere člane predstavništva tujih držav Vi vse poznate in osebno?

Obtoženi Nagode: Predstavnike tujih držav? Jaz danes prav nikogar.

Tožilec: Ali vi poznate Waddamsa?¹²⁹⁰

---

¹²⁹⁰ **Frank Cristopher Waddams** (1914– ?), major britanske vojske, agent SOE (pod šifro HS 9/1542/4), je bil konzul v Ljubljani od 27. 7. 1945 do novembra 1945, potem pa je odpotoval v Anglijo. (Podatki Gorazda Bajca avtoricama iz junija 2014; The most secret list of SOE agents, zbral Eliah Meyer. Dostopno na: Frank Cristopher Waddams, The National Archives, <http://discovery.nationalarchives.gov.uk/SearchUI/details/C9121918?descriptiontype=Full&ref=HS+9/1542/4>, 1. 9. 2014.)

Obtoženi: Poznam.

Tožilec: Poznate.

Obtoženi: Jaz često nekoga poznam ...

Tožilec: Ali ste Vi vedeli za Vodansa?¹²⁹¹

Obtoženi: Ali je bil to kakšen angleški konzul? Že mogoče. Ime sem prav gotovo slišal.

Tožilec: Shobes.¹²⁹²

Obtoženi: Po imenu ga poznam.

Tožilec: Oseбно?

Obtoženi: Ne.

Tožilec: Pa ime veste?

Obtoženi: To vem, da je sedaj ...

Tožilec: Takrat niste vedeli?

Obtoženi: Kdaj?

Tožilec: Prej, v začetku 1947.

Obtoženi: Takrat je prišel k meni Sirc in je na vsak način ime povedal.

Tožilec: Ali Vam je povedal, za Vodansa¹²⁹³ ali Vam je povedal za Shobesa?

Obtoženi: Morda je meni povedal, vendar tudi ne morem ...

Tožilec: Kaya poznate?

Obtoženi: Bil sem pri njem enkrat kakih 7 do 10 minut, ampak to ni mogoče reči, da sem karkoli več z njim govoril.

Tožilec: Vi poznate Lacroixa?¹²⁹⁴

Obtoženi: Poznam.

Tožilec: Ste imeli stike z njim?

Obtoženi: Že 10 let, ali on ni bil konzul.

Tožilec: Ali ste La Croix¹²⁹⁵ kaj izkoristili?

Nagode: To pa ni konzul. Ja po La Croixu¹²⁹⁶ sem poslal tisto pismo nazaj.

Tožilec: Veste kaj je to tiskovni urad angleški?

Nagode: To je referat na konzulatu.

Tožilec: Poznate koga iz tiskovnega urada?

Obtoženi: Nikogar.

Tožilec: Pa veste za ime Tatjana Korun?¹²⁹⁷

---

¹²⁹¹ Pravilno: Waddamsa. Enako v nadaljevanju besedila.

¹²⁹² Pravilno: Scopes. Enako v nadaljevanju besedila.

¹²⁹³ Frank Cristopher Waddams.

¹²⁹⁴ Mišljen Jean Auguste Yves Lacroix.

¹²⁹⁵ Pravilno: Lacroix.

¹²⁹⁶ Pravilno: Lacroix.

¹²⁹⁷ **Tatjana Korun** (1924–?), hčerka ljubljanskega advokata dr. Mileta Koruna, je bila od januarja 1946 zaposlena na britanskem Tiskovnem uradu kot tajnica tiskovnega atašeja Johna Gibbisa, ki je imel prostore

Obtoženi: Mogoče, da sem slišal.

Tožilec: Je kdo od vaših znancev sodeloval na tiskovnem uradu, mislim, pomagal delati?

Obtoženi: Ne pride nihče v poštev drug kakor Sirc.

Tožilec: Sirc tudi to pove.

Obtoženi: Kakšno pa je bilo njegovo sodelovanje, pa ne vem. Časopise je na vsak način dobil.

Tožilec: Ali veste za ime Gibbs?¹²⁹⁸

Obtoženi: Kdo bi pa to bil?

Tožilec: Ne veste, kdo je to?

Obtoženi: Džips, kdo bi pa to bil?

Tožilec: Džips je uradnik na angleškem konzulatu v Zagrebu.

Obtoženi: Ja, vem, da je Sirc bil skupaj, to že mogoče, ampak jaz nobenega od teh ljudi ne poznam osebno.

Tožilec: Ali veste za Hoptnerja?

Obtoženi: Ja, to sem pa zvedel, da je od Rdečega križa, od ameriškega.

Tožilec: Ali ste kaj razgovarjali z njim. Vaša skupina?

Obtoženi: Da je tukaj en zastopnik Rdečega križa?

Tožilec: Ste razgovarjali tudi o tem, kaj je on hotel imeti od njega in vaše skupine?

Obtoženi: Ja, očitno za nekatere podatke za Rdeči križ.

Tožilec: Ali ste to že preje vedeli, ali ste iz obtožnice zvedeli?

Obtoženi: Veste, vsi ti razgovori so bili tako kratki pri nas. Sedaj je pa ta in ta, zakaj pa išče podatke itd.

Tožilec: Se spominjate vi Hoptnerja?

Obtoženi: Ne, samega imena ne, ampak delegata ameriškega Rdečega križa pa se spomnim.

Tožilec: Na miss Ruth se spominjate? Vam je kdo kedaj govoril o Miss Ruth? Sta s Furlanom kedaj govorila o tej Angležinji?

---

v hotelu Slon. Vodila je evidenco o angleškem tisku, ga razdeljevala posameznikom in ustanovam, delala dnevne izvlečke iz slovenskega tiska in ob koncu meseca na njihovi podlagi izoblikovala poročila, v katera je vključevala tudi lastna opažanja (na primer o nepravilnostih v zvezi z volitvami). Aprila 1947 je »Gibbsov tiskovni urad« prenehal delovati in Korunovo so premestili v britansko čitalnico v Beogradu. Medtem sta se Korunova in Gibbs zaljubila in se nameravala poročiti. Kmalu zatem so se v Ljubljani začele priprave na Nagodetov proces in med aretiranimi je bila tudi Korunova, ki je dobro poznala Sirca. Najprej so jo zasliševali v Beogradu, nato je bila dva meseca zaprta v Ljubljani. Izpustili so jo, ker je podpisala izjavo o sodelovanju z UDV, ki pa je ni uresničila. Zato je bila 30. 12. 1947 ponovno aretirana, obtožena vohunstva in 25. 12. 1948 jo je okrožno sodišče v Ljubljani obsodilo na tri leta odvzema prostosti s prisilnim delom. Da bi rešil hči iz zapora, naj bi na sodelovanje z UDV pristal njen oče. Tatjana so potem zares izpustili, poročila se je z Gibbsom in odšla v Veliko Britanijo. (Sirc, Med Hitlerjem in Titom, str. 249; Vodušek Starič, Slovenski špijoni in SOE, str. 397–417.)

¹²⁹⁸ **John S. Gibbs**, uslužbenec BBC, ki je bil od leta 1945 do 1946 tiskovni ataše britanskega konzulata v Ljubljani (Sirc, Med Hitlerjem in Titom, str. 249). V letu 1946 je bil postavljen za vice konzula v Zagrebu. Tudi tam je vodil tiskovni urad, v katerem so bili zaposleni tudi domači uslužbenci. Na tem mestu je ostal do leta 1948. (Spehnik, Konzularna predstavništva str. 4, 11.) Njegov priimek je večkrat napačno zapisan kot Džips ali Gibs.

Obtoženi: To s Furlanom sploh ne.

Tožilec: Vi poznate Belgijko?

Obtoženi: Tisto pa poznam, s tisto sem enkrat govoril. To je Doblerjeva, to je Slovenka, ki je poročena v Belgiji. Tisto poznam, s tisto sem takrat govoril.

Tožilec: Kaj ste se dogovorili z njo?

Obtoženi: Dogovorili prav za prav ničesar konkretnega. Ona je prišla sem po podatke. Interesirala se je za podatke, kakšne so bile razmere med okupacijo in po okupaciji. Torej takrat se je s Hočevarjevo povezala, ali bila povezana, se je poznala in mene in Sirca je povabila takrat Hočevarjeva, da naj pridemo k njej na pogovor.

Tožilec: Ste se kaj konkretnega pogovorili z Belgijko?

Obtoženi: Konkretnega to, da bo poizkušala v inozemstvu organizirati radiodajne misije. To bi bilo konkretno.

Tožilec: In da se bo povezala na koga?

Obtoženi: Govorili smo o različnih. O Grgi Zlatoperu smo govorili in potem Grga Zlatoper je bil glavni.

Tožilec: Ste govorili o Iskri?

Obtoženi: Ja, o Benjaminu Iskri,

Tožilec: Ste govorili o Radici?

Obtoženi: Ne vem, če smo govorili o Radici.

Tožilec: Dobro, jaz imam nadaljne vprašanje na vas.

Obtoženi: Prosim.

Tožilec: Kdo od vaše skupine je vzdrževal osebne stike s člani predstavništev tujih držav v Ljubljani ali pa v Beogradu? Kdo od soobtoženih je te stike osebno vzdrževal?

Obtoženi: To sta bila Sirc in Hribar.

Tožilec: Dobro, obtoženi Nagode, vi ste izjavili, da so bile te zveze slučajne, da so nastale čisto slučajno. Katere zveze ste mislili pri tem?

Obtoženi: Prvo, to je Sirčeva.

Tožilec: Kako pa je bila vzpostavljena Hribarjeva zveza s konzulatom?

Obtoženi: Ta je bila pa vzpostavljena namenoma.

Tožilec: To je bil sklep vaše seje.

Obtoženi: O sklepkih pri naših sejah ne moremo govoriti.

Tožilec: Dobro, predlagali pa ste?

Obtoženi: Mi smo rekli: dobro bi bilo, če bi ta in ta šel.

Tožilec: Ali veste kdo je povezal Hribarja na konzulat?

Obtoženi: To ste mi tukaj povedali – Furlan, jaz sem mislil, da je bil Sirc.

Tožilec: Vi ste zapisali v svoje zapiske, da ste poslali poročilo o Dečku preko Hribarja in Furlana konzulu.

Obtoženi Nagode: Oprostite, to sem zapisal in potem pozabil, ker tem stvarim nisem pripisoval take važnosti.

Tožilec: Ali je imel Furlan zveze s konzulatom?

Obtoženi: Furlan je prav za prav zelo od daleč bil z nami zezan. Furlan je čisto nedvomno občeval na konzulatu.

Tožilec: Je imel Kavčnik kake zveze s tujimi predstavništvi?

Obtoženi: Kavčnik je bil enkrat v Beogradu.

Tožilec: Na ameriški ambasadi?

Obtoženi: Na ameriški ambasadi ja.

Tožilec: Ali veste, kakšen je bil odnos Snoja do konzulata?

Obtoženi: Nimam pojma, mislim, da se je Snój konzulata izogibal v zadnjem času.

Tožilec: Eno vprašanje v zvezi s Snójem. Kako ste vi mogli na razpravi izjaviti in v preiskavi, da je Snój vedel za vse vaše delo, saj je z vami delal?

Obtoženi: Snój je bil obveščen bodisi od mene, bodisi od Sirca o tem kar smo pač mi političnega hoteli in delali.

Tožilec: Dobro, ampak vi pravite, da je Snój vedel za vaše zveze z inozemstvom?

Obtoženi Nagode: za Drčarja?

Tožilec: Ne konkretno za Drčarja. Vi pravite, da je vedel za vaše zveze z inozemstvom.

Obtoženi: Ali se to zanika?

Tožilec: On to zanika. Snój to zanika, a vi ste rekli, da ste mu začeli pripovedovati in ste videli, da je on že informiran.

Obtoženi: O Drčarju?

Tožilec: V zvezi z inozemstvom. Kako ste mogli to izjaviti na razpravi. Snój absolutno zanika, da ni vedel ničesar.

Obtoženi: Jaz sem takrat izjavil in tudi že v preiskavi, da se jaz na te stvari ne spominjam dobro, da se ne spomnim.

Tožilec: Ampak to je izredno važna reč. Če se tako dobro spominjate, da rečete, da ste Snój pripovedovali o tem, a on je že bil informiran.

Obtoženi: Če smem ...

Tožilec: Ali smatrate, da je bil informiran ali ni bil informiran?

Obtoženi: Po mojem, o zvezah z inozemstvom, o tem, da je hodil Sirc na angl. konzulat, je bil nedvomno informiran. Če to smatrate za zvezo z inozemstvom.

Tožilec: To vsekakor ja.

Obtoženi: O tem je bil informiran.

Predsednik: Kaj pa o kurirski zvezi?

Obtoženi: Jaz sem mislil, da je bil informiran preko svoje sestre.

Predsednik: Ste mu vi kaj pripovedovali o tem, o Drčarju?

Obtoženi: O Drčarju mislim, da sem mu govoril.

Tožilec: Jaz bi imel še eno vprašanje: Kateri od gornjih ...

Obtoženi: Pardon o konzulu, da Sirc občuje na konzulatu o tem je bil čisto nedvomno informiran, zato je čisto nedvomno vedel.

Tožilec: To tudi on pove, a demantira vašo izjavo, da je vedel za Vaše zveze z inozemstvom.

Obtoženi: Za Doberlerjevo¹²⁹⁹ čisto gotovo ni vedel, ker to je tako epizodna stvar, da sem že sam na to pozabil.

Tožilec: Katerim od prej imenovanih ste pošiljali poročila ustno ali pismeno?

Obtoženi: Tega pa jaz ne vem. Za sebe vem.

Tožilec Avbelj: No za Vas?

Nagode: No Key-u¹³⁰⁰ sem dal tisto kondolenco.

Tožilec: Key-u kondolenco.

Nagode: Francosko pismo in pismo Kuharju ne vem komu je bilo dano, ne vem, kdo je takrat bil konzul.

Tožilec: Komu ste poslali tisto pismo preko Furlana?

Nagode: Katero pismo?

Tožilec: Pismo, ki ga je Hribar odnesel Furlanu in Hribar konzulu. Pismo o Dečku.

Nagode: Pismo o Borštniku? Ja to je šlo na konzulat.

Tožilec: Ali se ne spominjate, kdo je bil takrat konzul?

Nagode: Konzuli so se takrat menjavali in so bili ob počitnicah tudi njihovi namestniki. Jaz se absolutno ne spominjam.

Tožilec: No komu ste še pošiljali poročila?

Nagode: Jaz imam tukaj poročila spisana, sestavljen pregled, toda časovni red, da bi jih vzporedil s funkcijskimi dobami posameznih konzulov ...

Tožilec: Naštejte posamezna poročila!

Nagode: Kavčnik – pisma angleški in ameriški javnosti. Potem Vode Hribar: od Vodetove je bil materijal in Hribar je končno stiliziral in oddal. Nisem nobenega od teh poročil ... Kavčnikovo sem pač bral, toda Hribarjevo, tega nisem bral, se nisem za to zanimal.

Tožilec: Še kakšno poročilo?

Nagode: Tu je 9 elementarnih poročil. Kako so bila ta poročila povezana v enoto, predelana in tako dalje, ne vem.

Tožilec: Torej samo naštejte imena in naslove.

Obtoženi Nagode: Potem je Furlan Vode na ameriški Rdeči križ. Tam ne vem kaj piše, potem je od Vodetove same poročilo o stanju pred volitvami, o organizaciji in delu OZNE, kolektivna krivda. To je šlo na angleški konzulat. Ali je kdo na angleško prestavil, tega ne vem. Potem je Hribarjev An das Britische Konzulat¹³⁰¹ od 22. februarja. Eno pismo je Hribar meni pokazal. Na to pismo se spominjam, zato ker je bilo pisano z kurzivnim strojem.

Tožilec: To je to pismo o Dečku.

Obtoženi: To je edino pismo, ki se ga spominjam zaradi kurzivnega pisma.

Tožilec: Ali ste Vi poročali tudi ustmeno?

¹²⁹⁹ Pravilno: za Dobbeleerjevo.

¹³⁰⁰ Pravilno: Kay. Enako v nadaljevanju besedila.

¹³⁰¹ Britanskemu konzulatu.

Obtoženi: Ustmeno? Z ustmenimi poročili je tako. Že zadnič sem omenil, da se je Sirc v zadnjem času mene izogibal. Sirc je bil pri meni sam, pa je na primer, dobro se spominjam, rekel o Iskri v Kranju, da je to tovarna, ki obstoji iz velike dvorane, v kateri se nahaja en človek, ki neki aparat, projektor razstavlja. Torej on je rekel, da je šel Iskro gledat za to, da bo na konzulatu poročal, je samo rekel jaz sem šel gledat. Potem je nekoč meni povedal o Jugobruni. O Jesenicah ne vem, če je meni povedal.

Tožilec: Obtoženi Nagode povejte, to, ali Vam je Sirc povedal, da ustno govori o teh stvareh konzulu. Ali je kdaj koli omenil?

Obtoženi: On je to omenil, da govori.

Tožilec: Da govori o teh stvareh?

Obtoženi: Ne, on je to naznačil o teh tovarnah. On je kritiko povedal. Jaz si lahko mislim, da je tako povedal tudi na konzulatu. Zato sem mu v tej zvezi tudi rekel, da naj pazi, da ne postane agent. Jaz se absolutno teh besed spominjam. On je stal pred menoj jaz sem sedel ter sem mu rekel: »Sirc pa pazite, da ne bodete postali agent.« Tudi Hribarju sem rekel toda v drugem tonu: »Gospod Hribar Vi ste jug.¹³⁰² državljan, dajte govorite kakor enak z enakim z Angležem in se ne ponižajte.« To sem jaz povedal.

Tožilec: Dobro, to so vprašanja, ki se tega dela ne tičejo. Jaz bi hotel še nekaj. Kakšno zanimanje so pokazali ti predstavniki?

Nagode: Jaz bi rad povedal še, to kar sem pisal. Moje je francosko pismo in pismo Kuharju. Potem brošura Lajovica je pa očitno dvakrat registrirana.

Predsednik: To je od Kumlja.

Tožilec: To je pismo, ki ga je Furlan nesel na konzulat.

Nagode: Kar se tiče tovarn, je Sirc ustno poročal, to je bilo pa često v zadnjem času in je bilo tudi to ena od stvari, ki je bila meni neprijetna, saj jaz sem se v tej zvezi sploh proč držal. meni ni ležalo to.

Tožilec: Kakšno zanimanje so pokazali ti ljudje? Tuji predstavniki.

Obtoženi: To sploh ne vem.

Tožilec: Vam Hribar ni nikoli govoril?

Obtoženi: Samo pri tem poročilu o Grčiji je rekel, da je konzul pozoren postal. Zanimali so se za vse, da bi bil pa kakšen poseben akcent, pa ne.

Tožilec: Mi smo navedli, da je šlo za vprašanje, če je res kdo od naših vojakov padel na Grško-Jugoslovanski meji. Vi pravite, da je šlo za vprašanje, da se je angleški konzul zanimal za naše oddelke, ki se bore na Grški meji.

Obtoženi: Ne za naše oddelke, za partizanske ilegalne oddelke, ki so šli na Grški teritorij.

Tožilec: Ali se spominjate, da je šlo točno zato?

Obtoženi: To se spominjam.

Tožilec: Ali veste, da je to težja stvar?

Obtoženi: Po mojem ne.

Tožilec: To je nedvomno mnogo težja stvar. Če je kdo padel na meji, da je bil to konflikt, je

¹³⁰² Jugoslovanski.

pač padel. Oni pa so se zanimali, kako mi podpiramo borbo partizanov, da bi upravičili delovanje komisije na Grško-jugoslovanski meji. To je njihov namen in v ta namen so hoteli od vas zvedeti take stvari.

Obtoženi: Po mojem je bilo to mnogo manj težko. Če gre en prostovolec nekam, to ni stvar države.

Predsednik: Ampak Hribar je povedal, da so se za to zanimali.

Obtoženi: Držalo bo to, kar je Hribar povedal, jaz ne vem, jaz sem imel čut, da gre za iregularne čete. Jaz sem to mimogrede slišal. Če smem še nekaj povedati. Naša družba je čez križ govorila. Če se reče, ta je en čas govoril, pa drugi spet in eden čez drugega.

Tožilec: Vi pravite Nagode, da so se zunanji predstavniki zanimali za vse stvari. Lahko naštejete še konkretno kaj je povedal Sirc, kaj je Hribar, za kakšne čisto konkretne stvari so se zanimali?

Obtoženi: Ne vem.

Tožilec: Ne morete tega povedati. Dobro ali se to spominjate, da je kedaj Hribar govoril, kakšna vprašanja mu je zastavil angleški konzul?

Obtoženi: Ja, glede taborišč, glede Grčije, pa to sem iz obtožnice posnel.

Tožilec: Ali vi to samo iz obtožnice posnemate?

Obtoženi: Obtožnica je mene spomnila na to, da smo faktično o tem govorili.

Tožilec: Dobro, še eno vprašanje. Ali veste, da so dali predstavniki tuje države kake pripombe na poročila, ki so jih od vaših ljudi dobili? Vi ste to v zapisniku zapisali tako pripombo, ki se nam zdi dosti važna.

Obtoženi: In katera bi bila?

Tožilec: Vi ste napisali: Furlan je Hribarju sporočil, naj bodo poročila, ki jih pošilja konzulu kratka, naj bodo detailna, ker veliko politiko že sami znajo.

Obtoženi: Ja, to sem zadnjič pri zaslišanju slišal in se spominjam.

Tožilec: Ali se spominjate kdo vam je to povedal, ali Furlan ali Hribar?

Obtoženi: Hribar.

Tožilec: Ali je Hribar izrecno imenoval Furlana.

Obtoženi: Če sem tako skiciral.

Tožilec: Vi napišete najprej takole: Hribar poroča, da je bil pri konzulu, potem pa naprej: Furlan pravi naj pošiljamo detailna poročila, ker veliko politiko oni sami znajo.

Obtoženi: To je mogoče tudi Furlanova opazka in ne konzulova.

Tožilec: To je lahko tudi Furlanova opazka, vsekakor. Ali se spominjate tega?

Obtoženi: Pardon, še enkrat izjavljam: Ti moji zapiski so tako na brzo roko napisani, da lahko služijo samo kot indikacije terminov, dosti več pa ne.

Tožilec: Mislim, da je to zelo jasno. Ali osporavate pravilnost takih izjav? To je zelo strnjeno zapisana beležka.

Obtoženi: Lahko je tukaj Furlan to opazko dal. Po mojem občutku so bili vsi ti tuji konzularni zastopniki zelo nedostopni, da bi bili dajali kaka naročila.

Tožilec: Kako pa je bila o priliki sestrelitve letala? Kdo je dal nalog, da je treba preiskati ta slučaj na Gorenjskem?

Obtoženi: To je ... to je ... pa absolutno Sirčeva stvar.

Tožilec: To je Sirčeva stvar?

Obtoženi: Absolutno Sirčeva stvar. Sirc je tam občeval, najbrže so mu rekli, naj gleda, Sirc je šel gledat, Sirc je naknadno pri nas poročal in povedal, da je šel gledat. Kar se naše organizacije tiče, kako se sedaj imenuje, bi pripomnil, da smo imeli med nami očitvidca te sestrelitve, Stareta, da je on to meni povedal, da je bil poleg, celo s teodolitom,¹³⁰³ in dalnogledom, a jaz tega nisem naprej povedal.

Tožilec: Ali veste še za kakšne direktive, ki bi jo dal katerikoli član predstavništva ali predstavnik tuje države?

Obtoženi: Za druge ne vem. Jaz nisem nobenih sprejel, se tudi po nobeni ne bi ravnal.

Tožilec: Ali vam je kdo povedal, da se recimo zelo kratka stvar, ki je tudi zapisana že večkrat, da je prav človek pri katerem ste vi bili, Key¹³⁰⁴ izjavil, zunanje intervencije ne bo, dokler sami ne boste zagrabili za orožje? Veste za to?

Obtoženi: Ne.

Tožilec: Ne veste za to? Veste še za kakšne druge direktive?

Obtoženi: Ne.

Tožilec: Ali veste kakšen odnos so imeli do povezave z Jovanovičem?

Obtoženi: Povezava z Jovanovičem je potekala torej iz Bečerjeve¹³⁰⁵ inicijative in smo se mi absolutno radi sami šli razgovarjati. To pa zaradi tega, da bi se tudi opozicija enkrat zedinila na pozitiven jugoslovanski program.

Tožilec: Ali vi ne veste za stališče konzula o tem vprašanju? Za to, da bi dal on kakšna navodila, kako je treba te stvari vzpostaviti.

Obtoženi: Vzpostaviti?

Tožilec: Ne veste?

Obtoženi: Jaz se ne spominjam, da bi bil dal.

Predsednik: Ima obramba kakšna vprašanje? – Hvala, lahko sedete.

Obtoženi: Ali smem še nekaj reči?

Predsednik: Boste pozneje.

Obtoženi: Glede zadnjič, glede tistih zapiskov.

Predsednik: To boste pozneje povedali.

Obtoženi: Dokler bom še sam?

Predsednik: Da, da. **Odvedite obtoženega Nagodeta in privedite obtoženega Sirca Ljuba.**

¹³⁰³ Teodolit je instrument za natančno merjenje vodoravnih in navpičnih kotov v triangulacijski mreži. Primeren je za meritve na razdaljah večjih od nekaj metrov.

¹³⁰⁴ Pravilno: Kay.

¹³⁰⁵ Pozneje z rdečim svinčnikom dopisano: Berčerjeve. Verjetno je bilo mišljeno: Bercierjeve.

Predsednik: **Sirc Ljubo** v 6. točki ste obtoženi, da ste vršili vohunstvo v korist tuje špijonaže in ste se v to svrhu povezali s konzuli tujih držav v Ljubljani in Beogradu. Kako je s to rečjo? Ste to storili?

Obtoženi Sirc: Konzula sem dejansko poznal.

Predsednik: Ste vršili to špijonažno službo?

Obtoženi Sirc: Da bi vršil špijonažno službo, se nisem zavedal.

Predsednik: Ali ste obveščali konzula?

Obtoženi Sirc: Spominjam se nekaterih stvari, ki so mi sedaj razumljive, toda v tistem času se nisem zavedal, da bi storil kako slabo dejanje.

Predsednik: Kakšna pismena poročila ste dajali konzulu?

Obtoženi Sirc: Pismo sem izročil tisto pismo, oziroma poročilo o agrarni reformi avgusta 1945.

Predsednik: Komu?

Obtoženi Sirc: Wodamsu.¹³⁰⁶

Predsednik: Kaj še?

Obtoženi Sirc: Potem sem izročil Wodamsu pismo o obisku angleških novinarjev, to je bilo novembra 1945.

Predsednik: Še kako drugo?

Obtoženi Sirc: Drugega nič več.

Predsednik: Kakemu drugemu konzulu?

Obtoženi Sirc: Ne, sploh nisem pismo ničesar drugega izročil.

Predsednik: Kako ste sodelovali pri kondolaciji ob priliki sestrelitve letal?

Obtoženi Sirc: V tistem času sem bil na konzulatu.

Predsednik: Ste Vi izročili tisto pismo?

Obtoženi Sirc: Ne.

Predsednik: Kaj ste vi storili?

Obtoženi Sirc: Takrat je bil tudi konzul. Vprašal me je, kaj je z ranjenci in sem rekel, da se bom zanimal. Res sem šel tisti dan v Kranj in sem vprašal stražiškega zdravnika, ali je obvezal ranjence. On ni nič vedel o tem in sem to konzulu povedal. Potem sem s konzulom že govoril o tej stvari in sem ga vprašal, če ga lahko obišče moj znanec. Govorili smo že preje na sestanku o tej stvari – ne vem kdo vse je bil pri tem sestanku in so vsi, ki so bili tam rekli, da bi bilo primerno, da izročimo konzulu pismo, v katerem izrazimo svojo obžalovanje zaradi sestrelitve tega letala.

Predsednik: Ali se je proti Vam izrazil konzul, češ, da bi zunanjo pomoč dobili samo, če se sami znotraj uprete?

Obtoženi Sirc: Da, tako se je izrazil konzul Key.¹³⁰⁷

¹³⁰⁶ Pravilno: Waddamsu. Enako v nadaljevanju besedila.

¹³⁰⁷ Pravilno: Kay.

Predsednik: Kakšna pisma oz. poročila ste še poslali preko konzula Shobesa?

Obtoženi Sirc: Torej preko konzula Shobesa sem poslal pismo za svoje prijatelje v Švici, v katerem sem prosil ...

Predsednik: Koliko pisem?

Obtoženi Sirc: Eno samo pismo.

Predsednik: Pa preko Trsta?

Obtoženi Sirc: Saj to je tisto.

Predsednik: To je pismo preko Trsta. In on je to pismo oddal?

Obtoženi Sirc: Da.

Predsednik: Zakaj pa ga niste poslali po redni poti?

Obtoženi Sirc: Zato ker sem se v njem zanimal kakšna je možnost dobiti vizum, če se pride slučajno čez mejo, za Švico.

Predsednik: Kako je konzul sodeloval pri pobegu Lovrenčiča?¹³⁰⁸

Obtoženi Sirc: Lovrenčič je prišel k meni.

Predsednik: Kdaj je to bilo?

Obtoženi Sirc: Novembra 1946. Lavrenčič me je prosil, če lahko pride k konzulu in konzul je dejal, da Lovrenčič lahko pride. Lovrenčič je bil neko popoldne pri njem in mu razložil, da namerava čez mejo in prosil, če sme navesti njega kot referenco.

Predsednik: Je Lovrenčič pobegnil?

Obtoženi Sirc: Lovrenčič je pobegnil.

Predsednik: Kako ste vi Krošlja¹³⁰⁹ seznanili s konzulom?

Obtoženi Sirc: Sedaj ne vem kdo je rekel, da bi Krošelj¹³¹⁰ rad govoril z Vodansom,¹³¹¹ ali je to rekel Nagode ali Zupan. Meni je bilo rečeno, da se Krošelj¹³¹² kot bivši član angleškega letalstva zanima, če bi lahko dobil angleško državljanstvo.

Predsednik: Kdaj je to bilo?

Obtoženi Sirc: To je bilo jeseni 1945.

Predsednik: Kako je potekala stvar?

Obtoženi Sirc: Jaz sem ga konzulu predstavil in sem potem odšel.

Predsednik: Ali je imel Krošelj namen pobegniti takrat?

Obtoženi Sirc: Torej če bi to stvar s potnim listom uredil, če bi šel ne vem, kakšni so bili njegovi nameni.

Predsednik: Kaj ste vi vse ustmeno poročali konzulu?

Obtoženi Sirc: Jaz takrat nisem smatral to za poročila, ampak za navadne razgovore o tem, da po mnenju nekaterih ljudi Litostroj dela z deficitom, da so mišljenja, da Iskra v Kranju

¹³⁰⁸ Pravilno: Lavrenčiča. Verjetno mišljen **Drago Lavrenčič**, študijski kolega Ljuba Sirca, ki je pobegnil v Avstrijo. (Sirc, Dolgo življenje po smrtni obsodbi, str. 196.)

¹³⁰⁹ Pravilno Grošelj. Mišljen je bil Avgust Grošelj.

¹³¹⁰ Pravilno: Grošelj.

¹³¹¹ Frank Cristopher Waddams.

¹³¹² Pravilno: Grošelj.

dela z deficitom, potem to kar sem slišal v razgovorih s tem Amerikancem namreč, ko je rekel, da bo prišlo še 20.000 ton bombaža od UNRE, potem sem mu povedal o tem štrajku, ki je bil v Jugobruni, potem sem mu povedal, da sem bil pri Jovanoviću, to je bilo spomladi leta 1945.

Predsednik: Kaj ste mu o tem pripovedovali?

Obtoženi Sirc: Povedal sem mu samo, da sem bil pri Jovanoviću, menda sem mu povedal, da se Jovanović zanima za organiziranje enotne opozicije v Jugoslaviji. Potem sem mu pripovedoval tudi o tem, da sem bil v Zagrebu, da se v Zagrebu tudi BSS¹³¹³ zanima za osnovanje opozicije.

Predsednik: Zakaj pa se je pri vas predvsem zanimal konzul, za kakšne stvari? Kakšna vprašanja so ga zanimala?

Obtoženi Sirc: Torej v prvi vrsti sem opazil, da se zanima za politična vprašanja, vendar pa moram reči, da je znal svoje zanimanje zelo spretno skriti. Torej da je vse bilo popolnoma v pogovoru, da ni postavil direktno vprašanj.

Predsednik: Ali je konzul vedel za Nagodetovo skupino?

Obtoženi Sirc: Torej od mene direktno tega ni zvedel, ampak je moral vedeti, ker je Hribar prihajal k njemu.

Predsednik: Ste imeli vtis iz razgovorov, da on ve za to skupino?

Obtoženi Sirc: Torej tega ne bi mogel niti zanikati, niti potrditi.

Predsednik: Kako ste vi sodelovali pri pismu Hariotu?¹³¹⁴

Obtoženi Sirc: Pismo sem jaz pretipkal predno je odšlo.

Predsednik: In kdo ga je potem oddal?

Obtoženi Sirc: Nagode.

Predsednik: Za kaj se je zanimal Worans?¹³¹⁵ Se je zanimal za volitve?

Obtoženi Sirc: Da, za volitve se je močno zanimal.

Predsednik: Ste mu poročali o tem?

Obtoženi Sirc: Jaz sem povedal kar sem vedel.

Predsednik: Ste vi radiograme od TANJUG-a izročili Woransu?

Obtoženi Sirc: To stvar moram pojasniti bolj točno. Šlo je za telegrame, ki jih je oddajala angleška agencija Reuter in ki jih jaz pač iz tega razloga nisem smatral za posebno tajnost, ker so bili itak objavljeni po radiu skoraj dobesedno isto besedilo. Šlo je pa kolikor se spominjam, za rezultate angleških volitev in pa za nek dopis Reuterjevega dopisnika iz Moskve, ki je bil avgusta leta 1945 v Jugoslaviji in je potem napisal članek o tem.

Predsednik: Kaj ste vi govorili s konzulom v zvezi z vašim pobegom?

Obtoženi Sirc: Torej jaz sem konzulu večkrat omenil, da bi rad odšel v Švico. Pripovedoval sem mu tudi, da sem vložil prošnjo za potni list in potem sva se večkrat razgovarjala ne direktno v zvezi z menoj, kakšne so možnosti za prehod čez mejo.

¹³¹³ Morda mišljena HSS.

¹³¹⁴ Pravilno: Herriotu.

¹³¹⁵ Mišljen konzul Waddams. Njegov priimek je večkrat napačno zapisan kot Vodans, Vorans ali Worans.

Predsednik: Ilegalno?

Obtoženi Sirc: Da za ilegalen prehod.

Predsednik: In kaj je v tej zvezi postavil, kaj je rekel?

Obtoženi Sirc: Enkrat ko smo bili v Planici, da se mu ne zdi, da bi se na Planici dalo težko priti čez mejo in isto, ko smo bili pri sv. Križu.¹³¹⁶ Potem smo govorili, da bi se dalo tudi dobiti ilegalno propustnico.

Predsednik: Kakšne so bile konzulove izjave v vpogledu dobav UNRRA-e?

Obtoženi Sirc: Midva sva govorila o prehranbenem stanju v Jugoslaviji in sicer v zvezi s poročili v časopisih in splošnim položajem. Rekel je konzul, da bodo najbrže možnosti za opozicijo v Jugoslaviji veliko večje, kadar bo UNRRA ustavila dobavo in bo s tem poslabšan prehranbeni položaj.

Predsednik: Vi ste bili večkrat s Furlanom pri konzulu?

Obtoženi Sirc: Da.

Predsednik: Kakšno stališče je zavzemal Furlan v teh razgovorih pri konzulu?

Obtoženi Sirc: Ne spominjam se, da bi n. pr. o ustavitvi UNRA dobav govoril Furlan s konzulom pred menoj. Na splošno v prisotnosti Furlana se ne spominjam, da bi govorili kakšno tako važno stvar. Pač pa ...

Predsednik: Kaj je poročal Furlan pri konzulu?

Obtoženi Sirc: Tega pa jaz ne vem.

Predsednik: Ne veste? Kaj veste v zvezi s Hoptnerjem in njegovimi vprašanji.

Obtoženi Sirc: Tista vprašanja je prof Furlan meni izročil in sicer mi je izročil originalni list z angl.¹³¹⁷ besedilom, ki ga je Hoptner prinesel.

Predsednik: Vam je povedal, da je od Hoptnerja?

Obtoženi Sirc: Da, je, to je povedal, potem sem ... potem je Hoptner bil pri meni, torej govorili smo o tem, to je bilo v začetku aprila.

Predsednik: O čem ste govorili?

Obtoženi Sirc: O tistih vprašanjih in takrat je prišlo do končnega dogovora, da bo prof. Furlan skušal zbrati odgovore.

Predsednik: Ali ste vi še poslali Hoptnerju 3 pisma, ali pa jih je Furlan poslal?

Obtoženi Sirc: Tista pisma je Hoptner vzel zadnjo nedeljo, ko je bil pri meni.

Predsednik: Od koga so bila ta pisma?

Obtoženi Sirc: Od kapitana Nagliča.¹³¹⁸

Predsednik: Za koga?

Obtoženi Sirc: Naslova se več ne spominjam. Pisma sem jaz prebral, so bila čisto nedolžne vsebine.

Predsednik: Ima še javni tožilec kakšno vprašanje?

¹³¹⁶ Sv. Križ nad Jesenicami.

¹³¹⁷ Angleškimi.

¹³¹⁸ Verjetno mišljen že omenjeni Vladimir Naglič.

Tožilec: Obtoženi Sirc jaz vam bom prebral imena in boste povedali katere od teh poznate: Wodams?¹³¹⁹

Obtoženi Sirc: Da.

Tožilec: Shobes?¹³²⁰

Obtoženi Sirc: Da.

Tožilec: Poznate osebno?

Obtoženi Sirc: Da.

Tožilec: Choks?¹³²¹

Obtoženi Sirc: Da.

Tožilec: Key?¹³²²

Obtoženi Sirc: Da.

Tožilec: Tatjana Korun?

Obtoženi Sirc: Da.

Tožilec: Gibbs?¹³²³

Obtoženi Sirc: Da.

Tožilec: Hobtner?¹³²⁴

Obtoženi Sirc: Da.

Tožilec: Miss Ruth?

Obtoženi Sirc: Ne

Tožilec: Ne poznate Miss Ruth?

Obtoženi Sirc: Ne vem, kdo je.

Tožilec: Ste bili kdaj na angleškem konzulatu v Beogradu?

Obtoženi Sirc: Ne

Tožilec: Ste bili kdaj v Ljubljani z Miss Ruth?

Obtoženi Sirc: Spominjam se, da sem videl na konzulatu Angležinjo, ne vem pa katera naj bi to bila.

Tožilec: Ali veste, za kakšen sestanek Furlana z Angležinjami maja meseca 1946?

Obtoženi Sirc: Ne.

Tožilec: Vam Furlan ni govoril o tem?

Obtoženi Sirc: Ne.

Tožilec: Se dobro spominjate, da vam Furlan ni govoril o tem?

Obtoženi Sirc: Ne spominjam se, da bi bil kdaj to omenil.

---

¹³¹⁹ Pravilno: Waddams.

¹³²⁰ Pravilno: Scopes.

¹³²¹ Ni jasno, kdo je bil mišljen.

¹³²² Pravilno: Kay.

¹³²³ Pravilno: Gibbs.

¹³²⁴ Pravilno: Hoptner.

Tožilec: Poznate še koga?

Obtoženi Sirc: Robinsona.¹³²⁵

Tožilec: Še koga?

Obtoženi Sirc: Potem je bil tu neki Ostborn.¹³²⁶

Tožilec: Kdo je to?

Obtoženi Sirc: Neka uradnica na angleškem konzulatu – na konzulatu, na angleškem poslaništvu v Beogradu.

Tožilec: Vi vse te poznate osebno?

Obtoženi Sirc: Da

Tožilec: Ste z vsemi temi govorili?

Obtoženi Sirc: Da, sem.

Tožilec Avbelj: Ali ste govorili popolnoma na lastno inicijativo ali na inicijativo koga drugega?

Obtoženi Sirc: Te ljudi sem večinoma srečal na angleškem konzulatu in sem se z njimi seznanil.

Tožilec: Ali je bila to vaša lastna iniciativa?

Obtoženi Sirc: Ne morem reči, da bi me kdo tja napotil.

Tožilec: Ali ste komu govorili o teh svojih zvezah?

Obtoženi Sirc: Pri Nagodetu sem to pripovedoval.

Tožilec: Kdo je bil pri teh sestankih pri Nagodetu?

Obtoženi Sirc: To smo govorili večkrat tako, da so gotovo vedeli vsi, ki so prihajali na sestanke.

Tožilec: Ali ste rekli, da imate družabne stike na konzulatu? Ali drugega nič?

Obtoženi Sirc: Zanimalo jih je, kakšno mnenje imajo na konzulatu o položaju v Evropi in o nas.

Tožilec: Katere stvari ste tam izvedeli?

Obtoženi Sirc: Povedal sem o Key¹³²⁷-u, kaj je pripovedoval.

Tožilec: Točno povejte, kaj vam je Key izjavil?

Obtoženi Sirc: S Keyom sva govorila o možnosti opozicije pri nas in je Key rekel, da je za inozemstvo težko podpreti opozicijo, da bi tako lahko storili, če bi prišlo do kakšnih neredov ali vstaje pri nas.

Tožilec: Dobro, toda poglejte obtoženi Sirc: Key vam je to rekel, vi ste to izjavili že tretjič ali četrtič danes. Kako je mogoče, da vam Key ni povedal tudi drugih stvari? Če je Key to izjavil, če je izjavil tako stvar, ki jo moremo smatrati kot najtežjo stvar, katero more predstavnik tuje države o tej zemlji izjaviti, kako je mogoče, da če je tako težko stvar povedal, da vam ne bi povedal še drugega, ker je to znak, da vam je popolnoma zaupal. Vi ste pri zaslišanju

¹³²⁵ Mišljen Anthony Henry Robinson, predstavljen v opombi pri uvodni študiji.

¹³²⁶ Ni bilo mogoče ugotoviti, kdo je bil mišljen.

¹³²⁷ Pravilno Kay. Enako v nadaljevanju besedila.

povedali mnogo več, kot na razpravi. V vaših zaslišanjih je povedanega mnogo več, kot na razpravi. Kar ste izjavili na zaslišanju, ste vpricho obtoženega Furlana spremenili. Kljub temu, da sem vas trikrat vprašal, ste rekli da in potem, ko sem vas vprašal, če Furlanu lahko poveste, ste rekli da niste spremenili svoje izjave. Kaj mislite, kakšno sliko lahko ustvari?

Obtoženi Sirc: Slabo.

Tožilec: Slabo. Ne mislim nič vplivati na Vas, da bi povedali ne vem kakšne stvari, ampak prepričan sem, da ste se Vi razgovarjali, da ste se vsekakor razgovarjali o industriji, da ste se razgovarjali o vseh gospodarskih ukrepih, da ste se o vsem kar ste vedeli razgovarjali s konzulom, ker lahko rečemo, da ste bili v takem odnosu, da si upa predstavnik tuje države izreči besede, da to pove, da so to ljudje, ki si medsebojno zaupajo, to so svoji ljudje.

Obtoženi Sirc: Kar tiče Keya ...

Tožilec: Dobro. Kaj veste še o pobegih preko meje, veste še kaj?

Obtoženi Sirc: Torej za Prpičevo,¹³²⁸ o tem sem že povedal.

Tožilec: Kdo je spraval Prpičevo čez mejo?

Obtoženi Sirc: Vodans.¹³²⁹

Tožilec: Vodans. Veste še kaj o tem?

Obtoženi Sirc: Da je imel ing. Kavčnik neko možnost za preko meje pri Tržiču koncem leta 1945.

Tožilec: Kakšna je bila tista možnost?

Obtoženi Sirc: To ne vem. Samo sem vedel, da možnost obstoji.

Tožilec: Kje je to povedal?

Obtoženi Sirc: Pri Nagodetu.

Tožilec: V kakšno zvezo spravljate to s konzulom?

Obtoženi Sirc: To ni v zvezi s konzulom.

Tožilec: Ste govorili o OZNI?

Obtoženi Sirc: S konzulom? Gotovo sem o OZNI z njim govoril, vendar da bi se kakih konkretnih pogovorov z njim spomnil, ne vem.

Tožilec: Se ne spomnite? Lahko poveste, kaj ste pravzaprav vse poročali?

Obtoženi Sirc: Torej. Konzulu sem predvsem govoril o političnem položaju pri nas, tako kakor sem si ga jaz sam predstavljal, oziroma kakor smo si ga predstavljali pri Nagodetu, potem sem mu omenil svoja potovanja v Beograd in Zagreb, pripovedoval sem mu o Lito-stroju, kakor sem omenil, pripovedoval, kar sem zvedel od ing. Kavčnika, da se je shladil podstavek nekega plavža na Jesenicah, in da po tem da je tudi ruski inženir bil tam in ni znal pomagati, potem sem mu tudi pripovedoval z Rid Danom,¹³³⁰ ki je tudi prisostvoval.

Tožilec: Ste na podlagi teh razgovorov napisali pismo?

¹³²⁸ Že večkrat omenjena Krista Prpić.

¹³²⁹ Frank Christopher Waddams.

¹³³⁰ Mišljen že omenjeni Read Dunn, predstavnik družbe National Cotton Council of America, ki naj bi obiskal Jugoslavijo zaradi pošiljk bombaža Jugoslaviji. Ljubo Sirc je prevajal pogovor med svojim očetom in Readom Dunnom. (Sirc, Dolgo življenje po smrtni obsodbi, str. 191–192.)

Obtoženi Sirc: Katero pismo.

Tožilec: Ste na podlagi tega pisali v inozemstvo? S kom ste razgovarjali?

Obtoženi Sirc: Z Rid Danom, to je predstavnikom ameriškega odbora za bombaž. Torej ta odbor za bombaž je dobavljal bombaž UNRI.

Tožilec: Ste še kaj poročali?

Obtoženi Sirc: Potem sem pripovedoval konzulu o sestrelitvi letal, o agrarni reformi, o agrarni reformi sem mu dal pismo, potem o obisku angleških poslancev sem mu dal pismo. O volitvah sem mu pripovedoval ustno. Potem sem mu pripovedoval o štrajku v Jugobruni. Potem sem mu pripovedoval o tem, da so delavci v tovarni Prah zbirali podpise, naj postane Prah¹³³¹ upravnik tovarne, to sem zvedel v Kranju, potem da ima Jugobruna ruski bombaž, to sem zvedel v Kranju.

Tožilec: Kdaj vam je konzul rekel, bojte se OZNE? Ali vam je kdaj rekel?

Obtoženi Sirc: Kot se to spomnim je rekel to konzul Vodans¹³³² leta 1945.

Tožilec: Ob kakšni priliki?

Obtoženi Sirc: Takrat, ko me je obdolžil, da ga provociram.

Tožilec: Kako ste mu vi dokazali, da ga ne provocirate?

Obtoženi Sirc: Jaz sem mu rekel, da mu bom pomagal priti do ugotovitve objektivnega položaja pri nas.

Tožilec: Vi ste mu obljubili, da mu boste pomagali, da ugotovi objektivni položaj pri nas. Ali smatrate, da se je on zadovoljil s takšno vašo obljubo? Ali smatrate, da se more konzularni predstavnik neke države zadovoljiti z obljubo Sirc Ljuba, da mu bo omogočil objektivno spoznanje prilik pri nas in z njim navezati na podlagi tega stike? Ali ste opravičili to zaupanje?

Obtoženi Sirc: Dal sem mu pismo o agrarni reformi in te stvari in ne vem koliko je imel zaupanja vame.

Tožilec: O Furlanu ničesar ne veste?

Obtoženi Sirc: Ne.

Tožilec: Ali veste kakšno je bilo razmerje med Furlanom in konzulom?

Obtoženi Sirc: Vem, da sta bila s konzulom zelo prijatlja.

Tožilec: Ali veste za kako poročilo, ki ga je Furlan dal, ali veste, da je Furlan koga informiral, da bi dal poročilo?

Obtoženi Sirc: Ne vem.

Tožilec: Vi sploh ne veste. Ali veste za poročilo, ki ga je Furlan dal?

Obtoženi Sirc: Za tisto poročilo od »Pravde«. Za tisto vem.

Tožilec: Ali dobro veste? Furlan zanika.

Obtoženi Sirc: Vem to, kar sem slišal na sestankih pri Nagodetu.

Tožilec: Kdo vam bo to potrdil, on pravi, da ni res?

---

¹³³¹ **Adolf Prah**, lastnik tekstilne tovarne Adolf Prah na Primskovem (Kranj); Franjo Sirc ga omenja v svojem življenjepisu – z njim naj bi bil na poslovnem potovanju. (SI AS 1931, t. e. 572.)

¹³³² Frank Christopher Waddams.

Obtoženi Sirc: Ja, da bi ga on konzulu izročil, o tem pa jaz ne vem.

Tožilec: Dobro, to je vaša linija zagovora in če bi Furlan prišel sem in če bi vas vprašal če je to Furlan, bi rekel on da ni, bi vi rekli, da ni. To je Vaš zagovor. Dobro, kaj veste o Pircu?

Obtoženi Sirc: Torej Pirc, v kakšni zvezi pa prosim?

Tožilec: Ali je Pirc imel kakšno povezavo?

Obtoženi Sirc: Pirc je poznal mene, ker sem ga parkrat pripeljal v Kranj.

Tožilec: In je bil s konzulom skupaj?

Obtoženi Sirc: Da.

Tožilec: Ali veste za kakšno poročilo, ki bi ga Pirc dal konzulu?

Obtoženi Sirc: Ne.

Tožilec: Ali veste za kakšno poročilo, ki bi ga konzul dal Pircu? Ali sploh kaj naročil?

Obtoženi Sirc: Meni osebno?

Tožilec: Da

Obtoženi Sirc: Edino naročilo je tisto vprašanje konzula Kay-a, ko me je vprašal za ranjen-
ce v Kranju.

Tožilec: Ali veste o njihovem zanimanju o Grčiji?

Obtoženi Sirc: To vem od Hribarja.

Tožilec: Za kakšne stvari pa je šlo?

Obtoženi Sirc: Šlo je za vprašanje, ali so jugoslovanski vojaki oziroma Slovenci v Grčiji.

Tožilec Avbelj: Preko meje v Grčiji? Ali je dal vam nalog, da to izveste?

Obtoženi Sirc: Meni ne.

Tožilec: Hribarju?

Obtoženi Sirc: Hribar je to pripovedoval na sestanku.

Tožilec: Da mu je dal ta nalog?

Obtoženi Sirc: Da.

Tožilec: Kakšen odnos je imel konzul do naše državne ureditve? Ali lahko daste jasno izja-
vo? Zelo jasno izjavo o tem?

Obtoženi Sirc: Ločiti moram konzula Wodamsa od konzula Shopesa.¹³³³ Konzul Wodams je bil najprej oziroma se je vsaj delal tako zelo dobro razpoložen do naše oblasti. Ko pa je odhajal je dejal, da bo njegova glavna skrb, da pouči ljudi na angleškem, kakšne razmere so pri nas.

Tožilec: Kdo mu je pomagal pri tem?

Obtoženi Sirc: Ja jaz sem mu pomagal, kolikor sem vedel.

Tožilec: Potem naprej.

Obtoženi Sirc: Shopes je bil precej slabo razpoložen do naše oblasti vendar ni tega tako pokazal, kar se je znal dobro zadržati. Vendar pa je enkrat dejal, da se je treba proti komu-
nizmu boriti, kjer koli se ga sreča.

---

¹³³³ Pravilno: konzula Waddamsa od konzula Scopesa.

Tožilec: Kje se je vršil sestanek s Hoptnerjem? Na čigavo željo.

Obtoženi Sirc: Na Furlanovo.

Tožilec: Če vam pripeljemo Furlana, ali boste lahko izjavili isto?

Obtoženi Sirc: Lahko.

Tožilec: Zakaj na Furlanovo željo?

Obtoženi Sirc: Ker Furlan ni hotel iti h konzulu, na drugi strani pa ni hotel, da bi Hoptner prišel k njemu.

Tožilec: Zakaj?

Obtoženi Sirc: Zato, ker mu je septembra 1946 predsednik Vidmar¹³³⁴ izjavil, da so mu zamerili njegove stike z Angleži.

Tožilec: Kakšni so bili ti stiki, kakšni so bili ti stiki sploh?

Obtoženi Sirc: Jaz sem bil pri Scopesu samo v družbi.

Tožilec: Dobro, eno vprašanje posebej: Ali se spominjate, da je bilo kdaj na vaših sestankih govora o tem, da je treba pošiljati konzulu detailna konkretna in resnična poročila, ker veliko politiko že sami znajo?

Obtoženi Sirc: Da, spominjam se.

Tožilec: Ste bili prisotni na tem sestanku?

Obtoženi Sirc: Da.

Tožilec: Kdo je še bil prisoten?

Obtoženi Sirc: Nagode na vsak način, Hribar, ki je o tem govoril.

Tožilec: Ali je Hribar o tem govoril?

Obtoženi Sirc: Po mojem Hribar.

Tožilec: Za koga je rekel, da mu je to povedal?

Obtoženi Sirc: Za konzula samega.

Tožilec: Za konzula samega?

Obtoženi Sirc: Jaz se tega točno spominjam.

Tožilec: Nagode piše v zapisniku, da je Furlan to povedal Hribarju.

Obtoženi Sirc: Na vsak način je Hribarja seznanil s konzulom Furlan.

Tožilec: Ali ste vi povedali komur koli od imenovanih o vaših zvezah z inozemstvom?

Obtoženi Sirc: Od Angležev?

Tožilec: Da. Od teh, ki smo jih prej imenovali.

Obtoženi Sirc: Nisem.

Tožilec: Nobenemu, absolutno ne?

Obtoženi Sirc: Ne nobenemu.

Tožilec: Ste vi govorili z njim o bandah na Štajerskem?

---

¹³³⁴ Josip Vidmar.

Obtoženi Sirc: Z Angleži?

Tožilec: Da.

Obtoženi Sirc: Ne, nisem.

Tožilec: Absolutno ne?

Obtoženi Sirc: Ne.

Tožilec: Kdo je to Lenščak?¹³³⁵

Obtoženi Sirc: To je moj kolega z univerze. Z njim sem šel skupno v Švico.

Tožilec: Obtoženi Sirc Ljubo, ali lahko opišete pot Lenščaka? Ali poznate njegovo pot od leta 1941 naprej?

Obtoženi Sirc: Poznam ga z univerze. On me je leta 1942 nagovarjal, naj grem z njim v Švico. Potem me je v Italiji predstavil Natlačenu,¹³³⁶ ki je tudi imel namen iti v Švico. Leta 1942 sta Natlačen in Lenščak poskušala, jaz sam nisem. Takrat so jih Italijani ujeli in vrnili v Ljubljano. Leta 1943 sem bil jaz v Meranu, kjer sem dobil preko Natlačena zvezo z Švico in sem se potem vrnil v Ljubljano in šel spet skupaj z Lenščakom v Meran. Mejo smo prekorčili septembra. Jaz sem si pri tem zlomil nogo. Takrat smo se ločili in od takrat sem imel z njim jaz samo pisemne stike.

Tožilec: Ali je bil v času okupacije Lenščak kdaj doma?

Obtoženi Sirc: Da.

Tožilec: Kje je bil?

Obtoženi Sirc: Tu doma?

Tožilec: V času okupacije v letu 1943 naprej?

Obtoženi Sirc: Ni mogoče.

Tožilec: Poznate še kakšnega Lenščaka?¹³³⁷

Obtoženi Sirc: Da njegovega brata.

Tožilec: Njegovega brata?

Obtoženi Sirc: Tega sem spoznal leta 1945 v Ljubljani, potem pa ga nisem več videl.

Tožilec: Kje pa je bil ta njegov brat?

Obtoženi Sirc: V Londonu, nato pa je študiral menda v Rimu.

Tožilec: On je kot kapetan FSS stopil v našo vojsko. On je bil v komisiji pri Glavnem štabu Slovenije. Pri angleški misiji, pri obveščevalni skupini, torej ne pri vojaški. Vi ste poznali tega brata?

---

¹³³⁵ Mišljen Brane Lenščak.

¹³³⁶ Pozneje je bilo z rdečim svinčnikom dopisano: Marko ml.(mlajši). Verjetno je bil mišljen sin dr. Marka Natlačena.

¹³³⁷ Ljubo Sirc je v delu Med Hitlerjem in Titom (str. 109) omenil, da je imel Brane Lenščak dva brata, Dušana in Zdravka. Verjetno je tu mišljen Zdravko Lenščak, ki naj bi bil poročnik angleške tajne obveščevalne službe (SIS). Julija 1943 se je s padalom spustil na partizansko ozemlje in dal nekaj dragocenih podatkov o razmerah med Jugoslovani v Kairu in Londonu. (Zbornik dokumentov in podatkov o NOV jugoslovanskih narodov, del VI, knjiga 6. Borbe v Sloveniji 1943 /maj–september. Ljubljana 1961, str. 134, dokument št. 52: Poročilo GŠ NOV in POS sekretariatu CK KPJ o pripravah za ofenzivne akcije in o vojno-političnem položaju v Sloveniji, 8. 8. 1943.)

Obtoženi Sirc: Da.

Tožilec: Kakšen je ta brat, s katerim ste Vi imeli zveze?

Obtoženi Sirc: To je težko reči. To sem vedel, da je klerikalec.

Tožilec: Ne veste nič v zvezi s tujo službo?

Obtoženi Sirc: Edino to, da je imel z Mislejem¹³³⁸ stike.

Tožilec: Mislej pa?

Obtoženi Sirc: Je bil po splošnem pripovedovanju v angleški službi.

Tožilec: Jaz nimam nobenega vprašanja več. Samo smatram, da je soobtoženi Hribar veliko bolj enostaven človek kot ste Vi Sirc in obtoženi Hribar je veliko več pripovedoval o tem, kar je konzul hotel vedeti, kake direktive je dajal in nič drugega.

Obtoženi Sirc: Jaz to stvar popolnoma razumem, da ve Hribar več, ker je Hribar prišel že k konzulu direktno zato, da se z njim poveže da dobi nalogo od njega, jaz pa ne.

Predsednik: Zakaj pa je Hoptner zbiral te šolske knjige in kdo mu jih je dajal?

Obtoženi Sirc: Šolske knjige, jaz sem mu izročil čitanko za drugi razred in čitanko za četrti razred. Hotel se je poučiti o šolskih knjigah, ki jih uporabljajo v naših šolah.

Predsednik: Ali mu ni Furlan to kazal?

Obtoženi Sirc: Tega ne vem, to pa, da mu je kazal zgodovinske knjige za višje razrede srednjih šol.

Predsednik: Vi ste v preiskavi izpovedali, da je tudi Skopsu¹³³⁹ kazal šolske knjige 1946 leta.¹³⁴⁰ Zakaj je kazal te knjige in kaj je povdaril.

Obtoženi Sirc: Takrat je hotel povdariti enostranost naših knjig, zakaj je o Aristotelu objavljenih samo dve ali tri strani, dočim je o Spartasu¹³⁴¹ objavljenih deset strani.

Predsednik: Kaj je Furlan govoril o terorju pri nas?

Obtoženi Sirc: V kakšni zvezi?

Predsednik: Pri sestanku je Furlan govoril tudi o terorju. Vi ste izpovedali, da vsak čuti nad seboj nekak pritisk, ali je tako povedal? Ali je govoril o aretacijah?

Obtoženi Sirc: Sigurno je aretacije kedaj omenil, vendar se jaz ne spomnim.

Predsednik: Kaj pa je govoril Furlan o volitvah leta 1945?

¹³³⁸ Mišljen Vladimir Miselj, katerega priimek je v tej razpravi vedno napisan kot Mislej. Tudi v sodbi je njegov sin Vadim naveden kot Vadim Mislej.

¹³³⁹ Pravilno: Scopesu. V zapisniku razprave je mogoče zaslediti več različnih napačnih zapisov angleških priimkov. V tem primeru je mišljen že večkrat omenjeni britanski konzul v Ljubljani Leonard Arthur Scopes.

¹³⁴⁰ Britanski konzul Scopes je v poročilih, ki jih je pošiljal zunanjemu ministrstvu v London, natančno predstavil vse podatke, ki so mu jih posredovali nezadovoljni državljani. Prav posebno pozornost pa je posvetil otroški šolski čitanki. Da bi nadrejenim kar najbolj nazorno prikazal, kako globoko je bila otroška duša v Sloveniji porinjena v kanale nacionalističnega sovraštva, jo je priložil poročilu za december 1945. (TNA FO 371/59426, Conditions in Slovenia, Ljubljana Political Report for December 1945.) Več o tem je zapisano v uvodni študiji v poglavju o odnosih obsojenih na Nagodetovem procesu s tujimi državljani in v: Jeraj, Melik, Poročila britanskih predstavništva, str. 411; v prispevku je objavljena tudi ena stran iz omenjene čitanke.

¹³⁴¹ Verjetno mišljen Spartak (Spartacus), rimski suženj, doma iz Trakije, ki je pobegnil iz gladiatorske šole in organiziral upor sužnje, ki ga je rimska vojska le s težavo zatrla. Spartak je padel v boju leta 71. pr. n. št. in se večkrat omenja kot simbol boja za svobodo. (Antič, Veliki svetovni biografski leksikon, str. 1032.)

Obtoženi Sirc: Torej leta 1945 se jaz s Furlanom nikdar nisem srečal.

Predsednik: Ali ste govorili o tem konzulu?

Obtoženi Sirc: Do leta 1945 se jaz s Furlanom na konzulatu nisem srečal, ampak kolikor se spominjam, je bilo govora, kako so potekale volitve na Češkem in v Italiji in takrat je Furlan rekel, da volitve pri nas niso bile pravilno izvedene.

Predsednik: Je rekel, da volitve niso bile tajne.

Obtoženi Sirc: Da.

Predsednik: In kaj je še kaj drugega govoril takrat?

Obtoženi Sirc: To se spominjam, da je enkrat omenil, da je škoda, da ni dobiti angleških filmov, da ne dobimo angleških knjig in da so s tem take težave.

Predsednik: S kakšno tendenco je takrat vse to govoril?

Obtoženi Sirc: S tendenco, da pokaže angleškemu konzulu, da naše oblasti ovirajo dotok tega.

Predsednik: Se je angleški konzul za to zanimal?

Obtoženi Sirc: Da, za to se je zanimal.

Predsednik: Kaj ste še vi poročali o tekstilni industriji?

Obtoženi Sirc: Torej o tekstilni industriji sem povedal o razgovorih z Rid Danom,¹³⁴² torej o zbiranju podpisov pri Prahu v Kranju.

Predsednik: Zakaj so pobirali?

Obtoženi Sirc: Pobirali so podpise, da bi se Prah¹³⁴³ vrnil v tovarno kot upravnik. To je bilo v zvezi z nacionalizacijo.

Predsednik: Še kaj?

Obtoženi Sirc: O tem, da ima Jugobruna ruski bombaž, potem, da se gradi v Novem mestu nova tovarna, to je bilo pred par dnevi v časopisih in še preje, potem pa da ne izvažamo tekstilnega blaga v inozemstvo.

Predsednik: Od kje ste vi jemali podatke za taka poročila?

Obtoženi Sirc: Torej razgovoru z Ridom Dunom¹³⁴⁴ se prisostvoval. O ruskem bombažu sem vedel iz pogovora z uslužbenci Jugobruna. O tem, da blaga ne izvažamo, mi je povedal moj oče, da se gradi v Novem mestu nova tovarna, sem vedel iz časopisov in ker mi je moj oče povedal, ker se je peljal dol. O tem, da zbirajo delavci podpise ... sem vedel iz Kranja.

Predsednik: V kakšnih stikih sta bila z očetom?

Obtoženi Sirc: Midva z očetom sva se vedno zelo dobro razumela. Vendar sva si bila politično nasprotna.

Predsednik: Ampak sta dosti poznala razmere drug drugega.

Obtoženi Sirc: Moj oče je bil zelo redko doma.

Predsednik: Ampak kadar je bil doma?

---

¹³⁴² Mišljen že omenjeni Read Dunn, predstavnik National Cotton Council of America.

¹³⁴³ Adolf Prah, lastnik tekstilne tovarne Adolf Prah na Primskovem (Kranj).

¹³⁴⁴ Pravilno: z Readom Dunnom.

Obtoženi Sirc: Jaz mu nisem o teh stvareh pripovedoval.

Predsednik: Kaj ste pa povzeli iz dotičnega zapisnika, ki ga je oče doma imel, kaj ste uporabili za poročilo?

Obtoženi Sirc: Tistega zapisnika nisem videl. Jaz sem tisti zapisnik, ki mi je bil predložen med preiskavo, prebral zadnji odstavek o pletilnih iglah in sem se spomnil, da sem to nekje slišal. Nisem vedel od kod je tisti zapisnik bil ... O teh pletilnih iglah sem vedel iz leta 1945.

Predsednik: Kaj ste vedeli?

Obtoženi Sirc: Vedel sem, da jih je primanjkovalo.

Predsednik: In ste to sporočili v razgovoru s konzulom?

Obtoženi Sirc: Da, sem, ker nisem smatral to za tajnost.

Predsednik: Od kod ste zvedeli, da primanjkujejo pletilne igle?

Obtoženi Sirc: Da primanjkuje pletilnih igel sem vedel, ker sem nesel iz ministrstva v Ljubljani v Beograd par spisov in v enem izmed tistih spisov je bilo, da primanjkuje igel.

Predsednik: Ima obramba kakšno vprašanje?

Dr. Čobal: Bom začel, kjer ste vi nehali. Vi ste rekli, da vas je poslalo Ministrstvo za industrijo in rudarstvo v Beograd in ste takrat nesli neke akte.

Obtoženi Sirc: Stvar je bila taka: Takrat se je moj oče pripravljval na pot v Ameriko, oziroma parkrat je bil v Beogradu in bi moral odpotovati. Koncem marca pa je šel v Beograd brez namena, da odpotuje in ni vzel svojih stvari s seboj. Potem mi je telefoniral na Ministrstvo, da mora odpotovati, da naj mu prinesem njegove stvari, njegovo obleko in perilo in ob tej priliki so mi na Ministrstvu dali s seboj spise, ki naj jih oddam v Beogradu.

Dr. Čobal: Očetu?

Obtoženi Sirc: Ne, ministrstvu.

Dr. Čobal: Vam so na ministrstvu izročili te spise z nalogo, da jih izročite v Beogradu vašemu očetu.

Obtoženi Sirc: Ne očetu, marveč ministrstvu.

Dr. Čobal: Na zveznem ministrstvu?

Obtoženi Sirc: Da.

Dr. Čobal: Ali so vam dali te spise v ministrstvu zaprte v kuverti?

Obtoženi Sirc: Ne, odprte.

Dr. Čobal: In iz tistih spisov ste potem posneli podatke?

Obtoženi Sirc: Da, iz tistih spisov.

Dr. Čobal: Prej ste pripovedovali na posebno vprašanje glede radiograma pri TANJUG-u. Vi ste povedali, da gre za dva radiograma, za enega, v katerem je bilo poročilo glede angl.¹³⁴⁵ volitev in za drugega ste rekli ...

Obtoženi Sirc: En članek Reuterja.

Dr. Čobal: Članek glede Jugoslavije od dopisnika, ki je bil v Rusiji. Vi ste priznali, da ste to prinesli. Pojasnite, kakšen je pri TANJUG-u postopek s temi radiogrami.

---

¹³⁴⁵ Angleških.

Obtoženi Sirc: Ti radiogrami so se sprejemali na Hellaparat, nato so se prevajali in na to odmetavali v koš.

Zagovornik Čobal: Ali so šli ti radiogrami v kakšno registraturo, kjer bi bili uradno zaprti, ali so bili pod kakršnim koli nadzorstvom, ali pa so šli naravnost v koš in ste jih vi vzeli iz koša?

Predsednik: S kakšnim interesom ste jih potem izročili?

Tožilec: Moram dve stvari pojasniti, ker to ne odgovarja resnici. Vsako poročilo TANJUG -a je tajno. Obtoženi Sirc je nosil tiste barve poročil, ki so tajna. Ne samo trakove, nego tudi poročila sama, ki naj gredo samo na ustanove, katerim so namenjena, tudi ta poročila je nosil na angl. konzulat. In drugič Sirc Ljubo je dobil akt, v katerem piše o pletilnih iglah, ne na pot v Beograd nego doma pri očetu, ker je bil akt doma najden. In Sirc Ljubo ga je podčrtal z rdečim svinčnikom in sam pove, da je tisti del v svojih besedah povedal angl.¹³⁴⁶ konzulu. To je ugotovila preiskava, to je on v preiskavi potrdil in jaz iznašam samo to, kar iz preiskave izhaja.

Obtoženi Sirc: Kar se tiče teh pletilnih igel mi je bilo dejansko predočeno v preiskavi in jaz sem takrat izjavil, da sem glede teh igel že preje nekoč nekaj podobnega izvedel.

Predsednik: Kaj pa glede Tanjugovih poročil?

Obtoženi Sirc: Glede Tanjugovih poročil so pa bila tista poročila, ki so označena z barvami, šapirografirana, ne pa brzojavke. Tista sem pa res nesel, ne pa angleškemu konzulu, ampak samo Nagodetu parkrat.

Dr. Čobal: Ta so pa tajna?

Obtoženi Sirc: Ta sem parkrat nesel.

Branilec Žirovnik: Kaj si kaj izvedel za ruski bombaž in kje?

Obtoženi Sirc: To sem izvedel v Kranju v Jugobruni in mi je povedala uradnica Marija Sajovic, ki se je hvalila, da imajo ruski bombaž in da je zelo dober.

Branilec Žirovnik: Ali ti je tudi povedala, zakaj imajo ruski bombaž, ali si vedel, da je tudi UNRR-in bombaž, ali si izvedel, da Angleži ne pustijo, da bi se UNRR-in bombaž predeloval za jugoslovansko vojsko?

Tožilec Avbelj: Smatram, da smo predvideli, da naj tajna razprava obravnava pred vsem odnos tujih predstavnikov do obtožencev. Mi sicer lahko reproduciramo vso razpravo, mislim pa, da je to odveč in mislim, da je predmet tajne razprave v glavnem odnos inozemskih predstavnikov do obtožencev, ker smo odnos obtožencev do predstavnikov v glavnem že obravnavali.

Branilec Čobal: Toda to je spadalo zraven.

Branilec Ravnihar: Kdaj ste se seznanili z angleškim konzulom?

Obtoženi Sirc: Z Wodamsom¹³⁴⁷ sem se seznanil avgusta 1945, ko sem šel tja z direktorjem tiskovnega urada Drenovcem¹³⁴⁸ prevajati intervju.

Branilec Ravnihar: Potem ste večkrat zahajali tja. Ali vam obdolženi Furlan ni poslal?

¹³⁴⁶ Angleških.

¹³⁴⁷ Pravilno: Waddamsom.

¹³⁴⁸ Franček Drenovec. Glej Sirc, Dolgo življenje po smrtni obsodbi, str. 129.

Obtoženi Sirc: Ne.

Branilec Ravnihar: Zakaj pa je potem, ko je vaše zveze z Angleži poznal, naročil, da naj Hribar ima še posebne zveze?

Obtoženi Sirc: Zato, ker jaz nisem prinesel od konzula takih poročil, ki bi zadovoljevala, ki bi nekaj dala. Zato, ker jaz sam konzulu nisem izročil ničesar, mi zato tudi konzul ni hotel povedati in mi ni dajal nalog. Povedal mi je konzul samo enkrat, da za današnjo oblast ni nobene alternative ker opozicija ni organizirana. Key¹³⁴⁹ pa mi je rekel o oboroženem nastopu, vendar ves moj nastop do konzula ni bil političen, čeprav je bil s strani skupine in morda tudi iz moje strani nameravan tudi političen odnos.

Tožilec: Kako je to obtoženi Sirc, da so vse Vaše zveze v Švici, Jugoslaviji, v Rimu in kakršnekoli vse špijske? Kako to, da naletite samo na ljudi iz Intelligence servicea?¹³⁵⁰ To je izredno čudna stvar. Povsod samo na take zveze. Vi ste imeli že zelo utrjeno pot za seboj. Vi ste pisali krasna poročila, ki jih je inozemstvo lahko s koristjo uporabilo. Popolnoma razumljivo je, da ste Vi v angleškem konzulatu, kakor vidim, imeli kak renome, tako zaupanje, da so vam predstavniki tujih držav povedali take stvari. Takih reči predstavniki tujih držav ne govore, ker vedo, da so lahko podlaga za noto proti njihovem delu. Takrat ko je bil Sirc Ljubo aretiran, tisti hip se je angleški konzul vsedel na jeep in se odpeljal proti Planini. Ko je bil v Planini zavrtnjen je šel v Beograd. Iz Beograda je prišla depeša, da je prestavljen v kolonije. To je bilo tisti dan, ko je bil Sirc Ljubo aretiran.

Obtoženi Sirc: O tem jaz ne vem ničesar.

Tožilec: To vemo. Jaz hočem samo pojasniti Vašo sliko.

Branilec dr. Ravnihar: Ali so taka poročila prihajala s strani Furlana?

Obtoženi Sirc: Dr. Furlan se ni nikoli sestankov udeležil.

Branilec dr. Ravnihar: Torej da bi taka poročila s strani Furlana prišla v Vašo skupino, tega ni bilo?

Obtoženi Sirc: Ne.

Branilec dr. Ravnihar: Vi ste rekli, da je bil odnos dr. Furlana do angleškega konzula bolj osebnega značaja, da sta bila prijatelja.

Obtoženi Sirc: Jaz profesorja Furlana nisem nikdar slišal, da bi pripovedoval kakšne posebne stvari, razen tega pa, kaj sta med seboj imela ne vem nič, ampak vem samo to, kar sem videl.

Branilec dr. Ravnihar: Enkrat ste menda na neki seji poročali, da ste se razgovarjali s konzulom in da ste iz njegovega razgovora razvideli, da so se Angleži spoprijaznili z današnjo oblastjo, tako, da so nekako prijaznejši napram nam.

Obtoženi Sirc: Da, to je bil prav takoj od začetka konzul Vorans.¹³⁵¹

Branilec dr. Ravnihar: Kaj ste pa vi iz tega sklepali?

Obtoženi Sirc: Jaz sem sklepal, da so Angleži zapustili opozicijo, ki so ji takrat pomagali k sklenitvi Tito-Šubašičevega sporazuma in sem popolnoma nepravilno smatral, da opozicija skuša zopet dobiti njihovo podporo.

¹³⁴⁹ Pravilno: Kay.

¹³⁵⁰ Mišljen The Secret Intelligence Service – SIS.

¹³⁵¹ Verjetno mišljen konzul Waddams.

Predsednik: Odvedite obtoženca Sirca in privedite obtoženca Kavčnika Leona.

Obtoženi Kavčnik Leon. V šesti točki ste obtoženi med drugim, da ste v okviru te vohunske organizacije vršili tudi špijonažo v korist tuje države in se povezali s tujimi predstavniki.

Obtoženi Kavčnik: Jaz nisem vršil g. predsednik, nikake špijonaže nikdar.

Predsednik: S katerim tujim konzulom ste imeli stik?

Obtoženi Kavčnik: Jaz sem prišel samo enkrat v stik z enim uradnikom ameriške ambasade v Beogradu, ko sem mu predal dotično pismo anglo-ameriški javnosti in ničesar drugega nisem govoril. To kar je v obtožnici pisano, da sem dal informacije, da je Kidrič 100 % komunist, to pa ni ...

Predsednik: Zakaj pa ste iskali zvezo ravno z političnim odsekom?

Obtoženi Kavčnik: Potem sem imel stik s konzulatom zaradi patenta.

Predsednik: Ali je bila stvar zaradi patenta resna stvar, ali je bil to samo trik?

Obtoženi Kavčnik: Jaz sem ta patent lahko prijavil samo na temelju jugoslovanskega patenta, ki sem ga prijavil eno leto preje in sem se moral ravno požuriti, ker je bil rok mislim 16., iztekel, zato sem šel, da ga predam.

Predsednik: Kaj je Sirc povedal, zakaj se konzul zanima?

Obtoženi Kavčnik: Pravzaprav ne vem, da bi kaj povedal, da se konzul za nekaj zanima. Imel sem vtis, da so stiki Sirca¹³⁵² s konzulom zelo ohlapni, sicer se ne bi eksponiral in hodil v ambasado ter bi dal tiste stvari Sircu, da bi dal naprej.

Predsednik: Ali je Nagodetova skupina sklepala in se domenila, da vzpostavi zveze z angleškim konzulom preko Hribarja?

Obtoženi Kavčnik: Mi sploh nismo sklepali nekaj takega.

Predsednik: No, domenili kratkomalo.

Obtoženi Kavčnik: Jaz ne vem. Vem, da sta Hribar in Sirc s konzulom govorila, da bi pa rekli, da bo Hribar to prevzel, se ne spominjam in najbrže tudi ni bilo.

Predsednik: Hribar je izpovedal, da je bil on določen za povezavo z angleškim konzulom.

Obtoženi Kavčnik: Ako on tako pravi, ne morem tega spremeniti.

Predsednik: Kaj vse je pa vaša skupina poročala angleškemu konzulu?

Obtoženi Kavčnik: Jaz ne vem.

Predsednik: In kakšna poročila ste vi prispevali k temu?

Obtoženi Kavčnik: Jaz nisem absolutno nobenega poročila prispeval.

Predsednik: Ima javno tožilstvo kakšno vprašanje?

Tožilec: Čisto konkretno na stvari, ki jih je obtoženi Kavčnik postavil. Sirc je bil pred dvema minutama tu in je povedal, da je angleškemu konzulu poročal o vašem poročilu in njihovem sestanku v »Pravdi«.

Obtoženi Kavčnik: Jaz mu tega nisem mogel preprečiti.

Tožilec: Pa ste vedeli, da ima zveze?

---

¹³⁵² Mišljen Ljubo Sirc.

Obtoženi Kavčnik: Vedel sem, da občuje, ampak zaradi tega nisem mogel suponorirati ...

Tožilec: Obtoženi Kavčnik, Vi ste bili zraven takrat, ko je bil napravljen sklep, da se poroča o Dečku¹³⁵³ in Borštniku¹³⁵⁴ in da gre Hribar na konzulat.

Obtoženi Kavčnik: Ne.

Tožilec: Vi ste bili zraven, ko ste sklepali, da gre Hribar na konzulat.

Obtoženi Kavčnik: Ne.

Tožilec: Vi ste bili zraven, ko ste sklepali, da gre Hribar na konzulat.

Obtoženi Kavčnik: Jaz se ne spominjam.

Tožilec: Vi se izredno malo stvari spominjate.

Obtoženi Kavčnik: Točno.

Tožilec: Bili ste povsod zraven. Kjerkoli je bila družina, povsod je bil zraven Kavčnik. Koga poznate od tujih predstavnikov ali njihovih članov?

Obtoženi Kavčnik: Nikogar, tudi tistega ne vem, če bi spoznal s katerim sem se razgovarjal na poslaništvu v Beogradu.

Tožilec: Vi trdite, da ste šli registrirati svoj patent.¹³⁵⁵

Obtoženi Kavčnik: Tako je.

Tožilec: Kako pa more vaša bratovščina reči, da je bil to trik?

Obtoženi Kavčnik: To pa ne vem.

Tožilec: Vi pravite, da ni bila organizacija.

Obtoženi Kavčnik: Ne.

Tožilec: Mi jo lahko tudi banda imenujemo.

Obtoženi Kavčnik: Prosim.

Tožilec: Povejte, zakaj pravijo eni, da je bil to trik, zato da ste vi prišli do poslaništva?

Obtoženi Kavčnik: To sem jaz že utemeljil. Jaz nisem mogel eno leto prej patenta prijaviti v Jugoslaviji. In patent se tudi ne sname kar tako s kljuke.

Tožilec: Kako si bodo vaši sodelavci to izmislili? To logično ni mogoče drugače, kakor da ste se zmenili.

Obtoženi Kavčnik: Jaz sem pojasnil in dokazal, da je to izključeno, da bi bil to trik, seveda je pa to bila prilika.

Tožilec: Vi ste oddali tam tudi pismo »Angloameriški javnosti«.¹³⁵⁶

Obtoženi Kavčnik: Da, tam sem ga tudi oddal.

Tožilec: Veste, kaj tam pravite?

Obtoženi Kavčnik: Tisto pismo ...

Tožilec: Vam bom jaz citiral: »Kakor vidimo iz vsega dogajanja se pripravljate na vojno proti komunizmu.«

¹³⁵³ Deček je bila običajno Nagodetova oznaka za Vida Lajovica.

¹³⁵⁴ Verjetno Božo Borštnik.

¹³⁵⁵ Patent si je mogoče ogledati v SI AS 1931, t. e. 582.

¹³⁵⁶ Pismo angleški in ameriški javnosti je objavljeno v poglavju Dokazno gradivo tožilstva.

Obtoženi Kavčnik: To ni v tistem pismu.

Tožilec: To je vaš koncept.

Obtoženi Kavčnik: Ne, to je bilo ... Jaz sem imel običaj, če mi je kaka argumentacija padla na misel, da sem jo notiral. Jaz sem tisto enkrat napisal in dal Nagodetu in rekel, naj premisli, če bi se dalo s tem kaj pomagati.

Tožilec: Za vašo karakteristiko, samo da končam: Povejte tam, da pogrešamo, absolutno pogrešamo, kako se zapad ne poteguje za zavezništvo Jugoslovanov.

Obtoženi Kavčnik: Pogrešamo?

Tožilec: Bom čisto točno citiral. In pravite, kako zna Slovenec biti dober iskren zaveznik in dober vojak, samo pravega vodstva je treba.

Obtoženi Kavčnik: Gospod javni tožilec, jaz bi bil vse napisal, če bi se s tem dalo pomagati.

Tožilec: Tako stvar lahko napiše samo tisti, ki je pripravljen priseči tudi poglavniku.¹³⁵⁷ Dalje pišete, iskreno so privrženi demokraciji v zapadnem smislu itd.

Obtoženi Kavčnik: Gospod javni tožilec, jaz bi bil vse napisal...

Tožilec Avbelj: Vi bi vse napisali?

Obtoženi Kavčnik: Če bi vedel, da s tem pomagam, da bo naša zemlja ...

Tožilec: Vi bi vse napisali, ampak to bi napisali kot človek, ki je prisegel neomajno zvestobo poglavniku Paveliču. Zato ste napisali »iskreno so privrženi ideji zapadne demokracije, demokracije v zapadnem smislu itd.« To je taka stvar.

Obtoženi Kavčnik: Jaz sem hotel na vsak način vplivati, da bi Angleži pomagali.

Tožilec: Povejte nam, kaj so pa člani, ki so vzdrževali zveze, n. pr. Hribar in Sirc povedali o konzulovih željah, o konzulovih predlogih

Obtoženi Kavčnik: Jaz se na to absolutno ne morem spomniti. Spominjam se n. pr., da je Hribar rekel ...

Tožilec: Ali se spomnite Grčije?

Obtoženi Kavčnik: Ne.

Tožilec: To je važna stvar ali se spomnite, da so o Grčiji govorili?

Obtoženi Kavčnik: Se absolutno ne spomnim.

Tožilec: Se res ne spomnite?

Obtoženi Kavčnik: Ne.

Tožilec: Tudi če vam prinesem zapiske?

Obtoženi Kavčnik: Potem pa mogoče.

Tožilec: Če vam prinesemo zapiske, v katerih je zapisano vse to.

Obtoženi Kavčnik: Morda.

Tožilec: To zadostuje.

Predsednik: Ima še kdo kakšno vprašanje?

Branilec Šubic: Obtoženi Kavčnik, kaj si poročal na sestanku oziroma Sirc o plavžu na

---

¹³⁵⁷ Mišljen »poglavnik« NDH – dr. Ante Pavelić.

Jesenicah, kjer je Dirč¹³⁵⁸ omenil, da si na nekem sestanku pri Nagodetu pripovedoval o plavžu na Jesenicah.

Obtoženi Kavčnik: Jaz sem takrat rekel, da ko sem zvedel, ko so se po Ljubljani kolportirale gorostasne vesti, sem jaz prišel do tega, da sem zvedel o plavžu in sem rekel, taka stvar se lahko v vsakem plavžu dogodi, tudi meni je že plavž zmrznil.

Branilec dr. Šubic: Kdo te je informiral, kdo ti je povedal?

Obtoženi Kavčnik: Neki kolega iz Jesenic mi je povedal o plavžu, ker me je stvar interesirala kot strokovnjaka in mi je on opisal, sem mu rekel, tudi meni se je to zgodilo. To sem porabil, da sem korigiral tiste gorostasne vesti, ki so krožile po Ljubljani.

Predsednik: Ste o obiskih v obratih in industrijah še kaka druga poročila sestavljali?

Obtoženi Kavčnik: O tem moram sledeče reči: To kar je v zapisniku ni reproducirano točno, kakor je faktično bilo. Jaz sem po službeni dolžnosti, v interesu službe hodil po industrijah. Naš učni načrt zahteva od študentov, da študirajo po tovarnah. Jaz kot njihov didaktični vodja moram vedeti kam bom koga poslal v prakso in kaj se bo učil. Jaz moram biti z industrijo v tesnem kontaktu. Jaz sem tehnik, ampak sem specialist samo v plavžarstvu. Jaz sploh ne morem vršiti industrijske špionaže. Sploh se industrijska špionaža napačno tolmači. Ni to špionaža, če se pove, da je tam tak in tak kotel, nego je to če gre za iskanje detajlov, ki jih more samo strokovnjak opaziti. Jaz bi prišel samo pri plavžu v pošteve in kvečjemu še v železarni. Jaz sem navezan na to, da se upotim v druge panoge.

Predsednik: Povejte o čem ste govorili?

Obtoženi Kavčnik: Bom takoj povedal.

Predsednik: To vse vemo, obtoženi Kavčnik.

Obtoženi Kavčnik: Jaz se moram neprestano učiti, moram tako rekoč vedno špionirati, kakor pravi obtožnica, zato da lahko študentom povem, to kar je za njih važno. Tako sem seveda hodil po teh industrijah edino za to, da se informiram in nič drugega. Jaz sem povedal: V Osjeku sem bil v tovarni vžigalic, več pa že nisem mogel povedati.

Predsednik: Pa dajte to reči, o čem ste poročali.

Obtoženi Kavčnik: Jaz moram vendar držati živ kontakt s strokovnjaki, tako, kakor bi se reklo z besedami obtožnice, moram vedno špionirati zato, da lahko študentom povem to, kar je za njih važno. In tako sem jaz seveda hodil po teh industrijah redno za to, da se informiram in za ničesar drugega. In če sem jaz povedal. V Osjeku sem bil v tovarni vžigalic, pa več že tudi nisem mogel povedati. Obtožnica pravi, da sem poročal o industriji, če bi bilo to poročilo o industriji bi to moral biti velik akt.

Tožilec: To smo že ugotovili, to ste sami povedali na zaslišanju ampak mislim, da o tem razpravljamo zato, ker smo že opravili. Mi danes razgovarjamo o drugih stvareh.

Obtoženi Kavčnik: Ja, jaz sem bil vprašan.

Predsednik: O teh zvezah s konzulom, ali je Hribar kaj povedal?

Obtoženi Kavčnik: Jaz sem poročal o tovarnah kot popotnik, ki pripoveduje, kaj je videl. Ampak meni ni znano, da bi vedel, kam je kaj od tega šlo.

---

¹³⁵⁸ Verjetno mišljen Sirc (Ljubo).

Predsednik: Privedite obtoženca Furlana Borisa in odvedite obtoženca Kavčnika.

Predsednik: Obtoženi Furlan Boris, v šesti točki obtožnice ste obtoženi, da ste vršili špijonažo v korist tuje države. Priznate krivdo? S kom ste se kaj povezali?

Obtoženi Furlan: Jaz nisem bil nikoli z nikomer povezan.

Predsednik: Ste v Ljubljani bili povezani z angleškim konzulom?

Obtoženi Furlan: Ne, povezan nisem bil, to je bila družbena povezava z njim.

Predsednik: Kaj ste poročali?

Obtoženi Furlan: Nič nisem poročal.

Predsednik: Za kaj se je konzul zanimal?

Obtoženi Furlan: Ja, političnih razgovorov takorekoč ni bilo. Jaz nisem nobenega naloga dobil, da bi naj sprejel kako nalogo.

Predsednik: O kakšnih vprašanjih ste kaj govorili s konzulom konkretno?

Obtoženi Furlan: Je težko kapitulirati, kot rečeno smo govorili o mednarodni politiki, o razmerah v Angliji itd.

Predsednik: Kaj ste govorili v zvezi z volitvami pri nas?

Obtoženi Furlan: Jaz sem bil to v preiskavi vprašan, da sem jaz rekel, da volitve niso bile tajne. To ni mogoče.

Predsednik: To je Sirc potrdil.

Obtoženi Furlan: Jaz absolutno ne vem.

Predsednik: Ste govorili, da volitve niso tajne?

Obtoženi Furlan: Jaz absolutno ne vem, če je bilo kdaj razgovora, se ne spominjam, da bi razgovarjali o volitvah, ampak je izključeno, da bi to rekel.

Predsednik: Kaj ste o UNRRA-i govorili s konzulom?

Obtoženi Furlan: To sem bil tudi vprašan. Spominjam se enkrat, je bila moja žena, gospa konzulova in konzul in je prišel Hribar. Oni so nekaj govorili. Jaz sem se razgovarjal z gospema. In konzul se je nekaj razgovarjal s Hribarjem. Jaz se spominjam, da sem takrat vmes posegel, ampak to je trajalo morda pol minute, da sem rekel, da ne verjamem, da se bo UNRRA nadaljevala, ampak ne da bi izrazil to kot željo, ali predlog. Saj ni govora o tem, ampak sem se takoj obrnil. Saj to mora vendar Hribar potrditi. To je bilo enkrat ko sem govoril.

Predsednik: Hribar potrdi, da ste odobrvali to ukinitvev, češ, da se bo poslabšalo gospodarsko stanje in da bo tako ta skupina prišla v boljši položaj.

Obtoženi Furlan: O tem ni govora. O skupini nikoli govora ni bilo. Ne s Hribarjem, ne s komurkoli drugim. Sploh pa sem jaz, bi bilo čudno, da bi kaj takega izjavil, ker sem skeptičen glede vplivanja gospodarskih faktorjev na politične faktorje.

Predsednik: Ste kdaj govorili s konzulom v zvezi z Jančkovičem in z Jovanovičem?

Obtoženi Furlan: Nikoli. S konzulom o Jovanoviču ali Jančkoviču sploh omenil nisem.

Predsednik: Se je zanimal?

Obtoženi Furlan: Nikoli ni staval nobenega vprašanja.

Predsednik: Ima javni tožilec kako vprašanje?

Tožilec: Obtoženi Furlan, ali nikdar niste razgovarjali o kakih stvareh s Snojem v zvezi s konzulom?

Obtoženi Furlan: Gotovo vsaj eno leto ne.

Tožilec: Ali niste vi hoteli seznaniti konzula s Snojem?

Obtoženi Furlan: Jaz se ne spominjam, da bi Snoja hotel seznaniti s konzulom.

Tožilec: On je tukaj povedal in rekel, da lahko v obraz pove kdaj ste ga hoteli seznaniti in kaj ste mu rekli.

Obtoženi Furlan: To mora biti zelo dolgo.

Tožilec: Vi ste mu povedali v letu 1946–1947 kaj konzul hoče imeti, kaj bi konzul hotel vedeti.

Obtoženi Furlan: Jaz se absolutno ne spominjam. Mogoče mi poveste. Mogoče je konzul izrazil željo, da ga spozna. To je mogoče, to ne zanikam. Ampak drugega ne vem.

Tožilec: Ali veste kdo je Miss Ruth?

Obtoženi Furlan: Ne.

Tožilec: Jaz sem vas o tem že vprašal?

Obtoženi Furlan: Ne, sem že študiral.

Tožilec: Maja meseca 1946. je prišla iz Beograda v Ljubljano in se javila Furlanu Borisu in sta govorila o nekaterih stvareh.

Obtoženi Furlan: Ali sama?

Tožilec: Da, sama.

Obtoženi Furlan: Ja ... ne z menoj ... enkrat je konzul pripeljal svojo ženo in eno ali dve Angležinji k meni zvečer.

Tožilec: Ne, to je bilo popoldne, to je druga reč. Ali veste vi za direktive, ki bi jo bil dal, kakšne stvari zanimajo konzula in za veliko politiko že sami znajo.

Obtoženi Furlan: Ne te besede »Veliko politiko sami znajo« to se spominjam, ampak o nekakšnih direktivah Hribarju ni bilo govora. Hribar se je zanimal ... čakajte ... kako je bilo to vprašanje ... Hribar se je zanimal ... ja kakšni so konkretni načrti Angleške politike. To je bilo enkrat v nekem razgovoru, ko je prišel k meni domov in sem jaz ravno odšel na univerzo in sva šla skupaj v mesto.

Tožilec: Jaz se samo čudim, da se sploh še česa spomnite. Imam še celo vrsto vprašanj.

Obtoženi Furlan: Ko sem bil vprašan v preiskavi in se spominjam.

Tožilec: Za mene zadostuje.

Predsednik: Ali ste sprejeli od Hoptnerja vprašanje?

Obtoženi Furlan: Da, da, ali to ni bilo nič tajnega.

Predsednik: Zakaj so bila pa pri vas tajna?

Obtoženi Furlan: Ne tajna, jaz nisem hotel tega razširiti urbi et orbi to je jasno. A nobena vprašanja, to morajo potrditi, ki so videli ta vprašanja, saj so problemi, o katerih se je sploh razpravljalo. Jaz sem rekel, da konkretnega načrta ne vem, kako bi na to odgovoril. Da bi jaz knjigo napisal, o tem ni govora. Saj niti časa nisem imel. Najbrž, kako bi izvedel ne vem ...

Predsednik: Za kaj se je angleški konzul zanimal predvsem, kaj je hotel izvedeti, za kakšna vprašanja se je zanimal?

Obtoženi Furlan: Ampak za nobeno notranjepolitično vprašanje, ki bi bilo v zvezi s kate-rokoli organizacijo organizirane opozicije. Pri meni že ne.

Predsednik: Ima obramba kakšno vprašanje? **Nihče. Prosim stražo, da odvede obtoženega Furlana in privede obtoženega Hribar Zorana.**

Obtoženi Hribar, s katerim konzulom ste vi imeli zvezo?

Obtoženi Hribar: Z angleškim konzulom s Shopesom.¹³⁵⁹

Predsednik: V kakšne svrhe?

Obtoženi Hribar: Hotel sem preko njega dobiti stik ... če bi se dalo razen njega še s kom ...

Predsednik: Ali je bil to sklep Nagodetove skupine?

Obtoženi Hribar: Nekoč na nekem sestanku sem sam omenil, da bi bilo to zvezo treba napraviti in smo se sporazumno dogovorili, naj to naredim in potem smo še ...

Predsednik: Za kakšna vprašanja se je konzul zanimal in kaj naj bi mu vi poročali?

Obtoženi Hribar: Izrecno mi on ni ničesar naročil, oziroma rekel, da želi, ampak tako od prilike do prilike je spraševal, kakšne so razmere, če poznam razmere v taboriščih za razse-ljence in nekoč tudi zaradi pomoči Jugoslavije do grških partizanov.

Predsednik: Kaj pa glede repatriirancev?

Obtoženi Hribar: Saj to ravno, glede razseljencev. Take stvari. Sicer pa sploh gospodarsko in politično stanje, kakor je tukaj in to vse ga je zanimalo.

Predsednik: O volitvah?

Obtoženi Hribar: O volitvah tudi, ampak to sem opazil, da že je nekako informiran.

Predsednik: In vprašanje delavstva?

Obtoženi Hribar: Tudi o tem je govoril, oziroma izpraševal.

Predsednik: Ste sprejeli od Furlana 10 vprašanj, oziroma tista vprašanja?

Obtoženi Hribar: Se ne spominjam kakšna vprašanja.

Predsednik: Ne veste? Ali je konzul govoril kaj o intervenciji pri nas?

Obtoženi Hribar: O intervenciji z menoj direktno ni govoril. Ampak nekoč sem ga vprašal o možnosti, pa je rekel, da sedaj ni misliti na to. To je bilo še 1946 poleti oz. na jesen. Rekel je, da je čisto izključeno, da bi se Angleži kakorkoli vmešavali v naše notranje razmere.

Predsednik: Kaj pa je še kaj hotel angleški konzul v Ljubljani zvedeti?

Obtoženi Hribar: Kakšno je razpoloženje v razmerju proti Angležem pri nas v splošnem, to ga je zanimalo.

Predsednik: Kaj se je govorilo glede UNRRI-nih dobav?

Obtoženi Hribar: Glede UNRRI-nih dobav sva nekoč govorila. Najpoprej sva govorila o splošnih gospodarskih vprašanjih ter mi je rekel da ne verjame, da bo kak drug vzrok pri-vedel do spremembe režima, ampak da bo gospodarsko stanje odločalo. In verjetno da je

¹³⁵⁹ Pravilno: Scopesom.

takrat, ko je še UNRRA pošiljala, se izrazil, da bo to v doglednem času ukinjeno in da se bodo potem gotovo težave pojavile.

Predsednik: Kakšno je bilo mnenje konzula v odnosu do te Nagodetove skupine?

Obtoženi Hribar: Kar se mene tiče jaz nikoli nisem imenoval kakega imena iz skupine, ker smo bili tako domenjeni, vedel pa je, ker sem ga v svojem pismu informiral, da prihajam v imenu skupine. Zanimal se je samo splošno kaj delamo in kako napreduje naša stvar. Drugače pa se ni zanimal specialno.

Predsednik: Ali se je on zanimal za razmere na univerzi? Za obroke kruha?

Obtoženi Hribar: To se ne spominjam.

Predsednik: To ste v preiskavi izpovedali.

Obtoženi Hribar: Enkrat je omenil samo, ko je bil Furlan tam, pa je omenil, univerzo točno pa ne vem, kaj je o tem govoril.

Predsednik: Kaj pa z obroki kruha?

Obtoženi Hribar: Ne vem, v kakšni zvezi, se ne spominjam

Predsednik: Za industrijo. Za stanje industrije.

Obtoženi Hribar: Za obroke industrije se ne spominjam, ampak to se spominjam, da je omenil enkrat realne plače, da ta pada, to je v zvezi ampak specialno za kruh pa se ne spominjam.

Predsednik: Kaj pa o stanju industrije?

Obtoženi Hribar: To pa je omenil glede industrije, da ne teče v redu, da je tu krivda večine nesposobnosti vodečih ljudi.

Predsednik: Se je zanimal za vodilne osebnosti pri nas?

Obtoženi Hribar: To se je tudi zanimal nekaj.

Predsednik: Ste govorili o nekaterih z njim?

Obtoženi Hribar: Vprašal je torej za Miho Marinka,¹³⁶⁰ potem za Vido Tomšičevo,¹³⁶¹ zanjo je vprašal, potem za Kraigherja¹³⁶² nespecialno, v splošnem.

¹³⁶⁰ **Miha Marinko** (1900–1983), politik, rojen v Rovtah nad Trbovljami, se je že s trinajstimi leti zaposlil v tovarni stekla v Zagorju, pozneje pa je delal kot rudar in kopač. Od leta 1920 je bil član SKOJ-a, od 1924 pa KPJ. Zaradi sodelovanja v stavkah je izgubil službo. Pozneje je živel kot rudar v Franciji, od 1931–1933 pa je v Moskvi obiskoval Komunistično univerzo narodnih manjšin Zahoda. Po vrnitvi v domovino se je posvetil partijskemu delu in bil večkrat zaprt. Po okupaciji Jugoslavije je bil med organizatorji oboroženega odpora, potem politični komisar slovenskega partizanskega poveljstva. Kot član slovenskega partijskega vodstva je opravljal številne pomembne politične in oblastne naloge med vojno in po njej. V obdobju 1946–1953 je bil med drugim tudi predsednik vlade LRS. (Darinka Drnovšek: Zapisniki politbiroja CK KPS/ZKS 1945–1954. Viri 15. Ljubljana 2000, str. 21–22.)

¹³⁶¹ **Vida Tomšič**, rojena Bernot (1913–1998), pravnica, političarka, narodna heroína, rojena v Ljubljani. Kot študentka je leta 1934 vstopila v KPJ in bila zaradi partijskega dela tudi zaprta. Leta 1937 se je poročila z revolucionarjem Tonetom Tomšičem, 1940 je postala članica jugoslovanskega partijskega vodstva, naslednje leto pa je diplomirala na pravni fakulteti v Ljubljani. Med italijansko okupacijo Ljubljane, leta 1941, je rodila sina, decembra istega leta pa je bila skupaj z možem aretirana, njunega otroka pa so skrivale sodelavke OF. Dlje časa je prebila po nemških in italijanskih zaporih ter taboriščih, Tone Tomšič pa je bil obsojen na smrt. Po kapitulaciji Italije je bila izvoljena v SNOS. 5. 5. 1945 je bila v Narodni vladi Slovenije imenovana za ministrico za socialno politiko, potem pa je vse do upokojitve igrala pomembno vlogo v slovenskem in jugoslovanskem političnem življenju. Jugoslavijo je zastopala tudi v mednarodnih organizacijah predvsem v OZN. (Mateja Jeraj: Vida Tomšič. V: Pozabljena polovica. Portreti žensk 19. in 20. stoletja na Slovenskem. Ljubljana 2012, str. 518–522.)

¹³⁶² Verjetno za Borisa Kraigherja, ki je bil takrat notranji minister.

Predsednik: Ali ste vi informirali konzula o zvezah in razgovorih z Jovanovićem in Jančkovičem?

Obtoženi Hribar: Ne, o tem pa jaz nisem govoril.

Predsednik: Je on vedel za to?

Obtoženi Hribar: Zdi se mi, da je on vedel, ampak, se ne spominjam, v kakšni zvezi.

Predsednik: Ima tov.¹³⁶³ tožilec še kakšno vprašanje?

Pomočnik tožilca: Obtoženi Hribar, povejte kakšen namen so imeli stiki te vaše skupine, oziroma organizacije s konzulom in kako je gledal konzul na vašo skupino, oziroma na organizacijo.

Obtoženi Hribar: Torej stiki skupine, so imeli namen povezave z anglosaksoni sploh z Anglijo.

Pomočnik tožilca: Zakaj?

Obtoženi Hribar: In sicer v svrhu sporazumnega dela, bodisi, da bi potom diplomatskega pritiska ali kakorkoli pomagali anglosaksoncem tudi pri ustvarjanju tukajšnje opozicije oziroma pri spremembi režima katero smo imeli v vidu.

Žalik: Tako je postavila vaša organizacija?

Obtoženi Hribar: Da.

Žalik: In konzul tudi? Na kakšen način je on ocenjeval te vaše stike?

Obtoženi Hribar: Konzul je vedel, da smo tega mnenja, da to želimo in je bil tudi sporazumen s tem. On je odobral naše delo, samo večkrat je opozoril naj bomo previdni in da ni čas, da mi sedaj pričakujemo kakšne takšne pomoči, da se ne bi zanašali.

Žalik: Zakaj ni pričakovati zaenkrat pomoči?

Obtoženi Hribar: Ker ni stanje tako, da bi se hoteli ali mogli, ni to točno obeležil, vmešavati anglosaksi v naše notranje zadeve.

Žalik: To vam je pravil konzul? Kateri je bil to?

Obtoženi Hribar: Scobs.¹³⁶⁴

Žalik: Katerega ste še poznali vi?

Obtoženi Hribar: Nobenega drugega.

Žalik: Kaj ste pa poročali vi konzulu, kakšne konkretne naloge Vam je konzul dal?

Obtoženi Hribar: Kot rečeno od konkretnih vprašanj, ki jih je stavil se spominjam samo vprašanja glede repatriirancev – razseljencev, ki so tukaj baje v nekih taboriščih, če poznam razmere v taboriščih in če vem o kakšnem sodelovanju Jugoslavije v grških bojih.

Žalik: In vi ste preko svoje skupine poizvedovali?

Obtoženi Hribar: Jaz sem poizvedoval.

Žalik: Da, preko Pahonija¹³⁶⁵ in tako dalje. Kakšne stvari ste še poročali?

Obtoženi Hribar: Potem smo govorili o gospodarstvu, o stanju industrije.

---

¹³⁶³ Tovariš.

¹³⁶⁴ Pravilno: Scopes.

¹³⁶⁵ Ni bilo mogoče ugotoviti, o kom je bilo govora.

Žalik: Kaj ste pa govorili o delu vaše organizacije, o mreži, o ilegalnosti vašega dela? Kaj vam je ob neki taki priliki konzul dejal?

Obtoženi Hribar: Vedel je, da to imamo in me je prav vprašal kako delamo, če stvar napreduje in kaj s celo zadevo. In na to sem – kolikor se spominjam – odgovoril, da še ni stvar tako daleč kot bi mi radi, ampak, da sčasoma bo in on je še pripomnil, da naj bomo zelo previdni v tej stvari.

Žalik: Kako?

Obtoženi Hribar: Za to, da si ne smemo delati upov, da bi že kako pomoč iz njihove strani lahko dali. Nekako je odklanjal odgovornost, če mi kaj podvzamemo, da bi on kril te stvari.

Predsednik: Kakšno delovanje vam je priporočal? Kaj naj delate?

Obtoženi Hribar: Prvič previdno in ... ni direktno stavil nam kakih nalog ali posebnih želj. Samo razumel sem v tem smislu, da ga zanimajo informacije kakršnekoli s področja gospodarstva in s političnega polja, kakor recimo volitve in take stvari.

Pomočnik tožilca: Kaj pa vam je dejal konzul o pismu, ki ga je Furlan prinesel konzulu in ki ste ga vi prejšnji dan prinesli Furlanu?

Obtoženi Hribar: Glede pisma je rekel samo hvala lepa, pismo sem prečital in je čisto zanimivo, kar poročate, vendar pa je izjavil, da je že tudi sam deloma informiran o takih stvareh, da je že več sličnih stvari slišal. Glede pisma samega potem nismo govorili naprej, pač pa sva navezala na ta razgovor nadaljni razgovor, zakaj sem pravzaprav prišel in kaj želim od njega.

Pomočnik tožilca: Koliko pisem veste vi, da je šlo preko konzula v inozemstvo?

Obtoženi Hribar: Preko konzulata je šlo, kolikor jaz vem, pismo za Kuharja ... (*premišlja*) ... ne vem, če je bilo še kako.

Pomočnik tožilca: Kdo je oddal to pismo za Kuharja?

Obtoženi Hribar: To sem jaz sam oddal.

Pomočnik tožilca: Kaj pa vam je konzul pozneje rekel?

Obtoženi Hribar: Dolgo časa ni šlo naprej, večkrat sem šel vprašat, dvakrat ali trikrat in je rekel, nekako se je izgovarjal, da se zatika, da ne gre naprej. Nazadnje je rekel, da je bilo pismo kot tako zadržano, da pa so poizvedovali za Kuharja in tudi izvedeli, da se je trenutno abstineriral od vsakega političnega dela in da tudi ni mogoče dobiti kakega odgovora.

Pomočnik tožilca: Pismo pa je torej šlo naprej in je prišlo na pravi naslov.

Obtoženi Hribar: Kolikor sem jaz razumel, je ostalo na poslaništvu. Tako sem ga jaz razumel.

Zagovornik Grossman-ova: Ali ste vi poročali kake podatke glede taborišč?

Obtoženi Hribar: Glede taborišč sem se informiral a nisem dobil nobenih podatkov. To sem tudi povedal, da ne vem.

Zagovornik Grossman-ova: In glede udeležbe v bojih v Grčiji?

Obtoženi Hribar: O tem sem se tudi informiral, pa je bila informacija negativna. Za neki slučaj, za katerega so prvotno mislili, da je pozitiven se je tudi izkazalo, da je napačno.

Branilec Grosman: Ste potem to naprej poročali?

Obtoženi Hribar: Ja sem to poročal, da to ni res.

Branilec Grosman: Ali ste imeli še kakšen privatni interes, n. pr., da ste znanstvene knjige dobivali?

Obtoženi Hribar: Tudi to. Proti koncu že letos sem na nekem sestanku naprosil, da bi želel dobiti knjige znanstvene vsebine in če bi mogel dobiti preko njega.

Branilec Ravnihar: Ali ste govorili s konzulom nemško?

Obtoženi Hribar: Nemško, ker angleščine ne znam dovolj.

Branilec Ravnihar: Ali je konzul obvladal nemško?

Obtoženi Hribar: Nemško je dovolj dobro govoril.

Branilec Ravnihar: Preje ste rekli, da je nekoč izjavil, da bodite previdni. V kakšnem smislu?

Obtoženi Hribar: Vedel je, da je stvar nevarna in je hotel radi tega odkloniti vso odgovornost čes, da naj se ne zanašamo nanj. Mi pa lahko delamo, kar hočemo. Tako nekako sem ga razumel.

Branilec Ravnihar: V preiskavi je Zupan povedal, da ste na nekem sestanku poročali o tem, kaj ste izvedeli pri konzulu in da je konzul dejal, da je situacija v Jugoslaviji neizpremenljiva.

Obtoženi Hribar: Neizpremenljiva. To ravno ni rekel, on je rekel, da za enkrat ostane ...

Predsednik: Ali vam je rekel, da počakajte s svojim delom?

Obtoženi Hribar: Jaz sem to razumel, da je hotel reči: »Morda pride čas, zdaj pa še ni čas za tako delo«.

Branilec Ravnihar: Jaz smatram to za nek migljaj, da odnehate z delom.

Obtoženi Hribar: On nas je odvrčal, kar se tiče njegove strani.

Tožilec: Obtoženi Hribar, Vi ste v toku preiskave izpovedali nekatere stvari bolj določno. Ali je bila stvar sugerirana v toku preiskave, ali ste Vi povedali tako kot se spominjate?

Obtoženi Hribar: Tako kot sem se spominjal.

Tožilec: Vi ste rekli, ko ste bili vprašani, za katere konkretne stvari se je zanimal konzul in Vi ste to povedali, lepo našteli, celo po točkah našteli. Kakšne stvari ste Vi našteli, za kakšne stvari se je zanimal konzul?

Obtoženi Hribar: Torej povedal sem o politični situaciji, kakšna je. Kar se tiče politične situacije, v tej zvezi so specialno volitve in slično.

Tožilec: Kaj še?

Obtoženi Hribar: Torej, da je režim ene stranke ...

Tožilec: Kaj še?

Obtoženi Hribar: Potem se ne spominjam točno. Glede tiskovne svobode, svobode združevanja ...

Tožilec: Dobro. Kaj še?

Obtoženi Hribar: Torej to kar je politično, potem pa še ono, kar zadeva gospodarsko polje.

Tožilec: Dobro. Ali lahko poveste kaj je navedel on glede stvari iz tega gospodarskega sektorja, kaj je hotel zvedeti od Vas?

Obtoženi Hribar: Torej o splošnem me je vprašal kako je stanje v industriji oz. poljedelstvu, drugič ...

Tožilec: Se spominjate, da je rekel: »Stanje v industriji in poljedelstvu«?

Obtoženi Hribar: Ne direktno.

Tožilec: Dajte, rabite njegove besede.

Obtoženi Hribar: Tega se ne spominjam. Enkrat, torej ko sva govorila o obrti in industriji sem omenil, da ne delajo tako kot je treba, pa je dejal, prav teh besed se spomnim, ker ga vodijo otroci, ne? Tako mi je rekel z nasmeškom. S tem mi je hotel reči, da ni sposobnosti.

Tožilec: Ampak to je njegova ocena, ki ste mu jo vi skušali posredovati. Kratko povejte, zakaj se je on zanimal. Kako je izražal svojo željo do vas. Ali je on želel podatke iz gospodarskega sektorja?

Obtoženi Hribar: Izrazito se ne spominjam nikdar, da bi on rekel, tole želim, ali iz gospodarskega sektorja, ali pa iz političnega, ampak takole, tekom razgovora. Kako besedo je vmes stavil, da je bilo vprašanje stavljeno, recimo glede plač. To se spominjam, glede realne mezde.

Tožilec: Dobro, kaj še?

Obtoženi Hribar: Potem mislim, da je nekoč agrarno reformo omenil.

Tožilec: Agrarno reformo in kaj še?

Obtoženi Hribar: In kaj je še bilo. Potem seveda pošiljke UNRE, torej s tem v zvezi.

Tožilec: Torej, ali če pridejo, ali če ne pridejo.

Obtoženi Hribar: To je on trdil, to se prav dobro spominjam, da bo prišla sprememba, torej da bo nekaj moralo slediti, vsled gospodarskega propadanja, da bo gospodarstvo tista točka, na kateri se bo vsa stvar skrahirala.

Tožilec: Dobro, povejte to malo drugače. Vi ste v preiskavi malo drugače govoril. Zakaj se je zanimal, ali se je zanimal za razdeljevanje UNRE, kako v preiskavi sugeriramo, ko ste naštevali, zakaj se je konzul zanimal. Ali vam je bilo sugerirano in vam je rekel podpišite, ali ste se sami spomnili. Zakaj je rekel pošljite poročilo o nacionalizaciji, o agrarni reformi, o razdeljevanju Unrinega blaga, o Grško-Jugoslovanski meji, o pomoči naših borbi za Grčijo, o volitvah. Dobro, kako ste se vi to spomnili v preiskavi, na kakšen način. Ali vam je nekdo našteval, tako, kakor vam jaz naštevam, ali ste vi govorili o tem?

Obtoženi Hribar: Vprašan sem že bil, čisto gladko nisem našteval.

Tožilec: Jaz sem vprašal, kaj ste govorili, na sestanku s konzulom.

Obtoženi Hribar: Kolikor sem se spomnil, tudi ne morem kronološko reči, da je vse v redu, v glavnem sem našteval, o čem smo govorili. On se je zanimal za stvari, vendar ne da bi izrazito dal nalogo, to ali ono, razen v teh slučajih, ki sem jih navedel, ampak, da ga zanimajo take stvari.

Tožilec: Kavčnik je šel na ameriško ambasado. Zakaj je šel doli?

Obtoženi Hribar: Verjetno je hotel tamkaj s svoje strani poročati o čem.

Tožilec: Dobro, ampak on je nesel patent tja.

Obtoženi Hribar: Da, patent je nesel, ampak to smo smatrali, da je trik.

Tožilec: On pa pravi, da je bil to glavni namen, da nobenega drugega namena ni imel. Po-
vejte še, ne vem če ste mogoče že povedali kakšen odnos je pa konzul kazal do Trsta?

Obtoženi Hribar: Trst se je nekoč izrazil da ga ne bomo dobili.

Tožilec: Ali lahko časovno opredelite kdaj je to izjavil?

Obtoženi Hribar: To je moralo biti pozno spomladi leta 1946.

Tožilec: Pozabili smo vas vprašati nekatere stvari pa bi sedaj hoteli nakoknaditi. Veste vi
kdo je to Belgijka?

Obtoženi Hribar: Vem.

Tožilec: Ali ste bili na razpravi vprašani?

Obtoženi Hribar: Tukaj ne.

Tožilec: Kako veste kdo je to Belgijka?¹³⁶⁶

Obtoženi Hribar: Jaz vem to iz dveh strani. Prvič je ona sorodnica nekega Ravterja,¹³⁶⁷ ki
je pri meni stanoval in sem s te strani zvedel, da pride sem kot njegova teta. Potem sem pa
pri nekem sestanku, ko je poročala Pavla Hočevanjeva, slišal, da se je pojavila neka Belgijka,
katera bo vzela gotove stvari s seboj ko odpotuje nazaj in ob tej priliki sem vprašal, če ni to
morda ravno ta, ki jo jaz poznam in se je stvar res identificirala.

Dr. Ravnihar: Vi ste imeli zveze s konzulatom preko Sirca? Zakaj ste smatrali za potrebno,
da jih imate še vi posebej?

Obtoženi Hribar: Takrat še nisem vedel, da ima Sirc to zvezo. Šele pri sestanku ko sem to
predlagal, je on omenil, da je tudi tam. Vendar pa je mene, ko sem to slišal, zanimalo in sem
mislil bolje, če dva govorita kot eden.

Dr. Ravnihar: Torej od dr. Furlana pa niste dobivali nobenih poročil, to se pravi, da ste
imeli direktne zveze s konzulom.

Obtoženi Hribar: Mislil sem, da je bolje direktno.

Zagovornik dr. Šubic: Vi pravite, da je pot Kavčnika na poslaništvo po vašem mnenju
nekak trik, da ste tako smatrali. Ali vam je morda znano, ali ste vi poprej še vedeli od Kavč-
nika na drug način, da je en svoj patent naši vladi prijavil?

Obtoženi Hribar: Meni ni bilo ničesar znanega.

Zagovornik dr. Šubic: Da je patent skozi ing. Matanoviča¹³⁶⁸ prijavil in potem na ameriško
ambasado prav tako skozi ing. Matanoviča in da je bil že pred tem obiskom na ambasadi?

Obtoženi Hribar: Tega ne vem.

Predsednik: **Odvedite obtoženega in privedite obtoženko Vode Angelo. Straža privede
Vode Angelo.**

Predsednik: **Obtožena Vode Angela,** Vi ste obtoženi tudi izvrševanja vohunstva v korist
tujih držav. Takšna poročila ste vi poslali preko predstavnika tujih držav.

Obtožena Angela Vode: Jaz sem dala to, kar sem dala Hribarju.

¹³⁶⁶ Mišljena že večkrat omenjena Ema de Dobbeleer.

¹³⁶⁷ Mišljen Josip Rauter.

¹³⁶⁸ Drago Matanovič. Več o njem v eni od poznejših opomb.

Predsednik: Kam je šlo tisto poročilo?

Obtožena Angela Vode: To je šlo angleškemu konzulu.

Predsednik: Katera so bila ta poročila?

Obtožena Angela Vode: *Molči.*

Predsednik: Ali samo tisto poročilo o OF.

Obtožena Angela Vode: Samo tisto poročilo, ki ga je Hribar ..., ki sem ga dala Hribarju, ki je imelo več pod naslovov.

Predsednik: Ste še kaka druga poročila dajali, razen na angleškega konzula?

Obtožena Angela Vode: Ne, eno poročilo sem dala ... torej glede bojev na grški meji, ko me je vprašal Hribar.

Predsednik: Komu je dal on to poročilo?

Obtožena Angela Vode: To je on dal konzulu. Ampak to poročilo sem jaz potem korigirala.

Predsednik: Kaj vam je Hribar rekel, kakšne naloge vam je še dal v zvezi s tem konzulom Hribar?

Obtožena Angela Vode: Enkrat me je vprašal glede repatriirancev.

Predsednik: Ali vam je rekel, da se za to zanima konzul.

Obtožena Angela Vode: Ja, se ne spominjam točno, a mislim, da je to rekel.

Predsednik: Še kaj? Še o kaki drugi priliki kaj?

Obtožena Angela Vode: Druge se ne spominjam.

Predsednik: O agrarni reformi kakšne stvari, o nacionalizaciji?

Obtožena Angela Vode: Ja, mene ni vprašal, se ne spominjam.

Predsednik: Ima javni tožilec kakšno vprašanje? Hvala lepa.

Odvedite Obtoženo Vode Angelo in privedite obtoženega Kumelj-a Metoda.

Predsednik: **Obtoženi Kumelj Metod** vi ste med drugimi obtoženi, da ste v okviru te skupine vršili vohunstva v korist tuje špijonaže in tuje države. Kakšna poročila ste kaj dajali za angleškega konzula?

Obtoženi Kumelj: Nobenih poročil.

Predsednik: Ali ni šlo nobeno vaše poročilo na angleškega konzula?

Obtoženi Kumelj: Ne, nobeno. Samo tisto pismo sem prinesel Nagodetu in ne vem, kaj naj bi bilo v tistem pismu.

Predsednik: Katero pismo?

Obtoženi Kumelj: To je tisto pismo, ki ga je dala Angela Vode. Vodetova je dobila pismo, v katerem je prvi članek, ki piše o dveh dachovskih tovariših.

Predsednik: Ali ste dajali ustmeno naročila Nagodetu?

Obtoženi Kumelj: Nikoli ne.

Predsednik: Zakaj pa potem napiše Nagode: Kumljevo poročilo je šlo na konzula.

Obtoženi Kumelj: Morda je tisto gospod predsednik, ki sem ga jaz prinesel.

Sodnik Knez: Vi mislite, da je Nagode nesel tisto debelo pismo konzulu?

Obtoženi Kumelj: Jaz drugega ne vem nič, dobro bi bilo, če bi se nas soočilo. Jaz sem bil vprašan o tem že v preiskavi, pa ne vem ničesar.

Sodnik Knez: Ste bili v stiku s Hribarjem?

Obtoženi Kumelj: Da.

Sodnik Knez: Pa sta kaj govorila o konzulu?

Obtoženi Kumelj: Ne. Enkrat samo je bilo, da sva sama govorila pred bolnico, pa konzula ni nihče omenil. Govorila sva pač tako, kot ponavadi na splošno o položaju, kako ga gledava.

Predsednik: In danes ne veste o konzulu prav ničesar?

Obtoženi Kumelj: Ne.

Predsednik: Odvedite obtoženca.

Obtoženi Kumelj: Imam še eno vprašanje.

Predsednik: Zdaj govorimo samo o tem, ali se tega ne spominjate?

Obtoženi Kumelj: Ne.

Predsednik: **Privedite obtoženo Hočvar Pavlo.**

Predsednik: **Obtožena Hočvarjeva,** Vi ste obtoženi, da ste vršili vohunsko službo v korist tuje države. Kakšna poročila ste Vi dali za konzula?

Obtožena Hočvarjeva: Nobenih.

Predsednik: Ne? Vaša poročila so šla po kurirski zvezi. Kaj pa je Hribar pripovedoval o konzulu?

Obtožena Hočvarjeva: Meni je tako malo govoril, da tudi ko sem bila navzoča tam, ne morem povedati nič konkretnega.

Predsednik: Kaj ste Vi na sestankih skupine govorili o konzulu, zakaj se konzul zanima?

Obtožena Hočvarjeva: Tudi bi jaz ne mogla povedati. V resnici mi ni znano nič takega.

Predsednik: Zakaj se je skupina povezala s konzulom?

Obtožena Hočvarjeva: Istotako ne vem, res ne.

Tožilec: Ali veste za Hoptnerjeva vprašanja?

Obtožena Hočvarjeva: Te besede prvokrat slišim.

Tožilec: Ali Vam je Furlan dal kakšna vprašanja?

Obtožena Hočvarjeva: Ne on mi je dal samo to kar se tiče zgodovine OF

Tožilec: Komu ste Vi dajali tista vprašanja?

Obtožena Hočvarjeva: Jaz sem jih napisala, kot jih je diktiral.

Tožilec: Ste jih dali naprej?

Obtožena Hočvarjeva: Vodetovi.

Tožilec: Da, kdo pa je napisal odgovor?

Obtožena Hočvarjeva: Vodetova na mojo prošnjo.

Tožilec: Vodetova na Vašo prošnjo. Ali ste bili Vi navzoči, ko se je govorilo o povezavi Hribarja na konzula? Ali ste že vse pozabili ponovno? Obtoženi Hočevarjeva, moram Vam povedati, da je obtoženi Nagode med drugim tudi za Vas napisal, kaj ste predlagali, koga je treba pobiti.

Obtožena Hočevarjeva: Ježeš, jaz, to je grozno.

Tožilec: To bomo v dokaznem postopku prebrali pred Vami.

Obtožena Hočevarjeva: Ne, ne.

Tožilec: Za koga ste vedeli, da ima zvezo s konzulom?

Obtožena Hočevarjeva: Iz pogovorov sem spoznala, da Hribar in Sirc.

Tožilec: Je še kdo imel kakšno zvezo s predstavnikom tuje države? Za Kavčnika veste kam je šel.

Obtožena Hočevarjeva: Za Kavčnika sem zvedela šele, ko je prišel iz Beograda. Iz pripovedovanja o tem potovanju svojem in to, da je on velikokrat bil v Beogradu, sem šele tukaj slišala.

Tožilec: Vi ste vedeli za zvezo s konzulom?

Obtožena Hočevarjeva: Ja, nekaj sem vedela. To ne morem reči.

Tožilec: Več. Vi ste dajali poročila za inozemstvo. Vi ste z Vodetovo govorili o teh stvareh. Vi ste s Hribarjem govorili o teh stvareh Vi ste na sestankih, kjer je bilo govora o tem zvedeli. Mi imamo točno napisano za vsak sestanek, kjer ste bili zraven. To bomo dokazali jutri v dokaznem postopku. Ali ste zbirali kak denar za potovanje Kavčnika v Beograd?

Obtožena Hočevarjeva: Ne, jaz sploh nisem zbirala ničesar, razen kar so mi dali za kurirja Petra. Enkrat mi je dal Nagode 100. – din , Sirc pa 50 din.

Tožilec: Na strani 50 piše Nagode, Hočevarjeva je zbrala 1000. din za Petra.

Obtožena Hočevarjeva: Gospod Nagode mi je prinesel na dom v kuverti.

Tožilec: Ali veste za pismo, ki je bilo poslano Heriotu?¹³⁶⁹

Obtožena Hočevarjeva: To vem.

Tožilec: Kdo vam ga je pokazal?

Obtožena Hočevarjeva: Nagode.

Tožilec: Kakšno je bilo to pismo, ali originalno? S kakšnim namenom je dal?

Obtožena Hočevarjeva: Jaz sem prosila, da mi pokaže, ker me je zanimal francoski stil, z ozirom na vsebino.

Tožilec: Ali se dobe francoske knjige v Jugoslaviji?

Obtožena Hočevarjeva: Samo z ozirom na vsebino

Tožilec: Ali morete povedati en sestanek, na katerem je bilo poročano o tem, da se bo vzpostavila zveza Hribarja s konzulom?

Obtožena Hočevarjeva: O, to pa ne morem povedati, tega se pa ne spominjam, da bi bilo.

Tožilec: Se sploh ne morete spomniti?

Obtožena Hočevarjeva: Ne.

¹³⁶⁹ Pravilno: Herriotu.

191. 1617

25. nov. Sklical sem se na novo sestanek
se Slovcvarjeva. Hribar je po nasvetu
ga Novakove in ^{je} Vodetovi.

Vodetova je ucrnarpolarsena naspram
je. in. je preharajien in pove!
(Merde pa je le kritika ryeneja nasveta
ustove). Vodetova je se socialiste.
Dolice ji ole voda pruzgali socialisti:
gre naj peis „Filipom Vrbnikom“.

1. dec. — se mi tuela slaviti.

2. dec. Skustituvirali pua se
lea, Pavla, Mirka, G. Dvili kumua
se murera, Lea gre v Beogr. in Rustii
in p napiseta pumua.

3. dec. Metod, Lyba, Dupan. Naprti so
grozljje! Pava, ki je je primerel
Shunicy je slo na engl. karuzulat.
Jenur: sloba Dvlfenye in orua.

5. dec. Lyba je primerel oicry (4!)
Prancept pumua se supleiki tish
(Oolicien!) popravil sem nekatere
muplenkanti. in, peky bu slo se gramia.

6. dec. Hribar je Reiel plati murera.
lea je dolice stih na Beograd.

Tožilec: Poglejte eno stvar: »Konstituirali smo se Nagode, Leo, Pavla, Mirko.¹³⁷⁰ Začeli bodo z mrežo. Ristič¹³⁷¹ in G. napišeta pismo.« Ali veste kaj za to?

Obtožena Hočevarjeva: O tem jaz nič ne vem.

Tožilec: Zopet: Leo, Hribar, Hočevarjeva, Leo predlaga naj se hodi na kvarte zabavljat. Hočevarca je zraven. Bral pismo Sirc. Ali veste kaj je to?

Obtožena Hočevarjeva: Tega pa ne vem.

Tožilec: Leo, Pavla, Mirko, Ristič, 30. dec.¹³⁷² seja Pavla, Leo, Mirko, G.¹³⁷³, Ristič in tako naprej. Sklene se poiskati zveze s Kuharjem in Kocetom.¹³⁷⁴ Hočevarca zbrala 1.000 din.

Tožilec čita dalje nekaj odlomkov iz zapiska. Jaz vas hočem samo spomniti na te stvari. Mi bomo te stvari prebrali, ampak vi hočete še to kar ste izpovedali zanikati. To je vaše ponašanje pred ljudskim sodiščem in po mojem mnenju je vaše ponašanje tako kot ga imajo ljudje, ki se zavedajo svoje težke krivde in hočejo tajiti, da bi se reševali. Čisto nič drugega.

Obtožena Hočevarjeva: Jaz se krivde zavedam.

Tožilec: Ali ste vedeli za zveze s konzulom? Ali ste vedeli za pismo, ki je šlo h konzulu?

Obtožena Hočevarjeva: Ne vem.

Tožilec: Saj ste bili pri koncipiranju zraven?

Obtožena Hočevarjeva: Povejte katero pismo?

Tožilec: Pismo o Dečku,¹³⁷⁵ pismo o Borštniku.¹³⁷⁶

Obtožena Hočevarjeva: Ne, absolutno ne, ker nisem nikoli slišala teh imen. Morda sem bila zraven, ampak teh imen se ne spominjam.

Tožilec: Ali veste o tem, da je imel Furlan zveze s konzulom?

Dobro, ali veste vi o kakšni zvezi, s tem, da je imel Furlan zveze s konzulatom?

Obtožena Hočevarjeva: To vem, ampak kakšno zvezo vem to, kar mi je gospa pripovedovala.

Tožilec: Dobro, nas zanima predvsem ena stvar, kaj veste o direktivah, željah in navodilih, ki so jih dajali tuji predstavniki vaši skupini, ozir.¹³⁷⁷ posameznikom vaše skupine? Ali lahko kaj poveste ali ne morete ničesar povedati?

Obtožena Hočevarjeva: Ja ... Zdi se mi, da je enkrat Hribar rekel, da to, kar se da, da mora biti resnično, da konzul zahteva, da mora biti resnično in podprto z dokazi.

Tožilec: Je še kaj rekel pri tej priliki? O veliki politiki je govoril, da že sami znajo.

Obtožena Hočevarjeva: *Molči.*

Tožilec: Dobro, mi vas vprašamo, dokazila bomo pa itak priložili in se bo videlo kdo je vedel za vse, kar so vaši eksperti zunaj poročali na vaših sestankih.

¹³⁷⁰ Mirko – psevdonom Zorana Hribarja.

¹³⁷¹ Ristič – psevdonom Sirca Ljuba (med vojno se je včasih podpisal kot Ristič).

¹³⁷² December.

¹³⁷³ G. – eden od psevdonomov Črtomirja Nagodeta.

¹³⁷⁴ Mišljena Alojz Kuhar in Juraj Koce.

¹³⁷⁵ O Vidu Lajovicu in Božu Borštniku.

¹³⁷⁶ Mišljeno pismo Zorana Hribarja Britanskemu konzulatu v Ljubljani; objavljeno je v poglavju Dokazno gradivo tožilstva.

¹³⁷⁷ Oziroma.

Predsednik: Odvedite obtoženo Hočevar Pavlo in privedite obtoženega Zupana Svato-pluka. Straža privede obtoženca.

Predsednik: Obtoženi Zupan Svato**pluk**, v 6. točki ste obtoženi vohunstva v korist tuje države. Ste imeli vi kakšne direktne zveze s konzulom?

Obtoženi Zupan: Ne.

Predsednik: Ali s kakšnim drugim predstavnikom?

Obtoženi Zupan: Ne.

Predsednik: Ali ste imeli neposreden stik s katerim?

Obtoženi Zupan: Ne.

Predsednik: Kaj se je govorilo s konzulom v Nagodetovi skupini?

Obtoženi Zupan: To, kar sem v zvezi s Hribarjem izjavil, da je konzul rekel glede poročil.

Predsednik: Kakšna poročila naj vi dajete?

Obtoženi Zupan: Jaz nisem nikoli dajal kakih poročil.

Predsednik: Ima kdo kakšno vprašanje?

Tožilec: Ali niste bili vi na vseh sestankih?

Obtoženi Zupan: Nisem bil.

Tožilec: Bili ste skoraj na vseh sestankih?

Obtoženi Zupan: Ne.

Tožilec: Veste kaj je Hribar govoril, kaj hoče konzul?

Obtoženi Zupan: Ne vem.

Tožilec: Ničesar drugega ne veste, absolutno ne?

Obtoženi: Ne.

Predsednik: Odvedite obtoženega Zupana Svato**pluka** in privedite obtoženega Stare Bogdana.

Predsednik: Stare **Bogdan**, vi ste med drugim obtoženi špijonaže za tujo državo. Ste imeli kakšne direktne veze s konzulom?

Obtoženi Stare: Nikakor.

Predsednik: Kaj je Nagodetova skupina sklenila glede konzula?

Obtoženi Stare: Katerega konzula?

Predsednik: Angleškega konzula. Ali ste sklenili, da je treba preko Hribarja postaviti zvezo s konzulom?

Obtoženi Stare: Nismo.

Predsednik: Ste bili na sestankih? Ali se je govorilo o tem?

Obtoženi Stare: Pa ne o tem.

Predsednik: Zakaj ste imeli obveščevalno mrežo?

Obtoženi Stare: To ni bila obveščevalna mreža, ampak za politično delo, za ...

Predsednik: Kam so šla poročila?

Obtoženi Stare: Poročila so šla k Hribarju in Nagodetu.

Predsednik: Ali ste vedeli, da ima Hribar zvezo s konzulom?

Obtoženi Stare: Ne.

Predsednik: Ima še kdo kakšno vprašanje? *Nihče.* **Odvedite obtoženega Stareta in privedite obtoženega Pirc Metoda. Se zgodi.**

Predsednik: **Obtoženi Pirc Metod**, vi ste obtoženi vohunstva v korist špijonaže tuje države. kakšne zveze ste imeli s konzulom, z angleškim konzulom?

Obtoženi Pirc: Gospod predsednik, angleški konzul je prišel v Kranj čisto družabno, jaz sam se nisem razgovarjal z njim. Njegov obisk je bil čisto družaben, ni bil namenjen meni. Moj nečak¹³⁷⁸ je prišel z njim k nam, ko sta bila na izletu. Ni prišel k nam z namenom, da bi mene obiskal. Bil je pri meni na čaju samo eno uro in potem je odšel.

Predsednik: Kaj ste razgovarjali?

Obtoženi Pirc: Čisto družabne stvari, o kakšnih drugih stvareh nismo govorili.

Predsednik: Kako, da je prišel ravno k vam?

Obtoženi Pirc: Mislim, da zato, ker je moj nečak bil z njim na izletu in ga je potem pripeljal k meni, da se revanžira, ker ga je konzul vzel s seboj na izlet.

Predsednik: Ali vam je konzul kaj pripovedoval o tem kaj ga zanima tu pri nas?

Obtoženi Pirc: V kakem smislu?

Predsednik: Kakšna vprašanja ga zanimajo?

Obtoženi Pirc: Jaz se nisem sam s konzulom razgovarjal. Mi smo bili vedno v društvu, vse kar morem reči je, da je bil konzul kot Anglež korekten in o politiki ni sam govoril.

Tožilec: Obtoženi Pirc, kdo Vas je prišel obvestiti o aretaciji Sirca?

Obtoženi Pirc: Jaz sem bi torej na sprehodu ...

Tožilec: Kdo je prišel?

Obtoženi Pirc: Katja Sekel.¹³⁷⁹

Tožilec: Kdo jo je pripeljal?

Obtoženi Pirc: Pripeljal jo je konzul.

Tožilec: Kdo je šofiral avto?

Obtoženi Pirc: On.

Tožilec: On sam.

Predsednik: **Privedite obtoženega Lajovica Vida.**

Predsednik: **Obtoženi Lajovic Vid**, Vi ste obtoženi tudi vohunstva v korist špionaže tuje države. Ali ste bili na sestankih pri Nagodetu?

Obtoženi: Večkrat.

¹³⁷⁸ Ljubo Sirc.

¹³⁷⁹ Nekdanje dekle Ljuba Sirca Katja Szekeli, pozneje poročena Boh.

Predsednik: Kaj pa ste tam govorili o angleškem konzulu?

Obtoženi: Nisem ničesar slišal.

Predsednik: Ali ste vedeli za Hribarjevo zvezo z angleškim konzulom in da Sirc govori z angleškim konzulom?

Obtoženi: Ničesar ne vem.

Predsednik: Kaj sta ta dva pripovedovala o obiskih pri konzulu?

Obtoženi: Nisem ničesar slišal.

Predsednik: Ali ste vedeli za Hribarjevo zvezo z angleškim konzulom in da Sirc govori z angleškim konzulom?

Obtoženi: Ničesar ne vem.

Predsednik: Kaj sta ta dva pripovedovala o obiskih pri konzulu?

Obtoženi: Jaz Hribarja sploh ne poznam. Sirca pa nisem nikdar slišal o konzulu govoriti. nekoč ko sem ga tam dobil, je dejal, da mi prinaša pozdrave od moje bivše angleške učiteljice, ki me je učila v Zagrebu angleščine več let.

Predsednik: Kdo vam je povedal?

Obtoženi: Sirc, on mi je izročil te pozdrave in mi ni nič povedal kako in kje je govoril, kasneje enkrat pa mi je rekel, da je govoril z njo v Beogradu in da ji lahko oddam pismo.

Predsednik: Kje pa je ta učiteljica v službi bila?

Obtoženi: Ja, ona je bila pred vojno učiteljica v Zagrebu.

Predsednik: Pa sedaj?

Obtoženi: Tega pa ne vem.

Sodnik prisednik: Veste, da je Nagodetova skupina poročala konzulu, da ste v zaporu.

Obtoženec: Ne, tega nisem vedel, to so me vprašali na preiskavi.

Predsednik: **Privedite obtoženega Sirca Franjota.**

Predsednik: **Obtoženi Sirc Franjo,** vi ste obremenjeni, da ste tudi vršili v okviru te skupine, vohunstva v korist špijonaže tuje države. Kakšne stike ste vi imeli z angleškim konzulom?

Obtoženi Sirc Franjo: Sploh nobenih, ga sploh poznal nisem, ga niti nikdar videl nisem.

Predsednik: Kaj je sin pripovedoval o njem?

Obtoženi Sirc Franjo: Jaz sem vedel, da je večkrat šel tja, ker je za dr. Šavnika¹³⁸⁰ iskal dovoljenje za prehod v Avstrijo.

---

¹³⁸⁰ **Dr. Leo Šavnik** (1897–1968), zdravnik, ginekolog, onkolog, radiolog, rojen v Kranju, medicino študiral na Dunaju in leta 1923 promoviral. V letih 1926–1927 je študiral kirurgijo in rentgenologijo v Pragi, Münchnu in Parizu, strokovno pa se je izpopolnjeval tudi na Dunaju, v Frankfurtu in Berlinu. Zaposlen je bil v Splošni ženski bolnici v Ljubljani, nato je imel zasebno specialistično prakso v Ljubljani. Leta 1938 je postal vodja ginekološke terapije v novoustanovljenem banovinskem Zavodu za zdravljenje in raziskovanje novotvorb, v letu 1939 pa je študiral radioterapijo v Parizu in Göttingenu. Po drugi svetovni vojni je obiskal številne radiološke oddelke bolnišnic in obsevalne centre v ZDA ter z njimi povezal Onkološki inštitut v Ljubljani. Leta 1948 je postal izredni, 1958 pa redni profesor na Medicinski fakulteti v Ljubljani. Bil je prvi predstojnik katedre za onkologijo in radioterapijo ter velja za prvega slovenskega profesorja onkologije. Napisal je več strokovnih in znanstvenih del. (Spletni biografski leksikon znanih Gorenjk in Gorenjcev.)

Predsednik: Vam je sin kaj pripovedoval o konzulu?

Obtoženi Sirc Franjo: Ne.

Predsednik: **Privedite obtoženo Hribar Elizabeto.**

Predsednik: **Obtožena Hribarjeva.** Kakšne stike je vaš mož imel s konzulom. Vi ste obtoženi v tem okviru špijonaže v korist tuje države. Kakšne stike je imel vaš mož z inozemstvom?

Obtožena Hribarjeva: Ja, moj mož je hodil tja, jaz ne morem reči, da so to bili samo neki družabni stiki, ker je tam ostajal samo par minut in spet šel in jaz sem potem, ko je domov prišel, sodila potem, da niso samo družabni stiki.

Predsednik: Pa je mož povedal, zakaj se konzul zanima.

Obtožena Hribarjeva: Ne, to mi ni rekel. Vprašala sem, zakaj hodi in zakaj ni nobenega odgovora, ker mu je dal njegovo knjigo, ki jo je moj mož napisal »Eine geld wirtschaft«. ¹³⁸¹

Predsednik: Ima še kdo kakšno vprašanje? **Pripeljite obtoženega Snoj Franca.**

Predsednik: Obtoženi Snoj Franc, vi ste med drugim obtoženi tudi tega, da ste sodelovali pri vohunstvu v korist špijonaže tuje države? Kakšne stike ste vi imeli z angleškim konzulom?

Obtoženi Snoj: Angleški konzul je bil samo enkrat pri meni in parkrat sva se srečala z njim na raznih recepcijah.

Predsednik: Kaj ste še razgovarjali?

Obtoženi Snoj: Takrat je bil prvi vljudnostni obisk in nisva govorila nič posebnega.

Predsednik: Zakaj pa je imel interes, da se z vami seznaniti?

Obtoženi Snoj: O tej stvari mi je pozneje govoril Furlan in je hotel, da bi se večkrat sestajala.

Predsednik: Pa zakaj?

Obtoženi Snoj: Jaz takrat nisem mogel določno sklepati, ampak iz poznejših razgovorov z dr. Furlanom sem imel vtis, da bi rad dobil od mene kakšne vesti, zvedel kaj od mene.

Predsednik: Ali vam je Furlan kaj povedal, kaj on poroča konzulu?

Obtoženi Snoj: Ne. Samo ob eni priliki, ko je rekel, da bi zanimalo ali da bo zanimalo to konzula.

Predsednik: Pa kaj?

Obtoženi Snoj: Takrat, ko sem razgovarjal v Zagrebu z dr. Šutejem. Takrat se je izjavil, da bi ta stvar zanimala konzula. V tem smislu ne morem pa navesti njegovih besed.

Predsednik: Ali je imel konzul s Furlanom ožje, večkratne stike?

Obtoženi Snoj: Iz pripovedovanja dr. Furlana vem, da je bil opetovano pri konzulu?

Predsednik: Kakšno sliko ste dobili o tem, kaj si vi mislite zakaj so bili ti stiki? Je Furlan dajal poročila konzulu?

Obtoženi Snoj: Samo za en tak slučaj vem, ko je mene vprašal za dr. Basaja in za dr. Goršiča. ¹³⁸² On je takrat izrecno nakazal, ne morem reči ali je rekel konzul ali je rekel Angleži.

¹³⁸¹ Pravilno: Eine Geldwirtschaft.

¹³⁸² Pravilno: Voršiča. Mišljen Dr. Alojzij Voršič.

Takrat je tako vprašanje meni zastavil, drugače ne, ampak iz okoliščin načina kako se je interesiral sem kasneje lahko več sklepal.

Predsednik: Ali ste vedeli, da je imel še kateri drugi zveze s konzulom?

Obtoženi Snaj: Izvedel sem, da je Sirc dober s konzulom, da je bil nekaj časa tolmač. To sem vedel in pa ker mi je Sirc prinašal angleške časopise, sem vedel, da jih dobiva od konzula direktno, ali koga drugega, da so iz tega izvora. Časopise mi je večkrat prinašal.

Predsednik: Kaj vam je Nagode o konzulu povedal?

Obtoženi Snaj: O konzulu? ... Mislim, da sva z Nagodetom samo takrat govorila o konzulu, ko se je govorilo, da bi stopili v zvezo s Kuharjem. To je bilo l. 1945.

Predsednik: Kaj pa Hribar?

Obtoženi Snaj: Hribar je takrat govoril o UNRR-i in gospodarske stvari med drugim tudi o UNRRI.

Predsednik: V kakšni zvezi?

Obtoženi Snaj: On je govoril to v tej zvezi, kakor da se to ne razdeljuje pravilno in ne uporabljaja pravilno, v tem smislu.

Predsednik: Ali je kaj povedal, da to poroča konzul?

Obtoženi Snaj: Ne, ali iz razgovora je bil vtis, da on zbira ta material. V tem smislu je govoril.

Predsednik: Za koga bi ga zbiral?

Obtoženi Snaj: Direktno ni omenil, niti konzula niti Angležev. Vedel sem, Furlan mi ga je prej že, ne za ta slučaj, najavil, nego prej enkrat.

Predsednik: Ima kdo še kakšno vprašanje – hvala. Odvedite obtoženca, razprava se nadaljuje jutri ob 7. uri.

Razprava zaključena ob 14.

Osmi dan – 8. avgusta 1947¹³⁸³

Čitanje dokaznega materiala

Pričetek ob 7.15 uri.

Predsednik Matej Dolničar: Razprava zoper obtoženega Nagodeta Črtomirja in soobtožene se nadaljuje. Privedite obtoženca. *Obtoženca privedejo.*

Pričnemo z dokaznim postopanjem, prosim javnega tožilca, da poda svoje predloge.

Pomočnik tožilca Žalik: **Vztrajam pri dokaznih predlogih, ki sem jih navedel v dodatku k obtožnici in predlagam še sledeče dokazne predloge.**

K splošnemu delu obtožnice sledeče:

---

¹³⁸³ Petek.

K točki 7. razpravni zapisnik proti Rainerju in ostalim.¹³⁸⁴ Nadalje k točki 2. razpravni zapisnik proti obtoženemu Čehu Francu¹³⁸⁵ in soobtožencem.¹³⁸⁶

Glede posameznih obtožencev pa stvim sledeče predloge:

K dokazom zoper obtoženega Nagode Črtomirja sledeče:

Pismo predsedniku lige za človečanske pravice.¹³⁸⁷ Letak iz dobe okupacije z dne 8. 3. 1943. Letak »Slovenci zbirajte se okrog Londona«, najden pri hišni preiskavi, dopis Pravdi štaba oboroženih vojnih sil Jugoslavije z dne 10. 5. 1942, dopis Gorskega štaba 40 na Vihar Cvetko,¹³⁸⁸ najden pri preiskavi pri Nagodetu Črtomirju. Dopis Vrhovne komande slovenskih oboroženih sil, najden pri isti preiskavi. Pismo, ki vsebuje podatke o šifrah, ki jih je uporabljala Stara pravda z dne 27. 1. 1942 in pismo Pravdi z dne 17. 5. 1942.¹³⁸⁹

Nadalje predlagam zoper obtoženega Sirca Ljuba sledeče:

Pismo soobtoženemu Sircu Franju z dne 9. 7. 1942 iz Perugie.¹³⁹⁰ Pismo z dne 22. 10. 1944 na gospod v Florjanski ulici, poslano iz Švice.¹³⁹¹ Enako drugo pismo, poslano iz Švice na velespoštovano gospo, njen naslov neznan, poslano iz Berna.¹³⁹²

¹³⁸⁴ Sodni proces je potekal od 10. do 19. 7. 1947 pred vojaškim sodiščem 4. armade v Ljubljani. Razpravnega zapisnika med dokaznim gradivom tožilstva proti Nagodetu in soobtožencem ni bilo mogoče najti, pač pa je tam pričevanje Josefa Vogta, enega izmed obsojenih na tem procesu. Njegova izjava z dne 28. 6. 1947 je objavljena v poglavju Dokazno gradivo tožilstva.

¹³⁸⁵ **Franc Čeh**, iz Sp. Volčine v Slovenskih goricah, rojen 1917, zaposlen kot orožnik, a je bil iz zdravstvenih razlogov odpuščen. Po zlomu prve Jugoslavije je prišel v nemško ujetništvo, v začetku 1942 se je vrnil domov in se ponovno zaposlil kot orožnik. Sodeloval naj bi pri vojaških napadih na partizane in pri streljanju talcev. Po koncu vojne je zbežal v Avstrijo, septembra 1945 prišel v taborišče Strass, od tam pa v Lipnico, kjer naj bi delal pod poveljstvom Andreja Glušiča. 20. 6. 1947 se je vključil v skupino Ferdinanda Serneca, že teden pozneje pa ga je aretirala UDV. Na procesu proti Sernečevi skupini, ki je potekal od 21. do 24. 7. 1947 pred vojaškim sodiščem 4. armade v Ljubljani, je bil obsojen na smrt z obesenjem. (Čoh, »Za svobodo, kralja in domovino«, str. 115, 121–122; Ljudska pravica, 22. 7. 1947, str. 3; 23. 7. 1947, str. 4–5.)

¹³⁸⁶ Proces, bolj znan pod nazivom »proces proti Sernečevi skupini«, je potekal od 21. do 24. 7. 1947 pred vojaškim sodiščem 4. armade v Ljubljani. Med dokazno gradivo tožilstva proti Nagodetu in soobtožencem je bilo uvrščenih nekaj izsekov iz razpravnega zapisnika, ki se hranijo v: SI AS 1237, t. e. 259.

¹³⁸⁷ Mišljen francoski politik Edouard Herriot.

¹³⁸⁸ Pravidlo: **Viher Cvetko**. Mišljen je dopis Gorskega štaba 40. Komande Jugoslovenske vojske z dne 20. 2. 1942, s katerim se Cvetko Viher pooblašča, »da sme, v duhu dobljenih direktiv, organizirati oz. pomagati organiziranje edinic narodne vojske na teritoriji Slovenije in da se sme pri tem posluževati najširše inicijative«. Dokument je objavljen v poglavju Dokazno gradivo tožilstva. Viher Cvetko je bil pravzaprav **Radko Cotič** (Viher Cvetko je bil le njegov psevdonom), rojen leta 1915 v Zadru, sin profesorja na gimnaziji v Mariboru. Končal je vojaško akademijo v Beogradu, med drugo svetovno vojno se je vključil v četniško gibanje, bil jeseni 1943 poveljnik primorskega četniškega odreda, po kapitulaciji Italije pa se je vključil v domobransko vojsko in postal komandant posadke v Kobaridu. Zaradi njegove želje, da bi pobegnil k četnikom, zveze pa je vzdrževal tudi s partizani, so ga Nemci aretirali in zaprli v Trstu. Po vojni je živel v emigraciji. Leta 1942 naj bi obiskoval Nagodeta. (Sirc, Med Hitlerjem in Titom, str. 73.)

¹³⁸⁹ Vsi dokumenti so objavljeni v poglavju Dokazno gradivo tožilstva.

¹³⁹⁰ V SI AS 1931, t. e. 584, je veliko število pisem in dopisnic, ki jih je Ljubo Sirc pisal staršem iz Perugie, omenjenega pisma pa ni bilo mogoče najti; tega pisma ni niti v fondu Vrhovnega sodišča Republike Slovenije, SI AS 1237.

¹³⁹¹ Verjetno bi moralo pisati »gospo«. Ko je bil Ljubo Sirc v Švici, je pisma, namenjena Pravdi oz. Nagodetu, po Nagodetovem nasvetu pošiljal na naslov gospe Gabrijele Žužek, ki je stanovala na Florjanski ulici 19. Glej SI AS 1931, t. e. 584, Življenjepis Ljuba Sirca.

¹³⁹² Datumi niso navedeni, zato ni jasno, katera pisma so bila mišljena. V poglavju Dokazno gradivo tožilstva je objavljeno pismo, ki ga je Ljubo Sirc poslal iz Berna pod psevdonomim Léon Oeuvery 12. 2. 1944 in je bilo najdeno v fondu SI AS 1237 (t. e. 259) med drugimi dokazi proti obsojenim na Nagodetovem procesu. Nekaj pisem, ki jih je L. Sirc iz Švice pošiljal Nagodetu oziroma Pravdi, tudi na naslov gospe Žužek v Florjanski ulici, je objavljenih v Sirčevem delu Dolgo življenje po smrtni obsodbi (str. 548–549, 550, 551–552, 555–556, 560–562).

Pomočnik tožilca Žalik nadaljuje s čitanjem dokaznih predlogov:

Potem šifre iz dobe okupacije, najdene pri Nagodetu, šifre, ki jih je imel oziroma dostavil v Švico leta 1943, ko je obtoženi Sirc Ljubo kot emisar »Stare Pravde« potoval v Švico.¹³⁹³

Nadalje predlagam **kot dokazila proti obtoženemu Kumelj Metodu** zapisnik o zaslišanju Juša Kozaka iz Ljubljane,¹³⁹⁴ zapisnik o zaslišanju Jožefa Vogta, potem Bescheinigung,¹³⁹⁵ ki jo je izdal SIPO¹³⁹⁶ in SDV v Italiji in zaslihanje prič Zupanciča in Jošta.¹³⁹⁷

Nadalje **kot dokazila v stvari Kavčnik Leona** predlagam zapisnik o zaslišanju Poljšak Jolande,¹³⁹⁸ potem koncept popravkov najdenih pri hišni preiskavi pri Nagodetu Črtomiru, ki jih je obtoženemu Nagodetu Črtomiru dostavil Kavčnik Leon ob priliki pisma ameriški ambasadi.¹³⁹⁹ Nadalje predlagam kot dokazilo k obtožbi Kavčnik Leona koncept, ki se je našel pri hišni preiskavi dne 25. maja 1947. Nadalje pismo obtoženega Kavčnik Leona na Ministrstvo unutrašnjih poslov v Zagrebu z zapisnikom o prisegi Poglavniku z dne 30. travna 1941, nadalje pismo ministru Kardelju z dne 19. maja 1946.¹⁴⁰⁰

K obtožbi Zupana Svatopluka predlagam izjavo Dimnika Stanka, nadalje zapisnik o zaslišanju priče Lenardič Staneta in nadalje zapisnik o zaslišanju Kompare Dušana.¹⁴⁰¹

Kot dokazilo k obtožbi proti Stare Bogdanu predlagam zapisnik o zaslišanju Raič Dra-
ga.¹⁴⁰²

Kot dokazilo zoper obtoženega Sirc Franca predlagam poročilo o položaju tekstilstva in pletilstva, najdeno ob priliki hišne preiskave, zapisnik o konferenci predilnic z dne 28. decembra 1945, nadalje osnutek pravil jugoslovansko-sovjetske komore.

Pomočnik tožilca: Nadalje, trebovanje koksa za prvo tromesečje 1947, podjetij pod upravo Kovinske industrije.¹⁴⁰³

Kot dokazni predlogi zoper obtoženega Snoj Franca, predlagam sledeče: Poročilo o položaju v Suhu Krajini, najdeno ob priliki hišne preiskave. Seznam pod naslovom »Zaprta duhovniki od 22. septembra 1945« najdeno ob priliki hišne preiskave. Potem izvleček iz knjige Bulita,¹⁴⁰⁴ kako presojeti Sovjetsko zvezo, najdeno ob priliki hišne preiskave. Potem članek Bogdana Radice »Jugoslavija danas« najdeno ob priliki hišne preiskave. Potem izvleček iz uradnega jugoslovanskega Biltena od 24. januarja 1943, najdeno ob priliki hišne preiskave in Titov življenjepis, pamflet, najden ob priliki hišne preiskave. Nadalje pismo Vincenta Cankarja,¹⁴⁰⁵ na obtoženega Snoj Franca, od 27. novembra 1942.¹⁴⁰⁶

¹³⁹³ V poglavju Dokazno gradivo tožilstva je objavljenih več različnih šifer, ki so jih uporabljali člani Pravde.

¹³⁹⁴ Dokument je objavljen v poglavju Dokazno gradivo tožilstva.

¹³⁹⁵ Dokument je objavljen v poglavju Dokazno gradivo tožilstva.

¹³⁹⁶ Pravilno: SiPO – Sicherheitspolizei.

¹³⁹⁷ Zaslihanji sta objavljeni v poglavju Dokazno gradivo tožilstva.

¹³⁹⁸ **Jolanda Poljšak** (1920–?), rojena Vyzovrek v Mežici, nečakinja Leona Kavčnika, po vojni uradnica na stanovanjskem uradu. Bila je žena Ivana Poljšaka, s katerim se je poročila 22. 4. 1944 v Ljubljani. Njeno zaslihanje z dne 15. 7. 1947 je objavljeno v poglavju Dokazno gradivo tožilstva.

¹³⁹⁹ Osnutek pisma (slovenska verzija) je objavljen v poglavju Dokazno gradivo tožilstva.

¹⁴⁰⁰ Kavčnikovo pismo Edvardu Kardelju z dne 19. 5. 1946 je objavljeno v poglavju Dokazno gradivo tožilstva.

¹⁴⁰¹ Vsi trije dokumenti so objavljeni v poglavju Dokazno gradivo tožilstva.

¹⁴⁰² Zapisnik o zaslišanju Dragana Raiča je objavljen v poglavju Dokazno gradivo tožilstva.

¹⁴⁰³ Dokumenti so v celoti ali pa deloma objavljeni v poglavju Dokazno gradivo tožilstva.

¹⁴⁰⁴ Mišljeno že omenjeno Bullittovo besedilo.

¹⁴⁰⁵ Pravilno: Vincenta Cankarja.

¹⁴⁰⁶ Vsi navedeni dokumenti so objavljeni v poglavju Dokazno gradivo tožilstva.

Kot dokazila zoper obtoženega Furlan Borisa, predlagam, da uporabi sodišče v dokazilne svrhe¹⁴⁰⁷ Markchama¹⁴⁰⁸ naslovljeno na obtoženega Furlan Borisa iz dobe okupacije. Pismo obtoženega Furlan Borisa na profesor Rudolfa z dne 25. januarja 1943.¹⁴⁰⁹ Pismo obtoženega Furlan Borisa na Donald Halla z dne 29. aprila 1943 in 14. maja 1943.¹⁴¹⁰ Nadalje podatke o osebnosti in značaju dr. Borisa Furlana v angleščini najdeno ob priliki hišne preiskave.¹⁴¹¹ Nadalje pisma na obtoženega Furlan Borisa, ki jih je pisal dr. Majaron¹⁴¹² in kapetan Greena.¹⁴¹³ Dalje snop prepisov pisem, ki jih je Krek poslal Snoju.¹⁴¹⁴ Nadalje pismo s podpisom Jelen¹⁴¹⁵ z dne 22. oktobra 1942. Nadalje predlagam, da se sodišče seznaní s poročilom, ki ga je poslal obtoženi Sirc Ljubo 4. avgusta 1944. na soobtoženega Furlan Borisa iz Švice v London. Nadalje predlagam, da se sodišče seznaní s pismom podpisanim s psevdonimom Zemljak, z dne 3. 2. 1943 in pismo istega avtorja poslanega istotako iz Rima.¹⁴¹⁶ Nadalje pismo obtoženega Furlan Borisa z dne 21. 6. 1941, kjer predlaga, da naj Sovjetski konzul v Švici uporabi Misleja¹⁴¹⁷ za zvezo za pošiljanje poročil. Nadalje predlagam tajno angleško poročilo Jančikoviću,¹⁴¹⁸ najdeno ob priliki hišne preiskave in pismo obtoženega Borisa Furlana svoji ženi o tem tajnem poročilu. Nadalje predlagam, da se sodišče seznaní s poročilom iz zborovanja študentske mladine na univerzi namenjeno predstavniku tuje države v Ljubljani.¹⁴¹⁹

Žalik: Predlagam, da se sodišče seznaní s konceptom in pismom pod naslovom »Srednjeevropska kombinacija in jugoslovanska skupnost«.¹⁴²⁰ Nadalje predlagam k dokazilom te-

¹⁴⁰⁷ Verjetno manjka: pismo (ali kaj podobnega).

¹⁴⁰⁸ Mišljen Reuben H. Markham.

¹⁴⁰⁹ Pismo je objavljeno v poglavju Dokazno gradivo tožilstva.

¹⁴¹⁰ Donald J. Hall je bil v tistem času zaposlen na britanski ambasadi v Washingtonu. Obe pismi sta objavljeni v poglavju Dokazno gradivo tožilstva.

¹⁴¹¹ Zapis je objavljen v poglavju Dokazno gradivo tožilstva.

¹⁴¹² **Dr. Ferdinand Majaron** (1903–?), rojen v Ljubljani, študiral pravo, diplomiral 1926 in promoviral 1928. Sprva je bil odvetniški pripravnik pri svojem očetu, nato samostojni odvetnik. Bil je član Sokola, predsednik Angleškega društva, tajnik Panevropske unije, član odbora društva Pravniki in prijatelj Borisa Furlana. Po okupaciji Slovenije, aprila 1941, je bil aretiran in interniran v Italiji. Uspelo mu je uiti v Rim, kjer je nekaj mesecev živel v ilegali. Junija 1944 je vzpostavil stik z jugoslovanskim partizanskim gibanjem in pozimi istega leta je preko Barija in Splita odpotoval na partizansko osvobojeno ozemlje v Slovenijo, kjer je do decembra 1945 delal za Tanjug. Potem je sodeloval pri pripravah na mirovno konferenco v Parizu, leta 1946 pa je ponovno odprl odvetniško pisarno. Sredi leta 1947 mu je bilo odvzeto dovoljenje za vodenje pisarne, 1949 pa je bil aretiran in za 14 mesecev poslan na t. i. družbeno koristno delo. Po prestani kazni se je zaposlil pri odvetniški zbornici, kjer je ostal vse do leta 1986. (Sirc, Med Hitlerjem in Titom, str. 166; Vodušek Starič, Boris Furlan, str. 165.) Pismo Majarona Furlanu z dne 31. 7. 1944 je objavljeno v poglavju Dokazno gradivo tožilstva.

¹⁴¹³ Mišljen kapetan **Leonard H. Green**. Pismo kapetana Greena Borisu Furlanu z dne 16. 8. 1944 je objavljeno v poglavju Dokazno gradivo tožilstva. Furlan si je z njim dopisoval v obdobju, ko je bil v Londonu (december 1943, februar – april 1944), in sicer v zvezi z Združenim komitejev Jugoslovanov v Londonu (United Committee of South Slavs in London), katerega član je bil tudi Boris Furlan; drugi člani komiteja so bili tudi Grga Zlatoper, Mika Petrovič, Rudolf Bičanić in drugi. (AS 1931, t. e. 577, št. 8830, 8856–8858, 8870–8871.)

¹⁴¹⁴ Krekova pisma Snoju iz leta 1942 se hranijo v: SI AS 1931, t. e. 578.

¹⁴¹⁵ Jelen je bil psevdonim Ernesta Peterlina, ki je bil komandant vaških straž, zaupnik SLS in član vojnege sveta Slovenske zaveze.

¹⁴¹⁶ Teh dokumentov ni bilo mogoče najti.

¹⁴¹⁷ Verjetno: Mislja. Pismo sovjetskemu konzulu je objavljeno v poglavju Dokazno gradivo tožilstva.

¹⁴¹⁸ Poročilo je objavljeno v poglavju Dokazno gradivo tožilstva.

¹⁴¹⁹ Poročilo je objavljeno v poglavju Dokazno gradivo tožilstva.

¹⁴²⁰ Dokument, ki govori o tem, je objavljen v poglavju Dokazno gradivo tožilstva.

legram Ane Traun z dne 4. 10. 1944. in pismo Staše Furlana¹⁴²¹ na Hoptnerja z dne 10. februarja 1947.¹⁴²² Nadalje predlagam, da se sodišče seznanj s pismom, naslovljenim na generala Velebita¹⁴²³ ob priliki hišne preiskave pri obtoženem Furlan Borisu.

Predsednik: Prosim obrambo za njene predloge po vrstnem redu obtožencev.

Obtoženi Nagode vstane in hoče povedati svoje predloge.

Predsednik: Samo če imate za navesti kaka dokazila v svojo obrambo in drugega nič. O drugem smo že govorili.

Nagode: Torej prav za dotični moj predlog o atentatu bi rad predlagal priče kdo je bil zraven, da bi se vedelo, da to ni bil resen predlog za atentat.

Predsednik: Mi vemo kdo je bil zraven, zato ni treba prič. Samo navedite katere priče mislite, da bi se zaslišale.

Obtoženi Nagode: Direktorja Udeta¹⁴²⁴ iz Znanstvenega instituta o mojem delu

Predsednik: Ali kaj ve o vašem kaznivem dejanju?

Obtoženi: Ne, toda prosim, da se to zabeleži.

Predsednik: Saj pišejo. Drugi obtoženec.

Obtoženi Sirc Ljubo: Nimam ničesar.

Dr. Čobal: Poizvedbe od TANJUG-a ali želite to?

Obtoženi: Ne, hvala lepa. Edino kar bi rad predlagal je to za tisto mojo pot v Beograd v začetku aprila ko mi je ministrstvo industrije plačalo potne stroške.

Predsednik: Kakšne dokaze imate za to?

Obtoženi: Poizvedbe v Ministrstvu industrije

Predsednik: **Dalje Kavčnik Leon**

Dr. Šubic: Držim se predvsem dokaznih predlogov, ki sem jih včeraj stavil. Poleg tega predlagam izjavo ing. Draga Matanoviča,¹⁴²⁵ prejšnjega patentnega inženirja tukaj v Ljubljani, sedaj univerzitetnega docenta v Ljubljani s katero potrjuje Matanovič ob predložitvi originalnih dokumentov, da je ing. Kavčnik v resnici potom njega prijavil na ameriško državo svoj patent in da je moral prijavo ZDA napraviti osebno in podpisati na konzulatu ter je ing. Kavčnik to tam tudi podpisal. To je dokaz, da to ni bil samo trik, kakor so nekateri razumeli. Tukaj notri je tudi ta izjava.¹⁴²⁶ Potem predlaga, da se zasliši ing. Košir¹⁴²⁷ iz Univerze o tem kakšno stališče zavzema Svet za visoku šolsku nastavo glede povezave tehničnega študija s praktičnim delom v podjetjih. Nadalje ing. Koširja ravno tako o tem, da naj na podlagi predloženega učnega načrta strojne stroke naše univerze izpove, da morajo

¹⁴²¹ **Staša Furlan**, hčerka dr. Borisa Furlana.

¹⁴²² Oba dokumenta sta objavljena v poglavju Dokazno gradivo tožilstva.

¹⁴²³ Mišljen Vladimir Velebit. Pisem, naslovljenih nanj, je več; ni jasno, katero je mišljeno.

¹⁴²⁴ Že omenjeni Lojze Ude.

¹⁴²⁵ Dr. Drago Matanovič je bil z odlokom Narodne vlade Slovenije z dne 10. 8. 1945 postavljen na dotedanje službeno mesto na Tehniški fakulteti. (Politični pritiski in izključevanja učiteljev in sodelavcev z Univerze v Ljubljani. Poročilo Komisije za rehabilitacijo univerzitetnih učiteljev in sodelavcev. Univerza v Ljubljani, Objave št. 6/2000, priloge, str. 44.)

¹⁴²⁶ Matanovičeva izjava z dne 7. avgusta se hrani v: SI AS 1237, t. e. 259, K 1/47–14.

¹⁴²⁷ Ni jasno, kdo je bil mišljen.

Dr.ing.Drago Matanovič
univ.docent, Ljubljana

h K 1/47 -14
Ljubljana, dne 27. avgusta 1947.

Na zahtevo tov.dr.Šubica, odvetnika v Ljubljani, izjavljam, da sem 1.1945 sestavil za ing.Kavčnik Leona patentno prijavo glede avtomobilske kompozicije za tovorni promet, ki je bila najprej vložena v Jugoslaviji, 1.1946 pa tudi v Združenih državah Amerike in v Angliji. Tedaj sem oskrbel podloge za prijavo. Prijavo v ZDA mora prijavitelj osebno podpisati na konzulatu in je ing.Kavčnik po svoji izjavi to storil v Beogradu in potem prijavo odposlal. Prijava je bila v Ameriki vložena potom odvetnikov Moses, Nolte, Crews and Berry v New Yorku.

Letos sem prejel tudi odgovor, da se prijava ne more odobriti, ker ni nova, z zahtevo, da se o tem prijavitelj izjasni. Dopis sem poslal ing.Kavčniku s prošnjo, da naj reši zadevo neposredno, ker se ne udejestvu jem več kot patentni inženir.

Smrt fašizmu - svobodo narodu!

Dr. Matanovič Drago

profesorji imeti intenziven kontakt s podjetji, ako hočejo uspešno razvijati učenje študentov. Predlagam v to svrhu da se potrди zagovor obtoženca, da je izključno v šolske svrhe obiskoval razna podjetja. Nadalje predlagam, da se iz zaplenjenega materiala pri Kavčniku pribavi tudi koncept spremnega pisma maršalu Titu takoj po osvoboditvi, ko je potom tov. podpredsednika Kardelja inž. Kavčnik naslovil eno spomenico direktno na maršala Tita o predložitvi svoje knjige »Evolucija socializma«. Tam je namreč program njihovega dela.

Predsednik: Za obtoženca Kavčnika.

Obtoženi Kavčnik: Predlagam, da se prečita koncept pisma vodstvu graditve proge Brčko-Banovići. Iz tega sledi, da sem konstruktivno sodeloval in da je izključena sabotaža.

Predsednik: Za obtoženega Furlana.

Dr. Ražem: Predlagam, da se pripravi ves arhiv, ki je bil izročen Znanstvenemu institutu v inozemstvu, da se prečita brošura Stanojevića: Što se moglo videti iz emigracije,¹⁴²⁸ posebno pismo, ki ga je dr. Furlan pisal šefu dopisnega urada v New Yorku, da se zasliši priča Borut Furlan, da se prečita njegovo zaslišanje, kako je začel Furlan v inozemstvu delovati z lastnim denarjem ozir. s čegavim denarjem.

Obtoženi Furlan: Jaz bi prosil, da se ves arhiv, ki je bil pri meni sekvestriran, meni da na razpolago. Jaz tega arhiva od l. 1941, 1942 sploh nisem videl in leži pri meni doma in meni sploh ni znana vsebina in sem si moral šele spomin osvežiti. Iz tega izhaja, da sem večkrat delal za OF in se boril proti vsem drugim frontam, proti Jugoslovanski vladi v Londonu in Angležem. Detajlno predlagam, da se da arhiv na razpolago, da se lahko tu seznanim moje delo, da se vsa ta pisma in korespondenca tako interpretira, kakor se mora interpretirati v tej zvezi.

Zagovornik dr. Šubic: ... Pisatelja Cirila Kosmača in dr. Rudolfa Bičanića, univerzitetnega profesorja v Zagrebu, da ne gre za tajno poročilo, marveč za poročilo, v katerem ni naveden vir, ki pa je vsebinsko brezpomembno in se absolutno ne more tretirati kot tajno poročilo. Nadalje bi predlagal o svojem delovanju v Londonu ves čas, da je absolutno izključeno, da bi bil angleški agent, da nisem imel nobenih tajnih zvez in tudi nobene možnosti, da so bile zveze, ki sem jih pridobil potom drugih jugoslovanskih znancev ali pa z lastnim trudom v svrhu, koristiti narodno osvobodilni borbi. Predlagam univerzitetnega profesorja Rudolfa Bičanića iz Zagreba in Miko Petrovića,¹⁴²⁹ novinarja in urednika »Politike« v Beogradu, ki sta bila z menoj vred pri prezidiju komiteta. Nadalje predlagam angleške priče Henry Bumberry,¹⁴³⁰ predsednika Angleško-jugoslovanskega društva, ki je bilo osnovano proti društvu, ki je bilo na strani jugoslovanske emigrantske vlade, ki bo ravno tako lahko potrdil, kako sem se trudil, da dobim posamezne zveze in da sem jih uporabil v korist narodno osvobodilne borbe. Nadalje predlagam sedanjega laburističnega poslanca Millsa,¹⁴³¹ ki je

¹⁴²⁸ Pravilen naslov dela je Šta se moglo videti iz emigracije, avtor pa je Sava Kosanović. Publikacija je izšla v Beogradu leta 1945.

¹⁴²⁹ Že omenjeni novinar Mihailo Petrović.

¹⁴³⁰ Ni jasno, kdo je bil mišljen.

¹⁴³¹ **John Platts - Mills**, britanski laburistični poslanec, ki je s skupino britanskih poslancev in novinarjev med volitvami v ustavodajno skupščino novembra 1945 obiskal Jugoslavijo. Nad dogajanjem je bil navdušen; v Beogradu naj bi na primer izjavil, da bi v Veliki Britaniji zaprl založnika, ki bi izdajal časopis, kakršen je bila Grolova Demokracija. Leta 1948 naj bi bil zaradi svojih političnih stališč izključen iz laburistične stranke. (Sirc, Med Hitlerjem in Titom, str. 238.)

Ciril Kosmač

bil z angleško parlamentarno delegacijo v Beogradu, tajnico Lloyd¹⁴³² in gospo Traun. Nadalje predlagam glede odstavka v memorandumu za sovjetskega konzula v New Yorku, ki sva ga sestavila skupno z ministrom Kosanovičem, prvo njega, sedaj veleposlanika v Washingtonu, da sva ga skupno sestavila in da je zlasti tisto glede Misleja dal notri Kosanovič. V tistem času ni bilo mogoče vedeti, kaj je Mislej.

Predsednik: Brez komentarja, prosim.

Obtoženi Furlan: Glede korespondence Velebita predlagam pričo dr. Bičanića in novinarja Petrovića, da je bila izročena od generala Velebita ena mapa v svrhu rešitve korespondence in je potem ta naš komite en del te korespondence rešil.

Predsednik: Brez komentarja, samo stvarne okolnosti.

Obtoženi Furlan: Nadalje, da mi ni bilo o ilegalni organizaciji nič znano, predlagam svojega sina Boruta in profesorja Sajovica. Še par dni pred aretacijo sem to njima izjavil. Nadalje glede tistega tako zvanega dokumenta o mojih osebnih podatkih predlagam Ano Traun iz New Yorka. To je šaljivo poročilo, ki je bilo sestavljeno ...

Predsednik: Brez komentarja!

Obtoženi Furlan: Predlagam to pričo, da je to sestavila za šalo.

Predsednik.: **Obtoženec Hribar Zoran.**

Zagovornik dr. Grosmanova: Nimam nobenih dodatnih predlogov.

Predsednik: **Obtožena Vode Angela.**

Obtožena Vode: 7. poglavje obtožuje tudi mene, da sem bila med vojno član »Stare pravde«. Prosim, če se zaslišijo kot priče člani »Stare pravde«, ali pa pregledajo zapisniki inž. Nagodeta v dokaz, da nisem bila članica.

Predsednik: **Kumelj Metod**

Branilec dr. Kuhar: Predlagal sem že, da se zaslišita dve priči in sicer Josip Jošt, žel.¹⁴³³ uslužbenec in Zupančič¹⁴³⁴ Drago učitelj v Ljubljani, Cesta na Rožnik 5. Prvi je bil tajnik Kumlja pri Rdečem križu in bo dokazal, da so se reševali iz taborišč prav vsi, katere je bilo mogoče reševati. Zupančič pa bo potrdil predvsem to, kako je prišlo do pooblaščenja in kakšne vrste pooblastilo je to bilo, na katerega se obtožnica sklicuje. Da je bilo to samo odobrenje oseb, ki jih je avtonomni Rdeči križ potrdil za potovanje in pomeni samo to, da nimajo vojujoče se sile proti dotični osebi nobenega ugovora da vrši to mednarodno službo Rdečega križa.

Obtoženi Kumelj: Gospod predsednik, prosim še k 4. točki zaslišanja, da se zasliši priča

¹⁴³² **Margaret Lloyd**, s katero je imel Boris Furlan stike v Londonu, ko je bila zaposlena pri »Allies Inside Germany Council«. (SI AS 1931, t. e. 577, št. 8851.) V času Nagodetovega procesa je bila dejavna v angleško-jugoslovanskem društvu in Furlan je predlagal, da bi pričala v njegovo korist, a ji ni bilo dovoljeno. (SI AS 1931, t. e. 578, Pismo Borisa Furlana iz zapore Josipu Vidmarju, brez datuma, št. 9920.)

¹⁴³³ Železniški.

¹⁴³⁴ Pravilno: Supančič. Njegova izjava je objavljena v poglavju Dokazno gradivo tožilstva.

Stana Mohorič¹⁴³⁵ in moja žena Vera Kumelj,¹⁴³⁶ ki bosta ispričali, kakšne so reakcije na vsako najmanjšo stvar in kako se vrše recidive mojih razburjenj par ur potem, ko sem se med tem že pomiril.

Predsednik: Hočevar Pavla

Branilec dr. Grossmanova: Nima nobenih dokaznih predlogov.

Predsednik: Zupan Svatopluk

Branilec dr. Ravnihar: Se sklicuje na pismeni dokazni predlog.

Obtoženi Zupan: Prosim, da se proti zaslišanju Staneta Ribnikarja zasliši moja sestro.

Predsednik: Pirc Metod

Branilec dr. Žirovnik: Predlagam, da se zasliši kapetan Urbanc, šef invalidskega odseka IV. armije, Ambrožev trg, da se je Pirc na zborovanju invalidov javno zahvalil za uspešno delovanje, kar kaže, da je bil konstruktiven in da tudi potem, ko se je parkrat udeležil sestankov pri Nagodetu ta stvar ni nanj vplivala. Potem moram še to navajati, da UNRRA ni dovolila uporabe njenega bombaža za jugoslovansko vojsko. Zato je moral priti ruski bombaž v Jugoslavijo, da se je uporabljal za potrebe jugoslovanske armade. To se je komisijsko ugotovilo, da se UNRRA-in bombaž ne uporablja v ta namen in so vsi delavci v vseh tovarnah ...

Predsednik: Prosim samo konkretno.

Branilec dr. Žirovnik: *Nadaljuje:* ... Da ni bila nobena uradna tajnost in da tudi ni bilo nujno potrebno, če je ministrstvo industrije samo povedalo, češ vsi delavci so veseli, ker Rusija za naše tako skrbi. Nadalje prosim, da se pribavi industrijski vestnik, v katerem se nahajajo točni podatki za vse industrije zlasti tekstilne industrije, tako da je Sirc Franc, ko je prišel v Ameriko kot naš zastopnik za pogajanje z UNRRO dobil od tistega gospodarskega atašeya kar industrijski vestnik. V industrijskem vestniku je vse in vrhu tega so ruska izvestja obširno poročala o teh stvareh, ki niso absolutno nobena uradna tajnost. Ta industrijski vestnik naj zahteva sodišče pri min.¹⁴³⁷ za industrijo. Drugače pa se tudi glede Sirca, kakor glede Pirca sklicujem na svoj pismeni predlog.

Predsednik: Lajovic Vid.

Obtoženi Lajovic: Prosim, v včerajšnji izjavi še ...

Predsednik: Sedaj ni treba tega, prosim samo dokazne predloge

Branilec dr. Ravnihar: Govori zelo tiho in nerazločno: Glede Lajovica prosim, da se priključijo spisi Ks 249/46 in sodba, ki je bila takrat izrečena z dne 16. 3. 1946. Nadalje predlagam v dokazne svrhe potrdilo ... (se ne razume kakšno potrdilo). Nadalje predlagam še priče in sicer enega Žagarja, Apihovo in Stojana Tumo,¹⁴³⁸ ki stanuje v Ilirski ulici, št. ne vem, kot dokazilo za njegovo delovanje.

¹⁴³⁵ Sestra Vere Kumelj. Informacijo je avtoricama posredovala Alenka Puhar, za kar se ji najlepše zahvaljujema.

¹⁴³⁶ **Vera Kumelj, rojena Mohorič** (1900–?), učiteljica gospodinjstva, sestra Milene in Stane Mohorič, mati treh otrok, v času procesa starih 12, 15 in 18 let. (SI AS 1931, t. e. 575, Življenjepis Metoda Kumlja; informacija Alenke Puhar, za katero se ji avtorici najlepše zahvaljujema.)

¹⁴³⁷ Ministrstvu.

¹⁴³⁸ Morda je mišljen **Ostoj Tuma** (1906–1972), rojen v Gorici, kjer je obiskoval osnovno in srednjo šolo ter tehnični inštitut, oddelek za fiziko in matematiko. Ko se je družina leta 1924 preselila v Ljubljano, se je

Obtoženi Sirc Franc: Prosim, da se zaslišijo vsi obtoženci o tem, da nisem imel nobenega pojma o organizaciji.

Kumelj: Jaz bi prosil, da se v točki 3, kjer se očita, da sem bil član štaba Jugoslovanske vojske, zaslišijo člani Stare pravde, ker to nisem nikdar bil.

Nagode: Jaz vidim, da so vsi soobtoženi imeli kontakt s svojimi odvetniki, jaz vkljub temu, da sem prosil, nisem imel kontakta.

Predsednik: To boste z branilcem uredili, saj imate branilca. Vsi so ga dobili samo vi ne?

Nagode: Čeprav sem se dvakrat javil sodišču, nisem dobil kontakta.

Predsednik: Pa se javite.

Nagode: Vsi so svoje dokazne predloge pisмено vložili, med tem, ko sem se jaz dvakrat javil sodišču, nisem dobil kontakta.

Predsednik: Mislim, da je zadosti teh dokazov.

Nagode: Ker do sedaj nisem imel prilike govoriti, ali smem sedaj govoriti z njim?

Predsednik: Sedaj je razprava, boste že potem govorili.

Dr. Ravnihar: Mislim, da je potrebno, ker so bili doslej vsi obtoženci soočeni, da se za izjave, ki jih je podal Snój o obtoženem Furlanu, soočita obtoženi Furlan Boris in Snój Franc.

Predsednik: Sodišče se umakne k posvetovanju.

Razprava je bila prekinjena ob 8. uri.

Nadaljevanje razprave ob 8.35.

Predsednik: Razprava se nadaljuje. Obramba naj se še izjavi glede obtoženca Snoja Franca.

Dr. Čobal: Obtoženi Snój ima predlog, naj bi bila zaslišana njegova žena v svrhu pojasnila glede odhoda Drčarjeve v Avstrijo in pa glede Lucije Skvarče, v kolikor bi njegova žena v preiskavi ne bila že zaslišana v tem pravcu. Potem bi prosil še za obtoženega Sirc Ljuba, ki ima še en predlog.

Sirc Ljubo: Prosil bi, da se zasliši sodnika Hribarja, ki je tukaj, glede poročil pa posebno: Bogdana Groma, Ksenijo Zidarič,¹⁴³⁹ Janeza Verbiča in Cirila Rojino.

Dr. Ludvik: Za obtoženega Nagodeta, za njegovo delo zlasti pred vojno, da se predlaga spis Okrožnega sodišča v Ljubljani, da se poda strokovno mnenje o njegovem delu od leta 1938 do 1940. O delu med vojno, da se pregleda njegov arhiv, da se zasliši eventualno njegove soobtožene za delo na znanstvenem polju. Nadalje, da se zasliši njegovo mater Nagode Silvo,

---

vpisal na tehnično fakulteto. V letih 1929–1931 je služil vojaški rok kot častnik v Sarajevu in Prilepu. Pozneje je skupaj z brati ustanovil podjetje »Bratje Tuma«, kjer je bil odgovoren za tehniko in strojno opremo. Po koncu druge svetovne vojne in ukinitvi podjetja se je zaposlil kot državni uradnik na tedanji Direkciji za gradbeni material, potem pa je bil direktor Kinematografskega podjetja Ljubljana. (Podjetje »Bratje Tuma« 1937–1947. Dostopno na: Rodbina Tuma iz Ljubljane, <http://www.tuma.si/Strani/Podjetje-BratjeTuma.html>, 1. 9. 2014.).

¹⁴³⁹ Ljubo Sirc omenja, da je bila v istem času kot on v Perugi tudi **Ksenija Zidarič** (1921–?), prijateljica Ljuba Sirc, Bogdana in Zdenka Groma. (Sirc, Med Hitlerjem in Titom, str. 335.)

in da se zasliši univerzitetnega profesorja dr. Melik Antona¹⁴⁴⁰ in dr. Ilešič Svetozarja,¹⁴⁴¹ s katerimi je delal skupno na vprašanju meja ter dr. Dolgana Dragota, gospodarskega eksperta v Trstu, katerem je vso dobo okupacije pošiljal svoja dela v Trst, ta pa jih je nadalje izročal OF. Nadalje, da se pregleda delo znanstvenega instituta, ter zasliši direktorja znanstvenega instituta dr. Udeta.

Kavčnik: Prosim, da se zasliši moja hčerka in Marija Lube, glede mojih šifer, za katere nisem mogel pojasniti.

Obtoženi Furlan: Predlagam soočenje s temi obtoženci, da o organizaciji nisem imel pojma. Drugič informacije pri zunanjem ministrstvu v Beogradu, da Hoptner kot predsednik Rdečega križa ni bil špijon.

Predsednik: Senat je v pogledu dokaznih predlogov sklenil, da se izvedejo dokazi po listinah javnega tožilca in obrambe, kolikor so predložene ter po soočenju obtoženega Furlana Borisa z obtožencem Snój Francem. V ostalih predlogih bo sklepal senat naknadno.

Dr. Ražem: Predlagam za dr. Furlana spis »Šta se moglo videti iz emigracije« Save Kosanovića.

Predsednik: Preidemo na izvajanje dokazov.

Prisednik Knez: Zapiski obtoženca Nagode Črtomira iz dobe okupacije in po osvoboditvi.

Predsednik: Ste vi delali te zapiske?

Obtoženi Nagode: Sem.

Predsednik: V redu.

Prisednik Knez: Sodelovanje z okupatorjem ali s sodelavci okupatorja 29. 4. 1942. (*Nato čita prisednik celoten zapisnik z majhnimi izjemami.*)¹⁴⁴²

Predsednik: To je vsebina zapiskov. **Odrejam 10 minut odmora.**

Ob 10.20 h

Predsednik: Razprava se nadaljuje. Tu imam dokument št. Vid Ljubljana z dne 15. sept. 1946.¹⁴⁴³ Ste vi to pisali, obtoženi Nagode Črtomir?

¹⁴⁴⁰ **Anton Melik** (1890–1966), geograf in zgodovinar, po katerem se od leta 1976 imenuje Geografski inštitut, ki ga je leta 1946 na njegovo pobudo ustanovila SAZU. Rodil se je v Črni vasi, zemljepis in zgodovino je študiral na Dunaju, kjer je bil dejaven v gibanju Preporod. Diplomiral je leta 1916 in do 1926 služboval kot gimnazijski profesor. V študijskem letu 1926/27 je bil izvoljen za docenta za geografijo na Filozofski fakulteti v Ljubljani, leta 1927 je promoviral, 1938 pa postal redni profesor. Od leta 1940 je bil dopisni, od 1946 pa redni član SAZU. Napisal je več kot 400 znanstvenih del, bil je dekan Filozofske fakultete, rektor univerze, upravnik inštituta za geografijo SAZU, dolgoletni predsednik Slovenske matice, urednik Ljubljanskega zvona in znanstvenih revij, pa tudi poslanec Ljudske skupščine LRS, predsednik Sveta za prosveto in kulturo LRS, član Glavnega odbora SZDL Slovenije itd. (EJ 6, str. 72; ES 7, str. 60–61.)

¹⁴⁴¹ **Svetozar Ilešič** (1907–1985), geograf, rojen v Ljubljani, diplomiral leta 1930 na Filozofski fakulteti v Ljubljani in tam leta 1933 tudi doktoriral. Potem se je strokovno izpopolnjeval v Franciji in 1940 postal privatni docent. Leta 1941 je deloval v krogu članov Stare pravde, ki so se ukvarjali z mejnimi vprašanji. (Vodušek, Starič, »Dosje« Mačkovšek, str. 32.) Po vojni je deloval na pedagoškem in znanstvenem področju. Od leta 1947 je bil izredni, od 1950 pa redni profesor na Filozofski fakulteti v Ljubljani. Od leta 1967 je bil dopisni, od 1970 pa redni član SAZU. Med drugim je bil tudi prorektor ljubljanske univerze, upravnik Inštituta za raziskovanje Krasa SAZU in Geografskega inštituta Antona Melika pri SAZU, predsednik Nacionalnega komiteja za geografijo SFRJ itd. Je avtor številnih znanstvenih del. (ES 4, str. 105.)

¹⁴⁴² Na tem mestu je naveden le prvi stavek tega zapisa, preostali del pa manjka. Zapis, ki je bil objavljen v Slovenskem poročevalcu (št. 187, 10. 8. 1947, str. 6), je objavljen v poglavju Dokazno gradivo tožilstva.

¹⁴⁴³ Dokument je skupaj z večino drugih dokumentov, ki so bili v nadaljevanju besedila predloženi kot doka-

Obtoženi Nagode: Da, sem pisal

Predsednik: Bistveno vsebino tega dokumenta smo že enkrat prečitali. Glavne točke bi sedaj še ponovili.

Sodnik Knez čita dokument Št. Vid Ljubljana, z dne 16. septembra 1946.

Predsednik: Potem imamo dokument »Doslednost« z dne 7. oktobra 1946, katerega vsebina je tudi že bila podana. Osnovne točke bi še prebrali.

Sodnik Knez čita dokument »Doslednost« z dne 7. X. 1946.

Predsednik: Potem imamo dokument »Aviso in navodila«,¹⁴⁴⁴ katerega so prejeli obtoženci po kurirski vezi Petra iz Koroške.

Sodnik Knez čita dokument »Aviso in navodila«.

Predsednik: Dalje dokument »Pred volitvami v Sloveniji«, katerega je napisala obtoženka Vode Angela in ki je šel po kurirski vezi na obveščevalni center 101 na Koroško, na Drčarja.

Sodnik Knez čita dokument »Harmonija-Mirjam,¹⁴⁴⁵ Pred volitvami v Sloveniji LRS«.

Predsednik: Potem imamo dokument Mirjam-Harmonija z dne 1. 9. 1946, katerega je poslal vodja vohunskega centra 101 Drčar iz Koroške obtožencem preko kurirja Petra.

Sodnik Knez čita dokument Harmonija-Mirjam K 1, z dne 1. 9. 1946.

Predsednik: Nadalje imamo dokument »Harmonija-Stična, 10. novembra«, podpisan pater K.,¹⁴⁴⁶ ki je istotako šel po kurirski vezi na Koroško.

Sodnik Knez čita dokument »Harmonija-Stična 10. novembra«.

Predsednik: Potem imamo dokument, ki se prične z »Vojnimi pripravami, in konča s podpisom Andrej Orel«, ki je bil istotako po vohunski liniji poslan na vohunski center 101.

Sodnik Knez čita dokument Vojne priprave.

Predsednik: Dalje imam pismo pod šifro »Doslednost« z dne 27. 10. 1946 od centra 101 v Avstriji.

Sodnik Knez čita dokument Doslednost, Mirjam z dne 27. 10. 1946.

Predsednik: Nadalje imamo podrobna navodila za obveščevalno službo, ki so jih obtoženci prejeli od obveščevalnega centra 101.

Sodnik Knez čita: »Kaj zanima nas in zaveznike«.¹⁴⁴⁷

Predsednik: Nadalje imamo beležke Nagodeta o volitvah, da so volili tudi dvanajstletniki in da so se vršile razne nepravilnosti.

Obtoženi Nagode: Ali smem videti, ker dvomim, da je to moje?

Predsednik: To boste pozneje videli. Nadalje imamo pismo Mirjam¹⁴⁴⁸ z dne 11. 12. 1946.¹⁴⁴⁹

zno gradivo tožilstva, objavljen v poglavju Dokazno gradivo. Precej teh dokumentov je bilo omenjenih že v predhodnem besedilu, zato pri tem delu razprave niso še enkrat predstavljeni s posebnimi opombami.

¹⁴⁴⁴ Mišljen dokument z naslovom Aviso navodilo. Glej Dokazno gradivo tožilstva.

¹⁴⁴⁵ Psevdonim Pavle Hočevar »Mirjan (ali Mirjana)« je v zapisniku glavne razprave večkrat napačno zapisan kot »Mirjam«.

¹⁴⁴⁶ Pismo frančiškana Petra Šorlija (psevdonim Pater K), objavljeno v poglavju Dokazno gradivo tožilstva.

¹⁴⁴⁷ »Kaj zanima nas in zaveznike« je naslov poglavja v Navodilih za organe obveščevalne službe. Dokument je objavljen v poglavju Dokazno gradivo tožilstva.

¹⁴⁴⁸ Pravilno: Mirjan.

¹⁴⁴⁹ Pravilno: 1. 12. 1946.

obveščevalnemu centru 101 Drčarja na Koroškem.

Sodnik Knez čita: »Osnovno – politični program – temeljne točke, sprejete na svetosavsko ravnogorskem kongresu.«¹⁴⁵⁰

Predsednik: Nadalje imamo pismo z dne 1. septembra 1946 »Harmonija-Mirjam«¹⁴⁵¹ iz vohunskega centra 101.

Sodnik Knez čita: »Usoda, ki je zadela našo zemljo ...«

Predsednik: Nadalje imamo pismo »Doslednost« z dne 27. oktobra 1946, poslano iz vohunskega centra 101 obtožencem.

Sodnik Knez čita: »Res je, da ima OZNA dostop v taborišča v Avstriji ...«

Predsednik: Nadalje imamo poročilo z naslovom »Organizacija in delovanje Ozne«,¹⁴⁵² ki ga je spisala Vodetova in ki je šlo preko kurirja Petra na vohunski center 101.

Sodnik Knez čita: »Ozna je popolnoma hierarhično organizirana teroristična organizacija boljševiske države za obrambo komunizma« itd.

Predsednik: Obtožena Vode, ali ste vi to napisala?

Obtožena Vode Angela: Da, jaz sem to napisala.

Predsednik: Tu imamo nadalje vprašanja, ki jih je napisala Vodetova za vohunski center 101.

Sodnik Knez čita: »Ali je resnica, da ima Ozna dostop v taborišča naših emigrantov ...«

Predsednik: Nadalje imamo pismo »Možnost notranje vstaje proti boljševizmu«, ki ga je poslala Vode Angela na vohunski center 101.

Sodnik Knez čita: »Notranje nemire ustvarja režim sam ...«¹⁴⁵³

Predsednik: Nadalje imamo tukaj navodila centru DOS Ljubljana kjer bi šlo iz centra 101 od Drčarja na Koroškem in ki so ga prejeli obtoženci.

Sodnik Knez čita vse te dokumente.

Predsednik: Nadalje imamo pismo centra 101 na Koroškem kurirju Petru,¹⁴⁵⁴ v katerem mu daje gotova navodila. To pismo je bilo najdeno pri obtoženem Hribarju, ki ga je ob priliki aretacije hotel uničiti.

Nadalje imamo še dachauskega tovariša Andreju Orlu. Pismo, ki je prišlo iz vohunskega centra 101 na obtožence.

Sodnik Knez čita vse te dokumente.

Predsednik: Nadalje imamo pismo Vode Angele, ki ga je pisala v inozemstvo in kjer odgovarja na gotova vprašanja.

Sodnik Knez prečita ta dokument.

¹⁴⁵⁰ Te besede so napisane v pismu »Harmonija - Mirjan« z dne 1. 12. 1946, ki je objavljeno v poglavju Dokazno gradivo tožilstva.

¹⁴⁵¹ Pravilno: Mirjan. Dokument je objavljen v poglavju Dokazno gradivo tožilstva.

¹⁴⁵² Dokument je objavljen v poglavju Dokazno gradivo tožilstva pod naslovom Poročilo o OZNI.

¹⁴⁵³ Stavek se glasi: »Tla za notranje nemire ustvarja v prvi vrsti režim sam, ki si kakor po neki usodni gonilni sili naravnost prizadeva, da tira ljudi v nezadovoljstvo in celo v obup.«

¹⁴⁵⁴ Pismo Ivana Drčarja, naslovljeno na kurirja Petra. Pismo je Peter prinesel Zoranu Hribarju, ta pa ga je po aretaciji, med vožnjo v zapor, poskusil uničiti. Dokument pod naslovom »Dragi Peter« je objavljen v poglavju Dokazno gradivo tožilstva.

Predsednik: Potem imamo pismo angleški in ameriški javnosti, katero je pisal obtoženi Kavčnik Leo in ga odposlal v inozemstvo.

Sodnik Knez čita pismo.

Predsednik: Nadalje imamo pismo »pred volitvami v Sloveniji«, ki ga je pisala obtožena Vode Angela in ki je bilo odposlano na vohunski center 101.

Sodnik Knez čita tudi koncept pisma, ki ga je obtoženi Zoran Hribar pripravljajl za angleški konzulat, in ki govori o nacionalizaciji in o izseljevanju.

Predsednik: Nadalje imamo Titov življenjepis, ki vsebuje sramotenje Tita in katerega so posedovali obtoženci, oziroma prevajali. Potem imamo pismo obtoženega Nagodeta ob priliki sestrelitve letala.

Sodnik Knez čita pismo.

Nadalje imamo osnutek poročila o nastanku OF, katerega je pripravil obtoženec Furlan Boris. Nadalje imamo osnutek pisma britanskemu konzulatu v Ljubljani, ki ga je sestavil obtoženec Hribar. Potem imamo naredbo obtoženca Kavčnika iz dobe okupacije. Potem imamo pismo »kdo je izdajalec« od obtoženca Kavčnika, v katerem označuje in prikazuje OF kot narodno izdajalstvo.

Sodnik prisednik: Ste pisali to?

Kavčnik: Da.

Predsednik: Nadalje imamo tukaj Sirčev potni list za Švico, na podlagi katerega je razvidno, da je prišel v Švico v svrhu snovanja kurirskih zvez. Potem imamo pismo Nagodeta Sircu Ljubotu v Švico iz dobe okupacije, v katerem pojasnjuje razmere v Sloveniji in prikazuje tudi osvobodilno borbo v taki obliki, kot so si jo sami zamislili. Partizane ponižuje na najrazličnejše načine. Potem so še razni letaki iz dobe okupacije. Nadalje imamo šifro in pozivne znake za radijsko postajo Rašica, iz dobe okupacije in na Staro pravdo. Potem imamo tukaj šifre in pismo, ki ga je Sirc Ljubo poslal ing. Nagodetu iz časa okupacije iz Švice po legalnem kurirju. Nadalje imamo tu beležke o Žanu Robertu,¹⁴⁵⁵ to je o obtožencu Sirc Ljubu iz dobe okupacije. Nadalje imamo osnutek spomenice Stare pravde iz dobe okupacije, potem propagandni letak, »zakaj se borimo«, ki ga je napisal Kavčnik Leon.

Nagode: Ne Kavčnik, jaz.

Predsednik: Nadalje imamo propagandni letak »Kdor išče ta najde« iz leta 1943, kjer isto tako prikazuje Osvobodilno borbo v protiljudskem smislu. Potem imamo »pregled grozodejstev nemških, italijanskih in partizanskih okupatorjev Slovenije za mesec julij 1942«, ki je bil najden pri Nagodetu Črtomiru in v katerem se enačijo gotova dejanja gotovi dogodki v isti vrsti, kakor zločini okupatorjev, na slovenskem ozemlju. Nadalje imamo še razne propagandne letake iz te dobe. Potem imamo sliko kurirja Prekorška.¹⁴⁵⁶ Je to ta Prekoršek, ki je prišel k vam?

Nagode: Ja, je, ampak to ni bilo pri meni najdeno.

¹⁴⁵⁵ Ljubo Sirc je v življenjepisu zapisal, da je med italijansko okupacijo, ko je ležal v švicarski bolnišnici z zlomljeno nogo, poslal pismo tudi Jeanu Robertu, protestantskemu pastorku v Chexbresu, pri katerem je bil leta 1936 na počitnicah. (SI AS 1931, t. e. 584.) Jean Robert je bil tudi eden od psevdonimov, ki jih je Sirc uporabljal v pismih, ki jih je pisal iz Švice.

¹⁴⁵⁶ Tugomer Prekoršek - Leskovar. Njegove fotografije ni bilo mogoče najti niti v okviru fonda SI AS 1931 niti SI AS 1237.

Predsednik: Potem imamo tukaj neka navodila za uporabo šifer iz dobe okupacije, katere so bile najdene v kuharski knjigi pri Nagodetu. Nadalje imamo tukaj pri Kavčniku Leonu najdene šifre iz dobe okupacije.

Predsednik: Potem imamo ponarejene potne dovolilnice najdene pri obtoženem Nagode Črtomiru.

Obtoženi Nagode: Samo eno prosim.

Predsednik: Dve.

Obtoženi: Ena.

Predsednik: Potem imamo neke propagandne letake in osnutke s popravki, ki so naperjeni proti OF iz dobe okupacije v okviru »Stare pravde«. Nadalje imamo poslanico bratskemu srbskemu narodu, katero je poslala »Stara pravda« v dobi okupacije v Srbijo z nekimi podpisi. *Sodnik Knez čita poslanico.* Potem imamo tukaj skupino pisem, katero je pisal obtoženi Sirc Ljubo v dobi okupacije iz Švice in v katerih poroča o političnem položaju v inozemstvu in obenem se interesira za razmere v domovini. Nadalje imamo osnutek letaka RAF, katerega je pripravila tudi »Stara pravda« med okupacijo in ki so ga potem metali avijoni. Potem imamo razno propagandno literaturo proti OF iz dobe okupacije. Nadalje imamo ponarejeno potno dovolilnico, ki je bila najdena pri Zupanu z nekim dopisom Zupana, ko je bil na Gorenjskem. Potem imamo tajno angleško poročilo o Jančikoviću iz dobe okupacije, katero se je našlo pri obtožencu Furlan Borisu. *Sodnik Knez čita poročilo o Jančikoviću.* Nadalje imamo tukaj pismo Sirca Ljuba obtoženemu Sirc Franju v Varšavo, v katerem mu poroča o dogodkih v njegovi bivši tovarni v Kranju. Potem imamo tukaj beležke obtoženega Sirc Ljuba z naslovom Senekoviča v Švici. Potem imamo dopis Sirca Ljuba iz Švice obtoženemu Nagodetu, ki vsebuje poročanje o takratnih političnih razmerah in končno imamo še beležke obtoženega Sirca Ljuba, v katerih opisuje razdobje med okupacijo in zlasti organizacijo in delovanje »Stare pravde«, potem imamo izvleček iz zapisnika o zaslišanju obtoženega Vogta pri vojaškem sodišču. *Sodnik Knez čita izvleček o zaslišanju.*

Predsednik: Potem imamo izvleček iz zapisnika o zaslišanju obtoženca Vogta pri vojaškem sodišču. *Sodnik Knez prečita zapisnik o zaslišanju obtoženca Vogta.*

Predsednik: Potem imamo izvleček iz razpravnega zapisnika proti obtožencu Čehu o vojnem zločincu Glušiču. *Sodnik Knez prečita razpravni zapisnik proti obtoženemu Čehu odn.¹⁴⁵⁷ proti soobtožencu Bratušu.¹⁴⁵⁸*

Predsednik: Nadalje imamo tukaj poročilo o položaju v Suhi Krajini, ki je bilo najdeno pri obtoženemu Snoju Franu. *Sodnik Knez čita poročilo o Suhi Krajini.*

Predsednik: Potem imamo še razno literaturo sovražno proti OF, ki je bila najdena pri obtoženem Snoju v teku preiskave, deloma iz dobe okupacije. Ravno tako tudi Titov življenjepis iz dobe po okupaciji. Pri obtožencu Nagodetu je prav tako bil najden razen material iz dobe okupacije, ki kaže njegovo usmerjenost in delovanje proti OF in pa pismo prezidentu iz l. 1946. Kaj pa je to: Minulo je že dvajset let od takrat v Franciji. Ali je to pismo Herriotu?

¹⁴⁵⁷ Odnosno.

¹⁴⁵⁸ **Anton Bratuša - Miško**, član Sernečeve skupine od leta 1946; marca 1947 so ga Avstrijci skupaj s še dvema članoma te skupine predali jugoslovanski obmejni karavli pri Sv. Duhu. Na procesu pred Vojaškim sodiščem 4. armade, ki je potekal od 21. do 24. 7. 1947 v Ljubljani, je bil obsojen na smrt z ustrelitvijo. (Čoh, »Za svobodo, kralja in domovino«, str. 121–122.)

Obtoženi Nagode: Ja, to je koncept.

Predsednik: Torej koncept pisma Herriotu?

Obtoženi Nagode: Saj sta 2 koncepta, je bilo pripravljeno in izpremenjeno.

Sodnik Knez čita: To pismo vam piše anonimen poslušalec, ki se je takrat nahajal v dvorani ...

Predsednik: Potem imamo tukaj pisma Sirca Ljuba iz dobe okupacije iz Švice in Italije, iz Peruggie,¹⁴⁵⁹ katera smo deloma že pregledali. Nadalje imamo zapisnik o zaslišanju Poljšak Jolande¹⁴⁶⁰ glede obtoženca Kavčnika.

Sodnik Knez čita zapisnik: Kakšen je bil odnos ...

Predsednik: Potem imamo razne beležke obtoženca Kavčnika iz dobe okupacije, kjer zavzema stališče proti OF. Pri obtoženem Kavčniku so se tudi našle šifre. Nadalje imamo tukaj vlogo Leona Kavčnika iz dobe okupacije, v kateri se zavzema za tisto svoje podjetje, ki vsebuje potem tudi zapisnik o prisegi, ki jo je Kavčnik položil na Hrvaškem in s katero je prisegel za NDH. Dalje razne propustnice tudi za potovanja.

Obtoženi Kavčnik: Ali smem te dokumente videti?

Predsednik mu jih pokaže.

Obtoženi Kavčnik: Ja, to je uradniška prisega. To so propustnice, so tri propustnice. Jaz sem zaprosil za državljanstvo.

Predsednik: Je že v redu.

Obtoženi Kavčnik: In pa za tiste šifre bi prosil

Predsednik: O tem bomo pozneje še govorili. Potem je tu dopis Leona Kavčnika na tov. podpredsednika zvezne vlade Edvarda Kardelja.

Sodnik Knez: To pismo je obtoženi Kavčnik pisal istočasno kakor pismo »Angloameriški javnosti«. *Čita pismo:* »Spoštovani tovariš minister, borbo, ki jo vodite za našo zemljo ... Reakcija ni nič manj trpela kot prej ...«

Obtoženi Kavčnik: Ne trpela, ampak trhla.

Predsednik: Ne vmešavajte se.

Sodnik Knez: čita dalje ... »Nato stran 3, gospodarska vprašanja.«

Predsednik: Želite, da se tudi to prečita?

Obtoženi Kavčnik: Prosim, da.

Sodnik Knez čita dalje pismo do konca.

Tožilec Avbelj: Tovariši sodniki! Nisem imel namena, motiti vašega dela pri izvajanju dokaznega postopanja. Toda, ker vidim, da obramba tega obzira nima in da hoče to delo motiti, se čutim dolžnega: 1. da apeliram, da bi vsakdo, ki ima pripombe, te pripombe zapisal in jih stavil na koncu dokazovanja, ki ga izvaja samo sodišče. Imam kopico vprašanj, ki jih bom ob koncu dokaznega postopanja postavil. To je ena stvar. Drugo: obtoženi Kavčnik hoče, da se čita pismo, ki ga je pisal podpredsedniku zvezne vlade Edvardu Kardelju.¹⁴⁶¹ To pismo je kot obtožilni material za Kavčnika vložilo javno tožilstvo Slovenije, obtožilno iz

¹⁴⁵⁹ Pravilno: Perugia.

¹⁴⁶⁰ Sestrična Leona Kavčnika.

¹⁴⁶¹ Kavčnikovo pismo Edvardu Kardelju z dne 19. 5. 1946 je objavljeno v poglavju Dokazno gradivo tožilstva.

več razlogov: 1. iz razloga, ker je ves čas okupacije izdajal, prodajal svoj narod, ker je podal jasno in glasno prisego ustaškemu uradu, poglavniku, ustaškemu pokretu, nadalje, ker je napisal najogabnejši letak, ki za vso skupino, ki sedi tu pred nami na zatožni klopi, absolutno zadostuje, letak pod naslovom »Kdo je izdajalec?« Četrtrič: ker je napisal letak »Anglo-ameriški javnosti, v katerem izraža svoje mnenje in mnenje svoje skupine. To mnenje pa je tako, kot ga ni zmožen podati nihče, ki ima samo trohico ljubezni, samo trohico poštenja v sebi. Istočasno, ko je delal vse te grde zločine, si je drznil obtoženi Kavčnik pisati podpredsedniku zvezne vlade Edvardu Kardelju in isto pismo poslati Dragoljubu Jovanoviću, isto pismo poslati advokatu Šubicu, isto pismo poslati dvajset drugim ljudem, isto pismo, ki ga je pisal podpredsedniku zvezne vlade Edvardu Kardelju. Obtoženi Kavčnik pravi, da Stalin,¹⁴⁶² Lenin¹⁴⁶³ in Marx¹⁴⁶⁴ niso mogli vedeti tega, da Stalin, Marx in Lenin ne pomenijo nič, vse predstavlja za svet samo eden, to je Kavčnik! To postavlja Kavčnik v svojem pismu. (*Pritrjevanje in ploskanje.*) Mi pa vemo, kaj je Kavčnik, ker ne govore njegove besede, nego njegova dejanja. (*Pritrjevanje in ploskanje.*)

Predsednik: *Odrejam deset minut odmora.*

Razprava prekinjena ob 12.15.

Razprava se nadaljuje ob 12.45 uri.

Predsednik: Razprava se nadaljuje. Sodišče bo na koncu dokazovanja izvedlo še tiste dokaze, ki jih smatra za potrebne. Zato naj obramba ne moti dokazovanja in naj stavi svoje dokazne predloge na koncu dokazovanja.

Prečita se nadalje izpovedba Turšiča Antona. *Sodnik Knez čita to izpovedbo.*

Predsednik: Nadalje imamo tukaj pooblastilo, ki ga je izstavil obtoženemu Kumelj Metodu poveljnik varnostne policije in SD z dne 22. 11. 1943. Pooblastilo se glasi: »Pooblaščenec slovenskega RK Kumelj Metod je upravičen, da obiše ob priliki zasedbe Slovenije priprte

¹⁴⁶² **Josif Visarionovič Stalin**, pravi priimek Džugašvili (1878 ali 1879–1953), sovjetski politik gruzinskega rodu, rojen v Goriju (Gruzija). Po končani cerkveni šoli je obiskoval semenišče v Tiflisu (danes Tbilisi), a se je leta 1898 vključil v Rusko socialdemokratsko delavsko partijo in bil zaradi revolucionarne dejavnosti naslednje leto izključen iz šole. Od 1903 je bil funkcionar boljševiške stranke, od 1912 član njenega vodstva, po Leninovi smrti pa je postal njegov naslednik na čelu države in partije, odstranil vse politične tekmece in uvedel osebno diktaturo. Leta 1939 je sklenil s Hitlerjevo Nemčijo nenapadalni pakt, po nemškem napadu na Sovjetsko zvezo pa je sodeloval z zahodnimi zavezniki. Po drugi svetovni vojni je skušal okrepiti sovjetski vpliv v Evropi in vzpostavil sovjetsko nadvlado nad deželami vzhodne Evrope. (Antič, Veliki svetovni biografski leksikon, str. 1037.)

¹⁴⁶³ **Vladimir Iljič Lenin**, pravo ime Vladimir Iljič Uljanov (1870–1924), ruski politik in teoretik komunističnega gibanja, ustanovitelj ruske komunistične partije, voditelj oktohrske revolucije in utemeljitelj sovjetske države, je bil rojen v Simbirsku. Po študiju prava je najprej deloval kot odvetnik, leta 1895 je bil zaradi političnega delovanja izgnan v Sibirijo, od 1900 pa je pretežno živel v emigraciji. Leta 1917 se je s sodelavci vrnil v Rusijo. Pod njegovim vodstvom je boljševiška stranka (poznejša Vsezvezna komunistična partija) uspešno izvedla oktohrske revolucije, po kateri je Lenin kot voditelj države in partije uvedel diktaturo proletariata. Leta 1922 je ustanovil Zvezo sovjetskih socialističnih republik (ZSSR) ali Sovjetsko zvezo. (Antič, Veliki svetovni biografski leksikon, str. 612; Leksikon CZ, str. 570.)

¹⁴⁶⁴ **Karl Marx** (1818–1883), nemški filozof in družbenoekonomski teoretik, se je rodil v Trieru kot sin judovskega odvetnika. V Bonnu in Berlinu je študiral pravo in filozofijo, leta 1941 pa je v Jeni doktoriral iz filozofije. Zaradi političnega prepričanja je od leta 1843 živel v emigraciji, v Parizu, Bruslju, od leta 1846 pa v Londonu. Skupaj s Friedrichom Engelsom je bil utemeljitelj historičnega materializma in znanstvenega socializma, izoblikoval je teoretično podlago za izvedbo socialistične revolucije, s katero naj bi proletariat ustvaril komunistično družbo in bil ustanovitelj 1. internacionale, mednarodnega združenja delavskega razreda. (Leksikon CZ, str. 619; Antič, Veliki svetovni biografski leksikon, str. 700.)

in internirane pripornike – Slovence v taboriščih in ječah, da jih preiskuje in posreduje pri izpustu. Vsi uradi nemške vojske v Italiji in italijanske sodne oblasti se naprošajo, da gredo imenovanemu na roke in mu na vsak način pri tem nudijo pomoč.«

Nadalje imamo tukaj dovoljenje za Kumlja Metoda od kraljeve kvesture v Ljubljani z dne 16. 8. 1941, na podlagi katerega ima Kumelj Metod kot predsednik odseka za delo DR¹⁴⁶⁵ v Ljubljani dovoljenje kretanja po mestu tudi po predpisani policijski uri.¹⁴⁶⁶

Potem imamo tukaj izjavo Vogta Jožefa o Rdečem križu. *Sodnik Knez čita to izpovedbo.*

Predsednik: Nadalje imamo izpovedbo Paula Duscha,¹⁴⁶⁷ gestapovca. *Sodnik Knez čita to izpovedbo.*

Predsednik: Nadalje imamo pričevanje Jošta Josipa, Zupančiča¹⁴⁶⁸ Dragota in Juša Kozaka. *Sodnik Knez čita ta pričevanja.*

Predsednik: Nadalje imamo tukaj še šifre, katere so bile najdene ob priliki hišne preiskave pri Metodu Kumlju. Potem imamo tukaj odlomke pisma obtožene Hočevar Pavle, naslovljenega na vohunski center 101 Drčarju, kjer govori o kurirju Petru. Nadalje imamo izpovedbo Raiča Dragana, zapisnik o zaslišanju Raiča Dragana. Nadalje imamo še izpoved Dimnika Stanka od 7. 7. 1947. Potem imamo izpoved priče Lenardiča Staneta o Nagodetu in Zupanu. Nadalje sledi izpoved Kompare Dušana o Lajovicu. Nadalje poročila o konfekciji in pletilstvu, ki je bilo najdeno pri obtoženemu Sircu Franju. Nadalje je bil pri obtožencu Sircu Franju najden še zapisnik o konferenci predilnic z dne 8. 12. 1945, potem pravila Sovjetsko-jugoslovanske trgovske komore, potem trebovanja koksa, z dne 27. 1. 1941, kar se vse uporabi v dokazilne svrhe.

Nato imamo še izgradnjo glavne linije železarn, z detajlnimi podatki o železarnah in produkciji, kar je Kavčnik ukradel na Jesenicah pri Kranjskih železarnah.

Potem imamo projekt ureditve Federativne demokratične Jugoslavije, to je projekt Ustave, ki ga je prejel obtoženec Snoj od vohunskega centra 101 in ki ga je prejel tudi obtoženec Sirc Ljubo.

Potem imamo pismo obtožencu Furlanu, v katerem se potrjuje prejem Snojeve korespondence, kjer piše takrat. *Pismo se čita.*

Predsednik: Potem imamo pismo naslovljeno na obtoženega Furlana Borisa, ki potrjuje Snojevo izjavo pred sodiščem, da je obtoženi Furlan prestrezal njegovo osebno korespondenco. Potem imamo lažni potni list obtoženega Furlana Borisa Tiši¹⁴⁶⁹ Jelinek, s katerim je pobegnil ilegalno v inozemstvo pred vojno. Dalje so tu razne štampljke o njegovi poti. Potem imamo Furlanova pisma Marchamu, ki so se našla pri obtožencu. Potem imamo pismo obtoženega Furlana Borisa Rudolfu iz dobe okupacije leta 1943. *Sodnik Knez čita to*

¹⁴⁶⁵ Morda mišljen RK – Rdeči križ.

¹⁴⁶⁶ Dokument je objavljen v poglavju Dokazno gradivo tožilstva.

¹⁴⁶⁷ Metod Mikuž ga je označil kot »najbolj sposobnega gestapovca, nemškega svetovalca pri ljubljanski policiji« v času nemške okupacije. (Metod Mikuž: Pregled zgodovine NOB v Sloveniji, knjiga 3. Ljubljana 1973, str. 266.) Lojz Tršan je zapisal, da je bil vezni član med slovensko policijo in gestapom, po vojni pa ga je aretirala UDV. (Lojz Tršan: Razbitje OF in partije v Ljubljani. Viri 10. Ljubljana 1996, str. 8, 9, 49, 133.) Med zasliševanjem naj bi marsikaj povedal o osebah, ki jih je preiskoval, po mnenju Jere Vodušek Starič je bil prav on tisti, ki je UDV razkril, katere osebe so imele zveze z angleško in francosko obveščevalno službo. (Vodušek Starič, Slovenski špijoni in SOE, str. 152, 170, 321, 354.)

¹⁴⁶⁸ Pravilno: Supančiča.

¹⁴⁶⁹ Furlanov potni list se je glasil na ime Jiří Jelinek. Objavljen je v poglavju Dokazno gradivo tožilstva.

pismo. Nadalje imamo tukaj pismo svoji ženi v New Yorku leta 1944. *Sodnik Knez čita pismo*. Potem sledi pismo obtoženega Furlana Hullu¹⁴⁷⁰ v katerem opisuje razmere v četnikih na Slovenskem ter Kosanoviću. Pri obtožencu Furlanu se je nadalje našlo več propagandne literature iz dobe okupacije. *Sodnik Knez čita karakteristiko in detaile iz življenja obtoženega Furlana pisano v angleščini, prevod*.¹⁴⁷¹ Dalje prepis pisma dr. Kreka Snoju dne 4. 6. 1943., ki ga je dobil obtoženi Furlan v New Yorku po framazonski liniji podpisano od Jelene 18. oktobra 1942. Korespondenca z Miss Barker¹⁴⁷² 29. 2. 1944. Vauhnikovo pismo obtoženemu Furlanu.¹⁴⁷³ Nadalje imamo tukaj še pismo obtoženega Furlana Borisa sovjetskemu konzulu. Tajno poročilo Jančikoviću, ki smo ga že prečitali in neko pismo njegovi ženi iz Londona. Potem imamo zapisnik o zaključkih 2. plenarnega sestanka LŠM od 16. 3. 1947 na Ljubljanski univerzi z diskusijo, kar je tudi najdeno pri obtoženem Furlanu. Potem imamo korespondenco obtoženega Furlana v zvezi z neko srednjeevropsko kombinacijo. Tu sta dve pismi iz dobe okupacije. Potem imamo tukaj telegrame Ane Traun, ko mu sporoča o nekem kompliciranem položaju v letu 1944. in da bo pač zastavila vse svoje sile in mu pismeno poročala. Potem imamo pismo Staše Furlan Hoptnerju od 10. febr.¹⁴⁷⁴ 1947. in še razno korespondenco iz dobe okupacije.

Tu je korespondenca Velebita, katera je bila najdena pri hišni preiskavi pri obtožencu. S strani obrambe¹⁴⁷⁵ imamo potrdilo deželne bolnice z dne 28. 7. 1947, o sorodnikih Kumelja Metoda. Ali je to Vaše?

Obtoženi Kumelj: Da

Predsednik: Potem imamo izjavo lovskega sveta glede obtoženca Zupana Svatopluka, v kateri je rečeno, da je ob.¹⁴⁷⁶ Zupan delal v dopoldanskih urah v gospodarski zadrugi, popoldne pa pri Zvezi lovskih društev od decembra 1946 pa tudi v kinološkem društvu, od dopoldne od 8. ure dalje, to se pravi, da je bil celodnevno zaposlen. Potem imamo izjavo »Kuverte« glede obtoženca Lajovica Vida o njegovi zaposlitvi pri tem podjetju, kjer je bil do aretacije, da je vodil vsa dela in posle, ki so se tikali strojev, prenešenih od podjetja bratov Tuma. Dasi je bilo njegovo delo kot vodilno delo zvezano z veliko in izključno odgovornostjo, je prejemal od vseh uslužbencev najnižjo plačo, da je delo vršil redno in vestno. Nadalje imamo tukaj razne izjave glede obtoženca Pirca Metoda o njegovem zadržanju med okupacijo, izjavo Colnarja Lojzeta, češ da je bil zanesljiv in povezan z OF, potem izjavo Zlate Oršanič v istem smislu, da je materialno pomagal OF, potem Gradskega narodno-osvobodilnega odbora v Karlovcu, trgovinski odsek, da je ilegalno podpiral OF, izjavo

¹⁴⁷⁰ Verjetno mišljen Donald Hall.

¹⁴⁷¹ Branje tega zapisa na razpravi je L. Sirc pozneje takole opisal: »Zabavno je postalo, ko je prisodnik Knez bral dokumente tajnega 'Intelligence Servica' o dr. Jančikoviću iz Zagreba in o profesorju Furlanu. Poročilo o profesorju Furlanu so našli v njegovem stanovanju in se je začelo: 'Profesor Furlan je bil rojen neke viharne noči v Trstu...' Nato je bilo rečeno, da je Furlan zelo dober svetovalec za zaljubljenca. Vsakemu normalnemu človeku je bilo jasno, da so to 'tajno poročilo' med vojno sestavili nekoliko okajeni gosti na nekakšni zabavi v New Yorku. Vsi, vstevši predsednika, so se smejali. Toda prisodnik Knez očitno ni bil posebno hitre pameti, ker je bral in bral kljub obupanim predsednikovim znakom. Končno mu je predsednik potegnil papir iz rok«. (Sirc, Dolgo življenje po smrtni obsodbi, str. 240.) Zapis v slovenskem prevodu je v celoti objavljen v poglavju Dokazno gradivo tožilstva.

¹⁴⁷² Glej opombo pri »Miss Parker«.

¹⁴⁷³ Objavljeno je v poglavju Dokazno gradivo tožilstva.

¹⁴⁷⁴ Februarja.

¹⁴⁷⁵ Vsi ohranjeni dokumenti obrambe so v SI AS 1237, t. e. 259.

¹⁴⁷⁶ Obtoženi.

A353943

Kosam, Mih. 7880
in thereHumanysing Details on the Personality and Character of Dr. Boris Furlan

Boris Furlan, professor of Political Philosophy and jurisprudence of the University of Ljubljana, political refugee in the United States, left Jugoslavia March 24, 1941, and arrived in this country on October 3, 1941. He was born on a dark and stormy night - November 10, 1894, of poor, but honest parents.

In appearance, Dr. Furlan is the tall, dark and handsome type which the American women find irresistible, much to his embarrassment, he being of a slightly timid and shy nature. As his appearance is of a special pride to him, he is most careful of his toilette and is a immaculate dresser. Rarely is he seen without yellow gloves and thick walking cane.

Dr. Furlan possesses a very good sense of humor. Also, a very democratic nature. This is particularly evident in his attitude towards hat-check girls, cigarette girls, waitresses, bartendresses, etc. He enjoys ~~it~~ dispensing advice on love, marriage and matters of the heart. Anyone seeking advice and counsel on business ventures or financial matters would do well to consult Dr. Furlan as in such matters he is considered equal to the financial wizards of Wall Street.

For his lighter moments he specially enjoys Sunday afternoon "tea" to the accompaniment of accordion music (these, it is believed are known as "veselice"), particularly in the Cleveland vicinity. For his more serious moments he enjoys committee and other heavy meetings in the evenings. Pursuit of sociological research necessitates his spending a great portion of his time in such environments as the "Latin Quarter", "Mont Martre", Harlem, 8th Avenue and some movie houses on 42nd Street. His greatest ambition is to become a bona fide member of the Knickerbocker Club, together with Dr. Ivan Subbotic with whose family he is very intimately acquainted.

His pet hobby is the collection of complicated mechanisms of various kinds without regard of cost or any knowledge whatsoever of their use. Concerning health - it is very good, but hypochondria. For confirmation of this fact Dr. Camilla Fletcher should be consulted. It is not definitely known how he got in touch with Dr. Camilla Fletcher originally, but it is generally suspected that it was through the advertisements (Manhattan Classified Telephone Directory - under "Massage" classification).

Dr. Furlan is a very conscientious Catholic. He goes to confession and communion quite regularly and most certainly after every sin committed (which makes him quite a frequent visitor of the church). Being a well-known educator he has travelled through many countries and in every country in which he has been scientifically engaged, he has left a divorced wife, several broken hearts and a number of very intelligent offsprings!!!

As regards decorations and medals, he is a cavalier of the Order of Saint Sava, 4th Class, and Jugoslav Crown, 4th Class. Also, he has the Austro-Hungarian "Signum Laudis". He is particularly distinguished worker on the ideology of "Sokols".

P.S. One of his pet failings is to make very complicated and involved plans with friends for entertainment and then at the last minute he tries desperately to withdraw and leave his friends "holding the bag".

h K 1/47

»KVERTA« KONFEKCIJSKA TVORNIKA ★ DRUŽBA Z O. Z.

Telefon interurban številka 28-07 Račun pri Poštni hranilnici številka 13.565 Poštni predal številka 234

LJUBLJANA, TYRŠEVA CESTA ŠT. 67

B

Ljubljano dne 28. julija 1947.

Ljubljana, Tyrševa cesta 67

P o t r d i l o .

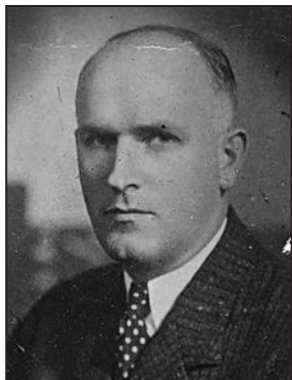
Bratje Tuma so imeli v Mostah svoje podjetje za papirne izdelke, katero podjetje se je združilo s "Kuverta" z letošnjim novim letom. Dr. Vid Lajovic, ki je prej služil v podjetju "Bratje Tuma" je s prenosom tega podjetja v mestno podjetje "Kuverta" tudi sam prišel v "Kuverta", kjer je delal do svoje aretacije. Vodil je vse delo in vse posle, ki so se tikali strojev prenešenih iz podjetja "Bratje Tuma".

Dasi je njegovo delo kot vodilno bilo zvezano z veliko in izključno odgovornostjo, je prejemal izmed vseh uradniških nastavljenecov najmanjšo plačo. Ne gledajoč na to je svoje posle vršil zelo vestno in marljivo in je skoro dnevno delal preko predpisanih ur, ne da bi za to nad-delo imel kako materialno korist.

S. F. - S. N. !
KONFEKCIJSKA TVORNIKA
družba z o. z. LJUBLJANA
Lajovic Vid

Podpisana osebno potrjujem
resničnost navedenih podatkov.

Potrdilo tovarne Kuverta o vestnem in marljivem delu Vida Lajovica, 28. 7. 1947

Feliks Lobe

Šimnovca Zlatka¹⁴⁷⁷ iz Kranja v istem smislu, katera so še razne osebe sopodpisale. Vsa ta potrdila so bila izdana v začetku leta 1946. Potem imamo uverenje Komande jugoslovanske mornarice, personalni oddelek o prevedbi obtoženca Pirca Metoda v rezervo in o njegovih prejemkih, ki mu pripadajo, uradno zdravniško spričevalo Fajdige Božidarja od februarja 1946 o njegovi začasni dela nesposobnosti in invalidnosti za 50 %, invalidsko uverenje glede istega obtoženca, da je invalid za 50 % podobno potrdilo od štaba IV armije, potem rešitev o invalidnini, da je 50 % invalid, potem izjavo šefa državne bolnice v Šibeniku o obtoženčevem zdravstvenem stanju, t.j. o bolezni na ušesih, nosu in grlu od februarja 1946.¹⁴⁷⁸ Nadalje imamo tukaj še sliko obtoženca Sirca iz Italije iz Perugie¹⁴⁷⁹.

Predsednik: Potem imamo izjavo dr. Josipa Vilfana, ki je bila že prečitana, glede obtoženca Furlana o njegovem osebnem zadržanju. Obramba je predložila tudi prepis zemljiškknjižnega predloga glede najetja posojila in vknjižbe obtoženca Furlana v letu 1945 po osvoboditvi za znesek 25.000 dinarjev.¹⁴⁸⁰ Potem imamo tu izjavo inž. Ljubota Feliksa¹⁴⁸¹ glede obtoženca Kavčnika Leona o tem, češ da so z roko pisane šifre pripadale njegovim hčerkam kot nekakšna srednješolska igrača za takšno dopisovanje.¹⁴⁸²

Potem imamo tu predloženo knjigo obtoženega Kavčnika »Šta se moglo videti iz emigracije«. Nadalje je tu izjava inž. Matanovića Draga z dne dne 7. avgusta 1947. *Sodnik Knez prečita izjavo inž. Matanovića, v kateri potrjuje, da je leta 1945 sestavil prijavo glede avtomobilske kompozicije za tovorni promet, ki jo je najprvo vložil v Jugoslaviji in leta 1946 v Zedinjenih državah ter da je on oskrbel podlago za prijavo. Prijavo za ZDA mora prijavitelj osebno podpisati na konzulatu. To je Kavčnik storil na poslaništvu v Beogradu. Letos je dobil odgovor, da prijavljeni patent ni nič novega.*

Predsednik: Potem so tu načrti tega patenta priloženi. Nadalje se v dokazne svrhe uporabi spis proti Lajovicu Vidu, zlasti izrečena sodba z dne 16. marca 1946. Pripomnim še to, da je v teku postopanja prišla cela vrsta raznih resolucij s strani sindikalnih in množičnih organizacij, ki obsojajo delo obtožencev in zahtevajo najstrožje kaznovanje. Prosim javnega tožilca za izjavo o dokaznem gradivu.

¹⁴⁷⁷ Pravilno: **Zlatko Šimunac**. Morda je to Zlatko Šimunac (1910- ?), rojen in stanujoč v Kranju, po poklicu frizer, ki ga je Pirc omenil v zaslišanju 19. 7. 1947. (SI AS 1931, t. e. 573, št. 12050.)

¹⁴⁷⁸ Navedeni dokumenti se hranijo v: SI AS 1237, t. e. 259, K 1/47-14.

¹⁴⁷⁹ Pravilno: Perugie.

¹⁴⁸⁰ Dokument se nahaja v: SI AS 1237, t. e. 259, K 1/47-14.

¹⁴⁸¹ Mišljen **dr. Feliks Lobe** (1894-1970), inženir strojništva, častni doktor ljubljanske univerze in akademik, rojen v Ljubljani. Po maturi na novomeški gimnaziji je študiral strojništvo, najprej v Pragi, nato na Dunaju. Zaposlen je bil v strojnih tovarnah na Dunaju in na območju Jugoslavije. Načrtoval in konstruiral je lokomotive in tramvaje. Od leta 1930 je predaval elektrotehniko in osnove strojništva na Tehniški fakulteti Univerze v Ljubljani. Ves čas si je prizadeval za uvedbo samostojnega študija strojništva, ki je bil (tudi po njegovi zaslugi) uveden po drugi svetovni vojni. Leta 1949 je postal redni član SAŽU, pozneje je bil med drugim dekan in prodekan Fakultete za elektrotehniko in strojništvo. Leta 1969 mu je Univerza v Ljubljani podelila častni doktorat. (Častni doktorji Univerze v Ljubljani. Občasna razstava z razstavnim katalogom. Ljubljana 2011, str. 32.) Bil je Kavčnikov kolega na fakulteti in je poznal tudi njegovo družino. (SI AS 1931, t. e. 582, dokumenti št. 6260-6263. Zaslišanje Feliksa Lobeta z dne 28.5.1947 in njegovi izjavi z dne 18. 6. in 16. 7. 1947.)

¹⁴⁸² Izjava dr. Lobeta z dne 1. 8. 1947 se hrani v: SI AS 1237, t. e. 259, K 1/47-14.

I Z J A V Ah K 1/47
14

Podpisani inž. Lobe Feliks, red.univ.prof., stanujoč v Ljubljani, Tobačna ulica 16, izjavljam naslednje:

Fotografija šifre, ki je bila objavljena v četrtkovi številki Slovenskega Poročevalca (31.VII.t.l.) in ki je ročno napisana (ne ona, ki je napisana s pisalnim strojem) je šifra, ki jo je sestavila hčerka obtoženega inž.Kavčnika, Marija Kavčnik skupno z mojo hčerko Marijo Lobe. Obe hčerki sta gošolki in sta obiskovali IV.razred gimnazije v Šubičevi ulici. Šifro sta sestavili za medsebojno tajno dopisovanje za zabavo, kar je v teh letih pogost pojav. V četrtek, 31.VIII., po obisku delegacije poljskih univerzitetnih profesorjev in drugih uglednih osebnosti v spremstvu ministra za industrijo in rudarstvo tov.Leskoška ter dekana tehniške fakultete in nekaterih članov naših zveznih oblasti iz Beograda, sem se okrog 3/4 13^h vrnil domov. Ob prihodu mi je hčerka izročila svoj izvod šifre, ki je v nasprotju z ono, ki je objavljena v Poročevalcu, popolna (za vsako črko svoj znak). Ob enem je izjavila, da je njena sošolka Marija Kavčnik po aretaciji njenega očeta ob neki priliki izjavila, da se je med preiskavo našla na domu njena šifra ter da je takrat izpovedala, da je to ona napisala.

Da ta izjava ne sloni mogoče na kakem medsebojnem dogovoru med obema sošolkama, izjavljam, da se nahaja sedaj Marija Kavčnik s svojo sestro v Osijeku.

Ob enem prilagam beležnico svoje hčerke, v kateri so na neki strani poskusi sestave šifre ter vzorec kariranega papirja, kakršnega je moja hčerka nekaj listov odstopila Mariji Kavčnik za izdelavo nalog iz geometrije. Ni izključeno, da je v stanovanju Kavčnika najdena in v Poročevalcu objavljena šifra napisana ravno na tem papirju.

Ker smatram, da pomagam s tem sodišču v tej stvari k pravični razsoji, sem se odločil, da predam to izjavo preko pooblaščenega zagovornika dr.M.Šubica sodišču na razpolago.

Ljubljana, 1.avgusta 1947.

Tožilec Avbelj: Hotel bi samo na kratko par karakteristik materiala, ki je bil pred sodiščem prebran: 1. K Nagodetovim zapiskom: Zapiski sami so dovolj zgovorni in jih zlasti odlikuje točnost in preciznost, ki ji absolutno ni mogoče oporekati. Vse, kar je v zapiskih zapisano, je v dejanjih obtožencev potrjeno. 2. Iz zapiskov se jasno vidi, da je obtožena skupina ves čas svojega delovanja intrigirala in špijonirala vsepovsod. S točno obveščenostjo njihovo o vsem, kar se je dogajalo v vseh krogih v Ljubljani. Ta točnost njihove obveščenosti popolnoma odpove takrat, ko gre za njihovo poučenost v krogih OF, kadar gre za to, da oni govorijo o izdajalskih krogih, kadar govorijo o beli gardi, Mihajloviću itd., se vidi v vseh njihovih izjavah in v vseh njihovih zapiskih izredna točnost. Kadar gre za to, da bi govorili o OF slovenskega naroda, o osvobodilni borbi, takrat jim odpove vsak pripomoček. Takrat ostane samo gnusno blato, ki so ga hoteli izliti na ves slovenski narod. Zapiski zelo nazorno orišejo njihovo delo in organizacijo vojno zločinske izdajalske organizacije Mihajlovića. 4. Vsi obtoženi, razen obtoženega Snoja in Furlana, ki sta bila v času okupacije v emigraciji, so bili točno obveščeni o vsem, kar je »Pravda« v času okupacije delala. 5. Zapiski so zelo dobra ocena za posamezne člane »Pravde«. Iz teh zapiskov se jasno vidi, da je obtoženi Nagode vodja te organizacije, da so bili vodilni ljudje poleg njega v prvi vrsti Kavčnik, Kumelj in Sirc. 6. Iz zapiskov, ki so bili pred sodiščem prečitani, bi moralo biti razvidno to, kar obtoženi Nagode trdi, češ da je bilo delo »Pravde« strokovnjaško delo na obmejnih vprašanjih itd., itd. Vprašam vas, kaj je v vseh prečitanih zapiskih strokovnjaškega? Ali je bilo samo eno delo, ki je bilo omenjeno v teh zapiskih, prebranih tu pred sodiščem, strokovnjaško? Vendar ti zapiski sestavljajo dober del celotnih zapiskov, ki jih je Nagode doma zapisoval o delu, ki ga je »Pravda« med okupacijo vršila.

Tožilec: Podatke, katere so obtoženi zbirali po svoji mreži, poročila, ki so jih pošiljali v inozemstvo, so političnega, vojaškega in gospodarskega značaja. V tem času po osvoboditvi, se vodilne osebe v tej skupini deloma izpreminjajo in je to celotno ugotoviti, zlasti iz zapiskov in vsega materiala, kar je bilo posebno jasno razvidno. Po osvoboditvi stopijo v ospredje Nagode, Sirc, Hribar in Vodetova, zlasti pa se vidi po osvoboditvi vloga obtoženega Furlana, ki je v vsem svojem ponašanju in v vseh svojih odnosih do celotne skupine pokazal, da hoče biti iniciator vsega dela, ki ga je skupina vršila. K dokaznemu postopku predlagam sodišču da ugotovi še naslednje stvari. Prvič, zapisnik iz razprave proti Sernečevi tolpi¹⁴⁸³ na Štajerskem je bil sodišču predložen zato, da se ugotovi točna povezava vohunskega centra 101 in članov štaba vrhovne komande tako zvane Slovenske armije v Avstriji, stiki vojaške angleške policije v Avstriji, kar je s tem jasno pokazalo povezavo od skupine obtoženega Nagodeta na isti center, ki je dal povezavo oboroženi tolpi na Štajerskem. Drugič, da se prečita končno tekst Kavčnikove prisege, ki jo je izgovoril pred ustaškim uradom. Tretjič, da sodišče ugotovi, da sta bila Jošt in Zupancič¹⁴⁸⁴ zaslišani priči predlagani od obtoženega

¹⁴⁸³ Mišljena **ilegalna skupina, ki jo je vodil Ferdinand Serneč**. Njegova skupina je bila ena največjih oboroženih ilegalnih skupin, ki so v obdobju 1945–1949 delovale v Sloveniji. Njeni člani so na področju Pohorja in Kozjaka izvajali roparske napade na zadrage, krajevne oblastne organe in posameznike, napadali aktiviste KP in OF, se spopadali z vojaškimi enotami in širili protikomunistično propagando. Po opravljenih akcijah so se vračali v Avstrijo. Sodelovali so tudi z Andrejem Glušičem in njegovim obveščevalnim centrom, čeprav niso povsem upoštevali njegovih navodil. Več članov skupine in njihovih podpornikov je bilo aretiranih in obsojenih pred vojaškimi in civilnimi sodišči, Ferdinanda Serneca in njegovih bratov pa niso nikoli ujeli. Britanska vojaška varnostna služba (FSS – Field Secret Section) v Gradcu je predvidevala, da je poleti 1947 Serneč odšel v ameriško okupacijsko cono. (Povzeto po: Čoh, »Za svobodo, kralja in domovino«, str. 106–124.)

¹⁴⁸⁴ Supancič.

Kumelj Metoda. Četrtrič, da se prečita pismo, ki ga je skupina poslala predsedniku legije za človečanske pravice Herriotu, ker je to pismo jasen dokaz, delovanja in mišljenja vse obtožene skupine.

Predsednik: Prosim obtožene po vrstnem redu obtožnice, ali imate še kakšen dokaz k obrambnemu gradivu.

Nagode: Prosim sodišče, da dobi vso mojo arhivo strokovnega dela od decembra 1941 do januarja 1947, torej da bo dan eklatanten demanti temu, kar je tožilec navedel. Da se naba-vi tekst dopisov med znanstvenim institutom in menoj in dopisa predsedstva SNOS-a na mene, da se ugotovi, kaj sem pred vojsko kot glavno delal. To je nujno potrebno.

Predsednik: Prosim samo, kar je še nujno, drugo me nič ne briga. Kaj imate k temu še kaj drugega reči.

Nagode: Nič.

Obtoženi Kavčnik: Gospod javni tožilec ...

Predsednik: Kaj imate k tem dokazom reči in nič drugega.

Obtoženi: Torej iz vse anglo-ameriške korespondence in iz vseh pisem iz katerih naj bi izhajalo, da je moje stališče bilo popolnoma dosledno in da je očitek, da nimam nobene domovinske ljubezni nepravičen, zato prosim, da se tisti spisi prečitajo v celoti. Drugič, kar pa mene osebno zastopnik javne obtožbe dosledno napada kot osebo odnosno ...

Predsednik: Dajte samo konkretno glede dokazov, ne potrebujemo nobenih vaših izvajanj.

Obtoženi: Predlagam, da se o meni kot osebi zasliši mišljenje poslanika v Varšavi dr. Rade Pribičeviča. On bo pojasnil tudi o mojih odnosih do ustašev.

Predsednik: Dobro, dobro. Obtoženi Furlan ...

Obtoženi Furlan: Jaz bi predlagal ...

Predsednik: Vas še nisem nič vprašal. Furlan Boris pristopite bližje. Kako ste vi prišli v posest Snojeve korespondence?

Obtoženi Furlan: Jaz bi moral videti, kaj je tista korespondenca, nimam prav nič v spominu.

Predsednik: Kako ste prišli v posest Snojeve korespondence?

Obtoženi: Na noben ilegalen način.

Predsednik: Jaz Vas vprašam na kak način ste prišli do Snojeve korespondence?

Obtoženi: Jaz ne vem, katere korespondence, jaz nisem prestregal pisem.

Predsednik: Obtoženi Snój kako je prišel do Vaše korespondence in katere?

Obtoženi Snój: Jaz sem dal edino prepise Krekovih pisem. Glede pisem, ki sem jih pisal Izidorju Cankarju in glede mojih pisem Šabecu (ali Šabcu)¹⁴⁸⁵ ne vem.

Predsednik: Kako ste do teh pisem prišli?

Obtoženi Furlan: Jaz ne vem, bi jih rad videl. Na ilegalen način ne to ni mogoče.

Predsednik: Ne morete pojasniti vprašanj. Dobro. Obtoženi Snój, kakšen je bil odnos Furlana do OF in oblasti sedaj? Vi ste v preiskavi že tozadevno povedali.

---

¹⁴⁸⁵ Morda mišljen **Antony Šabec**, New York (Bajc, Zapletena razmerja, str. 129).

Obtoženi Snoj: Po osvoboditvi sem izjavil, v preiskavi in tudi trdim to da je bilo vedno bolj ohlajujoče in je bilo proti kraju nasprotno.

Predsednik: Kaj pravite vi na to?

Obtoženi Furlan: Midva sva razgovarjala.

Predsednik: Kakšen je bil vaš odnos?

Obtoženi: Nasproten nikakor ne, kritičen če hoče. V raznih vprašanjih sva recimo kritizirala.

Predsednik: Obtoženi Furlan: Vi ste izročili Snoju tudi Hoptnerjeva vprašanja.

Obtoženi Furlan: Jaz se ne spominjam, vem, da sva govorila.

Predsednik: O čem?

Obtoženi Furlan: O vsebini teh vprašanj.

Predsednik: S kom?

Obtoženi Furlan: S Snojem.

Predsednik: Vi ste mu jih izročili?

Obtoženi Snoj: Nisem takrat vedel, da je Hoptner. To vprašanje mi je izročil gospod Furlan na mojem stanovanju.

Obtoženi Furlan: Je že bilo, če on pravi.

Predsednik: V kakšno svrho?

Obtoženi Snoj: Da bi napisal odgovore na en del tistih vprašanj o OF.

Predsednik: Ste vi obtoženec Furlan dali Snoju ono brošuro »Živalska farma«?

Obtoženi Furlan: Jaz se ne spominjam. Mogoče je če se on spominja. Posodil sem mu več knjig.

Predsednik: Ali ste mu dali še kako drugo angleško literaturo?

Obtoženi Furlan: Včasih sem dobil ilustrirane časopise in to sem mu posodil. In to je bilo parkrat. To so bili angleški ilustrirani Magazini v katerih ni nič posebnega.

Predsednik: Obtoženi Snoj, kako se je on izrazil glede band?

Obtoženi Snoj: Glede band, ne vem točno v katerem slučaju je bilo, mislim da je bilo to letos spomladi, ko sva govorila o tem, v tem smislu, češ pa nekaj je le za njimi, nekaj to le pomeni, to ni kar tako.

Predsednik: Je bilo tako?

Obtoženi Furlan: Nikakor ni bilo izraženo ...

Predsednik: Kaj ste vi mislili s tem »je le nekaj«?

Obtoženi Furlan: Začudil sem se, da so sploh. Jaz sploh vedel nisem, da so.

Predsednik: Kaj ste Vi mislili s tem? To je le nekaj?

Obtoženi Furlan: Čudil sem se, da sploh obstojajo, jaz do tedaj sploh nisem vedel, da so.

Predsednik: Obtoženi Snoj, ali ste dobili vtis iz razgovorov s Furlanom, da si je on želel zunanjo intervencijo? Vi ste to v preiskavi že izpovedali in tudi pri razpravi.

Obtoženi Snoj: V času, ko so bili ameriški bombniki sestreljeni, je padla izjava v tem smislu, da bi take stvari lahko povzročile intervencijo, v tem smislu.

Predsednik: Pa si je on želel to?

Obtoženi Snaj: Tako je rekel, da če bo tako šlo naprej, bo pa kmalu intervencija. V tem smislu.

Obtoženi Kavčnik: V teh razgovorih s Snajem smo se absolutno strinjali, da nobene intervencije ne more biti.

Predsednik: Ste vi obtoženi Furlan izročili Snaju kako presojo Sovjetske Zveze?

Obtoženi Furlan: Ne, ne vem zakaj gre.

Predsednik: Ste mu Vi izročili?

Obtoženi Furlan: Jaz sem mu večkrat dal knjige in časopise, ne vem če je ta vmes. Jaz vem, da je bil Bullittov¹⁴⁸⁶ članek.

Predsednik: Na kakšno pobudo ste Vi prevajali razne članke?

Snaj: Prevajal sem sam, samo da je Furlan vedel za to.

Obtoženi Furlan: Torej, mogoče je enkrat omenil, da bi mu kak podatek dal, ampak jaz mu nisem nobenega dal.

Predsednik: Obtoženi Furlan, ali ste imeli tudi Vi mrežo?

Furlan: Jaz sploh nobene mreže nisem imel.

Predsednik: Obtoženi Snaj, je bilo govora o tem pri Vas?

Snaj: Govorila sva v tem smislu z dr. Furlanom. Poudarjam ponovno, da je bila mišljena politična mreža, kakor sem včeraj izjavil in sva s Furlanom govorila ponovno, on se je bolj norčeval rekoč – saj nas je malo, saj boste vi glavno opravili. Ampak govorila sva o tem.

Predsednik: Obtoženi Nagode, ste vi takrat, ko se je tu čitala obtožnica, ali ste vi rekli oziroma napisali soobtoženemu Sircu Ljubu: »Molči.« ?

Obtoženi Nagode: Ne.

Predsednik: Obtoženi Sirc Ljubo, kaj vam je napisal?

Obtoženi Sirc: Nekaj je zašepetal, ampak jaz niti ne vem kaj.

Predsednik: Ali vam ni rekel: Molči! ?

Obtoženi Sirc: Ne.

Predsednik: Obtoženi Kumelj, kaj vam je obtoženi Hribar pripovedoval glede Alme Karlin?¹⁴⁸⁷

Obtoženi Kumelj: Jaz sem njemu rekel, da bi Alma Karlin, ki je šestdesetletna pisateljica, ki je bila pri partizanih, sedaj pa živi v Pečovniku pri Celju, lahko šla v inozemstvo, ker tam lahko napiše tu pa itak nihče ne bere. Rekel sem mu, če bi se kaj napravilo, da bi šla ona v inozemstvo. Rekel je, da bo pisal angleškemu konzulu.

Predsednik: Ima še kdo kakšno vprašanje na obtožence? *Sodišče se umakne k posvetovanju z ozirom na dokazni postopek.*

¹⁴⁸⁶ Pravilno: Bullittov.

¹⁴⁸⁷ **Alma Karlin** (1889–1950), rojena v Celju, pisateljica in zbirateljica, študirala jezike v Gradcu, Parizu in Londonu, prvo svetovno vojno preživela na Švedskem in Norveškem, leta 1919 pa se je vrnila v domače Celje, a le za kratek čas. V letih 1919–1928 je prepotovala skoraj ves svet. Že med potovanjem je objavljala novele, reportaže in podlistke v časopisih in revijah, najpomembnejša dela pa je izdala po vrnitvi s poti. Pisala je v nemščini, nekatera dela pa so ponatisnili in prevedli v več jezikov. (ES 5, str. 2.)

Razprava se nadaljuje ob 14.10.

Predsednik: Sodišče je glede na dokazne predloge sklenilo, da se izvedejo sledeči dokazi: Po prečitaniu teksta prisege Kavčnika po prečitaniu pisma Herriotu in po prečitaniu pisma Adamiča obtoženemu Furlanu. Ostali dokazi se kot nebistveni zavrnejo.

Razprava se prekine in se bo nadaljevala jutri ob 7. uri.

Razprava se prekine ob 14.15.

Deveti dan – 9. avgusta 1947¹⁴⁸⁸

Nadaljevanje čitanja dokaznega materiala

Govor tožilca

Govori branilcev

Zaključne besede obtožencev

Predsednik otvori razpravo ob 7.30 uri z besedami: razprava proti obtoženemu Nagode Črtomiru in tovarišem se nadaljuje. *Odredi privod obtožencev, katere pozove naj sedejo.* Nadaljujemo z dokazovanjem. V spisih imamo rešitev javnega tožilca FLRJ o postavitvi Snoja Franca pod obtožbo.

Obtoženi Furlan, Vi ste v svojem zagovoru zanikali oziroma niste vedeli odgovora na vprašanje odkod je prišla v Vašo posest korespondenca Velebita in soobtoženega Snoja. Sodišče je v posesti dopisa Travnice,¹⁴⁸⁹ v katerem izrecno pravi: »Dragi gospod profesor! Prilagam Vam vsa pisma. Pri nekaterih nisem čisto sigurna, če sem prav pogodila. Prosim, da mi oprostite, ker nisem imela dovolj kuvert in sem poslala 4 pisma brez kuverte. Z ostalim delom začnem nocoj. Nasvidenje.« – Je to tisto pismo? Ste prejeli to pismo?

Obtoženi Furlan: Smem pogledati, ...

Predsednik: Ali ste prejeli to pismo?

Obtoženi: Absolutno se ne morem spomniti, saj to je bilo leta 1943.

Predsednik: Jaz Vas vprašam, če ste prejeli to pismo?

Obtoženi: Oprostite, to je bilo 14. decembra 1943, takrat sem bil v Londonu.

Predsednik: Ali ste prejeli to pismo?

Obtoženi Jaz Vam ne morem pojasniti. Se ne spominjam. To je nemogoče, da bi prejel pošto takrat. Jaz sem bil v Londonu. Mogoče gre za kako drugo stvar.

Predsednik: Zadostuje.

Obtoženi Furlan: Morda gre za kakšno osebno stvar. To lahko potrdi Snój. Snój je bil tudi v Londonu.

Predsednik: Zadostuje. To pismo je bilo pri Vas najdeno. Ima še kdo kakšno vprašanje tukaj. – Potem od leta 1944, od 4. 10. 44 iz New Yorka imamo ravno tako pismo od Ane

---

¹⁴⁸⁸ Sobota.

¹⁴⁸⁹ Mišljena Ana Traun ali Traven, nekdanja Snojeva tajnica.

Traven na Vas v katerem pravi: »Situacija je komplicirana. Storila sem vse kar sem mogla. Podrobno pismo sledi.« Ste sprejeli to pismo?

Furlan: Ja, to je bil en telegram, to je šlo zaradi Ustave.

Predsednik: Sprejeli?

Obtoženi: Ampak to je šlo za čisto osebne stvari.

Predsednik: Nadalje so sodišču predložena pisma, katera je pisal obtoženi Snój Franc, Luisu Adamiču. Pisma se tičejo Erliha Lamberta¹⁴⁹⁰ in dr. Natlačena Marka, ki sta bila obsojena. Obtoženi Snój Franc v teh pismih prikazuje oba imenovana kot zavedna Slovenca in njuno kolaboracijo opravičuje na najrazličnejše načine. Iz dopisa, ki ga je poslal Luis Adamič obtoženemu Furlanu 23. 4. 1943, pa izhaja da je Luis Adamič sam ugotovil, da te informacije s strani Snoja ne odgovarjajo resnici, in da je bila obsodba teh dveh, to se pravi Natlačena in Erliha, upravičena. Mi imamo tukaj pismo z dne 23. 4. 1943, ki se glasi: »Dragi Furlan. Vi ste sprejeli to pismo, to je od 23. 4. 1943 itd.« Ste sprejeli to pismo?, to je od 23. 4. 1943.

Furlan: Ja to je toliko let nazaj.

Predsednik: Saj sem prečital.

Obtoženi: Ja, pa v tej obliki nisem mogel sprejeti.

Predsednik: Seveda je, ravno v tej obliki je.

Obtoženi: Ja, že, seveda, ja, ja. Ja, spominjam se ne, če pa je na mene adresirano, že. Spominjam se pa ne.

Predsednik: Ima kdo kakšno vprašanje k tej točki? V teku postopanja je nadalje škofijski ordinariat 4. 8. 1947 poslal v zvezi s potekom te razprave sledečo izjavo: Vrhovnemu sodišču LRS. Škofijski ordinariat v Ljubljani smatra za svojo dolžnost, da z ozirom na časopisne vesti izjavi na gornje sledeče: Prvič. Osojbe škofijskega ordinariata ni imelo nobenih ilegalnih zvez z inozemstvom in jih tudi v bodoče odklanja. Drugič. Oseba obtoženega Nagodeta ... itd. V tej zvezi ugotavlja sodišče, da je obtoženi Nagode Črtomir v svojih zapiskih ...

Sledi zapis tega pisma:

Škofijski ordinariat v Ljubljani, dne 4. avgusta 1947.

Štev. 2805

Predmet: Zveza Škofije z ing. Nagodetom

Vrhovnemu sodišču LRS

v Ljubljani

Škofijski ordinariat v Ljubljani smatra za svojo dolžnost, da z ozirom na časopisne vesti v zgornji zadevi izjavi sledeče:

¹⁴⁹⁰ **Dr. Lambert Ehrlich** (1878–1942), rojen v Žabnici v Kanalski dolini, študiral teologijo v Innsbrucku in Rimu, promoviral leta 1903, potem je bil kaplan v Beljaku, stolni kaplan v Celovcu, škofov tajnik, od leta 1910 do 1919 profesor v celovškem bogoslovju. Odigral je pomembno vlogo v katoliškem prosvetnem delu na Koroškem, kot ekspert za Koroško pa je bil tudi član jugoslovanske delegacije na mirovni konferenci v Parizu. V letih 1920–1922 je študiral etnologijo v Oxfordu, od leta 1922 pa je bil profesor primerjalnega veroslovja na Teološki fakulteti v Ljubljani. Bil je cerkveni zastopnik pri Slovenski dijaški zvezi, Akademski zvezi in Marijanski kongregaciji za akademike ter duhovni vodja akademskega društva Straža. 26. 5. 1942 je bil umorjen na Streliški ulici v Ljubljani. (Griesser Pečar, Stanislav Lenič, str. 54–55.) V zapisniku razprave je njegov priimek večinoma napačno zapisan kot »Erlich«.

1. *osebje škofijskega ordinariata ni nikdar imelo kakšnih ilegalnih zvez z inozemstvom in jih tudi v bodoče odklanja.*
2. *oseba ing. Nagodeta je oseboju škofijskega ordinariata popolnoma neznana. Za njegove akcije in akcije njegove ilegalne skupine smo zvedeli šele iz časopisov.*
3. *poroča pa danes škofijski arhivar dr. Maks Miklavčič,¹⁴⁹¹ da se je dr. Nagode pri njem za kratek čas oglasil, ko je po nalogu Znanstvenega instituta, oddelek za obmejna vprašanja, prišel iskat Letopise tržaške in goriške škofije. Razumljivo je, da mu je g. arhivar zaradi stvari same rad postregel. S kakšnim tajnikom ing. Nagode ob tej edini priliki ni govoril.*
4. *Apeliramo na Visoki naslov, ki je najvišji predstavnik justice v naši Republiki, da vzame gornje pojasnilo na znanje in s svoje strani ukrene vse potrebno, da se krivični očitki proti škofiji in njenemu oseboju, kakor so jih prinesli včerajšnji časopisi, ne bodo več ponavljali.*

Pečat:

Ordinariata ljubljanskega

Generalni vikar, pomožni škof:

Anton Vovk¹⁴⁹²

Predsednik nadaljuje ... z dne 5. decembra 1945 doslovno zapisal: Fabjan pravi, naj poiskujemo na Drčarja. Obtoženi Nagode, ste vi to zapisali?

Nagode: Ja, to sem zapisal, spominjam se sicer ne.

Predsednik: Kaj je Fabjan?

Obtoženi: Fabjan je dekan teološke fakultete in s škofijo nima nobenega opravka. To je Miklavčič, na katerega se nanaša.

Predsednik: Saj, jaz vas pa za Fabjana vprašam.

Predsednik: V teku preiskave in pri sodišču je nadalje obtoženi Hribar Zoran izpovedal, da je bil pri škofu Vovku.

¹⁴⁹¹ **Dr. Maks Miklavčič** (1900–1971), rojen v Dolenji Ravni pri Poljanah nad Škofjo Loko, študiral v Ljubljani, kjer je leta 1945 doktoriral. Služboval je na škofijski gimnaziji v Šentvidu, sprva kot predmetni učitelj, potem kot suplent. Od 1937 je bil škofijski arhivar. Po drugi svetovni vojni, od 1946, je predaval cerkveno zgodovino na Teološki fakulteti v Ljubljani. Leta 1952 je postal izredni, leta 1970 pa redni profesor, v študijskem letu 1970/71 je bil tudi dekan. Med drugo svetovno vojno je bil zelo naklonjen OF, po njej pa je sodeloval sprva z Ozno, pozneje z UDV. Razlogi za tako sodelovanje naj bi bili patriotične narave. Miklavčič pa ni posređoval vseh njemu znanih podatkov, tako je na primer prikrival svoje razgovore z Nagodetom in tudi ilegalne zveze ljubljanske škofije z inozemstvom. Škof Vovk je vedel za njegove »prijateljske« zveze z UDV in tudi ta je vedela, da je Vovk obveščen in da Miklavčič ne razkrije vsega. Leta 1947 ga je UDV aretirala skupaj z Leničem in od 30. 8. 1947 do 4. 9. 1947 je bil zaprt. Miklavčič je pripadal skupini t. i. »napredne duhovščine«, v katero so prištevali tudi pisatelja Frana Saleškega Finžgarja, dr. Vilka Fajdigo, urednika Oznanil, dr. Janeza Fabjana, dekana Teološke fakultete, prof. Solarja itd. Zato je UDV pričakovala, da jo bo Miklavčič obveščal predvsem o delovanju tega kroga in o delu škofijskega ordinariata. Poročal je pod psevdonimom Francka. (Griesser Pečar, Stanislav Lenič, str. 21.)

¹⁴⁹² **Anton Vovk** (1900–1963), rojen v Vrbi, v Ljubljani študiral bogoslovje in bil leta 1923 posvečen v duhovnika. Služboval je v Metliki in Trziču, sprva kot kaplan in nato kot župnik. Leta 1936 je bil imenovan za škofijskega duhovnega svetnika, 1940 za kanonika, potem pa je bil tudi arhidiakon in sodnik cerkvenega sodišča. Med okupacijo je bil vodja Škofijskega odbora za pomoč beguncem, od 1943 škofijski cenzor, od 1944 pa vodja Škofijskega duhovnega semenišča. 15. 6. 1945, ko je nova oblast zaprla Ignacija Nadraha, je postal generalni vikar ljubljanske škofije, 1946 je bil imenovan za ljubljanskega pomožnega škofa, 1950 za apostolskega administratorja ljubljanske škofije, po smrti škofa Rožmana v novembru 1951 za ljubljanskega škofa, ko je bila v letu 1961 ljubljanska škofija povzdignjena v nadškofijo, pa za nadškofa. 1960 je bil promoviran za častnega doktorja teologije na Teološki fakulteti v Ljubljani, od leta 1999 pa poteka postopek za njegovo beatifikacijo. (Vovk, V spomin in opomin, str. 36–37.)

Obtoženi Hribar: Da.

Predsednik: In sicer, da je šel k škofu Vovku radi političnega razgovora. Je bilo tako?

Obtoženi Hribar: Da.

Predsednik: Kdaj ste bili pri škofu Vovku?

Obtoženi Hribar: To je bilo koncem aprila, če se prav spominjam.

Predsednik: Katerega leta?

Obtoženi Hribar: Leta 1947., letos.

Predsednik: Na čigavo iniciativo ste šli tja?

Obtoženi Hribar: Razgovarjali smo na sestanku o tem in ugibali kdo bi šel lahko tja, nakar sem se ponudil sam in sem tudi šel.

Predsednik: S kakšnim namenom ste šli tja, kakšen je bil tisti sprejem?

Obtoženi: Hotel sem se informirati kako gledajo ti krogi na vprašanje naše politične situacije.

Predsednik: Kako je bil ta sprejem?

Obtoženi: Prosil sem najprej župnika Gvida Ranta¹⁴⁹³ naj me prijavi pri škofu, kar je tudi obljubil in storil. Nato sem šel še isti dan k škofu. Tamkaj je bil njegov tajnik že aviziran in je rekel naj samo malo počakam in ko je bila stranka pri škofu odstranjena, je sprejel mene. Pač pa je čakalo še mnogo ljudi in je bil vsled tega najin sestanek zelo kratek, ker se mu je očitvidno mudilo in me je opozoril, da bi za tak razgovor bilo treba več časa. Povedal sem mu seveda zakaj sem prišel in on je odgovoril na to: Kakor vidim, je razgovor, ki ga želite politične narave, kar sem potrdil. Nato je odgovoril, da me opozarja, da ni naloga in dolžnost cerkve baviti se s politiko temveč s širjenjem krščanskih načel, oziroma naukov cerkve in me je prosil, da naj za danes prekinemo ta razgovor, ker ima – kot rečeno – še mnogo nujnih opravkov, med tem ko ta razgovor zahteva časa. Nakar sem ga vprašal, če se lahko ob priliki oglasim in je rekel »lahko, samo kak dan da bo več časa«.

Predsednik: Ste potem šli?

Obtoženi: Jaz sem šel enkrat ampak ga nisem dobil. Hotel sem preložiti, med tem pa me je aretacija prehitela.

Predsednik: Je bil pripravljen razgovarjati z vami politična vprašanja?

Obtoženi: Torej rekel je: Jaz ne vem prav za prav kaj hočete, ampak lahko se oglasite. Na moje vprašanje če lahko še pridem je tako odgovoril.

Predsednik: Ima še kdo kako vprašanje?

Žalik: Za ugotovitev resnice se mi zdi potrebno ....

Predsednik: Ima še kdo kako vprašanje?

Žalik: Za ugotovitev resnice se mi zdi potrebno, da prečitam **zapisnik o zaslišanju Snoja Venčeslava**¹⁴⁹⁴ v preiskavi, člana ordinariata, iz katerega zapisnika bo razvidno, da je Snoj Venčeslav bil neposredno povezan z nekaterimi današnjimi obtoženci.

¹⁴⁹³ **Gvido Rant** (1880–1956), frančiškan, rojen v Dobrovi, med drugo svetovno in po njej je bil v samostanu v Ljubljani. (Vovk, V spomin in opomin, str. 65.)

¹⁴⁹⁴ **Venčeslav Snoj** (1908–1967), rojen v Zagorju ob Savi, je bil od leta 1940 predavatelj cerkvene glasbe na Teološki fakulteti v Ljubljani, od leta 1941 ravnatelj stolnega kora in orglarske sole ter stolni vikar. Po koncu vojne je bil ravnatelj računske pisarne in potem škofijski kancler. (Vovk, V spomin in opomin, str. 53.)

Čita: Kakšno literaturo ste prejeli od Snaj Franca?

»Prejel sem 2 Jovanovičeva govora. Bullitov¹⁴⁹⁵ članek »Kako presoјati SZ« v prevodu. Za slednjega mi je izrazil željo, da bi se stvar razmnožila. Popravljam: naročil mi je, naj ga razmnožim.«

Ali je Bullitov članek žaljiv za SZ?

»V SZ bi se smatral za žaljivega.«

Ali ste omenjeni članek razmnožili? V koliko izvodih?

»Razmnožili smo ga v 5 izvodih na stroju pobeglega duhovnika Oreharja¹⁴⁹⁶ ali Jamnika.«

Ali ste prejeli od brata še kako literaturo?

»Dopuščam možnost, da sem prejel še kako malenkost«

Od koga ste sprejeli Titov življenjepis in kje?

»Prejel sem ga v menzi šolskih sester na Lončarski stezi¹⁴⁹⁷ od patra Gabrijela Humeka«. ¹⁴⁹⁸

Komu ste ga pokazali?

»Na škofiji sem ga pokazal škofijskemu ekonomu Mervecu¹⁴⁹⁹ in mislim, da tudi Leniču.¹⁵⁰⁰ škofijskemu tajniku. Ne morem se spomniti ali sem ga pokazal škofu. Ko sem ga prinesel

¹⁴⁹⁵ Pravilno: Bullittov. Enako v nadaljevanju besedila.

¹⁴⁹⁶ Morda **Anton Orehar** (1910–1986), rojen v Predosljah, od leta 1940 stolni vikar – kaplan. Leta 1945 je pobegnil v Argentino. Umril je v Buenos Airesu. (Vovk, Spomin in opomin, str. 407.)

¹⁴⁹⁷ **Šolske sestre sv. Frančiška Kristusa Kralja** so med drugo svetovno vojno, po nemški zasedbi Maribora, pribežale iz Maribora v Ljubljano in se naselile na Lončarski stezi, kjer so ostale do 1947, ko jim je OZNA zaplenila hišo in blago. (Podatki o Šolskih sestrah sv. Frančiška Kristusa Kralja so dostopni na: Franci Petrič: Simbol vezilstva, <http://www.druzina.si/ICD/spletnastran.nsf/all/3F2DCDFD9FCA74F3C12577FA004AB3B6?OpenDocument>, 3. 10. 2014.)

¹⁴⁹⁸ **Črtomir Alojzij Humek, pater Gabrijel** (1907–1993), rojen v Bohinjski Bistrici. Gimnazijo je končal v Ljubljani in leta 1924 vstopil v cistercijanski red. Zaobljube je podal leta 1928, v mašnika pa je bil posvečen po študiju na ljubljanski Teološki fakulteti leta 1931. V letu 1937 je odšel v Krakow na Poljskem, kjer se je vpisal na tamkajšnjo akademijo za likovno umetnost. 1939 se je vrnil v domovino, 1940 pa se je vpisal na zagrebško likovno akademijo, kjer je študiral do 1941, ko je vojna zajela tudi Jugoslavijo. Slikarski študij je zaključil leta 1947 na Akademiji za likovno umetnost v Ljubljani. Imel je več samostojnih razstav, novembra 1983 pa so v Cistercijanski opatiji v Stični odprli stalno zbirko njegovih slik. (Črtomir Alojzij Humek, pater Gabrijel. Dostopno na: Cistercijanska opatija Stična – pater Gabrijel Humek, <http://sticna.rkc.si/sl/humek.html>, 1. 9. 2014.)

¹⁴⁹⁹ **Franc Mervec** (1897–1977) je bil rojen v Vodicach, študiral bogoslovje v Ljubljani in bil leta 1922 posvečen v duhovnika. Bil je škofijski tajnik, vodil je škofijsko blagajno in upravo škofijske menze, opravljal pa je tudi službo blagajnika pri Družbi za širjenje vere in pri Apostolstvu sv. Cirila in Metoda. Po drugi svetovni vojni je bil nekaj mesecev zaprt, od 27. 9. do 22. 12. 1951. (Vovk, Spomin in opomin, str. 33.)

¹⁵⁰⁰ **Stanislav Lenič** (1911–1991), rojen v Župeči vasi, bogoslovje študiral v Ljubljani, julija 1937 je bil posvečen v duhovnika, nekaj mesecev za tem pa je bil imenovan za prefekta v ljubljanskem Marijanišču. Od avgusta 1938 do februarja 1939 je služil vojaški rok v bolničarski četi v Zaječarju v Srbiji. Septembra 1940 je bil imenovan za tajnika na škofijskem ordinariatu, od marca do aprila 1941 pa je bil katoliški vojni kurat pri 110. pešpolku. V obdobju 1940–1946 je bil tudi tajnik škofijskega cerkvenega sodišča. Leta 1947 je končal doktorat iz dogmatične teologije na Teološki fakulteti v Ljubljani, vse od avgusta 1947 do aprila 1955 pa je bil v zaporu. Po izpustitvi je bil najprej župnik v Sodražici, aprila 1964 je bil imenovan za generalnega vikarja ljubljanske nadškofije, novembra 1967 pa za naslovnega vazisarskega in ljubljanskega pomožnega škofa (posvečen je bil 14. 1. 1968 v ljubljanski stolnici). Bil je član številnih škofijskih in medškofijskih organov, zadolženih za pastoralno izseljencev in vzgojo duhovnih poklicev. Leta 1986 je zaradi zdravstvenih razlogov prosil za razrešitev, dve leti pozneje pa je papež njegov odstop sprejel. (Vovk, V spomin in opomin, str. 33.)

Gabrijelu Humeku, smo članek brali skupno v menzi šolskih sester z Zorom Vinkom,¹⁵⁰¹ kaplanom pri Sv. Petru, dr. Marjanom Doklerjem,¹⁵⁰² katehetom, Pinkom Janezom, katehetom in p. Gabrijelom Humek. Čital sem članek jaz.«

Ali je omenjeni članek žaljiv za Tita?

»Da, to je gotovo.«

Komu ste dali izvode Bullitovega članka o SZ, ki ste jih prepisali na stroj iz rokopisa Franca Snoja?

»En izvod so čitali škofjski tajnik Lenič, ekonom Mervec in pomožni škof Vovk. Škofu Vovku sem ga izročil v njegovem uradu, ne vem, ali direktno, ali preko škofjskega tajnika Leniča. Škof mi je po par dnevih omenil, da je članek prebral in da je interesanten. Vrnil mi je članek v svoji pisarni. Imel sem vtis, da škof ve, da sem ta članek dobil od brata Franca, dasi o tem kolikor se spomnim, nisva izrecno govorila.«

Iz česa zaključujete, da je pomožni škof vedel, od koga ste dobili ta članek?

»To zaključujem iz tega, ker smo v škofiji večkrat razgovarjali o stvareh, ki sem jih izvedel pri bratu, kamor sem zahajal in iz zunanjepolitičnih poročil TANJUG-a, ki sem jih od brata dobival.«

Pomočnik tožilca Žalik čita dalje iz zaslišanja vikarja Snoja:¹⁵⁰³ »Iz razgovorov s tajnikom Leničem sem sklepal, da je imel zveze z emigracijo. Povedal je, da ima Krek jugoslovansko linijo, »stražarji« pa protijugoslovansko, za odcepitev od Jugoslavije. Spominjam se, da sta prinesla dva pevca iz Koroške poročilo o zdravstvenem stanju škofa Rožmana ob priliki, ko je bil koroški pevski zbor v Ljubljani. Sprejel jih je tajnik Lenič, k razgovoru pa je prišel tudi pomožni škof Vovk. Vem tudi, da je Lenič dvakrat dobil iz Italije in Koroške literaturo iz begunskih taborišč. Kako je dobival to literaturo, ne vem. Omenjeno literaturo mi je Lenič pokazal in dal čitati. Literatura je bila ciklostirana. Taboriščno literaturo sem čital.«

Kaj vam je še znanega o zvezah duhovnikov iz ordinariata z emigrantskimi duhovniki ali lajiki v Italiji ali Avstriji?

»Poznan mi je slučaj Merveca, škofjskega ekonomista, ki je pisal Jagodicu¹⁵⁰⁴ na Koroško. V

¹⁵⁰¹ **Vinko Zor** (1892–1964), duhovnik in prosvetni delavec, rojen v Vašah pri Medvodah, študiral bogoslovje v Ljubljani in bil leta 1916 posvečen v duhovnika. Potem je služboval kot kaplan v Srednji vasi v Bohinju, Črnomlju, na Jesenicah, od 1924 do smrti pa v Ljubljani, večinoma v župniji Sv. Petra. Od 1924 je bil tudi plačani uradnik Prosvetne zveze v Ljubljani, od 1926 pa še tajnik in urednik Vestnika Prosvetne zveze. Organiziral je tečaje, predavanja in izlete v romarske kraje, pisal članke, kot navdušen planinec je bil član glavnega odbora Slovenskega planinskega društva. Po drugi svetovni vojni je bil na t. i. Bitenčevem procesu aprila 1948 obsojen na kazen odvzema prostosti s prisilnim delom za dobo 8 let in na izgubo državljanskih pravic za 3 leta. (Slovenska biografija; Griesser Pečar, Stanislav Lenič, str. 278.)

¹⁵⁰² **Dr. Marjan Dokler** (1903–1984), duhovnik, rojen v Kranju, od leta 1932 poučeval verouk na Poljanski gimnaziji v Ljubljani. Pred drugo svetovno vojno je pripadal »stari« SLS, ki jo je vodil dr. Anton Breclj. Po vojni, 22. 1. 1948, je bil aretiran in obtožen, da je delal za tujo obveščevalno službo, zbiral podatke in pošiljal poročila v inozemstvo, pomagal skrivati Mirka Bitenca in organiziral propagando proti FLRJ. Na procesu proti Mirku Bitencu in skupini, ki je potekal od 12. do 16. 4. 1948, je bil obsojen na 18 let odvzema prostosti s prisilnim delom in na izgubo državljanskih pravic za dobo 5 let. Zaprt je bil v Mariboru, Novem mestu, Ljubljani in in Igu. Pozneje je bil pomiloščen, iz zapore so ga izpustili 28. 11. 1955. (Sirc, Med Hitlerjem in Titom, str. 409; Griesser Pečar, Stanislav Lenič, str. 278.)

¹⁵⁰³ Venčeslava Snoja.

¹⁵⁰⁴ **Msgr. dr. Jožef Jagodic** (1899–1974), rojen v Šenčurju, je bil od 1930 vršilec dolžnosti škofjskega kanclerja, tajnik škofa Jegliča in pisec njegovega življenjepisa, od 1938 škofjski kancler in notar škofjskega cerkvenega sodišča. Maja 1945 je pobegnil na avstrijsko Koroško in leta 1946 postal narodni delegat pa-

pismu se je Mervec ostro izražal o tukajšnjem stanju, podrobnosti pisma se ne spominjam. Jagodic je pisal s Koroške bivšemu škofijskemu nameščencu Šušteršiču,¹⁵⁰⁵ ki ga je ta prinesel na ordinariat. Pismo je prinesel Leniču, čital sem ga tudi jaz in škof Vovk. Jagodic je določen iz Rima kot delegat, ki ima jurisdikcijo nad vsemi pobeglimi duhovniki na Koroškem.«

Kako je prišel na škofijo govor Stepinca?¹⁵⁰⁶

»Ta govor je prinesel na škofijo lazarist dr. Žakelj,¹⁵⁰⁷ ki je prišel iz Zagreba. V pisarni ordinariata je izročil en izvod meni in en izvod Mervecu. Lenič je bil prisoten. Mervec je kasneje ta govor razmnoževal na pisalnem stroju. Komu je te izvode dal, ne vem. Jaz sem dal svojega bratu Snoju Francu.«

Ali je bila vašemu bratu znana literatura, ki jo je dobil Lenič s Koroške?

»Lenič se je izrazil, da bi bilo treba mojega brata Franca informirati o članku »Intermarium«. Jaz sem mu pokazal članek o »Intermariumu«, kjer je bilo govora o konceptu Srednje Evrope.«
Podpis: Snaj Venceslav, l.r.

Iz tega je razvidno, da je pismo, ki ga je poslal škofijski ordinariat javnemu tožilstvu in predsedstvu Vrhovnega sodišča LRS, v popolnem nasprotstvu z objektivnimi ugotovitvami sodišča. Istočasno je to pismo v ostrem nasprotju z resolucijami, ki jih spontano pošilja slovensko ljudstvo na sodišče in javnemu tožilstvu, v katerih zahteva za take špijone, kakor so ti obtoženci na zatožni klopi, najstrožjo kazen. *Ploskanje*. Ugotavljam in konstatiram, da ljudje, ki so poslali to pismo, niso dokazali s tem nič drugega kakor to, da so dosledni v svojem delu, ki so ga vršili v dobi okupacije proti slovenskemu ljudstvu. *Ploskanje in pritrjevanje v dvorani*.

Predsednik: Obtoženi Nagode, ste bili vi kdaj v škofiji?

Obtoženi Nagode: Samo takrat pri arhivarju Miklavčiču. Jaz sem se takrat napačno izrazil. Jaz sem bil samo enkrat v biblioteki, bolje rečeno v arhivu in drugič, ko sem vrnil dotične knjige.

Predsednik: Torej dvakrat.

peške misije za jugoslovanske begunce v Avstriji in Nemčiji. Ustanovil je Karitativno pisarno za begunce in deloval kot župnik v Lienzu, kjer je tudi umrl. (Griesser Pečar, Stanislav Lenič, str. 23; Vovk, V spomin in opomin, str. 77.)

¹⁵⁰⁵ **Jožef Šušteršič** (1887–1949), rojen v Šmartnem pri Litiji, od leta 1909 je kot sluga in poduradnik delal v škofijski pisarni. (Vovk, V spomin in opomin, str. 119.)

¹⁵⁰⁶ **Stepinac Alojzije** (1898–1960), hrvaški kardinal in zagrebški nadškof, rojen v Krašiču, med prvo svetovno maturiral na klasični gimnaziji v Zagrebu in bil vpoklican v avstro-ogrsko vojsko. Po končani vojni je najprej študiral agronomijo, leta 1924 pa je odšel v Rim, kjer je doktoriral iz teologije in filozofije. Leta 1930 je bil posvečen v duhovnika, 1931 pa se je vrnil v Zagreb, kjer ga je tedanji nadškof dr. Anton Bauer izbral za svojega naslednika. Po njegovi smrti, leta 1937, je postal zagrebški nadškof, metropolit in predsednik jugoslovanske škofovske konference. Nastopal je proti komunističnemu in nacističnemu materializmu in ateizmu, nastanek NDH je pozdravil, a je zahteval, da vgradi v svoje zakone božje zapovedi. Po drugi svetovni vojni se je sicer pogovarjal s Titom o možnosti sporazuma med novo oblastjo in Cerkvijo, a do dogovora ni prišlo. Hrvaško vrhovno sodišče ga je 11. 10. 1946 obsodilo na 16 let zapora, izgubo državljanskih pravic in zaplembo premoženja. Do leta 1951 je bil zaprt v Lepoglavi, potem pa je bil do smrti interniran v župnišču v rojstni vasi. Leta 1952 ga je papež Pij XII. imenoval za kardinala. (Hrvatski leksikon 2, str. 476–477.) Papež Janez Pavel II. pa ga je leta 1998 razglasil za blaženega (opomba avtoric).

¹⁵⁰⁷ Morda **dr. Stanko Žakelj** (1912–1989), lazarist, rojen v Žireh, doktoriral iz teologije leta 1941, postulator (zagovornik) v postopku za beatifikacijo skopskega nadškofa, Slovenca Janeza Gnidovca. (Janez Gnidovec, Gorenjski glas, 24. 12. 2010, str. 15.)

Obtoženi Nagode: Drugič nisem drugega napravil, kakor oddal knjige. Govoril sem samo z mladim klerikom in pustil pozdraviti arhivarja.

Predsednik: Obtoženi Snój, ali odgovarja izjava vašega brata, ki je bila tu prečitana, dejstvom, v kolikor se tiče vas?

Obtoženi Nagode: V kolikor se mene tiče, je resnična.

Predsednik: Iz tega se lahko zaključi, da izjava škofijskega ordinariata z dne 4. 8. 1947 nika-
kor ni v skladu s podatki dokazovanja kar se je v teku preiskave in razprave ugotovilo zveze
in stik te Nagodetove skupine s posameznimi člani škofijskega ordinarjata. *Ploskanje.*

Obtoženi Kavčnik Leo, mi smo že včeraj ugotovili, da ste položili l. 1941. v Topuskem prise-
go, ki se glasi sledeče: »Prisežem pri Bogu Vsemogočnemu, da bom državi Hrvatski, poglav-
niku kot predstavniku njene suverenosti zvest, da bom vse ustavne odredbe in njene zakone
spoštoval in da bom v svojem delu kot pooblaščen inženjer imel interese države Hrvatske
in naroda Hrvatske pred očmi in da bom svojo službo vestno po zakonu izvrševal tako mi
Bog pomagaj →» ugotavljamo, da je ing. Kavčnik, katerega osebno poznamo, danes pred
nami položil prisego. Nato sledi tudi vaš lastnoročni podpis. Ali je to vaša izjava in prisega?

Obtoženi Kavčnik: To je službena prisega, na katero sem bil pozvan v času, ko so se vršili
pohodi. Smem ...

Predsednik: Hvala lepa.

Obtoženi Kavčnik: Smem, prosim še nekaj.

Predsednik: Je dovolj v tej zvezi.

Obtoženi Kumelj, vi ste v dokaz svojega zagovora predlagali priči Jošta in Zupančiča. Ti
dve priči sta bili predlagani v pismenem predlogu in tudi včeraj na razpravi. Mi smo iz-
povedbe teh prič, ki sta bili že prej zaslišani, prečitali. Ali imate k njihovim izjavam kaj
pripomniti?

Obtoženi Kumelj: Jaz imam samo to pripomniti: Ves material za Slovenski Rdeči križ, ki
sem ga kot delegat Italije dobil, nisem prejel sam ...

Predsednik: Samo če imate kaj pripomniti k tej drugi točki.

Obtoženi: Ne, Drago Zupan¹⁵⁰⁸ je bil tajnik in on je dal navodila, kam naj grem in kako naj
postopam. Potem druga stvar ...

Predsednik: O tem pozneje. Tu samo o tej točki. – Obtoženi Zupan, ali ste bili v Marno-
vem¹⁵⁰⁹ bataljonu?

Obtoženi Zupan: Da.

Predsednik: Ali ste slišali včerajšnje izpovedi?

Obtoženi: Da.

Predsednik: Vkljub temu zanikate?

¹⁵⁰⁸ Verjetno mišljen že omenjeni Drago Supančič.

¹⁵⁰⁹ Verjetno **Janez Marn - Črtomir Mrak**, krščanski socialist, poveljnik 1. bataljona Mirnskega partizanskega
odreda ki je po podpisu Dolomitske izjave s celo enoto prestopil na protirevolucionarno stran. (Aleš Žu-
žek: OF je ob koncu vojne predstavljal večino Slovencev. Intervju z Bojanom Godešo. Dostopno na: Prvi
interaktivni multimedijški portal, MMC RTV Slovenija, <http://www.rtvlo.si/slovenija/godesa-of-je-ob-koncu-vojne-predstavljal-vecino-slovencev/255986>, 3. 10. 2014.)

Obtoženi Zupan: Da.

Predsednik: S čim to utemeljujete?

Obtoženi: Obramba je predlagala priče, ki bi potrdile, da nisem šel iz Ljubljane, odkar ...

Predsednik: Hvala.

Obtoženi Nagode Črtomir, Vi ste decembra 1946, takrat ko ste že imeli Vi kurirske zveze s centrom 101 na oni strani – ne –, in ko ste na drugi strani se nekako tudi znanstveno udejstvovali ste Vi ...

Obtoženi Nagode: To je bilo glavno moje znanstveno udejstvovanje ...

Predsednik: ... ste Vi pisali Heriottu v francoščini to pismo, ste na sestankih Vaše skupine predlagali in obravnavali to pismo?

Obtoženi: Smo prebrali.

Predsednik: So bili vsi člani ali neposredno ali posredno informirani o tem?

Obtoženi: Ne morem reči, da so bili vsi obtoženci informirani.

Predsednik: Vsaj tisti, ki so bili v glavnem ...

Obtoženi: ... ki so bili prisotni.

Predsednik: To pismo ste vi izročili?

Obtoženi: Da.

Predsednik: Komu?

Obtoženi: Profesorju La Croixu.¹⁵¹⁰

Predsednik: La Croixu, v svrhu?

Obtoženi: Nadaljne odprave.

Predsednik: Odprave? Kar sedite. To pismo glasi sledeče: Jugoslavija decembra 1946. Gospod prezident! Minilo je že 20 let, kar ste predsedovali v starem Trocaderu,¹⁵¹¹ shodu republikancev. Vašemu imenu so sledila imena ... itd.

Obtoženi Nagode, ste vi bili član Ljudske fronte?

Nagode: Jaz sem bil član do 1942 leta.

Predsednik: Ste bili takrat, ko ste to pismo pisali član Ljudske fronte?

Obtoženi: Bil sem član Ljudske fronte in je v originalu napisano ...

Predsednik: Ali piše tako pismo član Ljudske fronte? Ali piše tako pismo član OF?

Obtoženi: Jaz nisem bil član OF.

Predsednik: Pa jasno, saj ste vi podpisali.

Obtoženi: Ljudska fronta je bila v Franciji.

¹⁵¹⁰ Pravilno: Lacroixu. Enako v nadaljevanju besedila.

¹⁵¹¹ Mišljena stara palača **Trocadero** (Palais du Trocadéro) v Parizu, zgrajena na griču Chaillot ob koncu osemdesetih let 19. stoletja za tretji svetovni sejem. Imela je obliko velike koncertne dvorane z dvema stranskima kriloma in dvema stolpoma. Bila je mešanica različnih zgodovinskih stilov in kljub veliki količini vložnega denarja ni bila všečna. Zato je bila v tridesetih letih 20. stoletja, ko se je Pariz pripravljala na veliko mednarodno razstavo, porušena, na njenem mestu pa je bila postavljena nova palača z imenom Palais de Chaillot, v kateri danes domuje veliko različnih muzejev. Dostopno na: Trocadéro – Wikipedia, the free encyclopedia, <http://en.wikipedia.org/wiki/Trocadero>, 29. 9. 2014.

Predsednik: Ali piše član Ljudske fronte tako pismo?

Obtoženi: Lahko, OF ne. *Smeh v dvorani.*

Predsednik: Hvala lepa. Ima kdo kakšno vprašanje v zvezi s temi dokazi. Ali ima tov. tožilec še kakšne dokazne predloge? Obramba po vrstnem redu obtožencev?

Dr. Ražem: Prosim pojasnila glede obtožbe Stareta Bogdana in sicer je rečeno v nekem zapisku Nagodeta, da je Stare šel k četnikom. Jaz sem zvedel, da je več Staretov bilo in ta Stare namreč ni bil v četnikih.

Predsednik: To vprašanje za odločbo o predmetu ni odločilnega pomena, zato ker on ni tega obtožen direktno, ampak zato, ker je bil član Stare pravde in vsega njegovega delovanja v okviru Stare pravde.

Pomočnik tožilca: Vendar se mi zdi potrebno ugotoviti za Stareta Bogdana, kajti v zapisnikih obstojata dva Stareta in obstoja sum, da je Stare, ki je označen v zapisnikih Nagodeta Črtomira, oni ki je odšel v inozemstvo.

Predsednik: Ste vi bili v četnikih?

Stare: Ne, to je moj brat Wendlin Stare,¹⁵¹² ki je emigriral v Avstrijo. Tisti pa, ki je pa omenjen v zapisnikih pa je Miloš Stare.

Predsednik: Pa je to vaš brat?

Stare: Ne, ta ni v sorodstvu.

Predsednik: Vi ste geometer?

Stare: Da.

Predsednik: Torej tukaj v zapiskih z dne 29. 7. je Nagode pripomnil: Meje po Staretovem elaboratu je štab že osvojil. To ste gotovo mišljeni vi?

Obtoženi Stare: Ne.

Predsednik: Vi ste geometer? Ste vi delali neke karte?

Obtoženi Stare: To je delal moj brat.

Predsednik: Kaj je on?

Obtoženi: On je gradbeni inženir.

Predsednik: Čita iz Nagodetovih zapiskov: »Stare pravi: vse gre v pravo v smer, vendar pripoveduje, da je sedaj treba vlagati prošnje, da smete med partizane«. Inženir Stare, to je vaš brat. »Ing. Stare sprašuje kaj naj obleče in kako naj gre k četnikom. Ing. Stare gre k četnikom.« To je vaš brat. Torej to je bil vaš brat, ki je šel k četnikom?

Obtoženi: Da.

Predsednik: Ampak član Stare pravde ste pa bili?

Obtoženi Da.

Predsednik: Hvala lepa.

Dr. Žirovnik: Tovariš predsednik v Nagodetovih zapiskih je 5 datumov, ki se tičejo Pirc Metoda in ki niso pravilni. Prosim, da bi se to zadevo pojasnilo. In sicer je prvi datum 2. 9. 1942. Tam pravi, da se je pripeljal Pirc Metod, ki odide v Kamnik in tako naprej.

---

¹⁵¹² Pravilno: Vendelin Stare.

Predsednik: Zakaj niso ti datumi pravilni.

Dr. Žirovnik: Zato, ker ga sploh ni bilo v Ljubljani. On je bil v Ljubljani samo 3 dni aprila 1942. in potem do konca februarja 1943. ga sploh ni bilo v Ljubljani. Potem je šel 14. 8. 1943. iz Ljubljane in 21. 7. 1945. tudi iz Ljubljane, torej ni mogel še toliko dni pozneje biti tam, se jokati, biti slabo razpoložen. Torej 5 datumov je to, če jih smem povedati.

Predsednik: Povejte.

Dr. Žirovnik: 2. 9. 1942, 30. 8. 1943., kakor smo tam slišali, potem 27. 7. 1945., 29. 9. 1945, 12. 1. 1944., torej nemogoče, da bi to bilo pravilno zapisano. Jaz bi prosil, da se stvar pojasni.

Predsednik: Obtoženi Pirc kolikokrat ste bili med okupacijo pri Nagodetu?

Obtoženi Pirc: Najprej 1941. do julija, dokler ni bilo zabranjeno. Bil sem leta 1942. samo enkrat v aprilu 3 dni. Nato pozneje sem bil v februarju, ne morem točno reči, ampak koncem februarja in začetkom marca. Potem pa nisem bil do junija.

Obtoženi Pirc: Če sem bil takrat v Ljubljani ne morem točno reči. Potem pa nisem bil do meseca junija in potem sem bil junija, julija in avgusta, ampak 16. avgusta sem bil v Ljubljani. To lahko potrdi moja žena.

Predsednik: Kaj pa leta 1946, kolikokrat ste bili pri Nagodetu?

Pirc: Ne morem točno navesti, ampak prišel sem šele začetkom februarja 1946.

Sodnik prisednik: Kje ste bili meseca avgusta 1943?

Pirc: Takrat sem bil ...

Sodnik prisednik: Obtoženi Nagode je napisal v svojih zapiskih: 7. avgusta 1943 Pirca ni bilo, ker je imel avdienco pri Novaku. Dne 9. 8. – Na to je prišel Pirc. Dne 11. 8. – Na osnovi svojega pooblastila je Pirc sestavil svet polkovnikov itd. Dne 6. 8. – Jutri bo pripeljal Ristić (t. j. Sirc Ljubo) svojega strica (to ste Vi) dne 30. 7. – kap. vojnega broda Pirc ima konferenco. Dne 3. 8. – Ristić je pripeljal svojega strica kapetana vojnega broda.

Predsednik: Obtoženi Nagode, ali so to vaši zapiski?

Nagode: To se ne nanaša na to, da je bil soobtoženec Pirc pri meni, to sem slišal.

Predsednik: Ali vsebina zapiskov odgovarja?

Nagode: Jaz se ne spominjam.

Pirc: Jaz sem prišel v Ljubljano ...

Predsednik: Saj ste že povedali.

Pirc: Jaz nisem bil nikdar v Mihajlovičevi službi in njegovi organizaciji.

Predsednik: Kakšne dokaze imate za to, da vsebina teh zapisnikov ne odgovarja?

Obtoženi Pirc: Žena ...

Zagovornik dr. Žirovnik: Povej, kdo ve, kdaj si bil v Ljubljani.

Predsednik: To je vseeno, kakšne dokaze imate?

Obtoženi Pirc: Moj sin in moja žena.

Predsednik: Ali sta bila ta dva zraven, ko ste bili pri Nagodetu v Ljubljani?

Sodnik Knez: Saj ste sami napisali, da ste bili pri Novaku, kaj potem še hočete dalje govoriti?

Obtoženi Pirc: Jaz sem takrat z vsemi ljudmi, s katerimi sem se razgovarjal, govoril o potrebi borbe proti okupatorju.

Predsednik: Saj ste že v preiskavi povedali, da ste nosili pošto od Nagodeta in program od Nagodeta na Hrvaško.

Obtoženi Pirc: Pa to ni bilo leta 1943.

Predsednik: Saj to je vseeno, saj ne gre za tisti datum tako točno, gre za stvar.

Obtoženi Pirc: Prosim, da mi dovolite pojasniti ...

Predsednik: Saj ste že pojasnili. – No, kaj imate še povedati?

Obtoženi Pirc: Jaz nisem imel pojma, da ima »Stara pravda« kake zveze z okupatorjem. Jaz sem bil štirinajst dni v Ljubljani in vse, kar sem videl, sem videl, da mi je bilo žal, da inteligenca in oficirji stoje ob strani. Nagovarjal sem jih, če že ne gredo s partizani, naj gredo vsaj paralelno z njimi. Leta 1941 sem v Kranju vodil organizacijo ...

Predsednik: To lahko še pozneje izvajate. Opozarjam še na to, da ste te stvari že ponovno povedali. Stvar ocene dokazov je, kako se bo to presojalo.

Obtoženi Pirc: Prosim ...

Predsednik: To ste že ponovnokrat povedali. Mi to že vemo, ker ste to že povedali, tri, štiri ali celo petkrat. Boste lahko še pozneje izjavljali.

Obtoženi Pirc: Gospod predsednik, jaz bi ...

Predsednik: Še boste pozneje lahko izjavili. Ima obramba še kakšno vprašanje?

Zagovornik dr. Ravnihar: Obtoženi Lajovic mi je povedal, da je neposredno pred razpravo poslal sodišču pismen zagovor.

Predsednik: Kje je tisti pismeni zagovor?

Obtoženi Lajovic: Jaz imam pri sebi kopijo.

Predsednik: Mi nimamo v spisih nobenega pismenega zagovora.

Zagovornik dr. Ravnihar: On ga je poslal iz zaporov.

Obtoženi Lajovic: Prosim zaradi tega, ko sem to napisal, nisem vedel, kaj me boste vprašali, in sem bolj na kratko odgovoril.

Predsednik: Je že v redu, je že v redu. Dajte sem. Obtoženec izroči svoj pismeni zagovor. Ta zagovor bomo priključili spisom. Ima obramba še kakšno vprašanje? Nihče. Ima kdo od obtožencev kakšne predloge ali vprašanja kar se tiče dokazov, pa samo, kar se tiče dokazov, kar še ni bilo govorjeno? Kar ste že govorili, ne bomo ponavljali.

Obtoženi Nagode: Prosim, ali je spisom priključen delovni pravilnik od 1. 8. 1945 do dneva moje aretacije.

Predsednik: Ta pravilnik ni priključen ker nima nobene zveze z vašimi kaznivimi dejanji.

Nagode: To ima direktno zvezo s tem, kar je tožilec trdil. Prosim, dali je v spisih dopis Predsedstva SNOS-a glede mojega dela med vojno?

Predsednik: Če ga je obramba predložila, potem je.

Nagode: Obramba ga ni mogla predložiti ker je bilo to pismo zaplenjeno ob priliki preiskave.

Predsednik: Sicer ste pa sami podali najbolj točno sliko svojega delovanja med vojno.

Nagode: Glede na to, da tožilec izvaja, da Stara pravda ni opravila nobenega strokovnega dela.

Predsednik: Ali imate še kaj takega, kar ni bilo navajano?

Nagode: Ta dnevnik še ni bil omenjen do danes.

Predsednik: Saj ste sedaj govorili.

Obtoženi Kavčnik: Jaz sem obtožen zaradi spisa »Te tekme ne vzdržimo«. ¹⁵¹³ Ta spis ni bil prečitani. Prav tako sem obtožen radi sodelovanja pri redakciji programa. Tudi ta program ni bil prečitani. Prosim, da se oboje prečita. Na ostala dokazila izjavljam, da nisem vedel za nobeno pismo, ki je šlo na Koroško, razen tistega teksta, ki sem ga predložil »Te tekme ne vzdržimo«. Jaz za tisto, kar je obtožena Vodetova napisala, nisem nikdar slišal.

Predsednik: Ima še kdo glede dokaznih predlogov kakšno pripombo?

Obtoženi Kumelj: K tej izjavi, ki jo je podal prof. Kozak, ¹⁵¹⁴ se jako čudim, ker ni navedel, kako sem hotel njega rešiti in sem mu ponujal oficialno postavitev za zastopnika Rdečega križa v Firenci, ¹⁵¹⁵ da bi se lahko kril na vse strani in bi bil siguren. Drugo pa je, da mi je prof. Čermelj v Ljubljani, ko sem se vrnil, rekel, da me cenijo kot delegata, ki se je boril z največjimi težavami.

Predsednik: Ima še kateri od obtožencev? Po vrsti, v dokaznem oziru, prosim samo nič izvajanj.

Stare: Torej glede tega dokaznega materiala bi pripomnil, da so vsi dokumenti, ki so v zvezi z vohunskim centrom 101, meni popolnoma neznani. V ostalem pa sem videl samo pismo Anglo-ameriški javnosti. Drugega jaz nimam pripomniti.

Predsednik: Ima še obramba kakšen predlog, kakršen-koli? Obtoženci? Odrejam 10 minut odmora.

Razprava je bila prekinjena ob 8.45 uri.

Nadaljevanje razprave ob 9.10 uri

Predsednik: Razprava se nadaljuje. Privedite obtožence. Tukaj imamo dokument »Te tekme ne vzdržimo«, ¹⁵¹⁶ katerega je pisal obtoženi Kavčnik Leon. Dokument se glasi (*predsednik čita dokument*). Ste vi napisali ta dokument?

Obtoženi Kavčnik: Da.

Predsednik: Je bil ta dokument razširjen?

Obtoženi Kavčnik: Ne. Jaz sem ta dokument dal Nagodetu, on pa ga je potem dal naprej.

Predsednik: Hvala. Potem imamo tukaj osnutke nekih vaših letakov »Vizija«.

Obtoženi Kavčnik: Jaz sem prosil, da se prečita program zaradi tega ker sem obtožen, da sem sodeloval na redakciji.

Predsednik: Jaz imam tukaj »Vizijo« in »Slovinci, prosti državljani Jugoslavije«.

Obtoženi Kavčnik: Ne.

Predsednik: To je program.

¹⁵¹³ Dokument je objavljen v poglavju Dokazno gradivo tožilstva.

¹⁵¹⁴ Mišljena je izjava Juša Kozaka, ki je objavljena v poglavju Dokazno gradivo tožilstva.

¹⁵¹⁵ V Firencah.

¹⁵¹⁶ Dokument je objavljen v poglavju Dokazno gradivo tožilstva.

Obtoženi: V obtožnici pravi, da sem s svinčnikom nekaj popravljaj.

Predsednik: Saj to je popravljeno.

Obtoženi: Smem videti prosim?

Predsednik: Poglejte. *Mu pokaže.*

Kavčnik: Meni to ni prezentno, ampak mislim, da to ni tisto. To je koncept za predgovor k moji knjigi.

Predsednik: Tu je tisti program notri. »Beseda ob izidu«. Potem pa »Slovenci, prosti državljani Jugoslavije«. Tukaj pravite med drugim »Kaj sedaj? Opasnost trenutka ko stopamo v novo svobodo, je velik ... *Predsednik čita* In vi ste položili prisego v Topuskem.

Obtoženi: To je bila prisilna prisega.

Predsednik: Hvala.

Obtoženi Nagode: To je moje.

Predsednik: Hvala. Tukaj imamo še tudi »Vizijo«. Kdaj ste pa to napisali? To ste vi napisali?

Obtoženi Nagode: Ja, ali lahko vidim?

Predsednik: To je vaša pisava, zraven vaši popravki.

Obtoženi Nagode: Ja, že mogoče, ampak to ni nikamor šlo.

Predsednik: »Vizija«, ki je bila najdena pri obtožencu Nagode Črtomiru, kjer med drugim opisuje položaj in sliko po osvoboditvi in prikazuje sliko Ljubljane nekako takole... *Predsednik čita* en odstavek. To ste vi napisali?

Obtoženi Nagode: To je humoristična zadeva, to nima nobenega smisla.

Predsednik: Je že v redu, kar ostanite na mestu. **Na podlagi izvedenega dokazovanja se povzame:**

1) da so iz vohunskega centra 101 v Koroški, katerega vodi Drčar v zvezi z vojnim zločincem Glušičem, prišla na Nagodetovo vohunsko skupino razna pisma in pošta in sicer od vsega v glavnem okoli 13 najvažnejših pošiljk, t. j. pošiljke in pošta z naslovi: Doslednost, Aviso in navodila, z raznimi navodili o obveščevalni službi. Akcija in organizacija podtalnega značaja, nadalje odgovor Dachauskemu tovarišu pod imenom Andrej Orel. Harmonija z dne 20. 1. 1947, navodila za obveščevalno službo. Doslednost 27. okt. 1946, nadalje centru DOS-a Ljubljana s prilogo Pitanja za informativno službo, nadalje Harmonija Mirjam od 1. 12. 1946, potem pismo s podpisom Mateja, kurirju Petru, priloga k avisu Harmonija od 1. 9. 1946, Doslednost od 7. 10. 1946 ter projekt ustave. Vse te pošiljke vsebujejo material vohunskega značaja, vsebujejo poziv na zbiranje podatkov in vršenje vohunske službe in na organiziranje odpora v notranjosti in poziv na zunanjo intervencijo. Iz dokaznega gradiva se potem nadalje povzema, da so posamezni obtoženci in Nagodetova skupina kot celota te naloge in povelja, ki so jih sprejemali iz vohunskega centra 101, tudi dejansko izvrševali. Obtoženci so na center 101 ozir. na tuje predstavnike in na tuje vohunske zveze poslali sledeča poročila: Št. Vid nad Ljubljano od 15. 9., Vojne priprave s podpisom Andrej Orel, pismo Andreju Orlu iz oktobra 1946, poročila o OZNI, možnost notranje ustaje, pismo angleški javnosti, pismo Zlatoperu v London, pismo 216 Lukovica, poročilo pred volitvami v Sloveniji, pater K. Stična, Te tekme ne vzdržimo, koncept pisma o zakonu o nacionalizaciji, UNRRI in Obnovi, pismo o ustanovitvi združenega gospodarskega sektorja nadalje

pismo, kako se je izvajala ločitev cerkve od države z različnimi pododelki, ki se nanašajo ... Potem pismo o ustanavljanju združno-gospodarskega sektorja, nadalje pismo, kako se je izvajala ločitev cerkve od države, z različnimi pododelki, ki se nanašajo na državo kot tako, na agrarno reformo, na svobodne volitve, na vzgojo mladine, na boj proti sodelavcem z okupatorjem, o narodnih manjšinah in še poziv »Kdor ni z nami ...«. Potem je šlo iz te skupine pismo poslaniku ameriških Združenih držav v Beogradu, potem koncept pisma ameriški ambasadi, ki je bilo tudi odposlano, nadalje pismo v nemščini za angleškega konzula, potem pismo na britanski konzulat, poročilo o OF za Hoptnerja, Glavne linije izgradnje naših železarn, kratko pismo o OZNI s podpisom Andrej Orel.¹⁵¹⁷ Iz tega je razvidno, da so obtoženci izvrševali naloge, ki so jih prejeli iz vohunskega centra, in da so konkretno poročali v inozemstvo stvari. Vsebina teh poročil, kakor izhaja iz podatkov dokaznega gradiva, je gospodarskega, vojaškega in splošno političnega značaja, sovražna ljudski oblasti in FLRJ, klevetniška ter vsebuje poziv na tujo gospodarsko, diplomatsko in vojaško intervencijo. V teku dokaznega postopanja se je tudi ugotovilo, da so se obtoženi posluževali šifer, različnih spoznavnih znakov, vsi so imeli pozivne znake za radioodajno postajo, da so pripravljali radioodajno postajo, da so imeli ponarejene potne dovolilnice. Vse te pošiljke so se označevale kot strogo zaupne. Posluževali so se ilegalnih imen. Ugotovljeno je, da je Metod Kumelj imel ilegalno ime, Metod Kumelj, Vode in Hribar so vsi prejeli pošto z označbo »Dachauski tovariš« in s podpisom »Andrej Orel«, so to pošto, to je bila neka skupna označba za to pošto »Andrej Orel«. Hočevar Pavla je imela ilegalno ime »Mirjam«,¹⁵¹⁸ »Harmonija« in »Doslednost«,¹⁵¹⁹ obtoženi Nagode je imel ilegalno ime »Prešern«, »Ganič« itd. Pri dokaznem postopku se je nadalje ugotovilo iz zapiskov, ki so bili najdeni pri obtožencu Nagodetu in katerih avtentičnost je po priznanju obtoženca samega in po vsebini listin in drugih dokazil ugotovljena, da so se vršili v okviru te organizacije tajni sestanki, da je bila organizacija konspirativna, da so bili sestanki več ali manj dogovorjeni, kar so nekateri obtoženci izrecno potrdili, da so v tej organizaciji vsi obtoženci v enem ali drugem smislu aktivno sodelovali, da je ta organizacija vršila poročanje, da so na sestankih sklepali in obravnavali posamezna vprašanja in sestavljali tudi skupne odgovore, izvajali dobljene direktive preko centra 101 oziroma preko predstavništva tujih držav, da so organizirali mrežo v Sloveniji in vzpostavili povezavo te vohunske organizacije v inozemstvo potom tujih inozemskih predstavništev in potom kurirjev. V notranjosti države pa so napravili povezavo z Jovanovićem in Jančikovičem. Nadalje izhaja iz teh zapiskov, da je nadaljevanje te Nagodetove skupine in vseh obtožencev prav za prav samo nadaljevanje njihovega izdajalskega delovanja iz časa okupacije, kjer so bili večinoma vsi člani Stare pravde in so se že takrat vključili v vojno izdajalsko delovanje Draže Mihajlovića.

Z ozirom na ta dokazni material, ki je sodišču na razpolago, zavrača sodišče nadaljne dokazne predloge v kolikor niso bili izvedeni. Iz teh razlogov smatra, da ti dokazni predlogi niso tako bistvene važnosti, da bi za odločbo v stvari bili merodajni, na drugi strani pa je na podlagi izvedenih dokazov stvar tako razčiščena, da je mogoče odločiti o stvari sami.

¹⁵¹⁷ Precej naštetih dokumentov je bilo v teku razprave že omenjenih in večina jih je objavljenih v poglavju Dokazno gradivo tožilstva.

¹⁵¹⁸ Pravilno: Mirjan (ali Mirjana)

¹⁵¹⁹ Harmonija in Doslednost sta bili gesli, Mirjan (Mirjana), Matej (Mateja) itd. pa ilegalna imena (ali psevdonimi). To je razvidno iz dokumentov, ki so objavljeni v poglavju Dokazno gradivo tožilstva. Dokument »Harmonija (K) – 1. 9. 1946« se na primer začne z: »Dragi Mirjan! Geslo: 'Harmonija' K. 1. IX. 1946.«

Razen tega so posamezne priče, katere je navajala obramba, tako oddaljene, da je izvajanje teh dokazov otežkočeno in jih zato ni mogoče izvesti. Nekateri konkretni dokazi, kakor so se navajali, pa se ne tičejo predmeta stvari kot take, ampak nekaterih stranskih okolištin, ki pa za stvar niso odločilne važnosti.

Zato zaključujem dokazno postopanje in dajem besedo javnemu tožilcu Ljudske republike Slovenije, da stavi končne predloge. *Nastop javnega tožilca je bil pozdravljen z dolgotrajnim ploskanjem.*

Javni tožilec Avbelj Viktor - Rudi: Tovariši sodniki!

Narodi Jugoslavije so pod vodstvom herojskega maršala Tita zmagovito zaključili svojo narodno osvobodilno borbo proti okupatorju in proti domačim izdajalcem. Milijon 700 tisoč ljudi je dalo svoje življenje za svetle cilje Narodne osvoboditve neodvisnosti in srečne bodočnosti vsega delovnega ljudstva. Tem žrtvam smo dolžni polno priznanje in iskreno hvaležnost. Njihova je v veliki meri zasluga, da danes uživamo in nadalje razvijamo velike pridobitve Narodno osvobodilne borbe. Obenem z okupatorjem in narodnimi izdajalci so narodi Jugoslavije enkrat za vselej razbili predvojni protiljudski državni ustroj in njegov aparat, enkrat za vselej razbili sistem odkrite protiljudske diktature in sistem nacijskega zatiranja. Ljudstvo je samo vzelo oblast v svoje roke. Najširše ljudske množice sodelujejo v organih ljudske oblasti, v katerih uresničujejo to oblast na korist vsega delovnega ljudstva.

Na jugovzhodu Evrope so jugovzhodni narodi pod vodstvom maršala Tita ustvarili močno državno skupnost – državo novega tipa, ki je danes poleg Sovjetske Zveze vzor vsem velikim in malim narodom, ki je zlasti svetel vzor vsem zatiranim narodom v njihovi borbi za neodvisnost in enakopravnost. Nova, resnično demokratična, na novih družbeno-ekonomskih osnovah zgrajena Jugoslavija si želi mirnega razvoja in bratskega sodelovanja z vsemi državami, ki imajo poštene namene in z vso odločnostjo podpira in sodeluje pri ustvaritvi in utrjevanju svetovnega miru. V državi dokončujemo gigantsko delo na obnovi domovine. Petletni plan odpira pred nami odlične neslutene perspektive razvoja narodnega gospodarstva in dviga kulturne ravni najširših množic. Delovno ljudstvo izpolnjuje ta plan, ker je ta njegov plan, ker vidi v njegovi izpolnitvi svojo srečo in blagostanje svojih otrok. V takih okoliščinah je razvila svoje zločinsko delovanje peščica ljudi, ki sede danes na zatožni klopi. Potrebno je, da po opravljeni sodni razpravi in dokaznem postopku analiziramo dejstva, ki jih je v tem pogledu ugotovila javna razprava in da na podlagi teh ugotovljenih dejstev ocenimo, v koliko je obtožnica proti obtoženemu Nagodetu in soobtoženim utemeljena:

Javna razprava je jasno dokazala, da so se obtoženci redno sestajali že od jeseni 1945 leta one obtožence pa, ki niso bili na teh sejah prisotni, so obveščali o vsebini napravljene sklepe tako, da so vsi obtoženci vedeli za zločinsko delovanje obtožene skupine.

Kakšen je bil namen teh sestankov? Na to nam odgovori z vso jasnostjo obtoženi Nagode v svojem poduku špijonskemu centru 101 v Avstriji, ko pravi: »Organizirajte redno zvezo z nami, kot prvi korak k tehnični izvedbi odpora.« Upreti so se torej hoteli proti obstoječi družbeni ureditvi, vreči so hoteli ljudsko oblast, odpraviti so hoteli vse pridobitve Narodno osvobodilne borbe. *Ploskanje.* Soobtoženi Hribar pove na razpravi, da so hoteli s kakršnikoli sredstvi, tudi z vojaško silo, zrušiti sedanjo ureditev in vzpostaviti stanje, kakršno vlada v Grčiji, oziroma v zapadnih demokracijah. Poglejmo, kaj pravi o tem soobtoženi Snaj: »V dveh letih bomo morda pod pritiskom zapada vrgli komunistični režim.« Tako

je obtoženi Nagode zapisal v svojih zapiskih. Obtoženi Furlan izjavlja proti obtoženemu Snoju, ko sta govorila o pojavu oborožene bande na Štajerskem: »Vendar nekaj«.

Toda zelo hitro so v svojem zločinskem delovanju prišli do zaključka, da tega svojega cilja ne bodo ustvarili s svojimi močmi. V tem prepričanju zapiše obtožena Vodetova: »Ostane samo dvoje poti, ali pot propada, ali pa zasedba po Anglo-amerikancih.«

Prav tako kot obtožena Vodetova mislijo ostali obtoženci. Po izjavah obtoženega Snoja, je videl obtoženi Furlan v bandah na Štajerskem, v sestrelitvi ameriškega letala na Gorenjskem, kakor tudi na zaostitvi na vprašanju o priključitvi Trsta k FLRJ možnost zunanje intervencije. Pošiljali so v inozemstvo špijonska in klevetniška poročila, da bi tako zaostriili odnose zapadnih držav do FLRJ.

Pri tem svojem zločinskem delovanju niso imeli nobenih pomislekov v izbiri sredstev. Tako so se povezali s špijonskim centrom 101 v Avstriji, z nekaterimi špijoni v inozemstvu, kakor s Senekovičem in Englom ter Mislejem v Švici, dalje so navezali svojo vohunsko poročevanje na člane predstavništev tujih držav v Ljubljani in Beogradu. Res je, da teh stikov niso vzdrževali vsi soobtoženi, toda sklepali so o teh zvezah na svojih sejah, vsi so za te zveze vedeli, jih odobraval in uporabljali ter v ta namen zbiral vohunska poročila. Zato je jasno, da so tudi vsi odgovorni za vsa ta dejanja. *Ploskanje*.

Za obtožena Furlana izjavljata na razpravi soobtožena Hočevarjeva in Hribar, da je vedel za zvezo s centrom 101, da je po tej zvezi celo nameraval pobegniti v inozemstvo. Obtoženi Sirc pripoveduje: »Snoj je vedel za delo Nagodetove skupine in za zvezo s konzulatom.« Na razpravi je bilo ugotovljeno koliko in kakšna skrivališča so uporabljali pri svojem ilegalnem delu, kako so ponarejali osebne dokumente in kakšne predpriprave so izvrševali, da bi vzpostavili radijsko zvezo s špijonskim centrom 101. Smatramo torej, da je razprava to točko skupnega dela obtožnice v celoti potrdila. Tudi obtoženci sami priznavajo zgoraj naštetá dejanja, čeprav je treba pripomniti, da nihče od njih ne priznava svojega kaznivá dejanja, če mu ni neovrgljivo dokazano. Kaj jim torej še ostane v svojo obrambo? Niti v enem njihovih zapiskov in poročil ni zaslediti besedice opozicija. V toku preiskave, v zaporu pa so se hitro spomnili te rešilne besede in so hoteli vse svoje delovanje označiti kot priprave za nastop opozicije. Toda, ali je tajnost, globoka zakonspiriranost njihovega zločinskega delovanja in uporaba šifer v zvezi med seboj in tujim špijonskim centrom priprava za legalno opozicijo? Zakaj niso zakonito prijavi svojih prijav? Pravijo, da jim tega ne bi dovolili. Dobro vedo, da deluje na teritoriju FLRJ več strank, ki so jih sami našteali. Pa naj sami povedo kje na svetu bi dobili dovoljenje za svoje delovanje, če si stavijo za svoj program hujskanje na zunanjo intervencijo na gospodarsko vojno, na oborožen napad na lastno državo kot so to storili oni? *Ploskanje*.

Prodati so hoteli neodvisnost Jugoslavije zapadnim velesilam, prav tako, kakor so brez sramu v času okupacije kolaborirali z okupatorjem. Ni slučaj, da obtoženi Nagode napiše v svojih zapiskih: »Ob tej priliki sem Irta opozoril, da nimam nobenega opravka z belo gardo in da interveniram samo posredno, da se ne bo razneslo kako dobro zveze imam s policijo.«

Kot sredstvo so jih sicer predstavniki zunanjih imperialistov nagovarjali, naj si nadenejo krinko opozicije, istočasno so jim prišepetavali, »če sami ne boste zgrabili za orožje, ni pričakovati tuje pomoči.« Onemogočila jim je nadeti tako krinko trdna enotnost našega ljudstva, zato v svojih mahinacijah niso mogli uspeti, zato so se nujno morali skotaliti v

blato špijonske tolpe, ki je s svojimi špijonskimi poročili in klevetami služila tujim državam in pobeglim vojnim zločincem Drčarjevega kova.

Svojo špijonsko delovanje so najtesneje naslonili na center 101 v Avstriji. Ta center 101 vodi vojni zločinec Drčar. Ta center služi komandi takozvane »Slovenske armije«, ki jo vodi vojni zločinec Glušič. Glušič je povezan, kakor je dokazal proces proti ujetim oboroženim članom Sernečeve tolpe¹⁵²⁰ na Štajerskem, z oficirji tajne angleške obveščevalne službe.

Tak je njihov program, takšne so njihove takozvane priprave za opozicijo. To je delo agentov zunanjih imperializmov, to je delo podpihivalcev vojne, to je delo špijonov in vojnih izdajalcev.

Razprava je dalje ugotovila, da je inkriminirana organizacija dobivala po svoji mreži od svojih zaupnikov ali od posameznikov s tem, da je izkoriščala njihovo nebudnost, poročala o političnem, gospodarskem in vojaškem položaju v domovini in podatke dostavljala špijonskemu centru 101 in posameznim članom predstavništev tujih držav.

Od imenovanega centra 101 so dobivali točne in jasne direktive za svoje špijonsko delovanje, tako n. pr. »Pitanja za informativno službo.«¹⁵²¹ V teh vprašanjih, ki obsegajo 9 tiskanih strani, zahteva center 101 podatke na vprašanja:

1. Vojska federativne Ljudske republike Jugoslavije, 2. vladajoči režim v Jugoslaviji, 3. UDV, 4. opozicija, 5. promet, 6. gospodarstvo, 7. trgovina, 8. industrija, 9. združništvo, 10. izvoz in uvoz, 11. oboroženi odpor, 12. politična uprava, 13. sodstvo, 14. promet, 15. prehrana prebivalstva, 16. finance, 17. obveščevalna služba, 18. Služba zvez, 19. Propaganda, 20. Vpliv SSSR in vsezvezna KP. Ta vprašanja so razčlenjena vsaka na več podvprašanj, katerih vsako ima posebno številko. S temi številkami se točno naznači, za katero vprašanje gre, ne da bi bilo treba pisati tekst sam. To navodilo so prejeli v januarju 1947. leta in je sestavni del velike pošiljke.

Obtoženi Nagode je to pošiljko posebno pohvalil, češ: »To je pa nekaj!« Isti Nagode pa se upa izjaviti pred sodiščem, da se je njihova vohunska družbica hotela le informirati o tem, kako se imajo pobegli zločinci v Avstriji. Na vprašanje pa, če je bila »velika pošta« namenjena njemu ali skupini, da ni bila namenjena njemu, ampak vsej skupini in da so jo vsi brali.

2. Da je obtožena organizacija špijonska družba in da je bila od vsega početka vsa njihova mreža organizirana samo za špijonske namene, dokazuje celotno delo obtožene skupine. Obtoženi Nagode ni dal svoji skupini nikdar druge naloge, kakor špijonske. Mreža je imela nalogo, zbirati špijonske podatke po okrajih, uradih in ustanovah. Pri tem je dal direktivo, da sme biti v enem uradu, ustanovi, politični ali sindikalni organizaciji samo po en zaupnik, ki ni smel pridobivati »somišljenikov«, ampak samo zbirati obveščevalne podatke. Ali so take priprave za opozicijo?

Poročila, ki jih je Nagodetova skupina pošiljala pismeno na center 101 ter pismeno ali ustno izročala članom predstavništev tujih držav, so tako izrazito špijonske, da jih celo obtoženi Furlan kvalificira, kakor jih kvalificira obtožnica, to je za špijonska poročila.

V toku razprave in zlasti v dokaznem postopanju je bilo prebranih vrsto poročil, ki so bila sestavljena na podlagi poročil, mreže in poročil posameznih članov, ki so jih dajali na

¹⁵²⁰ Mišljena že v eni od prejšnjih opomb predstavljena ilegalna skupina, ki jo je vodil Ferdinand Serneč.

¹⁵²¹ Glej Dokazno gradivo tožilstva.

skupnih sestankih. Ta poročila so bila poslana v inozemstvo in obravnavajo podatke o političnem, gospodarskem in vojaškem položaju v državi. Govore o volitvah, o vojaških pripravah, o OZNI in njeni notranji organizaciji, o graditvi barak za Rdečo armado, o tem, da imamo ruska povelja, da smo zasedeni od ruske vojske, o agrarni reformi, o nacionalizaciji, o ločitvi cerkve od države, o stanju v tekstilni industriji, o mladinski progri Brčko-Banovići, o socialnem skrbstvu, o kolaboraciji komunistov s klerikalci itd., itd. Ni se težko prepričati o tem, da so to tipična vohunska poročila!

Razprava je tudi dognala, kako so navodila iz centra 101 praktično izvajali na terenu.

V skladu s stališčem člana predstavništva tuje države in v skladu z navodili centra 101 so se po sklepu za razširitev svojega špijonskega delovanja posamezni člani obtožene organizacije povezali na delo Dragoljuba Jovanovića v Srbiji in pozneje, v prepričanju, da obdrže s tem še v naprej zvezo z Jovanovićem in po njegovih lastnih direktivah ter direktivah obtoženega Snoja vzdrževali zvezo z Jančikovićem v Zagrebu.

Sodišče, javnost in, mislim, tudi obramba so se lahko prepričali o tem, da je vse delo te obtožene organizacije špijonsko delo, da je torej ta točka obtožnice povsem utemeljena.

Po svojih zvezah z inozemstvom je obtožena organizacija spravljalna čez mejo osebe, ki so jih naše oblasti zaradi njihovih kaznivih dejanj zasledovale in osebe, ki so pobegle v inozemstvo v namenu priključiti se delovanju vojaških zločincev v inozemstvu.

Razprava je potrdila obtožnico s tem, da je natančno ugotovila:

1. Obtožena Hočevnar je povezala v svojem stanovanju Skvarča Lucijo s kurirjem Petrom, da jo prepelje preko meje v Avstrijo.
2. Obtoženi Sirc je povezal pobeglega Lavrenčiča¹⁵²² s članom predstavništva tujih držav v Ljubljani, da mu omogoči pobeg v Avstrijo. Istega člana predstavništva je nato obtoženi Sirc Ljubo obvestil, da je Lavrenčiču pobeg uspel. Sam Sirc je to sporočilo dobil od Lenščaka¹⁵²³ iz Švice.
3. Agent tuje obveščevalne službe Engelman, je pobegnul iz zaporov in nato preoblečen v žensko pribežal na stanovanje obtožene Hočevnarjeve, kjer je dobil zatočišče. Obtožena Hočevnarjeva je vedela, da namerava pobegniti Engelman v inozemstvo, je o tem obvestila ostale člane Nagodetove skupine, nakar je obtoženi Hribar naročil kurirju Petru, da bo Engelmana prepeljal čez mejo.
4. Pri obtoženem Sircu sta dobila zatočišče pobegli Prpičevi, ki ju je naslednji dan član predstavništva tuje države prepeljal preko meje.
5. Drčar Gizelo je od obtožene Hočevnarjeve prepeljal preko meje kurir Peter. Obtožena Hočevnarjeva je shranila njene predmete. Stališče obtoženega Hribarja, ko pravi: »Smatral sem, da je v takih primerih treba kakorkoli pomagati.« Obtoženci sicer priznavajo, da so vedeli za te pobege, da so jih odobrvali, izmotavajo pa se priznanja, da bi sami spravljalni te osebe čez mejo. Kaj pa je pravzaprav potrebno, da lahko smatramo dejanje za spravljanje ljudi preko meje? Ali je potrebno, da Hočevnarjeva osebno prepelje Skvarča Lucijo, Engelmána in druge? Ali je potrebno, da obtoženi Sirc osebno prepelje Lavrenčiča čez mejo? Ne, to ni potrebno. Dovolj je, da je vedel, da namerava Lavrenčič pobegniti, da

¹⁵²² Mišljen Drago Lavrenčič.

¹⁵²³ Mišljen Brane Lenščak.

mu je za pobeg dal zvezo na osebo, ki ga bo pripeljala, ali mu pomagala pri pobegu. Obtožena Hočevnarjeva je napravila vse, da pride obtožena Skvarča Lucija ilegalno preko meje. Zato je vsaj toliko odgovorna, kakor kurir, ki jo je dejansko prepeljal, kajti ona je pobeg organizirala.

Ti primeri so nedvomno dokazani. Imamo pa še več primerov, ki povedo, da je skupina obtoženega Nagodeta smatrala, kot svojo dolžnost pomagati pri pobegu ljudi, ki jih zasleduje naša oblast, preko meje. To kaže primer poskusa pobega Sirca, Nagodeta in Furlana. Slovenski besedni zaklad ne vsebuje dovolj močnih besed, s katerimi bi mogli označiti vso podlost dejanja, ki so jih obtoženi izvršili v namenu, da bi povzročili politično, gospodarsko in vojaško intervencijo proti FLRJ. Razprava je dosegla, da je obtoženi Hribar v imenu obtožene skupine predlagal članu predstavništva tuje države v Ljubljani, naj se ukinejo dobave UNRRA-e, da bi tako nastale težave v prehrani in bi bilo s tem olajšano njihovo špijonsko delovanje ter predpriprave za oboroženo intervencijo. Na razpravi je bilo ugotovljeno, da je bilo poleg ustavitve dobav UNRRA-e potrebno močne diplomatske in vojaške intervencije. Obtožena Vodetova piše: »Dobro vplivajo tudi dajatve UNRA-e, ki nas potrjuje v spoznanju, da sami z Rusijo vred ničesar nimamo. Vendar se je treba vprašati, ali ne bi bilo bolje, če bi nas pustili stradati«. Obtoženi Kavčnik piše Anglo-Ameriški javnosti: Ako se ima izvršiti kak plebiscit, potem se ima izvršiti plebiscit v Jugoslaviji ... Prosim vas, povejte anglo-ameriški javnosti, da udarci, ki jih angleška in ameriška vlada delita Jugoslovanskemu narodu, niso naslovljeni na pravi naslov, kajti tisti, ki nas predstavljajo so samozvanci, ki so se polastili oblasti s prevaro in orožjem, ki so ga dobili od angleške vlade.« Isti Kavčnik pravi na drugem mestu: »Po mnogih znakih sodeč se pripravljate na vojno proti komunizmu. Toda med političnimi pripravami pogrešamo popolnoma težnjo, jugoslovanske narode pritegniti na svojo stran. Jugoslovani so pod dobrim vodstvom – izvrstni vojaki in najzvestejši zavezniki, ki svojo zvestobo ohranijo tudi v najtežjih okoliščinah. Iskreno so podvrženi ideji demokracije v zapadnem smislu in brezdvomno vam bodo koristili več, kakor Italijani.« Kakor je ukradel akt na Jesenicah, tako si je ukradel pravico govoriti v imenu slovenskega naroda; podlež, ki je za okupacije prisegel vsakemu, ki je njegovo prisego hotel sprejeti. Obtoženi Nagode po sklepu svoje organizacije klečeplazno osebno nese pismo članu predstavništva tuje države ob priliki sestrelitve ameriškega letala, ki je grobo kršilo suverenost naše države. V tem pismu ščuva na intervencijo proti FLRJ. Na koncu pravi: »Ali bi hoteli biti tako ljubeznivi, da bi obvestili ljudstvo in vlado Združenih držav o naših resničnih čustvih. Oprostite, ako tega pisma ne podpisemo s polnimi imeni, toda v totalitarni državi je tveganje brez haska. Lahko pa dobite naša imena vsak čas po kanalu, po katerem vas je dobilo to pismo.« Ta zunanje politični trenutek bi nastopil, kakor sami pravijo z »nastopom vojne med vzhodom in zapadom«, ki je po njihovem neizbežna. V tem slučaju je po njihovem treba: »Organizirati narodno vstajo proti današnjim nasilnežem komunistom in pripraviti narod za odhod v gozdove.« Vojna je torej po njihovem mnenju sredstvo, da bi uresničili svoje zločinske namene. Vodja obtožene skupine obtoženi Nagode piše v pismu naslovljenem predsedniku Lige za človečanske pravice med drugim: »V vašem govoru v anfitreatu ste po stvarni izkušnji zadnje vojne v slutnji novega poloma formulirali preprost in resničen stavek: vojna je zločin. Vendar se vam ob koncu leta 1946 upam odgovoriti: Nekaj je še hujšega od vojne. To trdim po vseh grozotah let 1936–1945. Govorim vam o tistem družbenem, duhovnem in moralnem razpadanju, kakršen je komunizem, ki ga preživljamo. Začel je požirati Jugoslavijo in grozi Franciji. Glejte kako živi-

mo. Da začnemo s kulturo. Tukaj je vse kar se ne da pojesti in popiti, postalo nepotrebno. Človek ima pri nas samo dve izbiri, ali da ostane neaktiven gledalec, ali pa, da podvzame potrebne ukrepe in da svoje politične nasprotnike označi kot veleizdajalce. Tajna opozicija je konspiracija, javna opozicija je ukor. In vendar je izdaja take vrste dolžnost vsakega državljana in domoljuba.« Takih dejanj analizirati ni potrebno. Prepričan sem, da je vsakemu človeku, ki ima samo iskrico poštenja in samozavesti, ki ima samo iskrico ljubezni do domovine, popolnoma jasno, da ni tako umazane luže kakor so umazane gornje besede, kakor so zločinsko umazane gornje namere. Javna razprava je dalje ugotovila, da so vsi obtoženci razširjali ogabni spis o našem maršalu Titu. Ta spis izhaja od obtoženega Furlana in je tako umazan, da se celo nekateri od obtožencev sami zgražajo nad njegovo vsebino. Kljub jasni zavesti glede vsebine pa so ta sramotilni spis razširjali, kar vsekakor še poostruje njihovo odgovornost. Zapiski: Kavčnik predlaga, da se hodi na kvart zabavljat in Kavčnik razkrajja kvart, Staretova direktiva naj se izločijo naši ljudje iz odbora, Zupanovo pismo, v katerem imenuje prebivalstvo Ljubljane »kot neumne ksihte demokratičnega ljudstva« in tako dalje pokažejo vso pokvarjenost in gnilobo obtežene skupine. Kako daleč je šlo to sovraštvo se vidi iz zapisnikov Nagodeta, ki na par mestih piše o predlogih, da je treba pobiti naše vodilne funkcionarje. V dokaznem postopanju prebrani dokumenti docela potrjujejo to točko obtožnice. Tajna razprava je pojasnila kdo so bili člani predstavništev tujih držav, ki so jim obtoženci pošiljali vohunska poročila in kakšne direktive so ti člani zadajali obtoženi skupini. Obtožnica trdi, da je vohunsko delovanje obtožene Nagodetove družine samo dosledno nadaljevanje zločinskih dejanj, ki so jih člani te skupine izvršili v dobi okupacije. Dobro nam je vsem v spominu doba okupacije in narodnoosvobodilne borbe proti okupatorju. Popolnoma jasno je, da je okupator vršil vse svoje zločine s posebnim namenom, uničiti naše narode. Našli so se tedaj ljudje v domovini, ki jim upravičeno osporavamo pravice, da bi se imenovali Slovence. Izrek: »poturica je hujši od Turka« zanje v celoti velja. Mnogih zločinov okupator ne bi mogel v taki meri izvršiti, da ni bilo teh janičarjev, teh izdajalcev, teh sodelavcev z okupatorjem. Vse sodelovanje s četniki zločinca Draže Mihajlovića, je sodelovanje z okupatorjem, kar je proces proti Mihajloviću jasno dokazal. Poglejmo, kaj so v dobi okupacije delali obtoženci:

1. Ustanovili so skupino z imenom »Stara pravda«. Ta »Stara pravda« je imela že od vsega početka namen razbijati narodnoosvobodilni pokret, kar se jasno vidi iz zapiskov obtoženega Nagodeta, ki jih je začel pisati z dnem okupacije. Od okupatorja poslan agent ne bi mogel tako dosledno in takoj s prvim dnem okupacije razbijati vsenarodni odpor proti okupatorju, kakor je to skušal obtoženi Nagode. Tu se je dejansko izkazal. Toda »pravda« je bila kmalu razkrinkana, zahvaljujoč vodstvu Osvobodilne Fronte.
2. Od vsega početka je ista »Pravda« najtesneje sodelovala z zločincem Mihajlovičem. V pismu, naslovljenem na Pravdo piše Dražin štab v Slovenijo: »Skrajni čas je, da Pravda sodeluje z nami, ne samo po vojaški liniji, ampak tudi po politični liniji.« Nagode je pozneje prevzel vodstvo propagande in zapiše: »G. je sklical kraljevičev¹⁵²⁴ propagando za jutri k sebi.«

Vsi obtoženi razen obtoženih Snoja in Furlana, ki sta bila tedaj v emigraciji, so v celoti sodelovali pri tem zločinskem delu Pravde. Pravda je imela direktno zvezo z Ravno goro po kurirjih. Štabu zločinskega Draže so pošiljali poročila, elaborate ter spomeni-

¹⁵²⁴ Kraljevič – v Nagodetovem dnevniku oznaka za Dražo Mihajlovića.

ce. Prevzeli so politično propagandno plat Mihajlovičevega štaba za Slovenijo. Njihova naloga je bila zakriti vse umazano sodelovanje z okupatorjem. Zakriti so hoteli pred slovenskim ljudstvom to, da so prihajali italijanski oficirji v taborišča četnikov v Iško in na Ortnek, dalje pošiljanje orožja v ta taborišča od vojnega zločinca Zajca.¹⁵²⁵

Obtoženi Kavčnik si drzne v imenu »Pravde« napisati letake »Kdo je izdajalec?«. Sirc poroča v Švici, kamor je šel po nalogu »Pravde!« kot njen zastopnik. Blati narodnoosvobodilno gibanje in povišuje Dražina grozodejstva. Isti Sirc izjavi: »Spričo tega je preстал za nas vsak predsodek glede sodelovanja z okupatorjem, ker smo ga smatrali samo kot kamuflažo.«

Nagodetovi zapiski propagirajo oziroma registrirajo: »Prizanesljivost do bele garde, ker da jim bo lahko služila kot dober vojaški kader ob zlomu okupatorja pri prevzemu oblasti.«

O sodelovanju z vojnim zločincem Dražo Mihajlovičem bi lahko napisali debelo knjigo, dvakrat tako debelo, kot so Nagodetovi zapiski.

Obtoženi Nagode pa pravi, da je »Pravda« delala na strokovnih in obmejnih vprašanjih. Prvič, vse omenjeno delo ni ničesar drugega, kakor sodelovanje z okupatorjem, drugič, kar so strokovnega napravili, je najprej ničvredno, kar vse stoji na predpostavki stare kapitalistične družbene ureditve; vse, kar so si napisali o obmejnih vprašanjih, pa so tudi izročali tujim agentom in zunanjim imperializmom, da bi se ti mogli pripraviti in ovreči naše resnične prepričljive argumente. (*Ploskanje in pritrjevanje.*)

3. Sodelovali so z Vauhnikom, ki je jasno razkrinkan kot agent gestapa. Predlagali so ga emigraciji v Rimu, naj ga postavijo za vodjo Mihajlovičevega pokreta v Sloveniji.

4. Obtoženi Nagode napiše: »Napotil sem Irta na Dimnika in mu ob tej priliki povedal, da interveniram samo posredno, da se ne bi razneslo, kako dobro zvezo ima G. s policijo.«

Parkrat zapiše obtoženi Nagode, kako so vsi prepričani, »da ima zvezo z vodstvi be-ga in okupatorsko policijo.« To je namreč napisal tedaj, ko so člani njegove skupine hodili k njemu, naj intervenira. Ni dima brez ognja! Člani njegove lastne skupine so dobro vedeli zakaj se nanj obračajo!

Obtoženi Kavčnik se je sestel z Mihajlovičevim kurirjem Icom v hotelu Miklič. Vso Ljubljano pozna predobro. Pravi pa, da ni vedel, da je v Mikliču sedež gestapa. Seveda, zanj gestapo ni bil to kar je bil za poštenega Slovenca, njemu je ta stvar tako blizu, da ga ne moti sestanek v gnezdu te vojno-zločinske okupatorske policije. Nič ni čudnega, če človek, kot je on, ki je prisegel Paveliču in mu vsiljeval svoje usluge, ki je pripravljen pred vsakomur upogniti svoj suženjski hrbet, pozablja na nekatere od svojih zločinov, ker jih je preveč, da bi se vseh spominjal. (*Ploskanje in pritrjevanje.*)

Obtoženi Kumelj je posedoval dovoljenje od okupatorja, s katerim se je lahko poljubno kretal po policijski uri. Imel je pooblastilo, spuščati internirance iz taborišč, ki so bila pod nadzorstvom gestapa. Priče, ki jih je sam predlagal, izjavljajo, da je imel taka pooblastila samo tisti, ki je bil v službi gestapa.

Obtoženi Sirc vohuni za slovenskimi študenti v Peruggiji¹⁵²⁶ po nalogu karabinjerskega majorja d'Amata. Obtoženi Sirc Franjo prenaša omenjena sporočila med sinom in karabinjerskim majorjem. Za vsakega od obtožencev bi mogli naštetih vrsto zločinov. Razprava

¹⁵²⁵ Verjetno mišljen Marjan Zajec.

¹⁵²⁶ Pravilno: Perugi.

je to že ugotovila in smatramo, da je obtožnica v tej točki v celoti potrjena. *Ploskanje in pritrjevanje*.

V množici zločinskih dejanj prvoobtoženega **Nagode Črtomira** si pogledjmo, česa ni priznal.

On sam, njegovi zapiski in dokumenti povedo, da je obtožnica utemeljena. Ne prizna:

1. Da bi bil politični svetovalec v štabu Draže Mihajlovića.
2. Da bi bilo njegovo sodelovanje zavestno špijonsko delovanje.
3. Da bi bil idejni vodja inkriminirane organizacije.

Vsa druga dejstva, navedena v obtožnici je obtoženi Nagode Črtomir potrdil in priznal. Priznal je, da so se pri njem vršili sestanki, nekako od decembra leta 1945 in da so se na teh sestankih razgovarjali in sklepali o stvareh, ki so inkriminirana v obtožnici. Priznal je, da se je na teh sestankih debatiralo o pošiljkah, ki jih je organizacija dobila iz vohunskega centra 101 v Avstriji, da so na teh sestankih pripravljali odgovore na vohunska naročila in povelja iz inozemstva. Priznal je, da je dal pobudo za organiziranje zvez s člani predstavništva tuje države preko Sirca in Furlana ter pozneje preko Hribar Zorana, katerega je smatral za sposobnejšega za vzdrževanja teh zvez, češ, da je obtoženi Sirc Ljubo še mlad in se lahko zaleti. Priznal je, da je poslal preko svojih vohunskih zvez poziv predsedniku »Lige za človečanske pravice«¹⁵²⁷ Herriotu, v katerem ščuva na intervencijo proti FLRJ in končno, da je sodeloval v dobi okupacije s štabom Mihajlovičeve vojske v Sloveniji ter je imel pri tem sodelovanju odločilno vlogo. Pri reševanju teh zločinskih in vohunskih nalog, je imel pred ostalimi člani toliko avtoritete, da brez njegove vednosti niso upali ukreniti ničesar. Tako je soobtožena Hočevarjeva smatrala, da brez njegove vednosti in prisotnosti ni mogoče opraviti sestanka s špijonko Emo Dobler,¹⁵²⁷ imenovano Belgijko; soobtoženi Sirc Ljubo predlaga svoja poročila na predstavništvo tuje države obtoženemu Nagode Črtomiru v ocenitev, dalje mu predloži svoja vohunska poročila v Švico in »center 101«¹⁵²⁹ v Avstriji in komentar ter pripombe k projektu »ustave«, ki jo je organizacija dobila od takozvane komande »Slovenske Armije«.

Nagode Črtomir je dajal naloge in določal smer uresničitve istih, tako obd.¹⁵²⁸ Stare Bogdanu, kakor Hribar Zoranu in Sirc Ljubotu. Iz vseh teh dejstev, kakor tudi iz njegovih »zapisnikov«¹⁵²⁹ jasno izhaja, da je imel v inkriminirani organizaciji vodilno vlogo ter dajal pobudo vsemu njihovem delovanju, o tem se je lahko sodišče prepričalo na številnih dokazih, kakor izjavah soobtožencev Pavle Hočevarjeve, Hribar Zorana, Sirc Ljuba, Zupan Svatopluka in Vode Angele, ter številnih njegovih lastnih izjav v »zapisnikih«.

Da je bila to špijonska organizacija, da je bila v vsem mreža od vsega početka organizirana za špijonske namene, dokazuje celotno delo te skupine. Dejanja so nesporno špijonska, toliko zavesti obd.¹⁵²⁹ Nagodetu vendarle pripisujemo, da je vedel kaj dela.

Da je bil obtoženi Nagode Črtomir vodja te špijonske organizacije dokazuje tudi to, da so vsa špijonska poročila, direktivi in naloge, ki so jih bodisi posamezniki, bodisi skupina prejeli iz inozemstva, ali od koderkoli, prinesli soobtoženemu v odločujoče mnenje. Pri njem

¹⁵²⁷ Pravilno: Emo de Dobbeleer.

¹⁵²⁸ Obdolženemu.

¹⁵²⁹ Obdolženemu.

je bilo pri hišni preiskavi najdeno največ špijonske pošte, špijonskih poročil v inozemstvu biv.¹⁵³⁰ podp.¹⁵³¹ Drčarja in Glušiča z navodili za njihovo špijonsko delo.

Zagovor obtoženca, da se ni zavedal svojega vohunskega delovanja, temveč, da je sprevidel to šele ob zadnji pošiljki, to je ob takozvani veliki pošiljki postane smešen, posebno če pomislimo, da je obtoženi Nagode Črtomir že med okupacijo bil povezan z agentom tujih špijonskih služb Vauhnikom, o katerem sam piše, da je agent gestapa, s katerim je sodeloval, ter njegovo zločinsko delovanje po osvoboditvi pomenja le nadaljevanje zločinov iz okupacije.

Obtoženec pa je na razpravi pokazal, kako je pripravljen umazati druge, zato, da bi se sam izvlekel, mirno priznava, da je bila pošta namenjena vsej skupini, ne njemu. Po vsem njegovem nastopu moramo sklepati, da tega ni storil radi odkritosrčnega priznanja, ampak iz sebičnih razlogov, da bi s tem zmanjšal svojo krivdo.

Drugi obtoženec **Sirc Ljubo** je zagrizen sovražnik Titove Jugoslavije.

Priznava očitana mu kazniva dejanja, toda hoče zmanjšati njihov pomen v svojo obrambo, kjer navaja, da se ni zavedel, da dejansko vrši špijonažo. Toda ta obramba zgubi vsako vrednost, če pomislimo, da je obtoženi Sirc Ljubo vršil obveščevalno službo že v dobi okupacije, in da je takoj ob osvoboditvi sam poiskal soobtoženega Nagodeta in je v svojem prvem poročilu nakazal grozne perspektive, kakor zapiše obtoženi Nagode v zapiskih.

Zavedajoč se svojega protiljudskega delovanja je pripravljajl kanale za pobeg preko meje, v slučaju nevarnosti aretacije. Celó član predstavništva tuje države je z besedami: »Pazite se OZNE« pravilno označil Sircovo protiljudsko delovanje.

Bral je pošiljke obveščevalnega centra »101«. Iz vsega tega je jasno, da je smešna obramba obtoženca, češ, da se ni zavedal, da gre za špijonažo.

Sicer pa obtoženi Sirc samo pod težo dokazov priznava svoja kazniva dejanja in že dana priznanja omiljuje, kar vsekakor kaže na njegovo veliko zakrknjenost.

Obtoženi **Kavčnik Leo** priznava dejanja, ki mu jih očita obtožnica. Toda njihov pomen hoče zmanjšati s tem, češ, da so ta poročila bila idejna, da je pošiljal poročila v inozemstvo zato, ker mu je doma bilo onemogočeno pisanje v domače dnevniko, in da so ta poročila bila nekakšen surogat svobode tiska, ki da je pri nas ni.

Za svoje špijonsko delo je iskal kamuflažo na dve strani: kot borbo zoper socialistična načela fiksirana v naši ustavi, na drugi strani pa je pisal pisma našim najvišjim predstavnikom, kjer je hlinil lojalnost z organi ljudske oblasti, v resnici pa je pozival angloameriško javnost na intervencijo proti FLRJ. Ob tem dejstvu, izgubi njegova obramba vsak smisel.

Vsa dejanja, ki jih je napravil, smatra za koristna znanosti in domovini. Če ukrade akt tajne vsebine, pravi, da mu to narekuje njegovo znanstveno delo. Ko ščuva na intervencijo, pravi, da se bori za nacionalne pravice. Ko poroča o stanju v industriji na sestanku obtožene skupine pravi, da mora vsak znanstvenik, če hoče dobro delati takorekoč špijonirati za podatki. Uradne tajnosti za njega ni, samega sebe smatra za najpametnejšega na svetu. Vidi stvari, ki jih nista dognala Marx in Engels. Prisegel je Poglavniku,¹⁵³² nudil mu je svojo pomoč v svoji tovarni, ponujal avtomobil.

¹⁵³⁰ Bivšega.

¹⁵³¹ Podporočnika.

¹⁵³² Antejju Paveliču.

Izredno marljivo je delal na ojačanju zločinca Draže Mihajloviča v Sloveniji. Delal šifre in učil druge šifrirati, sam pošiljal klevetniška in špijonska poročila in prinašal poročila o stanju v industriji drugim, da so jih pošiljali članom predstavništev tujih držav. Pokazal je veliko zagrizenost in še pred sodiščem nastopa s svojim omalovažujočim gledanjem na vse pridobitve narodno osvobodilne borbe.

Obtoženi **Furlan Boris** zanika vsa očitana mu kazniva dejanja. »Ne spominjam se ničesar«. V njegovi glavi je praznina, kakor izjavlja. Tajno angleško poročilo o Jančikoviću po njegovem ni tajno, temveč poročilo iz tajnih angleških virov in s takšnimi izgovori najde njegova obramba dostojno mesto samo v Pavlihi.¹⁵³³ Ob soočenju z obtoženima Sirc Ljubom in Hribar Zoranom izjavlja nejasno in netočno izjavo, da je od soobtoženega Hribar Zorana sprejel pismo obveščevalne vsebine, odrezal spodaj ime in odnesel pismo na predstavništvo neke tuje države in najavil obisk odpošiljatelja pisma. Če Hribar tako izjavlja, potem se je tako zgodilo, toda meni vsebina ni znana. Z zanikanjem očitno dokazanih dejstev je pokazal v svoji obrambi linijo špijona, ki si je zadal nalogo, da bo do konca vztrajal na svojih protiljudskih pozicijah in s svojim zadržanjem skuša diskvalificirati izjave soobtoženih. Obtoženi Furlan izjavlja, da je zelo velik prijatelj ljudske oblasti. Poglejmo kaj pravi o tem soobtoženi Snój:

1. Vprašanje: Ali ste ob priliki sestrelitve letala govorili s Furlanom? Snój: Da. Ne ravno ob priliki sestrelitve, ampak ob tistem času je bil Furlan pri meni. **Vprašanje:** Kako je Furlan ocenjeval ta dogodek? Snój: Da bi lahko taka stvar povzročila intervencijo in da je nekako v interesu, da se take stvari dogajajo in da lahko to povzroči intervencijo. **Vprašanje:** Ali lahko to poveste Furlanu? Snój: lahko.

In dalje:

2. Vprašanje: Kakšen je bil vaš odnos s Furlanom? Kdaj vam je dal Furlan ena Hoptnerjeva vprašanja?

Snoj: Datuma se točno ne spominjam, moralo je biti v začetku aprila ali celo marca 1947. To mi je dal v mojem stanovanju.

Vprašanje: Ali se spominjate, koliko vprašanj je bilo?

Snoj: Koliko vprašanj je bilo ne vem. Bilo je razprto pisano na eni poli in razdeljeno mislim na štiri oddelke s podvprašanji.

Vprašanje: Ali se spominjate vsebine teh vprašanj?

Snoj: Prvi del je govoril o Osvobodilni fronti, o nastanku in razvoju, o skupinah, ki so sodelovale, o aktivistih. Potem je bilo posebno poglavje o sporazumu Tito-Šubašič. Potem so bila razna gospodarska vprašanja o nacionalizaciji, o agrarni reformi in še več vprašanj, predvsem gospodarske vsebine.

Vprašanje: Vi na ta vprašanja niste odgovorili?

Snoj: Ne.

Vprašanje: Ali ste povedali Furlanu, da hočete ta vprašanja dati drugemu, da bo nanje odgovoril?

Snoj: To sem mu povedal.

¹⁵³³ Slovenski satirični časopis.

Vprašanje: Ali se je Furlan s tem strinjal?

Snoj: Strinjal se je.

Vprašanje: Vi izjavljate, da je Furlan pritiskal, da bi na vprašanja dobil čimprej odgovor?

Snoj: On je terminiral nekako s 1. majem, da bi moral imeti, vendar mu jaz takrat nisem dal. Pozneje nekoč v maju, me je zopet vprašal za to.

Vprašanje: Ali lahko svoje izjave, ki ste jih dali glede na Hoptnerjeva vprašanja, poveste pred Furlanom?

Snoj: Lahko.

Dalje:

3. *Vprašanje:* Iz česa sklepate, da je bil odnos Furlana do nastopa teh tolp naklonjen?

Snoj: To je bil kakor neki znak, češ, nekaj pa je le sedaj, ni kar tako, oni morajo nekje orožje dobiti, oni morajo z nekim dovoljenjem nastopati na oni strani meje, v tem smislu.

Vprašanje: V kakšnem smislu?

Snoj: Z dovoljenjem okupatorskih oblasti, ki to dovoljujejo.

Vprašanje: Okupacijskih oblasti v Avstriji?

Snoj: Okupacijskih oblasti v Avstriji, ki to dovoljujejo.

Vprašanje: Ali to lahko izjavite soobtoženemu Furlanu?

Snoj: Lahko.

In slednjič:

4. *Vprašanje:* Kaj mislite, kako je mogel obtoženi Furlan priti do teh vaših pisem, do te vaše pošte?

Snoj: Z mojo vednostjo ni mogel priti do tega in je samo možno, da je na kakšen drug način z mojo tajnico ali na kak drug način mojo pošto prestregel.

Vprašanje: Da je vaša pisma prestregel?

Snoj: Drugače si tega ne morem predstavljati.

Vprašanje: Kdo je bila vaša tajnica?

Snoj: Prva je bila neka Marn, pozneje Ana Traun.

Vprašanje: Ali vam je kdo to Ano Traun priporočil?

Snoj: Mislim, da je eno in drugo priporočil prav Furlan, ker je bila v Clevelandu. Obe sta bili iz Clevelanda. Potreboval sem tajnico, ki je znala angleško in slovensko. Tam ni bilo lahko dobiti kako mlajšo moč, zato je to Furlan poiskal.

Vprašanje: Ali je imel Furlan stike z vašo tajnico Ano Traun?

Snoj: Na vsak način. Dokler je redno prihajal v pisarno Informat.¹⁵³⁴ centra, je ni videl samo enkrat na dan ampak po večkrat.

Obtoženi Furlan pa ima še kar naprej praznino v glavi in se ne spominja ničesar. Še celo tedaj, ko se mu predoči pismo omenjene Ane Traun, v katerem mu sporoča, da se ji je posrečilo dobiti gotov del pošte in mu jo pošilja, obtoženi Furlan jeclja in skuša zanikati.

¹⁵³⁴ Okrajšava za: Information (ali informativni).

Smatramo, da so mu vsa dejanja, ki jih navaja obtožnica, nespodbitno dokazana. *Ploskanje in pritrjevanje*. Smatram dalje, da je vse zadržanje obtoženega Furlana pred sodiščem nov dokaz, da je agent tuje države in da po naročilu te agenture še pred sodiščem zagovarja interese tuje države. 2. Vse to dokazuje, da je že leta 1941 kot agent tuje države zapustil Jugoslavijo in je kot agent v inozemstvu delal ves čas emigracije proti interesom naše domovine. 3. Da je kot agent dejansko prevzemal vodstvo Nagodetove skupine. Smatram dalje, da je prav, če sodišče vse njegovo ponašanje na razpravi, vso njegovo zakrknjenost šteje med posebno močne obtežilne okolnosti, ko bo izrekalo sodbo. *Dolgotrajno pritrjevanje*.

Deloma je obtoženemu Furlanu podoben **Kumelj Metod**, ki hoče spraviti vse svoje protiljudsko delovanje na zgolj slučaj in na obtoženo Vode Angelo, ki jo smatra za edini svoj greh.

Poizkusil je z vso spretnostjo špijona zamolčati očitana mu dejanja na eni strani, na drugi strani pa je skušal sam ali po branilcu zmanjšati še tisto malenkost priznanja, češ, da je toliko njegovih sorodnikov v premi in stranski liniji končalo v umobolnici, da so shicofreniki, da so bili kronični pijanci, hoteč iz anomalij in duševne bolezni deducirati, da je tudi sam duševno bolan in nevrtačunljiv. Toda sodišče se je lahko prepričalo po vsem njegovem delu, da gre v predmetnem slučaju resnično za nenormalnega človeka, zato ker smatram, da mora vse naše ljudstvo take ljudi smatrati za nenormalne, kakršen je obtoženi Kumelj. Pokazal pa je izredno sposobnost v svojem zločinskem protiljudskem delovanju. Iz dokumentov, izjav, in zaslivanja je razvidno, da je obtožba zoper obtoženega Kumlja Metoda, dokazana. Še več, izjavi prič, ki ju je sam predlagal, jasno povesta, da je mogel posedovati tako dalekosežna pooblastila, kakršna mu daje »Bescheinigung«, ki mu jo je izdala komanda Sipa¹⁵³⁵ in SD za Italijo, samo oni, ki je delal za gestapo.

Obtožena **Vode Angela** prizna v celoti kazniva dejanja, ki jih ji očita obtožnica, toda hoče zmanjšati težo poročil, ki jih je poslala v inozemstvo s tem, da je vse podatke slišala pri nekih ljudeh.

Kakor izhaja iz poročil na špijonski center »101«, je njeno špijonsko delovanje v pisanju poročil bilo najplodnejše. Iz teh njenih poročil se vidi ves njen bes do naše ljudske oblasti in pridobitev narodne osvobodilne borbe.

Podatke za svoja poročila je črpala iz najbolj ogabnega vira to je »Slovenca«, iz dobe okupatorja, s čimer se je solidarizirala z vsemi zločini, ki jih je grupa okoli Slovenca izvršila nad slovenskim ljudstvom.

Obtoženi **Hribar Zoran** priznava v obtožnici navedena kazniva dejanja, ki jih je storil pod vplivom prvoobtoženega Nagode Črtomira. Toda delal je zavestno in je prenašal direktive na druge člane skupine, kakor na Vodetovo ter na svoje mreže, konkretno na Stareta in na Tursiča.¹⁵³⁶ Ne moremo smatrati, da so direktive dane Turšiču za organizacijo trojk, petork, bunkerjev, zaklonišč in špijoniranje za vojaškimi podatki, zrasle samo v Hribarjevi glavi. Te direktive vsebuje pošta od Vrhovne komande takozvane »Slov. Armije«, to pošto so vsi prebrali. Iz direktiv Turšiča se točno vidi, da je celotna skupina to odobraval. Vkljub temu, da dopuščamo možnost močnega vplivanja nanj s strani Nagodeta, Furlana in drugih, je obtoženi Hribar zelo natančno izvrševal težka vohunska dejanja in dejanja proti družbeni ureditvi v FLRJ in naj zato za svoja dejanja odgovarja pred zakonom.

¹⁵³⁵ SiPO – Sicherheitspolizei.

¹⁵³⁶ Turšič. Napaka se pojavlja tudi v nadaljevanju zapisa.

Obtožena **Hočevarjeva** priznava očitana kazniva dejanja, le pod težo dokazov. Pri njej je bila postojanka, preko katere so šla vsa poročila v inozemstvo, vendar ona kot intelektuala, ki je sama vzpostavila zvezo s centrom 101 po njenem pripovedovanju, ne pozna vsebine pošiljk, ki so šle preko kurirja Petra na vohunski center. Obtoženi Nagode pa je povedal, da je večino teh poročil obtožena Hočevarjeva pripovedovala na kratko na skupnih sestankih obtožene skupine. Dokazana dejanja je zakrknjeno tajila hotoč z naivnostjo prepričati sodišče, da je slučajno zašla v ta brlog špijonov.

Toda če prelistam obširne Nagodetove »zapiske«, najdemo obtoženo Hočevarjevo med najbolj agilnimi sodelavci obtoženega Nagodeta, že izza prvih dni okupacije. Hočevarjeva je bila tista, ki je predlagala likvidacije voditeljev OF, ter še drugače drzno pred sodiščem izjavlja, da njeni moralni nazori branijo, da bi prijavila ljudski oblasti iz zapore pobeglega špijona Engelmana Mirana, ki je iskal pri njej zatočišče. Vsekakor pa je delala pod vplivom soobtoženih Nagodeta in drugih.

Obtoženi **Zupan** priznava le del svojih dejanj. Šele pod težo dokazov priznava kazniva dejanja, ki jih je zagrešil, toda tudi te hoče zaviti v plašč nekakega strokovnega dela za izdelovanje elaboratov, ki mu jih je dal soobtoženi Nagode. Iz njegovih priznanj, kakor tudi iz izjav ostalih obtoženih, predvsem pa iz zapiskov obtoženega Nagodeta Črtomira izhaja, da je vedel za vso skupnost zločincev, imenovane organizacije, ter je aktivno sodeloval na sejah te špijonske grupe; zato nosi vso odgovornost za celotnost zločinov, ki jih je inkriminirana skupina storila.

Obtoženi **Stare Bogdan** je iz velikega sovraštva do vsega kar je ljudskega, začel sodelovati z Nagode Črtomirom. V njem je našel obtoženi Nagode agilnega organizatorja špijonske mreže po državnih ustanovah v Ljubljani. Po izjavi Rajič Dragana v preiskavi izhaja, kako je silil imenovanega v organiziranje špijonske mreže, istočasno pa je v ustanovi, kjer je bil uslužben, vršil sabotažo z brezvestnim razmeščanjem delovnih sil. V svojo obrambo nava-ja, da je organiziral mrežo kot pripravo za nekako opozicijo; toda njegova obramba ostane brez vsake realne podlage, če bo sodišče pri ocenjevanju njegovega zagovora imelo pred očmi dejstvo, da je po svoji mreži zbiral podatke vohunskega značaja, da je po Nagodetovih nalogah imel organizirati v vsaki ustanovi samo enega zaupnika, ne pa si pridobivati somišljenikov, kakor to sam prikazuje. V besnem sovraštvu do velikih pridobitev narodno-osvobodilne borbe je vršil vohunstvo v korist sovražnikov FLRJ.

Obtoženi **Lajovic Vid** priznava dejanja, ki mu jih očita obtožnica. Obtoženec je predvsem sodelavec prvoobtoženega že iz dobe okupacije. Po osvoboditvi je bil pred ljudskim sodiščem obsojen zaradi sodelovanja v četniških odredih. Toda, čim je prišel iz zapore je navezal zopet stik z obtoženim Nagodetom in s tem z vso njegovo vohunsko družbo.

Obtoženi **Sirc Franjo** zanika, da bi imel kakršnokoli zvezo z inkriminirano organizacijo Nagode Črtomira. Toda dejstvo je, da so se našli pri hišni preiskavi pri obtoženem Sirc Franju uradni akti Ministrstva za industrijo s podatki o naši pletilni industriji in razni drugi akti, ki se po svoji vsebini in po odredbi gospodarskih funkcionarjev in oblasti ne objavljajo in veljajo kot uradna tajnost kot dolžnost varovanja državne tajnosti. Sirc Ljubo je sporočil te podatke, ki jih je črpal iz teh aktov predstavniku neke tuje države. Da je obtoženi Sirc Franjo izročal podatke tajne vsebine, dokazuje tudi pismo obtoženega Sirc Ljuba od 22. 4. 1947 soobtoženemu Sirc Franju v Varšavo, v katerem javlja v šifrirani obliki, da je v Kranju izbruhnil štrajk delavcev, iz tega namreč jasno izhaja, da sta se obtoženca namreč

o takih stvareh medsebojno obveščala. Naj navedem samo še to, da je Sirc Ljubo preko svojega očeta obtoženega Sirca Franja obvestil karabinerskega majorja d'Amatha,¹⁵³⁷ kako je izvršil vohunsko nalogo, ki mu jo je omenjeni fašistični oficir dal in ki jo je obtoženi Sirc Ljubo obljubil izvršiti. Iz vseh teh dejstev smatram, da je obtožnica dokazana tudi v tej točki.

Obtoženi **Pirc Metod** zanika, da bi vedel za špijonski značaj obtožene skupine Nagode Črtomira. Toda iz dokaznega gradiva izhaja, da je sam organiziral mrežo, poučeval svoje zaupnike v Kranju kako se morajo razen zbiranja podatkov vrviti v organe ljudske oblasti in vršiti razkroj. Res je, da se nekaj časa pred aretacijo ni udeleževal sestankov pri soobtoženem Nagode Črtomiru, toda o vseh sestankih ga je soobtoženi Sic Ljubo obveščal. Preko Sirc Ljuba je pošiljal organizaciji podatke in kakor izjavlja obtoženi Hribar Zoran je na seji organizacije obtoženi Nagode vedno vprašal soobtoženega Sirc Ljuba kaj pa poroča Nagodetu stric Pirc. Smatram, da se je sodišče na podlagi predloženih dokazil prepričalo o njegovi odgovornosti ter je obtožnica tudi v tej točki dokazana. Obtoženi Pirc sicer navaja v svoj zagovor kakor tudi obramba, da je bil od leta 1943 v partizanih, da je sodeloval v narodno osvobodilni borbi. Toda dogodki po osvoboditvi so dokazali, da je kljub temu ostal kot bivši jugoslovanski oficir tudi v novi Jugoslaviji na protiljudskih pozicijah ter je kot mornariški oficir Jugoslovanske armade bil kmalu po osvoboditvi aretiran in nato na zahtevo celotnega oficirskega zbora svoje edinice vsled protiljudskega zadržanja odstranjen iz Jugoslovanske armade. Prav zaradi tega ker je bil obtoženi Pirc nekdanji višji oficir Jugoslovanske armade in se je kot tak jasno zavedal kaj je to špijonaža, predlagam, da se mu to šteje kot posebna obtežilna okolnost. *Ploskanje*.

Obtoženi **Snoj Franc** priznava kazniva dejanja, navedena v obtožnici, razen tega, da bi vedel za zveze inkriminirane organizacije Nagode Črtomira z vohunskim centrom 101 in da bi vršil špijonažo v korist neke tuje države, s tem, da je soobtoženemu Furlanu Borisu in Nagode Črtomiru dajal podatke političnega, gospodarskega in splošno državnega pomena. Toda iz dejstva, da je obtoženi Snój Franc prejel preko Skvarča Lucije nekako novo »Ustavo« in da je enak projekt ustave prejel čez nekaj časa od skupine soobtoženega Nagode Črtomira preko soobtoženega Sirca Ljuba, jasno izhaja, da je obtoženi Snój Franc moral vedeti za obstoj te špijonske zveze. Razen tega je to, da je soobtoženi Snój Franc vedel za vse ilegalno delo inkriminirane organizacije Nagode Črtomira, potrdil na razpravi Nagode Črtomir. Enako je moral vedeti za špijonski značaj zvez soobtožene inkriminirane organizacije, s člani predstavništva neke tuje države. Kajti soobtoženi Furlan Boris je hotel navezati stike med obtoženim Snój Francem in članom predstavništva neke tuje države edino v to svrhu, da bi ga obtoženi Snój Franc obveščal o političnem in gospodarskem stanju v državi.

Iz zapisnikov soobtoženega Nagode Črtomirja izhaja, da je obtoženi Snój Franc bil tesno povezan z organizacijo Nagode Črtomira in so ga člani te organizacije obveščali o svojem delu. Pri razsoji o dejanjih obtoženega Snoja Franca, smatram, da mora imeti sodišče v vidu, da je storilec kaznivih dejanj v očitani obtožnici ljudski poslanec skupščine FLRJ, ki je zlorabil zaupanje ljudstva, ki mu je dalo nalogo čuvati in braniti velike pridobitve narodnoosvobodilne borbe (*ploskanje*).

---

¹⁵³⁷ Pravilno: D'Amata.

Obtožena **Hribar Elizabeta** je priznala v celoti kazniva dejanja, ki jih očita obtožnica. Kazniva dejanja je izvršila pod vplivom svojega moža ter naj se z ozirom na njeno odkrito priznanje tretira to kot olajšilna okolnost.

Če ocenjujemo delovanje obtožene vohunske organizacije z ozirom na družbeno-politično nevarnost, moramo pri tem ugotoviti posledice, ki so že, ali pa bi mogle nastati in končno, kakšne posledice so obtoženci sami pričakovali v bodočnosti? Poglejmo prvo plat medalje.

Vohunstvo, špijonaža je eno najbolj zavrženih dejanj. Vsa zgodovina človeštva tako ocenjuje te vrste zločin. Absolutno nobenega dvoma ni, da so dejanja, ki so jih izvršili obtoženi Nagode in kompanjoni špijonskega značaja: zbiranje podatkov, povezava z inozemstvom in špijonskim centrom, pošiljanje zbranih podatkov inozemstvu in omenjenemu centru. V našem zakonu za taka zločinstva nimamo nobenega drugega izraza kot vohunstvo. Še več! Trdno sem prepričan, da zakoni nobene države na svetu nimajo drugega izraza za taka dejanja kot vohunstvo, špijonaža. Kako naj bi se tudi drugače imenovala?

Ali so se obtoženci tega zavedali? Nekateri namreč pravijo, da se niso zavedali svojega špijonskega delovanja. Obtoženi Furlan je bil dekan juridične fakultete, obtoženi Nagode je bil nekoč docent na univerzi. Po vseh njunih izjavah, po ponašanju, po dejanjih je res, da teh dveh žalostnih figur absolutno ne moremo prištevati k znanstvenikom. Resnična znanost in tolika gniloba in podlost, kot sta jo pokazala, sta popolnoma nezdržljivi. Oba sta bila sposobna, precizno opravljati vohunsko službo. Kdo jima danes more verjeti, da nista vedela, da je njihovo delo špijonsko? Tudi ostali obtoženci so vsi intelektualci in za vse velja isto: ne samo, da so izvrševali vohunstvo, ampak so se svoje vohunske vloge tudi popolnoma zavedali.

Delali so za tujce, za tuje imperialistične načrte, proti lastnemu narodu, delali so za špijonski center 101, ki ga vodijo vojni zločinci, oni, ki so v dobi okupacije prizadejali svojemu lastnemu narodu neizmerno gorja.

Posledice njihovega dela so pisanje proti FLRJ v inozemskih časopisih. V katere časopise so pošiljali poročila, nam pove sam zločinski center v Avstriji. To so storili tedaj, ko ves svet občuduje naš razvoj, ko se čudi, kako smo mogli tako odlično iziti iz opustošenja, ki ga je povzročila vojna.

Pišejo o potrebi kontrole razdelovanja Unrinega blaga, hočejo izzvati na ta način vmešavanje v notranje zadeve naše države. O veliki hvaležnosti, ki smo jo dolžni zapadnim državam, govore, na to pa ne pomislijo, da smo dali v borbi proti fašizmu toliko, da nam nikdar ne morejo tega povrniti. Z istim ciljem govore o volitvah. Vse sama težnja za intervencijo.

Posledice njihovega dela je oviranje repatriacije onih, ki so zavedeni zapustili svojo domovino. Vrgli so te nesrečnike v past vojnim zločincem Drčarju - Glušiču. Oni, ki so se že vrnili, vedo, kaj je domovina, oni znajo ceniti stanje pri nas. Obtoženci so odgovorni za trpljenje onih, ki se klatijo po inozemstvu. Obtoženci si žele njihovega gorja, zato so jim prišepetavali, da je doma brezpravje, teror in pomanjkanje. Oni so odgovorni, v koliko bodo ti ljudje postali plen tujih imperialističnih vojnih pristašev. Obtoženci so jim pripravili pot, ki jo je šla Sernečeva banda na Štajerskem.

S svojim sodelovanjem z vohunskim centrom so se napravili za moralno oporo svojih gospodarjev Drčar - Glušiča. Zahtevali so od njih čim uspešnejšega in čim intenzivnejšega delovanja. Oni pravijo: na korist ljudstvu. Kateri od držav, v katerih zapadno - vojno huj-

skaški elementi provocirajo državljansko vojno, moremo zavidati. Svoj lastni narod hočejo osrečiti s stanjem, kakršno je v Grčiji.

Vse pridobitve Narodno osvobodilne borbe blatijo na nezaslišan način. Ustvarjajo videz, da je slovenski narod neenoten, blatijo ljudsko oblast, agrarno reformo, nacionalizacijo, in sploh vse pridobitve narodno osvobodilne borbe. Vse je samo negativno po njihovem mnenju. Dokazati hočejo, da ista nevarnost grozi tudi zapadu. Zakaj vse to?

Samo zato, da bi izzvali vojno, intervencijo, da bi vrgli ljudsko oblast in odpravili vse pridobitve Narodno osvobodilne borbe. Sami tega ne zmorejo, saj jih ni več, kot peščica. Zato upajo na vojno in na okupacijo po tujcu. O vsem tem se čisto določeno tudi sami izražajo.

Da so tako mnenje ustvarjali v svetu, je dokazano, da so s tem zasledovali omenjene cilje, je popolnoma logično in drugače biti ne more.

Dobro vemo, da v tem zadnjem niso uspeli. Niso uspeli v svojih željah, ker nihče z njimi ni šel. Nikdar ne bo narod, ki si je z lastno krvjo priboril svojo neodvisnost in srečnejše življenje, dopustil, da bi taka podla dejanja rodila kakršenkoli uspeh. Ali se s tem odgovornost obtoženih zmanjša? Nikakor ne. Pripravljali so ljudstvu veliko nesreče in zato sedijo pred sodiščem polno odgovorni za svoja vohunska dejanja in za vse posledice, ki so si jih želeli. Govore o neki svoji ideologiji. Pravijo, da imajo drugačne nazore o ureditvi države kakor je ta izražena v naši ustavi. Ali pa je to res? Ali imajo obtoženci sploh kaj svojega? Kdaj pa se je vohun oklepal idej? Špijon samo lahko služi svojemu gospodarju, ki mu s svoje mize vrže par drobtinic za njegove hlapčevske usluge. Preveč tanka je koprena, za katero so se hoteli skriti, da bi jim ne spoznali pravega njihovega obraza.

Tovariši sodniki! Smatram, da je po natančni razpravi, ki se pravkar končuje, popolnoma jasno, da v celoti drže vse točke obtožbe, zato, da tudi pravna kvalifikacija ostane taka kakor jo navaja obtožnica. Z ozirom na dejanja obtoženih pa zahtevam, da se izreče za nekatere najstrožje, za druge pa ostre kazni v okviru zakona. *Ploskanje*.

Na koncu samo še tole. V teku razprave so se pokazali nekateri znaki, ki kažejo na to, da je obtožencem vendarle uspelo do neke mere izrabiti našo nebudnost za svoje temne namene. Prav je, da proces proti obtoženemu Nagodetu in ostalim visoko dvigne budnost in čuječnost slehernega Slovenca, slehernega Jugoslovana proti intrigam vojnouhujskaških zarotnikov in špijonov. S tako budnostjo bomo z lahkoto onemogočili tistih par nestvorov, ki zaradi svoje preteklosti in sedanjosti in zaradi svoje moralne pokvarjenosti nočejo postati svobodni ljudje, svobodne FLRJ. *Klici »tako« in ploskanje*.

Predsednik: Odrejam 10 minut odmora. Odvedite obtožene.

Razprava se nadaljuje ob 11.10h.

Predsednik: Dajem besedo branitelju obtoženega Nagodeta Črtomira g. Ludviku Ferdu.¹⁵³⁸

¹⁵³⁸ **Ferdo Ludvik** (1901–?), rojen na Dunaju, v imenik odvetnikov je bil vpisan maja 1932. 1. 7. 1949 je bil priprt, pisarna je bila zapečaten, začasnega namestnika pa je bil postavljen dr. Krejči Viljem. Kazenski postopek zoper Ferda Ludvika je bil zaključen z oprostilno sodbo Okrožnega sodišča v Ljubljani z dne 7. 6. 1950 in v juliju je lahko nadaljeval z odvetniškim delom. 10. 11. 1955 je bil suspendiran. Na podlagi sodbe Disciplinskega sodišča Odvetniške zbornice v Ljubljani z dne 12. 12. 1955 je bil kaznovan s prepovedjo opravljanja odvetništva za dobo dveh mesecev (od 10. 11. 1955 do 10. 1. 1956), začasno pa ga je nadomestil Marko Prepeluh. Junija 1965 je bil na lastno željo izpisan iz Imenika odvetnikov. (Arhiv Odvetniške zbornice Slovenije, Imenik odvetnikov.)

Ferdo Ludvik

Branilec Ludvik: Visoko sodišče. Danes zaključujemo razpravo proti skupini domačih izobražencev, med katerimi se nahaja po vrstnem redu obtožnice na prvem mestu inž. Črtomir Nagode, katerega obramba mi je poverjena po službeni dolžnosti. Po dolgi, temeljito in podrobno izvedeni razpravi, na kateri so se osvetljevale vse posamezne točke obtožbe in na katerih je v svojem zaključnem govoru dosledno vztrajal tudi javni tožilec, se mi vendar zdi potrebno, da iznesem izvestne momente, da tako tudi s temi svojimi izvajanji doprinesem svoj delež k glavni nalogi vsakega branilca, ki obstoji baš v tem, da pripomore sodišču, da pride do veljave osnovno kazensko-pravno načelo, ki obstoji v iskanju materialne resnice.

Ne morem se ubraniti vtisa, da je današnje obtožence dovedla na stranpota baš povojna doba, ki je širom sveta prepletena še z nebrojnimi propagandnimi idejami in načrti, kako ustvariti čim popolnejši političnim, socialnim in gospodarskim potrebam ustrezajoči državno upravni družbeni red. Posledica tega je pač ta, da je celo pri taki skupini izobražencev, kot je ta, ki sedi pred nami, kriterij pravilnega in realnega presojanja faktičnega in zdravim potrebam naroda odgovarjajočega stanja padel v okvir nepravilnega in protizakonitega delovanja.

Visoko sodišče! Zdi se mi, da tega momenta ni prezreti in da ga boste morali temeljito tudi obravnavati, ko boste odločali o nagibih, ki so dovedli obtožence do njihove protipravne dejavnosti, na drugi strani pa prav tako podrobno osvetljevali pravne posledice, ki so nastale za varnost obstoječega državnopravnega reda. Ta dejstva bodo važna zlasti, ko boste razpravljali o odmerjanju kazni, ki mora biti po splošnih pravnoveljavnih načelih pravično povračilo za storjeno protipravno dejanje, obenem pa tudi vzgojno poboljševalnega namena. Posameznim točkam obtožbe glede inž. Nagode Črtomira mi je povdariti, da je obtoženec sam jasno in odkrito priznal, da je bil pripadnik Stare pravde, in da so se nekateri njegovi somišljeniki, kot člani te politične skupine tudi še po osvoboditvi sestajali deloma na njegovem domu, deloma pa na domu soobtožene Hočevar Pavle, kjer so med seboj razpravljali o političnem položaju ter razmotrivali o možnosti in sredstvih za doseg izpremembe sedanjega ustavnopravnega reda v državi.

Da bi obtoženec baš idejno vodil to skupino, je težko smatrati za dokazano, kajti razprava je pokazala, da povezanost vseh članov te organizacije ni bila prav tesna, da niso bili vsi na sestankih, da nekateri sploh niso prihajali, ali pa samo zelo redko, da je bila odločilna samo povezanost posameznikov, ki so se med seboj razgovarjali. Ta dejstva me potrjujejo v prepričanju, da Nagode ni bil izključno suveren iniciator vseh akcij te skupine, ker je nasprotno dobivala idejne pobude tudi z druge strani. Zato mu ne moremo imputirati naslova idejnega voditelja, kar je vsekakor važno glede iniciativnosti in povzročanja tega težko kaznivega dejanja.

Kar se tiče ponarejanja osebnih dovolilnic, je treba poudariti, da je izvršil to ob začetku osvoboditve, ko je bila svoboda kretanja zaradi takratnega splošnega vrveža delno omejena in je obtoženec po lastnem priznanju res ponaredil osebno dovolilnico, ki pa je ni uporabil. Zato se lahko smatra, da je to dejanje ostalo neizvršeno.

K. 2. točki obtožnice označuje obtoženi Nagode svoje postopanje za nekorektno, vendar je naglasil, da je prekoračil dopustno politično delovanje s tem, da je obšel vse pozitivne določbe zakona o društvih, zborovanjih in drugih javnih shodih, po katerih je imel za razvoj politične, kulturne in družbene aktivnosti dovolj prilike za svobodno akcijo.

Zveza z inozemstvom, s pripadniki domačih v inozemstvu bivajočih agentov je vsekakor označiti kot dejanje, ki ne dolikuje poštenemu državljanu, nego bistveno škoduje interesom vsake nacionalno svobodne države. Čim je take zveze vzdrževal, stavljal predloge, sprejemal proti-predloge z namenom, da se s tujo pomočjo spremeni politični red in škoduje obrambni sposobnosti in gospodarski moči države, je zakrivil kaznivo dejanje zoper ljudstvo in državo. K tej najtežji točki obtožbe bi hotel omeniti, da je to težko kaznivo dejanje izvršil v mirni dobi, ne pa v vojnem času, ko bi bila varnost države znatno bolj ogrožena. Dejstvo je, da je čuječnosti varnostnih organov pripisati, da je bil ta stik v kratki dobi preprečen in onemogočen.

Težka naloga visokega senata je, da te okolnosti pravilno oceni in ugotovi, kakšna je bila prizadejana škoda po poročilih, poslanih v inozemstvo in predstavnikom tujih držav, koliko je bil okrnjen ugled naše države po klicu obtožencev po intervenciji in po vmešavanju v naše notranje zadeve.

Branilec Ludvik Ferdo nadaljuje: Na drugi strani smatram, da razprava ni podala jasnega dokaza, da bi obtoženi Nagode pri ustanovitvi posebne mreže v Sloveniji podvzel kakšne posebne korake.

Po izvedenih dokazih je smatrati tudi za dokazano, da je obtoženec imel med okupacijo tudi zveze s pristaši protinarodnega Mihajlovičevega pokreta in bil povezan po lastnem priznanju potom Prekorška in Rakočeviča, da je bil član deseterice napredne skupine, katerih sej se je udeležil le dvakrat in da kakih pobud in nasvetov na akcije te skupine vobče ni dajal, ampak pripravljaval le neke načrte za organizacijo povojne civilne uprave.

Visoko sodišče naj torej glede na obtoženčevo priznanje v zvezi s tozadevnimi dokaznim materialom te dejanske ugotovitve pravno presodi zlasti v tem, ali je glede na to obtoženčevo medvojno dejavnost prisojati mu položaj ideološkega pobudnika, organizatorja ali voditelja. Ob sklepu svojih izvajanj si dovoljujem opozoriti visoko sodišče vendar še na nekaj okolnosti, ki zmorejo odločilno vplivati na samo odmero kazni in zlasti povdariti, da je bil obtoženi kot človek vendar znanstvenik širokega obzorja, ki je pred vojno izdal nad 50 strokovnih publikacij – vse za dvig standarda našega malega človeka in našega gospodarstva, da je po osvoboditvi uspešno razvijal svoje strokovne sposobnosti tudi v znanstvenem inštitutu, da doslej še ni bil kaznovan, da je pred sodiščem v glavnem odkritosrčno priznal, kar je zagrešil in da je dejanje tudi obžaloval.

Visoko sodišče prosim, da vpošteva vse te gotovo važne in tehtne momente ter obtožencu odmeri njegov krivdi odgovarjajočo in pravično kazen.

Predsednik: Besedo dajem branilcu obtoženih Sirc Ljuba, Vode Angele in Snoja Franca, gospodu Čobalu Josipu.

Branilec Čobal: Visoko sodišče! Po službeni dolžnosti mi je braniti obtoženega Sirc Ljuba, Angelo Vode in Snoj Franca.

Sirc Ljubo in Angela Vodetova sta krivdo priznala z malo izjemo po obtožnici. Snoj Franc pa je tudi deloma, sam v svojem zagovoru navedel in v zadevni izjavi razčlenil dejanski stan

Josip Čobal

in s tem objektivno odgovornost bode sedaj sodišče samo ugotovilo na podlagi obtožnice in dokaznega gradiva. Za ugotovitev subjektivne njihove odgovornosti in stopnje njihove odgovornosti pa imam kot branilec dolžnost opozoriti na nekatere okolnosti.

Obtoženi Sirc Ljubo prizna svojo krivdo, vendar poudarja, da se ni zavedal vedno kaznivosti svojega udejstvovanja. Obtoženi Sirc Ljubo prizna, in izpoveduje, da ga je politično življenje že za mladega privlačevalo. Usodno zanj pa je, da je padel začetek njegovega političnega delovanja v njegovo zorno mladost 20 let, v mladost z vso zaletavostjo, naivnostjo in neuravnovešenostjo, kar vse je lastno tem letom. Neuravnovešenosti, lastni tem letom pa se je pridružila izredna občutljivost, dojemljivost, napram okolici,

ki je, kakor je splošno znano, posebno lastna ljudem, ki so bolni kot on na pljučih. On je podlegel vplivu okolice. Radi zdravljenja je obtoženi Sirc po odredbi znanega zdravnika specialista za pljučne bolezni dr Neubauerja¹⁵³⁹ v letih 1934 in 1938 bil na zdravljenju večkrat v inozemstvu, v Avstriji in Švici. Tam je izpolnil svoje znanje iz tujih jezikov zlasti iz francoščine in angleščine. Znanje baš teh tujih jezikov ga je pozneje ravno spravilo v stik z soobtoženim Nagodetom in pozneje tudi še z drugimi. Iz obtoženčevega obširnega življenjepisa v sodnem spisu izhaja, da je ob ustanovitvi Stare pravde, vstopil vanjo. To je bilo meseca maja 1941 leta. Stara pravda se je na to meseca avgusta 1941 vključila v OF. Po vključitvi so nastala trenja zaradi različnega gledanja in presojanja Mihajlovičevega delovanja. Takrat se je mladi Sirc odvajal, vendar je takoj, kakor pripoveduje sam, ko je spoznal, da gre v tej skupini za sodelovanje z okupatorjem, opustil svojestransko vsako sodelovanje. Pozneje je bil v Švici, kamor je prišel ilegalno in je iz Švice prišel nazaj ilegalno preko Francije in vstopil v NOV prostovoljno in se je tja prijavil, s prepričanjem je potem tudi sodeloval.

Obtožena Angela Vodetova je kakor posnemam iz življenjepisa iz sodnega spisa znana javna delavka še in že izpred vojne dobe. Njen življenjepisa jo prikaže kot kritično gledavko na dogajanja v družbi. Njeno delo je bilo težavno, delala je za dobrobit sočloveka ne pa za svoje lastne interese. Vedno je bila preganjana od starih protiljudskih jugoslovanskih režimov in to je brez dvoma silovito vplivalo nanjo. Med okupacijo je bila gotovo ne malo njena zasluga, da se je meseca avgusta 1941 vključila ženska zveza v OF. *Protestiranje v dvorani*. In tedaj je obtožena Vodetova bila zastopnica te zveze v OF. Zbirala je sama in organizirala pri drugih zbiranje vsakršnega materiala v pomoč internirancem in partizanom. Pošljala jim je pakete, denar in organizirala tudi pomoč raznim družinam. Zaradi tega delovanja

¹⁵³⁹ **Dr. Robert Neubauer** (1895–1969), zdravnik ftziolog, rojen na Dunaju, kjer je tudi študiral medicino in leta 1922 diplomiral. Leta 1923 se je zaposlil v zdravilišču za tuberkulozo na Golniku, ki se je pod njegovim vodstvom razvilo v najsodobnejšo tovrstno ustanovo v takratni državi. Od 1941 do 1944 je bil zdravnik v Ljubljani. Sodeloval je z OF, leta 1944 je odšel v partizane in nato v južni Italiji vodil partizansko bolnišnico. Po vojni je bil med drugim načelnik zvezne Uprave za borbo proti tuberkulozi, aktivno je sodeloval v sekciji za tuberkulozo Svetovne zdravstvene organizacije v Ženevi in v tej vlogi opravljal številne strokovne naloge in misije v Evropi, Afriki in Aziji. Leta 1951 je postal redni profesor na Medicinski fakulteti v Ljubljani, 1961 pa je bil izbran za rednega člana SAZU. Velja za ustanovitelja slovenske ftziologije in organizatorja boja proti tuberkulozi. (ES 7, str. 408.)

je bila nato internirana v znanem taborišču Rauensbruck¹⁵⁴⁰ in tudi zato, kar je izjavil dr. Hacin,¹⁵⁴¹ ker da je njena zasluga, da so hribi polni naše mladine. *Smeh v dvorani – opazke: nehaj raje.* Obtoženka Vodetova je po sodbi ljudi, ki jo poznajo razburljive narave, eksplozivna. *Smeh v dvorani.* Obtoženi Nagode bo zato imel prav, ko ocenjuje, da pada iz ekstrema v ekstrem. To kaže na njeno duševno neuravnovešenost, kakor tudi ni čuda, če se upošteva vse njeno preganjanje pod staro Jugoslavijo in vsa razočaranja, ki jih je potem kot javna delavka doživela med lastnimi sodelavci in trpljenje med vojno, zlasti pa v internaciji.

Obtoženi Snaj priznava svojo krivdo, zanika pa, da bi bil povezan z Nagodetovo skupino. Razgovarjal se je le tu pa tam s posamezniki. Ti pogovori so bili kot navaja političnega značaja in sicer v vidu ustvaritve opozicijske politične stranke. K posameznim točkam obtožnice je obtoženi Snaj podal svoj zagovor jasno, stvarno predvsem pa odkrito brez izmikavanja. Isto velja tudi za oba ostala obtoženca in to odkrito priznanje vseh treh naj sodišče upošteva kot olajšilno okolnost. Inkriminirana dejanja in delovanje vseh obtožencev pada v dobo splošne živčne razruvanosti, ki je dosegla svoj vrhunec med okupacijo, med vojno a se po osvoboditvi le počasi sanira. Po vsem svetu vre. Vseposvoda se išče izhod iz strašnih posledic vojnega razdejanja tako v materialnem kakor v moralnem pogledu. Če si pri takem stanju pogledamo dejanje in nehanja obtožene skupinice, moramo ugotoviti, da njih delo ni bilo v stanju niti motiti še manj pa zavirati moči naroda pri nas, pa tudi ni ustvarjala kakšnih upov in nad pri emigraciji. Gre za skupino tukajšnjih nezadovoljnejev, opozicionalcev. Precenjevanje pomena tega njihovega izživljanja bi moglo sedaj ustvariti prej dojem kake naše slabosti kot pa moči in pa ustaljenosti. Sodišče bi zato prosil še eno, da ugotovi na podlagi dokaznega materiala, če drži izpovedovanje nekaterih obtožencev, da so takoj prekinili stike z emigracijo in z svojim delom, čim so iz tozadavnega takozvane velike pošte meseca januarja tega leta spoznali, da jih hoče inozemstvo pahniti v dejanski upor. To so vsi izjavljali v svojih zagovorih. Ko bo sodišče pri ugotavljanju stopnje osebne krivde vsakega posameznika preiskovalo, naj upošteva tudi te nanizane okolnosti, potem bo njegova sodba pravična, kazni pa primerna. Za to prosim v imenu svojih treh obtožencev. *Občinstvo je med govorom izražalo nezadovoljstvo.*

Predsednik: Brez opomb in brez opazk prosim. **Besedo ima branitelj obtoženca Kavčnika Leona g. dr. Šubic.**

Dr. Šubic: Visoko sodišče! *Salus rei publicae suprema lex este!* Varnost države bodi najvišji zakon! Tako so že stari Rimljani govorili in tako hoče tudi danes vsak pošten in discipliniran državljan. Naši ljudski zakoni so poverili sodobnim branilcem častno dolžnost in nalogo sodelovanja, da pripomagajo pri iskanju objektivne in materialne resnice in nič drugemu, nego ugotoviti te resnice so namenjene moje besede. Toda ne le iskanju objektivne resnice, nego tudi moja od vsega početka neomajna in odločna pripadnost edino pravi liniji OF, za katero prepričanje sem v obilni meri in s krvavimi žrtvami prispeval, mi daje legitimacijo, da stojim danes tukaj kot branilec. Zato naj me nihče napačno ne razume, od vsega početka izjavljam, da kazniva dejanja najodločneje obsojam, za katera dejanja ni ne izgovora ne zagovora. Moja naloga pri iskanju objektivne resnice je le ta, če in v koliko je inkriminirana dejanja zakrivil tudi obtoženi inž. Kavčnik ter kolika je stopnja njegove kazenskoopravne odgovornosti. Da moramo pravilno presoditi položaj, sem primoran pred-

¹⁵⁴⁰ Pravilno: Ravensbrück.

¹⁵⁴¹ Dr. Lovro Hacin.

Milan Šubic

vsem pečati se nekoliko z osebnostjo inž. Kavčnika, in ga prikazati v pravi luči.

On je sin kmečkega očeta, ki se je z lastno pridnostjo in sposobnostjo povzpел do mesta prvega predsednika slovenskega sodišča in organizatorja slovenskega sodstva ob ustanovitvi in osvoboditvi Jugoslavije. Domača hiša mu je vcepila ljubezen do rodne grude. Decembra leta 1916 je stal baš v tej dvorani skupno s 33 študenti pred avstrijskimi sodniki zaradi svojega nacionalnega prepričanja in je bil obsojen kot član Preporoda, ki je zastopal ideje v času, ko si starejša generacija o tem ni upala niti sanjati. Delal je tudi na organizaciji Jugoslovanskega ferijalnega saveza. K temu ga je gnalo njegovo absolutno jugoslovansko prepričanje. Na strani 66. zaslüševalnega zapisnika pravi, da je

občutil ustanovitev tega saveza kot patriotično potrebo, da se ustvari baza za jugoslovanski patriotizem. Kljub temu pa v bivši Jugoslaviji zanj ni bilo mesta v Sloveniji. Moral je iskati kruha izven nje. S pridnostjo si je pred drugo svetovno vojno ustvaril skupno z drugimi strokovnjaki železarski plavž Topusko. Izbruh vojne in okupacija oziroma ustanovitev NDH je vsemu temu napravila konec. Ustaši so v Topuskem, kjer je bila večina prebivalstva pravoslavna, poklali vse Srbe in tudi Kavčniku kot jugoslovansko orientiranemu ni bilo obstanka. Uspel je, rešiti se na ta način, da je ženo in hčerko poslal v Ljubljano k materi, sam pa se je umaknil v Zagreb. Vsi trije zainteresirani lastniki topilnice železa v Topuskem so bili trdno odločeni, da za ustaše in okupatorja ne bodo delali. Zaradi tega je pobegnil v Slovenijo, da ne bi bilo treba obnoviti obrata. Državljanstva NDH si Kavčnik nikdar ni pridobil. Res je samo to, da je samo prosil za podelitev državljanstva, to pa zaradi tega, ker je hotel na ta način zavleči svoj pobeg v Slovenijo, da bi uredil svoje zadeve. Ko je videl, da bi bil kot državljan NDH mobiliziran v hrvatsko vojsko, je prošnjo za državljanstvo takoj umaknil in pobegnil v Slovenijo. S potno dovolilnico NDH je inženjerska komora v Zagrebu poslala na občino Topusko pismeno prisego s pozivom, da jo Kavčnik podpiše. In res jo je podpisal, ne kot državljan NDH, nego kot pooblaščen inženjer. Kdo bi si bil takrat, ko se je vse križem klalo, upal temu zoperstaviti. *Klici: Oho! Smeh.* Zato naj se mu ta prisega ne šteje v zlo, saj je notorično, da so takšne prisege položili vsi uradniki, sodniki in javni nameščenci brez izjeme na Hitlerja na Štajerskem in Gorenjskem, kakor tudi v »Ljubljanski pokrajini« Italijanom. Ali jim bomo to pod silo razmer izsiljeno prisego šteli v zlo? Gotovo ne. Ničesar drugega ne pomeni ta Kavčnikova prisega. Po prihodu v Ljubljano je prišel v stik z Nagodetom in njegovo skupino »Stare pravde«. Kaj je bila »Stara pravda«, se je že v prejšnjih procesih kakor tudi iz Nagodetovih zapiskov pojasnilo. S tem vprašanjem se ne bom nadalje pečal, morda bo to storil kdo izmed ostalih zagovornikov. Govoriti hočem o skupnih načelih, ki so po trditvi obtožnice bile temelj te Nagodetove skupine predvsem po Kavčniku opravljena programatična izjava. Kot osnova tega programa so načela, ki jih je Kavčnik razvil v brošuri: Evolucija k socialni pravičnosti. Ker se je o tej brošuri mnogo govorilo, smatram za potrebno, da prečitam iz te brošure uvod, ki nosi naslov: Cilj. Čita iz brošure.

Kavčnik, ki se je že pred vojno mnogo pečal z gospodarskimi vprašanji, je s to brošuro nastopil kot gospodarsko socialni reformator, hoteč pokazati kot možno, da se vzhodno

in zahodno naziranje združi in odstranijo obstoječa nasprotstva ali kakor sam pravi, da se doseže pomirjenje. Kavčnik je bil o pravilnosti svoje teze prepričan in jo je skušal uveljaviti povsod, kjer je bilo mogoče in govoril o njej z vsakim, ki ga je hotel poslušati. Že med okupacijo je dal to brošuro raznim politikom in jo je poslal celo po kurirju Draži Mihajloviču, katerega intransigentno stališče v tem vprašanju je znano. Prav tako je poslal večje število te brošure četnikom, da jih pridobi za pomirjenje. *Ugovori v dvorani*. In ko je prišla osvoboditev je že nekaj dni potem izročil svoj propagandni spis predsedniku SNOS-a tov. Josipu Vidmarju, kak mesec po osvoboditvi pa je osebno nesel svojo brošuro s spremnim pismom tov. podpredsedniku vlade Edvardu Kardelju s prošnjo, da izroči to brošuro tov. Titu. Leto kasneje je ing. Kavčnik poslal tov. podpredsedniku Edvardu Kardelju zopet pismo z dne 19.6.,¹⁵⁴² ki jo Kavčnik v svojem zagovoru označuje kot iskreno konstruktivno pridigo, v kateri zopet označuje svojo zamisel kot tisto, ki lahko zadovolji demokrate obeh naziranj. V tem pismu piše ing. Kavčnik med drugim: »Jaz nisem komunist v smislu KP, pač pa se zavedam, da se vozim na ladji, ki jo krmari KP in da je to edina ladja, ki nam je na razpolago, kajti brez Jugoslavije ni Slovenije in brez KP ni Jugoslavije. Zato želim, da bi KP dobro krmarila in čutim dolžnost navigatorja opozoriti na to, kar vidim in vem«. Iz tega pisma sledi brez kompromisna afirmacija Jugoslavije, brez katere ni Slovenije in priznanje KP, da brez nje ni Jugoslavije. Po vseh teh poskusih od osvoboditve dalje zainteresirati za svojo tezo najmerodajnejše osebnosti in oficijelne kroge, bo sodišče odločilo ali presodilo ali je verjeti obtoženemu Kavčniku, da so bila njegova prizadevanja in tudi vsebina citiranih dopisov na podpredsednika Kardelja iskreno mišljena.

Kavčnik si je priznaval kot opozicionalca in opozicionalec je pisal to pismo. Zato iskrenosti tega pisma ne zmanjša njegov letak »Ameriški in angleški javnosti«, ki ga je približno v istem času napisal. Dasi jaz gotovo obsojam vsebino in način objavljenja tega letaka, moram iz pismenega zagovora ing. Kavčnika str. 3 navesti njegove lastne besede: »Vsaj pomeni ta letak v svojem bistvu le vzklík, dajte Trst in Gorico Jugoslaviji, četudi je Titova – dokaz, da jaz predpostavljam narodne in ne strankarske interese.«

Da se povrnemo nazaj na Kavčnikovo udejstvovanje med okupacijo. Obtoženi ing. Kavčnik je priznal, da je bil somišljenik Draže Mihajloviča. Utemeljil je to v svojem zaslišanju v preiskavi stran 78, takole: »Za mene je bil Mihajlovič legalni minister vojske, ker sem stal vedno na stališču kontinuitete države in se ravno tadi tega nisem mogel priključiti OF. Smatral sem londonsko vlado kot legitimno predstavnico Jugoslavije vse do Tito-Šubašičevega pakta, s katerim je tudi OF priznala kontinuiteto države.«

Obtoženci so v svojih zagovorih povedali, da so prelomili z Mihajlovičevimi četniki in izstopili iz Napredne skupnosti ko so zvedeli, da marširajo skozi italijanske bloke in temu prelomu je dala duška tudi Kavčnikova tako zvana »Naredba«,¹⁵⁴³ v kateri osebno ne da bi ga k temu kdo pooblastil, zahteva, da četniki ne smejo nositi jugoslovanske šajkače, ker je niso vredni. Način, kako je to tako zvano »Naredbo« dostavil v Šentjakobsko šolo¹⁵⁴⁴ jasno priča, da je to izraz njegovega lastnega, osebnega razpoloženja in ogorčenja. Sporazum Tito-Šubašič pa je bil tudi za Nagodetovo skupino gotovo dejstvo, katero so morali sprejeti, če tudi ga niso morda vsi v celoti odobraval. Obtožba stoji na stališču, da je bila

¹⁵⁴² Kavčnikovo pismo Edvardu Kardelju z dne 19. 5. 1946 je objavljeno v poglavju Dokazno gradivo tožilstva.

¹⁵⁴³ Dokument je objavljen v poglavju Dokazno gradivo tožilstva.

¹⁵⁴⁴ Danes je v tej zgradbi na Levstikovem trgu Zavod Janeza Levca.

Nagodetova skupina trdno povezana politična organizacija, v kateri odgovarja vsak posameznik na osnovi solidarne odgovornosti za vsa dejanja, ki jih je posameznik, če tudi brez vednosti in odobritve ostalih, izvršil.

Sodišče bo po skrbni presoji vsega dokaznega gradiva imelo ugotoviti, ali je bila to res le neka rahlo povezana družba menjajočih se udeležencev, brez pravega vodstva in organizacije ali pa organizacija kot jo zatrjuje obtožba. Obtoženi Kavčnik odklanja to solidarno odgovornost iz razloga, da taka organizacija ni obstajala in vsled tega ne odgovarja za tista dejanja, ki so jih ostali poedini pripadniki Nagodetove skupine brez Kavčnikove vednosti in pristanka izvršili. Obtoženi Kavčnik iz tega razloga odklanja obtožbo vohunstva, ker on na vršenje kakršnih koli vohunskih dejanj ni nikdar pristal, niti vedel zanje. On ni imel zvez niti z Vodetovo niti z Hočevarjevo ali dr. Furlanom, za Hribarja pa je vedel le, da je posredoval neko pismo za Kuharja, ki pa gotovo ni bilo vohunske vsebine in da je šlo na Koroško pismo »te tekme ne vzdržimo.«¹⁵⁴⁵ Ing. Kavčnik zatrjuje, da ni imel niti pojma kakšne in kolikega obsega so zveze Sirca ali Hribarja s konzulom. V dokaz temu navaja, da baš dejstvo, ki ga je povdaryl tu pred sodiščem, da je svoj letak »Angleški in ameriški javnosti« moral oddati v Beogradu na ambasadi, dokazuje, da so bile zveze Hribarja in Sirca, vsaj kolikor je bilo znano to Kavčniku, zelo šibke, ker sicer bi bil ta svoj letak izročil Sircu ali Hribarju, da ga ekspedira.

Šele iz tako zvane velike Tomšetove¹⁵⁴⁶ pošiljke so zaznali, kaj se hoče od njih. Tozadevno citiram Kavčnikovo zaslisanje v preiskavi na str. 19, kjer dosledno pravi: »Na Tomšetovo pismo je bilo na pobudo Nagodeta odločeno, da se prav ničesar ne ugotovi, in da se vsaka nadaljna zveza prekine, ker je bila šele tedaj jasna prava narava onostranskih dopisovalcev«. Tudi ostali obtoženci so izjavili, da se je v resnici prekinila vsaka nadaljna zveza in izostalo vsako poročilo ali odgovor. Kdo je Drčar pa je Kavčnik po lastnem priznanju izvedel šele tedaj in sicer od Nagodeta, ko je bila zveza že prekinjena.

S tem so bile v glavnem obravnavane točke I. –V. splošne obtožbe. Glede točke VII. splošne obtožbe pa bi bilo opozoriti, da so ta dejanja po čl. 1 amnestijskega ukaza z dne 3. 8. 1945 amnestirana glasom katerega so vsi tisti, ki so sodelovali v četniških, nedičevskih¹⁵⁴⁷ ali drugih oboroženih formacijah, kakor tudi tisti, ki so pripadali podobnim političnim organizacijam ali njihovem administrativnemu aparatu, amnestirani. Čl. 1⁵⁴⁸ 2. t.¹⁵⁴⁹ 2 istega ukaza ne izključuje amnestije ker ne gre za idejne vodnike organizatorje in voditelje.¹⁵⁵⁰

Sam maršal Tito je v mesecu februarju t. l.¹⁵⁵¹ glej objavljeni oglas v Slov. poročevalcu od 13. 2. 1947, pozival emigrante, naj se vrnejo in izjavil, da bodo kaznovani le tisti, ki imajo okrvavljene roke. Če veljajo za emigrante, potem logično tudi za tiste, ki niso emigrirali. Na posamezne točke individualne obtožnice pa bi bilo pripomniti sledeče: Vsi obtoženci,

¹⁵⁴⁵ Dokument je objavljen v poglavju Dokazno gradivo tožilstva.

¹⁵⁴⁶ Tomše je bil psevdonim Ivana Drčarja.

¹⁵⁴⁷ Pristašev Milana Nedića.

¹⁵⁴⁸ Člen.

¹⁵⁴⁹ Točka.

¹⁵⁵⁰ 3. avgusta 1945 je Predsedstvo AVNOJ-a izdalo Ukaz o splošni amnestiji in pomilostitvi, po katerem je amnestija veljala med drugim tudi za vse tiste, ki so sodelovali v četniških in domobranskih vojaških enotah in političnih organizacijah, kakor tudi za tiste, ki so jim pomagali. Amnestija pa ni veljala za ustaše, t. i. ljotičevce, kulturbundovce ipd. (Uradni list DFJ, št. 56/1945.)

¹⁵⁵¹ Tega leta.

posebno nazorno pa obtoženi Snój Franc, so soglasno izpovedali, da ni šlo za ustanavljanje kake vohunske mreže, nego za ustanavljanje politične mreže v svrhu ustanovitve opozicijske stranke. *Opazke v dvorani: kaj pa poročila.*

Predsednik: Tišina prosim.

Odvetnik nadaljuje: Ako obstaja legalna možnost političnega delovanja opozicije, potem po mnenju obtožencev obstoja tudi legalna možnost priprave za tako delo. Politična mreža zaupnikov je temeljna priprava za tako delo. Politična mreža zaupnikov je temeljna priprava za vsako politično delo, zlasti za nastop pri volitvah, ko volilni zakon predpisuje dokaj kompliciran postopek za predlaganje kandidatnih list z mnogobrojnimi podpisi in to v zelo kratkih rokih. Če take mreže zaupnikov ni že preje pripravljene, je nastop kake opozicije nemogoč.

Obtoženci so le poskusili z organizacijo take politične mreže, kateri poskus, ker niso imeli somišljenikov, se je klavrno ponesrečil. Bili so generali brez vojske. Mreže torej sploh ni bilo, ker je ta poskus že začetkom leta 1946 padel definitivno v vodo. Narod je bil pač stoodstotno odobral obstoječe stanje in odklanjal vsako tudi legalno opozicijo. Le v cilju ustvariti skupno opozicijsko stranko so obtoženi stopili v stik s predstavniki srbske in hrvatske opozicije. Zato obiskov pri Jovanoviču, Grolu, Šuteju in Jančikoviču ni smatrati kot kaznivo, ker je bil njihov cilj edino informiranje o stanju opozicije v Sloveniji in navezanje stikov za skupni nastop enotne opozicijske stranke. Tako soglasno izjavljajo obtoženci. Iz istega razloga ne more biti kaznivo potovanje obtoženega Kavčnika v Beograd, sklenjeno na sestanku, sklicanem po Bercieriju.¹⁵⁵² To je šlo za proučitev legalne možnosti izdajanja slovenskega opozicijskega glasila. Če je na tem kaj kaznivega, se vprašam, za kaj je odgovoren za to baš ing. Kavčnik ne pa ostali udeleženci sestanka, katerih odposlanec je Kavčnik bil.

Končno mi je spregovoriti še o inkriminirani gospodarski špionaži, ki naj bi jo bil obtoženi Kavčnik vršil. Obtoženec zatrjuje, da ni bilo nikdar na sestanku predvidevano ali redigirano nobeno poročilo, vsaj po njegovi vednosti ne, prav gotovo pa ne kako poročilo o stanju industrije. Nihče izmed soobtožencev ni potrdil, da bi šlo kdaj kako tako na Kavčnikovih informacijah slonečo poročilo v inozemstvo. Nisem strokovnjak v gospodarskih tehničnih zadevah, zato bom prečital lasten zagovor obtoženega Kaučnika, ki pravi: »Predvsem se mi na celem prišije nagib, da sem si dovoljenje ministrstva za obisk industrije pridobil samo za to, da bi lahko vršil špionaže. Industrijska špionaža ni bežno opisovanje naprav, temveč iskanje detajlov, ki jih opazi samo specialist ravno tiste stroke. Jaz sploh ne bi mogel vršiti industrijske špionaže drugje, kot pri železarskem plavžu, ali kvečjemu v železolivarni. Sodišče mora upoštevati, da sem jaz profesor tehnologije. Ker sem specialist le za železarski plavž, moram vsa ostala področja še toliko preštudirati, da lahko študente učim. Pri tem ni nič lažjega kot vzeti nemško knjigo ter po njej predavati. Toda naša mladina mora poznati naše tehnično domoznanstvo, ker bo ona morala reševati naše tehnične probleme. Zato moram jaz kot tehnični učitelj držati živ kontakt s prakso, neprestano se moram od specialistov drugih strok učiti in od njih pobirati kolikor rabim za naš strojno tehnični naraščaj. Iz tega je razvidno, kako zelo je potrebno, da drži tehnični učitelj živ kontakt s prakso. Zato in samo zato sem si pridobil pravico vstopa v industrijo in navezoval poznanstva s praktiki, ne pa da poročam na sestanku nestrokovnjakom, da delajo elektrarne elektriko.«

¹⁵⁵² Pravilno: Bercieriju.

Glede dokumentov »Glavne linije jugoslovanskega železarstva« pa zopet citiram lastni zagovor obtoženega Kavčnika, ki sicer prizna, da si je te listine samolastno prisvojil, sledeče: »Ta dokument prav gotovo ne predstavlja državne tajnosti v smislu t. 30 čl. 3. Tu so obravnavana vprašanja, ki so strokovnjakom splošno znana. Prof. Rekar¹⁵⁵³ je n. pr. o teh vprašanjih držal nastopno predavanje na univerzi. Le nekatere stvari so nove, kot n. pr. da je v Varešu možno ločeno pridobivanje rud, brez antimona, je pa v interesu napredka, da jih strokovnjaki poznajo. Kot železarski strokovnjak sem smatral, da moram glavne linije poznati in zato sem en primerek vzela. To sem storil s toliko večjo zavestjo upravičenosti, ker sem že takrat vedel, da bom o tem predmetu predaval na našem najvišjem tehničnem učnem zavodu. Material za taka predavanja se ne more črpati iz nedeljskih prilog dnevnih listov. Še več. Jaz ga moram kritično predelati predno iz njega vzamem tisto, kar lahko javno povem. Zato sem ga dal čitati tudi profesorju rudarskega oddelka, da izvem njihovo mišljenje. Iz istega razloga sem ga dal čitati tudi ing. Nagodetu, ki ima pariški doktorat geologije in je poklicni geolog, piše lastno knjigo o geoloških osnovah Jugoslavije in je član Znanstvenega instituta in dela predloge in elaborate za našo delegacijo na mirovni konferenci. Sicer pa sem imel spis pod ključem. Moj namen je bil izključno znanstven in nikdar nisem imel namena, ta spis izročiti nepoklicanim osebam. Če bi ta namen imel, ne bi bil pokazal elaborata prof. Gostiši in Kralju,¹⁵⁵⁴ temveč bi ga po zlorabi uničil.

Tako pravi ing. Kavčnik. Naloga visokega sodišča pa bo, preveriti in vrednotiti ta zagovor obtožencev.

Ing. Kavčnik odkrito prizna, da je bil idejni nasprotnik OF. Navzlic temu pa je individualno pomagal partizanom, če je le mogel. Tako povzamem iz njegovega zasliševalnega zapisnika, da je ob najhujšem divjanju ustašev jeseni 1941 skrival v svojem stanovanju v Zagrebu partizanko Jovanko Ratković 14 dni, jo spravil ilegalno v Slovenijo in jo v Ljubljani skrival in hranil v svojem stanovanju do njenega odhoda v partizane.

S svojim podpisom je potrdil in z lastno glavo jamčil krivcem identiteto dr. Rade Pribičevića, poznejšemu podpredsedniku vlade republike Hrvatske in sedanjemu našemu veleposlaniku v Varšavi, mu preskrbel na ime Petrič tu v Ljubljani osebno izkaznico in ponarejen krstni list.

Mojemu sinu, za domovino padlem Šubic Janeku - Ladiju, ki je bil pred odhodom v partizane tu v Ljubljani šef ilegalne dokumentne tehnike ter njegovi ženi je nudil skrivališče v svojem stanovanju, kril nabavo špirta za partizansko tehniko. Dogovorjen je bil z njim, da bo v primeru, če se bo pri preiskavi ali aretaciji našlo pri mojem sinu večjo vsoto denarja, da bo obtoženi Kavčnik potrdil in izjavil, da je denar njegov. S tem mu je zelo olajšal delo in kretanje. Pok.¹⁵⁵⁵ Drakuliču¹⁵⁵⁶, ki je bil tudi znan pristaš OF in partijec, je materialno pomagal, enako padlemu borcu za OF ing. Pepetu Kanklju.¹⁵⁵⁷

So to dejstva, ki jih bo pri ugotavljanju kazensko-pravne odgovornosti, zlasti pri odmeri kazni, upoštevali.

---

¹⁵⁵³ Ciril Rekar.

¹⁵⁵⁴ Podatki niso znani.

¹⁵⁵⁵ Morda mišljeno: pokojnemu.

¹⁵⁵⁶ Mogoče **Peter Drakulič** (1913–1945), Srb, rojen v Perudini, umrl v Mauthausnu. (Smrtne žrtve.)

¹⁵⁵⁷ Verjetno **Josip Kankelj** (1904–1945), inženir, Slovenec, rojen v Pulju, umrl v kraju Nova Reber. (Smrtne žrtve.)

Prezreti pa končno ne bo še dejstva, da se je obtoženi Kavčnik kljub opozicionalnemu stališču vsekakor vključil v novo stanje in hotel konstruktivno delati.

Obtoženi Nagode mu gotovo dela krivico, ko je napisal v svojih zapiskih: »Leo predlaga, da se hodi na kvarte zabavljat in diskutirat.« Tu je Nagode v svojem domačem izražanju samovoljno uporabil besedo zabavljat, mesto kritizirat, kot je v resnici svetoval Kavčnik, in sicer k dobrohotni, konstruktivni kritiki. Ali je bila v tem pogledu mar kaka pritožba od pristojnega kvarta? Ne, ravno nasprotno.

Sam je, ko je bila naša ustava v debati in se je na kvartinih sestankih obravnavalo in sestavljalo event. izpreminjevalne predloge, stavil dva taka predloga, in sicer: da se sprejme v ustavo načelo pravice do dela, kot ga ima sovjetska ustava, in načelo učinkovitosti dela, katera predloga sta bila na sestanku z odobravanjem sprejeta. Na sindikalnih sestankih univerze je s predavanji in predlogi pokazal resno voljo konstruktivnega dela, kar se lahko ugotovi na omenjenem mestu.

Sam je bil nekaj tednov na progi Brčko-Banoviči in je na svojem povratku navdušeno pripovedoval, da je videl naravnost čudeže, da mladina dela in ta mladina ve kaj hoče. Še pred nastopom lanske zime je opozoril vodstvo proge, na nevarnost, da se utegnejo nasipi pozimi usedati in je dal praktične nasvete, kako naj se to prepreči. So to momenti, ki kažejo, da je bil Kavčnik navzlic svojemu opozicionalnemu političnemu stališču pripravljen sodelovati.

Visoko sodišče pred vami se je na dolgi razpravi razvijala dolga dejanska slika. Iz zagovora obtožencev in ostalih dokazil boste po vaši vesti izluščili objektivno resnico in ugotovili, kaj govori za in kaj govori proti obtožencu. Pri določitvi kazensko pravne odgovornosti obtoženca pa vpoštevajte navedene okoliščine in vpoštevajte še, da ima obtoženi skrbeti za ženo in dva nedoletna otroka, za dve nedoletni hčerki. Nadalje upoštevajte njegovo delno priznanje.

Zaključuje z vzklikom »Živela Titova Jugoslavija« in: »prosim za pravično sodbo«.

Predsednik: Besedo ima branilec obtoženih dr. Furlana Borisa in Stareta Bogdana g. dr Ražem Joahim. Publiko prosim, da ne moti razprave ne z medklici in ne na kak drug način.

Branilec Dr. Ražem: Obtoženi Stare Bogdan je prav gotovo zelo krotek zločinec, kakor ste videli kot dobri psihologi pri razpravi. Njegova centralna ideja je bila organizirati neko opozicijsko stranko. Mislil je seveda, da on sme brez drugega to delati. To se nanaša seveda na leto 1945. Že prej iz dobe okupacije je poznal dobro Nagodeta in je tudi k njemu hodil na sestanke. Iz zapiskov Nagodeta izhaja, da je bil samo dvakrat na takih sestankih, kjer je poleg Nagodeta bil zraven Hribar, ko so bili največ trije skupaj, drugače pa je bil samo on ali Hribar, on ali Nagode. V zapiskih se večkrat imenuje Stare. Kakor pa smo videli gre za tri različne Starete: za brata današnjega obtoženca, ali za Miloša Stareta in za obtoženega Stareta. Dokazano je, da so vsi smatrali za Stareta, da je današnji obtoženec. Stare ni bil nikoli v četnikih, dočim je njegov brat šel. Zato ta odgovornost odpade. Stare Bogdan ni bil nikoli zraven, ko so govorili o prehodu čez mejo, ali o špijonaži. Jaz imam vtis, da niso imeli drugi člani Nagodetove skupine niti zaupanja v Stareta. On je vedno vztrajal, sitnaril, kakor so rekli, da se ustanovi opozicijska stranka. Zato so mu dali nalogo, da organizira mrežo in ko ni uspel, so mu očitali, da nima uspeha. Priporočal je na sestankih, da ni delati prav

Joahim Ražem

nič proti osvobodilni fronti. Po osvoboditvi je nadaljeval delo Stare Pravde, ki je bila leta 1943 opuščena, je začel po osvoboditvi hoditi na sestanke in imel marsikakšno pikro proti posamezni osebi in je zato kritično začel gledati in je marsikako kritiko proti ostalim rekel. Pa se ne sme vzeti kot nekaj negativnega, nego je hotel delati pošteno za novo smer. To dokazuje, kako se je vrgel na izvedbo petletnega plana. Delal je tako odlično na izvršitvi petletnega plana v svoji stroki, da je popolnoma opustil zvezo z Nagodetom in da je letos maja meseca dobil že nagrado za vestno in požrtvovalno delo, nagrado 3.500. din.¹⁵⁵⁸ kar je za današnje razmere res lepa in velika nagrada. Iz tega lahko sklepamo, da se je vrgel pošteno na delo za petletni plan, kar je priznala tudi oblast, pri kateri je bil nastavljen. Zelo se čuti

prizadetega, ker se mu je očitalo, da je sabotiral. To pravi, ni res, jaz sam sem kontrolni komisiji referiral o nedostatkih, ki se dajo odpraviti. Nasprotno, on je hotel pomagati, da se dobro dela. Ko boste o njegovi krivdi odločali, prosim, da izrečete pravično kazen.

Kar se tiče obtoženega Borisa Furlana, se hočem omejiti na njegovo delovanje in mišljenje za dobo okupacije, to je za dobo njegovega odhoda v inozemstvo od 1941 do 1945 leta, do njegove vrnitve. Krivdo vsakega obtoženca je treba gledati subjektivno, to se pravi vedno s stališča obtoženca samega. V te svrhe, če hočemo ugotoviti njegovo pravilno krivdo, ga moramo poznati kot človeka v njegovi notranjosti. In jaz sam sem mislil, kako bi dobil zanj kako karakteristiko ali pričo, ki ga pozna, da bi nastopila pred sodiščem in povedala, kakšen je Furlan. Pri tem je pa prišlo sodišče samo na pomoč, ko je prečitalo karakteristiko, ki jo je o Furlanu dala angleška oblast.¹⁵⁵⁹ V tej karakteristiki je rečeno, da je Boris Furlan revnih in poštenih staršev, po zunanosti je čeden človek, temne polti in lepega obnašanja, drži lepo zlikane obleke, pri ženskah je priljubljen in rad daje ženskam ljubezenske nasvete, rad je v veseli družbi, ljubi glasbo, večerne zabave in ples, rad prihaja v družbo umetnikov. Duhovitost in veselost je njegova narava. Furlan je človek, ki je rad zahajal v veselo družbo duhovitih ljudi. Zaradi tega se je že v Ljubljani povezoval samo s takimi ljudmi, ki so visoko izobraženi. To je bil Oton Župančič, katerega vsi dobro poznamo, to je bil Josip Vidmar, ki ga prav tako dobro poznamo, to je Ferdo Kozak, ki ga prav tako poznamo, to je Franjo Albreht,¹⁵⁶⁰ in njihove gospe, ter lektorji francoskega in angleškega jezika na naši univerzi. V tej družbi je bil Furlan pred vojno in tudi po vojni. V tej družbi je vedno duhovito govoril in zabaval ljudi. Leta 1941 meseca marca se je podal v tujino. Ko sem zvedel, da je odšel, sem se tega veselil. In zakaj? Furlana sem poznal, da zna jezike, katere bo zunaj potreboval. To je angleščina in francoščina. Znanje teh dveh jezikov je neobhodno potrebno za diplomatično službo v tujini. Drugič sem vedel, da je široko naobražen človek, da ima tudi državno pravno in juridično izobrazbo, ki je potrebna v mednarodnih zadevah. Odšel je. Opazil sem iz njegovega zagovora v preiskavi, da se jeanimalo s kakšnim denarjem je šel.

¹⁵⁵⁸ Dokazilo o prejemu nagrade se hrani v SI AS 1237, t. e. 259, K 1/47-14.

¹⁵⁵⁹ Mišljen že omenjen zapis o osebnosti in značaju Borisa Furlana, ki pa je tu napačno predstavljen kot karakteristika angleških oblasti, saj je šlo za humorističen spis, ki je verjetno nastal ob nekem družabnem dogodku. Glej Dokazno gradivo tožilstva.

¹⁵⁶⁰ Mišljen Fran Albreht.

Vem pozitivno in to ve tudi dr. Josip Vilfan, da je Furlan šel ne s svojim denarjem, ampak z denarjem trgovca Princa¹⁵⁶¹ iz Trsta, ki je bil njegov klient, bogat tržaški trgovec, ki mu je dal svoje premoženje in s tem denarjem je prišel v Jeruzalem. Pustil je dr. Furlan tukaj svojega starejšega sina radi povezave. Mislil je, da bo vzdrževal kontakt med svojim sinom v domovini in med seboj v tujini. Žal so sina Italijani takoj zaprli, ga strašno mučili, kakor je znano in celo v internacijo sem leta 1942. zvedel, da so ga ubili. Na srečo ni bilo res, je ostal živ, ampak mučili so ga zelo močno. Njega Borisa Furlana pa so Italijani obsodili na smrt. Tega niso mogli izvršiti, ker je Furlan šel na varno. Ženi so zaplenili vse premoženje, manjšo hišo na Viču in ga prenesli v last italijanskih oblasti. Njegova žena mu je bila zvesta družica, ki ga je morala streči kot otroka, ker je tvorila tudi njegov spomin. Prof. Furlan se je namreč večkrat izrazil, da se ne spominja. To mu verjamem. Namreč kdor Furlana pozna ve, da si on malenkostnih stvari nikdar ni zapomnil. On je šel preko tega in iz vsakega pogovora je odšel z dobrim dovtipom. Ne samo to, on je tudi profesor. Vam je tudi znano, da so profesorji pozabljivi ljudje in da so najboljši material ravno za humoristične liste zaradi svoje pozabljivosti. Njegova žena je bila torej njegov notes, da mu je zbirala material, kadar je pisal znanstvena dela, drugače pa je stražila pred vrati, da ga obiski niso motili. Ampak na mizi je imel vse, kar je potreboval. Tudi tisti material, ki je prišel iz Londona, je morala žena spravljati skupaj, sortirati in ga urediti, ter se on za to ni brigal. Tako je prišel potem dr. Furlan v Ameriko in se takoj vrgel na delo in sicer je predaval v angleškem jeziku o naših prilikah v Jugoslaviji in o političnih zahtevah. Postavil se je tukaj na linijo narodno-osvobodilne borbe. Kaj bi bilo lažje takrat dr. Furlanu, ki je prišel brez denarja v Ameriko, kakor pridružiti se Konstantinu Fotiću, našemu bivšemu jugoslovanskemu poslaniku v Washingtonu, ki je bil poln denarja, ki ga je podpirala reakcija? Ne, on je šel proti Fotiću, je šel h Kosanoviću, Luisu Adamiču in Snoju. S Snojem sta se sicer kmalu razšla, dočim je Furlan vztrajal do konca na liniji narodnoosvobodilne borbe. Kdo je Sava Kosanović? On je danes naš minister in veleposlanik v Washingtonu, torej oseba, ki uživa velik ugled in spoštovanje in je postavljen na najvažnejši položaj v zunanjem svetu. S tem Kosanovićem sta se postavila na stališče odpora naroda kot celota. Dr. Furlan je izdal v Ameriki brošuro: Jugoslavija v borbi, s podnaslovom Bijoča se Slovenija. V tej brošuri je nastopil proti četnikom, Mihajloviću in begunski vladi. Zato se je begunski vladi strašno zameril. Kljub temu je ostal na svoji liniji. Tudi slovenskemu pisatelju Luisu Adamiču je podal podatke. Jaz sem sam čital knjigo: Moja rojstna dežela, iz katere sem šele leta 1944 in 1946 zvedel, kaj se pri nas v Sloveniji dogaja, ko sem bil prej zaprt v internaciji. To je bil moj prvi pojem o partizanskih bojih. To je pisal ravno pisatelj Adamič. Seveda, če je hotel biti dr. Furlan propagandist, je moral imeti podatke. Od kje naj jih dobi? Z domovino ni imel nobene zveze. Moral jih je iskati v inozemstvu. Če je hotel voditi propagando in pobijati nasprotnike, je moral vse to poznati. Zato je iskal zveze. Njegovo obnašanje, njegov nastop, njegovo znanje jezikov, njegova kultura so mu to omogočili. Nikdar ni napravil ničesar, kar bi bilo proti domovini ali proti OF. Od emigrantske vlade ni prejel niti enega poročila. Bojeval se je proti Fotiću in Mihajloviću, proti reakciji, proti emigrantskim vladam in celo proti Snoju. In kar je najvažnejše – začel je celo boj proti informacijski službi v Ameriki sami, proti uradnim krogom, opozarjajoč, da slabo informirajo ameriško javnost in da jo spravljajo na napačno pot. Ni mala njegova zasluga, da se je postavil proti tej službi. V brošuri Sava Kosanovića

¹⁵⁶¹ Pravilno: **Primca**. Glej SI AS 1931, t. e. 578, št. 9919, Pismo Borisa Furlana iz zapora Josipu Vidmarju, nedatirano.

»Šta se moglo videti u emigraciji?« Sava Kosanović, ki je poslanik v Washingtonu, tudi Furlana izrecno imenuje ter navaja, da sta pisala 5. oktobra 1942. dr. Manfondu,¹⁵⁶² šefu Informacijskega urada Združenih narodov v New Yorku, naslednje pismo: ... Če je to pismo pisal Furlan, kar se vidi iz njegove stilizacije, je to tudi njegovo mišljenje. Mislim, da se iz tega pisma najbolje vidi, kakšnega mišljenja je bil v inozemstvu, na kakšni liniji je stal. Citiram iz tega samo nekatere odstavke: »Kakor veste, je takoj po vojaškem zlomu in invaziji se začel odpor po vsej deželi. Od prvega početka je bil to narodni odpor, ki ni imel nobene zveze z visoko vojaško organizacijo, ki se je zrušila nepričakovano hitro. Ta odpor je bil spontan in je zajel ves teritorij, naseljen po Jugoslovanih, vključno tudi ozemlje, ki je po prvi svetovni vojni krivično prišlo pod Italijo. Ta odpor je bil vsestranski in je imel na stotine ognjišč s skupno željo po odporu. Odpor Jugoslovancev je neprestano naraščal. Personificiranje tega splošnega narodnega odpora v osebi Draže Mihajlovića je bila največja napaka.« To očitata Furlan in Sava Kosanović uradni ameriški informacijski službi in pravita dalje: »Ta napaka ni bila napravljena samo od jugoslovanske vlade v Londonu, nego tudi od inozemskih agentur, zlasti v ZDA. Časopisna služba se hrani s tendencioznimi vestmi iz Kaira in Carigrada, ki ustvarjajo bajko okrog Mihajlovića proti narodu, ki je resničen nosilec odpora, ki je zajel popolnoma neodvisno od Mihajlovića vse sloje našega naroda. V Sloveniji imamo najboljšo organizirano partizansko gverilo s civilno upravo, časopisjem, volitvami, pobiranjem davkov itd.«

Branilec dr. Ražem nadaljuje: Čita odstavke iz pisma, načeto¹⁵⁶³ informativnega urada. Torej ta dokument je šel na merodajno mesto v Ameriki, na šefa informativnega urada Združenih narodov v New Yorku. To pismo je imelo velikanski vpliv in šele takrat so tam videli, da delajo veliko krivico partizanskemu pokretu in Narodno osvobodilni borbi.

Drugo pismo, ki ga je pisal Sava Kosanović, ki ga je pripravil dr. Furlan, in ki ga je Furlan nesel avgusta 1943 v London, je tudi zelo zanimivo in hočem citirati iz tega pisma kratek odstavek na strani 61. Čita odstavke iz brošure.

To je tudi zelo karakteristično pismo za Furlana, za njegovo delovanje in mišljenje v inozemstvu.

Hočem še čisto na kratko povedati o enem pismu, oziroma hočem tukaj citirati samo poslovilni govor Save Kosanovića od Slovencev v New Yorku, ko se je Kosanović poslovil in šel tudi on v London. Obrača se samo na Slovence. Čita odstavke govora iz brošure. Torej tako! In sedaj se vpraša človek ali je mogoče, da bi Furlan, ki je tako pisal, tako govoril in tako delal bil proti liniji narodno osvobodilnega pokreta. To je nemogoče! Človek, posebno kulturni človek, filozof, ni mogoče, da bi kazal takšno prepričanje in proti temu delu. Bil pa je, lahko rečem v Ameriki dr. Furlan najboljši slovenski propagandist na diplomatskem polju. Potem je moral iti v London. Zopet je tu ostro nastopil proti vladi. Ni se mu dobro godilo. Stradal je. Ustanovil je jugoslovanski komitet in ta jugoslovanski komitet je potem ostro nastopal proti emigrantski vladi, mislim, da je bila Purićeva vlada.¹⁵⁶⁴ Zato je Furlan, ki je bil minister 14 dni zgubil vsako plačo in bil na cesti. Kot predsednik jugoslovanskega komiteta je nešteto krat govoril v londonskem radiju in vsi, ki so ga imeli priliko poslušati,

¹⁵⁶² Mišljen dr. Bryant Mumford. Glej SI AS 1931, t. e. 578, korespondenca med Borisom Furlanom in Bryantom Mumfordom.

¹⁵⁶³ Morda: načelo.

¹⁵⁶⁴ Vlada dr. Božidarja Purića.

aktivisti, partizani in drugi, so slišali kaj govori Boris Furlan po radiu. Jaz sem večkrat slišal kako je govoril samo na liniji naroda osvobodilnega pokreta, on je rekel »Za Tita, za Titovo Jugoslavijo!«

Kaj je napravil dr. Furlan v Londonu, kot predsednik jugoslovanskega komiteta? On je priredil partizansko razstavo v Londonu, pomislite tako veliko mesto, pa partizanska razstava, ki je dobro uspela. Dalje je izdal brošure o Titu, izdal vse Titove govore, ki jih je govoril. Podajal je Titove izjave in to se je širilo. Dr. Boris Furlan je pripomogel zelo mnogo, da se je v Angliji javno mnenje spremenilo v korist Titove Jugoslavije ...

Kaj pomeni to, kdo od nas je napravil več?! *Protest v dvorani*. To so fakti, od nas mislim, ki smo tukaj. *Pokaže na branilstvo*. Jaz sem videl samo eno revijo. Ne morem se spomniti imena, mislim, da je bilo ime kot Orion ali nekaj takega, ne vem v kakšnem jeziku je bilo napisano, vem pa, da je bila gori fotografija dr. Furlana in da je bil naslov tistega članka, kjer je nekako takole bilo rečeno »prof. Furlan pravi, da je Titova Jugoslavija zagotovljena«. On se je za to boril in je bil vesel, da je bila zagotovljena tudi s pomočjo njegovega dela. Za mednarodno politiko je tudi podrobno izdelal teorijo, kako nastane država. In Furlan je teoretično in iz državnega-pravnega načela utemeljil v enem članku, ki sem ga prečital v češkem listu Čehoslovak, mislim, da je bilo to v šestih kolonah temeljito delo, jaz sem naravnost užival na Furlanovi zamisli in njegovi novi teoriji o postanku države. Kajti vemo, da so bile teorije o nastanku države po novem ovržene in Furlan je iznašel še eno teorijo, kjer je utemeljil, kako je nastala Titova Jugoslavija, kako je sproti nastajalo iz organov Narodno osvobodilnega gibanja, organi oblasti, kako se je pobiral davek, kako je postopoma država nastajala. Njegova teorija se zasnavlja iz njegove ljubezni do države. To je teorija, ki je jako važna v utemeljitvi Titove države v mednarodnem svetu. S stališča juridične utemeljitve je različno. Ta izjava se je hotela hitro tolmačiti v slabem smislu, kot na primer glede Trsta. Nagode je 25. 10. 1945 zapisal, da je vprašal Furlana, če se bo potegoval za Trst. Povedati moram, da je prišel Furlan iz tujine zelo potr, ker je videl, da so mu zunaj metali polena pod noge. Takrat je izjavil ravno Nagodetu, da je politike sit, da se ne bo več vpletal v politiko, ampak da bo šel nazaj k znanosti. Zunaj sem trpel kot pes, pa nisem imel nobene podpore v nobenem pogledu. Ne pa, da se to tolmači, jaz se ne bom brigal za Trst. Vendar se je v teh zapiskih našel en lokal-patriot, ki je želel Primorce oporekati zopet popolnoma brez potrditve. Seveda, kdor ni za argumente, jih ne potrebuje, pa se začne s pregovarjanji. Da se izrazim z latinskim izrekom *Semper aliquid haeret* ali vedno nekaj blata ostane. Ker ni mogel dobiti niti zveze z domovino, niti tako, se je obrnil na prof. Rudolfa v Kairu, ki je Slovenec in tam je izhajal list Bazovica in na tega se je tudi obrnil in prosil za informacije, da je vsaka drobnarija važna. Njega je seveda vse zanimalo. Spet pa se je hotelo tolmačiti, da je hotel špijonsko mrežo vzpostaviti. Kot žurnalist pa je imel prof. Rudolf možnost, ker so k njemu hodili na sestanke žurnalisti, tudi inozemski, da je mogel dobiti take podatke. Ravno tako se je hotelo Furlanu očitati češ, da je sovjetskemu konzulu hotel podtakniti Mislja,¹⁵⁶⁵ ker mu je predlagal, da naj se poveže z njim. Ne moremo takoj na slabo misliti. On je hotel dobro. Saj konzul bi se umaknil, če bi videl, da to ni pravilno. Furlanu je tudi treba priznati dobro voljo in ga ne smatrati za podleža. Ravno tako se mu je očitalo, da je hotel ministru Marušiču podtakniti vohunko. Tega ni mislil. On je mislil pomagati kolikor bi mogel. O poročilu o Jančikoviču: To je poročilo, ki so ga dajale angleške tajne informacijske družbe.

¹⁵⁶⁵ Mislja.

To ni nič takega, da bi ga ne mogel dobiti. Tako poročilo se je lahko dobilo, kakor jih lahko dobimo doma, če jih zahtevamo. Kako so prišla pisma Snoja k Furlanu? Furlan sam ne zna tega povedati. Snaj priznava, da mu je dal tudi Krekova pisma. Lahko jih je drugače dobil. Saj priznava, da mu je dal tudi Krekova pisma. Lahko jih je drugače dobil. Saj jih je lahko dobila žena, ki se je bolj brigala kot Furlan sam. Iskal je pač informacije povsod, ampak nikdar ni ničesar napravil proti lastni domovini, nikdar proti osvobodilnemu pokretu. On je hotel domovini koristiti, ne škodovati. To ni vohunstvo. Prišlo je leto 1945 in januarja meseca se je on dogovoril z Velebitom, s katerim sta bila prijatelja, pri njem so se našla tudi njegova pisma in jih je mogoče Velebit pri njem pustil in je on imel arhiv in vse na razpolago. Velebit tudi ne ve. Furlan ne ve. Velebit bi morda vedel, ampak ga niso vprašali. Bila sta prijatelja, na isti liniji sta stala. Z Velebitom se je domenil, da se vrne v domovino januarja 1945. Vrnil se je v Beograd. Iz Beograda v Črnomelj, je šel v partizane na fronto in s Kidričem sta šla skupaj v Ljubljano. Potem je prišel v domovino. Potem je prišel domov, brez denarja. In jaz sem takrat, ko se je name obrnil, izvršil nalogo, da mu vknjižim neko posojilo din 25000– na posestvo njegove žene. Če ga danes vprašam, niti za to ne bo vedel, se ne spominja. Še lepše podatke o njem bi našli, če bi pregledali ves material pri Znanstvenem inštitutu. On je dal ves svoj material ljubljanskemu Znanstvenemu inštitutu. To je gotovo vse na liniji. Dr. Furlan bo brez dvoma ostal v zgodovini narodnoosvobodilne borbe zapisan z zlatimi črkami. Noben resnicoljuben človek ne bi mogel zanikati Furlanove velikanske zasluge. Treba je čitati kar je zunaj delal, ves njegov trud v inozemstvu. Bodite pravični, presodite kot sodniki razmere in vpoštevajte pri ugotavljanju njegove eventualne kazenske odgovornosti kakor tudi pri odmeri kazni vse okolnosti. Prosim gospoda predsednika, da dovoli branilcu dr. Ravniharju nadaljevanje obrambe.

Predsednik: Besedo ima dr. Ravnihar Vladimir, kot branilec dr. Furlana (tudi Zupana in dr.Lajovica).¹⁵⁶⁶

Dr. Ravnihar: Visoko sodišče! Obtoženci, ki jih je neka nepravilnost posadila na to zatožno klop, pripadajo inteligenčnim krogom, nekateri visoki inteligenci – znanstvenikom. Zaradi tega to podčrtavam ker hočem povedati, da se mi nehote vsiljuje misel: kaka škoda, da se ti ljudje niso takoj od početka znali vključiti v delovno skupnost. Taka škoda, da niso dali svojih talentov brezpogojno svojemu ljudstvu in domovini, ki je klicala na pomoč. Kako bi lahko koristili prav danes, ko zbiramo svoje sile, ko nam manjka sleherni človek, ko dograjujemo in obnavljamo svojo domovino, ne morda za teh kratkih pet let, ampak za vso bodočnost. Koliko duhovnih sil bi zahteval od mene ravno Trst, tam kjer bi lahko Nagode, ki se je poglobil specialno v to vprašanje, lahko mnogo koristil. Namesto tega so se spustili v neko brezplodno, nesmiselno pustolovščino, ki preventivno ni imela izgleda na uspeh in ki je tudi doživela svoj debakl. Nekoč smo imenovali filozofe, ki so se ukvarjali s socializmom, katedrske socialiste. Filozofirali so o socializmu, a ga niso znali spraviti v življenje. To skupino ljudi bi lahko imenovali katedrske revolucionarje, ker so bili pravi diletanti. Če so hoteli delati revolucijo, jim pač ni bilo potrebno hoditi po pouk v inozemstvo preko meje, kajti patent smo imeli doma v naši Osvobodilni fronti. Pa so se pustili poučevati kakor šolarčki, kako se plete mreža, kako naj se organizira obveščevalna služba, kako naj se iščejo ljudje enakega mišljenja. Nagode piše v svojih zapiskih po več mesecih, ko je skupina še obstajala, da bi bilo treba delati. A zopet ni bilo nič. Čez mesec zopet piše:

¹⁵⁶⁶ Opomba avtoric.

Vladimir Ravnihar

Bomo začeli. A z mrežo ni bilo nič in te mreže nikoli ni bilo. Naravnost komično je, kako jih ošteva Glušič glede radiopostaje, češ, saj se bo vendar kdo našel med vami, ki bo znal postaviti postajo 20 watov. Ko je dobil odgovor, da računajo na zunanjo pomoč, jim je zabrusil v obraz, češ saj morate razumeti, da ne gleda svet samo na Slovence v Jugoslaviji, da se zemlja ne vrti samo okrog Nagodetove skupine in male Slovenije! Če bi mogla zrasti kaka revolucija iz našega naroda, mora izrasti iz naroda samega ne pa s tujo pomočjo – to jim je zabrusil v obraz Glušič. No, in te revolucije iz naroda ni bilo, ker niso znali, ker niso utegnili, ker niso mogli. Znali in niso mogli ne samo zaradi tega, ker jih je bilo premalo, ne samo, ker niso imeli nobene šole, ker jih je bilo samo za eno omizje, ampak ker to omizje ni

moglo najti stika z množico, z narodom, ker v narodu niso imeli nobenega odziva. Prav zares, visoko sodišče, kakor je že omenil eden mojih predgovornikov. Če bi s tem početjem ne bilo dokazano nič drugega napram naši zunanji reakciji in njenim pomočnikom, da je bil podan neovrgljiv dokaz, da je vsako prevratno gibanje tu nemogoče, pa bi smeli današnjim obtožencem šteti to v olajšilno okolnost. Zakaj iz današnjega procesa gre po vsem svetu glasen memento: *Lasciate ogni speranza ...*¹⁵⁶⁷. Če sem poudarjal, da sedijo na zatožni klopi inteligenti, sem storil tudi zaradi tega, ker hočem poudariti, da jim njihova inteligenca sama narekuje njihovo obrambo, da jim ni treba branilca in branilec ne more njihovi obrambi ničesar odvzeti in ničesar dodati. Saj stojimo na neomajnem stališču, kakor se je že ponovno povdarjalo, da imamo vsi branilci, sodišče in javno tožilstvo dolžnost, da v vsaki taki zadevi iščemo in najdemo materialno resnico brez vsakega olepševanja in brez vsakega pretiranja, sine ira et studio.¹⁵⁶⁸

Nam branilec ne ostane drugo, kot prekontrolirati, ali je v podanem primeru podana subjektivna krivda. Glede objektivnega učinka ni mogoče debatirati ker ta je podan brez dvoma. To je jasno. Ali je podana subjektivna krivda in ali je dokazana, je treba ugotoviti. Težki so očitki, ki jih naprtuje obtožnica današnjim obtožencem. Zvezani so s težkimi posledicami in prav zato ker je tako, smemo in moramo zahtevati striktno dokaze za vsako poedino dejanje in se ne smemo zanašati samo na kakšne domneve.

Pravni zvezi z vprašanjem subjektivne zveze, ki je ena od maksim našega kazenskega zakona, oziroma kazenskega pojmovanja sploh, prav v zvezi s tem vprašanjem pa moram reči, da se s pravnega stališča ne morem strinjati z onim naziranjem obtožnice, ki hoče ustvariti kolektivno krivdo, češ, da vsak udeleženec odgovarja za vsa dejanja skupine. *Quod non!* Prav s stališča subjektivne krivde moram reči, da vsak obdolženec odgovarja samo za dejanja, katere je izvršil, za katere je storil naklep, da jih bo izvršil, ne moremo ga pa delati odgovornega za dejanja, o katerih ni vedel in katerih morda tudi ne bi storil, če bi zanja vedel.

S tem lahko preidem tudi k prvemu primeru, ki mi ga je zastopati, to je dr. Furlanu. Glede njega je imeti za utrjeno, da ni pripadal Nagodetovi skupini. To so potrdili njegovi soobtoženci zlasti Hribar in zlasti tudi Sirc. Sam Nagode pove v zapiskih, ki so na razpo-

¹⁵⁶⁷ »Pustite upe vse ...« (del verzja iz Dantejeve pesnitve Božanska komedija /Pekel – 3. spev, 9. verz/).

¹⁵⁶⁸ Brez jeze in naklonjenosti, nepristransko (latinski izrek).

lago, in potrdi, da po osvoboditvi s Furlanom ni bil povezan, da on ni bil pri tistih, ki bi spadali v kakšen krog, se ni udeleževal njihovih sestankov, kakor sta izpovedala Nagode in Hočevarjeva. V svojih zapiskih utemeljuje Nagode v svojem dnevniku, ki ga prav s profesorsko pedantnostjo vodi, pravi, da je Furlan omenjen zadnjič – to je jako važno, v januarju 1946 in potem nič več. S tem pa seveda nikakor nočem trditi, da dr. Furlan morda ni vedel za krog ljudi, ki niso naklonjeni naši ljudski oblasti v tem oziru sta naravnost potrdila soobtoženi Sirc in Hribar, da sicer nista povedala, da obstoji taka skupina, da pa je Furlan lahko sklepal da obstoji krog ljudi, ki niso naklonjeni temu režimu. To pa je vse. Njegova povezava s to skupino je bila torej prav rahlega značaja. On ni podajal poročila skupini in ni prejemal od nje poročil, on je bil čisto pasiven. Saj je, kot smo čuli, da je ta skupina iskala povezave, ni iskala, ni skušala najti povezave s predstavnikom tuje države preko njega, ampak, da je predlagala za posredovanje med skupino in predstavnikom tuje države, svojega lastnega člana, torej mimo Furlana. To jasno izhaja iz tega, da ta dva dajeta svoja obvestila temu predstavniku tuje države in od njega dobivata smernice. Po Furlanu ne prejmejo nobene naloge. Nagode tudi pove, da je dr. Furlana obiskal na dekanatu, da ga poiskua pridobiti za se, da bi ga bolj aktiviziral, da pa je razvidel iz vsega razgovora, da ni bil prav navdušen za to, da bi se priključil, da se tudi vključi. Po tem obisku ni prav nič več razgovarjal. To Nagode potrdi in mislim, da smemo verjeti taki razlagi. To kaže, da dr. Furlan prvotno ni vedel za to skupino, pač pa pozneje. Pozneje ga je Hribar prišel na njegovo stanovanje nadlegovat, da ga predstavi konzulu. Prinesel je neko pismo, ki naj bi bilo neko spremno pismo, a lahko dobi dostop do konzula. Na to je žal Furlan pristal, kar nima smisla. Čim je iz tega pisma spoznal, da hoče Hribar obvestiti tega predstavnika tuje države o notranjih zadevah, bi bilo to nepravilno, ker konzula nič ni brigalo in nima pravice vmešavati se v notranje zadeve. Če prav bi bile v pismu nedolžne stvari, kakor so tudi faktično bile, kakor smo videli in v navajanjih tega pisma ni bilo nič, ali pa prav malo takega, po večini same govorice, nič pa takega, kar bi bilo vohunskega po svoji vsebini, kakor to govori točka 10. našega kazenskega zakona. V tem pismu govori o aretaciji Lajovica in aretaciji Borštnika. Ne vem, kaj je hotel Hribar s tem povedati, ali da vlada v naši državi teror, da pri nas kot povsod oblasti izvajajo določene stroge ukrepe, to tudi za konzula ni bila nobena novost. O agrarni reformi smo dobili zakon in ta zakon je bil obelodanjen v našem Uradnem listu FLRJ in Slovenskem Uradnem listu ter ni bila nobena tajnost ter je te podatke mogel konzul zaznati tudi iz prvega vira. Da je agrarna reforma imela svoje nasprotnike, je pa tudi jasno. Imela jih je v veleposestnikih, v kulakih in tudi v cerkvenih krogih. Ti nasprotniki so bili to, za te nasprotnike je vedel konzul iz Hribarjevega pisma ni mogel nič novega zvedeti. Ravno tako je tudi z nacionalnostjo. Imamo zakon in tudi pri nacionalizaciji smo imeli sovražnike in sicer vse tiste, ki so bili prizadeti z nacionalizacijo. Tako se more vrednotiti nastop, ki ga očita javna obtožnica dr. Furlanu, da je preskrbel ta obisk Hribarja pri konzulu. Furlan je iz te skupine poznal tudi Hočevarjevo menda še iz tržaških časov, ko je bila ta ugledna učiteljica na Ciril-Methodovi šoli v Trstu. Do nje je šel, ko je dobil Hoptnerja tistih 10–12 vprašanj, ki naj bi predstavljala 10–12 poglavij, ki jih je mislil Hoptner napisati in radi tega se je tudi vprašanje glasilo, kako je nastala, kako je postala OF. Furlan o tem postanku in nastanku ni vedel nič, tudi ni mogel nič vedeti, ker ga ni bilo v času okupacije doma, zato se je obrnil na svojo znanko na Hočevarjevo in jo prosil, če bi ona posredovala in če bi dobila te podatke za delo, kakor si ga je zamislil Hoptner.

Hočevarjeva spet je to vprašanje dala naprej Vodetovi, ki je na to vprašanje tudi odgovorila in kakor smo čuli tekom razprave, žalostno, v negativnem, neprijaznem smislu kakor tudi potrdi Sirc, ki je imel priliko, da je ta odgovor tudi videl. S Furlanom sta se čudila temu odgovoru, bila sta mnenja, da tak odgovor ne spada v znanstveno knjigo. Skušala sta ga revidirati. Faktum je, da poročilo ni prišlo do svojega namena. Oddal ni tega odgovora dr. Furlan niti Hoptnerju niti komu drugemu, saj je moral čakati celo na odgovor druga vprašanja, ki jih je Hoptner zahteval glede gospodarstva in tako dalje. Visoko sodišče tukaj bi bilo umestno vprašanje, ki bi ga bilo treba tudi razjasniti, kdo je Hoptner. Mi ga nismo spoznali tudi iz vsega razgovora in debat nismo spoznali kaj je ta osebnost. Vemo, da on ni bil član konzularnega ali diplomatskega kora, da je bil predstavnik Rdečega križa. Ali je bil znanstvenik ali ne, ne vemo. Trdi se, da je bil. Kakšne odgovore je hotel imeti, tudi tega nismo izvedeli. Kakšna so ta vprašanja, nismo zvedeli in tudi ne vemo, kakšne odgovore je želel pravzaprav Hoptner imeti. Ali jih je hotel imeti v pozitivnem smislu kar bi kazalo na to, da mu je Furlan poklonil svojo knjigo »Borba Jugoslavije«, ki je pisana v jugoslovanskem smislu, ali pa je hotel imeti negativno poročilo, da bi bil morda neprijazno nastopil proti naši državi, kar pa je dvomljivo. Ta vprašanja so takšna, da bi moralo dati sodišče svoj jasni odgovor, predno bi prišlo do pozitivne sodbe. Eno je čisto jasno: Gotovo, da ta elaborat, ki je prišel končno v roke dr. Furlana in Sirca, ni bil njegovo duševno delo, ampak, da je bilo duhovno delo Vodetove, za kar on ne odgovarja. In drugič je to, da ta elaborat sploh ni prišel do svojega namena. S pravnega stališča bi to morali formulirati. S pravnega stališča v tem primeru ne gre niti za poskus, ampak kvečjemu za dejanja pripravljenosti. Visoko sodišče! Moj predgovornik vam je predočil v Furlanu politični curriculum vitae do osvoboditve precej nazorno. Poznali smo Furlana za časa okupacije »per distance«. Poznali smo ga kot propagandista, kot zagovornika naše Osvobodilne fronte. Z velikim zanimanjem smo poslušali njegove govore po radiu. Ti govori so bili tudi natisnjeni v našem Slovenskem poročevalcu med osvobodilno borbo, torej smo ga poznali kot patriota non plus ultra.¹⁵⁶⁹ Vedeli smo tudi, kakor je bilo izprevideti iz njegovih govorov, da je brezpogojno za tako Jugoslavijo kakor je danes, za Titovo Jugoslavijo. V tem oziru ni poznal nobenega kompromisa. Saj smo videli da sta se ravno zato tudi s Snajem razšla, ker je Snaj zastopal drugo stališče kakor Furlan, ki je hotel imeti to Jugoslavijo, katero je ustvarila Osvobodilna fronta. Kakor je omenil moj predgovornik, je neizprosno sovražil fašizem, tako, da ga je italijansko vojaško sodišče obsodilo na smrt. Kakšen paradoks napram vsemu temu njegovemu uspešnemu delu za našo korist, za korist domovine in naroda, kakšen paradoks je obtožnica, ki izpreminja danes dr. Furlana. Zakaj tak preobrat v njem, čemu, iz kakih nagibov? Na vsa ta vprašanja ni ta razprava podala jasnega odgovora. Moram reči, da je to nekaka psihološka uganka, katere po pravici rečeno, jaz ne morem rešiti in ne vidim rešitve in ne morem drugega reči, kakor da prepuščam rešitev te psihološke uganke visokemu sodišču v pravično sodbo. Naj pa pri tem upošteva oni stari izraz: in dubio pro reo.¹⁵⁷⁰

Preidem na obrambo drugega svojega klienta, ki ga zastopam v tej pravdi, do Svatopluka Zupana. Kakor je javni tožilec poudaril, tako je tudi res, da je Zupan odkrito priznal, da je bil kolikor toliko član te Nagodetove skupine, da pa sploh ni bil dosti aktiven. To je tudi umevno. Kakor je razvidno iz njegovega življenjepisa, ki sledi iz protokolov njegovega za-

¹⁵⁶⁹ Najboljšega.

¹⁵⁷⁰ V dvomu, v korist obtoženega (latinski izrek).

sliševanja, je bil ravno v tem času Zupan zelo zaposlen. Predvsem je študiral, doštudiral svoje študije. Vse leto 1946 je delal izpite, dokler ni februarja 1947 prišel do zadnjega rigoroza in promocije marca 1947. Razen tega je bil v tem času ... *Klici iz dvorane: Dosti je, dosti!*

Predsednik: Tišina v dvorani! Kdor bo motil, ga bom dal odstraniti iz dvorane!

Dr. Ravnihar nadaljuje: Razen tega je bil v tem času zaposlen tudi v Znanstvenem inštitutu, in sicer od 1. septembra 1945 do 1. februarja 1946 kot statistik. Razen tega je bil od prvega novembra 1946 zaposlen pri lovski zadrugi, Slovenskem lovskem društvu in bil je tudi tajnik kinološkega združenja. To so vse posli, ki zahtevajo celega človeka, tako da sploh ni imel časa premišljati druge stvari in se pečati z drugimi stvarmi. To ga je tudi preprečevalo, da bi hodil na sestanke. Redkokdaj je prišel in še takrat v poznih urah, tako da tudi ni vedel, kaj se je razpravljalo pred tem, ko ni bil navzoč. To naj bi visoko sodišče upoštevalo, kar se vidi iz tega samega, da ni bil tako ozko povezan z Nagodetovo skupino, kakor bi mu hotela imputirati obtožnica. Hočevarjeva je izrecno povedala, da je malokdaj bil tam in ni bil nikdar obveščen o tem, kar se je prej sklepalo na seji. Priznal je, da je res nekaj malega, povedal je tudi zakaj, da je šlo za organizacijo, so pač mislili organizirati in so vsaj poskušali, da bi do take organizacije prišlo. On je res risal okraje, kako bi napravili to organizacijo po okrajih, kakor bi bila njihova dolžnost. To je vse kar je storil. Nagode pravi v svojem zapisniku, da je prevzel agenturo v eno smer. To je menda ravno v tej smeri. Morda je ravno mislil na to, da bi ga angažirali za Trbovlje, kjer je imel sorodnike. Šel je tudi tja, ali po nekaj dneh je prišel nazaj popolnoma praznih rok, rebus infinitis, ničesar ni napravil, čemur je dal izraza tudi v nekem svojem pismu.

Torej iz vsega je razvidno, visoko sodišče, da je bil Zupan prav rahlo povezan s to skupino. Očita se mu neka ponarejena potna dovolilnica, katero mu je izročil Nagode. To priznava on sam, ne da bi jo kdaj uporabil. Kaj drugega mu obtožnica ne more očitati in kakor rečeno, da bi on kljub temu, da je bil tako malo povezan klub temu, da je bil na tako malo sestankih, nosil kolektivno odgovornost, za vsa dejanja, ki se imputirajo tej skupini, to gre predaleč in nekoliko pretirano.

Nadalje se mu očita, da je sodeloval pri sestavljanju poziva na predsednika lige za človečanske pravice Hariota.¹⁵⁷¹ On sam pravi samo, da je bil navzoč, da pa ni sodeloval ampak je samo poslušal, kako se je čitalo pismo. O kakem sodelovanju torej ne moremo trditi. V tretji točki obtožnice se mu očita, da je organiziral po Sircu zvezo konzula s Krošljem¹⁵⁷² Avgustom, ki je to zvezo izkoristil, da je spraval v inozemstvo pismo Zupana in se po tej poti pripravil za pobeg v inozemstvu. Res je, da je Zupan v začetku svojega zagovora postavil neko tako trditev, češ, da je hotel Krošelj spraviati neko pismo v Egipt nekemu prijatelju, potem pa ko je videl, da bi bilo nesmiselno obremenjevati tako svojega svaka, je to preklical. Šlo je za Avgusta Krošlja, njegovega svaka, ki se je ves čas vojne boril v angleški aviaciji. Boril se je štiri leta in je bil na vseh frontah. Ko je prišel nazaj v domovino – bil je mornariški major – ga je razočaralo, da so ga demobilizirali. Bil je razočaran, zagrenjen tako, da je v tistem hipu rekel: »Jaz v taki domovini ne morem živeti, jaz grem v Avstralijo in si bom pridobil angleško državljanstvo.« To je bil njegov namen, ta namen je izrazil dr. Zupanu in v tem oziru informiral Sirca in Sirc ga je res predstavil konzulu in pri konzulu je zvedel, da tu taka želja ne more ničesar opraviti, ker mu ne more podeliti državljanstva, ampak da se

¹⁵⁷¹ Pravilno: Herriota.

¹⁵⁷² Pravilno: Grošljem. Enako v nadaljevanju besedila.

mora obrniti na ambasado v Beogradu. Taka je bila torej ta stvar in jaz mislim, da moramo smatrati, da je to resnica, ker je to popolnoma potrdil Sirc in sicer neodvisno od Svatopluka Zupana. Torej ni mogel biti informiran in mislim, da je resnično kar je izpovedal. Jaz mislim, da zato sodišče ni dopustilo dokaza po zaslišanju priče Avgusta Kralja,¹⁵⁷³ ki bi to eventuelno pod prisego potrdil, da je bil samo ta namen, da je prišel k konzulu, ne pa kak drug prevrten namen.

V 7 točki obtožnice se očita Zupanu, da bi bil v času okupacije član Stare pravde. On prizna, da je bil član stare Pravde od leta 1941, ki je bila takrat povezana z OF. Izneverila pa se je Stara Pravda pozneje, in se je po tem pridružila Mihajloviču. Stara Pravda ni bila nikoli politična grupa, ki bi imela zaslombo v ljudstvu, ni iskala masovnih zvez, ampak je predstavljala mali krog ljudi, ki je intrigiral in spijoniral proti vsem. V svoji bolni ambiciji ... *Citira po obtožnici*. To je karakteristika te Stare Pravde, ki zato ni imela življenske sposobnosti in je že zamrla 1943. Če se to Staro pravdo in pa krog ljudi, ki je bil okrog nje, hoče spraviti tudi v stik z Mihajlovičevim pokretom je to skoraj pravilno, ker so res imeli te zveze in se v tem oziru ne da zanikati. Toda visoko sodišče. Takrat leta 1941 in še leta 1942, so glede Mihajlovičevega nastopa bili zelo zmedeni pojmi, tudi pri takih, ki so mislili, da so dobro informirani in si še niso bili na jasnem, kaj je pravzaprav z Mihajlovičem, ki je še vedno nasproti zunanjem svetu fingiral kot legalni minister londonske vlade in o katerem je tudi londonski radio ugodno poročal in marsikdo je mogel spregledati in zaiti. Tako je mogoče tudi s temi mladeniči, ki so danes na zatožni klopi. Danes se seveda jasno vidi, kaj je bilo z Mihajlovičem in kako moramo to vrednotiti, saj je tudi dobil plačilo, ampak ne smemo gledati to iz današnje perspektive ampak se moramo zamisliti v takratni čas in moramo vpoštevati, da si nismo bili popolnoma na jasnem, kako se bodo z ozirom na takrat poedinci zadržali. Zupana je povezal Nagode na Staro pravdo. Bil je njegov znanec še izpred tega časa, ker je sodeloval pri njegovem znanstvenem delu in pomagal pri njegovih elaboratih. Zupan prizna to povezavo, prizna pa tudi, da je v tem času med njegovo internacijo, ki je trajala do 30. decembra 1942, porušil vsako tako delovanje. On zanika, da bi bil količjak aktiven v tej Stari pravdi, zanika, da bi bil tajnik dr. Bana, kakor to skuša podtakniti Kompare,¹⁵⁷⁴ ki tudi direktno ne trdi, ampak pravi, da je verjetno, da je bil in so ga baje povezali na to kakor sam pravi, da bi delal na terenu za Bežigradom. On pravi, da je to res, ni pa storil ničesar in o tem ni nobenih dokazov, da bi bil toliko aktiven, da bi lahko nam kaj škodoval. Popolnoma pa je prekinil to zvezo že leta 1944 spomladi in sicer kar se je izkazalo na podlagi nekega Sirčevega poročila iz Švice, ko pravi, da je po kapitulaciji Italije dobil neko poročilo iz Švice, da je stanje v Jugoslaviji jasno, da je Mihajlovič zaključil in izgubil podporo Anglo-amerikancev. Takrat se je odtegnil tudi Zupan in ni mogoče več reči, da je podpiral četnike. Ni res in zanika odločno, da bi kedaj koga nagovarjal, da bi šel k četnikom, nasprotno takrat, ko je bil razpad po kapitulaciji Italije, so hodili k njemu njegovi prijatelji in njegovi bližnji znanci in so ga spraševali kaj sedaj, je on odgovoril čisto na kratko, naj stori on kar hoče. Namesto, da bi bil storil, kar je bila njegova dolžnost, da bi bil šel v OF. Odgovoril jim je na kratko naj vsak stori kar hoče, namesto da bi bil storil kar je bila njegova dolžnost, da bi bil šel v OF. Ampak to še ni bil nikak zločin. Visoko sodišče. Glede te točke obtožnice moram pa naglasiti, da je na to točko obtožnice dopustna

¹⁵⁷³ Morda mišljeno: Avgusta Grošlja.

¹⁵⁷⁴ Zapisnik o zaslišanju Dušana Kompareta je objavljen v poglavju Dokazno gradivo tožilstva.

aplikacija Ukaza o amnestiji, oni, ki je bila izdana 21. novembra 1944,¹⁵⁷⁵ glede četnikov in mihajlovičevcev, kakor tudi o splošni amnestiji z dne 3. avgusta 1945.¹⁵⁷⁶ Končno bi pa seveda smeli tudi sedanjo amnestijo vzeti v pretres. On ni bil organiziran, ni bil pobudnik, ni bil ideolog, on je bil mitlaufer¹⁵⁷⁷ poleg drugih, ki je šel z drugimi skupaj, drugega pa takega ni ničesar storil. In če amnestija pomilošča one četnike, one belogardiste, ki so se z orožjem v roki borili proti osvobodilni vojski, proti našemu narodu, mislim, da je tembolj uporabiti amnestijo na take, ki so bili samo ideološki pripadniki te skupnosti in ničesar drugega storili niso. V tem smislu prosim visoko sodišče, da premotri ta položaj in da obtožnico, v kolikor se tiče te druge specialne točke obravnava z ozirom na ukaze o amnestiji.

Prehajam na tretjega klienta, ki mi ga je zastopati, to je dr. Vid Lajovic. Mislim, da prav nič ne grešim proti svoji vesti, če izrečem, da tukaj reklamiram naravnost na oprostilno sodbo. Dr. Lajovic zanika, da bi bil član Nagodetove skupine in razprava je po mojem mnenju to tudi dokazala. To je potrdil tudi sam dr. Nagode, da ni bil član skupine, da je res nekajkrat obiskal Nagodeta, pa da so bili ti obiski samo osebnega značaja. Ni bil obveščen niti o sklepih sestanka. Nagode pravi, da je nekaj časa hodil, potem pa popolnoma izostal. Kakor pravi Lajovic je izostal marca 1947. Nobena izmed ostalih oseb ne potrjuje, da bi bila kdaj na teh sestankih skupaj z dr. Lajovicem. Edino Sirc pove, da ga je pri nekem sestanku res dobil, ko je tudi Lajovic prišel. Bila sta sama in sta govorila o nekaki opoziciji. Seveda, dr. Lajovic je mislil, da gre za legalno opozicijo in se ni mogel misliti nič hudega, nič ilegalnega. Zakaj ne bi bili v opoziciji, če je mogoče, če morejo koristiti s svojo konstruktivno kritiko. Če so imeli takrat v mislih opozicijo, so gotovo imeli samo tako opozicijo v mislih, ne pa kaj drugega. Da pa ni bil dr. Lajovic, kakorkoli povezan s to Nagodetovo skupino, pa je čisto naravno. Dr. Lajovic je bil aretiran takoj po osvoboditvi 25. maja 1945, je potem ostal v priporu do svoje sodbe t. j. do 16. marca 1946 in je bil potem nadalje v zaporu do 20. avgusta 1946, ko je bil izpuščen in osvobojen. Torej v vsem tem času je bil v zaporu, ni vedel absolutno ničesar, kaj se dogaja zunaj v svetu, ni bil v kontaktu z nobenim teh ljudi, ki so bili pri Nagodetu. On ni niti mogel slutiti, da obstoja taka skupina. Če je temu tako, potem visoko sodišče, je čisto nemogoče, da bi bil on kolikor toliko v zvezi s to skupino. Po svoji osvoboditvi pravi, da je napravil vljudnostni obisk pri Nagodetu. Z njim je bil povezan z nekakimi protektorskimi prijateljskimi stiki. On se je hotel oddolžiti za njegovo protekcijo za prejšnje delo, ko je prevajal njegova dela o Trstu na angleščino in skrbel, da se prevede tudi v ruščino. Iz teh odnosov je smatral za potrebno, da je po svoji osvoboditvi napravil obisk pri Nagodetu. To je pa tudi vse. Prišel je potem še kakih petkrat na obisk, ne pa na sestanek. Odločno pa odklanja dr. Lajovic insinucijo, da bi bil storil najmanjšo stvar proti oblasti. Pravi, da ni vedel za nobeno zvezo, spričo njega se ni nikoli govorilo o kakem ilegalnem delu. Da bi to ne bilo res, nimamo nobenega dokaza. Da je zavzemal nekako negativno stališče proti namenom Nagodetove skupine, je razvidno iz dogodka, ki ga opisuje sam dr. Lajovic in ga potrdil Nagode, da je pri neki priliki, ko mu je Nagode pokazal neko pismo iz Avstrije, ki pravi, da je položaj emigracije slab in da je treba v domovini nekaj ukreniti. Nagode mu je pokazal to pismo, ne da bi mu ga dal prečitati, in ga vprašal, kaj bi se dalo ukreniti. Hotel je očitvidno potipati Lajovica in ga morda navezati nase, če bi bil pripravljen to storiti. Lajovic je odločno odgovoril: Tu ni nič za storiti, to je za pustiti. Tu se

¹⁵⁷⁵ Odlok AVNOJ-a z dne 21. 11. 1944.

¹⁵⁷⁶ Ukaz o splošni amnestiji in pomilostitvi, 3. 8. 1945. (Uradni list DFJ, št. 56/1945.)

¹⁵⁷⁷ Sopotnik.

vidi, da je stal na popolnoma negativnem stališču. Da pri svojem obisku pri Nagodetu ni mogel izvedeti o tej skupini, sklepam tudi iz tega, da je potem, ko je prišel iz zapora, ko je bil pomiloščen in je to Nagodetu povedal, vendar ne bi bil Nagode toliko netakten, da bi ga skušal potegniti zopet v kako avanturo. Če je bil po 15. mesecih zapora izpuščen in potem še pomiloščen, visoko sodišče, mislim, da bi bil zelo pokvarjen značaj, če bi se potem kljub temu temu še ukvarjal s takimi prevratnimi mislimi. Ne bi postal recidiven. Opečen otrok se boji ognja! ne glede na to pa mu ni niti na misel prihajalo. Vrgel se je na delo. Stopil je v podjetje bratov Thuma.¹⁵⁷⁸ To podjetje je bilo nato poklonjeno državi in združeno s podjetjem Kuverta. Novo podjetje je prevzelo tudi njega in vse tisto delo, ki je bilo potrebno, da se to pravilno izvede, je bilo poverjeno njemu, ki je s tem novemu podjetju neizmerno koristil, kar je bilo tudi tu ugotovljeno s predloženim potrdilom. Ves svoj napor je vložil v to delo in s tem koristil temu državnemu podjetju. Hotel je v tem podjetju izpeljati petletni plan, ki od nas vseh zahteva največjih naporov. To je bilo od 1. novembra 1946 dalje nepretrgoma do danes. Če morem še naglasiti, da je bil med tem časom dr. Lajovic tudi likvidator Battelinovega podjetja, se vidi, da je bil tako zaposlen, da ni imel niti časa, da bi se ukvarjal s čemer koli, razen s svojim delom. Z ozirom na to, visoko sodišče, predlagam v tem slučaju, kakor sem uvodoma rekel, da pričakujem najmilejše stališče s strani visokega sodišča.

Predsednik: Besedo ima gospa dr. Grosman Josipina, zagovornica obtoženega Hribarja, Hočevanje in Elizabete Hribarjeve.

Branilec dr. Grosmanova: Visoko sodišče, obtoženi Hribar Zoran priznava vsa očitana mu dejanja skesano in z vso odkritosrčnostjo. Glede vprašanja stopnje njegove krivde je treba opozoriti na sledeče točke: Prof. Hribar je matematik, strokovnjak za finančna vprašanja sploh zelo bister v svoji stroki. Genialnost na eni strani pa znanost spremlja često največja naivnost glede življenskih vprašanj. Glede na celostno vprašanje obtoženega Hribarja je treba najprej rešiti vprašanje, ali ga sploh zadene polna odgovornost. Prvi stiki Hribarja z ostalimi obtoženci so bili gotovo znanstvenega značaja. Hribar se je baval z znanstvenimi problemi, ostali z gospodarskimi. Dočim se Hribar ni baval s politiko, je prvoobtoženec imel za seboj politično delo ves čas okupacije. Zato mu gotovo ni bilo težko privedi obtoženega Hribarja na svojo pot. Izgleda, da je šele skrbna obdelava gradiva v obtožnici privedla Hribarja na jasno, mu odprla oči in ga iz zraka postavila na realna tla. On je imel namen, da se vzpostavi opozicija, toda ni poznal preteklosti nekaterih obtožencev, ki so od vsega začetka imeli ilegalne sile. V tem oziru je njegova krivda manjša kot krivda ostalih obtožencev. Sredstva, ki so se jih obtoženci posluževali, so brez dvoma nezakonita. Na splošnem je bil Hribar manj iniciativen, vendar je po lastnem priznanju insciniral zvezo s predstavnikom tuje države v Ljubljani in je to zvezo s svoje strani vzdrževal. Podatki dokazovanja so pokazali, da je v tem oziru krivda obtoženega Hribarja manjša kot pa si jo sam pripisuje. Po lastnem priznanju ni nikdar dal podatke vojaškega značaja ali podatke o OZNI. Kar je dal podatkov, jih je dobil od ostalih obtožencev in v mnenju, da so resnični. Obtoženi Hribar sam označuje te podatke, da jih je predstavnik tuje države sprejel z nasmeškom in je imel občutek, da je dotični predstavnik že poznal te podatke. Predstavnik tuje države je naglasil, da je stanje v Jugoslaviji nespremenljivo in da si inozemsko intervencijo kaj enostavno predstavljajo. Drugo sporočilo, ki ga je sestavil obtoženi Hribar sam in ki je bilo deloma prečitano na razpravi, se pa po svoji vsebini zdaleka ne more primerjati z ostalimi poročili,

¹⁵⁷⁸ Glej opombo: Podjetje »Bratje Tuma«.

Josipina Grosman

ki so bila predmet razprave. V ostalem delovanju Hribarja, ko je predlagal, da bi pridobil Engelmana kot kurirja, glede nabave radijske postaje itd., je v mnogočem šlo le za načrte, ki deloma niso niti poiskusi, deloma za poiskusne z nemožnimi sredstvi. Vsled budnosti naših oblasti inkriminirana dejanja obtoženega Hribarja niso imela posledic za nas vse. Težina dejanja je podana v kvalifikaciji. Ko zakon predvideva posebne obtežilne okolnosti, je glede na opisane momente iz govora obtoženega Hribarja možno sklepati, da glede njega takih okolnosti ni.

Kot olajšilno blagovoli sodišče upoštevati odkrita in skesana priznanja, s katerim je sporočil obenem važna dejstva, ki so pripomogla do ugotovitve materialne resnice v tej stvari, njegovo politično nezrelost, neoporečnost, skrb za

tri nedoletne otroke in zmanjšano kazensko odgovornost.

Iz obtoženčevega skesanega vedenja v predmetnem postopanju se mora zaključiti, da želi postati lojalen član naše skupnosti. Prosim, da sodišče iznešene okolnosti upošteva pri izreku svoje sodbe ...

Glede obtožene Hočevar Pavle je iznesti v njeno obrambo sledeče: Iz obširnih podatkov iz njenega življenja v času izpred okupacije sledi okolnost, da je vse svoje prejšnje življenje posvetila resnično požrtvovalnemu delu na socialnem polju, borbi za ženske pravice, v prvi vrsti pa rešitvi manjšinskega vprašanja Slovencev. Zlasti zadnji problem je bil takorekoč vsebina njenega življenja. Po lastnem pripovedovanju je pri svojem delu v OF slišala, da je nacionalno vprašanje sekundarnega pomena, ki bo avtomatično rešeno s socializacijo. V tem trenutku pa obtožena Hočevarjeva očitvidno ni bila sposobna, da bi se zadostno poglobila v pravilnost takega gledanja, morda je vsled starosti in dolgoletne brezuspešne borbe za naše manjšine, bila tudi preveč zagrenjena, da bi razumela pravi smisel novih načel. Ker je ona, rešitev tega vprašanja v korist Slovencev, smatrala za glavni smoter vsake borbe sploh, je iz njenega preozkega in napačnega stališča doumljivo, da se je priključila skupini, konkretno Stari pravdi, ki je na limanice, borbe za naše manjšine, lovila neumne kaline. Skupno s člani te organizacije je morda nekako mehanično krenila na pot, radi katere je obtožena z ostalimi soobtoženci. Pri uporabljenih sredstvih se je po lastnem pripovedovanju često sama zgrozila. V kolikor obtožena Hočevarjeva inkriminiranih dejanj ne priznava, blagovoli sodišče oceniti ostalo dokazno gradivo. Pri izreku sodbe bi bilo vpoštevati kot olajšilno obtoženkino starost, njeno absolutno pozitivno delo v času izpred okupacije, okupacije, priznanje, dosedanje neoporečnost, nadalje, da posamezna dejanja niso imela hujših posledic ter ji odmeri pravično kazen.

Glede obtožene Hribarjeve splošni del obtožnice po podatkih razprave ni utemeljen. Ona je sicer vedela, da mož hodi na neke sestanke k Nagodetu, ni pa vedela, kdo še prihaja tja in ni imela pojma o tem, kake vrste sestanki so to, niti ni poznala dela svojega moža. Ponovno naglašena konspirativnost inkriminiranega dejanja ostalih obtožencev je imela za posledico, da ni poznala delovanja po splošnem delu obtožnice, kakor se tudi sama zagovarja. Obtožena Hribarjeva je tudi vedela, da njen mož zahaja k predstavniku tuje oblasti, ni pa pripisovala tem posetom političnega značaja. Pošte za soobtoženega moža,

po lastni izjavi ni nikdar prevzela, niti izročila, niti ni kurirju Petru dala nikdar niti hrane niti zavetišča. Nasprotnega dokaza ni. Ker tedaj sploh ni vedela za vsebino moževega dela, tem manj za pravno kvalifikacijo istega, praktično ni bila niti postavljena pred dilemo, ali je dolžna javiti našim oblastem lastnega moža. Najmanj pa je upoštevati glede nje, kot olajšilno okolnost dejstvo, da bi se prijava nanašala na njenega soproga, očeta treh nedoletnih njenih otrok. Nadalje je glede nje upoštevati, da je za časa okupacije imela ob lastni življenski nevarnosti v svoji oskrbi otroka našega narodnega heroja ter je sprejela kot lastnega tudi še otroka drugega borca za našo svobodo.¹⁵⁷⁹ To dejstvo je upoštevati kot olajšilno okolnost tudi pri obtoženem Hribar Zoranu. Glede Hribarjeve je olajšilna njena odkritosrčnost v tem procesu.

Vpoštevajte prosim, da stoji pred vami ljubeča žena in mati treh nedoletnih otrok. Vkolikor bi visoko sodišče obtoženo Hribarjevo spoznalo za krivo, prosim, da ji naloži najnižjo pogojno kazen.

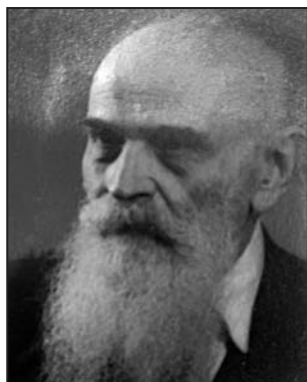
Dr. Ravnihar: Dodal bi še, kar sem prezrl: To je drugi del obtožbe javnega tožilca, ko očita dr. Lajovicu tudi njegovo udeležbo pri »Stari pravdi«. Dr. Lajovic je zanikal, da bi bil član »Stare pravde« in dr. Nagode je potrdil, da ni bil član. Torej mislim, da bi bilo to iz teh razlogov tudi absorbirano. Kolikor je v zvezi s Staro pravdo Mihajlovičev pokret, je bilo o tem govora že v prejšnjem procesu, ki se je odigral 16. marca 1946 leta.¹⁵⁸⁰ Ne glede na to pa Visoko sodišče, bi še samo naglasil, da je bil vsega skupaj, kolikor je bil v tem Mihajlovičevem pokretu nekaj mesecev, to je nekako od srede avgusta do srede septembra ter se je leta 1944. povrnil v domovino in ni več zapustil Ljubljane in se ni udeležil nikakega ilegalnega dela. To sem hotel še nadoknaditi in prosim, da visoko sodišče to tudi upošteva.

Predsednik: Besedo ima branilec Kumelj Metoda dr. Kuhar Andrej.

Dr. Kuhar: Visoko sodišče! Kar je bilo v glavnem rečeno glede splošne obtožbe, so že predgovorniki pojasnili to zadevo, spretno in dobro tako, da se morem samo na to sklicevati, da ne bom obremenjeval sodišča z nadaljno razpravo v tej stvari. Omejil se bom samo na konkretna dejanja, katerih je obtoženi Kumelj obdolžen. Kumelj je bil očitno tovariš, bi rekel sedmih tovarišev, ki sede danes na zatožni klopi. Po svoji naravi priden in delaven, se je usposobil kot strokovni učitelj z visoko izobrazbo, tako da zavzema tam vidno mesto. Tudi med učiteljskim stanom je v bivši Jugoslaviji zavzemal visoko stanje, je bil izvoljen za predsednika Učiteljskega društva Jugoslavije. Kot tak je delal, in mož dela je, rad dela, ima pa veliko pomena, kadar gre za dobro stvar. Lahko pa zapelje človeka s takim značajem kakor je Kumelj, ki svojim kolegom učiteljem ne more ničesar odreči, in to je nevarna stvar, da ga lahko zapelje v to, da reče da namesto, da bi rekel ne. Bil je tudi član Rdečega križa Slovenije, bil je ves čas delavec, človek in odbornik tam in ni iskal nikdar nobenih koristi. Danes je brez premoženja tukaj, kakor je bil vse svoje življenje. Vse je izdal za skromno prehrano rodbine. Iz nobenega koristolovstva torej ni pristopil ali ni sodeloval pri takozvani Stari pravdi, ker so njegovi strokovni tovariši tam sodelo-

¹⁵⁷⁹ V zadnjih mesecih leta 1941 je Elizabeta Hribar skrivala otroka narodnih herojev Toneta in Vide Tomšič, jeseni 1943 pa Janka Križmana, sina partizana Jožeta Križmana, kmeta iz Strug. (SI AS 1931, t. e. 571, Življenjepis Elizabete Hribar.)

¹⁵⁸⁰ Vid Lajovic je bil 25. 5. 1945 aretiran in zaprt v sodnih zaporih. Marca 1946 je bil obsojen kot organizator in član Mihailovičeve vojske. 16. 8. 1946 je bil pogojno izpuščen in tudi pomiloščen. (SI AS 1931, t. e. 572, Življenjepis Vida Lajovica.)

Andrej Kuhar

vali. Zato se je tudi on pridružil, da ne bi rekli – ta pa ne gre z nami. Kakor je bilo danes utrjeno in ugotovljeno, je Stara pravda bila v začetku z OF povezana saj je Dušan Srnec¹⁵⁸¹ sam dal 6000 lir za ustanovitev. Torej vsak član Stare pravde je bil prepričan, da stvar dobro teče. Kasneje seveda se je stvar poslabšala, tako, da je nastala neka zmeda sploh v Sloveniji glede pokreta Mihajloviča. To je že predgovornik dr. Ravnihar točno pojasnil, tako da mi ni treba tega več pojasnjevati. Tudi moram povdariti, da pri vsej tej stvari Kumelj izmed vseh obtožencev ni igral vodilne vloge. V splošnem je imel podrejeno, manj pomembno vlogo. Ilegalnih sestankov se ni redno udeleževal. Nagode sam presoja, da je bil le enkrat tam, enkrat pa pri Hočvarjevi. Saj ni niti vedel, da gre za ilegalne sestanke,

ne go je bil zabljen pod pretvezo, da gre za to, da se Koroška priklopi Jugoslaviji. Tudi sicer v teh vlogah ... je sicer rečeno, da je bil nekak referent v Mihajlovičevem štabu. Ta štab tu ni nikdar delal. Te vloge on sploh ni sprejel. Le Nagode ga je prosil, formalno sprejmi to vlogo, daj to nič ne pomeni. In kakor je uslužen po svojem značaju, je pristal na to. V splošnem se mora reči, da je tudi pri teh stvareh, kakor je bil in kolikor je bil udeležen, vendarle se je izmikal vsakemu delu. Tako ni bil v nobeni zvezi s konzulom, v nobeni zvezi s špijonažo, ni dajal nobenih podatkov, tudi obveščevalnih podatkov ne, kakor mu očita obtožnica. Ni dokazano, da je dajal, razen v enem primeru, a tudi tu ni nobenega dokaza. V splošnem se mora reči, da je njegova krivda, v kolikor bi bil povezan s tole bratovščino, ni take mere, da bi se ga moglo označevati kot voditelja. Nagode sam, vprašan tukaj pred sodiščem, je rekel, da ni imel Kumelj nobene funkcije. Le sem ter tja ob praznikih je prihajal k njemu. Tudi je evidentno, da pri delu, ki ga je imel pri Rdečem križu in drugod, ni utegnil se teh sej udeleževati in se jih tudi ni udeleževal. Kar se tiče nadaljnjega, da je izročal obtoženemu Nagodetu Črtomiru obveščevalne podatke, ki jih je zbral sam, ni nobenih dokazov. Nobeno tako zbiranje se mu ni dokazalo in nobenih takih znakov ni. Res pa je, da je v preiskovalnem zaporu se znašel pred stražnikom, ga udaril in na tla podrl. To je res, Toda treba je vedeti, kaj ga je poprej zadelo. Ta obtožba, to življenje in rodbina, ki je trpela in trepetala zunaj zanj, vse te skrbi so njegovo živčevje tako razrvale, da je šel 6. junija 1947 ter napravil zanko in se obesil. Da takrat ni našel smrti, je samo srečen slučaj v tem, da se je zanka utrgala.

On izvira iz rodbine, ki je težko prizadeta. Njegov oče je bil pijači vdan in mu je bila odvzeta očetovska oblast. Njegov praded je zaradi pijače vse zapravljal in izgubil. Njegov stric se je sam umoril. Tri njegove sestre so bile vse v duševni bolnici, ena je še danes na zdravljenju pri psihiatru. Ta dedna obremenjenost je pri skupini teh doživljajev, ki jih je imel, tako razrušila njegovo živčevje, da je nemogoče, da bi to dejanje, da se je namreč obesil, izvršil v popolni razsodnosti. Naš povprečni kmečki človek, vsaj v mojem kraju, pravi za vsakega, ki se obesi, da se mu je zmešalo, in ne išče mnenja psihiatra. Tako je tudi v tem slučaju, ko je on to poskusil. Ko pa se mu je to ponesrečilo, je vsa ta dedna obremenjenost tako močno bruhnala na dan, da je zbesnel in se branil stražnika, ker si je

¹⁵⁸¹ Pravilno: Sernec.

misli, da je stražnik kriv, da je on tukaj in ni imel pri tem namena, da bi pobegnil, ali da bi se polastil orožja. Ni se zavedal, kaj je storil in šele, ko ga je sojetnik vlekkel stran, se je zavedel in je bil popolnoma obupan zaradi tega dejanja. Mislim, da bo visoko sodišče to upoštevalo pri odmeri kazni.

Kar se tiče potov v Italijo za Rdeči križ, je stvar nekoliko drugačna, kot jo obtožnica razlaga. Res je, da je on šel v Italijo in res je tudi, da tega pooblastila ni on sam prosil ampak RK, ki je dal svojim odbornikom navodila in naloge. Tudi Kumlju je dal nalog, da gre v Italijo in mu je Rdeči križ preskrbel od oblasti tudi potrebna pooblastila ker brez teh noben človek ni mogel iti v Italijo.

Rdeči križ se smatra za ustanovo genevsko,¹⁵⁸² torej za mednarodno ustanovo. Kot tak ima gotovo svojo avtonomijo. Po tej avtonomiji je upravičen, da postavlja svoje člane in jih pošilja. Da bi jih pošiljal v cone, jih ne more pošiljati, če nima takozvanega agrementa, to se pravi dovoljenja tiste oblasti, in če gre za vojno cono, tedaj pa če nima dovoljenja vojne oblasti. Kako je bilo to delo? Ni bilo rečeno, da s tem kolaborira proti njemu. Pri tem mi ne smemo nasesti tu izjavam Fogta¹⁵⁸³ in gestapovcev, ki so bili tu obsojeni, ki so dajali tu izjave, kadar je šlo za naše ljudi in kadar je šlo za Rdeči križ, tako da bi jih čim več uničili. Tu je šlo za delo pri posredovanju. Sedaj se očita, da je le za to, da reši svoje konspiratorje ali take kolaboratorje z Nemci. Ali tov.¹⁵⁸⁴ sodniki 1942 leta 29. junija so pobrali Italijani vse vprek in so jih odgnali v taborišča. Tedaj je res šlo za nekatere ljudi, ki so bili konspiratorji in kolaboratorji, ki so šli v taborišča. Ali ti ljudje so bili že vsi novembra nazaj. Vse so rešili. Po tem roku posebno, ko je v naši deželi nastopil hitlerizem, tedaj ni bilo mogoče, da bi kdo, ki je bil njihov, bil v taborišču. V taborišča so pošiljali samo take ljudi, ki so bili nasprotni okupatorju in take, ki so bili za OF, take so pošiljali v taborišča, v Dachau. Da je tako bilo, je tudi res. Nemci so hoteli nas uničiti, so hoteli vsakega uničiti. Tudi recimo če bi bil njihov konspirator in če bi bil v njihovi službi in ne bi reševal njihove ljudi, tedaj bi ga nedvomno v Dachau poslali. To se mu je tudi zgodilo, zato ker ni njihovih ljudi reševal. Zato je šel v Dachau. To je bil povod. Dali so mu drug povod ... To je bil povod, da so drugod povsod zbirali ali je bila samo finta, ker niso poslali ljudi, zato morda, ker je bilo bolj varno še tam. To je mogoče prav lahko, so bili pa tudi taki, ki so se skrivali tam doli, niso pa hoteli nazaj priti. Po mojem mnenju je to popolnoma neutemeljeno, če se iz tega pooblastila deducira, da je on uspešno kolaboriral z Nemci in da je reševal samo ljudi, ki so bili pristaši. V kolikor se je v Ljubljani govorilo, ko so bili v Dachau poslani, moram reči, da je bila ekspedicija Rdečega križa velika pobuda za OF. Tedaj se je v Ljubljani marsikaj zganilo, češ Rdeči križ so v Dachau poslali, sedaj je pa treba nasprotovati. Tako, da so mnogi šli preko meje v hribe, drugi pa so še z večjo vnemo delali. Predno pa zaključim, ker nočem biti obširen, in mislim, da so moji predgovorniki dovolj jasno pojasnili stališče, ampak samo prosim visoko sodišče, da postopa milostno in vpoštevata, da ima družino treh otrok in bolno ženo, ki izgubi svojega hranitelja in ki ne ve ne kam ne kod, zato prosim, da sodišče nastopi strogo, kjer je krivda dokazana in prav tako naj se presodi tisto dejanje napada, ki ga je izvršil in to bo rešilo sodišče, ki je najbolj kompetentno.

¹⁵⁸² Pravilno: Ženevsko. **Rdeči križ** verjetno označuje kot ženevsko ustanovo zato, ker ima ta mednarodna organizacija sedež v Ženevi.

¹⁵⁸³ Mišljen že omenjeni Josef Vogt.

¹⁵⁸⁴ Tovariši.

Predsednik: Besedo ima branilec Sirca Franja in Pirca.

Dr. Žirovnik: Visoko sodišče. Od obtožbe sta bila oba zaprepaščena, ko sta iz obtožbe zvedela, kakšna človeka sta bila. Nobeden od nas ni vedel za to organizacijo, katere člani so bili. Nobeden ni vedel, kaj ta organizacija dela, kakšne stike ima z inozemstvom, nihče ni mogel misliti, kdo bi bil zraven in Sirc je bil najbolj zaprepaščen, ko je zvedel, da je njegov sin eden glavnih krivcev. Oba od teh sta bila v tem trenutku najbolj zmedena in absolutno ni mogoče misliti, da bi bila kaj kriva tega. Iz splošnega dela obtožbe si ne moremo misliti, da bi bil kdo mogel najti krivdo pri obeh obtožencih. Kar se tiče pri Pircu Metodu, da je bil član inkriminirane organizacije, da se je udeležil v treh mesecih sestankov in da je organiziral mrežo v Kranju, moram povedati, da je točno povedal koliko je sploh v Kranju bil, da je bil večinoma v Karlovcu med okupacijo, da je potem, ko mu je v Kranju postalo prevroče, ker je delal za OF, ker je prišel na indeks pri Nemcih in so ga hoteli aretirati, zbežal v Karlovec in je tam ostal. Leta 1942 je prišel za par dni v Ljubljano v poset potem je zopet odšel iz Ljubljane. Skratka on ni mogel imeti teh funkcij, kakor so jih imeli člani Stare pravde, odnosno člani tiste Nagodetove družbe, ki se je sestajala, ki se je lahko pogovarjala in sklepala, lahko tudi kaj naredila takega, kar ni bilo prav. Pa zato Pirc absolutno ni odgovoren. Če pravite, da je prišel na par sestankov, je to res, ampak vas opozarja, da tisti sestanki, ki jih je napisal Nagode, po njegovi lastni izjavi niso zanesljivi. On je zapisal večkrat v svoje zapiske take datume, ko Pirca tukaj ni bilo. Pirc vam je poročal, kdaj je bil tu. Prosim, da primerjate tiste datume z Nagodetovimi zapiski in boste videli, da to ni mogoče. Nagode je pojasnil, da je to slišal in zapisal tako, da je Pirčevo ime po nemarnem prišlo v njegove zapiske. Ampak za to pa ni Pirc odgovoren. On je bil parkrat tam. Dvakrat ga je peljal njegov nečak tja ampak takrat ni mislil, da je to sestanek kakih zarotnikov, ker so se brez vsake oblike pogovarjali o vseh mogočih dnevnih vesteh, ki jih lahko v vsaki ošteriji vsak človek sliši. To niso bile zadeve, iz katerih bi posnel, da se govori tukaj kaj napačnega in da imajo ti ljudje slabe namene. Mislim, da sodišče lahko verjame, da je tak človek, ki je toliko časa služil Jugoslovanski armadi, ki je postal invalid in je še danes 50 % invalid, da se tak človek ni boril proti državi, kateri je služil in dal svoje zdravje, ampak se je boril kvečjemu zoper razne napake, ki so se v izvajanju državnih zakonov godile in katere je slišal in je mislil, da mora te napake popraviti. Ampak jaz sem vam predlagal toliko in toliko prič, ki bi vse povedale, da je na vseh krajih, kjer je bil, v Kranju, Karlovcu, Zagrebu, Ljubljani, povsod tistim ljudem, ki so nergali, ki so se pritoževali zaradi raznih stvari, dajal tolažbo in rekel: Bodite pametni, ne zamerite tega razvoja, stvar se bo vsa popravila, mi smo v prehodnem stanju, sčasoma se bo vse izboljšalo. Če je on to rekel, se ne more smatrati kot sovražnik države ali režima. On je navaden kritikaster in je tiste kritike raznih ljudi prinašal Nagodetu, ki ga je vabil, ki je hotel biti informiran, ki je prosil nečaka, naj ga pripelje. To je bil povod, da je prišel na obisk in je našel tam par mandeljcev, ki so se ravno tako obnašali.

Predsednik: Prosim, da se izražate primerneje.

Dr. Žirovnik: On ni vedel za to, zato mislim, da ga boste čisto lahko oprostili te točke. Kar se tiče organiziranja mreže v Kranju, je res, da bi moral iskati primerne ljudi v Kranju, če je tudi tam kaj nezadovoljnih. On je govoril s par ljudmi in povedal, da so nekateri ljudje v Kranju, ampak da organizacijske mreže ni bilo in tudi nobenih obvestil ni dal, niti potom Sirca. Zato mislim, da je tozadevna obtožba čisto neutemeljena. Potem se govori, da je

Janko Žirovnik

bil član vojaškega sveta Mihajloviča. Takega sveta sploh ni bilo in on ni mogel biti član tega vojaškega sveta. Takrat ko so pričakovali aktivni oficirji, da se bo zlomila Italija, so začeli misliti na to, kaj naj bi storili potem. Prav za prav bi se potem morali postaviti proti okupatorju, ker so vedeli, da bo prišel Nemec. Nekateri so govorili, da bi samostojno nastopili, drugi, da bi vstopili v OF. On je bil za to in je agitiral pri svojih tovariših, da se vključijo v OF. On je tovariše zbiral, skušal zvedeti njih mnenje itd. Če mu je Nagode takrat rekel, naj gre poizvedovat v Karlovec, kakšno je razpoloženje v Karlovcu, je prinesel pošto, da tam sploh ni pristašev tehnikov. Čemu je Črtomir Nagode enkrat rekel, naj poizve, kakšne so razmere v Karlovcu, ker je šel slučajno v Karlovac in je prinesel pošto nazaj, da tam

sploh ni Mihajlovičevcev in če mu je tudi drugače pravil, da ni mogoče v Ljubljani nič pametnega napraviti, nego, da bi bilo najpametneje, če gredo vsi v NOV, kakor je tudi sam šel, če bi tudi kolaboriral z Mihajlovičem, je po amnestiji tožbo zavrniti. Nekaj je zakrivil, to, da ni oblastem povedal, da je videl pri Nagodetu toliko in toliko ljudi od katerih seveda ni pričakoval, da kaj napačnega delajo, saj so bili to univerzitetni profesorji in učeni ljudje, o katerih je mislil, da poznajo zakone in da po zakonih delajo. Če tega ni naredil, potem ne sodite preveč ostro. Če tega ni naredil, potem ne sodite preveč ostro in mislim, da ga kolikor mogoče milo in pogojno kaznujete. On je nekaznovan, je invalid, je služil v JA¹⁵⁸⁵ in mislim, da je to najmanjša stvar, ki jo je zagrešil, da tega ni prijavil.

Kar se tiče Sirca Franca je pa tudi popolnoma neupravičen očitke obtožbe, da je on izročil svojemu sinu razne podatke iz industrije, v kateri je on delal v ministrstvu, da bi bil sin lahko te podatke naprej spravil. Sin je natančno povedal, da od očeta ni ničesar izvedel, kar bi bil lahko dal naprej. Tudi ni štefnal po njegovih aktih, niti doma, niti v pisarni. Dejansko iz njegovih ...¹⁵⁸⁶ in iz govorenja ni mogel sin ničesar izvedeti. Kar je izvedel, je izvedel iz »Industrijskega vestnika«, kjer je bilo tako točno publicirano, da je oče takrat, ko se je pogajal v Ameriki z UNRRA za našo tekstilno stroko, lahko tiste podatke vzel in imel za podlago pri pogajanjih. Visoko sodišče! Če naša javnost misli, da so ti podatki taka tajnost, potem jih ne bi smeli objaviti v listih in časopisih. Ti podatki so bili angleškemu konzulu in angleškemu poslaniku stokrat dostopni iz naših časopisov. Tozadevno ni nič napačnega napravil. Kar se tiče tistih igel, smo sami slišali iz sinovih izpovedb, da je on bil poslan iz Ministrstva s temi spisi v Beograd, ko se je pripravljala komisija za Ameriko, da bi tam preskrbela te igle. To je on lahko tam videl, saj to ni bila nobena tajnost. Če je to naprej povedal, ni nič takega izdal, za kar naj bi bil sedaj obče odgovoren. Mislim, da ga je tu vsake obtožbe opustiti.

Predsednik: Odrejam 5 minut odmora. /Razprava prekinjena ob 14.10/ Razprava se nadaljuje ob 14.30 uri.

Predsednik: Razprava se nadaljuje, privedite obtožence. Obtožence privedejo.

¹⁵⁸⁵ Jugoslovanski armadi.

¹⁵⁸⁶ Del besedila manjka.

Prosim javnega tožilca, da poda morebitne odgovore na izvajanje obrambe.

Tožilec Avbelj: Tovariši sodniki, k izvajanjem obrambe želim podati samo par prav kratkih svojih pripomb.

Strinjam se, absolutno se strinjam s stališčem obrambe, da bo sodišče vedelo samo oceniti krivdo in določiti kazen za slehernega od obtoženih. Smatram, da ima sodišče pri tem svojem delu toliko materiala, toliko gradiva in toliko konkretnih dejanj za vsakega posameznega od obtožencev, da ima poleg tega toliko lastnih njihovih priznanj, da sodišču dejansko ne bo težko v tem oziru izreči svojo sodbo. *Odobrovanje in ploskanje*. Če bi hoteli za vsako od trditev, ki jih je podala obramba, iskati protitrditev, iskati protidokazov, bi vsako sleherni njihovo trditev mogli popolnoma, popolnoma zavreči.

Obramba pa je med drugim predvsem postavila sledeče stvari:

1. Vsi govori branilcev se na splošno dotaknejo osebnosti obtožencev in skušajo te osebnosti prikazati v taki luči, kot da bi bilo potrebno obtožence nagrajevati za njihova dejanja. *Ploskanje*.

Predsednik: Prosim občinstvo, da ne prekinja razprave.

Tožilec Avbelj: Po stališču obrambe bi bila naša dolžnost, bi bila dolžnost slovenskega naroda, da dovoli obtožencem do kraja izvršiti njihove zločinske naklepe, ker šele takrat bi jih mi po njihovem mogli postaviti pred sodišče. Kakšna situacija bi takrat bila, nam je lahko popolnoma, vsakemu jasno in razumljivo. Obtoženi Nagode je sam povedal: Vem, da bi v takem momentu stal ves delovni slovenski narod pred sodiščem, da bi ves slovenski narod ječal pod okovi okupacije tako kot ječijo pod okovi okupacije tiste države, kjer so uspeli svoje delo dovršiti zločinci takega tipa kot so obtoženci. *Dolgotrajno odobrovanje in ploskanje*. Smatram pa, da takega stališča ljudem ne moremo šteti med njihovo naivnost, ampak da je treba vendarle globlje poseči v to stvar. Poglejmo kako si oni razlagajo vprašanje legalne opozicije. Pravijo, da skupina dejansko ni imela nobene mreže. Pravijo, da je bila vsa mreža, ki so jo postavili namenjena samo tvoriti legalno opozicijo. Pravijo, da so obtoženci hoteli popolnoma na pravilen način vzpostaviti delovanje neke opozicije pri nas v domovini. Poglejmo samo direktive, ki jih je dal obtoženi Hribar Brušiču,¹⁵⁸⁷ svoji rezervi v Borovnici. Ne bi hotel ponavljati teh direktiv. Vprašam samo obrambo, če se strinja s tem, da je to tvorjenje legalne opozicije? Poglejmo, kakšna so bila poročila na sestankih obtožene skupine, pogledjmo zapiske Nagode Črtomira, pogledjmo pošte iz inozemstva, pogledjmo pošte, ki je šla od njih v inozemstvo in članom predstavništva tujih držav. Pa ponavljam vprašanje obrambi če kvalificira vsaka dejanja za tvorjenje legalne opozicije? Pa še eno vprašanje imam na obrambo, kako je to, da prav noben branilec ni hotel postaviti vprašanje špijonaže, da nihče ni videl v teh dejanjih izrazito špijonskega delovanja. *Ploskanje*. Poglejmo pismo, ki ga je nesel obtoženi Hribar Furlanu, ki ga je Furlanu oddal, ki ga je Furlan odnesel naglo konzulu in popreje odrezal podpis od pisma. Poglejmo mi njegovo vsebino:

1. obvestilo o obstoju ilegale,
2. poročilo o 2 zločincih, ki sta bila upravičeno priprta v naših zaporih,
3. o nacionalizaciji,
4. o agrarni reformi in tako naprej.

¹⁵⁸⁷ Mišljen že omenjeni Anton Turšič.

Zagovornik gospod advokat Ravnihar trdi, da je to popolnoma pravilna stvar, da to absolutno ni nič takega, kar bi nasprotovalo naši zakonitosti. Jaz pa bi ga vprašal ali se on res strinja s to svojo izjavo, ali on dejansko misli da to ni nič, nasprotno naši današnji stvarnosti. Ali ne smatra, da to ni nasprotno proti vsemu našemu delovnemu ljudstvu? Poročilo, ki sem ga omenil je izrazito špijonsko poročilo in smelo lahko trdim, da nikjer v nobeni državi na svetu ne bi kvalificirali takega poročila drugače, kakor izrazito špijonsko poročilo. Obramba je nastopila tako, da se niti obtoženci ne strinjajo s tem, kar obramba trdi. Popolnoma jasno so bile podane izjave, ki jih je dal obtoženi Snój v pogledu dela, ki ga je v zadnjem času vršil obtoženi Furlan. To so izjave, ki ne samo nakazujejo, ampak, ki določno nakazujejo delovanje, ki ga lahko izvršuje samo vohun, samo špijon, in nihče drugi. *Ploskanje*. Advokat zagovornik g. Ražem pravi, da je treba obtoženemu Furlanu dati odlikovanje za njegovo delo. Odlikovanje za njegovo delo, pravi, da bi lahko Furlan šel tako h Fotiču¹⁵⁸⁸ v Ameriko, ali pa v Anglijo itd. Da mu ni bilo treba iti v tiste kroge, ki so bili nam naklonjeni. Zame je to samo še zelo močen pomemben dokaz, da je bil Furlan poslan kot špijon med tiste ljudi, ki so iskreno mislili delati na korist FLRJ in Titovega Narodno osvobodilnega gibanja. *Ploskanje*. Furlan ni imel česa iskati pri Fotiču. Kar je Fotič delal, so itak vsi vedeli. Tam ni bilo treba postavljati špijonov. Fotič jim je to sam dal. Tuji intervencionisti, imperialisti so si želeli svojih vohunov, ne pri takih postojankah, oni si želejo in pošiljajo vohune tja, kjer vedo, da sede ljudje, ki ne delajo na korist njihovih imperialističnih nazorov. *Ploskanje*.

Če bi hotel o vseh trditvah govoriti, bi bilo treba rekapitulirati vso našo razpravo. Smatram, da je prav to stvar, ki jo je obramba v celoti prezrla. Imel sem občutek, ko sem poslušal stališče obrambe, kot da obramba na razpravi ni bila prisotna. Zato ker obtoženci sami ne potrjujejo in ne priznavajo stališča, ki ga je obramba zavzela, bi navedel samo izjave, ki jih je v pismu poslal svoji materi obtoženi Nagode in ki jih je hotel preko svojega advokata odposlati in v katerih piše: »Jaz pa sam v takem svetu, ki sem ga preje slutil, da je in danes vidim, da obstaja, ne morem živeti. Lepo sem hotel, a za to je treba drugega miljeja«. A na drugi strani: »Končno samo Leo in jaz nisva priznala svojih zločinov« in na tretji strani »cel proces gre edino proti meni in tudi da niso dobili dnevnika, so imeli dovolj materiala.«¹⁵⁸⁹ Smatram končno, da je izredno na mestu poziv, ki sem ga izjavil v zaključku svojega govora, da je treba po vsej državi, da je treba med vsem slovenskim narodom izredno dvigniti čut budnosti, opreznosti in da je treba vsakogar, ki bi hotel kršiti pravice slovenskega naroda, v začetku, v kali onemogočiti in zatreti. *Ploskanje*.

Predsednik: Dajem zaključno besedo obtožencem. Obtožence opozarjam na to, da dajo kratke izjave, o katerih še nismo govorili in katere še niso v svojem zagovoru iznesli. Obtoženec **Nagode Črtomir** ali se vi strinjate z izvajanjem vaše obrambe?

Obtoženi Nagode: Se strinjam z izvajanjem obrambe. Smem na kratko povedati?

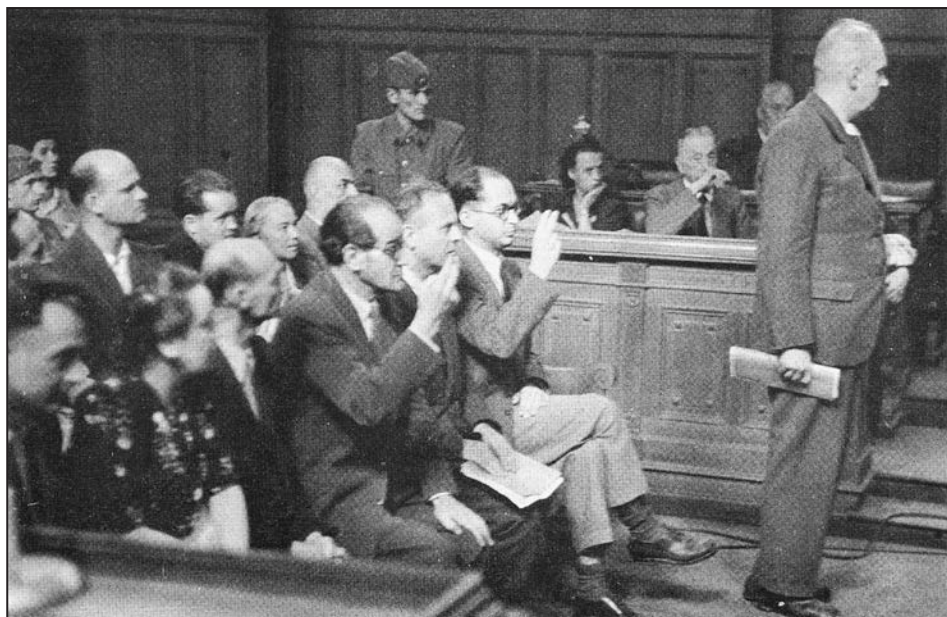
Predsednik: Jaz sem vas opozoril, tu niso na mestu dolge govorance ampak samo še kar imate k svojemu zagovoru še dodati.

Obtoženi Nagode: Jaz priznam svojo krivdo v toliko, da sem s političnim konceptom, za katerega sem bil prepričan, da je pravi izven naše državne skupnosti iskal moralne opore, na oboroženo oporo nisem nikdar mislil.

¹⁵⁸⁸ Mišljen že omenjeni Konstantin Fotič.

¹⁵⁸⁹ Nagodetova korespondenca iz časa, ko je bil v zaporu, se hrani v SI AS 1931, t. e. 585, št. 4048–4126.

Zaključna beseda obtožencev – spredaj stoji Črtomir Nagode, v prvi vrsti z desne sedijo Ljubo Sirc, Leon Kavčnik, Boris Furlan, Zoran Hribar, Angela Vode in Metod Kumelj, v drugi vrsti Franc Snaj, Pavla Hočevnar, Svatopluk Zupan in Bogdan Stare, ob strani pa zagovornika Vladimir Ravnihar in Josipina Grosman

Tej moji krivdi, ki je časovno omejena recimo od septembra 1946 do januarja, februarja 1947 stoji pa nasproti celo življenje. Vse moje življenjsko delo pred drugo svetovno vojno sem bil tisti, ki se je prvi in edini kot strokovnjak uprl gradnji avtostrade nemške penetracije k nam, bil sem prvi in edini od slovenskih inženirjev, ki se je boril proti cementnemu kartelu, zato, da se poceni material za gradnje domov malih ljudi. Bil sem edini in prvi, ki je polagal teoretične temelje za načrtno gospodarstvo takrat, ko o tem še nihče ni govoril pri nas. Bil sem tisti, ki je v slovenski strokovni literaturi uvedel pojem gospodarske orientacije na vzhod. Tej svoji orientaciji sem kljub vsem pretresom ostal popolnoma zvest in en dan pred aretacijo sem oddal zadnji svoj elaborat o gozdovih Jugoslavije kot komplement in dopolnitev k sovjetskemu gospodarstvu. Ta elaborat je bil oddan dopoldne v petek 24. maja. Znan je pač celi Sloveniji moj strokovni boj v zadevah zagorskih rudarjev. Potem sem bil jaz prvi slovenski strokovnjak ...

Predsednik: Povejte stvari, ki jih še niste navedli.

Obtoženi Nagode: Saj to še nisem navajal. Torej jaz sem delal za malega človeka, jaz sem delal za slovensko ljudstvo. Glede dela »Pravde« med vojno pa sem v resnici dolžan tovarišem, ki so danes že mrtvi in tudi tukaj prisotnim tovarišem izjaviti, da sem od maja meseca 1942 do konca vojne izdelal ves material ...

Predsednik: To ste že v svojem prvem zaslisanju navedli. Povejte, kar smatrate še kot posebno olajšilno okolnost, kar še niste navedli.

Obtoženi Nagode: Vse to delo je tvorilo temelj za gospodarsko propagandni referat znanstvenega instituta pri predsedstvu vlade in za delo, ki se je vršilo med vojno. Po mojem

spominu govori o tem pismo predsedstva SNOS-a. V tem pismu piše: »Znano je, koliko ste delali med vojno na proučevanju in me povabili na stalno sodelovanje, torej samih utemeljitev ...

Predsednik: Dajte prosim krajše povedati.

Obtoženi Nagode: Tega uradnega pisma sodišče ni dobilo na vpogled, ravno tako ne dotične registrature, kjer je registrirano vse to moje delo. Po avgustu 1945 sem napisal celo malo biblioteko razprav, 18 po številu, od katerih so tri v obsegu knjige, torej samih utemeljitev za naša obmejna vprašanja. To delo je teklo do februarja 194(?)¹⁵⁹⁰. Torej pri tem ogromnem delu jaz nisem mogel dobiti časa, da bi se brigal ...

Predsednik: Navedite samo konkretne stvari.

Obtoženi Nagode: Torej 18 elaboratov, to lahko navedem.

Predsednik: To ste že navedli. Imate še kaj?

Obtoženi Nagode: Tožitelj negira vse to moje delo. Jaz pa moram priznati, da je KP sama to delo pozitivno ocenila. Kar se tiče ... napram ... torej ... napram temu, kar tožilec diskvalificira od mojega dela, stoji moje življensko delo. Kar se tiče zvez na inozemstvo, naj sodišče upošteva, da nisem delal v službi nikogar, da ni bila omenjena v vsem procesu najmanjša vsota denarja, ki bi ga bil kdor koli dobil kot nagrado za špijonsko delo, da ni bilo od mnovega materiala, ki je bil tu citiran, omenjeno niti eno vprašanje, ki se tiče naših mej, torej tisto delo, v katerega sredini sem stal. Torej se osebno zelo pozivam na to ...

Predsednik: To smo že slišali. Imate še kaj navesti, kaj konkretnega?

Obtoženi Nagode: To imam navesti, da lahko Stare, Hočvarjeva, Zupan, Kavčnik in sklepne opombe v mojih zapiskih kažejo, da sem bil absolutno odločen, da prenehamo z vsemi stiki.

Predsednik: Saj ste to že navajali.

Obtoženi Nagode: Torej, če ne smem nič drugega navajati ...

Predsednik: Konkretne stvari, to ste že v prvem nagovoru naprej navajali.

Obtoženi Nagode: Ker se mi je zdelo važno. Sklepoma bi še povedal, da imam v konceptu gotovo knjigo »Tehnična in gospodarska izgradnja dinarske zemlje.« To je delo, na katerem delam dvajset let in je sedaj prišlo v tretji stadij končne redakcije in bi pretežka sodba to delo popolnoma uničila. Končno povem še enkrat, da je Nagode zelo veliko delal, da se je pri tem nekoliko zmotil, ampak da špijon in v tuji službi nisem nikdar bil.

Predsednik: Obtoženec **Sirc Ljubo**, ali se vi pridružujete vašemu branilcu?

Obtoženi Sirc: Se.

Predsednik: Kaj imate še dodati?

Obtoženi Sirc: Storil sem celo vrsto dejanj, za katera se danes zavedam, da so bila škodljiva. Samo glede Peruggija¹⁵⁹¹ se sklicujem na tamošnje sošolce. Obžalujem svoja dejanja, ker vem, da so bila škodljiva, da sem z njimi razočaral vse, ki so me imeli radi, posebno pa svojega očeta, ki sem ga po nedolžnem spravil v zapor. Prosim zase stroge kazni, prosim pa za pravico za svojega očeta, ki o celi stvari ni vedel ničesar in sem kriv jaz. Vse pa prosim lepo, da mi odpuste.

¹⁵⁹⁰ Zadnja številka je nečitljiva.

¹⁵⁹¹ Pravično: Perugie.

Predsednik: Obtoženi **Kavčnik Leo** ali se vi pridružujete izvajanju svojega branilca?

Obtoženi Kavčnik: Se pridružujem. Jaz bi opozoril izrecno še na naslednje dejstvo. Obtožnica sama izvaja, da je za sokrivdo potrebno združenje.

Predsednik: Samo konkretna izvajanja prosim.

Obtoženi Kavčnik: Da je treba skupne volje in namena z nasiljem zrušiti obstoječe stanje. S tem naklepom stoji v popolni kontradikciji predvsem edini moj spis, ki je šel na Koroško in ki je bil tukaj prečitani »Te tekme ne vzdržimo«. ¹⁵⁹² Tam je reakciji rečeno, da ni oziroma jaz računam vendar na sodelovanje komunistične stranke. Iz tega sledi tudi, da je pismo podpredsedniku vlade Kardelju ¹⁵⁹³ iskreno. S to trditvijo, odnosno orientacijo, oziroma smerjo, je v popolnem soglasju vse moje delovanje. Jaz sem že v svoji knjigi postavil kot temelj tezo: ne z nasiljem, sporazumno. Tudi se me napada kot neiskrenega zato, ker sem napisal skoraj istočasno pismo podpredsedniku vlade Kardelju in angleško-ameriški javnosti. Oba pisma sta diktirana iz istega motiva, t. j. rešitev naše zemlje za našo državo. *Ugovori v dvorani.*

Predsednik: Imate še kaj konkretnega, kar še niste navajali.

Obtoženi Kavčnik: Ne vem, ali je to že navedeno glede šifer. Šifre so bile najdene pri meni. To je indic. Toda tukaj so protiindici. Te šifre so ležale po kotih, teksta ni bilo nikjer nobenega, jaz nikdar nisem teh šifer uporabljal, jaz moram tudi zaključiti svoj zagovor s tem, da špijon nikdar nisem bil

Predsednik: Ali se pridružujete izvajanjem Vašega branilca, obtoženi **Furlan**?

Obtoženi Furlan: Da.

Predsednik: Kaj imate še dodati k temu?

Obtoženi Furlan: Samo ti dve točki, kar sem že povdaril, da nisem bil nikoli agent tuje obveščevalne službe, nisem špijonaže vršil in da mi ni bilo ničesar znano, niti nisem sumil, niti domneval, o tem ničesar. Drugega nimam ničesar.

Predsednik: Obtoženi **Hribar**. Ali se vi pridružujete izvajanju Vašega branilca?

Obtoženi Hribar: Da.

Predsednik: Je potem še kaj pripomniti?

Obtoženi Hribar: Meni ni bilo o delovanju Stare Pravde znanega ničesar dokler nisem čital v obtožnici.

Predsednik: Ali imate še kaj dodati?

Obtoženi Hribar: Ne. Kar se tiče krivde, priznam.

Predsednik: Hvala.

Predsednik: Obtožena **Vodetova**, ali se priključujete izvajanju branilca?

Obtožena Vodetova: Da, da. Priznam, da sem zelo kriva, zato prosim, če bi se me z nekaterimi stvarmi nekoliko razbremenilo. Pisala sem dvakrat, to na stvari ničesar ne spremeni. Pisala sem res dosti slabo. Delala sem samo do januarja 1947, potem sem povedala vsem, da ne bom več pisala in držala zveze s Koroško in tega sem se tudi držala. Sklenila sem se posvetiti popolnoma strokovnemu delu. Delala sem res mogoče za 2, vendar je dokaz, pol

¹⁵⁹² Dokument je objavljen v poglavju Dokazno gradivo tožilstva.

¹⁵⁹³ Kavčnikovo pismo Edvardu Kardelju z dne 19. 5. 1946 je objavljeno v poglavju Dokazno gradivo tožilstva.

teksta strokovne knjige v tem času. Res pa zelo obžalujem, da sem napisala oziroma dala na razpolago tekst oz. material za poročila OF, ampak prosim, da se me v toliko razbremeni, da sem dobila miglaj, kako je bilo sestavljeno in drugič, da nisem vedela za koga je in prosim, vsa poročila, ki sem jih jaz dala, da sem dala material na razpolago polnovrednim ljudem in nisem nikogar silila, da da naprej. Danes sem videla v obrambi, da sem dala jaz poročila takemu, takemu človeku, ki ni polnovreden. V tem pogledu sem res popolnoma kriva in sem dala polnovrednim ljudem to na razpolago. Jaz ne morem krivde priznati zato, kar so drugi želeli in naprej delali. Vem, da me delo ne obremenjuje toliko, ker sem res malo delala, to je bilo od oktobra do januarja, da sem v tem pravzaprav aktivna. Zvezo s Hribarjem potem še po januarju nisem imela prav nobeno, oziroma vsaj negativnega koraka nisem storila v tem pogledu. Vem pa, da me obremenjuje bolj način mojega pisanja, kakor pa delo samo. Tukaj pa bi se rada upravičila, pa vem da je pravzaprav neupravičljivo. Čisto človeško pa bi rada povedala vzrok kar me je do tega privedlo. Dovolite mi, da se samo z dvema besedama dotaknem subjektivne krivde. Nakazala bi vzrok s Cankarjevimi besedami: »Če opluješ človeka, ostane sled za njim, če pluješ dalj časa ...« Jaz sem imela zelo težko stališče med okupacijo. Bila sem predmet stalnega sumničenja in blatenja in nihče ni nikdar razčistil te stvari. Po osvoboditvi sem se skušala res vključiti. Odklanjam očitek, da sem se iz kakšnih drugih razlogov priključila. Toda naletela sem na zaprta vrata in šlo je tako daleč, da če prav sem resnično delala v svojem poklicu, nisem imela niti dekreta, ne da bi se povedalo zakaj, in nisem mogla v svojem strokovnem bistvu pisati, bodisi, da sem čutila sposobnost in imela te sposobnosti tudi to ni nihče rekel zakaj in kako. Enostavno, zagrenjenost v meni me je tirala na nasprotni breg. Torej ne morem drugega, kakor da to svojo krivdo priznam in da obžalujem, da sem se spustila v tak korak. Končno bi se še oprostila pri OZNI za svoje pismo, ki je bilo res neumesno.

Predsednik: Obtoženec **Kumelj Metod**. Ali se vi priključujete izvajanjem vaše obrambe?

Obtoženi Kumelj: Razen v točki štiri, kjer govori, da nisem hotel vzeti orožja. Moje živčno stanje je od moje internacije popolnoma zmešano in jaz sem zaradi preobremenilnega dela, s katerim sem se hotel koristno vključiti v petletko in s katerim delom sem se pripravljaj za velik vsedrjavni tečaj, ki se je moral v juliju vršiti. Dalje sem pripravljaj knjigo Logopedija, ki bi bila prva knjiga na Balkanu, zato sem bil do kraja izmučen. In ko sem v zapor prišel, nisem imel nobene rezervne energije, zato sem bil do kraja razrušen in temu je pripisovati vse te stvari, ki so se potem od moje strani v zaporu dogodile. Nisem napadel stražnika iz besnosti nego je vladal v meni strahoten obup in sem hotel od njega orožje, ne da pobegnem, jaz nisem človek za take stvari, zato so drugi tipi, ampak, da se ustrelim. Ta samomorilna misel od dneva ko sem bil aretiran ne prestane več živeti. Vsako razburjenje me spravi v ta štadij, toliko bi korigiral mojega g. zagovornika. Potem prosim tole: Gospod predsednik in visoko sodišče, jaz član te skupine nisem bil. To najlepše dokazuje izjava, ki jo je tukaj podal Kavčnik in ki reče: Kumelj je bil na enem samem sestanku in ne vem kako je on v to stvar vmešan. Kako sem na tisti sestanek prišel, to je bil koroški večer, to sem že povedal. Dalje še ena stvar dokazuje to gospod predsednik in visoko sodišče: Od vseh ljudi, ki so tukaj sodelovali imate več ali manj pisane stvari, od mene nimate niti ene vrstice, ker za to delo niti vedel nisem in se je to delo pred menoj skrivalo. O tem, da bi karkoli organiziral na Štajerskem, skrivališča in tihotapske kanale, o tem ne more biti govora. Jaz sem bil več v Ljubljani. Dalje moj odnos do Angele Vodetove. To je staro prijateljstvo.

Predsednik: Samo stvari, ki jih še niste navajali.

Obtoženi Kumelj: Angela Vodetova se je zaupavala meni, jaz sem čutil, ker jo je ta stvar tiščala, jaz sem to ohranil zase, ampak njej sem zmeraj odsvetoval, naj se v te stvari ne meša. Da je to res, da tudi tukaj nikoli ni bilo pomešanja, dokazuje ena sama izjava Vodetove, takrat ko je pokazala tisto pismo in ko je rekla, jaz bi tega pisma ne smela pokazati. Blagovolite jo vprašati. Prenesel sem brez zavesti eno pismo, govori se tudi o drugem, nikdar pa gospod predsednik, jaz nisem vedel, kaj nosim, tako da je bil to prenos iz usluge, ne da bi vedel vsebino. Najmanjše sem vedel, da bi bila ta stvar namenjena za predstavnika druge države. V vojnem času sem bil resnično član Pravde, od februarja ali morda marca 1942 do avgusta 1943, sem tudi funkcije vršil v njej. Ali nikdar, gospod predsednik, nisem bil jaz človek, ki bi hotel, da se tukaj vrši kakršnokoli obračunavanje, nego je bila moja iskrena želja vedno, da se razmere pri nas ublažijo in da pridemo skupaj. Zato, gospod predsednik sem bil tisti, ki sem razvil napredno delovno skupnost, sem bil tisti, ki je to provociral in je napredna delovna skupnost potem razpadla. In ker sem smatral, da je ravno obstoj Pravde škodljiv, zato je bila meseca oktobra tudi Pravda oficialno likvidirana. V kolikor je Pravda delala po oktobru, v toliko to delo mene nič ne zadeva, ker od takrat nisem več bil njen član. Vendar bi opozoril na nekaj. V tem času, gospod predsednik, ko sem bil jaz že v napredni delovni skupini, je bilo moje stremljenje, da pridemo skupaj z OF. Meni je bil med drugim zaplenjenim materialom zaplenjen tudi precej obsežen elaborat ...

Predsednik: Navajajte konkretne stvari.

Obtoženi Kumelj: »Moje misli k prosvetnemu programu.« Ta referat je bil tudi v preiskovalnem zaporu ocenjen kot pozitiven. Ta referat je bil podan in tudi v preiskovalnem zaporu ocenjen kot pozitiven. Gospod predsednik, povem samo še, da nikdar nisem bil ...

Predsednik: Prosim vas, dajte konkretne stvari iznesti. Kaj imate še? To že imamo v vaših zagovorih neštetokrat zapisano.

Obtoženi Kumelj: Torej nisem bil nikdar propagandni referent štaba. Končno, k poslednji točki. Ta točka, gospod predsednik, in visoko sodišče, je za mene najbolj boleča. Da odkrito rečem: jaz izviram iz silno bedne družine. Drug drugega smo morali podpirati, da smo se lahko preživljali. Zato je v meni socialni čut silno razvit. Zaradi tega sem v predvojnem času delal za naloge človeka pri učiteljskih in uradniških organizacijah. Zato sem leta 1941 čutil potrebo, da se nekaj stori za tiste ljudi, za katere sem pričakoval, da bodo pregnani iz Gorenjske in Štajerske. Zato sem takrat ustanovil vse socialne akcije, ki so takrat delale, dvajset po številu.

Predsednik: Preidite na konkretne stvari.

Obtoženi Kumelj: Iz socialne akcije Rdečega križa. Ko je bil Rdeči križ obnovljen, nisem jaz prosil, da grem kot delegat, nisem se ponujal, a ko sem bil nominiran za to, sem prevzel. Nikdar v svojem življenju nisem kolaboriral niti z Italijani niti z Nemci. Tista legitimacija iz italijanske okupacije je legitimacija o nočnem kretanju, ki smo jo dobili vsi odborniki in sodelovalci Rdečega križa, ker je Rdeči križ za to zaprosil.

Predsednik: Saj to ste že povedali.

Obtoženi Kumelj: Ne še, ne še! Z namenom, da lahko prestrežemo Transporte izgnancev iz Gorenjske. To ni noben dokaz za kolaboracije. Drugič se zelo čudim izjavi, ki jo je

podal Supančič Drago,¹⁵⁹⁴ ki je bil takrat tajnik Rdečega križa. On nam je dajal direktive, kako moremo priti do dokumentov, da moremo pomagati našim ljudem. On je bil tajnik in po njegovih direktivah, ki jih je najbrže dobil od Lukana¹⁵⁹⁵ v Florenci, smo šli vsi trije, Mlekuš,¹⁵⁹⁶ Feticch¹⁵⁹⁷ in jaz in smo se zglasili pri komandi SD, da dobimo dovolilnice na osnovi naših dokumentov, da bomo potem lahko šli v zapore. Gospod predsednik, ni nobene zveze, nobene povezanosti nisem imel, nobene protekcije, jaz sem prišel z Mlekušem¹⁵⁹⁸ v pisarno, izročil dokumente uradnici in prosil za dovoljenje, da lahko obiščem naše ljudi v zaporih in taboriščih. To mi je bilo v teku 10 minut izstavljeno. Zato jaz, gospod predsednik ...

Predsednik: Kaj imate še dodati?

Obtoženi Kumelj: Prosim, da se odkloni ta del obtožbe o izdajstvu. Ko sem potem hodil po Italiji, g. predsednik, sem imel seznam iz kartoteke od RK.

Predsednik: Saj ste že povedali.

Obtoženi Kumelj: In jaz sem po teh seznamih ljudi iskal. Bilo je vse razmetano in kar sem našel, sem hotel rešiti. Za nekatere je bilo to blagodat, za druge nesreča, kakor je kdo ukrenil. Nikdar nikomur nisem dajal navodil, kam naj gre. Nekateri so šli k partizanom, drugi domov, tretji k domobrancem. Z nikomer nisem šel dalje kot do kolodvora in potem je šel vsak po svojem potu.

Predsednik: Kaj imate še navesti? Brez nadaljnih izvajanj.

Obtoženi Kumelj: Gospod predsednik, jaz se čutim krivega, krivega v vseh točkah, v katerih sem dal v zapisnik. Vse, kar sem storil, globoko obžalujem, obžalujem iz razloga ker sem delal proti interesom naroda in proti interesom države. Moram pa reči tole g. predsednik: Jaz se tega nisem zavedal toliko časa, dokler nisem spoznal vse stvari v zaporih. Jaz se tega kesam in prosim, da mi izreče sodišče pravično kazen. Prosim pa tudi, da bo kazen taka, da bom mogel še za življenje popraviti, kar sem zagrešil.

Predsednik: Obtožena **Hočvarjeva**, povejte ali se vi pridružujete izvajanju vašega branilca.

Obtožena Hočvarjeva: Da.

Predsednik: Kaj imate še navesti?

Obtožena Hočvarjeva: Rada bi se zagovarjala še v nekaterih točkah toda v pričo treh dejstev, ki se vzdržujejo, so me pošle vse moči. Ta dejstva so: 1. da sem preko meje spravila Engelmana, 2. da sem delala za intervencijo proti domovini in 3. da sem sodelovala pri sklepu, da se usmrtijo naši vodilni možje. Ne ostane mi drugega, kot da prosim visoko sodišče, da mi pri odmeri kazni upošteva moje prošnje in mi kazen spremeni v prisilno delo, ker čutim, da bo moje življenje imelo smisel samo še v tem, v kolikor bom lahko storila kaj koristnega za narod, četudi morda v najskromnejši meri.

¹⁵⁹⁴ Zaslišanje Draga Supančiča je objavljeno v poglavju Dokazno gradivo tožilstva.

¹⁵⁹⁵ Že omenjeni dr. Mitja Lukan.

¹⁵⁹⁶ Že omenjeni Franc Mlekuž.

¹⁵⁹⁷ **Oton Feticch** (1885–1945), rojen v Ljubljani, odvetnik, prvi tajnik Slovenskega RK, konec leta 1944 so ga Nemci z drugimi odborniki RK poslali v Dachau, kjer je leta 1945 umrl. (Smrtne žrtve; Franci Koncilija: Kronologija nastanka Rdečega križa v Sloveniji. Dostopno na: Časnik, spletni magazin, 29. 7. 2010, <http://www.casnik.si/index.php/2010/07/29/kronologija-nastanka-rdecega-križa-v-sloveniji/>, 1. 9. 2014.)

¹⁵⁹⁸ Mišljen Franc Mlekuž.

Predsednik: Hvala. Obtoženi **Zupan Svatopluk** ali se priključujete izvajanju Vašega branilca?

Obtoženi Zupan: Da.

Predsednik: Imate kaj pripomniti?

Obtoženi Zupan: Ničesar, kar še ne bi bilo omenjeno.

Predsednik: Še kaj drugega?

Obtoženi Zupan: Ne.

Predsednik: Ali se čutite krivega?

Obtoženi Zupan: Da, prosim, da se me pravično sodi.

Predsednik: Obtoženi **Stare Bogdan**, ali se pridružujete izvajanjem vašega branilca?

Obtoženi Stare: Da.

Predsednik: Imate še kaj dodati v svoj zagovor?

Obtoženi Stare: Povedal bi v zagovoru še to, v zvezi z mojim delom v podjetju, kjer se mi očita sabotaža, da sem jaz iznesel nedostatke glede geodetskega dela Zvezni kontrolni komisiji aprila in maja letos in da so se glavna geodetska dela vršila po organih in nadzorstvu odbora za kataster pri finančnem ministrstvu in se čudim, da se me obremenjuje z nekakim sabotažnim delom, ki ga dejansko nisem vršil. Opozoril sem na vseh mestih, tudi predpostavljene, na nedostatke in sem opozoril na to tudi člane Zvezne kontrolne komisije. Kar pa se tiče ostalega, jaz sem šele iz obtožnice spoznal za pravo ozadje in v kolikor me bo sodišče spoznalo za krivega prosim za milostno kazen.

Predsednik: Hvala. Obtoženi **Pirc Metod**, ali se vi pridružujete izvajanju vašega branilca? Kaj imate še pripomniti?

Obtoženi Pirc: Da. Gospod predsednik prosim, za dovoljenje, da izjavim, da nisem imel pojma o špijonaži, vedel sem le o opoziciji. Kaj se je delalo leta 1945 nisem vedel. Od 1946 nisem obveščen. Zveza z inozemstvom in špijonskimi centri o tem sem zvedel iz obtožnice. Nisem niti vedel, niti čital poročil. Prosim zaradi poseta angleškega konzula v Kranju, on ni bil namenjen ravno meni, kakor me je g. predsednik vprašal, ampak v familiji sem bil jaz samo en član familije. Leta 1941, 1942, 1943 bi kot oficir pomagal vsakemu, ki bi se boril proti okupatorju in zato sem v juniju že ustvaril proti okupatorju akcijo v zvezi z OF, v Kranju, 1942 in 1943 leta sem pomagal kolkor sem mogel osvobodilnemu pokretu v Karlovcu in šel 1943 leta v partizane, ki so se junaško borili. Da sem pa takrat v Ljubljani bil v razgovorih, me je bilo sram, da se inteligenca oficirji drže tako postrani, rekel sem, da če že ne morejo koristiti, da naj vsaj ne napadajo. Jaz nisem bil nikdar član Mihajlovičeve organizacije. Mislim sem, da se bodo Mihajlovičevci tudi borili proti okupatorju, gospod predsednik. Zavedam se, svoje velike greške in posebno se čutim krivega zato, ker sem nezadovoljnež in sem kritiziral v času, ko so drugi delali. Da sem vedel za oni dve pismi, ampak bi moral pripomniti, da pisma Heriotu¹⁵⁹⁹ nisem nikdar čital, in nisem niti vedel, niti čital, to kar sem vedel, je bilo poslano decembra leta 1946, to sem videl pri Nagodetu, ampak aprila, marca ali maja 1946 pa nisem bil več na sestanku in tisto pa je bilo napisano samo na eni strani. Vse ostalo kar je bilo notri navajano nisem videl. Če bi zato vedel, bi vsekakor ne vem kaj napravil. Čutim se krivega g. predsednik, da sem vedel za to pismo

¹⁵⁹⁹ Pravilno: Herriotu.

Gradski N.O.Karlovac
odjel trgovine i opskrbe.

Karlovac dne 19.VI.1945

P O T V R D A

h R 1/47
14

Pukovnik Jugoslavenske Mornarice Ing. Metod Pirca /bi. kapetan bojnog broda Jugosl. Ratne Mornarice u penziji, boravio je u Karlovcu od marta 1942 god. pa do svog odlaska u Partizane početkom septembra 1943 god. Došao je ovamo k familiji svoje drugarice iz Slovenije, od kuda je morao bježati radi svog protuokupatorskog rada kod svoje kuće u Kranju.

U To vrijeme bio je u vezi sa mnogim simpatizerima N.O.P. u Karlovcu, podizao njihov moral tvrdim uvjerenjem u pobjedu i energičnim istupima protu okupatora i njihovih simpatizera, prikupljao novac, semena i lijekove od simpatizera N.O.P. te ih preko postojeće veze pošiljao u šumu. U svrhu tog svog rada bio je u vezi samnom kao članom organizacije, koja je radila ilegalno te se samnom sastajao. Podržavao je i stalnu vezu sa Karlovačkim partizanskim odredom. Još prilikom dolaska u Karlovački partizanski odred doneo je sa sobom ovelu sumu novaca.

Zbog tog svog rada bio je stalno gonjen po tadašnjoj policiji on sam, a porodica njegove drugarice poslije njegovog odlaska.

Gornje potvrđujem svojim potpisom.

SMRT FAŠIZMU - SLOBODA NARODU !

Karlovac, dne 19. juna 1945. god.

Prošelnik: /

Pelica

Potrdilo Mestnega narodnoosvobodilnega odbora v Karlovcu o sodelovanju Metoda Pirca z narodnoosvobodilnim gibanjem v Karlovcu, 19. 6. 1945

in si želim, da bi napravil vse, kar je mogoče, da popravim. Prosim g. predsednik, da bi z ozirom na to, ker sem šel v partizane in ker sem bil ranjen in pogrešno lečen, ter tako postal 30 %-ni invalid, da se upošteva. Prosim visoko sodišče za pravično obsodbo.

Predsednik: Obtoženi **Lajovic Vid**, ali se pridružujete izvajanjem vašega branilca?

Obtoženi Lajovic: Da, g. predsednik. Med vojno sem bil pristaš Mihajlovičevega pokreta, ampak po osvoboditvi nisem ničesar storil in nisem imel nikakega namena storiti kaj proti naši državi ali ljudski oblasti. Zadnjič sem smatral tu imate moj pismeni zagovor, ker sem mogoče premalo se jasno izrazil, jaz sem k Nagodetu po zaporu izključno šel iz tega pokroviteljskega prijateljstva in nisem pri njem ničesar razvidel, kake ilegalnosti niti uporabljanje šifer niti uporabljanja tujih imen. Sploh nisem vedel, da se na primer zapiski delajo z drugimi imeni in kar sem ljudi poznal, sem jih imenoval pod običajnim imenom in nisem o vseh teh stvareh niti slutil, da me je obtožnica popolnoma frapirala. Edina stvar, ki sem jo slišal, da vodi v ilegalnost, to je bilo takrat tisto pismo. Potem nisem več šel k dr. Nagodetu.

Predsednik: Imate še kaj dodati?

Obtoženi Lajovic: Ne.

Predsednik: Hvala. Obtoženi **Sirc Franjo** ali se vi priključujete svoji obrambi?

Obtoženi Sirc: Da. Pa bi ponovno poudaril, da sem prvič slišal o vsem tem, kar se je razpravljalo v zvezi z obtoženci, da nisem imel nikakega pojma. Poudaril bi, da nisem prenašal pošte med sinom in majorjem D'Amata,¹⁶⁰⁰ to sem danes prvič slišal in če je kaj takega v pismu iz Peruggie,¹⁶⁰¹ to čisto gotovo nisem izvršil. Če bi kaj zakrivil, bi to možato priznal in nosil posledice. Delal sem z vsemi silami za procvit naše tekstilne industrije, saj sem vedno sodeloval v njenem vodstvu in hotel njeno obnovo in njen procvit. Kar se tiče igel v pletilstvu je bilo stanje kritično, vendar UNRRA ni poslala posebnega odposlanca v Belgijo, Francijo, Luksemburg in zapadno Nemčijo, da nabavijo te igle s kreditom UNRRA-e, ki sem ga jaz pribavil v Ameriki. Kar se tiče težav pri delu v treh izmenah v predilnicah jih pozna vsak strokovnjak, posebno težave po vojni, zato se skoro nikjer na svetu v predilnicah ne dela v treh izmenah. Kar se tiče pisma na Poljsko: Bratranec Ivo Sirc me je prosil za nasvet, kje bi dobil dele za svojo malo tkalnico, ki jo je obnovil. Naslovil sem ga v Jugobruno v Kranj in to je bil rezultat, kar mi je sporočil sin na Poljsko. Ako sem pa že v letih, ko gredo drugi v pokoj, delal naporno že 37 let, pri tem ogromnem delu, ki sem ga izvršil, pri tej naglici, se mi je dogodila kakšna napaka, iz pozabljivosti, naj se mi prosim ta oprost. Čisto sigurno ni imela nikakih posledic za državo. Stojim tu pred sodiščem ravno nasprotno od tega, kar sem delal in kar sem vedno želel in govoril. Nisem izdajal nobenih tajnosti. Govoril sem vedno splošno in konstruktivno, ne zavedam se nikake krivde. Ako bi se zavedal, bi jo možato priznal.

Predsednik: Obtoženka **Hribar Elizabeta**, ali se Vi pridružujete izvajanjem vaše obrambe?

Obtožena Hribar: Da.

Predsednik: Imate kaj pripomniti?

Obtožena Hribar: Zaupam v vašo pravičnost.

Predsednik: Obtoženi **Snoj Franc**, ali se pridružujete izvajanjem svoje obrambe?

¹⁶⁰⁰ Pravilno: D'Atomat.

¹⁶⁰¹ Pravilno: Perugie.

Obtoženi Snój: Da.

Predsednik: Imate kaj pripomniti?

Obtoženi Snój: V okrepitev svojih navedb, da so bile moje zveze z Nagodetom le v cilju organiziranja politične stranke, navajam to, da sem včeraj pri čitanju zapisnika o Nagodetu slišal, da je on tudi v svojih zapiskih o priliki mojega povratka iz Zagreba napisal, da so razpravljali, ali naj podpišejo proglas opozicije ali ne. To dokazuje, da sem jaz te stvari z Nagodetom razgovarjal. Potem bi pa ponovno povdaril, da jaz resnično nisem vedel za povezanje z inozemstvom, razen slučaja Kuharja.¹⁶⁰² Nihče ni o tem govoril in zato nisem vedel. Škvarčeva¹⁶⁰³ je bila pri meni na domu ob času, ko me ni bilo doma. Jaz praktično nisem mogel preprečiti, da bi ona tam kaj pustila. Ko sem pa videl, kaj je, sem naročil to uničiti. Moja krivda v tem slučaju je morda, da je nisem prijavil. Danes je bilo v dokaznih spisih tu predloženih nekaj mojih pisem Adamiču. Ta pisma sem jaz pisal leta 1942, morda prve mesece 1943. V tem času sem živel v Ameriki, daleč od dogodkov, ki so se tu doma odigrali. Ves ta čas sem bil enostransko informiran. Vedel sem in dobival poročila samo ta, katera mi je dr. Krek iz Londona pošiljal. Zato se moja pisma, ki sem jih takrat Adamiču pisal, nanašajo na poročila, ki sem jih takrat iz Londona dobival.

Glede literature, glede katere se mi v obtožnici očita, da sem prevajal, sem dejansko prevedel samo Ballitov¹⁶⁰⁴ članek, kar sem gladko priznal. Jaz sem svojo krivdo priznal in prosim, da se vse okoliščine, ki sem jih v teku zagovora navajal, pri odmeri kazni upoštevajo. Prosim, da se upošteva tudi dejstvo, da sem ves čas po osvoboditvi pošteno, vneto in konstruktivno delal na obnovi in organizaciji prometa v Sloveniji.

Predsednik: S tem ...

Zagovornik dr. Ravnihar: Prosim, da podam k izjavi javnega tožilca kratko pojasnilo: On tistega glede pisma Hribarja ni prav razumel. Jaz sem izrecno naglasil, da Furlan ni storil prav, da je pogršil, da je pristal na željo Hribarja, da bi ga predstavil konzulu. Iz tega je razvidno, da je baš nasprotno res, kar trdi javni tožilec glede moje obrambe.

Predsednik: **S tem zaključujem razpravo. Sodba bo razglašena v torek ob 9. uri.** Odvedite obtožence.

Razprava zaključena ob 15.30.

¹⁶⁰² Mišljen dr. Alojz Kuhar.

¹⁶⁰³ Mišljena Lucija Škvarča.

¹⁶⁰⁴ Mišljen izvleček iz Bullittovega dela Kako presojati Sovjetsko zvezo, ki je objavljen v poglavju Dokazno gradivo tožilstva.

II. Sodba

Zapisnik tajnega posvetovanja sodnega senata, 11. avgust 1947

Poslovna št. K 1/47

Posvetovalni zapisnik

sestavljen dne 10. avgusta 1947

Pravdna stvar:

Tožeča stranka: .....

Tožena stranka: .....

zaradi: .....

Kazenska stvar: zoper Nagodeta Črtomirja in sosterilce radi kaznjivih dejanj
po čl. 2 zklid.

Prisotni sodniki: predsednik Dolničar Matej
 sosodnik Pakiž Silverij
 sosodnik Knez Rihard
 zapisnikar Dr. Lučovnik Hinko

Izid glasovanja:

I.

Rešitev - kakor v pismenem izdatku - o izključitvi javnosti glede razpravljanja pod VI. obtožbe. - Soglasno.

II.

Rešitev o prekinitvi postopanja dne 2.8.1947 - kakor v razpravnem zapisniku - v svrhu združitve kazenskega postopanja zoper obt. Snoja Franca s to kazensko zadevo - Soglasno.

III.

Rešitev - kakor v razpravnem zapisniku - o zavrnitvi dokaznih predlogov - soglasno.

Sodba - kakor v pismenem izdatku - :

1/ Izrek o krivdi - soglasno, razven :
 a/ glede obt. Sirca Franja radi kaznivih dejanj pod I do VI/ iz splošnega dela obtožbe - z večino glasov proti glasju sv. Pakiža, ki glasuje za prostorek, ker smatra, da ni dokazov za tozadevno krivdo obt. Sirca Franja.

b/ glede točke V/, 4/ splošnega dela obtožbe - z večino glasov proti glasju sv. Pakiža, ki glasuje za to, da je obt. Sirc Ljubo zakrivil to kaznjivo dejanje samostojno in ne v zvezi z ostalimi soobtoženci in v posledici tega glasuje za oprostitev ostaloh obtožence glede te točke obtožbe.

c/ v točki VII splošnega dela obtožbe glede obt. Vode Angele - z večino glasov proti glasju sv. Pakiža, ki predlaga, da se ta obtoženka glede tečke obtožbe oprosti, ker smatra, da ni dokazov za njeno krivdo v tej smeri, razven tega pa je mnenja, da bi bilo glede te obtoženke obtožbo v tej točki zavrniti, ker so podani pogoji amnestijskega ukaza z dne 3.8.1945.

č/ glede obt. Sirca Ljuba v točki II, 4/ a/ posebnega dela obtožbe - z večino glasov proti glasju sv. Pakiža, ki glasuje za to, da iz krivdoreka odpadejo besede "o hidrocentralah na Jesenicah", ker smatra, da za to ni dokazov.

d/ glede obt. Sirca Franja v točki XII/ posebnega dela obtožbe - z večino glasov, proti glasju sv. Pakiža, ki glasuje za oprostitev tega obtoženca glede te točke obtožbe, odnosno glasuje za krivdo rek v smislu čl. 5 t.12 ztšs / malomarna kršitev službene odn. poslovne tajnosti/.

e/ glede obt. Snoja Franca v točki I/a/ obtožbe - z večino glasov proti glasju sv. Pakiža, ki glasuje za ta, da se v besedilu tega krivdoreka za besedo " Sirc Ljubom " vstavijo besede " in razven tega", in to iz razlogov, ker smatra, da po podatkih spisa obt. Furlan Boris ni bil vodilni član Nagodetove organizacije.

f/ glede obt. Snoja Franca v točki II/ a/ obtožbe - z večino glasov proti glasju sv. Pakiža, ki glasuje za prostorek v tej točki obtožbe iz razlogov, ker smatra, da za krivdo obtoženca v tej točki ni zadostnih dokazov.

2/ Izrek o kazni - soglasno, razven :

a/ glede obt. Sirca Ljuba - z večino glasov proti glasju sv. Pakiža, ki glasuje za 20 let odvzema prostosti s prisilnim delom in 5 let izgube političnih pravic in to iz razloga, ker smatra, da je smrtna kazen prestroga z ozirom na obtoženčevo mladost, delno zapeljanost in skesano obžalovanje obtoženca; v ostalem - soglasno.

b/ glede obt. Kavčnika Leona - z večino glasov proti glasju sv. Pakiža, ki glasuje za 20 let odvzema prostosti s prisilnim delom ; v ostalem - soglasno.

c/ glede obt. Furlana Borisa - z prištevanjem, ker glasuje sv. Knez za smrtno kazen z oboženjem, podpredsednik vs. Dolničar za smrtno kazen z ustrelitvijo in sv. Pakiž za kazen 20 let odvzema prostosti s prisilnim delom in 5 let izgube političnih pravic; v ostalem - soglasno.

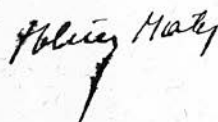
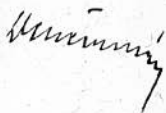
č/ glede Vode Angele - z večino glasov, proti glasju sv. Pakiža, ki glasuje za kazen 15 let odvzema prostosti s prisilnim delom; v ostalem soglasno.

2

d/ glede obt. Hočevar le - z večino glasov, proti glasu podpredsednika v.s. Dolničarja, ki glasuje za kazen 12 let odvzema prostosti s prisilnim delom; v ostalem - soglasno.

e/ glede obt. Sirca Franja - z večino glasov, proti glasu svs. Pakiža, ki glasuje za kazen 3 leta odvzema prostosti s prisilnim delom; v ostalem soglasno.

Sklep in podpis :

Deseti dan – 12. avgusta 1947

Predsednik *otvori ob 9.05 razpravo z besedami*: Prosim občinstvo, da pri razglašanju sodbe ne daje nobenega znaka, niti odobravanja niti grajanja, in da se zadrži popolnoma mirno in ne moti poteka razglasitve sodbe. Prosim tovariša zastavnika, da privede obtoženca. *Straža privede obtoženca*.

Po opravljeni razpravi je senat Vrhovnega sodišča LRS v Ljubljani izrekel naslednjo sodbo:

K 1/47–21

SODBA,¹⁶⁰⁵ V IMENU LJUDSTVA !

Vrhovno sodišče LRS v Ljubljani je po pooblastilu, ki mu ga daje čl. 56 in 59 zakona o ureditvi ljudskih sodišč ter čl. 13 zakona o kaznivih dejanjih zoper ljudstvo in državo, v senatu pod predsedstvom podpredsednika vrhovnega sodišča Dolničarja Mateja ob sodelovanju s. v. s.¹⁶⁰⁶ Pakiža Silverija in s. v. s. Kneza Riharda kot članov senata, v prisotnosti sodnika okrajnega sodišča Hribarja Stanka in tajnika v. s.¹⁶⁰⁷ dr. Lučovnika Hinka kot zapisnikarja v kazenski stvari zoper obtoženega¹⁶⁰⁸ Nagodeta Črtomirja in sokrivce radi zločinstev po čl. 2, čl. 3, tč. 3, 4, 8, 9 in 10 ter čl. 11 ZKLD v navzočnosti vseh obtožencev ter njihovih branilcev odv.¹⁶⁰⁹ Ferda Ludvika za obtoženega Nagodeta Črtomirja po službeni dolžnosti, Čobala Josipa za obtožene Sirca Ljuba, Vode Angelo in Snoja Franca po službeni dolžnosti, dr. Šubica Milana za obtoženega Kavčnika Leona po pooblastilu, dr. Ražma Joahima za obtoženega Furlana Borisa po pooblastilu, za obtoženega Stareta Bogdana pa po službeni dolžnosti, dr. Grossmann¹⁶¹⁰ Josipine za obtožene Hribarja Zorana, Hribar Elizabeto in Hočevar Pavlo po pooblastilu, dr. Kuharja Andreja za obtoženega Kumlja Metoda po pooblastilu, dr. Ravniharja Vladimirja za obtoženega Furlana Borisa, Zupana Svatopluka in Lajovica Vida po pooblastilu ter dr. Žirovnika Janka za obtoženega Pirca Metoda po pooblastilu, za obtoženega Sirca Franja pa po službeni dolžnosti, po v času od 29. julija do 9. avgusta 1947 opravljeni glavni razpravi, ki se je vršila javno z izjemo točke VI. obtožnice ob sodelovanju javnega tožilca LRS tov. Avblja Viktorja in njegovih pomočnikov tov. Simčiča Marjana ter Žalika Martina, dne 12. 8. 1947 izreklo in izdalo sledečo sodbo:

Obtoženci

N a g o d e Črtomir, sin Antona in Silve roj. Derč, roj. 6. 4. 1903 v Metliki po poklicu gradbeni inženjer in dr. geologije, samski, ima nekaj premoženja, slovenske narodnosti, državljani FLRJ, nekaznovan, JA ni služil, stalno bivajoč v Ljubljani, Mirje 15, v preiskovalnem zaporu od 24. 5. 1947,

S i r c Ljubo, sin Franca in Zdenke roj. Pirc, roj. 19. 4. 1920 v Kranju, dijak prava, samski, slovenske narodnosti, državljani FLRJ, ima nekaj premoženja, nekaznovan, stalno bivajoč v Ljubljani, Gajeva ul. št. 2/a, v preiskovalnem zaporu od 24. 5. 1947,

¹⁶⁰⁵ Sodba se hrani v SI AS 1931, t. e. 589 in SI AS 1237, t. e. 258.

¹⁶⁰⁶ Okrajšava za: sodnik vrhovnega sodišča.

¹⁶⁰⁷ Kratica za: vrhovno sodišče.

¹⁶⁰⁸ Glede na to, da so okrajšave obt., obtož., soobt., soobtož. odpravljene v obtožnici in zapisniku javne razprave, so tudi v sodbi izpisane s celimi besedami.

¹⁶⁰⁹ Odvetnika.

¹⁶¹⁰ Pravilno: Grosman.

K a v č n i k Leon, sin Ivana in Cecilije roj. Pirnat, roj. 28. 2. 1897 v Ljubljani, redni profesor tehnične fakultete Univerze v Ljubljani, oženjen, oče dveh hčera, ima premoženje in sicer polovico hiše v Zagrebu, Nova cesta 23, polovico stavbne parcele v Ljubljani, Ciril Metodova ulica, polovico varilnega agregata Siemens¹⁶¹¹ v vrednosti 65.000 Din na strojnem oddelku tehnične fakultete v Ljubljani, paket obveznic komunalnega posojila Rio de Janeiro v dolarjih, nekaznovan, bivač v Ljubljani, Vegova 12, slovenske narodnosti, državljani FLRJ, v preiskovalnem zaporu od 24. 5. 1947,

F u r l a n Boris, sin Vekoslava in Virginije roj. Šibic,¹⁶¹² roj. 10. 11. 1894 v Trstu, po poklicu redni profesor Univerze v Ljubljani, slovenske narodnosti, državljani FLRJ, vdovec, oče treh otrok, ima nekaj premoženja, JA ni služil, nekaznovan, bivač v Ljubljani, Postojnska 66, v preiskovalnem zaporu od 30. 5. 1947,

H r i b a r Zoran, sin Dragotina in Evgenije roj. Šumi, roj. 1. 3. 1899 v Celju, po poklicu gimnazijski profesor v Mostah, slovenske narodnosti, državljani FLRJ, oženjen, oče treh otrok, brez premoženja, JA ni služil, nekaznovan, bivač v Ljubljani, Langusova 11, v preiskovalnem zaporu od 24. 5. 1947,

V o d e Angela, hči Antona in Frančiške roj. Grum, roj. 5. 1. 1892 v Ljubljani, po poklicu strokovna učiteljica, slov. narodnosti, državljanka FLRJ, brez premoženja, samska, nekaznovana, bivač v Ljubljani, Bethovnova¹⁶¹³ 6, v preiskovalnem zaporu od 24. 5. 1947,

K u m e l j Metod, sin Ivana in Jožefe roj. Colnarič, roj. 26. 7. 1900 v Ljubljani, po poklicu strokovni učitelj na drž. Gluhonemnici v Ljubljani, slovenske narodnosti, državljani FLRJ, oženjen, oče treh otrok, JA ni služil, nekaznovan, brez premoženja, bivač v Ljubljani, Mirje 15,¹⁶¹⁴ v preiskovalnem zaporu od 24. 5. 1947,

H o č e v a r Pavla, hči Franca in Franje roj. Bartol, roj. 27. 6. 1889 na Dunaju, po poklicu upokojena učiteljica, slovenske narodnosti, državljanka FLRJ, samska, mati ene hčere, ima premoženje in sicer hišo na Heidrihovi¹⁶¹⁵ ul 15 v Ljubljani in gozdno parcelo v Laporjih pri Turjaku, nekaznovana, bivač v Ljubljani, Heidrihova 15, v preiskovalnem zaporu od 11. 5. 1947,

Z u p a n Svatopluk, sin Ivana in Sabine roj. Varl, roj. 26. 9. 1919 v Ljubljani, po poklicu pravnik, slovenske narodnosti, državljani FLRJ, samski, brez premoženja, JA ni služil, nekaznovan, bivač v Ljubljani, Staničeva 5, v preiskovalnem zaporu od 25. 5. 1947,

S t a r e Bogdan, sin Vendelina in Štefanije roj. Kustrin, roj. 9. 9. 1907 v Ljubljani, po poklicu geodet pri podjetju Elektrozapad, oženjen, oče treh hčera, brez premoženja, slovenske narodnosti, državljani FLRJ, nekaznovan, JA ni služil, bivač v Ljubljani, Vodnikova 187, v preiskovalnem zaporu od 20. 6. 1947,

P i r c Metod, sin Cirila in Marije roj. Sajovic, roj. 13. 6. 1896 v Kranju, po poklicu kapetan vojnega broda v pokoju, slovenske narodnosti, državljani FLRJ, oženjen, ima enega sina, JA služil od 10. 9. 1943 do 1. 1. 1946, nekaznovan, brez premoženja, bivač v Kranju, Savski breg 11, v preiskovalnem zaporu od 30. 5. 1947,

¹⁶¹¹ Pravilno: Siemens.

¹⁶¹² Pravilno: Šivic.

¹⁶¹³ Pravilno: Beethovnova.

¹⁶¹⁴ Napačen zapis naslova. Kumelj je živel na Kogejevi 8.

¹⁶¹⁵ Pravilno: Hajdrihovi.

L a j o v i c Vid, sin Antona in Ane roj. Tuma, roj. 2. 4. 1917 v Št. Vidu pri Lukovici, po poklicu uradnik tvornice »Kuverta« v Ljubljani, slovenske narodnosti, državljani FLRJ, samski, brez premoženja, JA ni služil, že kaznovan na 18 mesecev odvzema prostosti s prisilnim delom radi kaznivega dejanja po ZKLD, bivajoč v Ljubljani, Dvoržakova 8, v preiskovalnem zaporu od 30. 5. 1947,

S i r c Franjo, sin Franca in Magdalene roj. Franchetti, roj. 27. 11. 1891 v Kranju, direktor plana glavne direkcije za tekstilno industrijo v Ljubljani, absolvent trgovske akademije, oženjen, oče enega otroka, ima premoženje in sicer hišo v Kranju, Savski breg 16 ter tekstilne stroje, slovenske narodnosti, državljani FLRJ, nekaznovan, JA ni služil, bivajoč v Ljubljani, Gajeva 2/a, v preiskovalnem zaporu od 31. 5. 1947,

H r i b a r Elizabeta, hči Henrika in Elizabete (roj.) Obereigner, roj. 21. 4. 1913 v Celovcu, po poklicu akademska kiparka, slovenske narodnosti, državljanka FLRJ, omožena, mati treh otrok, brez premoženja, nekaznovana, bivajoča v Ljubljani, Langusova 11, v preiskovalnem zaporu od 24. 5. 1947,

S n o j Franc, sin Antona in Marije roj. Drnovšek, roj. 28. 1. 1902 v Zagorju ob Savi, upravnik DAPPS-a v Ljubljani, oženjen, oče treh otrok, brez premoženja, slovenske narodnosti, državljani FLRJ, nekaznovan, JA ni služil, bivajoč v Ljubljani, Vrtača 12, v preiskovalnem zaporu od 24. 7. 1947,

so krivi,

da so storili naslednja kazniva dejanja:

A.

Obtoženci Nagode Črtomir, Sirc Ljubo, Kavčnik Leon, Furlan Boris, Hribar Zoran, Vode Angela, Kumelj Metod, Hočevar Pavla, Zupan Svatoapluk, Stare Bogdan, Pirc Metod, Lajovic Vid, Sirc Franjo in Snaj Franc so kot pripadniki protiljudske skupine vršili zločinska dejanja, ki so imela za cilj, da se z nasiljem zruši obstoječa državna ureditev FLRJ, da se spravi v nevarnost njena varnost na zunaj ter odpravijo temeljne demokratske, narodne in gospodarske pridobitve osvobodilne borbe: federativna ureditev države, enakopravnost in bratstvo jugoslovanskih narodov ter ljudska oblast.

V sklopu te skupine so navedeni obtoženci:

I.

se od jeseni leta 1945 pa vse do maja 1947 t. j. do aretacije redno sestajali na domu obtožene Nagodeta Črtomirja na Mirju 15 in obtožene Hočevar Pavle v Heidrihovi ul. 15 ter so se teh sestankov udeleževali Nagode Črtomir, Hočevar Pavla, Hribar Zoran, Zupan Svatoapluk, Stare Bogdan, Sirc Ljubo, Pirc Metod, Kumelj Metod in Lajovic Vid, ostale obtožence pa so obveščali o vsebini razgovorov teh sestankov in o storjenih sklepih.

Za izvršitev nalog, ki si jih je omenjena zločinska skupina zadala, so organizirali vohunske zveze z inozemstvom, tako med drugim z vohunskim centrom 101 v Avstriji, z vohunskimi centri v Švici in s posameznimi špijoni tujih obveščevalnih služb ter so te zveze vzdrževali preko ilegalnih kurirjev pod imenom »Peter« in »Podgornik«.

V svrhu lažjega pošiljanja poročil in hitrejših zvez so po direktivah iz inozemstva začeli organizirati radijsko oddajno postajo, za katero so prejeli šifre in pozivne znake od vohunskega centra 101 v Avstriji.

Zavedajoč se svojega zločinskega delovanja so za primer nevarnosti organizirali skrivališča in kanale za beg čez mejo ter ponarejali osebne dokumente.

II.

Obtoženci so zbirali in izročali tujim državam in agentom tujih obveščevalnih služb podatke in listine o političnem, vojaškem, gospodarskem in splošno državnem položaju in naši državi posamezno ali preko svoje mreže, ki pomenijo po svoji vsebini posebno varovano vojaško ali drugo državno tajnost, zbirali in izročali so tujim državam in fašističnim organizacijam odnosno nepoklicanim osebam gospodarske podatke, ki se po izrecni prepovedi zakona odnosno po nalogu vodilnih gospodarskih organov ne objavljajo, torej vršili vohunstvo v korist tuje špijonaže.

V to svrhu so:

navezovali stike s posamezniki v podjetjih in v državnih ustanovah ter se vrivali v organe ljudske oblasti in politične organizacije, da so tako dobivali za svoje špijonsko delovanje potrebne podatke gori omenjene vsebine,

organizirali vohunsko mrežo v Sloveniji, kakor v Kranju, Mariboru, Celju in Ribnici, vršili tatvine listin zaupno-gospodarske ali politične vsebine,

preko obtoženega Sirca Ljuba in Kavčnika Leona povezali svoje izdajalsko delovanje z delovanjem Dragoljuba Jovanoviča v Srbiji in Tome Jančikoviča¹⁶¹⁶ v Hrvatski, o podvzetih akcijah v Sloveniji obveščali in se po direktivah nekega člana predstavništva tuje države v Ljubljani pod krinko združevanja vseh opozicijskih sil zedinili na koordinirano akcijo proti ljudski oblasti in državni ureditvi FLRJ,

na skupnih sestankih poročali o zbranih podatkih in skupno čitali in dopolnjevali poročila, ki so jih pošiljali špijonskim centrom v inozemstvo in posameznim članom predstavništev tujih držav v Ljubljani in v Beogradu.

III.

Obtoženci so preko svojih že vzpostavljenih zvez z vohunskimi centri v inozemstvu spravljali ilegalno preko meje osebe, ki jih je ljudska oblast zaradi kaznivih dejanj zasledovala, in osebe, ki so bežale v inozemstvo z namenom priključiti se tam veleizdajskim organizacijam, organiziranim za delovanje proti naši državi. Tako so po svojih kanalih spravili ilegalno preko meje v Avstrijo Drčar Gizelo, ženo pripadnika tkzv.¹⁶¹⁷ »Komande slovenske armije« v Avstriji bivšega domobranskega podpolkovnika in vojnega zločinca Drčarja, na dalje iz zavora pobeglega agenta tuje špijonske službe Engelmana Mirana ter iz Hrvatske pobeglo Prpičevo¹⁶¹⁸ in njeno hčerko in so tudi organizirali pobeg pripadnice njihove skupine Skvarče Lucije, kar pa je preprečila aretacija.

IV.

Obtoženci so kot člani zločinske skupine v službi tuje špijonaže sčuvali na oboroženo intervencijo tujih držav proti FLRJ na gospodarsko vojno proti naši domovini in na vmešavanje v njene notranje zadeve.

V ta namen so:

¹⁶¹⁶ Priimka Jovanović in Jančiković sta v celotnem dokumentu napačno zapisana kot Jovanovič in Jančikovič.

¹⁶¹⁷ Okrajšava za: »tako zvane« (ali: »takozvane«).

¹⁶¹⁸ Pravilno: Prpičevo (črke é večinoma niso uporabljali).

pošiljali v inozemstvo o političnem in splošnem stanju v FLRJ lažne podatke, s katerimi osustvarjali v inozemstvu videz, kakor da vlada v državi teror, nasilje, ropanje, brezpravnost, versko preganjanje in nacionalno zatiranje. S tem so škodovali mednarodnemu ugledu FLRJ in v času sklepanja mednarodnih pogodb preprečevali ugoditvi našim nacionalnim zahtevam po pravičnih mejah ter nudili pomoč tistim, ki so v inozemstvu ovirali priključitev Primorske s Trstom in Koroške. Dalje so s takim lažnim predstavljanjem položaja v domovini povzročali preplah med jugoslovanskimi emigranti ter jih tako odvrčali, da bi se vrnili v domovino,

z lažnivimi poročili o stanju v FLRJ v svojih pismih nekaterim vidnejšim predstavnikom tujih držav ter v člankih za inozemsko časopisje in radio, kar je bilo namenjeno inozemski javnosti, ščuvali na oboroženo intervencijo proti FLRJ;

predlagali članom predstavnštva neke tuje države prekinitve mednarodne pomoči UNR-RA, računajoč, da se bo s tem poslabšalo stanje v prehrani prebivalstva, s čimer bi se po njihovem prepričanju olajšalo njihovo protiljudsko delovanje;

v cilju doseči vmešavanje tujih držav v naše notranje zadeve pošiljali umazana, lažnjiva poročila o poteku volitev v skupščino FLRJ in druge organe oblasti, o izvajanju agrarne reforme, o ločitvi cerkve od države, o nacionalizaciji gospodarskih podjetij ter z isto namero zbirali razne druge podatke kakor n. pr. ob priliki sestrelitve zavezniškega letala na Gorenjskem in drugo.

V.

Obtoženci so kot člani navedene zločinske skupine izvrševali številna druga kazniva dejanja zoper ljudstvo in državo in sicer:

v besnem sovraštvu do vseh pridobitev narodno-osvobodilne borbe so se posluževali najbolj umazanih sredstev, s katerimi so blatili herojskega voditelja naših narodov v vojni in izgradnji naše domovine ter druge najvišje predstavnike naše države ter so z izjemo obtoženega Furlana Borisa, Snoja Franca, Hribarja Zorana in Sirca Franja celo sklepali o nasilni odstranitvi teh predstavnikov;

v skladu z vsem svojim delovanjem in po direktivah špijonskih centrov v inozemstvu so pripravljali svoj osnutek tkzv.¹⁶¹⁹ »Ustave«, ki naj bi se uveljavila po odstranitvi sedanje ureditve FLRJ;

v smislu sklepa svoje skupine so se udeleževali masovnih zborovanj in hodili na posamezne ljudske odbore z namenom razbijati zborovanja in z zlonamernim kritiziranjem ovirati uspešno poslovanje ljudskih odborov ter so o tem svojem delovanju poročali na sestankih skupine;

član omenjene zločinske skupine je namerno napačno tolmačil razgovor med predstavnikom naše vlade in predstavnikom tuje države in je na sestankih o tem svojem dejanju kršeč službeno tajnost poročal o vsebini razgovora in o svojih potvorbah, kar so vsi odobraval.

VI.

Obtoženci so izvrševali vohunstvo v korist špijonaže tuje države ter so se v ta namen povezali s člani predstavnštva neke tuje države v Ljubljani in v Beogradu in so na eni strani

¹⁶¹⁹ Okrajšava za: »tako zvane« (ali: »takozvane«).

dobivali od njih direktive in navodila za svoje vohunsko delovanje, na drugi strani pa dajali in pošiljali istim podatke o političnem, gospodarskem in vojaškem položaju v državi.

VII.

Obtoženci Nagode Črtomir, Sirc Ljubo, Pirc Metod, Kavčnik Leo, Hočevnar Pavla, Kumelj Metod, Vode Angela, Zupan Svatopluk, Stare Bogdan in Lajovic Vid so razen zločinstev, ki so jih zagrešili v dobi po osvoboditvi kot člani vohunske skupine v tuji službi, s tem dejansko samo nadaljevali zločinstva, ki so jih začeli že v dobi okupacije in sicer s tem, da so: v času okupacije kot člani takozvane »Stare pravde« vzdrževali zveze s splošno znanim špijonom Gestapa Vauhnikom, bivšim jugoslovanskim podpolkovnikom in vojnim atašejem v Berlinu in z njim sodelovali;

vsi ti obtoženci razen obtoženega Lajovica Vida (so) vso dobo okupacije vzdrževali direktne zveze z vojnim zločincem in narodnim izdajalcem Dražo Mihajlovičem¹⁶²⁰ in delali po njegovih direktivah, nadalje sodelovali s predstavniki vojnega zločinca Mihajloviča v Sloveniji, posamezni člani »Stare pravde« pa sodelovali v štabu Mihajlovičeve vojske za Slovenijo;

organizirali zveze z agenti tujih obveščevalnih služb v Švici, med drugim s špijonom Engлом Senekovičem in Mislejem,¹⁶²¹ delali po njihovih direktivah in jim pošiljali poročila;

pošiljali emigrantski vladi v Londonu in nekaterim njenim predstavništvom v inozemstvu lažna intendenčna poročila, s čemer so v veliki meri škodovali narodno-osvobodilni borbi slovenskega ljudstva.

B.

V okviru pod A. navedenega zločinskega delovanja so posamezni obtoženci izvršili naslednja kazniva dejanja:

I. Obtoženi Nagode Črtomir

- 1.) je bil ves čas delovanja navedene špijonske skupine njen vodja ter je skupino, ki jo je imenoval »Stara pravda«, med okupacijo in po osvoboditvi organiziral, vodil sestanke na svojem domu in na domu obtožene Hočevnarjeve, na teh sestankih določal linijo njenemu delovanju ter za lažje kretanje članov ponarejal osebne dovolilnice, izdane od uprave NM;¹⁶²²
- 2.) je osebno vzdrževal neposredne stike preko ilegalnega kurirja »Petra« s takozvano »Komando slovenske armije«, bivšim domobranskim polkovnikom Drčarjem, pod imenom »Matej« in »Luka« ter zastopnikom te veleizdajalske oborožene bande Glušičem po imenu »Tomše« in »Vojin«, jim dajal direktive in navodila v cilju, da bi svoje protidržavno delovanje v inozemstvu okrepili in ojačali;
- 3.) je za vzpostavlanje vohunske mreže v Sloveniji sam prevzel organizacijo iste na Dolenjskem ter je poslal preko kurirjev na vohunski center 101 v Avstrijo in agentom tujih vohunskih služb v Švici večje število podatkov političnega, gospodarskega, vojaškega in splošno državnega pomena;
- 4.) je nedoločene dne poslal preko svojih vohunskih zvez predsedniku lige za človečanske pravice Herrjotu¹⁶²³ poziv, v katerem ščuva na intervencijo proti FLRJ;

¹⁶²⁰ Priimek Mihailović je v celotnem dokumentu napačno zapisan kot Mihajlovič.

¹⁶²¹ Mišljeni Feliks Engel, Sergej Senekovič in Vadim Miselj (ali njegov oče Vladimir Miselj).

¹⁶²² Narodne milice.

¹⁶²³ Mišljen Edouard Herriot.

- 5.) je dal vohunski skupini pobudo in se sam povezal s članom nekega tujega predstavništva v naši državi ter organiziral sistematično zvezo z istim preko soobtoženega Sirca, Furlana in Hribarja, ga informiral o obstoju inkriminirane zločinske skupine, dobival od njega direktive za nadaljnje delo ter ga sam in preko gori imenovanih obveščal z zaupnimi podatki o političnem, gospodarskem in vojaškem položaju;
- 6.) v času okupacije
  - a/ je vzdrževal redne zveze z gestapovskim špijonom Vauhnikom¹⁶²⁴ in z njim sodeloval;
  - b/ osebno spremljal in pošiljal direktive v štab vojnega zločinca in narodnega izdajalca Draže Mihajloviča preko kurirjev Rakočevića imenovanega »Prometejus«¹⁶²⁵ in Prekorška imenovanega »Leskovar«¹⁶²⁶ ter je preko teh pošiljal Mihajloviču situacijska poročila;
  - c/ poslal je v Švico kot predstavnika »Stare pravde« in kurirja Draže Mihajloviča soobtoženega Sirca Ljuba z nalogo predati špijonska poročila agentom tuje špijonske službe in predstavnikom emigrantske vlade;
  - č/ je tesno sodeloval v štabu Draže Mihajloviča v Ljubljani kot politični svetovalec tega štaba ter je po nalogu Mihajloviča prevzel organizacijo civilne uprave.

II. Obtoženi Sirc Ljubo

- 1.) je bil eden vodilnih članov skupine, ki jo je vodil obtoženi Nagode, ter je kot tak sodeloval pri vzdrževanju zvez te ilegalne skupine z inozemstvom s takozvano »Komando slovenske armije« v Avstriji, z vohunskim centrom 101 in agentom tuje špijonaže dr. Englom v Švici ter je prejemal na rednih sestankih pri obtoženemu Nagodetu in Hočvarjevi pošto iz inozemstva, o kateri je poročal ter nato skupaj z obtoženim Nagodetom izdeloval in pošiljal poročila ter dajal instrukcije komandi takozvane »Slovenske armije« bivšemu domobranskemu podpolkovniku Drčarju o tem, kako naj delajo v inozemstvu, da bo njihovo zločinsko delovanje čim uspešnejše;
- 2.) da je po nalogu in sklepu zločinske skupine potoval v Beograd k Dragoljubu Jovanoviču ter v Zagreb k Tomu Jančikoviču v svrhu povezave svoje ilegalne skupine z delovanjem istih;
- 3.) je nudil zatočišče na svojem domu v avgustu 1945 iz Hrvaške pobeglima Prpičevi in njeni hčerki z namenom, da jima nudi pomoč pri njunem begu preko meje s pomočjo člana predstavništva tuje države ter je v obmejnih krajih organiziral kanal, po katerem bi pobegnil preko meje v slučaju nevarnosti aretacije;
- 4.) je vzpostavil stike s člani predstavništva neke tuje države v Ljubljani, jih informiral o delovanju skupine in dobil mnenje teh predstavnikov o njihovem delu, zbiral in izročal podatke o stanju tekstilne industrije tako o količini bombaža na zalogi, o Litostroju v Ljubljani, o hidrocentralah na Jesenicah, o splošnem stanju gospodarstva in o stanju preskrbe v FLRJ ter je od teh predstavnikov sprejemal konkretne naloge za zbiranje vojaških podatkov, kakor dobiti podatke o sestrelitvi ameriškega letala na Gorenjskem, končno je vršil tatvine originalnih trakov radio brzojavk Tanjuga na svojem službenem mestu in jih je izročal članu predstavništva tuje države;

¹⁶²⁴ Vladimir Vauhnik.

¹⁶²⁵ Milan Rakočević, psevdonom Prometeus.

¹⁶²⁶ Tugomer Prekoršek, psevdonom Leskovar.

- 5.) je zbiral in izročal tajne podatke o stanju v Jugoslaviji članom predstavnštva tujih držav, na drugi strani pa pošiljal v inozemstvo klevetniški material ter je med drugim poslal po tem kanalu v angleške časopise članek, v katerem z lažnimi podatki blati potek volitev v ustavodajno skupščino FLRJ, sestavil je lažno poročilo o poteku procesa proti vojnemu zločincu Rupniku,¹⁶²⁷ nadalje lažnjive vesti o izvajanju agrarne reforme, nacionalizacije in drugih podatkov splošno državnega pomena;
- 6.) je prevzel organizacijo vohunske mreže na Gorenjskem ter pridobil za to sodelovanje soobtoženega Pirca Metoda iz Kranja, sam zbiral podatke na Jesenicah in v tovarnah »Jugobruni in Iskri« v Kranju, dalje je poslal advokatu Aichenbergerju,¹⁶²⁸ s katerim je bil povezan še v času okupacije, lažno poročilo o izvajanju zakona o nacionalizaciji ter istotako preko advokata Eichenbergerja vzpostavil zveze z agenti špijonskih služb Engлом in Senekovičem v Bernu, organiziral kontakt obtoženega Furlana Borisa s predstavnikom ameriškega Rdečega križa Hoptnerjem v svrhu prejetanja obveščevalnih nalog in izročanja vohunskega materiala.

III. Obtoženi Kavčnik Leon

- 1.) je bil pripadnik zločinske skupine, se je udeleževal od vsega početka sestankov pri obtoženem Nagodetu in Hočvarjevi, sodeloval pri sestavi programskega letaka njih skupine ter je koncept popravil in dopolnil, uporabljal zveze te skupine z inozemstvom ter poslal na vohunski center 101 situacijsko poročilo kakor: »te tekme ne vzdržimo«, je isti kanal z vohunskim centrom 101 izkoriščal tudi za zvezo s pobeglim policistom Kramolcem, ki mu je pošiljal preko kurirja pisma in tujo valuto;
- 2.) je po nalogu skupine prisostvoval sestanku, ki se je vršil v Ljubljani in katerega je vzklical Bercieri ter je po sklepu tega sestanka in z denarjem, ki ga je na njem prejel za potne stroške, potoval v Beograd s ciljem, da se poveže z Dragoljubom Jovanovičem, Šutejem in Grolom ter po izvršeni nalogi poroča o rezultatu svojih pogovorov;
- 3.) je napisal klevetniško pismo pod naslovom »Ameriški in angleški javnosti«, katerega je podpisal z besedami »nekateri za vse« in v katerem poziva direktno tujo državo na vmešavanje v naše notranje prilike, zahteva plebiscit in kleveta ljudsko oblast, je isto pismo razmnoževal in razpošiljal po pošti raznim osebam kakor med drugim dr. Gosarju, Finžgarju, Aljančiču in dr. Stankotu¹⁶²⁹ in ga izročil ostalim pripadnikom skupine ter nekemu članu uredništva »Timesa«, kjer naj bi se objavilo ter je na koncu pisma pozval čitatelje, naj pismo prepisujejo, razmnožujejo in predstavljajo na angleški in francoski jezik, ga pošiljajo znancem ter ga poskušajo dostaviti v inozemstvo;
- 4.) je dal poleg gori omenjenega pisma »Ameriški in angleški javnosti« isti osebi predstavnštva neke tuje države v Beogradu ustno poročilo o situaciji v Sloveniji, podatke o ministrih slovenske vlade v obliki odgovorov na vprašanje dotičnega predstavnštva, o čemer je obvestil skupino;
- 5.) je v svrhu povezave ing. Obersnela v vohunsko mrežo naročil soobtoženemu Pircu Metodu, da ga v to svrhu poveže, nadalje je na ilegalnih sestankih dal obtoženemu Nagodetu situacijska poročila o stanju v jeseniški tovarni, o stanju industrijskih objektov in o

¹⁶²⁷ Leon Rupnik.

¹⁶²⁸ Pravilno: Eichenbergerju.

¹⁶²⁹ Morda mišljen dr. Stanko Aljančič.

sestankih na sindikatih ter je v jeseniški tovarni ukradel gospodarsko važen izrecno kot strogo zaupen označen referat pod naslovom »glavne linije izgradnje jugoslovanskih železarn« ter ga izročil obtoženemu Nagodetu, izrabljal je študijske ekskurzije slušateljev tehnične fakultete po naših industrijskih centrih zato, da je zbiral gospodarsko važne podatke, katere je poročal na sestankih, izdelal je navodila za šifriranje v treh izvodih ter na sestanku prisotne naučil uporabljanja istih.

IV. Obtoženi Furlan Boris

- 1.) je kot agent tuje špijonske službe
  - a/ v letu 1941 zapustil z ilegalnim potnim listom državo in je ves čas emigracije kot tak agent deloval proti interesom osvobodilne borbe narodov Jugoslavije v korist tujih držav;
  - b/ povezoval poedine člane vohunske Nagodetove skupine s člani predstavništva neke tuje države v Ljubljani, da bi tako istim dostavljal poročila špijonske vsebine;
  - c/ pridobival za špijonsko delovanje v korist tujih držav obtoženega Snoja Franca;
- 2.) je od člana skupine soobtoženega Hribarja Zorana sprejel poročilo špijonske vsebine in ga potem, ko se je seznanil z njegovo vsebino izročil predstavništvu tuje države ter je v zavesti svojega izdajalskega delovanja s škarjami odrezal ime poročevalca, predno je poročilo oddal;
- 3.) je sprejel od predstavnika ameriškega RK v Jugoslaviji listo vprašanj o splošnem državnem in političnem položaju v državi, prestavil ta vprašanja v slovenščino, izvod v angleščini izročil soobtoženemu Sircu Ljubu, en izvod v slovenščini obdržal zase in ga skril v svoji knjižnici, en izvod pa izročil soobtoženemu Snoju Francu in je nadalje odločno obljubil odgovoriti na vsa stavljena vprašanja.

Za izpolnitev te obveze se je obrnil na člana Nagodetove skupine soobtoženo Hočevar Pavlo, pri čemer je bil iz pisma omenjenega pod tč. 2, o špijonskem delovanju te skupine točno obveščen, ter je preko soobtožene Hočevarjeve dobil od soobtožene Vodetove poročilo, za katero je v smislu liste vprašanj dal navodila, kako naj bo sestavljeno in katere točke naj obsega ter se je s tem poročilom v celoti strinjal. To poročilo vsebuje vohunske podatke o političnem in gospodarskem stanju v državi ter prikazuje to stanje tako, kakor da bi v državi vladal teror in brezpravje;
- 4.) zavedajoč se svojega protiljudskega delovanja je iz strahu pred aretacijo iskal kanale za pobeg preko meje ter se je o tem namenu dogovoril s soobtoženo Hočevar Pavlo da bi ga kurir te ilegalne skupine spravil preko meje.

V. Obtoženi Hribar Zoran

- 1.) a/ se je stalno udeleževal ilegalnih sestankov pri soobtoženem Nagodetu Črtomirju in Hočevar Pavli ter je kot pripadnik špijonske skupine prevzel od soobtožene Hočevarjeve Pavle pod parolo »800 kg koksa« na svojo zvezo kurirja »Petra«, prejel od njega pismo od bivšega domobranskega podpolkovnika Drčarja, naslovljeno na kurirja »Petra«, v katerem mu ta daje navodila za kretanje preko meje, kar je obtoženec prebral in razložil kurirju;
- b/ je vsled mišljenja skupine, da je kurir »Peter« nesposoben za ustno prenašanje poročil od njih do vohunskega centra 101 v Avstriji, iskal iz zaporov pobeglega Engelmana Mirana, agenta tuje špijonske službe, ki naj bi od kurirja »Petra« prevzel zveze z Drčarjem;

- c/ je v smislu navodil, ki so jih prejeli iz Avstrije, začel nabavljati material za radijsko oddajno postajo, za katero so že prejeli šifre in pozivne znake od bivšega domobranskega podpolkovnika Drčarja;
- 2.) a/ je predlagal na ilegalnem sestanku, naj se skupina poveže s članom predstavništva neke tuje države, nakar se je po odobritvi organizacije dogovoril s soobtoženim Furlanom Borisom, da bo izročil omenjenemu svoje pismo, v katerem ga seznanja o obstoju inkriminirane skupine, o aretaciji Lajovica Vida in Borštnika Boža, kar mu je na sestanku izročil obtoženi Nagode, ter lažne podatke o ustanavljanju naših nabavno prodajnih zadrug, klevete o tem, kako se izvaja ločitev cerkve od države in druge neresnične podatke o stanju v državi, kar je sestavil na podlagi poročila, ki ga je prejel od obtoženke Vode Angele;
- b/ se je potem ko je bil po posredovanju soobtoženega Furlana Borisa sprejet od člana predstavništva tuje države dogovoril z njim za pošiljanje ustnih in pisemenih poročil, podprtih z dokazi. V smislu tega dogovora je dobil nalogo od nekega predstavnika tuje države zagotoviti zbirna taborišča repatriirancev v Sloveniji, izvedeti ali sodelujejo vojaki JA v obmejnih bojih v Grčiji, o stanju delavstva, kar je poižvedoval na sestankih od poedinih članov skupine ter je v imenu skupine predlagal, naj bi se ukinila mednarodna pomoč UNRRA-e naši državi z namenom, da bi se vsled nastale lakote in pomanjkanja dvignila možnost njihovega izdajalskega dela. Po tej poti je poslal v London Kuharju¹⁶³⁰ situacijsko poročilo o stanju v državi;
- 3.) je kot pripadnik ilegalne skupine prevzel organizacijo vohunskega centra v Celju, Mariboru ter na Dolenjskem.

VI. Obtožena Vode Angela

- 1.) je vzdrževala zveze z obtoženo Hočevar Pavlo in Hribarjem Zoranom radi pošiljanja poročil obveščevalne vsebine v inozemstvo in je potom kurirja »Podgornika« organizirala zveze z Glušičem, funkcionarjem tkzv. Salzburškega »Kraljevega komiteta v Avstriji«, je kurirja »Petra« denarno podpirala, nadalje posedovala ilegalno literaturo ter jo razpečavala med člani ilegalne skupine in je hodila po raznih krajih Slovenije, kjer je na terenu zbirala špijonske podatke, na podlagi katerih je sestavljala špijonska poročila za vohunski center 101 v Avstriji;
- 2.) je v okviru te vohunske skupine vzdrževala zveze s soobtoženim Hribarjem Zoranom v cilju, da bi preko njega dostavljala v inozemstvo obveščevalne podatke ter je v tem namenu izročila soobtoženemu Hribarju Zoranu pismena poročila kakor »Ustanavljanje združnega gospodarskega sektorja«, »kako se izvaja ločitev cerkve od šole«, »kako se izvaja ločitev cerkve od države«, »država prevzema skrb za otroke«, »boj sodelavcem okupatorjev«, »narodne manjšine«, »svobodne volitve«, »vzgoja mladine« in »kdor ni z nami«, kar je Zoran Hribar predal v pismeni in ustmeni obliki predstavniku neke tuje države.
- 3.) je s pomočjo svoje mreže na terenu zbirala obveščevalne podatke, sestavljala na podlagi teh podatkov poročila ilegalni skupini, da jih ta pošlje špijonskim centrom v inozemstvo, in je poslala tako med drugim sledeča poročila, podpisana z ilegalnim imenom »Andrej Orel«: »Poročilo o stanju pred volitvami«, »Možnost notranje vstaje proti ko-

¹⁶³⁰ Dr. Alojz Kuhar.

munizmu«, »organizacija in delovanje OZNE«, »o kolektivni krivdi«, ter razna druga poročila in špijonske vesti za inozemsko časopisje;

- 4.) je po naročilu obtožene Hočevar Pavle odnosno obtoženega Furlana Borisa sestavila obširno vohunsko poročilo o političnem in gospodarskem stanju v Sloveniji, v katerem je iznesla težke klevete na škodo ljudske oblasti v zvezi z narodno osvobodilno borbo, kar je bilo namenjeno predstavniku ameriškega rdečega križa v Jugoslaviji.

VII. Obtoženi Kumelj Metod

- 1.) se je udeležil ilegalnega sestanka pri soobtožencih Nagodetu Črtomirju in Hočevar Pavli, vzdrževal je redne zveze s soobtoženo Vode Angelo, ki mu je izročila pošto špijonskih centrov v inozemstvu, katero je prebral in vrnil obtoženi Vode Angeli in Nagodetu Črtomirju s svojimi pripombami ter prejemal od istih literaturo, poslano od vojnih zločincev v Avstriji; ko je zaslutil, da grozi njemu in skupini nevarnost aretacije, je v letu 1945 organiziral skrivališča v Slov. goricah ter iskal v Prekmurju tihotapske kanale, preko katerih bi v slučaju nevarnosti aretacije pobegnil v inozemstvo;
- 2.) je izročal soobtoženemu Nagodetu Črtomirju obveščevalne podatke, ki jih je zbiral sam ali pa prejel od soobtožene Vode Angele, v cilju, da jih ta odda predstavniku tuje države;
- 3.) je bil v dobi okupacije kot zastopnik »Stare pravde« propagandni referent štaba tkzv. »Jugoslovanske vojske« v Sloveniji ter vodil klevetniško kampanjo proti narodno-osvobodilnemu gibanju in narodnoosvobodilni vojski;
- 4.) je 10. junija 1947 v preiskovalnih zaporih v Ljubljani udaril s pestjo v obraz in pobil na tla paznika Hauptmana Andreja v namenu, da bi se polastil orožja in pobegnil iz zapora;
- 5.) je med okupacijo leta 1943 in 1944 kot pooblaščenec nemške varnostne policije s posebno v to svrhu izstavljeno legitimacijo obiskoval zapore in taborišča v Italiji ter kot tak sodeloval pri vprašanju izpuščanja posameznih političnih pripornikov, torej postal ob času vojne pomagač sovražnikovih policijskih formacij.

VIII. Obtožena Hočevar Pavla

- 1.) a/ po sklepu ilegalne skupine, katere pripadnica je bila, (je) organizirala kanal v inozemstvo do vohunskega centra 101 in do tkzv. »Komande slovenske Armije« na ta način, da je s pomočjo Drčar Gizele, žene bivšega domobranskega podpolkovnika, vpostavila z imenovanim centrom zvezo in sprejemala na svojem domu ilegalnega kurirja »Petra« za vzdrževanje zveze od poletja 1946 pa vse do aretacije;
  - b/ je po kurirju »Petru« od Drčarja prejemale na svoj dom pismena poročila in direktive za delo, med drugim navodila za organiziranje trojk in petork, udarnih grup, navodila za špijonsko delo, šifre in navodila za organizacijo radijske postaje, kar je izročala ostalim pripadnikom vohunske skupine in prejemale od njih odgovore ali jih pisala sama pod ilegalnim imenom »Mirjan« ter jih pošiljala po tem kanalu špijonskemu centru 101 v Avstriji;
  - c/ je nudila svoje stanovanje za ilegalno sestajanje pripadnikov skupine in dala svojo potno dovolilnico soobtožencu Nagodetu Črtomiru v namenu, da bi mu služila kot formular za ponarejanje teh dovolilnic;
- 2.) je preko kanala z vohunskim centrom 101 v Avstriji spravila preko meje Drčar Gizelo in pomagala iz zapora pobeglemu agentu tuje špijonske službe Engelmanu Miranu pri

pobegu preko meje,¹⁶³¹ nudila zatočišče na svojem domu pripadnici te protidržavne skupine Skvarča Luciji, organizirala zveze z ilegalnim kurirjem »Petrom« z namenom, da jo prepelje preko meje, kar pa je preprečila njena aretacija, poskušala nato organizirati nov kanal preko meje s pomočjo kurirja »Podgornika« za zveze z Drčarjem ter hranila na domu premoženje pobeglega vojnega zločinca Drčarja, ne da bi to prijavila ljudskim oblastem;

- 3.) je preko kurirja poslala klevetniško poročilo za radijsko in časopisno kampanjo zoper FLRJ, med drugim poročilo z naslovom »Slovanski kongres«;
- 4.) a/ je v smislu sklepa te ilegalne skupine organizirala vohunsko mrežo in je v ta namen predlagala za zaupnika trgovca Raduloviča¹⁶³² iz Ribnice in Lipoldovo, ženo bivšega župana iz Maribora ter je preko bivšega domobranskega podpolkovnika Drčarja poslala po naročilu obtoženega Nagodeta pobeglemu profesorju Bajiču Stojanu pismo v Švico pod šifro »Leistungsprinzip«, po kateri je Bajič spoznal, da pismo pošilja obtoženi Nagode Črtomir;
b/ je v zvezi z vohunskim centrom 101 izvrševala še sledeče vohunske posle: osebno je napisala odgovor na Drčarjevo pismo, v katerem naroča organizaciji, naj povzroča incidente in organizira obveščevalno službo, poslala je na »Aviso« navodila za organizacijo vohunske službe odgovor, ki ga je napisal obtoženi Sirc Ljubo, nadalje poročilo obtoženega Nagodeta Črtomira pod naslovom »Št. Vid nad Ljubljano, 15. sept.« ter poročilo obtožene Vode Angele pod naslovom »Stanje pred volitvami«, »Poročilo o OZNI« in poročilo »Možnost notranje vstaje proti komunizmu«, nadalje je poslala na vohunski center 101 informativna vprašanja soobtožene Vode Angele, v katerih vprašuje o možnosti kontrole nad taborišči izseljencev, poročilo s podpisom »Pater K.«, katerega je izročil obtoženi Nagode, poročilo špijonažne vsebine o vojnih pripravah v Jugoslaviji o vlogi OZNE o priliki volitev ter pismo, ki ji ga je izročil obtoženi Sirc Ljubo za advokata Eichenbergerja v Švici.

IX. Obtoženi Stare Bogdan

- 1.) je bil član navedene špijonske skupine in se je v jeseni 1945 udeležil sestanka pri obtoženem Nagodetu Črtomiru ter je na tem sestanku prevzel nalogo organizirati špijonsko mrežo v državnih ustanovah v Ljubljani;
- 2.) je organiziral v špijonsko mrežo več oseb ter zbiral sam in preko mreže špijonske podatke, ki jih je izročal obtoženemu Hribarju Zoranu in Nagodetu Črtomiru.

X. Obtoženi Zupan Svatopluk

- 1.) je bil član navedene špijonske skupine in se udeleževal ilegalnih sestankov pri obtoženem Nagodetu Črtomiru in Hočevar Pavli, kjer je prejemal ilegalno pošto iz inozemstva, jo študiral in dajal pripombe pri izdelavi končnih direktiv te špijonske skupine inozemstvu ter je v cilju lažjega kretanja po terenu imel ponarejeno potno dovolilnico Narodne Milice, katero je prejel od obtoženega Nagodeta Črtomira;
- 2.) je sodeloval pri sestavljanju poziva na predsednika »Lige človečanskih pravic« Herriota, v katerem ta izdajalska skupina ščuva na intervencijo proti FLRJ;

¹⁶³¹ Stavak je tako oblikovan v izvirniku.

¹⁶³² Pravilno: Radulića.

- 3.) je organiziral s pomočjo obtoženega Sirca Ljuba zvezo člana predstavništva neke tuje države z Grošljem Avgustom v svrhu priprave za njegov pobeg v inozemstvo preko istega predstavnika.

XI. Obtoženi Pirc Metod

- 1.) je bil član navedene špijonske skupine in se udeleževal ilegalnih sestankov pri obtoženem Nagodetu Črtomiru in Hočevar Pavli, kjer je prejemal ilegalno pošto iz inozemstva, jo študiral in dajal pripombe pri izdelavi končnih direktiv te špijonske skupine inozemstvu ter je v cilju lažjega kretanja po terenu imel ponarejeno potno dovolilnico Narodne milice, katero je prejel od obtoženega Nagodeta Črtomira;
- 2.) je organiziral v špijonsko mrežo več oseb, zbiral sam in preko mreže špijonske podatke, ki jih je izročal skupini zlasti preko obtoženega Sirca Ljuba;
- 3.) je bil v času okupacije član vojaškega sveta Mihajlovičeve vojske v Sloveniji ter je od Koprivice, šefa obveščevalne službe v tem štabu, prejel nalogo za poizvedovanje in poročanje o Mihajlovičevem pokretu na Hrvaškem, kar je tudi storil ter je od političnega svetovalca tega štaba obtoženega Nagodeta Črtomira sprejel nalogo pregledati možnosti organiziranja Mihajlovičevega pokreta na Hrvaškem, kar je tudi storil in poiskal zvezo z Vladkom Mačkom, ki mu je s pomočjo Kriste Prpičeve izročil pismo obtoženega Nagodeta Črtomira.

XII. Obtoženi Lajovic Vid

Je bil član navedene špijonske skupine, se od avgusta meseca 1946 dalje udeleževal sestankov pri obtoženem Nagodetu Črtomiru, sprejemal sklepe in poročal o podatkih za vohunska poročila.

XIII. Obtoženi Sirc Franjo

Je sodeloval z inkriminirano skupino zlasti na ta način, da je izročal obtoženemu Sircu Ljubu podatke o stanju industrijskih podjetij v državi, do katerih je imel dostop kot funkcionar ministrstva za industrijo.

XIV. Obtoženi Snoj Franc

- 1.) a/ je bil ves čas delovanja inkriminirane špijonske skupine Nagodeta Črtomira najtesnejše povezan z njenimi vodilnimi člani, kakor z obtoženim Nagodetom Črtomirrom, Sircem Ljubom in Furlanom Borisom;
- b/ je na svojem domu prvič jeseni 1946 ter drugič spomladi 1947 sprejel od Skvarča Lucije ilegalno pošto ter razno ilegalno literaturo med drugim načrt tkzv. »Ustave«, ga prečital, spravil in pred aretacijo uničil, od svojega sina pa sprejel ciklostirano glasilo organizacije tkzv. »salzburškega komiteta« pod naslovom »Slovenski demokrat«, ki ga je prečital;
- c/ je inkriminirani skupini dajal nasvete in ji nudil pomoč pri njenem vohunskem delovanju, kakor npr. s tem, da je obtoženega Nagodeta Črtomira povezal z obtoženim Furlanom Borisom, obljubil Nagodetu Črtomiru pomoč v slučaju nevarnosti aretacije, je po nasvetu vohunske skupine interveniral za aretirane in obsojene narodne izdajalce, med drugim za Rusa Jožeta,¹⁶³³ Vrčona Branka in druge, o katerih je imela Nagodetova skupina interes, da so na svobodi;

¹⁶³³ Mišljen že omenjeni ing. Jože Rus.

- č/ se je z obtoženim Nagodetom Črtomirom v decembru 1945. leta dogovarjal izdajati ilegalni podtalni časopis;
- 2.) a/ je zlorabljal službeni položaj ministra vlade LRS in pozneje upravnika DAPPS-a, dal podatke zaupne politične in splošno-gospodarske vsebine posameznim pripadnikom inkriminirane skupine zlasti obtoženima Nagodetu Črtomiru in Sircu Ljubu ter ostalim članom, kar so obravnavali na ilegalnih sestankih ter izkoriščali pri sestavljanju špijonskih poročil za vohunske centre v inozemstvu in za člane predstavništva tuje države v domovini;
- b/ je v svrhu zbiranja in izročanja podatkov politične in splošno gospodarske vsebine posecal v raznih krajih Slovenije med drugim v Radgoni, Zagorju in na Gorenjskem svoje bivše somišljenike iz predaprilske Jugoslavije ter podatke izročal pripadnikom inkriminirane skupine v zgoraj označenem namenu;
- c/ je na sestanku z obtoženim Nagodetom Črtomirom 11. decembra 1945 sklenil pomagati organizirati vohunsko mrežo s tem, da je organizaciji nudil na razpolago svoje stare politične zveze iz vrst bivše SLS ter da je dal navodila obtoženemu Furlanu Borisu za organiziranje svoje lastne mreže, kar je Boris Furlan v celoti odobral;
- č/ se je povezal in pomagal povezati inkriminirano skupino z Dragoljubom Jovanovičem v Beogradu in s Tomo Jančikovičem v Zagrebu v svrhu povezave njihovega delovanja s svojim protiljudskim delovanjem in delovanjem vohunske skupine obtoženega Nagodeta Črtomira ter v tem cilju spomladi 1946 prejel na svojem domu od Jančikovičevega¹⁶³⁴ kurirja pismo, katero je pred aretacijo uničil ter odgovor na pismo poslal po svojem kurirju obtoženemu Sircu Ljubu;
- 3.) je vedel za beg Drčar Gizele v Avstrijo v namenu priključiti se veleizdajalski organizaciji vojnih zločincev za delovanje proti FLRJ preko ilegalnega kanala inkriminirane skupine, na svojem domu pa je hranil njeno lastnino;
- 4.) je na sestanku z obtoženim Nagodetom Črtomirom in Sircem Ljubom dne 31. 12. 1945 soglašal z vzpostavitvijo ilegalnega kanala preko člana predstavništva neke tuje države do Kuharja Alojza v London v namenu, da bi istemu pošiljal lažna in klevetniška poročila o političnem in splošno-državnem položaju v FLRJ v cilju škodovati mednarodnemu ugledu FLRJ;
- 5.) a/ je od obtoženega Furlana Borisa prejel sramotilni pamflet v angleščini o herojskem voditelju jugoslovanskih narodov pod naslovom »Titov življenjepiš«, katerega je prevedel v slovenščino, ga razmnožil na pisalni stroj ter razširil;
- b/ je od obtoženega Sirca Ljuba sprejel osnutek tkzv. »Ustave« s pripombami, ki jo je inkriminirana skupina sprejela od vohunskega centra 101 v Avstriji, ga spravil in obljubil svoje popravke;
- c/ je od obtoženega Furlana Borisa in Sirca Ljuba prejemal klevetniško literaturo v angleškem jeziku, po navodilih obtoženega Furlana Borisa isto prevajal, razmnoževal na pisalnem stroju ter razširjal med drugim Bullitov sramotilni članek o Sovjetski zvezi ter je razširjal knjigo pod naslovom »Živalska farma« in klevetniški članek Bogdana Radice o stanju v Jugoslaviji;

---

¹⁶³⁴ Tomo Jančiković.

- 6.) a/ je sprejel listo vprašanj o splošnem državnem in političnem položaju v državi, kakor o agrarni reformi, volitvah in nacionalizaciji, od obtoženega Furlana Borisa, katerega je ta vprašanja izročil predstavnik ameriškega rdečega križa v Jugoslaviji, obljubil odgovore na ta vprašanja in predlagal obtoženemu Furlanu Borisu osebe, ki bi pri izdelavi tega poročila lahko sodelovale ter je to listo vprašanj v zavesti protidržavnega delovanja skrival in v strahu pred aretacijo sežgal;
- b/ je na nagovarjanje in preko obtoženega Furlana Borisa dajal podatke splošno državne vsebine članu predstavništva tuje države, med drugim o pobeglih vojnih zločincih.

C

Obtožena Hribar Elizabeta

Je vedela za obstoj ilegalne Nagodetove skupine in o vlogi svojega moža Hribarja Zorana v tej skupini, o sestankih, ki so se vršili pri obtoženem Nagodetu Črtomiru in Hočevar Pavli ter o zvezah z inozemstvom ter s člani predstavništev nekih tujih držav in nadalje za prihod ilegalnega kurirja iz inozemstva, ki ga je poznala pod imenom »Peter«, kar ni prijavila oblastem, torej je vedela za pripravljanje in za izvršitev kaznivih dejanj iz 2. čl. ZKLD, pa o tem ni obvestila državnih organov.

S tem so zakrivali obtoženci Nagode Črtomir, Sirc Ljubo, Kavčnik Leo, Furlan Boris, Hribar Zoran, Vode Angela, Kumelj Metod, Hočevar Pavla, Zupan Svatopluk, Pirc Metod, Stare Bogdan, Lajovic Vid, Sirc Franjo in Snaj Franc pod A/ I. do VI. in B/ kazniva dejanja po čl. 2. odst. prvi, čl. 3 točka 8, 9 in 10 in po čl. 11 ZKLD ter obtoženci Nagode Črtomir, Sirc Ljubo, Pirc Metod, Kavčnik Leo, Hočevar Pavla, Kumelj Metod, Vode Angela, Zupan Svatopluk, Stare Bogdan in Lajovic Vid pod A/VII. tudi kazniva dejanja po čl. 3 tč. 4 ZKLD, obtoženi Kumelj Metod pod B/VII tč. 5 kaznivo dejanje po čl. 3 t. 4 kaznivo dejanje zoper pravosodje in pod B/VII tč. 5 kaznivo dejanje po čl. 3 tč 5 ZKLD, obtožena Hribar Elizabeta ad C/ pa kaznivo dejanje po čl. 8, 1. odst. ZKLD in se

obsodijo

vsi obtoženci razen obtožene Hribar Elizabete po čl. 4 odst. 1-3 ZKLD in po čl. 11, 1 odst. ZKLD, obtožena Hribar Elizabeta pa po čl. 8 prvi odst. ZKLD in sicer:

- 1.) obtoženi N a g o d e Črtomir z uporabo čl. 1 tč 1 in čl. 3 ZVK¹⁶³⁵ na smrtno kazen z ustrelitvijo, na zaplembo celokupnega premoženja in v smislu čl. 9, 2 odst. ZVK na trajno izgubo političnih in posameznih državljanskih pravic;
- 2.) obtoženi S i r c Ljubo z uporabo čl. 1 tč 1 in čl. 3 ZVK na smrtno kazen z ustrelitvijo, na zaplembo celokupnega premoženja in v smislu čl. 9, 2. odst. ZVK na trajno izgubo političnih in posameznih državljanskih pravic;
- 3.) obtoženi K a v č n i k Leon, z uporabo čl. 1 tč 3 ZVK na 16 /šestnajst/ let odvzema prostosti s prisilnim delom, na zaplembo celokupnega premoženja in na izgubo političnih pravic v obsegu čl. 8 tč. 1 a do č ZVK za dobo 5 /pet/ let;

Obtožencu se vračuna v kazen preiskovalni zapor od 25. 5. 1947 dalje do nastopa kazni;

¹⁶³⁵ Zakon o vrstah kazni.

- 4.) obtoženi **F u r l a n Boris** z uporabo čl. 1 tč 1 in čl. 3 ZVK na smrtno kazen z ustrelnostjo, na zaplembo celokupnega premoženja in v smislu čl. 9, odst. 2 ZVK na trajno izgubo političnih in posameznih državljanskih pravic;
- 5.) obtoženi **H r i b a r Zoran** z uporabo čl. 1 tč 3 ZVK na 18 /osemnajst/ let odvzema prostosti s prisilnim delom in na izgubo političnih pravic v obsegu čl. 8 tč. 1 a do č ZVK za dobo 5 (pet) let.
Zaplemba premoženja se v smislu čl. 2 Zakona o zaplembi ne izreče.
Obtožencu se vračuna v kazen preiskovalni zapor od 24. 5. 1947 dalje do nastopa kazni;
- 6.) obtožena **V o d e Angela** z uporabo čl. 1 tč 3 ZVK na 20 /dvajset/ let odvzema prostosti s prisilnim delom in na izgubo političnih pravic v obsegu čl. 8 tč. 1 a do č ZVK za dobo 5 (petih) let.
Zaplemba premoženja se v smislu čl. 2 Zakona o zaplembi ne izreče.
Obtoženki se vračuna v kazen preiskovalni zapor od 24. 5. 1947 dalje do nastopa kazni;
- 7.) obtoženi **K u m e l j Metod** z uporabo čl. 1 tč 3 ZVK na 15 let odvzema prostosti s prisilnim delom in na izgubo političnih pravic v obsegu čl. 8 tč. 1 a do č ZVK za dobo 3 /treh/ let.
Zaplemba premoženja se v smislu čl. 2 Zakona o zaplembi ne izreče.
Obtožencu se vračuna v kazen preiskovalni zapor od 24. 5. 1947 dalje.
- 8.) obtožena **H o č e v a r Pavla** z uporabo čl. 1 tč 3 ZVK na 14 let odvzema prostosti s prisilnim delom, na zaplembo celokupnega premoženja in na izgubo političnih pravic v obsegu čl. 8 tč. 1 a do č ZVK za dobo treh let;
Obtoženki se vračuna v kazen preiskovalni zapor od 11. 5. 1947 dalje do nastopa kazni.
- 9.) obtoženi **Z u p a n Svatopluk** z uporabo čl. 1 tč 3 ZVK na 9 /devet/ let odvzema prostosti s prisilnim delom in na izgubo političnih pravic v obsegu čl. 8 tč. 1 a do č ZVK za dobo 2 (dveh) let.
Zaplemba premoženja se v smislu čl. 2 Zakona o zaplembi ne izreče.
Obtožencu se vračuna v kazen preiskovalni zapor od 25. 5. 1947 do nastopa kazni.
- 10.) obtoženi **S t a r e Bogdan** z uporabo čl. 1 tč 3 ZVK na 7 /sedem/ let odvzema prostosti s prisilnim delom in na izgubo političnih pravic v obsegu čl. 8 tč. 1 a do č ZVK za dobo 2 (dveh) let.
Zaplemba premoženja se v smislu čl. 2 Zakona o zaplembi ne izreče.
Obtožencu se vračuna v kazen preiskovalni zapor od 20. 6. 1947 dalje do nastopa kazni.
- 11.) obtoženi **P i r c Metod** z uporabo čl. 1 tč 3 ZVK na 15 let odvzema prostosti s prisilnim delom, na zaplembo celokupnega premoženja in na izgubo političnih pravic v obsegu čl. 8 tč. 1 a do č ZVK za dobo 3 /treh/ let;
Obtožencu se vračuna v kazen preiskovalni zapor od 30. 5. 1947 dalje do nastopa kazni.
- 12.) obtoženi **L a j o v i c Vid** z uporabo čl. 1 tč 3 ZVK na 5 /pet/ let odvzema prostosti s prisilnim delom in na izgubo političnih pravic v obsegu čl. 8 tč. 1 a do č ZVK za dobo 2 /dveh/ let.
Zaplemba premoženja se v smislu čl. 2 Zakona o zaplembi ne izreče.
Obtožencu se vračuna v kazen preiskovalni zapor od 30. 5. 1947 dalje do nastopa kazni.

13.) obtoženi *S i r c* Franjo z uporabo čl. 1 tč 3 ZVK na 10 /deset/ let odvzema prostosti s prisilnim delom, na zaplombo celokupnega premoženja in na izgubo političnih pravic v obsegu čl. 8 tč. 1 a do č ZVK za dobo treh let.

Obtožencu se vračuna v kazen preiskovalni zapor od 31. 5. 1947 dalje do nastopa kazni.

14.) obtožena *H r i b a r* Elizabeta z uporabo čl. 1 tč. 5 ZVK na 1 /eno/ leto prisilnega dela brez odvzema prostosti ter se izvršitev te kazni v smislu čl. 19 ZVK odloži za dobo treh let.

Obtoženki se vračuna v kazen preiskovalni zapor od 24. 5. 1947 do izpusta.

15.) obtoženi *S n o j* Franc z uporabo čl. 1 tč 3 ZVK na 7 /sedem/ let odvzema prostosti s prisilnim delom in na izgubo političnih pravic v obsegu čl. 8 tč. 1 a do č ZVK za dobo 3 /treh/ let.

Zaplomba premoženja se v smislu čl. 2 Zakona o zaplembi ne izreče.

Obtožencu se vračuna v kazen preiskovalni zapor od 24. 7. 1947 dalje do nastopa kazni.

D.

Obtožba zoper obtoženega Lajovica Vida glede kaznivega dejanja pod A/VII. tč. 2 – t. j., da je vso dobo okupacije vzdrževal direktne zveze z vojnim zločincem in narodnim izdajalcem Dražo Mihajlovičem in delal po njegovih direktivah, dalje, da je sodeloval s predstavniki omenjenega vojnega zločinca Mihajloviča v Sloveniji in s tem zakrivil kaznivo dejanje po čl. 3 tč. 4 ZKLD

se zavrne.

Razlogi.

Podatki razprave so v drastični luči pokazali, da imamo opraviti s člani špijonske skupine, ki si je postavila za cilj zrušiti obstoječo državno ureditev FLRJ, spraviti v nevarnost njeno varnost na zunaj in odpraviti osnovne pridobitve narodno osvobodilne borbe. Obtoženci kot člani take špijonske skupine so postavljeni pred sodišče v času, ko vse naše ljudstvo v izrednem delovnem poletu daje od sebe največje napore za obnovo domovine in ko si je postavilo kot glavno nalogo izpolnitev petletnega gospodarskega načrta, da si tako ustvari in zagotovi materialno podlago gospodarske in politične samostojnosti. Vpoštevajoč te vidike se pokaže kazniva dejanja vseh obtožencev kot zločinstva najtežje narave, stopnja njihove kazenske odgovornosti pa je tem večja.

Kakor je pokazala razprava, ima izdajalsko in vohunsko delovanje večine obtožencev svoje korenine že v dobi okupacije. Dočim se je progresivni sloj jugoslovanskih narodov v okviru osvobodilne fronte pod vodstvom komunistične partije uprl fašističnim okupatorjem, je obtoženec Nagode Črtomir v maju leta 1941 zbral okrog sebe ljudi pod okriljem tkzv. »Stare pravde«, ki je v resnici ostala vedno brez vsakega pravega programa in brez vsake zaslonbe v ljudstvu. Ta skupina je špekulirala na vse strani, končno pa je v razvoju narodno osvobodilne borbe nujno prešla popolnoma na pot politične, gospodarske in vojaške kolaboracije ter vsestranskega zaviranja narodno osvobodilnega boja slovenskega ljudstva. Povezana je bila z zločinskim Mihajlovičevim pokretom, s špijonom in gestapovskim agentom Vauhnikom ter z vojaškim vodnikom Mihajlovičeve zločinske vojske v Sloveniji majorjem Novakom Karlom, preko kurirjev in špijonov Rakočeviča in Prekorška pa tudi neposredno z Mihajlovičevim štabom. Član tega štaba je bil kot politični svetovalec tudi obtoženi Nagode Črtomir. Preko obtoženega Sirca Ljuba se je »Stara pravda« neposredno

povezala še s špijoni tujih obveščevalnih služb Lenščakom, Mislejem Vadimom ter dr. Englom in Senekovičem Sergijem v Švici. V domovini pa je »Stara pravda« tudi imela stike z Mihajlovičevim špijonom Jevdjevičem. »Stara pravda« je torej že v času okupacije imela izrazito vohunski značaj ter je opravljala vohunsko službo v korist tujih imperializmov in proti interesom slovenskega ljudstva ter proti ciljem narodno osvobodilne borbe.

Po osvoboditvi proti-ljudski elementi s svojim zločinskim delovanjem niso prenehali. Deloma so kot vojni zločinci zbežali iz domovine, deloma pa so se v domovini potuhnili in prešli na podtalno ljudsko delovanje ter izrazito vohunsko službo za pobegle zločince in inozemske vojnouhujskaške sile. Pobegli vojni zločinci nadaljujejo s svojimi zločini proti lastni domovini v sodelovanju z domačimi in tujimi protidemokratskimi ostanki. V inozemstvu vodijo sovražno propagando proti FLRJ in ščuvajo brez izbiranja sredstev na gospodarsko vojno in na vojaško intervencijo. Ustanavljajo vohunske centre zlasti v Avstriji, organizirajo obveščevalno službo in kurirske zveze s protiljudskimi ostanki v domovini. V toku te razprave kakor tudi v drugih kazenskih postopanjih proti pripadnikom zločinskih terorističnih tolp se je ugotovilo, da to zločinsko delo vršita zlasti pobegla vojna zločinca, bivši domobranski podpolkovnik Drčar in bivši aktivni major jugoslovanske vojske Glušič Andrej, ki v te svrhe z vednostjo in s pomočjo angloamerikanskih sil in avstrijskih oblasti vtihotapljata iz Avstrije po svojih kurirjih zločinske direktive, organizirata diverzantske skupine v obliki raznih tolp, katere z umori in ropanjem poskušajo ogroziti naše obmejno prebivalstvo in ljudsko premoženje. Kakšnega ideološkega programa ti domači in inozemski izdajalci nimajo, njihov edini skupni program je sovraštvo, odpor in borba proti koristim lastne domovine in ljudstva.

Po mnenju sodišča je preiskava in razprava nepobitno dokazala, da so se obtoženci združili v ilegalni skupini, se redno sestajali ter organizirali vohunsko mrežo, zbirali obveščevalne podatke in se povezovali s špijonskimi centri v inozemstvu, zlasti s špijonskim centrom 101 v Avstriji. Zbirali in dajali so podatke tem špijonskim centrom, ki so orodje mednarodne vojnouhujskaške reakcije v borbi proti resnično demokratični FLRJ. Obtoženci predstavljajo skupino ljudi, agenturo tujih špijonskih služb, katero združuje dejstvo, da so imeli isto voljo in isti zločinski namen t. j. izvrševati špijonažo v korist tujih špijonskih služb in v vsakem pogledu škoditi FLRJ. Predmet njihovega vohunstva so bili podatki o JA, o OZNI, o industriji, o političnem in splošno-gospodarskem položaju in razpoloženju ljudi v državi. Iz inozemstva pa so dobivali od tujih špijonskih centrov obsežna navodila za izvrševanje svoje špijonske službe. Taka navodila so dobivali iz centra 101 v Avstriji in v nekih drugih državah. Pri tem vohunskem poslu so se posluževali ilegalnih imen, šifer, kurirjev in so bili tudi na tem, da organizirajo tajno radio oddajno postajo. V domovini so za svoje delo organizirali obveščevalne mreže. Vsak ukrep, ki so ga storili, in vse direktive, ki so jih prejeli iz inozemstva ali od posameznega člana predstavništev tujih držav, so bili na skupnih sestankih obravnavani, nato pa sprejeti konkretni sklepi. Obtoženi, ki niso bili neposredno navzoči na sestankih, so pa bili sprti obveščeni o dogajanjih.

Po vsem tem sodišče ugotavlja, da je bila zločinska skupina obtožencev po svojem notranjem in zunanem ustroju izrazito vohunska in proti-ljudska. Njeno zločinsko delovanje je prišlo prav posebno do vidnega izraza v nedvomno dokazani in priznani povezanosti skupine z inozemskimi vohunskimi centri ter z očitnimi sovražniki naše državne in družbene ureditve doma in v inozemstvu.

Iz vsega dokaznega gradiva izhaja, da je vse obtožence združevala enotna, vsem skupna zločinska naloga in da je vsak izmed njih v tesni medsebojni povezavi doprinesel svoj del pri izvrševanju posameznih kaznivih dejanj. Nesporno je tudi dognano, da je bil baš obtoženi Nagode Črtomir vodja in najvplivnejši organizator vse te zločinske akcije. Kot takega so ga ostali obtoženci priznali in mu sledili. Pri zločinskem delu je vse obtožence brez dvoma vodil kot glavni in osnovni motiv besno sovraštvo do vseh pridobitev narodno osvobodilnega gibanja. Njihova skupna zločinska volja je šla očitno za tem, da baš v sklopu svoje organizacije ustvarijo vse objektivne in subjektivne pogoje za izvršitev gori navedenih kaznivih dejanj.

Če se ta kazniva dejanja v dejanskem in pravnem oziru vrednotijo iz teh vidikov, je nujen in logičen zaključek samo ta, da so vsi obtoženci postopali po skupnem, enotnem zločinskem naklepu ter da vsled tega za vsa kazniva dejanja in za njihove dalekosežne posledice v polni meri odgovarjajo vsi obtoženci kot sotorilci. Pri takem pravilnem gledanju ne more ničesar spremeniti dejstvo, da podatki dokazovanja glede nekaterih posameznih kaznivih dejanj ne prikazujejo dejanskega in neposrednega sodelovanja vseh obtožencev, kajti čim so bili obtoženci soglasni za sodelovanje v tej zločinski skupini radi izvrševanja kaznivih dejanj s splošnim ciljem v smislu čl. 2 ZKLD sploh, so tudi vedeli za vse posledice, ki takemu delovanju nujno slede in so tudi zavestno pristali na vse posledice, ki iz tega utegnejo nastati. Konkretna zločinstva, ki so jih obtoženci izvršili, so le posamezni činitelji tega vsem obtožencem enotnega načrta zločinske dejavnosti. Večja ali manjša udeležba posameznih obtožencev pa je našla svoj izraz v izreku o kazni, pri čemer se je tudi iz tega vidika presojala stopnja nevarnosti posameznega obtoženca za družbo.

Vsled tega po mnenju sodišča v polni meri odgovarja za kazniva dejanja v smislu dispozitiva sodbe tudi obtoženec Sirc Franjo, ker je bil potom svojega sina Sirca Ljuba dejansko povezan s to skupino in gotovo tudi dobro poučen o sinovem zločinskem delovanju, s tem pa o delovanju vse skupine. Iz dokaznega gradiva izhaja, da sta bila Sirc Franjo in Sirc Ljubo kot oče in sin v najboljših medsebojnih odnosih. Kar dokazuje okolnost, da je Sirc Ljubo poročal očetu v Varšavo celo o taki sorazmerno nepomembni stvari, kakor je bila neznatna stavka v Kranju. Med okupacijo je bila vsa Sirčeva familija povezana s »Staro pravdo«, kar je povzeti iz Nagodetovih beležk, kjer se tudi Sirc Franjo in njegova žena izrecno omenjata. Iz teh beležk pa tudi izhaja, da je Sirc Franjo v zvezi z italijanskim majorjem OVRE D'Amatom sodeloval pri špijonskih poslih glede jugoslovanskih študentov v Peruggi,¹⁶³⁶ kar je povzeti iz pisma Sirca Ljuba svojemu očetu, v katerem mu javlja, da za D'Amata še ni izvršil vseh naročenih nalog. Razen tega je tudi ugotovljeno, da se je predstavnik tuje države v Ljubljani zanimal za Sirca Franja v svrhu navezave ožjih stikov in da je Sirc Franjo vedel za stike svojega sina s tem članom tujega predstavništva. Sirc Franjo je po mnenju sodišča konkretno naklepoma pripomogel svojemu sinu, da je le-ta izročil članu predstavništva tuje države gospodarske podatke zaupnega značaja. Končno izhaja še iz zapiskov obtoženega Nagodeta, da se je na sestankih skupine obravnavalo tudi stanje, ki je vladalo na Ministrstvu za industrijo, o čemer je sinu mogel poročati le Sirc Franjo. Po vsem tem je logično samo to, da je Sirc Franjo bil vsaj posredno povezan z ostalimi obtoženci v vohunski skupini in da radi tega tudi on odgovarja kot sotorilec za skupnost dejanj v končnem efektu.

¹⁶³⁶ Pravilno: Perugi.

Sokrivda je po dokaznem gradivu nedvomno podana tudi glede obtoženega Furlana Borisa in Snoja Franca.

Obtoženec Furlan Boris je dejansko povezal vso Nagodetovo skupino potom Hribarja Zorana s predstavnikom tuje države, pri čemer je bil v stalnih stikih na eni strani s tem predstavnikom, na drugi strani pa s pripadniki Nagodetove skupine. Značilno zanj je zlasti dejstvo, da je od Hribarja Zorana prejel poročilo obveščevalne vsebine, ki ga je dovoljno poučilo že po svoji vsebini, da izhaja iz Nagodetove vohunske skupine, o katere obstoju je bil takrat že obveščen. S tem pa, da je Furlan na tem poročilu odrezal ime podpisnika in ga izročil tujemu predstavniku, je dokazano, da je Furlan to vohunsko delovanje odobral in tudi dejansko sodeloval v sklopu te skupine. Vsled tega nosi vso odgovornost za skupnost zločinov, ki jih je Nagodetova skupina izvršila. Razen tega je pa tudi Hribar Zoran prepričevalno potrdil, da je Furlan vedel, da gre pri tem za Nagodetovo vohunsko skupino s cilji in nalogami iz čl. 2 ZKLD.

Po nadaljni povezavi obtoženca Furlana Borisa s Hribarjem Zoranom je Nagodetova vohunska skupina vzdrževala preko svojih vodilnih članov tesen kontakt tudi z obtoženim Snojem Francem. Tudi ta je bil dobro poučen o zločinskem delu te skupine, zlasti o vohunski mreži, o vohunski povezavi preko Furlana Borisa s člani predstavništva tujih držav, kakor tudi o povezavi z Dragoljubom Jovanovičem v Beogradu in Tomo Jančikovičem v Zagrebu. Sicer pa je Snój Franc po lastnem priznanju sam vzdrževal te zveze v Zagrebu. Vse to pa dokazuje, da odgovarja v zvezi z ostalimi obtoženci kot sostorilec za skupnost vseh kaznivih dejanj iz obsodbe.

Na dogovorjenih skupnih sestankih pri obtožencu Nagodetu odnosno pri Hočevar Pavli se je ustvarjala vsa osnova za ilegalno vohunsko delo te zločinske skupine ter se je sporazumno organizirala zveza z vohunskim centrom 101 v Avstriji in z drugimi vohunskimi centri. Vohunski center 101 v Avstriji vodi vojni zločinec Drčar in služi komandi tkzv. »Slovenske armije«, katero vodi vojni zločinec Glušič. Slednji pa je povezan, kakor je pokazal proces proti ujetim članom oborožene Sernečeve tolpe na Štajerskem, z oficirji neke tuje obveščevalne službe.¹⁶³⁷

Obtoženci so bili podučeni na sestankih ali po siceršnji medsebojni povezavi o zvezah z inozemstvom, posebno z vohunskim centrom 101 v Avstriji, začeli so celo organizirati radijsko oddajno postajo. Delovali so po navodilih inozemskih predstavnikov in zlasti označenega vohunskega centra 101. Vse to je predvsem posneti iz dopisa »Doslednost«, v katerem vohunski center 101, vztraja na organizaciji skrajnega odpora, dopisa »Odgovor dachauskemu tovarišu Andreju Orlu« ter »Navodil centru DOS-a v Ljubljani«, v katerih so dane od vojnega zločinca Glušiča konkretne direktive za obveščevalno službo sploh, in končno iz dopisa od septembra 1946, v katerem vohunski center poziva izrecno na oborožen odpor. V dopisu pod naslovom »Št. Vid nad Ljubljano 15. sept.« pa obtoženi Nagode izčrpno govori o vojaški organizaciji in o tozadevni akciji ter poziva vohunski center 101, da naj se oskrbi redna zveza v domovino »kot prvi sistematični korak k tehnični organizaciji odpora«.

¹⁶³⁷ Glušič naj bi bil med vojno agent tajne britanske obveščevalne službe Secret Intelligence Service (SIS), po ameriški osvoboditvi Dachaua pa naj bi vzpostavil stike s protiobveščevalno službo ameriške vojske – Counter Intelligence Corps (CIC). Več o tem v uvodni študiji, v poglavju o jugoslovanski emigraciji v Avstriji.

Obtoženci z ozirom na predložene jim dokumente, ki nedvomno potrjujejo vohunsko delo, v bistvu priznajo krivdo. V kolikor pa se posamezni obtoženci sklicujejo na to, da za podane akcije niso vedeli, smatra sodišče, da je njihov zagovor neupoštevten, ker v tem oziru odgovarjajo vsi obtoženci skupno kot sostorilci. Ne glede na to pa izhaja iz zagovora Hribarja Zorana, da so vsi obtoženci vedeli za to vohunsko delovanje in da so se vsi s tem strinjali. Z ozirom na ugotovljeno skupno odgovornost vseh obtožencev tudi ne more bistveno razbremeniti posameznikov okolnost, da niso vedno prihajali na skupne sestanke. Vsekakor pa sodišče v osnovi odklanja zagovor Nagodeta Črtomirja, češ da je pri tem šlo zgolj za neke družabne sestanke; saj njegovi lastni zapiski dovolj prepričevalno dokazujejo vso neresničnost takega zagovora.

Obtoženci skušajo prikazati, da je bila vsa povezava z Beogradom in Zagrebom kakor tudi z inozemskimi špijonskimi centri namenjena organizaciji opozicije in v svrhu, da se sami poučijo o položaju v inozemstvu. Proti sleherni osnovanosti tega zagovora pa govorijo vsebina in značaj navedenih dokumentov, povezava z vohunskimi centri v inozemstvu in povezava s člani inozemskih predstavništev. Da so se obtoženci zavedali svojega vohunskega delovanja, je ugotovljeno deloma po njihovih priznanjih, dalje po njihovem delovanju v globoki konspirativnosti in pa organiziranju skrivališč za vohunski material in kanalov za pobeg.

Za značaj in obseg vohunskega delovanja obtožencev in njihove skupine govore predvsem številni zaplenjeni dokumenti in to oni, ki jih je Nagodetova skupina prejela od vohunskega centra 101 v Avstriji, kakor tudi oni, ki so jih obtoženci v izvrševanju vohunske službe poslali na vohunski center 101 v Avstrijo in na posamezne predstavnike tujih držav ter na inozemske špijonske agente.

Obtoženi Furlan Boris je prejel od zastopnika ameriškega rdečega križa kopico vprašanj, ki so se nanašala na zgodovino OF, nacionalizacijo, agrarno reformno, izvajanje sporazuma Tito-Šubašič, volitve itd. z naročilom, da na ta vprašanja preskrbi primerne odgovore. Furlan Boris je angažiral za te odgovore Hočevanje, le ta pa Vodetovo, ki je napisala odgovore. Po svoji vsebini ti odgovori ne pomenijo samo najtežje žalitve naših oblasti in napadov na pridobitve narodno osvobodilne borbe sploh, temveč gre pri tem za čisto vohunske podatke, ki jih je Nagodetova skupina skušala preko predstavnika tuje države v Ljubljani poslati v inozemstvo. Pri tem sta dejansko sodelovala tudi obtoženi Sirc Ljubo in Snoj Franc. Prav posebno značilna za vso to družbo je zlasti okolnost, da se je dotični predstavnik ameriškega rdečega križa pri slovesu s Furlanom in Sircem izjavil, da upa, da bo kmalu prišel spet v Jugoslavijo deliti hrano že ob spremenjenih prilikah.

Značilno za vse to vohunsko delovanje je to, da so se obtoženci v svojih poročilih zakamuflirali z ilegalnimi imeni.

Konkretna navodila za svoje vohunsko delovanje in za organiziranje vohunske mreže so obtoženci prejeli zlasti v dopisih pod naslovom »Pismo dachauskemu tovarišu«, »Kaj zanima nas in zaveznike« ter v »Avizo navodilu«. V navodilu pod naslovom »Kaj zanima nas in zaveznike« se imenovani vohunski center v Avstriji podrobno zanima za podjetja vojaškega značaja in za aktualna politična in gospodarska vprašanja. V »Avizo navodilu« pa se nahajajo podrobne tehnične instrukcije, ki jih daje ta vohunski center v pogledu celokupne obveščevalne službe, zlasti organizacije na terenu, mreže udarnih grup za aktivno delovanje na terenu, nadalje glede nastopa, premikanja in bivanja udarnih grup, glede podzemeljskih

zaklonišč – bunkerjev, o politični vzgoji naroda, o propagandi itd. V zvezi s tem se dajejo v tem dopisu navodila za držanje zveze, kjer se v vseh podrobnostih dajejo tudi navodila za kurirsko službo, za signale, za radio zveze, šifre itd. Navodila, vsebovana v dopisu »Pitanja za informativnu službu« so sestavni del tkzv. velike pošiljke in je značilno za Nagodeta, da je baš to pošiljko posebno pohvalil, češ: »To je pa nekaj«.

V smislu vseh navodil, ki imajo značaj povelj, so obtoženci organizirali po terenu mreže zapupnikov, zbirali podatke vojaškega, gospodarskega in splošno političnega značaja ter o teh podatkih na sestankih razpravljali, jih dopolnjevali ter tako zbrane podatke potem pošiljali ali raznim špijonskim centrom v inozemstvo ter tudi posameznim članom predstavništev tujih držav. Tako poročanje je začelo v drugi polovici leta 1946 in se je nadaljevalo vse do aretacije obtožencev v maju 1947. Po prvih izmenjavah misli je prešla ta vohunska skupina na konkretno dajanje podatkov v smislu zahtev inozemskih vohunskih centrov.

Preiskava in razprava je dognala, da so se obtoženci v svrhu pribavljanja teh podatkov vrivali med organe ljudske oblasti in v politične organizacije, kar izhaja zlasti iz priznanja Hribarja Zorana in iz Nagodetovih zapiskov. V cilju nabiranja podatkov za vohunsko delovanje so obtoženci zavestno tudi vršili tatvine listin zaupno gospodarske in politične vsebine, Kavčnik Leo je v tovarni KID-a na Jesenicah ukradel strogo zaupne podatke o izgradnji naših železarn in jih izročil Nagodetu v obveščevalne svrhe. Razen tega je Kavčnik Leo po lastnem priznanju tudi zbiral važne podatke o raznih industrijskih in javnih napravah v Sloveniji in na Hrvaškem in o teh podatkih poročal na skupnih sestankih, kjer je bilo v soglasju z ostalimi obtoženci sklenjeno, da se ti podatki uporabijo za tujo obveščevalno službo. Sirc Ljubo je s pomočjo svojega očeta Sirca Franja prišel do zaupnih podatkov o stanju naše tekstilne industrije in o tozadavnem gospodarskem načrtu ter je tudi te podatke izročil predstavniku tuje države. Razen tega je Sirc Ljubo kradel tudi radiograme TANJUG-a in jih priobčil inozemskemu predstavništvu.

V kolikor skušajo obtoženci prikazati, da so prekinili sodelovanje z vohunskim centrom 101, je poudariti, da to absolutno ne odgovarja resnici, ko so obtoženci še spomladi leta 1947 organizirali radio oddajno postajo in ker je ena izmed zadnjih pošiljk potom kurirja prispela šele po 10. 5. 1947, torej neposredno pred aretacijo obtožencev.

Obtoženci so svoje vohunsko delovanje razširjali tudi na Beograd in Zagreb, kjer so v to svrho navezali stike z Dragoljubom Jovanovičem in s Tomo Jančikovičem. To so delali Kavčnik Leon, Sirc Ljubo in Snój Franc. O tem pa je bil po Sircu Ljubu obveščen tudi član predstavništva tuje države v Ljubljani, ki je dajal v to svrho tudi konkretna navodila za poročanje. Po iniciativi Furlana Borisa je Sirc Ljubo pribavil poročilo o delovanju LŠM na Ljubljanski univerzi, o čemer je nato Sirc Ljubo tendenciozno poročal predstavništvu tuje države.

Iz izjave Turšiča Antona še prav konkretno izhaja, da je Hribar Zoran zahteval od njega podatke strogo vojaškega značaja ter da je pri tem govoril o prihodu vojske iz inozemstva in o pripravah za sprejem te vojske ter da mu je Turšič še dal neke podatke vojaškega značaja. Podatki in listine, ki so jih obtoženci zbirali in po vohunskih linijah izročali naprej, so brez dvoma takega značaja, da pomenijo posebno varovano vojaško ali drugo državno tajnost. Podan je objektivni in subjektivni dejanski sum kaznivega dejanja po čl. 3 tč. 10 ZKLD. V kolikor je pa pri tem šlo za podatke gospodarskega značaja, je podan tudi dejansko stan kaznivega dejanja po čl. 11 ZKLD.

V smislu navodil za organe obveščevalne službe, ki jih je Nagodetova skupina prejela od vohunskega centra 101 v Avstriji, so obtoženci tudi organizirali kanale za ilegalno prekoračenje meje in so tako spravili preko meje v dispozitivu sodbe navedene osebe. Razen tega so obtoženci na sestankih razpravljali o možnosti ilegalnega prehoda meje ter so nekateri sami iskali te možnosti in pripravljali kanale za pobeg, kakor je to posneti iz zagovorov obtoženih Hočevar Pavle, Sirca Ljuba, Hribarja Zorana in Furlana Borisa. Poleg ostalih obtožencev je bil tudi obtoženi Snój Franc podučen, kakor sam priznava, da bo Skvarča Lucijo prepeljal preko meje po organiziranem kanalu kurir. Iz tega pa sledi, da je Snój Franc vedel za to zvezo s kurirjem »Petrom«, ki jo je Skvarčeva dobila po posredovanju članice Nagodetove skupine obtožene Hočevarjeve, kakor to slednja sama priznava.

Iz obširnega dokaznega gradiva je razvidno, da se je zločinsko delovanje navedene skupine v svojem sovraštvu do FLRJ stopnjevalo tako daleč, da so obtoženci v okviru vohunskega delovanja neposredno ščuvali na oboroženo intervencijo tujih držav proti FLRJ, na gospodarsko vojno proti naši domovini in na vmešavanje v njene notranje zadeve. To delovanje dokazujejo zlasti dopisi, ki jih je skupina pošiljala tujim vohunskim centrom in članom predstavništev tujih držav. Obtoženci so v svoji onemoglosti in v zavesti, da nimajo v domovini nikake zaslombe za svoje zločinsko delovanje, računali predvsem na politično in zlasti na oboroženo intervencijo tujih velesil. V pismu »Angleški in ameriški javnosti«, ki ga je sestavil Kavčnik Leon in ga potom predstavnika tuje države v Beogradu odposlal uredništvu »Timesa« v Londonu in ki je bilo odobreno od drugih obtožencev, se naravnost zahteva, da se naj izvrši v Jugoslaviji plebiscit. Obtoženi Hribar Zoran priznava, da je v razgovoru s članom predstavništva tuje države med drugim govoril o potrebi zunanjega gospodarskega pritiska na našo državo in da je pri tem tudi predlagal ukinitvev dobav UNR-RA-e, češ da bi to povzročilo precejšnje gospodarske težave. Ta obtoženec v zvezi s tem tudi priznava, da so se s tem predlogom strinjali ostali člani Nagodetove skupine, zlasti obtoženi Furlan Boris, odnosno celo več, da so bili obtoženi Nagode, Kavčnik in Hočevarjeva mnenja, da tak gospodarski pritisk ne bi zadoščal, temveč da bi bil potreben še izdaten diplomatski pritisk. Obtoženi Snój Franc tudi potrdi, da je obtoženi Furlan računal na oboroženo intervencijo ter da se je povodom incidenta s sestrelitvijo ameriškega letala izrazil, da to lahko povzroči intervencijo in da je v interesu, da se take stvari dogajajo. Po Nagodetovih zapiskih pa je ugotovljeno, da se je obtoženi Snój Franc izrazil: »V dveh letih bomo morda pod pritiskom zapada vrgli komunistični režim«. Tendencijoznost obtožencev v pogledu ščuvanja zoper FLRJ se očituje tudi v dejstvu, da so v tej nameri pošiljali v inozemstvo lažna in klevetniška poročila o stanju v naši državi.

Obtoženi Furlan Boris je po priznanju obtoženega Snoja Franca le temu izročil neko ameriško revijo s sramotilnim člankom o maršalu Titu. Del tega članka je po lastnem priznanju prevedel obtoženi Snój Franc in je bil nato razmnožen in razširjen. Za zločinsko mentaliteto obtoženega Nagodeta Črtomira in ostalih obtožencev govori zlasti tudi odstavek v Nagodetovih zapiskih, kjer je dobesedno zapisal: »Tito ali pa Rainer – to je vseeno«. Razen tega so obtoženci na najpodlejši način blatili in žalili predstavnike naše oblasti ter celo sklepali o njihovi nasilni odstranitvi /razen onih, ki med okupacijo niso bili povezani v »Stari pravdi«/. To zločinsko namero dokazujejo zapiski obtoženega Nagodeta, iz katerih izhaja, da so pri tem sodelovali tudi ostali člani te skupine. Nadalje dokazuje to točko obtožbe tudi poročilo, ki ga je Nagode poslal vohunskemu centru 101 /»poročilo Št. Vid nad Ljubljano«/, v katerem trdi, da »Slovence in vso Jugoslavijo vlada skupina amoralnih slovenskih ljudi, ki

črpajo svojo moč iz neizmerne politične neumnosti izobraženstva.« Poleg tega pa se v tem poročilu napadajo na skrajno nesramen način predstavniki naše književnosti.

Iz priznanja posameznih obtožencev sledi, da so od vohunskega centra 101 prejeli tkzv. »Osnutek ustave«, o tem osnutku na sestankih debatirali in stavljali svoje pripombe. Iz priznanja obtoženega Snoja Franca v zvezi z izpovedjo obtoženega Sirca Ljuba je bil o vsebini tega tkzv. »ustavnega načrta« obveščen tudi obtoženi Furlan Boris.

Iz Nagodetovih zapiskov je razvidno, da je bilo zločinsko delovanje obtožencev usmerjeno v to, da so se udeleževali masovnih sestankov in hodili na posamezne ljudske odbore z namero, da bi tam zlonamerno kritizirali in destruktivno vplivali na množice. To se lahko posamezno tudi iz dejanskega priznanja obtoženega Hribarja Zorana ter iz izpovedbe Turšiča Antona.

Obtoženi Sirc Ljubo je svoje namerno napačno tolmačenje razgovora med predstavnikom naše države ter članom predstavnštva tuje države priznal; iz tega priznanja, kakor tudi iz Nagodetovih zapiskov pa je potrjeno, da je za to dejanje vedela vsa obtožena skupina ter da ga je odobraval.

Po podatkih preiskave in razprave je ugotovljeno, da je obtoženi Sirc Ljubo kmalu po osvoboditvi navezal stike s predstavnikom neke tuje države v Ljubljani in o svojih razgovorih z njim poročal na sestankih Nagodetove skupine. Po priznanju obtoženih Nagodeta Črtomira, Hribarja Zorana in Sirca Ljuba je bilo na skupnem sestanku dogovorjeno, da tudi obtoženi Hribar naveže stike s člani tega predstavnštva. V to svrhu se je skupina povezala z obtoženim Furlanom Borisom, ki je dejansko sprejel od Hribarja Zorana dopis, naslovljen na tega tujega predstavnika. V tem dopisu govori Hribar Zoran izrecno v imenu skupine in obenem obljublja nadaljna konkretna poročila in obvestila s podatki in dokazi, nanašajoča se na naše politične in gospodarske prilike. Po izrecnem priznanju Hribarja Zorana je Furlan Boris ta dopis prečital, odrezal s škarjami Hribarjev podpis, češ da je tako bolj varno, in ga nato izročil tujemu predstavniku. Ob drugi priliki pa je Furlan naročil, češ da je treba pošiljati članu tujega predstavnštva resnična poročila in detajle, ker veliko politiko že sami znajo.

Tajna razprava je jasno pokazala, kakšne direktive so obtoženci sprejemali od člana predstavnštva tuje države, kako so jih izvrševali ali pa skušali izvršiti v namenu, da škodujejo našemu ljudstvu.

Nagodetova tkzv. »Stara pravda« je začela svoje zločinsko protiljudsko in vohunsko delovanje že kmalu po fašistični okupaciji bivše Jugoslavije ter je to nadaljevala skozi vso dobo okupacije. Delala je na zločinsko izdajalski liniji Mihajloviča, kar jasno izhaja iz številnih Nagodetovih zapiskov, kakor tudi iz tkzv. »Delnega pregleda grozodejstev nemških, italjanskih, partizanskih okupatorjev«, iz letakov »Kdor išče ta najde«, »Zakaj se bijemo«, »Besede našega delavca«, »Konec borbe proti okupatorju«, »Kdo je izdajalec« in iz Kavčnikove »Naredbe« o nošenju šajkač. V vseh teh dokumentih so pisci, med njimi tudi nekateri od obtožencev, zavzeli stališče propagande za Mihajloviča in ostro napadali narodno osvobodilno borbo. Iz priznanj posameznih obtožencev kakor tudi iz Nagodetovih zapiskov nedvomno izhaja nadalje, da je bila Nagodetova skupina med okupacijo ozko povezana s špijonom Vauhnikom, glede katerega podatki spisa nujno govore zato, da je bil v gestapovski, istočasno pa tudi v drugi inozemski špijonski službi. Prav posebno pa prikazujejo podatki iz kazenskega procesa zoper vojnega zločinca Rainerja, da je bil Vauhnik v nemški obveščevalni službi, na drugi strani pa je bil v najožjih stikih z Mihajlovičevim zločinskim

pokretom. Ostale vohunske zveze »Stare pravde« v dobi okupacije so že gori obrazložene. Tudi izjavi Lenardiča Staneta in Kompare Dušana dokazujeta tako vohunsko povezanost »Stare pravde«. Značilno je, kako je bil obtoženi Nagode ponosen na to, da je imela »Stara pravda« vodilno vlogo v Mihajlovičevem pokretu v Sloveniji. Kakšno pogubno vlogo pa je v resnici »Stara pravda« v zvezi z Mihajlovičevo izdajalsko grupo igrala, najbolj prepričevalno potrjuje Sirc Ljubo, ko govori o tem, da so v Nagodetovi skupini odpadli vsi pomisleki zoper sodelovanje z okupatorji, ker so vsi to smatrali za kamuflažo. Članstvo pri »Stari pravdi« vsi prizadeti obtoženci razen Vodetove priznavajo. Glede Vodetove pa izhaja iz Nagodetovih zapiskov, da se je tudi ona udeleževala sestankov in da je torej bila povezana s »Staro pravdo«. Izdajalsko delovanje obtožencev kot članov »Stare pravde« po osvoboditvi je torej samo nadaljevanje takega njenega početja izza časa med okupacijo. Krivda je torej vsem prizadetim obtožencem v tem oziru dokazana.

Pri izdajalskem Mihajlovičevem pokretu je bil udeležen tudi obtoženi Lajovic Vid. Toda ta obtoženec je bil radi tega s sodbo okrožnega sodišča v Ljubljani opr. Št. Ko 246/46 že pravnomočno obsojen, vsled česar je glede njega obtožba v tej točki zavrnjena.

Obtoženci se glede kaznivih dejanj iz dobe okupacije ne morejo sklicevati na amnestijo niti v smislu Odloka o splošni amnestiji iz dne 21. 11. 1944, ker se po čl. 5 tega odloka amnestija na nje ne more nanašati. Prav tako se obtoženci brezuspešno pozivajo na amnestijski ukaz z dne 3. 8. 1945, ker jih je smatrati kot ovaduhe odosno kot organizatorje in ideološke vodnike v smislu čl. 2 točka 3 in 4 amnestijskega Ukaza in so kot taki od amnestije izvzeti.

B.

Glede posameznih obtožencev je prišlo sodišče do prepričanja, da je njihova krivda v smislu obtožbe ugotovljena iz sledečih razlogov:

1.) Obtoženi N a g o d e Črtomir v bistvu priznava inkriminirana dejanja v skladu s podatki preiskave in zlasti v skladu z zagovori ostalih obtožencev ter to njegovo priznanje tudi odgovarja njegovim lastnim zapiskom, ki jih je vodil za časa okupacije in po osvoboditvi in katerih resničnost sam priznava. Nagode zanika samo, da bi imelo njegovo delovanje značaj zavestnega vohunstva, da bi bil vodja omenjene skupine po osvoboditvi in tudi zanika, da bi bil politični svetovalec v štabu Draže Mihajloviča za časa okupacije. V ostalem pa je Nagode priznal, da so se nekako od decembra meseca l. 1945 vršili pri njem ilegalni sestanki, na katerih se je sklepalo o zvezah s centrom 101 v Avstriji in o pošiljkah, ki jih je skupina prejela od tega centra, kakor tudi, da so se na teh sestankih pripravljali odgovori za vohunska poročila in ta poročila odpošiljala. Priznal je tudi, da je dal pobudo za organiziranje zvez s člani predstavništva tujih držav preko Sirca in Furlana ter kasneje preko Hribarja Zorana. Nadalje je priznal, da je poslal preko svojih vohunskih zvez poziv predsedniku Lige za človečanske pravice Herriotu, v katerem ščuva na intervencijo proti FLRJ, in končno, da je sodeloval v dobi okupacije s štabom Mihajlovičeve vojske v Sloveniji ter da je imel pri tem sodelovanju odločilno vlogo. Po posredovanju Hočevarjeve je Nagode organiziral sestanek s špijonko Emo Debberlejevo,¹⁶³⁸ s katero se je dogovoril radi medsebojnega vohunskega obveščanja. Po dokaznem gradivu je tudi potrjeno, da je Nagode vsestransko dajal navodila ostalim članom skupine. Iz tega sodišče utemeljeno zaključuje, da je Nagode imel v vohun-

¹⁶³⁸ Pravilno: Ema de Dobbeleer.

ski skupini vodilno vlogo in da so mu ostali člani sledili. Obtoženi Nagode seveda ne more zanikati, da ta skupina ne bi prejela in odpošljala številnih gori navedenih dopisov, ki so izrazito vohunske vsebine. Pri Nagodetu je bilo pri hišni preiskavi najdeno največ špijonske pošte, špijonskih poročil itd., kar je vse imel spretno prikrito v raznih skrivališčih. Nagode tudi prizna, da se je zbiral denar za kurirja »Petra«.

Vsled tega sodišče v osnovi odklanja kot povsem neresničen njegov zagovor, češ da se od vsega začetka ni zavedal svojega vohunskega delovanja ter da je šele ob zadnji pošiljki s strani vohunskega centra 101 sprevidel, da gre za vohunsko pošto. Nagode je izobraženec in se je pač moral dobro zavedati, da je njegovo delovanje izrazito vohunskega značaja, kar je v ostalem potrdil tudi s tem, da je del vohunskega materiala pred preiskavo uničil. Končno tudi ni prezreti, da je Nagode iz zaporov skušal pretihotapiti listek, v katerem izrecno prizna, da bi bila njegova krivda potrjena tudi brez njegovih zapiskov.

Obtoženi Nagode tudi prizna, da je organiziral mrežo po svojih zaupnikih v raznih krajih Slovenije ter je po mnenju sodišča z ozirom na gori navedene okoliščine neupoštevano njegov zagovor, da ta mreža ni imela vohunskega značaja.

Glede povezave s predstavniki tuje države je poudariti, da Nagode to dejanje sam prizna in je to potrjeno zlasti po priznanju obtoženega Sirca Ljuba, Hribarja Zorana in Hočevar Pavle, kakor je to podrobno obrazloženo že zgoraj.

Kar se tiče zločinskega delovanja Nagodeta med okupacijo v okviru »Stare pravde« in njegovih zločinskih zvez z Vauhnikom in predstavniki Mihajlovičevega pokreta, je tozadevna krivda potrjena po njegovem lastnem priznanju in njegovih zapiskih, deloma pa tudi po izjavah obtoženega Sirca Ljuba in po dokumentih, ki so se iz te dobe našli pri njem.

2.) Obtoženi S i r c Ljubo očitana mu kazniva dejanja priznava ter skuša svojo krivdo omiliti predvsem v tem smislu, češ da se ni vedno zavedal, da gre za vohunsko delovanje. Toda iz neposredno ugotovljene vsebine njegovega vsestranskega udejstvovanja in povezave z vohunskim centrom 101 v Avstriji, kakor tudi s predstavnikom tuje države v Ljubljani, ne more biti nobenega dvoma o njegovi krivdi v smislu obtožbe tako v objektivnem, kakor tudi v subjektivnem oziru. Pri tem je poudariti, da je tudi Sirc Ljubo svoje vohunsko delovanje v sklopu »Stare pravde« začel že med okupacijo in da je isto nadaljeval še intenzivnejše po osvoboditvi. Ta vsestranska inicijativnost dokazuje, da je bil Sirc Ljubo eden izmed vodilnih članov te zločinske skupine in da mu je ta skupina poverjala prav posebno zaupne posle in povezave tako z inozemskimi vohunskimi centri, kakor tudi s predstavnictvom tuje države. Da se je Sirc Ljubo dobro zavedal svoje težke odgovornosti radi izvršenih kaznivih dejanj, dokazuje zlasti dejstvo, da je pripravljaval pobeg v inozemstvo. Značilno za njegovo delovanje je tudi to, da ga je celo tuji predstavnik opozoril, naj se spričo svojega udejstvovanja varuje pred OZNO.

V ostalem pa Sirc Ljubo svoje dejanje v smislu obtožbe v skladu s podatki preiskave priznava. Izrecno je tudi priznal, da je inkriminirana dejanja vršil v namenu škodovati ljudski oblasti.

3.) Obtoženi K a v č n i k Leo v bistvu priznava vsa očitana mu dejanja in zlasti priznava, da je tako že med okupacijo, kakor tudi po osvoboditvi sodeloval v tkzv. Nagodetovi skupini, da je bil v zvezi z vohunskim centrom 101 v Avstriji, da je napisal in odposlal razna poročila, med drugim tudi poročilo »Te tekme ne vzdržimo« in »Ameriški in angleški javnosti«.

Zlasti v slednjem poročilu se je popolnoma razgalil kot zagrizen nasprotnik ljudske oblasti in vseh pridobitev narodno-osvobodilne borbe.

Obtoženčev zagovor v subjektivnem oziru izzveni v tem smislu, da je vse njegovo delovanje bilo usmerjeno v prid umišljeni sanaciji razmer v državi in v cilju ustvariti podlago za neko ilegalno opozicijo. Zveza z inozemstvom pa je bila po njegovem mišljenju suregat¹⁶³⁹ za tiskovno svobodo. Temu zagovoru pa sodišče ne more pokloniti niti najmanjše vere, ker izhaja iz celokupnega nastopanja obtoženca, kakor se jasno izraža iz podatkov spisa, da je zasledoval iste vohunske cilje kot ostali obtoženci. Njegovo vohunsko delovanje dokazuje predvsem po njem samem priznana tatvina strogo zaupnega referata o glavnih linijah naših železarn v KID-u na Jesenicah, ki ga je med drugim izročil tudi obtoženemu Nagodetu v svrhu uporabe za obveščevalno službo. Razen tega je po podatkih preiskave in razprave ugotovljeno, da je obtoženec izrabljajl ekskurzije slušateljev tehnične fakultete za zbiranje podatkov v vohunske namene, da je o teh podatkih poročal na sestankih Nagodetove skupine ter da je izdelal navodila za šifriranje in soobtožence poučeval o uporabljanju šifer. Tudi ta obtoženec je odobral ukinitev Unra¹⁶⁴⁰ dobav, odobral je sožalje, izraženo tujemu predstavniku ob sestrelitvi ameriškega letala in pod težo dokazov je moral priznati, da je naročil obtoženemu Pircu Metodu povezati ing. Obersnela v vohunsko mrežo.

Kavčnik Leo prizna, da je poročilo »Ameriški in angleški javnosti« osebno izročil na političnem oddelku predstavništva neke tuje države v Beogradu ter da je tam ustno poročal o političnih prilikah v Sloveniji ter o posameznih naših predstavnikih. Po zagovoru obtoženega Hribarja Zorana je potrjeno, da je Kavčniku pri tej priliki njegova prijava nekega nesprejetega in v Ameriki že preizkušenega patenta služila zgolj kot pretveza za inkriminirano ovaduštvo. Prav posebno pa označuje obtoženčev pokvarjen značaj dejstvo, da je približno v istem času, ko je poslal v svet svoj pamflet o naši državi s poročilom Ameriški in angleški javnosti, ki vsebuje očiten poziv na tujo intervencijo, naslovil na podpredsednika zvezne vlade Edvarda Kardelja pismo, v katerem svetohlinsko povdarja svojo lojalnost do države. V okviru svoje »propagande« za petletni plan se je Kavčnik udeleževal na terenu sestankov, kjer je skušal na razdiralen način zavajati zborovalce. O tem je tudi poročal na sestankih Nagodetove skupine, kar je prišlo do izraza v Nagodetovih zapiskih.

To obtoženčevo delovanje je samo logično nadaljevanje njegovega protiljudskega udejstvovanja in mišljenja med okupacijo, ko je prav posebno pokazal svoje strupeno sovraštvo proti narodno-osvobodilni borbi v letaku »Kdo je izdajalec« in s položeno prisego poglavniku NDH. Pri takem značaju obtoženca ne more biti seveda nobenega govora o tem, da bi hotel koristiti naši državi in ljudstvu.

Po vsem tem in tudi po izpovedbah ostalih obtožencev je prišlo sodišče do utemeljenega prepričanja, da je Kavčnik Leon zakrivil vsa očitana mu dejanja.

4.) Obtoženi F u r l a n Boris zanika vsa dejanja ne samo v subjektivnem, temveč tudi v objektivnem oziru in se v glavnem sklicuje na to, da se na posameznosti sploh ne spominja. Tega zagovora pa sodišče nikakor ne more sprejeti.

Furlan Boris je že marca 1941 z lažnim potnim listom pobegnil v inozemstvo, kjer je vso dobo bival v emigraciji, in zlasti v Ameriki in v Londonu znal spretno prikrivati svoje na-

¹⁶³⁹ Pravilno: surogat – nadomestek.

¹⁶⁴⁰ Pravilno: UNRRA.

sprotstvo do narodno osvobodilnega gibanja, dejansko pa je bil v taboru naših nasprotnikov. To je dokazano tako po izjavah obtoženega Snoja Franca, kakor tudi po dokumentih, ki so se našli pri obtožencu. Obtoženec je posedoval osebno korespondenco generala Velebita in obtoženega Snoja Franca, do katere ni mogel priti drugače, kot da jo je s pomočjo svojih zaupnikov prestregel in uporabil za svojo obveščevalno službo. To je zlasti povzeti iz originalnega dopisa z dne 14. 12. 1943, kjer govori pisec o tem, da mu pošilja izvestna pisma. Razen tega izhaja iz priloženih dokumentov, da je Furlan imel obveščevalne stike z izdajalcem Rudolfom in da je podtaknil članom ali pa bivšim članom emigrantske vlade tajnice, s katerimi je vzdrževal zveze in tako za svoje vohunsko delo dobival vse potrebne informacije oz. prestreženo pošto. Špijonski značaj vsega obtoženčevega delovanja pa se pokaže nadalje v dejstvu, da je koncem leta 1942 na eni strani prikazoval sebe v pismu sovjetskemu konzulu kot osebo brez vsakih posrednih ali neposrednih zvez z angleškimi in ameriškimi krogi, kakor tudi brez zvez z demokratsko progresivnimi krogi v domovini, čeprav je več kot dokazano, da je imel baš z angleškimi in ameriškimi krogi odlične zveze, na drugi strani pa je istemu konzulu priporočal za zvezo z domovino notornega špijona Misleja¹⁶⁴¹ v Švici.

Pri obtožencu najdeni dokumenti dokazujejo, da je imel med vojno po tajnih kanalih zvezo z Vauhnikom, kateremu je pod ilegalnim imenom »Zemljak«¹⁶⁴² pošiljal iz domovine politična situacijska poročila in navodila v smislu svojih izdajalskih načrtov. V to zvezo je bila pritegnjena tudi neka Miss Barker, ki je taka poročila očitno sprejemala v nadaljne obveščevalne svrhe. To dokazuje pismo naslovljeno na Miss Barker z dne 29. 2. 1944, v katerem Furlan Boris imenovane sprašuje o nekem »presenetljivem« poročilu gospoda »Zemljaka« /to je Vauhnik/, katero poročilo ji je tudi dostavil.

Po vsem tem je po mnenju sodišča zadostno podprta trditev obtožbe, da je bil Furlan agent tuje špijonske službe. Zločinstva, ki jih je zakrivil po osvoboditvi v zvezi z Nagodetovo skupino in v povezavi s predstavnikom tuje države v Ljubljani, v celoti potrjujejo špijonski značaj vsega obtoženčevega delovanja.

Hribar Zoran vztraja na tem, da je Furlanu izročil pismo, v katerem se izrecno zatrjuje, da Hribar želi dobiti stik s tujim predstavnikom kot član in v imenu večje skupine oseb, pri čemer je Furlan po zatrdilu Hribarja Zorana vedel, da gre za Nagodetovo skupino in da hoče ta skupina dati podatke v svrhu vohunskega poročanja predstavniku tuje države. Furlan je v zavesti nevarnosti in protipravnosti tega posla iz previdnosti odstrigel na tem dopisu Hribarjev podpis, dopis pa izročil tujemu predstavniku nakar je le-ta po intervenciji Furlana sprejel Hribarja in se z njim dogovoril za nadaljno poročanje. Če Furlan Boris kljub vsem konkretnim dokazom tudi ob soočenju s Hribarjem vztraja na tem, da se vse to prav nič ne spominja, smatra sodišče, da baš ta način zagovora, ki je povsem neverjeten in izkustveno nesprejemljiv, dokazuje vso obtoženčevo krivdo.

Isto vohunsko vlogo je pokazal Furlan Boris pri sestavljanju poročila za predstavnika ameriškega Rdečega križa. Glede tega dejanja se sodišče sklicuje na že gori navedene razloge, iz katerih izhaja, da je dal Furlan iniciativo za to vohunsko poročilo z izrazito protiljudsko in protidržavno vsebino. Pod težo dokazov je moral obtoženec ipak priznati, da je to poročilo

¹⁶⁴¹ Mišljen Vladimir Miselj.

¹⁶⁴² Kakor je bilo omenjeno že v eni od prejšnjih opomb, naj bi UDV v času Nagodetovega procesa mislila, da je bil »Zemljak« psevdonom Vladimirja Vauhnik. Več o tem v: Vodušek Starič, Boris Furlan, str. 177.

redigiral v gori navedenem smislu, dasi tudi pri tem vztraja na svojem zagovoru, da je šlo za pripravo znanstvene knjige.

Glede splošne proti-ljudske miselnosti Furlana tudi ni prezreti, da je zagovarjal ukinitev UNRRA dobav, da je napram obtožencu Snoju Francu pripisoval pojavom zločinskih band na Štajerskem pozitiven pomen, češ da morejo te bande že imeti nekoga za seboj, in nadalje da je napram Snoju Francu povodom sestrelitve ameriškega letala podal jasno izjavo, da pozdravlja vse, kar bi moglo povzročiti tujo intervencijo.

Značilen je vsekakor tudi nastop obtoženca pred ljudskim sodiščem.

Končno Furlan poskuša zanikati krivdo glede nameravanega pobega preko meje. Toda tozadevno je njegova krivda povsem dokazana po izjavi obtožene Hočevar Pavle.

5.) Obtoženi H r i b a r Zoran v celem obsegu dejanje in krivdo v skladu s podatki preiskave in razprave priznava. V obtoženi vohunski skupini je bil vsestransko tesno povezan ter je glede njega, kakor glede cele skupine zlasti po izjavi Turšiča Antona dokazano, da je šlo pri tem izrecno za organiziranje trojk, petork in za obveščanje o bunkerjih, zakloniščih ter za špijoniranje glede vojaških podatkov. Hribar Zoran je vestno izvrševal vohunska dejanja, za katera so vedeli vsi člani skupine. Njegova agilnost se je zlasti raztezala na organiziranje vohunske mreže na terenu in na obveščanje članov predstavništva tuje države.

6.) Obtožena V o d e Angela v bistvu priznava vsa očitana ji kazniva dejanja in to njeno priznanje ima polno oporo v ostalem dokaznem gradivu, zlasti v priloženih dokumentih, ki so podrobno navedeni v dispozitivu sodbe. Obtoženka sicer skuša svojo krivdo omiliti s tem, da je pošiljala poročila na center 101 v Avstrijo po navodilih ostalih soobtožencev odnosno da je te podatke slišala od drugih oseb. Tak zagovor seveda obtoženke ne more prav nič razbremeniti. Nasprotno pa se njena krivda še stopnjuje, če se upošteva, da je bilo baš njeno špijonsko delovanje v pisanju poročil najplodnejše in da je podatke za svoja ogabna poročila črpala iz najbolj zavržnih virov iz dobe okupacije, t. j. iz bivšega dnevnika »Slovenca«.

7.) Obtoženi K u m e l j Metod je bil med okupacijo od vsega početka eden najagilnejših članov »Stare pravde« in kot tak odgovarja za vsa tozadevna kazniva dejanja. Po osvoboditvi je dejansko vzdrževal stike z Nagodetovo skupino, bil po lastnem priznanju enkrat na seji te skupine pri obtožencu Nagodetu ter je vzdrževal zveze s soobtoženko Vodetovo, ki mu je izročala pošto špijonskih centrov iz inozemstva, katero je prebral in vračal Vodetovi ter Nagodetu s svojimi pripombami. Obtoženec je v tem oziru samo delno priznal svojo krivdo in sicer, da je prinesel od Vodetove en letak obtoženemu Nagodetu, toda se zagovarja, da ni vedel za njegovo vsebino. Ta zagovor pa je še sam na sebi povsem neverjeten. Razen tega pa dokazujejo njegovo krivdo v smislu obtožbe tudi Nagodetovi zapiski, iz katerih izhaja, da je bil tesno povezan s to skupino in da je tudi on dajal vohunska poročila. Pri njem so bile najdene tudi šifre. Da je bil Kumelj Metod med okupacijo zelo agilen član »Stare pravde« in da je bil kot njen zastopnik propagandni referent štaba tkzv. »Jugoslovenske vojske« v Sloveniji, dokazujejo podrobni Nagodetovi zapiski in celo obtoženec je to prvotno na razpravi priznal. Svojestvo takega propagandnega referenta pa nujno utemeljuje njegovo vlogo glede klevetniške kampanje proti narodno-osvobodilnemu gibanju ter narodno osvobodilni vojski.

Kumelj Metod skuša dejanski napad na paznika v zaporih opravičiti s svojim živčnim zlomom. Toda sodišče ne najde nobene realne opore za resničnost tega zagovora. Pač pa

smatra po dejanskem poteku tega dogodka, kakor sledi iz izjave prizadetega paznika, da je obtoženec storil to kaznivo dejanje v popolni zavesti in v nameri na ta način polastiti se orožja in pobegniti iz zapora.

Kar se tiče razširjene obtožbe je sodišče na podlagi izjav Zupančiča¹⁶⁴³ Draga ter Jošta Josipa v zvezi s predmetno listino prišlo do utemeljenega zaključka, da je obtoženec nastopal kot pooblaščenec nemške varnostne policije (SD) ter da je kot tak odločal o izpustu ali pridržanju političnih pripornikov in internirancev v Italiji po kapitulaciji Italije. Iz tega izhaja, da je obtoženec postal pomagač sovražnikovih policijskih formacij, vsled česar je njegova krivda v smislu čl. 3 tč. 3 ZKLD utemeljena.

8.) Obtožena H o č e v a r Pavla pod težo vsega obremenilnega dokaznega gradiva prizna očitana ji kazniva dejanja, toda skuša v subjektivnem oziru omiliti svojo krivdo s tem, da trdi, da se ni zavedala težine dejanj. Tak zagovor pa je spričo priloženih dokumentov kakor tudi z ozirom na ugotovljeno veliko agilnost v inkriminirani skupini, popolnoma brez vsake osnove. Poleg obtoženca Nagodeta je tudi ona stavila na razpolago svoje stanovanje za ilegalne sestanke ter je pokazala osebno iniciativnost zlasti s tem, da je sprejemala kurirja »Petra« in po tem kanalu organizirala obveščevalno službo med vohunskim centrom 101 v Avstriji ter med Nagodetovo izdajalsko skupino v Ljubljani. To njeno delovanje je tudi poudarjeno s tem, da je sprejemala in odpošiljala po navedenem vohunskem kanalu špijonažno pošto ter da je glasom izjave Vodetove ta vohunski kanal povezovala z vojnim zločincem Glušičem.

9.) Obtoženi S t a r e Bogdan je bil že za časa okupacije član »Stare pravde« ter je tudi po osvoboditvi ostal zvest pripadnik obtoženega Nagodeta in eden njegovih najboljših sodelavcev. To nedvomno izhaja iz Nagodetovih zapiskov. Obtoženec sicer priznava, da se je ponovno udeležil sestankov pri obtoženem Nagodetu, vztraja pa /kakor tudi vsi ostali soobtoženci/ pri svojem zagovoru, da ni vedel, da gre pri tem za kako špijonsko skupino ter trdi, da je po nalogu te skupine organiziral mrežo zgolj kot pripravo za neko opozicijsko stranko. Ta zagovor pa je povsem ovržen po izjavi Hribarja Zorana, ki je pri soočenju z njim potrdil, da je Stare vedel, da gre za ilegalno mrežo zaupnikov in da mu je bila tudi poznana zveza z vohunskim centrom 101 v Avstriji. Razen tega pa je njegova krivda potrjena v izjavi Rajiča Dragana, ki je potrdil, da je baš Stare prav posebno intenzivno forsiral vohunska poročila. S strani Nagodeta mu je bila poverjena posebna naloga organizirati vohunsko mrežo po ustanovah z le po enim zaupnikom na posamezni ustanovi, kar dokazuje njegovo zavestno delovanje v tej špijonski skupini. V zvezi s tem je še opozoriti na proti-ljudsko usmerjenost Stareta sploh, ki se drastično izraža v Nagodetovih zapiskih, nanašajočih se na Staretove ponovne izjave o ljudstvu, ki je po njegovem mnenju sodrga, pakaža itd.

10.) Obtoženi Z u p a n Svatopluk je tudi pogljal svoje zločinske korenine že med okupacijo v okrilju »Stare pravde« ter izvrševal že takrat gori opisana kazniva dejanja. Po osvoboditvi je ostal član inkriminirane špijonske skupine ter se ponovno udeleževal ilegalnih sestankov pri obtožencu Nagodetu in Hočevarjevi. Njegova krivda je potrjena predvsem po Nagodetovih zapiskih in po njegovem delnem priznanju, ko zlasti priznava, da je vedel za vsebino vohunske pošte od centra 101 in za odgovor, ki je bil poslan na tkzv. »Veliko pošto«. Prizna tudi, da se je v njegovi navzočnosti obravnavala vsebina pisma na Herriota. Glasom Nago-

¹⁶⁴³ Pravilno: Supančiča. Enaka napaka se ponavlja v nadaljevanju dokumenta.

detovih beležk je Zupan Svato podajal poročila iz Trbovelj. Ravnotako značilen je njegov dopis iz Gorenjske z izrazito protiljudsko vsebino, kakor tudi Nagodetova beležka z dne 30. 12. 1945, češ da Zupan zbira podatke ... da je prevzel »agenturo v eno smer in da riše karto okrajev«.

Dejanje glede povezave Grošlja Avgusta s članom predstavnštva tuje države v svrhu name-ranega pobega v inozemstvo, Zupan v bistvu priznava.

11.) Obtoženi P i r c Metod zanika, da bi vedel za špijonski značaj Nagodetove skupine. Prizna sicer, da se je parkrat udeležil sestankov pri obtoženem Nagodetu ter trdi, da je dobil in sprejel nalogo za organiziranje opozicijske mreže. Toda po podatkih spisa je ugotovlje-no, da je tudi obtoženec vedel, da gre pri tem za špijonsko mrežo, zlasti ko je v preiskavi izrecno priznal, da je svoje zaupnike v Kranju poučeval, kako morajo zbirati podatke in se vrvati v organe ljudske oblasti in vršiti razkroj. Glasom priznanja Sirca Ljuba je bil Pirc Metod stalno obveščen o vseh sestankih. Obtoženi Hribar Zoran pa je potrdil, da ga je Nagode na sestankih vedno spraševal, kaj poroča Sirčev stric iz Kranja, t. j. obtoženec Pirc Metod. V ostalem je Pirc Metod v preiskavi priznal, da je zbiral podatke in organiziral mre-žo v Kranju ter da je dobil od obtoženca Kavčnika Lea nalog za pritegnitev ing. Obersnela v vohunsko mrežo.

Pirc Metod je svojo krivdo glede očitane mu delovanja med okupacijo v preiskavi v bi-stvu priznal. Ne glede na to pa govore za njegovo krivdo tudi Nagodetovi zapiski, ki ga omenjajo na številnih mestih v različnih obveščevalnih vlogah, iz katerih izhaja, da je bil v času okupacije član vojaškega sveta Mihajlovičeve vojske v Sloveniji. Že samo ta okolnost dovolj prepričevalno dokazuje obtoženčevo zločinsko nastrojenje in je njegov zagovor, da je leta 1943 deloval na to, da bi šli bivši jugoslovanski oficirji v borbo skupno proti okupa-torju ali na strani partizanov, ali na strani Mihajlovičevih četnikov, povsem neverjeten. No-torno je namreč, da se je Mihajlovič boril ob okupatorju, za okupatorja in proti narodno -osvobodilni vojski. Ko je Pirc Metod mobiliziral za četnike, je torej jasno, da je mobiliziral proti partizanom. Pirc Metod je sicer kasneje vstopil v partizane, toda ta okolnost ga vsled njegovega zločinskega delovanja prej obremenjuje, kakor pa razbremenjuje.

12.) Obtoženi L a j o v i c Vid sicer zanika članstvo Nagodetove skupine, toda je bil po la-stnem priznanju kakih 6 krat na ilegalnem sestanku pri obtoženem Nagodetu potem, ko je bil pogojno odpuščen iz zapora avgusta meseca 1946. V ostalem pa Lajovic Vid prizna, da je vedel za vohunsko pošto iz Koroške. Z ozirom na to priznanje je njegova krivda v smislu obtožbe popolnoma izkazana.

13.) Obtoženi S i r c Franjo krivdo zanika. Toda z ozirom na gori navedene razloge o sood-govornosti tega obtoženca kot sodelavca z inkriminirano ilegalno skupino smatra sodišče za dokazano, da je naklepoma pripomogel, da je obtoženec Sirc Ljubo prišel do zaupnih podatkov o stanju v naši tekstilni industriji, ki jih je nato izročil članu predstavnštva neke tuje države. Povezanost Sirca Franja z Nagodetovo skupino za časa okupacije in njegove zveze z italijanskim oficirjem D'Amatom so bile že uvodoma omenjene in obtoženčeva krivda v tem oziru dokazana.

14.) Obtoženi S n o j Franc delno priznava svojo krivdo in sicer v toliko, da se je povezal z Nagodetovo skupino, posebej pa še z obtoženim Furlanom Borisom v namenu, da se ustvari podlaga za opozicijo. Toda obtoženec je priznal, da je že po Skvarča Luciji dobil iz Koroške tkzv. osnutek »Ustave« in da je prejel od Nagodetove skupine po obtožencu Sircu

Ljubu isti osnutek »Ustave« v svrhu pregleda in pripomb s svoje strani. Pa najsi bi mu ne bil Sirc Ljubo pojasnil v celoti, za kakšen načrt Ustave gre, je moral Snój Franc že po vsebini teh listin vedeti, da gre za isti vir, t. j. za zločinsko emigracijo na Koroškem – prav vohunski center 101 –, ki ima vse prej kot miroljubne cilje nasproti FLRJ. Če se je torej obtoženec povezal z Nagodetovo vohunsko skupino na eni strani, na drugi strani pa s Furlanom Borisom, za katerega sam izjavlja, da je bil sovražno razpoložen napram ljudski oblasti, je na dlani, da je tudi sam pristal na zločinske namene in cilje teh skupin. Moral je torej vedeti, da je glavni cilj tako Nagodetove skupine kakor tudi Furlana Borisa, da bi s se pomočjo tuje intervencije s silo izpremenil celoten sedanjí ustavni red v državi. Da je temu tako, potrdi tudi kratka Nagodetova beležka v dnevniku, da je Snój Franc izrazil upanje, da bodo »v dveh letih pod pritiskom zapada morda vrgli komunistični režim«.

Snój Franc v bistvu priznava kazniva dejanja v dodatni obtožnici, vloženi zoper njega. Po podatkih spisa je tudi ugotovljeno, da je obtoženi Furlan Boris insistiral na tem, da bi navezal stike med Snójem Francem in članom predstavništva tuje države baš v svrhu, da bi ga Snój Franc obveščal o političnem in gospodarskem stanju v državi. Snojeva povezanost s Furlanom v vohunski mreži pa se prikazuje tudi v dejstvu, da mu je Furlan izročil v proučevanje vprašanja o zgodovini narodno osvobodilne borbe, o ljudski oblasti in o raznih zaupnih gospodarskih vprašanjih v zvezi z že omenjenim poročilom za predstavnika ameriškega rdečega križa. Snój je obljubil, da bo na ta vprašanja odgovoril, nakar jih je razmnožil in en izvod izročil Šolarju radi obdelave. Zavedal se je zločinskega pomena tega delovanja, ker je ta vprašanja po lastnem priznanju v pričakovanju aretacije uničil.

Dejanje in krivda Snoja Franca v smislu obtožbe so torej v celoti dokazana.

Obtožena H r i b a r Elizabeta je po lastnem priznanju vedela za obstoj ilegalne skupine in za ostale v izreku o krivdi navedene okolnosti, torej je vedela za pripravljanje in za izvršitev kaznivih dejanj iz čl. 2 ZKLD, pa o tem ni obvestila državnih organov. S tem so podani vsi objektivni in subjektivni znaki kaznivega dejanja po čl. 8, 1 odst. ZKLD in je bilo v tej spremenjeni obliki to obtoženko obsoditi. Za krivdo Hribar Elizabete v smislu obtožbe radi kaznivih dejanj po čl. 2 ZKLD odnosno čl. 3, tč. 8 ZKLD pa sodišče v dokaznem gradivu nima zadostne osnove.

Po mnenju sodišča vsebujejo kazniva dejanja obtožencev razen obtožene Hribar Elizabete vse objektivne in subjektivne elemente dejanskega stanu po čl. 2 ZKLD odnosno tudi one po čl. 3, tč. 8, 9 in zlasti 10 ZKLD ter po čl. 11 istega zakona, glede obtožnice pod A/VII. dispozitiva sodbe pa tudi čl. 3 tč. 4 ZKLD. V kolikor bi se smatralo, da so posamezna kazniva dejanja ostala pri poskusu, je treba poudariti, da se poskus kaznivega dejanja po ZKLD v smislu čl. 12 tega zakona kaznuje kakor dovršeno kaznivo dejanje.

Krivda glede vseh obtožencev je torej v dejanskem in pravnem pogledu povsem utemeljena.

Razprava je jasno pokazala, da se je na skupni izdajalski in vohunski liniji znašla peščica ljudi, ki so se nekdaj imenovali izobražence, a jim njihova zločinska dejanja jemljejo vsako upravičenost do tega naziva. V njihovih bolnih ambicijah jim je šlo predvsem za tem, da s pomočjo inozemskih protiljudskih imperialističnih sil in v vohunski povezavi z vojnimi zločinci z nasiljem odstranijo obstoječo državno ureditev FLRJ in vse pridobitve narodno-osvobodilne borbe. Razprava je tudi pokazala, da izvirajo v bistvu vsi obtoženci iz one skupine ljudi, ki se je že med vojno popolnoma udinjala zločinskemu Mihajlovičevemu

pokretu ter da je njihovo delovanje po osvoboditvi samo nadaljevanje tega njihovega zločinskega početja med okupacijo. Obtoženci dejansko nimajo prav nobene ideologije ter predstavljajo samo majhno skupino oportunističnih izkoreninjenecv, ki nikdar niso imeli in nimajo prav nobene zaslombe v široki delovnih množicah. V kolikor obtoženci skušajo svojo vohunsko službo prikazati kot poskus organiziranja neke opozicije, pa je razprava nepobitno razkrinkala vse obtožene kot navadne izdajalce in vohune v tuji službi. Baš v tej perspektivi pride prav posebno do izraza vsa težina kaznivih dejanj in stopnja nevarnosti obtožencev za družbo. Njihovo zločinsko delovanje pomeni sistematično krepitev pozicij vojnohujkskaških klik v inozemstvu proti FLRJ, vojnohujkskaških klik, katerim pripadajo razni Fotiči, Mački, Kreki¹⁶⁴⁴ in ostali njim podobni.

Enotnost na znotraj in na zunaj je v času takih vojno hujkskaških nastopov eden izmed pogojev za očuvanje nacionalne in gospodarske neodvisnosti. Jasno je, da to še v večji meri velja za male narode. Obtoženci pa so v času, ko je vse delovno ljudstvo Jugoslavije energično postavilo svoje nacionalne zahteve pred svetom, nastopili direktno proti ugoditvi naših upravičenih nacionalnih zahtev za Trst, Primorsko in Koroško. Če bi tolerirali tako zločinsko delovanje, če ne bi ljudstvo najenergičnejše udarilo ob vsakem vojnohujkskaškem poskusu, če ne bi najodločneje udarili po vsakem poskusu špijoniranja v korist tujih imperijalizmov, bi nas to moglo privedi v takšno stanje, v kakršnem se je Jugoslavija znašla aprila 1941.

Vemo, da to tej skupini ni uspelo, vemo, da to nobeni podobni skupini ne bo uspelo radi budnosti našega ljudstva in njegove domovinske ljubezni. Vemo pa tudi, da je obtožena skupina želela tak končni uspeh svojega delovanja in jo v tem pogledu lahko popolnoma istovetimo z delovanjem izdajalske in vohunske hitlerjanske pete kolone. Pomenilo bi uspavanje, če takega izdajanja domovine ne bi v kali zatrli in onemogočili.

Tem smotrom služi tudi ta sodba, katere izreki temelje na zakonu. Kazen pa je obtožencem odmerjena po težini njihove krivde, družbene nevarnosti in po stopnji kazenske odgovornosti ob upoštevanju danih obtežilnih in olajšilnih okolnosti.

Ta sodba je v smislu čl. 13, 2 odst. ZKLD dokončna in ni dopustna zoper njo redna pritožba.

Ljubljana, dne 12. avgusta 1947

Zapisnikar – Tajnik
(Dr. Lučovnik Hinko)

Predsednik posebnega senata:
(Dolničar Matej)

---

¹⁶⁴⁴ Osebe kot so bili Konstantin Fotič, Vladko Maček, Miha Krek.

III.

Dokazno gradivo tožilstva¹⁶⁴⁵

Dokazno gradivo, podano v obtožnici

---

¹⁶⁴⁵ Dokumenti so zaradi lažje najdbe večinoma naslovljeni tako, kot so jih poimenovali tožilci in sodniki na javni razpravi.

Gradivo, ki ga je Center 101 posredoval »Nagodetovi skupini«

1. »Aviso navodilo«¹⁶⁴⁶

S proglasom »Slovinci in Slovenke« od »Matjaža« poziva Narodno vodstvo slovenskega revolucijskega gibanja vse zavedne narodne sloje, da se pripravijo na vsenarodni pokret radi upora proti boljševiškem okupatorju. Pred svetovno javnostjo mora naš narod manifestirati svojo voljo za nadaljevanje borbe proti komunizmu. Veliki cilj zahteva temeljito pripravo. Zato morajo biti vse podtalne organizacije, ki bodo omogočile to borbo: 1) z narodom tesno povezane; 2) medsebojno v dobri in trajni zvezi; 3) ostati v popolni tajnosti pred sovražnikom in zvedavo javnostjo do trenutka, ko bodo vse priprave dokončane in 4) močno in temeljito urejeno radi največje aktivnosti. Vsako izdajstvo ali neuspeh vsled malomarnosti ali nediscipliniranosti se kaznuje s smrtjo. Moramo že končno prenehati z diletantskimi poizkusi raznih avanturistov, ki v večini slučajev delajo s posebnimi nameni in s sebičnimi cilji. Takšni pustolovci (politični kakor vojaški) so navadno v službi tujih interesov in nimajo poštenih namenov: ti narodu največ škodujejo. Zato bo priprava in izvršenje samega upora proti boljševikom široko in temeljito organiziran in tudi dosledno urejen in voden vsenarodni pokret. Sistematično moramo pobijati vsak poizkus sektaštva svojevoljnosti in samopašnosti. Naj velja načelo skupnosti: Vsi za enega, eden za vse! Vsakdo bo moral dosledno temu prispevati svoj delež k splošnemu uporu, da dosežemo ta vsenarodni, visoki in sveti cilj: »Zedinjeno Slovenijo v okviru kraljevine Jugoslavije«.

V tej državi bo vsakdo, ki bo to zaslužil, užival svobodo, mir in človeka vredno življenje.

Izvršenje priprav za ta nastop je narodno predstavništvo naročilo Glavnemu vojaškemu poveljstvu za Slovenijo. V to svrhu moramo v domovini takoj pričeti z organizacijo, sestavo in povezavo krajevnih trojk in udarnih grup radi odkritega delovanja proti domačim in tujim zatiralcem. Glavno poveljstvo zato izdaja načelna navodila za delovanje na terenu v borbi proti boljševiškem okupatorju s ciljem, da se zruši komunistični režim v Titovini. Ta navodila morajo načelno vpoštevati vse obstoječe in bodoče bojne organizacije, ki podtalno delujejo v zemlji proti komunistom. Iznajdljivost, podjetnost in sposobnost prilagoditi se krajevni situaciji posameznih vodij na terenu pa opredeljujejo stopnje aktivnosti in obsežnosti delovanja posameznih grup, kar je seveda odvisno od krajevnega položaja, številčnosti in nasilnosti sovražnika, obnašanja prebivalstva, možnosti prehrane in oskrbovanja z orožjem in municijo, držanja zveze, zdravniške pomoči i. t. d. Ta navodila predpisujejo zato načelne postopke za delovanje trojk in ud.¹⁶⁴⁷ grup.

¹⁶⁴⁶ Dokument je poslal Ivan Drčar, prinesel ga je kurir Peter Pavli Hočevar, ta pa ga je posredovala Nagodetu. Najden je bil pri hišni preiskavi. Tipkopis (izvirnik) se hrani v SI AS 1931, t. e. 587, št. 2376–2379.

¹⁶⁴⁷ Udarnih.

I. - ORGANIZACIJA TERENA

a) Verižni sistem trojk

1) Krajevno-občinske trojke: v vsaki vasi, ki je sedež občine, je potrebno takoj, ako še ne obstoja, sestaviti od najsposobnejših, zanesljivih in požrtvovalnih somišljenikov krajevno t r o j k o, ki bo vršila vse priprave v tej občini za glavni upor. Ta trojka ima v vsaki okolišni vasi te občine svojega zaupnika. Trojko sestavljajo: vodja, obveščevalec (kurir – sel – zveznik) in intendant (oskrbnik). Vsak od teh drži zvezo s po enim ali več zaupnikov sosednjih vasi. Trojka drži zvezo tudi s trojkami (1 članom) sosednjih občin in z 1 članom okrajnega odbora.

Naloga trojke je: Organizacija in priprava terena za delovanje udarnih grup, zbiranje podatkov o zaupnikih in somišljenikih, zbiranje podatkov po navodilih za obveščevalno službo, politična vzgoja naroda – obveščanje somišljenikov o pravem stanju, državne zveze s sosednjimi trojkami i. t. d. Zbiranje materiala – dokaznega za obtožbo narodnih zločincev, zbiranje orožja in municije, zdravniških potrebščin, hrane, obleke in dr.¹⁶⁴⁸ opreme. Delo trojke je strogo zaupno. V vsakem oziru mora trojka ostati popolnoma tajna.

2) Krajevni odbori se organizirajo in postavljajo v večjih krajih in občinah. Ti imajo razne odseke (politični, obveščevalni, propagandni, intendantski, mladinski, prometni, gospodarski, prosvetno-vzgojni i. t. d.) kar je odvisno od krajevnih razmer in možnosti delovanja. Razume se, da je takšen odbor v začetku samo trojka, pa se postopoma razširi v širši odbor. Vendar strogo zaupna organizacijska vprašanja, zaupna pošta in zveza je le stvar vrhovne trojke najzanesljivejših in najsposobnejših članov. V teh odborih se nahaja tudi vojaški delegat, ki spremlja in povezuje delo udarnih grup, vrši priprave za mobilizacijo in organizira celokupno področje tega kraja v vojaškem oziru.

3) Okrajni odbori povezujejo delo občinskih trojk in krajevnih odborov v svojem okraju. Tudi imajo analogne odseke, ki se razvijajo in večajo v skladu s stanjem izvršenih pripravljalnih del, številčnosti sposobnih članov, potreb lokalnega značaja i. t. d. Držijo zvezo s krajevnimi trojkami in 1 članom na okrožnega odbora.

4) Okrožni odbori se postavljajo v mestih, ki so središča vojaških okrožij Ljubljana, Postojna, Kranj, Maribor, Ptuj, Celje, Novo mesto i. t. d. Okrožni odbori objedinjujejo delo okrajnih odborov in povezujejo njih delo. Držijo zvezo z narodnim predstavništvom, odnosno z njegovim predstavnikom – delegatom.

b) Mreža udarnih grup za aktivno delovanje na terenu

Udarne grupe so male edinice, ki se naslanjajo v svojem delovanju na mrežo trojk po občinah. Te grupe vršijo priprave terena za delovanje večjih edinic. Ne zahteva se, da U. G.¹⁶⁴⁹ vršijo večje napade, da bi osvajale in zavzemale kakšno postojanko ali pa »osvobajale« kakšno vas. Ne, delo U. G. mora biti iznenadno – pojaviti se na nekem mestu, izvršiti udar, pokvariti kakšno važno napravo, odstraniti kakšnega nevarnega zločinca in krvoloča, potem izginiti. U. g. mora tako nastopati, da ne bo nikakor presenečena od sovražnikovih zased ali celo, da jo sovražnik zajame in uniči.

Vojaki u. g. morajo biti izbrani, izdržljivi in preizkušeni ilegalni borci. Vodja mora biti posebno izurjen borec, sposoben za četniško-gverilsko vojno. On mora prednjačiti v vsakem pogledu ostalim borcem, ki bodo imeli posebno zaupanje vanj, če bo to ali ono nalogo, ki

¹⁶⁴⁸ Druge.

¹⁶⁴⁹ U. G. ali u. g. – okrajšava za udarne grupe. Enako v nadaljevanju besedila.

je posebno teška, sam izvršil. Ostali borci morajo biti tako izbrani, da sta dva dobra puško-mitraljezca, dva dobra strelca s puško in 1 miner. Po eden obveščevalec (kurir – sel) in 1 oskrbnik (intendant) na grupo, skupaj naj grupa šteje 7, največ 10 mož.

Udarne grupa vrši kontrolo svojega področja v cilju, da zasleduje sovražnikove pokrete, ščiti prebivalstvo pred samovoljnimi prestopki domačih zločincev, ki jih je treba sistematsko odstranjevati, tajno iztrebljavati tako, da teroristična policija in OZNA ne more izvajati represalij nad poštenim in mirnim prebivalstvom. Napada manjše in važne objekte v cilju sabotažnih dejanj radi vznemirjanja sovražnika in oviranja javnega delovanja in prometa: kvarenj manjših mostov, telefonskih in električnih napeljav, rušenje transformatorjev, manjših tiskarn, rušenje jezov in raznih vodnih bran. Zažiganje materijala za vojno-industrijske svrhe. U. G. širi neposredno in posredno s svojimi nastopi propagando med narodom in pomaga pri politični vzgoji naroda. To delovanje mora biti sistematično, vstrajno, samozavestno in udarno. Narodu predvsem vzbujati zaupanje in ponos pri čuvanju in ohranitvi njegovih tradicionalnih vekovnih pridobitev. Proč s skorojeviči!

Nastop, premikanje in bivanje udarnih grup:

U. g. je najmanjša terenska ilegalna edinica-borbena enota, ki načelno ne šteje več, kakor sedem borcev. Borci morajo biti prekaljeni, na terenu izvežbani in ideološko popolnoma dograjeni. Vodja grupe mora biti ojeklenel zarotnik, bister z najnujnejšo vojaško predizobrazbo, z dobrim pa sigurnim nastopom, govornik, ki ume voditi politično vzgojo naroda in uspešno propagando. Mora imeti lastnosti dobrega poveljnika, hrabrost, hitrost presojanja, odločnost, borce duhovno obvladati in njim tudi telesno prednjačiti. Mora si pridobiti ugled z osebnim primerom. Potrebno je, da je samostojen in iznajdljiv, da se prilagodi tudi raznim spremembam, četudi ostane včasih brez povelj in navodil.

Udarne grupa mora obvladati s taktičnimi nastopi odrejeno terensko področje, na katerem izvršuje:

- likvidacije dokazano najnevarnejših zločincev - glavni funkcionarji OZNE, KNOJ, narodni krvoloki in izdajice,
- prepade in uničenja manjših sovraž.¹⁶⁵⁰ oddelkov in straž,
- uničevanje vojaških skladišč in naprav,
- propagandne nastope (govor, pesem, pomoč pri nesrečah) to pa le izredno previdno in dobro pripravljeno ter zavarovano.

V začetku dela mora u. g. tudi raznašati pisano propagando, vzdrževati kurirske zveze, vzpostavljati in povezovati terensko organizacijo. To preide pozneje na organizacijsko mrežo trojk in u. g. izvršuje samo vojaške ukrepe. Pridobivanje novih borcev vršiti oprezno, od njih organizirati novo grupo, s katero vzdrževati zvezo preko 1 člana vsake grupe.

Da bi bile akcije U. G. presenetljive, a u. g. same nedosegljive in neuničljive, mora biti premikanje in bivanje (stanovanje) udarne grupe t a j n o! To dosežemo na dva načina: a – grupa je v stalnem premikanju in premeščanju b – grupa ima izdelano tajno podzemeljsko zaklonišče – bunker (kjer grupa najdalje prebiva).

a) Pri stalnem, trajnem in tajnem premikanju se sme grupa podnevi kretati po obraščenem terenu, po odprtem zemljišču pa le ponoči ali za časa goste megle. V bližini mesta, kjer gru-

¹⁶⁵⁰ Sovražnih ali sovražnikovih.

pa namerava izvršiti udar – mesto nastopa, se sme ta grupa pojaviti šele pred sam začetek akcije, a po izvršenju mora jadrno izginiti. V slučaju, da krajevno prebivalstvo – domačini opazijo prisotnost grupe mora istim takoj prepovedati vsako premikanje izven hiš do odrejenega časa po končani akciji. Paziti je treba pri tem tudi, da psi ne izdajo prisotnost grupe. Premikanje je ali v redu (koloni – gosji red) ali pa v strelski vrsti. Torej premike vršiti tajno, hitro in z odrejenim ciljem. Zborna mesta i. t. d.

b) Podzemeljsko zaklonišče – bunker. Udarne grupa se mora takoj po prihodu na teren pritajiti – zakopati. Najpripravnější za to so gozdna zaklonišča s popolnoma prikritimi dohodi. Naravne podzemeljske votline so za zaklonišča rabne edino le, če so neznane z dobro maskiranimi dohodi. V votlinah, ki so poznane, a slabo pristopne, se mora urediti zaklonišče le v kakšnem skrivnem hodniku, katerega vhod iz glavnega rova je treba zagraditi in maskirati, a iz slepega hodnika narediti skriven izhod. Zaklonišče je mogoče tudi urediti pod hišami ali gospodarskimi poslopji osamljenih kmetij, začasno celo v seniku ali slami na skednjih, vendar so ta zaklonišča drugovrstna po vrednosti, ker je enota primorana imeti neposreden stik z raznimi prebivalci – domačini na takih kmetijah. Zato je gozdno zaklonišče najidealnejše, v resnici tajno in mirno stanovanje udarne grupe – edino v njem lahko grupa, celo brez straže – kar ni treba pogosto uporabljati – mirno zatisne oči in se odpočije od naporov.

Pri graditvi zaklonišča in prebivanju v njem je treba paziti na sledeče:

- zaklonišče mora biti v najskrivnejših gozdnih in planinskih predelih, kjer ni pristopov (mlad smrekov gozd, krčevine z gosto robido i. t. d.),
- teren ne sme biti podvoden, a v bližini da je pitna voda,
- vhod mora biti popolnoma maskiran s štorom, rušo, kamenjem,
- vsa izkopana zemlja, pesek, kamen mora biti odnešeno v kakšno globel brez vsakega sledu in pokrito z rušo,
- ventilacijo – dovod zraka – skozi votlo drevo ali drugače maskirati,
- prostornost mora biti tolika, da se udobno leži, v zaklonišču mora biti tudi zasilno stranišče,
- maskiranje mora biti izvedeno tako, da sovražnik ne more zapaziti vhoda tudi, če gre preko zaklonišča samega, zato k zaklonišču ne sme voditi nobena sled,
- vse akcije izvesti izven neposredne bližine zaklonišča, vse sestanke imeti na dogovorjenih mestih, daleč od zaklonišča, ta mesta večkrat menjati,
- za zaklonišče ne sme vedeti nobena oseba razen borcev iz grupe in po 1 borca iz sosednjih grup, ki služi za zvezo.

RADIO postaja ne sme biti v skupnem zaklonišču, nego mora biti več posebnih zaklonišč za njo. Ta skrivališča česče menjati, a uporabljati jih samo za čas emisije.

V zaklonišču mora biti hrane za najmanj sedem dni, to je rezervna hrana se sme uživati le v slučaju, ko se U-g. mora pritajiti pred sovražno hajko.

To je del priprav, ki so potrebne za organizacijo terena. Čas začetka akcije bo objavljen naknadno, ko bo vzpostavljena celokupna mreža naše borbene organizacije radi skupnega iznenadnega in istočasnega nastopa na širokem področju vseh jugoslovanskih ozemelj, ko morajo biti vsi nastopi taktično povezani. 5 grup tvori četo, 3 čete bataljon, 3 bataljoni bri-

gado, a to formirati le organizacijsko, ker na terenu ne smejo začasno biti le udarne grupe. Odredi, ki obstojajo, se morajo razdeliti po udarnih grupah, ki naj zasežejo čim širša področja, največ veličine enega sreza. Večji odredi, kjer za njihovo delovanje obstoja možnost, prejmejo posebno povelje preko kanalov u. g. od Vrhovnega poveljstva.

Ogrodje udarnih grup pa mora na vsak način ostati tajno in neuničljivo, da se na ta način zavaruje neprekidnost in povezanost akcij in celokupnega delovanja revolucijskega gibanja.

2. »Harmonija (K) – 1. 9. 1946«¹⁶⁵¹

Dragi Mirjan!

Geslo: »Harmonija« K. 1. IX. 1946

Veselilo naju je, da ste se to pot zopet oglasili bolj obširno in upava, da Vam lahko vsaj deloma odgovoriva. Ker omejen čas za odgovor bo zopet povzročil, da Vam ne bova mogla popolnoma ustreči. Prvo pismo nama je bilo tako kratko, da nisva mogla prav nič sklepati, kako se imate in kaj nameravate. Tudi sedaj še premalo jasno, pa krotiva radovednost in nestrpnost. Vaše pomisleke in opazke so nama jasno razumljive in jih v svojem mišljenju in ravnanju tudi upoštevamo. Z najboljšo voljo, z ozirom na kratek čas in vsled tehničnih pomanjkljivosti kakor tudi radi nedoslednosti nekaterih šušmarjev, Vam lahko sporočimo za enkrat samo nekaj odtenkov splošne slike o razvoju in o potrebah našega delovanja.

1. Ako ljudem sedanji oblastniki niso všeč, mora to nerazpoloženje priti do izraza a) v mnogih in ponavljajočih se incidentih; b) mora se doseči splošna pripravljenost širokih krogov, da v pravem trenutku tudi nekaj podvzamejo na lastno pest in tudi računajo na žrtve; c) v prepričanju vsakega posameznika, da pri skupnem naporu prispeva svoj delež; č) mora se doseči takšna prekaljenost somišljenikov, da je nemogoča sleherna izdaja; ni dovolj, da so zanesljivi ampak tudi sposobni in požrtvovalni morajo biti vsak dan bolj.

2. Potrebna pomoč bo prišla od zunaj ob pravem času. Do tedaj je potrebno mnogo stvari pripraviti. Sodeč po stanju priprav v zemlji, ste verjetno še zelo daleč. Od zunaj v teku 6–8 mesecev. Mogoče prej, pa ne preveč računati na čustva in čudeže. Problem je kdo in kdaj ima inicijativo ali bo sprožil plaz. Mogoče je kaj prebrisanih glav, ki bi znale »tovariše« naščuvati, da se zaletijo. S tem nočemo povedati, da si želimo skrajnosti – nove vojne, ki bi pomenila katastrofo vsaj v Evropi – doma in zunaj. Če hočete da ste bolj previdni, potem se omejite na poizvedovanje in politično vzgojo naroda – propagando, ki se da razvijati na najrazličnejše načine. Tudi nočemo nepotrebnih žrtev in avantur. Zato to, kar dobite, še ni razumeti, da je pričeiti takoj, ampak postopoma in v skladu z razvojem.

3. Vemo, da vas marsikaj moti in razburja. To se tudi nama godi, je pa neizogibno, ker se mora ločiti plevel od pravega semena. V začetku je vse povezano in celo pomešano. Pozneje bo že nastopil red, ko bo jasno ločena politika, vojska, prosveta, propaganda, vera in cerkev, gospodarstvo; črna borza in špekulantstvo. Narod bo moral postati toliko zdrav in močan, da bo odbral tisto, kar je njemu v prid, od tistega, kar mu škoduje. Verjetno, da vam je jasno, kaj vam lahko midva pošljeva, da nama ni treba opozarjati, da se ne vmešavava

¹⁶⁵¹ Pismo Ivana Drčarja (psevdonim Matej ali Mateja) Pavli Hočevar (psevdonim Mirjan). Ni jasno, zakaj sta podpisana »oba Mateja« (morda je mišljena tudi Drčarjeva žena). Rokopis (izvirnik) je v SI AS 1931, t. e. 587, št. 2891.

povsod. Tudi se ni treba bati, da ni vse v redu, ker še ne morete pričeti s tistim, kar ste ali boste v kratkem dobili. Glavno je, da je to doli, drugo še pride k vam ali pa po drugi poti.

4. Prosiva, da poizkušate posredovati in iskati zveze s tistimi, s katerimi je bil delal g. B-ič,¹⁶⁵² ki smo mu poslali geslo: »Leistungsprinzip«,¹⁶⁵³ pa še nimava odgovora. Vzrok za to nama je znan, pa ga še ne moreva odkloniti. Glede političnega programa sem upravičen javiti: Centrala v Parizu bo to objavila preko radia Ozki stiki: Rim– Pariz–London–Švica posebej pa Amerika. Vojaška organizacija pa dela popolnoma samostojno, deloma pa razdeljeno in skrito vsepovsod radi tajnosti. Še to: za stare načine in metode se nikdo več ne navdušuje. Tisti ki res delajo ne bodo dovolili, da se zopet pojavijo kompromitivni koritariji, pa čeprav bomo morali žrtvovati kakšnega poštenjaka. Kolektivnega maščevanja ne bo, temperamentnim posameznikom bo pa vsaka možnost za nedela in orožje pravočasno izbita iz rok. Jugoslavija je dejstvo, v njenem okviru – Zedinjena Slovenija.

5. Kar dobite od naju ni vse; uporabite kar najbolj odgovarja. Originalna navodila nimam več in je priloženo sestavljeno hitro po zapiskih. Tudi to ni več najnovejše računam pa da so v avgustu nekatere dobili. To boste kmalu občutili v omenjenih krogih, ki jih bo tudi Peter omenil. Upam, da me razumete, da ne morem delati na svojo roko ampak čakati. Če nisem preveč obširen ali pa čisto originalen, pa sem vsaj dobra kontrola in detektor. Če Vam tudi to uspe, smo v tem veliko dosegli. Pazite na mladino in poštenjake pri OF.

Pozdravljata oba Mateja

Prejem pisma potrditi z označbo gesla!

3. »Doslednost«, 7. 10. 1946¹⁶⁵⁴

Odgovarjam vam na »Harmonija« od 15. IX. in 30. IX. začasno z osebnega stališča in vidi-ka. To radi tega, ker radi razvoja dogodkov in iz osebnih privatnih razlogov nisem vskladil prejem in predajo pošte tako, da bi vam danes lahko poslal točen in popoln odgovor. Predolgo bi bilo, da bi vam vse pojasnil.

Na prvo pošiljko sem upravičen odgovoriti sledeče:

- a) Predložene ukrepe, ki jih vi smatrate za nujne in izvedljive smo v stanju izvršiti. Pri tem se v domovini ne bo nihče izpostavljal nevarnosti. Zveza – brezžična in kurirska je zagotovljena
- b) Obveščeni smo zelo dobro, kakšno je stanje v domovini, število pobitih, zaprtih in za liste je znano nam, pa tudi Angležem in Amerikancem (A–A) ter tudi ostalemu svetu. Kako je z gospodarstvom in UNRRO pa vedo A–A bolje od nas samih. Skoraj neverjetno je, kako so dobro poučeni.
- c) Moje mišljenje: Velika večina naroda je z obstoječim režimom nezadovoljna. Kdaj so pa naši ljudje bili zadovoljni? To je ista pesem kakor prej. Samo razlika je v tem: 1) Ne sme se

¹⁶⁵² Bajiču (Stojanu).

¹⁶⁵³ Slovensko: storilnostno načelo, načelo učinkovitosti.

¹⁶⁵⁴ Pismo Ivana Drčarja, ki ga je kurir Peter izročil Pavli Hočevar, ta pa ga je posredovala Nagodetu. Rokopis, (izvirnik) se hrani v SI AS 1931, t. e. 587, št. 2902–2903.

več godrnjati in kritizirati in 2) ni več tistih tepčkov četnikov in domobrancev, ki so na lepo besedo šli slepo v ogenj, spustili se v nevarno in obupno borbo. Pustimo na strani ustaše; bilo bi zelo neokusno primerjati ustaše s četniki in domobranci.

č) Zelo naglašate potrebo ideološke osnove boja proti komunizmu. Na kratko vam lahko osebno omenim to-le. Tisti, ki so pripravljeni še kaj storiti, pa tudi žrtvovati se, si s tem ne bodo razbijali glave. V svojem «primitivizmu» ali pa pri svoji poštenosti in doslednosti, se bodo in so se že oprijeli stvarnega, nevarnega in naporega dela. Borili se bodo z vsemi sredstvi, na vseh področjih in v vsakem času proti vsemu, kar je komunizem naprtil našemu narodu.

d) Zastopam mišljenje tistih, ki si ne želijo spremembe režima samo radi tega, da pridejo nazaj domov, ker je tam lažje živeti ali pa jih tare domotožje, ampak želijo vreči režim, ki je krivičen, ki je prišel na oblast zaradi podlosti domačih konjunkturistov in s pomočjo izdajalske visoke politike. Iščimo pravično razsodbo o upravičenosti naše borbe za svobodo, borimo se za splošne narodne koristi, za pravico, za resnico in osnovne človečanske svoboščine.

e) Jugoslavija je mednarodno dejstvo in bo tudi ostala z vsemi pravicami do n. pr. Trsta, Jadrana, Soluna i. t. d. Zato tu nikdo ne nasprotuje borbi za Trst, ampak tudi mi dokazujemo svetu, da imajo Slovenci in Jugoslovani polno pravico do Trsta in Primorske. Vprašanje je ali ga bo v Jugoslaviji dobil Tito ali kdo drugi.

f) Trditev da Jugoslavija radi razdora med Srbi in Hrvati nima možnosti obstanka brez takšnega pritiska kakor ga izvaja Tito in brez podobnega programa, ne drži. Prvič je to vprašanje, ki ga morajo rešiti Hrvati in Srbi med seboj, drugič so pa na delu sile doma in na tujem, ki bodo ta razdor omilile in odpravile. Če pa uspe načrt: Združenih evropskih držav bodo takšni problemi postali malenkostni. Verjemite mi, da v tem obstoja veliko možnosti, kadar bodo zaigrali pravi registri. Sicer pa je za prvi čas, kar se množic tiče, potrebno: malo straha in malo graha, o čem ste se sami prepričali. Kar se pa tiče obledelih fraz o reakciji, fašistični nevarnosti in podobno, se bodo z njimi še lahko zabavali v Turkestanu ali pa na drugem svetu. Upam, da vam ni od vsakodnevnega trobentanja o komunistični filozofiji, obledel spomin za kaj boljšega.

Ker vam bom točen in popoln odgovor merodajnih činiteljev dostavil drugič, bom osebno postavil še nekaj pripomb: Mislim, da je nepravilno in za drugo stran celo žaljivo trditi: samo jaz imam prav in tako mora biti, sicer nočem nič slišati. Takšna brezkompromisnost je v nasprotju z obliko in s pojmom demokracije, za katere vzpostavitev se danes bori cel kulturni in napredni svet. Izgleda da se bomo morali še veliko učiti predno se usposobimo za sožitje. Z ljubljansko logiko in načinom izražanja ne bomo dolgo shajali. Po mojem mislim, da je polno nelogičnosti v trditvah, ki so v raznih pismih omenjene, posebno pod vidikom, da zasledujemo splošen in pozitiven cilj. Tako sem razumel: »Organiziranje odpora je nemogoče in nima smisla za sedaj; potrebno je najprej izčiščenje in prepoved«. Ta način delovanja – ta proces lahko traja leta. V teh letih pa po vaši trditvi: »bo mladina vsa pri komunistih in bo blazno drvela za Titom«. Torej kaj, ali je potrebno delati ali ne? Po mojem: takoj pričeti in hitro, če ne to, vsaj vztrajno delati. Nevarnosti? Smo li sedaj delali na varnem? Nekaj bo treba tvegati in vrhovno vodstvo insistira, da se z organiziranjem odpora, pa naj bo v najmanjši obliki ali meri, vztrajno nadaljuje. Dobro bi bilo pomisliti, koliko tvega prinašalec pisem in mogoče se bo kdo spomnil, da tudi kaj rabi; mi razpolaga-

mo lokalno in trenutno samo z miloščinami. V Ljubljani pa verjetno le ni vse tako prazno. »Oblast temelji na narodu; temelj vsake akcije je v narodu«. »Organiziranje odpora nemo-goče, ker je narod zastrašen in pod nadzorstvom komunističnega zastraševalnega aparata.« »Nočemo tuje intervencije, nočemo klik, ki bi prišle na oblast z anglo-saško pomočjo.« Meni so jasne vaše želje, načrti in tudi občutki. Toda mnogim bo to izgledalo zelo nelogično. Vprašali bodo: kaj pa potem hočete? Ne, na ta način ne pridemo nikamor, oziroma se ne bomo nikdar srečali. Ne bojte se, da mi ne čutimo in ne zapažamo delovanja teh klik, proti katerim imate nekaj upravičenih pritožb. So pa tudi doma, pa še kakšne z leve in desne. Hotel bi biti kratek: doma in v tujini je potrebno organizirati odpor proti komunističnim uzurpatorjem in vzporedno vršiti čiščenje, delati mnogo in vztrajno na prepору naših ljudi, na zvišanju moralnega nivo-a povprečnega človeka. Če bomo to dosegli, potem bo mogoče pričakati spremembo s pripravljenimi rokami. Program dela je zato obsežen in vreden naših naporov. Vedite, da tudi tu ni lahko delo, ker ljudje se kvarijo – zelo. Še eno, moramo ugotoviti s popolno točnostjo: če je sedanji režim neznosen za naš narod? Če je, potem pri rušenju tega režima ne takoj zahtevati političen maksimum, temveč minimum, a stvar je propagande, da obljublja idealno rešitev, ki jo bomo morda dosegli, desetletja potem, ko bo bolševiški režim zrušen. Tudi v tem pogledu si drznem omeniti: doslednost, logičnost in postopnost.

Na koncu naj še dodam, da je moje trdno prepričanje, da je naš narod še toliko zdrav, da ne rečem močan, da se skupno s pomočjo od zunaj otrese komunističnega jarma, se potem s pomočjo močnih, poštenih in sposobnih ljudi onemogoči: i Vatikansko, avstro-filsko in separatistično politiko kakor tudi zopetno pojavo nemogočih in preživelih klikarjev.

Tako naj nam Bog pomaga!

V prihodnjič vam pošljem popoln in izčrpen odgovor!

Mateja

---

4. »Doslednost«, 27. 10. 1946¹⁶⁵⁵

Zelo mi je žal, ko sem prejel tako skromno pošto brez posebnih novic, da mi je prav težko razumeti, zakaj ne odgovorite bolj obširno. Stalno razmišljam o vsem gradivu, ki sem ga dosedaj prejel in mi je prav nerodno pri zavesti, da je cela slika nepopolna. Mogoče bo pozneje nastopil v tem pogledu neki red. Danes tudi jaz ne morem dati popolnega odgovora, ker se je vse skupaj zavleklo in zakasnilo tako, da pred Novim letom ne pričakujem večjih sprememb. Do tedaj bom moral čakati, da gospodje v raznih odborih, ki javno ne smejo več obstajati niti delovati, kaj več povedo in izdajo potrebne smernice in navodila.

Zadnje pismo od Andreja prejel in odgovarjam, če je važno: ad1) Res je, da ima OZNA dostop v taborišča emigrantov v Avstriji, kar je zelo mučno in nevarno. To dela na ta način, da pripušča posameznike – svoje agente, da se kot begunci prijavljajo za sprejem v begunska taborišča, kjer potem nadzorujejo in špijonirajo naše ljudi. Javnega nastopa ne

---

¹⁶⁵⁵ Pismo Ivana Drčarja Pavli Hočevar; odgovor na pismo Andreja Orla. Najdeno je bilo pri hišni preiskavi Črtomirja Nagodeta. Rokopis (izvirnik) se hrani v SI AS 1931, t. e. 586, št. 3155–3156.

tvegajo, ampak se pri zasledovanju naših ljudi – komunističnih nasprotnikov poslužujejo vseh razpoložljivih sredstev in načinov. Če je na pr. potrebno odstraniti neko osebo, ki je dosleden borec proti komunizmu tudi če nima prav nobene krivde radi kolaboracionizma ali podobno, OZNA doseže postopek proti taki osebi na ta način, da intervenira proti njemu preko jugoslovanske titovske vojaške misije, ali s pomočjo komisije za repatriacijo, a največkrat s pomočjo odposlanstev Sovjetske zveze. Te komunistične ekspozitive pritiskajo na angleške oblasti, da dotično osebo zaprejo ali pa izročijo titovskim oblastem. Največkrat jim to uspe pri angleški tajni službi: zloglasni F. S. S. (Field Secret Service), kjer imate zaposlene najrazličnejše elemente, dosti takih, ki so verjetno čisto v komunistični službi. So zelo nedosledni in imajo vedno dva obraza, človek pri njih ni nikdar siguran. So hujši in bolj hinavski kakor Italijani (v spominu mi je major ali tenente colonello – podpolkovnik – Bramo,¹⁶⁵⁶ ki nas je svoječasno vse častnike na komunistično intervencijo spravil l. 1942 v internacijo, potem zloglasni Tornari in dr., ki so jim tudi Mlejnikova, Rozman¹⁶⁵⁷ – nemški Unteroffizier¹⁶⁵⁸ in dr.¹⁶⁵⁹ pomagali). Sprejmejo vsakega, vsemu pritrjujejo, a kakšnih načel in smernic se držijo in kaj hočejo, to sam vrag ve. Dobro službo najdejo pri njih ljudje brez značaja, poklicni izdajalci in prostitutke, vsak drugi jim je pa napoti. Za razne programe, politične pokrete, pa tudi čisto socialne akcije nimajo razumevanja. Osebo, ki jo je treba odstraniti, proglasijo enostavno za vojnega zločinca. Če to ni mogoče, potem to osebo označijo kot črnoborzijanca in mu tudi podtaknejo kakšno kupčijo. Dalje ovadijo nevšečno osebo, da odvrta ljudi – emigrante, da bi se vrnili domov, češ vsi emigranti želijo domov, samo jih ti reakcionarni elementi zadržujejo. Če le morejo, ovadijo takšno osebo, da razširja protiangleško ali pa vsaj protizavezniško propagando, a to je vsako delovanje, ki je naperjeno proti komunistom. Tudi ni emigrantom dovoljeno nobeno politično delovanje. Zveza med raznimi odbori je včasih do neverjetnosti težka in t. i. A-A zavezniki se naravnost trudijo, da ne bi bili organizirani in povezani, ampak da je čim večja razkosanost in s tem v zvezi vse kvarne posledice med emigranti. Ko nas tako razbijejo, izkvarijo in onemogočijo za vsako tudi kulturno delovanje, nam očitajo, da smo banda in inozemska sodrga. V tem tekmujejo nekateri Angleži z Avstrijci, ki so nam v splošnem nenaklonjeni, vse pa prekašajo komunisti. Domobr.¹⁶⁶⁰ oficirja Rupnika Vuka¹⁶⁶¹ so že dvakrat iskali, pa ga niso dobili, a tudi ne morejo, ker ga ni tukaj. Pa tudi drugi se izogibamo takšnih priložnosti, nekateri so odšli drugam, drugi pa se skrivamo. V Celovcu so v tem mesecu Angleži zaprli

¹⁶⁵⁶ **Giuseppe Bramo**, major, formalno zvezni oficir na Visokem komisariatu Ljubljanske pokrajine v Ljubljani med italijansko okupacijo, sicer pa oficir italijanske vojaške protiobveščevalne službe. (Vodušek Starič, Slovenski špijoni in SOE, str. 350.)

¹⁶⁵⁷ Podatki niso znani.

¹⁶⁵⁸ Podoficir.

¹⁶⁵⁹ Drugi.

¹⁶⁶⁰ Domobranskega.

¹⁶⁶¹ **Vuk Rupnik** (1912–1975), sin Leona Rupnika, rojen v Mostarju, se je šolal na vojaški akademiji v Beogradu in nato kot častnik služboval v planinskih enotah. Po okupaciji Jugoslavije je bil v vojnem ujetništvu v Padovi, leta 1942 pa je vstopil v MVAC ter postal komandant posebne enote v diviziji v Novem mestu. Po kapitulaciji Italije je enote MVAC iz novomeškega območja prepeljal na nemško stran; novembra 1943 so se preoblikovale v 3. bataljon Slovenskega domobranstva, ki je pod njegovim poveljstvom sodeloval v nemški ofenzivi na Dolenjskem. Konec leta 1943 je bil premeščen v Ljubljano, julija 1944 pa je postal poveljnik 2. udarnega bataljona na Rakeku in bil v začetku leta 1945 povišan v majorja. Ob koncu vojne se je umaknil v Avstrijo, kjer se je nekaj časa preživljal z delom na neki tirolski kmetiji, nato pa se je preselil v Argentino, ker je bil zaposlen kot uradnik v tekstilni tovarni v Ciudadeli. (ES 10, str. 330–331.)

(t. j. F. S. S.) dr. Basaja Jožeta,¹⁶⁶² ing. Remec Vladimirja,¹⁶⁶³ dr. Puš-a¹⁶⁶⁴ in bodo mogoče še druge, verjetno radi raznih zvez z Italijo ali pa da preprečijo njih delovanje pri obnovi in vzpostavitvi Slovenskih zadrug in hranilnic na Koroškem, kar vodi monsignor Podgorc,¹⁶⁶⁵ pa ga hočejo komunisti obkrožiti sami, če ga ne bodo onemogočili. 2) Slučaj s fantom iz Murske Sobotne in petih drugih, ki so šli čez mejo, pa so jih Angleži zavrnil mi je znan samo od daleč. Prosil bi za imena teh prizadetih. Razumem popolnoma razočaranje naših ljudi. Takšni primeri se dogajajo ali so redki ali pa slučajni, imate pač pri F. S. S. različne ljudi, kar sem že omenil. 3) Avstrijski social-demokrati – poglavje zase. Žrejo se s komunisti in bori jo za stolčke, enako so hudi nasprotniki Volkspartei.¹⁶⁶⁶ Kar se pa nas tiče povrsti udrihajo po nas, včasih kar složno, pri čemer nosijo seveda zastavo komunisti. Iskali smo načina, da najdemo vsaj malo razumevanja, osebno sem večkrat predlagal, naj se nekateri od naših emigrantov povežejo s kakšnimi vplivnimi socialci pa je bilo vse skupaj bolj jalovo. Da se to tudi razumeti. Avstrija je zavedena, ljudje po nacistih in komunistih izkvarjeni, cela dežela trpi veliko gospodarsko pomanjkanje, pa sami ne vedo kaj naj počnejo.

Ne bom vam opisoval položaj v svetu in razvoj svetovne politike, ker vem, da to budno zasledujete in ste o stanju doma in v inozemstvu dobro poučeni. Sami verjetno tudi slišite razne govore in izjave, a na žalost do danes je ostalo vse le pri besedah. Položaj se za nas v toku enega leta bistveno ni izpremenil, dočim se je v domovini še poslabšalo. Vse to govori, da lahko računamo na kakšne pokrete ali spremembe prihodnje leto ali bo to spomladi ali v jeseni, to ne vem. Nisem se nikdar rad spuščal v razne debate o terminih ali pa kaj napovedoval, ker je to v največ slučajih stvar propagande. Dejstvo je, da se zunanje prijateljstvo med velesilami ne bo za prazen nič nehalo. Niso intervenirali radi Mihajloviča,¹⁶⁶⁷ tudi ne bodo radi Stepinca,¹⁶⁶⁸ kakor tudi niso radi milijonskih umorov, ki jih imajo na vesti komunisti samo pri nas. Ravnotako pa je dejstvo, da pri današnji razdelitvi interesnih sfer (ki le predstavljajo področja pljačkanja) A. A.¹⁶⁶⁹ morajo skrbeti za več kot 100 milijonov samo evropskega prebivalstva, ki pri takem stanju ne more pokazati nobene produktivnosti. Prehranjevati, oblačiti in oskrbovati takšno maso, ki je sicer popolnoma pasivna A-A ne bodo mogli v brezkončnost, dočim Sovjeti odvažajo iz zasedbenih področij posebno v Avstriji, a še bolj v Nemčiji material, surovine, mašine, ind.¹⁶⁷⁰ izdelke, živino in ljudi, cele družine neznanokam za Ural.

¹⁶⁶² Glej eno prejšnjih opomb.

¹⁶⁶³ Verjetno **Vladimir Remec** (1880–1965), v Ljubljani rojen inženir strojništva in elektrotehnike, umrl v Chicagu. Dostopno na: Vladimir Remec (1880–1965) – Genealogy, <http://www.geni.com/people/Vladimir-Remec/6000000002997305288>, 3. 10. 2014.

¹⁶⁶⁴ Morda **Dr. Ludvik Puš** (1896–1989), rojen v Šentvidu pri Stični, po končani gimnaziji leta 1915 je bil poklican k vojakom. Po končani prvi svetovni vojni je nadaljeval s študijem, ki ga je zaključil z doktoratom iz filozofije leta 1941. Zaposlen je bil na Kmetijski šoli v Novem mestu, nato pri Ljudski posojilnici, od leta 1936 pa je vodil odsek za zadružništvo in kmetijske organizacije pri banki upravi v Ljubljani. Prevzel je tudi vodstvo Kmečke zveze. Leta 1945 je odšel sprva na Koroško, nato v Salzburg, leta 1949 pa v ZDA. Od 1952 je živel v New Yorku, kjer je postal med drugim glavni tajnik SLS in tajnik Zveze krščansko demokratskih strank srednje Evrope. Bil je tudi publicist, pisatelj, organizist, zborovodja, skladatelj. (Škofljanec Klasinc, Vodnik po arhivskem gradivu Studia Slovenica, str. 119–121.)

¹⁶⁶⁵ Verjetno **msgr. Valentin Podgorc** (1867–1956), duhovnik, publicist, zadružni in politični organizator na avstrijskem Koroškem. (Slovenska biografija.)

¹⁶⁶⁶ Ljudske stranke.

¹⁶⁶⁷ General Draža Mihailović, glej opombo pri uvodni študiji.

¹⁶⁶⁸ Nadškof Stepinac Alojzije Viktor, glej eno prejšnjih opomb.

¹⁶⁶⁹ A.A. – okrajšava za Angloameričani. Enako tudi v nadaljevanju besedila.

¹⁶⁷⁰ Industrijske.

Privoščimo Hunom to žalostno usodo in si radi njih ne delajmo skrbi, ker to so sami skuhami. Mi smo svoje izgubili že l. 1941, ko so nas nacisti in komunisti davili in ubijali. Na svojo žalost pa moramo ugotoviti, da se »zavezniki« ne bodo pričkali med seboj radi stotisočev in milijonov hrabrih nacionalnih borcev Poljske in Jugoslavije, kar so še vse dosedaj spravili v svoj izdržljiv želodec po spretno izvedeni »kravji kupčiji«. Zaradi nemškega vprašanja in kar je s tem v zvezi pa je kar verjetno, da si bodo skočili v lase. Lahko se tudi zgodi, da ena ali druga stran popusti, ta pa bo potem tudi tekmo izgubila. Kakor sedaj kaže, bomo razvoj te tekme radi Nemcev lahko opazovali od Novega leta naprej. To pa ni daleč in čeprav je težko in hudo prenašati vam doli in še nič manj nam tu gori. Za delo bo malo časa. Včasih stojim tu skoro praznih rok, pa verjemite mi dolg čas ni, ker je dela vedno dovolj. Potrebno je samo najti najprimernejše za trenutne razmere, pa ne bo treba iskati od blizu in daleč idealov in zelenih mesijev. Če je res, da mi Slovani nismo revolucionarji tipa zahodnih držav, ampak anarhisti, je potem bodočnost naša, treba je samo izpolniti to poslanstvo, pa se ne bomo odkrižali samo komunistov, ampak tudi vseh satanov.

Če pozabimo na termine in prerokovanja, ki slonijo na ugibanju, je potem najbolje opazovati okoli sebe z realnimi očmi, pa bomo našli vedno kakšno stvar, ki jo je vredno registrirati. Zato vas bo mogoče zanimalo, kar mogoče tudi veste iz časopisja in po radiu. Tako n. pr. tu v Avstriji je bilo kruha do aprila t. l.¹⁶⁷¹ po 12 kgr¹⁶⁷² mesečno na osebo na navadno karto, potem pa ga je naenkrat zmanjkalo za 14 dni, že mesec dobijamo samo po 150 gr¹⁶⁷³ dnevno. Z 27. okt. t. l. so ukinjeni skoro vsi potniški vlaki, dočim je še 14 dni prej bilo v prometu čez 200 potniških vlakov. Če pomeni voditi gospodarsko politiko – tudi nekaj predvidevati, so tukajšnji oblastniki slabi gospodarji ali je pa kaj drugega v ozadju. S 1. novembrom se taborišče v Lienzu izprazni in pride v taborišče Spittal 2000 ljudi tako, da bo v tem taborišču sedaj 5000 ljudi. Če bodo prazne barake v Lienzu rabili za zajčjerejo – ne vem. V Italiji so sprejeli v službo čez 12.000 naših fantov – četnikov, ki so sedaj pod komando A.A., a 20.000 Amerikancev je prišlo v Italijo ali samo na obisk ali podobno – ne vem. Pri Marseille-u tudi nekaj delajo, tudi v Neapelj-u. Če so obiski Eisenhower-ja,¹⁶⁷⁴ Montgomery-ja¹⁶⁷⁵ in dr.¹⁶⁷⁶ tja v en dan ali pa v razvedrilo, potem lahko trdi Jože,¹⁶⁷⁷ da vse delajo za mir, da nočejo »vojne«. To je trdil tudi Hitler, dokler ga niso dejanja razkrinkala, pravi Mac Neil¹⁶⁷⁸ v angl.¹⁶⁷⁹ spodnji zbornici. Mi se ne veselimo nove vojne, ker vemo, da bo to vsaj za Evropo katastrofa, je pa težko te znake prezreti.

Če bi imeli kaj časa pa bi nas zelo zanimalo, kam so vse spravili naše ljudi po taboriščih:

¹⁶⁷¹ Tega leta.

¹⁶⁷² Kilogramov.

¹⁶⁷³ Gramov.

¹⁶⁷⁴ **Dwight David Eisenhower**, vzdevek «Ike» (1890–1969), ameriški vojskovodja in republikanski politik; med drugo svetovno vojno je bil poveljnik ameriške in zavezniške vojske, po vojni je bil v letih 1951–1952 vrhovni poveljnik pakta NATO (**North Atlantic Treaty Organization** – **Organizacija severnoatlantske pogodbe**), v obdobju 1953–1961 pa predsednik ZDA. (Leksikon CZ, str. 236.)

¹⁶⁷⁵ **Lord Bernard Law Montgomery**, vzdevek «Monty» (1887–1976), britanski feldmaršal; med drugo svetovno vojno je premagal Nemce v Afriki, bil je poveljnik zavezniške vojske pri invaziji v Normandiji, pa tudi poveljnik britanskih okupacijskih sil v Nemčiji. (Leksikon CZ, str. 666.)

¹⁶⁷⁶ Drugih.

¹⁶⁷⁷ Morda mišljen dr. Jože Basaj.

¹⁶⁷⁸ Vprašljiva pravilnost zapisa.

¹⁶⁷⁹ Angleški.

mislim ono v Vipavski dolini, Kočevje, Ko.¹⁶⁸⁰ in dr. Dobrodošel nam bi bil bolj detaljni pregled. Razni objekti, sedeži glavnih stanov – raznih družb i. t. d. Poslal sem že pred 4 meseci tako bolj podrobno, kaj nas zanima, pa ne vem ali se res ne da bolj konkretno opisati nekaj točk.

Še nekaj: kakor doli imate »amoralne ljudi« jih imamo tudi pri nas za skledo fižola bi prodali še ta ostanek emigrantskega raja. Bojim se, da gospodje ne delajo poskuse s kompromisi. Celó zveza Stražarjev s komunisti kaže presenetljiva odkritja. Ali kaj zapažate? Kaj bodo storili potem n. pr. (naši) naprednjaki narodnjaki.

Prosim, obrnite pozornost na vse možnosti, pa nam nujno javite. Čudno je to ker je včasih kar nevarno govoriti o Jugoslaviji pri teh »velikih Slovencih«.

Pozdravlja Mateja

5. »Harmonija - Mirjan«, 1. 12. 1946¹⁶⁸¹

Harmonija – Mirjan

1. decembra 1946.

Meni je osebno jako žal in za skupno stvar gotovo škoda, da vam po 3 mesecih ne morem nič bolj obširnega in bolj konkretnega odgovoriti kot to, za kar lahko osebno odgovarjam. Čutim globoko moralno odgovornost za delo, ki mi je naloženo spomladi in ki ga še nisem mogel izvršiti. Vzrokov za to je mnogo, ko sem nujno potreboval zveze za dol, je nisem imel dovolj zanesljive, ko sedaj potrebujem dopolnilna navodila, jih nimam, čakam, urgiram, zima pritiska, vi ste lahko tudi že nestrpni, a zavore, ki me ovirajo, ne popuste. Če pri delu zadevam na težkoče, temu nisem sam kriv, ampak često so razmere take, da imam zvezane roke; spletke ali nesposobnost gotovih pa onemogočajo, da bi delo teklo v redu in uspešno naprej.

Pošto, ki jo prejemam, pošiljam naprej večkrat po sto in sto km daleč. Odgovorov ne dobim po cele mesece, ker ljudje, ki kaj vedo, lahko kaj ukrenejo ali se pa odločijo, niso skupaj, ampak šele po informativnih sestankih in potovanjih nekaj odločijo. Dobivam le potrdila o prejemu poslani pošte, veliko več pa do danes še ne.

To kar vam pišem, vem in samo za to odgovarjam. O nečem, kar slišim, zasebno doznam ali se mi zdi, da je tako, nočem pisati, ker ne morem tega storiti na svoje roke, če zadeva ni zrela.

Jugoslavija in njen obstoj je mednarodno dejstvo, ki bo tudi še nadalje veljalo. Tega se vas večina zaveda in želimo da tako ostane. Večina poštenih rodoljubov, ki so danes v inozemstvu samo radi čudnega in nujnega, danes razumljivega razvoja svetovne politike želi samo izboljšanje notranjih razmer doma čeprav ostanejo še zunaj. Usoda, ki je zadela našo zemljo je težja od one premaganih in sovražnih držav. Svetu dopovedujemo, da so jugoslovanski narodi dali milijonske žrtve za skupno stvar, a ne komunistična stranka. Dokazujemo, da je naš narod oropan sadov zmage in ogoljufan za vse velike upe na boljšo bodočnost in po kravji kupčiji žrtvovan Kremlu.¹⁶⁸²

¹⁶⁸⁰ Nečitljivo.

¹⁶⁸¹ Pismo Ivana Drčarja Pavli Hočevnar. Rokopis (izvirnik) se hrani v SI AS 1931, t. e. 586, št. 3154.

¹⁶⁸² Pravilno: Kremlju.

Za stališče dr. Kreka danes ne vem točno; svoječasnno je pisмено zatrjeval, da je za jugoslovansko smer in zaviral »stražarje« in K.A.,¹⁶⁸³ a pozneje so skozi »stražarska« glasila in pro«fax»¹⁶⁸⁴ srednjeevropskega federalnega kluba prihajali drugi glasovi. Iz krogov Hrvatov, ki niso »ustaši« ponovno zatrjujejo, da je dr. Maček¹⁶⁸⁵ za sodelovanje v okviru Jugoslavije na federativni podlagi. Vaše predloge in mnenja glede glavnih točk političnega in gospodarskega programa za pošteno in pravično ureditev razmer v domovini sem poslal na več strani, pa bom poročal o uspehu. Podprl bom vsak pošteni namen in omogočil, da pride vse uporabno gradivo v naše roke. Moram pa pripomniti, da ne morem vplivati na političarje, in boril se bom proti temu ali onemu partizanstvu, ki ima namen uzurpirati oblast za izključno korist samo ene stranke. Za dosego vzvišenega cilja – narodne svobode in prave demokracije, ki bo odgovarjala našim jugoslovanskim razmeram pa upam, da bomo dovolj močni na znotraj in na zunaj, da nam ne bo treba posnemati komunistov in se posluževati njihovih metod.

Osnova našemu političnemu programu bodo vsekakor temeljne točke resolucij sprejetih na svetosavskem ravnogorskem kongresu¹⁶⁸⁶ s potrebnimi dopolnili, ki bodo nujna vsled razvoja zunanje politike in bodo odgovarjala našim potrebam in razmeram v zemlji. Lahko zagotovim, da pozitivni, narodno-zavedni in res progresivni elementi iz vrst OF morajo biti vpoštrevani. Radi njih je postavljeno osnovno načelo, da ne bo kolektivnega maščevanja in kaznovanja za zločine, ki jih je zakrivila komunistična partija in njena eksekutiva VDV¹⁶⁸⁷ in OZNA. Priznanje za borbo proti okupatorju bo obveljalo za vse tiste, ki niso krivi za namerne zločine nad sobrati. Vemo dobro tudi to, da brez širokopoteznega sodelovanja širših krogov v zemlji ne moremo doseči ničesar in da bo končna odločitev v narodnih rokah.

Za delovanje UNRRE v zemlji in pri nas vemo in delno sami to tudi čutimo; tudi tu so krogi, ki imajo od te ustanove izključno korist, ostali dobimo odpadke ali pa nič. Na stran socialne odnose in karitativno delovanje raznih »ožjih krogov«, ki bo poglavje za-se. Toda moč teh »gospodarskih« krogov je tolika, da se je moral tudi gen.¹⁶⁸⁸ Morgan umakniti.¹⁶⁸⁹ Pri nas že pripravljajo za likvidacijo, nakar pridemo pod IRO.¹⁶⁹⁰ Upamo da bo odločilna zmaga radikalnih republikancev v Ameriki našla odmeva v sedanjem stanju in vidne so nekatere spremembe. Francija išče svojo »dušo« in izgleda, da bo izplavala. V Belgiji pridobivamo na številu simpatizerjev. V Švici z begunci dobro ...¹⁶⁹¹. V Italiji selijo taborišča iz

¹⁶⁸³ K.A. – Katoliška akcija.

¹⁶⁸⁴ Slabo čitljivi besedi.

¹⁶⁸⁵ Hrvaški politik dr. Vladko Maček.

¹⁶⁸⁶ **Svetosavski ali ravnogorski kongres** je bil kongres Mihailovičevih pristašev. Potekal je od 25. do 28. 1. 1944 v vasi Ba blizu Gornjega Milanovca (Srbija). Kongres je pomenil četniški odgovor na drugo zasedanje AVNOJ-a.

¹⁶⁸⁷ VDV – Vojska državne varnosti.

¹⁶⁸⁸ General.

¹⁶⁸⁹ **Frederick Morgan** (1894–1967), britanski general, diplomiral na kraljevi vojaški akademiji v Woolwichu (London), boril se je v obeh svetovnih vojnah, najbolj znan pa je kot načrtovalec operacije »Overlord« (izkrcanja zaveznikov v Normandiji junija 1944). Po drugi svetovni vojni je vodil delovanje Unrre v Nemčiji, dokler ni bil zaradi domnevne nesposobnosti in skorumpiranosti te organizacije umaknjen s položaja. Po letu 1951 je bil zadolžen za nadzor nad atomskim orožjem. Dostopno na: Frederick E. Morgan – Wikipedija, prosta enciklopedija, http://en.wikipedia.org/wiki/Frederick_E._Morgan, 30. 8. 2014.

¹⁶⁹⁰ Kratica nepojasnjena.

¹⁶⁹¹ V reprodukciji dokumenta je beseda nečitljiva.

Riccione¹⁶⁹² in Sennigallie¹⁶⁹³ v Barleto¹⁶⁹⁴ pri Bariju. Amerika bo operirala z grožnjo atomske bombe, dolarsko politiko in še z drugimi vijaki.

Grupa, ki zastopa separatizem je poznana med nami pod imenom »Tosca« in dela mnoge ovire. Že avgusta je bil predviden drug način za držanje zveze pozimi in vse pripravljeno. Če dosedanja smer odpove, vam pošljem kar želite po drugi smeri – zagotovo.

Prosim, da nam pošiljate poročila o vsemu in od povsod. Slovenija ima več 10.000 km; vse prav pride in boste mnogo pomagali. Če mi lahko preskrbite dve knjige nove slovenske »Stenografije« od prof. Kotnika?¹⁶⁹⁵ ki je nanovo izšla bom zelo hvaležen!!!

Za prinašalca pisma prosim, da ga podprete!

Mateja

6. »Navodila za organe obveščevalne službe«¹⁶⁹⁶

1. – Delati z vsemi sredstvi, da ob.¹⁶⁹⁷ služba prodre čim globlje v našo domovino, radi tega:
  - a – ustvariti pripravne kraje za prehod meje in odgovarjajoče osebe za vodje.
  - b – ustvariti nekoliko kanalov, po katerih se lahko varno pošiljajo naši ljudje v domovino.
  - c – ustvariti potrebno število javk - postaj za naše ljudi na obeh straneh meje, kakor tudi na vseh kanalskih črtah od nam zvestih in popolnoma zaupljivih osebnosti.
  - d – delati na tem, da se kanali stalno poglobljavajo s ciljem, da se pride do Ljubljane, Zagreba, Beograda, Sarajeva, a predvsem do V. K.¹⁶⁹⁸
  - e – zagotoviti varne postaje vzdolž meje, na katerih bi naši ljudje iz domovine lahko dobili potrebna obvestila radi prehoda meje z najmanjšo nevarnostjo,
  - f – pošiljanje ljudi po kanalih v našo domovino in to v glavnem radi obveščevalne službe, raznašanja propagandnega materiala in radi dostavljanja po povratku raznih obvestil, časopisov in drugega materiala, ki nas interesira,
  - g – pošiljanje ljudi s posebnimi znaki in nekatere posebne oborožene akcije ali pojačavanje naših odredov v planinah, bo v potrebnih slučajih vršil G. O. C.¹⁶⁹⁹
Vsako drugo delovanje v nasprotju s tem je zvezano z odgovornostjo v danem trenutku, posebno če bodo s takimi postopki izzvane nepotrebne žrtve ali slabe posledice za našo občo stvar.
  - h – vse begunce iz naše domovine izkoriščati za skupljanje podatkov in po potrebi jih pošiljati v G. O. C. v kolikor bi oni imeli cilj, da gredo globlje na okupirano teritorijo. Zaslišanja vršiti po pregledu »Kakšne podatke rabimo«, da bi se dobila skupna pregledna slika vseh dogodkov v domovini.

¹⁶⁹² Riccione – mesto v severni Italiji (Emilia-Romagna).

¹⁶⁹³ Senigallia – pristaniško mesto v Italiji, severno od Ancone,

¹⁶⁹⁴ Barletta – mesto v jugovzhodni Italiji.

¹⁶⁹⁵ Vprašaj je v izvorniku.

¹⁶⁹⁶ Navodila je poslal obveščevalni Center 101 Nagodetovi skupini. Tipkopis (izvirnik) se hrani v SI AS 1931, t. e. 587, št. 2932–2933. Dokument ni datiran.

¹⁶⁹⁷ Obveščevalna.

¹⁶⁹⁸ Kratica nepojasnjena.

¹⁶⁹⁹ Glavni obveščevalni center.

j – detalje o zbiranju potrebnih podatkov, ki nas interesirajo tukaj ne prinašamo, ker to zavisi od mnogih okoliščin in sposobnosti onega, ki jih zbira. Pri tem imeti vedno v vidu, da se ljudstvo brez potrebe ne izloži nepotrebnim izgubam.

2. – Poročila pošiljati samo G. O. C. za 101. –

Nobeden drugi ni pooblaščen da daje naloge obveščevalni službi, niti da od tega sprejema kakšna obvestila.

Poročila ne smejo imeti nikakršnih štambiljev,¹⁷⁰⁰ naslovov ali podpisov razen dogovorjene delovne številke, ki označuje številko obveščevalnega centra ali pa zaupnika. Iz poročila se ne sme vedeti komu je ono poslano in komu se poročilo mora odnesti. Samo kurir mora vedeti komu je poročilo namenjeno in komu ga mora izročiti, če to ni na mestu, mora na omotu poročila biti zapisano edino to, komu se mora ono izročiti.

V poročilu vedno javiti rezultat, kar se je izvedelo in dali so podatki sigurni ali pa, da je poročilo nedovoljno izprašano ali nikdar se ne sme javiti imen zaupnikov, kraj od kod poročilo prihaja, centri s katerimi je v zvezi, cilji itd. Vse to ne daje poročilu nikakršne večje vrednosti, ali radi takih navodov lahko pride poročilo samo in vse delo v nevarnost kompromitiranja.

Poročila pošiljati periodično 1–2 krat mesečno, samo v nujnih in važnih slučajih ali pa radi priložnosti poslati poročila večkrat. Kurirje za G. O. C. štediti in ne pošiljati brez potrebe. Nikakor pa pošiljati ljudi brez potrebnih potnih listov. Samo v nujnih slučajih, ki so od življenjske važnosti za našo stvar se mora poslati sposobne kurirje tudi brez potrebnih potnih listov.

3. – Načelno se plačani zaupniki ne vporabljajo, nego samo prostovoljci kateri vrše službo iz patriotskih čutov, a ne za denar. Moralne nagrade bodo dobili vsi, ki delajo na naši stvari takrat, kadar bomo zmagali.

Za učinkovite stroške poedincev in grup bo G. O. C. povrnil stroške za katere je potrebno že preje poslati predračune.

4. – To navodilo se mora po sprejemu na znanje uničiti ali rastrgati na več delov, katere se mora na zasebnih mestih najtajnejše hraniti. Vsako kompromitiranje navodila ali makatere tajnosti zahteva edinole SMRTNO KAZEN!

KAJ ZANIMA NAS IN ZAVEZNIKE ?

– a Razpored armij, divizij, brigad, njihovi komandanti in načelniki štabov; formacija in jačina partizanskih enot, prehrana, oborožitev, oprema, morala, politično udejstvovanje vojske v Jugoslaviji.

Oklopne enote, zrakoplovne enote, aerodromi, benzinski rezervoari.

Šole, instruktorji, posebno sovjetski.

Fortifikacijska dela.

Stalni pokreti enot.

– b Zrakoplovstvo, kje so stalna in pomožna letališča, kakšni so aparati in koliko jih ima na posameznih letališčih, kakšne narodnosti so komandanti in piloti, ali so Sovjeti,

– c Bencinska skladišča, kako so zgrajena (ali so betonirana), ali so stalna ali začasna, koliko bencina imajo in od kod prihaja

¹⁷⁰⁰ Pečatov ali žigov.

- d Obuka vojske, kakšne narodnosti so vojaki in vojaški instruktorji v oficirskih in podoficirskih šolah in na raznih tečajih
- e podatki o policijskih formacijah, ali jih vodijo Sovjeti ali so Sovjeti v teh formacijah,
- f Anti Angloamerikanska propaganda v Jugoslaviji,
- g Vsa možna poročila in podatki o političnem, propagandnem in materialnem udeje-stvovanju partizanskih legalnih in ilegalnih institucij na zasedenem ozemlju (zona A in B v Slovenskem Primorju)
- h Podatki in poročila o aktualnih političnih vprašanjih, propaganda in teror, odpor na-roda proti OF in stvarni rezultati kake sabotaže, atentati itd.
- i Še vsa ostala interesantna poročila o političnem, vojaškem in gospodarskem stanju v Jugoslaviji.

OPŠTA SITUACIJA :

- Splošno: Splošna situacija – splošno mnenje o njej glede na vladajočo partijo. Glede slednje KPS kako zaledje ima. S čim vrši pridobivanje novih ljudi, ali s propagando, ali z nastavitvami (demagogija, plače): kaj odvrta ljudi od vladajoče skupine. Koliko vpliva imajo v OF včlanjeni partiji, vlada li izključna diktatura partije, ali se vsaj skuša uvesti lažidemokracija z marjonetnimi figurami iz vrst nepartijcev.
Obstoj, organizacija in sila antikomunističnega življa. Navedba posameznih voditeljev.
- Antikomunistične civilne ilegalne organizacije: Če in kje, ter v kaki sili obstoje. Popis ustroja teh organizacij, ali so združene ali dela več organizacij nepovezano vsaka zase. Glavni organizatorji. Je vodstvo teh organizacij na obče narodnem stališču ali na politično-strankarskem?
- Antikomunistične vojaške ilegalne organizacije: če in kje obstojajo organizirano ali ne-organizirano, v kakšni jačini in njih sestav (formacijski, narodnostni, in glede na prej-šnje njihovo delovanje). Kaj je z vrnjenimi slovenskimi domobranci in četniki, predanimi partizanom in ob tej priliki pobeglimi.) Pri eventualnem stiku jim nasvetovati: z Ustaši in SS-trupami oziroma pripadniki delovati samo taktično, to je izrabiti jih, nika-kor pa se na njih vezati.
- Uprava: organizacija uprave (okrožja, okraji – srezi, občine, nastanitev osebja v cen-tralni upravi in nižjih upravnih enotah, vse do občin, po katerih vidikih se vrši ustroj policije, varnostne službe po deželi, funkcija terencev) pribava konkretnih podatkov o postopanju upravnih oblasti, zlasti, ako se ubija v upravnem postopku brez sodelovanja sodišč – postopek policije napram nekomunistom (ječe, preganjanja, mučenja, umori itd. – konkretni podatki, povsod s točno navedbo imen krajev in dejanj).
- Sodstvo: Sestava sodišč, kdo postavlja sodnike in po katerih vidikih. Po katerih zakonih se sodi? Kako je zajamčena neodvisnost sodnikov, to je komu sodniki odgovarjajo, zlasti če ima nanje vpliv upravna oblast. Kako mnenje vlada med ljudstvom glede na delovanje sodišč, kako se vrši sodstvo na deželi, imena sodnikov šolanah, kakor tudi t. zv. ljudskih sodnikov.

7. »Harmonija – Mirjana«, 20. 1. 1947¹⁷⁰¹

Mirjana!

Harmonija, 20. jan. 1947

Danes Vam pišem z iskreno željo, da bi naše delo po 6 mesecih zavzelo bolj konkretne oblike! Razumem Vašo skrb in vznemirjenost po tako dolgem času oklevanja, debatiranja, medsebojnega tipanja in ugibanja. Tu smo, evo konkretnih predlogov, točnih programov in navodil. Kar boste sedaj prejeli, je čisto stvarno in moramo po tej poti, da bi prišli do cilja – prave svobode, resnične demokracije, socialne ureditve in boljšega življenja.

Potrudil sem se v tem mesecu, da storim potrebne korake, kar mi je bilo prej nemogoče. Poiskal sem najboljše zveze, storil kar sem najbolje mogel, rezultat je mali, a zahteve velike. Ker pa sem prepričan, da se bo stvar še razvijala, sem uverjen, da bo šlo. Vendar moramo tudi od vas dobiti, kar potrebujemo za delo, ker se ne da naenkrat ustvariti idealno, da bo vsakemu ugajalo in da bo vsak zadovoljen. Še bo škripalo, a kolesa se bodo nemoteno vrtela naprej. Morali bomo še marsikaj popravljati, marsikaj redigirati, marsikaj reducirati. Za sedaj Vam tudi to pot ne morem postreči z idealnimi programi in s svetlimi imeni. Političarji, ki bodo pri nas res lahko vodili odporno gibanje proti komunistom niso še dalje, kot v pripravljalni fazi. Konspirativnost je tudi razlog za tipanje v mraku. Marsikoga bo treba doma, verjetno še več zunaj, izločiti, dokler ne bo tako, da se bo kolesje lahko zavrtelo.

Upam, da si boste lahko ustvarili točno sliko, kakšne so razmere zunaj. Imate na eni strani ljudi, ki so za med staro šaro, kompromitirani; ljudje, ki životarijo, črno borzo vodijo, intrigirajo in končno izdajajo, na drugi strani imate ljudi, ki delajo, kolikor morejo ali vsaj hočejo delati. Prosim, da med te prištevate tudi nas. Da bom kratek, ko bomo po mnogih poizkusih sigurni, da so ljudje, s katerimi delamo popolnoma zanesljivi, pripravljeni do požrtvovalnosti na skupno borbo do popolnega uspeha, bomo imeli takšne možnosti za delo, da se ne bomo več ozirali na malenkosti, ki nas danes še motijo.

Te dni sem imel priložnost na lastne oči videti, koliko in kaj se dela in kakšne so perspektive za naše delo v bodočnosti. Moram vam priznati, da je vse to na mene napravilo najboljši vtis, čeprav sem bil zadnje čase bolj pesimističen in sem hotel vse do potankosti vedeti kako in kaj. Videl sem ljudi, ki delajo, potujejo, snujejo, naravnost garajo, kar mi je dalo novih moči in poguma. To vse se dogaja v svetu, ki je navidezno poln klativitezov, korumpiranih črno-borzijancev in bednih brezdomcev. Dóbro je maskirano vse in veselilo me je, da je tako. Dobil sem točen vpogled v vse, kar me je zanimalo in zato Vam to lahko tudi pišem. Ti ljudje se ne sklicujejo več po starem: mi imamo zveze z A-A,¹⁷⁰² mi imamo podporo, mi imamo zaslonbo, ne, ti ljudje že delajo in imajo tudi uspehe, če ne druge vsaj te, da so jim odprta pota in možnosti, o katerih še sanjati nisem mogel. Ne belijo si glave, monarhija ali republika, mala ali srednja posestva, meja med Hrvati in Srbi naj bo na Drini oz. na Kolpi. Ne! Veliko bolj stvarne in določene posle, v okvirju velikih dogajanj a tako, da na zunaj ni nikjer ničesar videti, a ko pokažejo razne sezname, registre, načrte, slike, razna pisma, tedaj se pokaže ogromno delo, to moramo doseči tudi mi. Upam, da bo uspelo.

Zato je nujno, da s previdnim poizvedovanjem v vaših vrstah najdete ljudi, ki bodo 100 % zanesljivi in sposobni ustvariti to, kar se zahteva. Vzemite to stvar resno, jaz sem dal častno besedo in jamčil s svojim življenjem. Ko bomo pokazali, da smo sposobni in zanesljivi, se

¹⁷⁰¹ Pismo Ivana Drčarja Pavli Hočevar. Rokopis (reprodukcija) se hrani v SI AS 1931, t. e. 587, št. 2922–2923.

¹⁷⁰² Verjetno: Anglo-Američani.

nam bodo odprle nove možnosti. Računam z gotovostjo, da vam bo do 15. februarja ali vsaj do 1. marca uspelo začeti z radio-zvezo, t. j. postaviti radio postajo in predajati šifrirane radio-telegrame.

Prilagam Navodilo za Center DOS v Lj.¹⁷⁰³ (še gre!); časopis kroz stranu štampu; nekaj izvodov Jugosl.¹⁷⁰⁴ Vestnik in pismo od Vojina¹⁷⁰⁵ za A. O.¹⁷⁰⁶ Storitite kar le morete. Pazite na konspirativnost. Pošta samo od vas preko Petra do mene; vse drugo izključiti, vse drugo ni popolnoma zanesljivo!

Pozdravlja

Mateja

---

8. »Centru DOS-a¹⁷⁰⁷ v Ljubljani«¹⁷⁰⁸

KR. JUGOSLOVANSKA VOJSKA V DOMOVINI
KOMANDA SLOVENSKE ARMADE

Str. zaupno št. 319.

1. decembra 1946

Položaj

Centru DOS – Ljubljana

Predstavniki slovenskih političnih strank v emigraciji so na seji Slovenskega narodnega odbora v Rimu dne 9. maja 1946 soglasno odobrili načrt Slovenske armade za nadaljevanje organizacijskih, propagandnih in operativnih akcij na področju slovenskega ozemlja.

Načrt Vam v prilogi dostavljamo. On je sestavljen po zaslišanju mnogih odgovornih oseb iz domovine in teži k objedinjenju vseh grup in frakcij odpora v domovini, predvsem pa še razočaranih idealistov, ki so preje zašli v vrste Osvobodilne fronte ter jih želi zajeti v enotno novo Slovensko revolucionarno gibanje »MATJAŽEVO VOJSKO«.¹⁷⁰⁹

Vsi, ki pošteno mislijo, ne zasledujoč svojih osebnih ciljev, ter resnično ljubijo naš trpeči narod in pod barbarsko zločinskim rdečim nasiljem krvavečo domovino se strinjajo s tem, da more le tako revolucionarno gibanje, ki ne temelji na starih že tako kompromitiranih temeljih, objediniti vse narodne plasti, ki se hočejo, boreč se z vsemi sredstvi, otresti današnjega azijskega jarma Kominterne. Zato morajo pred tem narodnim operativom današnjice pasti vse strankarske kombinacije, še bolj pa osebne želje bolno ambicioznih posameznikov, drugače jih bo narod obsodil, a gibanje brezobzirno uničilo. Danes je vsako cepljenje narodno odpornih sil proti komunistični strahovladi le velezločin sodelovanja in direktnega podpiranja zločinskega komunizma, torej izdaja nad narodom. Kaj pa zaslužijo izdajalci, to je narod, tekom petih let trpljenja, sem dovolj jasno odgovoril.

---

¹⁷⁰³ Ljubljani.

¹⁷⁰⁴ Jugoslovanski.

¹⁷⁰⁵ Andreja Glušiča.

¹⁷⁰⁶ Andreja Orla.

¹⁷⁰⁷ Državne obveščevalne službe.

¹⁷⁰⁸ Tipkopis se hrani v: SI AS 1931, t. e. 587, št. 2917–2920.

¹⁷⁰⁹ Glej uvodno študijo, poglavje o jugoslovanski emigraciji v Avstriji.

Razumljivo je, da je radi težkega položaja v katerem se trenutno nahajamo, odločitev predstavnikov slovenskega naroda v emigraciji, najstrožje zaupna in je znana le ozko omejenemu številu oseb.

Resnični narodni predstavniki z gnusom obsojajo izdajalsko početje pastorja Barona,¹⁷¹⁰ bivšega predsednika »Kulturbunda«¹⁷¹¹ v Mariboru in njegovega vojaškega oprode nemčurja »Vanke« iz Celja. Istotako so slovenski narodni predstavniki obsodili in to javno povedali, izdajalsko početje slovenskih »samodržavcev« Špindlerja, Erjavca in Žebota,¹⁷¹² ki goječ svoje osebne cilje ter izrabljajoč strupeno–ekstremistične strasti male »Stražarske« skupinice,¹⁷¹³ zanašajo zmedo v enotne vrste protikomunističnih borcev, a skrivajoč se za »suvereno slovensko državo« prodajajo naše narodne interese avstrijskim Nemcem in nemčurjem. Na isti način bo slovenski narod in njegovi stvarni predstavniki obsodil, tudi vsak drugi poizkus, ki bi hotel cepiti na marksističen način narodno odporne sile.

Na pram »Križarskemu« pokretu hrvatskega naroda slovenski narod in njegovi predstavniki goje vse simpatije, dokler on ostane v mejah hrvatskega naroda in Hrvatske. S takim hočejo in žele vedno sodelovati, kakor tudi sodelujejo s srbskim četniškim pokretom. Naglašavajo pa, da ima slovenski narod svoje odporno gibanje »MATJAŽEVO VOJSKO«, ki je ilegalno ime za slovensko armado, kakor tudi svoje politične organizacije in ne razvoj v smeri demokracije ali kako drugo rešitev, bi to pomenilo njegovo sigurno propast – konec komunizma, a ne: »Proletarci vseh dežel združite se!«

Komunizem je prišel na oblast z nasiljem. Komunizem tedaj lahko zruši samo sila – vojna. In ta je neizbežna!

Kakšen bi bil položaj Jugoslavije in slovenskega naroda v taki vojni?

Jugoslovani se nahajajo v sovjetskem bloku in bodo postavljeni, predvsem Slovenci, v tej novi vojni pred težko nalogo: »Rešiti, kar se rešiti da!«

¹⁷¹⁰ Evangeličanski pastor **Hans Baron**, mariborski Nmec, voditelj Kulturbunda. (Igor Videčnik: Nacizem v Mariboru ter njegov prikaz v luči časnika Marburger Zeitung. Diplomsko delo, Filozofska fakulteta Univerze v Mariboru. Maribor 2010, str. 14.)

¹⁷¹¹ **Kulturbund** – organizacija nemške manjšine v prvi Jugoslaviji, v kateri so leta 1939 prevzeli vodstvo nacisti. (Slovar slovenskega knjižnega jezika. Dostopno na: ISJ ZRC SAZU: Slovar slovenskega knjižnega jezika, <http://bos.zrc-sazu.si/sskj.html>, 7. 10. 2014.)

¹⁷¹² **Ciril Žebot** (1914–1989), pravnik in ekonomist, rojen v Mariboru. Pravo je študiral v Ljubljani, kjer je leta 1937 promoviral, iz ekonomskih ved pa se je izpopolnjeval v Milanu, Parizu in na Češkem. Potem se je zaposlil pri Delavski zbornici in Narodni banki. Marca 1941 je bil izvoljen za privatnega docenta gospodarskih ved na ljubljanski pravni fakulteti in jeseni je začel predavati o primerjalnih gospodarskih sistemih. Že v gimnazijskih in študentskih letih je bil dejaven v različnih, zlasti krščansko usmerjenih društvih. Bil je tudi med najvidnejšimi sodelavci lista Straža v viharju in med vodilnimi člani Akademskega kluba Straža, po Ehrlichovi smrti v letu 1942 pa tudi njegov vodja. Leta 1943 se je pred gestapom umaknil v Rim, kjer je od leta 1945 vodil Akcijski odbor za suvereno in neodvisno slovensko državo, v katerem sta sodelovala tudi **Fran Erjavec** in **Jože Špindler**. Od jeseni 1947 je Žebot živel v ZDA, kjer je predaval na različnih univerzah. (Slovenska biografija; Ramšak Jure: Politična emigracija v Trstu in vprašanje samostojne Slovenije – primer Franc Jeza. V: Acta Histriae, 2010, št. 4, str. 963–964.)

¹⁷¹³ **Stražarji** – pripadniki leta 1937 ustanovljenega **Akademskega kluba Straža**. Sestavljali so ga radikalno katoliško usmerjeni študenti ljubljanske univerze, ki so bili pred tem vključeni v druga katoliška društva in so se zbirali okrog prof. Lamberta Ehrlicha, idejnega vodje kluba. Izdajali so list Straža v viharju (od 1934 do 1937 glasilo študentskega dela Katoliške akcije in cerkvenega društva Straža). Stražarji so si prizadevali za uveljavljanje katoliških načel v zasebnem in javnem življenju, ostro so nastopali proti marksizmu in boljševizmu. Naklonjeno jim je bilo vodstvo slovenske katoliške cerkve in SLS, zlasti dr. Anton Korošec. Kot radikalni desničarji so se stražarji večinoma že kmalu po začetku okupacije usmerili proti OF in NOG, njihovi voditelji pa so bili med prvimi, ki so odločno zagovarjali kolaboracijo z italijanskim okupatorjem. (ES 12, str. 335–336, gesla: Straža, stražarji, Straža v viharju.)

Po neuspehu pariške konference štirih zunanjih ministrov so Sovjeti takoj na represiven diplomatičen način demonstrativno ustanovili vojno zvezo s svojima »gubernijama« Poljsko in Jugoslavijo, v katero hočejo na vsak način vključiti še »protektorat« Češkoslovaško in okupirane dežele Bolgarije, Romunije, Madžarske,¹⁷¹⁴ kakor tudi vzhodni del Nemčije, ki se nahaja pod sovjetsko zasedbo. Za »železnim zastorom¹⁷¹⁵« spuščeni na črti Trst–Štetin¹⁷¹⁶ nameravajo Sovjeti nemoteno in brez prič ustvariti svoj vzhodni blok, ki bi s človeškim rezervoarjem s skoro 320 milijonov lahko v danem trenutku preplaval zapadno Evropo, ki je že itak zastrupljena s komunistično »peto kolono.«¹⁷¹⁷ S postavljanjem svojih zapadnih zaveznikov pred »izvršeno dejstvo« je dosedaj Sovjetom uspelo skovati zunanje ogrodje vzhodnega bloka. Toda niti pri »zaveznikih« niti pri podjarmljenih narodih za »železno zaveso«, kljub vsej bučni propagandi in poleg obstoječih ter po vojni čez noč nastalih »osvobodilnih« gibanj in kljub strašnemu terorju, ni uspelo Sovjetom najti razumevanje in navdušenje za »lepote komunističnega raja«. To jasno kažejo razna uporniška gibanja na Poljskem, Slovaškem, Madžarskem, Jugoslaviji, Romuniji in Bolgariji, katerih udarne in sabotažne akcije najdejo vedno večji odmev v »kratkih« vesteh zapadnega tiska. In ako nam je znano, da tudi v Ukrajini stvari ne teko tako kot bi si to želeli vlastodržci v Kremlju, potem si lahko predstavljamo v kakšen položaj bi zašlo, v slučaju spopada, globoko v Evropi se nahajajoče rdeče armade, odtrgane daleč od svoje matične ruske domovine, obdane s širokim pasom sovražnega ozemlja, ki bi v tem trenutku oživel od gverilskih edinic – »belih partizanov«. Res je, da bi se sedanja, v omenjenih evropskih državah se nahajajoča sovjetska vojska, ki šteje skoro 10 milijonov, v enem mesecu razlila do La Mancha, Pirenejev in Apeninov. Toda sovjetski, dasi ne mnogo šolani maršali se dobro zavedajo, kaj bi bilo s slavno rdečo armado v trenutku, ko bi preko Evrope vodeče komunikacije bile po gverilcih uničene s pomočjo anglo-amerikanskega letalstva in ko bi se sovjetska milica stresla pod dežjem atomskih bomb ter ostalih novih čudes, ki jih napoveduje »novi svet« ... Ako imamo pred očmi še to, da je komunistična »peta kolona«, proti pričakovanju Moskve, doživela pri volitvah v Avstriji, Holandiji, Belgiji, Franciji, Italiji in Grčiji neuspeh, da Franco¹⁷¹⁸ niti ne pomisli izročiti oblast komunistični španski vladi, da je ruski vojak in v Evropo deportirani delavec spoznal Evropo, njeno ureditev in življenjski standart Evropejca, a da je po Sovjetih zasedeni del Evrope za vedno ozdravljen komunizma in da dezerterstvo v sovjetski armadi vedno bolj narašča, potem je nam popolnoma jasno, da se Sovjetom nikamor ne mudi z

¹⁷¹⁴ Pravilno: Madžarske. Enako v nadaljevanju besedila.

¹⁷¹⁵ Pojem **Železna zavesa** je pojasnjen v uvodni študiji, v poglavju o hladni vojni.

¹⁷¹⁶ Szczecin, poljsko mesto blizu Baltika.

¹⁷¹⁷ Izraz »**peta kolona**« je iznašel španski general Emilio Mola med državljansko vojno, ko je oktobra 1936 s štirimi kolonami napadel Madrid, in rekel, da ima na voljo tudi peto kolono; v mislih je imel Francove privrženke, ki so znotraj mesta širili preplah in demoralizacijo, opravljali obveščevalno službo in izvajali sabotaže. Sčasoma se je ta izraz uveljavil za vso dejavnost, ki je kakorkoli koristila sovražniku: špijonaža, diverzije, sabotaže, propaganda, podkupovanje, širjenje strahu, spodkopavanje morale ipd. (Enciklopedija druge svetovne vojne, str. 363–364.)

¹⁷¹⁸ **Francisco Franco** (1892–1975), španski general in politik, obiskoval vojaško akademijo v Toledu, sodeloval v španski vojaški akciji v Maroku. Leta 1926, potem ko je uspešno zatrl upor Maročanov, je postal brigadni general in narodni junak. Deset let pozneje (1936), ko je prevzela oblast levo usmerjena Ljudska fronta, je bil poslan na Kanarske otoke, a je že v juliju istega leta izvedel vojaški udar in začel državljansko vojno, v kateri je aprila 1939 zmagal. Med drugo svetovno vojno mu je uspelo, da je ostala Španija nevtralna. V letu 1947 je sicer uvedel t. i. katoliško monarhijo, a je Španijo spremenil v diktaturo, v kateri je imel vse do svoje smrti popolno politično in vojaško oblast. (Antič, Veliki svetovni biografski leksikon, str. 321–322.)

zaključenjem mirovnih pogodb in s povratkom rdeče vojske¹⁷¹⁹ v Rusijo. Sovjetom je nujno potreben čas, da bi mogli za železnim zastorom izvesti popolno sovjetizacijo, ki pri narodnih zahodne orijentacije mnogo počasneje napreduje kot v polazijatski Rusiji.

Mirovna konferenca, polna dramatičnih scen in diplomatskih besednih dvobojev – neobičajne oblike, je za sedaj deloma zlepljena. Ali se bodo določbe mirovne konference izvršile? – Mogoče. Celo verjetno da.

Sledi še mirovna konferenca z Nemčijo, Avstrijo, Madjarsko in Japonsko ...

Verjetno, da se bo tudi na tej konferenci našla začasna rešitev. Igra za čas se bo nadaljevala. Odgovorni politični voditelji zahodnih demokracij so se namreč prepričali, da trajne kompromisne rešitve vprašanj, ki delijo poglede in interese zahodnih demokracij od onih, za katere se trudi takozvana progresivna ali ortodoksna demokracija – komunizem, ni mogoče doseči, navzlic današnjem sovjetskem diplomatskem umiku. Zato Angloamerikanci več ne popuščajo. Njihov tisk, kakor tudi njihove vodeče osebnosti dajejo vedno krepkejše in nedvoumne lekcije sovjetskim in sovjetsko-satelitskim politikom. Čeravno zapadnjaki niso navajeni govoriti in pisati v stilu, katerega se poslužujejo progresivno-demokratski politiki in žurnalisti, je vendarle njihova beseda dovolj krepka in nič manj odločna. Odločna zato, ker se opira na vojni potencial, ki nima para na svetu in čigar gigantske priprave zasenčijo vsak račun. Odločna tembolj, ker zapad dobro ve, da je dosedanja sovjetska trdovratnost le »bluff«¹⁷²⁰ in da Sovjetija še daleč ni pripravljena na tako usodepolni korak kot je tretja svetovna vojna.

Z oziroma na dejstvo, da današnje vojne lahko uspešno vodijo le bogate industrijske države, ker poleg vseh milijonskih žrtev končno odloča le stroj, nam je že danes povsem jasno kdo bo v tej vojni – zmagovalec ... Za nas ni vprašanja na kateri strani je naše mesto, ker mi z demokracijo živimo in z demokracijo pademo, zato je naš delež in naloga popolnoma opredeljena.

Naloga in delež Jugoslovanov, a posebno Slovencev v pripravljalnem delu za končni obračun z zadnjim totalitarnim sistemom je označen samo z eno besedo: »Rešiti, kar se rešiti da!«

Ta naloga ni ravno zavidanja vredna, dasi je zelo težka. Naprtla nam jo je zla usoda, ki nam je v pretekli vojni, namesto naših stoletnih ciljev, na katerih doseg smo bili tako sigurni, ker smo doprinesli najstrašnejše žrtve na oltar svobode in demokracije, – prinesla Titovo komunistično revolucijo. S Titovo revolucijo smo ravno Slovenci najbolj prizadeti, ker smo skupaj z našimi brati Srbi in Hrvati izgubili svobodo in demokratično ureditev, posebej pa še naše etnografske meje na Koroškem in Slovenskem Primorju, ter življenjsko vprašanje našega naroda – Trst. Vse to bi bilo naše, če ne bi bilo Tita!

Imamo li tedaj v situaciji, ki neminovno prihaja take nade? – Ne! Tokrat velja za nas samo: »Reši, kar se rešiti da!«

Brez sentimentalnosti moramo stvarnosti pogledati v oči, in pri vsej svireposti ne smemo obupati, temveč moško, kolikor je to mogoče, prijeti vajeti naše usode v svoje roke.

Pri tem se moramo zavedati sledečega:

¹⁷¹⁹ Rdeče armade.

¹⁷²⁰ Slepilo, prevara.

1. – V bodoči svetovni vojni bo Jugoslavija v komunističnem taboru, dasi bo nasprotnega prepričanja 90 % Jugoslovanov, ki čutijo z dušo in telesom za zahodno demokracijo.
2. – Na strani zapadnih velesil se bodo borili Nemci in Italijani, naši stoletni sovražniki in s tem bodo zopet ogroženi naši nacionalni interesi.
3. – Vse vojne grozote bodo šle zopet preko našega ozemlja, a pri povlačenju Sovjetov bodo ti po svojem preizkušenem receptu uničili vse in odpeljali s seboj celo prebivalstvo v globino Evrazije, od koder ni vrnitve.

Usodne posledice, ki izhajajo iz navedenih neizpodbitnih dejstev, lahko preprečimo samo na sledeči način:

**ORGANIZIRATI NARODNO VSTAJO JUGOSLOVANSKIH NARODOV PROTI DA-
NAŠNJIM NASILNEŽEM – KOMUNISTOM.**

**Z AKTIVNIM ODPOROM PROTI KOMUNISTIČNEMU OKUPATORJU V TRENUT-
KU OBOROŽENEGA SPOPADA** Zapada z Vzhodom se bodo jugoslovanski narodi od-
dolžili idealom svobode in demokracije in bodo z orožjem v roki dokazali svoje prepričanje
ter pripomogli k skupni zmagi demokratičnih narodov,

- ustvarili bodo moralni in politični kapital soborcev za zapadno demokracijo in s tem
ščitili nacionalne interese vsaj »status quo« na svojih mejah proti stoletnim agresorjem,
- pripravili bodo narod za odhod v gozdove in ga s tem rešili pred odseljevanjem v Rusijo.

Pomislil bo kdo na represalije. Zares, represalije od komunistov bodo strašne, ali vendar
bodo žrtve sorazmerno manjše, kot v slučaju neaktivnosti, ki bi privedla v nevarnost celo
obstane naših narodov.

Mislimo, da je bilo dovolj izkustev v tej vojni, za časa katere so najhujše trpeli med naspro-
tnimi ideološkimi tabori stoječi sredinci, a šele za njimi oni, ki so radi svojega defenzivnega
stališča igrali na kvislinško karto.

Najboljše so izšli iz borbe partizani, baš zato, ker so bili najaktivnejši. Zopet se je potrdilo
staro pravilo: »Najboljša odbramba je – napad.«

Aktivnost – napad je stvarno najboljša odbramba in to v navadni vojni, gverili in revoluciji.
Polovičarske mere so že vnaprej obsojene na neuspeh – pogin. Zato se moramo odločiti na
maksimalno aktivnost!

Tako maksimalno aktivnost lahko ustvari samo **REVOLUCIJONARNO GIBANJE** zgraje-
no na močnih ideoloških temeljih, najkospirativnejši organizacijski tehniki in delujoče po
načelih preizkušene podtalne taktike.

9. »Odgovor dachavskemu tovarišu Andreju Orlu«, 17. 1. 1947¹⁷²¹

Čitam Tvoje pripombe na Beneševe¹⁷²² spomine iz nemškega suženjstva in razmišljam, kako je bilo v dneh, ko sem devet mesecev čakal v samici bunkerja, da grem na vrh in skozi dimnik krematorija, pa sem 29. aprila zvečer zagledal Amerikance ... Ali si sanjal, ko si prestal te dneve grozote, listajoč Mrzelovega¹⁷²³ »Lažnjivega Kljukca« – »dahavskega poročevalca«, da te doma čaka še hujši pekel kot je bil »KZ¹⁷²⁴ Dachau«? Ali si mislil na to 1. maja 1945, ko si pristvoval prvemu »mitingu« – komunistični pajacijadi na »Lagerstrasse« in poslušal govore, ki so zveneli, kot pravijo Srbi: »Kao kanta po samaru ...«? Takrat sem se sprehajal z debelim, bogatim ljubljanskim trgovcem ob množici v »Titovkah«, ki je zmedeno opazoval celo zadevščino. Dal je namreč težke milijončke za vesoljno Ofarijo, takrat me je pa začuden vprašal: »Poslušaj, ali Ti misliš, da bo doma takole?« Razumela sva se še iz »karantina«, kjer mi je večkrat dal kakšen krompir, ko so me Ofarji,¹⁷²⁵ tudi stanovski tovariši, bolj pisano pogledovali. Dejal sem mu: »Doma boš šele videl vraga, tam ni ameriških vojakov okoli taborišča, tukaj sodrga lahko samo vpije, tam pa tudi počne kar hoče«. Mož se je težko zamislil. Ni ga mikalo posebno domov, toda šel je z drugo partijo Čehov preko Prage. Jaz sem odkrito povedal, da ne grem, da pa bom prišel, kadar bo vladala prava svoboda, to je ne taka, kakor jo pojmujejo komunisti. Bil sem uporniškega duha vedno skozi življenje in tak sem ostal, nadrejeni so me celo zmerjali s komunistom, čeprav sem komunizem daleč bolje poznal, kot pa oni in ne bi nikdar mogel biti komunist. Gonil me je vedno oni sokolski nemir, da nikdar nisem bil zadovoljen nego sem hotel večno gibanje, vedno nekaj novega boljšega. Hotel sem vihar – revolucijo, ki naj pomete vso gnilobo, ki se je tako razbohotila v naši domovini ali sem tudi hotel po revoluciji novo življenje v resnični svobodi ... To sem pa vedel, da jo KP ne bo prinesla, zato sem bil zelo aktiven na drugi strani /seveda ne na okupatorski/, tako da me je »Slovenski dom«, ko sem bil še v zaporih ljubljanskega gestapa napadel s »plavim Ofarjem« in angleškim plačancem ... »Mirjan« piše »Harmoniji«, da naj me poišče v Parizu, kjer me pa »Harmonija« ni našla. Sem včasih tam, toda me je težko najti, ker se nahajam po vsej Evropi s te strani železnega zastora, včasih pa celo prodrem na ono stran. – Sedaj menda več kdo sem in bodi tudi prepričan, da si na pravi poti ... Edino ta pot pride pri »prekomorcih« do »Bele hiše« in ti so danes gospodarji situacije, vse drugo spada v drugo, oziroma tretjo kategorijo. Po tej poti, če jo boste znali vzdrževati z našo pomočjo v popolni konspiraciji boste dobivali vsa navodila, ki jih rabite s pravega mesta, seveda od »neodgovornih« in »neoficielnih« oseb. Lahko rečem, ne samo navodila, nego tudi mnoge potrebščine pri delu, katere doma ne morete dobiti.

¹⁷²¹ Pismo Andreja Glušiča - Vojina, naslovljeno na Andreja Orla (psevdonim Angele Vode). Vodetova je pismo izročila Metodu Kumlju. Tipkopis (reprodukcija) se hrani v SI AS 1931, t. e. 587, 2911–2914, 2921.

¹⁷²² **Edvard Beneš** (1884–1948), češkoslovaški politik, eden od voditeljev gibanja za neodvisnost, je po razpadu Avstro-Ogrske v letu 1918 postal zunanji minister novoustanovljene države Češkoslovaške, od 1935–1938 pa je bil njen predsednik. Drugo svetovno vojno je preživel v Londonu, potem pa se je vrnil v domovino in spet postal predsednik. Po komunističnem prevzemu oblasti leta 1948 je odstopil. Leta 1947 je napisal spomine. (Antič, Veliki svetovni biografski leksikon, str. 85.)

¹⁷²³ Najbrž mišljen **Ludvik Mrzel** (1904–1971), pisatelj, pesnik in publicist, rojen v Loki pri Zidanem Mostu, študiral medicino in slavistiko na ljubljanski univerzi, sodeloval v avantgardni gledališki skupini, potem pa se je preživljal z novinarstvom. Od 1926 je bil sekretar SKOJ-a za Slovenijo. Leta 1943 se je pridružil partizanom, a so ga še istega leta ujeli Nemci in ga odpeljali v taborišče Dachau. Po končani vojni je postal upravnik Slovenskega narodnega gledališča v Mariboru. Leta 1947 je bil odstavljen, naslednje leto pa aretiran in 1949 na 10. dachavskem procesu obsojen na 12 let zapora. Preživel je Goli otok in bil leta 1955 pogojno izpuščen. (ES 7, str. 233–234.)

¹⁷²⁴ Konzentrationslager (koncentracijsko taborišče).

¹⁷²⁵ Pristaši OF.

Med nami je potrebna hitra in sigurna zveza, če hočemo kaj narediti. Zato niso dovolj samo kurirji, katere je potrebno uporabljati le za prenos važnih stvari, načrtov, fotografičnega materiala, dokumentov itd. Za vse drugo je potrebna radio-zveza. Imam tako zvezo z večjimi mesti Jugoslavije, samo v Ljubljani ne najdem pri vseh poizkusih človeka, ki bi imel dovolj poguma za to. Zato tudi Vaši grupi prilagam ključ šifre, znake za klicanje in pa ostale elemente. Menda bo ja kdo lahko naredil eno postajico z 20 Wati, to danes ni nobena umetnost. Če je pa to nemogoče mi sporočite in Vam pošljemo mi postajo.

Da bi se pri zaveznikih res kaj doseglo, je potrebno jih uveriti prepričati, da stvarno široki sloji naših jugoslovanskih narodov simpatizirajo z njimi in da so ti sloji pripravljene to z delom dokazati. Na sentimentalne pripovedke zavezniški politični krogi, kakor tudi generalštab ne dajo nič!!! To se je na žalost morala prepričati tudi naša emigracija, ki je hotela živeti od starega kapitala, kakor nekdanj »Solunci«:¹⁷²⁶ »Mi smo stvorili puč 27. marta,¹⁷²⁷ mi smo se borili, mi smo oni, koji smo ležali četiri godine po nemačkim lagerima ... i mi smo, pa mi smo«. Zavezniki so na vse to »mi smo«, rekli, da je vse to prav lepo, ampak zaradi »mi smo« nočejo preganjati vseh Avstrijcev in Nemcev, nego jih snubijo, ker jih je 80 milijonov in jih bodo jutri v eventualni vojni proketo rabili, saj to isto delajo tudi – Sovjeti. V Ljubljani bi se morali ljudje enkrat zavedati, da ni Ljubljana epicenter dogajanj na vsem svetu in najbolj pametna ter da se vojna in politika ne vodi s čustvi in vročimi glavami, nego z mirnim presojanjem, belim papirjem in svinčnikom v roki ... In torej, če se vse vodi z najtočnejšimi računi, potem je vsakemu pametnemu človeku jasno, da v operativni enačbi velikih pomenimo toliko, kolikor tudi predstavljamo ... Tukaj je mogoča samo ena edina korekcija in ta je, čim več bomo za demokratsko stran naredili, toliko več bomo veljali.

Potrebno je, da v Ljubljani organizirate obveščevalno službo, kot je bila na primer DOS, razpredete mrežo zaupnikov po vseh krajih Slovenije, po vseh partizanskih uradih, komandah in v vsem njihovem aparatu. Da ta center DOSa – Državne obveščevalne službe stopi z nami v zvezo in nam dostavlja informacije, ker če se demokracije in mi hočemo boriti proti sovražniku, ga moramo poznati. Predvsem pa še pri demokratičnih narodih moramo s točnimi informacijami vzbuditi javno mnenje, da vidi nevarnost za svoj družbeni red in za svoje državne organizme v komunističnem sistemu potem šele lahko dobimo zaslonbo pri državnih aparatih demokratskih držav. Priložena so Vam točna navodila, kako se to naredi in kaj nas interesira.

Pišete glede propagande, da moramo organizirati sistematično poročanje v zavezniške liste angleške, ameriške in francoske, toda ne v klerikalne. Ta služba je organizirana in to časopisje mnogo piše o Jugoslaviji. Pišemo pa v vse liste, n. pr. v francoske »Populaire«, »Figaro« in »Le monde«. V glavnem, pa tudi druge. Toda težja je stvar, te časopise Vam poslati, da vidite kaj se vse piše. Morate pa razumeti, da nismo samo mi Slovenci in Jugoslavija, da bi polnili stolpce vsega svetovnega časopisja; z enakimi vprašanji stoje tukaj Poljaki, Baltiški narodi, Bolgari, Madžari, Čehoslovaki, Finci, Ukrajinci, Belorusi itd. Vaši trije članki, ki so bili priloženi: »Kolektivna krivda naroda«, »Jugoslovanski kolaboracionisti« in »Slovanski kongres«, so bili takoj razmnoženi in poslani, na priloženi naslov, potem v Švico, Francijo

¹⁷²⁶ Borci, ki so se med prvo svetovno vojno, med leti 1916 in 1918 borili na strani antantnih sil na t. i. Solunski fronti. Med njimi je bilo tudi veliko slovenskih prostovoljcev.

¹⁷²⁷ 27. 3. 1941, dva dni po tistem, ko je prišlo do podpisa pogodbe med Nemčijo in Jugoslavijo, je prišlo do državnega udara (puča), ki ga je vodil letalski general Dušan Simović.

in Ameriko. Pošljite mi vedno dovolj takega materiala, garantiram Vam, da bo ves objavljen. V tem pogledu imam odlične zveze. Drugo, tudi naše emigrantsko časopisje prinaša stalno mnoge stvari, izdajamo tudi list v angleškem jeziku in ga razpošiljamo med zavezniške vojaške kroge, vojake in civiliste pri okupacijskih oblasteh ter raznim zavezniškim novinarskim agencijam.

Pravite, da naj stopimo v zvezo z Milanom Iskro¹⁷²⁸ in z Grgo Zlatoperom, radi radio propagande na kakšni močni zavezniški radio-postaji. To si zelo enostavno predstavljate. Tudi mi enako čutimo, kaj bi pomenila radio propaganda za našo stvar. Toda, danes v času mirovnih konferenc ne mislijo zavezniki vznemirjati Sovjete z radio-propagando proti Titu. Grga Zlatoper in Iskra se proklete malo slišita že nekaj časa na radiu, ker sta za svoj račun začela protititovsko propagando. Mogli bi le z ilegalno kratko valovno postajo delati. Tako postajo imamo, so jo mladi idealisti naredili, ali na žalost nimamo sredstev, da bi ona mogla delati, ker bi njeno stalno premikanje in kamuflaža stala precej. Slovenski magnati pa, ki so pobegnili v inozemstvo, pa samo skrbe za svoje trebuhe, vganjajo črno borzo, da bi kateri dal kakšen sold za to, pa še misliti ni. To bo edino takrat, kadar jih začnemo streljati, kot cučke po ulicah, kakor so jih komunisti po Ljubljani. Ista stvar je z raznimi Narodnimi odbori,¹⁷²⁹ ki se v emigraciji gredo le strankarske mance lovit. Delajo pač to, kar so edino doma znali. Podelili so pa že vse resore, za slučaj da pridejo domov. Seveda, skrbimo mi tukaj za to, da se marsikateri ne bo upal takrat domov, kadar se mi vrnemo. Upam, pa da bo postaja, za katero je vse pripravljeno, celo gramofonska plošča, kmalu zapela, ker izgleda, da bomo našli sredstva pri tujih prijateljih.

Vaše programatične misli. Če pazljivo prečitate Matjažev letak »Slovenci in Slovenke«¹⁷³⁰ najdete veliko tega še notri, ravno tako v »Pro...«¹⁷³¹ tu federativne Jugoslavije. Glede točke »Naš položaj med drugimi narodi« se popolnoma strinjamo z Vami. Isto je s točkami »Slovensko narodno ozemlje«. Odnos Slovenije do Jugoslavije, »vključenje v višje državne edinice« in »Slovansko skupnost«. Toda točka »Gospodarska načela« bi pri nas pretrpela precejšnjo kritiko, zahodni zavezniki bi je gotovo ne podprli, tudi angleški laburisti ne. Brez privatne lastnine ni privatne inicijative in brez privatne inicijative ni napredka in svobodnega razvoja. Napredek je v tem slučaju mogoč le pri terorju, kakršnega izvajajo komunisti in tega ste menda Vi in mi siti. Vse kar je napisano radi industrije se da tako sprovesti. Kar se pa tiče kmeta in kmečkega gospodarstva je to napisal človek, ki kmečkega problema sploh ne pozna ali ga pa gleda skozi komunistična naočala. »Podružabljenje veleposestev, podpiranje zadružnega urejevanja lastnine v kmetijstvu ...« Mi se odločno borimo proti kolhozom in smo sigurni, da bomo v tej borbi imeli za seboj vse kmete v Sloveniji in v Jugoslaviji in na vsem svetu, tudi v Sovjetiji, če se ji da prilika, da to svobodno povedo. Treba je samo pojasniti, da je v Jugoslaviji 80 % kmetov, v Sloveniji pa 72 %. Z veleposestvi ni druge rešitve kakor agrarna reforma. Ustvariti srednje kmetije in izvršiti arondacijo posestev. Organizirati povsod kmetijsko prodajne in nabavljalne zadruge. Izvesti kmetijsko strokovno

¹⁷²⁸ **Milan Iskra**, živel v ZDA, med drugo svetovno vojno naj bi bil »znan komentator ameriškega radia«. (SI AS 1237, t. e. 259, št. 170, Izpoved Ljuba Sirca, nedatirana.) Po Nagodetovih besedah je bil »žurnalst, Srb, levičar, pred vojno dopisnik Politike iz Pariza«. (SI AS 1237, t. e. 259, mapa Nagode, zaslišanje z dne 9. 6. 1947, str. 66.)

¹⁷²⁹ Morda mišljen Slovenski narodni odbor, ki so ga po končani vojni v Rimu ustanovili slovenski politiki v emigraciji. Več o tem v eni prejšnjih opomb.

¹⁷³⁰ Objavljen je v: Čoh, »Za svobodo, kralja in domovino«, str. 290.

¹⁷³¹ Nekaj črk manjka.

šolstvo, to so načela ureditve kmečkega vprašanja, ne pa napraviti od svobodnega gospodarja – kmeta, sužnja, kolhoznika. Pri političnih načelih se tudi mi ne ogrevamo za monarhijo, toda to prepuščamo narodu, ne strinjamo se pa s tem, da v monarhiji ravno tako, kot v bolševiško urejeni državi ni mogoča resnična demokracija, kjer je mogoča samovoljnost raznih klik. V monarhiji so lahko dvorske klike, v republiki so strankarske, pa celo družinske klike. Stanje v državi se v tem pogledu regulira z Ustavo in zakonodajo ter kontrolo nad izvrševanjem iste. Vsak ki se le malo bavi s politiko dobro ve, da so dvorske klike v Angliji daleč nemočnejše kot pa klike v »beli hiši«. O kliki v Kremlju nočem niti pisati. Za mene osebno je bila pred to vojno ideal Čehoslovaška republika. Je pa veliko vprašanje če smo mi v Jugoslaviji z obzirom na naš mo..¹⁷³² ik v vsakem pogledu, ne le v narodnostnem in kulturnem, zrela za to? Slovenci že, od nas proti jugu pa vse manje.

Treba je o vsem dobro razmisliti, ne pa enostavno kopirati tuje. Vsak čevljev ne paše na vsako nogo. Zgradimo nekaj, kar odgovarja našemu narodu našim prilikam. Več pozornosti kmečkemu stanu!

Vaša vprašanja: OZNA nima nikjer dostopa v naša taborišča pod komando Angležev, še manj pa more po noči odpeljati kakšne ljudi pod pretvezo, da so vojni zločinci. Pač pa so jugoslovanskim oblastem kartoteke na razpolago, da iščejo vojne zločince. Angleži sami zapro one, za katere oni sami smatrajo, da so res vojni zločinci in jih nekatere potem izroče jugoslovanskim oblastem. Teh je bilo do danes le 14.

O vrnitvi nekega Kolje Rusanova še s petimi tovariši pri Radgoni, nam ni znano, pač vemo, da je vrnjenih enkrat 12 partizanov, ki so pribežali čez. Ta stvar se da tolmačiti tako, da je to naredil kakšen lokalni faktor, ki je Titovski simpatizer ali pa, da so to bili ljudje, ki so jih partizani hoteli infiltrirati. Bodite prepričani, da v I. S.¹⁷³³ ni komunistov, ampak pota angleške politike in obveščevalne službe so čudna, nič manj menda kod božja. Kolja Rusanov,¹⁷³⁴ to zveni malo preveč na kakšnega sovjetskega filmskega zvezdnika.

Vaši pogledi na vojaško organizacijo se ne strinjajo s situacijo v ostalih krajih Jugoslavije, še manj pa drugod po drugih od Sovjetov podjarmljenih državah. Ali ste kaj slišali o odporu na Poljskem, Madžarskem, Bolgariji itd. Kaj pa Bosna, Hrvatska in Srbija. Ali ni malo sramotno za Slovence, da hrvaški Križarji šarijo po nekaterih slovenskih področjih. Brez žrtev ni nič, to so imeli komunisti popolnoma prav. V zapečku se ne rodi svoboda! Pri tem seveda ni treba uganjati nepremišljenih dejanj, kot so jih večkrat komunisti. V naših navodilih, ki niso napisana od ljudi iz pisarne, nego s terena, boste našli vse, kako se da »ilegala« in to zelo mala pametno voditi. Razume se, da v organizacijski fazi ne more biti akcije. Nekatere naše grupe v okolici Maribora so propadle samo radi neposlušnosti in akcij, ki so jim bile strogo prepovedane. Mi imamo čisto idejno predstavo kaj hočemo in tudi vemo, da morajo biti vojaške vrste idejno podstavljene, zato jih za pravi čas tudi vzgajamo, kakor so jih komunisti v Rusiji, ne doma. Smo odločni borci proti komunizmu in nič manj proti stražarskemu klerofašizmu. Danes vodi politiko Amerika in je Anglija v drugi liniji. Amerikanci so najmanj naklonjeni dvorskim klikam, ker pravijo da brez kralja zelo dobro žive, njim se niti ne sanja, da bi vračali stare stranke in stare skrahirane politike v Jugoslavijo na oblast, lahko pa Vam rečem to, da če bodo tvegali tretjo svetovno vojno za rešitev evropskih naro-

¹⁷³² Nekaj črk manjka.

¹⁷³³ Intelligence Service.

¹⁷³⁴ Verjetno je mislil na osebo, ki je omenjena v zapisu z naslovom Kdor ni z nami.

dov, bodo pač Evropo sami uredili, kakor bo njim prav hodilo in se boste vi proketo malo temu uprli in če ste tako bojeviti, zakaj se pa danes ne uprete komunističnemu redu, ki je tudi importiran od zunaj iz Sovjetije? Evropa se bo urejevala v mnogo ozirih kot celina.

Smo odločno prepričani, da Slovenija ni sposobna samostojnega gospodarskega življenja, kakor tudi, da bi v državni skupnosti z Nemci, pa naj nam bo zagarantirana še taka avtonomija – bili zopet sužnji. Za nas pomeni Jugoslavija biti ali ne biti in v vsako večjo državno tvorbo gremo le v sestavu Jugoslavije.

Vstaja bo nujna in neizogibna, samo mora biti v pravem zunanem političnem trenutku. A ta se da določiti samo zunaj, toda z dobrim znanjem položaja v domovini. Ne da se pa taka stvar čez noč pripraviti, zato je potrebno imeti že danes skelet organizacije, čeprav v najskromnejših obrisih.

Za Jugoslavijo in naše narodne meje se borimo tudi mi. Ali ste čitali v »Jugoslaviji« uvodnik preko cele strani »Trst slovenska luka – Trst Jugoslaviji« v »Istini« »Naša meja proti Avstriji – Slovenski Korotan«. Teh časopisov smo vrgli preko meje na tisoče. Morate pa vedeti, da mi ne pišemo tako lahko kot Tito. Nas cenzurirajo zavezniki in preganjajo domače oblasti dežele na katere tleh živimo in pišemo proti njenim interesom. To je malo bolj junaška borba, kot Titova. Seveda Titova propaganda bi rada vrgla na emigracijo izdajalski greh, da je ona proti temu da sedanja Jugoslavija dobi Trst in Koroško. Ne, mi ravno danes podpiramo to, da se pod tem režimom priključijo naši kraji k Jugoslaviji, da bi jutri v težji situaciji lahko branili že obstoječe stanje, ker za nas je Jugoslavija večna, a Titov režim kratkotrajen.

Glede starih politikov smo istega mnenja z Vami. Oni so glavni krivci, da je Jugoslavija politično razpadla, kajti Jugoslavija je trenutno vojaško morala podleči, saj ni mnogo manjkalo, da je Sovjetija podlegla, ali se ni smela politično razpasti, da so bile zdrave politične razmere Zakaj se pa Poljska ni razpadla? Ti politiki tudi v emigraciji s svojim strankarskim »nadmudrivanjem« in taktiziranjem, pogajanjem in cincanjem zapravljajo zlati čas in smo jih vsi siti. Postoje pa mlajše sile, ki delajo in bodo stare v pravem političnem trenutku strmoglavile v staro šaro. Danes je še ne mogoče to in moramo z njimi delati, ker bi bil prevelik kraval, intrigiranje in preklarenje.¹⁷³⁵ To nam pa samo slabi položaj v inozemskih očeh, zato nekako prisilno vozimo navidezno skupaj. Vas ne sme motiti v navodilih naslov »Slovenski Narodni Odbor«, to je mišljen odbor ki bi se formiral doma na terenu, ne pa stari osramočeni. Tudi ime se lahko drugače prikroji. Mi nismo formalisti. Istotako Vas ne smejo motiti naši naslovi in štampljke. O pravem času bodo že druge. Ne poznate vseh naših težav s katerimi se moramo tu boriti. Če bomo vzpostavili tesno zvezo, Vam bo potem hitro vse jasno.

Na Louisa Adamiča¹⁷³⁶ pa kar pozabite, je popolen komunist. Sploh ne razumem, kako pridete na tako idejo. Ali ne vidite, da je Roosveltove politike v Ameriki konec? Adamič je politični mrtvec. Njegov ugled je strahovito padel.

Ne smete se jeziti, znamo tudi mi krepko pisati, ker tudi krepko delamo. Mislim pa, da je mnogo bolje, da se jasno in pošteno pomenimo, kakor, da se lažemo po načinu starih.

Z S. B. dr.¹⁷³⁷ sem v stalni zvezi.

¹⁷³⁵ Morda »preklanje«.

¹⁷³⁶ Glej opombo pri razpravi.

¹⁷³⁷ Morda mišljen dr. Stojan Bajič.

Ponavljam Vam zveza in še enkrat zveza, potem pa poročila. Imamo še čas in vse bomo pri dobri volji lahko napravili. Enkrat v maju se bomo pa lahko srečali kje v »svobodnih gozdovih«.

Od navodil sta še dva primerka v domovini. Smatrajte jih za najstrožjo tajnost.

Zdravo!

17. 1. 1947

Podpis: Vojin

10. Pismo Ivana Drčarja kurirju »Petru«¹⁷³⁸

Dragi Peter!

K. 10. maja 1947

Bila je huda in dolga zima, težko smo čakali spomladi in Tvojega prihoda v upanju, da bomo končno že uspeli napraviti odločilni korak k našemu skupnemu cilju in končnemu uspehu. Stvari pa se tako počasi razvijajo, da bomo še čakali in morali bomo še veliko delati in tvegati predno nam uspe doseči to, kar vsi želimo. Zato Te iskreno pozdravljam in prosim, da še nadalje vztrajaš. Glede naše zveze pa je stvar sledeča:

V marcu in aprilu sem se moral radi intrig in preganjanja tukajšnjih komunističnih agentov, ki uživajo podporo angleških komunistov in angl.¹⁷³⁹ komunističnih simpatizerjev, sem se torej moral umakniti na kmete brez podpore naših in trdo delati, da sem se lahko obdržal za ta čas. Trenotno je nevarnost minila in zdaj sem zopet v zvezi z mojimi sodelavci in s polno paro delal. Ker sem bil odsoten, sem zaprosil delegata našega vodstva, naj oskrbi dokumente in denar ter drugo podporo za Tebe, kar so mi že obljubili v januarju mesecu. Ta gospod delegat pa tega ni storil, ampak je celo stvar predal Grumu,¹⁷⁴⁰ ki hoče našo zvezo izkoristiti v svoje namene. Prvič ni preskrbel še nobenih dokumentov razen podaljšanja dovoljenja za obmejno cono, kar je itak moja zasluga, ker sem prej že sam preskrbel obrazec, pečat in podpis; drugič dosedaj še ni preskrbel nobene podpore in tretjič: pošto, ki si jo Ti prinesel še ni predal moji ženi ... skriva misleč, da jaz o tem ...¹⁷⁴¹ Iz vsega tega sledi, da nas ta ...¹⁷⁴² norca in vse nas kot »koristne budale« uporabiti. Intrigira proti moji ženi, češ da so jo poslali komunisti takrat, ko sta ji ti in Janez¹⁷⁴³ reševala življenje in otroka; radi dokumentov pa hoče izsiliti od mene, da pokažem zvezo s Teboj in da potem napelje vodo na svoj mlin. Za koga pa dela on in njegovi pajdaši v Lj.¹⁷⁴⁴ mi ni znano!

¹⁷³⁸ Pismo Ivana Drčarja, podpisan z Luka (eden od Drčarjevih psevdonimov), naslovljeno na kurirja »Petra«. »Peter« je pismo prinesel Zoranu Hribarju, ta pa naj bi ga skušal med vožnjo v zapor uničiti, a mu ni uspelo. Rokopis (reprodukcija) se hrani v SI AS 1931, t. e. 587, 2925–2927. Tudi pismo, namenjeno kurirju »Petru«, je prejela Nagodetova skupina, za to je uvrščeno v to skupino dokumentov.

¹⁷³⁹ Angleških.

¹⁷⁴⁰ Verjetno France Grum.

¹⁷⁴¹ Ta del besedila je prekrit z nalepko, na kateri je arhivska signatura, zato ga ni mogoče prebrati.

¹⁷⁴² Enako kot zgoraj.

¹⁷⁴³ Ni jasno, kdo je mišljen.

¹⁷⁴⁴ Lj. – okrajšava za Ljubljana (i,e,o). Enako v nadaljevanju besedila.

Če bo Ludviku¹⁷⁴⁵ možno, da pride s Teboj v zvezo prej predno pride Grum do Tebe, ... ljujemo¹⁷⁴⁶ delo in sicer takole: Če je Tebi možno še 1 mesec dela ...¹⁷⁴⁷ pogoji, bi najraje videl, da se otresemo Gruma in držimo našo zvezo po starem, kar je še najbolj varno, ker od Gruma se nimamo česa dobrega nadejati. V tem slučaju bi jaz sam osebno preskrbel dokumente in denar ter drugo podporo po bolj zanesljivi poti in bi imeli potem lahko delo.

Če Ti ne moreš več čakati dokumentov in denarja, potem se moramo potuhniti vsi skupaj in pristati na izsiljevanje Gruma. V tem slučaju je edino od tebe odvisno, da stvar dobro izpelješ in da mi po enem mesecu zopet nadaljujemo delo. Zato se boš moral pred Grumom le hliniti in pristati na njegove pogoje, a delal boš sam, kar Ti bo vest nalagala in če ostaneš pošten in dosleden držiš zvezo z nami paralelno, a Gruma obideš, ko od njega dobiš denar in dokumente. Zato je treba delati precej previdno in pametno. Torej če pride Grum do Tebe, mu rečeš, da z menoj nimaš nobene zveze in da sem Ti jaz priporočal nekega g. K. Grum tudi ne bo povedal, da je on g. K. Po tem boš že videl, da laže. Zahtevaj od njega dokumente in denar. Pošto, ki Ti jo bo dal na nove naslove v Lj., izroči naslovníkom, a Hribar naj pošto prekontrolira. Pod nobenim pogojem pa ne smeš Grumu povedati za naslov: Mirjane¹⁷⁴⁸ ali omeniti g. Hribarja,¹⁷⁴⁹ če Te tudi vpraša zanj, moraš trditi, da nimaš več zveze, ker niso več v Lj. Kar boš dobil pošte v Lj. za Gruma, jo bomo že spravili naprej do njega ali pa se z njim sam dogovoriš, kje se bosta dobila. Če pa ne kaže z njim še nadalje držati zvezo, se ga pa bomo gladko odkrižali in bomo mi njega izkoristili, a ne on nas. To velja seveda le v primeru, če on res preskrbi dokumente in denar, v kar pa le zelo dvomim in se le bojim, da ta lump hoče samo izkoristiti našo zvezo in vse odkriti, potem pa nas spraviti v kakšen zos. Zato mora Hribar njegovo pošto za Lj. in pošto od Lj. za Gruma prekontrolirati, a Ti boš pošto za Gruma predal potem Ludviku in ta naprej Grumu ali pa Ti osebno Grumu. Za mojo pošto od Hribarja pa Grum ne sme ničesar vedeti in prosim Te dragi Peter, da vso pošto za mene in mojo ženo nikakor ne predaš Grumu, ampak le Ludviku, Gortanu,¹⁷⁵⁰ ta dva pa Radotu¹⁷⁵¹ tako, da pošta meni ali moji ženi namenjena sigurno dospe v naj...¹⁷⁵²

Upam dragi Peter da si me dobro razumel in da boš točno in vestno po tem ravnal. Grum bo hotel marsikaj od Tebe zvedeti in zvrutati. Bodi molčeč in previden; predlagal bo za prihodnji sestanek drugo mesto, za katerega ne bo vedel ne Ludvik ne jaz, ne kdo drugi od naših. Ti mu to vse obljubi in delaj videz, da samo še nanj računaš. Ko pa se semkaj povrneš, te prosim da poiščeš staro zvezo, a za Gruma bomo že našli izgovor. Če bomo tako ravnali, bo za vse prav. Škoda da ne vem za vsebini pisem, ki si jih prinesel, ker jih še ima Grum, ker bi Ti že lahko odgovoril, tako pa ne morem. Kar se tiče Cilke,¹⁷⁵³ pomagaj ji kar moreš, toda z otroci ji ne svetujem, da bi se podajala v nevarnost. Pozdravi Mirjano in ostale in vrni se nam kmalu. Do tedaj bom vse pripravil!

Iskreno pozdravljen od Luka

¹⁷⁴⁵ Ni jasno, kdo je bil mišljen.

¹⁷⁴⁶ Del besedila je prekrit z nalepko, na kateri je arhivska signatura, zato ga ni mogoče prebrati.

¹⁷⁴⁷ Enako kot zgoraj.

¹⁷⁴⁸ Verjeto mišljena Pavla Hočevar (psevdonim Mirjan ali Mirjana).

¹⁷⁴⁹ Morda mišljen Zoran Hribar.

¹⁷⁵⁰ Sprva je bilo zapisano »Goranu«, nato je bila dodana neka črka, podobna »t« ali »l«.

¹⁷⁵¹ Ni jasno, kdo so bili zgoraj omenjeni Janez, Ludvik, Gor(t)an, Rado.

¹⁷⁵² Del besedila je prelepljen z nalepko, na kateri je arhivska signatura, zato ga ni mogoče prebrati.

¹⁷⁵³ Lucija Skvarča - Cilka.

Gradivo, ki ga je »Nagodetova skupina« posredovala Centru 101

11. »Ljubljana - Št. Vid«, 15. 9. (1946)¹⁷⁵⁴

Št. Vid - Ljubljana, 15. sept.

Prejeli smo Vašo pošiljko z dne 1. t. m. – Vse kar nam sporočate, zlasti pa vojaško-organizacijska naročila, ki prihajajo od nedvomno poštenih slovenskih ljudi iz inozemstva, kažejo tako neinformiranost o pravem stanju stvari, da nam oprostite nekaj iskrenih, a trdih besed.

Ljudje, ki nameravajo pričeti borbo proti komunizmu s kakim izgledom, da osvobodijo Slovenijo in Jugoslavijo strahovlade, pod katero danes živimo, morajo imeti najprej jasno idejno predstavo, kaj hočejo programatično p o z i t i v n e g a doseči. Sam negavitizem ne zadoštuje! Na tem duhovnem temelju morajo razpresti mrežo politično »izgrajenih« zaupnikov doma, v tujini pa si je poiskati informativnih stikov s predstavniki pomembnejših tokov javnega mnenja. Šele ko je ta sistem povezan ima smisla preiti na vojaško organizacijo in ob ugodnem trenutku k akciji. Če vojska idejno ni podgrajena propade kot Mihajlovičeva.

Glede duhovne smeri je prav verjetno, da krščanska misel predstavlja danes filozofski temelj, na katerem se more zasnovati duhovni odpor proti boljševeziciji (= decivilizaciji, = demoralizaciji) sveta. Toda krščanstvo, kakor ga je pojmoval optimist Roosevelt, nima prav nič skupnega s politikom Vatikana, ki je šla priložnostno, ko je kazalo na zmago desnice, tudi z Mussolinijem in Petain-om¹⁷⁵⁵ v profašistično smer. Pravo krščanstvo je v direktnem nasprotju s totalitarizmom kake »Katoliške akcije« in njenimi vojnimi izrastki, slovenskim domobranstvom in hrvaškimi ustaši. Klerikalizem se je pri nas – in to je zgodovinsko dejstvo – v sovražstvu do Jugoslavije spajdašil z obema okupatorjema. Doma so ga predstavljali razni Rožmani,¹⁷⁵⁶ zunaj pa emigrantska garnitura. Še najuspešnejša propaganda za Titov režim je med našimi ljudmi strah, da se bo če pade sedanja »ljudska oblast« vrnila politika JRZ, SLS, JNS, ljudje, ki bi se nam v imenu »zapadne demokracije« in zopet s pomočjo tuje armade vsedli za vrat. – Pišete nam dobesedno: »... ko bo splošna ureditev sveta upoštevala

¹⁷⁵⁴ Pismo je nepodpisano. Črtomir Nagode je na javni razpravi izjavil, da je on avtor tega pisma, ki ga je preko kurirja Petra posredoval Centru 101. Datum je napisan nepopolno, le 15. 9. V zapisniku javne razprave sicer lahko preberemo, da izvira iz leta 1945, a je iz besedila dokumenta razvidno, da je nastal pozneje, leta 1946. Tipkopis (izvirnik) hrani v SI AS 1931, t. e. 587, št. 2877.

¹⁷⁵⁵ **Henri Philippe Pétain** (1856–1951), francoski maršal in politik, končal vojaško akademijo »Saint Cyr« in »École supérieure de guerre« v Parizu, med prvo svetovno vojno (1917) je bil imenovan za vrhovnega poveljnika francoske vojske, leta 1918 je postal maršal, po vojni pa je bil generalni inšpektor vojske in zračne obrambe, minister za obrambo, veleposlanik v Madridu. Med drugo svetovno vojno je bil v sodelovanju z Nemci predsednik okrnjene francoske države s sedežem v Vichyju, po vojni, avgusta 1945, pa je bil zaradi kolaboracije obsojen na smrt, a mu je bila kazen spremenjena v dosmrtno ječo. (Antič, Veliki svetovni biografski leksikon, str. 851.)

¹⁷⁵⁶ Osebe, ki so ravnale podobno kot škof dr. Gregorij Rožman.

krščanska načela po smernicah: sv. Očeta, Roosevelta, Trumana,¹⁷⁵⁷ Churchilla ter ostalih svetovno znanih državnikov in gospodarstvenikov ...« (!!). Ko bi bil sv. Oče malo manj politika in gospodarstvenika ter več duhovnika, bi se najbrže škof Rožman ne bil družil z SS–generali in cerkve bi danes v Ljubljani ne zijale prazne. Nihče ne bo izbrisal strašnega dejstva, da so katoliški svečeniki po našem jugu s križem v roki vodili pokolje pravoslavcev. In baš ta srbski element, »državotvorni ljudje« Like, Korduna, Bosne in Dalmacije niso našli v življenjskem silobranu organizatorja iz okolice kralja, temveč ga je dvorska kama-rila, igraje se politike, prepustila Titu. Če dodamo še, da je bil Churchill oni, ki je oborožil Tita, pa imate navedene glavne vzroke, zakaj je Jugoslavija danes komunistična. Opozarjam Vas, da, če danes razpravljate s katerim-koli inteligentnim katoliškim duhovnikom, n. pr. pomožni škof L.,¹⁷⁵⁸ prior Z.,¹⁷⁵⁹ i. t. d. vsi v en glas izjavljajo: »proč od politike in bank ter veleposestev – nazaj k etiki in filozofiji!«

Ideološki temelj protikomunistične borbe naj bodo krščanska načela oprana vseh klerikalnih nečistosti. Posebno pri Slovencih morajo biti sproščena vseh politikov in gospodarstvenikov iz l. 1918-1941, ki sedaj nekje po svetu kuhajo kot konkurenti – totalitarci svoj proti-kominternski srd. V kolikor njih prizadevanje sploh ni nerealno, samo kviri izgleda za ozdravljenje našega moralno bolnega in fizično zmučenega naroda.

Kakšen je položaj pri nas?

Slovence in vso Jugoslavijo vlada skupina amoralnih slovenskih ljudi, ki črpajo svojo moč iz neizmerne politične neumnosti izobraženstva. Vodilna klika je zrastle v strupenem miselnem okolju, ustvarjenem po nesposobnih jugoslovanskih režimih med obema svetovnima vojnama. Naše sedanje politično vodstvo je nelegitimni duhovni otrok »velikih voditeljev«, kot so bili Korošec,¹⁷⁶⁰ Kramar¹⁷⁶¹ i. t. d. in vzgojiteljev kot Kidrič st.¹⁷⁶² in Ehrlich.¹⁷⁶³ Kar

¹⁷⁵⁷ Franklin Delano Roosevelt in Harry Truman.

¹⁷⁵⁸ Morda je mišljen Stanislav Lenič, tedanji tajnik na škofijskem ordinariatu (več o njem v eni od prejšnjih opomb).

¹⁷⁵⁹ Ni jasno, kdo je bil mišljen.

¹⁷⁶⁰ Dr. Anton Korošec.

¹⁷⁶¹ **Albert Kramer** (1882–1943), politik in novinar, rojen v Trbovljah, filozofijo in pravo študiral v Gradcu in Pragi, kjer je leta 1910 doktoriral na pravni fakulteti. Najprej je bil odvetniški pripravnik, nato novinar in urednik liberalnih časopisov. Od leta 1909 je bil član liberalne Narodno napredne stranke, od 1917 član njenega načelstva, junija 1918 pa je bil med ustanovitelji Jugoslovanske demokratske stranke (JDS). V obdobju med obema vojnama je bil eden vodilnih slovenskih liberalnih politikov, minister v več vladah, poslanec ustavodajne in narodne skupščine, jugoslovanski poslanik v Pragi. V tridesetih letih je bil voditelj slovenskega dela takrat ustanovljene JNS in bil 1933 izvoljen za njenega glavnega tajnika in enega od podpredsednikov. Ves čas je zagovarjal državni centralizem in unitarizem. Po začetku prve svetovne vojne je nasprotoval novoustanovljeni OF in bil voditelj slovenskih liberalcev v Slovenski zavezi. (ES 5, str. 380.)

¹⁷⁶² **Dr. France Kidrič** (1880–1950), literarni zgodovinar, rojen v Ratanski vasi pri Rogaški Slatini, je študiral slavistiko na Dunaju in tam tudi doktoriral. Sprva je delal kot bibliotekar. Pred prvo svetovno vojno je šel študirat v Rusijo, potem pa je poučeval ruščino na zavodu za orientalske jezike. Leta 1920 se je vrnil v Slovenijo, kjer je nastopil službo profesorja starejše slovenske književnosti na ljubljanski univerzi, od leta 1925 dalje pa je predaval še primerjalno književnost. Trikrat je bil dekan Filozofske fakultete, enkrat rektor ljubljanske univerze, leta 1938 je bil med ustanovitelji SAZU. Sodeloval je pri ustanovitvi Društva prijateljev Sovjetske zveze. Med drugo svetovno vojno je bil član odbora OF na univerzi, od začetka 1942 pa je bil po zaporih in v internaciji. Po vojni je bil izvoljen za predsednika SAZU. Leta 1948, ko je zaradi bolezni opustil delo na univerzi, je postal upravnik literarnega inštituta pri SAZU. Za svoje delo je prejel več domačih in tujih odlikovanj. (ES 5, str. 63.)

¹⁷⁶³ Dr. Lambert Ehrlich.

glejte jih: Kidrič ml.,¹⁷⁶⁴ Breclj,¹⁷⁶⁵ Puc,¹⁷⁶⁶ Ravnihar¹⁷⁶⁷ i. t. d. sami »sinčki« prominentnih očetov kulturnikov in politikov predvojne dobe. (Ali Vam je znano, da je klerofašist Ehrlich s svojo intervencijo omogočil Kidriču ml. povratek v Jugoslavijo z Dunaja?) Pack schlägt sich, Pack verträgt sich.¹⁷⁶⁸ Kako blizu si je stara korupcija z novo, kaže, da se je n. pr. šestojanuarskemu banu ing. Srncu¹⁷⁶⁹ in obznanskemu¹⁷⁷⁰ dr. Marušiču¹⁷⁷¹ kljub taki »obremenjenosti« posrečilo prav lahko preskočiti »prepad« med starim in novim političnim svetom. Prej so prihajala navodila iz Rima ali Lože,¹⁷⁷² sedaj pa iz Moskve. Dokler Slovenci in Jugoslovani ne bomo našli sebe, tako dolgo se bodo žogale z nami razne internacionale.¹⁷⁷³

Naše ljudstvo je ob osvoboditvi po velikanski večini rado sprejelo vlado OF, baš ker je upalo, da v politiki predstavlja ono novo in sveže po katerem je nagonsko hrepenelo, da se politično ozdravi in ohrani pri življenju. Po bridkih razočaranjih let 1945/46 naš človek sedanjo prakso »ljudske oblasti« soglasno odklanja, dokler pa bo le malo pri moči in zavesti ga ne bo možno nagnati več nazaj v staro predvojno miselnost. Ako tudi odklanjamo sedanji režim, vendar je komunistična propaganda ljudske množice toliko razgibala, da nihče ne bo več hotel vodstva prepustiti slepo kaki kliki, in najsibo tudi importirana iz anglosaške tujine.

Glede odpora pa morate danes računati:

1. Kmečkega ljudstva se polasča neka obupanost in apatija. To je dosegel v podrobnosti organiziran zastraševalni aparat: vojaški, politični in gospodarski.

¹⁷⁶⁴ Boris Kidrič, sin dr. Franceta Kidriča.

¹⁷⁶⁵ **Marijan Breclj** (1910–1989), pravnik in politik, rojen v Gorici kot sin zdravnika, politika in publicista dr. Antona Breclja. Leta 1933 je diplomiral na ljubljanski Pravni fakulteti in leta 1934 tudi doktoriral. Bil je odvetnik in nekaj časa tudi tajnik Jugoslovanske strokovne zveze. Že pred drugo svetovno vojno je kot krščanski socialist sodeloval s KP v protifašističnih akcijah. Po začetku vojne je ilegalno delal za OF, junija 1942 je odšel v partizane in imel pomembno vlogo pri podpisu Dolomitske izjave, s katero so ustanovne skupine OF tudi formalno priznale vodilno vlogo KP v NOG. V letu 1943 se je včlanil v KP, postal med drugim član Izvršnega odbora OF, predsednik SNOS-a, član AVNOJ-a. Po končani vojni je bil podpredsednik Narodne vlade Slovenije, potem pa je opravljal še številne pomembne funkcije v oblastnih in političnih organih. (Primorski SBL, snopič 3. Gorica 1976, str. 131.)

¹⁷⁶⁶ Verjetno mišljen **dr. Boris Puc** (1907–1975), pravnik, rojen v Gorici kot sin odvetnika in politika dr. Dinka Puca, študiral pravo na ljubljanski Pravni fakulteti, 1933 doktoriral in se zaposlil v očetovi pisarni v Ljubljani. Pred vojno je bil član liberalnih organizacij, po okupaciji pa se je vključil v OF in KP in se pridružil partizanom. Bil je inštruktor pri sodnem odseku glavnega štaba, tajnik belokranjskega vojnega področnega sodišča, potem pa je opravljal različne naloge na Primorskem, kjer je med drugim izvedel organizacijo civilnega in delno tudi vojaškega partizanskega sodstva. 1947 se je vrnil v Ljubljano, kjer je vodil Komite za zunanjo trgovino do 1951, ko je vstopil v diplomatsko službo. Po letu 1961 se je spet posvetil odvetniškemu poklicu. (Primorski SBL, snopič 12. Gorica 1986, str. 116–117.)

¹⁷⁶⁷ **Evgenij – Gregor Ravnihar** (1912–1949), pravnik in politik, sin politika in odvetnika dr. Vladimirja Ravniharja. Leta 1939 je postal član KPS, med drugo svetovno vojno je bil dejaven v partizanskem gibanju, po vojni je bil zaposlen pri ministrstvih, pristojnih za promet in pomorstvo. Dostopno na: Podatkovna zbirka Arhiva Republike Slovenije: Ravnihar, rodbina, <http://arsq.gov.si/Query/detail.aspx?ID=25719>, 11. 10. 2014.

¹⁷⁶⁸ Nemški pregovor: Iste sorte tiči vkup letijo.

¹⁷⁶⁹ Dušan Sernec.

¹⁷⁷⁰ Ministrski svet jugoslovanske vlade je 30. 12. 1920 izdal Obznanó (slovensko: razglas), s katero je bilo prepovedano delo komunističnih organizacij. (Zgodovina Slovencev, str. 632.)

¹⁷⁷¹ Dr. Drago Marušič.

¹⁷⁷² Mišljena prostozidarska loža.

¹⁷⁷³ **Internacionala** – politično mednarodno združenje delavskih političnih organizacij; Prva internacionala je obstajala od leta 1864 do 1878, Druga (socialistična) od 1889 do 1914, Tretja (komunistična) internacionala ali Kominterná od 1919 do 1943; izraz »črna internacionala« se je uporabljal slabšalno, za pristaše katoliške cerkve in klerikalizma.

2. Delavstvo je manj preplašeno in oponira odločneje. Do kake večje akcije pa je še daleč.
3. Slovenska inteligenca se uklanja kakor do sedaj še vsem tujim in domačim režimom tudi komunistom. Kolikor je le mogoče, parazitira – in najsibo na odpadkih – svojega »vodečega dela«, ki (oprostite izrazu!) žre pri koritih in krađe kakor še nikoli. K jaslim se drenjajo: Oton Župančič, Finžgar, Vidmarji, Albrecht,¹⁷⁷⁴ Izidor Cankar in vsa literarna svojat.
4. Posebno poglavje je mladina. Na primer, da bo komunistični režim trajal še par let, mladi ljudje ne bodo več vedeli, kaj je osebna svoboda, ne bodo ločili resnega dela od političnega delovanja. Izobrazba, ki se je vsled samoslovenske izoliranosti že prej nižala, sedaj rapidno pada. Kolesje mladinske organizacije – vojaščina – javna dela i. t. d. – zajemajo več nedoraslih in odraslih »otrok«, trgajo jih iz rodbine in mečejo v politično akcijo. Še par let in nova generacija bo kot slepa drvila za Titom v smrt.

Aktivni oficirji iz tujine v svojem političnem in kulturnem primitivizmu nasvetujejo sedaj celo vrsto organizacijskih ukrepov: a) verižni sistem trojk, b) mrežo udarnih grup z bunkerji i. t. d.

To je danes vse popolnoma neizvedljivo. To je danes brez smisla.

Dokler ni pozitivne idejne podlage izkristalizirane v političnem prepričanju in dokler ni drugega kot zanašanje na neko megleno anglosaško podporo, ne bo mogoče zbuditi organiziranega pokreta. Dokler ne bo iz naših narodnih stisk rojen moralni in idejni prerod, tako dolgo nam ni pomoči.

Vi, ki ste zunaj, pa ta proces izčiščenja lahko bistveno podprete.

1. Organizirajte v inozemstvu radio-postajo, ki naj redno in idejno konsekventno propagira tako politično, socialno in gospodarsko organizacijo, ki bo prilagojena posebnim jugoslovanskim prilikam. Prizna naj vse ono dobro, ki ga je vsaj teoretično revolucija prinesla našemu ljudstvu. Gradeče naj kritizira napake. Pri tem Vas radi podpremo. (Notranja priprava)
2. Išcite političnih afilacij s progresivnimi elementi, kot so labouristi,¹⁷⁷⁵ francoski MRP,¹⁷⁷⁶ pri tem pa ne pozabite, da je izvor oblasti in temelj vsake akcije v lastnem narodu, ne pa v zunanjih nasilnih intervencijah.
3. Dopovejte stari garnituri politikov, da napravijo narodu samo še eno mogočo uslugo s tem, če se umaknejo s površine.
4. Oskrbite redno zvezo z domovino kot prvi sistematični korak k tehnični organizaciji odpora.

Naš narod je težko moralno bolan. Nasilne metode upora, ga v današnjem stanju lahko veljajo življenje.

¹⁷⁷⁴ Fran Saleški Finžgar, člani družine Vidmar, Fran Albreht.

¹⁷⁷⁵ **Labouristi** – pripadniki Laburistične stranke, ene od dveh vodilnih britanskih političnih strank. Ustanovili so jo leta 1900 sindikati in levo usmerjeno krilo Liberalne stranke.

¹⁷⁷⁶ **MRP** – Mouvement républicain populaire (Narodno republikansko gibanje).

12. »Možnost notranje vstaje proti boljševizmu«, 30. 9. 1946¹⁷⁷⁷

1) Pozitivni momenti

- a) Tla za notranje nemire ustvarja v prvi vrsti režim sam, ki si kakor po neki usodni gonilni sili naravnost prizadeva, da tira ljudi v nezadovoljstvo in celo v obup. Že od vsega začetka je narod osupnilo spoznanje, da so ustvarili 6 vrst državljanov z različnim položajem, posebno pa še z različnimi pravicami. Prvi so višji oznovci, potem vlada (ministri), nato partijci, ofovci, tako zvani strokovnjaki in reakcija. Razlika je v hrani, obleki, stanovanju, službah, plačah, raznih državljanskih pravicah (n. pr. intervencijah, izdajanju knjig itd.)
- b) Poglavlje zase je tudi popolno brezpravje (popolna samovoljnost pri odmerjanju pravice, ki jo deli OZNA in partija. Za vsakega drugače. Kadar potrebujejo zabrisati najhujše krivice z »ljudsko voljo«, pokličejo nekaj plačanih propalic, da kriče. Tako se človek ne čuti nikdar in nikjer varnega. Danes meni, jutri tebi.)
- c) Dočim so imeli ljudje sprva veliko zaupanje v Rusijo, je danes to popolnoma odpadlo, ker čedalje bolj spregledujejo, kako je tam. Sprva so upali, da se bo uredilo, ko so videli Rusijo, je tudi to upanje splavalo po vodi. Torej težnja po nečem drugem. Karkoli, samo ne to, kar je in ne tisto, kar je bilo.
- č) Dobro vplivajo tudi dajatve UNRRE, ki nas potrjujejo v spoznanju, da sami z Rusijo vred ničesar nimamo. Vendar se je treba vprašati, ali ne bi bilo bolje, če bi nas pustili stradati ...
- d) Vojaška obveznost, to se pravi vojaški rok, 2, 3 in celo 4 leta je ohladil tudi najbolj navdušene. Posebno pa razlika med partijci in nepartijci tudi pri vojakih, vpliva ponižujoče in vzbuja odpornost.
- e) Poleg teh splošnih momentov bi jih lahko našteli še mnogo, ki zadevajo poedince, to je tisto drobno vbadanje režima v osebno življenje ljudi, ki morda marsikdaj najbolj grozno vplivajo, še nikdar ni bilo toliko ljudi živčno bolnih kot danes.

2) Negativni momenti

- a) Silno razočaranje, ki ga je narod doživel nad prejšnjimi voditelji, ki so ljudi do zadnjega farbali, bodisi iz Londona, kakor tudi doma ter obetali angleško pomoč, da se bodo notranje razmere pravično uredile, ne pa tako enostransko kakor so se.
- b) Razočaranje nad Angleži, ki so podpirali naše četnike, a so jih potem pustili na cedilu ter so mirno gledali, kako koljejo komunisti v državi na 10.000 ljudi, ki niso imeli druge krivde, kot da so poslušali nesposobne voditelje, a nekateri načelni, da so se borili proti komunizmu, najslabše je, da to razočaranje še vedno raste, posebno spričo nekaterih izjav Angležev, češ da je v naši državi vse v redu, njihove brezbriznosti glede realizacije Tito-Šubašičevega sporazuma itd. Zato se ne smete čuditi, če ljudje danes na zavezniško pomoč nič več ne verjamejo in se jih začinja lotevati apatija. (Še nedavno je bil v Timesu članek, kjer je napisano, da je vsa Jugoslavija za Tita! /Danes je bilo v listih, da je podla laž,

¹⁷⁷⁷ Avtorica zapisa je Angela Vode. Dokument je v celoti naveden v okviru zapisa glavne razprave ob zaslišanju Angele Vode proti koncu 4. dne glavne obravnave, 1. 8. 1947 (SI AS 1931, t. e. 589, št. 537–538; tudi SI AS 1237, t. e. 257, zapisnik glavne obravnave, ob koncu 4. dne; razlika med obema dokumentoma pa je v tem, da zapisnik razprave v fondu SI AS 1237 navaja kot naslov dokumenta »važnost notranje vstaje« in ne »možnost« kot dokument v SI AS 1931), hrani pa se tudi v t. e. 587, št. 2881–2882 (tipkopis, reprodukcija). Iz glavne razprave je razvidno, da je tožilec menil, da je bil dokument namenjen tako Centru 101 kot »predstavniku neke tuje sile«; pri slednjem je najbrž mislil na britanskega konzula v Ljubljani.

da Jugoslavija podpira grške komuniste, da je to laž ugotovil angleški poslanik itd. Ali je res vsa Intelligence-Service v rokah komunistov? Zelo vam priporočamo, da berete knjigo Edwin Erich Dwinger: *Zwischen Weiss und Rot*,¹⁷⁷⁸ o vlogi Anglije v ruski revoluciji.

- c) Zakaj ne bi segli po samopomoči? To lahko vpraša samo tisti, kdor ni preživel eno leto boljševiske strahovlade, kdor ne pozna do potankosti izvedene špionažne organizacije v katere službi je tako rekoč ves narod, eden hote, drugi nevede. Izvesti podtalne vojaške formacije je zdaj gotovo tisočkrat težje, kakor je bilo pod okupatorjem. Takrat je sodeloval ves narod. Zakaj danes ne sodeluje, če je tako enodušno proti boljševiskemu okupatorju? Prej je gibanje podpirala Anglija, ga vodila Rusija, torej dve sili, o katerih so vedeli, da bosta zmagali. Kdo pa je danes za nami? To se vprašuje vsakdo. Če pride do notranje vstaje, bo komunistom takoj pomagala Rusija, a kdo garantira nam, da nas Anglija ne bo pustila na cedilu?! In kaj potem: zopet masakr, hujši kakor ob prevratu. Danes se grade po vsej Jugoslaviji veliki vojaški objekti, in to na najbolj oddaljenih skritih krajih. Izve se, da so te lesene stavbe pripravljene za ruske vojake, ki bodo prišli naše »vežbat«. To je zasedba! Pri nas je že itak vse pod poveljstvom Rusov in vojaška povelja so ruska. Prav tako OZNA.

Spričo vseh teh spoznanj je vstaja brez določene volje zapada, da nas zasede, iluzorna. Danes pričakujemo rešitve samo še od vojske med Rusijo in zapadom, odnosno Ameriko, četudi za to ne bo – prepozno.

Vem, da mnogi ne gledajo stvari tako pesimistično, kot sem vam jih prikazal jaz. Toda ti so utopisti in zanešenjaki, ki so izgubili živce pod neznosnim terorjem režima.

- č) In končno nam manjka še enega, kar je za strnjeno gibanje nujno potrebno. To je enotna ideologija, program, ki nam bo res nekaj pomenil, nekaj obetal. Pustite papeža in take ljudi! To je nasproten ekstrem, od katerega so se učili komunisti. Gotovo so krščanska načela prirodno etična, a so pod tem naslovom diskreditirana. Posebno težko pa je tudi, da nimamo vodilne osebe. To je težka psihološka napaka. Ljudje želijo ideala. Komunisti imajo vsaj svojega Tita. Saj nihče prav za prav ne ve, kdo je ta mednarodni lopov, a vendar predstavlja zanje središče. A mi nimamo nikogar sedaj, ko je Draža mrtev. Ko bi se hotel žrtvovati Louis Adamič? Ali ga ni mogoče prav poučiti in pridobiti? Naj se iznebi vplivov in predsodkov v tej veliki uri!

Pozdravljeni!

30. 9. 1946

Andrej Orel.

13. »Te tekme ne vzdržimo«¹⁷⁷⁹

Slovinci se bistveno premalo zavedamo svojih narodnih življenjskih koristi. Ker razen premoaga in vodnih sil nimamo nobenih posebnih prirodnih bogastev ter smo v prehrani pasivni, smo navezani na to, da proizvode svojih rok zamenjujemo za poljedelske proizvode

¹⁷⁷⁸ **Edwin Erich Dwinger** (1898–1981), nemški pisatelj; knjiga *Weiß und Rot* (Die russische Tragödie 1919–1920) je prvič izšla leta 1930.

¹⁷⁷⁹ Zapis (brez datuma in podpisa) je po lastni izjavi na javni razpravi napisal Leon Kavčnik in ga izročil Nagodetu. Na zadnji strani zapisa je bilo pozneje dopisano, da ga je Pavla Hočevar 30. 9. 1946 izročila kurirju Petru, ki naj bi ga dostavil Ivanu Drčarju.

in za take industrijske izdelke, ki jih ne znamo ali ne moremo napraviti sami. V Jugoslaviji nam je taka eksistenca zagotovljena, še več, imamo delovni trg tudi na jugu, kjer redno dobivamo boljše zaposlitve. Slovenske lastnosti: pridnost, solidnost in sposobnost se z lahkoto uveljavljajo, posebno ko je naše delo carinsko zaščiteno.

Ako bi Jugoslavija razpadla, bi morali mi Slovenci ravno tako skrbeti, komu bomo dobavljali naše proizvode, da dobimo živila, toda pod bistveno težjimi pogoji. Konkurrirati bomo morali z Nemci in Italijani ter Čehi, ki so še bolj pridni, še bolj sposobni in, kar je silno važno, imajo močno razvit čut za nacionalno solidarnost, ki ga mi skoro sploh nimamo. Skupaj z njimi in drugimi industrijskimi narodi bomo morali plezati čez carinske plotove agrarnih držav, ki si bodo same ustvarjale svojo industrijo.

Te tekme pa ne vzdržimo! Zato je naš življenjski interes, živeti znotraj carinskih meja agrarnih držav, ako hočemo svojo pridnost in poštenje uveljaviti. To se pravi praktično: Obstoj Jugoslavije je naš življenjski interes; samo med Slovani lahko Slovenci nekaj pomenimo.

Ako pod tem vidikom gledamo na naš današnji položaj, bomo priznali, da živimo sicer v komunističnem suženjstvu, toda ta vlada je edina, ki lahko drži Jugoslavijo skupaj. Ustaši so nagradili med Srbe in Hrvate toliko mržnje, da na njih prostovoljno sožitje v isti državi ni misliti. Prvo Jugoslavijo je sicer nadomestila druga Jugoslavija, toda ako propade ta, tretje ne bo, tega se moramo živo zavedati! Torej je to, kar je sedaj, manjše zlo, in to toliko bolj, ker ipak še obstaja iskrica nade, da bodo komunisti uvideli, da z glavo ne morejo skozi zid.

Kdor pa se hoče boriti proti komunizmu, mora predvsem vedeti, kaj bo postavil na njegovo mesto. Hoteti demokracijo zapadnega tipa, odnosno predaprilskega tipa ne pomeni nobene rešitve. Kajti to, kar je danes, je nujno nastalo iz tega, kar je bilo včeraj. Ako hočemo torej to, kar je bilo včeraj, bomo neizbežno zopet prišli v komunizem nazaj. Najti treba nekaj, kar ne vodi v gospodarske krize, a da ni komunizem današnje oblike. Kdor se hoče boriti proti komunističnemu suženjstvu, mora najprej najti nekaj, kar je bolje od včerajšnjega in današnjega. Najti treba predvsem ustrezno ideologijo in metodo.

Recept kopiranja zapadne demokracije je za nas neuporaben, ker nam manjka osnova zanj. Ta osnova pa je elementarna zavest narodne skupnosti. Ta zavest je v vsakem zapadnem volivcu tisti regulator, ki drži na uzdi strankarstvo, da ne zaide na krivo pot, to je da ne zapade v mišljenje, da mora narod služiti stranki, a ne stranka narodu. Na zapadu se stranka, ki ne podredi svojih interesov interesom skupnosti, takoj onemogoči in zato je tam demokracija mogoča. Temelj zapadnjaških svoboščin je v preizkušenem aksiomu, da je vsakemu državljanu stvar skupnosti prva, sve drugo pa da je manj važno. Odtod pravice, ki jih vladajoča stranka priznava opoziciji. Kjer najdemo zadostno nacionalno solidarnost, tam najdemo tudi demokracijo zapadnega tipa: Finci in Madžari so bili na strani Hitlerja, pa so obdržali svoj parlamentarizem.

Ako se hočete torej boriti proti komunizmu, morate krepiti narodno zavest, toda ne samo z besedam, temveč z dejanjem. Iz sovražnosti do režima ne smete izpodkopavati interesov narodne skupnosti. Jugoslavija – kakva je takva je,¹⁷⁸⁰ naša je! Z vzgledom morate pokazati, da ste pripravljeni skupnosti žrtvovati strankarske interese. In kadar kritizirate, morate vedno tudi povedati, kako bi se moralo stvar bolje napraviti. Mi to vemo, mi ideologijo imamo in metodo poznamo. Prvo, kar je potrebno storiti, je širjenje ideologije.

¹⁷⁸⁰ Slovensko: Kakršna je, takšna je.

14. Kratko pismo o Ozni s podpisom Andrej Orel¹⁷⁸¹

Prosim, če doženete resničnost sledečih vesti in v pozitivnem primeru ukrenete potrebno:

1. Ali je resnica, da ima tukajšnja OZNA dostop v nekatera taborišča z našimi emigranti, ki so pod kontrolo Angležev, ki dajo OZNI na vpogled kartoteko z imeni emigrantov. OZNA pride ponoči in odpelje ljudi, katerih se hoče znebiti pod pretvezo, da so vojni zločinci. Na tak način bi na pr. že dvakrat skoraj padel v roke OZNI Rupnik Vuk, domobranski oficir, ki je bil pa pravočasno opozorjen, enkrat je pa ušel.
2. V Murski Soboti je služil pri vojaki nek domačin, zelo značajan fant, ki ga je spoštovala vsa Murska Sobota. Ker se mu je zagabilo, se je podal še s petimi drugimi vojaki čez mejo – toda Angleži so ga vrnili k nam nazaj, tako da je bil obsojen vsak na 15 let ječe. (Ime je na razpolago). Ljudje so razočarani in razburjeni.
3. Kako se zadrže avstrijski socialdemokrati nasproti komunistom? Ali je res, da delajo z roko v roki z njimi ter nastopajo tudi proti našim ljudem na Koroškem?

Vaše pismo »Mateja« sem bral tudi jaz in se v glavnem strinjam z njim: brez AA – pomoči ne moremo nič. Samo to je realna baza.

Pozdravljeni!

Andrej Orel

15. »Harmonija Stična«, pater K, 10. november¹⁷⁸²

Harmonija

Stična, 10. nov.

Odkrita hvala za pismo! Naše prvo sporočilo je bilo namenoma dokaj brezobzirno. Trde besede itak nikdar ne oplaše ljudi, ki nesebično delajo za s t v a r. Jasnemu odgovoru pa se izogibajo nezmožneži in tisti, ki imajo pač kaj skrivati. Zato ste nam tudi Vi osebno takoj odkrito odgovorili, dočim zaman čakamo na jasno besedo gospodov, ki pripadajo tzv.¹⁷⁸³ političnemu v o d s t v u in sede v raznih višjih odborih. Naročajo nam sicer naj politično delamo in organiziramo celo vojaške podvige, ne zdi pa se jim čas še primeren, da r a j i izpovedo za kaj in za koga naj se bije. Bajе še ni čas, da bi mi smeli izvedeti, kam nas name-ravajo speljati, ko se bomo otresli KP.

Sporočite prosim n a d l e ž n i m, da obljubljenega njihovega sporočila čakamo in ga bomo z vso pozornostjo brali. Sicer smo navajeni, da je bilo »narodno vodstvo« enkrat mnenja, da še ni čas, drugič pa prepričanja, da je prepozno. Nikdar pa ni zadelo pravega trenutka. Po pravici pa povemo, da na povratek teh avgurov ne reflektira pri nas nihče. – Iz sporočila višjih bomo morda razbrali bistvene razlike med sedanjim in onim, kar nam nameravajo ob povratku prinesti. Če spoznamo, da bi po »rdečih« utegnili priti »leto v belem«, se jih bomo energično branili.

¹⁷⁸¹ Pismo je napisala Angela Vode za Ivana Drčarja in ga podpisala s psevdonimom Andrej Orel. Na zadnji strani je poznejši pripis, da je Pavla Hočevar 17. 10. 1946 pismo izročila kurirju Petru. Tipkopis (reprodukcija) se hrani v SI AS 1931, t. e. 587, št. 2883.

¹⁷⁸² Dokumenta ni napisal član »Nagodetove skupine«, ampak ga je Nagode le posredoval naprej. Tudi to pismo je služilo kot podlaga za obtožnico. Datirano je z 10. 11., podpisan pa je »pater K«. Avtor dokumenta je, kakor je izjavil Črtomir Nagode na javni razpravi, pater Peter Šorli. Najdeno je bilo pri hišni preiskavi Nagodetovega stanovanja. Tipkopis (reprodukcija) se hrani v SI AS 1931, t. e. 587, 2884–2885.

¹⁷⁸³ Tako zvanemu«.

Položaj:

Po svežih sporočilih iz Beograda, sta se nedavno ponudila g.g.¹⁷⁸⁴ Šutej in Šubašić,¹⁷⁸⁵ da vstopita v vlado in s tem ojačita reprezentativnost Titovega režima. Oferto¹⁷⁸⁶ sta stavela po izpustitvi Krnjevića¹⁷⁸⁷ iz zapora. Odgovora nista sprejela. V inozemstvu je baje (?) Košutić¹⁷⁸⁸ zapustil Mačka¹⁷⁸⁹ ter se povezal s Krekom¹⁷⁹⁰ na separatističnem (katoliškem) programu. Maček pa baje sodeluje s Fotićem¹⁷⁹¹ in Gavrilovićem¹⁷⁹² kot reprezentantom Srbov. Drag.¹⁷⁹³ Jovanović je v Srbiji izgubil na svojih pozicijah. V Beogradu upajo, da se uveljavi Grol¹⁷⁹⁴ ter se nadejajo akcije Amerikancev. (Toliko vemo mi, kaj je res kontrolirajte sami!) – Glede mej: Dejstvo, da je Tito ponudil Trst Italiji je »ljubljsko javnost« presenetilo. Kmalu pa so bili pri roki izgovori. Tudi ta požirek bo slovensko izobraženstvo pogoltnilo in prebavilo brez škode za svojo globoko ljubezen za velikega maršala. Račun je enostaven: Trst v italijanskih šibkih rokah je KP ljubši, kot v A.–A.¹⁷⁹⁵ oblasti. Z »demokratskim statutom«, bi se zavarovala komunistična pozicija v mestu. KPI¹⁷⁹⁶ bi si ustvarila upravno domeno v severni Italiji, ob enem pa bi še Jugoslavija dobila »tolažilno nagrado« z Gorico. To seveda ni naša narodna politika, temveč dosledno izvajanje programa KPS, KPI in KPA,¹⁷⁹⁷ ki so si v famoznem sporazumu iz l. 1934 razdelile oblast na slovenski zemlji. Drugo poglavje te iste politike je Koroška. Do danes nam res ni bila z jugoslovanske strani sprožena primerno krepka propagandna akcija za naše pravice do te slovenske pokrajine. Vsa rezerviranost naših režimov ima namreč vzrok v upanju, da se bo v Avstriji vendar še kaj zgodilo. Ako pa bi prišla na Dunaju do oblasti KPA, bi se KPS takoj zadovoljila s kako kulturno avtonomijo. Verjetneje pa bi prišlo še do kake druge pregrupacije! : »Trst – Slovenija (s pravico odcepitve od Jugoslavije) – Koroška. Zadnje čase namreč čujemo o ostrih sporih med KPJ in KPS. Gre sicer le za sistematično demontažo slovenskih industrij, ki jih hočejo preseliti na jug ali popolnoma podrediti centrali. Vendar so posredi tudi ideološki razlogi. Tako je pri nedavnih 100 % – volitvah v slovensko konstituanto propadel edini tov.¹⁷⁹⁸ šef izgradnje ljudske oblasti K. Stolček mu je spodmaknila tajnica CK tov. L. Štj.¹⁷⁹⁹ Za koncept kake furlansko-slovensko-avstrijske države, bi komunisti morda res

¹⁷⁸⁴ Gospoda (g.g – okrajšava za dva ali več gospodov).

¹⁷⁸⁵ Juraj Šutej in Ivan Šubašić.

¹⁷⁸⁶ Ponudba (iz italijanske besede offerta – ponudba, darilo)

¹⁷⁸⁷ Juraj Krnjević.

¹⁷⁸⁸ August Košutić.

¹⁷⁸⁹ Vladko Maček.

¹⁷⁹⁰ Miha Krek.

¹⁷⁹¹ Konstantin Fotić.

¹⁷⁹² Verjetno **dr. Milan Gavrilović** (1882–1976), pravnik, politik, diplomat, urednik, rojen v Beogradu, pravo študiral v Beogradu in Parizu, kjer je leta 1911 doktoriral. Sodeloval je v balkanskih vojnah, bil urednik časopisa Politika, kot diplomat je deloval v Londonu, Atenah, Berlinu, Moskvi, bil je predsednik srbske »zemljoradničke« stranke, član jugoslovanskih emigrantskih vlad v Londonu, po vojni pa je živel v tujini, od 1950 v ZDA, kjer je vodil tamkajšnji Srbski nacionalni odbor in pisal monografije ter številne članke o komunizmu. Dostopno na: Register of the Milan Gavrilović Papers Gavrilovic (Milan) Papers, http://findingaids.stanford.edu/xtf/view?docId=ead/hoover/reg_072.xml;query=&brand=default, 3. 10. 2014.

¹⁷⁹³ Dragoljub.

¹⁷⁹⁴ Milan Grol.

¹⁷⁹⁵ Angleško-ameriški.

¹⁷⁹⁶ Komunistična partija Italije.

¹⁷⁹⁷ Komunistična partija Avstrije.

¹⁷⁹⁸ Tovariš.

¹⁷⁹⁹ Lidija Šentjunc. Ni jasno, katera funkcija je bila mišljena, niti komu naj bi jo prevzela.

iskali pomoči pri »Stražarjih«, stiki o katerih nam pišete. Zatorej pri tej družini tudi ni varno govoriti o Jugoslaviji. Sovražijo jo iz dna duše, vsi enako. Izjemoma jo priznajo, kadar sta Korošec ali Krek,¹⁸⁰⁰ odnosno Kidrič ali Bebler¹⁸⁰¹ na vladi. Narodnemu vodstvu, ki ga inspirirajo taki pogojni patrioti ne nameravamo slediti. Obsodba Stepinca, je po naših vtisih, dvignila v svetu več prahu, kot doma. Tudi v naši jugoslovanski državi, bi ljudje kakor Stepinac, Rožman¹⁸⁰² & Comp. ne smeli drugam kot v – kloster.

Glede propagande:

Prva brezkompromisna točka je *J u g o s l a v i j a*. V svojem globokem, podzavednem političnem instinktu, je naš človek na kljub vsej strupeni klerikalni in komunistični propagandi (1919–1941), danes za Jugoslavijo. V kolikor more zabavljati, zabavlja režimu in ne državi. Nemska in italijanska okupacija sta ga izučili. Baš »titovska« propagandna patriotizma jača položaj režima. Odvzemite torej komunistom ta monopol. Računajte nadalje na oni živelj, ki je šel v OF vsled volje po odporu proti okupatorju, vsled želje, da se pomete s starimi strankami in se ustvari nekaj novega, pozitivnega, pravega, poštenega. Ne iščite opore v ostankih JRZ in JNS in SLS in t. d. Važno je, da z vso iskrenostjo obljubite vsem, ki so dobro hoteli in niso zakrivali zločinov, da se radi političnega sodelovanja v OF ne bodo preganjali. Še več potrdite jim, da ostanejo na svojih mestih, če bodo vestni in pošteni. Pri nas smo imeli revolucijo. Nobena revolucija ni v svojem globokem bistvu nepotrebna. Če sta se osvobodilni boj in OF izvrgla v narodno nesrečo je temu kriva idejno revna, klečeplazna in brezznačajna slovenska inteligenca, čije izraz je ultramontanstvo v črni in rdeči barvi. Masa ljudi pa se je žrtvovala za dobro stvar. Propaganda torej ne sme a limine¹⁸⁰³ odklanjati vsega in vse metati v en koš. Žigosajte brezobzirno: velike poete, virtuozne in sinčke advokatov (kar po kakem starem seznamu), skratka vse kar se redi take sodrge po ljubljanskih kavarnah. Apelirajte pa na malega človeka, izmučenim dajajte korajže. Obsodite »domobranstvo« s kritično besedo glede »državno-pravne strani« te zablode. Zagovarjajte pa malega posameznika – zapeljanca – ki si ni znal v sili razmer drugače pomagati.

Vi in ljudje, ki mislijo kakor Vi pošteno, poskusite se dokopati do kake redne oddaje močne radio-postaje (ameriške?). Govorite tozadevno z Grgo Zlatoperom (London) in Iskro. Glede ideološke strani bomo še svetovali!

Pater K.

16. »Pred volitvami v Sloveniji«¹⁸⁰⁴

Pred volitvami v Sloveniji (LRS)

V Sloveniji se pripravljamo na volitve »ljudskih poslancev za ustavodajno skupščino LRS – ljudske republike Slovenije.

Kdo se pravzaprav pripravlja? Pripravljajo se komunisti in njihovi nezavedni priganjači.

¹⁸⁰⁰ Anton Korošec, Miha Krek.

¹⁸⁰¹ Boris Kidrič, Aleš Bebler.

¹⁸⁰² Hrvaški nadškof Alojzije Viktor Stepinac, slovenski škof Gregorij Rožman.

¹⁸⁰³ Kratko malo.

¹⁸⁰⁴ Dokument (tipkopis, reprodukcija) se hrani v SI AS 1931, t. e. 587, št. 2878. Avtorica zapisa naj bi bila Angela Vode. Na zadnji strani dokumenta je z roko dopisano, da je to poročilo Pavla Hočevnar izročila kurirju Petru ob njegovem drugem prihodu, ta pa ga je odnesel Ivanu Drčarju.

Ljudstvo, prebivalstvo Slovenije se ne pripravlja, njemu je že davno vseeno. Kajti popolnoma dobro ve, da te volitve, kakor tudi nobene druge pod tem režimom, ne bodo prinesle nobene spremembe, nobenega zboljšanja, da bo šlo vse neizprosno svojo pot po diktatu Moskve. Narod je popolnoma apatičen, naj sedi v beograjskem ali ljubljanskem parlamentu kdor koli. Vseeno bi bilo, če tudi ne bi bilo nobenega poslanca. Morda še bolje, bi vsaj izostali ogromni stroški za ta brezpomembni aparat. Toda komunistični režim potrebuje krinke pred zunanjim svetom. Če jim še kdo verjame, je potem to usodna glupost brez mej, ki ni samo neodpustna, marveč tudi usodna za bodočnost zapadnega sveta in njegove kulture.

Nekoč smo poslušali po radiu: »Anglija je vrnila Jugoslaviji njen zlati fond, deponiran v Angliji, ker se je prepričala, da so se volitve izvršile v redu«. Razočaranje, ki se je lotilo vseh poštenih ljudi pri nas, je nepopisno. Ne zaradi zlata, marveč predvsem zaradi te brezvestne ugotovitve. »Volitve so se izvršile v redu!« Ali se zavedajo tisti, ki pošiljajo take trditve in utemeljitve svojih dejanj v svet, kako brezmejen cinizem je v njih? Ali jim je bilo znano, da je bil pri vsaki volilni komisiji tudi član OZNE, ki je prežal na vsakega volilca? Da je bil med člani eden, ki je zapisal vsakega, kdor je vrgel v skrinjico brez liste? Da je šel seznam teh volilcev na OZNO? Da groze vsem onim, ki so bili tako predrzni, s koncentracijskimi taborišči, ki bodo prišli do prave veljave šele potem, ko bo mirovna konferenca pri kraju. Ali so volitve, kjer nastopajo samo režimski, odnosno komunistični kandidati pravilne? Za občutek poštenega človeka ni nič tako sramotnega in ponižujočega, kot so bile volitve v Jugoslaviji. Ta praznik se nam zopet pripravlja za konec oktobra. Z organiziranim terorjem pritiskajo na prebivalstvo, da mora v znak sreče in svečanega razpoloženja okrasiti vsa okna, hiše, ulice z venci, zastavicami, rdečimi zvezdami. Hišni špijoni si zapomnijo vsakogar, kdor bi se branil sodelovati pri tej brezprimerni harlekinadi. Ljudje se bojijo in tekmujejo, kdo bo več prispeval k cirkuškemu obrazu volilnega mesta. In to naj bi bilo v redu ...

Morda bodo tisti, ki še niso skusili takih volitev, rekli: zakaj pa greste volit, saj se volitev lahko zdržite? Saj so prostovoljne. Predvsem niso prostovoljne, ker vas pridejo tudi po petkrat iskat, če ostanete doma. Potem pa morate tudi povedati, zakaj nočete voliti. Če poveste resnico, izginete drugi dan v kletih OZNE in nihče nima ničesar od vašega junaštva. Poleg tega gre le za golo življenje. Brez volilne pravice ne morete dobiti nobene službe, tudi noben privatnik si vas ne upa vzeti. Zato pa se ljudje naravnost potegujejo za volilno pravico. Bil sem priča prizoru, ko je prišel mlad človek prosit, da bi ga vzeli v volilni imenik. Da bi mogel nadaljevati s študijami, je rekel. Tedaj pa je planila nadenj »tovarišica« in ga začela zmerjati z belimi priimki, nakar so pritisnili še drugi in ga tako obdelovali eno celo uro. Volilne pravice mu seveda niso priznali. Ali je čudno, da se ljudstvo tako poteguje za volilno pravico?

S takimi spoznanji pričakujemo tudi sedanjih volitev v takozvani slovenski parlament. Ljudje s popolno apatijo, režim z bombastičnimi članki – da nasuje peska v oči lahkoverni tujini. Saj je res težko razumeti toliko besed za prazen nič. Izdali so še kompliciran zakon o ustavodajni skupščini, ki mnogo obeta, toda po enem letu izkušenj nas ne more nihče prevarati. Sklicujejo »množična« zborovanja, množica v kolikor prihaja, pa molči, molči. Na dan volitev se bo pa stoodstotno udeležila, ljudje se bodo drug drugega sramovali, ko bodo prišli na volišče. Saj bo zopet precejšnje število pogumnih, ki bodo s prezirom smrti volili v prazno, toda komisije to ne bo motilo. Ko so sami, pretresejo kroglice. Tako se sami hvalijo.

Oni potrebujejo »enotnost« množic. Potem pa bodo poročali po inozemskem radiu: Volitve v Sloveniji so potekle pravilno ... da se je le prepričalo o tem nekaj moskovskih plačancev.

17. »Poročilo o Ozni«¹⁸⁰⁵

Organizacija in delovanje OZNE

1. Organizacija. OZNA je popolnoma hierarhično organiziran terorističen organ boljševiške države, osnovan zgolj v obrambo »komunizma« v državi. To je tako premišljena organizacija, da ji ni kos nobena druga na svetu. To je treba imeti v borbi proti njej vedno pred očmi.

Šef OZNE ima svoj sedež v Beogradu in je prosluli Ranković,¹⁸⁰⁶ bivši kovaški pomočnik, krvnik Draže Mihajlovića in naslednik Tita. Sedanji šef v Ljubljani je Boris Kraigher, histeričen sadist. Glavni tajnik, odnosno namestnik je Dimitrij Ribičič,¹⁸⁰⁷ ki je znan še od nemške okupacije po Štajerskem pod nazivom Zver v človeški podobi. V kaznilnici na Poljanah sam muči ljudi in v tem še prekaša belogardiste, ki so med vojno imeli upravo te kaznilnice v rokah. – V mestu samem imajo pododseki OZNE svoje sedeže še posebej v vsaki četrti, kjer imajo zasedena najlepša poslopja, poleg tega pa svojo ekspoziuro še vsak teren posebej – popolnoma po politični delitvi mesta. Na razpolago Ozni je vsak ulični sekretar, posebej pa še terenski sekretar. Tem dajejo informacije povečini hišni zaupniki, v kolikor

¹⁸⁰⁵ Dokument (tipkopis, reprodukcija) se hrani v SI AS 1931, t. e. 587, št. 2889–2890. Avtorstvo tega zapisa, ki so ga poimenovali »poročilo o OZNI« je na glavni razpravi prevzela Angela Vode. Zapis je napisan na pisalni stroj, brez datuma in podpisa.

¹⁸⁰⁶ **Aleksandar Ranković** (1909–1983), srbski politik, rojen v Draževcu pri Obrenovcu. V Beogradu se je izučil krojaške obrti. Leta 1927 je bil sprejet v SKOJ, 1928 v KPJ. Zaradi partijskega dela je bil večkrat zaprt. Leta 1937 je postal sekretar vodstva srbske partije, 1940 pa član politburoja CK KPJ. V začetku vojne je bil med organizatorji NOG. Julija ga je aretiralo gestapo, a so ga beograjski komunisti uspeli rešiti. Potem je bil član Vrhovnega štaba NOV in POJ, organizacijski sekretar KPJ, član AVNOJ-a. Po vojni, od leta 1946, je bil zvezni minister za notranje zadeve, pozneje pa še podpredsednik zvezne vlade in podpredsednik države. Bil je tudi član najvišjih partijskih vodstev. Leta 1966 je bil obtožen, da je zlorabljal svoja pooblastila v Službi državne varnost, z birokratskimi metodami v državnem aparatu pa zaviral napredek države. Odstranjen je bil z vseh položajev in izključen iz KPJ. (EJ 7, str. 41; glej tudi podatke, dostopno na: Aleksandar Ranković – Wikipedia, slobodna enciklopedija, http://sh.wikipedia.org/wiki/Aleksandar_Ranković%C4%87, 26. 9. 2014.)

¹⁸⁰⁷ **Mitja Ribičič - Ciril** (1919–2013), politik in publicist, rojen v Trstu kot sin pisatelja Josipa Ribičiča. Po gimnaziji, ki jo je obiskoval v Ljubljani, je študiral pravo na ljubljanski pravni fakulteti in deloval v levo usmerjenem študentskem gibanju ter organizacijah, ki so si prizadevale za pravice slovenskih manjšin v Italiji in Avstriji. Po razpadu Jugoslavije spomladi 1941 se je vključil v OF, oktobra istega leta pa še v KPS. Najprej je vodil ilegalne tiskarne in ciklostilne tehnike v Ljubljani, maja 1942 pa je odšel v partizane, kjer je večinoma opravljal politične naloge. Od novembra 1944 do aprila 1945 se je šolal na višji vojaški šoli v Moskvi. Po vrnitvi je imel vodilne funkcije sprva pri slovenski OZNI, nato pri njeni naslednici UDV. Po letu 1951 je bil med drugim republiški javni tožilec, slovenski notranji minister, poslanec republiške in zvezne skupščine, predsednik jugoslovanske vlade, podpredsednik predsedstva SFRJ, bil pa je tudi član najvišjih vodstev partije in drugih političnih organizacij. V obdobju 1983–1994 je bil član Interakcijskega sveta, neformalnega telesa, sestavljenega iz okrog 30 nekdanjih predsednikov držav in vlad, ki se je ukvarjal s političnimi, vojaškimi, gospodarskimi, okoljskimi in drugimi krizami v svetu. Leta 2005 je Državno tožilstvo Republike Slovenije vložilo proti njemu obtožnico, ki ga je bremenila sodelovanja v genocidu. Temeljila je na dokumentih, iz katerih naj bi bilo razvidno, da je po drugi svetovni vojni podpisal smrtne obsodbe za 234 izvensodno pobitih oseb. Zahtevo tožilstva po uvedbi preiskave je sodišče zaradi pomanjkanja dokazov zavrnilo. (Primorski SBL, snopič 13. Gorica 1987, str. 204–205; ES 10, str. 203; Umrl je Mitja Ribičič, 28. 11. 2013. Dostopno na: Prvi interaktivni multimedijski portal, MMC RTV Slovenija, <http://www.rtvsl.si/slovenija/umrl-je-mitja-ribicic/260722>, 26. 9. 2014.)

Mitja Ribičič

nimajo po hišah organizirano posebno špijonažo, če hišni zaupnik ni povsem zanesljiv. OZNA ima pa posebnega zaupnika tudi v vsakem uradu, na vsaki šoli, bodisi med učiteljstvom kakor tudi med učenci samimi. Vsak SKOJ je v službi OZNE. Najboljši podpornik OZNE so pa sindikalne podružnice, ki so majhne edinice z najmanj 15 člani. Tudi vsaka taka podružnica ima svojega zaupnika in svojega tožilca, a nikakor ne, da bi ščitil pravice članstva – o tem ni govora, ker v tej državi ima vsak vse pravice – temveč je njegova naloga zgolj ovajanje. Poleg tega pazijo vsi ljudje vsak drug drugega in se ovajajo. Tudi otroci, ki so v SKOJU, morajo ovajati svoje starše. OZNA ima o vsakem državljanu natančen popis, zloglasno karakteristiko, ki ga spremlja vse življenje, kamor gre.

2. Odnos OZNE do KP. OZNA je država v državi in se tudi ne pokorava zahtevam KP, če ji ne konvenira. Mnogi partijci odklanjajo delo OZNE, še bolj pa vojska, partizani. Ne sme se pozabiti, da so partizani pač mobiliziranci, ki sami največ trpe, razen polit.¹⁸⁰⁸ komisarjev.

3. Delovanje OZNE. OZNA nadzira vse javno življenje in vsakega poedinca. Ni nikomur odgovorna za svoje početje. Če člani OZNE koga aretirajo, mu vedno poberejo vse, kar komur ugaja. Potem šele zapečatijo stanovanje, čigar vsebina je potem narodna imovina, to se pravi, da si vrednosti prilaste v prvi vrsti prominentni Oznovci, potem pa partijci in njih priveski. Zgodi se, da pride OZNA v zapore, kjer napravi preiskavo in pobere jetnikom z rok prstane, ure in sploh vse, kar imajo vrednosti. Gorje mu, kdor bi se pritožil. Z aretirancem lahko napravi OZNA, kar hoče, za svoja dejanja ni nikomur odgovorna. Na ta način izginjajo ljudje, ne da bi kdo vedel, kdaj in kam. Njihove mučilnice so mojstrske, mučenje se vrši po preizkušanih metodah vzhoda. Če kak član OZNE kaže preveč človeško noto, ga sami likvidirajo. Člani morajo biti silno disciplinirani. Če stanujejo po privatnih stanovanjih, ne smejo nič govoriti s svojo okolico, nikoli povedati, kam gredo. Navadno pa imajo svoja stanovanja, kjer se jim ni treba nič omejevati, kakor se mora ostalo prebivalstvo. Vedno so na potovanju, danes na Štajerskem, jutri v Dalmaciji, na Hrvaškem, v Srbiji. Posebno dosti opravka imajo na Primorskem, kjer z nedosežno lokavostjo love politične nasprotnike, kakor je znano. Posebno večje ima s seboj diplomatski zbor, ki dela v inozemstvu. V njih službi so vsi tamkajšnji komunisti. Delovanje teh zasluži posebno pažnjo.

4. Položaj članov. Člani OZNE imajo vsepovsod izjemen položaj. Dočim se mora ostalo prebivalstvo stiskati po stanovanjih in velja luknja z 2X2 površine že za sobo, lahko stanuje oznovec kakor hoče. Oznovski uradi imajo cela stanovanja neuporabljena. Znano je, da če hoče kdo dobiti stanovanje, mora podkupiti oznovca, seveda če mu ta zaupa, pa dobi stanovanje, drugače je to izključeno. OZNA ima tudi svoje trgovine, kjer se dobi vse prvovrstno po najnižjih cenah. V Ljubljani je taka trgovina Šarabon. Primer: Navaden državljan dobi 15 dkg sladkorja mesečno, član Ozne 5 kg, višji člani in ministri neomejeno količino, nekateri celo po 20 kg (Kidrič,¹⁸⁰⁹ Maček¹⁸¹⁰). OZNA ima tudi svojo vinarno, kjer je najboljša

¹⁸⁰⁸ Političnih.

¹⁸⁰⁹ Boris Kidrič.

¹⁸¹⁰ Ivan Maček - Matija.

pijača, ki si jo je mogoče misliti. Za Ozno in za ministre se kuha posebno pivo z 8 % alkohola, medtem ko ostali prebivalci pijejo pravo mlakužo. Razvratnost Oznovcev je pa poglavje zase. Kljub vsemu pa ta eldorado ni zavidanja vreden, kajti oznovec je suženj najhujše vrste. Prenehal je biti človek, mora biti samo še zver. Ne sme imeti svoje volje, svojega spoznanja, in če mu ukažejo ubiti očeta, mater, brate, sestre – mora to storiti disciplinirano in mora biti ponosen na to svojo disciplino.

5. Posebna teroristična organizacija pri KP. Komunistični partiji OZNA ne zadostuje, zato ima v okviru svoje organizacije še posebno edinico, ki je strogo v partijski službi ter zopet s svoje strani nadzira vse. Nadzira OZNO, članstvo KP in ostalo prebivalstvo. Tudi ta organizacija nima svoje celice povsod, kakor OZNA. V njeni službi je posebno mladina.

Pisma in drugo gradivo, ki naj bi ga »Nagodetova skupina« posredovala Američanom in Angležem

18. »Poročilo o OF – za Hoptnerja«¹⁸¹¹

1. Nastanek OF

Zasnovatelji so Kidrič, Baebler,¹⁸¹² Kardelj,¹⁸¹³ Kraigherja,¹⁸¹⁴ Tomšič,¹⁸¹⁵ torej sami člani kom.¹⁸¹⁶ partije. Iz tega se lahko sklepa, komu in čemu je bila namenjena in je služila partizanska borba (*zadnji stavek je bil dan v oklepaj in prečrtan*). Organizacija je bila idejno zasnovana takoj, ko so se pokazali prvi obrisi bodoče evropske katastrofe, to je l. 1938 in sicer v Moskvi. Od tega leta dalje so se začeli proti domovini pomikati ljudje, ki so se poli-

¹⁸¹¹ Vprašanja je Jack Hoptner, ameriški profesor zgodovine in član RK, izročil Borisu Furlanu, ki jih je posredoval Pavli Hočevnar, ta pa Vodetovi, ki je nanje odgovorila. Furlan in Ljubo Sirc sta poročilo popravila; ti popravki so bili za tožilca zelo obtežilni, zato so navedeni v oklepaju v posebnem tisku. Tipkopis (izvirnik) je v SI AS 1931, t. e. 577, št. 9877–9883.

¹⁸¹² Aleš Bebler.

¹⁸¹³ Boris Kidrič, Aleš Bebler, Edvard Kardelj.

¹⁸¹⁴ Poleg že predstavljenih Borisa Kraigherja in dr. Vita Kraigherja je bil med pomembnimi komunisti in organizatorji OF še **Sergej Kraigher** (1914–2001), politik, bratranec Borisa Kraigherja in mož Lidije Šentjunc, član KPJ od 1934, potem zaprt zaradi komunističnega delovanja, v NOG opravljal različne partijske naloge, po vojni bil med drugim guverner Narodne banke Jugoslavije, predsednik slovenske skupščine, predsednik predsedstva Slovenije, član jugoslovanskega predsedstva in v letih 1981–1982 tudi njegov predsednik. (ES 5, str. 359.)

¹⁸¹⁵ **Tone Tomšič** (1910–1942), pravnik, politik, narodni heroj, rojen v Trstu, po prvi svetovni vojni prišel z družino v Ljubljano, gimnazijo obiskoval v Ljubljani in na Ptuj, pravo študiral v Ljubljani in Zagrebu, kjer je opravil tudi državni sodniški izpit. Od leta 1928 je bil član SKOJ-a in nato član CK KPS. Večkrat je bil zaprt in že pred drugo svetovno vojno je živel v ilegali. Po okupaciji je postal organizacijski sekretar CK KPS. Decembra 1941 ga je skupaj z ženo Vido Tomšič aretirala italijanska policija. Pred italijanskim vojaškim sodiščem v Ljubljani je bil obsojen na smrt in 21. 5. 1942 ustreljen v Gramozni jami v Ljubljani. (Slovenska biografija.)

¹⁸¹⁶ Komunistične.

tično in vojaško, posebej za gverilsko vojno vežbali v Moskvi, med njimi Kidrič, Kidričeva žena,¹⁸¹⁷ Bebler, Broz in nekateri manj vidni, od katerih jih je pa več padlo. Na poti domov so se ustavili v Parizu, od koder so prežali na ugoden trenutek za povratak ter dajali v domovino direktive za priprave, če pride pri nas do vojne. Tako so se znašli že pred vojno na de...¹⁸¹⁸. Prvi čas so si naredili nacionalno krinko in nastopili proti nar. soc.¹⁸¹⁹ gibanju in hitlerjanskemu idejnemu prodiranju v našo državo. Ko je pa leta 1939 Rusija sklenila pakt z Nemčijo, so čez noč obrnili propagando za 180 stopinj in začeli dokazovati, da je hitlerizem že obračunal s kapitalizmom, da delovnemu ljudstvu ni nevaren, ker pomeni prvo etapo v socializem. Sedaj so nevarni človeškemu napredku samo še Angleži, proti katerim se mora obrniti vsa propaganda. Ta propaganda v bistvu ni nikdar ponehala, niti tedaj, ko so jih Angleži oblekli in nasitili (*zadnji stavek dan v oklepaj, besedi »oblekli« in »nasitili« sta bili prečrtani*). Največja psovka s strani komunistov je bila: anglofil – vse do danes. Boljševiki in z njimi jugoslovanski eksponenti so upali, da bo zveza z Nemčijo ostala trajna ter da bo čim prej boljševizem penetriral med Nemce. Ugleden celjski gestapovec Scaberne¹⁸²⁰ je rekel: »Če nam bo šlo slabo, bomo prisiljeni boljševizirati se.«

Propaganda za Nemce s strani kom.¹⁸²¹ tudi še ni ponehala, ko je bila Jugoslavija okupirana, ko so naši ljudje okusili že vsa zverinstva hitlerjancev (*prečrtano in nadomeščeno s: krutost hitlerjeve okupacije*) na lastni koži (*zadnji dve besedi prečrtani in nadomeščeni z: in so izdali parolo*): Narod ni kriv. Šele ko je Nemčija napadla Rusijo 22. 6. 1941, zopet okrenejo svojo propagando: besno začno napadati Nemčijo in ko je Stalin proglasil, da je kriv ves nemški narod, so tudi kom. proti svojim prejšnjim in proti načelnim trditvam zagnali krik proti hitlerjanstvu in proti nemškemu narodu. Večina nepolitičnih ljudi tega pri nas ni opazila, ker prej komunisti niso bili vidni in se je njih propaganda zlivala z nemško petokolonaško propagando v eno. Sedaj pa so si naredili krinko osvobodilcev naroda, gremeli proti fašistom vseh vrst – kar je imelo za komuniste odločilen uspeh, a za narod je bilo poguba.

V tem času so se tudi med ljudstvom že (*to prečrtano in nadomeščeno z: Šele julija t. j. po napadu na SSSR*¹⁸²²) pokazali prvi obrisi OF, ki je bila ustanovljena (*zadnje besede so bile popravljene, a je popravek nečitljiv*) koncem aprila 1941. Ustanovili so jo komunisti, k sodelovanju so povabili samo tiste, ki so bili v drugih skupinah znani kot levičarji. Ker si je nadelo gibanje naloge vsenarnodnega gibanja, so se ljudje sprva pridruževali res iz prepričanja, v svesti si (*zadnje besede prečrtane*) da gre samo za narodno osvoboditev. Tako so se pridružile prostovoljno tudi nekatere manjše skupine intelektualcev, vojakov odnosno oficirjev, sindikalistov in drugih. Tako je v svoji zaključni obliki OF združevala 18 političnih strokovnih in kulturnih skupin. Vključene pa niso bile dosedanje tradicionalne skupine, to so klerikalci, liberalci in socialisti. Deloma so jih odklanjali, češ da so korumpirani, deloma

¹⁸¹⁷ Žena Borisa Kidriča **Zdenka Kidrič - Marjeta** (1909–2008), rojena v Ljubljani, članica KPJ od 1930, z možem Borisom bila do leta 1940 v emigraciji, na Dunaju, v Pragi, Parizu. V času napada na Jugoslavijo je bila sekretarka Okrožnega komiteja KPS za Ljubljano. Od jeseni 1941 je vodila VOS v Ljubljani, marca 1942 so jo prijeli Italijani, a so jo člani VOS-a kmalu rešili. Maja 1943 je odšla na osvobojeno ozemlje, kjer je delala pri VOS-u in nato pri Ozni, oktobra 1943 je postala članica SNOS-a. Po vojni je bila načelnica Uprave za kadre, najprej pri slovenskem, potem pri jugoslovanskem partijskem vodstvu. (EJ 5, str. 247–248.)

¹⁸¹⁸ Nadaljevanje besedila manjka.

¹⁸¹⁹ Narodno socialnemu ali socialističnemu.

¹⁸²⁰ Verjetno mišljen eden od članov nemške družine Skoberne iz Celja.

¹⁸²¹ Komunistov.

¹⁸²² SSSR – Savez Sovjetskih Socialističnih Republika.

so pa sami odklanjali pristop, ker so videli, kam vsa stvar vodi, deloma pa zaradi metod, ki so vladale v OF, kjer so komunisti nevidno terorizirali prav po boljševiskem vzorcu.

2. Vloga in naloge OF:

Na II. plenarni seji SNOS-a koncem decembra 1941 so bile razglašene in z novim letom 1942 objavljene osnovne točke OF:

1. Proti okupatorjem je treba vršiti neizprosno oboroženo akcijo.
2. Ta akcija predstavlja izhodišče za osvoboditev in združitve vseh Slovencev.
3. Stoječ na stališču naravne in usodne skupnosti jugoslovanskih narodov ne priznava OF razkosanja Jugoslavije in deluje z vsemi silami za slogo in enotnost njenih narodov. Hkrati stremi k povezanosti slovanskih narodov pod vodstvom velikega ruskega naroda na temelju pravice slehernega naroda do samoodločbe.
4. Za osvobodilno akcijo in aktivizacijo slovenskih množic preoblikuje OF narodni značaj. Slovenske ljudske množice, ki se borijo za svoje narodne in človeške pravice, ustvarjajo nov lik slovenstva.
5. Vse skupine, ki sodelujejo v OF, so se obvezale, da bodo lojalne v medsebojnih odnosih.
6. Po narodni osvoboditvi prevzame na slovenskem ozemlju oblast OF kot celota.
7. Po narodni osvoboditvi uvede Osvobodilna fronta dosledno ljudsko demokracijo. Vsa vprašanja, ki presegajo okvir narodne osvoboditve se bodo reševala na dosleden ljudski demokratični način.
8. V skladu s slovesnimi izjavami Churchilla, Roosevelta in Stalina bo po svoji narodni osvoboditvi o notranji ureditvi Združene Slovenije in o svojih zunanjih odnosih odločil slovenski narod sam (*poznejši dodatek: po pravici do samoodločbe*). OF bo to elementarno pravico slovenskega naroda uveljavila in branila z vsemi sredstvi.
9. Narodna vojska na slovenskem ozemlju raste iz slovenskih narodno osvobodilnih partizanskih čet in Narodne zaščite, kamor se pozivajo vsi zavedni Slovenci.

Sestavljena je bila OF takole:

1. Narodno-osvobodilni odbor, SNOS; (*plenium*); Izvršni odbor IO; terenski odbori, krajevni odbori, rajonski odbori in okrožni odbori. Vrhovna edinica je terenski plenium. – Vojaško: partizanski odredi s polit. kom.¹⁸²³ na čelu.

Narodno-osvobodilni odbor tvori tistih 18 skupin, a prav kmalu se vidi, da so predstavniki »vseh političnih skupin« samo lutke, samo pesek v oči za domače naivneže in inozemstvo. Shajajo se le takrat, kadar hočejo komunisti kaj izsiliti iz njih. Glavno besedo ima IO, ki je trdno v rokah komunistov, enega sokola (*dodano: Rus*¹⁸²⁴), ki je bil že prej partijec, kršč.¹⁸²⁵ socialca (Kocbek¹⁸²⁶), od katerega z grožnjami dosežejo vse. Na seje pridejo komunisti z že izdelanimi predlogi, ki jih prej objavi Poročevalec (*dopisano: ilegalni časopis*), predno jih dajo v sankcijo plenumu. (Znani konkretni primeri /*kasneje prečrtano*/). Tako so na primer izsilili sprejetje »zakona« (*kasneje dodani narekovaji in dopisano: sklepa, ki .... nečitljivo*), po katerem se s smrtjo kaznuje izdajalec, kolaboracionist. A še predno je plenium sprejel ta

¹⁸²³ Političnimi komisarji.

¹⁸²⁴ Josip Rus.

¹⁸²⁵ Krščanskega.

¹⁸²⁶ Edvard Kocbek.

zakon, so kom.¹⁸²⁷ trojke že streljale ljudi po cestah, ovaduhi so bili pa pridno na delu, da so žrtev klevetali po vseh odborih, po vseh delovnih skupnostih. Najbrže si noben član ni mogel prav predstavljati, kako dalekosežen je ta »zakon«, odnosno to dovoljenje komunistom, ki so imeli v rokah orožje, ki jim je omogočilo spraviti s sveta vse nevarne in neprijetne jim nasprotnike. Tako se je tudi dogajalo (*zadnji stavek prečrtan in nadomeščen z: ne glede na njihovo zadržanje do okupatorja*). Pri tem so igrali kot izvršilci (*dodano: smrtnih obsodb*) najvažnejšo vlogo aktivisti.

3. Aktivisti – definicija in funkcije.

Aktivist je bil neposredni izvrševalec komunističnih direktiv, v neposredni službi KP. Aktivist vodi terenske odbore, aktivist ima glavno vlogo v izvidniški (*zadnja beseda prečrtana in nadomeščena z: obv.¹⁸²⁸*) službi. Vsak aktivist mora biti tudi špijon. To nalogo je imel od vsega začetka in to nalogo ima še danes. V vojski so bili aktivisti vsi partijci – politični komisarji, v njihovih rokah je bilo življenje partizanov. Polit. komisar je odredil streljanje nezanesljivih ljudi, v mnogih primerih so pripovedovali partizani da je dal polit. kom.¹⁸²⁹ ljudi mučiti, predno so jih »likvidirali«. (Konkretni primeri na razpolago /*zadnji stavek prečrtan*/). Predno je postal vojak polit. kom. se je moral izkazati. Konkreten primer: mlad kmečki fant iz okolice Stične je na »preizkušnji«: ubiti mora iti svojega bivšega gospodarja – posestnika, da dokaže svojo predanost. Nič mi ni storil, pošten človek je – ne morem! in se gre javit na prvo okupatorsko stanico, ki ga kot partizanskega dezerterja pošlje v internacijo (To je pripovedoval sam po vrnitvi iz internacije).

Nič manj važnih nalog niso izvrševali aktivisti na samem terenu, bodisi na vaseh ali v mestu. Imeli so pregled nad vsemi prebivalci. V ta namen so imeli v vsaki hiši svojega zaupnika, sosed je prežal na soseda, eden za drugega nista vedela. Beležili so vsako najmanjšo pogreško, vsak prestopok. Če se jim je kdo zdel nezanesljiv, so vsem ostalim prepovedali z njim občevati. Cvetelo je osebno maščevanje. Ob neki preiskavi v Ljubljani so našli cele vreče listkov, na katerih so bile take vrste ovadbe na glavni obveštajni stan, ki ga je vodil v Ljubljani Vito Kraigher in ki je sestavljal likvidacijsko listo. Na teh listkih so bili pisani »delikti«: ... hodi ob nedeljah k maši. Ima pomisleke nad našimi likvidacijami. Ni na liniji. Se simpatično izraža o Angležih. Je nergač, slabo vpliva. Simpatizira s plavimi (*dodano kasneje v oklepaju: organizacija monarhije*). Se lahko potrdi s pričami (*pozneje prečrtano*). Našli so tudi likvidacijsko listo, bila je dolga vrsta imen ljudi, ki so bili vse prej kot izdajalci ali sodelavci okupatorja. Ti aktivisti so stali tudi po cele dneve pred vrati stanovanj osumljenih oseb, ter so morali gledati in beležiti, kdo prihaja k njim, ter tako iskali zveze. Na ta način se je napravilo tudi mnogo usodnih napak, deloma po pomoti, deloma pa namenoma, osebno maščevanje. Druga vrsta aktivistov je imela namen, zbirati za partizane živila, denar in obleko. Sprva so ljudje radi dajali, potem, ko so spoznali, kam pes taco moli, so pa že imeli pomisleke, ali bilo je prepozno. Aktivisti so grozili, češ, bo prišel dan obračuna. Pri pobiranju so špijonirali, kaj ljudje imajo, kako živijo ter izpraševali o sosedih. Dokler je bil kraj še pod okupatorjem, je bil človek vsaj deloma varen, gorje pa kraju, ki so ga zavzeli partizani, Ko so postavili svojo »republiko«, so najprej postavili ljudsko sodišče ter vse osumljence, vse žrtve osebnih maščevanj likvidirali. Potem izvedejo aktivisti

¹⁸²⁷ Komunistične.

¹⁸²⁸ Obveščevalni.

¹⁸²⁹ Politični komisar. Enako v nadaljevanju besedila.

v tem kraju volitve. Na volišče priženejo ljudi s puškami, svoje zaupnike postavijo na vse kraje, da kriče pri volilnem govoru. O takih volitvah je poročal član vojske (ki je pozneje dezertiral novembra 1943: Glavno besedo ima povsod izključno KPS. Postavlja sama kandidat in vodi volitve. Kršč. soc.¹⁸³⁰ in Sokoli nimajo nobene besede. Plenum je lutka, prav tako vsi nekomunisti v vladi. Formalno ima KPS eno četrtino pristašev, de facto pa eno šestino, to je vse tiste, ki sede pri koritih. Komunisti silijo na vso moč sokole in kršč. s.¹⁸³¹ v stranko, vendar ni dosti odmeva. Po svojem hotenju in čustvovanju so široke množice socialdemokratske (*zadnja beseda prečrtana in nadomeščena z: nacionalne in protiokupatorske*). Komunisti slej ko prej nimajo množice za seboj. »Svobodne volitve« so zato izvedli, po njih lastni izjavi, da bi dobili pred inozemstvom legitimacijo, da so resničen predstavnik naroda. V resnici so pa na Angleže, od katerih pričakujejo vso pomoč, dosti bolj jezni kot na Nemce. Neki polit. komis. je izjavil: »Če pridejo Angleži in bi nas hoteli zasesti, bodo šli samo preko naših bajonetov«.

Najnevarnejša skupina aktivistov so takozvane trojke. V teh so mladi moški in mlade ženske - likvidatorji. Že takoj ob nastopu komunistov, še pred okupacijo so jim preskrbeli orožje (revolverje) instruktorji, ki so prišli iz Rusije in drugi izvedenci – pristaši so jih vadili v streljanju v zaprtih prostorih stanovanj. Takoj ob začetku zasedbe so nastopili ti najvažnejši aktivisti (*dopisano: likvidatorji*) svojo misijo: po trije so stali po vogalih cest in prežali na svoje žrtve. Značilno za »osvobodilno« gibanje izpod okupatorja je, da niso bili ti obsojenci iz vrst okupatorjev, marveč lastni ljudje, to je vplivnejši politični nasprotniki. Torej so se morale slepemu odpreti oči, za kaj gre: za komunistično nadoblast. Tako so komunistični študentje obsodili dva vodilna nasprotnika, člana nasprotne akademske organizacije, ter jih likvidirali. Zanimiv in nadvse značilen za komuniste je umor dr. Ehrlicha, prof. teol.¹⁸³² fakultete in idejnega voditelja, to je tistega (*zadnje tri besede prečrtane in nadomeščene z: značilno je, da je*) Ehrlicha, ki je (*zadnji dve besedi prečrtani*) posredoval, da se je mogel Kidrič vrniti v Jugoslavijo, od koder je pred leti pobegnil. In prav ta isti Kidrič ga je pustil sredi ceste ustreliti kot psa in nekateri trdijo, da ga je celo sam Kidrič ustrelil.¹⁸³³ Da dokaže svojo predanost ideji ... Tedaj so se pa prezaupni Ljubljancani zganili in začeli protestirati. Vendar komunisti, da dokažejo svojo moč, še niso odnehali. Še isti dan kot Ehrlicha (26. 5. 1942) so ustrelili uradnika Peršuha.¹⁸³⁴ Vzrok: bil je predstavnik Mihajlovičeve skupine za Slovenijo, imel je pa na sebi tudi težek delikt (*zadnji dve besedi popravljeni v: veliko napako*): poznal je zveze, ki so jih imeli komunisti s člani Ovre¹⁸³⁵ in Gestapa. Nekaj dni predno so ga umorili, je izšel iz vrst Mihajlovičevcev letak, katerega avtorstvo so naprtili Peršuhu. Vsebina letaka namiguje na zvezo komunistov z gestapovci. Naslov letaka: Vodstvo OF in Gestapo. Nekateri stavki iz vsebine

¹⁸³⁰ Krščanski socialisti.

¹⁸³¹ Krščanske socialiste.

¹⁸³² Profesorja teološke.

¹⁸³³ Ehrlicha sta umorila Franc Stadler - Pepe, ki je slabih pet mesecev pozneje preoblečen v duhovnika likvidiral še bivšega bana Dravske banovine dr. Marka Natlačena, in Kamilo Kratochwill - Mile. (Tamara Griesser Pečar, »Likvidacija Ehrlicha«, str. 3, predavanje na »Spominskem zboru ob 70. obletnici umora velikega Slovenca Lamberta Ehrlicha«, Zavod Sv. Stanislava, Ljubljana, 26. 5. 2012. Dostopno na: Človek za vse čase, <http://www.druzina.si/ICD/spletnastran.nsf/clanek/61-23-CerkevDoma-6, 4. 11. 2014.>)

¹⁸³⁴ Ivo Peršuh, uradnik Vzajemne zavarovalnice v Ljubljani. (Tamara Griesser Pečar, »Likvidacija Ehrlicha«, str. 4.)

¹⁸³⁵ OVRA – Opera Vigilanza Repressione Antifascista (Organizacija za nadzor in zatiranje antifašizma) je bila tajna italijanska fašistična policija.

letaka: »Dne 5. 4. (1942) iz ljubljanske bolnice ugrabljena žena preds.¹⁸³⁶ KPS in OF Kidriča je bila odpeljana iz Ljubljane v Litijo z avtom Gestapa. – 18. 4. na Vodnikovem trgu aretirani morilec OF je izdal druge plačane morilce. Zanje se poteguje nemški konzul dr. Brosch.¹⁸³⁷ O enem izmed njih trdi, da je v službi Gestapa. V ponedeljek po sestanku nemškega, hrvaškega in italijanskega vojnega zastopstva se je vozil Kidrič skozi Šent Vid z avtom gestapa. 11. V. sta dva aktivista – likvidatorja poskušala ubiti nekega Slovenca. Ko se jima ni posrečilo to, ga je prihodnji dan aretirala gestapo. 18. V. se je neki obtoženec pred ital. vojaškim sodiščem branil s tem, da je dokazal, da je bil več let član Hitlerjeve mladine in da je njen član še danes. Obtoženec je bil tudi aktivist OF. Letak pristavlja: Gestapo je znala vpreči v voz nemške zunanje politike tudi slovensko OF. Z njo skupaj skuša ustvariti v Slovenskem Primorju take razmere, ki naj omogočijo, da bodo Nemci v resnici prišli do Jadrana.«

Tako so se postavljali za sodnike ljudje, ki so bili sami najbrezobzirnejši narodni izdajalci (*ta stavek je bil prečrtan*).

V razumevanje tega letaka: Sprva so se poslužili komunisti direktne metode: politične nasprotnike so streljali sami. To je pa povzročilo precej slabe krvi, ker so pri marsikaterem likvidirancu začeli dvomiti o dognanosti tolike krivde, da bi zaslužil smrtno kazen. Najbolj pa so bili ogorčeni, ker so take likvidacije povzročale streljanje talcev. Pri Italijanah po 6 za enega, pozneje pa tudi precej več, za Natlačena¹⁸³⁸ jih je šlo 24, Nemci pa so jih streljali po 20 in tudi več. V odboru, kjer so določali talce, je imela OF svoje vplivne zaupnike, tako, da so padali kot talci večinoma le drugi, brezpomembni pristaši osvobod.¹⁸³⁹ gibanja, nikakor pa ne komunisti. Da je to resnica, kaže najbolj primer Stanovnik.¹⁸⁴⁰ On je bil ugleden zastopnik kršč. socialcev, pa je spoznal, kam vodi narod OF in se je začel odmikati. Ker je bil osumljen, se je preselil v drugo stanovanje, kot ilegalec in nihče ni vedel za to stanovanje, razen članov IO.¹⁸⁴¹ Še tisto noč, ko se je preselil, so ga aretirali. Čez dan je pa padel kot žrtev aktivista Ehrlich, a Stanovnik je bil nato ustreljen kot talec zanj. V teh dogodkih je očitvidna zveza, ki potrjuje sodelovanje komunistov pri določevanju talcev. Ko so pa videli, da bi bilo še nadaljnje žrtvovanje ljudi taktična pogreška, ki bi utegnila oslabiti simpatije do OF, so komunisti zavzeli drugo pot. Italijanom in pozneje gestapu so ovajali svoje nasprotnike kot komuniste in tako se je zgodilo, da je bilo po taboriščih vse polno komunističnih nasprotnikov. Takih imen je mnogo na razpolago. Zato so tudi izdali parolo, da se sme pošiljati pakete samo aktivistom, da ne bodo deležni kake pomoči tudi taki, »ki te pomoči niso vredni«.

¹⁸³⁶ Predsednika.

¹⁸³⁷ **Dr. Hans Brosch.**

¹⁸³⁸ Ban Marko Natlačen.

¹⁸³⁹ Osvobodilnega.

¹⁸⁴⁰ **Aleš Stanovnik** (1901–1942), pravnik in politik, rojen v Horjulju. Po končanem študiju na Pravni fakulteti v Ljubljani se je najprej zaposlil v bratovi odvetniški pisarni, nato je odprl lastno pisarno na Jesenicah. Menil je, da morajo pri boju proti socialnemu zatiranju sodelovati vsi družbeni sloji ne glede na svetovnonazorske razlike. Navezal je stike z Jugoslovansko strokovno zvezo in postal njen pravni svetovalec ter član nadzorstva. Po nemški zasedbi Gorenjske je bil aretiran in izseljen v Srbijo, a mu je uspelo, da se je z izkaznico RK vrnil v Slovenijo. Vključil se je v OF in bil izvoljen za člana njenega Vrhovnega plenuma. Zaradi varnosti je delal v ilegali. 22. 5. 1942, ko se je nameraval umakniti na partizansko osvobodeno ozemlje, so ga ujeli Italijani in ga 2. junija ustrelili kot talca. (Slovenska biografija.)

¹⁸⁴¹ Izvršnega odbora.

4. Položaj aktivistov in OF danes

Danes navidežno vlada OF, v resnici pa kom. part.¹⁸⁴² V vsakem odboru, bodisi strokovnem, političnem, socialnem, ženskem ima vodilno vlogo aktivist, ki pa mora biti obenem partijec. Niti enega odbora ne sme biti, da ne bi bila zastopana po svojem zaupniku aktivistu partija. Pravijo, da se ti odbori izvolijo iz ljudstva, toda če pride kdo v odbor, ki partiji ni povšeči, takoj namigne svojemu zaupniku in neljuba oseba se mora odstraniti. Vsaka hiša, ima svojega zaupnika aktivista. Vsak zaupnik je obenem tudi denunciant pri OZNI. Ker se je pa med zaupnike vrnilo tudi nekaj ljudi, ki so pravično presojali ljudi v svoji hiši, se je zaupniški sistem sedaj prenehal. Na mesto zaupnika je stopil zopet ilegalec – partijec, ki skrivaj po hiši stika za »reakcijo« (*narekovaji dodani kasneje*) in nezadovoljneži. Navidez nima funkcije, v resnici je pa prevzel iste naloge kot jih je vršil med vojno. Sploh se odbori čistijo od nepartijcev. Aktivisti vodijo vse politično, strokovno in kulturno prosvetno delo. Prav tako imajo glavno besedo na gospodarskem polju. Tako pride, da so ravnatelji važnih podjetij bivši rokodelci nižje vrste, da vodijo trgovine le ljudje, katerih edina kvalifikacija je, da so bili v partizanih in da so pozneje napravili politični tečaj. Tako je šef združništva bivši pletilec košar, šef pošte v Celju bivša služkinja, pozneje partizanka, itd. Zmede, ki je danes v našem trgovstvu, si sploh ni mogoče misliti. Vsak dan prihajajo drugačne direktive, kar so nastavljeni komaj razumeli in komaj uvedli, se čez nekaj tednov stornira in se začne znova. Pisarniškega papirja se porabi 20 % več kot prej (*ta del stavka prečrtan*), ljudje delajo po dvanajst in tudi po 14 ur, toda pomanjkanje je vedno večje, nikjer ni nič videti (*zadnje 4 besede so nadomeščene z: rezultati pa enaki ničli zaradi uporabljanja nekvalit.*¹⁸⁴³ moči): V Ljubljani je do 30 samomorov na mesec, ker ljudje ne vidijo izhoda.

5. Kako je režim vršil kontrolo nad osvobojenim ozemljem, katera so bila sredstva, ki so jih uporabljali.

Primer: Partizanska zasedba v Ložu (*dopisano: Lož je majhen kraj na Notranjskem*) l. 1942. Polit. komisar razglasi navdušenim ljudem: vojna je končana. Takoj zahteva razne dajatve, kar se pa ljudje radi odzovejo, od same sreče, da je konec vojne. Drugi dan pozovejo vse moške in jim dajo puške. »Čemu to?« se sprašujejo začudeni ljudje, če je pa vojna končana. »Da boste stražili svoje domove pred Italijani, če vas bi nadlegovali, ko se bodo vračali proti Italiji.« Še isti dan so se Italijani vrnili pojačeni, vse moške postrelili, njih hiše požgali, živino in vse imetje pobrali. Polit. komisarji so srečno odnesli pete – ljudje so pa ostali brez rednikov – in z njimi beda in obup in razočaranje. Tako je bilo tudi v drugih krajih. Povsod, kjer je bila okupatorska straža slaba in majhna, so prišli partizani, razglasili svojo zmago in zatrdili, da se niti eno ped ne umaknejo, zahtevali velike dajatve, pobrali precej živine, postrelili nasprotnike – tega niso nikdar pozabili, ker mnogo (*ta beseda prečrtana in nadomeščena z: v večini primerov*) so tudi za to zavzeli vas ter jo za en dan spremenili v republiko. Prihodnji dan je prišel okupator z ojačenjem, partizani so zbežali, ljudje pa so ostali prepuščeni samim sebi. Navadno so »partizani« še »pozabili« v svojem »glavnem stanu« listo s »komunisti«. V resnici so napisali svoje politične nasprotnike, ki so jih Italijani pograbili in postrelili ali pa odpeljali v internacijo. Pod silo trenutka zbeži mnogo kmetov v hribe med partizane, a se ne sme več vrniti na svoj dom. Tudi ta namen ima to vpadanje v vasi. Neki komunist je rekel: Moramo tako delati, ker sicer ne dobimo ljudi v partizane,

¹⁸⁴² Komunistična partija.

¹⁸⁴³ Nekvalitetne.

tako so pa kompromitirani, pa so primorani iti. In tako je prišlo, da so bile cele vasi prazne: moški so bili pri partizanih, ženske z otroci pa v internaciji. Že leta 1942 se je vozil ljubljanski mesar z živino kupovat po Dolenjskem, pa se je peljal skozi 10 vasi, ki so bile povsem prazne, sama pgorišča ...

Najhujše so gospodarili v Kočevju. Množični umori v Grčaricah, na Travnih gori, kjer je padel cvet naše nacionalne mladine, mnogi v angleški službi (imena na razpolago), bili so to sami politični nasprotniki, ker so odklanjali komunizem iz nacionalnih ozirrov. Nekatere so vlekli pred sodišče, ki jih je 16 obsodilo na smrt. Tisti, ki so se rešili, so pripovedovali nezaslišane strahote o tem rdečem sodišču, ki ga je vodila Kidričeva žena,¹⁸⁴⁴ vrhovna načelnica slovenske OZNE, prava zver v človeški podobi, tako, da so se moški zgražali nad njenimi zverstvi.

Prihod v Ljubljano je bil dosti dostojen, ljudje so jih pričakali z velikim veseljem. A še tisto popoldne so pripeljali na pokopališče 47 postreljenih ljudi. Potem pa se je začelo, naraščalo, doseglo svoj vrhunec v procesu ljudskih sodišč (*dodano*: vse prejšnje obje bilo odpuščeno). Pred vsakim večjim procesom so prirejali mitinge ter hujskali ljudi na sojenje. Priče za te procese so bile najete in plačane. Ženske so prišle na sodišče pijane in kričale po zverinsko. To so dovolj znane stvari (*ta stavek je bil potem prečrtan*). A to kar je prišlo pred sodišče, je bilo samo pesek v oči domačim naivnejšem in inozemski javnosti, a koliko se je izvršilo tihih množ.¹⁸⁴⁵ umorov – o tem pa pričajo brezna širom lepe (*»lepe«* je bilo kasneje *prečrtano*) Slovenije: Brezarjevo brezno pri Šent Vidu je pogoltnilo vse, kar je bilo zaprto v Škofovih zavodih in tudi mnogo tistih, ki so jih Angleži vrnili s Koroške (*zadnji del stavka, od mnogo tistih dalje, je bil prečrtan*). Največ jih je sprejel v sebe Kočevski Rog, kjer računajo, da jih je 27000. Ali bo kdaj svet pravilno ocenil, kaj pomeni ta številka za narod, ki šteje poldrug milijon ljudi, a ima po etičnih načelih zapadne kulture tudi pravico do življenja? Ali se bodo kdaj ustavili ob tem slovenskem Katinu¹⁸⁴⁶ tisti, ki so nas izročili strahovladi Titovih tolup? Kajti če bi partizani ne imeli pomoči Angležev, ne bi nikdar gospodarili v Sloveniji. Prevelik je bil že odpor s strani kmetov, ki so že prej vse gorje, ki ga prinaša boljševizem, preživeli. S tega vidika je treba tudi jemati belogardiste kot nekako samoobrambo proti nasilju komunistov. Toda tudi to bo pravično sodila šele zgodovina.

Zanimiv je bil prihod partizanov v Maribor. Tam so jih pričakali s strahom in z dosti manjšim navdušenjem kot v Ljubljani. Neka gospa je dvignila roko v pozdrav. Na roki je imela zlato zapestnico. Tedaj plane iz vrste oficir, jo prime za roko in ji iztrga zapestnico. Kot strela z jasnega so se ji odprle oči, kam gremo ... Potem so imeli v Mariboru priliko doživeti še dosti takega. Vojaki, ki so bili iz južnih krajev, so vdiral v hiše ter odnesli in odpeljali vse, kar je bilo premičnega. Mestni poveljnik, ki je protestiral in jih je hotel ustaviti, ko so odvažali, je bil brzobjavno kazensko odstavljen ...¹⁸⁴⁷

Ko so prevzeli oblast nad Slovenijo in Jugoslavijo, so začeli takoj utrjevati svoje terenske odbore. Ti so skupno s hišnimi zaupniki pridno sodelovali z OZNO, zapirali ljudi, ki so deloma izginjali, deloma so jih pa vlačili pred sodišče. Potem so sledile prve volitve. Sklicali

¹⁸⁴⁴ Že omenjena žena Borisa Kidriča Zdenka Kidrič.

¹⁸⁴⁵ Množičnih.

¹⁸⁴⁶ Mišljena množična usmrtitev poljskih častnikov leta 1940 v Katinskem gozdu, ki ga je Sovjetska zveza dolgo časa prikrivala.

¹⁸⁴⁷ Zadnji odstavek je bil v celoti prečrtan.

so ljudi po dvorinah, bodoči izvoljeni so se predstavili, večina jih ni poznala, – ima kdo kaj proti – pred mizo stoji strojnica – ne, nihče! Ploskamo, slava jim in se razidemo domu, veseli, da smo še živi. Bile so prve »svobodne« volitve v osvobojeni domovini. Tej farsii so sledile še druge, še hujše. Zopet smo volili. Dali so nam listo kandidatov, samih partijcev. Katere hočemo voliti, tiste naj podčrtamo. Nekateri so si dali duška, napisali so na listke svoje mnenje. Potem so nas zmerjali po terenskih sestankih: Pa da ne boste takih nemarnosti pisali, zato bodo prihodnje svobodne volitve po kroglicah. Kmalu so bile res volitve, res po kroglicah, a bilo ni nobene izbere. Bila je ena sama skrinjica, teror je bil večji, po ljudi, ki niso prišli volit, so hodili v stanovanja iskat, tudi po večkrat. Vendar so se zlasti na deželi ljudje dobro držali, ponekod jih je volilo celo samo po 20 %. A kaj pomaga, ko pa kroglice sami stresejo v skrinjico čisto brez sramu (priče na razpolago), tiste, ki niso šli volit, pa javijo OZNI. In po zadnjih volitvah so bili tisti, ki niso volili, izseljeni.

Posebnost svoje vrste je nacionalizacija, odnosno podržavljenje gospodarstva. Ne da bi izdali zakon o tem, kaj se podržavi in kaj sme kdo imeti, marveč dotičnega, ki mu hočejo vzeti premoženje, vlečejo pred sodišče, najamejo ljudi, da kriče: smrt hlapcu okupatorja itd., pa ga obsodijo na izgubo premoženja. Ko mu vse pobero, ga v mnogih primerih celo izpuste. Pa seveda, političnih pravic nima in nihče ga ne vpraša, kako živi. O tem bi se dala pisati cela poglavja. Bili so pretresljivi prizori, vse skupaj ena gnusna farsa.

6. Do kakšne mere so bile izvedene določbe Šubašič-Titovega sporazuma ali so bile kršene in kdo jih je kršil.

Najvažnejši točki v tem sporazumu, to je pozivu, naj se vse borbene sile združijo z narodno osvobodilno vojsko v eno samo fronto, se velika večina ni odzvala.

Vzroki: Izkušnje v Kočevju, kjer so komunisti pozvali četnike Mihajloviča ter jim bratsko prožili roko, da se bodo skupno borili proti skupnemu sovražniku, a so jih nato, ko so šli na led, komunisti brezobzirno poklali. Drugič: Tudi drugih izkušenj s strani komunistov so imeli toliko, da jim niso verjeli, ker so dobro poznali boljševisko verolomnost. Tretjič: Četniki in domobranci so dobili obvestila, da je že vse dogovorjeno, da so vsi, ki se bodo predali, obsojeni na umor in sicer deloma tako, da jih bodo pognali v naprej izgubljeno bitko z Nemci, deloma bodo morali pa na pohodih izginiti, kakor vsi drugi nezaželjeni. Tak sporazum je mogel predlagati samo tisti, ki ne pozna komunističnih teženj: oni svoje oblasti ne bodo z nikomur delili, naj to obljubijo komur koli. Poleg tega so pa naši ljudje nekam naivno zaupali Angležem, ki bodo na koncu vendarle zasedali vsaj skupaj s partizani ter preprečili najhujše. Saj so zlasti četniki Mihajloviča delali sporazumno z Angleži in so jim napravili marsikatero uslugo. Zato so se zanašali nanje in niso mogli verjeti, da jih bodo tako pustili poklati. Pozabili so na tisto nerazumljivo bombardiranje Beograda in še na marsikak drug korak, ki jim je dovolj razkrival angleško politiko.

Glavna točka za prebivalstvo Jugoslavije je pa sledeča: »Nova vlada bo razglasila proglas, ki bo vseboval temeljna načela demokratskih svoboščin in poročstva za njih izvedbo. Osebna svoboda, svoboda pred strahom, svoboda veroizpovedi in vesti, svoboda govora, tiska, zborovanja in združevanja bodo izrečno poudarjene in zajamčene, prav tako tudi pravica do lastnine in zasebne pobude.«

Od te točke, ki bi jo morali izvajati »osvoboditelji« odnosno vlada OF, ki je po osvoboditvi prevzela vso oblast v svoje roke, se ni izvajalo prav nič, po krivdi državnega vodstva. Pred očmi vsega sveta se je izvajal nad političnimi nasprotniki najhujši teror, kar jih zgodovina

pomni – a nihče se ni zmenil zato. Narod je ostal nezaščiten, klali so v množicah. Živimo v popolnem brezpravju. Tisti, ki so stali na Tito-Šubašičevem sporazumu ter zaupali angleškemu vplivu in uvidevnosti in so se tudi držali sporazuma tako, da niso po sporazumu odnosno objavi politično več delali, so bili takoj tretji dan aretirani, med preiskavo popolnoma dokazali korektnost svojega zadržanja – a oblast jih obsodi na smrt (dr. Vrčon¹⁸⁴⁸ in njegova skupina). A od nikjer pomoči, od nikjer sledu pravičnosti. Prizna se Jugoslavija, vrne se ji zlato, priznajo se volitve »ki so se izvršile po izjavah angleških parlamentarcev popolnoma v redu«, prizna se pravičnost unrnih¹⁸⁴⁹ razdelitev. Ljudje postajajo obupani, apatični: saj je vse skupaj farsa.

19. »Pismo angleški in ameriški javnosti«¹⁸⁵⁰

PISMO ANGLEŠKI IN AMERIŠKI JAVNOSTI

The Times

London

Šele te dni smo imeli priliko čitati Vaše članke od 20. do 21. III. 1946, v katerih poročate o prilikah v Jugoslaviji in se pritožujete nad pisanjem jugoslovanskih listov o Britaniji in Britancih ter zapadnih zaveznikih sploh. Veseli nas, ko vidimo, da niste ravnodušni nad tem in to nam uliva nado, da nas boste v bodočnosti pravičneje presojali.

Da vas žali pisanje naših časopisov, nam je samo znak, da nikakor ne morete razumeti obupnega položaja, v katerem se nahajamo. Vi si ne morete predstavljati, da je sploh mogoče, da niti ena beseda, ki je tiskana, ne izraža tega, kar večina naroda misli in občuti, in da ni niti z eno besedo, tiskano ali javno govorjeno, mogoče dati mislim in občutkom duška.

Naš narod je od nekdanj vnet za ideale svobode in človeških pravic, katerih nosilke so zapadne demokracije. Tudi ve vsak otrok, kaj pomeni za nas pomoč UNRRA, za katero smo vam globoko hvaležni. Omalovaževanje in zlorabljanje te pomoči po komunistih pa je stvar, ki je nihče preperečiti ne more.

Mi smo popolnoma zaprejeni v mrežo pajka, ne moremo se ganiti, ne moremo bežati, ne moremo kričati, ali tega ne vidite? Ali ne vidite, da je naše narodno telo obsedeno od hudobnega duha, ki govori iz nas namesto nas in kateremu smo bili izročeni z angleško pomočjo. In namesto, da bi vi sedaj razmišljali, kako bi tega hudobnega duha izgnali, mučite naše telo; hočete ga celo amputirati s tem, da hočete izročiti naš narod zopet pod jarem Italije, proti kateri smo se z vami skupaj pošteno borili za svojo in vašo svobodo.

Vrgli smo se v borbo na vaši strani takrat, ko ste bili popolnoma osamljeni. Zaupajoč v plemenitost angleškega naroda nismo vprašali, kakšna bo naša nagrada. Smatrali smo za samo po sebi umljivo da gre igra za življenjski prostor, ki so ga Nemci in Italijani sami proglasili kot nagrado zmagovalcu ter so nas že pričeli v množicah pobijati in seliti. Ker so Nemci in

¹⁸⁴⁸ Dr. Branko Vrčon.

¹⁸⁴⁹ Mišljene razdelitve Unrre.

¹⁸⁵⁰ Pismo je napisal Leon Kavčnik (glej njegove izjave na javni razpravi). Najdeno je bilo pri preiskavi Kavčnikovega stanovanja 25. 5. 1947. Tipkopis se hrani v SI AS 1931, t. e. 582, št. 6394. Skoraj povsem enako pismo pa je v isti t. e., št. 6382.

Italijani igro izgubili, kaj je pravičnejše kot to, da pripade nagrada nam? Da pripade nam prostor, kjer prebivajo Nemci in Italijani, kakor bi bil njim pripadel prostor, kjer prebivamo mi, ako bi bili zmagali oni. Oni so začeli igro in postavili pravila, ali bomo sedaj, ko so igro izgubili, pravila menjali? Ako pa zahtevamo samo prostor, kjer prebivamo mi sami, pomeni to, da smo zaradi ljubege miru pripravljeni odreči se satisfakciji, ki nam pripada. Hočemo svoje, to je vse!

Pa ne samo leta 1941, tudi takrat, ko so se angleške čete borile še pri El Alameinu, smo brez pomisleka prostovoljno napravili našo domovino za bojišče. Partizani so rušili komunikacije, ki so dobavljale Italiji bencin in premog ter nemško pomoč. Še tistih par italijanskih in avstrijskih partizanov, ki niso mogli ali hoteli začeti akcije na lastnih tleh, kjer nemški in italijanski narod ne bi nosil represalij za njih akcije, še njih smo sprejeli na naše ozemlje, namesto da bi nam bili oni stavili na razpolago svoje, z represalijami neogroženo ozemlje. Partizani so se pač umikali v gozdove, toda naš narod je plačeval represalije okupatorja v množičnih pokoljih in požigih. Takrat je angleška vlada dražila Mussolinija, češ da bo pripadlo vse, kar je vzhodno od Tagliamenta,¹⁸⁵¹ Jugoslaviji, tako da je s toliko večjim besom moril naš narod. Toda danes?

To, kar danes doživljamo od svojih zaveznikov, za katere smo junaško ginili in trpeli, je nekaj neizrekljivega. Izgleda, da se angleška vlada trudi prepričati preostali svet, da se ne izplača biti angleški zaveznik, in da si je najlažje pridobiti angleško naklonjenost z borbo proti Angliji v stilu Nemčije, Italije in Avstrije. Sedaj, ko imamo v Jugoslaviji nemogoč režim, nam hočejo naprtiti plebiscit. A kje je bil plebiscit leta 1918? Italijani so brez plebiscita prišli in naj brez plebiscita gredo iz dežele, ki je naša že 1400 let in ki smo jo prazno zasedli. Da, za tisti plebiscit, ki nam je bil pogodbeno zajamčen, smo bili pa sramotno ogoljufani. Zavezniške vlade, ki so nas prisilile v Tito-Šubašičev sporazum, niso ničesar ukrenile, da bi bile volitve tajne in nefalzificirane. Ako se ima izvršiti kak plebiscit, potem se mora izvršiti plebiscit v Jugoslaviji! Ako si bomo takrat izvolili komunistično vlado, potem nam nasprotnje pri določanju naših meja!

Kar pišejo naši časopisi, seveda ni izraz čustvovanja našega naroda. Moramo vam pa sporočiti, da vzbuja postopek angleške in ameriške vlade občutek globoke užaljenosti. Ker vidimo, da vam ni vseeno, kaj se pri nas misli o Britancih, se udajamo nadi, da boste morda uvideli krivico, ki nam jo delate in da jo boste skušali popraviti.

Prosimo Vas, povejte angleški in ameriški javnosti, da udarci, ki jih angleška in ameriška vlada delita jugoslovanskemu, posebno slovenskemu narodu, niso naslovljeni na pravi naslov, kajti tisti, ki nas predstavljajo, so samozvanci, ki so se polastili oblasti s prevaro in z orožjem, ki so ga dobili od angleške vlade. Ako se ti ljudje ne znajo obnašati in vas žalijo, tega ni kriv naš narod.

Prosimo vas, povejte angleški in ameriški javnosti, da je denar s katerim plačuje Italija angleško in ameriško pomoč proti nam, ponarejen. Zastonj si obetate koristi od Italije v pretečem konfliktu s Sovjetsko Zvezo. Prvič Italijani niso nikaki vojaki, drugič pa so še vsakega svojega zaveznika izdali v trenutku, ko je bil v najtežjem položaju.

Ako angleški in ameriški vladi komunistični režim pri nas, ki sta ga nam same natovorile, ni všeč, naj bijejo njega, našemu narodu pa naj vrnejo svobodo in človeške pravice, pred-

¹⁸⁵¹ Tagliamento (Tiliment) – reka v severovzhodni Italiji.

vsem pa narodno ujedinjenje. To plačilo si je s svojo zvestobo in s svojimi žrtvami zaslužil in nobenega drugega.

Nekateri za vse.

Prošnja čitateljem.

Dragi čitatelji, prepisujte to pismo v čim več primerkih in ga razpošiljajte svojim prijateljem in znancem, ki naj ga tudi prepisujejo in širijo.

Kdor zna angleški ali francoski, naj ga prevede in naj ga skuša po kateremkoli potu dostaviti naslovniku odnosno anglo-ameriški javnosti. Delajte tudi srbohrvatske prevode in jih pošiljajte svojim znancem širom Jugoslavije.

Za dušo vam bo!

---

20. »Pismo ameriški ambasadi«, 10. 9. 1946¹⁸⁵²

Prvi koncept na seji:

Na prvem mestu želimo izraziti naše najgloblje obžalovanje nad smrtjo petih letalcev Združenih držav nad jugoslovanskim ozemljem, kot tudi glede nesrečnega preokreta odnosov med Združenimi državami in našo državo, kot se je pričel v zadnjem času.

Podčrtati želimo, da odgovornost za taka dejanja ne more pasti na jugoslovansko ljudstvo. Če so med vojno proti okupatorjem Jugoslovani v resnici podpirali Narodno Osvobodilno Fronto, je kasneje komunistično vodstvo te odporniške organizacije zlorabilo njihovo vneto, da uničijo nacizem z namenom vzpostaviti diktaturo majhne klike. Ko so ljudje spoznali, za čem voditelji stvarno streme že niso več bili sposobni reagirati zaradi nevidne mreže pritiska in terorizma, ki ga je okoli njih spletla tajna policija in sedanji socialni sistem. Kamufilirani komunistični vladi ni uspelo izpolniti niti ene same obljube pod sporazumom Tito–Šubašić, ali Jaltsko deklaracijo. Istočasno izkoriščajo nacionalno zavest Jugoslovancev za propagando proti Ameriki in Angliji. Zaradi tega ne moreta biti odgovorna jugoslovansko ljudstvo in država za dejanja te zahrbtni, nepredstavniške in nedemokratske vlade. Tudi če sprejememo materialne posledice politike sedanje vlade, moramo odločno odkloniti vsako moralno odgovornost dokler ne bomo mogli svobodno izražati naše volje.

S tem v zvezi moramo poudariti, da sta zavezniška vojna in propaganda in politika v veliki meri vplivali na stališče našega ljudstva napram Titu.

Na isti način vpliva sedaj na naše javno mnenje primanjkanje zavezn.¹⁸⁵³ novic o aktualnem političnem in socialnem položaju v Jugoslaviji.

---

¹⁸⁵² Osnutek pisma (v angleščini in slovenščini), ki naj bi ga napisal Ljubo Sirc (Sirc, Med Hitlerjem in Titom, str. 266), se hrani v SI AS 1931, t. e. 585, št. 4008 (angleško besedilo), št. 4009 (slovensko besedilo). Pismo naj bi izražalo mnenje članov Nagodetove skupine. Črtomir Nagode naj bi ga izročil namestniku konzula, ta pa naj bi ga posredoval veleposlaniku Združenih držav Amerike v Beogradu. (Sirc, Med Hitlerjem in Titom, str. 266.) Tu je objavljen slovenski osnutek. V t. e. 586 je še ena verzija tega pisma, ki pa je datirana (10. 9. 1946) in je naslovljena na »Poslanika Združenih Držav v Beogradu«. Slovensko besedilo ima št. 3118, angleško pa 3117 (dodan pripis: »Definitivni koncept«). Ni sigurno, da tudi ta zapis ni bil pozneje še popravljen. Objavljeno pismo je napisano v razumljivejšem slovenskem jeziku kot tisto, ki je v t. e. 586.

¹⁸⁵³ Zavezniških.

Avtorji tega pisma si ne prisvajajo glasu, da tvorijo predstavnike katerekoli organizirane skupine, prepričani pa so, da se večina Jugoslovancev pridružuje njihovemu nazoru, kar se tiče razmerij z našimi zapadnimi zavezniki, katerim dolgujemo tako mnogo hvaležnosti za njih pomoč med in po vojni. Prepričani so celo, da bi se strinjal z njim še preostanek ljudstva, razen nekaterih zlo-željnih ljudi, če bi jim bila znana resnica in učinki dogodkov. Ali bi hoteli obvestiti ljudstvo in vlado Združenih Držav o naših resničnih občutkih. Oproščamo se, da se nismo podpisali s polnimi imeni, toda tveganje bi bilo brez haska v totalitarni državi. Vsak čas pa lahko dobite naša imena po kanalih, preko katerih Vas bo doseglo pismo.

21. Kavčnikovi popravki »pisma ameriški ambasadi«, 10. 9. 1946¹⁸⁵⁴

Po mnogih znakih sodeč, se pripravljate na vojno proti komunizmu. Toda med političnimi pripravami pogrešamo popolno težnjo, jugoslovanske narode pritegniti na svojo stran. Jugoslovanci so – pod dobrim vodstvom – izvrstni vojaki in najzvestejši zavezniki, ki svojo zvestobo ohranijo tudi v najtežjih okoliščinah. Iskreno so privrženi ideji demokracije v zapadnem smislu in brez dvoma vam bodo koristili več kakor Italijani. S tem pa, da skušate na škodo slovenskega naroda poriniti »železni zastor« za par kilometrov proti vzhodu (ko gre za tisoče kilometrov), ustvarjate edino možnost, vreči jsl.¹⁸⁵⁵ narode v sodelovanje s komunisti. To komunisti vedo in zato vas izzivajo. S tem, da vračate udarce na naslov narodnih interesov, samo izvršujete komunistični načrt.

22. »Pismo britanskemu konzulatu v Ljubljani«¹⁸⁵⁶

BRITANSKEMU KONZULATU

V

L J U B L J A N I

Naslednje vrste ne pošilja podpisani na gornji naslov v svojem imenu, temveč v imenu skupine, ki si je postavila za nalogo zbrati po možnosti vse kar je nezadovoljno v naši deželi (najmanj 80 % prebivalstva) kot kompaktno opozicijo proti vladajoči strahovladi.

Vemo, da naše informacije ne morejo predstavljati za vas presenečenja, hoteli bi se pa vam po eni strani predstaviti, po drugi strani pa mislimo, da tak material lahko v vsakem času koristi skupni stvari. Poedini podatki, dokazi itd., ki vas bodo mogoče zanimali, so vam seveda na razpolago. Sedaj pa nekateri slučaj:

1./ G. Lajovic Vid, 28 let star, dr iuris, pred vojno član angleškega društva v Zagrebu, vstopil med vojno v četniško organizacijo, katero pa je v septembru 1943 zapustil, baje radi njene slabosti. V letih 1944–1945 se je bavil z izdajanjem ilegalnega lista »Mlada Slove-

¹⁸⁵⁴ Tipkopis se hrani v SI AS 1931, t. e. 586, št. 3135. Da naj bi bili to Kavčnikovi popravki, je razvidno le iz poznejšega pripisa v rokopisu »Kavčnikovi popravki!« Ni jasno, kakšna je bila zadnja verzija pisma, ki je bila poslana, zato se ne ve, če so bili ti popravki upoštevani.

¹⁸⁵⁵ Jugoslovanske.

¹⁸⁵⁶ Slovenski prevod koncepta pisma v nemščini, ki ga je Zoran Hribar posredoval britanskemu konzulatu v Ljubljani preko Borisa Furlana. (SI AS 1931, t. e. 576, št. 10036–10038; nemški osnutek ima št. 10035.)

Lovro Kuhar - Prežihov Voranc

nija« (Urednik in izdajatelj, obr. op.), ki se je zavzemala za sporazum Tito-Šubašič, v ostalem pa ni podpiral niti politike OF in še manj komunistične. 25. 5. 1945 je bil ta človek aretiran od OZNE. Dosedaj se še ni vršil proces in prizadeti je še sedaj, kljub različnim amnestijam zaprt.

2./ G. Borštnik Božo, 54 star, novinar, je bil pred prvo svetovno vojno uradnik ameriškega konzulata v Trstu. Nato je postal novinar. Pred drugo svetovno vojno je bil član tiskovne in propagandne akcije društva prijateljev Rusije. Bil je tudi član slovenske delegacije za kulturno približanje SSSR.¹⁸⁵⁷ Vsekakor pa ni bil nikoli komunist. V tistem času je bil tudi urednik legalno izhajajočega časopisa »Jutro«. To mesto je obdržal tudi med vojno, ki je medtem časom izbruhnila. Istočasno je deloval v neki

ilegalni organizaciji, za katero je zbiral podatke itd. Bil je tudi član organizacije OF, kateri pa se je pomladi leta 1942 uprl radi komunističnega terorja. Kot urednik časopisa »Jutro« je delal zaslužno. Posrečilo se mu je z mlačnim ali celo hladnim pisanjem, kot mu je očitala italijanska cenzura, dajati pasivni odpor.

Seveda ni mogel svojega dela nadaljevati nekaznovano. Pomladi leta 1943 je bil od Italijanov kot »komunist« aretiran in je bil nekaj časa v isti celici s Prežihovim,¹⁸⁵⁸ znanim komunističnim vodjem. Maja 1945 je bil takoj aretiran od OZNE. Dosedaj se ni vršil nikak proces, nikako zaslišanje in človek še zmeraj sedi.

Podobnih slučajev je na ducate. Značilno pa je postopanje oblasti tudi v drugem pogledu, n. pr.: 3./Kako se ustanovljajo zadruga? Rečeno je, da se zadruga ustanovljajo, če je potrebno, na spontano željo ljudstva. V kraju Črnomelj pa je bila (eden izmed številnih slučajev) ustanovljena konzumna zadruga na ukaz, ki je pa kmalu propadla, ker so prebivalci raje kupovali pri njihovem priljubljenem trgovcu Korenu. Ta je bil član OF organizacije, katero je podpiral z velikimi denarnimi žrtvami in pošiljal tudi cele vozove živeža partizanom na teren. To pa seveda ni oviralo komunističnega krajevnega odbora, da ne bi ščuval proti trgovcu. Prebivalstvo pa pri tem ni hotelo sodelovati (redki slučaj). Oblast je radi tega poslala nekega dne tovorni avto, na katerem je bila znana sodrga. Roparji so pred očmi milice udrl

¹⁸⁵⁷ SSSR – Savez Sovjetskih Socijalističnih Republika.

¹⁸⁵⁸ **Prežihov Voranc**, pravo ime Lovro Kuhar (1893–1950), pisatelj in politik, rojen v Kotljah, brat dr. Alojzija Kuharja. Po končani osnovni šoli se je preživljal kot hlapec, dninar, tesač, izobraževal pa se je večinoma sam. Ob začetku prve svetovne vojne je bil poklican v vojsko, a je pobeignil in pristal v italijanskih zaporih. Leta 1919 se je vrnil v domovino, se zaposlil v jeklarni na Ravnah in se – razočaran nad razmerami v novo nastali jugoslovanski državi – pridružil komunistom, čeprav je izhajal iz izrazito katoliškega okolja. Postal je eden od vodilnih članov KPJ in funkcionar Kominterne. Da bi se izognil zaporu, je po letu 1930 živel v tujini, med drugim na Dunaju in v Parizu, obiskoval pa je tudi Moskvo. Leta 1939 naj bi se sprl z Josipom Brozom, se ilegalno vrnil v Slovenijo in se posvetil zgolj pisanju. Po začetku vojne in ustanovitvi OF je ponovno postal politično dejaven. V začetku 1943 so ga aretirali pripadniki MVAC in ga predali Italijanom. Po kapitulaciji Italije so ga Nemci odpeljali v zapor v Begunje, nato pa v Berlin, kjer so mu ponudili vodenje kvistlinške slovenske države. Ponudbo je odklonil, zato so ga poslali v taborišči Sachsenhausen in Mauthausen. Po vojni se je vrnil v domači kraj. Novembra 1945 je bil izvoljen za poslanca ustavodajne skupščine, leta 1947 za predsednika Ljudske prosvete Slovenije, 1949 pa se je preselil v Maribor, kjer je umrl. Za literarno delo je prejel več priznanj, leta 1950 Prešernovo nagrado. (ES 9, 328–330; Ervin Dolenc: Kuharjeva skupina v vodstvu Komunistične partije Jugoslavije. V: Prežihov Voranc - Lovro Kuhar: pisatelj, politik, patriot. Ljubljana, Dunaj 2010, str. 71–83.)

v trgovino, jo demolirali in izropali in odvlekli trgovca in ženo z zlostavljanjem iz hiše. Na »željo ljudstva« sta bila nato oba od milice aretirana.

Ali: boj okupatorjevim hlapcem! To geslo je morda najbolj zlorabljeno. Gradbeno podjetje B. je med vojno s težavo zaposljevalo 20 delavcev, da jih ni bilo treba odpustiti. Lastnik, lojalni Slovenec, ni imel popolnoma nobenega opravka z okupatorjem. Toda zdaj se istoveti to, če je kdo karkoli delal s pomočjo okupatorja. Podjetnik je bil kratkomalo razlaščen in njegovo podjetje poverjeno vodstvu nezmožnega delegata, ki ga je v kratkem uničil. Delavci so bili seveda odpuščeni.

Tako bi lahko nadaljevali brez konca; kako se je godilo, kako ločujejo državo od cerkve, cerkev in šolo, kako so bile izseljene manjšine, agrarna reforma, kako se vzgajajo otroci. itd.

Dodatek v rokopisu na koncu:

Kako se rešujejo vprašanja manjšin: družina T iz Gorenjske živi tu že čez 300 let. Pomagala je izdatno partizanom in tudi sicer številnim Slovencem, ki so bili preganjani od Nemcev. Sredi noči se pojavi OZNA, odpelje vse družinske člane, med njimi 70 let staro težko bolno ženo. Nato ropajo »gospodje« po mili volji po hiši.

Dodatek v rokopisu na prvi strani:

Svobodne volitve: v kraju Ljutomer je velika večina volila »nekorektno«. Sedaj pa uboge množično selijo kot Nemce. Pri tem zasledujejo točno Hitlerjev recept. Namreč: zahteva se »čisti« rodovnik, za najmanj 3 generacije. Seboj ne smejo žrtve vzeti ničesar. Tako se je zgodilo, da so materam zmrznili dojenčki, medtem ko so čakali na transport.

23. Koncept pisma Zorana Hribarja za »tuje predstavništvo«¹⁸⁵⁹

Zabukovec Vincenc

Dobrepolje Podpeč¹⁸⁶⁰

Postopanje naše vlade ima predvsem eno posledico za celotno gospodarstvo. Pojavi obubožanja zavzemajo že grozeče oblike. Če bo trajal ta položaj še naprej, moramo – če cenimo realno kot narod izginiti! Obupano se zato pritiska narod k vsakemu, ki obeta rešitev in še klub temu je zelo težko delati v naši grupi, ker se mora uporabljati pri nedosegljivih sredstvih skrajno previdnost. No, mi bomo storili vse, kar moremo.

Vendar je pa naša želja, da spričo človekoljubnih prizadevanj zapadnih sil storimo vse, kar stoji v naših močeh, da bi mogli v primeru dobrega konca obelodaniti našo zahvalo. Zato stremimo po soglasju s vplivnimi osebnostmi vašega velikega naroda.

Da si olajšamo delo, bi nam bilo zelo zaželeno resnejše sodelovanje z odločilnimi osebnostmi vašega velikega naroda. Ni samo v naši želji, delati v smislu vaših človekoljubnih naporov, temveč vam v primeru srečnega izteka stvari želimo izraziti tudi našo hvaležnost.

Tudi s silami sodelovati v smislu človekoljubnega napora zapadnih sil in pri ugodnem poteku stvari v tem dati izraz tudi naši hvaležnosti.

¹⁸⁵⁹ Tipkopis se hrani v SI AS 1931, t. e. 576, št. 10092. Je približen prevod rokopisnega osnutka v nemščini, ki je v isti t. e. pod št. 10093. Ob koncu pisma je pripis v rokopisu: »Koncept pisma Hribar Zorana za tujo predstavništvo«. Dokument je bil zasežen pri Zoranu Hribarju.

¹⁸⁶⁰ Ni jasno, kakšen je bil namen navedbe tega imena in kraja, morda gre za pomoto.

Dokumenti, namenjeni britanskemu konzulu, ki naj bi jih napisala Angela Vode¹⁸⁶¹

24. »Ustanavljanje združnega gospodarskega sektorja«

Rečeno je: zadruga se ustanovljajo po potrebi, na spontano željo »ljudstva«. V praksi se godi takole – po enem izmed sto primerov: V Črnomlju so ustanovili po pritisku KP zadrugo. Ta pa ni uspevala, ker so ljudje raje še naprej kupovali pri priljubljenem trgovcu Korenu, ki je bil pa vedno navdušen pristaš OF, za katero je prispeval najmanj 2 miliona v denarju ter je živela z vozovi vozil partizanom v hribe. A to ni zadržalo krajevnega komunističnega odbora, da ne bi ljudstva hujskal proti Korenu, – način, ki ga uporabljajo ob vseh prilikah »socializacije«. Toda ljudstvo se je to pot začuda dobro zadržalo. Nikogar niso mogli dobiti, ki bi se lotil Korena. »Oblast«, ki si je znala pomagati: pripeljali so iz sosednjih vasi kamijon znanih propalic, ki so navalili na Korenovo hišo, jo obmetavali s kamenjem, pobili šipe, vlomili vrata, ter privlekli gospodarja Korena in njegovo ženo ven, ju suvali in bili. Vse to je mirno gledala milica, ki je »na željo ljudstva« nato oba zaprla.

Tako se pri nas trgovina socializira.

25. »Kako se izvaja ločitev cerkve od države«

Kvart Šent Jakob Trnovo ima množični sestanek. Na programu je predavanje o ločitvi cerkve od države. Predavatelj dr. Obračunc¹⁸⁶² primerno hujska proti farjem. Nato se začujejo klici: tudi z našim farjem moramo obračunati! To se pravi s Šent. Jakobskim. To je 70 letni starček dr. Arnejc,¹⁸⁶³ znan in priljubljen patriot, ki je bil vseskozi za frontno strujo, prav iz svojega vseslovenskega patriotizma. Ko so zasedli partizani Ljubljano, jih je šel pozdravit v imenu duhovščine. Sedaj ga je treba uničiti. Nekateri protestirajo proti temu, da se navali nanj, toda partijski priganjači vse one, ki so se hoteli odstraniti, obkolijo, ter jih prisilijo da gredo z njim pred šentjakobski farovž, kjer začno kričati najgrše priimke, lučati kamenje ter zbijati po vratih. Nekateri udro notri ter zahtevajo župnika. On jih mirno sprejme, oni pa ga zasramujejo in ga surovo obdelujejo s priimki. Prisilijo ga, da gre z njimi, niti toliko

¹⁸⁶¹ Naslednji zapisi (Ustanavljanje združnega gospodarskega sektorja, Kako se izvaja ločitev cerkve od države, Ločitev cerkve od šole, Država prevzema skrb za otroke, Boj sodelavcem z okupatorjem, Narodne manjšine, Agrarna reforma, »Svobodne« volitve, Vzgoja mladine) so sicer v celoti navedeni ob zaslišanju Angele Vode, proti koncu 4. dne glavne obravnave (SI AS 1931, t. e. 589, št. 532–538; tudi SI AS 1237, t. e. 257, Zapisnik glavne obravnave, ob koncu 4. dne), zaradi večje sistematičnosti in preglednosti dokaznega gradiva, pa so v tej publikaciji navedeni v tem poglavju, skupaj z vsem drugim dokaznim gradivom tožilstva. Tožilstvo je avtorstvo teh dokumentov pripisalo Angeli Vode. Najverjetneje je podatke za te zapise prispevalo več oseb. Iz zaslišanj na javni razpravi je mogoče razbrati, da je gradivo zbrala Vodetova, ga izročila Hribarju, na njegovi podlagi pa je Hribar izoblikoval pismo britanskemu konzulatu v Ljubljani. Nagode je na primer (7. dan, tajna razprava) izjavil, da je bil »material« od Vodetove, »končno stiliziral in oddal« pa naj bi ga Hribar. Glej tudi: Gabrič, Angela Vode, str. 77.

¹⁸⁶² Morda dr. Rudolf Obračunc (1905–1978), zdravnik in politik.

¹⁸⁶³ Dr. Janko Arnejc (1877–1967), rojen v Pečnici na Koroškem (Avstrija), od leta 1943 župnik pri Sv. Jakobu v Ljubljani. (Vovk, V spomin in opomin, str. 46.)

časa mu ne puste, da bi mu njegova sestra, ki je tam gospodinjala, da bi mu pripravila najpotebnejše perilo. Ženske so ga odgnale v zapor. Vse po enajsti uri ponoči. To je samo eden izmed mnogih primerov.

26. »Ločitev cerkve od šole«

Že pred novim letom so napovedovali, »poučeni« t. j. partijci, da pride po Novem letu na vrsto Marjanišče,¹⁸⁶⁴ šolski zavod, ki ga oskrbujejo šolske sestre. 12. januarja naženejo partijski priganjači po srednjih šolah mladino, da mora iti nad »reakcijo«. Nihče se ne sme upirati, sicer bo izključen iz šole. Z zastavo jo krene mladina in nekaj meščanske sodrge pred Marjanišče. Tu začno kričati, metati kamenje ...¹⁸⁶⁵ aretirajo ravnatelja Pogačnika¹⁸⁶⁶ ter dr. Kovačiča.¹⁸⁶⁷ Ta procedura je trajala dve uri. Nato so zavod zapečatili. To se je godilo ob enajsti uri ponoči.

Tudi to je eden izmed mnogih primerov.

27. »Država prevzema skrb za otroke«

»Ljudstvo je želelo«, da pridejo zavetišča, ki jih oskrbujejo redovi, v oskrbo države. Najbolj značilno je, da se je zgodilo vse na en dan in vse po enem kopitu: pred zavetišče v Mostah, na Viču v Mestnem Logu so nagnali šolsko mladino ter nekaj sodrge po osmi uri zvečer. Navalili so na zavode s kamenjem, udrli notri, zmirjali redovnice, napravili preiskavo ter povsod našli kak »dokaz« protidržavnega rovarjenja, ki je bil očitno podtaknjen, n. pr. Titovo sliko raztrgano za pečjo. Petrovo sliko¹⁸⁶⁸ na kakem vidnem mestu itd. To je bilo zadosti, da so zavod zapečatili ter ga je prevzelo »ljudstvo«.

¹⁸⁶⁴ **Marijanišče v Ljubljani**, zasebna deška ljudska šola, ki jo je leta 1882 ustanovila Družba Vincencija Pavelskega kot sirotišnico za dečke, v njej pa je organizirala tudi šolo. Po drugi svetovni vojni je bila podržavljena in preimenovana v Državno deško osnovno šolo Poljane. Dostopno na: Podatkovna zbirka Arhiva Republike Slovenije: Zasebna deška ljudska šola Marijanišče v Ljubljani, <http://arsq.gov.si/Query/detail.aspx?ID=23790>, 28. 10. 2014.

¹⁸⁶⁵ Nekaj besed manjka.

¹⁸⁶⁶ **Dr. Jožef Pogačnik** (1902–1980), rojen v Kovorju nad Trzičem. Klasično gimnazijo je končal v Ljubljani, teologijo v Innsbrucku, doktoriral leta 1929. Po vrnitvi v domovino je bil najprej kaplan v Kranju, nato v Trnovem pri župniku Francu Saleškem Finžgarju. V letih 1937–1945 je vodil Marijanišče. Po drugi svetovni vojni je bil zaprt, češ da naj bi kot ravnatelj in katehet Marijanišča vplival na dijake z lažno propagando proti OF. Iz zapora se je vrnil 1950, a je bil v obdobju do leta 1954 še dvakrat zaprt. Na prostosti je ves čas opravljal številne pomembne funkcije v slovenski Cerkvi. Leta 1959 je bil imenovan za generalnega vikarja ljubljanske škofije, 1963 za pomožnega ljubljanskega škofa, 1964 pa za ljubljanskega nadškofa. (Povzeto po: France M. Dolinar: Škofje od nekdaj do danes. Dostopno na: Ljubljanski škofje. Ljubljana 2007, str. 449–478.)

¹⁸⁶⁷ Podatki niso znani.

¹⁸⁶⁸ Slika kralja Petra II. Karađorđevića.

---

28. »Boj sodelavcem z okupatorjem«¹⁸⁶⁹

To je beseda, ki se najbolj zlorablja. Kogar hočejo razlastiti, ga spravijo v zvezo z okupatorjem. Stavbni podjetnik B. je bil vseskozi lojalen Slovenec, ki vso vojno ni imel z okupatorjem najmanjšega stika. To so zatrjevali tudi vsi njegovi sodelavci. Med vojno je imel zaposlenih okoli 20 delavcev, zgolj zato, da so imeli zaslužek. Toda, ker je delal, je po načelih oblasti sodeloval z okupatorjem. Zato so mu podjetje vzeli, postavili za delegata nesposobnega človeka, ki je v nekaj tednih podjetje popolnoma uničil, da je prenehalo z delom in delavci so bili na cesti.

---

29. »Narodne manjšine«

Izseljevanje Nemcev se vrši na način, ki vzbuja odpor najbolj zavednih narodnjakov. Družina T. z Gorenjskega je že nad 300 let tukaj, veliko je pomagala partizanom ter sploh Slovencem, ki so jih Nemci preganjali. Sedaj je prišla OZNA sredi noči ter jih odpeljala, med njimi tudi 70 letno starko, ki je dokazovala, da je težko bolna. Odpraviti se morajo v 10 minutah. Potem vderejo v stanovanje člani Ozne in izropajo, kar se jim zdi primerno.

V drugem primeru A. je imela družina težko bolnega otroka s temperaturo 40 stopinj. Toda vse prošnje niso nič pomagale: sredi noči so morali iti, medtem pa je višja oblast ropala po stanovanju.

---

30. »Agrarna reforma«

Partijski priganjač pride k članu ulične »oblasti«; župnikom nameravajo pustiti 10 ha zemlje, toda samo na videz, da ne bi izgledalo, da se duhovščina razlaščuje. Partija hoče preprečiti, da bi imeli župniki toliko zemlje. Skrbeti, da se bo na množičnem sestanku protestiralo proti temu. Ostalo bomo že mi uredili (To je partija s pomočjo OZNE). Čez nekaj dni po masovnem sestanku je bilo v Poročevalcu,¹⁸⁷⁰ da je na množičnem sestanku v Šiški protestiralo ljudstvo proti previsoki odmeri zemlje župnikom.

---

31. »'Svobodne' volitve«

Na pošti in železnici je dobil glavni zaupnik nalogo, naj dožene, kdo ni volil Titove liste. Tisti bodo odpuščeni. To se že izvaja. V Celju je hotela važna funkcionarka Mestnega odbora OF pretresti kroglice iz nasprotne skrinjice v režimsko. Član volilne komisije P. je protestiral proti temu, nakar ga je pustila funkcionarka zapreti.

---

¹⁸⁶⁹ Na tem mestu je v zapisniku glavne obravnave naveden le prvi stavek, preostali del pa manjka (tako v fondu SI AS 1931 kot v ŠI AS 1237). Zato je tu predstavljen zapis, ki je bil objavljen v Slovenskem poročevalcu, št. 187, 10. 8. 1947, str. 6.

¹⁸⁷⁰ Mišljen Slovenski poročevalec, glasilo OF.

V Ljutomeru je velika večina ljudi volila protirežimsko, ker so tudi tam okusili ob zasedbi boljševiski režim. Sedaj tiste ljudi na debelo izseljujejo kot Nemce. Njih pokoljenje raziskujejo celo v tretji rod – prav po hitlerjansko. S seboj jim ne pustijo ničesar vzeti, tako, da se je zgodilo v par primerih, da so materam zmrznili dojenčki na rokah, ko so stale na pol oblečene na kolodvoru in čakale na transport.

32. »Vzgoja mladine«

Šolski pouk je prenatrpan s snovjo, ki se podaja čisto po fašistično. Tako so otroci utrujeni ter od slabe hrane izčrpani in bi potrebovali oddih vsaj ob nedeljah. Toda ob nedeljah morajo hoditi na »udarniško delo« – po ruskem vzorcu. Posebno drastičen primer je bilo zadnje nedeljo v januarju. Otroci od 8. leta dalje so bili za to nedeljo »mobilizirani«. Zbrati so se morali v šolah že ob pol osmi uri. Dobili so vsi lopate in krampe ter so morali tako oprtani korakati 7 km daleč. Vodil jih je surov mladinec, partijski priganjač, ki se je vso pot drl nad njimi. Učiteljstvo, ki je moralo iti zadaj, ni smelo ničesar ugovarjati. Otroci so morali korakati zelo hitro, pri tem pa peti, kakor v hitlerjevskih taboriščih ... Delali so v blatu 4 ure. V slabih oblekah in še slabši obutvi. Mnogi so ruinirali edini par čevljev, ki so ga imeli. Mnogi so bili samo v copatah, ker čevljev sploh ne posedujejo. Ko so se vračali, je prišel nasproti drug mladinec, ki je javil, da morajo takoj na parado na kongresni trg ... Lačni in prezeblji. To je otroški paradiz v Titovi Sovjetiji.

33. »Kdor ni z nami«¹⁸⁷¹

Vas Hinje v Suhi krajini je mnogo trpela pred partizani, zato so bili ljudje proti njim. Sedaj pa so zato kaznovani: ne dobivajo nobene aprovizacije, hiše imajo popolnoma požgane (požgali partizani), a nihče se ne zmeni, da bi poslal koga zaradi popravil. Ljudje stanujejo v svinjakih, da imajo toplo. Vlada silna beda – ljudje so popolnoma zapuščeni in apatični.

1. Vojne priprave. Konzervna tov.¹⁸⁷² na Viču dela samo za vojsko, tačas naročilo 2 milijona kons.¹⁸⁷³ Zakol živine se je povečal, obroki občutno zmanjšali. Posebno moških čevljev ni dobiti – za vojsko. Princip za gradnjo: samo, kar se da spremeniti v bolnico ali vojašnico. Tudi nova ureditev živilskih nakaznic preračunana na štednjo.

2. Taborišča: Kočevje poslali v Teharje. Ta dva sektorja: 1 obsojeni na smrt, 1 – nevarnejše polit.¹⁸⁷⁴ nekaj časa, potem pa v kaznilnico v Maribor. Med temi dr. Vrčonova¹⁸⁷⁵ skupina.

¹⁸⁷¹ Avtorica zapisa je Angela Vode. Dokument je v celoti naveden v okviru zapisa javne razprave ob zaslišanju Angele Vode proti koncu 4. dne razprave, 1. 8. 1947 (SI AS 1931, t. e. 589, št. 534; tudi SI AS 1237, t. e. 257, Zapisnik javne razprave). Ta zapis je enak dokumentu z naslovom Vojne priprave, ki se hrani v SI AS 1931, t. e. 587, št. 2886 (z eno samo razliko, da dokument Vojne priprave ne vsebuje nekaj začetnih vrstic o Suhi krajini, ki so navedene v dokumentu Kdor ni z nami). Iz zapisnika razprave je razvidno, da je bil dokument po mnenju tožilca namenjen tako Centru 101 kot »predstavniku neke tuje sile«, pri čemer je najbrž mislil britanskega konzula v Ljubljani.

¹⁸⁷² Tovarna.

¹⁸⁷³ Konzerv.

¹⁸⁷⁴ Morda: politične.

¹⁸⁷⁵ Verjetno mišljen že omenjeni dr. Branko Vrčon.

Ti so najnevarnejši: anglofilji. Godi se jim zelo slabo. Ali se ne da nič storiti? Ostalo drugič.

3. Prebežnik iz Murske Sobote, ki so ga Angleži vrnila se piše Kolja Rusanov¹⁸⁷⁶ ter še 5 drugih.

4. Vesti za inozemsko časopisje:

a) Volitve. Pred volitvami 27. 10. Volilna zborovanja prave pogrebščine. Udeležba pod pritiskom. Vse tiho. Vodstvo zmerja ljudi, ker nočejo debatirati. Nekaj dni prej kličejo na OZNO mlade fante, ki morajo sprejeti orožje na dan volitev. Volitve same največja farsa, kar smo jih dozdaj doživeli. V Ljubljani skoraj povsod samo ena skrinjica, celo brez imena kandidata. Kdor ne gre volit, ga hodijo toliko časa iskat, da ga spravijo, včasih z najhujšimi grožnjami: nekaterim so zagrozili, da bodo izgubili pokojnino, skoraj v vsakem slučaju pa živilske karte; javno na zborovanjih so grozili z izgubo stanovanja, kdor ne bi volil. Zelo običajna grožnja je izselitev iz države. A ljudje so se kljub temu dobro držali in jih posebno po deželi veliko ni šlo volit. V O. je bila udeležba kljub vsem grožnjam samo 25 %, a izkazali so jih 85%. Dobili pa so ukor, ker je iz Ljublj.¹⁸⁷⁷ prišel ukaz, da morajo spraviti na 95%. V nekem kraju – ime na razpolago – je član komisije, partijec vpričo vseh vrgel v skrinjico partijskega kandidata 58 kroglic! Take primere so ljudje pripovedovali od povsod. Zakaj niso postavili svojih kandidatov? To so poskusili v K.¹⁸⁷⁸ Postaviti so hoteli poštenega človeka proti partijcu in to celo v okviru OF. Pa je OZNA zaprla kandidata in vse podpisnike. Isto je bilo v R.¹⁸⁷⁹ Hoteli so človeka, ki je že veliko storil zanje. OZNA ga je zaprla – šele sedaj se je spomnila, da je »kolaboracionist«, mu vzela državljske pravice in kot tak ni mogel kandidirati. – Neki aktivist se je izjavil o teh volitvah: Še nikdar ni bil nihče izvoljen na tako nesramen način kot ti predstavniki ljudstva.

b) Kolaboracija med klerikalci in komunisti. Kolikor je meni znano, ni neposredne kolaboracije, gre le za tisto zvezo med »kristjani« v OF in KP. Praksa je pa taka, da če le morejo klerikalcu dokazati najmanjšo stvar, ga v kraj spravijo. V nekaterih primerih, če preveč ve in mu ne morejo do živega, mu odstopijo kako mesto. To se je zgodilo z nekim Kušarjem,¹⁸⁸⁰ ki je znan klerikalec, pa so mu odstopili 1 poslansko mesto. Govori se, da zato, ker je bil slučajno navzoč, ko so delili dragocenosti iz zakladnice princa Pavla¹⁸⁸¹ na Brdu. Nekatere, ki so o tem vedeli, so zaprli in »jih ni«; če se ni dalo drugače, so koga kupili. – Vem pa, da to ne bo jedro, ki si ga želite glede kolaboracije med stražarji in kom.¹⁸⁸²

¹⁸⁷⁶ Andrej Glušič je bil skeptičen do obstoja te osebe, saj ga je ime spominjalo na filmske junake. Glej Odgovor Dachavskemu tovarišu Andreju Orlu z dne 17. 1. 1947.

¹⁸⁷⁷ Ljubljane.

¹⁸⁷⁸ Nadaljevanje besede počrnjeno, verjetno v izvorniku.

¹⁸⁷⁹ Enako kot zgoraj.

¹⁸⁸⁰ Podatki niso znani.

¹⁸⁸¹ **Knez Pavle** (ali Pavel) **Karadordevič** (1893–1976), regent Kraljevine Jugoslavije, sin kneza Arsena, brata kralja Petra I., stric mladoletnega prestolonaslednika Petra II. Po umoru kralja Aleksandra I. 9. 10. 1934 v Marseillu je imel osrednjo vlogo v kraljevem namestništvu, ki je namesto mladoletnega Petra II. prevzelo oblast v Kraljevini Jugoslaviji. Medtem ko je bila jugoslovanska zunanja in notranja politika med vladavino kralja Aleksandra pod znatnim vplivom Francije, je v času kneza Pavla postal močnejši britanski vpliv. Čeprav je bil prozahodno usmerjen, je pod pritiskom Nemčije in Italije 25. 3. 1941 pristal na pristop k k trojnemu paktu. Po državnem udaru 27. 3. 1941 in razglasitvi Petra II. za polnoletnega je zapustil Jugoslavijo. Po vojni je živel v Parizu. Dostopno na: Pavel Karadordevič – Wikipedija, prosta enciklopedija, http://sl.wikipedia.org/wiki/Pavel_Kara%C4%91or%C4%91evi%C4%87, 26. 9. 2014.

¹⁸⁸² Komunisti.

Če pričaš resnico. V Lj.¹⁸⁸³ so vzeli neki ženi posestvo ter ga dali ničvrednemu nasilnežu, seveda pristašu partije. Žena ni hotela iz hiše, novi gospodar jo je tako pretepel, da je moral priti zdravnik. Ugotovil je smrtne notranje krvavitve, polomljena rebra. Žena je umrla. Zdravnik je zadevo javil oblasti. Ljudje so pričali proti nasilnežu. Posebno porazno je izpovedal neki 60 leten mož. Sedaj je izginil in ga že 14 dni svojci zaman čakajo.

Skrb za delavstvo. V kemični tovarni v Mostah predelujejo staro železo. Pri tem se proizvaja nek jedek prah, ki razje kožo, posebno še sluznice. Že v kratkem času imajo delavci luknje na rokah, obrazu, posebno pa v nosu in na ustnicah. Sindikat zahteva varnostne ukrepe, a oblast pravi: kaj to, koliko jih je poginilo na fronti. Star delavec izjavlja: Še nikdar nas ni noben kapitalist tako izkoriščal kot nas ta tisočkrat prekleta ljudska oblast.

Kam se dele pošiljke UNRE. La Gurdia pravi, da je vse v redu. Ali je plačan? Samo nekaj primerov: Dobra tekstilija pride v GUsteks. Pozvati se morajo vladni ljudje in njih žene, pa si izbero, kar je kaj vrednega. Nato pride Ozna. Za navadne zemljane navadno ne ostane nič. Pride volna. Pred trgovino stoji kača ljudi. Pride sluga z ministrstva: 10 kg volne za tepih. Itd. dan za dnem. – Poročajte točno, kaj želite. Pozdravljeni

Andrej Orel

Druga pisma

34. Pismo Ljuba Sirca iz Ljubljane Franju Sircu na Poljsko, 22. 4. 1947¹⁸⁸⁴

Ljubljana, 22. IV. 1947

Dragi papi,

Jutri bom odšel za par dni v planine na smučanje. Zato Ti danes pišem, da bi Ti še preden odidem sporočil, kaj je novega.

Ravnokar je bil tu Ivo.¹⁸⁸⁵ Dular¹⁸⁸⁶ je odsoten iz Beograda, tako da mu je le žena sporočila, da je na poti v Slovenijo. Sem še ni prispel, ker se je menda ustavil v Zagrebu. Na ta način še ni mogel vprašati ničesar v zadevi konoplje, ker mu sodno intervencijo vsi odsvetujejo.

Z Žit.¹⁸⁸⁷ so tudi težave. Pri njem in Maji¹⁸⁸⁸ se je namreč ponovilo l. 1936, tako da je precej nervozen.

¹⁸⁸³ Nadaljevanje besede je počrnjeno, verjetno v izvirniku. Glede na dolžino besede je najbrž je pisalo: Ljubljani.

¹⁸⁸⁴ Rokopis se hrani v SI AS 1931, t. e. 584, št. 4173–4174.

¹⁸⁸⁵ Ni jasno, kdo je mišljen.

¹⁸⁸⁶ Podatki niso znani.

¹⁸⁸⁷ Mišljen Franc Žitnik (glej eno od prejšnjih opomb), pred 2. svetovno vojno in po njej direktor tekstilne tovarne v Kranju, katere lastnik je bil Franjo Sirc. Leta 1936 naj bi bila v tovarni velika stavka, Žitnik in Maja Sajovic pa naj bi imela zato veliko sitnosti. Na ta dogodek je namigoval Ljubo Sirc v pismu, ko je hotel očetu na posreden način povedati, da je bila v Jugobruni spet stavka. (Sirc, Dolgo življenje po smrtni obsodbi, str. 205.)

¹⁸⁸⁸ Maja Sajovic, zaposlena kot nameščenska v Jugobruni, sestrična matere Ljuba Sirca. (SI AS 1237, t. e. 259, št. 164, Zapisnik zaslišanja Ljuba Sirca, 7. 7. 1947.)

Če se boš javil Matesu,¹⁸⁸⁹ mu povej tudi glede denarja za njegovo mamo. Pavo¹⁸⁹⁰ mu je sedaj pisal dvakrat, enkrat te dni, jaz dvakrat.

Iz Beograda nimam še nobenih vesti. Radoveden sem, ali bo kaj.

Velikokrat se sprašujemo, kako se imaš in kdaj prideš.

Iskrene pozdrave in poljube

Tvoj Ljubo

35. Pismo Črtomirja Nagodeta iz Ljubljane Ljubu Sircu v Švico, 22. 6. 1944¹⁸⁹¹

Ljubljana, 22. VI.

Situacija: Doma je vse v redu. Vaše pismo z dne 8. t. m. sem prejel. Popolnejšega poročila čakam. Osnovna značilnost položaja v Lj. je lakota in podivjana razhujskanost, obče do neverjetne mere umetno stopnjevano medsebojno sovraštvo. Propad vsakršnih človeških ozirrov. Nezaupanje, podtikanje, nevoščljivost, srd in ovaduštvo vseh proti vsem. Razpadli so vsi preostanki zavesti kake politično-narodne slovenske skupnosti. V t. zv.¹⁸⁹² javnem mnenju ni govora o razkolu, katerega vzrok bi bile razlike v načelih in idejnih smereh, temveč imamo opravka z neko čudno integracijo brezštevlnih, individualnih, ponajveč čisto osebnih nerazpoloženj in sovraštev. Pod okupatorjem se osebna nasprotstva politično pobarvajo in ženejo v nezaslišane ekstreme. Gros¹⁸⁹³ inteligence je še nadalje popolnoma pasiven, glasno ponavlja monograme in fraze, potihem pa špekulira: »kdo bo na vladi?« Spominjate se kakšne neumnosti je govorila Ljubljana ob viških OF – kampanije. Take stvari prinaša danes le še BBC, ko govori o tankovskih bitkah na Ljubljanskem polju, o tisočih padlih Nemcev i. t. d. Ekvivalentne gorostasnosti počenja pa na polju denuncijanstva »domobranstvo«. Na podlagi teh ovadb zapirajo in deportirajo Nemci cele soseske (eno noč po 300 iz Šiške i. t. d.). Slovenci (Stražarji,¹⁸⁹⁴ Ljotičevci¹⁸⁹⁵) so pri nekem zaslišanju ubili ing. Koltuška,¹⁸⁹⁶ mirnega človeka, ker – so se zmotili. Prav kakor lansko leto Dolenjsko pod režimom »rdeči«, tak razkroj je sedaj zajel »belo« Ljubljano ...¹⁸⁹⁷ služkinje – tercijalke obetajo: »Iz vsakega okna bo še kdo visel!« Na Dolenjskem gredo »ofenzive« sem in tja: »Ti si mi očeta, brata ...!« »Jaz bom tebe!« To so nekako programi in gesla, ki jih izpoveduje aktivnejši element Ljubljanske pokrajine za dobo osvoboditve. Zanimanje za boj proti okupatorju ali kakršnakoli skrb za narodne meje, ali celo za ureditev po vojni – vse je izginilo

¹⁸⁸⁹ Nekaj podobnega, slabo čitljivo.

¹⁸⁹⁰ Ni jasno, kdo je bil mišljen.

¹⁸⁹¹ Pismo, ki ga je Nagode iz Ljubljane poslal Ljubu Sircu v Švico preko t. i. Senekovičevega kanala (Sergej Senekovič je bil pooblaščenec Draže Mihailovića v Bernu) je bilo najdeno pri hišni preiskavi Sirčevega stanovanja 24. 5. 1947 (Izjava Ljuba Sirca z dne 29. 5. 1947). Izjava in pismo (tipkopis, fotografski posnetek – fotostil) se hranita v SI AS 1931, t. e. 584, št. 4267–4271.

¹⁸⁹² »Tako zvanem« (ali: »takozvanem«).

¹⁸⁹³ Večji del.

¹⁸⁹⁴ Člani že večkrat omenjenega katoliškega akademskega kluba Straža.

¹⁸⁹⁵ Pojasnilo v opombi pri glavni razpravi.

¹⁸⁹⁶ Morda **Ivan Kotlušek** (1896–25. 5. 1944), inženir, rojen in stanujoč v Ljubljani. Glej Smrtne žrtve.

¹⁸⁹⁷ Beseda ni razvidna.

v megli divjega srda: »Kdo bo koga« – Partizani so vojaško povsem šibki. Izmučeni odredi se vlačijo iz gozda v gozd. Kjerkoli jih zajamejo se izdajo kot prisilni mobiliziranci ter se puste odpeljati seveda v Nemčijo na delo. Partije pobijajo. Nekateri ujetniki, ki so prestopili k domobranom se pritožujejo nad živinstvom polit-komisarjev. Bolje organizirane »brigade« so pretekli mesec napadle železnico pri Verdu ter porušile most. Seveda je promet zastal komaj za 12 ur. Izgube pa so bile velike. – Med partizani in domobranci stoji po »političnem prepričanju« partizanski disident, krščanski-socialc Mrak.¹⁸⁹⁸ Ogorčen vsled ravnanja komunistov s podeželskim prebivalstvom se je s svojimi tovariši oddelil od OF ter sedaj na svojo roko četnikuje. Slišal sem, da neusmiljeno trebi »terence« in »polit-komisarje«. Kake jasne politične linije ta skupina menda nima. Je pa za Jugoslavijo, a noče imeti opravka z jugosl. vojsko. Imam pa dokaze, da ga podpirajo ljudje iz Nar.¹⁸⁹⁹ legije in tudi profesorju Š. je zelo blizu. – Domobranci imajo svoje poreklo v vaških stražah in beli gardi. Ogromen prirastek jim je prignala komunistična strahovlada po Dolenjski septembra in oktobra 1943. Med begunci, ki so prispeli v ljubljanske nemške kasarne so bile tudi »šajkače«¹⁹⁰⁰ sokolske legije, v kolikor so ušli komunistično-badoglijevskemu¹⁹⁰¹ napadu na njih taborišča po Kočevskem. To zmes je dirigirala politično VZ¹⁹⁰² (stari klerikalci in liberalci, »Nova Jugoslavija«¹⁹⁰³ je popolnoma odpovedala in se je sedaj skoro spojila s starimi). Vsa VZ politika in vse ravnanje Nar.¹⁹⁰⁴ legije je slonelo na supoziciji, da pride spomladi 1944 do vojske med Anglosasi in Rusi. Sedaj izgubljajo glavo (Nabralo se jih je 15.000). V vidnem dogajanju v ljubljanski pokrajini oz. Kranjski dominirajo klerofašisti. Cilj njihove politike, ki ga absolutno ne skrivajo več je: Katoliška Srednja Evropa, Nemci, ki so skeptični, kar se njih zmage tiče, to linijo krepko podpirajo. Klerikalci podprti od raznih »nacionalcev« so dovedli domobranstvo, na katero so poleg prisiljencev pridobivali ljudi tudi pod pretvezo, da gre za gen. Mih.,¹⁹⁰⁵ do tega, da je 20. aprila t. l. prisegla zvestobo Vodji Rajha, in to ob škofovi osebni asistenci. Anonimna Ljubljana se slavja ni udeležila, ni bilo niti preveč zijal. Krivoprisežnike je zasipal s cvetjem le Lichtenurnov zavod¹⁹⁰⁶ in baje se je krepko drla tudi klasična gimnazija. S tem so klerikalci očistili domobranske vrste »nezanesljivih« elementov, to je oficirjev Jugoslovanov. (60 oficirjev namreč ni hotelo priseči ali pa sploh niso šli med domobrance in so bili po platnem spisku aretirani) in odpeljani. – Domobranci so imeli po prisegi, kljub vsemu, nekaj mačka. Pa so se kmalu potolažili. Njih kurat jim prigovarja n. pr., da zadostuje če so držali figo v žepu, ko so prisegali, drugi pravijo, da je kralj P.¹⁹⁰⁷ prvi prelomil prisego, ko je dezertiral v inozemstvo, tretji trdijo, da

¹⁸⁹⁸ Verjetno mišljen že omenjeni Janez Marn - Črtomir Mrak.

¹⁸⁹⁹ Narodne.

¹⁹⁰⁰ Šajkača – kapa brez ščitka, narejena iz šajaka (vrsta volnenega blaga), del srbske narodne noše. Prvotno naj bi jo nosili Srbi – Šajkaši, ki so ob rekah Donavi in Savi branili avstrijsko ozemlje pred Turki. V 19. in 20. stoletju je bila pokrivalo srbskih vojakov.

¹⁹⁰¹ **Pietro Badoglio** (1871–1956), italijanski maršal in politik. Julija 1943, po aretaciji Mussolinija in zlomu fašizma, je postal predsednik italijanske vlade, septembra 1943 pa se je z zahodnimi zavezniki dogovoril za kapitulacijo Italije. Junija 1944 je odstopil in se umaknil v zasebno življenje. (Antič, Veliki svetovni biografski leksikon, str. 60.)

¹⁹⁰² Verjetno: Vseslovenska zaveza. Enako v nadaljevanju besedila.

¹⁹⁰³ Glej opombo: Omladina JNS.

¹⁹⁰⁴ Narodne.

¹⁹⁰⁵ Generala Mihailoviča.

¹⁹⁰⁶ Dekliški učni zavod Lichtenurn.

¹⁹⁰⁷ **Peter II. Karadorđević** (1922–1970), jugoslovanski kralj od 27. 3. 1941, po okupaciji Jugoslavije odšel najprej v Kairo in potem v London.

je vlada v Kairu naročila naj domobranci prisežejo. Stalno pa se danes v propagandi ponavlja, da gre za slovensko zemljo, za slovensko kulturo in slovensko vero, slovenski ornament na naši slovenski alpski hiši. Treba jo bo braniti proti komurkoli, kakor v starih časih pred Turki. Obletnica bitke pri Sisku je zato tudi slovenski praznik, ker takrat smo odbili napad Balkana. Domobrance ženo zavestno v ekstrem.

Danes imamo tako v Ljubljani formirane prve čete katoliško-slovenske-avstrijske vojske v obliki Landwehr,¹⁹⁰⁸ s kranjsko zastavo, kranjskim grbom (Največja narodna svetinja vseh časov, po pisanju »Slovenca«) ter kranjsko ideologijo. Rupnik,¹⁹⁰⁹ Škulj,¹⁹¹⁰ Škerbec¹⁹¹¹ ... res pa je, da so oficirji in moštvo, ki ga sedaj dresirajo že dvojezično, tako omejeni, da se ničesar ne zavedajo. Kaj delajo, vedo pač samo klerikalni politkomisarji. – Popolna politična slepota in bolešno sovraštvo do komunistov (ali strah?) je zavedlo tudi Narodno legijo, da ni pravočasno nastopila proti prisegi, odnosno jo proglašala kot realistično politično nujnost. »Nova Jugoslavija« se je prvotno samo čudila dogodkom. Sedaj je zajadrala krepko v domobranksko smer. Njih ideolog, ki ga poznate, govori pa o sami Evropi, obsoja Angleže, češ da nimajo »čuta« za Evropo. Pred alternativo ali Rusija ali Nemčija, bi se odločila ta »napredno nacionalna« družba za – Nemčijo. Pfuj! – Zadnji dogodki v naši vladi (Šubašić, Šubašić-Tito, Kralj-Šubašić i.t.d.) so bili silno mrzel tuš za domobrance in vse kar se jih javno in skrivoma oklepa. Nekateri prerokujejo, da se bo domobranstvo razsulo ob prevratu. Drugi ga hočejo obdržati kot prečiščeno formacijo, ki bo z orožjem v roki rešila Slovence Balkana, boljše-vizma in drugih »nesreč«. Tretji bi radi prevedli domobranstvo k Angležem potem ko bi šlo skozi kratko periodo ilegale. Zato se sedaj s te zadnje omenjene strani forsira »četništvo«. (Uspuha pravega ni!) Klerofašisti, polno podpirani od škofije, pa čistijo tudi v katoliških vrstah. Tako je bila aprila aretirana JRZ – garnitura, ki je igrala na register: okupator danes – Anglosasi jutri, v splošnem pa so bili sedaj za Jugoslavijo. Več kot mogoče je, da so se jih Stražarji, kot sedaj nekako jugoslovansko-krekovske garniture hoteli znebiti. (M. Stare¹⁹¹²

¹⁹⁰⁸ **Landwehr** – deželna bramba, domobranstvo.

¹⁹⁰⁹ Leon Rupnik.

¹⁹¹⁰ **Karel Škulj** (1883–1958), rojen v Dobropolju, po letu 1919 župnik v Dolenji vasi pri Ribnici, član SLS, med drugo svetovno vojno je bil po kapitulaciji Italije vodja t. i. Kmečke pisarne v Ljubljani, ki je organizirala vključevanje beguncev s podeželja v domobranksko vojsko. Po vojni je živel v Argentini. (Vovk, V spomin opomin, str. 44.)

¹⁹¹¹ Mišljen **Matija Škerbec** (1886–1963), duhovnik in politik, rojen v Starem trgu pri Ložu, študiral teologijo v Ljubljani in bil 1912 posvečen v duhovnika. Bil je kaplan v Škocjanu pri Mokronogu, stolni vikar v Ljubljani, župnik v Trziču, od leta 1928 pa je bil v Kranju župnik in dekan. Ukvarjal se je tudi z združništvom in društvenim delom, politično pa je bil dejaven v SLS. Leta 1941 se je pred Nemci umaknil v Ljubljano in od 1942 vodil Škofjisko dobrodelno tajništvo. Po vojni je odšel na Koroško, od tam pa v ZDA, kjer je napisal več del o medvojnih in povojnih razmerah v Sloveniji. V domovini je bil 21. 8. 1945 pred sodiščem narodne časti v odsotnosti obsojen na 8 let izgube časti, 6 let prisilnega dela in zaplembo premoženja. (Škofljanec Klasinc, Vodnik po arhivskem gradivu Studia Slovenica, str. 129; Vovk, V spomin in opomin, str. 80.)

¹⁹¹² **Miloš Stare** (1905–1984), odvetnik, politik in kulturni delavec, rojen v Dolu pri Ljubljani, je leta 1929 končal študij prava v Ljubljani, leta 1935 pa je prevzel odvetniško pisarno dr. Mihe Kreka. Med drugo svetovno vojno je bil član Narodnega sveta, Slovenske legije in Slovenske zaveze ter izdajal ilegalni časopis Svobodna Slovenija. Ob koncu vojne je odšel v Rim, leta 1947 pa v Argentino. Sodeloval je pri ustanovitvi tamkajšnjega Društva Slovencev, pri obnovi izdajanja Svobodne Slovenije in njenih zbornikov. Po smrti dr. Mihe Kreka v letu 1969 je prevzel vodstvo SLS in postal predsednik Narodnega odbora za Slovenijo. (Škofljanec Klasinc, Vodnik po arhivskem gradivu Studia Slovenica, str. 126–127.)

je ušel, pač pa so ujeli Šmajda!¹⁹¹³). Nesrečni Novak¹⁹¹⁴ je z nekim Jevdjevičem¹⁹¹⁵ poskusil organizirati na Primorskem prave SS-četnike. V splošni zmedi so mu nekateri sledili, a so se potem odmaknili. – Ljoticčevci so odkrito za Nemčijo. Imel sem razgovor z nekim delegatom iz Beograda. Morda najbolj absurdni koncepti, kar jih je čula moja soba. – Izčiščena JV¹⁹¹⁶ dela sedaj organizacijsko pametno, a je pozna, še vedno brez politične orientacije ter je obremenjena s tolikimi napakami, da bo komaj uspela. Trudi se, da domobranstvo iztrga klerofašistom in ga v zadnjem trenutku pripogne k sebi. Tu je potrebna intervencija Šubašića. Vprašanje pa je, če ga bodo poslušali, ker so popolnoma navezani na M.¹⁹¹⁷ Po tolikih zablodah sedaj poskušajo organizirati ilegalno, brez strank in legij.

V tej razkrojeni javni miselnosti in popolni politični slepoti uspeva le še grupaštvo, grupaška zavest in grupaški »karakter«. Ker ni nobene združujoče ideje, razpada ilegalno politično življenje še na infinitezimalnejše elemente, kot je bilo to pred letom. (Vzglede absurdnosti: Po par mesecih »napornih« pogajanj se niso mogli spojiti niti ljubljanski radikali in samostojni demokrati – dve osebi v celem – v skupno stranko). Nobene miselne platforme ni več, na kateri bi mogli politično iz prepričanja karkoli graditi. Ob taki fragmentaciji in atomizaciji so komunisti in klerofašisti (Ehrlich¹⁹¹⁸) kljub maloštevilnosti, inijecirani od zunaj z ideologijo ter brutaliteto in brezskrupuloznostjo doma uvedenih metod, vedno jasnejše očrtana nositelja igre in protiigre. Ljudstvo jim služi le še kot od njih stalno zastrupljavana substanca medsebojnega boja. Ta substanca pa je na dnu svojega prepričanja že sita obeh. V policiji, konfidentstvu i. t. d. se sedaj udejstvuje ogromen odstotek slovenske mladine. Imajo motocikle, značke in pooblastila, da vdirajo v hiše. Razni »mladi gospodje« okoli 18 let odločajo, kdo bo mučen, kdo bo odšel v Dachau in koga bodo še vlačili po zaporih. Od tozadevnih organizacij posluje še ilegalna »Črna roka«, ki mori znane OF-zaupnike, ponoči odpira stanovanja in počenja kar so jo naučili Italijani l. 1942–1943. – Stojimo danes pred dilemo: Partizani v svoji zabrošurjeni pameti in razhujskani podivjanosti, ter klero-domobranci, ki v masah denuncirajo in se tudi ne straše nobenega umora. Kidričevci¹⁹¹⁹ so danes pod silo razvoja postali navezani na pomoč z vzhoda, torej so za enkrat tudi tja orientirani (išče pa slovenska KP na narodnih mejah opore pri Italijanih in Avstrijcih) – Škrbčevci¹⁹²⁰ so orodje najamoralnejšega klerikalizma in vatikanskega srednjeevropstva. – Obče pozicije naše nekoč tako samoobsebi umevne »vzhodne orientacije« pa so vsled glupo-živinskega

¹⁹¹³ **Dr. Albin Šmajd** (1905–1946), politik, rojen v Kranju, je leta 1929 končal študij prava na ljubljanski Pravni fakulteti, nato pa je vodil odvetniško pisarno v Radovljici. Dejaven je bil v SLS, bil je glavni tajnik Delavske zveze in poslanec JRZ. Po nemški okupaciji Gorenjske je bil nekaj časa zaprt, nato se je umaknil v Ljubljano. Bil je član vodstva Slovenske legije, odgovoren za obveščevalno dejavnost, vzdrževal pa je tudi zveze z vodjo slovenskih četnikov Karlom Novakom. Sodeloval je tudi pri organiziranju Vaških straž, poleti 1943 pa je skušal doseči sporazum z OF. Po kapitulaciji Italije je sprva sodeloval pri organiziranju slovenskega domobranstva, pozneje pa je v ilegali ponovno skušal vzpostaviti četniško vojsko, dokler ga ni gestapo aprila 1943 poslal v konfinacijo v Avstrijo. Po vrnitvi v Ljubljano je sodeloval pri ustanovitvi Narodnega odbora za Slovenijo. Po koncu vojne je odšel sprva v Avstrijo, potem v Italijo, aprila 1946 pa so ga v Trstu ugrabili pripadniki slovenske tajne službe, ga odpeljali v Ljubljano in usmrtili. (Škofljanec Klasinc, Vodnik po arhivskem gradivu Studia Slovenica, str. 130.)

¹⁹¹⁴ Verjetno Karel Novak.

¹⁹¹⁵ Morda mišljen že omenjeni Dobroslav Jevdčič.

¹⁹¹⁶ Verjetno: Jugoslovanska vojska.

¹⁹¹⁷ Verjetno: Mihailovića.

¹⁹¹⁸ Dr. Lambert Erlich.

¹⁹¹⁹ Pristaši komunističnega voditelja Borisa Kidriča.

¹⁹²⁰ Pristaši Matije Škerbca.

trockističnega¹⁹²¹ divjanja bistveno oslABLJENE. Ne le proti Rusiji, tudi proti ev.¹⁹²² levičarsko orientirani Jugoslaviji se obračajo elementi, od katerih bi tudi Vi kaj tacega ne pričakovali. Tako padajo v objem – kranjstva! Ves cerkveni katoliški aparat je v potencirani gonji proti komunistom in OF. Hujska! Hujska! In zopet hujska! Pobožnostne manifestacije, kakor obvezna posvetitev slovenskih družin za Majnik i. t. d. je direktno intimno familijarna per-lustracija ljudi za namene in kartoteke stražarske policije. Nemci so mobilizirali tri letnike: (ali domobranci, ali SS, ali Todt¹⁹²³). OF je dala parolo k Todt-u! JV pa poziva v četnike. Klerikalci vabijo k domobrancem. Ogabno! Na Gorenjskem: Nemcev takorekoč ni. Pokrajino stvarno obvladujejo gošarji.¹⁹²⁴ Sistem brezobzirnega streljanja talcev preprečuje večje akcije. Proga na Jesenice je skoro dnevno prekinjena. Opuščene nemške postojanke zasedajo domobranci. Le nekaj jih je rekrutiranih lokalno. Ljudstvo jih namreč v celoti kot nemške hlapce odklanja. Javno mnenje je bolj rusofilno kot jugoslovansko. Ljudski fundament je dober in zato ni nesreče kot na Dolenjskem. Teror partijcev pa je tudi tukaj oster, vendar ne tako krvav. Na Koroškem so vsi preostali moški dobili že pred meseci zabožke 50X20X30 cm, ki jih smejo za obrambo koroške domovine odpreti le na izrecen Führerjev poziv. – Na Primorskem je položaj boljši. Ljudstvo ima svojo 20 letno šolo kaj je tujec in kaj je svoboda. Po nekako 8 mesecih zmešnjav, ki jih je tja zanesla Ljubljana s svojimi politiki in literati, se pokrajina osvešča v narodnem smislu. Badoglio-Titov sporazum je odjeknil zelo slabo. Domobrancev, razen v klerikalni Gorici (dr. Kralj¹⁹²⁵) ne marajo. Partizani so postali nadloga, ker med njimi že davno prevladujejo Tatarji, Francozi in Italijani. Tudi Bosance so zavlekli tja. Istra je strašno trpela. Požgan je tudi Tržaški Kras. (Komen i. t. d.) Angleži so bombardirali na Opčinah baš slovenske predele, železnica in veliki glavni transformator so ostali nepoškodovani. Tudi v Trstu je nesorazmerno mnogo slovenskih žrtev (okraj sv. Jakoba). Nemci izigravajo Slovence in Italijane. Grade: Brücke zur Adria!¹⁹²⁶ En čas smo upali, da bo postala Primorska odskočna deska za sanacijo in streznenje Slovencev. Pa se nekaj megli! Obupati ne smemo ne mi, ne Vi tam zunaj. Če morete opozorite brezobzirno Šubašića (če je res pošten, levičarski, nevtralec (?), da vodi domača politika ne le k politično-gospodarskemu polomu, temveč naravnost k biološkemu iztrebljanju. Politiki so ubili vsako sled morale in etike v javnem življenju. Morda bo to razumel? Opozorite na linijo naših kon-

¹⁹²¹ Nagode je slovenske komuniste pojmoval kot trockiste, njihov komunizem pa kot trockizem. **Trockizem** se je imenovala politična usmeritev, razširjena sprva v sovjetskem, pozneje pa tudi mednarodnem delavskem gibanju predvsem v dvajsetih letih 20. stoletja. Izhajala je iz stališč sovjetskega revolucionarja ukrajinsko-judovskega rodu **Leva Davidoviča Trockega** s pravim imenom L. D. Bronštejn (1879–1940), ki je bil zaradi kritik Štalina najprej izgnan iz Sovjetske zveze, pozneje pa umorjen. Med drugim je zagovarjal tezo, da revolucija ne more biti uspešna, če se uveljavi le v eni državi; revolucija bi po njegovem zmagala le tedaj, če bi jo podprle vse države. (Slovenski veliki leksikon, p-ž. Ljubljana 2005, str. 683.)

¹⁹²² Eventualno.

¹⁹²³ **Todt** je bila civilna in vojaška inženirska organizacija Tretjega rajha, poimenovana po njenem ustanovitelju Fritzju Todtu. Organizacija je bila zadolžena za veliko večino inženirskih projektov pred in med drugo svetovno vojno (gradnja cest, javnih objektov). Delovala je v Nemčiji in na okupiranih območjih. Dostopno na: Organizacija Todt – Wikipedija, prosta enciklopedija, http://sl.wikipedia.org/wiki/Organizacija_Todt, 26. 9. 2014.

¹⁹²⁴ Partizani.

¹⁹²⁵ Morda **dr. Janko Kralj** (1898–1944), publicist in politik, rojen na Saksidu pri Dornbergu, pravo študiral v Gradcu, Ljubljani in Padovi, kjer je leta 1925 doktoriral. Po vrnitvi na Goriško se je posvetil predvsem publicističnemu in prevajalskemu delu. Bil je krščanskosocialno usmerjen, med drugo svetovno vojno pa se je opredelil proti NOG in organiziral Slovensko legijo ter Slovensko zavezo za območje Primorske. Po kapitulaciji Italije je odšel v Rim, kjer je leta 1944 umrl. (ES 5, str. 373.)

¹⁹²⁶ Most do Jadranskega morja.

ceptov. Malo podprti od zunaj bi ustvarili tu morda tudi organizacijo nekaterih še mislečih ljudi. V tem oziru je tu več razpoloženja. Seveda če nam ne bodo vsega rušili »merodajni faktorji«. Srčen pozdrav! Vaš ...

36. Pismo Grgi Zlatoperju v London¹⁹²⁷

Dragi gospodine ... !

Obračamo Vama se, pošto verujemo, da bi Vas naš predlog mogao interesirati. Mislimo, da Vas ne trebamo uveravati, da su prilike u našoj zemlji u najmanju ruku neprijatne i da bi stoga neka pozitivna promena bila veoma poželjna. Promenu želi čitav naš narod, što se ispoljava u sveopćoj opoziciji protiv sadašnjeg režima. Ali, i to je bitno, kod nas zna vrlo malo ljudi, pa možda i niko, šta bi trebalo da dodje izza sadašnjeg. Ljudi to ne znaju, pošto ne znaju, da misle. Prvi uslov, da kod nas dodje do neke pozitivne promene bio bi dakle, naterati ljude, da razmišljaju o svom vlastitom položaju, o položaju naše zemlje i situaciji u celom svetu. Bilo bi pogrešno, ako bismo ih naterali, da svi misle iste misli. Trebalo bi, da im pokažemo probleme i različita rešenja pa da onda sami o tome razmišljaju. Ako to ne uspe, ne će kod nas i demokracija nikad uspeti.

Predlažemo Vama dakle, da ostanemo u vezi i da se Vi sa Vašim i našim prijateljima u inostranstvu postarate, da nadjete neku stanicu, koja bi bila spremna svakog dana jedanput ili dvaput davati četvrt sata program na srpsko-hrvatskom jeziku. Program trebao bi da sadrži vesti iz Jugoslavije, komentare ka tim vestima i vestima iz sveta (vesti nama u velikoj meri dolaze preko BBC i CBS) i razmišljanja o naročitim jugoslovenskim problemima. Jedan deo tih programa slali bismo Vam mi iz Jugoslavije, jer na terenu možemo bolje da vidimo, što tišti naše ljudi.

Molimo, javite nama, jeste li u načelu saglasni sa našim predlogom i da li imate i Vi neke predloge u tom pravcu. Isto pismo šaljemo i g.¹⁹²⁸ ...

Mnogo Vas pozdravlja

¹⁹²⁷ Osnutek pisma, za katerega je mogoče sklepati, da je bil namenjen Grgi Zlatoperju, je bil najden v fondu SI AS 1237 (t. e. 259) med drugimi dokazi proti obsojenim na Nagodetovem procesu.

¹⁹²⁸ Gospodinu.

Dovolilnice in potrdila

37. Potna dovolilnica Komande Narodne milice v Ljubljani na ime Hočevar Pavla, julij 1945

(SI AS 1931, t. e. 586, št. 3338)

3338⁴⁵
30.883

Komanda Narodne milice
za mesto Ljubljana. Štev. potne dovolilnice.....

Štev. začasneoseb. izkaznice.....

Potna dovolilnica.

Tov. Hočevar Pavla roj. 27.6.1889

Quarant b. j. 1917 v Hajdrihova 15

sme potovati iz Ljubljane v hit

in nazaj zaradi potni p.

Potna dovolilnica velja do 30. julije 1945.

Dne 3. julije 1945.

Lastnoročni podpis stranke: Smrt fašizmu - svoboda narodu!

Za komandanta narodne milice
Kapetan: Carin - Peter

A348640

39. »Dozvola« za Metoda Breskvarja, »Štab I. Tenkovske Armije, Ekonomat«, 4. 10. 1945

(SI AS 1237, t. e. 259)

211

Štab
I. Tenkovske Armije
Ekonomat
broj 4. X.
-----1945. god.

DOZVOLA

Za druga: *Metoda Breskvar*

ekonomatu Štaba I. Tenkovske Armije, kojemu se dozvoljava
izlaz u varoš Beograd radi privatnih poslova.

Dozvola važi danas od 19 čas. do 24

S. F. - S. N. Šef ekon. *Luvaurović*

40. Dovoljenje Kraljeve Kvesture v Ljubljani, da se sme Metod Kumelj, predsednik odseka za delo Rdečega križa v Ljubljani, gibati po mestu tudi po policijski uri, Ljubljana, 16. 8. 1941

(SI AS 1237, t. e. 259)

<p><u>B u l l e t t i</u></p>	<p><u>D o v o l j e n j e</u></p>
<p>La R. Questara di Lubiana</p>	<p>Kraljeva Kvestura v Ljubljani do-</p>
<p>permette al Sig. Metod Kumelj, presidente della sezione per i lavori, Lubiana, Franciškanska ul. 6.</p>	<p>voljuje G. Metod Kumelj, predsednik odseka za delo Rdečega križa, Ljubljana, Franciškanska ul. 6.</p>
<p>di poter muoversi per la città dopo la persoritta ora.</p>	<p>da se sme kretati po mestu tudi po predpisani policijski uri.</p>
<p>Lubiana, addì 16 agosto 1941.</p>	<p>Ljubljana, dne 16. avgusta 1941.</p>

IL QUESTORE
(Kraljevo Mestno)

41. »Bescheinigung« (za Metoda Kumlja), 22. 12. 1943

(SI AS 1931, t. e. 575, št. 10620)

Der Befehlshaber
der Sicherheitspolizei u. des SD
in Italien

Verona, den 22. Dezember 1943

Corso Vittorio Emanuele II

10620

B. Nr. - IV -

Bitte in der Antwort vorstehendes Geschäftszeichen u. Datum anzugeben.

B e s c h e i n i g u n g

Der Delegierte des Slowenischen Roten Kreuzes Kumelj Metod ist beauftragt, die anlässlich der Besetzung Sloweniens verhafteten und internierten slowenischen Volkszugehörigen in den Lagern und Gefängnissen zu überprüfen und auf deren Freilassung hinzuwirken.

Die Dienststellen der deutschen Wehrmacht in Italien und die ital. Gerichtsbehörden werden gebeten, dem Genannten zu den Gefängnissen und Internierungslagern Zutritt zu gewähren und die Überprüfung der in Frage stehenden Personen so bald als möglich zu ermöglichen.

Im Auftrage

W. W. W. W.
Hauptsturmführer

A348619

10620

Šifre, ki naj bi jih uporabljala »Nagodetova skupina«

42. Šifre »Fižolova potica« in »Vojskin zavitek«

(najdene pri Nagodetu v kuharski knjigi 31. 5. 1947; SI AS 1931, t. e. 585, št. 4027
in SI AS 1237, t. e. 259)

Fižolova potica.

1/2 kg kuh. pas. krompirja,
1/2 kg pšenične moke,
1 jajce, malo umetnega mleka,
5 dkg sladkorja, 5 dkg maščobe,
2 dkg soli, 3 dkg kvasa
zgneti in povaljaj na pomokani deski.
nadev:
polij testo z maslom in potresi s
1/2 kg pasiranega fižola, ki si ga
prepražila z 10 dkg sladkorja. (Fižol
pasiraj prejšnji dan in daj ga čez
noč sušiti v pečico.)

Vojskin zavitek.

an. pis: pag. vrsta, število dkg (teksta
(~~najmanj 10 dkg~~)
testo: vzemi geslo (najmanj 10 dkg)
namaži ga spodaj s štev., potem s tek-
stom in dodaj potrebni aa, da bo model
poln. - Razvaljaj vodoravno, kar je ver-
tik. pod 1, potem, kar pod 2 in tako
naprej. - Razvaljaj še enkrat enako, to
krat v model po 5 dkg.
nadev: vzemi geslo, namaži ga spodaj s
štev. in potem s prejetim tekstom. Raz-
valjaj prve dkg vertikalno pod 1 (ko-
likor je vrst), potem zopet naslednje
vodoravne vertikalno pod 2 in tako
naprej. nato razvaljaj enako še enkrat
speci in serviraj.

43. Šifre »Izkušnje podjetij z najboljšimi uspehi«

(SI AS 1931, t. e. 582, št. 6387.

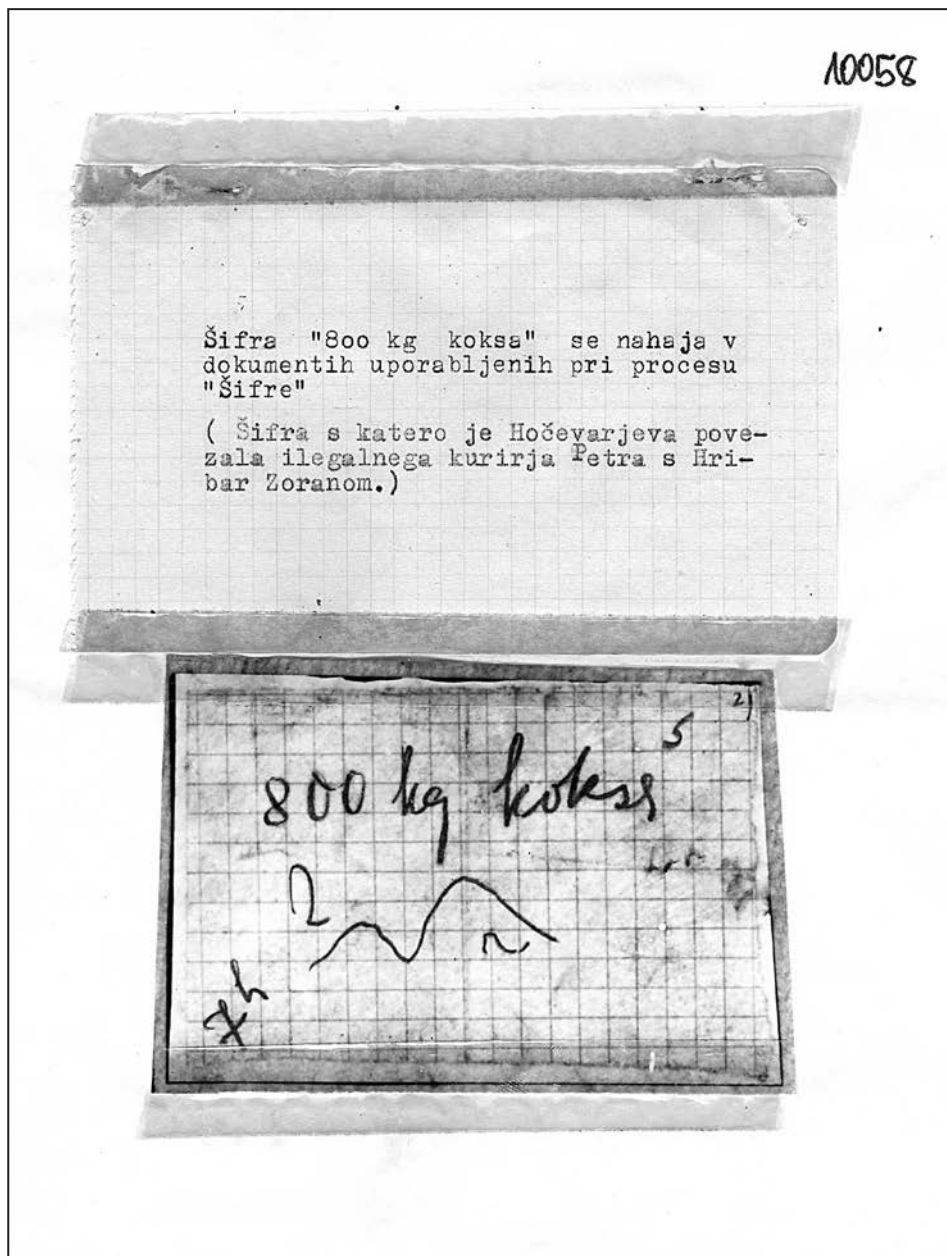
Enak dokument je tudi v t. e. 582, št. 6395, označen kot »dokument št. 7«)

a b c č d e f g h i j k l m n o p r s š t u v z ž x y
 b c č d e f g h i j k l m n o p r s š t u v z ž x y a
 c č d e f g h i j k l m n o p r s š t u v z ž x y a b
 č d e f g h i j k l m n o p r s š t u v z ž x y a b c
 d e f g h i j k l m n o p r s š t u v z ž x y a b e š
 e f g h i j k l m n o p r s š t u v z ž x y a b c č d
 f g h i j k l m n o p r s š t u v z ž x y a b c č d e
 g h i j k l m n o p r s š t u v z ž x y a b c č d e f
 h i j k l m n o p r s š t u v z ž x y a b c č d e f g
 i j k l m n o p r s š t u v z ž x y a b c č d e f g h
 j k l m n o p r s š t u v z ž x y a b c č d e f g h i
 k l m n o p r s š t u v z ž x y a b c č d e f g h i j
 l m n o p r s š t u v z ž x y a b c č d e f g h i j k
 m n o p r s š t u v z ž x y a b c č d e f g h i j k l
 n o p r s š t u v z ž x y a b c č d e f g h i j k l m
 o p r s š t u v z ž x y a b c č d e f g h i j k l m n
 p r s š t u v z ž x y a b c č d e f g h i j k l m n o
 r s š t u v z ž x y a b c č d e f g h i j k l m n o p
 s š t u v z ž x y a b c č d e f g h i j k l m n o p r
 š t u v z ž x y a b c č d e f g h i j k l m n o p r s
 t u v z ž x y a b c č d e f g h i j k l m n o p r s š
 u v z ž x y a b c č d e f g h i j k l m n o p r s š t
 v z ž x y a b c č d e f g h i j k l m n o p r s š t u
 z ž x y a b c č d e f g h i j k l m n o p r s š t u v
 ž x y a b c č d e f g h i j k l m n o p r s š t u v z
 x y a b c č d e f g h i j k l m n o p r s š t u v z ž
 y a b c č d e f g h i j k l m n o p r s š t u v z ž x

Pravi tekst: Izkušnje podjetij z najboljšimi uspehi
 šifra: aristote lesariet e telesaristo telesa
 šifrir. tekst: suxžbbja zrnrlpij š feedčogrif ynzabs

44. »800 Kg koksa«

(SI AS 1931, t. e. 576, št. 10058)

45. Šifre, zasežene pri Metodu Kumlju 30. 5. 1947

(SI AS 1931, t. e. 585, št. 4007)

10676

a	b	c	d	e	f	g	h	i	j	k	l
x	o	z	z'	1	1/2	7	g	8	1	1	8
m	n	r	p	k	s	s'	#	n	v	R	s
≡	=	0	5	4	3	3'	I	π	γ	z	z'

A347634

Kopirano po Krumec, detektiva in
 priobli listine prejetih dne 30. 5. 47
 zapisnik v materijalu

46. Šifre, zasežene pri Leonu Kavčniku¹⁹²⁹

(SI AS 1237, t. e. 259)

~~a~~	a	=	+	o	=	%
~~b~~	b	=	J	o	=	%
~~c~~	c	=	-	+	=	)
~~d~~	č	=	.	w	=	y
~~e~~	d	=	5	v	=	w
~~f~~	e	=	√	f	=	x
~~g~~	f	=	2	f	=	*
~~h~~	g	=	8			
	h	=	k			
	i	=	/			
	j	=	sh			
	k	=	F			
	l	=	t			
	m	=	≡			
	n	=	≡			
	o	=	o			
	p	=	P			
	v	=	r			

Zd 1/47
 14
 M. S.

¹⁹²⁹ Zgodba o nastanku teh šifer je podana v dokumentih, ki se hranijo v: SI AS 1931, t. e. 582, št. 6260–6263 (Zaslišanje Feliksa Lobeta z dne 28. 5. 1947 in njegovi izjavi z dne 18. 6. in 16. 7. 1947); t. e. 589 (Zapisnik javne razprave).

Razno gradivo

47. »Titov življenjepis«¹⁹³⁰

World Press Review št. 220 z dne 22. dec. 1945 objavlja sledeči članek.

TITOV ŽIVLJENJEPIS

Napisal major Temple H. Fielding, ki je preživel več mesecev v Jugoslaviji. Članek je objavil v Harpers Magazine že meseca oktobra.)

Bilo je mnogo govorjenja še več pa opolzkih nesmiselnosti napisanih o Titu, kakor o Fran-ku Sinatri. Mnogim od teh so botrovali partizanski štabi, ki so bistroumno ocenili vrednost čuta angloameriške javnosti za romantiko. Mnogim od teh nesmiselnosti je botroval tudi levičarski tisk. Precej od tega je zvenelo tako, kakor je kdo plačal. Preden je Tito objavil, da je Josip Broz, so mu liberalci pripisovali veliko avtoriteto. Špekulacije na njegov račun, pre-mnoge navdihnjene od partizanov in sovjetov, so bile splošno razširjene. Tito je bil Lebe-dejev (ruski svetovalec pri poslanstvu v Beogradu). On je bil Moša Pijade (srbski komunist židovskega porekla). On je bil Kosta Navi,¹⁹³¹ neka ženska, nek Romun in nek Rus. On se je boril v Španiji kot »Mister Klein«, on je bil prejšnji agent USA pod imenom »Raymond Baker«. Za resne prijatelje Indijcev je bil »hrvatski Gandhi«,¹⁹³² za razdražljive Mehikance je bil »balkanski Pancho Vila«. V poplavi zmešnjav, tkanju legend in polresnic in pol-resnic ter špekulacij, ki so obdajale partizansko gibanje, se jasno kažejo tri prvine: človek, ugled in pravo stališče.

Josip Broz Tito je maršal Jugoslavije, vrhovni poveljnik narodno-osvobodilne vojske in partizanskih odredov, predsednik Narodno Obrambnega sveta in glavni tajnik Komuni-stične partije. Neglede na njegova odlikovanja in dostojanstva je najsilnejši mož Srednje in Južne Evrope. Smeje se, pripoveduje preproste zgodbe, stiska roke in rudeče postaja belo v mišljenju opazovalca. Preživel sem mnogo mesecev za sovražnikovimi črtami v njegovem glavnem poveljstvu. Opazoval sem ga, ko je govoril z Angleži, Rusi in Američani, ki so ga obiskali. Prvi pogled nanj je varljiv. Je čokat in mišičast človek, nekako tako velik kot Stalin ali Churchill. Ima prsa kakor sod, je miren v govoru in olikan. Ko smo mi prišli v hribe, smo pričakovali, da bomo našli kakšnega pomorskega roparja ali prepirljivega gverilca.

¹⁹³⁰ Ta članek naj bi Furlan izročil Snoju, ki naj bi ga prevedel v slovenščino. Snój je na glavni obravnavi izjavil, da je prevedel le prvi odstavek. Prevod naj bi dobilo več članov Nagodetove skupine. Najden je bil 25. 5. 1947 pri hišni preiskavi Kavčnikovega stanovanja. Tipkopis se hrani v SI AS 1931, t. e. 582, št. 6734–6739.

¹⁹³¹ **Kosta Nađ**, tudi Nadj, madžarsko Kosta Nagy (1911–1986), general JLA, rojen v Petrovaradinu (Srbija), leta 1931 končal podoficirsko šolo v Bileći, zaradi delovanja v delavskem gibanju bil večkrat aretiran in 1933 obsojen na dve leti zapora, od koder je pobegnil, se do 1936 skrival v Zagrebu, nato pa odšel v Španijo in se pridružil republikanski vojski. Član KPJ je bil od leta 1937. Med drugo svetovno vojno je bil poznan kot komandant partizanskih enot na področju Bosne in Vojvodine, po vojni pa je opravljal pomembne politične in vojaške funkcije. (EJ 6, str. 196.)

¹⁹³² **Mohandas Karamčand Gandhi**, vzdevek **Mahatma** (1869–1948), indijski voditelj, ki si je prizadeval za osvoboditev Indije izpod britanske oblasti, kot sredstvo boja pa je zagovarjal in uporabljal metodo pasivnega, nenasilnega odpora. (Antič, Veliki svetovni biografski leksikon, str. 343.)

¹⁹³³ **Francisco Villa**, vzdevek **Pancho** (1878–1923), mehiški revolucionar, ki je sprva ropal popotnike po ce-stah in železnicah, potem pa je ustvaril močno vojsko upornikov proti obstoječi oblasti. (Antič, Veliki svetovni biografski leksikon, str. 1147.)

Namesto tega smo našli tam le profesorja Cow colledgea z učenjaškimi očali, obrobljenimi z roževino. Na njem so se odražale tri izrazitosti. Njegove oči, modre kakor porcelan iz Wedgewooda hlepe po spoznavanju in blodijo brez prestanka, so živahne in radovedne. Njegove ščetinaste in močne roke niso nikdar prazne, vedno prijemajo kar koli. Ima boljši ustnik za cigarete, angleške vžigalice, svinčnik in nož. Njegovo čelo je visoko in tako oblikovano, kakor pri pesniku D'Annunziu.¹⁹³⁴ Zviti kodri mu padajo v neredu na ušesa. Po ameriškem pravilu bi si moral večkrat striči lase.

I. Old-man (Stari človek)

Večina njegovih fotografij, ki so razširjene s pomočjo inspirirane propagande, ga prikazuje takole: je strog, delaven mož z mrkim pogledom. V resnici pa se on več smeje, kakor pa mrko gleda. Kadar pa to stori, deluje njegov čar, bolj kot električna svetloba. Rad se tudi norčuje. Njegovi tolmači in njegovi generali ga med seboj imenujejo »stari« in mu na njegova zasmehovanja ne vračajo odrezavih odgovorov. Njegov humor je težak in okoren kakor bojna ladja. Nekoč se mi je na neki strogo uradni zakuski na Britanskem odposlaništvu zlomil moj stol. Plosko sem se iztegnil po tleh, obupno loveč svoj krožnik in kozarec. Tito je rjul od navdušenja. Bilo je lepše kot Mickey Mouse. Tito pač ni puščavnik. Bolj ceni ugodnosti požeruha pri obilni hrani in njegovi kuharji morajo delati nadure, da mu ugodijo. Njegovo zanimanje za alkohol je podvojeno. Ob polnoči ali opoldne lahko pospravi ogromne količine rakije, 20 % domačega žganja, ne da bi se mu poznale vidne posledice. Često pije na zdravje kar dvakrat, ne da bi svojim spremljevalcem dal na izbero, v kolikih požirkih morajo izprazniti svoj kozarec. Kakor mnogi Slovani, tako tudi on ne prenaša ameriškega Wiski-ja. »To me opija« – ima navado reči. Njegov pes, njegova telesna straža in Olga so vedno krivi, če kaj ni prav. Rjavi Dalmatinec »Tiger« je njegovo najdragocenejše osebno premoženje. Z njim se Tito razgovarja, gladi mu grivo in mu nudi grizljaje. Včasih ga vpraša celo za mnenje o najnovejšem političnem razvoju. Njegovi telesni stražniki, redkobesedni partizanski poročniki, so videti kakor tlačani pod oblastnim gangsterskim glavarjem. Njegova tolmačica Olga Ninčić Humo¹⁹³⁵ je hčerka enega najsrditejših njegovih nasprotnikov, zunanjega ministra¹⁹³⁶ v opoziciji od leta 1941 do 1943. Je slabotna, drži se v ozadju in kaže očitno preziranje do Angležev in Američanov. Ko tolmači, prevaja samo

¹⁹³⁴ **Gabriele d'Annunzio** (1863–1938), italijanski pesnik, pisatelj, dramatik in politik, rojen v Pescari. Od 1881 je živel v Rimu kot novinar, leta 1898 je bil izvoljen za poslanca. Med prvo svetovno vojno je izvedel nekaj drznih podvigov, leta 1919 pa je z 287 vojaki zasedel Reko in tam 16 mesecev vladal kot diktator. V zadnjih letih življenja se je pridružil fašistom. (Antič, Veliki svetovni biografski leksikon, str. 223.)

¹⁹³⁵ **Olga Ninčić Humo** (1919–?), rojena v Beogradu, hčerka politika Kraljevine Jugoslavije Momčila Ninčića, poročena z Avdom Humom, enim od voditeljev revolucionarnega gibanja na beograjski univerzi, poznejšim jugoslovanskim narodnim herojem in politikom. Med drugo svetovno vojno se je pridružila NOG in bila nekaj časa Titova osebna sekretarka. Po vojni je doktorirala na univerzi v Beogradu in se zaposlila na katedri za angleški jezik. (Dostopno na: Olga Humo – Wikipedia, slobodna enciklopedija, http://sh.wikipedia.org/wiki/Olga_Humo, 7. 12. 2014.)

¹⁹³⁶ **Momčilo Ninčić** (1876–1949), srbski politik in ekonomist, doktor prava, univerzitetni profesor, član srbske radikalne stranke in minister v več jugoslovanskih vladah. V letih 1926–1927 je bil predsednik Društva narodov. Med drugo svetovno vojno je bil kot zunanji minister jugoslovanske emigrantske vlade v Londonu, leta 1942 pa je s kraljem Petrom obiskal ZDA in Kanado. Poleti 1946 je bil zaradi medvojnega podpiranja Draže Mihailovića na t. i. Beograjskem procesu v odsotnosti obsojen na 8 let zapore s prisilnim delom. Napisal je več razprav o evropski, srbski in jugoslovanski politiki. Umrli je 1949 v Švici. Dostopno na: Momčilo Ninčić – Wikipedia, the free encyclopedia, http://en.wikipedia.org/wiki/Mom%C4%8Dilo_Nin%C4%8Di%C4%87, 7. 10. 2014.

to, kar sme Tito slišati. Titova druga žena je Slovenka, kmetica Herta.¹⁹³⁷ Ta pa ne živi v njegovem glavnem stanu. Ona tudi sama govori, da je Olga zavzela njeno mesto. Da se pravilno razumemo, on je tisti, ki prezira družinsko okolje. Tito govori srbsko, hrvatsko, nemško, rusko, češko, hirohisijsko (mongolsko narečje v Sibiriji), nekaj francosko in nekoliko italijansko. Najprej »ne zna« angleško, pozneje pa se ne mara izraziti v angleščini, ker se boji nesporazumov. Njemu se lahko laskate v dveh primerih: če občudujete njegovega psa ali pa njegovo osebno hrabrost. Najpogosteje se širokousti, da ga nihče na maršu ne more prehiteti, ali dalj zdržati, pa naj bo mlad ali star. Na razgovoru po pohodih (pešačenju za časa gverilskega bojevanja) sem ga vprašal, kako dolgo je najdlje zdržal v hoji brez počitka. Zagrmel je: »20 ur!« in pri tem zažarel kot dečko, ki je prav kar napel svoje mišice za nov podvig. Pri 53 letih izgleda kakor Charles Atlas.¹⁹³⁸ Njegove uniforme so čedne, toda skromne. Navadno daje prednost rujavo-rumeni bluzi (khaki) v Norfolk slogu z maršalskimi našitki na obeh obvisih ovratnika. Nosi civilne hlače, civilne čevlje in nekako modno srajco z odpetim ovratnikom. Pozimi nosi v planinah telečji kožuh in NAL uniformo, ki mu jo je odvrгло sovjetsko letalo. Zelo redko nosi površnik, tudi ne mara pokrival. Brije se vsak dan. Na levi strani prs se mu blešče odlikovanje Jugoslovanske narodno-osvobodilne vojske, partizanski okrased, namenjen Titu. Na desni pa nosi srebrno zvezdo Aleksandra Suvorova¹⁹³⁹ – sovjetsko odlikovanje. Njegov edini nakit je širok in izbrazdan prstan iz brezbarvne stekla. Tito kadi cigarete Chesterfieldes, nekako po tri škatlje na dan in sicer vedno z enim od mnogih svojih ustnikov. Kot poklon smo kot šefu države poklonili večkrat take cigarete, ki so nam jih po zraku pošiljali iz Italije.

II. Tri teorije.

Kakšen mož je torej Tito? Dinamičen s prisiljenim osebnim čarom, izobražen in z lastnostmi kmeta. Zvit in prekanjen je kot šahovski mojster, hladen in goreč, trd in mehak, sam Mesija, prav tako Moloh,¹⁹⁴⁰ po vsem skupaj – močan človek. Zaradi znamenite Titove molčečnosti o samem sebi in o svojem delovanju pred vojno so se izoblikovale tri teorije: 1. zaradi njegove skromnosti. 2. zaradi obvarovanja tajinstvenosti in 3. iz strahu pred odkritjem izredne sile, izvirajoče iz komunistične povezanosti. Josip Broz se je rodil na kmetiji v Hrvatskem Zagorju. Premogla je 30 oralov. Njegov oče je bil Slovenec, po poklicu kovač, njegova mati hrvatska kmetica, oba sta bila nepismena. Leta 1914 je bil poklican v avstro-ogrsko vojsko, pa je kar brez izgube časa dezertiral k Rusom. Ker je odbil, da bi se hočeš nočeš boril za carja, so ga poslali v koncentracijsko taborišče Omsk v Sibiriji. Ko so ga bolj-

¹⁹³⁷ **Herta Haas** (1914–2010), ekonomistka, rojena v Slovenski Bistrici, po maturi na mariborski gimnaziji je študirala na ekonomsko-komercialni visoki šoli v Zagrebu, kjer je 1945 diplomirala. Leta 1936 je vstopila v KPJ, od 1938 do 1941 pa je bila kurirka njenega vodstva in Titova spremljevalka. Med vojno je bila pri najvišjem jugoslovanskem in nato slovenskem partizanskem poveljstvu, po njej pa je bila med drugim zaposlena pri hrvaškem ministrstvu za industrijo, pri gospodarskem svetu vlade FLRJ, zveznem zavodu za gospodarsko planiranje. (ES 3, str. 411.)

¹⁹³⁸ **Charles Atlas**, rojen kot **Angelo Siciliano** (1892–1972), ameriški bodybuilder italijanskega porekla. Dostopno na: Charles Atlas – Wikipedia, the free encyclopedia, http://en.wikipedia.org/wiki/Charles_Atlas, 26. 9. 2014.

¹⁹³⁹ **Aleksander Vasiljevič Suvorov** (1729–1800), ruski plemič in vojskovodja; leta 1942 so v Sovjetski zvezi uvedli red Suvorova kot eno najvišjih vojaških odlikovanj. (Antič, Veliki svetovni biografski leksikon, str. 1061–1062.)

¹⁹⁴⁰ **Moloh** – ime kanaanskega boga, ki so mu darovali človeške žrtve, največkrat otroke, včasih pa tudi živali, kot nadomestne žrtve. Navada je bila razširjena med Kanaanci in Amonci, pri Izraelcih je bila redkejša in svetopisemski preroki so jo močno obsojali. (Splošni religijski leksikon. Ljubljana 2007, str. 779.)

ševiki leta 1917 izpustili, se jim je Broz pridružil. V treh letih se je izuril za brezobzirnega obrtnega revolucionarja.

Bil je uporaben, kar so takoj videli. Med leti 1920–23 so ga poslali v najtajnejšo »zahodno šolo« v Moskvi. Tu so učili zunanje komisarje v podtalnem delu, v sabotažah proti kapitalističnim državam. Z 28 leti je kot zagrizen in discipliniran komunist zapustil svojo ženo (Rusinja) in sina ter se vrnil na Hrvaško. Kot vodja zveze kovinarskih delavcev je zdražil sršenovo gnezdo po železniških delavnicah. Vtaknili so ga v beograjske zapore in po njegovem pripovedovanju mučili. Pet let kasneje so ga izpustili še bolj nepopustljivega, še bolj ogorčenega, še bolj pripravljenega kakor kdaj koli preje na to, da morajo sovražniki komunizma biti uničeni. Vrgel se je na podtalno delovanje kot aktiven komunistični agent. Tedaj si je nadel ime »Tito«. Srbohrvat kot rimski cesar Titus. Naslednjih 13 let je slika mračna. Tito ne pove ničesar o tej dobi. Nekateri podatki navajajo, da je bil zelo sposoben član kominterne, najvišji pooblaščenec Stalina na Balkanu.

Viktor Sergej (Serge)¹⁹⁴¹ prejšnji član moskovskega glavnega urada zanika to in trdi, da je poznal vse člane na videz. Vsaka sled je prikrita, ničesar ne bi izsledili v Srednji ali Južni Evropi. Natančnemu opazovalcu pomeni ta presledek določeno značilnost. Sovjetska tajna vojaška obveščevalna služba je posebna vohunska agentura. Ta je tako tajna, da celo kominterni ne ve za njeno delovanje. Ugotovljeno je, da je bil Broz važen komunistični agent, drži tudi to, da je bil nepoznan v pravovernih krogih, torej je bil vohun Sovjetrevolucionar, novinar i pisac carske Rusije.

V nasprotju z govoricami se on ni boril v Španiji v vrstah republikancev. Po tajnih poteh je drevil skozi Avstrijo, Italijo, Švico in Francijo in novačil komuniste za republikanske čete. Pogosto je obiskal Pariz, Dunaj in Berlin v letu 1929 do 1939. Prizna tudi, da je v tem razdobju večkrat tajno potoval v ZSSR, kadar je prilika nanesla.

Ko je Hitler 6. aprila 1941 napadel Jugoslavijo, so stotine obrambnih čet zgrabile za orožje, da bi izgnale sovražnika. Broz in komunisti niso tedaj napeli niti petelina na svojih pištolah. Dva meseca pozneje, točno na tisti dan, ko je Nemčija napadla Sovjetsko zvezo, so partizani pričeli z borbo. Tito razlaga to odlaganje kot »stvar praktične prikladnosti«, »po naključju«, izjavlja Tito, do trenutka ni bil primerno organiziran.

Med tedanjimi gibanji v Jugoslaviji so bili četniki Draže Mihajlovića vojska zvestih pripadnikov kralju, ustaši Ante Pavelića tolpa nasilnikov, ki jih je podpiral Mussolini in kvinslinška vlada generala Nedića. Partizani so se z zagonom vrgli v borbo za nadvlado. Preoblečeni v potnike, duhovnike, kmete in kmetice, so njihovi agenti novačili ljudi po deželi. Uporabljali so gesla, zanesljive kurirje in posrečene propagandne pozive: »Mi nismo komunisti«, so klical, »mi smo narodni borci. Smrt fašizmu – svoboda narodu!«. Tisoče kramarjev, malih kmetov in slabo plačanih uradnikov so pritegnili v svoje vrste, kamor so se pod plapolajočo zastavo zbrali iz čistega nacionalizma. Meseca oktobra 1941 so komunistični vodje za poizkus ustanovili tri »sovjetske republike« v Srbiji, Bosni in Črni gori. Čas pa še ni bil ugoden. Ljudje niso hoteli kolektivnih kmetij, kmetje, ki so se borili proti razlastitvi. Narod ni bil pripravljen za neprikrito rusiniranje.

¹⁹⁴¹ **Viktor Lvovič Kibaljčič** (1890–1947), bolj znan pod nadimkom **Viktor Sergej**, je bil ruski revolucionar, novinar in pisec. Zaradi kritičnega odnosa do Stalinovega režima se je pridružil opozicijski skupini, ki ji je pripadal tudi Trocki, bil leta 1928 izključen iz partije, leta 1933 zaprt, po izpustitvi iz zapore pa je odšel v Mehiko, kjer je ostal do smrti. Dostopno na: Victor Serge – Wikipedija, http://hr.wikipedia.org/wiki/Victor_Serge, 26. 9. 2014.

III. O b t o ž b e r a d i k o l a b o r a c i j e.

Mihajlović in Tito sta kmalu drug drugemu skočila za vrat. Narodno-osvobodilna fronta je po ocenitvi narasla na 200.000, četniki so bili po ocenitvi skrčeni na 30.000 mož. Tito dolži Mihajlovića, da je sodeloval z nacisti. Jaz nisem nikdar videl dokazov za to obtožbo. Znano je, da so četniki pobili mnogo Nemcev, ko so nenadoma napovedali vojno, Mihajlović je vztrajal na tem, da bi njegova majhna vojska bila pomendrana od partizanskega valjarja, če bi nadaljeval borbo proti dvema sovražnikoma. Če odstranimo vso navlako, ki prekriva jedro resnice, se nam pokaže naslednje dejstvo: to je borba dveh družbenih razredov z osnovno nasprotnimi ideologijami.

Tito je uspeval z brezobzirno napadalnostjo in s pomočjo Sovjetske Rusije, Njegovi vojaki pozdravljajo s stisnjeno pestjo (to je bilo razglašeno meseca decembra, potem ko je dospelo britansko odposlanstvo), tedaj so bili vsepovsod komisarji za »politično vzgojo«. Znamenje je bila rdeča zvezda, nazivali so se »drug«. Ustanovili so skupine mladcev, kurirjev Tita in Stalina, vsi z zunanjimi znaki Sovjetske Rusije. Pojavila se je strahovalna OZNA, to je tajna policija po vzorcu razvpite NKVD in GPU.¹⁹⁴² Če izvzamemo priznanje male privatne trgovine in neizvedbo kolektivizacije, je bila ustvarjena minijatura Moskve v srcu Balkana. Britanci so videli roke, ki so pisale po zidovih žareče rdeče črke. Zavedali so se, da se morajo izogibati trenju z njihovimi zavezniki. Spoznali so, da so takoj pri vhodu obtičali v blatu pri prvih vratih. Pojavila se je mučna ovira, zato so primaknili svojo klop bližje k Titu, da bi ga pridobili. Prvo odposlanstvo se je predstavilo Titu septembra 1943. Vodil ga je F. H. R. Mac Lean,¹⁹⁴³ ki je bil kot žirafa visok in tenak kot svinčnik. Devet mesecev pozneje se je partizanom pridružila Amerika.

Po zlomu Italije se je Tito razgovarjal in obedeloval z izkušenimi ter uglednimi britanskimi in ameriškimi uradniki, ki so bili v Italiji. Dostojanstveniki, kakor veliki ambasador Robert Murphy,¹⁹⁴⁴ ki se je z letalom podal v njegov jugoslovanski glavni stan, so prihajali k njemu. Tu je bilo mnogo posvetovanj. Zanašajoč se na ruske pompe, se je Tito igral z britansko in ameriško podporo. Včasih tudi z uspehom. Prvi je prišel na vrsto kralj Peter za povojni plebiscit. Tedaj je Tito od njega izsiljeval pomoč v blagu. Tito ni hotel pristopiti k Unrri. Zelo je dregal, da je sprožil vrsto podpor po zakonu o posojanju in najemanju, ne da bi povrnil to z otipljivimi koncesijami. Samo enkrat je to storil brez oklevanja, in to v začetku igre, ki nas je jasno poučila, da je to edina uspešna metoda, ki jo partizanski vrhovni štab upošteva. Sprva smo hoteli prositi za dovoljenje, da bi obiskali najbližje poveljstvo. Tedaj so

¹⁹⁴² GPU – Gosudarstvenoe političeskoe upravlenie (Državna politična uprava) je leta 1922 nasledila prejšnjo Čeko, leta 1934 pa se je preoblikovala v NKVD. Dostopno na: Državna politična uprava – Wikipedia, prosta enciklopedija, http://sl.wikipedia.org/wiki/Dr%C5%BEavna_politi%C4%8Dna_uprava, 26. 9. 2014.

¹⁹⁴³ Sir Fitzroy Maclean (1911–1996), britanski general, politik konservativne stranke, pisatelj, osebni prijatelj Winstona Churchilla. Med drugo svetovno vojno, od septembra 1943, je bil šef zavezniške vojaške misije pri vrhovnem štabu jugoslovanske partizanske vojske. Napisal je več zgodovinskih del, med drugim tudi o Titu in Jugoslaviji. (Enciklopedija druge svetovne vojne, str. 269.)

¹⁹⁴⁴ Robert Daniel Murphy (1894–1978), ameriški diplomat, v obdobju med obema vojnama zaposlen na diplomatskih predstavništvih v Švici, Nemčiji, Španiji in Franciji, med drugo svetovno pa je bil med drugim osebni svetovalec predsednika ZDA v severni Afriki. Po vojni je bil ambasador v Belgiji in na Japonskem, opravljal pa je tudi druge pomembne državne službe. Po upokojitvi v letu 1959 je bil dejaven kot svetovalec različnih ameriških predsednikov, leta 2006 pa je bil kot eden najpomembnejših diplomatov ZDA upodobljen na poštni znamki. (Dostopno na: Robert Daniel Murphy – Wikipedia, the free encyclopedia, http://en.wikipedia.org/wiki/Robert_Daniel_Murphy, 12. 12. 2014.)

se nam vljudno oprostili, da bo to mogoče čez nekaj časa, čez nekaj tednov. Končno smo le razumeli in rekli: »V torek pride nek ameriški L. K. I. s tolikšno pošiljko municije in čevljev. Bojimo se, da bi bile težave, ah, pošiljka bi utegnila zgrešiti svoj cilj. Vi razumete, seveda brez Vaše pomoči ...« To ni nikdar spodletelo.

Tako sta postopali britanska in ameriška vlada tudi pri vprašanju Trsta in Koroške. Meseca februarja leta 1945 je Tito napravil dogovor z maršalom Alexandrom.¹⁹⁴⁵ V tem dogovoru sta določila izvrševanje oblasti nad tema dvema pokrajinama in se domenila za prijateljsko skupno zasedbo. Ne meneč se za dogovor, pod pretvezo, da so »najnovejši dogodki spremenili položaj« so partizani udarili. Prevezli so civilno upravo, pozaprli so na tisoče prebivalcev, da bi utemeljili posamezne obtožbe in so vpeljali železno pest naglih sodišč. Glede na obveznosti pri okupaciji je bilo to nerazumljivo, kakor če bi mehikanska vlada bila v oblasti Brown svilla in El Pasa.¹⁹⁴⁶

Najprej sta se Amerika in Britanija postavili na svoje kraljevske noge. Alexander je primerjal Titove metode s Hitlerjevimi, Mussolinijevimi in japonskimi. Churchill je napovedal težke čase za Evropo, »če bodo totalitarne in policijske vlade stopile na mesto osvajača«.

Vojaki ameriške 51. pehotne divizije so se uklopili in zavzeli taktične položaje. Težke enote Royal Navy (Kraljevske mornarice) so se zagnale v Trst z izgovorom, da so poslane v skladu z njihovimi običajnimi dolžnostmi, da očistijo predel, ki je poln min. To je Tita užalilo in zbudlo. Popustil je. Svojo vojsko je umaknil in prepustil obe pokrajini poveljstvu maršala Alexandra, vrhovnega zavezniškega poveljnika. Za trenotek je bil »panan« in je bil pripravljen sprejeti odločitve, ki jo bodo Zedinjeni narodi sklenili na končni mirovni konferenci. Toda, ali bo čakal? 4. junija 1945 je preko beograjskega radia grmel svojemu narodu: »Koroška je naša in mi se bomo borili zanjo!« Ko se je 4. junija umaknil s svojimi četami s Trsta, so se »neorganizirane« tolpe potepale po cestah in trgale italijanske zastave ob stranskih oknih ... komunist Tito je šel skozi hudo šolo. On se počasneje uči kot dela.

Narodna Osvobodilna Fronta je to nedvomno jamčila v sledečih 4 točkah programa:

1. Ustanovitev zvezne (federativne) Jugoslavije na podlagi enakopravnosti narodov, kjer bodo vse narodnosti uživale svoje nacionalne pravice.

V novi vladi od marca 1945 je Tito:

1. ministerski predsednik,
2. vojni minister in
3. vrhovni poveljnik.

Zunanji minister je Šubašić, 100 % mehanični politik. 21 ministrov je Titovih ljudi, 4 so pohlevni disidenti različnih mišljenj.

¹⁹⁴⁵ **Harold Alexander** (1891–1969), britanski maršal in politik, rojen v Londonu, študiral na vojaški akademiji v Sandhurstu. Vojaško kariero je začel med prvo svetovno vojno, pozneje pa je služil v Indiji. V času druge svetovne vojne je vodil umik britanskega korpusa iz francoskega mesteca Dunkerque, v Burmi se je bojeval z Japonci, leta 1942 je postal glavni poveljnik britanskih sil v Sredozemlju in pripomogel k porazu nemške vojske v severni Afriki, leta 1943 je vodil napad na Sicilijo in južno Italijo, od novembra 1944 pa je bil vrhovni poveljnik zavezniške vojske v Italiji. Po končani vojni je bil generalni guverner Kanade (1946–1952), potem pa do 1954 britanski minister za obrambo. (Antič, Veliki svetovni biografski leksikon, str. 17–18.)

¹⁹⁴⁶ Ni jasno, kdo je bil mišljen.

IV. Ne zavisne države.

Jugoslavijo so razdelili v 6 »krajevnih« nezavisnih držav z odgovarjajočimi vladami: Srbija, Hrvatska, Slovenija, Macedonija, Hercegovina in Črna gora. V petih državah so nadzorstvena ministrstva v rokah komunističnih izobražencev, v šesti, v Srbiji je notranja uprava v rokah predvojnega vodje svoj čas zelo majhne republikanske stranke, ki pa je hud nasprotnik kralja. To pa je odsekalo roke in noge nekdanjemu močnemu srbskemu kraljestvu, najogorčenejšemu Titovemu nasprotniku. S pretkano in samovoljno razdelitvijo je bila razbita trdna srbska stavba na 4 drobce: trije od teh obsegajo le mala področja, tako, da predstavljajo le neznatne manjšine. Srbi, ki predstavljajo 21 % jugoslovanskega prebivalstva, se pritožujejo, da se ni niti eden od njihovih predvojnih voditeljev pridružil OF. Tudi obtožujejo Tita, da je dal pobiti na tisoče, a zapreti na desettisoče ljudi. Njihova imena tudi navajajo. Pritožujejo se, da so jim uničene najosnovnejše pravice. Srbi so Titov najresnejši problem: So trden, srčen in ponosen ter drzen narod, imajo »texaski« temperament, prepričani so, da imajo pravico do osebne svobode. Tito ima za seboj tretjino Jugoslavije. Preizkušena resnica je, da se žilava oborožena manjšina, ki je prišla do oblasti, obdrži lahko nedoločen čas, je pa tudi živa resnica (aksiom), po kateri tisti, ki pritiska pokrov soda s smodnikom, nikdar ne sliši eksplozije.

2. »Prava demokracija, pravice in svobode«.

Vsa imena ameriških vojaških oseb, ki so hotele potovati v Jugoslavijo ali imele opravka v Jugoslaviji, so morala biti predložena partizanskemu glavnemu stanu pri Bariju in v Beogradu. Kandidati, ki so bili »politično nezaželeni – nesimpatični«, so bili zavrženi. Ameriški državljani, ki so bili rojeni v Jugoslaviji, so bili zavrženi. Znanje jezika je bila stroga obveznost. Tajni postopki so se vlekli včasih cel mesec. Nekoč so Američanom z neposredno (interno) odredbo prepovedali pod kaznijo takojšnjega izгона, občevati s civilnim prebivalstvom. Prepovedali so jim oddaliti se več kot 3 km od svojih baz, ne da bi dobili posebnega dovoljenja za vsako pot in ne da bi dobili partizanskega vodnika »za varstvo« na poti. Te omejitve so imele kazenski učinek. Amerikanci poznajo demokracijo v njeni najčistejši obliki. Ni jim potrebno partizansko pojmovanje. Komisarji in tajna policija so povsod. Ljudi, ki jih zalotijo v napačni družbi takoj zapro. Kritiziranje Tita ali Sovjetske zveze se kaznuje s smrtjo. Izpostavljen je državni trust za kontrolo nad vsakim gibanjem. Sodišča so preurejena po sovjetskih smernicah. »Politika« beograjski partijski list ugotavlja v številki z dne 26. nov. 1945: »Dosedaj je bilo vodstvo protinarodno. Sedaj je gibanje (partizansko) ustvarilo narodno sodstvo. Stara sodišča so bila draga in počasna. Naša bodo hitra in brez stroškov. Postopek je preprost in hiter. Samo v Beogradu je bilo sojenih pred takim sodiščem nad 5.000 ljudi. Osvobodilna fronta je od začetka do konca, od A do Ž »resnična demokracija«, prav takega obsega kot v Sovjetski Rusiji.

3. Nedotakljivost zasebne lastnine.

Titovi ljudje so se ustili na vse pretege, da doma ničesar ne zaplenijo. Povdarjajo, da je vsaka posamezna dobava »prostovoljni prispevek«. Za partizane in partizanske pomagače je to vse pravilno. Za druge (2/3 dežele) to ni! Videl sem »rekvirirane« hiše, tovarne, trgovine in nepremičnine. Niti krpe niso pustili tistemu, čigar politično mišljenje ni v skladu z OF. Hrano so razdeljevali na isti podlagi. Če ste partizan boste jedli, če niste, boste stradali. Jaz sam sem bil zraven, ko so se pogajali z Unrra-o. Jugoslovansko civilno prebivalstvo je cepalo od gladu po ulicah, toda Tito ni dovolil, da bi prišle ameriške pomožne ladje, ki

so bile zasidrane v Italiji in založene s hrano, ki se je kvarila. Rekel je: »Sicer bi Unrra lahko politično zrabljala proti narodno-osvobodilnemu gibanju.«

4. Nobene revolucionarne ekonomske in socialne spremembe.

Meseca novembra 1944 sem bil v Dubrovniku prvič očitivec »svobodnih« volitev v Jugoslaviji. Teater – gledališče je bil nabito poln volilcev, oder in sedeži so bili prevlečeni z lepaki: »Živela prva skupščina ujedinjenega naroda« in »Živela zveza naroda Dubrovnika«. Kandidati vseh strank so delali živahno razpoloženje. Poplava javnih govorov je žarela na razglasih, namenjenih za prerivajočo se množico na trgu. To je bila gledališka hollywoodska produkcija. Samo dve stvari sta bili napačni: Poslušalce so odbirali, straža na vratih ni puščala nezaželenih. Volitve so se vršile z dvigovanjem rok. Komisarji in tajna policija so opazovali volitve zelo točno. Vsi kandidati so sprejeli svoje dostojanstvo soglasno, ne da bi kdo volil proti. To je toliko povelečevana »svoboda od revolucionarnih izprememb.«

SOCIALNI SESTAV.

G o s p o d a r s k i i n d r u Ź b e n i ustroj je postopoma in prevdarno postal rusijaniziran. Sovjetski uradniki lahko potujejo kamorkoli po deželi. Njihove najmanjše želje že vnaprej zaslutijo. Britanske in ameriške uradnike priščipnejo, kjer le morejo. Za vsako stvar se morajo pričkati.

P o n e p o s r e d n e m povelju Tita so silili narod peti slavo Sovjetski Zvezi, zjutraj, opoldne in ponoči. Sam sem slišal, ko je partizanski komisar hvalil ljudstvu čudovite »ruske« avtomobile »jeeps«. Slišal sem ga na svoja ušesa, kako je vzgajal narod glede mesa, ki je bilo konzervirano v Chicagu in glede uniform, ki so jih skrojili v Philadelphiji. V čolnu, ki nas je vozil vzdolž dalmatinske obale sem opazoval partizana, ki se je pridružil gruči beguncev in pokazal proti nebu na 300 letal (B-17,S) – ameriških bombnikov ter ošabno oznanjeval: »Ruski, ruski!«

Svobodo veroizpovedi še prenašajo. V deželi še ni kolektivizacije (na kmetih). Kako dolgo bo tako ostalo, je stvar, ki jo bo določila zgodovina. Jugoslavija lahko ostane leglo bodoče vojne ali miru. Proti zahodu meji ta država na tisoč milj dolgo morsko obalo, z lukami, dovolj velikimi, da sprejmejo svetovno vojno mornarico. Proti vzhodu pa meji na Sovjetsko Rusijo, kopneno državo, ki se razteza na preko 10.000 milj bogatega zaledja. V sredini sedi T i t o, d i n a m i č e n, p r i v l a č e n, e x – komunistični a g e n t, e x svetovni revolucionar, priznan advokat kapitalizma in demokracije.

Njegov narod poje himno s polnim srcem in poln upanja:

Bože pravde, Ti što spase od propasti dosad nas,

Čuj i odsad naše glase i odsad nam budi spas!¹⁹⁴⁷

Kakšen bo odgovor na Rubikonu sreče za internacionalno mislečo Ameriko in za Britanski imperij?

¹⁹⁴⁷ Prva kitica pesmi **Bože pravde** (Bog pravice), ki jo je leta 1872 uglasbil Davorin Jenko po besedilu Jovana Đorđevića. To je bila prvotno državna himna Kraljevine Srbije, pozneje pa je z manjšimi spremembami besedila postala himna Republike Srbije. (Bože pravde – Wikipedija, prosta enciklopedija, http://sl.wikipedia.org/wiki/Bo%C5%BEe_pravde, 26. 9. 2014.)

48. »Poslanica bratskemu srbskemu narodu«

(Tipkopis – izvirkopis se nahaja v SI AS 1931 t. e. 586, št. 3188. Verjetno je bila s to poslanico mišljena Spomenica pooblaščenca Draže Mihajloviča, ki je bila omenjana na javni razpravi. Besedilo te poslanice je Nagode pretipkal in poslal Ljubu Sircu v Švico v pismu z dne 22. 6. 1944 s pripisom: »Porabite, če hočete!«. Pismo se nahaja se v SI AS 1931, t. e. 584, št. 4270)

3188

Poslanica

bratskemu srbskemu narodu!

Sto aktivnih delavcev s področja Ljubljane, vsi iz vrst nove politične generacije, Slovenci in Slovenke, ki nasa družji krepka narodna zavest in delo proti okupatorju, sovražniku naše Jugoslovanske domovine, manifestiramo s podpisi na sledeči izjavi svoje in svojih tovarišev

neomajno prepričanje, da moramo Slovenci narodno še obstojati edino v Jugoslaviji, v trdnem državnem spoju s Srbi in

trdno voljo, da se posvetimo obnovi skupne države na temeljih, ki jo bodo zavarovali pred zopetnim rušenjem s strani zunanjih in notranjih sovražnikov; materialnega in duhovnega tujstva, političnega uzurpatorstva, narodnega in državljanskega izdajstva, gospodarske pokvarjenosti ter socialne krivice.

Redočnost vseh Južnih Slovencev hočemo zgraditi na bratstvu, izpričanem v dejanjih. Sami v nesreči in tistiškah, ste Srbi odprli svoj srca in svoje domove tisočim Slovencev iz znanjih in rodne grude. Za ta ukaz bratstva čuti naša celotna globoko hvalečnost. Šumadijci prva v borbi za našo skupno svobodo, edina zaščitnica v naši nesreči, skupno s tvojnimi sinovi bomo Slovenci stopili v novo dobo zgodovine

naše nove Velike Jugoslavije!

Ljubljana, marca 1944.

Mara Mijević	Vida Cobnarjerna	Ivka Muck	Anka Bungen	Anka Jurić	Ljuba Sirc
	Mira Tobolska				

Ljubljana

49. Vloga Ljuba Sirca na »Milice Patriotique«¹⁹⁴⁸

Rapport sur le ressortissant Yougo-slave:

Sirc Ljubo.

Sirc Ljubo ne le 19 avril 1920 a Kranj (Yougo_slavie), licence en droit, domicilio a Ljubljana (Yougo+Slavie).

Situation militaire: En juillet 1941, alors qu'il n'avait reçu aucune formation militaire, le sus-nomme a adhéré au groupe de Résistance »Pravda«, faisant partie du »FRONT DE LIBERATION«, puis plus tard ce groupe a appartenu à la »Legion Nationale«. Étant étudiant il a été considéré de son entrée dans cette organisation de résistance comme Aspirant-Officier. Jusqu'à son entrée en Suisse le 3 septembre 1943 cet aspirant a rempli les fonctions d'agent de liaison entre l'Italie, Ljubljana et la Croatie.

Entrée en Suisse: le 3 septembre 1943 par la vallée de Münster (Grisons-Suisse), venant de Ljubljana (Yougo), par Meran (Italie)

Motif de son entrée en SUISSE.

L'intéressé prétend avoir été envoyé en mission en Suisse par son groupe »Pravda«, pour apporter des informations sur la situation politique et militaire de la Slovénie à la Légation Yougo-Slave à Berne, et surtout pour faire connaître au représentant de son pays à Berne la mauvaise conduite du Major NOVAK représentant du Général Mihajlovic à Ljubljana.

Ces informations ont été transmises au ministre Kern¹⁹⁴⁹ à Londres.

Sejours en Suisse: Lors de son entrée en Suisse le nommé SIRC a déclaré avoir été victime d'un accident de montagne qu'il a contraint à faire un séjour de 4 mois dans les Hôpitaux suisses à Münster (Grisons) et à Berne. Ensuite, cette personne a été libérée à la Pension à Effinger à Berne.

Dopis na drugi strani :

Le nommé SIRC est entré de Suisse en France le 1er septembre 1944 par Veyrier sur re-

¹⁹⁴⁸ Ljubo Sirc se je obrnil na Milice Patriotique (po Sirčevi razlagi francoska komunistična policija) v Annemassu (francosko mesto v Savoiji, ob meji s Švico, 45 km severno od Annecyja, slabih 10 km od središča Ženeve) za pridobitev potnega dovoljenja, ko je med vojno želel iz Švice odpotovati v Francijo. Dokument v francoskem jeziku (tipkopis) se hrani v SI AS 1931, t. e. 584, št. 4278 in z razliko od drugih dokumentov verjetno ni bil preveden v slovenščino. Okoliščine, v katerih je dokument nastal, so predstavljene v Sirčevih knjigah med Hitlerjem in Titom (str. 134–140) in Dolgo življenje po smrtni obsodbi (str. 75–80).

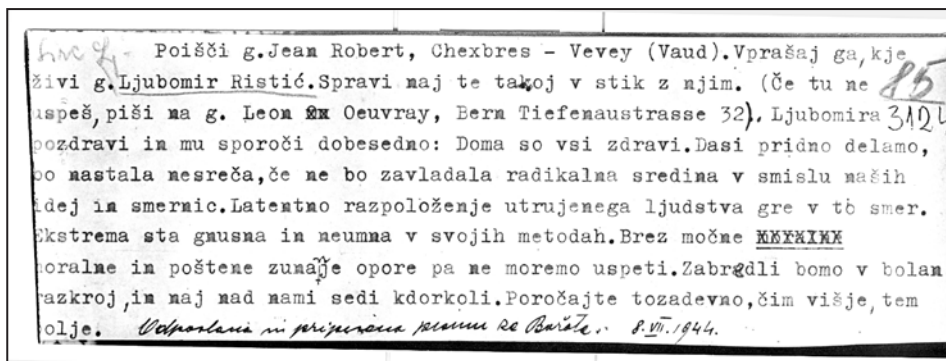
¹⁹⁴⁹ **Ivan Kern** (1898–1991), slovenski mornariški častnik, rojen v Žužemberku. Služil je v avstro-ogrski in jugoslovanski mornarici. V Pulju je končal šolo za pomorske pripravnike avstro-ogrske mornarice in tečaj za častnike, pozneje pa je študiral v Parizu, najprej na visoki šoli za elektrotehniko, nato še na Visoki šoli za pomorsko vojskovanje. Služboval je kot poveljnik radiopostaje v Boki Kotorski, poveljeval je torpedovki in rušilcu, bil je član Glavnega generalštaba v Beogradu, predavatelj in upravnik Pomorske akademije v Dubrovniku. Po napadu na Jugoslavijo je v aprilu 1941 je kot poveljnik druge torpedne flotilje odplul v Egipt, kmalu zatem pa je odšel v London, kjer mu je predsednik vlade zaupal poveljstvo nad trgovsko mornarico Kraljevine Jugoslavije. Leta 1943 je bil kratek čas minister za promet, gozdarstvo in rudarstvo (v tem času je Ljubo Sirc, ki je bil njegov sorodnik, upal, da bo v jugoslovanski londonski vladi končno našel nekoga, ki ga bo poslušal /Sirc, Med Hitlerjem in Titom, str. 107/), maja 1944 pa se je vključil v jugoslovansko partizansko vojsko. Po podpisu sporazuma med Šubašičem in Titom, je postal poveljnik jugoslovanske vojne mornarice, ob koncu druge svetovne vojne pa je bil na lastno prošnjo upokojen. Želel se je posvetiti znanstvenemu delu s področja pomorstva, a mu to ni bilo omogočeno, zato je prevajal strokovno literaturo za fakulteto za elektrotehniko in nekatera elektrotehnična podjetja. Umrli je v visoki starosti le dan po razglasitvi samostojne Slovenije. (Spletni biografski leksikon znanih Gorenjk in Gorenjcev.)

foulement. Il m'a declare a son arrivee qu'il desirerait se rendre a la Legation Yougo-Slave a Rome pour donner des informations sur la situation politique et militaire de la Slovenie aux personnalites Yougo-Slaves emigrees en Italie et en outre pour facilite la tache de l'actuel Gouvernement Yougo-Slave a Londres.

50. »Beležke o Jeanu Robertu«

(tipkopis) (AS 1931, t. e. 586, št. 3124, 3126)¹⁹⁵⁰

51. »Pripombe k osnutku ustave«¹⁹⁵¹

Pripombe k Osnutku ustave

Hierarhija ustav in zakonov

Čl. 8 našteva pravna pravila, po katerih se morajo ravnati jugoslovanski državni organi.

Čl. 45 pravi v 2. odst.: »Ako se zvezni zakoni in zakoni republik ne skladajo, se uporabljajo zvezni zakoni.«

S tem je sicer določeno, da so zvezni zakoni višja pravna pravila kot zakoni republik, toda nikjer ni določeno razmerje med ustavami republik in zveznimi zakoni.

Nastopata dva kriterija: kriterij, da je ustava višja kot zakon, in kriterij, da so pravila, ki jih izdaja zveza višja kot pravila, ki jih izdajajo posamezne republike.

¹⁹⁵⁰ Zapis, ki ga je sodišče poimenovalo »Beležke o Jeanu Robertu«, je sporočilo Ljubu Sircu v Švico. Očitno gre za dodatek pismu, o čemer priča poznejši pripis (v rokopisu) »odposlano in pripisano pismu za Božota, 8. 7. 1944«. Zapis vsebuje podatke o naslovih kontaktnih oseb v Švici, kjer je bilo Ljuba Sirca mogoče najti. To sta bila Jean Robert, protestantski pastor iz Chexbresa (glej življenjepis Ljuba Sirca) in neki Jean Oeuveury. Priložena je tudi kuverta z naslovi, kjer je naveden še naslov družine Losinger. Sicer pa je Ljuba Sirc svoja pisma iz Švice včasih podpisoval kot Jean Robert ali Jean Oeuveury. Glej življenjepis in dokumente, objavljene v prilogi Sirčeve knjige *Dolgo življenje po smrtni obsodbi*, str. 550, 556.

¹⁹⁵¹ Tipkopis se hrani v: SI AS 1931, t. e. 587, št. 2359/c-k. Ni povsem jasno, kdo je avtor tega dokumenta, morda je nastal s skupinskim delom. Na istem mestu se hrani tudi dokument Pripombe h gospodarskemu delu ustave (avtor Leon Kavčnik), ki pa je bistveno obsežnejši.

Vsekakor je nujno, da ustava določi, ali je republikanska ustava višja kot zvezni zakon oziroma ali je kaj narobe. Lahko določi tudi drugače, da je v nekaterih primerih višji zvezni zakon, v drugih pa republikanska ustava.

Pri tem bi bilo najprimernejše merilo, da je zvezni zakon višji glede zadev, ki spadajo po čl. 44. v pristojnost FLRJ, republikanska ustava pa višja glede zadev, ki ne spadajo po tem členu v pristojnost FLRJ.

Načeti bi bilo treba tudi vprašanje, ali je zvezni zakon vedno višji od republikanskega zakona. Kaj pa, če zvezni zakon posega izključno v pristojnost republik? To je mogoče zagovarjati posebno v zvezi s čl. 10.

Zasebna podjetnost

Čl. 14 dovoljuje, da so proizvodna sredstva lahko tudi imovina zasebnih, fizičnih ali pravnih oseb. Čl. 18. pa pravi: »Zajamčena je zasebna lastnina in zasebna podjetnost v gospodarstvu.«

Ta dva člena naj bi omogočila, da bi zasebniki ustanavljali svoja lastna gospodarska podjetja ter jih vodili na svojo lastno nevarnost in korist.

To možnost omejuje že čl. 15, ki pravi, da država usmerja gospodarsko življenje in razvoj s splošnim gospodarskim načrtom, pri čemer se opira na državni in združni gospodarski sektor in izvaja splošni nadzor nad zasebnim sektorjem gospodarstva.

Kljub temu bi se pri pametnem izvajanju tega člena še vedno mogla razviti privatna iniciativa. Popolnoma pa jo bo najbrž zatrl dodatek k čl. 18, ki ga je sprejel ustavodajni odbor ljudske skupščine: »Zasebna lastnina se lahko omeji ali razlasti, ako to zahteva splošna korist, toda le z zakonom. Z zakonom bo določeno, v katerih primerih in v kakšni višini bo lastnik prejel odškodnino. – Pod istimi pogoji se morejo poddržaviti gospodarske panoge v celoti ali posamezna gospodarska podjetja, ako to terja splošna korist.«

Na ta način bodo zasebni podjetniki vodili svoja podjetja samo na svojo nevarnost, ne pa na svojo korist. Kajti vedno, kadar bo podjetje delovalo posebno dobro in bo državi manjkalo denarja, ga bo lahko razlastila in celo brez odškodnine. Posledica bo, da bodo redki podjetniki skušali vzeti iz podjetja čim več in vložiti čim manj, t. j. izpremeniti čim več svoje produktivne lastnine v potrošnjo.

Pri vsem tem nastane vprašanje, ali ne bi bilo enostavneje takoj poddržaviti vsa proizvodna sredstva. Vprašanje je seveda, kako bodo v tem primeru v naših razmerah delovala. Vsekakor je malo verjetno, da bi mogla pod takimi pogoji pravilno funkcionirati privatna podjetja.

Pravica do dela

Čl. 32 določa: »Vsak državljan mora delati po svojih sposobnostih; kdor ne daje skupnosti tudi ne more od nje prejemati.« Ali bo mogel vsakdo delati po svojih sposobnostih? Kaj pa, če dela ne dobi? Ali ne bi bilo pravilno, da mu država zagotovi, da bo bodisi dobil delo ali pa da bo skupnost skrbela zanj?

Gospodarski načrt še ni nikako jamstvo, da brezposelnih ne bo. Če ni dovolj zemlje, da bi jo obdelovali kmetje, ne more zvečati površine noben oblastni odlok. Če ni na razpolago dovolj elektrike za industrijo in ne deviz za nabavo novih elektrarniških strojev, ne more dodatne elektrike preskrbeti noben zakon.

Uradni zagovorniki ustave pravijo, da pravice do dela ni mogoče zjamčiti, dokler imamo tudi privatno podjetnost. To je slab izgovor: 1). Pri nas je privatna podjetnost tako okrnjena, da nima sploh nobenega smisla, da se nanjo oziramo, 2). pravico do dela poznajo tudi države, kjer državnega sektorja sploh ni. Tam se postavljajo na načelo: Skupnost mora skrbeti za posameznika, ki mu dela ne da. Zato morajo oni, ki delajo in zaslužijo plačevati davek, s katerimi dajo podpore onim, ki dela ne morejo dobiti. Seveda pa smejo dobivati podpore samo oni, ki dela ne morejo dobiti. Čim skupnost lahko nudi brezposelnemu delo, ga mora prevzeti ali pa se odpovedati pravici do dela, t. j. do brezposelnostne podpore.

Preveliko število organov oblasti

Čl. 105 določa v 1. odst., da so organi oblasti v krajih (vaseh, manjših mestih), mestih, okrajih, okrožjih in oblastih ljudski odbori. Imamo naslednjo hierarhijo: krajevni odbor (1. stopnja) ali četrtni odbor (1. stopnja), mestni ali okrajni odbor (2. stopnja), okrožni odbor (3. stopnja), zvezno-republikansko ministrstvo (4. stopnja) in zvezno-republikansko ministrstvo v Beogradu (5. stopnja). Včasih se vrine med 3. in 4. stopnjo še oblastni odbor, včasih pa odpade ministrstvo v Beogradu (pri zadevah, ki spadajo v izključno kompetenco republik). Torej imamo najmanj 4 stopnje in največ 6 stopenj. Vsekakor je to preveč, kajti treba je izredno mnogo uradništva in zelo dolgega postopka, preden pridejo zadeve skozi vse instance. Treba bi bilo združiti vsaj oblastni in okrajni odbor, mogoče tako: da se okrožja odpravijo, okraji pa združijo v večje enote.

Samouprava

Čl. 44 razmejuje pristojnost Federativne Ljudske Republike in zveznih republik. Nikjer pa ni razmejena pristojnost ljudske republike in nižjih organov. Čl. 111 celo pravi, da so izvršni in naredbodajni organi ljudskih odborov podrejeni svojemu ljudskemu odboru in izvršnim in naredbodajnim organom višjih organov državne oblasti.

To se pravi, da so višji državni organi vedno upravičeni razveljaviti vse ukrepe nižjih ne samo radi nezakonnosti temveč tudi radi neprimernosti. Tako na pr. Krajevni ljudski odbori ne morejo ukrepati o nobeni stvari v svoji lastni pristojnosti kot zadnja instanca. Samouprave ni. Vsaka stvar gre lahko skozi 4 ali celo 6 instanc, ki odločajo o njeni zakonitosti in primernosti.

Treba bi bilo z ustavo zjamčiti neko mero samoupravnosti krajevnim, okrajnim in okrožnim odborom ali vsaj krajevnim odborom in z zakonom razmejiti pristojnost posameznih organov oblasti.

Nedotakljivost osebnosti državljanov

Čl. 28 pravi: Nihče ne more biti pridržan v priporu dalje od treh dni brez sklepa sodišča ali brez odobritve javnega tožilca.

1. Ali je pravilno, da tudi javni tožilec lahko odredi, da se nekoga pripre? Javni tožilec se ne ravna samo po zakonu temveč mora ubogati tudi navodila višjih javnih tožilcev. S tem nastaja možnost, da se zlorabi ta pravica.

2. Ali ne bi bilo pravilno, da se omeji tudi doba, v kateri sme biti nekdo pridržan v priporu brez sodbe s sklepom sodišča ali celo samo z odobritvijo javnega tožilca.

Neodvisnost sodnikov

Čl. 114 pravi, da so sodišča pri izrekanju sodb neodvisna. To pomeni, da pri sojenju niso vezana na naloge nobenega oblastva temveč samo na zakone.

Čl. 119 določa, kako in za katero dobo so izvoljena sodišča. Čl. 7 pa pravi, da zakon predpiše, v katerih primerih in v katerih pogojih lahko državljani odpokličejo svoje ljudske predstavnike tudi pred potekom časa, za katerega so izvoljeni.

Ali to velja tudi za sodnike? Menda ne, ker sodniki niso ljudski predstavniki. Veljati ne bi smelo na noben način, ker bi drugače njihova neodvisnost šla po vodi in bi volja ljudstva v okraju lahko zmagala nad zakonom, ki izraža voljo ljudstva cele države.

52. »Delni pregled grozodejstev nemških, italijanskih in partizanskih okupatorjev za mesec julij 1942«¹⁹⁵²

Slivnica : Italijani so požgali 56 kmečkih domov, ker so umikajoči se partizani ubili enega it.¹⁹⁵³ častnika in ranili dva vojaka.

Mirenska dolina: Italijani požgali v vsaki vasi povprečno 3 hiše.

Škocijan: Partizani ustrelili 20 moških, ker niso izvršili njihovih naredb v pogledu oddaje živine.

Dobrava: Italijani požgali 4 hiše.

Razorje pri Šmartnem: Italijani zažgali 2 hiši.

Gaberje: Italijani zažgali 6 hiš.

Polhov gradec: 11. 7. Italijani ustrelili 20 nedolžnih moških zaradi partizanskega napada.

Kozarje, Vrhivci, Šmartno, Dobrava, Brdo, Kruševo, Gaberje: 9. 7. Se je pojavilo okrog 200 partizanov, ki so s silo odpeljali 160 moških. Odpeljane so utaborili na prostem in jih obdali s stražo, hrane niso dobili fantje nič. Ko so se približali Italijani, so se partizani odmaknili a odpeljane fante pustili na cedilu z besedami: naj se rešijo kakor vedo in znajo. Fantje so se potem razbežali.

Bokalce: V času med 5. in 10. 7. so partizani v dogovoru z neko it. stražo prevajali svoje ljudi iz Ljubljane. Radi nepredvidene zamenjave straže, je prišlo do spopada, v katerem je padlo 27 partizanov.

Radohova vas: Italijani odpeljali s kamioni 120 kmetov.

Dobrničje: 4. 7. Partizani nasilno mobilizirajo.

Št. Jernej: 5. VII. Italijani odpeljali 120 fantov.

Sv. Križ pri Litiji: 5. 7. Partizani proglasili nov red in rajonske spore¹⁹⁵⁴ pod smrtno kaznijo. Uvedli so tudi glasovanje za novi režim.

Sajavec pri Ribnici: 5. 7. Spopad med Italijani in partizani. It. nato zažgali opekarno in več delavskih hišic.

Soteska pri Toplicah: 5. 7. Partizani nasilno odvedli posestnika Purebra in Uršiča.¹⁹⁵⁵

¹⁹⁵² Dokument naj bi bil najden pri Črtomirju Nagodetu (glej zapisnik razprave). Tipkopis (najverjetneje prepis iz nekega drugega dokumenta) se hrani v SI AS 1931, t. e. 581, št. 6947–6950.

¹⁹⁵³ V celotnem besedilu dokumenta se za Italijane in italijanski pogosto pojavljajo okrajšave it., italj. ipd.

¹⁹⁵⁴ Ali: upore (prva črka nečitljiva).

¹⁹⁵⁵ V dokumentu se pojavlja veliko število oseb, katerih zapisi priimkov ali imen so morda napačni. Navedeni so le podatki o tistih, ki jih je bilo mogoče identificirati na podlagi baze podatkov Smrtné žrtve.

Polica: V okolici najdeno 30 grobov slovenskih Mihajlovičevih vojakov, ki so jih ubili partizani.

Mokronog: Med 13. In 16. 7. Italijani brez zaslišanja ustrelili 4 osebe.

Polhov gradec: 5. 7. V bojih z Italijani padlo 30 partizanov. Italijani so kot bojne trofeje nosili njihove čepice.

Dragatuš: 6. 7. partizani odpeljali župnika Omahna, kaplana Škerlavaja¹⁹⁵⁶ in 19 letnega fanta Šimenca Franceta. Župnišče so izropali. Pri Šimencu je ostala doma samo mati s 5 otroci.

Prečna: 21. 6. So partizani odpeljali iz župnišča vso živino, pisarno pa izropali. Za župnika Komljanca¹⁹⁵⁷ se partizani hvalijo, da so ga živega sesekali na drobne koščke. 25. VI. so Italijani ustrelili 4 talce, a zaprli 30 moških.

Št. Vid pri Stični: 11. 7. so partizani pobrali županu Pevcu vso živino (2 konja, 6 krav, 2 prašiča.)

Dobrova: 11. 7. It. zažgali župnijsko nadarbinsko poslopje.

Gaberje: 11. 7, zgorele 3 domačije.

Sv. Križ pri Litiji: 13. 7. Partizani vdrli v župnišče in ga oropali. Pred cerkvijo ostrigli 9 deklet in 3 dekleta odpeljali nasilno v gozd. (Domat Anka, Zupan Francka, Kožamelj Marija).

Borovnica: 12. 7. Partizani ubili 4 člansko družino in dve hčerki Lončar.

Dobrepolje: 13. 7. Partizani nasilno mobilizirali Mompolje,¹⁹⁵⁸ Podgor,¹⁹⁵⁹ Struge.

Podlipa: 13. 7. Partizani mobilizirali; kdor se ni prostovoljno odzval, je bil prisiljen z orožjem.

Krim: 14. 7. Pri Ital. akciji proti Krimu, Italijane vodi 6 ubežnih partizanov.

Dobrepolje: 14. 7. so partizani ubili 2 italij. vojaka a 7 ranili. Italijani zato vzeli za talce 3 ženske in 5 moških. Njihova usoda ni znana.

Sv. Jošt nad Vrhniko: It. odpeljali duhovnika Romana Malavašica.

Dane pri Ribnici: 16. 7. Italijani obstreljujejo s topovi.

Ribnica: It. obstreljujejo s topovi vasi: Kot, Breže in Jurjevico.

Jurjevica pri Ribnici: 18. 7. so vaščani iz vasi Jurjevica in Breže prišli v Ribnico z belo zastavo prosit it. oblasti, da jih puste pri miru.

Italijani so nekatere obdržali za talce, večino pa izpustili. Ob priliki obstreljevanja Jurjevica je prišlo do spopada in je bil it. vojak ubit. Zato so it. streljali 4 talce, med njimi trgovca Arka iz Bukovice. V vasi Dane, so domači na kolenih prosili partizane, naj zapuste vas.

Rakitna: 19. 7.: pri it. akciji proti Krimu in Rakitni, krimski partizani niso nudili nikakega odpora, temveč so se razpustili in zbežali. Štab se je z malim številom partizanov umaknil v kočevske hribe, a drugi so se vrnili v svoje vasi, radi česar so It. pobrali po barjanskih in krimskih vaseh vse moške brez razlike. Najusodnejše je bilo, da so Italijani zaplenili po

¹⁹⁵⁶ Verjetno **Bogumil Škerlavaj** (?–7. 7. 1942), duhovnik, bivajoč v Dragatušu. Glej Smrtne žrtve.

¹⁹⁵⁷ Verjetno **Joannes Komljanec** (1892–17. 6. 1942), župnik v Prečni. Glej Smrtne žrtve.

¹⁹⁵⁸ Verjetno mišljeno Kompolje.

¹⁹⁵⁹ Verjetno mišljena Podgora.

partiz.¹⁹⁶⁰ taboriščih sezname vseh ljudi, ki so jih podpirali, tako da so Italijani imeli potem lahko delo. Po prihodu v Rakitno so It. razglasili, naj ljudje oddajo vse orožje, ker bodo sicer napravili preiskavo in postrelili vse moške, kjer bi našli orožje. Odziva ni bilo. Pri preiskavi pa so takoj pri prvi hiši našli puško in nekaj bomb ter so radi takoj ustrelili 4 moške.

Ljubljana: 20. 7. je odšel v Treviso transport 240 internirancev. Med njimi so bili vsi učitelji, ki so bili zaprti v Trebnjem iz vse Dolenjske.

Preserje: 16. 7. It. so polovili vso živino in jo odpeljali deloma v Ljubljano, deloma v Italijo.

Škocijan pri Turjaku: 18. 7. It. so ubili Franeta Permeta in njegovega tovariša. Na Medvedici so pri gozdnem čuvaju Martinu Gradišarju našli zakopano lovsko puško in ga takoj ustrelili.

Ig in okolica: 23. 7. Vasi Dobravca, Iška vas in G.¹⁹⁶¹ Ig, so z izjemo nekaterih požgane. V Iški so It. ubili 14 nedolžnih ljudi.

Ig: 22. 7. V borbah pri Igu in okolici so It. ubili okrog 180 ljudi, med drugimi tudi nekaj žensk. Ujeti partizani, ki so se pred začetkom borbe sami javili, so zaprti na izanskem gradu.

Polhov gradec: 13. 7. It. ustrelili 5 partizanov in 6 nasilno odpeljanih članov zaščite, ki so bežali pred njimi.

Semič: 22. 7. It. so pobrali vse moške in ženske od 15 do 70 leta, za sekanje gozda ob žel.¹⁹⁶² progi.

Kamni potok: 23. 7. Vas požgana, živina odpeljana.

Iška: 20. 7. V Iškem Vintgarju so Italijani našli v neki jami 10 moških in 4 ženska trupla, ki so jih partiz. pobili. V drugi jami pa so našli zalogo orožja in hrane.

Borovnica: 23. 7. V seniku nekega kmeta so It. zaplenili za 2 polna kamiona orožja in municijo nemškega izvora. Kmeta in okoličane so ustrelili na licu mesta.

Brest pri Igu: 23. 7. Na podlagi pri partiz. najdenih seznamov, so it. zaprli 6 fantov. Med njimi je bil samo 1 Ofar¹⁹⁶³.

Št. Vid pri Vipavi: Sredi julija. Partizani so ubili 6 it. vojakov, nakar so It. vso vas požgali, ljudi pa odgnali.

Kranj: 30. 7. V okolici Kranja so Nemci požgali 6 vasi radi pojava avstr.¹⁹⁶⁴ komunistov. V Kranju je bilo ustreljenih 56 talcev.

Žirovnica: 23. 7. Za represalije radi sabotaže na mostu, ki so jo izvršili avstr. komunisti, so Nemci pod mostom obesili 7 domačinov, Slovencev.

Vel.¹⁹⁶⁵ Lašče: 26. 7. V okolici Vel Lašč so partizani ustrelili 16 oseb med njimi celo Grudnovno družino.

Iški Vintgar: 28. 7. V Iški so našli nad 100 grobov žrtev partizanov.

¹⁹⁶⁰ Okrajšava partiz. se za partizane, partizanski ipd. pojavlja tudi v nadaljevanju dokumenta.

¹⁹⁶¹ Gornji.

¹⁹⁶² Železniški. Enako v nadaljevanju besedila.

¹⁹⁶³ Pristaš OF.

¹⁹⁶⁴ Avstrijskih.

¹⁹⁶⁵ Velike.

Zaplana: 27. 7. Partizani so ubili župnika Geohelija.¹⁹⁶⁶

Dobrepolje: 26. 7. So s topovi obstreljevali Dobropoljsko dolino. V Bruhanji vasi je pogorelo 13 domačij.

Vrhovo pri Št. Lovrencu: 17. 7. Partizani so pokvarili žel. progo. It. so zaradi tega zaprli 10 fantov.

Metlika: 29. 7. It. so pobrali moške od 15. leta dalje ter jih odpeljali s kamioni.

Črnomelj: 29. 7. Italijani pobirajo pohištvo tistih družin, od katerih je kdo odšel med partizane.

Št. Vid pri Stični: It. so ubili Zajca Antona, Franceta Severja in Vidmarja Ignacija.

Kamnik: V Črni je bilo 2. 7. ustrelenih 51 ljudi, ker je bil ubit 1 nemški oficir.

Lukovica: Nemci zažgali vas Gradišče in Rafolče. Moške pa so vse postrelili.

Sv. Rok: 13. 5. Partizani so odpeljali v gozd Urbančičevo Marijo in jo tam ustrelili. Istega dne so ubili Hrena Franca in njegova 2 sinova.

Temenica: 20. 6. Partizani ubili 70 let staro Zupančičevo Heleno.¹⁹⁶⁷ 10. 6. So ustrelili Zupančiča Janeza in njegovega sina Jerneja.

Bukovica koncem junija: Partizani ustrelili brata Jakobina Ignacija in Viktorja a koncem junija Štefana in njegovega brata.

Primskovo: Partizani so ujeli osmošolca Kastelica Toneta. Odpeljali so ga v domačo vas, ga tam privezali za drevo, celi dan topli in zvečer ustrelili.

Podboršt: 19. 7. Partizani so ustrelili Omahna H.

Rdeči Kal: 26. 7. Partizani ubili Kastelčevo Frančiško.¹⁹⁶⁸

Št. Vid pri Stični: Rojic Karl kupuje za partiz. konje, istočasno pa vabi na malce italij. Oficirje. Enako tako trgovec Hraševac Franc, ki prireja večerje celemu oficirskemu zboru.

Dobrepolje: 4. 7. Partizani so izobesili letake s seznamom talcev. Prvi talci so bili župnik in oba kaplana.

Vel. Lašče: 22. 7. Pogreb 19 žrtev, ki so jih partiz. ubili. Med njimi je bilo več otrok.

Slivnica pri Grosuplju: Part. Brez partizanskih znakov so streljali na Italijane. It. so mislili, da streljajo kmetje. Ko so se It. približali vasi, so partiz. ušli, a Italijani so vas docela porušili.

Prečna: Partizani so 20. 7. iz vasi Podgora odpeljali družino Murn in doma vse izropali.

Podgrad: Župniku Kirarju in nekaterim domačinom so partiz. vse izropali.

Šmarjeta: 24. 7. Partizani so odpeljali Graluda¹⁹⁶⁹ Stanka in 4 druge moške v gozd. Njih usoda je neznana.

Dev.¹⁹⁷⁰ Marija v Polju: Parti. so pred meseci mobilizirali skupino kršč. socialistov, ki je odšla v hribe. Tam so jih komunisti v neki dolini internirali in zastražili.

Podutik: 29. 7. So Italijani z avioni bombardirali vas.

¹⁹⁶⁶ **Jožef Geoheli** (1911–27.7.1942), župnijski upravitelj na Zaplani. Glej smrtne žrtve.

¹⁹⁶⁷ **Helena Zupančič** (1866–10. 6. 1942), dninarka iz temenice. Glej smrtne žrtve.

¹⁹⁶⁸ **Frančiška Kastelic** (?–26. 7. 1942) iz Rdečega Kala.

¹⁹⁶⁹ Morda napačen zapis priimka.

¹⁹⁷⁰ Devica.

Ljubljana: Komunisti so razširili novico, da so partiz. ujeli sina generala Robottija¹⁹⁷¹ in so izjavili, da so pripravljeni vrniti ga, če jim Italijani izroče škofa Rožmana.

Turjak: Italijani zajeli 120 partizanov.

Ljubljana: 30. 7. Iz belgijske vojašnice odpeljali v internacijo 400 moških.

Rob pri Turjaku: 28. 7. Pred borbo se je It. udalo okrog 300 partizanov, katere so odpeljali v zbirno taborišče v Kočevje. It. so zaplenili 3 kamione orožja in 2 poljski bolnici.

Bistrica pri Podbrezju: Nemci so zažgali 3 hiše in 2 mlina, a ubili 9 ljudi.

Moravče: 15. 7. so Nemci ubili Berganta Ivana in Dolinarja Avgusta.

Medno: Nemci so izselili gostilničarja Cirmana.

Gradišče: Nemci so vse moške zvezali, zaprli v škedenj in zažgali.

Slivnica pri Vel. Laščah: It. posadko napadla močna skupina partizanov. Zaradi premoči so se It. umaknili. V borbi se je partiz. pokvarila ena strojnica, ki jo je takoj vzel v popravilo nek inženir iz Ljubljane. Pri strokovnjaškem ravnanju s strojnico se je leta sprožila in pognala 6 strelav v inženerja, ki je ostal na mestu mrtev. Sledil je v vasi veličasten pogreb. Partiz. dekleta v smuških hlačah so spletala ogromne vence, fantje so poskrbeli za sedmino. Privalili so odnekod ogromen sod vina, pokradli po vasi vso perutnino in 1 vola, ki so ga zaklali v šolski kleti. Pogreba na vaškem pokopališču se je udeležilo več oboroženih partizank, med njimi mnogo nosečih. Na to se je razvila na vaškem pokopališču razkošna in vesela sedmina, ki je končala s splošno temeljito vinjenostjo. Neki partizanki se je v takem stanju sprožila puška ter jo je kroglja oplazila po ramenu. Nek vaški deček se je igral z nabasano puško, malomarno, naslonjeno ob zid, jo sprožil in zadel neko drugo partizanko v nogo. Vsa vas se je nad takim početjem zgražala ter so vaščani o novi svobodi pod novo vlado dobili porazne vtise. Neki capin je v šoli na podstrešju staknil jugoslo.¹⁹⁷² zastavo in kraljevo sliko. Z divjim vpitjem je prinesel trofejo k druhali, ki je zastavo in sliko popljuvala in zažgala. Ko so se najedli in napili, so zapustili vas. Po odhodu partiz. so prišli Italijani ter vas zažgali prebivalce pa polovili in pobili.

Vipava: 14. 7. Partizani so na Nanosu ubili 9 italj. vojakov. Kot represalijo so Italj.¹⁹⁷³ zaklali v Vipavi 9 slov. kmetov, požgali 21 kmečkih domov in 32 gospod.¹⁹⁷⁴ poslopij.

¹⁹⁷¹ Mario Robotti (1882–1955), italijanski general.

¹⁹⁷² Jugoslovansko.

¹⁹⁷³ Italijani.

¹⁹⁷⁴ Gospodarskih.

53. »Kdor išče ta najde«¹⁹⁷⁵

Strogo zaupno!

KDOR IŠČE TA NAJDE

Beograd 24. II. 1943

Mnogi niso znali ločiti med Jugoslavijo kot državno tvorbo južnih Slovanov in režimom. Napravili so usodepolno napako, da so radi slabih režimov zavrgli svojo državo in iskali oz. pričakovali rešitev od zunaj. Nihče teh zaslepljencev ni nikdar pomislil, da imaš take ministre, kakršne imaš poslance in poslance si volil ti. Ne izgovarjaj se na politični teror, ker če si se temu uklonil si bil šleva, ne pa mož. Nebroj je bilo v Sloveniji in Hrvatski slabičev, ki so iskali resnico in rešitev v Hitlerju, povsod po naši državi, posebno pa v Črni gori je bilo na tisoče vernikov Stalina, frankovci so škilili v Italijo itd. Vse te struje so bile proti Jugoslaviji, vse se je rušilo. Komunisti kot najbolj številni in najbolj organizirani so največ doprinesli k njeni katastrofi. Proti tem razkrojevalcem našega narodnega telesa in duha niso dopuščale naše politične stranke in klike nikake poštene in odločne borbe, če pa je do te že moralo priti, potem je bila ta samo zato, da so se sčistili interesi posameznih strank, klik in izkoriščevalcev. Šele sedaj je končno prišla do izraza zdrava narodova volja in moč, ki je odločena, da ustvari pravo Jugoslavijo, kjer bo vladala res pravica tako v nacionalnem, kakor tudi v socialnem in gospodarskem pogledu.

Naš narod je sedaj končno spoznal Nemce in Italijane, preizkusil je komunizem in ugledal je pravo lice »ustašev«, že od prej pa je sit kapitalizma in njegovega orodja – strankarskih klik. Z milijonom mrtvih je plačal, da se je končno dokopal do teh resnic. Ves svet in zgodovina se bo morala diviti taki življenski sili našega naroda. Čeprav strašen, je vendar to tako sijajen dokaz naše življenskosti, da se nam ni treba bati, da bomo doživeli lepšo in srečnejšo bodočnost.

NE PADE SNEG, DA ZAMORI CVETLICE,
TEMVEČ, DA POKAŽE SLED LISICE ...

Prišla je katastrofa in nad nami so zavladali najbolj barbarski narodi Evrope in sveta. Ta trenutek se je zdel našim liscam in zverem najbolj prikladen, da se zavijejo v varljivo kožo domoljubja ter tako maskirani prično s svojim zlodlom. Toda prevarali so sami sebe in prezgodaj so pokazali svojo volčjo soho, prekmalu je narod opazil sledove njihovih zverstev. Srbija je prva spregledala to strašno igro in nič ni pomagalo kričanje o »izdajalcih« niti to ne, da so se samozvano postavili za njegove predstavnike, da hoteli so biti celo narod sam. V nekaj mesecih so »izdajalci« počistili Srbijo od »naroda« ...

Strahote, ki jih je uganjal komunizem po Srbiji so spontano sprožile Nedićevo¹⁹⁷⁶ akcijo, ker inace bi srbski narod prav gotovo izkrmavel. Komunistična igra v Srbiji je bila dokončno izgubljena. Narod je za Jugoslavijo in za Kralja, narod stoji kot en mož za Dražo Mihajlovičem in vojska, ki čaka na končni osvobodilni udar je zdaleko večja kot vsa partizanska druhal cele Jugoslavije. Poleg tega je pa prvovrstno oborožena in prežeta domoljubja in discipline. Nedića srbski narod razume.

¹⁹⁷⁵ Dokument (tipkopis, reprodukcija) se hrani v SI AS 1237, VS RS, t. e. 259. Uporabljen je bil kot dokazno gradivo, ni pa niti iz obtožnice niti iz glavne obravnave razvidno, kdo naj bi ga napisal. Iz pripisa (v rokopisu), ki je bil pozneje dopisan na začetek dokumenta, in se glasi »10. marec 43. Pošilja 'Promet'.«, je mogoče sklepati, da ga je sestavil ali posredoval že omenjeni Črnogorec dr. Milan Rakočević s psevdonimom Prometeus.

¹⁹⁷⁶ Akcijo Milana Nedića.

V južni Srbiji se stvari razvijajo ugodno: Bolgarski režimovci hočejo izsiliti od naroda protijugoslovansko mišljenje, kar pa se ne bo posrečilo. Narod, ki je toliko odločen, da raje resignira na živilske karte, ker je njegovo ime označeno kot bolgarsko, tak narod se ne bo uklonil, pa makar, da gladije ... In ta tiha bitka traja že mesec. Koliko ponosa in volje ima v sebi dokazuje tudi to, da je kljub vsem mogočim obljubam narod ostentativno ignoriral obisk zunanjega ministra Filova,¹⁹⁷⁷ znanega germanofila.

ČE SLEDIŠ MUHI, PRIDEŠ NA GNOJ

Razvoj dogodkov v Črnigori od početka ni bil toliko znan. Vedelo se je, da je tam največ komunistov in da so najbolj zagrizeni oni, ki so prejeli od države štipendije, oz. posebne nagrade iz kraljevskega fonda za študente. Vse se je čudilo, da so kljub tej veliki številčni nadmoči Črnogorci s komunisti obračunali tako temeljito in to v pičlih 3 mesecih - 13. junija 1941 je izbruhnil v Črni gori prvi partizanski ustanak. Italijanske posadke so ostale samo v Cetinju, Podgorici, Nikšiću in Berahah.¹⁹⁷⁸ Ves ostali teren je bil prepuščen partizanom. Pričetek liliputanskih sovjetskih republičic, zapiranje in mučenje črnogorskih domoljubov, plačkanje itd. To stanje je trajalo do srede avgusta 1941, nakar so pričeli Italijani z ofenzivo. Partizani so pobrali narodu orožje ter zbežali takorekoč brez boja v gore. V tem času je pričelo tudi klanje in ubijanje lastnega naroda - »Muha je dokončno sedla na gnoj« in skale črnogorskih planin so se pordečile s krvjo nedolžnih sorojakov. Odpor naroda se prične buditi in organizirane so prve formacije nacionalnih borbenih enot. V začetku decembra 1941 so pričeli Italijani kar na lepem zapuščati oddaljene in manjše kraje in za njimi so te zasedali partizani (brez boja). Partizanski štab je bil nastanjen v Kolašini in poveljstvo je bilo v rokah Judov Moiseja Pijade in Tito - Brass-a.¹⁹⁷⁹ Strahovlada je naraščala in grozodejstva so po svoji grozoti prekašala vsako človeško fantazijo. Žrtve so padale v tisočih ter je bilo n. pr. samo v Kolašini¹⁹⁸⁰ pobitih v nekaj tednih nad 270 ljudi.

ZA KRST ČASNI I SLOBODU ZLATNU ...

Slepo in predrzno so komunisti računali, da bodo s svojim krvavim in zverinskim početjem uklonili narod, ki se v svoji zgodovini ni dal vkovati v verige od nobenega sovražnika. Razumljivo je, da se je uprl kot en mož in sklenil, da se reši najprej njih, ki so bili hujši kot najslabši okupator. Prvo se je dvignilo pleme Vasojevičev, pod vodstvom majorja Vasića in Lasića. Sledila je vsa ostala Črna gora in narod je temeljito počistil s peterokrako zvezdo. Povsod so pričele borbe proti komunistom. V vodstvo so prišli Pavle Djurešić,¹⁹⁸¹ Bajo Stanišić¹⁹⁸²

¹⁹⁷⁷ Morda mišljen **Bogdan Dimitrov Filov** (1883–1945), bolgarski arheolog, umetnostni zgodovinar in politik, predsednik bolgarske vlade v obdobju druge svetovne vojne. (Dostopno na: Bogdan Filov – Wikipedia, the free encyclopedia, http://en.wikipedia.org/wiki/Bogdan_Filov, 6. 12. 2014.)

¹⁹⁷⁸ Morda je mišljeno mesto Berane v Črni gori.

¹⁹⁷⁹ Pravilno: Moše Pijadeja in Tita - Broza.

¹⁹⁸⁰ Verjetno je mišljeno mesto Kolašin v Črni gori.

¹⁹⁸¹ Verjetno **Pavle Đurišić** (1907–1945), častnik kraljeve jugoslovanske vojske, med drugo svetovno vojno četniški vojvoda, ki je sprva sodeloval z Dražo Mihailovićem, nato pa tudi z Italijani in Nemci, zakrivil naj bi največji pokol muslimanov v Bosni, Hercegovini in Sandžaku, po neuspelem sporazumu z NDH pa naj bi ga v aprilu 1945 ubili ustaši. (Dostopno na: Pavle Đurišić – Wikipedia, slobodna enciklopedija, <http://sh.wikipedia.org/wiki/%C4%90uri%C5%A1i%C4%87>, 29. 10. 2014.)

¹⁹⁸² **Bajo Stanišić** (1890–1943), črnogorski četniški polkovnik, leta 1907 končal podoficirsko šolo v Cetinju, se boril v drugi balkanski vojni, med prvo svetovno vojno bil interniran v nemškem taborišču, po vojni služboval v jugoslovanski kraljevi jugoslovanski vojski in 1940 dosegel čin polkovnika. Med drugo svetovno vojno je sprva sodeloval z NOG, kmalu pa je oblikoval četniško enoto, ki ji je tudi poveljeval. Skupaj z Italijani se je boril proti partizanom in oktobra 1943 padel v boju v Ostrogu. (Dostopno na: Bajo Stanišić – Wikipedia, slobodna enciklopedija, http://sh.wikipedia.org/wiki/Bajo_Stani%C5%A1i%C4%87, 29. 10. 2014.)

in Lukačević.¹⁹⁸³ Pod vodstvom vojvode Lukaševića¹⁹⁸⁴ se je izvršil koncem februarja 1942 glavni napad na Kolašin, ki je padel. V začetku junija 1942 je bila dokončno vsa Črnagora očiščena komunistične golazni. Razume se, da sta vodje Pijade in Tito »junaško« pobegnili v Bosno. Tja sta se rešili tudi dve partizanski brigadi.

Danes je v Črni gori kot nekak formalni predstavnik pokrajine Djukanović,¹⁹⁸⁵ ki ima svoj sedež na Cetinju. Preko njega gredo posredovanja med četniki in Italijani. Oblast je v rokah četnikov, listine ne nosijo italijanskih pečatov, so pa neveljavne ako nimajo četniških... Poleg gl. komande nacionalistov obstoja še Lovčenski odred pod vodstvom Krste Popovića.¹⁹⁸⁶ Ta odred tvorijo bivši separatisti pristaši Sekule Drljevića.¹⁹⁸⁷ Sedaj so tudi ti opustili svoj separatizem, ter so postali pripadniki jugoslovanskega federalizma. V celi Črnigori jih bo cca 1200, vendar jih je zelo malo oboroženih.

Vojvoda P. Djurešić ima 10.000 četnikov, vojvoda Bajo Stanešić¹⁹⁸⁸ pa cca 8000, vojvoda Lukačević pa cca 800. Vsa ta vojska je primerno oborožena.

SPREMTE SE, SPREMTE ČETNICI!

Bosna predstavlja nekak kotel, v katerem še vse vre. Še vedno se na veliko preliva kri in gorijo vasi. Tu se križata vzhod in zapad, Rim s Carigradom, Srbi s Hrvati, pravoslavni, katoliki, muslimani in Nemci z Italijani.

¹⁹⁸³ Morda **Vojislav Lukačević** (1908–1945), srbski četniški podpolkovnik, končal vojaško akademijo v Beogradu, potem pa je bil zaposlen v nekem beograjskem gradbenem podjetju. Po kapitulaciji Jugoslavije v aprilu 1941 se je pridružil Mihailovićevemu gibanju in kot četniški komandant vodil vojaške operacije proti partizanom v Črni gori in Sandžaku. Februarja 1943 naj bi sodeloval pri napadu na muslimanska naselja in pokolih civilnega prebivalstva. Po kapitulaciji Italije je sklenil sporazum z Nemci, a je že februarja 1944 odšel v Italijo, nato pa v Kairo in London. V dogovoru z jugoslovansko emigrantsko vlado in Britanci se je ob koncu maja vrnil v domovino in osnoval neodvisno skupino nacionalnega odpora. Ob koncu 1944 se je hotel predati Britancem, ti pa so ga izročili jugoslovanskim partizanskim enotam. Avgusta 1945 je bil pred vojaškim sodiščem v Beogradu obsojen na smrt. Dostopno na: Vojislav Lukačević – Wikipedija, svobodna enciklopedija, http://sh.wikipedia.org/wiki/Vojislav_Luka%C4%8Devi%C4%87, 29. 10. 2014.

¹⁹⁸⁴ Verjetno mišljen Lukačević.

¹⁹⁸⁵ Podatki niso znani.

¹⁹⁸⁶ **Krsto Popović** (1881–1947), črnogorski general, je sodeloval v balkanskih vojnah in prvi svetovni vojni, v decembru 1918 pa je bil eden od voditeljev oboroženega odpora proti priključitvi Črne gore k Srbiji. Leta 1922 je emigriral v Argentino, 1929 pa je odšel v Belgijo, zaposlil jugoslovanskega kralja Aleksandra za pomilostitev in se vrnil v domovino. Med drugo svetovno vojno, spomladi 1942, je s podporo italijanskih okupacijskih oblasti oblikoval Črnogorsko narodno vojsko. Bil je vnet pristaš Črnogorske stranke (tako kot Milan Rakočević, ki naj bi z njim tudi sodeloval), nasprotoval naj bi tako partizanom kot četnikom. Po partizanski zasedbi Podgorice in Cetinja se je s somišljeniki umaknil v planine; leta 1947 ga je likvidirala Ozna. Dostopno na: Krsto Popović – Wikipedija, http://hr.wikipedia.org/wiki/Krsto_Popovi%C4%87, 7. 12. 2014.

¹⁹⁸⁷ **Sekula Drljević** (1884–1945), črnogorski pravnik, politik in publicist, med svetovnjima vojnama poznan po nasprotovanju jugoslovanskemu unitarizmu, eden od ustanoviteljev Črnogorske stranke v letu 1922. Po italijanski okupaciji Črne gore med drugo svetovno vojno je sprva odobral italijansko okupacijo, nato pa se je sprl z italijanskim guvernerjem v Cetinju in bil konfiniran v Italijo. Po vrnitvi je podprl nacistični režim, 1944. pa je odšel v Zagreb in tam ustanovil Črnogorski državni svet. Marca 1945 je s Pavletom Đurišićem sklenil sporazum o ustanovitvi skupne Črnogorske narodne vojske, ki naj bi po dogovoru z ustaši odšla v Slovenijo, kjer naj bi se združila z drugimi nasprotniki komunizma. Ker pa je Đurišić prekršil dogovor o poti, po kateri naj bi se premikala črnogorska vojska, so ga ustaši ubili. Drljević pa je s preostankom svojih pripadnikov odšel v Slovenijo, kjer so jih večinoma ujeli partizani, sam pa se umaknil v Avstrijo. V taborišču za razseljene osebe v Judenburgu je bil skupaj z ženo ubit; predvideva se, da so ga ubili ustaši ali pa jugoslovanski agenti. Dostopno na: Sekula Drljević – Wikipedija, http://hr.wikipedia.org/wiki/Sekula_Drljevi%C4%87, 7. 12. 2014.

¹⁹⁸⁸ Pravilno: Đurišić in Stanišić.

Vzhodna Bosna, sem preko Sarajeva, široko na jug in sever je v rokah in pod neposredno komando Draže Mihajlovića. Ta vojska je najboljše organizirana in povsem moderno opremljena. Stalni kader šteje nekaj preko 10.000 mož. Vojni obvezniki se kličejo samo od časa na orožne vaje, s čemer jim je omogočeno, da se posvetijo svojemu delu. To osigura prehrano ne samo vojske temveč tudi prebivalstva samega.

Severno od tod med Tuzlo in Brčkim je zelo močan četniški odred, ki je zelo aktiven. Odred nima stalnega ozemlja, ampak je pokreten. Njegova posebnost je, da se v njegovih vrstah bijejo Bolgari. Z ozirom na to nosi tudi poseben naziv.

Zapadno od navedenih sektorjev t. j. v severni Bosni poveljuje vojvoda Drenovac.¹⁹⁸⁹ Njegova vojska šteje cca 6000 mož. Njegova oblast oklepa na jugu Jajce, vzhodno, južno in zapadno od Jajca v planinah so manjši oddelki partizanov.

V zapadni zoni Bosanski Novi in Cazim,¹⁹⁹⁰ imajo oblast Hrvati skupno z Nemci. Čuvajo samo glavne komunikacije in večja mesta.

Okoli Glamoča so večje partizanske moči.

V Hercegovini vodi, po umoru vojvode Milića,¹⁹⁹¹ četniško stvar vojvoda Jevdjević.¹⁹⁹² Pod orožjem ima 13000¹⁹⁹³ mož, ki so razmeroma dobro oboroženi in dobro organizirani. Sedež v bližini Mostarja. V teh krajih ni partizanov.

V okupirani Dalmaciji ni komunističnih band. Tudi četnikov za sedaj tam še ni. Italijani so organizirali protikomunistične oddelke iz domačinov, katerim poveljujejo italijan.¹⁹⁹⁴ oficirji. Sedaj imajo 4 čete po 80 mož.

V Liki je četniško središče Knin. Proti severu in zapadu gre njihova oblast daleč preko Srba in Gračaca. Vodita jih vojvoda Djujić¹⁹⁹⁵ (6000 mož) in vojvoda Miljuš¹⁹⁹⁶ (1000 mož). Njihova posebnost je, da sta priznana kot popolnoma samostojna tudi v civilnih stvareh, dočim je pri ostalih odredih to sicer dejansko ne pa uradno.

Poleg močnejših partizanskih oddelkov pri Glamoču se nahajajo tudi med Splitom in Sinjem in dalje proti jugovzhodu do nad Makarsko. Omembe vredne so tudi njegove edinice pri Ogulinu in v Gorskem Kotarju. Največja partizanska koncentracija v Jugoslaviji je v Gorjancih. Vse druge čete in edinice, ki niso tu omenjene niso številne in so prav malo komunistično pobarvane. Vse partizanske sile v Jugoslaviji se cenijo na 30–40.000 glav. Računati se namreč mora, da je v partizanskih četah zelo mnogo žensk, ki pa kot vojaki sploh ne pridejo v poštev.

TRESLA SE JE GORA, RODILA SE JE MIŠ ...

Tito je imel pred ofenzivo pri Bihaću okoli 20.000 svoje vojske. Že dosti pred pričetkom operacije se je umaknil s tega terena in odvrlel s seboj vse kar je bilo kaj vredno. Ob pričet-

¹⁹⁸⁹ Podatki niso znani.

¹⁹⁹⁰ Verjetno je mišljen Cazin, mesto v severozahodni Bosni.

¹⁹⁹¹ Ni bilo mogoče najti podatkov.

¹⁹⁹² Dobroslav Jevdjević (tudi Jevdjević).

¹⁹⁹³ Številka ni povsem čitljiva.

¹⁹⁹⁴ Italijanski,

¹⁹⁹⁵ Morda **Momčilo Đujić**. Podatki o njem so dostopni na: Vojno politička organizacija četnika u Lici od kapitulacije Italije do povlačenja iz Like | Krešimir Matijević - Academia.edu, https://www.academia.edu/2589538/Vojno_politika_organizacija_%C4%8Dka_organizacija_%C4%8Detnika_u_Lici_od_kapitulacije_Italije_do_povla%C4%8Denja_iz_Like, 14. 11. 2014.

¹⁹⁹⁶ Podatki niso znani.

ku nemškega pritiska se je tam nahajalo samo 5000–6000 partizanov. Poznavalci ondotnih razmer z vso upornostjo trdijo, da so partizani v nekaki zvezi z Italijani, ker obnašanje enih kot drugih to domnevo potrjuje. Obkrožene partizanske edinice se niso borile, temveč so se v neredu in popolnoma demoralizirane razbežale na vse strani, v glavnem proti zapadu. Mnogi so izkoristili to priliko ter so dezertirali, med njimi jih je precej mahnilo k četnikom. Kje se sedaj nahaja Tito, ni znano. Omenja se območje Glamoč ali Ogulin – Bihač ne obstoja več! Represalije Nemcev napram domačemu prebivalstvu so strašne. Podobno je v Slunju in Kulen Vakufu.

Dokler so jih vsi na miru pustili, so rohneli komunisti iz Bihača. Grozili niso samo Hitlerju in Musoliniju, temveč tudi Ameriki in Angliji. Naši komunistični listi so pisali, da imajo 200.000 mož vojske. Kako neresno je bilo vse i kako tragično za naš narod se je vse končalo. Rezultat cele »osvobodilne borbe« je bil ta, da partizani niso trpeli nič, samo nedolžni narod.

KDOR JE UBIJAL, BO UBIT

Ne sme se delati razlik ali je bil to ustaš ali partizan; Nemci, Italijani in Madžari so pa skupno kot narodi odgovorni. Ustaši so ubijali vse, kar je bilo srbsko, dočim so komunisti na osnovi ovadbe partizanskega zaupnika v vasi. Ponavadi zadane smrt vso družino. Vasi, v katere so zahajali četniki, požgejo, prebivalce pa pobijejo. Včasih hočejo strahotne zločine vsaj malo zakriti z govorico, da ženejo pobrane ljudi v koncentracijska taborišča. Eno tako taborišče naj bi obstojalo nekje na pogorju Kapel, drugo pri Vrgoracu¹⁹⁹⁷ v zapadni Bosni in tretje južno od Gvozda. Toda dosedaj se še nihče ni vrnil iz teh izmišljenih taborišč. Ljudi, ki so jih odpeljali iz vasi, so nekje pobili. Sled za neštetimi takimi žrtvami je popolnoma izginila.

Najhujša gonja komunistov je proti onim, ki so se javili kot vojaki jugoslovanske vojske. Vsakega pristaša Draže Mihajlovića, ki jim pade v roke, ubijejo. To trditev potrjuje nešteto partizanskih dokumentov, ki so prišli v roke naše vojske.

Letos 25. januarja se je predalo na milost in nemilost 1400 partizanov pod vodstvom Radomira Babića,¹⁹⁹⁸ vojvodi Djurišiću.¹⁹⁹⁹ O vsakem poedincu od teh se vodi preiskava. Kdor nima krvavih rok, bo sprejet med četnike, ostali bodo kaznovani. Z ozirom na tak četniški postopek se je odločilo komunistično vodstvo, da mora vsak partizan ubijati in si tako onemogočiti povratek v pošten svet. V črnogorskih četah gredo celo tako daleč, da likvidirajo vsakogar, ki noče moriti.

Iz vseh predelov Jugoslavije prihajajo poročila o muslimanih kot o skrajno pokvarjenem elementu. To si razlagajo tako, da so to potomci onih, ki so ob prihodu Turkov, kot neznačajneži takoj prestopili v njihovo vero. Ob nastopu NDH so šli muslimani med ustaše, kjer so bili najbolj nečloveški rablji. Ko so spoznali, da so le golo orodje Pavelića,²⁰⁰⁰ so šli k partizanom in tam nadaljevali svoje rabeljsko delo. Nad 700.000 srbskih žrtev je zahtevala

¹⁹⁹⁷ Morda mišljen Vrgorac, bivše samostojno naselje na območju današnje občine Čapljina v Bosni in Hercegovini.

¹⁹⁹⁸ **Radomir Babić** (1909–1996), črnogorski general, od 1933 član KPJ, med drugo svetovno vojno partizanski komandant (poveljnik odredov, divizij, tudi primorske operativne cone). Po vojni je končal Višjo vojaško akademijo in opravljal različne funkcije v JLA. Podatki so dostopni na: Radomir Babić – Wikipedija, prosta enciklopedija, http://sl.wikipedia.org/wiki/Radomir_Babić, 29. 10. 2014.

¹⁹⁹⁹ Verjetno mišljen Pavle Đurišić.

²⁰⁰⁰ Ante Pavelić.

ta vojna in skoro večina teh gre na račun ustašev, partizanov, predvsem pa muslimanov. Zato je težko govoriti o bodočnosti muslimanov v Jugoslaviji. Eden njihovih prvkov Musa Kadić,²⁰⁰¹ ki je bil odlikovan s Karadjordjevo zvezdo je stavil predlog, ki bi bil z ozirom na gornja dejstva za njih še ugoden. Vsi oni muslimani, ki niso pomočili rok v nedolžno srbsko kri, naj bi vstopili v četniške vrste, se tam borili za iste ideale in cilje kot ostali pošteni Jugoslavlani. Po vojni bi se pa vrnili v svojo vero. O tem predlogu Kadića narodu ne govori-jo, ker bi bilo zelo nepopularno, da se z muslimani sploh še kaj razgovarja.

DIKTATURA PROLETARIATA!

Naš delavec in kmet, izkoriščan in zapostavljen, si je vedno želel pravice. Zato ni čudno, da so mnogi naivni proletarci nasledli komunistični laži o vlogi delovnega ljudstva pod komunizmom. Zato je potrebno da osvetlimo v čigavem imenu in v čigavo dobro se vršijo grozni in številni zločini nad našim narodom.

Voditelja vsega partizanstva v Jugoslaviji sta dva juda: Moise Pijade in Tito - Bross.²⁰⁰²

Moisie Pijade²⁰⁰³ je bil rojen 22. dec. 1889 po očetu in materi čistokrvni jud, zelo inteligen-ten in vsestransko izobražen. Zna skoro vse glavne svetovne jezike. Pozna se mu rušilna, zahrbtna in amoralna judovska narava. – Leta 1905 je dovršil 5 razr.²⁰⁰⁴ gimnazije. Potem je šel na umetniško-obrtno šolo. Leta 1906 in 1907 je bil v Monakovem²⁰⁰⁵ na risarski in slikarski akademiji. Leta 1909–10 je študiral v La Grande Chamiere.²⁰⁰⁶ Nikoli ni priredil razstave svojih del. Od leta 1919 sploh ni več slikal. Leta 1911 je se je posvetil delovanju na novinarskem polju. Bil je tip nesramnega judovskega šmoka, ki se ne straši nobenih sredstev ako namerava koga demoralizirati ali moralno ubiti. Po svetovni vojni je bil od judovske skupnosti določen za enega glavnih organizatorjev Kominterne na Balkanu. Vso svojo energijo je vložil v to gibanje. Čeprav on sam, kakor vsi njegovi sonarodnjaki, ni ravnal proti judovskim verskim predpisom in običajem v svojem privatnem življenju ter je bil še vedno velik judovski nacionalist, ki je globoko vdan svoji konfesiji, družinskemu kultu pri svojem narodu, je rušil in ruši še danes vse te osnovne vrednote pri našem narodu. Z neverjetno žilavostjo se je zagrizel v naš narodni organizem in ga s poplavo komunistične literature in pornografije skušal uničiti. Zato ni čuda, da ga je Jugoslavija preganjala. Kljub temu so se našli v najvišjih krogih veliki zaščitniki, ki so mu omogočili udobno življenje v zaporu. Njegova osebna slika je visela celo v muzeju – princa Pavla.²⁰⁰⁷ O njem so pisali članke, v katerih so jokali nad njegovo usodo.

Po vojaškem zlomu Jugoslavije je postal organizator, duhovni vodja in oče partizanstva in tako torej vsega gorja komunističnega terorja. Zahvaljujoč svojemu pokolenju in vpeljano-

²⁰⁰¹ Morda mišljen **Fehim Musakadić**, doma iz Sarajeva, eden najbolj znanih muslimanov v četniškem gibanju. Med prvo svetovno vojno se je kot prostovoljec boril v srbski vojski in za zasluge prejel Karadžorđevo zvezdo z meči. Med drugo svetovno vojno pa je ponudil sodelovanje Draži Mihailoviću, ki ga je poslal v vzhodno Bosno, kjer je osnoval muslimanski četniški bataljon. Leta 1943 so ga ujeli partizani in usmrtili. Podatki so dostopni na: Muslimani, a četnici: Borili se s Dražom za kralja, nikad s Titom!, <http://www.glassrpske.com/plus/istorija/Muslimani-a-cetnici-Borili-se-s-Drazom-za-kralja-nikad-s-Titom/lat/132195.html>, 29. 10. 2014.

²⁰⁰² Moša Pijade in Tito - Broz.

²⁰⁰³ Podčrtano v originlu.

²⁰⁰⁴ Razredov.

²⁰⁰⁵ Monakovo – slovensko ime za München.

²⁰⁰⁶ Verjetno mišljena Académie de la Grande Chaumière v Parizu.

²⁰⁰⁷ Pavle Karadžorđević.

sti je postal šef Kominterne na Balkanu. Obnaša se kot, da bi bil mesija in neko višje bitje. Kremeljska diplomacija, ki je 98 % judovska, ni nikoli obsodila njegovih zločinov niti direktno niti po inšpektorju srednjeevropske Kominterne za te kraje Kuharju – Prežihovemu Vorancu.

Tito, s pravim imenom Josef Bross²⁰⁰⁸ je bil rojen 6. 3. 1892 od judovskih staršev. Že v šoli je nastopal zelo nasilno, bil je nagle jeze in je vedno s silo uveljavljal svojo voljo. Šol ni končal, ker je že mlad pobegnul od doma v svet. Našli so ga kot ključavničarskega vajenca v družbi izprijencev v najbolj zakotnih krčmah. Tam je zašel med kriminalce in bil večkrat obsojen radi kriminalnih zločinov (vlom, tatvina, nasilstvo etc.). Skoro ves čas svoje mladeniške dobe je bil v kaznilnici, dokler ni prišel po neki amnestiji na svobodo. Vpisan je v seznamu zagrebške kriminalne kronike v letu 1928 pod št. 10.434. Njegove prstne odtise imajo tako jugoslovanske kakor tudi mednarodne policijske direkcije. – S svojim 36 letom je opustil svojo kriminalno karijero ter prešel v politično podzemlje. Stopil je v službo kominterne ter takoj pričel z obširnim delovanjem. Razume se, da je nastopal pod raznimi imeni. Izvoljen je bil v rajonski odbor, kmalu nato v okrajni, nenadoma so ga pa njegovi sonarodnjaki v decembru 1934 na tajnem sestanku KPJ imenovali za člana centralnega odbora. Dobil je tudi važne funkcije v Politbiroju, ki je imel takrat svoj sedež na Dunaju, od koder se je preselil v Prago in januarja 1937 v Pariz. Da je šla njegova karijera od tatu in vlomilca do enega glavnih stebrov komunizma v Evropi tako hitro navzgor, je poleg njegovega judovskega rodu, tudi zasluga njegovih sposobnosti. V tem času je dokončal šolo Kominterne v Moskvi, dovršil teroristični tečaj in bil končno poslan z Judom Flajšerjem²⁰⁰⁹ v Španijo, kjer je bil dodeljen španski rdeči vladi. Tu se je pojavil pod imenom Aufrur. Po propadu rdeče strahovlade v Španiji se je leta 1938, zopet po nalogu kominterne pojavil v Jugoslaviji kot češki inženjer Josip Tomanek.

Tito Bross je postal pri nas vrhovni vodja partizanskih čet in trguje z našo krvjo po načelu svojega rodu, brez le trohice ljubezni do našega naroda.

Tema dvema je dodeljeno le kot posvetovalni organ «Antifašistično veče narodnog oslobodjenja Jugoslavije». V svoji sestavi ima to veče 7 novinarjev, 6 profesorjev, 5 poklicnih politikov, 4 oficirje, 4 duhovnike, 2 učitelja, 2 zdravnika, 1 inženjerja, 32²⁰¹⁰ raznih intelektualcev predvsem advokatov in končno 1 (enega delavca in nobenega kmeta! – Od Slovencev je v tem veču dr. Pavel Gregorič,²⁰¹¹ ki je prišel iz SSSR ter je bil v službi v Zagrebu. Intendanco in materialne zadeve partizanske vojske vodi jud Mandil,²⁰¹² kateremu so dodeljeni še trije sonarodnjaki ...

²⁰⁰⁸ Podčrtano v izvorniku.

²⁰⁰⁹ Ni jasno, kdo je bil mišljen.

²⁰¹⁰ Druga številka težko čitljiva.

²⁰¹¹ **Dr. Pavle Gregorić** (1892–1989), hrvaški zdravnik, politik in narodni heroj, med prvo svetovno vojno je bil prostovoljec v srbski vojski, po februarški revoluciji v Rusiji je sprva stopil v rusko armado, nato pa v jugoslovanski bataljon. 1919 se je povezal z boljševisko stranko, 1920 pa je postal član Ruske komunistične partije (boljševikov). Po vrnitvi v domovino, leta 1921, se je vključil v delo KPJ, končal študij medicine in 1937 postal član hrvaškega partijskega vodstva. Zaradi komunističnega delovanja je bil večkrat zaprt. Med drugo svetovno vojno se je vključil v NOG, po vojni pa je opravljal številne pomembne funkcije, med drugim je bil član zvezne vlade, podpredsednik zvezne skupščine, jugoslovanski veleposlanik. Dostopno na: Pavle Gregorić Wikipedia, slobodna enciklopedija, http://hr.wikipedia.org/wiki/Pavle_Gregori%C4%87, 29. 10. 2014.

²⁰¹² Prva črka težko čitljiva.

BILO, NIČ VEČ VRNILO ...

V pogledu nove Jugoslavije so si vsi nekomunistični pokreti edini – nazaj ni več mogoče. Naivno bi bilo računati, da se narod zato bori in umira, da reši brezdelne in parazitske položaje gnilih in nenarodnih kapitalistov ter njihovih prisklednikov. Nova zakonodaja mora onemogočiti krivice in izkoriščanje, korupcijo in nemoralo tako političnega, kakor tudi zasebnega življenja. Naš narod je narod kmetov in delavcev; taka mora biti tudi vsa državna politika.

Reforme so nujne in neizogibne. Dolžnost naše generacije je, da jih pravilno izvede. Ne moremo priti v lepšo bodočnost skozi morje krvi in solza, niti se ne moremo omejiti samo na gospodarsko revolucijo. Potrebne so vsestranske reforme: gospodarske in duhovne tako v družbi kakor pri vsakem poedincu.

Dražja Mihajlović je sporočil v London i Kralju i vladi, da ne zapusti s svojo vojsko gozdov popreje, dokler ne bo država urejena tako kot to pošten narod želi.

Tudi mišljenje Hrvatov je danes precej drugačno. To se vidi po tem, da Jugoslavijo iskreno sprejemajo in da v Mačku²⁰¹³ ne gledajo več šefa HSS ampak poštenega hrvaškega voditelja.

SVOBODA ALI SMRT!

Pojem svobode ni izčrpan že v tem, da imamo svojo državo. Malo nam ta koristi, če nimamo nobenih političnih svoboščin in če smo gospodarsko odvisni. Svoboda je vsestranski pojem. Borimo se za Jugoslavijo, to je prvo. Borimo se za politično svobodo, to je, da ne bo ubit, kdor bi si drznil izražati svobodno svojih misli. Nočemo diktatur, kjer bi morala biti celo nogometna in pevska društva režimska. Da to lahko uresničimo moramo imeti poleg svoje države tudi gospodarsko neodvisnost, ne od kapitalista in ne od države. Brezpogojno moramo uničiti kapitalizem in komunizem. Za cilj si moramo postaviti tako idealno državo pravice in poštenja, kjer bi bila svoboda najlepše soglasje državljanov. Ker vemo, da tega stoodstotno ni mogoče doseči, se moramo večno boriti, da se čimbolj približamo temu cilju. Tako so že naši predniki pojmovali smisel življenja. Za ta ideal se splača dati življenje. Stara četniška himna v prvih dveh verzih pove vso življenjsko modrost:

»UZGREJ MORA NA SLOBODATA
UZGREJ ZORA NA VEČNATA BORBA«²⁰¹⁴

54. »Zakaj se bijemo«²⁰¹⁵

Zakaj se bijemo?

Bela domobranska kuga in krvava rdeča puščanja na slovenskem telesu sta akutni boleznii okupacije. Ko bo narod osvobojen, bota minili kot gnusen spomin.

Slovensko življenje pa nevarno hira še na težjih boleznih, ker so kronične. Imenujejo se **agrarna hiperpopulacija in ugašanje biološkega potenciala.**

²⁰¹³ Mišljen vodja Hrvaške kmečke stranke (HSS) Vladko Maček.

²⁰¹⁴ Morda mišljen začetek stare makedonske himne: »Izgrej zora na slobodata, zora na večnata borba ...«.

²⁰¹⁵ Na javni razpravi je bil ta dokument omenjen pod naslovom »Zakaj se borimo«. Predsednik sodišča je menil, da ga je napisal Kavčnik, a je Nagode izjavil, da ga je on napisal. Tipkopis (izvirnik) se hrani v SI AS 1931, t. e. 585, št. 4001–4004.

Z domačo besedo:

Na našem podeželju se drenja preveč prebivalstva, ki nima dovolj zemlje, da bi moglo na njej s p r i d o m delati. Slovenske rodbine se redčijo in njih naraščaj o d m i r a.

S številkami izraženo:

Nemci trebijo in izganjajo sosedne narode, da si napravijo življenjskega prostora, češ da so »ein Volk ohne Raum« – narod brez prostora. Na vsakega poljedelskega prebivalca pa pride pri njih 1.33 ha njive. Slovenski kmečki človek pa ima komaj 0.45 ha zorane zemlje. In še s te »pedi« zemlje ga izganjajo.

Narodi v dobrih socialno-gospodarskih razmerah ohranijo vsaj svoj rojeni naraščaj pri življenju. Umrljivost otrok v prvem letu življenja znaša pri njih samo 4 %. Na slovenskem Štajerskem jih umira 22%.

Temu se pravi agrarna hiperpopulacija in odmiranje narodnega potenciala.

Temu se pravi slovenska beračija.

Temu se pravi smrt!

....

Mi pa se bijemo
med seboj!

Slovenski inteligent je za vse to odgovoren, ker on in samo on vodi narod ter sici²⁰¹⁶ od tega vodstva.

Če bi hotela brezštevilna svojat kulturnikov »slovenskih« kulturnikov, znanstvenikov, politikov in drugih pridobitnikov – skratka, kar je glav domobranske in partizanske miselnosti – le enkrat p o m i s l i t i kaj bo s slovenskim ljudstvom v velikem političnem in socialnem prevratu prihodnjih dni, – takoj bi bilo konec razkola med nami.

Že davno bi si bila vsega naveličani domobranski rekrut in partizanski tovariš segla v roke, če bi jih generali in maršali v skrbi za svoje glave ne gnali v ekstreme z zločinskim

Ali ! – Ali!

Življenjski interesi slovenskega l j u d s t v a so namreč popolnoma jasno opredeljeni. Narod to podzavedno prav dobro čuti. Samo njegova zinternacionalizirana inteligenca je zgubila čut za njegove življenjske potrebe. Ne ve več, da – če Slovenec hoče živeti –

m o r a pridobiti nazaj izgubljeno zemljo na mejah,

m o r a zaposliti v lastni industriji vse, ki ne dobe več dela v kmetijstvu,

m o r a postaviti industrijske obrate doma, na svoji zemlji,

m o r a iskati tržišč za vrednostne proizvode tam, kjer jih še more dobiti, to je na vzhodu,

m o r a zadržati dobičke svojega dela doma, in to za sebe kot delovni proletarski narod.

To zahteva narodna korist, to mora postati politični program nove generacije.

Vsaj po političnem instinktu bi se morale vse stranke, strančice, grupe, grupice in omizni pokreti, ki se »bore med nami za narodov blagor« zavedati, da moremo Slovenci obstajati le:

²⁰¹⁶ Verjetno napaka; ni jasno, katera beseda je bila mišljena.

če se gospodarsko močno povežemo na vzhod,
 če se organiziramo na povsem novih gospodarsko-tehničnih in lastninsko-socialnih
 principih,
 če odstranimo vsak tujski upliv med seboj, in to danes v borbi in jutri v svobodi.
 Slovenski človek misli tako, ker misli na svoj narod.
 Slovenska strankarska tajništva mislijo drugače, ker mislijo na in samo na sebe.

Dva močna igralca hazardirata za svoj žep z našo težko narodno usodo.

Prvi:

»In če bo treba, se zvežemo s hudičem, samo, da ostanemo na oblasti !!« je bruhnilo v trenutku iskrenosti iz znanega JRZ-veljaka²⁰¹⁷. Šli so torej in se zvezali po vrsti z obema okupatorjema.

Klerikalizem pri tem ve, kaj dela!

Razvoj 1918–1941 je pokazal, da se kljub vsemu nezadržno kruši moč klero-kracije nad Slovenci, kadar ni naslonjena tudi državno-politično na Dunaj in Rim.

Leto 1946 je pokazalo, kako blizu je bil njen notranji zlom.

Samo trockistično divjanje je s silo nagnalo v večjih tropah zopet kmete v hleve starih pastirjev in v »kranjske kasarne«. Šele iz r d e č e g a o g n j a domačij je zavdaril zopet č r n i d i m!

Lahko delo je imel klerikalizem, ko je psihološko izrabil surovo glupo s t nasprotnikov in politično nezrelost ter nagonsko konservativnost dolenjskega kmeta. Reakcija si je pojačala izgubljene pozicije. Kdor ne vidi v osvoboditvi 1944–1945 kaj več kot priliko, da se s pomočjo kake »garde« dokoplje zopet kaka k l i k a na oblast, ne sme podcenjevati ogromne negativnosti »domobranstva« kot instrumenta nazadnjaštva.

Klerikalizem, ki se je uprl brezcilnemu pokončavanju gospodarskih dobrin s strani trockizma, je s tem ustvaril atmosfero, v kateri je danes bolj varen njegov privilegirani socialno-gospodarski položaj.

Klerikalizem je opsoval mestne postopače in njih damsko spremstvo, ki je šlo razsajati po kmetih. Prebudil je neko kmečko zavest, ki se je postavila v nasprotje z vsem, kar prihaja iz mesta. Tudi propagatorji poštene progresivne misli so postali s tem podeželju sumljivi. Proletarec – kmet sedaj misli, da se mora za svoj obstoj boriti proti tovarišu proletarcu – delavcu.

Klerikalizem je raskričal klike ljubljanskih agentov kot predstavnike državnega sistema sodobne Rusije. Klic: Proč od vzhoda! odmeva sedaj mnogokje. Tako se radujejo naše »čaršije«, ²⁰¹⁸ katerih oblasti bi napravil konec ugled ideološko, gospodarsko in politično modre SSSR med našim narodom.

²⁰¹⁷ Veljaka državne politične stranke Jugoslovenske radikalne zajednice.

²⁰¹⁸ V prvi Jugoslaviji se je izraz »čaršija« uporabljal tudi za predstavnike oblasti (slabšalno), običajno v povezavi z »beograjsko čaršijo«, s katero je bila mišljena plast beograjskih bogataških družin, ki je usmerjala državno politiko.

Reakcija se naslanja na zapad!

Najbližji so ji danes Nemci, ki so postavili svoj socialno-gospodarski načrt na danes in danes na zelo preproste temelje: industrializacija nemškega jedra in reagrarizacija obrobja nemškega življenjskega prostora. Nemcu visoko kvalificirano, zato donosno delo? – Manj vrednim rasam, slabo plačano težačenje pri dobavi surovin!

Herrenvolk!²⁰¹⁹ – Hlapci! Razlika v izobrazbi naj še poglubi prepad, ki bo ščitil gospoda na »gradu« pred »vasjo«. Tam, »kjer se množe Slovani kot golazen« (berite vendar: Mein Kampf²⁰²⁰), bo primitivno gospodarstvo preprečevalo, da bi se prebivalstvo zgostilo. Moralo se bo izseljevati! Ker je Slovan po naravi bolj nadarjen, naj izgubi šolo!

To je novi red!

Prav tak red pa gre v račun našemu klerikalizmu!

Zato so na anketah, kjer so sodelovali najizrazitejši njegovi predstavniki, sklenili, da naj v XX. veku slovenska žena prede in tke na preslici, kolovratu in domačih statvah za potrebe svoje družine! Tekstilne tovarne na naši zemlji so določena »zur Stärkung des Deutschtums«.²⁰²¹ Tudi lične balkončke z izrezljanimi srčki bomo smeli namestiti na slovensko-tirolsko hišo. Tam bo naš kmet lahko – pri solncu kosil. Slovenska kultura bo rešena, čim bodo odhajali po svetu »deseti bratje«, tem, bol bo ostalo ljudstvo na vasi mirno. Pa ne le deseti, že drugi brat in sestra naj gresta od doma v »fremd«,²⁰²² če jih ne moremo več porabiti s pridom kot hlapca in deklo doma in če na občinski gmajni ni več prostora zanje. Proč s fabrikami, kjer naj vlada – farovž!

Kar deportira danes reakcija v delovna in politična taborišča, hoče jutri eksportirati, v nemško-avstrijske ali anglo-ameriške tovarne. Iznebiti se hoče nemilega naraščaja, ki kipi iz prenapolnjenih vasi. Deportacija in eksport bosta puščala kri domači revoluciji.

Ideološko se klerikalizem »paganizma« Nemčije ne boji. Dobro se namreč zaveda, da so dnevi tretjega Rajha šteti. Po zmagi Anglo-Amerikancev pa se bo že našla kaka »k r š č a n s k a« rešitev, ki bo z njo naše Mahničevstvo²⁰²³ zatrlo tudi »slovensko narodno paganstvo«.

Zato pa: Kranjci!

»Gott erhalte, Gott beschütze!²⁰²⁴«

Tem bolje, če je napev isti kot: »Deutschland, Deutschland über Alles²⁰²⁵«.

Č r n a i n t e r n a c i o n a l a !

Drugi:

V l. 1941–1943 je izgledalo, da po vseh izkušnjah preteklosti idejni pokret, ki bo hotel zbrati sele²⁰²⁶ na preddka in poštenja med Slovenci ne more zgrešiti pota.

²⁰¹⁹ Slovensko: večvredna rasa.

²⁰²⁰ **Mein Kampf** (Moj boj), delo Adolfa Hitlerja iz leta 1923, ki je postalo programska smernica nacionalsocialistične stranke.

²⁰²¹ Slovensko: h kreptivi nemštva.

²⁰²² Mišljena nemška beseda »die Fremde« – tujina.

²⁰²³ **Mahničevstvo** – kulturni in verski nazori slovenskega škofa, pesnika, pisatelja, urednika Antona Mahničiča (1850–1920).

²⁰²⁴ Slovensko: Bog ohrani, Bog varuje.

²⁰²⁵ Slovensko: Nemčija, Nemčija nad vsem.

²⁰²⁶ Najbrž napaka, ni pa jasno, katera beseda je bila mišljena.

Dogodki so pokazali, da tako koncentracijo kaka »napredna« stranka ni sposobna izvesti. Slovensko liberalstvo je bilo idejno in moralno popolnoma iztrošeno.

Sveža u s t v a r j a l n o s t stalizma je bila v svojem globljem toku najbolj vsopredna z interesi našega ljudstva.

Orientacija na vzhod garantira kulturno zavarovanje in gospodarski razmah slovenskega ljudstva. – Z njima vsopredno so šla zunanjepolitična prizadevanja KP in njeni interesi, da stvari med nami industrijsko-delavsko jedro kot pravega nosilca svoje doktrine.

Likvidacija stare strankarske gnusobe je politiki raznih »consult«²⁰²⁷ postala prava higijenska potreba našega javnega življenja. – Kot nekompromitirana stranka s podtalno organiziranim kadrom delavcev je KP mogla pritegniti narodne mase pod svoj vpliv.

Aktivna borba proti okupatorju je bila po našem zunanjem in notranjem polomu pogoj, da se izčisti narodne vrste. Treba jo je bilo samo smiselno organizirati na eksponirani točki kjer Slovenci živimo. KP je kot vladajoča stranka SSSR prejela lahko navodila in imela možnost, da objektivno obvešča o naših krajevnih prilikah vojaško vodstvo v Moskvi.

Socialno-gospodarska preosnova naše družbe se je po izkušnjah permanentne pavperizacije v sicer bogati Jugoslaviji pokazala kot kričeča potreba. – Za utrditev lastne pozicije je v tem oziru KP lahko pokazala na uspehe svojega dela v SSSR.

Kakor so stvari stale med nami, je bila edina KPS poklicana, da Slovincem da ali na novo zorganizira svežo garnituro vodstva.

Po zlomu Jugoslavije in rastrgan med divjaške okupatorje je potreboval narod v o d s t v a. Naše ljudstvo, ki ga je njega stara »hierarhija« po polomu njega 20-letnega vladanja v nesreči še zapustila, je potrebovalo močno razpredene, krepko i z g r a j e n e vsenarodne organizacije. Rabilo je svežih, e t i č n o i n s t r o k o v n o usposobljenih ljudi, da vodijo premišljen boj s tujcem, i n t o s sredstvi, ki smo jih z m o g l i. Pripraviti je bilo vse potrebno za veliki trenotek narodne osvoboditve in socialne preosnove ob koncu druge svetovne vojne.

Naš človek je bil izpostavljen histerični laški propagandi in sistematičnemu izpodkopavanju samozaupanja, po nacistih. V tem dušljivem ozračju nismo potrebovali še ene naklade laži z domače strani, temveč poročevalcev preproste r e s n i c e. Zgraditi je bilo treba z njo moralno ogrodje nove družbe.

Naš človek prodan nezaslišanim koruptnostim okupatorjevih metod, je potreboval, da zdrži, trdo disciplino p o š t e n j a onih, ki so ga vodili.

Naš človek, razhujskan po politični preteklosti in izročeni na milost ter nemilost tuji premoči, je potreboval organizirane s l o g e.

Narod je brez pridržka samo čakal na novi pokret, ki bi bil zgrajen na resnici, poštenju in slogi. Brez »taktičnih sredstev« profesionalne politike bi bila

O s v o b o d i l n a f r o n t a

regenerirala celokupno slovensko politično in kulturno življenje.

V njej je ljudstvo tudi hotelo videti ono, kar je čutilo, da bi moralo priti, namreč: odločen preokret v novo socialno in politično preurejeno Jugoslavijo, naslonjeno na Rusijo.

²⁰²⁷ Avtor pisma je imel v mislih konzulto (italijansko: consulta) – sosvet iz predstavnikov slovenskega gospodarskega in političnega življenja, ki jo je 17. 5. 1941 imenoval Benito Mussolini v ljubljanski pokrajini.

Prišli pa so ljudje, ki mislijo, da je
treba s kolom ulomiti tudi na stežaj
odprta vrata ... !«

Prišla je duhovno omejena družba poklicnih agentov literarno prepleškana v svojem brezdomovinstvu odnosno kozmopolitizmu, sploh ni vedela, da živi na kamenitih tleh slovenske zemlje jugoslovanskega Balkana. Slovenski zaselek je bil tem »ideologom« - španska vas. Mesto, da na široko zajamejo pozitivne sile revolucionarno razpoloženega naroda je trockistična družba speljala Slovence v medsebojni pokolj. Klika se je bala za svoj monopol.

Rodila se je spaka: Slovenske pseudorevolucije!

Kompromitirala je na občutljivi mejni točki zapadnega Slovanstva sile njegovega socialnega napredka in odvrnila v kritičnem času dokaj ljudi od zaupanja v Vzhod.

Kdor pa si izpodreže dotoke življenja iz lastne zemlje, kdor noče živeti povezan z interesi lastnega ljudstva, mora životariti od sosedove milosti.

Slovenski trockizem išče zato opore pri avstrijskih in italijanskih sodrugih. Za protiuslugo pa posoja slovensko zemljo od morja do onstran Karavank za gojišče »mednarodni revoluciji«. Naše partizane, zbrane kot narodne borce proti Nemcem in Italijanom, posoja v »alpskih deželah Nemčije« in »severovzhodnih provincah Italije« kot borce v – avstrijskem in italijanskem osvobodilnem »boju«. (Poslušajte BBC!).

Ta politika klikarskega egizma »slovenske sekcije kominterne« – v trenutku, ko se moramo za vsako ceno iztrgati iz politične in gospodarske Srednje Evrope, ko moramo postaviti temelje za krepko gospodarsko in kulturno življenje v zvezi z vzhodom – nas vleče tja, kjer Slovenci narodno utonemo in nas gospodarsko zadavijo.

N e m e c kamufliiran v rdeče avstrijstvo in I t a l i j a n, kamufliiran v rdeče furlanstvo, bosta prav kakor nacist in fašist trgala za svoje ljudi n a š o gospodarsko dobrobit. Slovenec iz Doberdoba in Roža bo še naprej hodil na tlako v »Monfalcone«²⁰²⁸ in »Ferlach«.²⁰²⁹

Rdeče bogastvo brez misli drdrano iz propagandističnih brošur bo nadomestilo pobožnostno vajo iz molitvenikov stare dušne paše.

Narodno svetohlinstvo, idejna nestrpnost ter teror se nam v novi barvi obetata kot

R d e č i k l e r i k a l i z e m !

. . . .
Dva klerikalizma!

Dve internacionali!

imenujeta vse, kar se slepo ne pokorava, ta »kulake« oni »revolucionarje«, ter jih pobijata in deportirata. Oba pa na korist tujcu ženeta Slovence kot

k l a v n o ž i v i n o

v koncentracijska taborišča, delovno službo in pomožno nemško armado.

Zato se bijemo !

. . . .

²⁰²⁸ Slovensko: Tržič.

²⁰²⁹ Slovensko: Borovlje.

Med obema ekstremoma je seveda Sredina. Ko bi bila kaj drugega kot OR²⁰³⁰ – previdna spekulacija na dve strani – bi imela svoje poslanstvo. Borila bi se za ono kar, drugi pozabljajo: za Slovence.

Vseslovenska zveza OR se že pripravlja, da pokrpa zijave razpoke in morda še dozida kak nov trakt k starim podrtijam. In stare stranke se bodo morda zopet vselile v z demokratično-federativnimi patroni preslikana stanovanja. Vse skupaj pa nameravajo potem zavarovati proti požaru in vlamu pri kaki solidni anglo-ameriški zavarovalnici. Pri ...²⁰³¹ zaslužka! Dogodki za časa okupacije pa so pri nas zrušili definitivno našo stavbo stare politične, socialne in gospodarske organizacije ter razdejali so trhle temelje moralnega sožitja naše družbe.

Na razgaljenih razvalinah ne bo nihče več našel toplih koticov kjer se je dalo odmaknjen in spoštovan – pasti lenobo.

Če bomo hoteli imeti dom, ga bomo morali zgraditi na novo.

Konec je »delovanj« našega izobraženstva, začeti bo moralo delati. Kdor hoče pa delati, mora nekaj znati. Kdor hoče pa nekaj znati, se bo moral česa učiti. Kdor pa se kaj uči, ve, da pri ustvarjajočem delu rabi načrta.

S tem bo odzvonilo našim »politikom«, »kulturnikom« in »znanstvenikom« ali kakor se že imenujejo ti zajedalci iz kleti, nadstropij in podstrešij podrte slovenske narodne stavbe.

Ne zadostuje znanstvo – spakovanje, kadar je treba ustvariti svojemu rodu duhovno in materialno osnovo in narodnemu prirastku obstoj na domači zemlji, kadar je treba iz revnih produktivnih sil svoje zemlje silo dohaja izžeti novih energij.

Ne zadostuje le poslovno zavljanje, da postane vsaka domača delasposobna roka in glava, če tudi nima premoženja, polnovreden produktiven element, ki daje enako pravico do življenja in uspeha kot posest travnikov, njiv, hiše ali stroja.

Ne zadostuje politično debatanje, danes, ko naj si po vzgledu Čehov v ČSR ustvari industrializirana Slovenija v Jugoslaviji predpogoje za gospodarski in socialni vspon v zvezi s Slovanskim Vzhodom.

Nočemo več biti dobavitelji surovin in težakov za Srednjo Evropo pa naj si bo črne ali rdeče barve kocka, ki jo mečejo –

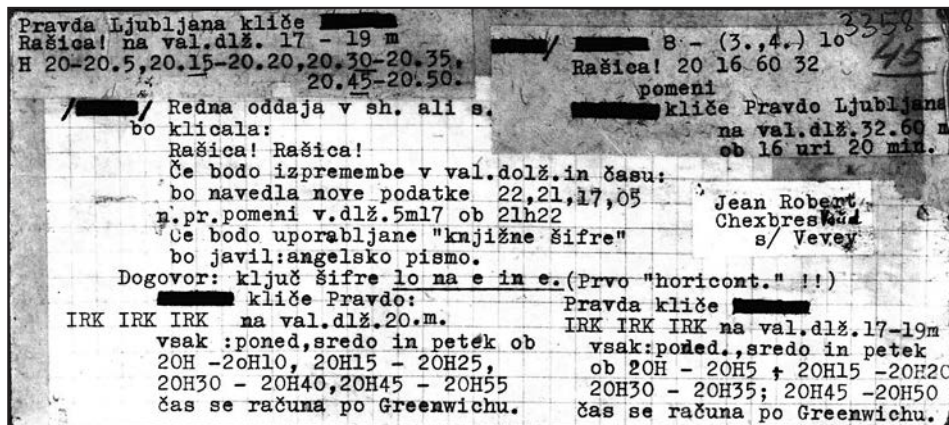
Na Dunaju in v Rimu!

²⁰³⁰ Oprezna r...

²⁰³¹ Dve nečtljivi besedi, približno: »obnovi be....

55. »Pravda – Ljubljana kliče«

(SI AS 1931 t. e. 586, št. 3358)

56. »Konec borbe proti okupatorju«²⁰³²

Konec borbe proti okupatorju.

Zadnjih par tednov so se pogajali --- grof Pace,²⁰³³ grof Coronini,²⁰³⁴ nekaj Nemcev... pa Vilfan Jože²⁰³⁵ in Bevk France.²⁰³⁶ V Biljah pri Gorici so podpisali sporazum in ga, kakor se spodobi, krepko zalili na veliki pojedini pri Orsan-u v Gorici. Pojedine so se udeležili:

²⁰³² Tipkopis (izvirnik) se hrani v SI AS 1931, t. e. 583, št. 4798. Z roko je pripisano: dokument št. 9.

²⁰³³ Grof Pace - Friedensberg Marino (1892–1963) se je med prvo svetovno vojno boril na ruski fronti, po vojni je upravljal družinska posestva v Topoljanu in pri Gabrovki na Dolenjskem. Jeseni 1943, ko so Nemci okupirali Goriško, je postal prefekt v Gorici. Leta 1944 se je na zahtevo nemške komande pogajal s partizani, da bi dosegel lažjo preskrbo Trsta in Gorice s hrano. Pogajanja niso uspela, septembra 1944 so ga partizani ujeli, a jim je pobegnul. Po koncu vojne je bil obtožen sodelovanja s sovražnikom, a je bil oproščen vseh obtožb. Odtlej je živel v Topoljanu. (Primorski SBL, snopič 11. Gorica 1985, str. 543–544.)

²⁰³⁴ Podprefekt v Gorici. (Vodušek-Starič, »Dosje« Mačkovšek, str. 137.)

²⁰³⁵ Joža Vilfan (1908–1987), pravnik, politik in diplomat rojen v Trstu, pravo študiral v Rimu, na Dunaju in v Ljubljani, 1933 promoviral, potem se je strokovno izpopolnjeval v Parizu, kjer se je leta 1934 včlanil v KP. Po vrnitvi je deloval kot odvetnik v Kranju. Maja 1941 so ga Nemci izselili v Srbijo, od koder se je vrnil leta 1942. Marca 1943 ga je vodstvo NOG poslalo na Primorsko, kjer je postal član vodstva OEF, predsednik narodnoosvobodilnega sveta za Primorsko Slovenijo ipd. Po koncu vojne, od 1945–1946 je bil zvezni javni tožilec, potem je opravljal številne funkcije v ministrstvu za zunanje zadeve SFRJ, med drugim kot veleposlanik v Indiji in Burmi, pomočnik zunanjega ministra, podpredsednik Izvršnega sveta SRS itd. Objavil je številne članke o manjšinskih in mejnih vprašanjih, o zunanjepolitičnih in notranjepolitičnih problemih itd. (Slovenska biografija.)

²⁰³⁶ France Bevk (1890–1970), pesnik, pripovednik in dramatik, rojen v Zakobji pri Cerknem, po maturi na goriškem učiteljsku je poučeval v različnih krajih, med prvo svetovno vojno je bil na zahodni fronti, po vojni je delal kot novinar, urednik, organizator in voditelj različnih kulturnih društev na Primorskem, predvsem pa je veliko pisal. V času fašizma je bil večkrat zaprt. Leta 1943 se je pridružil partizanom in postal eden izmed voditeljev NOG v Slovenskem primorju. Po drugi svetovni vojni je živel v Ljubljani. Dejavni je bil v kulturnem in političnem življenju, med drugim je bil tudi podpredsednik slovenske skupščine. Od leta 1953 je bil član SAZU. (ES 1, str. 256–257.)

Globočnik, De Ferri,²⁰³⁷ grof Pace, grof in grofica Coronini, baron Locatelli,²⁰³⁸ nemški svetovalec Oesterreicher²⁰³⁹ (!), dr. Vilfan, Srebrnič²⁰⁴⁰ in Bevk. Točke sporazuma so naslednje:

- 1.) Sovražnosti med okupatorji in komunisti prenehajo.
- 2.) Nemškemu okupatorju so zagotovljene nemotene komunikacije z zaledjem.
- 3.) Nemci bodo zalagali partizane z orožjem, municijo, hrano, sanitetnim materialom in industrijskimi izdelki.
- 4.) Partizani bodo omogočili podeželskemu prebivalstvu svobodno prodajo pridelkov v mesta.
- 5.) Partizani se ne bodo približali na več kot 10 km cestam, železnicam in nemškim postojankam.
- 6.) Dogovor velja za Primorsko, ne pa za Ljubljano in Ljubljansko provinco.

Rezultati so torej naslednji: Italijanom mir in konsolidacija, Nemcem prost prehod in nemoteno preskrbovanje južne armade, Slovencem pa bratomorna vojna!

Ali bomo spregledali?

»Ali ko je odbila tretja ura, se je prikazalo zagrinjalo od vrha do tal. Grmeč se je razsula noč pred njimi in v njih, pred njimi in v njih so grobovi pojoč oznanjali novo zarjo. Mrena je padla od oči, da so izpregledale utolažene, od src, da so se vzdramila še ihteč v jutro in upanje. O Bog, da bi že tudi meni, da bi tudi nam, v sramoti, bolesti in strahu tavajočim, da bi nam vsem že bila ura tretja!«²⁰⁴¹

²⁰³⁷ Podatki neznani.

²⁰³⁸ Podatki niso znani.

²⁰³⁹ **Gerhard Oesterreicher**, nacistični funkcionar (SA – Standartenführer), nemški svetovalec italijanskega prefekta v Gorici. Friedrich Rainer, ki je jeseni 1943 kot vrhovni komisar v Trstu prevzel oblast, je s posebno odredbo z dne 22. 10. 1943 določil prefektom pokrajin svetovalce, ki so skrbeli, da je vse delo v pokrajini potekalo v skladu z nemškimi interesi. (Boris Mlakar: Slovensko domobranstvo 1943–1945. Ustanovitev, organizacija, idejno ozadje. Ljubljana 2003, str. 97.)

²⁰⁴⁰ **Morda Jože Srebrnič** (1884–1944), kmetovalec in komunistično usmerjen politik, rojen v Solkanu. Leta 1932 so ga italijanske oblasti zaprle in konfinirale, v letu 1939 pa je pobegnil na jugoslovansko ozemlje. Tu je ostal do 1940, ko je bil izročen italijanskim oblastem. Po kapitulaciji Italije je sodeloval s štabom 9. korpusa NOV in POS in bil med drugim član Oblastnega komiteja KP za Primorsko in referent za kmetijstvo pri Narodnoosvobodilnem svetu za Primorsko. Udeležil se je prvega zasedanja SNOS-a v Črnomlju, ob vrnitvi pa je pri prehodu čez naraslo Sočo utonil. (Slovenska biografija.)

²⁰⁴¹ Prepis odlomka iz dela Ivana Cankarja Podobe iz sanj, črtica z naslovom Tretja ura.

57. »Glavne linije izgradnje naših željezara«

(SI AS 1931, t. e. 583, št. 4764; reproducirana je samo prva stran, saj je dokument na tem mestu zanimiv predvsem zato, ker je bil uporabljen kot dokazno gradivo)

Glavne linije izgradnje naših železara.

A348810
4764

Komisija po gornjem predmetu, a pod rukovodstvom Ing. Rešara sastojala se od Ing. Despiča, Ing. Hloupeka, Ing. Mandića, Ing. Latalove, Ing. Sandalja, Ing. Misite i Ing. Logomerca, sa dva savetnika iz SSSR i to Ing. Lokteev-a i Ing. Jakovljeva.

Pre nego se započelo sa pitanjima izgradnje, trebalo je tačno ustanoviti stanje, odnosno zalihu naših rudača. Po tom pitanju dala je najpre prikaz Ing. Latal u jednom iscrpnom i sjajnom referatu sledećim redom:

V a r e š a :

1937 godine pravljena je zadnja kubatura Vareša, koja danas više ne odgovara, jer su kasnije vršeni dubinski radovi - bušenja - koji su izmenili stanje stvari.

Današnji Vareš sastoji se od 4 rudišta, i to: Smreka, Droškovac, Brezik i Pržiči - kubatura se uvek postavljala iznad multog /g/ nivoa /doline/ s time, da je iznad otvorena kubatura, a ispod verovatna kubatura.

Danas je rektifikacija u toku i dosadašnji radovi, t. j. do konca 1945 g. dali su nove rezultate. Ova ispitivanja vodi i Latal vanredno rigorozno, tako, da isti pretstavljaju bazu, sa kojom se može sigurno računati. Ispitivanja su završena u glavnom sa rudište Droškovac. Smreka je u jeku ispitivanja, dok ostalo još nije došlo na red.

Globalne kubature iz 1937 god., kao i rektifikacija do konca 1945 god., t. j. današnje stanje je sledeće:

	1937 g.		1945 g.	
	a) otvoreno	b) verovatno	a)	b)
Smreka . . .	4,180.000 t	4,831.000 t	-	14,500.000 t
Droškovac . .	6,740.000 t	3,000.000 t	17.563.000 t	-
Brezik . . .	7,631.000 t	5,460.000 t	-	16,380.000 t
Pržiči . . .	1,816.000 t	20.000 t	1,500.000 t	-
	20,373.000 t	13.311.000 t		
	33,685.000 t			

Na temelju gornjih podataka Ing. Latalove, današnje stanje Vareša bilo bi cca. 30,000.000 t otvorene rude

30,000.000 t verovatne rude.

Dakle ukupno 60,000.000 t, od čega 77% siderita.

Što se tiče "mogućih" količina rude, sa kojima rado operišu geološka ispitivanja, Ing. Latalova neće da naznačuje

58. Letak »Kdo je izdajalec«²⁰⁴²

Kdo je izdajalec?

Kdo je že leta 1934 sklenil s Komunistično Partijo Italije in s Komunistično partijo Avstrije sporazum o razkosanju Jugoslavije? Kdo je takrat sklenil priklopitev slovenskega ozemlja k nekaki italijansko-slovensko-avstrijski sovjetski republiki Trst–Dunaj? Ali ni bila to Komunistična Partija Slovenije (KPS)? Ali ni vsakomur jasno, da bi pomenila taka kombinacija pogin slovenskega naroda?

Kdo je torej izdajalec?

Kdo je pod verigami okupatorjev začel bratomorno državljansko vojno, zlorabljač splošen narodni odpor proti okupatorju v svoje strankarske namene? Ali ni bila to KPS, ki v ta namen še danes zlorablja Osvobodilno fronto?

Kdo je »osvojeval« slovenske vasi, ob prihodu okupatorjev pa se umaknil v gozd in pustil slovenskega kmeta na cedilu ter ga tako izročil požigu in pokolju po okupatorju? Ni to izdajstvo?

Kdo je povzročil smrt in uničenje zdravja desetisočev Slovencev po koncentracijskih taboriščih? Ali ni bila to KPS s svojimi preuranjenimi akcijami? Kdo je izdajalec?

Kako to, da je bilo v začetku v Gonarsu med tolikimi tisoči Slovencev samo 17 organiziranih komunistov? Kako to, da so se ravno ti ljudje znali ugnezdit v kuhinjah, kjer so kradli tisočem svojih žrtev še tisto ubogo skorjico kruha, ki jim jo je dal sovražnik? Ali mislite, da nihče ne ve, da so imeli komunisti najboljše zveze z okupatorjem? Ali tudi to ni izdajstvo?

Kako to, da so se komunisti z gestapovskimi avtomobili vozili po Ljubljani in uprizarjali svoje akcije? Ali mislite, da nikomur ni znano, da so sprejemali velike količine najmodernejšega orožja ravno od Gestapa in da so se s tem bahali? Ali mislite, da jim je te usluge delal Gestapo brez protiuslug?

Zakaj so Nemci ob prihodu v Ljubljano iskali in zapirali samo jugoslovanske oficirje, samo komunistov ne? Ali jim pri tem ni kdo dajal navodila? Kdo je torej sodeloval z okupatorjem, kdo je izdajalec?

Poveljnik zavezniških čet na bližnjem vzhodu, general Wilson²⁰⁴³ je čisto in bistro razglasil, da smatra vsakogar za izdajalca, ki napada katerokoli od borbenih skupin, ki se bore proti okupatorju. In vendar so partizani, torej člani milice komunistične stranke, zavratno napadli tiste rodoljube, ki so se zatekli v gozdove, da bi se umaknili pred Nemci in se proti njim borili. Zlorabili so splošno narodno željo po edinstvu, se najpreje s temi rodoljubi bratili, potem pa so jih brezdušno napadli in deloma pobili. Sami se hvalijo v Poročevalcu, da so jih pobili pri eni sami priliki 180! Ali to ni izdajstvo?

In ne dovolj, da so izdajalsko napadli jugoslovansko vojsko, sedaj jo skušajo še oblatiti s tem, da jo spravljajo v zvezo z žalostnim pojavom v šentjakobski šoli v Ljubljani. Zakaj vse

²⁰⁴² Napisal ga je Kavčnik po porazu četnikov v Grčaricah in Kočevskem procesu (glej izjave Kavčnika na javni razpravi). Tipkopolis (izvirnik) se hrani v: SI AS 1931, t. e. 582, št. 6393.

²⁰⁴³ **Henry Maitland Wilson** (1881–1964), britanski feldmaršal, se je bojeval v drugi burski vojni in v prvi svetovni vojni, med drugo svetovno vojno je od 1939–1941 poveljeval britanski vojski v Afriki, sodeloval je v vojni v Grčiji (kot poveljnik korpusa), nato poveljeval britanski vojski v vzhodnem Sredozemlju, januarja 1944 pa je postal komandant zavezniških sil v Sredozemlju in napredoval v feldmaršala. Od 1945 do 1947 je bil vodja britanske misije v Washingtonu. (Mala splošna enciklopedija, knjiga 3. Ljubljana 1976, str. 677.)

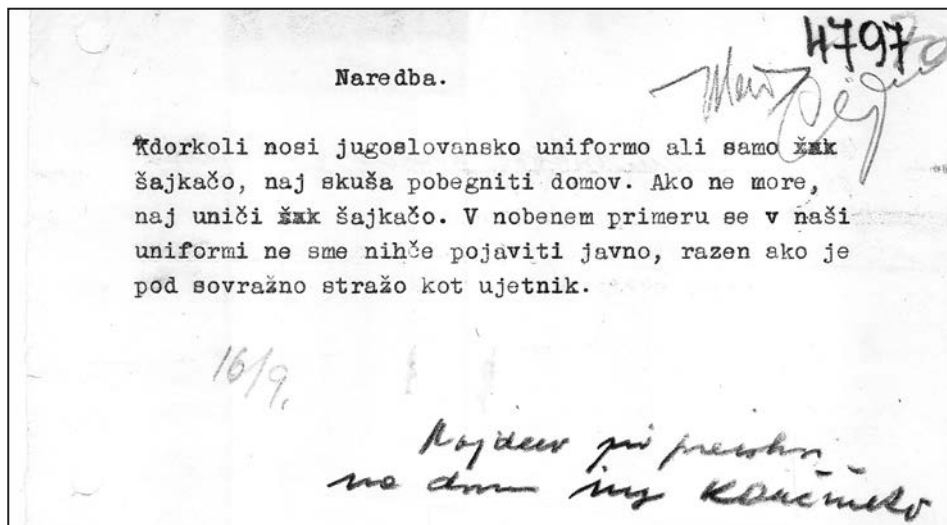
to? Zato, ker je komunistom narod nič, stranka pa vse! Oni ne trpe nikogar poleg sebe, niti kot zaveznika. O, pač! Vojska italijanskega kralja, ki nam je prizadela toliko gorja in je zopet enkrat izdala svoje zaveznike, ta jim je lahko dostojen zaveznik. Vojska našega kralja, ta je pa »izdajalska«, njej ne puste priložnosti, da bi se v kaosu izkristalizirala; cel čas svojega delovanja na terenu je morala najbolj paziti na to, kako se bo ogibala partizanskih zased. In te svoje zaveznike niso porabili morda zato, da se bore proti Nemcem, ne s topovi in tanki so jih poslali zopet proti slovenskemu narodu! Ali ni to izdajstvo najpodlejše vrste?

In da bo izdajstvo narodne stvari še popolnejše, so v svoj »osvobodilni« odbor na Primorskem pritegnili še Italijana Ferdinanda Varego²⁰⁴⁴ kot podpornika italijanskih interesov v osvobodilni borbi slovenskega naroda! Ali tudi to ni izdajstvo KPS?

Partizani dajejo torej prednost vojski italijanskega kralja pred vojsko jugoslovanskega kralja, pred tisto vojsko in pred tistim kraljem, ki sta izvedla dejanje od 27. III. 1941, ki ga sam Poročevalec od 15. VII. 1943 poveljuje! Slovenci, razmislite, kakšen pomen ima to dejanje za bodočnost našega naroda! Kako bi stale danes naše aspiracije na Primorje in Koroško, da nismo bili 27. III. usmerjeni na to pot? In to zaslugo imata naš kralj in naša vojska, vojska generala Draže! Njegovo ime nam je porok, da bo v bodočnosti iz nje izginil čaršijski duh. Ta vojska ima samo en cilj: svoboda Jugoslavije. KPS hoče sicer vsakogar, ki ne trobi v njen rog, s silo pognati v objem okupatorju, samo da bi ga mogla potem še oblatiti. Zato ti izdajalski napadi in poboji. Toda ne bo vam uspelo, četudi nas hočete pognati med dva mlinska kamna. Na koncu se bo tudi v Rusiji uveljavila demokracija, in takrat vas bo slovenski narod izbrisal kot prave izdajalce slovenske stvari!

59. »Naredba«

(SI AS 1931, t. e. 583, št. 4797)

²⁰⁴⁴ Podatki niso znani.

---

60. Vizitka z naslovom »Dragi«²⁰⁴⁵

Dragi!

Šele danes se mi nudi prva prilika, da Vam sporočim, da sem srečno prispel in, da sem se namestil brez neprilik. Tu se ne zmeni nihče zame. Tu se ne zmeni nihče za mene. Ljudem pa se tudi ne kažem preveč. Cele dneve sem doma in počasi prebiram knjige. Ne gre mi nič kaj prida od roke, ker mi gre še vse skup malo na živce. V toliko je bolje, ker nisem pod neposrednim udarom ljubljanskih gobcev in ne gledam iz neposredne bližine tamošnjih neumnosti in neznosnih ksihtov demokratičnega ljudskega upravnega aparata. Za ta delj je zelo dobro, ker ne vem nič kaj se godi po preljubi domovini in celo časopisi me ne zanimajo več tako, da jih celo redno ne prebiram. V tem oziru mi je kar prijetno misliti, da bi me glede tega povratek v Ljublj. najbolj prizadejal. Da bi se sam hranil, ni bilo izgleda. Tako sem sedaj na hrani pri Slavi²⁰⁴⁶ in ne vem, če je to mami prav, toda drugače ni šlo. Sicer ne vem, ali je že porabila vse kar sem prinesel in pravi, da ne rabi nič, bi vendarle prosil, da mi pošljete še kaj, če izgleda, da bi bilo dobro, če bi še tu ostal. Kaj bi bilo dobro poslati bosta že mama in Bine vedela. Poleg drugega bi poročil še olje in poper. Sedaj ko bo avto v Ljublj.²⁰⁴⁷ lahko naložite malo sadja, ki ga precej pogrešam, če se spomnim, da ga je doma čez glavo dovolj. Je kaj hrušk velik?

---

61. Izjava priče Josipa Hočevarja, Količevo, 19. 6. 1947²⁰⁴⁸

UDB za Slovenijo

Centralni zapori

Ljubljana, dne 21. 6. 1947

Z a p i s n i k

Hočevar Josip, roj. 27. 3. 1891. v Trstu, kot sin pok. Jožeta in pok. Marije, roj. Teršar, poročen, po poklicu komercialni uradnik in oficir v p. Černelem obč. Dob.

Opozorjen da govori in izpove resnico

I z p o v e:

V ing. Nagodetovo skupino sem prišel nekako julija 1941 in sicer me je povezal tov. Kralj direktor Papir prometa, ki je bil uslužben takrat v Blaznikovi tiskarni. Ta me je napotil takrat k nekomu, ki je bil uslužben v redakciji »Žene in sveta« in Bambergovi tiskarni v Dalmatinovi ulici, katerega imena se pa ne spominjam in z njim sem se potem čez nekaj dni dobil pri sred.²⁰⁴⁹ tehnični šoli ter me je takrat peljal k ing. Nagodetu. Jaz sem bil sicer že povezan v OF v Bonačevi kartonaži in sicer sem imel stik s tov. Peračem, vendar je bila

---

²⁰⁴⁵ Dopis, ki ga je na neko vizitko napisal Svatopluk Zupan julija 1947 (glej Zupanovo izjavo na razpravi). Rokopis (izvirnik) se hrani v: SI AS 1931, t. e. 574, št. 11464.

²⁰⁴⁶ Tomislava (Slava) Ažman. Glej življenjepis Svatopluka Zupana v uvodni študiji.

²⁰⁴⁷ Ljubljani.

²⁰⁴⁸ Izjava (rokopis, izvirnik) se hrani v: SI AS 1931, t. e. 575, št. 11078–11079; pretipkana izjava je v isti t. e., št. 11077.

²⁰⁴⁹ Srednji.

ta povezava zelo rahla, radi tega sem iskal druge povezave. Za Pravdo sem potem, bila je že povezana v OF napravil gospodarski načrt za ureditev po osvoboditvi, pozneje enkrat sem dal ing. Nagodetu podatke o tovarnah celuloze in lesovine na Koroškem, kolikor sem vedel iz svoje stroke. Denarja ali kakih drugih materialnih sredstev nisem dajal, ne izključujem pa da sem dal kake manjše količine papirja, morda po par rol. Ing. Nagode mi je naročil naj prihajam k njemu ob četrtek. Običajno sem dobil pri njem samo Sirc Ljubota, enkrat pa je bila istočasno navzoča neka sokolska skupina, ki se je prišla pogajat za priključitev k Pravdi, kar pa so bili pripravljene storiti le če ostane Pravda v OF. Ob neki priliki pa je bila pri njemu skupina natararjev, katerim je razlagal svoje gospodarske načrte, katere jim je prikazoval kot edine, ki omogočajo izboljšanje njihovih socialnih prilik. Od skupine Stare Pravde sem poznal samo ing. Nagodeta in Sirca, naknadno pa sem slišal, da dela v tej skupini po vojaški liniji tudi tov. Avšič.²⁰⁵⁰ Nagode mi je vedno zatrjeval, da je zastopan v plenumu OF, kar sem mu jaz pri svojem vstopu stavil kot predpogoj. Par dni potem, ko je Vauhnik prišel iz Zagreba v Ljubljano sem ga slučajno srečal na Tyrševi cesti²⁰⁵¹ ob palači kreditne banke.²⁰⁵² V pogovoru mi je izrazil svojo željo po kaki povezavi in da je celo s tem namenom zapustil Hrvaško in prišel sem.

Hočevnar Josip l. r.

Vedel sem, da je bil v štabu Hrvaške vojske, da je bil radi tega od Londonske vlade obsojen na smrt, vendar pa sem verjel v iskrenost njegove želje po povezavi v Ljubljani, radi tega, ker sem ga poznal kot svojega sošolca, soborca na Koroškem, kjer je bil za svojo hrabrost tudi odlikovan in ker se je prvi po prihodu v Ljubljano izrazil, da bo vlekel Italijane za nos. To je bilo neki četrtek in ob tej priliki sem se dogovoril z njim za sestanek na istem mestu v nedeljo ob 11. uri. Takrat sem ga potem peljal k ing. Nagodetu, ki je bil na svojem stanovanju na Mirju sam. Da je Vauhnik v Ljubljani sem zvedel od ing. Nagodeta, ki me je tudi prosil, da bi ga pripeljal k njemu, kar sem potem tudi storil. Omenjeno nedeljo sem ostal potem skupaj z Vauhnikom pri ing. Nagodetu kake pol ure in pogovor je tekel o naših bodočih severnih mejah. Ob koncu razgovora sta²⁰⁵³ ing. Nagode in Vauhnik dogovorila za nadaljne kontakte in sicer tako, da se bo Vauhnik oglasil pri Nagodetu. Kako sta potem vzdrževala kontakte mi ni znano. Nekako koncem januarja 1942. sem prenehal hoditi k ing. Nagodetu in sicer takoj po tem, ko je bila Pravda izključena iz OF. Sicer so me spomladi 1942 vabili na sodelovanje v Pravdi, vendar sem vsak nadaljni stik z njimi odločno odklanjal. Ob neki priliki v jeseni 1941. mi je omenil Vauhnik, da ima prost dostop do Corpo d'Armato²⁰⁵⁴ in da bo vodil Italijane za nos, takrat pa se je v meni pojavil prvi dvom v njegovo poštenje, ki se je utrdil še bolj spomladi 1942 ko sem ga večkrat opazil v družbi z generalštabnim polkovnikom Prezljem,²⁰⁵⁵ za katerega sem vedel, da je nasprotnik OF in angleško orijentiran. V tej družbi je pričel dajati Vauhnik izjave, češ, da bodo v tej vojni združeni narodi poraženi in podobno, kar me je dokončno potrdilo v mojih sumničenjih.

²⁰⁵⁰ Jaka Avšič.

²⁰⁵¹ Tyrševa cesta je bila leta 1952 preimenovana v Titovo cesto, ta pa je bila 1991 razdeljena na Slovensko in Dunajsko cesto.

²⁰⁵² Danes Banka Slovenije.

²⁰⁵³ Manjka beseda »se«.

²⁰⁵⁴ Slovensko: armadni korpus.

²⁰⁵⁵ Ivan Prezelj.

Nekako leta 1943 sem dobil od OF direktivo, da opazujem in poročam o Vauhniku, kar sem potem vršil do septembra 1943. To delo sem vršil skupno s sedanjim generalom Marčičem²⁰⁵⁶ in sva o naših ugotovitvah poslala tudi precej poročil.

Hočevar Josip l. r.

General²⁰⁵⁷ Marčič bi verjetno še več lahko povedal o Vauhniku kot jaz, ker je bil z njim v še boljših stikih in bolj prijateljskih odnošajih v mirnem času.

Vauhnika sem vedno smatral za skrito dušo Mihajlovičevega pokreta pri nas, tako politično kot tudi vojaško, da pa se je vedno znal spretno skrivati za Prezljem in podobnimi. Od kar sem prekinil stik z ing. Nagodetom začetkom leta 1942 nisem nikdar več prišel z njim skupaj.

Hočevar Josip l. r.

Količevo 19. 6. 1947

---

²⁰⁵⁶ **Marčič Karel** (1891 1972), geodet in generalpolkovnik, rojen v Litiji, končal častniško šolo na Dunaju, med prvo svetovno vojno se je boril na soški fronti, od koder je zbežal in vstopil v Češko legijo, leta 1919 pa se je priključil generalu Maistru v bojih za severno mejo. Po vojni je do 1938 živel v Beogradu, kjer je končal študij geodezije in bil zaposlen pri Vojnogeografskem inštitutu. Ob okupaciji Jugoslavije leta 1941 se je umaknil v Novo mesto, sodeloval z OF, po kapitulaciji Italije pa se je pridružil partizanom. Bil je inštruktor za geodezijo na oficirski šoli pri Glavnem štabu NOV in POS, organiziral delovanje geodetskih služb pri štabih 7. in 9. korpusa, ukvarjal pa se je tudi s kartografijo in bil oficir za zvezo z zavezniško misijo. Po končani vojni je bil prvi načelnik Vojnogeografskega inštituta JA v Beogradu. Od 1953 je živel v Ljubljani, kjer je sodeloval s slovensko geodetsko službo in strokovnim šolstvom. (ES 6, str. 395.)

²⁰⁵⁷ S svinčnikom dopisano: JA.

Dodatno dokazno gradivo obtožbe, predloženo osmega dne javne razprave, 8. 8. 1947

K splošnemu delu obtožnice²⁰⁵⁸

62. »Razpravni zapisnik proti obtoženemu Čehu Francu²⁰⁵⁹ in soobtožencem« (izseki)²⁰⁶⁰

RAZPRAVNI ZAPISNIK proti obt. Čehu in soobtožencem

Zaslišanje obt. Bratuša, str. 2

Predsednik: Čujte obtoženi Bratuša. Vi ste že stopili v bando. Iz zapisnika v zaslišanju in celotnega procesa je razvidno, da se je banda zadrževala v glavnem v Avstriji in da ste v Jugoslavijo šli le na roparske pohode. Zakaj niste bili v Jugoslaviji, kot ste razširili to v letakih. »Mi smo v svobodnih gorah Jugoslavije«, v resnici ste pa bivali v Avstriji. Kaj je bil vzrok, da ste se v Avstriji držali?

Bratuša: Vzrok je bil zaradi tega, da smo bili v Avstriji, iz večih vprašanj. Prvič imeli smo zaščito, nas niso Angleži preganjali in ne Avstrijci.

Predsednik: Torej se to pravi, da Vas niso Avstrijci. Ste bili oboroženi? Ste smatrali, da bi Vas oni morali preganjati?

Bratuša: Mi smo smatrali, da bi nas morali preganjati. Ser nec je rekel, da ima veze z oficirji in da nas ne bodo.

²⁰⁵⁸ Tako je tožilec poimenoval tisti del dodatnega dokaznega gradiva, ki se nanaša na vse obtožene.

²⁰⁵⁹ Bolj znan kot proces proti Sernečevi skupini, ki je potekal od 21. do 24. julija 1947 pred Vojaškim sodiščem IV. armade v Ljubljani. Franc Čeh in skupina Ferdinanda Serneca sta predstavljena v opombah pri zapisniku javne razprave. K dodatnemu dokaznemu gradivu k splošnemu delu obtožnice je javni tožilec predlagal tudi zapisnik razprave s procesa proti »Rainerju in ostalim«, ki je potekal od 10. do 19. julija 1947 pred vojaškim sodiščem 4. armade v Ljubljani. Tega zapisnika pa v okviru dokaznega gradiva tožilstva ni bilo mogoče najti, tožilci in člani sodnega senata pa so se v nadaljevanju razprave proti Nagodetu in soobtoženim sklicevali le na izjavo Josefa Vogta, ki je bil eden izmed obsojenih na procesu »proti Rainerju in ostalim«. Zato je mogoče sklepati, da je bila mišljena predvsem Vogtova izjava, ki je objavljena v nadaljevanju (pri dodatnem dokaznem gradivu proti Metodu Kumlju).

²⁰⁶⁰ V dokazno gradivo tožilstva je bil uvrščen tudi izsek iz zapisnika tega procesa, in sicer zaslišnji dveh obtoženih: Antona Bratuše - Miška in Slavka Pistotnika. Na podlagi njunih izjav je tožilec Avbelj dokazoval, da so tako oborožene skupine (na primer Sernečeva) kot Nagodetov krog sodelovali z Glušičem, ki je bil povezan, »kakor je dokazal proces proti ujetim oboroženim članom Sernečeve tolpe na Štajerskem, z oficirji tajne angleške obveščevalne službe«. (SI AS 1237, t. e. 259, mapa Zaslišanja prič.)

Predsednik: Prosim ponovite, zakaj ste se zadrževali v Avstriji, ali je bil zato še kak drug razlog.

Bratuša: Mi smo bili v Avstriji, da smo lažje držali veze s taborišči Strass, Wagna in Judenburg.²⁰⁶¹

Predsednik: Je bilo tam tudi taborišče?

Bratuša: Tudi.

Predsednik: Zakaj je bilo potrebno imeti veze s taborišči?

Bratuša: Zato, da so se organizirali novinci.

Predsednik: Odkod je bilo to vodeno?

Bratuša: To je bilo vodeno od Pongau²⁰⁶² in Glušiča.

Predsednik: Vi ste bili zato tam, da bi imeli veze. Če bi bili v svobodnih gorah Jugoslavije, kakor navajate v vaših letakih, ali Vam ni bilo to otežkočeno?

Bratuša: Ker je komandant tako odredil.

Prepis je točen!²⁰⁶³

Zaslihanje obt. Bratuša, stran 8-9

Tožilec: Kaj Vam je komandant Serneč²⁰⁶⁴ govoril, predno ste šli na take akcije?²⁰⁶⁵

Bratuša:²⁰⁶⁶ Da moramo biti trdni in da ne smemo pustiti nobenega ranjenca.

Tožilec: Torej, da morate vse ranjence pobiti?

Bratuša: Naše ranjence moramo pobiti. Bule²⁰⁶⁷ nam je povedal, da ne smemo nobenega človeka v Jugoslaviji ubiti, da je tako naredjenje prišlo.

Tožilec: Vi pa ste kljub temu vse to delali. Serneč je kljub temu to delal. Kdo je direktive dajal Serneču za taka navodila?

Bratuša: On je dobil to od Glušiča.

Tožilec: Na kak način?

Bratuša: Po vezi, po Kobalu.

Tožilec: In potem še?

Bratuša: Potem je šel sam gori.

Tožilec: Ali je dobil navodila samo po Kobalu²⁰⁶⁸ ali še po drugih kurirjih?

Bratuša: Tudi po kurirjih.

Tožilec: Kdo so bili to?

²⁰⁶¹ Pravilno: Judenburg.

²⁰⁶² Vojaško begunsko taborišče v Pongau pri Salzburgu.

²⁰⁶³ Podpis: »kap. Rudi ... Priimek je nečitljiv. Enak podpis je tudi v vseh naslednjih delih zapisnika.

²⁰⁶⁴ Ferdinand Serneč.

²⁰⁶⁵ Vsi podčrtani deli besedila zapisnika so bili podčrtani naknadno.

²⁰⁶⁶ Anton Bratuša - Miško, na procesu proti t. i. Sernečevi skupini obsojen na smrt z ustrelitvijo. (Čoh, »Za svobodo, kralja in domovino«, str. 122; glej še str.109–112, 121, 306.)

²⁰⁶⁷ Morda mišljen Miodrag Mihajlović. V delu »Za svobodo, kralja in domovino« namreč najdemo na str. 110 citat, v katerem ga Serneč nagovori z »Bule«.

²⁰⁶⁸ Morda **Bojan Kobal**, po besedah Dušana Lajovica eden od ustanoviteljev salzburškega obveščevalnega centra. (Čoh, »Za svobodo, kralja in domovino«, str. 46.)

Bratuša: Kurirji so bili Vac Janko, Juršič Slavko.²⁰⁶⁹

Tožilec: Kaj so ti kurirji povedali?

Bratuša: Prinesli so nam zmerja²⁰⁷⁰ novice.

Tožilec: Kakšne?

Bratuša: Da bo Jugoslavija propadla, tako so govorili.

Tožilec: Kaj Vam je Vac povedal? On je bil nekaj časa gori.

Bratuša: Da, bil je v Pongavu²⁰⁷¹ pri Glušiču.

Tožilec: Obtoženi Bratuša, kako je bilo pa z razdeljevanjem materiala, ki ste ga naropali? Vi pravite, da si je Sernec sam obdržal denar.

Bratuša: On si je večkrat obdržal denar zase in ga je potem razdelil svojim sorodnikom, ki jih je imel tam po Avstriji. Dostikrat je dal denar tudi kapetanu Folmajerju.

Tožilec: Kdo je bil ta kapetan?

Bratuša: To je bil bivši četniški kapetan. On je držal zveze s Sernecem in Pongavom.

Tožilec: In še s kom?

Bratuša: In z Angleži.

Za točnost prepisal!

Nadaljevanje s strani 15/ in 16/

Predsednik: Tovariš major Vas je vprašal, s kom je imel ta komite vezo v Avstriji in drugič, kdo mu je nudil oporo, da je lahko delal, kdo mu je pomagal?

Bratuša: Pomagali so mu Angleži in Američani.

Sodnik Kontič:²⁰⁷² Kdo Vam je to povedal?

Bratuša: Folmajer sam.

Tožilec: Ali ste videli Folmajerja skupaj z Angleži?

Bratuša: Da videl sem ga. Prvikrat je prišel k nam h kmetu Koeblerju, po domače Hammerkautzu, skupno z dvema angleškima seržantoma.

Kontič: Od kod sta bila?

Bratuša: Iz Lipnice od FSS-a.

Kontič: Ali Vam je tisti kapetan Folmajer povedal, v čem dobi pomoč od Angležev in Američanov?

Bratuša: Rekel je, da imajo glavni oficirji zvezo z Angleži in Američani.

Nadaljevanje s str. 17

Prisednik: Toda v čem je bila ta pomoč?

Bratuša: V materialu.

²⁰⁶⁹ Več o njiju v: Čoh, »Za svobodo, kralja in domovino«, str. 51, 66, 108–110, 112–116, 118, 119, 121.

²⁰⁷⁰ Nerazumljiva beseda v izvirnem besedilu.

²⁰⁷¹ Mišljen Pongau, kjer je bilo vojaško begunsko taborišče.

²⁰⁷² **Major Vidoje Kontič**, član sodnega senata na procesu proti Čehu in soobtožencem. (Čoh, »Za svobodo, kralja in domovino«, str. 121, 122.)

Prisednik: In v denarju?

Bratuša: Denar smo dobivali iz Pongava, jugoslovanske dinarje in avstrijske šilinge.

Tožilec: Kdo je ta denar imel?

Bratuša: Imel ga je Serneč in ga je dobival od podpolkovnika Glušiča

Za točnost prepisal!

*Zaslišanje obt. Pistotnik Slavka,*²⁰⁷³ *str. 82–83–84*

Predsednik: In Vi ste potem šli v Salzburg in kaj je tam?

Pistotnik: Tam je Kraljevi komitet.²⁰⁷⁴

Predsednik: Ko ste prišli v Salzburg na Kraljevi komitet, kaj je bilo tam?

Pistotnik: Tam me je sprejel najpreje nek dežurni podoficir, nato pa neki kapetan. Kapetan me je preiskal in našel papirje, da sem bil v tajni obveščevalni pri postojanki I/27. Potem me je predal SIASI²⁰⁷⁵ policiji, kjer sem bil 22 dni in ko sem bil zaslišan, sem bil izpuščen s priporočilom SIASI policije in pismom sekretariata komiteta. Tam sem dobil legitimacijo kraljevega komiteta.

Predsednik: Kdo je sprejel legitimacijo kraljevega komiteta?

Pistotnik: Legitimacijo kraljevega komiteta so dobili vsi, ki so prišli na kraljevi komitet.

Predsednik: Kdaj ste bili poslani na kurz v Glasenbach?

Pistotnik: Nekako 14 dni potem, odnosno iz komiteta samega, ker se je neprestano nabiralo novih ljudi in se jih je pošiljalo v druga taborišča.

Predsednik: Kaj ste se učili v Glasbachu ali Glasenbachu?

Pistotnik: V Glasenbachu se je predavalo o gverilski vojski proti Jugoslaviji.

Predsednik: Kaj pa še drugega? Ste se vežbali?

Pistotnik: Vežbali so z orožjem.

Predsednik: Kakšnim orožjem?

Pistotnik: Avtomatičnim orožjem.

Predsednik: Kaj še drugega?

Pistotnik: Držali so politične ure.

Predsednik: In kaj še drugega?

Pistotnik: Predavanja o kurirski službi, kako je kurirje ujeti in kaj je storiti.

Predsednik: Kdo je vršil pouk?

Pistotnik: Pouk je vršil bivši jugoslovanski kapetan, imena se ne spominjam, bil je manjše postave, debelejši človek in starejši okoli 60 let. Na levi strani lica je imel brazgotino.

Predsednik: In drugi?

²⁰⁷³ **Slavko Pistotnik**, tekstilni delavec, ki naj bi maja 1945 odšel v Avstrijo. K sodelovanju naj bi ga pritegnil tako FSS kot UDV, za katero naj bi vohunil v skupini Ferdinanda Serneca. Kljub temu je bil na procesu proti Čehu in soobtoženim oziroma proti članom Sernečeve skupine julija 1947 obsojen na 20 let zapora s prisilnim delom. (Čoh, »Za svobodo, kralja in domovino«, str. 115, 120, 121, 187–189, 261, 306.)

²⁰⁷⁴ Mišljen že omenjeni Nacionalni komite Kraljevine Jugoslavije (NKKJ)

²⁰⁷⁵ Kratice ni bilo mogoče pojasniti.

Pistotnik: Po mojem mnenju je bil iz formacije pešadije. Drugi je bil poročnik srednje postave, kostanjevih las podolgastega obraza in ostrizanih brk.

Predsednik: Kakšno taborišče je bilo to, kako se je imenovalo?

Pistotnik: Glasenbach.

Predsednik: Ali je bilo to taborišče vojnih ujetnikov?

Pistotnik: Ne, to je bilo civilno taborišče, bili pa so tam tudi ustaši in četniki.

Predsednik: In v tem taborišču, ki je bilo civilno taborišče, ste se vežbali z avtomatskim orožjem. Kdo je imel vrhovno upravo tega taborišča?

Pistotnik: Neki ameriški major.

Predsednik: Ali je on dopuščal, da se v civilnem taborišču vežbate z avtomatskim orožjem?

Pistotnik: Njega samega ni bilo nikoli v taborišču. Kadar je prišla ameriška kontrola, je bilo eden ali dva dni popreje obveščeno, da je komandant civilne policije v taborišču, bivši jugoslovanski major, lahko pravočasno poskril vse orožje.

Predsednik: Torej kadar je bila najavljena kontrola, so preje eden ali dva dni dni obvestili. Kaj mislite čemu so to napravili?

Pistotnik: Da se je lahko pravočasno poskrilo orožje. Američani pa so dobro vedeli za to stvar.

Predsednik: Torej so vedeli, da se tam vežbate z orožjem?

Pistotnik: Da.

Za točnost prepisal!

Zaslišanje obt. Pistotnika, str. 85.

Sodnik major Kontič: Ali ste imeli tudi politične in vojaške ure?

Pistotnik: Kurs je trajal samo tri tedne. Iz tega kurza so poslali ljudi na več strani in tudi v druge tečaje. Drugih tečajev se jaz nisem udeležil.

Predsednik: Kaj so govorili na političnih urah?

Pistotnik: Govorili so o borbi Draže Mihailovića in o kralju Petru.

Predsednik: O čem še?

Pistotnik: Da naj ljudje potrpe, da se bodo svobodno vrnili.

Predsednik: Na kakšen način?

Pistotnik: Da se organizira državljanska vojna in s tem omogoči napad Anglo-Američanov na FLRJ.

Predsednik: Anglo-američanov?

Pistotnik: Da.

Za točnost prepisal!

Zaslišanje obt. Pistotnika, stran 92.

Tožilec: Ali je bila kakšna razlika med postopkom z Vami in drugimi? Kako so postopali proti Vam in kako proti Sernecu?

Pistotnik: Kadar sem šel na zaslišanje, me je vodil avstrijski poročnik ali organ FSS, dočim je po Serneca, če je šel na zaslišanje, prišel angleški kapetan s džipom in sta se peljala v Strass ali Spielfeld²⁰⁷⁶ v neki grad ali vilo.

Tožilec: Kaj so tam delali?

Pistotnik: Po izjavah Serneca, je šel tam na zaslišanje.

Tožilec: Kaj Vam je Ferdo²⁰⁷⁷ izjavil? O tem zaslišanju in sploh o življenju, ki je bilo tam v zaporih?

Pistotnik: Po tem zaslišanju sem zvedel v Strassu. Hrane, ki se je pridržala za njega, on sploh ni jedel. Iz poteka zaslišanja sem sklepal, da sploh ne gre za zaslišanje, nego za konferenco, katere je imel z angleškim kapetanom. Angleški kapetan je spraševal, zakaj je njegova banda z orožjem prišla iz Jugoslavije na avstrijski teritorij. Kot vzrok je navedel, da zaradi zasledovanja KNOJ-a itd. Angleški kapetan mi je dejal, da v bodoče to lahko še vedno dela, vendar da naj orožje krije pred avstrijskimi prebivalci in naj ga ne nosi očitno in da naj to tudi stori pred avstrijskimi oblastmi ter da naj v bodoče zakrije to orožje tako, da ga ne bi opazila Jugoslovanska obveščevalna služba in avstrijski komunisti, kar lahko povzroči uradno noto jugoslovanske vlade.

Tožilec: Kako je bilo pri zadnjem zaslišanju?

Pistotnik: Pri zadnjem zaslišanju, ki je trajalo čez dve uri, sem podpisal izjavo.

Tožilec: Kdo je bil navzoč?

Pistotnik: Angleški kapetan FSS. Bil je manjše postave, čer.²⁰⁷⁸ Imena mu nevem. Nemško je slabo govoril, razumel pa dobro.

Tožilec: Kaj je spraševal?

Pistotnik: Spraševal je, kje je banda, ki se je takrat nahajala v Dupleku, kakšne akcije vrši, kaj dela, zakaj nismo akcij vršili ter sem mu povedal, da nismo nobenih akcij vršili, ker smo bili prešibki in sploh nismo bili povezani v terenu. Dejal je, da je to nesmisel in da je treba, da se povežemo.

Tožilec: Torej je predlagal, da začnete z obveščevalno službo?²⁰⁷⁹

Pistotnik: Z angleško obveščevalno službo. Dalje je predlagal, da lahko dobim boljšo službo in mi je obljubil, da mi bo priskrbel tudi angleško državljanstvo.

Tožilec: Na kak način naj bi izvrševali obveščevalno službo?

Pistotnik: Prvo naj ga obveščam osebno, torej naj pridem do njega in mu osebno poročam, nakar bi dobil stik z angleškim agentom v Jugoslaviji.

Tožilec: Kakšen način delovanja Vam je predlagal?

Pistotnik: Da zberem ljudi, ki bodo dajali podatke in sicer nezavestno, da bi lahko samega sebe kril.

Za točnost prepisal!

²⁰⁷⁶ Slovensko: Špilje.

²⁰⁷⁷ Ferdinand Sernec.

²⁰⁷⁸ Napačen zapis besede v izvorniku.

²⁰⁷⁹ Med temi besedami in zadnjo vrstico je bilo ob strani z rokopisom dopisano: Važno.

K dokazom zoper posamezne obtožence

K dokazom zoper Črtomirja Nagodeta

63. »Pismo predsedniku lige za človečanske pravice« (Edouardu Herriotu), december 1946²⁰⁸⁰

Jugoslavija, decembra 1946

Gospod prezident,

Minilo je že 20 let od takrat, ko ste predsedovali v starem Trocaderu,²⁰⁸¹ na shodu republikancev. Na govorniški listi so vašemu imenu sledila imena: Blasco Ibanez²⁰⁸² in M. Thomas Mann.²⁰⁸³

To pismo Vam piše anonimni poslušalec, ki se je takrat nahajal v dvorani. Svojega pisma tudi ne bom podpisal, saj bi moje ime itak ne odkrilo anonimnosti. Poleg tega bi se te vrstice na svojem težavnem potovanju lahko izgubile.

Gospod prezident,

V vašem nagovoru na shodu, ste po težki preizkušnji zadnje katastrofe in sluteč novo, formulirali preprost in resničen stavek: Vojna je zločin. Ko ste spregovorili te besede, je bil vaš glas tako sugestiv in navdahnjen od takšnega prepričanja, da ga še čujem zveneti, kljub vsej svoji oddaljenosti v času in prostoru.

Vendar ob koncu leta 1946, upam se vam odgovoriti:

»Je še nekaj hujšega od vojne« – to se upam trditi po vseh grozotah v letih 1939–1945, ko je malo manjkalo, da bi vsa Evropa propadla.

Govorim vam o socialnem, duhovnem in moralnem razkroju, ki se imenuje komunizem in sicer tako, kot ga mi doživljamo. Komunizem stoji pred tem, da pogoltne Jugoslavijo in grozi Franciji. Ni to neko zanosno gibanje, ki se nas je polastilo, temveč je to težka atmosfera, ki tlači in zastruplja – čudna mešanica groze in laži – ki nas navdaja. Vse to prodira pod pritiskom Partije in njene povsod pričujoče policije v vse pore našega izmučenega naroda.

Fašizem in nacizem sta nastopala z brutalnimi udarci in z določeno metodo in obliko. Komunistični totalitarizem je gibljev in zato tem bolj prodoren. V začetku napravi vtis ganljivega levičarstva, naravnost privlačne primitivnosti, potem pa ko se utrdi se razvije v okrutno divjanje. Tako obide vse ovire in na ta način onemogoči kakršen koli močen odpor.

Potem, ko je že vse preplaval, dokončno uniči še napol zadušene.

Danes se vzhodna Evropa, in Rusija sama, še zaveda svojih pravic do človeku dostojnega življenja. Jutri bomo vsi podivjani, ker cela generacija ne bo poznala drugega, kot golo

²⁰⁸⁰ Pismo Črtomirja Nagodeta francoskemu politiku Edouardu Herriotu. Tipkopis (izvirnik), datiran z decembrom 1946, se hrani v: SI AS 1931, t. e. 585 (francosko besedilo: št. 4021–4026, slovensko besedilo št. 4028–4035).

²⁰⁸¹ Nekdanja pariška palača Trocadero (več o njej v eni od prejšnjih opomb).

²⁰⁸² **Vicente Blasco Ibañez** (1867–1928), španski pisatelj, filmski scenarist in režiser, eden glavnih predstavnikov španskega realizma.

²⁰⁸³ **Thomas Mann** (1875–1955), nemški pisatelj, družbeni kritik, filantrop, esejist in nobelovec.

nasilje. Sto milijonov ljudi bo povečalo brezoblično močvirje sovjetiziranih narodov, za to, da bodo preplavili vse to, kar je od Evrope ostalo. T. G. Masaryk²⁰⁸⁴ je rekel: »Rusija se je znebila carja, ni se pa znebila carizma.« Njegov sin je že primoran, da glasuje v bloku sužnjem in mora služiti samodržstvu.²⁰⁸⁵

Železni zastor je padel v letih 1945 na pozornico novega »Grand gignol«.²⁰⁸⁶ Režiser – po starih tradicijah Potemkinovih vasi²⁰⁸⁷ – Kominterni, od časa do časa povabi kakega znamenitega gledalca v kulise. Z groznim cinizmom vodi svoje goste na mesta samih pokoljev, ki so za te prilike slavnostno ovenčane. Nato pripravi zapadnjake, da kot harlekin²⁰⁸⁸ hvalijo in ploskajo kot možiceljni iz cunj, blaženstvom vzhodne demokracije. Sledijo si novinarji in člani parlamentov. Samo ob sebi se razume, da tudi znanstvenikov ne manjka. M. E. H. Carr de Nottingham²⁰⁸⁹ se navdušuje v poglavju ene knjig nad »odpravo privilegiranega razreda«, nad »neposredno udeležbo ljudstva pri oblasti« in tako dalje. Nas so vlekli za nos samo do leta 1941., datum, ko je KP pokazala svojo pravo barvo, dobro zakamuflirana za osvobodilnim gibanjem, in izven pogleda angleških in ameriških oficirjev, ki so bili dodeljeni partizanskim silam.

Svetovna javnost se je vznemirila samo radi zlorabe »veta«. Toda komaj so strokovnjaki dobili pravilnejši pogled v pojem demokracije, že padejo v novo past.

Uradna zapadna propaganda predstavlja delovanje Kominterne in njenih ljudskovskih vlad, kot izraz volje in miselnosti bloka slovanskih držav. Vedno so se zavezniki trudili, da so ločili »dobri« nemški narod od njegove zločinske vlade. V nasprotju s tem, pa moramo mi Slovani nositi pred celim svetom odgovornost za dejanja Internacionale, ki nam je bila vsiljena od drugod in ki si prizadeva, da razširi svojo ideološko ekspanzijo prek naših mej. Že tako zvana francoska črta je dajala prednost italijanski »demokraciji« na škodo Slovencev. Očitajo nam tiranski režim v Trstu, ki ga je Churchill sam v enem svojih redkih trenutkih slabosti pomagal utrditi pri nas.

²⁰⁸⁴ **Tomáš Garrigue Masaryk (1850–1937)**, češki politik, sociolog in filozof, rojen v Gödingu (današnji Hodonín na Moravskem), ki se je med prvo svetovno vojno intenzivno zavzemal za neodvisno federativno državo Čehov in Slovakov, leta 1928 pa je postal prvi predsednik novoustanovljene države Češkoslovaške. Pozneje je bil še trikrat izvoljen za njenega voditelja, dokler ni leta 1935 odstopil zaradi starosti. (Antič, Veliki svetovni biografski leksikon, str. 700–701.)

²⁰⁸⁵ Sin Tomáša Masaryka **Jan Masaryk** je bil češkoslovaški zunanji minister v letih 1940–1948. Češkoslovaška je bila že takoj po drugi svetovni vojni pod močnim sovjetskim vplivom, a naj bi do februarja 1948 tam še vladala »neke vrste liberalna demokracija z močnim ugledom KP, a tudi Zahoda«. (Mikuž, Svet po vojni, str. 47.)

²⁰⁸⁶ Najbrž mišljen **Le Théâtre du Grand-Guignol** (gledališče velike lutke), poznan kot **Grand Guignol**, gledališče v Parizu (področje Pigalle), ki je delovalo v obdobju 1897–1962 in je uprizarjalo predvsem naturalistične srhljive predstave. Njegovo ime je bilo pogosto uporabljeno kot sinonim za nemoralno, srhljivo zabavo, žanr, ki je bil priljubljen že od elizabetinske dobe, danes pa je prisoten v obliki nekaterih filmskih srhljivk. Podatki so dostopni na: Grand Guignol – Wikipedia, the free encyclopedia, http://en.wikipedia.org/wiki/Grand_Guignol, 26. 9. 2014.

²⁰⁸⁷ **Potemkinove vasi** ali **Potemkinova vas** je sinonim za kuliso oziroma lažno, olepšano prikazovanje realnosti, ki temelji na zgodbi o ruskem guvernerju in feldmaršalu Grigoriju Aleksandroviču Potemkinu, ki naj bi dal na opustošenih ozemljih ob bregovih reke Dnjeper (na Krimu v Ukrajini), ki jih je pravkar osvojil, postaviti kulise vasi, da bi v očeh carice Katarine Velike, ki je v tistem času obiskala to območje, dvignil pomen novo osvojenih ozemelj.

²⁰⁸⁸ **Harlekin** – eden od glavnih in najbolj znanih likov italijanske »commedie dell'arte«, akrobat in duhovitež, otročji in ljubeč, burkasta služabnik in ljubimec, z masko na obrazu in oblečen v karirasto oblačilo različnih barv.

²⁰⁸⁹ Morda mišljen **Edward Hallett Carr** (1892–1982), angleški zgodovinar, diplomat in žurnalist, najbolj znan po delu *Zgodovina Sovjetske Rusije* (*A History of Soviet Russia*) v 14 zvezkih. Podatki so dostopni na: E. H. Carr – Wikipedia, the free encyclopedia, http://en.wikipedia.org/wiki/E._H._Carr#Selected_Works, 1. 12. 2014.

Gospod prezident,

Vi ste priznan prijatelj slovanskega sveta. Vaši obiski v naših šumadinskih²⁰⁹⁰ vaseh niso pozabljeni. Vi ste odličen branilec človeških pravic. Pomagajte nam! Na vas je, da izberete pravi način

Glejte, kako živimo:

Začnimo s kulturne strani. Tukaj vsaka vrednota, ki ni užitna, to je, ki ni zapojesti ali za popiti, postane nepotrebna. Umetnost ne vzbuja najmanjšega zanimanja. V parkih sekajo stoletna drevesa, da lahko postavijo odre iz gibs in lepenke. Vsa zgodovina je ponarejena, sedanost je izmaličena. V šolah so humanisti nadomeščeni z berilom naše verzije »Humanizem« in z branjem življenjepisa tega ali onega sekretarja, pa vse do četrtnih. Sovjetska kultura mora uničiti vsako konkurenco. Vendar, kar se tiče učenja, nam Kremelj pošilja samo politične publiciste. Niti duha o kaki Slovnici, ki bi nas približala resničnemu slovanskemu svetu.

Tisk je svoboden! V tej točki je naša ustava določena. Toda vse tiskarne, da celo vsi stroji so zaplenjeni. Kar pa se tiče papirja, do same črtane podlage za pisanje, vse je pod kontrolo. Najstrožja cenzura Centralnega Komiteta teži nad znanstvenimi publikacijami. In vendar so študijski krožki ustanovljeni v vsaki vasi, v vsakem bloku hiš, kjer sinhronizirani predavatelji dajejo svoje lekcije. Dovolite na primer:

Predmet: Atomska bomba. Prvotna verzija: »To je ameriški bluf« Mesec kasneje: »Atomska bomba nosi napačno ime. To je v bistvu eksploziv narejen iz Uralija. Ves svet ve, da je Ural sovjetsko gorovje in da se Angleži znajo okoristiti na račun drugega.«

Obiskovanje teh predavanj je obvezno.

Veliko ljudi se odvraca z gnusom. Drugi zopet iščejo v raznih sektah in okultizmu resnico in pravico.

V javnosti se ne razpravlja. Hrabrejši šepetajo, masa pa ostaja nema in se pusti prepiti od zvočnikov, da bi postala državljan – model 1946.

In na vse to angleški in francoski radio in časopisje ne neha peti hvalnic.

Z novim kazenskim zakonom je vzakonjena najbolj popolna pravna nesigurnost. Potem zakonu je prva naloga ljudskih sodišč čuvati pridobitve narodno-osvobodilne borbe, kar pomeni vzdrževanje komunističnega režima. Neka druga institucija nalaga sodnikom (Vajencem, mesarjem, služkinjam i. t. d.) nalogo, da vzgajajo vse tiste, ki vztrajajo v politični nevednosti. To šolanje traja od 2 do 20-tih let in sprejema samo šolarje, ki so namenjeni v taborišča. Po prvotni dobro poznani doktrini je lastnina tatvina. Novo ustaljena oblast pri nas je mnenja, da je postala taka tatvina njena izključna in posvečena pravica.

Na Balkanu se nismo v upravnem pogledu nikoli odlikovali. Sedaj pa, se administrativni aparat pri nas rekrutira po principu zakona najmanjše kompetence. Naši Črnogorci, ki nedvomno ne poznajo strahu in jim ni kaj očitati, se otepavajo v 140 ministrstvih kot Bayard.²⁰⁹¹

²⁰⁹⁰ Šumadija – gozdnata pokrajina v osrednji Srbiji.

²⁰⁹¹ Morda mišljen Bayard, čudežni konj iz viteških legend (nastalih na podlagi »chansons de gestes«), ki je imel nadnaravno moč, da je lahko svojo velikost prilagodil jezdecu.

Naša zakonodaja, ki »urejuje« vse do najmanjših nesmiselnosti, po vnaprej določenem planu, deluje v petih medsebojno nadrejenih parlamentih: kraj, okraj, okrožje, država, federacija. Ves proračun mora gori in doli po teh stopnicah. Pa se najdejo še ljudje, ki govorijo o centralizirani Franciji!

»Armada je duša naroda«! Toda nesreča je tu, če se vojak na predvečer bitke vpraša: Zakaj? Toda katastrofa je še večja, če si po zmagi razbija glavo z: Za koga? Kot to dela navaden partizan pri nas.

V naši socialistični in socialni državi je delo žen in otrok postalo pravilo. Gotovo ne vprežejo jih po kapitalističnem načinu v tople in pokrite predilnice. Temveč pošljejo jih na »prostovoljna« zemeljska dela, kar pomeni – vodo do kolen, ali delo pod žgočim soncem (smehlaj samo še za kakega dopisnika »Dayly Worker«²⁰⁹²).

Tuberkulozni stahanovec²⁰⁹³ – udarnik – je postalo pravilo. Industrijski delavec se ne smeje več niti na volilnih letakih. Medtem, ko kmetje cele dežele so brez strehe, država edini gospodar in podjetnik, zapravlja zadnje ostanke narodnega premoženja, v gradnji strateških avtostrad, gledališč, luksuznih hotelov i. t. d.

Za uničenje zadnjih ostankov človekove osebnosti je samo en način siguren: sistematično obubožanje, lakota in bolezen, ki gre korakoma z uničenjem vseh gospodarskih orodij, do samega produkcijskega stroja.

To je očitno ravna pot, ki pelje ljudstvo k sovjetskemu blagostanju.

Komunističen režim, v svojem jugoslovanskem izdanju, je naravnost vzorna diktatura ene klike. Moralna lestvica teh ljudi se razprostira iz običajnega kriminala preko zanešenega erotičnega pesnika,²⁰⁹⁴ ki je že daleč prekoračil svojih 60 let, do pokvarjenih žensk, ki se vzpenjajo do najvišjih dostojanstev ... pričnjam se izražati nedostojno. Blato kavarn, kjer se sestajajo takozvani literati, smetana tako imenovanih svetskih salonov in zakulisje časopisnih agentur, to je delavski razred. Ta proletariat ima v svojem načinu življenja okus in zahteve kakega samozvanega Bizantinca. Tu je zbrana vsa korupcija starih režimov, pobarvana na rudeče. Skupna lastnost vsem tem ljudem je dosledno zaničevanje vsakega konstruktivnega dela. Kmetje, to je 4/5 prebivalstva, so zapostavljeni, kot reakcionarji. Bili so ravno in samo še za to dobri, da so iz svojih vrst dali 2 milijona mrtvih, ki so bili potrebni ugledu in strateškemu geniju velikega maršala in propagandi žrtev za domovino.

Res je, Moskva ne plača svojih agentov. Toda oni imajo pravico in izključno prednost predstavljati jo v Jugoslaviji – pod pogojem najbolj uslužne pokorščine Vrhovnemu vodstvu cele družbe.

²⁰⁹² **The Daily Worker**, časopis ameriške komunistične partije, ki je izhajal od leta 1924 v New Yorku. Proti koncu petdesetih let ga je nadomestil The Worker, tega pa leta 1968 The Daily World. Podatki so dostopni na: Daily Worker – Wikipedia, the free encyclopedia, http://en.wikipedia.org/wiki/Daily_Worker, 29. 9. 2014.

²⁰⁹³ **Stahanovec** – pripadnik stahanovstva (ali stahanščine), gibanja, ki si je prizadevalo za večjo delovno storilnost in se je začelo v tridesetih letih 20. stoletja v Sovjetski zvezi, nekaj časa pa je bilo popularno tudi v drugih socialističnih državah. Ime je dobilo po sovjetskem rudarju Alekseju Grigorjeviču Stahanovu (1905–1977), ki naj bi avgusta 1935 s svojo skupino rudarjev v eni izmeni nakopal 102 toni premoga in tako za štirinajstkrat presegel normo. Pozneje je študiral v Moskvi in bil zaposlen na vodilnih mestih v premogovnikih in pri ministrstvu za rudarstvo. Njegov dosežek iz leta 1935 pa je s pomočjo propagandnega partijskega aparata sprožil splošno tekmovanje za čim boljšimi delovnimi rezultati v okviru izpolnjevanja petletnih gospodarskih načrtov. Stahanova so častili kot narodnega heroja in je postal simbol nadčloveškega napora. (Antič, Veliki svetovni biografski leksikon, str. 1037.)

²⁰⁹⁴ Verjetno je mislil Otona Župančiča.

Kar se pa tiče načina vladanja naši vlastodržci ne iščejo preveč daleč inspiracije. Z ozirom na to je obramba v Nurenbergu prezrla sijajen argument, v korist svojih klientov.

Kakšen smisel ima uničiti Kaltenbrunnerja,²⁰⁹⁵ če so njegove žrtve v koncentracijskih taboriških svojo usodo tako dobro in v tako polni meri zaslužile, da so jugoslovanska takozvana ljudska sodišča obsodila ljudi, ki so se vrnili iz Dachaua, samo zato, ker so simpatizirali z zapadnimi zavezniki. V Nemčiji preganjajo naciste, toda zelo spoštovani M. P.²⁰⁹⁶ občuduje našo demokracijo. Hitler je napisal »Mein Kampf«. Tito je izdal »Borbo«. B. B. C. ironizira Nemce: »Zaupajte Fuhrerju« in naši zidovi so popisani z geslom: »Mi imamo popolno zaupanje v Tebe!« Velika tradicija gestapa se nadaljuje v OZNI, ki se poslužuje tudi svojih osebnih izkušenj. Tako zvana »Titova mladina« maršira po ritmu »HJ«. ²⁰⁹⁷ »Na čelu od zemlje pogubljenih« ste lahko videli na primer korakati po Luxemburgu tovariša ministrskega pomočnika. Koncerni in trusti so pripomogli temu mehkužnemu sinu enega izmed glavnih agentov I. G. Farbenindustrie, da je prišel do tega, da nosi težak tovor te proletarske mladine. Te ljudi spremljajo aktivisti z revolverjem v roki, in so obdani z sijem nenadomestljivosti.

In ko se ti kraljevsko dostojanstveni voditelji rojev policistov in ovaduhov hočejo zabavati na račun zapadne demokracije, tedaj priredijo svobodne in tajne volitve z že naprej garantiranim 100 % rezultatom.

Tajnost volilnih skrinjic: če so dve ena komunistična in druga brez kandidata, so napravljene iz zvencega materiala. Če pa je ena sama, je z vso skrbnostjo obložena z blagom in razkazovana novinarjem.

To je pravica ljudstva, da samo o sebi odloča!

Gospod prezident!

Vaša oseba in vaše ideje so spoštovane v svetu. Vaša beseda se v svetu posluša. Vi ste svoboden, Vi ste Francoz. Pomagajte nam, da rešimo našo Jugoslavijo.

Ustavite to zgrešeno in zlobno propagando, ki skuša pomešati med seboj Slovane z drhaljo, ki je na nasilen način osvojila oblast nad neodpornimi masami našega ljudstva. Odsvetujte slabo informirane, da moralno podpirajo to orientalsko demokracijo, ki se roga onim, ki se trudijo, da bi jo razumeli in jo tolmačili.

Zahtevajte, kot državnik, da se vzpostavijo v Vzhodni Evropi najbolj elementarne svobode.

Poziv, kot je naš, je končno poiskusi zateči se k tujcu zato, da se spodkoplje politični in moralni kredit nekega režima, svojega lastnega režima. Lahko bi vas torej naš apel žalil, bodisi kot demokrata, bodisi kot domoljuba.

Toda Duff Coper²⁰⁹⁸ je v svojem »Talleyrand-du« napisal (oprostite mojemu šepavemu

²⁰⁹⁵ **Ernst Kaltenbrunner** (1903–1946), avstrijski vojni zločinec. Marca 1938, ob priključitvi Avstrije k nemški državi, je postal minister za javno varnost, januarja 1943 pa je nadomestil Reinharda Heydricha na mestu šefa nemške varnostne službe in je imel odločilno vlogo pri iztrebljanju Judov. Leta 1946 je bil v Nürnbergu obsojen na smrt z obešenjem. (Enciklopedija druge svetovne vojne, str. 216.)

²⁰⁹⁶ Verjetno kratica za Member of Parliament (član parlamenta).

²⁰⁹⁷ Morda mišljena Hitlerjugend (Hitlerjeva mladina).

²⁰⁹⁸ **Alfred Duff Cooper** (1890–1954), angleški plemič, konservativni politik in diplomat, med drugim član britanskega parlamenta, minister za informacije, britanski veleposlanik v Franciji, napisal je več del, med drugim biografijo o francoskem politiku in diplomatu Talleyrandu (1754–1838) z naslovom »Talleyrand«. (Antič, Veliki svetovni biografski leksikon, str. 197.)

prevodu) »Najtežja napaka samodržcev, kot način vladanja je onemogočanje ustanovitve vsake legalne opozicije. Človek, ki je pošteno prepričan, da njegova dežela trpi in da bo nadaljevala v trpljenju, radi slabega vodstva političnih zadev ima samo dve izbiri: Ali da ostane neaktiven gledalec, ali pa da podvzame potrebne ukrepe in svoje politične nasprotnike (tajno policijo) označi kot veleizdajalce. Tajna opozicija je konspiracija, javna opozicija je upor. In vendar je 'izdaja' take vrste dolžnost vsakega državljana in domoljuba.«

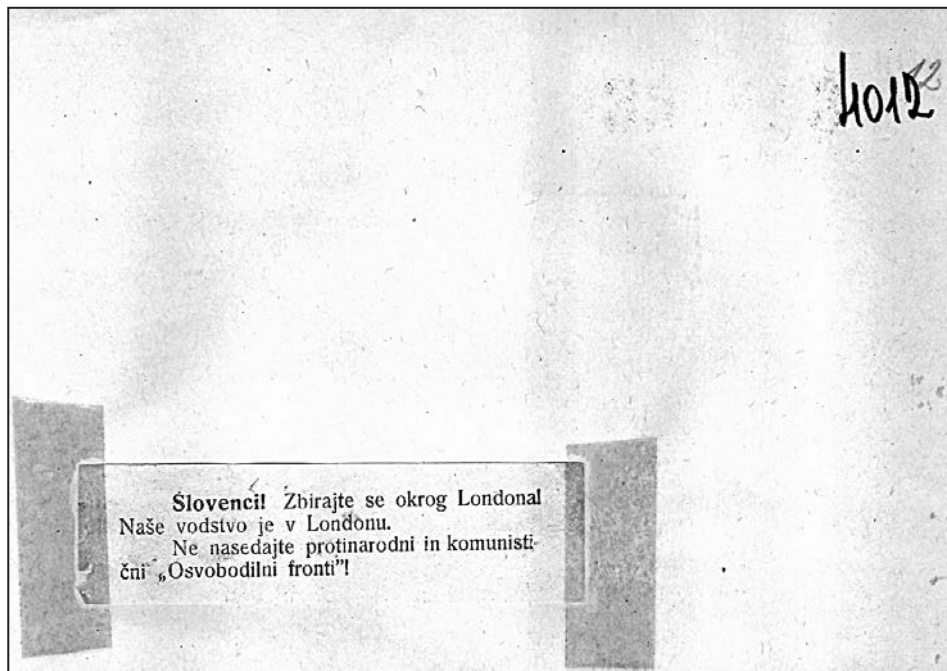
Upam, da sem se opravičil, tako jaz, kot moji prijatelji, ker citirana ideja bi se na noben primer ne mogla bolje nanašati, kot na naš primer.

Ostaja mi samo še to, da vas prosim oproščenja, ker sem vam odvzel toliko dragocenega časa.

Blagovolite sprejeti
 gospod prezident,
 izraze mojega globokega spoštovanja.
 Ta, ki podpisuje ni niti fašist,
 niti reakcionar, ampak član ljudske fronte.

64. Letak »Slovenci zbirajte se okrog Londona«

(SI AS 1931, t. e. 585, št. 4012)

65. Dopis Pravde Štabu oboroženih Vojnih sil Jugoslavije, 10. 5. 1942²⁰⁹⁹

Ljubljana, 10. maja 1942

Štabu oboroženih Vojnih sil Jugoslavije v Sloveniji.

Iz razgovorov, ki so jih vodili posamezni naši člani z delegati določenimi za posredovanje med visokim naslovom in »Pravdo«, posnema podpisani odbor, da mora »Pravda« kot narodno in socialno radikalno usmerjena organizacija s sledečimi u g o t o v i t v a m i precizirati svoja stališča.

Predvsem navajamo dejstva, ki točno označujejo naš politično-državni koncept in naše ravnanje v zadevi g. generala Draže Mihajlovića:

1. »Pravda« je bila prva slovenska revolucionarna skupina, ki je že maja 1941 v svojem takrat objavljenem programu zahtevala izrecno in brezpogojno obnovev Jugoslavije, kot države Slovencev, Hrvatov, Srbov in Bolgarov.

2. Ta »Pravdin« program je došel v roke g. generala D. M.,²¹⁰⁰ ki ga je izrecno odobril, kakor nas je o tem obvestil zastopnik takrat organizirujočega se štaba. S tem smatra g. gen. D. M. politične, socialne in moralne misli tega programa kot primerne, da služijo za načelno osnovo osvobodilnemu boju.

3. »Pravda« je ta program predložila zastopnikom izv.²¹⁰¹ odbora OF in nato 26. avgusta 1941 stopila v OF, predstavljeno kot vsenarodno, revolucionarno organizacijo - Tudi v tej skupnosti se je »Pravda« strogo držala svojega programa.

4. »Slovenski poročevalec« je v št. 29 II. z dne 9. dec. 1941 objavil znani napad na g. gen.²¹⁰² D. M. »Pravda« je takoj v obliki ustnih intervencij pri vseh skupinah, ki so tvorile OF protestirala in zahtevala, da se ta nekvalificirani korak popravi.

5. »Pravda« ni dosegla zadoščenja za g. gen.²¹⁰³ D. M. Zato je v prvi št. svojega glasila »Izvestja« z dne 16. dec. 1941, kot prva slovenska revolucionarna skupina poudarila visoke moralne vrline in narodno zanesljivost g. gen. D. M. V trdnem zaupanju v njegovo poštenje in vojaško sposobnost ga je branila pred napadi povsem določenega krila OF, in to neglede na skrajno pomanjkljiva, nasprotojuča si in često tendencijozna poročila, ki so prihajala iz Srbije in Bosne. Pripominjamo, da so »Izvestja« objavila dotični članek po predhodnem sporazumu z aktivnimi jugoslovanskimi oficirji, ki so g. gen. D. M. poznali osebno ter so do svoje konfinacije sodelovali v pripravah za organiziranje revolucionarne vojske.

6. Do preloma med OF in »Pravdo« je prišlo v glavnem baš radi zahteve naše organizacije po brezpogojnem priznanju jugoslovanske vojske in po tozadevni jasnosti v politiki in propagandi OF, ki jo zahteva »Pravdina« spomenica z dne 13. 1. 1942.

7. Ves čas organizacijskih priprav je bila »Pravda« v stiku z visokim naslovom preko g. Vihra,²¹⁰⁴ in pooblaščenim zastopnikom »Pravde« je imel ponovno priliko tudi g. Leskovarju²¹⁰⁵ obljubiti vso pomoč za snujoče se oddelke jugoslovanske vojske v Sloveniji.

²⁰⁹⁹ Tipkopis (izvirnik) se hrani v: SI AS 1931, t. e. 585, št. 4010–4011.

²¹⁰⁰ D. M. – Draža Mihajlović. Tudi v nadaljevanju besedila se uporablja ta kratica.

²¹⁰¹ Morda okrajšava za: »izvestnega« (določenega).

²¹⁰² Generala. Enako tudi v nadaljevanju besedila.

²¹⁰³ Gospoda generala.

²¹⁰⁴ Že omenjeni **Radko Čotić** s psevdonimom **Srečko Viher**. Beseda Viher je bila pozneje prečrtana.

²¹⁰⁵ **Leskovar** je bilo ilegalno ime že omenjenega **Tugomerja Prekorška**. Beseda Leskovar je bila pozneje prečrtana.

Uverjeni smo, da so s temi navedbami razblinjene vse domneve o nekih posebnih stališčih in namenih »Pravde«, ki bi ne bili v skladu s koristmi boja za svobodo in obnovo Jugoslavije, kot ju pojmuje v svojem proglasu z dne 22. aprila 1942 g. gen. Draža Mihajlovič.

Glede svoje politične opredelitve v osvobodilnem boju pa si dovoljuje »Pravda« sporočiti sledeče:

Sredi idejne in organizacijske krize, v katero je zapadla OF, nemalo baš radi desorientacije, ki je nastopila po napadu na g. gen. DM, se je pričela snovati nova politična vsenarodna organizacija VZ.²¹⁰⁶

»Pravda« je po svojem izstopu iz OF sodelovala pri pripravah na njeno oživetvorjenje, in to predvsem, ker je bila VZ zamišljena kot politična opora za jugoslovansko vojsko pod vodstvom g. gen. D. M.

»Pravda« je pri tem pokazala popolno politično samozatajevanje. Šla je namreč v kombinacijo, v kateri so sodelovali direktni zastopniki pri narodu omrznjenih starih strank na kulturni, socialni in politični desnici. »Pravda« je stavila edino pogoj, da se izključijo od vsakega odločanja v revolucionarnem osvobodilnem boju vsi kompromitirani politiki in ...,²¹⁰⁷ ki so za časa okupacije sodelovali pri poklonitvah sovražnikom v Rimu in drugod ali, ki so sodelovali v okupatorskih organizacijah.

V tem oziru »Pravda« ne pozna kompromisov.

Med slovenskim narodom bi bila namreč stvar jugoslovanske vojske in g. gen. D. M. v naprej kompromitirana, če bi kdorkoli vezal njegovo junaško borbo na politično osnovo take VZ, za katero bi ljudstvo v zdravem instinktu čutilo konture ljudi iz »consulte«, duhovne promotorje protisovjetske gonje, gufovc,²¹⁰⁸ gillovce²¹⁰⁹ in druge izdajalce odnosno slabiče. Zakaj se je naš delegat moral umakniti iz VZ, je naslovu znano.²¹¹⁰

To politično stališče pa v ničemer ne vpliva na »Pravdino« brezrezervno pripravljenost za podpiranje jugoslovanske vojske in njenega komandanta.

Na tem mestu bodi poudarjeno, da vztraja močna plast slovenskega ljudstva, in to morda njeni najaktivnejši, najpožrtvovalnejši in najborbenejši elementi še vedno trdno v vrstah OF. Ljudje vstrajajo »bona fide« v propagandnih geslih: slovenski, socialno-napredni in aktivni organizaciji. Ne zavedajo se, da je vodstvo OF izmaličilo cilje. Grupa načelnih internacionalistov utegne v avtoritativnem odločanju, ki si ga prisvajajo, ob odločilnem času zavesti Slovence na pota, ki so pogubna za nas tako v narodnem, socialnem kot gospodarskem oziru.

Vsak nastop proti tem slovenskim masam OF in to morda še pod slabo zabrisano firmo nekih protiljudskih skompromitiranih politikov bi bil nepravilen, usoden in v naprej obsojen na neuspeh.

Te mase je treba podučiti o pravem položaju in pritegniti pod itak tudi med njimi popularno zastavo:

narodnega junaka Draže!

²¹⁰⁶ Vseslovenska zaveza.

²¹⁰⁷ Nečitljiva beseda.

²¹⁰⁸ Pripadniki GUF – Gruppi Universitari Fascisti (Fašistična univerzitetna mladina).

²¹⁰⁹ Pripadniki GILL – Gioventù Italiana Litorio del Lubiana (Mladinska fašistična organizacija).

²¹¹⁰ Prvotno je bilo napisano: Ker se je »Pravda« uverila že na prvih sestankih, da skuša gotov krog iz VZ kriti načelno dvoiličnost in reševati s tem eksistenco političnih ruševin preteklosti, se je naš delegat moral umakniti iz VZ ter dobil zato soglasno odobritev plenuma »Pravde«. Ta stavek je bil potem prečrtan in nadomeščen s krajšim stavkom, kot je napisan zgoraj.

To se mora zgoditi s povezavo sil direktno na terenu.

Sklepoma si dovoljuje »Pravda« prositi naslov, da ji omogoči neposreden stik s komandan-
tom jugoslovanske vojske v Sloveniji. Preko posrednikov političnih in strokovnih zadev
namreč ne moremo obravnavati. Za vezo stavljamo na razpolago rezervnega oficirja.

»PRAVDA«

66. Dopis »Gorskega štaba 40 Komande jugoslovanske vojske« – pooblastilo za Cvetka Vihra, 20. 2. 1942

(SI AS 1931, t. e. 585, št. 4013)

20. febr. 1942

V duhu naredbe str. Pov. 182/41.
Vrhovnega komandanta Jugoslovenskih Osvo-
bodilnih Trup dodeljuje se s tem doku-
mentom

Vihar Cvetko 13

sledede pooblastilo:

DA SME, V DUHU DOBLJENIH DIREKTIV,
ORGANIZIRATI OZ. POMAČTI ORGANIZIRANJE
EDINIC NARODNE VOJSKE NA TERITORIJI SLO-
VENIJE IN DA SE SME PRI TEM POSLUŽEVATI
NAJŠIRŠE INICIJATIVE.

Vsi aktivni oficirji in podoficir-
ji, ki nimajo tega pooblastila, so obvez-
ni staviti se na razpločerja in priti po-
oblaščenca v vsestransko pomoč pri njegovem d-
delovanju.

Vsi rezervni oficirji in podofi-
cirji, kakor tudi vse ljudstvo operativne
in rezervne vojske so še vedno podvrženi
Vojno-krivičnemu zakoniku Jugoslovanske
vojske, ki sarbori proti okupatorjem in
katere demobilizacija še ni izvršena.

Sestav narodne vojske ni in ne bo
orodje nikake stranke, izključuje politično
strankarske cilje in služi samo za borbo pro-
proti okupatorjem.

Nepošajo se vse osebe, predvsem pa
funkcionarji poedinih strank in društev,
da izmenovnemu pooblaščenca v njegovem
delovanju pomagajo in svojih najboljših moč
močeh.

194. Po zapovedi
Voj. in Konz.

**KOMANDA GORSKEGA ŠTABA 40
JUGOSLOVENSKE VOJSKE**

Vojnarac

A351255

67. Dopis »Vrhovne Komande slovenskih oboroženih sil«, 20. 2. 1942²¹¹¹

Vrhovna Komanda
Slovenskih oboroženih sil
Gšt.²¹¹² Str. Pov.²¹¹³
Št. 12
20. februarja 1942. l.
Ljubljana

Strankam potpisnicam:

V zvezi z dobljenih naredb in ustmenih uputa od strani Vrhovne komande Jugoslovenskih oboroženih sil in naredbi Ministra vojske in Mornarice Kraljevine Jugoslavije, si je tudi Glavni stan Slovenskih oboroženih sil nadel nalogo da organizira in formira kot edini opolnomočenik narodno Jugoslovansko vojsko v Sloveniji.

Poudarjamo, da ta Glavni stan Slovenskih oboroženih sil, ki je pod Komando Vrhovnega komandanta Jugoslovanskih oboroženih sil in Ministra vojske in mornarice, nima nobene zveze s staro Jugoslovansko vojsko, katere vodje so bili temni elementi in korupcijaša, ki so hoteli propast naše vojske in domovine. Nasprotno je ta vojska sestavljena iz samih poletnih, moralno neomadeževanih oficirjev, ki so brez kakšne politične ambicije, temveč so pripravljeni dati svojo kri za svoje ideale, na katere jih veže prisega, Velika in pravična Jugoslavija pod žezlom Njegovega Veličanstva Kralja Petra II – dokler jih On prisega ne odveže. Največji garant za naše uspehe je Komandant vseh svobodnih Jugoslovanskih oboroženih sil, divizijski general g. Mihajlović Dragoljub, ki ima danes z združenimi bratskimi svobodnimi Bolgarskimi, Grškimi in Albanskimi odredi vojsko močno 50.000 mož.

Prvi cilj naše nove vojske je združitev vsega naroda v Sloveniji brez obzira na politično pričanje poedincev pod eno Vrhovno komando oboroženih sil v Sloveniji, ki je neposredno potčinjena Vrhovni komandi Jugoslovenskih oboroženih sil.

V zvezi gornjih izjav se obrača Glavni stan na sledeče politične stranke – Vrhovnemu Sokolskemu vojnemu svetu,²¹¹⁴ Stari pravdi, Bojevniški zvezi, Socijalnemu demokratskemu gibanju, Krščanskim socialistom, Narodni odbrani in Mladi Jugoslaviji s sledečo prošnjo:

1. Da se med temi strankami ustvari ako že ne fuzija, ki bi bila sedaj najbolj potrebna, vsaj najiskrenejše delovanje in da se vsa načela teh strank prilagode programu Stare pravde, ki je kot prva priznana od Ministerstva vojske.
2. Da te stranke unificirajo ves tisk in druga propagandna sredstva kakor tudi vsa materialna sredstva.
3. Da vse stranke svoje načrte prilagode tako da bo v trenutku preobrata v vseh važnih ustanovah, že strokovnjak na mestu, kajti samo v tem slučaju bo lahko teklo življenje normalno naprej in vojska bo imela sigurno zaledje za daljne operacije.
4. Da vse stranke obljubijo in dajo vso pomoč v ljudstvu, materialu in drugih potrebah vojski. V tem cilju da dajo takoj imena vseh zaupnikov na deželi in tem javijo, da grede

²¹¹¹ Tipkopis (izvirnik), ki je bil najden pri Črtomirju Nagodetu, se hrani v SI AS 1931, t. e. 585, št. 4016–4017.

²¹¹² Glavni štab.

²¹¹³ Morda: Strogo poverljivo (strogo zaupno).

²¹¹⁴ **Sokolski vojni svet** je bil ustanovljen leta 1941. Njegovi člani so bili med drugim ing. Ladislav Bevc, Etbin Bežek in drugi. (Vodušek Starič, »Dosje« Mačkovšek, str. 40.)

na roko v vsem, tistemu oficirju, ki se bo pri njih javil s pravilnim geslom. Obenem naprošajo stranke, da pomagajo z denarnimi sredstvi za nakup orožja in potovanja, kajti vsa materialna sredstva vojske so minimalna.

5. Da se zveza med vrhovno komando in strankami održava samo po opolnomočencu platin. poručniku izvidj. (Viherju²¹¹⁵) in nobeno drugo osebo, radi nepotrebnih zmešnjav.
6. Da se opolnomočenca stalno obveščata o vseh važnih notranje političnih dogodkih, kakor o pristopu vsake nove stranke, katera bo imela tedaj iste obveze.
7. Da se prekine vse zveze ali se tudi ne poiskua vspostaviti z bilokatero novo vojaško organizacijo, ker je vsaka taka neveljavna, ker ni od vlade priznana.

Ako se stranke obvežejo da sprejemajo vse pogoje prej navedene, potpadajo takoj pod V. K. Z. v pogledu tajnosti.

Vrhovna komanda oboroženih sil v Sloveniji garantira, da bo njeno delo ovekovečeno z uspehi in da se bo z vsemi sredstvi borila za našo prenovljeno domovino, ter s tem oprala čast Jugoslovanske vojske.

Saopštiti svim pomenutim strankama
u največoj tajnosti usmeno.

Iz Glavnega stana Slovens.
oboroženih sil.

---

²¹¹⁵ Mišljen Cvetko Viher – pravo ime Radko Cotič.

68. Pismo, ki vsebuje podatke o šifrah, ki naj bi jih uporabljala
Stara pravda, 27. 1. 1942

(SI AS 1931, t. e. 585, št. 4014-4015) Scani 011, 012, 013)

4014

Ljubljana, 27. I. 1942.

Spoštovani prijatelj,

4351258

Glede aktiviranja postopajte, prosim, sledeče :

Z oddajami začnite 14.II. in oddajajte potem 5 dni zapovrsti.t.j. 14.,15.,16.,17.,18. II. svoj pozivni znak 5 minut.

Čas : računa se po astronomskem času po Greenwich t.j. če se označi kot čas ob 13 uri je to ob 15 uri italijanskega časa, ki je sedaj v veljavi v Ljubljani.

Čas se označi s štirištevilčnim številom, prvi dve pomenijo uro, zadnji dve minute t.j. 0515 je 5^h15', 1509 je 15^h 9'.

Čas oddaje ob 0945 t.j. ob 9^h 45'.

Vaš pozivni znak : PLN

A B C	
C D E	F G H

Naš pozivni znak : NRK

A B C	
C D E	F G H

Poslušajte na valu 36 m

V slučaju, ako bo potrebno kakorkoli podatke kako izpremeniti, boste obveščeni preko rednih radio oddaj preko Londona v emisijah v srbohrvaščini. Obvestilo bo sledeče :

A351259

HOKS

London bo pozival Radojko in bo javil Radojka, Radojka, poročilo sprejeli t.j. Vaše emisije smo sprejeli.

ne dobivamo nikakih sporožil t.j. ne moremo dobiti Vaše postaje.

Ako bi nastale kake druge izpremembe, ki bi Vam jih morali sporočiti, bomo to javili sledeče

pod označko prvič javljamo izpremembe časa. Javljano bo ~~število~~ osemštevlično število. Merodajne so edinole druga, tretja, četrta in peta številka t.j. 9214588 za Vas je važno le 2145, kar pomeni ob 21^h45'.

pod označko drugič javljamo izpremembe glede datuma. javljeno bo s petštevličnim številom, važni sta le druga in tretja številka t.j. 80577 pomeni 5. 81577 pomeni 15. številka pomeni datuma, mesec se ne javlja, ker je to itak razvidno pod označko tretjič javljamo izpremembe naše valovne dolžine n.pr. 94266 pomeni nova valovna dolžina je 42 metra.

V celoti morate pri teh objavah odbiti vedno prvo in zadnji dve številki potem dobite število, ki je važno za Vas.

Razen tega morate odšteti pri dobljenih številkah vedno še številko 9, da dobite pravo število. Pri urah in minutah morate odbiti posebej 9 od številka za ure in posebej od številka za minute.

(-8) r

NOJE

8902

Objava bo potem izgledala recimo sledeče :

Radojka, Radojka, poročilo primili

prvo 8255477

drugo 42755

treća nepromenjeno

na dan) s. -8

Objava pomeni : Vaše oddaje smo prejeli, oddajajte ponovno ob 16 uri 45 minut dne 18., valovna dolžina ostane neizpremenjena.

Upam, da so podatki dovolj točni, da bo mogoče aktiviranje in zveza.

Z najboljšimi željami

A351260

8902

O R G A N I Z A C I J E

10.11.51.961223784

p o d k r a a j s e k o o d

p o t u j e a a a a a

k u š a e a d a d t a e

k a d l a r j p o o j s

8902-24
aaapd
peašo
ajtoa
jerkk
vadpa

P-znaki 8902-24 (--) 8902-24

O R G A N I Z A C I J E

10.11.51.961223784

k u s a e a d a d t a e

k l a r j p o o j s

p o t u j e a a a a a

p o d k r a a j s e k o o d

18 m
TNT
cut 15-20 V.

(8-)

---

69. Pismo Pravdi, 17. 5. 1942

---

*(SI AS 1931, t. e. 585, št. 4020)*P. j. v. za S.²¹¹⁶

pol. št. 1

17. V. 1942

P r a v d i.

Vaš dopis od 10. V. 42. sprejet.

Prosim odredite oficirja za zvezo med Pravdo in štabom, ki naj predloži takoj način in korekture s katerimi morete in želite sodelovati v organizaciji jugoslovanske vojske.

Štab ni v nobenem pogledu odvisen od politične organizacije S. Z.,²¹¹⁷ pač pa v svojem delu želi in rabi podporo vseh organizacij, ki stoje na programu Jugoslavije in narodne jugoslovanske vojske, kateri sta na čelu Kralj in general Mihajlovič. Da ne bi podpora dobronamernih oseb in organizacij bila razdrobljena in da bi se pred narodom končno vendar enkrat nastopalo enotno, je ta štab neprestano dajal sugestije na vseh straneh, da se doseže združitev na za vseh sprejemljivem programu. Potrebno je sodelovanje prav vsakega narodno zavednega Slovenca in Jugoslavana. Nihče pa za svoje sodelovanje ne sme v jugoslovanski vojski kovati svoj politični kapital, kajti jugoslovanska vojska ne bo nikdar orodje kake gotove osebe ali grupe, niti bo kedaj sredstvo reakcije.

V tako široko zasnovani koncentraciji kot je S. Z. je razumljivo, da nimajo vsi istih pogledov na prav vse probleme in dogodke, ali radi tega ne sme priti do razhajanja. Tudi se v sedanjih kritičnih časih, ko dnevno izgublja življenje več Slovencev kot cela ostala okupirana Evropa skupaj, nikdo ne sme radi česar koli čutiti osebno toliko užaljenega, da bi zapuščal skupno delo.

Zato ta štab želi, da »Pravda« ne sodeluje samo v vojaškem pogledu, ampak predvsem tudi politično in je torej mišljenja, da se mora vaš predstavnik čimprej vrniti v S. Z., po možnosti prav v isti osebi, ker je na njo ta štab polagal velike nade.

Potrebno je, da v vaših glasilih točno precizirate svoje ...²¹¹⁸

K dokazom zoper Ljuba Sirca

---

70. Pismo Ljuba Sirca iz Berna pod psevdonimom Léon Oeuvaray, naslovljeno na »gospo«,²¹¹⁹ 12. 2. 1944

(SI AS 1237, t. e. 259)

---

²¹¹⁶ Verjetno poveljstvo Jugoslovanske vojske za Slovenijo.

²¹¹⁷ Verjetno Slovenska zaveza.

²¹¹⁸ Od tu dalje dokumenta ni mogoče brati, ker je list odrezan. Na koncu je z roko dopisano: Pozdrav Leskovar (ilegalno ime Tugomerja Prekorška).

²¹¹⁹ Ljubo Sirc je iz Švice pošiljal pisma pod psevdonimi, naslovljena pa so bila na gospo Gabrijelo Žužek, ki je stanovala v Florjanski ulici v Ljubljani. Dokument se hrani v SI AS 1237, t. e. 259.

Léon Oeuway

64

Bern

Tiefenaustrasse 32 Suisse.

Berne, le 12 fév. 1944.

Madame,

Jusqu'à présent j'ai essayé plusieurs fois de vous écrire, mais je n'ai jamais eu la chance de recevoir de vos nouvelles, bien que je désire beaucoup d'en avoir. Je vous ai écrit plusieurs lettres à la fin du mois de novembre et au début de décembre. J'ai l'impression que vous ne les avez point reçues.

Je me porte très bien. Ma jambe cassée est finalement guérie. Elle y a mis plus de cinq mois. Mes muscles sont toujours un peu enflés mais cela ne m'empêche pas de marcher presque normalement. J'espère de pouvoir quitter au cours du mois suivant Berne

109411 1306

5000

pour me rendre à ma dernière destination. Malheureusement j'ai encore beaucoup des difficultés à surmonter pour obtenir ce résultat.

Autrement je suis très déçu de tout ce que je vois et je regrette presque d'avoir quitté ma maison. Je vois surtout que j'avais parfaitement raison les jours de Noël 1942. Hélas il est trop tard maintenant pour recommencer et je dois pousser tout jusqu'au bout.

J'espère d'avoir sous peu vos nouvelles. Je vous prie d'agréer, Madames, mes meilleurs vœux et mes salutations très sincères.

Léon Oeuwray

Berlin
Tiefenaustasse 32.

71. Šifre, ki naj bi jih Črtomir Nagode leta 1943 poslal Ljubu Sircu v Švico

(SI AS 1931, t. e. 584, št. 4266)

~~66~~
 4266

A	n	g	e	l	j	o	l	o	p	i	s	m	o	
1	9	3	2	4	5	13	6	10	12	14	8	11		
S	E	L	E	T	W	E	S	B	R	A	V	9	0	1
A	I	C	O	A	I	D	I	I	I	D	A	T	N	2
N	M	K	T	S	J	E	T	E	E	O	M	E	S	3
E	T	B	O	V	T	T	L	O	S	I	C	O	T	4
F	e	A	T	E	V	N	G	I	T	O	T	N	A	5
T	S													

72: 14 = 5
2

A349351

M	e	m	i	g	e	d	o	b	r	o		
0	3	4	6	5	4	2	8	1	9			
4	3	8	6	5	11	4	2	9	1	12	10	
C	I	G	T	S	O	E	I	S	N	S	1	
T	K	M	T	V	T	I	O	E	A	V	T	2
F	B	T	A	S	E	O	T	O	N	A	A	3
O	A	e	S	I	D	2	O	I	E	M	R	4
N	A	S	V	T	E	I	T	O	F	C	I	5
E	D	B	E	L	T	D	L	N	T	T	E	6

K dokazom zoper Leona Kavčnika

72. Prošnja Leona Kavčnika za pridobitev državljanstva Neodvisne države Hrvaške (NDH), 30. 4. 1941²¹²⁰

Ing. Leon Kavčnik

Topusko.

Tit.

Ministarstvo unutarnjih poslova,
Zagreb.

Predmet:

Ing. Leon Kavčnik moli

Za podijeljenje državljanstva

Ovime čast mi je zamoliti naslov za podijeljenje državljanstva Nezavisne Države Hrvatske. Svoju molbu obrazlažem kako slijedi:

1) Na teritoriju Nezavisne Države Hrvatske boravim neprekidno od kraja veljače 1924, i to u Topuskom, sa prekidom od 11 mjeseci u godinama 1929 i 1930, kada sam boravio u Varešu.

2) Moja djelatnost bila je posvijechena kroz citavo vrijeme unapređivanju metalurgije željeza. U Topusko došao sam kao asistent visoke peći ovdašnje talionice, koje je poduzeće uslijed lošeg gospodarstva zapalo u tešku krizu. Godine 1925 preuzeo sam upravu poduzeća i radi nepovjerenja vlasnika (Slavska banka) uspjelo mi je tek g.²¹²¹ 1927 staviti visoko peć u pogon, kada je upravu banke preuzeo pokojni g.²¹²² dr. Aleksandar Horvat. Do g. 1929 radilo se sa velikim prekidima, jer je poduzeće bilo vezano na upravu banke, koja nije bila u stanju donositi brze i odlučne zaključke. Kada je bila talionica dana u zakup jednom nesolidnom zakupniku, ja sam uzeo namještenje u Državnoj željezari u Varešu kao pogonski inženjer visoke peći. U tom vremenu likvidiran je stečaj Slavenske banke i talionica prešla je u vlasništvo koncerna industrijalca Augusta Westen-a. Taj je gospodin uvidio, da može talionica prosperirati samo u upravi skromnih stručnjaka, pa je dao talionicu u zakup meni i dvojici svojih namještenika sa pravom prvokupa uz širokogrudne uslove. Dali smo se na posao i uz pomoć gospodina Westen-a uspjeli podignuti produkciju preko predratne visine, a osim toga zaveli fabrikaciju nekih fiksnih proizvoda, koji omogućuju zaposlenje dvostrukog broja radništva. Zastarjele smo naprave prije svega doveli u propisno stanje, a mnogo sprava i strojeva na novo ugradili. Ukoliko nam to bude moguće, spremni smo poduzeće razvijati u pravcu zavođenja finalnih produkata i nadalje.

Obzirom na prenapućenost ovoga kraja i vrlo slabo iskorištavanje seljačkog radnog vremena moja je djelatnost imala u socijalnom pogledu nesumnjivo pozitivni karakter, i to naročito u lošijim godinama, jer smo unosili u narod po 4,000.000.– din godišnje.

²¹²⁰ Dokument (tipkopis) se hrani v: SI AS 1931, t. e. 583, št. 4756–4757.

²¹²¹ Godine.

²¹²² Gospodin.

3) Moja djelatnost nikada nije bila uperena protiv Hrvata ili hrvatskih narodnih interesa. Naprotiv, ja sam se zalagao za zaštitu Hrvata, koje je progonio zloglasni sreski načelnik Hasanbegović (slučaj ing. Podhorsky,²¹²³ slučaj 11 seljaka iz Hrvatskog sela itd.). Trudio sam se također oko općeg prosvijećivanja susjednog hrvatskog seljaštva. Koliko mi je poznato, ja sam sam vodio jedini analfabetски tečaj, koji je bio za posljednjih 20 godina održan u Topuskom.

4) Lični podaci: Rođen sam 28. veljače²¹²⁴ 1897 u Ljubljani, gdje imam i zavičajnost. Vjere sam rimokatoličke, rodom sam Slovenac i potpuni arijevac. Maturirao sam g. 1917 u Ljubljani, tehničku visoku školu završio u Beču²¹²⁵ g. 1923.

Prilažem krstni list, svjedodžbu Općinskog poglavarstva u Topuskom o moralnom i političkom vladanju i uredovnu svjedodžbu istog poglavarstva, da mi upravna općina Topusko osigurala primitak u zavičajnu vezu.

Za Dom spreman!

---

²¹²³ Podatki niso znani.

²¹²⁴ Februarja.

²¹²⁵ Na Dunaju.

73. Zapisnik o prisegi Leona Kavčnika »poglavniku« (Anteju Paveliću), 10. 5. 1941

(v rokopisu izpolnjen formular – original, SI AS 1931, t. e. 583, št. 4724)

DRŽAVA HRVATSKA ZAGREBAČKA INŽENJERSKA KOMORA - Z A G R E B	
Broj: O.-	/1941. .... dne, ...
Z A P I S N I K =====	
sastavljen dana <i>10. svibnja</i> ..... 1941. godine kod <i>Anteškog</i> <i>stana</i> ..... u <i>Topuskom</i> ..... o polaganju prisega prema propisima Zakona o položenju prisega vjernosti Državi Hrvatskoj.	
Na prisegu obavezan je po § 10. Z.o.o. inž.g. Ing. <i>Kavčnik Leon</i> ..... ovl. <i>inženjer</i> <i>Kau. telu</i> ..... iz <i>Topuskog</i> ..... Službu vrši kao ovlaštenu inženjera po propisima Zakona o ovl. inženjerima od 30. VIII. 1937.	
Prisegu prima <i>Leon Kavčnik, zapisnik Anteškog</i> <i>stana u Topuskom</i> ..... po ovlaštenju Zagrebačke inženjerske komore br. R.502-550-II-1941. od 30. travnja 1941.	
Svjedoci kod polaganja prisega su:	
1./ <i>Uga Brčić</i>	men. <i>ne</i> <i>nehor</i> ..... <i>Topusko</i>
2./ <i>Leon Balčić</i>	" <i>inženjer</i> " <i>Topusko</i>
Ferovoda: <i>Ante Kocman, učitelj</i>	<i>Topusko</i>
Ne prisegu obavezani Ing. <i>Leon Kavčnik</i>	
polaže ovu prisegu:	
"Trisižem Bogu Svemogućem, da ću Državi Hrvatskoj i Poglavniku kao predstavniku njenog suvereniteta vjšan biti, da ću sve ustavne odredbe i zakone njene poštivati, da ću u svome radu kao ovlaštenu inženjera interese Države Hrvatske i naroda hrvatskoga pred očima imati i promicati, da ću svoju službu i dužnosti savjesno prema zakonima izvršivati. Tako mi Bog pomogao!"	
Potvrđujemo, da je Ing. <i>Leon Kavčnik</i> ..... koga lično poznajemo, danas pred nama gornju prisegu položio.	
D o v r š e n o !	
1./ <i>Leon Kavčnik</i>	
Svjedoci:	4./ <i>Stefotić</i> .....
2./ <i>Uga Brčić</i>	5./ <i>Anteškog</i> .....
3./ <i>Leon Balčić</i> M.P.	.....

74. Pismo Leona Kavčnika Edvardu Kardelju, 19. 5. 1946.²¹²⁶

Dne 19. maja 1946

Spoštovani tovariš minister!

Borba, ki jo vodite za našo zemljo, mi daje povoda, da se zopet obrnem naravnost na Vas. Ako se Vam bo zdel moj postopek pretenciozen, mi prosim oprostite, toda to, kar vem in znam, mi ne dopušča, da bi molčal v teh usodnih dneh, ker sem prepričan, da vem za rešitev, ki je za naše narode najboljša, pa tudi za druge.

Argumenti, ki ste jih iznesli v svojem ekspoziciji v Parizu, so tako močni, da se človek s strahom vpraša: kako je sploh mogoče, da naletimo na tako nasprotovanje.

Na to vprašanje je na pol odgovoril maršal Tito: Tu so druge stvari po sredi!

K temu bi dostavili: Zapadni svet se boji diktature proletarijata in zato skuša domeno oblasti Sovjetske Zveze in njenih prijateljev utesniti kjerkoli je to mogoče. Pod pritiskom tega strahu so Angleži in Amerikanci pozabili ne samo na naše vojne zasluge in žrtve, temveč tudi na krivice in krivce druge svetovne vojne. Ta strah jih žene neizprosno v vojne priprave za bodoči konflikt in naši narodni interesi so žrtve tega procesa.

Angleži in Amerikanci prodajajo našo zemljo Italijanom in Nemcem, samo da si zagotove strateške točke proti Sovjetski Zvezi. Zastonj so vse naše še tako pravične argumentacije; dokler mi strahu zapadnega sveta pred diktaturo proletarijata ne odstranimo, ne moremo uspeli. Nemci in Italijani se nam lahko smejejo, ker so nas v dobrega pol leta pripravili ob sadove petletne borbe in žrtve v krvi in blagu. Mi smo že ogoljufani, kajti sadove zmage si lahko rešimo lahko samo z novo borbo, bodisi fizično, bodisi idejno.

Ali res verjamete, da moremo mi Slovani pod vodstvom KP dobiti tretjo svetovno vojno fizično ter zavladati svetu? Nemci so to poskušali dvakrat in niso uspeli, dasi smo jim bili vsi skupaj, Angloamerikanci in Slovani komaj kos. Torej tudi Angloamerikanci in ali pa Slovani sami tega ne bomo mogli doseči, kljub atomskim bombam, s katerimi se bomo obmetavali, samo uničili se bomo vzajemno in bomo poraženi oboji. Ako imajo izgubiti Angloameričani več kot mi, je to slaba tolažba; kaj bomo imeli od tega, če bo i tu i tam vse uničeno?

Edina naša šansa ostane torej idejna premoč, ki bi jo lahko izvajali na angloameriške množice. Toda kako stoji ta stvar?

Dejstvo je, da komunistična ideja nima več tiste privlačne sile, kot jo je imela nekdaj. Ne samo, da ostajamo v varnostnem svetu vedno v manjšini, glavno je, da se tudi pri volitvah narodi odločajo redno proti KP. Kako je mogoče, da se pri nas doma kljub očitnim uspehom nove vladavine razpoloženje množic obrača vedno bolj v nasprotno smer? Zakaj so preizkušeni borci in pristaši OF tako razočarani, da izjavljajo, da se za to, kar je sedaj, niso borili? Beseda »reakcija« je prenehala biti psovka in reakcija zopet dviga glavo. Reakcija ni nič manj trhla kot prej, in vendar ji dajejo ljudje prednost pred današnjim redom. Zakaj vse to?

Prav gotovo je vzrok v tem, ker je ena sila liberalizma ostala intaktna, tista sila, ki je gonila ljudi na barikade, ideja človeških pravic, državljanske svobode in enakopravnosti. To je tisto, kar ljudje hočejo in česar jim diktatura proletarijata ne more dati. Naj se še tako pov-

²¹²⁶ Na razpravi je bilo poimenovano kot »pismo ministru Kardelju«. Dokument (tipkopis, izvornik) se hrani v: SI AŠ 1931, t. e. 587, št. 2388–2389.

darja na vseh sestankih, da je bila nekdanja svoboda samo navidezna, vsakdo ve, da je danes svoboda izražanja pridržana samo KP in da bi morali vsi drugi zamašiti ne samo usta, temveč tudi možgane. To lakoto za vitaminom svobode izkorišča reakcija, in v tem je njena moč. Ali ni iz tega takoj jasno, kaj je treba storiti, da se reakcija postavi tja kamor spada?

Idejo svobode, ki poganja čolnič reakcije, morate vzeti reakciji iz jader! Nujno je potrebno, da napravi KP idejni okret, kot jih je napravila že nekaj, poučena po izkušnjah. Kaj bi bilo, ako Lenin leta 1917 ne bi bil odstopil od načel pariške komune? In kaj bi bilo, če Stalin leta 1936 ne bi bil zavrnil naukov Pokrovskega²¹²⁷ in priznal nacijo in domovino? Brez dvoma bi bil danes ves svet Hitlerjev suženj. Tako je tudi danes čas za spremembo sredstev, za moderniziranje orožja. Cilj ostane isti, preprečenje izkoriščanja človeka po človeku; diktatura proletarijata pa je sredstvo. Ako je bilo to sredstvo predvčerajšnjim slabo, včeraj dobro, danes pa, ko je postalo sredstvo za rehabilitacijo reakcije, zopet slabo, je to stvar, ki mora biti dialektiku izven diskusije. Ako torej diktaturo proletarijata reducirate na racionalno mejo, ne boste ničesar izgubili, nasprotno. Nisem komunist v smislu KP, toda s svojim narodom se vozim na ladji, ki jo vodi KP. In ker je vrhutega to edina ladja, ki nam je na razpolago, kajti brez Jugoslavije ni Slovenije in brez KP ni Jugoslavije, je jasno, da želim, da bi KP dobro krmarila in da se čutim dolžnega, navigatorja opozoriti na to, kar vidim in vem.

Misel, da je mogoče socializem ostvariti samo z diktaturo proletarijata, datira iz časov, ko druge poti ni bilo; moralo se je konstruirati težak ovinek odprave lastnine, v ta namen pa je bila potrebna diktatura. Toda niti Marx niti Lenin nista mogla vedeti, da bo tehnika, ta po marksističnem učenju samem suverena vladarica razvoja, ustvarila realno možnost direktnega zajetja presežka vrednosti (Mehrvort). Vrhutega uporablja doktrina čisto liberalno pojmovanje lastnine, da lahko lastnik z njo poljubno in neodgovorno razpolaga; že statična posest lastnine da neizbežno vključuje koristi. Tako pojmovanje lastnine pa je izrazito nedialektično in zato ne spada v socialistično doktrino. Razvoj pa je prišel tako daleč, da danes lastnine v liberalnem smislu tudi v kapitalističnih deželah več ni, temveč obstaja povsod samo oblastveno omejevana lastnina. Bistvo lastnine tvorita pravica do razpolaganja in koristnost. Z regulacijo teh dveh atributov je mogoče lastnino variirati i količinsko i časovno, potrebam življenja ustrezno, rekel bi dialektično.

Da je to res tako, vidite iz primera naše hišne posesti. Lastnik ni prav nič drugega kot brezplačni upravitelj v interesu stanovalca in bilo bi nespametno, provajati še neko formalno poddržavljenje z dragim upravnim aparatom. Zakaj ne bi postopali analogno tudi pri industriji in trgovini?

Kako to izvesti in pri tem ostati zvest vrhovnemu cilju proletarijata, preprečenju izkoriščanja, sem povedal v knjžici »Evolucija k socialni pravičnosti«, ki sem Vam jo pred letom dni dostavil. In ne samo, da s tem interesi proletarijata ne bodo izdani, temveč nudili mu boste lahko več kot mu nudite sedaj: realno pravico do dela in zagotovljen minimalni standard življenja.

---

²¹²⁷ **Mihail Nikolajevič Pokrovski** (1868–1932), ruski zgodovinar, sprva socialdemokrat, leta 1905 pa se je pridružil boljševikom. V obdobju 1908–1917 je bil v izgnanstvu, po vrnitvi v domovino pa je sodeloval v oktobrski revoluciji. Nato je bil med drugim prvi predsednik moskovskega sovjeta, namestnik ljudskega komisarja za izobraževanja in direktor vladnega arhiva v Moskvi. Rusko zgodovinopisje je skušal reformirati v skladu s komunistično ideologijo, kot glavni cilj pa si je zastavil odkrivanje temeljnih socioloških in ekonomskih zakonitosti, ki naj bi človeku pomagale pri obvladovanju sedanosti in načrtovanju prihodnosti. (Antič, Veliki svetovni biografski leksikon, str. 876.)

S tem boste dali svoji stranki orožje, ki edino lahko osvoji zapadnega človeka. Ne zanašajte se na to, da bo zapadni svet zopet zapadel krizi, oni so že zelo blizu recepta, kako se pride krizi v okom tudi ob privatnem gospodarstvu. Ako uporabite zamisel, ki vam jo priporočam, boste pridobili na moči.

Kar pa je glavno, premostili boste grozeči konflikt in rešili sadove pretekle borbe in zmage, v zadoščenje in pravico našemu narodu.

Smrt fašizmu – svobodo narodu!

75. Zapisnik o zaslišanju Jolande Poljšak, 15. 7. 1947²¹²⁸

UDB za Slovenijo

Centralni zapori

Ljubljana, dne 15. 7. 1947

Zapisnik zaslišanja

P o l j š a k Jolande, hči Stankota in + Ane roj. Vyzovrek, roj. 24. 9. 1920 v Mežici, poročena, uradnica na stanovanjskem uradu v Ljubljani. Stanujoča Masarykova 5.

Izpove kot priča, po predhodnem opozorilu, da govori le resnico!

Kedaj je šel vaš mož k domobranski policiji?

Moj mož je odšel k gornji policiji nekako v sredini marca 1944. Odšel je k domobranski policiji v Trst.

V kakšnih odnosih ste vi z Kavčnikovimi?

Gospa Kavčnik je moja teta, je namreč sestra moje pokojne matere. Praktično sem bila ves čas okupacije pri teti v Vegovi ulici, razen treh mesecev v 44. letu, ko sem odšla k možu v Trst. S Poljšak Ivanom sem se poročila 22. 4. 1944. v Ljubljani.

Ali je vaš mož pogosto prihajal v Ljubljano iz Trsta?

V začetku njegovega bivanja v Trstu je prišel sem skoro redno vsak teden. Navadno ob sobotah. Kasneje, ko sem bila jaz v Trstu pri njem ni več hodil v Ljubljano.

Pripomniti moram glede njega še to, da je ob kapitulaciji Italije odšel v četnike ter da je bil nato v partizanskem ujetništvu. Znano mi je, da je bil nazadnje v Novem mestu, kamor so novembra 1945. prišli Dmb²¹²⁹ in Nemci, nakar je kmalu nato prišel v Ljubljano. Znano mi je, da je v Trstu spravil iz zapora neko »Ido« ter da bi moral še nekoga spraviti iz zapora, nakar pa je bil tudi sam aretiran in odpeljan v Gonars. Aretiran je bil 11. 10. 1944 od Nemcev. V Mathausen pa je odšel 27. 11. 1944.

Kako pa je bil vaš stric ing. Kavčnik Leon med okupacijo politično orientiran?

Ne morem ga točno opredeliti. Na vsak način pa se je s političnimi vprašanji pečal. Znano mi je, da je med okupacijo k njemu zahajal dr. ing. Nagode Črtomir, pa tudi stric je bil večkrat pri omenjenem na njegovem domu na Mirju. V Ljubljano smo prišli v decembru 1941. Nagodeta pa se spomnim iz 44. ali 45. leta. K stricu na dom so hodili med okupacijo

²¹²⁸ Tipkopis se hrani v: SI AS 1931, t. e. 582, št. 6270–6272.

²¹²⁹ Domobranci.

tudi Sirc Ljubo, Kumelj Metod, Šubič²¹³⁰ Janek – študent umetnostne zgodovine, ki je nečak ing. Kavčnika. On je šel kasneje aprila 43. v partizane, kjer je kmalu nato v juliju ali juniju 43 padel. Bil je kurir od Vidmar Josipa. Padel je verjetno nekje v Gorskem kotarju. Šubič²¹³¹ Valerija – žena zgoraj imenovanega je bila stalno pri nas. Sedaj je na predsedstvu vlade. Do osvoboditve je pri nas stanoval tudi Miljevič Nikola – trgovec – z družino. Sedaj je po mojem pri nekem prevozniskem podjetju v Beogradu. Omenjeni Miljevič je nekajkrat odšel v Topusko in Zagreb. To med okupacijo. Spominjam se tudi, da je že pred ing. Nagodetom prišla k nam tudi mati ing. Nagodeta, ki je pa prišla le k moji teti Kavčnik Sonji. Med okupacijo in tudi sedaj so večkrat prihajali k nam Tičevi (Tič Valentin), ki so s Kavčnikovimi znanci še iz Topuskega. Po osvoboditvi je bil omenjeni Tič v službi v nekem rudniku v Istri, sedaj pa je premeščen v Beograd. Veliko let je bil med okupacijo pri nas tudi Pribičević, dokler ni v 45. letu odšel v partizane. Prihjal je tudi moj mož ter brata Kramolc – sinova od profesorja Kramolca,²¹³² od katerih je bil mlajši pri dmb²¹³³ policiji v Trstu.

Kdo pa je od teh ljudi tudi po osvoboditvi prihajal k vašemu stricu?

Po osvoboditvi so prihajali Tič Valentin, prof. Lobe²¹³⁴ in žena, ki sta bila večkrat pri nas na kosilu. Ing. Nagode Črtomir. Po mojem mnenju je prihajal tudi Sirc Ljubo, kajti večkrat se je o njem pri nas govorilo, vendar le privatne stvari. Hčerka ing. Kavčnika pozna namreč dekle od Sirca in to je Scekelj²¹³⁵ Katja. Do jeseni 1945 je bil v Ljubljani tudi Miljevič, ki pa je prišel včasih tudi kasneje. Nazadnje pred par meseci. Včasih so prihajali tudi Šubičevi, to je žena ing. Šubic Stankota, Šubic Milan – k stari gospej.

Kakšen je bil oglas, katerega je vaš stric naslovil na četnike ob kapitulaciji Italije?

Nekako v oktobru 1943 me je moj stric ing. Kavčnik Leon poslal v Št. Jakobsko šolo v Ljubljani, kjer je bila neka kvislinška slovenska edinica, ki je pribežala v Ljubljano baje, da so jih napadli partizani. Bili so različno oblečeni, tudi v civilu in nosili jugoslovanske šajkače. Stric mi je dal nek list manjšega formata, v katerem je pozival omenjeno edinico, da naj ovržejo šajkače, češ da s tem kompromitirajo jugoslovansko uniformo. Naročil mi je, da naj to stvar dam skrivaj službujočemu dežurnemu in da ni treba povedati, kdo me je poslal. Jaz sem stvar izvršila po njegovih direktivah in sem nato odšla.

Kaj veste o odnosu med vašim možem in stricem?

Ni mi znano, da bi potom mojega moža poslal moj stric v Trst kakšne elaborate. Spomnim se, da je stric predlagal mojemu možu, da mu bo preskrbel odhod v Švico ter da naj gre od policije v Trstu. To je bilo v 44. letu. Verjetno je, da je imel moj mož z ing. Kavčnikom tudi politične veze ter da mu je ob priliki svojega prihoda sem poročal o politični situaciji na Primorskem ter mu pri tem napravil kakšno uslugo.

Znano mi je tudi, da je bil moj mož nekajkrat pri vojvodi Jevdjeviču, ki je imel svoje četni-

²¹³⁰ Pravilno: Šubic (sestra Leona Kavčnika je bila poročena Šubic).

²¹³¹ Šubic.

²¹³² **Morda Luka Kramolc** (1892–1974), skladatelj, pedagog in publicist, rojen v Šentanelu nad Prevaljami, leta 1914 diplomiral na glasbeni akademiji na Dunaju. Po prvi svetovni vojni je bil tajnik in vodja preksrbe na občini v Mežici, dokler ga ni Matej Hubad leta 1920 povabil v Ljubljano, kjer je kot glasbeni pedagog služboval vse do upokojitve. Imel je dva sinova: Božidarja, rojenega 1922 in Nikolaja, rojenega 1923. Dostopno na: KAMRA, <http://www.kamra.si/Default.aspx?module=5&id=3089>, 7. 12. 2014.

²¹³³ Domobranski.

²¹³⁴ Mišljen že omenjeni dr. Feliks Lobe.

²¹³⁵ Pravilno: Szekeli.

Jolanda Poljšak

ške edinice okrog Ilirske Bistrice. Zakaj je hodil k njemu, mi ni znano. Da bi se o tem razgovarjala z ing. Kavčnikom mi ni znano. Govorila sta vedno le samo v stričevi sobi. Moj mož mi je tudi enkrat pripovedoval o tem, da je bil na sestanku, na katerem je bila žena prof. Kocbeka, polkovnik Kokalj.²¹³⁶ Debatirali so o tem, da se bo napravilo neko premirje. To je bilo par dni pred njegovo aretacijo.

Zakaj je šel in kolikokrat je šel vaš stric po osvoboditvi v zono B ali v Trst?

Znano mi je, da je moj stric odšel po osvoboditvi enkrat v Trst, to je moralo biti kmalu po osvoboditvi. Motivacije in načina kako je dovoljenje dobil mi niso znane.

Ob tej priliki sem ga prosila, da naj se tam zanima za

usodo mojega moža.

Kakšna je bila nadaljna usoda vašega moža?

Na RK sem zvedela, da je moj mož umrl v Mathausnu. Tam je naveden med onimi, ki so tam umrli. Dobila sem tudi na štabu za repatriacijo nekaj njegovih stvari – nalivno pero in svinčnik na mine.

Poljšak Jolanda

P.s. Znano mi je tudi to, da je šel po osvoboditvi moj stric na RK, kjer je naročil, da meni ni treba povedati, da je moj mož umrl v Mathausnu. To mi je pripovedovala Krkič Marija iz Siska, ko je prišla v Ljubljano.

²¹³⁶ Verjetno **Anton Kokalj** (1892–1945), rojen v Ljubljani, vojaško kariero začel v Avstro-Ogrski in nadaljeval v prvi Jugoslaviji, kjer je bil med drugim poveljnik konjeniškega polka kraljeve garde in adjutant kneza regenta Pavla Karadorđevića ter dosegel čin konjeniškega polkovnika. Med drugo svetovno vojno je bil nekaj časa v Ljubljani, od pomladi do decembra 1942 v internaciji v Italiji. Septembra 1943 se je vključil v Slovensko domobransko legijo, v začetku novembra 1943 pa je odšel organizirat domobranstvo na Primorsko, kjer je postal inšpektor organizacijskega štaba Slovenskega narodnega varnostnega zbora in poveljnik 1. slovenskega udarnega polka. (ES 5, str. 190–191.) Konec aprila 1945 naj bi ga ujeli in usmrtili pripadniki Ozne. (Seznam slovenskih častnikov Jugoslovanske vojske v domovini.)

K dokazom zoper Borisa Furlana

76. Ponarejen potni list na ime Jiří Jelínek

(original, SI AS 1931, t. e. 577, št. 9607)

A353347 ¹⁶⁵
Yugoslav
9607

EMERGENCY CERTIFICATE.

THIS IS TO CERTIFY THAT

.....Jiří JELÍNEK.....

whose description is given below is proceeding from Yugoslavia to Palestine via Iraq and to request all those whom it may concern to allow the bearer to pass freely without let ~~or~~ or hindrance and to afford him (~~her~~) every assistance and protection of which he (~~she~~) may stand in need.

.....Jiří Jelínek.....

(Signature of Bearer

Profession ..Technologist Professor.....

Date and

Place of Birth ...Dopravice.....

.....August 2nd 1894. D. 11/1894.....

Height .....5ft. 8in.....

Colour of eyes ...Brown.....

Colour of hair ..Brown.....

Special peculiarities ..None.....

.....

H. Henkel

H.M. CONSUL,
Belgrade.

March 8th. 1941.

8629

Mersinden H. Henkel
azimeti görülmü dur.
28.3.1941 İskale K.
110

77. »Srednjeevropska kombinacija in jugoslovanska skupnost«²¹³⁷

1) Srednjeevropska kombinacija in balkanska skupnost

Nerazumljivo nam je, da bi z izrazom »les gents là bas« (ljudje tam doli) mogli biti mišljeni mi Slovenci. Saj vendar program Slov. zaveze kakor program združenih slov. strank povdarja, da hočemo biti Slovenci včlanjeni v federativno urejeni Jugoslaviji. Ta program ste sprejeli tudi Vi s tem, da ste ga objavili preko londonskega radia. Niti program Slov. Zaveze ali sploh nobena pomembnejša skupina nima niti najmanjše želje, da bi se ta program izpremenil. Če bi pa kdorkoli hotel Slovence spraviti v kako Srednjo Evropo ali slično kombinacijo, računajte s tem, da bo šel slovenski narod stoodstotno v iredento.

Če bi vprašanje bilo namenjeno res Slovincem, tedaj dodajamo h gornji izjavi v imenu Slov. zaveze in vseh slovenskih političnih strank tole naše stališče in pojasnilo:

a) Slovenija je nerazdržno vezana v Jugoslaviji ...

78. Pismo Borisa Furlana Ivanu Rudolfu, 25. 1. 1943²¹³⁸

350 Cabrini Blvd.²¹³⁹ New York City

25. januarja 1943

Dragi g. Rudolph:

Danes sem Vam poslal sledečo brzojavko: New York Times 23. januarja priobčuje Sulzbergerjevo poročilo iz Londona²¹⁴⁰ »RANJENI ITALIJANI SO BILI UBITI V NEKI BITKI OD ZDRAVNICE RAVNIKAR,²¹⁴¹ KI JE POTEM UBILA SEBE²¹⁴²« NA MOJO ZAHTEVO POROČA SNOJ DA JE PREJEL NOVICE – RAVNIKARJEVA NA LISTI Z DRUGIMI SLOVENCİ, KI SO JIH USTRELILI ITALIJANI STOP NE MOREM ZVEDETI ZA ZAKRITĀ PODATKE KI SE TIČEJO JUNAŠKE SMRTI DR. BOŽE RAVNIKAR PROSIM SPOROČI Z LETALSKO POŠTO NA MOJ DOMAČI NASLOV BORIS FURLAN CABRINI 350 NEW YORK CITY NATANČNO PISMO SLEDI FULLSTOP²¹⁴³

Nameraval sem Vam pisati že dolgo, pa sem zelo zaposlen, odkar sem prispel v USA in nisem nič kaj zdrav. Na drugi strani sem imel mnogo težav, ki se tičejo splošnega položaja Jugoslavije, posebno politike, ki se tiče slovenskega problema. Priobčil sem pamflet »Boreča se Jugoslavija, Boj Slovencev«, ki upam, da si ga sprejel ob času, ko dobiš to pismo.

²¹³⁷ Nepodpisano pismo (iz besedila je razvidno, da ga je napisala Slovenska zaveza v imenu slovenskih političnih strank v domovini), verjetno namenjeno Borisu Furlanu, z dne 21. 1. 1943 z naslovom »Odgovor na pismo od 17. nov. 42«. Tu je objavljen le prvi del z naslovom »Srednjeevropska kombinacija in balkanska skupnost«. Dokument (tipkopis) se hrani v: SI AS 1931, t. e. 577, št. 9670. Na javni razpravi je bilo sicer govora o Furlanovem besedilu o srednjeevropski kombinaciji, ki pa ga ni bilo mogoče najti.

²¹³⁸ Pismo (tipkopis) v angleščini in slovenščini se hrani v: AS 1931, t. e. 578, št. 8757–8758.

²¹³⁹ Boulevard.

²¹⁴⁰ Brzojavka se hrani tudi v SI AS 1931, t. e. 578, št. 8762.

²¹⁴¹ Priimek Ravnihar je v celotnem zapisu (v slovenskem in angleškem) napačno zapisan kot Ravnikar.

²¹⁴² Informacija je bila povsem napačna, saj je zdravnica Božena Ravnihar živela vse do leta 2002.

²¹⁴³ Telegram je bil naslovljen na: NLT Ivan Rudolph, C/O Bazovica, SH MAUSHAAT EL MAHRAMI, LE CAIRE, EGIPT.

Kot boš videl iz samega pamfleta, sem imel tri glavne naloge: 1. Povedat samo resnico, brez vsakega pretiravanja. 2. Povdariti dejstvo jugoslovanskega edinstva. 3. Pokazati borbeno enotnost Slovencev.

Za to delo sem se moral naslanjati na vire, ki sem Ti jih omenil v uvodu. Ilegalni material mi je dal minister Snoj. Seveda mi ni dal vsega materiala, ki ga je dobil iz Londona, bil pa sem v stanu s pomočjo mojega političnega poznavanja Slovenije, izpopolniti potrebne podatke. Že okoli štiri mesece nisem niti jaz, niti dr. Kosanovič prejel nobenega materiala. Prepričan sem, da Krek pošilja Snoju več informacij.

V kolikor sem mogel zvedeti se nekatere informacije popačijo z definitivnim namenom »oblatiti« del borečih se sil v Sloveniji. Največje važnosti je, dobiti prava dejstva o položaju po vsej Jugoslaviji in obveščati naše anglo-ameriške zaveznike po vseh možnih potih. Zdi se mi neumno, zakrivati resnico, ali jo pačiti zato, ker bo »resnica prej ali slej prišla na dan«. Razumeli boste, da je za moje delo ravno sedaj potrebno imeti polne informacije.

Brzobjavka, ki sem Vam jo poslal je en primer položaja, ki se je razvil zadnji mesec. Dr. Boža Ravnikar, ki mi je bila ožja prijateljica in kot veš sem bil njen zaročenec in oče. Njeno junaštvo je morda edinstveno v partiz.²¹⁴⁴ bojevanju. Zakaj naj se te novice zataje? Tu vprašujejo po kakih »presenetljivih podatkih« in nekateri ljudje, namesto, da bi s spoštovanjem sprejeli novice, širijo laži o borečem se ljudstvu.

Novice o moji smrtni obsodbi so prišle po Vašem časopisu »Bazovica«. Prepričan sem, da je Krek imel novice, predno so prišle v New York. Nič ni storil glede tega. Tu rabimo novice za stvar Jugoslavije in daje nam dovolj publicitete.²¹⁴⁵ Vi veste, da nisem prijatelj publicitete, toda v tem primeru se moram vdati. Primer Bože kaže, da nekateri ljudje nočejo publicitete če ne služi njihovemu lastnemu namenu.

Ali bi lahko vzpostavili z menoj regularno obveščevalno službo?²¹⁴⁶ Pošiljali bi mi izvlečke novic iz časopisov itd., v bistvu vse, kar dobite iz Jugoslavije. Bilo bi zelo v pomoč. Vsaka drobnarija je važna. Zelo bi cenil če bi mi poslali časopis »Bazovica«. Rad bi imel vse podatke glede Bože Ravnikar. Material dajte g. Luis Adamiču, ki piše zgodbe s »človeško vsebino« zelo dobro.

Upam, da bova lahko obnovila najino staro povezanost v istem duhu medsebojnega zapanja, ki je navdihovala najino delo v Ljubljani. Prosim, prejmi moje najboljše želje k Tvojemu zdravju in osebnemu ugodju.

Iskretni Boris Furlan

²¹⁴⁴ Partizanskem.

²¹⁴⁵ Namesto »publicitete« je uporabljena beseda »publikacij«. Zaradi razumljivosti besedila sta avtorici napako odpravili.

²¹⁴⁶ V angleščini se stavek glasi: »Could you establish a regular information service with me?« Sodišče je uporabljalo samo slovenski prevod.

79. Pismo Borisa Furlana Donaldu Hallu, 29. 4. 1943²¹⁴⁷

Boris Furlan
350 Cabrini Blvd.²¹⁴⁸
New York City

Mr. Donald J. Hall
British Embassy
Washington D. C.

29. aprila 1943

Dragi G. Hall,

Prilagam kopijo prve strani poročila, ki ga je poslal g. Krek-London, g. Snoju v New York. Pisec mi je neznan, biti mora kak Srb ali Hrvat, ki je še v Jugoslaviji. Poročilo je prišlo v Anglijo po posredovanju g. Misleja²¹⁴⁹ v Švici. G. Mislej je bil dolgo časa nameščenec v Ligi Narodov. Po rodu je Slovenec, ki ga je adoptirala neka Angležinja, kot se mi zdi pred prvo svetovno vojno. Je absolutno anglofilski. Poročila je g. Mislej poslal v London na mikrofilmu.

Verjetno je vse to Vam in Vaši vladi dobro znano. Jaz bi rad obrnil Vašo pozornost samo na drugi del poročila. Izgleda, da je avtor nacionalist, ker želi, da bi se poudarilo vse, kar se je v pretekli zgodovini slišalo o Jugoslaviji, očitvidno v radio-propagandi. Vendar pa priporoča levičarsko politiko s tem, da nakazuje, da vodi sedanja politika jugosl. vlade k bratomorni vojni.

Kako malo pozornosti je bilo posvečene temu – in drugim – poročilom smemo soditi po politiki jugosl. vlade, ki se stalno kreta na desno. Ne samo, da ni bila zabranjena bratomorna vojna, še podprli so jo. Ob času, ko je bilo pisano poročilo, je bil Kosanovič²¹⁵⁰ že izključen in so bili nazadnjaški elementi v naši vladi le opogumljeni.

Kosanovič je dobil to poročilo šele sedaj, čisto slučajno, kot sem ga dobil jaz. Snój mu ga je pokazal, ko je videl omenjeno njegovo ime.

Poročilo kaže, da ljudje v Jugoslaviji podpirajo Kosanoviča in se zanašajo na njegovo politiko.

Veliko je moralo biti njih razočaranje, ko so zvedeli o njegovi odpustitvi.

Ne morem si predstavljati, kako to, da je poročilo pisano pol nemško, pol angleško.

Z najvljudnejšimi pozdravi Vaš

.....

P.S. Mihajlovičeve četnike so videli korakati z Italijani po Ljubljani!

²¹⁴⁷ Pismo (tipkopis, v angleščini in slovenščini) se nahaja v: SI AS 1931, t. e. 578, št. 8786–8787, 8790.

²¹⁴⁸ Boulevard.

²¹⁴⁹ Pravilno: Mislja. Mišljen Vladimir Miselj.

²¹⁵⁰ Že omenjeni Sava Kosanovič.

---

80. Pismo Borisa Furlana Donaldu Hallu, 14. 5. 1943²¹⁵¹

Boris Furlan
350 Cabrini Blvd.
New York City

Mr. Donald J. Hall
Britansko poslaništvo
Washington D.C.

14. maja 1943

Dragi Mr. Hall,

Najlepša hvala za Vaše pismo od 8. maja. V Washingtonu nimam posebnega posla v bližnji bodočnosti, pripravljen pa sem, da pridem vsak čas, kadar bi si želeli govoriti z menoj.

Dr. Kosanovič mi je pravil, da odhajate v London v kratkem. Če je tako, bi hoteli biti tako ljubeznivi in vzeli s seboj priloženo pismo ter ga oddali v hotelu Berkeley banu Šubašiču?

Ali Vas smem prositi za pomoč v še eni stvari? Zelo bi Vam bil hvaležen, če bi mi pomagali dobiti – v številki prejšnje številke, odkar je Jugoslavija vstopila v vojno – »New Digest« in radio-pregled.

Z najlepšimi pozdravi

Vaš iskreni

Boris Furlan

---

81. Pismo Ferdinanda Majarona Borisu Furlanu, 31. 7. 1944²¹⁵²

Ferdinand Majaron

Bari, 31. VII. 1944

Dragi prijatelj Boris!

Pred mesecem dni sem se ti prvič oglasil potom svojega prijatelja Capt. Leonarda Greena in upam, da Ti je v redu izročil moje iskrene pozdrave. Seveda sem se Ti hotel osebno oglasiti, a je to bilo v prvih dneh po osvobojenju Rima popolnoma nemogoče. Če je Green res s Teboj govoril, je stvar v redu, samo ne vem, če Ti je prečital moje pismo v celoti. Samo radi jasnosti bi Ti hotel najpreje razjasniti neko malenkost, da ne bi bilo neljubega ne-sporazuma. Greenu sem namreč pisal, da naj mi odgovori čimpreje preko naslova delegacije pri Advisory Council za Italijo. To je bila v onem času za nas v Rimu edina možnost, da korespondiramo z Anglijo in smo se je posluževali vsi, četudi nam naslov ni bil ravno naj-simpatičnejši. Ležeče pa mi je bilo na tem, da se Tebi in Greenu čimpreje javim, radi česar sem se tudi jaz poslužil te edine možnosti. Toliko le v pojasnjenje.

V prvi vrsti Te torej sedaj od vsega srca pozdravljam in izražam svoje veselje, da mi je mogoče po teh treh letih zopet stopiti s Teboj v stik. Ne morem Ti povedati, kolikokrat sem na Tebe mislil in kolikokrat smo o Tebi razgovarjali, posebno v zadnjem letu, ko sva delila

---

²¹⁵¹ Pismo (tipkopis, v angleščini in slovenščini) se hrani v: AS 1931, t. e. 578, št. 8795–8796.

²¹⁵² Pismo (tipkopis) se hrani v: SI AS 1931, t. e. 579, št. 8602–8603. Drugih Majaronovih pisem ni bilo mogoče najti.

skupno internacijsko usodo s prof. dr. Lavričem.²¹⁵³ Pa sem se zopet spomnil na naš skupni pot v Dubrovnik in pa zopet na zajčjo večerjo pri Činkoleju²¹⁵⁴ itd. Mnogo, mnogo se je od tega zgodilo, a vendar je glavno, da smo obdržali glave, sveža srca in dobro voljo.

Na kratko Ti bom opisal svoje dosedanje življenje od najinega zadnjega razgovora. Ob prihodu okupatorjev v Ljubljano me je že na velikonočno nedeljo obiskala Gestapo, pregledala stanovanje in pisarno in me odvedla v policijske zapore, kjer sem kot edini in prvi Ljubljančan čakal na svojo nadaljnjo usodo skoro en mesec, vedoč, da sem določen za prevoz v Graz na sojenje in eksekucijo. Po golem slučaju pa so gestapovci zapustili Ljubljano za par dni, na kar so me Italijani premestili v sodne zapore ter me kljub ponovnim zahtevam Nemcev niso hotel izročiti, češ da sem postal med tem italijanski državljani s statutom. To naziranje mi je rešilo glavo, posebno še, ker so dunajski časopisi že ob moji aretaciji o njej pisali in zahtevali eksemplarično kazen. V Ljubljani sem potem ostal do konca junija, ko sem bil prepeljan pod močnim varstvom in zavarovan v Trst, kjer sem užival dobrote Coronea²¹⁵⁵ do oktobra 1941. Od tedaj dalje pa sem živel v raznih internacijskih krajih in na koncu do januarja 1944 v Macerati Feltriji (Pesaro). A tam mi je zopet sledilo nemško zanimanje in je končno zopet prišel nalog za aretacijo, ki sem se mu pa izognil, ker sem bil o njem pravočasno obveščen. Tako sem po nekajdnevnem blodenju po gozdovih itd. srečno prišel v Rim, kjer sem z raznimi dokumenti uspel v skrivališču pričakati zaveznike.

Takoj sem se stavil na razpolago OF in sem do pred par dnevi čakal nadaljnja navodila v Rimu. Sedaj sem pa tu v Bariju in upam, da se bo kmalu odločilo, kjer bo moje sodelovanje zeleno. Gotovo se spominjaš, da je vzbujalo vedno moje posebno zanimanje mednarodno življenje. Kot tak sem tudi nešteto sodeloval na raznih mednarodnih sejah Društev za Ligo Narodov in Panevropske unije. Kot funkcionar Angleškega društva pa sem imel nešteto prilik navezati prav ozke zveze z Angleži in Amerikanci in moram v svoje zadoščenje reči, da sem prav vesel, da čujem ravno imena teh mojih znancev in prijateljev v zvezi z našo bodočo državo. Tako sem tudi že tu v Bariju imel priliko srečati tri teh mojih znancev itd.

To svoje zanimanje, znanje in zveze sem poudaril pri OF, ker mislim, da bi se moralo ravno na teh poljih zastaviti vse sile, da se doseže čim večje in čim hitrejše uspehe. Tebi pa o tem še posebej pišem, ker boš mogoče v inozemstvu še lažje presodil, ako bi mogel kje koristiti za uspeh naše skupne stvari. Mislim, da so nam sedaj dobre zveze jako potrebne in da so ravno mednarodna vprašanja v tem trenutku izredno važna. Ta mednarodna vprašanja pa se z našimi prijatelji veliko lažje rešujejo v osebnih stikih, kakor pa s še tako utemeljenimi pismenimi predlogi itd. Dragi Boris, stavljam se tudi Tebi popolnoma na razpolago in sem seveda pripravljen na kakršnemkoli polju delovati ter nimam prav nobenih posebnih osebnih zahtev ali ambicij. Zadnja tri leta so me v marsičem izučila, vsekakor pa sem se temeljito naučil zapostavljati svojo lastno osebo.

²¹⁵³ Morda **dr. Božidar Lavrič** (1899–1961), zdravnik, kirurg, rojen v Novi vasi, medicino študiral v Zagrebu, Parizu in Pragi, kjer je diplomiral leta 1924. Izpopolnjeval se je v Parizu in ZDA, potem služboval na različnih klinikah na Hrvaškem in v Sloveniji, kjer je vodil kirurške oddelke, od leta 1936 je predaval na Medicinski fakulteti v Ljubljani, od 1940 kot redni profesor za kirurgijo. Med drugo svetovno vojno je sodeloval z NOG in bil zato dvakrat interniran. Po vojni je bil med drugim dekan Medicinske fakultete v Ljubljani (do 1949), rektor ljubljanske univerze, od leta 1949 redni član SAZU in nekaj časa njen podpredsednik, član številnih domačih in tujih združenj ter akademij, prejemnik številnih nagrad in odlikovanj. (ES 6, str. 108–109; Spletni biografski leksikon znanih Notranjk in Notranjcev.)

²¹⁵⁴ Činkole je bila nekdanj znana gostilna ob Poljanski cesti v Ljubljani.

²¹⁵⁵ Mišljeni sodni zapori v ulici Coroneo v Trstu.

Gotovo Te bo zanimalo, da je tu z menoj tudi moj prijatelj dr. Vinko Vrhunec, direktor Trboveljske,²¹⁵⁶ ki se je tudi stavil na razpolago OF. Predloženo mu je sodelovanje v delu na gospodarski obnovi, ki je šele v začetnem štadiju organizacije. Radevolje bi seveda tudi sprejel, ako bi se ga vporabilo v kaki gospodarski ustanovi mednarodnega značaja, ker je to edino konkretno delo, ki se na tem polju v danem trenutku da izvesti. Sporoča Ti svoje pozdrave, katerim se pridružuje tudi Tvoja »klientinja« Vera Miklič, njegova svakinja, ki se nahaja momentalno še v Rimu in čaka, da se jo pokliče na delo.

Z menoj pa se je tukaj tudi moj prijatelj Dr. Mitja Lukan iz Ljubljane, tajnik Mestne hranilnice v Ljubljani. Koncem lanskega leta se je namreč stavil na razpolago Rdečemu križu za osvobodilno akcijo in je na svojih potovanjih po Italiji uspel, da je osvobodil iz ječ in taborišč preko 2000 naših rojakov. Pri tem je seveda riskiral s svojim nelegalnim delovanjem, da je bila njegova vrnitev domov onemogočena in je z nami pričakal zaveznike v Rimu in se tudi udeležil sedaj dela v OF. Tebe bo posebno zanimalo, da je v Viterbu 14. decembra 1943 našel tudi Tvojega sina in mu omogočil takojšnjo osvoboditev iz ječe ter mu izročil nekaj denarja, ki ga je prinesel zanj od nekega prijatelja iz Ljubljane. Tvoj sin se je odpeljal s petimi tovariši v Trst in ravno včeraj mi je Lidija²¹⁵⁷ pripovedovala, da imaš od njega že vesti. Ravnokar mi Lukan pravi, da je bil denar za Tvojega sina od Javornika.²¹⁵⁸ Tudi Lukana Ti vroče priporočam. V zadnjem času je deloval pri Rdečem križu in je tudi akreditiran kot delegat v Ženevi, torej mu mednarodno polje ni neznano. Momentalno deluje v istem odseku, kot sem ga omenil pri Vrhuncu, ker se posebej zanima za agrarna in gozdna vprašanja. Mislim pa, da bi se ga dalo vporabiti tudi na kakem mednarodnem polju, posebno še radi njegovih rdečekrižnih zvez in radi znanja jezikov.

Mislim, da sem Ti zaenkrat dovoljno nanizal naše želje in misli, glavno pa vendar ostane, da delujemo vsi za isto stvar, ki je edino mogoča za naše skupno dobro in srečno bodočnost.

Kakor sem Ti omenil, sem že v stiku z našo Lidijo, torej vidiš, da me lepi spol še vedno interesira. Veselilo me je pa posebno, ker mi je na dolgo in široko pripovedovala o tebi, tako da sem že skoro začel dvomiti v tvojo sicer legendarno moralno poštenost.

Od doma nimam nobenih posebnih vesti. Moja mama se kar dobro drži, samo malo neprijetno je bilo, ko je pred pol letom v njeni neposredni bližini, padel na vseučiliško knjižnico transportni avijon. Knjižnica je močno poškodovana, knjige pa so večinoma rešene, vsaj važnejši del. S Sajovicem sem bil stalno v stikih tekom moje internacijske dobe. Dobival sem pa tudi redno Pravnik, ki je ostal še vedno na svoji višini, četudi v precej okrnjenem obsegu. Odbor je ostal neizpremenjen, toda močno zmanjšan. Metod²¹⁵⁹ je umrl, Ti in jaz

²¹⁵⁶ Trboveljske premogokopne družbe.

²¹⁵⁷ **Lidija Zwitter** (1907–1977), rojena v Mokronogu na Dolenjskem, maturirala na novomeški gimnaziji in se v študijskem letu 1925/26 vpisala na Pravno fakulteto Univerze v Ljubljani. Po diplomu se je izpopolnjevala v Parizu. Med drugo svetovno vojno je delala v slovenskem uredništvu BBC-ja in pisala članke o vojnih dogodkih v Londonu za ameriški časopis Prosveta. Zadnje leto vojne je preživela v angleški bazi v Bariju, nato je sodelovala v misiji na avstrijskem Koroškem. V dokumentih o Nagodetovem procesu nastopa s priimkom Cowley, ki ga prevzela po prvem možu. Po vojni se je poročila s Kennethom Matthewsom in živala v Haleswothu v južni Angliji. Pokopana je v družinskem grobu v Beli Cerkvi na Dolenjskem. Podatke je avtoricam posredovala dr. Anja Dular, za kar se ji najlepše zahvaljujeta.

²¹⁵⁸ Natančnejših podatkov ni bilo mogoče najti.

²¹⁵⁹ **Metod Dolenc** (1875–1941), teoretik prava in publicist, rojen v Slapu pri Vipavi, leta 1899 doktoriral iz pravnih znanosti na Dunaju, dolgoletni redni profesor za kazensko procesno pravo na Pravni fakulteti v Ljubljani in njen večkratni dekan, v letu 1929/30 rektor Univerze, član SAZU in drugih znanstvenih ustanov. Med drugim je bil odbornik in tudi predsednik društva Pravnik ter stalni sodelavec društvenega glasila Slovenski pravnik. (ES 2, str. 285–286.)

sva odrinila, Skaberne²¹⁶⁰ je bil tudi v internaciji, toda le kratko, itd. Žalibog pa se ostaline drže za naše pojme dobro. Vendar pa mi vse tako izgleda, da bomo kar kmalu zopet v domovini sedeli pri kakšni seji Pravnika in vzbudili spomine, ter temeljito zagrabilo za delo.

Oprosti prosim, da sem te tako dolgo nadlegoval s tem pisanjem, pa mi kar dobro stori, da sem se lahko izpisal. Jako me bo veselilo, če mi boš odgovoril. Gotovo boš sam našel najhitrejšo pot. Za vsak slučaj pa Ti le sporočam, da mi lahko pišeš na naslov, potem katerega mi je obljubljeno, da bo to pismo prav hitro prišlo v Tvoje roke, in to:²¹⁶¹

Torej, dragi prijatelj, sedaj pa Te še enkrat prav iskreno in tovariško pozdravljam v upanju, da kmalu kaj slišim o Tebi ali pa celo, da mi bo kmalu dana možnost, da s Teboj stopim v ožje »poslovne« stike, saj smo ene krvi in enih misli.

Z najboljšimi željami ostajam Tvoj udani²¹⁶²

Pripis v rokopisu: istočasno naslavljam kratko pismo na Marušiča in Te prosim, da mu daš moj naslov, če bi mi hotel pisati.

82. Pismo kapetana Leonarda H. Greena Borisu Furlanu, 16. 8. 1944²¹⁶³

Dragi dr. Furlan!

16. avgusta 1944

Poskušal sem Vam telefonirati na »Westen 27–40, ker pa nisem dobil odgovora sem poklical Kingstone House ter se zanimal, kje bi se vas lahko dobilo in dali so mi Cumberland hotel kot vaš naslov, zato upam, da Vas bo to pismo gotovo doseglo.

Pošiljam Vam kopijo pisma, ki sem ga dobil od dr. Ferdinanda Majarona, ki ga je napisal v Rimu in oddal na pošto 26. junija, ki me je pa dobilo šele pred par dnevi, to jutro sem pa dobil od njega kratko pismo, datirano z dne 31. julija, na pošto oddano pa v Bariju. V tem pismu sam pravi, da se je stavil na razpolago osvobodilnemu gibanju.

V tem pismu se sklicuje tudi na dr. Marušiča, katerega poznati mi ni čast. Ali bi mi Vi in dr. Marušič,²¹⁶⁴ če je ta v Londonu, dala veselje, da bi večerjala z menoj na enega od prihodnjih dni (prihodnjega tedna) in da pogledamo, če lahko kaj ukrenemo v pomoč dr. Majaronu. Ali lahko predlagam sredo ali četrtek, 23. ali 24. avgusta.

Ali imate kaj pomislekov, da bi jaz vprašal še dr. Kuharja,²¹⁶⁵ ki ga Majaron omenja kot skupnega prijatelja ali politični položaj tega ne priporoča.

Kapetan Green²¹⁶⁶

²¹⁶⁰ Dr. Franc Skaberne (1877–1951), pravnik, rojen v Kranju, doktoriral leta 1901 na Dunaju, do 1923 zaposlen kot uradnik v prosvetni upravi v Ljubljani, Trstu in na Dunaju, do 1932 odvetniški pripravnik v Zagrebu, nato odvetnik in sodni tolmač v Ljubljani, honorarno pa je predaval na ljubljanski Pravni fakulteti. (ES 11, str. 90.) V letu 1940 je postal nadzornik odbora društva Pravniki. (Razne vesti, Slovenski pravnik, december 1940, št. 11–12, str. 385.)

²¹⁶¹ Nadaljevanje besedila manjka.

²¹⁶² Podpis nečitljiv

²¹⁶³ Pismo (tipkopis, v angleščini in slovenskem prevodu) se hrani v: SI AS 1931, t. e. 579, št. 8607–8608. Tožilec je kot dokazno gradivo navajal Greenova pisma. Za objavo tega sva se odločili, ker je bil del besedila pozneje podčrtan in je mogoče sklepati, da je vzbudil posebno pozornost tožilstva. Pismo ima v glavi napis: »Yugoslav Society of Great Britain (Chairman & Hon. Treas: Capitain L. H. Green), Richmond, Surrey«.

²¹⁶⁴ Dr. Drago Marušič.

²¹⁶⁵ Dr. Alojzij Kuhar.

²¹⁶⁶ Z roko pripisano: Majaronovo pismo.

83. Pismo Borisa Furlana sovjetskemu konzulu v New Yorku, 9. 9. 1942²¹⁶⁷

I) Ponovno opozarjam, da nimam nobene direktne ne indirektne zveze z demokratsko-progresivnimi krogi v Sloveniji, nobenih poročil in nobenih direktiv glede politike, ki naj jo vodim. Poročila iz Slovenije prejema edinole dr. Krek v Londonu preko kanalov Vatikana od zastopnikov katoliške stranke v Sloveniji. Ta poročila so enostranska, cenzurirana v Vatikanu in potem še v Londonu, preden jih dr. Krek pošlje min.²¹⁶⁸ Snoju v Ameriko. Od tega prejemam nekatera poročila jaz, toda zdaleka ne vsa, tako da je moj položaj, kar se informacij iz domovine tiče, naravnost obupen. Sem popolnoma izoliran in navezan sam nase. Nimam nobene ne direktne ne indirektne zveze ne z angleškimi ne z ameriškimi krogi in je tudi nisem iskal. Menim, da ima dr. Krek in jugosl.²¹⁶⁹ vlada še en vir obveščanja preko Švice in sicer potom Generalnega konzulata v Zuerichu in preko g. Misleja,²¹⁷⁰ Slovenca, ki je bil uradnik pri Društvu narodov. Bojim se, da so tudi poslednja poročila enostranska, morda bi se pa dalo preko Misleja vzpostaviti neko zvezo.

Poudarjam, da sedanje slovensko zastopstvo v Londonski vladi (dr. Krek in Snój) nikakor ne predstavlja vsega slovenskega naroda; katoliška stranka v Sloveniji ni imela nikoli absolutne večine in se ji je posrečilo priti na oblast in se na njej vzdržati samo vsled nesrečnih kombinacij diktature. Demokratsko-napredni element je bil vedno v večini. Vprašanje predstavnosti ne bi bilo v sedanjih razmerah tako važno, če bi ne imel upravičenih vzrokov sumiti, da je politika slovenskega predstavnosti usmerjena izključno v pravcu, preprečiti Sovjetski Zvezi vsak vpliv in ingerenco na Balkanu in v Jugoslaviji posebej. Ta politika slovenskega predstavnosti, v zvezi z drugimi reakcionarnimi krogi jugoslovanske vlade, škodi skupnemu vojnemu naporu. Namesto da bi se iz Londona in iz Amerike podpirala v Sloveniji Osvobodilna Fronta, ki vodi aktivno borbo proti okupatorjem, se potom radia in gotovo tudi potom pisanih navodil, ki se pošljejo v zemljo preko Vatikana, skuša sejati razdvojenost v slovensko fronto, širiti negotovost, daje podpora reakcionarnim elementom. Mislim, da je bilo doslej poslanih preko centralne katoliške organizacije v Washingtonu v Slovenijo preko 50.000 dolarjev. Ameriška katoliška organizacija dodaje izročnim svotam še enkratni znesek. Katoliki so tu v Ameriki nabrali potem duhovnov in katoliških organizacij svoto denarja, jug. Londonska vlada je dala na intervencijo Kreka dolarjev 6.000, in s prispevkom ameriške katoliške organizacije je svota za samo Slovenijo dosegla ali 40.000 ali 50.000 dolarjev. Ta znesek se je potom Vatikana poslal v Slovenijo. Da ni bil denar od katoliških krogov v Sloveniji uporabljen za odpor proti okupatorjem, je jasno. Nasprotno se s tem denarjem vodi borba proti O. F., kar je v interesu okupatorjev in proti vojnemu naporu Zaveznikov in predvsem Sojuz.²¹⁷¹ Pri tem moram poudarjati, da je velikanska večina ameriških Slovencev, ki so denar za katoliško akcijo darovali v dobri veri, ker ji je bilo prikazano, da se nabira denar samo za stradajoče slovensko ljudstvo. Ta akcija je zelo škodila Jugoslovanski Pomožni Akciji, Slovenski Sekciji,

²¹⁶⁷ Tipkopis (izvirnik) se hrani v: SI AS 1931, t. e. 577, št. 9646–9648. Na koncu je Furlanov dodatek (rokokpis), s katerim potrjuje, da je pismo (3 tipkane strani) napisal sam pod »okolnostmi« navedenimi v zaslisanju 20. 6. 1947. (SI AS 1931, t. e. 577, št. 9424–9429.) V tem zaslisanju je izjavil, da je pismo izročil tedanjemu sovjetskemu konzulu v New Yorku Fidukinu na pobudo Save Kosanoviča. Vzpostavitev zveze z domovino preko Vladimirja Misleja naj bi predlagal zato, ker naj bi bila taka povezava bolj »samostojna« in naj je ne bi kontrolirali Angleži.

²¹⁶⁸ Ministru.

²¹⁶⁹ Jugoslovanska.

²¹⁷⁰ Pravilno Mislja (mišljen je namreč Vladimir Miselj). Enako tudi v nadaljevanju besedila.

²¹⁷¹ Mišljen: Sovjetski Sojuz (Sovjetska zveza).

ki je nabirala in še nabira denar tu v Ameriki, a ga hoče dati na razpolago šele po končani vojni, ker hoče imeti garancijo, da ne bo podpora prišla v prid okupatorjem. To akcijo vodi Rogelj iz Clevelanda. Doslej je nabranih nad 25.000 dolarjev. Kolikor je meni znano, so sedaj katoliki opustili nabiranje denarja pod svojo katoliško firmo, in ni mi znano, da bi se bil v poslednjem času kak denar poslal preko Vatikana v Slovenijo.

Opozarjam na nujnost presije, ki naj se na primeren način izvrši – morda v zvezi z angleško in ameriško vlado – na slovensko uradno zastopništvo, da se javno potem Radia izjavi za Osvobodilno fronto in podpre v domovini vse bojujoče se sile.

II) Izjava Sojuza, da bodo po tej vojni osvobojeni vsi Jugoslovani izpod italijanskega in avstrijsko-nemškega jarma (Slovenci in Hrvati iz Primorske, Slovenci iz Koroške in Rabski Slovenci iz Madžarske) bi močno paralizirala vse reakcionarne sile v Jugoslaviji sploh in v Sloveniji posebej.

III) V jugoslovanski vladi v Londonu prevladujejo sedaj takozvane velesrbske tendence, ki so protijugoslovanske in tudi protislovenske. Presija, da se ti elementi iz vlade eliminirajo, je nujno potrebna v interesu skupnega vojnega napora. Učinkovitost tega napora je paralizirana po dejstvu, da mislijo ti reakcionarni elementi Londonske vlade samo na to, kako bi sebi ohranili po vojni dominanten položaj, ne kako bi se vojna dobila. Velesrbski krogi pa mislijo samo na to, kako bi se po dobljeni vojni maščevali nad celim hrvaškim narodom. V zadnji inštanci odločajo majorji v okolici kralja. To stanje v jug. londonski vladi ima katastrofalne posledice v zemlji sami, na združitve vseh sil v borbi proti okupatorjem, in prav tako katastrofalne posledice na jugoslovansko emigracijo v Ameriki.

IV) Poudarjam, da je absolutno proti interesom Združenih narodov in posebno Sojuza, Velike Britanije in Amerike videz, da se tolerira profašistična politika jugoslov. diplomacije. Ta politika ima velik refleks v zemlji sami in na vso jugosl. emigracijo. Preko zvez v Južni Ameriki obstoji celo možnost direktnega kontakta. Enoglasno mišljenje vse jugosl. emigracije – izvzemši neke male klike – je, da vodi Fotić²¹⁷² protijugoslovansko politiko. Svojih pronedilčevskih simpatij ne krije in nastopa ob vsaki priliki proti Hrvatom in Slovencem. Je kuzin²¹⁷³ Nediča²¹⁷⁴ in Ljotiča²¹⁷⁵ in zagovarja njih izrazito prohitlerjevsko politiko. Preko Sekulića,²¹⁷⁶ ki je prinesel v London iz zemlje prosluli memorandum o pokolju Srbov na Hrvaškem, je prejel zelo sumljiva poročila, ki mu jih je prinesel sem poseben kurir. Vsi znaki govore zato, da vzdr-

²¹⁷² Konstantin Fotić.

²¹⁷³ Bratranec.

²¹⁷⁴ **Milan Nedić** (1878–1946), srbski politik in general vojske Kraljevine Jugoslavije, rojen v Beogradu, leta 1904 končal vojaško akademijo, se boril v balkanskih vojnah in v prvi svetovni vojni, potem nadaljeval vojaško kariero v jugoslovanski kraljevi vojski, dosegel čin generala, bil leta 1939 postavljen za ministra vojske in mornarice, zaradi podpiranja Hitlerjeve Nemčije pa je bil že naslednje leto odstavljen. Po nemški okupaciji Srbije je postal predsednik marionetne vlade, ki je delovala do leta 1944. Potem se je umaknil v Avstrijo, kjer so ga zajeli Britanci in po vojni predali Jugoslaviji. Leta 1946 naj bi v zaporu naredil samomor. Podatki so dostopni na: Milan Nedić – Wikipedia, slobodna enciklopedija, http://sh.wikipedia.org/wiki/Milan_Nedić%C4%87, 29. 9. 2014.

²¹⁷⁵ **Dimitrije Ljotić** (1891–1945), srbski politik in pravnik, rojen v Beogradu, pred drugo svetovno vojno je deloval kot odvetnik, leta 1931 je postal pravosodni minister, 1935 je ustanovil Jugoslovansko nacionalno gibanje Zbor. Poleti 1941 je pod okriljem pronacistične Nedićeve vlade skupaj s svojimi pristaši organiziral Srbski prostovoljski korpus. Pred osvoboditvijo Beograda leta 1944 je odšel v Slovenijo, od koder je nameraval pobegniti v Italijo, a se je konec aprila 1945 med vožnjo z avtomobilom po Vipavski dolini pri kraju Dobravlje smrtno ponesrečil. Podatki so dostopni na: Dimitrije Ljotić – Wikipediija, slobodna enciklopedija, http://sl.wikipedia.org/wiki/Dimitrije_Ljotić%C4%87, 29. 9. 2014.

²¹⁷⁶ **Dr. Miloš Sekulić**, zdravnik iz Beograda, je oktobra 1941 prinesel v London poročilo o razmerah v domovini (Petranović, Jugoslovenske vlade, str. 119).

žuje z Nedičem in Ljotičem zvezo. Za poslanika v USA je bil imenovan od Stojadinoviča,²¹⁷⁷ znanega prohitlerjanca. Iz njega izhaja vsa šovinistična velesrbska kampanja v USA (Narodna Odbrana, Srbobran, Pravoslavna Cerkev itd.). Od jugosl. poslaništva v Washingtonu se financira vrsta ljudi, ki v tem smislu delujejo, čeprav javno nastopajo kot pristaši zmagane demokracije (konfident Lugonja v Clevelandu, Šundič v Wilmerdingu, poljski Beckovec Weinthal,²¹⁷⁸ ki ga sedaj plačuje Fotič itd.). Velesrbski reakcionarni kampanji je dal svoje pero na razpolago bivši poslanik Jovan Dučić. Fotič je znan antisemit in vsa njegova ideologija reakcionarno velesrbska. Opozarjam na defetistični govor, ki ga je imel Fotič 14. junija 1942 na proslavi Združenih narodov v Washingtonu: ... »Molimo se da što više sačuvate svojih života za doba, kada ćemo ponova izgradjivati svoj dom...« – v angleščini: ... »We beg You (sic!) to conserve as many lives as possible for the future days of reconstruction of our home...« Ob priliki bivanja kralja Petra v USA je bila na pobudo Fotiča aranžirana v New Yorku manifestacija Poljakov, ki so v borbi proti Sikorskem²¹⁷⁹ in znani Rusofobi, bivši Beckovci (Rathaus, Vengžinek²¹⁸⁰ itd.). Navzlic najostrejši opoziciji jugoslovanske emigracije v USA obstoji verjetnost, da bo Fotič imenovan veleposlanikom v Washingtonu. To bo imelo zelo težke reperkusije²¹⁸¹ na položaj jugosl. emigracije tukaj in na borbeni odpor v Jugoslaviji sami, in tako na borbo vseh zaveznikov. S tem, da se Fotič vzdržuje na svojem mestu in ima celo šanso povišanja, se dekuražirajo progresivni elementi v jugoslovanski vladi in obstoji možnost, da bodo ti elementi v znak protesta demisionirali, kar bi bilo v sedanjem položaju škodljivo.

V) Vprašanje jugoslovanskega veleposlanika v Moskvi je izredne važnosti. Ne bi se smelo dovoliti, da pride na to mesto diplomatski uradnik (ves diplomatski kader je korumpiran in inficiran), a prav tako ne človek, ki je reakcionar in nima ne jugoslovanske ne slovanske orijentacije.

VI) Opozarjam na osebnost Nikole Tesle²¹⁸² in prilagam Magazin z notico o njem. Tesla je eden največjih svetovnih znanstvenikov, je bil vedno prorusk in prosovjetsko razpoložen in tej svoji orijentaciji dal tudi javno duška. 87 letni starček živi sedaj od penzije jugoslovanske vlade. Ogromnega moralnega pomena za stvar jugoslovansko-ruske povezanosti in okrepitev progresivnih elementov bi bilo, če bi sovjetska vlada na kak način počastila Teslo (odlikovanje, obisk Litvinova²¹⁸³ itd., priznanje sovj.²¹⁸⁴ znanstvenih krogov).

²¹⁷⁷ Mišljen nekdanji srbski politik dr. Milan Stojadinović.

²¹⁷⁸ Podatki o tu navedenih osebah niso znani

²¹⁷⁹ **Władysław Eugeniusz Sikorski** (1881–1943), poljski general in politik, častnik avstro-ogrske vojske. Leta 1908 je ustanovil tajno poljsko nacionalistično organizacijo, v letih 1920–1921 se je odlikoval v sovjetsko-poljski vojni, potem je bil načelnik generalštaba poljske vojske, predsednik vlade, obrambni minister, leta 1928 pa je zaradi nesoglasij s tedanjim premierjem Józefom Piłsudskim emigriral v Pariz. Po nemškem napadu na Poljsko v letu 1939 je postal predsednik poljske vlade, obrambni minister in vrhovni poveljnik poljske vojske v izgnanstvu. Leta 1941 je podpisal s Sovjetsko zvezo sporazum o obnovitvi Poljske v njenih mejah, o diplomatskih odnosih in poljskih vojnih ujetnikih, ki pa ga je Stalin aprila 1943 razdrl. Še istega leta je umrl v nepojasnjenih okoliščinah v letalski nesreči nad Gibraltarjem. (Antič, Veliki svetovni biografski leksikon, str. 1012–1013.)

²¹⁸⁰ Podatki o njima niso znani.

²¹⁸¹ Reperkusija (latinsko) – med drugim tudi učinek, rezultat.

²¹⁸² **Nikola Tesla** (1856–1943), inženir in izumitelj srbskega rodu, rojen v Smiljanu pri Gospiću (današnja Hrvaška), študiral na Tehniški visoki šoli v Gradcu in Pragi, nekaj let delal v Budimpešti, nato pri družbi Continental Edison v Parizu. Od leta 1884 je živel in delal v ZDA in leta 1891 dobil ameriško državljanstvo. Posvetil se je raziskovanju elektromagnetike in prijavil več sto patentov. (Antič, Veliki svetovni biografski leksikon, str. 1091.) V zadnjih dneh naj bi ga obiskovala tudi na Nagodetovem procesu omenjena slovenski pisatelj Louis Adamič in Teslov nečak Sava Kosanović.

²¹⁸³ Verjetno **Maksim Maksimovič Litvinov** (1876–1951), sovjetski diplomat in politik judovskega rodu. (Antič, Veliki svetovni biografski leksikon, str. 635.)

²¹⁸⁴ Sovjetskih.

VII) Nujno nasvetujem jugosl. radiodaje iz Moskve na ploščah, napravljenih tu v USA. Govorili naj bi Srbi, Hrvati in Slovenci iz Amerike in zastopniki jugosl. delegacije v USA. Od teh naj se povabi Kosanovič, Šubašič²¹⁸⁵ in za Slovence Snoj in Furlan. Snoj je katolik in se na vsak način eksponira za skupno stvar, če govori, če pa odkloni, se kompromitira.

VIII) Smatram, da bi Vseslovanski kongres v Moskvi moral povabiti gori imenovane na kako manifestacijo v Moskvi ne glede na to, ali bi jugosl. vlada v Londonu dovolila potovanja v Moskvo. Povabilo naj bi prišlo direktno, brez posredovanja jugosl. londonske vlade ali jugosl. poslaništva v Washingtonu.

IX) Ponovno opozarjam na nujnost neposrednih kontaktov s Kosanovičem in Šubašičem.

New York, September 9, 1942

Dodatek:

Ad I) Izgleda, da katoliška pomožna akcija za Slovenijo ni ustavljena. V Glasu Naroda od 10. IX. 1942 čitam v »Zapisniku seje Jugoslovanskega Pomožnega Odbora, slov. sekcije, ki se je vršila dne 8. avgusta 1942. v prostorih SNPJ v Chicagu, med drugim naslednje: »Prečitano je pismo ministra Snoja, ki apelira na pomožni odbor, da bi nakazal nekaj denarja v pomoč rojakom v domovini, katerega prejema skupina Slovencev v Ljubljani pod imenom »Narodno vodstvo«. Po njegovem poročilu ljudstvo v Ljubljani strada. Odbor vzame pismo v razmotrivanje ter sestavi vprašanje, kdo so ti Slovenci, ki tvorijo »narodno vodstvo« v Ljubljani, kajti v Sloveniji obstoja tudi osvobodilna fronta, ki vodi prave boje za osvoboditev Slovencev. Pomožnemu odboru ni bilo tudi pojasnjeno, kako se more poslati denar v Slovenijo, ampak se v pismu samo trdi, da bo denar prišel v domovino. Zato tudi odbor ne more skleniti ničesar, za kar bi moral podati jasno sliko vsem tistim, ki so darovali v sklad pomožne akcije. Vpraša se pa ministra Snoja, naj piše ministru Kreku, ki dobiva poročila iz domovine, da naj nam pojasni vso situacijo v detajlih. Sprejeto.« ... »Končno se zopet govori o možnem pošiljanju denarja v domovino. Izraženo je mnenje, da bi se lahko spremenil naš sklep, ako bi se moglo poslati denar slovenskim četnikom ali pa osvobodilni fronti, ki bi poslani denar rabili sami ali pa z denarjem pomagali našim ljudem, katere so četniki osvobodili. Proti takemu pošiljanju bi naši ljudje v Ameriki ne ugovarjali.«

Sklep seje izraža pravo mnenje vseh ameriških Slovencev, razen malenkostne klike, ki dela predvsem proti Rusiji in s tem v korist Hitlerja in Musolinija. Pripominjam, da nosi zapisnik seje podpise Vincenta Canjarja, predsednika (socijal-demokrat), Jože Zalarja, tajnika (katolik), J. N. Rogelja,²¹⁸⁶ zapisnikarja (liberalni demokrat). Vse glavne politične orijentacije ameriških Slovencev so tako zastopane. Opozarjam na članek v Glasu Naroda od 8. septembra 1942., pod naslovom »Grobovi tulijo«, ki odraža pravo mišljenje slovenskega ljudstva v pogledu odpora v Sloveniji. Članek je reakcija na »Odprto pismo« Father Ambrožiča²¹⁸⁷ v istem časopisu od ..., katerega prilagam. Uvodnik »Grobovi tulijo« govori o tem, kako ni našla borba Slovencev proti napadalcem nikjer moralne opore, nihče ni spregovoril zanj in

²¹⁸⁵ Sava Kosanovič in Ivan Šubašič.

²¹⁸⁶ Podatki o njima niso znani.

²¹⁸⁷ Morda **Bernard Ambrožič** (1892–1973), slovenski rimskokatoliški duhovnik, frančiškan, urednik in književnik, rojen v Gabrjah. Po končanem študiju teologije in bil leta 1915 v Mariboru posvečen. Potem je kot katehet služboval najprej v Mariboru, nato v Kamniku in istočasno študiral na Filozofski fakulteti v Ljubljani. Med leti 1925 do 1955 je deloval v ZDA, kjer je v Lemontu blizu Chicaga ustanovil eno od središč slovenskih frančiškanov. Po drugi svetovni vojni je organiziral pomoč slovenskim rojakom in emigrantom v ZDA. Leta 1955 se je kot pastoralni delavec pridružil slovenskim izseljencem v Avstraliji. (ES 1, str. 3.)

obsodil v nebo kričeče zločine, ki se nad njim dogajajo. »V obupu, da, če bo treba, tudi s smrtjo obvarujejo svojo zemljo, so prišli za orožje, pri tem pa gledajo proti vzhodu in čakajo pomoči in rešitve do Moskve, kajti v svojem srcu so trdno prepričani, da jim le od tam more priti pomoč. Ruska zmaga, slovenska, jugoslovanska in – slovanska zmaga! Zmaga tudi za Ameriko in zmaga za vse svobodo ljubeče, demokratske narode! Pa že so jim zabrusili v obraz: »Komunisti! (Father Ambrožič in drugi pripadniki oske katoliške klike). ... Slovenci so SLOVANI in svoje odrešenje pričakujejo edino od svojega velikega slovanskega brata – Rusa.«

84. Telegram Ane Traun, 4. 10. 1944

(SI AS 1931, t. e. 577, št. 9817)

Ad in England. Sept. 1943.
(7,000 Words.) (1,400 Words.)

CABLE (C AND W) WIRELESS LIMITED
"Via Imperial"

OFFICE OF ISSUES
C. & W. WIRELESS LTD.
CENTRAL STATION
40074

The first line of this Telegram contains the following particulars in the order named:
Prefix Letters and Number of Message, Office of Origin, Number of Words, Date, Time handed in and
Official Instructions—if any.

Circuit.	Clerk's Name.	Time Received.	
NYK C	<i>Jan</i>	<i>Vm</i>	PASSED No. 30517 LT1464

CW

W378 NEWYORK 18 2 1839

NLT BORIS FURLAN CUMBERLAND HOTEL LONDON -

SITUATION COMPLICATED WILL DO ALL I CAN

DETAIL LETTER FOLLOWS - ANNE TRAVEN *

L & P (C) ANY ENQUIRY RESPECTING THIS TELEGRAM SHOULD BE ACCOMPANIED BY THIS FORM AND MAY BE MADE AT ANY OF THE COMPANY'S OFFICES.

85. Tajno angleško poročilo o Jančikoviću²¹⁸⁸

Tajno angleško poročilo o Jančikoviću

Novembra 1943 je prišel iz Dalmacije. Sedaj je v Bariju.

1. Povedal je, da je glavni cilj voditeljev HSS, vštveši njega, da ohranijo svoja življenja in varnost. Če bi leta 1941 pozvali kmete, da se upirajo okupatorju kot partizani, bi jih lahko to stalo njihova življenja.
2. Dr. Toma Jančikovič je dodal, da se je med italijansko okupacijo svobodno kretal po Primorju in Dalmaciji. Branil se je podati poročilo o svoji aktivnosti v Crikvenici preko izjave, da je izdajal tajni časopis »Politički vijesnik« od junija 1942 do junija 1943. Dejal je, da je uničil vse kopije v primeru, da pade v nemške roke. Namen časopisa je bil, da obdrži Hrvaško Seljačko stranko pri življenju.
3. Vsak voditelj CPP²¹⁸⁹ (HSS) je imel svojo vlogo. Nekateri so morali ostati pasivni v sovražni deželi, drugi pa so se morali priključiti zaveznikom. On sam je dejal, da bi se rad priključil partizanom, toda iz Zagreba je dobil inštrukcije, da naj tega ne stori.
4. Ko so ga vprašali, zakaj CPP (HSS) ni podpirala odpora, je odgovoril, da so politiki, ne pa vojaki in, da je bojevanje brez njihovega sodelovanja strokovno izvedeno vodil Tito. Dodatno se je zdelo sodelovanje s komunisti nezaželjeno. On sam, se s tem naziranjem nikoli ni prav strinjal in je sedaj uvidel, da bi se lahko našlo osnovo (za) sodelovanje.
5. Podal je nepopolno sliko partizanskega gibanja, vštveši nepopolno število borcev.
6. Končno je dejal, da je bil prepričan, da je sedaj oboje: neizogibno in zaželjivo, da naj vojno dobe Zavezniki.---

86. Podatki o osebnosti in značaju dr. Borisa Furlana²¹⁹⁰

Boris Furlan, profesor pol.²¹⁹¹ filozofije in prava na Univerzi v Ljubljani, politični begunec v USA, je zapustil Jugoslavijo 24. marca 1941 in prišel v to državo 3. oktobra 1941. Rojen je bil v temni in viharni noči 10. novembra 1894 od revnih, toda poštenih staršev.

Na pogled je dr. Furlan veliki, temni in lepi tip, za kakršne pravijo ameriške ženske, da se jim ni mogoče ubraniti, kar je zanj pogosto v zadrego, ker je rahlo boječe in plahe narave. Ker mu je njegov izgled v poseben ponos, se zelo briga za svojo toaleto in se brezhibno oblači. Redko se ga vidi brez rumenih rokavic in debele palice za izprehod.

Dr. Furlan ima zelo dober smisel za humor. Je tudi zelo demokratične narave. To je posebno očito v njegovem ponašanju napram klobučarkam, prodajalkam cigaret, postrežnicam, dekletom iz barov itd. Zelo mu ugaja, da deli nasvete v ljubavnih zadevah, glede porok in

²¹⁸⁸ Dokument (tipkopis v angleščini in slovenščini) se hrani v: SI AS 1931, t. e. 580, št. 7831–7833.

²¹⁸⁹ Croat Peasant Party.

²¹⁹⁰ Dokument se hrani v: SI AS 1931, t. e. 580, slovenski prevod (rokopis izvornik), št. 7879; angleški izvornik (tipkopis) z naslovom »Humanysing Details on the Personality and Character of dr. Boris Furlan«, št. 7880. Reprodukcijska zapisa v angleščini je objavljena v sklopu besedila glavne obravnave.

²¹⁹¹ Politične.

srčnih zadev. Vsak, ki išče nasvet in pomoč v kupčijskih poizkusih bi dobro storil, če bi se pomenil z dr. Furlanom, ker smatrajo, da je v teh stvareh enak finančnim čarovnikom z Wall Street-a.

Kadar je vedre volje posebno uživa pri nedeljskem popoldanskem čaju ob spremljanju harmonike (to je znano kot »veselice«) posebno v okolici Clevelanda. V resnejših momentih ima rad seje odbora, ali druge težke večerne sestanke. Radi socioloških raziskavanj ga sili, da žrtvuje velik del svojega časa v taki okolici kot »Latinska četrt«, »Mont Martre²¹⁹²«, Harlem, 8 Avenija in nekatere kinematografe na 42 cesti. Njegovo največje stremljenje je, postati dober poverljiv član »Knickerbocker Club«-a skupno z dr. Ivanom Subotičem²¹⁹³ s katerega družino je seznanjen zelo tesno. Njegova priljubljena zabava je zbiranje kompliciranih mehanizmov raznih vrst, ne glede na stroške ali kakega znanja o njih koristi. Kar se tiče zdravja je zelo dober, toda otožen. Glede potrdila tega, se lahko posvetuje z dr. Camillo Fletcher. Ni splošno znano, kako je prišel v stik z dr. Camillo Fletcher, na splošno pa mislijo, da je bilo to preko oglasov (Manhattan Classified Telephone Directory – pod oznako »masaža«).

Dr. Furlan je zelo zaveden katoličan. Čisto redno hodi k obhajilu in spovedi, najbolj zanesljivo pa po vsakem grehu (kar povzroča, da je Furlan zelo pogost obiskovalec cerkve). Ker je dobro znan vzgojitelj, je potoval skozi mnogo držav. V vsaki državi, kjer je bil znanstveno zaposlen, je pustil ločeno ženo, precej strtih src in vrsto zelo inteligentnih potomcev!!!

Kar se tiče ordenov in medalj, je vitez reda Sv. Save 4. stopnje in jugosl.²¹⁹⁴ krone 4. stopnje. Ima tudi avstroogrski »Signum Laudis«. Je posebno odličen delavec na sokolski ideologiji.

P. S. Ena njegovih priljubljenih napak je, da dela zelo komplicirane in zapletene načrte s prijatelji za zabavo, nato pa se v zadnjem trenutku umakne ter pusti svoje prijatelje v ...²¹⁹⁵

²¹⁹² Pravilno: Montmartre.

²¹⁹³ **Dr. Ivan Subotić** (1893–1973), pravnik, jugoslovanski diplomat, se je rodil v Beogradu in ugledni srbski družini. Pravo je študiral na Dunaju in v Lozani (Lausanne), kjer je doktoriral. Kot prostovoljec se je udeležil balkanskih vojn, sodeloval v prvi svetovni vojni ter dobil več odlikovanj. Po končanem študiju se je odločil za diplomatsko kariero in se zaposlil pri ministrstvu za zunanje zadeve in postal v zgodnjih tridesetih letih vodja političnega oddelka. Pozneje je bil stalni delegat Kraljevine Jugoslavije pri društvu narodov v Genevi, ambasador v Londonu. Leta 1941 ga je jugoslovanska emigrantska vlada poslala v ZDA kot svojega zastopnika k Ameriškemu rdečemu križu. Odtlej je živel v ZDA. Še enkrat je na univerzi Columbia opravil diplomu iz prava (v ZDA naj namreč evropske diplome ne bi bile priznane), se zaposlil v prestižni pravni pisarni, od 1951 pa do konca življenja pa je predaval na mednarodni pravni šoli v New Yorku. Dostopno na: Subbotic: Pereplotchikov Family papers, 1960s–2002. http://www.columbia.edu/cu/lweb/archival/collections/ldpd_6436936/, 7. 10. 2014.

²¹⁹⁴ Jugoslovanske.

²¹⁹⁵ Nečitljiva beseda. V izvorniku je uporabljena fraza »holding the bag«.

87. Domnevno pismo Vladimirja Vauhnika Borisu Furlanu²¹⁹⁶

Velecenjeni gospod minister!

Smatram za svojo prvo dužnost po prihodu v Slovenijo, da se javim Vam g. minister kot predstavniku tega lepega dela naše države in da Vam v kratkih črtah vrišem splošno stanje i vojaške točke gledišča, koliko je to za Vaše vsestrano delo potrebno.

Predvsem ni me iznenadila obsodba moje osebe čez lond.²¹⁹⁷ radio, celo z odvzetjem čina, ker se pri Vas ni moglo vedeti vse, kar se doma dogaja in kar posamezniki delajo za skrajnji skupni cilj. Po 4 mesečni internaciji in držanju v zaporih v Nemčiji, sem bil od Nemcev vržen na Hrvaško, da tam nastopim takoj v vojski odgovarjajočo službo, nemajoč možnosti, da se temu protistavim. Ali hvala Bogu, mi je tromesečno bivanje v hrv.²¹⁹⁸ vojski – na vodečem mestu – dalo mogočnosti, da se store marsikatero koristne stvari za bodočnost.

Neuračunljivo, brezdušno in popolnoma znorelo delanje novega režima, je novo postavljeno vojsko stavilo v strašno dilemo in kakor je častnički zbor in ostalo vojaštvo bilo v prvih mesecih nekako še zadovoljno in urejeno, tako je s masiranim pokoljem v narodu, začelo se javiti vse večje nezadovoljstvo, katero je že v oktobru in posebno v novembru prešlo v odprti odpor in izazvalo pasivno rezistenco cele oborožene vojske. Razkol med vojsko in ustaši se je z vsakim danom vse bolj poglobil, dokler ni prišlo do popolnega nezaupanja izmed teh dveh organizacij Hrvatske. In v tej medsebojni borbi je popustila posebno aktivnost vojske proti četnikom in sorazmerno lepi uspehi četnikov v Bosni se morajo pripisati v prvem redu v zaslugo pritužnjenem sodelovanju ozir.²¹⁹⁹ pasivnem držanju hrv. trup na pojednih odsekih.

S zadovoljstvom lahko poročate na merodajnem mestu, da med hrvatskimi oficirji in podoficirji ni preveč nikdar toliko izraziti jugoslovanski duh kakor danes in je že 80–90 % teh popolnoma spreobrnjeno in skesano pripravljeno za bodoče veliko skupno delo.

Posebno so višji oficirji danes vsi združeni v eni misli, da čim prej sodelujejo v razbijanju sedanjega stanja in pripravijo terrain za vstajenje naše domovine.

Imajoči enkrat vojsko za našo idejo, so konačno uvideli tudi hrv. merodajni vodje, koliko jih je še doma in živih – da se mora ubrzati proces razpadanja tega režima in je skupno s častnim zborom izdelan potreben načrt in plan. Ali kakor je pritisek držav vse prevelik še za sedaj, to je zamišljeno, da se jako previdno – s pomočjo Italijanov – ki so se končno sprli z ustaškim vodstvom, najde za sedaj prehodna rešitev v tem, da se do strani Italije zasede še ostanek Hrvatske, postavi nova vlada iz članov HSS, Srbov in Muslimanov in pod to masko, sprovede potem podzemno tesno skupno delo vseh Hrvatov, Slovencev in Srbov in vojska pripravi za odločno sodelovanje v rešavajoči završni fazi te vojne. Priprave za to so v najboljem toku in samo še razna diplom.²²⁰⁰ izvijanja Paveličevih vodij, zavlačujejo ta preokret – ali to more trajati samo še par tednov ali mesecev, ker je danes v Hrvatski nad 90 % naroda v odprti borbi z režimom.

²¹⁹⁶ Dokument se hrani v: SI AS, t. e. 580, št. 7240–7242. Pismo je nedatirano in naslovljeno na »velečenjenega gospoda ministra« (njegovo ime in priimek nista navedena). Po mnenju UDV je bil avtor pisma Vladimir Vauhnik, naslovljeno pa naj bi bilo na Borisa Furlana.

²¹⁹⁷ Londonski.

²¹⁹⁸ Hrvaški. Enako v nadaljevanju besedila.

²¹⁹⁹ Oziroma.

²²⁰⁰ Diplomatska.

Trenutna vojaška situacija na Hrvatskem je namreč več kot obupna za sedanji režim. Dokler držijo Italijani že 52 % hrvatskega ozemlja, je cela Bosna že več ali manje v rokah četnikov in Ustaškem režimu samo še Zagreb in Slavonija s Sremom na razpolago t. j. $\frac{1}{4}$ hrv. države. Iz tega malega ozemlja ne more se črpiti potreben kontingent vojaštva za Bosno in tako se pojavlja danes kritičen trenutek pomanjkanja vojaštva za borbo proti in to še v toliko prej, ko vse ono kar se pošilja – napol opremljeno – v Bosno, večinoma takoj odpove, in se noče boriti. – V tem posebno koristno pomagajo oficirji s podzemno propagando in odgovarja-jočim vodstvom trup v borbo, da je neuspeh že v naprej odločen. –

Četniške akcije, ki so zadnji čas malo zastale – kar je škoda – imele so vendar vidne uspehe in danes je dosežena linija: Brčko–Tuzla–Doboj–Sarajevo–Kalinovik (ta mesta izključno). Predhodnice se dobro držijo okoli Banjaluke in Jajca, ali je predvsem potrebno, da se izvede čim prej najachi pritisek na Sarajevo in potem čez Nevesinje in Trebinje k morju, kjer se bo lahko prišlo v stiko in zvezo z mornarskimi jedinicami, katere bi odposlalo v primorske predele od Dubrovnika do Metkoviča, naše poveljstvo v Londonu. V tem pogledu se morajo podvzeti čim prej efikasne priprave, a naš živelj ob obali je že o tem podučen. Dobro bi bilo g. minister, kadar bi Vi v tem smislu referirali g. Min.²²⁰¹ vojske.

Hrvatski narod in posebno vojska so prepričani, da bodo redne naše trupe uspele, da do spomladi prevzamejo celo situacijo v Bosni in Hercegovini v svoje roke in da bo potem s naslonom na Črno goro in morje mogoče vspostaviti solidno fronto proti severu v toliko prej, ker takrat hrv. vojska sploh ne bo več sposobna za katerokoli protiakcijo.

Koncem novembra sem izkoristil povoljno priliko in pod pretvezo težje boleznj odšel v Ljubljano med naše Slovence, da usmerim tudi tukaj naše priprave željenem cilju. Našel sem na žalost jako težke razmere. Na eni strani so ekstremni levičarji vzeli situacijo v svojo roko in s terorističnimi akcijami proti okupatorju in proti samemu narodu izazvali neznosno stanje. S druge strani se zopet stare stranke pogajajo in pripravajo za bodoče vodstvo v deželi. Koliko so aktivne akcije proti okupatorjem hvalevredne in pokazujejo zdrav duh in vero v bodočnost našega naroda, toliko so one škodljive in neracionalne ker vodijo do represalij ki niso v nikaki razmeri z doseženimi uspehi. Naša tragedija je ravno v pomanjkanju ljudi za završno fazo tega svetskega konflikta, ko bodo Štajerska in Gorenjska že popolnoma izpraznjene in bo mala ljubljanska pokrajina morala dati vse do zadnjega človeka da se osigurajo najpotrebnejši kontingenti za posedanje in vzdrževanje našega slov. ozemlja. Na žalost imajo trenutne akcije čisto ekstremno levičarsko (trockističko) tendencijo in cilj, da izazovejo v zemlji v odločni uri kaos in prevrat iz katerega bi potem lahko vstala samo ena sovjetska državica. Zato je trenutno naša namera, da se narod, posebno pa tukaj zbrani častniki in podčastniki vzdržajo vsake aktivnosti in samo duhovno in prituhnjeno pripravijo za odločne akcije v zadnji fazi tega konflikta. S tem so se složili tudi vodeči ljudje v Ljubljani in bodo v tem smislu začeli svojo propagando. Kar se pa tiče polit. dela to je izven delokroga nas vojakov in dobro bi bilo, da se sjedinijo vse struje in grupice v eno celino, pa bi bilo to pod že udomačeno in povsod zastrašljivo »OF« eliminirajoč ekstremne elemente, ali pa v neko novo celoto pod zdravim vodstvom.

²²⁰¹ Gospodu ministru.

Ne smemo pozabiti, da lahko tudi Italijani kopirajo nemške metode in počasi deportirajo oz. izselijo najprej akt.²²⁰² in rez.²²⁰³ častnike, podčastnike, univ.²²⁰⁴ mladino in tako naprej in kaj potem ostane ni dovoljno niti da nam reši Ljubljano. Potem takem morajo se vse bodoče akt.²²⁰⁵ akcije v Sloveniji smatrati samo kod podjetja skrajnjih levičarjev z providno tendencijo. Vsi upamo, da se bodo vendar pomirili prenapeti duhovi in našli zlato srednjo pot, k pravemu cilju. Zato niso na mestu ni napadi iz Centrale na pojedine naše grupacije, ampak mora se apelirati na vse ednako, da se složijo v medsebojnem zaupanju, a vodstvo bo pripadlo v odločilni uri onemu, ki bo imel narod za seboj.

Smatral sem za dolžnost, g. minister, da Vas v kratko upoznam s situacijo na Hrvaškem in v Sloveniji – kako jo gledam kot vojak in še vedno zvesti sodelavec. Ostal bom sedaj v Ljubljani kot zasebnik in se posvetil samo pripravam za odločilno uro a v Londonu prosim, da se moja obsodba ne menja niti preklicuje, ker bi to zbudilo samo še večjo sumnjo nego je to že z mojim begstvom iz Zagreba povzročeno, ker bi potem bilo vsako delo iluzorno.

Samo Vas prosim, da objasnite visokim vodečim osebam, da v domovini delajo danes s vso vnemo in vero mnogi, za katere se prej ni verovalo in da zato ne sme biti ne proverjenih ostrih napadov iz Londona, ampak mora nam odtam prihajati duh pomirljivosti in umire-nja strasti.

---

88. Pismo Staše Furlan J. B. Hoptnerju, 10. 2. 1947²²⁰⁶

Gospod J. B. Hoptner
c/o U.S. Embassy Beograd
APO 777
P. M. N. Y

10. februarja 1947

Dragi g. Hoptner,

Ravno danes popoldne sem prejela Vaše pismo. Najlepša Vam hvala za poročilo. Upam, da ste se pri mojih starših imeli dobro. Stopila bom v stik z g. Petrovičem, čim mi bo čas dovolil, da to storim.

Pri Barnardu imam precej zaseden dnevni red, preteklega meseca je bilo pa več, ker sem imela zaključne izpite. Med dvema semestroma sem imela kratek presledek štirih dni da sem si opomogla in sedaj zopet s polno brzino študiram. Hvala Vam za priložnost, da sem lahko dosegla svoje starše. Upam, da Vam to ne bo delalo preveč neprijetnosti.

Vdana Vam

Staša Furlan

---

²²⁰² Aktivne.

²²⁰³ Rezervne.

²²⁰⁴ Univerzitetno.

²²⁰⁵ Aktivne.

²²⁰⁶ Pismo v angleščini (tipkopis) in slovenščini (rokopis) se hrani v: SI AS 1931, t. e. 578, št. 9230–9231.

89. Poročilo iz zborovanja študentske mladine na ljubljanski univerzi²²⁰⁷

Vtisi z zborovanja LŠM v nedeljo dne 16. marca 1947, navzočih dijakov pribl.²²⁰⁸ 200, profesorjev pribl.²²⁰⁹ 20. Zborovanje trajalo 3 ure in je pokazalo težave, katere imajo dijaki s študijem (preobremenjenost z izvenštudijskim delom, poklicna zaposlitev, pomanjkljivost prostorov, pomanjkanje učbenikov in skript) ter posledice: nepolaganje izpitov v predpisanem času, iz tega izhaja kot posledica zguba semestrov in v.²²¹⁰ celega leta (zlasti na tehniki in medicini).

Glavni referat preds.²²¹¹ Graška²²¹² je pokazal v izredno jasni luči, kako slabe izpitne uspehe izkazujejo dijaki zlasti na že omenjenih fakultetah. Krivdo pripisuje razen objektivnim razlogom tudi fakultetnim tajništvom, ki delajo preveč šablonski in so se potem zelo začudila, ko so se nepričakovano pojavili obupni izpitni rezultati zlasti v prvih dveh letnikih (predvsem v drugem) obeh fakultet. Tako naj bi v 2. letniku medicine zgubilo celo leto 100 dijakov, na posameznih oddelkih tehnike je padlo število dijakov v 2. letniku na polovico števila iz prvega letnika, najboljši dijak na vsej tehniki ima 75 % izpitov, ki bi jih moral imeti, na večini oddelkov ima najboljši dijak 45 % predpisanih izpitov, povprečno pa znaša število opravljenih izpitov v 2. letniku okrog 20 % od obveznih izpitov. Tudi obisk predavanj je ponekod obupen – niti na medicini ne presega 20 %, na jusu je znan. Predvsem naj se ukinejo vsi nepotrebni sestanki in pod.,²²¹³ dasi po mnenju nekaterih prav politično najaktivnejši dijaki polagajo pravočasno izpite.

Rektor je pozdravil zborovanje in mu želel uspehov. Dekan Lavrič²²¹⁴ je opozoril, zakaj je na medicini tako slab uspeh. Dijaki prihajajo s srednje šole povsem nepripravljene, nimajo pojma ne o fiziki ne o kemiji in bi bilo treba poskrbeti za dvig srednješolske izobrazbe. Tudi naj bi znali več jezikov, saj domače literature nimamo in še dolgo ne bomo imeli dovolj – in tudi pozneje bo vsak zdravnik v praksi navezan na učbenike v tujih jezikih, če hoče slediti napredek svoje znanosti. Tipkani prevodi iz tujih knjig ne morejo nuditi podlage za študij, sicer pa naj bi dijaki redno obiskovali predavanja, kar pa jim ne diši, zlasti če so sestavljena skripta. Dijak misli, da znanje skript daje vse potrebno znanje za izpit in za življenje. Vsekakor bo treba misliti na izdajo učbenikov. Po Lavriču izgovor na pomanjkljivost predavalnic ne drži, ker povsem zadoščajo za 20 %-ni obisk. Sicer znajo bolničarke s 4–mesečnim tečajem na izpitih pogosto več kot medicinci.

O sestankih je izjavil neki dijak, da znajo tudi po 5 ur posvetiti kakemu nepotrebemu problemu, n. pr. kitajski politiki, nikdar pa ne vidijo potrebe po študiju, ki vendar mora biti prva

²²⁰⁷ Poročilo (tipkopis) je bilo vključeno v dokazno gradivo proti Borisu Furlanu, namenjeno pa naj bi bilo predstavniku neke tuje države. Hrani se v SI AS 1931, t. e. 577, št. 9854.

²²⁰⁸ Približno.

²²⁰⁹ Približno.

²²¹⁰ Morda: včasih.

²²¹¹ Predsednika.

²²¹² **Milan Grašek**, takratni predsednik Ljudske študentske mladine. (Aleš Gabrič: Odupušanje profesorjev Univerze v Ljubljani zaradi politično-ideoloških vzrokov. V: Politični pritiski in izključevanja učiteljev in sodelavcev z Univerze v Ljubljani. Poročilo Komisije za rehabilitacijo univerzitetnih učiteljev in sodelavcev. Univerza v Ljubljani, Objave št. 6/2000, str. 19.)

²²¹³ Podobno.

²²¹⁴ V tistem času je bil dekan Medicinske fakultete v Ljubljani že omenjeni dr. Božidar Lavrič.

skrb dijakova in nikdar se menda niso na mnogih oddelkih na sestankih posvetovali, kako urediti boljši način študija. Delovni programi na posameznih fakultetah in oddelkih so zelo šablonski – samo da ustrežejo točkam vprašalnih pol.

Razmere na tehniki je razgalil neki tehnik, ki je podrobneje s številkami pojasnil stanje, ki se grozi spremeniti v katastrofo, ker ne bomo imeli strokovnih ljudi ob pravem času – kar bi vplivalo ev.²²¹⁵ na izvedbo petletke. Ko je nek predavatelj na montanistiki ponudil dijakom praktične vaje iz matematike in fizike, so to ponudbo odklonili kot nepotrebno – na izpitih pa se je pokazalo popolno neznanje tudi osnovnih pojmov. Podobno so uspele ponudbe drugih predavateljev. Najobupnejše so razmere na kemiji in arhitekturi, tudi na elektrotehniki.

Dijak – zastopnik filozofije je povedal, da vlada na fakulteti zelo napeto ozračje – tako rekoč dve fronti, profesorji in dijaki, ki bojujeta proti sebi. Sicer kažejo nekateri dijaki zelo malo zanimanja. Zastopnik medicine je grajal obupne izpitne rezultate, nastale deloma tudi zaradi preneglega prehoda na nov izpitni (študijski) red, ki je presenetil dijake. Zato so jim skušali izposlovati naknadne izpitne termine za tiste, ki so na prvem terminu padli, in je večina izpit položila. Za zopet padle bo menda zopet nov izpitni termin, da ne bi izgubili semestra. Če niti tedaj ne bi opravili izpita, bo treba poseči energično vmes – ev. tudi s kaznimi – ker se to postopanje že bliža sabotaži.

Predsednica LŠM na pravni fakulteti Jolanka Kuharjeva je pozdravila predlog za uvedbo obveznega obiska predavanj, vendar ne bi mogla priporočiti obiska predavanj, ki podajajo n. pr. na jusu snov na neznanstven način in bi torej dijake nepravilno učila. Sicer so na jusu izpitni uspehi še zadovoljivi.

Univ. tajnik dr. Skala²²¹⁶ je opozoril na deloma neznanstveni način predavanja na jusu in filozofiji, ki izziva v mestu kritike in grozi postati javen škandal. Tako zahteva prof. Pitamic²²¹⁷ še danes od dijakov študij iz neke neznanstvene knjige, ki je tudi njemu v času njegovega študija na pravni fakulteti jemala veselje do študija, prof. Polec²²¹⁸ predava še vedno v tistem avstrijskem in avstrijakantskem duhu, kakor ga je slišal pred 40 leti na dunajski univerzi pri svojem študiju in tudi narodno gospodarstvo bi se moralo predavati bolj v znanstvenem

²²¹⁵ Eventualno.

²²¹⁶ **Hugo Skala**, tedanji univerzitetni partijski sekretar. (Vladimir Simič: Odstranjanje pedagoškega ozemlja z Univerze. V: Politični pritiski in izključevanja učiteljev in sodelavcev z Univerze v Ljubljani. Poročilo Komisije za rehabilitacijo univerzitetnih učiteljev in sodelavcev. Univerza v Ljubljani, Objave št. 6/2000, str. 36.)

²²¹⁷ **Dr. Leonid Pitamic** (1885–1971), teoretik prava in diplomat, rojen v Postojni, leta 1908 doktoriral na dunajski pravni fakulteti, kjer se je 1915 habilitiral za privatnega docenta za splošno in avstrijsko državno pravo, 1917 pa še za filozofijo prava. Leta 1919 je bil član jugoslovanske delegacije na mirovni konferenci v Parizu, 1920 član razmejitvene komisije med Avstrijo in Jugoslavijo, od 1920–1921 je vodil predsedstvo deželne vlade v Ljubljani, od 1929–1934 pa je bil izredni poslanik Kraljevine Jugoslavije v ZDA. Po ustanovitvi Univerze v Ljubljani je bil imenovan za rednega profesorja Pravne fakultete, izvoljen je bil za njenega prvega dekana, pozneje tudi za rektorja ljubljanske univerze. Med drugim je bil od leta 1938 tudi član Akademije znanosti in umetnosti v Ljubljani, leta 1948 pa ga tedanji Prezidij Ljudske skupščine LRS ni potrdil za rednega člana. (ES 8, str. 360.)

²²¹⁸ **Dr. Janko Polec (1880–1956)**, pravni zgodovinar, rojen v Kamniku, pravo študiral na Dunaju in v Gradcu, kjer je 1903 promoviral. V Berlinu se je izpopolnjeval iz kazenskega prava, nato pa kot pristav oz. sodnik služboval v različnih krajih, od 1910 pri vrhovnem sodišču na Dunaju. Po prvi svetovni vojni je bil zaposlen pri poverjeništvu za pravosodje v Ljubljani, kot višji nadzornik pravnega oddelka pri Južni železnici in njeni naslednici Direkciji državnih železnic v Ljubljani. Na novoustanovljeni Pravni fakulteti je bil sprva postavljen za honorarnega profesorja pravne zgodovine, od leta 1925 pa je bil redni profesor. Leta 1949 je bil premeščen na SAZU, katere redni član je bil vse od njene ustanovitve v letu 1938. (ES 9, str. 63–64.)

duhu. Na filozofiji predavajo na pomanjkljiv način prof. Klemenc²²¹⁹ (zgodovina), Leben²²²⁰ in Županič.²²²¹

Nek drugi jurist je dodal, da bi juristi sami želeli večji obisk predavanj, kar pa preprečuje veliko število dijakov, ki so v službi (isto je omenil tudi dijak z gospodarske fakultete). Razen tega tudi društvo ni dobilo nobene podpore od fakultete, ko se je obrnilo na dekana s prošnjo, naj bi fakulteta pomagala dijakom pri akciji za povečanje obiska predavanj.

Za udeležbo na mladinski progi so se zavzemali razen referenta Graška tudi rektor,²²²² ki je sam obljubil udeležbo, enako dekan Hrovat²²²³ v imenu teh, in Lavrič v imenu profesorjev (znatnega števila) medicinske fakultete. V imenu sindikata je priporočil Svetek²²²⁴ profesorjem čim večjo udeležbo na progi, na katero so povabili dijaki rektorja osebno, druge profesorje pa bodo najbrže obiskali še naknadno, oz. bo to akcijo vzel v roke sindikat.

---

²²¹⁹ Morda **dr. Josip Klemenc** (1898–1967), leta 1922 diplomiral iz geografije, zgodovine in arheologije na Filozofski fakulteti v Zagrebu, kjer je leta 1929 tudi doktoriral. Od 1946 dalje je bil na Filozofski fakulteti v Ljubljani najprej izredni, od 1951 pa redni profesor za klasično arheologijo in antično zgodovino starega veka. Podatki so dostopni na: FFLJ – Zbornik ob 80-letnici, bibliografija KLEMENC, <http://slovlit.ff.uni-lj.si/hp/ff/zbornik/o/KLEMENC.html>, 15. 11. 2014.

²²²⁰ Morda **dr. Stanko Leben** (1897–1973), romanist, literarni zgodovinar in prevajalec, leta 1923 diplomiral iz romanistike in filozofije na Filozofski fakulteti v Ljubljani, kjer je tudi doktoriral. Najprej je bil zaposlen kot gimnazijski profesor v Ljubljani, nato kot bibliotekar na Pravni fakulteti, od 1938 do 1956 pa na Filozofski fakulteti, najprej kot lektor za italijanski jezik, nato kot docent, od 1945 dalje pa kot izredni profesor za francosko in italijansko književnost. (ES 6, str. 113.)

²²²¹ Morda **dr. Niko Županič** (1876–1961), ki je študiral geografijo, zgodovino, prazgodovinsko arheologijo etnologijo in antropologijo na dunajski univerzi, leta 1903 promoviral, potem pa se je izpopolnjeval na antropoloških inštitutih v Münchnu, Zürichu in Baslu. Na Filozofski fakulteti v Ljubljani je začel predavati leta 1940, ko je bil imenovan za rednega profesorja etnologije. Na tem mestu je ostal do upokojitve leta 1957. Podatki so dostopni na: Etnologija – Oddelek, http://etnologija.etnoinfolab.org/sl/informacija.asp?id_meta_type=72&id_informacija=485, 4. 11. 2014.

²²²² V obdobju 1946–1950 je bil rektor Univerze v Ljubljani dr. Anton Melik.

²²²³ Verjetno **dr. Alojzij Hrovat** (1885–1971), gradbenik in raziskovalec, leta 1912 diplomiral na gradbenem oddelku Tehniške visoke šole v Gradcu, sodeloval pri gradnji belokranjske proge, med prvo svetovno vojno bil na goriški fronti, leta 1922 je bil imenovan za izrednega, 1935 pa za rednega profesorja Tehniške fakultete ljubljanske univerze. Večkrat je bil dekan, med drugim tudi v letih 1945–1947. (ES 4, str. 53; podatki o dr. Alojziju Hrovatu so dostopni tudi na: UL FGG: Rektorji, dekani in predstojniki, <http://www3.fgg.uni-lj.si/o-fakulteti/zgodovina/rektorji-dekani-in-predstojniki>, 4. 11. 2014.)

²²²⁴ Morda mišljen **Lev Svetek** (1914–2005), pravnik in partizanski pesnik, rojen v Gornjem Logatcu, pravo je študiral v Ljubljani in leta 1938 promoviral. Potem je bil najprej sodni, nato pa do leta 1943 odvetniški pripravnik. V letu 1943 je opravil odvetniški izpit, septembra istega leta pa se je pridružil partizanom. Do 1945 je bil politični komisar pri Ljubljanski brigadi, sodni inštruktor v štabu IX. korpusa NOV in POJ, tajnik okrožnega sodišča za srednjo Primorsko, predsednik okrožnega sodišča za zahodno Primorsko. Po vojni je bil inšpektor zvezne vlade v Beogradu, v letih 1946–1949 docent za delovno pravo na Pravni fakulteti v Ljubljani, od 1950–1952 je bil višji pravni referent pri ministrstvih za delo in za socialno politiko LRS, pozneje pa pravni svetnik pri republiškem zavodu za socialno zavarovanje. (Slovenska biografija.) Janez Kranjc omenja, da je bil leta 1947 »predstavnik OF univerze«. (Kranjc, Boris Furlan kot profesor in dekan, str. 137.)

K dokazom zoper Metoda Kumlja

90. Zapisnik o zaslišanju Josefa Vogta, 28. 6. 1947²²²⁵

28. 6. 1947

Delovanje RK

Iz mojega delovanja kot komander SIPO²²²⁶ in SD na Gorenjskem in na Sp.²²²⁷ Štajerskem, mi je znano, da je dobil RK v Sloveniji vso podporo, katero je potreboval. Predvsem je bil radi tega podpiran od SIPO, ker so bile osebe, ki so v RK delovale, smatrane kot zanesljivi sodelavci okupacijske sile. Tako so bile po okupaciji v Sloveniji samo take osebe postavljene za krajevne in okrajne pooblaščenke, ki so bile točno prekontrolirane po oddelku 3/ SD in 4/ Gestapo kot tudi po izpostavah Gestapa in Sd.²²²⁸ Spominjam se, da smo predvsem polagali važnost na take osebe, ki so po poročilih bile v zvezi s službenimi mesti komanderja SIPO. To izhaja tudi iz tega ker je bil pooblaščenec šefa za RK na Gorenjskem, primarij Golnika SS Sturmabführer²²²⁹ dr. Samonig, ki je pripadal Sd-ju. On je bil stari sodelavec Sd-ja na Koroškem. Na zasedanjih in razgovorih z njemu podrejenimi okrajnimi in krajevnimi pooblaščenki RK, je stalno nakazoval na izpolnjevanje obveščevalnega dela. Pri tem je bilo samoobsebi umevno, da je bilo Narodno osvobodilno gibanje slovenskega ljudstva popolnoma odklanjano in so se vsi funkcionarji RK borili proti njemu. Tako je bil RK v Sloveniji namenjen samo okupacijski sili in je odklanjal odvoz n. pr. ranjenih partizanov. Nasprotno temu se je pa tudi uporabljal, kot sem izvedel po kapitulaciji Italije, za belo in plavo gardo.

Tesno sodelovanje s policijskim aparatom pa je razvidno tudi iz tega, da si je Rösener poredil tudi pooblaščenca Rdečega križa dr. Samoniga svojemu višjemu policijskemu in SS-vodilnemu štabu in ga vanj vključil. Tako je bil Rdeči križ pri vseh akcijah varnostne in redarstvene policije. Vsa opazovanja in vsako delovanje partizanov so člani Rdečega križa javljali. Ta poročila, ki so bila v večini primerov podana na Gestapo, so bila dobra zaradi tega, ker partizani niso ovirali vozil Rdečega križa.

Že pred kapitulacijo Italije so obstajale med uradi Rdečega križa na Gorenjskem in v Ljubljani tesne zveze. Na pobudo Rösenerja je imel takratni Bdo²²³⁰ zdravnik, Oberstabsarzt dr. Zmugg skupno z gori imenovanim Samoniggom nalogo, vzpostaviti zvezo z Rdečim križem v Ljubljani. Ta zveza seveda ni bila namenjena samo za naloge Rdečega križa, marveč tudi v obveščevalne svrhe, kajti Komander varnostne policije in SD je moral izstaviti izkaznice za osebe Rdečega križa v Ljubljani, da so lahko neovirano pasirale mejo. Promet iz Ljubljane na Gorenjsko in obratno je bil zelo živahen. Po večini so potovale osebe Rdečega križa iz Ljubljane pod krinko pooblaščenecv svoje organizacije v sanatorij na Golniku, kjer so se sestajale z dr. Samoniggom, Zmuggom in predvsem tudi s funkcionarji Gestapo

²²²⁵ Dokument (tipkopis) se nahaja v SI AS 1237, t. e. 259.

²²²⁶ Pravilno: SiPO – Sicherheitspolizei.

²²²⁷ Spodnjem.

²²²⁸ SD – Sicherheitsdienst des Reichsführers - SS (Varnostno obveščevalna služba SS in NSDAP v času nacistične Nemčije).

²²²⁹ Pravilno: Sturmabführer.

²²³⁰ Kratica neznana.

in SD. O tem morajo biti poučeni tudi na Golniku zaposleni zdravniki, vendar pa so se izogibali temu, da bi pritegnili k tem razgovorom slovensko osebe ali zdravnike. Jaz sam sem za časa svojega poslovanja kot KdS²²³¹ na Bledu izstavljal take izkaznice za neovirano prekoračenje meje ter se spominjam imena Fettich.²²³² Dr. Samonigg je bil kot sodelavec SD v Ljubljani v moji dobi tudi v najtesnejši zvezi s tamošnjim nemškim vodjem zveze Krügerjem. Izkaznice sem izdajal samo, če so bile dotične osebe po potrdilu o zanesljivosti s strani Kds urada na Bledu to se pravi, tudi glede pripravljenosti za sodelovanje prekontrolirane od Krügerja in z njim tudi stale v zvezi, da bi bile tudi pripravljene delati v obveščevalni službi.

Spominjam se, da so po kapitulaciji Italije taka mejna priporočila bila izdana tudi od BDS²²³³ Verona, ki je bil pristojen za vso Italijo, članom RK. Tu sem slučajno videl izkaznico BDS Verona, izdano pooblaščenцу RK Metodu Kumlju. Ta izkaznica je bila podpisana od meni osebno znanega referenta Sd SS Hauptsturmführerja Klinghammerja.²²³⁴ Pri izdajanju takih izkaznic od strani službenega mesta BDS Verona, je veljalo isto, kot sem že omenil, pri Bledu. Izdane so bile samo takim osebam, ki so bile točno prekontrolirane od Gestapa in Sd-ja in pripravljene sodelovati. Samo v najredkejših slučajih so bile izdane take izkaznice in samo najzanesljivejšim osebam. V zadnjih dneh vojne, maja 1945, sem tudi videl tako izkaznico BDS-ja Italije v rokah meni znanega vodje obrata hotela Toplice na Bledu, katerega sem poznal samo pod imenom Ivanko. On je bil sorodnik Molnarja in je delal takrat za RK. Nadalje mi je znano iz mojega delovanja na Bledu kot KDS, da je bil RK v Ljubljani v angleški obveščevalni službi in kot sem zgoraj omenil, je delal tudi za plavo gardo.²²³⁵

Vogt²²³⁶

91. Izjava Draga Supančiča, 31. 7. 1947²²³⁷

Izjava!

Podpisani Supančič Drago, rojen 11. V. 1903 v Radečah, oče + Karol, mati Valburga roj. Drabek, stanujoč Ljubljana, Cesta na Rožnik šte. 5. izjavljam, da nisem nikdar posedoval »Bescheinigung«²²³⁸ izdan od SD komande in podpisan od SS-Hauptsturmführer²²³⁹ Ghlinhamer.²²⁴⁰ Prav tako nisem dobil podobnega izkaza od nobene druge osebe. Delegati Rdečega križa, ki so imeli z nemškim dovoljenjem možnost »preizkusiti«, kdo od naših je-tnikov v Italiji se lahko izpusti in kdo ne so morali imeti kake posebne veze z okupatorji in

²²³¹ Kratica neznana.

²²³² Mišljen že omenjeni Oton Fettich, prvi tajnik Slovenskega RK.

²²³³ Kratica neznana.

²²³⁴ Že omenjeni Ernst Klinghammer.

²²³⁵ Besedilo je bilo podčrtano pozneje. Ob strani je bil dodan zapis: »to je važno«.

²²³⁶ Podpis je le natipkan, ni lastnoroden.

²²³⁷ Na podlagi izjave je nastal zapisnik zaslišanja, ki se ujema z izjavo. Na tem mestu je navedena izjava Draga Supančiča z dne 31. 7. 1947. Glej SI AS 1931, t. e. 575, št. 11076, rokopis; zapisnik, tipkopis, ima št. 11075.

²²³⁸ Dovoljenje.

²²³⁹ Pravilno: Hauptsturmführer – častniški čin v paravojaški organizaciji SS.

²²⁴⁰ Težko čitljivo. V zapisniku zapisano kot »Ghlinhamer«. Verjetno je pravilen zapis priimka »Klinghammer«. Glej izjavo Josipa Jošta v nadaljevanju besedila.

tudi posebne naloge. Jasno je, da to zadeva tudi Kumelj Metoda, ki je tak »Bescheinigung« imel. Jaz nisem posedoval nikakega dovoljenja od nemških komand, na podlagi katerega bi lahko prišel v direktni kontakt z jetniki. Ob priliki, ko sem jaz v letih 1943–1944 štirikrat odšel v Italijo, kot delegat SRK²²⁴¹ sem posedoval običajna potna dovoljenja katera so izdala »Prüfstelle« in »Platzkommandantura«. Bil pa sem opozorjen od por.²²⁴² von Dührma,²²⁴³ da bom zasledovan, enkrat me je pa spremljal detektiv po nalogu por. Galeta,²²⁴⁴ uradnika »Prüfstelle«.

V Ljubljani, 31. VII. 47

Drago Supančič

92. Izjava Josipa Jošta, 31. 7. 1947²²⁴⁵

Izjava

Podpisani izjavljam, da o priliki mojega kretanja v Italiji leta 1943/1944 v zvezi z izpuščanjem jugoslovanskih državljanov iz zaporov v Italiji nisem nikdar imel dovoljenja z naslovom »Bescheinigung« podpisano z »SS–Hauptsturmführer Klinghamer«. Po mojem mnenju so taka dovoljenja lahko imeli Nemci. Če pa so imeli taka dovoljenja Slovenci, so morali biti v nemški službi: – Ko sem jaz l. 1943 v novembru in decembru odšel prvič privatno drugič železniško – službeno v Italijo, sem dobil dovoljenje za potovanje preko meje na postaji Postojna, kjer so mi izstavili na nemški postajni komandi le začasno provizorično potno dovoljenje. Ko sem šel, mislim v maju 1944, v Italijo po nalogu Slovenskega RK, sem imel od istega pooblastilo oziroma legitimacijo, da posredujem pri repatriaciji naših ljudi. Na ta dokument sem dobil v Veroni na komandi Kommandeur der Sicherheitspolizei« pooblastilo zgolj za dostop v zapore in eventualno posredovanje pri repatriaciji. Nikdar nisem dobil nikakega pooblastila, da bi lahko zasliševal ali pregledoval, kdo od pripornikov bi se lahko vrnil in kdo ne. Po navadi sem bil stalno pod kontrolo nemške policije ali kakega vojaka »Platzkomande«, če sem obiskal zapor, ker drugače nismo imeli dostopa v zapore, odnosno pravilno v upravo zapora. V zapore same sploh nisem imel dostopa.

Ljubljana, 31. julija 1947

Jošt Josip

upokojeni železniški uradnik, roj. 10. 3. 1887 v Lipovcu, okraj Celje,
stanujoč v Ljubljani, Kotnikova 19

²²⁴¹ Slovenskega rdečega križa.

²²⁴² Verjetno okrajšava za: poročnik

²²⁴³ Podatki niso znani.

²²⁴⁴ Podatki niso znani.

²²⁴⁵ Na podlagi izjave je nastal zapisnik zaslišanja, ki se ujema z izjavo. Na tem mestu je navedena izjava Josipa Jošta (rokopis) z dne 31. 7. 1947. Glej SI AS 1931, t. e. 575, št. 11078–11079; zapisnik (tipkopis) ima št. 11077.

---

93. Zapisnik o zaslišanju Juša Kozaka²²⁴⁶

Okrožno javno tožilstvo Ljubljana, 7. avgusta 1947

Zapisnik

o zaslišanju Juš Kozaka, star 55 let, pisatelj, stan.²²⁴⁷ Ljubljana, Poljanski nasip 14, izjavi:

Slišal sem, da se je obtoženi Metod Kumelj zagovarjal na razpravi pred Vrhovnim sodiščem tud tako, da je meni in mojemu sinu Miklavžu omogočil odhod v partizane. Ta njegova izjava ne odgovarja resnici. Mene in sina je spravil iz Campo Concentramento²²⁴⁸ Bagno à Ripoli neki Lukan,²²⁴⁹ ki se je kasneje izselil v Avstrijo. Metod Kumelj, ki ga do takrat nisem poznal osebno, je prinesel meni v Firenze nekaj denarja in pismo od mojih sorodnikov. Ker je takrat Lukan, ki je bil po mišljenju in izjavah Rupnikovec odšel že v Rim, je Metod Kumelj prevzel vse njegove akte in posle. O svojih poslih Metod Kumelj z nama ni odkrito govoril, pač pa je odločno povdarjal svoje pripadništvo takozvani sredini, ki bo imela po osvoboditvi »velik pomen«.

Metod Kumelj se je zadrževal v Italiji skoraj pol drugi mesec, izpuščal ljudi iz zaporov, po katerih merilih pa nama ni zaupal. Spominjam se še to, da mu je osebno sin Miklavž v razgovorih pobijal njegovo sredinsko stališče, ki ga pa je Kumelj trdovratno zagovarjal.

Pr. pr.

Prisotna: Vodopivec Vinko

Boškič Ančka

S.i.p.

Juš Kozak²²⁵⁰

---

²²⁴⁶ Dokument (tipkopolis) se hrani v: SI AS 1237, t. e. 259.

²²⁴⁷ Stanujoč.

²²⁴⁸ Koncentracijsko taborišče.

²²⁴⁹ Verjetno mišljen tudi na drugih mestih omenjeni dr. Mitja Lukan, delegat Slovenskega RK v Italiji v obdobju 1943-1944. (Hutař, Slovenski Rdeči križ, str. 214-228 itd.)

²²⁵⁰ Vsi trije podpisi so v rokopisu.

K dokazom zoper Svatopluka Zupana

94. Zapisnik o zaslišanju Staneta Lenardiča, 24. 6. 1947²²⁵¹

Z a p i s n i k o z a s l i š a n j u

Priče: L e n a r d i č Staneta

Ljubljana, 24. junija 1947

Z.²²⁵²: Kakšna je bila shema Stare Pravde?

P.²²⁵³: Po okupaciji sem pribežal v Ljubljano. Potom Savnika,²²⁵⁴ ki me je povabil, sem se povezal s Staro Pravdo. Nagode me je pridobil na ta način, da se je kazal kot pristaš OF. Kazal mi je n. pr. knjigo nekega sovjetskega pisatelja, ki mu jo je podaril, ter to s posvetilom. Na drugi strani, kot sem pozneje ugotovil, je imel zveze z bivšimi jugoslovanskimi oficirji.

Ko sem bral, da so našo skupino vrgli iz OF, sem prekinil z njimi zvezo.

Z.: On vas imenuje tajnika organizacije odseka pri Kobilici?²²⁵⁵

P.: Nagode je razdelil mesto po rajonskih zaupnikih, to so bili v Trnovem Breskvar²²⁵⁶ in še eden, bil je študent. K Breskvarju sem prišel v gostilno.

V Centru: Zupan Svato, ing. Ivan Zupan (njegov brat).²²⁵⁷

Na Barju: Vitek, študent (njega sem verjetno predal Krivicu).

Šiška: Hodil sem k profesorju Jerasu. Pri Staretu nisem bil nikoli.

Bežigrad: Jože Jeras²²⁵⁸ – medicinec.

Z.: Moral bi biti Kolar?²²⁵⁹

P.: Se ne spomnim.

²²⁵¹ Tipkopis se hrani v SI AS 1931, t. e. 585, št. 3961–3967, rokopis (izvirnik) je nedatiran.

²²⁵² Zasliševalec. Enaka okrajšava je tudi v nadaljevanju besedila.

²²⁵³ Priča. Enaka okrajšava je tudi v nadaljevanju besedila.

²²⁵⁴ Dr. Dušan Savnik.

²²⁵⁵ Mišljen že omenjeni Rudolf Kobilica.

²²⁵⁶ Neki Breskvar, star okrog 24 let, zaposlen v domači gostilni v Trnovem naj bi bil član Stare pravde, pozneje iz Pravde izključen, k Nagodetu pa naj bi še zahajal; v Trnovem naj bi zbiral podatke o razpoloženju ljudi v Trnovem, bil pa naj bi tudi član »Mihailovičeve vojaške organizacije«. (SI AS 1237, t. e. 259, mapa Ljubo Sirc, Zapisnik zaslišanja Ljuba Sirca, 26. 6. 1947, str. 147–148.)

²²⁵⁷ Svatopluk Zupan v zaslišanjih omenja le, da se je med okupacijo precej družil z bratom Ivanom. (SI AS 1237, t. e. 260, mapa Zupan.)

²²⁵⁸ Podatki niso znani.

²²⁵⁹ Morda **Ivan Kolar** (1896–1974), profesor slovenščine, rojen na Kresnškem vrhu, leta 1924 diplomiral iz slovenščine s srbohrvaščino in filozofijo na Univerzi v Ljubljani, potem kot srednješolski profesor služboval najprej v Kranju, nato v Ljubljani, najprej na učiteljskiču, potem na gimnaziji za Bežigradom. Med drugo svetovno vojno je bil v internaciji v Italiji, avgusta 1944 se je v Rimu priključil NOV. Leta 1945 je bil prvi urednik slovenske izdaje zveznega uradnega lista v Beogradu, potem pa se je vrnil v Ljubljano in nadaljeval s poučevanjem na bežigradski gimnaziji. Po upokojitvi je honorarno predaval na različnih srednjih šolah. (Jože Koruza: Ob slovesu od Ivana Kolarja. V: Jezik in slovstvo, 1975, št. 6, str. 163–166.) Po Nagodetovi izjavi naj bi bil med prvimi, ki se je pridružil ilegalni organizaciji s poznejšim imenom Stara pravda. (SI AS 1931, t. e. 585, št. 3756, Zaslihanje Črtomirja Nagodeta, 25. 5. 1947.)

V tej organizaciji so še bili: Sirc,²²⁶⁰ Šober,²²⁶¹ oba brata Zupan, Jelenič,²²⁶² Wedam.²²⁶³

Z.: Kateri Mihler je bil?

P.: Se ne spominjam.

Z.: Poznate Globočnika?

P.: Iz te skupine ga ne poznam.

Z.: Ste kedaj slišali za ime Žagar Petra?²²⁶⁴

P.: V moji navzočnosti se ni omenilo to ime. Kmalu smo opazili, da je Nagode velik prijatelj s Sircem in Dimnikom.²²⁶⁵ Vem tudi, da so prišli k njemu neki oficirji.

Z.: Kake dekrete ste izdajali za Benedika in Bojiča?²²⁶⁶

P.: Benedika ne poznam. Ko je pričel izhajati list »V nove zarje« sem spočetka mislil, da je list OF, vendar sem pozneje videl, da je be-ga. Nismo izdajali nikakih dekretov, vsaj jaz nisem zanje vedel.

Z.: Kdo je bil Potokar?²²⁶⁷

P.: Ime se spomnim, nevem pa kdo bi bil.

Z.: Tukaj piše, da ste bili skupaj na sestanku s Perom,²²⁶⁸ Kaučnikom,²²⁶⁹ i. dr.

P.: Tega sestanka s ene spominjam. Pera sem poznal.

Z.: Se spomnite Koceta?²²⁷⁰

P.: O njemu se je veliko govorilo.

Z.: Nagode vas je septembra pošiljal, da bi šli k Udetu Krajcerju?

P.: Spomnim se, Krajcer²²⁷¹ je bil pri Kmečki stranki. Pri njemu sem bil. Povedal mi je, da je dobil dovoljenje, da bi natiskal neko knjigo. Kdo bi bil Munik, tudi za Mojstra²²⁷² ne vem.

²²⁶⁰ Ljubo Sirc.

²²⁶¹ **Marjan Šober - Nino.** (Dolgo življenje po smrt obsodbi, str. 22–23.)

²²⁶² Verjetno **Borivoj Jelenič** (1921–1945), po narodnosti Hrvat, rojen v Topličicah, živel v Ljubljani, študent medicine, umrl v Strugah v Suhi Krajini 30. 3. 1945. (Smrtne žrtve.) Svatopluk Zupan v zaslišanjih z dne 22. 6. In 26. 6. 1947 omenja, da je bil med mlajšimi člani Stare pravde tudi Borivoj Jelenič, ki je po kapitulaciji Italije nameraval oditi k partizanom. (SI AS 1237, t. e. 260, mapa Zupan, str. 53.) Ljubo Sirc pa omenja nekega mladega študenta medicine »Jeliniča«, ki je hodil k Nagodetu, potem pa je šel v partizane in tam izgubil življenje. (Sirc, Dolgo življenje po smrt obsodbi, str. 187.)

²²⁶³ **Albin Wedam**, po pričevanju Svatopluka Zupana mlajši član Stare Pravde, ki je izdeloval »karte za Primorsko«. (SI AS 1237, t. e. 260, mapa Zupan, Zapisnik o zaslišanju, 22. 6. 1947, str. 55.). Jerca Vodušek Starič pa omenja, da je Albin Wedam sestavljal radijsko postajo za Staro pravdo leta 1941. (Jerca Vodušek Starič: Liberalni patriotizem in intransigenca leta 1941. V: Prispevki za novejšo zgodovino. Slovenci in leto 1941. Znanstveni posvet Šestdeset let od začetka druge svetovne vojne na Slovenskem, 2001, št. 2, str. 72.)

²²⁶⁴ Podatkov o Globočniku, Mihlerju in Petru Žagarju ni bilo mogoče najti.

²²⁶⁵ Že v razpravi omenjeni Stanko Dimnik.

²²⁶⁶ Podatki neznani.

²²⁶⁷ Morda **dr. Ivo Potokar** (1899–1945), pravnik, pred drugo svetovno odvetnik v Kamniku, med drugo svetovno vojno živel v Ljubljani. Bil je član Samostojne demokratske stranke, član ustavno–pravnega odbora Napredne delovne skupnosti, sodeloval pa je tudi s Staro pravdo. Leta 1941 ga je aretiral gestapo in poslal v Dachau, kjer je umrl. (Vodušek Starič, »Doseje« Mačkovšek, str. 43.)

²²⁶⁸ Verjetno mišljen Pero Horn.

²²⁶⁹ Leon Kavčnik.

²²⁷⁰ Že omenjeni dr. Juraj Koce.

²²⁷¹ Podatki neznani.

²²⁷² Verjetno gre za psevdonima.

Udeta²²⁷³ se ne spomnim.

Z.: Kak pomen je imelo to povezovanje?

P.: Mislim, da so Krajcerja odžagali pri OF in ga je nato Nagode hotel vključiti v Staro Pravdo. Po tem sklepam, da on ni skušal povezovati ljudi v OF, ampak one, ki so izstopili iz OF in jih vključiti v Staro Pravdo.

To je descendentne iz OF je vključeval v Staro Pravdo. Tak primer je s Krajcerjam.²²⁷⁴

Z.: Se spomnite Zlatkoviča?²²⁷⁵

Zlatkovič je nekje zaplenil radio postajo in mu jo je Nagode že plačal, nato pa jo je Zlatkovič dal nekemu drugemu. Nagode je še potem dejal, da je velika baraba.

Z.: Kakšne dekrete ste vi raznašali?

P.: Tega se ne spomnim, kaj naj bi to pomenilo.

Z.: Nekomu ste ga nesli na poštno direkcijo?

P.: Bil sem pri nekemu, katerega imena pa ne vem. Bil je funkcionar poštних uslužbencev, ali na žel.²²⁷⁶ direkciji. Nevem kje je bil. Prihajal je k Nagodetu na dom. K Nagodetu je prihajal tudi Bratuša,²²⁷⁷ urednik Družinskega tednika.

Z.: Kateri krščanski socialisti so prišli k Nagodetu na razgovor?

P.: Skušali smo pridobiti nove ljudi, da bi številčno predstavljali neko grupo. S kakim namenom je vabil krščanske socialiste Nagode mi ni znano. Več kaj o tem bi vedel Sirc. Jaz sem bil 2 ali trikrat pri Kocbeku in to v zvezi z Mihajlovičem. Kocbeku sem nesel »Trud«, kar je pisal Nagode in naše glasilo »Stara Pravda«. Še k nekemu kršč.²²⁷⁸ socialistu sem hodil, vendar se ne spomnim imena.

Z.: V čem je opora Nagodeta z Mihajlovičem?

P.: Kot danes vidim, so k njemu prihajali oficirji. Spomnim se, da nam je že takrat omenil, da so povedali jug. oficirji, ki so prišli od Draže, da se bori z Nemci in zato ni izdajalec. Po mojem mnenju je imel on redne kontakte z Mihajlovičevimi oficirji, to lahko trdim. Sam je izjavil, da so hodili k njemu Dražini oficirji, da pozna Mihajloviča še iz Celja, kot dobrega patriota, da ima točne podatke od Mihajloviča potom oficirjev, kar nam je sam povedal.

Z.: Kako je on uporabil svoje zadržanje na eni strani kot se vam je kazal levičarja, na drugi strani pa je zagovarjal Mihajloviča?

P.: On je govoril o sovjetskem planskem gospodarstvu, itd, bil pa sem še neizkušen in nisem tega opazil.

Z.: Ali je bil poizkus na Kocbeka, da ne podpiše spomenice za OF, ampak za Mihajloviča?

P.: Kocbek je stal takrat odločno na tem, da je Mihajlovič izdajalec. Bil je poizkus, da se pridobi Kocbeka v zadevi Mihajloviča. On je pa to odbil. Ko je Nagode to zvedel, mu je poslal pismo, ki je moralo biti osebnega značaja.

²²⁷³ Ni jasno, kateri Ude je bil mišljen.

²²⁷⁴ Včasih zapisano kot Krajcer, včasih kot Krajcar.

²²⁷⁵ Podatki niso znani.

²²⁷⁶ Železniški.

²²⁷⁷ Že v razpravi omenjeni Karel Bratuša.

²²⁷⁸ Krščanskemu.

Z.: Mlada Jugoslavija je imela neko trojko, ki ste jo vi navajali Nagodetu. Ali veste kaj o delu Vrčona²²⁷⁹ v tej skupini?

P.: Razlagal mi je, kako bi bilo treba urediti časopisno službo v Trstu po osvoboditvi. Proti Vrčonu sem se potem zadržal bolj rezervirano, bolj s strahom, enako proti Sircu.

Z.: Katera je bila ta trojka Mlade Jugoslavije?

P.: To je bilo mogoče mišljeno med desidenti. Od teh nas je bilo v Stari Pravdi: Zupan, Savnik, Jelenič, Lenardič, Wedam, Benčina,²²⁸⁰ Dušan Kompare, Jeras Jože.

Z.: Kake težave ste imeli v oktobru s KP, kake pritožbe so se pojavljale?

P.: Spomnim se, da smo hoteli spustiti v Mostah most v zrak. S tem v zvezi nas je Bordonova²²⁸¹ mati kritizirala, drugega ne vem. O partiji smo govorili samo parkrat na sestankih.

Z.: Ste šli v Rateče pri Zidanem mostu za Staro pravdo ali osebno?

P.: Osebno, šel sem domov.

Z.: Kaj vam je pravil Krivic zoper Nagodeta, da je Kazinot²²⁸² slabe politične preteklosti, itd. Vem, da se je delal Nagode norca iz Kidriča in Beblerja. O Beblerju je konkretno govoril, kako je iskal v Parizu revolucijo.

Z.: Nagode opisuje spor med vami in Urdičem.²²⁸³

P.: To je bilo zato, ker sem smatral, da so barabe. Posebno Urdič. Kljub²²⁸⁴ Jugoslavije nas je izključil, kot levičarje.

Z.: Kakšno zastopstvo ste imeli v Mladinski liniji?

P.: Ne vem. Ne spomnim se, da bi bil jaz določen. Nisem bil na nobenem sestanku.

Z.: Kdo je to prof. Kernc?²²⁸⁵ Vidva s Savnikom sta nasprotovala, da bi ga sprejeli?

P.: Ne spomnim se.

Z.: Kaj veste o Sircu in njegovi vlogi v SP?

²²⁷⁹ Že v razpravi omenjeni Branko Vrčon.

²²⁸⁰ Svatopluk Zupan v zaslišanjih omenja, da sta bila člana Stare pravde **Boris Benčina**, študent iz Ljubljane, s katerim se je družil v italijanskem taborišču in v Ljubljani, ter **Dušan Benčina**, pozneje vojaški tožilec v Mariboru. (SI AS 1237, t. e. 260, mapa Svatopluk Zupan, zaslišanja z dne 25. 5. 1947, 13. 6. 1947 in 22. 6. 1947 – str. 13, 34, 35 in 53.)

²²⁸¹ Podatki neznani.

²²⁸² Kot »kazinote« so označevali voditelje JNS, ker je imela sedež v stavbi Kazina v Ljubljani. Mišljeni so bili predvsem vodilni predstavniki »stare« JNS: dr. Albert Kramer, dr. Otmar Pirkmajer, ing. Janko Mačkovšek, ing. Bogdan Ferlinc, ing. Ladislav Bevc, dr. Ernest Kalan, Rudolf Žitnik, dr. Vinko Vrhunec ... (Sirc, Med Hitlerjem in Titom, str. 39.)

²²⁸³ Verjetno mišljen **Andrej Uršič** (1908–?), politik, urednik in publicist, leta 1943 diplomiral na Pravni fakulteti v Ljubljani, član različnih liberalno in jugoslovansko usmerjenih društev in organizacij in urednik več časnikov, med drugim Jutra. Bil je med pobudniki za ustanovitev Mladine Jugoslovanske nacionalne stranke, ki se je po okupaciji Slovenije preimenovala v Novo Jugoslavijo. Po neuspešnih pohajanjih z OF in vključitvijo v Slovensko legijo, je bil Uršič član njenega plenuma, zadolžen pa je bil tudi za propagando. Ob koncu vojne je odšel na Koroško, od tod pa prek Rima v Trst. V začetku leta 1947 je bil med vodilnimi člani v Gorici ustanovljene Slovenske demokratske zveze in urednik njenega glasila Demokracija. Konec avgusta 1947 so ga pripadniki UDV v bližini Kobarida ugrabili in odpeljali v ljubljanske zapore. Tam naj bi bil do jeseni 1948, ko se je za njim izgubila vsaka sled. (ES 16, str. 203–204.)

²²⁸⁴ Verjetno mišljen klub.

²²⁸⁵ Ni jasno, kdo je bil mišljen.

P.: Da ni bil za sodelovanje z levičarji je bilo vedno očitno. Bil je specialen zaupnik Nagodeta. So neke njegove izjave proti OF, ki se jih ne morem spomniti.

Z.: Koliko je bila linija sodelovanja z OF te skupine odkrita?

P.: Ljudje so bili različnih političnih prepričanj, ki so bili v Stari Pravdi. N. pr. Wedam nacionalist. Izrazita je bila v začetku borba proti okupatorju.

Z.: Pa je v tem pogledu bil Nagode za vsa sredstva?

P.: Verjetno, enkrat sem predlagal, da bi nekaj vrgli v zrak, zakar je bil. Vendar to ni bistveno, ker je igral dvojno vlogo.

Z.: Kako dokažete, da je bil dvoiličen?

P.: 1/ Sestajal se je ločeno z oficirji.

2/ Zveze z ing. Dimnikom.

O njemu sem vedel bolj malo. Govoril je le Nagode o neki radio postaji, kam bi jo montirali.

Z.: Ali slutite o Nagodetovi dvoilični politiki, da bi kdo to vodil, ali je bila to njegova osebna stvar.

P.: Kot smo ga ocenili je bil strahovito samoljuben. Kot je govoril je imel stike navzgor. Govoril je o stikih z Angleži. Spomnim se, da je nekoč dejal, da mora iti k nekomu, da se pomeni. Imen teh ljudi ni povedal. Moje osebno prepričanje je, da je bil povezan z nekom in da je bil v službi tujih ljudi. To mi dokazuje njegovo govorjenje o Angležih in zvezah z njimi (pismo). V tem pismu so ga Angleži prosili, da bi jim napravil nek načrt v zvezi z radijskim sklepom. Razlagal mi je o neki zvezi z betonom. Govoril je o nekih zvezah z inozemstvom, s tem je hotel poudariti važnost svoje osebe.

Z.: S kakimi propagandnimi predavanji bi morali začeti o mejah?

P.: To je on narisal in pokazal. To je bila tema o mejah. Predavanja bi bila z našimi ljudmi po rajonih.

Z.: Zakaj je SP²²⁸⁶ imela taka konkretna vprašanja?

P.: Nagode je to forsiral.

Z.: Ko je Slov. Poročevalec napadel Mihajloviča ste imeli izredno sejo. Kaj veste o tej seji?

P.: Nagode je stal na stališču, da Draža ni izdajalec. Istega stališča sta bila Sirc in Bratuša. Dokaze so imeli, da se bori, kar so izjavljali oficirji, ki so prišli k Nagodetu. Napram OF pa so postavili, da v tem slučaju grejo ven, četudi OF ne gre na te pozicije in preneha z gonjo proti Draži.

Z.: Ali so to nalašč forsirali, da bi imeli proste roke?

P.: To so forsirali in trdno stali na stališču, da Draža ni izdajalec. To so bili: Nagode, Sirc in Bratuša. Nato je izšel članek v Izvestjih o Draži, kjer so pisali o njem pozitivno (Nagode).

Z.: Vi ste imeli kolportažo, kdo je tiskal?

P.: Tiskali smo enkrat na privatnem domu nekega tovariša, katerega imena se ne spomnim. Savnik bi vedel o tem kaj več. Tehniko smo nekaj časa skrili v Zobotehnični šoli. Pozneje jo je pa vzel Nagode na dom.

Izvestja sem enkrat prinesel v Akademski kolegij, nekaj pa sem poročal po zaupniški mreži.

²²⁸⁶ Stara pravda.

Poročila o članih in delovanju SP sem oddal po obveščevalni liniji nekemu na sodišču. O tem bi vedel Jenko Vid²²⁸⁷ (Bil v OC²²⁸⁸ VII. korpusa: Of. Drago).

Vitek²²⁸⁹ je bil tudi pri kolportaži.

Z.: Poznate sodnika Benedica?²²⁹⁰

P.: Imena se spomnim, kakšno vlogo je imel pa nevem.

Z.: Za podeželsko organizacijo ste dobili Šobra. Kaj ste delali?

P.: V tej zvezi sem hotel angažirati Jurančiča, v Stični pa strica Lenardiča.²²⁹¹

Z.: Kakšen spor je bil decembra z Nagodetom?

P.: To je nastalo še v zvezi z Dražo in z mlado Jugoslavijo, s katero je on nekaj časa mešal. Spomnim se, da je Nagode enkrat, ko sem podpisal spomenico OF, da je Mihajlovič izdajalec in mu to povedal, kar je ves besnel in se penil od jeze.

Z.: Kako je šla Mihajlovičeva pot skozi SP?

P.: Že nekako pred Božičem leta 1941 je bilo govorjenja o Draži. Mislim sem, da bo treba odporu na terenu dati vodstva, ker sem pa slišal, da vodi gibanje Draža, sem sprva mislil, da potem on vodi partizane. Opazil sem, da so bili predvsem starejši ljudje zanj. Jaz sem v imenu grupe podpisal, da je Draža izdajalec. Nagode pa me je prisilil, češ da sem neumen, da sem to naredil in sem moral potem Krivicu²²⁹² povedati, da v imenu grupe to preklicujem.

Kolikor se spominjam me je Kocbek prepričeval, da z Mihajlovičem ni vse v redu. Spomnim se, da sem nesel Kocbeku pismo, kjer mu je Nagode očrtal neko politično zvezo, ki ni bila prijetna za Kocbeka. Drugič pa pismo v zvezi z Dražo.

Z.: Pri SP sta bili dve liniji – ena odcepiti od OF, druga pa da se odcepiti samo od vodstva.

P.: V skupini smo bili ljudje, ki smo bili za iskreno sodelovanje z OF, drugi pa, ki so imeli politične namene s takimi intrigami.

Z.: Nagode navaja vas, da ste bili na liniji s prekinitvijo z vodstvom OF in z delom v OF. Ali je prišlo do te ločitve.

P.: Do tega vprašanja je prišlo. Bila je nesigurnost v skupini in to v pogledu izdajništva Draže. Radi nesoglasij sem mislil, da bo vsaj del skupine ostal v OF.

Z.: Kakšno stališče je imel Nagode do partije in komunistov.

P.: Ti, ki so tu, niso ravno dobri. Hvalil pa mi je sovjetsko državo. Pokazal se mi je kot, da se bodo Rusi v primeru če pridejo sem, obrnili nazaj. Tako mi je on n. pr. govoril o smešnem tonu o Beblerju.

Z.: Ali je Nagode postavljaj teoretično linijo za Kidriča, Beblerja in druge.

P.: Spomnil sem se, da jih je smešil. Na ta način je skušal v meni zbuditi odpor in nesimpatijo do vodilnih komunistov.

Z.: Ko je prišla SP na linijo prostih rok, torej je delala?

²²⁸⁷ Podatki niso znani.

²²⁸⁸ Morda: Obveščevalnem centru.

²²⁸⁹ Osebe ni bilo mogoče identificirati.

²²⁹⁰ Verjetno mišljeno: Benedika.

²²⁹¹ Ni jasno, kateri Lenardič in Jurančič sta mišljena.

²²⁹² Ni jasno, kdo je mišljen.

P.: Vidka sem dal Krivicu. Jaz sam sem se prijavil v Akademskem kolegiju v OF. Kobilica je odpadel, ker je šel čisto na pozicije OF. Savnik se je tudi nekam priključil. Nove funkcije so vzeli: Sirc, Dušan Kompare, ni prevzel mesto delegata v OJNS²²⁹³ – Zupan.

Nova značilnost je nastala v tem, da so se združile skupine izven OF, t. j. z delom klerikalcev dr. Šolarjem in »Mlado Jugoslavijo«, to je bila smer. Zupan je imel neke specialne naloge. Risal je Nagodetu meje. V tej dobi so še rabili Krajcerja, da bo vstopil s svojo skupino k Stari Pravdi. Mačka, Lončarja se ne spomnim. Z Mačkovškom pa vem, da je bil stik. O njemu se je dosti govorilo.

Z.: Februarja ste bili na seji, kjer ste si razdelili, kdo bo katerega pridobil.

P.: Spomnim se nekaj o Savniku, da je imel opraviti z Dimnikom in nekaj z radio-aparati.

Z.: Ali poznate Borštnika?

P.: Je bil pri SP.

Z.: Kdo je bil Arko?

P.: To je bil prof. Arko za Bežigradom.²²⁹⁴ Spomnim se, da so o njemu govorili.

Z.: Zalokar?²²⁹⁵

P.: Je bil tudi pri SP. Drugega se ne spomnim.

Z.: Jezeršek?²²⁹⁶

P.: Njega se ne spomnim.

Z.: Ustna propaganda?

P.: Nagode je enkrat dejal v zvezi z Italijani. Dejal je, da bomo še take novice poslali po ustni propagandi.

Z.: S katerimi komunisti ste imeli stik, kar je Nagodeta vznemirjalo?

P.: Z Bajukom²²⁹⁷ sem, za druge nevem, koga je mislil...

Z.: Je imela SP svojo obveščevalno?

P.: Do tiste dobe, ko smo delali v OF, vemo, da ni imela. Neki Zupan²²⁹⁸ (bil je hipnotizer) je imel neko svojo obveščevalno. Bil je uradnik. Stanoval je na Rimski cesti. Bil je nacionalist. Stanoval je v veliki hiši (št. 10, 12)?

²²⁹³ Omladina (slovensko: Mladina) Jugoslovanske nacionalne stranke. Enako tudi v nadaljevanju besedila.

²²⁹⁴ Podatki neznani.

²²⁹⁵ Morda dr. **Alojz Zalokar** (1887–1944), rojen v Velikih Laščah, medicino študiral na Dunaju in 1913 promoviral. Marca 1918 se je preselil v Ljubljano in bil 1919 imenovan za profesorja porodništva na babiški šoli in za primarija na ginekološko-porodniškem oddelku Splošne bolnišnice v Ljubljani. Bil je med soustanovitelji Medicinske fakultete v Ljubljani, na njegovo pobudo je bila stavba nekdanjega azila za neozdravljivo bolne (na današnji Šlajmerjevi ulici) preurejena v Bolnišnico za ženske bolezni in porodništvo, Zalokar pa je postal njen ravnatelj. Med drugim se je ukvarjal z vzgojo zdravniškega in babiškega kadra, z zgodnjim odkrivanjem raka na ženskih rodilih, organiziranjem boja proti kriminalnemu splavu, zmanjšanjem umrljivosti dojenčkov, s socialno medicino itd. Napisal je več učbenikov in strokovnih razprav. V študentskih letih je bil predsednik akademskega društva Slovenija na Dunaju, po prvi svetovni vojni pa Slovenskega zdravniškega društva. Bil je pristaš JNS in dolgoletni predsednik Zveze naprednih jugoslovanskih starešin Jadran. (Slovenska biografija, Vodušek Starič, »Dosje« Mačkovšek, str. 33.)

²²⁹⁶ V Nagodetovem dnevniku naj bi bil omenjen ing. Jezeršek pod psevdonimom »ing. Jezero«. (SI AS 1931, t. e. 588, št. 1635, Pomen psevdonimov iz Nagodetovega dnevnika; drugih podatkov ni bilo mogoče najti.)

²²⁹⁷ Podatki niso znani.

²²⁹⁸ Verjetno mišljen že omenjeni Bogdan Zupan.

Z.: Marca ste imeli spor zaradi Erlicha in Župca?²²⁹⁹

P.: Takrat menda nisem bil več v SP. Ne spomnim se tega.

Z.: Teden dni pozneje ste imeli ponoven spor radi nekega poročila iz Srbije.

P.: To je morda mislil o onem poročilu v zvezi z Dražo, kar je podal Kidrič. Takrat mi je očital, da je to kar sem govoril komunistično pobarvano.

Z.: Aprila vas je Nagode klical radi dela v OJNS.

P.: To se spomnim. Vprašal me je še, če hočem iti na teren v vojsko.

Z.: Vas so dali skoraj na disciplinsko radi tega, ker ste bili 22. marca na sestanku proti sodelovanju s klerikalci v napredni skupnosti in ste o tem govorili v Akademskem kolegiju.

Se spomnite tega?

P.: Da bi me radi tega prijeli se ne spomnim, spomnim se seje, kjer je bilo postavljeno za OF ali proti in na sejo, ko je bil Kompare Dušan določen, da se gre pogajati z OJNS. Spomnim se, da so mene gledali nezaupno.

Z.: Ali sta s Savnikom skupno izstopila?

P.: Se ne spomnim, kdaj je on izstopil.

Z.: Avgusta meseca ste ponovno prišli k njemu in ste mu povedali, da se skrivate in da boste šli v partizane.

Ali kaj veste o »Vseslovenski zavezi?

P.: Govorilo se je o koncentraciji sil, ki so izven OF, t. j. Šolar, SP in OJNS. Kot je Nagode izjavil, so dobili ponudbe od OJNS. Dejstvo je, da je Nagode iskal povsod zveze.

Z.: Se spomnite, da je Kumelj prinašal na sestanke poročila?

P.: Nekaj se spomnim, da je prinašal poročila, vsebine istih pa se ne spomnim.

Z.: Poznate napredno delovno skupnost?

P.: Ne poznam.

Z.: Kaj veste o zvezah z vojaškim štabom?

P.: To je imel vse Nagode. On sam je imel z oficirji sestanke.

Z.: Novak?

P.: Imena se spomnim, kaj podrobnejšega ne vem.

Z.: Škrbec?²³⁰⁰

P.: Ne spomnim se o njem.

Z.: Iskanje zvez z dr. Vlado Mačkom, ali s strankami v ostali Jugoslaviji?

P.: Namen so imeli gotovo, vendar konkretno nevem. O vezah je bilo govora.

Z.: Se spomnite veze SP na Sušak – Cotiča²³⁰¹ oficirja?

P.: Govoril je Nagode, da so prišli oficirji od tu in tam. Prisoten pa nisem bil nikdar.

²²⁹⁹ VOS OF je 18. 3. 1942 likvidirala študenta, člana Akademskega kluba Straža, Frančka Župca, 26. 5. 1942 pa dr. Lamberta Ehrlicha.

²³⁰⁰ Verjetno mišljen Matija Škrbec.

²³⁰¹ Že v razpravi omenjeni Radko Cotič - Viher Cvetko.

Z.: Veste kaj o Jeleniču in vezi z Varaždinom?

P.: To ne vem. Ujeli so ga belogardisti in ubili.

Z.: Veze s Črno goro?

P.: Toliko, kolikor je prinašal dokaze, da Draža ni izdajalec. O teh vezah bi več vedel Sirc.

Z.: Vam je bila jasna zveza z RK?

P.: Ne vem. Kumelja kot drugih nisem poznal. Bratuš²³⁰² mi je bil jasen. Bil je strupen proti komunistom. Konkretnih izjav se ne spomnim.

Z.: Zveze z Londonom?

P.: Nekaj je Nagode o tem govoril. Povedal je celo, da je nekdo odpotoval. Kdo mi ni znano. Ne spomnim se tudi, kdaj je to bilo.

Z.: Ali veste za kakšen kanal, n. pr. Rim, Švica?

P.: Nagode je to zelo skrival. Če sem prišel nenadoma sem kaj opazil kar mi je bilo sumljivo. Leta 1943 nas je Zupan poklical in dejal, da se bo treba odločiti. Povedal nam je jasno, če hočemo iti k četnikom, da mu naj samo povemo, da bo vse preskrbel. To je bilo pri Zupanu doma, kamor nas je poklical in sicer aprila–maja 1943. Poklical je mene in Savnika. Po mojem je imel zveze z inozemstvom Sirc.

Z.: Ali je imel kake zveze s hrvatskim konzulatom?

P.: Nevem o tem.

Z.: Ali vam je znano, kje je dobival denar?

P.: Dobival ga je, saj je še meni dal parkrat po 100 lir.

Z.: Ali ste ga lahko dobili od članstva?

P.: Tega ne, saj je bilo verjetno vse SP 20 po številu.

Z.: Ste kedaj pogledali od kod denar?

P.: S Savnikom sva večkrat to gruntala. Dejal nama je, da ima prihranjen denar in enkrat tudi, da bo dobil od nekje denar.

Z.: Ali je bil kdo od SP aretiran?

P.: To se mi je zdelo čudno. Celu opozorili smo ga in je dejal, saj smo na samem in kdo nas bo opazoval. Ni se bal, da bi ga aretirali. To sem videl, ko se nam je sam ponudil, da bo doma tiskal glasilo SP. Za nobenega nevem, ki bi bil aretiran. Nekaj mi ni jasno. Eden iz klavnice se je javil, da bo šel v partizane, jaz sem ga poslal po drugi strani ne po SP in nevem kaj je z njim.

Z.: Ali je Nagode poznal italijanske agente, da se je čuval?

P.: O tem ni nikdar govoril.

Z.: Ali je opozarjal na konspiracijo?

P.: Govoril je, bodite točni in vse bo v redu.

Z.: Kakšno je bilo njegovo stališče do Anglije?

P.: Izražal se je simpatično. Večkrat jih je povdarjal za vzgled. Moje osebno prepričanje je, da je gledal s simpatijami na Anglijo v nasprotju s SZ. Napram meni je sicer hvalil Rusijo.

---

²³⁰² Verjetno mišljen Karel Bratuša.

Govoril in hvalil je, da dva Angleža se v parlamentu hvalita in da sta eden konservativec, drugi pa liberalec. Ko pa prideta ven sta si prijatelja. Dalje hvalil je znanega ameriškega pisatelja. O njegovi lastni obveščevalni službi ne vem.

Z.: Kaj pa Breskvar?

P.: Z njim je imel pozneje sam Nagode stik. Prvič sem ga jaz pripeljal k njemu. Pozneje pa nevem, kako sta se zmenila. Hodil pa je on k njemu.

Z.: Odkod Nagodetova politika? Ali je imel vprašanje čistih računov z vsemi člani?

P.: Ni ga imel. Skupina ni bila monolitna. Člane je vezalo dvojno:

1/ One, ki smo mislili, da je Nagode pošten in da bomo sodelovali v organizaciji, ki dela proti okupatorju,

2/ v teku razvoja pa se je pokazalo, da so še drugi ljudje, ki so to izkoriščali.

Z.: Ali je Nagode padel pod tak vpliv?

P.: To je on sam tako vodil. Imel je možnost, da bi bilo drugače. N. pr. njegov odnos do Kidriča na sestanku ni bil lojalen, ampak oskr.²³⁰³ Če bi Nagode hotel bi skupina lahko delala naprej na liniji OF. Imel je tako moč, da bi lahko spravil Bratuša in druge stran.

Z.: Kako je on utemeljeval svojo linijo s politiko zunanjih držav?

P.: Postavljal je: Kdorkoli bo prišel, se bo naslonil na nas in nas uporabil kot intelektualce.

Z.: Kako je gledal Nagode na aretacije decembra 1942?

P.: Se ne spomnim.

Z.: Ali je kedaj Nagode konkretno omenil kake zveze?

P.: Je neko ime, kar se pa ne spomnim več. O oficirjih mora vedeti Sirc Ljubo.

Z.: Se je kedaj omenjalo Kaučnika?

P.: Se ne spominjam.

Lenardič Stane, l. r.

95. Zapisnik o zaslišanju Stanka Dimnika,²³⁰⁴ 26. 6. 1947²³⁰⁵

Najbolj sem bil povezan februarja, marca 1943 leta, ko sem postal član Narodne legije. Bil sem povezan z dr. Banom, Rupnikov tajnik na pokrajinski upravi. Dr. Bano me je nekoč mogoče kak mesec kasneje seznanil s profesor Krošljem. Z menoj je bil povezan v Narodni legiji ing. Rihard Sever, profesor na tehniški srednji šoli, tretji, na katerega bi se moral navezati je bil apotekar Maver na Vrtači. S tem se nisem povezal, ker je bil on prej zaprt. Stara Pravda je bila povezana z Narodno legijo. Narodna legija je dala na razpolago svoje člane za socialno gospodarsko delo, ki ga je pripravljala Nagode. Vabil sem na primer v Narodno

²³⁰³ Ni jasno, kaj je bilo povedano.

²³⁰⁴ Omenjen je bil že na javni razpravi. V času Nagodetovega procesa je bil v zaporu. Ob koncu decembra 1945 je bil namreč na božičnem procesu obsojen na 12 let zavora, na prostost pa je prišel leta 1950.

²³⁰⁵ Tipkopis se hrani v SI AS 1931, t. e. 568, št. 14914–14915.

legijo ing. Kavčnika, vendar je on kazal več veselja za socialno gospodarska vprašanja in sem ga jaz povezal v Nagodetovo skupino. Tega ni napravil iz nekega odpora proti Narodni legiji, ampak ker je imel večje veselje delati na tem polju. S Kavčnikom sva prišla večkrat skupaj že leta 1942. povezal pa sem ga šele 1943. leta, kdaj točno pa ne vem. Iz Nagodetove skupine je v Narodno legijo prišel tudi prof. Arko, gimnazijski profesor za Bežigradom. Spoznal sem ga še pri vojaki, v času okupacije me je do njega napotil dr. Bano. Z Arkom sva šla k nekem trgovcu, to je k Gregorcu, ki je dal nekaj živil za Narodno legijo, mislim nekaj riža. Takrat je bila legija v težavah za živila.

V Mihajlovičevstvu sem jaz gledal tri linije: prva je kolaborirala z okupatorjem (Žitnik,²³⁰⁶ Novak), druga je tista, ki je spoznala kolaboracijo po Iški aferi,²³⁰⁷ ki je bila junija julija 1943. leta (ing. Bevc²³⁰⁸), tretja skupina je tista, ki se je pokorila zavezniški zahtevi, da se podredi Titovi oblasti, to je bilo razglašeno septembra 1944 (ing. Rihard Sever,²³⁰⁹ ing. Ferlinc,²³¹⁰ jaz nisem od septembra več nič delal v mihajlovičevem pokretu).

Novembra meseca 1941. leta sem prinesel karto o mejah in slovensko imenoslovje. Izdelal ga je profesor Oven,²³¹¹ ki je bil ubit verjetno 1942. leta. To karto sem prinesel Nagodetu. Takrat nisem bil organiziran, bili so z Nagodetom prijateljski in strokovni stiki.

Avgusta meseca smo organizirali radiostanico, katero je konstruiral sin ravnatelja Horna²³¹² v Mostah. To je bila skupina rezervnih in aktivnih oficirjev, ki je začela takoj po prevratu za vsak slučaj pripravljati material za čim hitrejšo zasedbo slovenskega dela Koroške. Prvi, ki je dal verjetno pobudo za to je bil Milan Pogačnik, mornariški oficir, tu zraven je bil Lesjak,²³¹³ ki je bil leta 1942. ubit v Bizoviku. Tu je bil tudi Cotič,²³¹⁴ verjetno oba brata. To se je pripravljalo za slučaj, da bi se slovensko ozemlje hitro zasedlo v slučaju, da bi okupator propadel. Od rezervnih oficirjev je bil zelo aktiven Horn, on je pritegnil Peršuha,²³¹⁵ mogo-

²³⁰⁶ **Rudolf Žitnik - Ris** (1901–1974), obrtnik, podpredsednik ljubljanskega in član banovinskega odbora JNS, med vojno član Sokolske legije in sodelavec Karla Novaka. Leta 1944 je obiskal Dražo Mihailovića, bil je član v začetku maja 1943 ustanovljenega Narodnega odbora za Slovenijo, po vojni pa je živel v Argentini. (Vodušek, Starič, »Dosje« Mačkovšek, str. 49.)

²³⁰⁷ T. i. Iška afera je pojasnjena že v eni od prejšnjih opomb. Julija 1943 naj bi namreč nekaj častnikov zaradi stikov z italijansko vojsko zapustilo četniško vojaško enoto, ki se je med pohodom na Dolenjsko ustavila v Iški vasi. (Tone Ferenc: Dies Irae. Četniki, vaški stražarji in njihova usoda jeseni 1943. Ljubljana 2002, str. 104–119.)

²³⁰⁸ Morda mišljen **Ladislav Bevc**, voditelj Sokolskega sveta, političnega in idejnega vodstva Sokolske legije, ilegalne vojaške organizacije, ki so jo leta 1941 ustanovili nekateri člani Sokolov, ki se niso hoteli vključiti v OF.

²³⁰⁹ Sprva je bil naveden pri drugi skupini, pozneje prečrtan in dodan tretji.

²³¹⁰ **Ing. Bogdan Ferlinc - Kmet** (1892–1980), agronom, pred drugo svetovno vojno ravnatelj Kmetijske družbe za Slovenijo in urednik Kmetovalca, pripadnik kmetijskega krila JNS, med vojno član Slovenske zaveze in nekaj časa njen blagajnik, po vojni zaposlen na Kmetijskem znanstvenem zavodu, predhodniku Kmetijskega inštituta Slovenije. (Vodušek, Starič, »Dosje« Mačkovšek, str. 42.)

²³¹¹ Morda mišljen **Anton Oven** (1905–1942), profesor, rojen v Stranski vasi pri Semiču. (Smrtne žrtve.)

²³¹² **Pero Horn**, šolski upravitelj v Mostah, leta 1942 naj bi ga Italijani poslali v internacijo, po vrnitvi naj bi se vključil v domobranstvo in odšel na Primorsko, po vojni pa naj bi pobegnil v Trst. Starejši sin naj bi bil partizan, mlajša dva pa domobranci. (SI AS 1931, t. e. 568, št. 15219–15220, Poročilo Informacijskega odseka UDV, 4. 7. 1947.)

²³¹³ **Josip Lesjak - Lampe**, vodja protiboveščevalnega centra Vojske Kraljevine Jugoslavije v Ljubljani, prvi pomočnik majorja Novaka, jeseni 1942 so ga ustrelili domobranci v Bizoviku. (Seznam slovenskih častnikov Jugoslovanske vojske v domovini.)

²³¹⁴ Podatki niso znani.

²³¹⁵ Morda mišljen že omenjeni Ivo Peršuh.

če septembra meseca. Peršuh je nekoč pripeljal Glavača,²³¹⁶ ki je začel furati politiko. On se je začel, boriti, da bi dobil to skupino v roke. Koncem septembra meseca je padel na neki seji na šoli v Mostah predlog, da se povežemo z OF. Glavač je nastopil strogo proti, začel je intrigirati proti raznim drugim – takrat so bili tam Peršuh, Horn, Dimnik, Pogačnik,²³¹⁷ Glavač in še nekaj oficirjev aktivnih. Prve dni januarja sem prišel k Nagodetu in mu omenil tudi, da se pripravlja naša stanica, on je rekel, da ima dobrega radiotehnika. Rekel je, naj bi šel njegov radiotehnik pogledati. Peljala sva se potem s tramvajem z Globočnikom²³¹⁸ do Most k Hornu. Par tednov nato so aretirali Italijani Horna, očeta in sina in pobrali stanico. Istočasno sem v pogovoru z Nagodetom dejal, da je pravilno, da misli stara pravda podpreti štab Draže Mihajloviča in da bi bilo treba to tudi drugim skupinam napraviti. Govorili smo o tem, da OF ni jugoslovanska, da se ni jasno izrazila v jugoslovanski smeri. Prepričani smo bili, da je pokret Draže proti okupatorju.

Radiostanica je morala pasti po 14. februarju, ker smo za ta datum postavili, da bo zafunkcionirala. Prvotno je radiostanica bila čisto v gornjem smislu, za vojaške zadeve, pozneje je bila njena naloga vršiti propagando proti okupatorju. Globočniku sem dal nek honorar, ki so ga prispevali aktivni oficirji.

Ne spominjam se, da bi delal v tistem času kak načrt spomenice Draži Mihajloviču. Priznam, da bi tako spomenico podpiral, vendar nisem jaz delal tega načrta. Khamova²³¹⁹ skupina je istovetna s to oficirsko skupino.

Od Stare Pravde sem dobival na vpogled Izvestja. Dajal sem to na vpogled posameznikom. Pri Khamu smo imeli večkrat sestanke. Vem, da je bil tukaj na sestanku Glavač.

Ing. Škof²³²⁰ je bil precej vnet rezervni oficir, on je že tedaj bil odločno na liniji proti OF, bil je za organizacijo Draže Mihajloviča. Ing. Škof je bil prijatelj Natlačena. Mi smo takrat zahtevali umik Natlačena. On je obljubil, da se bo porazgovoril.

Še 1941. leta smo delali na tem, da pripravimo neko tiskarno za izdelavo bankovcev. Tu ni šlo za falzificiranje, ampak za pripravljanje vseh mogočih sredstev za slučaj odhoda okupatorja.

Vem, da je izšlo pet števil »Naprej zastave slave«. Vseh pet števil sem dobil od ing. Bevca. On je bil soudeležen pri izdajanju. Zdi se mi, da so tiskali v Dalmatinovi ulici naproti Bamberga na matrice cinkografske. To vem zato, ker se je izvršil tja napad in so pobrali plošče iz cinka. To mi je povedal ing. Bevc.

V »Naprej zastave slave« sem spisal članek o primorski meji. Napisal sem še podobne članke, vendar nič političnega. V »Izvestja« nisem nikoli pisal. Tja sta verjetno pisala Nagode in

²³¹⁶ **Franc Glavač** (1913–1976), kaplan, rojen v Beltincih, ideolog Katoliške akcije, urednik Slovenca, leta 1941 je ustanovil Slovensko narodno gibanje. Najprej je sodeloval s Karlom Novakom, a sta se sprla, potem se je razšel tudi s SLS. Bil je znan kot vodja t. i. Glavačeve skupine, ki je nastopala proti OF, pa tudi proti drugim skupinam, ki so premalo radikalno nasprotovale OF. Povezoval naj bi se tudi z okupatorji. Glavačevo delovanje še ni povsem razjasnjeno. Po vojni je šel v Italijo, najprej v Trst, kjer je bil v britanski službi (delal je za radio Trst), nato v Milano, od tam pa v Argentino, saj se v Italiji ni več počutil varnega. Umrl je v Buenos Airesu. (Vovh, V spomin in opomin, str. 361; Vodušek, Starič, »Doseje« Mačkovešek, str. 51.)

²³¹⁷ Podatki niso znani.

²³¹⁸ Podatki niso znani.

²³¹⁹ Ni jasno, kateri Kham je mišljen.

²³²⁰ Morda **ing. Rudolf Škof**. Več o njem glej Marijan Kranjc: Kdo je kriv za tragičen konec Slovenske narodne vojske maja 1945?. V: Vojaška zgodovina, letnik 9 (2008), št. 2 (15), str. 45–65. Dostopno na: Kdo je kriv za tragičen konec SNV maja 1945?, <http://home.amis.net/marijank/Z44-SNVkonec.html>, 1. 9. 2014.

Božo Borštnik poleg drugih. 1943. leta sem pisal še v »Svoboda ali smrt«, vojaški list Mihajlovičevega pokreta eden je »Ritorneremo«, ²³²¹ drug pa ima oznako stalingrajske ofenzive.

Lajovic Vid je bil član Narodne legije, to je moralo biti 1943. leta. Vendar z menoj ni bil povezan. Narodna legija je bila povezana v trojke. Ne vem, kdo je bil v trojki z Lajovicem. Spoznal sem ga pri dr. Banu. To je sin sodnika in mlajši človek. Za Lajovica vem, da je pisal v Izvestja. Bil je zelo nadarjen fant. V zaporu sem ga поблиže spoznal. Bil je ravno radi tega zaprt.

Ing. Martinjaka ²³²² sem spoznal leta 1940 pri preizkušnji mostu blizu Sevnice, deželne ceste pri Sevnici. V času okupacije je bil on ing. pri oddelku ing. Bevca na banovini. Prvič sem imel stike z njim zadnje dni decembra 1942., ko me je peljal k njemu ing. Bevc prosit za kinopodjetnika Milana Khama, ²³²³ ki ga je takrat bela garda aretirala. Bevc me je opozoril, da bi Martinjak lahko pomagal.

Podpolkovnika Peterlina ²³²⁴ sem poznal le navidezno takrat ko je bil zaprt.

Slišal sem, da se je general Andrej – to je Prezelj, odpeljal ven v Italijo, kjer je dobil stik z Angleži.

Iz Kaira je prišlo poročilo v dnevnikih poročilih sokolske legije da je nek član Protičeve ²³²⁵ vlade izjavil, da naj se v kolikor je to v skladu s haškimi zakonom in služi le za utrjevanje reda in mira, delo in organiziranje nadaljuje brez predsodkov.

Domnevam, da je bil dr. Šuklje Vladimir član Narodne legije. Bano ga je večkrat omenil.

96. Zapisnik o zaslišanju Dušana Kompareta (brez datuma) ²³²⁶

Centralni zapori
Ljubljana

Zapisnik o zaslišanju

Priče

K o m p a r e Dušan, roj. 23. sept. 1920 v Ljubljani

profesor na srednji tehnični šoli v Ljubljani
poročen, Slovenec
stan. Bolgarska 27.

I z p o v e:

Opozorjen na zakonite posledice krivega pričanja:

²³²¹ Slovensko: Vrnili se bomo.

²³²² Dore Martinjak, glej opombo pri razpravi.

²³²³ **Milan Kham**, ustanovitelj, solastnik in direktor Emona filma in kina Union do maja 1945, ko mu je bilo očitano sodelovanje z okupatorjem in vojno dobičkarstvo. Obsojen je bil na 8 mesecev zapora, premoženje mu je bilo odvzeto, filmsko podjetje in kino pa nacionalizirana. Zvezna skupščina z Ivanom Ribarjem in Moše Pijadejem na čelu ga je oprostila nadaljnega prestajanja kazni, priznana pa so mu bila tudi dvojna pokojninska leta za vojni čas, saj naj bi ves čas delal za OF. (Milan Ljubič: Nacionalizacija slovenskega filma. V: Ekran. Revija za film in televizijo, oktober 2009. Dostopno na: Nacionalizacije slovenskega filma, <http://www.ekran.si/iz-tiskane-izdaje/37-iz-tiskane-izdaje/1228-nacionalizacije-slovenskega-filma>, 3. 10. 2014.).

²³²⁴ Ernest Peterlin.

²³²⁵ Verjetno pomota, Stojan Protič je bil predsednik jugoslovanske vlade v letih 1918–1919 in 1920.

²³²⁶ Tipkopis se hrani v SI AS 1931, t. e. 585, št. 3973–3977, rokopis (izvirnik) je nedatiran.

Struktura stare Pravde in njeni člani?

Bil sem član OF kot desident iz bivšega akademskega društva Jugoslavija. Razgovore je v imenu vse skupine vodil Savnik.²³²⁷ Do pozitivnih odločitev pa ni prišlo. Vstopili pa smo Jelušič Dušan,²³²⁸ Jeras Jože in Babšek Miran²³²⁹ sami. Vstopili smo v sokolsko grupacijo na univerzi. Član izvršnega odbora na univerzi OF sem postal v jeseni 1941 in bil do februarja 1942, ko sem prenehal z delom. V OF so namreč nastali spori in to med menoj in med Lubej Franjotom,²³³⁰ na drugi strani pa je nastal razdor v vprašanju Koroških meja.

Ko sem to omenil Savniku, me je povabil k Nagodetu, ki je bil še takrat v OF ter mi je dejal, da tam rešujejo drugače mejno vprašanje. Tako sem prišel v začetku leta 1942 k Nagodetu. Kot sem opazil, je bil Savnik predstavnik mladih v Stari Pravdi. Nagodeta pa je lahko vsakdo obiskal, kdor ga je hotel.

Vodstvo Stare Pravde so tvorili dr. Nagode, Kumelj, prof. Arko, ing. Kaučnik (zanj ne vem ali je bil že od začetka, ali je prišel šele pozneje) od mladih pa Sirc Ljubo.

Spočetka je bila organizacijska mreža SP²³³¹ zelo majhna. On je imel kartoteko te mreže v škatljici od vžigalic.

Glasila SP so se pošiljala po tej kartoteki. Ta glasila so bila: Izvestja in Pravda. Mladina pa: Slovenski akademik in srednješolec.

Kakšno je bilo stališče SP do Mihailovića?

Kot mi je znano po pripovedovanju Nagodeta je bil pri njem Novak, komandant Mihajlovičeve vojske v Sloveniji. Nagode je zastopal tezo da je treba vnesti ideologijo SP v to gibanje, s trditvijo, da bi se je ne polastili klerikalci.

Ideologija SP je obstojala v socijalni reformizmu na znotraj/ Kaučnikova evolucija, zunanje politično pa naslonitev na SZ. Arko je bil povezan z Mihajlovičevo vojsko. Držal je namreč zvezo. Točno s kom mi ni znano, vendar sem to sklepal po pripovedovanju Nagodeta.

S Krošljem²³³² sem poskušal priti v stik po nalogi Nagodeta že leta 1942, kar pa takrat ni uspelo. Razgovarjal sem se o tem s Pleničarjem,²³³³ ki je dejal, da je glavna naloga, da se zbira podatke o članih OF in da se išče njihove (OF) centre, kot se spomnim za literaturo in da bi se to nasilno vzelo.

Radi teh nalog sem takrat odklonil sodelovanje s Krošljem in to tudi poročal Nagodetu. Temu on ni oponiral.

Kje je Nagode pridobival nov kader?

To ne vem.

Kot vem, je bil Nagode antipartijsko usmerjen, proti levičarstvu. To vem, ker je vedno trdil za Kidriča, Baeblerja in druge, da so trockisti.

S tem je hotel prepričati nas mlade, da je tudi on za naslonitev na SZ, dočim so naši vodilni partijski funkcionarji trockisti. Do tega spoznanja sem prišel pozneje, ne leta 1942.

²³²⁷ Mišljen že omenjeni Dušan Savnik. Priimek Savnik je bil naknadno podčrtan; enako velja tudi za druge podčrtane besede v nadaljevanju besedila.

²³²⁸ Podatki neznani.

²³²⁹ Podatki neznani.

²³³⁰ Podatki neznani.

²³³¹ SP – Stara Pravda. Kratica se še večkrat pojavi v enakem pomenu.

²³³² Morda že omenjeni **dr. Anton (Tone) Krošl (tudi Krošelj)**.

²³³³ V nadaljevanju zaslišanja je omenjen Marjan Pleničar.

Kakšno je bilo vaše delo v začetku pri SP?

Prav na začetku so bili samo razgovori, potem sem pa izdeloval statistiko gospodarske strukture Koroške odnosno za kolportažo. Glede vključitve v SP v Šiški nisem govoril z nobenim, čeprav sem nekaj ljudi poznal.

Kdo pa je imel kolportažo za Šiško?

Jelenič je imel dve dekleti, za imena ne vem. Ti dve sta prinesli tudi k meni na dom nekaj literature, kar sem jaz dal Jeraju – učiteljsčniku in Arharjevim odnosno Jakopiču²³³⁴ na Celovški cesti 80.

Kako je bila skupina povezana z NS²³³⁵ in VSZ²³³⁶?

Nagode je sprožil idejo, da se Stara pravda vključi v VSZ, ki je bila takrat že organizirana skupno z vsemi frakcijami izven OF. To je bilo na osnovi boja proti komunizmu. Tudi tu je imel namen, da njegova ideologija dobi prevladujoč vpliv na VSZ.

S tem v zvezi smo imeli »mladi« sestanek in je Savnik vodil ter bil odločno proti temu, da bi se SP vključila v VSZ. Edini, ki je bil za vključitev je bil Sirc Ljubo. On je stal na stališču reformizma, ki bi naj ga sprovedla po težnjah dr. Nagodeta VSZ.

Kdo je organiziral Akademske legije?

O tem se ne spomnim, da bi jo organizirali. Govorili smo pri Nagodetu dosti, vendar ni prišlo vse do dejanj. Morda smo to govorili v zvezi, da bi poslali v Mihajlovičevo vojsko naše ljudi, ki bi zasedli vodilna mesta.

Kaj je to oficirska trojka v okviru NS?

Ne vem.

Kdo je bil Leskovar?

Jaz poznam vodjo »Straže v viharju«, ime mu je bilo Ludvik.²³³⁷

Odnos SP do Mihajloviča?

Po mojem prihodu iz internacije sem po krajšem času zopet vstopil v stik z Nagodetom. SP je bila takrat priključena NS. Nagode je bil član vodstva NS (to vem, ker je on držal vse osebne stike z ostalimi voditelji, pri njemu so tudi imeli sestanke; po lastnem pripovedovanju). Takrat me je določil Nagode, z mojim pristankom, da stopim v stik s Krošljem, kot predstavnikom Narodne legije. Krošelji mi je nato dodelil kolportažo.

Po tem sklepam, da je bila vsa SP vključena v Narodno legijo.

Kakšen denar ste dobili pri Nagodetu za Torkarja?

Torkar²³³⁸ je bil v začetku povezan s Savnikom, Lenardičem in z menoj. Da bi dobil pri Nagodetu zanj denar se ne spomnim.

²³³⁴ Podatki niso znani.

²³³⁵ Napredna skupnost.

²³³⁶ Vseslovenska zaveza.

²³³⁷ Podatki niso znani.

²³³⁸ Torkar naj bi bil v Nagodetovem dnevniku psevdonim za Potokarja. Poleg tega pa je v seznamu, ki ga je verjetno sestavila UDV, naveden še »Potok«, ki naj bi bil psevdonim za dr. Iva Potokarja. Ni jasno, ali sta bili mišljeni dve različni osebi s priimkom Potokar, je prišlo do napake ali pa je imel Ivo Potokar dva psevdonima. (SI AS 1931, t. e. 588, št. 1635–1636, Pravi pomen psevdonimov iz Nagodetovega dnevnika.) Nagode pri zaslišanju omenja le dr. Potokarja.

Torkar je sedaj v Italiji, kjer je ostal še iz internacije. Z njim me je seznanil Savnik.

Krošelj je postavil kot pogoj za sprejem v Narodno legijo, vstop v voj.²³³⁹ zvezo?

Krošelj je postavil kot pogoj za sprejem v Pobratim, vstop v voj. zvezo.

Vsak se je moral povezati na terenu. Mene je povezal nek član Pobratima, ki je pozneje padel kot DMB²³⁴⁰ v borbi s partizani. Jaz sem tako prišel v stik s Perko Matijem,²³⁴¹ ki je bil kolporter za Šiško literaturo Nar.²³⁴² legije.

Lajovic Vid je bil v odboru Nar. legije, to je Pobratima in je imel konkretno nalogo, da je kontroliral mene glede kolportaže. To je verjetno delal zato, ker so mene sumili, da sem poslan od komunistov.

Kako je delal ustni časopis?

Pri tem smo bili: Lajovic Vid, Gestrin²³⁴³ (sedaj prof.²³⁴⁴ na neki gimnaziji v Ljubljani), Ločniškar²³⁴⁵ (jurist, sedaj v sodni službi nekje na Dolenjskem) in jaz.

Ta ustni časopis je razdeljeval eden od zgoraj navedenih po rajonih. Jaz sem dal Perkotu za Šiško. Bile so to novice in pozivanje k nar.²³⁴⁶ enotnosti, napisano na listu papirja. To smo delali mi.

Način razmnoževanja je bil ta, da smo napravili le par izvodov, je pa vsak rajonski zaupnik to razmnožil in dal naprej. Za kateri rajon je odgovarjal Lajovic Vid se ne spomnim več.

Kakšne funkcije ste še imeli v Nar. Legiji?

Morda je bilo govorjenja, da sem prevzel mesto tajnika, vendar tega nisem nikdar. Že iz tega razloga, ker mi ne bi zaupali.

Ali ste bili organizirani po bataljonih?

Kot vem je bil Zupan v stiku z dr. Banotom. Verjetno je bil njegov tajnik v okviru Nar. legije. To vem, da je z njim sodeloval. Kot kolporter Nar. edinosti in Svoboda ali smrt (glasilo Pobratima) sem vedel, da sta dve tiskarni in kje se tipkajo matrice. Zupan je pomagal pri kolportaži za Bežigrad.

Svoboda ali smrt smo tiskali nekako v okrog 1000–1200 izvodih. »Novice« je tiskal Kham in je bil to nekak radijski dnevnik. Na enem sestanku sem bil tudi jaz navzoč ter Wedam, kot člana Nar. legije, ker so se »Novice« tiskale v okviru Nar. legije.

Čigavo glasilo je bilo »Svobodna Slovenija«?

To je bilo glasilo Slovenske legije.

Ali ste služili za zvezo z Benkom?

Parkrat sem nesel Krošlju – »Benku« razne Nagodetove razprave, naperjene proti Rupniku in klerikalcem ter tudi proti OF. Kot se spomnim, sem bil jaz kot Nagode zelo nerazpoložen napram NOV radi Grčaric. Konkretnih izjav Nagodeta ob tej priliki se ne spomnim.

²³³⁹ Vojaško.

²³⁴⁰ Domobranec.

²³⁴¹ Podatki niso znani.

²³⁴² Narodne. Enako v nadaljevanju besedila.

²³⁴³ Ni jasno, kdo je mišljen.

²³⁴⁴ Profesor.

²³⁴⁵ Ni jasno, kdo je mišljen.

²³⁴⁶ Nar. – okrajšava za narodni. Enako v nadaljevanju besedila.

Kakšen ciklostil in za koga ste spravili z Benkom na Gorenjsko?

Po inicijativi Ločniškarja sem kupil ciklostilni stroj, ki sem ga poslal do Figovca, kjer ga je nato prevzel neki Jovo. In kot sem zvedel od Ločniškarja, je bil stroj za Narodno legijo na Gorenjskem. To sem jaz povedal Nagodetu. Ko smo še bili skupaj pri ustnem časopisu: Ločniškar, Lajovic Vid in jaz je pošiljal Ločniškar časopis na Gorenjsko, komu mi ni znano.

Kakšno funkcijo naj bi imel Nagode v Mihajlovičevem štabu?

Benko mi je dejal, da naj bi Nagode pisal za »Narodno edinost« in »Svobodo ali smrt«, kar sem jaz sporočil Nagodetu.

Kaj pa propaganda?

Vem le to, da je bila ta zahteva postavljena, da bi pisal. Zato je dobil 6.000 Din, kar mi je sam povedal. Za kakšen članek je šlo se točno ne spomnim. Tudi na vsoto se več ne spomnim.

Kaj ste imeli 16. jan. 1944 pri Nagodetu. Prisotni: Lajovic, Kaučnik, Nagode in Kompare?

Pogovarjali smo se o prevodu Nagodetovega referata o Trstu v slučaju, če bi prišli sem Angleži. Kaj podrobnejšega se ne spomnim.

Za kako spomenico ste zbirali podpise?

To je bila Spomenica srbskemu narodu,²³⁴⁷ ki jo je sestavil Nagode. Spomenico je potem Nagode poslal. V zvezi s tem se je govorilo, da bi Sirc odpoval dol.

Kdo je organiziral zaupniško mrežo?

Vem samo za mrežo, ki je služila za razširjanje Nagodetovih sestavkov o položaju, ako sem nesel nekaj izvodov Hočevar Pavli. Takoj v začetku je bila pri SP informacijska služba o italijanskih bunkerjih.

Tako je bil Kumelj zastopnik učiteljske mreže. Ravno tako sklepam, da je imela Hočevarjeva mrežo zaupnic.

V zvezi z Nagodetovimi informacijskimi sestavki smo nameravali obnoviti staro zaupniško mrežo.

Kakšen sestanek je vodil Kaučnik 27. II. 44 pri Vas doma?

To je bilo v zvezi z njegovo knjigo. Hotel je seznaniti mlajše pripadnike Narodne legije s polit.²³⁴⁸ gospodarsko smerjo SP. Na tem sestanku so bili: Pleničar Marjan, Perko Matija in dva brata Čopa²³⁴⁹ in jaz.

Kakšni so bili spori s Krošljem maja 1944?

Do spora je prišlo radi tega, ker sem smatral, da hoče Krošelj in Mihajlovičevo gibanje vzpostaviti režim stare Jugoslavije in se nasloniti na Angleže in Amerikance.

S tem v zvezi mi je dal Nagode navodila, ki sem jih vnesel v spomenico in jo odposlal preko Lajovica in Ločniškarja, ki sta bila tudi pri tem zraven, Krošlju, Banotu in Mihajlovičevi vojski. Armadi Mihajloviča je poslal Lajovic Vid.

»Udarna sredina« ?

To bi bil list, ki bi ga izdajali po zaključku vojne. S tem v zvezi smo hoteli zbrati krog ljudi za

²³⁴⁷ Spomenica je objavljena v tem poglavju.

²³⁴⁸ Politično.

²³⁴⁹ Podatki niso znani.

sredinsko linijo, ki bi bili na liniji politike Nagodeta in Kaučnika. To stvar je vodil Nagode. Izdana je bila Kaučnikova brošura: *Evolucija k socialni pravičnosti*«.

Izdana je bila tudi shema in referat Nagodeta o novi državni obliki.

Kakšno je bilo stališče Nagodeta ob priliki mobilizacije leta 1944?

Nastalo je vprašanje odhoda v četniško ilegalo. Nagode je bil zato, vendar z dostavkom: »ne bratomornega klanja«.

Kakšen stik je imela SP z Marnovimi²³⁵⁰ četniki?

O tem stiku mi je povedal Ločniškar. To še takrat, ko je bil ustni časopis.

Z Marnom je imel on stik. Bil je nekaj časa celo na terenu pri četnikih. Da sta prišla v stik mi je sam povedal.

O stikih SP z Marnovimi četniki mi ni ničesar znanega.

Nagode vam je naročil, da pošljete 11. 12. 1944 FSE²³⁵¹ OF-arjem?

To je verjetno bila Kaučnikova knjiga, samo takrat še pod drugim naslovom. Ta referat sem pokazal Janša Bari, za katero sem mislil da je bila aktivistka OF.

Kaj ste delali po osvoboditvi z Nagodetom?

Po osvoboditvi sem srečal Nagodeta na ulici in ko sva govorila o gibanju tkzv.²³⁵² »Demokratske mladine« me je povabil k sebi, da bi se pogovorila, kako bi stopil v stik s to mladino. Potem nisem šel več k Nagodetu. Za časa okupacije ne vem za nikake direktne zveze SP z Dražo Mihajlovičem. Vem le, da je pisal Sirc iz Švice, kolikor vem jaz, je šel na lastno pobudo v Švico.

Kompare Dušan, l. r.

K dokazom zoper Bogdana Stareta

97. Zapisnik o zaslišanju Dragana Raiča, 26. 7. 1947²³⁵³

UDB za Slovenijo

Centralni zapori

Ljubljana, 26. 7. 1947

Zapisnik zaslišanja R a j i č Dragana²³⁵⁴

S Staretom Bogdanom sva bila domenjena, da ga počakam ob petkih pred uradom, kadar je bil v Ljubljani. V petek pa sva se dobila le parkrat, ker ga večkrat po par tednov ni bilo doma, ker je bil službeno odsoten, sva se sestala pač kakor je nanoslo.

²³⁵⁰ Mišljeni četniki, ki jih je vodil že omenjeni Janez Marn - Črtomir Mrak.

²³⁵¹ Kratica ni znana.

²³⁵² »Takozvane« (ali: »tako zvane«).

²³⁵³ Tipkopis se hrani v SI AS 1931, t. e. 573, št. 11820.

²³⁵⁴ Večkrat napačen zapis priimka. Kadar se je sam podpisal, je vedno napisal Raič.

Na prvih razgovorih, ki sem jih imel s Staretom v poletju 1946, mi je Stare dejal, da bi bilo potreba pridobiti znance, s katerimi bi se nato na sestankih obravnavala »Evolucija k socialni pravičnosti«. To naj bi bil program Nagodetove skupine, ki naj bi v okviru OF poizkusila osnovati neko stranko.

V isti zvezi sva pričela govoriti tudi o mreži, ki naj bi bila sestavljena iz zaupnikov – mojih znancev, ki naj bi jih pridobil. Ko sem ga vprašal, če (je) to kaka organizacija, je on to zanimal. Rekel mi je, da naj bi se pridobili ljudje za zaupnike tako, da bi bili sorazmerno porazdeljeni in da ne bi bilo več zaupnikov na eni ustanovi ali gotovem delu terena. Ti zaupniki naj bi poročali o dogajanjih, ki jih opazijo in o nepravilnostih, ki jih vrše.

Stare Bogdanu sem ob neki priliki imenoval znance, kateri pridejo v poštev, da se jih pridobi za zaupnike. Imenoval sem jih zato, ker je Stare radi mreže precej sitnari, dočim pa nisem imel nikakega namena, da jih pridobim za zaupnike. Ko sem mu med drugim imenoval Pavliča,²³⁵⁵ sodnika iz Postojne, se spomnim, da mi je Stare omenil, da tega ni potreba postaviti za zaupnika, zakaj ne, pa mi ni povedal.

Na najinih kontaktih me je Stare izpraševal, kaj zaupniki poročajo, ker kot omenjeno sem mu dejal, da sem pridobil gotove ljudi za zaupnike (da sem se izognil njegovemu sitnarjenju). Dajal sem mu nedoločene odgovore in mu nisem dal nikoli kakega poročila od drugih ljudi, ker niti nisem imel postavljene nikake mreže, čeprav sem Staretu omenjal, da jo imam.

Ker mi je postal Stare s svojim stalnim izpraševanjem, kaj poročajo zaupniki nadležen, sem sicer radi svoje neodločenosti še prišel na sestanke, vendar pa so ti sestanki postajali vedno redkejši in so prenehali začetkom tega leta. Prenehal sem s kontakti tako, da enostavno nisem več prišel, da bi ga počakal in ga nisem več poiskal in ga potem nisem več videl.

Jaz sem Staretu poročal le iz mojega delokroga in to, da ministrstva uvažajo stvari brez carine oz. da tihotapijo, prav tako, da Navod²³⁵⁶ tihotapi živino nekje na Dolenjskem – poročal sem mu le stvari, ki sem jih izvedel iz moje službe in niso bile nobena tajnost.

Da sem mu te stvari poročal je bil vzrok, ker mi je Stare rekel naj se poroča o dogajanjih in nepravilnostih. Zakaj naj se to poroča, mi Stare ni omenil, jaz sam sem si mislil, da zato, da bi skupina v okviru OF lahko pokazala, katere nepravilnosti naj se odpravijo in bi tako lahko pridobila več pristašev.

Raič Dragan l. r.

²³⁵⁵ Podatki niso znani.

²³⁵⁶ Nabavljalni zavod Slovenije, ustanovljen oktobra 1945, naslednik Banovinskega prehranjevalnega zavoda.

K dokazom zoper Franja Sirca²³⁵⁷

98. »Poročilo o konfekciji in in pletilstvu«

(SI AS 1931, t. e. 572, št. 12542; na razpravi je bil dokument poimenovan kot
»Poročilo o položaju tekstilstva in pletilstva«)

Poročilo o Konfekciji in pletilstvu
SI AS 12542

A348019

Za konfekcijo nimamo za drugo tromesečje ne razdelnilnika ne koristnikov Konfekcije bodo zopet obstale. Po prejetih navodilih konfekcije ne smejo začeti izdelovati ničesar predno so se s pogodbo dogovorile s koristnikom kaj in kako naj se izdelata.

nekatero vrste blaga so bile dodeljene in prejete v I. tromesečju pa ni javljen koristnik zanje in blago ne more biti izdelano.

Za pletilno industrijo imamo v planu

umetno svilo za nogavice	v višini 73.500 kg
dobili smo doslej	1.500 kg

I. tromesečje torej skoro brez produkcije.

naravna svila za nogavice za eksport 2700 kg
dobili nismo nič, stroji stojijo /Generalna direkcija tekst. industrije/

Za vrhnje pletenine česana volna 60.000 kg
dobili nismo nič, ker je bila dodelitev stornirana.

Za volnene nogavice predvideno 33.000 kg
dobili nismo nič.

V trikotažni industriji bombažna preja preko 34/1 skoro nič dobavljene in plan ne more biti izvršen.

Swile za trikotažo nismo prejeli niti kg.

Radi pomanjkanja igel bo vsa pletilna industrija v kratkem obstala, ker že sedaj polovica strojev po čiva v trikotažni industriji in vrhnjih pleteninah. Pri nogavicah stoji ogromno strojev, drugi se bodo pa v kratkem ustavili radi igel.

Plan je v teh razmerah skromen.

Poročilo Sda.

²³⁵⁷ Dokumenti so bili najdeni ob hišni preiskavi Sirčevega stanovanja. Vsi so v tipkopisu.

99. Zapisnik o konferenci predilnic, 8. 12. 1945

(SI AS 1931, t. e. 572, št. 12552; reproducirana je samo prva stran, saj je dokument na tem mestu zanimiv predvsem zato, ker je bil uporabljen kot dokazno gradivo)

Konferenca predilnic dne 8. XII. 1945.

12552

A347833

Ob 10 uri je šef tekstilnega odseka ing. Vehovar otvoril konferenco predilnic, ki so se je udeležili vsi, vpisani na presenčni listi.

Ing. Vehovar: Pozdravljam vse navzoče in odpiram konferenco, ki je sklicana predvsem radi sklepov, sprejetih na sednji vse državni konferenca bombašarjev, in ima namen, da se pogovorimo o stvareh, ki so bile sprejete, kako bomo mogli to izvesti in kakšne perspektive odnosno prigovore imamo za letošnjo produkcijo. Pozdravljam predstavnika Koteksa tov. Vidmarja, s katerim bomo tudi imeli nekaj posla pri prevzemu bombaša; predstavnika našega električnega oddelka ing. Strajnerja, s katerim imamo mi velike sitnosti, pa jih bomo skušali danes vsaj delno odpraviti. Naš dopis s dnevnim redom ste prejeli. Najpreje bi našeli vprašanje Koteksa.

Tov. Siro: Koteks je razposlal okrožnico glede prevzema bombaša, kot so telefonično sporočila razne predilnice, ki se pri- tožujejo, da je nemogoč prevzem in bi bilo treba ugotoviti, kako naj se prevzem izvrši, da bi bil izvršljiv in zadovoljiv za obe strani. Prosim tov. Vidmarja, da pove kaj misli o tem Koteksa.

Tov. Vidmar: Predpise o prevzemu bombaša je nam dostavil Zavod za izvanredne dobave, inšpektorat za severni Jadran, radi naših stalnih reklamacij, v sled nesoglasij pri teži. Ko sem dobil nalogo za fakturiranje, sem takoj zahteval, da sporoče kako naj računam in katere teže so merodajne: ali tovarni list, ali uradno tehtanje, ali tehtanje v tovarni. Diference so velike, včasih so dobile tovarne več, včasih pa znatno manj kot je napisano v tovarnem listu. Inšpektorat je izdal odredbo, da bi se prevzemalo na ta način. Sprejeti predpis, v 6 urah razložen vagon, je nemogoče, posebno če se pošlje več vagonov naenkrat. Dobro bi bilo, da se o tem danes točno pogovorimo in sedinomo za način, ki bi bil edino mogoč, da se točno izvrši in da ne bomo plaševali Unrral bombaša, ki ga nismo sprejeli. Prosim za Vaše mnenje. Na podlagi tega sklepa bom jaz izpolnoval spremembo odredbe. Bilo bi potrebno zavzeti tukaj točno stališče. Tovarna Penca n. pr. je dobila 5 vagonov naenkrat, kljub temu, da sem za ta slučaj predlagal 1 vagon dnevno, ker poznam težave s transportom v Novem mestu. Ker tam ne mislijo na težave tovarn so poslali 5 vagonov hkrati. V tem okviru bi bilo treba zavzeti tukaj odločno stališče in jaz bom to podpiral kolikor bom mogel. Zastopal sem stališče, da so merodajne teže one, ugotovljene po tovarnah, pri prevzemu, ampak s tem predlogom še nisem prodiral, ker tega ne morej akceptirati radi eventualnih mahinacij.

Razvila se je debata in so od mnogih tovarn stavljali predloge, naj bi se k tehtanju v tovarnah poslalo nekoga od oblasti, da bo navzoč. Tovarna Ma-Va je predlagala naj se ugotovi brutto in tara in naj se obračuna pozneje po stari praksi. Teže po tovarnem listu niso vedje kot ugotovljene, niso nam v škodo to se je ugotovilo. Predlagam naj se vzame teže po tovarnem listu, za število bal, bi se vzelo povprečno 10 kg za balo /juta in železni obroči/ pri 50 balah 500 kg in bi imeli netto težo. Nekatere bale imajo nekaj manj, druge nekaj več in mislim, da bi se tega lahko držali. Sredina je 250.

100. »Pravila jugoslovensko-sovjetske komore«

(SI AS 1931, t. e. 572, št. 12545-12546; reproducirana je samo prva stran dokumenta, saj je dokument na tem mestu zanimiv predvsem zato, ker je bil uporabljen kot dokazno gradivo)

3
 12545

JUGOSLOVENSKO - SOVJETSKA
 TRGOVINSKE KOMORE

A347826

OPSTE ODREDBE

§ 1.- U cilju saradnje na uspostavljanju i unapredjenju trgovinskih, finansijskih, industrijskih i drugih ekonomskih veza izmedju Saveza Sovjetskih Socijalističkih Republika i Federativne Narodne Republike Jugoslavije, u Beogradu je osnovana i radi prema ovim Pravilima organizacija koja se zove JUGOSLOVENSKO-SOVJETSKA TRGOVINSKA KOMORA.

Detaltnost Jugoslovensko-sovjetske trgovinske komore prostire se na celu teritoriju Federativne Narodne Republike Jugoslavije.

Jugoslovensko-sovjetska trgovinska komora u svojoj delatnosti održavaće vezu sa Svesaveznom trgovinskom komorom u Moskvi i sa Trgovinskom komorom FNRJ u Beogradu.

§ 2.- Jugoslovensko-sovjetska trgovinska komora je pravno lice. - Ona može da stiče, da uzima u zakup i da otudjuje pokretnu i nepokretnu imovinu, kao i da zaključuje razne poslove i ugovore, da tuži pred sudom i da bude tužena.

§ 3.- Stalno sedište upravnih organa Jugoslovensko-sovjetske trgovinske komore je Beograd.

§ 4.- Komora ima pečat na komem je označeno na ruskom i na srpskom hrvatskom jeziku ime; Jugoslovensko-sovjetska trgovinska komora.

Funkcije komore

§ 5.- U ostvarivanju zadataka navedenih u § 1 ovih Pravila, Komora vrši sledeće funkcije;

a/ prikuplja od sovjetskih i jugoslovenskih zvaničnih organa kao i od trgovačkih, industrijskih i drugih ekonomskih organizacija, društava i preduzeća podatke koji su neophodni za njenu delatnost, a koji se odnose na spoljnu i unutrašnju trgovinu, industriju i druge grane kao i na uslove privrednog života obeju zemalja;

b/ potpomaze izmenu mišljenja medju svojim članovima i drugim zainteresovanim organizacijama i licima po pitanjima razvitka trgovinskih i ekonomskih veza između obe zemlje;

101. »Trebovanje koksa za prvo tromesečje 1947«

(SI AS 1931, t. e. 572, št. 12567)

Ministrstvo za industrijo in rudarstvo
Uprava kovinske industrije LRS
Ljubljana, Frankopanska 21.

Ljubljana, dne 31.1.1947

Trebovanje koksa za I. tromesečje 1947

a.) Podjetja pod Upravo kovinske industrije:

Podjetje in naslov	januar		februar		marec		svega za I. trom.	
	livaški ton	kovaški ton	livaški ton	kovaški ton	liv. ton	kov. ton	liv. ton	kov. ton
Litostroj obrat Kodeljevo, Ljubljana	9	-	9	-	9	-	27	-
Litostroj obrat Muta Muta ob Dravi	40	-	40	-	38	-	118	-
Jug. "Metro" Maribor	13.33	-	13.33	-	13.33	-	40	-
K. & R. Jesek Maribor	8.-	-	8	-	8	-	24	-
Flamen, kov. Sadžuga Kropa	35	10.9	35	10.9	35	10.9	105	31.7
S v e g a	105.33	10.9	105.33	10.9	103.33	10.9	314	31.7

b.) Podjetja pod Okrajno upravo:

	ton	ton	ton	ton	ton	ton	ton	ton
Livarna "ZVON" št. Vid nad Ljubljano	4.5	-	4.5	-	4.5	-	13.5	0
Livarna Smole Franc št. Vid nad Ljubljano	3	-	3	-	3	-	9	-
Livarna Pajk & Bošič št. Vid nad Ljubljano	3	-	3	-	3	-	9	-
Belokranjska železarna Črnomelj	3.5	-	3.5	-	3.5	-	10.5	-
S v e g a	14.-	-	14.-	-	14.-	-	42.-	-

K dokazom zoper Franca Snoja

102. Pismo Vincenta Cankarja Francu Snoju, 27. 11. 1942

(SI AS 1931, t. e. 569, št. 14515)

0.)

COPYZ   A347171   60   14515

dne 27. novembra 1942

Mr. Franc Snój
112 Central Park South
New York City

Spoštovani gospod minister:-

S tem Vam sporočam kot odgovor na vprasanje v pismu glede filmov, da je bilo na izvršni seji, kateri sem v smislu naših regulacij moral končno stvar predložiti, zaključeno, da za enkrat ne posodimo jednotinin filmov nikomur.

V zvezi s tem prosim, da oprostiti za počasnost z odgovorom. Sem zadnje čase hudo zaposlem s potovanjem in s pripravami za kongres in skoraj nisem mogel najti vmes prave prilike, da za-eevo predložim kompetentnemu odboru v resitev.

S spoštovanjem

Vas

Vincent Cankar
predsednik SNPJ

103. Izvleček iz »uradnega Jugoslovanskega biltena«, 24. 7. 1943²³⁵⁸

Uradni Jug. bilten, 24. julija 1943:

Včeraj, 23. julija 1943 je govornik pri srbohrvatski oddaji iz New Yorka za našo državo rekel: »Ne pozabite, da je general Eisenhower v svojem položaju kot generalisim zavezniških armad tudi naš komandant. Ne pozabite, da je v stiku z našim vojnim ministrom in šefom gen.²³⁵⁹ štaba generalom Dražo Mihajlovičem. Vsak mora čakati znaka in navodil poslednjega.

Kdo je dal spikerju tak material? Snoj imel propagando. Odgovoren!²³⁶⁰

104. Poročilo o položaju v Suhi krajini, prejeto avgusta ali septembra 1945²³⁶¹

Položaj v Suhi Krajini²³⁶²

(v občinah Hinje, Ambrus, Struge, Žužemberk – okolica, Ajdovec, Dvor).

Prebivalstvu imenovanih občin, posebno pa izgnancem iz totalno požganih in porušeni vasi: Hinje, Hrib, Lazina, Pleš in Žvirče s ca²³⁶³ 170 hiš.²³⁶⁴ številki in 900 prebivalci, grozi skorajšni pogin:

a) gospodarsko: so že popolnoma uničeni ali pa na robu propada, deloma vsled bombardiranja po okupatorjih, deloma in po večini pa vsled 1 1/2 leta neprestanega bivanja vojske in medsebojnih borb, vsled 1 ½ leta neprestanih prisilnih, dostikrat nesmiselnih, brezobzirnih in neusmiljenih rekvizicij za potrebe vojske itd. Po izgonu januarja 1944 so ostali brez vsega: brez doma, brez strehe, brez živine, brez imetja, brez najosnovnejših življ.²³⁶⁵ potrebščin. Ostalo jim je dobesedno samo golo, bedno življenje, ki pa mu grozi sedaj tudi

b) fizični in moralni pogin radi popolne telesne in živčne izčrpanosti, ki je posledica internacij, 2 letnega življenja med 2 ognjema, zlasti pa vsled nasilnega pol leta trajajočega izgnanstva. Razkropljeni po daljnih vaseh: Dobropolje, Kompolje, Ribnica, Kočevje itd. so po zimi zmrzovali in stradali, spomladi pa 25 km daleč peš hodili obdelovat svoja zapuščena borna polja, z golimi rokami in brez zadostne hrane in celo pitne vode. Prve borne pridelke, ječmen, pšenico ,seno, spravljajo kot tovarne živali, na hrbtih ali vpreženi v ročne vozičke! In vse to še v negotovosti radi ponavljajočih se groženj, da ni nič njih last, da je vse zaplenjeno, da bodo iznova preseljeni itd.

O priliki izгона od OF uradno razglašeni in zaznamovani kot narodni izdajalci in zločinci so od osvoboditve dalje izpostavljeni strašnemu terorju, zlostavljanju, zasramovanju in ne-

²³⁵⁸ Dokument (rokopis) je bil najden ob hišni preiskavi pri Snoju. Hrani se v SI AS 1931, t. e. 569, št. 14550. Enak dokument v angleškem jeziku je v isti t. e. pod št. 14549.

²³⁵⁹ Generalnega.

²³⁶⁰ Pripisano pozneje. Opomba avtoric.

²³⁶¹ Poročilo je prejel Franc Snoj avgusta ali septembra 1945 od Silvestra Škebeta, župnika v Hinjah (SI AS 1931, t. e. 569, št. 14307, Seznam zvez Franca Snoja). Dokument (rokopis) se hrani v SI AS 1931, t. e. 569, št. 14546–14547.

²³⁶² Besede so bile podčrtane ob nastanku dokumenta.

²³⁶³ Cca (približno).

²³⁶⁴ Hišnih.

²³⁶⁵ Življenjskih.

prestanim grožnjam okrajnih (Žužemberk) vojaških in civ.²³⁶⁶ oblastnih organov.

1.) Ko so se morali hoditi javljati v Žužemberk, so bili vsi deležni psovanja in zasramovanja. Večina moških je bila pridržana na večdnevem prisilnem delu, mnogi bili pretepeni in odpeljani neznano kam.

2.) 8 od teh je bilo po 1 tedenskem prisilnem delu izročeni Cankarjevi brigadi, ki jih je dne 10. junija po nečl.²³⁶⁷ mučenju na Dvoru pobila. Skupni grob se nahaja ob pešpoti iz Dvora na Lašče. Med temi žrtvami je n. pr. Ivan Anton,²³⁶⁸ 39. letni pos.²³⁶⁹ Iz Hinj, oče 6 nedoraslih sirot, ki se je pravočasno in prostovoljno med prvimi javil in za katerega nedolžnost bi pričala vsa občina Hinje.

3.) Nekaj dni pozneje je ista Cankarjeva brigada odpeljala iz okolice Žužemberka 6 mladih fantov »skrivačev« in jih pobila v Kompoljah. Dokaz: grob v Komp.²³⁷⁰

4.) Še par dni pozneje je od istih bilo pobitih v Dobrem polju 9 fantov in druž.²³⁷¹ očetov iz vasi Podgora, ko so se ravno zbrali, da se gredo javit v Vel.²³⁷² Lašče. Dokaz: grob v Dobrem polju.

5.) Novomeško voj.²³⁷³ sodišče je 26. t. m. obsodilo na smrt 3 druž. očete iz občine Hinje, med temi Božidarja Blatnika,²³⁷⁴ 46 letnega druž. očeta iz Hinj, za katerega bi se lahko z mnogoštevilnimi pričami izpričalo, da ni kriv zločina, radi katerega je obsojen in da se je inkriminirani dogodek iz l. 1942 vršil bistveno drugače, kakor je navedeno v razsodbi.

6.) Dne 23. t. m. so v Žužemberku ujeli vulgo²³⁷⁵ »Lectarjevega Toneta« in ga javno linčali menda do smrti.

Vsi navedeni slučajji indirektno potrjujejo tudi resničnost strašnih govoric o dogodkih v Koč.²³⁷⁶ Rogu, kar le še povečuje grozo in strah v prebivalstvu, ki zgublja voljo do dela in življenja sploh, izgublja zadnjo trohico vere in zaupanja v pravicoljubnost obstoječe oblasti, polašča pa se ga strašna zagrenjenost, odpor, mržnja, srd in obup.

Predlog:

Če je pomoč še mogoča, je potrebna takojšna:

a) moralna: preneha naj se z nadaljnim nasiljem, z neutemeljenimi, krivičnimi očitki in zlostavljanjem. Na odgovor naj se kličejo in kaznujejo krivci gori naštetih nezakonitih pokoljev in dejanj. Nesrečnim svojcem žrtev pa naj se da zadoščenje, v kolikor je to sploh mogoče, vsaj to, da se sme za žrtvami opraviti cerkveno versko pogrebno opravilo.

b) gospodarska: strokovna komisija naj na licu mesta zlasti za vasi Hinje in Žvirče, Hrib, Lazino, Pleš, ugotovi in izposluje takojšno nujno pomoč: vprežno in molzno živino, gošpod. poljsko orodje (vozovi, plugi itd.), stavbeno gradivo, les, deske itd.

²³⁶⁶ Civilnih.

²³⁶⁷ Nečloveškem.

²³⁶⁸ **Anton Ivan** (1907–1945), vdovec, rojen in živeč v Hinjah, umrl v Jami pri dvoru. Glej Smrtne žrtve.

²³⁶⁹ Posestnik.

²³⁷⁰ Kompoljah.

²³⁷¹ Družinskih.

²³⁷² Velike.

²³⁷³ Vojaško.

²³⁷⁴ Podatki neznani.

²³⁷⁵ Po domače.

²³⁷⁶ Kočevskem.

Cena za živež na živ. izkaznice naj se globoko zniža ali daje po možnosti brezplačno (ker so ljudje brez denarja). Prebivalstvu naj da oblast zagotovila, da jim je zajamčena posest domače zemlje in pridelka in da se mu bo nudila javna pomoč pri gradnji in obnovi porušenih domačij.

105. Seznam z naslovom »Zaprti duhovniki po stanju dne 22. sept. 1945«

(SI AS 1931, t. e. 569, št. 14548; dokument je bil zasežen pri hišni preiskavi pri Francu Snoju)

Zaprti duhovniki po stanju dne 12. sept. 1945.

115489

1. Dr. Peter KRIŽAJ, *bil par tednov domobranski kurat (le v začetku)*
2. P. Jožef ŠAVORA, O.T. *rodja kjeršičkega doma*
3. P. Alfonz KLEMENČIČ, O.T. *proit v Metliki*
4. Anton BERGANT, župnik, Šmihel pri N.m.
5. Anton PETRIČ, župnik, Mirna peč
6. Alojzij ŽUN, kaplan, Mirna peč
7. Ivan SITAR, kaplan, Ribnica
8. VIKTORIJAN DEMŠAR, dekan, Ribnica
9. Mirko BARTOL, ekspozit, Dravljje
10. Anton TORKAR, ekspozit, Izlake
11. Ivan HROVAT, župnij. uprav. Polom
12. Ignacij BRGLEZ, župnij. uprav. Nova Oselica
13. Franc CERKOVNIK, župnik, Št. Jernej
14. Josip OVEN, beneficiat, Št. Vid pri Stični
15. Franc BRULC, kaplan, Št. Rupert
16. Jožef OGRINEC, Istra
17. Viktor ŠVIGELJ, župnik, Št. Jurij pri Gros.
18. Henrik GORIČAN, lavantinski duhovnik
19. Jožef ŠPAN, S.S., Škrljevo

Domobranski kurati in duhovniki, vrnjeni z domobranci:

20. Janez JENKO, kurat
21. Ivan REMŠKAR, kurat
22. Franc FRELIH, kurat
23. Viktor ZORMAN, kurat
24. Boris KERČ, kurat
25. Anton KLOBOVS, kurat
26. Franc PEZDIR, kurat
27. Franc KUNSTELJ, kurat
28. Matija ŠINK, kurat
29. Jožef ŠOLAR, kurat
30. Anton POLDA, kurat
31. Jakob MAVEC, kurat
32. Stanko TRČEK, C.M.
33. Janko HABJAN

4351982

*Uroda vseh teh je popolnoma
neznana in se za nikogar nič
ne se pravi tega, da so bili
vrnjeni!*

106. Izvleček iz dela Williama Christiana Bullitta »Kako presoјati Sovjetsko zvezo«²³⁷⁷

KAKO PRESOЈATI SOVJETSKO ZVEZO

William C. Bullitt, nekdanji ambasador Združenih držav Amerike v Moskvi, Parizu in posebni odposlanec Združenih držav na Srednjem vzhodu.

Zaradi preprečitve vojen je vsak posameznik zelo zainteresiran na sporazumu s Sovjetsko Zvezo. Ta knjiga je, razlikujoč se od mnogo drugih knjig o svetovni politiki, pisana z briljantno jasnostjo in vestnostjo. Odkrito prikazuje stvari, je zelo informativna in konstruktivna. Prav gotovo bo povzročila mnogo diskusij. Na straneh, ki sledijo, so zgoščeni izvlečki iz drugega poglavja te Mr. Bullittove knjige. Tudi ostala 4 poglavja in dodatek, ki obsega 75 strani, so prav tako jasna in odkrita v svojih analizah in dejstvih ter konkretizirajo in predlagajo politiko do Sovjetske Zveze.

Veliki globus

Predsednik Roosevelt je dne 10. februarja 1940 dejal: »Sovjetska Zveza je, to bo priznal vsakdo, ki ima pogum gledati stvari take kakor so, diktatura, prav tako absolutna, kakor je katerakoli diktatura na svetu.« Dobro leto dni pozneje, ko je Hitler nadvladal Evropo in potem napadel Rusijo, pa so naši narodni interesi zahtevali, da damo Rusiji svojo pomoč v boju proti nemški agresiji. Ta pomoč je bila dana. Toda s tem sodelovanjem s Sovjeti je predsednik Roosevelt upal, da bo dosegel nekak modus vivendi, ki bi mogel zagotoviti trajen mir.

»Veliki načrt predsednika Roosevelta za miroljuben in zakonit red v svetu je v tem, da je hotel vključiti Sovjetsko zvezo kot resničnega in voljnega sodelavca v povojni ureditvi sveta.« Tako je zapisal Forrest Davis v »The Saturday Evening post« po svojem dveurnem razgovoru s predsednikom Rooseveltom takoj po teheranski konferenci.²³⁷⁸ »Za dosego tega cilja se je g. Roosevelt izogibal vsakemu tudi najmanjšemu napadu na Kremelj. Osnova njegove politike je bila, zadovoljiti Stalina.«

Roosevelt je upal, da bo dosegel svoj »veliki načrt«, če bo: 1.) dajal Stalinu vse, kar bo ta zahteval za nadaljevanje vojne, ne da bi zato zahteval kako povračilo. 2.) če bo prepričal Stalina, da se bo pridružil glavnim ciljem, kot je na pr.: Atlantska karta. 3.) da bo prisilil Stalina, ko bosta govorila iz oči v oči, da bo sprejel krščanske osnove in demokratske principe.

Kritiki take politike so se takrat vpraševali: »Kaj pa, če se Stalin kljub vsem koncesijam ne bo dal pridobiti in bo odločen voditi svojo politiko neglede na zapad?« Odgovor na to, pravi Forrest Davis, je bil, »da je g. Roosevelt v tej ogromni igri, ko se je igralo za mnogo več, kot je katerikoli državnik igral pred njim, stavil vse na to, da Sovjetska Zveza potrebuje miru in da bo za dosego tega miru voljna sodelovati z zapadom.«

Predsednik Roosevelt je igro izgubil. Umrl je prej, preden so akcije Sovjetske vlade v Polj-

²³⁷⁷ Slovenski prevod nekaterih odlomkov iz dela Williama Christiana Bullitta *Kako presoјati Sovjetsko zvezo*. Po naročilu Borisa Furlana naj bi jih prevedel Franc Snoj. Prevod je bil najden pri hišni preiskavi Franca Snoja. (SI AS 1931, t. e. 569, 14551–14572.) Obsega 21 tipkanih strani. Odločili sva se za objavo uvodnega in prvega poglavja. Medtem ko tako tožilec na glavni razpravi kot Ljubo Sirc v delu *Dolgo življenje po smrtni obsodbi* (str. 236–237) govorita o Bullittovem članku, pa je iz uvodnega dela razumeti, da gre pravzaprav za knjigo. Prevoda kakšnega Bullittovega članka v dokaznem gradivu nisva našli.

²³⁷⁸ Na konferenci v Teheranu, ki je potekala od 28. 11. do 1. 12. 1943, so se Roosevelt, Churchill in Stalin pogovarjali med drugim o bodoči ureditvi Evrope in njenih mejah.

ski, Madžarski, Avstriji, Romuniji, Bolgariji, Jugoslaviji, Nemčiji, Iranu, Mandžuriji in Koreji to potrdile. Stalin se ni dal spreobrniti. Dogodki iz leta 1945 so brez dvoma potrdili, da sta Atlantska karta in Jaltska deklaracija²³⁷⁹ bili Stalinu le dobro pripravljeno ovčje oblačilo, ki ga je nosil samo tako dolgo, dokler je kamuflaža bila potrebna. Vojna se je končala, toda miru ni. »Veliki načrt« predsednika je propadel. Stalin je dobil igro, »večjo, kakor jo je katerikoli državnik kedajkoli igral.« Toda utrujeni predsednik ni bil nikoli prisiljen priznati, da je izgubil ter da niti on z vsem svojim genijem ni mogel pridobiti nepridobljivega.

Zakaj Stalina ni mogoče pridobiti?

Prebivalci Sovjetske Zveze žive v zelo bogatih, redko naseljenih in nerazvitih pokrajinah, vendar tako razsežnih, da pokrivajo eno šestino zemeljske oble. Oni teže za boljšimi življenjskimi pogoji, za večjo svobodo posameznika in za mirom. Sedaj, ko sta Nemčija in Japonska razoroženi, želi vsaka od velikih sil samo prijateljstva z Rusijo. Ta okolnost sili vsako demokratično vlado na svetu, da misli samo na mir. Zakaj pa je potem apetit Sovjetske Zveze po ekspanziji ostal nenasičen?

Odgovor na to vprašanje je najti v območju ogromne reke sovjetskega imperializma. Nekaj tega leži globoko v ruski zgodovini, drugo pa v komunističnih doktrinah. Sovjetska Zveza je edinstvena med velikimi narodi in silami. To ni samo država, ampak tudi glavni stan mednarodne vere, kajti ta diktira sovjetsko zunanjo politiko. Pričnimo s tem, da pregledamo rast caristične Rusije ...

107. Članek Bogdana Radice »Jugoslavija danas«, Nova Republika, 9. 9. 1946²³⁸⁰

Bogdan Radica

Nova Republika

Jugoslavija danes

9. septembra 1946

Leta 1942 je zvedelo nekaj beguncev – Jugoslovanov v USA, da je Narodno osvobodilno gibanje v mestu Bihač-u, Jugoslavija, proglasilo: »nezavisnost ter resnično demokratična prava in svoboščine vsega ljudstva« v svobodni, demokratični, federativni jugoslovanski državi. Podpirali smo Tita ter njegove partizane, ker smo mislili, da bodo končno uresničene demokratične težnje Jugoslovanov.

Takrat sem bil šef obveščevalne službe kraljeve jug. vlade (begunske) v Ameriki. Ker sem že dolgo želel demokratične izpremembe v tej vladi in ker sem že obupal, nisem imel druge izbire, kot obveščati ameriško publiko o novem razvoju v Jugoslaviji preko liberalnega tiska. Pustil sem svoj uradni položaj v beg.²³⁸¹ vladi in priznal Novo Jugoslavijo.

²³⁷⁹ Jaltska deklaracija je uradni naziv za skupno izjavo, ki so jo Roosevelt, Churchill in Stalin sprejeli na t. i. Jaltski konferenci, ki je potekala od 4. do 11. 2. 1945 v kraju Jalta na Krimu. Deklaracija je obravnavala povojno ureditev Evrope in še posebej poražene Nemčije, vprašanje Jugoslavije in Poljske, konferenco Združenih narodov ipd.

²³⁸⁰ Prevod članka je bil najden ob hišni preiskavi pri Francu Snoju, vendar je ta na glavni razpravi zanikal, da bi ga on prevedel. Dokument (tipkopis) se nahaja v: SI AS 1931, t. e. 569, št. 14531–14545 (slovensko besedilo), št. 14525–14530 (angleško besedilo).

²³⁸¹ Begunski.

Ko je bila poleti 1944 formirana v Londonu nova Šubašičeva vlada in je prišlo do sporazuma s Titom, so me povabili, da se vrnem v svojo državo. Prav tako so bili povabljeni tudi vsi iz male demokratske grupe, ki so iskali, kako bi sprovedli ravno to izpremembo, ki je bila sedaj uresničena. Novembra 1944 sem zapustil Ameriko, ter se par mesecev kasneje, po spojitvi Šubašičeve vlade s Titovim NKOJ-em, vrnil v Jugoslavijo. Postal sem šef odseka za inozemski tisk v ministrstvu za informacije v novi koalicijski vladi. Ta položaj sem obdržal, dokler nisem leta 1945 zapustil države.

Za časa, ko sem bil v Jugoslaviji, sem imel široke možnosti opazovalnega dela Titovega režima. To sem izvajal v teku službe, v potovanjih po državi ter v pogovorih z visokimi in malimi osebnostmi. Poskusil sem poročati svoje opazovanje tako točno in objektivno kot mogoče. Sedaj zopet pozivam ameriško javnost, kot sem jo pred tremi leti, ne zato, ker bi imel gledati kako osebno zadevo, temveč, ker hočem povedati resnico.

Moj namen ni kaliti odnošaje med USA in Jugoslavijo. Ravno nasprotno pišem zato, ker želim, da bi ta država (USA) povečala svoj vpliv v korist demokratsko mislečim ljudstvom Jugoslavije, ki so v svoji borbi za svobodo trpeli ogromne žrtve. V tej borbi so v veliki meri dobivali pogum od ameriškega ljudstva ter njegovega velikega predsednika Roosevelta, katerega imena se danes spominjajo po vsej Jugoslaviji. Jugoslovanski narodi so globoko zadolženi pred USA za neomejeno pomoč, ki so jo dajale med vojno partizanom. Po vojni pa je ameriška pomoč rešila Jugoslavijo lakote in obupa. Ko to pišem, upam, da bom pokazal, da narodi Jugoslavije nimajo nič skupnega z napadalno politiko Titove vlade. Da bomo razumeli to politiko je potrebno vedeti o vlogi, ki jo v tej vladi igra Komunistična Partija.

Titova vlada

Najprej v Dalmaciji in kasneje v vsej Jugoslaviji sem opazil, kako je res, da politična oblast²³⁸² na predstavnikih, katere je izbralo ljudstvo, temveč na političnem biroju kom. Partije in OZNAi – tajni policiji. Seveda pa hočejo komunisti vsepovsod zakriti to dejstvo z uporabljanjem gesel »ljudstvo«, »demokracija«, »federalizem« ali »republika«, kar krije vse, celo tajno policijo.

Prava oblast v državi je »sedem velikih« vsi člani Kom.²³⁸³ Partije: Josip Broz–Tito, Edvard Kardelj, Moša Pijade, Milovan Đilas, Sreten Žujević-Crni,²³⁸⁴ Aleksander Ranković in Boris Kidrič.

Tito je večini Jugoslovanov še vedno velika tajna. Partijska propaganda je propadla, v kolikor ga je hotela zgraditi kot sina ljudstva. Njegova vezena uniforma in zlate zvezde ne delajo vtisa na kmete Srbije in Hrvatske. Za jugoslovanska ljudstva je preveč znanstveno

²³⁸² Tukaj nekaj manjka, na primer: »ne temelji« ali kaj podobnega.

²³⁸³ Komunistične.

²³⁸⁴ **Sreten Žujović - Crni** (1899–1976), srbski politik, rojen v vasi Mala Vrbica pri Mladenovcu, se je med prvo svetovno vojno boril v tujski legiji proti Nemčiji, po vojni se je vključil v delavsko in sindikalno gibanje ter leta 1924 postal član KPJ. Zaradi političnega delovanja je živel nekaj časa v emigraciji (v Franciji in Sovjetski zvezi). Leta 1940 je postal član jugoslovanskega partijskega vodstva, med okupacijo pa je imel številne pomembne funkcije v okviru NOG. V sporu Jugoslavije z Informbirojem se je postavil na sovjetsko stran, zaradi česar je bil izključen iz vodstva KPJ. Do leta 1950 je bil zaprt, potem pa ponovno sprejet v partijo. Do upokojitve je bil komercialni direktor časopisa Borba in direktor gospodarskega inštituta v Beogradu. Podatki so dostopni na: Sreten Žujović – Wikipedia, slobodna enciklopedija, http://sh.wikipedia.org/wiki/Sreten_%C5%BDujovi%C4%87, 25. 9. 2014.

političen. Ta ljudstva so navajena grizečega molka srbskega konservativca Nikole Pašiča ali pa cvetečega govora hrvatskega revolucionarja Stjepana Radiča.

Nikdar ne bom pozabil prvega Titovega javnega nastopa na prvomajski paradi lanskega leta. Pet ur je stal na tribuni z galerijo generalov in polkornikov ter se smehljaj tisočem vojakov, državnih uslužbencev, delavcev in šolarjev, ki so šli mimo z glasovi Ti-to, Ti-to, Ti-to. Z boleščjo sem se spomnil nekdanjih Mussolinijevih prikazov v Rimu. Kasneje sem zvedel, da so bila izdana povelja udeležencem parade, pokazati »iskreno navdušenje« in hvaležnost Titu.

Dodatno »velikim sedmim« je še cela armada prvo, drugo in tretjerazrednih komunističnih »voditeljev«. Prvi razred vključuje ministrske predsednike šestih federalnih edinic. Vendar pa, kot so priznali partijski voditelji (? Op. prev.²³⁸⁵), kompartija²³⁸⁶ še nima dovolj kadrov, dovolj sposobnih ljudi za odločilna mesta. Zaradi tega je pretvarjanje države v komunistično še dokaj počasno. Pomanjkanje sposobnih upravnikov se kaže v amaterskem upravljanju nekaterih novih državnih podjetij.

To moremo ilustrirati s primerom DASP²³⁸⁷a organizacije, ustanovljene za transport blaga, ki je bilo iztovorjeno v jadranskih pristaniščih v notranjosti (države), ki je uporabljalo 1.800 UNRRA tovornih avtomobilov. Po dvotedenskem šoferskem tečaju, so dobili neizkušeni vozači nalogo vodenja težkih vozil preko težkih in pogosto neprehodnih gorskih cest. Uspeh je bil ta, da je v šestih mesecih šlo polovico avtomobilov v izgubo. Prav toliko časa so rabili predstavniki, da so ugotovili, kaj se dogaja. Sramoti so se izognili tako, da so brezmočne šoferje obsodili kot saboterje.

Nova ustava

Nova jugoslovanska ustava je model liberalizma. Sovernost je v volji ljudstva in počiva teoretično v Prezidiju, ki obstoji iz predsednika, šest podpredsednikov – po eden za vsako ustavno republiko – in tridesetih članov. Demokratični voditelj dr. Ivan Ribar²³⁸⁸ je še izmišljeni voditelj. Pravi gospodar je Moša Pijade – komunistični veljak (? op. prev.²³⁸⁹).

Seveda je dovolj papirnatih jamstev za svobodo govora, zborovanja in vere. Stvarno pa se ljudje boje govoriti. Opozicijskega tiska ni. Pred volitvami je bilo dovoljeno od časa do časa izdajati opozicijski časopis – ki ga je priobčeval Milan Grol – ko pa je postal popularen, so ga zatrli. Isto se je zgodilo z »Novosti«, ki jih je izdajal Dragoljub Jovanović in »Glas

²³⁸⁵ Opomba prevajalca.

²³⁸⁶ Krajše za: Komunistična partija.

²³⁸⁷ Verjetno mišljen DAPPS – Državno avtomobilsko in prevozno podjetje.

²³⁸⁸ **Dr. Ivan Ribar** (1881–1968), hrvaški odvetnik in politik, rojen v Vukmaniču blizu Karlovca, leta 1904 v Zagrebu doktoriral iz pravne znanosti. Zavzemal se je za jugoslovansko državo in bil eden izmed ustanoviteljev Demokratske stranke. V letih 1920–1922 je predsedoval Narodni skupščini Kraljevine Srbob, Hrvatob in Slovencev. Bil je nasprotnik leta 1929 uvedene kraljeve diktature in se je zavzemal za politiko združene opozicije in narodnega sporazuma. Med drugo svetovno vojno se je pridružil partizanom in postal član KPJ ter predsednik Izvršnega odbora AVNOJ-a. Po vojni je bil predsednik Prezidija Ljudske skupščine FLRJ. (Hrvatski leksikon 2, str. 364.)

²³⁸⁹ Opomba prevajalca.

naroda«, ki ga je izdajala vdova Stjepana Radića²³⁹⁰ – Marija Radič.²³⁹¹ V prvi izdaji je priobčila dve pesmi Vladimira Nazora,²³⁹² sedanjega predsednika Hrvatske, da osvetli njegov oportunistem. Ena je bila napisana med vojno in je bila posvečena fašističnemu sodelavcu Ante Paveliču. Druga je bila posvečena Titu. Za to njeno naglico je eksplodirala v prodajalni bomba!

Lokalno upravo vodi Ljudska skupščina ali Vieće.²³⁹³ Posneta je po sovjetskem vzorcu. Krajni, okrožni, ali pokrajinski sekretariati Kompartije so običajno sekretarijati ljudskih skupščin. Namen je, da se državni oblasti »da enotnost«. Če kaki skupščini ne uspe izvesti nalog z višjega mesta, jo prosto razpuste ter vzpostavijo komunistično kontrolo. Glavna naloga je gledati na to, da ljudje mislijo tako, kakor si to želi vlada.

Če so ljudje trdni se uvaja pritisk, in tako težko dobe nakaznice za sledovanje hrane in drugih stvari ali pa se znajdejo v ječi.

Tako ima na primer vsaka skupščina svoj »obveščevalni« urad, ki izdaja karakteristike – tajno poročilo o vsakem državljanu na svojem področju. Če se kdo preseli drugam, pošljejo poročilo za njim. Če je poročilo neugodno prizadeta oseba nima upanja, da dobi državno službo, kar običajno pomeni brezposelnost, ker je večina sedanjih služb državnih. Žrtev tega modernega »Lettre de cachet«²³⁹⁴ nima nikoli priložnosti vedeti obdolitve, ali pa se brani.

Člen 28. ustave jamči pravice državljanov, ki brez naredbe sodišča, ali pooblastila vrhovnega javnega tožilca ne smejo biti zaprti več kot tri dni. Ne glede na to, pa so ljudje zaprti po cele mesece, ne da bi vedeli za vzrok ter njihove družine ne vedo o njih prilikah.

Mnogo tega dela, dodatno temu, kar počne Kompart.,²³⁹⁵ izvrši OZNA – Oddelek za zaščito naroda. Organizirali so jo Rusi in je posneto po ruski tajni policiji NKVD-ju. Če kombiniram izjave treh imenitnejših komunistov smatrajo (OZNAo) kot: »najdragocenejšo pridobitev vojne in narodne osvoboditve ... ker je OZNA 100 % izvršila svojo nalogo ... zastrašila vse naše sovražnike ... in jim vzela ves pogum.« Stvaren ljudski odgovor na

²³⁹⁰ **Stjepan Radić** (1871–1928), hrvaški politik, rojen v kraju Trebarjevo Desno pri Sisku, diplomiral iz političnih znanosti v Parizu, je bil vodja Hrvaške republikanske kmečke stranke oz. Hrvaške kmečke stranke, ki sta jo kot Hrvaško ljudsko kmečko stranko ustanovila z bratom Antunom leta 1904. Leta 1918 je v Narodnem svetu nasprotoval brezpogojni združitvi s Kraljevino Srbijo in Črno goro in se zavzemal za pravico hrvaškega naroda do samoodločbe in za ustanovitev nevtralne hrvaške kmečke republike. Nasprotoval je centralistični in unitaristični kraljevi politiki in njegova stranka vse do leta 1925, ko je vstopila v vlado, ni priznala dinastije Karadorđevićev in vidovdanske ustave. Že leta 1927 pa je Radićeva stranka izstopila iz vlade, ker se ni strinjala z unitarizmom naklonjeno politiko Narodne radikalne stranke. 20. 6. 1928 ga je na seji v beograjski Narodni skupščini smrtno ranil poslanec Narodne radikalne stranke Puniša Račić. (Hrvatski leksikon 2, str. 340.)

²³⁹¹ **Marija Radić** (1874–1954), rojena v Pragi kot **Marie Dvořáková**, češko-hrvaška učiteljica, knjižničarka, publicistka in založnica, ki se je med drugim zavzemala tudi za splošno volilno pravico in žensko enakopravnost, je bila žena hrvaškega politika in književnika Stjepana Radića. Podatki so dostopni na: Marija Radić – Wikipedija, http://hr.wikipedia.org/wiki/Marija_Radić%C4%87, 26. 9. 2014.

²³⁹² **Vladimir Nazor** (1876–1949), hrvaški književnik, rojen v Postiri na otoku Braču. Študij naravoslovnih ved v Gradcu je končal leta 1902, ko se je že uveljavil kot pesnik. Po diplomi je poučeval na gimnazijah v Dalmaciji, Kvarnerju in Istri, pred upokojitvijo v letu 1933 pa je bil ravnatelj gimnazije v Zagrebu. Med drugo svetovno vojno se je vključil v partizansko gibanje, po njej pa je bil vse do smrti predsednik prezidija hrvaškega sabora. (Hrvatski leksikon 2, str. 167.)

²³⁹³ Najbrž mišljeno »vijeće«.

²³⁹⁴ Zapečateno kraljevo pismo, na katerega ni pritožbe.

²³⁹⁵ Kompartija.

te slavospeve je: »Če bi bilo več UNRRaE in manj OZNAe, bi bilo življenje boljše in svet resnično bolj nov.«

Tajna policija

OZNA je organizirana v več sekcij za kontrolo državljanov v inozemstvu, tujcev in državnih uslužbencev, vključno članov Kompartije. Straži dušo in telo državljanov. Ne uničuje samo sovražnika, temveč s pomočjo »duševnih eksperimentov« preusmerja tudi reakcionarje. Take osebe ugrabijo, ravnaajo pa z njimi dobro. Vodi jih komisar, ki iz njih napravi koristno orodje režima. Dogmatizirajo jih z idejo, da je samo ena ideja, ideja partije res prava. OZNA ima v arhivu podatke o prijateljih njenih žrtev, o literarnih in umetniških sposobnostih, spolnem življenju itd.

Po osvoboditvi Jugoslavije je OZNA aretirala veliko število ljudstva v vsaki vasi in mestu. Po treh tednih take »osvoboditve« je bilo v zagrebških zaporih 70.000 ujetnikov, in to v mestu, ki se šteje za strogo partizansko. Iz osebnega opazovanja mi je znano, da so mnogi teh ujetnikov resnični demokrati, medtem ko se fašisti izprehajajo svobodni. Če so bili dani protesti, so se izgovarjali, da so se zgodile pomote s strani »mladih«. Toda tisti, ki so jih aretirali, so bili redko izpuščeni. Resnični sovražniki OZNAe niso fašisti, temveč napredni demokrati, ki odklanjajo, da bi povzeli partijsko linijo.

OZNAino osobje sestavljajo nekatere zelo intelektualne osebe kompartije. Kot stari revolucionarji in žrtve reakcionarne policije poznajo vse »poklicne trike«. Policija kralja Aleksandra se pogosto zdi naivna v primerjavi z OZNA-ovskimi znanstvenimi metodami in zasledovanjem. Moši Pijadu je bilo v zaporu dovoljeno prevesti in izdati Marxa, ter učiti komunistične kolege o marksizmu. Kaj takega si sedaj ne moremo predstavljati.

OZNA-ine žrtve so mi pripovedovale, da niso vedno tepeni ali mučeni. Včasih jih samo prisilijo, da noči pred zasliševanjem ne prespijo, tako, da so zjutraj dovolj izčrpani za priznanje. Onih, ki so obsojeni, ne usmrte, temveč jih imajo v tajnih taboriških, ter jim ne dovolijo občevati z njih družinami. Nič ni čudnega, da nekateri idealni komunisti mislijo to, kar mi je pravila neka komunistka: »Ko so na Visu naši tovariši organizirali OZNAo, smo bili presenečeni in osramočeni. Nismo razumeli zakaj naj bi bila potrebna. Verjeli smo, da je večina ljudstva z nami in da ni potrebe po tajni policiji.«

Kot posamezniki se Tito in ostali (visoki) odgovorni vladni predstavniki slabo primerjajo z OZNAo. Dr. Vladimir Bakarić,²³⁹⁶ hrvatski min.²³⁹⁷ predsednik, komunist, je bil že večkrat pripravljen odstopiti iz protesta proti terorju OZNAe. Vselej so mu zagrozili s »počitkom« na Krimu. Popolnoma je brez moči, da bi ustavil samovoljne čistke OZNAe.

Ker je OZNA največja sila v državi, je justica le orodje, ki podpira vladno voljo. Sodniki so navadno možje, ki niso študirali prava, katerim pa zaupa partija. To »ljudsko sodstvo« rabi-jo običajno da oropajo premožnejše razrede njihovega premoženja in založe državo s fondi, ne da bi bilo potrebno zateči se k dvigu davkov. Člani Partije so vse. Edino ti dobe dovolj

²³⁹⁶ **Vladimir Bakarić** (1912–1983), hrvaški pravnik, general, politik in akademik, rojen v Veliki Gorici, diplomiral leta 1935 na Pravni fakulteti v Zagrebu in tam leta 1937 doktoriral. Do 1941 je delal kot sodni in advokatski pripravnik v Zagrebu. V tridesetih letih se je vključil v KPJ in postal leta 1940 član hrvaškega partijskega vodstva. Med vojno je bil med drugim komisar glavnega štaba partizanske vojske za Hrvaško, po vojni pa eden najpomembnejših hrvaških in jugoslovanskih politikov, med drugim predsednik hrvaške vlade, skupščine in partije, član CK KPJ itd. (EJ 1, str. 292.)

²³⁹⁷ Ministrski.

hrane in primerno obleko. So v dobrih stanovanjih. Tito stanuje v kraljevi palači, Kardelj v stari Stojadinovičevi²³⁹⁸ vili, itd... kadar sem bil na poti sem dobil v oskrbi državnih in partijskih funkcionarjev vedno dovolj hrane. Ko sem se vrnil k prijateljem, sem pogosto ugotovil, da so bili po cele dni brez hrane.

Politične čistke

Uspeh te politike terorja je, da smatrajo vse te, ki ne pripadajo »OF« za »reakcionarje«, »fašiste« itd. Nekomunistični člani vlade v Titovi vladi kmalu spoznajo, da so jih prevarili. Odkrili so, da cilj komunistov ni bila le osvoboditev, temveč tudi boljše vizacija! Objektivni patriotski in demokratični predmeti iz vojne dobe so bili očito večšine za pridobitev ljudske podpore, medtem ko so v resnici iskali komunisti le izključno kontrolo nad vso Jugoslavijo, da bi jo napravili za ruski satelit. Demokratični voditelji so kmalu ugotovili, da na isti bazi ni mogoče sodelovanje s komunisti. Žive v neugodnem položaju, da jim ne komunisti ne zaupajo ter jim obenem nasprotujejo izven vlade. Počutijo se, kot da bi jim komunisti zvezali roke, reakcionarji pa noge in, da leže na tleh kot nepremična telesa.

Izselitev liberalcev

Prvi, ki je zapustil državo je bil Vladko Maček, kmečki voditelj, ki je rekel: »Sem Slovan, ne pa komunist.« Je kot begunec v Parizu.

Prvi, ki je zapustil vladu je bil g. Milan Grol, voditelj Srbske Demokratske stranke. Glede svojega članstva v kabinetu je dejal: »Ves čas sem ponavljal in ponavljam tudi danes, da je možen sporazum naprednih strank samo, če ima vsemogočna Kompartija interes v tem sporazumu. Z drugimi besedami, če se je Kompartija odločila, da deli oblast z drugimi strankami (političnimi), ki danes dele s Kompartijo le odgovornost.« Grola je razkrinkal Milovan Djilas, glas partije, kot: Nemca po rodu, Francoza po stilu in Angleža po politični delavnosti – za agenta anglo-ameriške fašistične in mednarodne reakcije.

Nato je prišla ostavka dr. Ivana Šubašiča, zun.²³⁹⁹ ministra, katerega je aretirala OZNA in ga imela »incommunicado«. ²⁴⁰⁰ Listi so priobčili Titov odgovor, ne pa Šubašičevega pisma o ostavki. Na dan, ko je podal ostavko, je storil isto tudi njegov polit.²⁴⁰¹ prijatelj dr. Juraj Šutej.

Ko je dr. Dragoljub Jovanović, voditelj Srbske kmečke stranke, ki je preživel november 1945, volitve in je bil član Prezidija, izjavil, da potem ko smo bili osvobojeni kraljevine in cerkve, moramo biti osvobojeni še kompartije – so ga strašno napadli kot orodje mednarodne reakcije. Zboru svoje stranke maja meseca je povedal, »da ve o delu Prezidija« – čeprav je njegov član – »samo iz časopisov«. »Čitam, da Prezidij izdaja zakone in dekrete, sprejema in odpošilja misije, daje odlikovanja in počne vse, kar bi moral v soglasju z ustavo početi. Mene, kot člana Prezidija pa nikoli ne vprašajo in do sedaj sem podpisal samo dekret o ustavi. V toliko se je sestel Prezidij le enkrat, da imenuje državnega tožilca.« Nadaljeval je: »Kompart.²⁴⁰² je monopolizirala 'Ljudsko Fronto', tovarne in javne urade. V vsakem ministrstvu, vsakem javnem podjetju in ustanovi je zaupen član Kompart.,²⁴⁰³ ki skrbi za vsa-

²³⁹⁸ Verjetno mišljena vila nekdanjega srbskega politika dr. Milana Stojadinovića.

²³⁹⁹ Zunanjega.

²⁴⁰⁰ Tako, da ni mogel komunicirati z drugimi.

²⁴⁰¹ Politični.

²⁴⁰² Kompartija.

²⁴⁰³ Kompartije.

kega poedinca, sledi vsaki stvari in odloča o njegovi usodi.« Po tem govoru so Jovanovića vrgli iz Prezidija, izgubil je članstvo v parlamentu in profesuro na univerzi v Beogradu.

G. Savo Kosanovića so poslali za poslanika v USA. Par ostalih nekomunistov, ki so ostali, kot Msgr.²⁴⁰⁴ Rittig,²⁴⁰⁵ ali dr. Josip Smodlaka,²⁴⁰⁶ je izgubilo svoje pristaše. Ljudje imenujejo te, ki delajo s komunisti v vladi »kolaboracioniste«.

Revolucija v periferiji

Titova revolucija, ki je dvignila komuniste do moči, je vertikalna revolucija napram revoluciji perifernih ljudstev Jugoslavije – najbolj nazadnjaških in revnih. Je neke vrste jakobinske revolucije z nacionalno-boljševistično smerjo. Začeli so jo Črnogorci, razširila se je v Dalmacijo in Makedonijo, na velik del Hrvatske, Srbije in Slovenije. Z njimi so bili Srbi iz Like, Srbi in Hrvati iz Bosne, Hrvati iz Dalmacije in Makedonci. Imeli so moč, temperament in silo. Slovenci so predstavljali možgane gibanja. Srbski in hrvatski kmetje in srednji sloji najbolj civiliziranih in naprednih delov države so stvorili glavnino opozicije. Neka ženska mi je pravila v Novem Sadu in mnogi drugi so to ponavljali: »Ko smo metali rože na vračajoče se partizane, smo čutili, da nas sovražijo. Njih oči, so oči sovražnikov, ne teh – bratov – ki so se za nas borili v gorah«.

Vrnili so se bolni iz gozdov, njih živci pretreseni od dolgoletnega ubijanja, mnogi razdejani od tuberkuloze. Njih duh pa je zajela nova vera, ki je mistična, fanatična in dinamična: »Po tovarišu Titu se je odprla cesta za nas in za naše ljudstvo. To je edina – ljudska napredna slovanska demokracija, svoboda, za katero smo se borili in umirali in za katero bomo uničili vsakega, kdor je in kdor bo proti nam.«

Ta slovanska vera, je v svoji napadalnosti, neusmiljenosti in surovosti nova oblika fašizma. Ljudje pa ne morejo videti razlike med ustaši, četniki ali fašizmom ter to vero. Podobnost med tema dvema pojavoma pa dela jugoslovanski periferni komunizem v resnici za novo verzijo nacionalnega boljševizma.

²⁴⁰⁴ Monsignor.

²⁴⁰⁵ **Svetozar Ritić**, tudi Rittig (1873–1961), hrvaški katoliški duhovnik in zgodovinar, rojen v Brodu na Savi, študiral bogoslovje v Sarajevu in Đakovu, doktoriral na Dunaju leta 1902, potem pa je med drugim predaval cerkveno zgodovino na teološki fakulteti v Đakovu in od 1917 do 1941 vodil zagrebško župnijo Sv. Marka. V politično življenje se je vključil kot pristaš škofa Josipa Juraja Strossmayerja in bil leta 1908 poslanec v Hrvaškem saboru, v letu 1918 član Narodnega sveta države Srbov Hrvatov in Slovencev, pozneje je bil večkrat izbran v mestno predstavništvo kot član Hrvaške skupnosti. Leta 1943 se je pridružil protifašističnemu gibanju, postal član najvišjega organa t. i. ljudske oblasti na Hrvatskem (Zemaljsko antifašistično vijeće narodnog oslobođenja Hrvatske – ZAVNOH) in imenovan za predsednika komisije za verske zadeve. Po vojni je bil poslanec ustavodajne in zvezne skupščine. Pod njegovim vplivom je bila v Zagrebu ustanovljena Staroslovanska akademija, ki je sčasoma prerasla v inštitut, imenovan po njem. (Hrvatski leksikon 2, str. 444.)

²⁴⁰⁶ **Josip Smodlaka** (1869–1956), hrvaški odvetnik in politik, rojen v Imotskem, študiral pravo na Dunaju in v Gradcu, leta 1893 doktoriral, potem pa je služboval v Kotorju, Splitu in Imotskem. Najprej je bil član Stranke prava, leta 1905 osnoval Hrvaško demokratsko stranko. Po razpadu Avstro-Ogrske je bil član Narodnega sveta države Srbov Hrvatov in Slovencev, pozneje pa jugoslovanski veleposlanik v Vatikanu, Berlinu in Madridu. Med drugo svetovno vojno je od leta 1943 sodeloval z NOG. Med drugim je bil član AVNOJ-a, poverjenik za zunanje zadeve NKOJ-a, v začasni vladi Josipa Broza Tita pa je bil minister brez listnice. (Hrvatski leksikon 2, str. 444.)

Seznam dokaznega gradiva tožilstva

Dokazno gradivo, podano v obtožnici	781
Gradivo, ki ga je Center 101 posredoval Nagodetovi skupini	782
1. »Aviso navodilo« (SI AS 1931, t. e. 587)	782
2. »Harmonija (K)«, 1. 9. 1946 (SI AS 1931, t. e. 587)	786
3. »Doslednost«, 7. 10. 1946 (SI AS 1931, t. e. 587)	787
4. »Doslednost«, 27. 10. 1946 (SI AS 1931, t. e. 586)	789
5. »Harmonija Mirjan«, 1. 12. 1946 (SI AS 1931, t. e. 586)	793
6. »Navodila za organe obveščevalne službe« (SI AS 1931, t. e. 587)	795
7. »Harmonija Mirjana«, 20. 1. 1947 (SI AS 1931, t. e. 587)	798
8. »Centru DOS-a v Ljubljani«, 1. 12. 1946 (SI AS 1931, t. e. 587)	799
9. »Odgovor dachavskemu tovarišu Andreju Orlu«, 17. 1. 1947 (SI AS 1931, t. e. 587)	804
10. »Dragi Peter« – Pismo Ivana Drčarja kurirju »Petru«, 10. 5. 1947 (SI AS 1931, t. e. 587)	809
Gradivo, ki ga je Nagodetova skupina posredovala Centru 101	811
11. »Ljubljana-Št. Vid«, 15. 9. (1946) (SI AS 1931, t. e. 587)	811
12. »Možnost notranje vstaje proti boljševizmu«, 30. 9. 1946 (SI AS 1931, t. e. 589)	815
13. »Te tekme ne vzdržimo« (SI AS 1931, t. e. 587)	816
14. Kratko pismo o Ozni s podpisom Andrej Orel (SI AS 1931, t. e. 587)	818
15. »Harmonija Stična, 10. november, pater K« (SI AS 1931, t. e. 587)	818
16. »Pred volitvami v Sloveniji« (SI AS 1931, t. e. 587)	820
17. »Poročilo o Ozni« (SI AS 1931, t. e. 587)	822
Pisma in drugo gradivo, ki naj bi ga Nagodetova skupina posredovala Američanom in Angležem	824
18. »Poročilo o OF za Hoptnerja« (SI AS 1931, t. e. 577)	824
19. »Pismo angleški in ameriški javnosti« (SI AS 1931, t. e. 582)	833
20. »Pismo ameriški ambasadi«, 10. 9. 1946 (SI AS 1931, t. e. 585)	835
21. Kavčnikovi popravki »pisma ameriški ambasadi«, 10. 9. 1946 (SI AS 1931, t. e. 586)	836
22. »Pismo britanskemu konzulatu v Ljubljani« (SI AS 1931, t. e. 576)	836
23. Koncept pisma Zorana Hribarja za »tuje predstavništvo« (SI AS 1931, t. e. 576)	838
Dokumenti, namenjeni britanskemu konzulatu, ki naj bi jih napisala Angela Vode	839
24. »Ustanavljanje združnega gospodarskega sektorja« (SI AS 1931, t. e. 589)	839
25. »Kako se izvaja ločitev cerkve od države« (SI AS 1931, t. e. 589)	839
26. »Ločitev cerkve od šole« (SI AS 1931, t. e. 589)	840
27. »Država prevzema skrb za otroke« (SI AS 1931, t. e. 589)	840
28. »Boj sodelavcem z okupatorjem« (SI AS 1931, t. e. 589)	841
29. »Narodne manjšine« (SI AS 1931, t. e. 589)	841

30.	»Agrarna reforma« (SI AS 1931, t. e. 589)	841
31.	»'Svobodne' volitve« (SI AS 1931, t. e. 589)	841
32.	»Vzgoja mladine« (SI AS 1931, t. e. 589)	842
33.	»Kdor ni z nami« (SI AS 1931, t. e. 589)	842
Druga pisma		844
34.	Pismo Ljuba Sirca Franju Sircu na Poljsko, 22. 4. 1947 (SI AS 1931, t. e. 584)	844
35.	Pismo Črtomirja Nagodeta Ljubu Sircu v Švico, 22. 6. 1944 (SI AS 1931, t. e. 584)	845
36.	Osnutek pisma, verjetno namenjenega Grgi Zlatoperju v London (SI AS 1237, t. e. 259)	850
Dovolilnice in potrdila		851
37.	Potna dovolilnica Komande Narodne milice v Ljubljani na ime Hočevar Pavla, 3. 7. 1945 (SI AS 1931, t. e. 586)	851
38.	Neizpolnjena dovolilnica Komande Narodne milice za mesto Ljubljana, leto 1945 (SI AS 1237, t. e. 259)..	852
39.	»Dozvola« za Metoda Breskvarja, »Štab I. Tenkovske armije, Ekonomat«, 4. 10. 1945 (SI AS 1237, t. e. 259)	853
40.	Dovoljenje Kraljeve Kvesture v Ljubljani, da se sme Metod Kumelj gibati po mestu tudi po policijski uri, 16. 8. 1941 (SI AS 1237, t. e. 259)	854
41.	»Bescheinigung« (za Metoda Kumlja), 22. 12. 1943 (SI AS 1931, t. e. 575)	855
Šifre, ki naj bi jih uporabljala »Nagodetova skupina«		856
42.	Šifre »Fižolova potica« in »Vojskin zavitek« (SI AS 1931, t. e. 585)	856
43.	Šifre »Izkušnje podjetij z najboljšimi uspehi« (SI AS 1931, t. e. 582)	857
44.	»800 kg koksa« (SI AS 1931, t. e. 576)	858
45.	Šifre, zasežene pri Metodu Kumlju (SI AS 1931, t. e. 585)	859
46.	Šifre, zasežene pri Leonu Kavčniku (SI AS 1237, t. e. 259)	860
Razno gradivo		861
47.	»Titov življenjepis«, World Press Review št. 220, 22. 12. 1945 (SI AS 1931, t. e. 582)	861
48.	»Poslanica bratskemu srbskemu narodu« (SI AS 1931, t. e. 586)	869
49.	Vloga Ljuba Sirca na »Milice Patriotique« (SI AS 1931, t. e. 584)	870
50.	»Beleške o Jeanu Robertu« (SI AS 1931, t. e. 586)	871
51.	»Pripombe k osnutku ustave« (SI AS 1931, t. e. 587)	871
52.	»Delni pregled grozodejstev nemških, italijanskih in partizanskih okupatorjev za mesec julij 1942« (SI AS 1931, t. e. 581)	874
53.	»Kdor išče ta najde« (SI AS 1237, t. e. 259)	879
54.	»Zakaj se bijemo« (SI AS 1931, t. e. 585)	886
55.	»Pravda – Ljubljana kliče« (SI AS 1931, t. e. 586)	893
56.	»Konec borbe proti okupatorju« (SI AS 1931, t. e. 583)	893
57.	»Glavne linije izgradnje naših željezara« (SI AS 1931, t. e. 583)	895
58.	Letak »Kdo je izdajalec« (SI AS 1931, t. e. 582)	896
59.	»Naredba« (SI AS 1931, t. e. 583)	897

60. Vizitka z naslovom »Dragi« (SI AS 1931, t. e. 583) 898
61. Izjava pričë Josipa Hočëvarja, Količëvo, 19. 6. 1947 (SI AS 1931, t. e. 583) 898

Dodatno dokazno gradivo obtožbe, predloženo osmega dne javne raprave, 8. avgusta 1947 901

K splošnemu delu obtožnice 901

62. »Razpravni zapisnik proti obtoženemu Čehu Francu in soobtožencem« (izseki) (SI AS 1237, t. e. 259) 901

K dokazom zoper posamezne obtožence 907

K dokazom zoper Črtomirja Nagodeta 907

63. »Pismo predsedniku lige za človečanske pravice« (Edouardu Herriotu), december 1946 (SI AS 1931, t. e. 585). 907
64. Letak »Sloenci, zbirajte se okrog Londona« (SI AS 1931, t. e. 585) 912
65. Dopis Pravde »Štabu oboroženih Vojnih sil Jugoslavije«, 10. 5. 1942 (SI AS 1931, t. e. 585) 913
66. Dopis »Gorskega štaba 40 Komande Jugoslovenske vojske« – pooblastilo za Cvetka Vihra, 20. 2. 1942 (SI AS 1931, t. e. 585) 915
67. Dopis »Vrhovne Komande Slovenskih oboroženih sil«, 20. 2. 1942 (SI AS 1931, t. e. 585) 916
68. Pismo, ki vsebuje podatke o šifrah, ki jih je uporabljala Stara pravda, 27. 1. 1942 (SI AS 1931, t. e. 585) 918
69. Pismo Pravdi, 17. 5. 1942 (SI AS 1931, t. e. 585) 921

K dokazom zoper Ljuba Sirca 921

70. Pismo Ljuba Sirca iz Berna pod psevdonimom Léon Oeuvray, 12. 2. 1944 (SI AS 1237, t. e. 259) 921
71. Šifre, ki naj bi jih Črtomir Nagode leta 1943 poslal Ljubu Sircu v Švico (SI AS 1931, t. e. 584) 924

K dokazom zoper Leona Kavčnika 925

72. Prošnja Leona Kavčnika za pridobitev državljanstva Neodvisne države Hrvaške, 30. 4. 1941 (SI AS 1931, t. e. 583) 925
73. Zapisnik o prisegi zvestobe Leona Kavčnika »poglavniku« (Anteju Paveliću), 10. 5. 1941 (SI AS 1931, t. e. 583) 927
74. Pismo Leona Kavčnika Edvardu Kardelju, 19. 5. 1946 (SI AS 1931, t. e. 587) 928
75. Zapisnik o zaslišanju Jolande Poljšak, 15. 7. 1947 (SI AS 1931, t. e. 582) 930

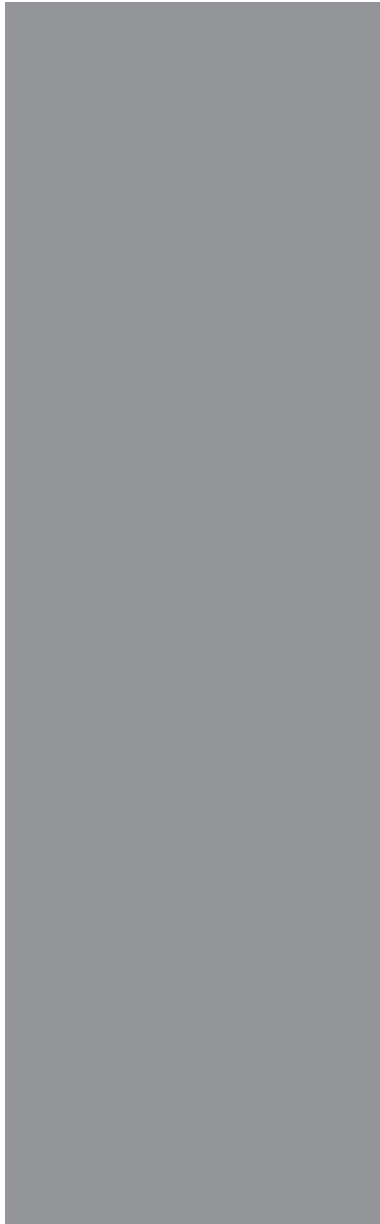
K dokazom zoper Borisa Furlana 933

76. Ponarejen potni list na ime Jiři Jelinek (SI AS 1931, t. e. 577) 933
77. »Srednjeevropska kombinacija in jugoslovanska skupnost« (SI AS 1931, t. e. 577) 934
78. Pismo Borisa Furlana Ivanu Rudolfu, 25. 1. 1943 (SI AS 1931, t. e. 578) 934
79. Pismo Borisa Furlana Donaldu Hallu, 29. 4. 1943 (SI AS 1931, t. e. 578) 936
80. Pismo Borisa Furlana Donaldu Hallu, 14. 5. 1943 (SI AS 1931, t. e. 578) 937
81. Pismo Ferdinanda Majarona Borisu Furlanu, 31. 7. 1944 (SI AS 1931, t. e. 579) 937

82. Pismo kapetana Leonarda H. Greena Borisu Furlanu, 16. 8. 1944 (SI AS 1931, t. e. 579)	940
83. Pismo Borisa Furlana sovjetskemu konzulu v New Yorku, 9. 9. 1944 (SI AS 1931, t. e. 577)	941
84. Telegram Ane Traun, 4. 10. 1944 (SI AS 1931, t. e. 577)	945
85. Tajno angleško poročilo o Jančikoviću (SI AS 1931, t. e. 580)	946
86. Podatki o osebnosti in značaju dr. Borisa Furlana (SI AS 1931, t. e. 580)	946
87. Domnevno pismo Vladimirja Vauhniku Borisu Furlanu (SI AS 1931, t. e. 580)	948
88. Pismo Staše Furlan J. B. Hoptnerju, 10. 2. 1947 (SI AS 1931, t. e. 578)	950
89. Poročilo o zborovanju Ljudske študentske mladine na ljubljanski univerzi, 16. 3. 1947 (SI AS 1931, t. e. 577)	951
<i>K dokazom zoper Metoda Kumlja</i>	954
90. Zapisnik o zaslišanju Josefa Vogta, 28. 6. 1947 (SI AS 1237, t. e. 259)	954
91. Izjava Draga Supančiča, 31. 7. 1947 (SI AS 1931, t. e. 575)	955
92. Izjava Josipa Jošta, 31. 7. 1947 (SI AS 1931, t. e. 575)	956
93. Zapisnik o zaslišanju Juša Kozaka, 7. 8. 1947 (SI AS 1237, t. e. 259)	957
<i>K dokazom zoper Svatopluka Zupana</i>	958
94. Zapisnik o zaslišanju Staneta Lenardiča, 24. 6. 1947 (SI AS 1931, t. e. 585)	958
95. Zapisnik o zaslišanju Stanka Dimnika, 26. 6. 1947 (SI AS 1931, t. e. 568)	967
96. Zapisnik o zaslišanju Dušana Kompareta, nedatiran (SI AS 1931, t. e. 585)	970
<i>K dokazom zoper Bogdana Stareta</i>	975
97. Zapisnik o zaslišanju Draga Raiča, 26. 7. 1947 (SI AS 1931, t. e. 573)	975
<i>K dokazom zoper Franja Sirca</i>	977
98. »Poročilo o konfekciji in pletilstvu« (SI AS 1931, t. e. 572)	977
99. Zapisnik o konferenci predilnic, 8. 12. 1945 (SI AS 1931, t. e. 572)	978
100. »Pravila jugoslovensko-sovjetske komore« (SI AS 1931, t. e. 572)	979
101. »Trebovanje koksa za prvo tromesečje 1947« (SI AS 1931, t. e. 572)	980
<i>K dokazom zoper Franca Snoja</i>	981
102. Pismo Vincenta Cainkarja Francu Snoju, 27. 11. 1942 (SI AS 1931, t. e. 569)	981
103. Izvleček iz »uradnega jugoslovanskega biltena«, 24. 1. 1924 (SI AS 1931, t. e. 569)	982
104. Poročilo o položaju v Suhi krajini, prejeto avgusta ali septembra 1945 (SI AS 1931, t. e. 569)	982
105. Seznam z naslovom »Zaprti duhovniki po stanju dne 22. sept. 1945« (SI AS 1931, t. e. 569)	984
106. Izvleček iz dela Williama Christiana Bullitta »Kako presojeti Sovjetsko Zvezo« (SI AS 1931, t. e. 569).	985
107. Članek Bogdana Radice »Jugoslavija danas«, Nova Republika, 9. 9. 1946 (SI AS 1931, t. e. 569).	986

C.

O avtoricah

Mateja Jeraj se je rodila 10. novembra 1955 v Ljubljani, kjer je leta 1979 končala filozofsko fakulteto (zgodovina, italijanščina), leta 1995 je dosegla magisterij iz arhivistike, 2003 pa doktorat iz zgodovine. Od leta 1980 je zaposlena v Arhivu Republike Slovenije. Zadolžena je za gradivo nekdanjih družbenopolitičnih organizacij, kulturnih ustanov in deloma tudi za zasebno arhivsko gradivo. Vodi komisijo za presojo notranjih pravil o hrambi dokumentarnega gradiva pri Arhivu Republike Slovenije in je članica medarhivske komisije za področje kulture. Več let je sodelovala pri evidentiranju arhivskega gradiva v arhivih v Italiji. Njeno raziskovalno delo sega na področje zgodovine 20. stoletja in arhivistike. S prispevki se je udeležila več strokovnih in

znanstvenih posvetovanj tako doma kot v tujini. Je avtorica več samostojnih publikacij in številnih strokovnih ter znanstvenih člankov s področja arhivistike, zgodovine političnih organizacij in ženskih gibanj.

Jelka Melik se je rodila 22. aprila 1951 v Ljubljani, končala tam pravno fakulteto leta 1975, dosegla magisterij iz arhivistike leta 1993 in doktorat iz zgodovine 1999. Od leta 1978 je zaposlena v Arhivu Republike Slovenije ter zadolžena za arhivsko gradivo pravosodja in ustavnega sodstva. Koordinira delo medarhivskih delovnih skupin in vodi medarhivsko delovno skupino arhivistov, odgovornih za pravosodje. Od leta 2004 je predavala na Filozofski fakulteti Univerze v Mariboru arhivistiko in od 2013 arhivsko pravo na katedri za arhivistiko na Alma Mater Europaea, Evropski center Maribor. Njeno raziskovalno delo sega na področje zgodovine, prava in arhivistike. Svoje prispevke je predstavila na mnogih znanstvenih in strokovnih posvetovanjih v Sloveniji in tujini. Napisala je več samostojnih publikacij, članke pa redno objavlja v domačih in tujih arhivskih znanstvenih revijah.

Avtorici sta tudi skupaj objavili več znanstvenih in strokovnih del, med drugim »kazensko zadevo glavnega javnega tožilca pri predsedstvu Slovenskega narodnoosvobodilnega sveta zoper zdravnika Franjo Bojc Bidovec in Viktorja Volčjaka« pod naslovom Partizanski zdravniki in pravniki med stroko in politiko, ki je izšla v zbirki Viri. Skoraj dve desetletji sta v osrednjem britanskem arhivu The National Archives v Londonu evidentirali arhivsko gradivo, ki zadeva Slovence in njihovo zgodovino.

Viri in literatura

Viri

Arhivski viri

Arhiv Republike Slovenije

SI AS 271 Glavna direkcija za cestni promet Ljudske republike Slovenije

SI AS 353 Javno tožilstvo Republike Slovenije

SI AS 1237 Vrhovno sodišče Republike Slovenije

SI AS 1267 Republiški upravni organi in zavodi za izvrševanje kazenskih sankcij v Sloveniji (1945-1980):

- Podfond Dob
- Podfond Ig
- Register obsojenih 1947

AS 1549 Zbirka fotografij Zgodovinskega arhiva Centralnega komiteja Zveze komunistov Slovenije

SI AS 1487 Centralni komite Komunistične partije Slovenije

SI AS 1589 Centralni komite Zveze komunistov Slovenije

SI AS 1664 Glavni odbor Slovenske protifašistične ženske zveze

SI AS 1761 Angela Vode

SI AS 1840 Zbirka gradiva o žrtvah italijanskih okupacijskih oblasti

SI AS 1872 Zbirka spominskega gradiva o delavskem gibanju in o narodnoosvobodilnem boju, 1918-1945

- Angela Vode

SI AS 1920 Zbirka prijavnih listov oficirjev in podoficirjev kraljeve jugoslovanske vojske v Ljubljani, 1941-1942

SI AS 1931 Republiški sekretariat za notranje zadeve Socialistične republike Slovenije

- Proces Nagode
- mikrofilmi Sove – serija U-48

SI AS 2065 Franček Saje

The National Archives

TNA Foreign Office, Political Correspondence (FO 371)

Odvetniška zbornica Slovenije

Imenik odvetnikov

Objavljeni viri

Državni zakonik (Reichsgesetzblatt), 1873, 1849.

Uradni list ljubljanske in mariborske oblasti, 1929.

Uradni list Dravske banovine, 1929.

Službeni list Kraljevske banske uprave Dravske banovine, 1931, 1936.

Službeni list Šefa pokrajinske uprave v Ljubljani, 1944.

Uradni list SNOS, 1945.

Uradni list DFJ, 1945.

Uradni list FLRJ, 1946.

Uradni list LRS, 1946.

Zbornik dokumentov in podatkov o narodnoosvobodilni vojni jugoslovanskih narodov, del VI, knjiga 6. Borbe v Sloveniji 1943 (maj-september). Ljubljana: Vojnogodovinski inštitut Jugoslovanske armade; Inštitut za zgodovino delavskega gibanja, 1961.

Časopisni viri

Gorenjski glas, 2010.

Ljudska pravica, 1947.

Mjesečnik, 1929.

Slovenski narod, 1938, 1939.

Slovenski poročevalec, 1945, 1947.

Slovenski pravnik, 1940.

Elektronski viri

Aleksandar Ranković – Wikipedia, slobodna enciklopedija,
http://sh.wikipedia.org/wiki/Aleksandar_Rankovi%C4%87, 26. 9. 2014.

Anton Krošl – Wikipedia, prosta enciklopedija,
http://sh.wikipedia.org/wiki/Sreten_%C5%BDujovi%C4%87, 26. 9. 2014.

Arhiv Jugoslavije – Premijeri, http://www.arhivyu.gov.rs/active/sr-latin/home/glavna_navigacija/leksikon_jugoslavije/licnosti/premijeri.html, 8. 11. 2014.

Bajo Stanišič – Wikipedia, slobodna enciklopedija,
http://sh.wikipedia.org/wiki/Bajo_Stani%C5%A1i%C4%87, 29. 10. 2014.

Beogradski proces – Wikipedia, slobodna enciklopedija,
http://sh.wikipedia.org/wiki/Beogradski_proces, 3. 10. 2014.

Bogdan Filov – Wikipedia, the free encyclopedia, http://en.wikipedia.org/wiki/Bogdan_Filov, 6. 12. 2014.

Boris Zidarič – Wikipedia, prosta enciklopedija,
http://sl.wikipedia.org/wiki/Boris_Zidari%C4%8D, 4. 11. 2014.

Bože pravde – Wikipedia, prosta enciklopedija,
http://sl.wikipedia.org/wiki/Bo%C5%B8e_pravde, 5. 11. 2014.

BS – CX iskanje po zbirki Biomedicina Slovenica,
http://ricinus2.mf.uni-lj.si/bs/neva.exe?name=bs_cx&expression=ct=1.25&hs=4592, 4. 10. 2014.

Early History of the CIA, http://www.policyalmanac.org/world/archive/cia_history.shtml, 15. 11. 2014.

Charles Atlas – Wikipedia, the free encyclopedia, http://en.wikipedia.org/wiki/Charles_Atlas, 26. 9. 2014.

Charles Peake – Wikipedia, the free encyclopedia,
http://en.wikipedia.org/wiki/Charles_Peake, 3. 11. 2014.

Cistercijanska opatija Stična – pater Gabrijel Humek, <http://sticna.rkc.si/sl/humek.html>, 1. 9. 2014.

Danilo Koprivica – Wikipedia, prosta enciklopedija,
http://sl.wikipedia.org/wiki/Danilo_Koprivica, 26. 9. 2014.

Daily Worker – Wikipedia, the free encyclopedia, http://en.wikipedia.org/wiki/Daily_Worker, 29. 9. 2014.

Dimitrije Ljotić – Wikipedia, svobodna enciklopedija,
http://sl.wikipedia.org/wiki/Dimitrije_Ljoti%C4%87, 29. 9. 2014.

Dobroslav Jevđević – Wikipedia, slobodna enciklopedija,
http://sh.wikipedia.org/wiki/Dobroslav_Jev%C4%91evi%C4%87, 26. 9. 2014.

Dragoljub Jovanović, MEDALJONI, I–IV, priredili dr Nadežda Jovanović, Goran Babić i Slobodan Gavrilović, Službeni glasnik, Beograd 2008 « Savremena Istorija,
<http://savremenaistorija.com/?p=900>, 14. 11. 2014.

Državna politična uprava – Wikipedia, prosta enciklopedija,
http://sl.wikipedia.org/wiki/Dr%C5%B8avna_politi%C4%8Dna_uprava, 26. 9. 2014.

E. H. Carr – Wikipedia, the free encyclopedia,
http://en.wikipedia.org/wiki/E._H._Carr#Selected_Works, 1. 12. 2014.

- Elisabeth Barker Fund – British Academy*,
<http://www.britac.ac.uk/funding/guide/intl/ebf.cfm>, 4. 11. 2014.
- Etnologija – Oddelek*,
http://etnologija.etnoinfolab.org/sl/informacija.asp?id_meta_type=72&id_informacija=485, 4. 11. 2014.
- FFLJ – Zbornik ob 80-letnici, bibliografija KLEMENC*,
<http://slovlit.ff.uni-lj.si/hp/ff/zbornik/o/KLEMENC.html>, 15. 11. 2014.
- Frank Christopher WADDAMS – born 22.11.1914 | The National Archives*, <http://discovery.nationalarchives.gov.uk/details/r/C9121918?descriptiontype=Full&ref=HS+9/1542/4>, 20. 11. 2014.
- Frederick E. Morgan – Wikipedija, prosta enciklopedija*,
http://en.wikipedia.org/wiki/Frederick_E._Morgan, 30. 8. 2014.
- Glas naroda – Wikipedija, prosta enciklopedija*, http://sl.wikipedia.org/wiki/Glas_naroda, 6. 10. 2014.
- Grand Guignol – Wikipedia, the free encyclopedia*,
http://en.wikipedia.org/wiki/Grand_Guignol, 26. 9. 2014.
- Greek Civil War – Wikipedia, the free encyclopedia*,
http://en.wikipedia.org/wiki/Greek_Civil_War, 26. 9. 2014.
- Hotel Miklič – Wikipedija, prosta enciklopedija*,
http://sl.wikipedia.org/wiki/Hotel_Mikli%C4%8D, 26. 9. 2014.
- Inventory of the Konstantin Fotic Papers*,
http://www.oac.cdlib.org/findaid/ark:/13030/kt5z09r796/entire_text/, 3. 10. 2014.
- Iliu Maniu – Wikipedia, the free encyclopedia*,
http://en.wikipedia.org/wiki/Nikola_Petkov, 6. 12. 2014.
- Jacob B. Hoptner Papers*,
http://www.columbia.edu/cu/lweb/archival/collections/ldpd_4077604/, 1. 9. 2014.
- Jugoslavenska demokratska stranka (Demokratska stranka) – Wikipedija, slobodna enciklopedija*,
http://hr.wikipedia.org/wiki/Jugoslavenska_demokratska_stranka, 11. 10. 2014.
- Kamra. Digitalizirana kulturna dediščina slovenskih pokrajin*,
<http://www.kamra.si/> <http://www.kamra.si/>, 7. 12. 2014.
- Kavčnik Leon, *Evolucija k socialni pravičnosti*, www.antikvariat-glavan.si/bozicnica.pdf, 1. 9. 2014.
- Kako je izvršen puč? 27. mart 1941., http://www.27mart.com/main.php?pages_id=5, 4. 10. 2014.
- Koncilija, Franci: *Kronologija nastanka Rdečega križa v Sloveniji. Časnik, spletni magazin*, 29. 7. 2010.
<http://www.casnik.si/index.php/2010/07/29/kronologija-nastanka-rdecega-kriza-v-sloveniji/>, 1. 9. 2014.
- Konstantin Fotic papers, 1927–1972*, <http://www.worldcat.org/title/konstantin-fotic-papers-1927-1972/oclc/754869773>, 3. 10. 2014.
- Koroški biografski leksikon. *Koroška osrednja knjižnica dr. Franca Sušnika - Felaher Julij*,
http://www.rav.sik.si/e_knjiznica/biografki_leksikon/seznam/f/felaher_julij/, 14. 11. 2014.
- Kranjc, Marijan: *Kdo je kriv za tragičen konec Slovenske narodne vojske maja 1945? Vojaška zgodovina* 9, 2008, št. 2, str. 45–65. Dostopno na: *Kdo je kriv za tragičen konec Slovenske narodne vojske maja 1945?*, <http://home.amis.net/marijank/Z44-SNVkonec.html>, 14. 11. 2014.
- Krsto Popović – Wikipedija*, http://hr.wikipedia.org/wiki/Krsto_Popovi%C4%87, 7. 12. 2014.
- Lili Novy: *Druzinsko deblo*, <http://www.lili-novy.eu/druzinsko-deblo.html>, 22. 9. 2014.
- Marija Radić – Wikipedija*, http://hr.wikipedia.org/wiki/Marija_Radi%C4%87, 26. 9. 2014.
- Milan Grol – *Wikipedija, slobodna enciklopedija*, http://sh.wikipedia.org/wiki/Milan_Grol, 3. 10. 2014.
- Milan Nedić – Wikipedia, slobodna enciklopedija*,
http://sh.wikipedia.org/wiki/Milan_Nedi%C4%87, 29. 9. 2014.
- Milovan Đilas – Wikipedija, slobodna enciklopedija*,
http://sh.wikipedia.org/wiki/Milovan_%C4%90ilas, 14. 10. 2014.

- Momčilo Ninčič – *Wikipedia, the free encyclopedia*, http://en.wikipedia.org/wiki/Mom%C4%8Dilo_Nin%C4%8Di%C4%87, 7. 10. 2014.
- Muslimani, a četnici: Borili se s Dražom za kralja, nikad s Titom!, <http://www.glassrpske.com/plus/istorija/Muslimani-a-cetnici-Borili-se-s-Drazom-za-kralja-nikad-s-Titom/lat/132195.html>, 14. 11. 2014.
- Nikola Petkov – *Wikipedia, the free encyclopedia*, http://en.wikipedia.org/wiki/Nikola_Petkov, 6. 12. 2014.
- Novi Ante (Microform, 1946) [WorldCat.org], <http://www.worldcat.org/title/novi-antej/oclc/30045727>, 3. 10. 2014.
- Olga Humo – *Wikipedia, slobodna enciklopedija*, http://sh.wikipedia.org/wiki/Olga_Humo, 7. 12. 2014.
- Organizacija Todt – *Wikipedija, prosta enciklopedija*, http://sl.wikipedia.org/wiki/Organizacija_Todt, 26. 9. 2014.
- Pavel Karađorđević – *Wikipedija, prosta enciklopedija*, http://sl.wikipedia.org/wiki/Pavel_Kara%C4%91or%C4%91evi%C4%87, 26. 9. 2014.
- Pavle Đurišić – *Wikipedija, slobodna enciklopedija*, http://sh.wikipedia.org/wiki/Pavle_%C4%90uri%C5%A1i%C4%87, 29. 10. 2014.
- Pavle Gregorič – *Wikipedia, slobodna enciklopedija*, http://hr.wikipedia.org/wiki/Pavle_Gregori%C4%87, 29. 10. 2014.
- Petrič, Franci: Simbol vezilstva. *Družina*, 19. 12. 2000, <http://www.druzina.si/ICD/spletnastran.nsf/all/3F2DCDFD9FCA74F3C12577FA004AB3B6?OpenDocument>, 3. 10. 2014.
- Podjetje »Bratje Tuma« 1937–1947. *Rodbina Tuma iz Ljubljane*, <http://www.tuma.si/Strani/PodjetjeBratjeTuma.html>, 1. 9. 2014.
- Radomir Babić – *Wikipedija, prosta enciklopedija*, http://sl.wikipedia.org/wiki/Radomir_Babi%C4%87, 29. 10. 2014.
- Ravnihar, rodbina, <http://arsq.gov.si/Query/detail.aspx?ID=25719>, 11. 10. 2014.
- Reader's Digest – *Wikipedia, the free encyclopedia*, http://en.wikipedia.org/wiki/Reader%27s_Digest, 26. 9. 2014.
- Register of the Milan Gavrilović Papers Gavrilovic (Milan) Papers, http://findingaids.stanford.edu/xtf/view?docId=ead/hoover/reg_072.xml;query=&brand=default, 14. 11. 2014.
- Revija Pravnik. *Domov – Revija Pravnik*, <http://www.revija-pravnik.si/>, 3. 10. 2014.
- Robert Daniel Murphy – *Wikipedia, the free encyclopedia*, http://en.wikipedia.org/wiki/Robert_Daniel_Murphy, 12. 12. 2014.
- Secret Intelligence Service (MI 6). *Home page – SIS (MI6)*, <https://www.sis.gov.uk/>, 29. 9. 2014.
- Sekula Drljević – *Wikipedija*, http://hr.wikipedia.org/wiki/Sekula_Drljevi%C4%87, 7. 12. 2014.
- Serbian Americans – *History, Modern era, Major immigration waves, Acculturation and Assimilation*, <http://www.everyculture.com/multi/Pa-Sp/Serbian-Americans.html>, 14. 11. 2014.
- Seznam slovenskih častnikov Jugoslovanske vojske v domovini – *Wikipedija, prosta enciklopedija*, http://sl.wikipedia.org/wiki/Seznam_slovenskih_%C4%8Dastnikov_Jugoslovanske_vojske_v_domovini, 3. 10. 2014.
- Silverij Pakiž. Osebna bibliografija za obdobje 1949–2014. *COBISS.SI Kooperativni online bibliografski sistem in servisi*, <http://izumbib.izum.si/bibliografije/Y20141115135209-A90307171.html>, 15. 11. 2014.
- Sirc, član SDS, Demokracija, 12. 5. 2010. <http://demokracija.si/index.php/slovenija/dogodki/957-sirc-lan-sds>, 1. 9. 2014.
- Slovar slovenskega knjižnega jezika. *ISJ ZRC SAZU: Slovar slovenskega knjižnega jezika*, <http://bos.zrc-sazu.si/sskj.html>, 7. 10. 2014.
- Slovenska biografija*, <http://www.slovenska-biografija.si>, 1. 9. 2014.

- Smrtne žrtve med prebivalstvom na območju Republike Slovenije med drugo svetovno vojno in neposredno po njej. *Zgodovina Slovenije – Sistory*, <http://www.sistory.si/zrtve>, 17. 8.–7. 12. 2014.
- Spletni biografski leksikon celjskega območja in Zasavja*, <http://www.celjskozasavski.si/?id=370>, 1. 10. 2014.
- Spletni biografski leksikon znanih Gorenjk in Gorenjcev*, <http://www.gorenjci.si/>, 1. 9. 2014.
- Spletni biografski leksikon znanih Notranjk in Notranjcev*, <http://www.notranjci.si/>, 1. 9. 2014.
- Sreten Žujović – Wikipedia, slobodna enciklopedija*, http://sh.wikipedia.org/wiki/Sreten_%C5%BDujovi%C4%87, 25. 9. 2014.
- Srpska Dijaspora | Mala srpska biblioteka | SRPSKI EMIGRANTI U AMERICI*, <http://www.srpskadijaspora.info/vest.asp?id=10539>, 14. 11. 2014.
- Srpski dobrovoljački korpus – Wikipedia*, http://hr.wikipedia.org/wiki/Srpski_dobrovolja%C4%8Dki_korpus, 26. 9. 2014.
- Subbotic: Pereplotchikov Family papers, 1960s–2002. http://www.columbia.edu/cu/lweb/archival/collections/ldpd_6436936/, 7. 10. 2014.
- THE MOST SECRET LIST OF SOE AGENTS: W | Eliah Meyer – Academia.edu*, http://www.academia.edu/2327708/THE_MOST_SECRET_LIST_OF_SOE_AGENTS_W, 1. 9. 2014.
- Trocadéro – Wikipedia, the free encyclopedia*, <http://en.wikipedia.org/wiki/Trocad%C3%A9ro>, 29. 9. 2014.
- UL FGG: Rektorji, dekani in predstojniki*, <http://www3.fgg.uni-lj.si/o-fakulteti/zgodovina/rektorji-dekani-in-predstojniki>, 3. 10. 2014.
- Umrli je Mitja Ribičič :: Prvi interaktivni multimedijški portal, MMC RTV Slovenija*, <http://www.rtvlo.si/slovenija/umrl-je-mitja-ribicic/260722>, 14. 11. 2014.
- Victor Serge – Wikipedia, the free encyclopedia*, http://hr.wikipedia.org/wiki/Victor_Serge, 28. 10. 2014.
- Vladimir Remec (1880–1965) – Genealogy*, <http://www.geni.com/people/Vladimir-Remec/6000000002997305288>, 3. 10. 2014.
- Vojislav Lukačević – Wikipedia, svobodna enciklopedija*, http://sh.wikipedia.org/wiki/Vojislav_Luka%C4%8Devi%C4%87, 29. 10. 2014.
- Walter Lippmann – Wikipedia, the free encyclopedia*, http://en.wikipedia.org/wiki/Walter_Lippmann, 26. 9. 2014.
- William Christian Bullitt, Jr. – Wikipedia, the free encyclopedia*, http://en.wikipedia.org/wiki/William_Christian_Bullitt,_Jr., 26. 9. 2014.
- Zasebna deška ljudska šola Marijanišče v Ljubljani*, <http://arsq.gov.si/Query/detail.aspx?ID=23790>, 28. 10. 2014.
- Žajdela, Ivo: Povojno odpornišvo. Intervju z Matejo Čoh. *Družina*, 5. 6. 2011, <http://www.druzina.si/ICD/spletnastran.nsf/clanek/60-23-NasPogovor-1>, 1. 9. 2014.
- Život za slobodu bez straha | SEEcult.org Portal za kulturo jugoistočne Evrope, <http://www.seecult.org/vest/zivot-za-slobodu-bez-straha>, 10. 8. 2012.
- Žužek, Aleš: OF je ob koncu vojne predstavljal večino Slovencev. Intervju z Bojanom Godešo. Prvi interaktivni multimedijški portal, MMC RTV Slovenija, <http://www.rtvlo.si/slovenija/godesa-of-je-ob-koncu-vojne-predstavljal-vecino-slovencev/255986>, 14. 11. 2014.

Literatura

- Ajlec, Kornelija: UNRRA v Jugoslaviji in Sloveniji. *Prispevki za novejšo zgodovino*, LIII, 2013, št. 2, str. 79-99.
- Antič, Igor: *Veliki svetovni biografski leksikon (Osebnosti, ki so oblikovale našo civilizacijo)*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2002.
- Bajc, Gorazd: *Iz nevidnega na plan. Slovenski liberalni narodnjaki v emigraciji med drugo svetovno vojno in ozadje britanskih misij v Sloveniji*. Koper: Založba Annales, 2002.
- Bajc, Gorazd: »Plačanci – agenti /špijoni zahoda/«. Primer retorike povojnih jugoslovanskih oblasti glede pomena in vloge TIGR-a in ocene britanskih obveščevalnih služb. *Acta Histriae*, 15, 2007, št. 1, str. 261-276.
- Bajc, Gorazd: *Zapletena razmerja. Ivan Marija Čok v mreži primorske usode*. Koper: Društvo TIGR Primorske, 2000.
- Bajt, Aleksander: *Bermanov dosje*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1999.
- Bajt, Drago: Živi pričevalec včerajšnjega dne. *Pogledi*, št. 15, 20. 10. 2010, str. 39. Dostopno na: Živi pričevalec včerajšnjega dne, <http://www.pogledi.si/kritika/zivi-pricevalec-vcerajsnjega-dne>, 14. 11. 2014.
- Biber, Dušan: Dr. Ivan Marija Čok kot uslužbenec OSS. *Prispevki za novejšo zgodovino*, XL, 2000, št. 1, str. 231-238.
- Borštnik, Pavle: *Pozabljena zgodba slovenske nacionalne ilegale*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1998.
- Bradley, John F. N.: *War and Piece since 1945. A History of Soviet-Western Relations*. Social Science Monographs. New York: Columbia University Press, 1989.
- Budna Kodrič, Nataša: Podružnice Splošnega ženskega društva. *Splošno žensko društvo 1901-1945* (ur. Serše, Aleksandra – Budna Kodrič, Nataša). Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 2003, str. 436-437.
- Častni doktorji Univerze v Ljubljani. *Občasna razstava z razstavnim katalogom*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, 2011.
- Čeferin, Peter: *Neodvisnost odvetnika, posebej v Sloveniji*. Ljubljana: Uradni list SR Slovenije, 1988.
- Čoh, Mateja, Dosje Andreja Glušiča. *Studia Historica Slovenica*, 11, 2011, št. 2/3, str. 501-524.
- Čoh, Mateja: Ilegalna skupina Ferdinanda Serneca. *Časopis za zgodovino in narodopisje*, 75/40, 2004, št. 2-3, str. 529-546.
- Čoh, Mateja: »Za svobodo, kralja in domovino«. Ilegalne skupine v Sloveniji med letoma 1945 in 1952. Ljubljana: Študijski center za narodno spravo, 2010.
- Dachauski procesi (raziskovalno poročilo z dokumenti)*. Ljubljana: Komunist, 1990.
- Davies, Norman: *Zgodovina Evrope 2*. Ljubljana: Modrijan, 2013.
- Deželak Barič, Vida: Lidija Šentjurs. *Pozabljena polovica. Portreti žensk 19. in 20. stoletja na Slovenskem* (ur. Šelih, Alenka – Antič Gaber, Milica – Puhar, Alenka – Renner, Tanja – Šuklje, Rapa – Verginella, Marta). Ljubljana: ZALOŽBA, 2012, str. 487-491.
- Doblehar, Andrej: Umetnostnozgodovinski oris kiparskega opusa Lize Hribar. *Praznični december kiparke Lize Hribar. Razstava ob stoti obletnici rojstva. Galerija Družina, Ljubljana, 3.-20. december 2013*. Ljubljana: Galerija Družina, 2013.
- Dolenc, Ervin: Kuharjeva skupina v vodstvu Komunistične partije Jugoslavije. *Prežihov Voranc – Lovro Kuhar: pisatelj, politik, patriot* (ur. Gabrič, Aleš). Ljubljana, Dunaj: Inštitut za novejšo zgodovino; Slovenski znanstveni inštitut na Dunaju, 2010, str. 71-83.
- Dolenc, Ervin: Pedagoško delo Angele Vode. *Usoda slovenskih demokratičnih izobražencev. Angela Vode in Boris Furlan žrtvi Nagodetovega procesa*. Ljubljana: Slovenska matica, 2001, str. 29-35.
- Dolar, France M.: *Ljubljanski škofoje*. Ljubljana: Družina, 2007.
- Dornik Šubelj, Ljuba: Nastanek in razvoj organov za notranje zadeve Republike Slovenije v obdobju 1945 do 1963. *Arhivi XVI*, 1993, št. 1-2, str. 78-81.

- Dornik Šubelj, Ljuba: *Ozna in prevzem oblasti 1944-46*. Ljubljana: Modrijan; Arhiv Republike Slovenije, 2013.
- Drglin, Zalka: Božena Ravnihar. *Pozabljena polovica. Portreti žensk 19. in 20. stoletja na Slovenskem* (ur. Šelih, Alenka – Antič Gaber, Milica – Puhar, Alenka – Rener, Tanja – Šuklje, Rapa – Verginella, Marta). Ljubljana: Založba Tuma in SAZU, 2012, str. 527–529.
- Drnovšek, Darinka: *Zapiski politbiroja CK KPS/ZKS 1945–1954*. Viri 15. Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije, 2000.
- Dilas, Milovan: *Novi razred. Analiza komunističnega sistema*. Ljubljana: Institut Karantanija in Inštitut Nove revije, 2014.
- Enciklopedija druge svetovne vojne 1939–1945*. Ljubljana: Založba Borec, 1982.
- Enciklopedija Jugoslavije*, knjige 1, 3, 5–8. Zagreb: Leksikografski zavod FLRJ, 1955, 1958, 1962, 1965, 1968, 1971.
- Enciklopedija Jugoslavije*, knjiga 3. Zagreb: Jugoslavenski leksikografski zavod »Miroslav Krleža«, 1987.
- Enciklopedija Slovenije*, knjige 1-16. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1987-2002.
- Ferenc, Tone: *Akcije organizacije TIGR v Avstriji in Italiji spomladi 1940*. Ljubljana: Borec, 1977.
- Ferenc, Tone: *Dies irae. Četniki, vaški stražarji in njihova usoda jeseni 1943*. Ljubljana: Modrijan, 2002.
- Ferjančič, Roman – Šturm Lovro: *Brezpravje: slovensko pravosodje po letu 1945*. Ljubljana: Nova revija, 1998, str. 22–26.
- Fortuna, Stanislav: Dr. Vladimir Šuklje – eminentni odvetnik iz polpretekle dobe. *Odvetnik*, XVI, 2014, št. 4, str. 55–56.
- Frank, Stanko: Iz kaznenoga zakonika ruske sovjetske republike. *Mjesečnik*, LV, 1929, št. 1, str. 145–152.
- Gabrič, Aleš: Angela Vode in povojno politično dogajanje. *Usoda slovenskih demokratičnih izobražencev. Angela Vode in Boris Furlan žrtvi Nagodetovega procesa*. Ljubljana: Slovenska matica, 2001, str. 75–86.
- Gabrič, Aleš: Boris Furlan – drugič obsojen na smrt. *Usoda slovenskih demokratičnih izobražencev. Angela Vode in Boris Furlan žrtvi Nagodetovega procesa*. Ljubljana: Slovenska matica, 2001, str. 195–210.
- Gabrič, Aleš: Ljudska fronta. *Slovenska novejša zgodovina 1848–1992*, 2. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino; Mladinska knjiga, 2005, str. 847–849.
- Gabrič, Aleš: Nemoč opozicije. *Slovenska novejša zgodovina 1848–1992*, 2. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino; Mladinska knjiga, 2005, str. 849–852.
- Gabrič, Aleš: Oduščanje profesorjev Univerze v Ljubljani zaradi politično-ideoloških vzrokov. *Politični pritiski in izključevanja učiteljev in sodelavcev z Univerze v Ljubljani. Poročilo Komisije za rehabilitacijo univerzitetnih učiteljev in sodelavcev*, Objave, št. 6. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, 2000, str. 12–32.
- Gabrič, Aleš: Opozicija v Sloveniji po letu 1945. *Prispevki za novejšo zgodovino*, XV, 2005, št. 2, str. 97–120.
- Gabrič, Aleš: Politični monopol Komunistične partije. *Slovenska novejša zgodovina 1848–1992*, 2. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino; Mladinska knjiga, 2005, str. 845–847.
- Gabrič, Aleš: Pregarjanje političnih nasprotnikov. *Slovenska novejša zgodovina 1848–1992*, 2. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino; Mladinska knjiga, 2005, str. 860–865.
- Gabrič, Aleš: Volitve v Ustavodajno skupščino novembra 1945. *Slovenska novejša zgodovina 1848–1992*, 2. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino; Mladinska knjiga, 2005, str. 854–858.
- Gabrič, Aleš – Kekec, Polona – Rajšter, Brigita: *Odvetnica in pisateljica Ljuba Prenner; pogumna, da je bila drugačna* (Zbirka Korenine). Ljubljana: Nova revija, 2000.

- Godeša, Bojan: Angela Vode in medvojne dileme. *Usoda slovenskih demokratičnih izobražencev. Angela Vode in Boris Furlan žrtvi Nagodetovega procesa*. Ljubljana: Slovenska matica, 2001, str. 61–74.
- Godeša, Bojan: Boris Furlan in osvobodilna fronta. *Usoda slovenskih demokratičnih izobražencev. Angela Vode in Boris Furlan žrtvi Nagodetovega procesa*. Ljubljana: Slovenska matica, 2001, str. 182–194.
- Godeša, Bojan: Prežihov Voranc in reševanje mejnega vprašanja med drugo svetovno vojno. *Prežihov Voranc – Lovro Kuhar: pisatelj, politik, patriot* (ur. Gabrič, Aleš). Ljubljana, Dunaj: Inštitut za novejšo zgodovino; Slovenski znanstveni inštitut na Dunaju, 2010, str. 107–115.
- Gombač, Metka: Pavla Hočevnar. *Pozabljena polovica. Portreti ženk 19. in 20. stoletja na Slovenskem* (ur. Šelih, Alenka – Antič Gaber, Milica – Puhar, Alenka – Rener, Tanja – Šuklje, Rapa – Verginella, Marta). Ljubljana: Založba Tuma in SAZU, 2012, str. 229–233.
- Gombač, Metka: Pavla Hočevnar. Učiteljica, publicistka, feministka. *Splošno žensko društvo 1901-1945* (ur. Serše, Aleksandra – Budna Kodrič, Nataša). Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 2003, str. 307–317.
- Griessler Pečar, Tamara: *Cerkev na zatožni klopi. Sodni procesi, administrativne kazni, posegi »ljudske oblasti« v Sloveniji od 1943 do 1960*. Ljubljana: Družina, 2005.
- Griessler Pečar, Tamara: »Likvidacija Ehrlicha«. Človek za vse čase, <http://www.druzina.si/ICD/spletnastran.nsf/clanek/61-23-CerkevDoma-6>, 11. 11. 2014.
- Griessler Pečar, Tamara: *Stanislav Lenič, Življenjepis iz zapora*. Celovec, Ljubljana, Dunaj: Mohorjeva družba, 1997.
- Hobsbawm, Eric: Čas skrajnosti. Svetovna zgodovina 1914–1991. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče, 2000.
- Hočevnar, Pavla: *Pot se vije. Spomini*. Trst: Založništvo tržaškega tiska, 1969.
- Holešek, Barbara: *Razvoj in formacija Prostovoljne Protikomunistične malice 1942–1943 v Ljubljanski pokrajini*. Diplomsko delo, Fakulteta za družbene vede Univerze v Ljubljani. Ljubljana, 2004.
- Hribar, Angelika: Življenje in delo Lize Hribar. *Praznični december kiparke Lize Hribar. Razstava ob stoti obletnici rojstva. Galerija Družina, Ljubljana, 3.–20. december 2013*. Ljubljana: Galerija Družina, 2013.
- Hrvatski biografski leksikon 2*. Zagreb: Jugoslavenski leksikografski zavod »Miroslav Krleža«, 1989.
- Hrvatski biografski leksikon 6–7*. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2005; 2009.
- Hrvatski leksikon, zvezek 1 in 2*. Zagreb: Naklada Leksikon d.o.o, 1996–1997.
- Hudomalj, Andrej: Ministrovanje ministra Franca Snoja. *Arhivi*, XXVII, 2004, št. 1, str. 121–131.
- Hutař, Vera: *Slovenski Rdeči križ*. Novo mesto: Dolenjska založba, 2000.
- Jeraj, Mateja: Angela Vode. Pomembna osebnost slovenskega ženskega gibanja. *Splošno žensko društvo 1901-1945* (ur. Serše, Aleksandra – Budna Kodrič, Nataša). Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 2003, str. 166–187.
- Jeraj, Mateja: Vida Tomšič. *Pozabljena polovica. Portreti žensk 19. in 20. stoletja na Slovenskem* (ur. Šelih, Alenka – Antič Gaber, Milica – Puhar, Alenka – Rener, Tanja – Šuklje, Rapa – Verginella, Marta). Ljubljana: Založba Tuma in SAZU, 2012, str. 518–522.
- Jeraj, Mateja – Melik, Jelka: Poročila britanskih predstavnikov na Jugoslaviji in Slovencih v prvih letih po drugi svetovni vojni. *Arhivi*, 34, 2011, št. 2, str. 407–420.
- Judt, Tony: *Povojna Evropa: 1945–2005*, knjiga 2. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2007.
- Justin, Ivan: *Pravosodje v SFR Jugoslaviji*. Maribor: Višja pravna šola Univerze v Mariboru, 1979.
- Koncilija, Žiga: Politični sodni procesi in komentarji javnosti ob Nagodetovem procesu. *Prispevki za novejšo zgodovino*, LI, 2011, št. 1, str. 221–241.
- Koruza, Jože: Ob slovesu od Ivana Kolarja. *Jezik in slovstvo*, XX, 1975, št. 6, str. 163–166.
- Kozina, Brane: *Republiški upravni organi v LRS od 1945 do 1953*. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 1996.

- Kranjc, Janez: Boris Furlan kot profesor in dekan Pravne fakultete v Ljubljani v dokumentih univerzitetnega arhiva in zapiskih fakultetnega sveta pravne fakultete. *Usoda slovenskih demokratičnih izobražencev. Angela Vode in Boris Furlan žrtvi Nagodetovega procesa*. Ljubljana: Slovenska matica, 2001, str. 116–138.
- Kresal, France: Vzpon in propad tekstilne industrije v Kranju. *Kranjski zbornik*. Kranj: Mestna občina Kranj, 2010, str. 73–79.
- Kristan, Ivan: *Družbena ureditev SFRJ: samoupravna socialistična demokracija*. Maribor: Založba Obzorja, 1980.
- Lajovic, Dušan S.: *Med svobodo in rdečo zvezdo*. Ljubljana: Nova obzorja, 2003.
- Leksikon Cankarjeve založbe*. Ljubljana: Cankarjeva založba, 2004.
- Lemut, Špela: *Dr Božidar Kobe*. Diplomsko delo, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, Oddelek za zgodovino, 2012. Dostopno na: Zgodovina Slovenije – Sistory, <http://www.sistory.si/SISTORY:ID:20244>, 12. 11. 2014.
- Ljubič, Milan: Nacionalizacija slovenskega filma. *Ekran. Revija za film in televizijo*, oktober 2009. Dostopno na: Nacionalizacije slovenskega filma, <http://www.ekran.si/iz-tiskane-izdaje/37-iz-tiskane-izdaje/1228-nacionalizacije-slovenskega-filma>, 3. 10. 2014.
- Mackenzie, William James Milliar: *The Secret History of SOE: The Special Operations Executive 1940-1945*. London: St. Ermin's Press, 2000.
- Maček Janko, Poljanska dolina ob Kolpi – med nakovalom okupatorja in komunističnim kladivom, *Zaveza* št. 27, 10. 12. 2009. Dostopno na; *Zaveza* št. 27, <http://www.zaveza.si/index.php/revija-zaveza/86-zaveza-t-27>, 14. 11. 2014.
- Maklecov, Aleksander: *Naše novo kazensko pravo in njegove vodilne ideje*. Ljubljana: Pravna fakulteta Univerze v Ljubljani, 1948.
- Mala splošna enciklopedija*, knjiga 3. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1976.
- Mamič, Tino: Dr. Ljubo Sirc, ekonomist in liberalec, ki je preživel smrtno obsodbo. Slovenci se moramo navaditi živeti drug z drugim. Intervju z dr. Ljubom Sircem. *Primorske novice (priloga Sobota)*, št. 235, 9. 10. 2010.
- Marušič, Tomaž: Pravni vestnik, list za pravoslovje in pravosodje – Trst 1921-1928. *Odvetnik. Glasilo odvetniške zbornice Slovenije*, IX, št. (14) – april 2002, str. 32–35.
- Matijević, Krešimir: Vojno politička organizacija četnika u Lici od kapitulacije Italije do povlačenja iz Like. Postdiplomsko delo, Filozofska fakulteta, Zagreb, 2006. Dostopno na: Academia.edu, https://www.academia.edu/2589538/Vojno_politi%C4%8Dka_organizacija_%C4%8Detnika_u_Lici_od_kapitulacije_Italije_do_povla%C4%8Denja_iz_Like, 14. 11. 2014
- Melik, Jelka: Angela Vode prvič pred sodiščem. *Usoda slovenskih demokratičnih izobražencev. Angela Vode in Boris Furlan žrtvi Nagodetovega procesa*. Ljubljana: Slovenska matica, 2001, str. 52–60.
- Melik, Jelka: Javno tožilstvo, pomemben organ pri prevzemu oblasti 1944-1953. *Zbornik Janka Pleterskega* (ur. Oto Luthar, Jurij Perovšek). Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2003, str. 443–450.
- Melik, Jelka: *Osnove prava in pravne države za arhiviste*. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 2011.
- Mikuž, Metod: *Pregled zgodovine NOB v Sloveniji*, knjiga 1. Ljubljana: Cankarjeva založba, 1960.
- Mikuž, Metod: *Pregled zgodovine NOB v Sloveniji*, knjiga 3. Ljubljana: Cankarjeva založba, 1973.
- Mikuž, Metod: *Svet po vojni (1945–57). Oris časa, v katerem živimo*. Ljubljana: Cankarjeva založba, 1983.
- Mlakar, Boris: *Slovensko domobranstvo 1943–1945. Ustanovitev, organizacija, idejno ozadje*. Ljubljana: Slovenska matica, 2003.
- Osebnosti. Veliki slovenski biografski leksikon*, od A–L. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2008.
- Osebnosti. Veliki slovenski biografski leksikon*, od M–Ž. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2008.
- Pavčnik, Marijan: Boris Furlan kot pravni teoretik. *Usoda slovenskih demokratičnih izobražencev. Angela Vode in Boris Furlan žrtvi Nagodetovega procesa*. Ljubljana: Slovenska matica, 2001, str. 139–159.

- Petranović, Branko: *Jugoslovenske vlade u izbeglištvu 1943–1945. Dokumenti*. Beograd: Arhiv Jugoslavije; Zagreb: Globus, 1981.
- Pijade, Moša: *Izbrani govori in članki 1941–1947*. Ljubljana: Cankarjeva založba, 1950.
- Pirjevec, Jože: *Tito in tovariši*. Ljubljana: Cankarjeva založba, 2011.
- Pirjevec, Jože: *Tito, Stalin in Zahod*. Ljubljana: Delavska enotnost, 1987.
- Pirjevec, Jože: »Trst je naš!«. Ljubljana: Nova revija, 2007.
- Polec, Janko: Nove kriminalistične šole. *Slovenski pravnik*, leto 1901, str. 231–239.
- Premk, Martin: *Matjaževa vojska 1945–1950*. Ljubljana: Društvo piscev zgodovine NOB Slovenije, 2005.
- Primorski slovenski biografski leksikon*, snopiči 4, 11, 13, 17, 18, 20. Gorica: Goriška Mohorjeva družba, 1977, 1985, 1987, 1991, 1992, 1994.
- Ramsāk, Jure: Politična emigracija v Trstu in vprašanje samostojne Slovenije – primer Franc Jeza. *Acta Histriae*, 18, 2010, št. 4, str. 961–986.
- Repe, Božo: Nagodetov proces. *Slovenska kronika XX. stoletja*. Ljubljana: Nova revija, 1995–1996, str. 156.
- Simič, Vladimir: Odstranjanje pedagoškega ozemlja z Univerze. *Politični pritiski in izključevanja učiteljev in sodelavcev z Univerze v Ljubljani. Poročilo Komisije za rehabilitacijo univerzitetnih učiteljev in sodelavcev, Objave*, št. 6. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, 2000, str. 33–37.
- Simič, Vladimir: Partijska moč in oblast na ljubljanski univerzi. *Nova revija*, 19. nov.–dec. 2000, str. 50–56.
- Sirc, Ljubo: Boris Furlan – moj profesor in soobsojenec. *Usoda slovenskih demokratičnih izobražencev. Angela Vode in Boris Furlan žrtvi Nagodetovega procesa*. Ljubljana: Slovenska matica, 2001, str. 99–109.
- Sirc, Ljubo: Med Hitlerjem in Titom. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1992.
- Sirc, Ljubo: Dolgo življenje po smrtni obsodbi. Ljubljana: Nova obzorja, 2010.
- Slovenski veliki leksikon*, p–ž. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2005.
- Spehnjak, Katarina: Konzularna predstavništva Velike Britanije u Hrvatskoj 1945–1948. *Časopis za suvremenu povijest*, 38, št. 1, junij 2006, str. 41–77.
- Splošni religijski leksikon*. Ljubljana: Modrijan, 2007.
- Stante, Jernej: Beseda k zakonu o javnem tožilstvu. *Ljudski pravnik*, I., 5–6, 1946, str. 173–176.
- Škofljanec Klasinc, Andreja: *Vodnik po arhivskem gradivu Studia Slovenica*. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 2005.
- Šorn, Mojca: Življenje Ljubljančanov med drugo svetovno vojno. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2007.
- Šteiner, Martin: Zakonska podlaga za volitve v ustavodajno skupščino 11. novembra 1945. *Kronika*, 44, 1996, št. 2–3, str. 86–90.
- Troha, Nevenka: *Komu Trst: Slovenci in Italijani med dvema državama*. Ljubljana: Modrijan, 1999.
- Tršan, Lojz: Iz zapuščine Angele Vode. *Arhivi*, XVII, 1994, št. 1–2, str. 125–127.
- Tršan, Lojz: *Razbitje OF in partije v Ljubljani*. Viri 10. Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije, 1996.
- Videčnik, Igor: *Nacizem v Mariboru ter njegov prikaz v luči časnika Marburger Zeitung*. Diplomsko delo, Filozofska fakulteta Univerze v Mariboru. Maribor 2010. Dostopno na: DKUM – NACIZEM V MARIBORU TER NJEGOV PRIKAZ V LUČI ČASNIKA MARBURGER ZEITUNG, <http://dkum.uni-mb.si/LzpisGradiva.php?id=14031&tab=osnovno&b=,> 14. 11. 2014.
- Vilfan, Sergij: *Uvod v pravno zgodovino*. Ljubljana: ČZ Republike Slovenije, 1991.
- Vivoda, Marijan: Nastanek in razvoj javnega tožilstva v Sloveniji med narodnoosvobodilno vojno. *Pravnik*, 1964, št. 9, str. 322–333.
- Vlasić, Anđelko: *Političko djelovanje Augusta Košutića tijekom drugog svjetskog rata i poraća (1941–1964)*. Doktorska naloga, Univerza v Zagrebu. Zagreb 2010.

- Vode, Angela: *Skriti spomin* (ur. Puhar, Alenka). Ljubljana: Nova revija, 2004.
- Vode, Angela: *Spol in upor. Zbrana dela Angele Vode* (ur. Milharčič Hladnik, Mirjam – Klavžar, Karmen), knjiga I. Ljubljana: Krt, 1998.
- Vodnik po fondih in zbirkah Arhiva Republike Slovenije, knjiga II. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 1999.
- Vodopivec, Peter: Angela Vode (1892–1985). *Usoda slovenskih demokratičnih izobražencev. Angela Vode in Boris Furlan žrtvi Nagodetovega procesa*. Ljubljana: Slovenska matica, 2001, str. 9–16.
- Vodopivec, Peter: Boris Furlan (1894–1957). *Usoda slovenskih demokratičnih izobražencev. Angela Vode in Boris Furlan žrtvi Nagodetovega procesa*. Ljubljana: Slovenska matica, 2001, str. 89–98.
- Vodopivec, Peter: *Francoski inštitut v Ljubljani 1921–1947/ L'Institut français de Ljubljana*. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2013.
- Vodopivec, Peter: Neobjavljen intervju z Vlastom Kopačem iz leta 1986. Prispevek za zgodovino represije na Slovenskem po 2. svetovni vojni. *Prispevki za novejšo zgodovino*, LII, 2012, št. 2, str. 275–294.
- Vodopivec, Peter: *Od Pohlinove slovnice do samostojne države. Slovenska zgodovina od konca 18. do konca 20. stoletja*. Ljubljana: Modrijan, 2006.
- Vodopivec, Peter: O komunistični univerzitetni politiki in izključevanju univerzitetnih učiteljev in sodelavcev Univerze v Ljubljani po II. svetovni vojni. *Politični pritiski in izključevanja učiteljev in sodelavcev z Univerze v Ljubljani. Poročilo Komisije za rehabilitacijo univerzitetnih učiteljev in sodelavcev, Objave*, št. 6. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, 2000, str. 3–10.
- Vodopivec, Peter: Prostožidarstva loža Valentin Vodnik v Ljubljani (1940). *Kronika*, 40, 1991, št. 1, str. 44–50.
- Vodopivec, Peter – Košir, Matevž: O prostožidarstvu in prostožidarjih na Slovenskem. *Skrivna družba: zgodovina in simbolika prostožidarjev*. Celje: Celjska Mohorjeva družba: Društvo Mohorjeva družba, 2008, str. 265–285.
- Vodopivec, Peter – Snoj, Jože: Pogovor z Leonom Kavčnikom. *Nova revija* 1987, VI, št. 65–66, september – oktober, str. 1558–1569.
- Vodušek Starič, Jera: »Dosje« Mačkovšek. *Viri* 7. Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije, 1994.
- Vodušek Starič, Jerca: Boris Furlan: britanski agent ali zgolj povojna opozicija? *Usoda slovenskih izobražencev. Angela Vode in Boris Furlan žrtvi Nagodetovega procesa*. Ljubljana: Slovenska matica, 2001, str. 160–181.
- Vodušek Starič, Jerca: Liberalni patriotizem in intransigenca leta 1941. *Prispevki za novejšo zgodovino. Slovenci in leto 1941. Znanstveni posvet Šestdeset let od začetka druge svetovne vojne na Slovenskem*, XLI, 2001, št. 2, str. 59–76.
- Vodušek Starič, Jerca: *Prevzem oblasti 1944–1946*. Ljubljana: Cankarjeva založba, 1992.
- Vodušek Starič, Jerca: *Slovenski špijoni in SOE 1938–1942*. Ljubljana: Samozaložba Jerca Vodušek Starič, 2002.
- Vovk, Anton: *V spomin in opomin. Osebni zapisi škofa Antona Vovka od 1945 do 1953* (ur. Otrin, Blaž). Ljubljana: Družina d. o. o., 2003.
- Vrbnjak, Metka: Mariborsko žensko društvo. *Splošno žensko društvo 1901–1945* (ur. Serše, Aleksandra – Budna Kodrič, Nataša). Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 2003, str. 453–487.
- Zavadlav, Zdenko: *Križarji in Matjaževa vojska na Slovenskem. Po zapiskih iz dnevnika mariborskega oznovca leta 1946*. Ljubljana: Založba Horvat MgM, 1994.
- Zgodovina Slovencev*. Ljubljana: Cankarjeva založba, 1979.
- Žontar, Jože: *Kaznovana podjetnost. Kranjski trgovec in industrialec Franjo Sirc*. Ljubljana: Nova revija, 2005.

Seznam reproduciranega gradiva

Fotografije

Matej Dolničar (SI AS 589 CK ZKS, t. e. 4065)	13
Viktor Avbelj (SI AS 1549 Zbirka fotografij Zgodovinskega arhiva CK ZKS, I./689)	15
Množica pred sodiščem posluša glavno obravnavo (Muzej novejšje zgodovine Slovenije, Fototeka, FS 3991-129)	17
Črtomir Nagode (SI AS 1931 RSNZ SRS, t. e. 585, št. 3938)	23
Aleš Bebler (SI AS 1549 Zbirka fotografij Zgodovinskega arhiva CK ZKS, I./125)	25
Hiša na Mirju 15 – danes (avtor Matej Zalar)	26
Spominska plošča Črtomirju Nagodetu (avtor Matej Zalar)	34
Ljubo Sirc (SI AS 1931 RSNZ SRS, t. e. 584, št. 4137)	36
Nekdanji sodni zapori na Miklošičevi cesti v Ljubljani (SI AS 1549 Zbirka fotografij Zgodovinskega arhiva CK ZKS, IV./36-1)	37
Leon Kavčnik (posredoval Peter Vodopivec)	39
Boris Furlan (SI AS 1931 RSNZ SRS, t. e. 577, št. 9607)	43
Josip Vidmar (SI AS 1549 Zbirka fotografij Zgodovinskega arhiva CK ZKS, I./70-1)	48
Zoran Hribar (SI AS 1931 RSNZ SRS, t. e. 576, št. 10025)	50
Angela Vode (SI AS 1549 Zbirka fotografij Zgodovinskega arhiva CK ZKS, I./881-2)	53
Metod Kumelj (SI AS 1931 RSNZ SRS, t. e. 575, št. 10618)	58
Pavla Hočevnar (SI AS 1931 RSNZ SRS, t. e. 574, št. 11136)	61
Hiša na Hajdrihovi ulici 15 – danes (avtorica Jelka Melik)	61
Svatopluk Zupan (posredovala Sabina Zupan Stojanovski)	62
Svatopluk Zupan – eden od prostovoljcev za obrambo Jugoslavije, april 1941 (posredovala Sabina Zupan Stojanovski)	63
Zapor v Sremski Mitrovici (SI AS 1549 Zbirka fotografij Zgodovinskega arhiva CK ZKS, IV./25-2)	64
Bogdan Stare (SI AS 1267 Republiški upravni organi in zavodi za izvrševanje kazenskih sankcij, podfond Dob, t. e. 480, Zaporniški dosje Bogdana Stareta)	65
Metod Pirc (SI AS 1931 RSNZ SRS, t. e. 573, št. 11900)	67
Vid Lajovic (posredoval Jaroslav Lajovic)	69
Franjo Sirc (posredovala Darja Okorn)	72
Elizabeta (Liza) Hribar (posredovala Angelika Hribar)	74
Družina Hribar po vrnitvi Zorana Hribarja iz zapora (posredovala Angelika Hribar)	75
Franc Snoj (SI AS 1931 RSNZ SRS, t. e. 570, št. 12752)	76
Boris Kraigher (SI AS 1549 Zbirka fotografij Zgodovinskega arhiva CK ZKS, I./29-2)	89
Boris Kidrič in Edvard Kardelj na poti v Pariz, v Kranju, 25. 7. 1946 (SI AS 1549 Zbirka fotografij Zgodovinskega arhiva CK ZKS, I./26-5)	101

Andrej Glušič (AS 1840 Zbirka gradiva o žrtvah italijanskih okupacijskih oblasti, t. e. 22, Kartotečni list interniranca – koncentracijsko taborišče Gonars, št. 641/3741/)	104
Ivan Drčar (SI AS 1920 Zbirka prijavnih listov oficirjev in podoficirjev kraljeve jugoslovanske vojske v Ljubljani, t. e. 1)	105
Andrej Glušič (stoji na sredini) z zavezniškimi oficirji (SI AS 1931 RSNZ SRS, t. e. 490, p. e. 397)	108
Na sredini verjetno John S. Gibbs (SI AS 1931, t. e. 570, št. 13477, kuverta, fotografija št. 26)	119
Jean Ives Lacroix z ženo (posredoval Peter Vodopivec)	120
Sodni senat – z desne: Rihard Knez, Matej Dolničar, Silvester Pakiž in Jože Černe (avtor Vlastja Simončič; Zaveza, Glasilo Nove slovenske zaveze, letnik 3, št. 1, marec 1993, str. 31 /odslej Zaveza/)	156
Tožilec in njegova pomočnika – z leve: Viktor Avbelj, Martin Žalik in Marko Simčič (Zaveza, str. 32)	157
Tožilec Viktor Avbelj bere obtožnico (Zaveza, str. 31)	158
Obtoženci med branjem obtožnice – v prvi vrsti z desne proti levi: Črtomir Nagode, Ljubo Sirc, Leon Kavčnik, Boris Furlan, Zoran Hribar, Angela Vode, Metod Kumelj; druga vrsta z desne proti levi: Pavla Hočevar, Svatopluk Zupan, Bogdan Stare, Metod Pirc, Vid Lajovic, Franjo Sirc, Elizabeta Hribar (Muzej novejšje zgodovine Slovenije, Fototeka, K 5–35)	189
Zaslišanje Pavle Hočevar (Muzej novejšje zgodovine Slovenije, Fototeka, FS 3991-2a)	192
Lucija Skvarča (SI AS 1931 RSNZ SRS, t. e. 568, št. 15032)	197
Miran Engelman (SI AS 1931 RSNZ SRS, t. e. 568, dok. št. 14703)	204
Tožilec Viktor Avbelj zaslišuje Metoda Kumlja (Muzej novejšje zgodovine Slovenije, Fototeka, K 45-3a)	278
Mirko Pleiweiss (SI AS 1920 Zbirka prijavnih listov oficirjev in podoficirjev kraljeve jugoslovanske vojske v Ljubljani, 1941–1942, t. e. 3)	299
Tožilec Viktor Avbelj zaslišuje Leona Kavčnika (Muzej novejšje zgodovine Slovenije, Fototeka, K 45-44a)	314
Avgust Grošelj (SI AS 1931 RSNZ SRS, t. e. 568, št. 15211)	367
Mirko Klinar (SI AS 1920 Zbirka prijavnih listov oficirjev in podoficirjev kraljeve jugoslovanske vojske v Ljubljani, t. e. 2)	380
Glavni obravnavi je bilo mogoče slediti tudi pred sodiščem (Muzej novejšje zgodovine Slovenije, Fototeka, FS 3991-11)	398
Franjo Krener (SI AS 1920 Zbirka prijavnih listov oficirjev in podoficirjev kraljeve jugoslovanske vojske v Ljubljani, t. e. 2)	443
Ljubo Sirc z znanci v Perugi – z desne proti levi: Rudi Hrstka, Ljubo Sirc, Anneliese Holtermann in Žika Maštrovič (SI AS 1931 RSNZ SRS, t. e. 584, št. 4470)	444
Črtomir Nagode si ogleduje dokument, ki mu ga je pokazal tožilec (Zaveza, str. 33, zgoraj)	476
Ivan Marija Čok (posredoval Gorazd Bajc)	530
Ivan Rudolf (posredoval Gorazd Bajc)	531
Edvard Kocbek (SI AS 1549 Zbirka fotografij Zgodovinskega arhiva CK ZKS, I./130)	570
Gizela in Ivan Drčar s hčerko Mojco (SI AS 1931 RSNZ SRS, t. e. 570, št. 13477, kuverta, fotografija št. 13)	583
Ciril Kosmač (SI AS 1549 Zbirka fotografij Zgodovinskega arhiva CK ZKS, I./502)	654

Feliks Lobe (SI AS 1931 RSNZ SRS, t. e. 582, št. 6260)	668
Ferdo Ludvik (Arhiv Odvetniške zbornice Slovenije, Imenik odvetnikov)	705
Josip Čobal (Arhiv Odvetniške zbornice Slovenije, Imenik odvetnikov)	707
Milan Šubic (Arhiv Odvetniške zbornice Slovenije, Imenik odvetnikov)	709
Joahim Ražem (Arhiv Odvetniške zbornice Slovenije, Imenik odvetnikov)	715
Vladimir Ravnihar (Arhiv Odvetniške zbornice Slovenije, Imenik odvetnikov)	720
Josipina Grosman (Arhiv Odvetniške zbornice Slovenije, Imenik odvetnikov)	727
Andrej Kuhar (Arhiv Odvetniške zbornice Slovenije, Imenik odvetnikov)	729
Janko Žirovnik (Arhiv Odvetniške zbornice Slovenije, Imenik odvetnikov)	732
Zaključna beseda obtožencev – spredaj stoji Črtomir Nagode, v prvi vrsti z desne sedijo Ljubo Sirc, Leon Kavčnik, Boris Furlan, Zoran Hribar, Angela Vode in Metod Kumelj, v drugi vrsti Franc Snoj, Pavla Hočevar, Svatopluk Zupan in Bogdan Stare, ob strani pa zagovornika Vladimir Ravnihar in Josipina Grosman (Zaveza, str. 33)	735
Mitja Ribičič (AS 1549 Zbirka fotografij Zgodovinskega arhiva CK ZKS, I./52)	823
Lovro Kuhar – Prežihov Voranc (SI AS 1549 Zbirka fotografij Zgodovinskega arhiva CK ZKS, I./33)	837
Jolanda Poljšak (SI AS 1931 RSNZ SRS, t. e. 582, št. 6270)	932

Dokumenti

Izsek iz Seznama pripornikov v Centralnih zaporih Uprave državne varnosti za Slovenijo, Ljubljana, 24. 10. 1945–17. 8. 1949, knjiga št. 5 (SI AS 1931 RSNZ SRS, t. e. 1070)	9
Dopis Ministrstva za pravosodje LRS Vrhovnemu sodišču LRS, 29. 1. 1947 (SI AS 1237 Vrhovno sodišče RS, t. e. 23, Su 20/4/47/1)	11
Dopis Javnega tožilstva LRS Vrhovnemu sodišču LRS, 28. 7. 1947 (SI AS 1237 Vrhovno sodišče RS, t. e. 258)	14
Pismo Bogdana Derča Črtomirju Nagodetu, 15. 8. 1947 (SI AS 1931 RSNZ SRS. t. e. 585, št. 4126)	32
Pismo Javnega tožilstva LRS Upravi državne varnosti za LRS – podpolkovniku Mitji, 23. 8. 1947 (SI AS 1931 RSNZ SRS, t. e. 585, št. 4124)	33
Pismo Leona Kavčnika odvetniku Milanu Šubicu, 21. 6. 1947 (SI AS 1931 RSNZ SRS, t. e. 590)	40
Iz zaporniškega dosjeja Leona Kavčnika (SI AS 1267 Republiški upravni organi in zavodi za izvrševanje kazenskih sankcij, podfond Dob, t. e. 303)	41
Iz zaporniškega dosjeja Zorana Hribarja (SI AS 1267 Republiški upravni organi in zavodi za izvrševanje kazenskih sankcij, podfond Dob, t. e. 395)	51
Osebni dokument Angele Vode iz obdobja italijanske okupacije (SI AS 1549 Zbirka fotografij Zgodovinskega arhiva CK ZKS, I./881-1)	55
Pismo Pavle Hočevar Ivanu Drčarju, 22. 8. 1946 (SI AS 1931 RSNZ SRS, t. e. 574, št. 11438–11439)	216
Legitimacija in poverilno pismo Slovenskega Rdečega križa v Ljubljani za Metoda Kumlja, 14. 12. 1943 (SI AS 1931 RSNZ SRS, t. e. 575, št. 10618)	283

Potrdilo Podjetja za elektrifikacijo zapada (Terenska sekcija Ljubljana-Črnuče) o nagradi Bogdanu Saretu za vestno in požrtvovalno delo (SI AS 1237 Vrhovno sodišče RS, t. e. 259)	306
Potrdilo Lovskega sveta LR Slovenije, da je Svatopluk Zupan od julija 1946 v dopoldanskem in popoldanskem času delal na za Lovsko zadruogo, Zvezo lovskih društev in Kinološko združenje LR Slovenije, 28. 7. 1947 (SI AS 1237, Vrhovno sodišče RS, t. e. 259)	366
Izjava Josipa Vilfana, da trdno verjame v nedolžnost Borisa Furlana, 29. 7. 1947 (SI AS 1237 Vrhovno sodišče RS, t. e. 259)	545
Izsek iz Nagodetovega dnevnika (SI AS 1931 RSNZ SRS, t. e. 588, št. 1617)	641
Izjava Draga Matanovića, da je moral Leon Kavčnik na ameriškem konzulatu osebno podpisati izjavo o prijavi patenta, 7. 8. 1947 (SI AS 1237 Vrhovno sodišče RS, t. e. 259)	652
»Humanysing Details on the Personality and Character of dr. Boris Furlan« (SI AS 1931 RSNZ SRS, t. e. 580, št. 7880)	666
Potrdilo tovarne Kuverta, da je Vid Lajovic svoje delo opravljal vestno in marljivo, tudi izven delovnega časa in za majhno plačilo, 28. 7. 1947 (SI AS 1237 Vrhovno sodišče RS, t. e. 259)	667
Izjava Feliksa Lobeta o izvoru šifer, ki naj bi jih uporabljala »Nagodetova skupina«, 1. 8. 1947 (SI AS 1237 Vrhovno sodišče RS, t. e. 259)	669
Potrdilo Mestnega narodnoosvobodilnega odbora v Karlovcu o sodelovanju Metoda Pirca z NOG v Karlovcu od marca 1942 do septembra 1943, 19. 6. 1945 (SI AS 1237 Vrhovno sodišče RS, t. e. 259)	742
Posvetovalni zapisnik, sestavljen 11. avgusta 1947 (SI AS 1237 Vrhovno sodišče RS, t. e. 258)	745
Potna dovolilnica Komande Narodne milice v Ljubljani na ime Hočevnar Pavla, 3. 7. 1945 (SI AS 1931 RSNZ SRS, t. e. 586, št. 3338)	851
Neizpolnjena potna dovolilnica komande Narodne milice za mesto Ljubljana, leto 1945 (SI AS 1237 Vrhovno sodišče RS, t. e. 259)	852
»Dozvola« za Metoda Breskvarja, »Štab I. Tenkovske Armije, Ekonomat«, 4. 10. 1945 (SI AS 1237 Vrhovno sodišče RS, t. e. 259)	853
Dovoljenje Kraljeve kvesture v Ljubljani, da se sme Metod Kumelj gibati po mestu tudi po predpisani policijski uri, 16. 8. 1941 (SI AS 1237 Vrhovno sodišče RS, t. e. 259)	854
»Der Befehlshaber der Sicherheitspolizei (SiPO) u. des SD in Italien: Bescheinigung« (za Metoda Kumlja), 22. 12. 1943 (SI AS 1931 RSNZ SRS, t. e. 575, št. 10620)	855
Šifre »Fiziolova potica« in »Vojskin zavitek« (SI AS 1931 RSNZ SRS, t. e. 575, št. 10674)	856
Šifre »Izkušnje podjetij z najboljšimi uspehi« (SI AS 1931 RSNZ SRS, t. e. 582, št. 6387)	857
»800 kg koksa« (SI AS 1931 RSNZ SRS, t. e. 576, št. 10058)	858
Šifre, zasežene pri Metodu Kumlju (SI AS 1931 RSNZ SRS, t. e. 585, št. 4007 in SI AS 1237, t. e. 259)	859
Šifre, zasežene pri Leonu Kavčniku (SI AS 1237 Vrhovno sodišče RS, t. e. 259)	860
»Poslanica bratskemu srbskemu narodu« (SIAS 1931 RSNZ SRS, t. e. 586, št. 3188)	869
»Beležke o Jeanu Robertu« (SI AS 1931 RSNZ SRS, t. e. 586, št. 3124)	871
»Pravda – Ljubljana kliče« (SI AS 1931 RSNZ SRS, t. e. 586, št. 3358)	893
»Glavne linije izgradnje naših železara«, prva stran dokumenta (SI AS 1931 RSNZ SRS, t. e. 583, št. 4764)	895
»Naredba« (SI AS 1931 RSNZ SRS, t. e. 583, št. 4797)	897
Letak »Slovenci zbirajte se okrog Londona« (SI AS 1931 RSNZ SRS, t. e. 585, št. 4012)	912

Dopis »Gorskega štaba 40 Komande Jugoslovenske vojske« – pooblastilo za Cvetka Vihra, 20. 2. 1942 (SI AS 1931 RSNZ SRS, t. e. 585, št. 4013)	915
Pismo, ki vsebuje podatke o šifrah, ki naj bi jih uporabljala Stara pravda, 27. 1. 1942 (SI AS 1931 RSNZ SRS, t. e. 585, št. 4014)	918
Pismo Ljuba Sirca iz Berna pod psevdonimom Léon Oeuvray, naslovljeno na »gospo«, 12. 2. 1944 (SI AS 1237 Vrhovno sodišče RS, t. e. 259)	921
Šifre, ki naj bi jih Črtomir Nagode leta 1943 poslal Ljubu Sircu v Švico (SI AS 1931 RSNZ SRS, t. e. 584, št. 4266)	924
Zapisnik o prisegi Leona Kavčnika »Poglavniku« (Anteju Paveliču), 10. 5. 1941 (SI AS 1931 RSNZ SRS, t. e. 583, št. 4724)	927
Ponarejen potni list na ime Jiří Jelinek (SI AS 1931 RSNZ SRS, t. e. 577, št. 9607)	933
Telegram Ane Traun, 4. 10. 1944 (SI AS 1931 RSNZ SRS, t. e. 577, št. 9817)	945
»Poročilu o konfekciji in pletilstvu« (AS 1931 RSNZ SRS, t. e. 572, št. 12542)	977
Zapisnik o konferenci predilnic, 8. 12. 1945, prva stran dokumenta (SI AS 1931 RSNZ SRS, t. e. 572, št. 12552)	978
»Pravila Jugoslovensko-sovjetske komore«, prva stran dokumenta (SI AS 1931 RSNZ SRS, t. e. 572, št. 12545)	979
»Trebovanje koksa za prvo tromesečje 1947« (SI AS 1931 RSNZ SRS, t. e. 572, št. 12567)	980
Pismo Vincenta Cainkarja Francu Snoju, 27. 11. 1942 (SI AS 1931 RSNZ SRS, t. e. 569, št. 14515)	981
Seznam z naslovom »Zaprti duhovniki po stanju dne 22. sept. 1945« (SI AS 1931 RSNZ SRS, t. e. 569, št. 14548)	984

Kratice in okrajšave

Kratice

AFŽ	Antifašistički front žena (Protifašistična ali »Antifašistična« fronta žensk)
AVNOJ	Antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Jugoslavije (Protifašistični svet narodne osvoboditve Jugoslavije)
BBC	British Broadcasting Corporation (britanska radijska postaja)
CIA	Central Intelligence Agency (ameriška obveščevalna služba, po drugi svetovni vojni naslednica OSS)
CIC	Counter Intelligence Corps (protiobveščevalna služba ameriške vojske)
CK	Centralni komite
CMD	Ciril-Methodova družba
CZ	Cankarjeva založba
ČSR	Češkoslovaška republika
DAPPS	Državno avtomobilsko in prevozno podjetje
DES	Državne elektrarne Slovenije
DFJ	Demokratska federativna Jugoslavija
DMB	domobranec, domobranski ipd.
DOS	Državna obveščevalna služba
DZS	Državna založba Slovenije
EJ	Enciklopedija Jugoslavije
ES	Enciklopedija Slovenije
FLRJ	Federativna ljudska republika Jugoslavija
FNRJ	Federativna narodna republika Jugoslavija
FO	Foreign Office (britansko zunanje ministrstvo)
FSPN	Fakulteta za sociologijo, politične vede in novinarstvo
FSS	Field Secret Section (britanska vojaška varnostna služba)
GILL	Gioventù Italiana del Littorio di Lubiana (mladinska fašistična organizacija)
GOC	Glavni obveščevalni center
GPU	Gosudarstvenoe političeskoe upravlenje (Državna politična uprava)
GRU	Glavne razvedivatelno upravlenie (Centralna uprava sovjetskih obveščevalnih služb)
GŠ	Glavni štab
GŠS	Glavni štab Slovenije
HSS	Hrvatska seljačka stranka (Hrvaška kmečka stranka)
IO	Izvršni odbor
IS	Intelligence Service (nenatančen naziv, ki se je pogosto uporabljal za oznako vseh britanskih tajnih služb)
JA	Jugoslovanska armada
JIC	Jugoslovanski informacijski center
JAD	Jugoslovansko akademsko društvo
JDS	Jugoslovanska demokratska stranka
JLA	Jugoslovanska ljudska armada

JMO	Jugoslovanska muslimanska organizacija
JNAD	Jugoslovansko napredno akademsko društvo
JNOF	Jedinstveni narodnooslobodilački front (Enotna narodnoosvobodilna fronta)
JNS	Jugoslovanska nacionalna stranka
JRZ	Jugoslovanska radikalna zajednica
JSDS	Jugoslovanska socialdemokratska stranka
JSZ	Jugoslovanska strokovna zveza
JUU	Jugoslovansko učiteljsko udruženje
KID	Kranjska industrijska družba
KNOJ	Korpus narodne obrambe Jugoslavije Kominterna Komunistična internacionala
KP	Komunistična partija
KPA	Komunistična partija Avstrije
KPD	Kazensko popoljševalni dom
KPI	Komunistična partija Italije
KPJ	Komunistična partija Jugoslavije
KPS	Komunistična partija Slovenije
KPZ	Kazensko popoljševalni zavod
LF	Ljudska fronta
LFJ	Ljudska fronta Jugoslavije
LRS	Ljudska republika Slovenija
LŠM	Ljudska študentska mladina
MI 6	Military Intelligence 6 (tajna britanska obveščevalna služba)
MK	Mladinska knjiga
MLO	Mestni ljudski odbor
MRP	Mouvement républicain populaire (Narodno republikansko gibanje)
MVAC	Milizia volontaria anticomunista (Prostovoljna protikomunistična milica)
NATO	North Atlantic Treaty Organization (Organizacija severnoatlantske pogodbe)
NDH	Nezavisna država Hrvatska (Neodvisna država Hrvaška)
NDS	Napredna delovna skupnost
NKGB	Narodnyi komissariat gosudarstvennoi bezopasnosti (Ljudski komisariat za državno varnost)
NKKJ	Nacionalni komite kraljevine Jugoslavije
NKOJ	Nacionalni komitet oslobodjenja Jugoslavije (Nacionalni komite osvoboditve Jugoslavije)
NKVD	Narodnyi komissariat vnutrennih del (Ljudski komisariat za notranje zadeve)
NOB	Narodnoosvobodilni boj
NOG	Narodnoosvobodilno gibanje
NOS	Narodnoosvobodilni svet
NOV in POJ	Narodnoosvobodilna vojska in partizanski odredi Jugoslavije
NOV in POS	Narodnoosvobodilna vojska in partizanski odredi Slovenije
NS	Napredna skupnost

NSDAP	Nazionalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei (Nacionalsocialistična nemška delavska stranka, krajše nacistična stranka)
OF	Osvobodilna fronta
OJNS	Omladina Jugoslovenske nacionalne stranke (Mladina Jugoslovenske nacionalne stranke)
Orjuna	Organizacija jugoslovenskih nacionalista (Organizacija jugoslovenskih nacionalistov)
OSS	Office of Strategic Services (Urad za strateške službe, ameriška služba za obveščevalno in sabotažno dejavnost v zasedenih deželah, junij 1941–20. 9. 1945)
OVRA	Opera vigilanza repressione antifascista (tajna fašistična policija)
OZN	Organizacija združenih narodov
Ozna	Odeljenje za zaščito naroda (Oddelek za zaščito naroda)
PTT	Pošta, telegraf, telefon
PWE	Political Warfare Executive
RAF	Royal Air Force (britansko kraljevo vojno letalstvo)
RK	Rdeči križ
RS	Republika Slovenija
RSNZ	Republiški sekretariat za notranje zadeve
RSHA	Reichssicherheitshauptamt
SAZU	Slovenska akademija znanosti in umetnosti
SBL	Slovenski biografski leksikon
SD	Sicherheitsdienst des Reichsführers – SS (varnostno obveščevalna služba SS in NSDAP v času nacistične Nemčije)
SDK	Srpski dobrovoljački korpus (Srbski prostovoljski korpus)
SDS	Samostojna demokratska stranka
SDS	Slovenska demokratska stranka
SDV	Služba državne varnosti
SFRJ	Socialistična federativna republika Jugoslavija
SI AS	EU oznaka za Arhiv Republike Slovenije
SiPO	Sicherheitspolizei (varnostna služba)
SIS	Special Intelligence Service (tajna britanska obveščevalna služba)
SKOJ	Savez komunističke omladine Jugoslavije (Zveza komunistične mladine Jugoslavije)
SLS	Slovenska ljudska stranka
Snč	sodišče narodne časti
SNOO	Slovenski narodnoosvobodilni odbor
SNOS	Slovenski narodnoosvobodilni svet
SNPJ	Slovenska narodna podporna jednota
SNV	Slovenska narodna vojska
SOE	Special Operations Executive (britanska uprava za posebne operacije)
SP	Stara Pravda
SRK	Slovenski Rdeči križ
SRS	Socialistična republika Slovenija
SS	Schutzstaffel (zaščitni ali varnostni oddelki)
SSKJ	Slovar slovenskega knjižnega jezika
SSSR	Savez Sovjetskih Socialističnih Republika (Zveza sovjetskih socialističnih republik)

STO	Svobodno tržaško ozemlje
SU	Sodna uprava
SZ	Sovjetska zveza
SZDL	Socialistična zveza delovnega ljudstva
TANJUG	Telegrafska agencija nove Jugoslavije (Jugoslovanska tiskovna agencija)
TIGR	Trst, Istra, Gorica, Reka
TNA	The National Archives
TPD	Trboveljska premogokopna družba
Udba	Uprava državne bezbednosti (Uprava državne varnosti)
UDV	Uprava državne varnosti
UNRRA	United Nations Relief and Rehabilitation Administration (Organizacija združenih narodov za obnovo in razvoj)
USA	United States of America (Združene države Amerike)
VDV	Vojska državne varnosti
VOS	Varnostnoobveščevalna služba
VS	Vrhovno sodišče
VSZ	Vseslovenska zaveza
VUJA	Vojaška uprava jugoslovanske armade
VZ	Vseslovenska zaveza
ZK	Zveza komunistov
ZKJ	Zveza komunistov Jugoslavije
ZKLD	Zakon o kaznivih dejanjih zoper ljudstvo in državo
ZRN	Zvezna republika Nemčija
ZVK	Zakon o vrstah kazni
ZVU	Zavezniška vojaška uprava
ZKS	Zveza komunistov Slovenije
ZSSR	Zveza sovjetskih socialističnih republik (Sojuz sovjetskih socialističeskikh republik)
ZVU	Zavezniška vojaška uprava

Okrajšave:

---

cit.	citirano
čl.	člen
dec.	december
dipl.	diplomirani/-a
dr.	doktor
g.	gospod
ga.	gospa
ing., inž.	inženir
i.p.	in podobno
ital.	italijanski/-a
i.t.d.	in tako dalje
jan.	januar
jug., jugoslov., jugosl.	jugoslovanski/-a
km	kilometer
kršč.	krščanski/-a, -e, -ih
l.	leto/-a
Lj.	Ljubljana/-i, -e, -o
msgr.	monsignor
nov.	november
n. pr., npr.	na primer
odst.	odstavek
odv.	odvetnik
okt.	oktober
oz., ozir.	oziroma
pl.	plemeniti/-a
pok.	pokojni/-a
por.	poročen/-a
prof.	profesor/-ica
r., roj.	rojen/-a
sept.	sept.
slov.	slovenski/-a
s.v.s.	sodnik vrhovnega sodišča
št.	številka
tč.	točka
t.e.	tehnična enota
t.j.	to je
tkzv.	takozvani/-a, -e
t.l.	tega leta
t.m.	tega meseca
tov.	tovariš/-ica
univ.	univerzitetni/-a
ul.	ulica
v.s.	vrhovno sodišče
zg.	zgornji/-a

Osebno kazalo

- ADLEŠIČ Juro:** 65, 66
- ADAMIČ Louis:** 462, 474, 535, 586, 674, 675, 716, 744, 808, 816, 935, 943
- AHAČIČ Viktor:** 156
- AJHENBERGER, glej Eichenberger
- AJLEC Kornelija:** 72, 1003
- ALBREHT (ALBRECHT) Fran:** 25, 171, 715, 814
- ALEXANDER Harold:** 866
- ALJANČIČ Stanko:** 179, 755
- AMBROŽIČ Bernard:** 944, 945
- ANGEL, glej Engel Feliks
- ANTIČ Igor:** 8, 130, 221, 620, 663, 801, 804, 811, 846, 861–863, 866, 908, 910–911, 929, 943, 1004
- ANTIČ GABER Milica:** 1004, 1005, 1006
- APIHOVA:** 655
- ARENDT Hannah:** 149
- ARHARJEVI:** 972
- ARKO** (profesor): 964, 968, 971
- ARKO** (trgovec): 875
- ARNEJC Janko:** 839
- AŠKERC Anton:** 73
- ATLAS Charles:** 863
- AVBELJ Viktor:** 13, 15, 42, 93, 151, 155–157, 158, 188, 195, 213, 244, 253, 277, 278, 288, 289, 314, 315, 326, 332, 339, 355, 394, 398, 404, 410, 416, 430, 436, 448, 453, 457, 463, 473, 489, 498, 503, 507, 508, 522, 527, 533, 538, 549, 554–555, 559, 564, 578, 579, 583, 587, 592, 595, 596, 605, 614, 617, 623, 627, 662, 670, 689, 733, 748, 901, 1010, 1011
- AVŠIČ Jaka:** 275, 380, 511, 899
- AŽBE:** 292
- AŽMAN Tomislava (Slava), glej Zupan Tomislava (Slava)
- BABIĆ Goran:** 999
- BABIĆ Radomir:** 883, 1002
- BABŠEK Miran:** 971
- BADOGLIO Pietro:** 846, 849
- BAJC Gorazd:** 46, 107, 109–112, 529, 530, 534, 539, 578, 600, 671, 1004, 1011
- BAJIČ Stojan:** 175, 176, 183, 277, 442, 475, 483, 485, 501, 759, 787, 808
- BAJT Aleksander:** 1004
- BAJT Drago:** 1004
- BAJUK:** 964
- BAKARIĆ Vladimir:** 990
- BAKER Raymond:** 861
- BAN, glej Bano Milan
- BANO Milan:** 340, 341, 360, 361–365, 382, 967, 968, 970, 973–974
- BARKER Elisabeth:** 109, 539, 665, 775, 1001
- BARON Hans:** 800
- BARTOL Franja:** 60, 159, 749
- BARUCH Bernard:** 69
- BASAJ Jože:** 117, 569, 575, 580, 582, 646, 791, 792
- BAUER Anton:** 680
- BEBLER Aleš:** 15, 16, 25, 27, 31, 515, 820, 824–825, 961, 963, 1010
- BEČER, glej Bercieri Avgust
- BELGIJKA, glej De Dobbeleer Ema
- BENČINA Boris:** 961
- BENČINA Dušan:** 961
- BENEDIK Valentin:** 174, 277, 442–443, 514, 959, 963
- BENEŠ Edvard:** 804
- BERCIERI Avgust:** 178, 496, 608, 712, 755
- BERČERI, glej Bercieri Avgust
- BERGANT Ivan:** 878
- BERNIK Anton:** 300

- BEVC Ladislav:** 512, 916, 961, 968–970
BEVIN Ernest: 113, 116
BEVK France: 893, 894
BEŽEK Etbin: 916
BIBER Dušan: 110, 1003
BIČANIĆ Rudolf: 46, 542, 650, 653, 654
BINE: 898
BITENC Mirko: 679
BLASCO Vicente Ibáñez: 907
BLATNIK Božidar: 983
BLEIWEIS Mirko, glej Pleiweiss Mirko
BOBEK: 277
BOH Katja: 377, 644, 931
BOJC BIDOVEC Franja: 149, 997
BOJIČ: 959
BORDONOVA mati: 961
BORŠTNIK Božo: 180, 254, 261, 460, 492–493, 517, 518, 549, 605, 626, 642, 721, 757, 837, 964, 970
BORŠTNIK Pavle: 106, 107, 1003
BOŠKIČ Ančka: 957
BRADLEY John F. N.: 96, 1003
BRAMO Giuseppe: 790
BRATUŠA Anton: 661, 901–904
BRATUŠA Karel: 364, 960, 962, 966–967
BRATUŠA (kmet): 149
BRECELJ Anton: 680
BRECELJ Marijan: 813
BRESKVAR Metod: 479, 853, 994, 1013
BRESKVAR Leon: 249
BRESKVAR: 249, 958, 967
BREZIGAR Milko: 110
BROSCH Hans: 829
BROZ Josip - Tito: 2, 3, 8, 13, 17, 27, 30, 44, 70, 77, 80–84, 86, 95, 98, 111, 115, 120, 130, 164, 169, 171, 190, 212, 229, 279, 319, 337, 342, 346, 357, 430, 456, 457, 474, 498, 508, 517, 543, 555, 558, 575, 581, 589, 593, 624, 680, 697, 698, 710, 711, 714, 718, 722, 734, 768, 770, 788, 802, 808, 811, 814–815, 819, 825, 831–832, 833–835, 837, 841–842, 847, 849, 861–867, 880–885, 911, 928, 946, 968, 987–988, 990–992
BÜCHNER Georg: 148
BUDISAVLJEVIĆ Srđan: 81
BUDNA KODRIČ Nataša: 183, 1004, 1006, 1009
BULLITT William Christian ml.: 563, 577, 592–593, 649, 673, 678, 744, 985, 996, 1003
BUMBERRY Henry: 653
CAJNKAR Vincenc, glej Cainkar Vincent
CAINKAR Vincent: 578, 579, 649, 981, 996, 1013,
CANKAR Ana (Anica, Niča): 92, 571
CANKAR Ivan: 52, 92, 171, 738, 894
CANKAR Izidor: 92, 171, 187, 571, 671, 814
CANKAR Vincent, glej Cainkar Vincent
CANKARJEVI: 571
CARR Edward Hallett: 908, 999
CHURCHILL Randolph: 496
CHURCHILL Winston: 84, 96, 97, 99, 102, 539, 586, 812, 826, 861, 865–866, 908, 986
CILKA, glej Skvarča Lucija
CIRMAN: 878
COLNAR Alojz (Lojze): 384, 665
COOPER Alfred Duff: 911
CORONINI (grof): 893–894
CORONINI (grofica): 894
COTIČ Radko: 648, 913, 917, 965
COTIČ (brata): 968
COWLEY Lidija, glej Zwitter Lidija
CVETKOVIĆ Dragiša: 77, 95, 294, 332
ČADEŽ Ivo: 65
ČEFERIN Peter: 145, 1004
ČEH Franc: 90, 648, 661, 901, 903–904, 995
ČERMELJ Lavo: 110, 274, 294, 686
ČERNE Jože: 12, 155–156, 1011
ČERNIGOJ Josip: 166, 205
ČERNIGOJ Vida: 205

- ČOBAL Josip:** 155, 427, 438, 448, 570, 571, 591–592, 622–623, 651, 656, 706–707, 748, 1011
- ČOH Mateja:** 89, 90–91, 102–107, 109, 161, 559, 648, 661, 670, 806, 902–904, 1003–1004
- ČOK Ivan Marija:** 110, 111, 529–530, 573, 1004, 1011
- ČOP** (brata): 974
- ČRNIGOJ Vida,** glej Černigoj Vida
- ČUKIČ:** 175
- D'AMATO Angelo:** 175, 743, 766, 778
- D'ANNUNZIO Gabriele:** 862
- DAVIES Norman:** 96, 1003
- DAVIS Forrest:** 985
- DE DOBBELEER Ema:** 219, 220–222, 263, 406, 472, 603, 605, 637, 696, 772
- DEČEK** (ali DEČKO), glej Lajovic Vid
- DE FERRI:** 894
- DE TALLEYRAND Charles Maurice:** 911
- DERČ Bogdan:** 22, 31–32, 1012
- DERČ Josip:** 22
- DESCARTES René:** 49–50
- DETELA:** 220
- DEŽELAK BARIČ Vida:** 541, 1004
- DICKSON Tom:** 107
- DIMNIK Stanko:** 86–87, 339, 382, 649, 664, 695, 959, 962, 964, 967, 969, 996
- DJUKANOVIČ:** 881
- DOBLEHAR Andrej:** 75, 1004
- DOKLER Marjan:** 679
- DOLGAN Drago:** 657
- DOLENC Ervin:** 53, 837, 1004
- DOLENC Metod:** 939
- DOLINAR Avgust:** 878
- DOLINAR France M.:** 150, 840, 1004
- DOLNIČAR Matej:** 12, 13, 155–156, 647, 748, 780, 1010–1011
- DOMAT** (?)¹⁶⁴⁵ **Anka:** 875
- DORNIK ŠUBELJ Ljuba:** 35, 87, 90–92, 139, 1004–1005
- DRAKULIČ Peter:** 713
- DRČAR Ivan (Matej, Luka):** 91, 92, 105–106, 161–162, 167, 170, 176–177, 180, 182–183, 195, 198, 199, 201, 203–204, 206–211, 214, 216, 218–221, 224–225, 227, 235–236, 238, 242, 244, 246, 311, 313, 322, 334, 347–350, 413, 416, 450, 452, 453–455, 457, 467–468, 474–475, 483–485, 487–488, 494–495, 500–502, 504, 552, 564–566, 582–583, 592, 595–596, 604, 658–659, 664, 676, 687, 691, 697, 703, 711, 751, 753, 754, 756–759, 761, 765, 782, 786–787, 789, 793, 798, 809–810, 816, 818, 820, 993, 1011
- DRČAR Angela,** glej Drčar Gizela
- DRČAR Gizela:** 166, 167, 182–183, 197–198, 224, 230, 246, 563, 565, 582–583, 591, 596, 656, 692, 751, 758, 1011–1012
- DRENOVAC:** 882
- DRENOVEC Franček:** 623
- DRGLIN Zalka:** 531, 1005
- DRLJEVIČ Sekula:** 881, 1002
- DRNOVŠEK Darinka:** 632, 1005
- DUČIČ Jovan:** 943
- DULAR Anja:** 939
- DULAR Lojze:** 354
- DULAR:** 844
- DUNANT J. Henry:** 284
- DUNN READ:** 403, 615, 621
- DUSCHA Paul:** 664
- DÜHRM:** 956
- DWINGER Edwin Erich:** 816
- ĐILAS (DJILAS) Milovan:** 7, 21, 71, 121, 137, 148, 987, 991, 1001, 1005
- ĐORĐEVIČ Jovan:** 868
- ĐUJIČ Momčilo:** 882
- ĐURIŠIČ (Djurišić) Pavle:** 880, 881, 883, 1002

¹⁶⁴⁵ Vprašaj označuje vprašljivost pravilnosti zapisa.

- EICHENBERGER:** 178, 183, 401, 407, 444, 484, 755, 759
- EICHMANN Adolf Karel:** 149
- EISENHOWER Dwight D.:** 792, 982
- ELSTE Alfred:** 150
- ENGEL Feliks:** 175, 178, 336, 401, 407, 441, 753
- ENGELMAN Duša:** 205
- ENGELMAN Milan, glej Engelman Miran**
- ENGELMAN Milena:** 562
- ENGELMAN Mira (Marija)**
- ENGELMAN Milena:** 562
- ENGELMAN Miran:** 166, 167, 180, 183, 204–205, 241–242, 249–250, 260, 273–274, 280, 289–290, 359, 462, 505–506, 562, 692, 701, 727, 740, 751, 756, 758, 1011
- ENGELMAN Vinko:** 166, 562
- EHRlich Lambert:** 675, 848, 965
- ENGELS Friedrich:** 663, 697
- ERJAVEC Fran:** 800
- FABIJAN Janez:** 161, 195, 500, 524
- FAJDIGA Božidar:** 386, 668
- FAJDIGA Vilko:** 676
- FAJFAR Tone:** 16, 55
- FELAHER Julij:** 110, 1001
- FELIKS Ljubo, glej Lobe Feliks**
- FERENC Tone:** 109, 111, 514, 968, 1005
- FERJANČIČ Roman:** 132, 1005
- FERFOLJA Josip:** 274, 294
- FETTICH Oton:** 740, 955
- FIDUKIN:** 941
- FIELDING Temple H.:** 861
- FERLINC Bogdan:** 961, 968
- FILIPIČ Hanzi:** 150
- FILIPOVIĆ Miodrag:** 165
- FILOV Bogdan Dimitrov:** 880, 1000
- FLAJŠER:** 885
- FLEGER:** 270
- FOLMAJER:** 903
- FORNAZARIČ:** 563
- FORTUNA Stanislav:** 272, 1005
- FOTIĆ Konstantin:** 106, 474, 716, 734, 780, 819, 942–943, 1001
- FRANC FERDINAND (nadvojvoda):** 336
- FRANCHETTI Peter Pavel:** 71
- FRANCO Francisco:** 801
- FRANK Stanko:** 147, 1005
- FRFOLJA, glej Ferfolja Josip**
- FURLAN Boris:** 10, 15, 19–20, 27, 29, 36, 39, 42–50, 53–54, 56–57, 72, 93, 102, 106, 109–113, 115–119, 145–146, 150–152, 155, 156, 159, 170, 171, 176, 178–182, 185–187, 189, 192, 195, 196, 211–213, 219, 227–229, 240, 246, 251–256, 260–261, 263–266, 388, 417–426, 431–433, 435–437, 440, 460, 467, 492–496, 498–500, 516–520, 522–529, 531–560, 562–569, 571–487, 589–590, 592–594, 596, 599, 602–607, 612, 613, 615–618, 620, 621, 623–624, 629–632, 634, 637, 639, 642, 646–647, 650–651, 653–654, 656, 657, 660–661, 664–666, 668, 670–675, 690–691, 693–694, 696, 698–700, 702–703, 711, 714–722, 733–735, 737, 744, 748–750, 752, 754–758, 760–763, 767–772, 774–776, 778–779, 819, 824, 836, 861, 891, 933–937, 940–941, 944, 946–948, 950–951, 953, 985, 995–996, 1004–1013, 1014
- FURLAN Borut:** 72, 196, 653–654
- FURLAN Staša:** 651, 950
- FURLAN Vekoslav ml.:** 42
- FURLAN Vekoslav st.:** 42, 159, 749
- FURLAN Virginija:** 42, 159, 749
- G., glej Nagode Črtomir
- GABRIČ Aleš:** 46–50, 82–89, 98–99, 103, 117, 143, 150, 219, 465, 839, 951, 1004–1006
- GALE:** 956
- GANDHI Mohandas Karamčan (Mahatma):** 861
- GANIČ, glej Nagode Črtomir**
- GAVRILOVIĆ Milan:** 819, 1002
- GAVRILOVIĆ Slobodan:** 1000

- GEOHELI Jožef:** 877
- GESTRIN:** 973
- GODEŠA Bojan:** 45–46, 56, 59, 681, 1003, 1006
- GLAVAČ Franc:** 969
- GLOBOČNIK:** 894, 959, 969
- GLUŠIČ Andrej (Vojin):** 104–108, 162–163, 168, 176, 181, 201, 208–210, 220, 239, 244, 246, 256, 269–270, 319, 350, 450, 452, 454, 459, 462, 474, 488, 494, 501–502, 504–505, 648, 661, 670, 687, 691, 697, 703, 720, 753, 757, 765, 767, 799, 804, 809, 843, 901–904, 1004, 1010–1011
- GNIDOVEC Janez:** 680
- GOLOB Roman:** 46
- GOMBAČ Metka:** 61, 1006
- GORŠE Pepca:** 91
- GORŠIČ,** glej Voršič Alojzij
- GORTAN (?):** 810
- GOSAR Andrej:** 27, 179, 755
- GOSTIŠA:** 321, 327, 713
- GRADIŠAR Martin:** 876
- GRADIŠNIK Janez:** 432
- GRALUDA (?) Stanko:** 877
- GRAŠEK Milan:** 951, 953
- GRAZIOLI Emilio:** 395, 396
- GREEN Leonard H.:** 116, 650, 937, 940, 996
- GREGORC:** 968
- GREGORIĆ Pavle:** 885, 1002
- GRIESSER PEČAR Tamara:** 94, 150, 161, 270, 286, 353, 442, 675–676, 679–680, 828, 1006
- GROL Milan:** 82, 84, 178, 248, 262, 319, 344, 403, 437, 470, 496, 653, 712, 755, 819, 988, 991, 1001
- GROM Bogdan:** 435, 656
- GROM Zdenko (Zdene):** 435, 656
- GROSMAN Josipina:** 156, 247, 266, 389, 634–635, 654, 726–727, 735, 748, 1012
- GROSMAN Vladimir:** 156
- GROŠELJ Avgust:** 184, 358, 365, 367, 372, 540, 610, 723–724, 760, 778, 1011
- GRUDEN Igo:** 25
- GRUDEN (družina):** 876
- GRUM France (Franc):** 106, 236, 809–810
- GRÜN Herbert:** 149
- HAAS Herta:** 863
- HABJAN,** glej Fabijan Janez
- HACIN Lovro:** 88, 708
- HALL Donald J.:** 535, 650, 665, 936–937, 995
- HASANBEGOVIČ:** 926
- HAUPTMAN Andrej:** 182, 758
- HEYDRICH Reinhard:** 911
- HELL (ali HULL),** glej Hall Donald J.
- HERRIOT Edouard:** 118, 119, 169, 176, 184, 211–212, 234, 353, 367, 383, 445, 491, 501, 611, 640, 648, 661–662, 671, 674, 696, 723, 741, 753, 759, 772, 777, 907, 995
- HINTERLECHNER Karel:** 23, 24
- HITLER Adolf:** 25, 45, 53–54, 62, 87, 97, 150, 331, 526, 556, 663, 709, 792, 817, 825, 829, 838, 864, 866, 879, 883, 889, 911, 929, 942, 944, 985
- HOBSBAWM Eric:** 101, 1006
- HOČEVAR Franc:** 60
- HOČEVAR Josip:** 173, 511, 898–900, 995, 1010, 1011, 1012, 1013
- HOČEVAR Jože:** 898
- HOČEVAR Marija:** 898
- HOČEVAR Pavla:** 10, 15, 20, 26, 31, 34, 48, 54, 56, 60–61, 91–92, 112, 152, 156, 159–162, 164, 166–167, 169, 170–172, 176–178, 180–182, 184–185, 188–190, 192–195, 197–201, 203–214, 216–227, 229–233, 239–242, 245–246, 250, 259, 267–268, 273–274, 279, 287–288, 292, 305, 307–308, 310, 312–313, 347–348, 350, 354, 359–360, 373, 387, 400, 404, 419, 428, 438, 440, 449–451, 453, 455, 458, 460–462, 464, 466–468, 471–475, 479, 481, 484–485, 487–488, 490, 492–494, 498, 500–501, 504, 506, 513, 517–519, 522–525, 540, 544, 555, 557, 559–560, 603, 637, 639–640, 642–643, 655, 658–659, 664, 687–688, 690, 692–693, 696, 701, 705, 711, 721–723, 726–727, 729, 735–736, 740, 748–750, 753–760, 762–763, 767–768, 770, 772–773, 776–777, 782, 786–787, 789, 793, 777, 798, 804, 810, 816, 818, 820, 824, 851, 974, 993–994

- HOFMAN Branko:** 149
- HOLEŠEK Barbara:** 173, 1006
- HOLTERMANN Anneliese:** 444, **445**, 1011
- HOPTNER Jacob B. (Jack):** 48, **117**, 178, 212, 215, 227, 420–421, 423–424, 431–433, 435–437, 439, 464, 498, 517–518, 520–522, 525–527, 551–553, 555–559, 581, 602, 612–613, 618, 620, 630, 639, 651, 657, 665, 672, 688, 698–699, 721–722, 755, 824, 950, 993, 996, 1001
- HORN Pero:** 960, **968**, 969
- HORVAT Aleksandar:** 925
- HORVAT Pavle (Pavel):** 277, 278
- HOWARD Douglas:** 46
- HRAŠEVEC Franc:** 877
- HREN Franc:** 877
- HRIBAR Aleš:** 74
- HRIBAR Ana (Anica, Niča):** 92
- HRIBAR Angelika:** 52, 74, 75, 1006, 1010
- HRIBAR Dragotin:** 50, 92, 159, 749
- HRIBAR Elizabeta (Liza):** 10, 50, 52, 73–74, 75, 92, 112, 152, 156, 160, 176, 185, 189, 219, 348, 387–389, 646, 703, 726–728, 743, 748, 750, 762, 764, 779, 1010, 1011
- HRIBAR Evgenija:** 50, 159, 749
- HRIBAR Ivan:** 25
- HRIBAR Josip,** glej Hočevar Josip
- HRIBAR Miklavž:** 75
- HRIBAR Monika:** 74
- HRIBAR Rado:** 50
- HRIBAR Stanko:** 13, 155, 748,
- HRIBAR Zoran:** 10, 20, 29, 34, 48, 50–51, 66, 74, 91–93, 112, 114, 118, 152, 156, 159, 161, 162, 164, 165, 167, 169, 170–171, 176, 180–181, 184–186, 189, 191, 199, 200, 203, 215–216, 219, 225, 232–267, 271, 279, 287–288, 292, 296–299, 301, 306, 311, 314, 322–323, 325–327, 330, 346–348, 352, 354, 373, 383, 388, 400, 402, 419–420, 426–428, 437, 440, 446, 449–452, 455–459, 465–466, 468–469, 470, 472–473, 476, 481, 484, 488, 490–494, 498–499, 505–506, 516–520, 540, 544, 547–550, 559–560, 571, 572, 583, 584, 599–600, 603, 605–607, 611, 617–618, 620, 624–640, 642–645, 647, 654, 659–660, 670, 673, 676, 677, 688–690, 692–693, 696, 698, 700, 702, 711, 714, 720, 721, 726–728, 733, 735, 737–738, 744, 748–750, 752, 754, 756–757, 759, 762, 763, 767–778, 809–810, 836, 838–839, 993, 1010, 1011, 1012
- HRIBAR:** 656
- HROVAT Alojzij:** **954**
- HROVATIN Marko:** 38
- HRSTKA Rudi:** 444, **445**, 1011
- HUBAD Matej:** 931
- HUDOMALJ Andrej:** 78, 1006
- HUMEK Črtomir Alojzij, p. Gabrijel:** **678**, 679, 1000
- HUMO Avdo:** 862
- HUTAŘ Vera:** 59, 282, 957, 1006
- IBÁÑEZ Vicente Blasco:** **907**
- ICO:** 339
- IDA:** 930
- IGLIČAR Dušan:** 372
- IRT:** 690, 695
- ISKRA Benjamin:** 474–475, 540, 603
- ISKRA Milan:** **806**
- ISKRA:** 493, 540, 806, 820
- ILEŠIČ Svetozar:** **657**
- IVAN Anton:** **983**
- IVANKO:** 955
- IVO:** 884
- JAGODIČ Jožef:** **679**, 680
- JAKOBIN Ignacij:** 877
- JAKOBIN Viktor:** 877
- JAKOPIČ:** 972
- JANČIKOVIČ Tomo:** **94**, 95, 163, 165, 177, 241, 248, 403, 411–413, 417, 425, 433, 534–535, 563, 565, 568, 570, 574, 587, 600, 629, 633, 650, 661, 665, 588, 692, 698, 712, 718, 751, 754, 761, 767, 769, 946, 996
- JANEZ:** 809–810
- JANEZ PAVEL II.:** 680
- JANŠA Bara:** 975

- JANŠA Janez:** 150
JAVORNIK: 939
GORŠIČ, glej Voršič Alojzij
JELAČIN Ivan: 270
JELEN, glej Peterlin Ernest
JELENC Celestin: 28
JELENIČ Borivoj: 959, 961, 966, 972
JELINEK Jiři, glej Furlan Boris
JELOVEC, glej Jerovec Leon
JELUŠIČ Dušan: 971
JENKO Davorin: 868
JENKO Vid: 963
JERAJ Mateja: 57, 112–114, 117, 620, 632, 997, 1006
JERAJ: 972
JERAS Jože (študent medicine): 958, 961, 971
JERAS (profesor): 958
JEREB: 378
JEROVEC Leon: 397
JEVĐEVIĆ Dobroslav: 336, 337–339, 765, 848, 882, 931, 1000
JEZA Franc: 800, 1008
JEZERŠEK: 964
JONES William M.: 534
JOŠT Josip: 282, 649, 654, 664, 670, 681, 777, 955–956, 996
JOVANOVIĆ Dragoljub: 93, 94–95, 163, 165, 176–178, 213, 215–216, 218, 229, 241, 248, 263, 319–320, 329–330, 341, 344, 388, 389, 403, 408–414, 416–417, 424, 433, 437, 443, 445, 470, 496–497, 563, 565, 579, 587, 600, 608, 611, 629, 633, 663, 678, 688, 692, 712, 751, 754–755, 761, 767, 769, 819, 988, 991–992, 1000
JOVANOVIĆ Nadežda: 1000
JOVO: 974
JOYCE James: 42
JUDT Tony: 96, 98, 100, 1006
JURANČIČ: 963
JURIŠIĆ Momčilo: 176
JURŠIČ Slavko: 903
JUSTIN Ivan: 136, 1006
JUŽNIČ Marjan: 68
KALAN Ernest: 961
KALTENBRUNNER ERNST: 911
KAMBIČ Miha: 299
KANKELJ Josip (Pepe): 713
KARADORĐEVIĆ Aleksander: 843, 881, 990
KARADORĐEVIĆ Arsen: 843
KARADORĐEVIĆ Pavel (knez Pavle): 843, 884, 932, 1002
KARADORĐEVIĆ Peter II. (kralj Peter): 103, 542, 840, 862, 865, 905, 916, 943
KARDELJ Edvard: 39, 80–81, 85, 101, 116, 135, 145, 190, 320, 325, 341, 343, 538, 546, 649, 653, 662–663, 710, 737, 774, 824, 928, 987, 991, 995, 1010
KARLIN Alma: 673
KASTELIC Franciška: 877
KASTELIC Tone: 877
KATARINA VELIKA: 908
KATJUŠA, glej Boh Katja
KAVČIČ Vladimir: 7, 149
KAVČNIK Cecilija: 38, 158, 749
KAVČNIK Ivan: 38, 158, 749
KAVČNIK Leon: 9, 20, 26, 28–30, 34–35, 38–42, 48–49, 63, 66, 78, 83, 91–92, 152, 155, 158, 161, 163–165, 169–172, 178, 185, 189, 191–192, 202–203, 206, 211, 214–218, 223, 225–226, 229, 233, 238, 239, 241, 249, 258, 263, 267, 292, 305–352, 354, 368, 373, 376, 382, 385–388, 400, 403, 406, 408, 409, 414, 416, 429, 439, 441, 466, 468, 470, 476, 480, 481, 483, 485–486, 489, 492, 496–497, 499, 509, 513, 519, 546–547, 565–566, 571, 593, 604, 605, 615, 625–629, 636, 637, 640, 649, 651–652, 657, 660–664, 668, 670–671, 673–674, 681, 686–687, 693–695, 697, 708–714, 735–738, 748–750, 751, 753, 755, 762, 769–771, 773–774, 778, 816, 833, 836, 860–861, 871, 886, 896, 925, 927–928, 930–932, 959, 967, 968, 971, 974–975, 993–995, 1001, 1009–1014
KAVČNIK Sonja: 38, 931
KAZAFURA Krsto: 27

- KAY Theodor H.:** 112, 120, **443**, 598, 599, 601, 605, 608–609, 613–614, 617, 624
- KEKEC Polona:** 143, 1005
- KENDA:** 240
- KERMAVNER Dušan:** 22
- KERN Ivan:** **870**
- KERNC:** 961
- KERNIČAN Niko:** **91**
- KHAM:** 969, 973
- KHAM Milan:** **970**
- KIBALJČIČ Viktor Lvovič,** glej Serge Victor
- KIDRIČ Boris:** 15, **16**, 25, 27, 30–31, 34, 55, 101, 329, 493, 515, 546, 571, 625, 719, 813, 820, 823–825, 828–829, 831, 848, 961, 963, 965, 967, 971, 987, 1010
- KIDRIČ France:** **812**, 813
- KIDRIČ Zdenka:** **825**, 831
- KING William Hilary:** 112, 114–116, 119
- KIRAR:** 877
- KLAVŽAR Karmen:** 56, 1009
- KLEMENC Josip:** **953**, 1001
- KLINAR Anton:** **380**, 1011
- KLINGHAMMER Ernst:** 281, 955–956
- KNEZ Rihard:** **12**, 155–156, 207, 294, 364, 441, 486, 550, 639, 657–665, 668, 684, 748, 1011
- KNEŽEVIĆ Radoje:** **175**
- KOBAL Bojan:** 902
- KOBE Božidar (Božo):** 135, **141**, 1007
- KOBILICA Rudolf:** **59**, 958, 964
- KOCBEK Edvard:** 27, **570**, 597, 826, 932, 960, 963, 1011
- KOCE Juraj:** **83**, 166, 176, 286, 475–476, 642, 959
- KOEBLER:** 903
- KOESTL Janko:** 27
- KOESTLER Arthur:** 79, 121, 149
- KOKALJ Anton:** **932**
- KOLAR Ivan:** **958**, 1006
- KOLEN (?):** 438
- KOTLUŠEK Ivan:** **845**
- KOMLJANEC Joannes:** **875**
- KOMPARE Dušan:** **29**, 364, 369–370, 372, 482, 649, 664, 724, 772, 961, 964–965, 970, 974–975, 996
- KOMŠE,** glej Drčar Ivan
- KONCILIJA Franci:** 740, 1001
- KONCILIJA Žiga:** 8, 15, 19, 1006
- KONTIČ Vidoje:** 903, 905
- KOPAČ Vlasto:** 13, 22, 295, 1009
- KOPRIVA Ernest:** 432
- KOPRIVICA Danilo:** **184**, 378–379, 512, 760, 1000
- KOREN:** 837, 839
- KOROŠEC Anton:** **23**, 24, 800, 812, 820
- KORUN Mile:** 601
- KORUN Tatjana:** **601**, 602, 613
- KORUZA Jože:** 958, 1006
- KOSANOVIČ Sava:** **82**, 537, 538, 588–589, 653–654, 657, 665, 716, 717, 935
- KOSCHAT Michael:** 150
- KOSMAČ Ciril:** **73**, 653–654, 1011
- KOŠAKOVA,** glej Poljšak Jolanda
- KOŠIR Matevž:** 1009
- KOŠIR:** 651
- KOŠUTIČ August:** **82**, **496**, 819
- KOTNIK:** 795
- KOVAČIČ:** 840
- KOZAK Ferdo:** 15, 17–18, 43, **329**, 715
- KOZAK Juš:** **281**, 649, 664, 686, 957, 996
- KOZAK Miklavž:** 281, 957
- KOZAK Primož:** 21, 149
- KOZINA Brane:** 132, 138, 1006
- KOŽAMELJ Marija:** 875
- KRAIGHER Alojz:** 68, 93
- KRAIGHER Boris:** 31, 45, 49, 89, **93**, 117–118, 139, 201, 632, 822, 824, 1010
- KRAIGHER Sergej:** 824
- KRAIGHER Vito:** **129**, 134–135, 141, 824, 827

- KRAJCER** (ali **KRAJCAR**): 959–960, 964
- KRALJ Janko**: 849
- KRALJ** (direktor Papir prometa): 898
- KRALJ** (železarne): 321, 327, 713
- KRAMER Albert**: 62, 277, 286, 510, **812**, 961
- KRAMOLC Božidar**: 931
- KRAMOLC Luka**: 931
- KRAMOLC Nikolaj**: 931
- KRAMOLC**: 178, 755
- KRATOCHWILL Kamilo**: 828
- KRANJC Janez**: 45, 47–49, 953, 969, 1001, 1007
- KRANJC Marijan**: 969, 1001
- KRASNIK Ivanka (Ivka)**: 64
- KRASNIK Virgilij**: 64
- KREJČI Viljem**: 704
- KREK Janez Evangelist**: 52
- KREK Miha**: 24, **88**, 101, 105–106, 175, 410–411, 468, 532, 535, 538, 569, 574, 578–579, 650, 665, 671, 679, 719, 744, 780, 794, 819–820, 847, 935–936, 941, 944
- KREMŽAR Ludvik**: **391**
- KRENNER** (tudi **KRENER**) **Franc**: **442**, 443, 1011
- KRESAL France**: 434, 1007
- KRISTAN Ivan**: 84, 86, 1007
- KRIVIC**: 958, 961, 963–964
- KRIŽMAN Janko**: 728
- KRIŽMAN Jože**: 728
- KRKIČ Marija**: 932
- KRNJEVIČ Juraj**: **381**, 819
- KROŠL** (tudi **KROŠELJ**) **Anton (Tone)**: **379**, 380, 610, 967, 971–974, 1000
- KRÜGER**: 955
- KUČAN Milan**: 42
- KUHAR Alojz**: **111**, 176, 181, 261, 312, 323, 389, 491, 563, 565, 571, 579, 590, 592, 595–596, 605–606, 634, 642, 647, 711, 744, 757, 761, 940
- KUHAR Andrej**: **156**, 293, 294, 481–482, 654, 728–729, 748, 1012
- KUHAR Jolanka**: 952
- KUHAR Lovro**: **837**, 885, 1012
- KUKOLIČ**: 489
- KULOVEC Franc**: 24, **77**
- KUMELJ Ivan**: 57, 159, 749
- KUMELJ Jožefa**: 57, 159, 749
- KUMELJ Metod**: 10, 15, 20, 26–28, 54, 57–60, 88, 90, 92, 151–152, 156, 159, 162, 172, 174, 182, 185, 189, 191, 203, 245, 266–271, 273–294, 307, 312–313, 372, 436, 451, 454–455, 459, 461, 468, 470–471, 481–482, 487–488, 506, 512–513, 553, 606, 638–639, 649, 654–655, 656, 663–665, 670–671, 673, 681, 686, 688, 695, 700, 728–729, 730, 735, 738–740, 748–750, 753, 758, 762–763, 776, 804, 854–855, 859, 901, 931, 954–957, 965–966, 971, 974, 994, 996, 1010–1013
- KUMELJ Vera**: **655**
- KURVALE Dušan**, glej **Kompare Dušan**
- KUŠAR**: 843
- KVEDER Zofka**: 60
- LACROIX Jean Yves Auguste**: 44, **118**, 119–120, 234, 601, 682, 1011
- LAJOVIC Albin**: 68–69
- LAJOVIC Alma**: 70
- LAJOVIC Ana**: 160, 750
- LAJOVIC Anton**: 68, 70, 160, 750
- LAJOVIC Dušan S.**: 106, 1007
- LAJOVIC Jaroslav**: 71, 1010
- LAJOVIC Saša**: 68
- LAJOVIC Vid**: 10, 20, 26, 29, 44, 68–71, 146, 151–152, 156, 160–161, 172, 180, 185, 188–189, 192, 254, 292–293, 306, 367–372, 382, 400, 424, 466, 482–483, 488, 492–493, 513, 517, 520, 540, 549, 594, 603, 605–606, 626, 642, 644, 655, 664–665, 667–668, 685, 701, 719, 721, 725–726, 728, 743, 748, 750, 753, 757, 760–764, 772, 778, 836, 970, 973–974, 1008–1011, 1013
- LAPAJNE Vida**: 29
- LASIČ**: 880
- LAVAL Pierre**: 118
- LAVRIČ Božidar**: **938**, 951, 953

- LAVRENČIČ **Drago**: 430, 610, 692
LAWRENSON **Alec C.**: 44–45, 109, 110–11, 528–529
LEBEDEJEV: 861
LEBEN **Stanko**: 43, 953
LECTARJEV **Tone**: 983
LEMUT **Špela**: 141, 1007
LENARČIČ, glej Lenardič Stane
LENARDIČ **Stane**: 362, 363–364, 649, 664, 772, 958, 961, 967, 972, 996
LENARDIČ: 963
LENIČ **Stanislav**: 353, 501, 676, 678, 679–680, 812
LENIN **Vladimir Iljič**: 30, 663, 929
LENŠČAK **Brane**: 175, 407, 430, 619, 692, 765
LENŠČAK **Dušan**: 175, 619
LENŠČAK **Zdravko**: 175, 619
LEO, glej Kavčnik Leon
LEONARD **Stanley Giuseppe**: 112
LEOPOLDOVA, glej Lipold Ivanka
LESJAK **Josip**: 968
LESKOŠEK **Franc**: 395
LESKOVAR, glej Prekoršek Tugomer
LEVČEVA **sestra**: 380
LEVEC **Ivan**: 380
LEVSTIK **Vladimir**: 25
LIKŠIČEVA: 532
LINHARD: 393
LIPMAN, glej Lippmann Walter
LIPOLD **Franjo**: 183, 485
LIPOLD **Ivanka**: 183, 214, 225, 485, 759
LIPPMANN **Walter**: 500, 1003
LITVINOV **Maksim Maksimovič**: 943
LJOTIČ **Dimitrije**: 339, 942, 943, 1000
LJUBIČ **Milan**: 970, 1007
LLOYD **Margaret**: 654
LOBE **Feliks**: 668, 669, 860, 931, 1012–1013
LOBE **Marija**: 657
LOCATELLI: 894
LOČNIŠKAR: 973–975
LONČAR (sestri): 875
LONČAR: 964
LONDON **Artur**: 149
LORENSON, glej Lawrenson Alec C.
LORKOVIČ **Mladen**: 277
LOSINGER (družina): 497, 871
LOWE **Keith**: 1
LOŽAR: 277
LUBE **Marija**, glej Lobe Marija
LUBEJ **Franjo**: 971
LUČOVNIK **Hinko**: 13, 155, 748, 780
LUGONJA: 943
LUDVIK (član Straže v viharju): 992
LUDVIK (sodelavec Franceta Gruma in Ivana Drčarja): 810
LUDVIK **Ferdo**: 31, 656, 704, 705–706, 748, 1012
LUKA, glej Drčar Ivan
LUKAČEVIČ **Vojislav**: 881, 1003
LUKAN **Mitja**: 282, 740, 939, 957
LUKINIČ **Edmund**: 377
LUKINIČ **Ivana (Ivka)**: 67, 377
LUTHAR **Oto**: 1007
MACKENZIE **Wiliam James Milliar**: 109, 1007
MACLEAN **Fitzroy**: 865
MAČEK **Ivan**: 10, 139, 823
MAČEK **Janko**: 83, 1007
MAČEK **Vladimir (Vladko)**: 82, 84, 95, 165, 185, 277, 379, 381, 497, 760, 780, 794, 819, 886, 965, 991
MAČEK (povezan s Staro pravdo): 964
MAČEK (tajnik dolenskega okrožja): 572
MAČKOVŠEK **Janko**: 27–28, 286, 287, 340, 507, 961
MAČUS **Franjo**: 538, 539, 650, 775

- MAHNIČ Anton:** 889
MAIER Ruth: 532
MAJARON Ferdinand: 650, 937, 940, 995
MAKLECOV Aleksander: 128, 1007
MALAVAŠIČ Roman: 875
MALIČ Boško: 165
MAMIĆ Tino: 30
MANDIĆ Ante: 81
MANIU Juliu: 146, 1001
MANN Thomas: 907
 MARCHAM, glej Markham Reuben H.
MARČIČ Karel: 900
MARJANOVIĆ: 165
MARKHAM Reuben H.: 536–537, 664, 650
MARKO: 277
MARN Olga: 579, 699
MARN Janez: 681, 864, 975
MAROLT Tone: 353
MARTINC Ivan: 300, 302
MARTINJAK Dore: 295, 970
MARUŠIČ Drago: 44, 532, 718, 813, 940
MARUŠIČ Tomaž: 43, 1006
MARX Karl: 113, 130, 663, 697, 929, 990
MASARYK Jan: 908
MASARYK Tomáš Garrigue: 908
MAŠTROVIĆ Ante: 294
MAŠTROVIĆ Žika: 444–445, 1011
MATANOVIČ Drago: 637, 651, 652, 668, 1013
 MATEJ, glej Drčar Ivan
MATES (?): 845
MATHEWS Kenneth: 939
MATIJEVIĆ Krešimir: 882, 1007
MAVER: 967
MELIK Anton: 657, 953
MELIK Jelka: 28, 54, 112–114, 620, 998, 1006–1007, 1010
MERMOLJA Mirko: 274
MERVEC Franc: 678, 679–680
MEYER Eliah: 112, 600, 1003
MIHAILOVIĆ Draža: 8, 25, 27–28, 35, 61, 69, 72, 100, 104, 106, 173–175, 177, 336, 339, 378, 380, 382, 437, 543, 694, 728, 753, 791, 794, 845–846, 848, 862, 880–881, 884, 905, 958, 968, 971
MIHAJLOVIĆ Miodrag: 902
MIHLER: 959
MIKLAVČIČ Maks: 676, 680
MIKLIČ Vera: 939
MIKOLA Milko: 150
MIKULIĆ Branko: 42
MIKUŽ Metod: 17, 98, 181, 318–319, 664, 908, 1007
MILHARČIČ HLADNIK Mirjam: 56, 150, 1009
MILIĆ: 882
MILJEVIĆ Nikola: 931
MILJUŠ: 882
 MILLS, glej Platts - Mills John
MILOSAVLJEVIĆ: 273
MILOVANOVIĆ George: 107
 MIRJAN (MIRJANA, MIRJAM), glej Hočevar Pavla
 MIRKO, glej Hribar Zoran
MISELJ Vadim: 172, 407, 620, 753, 765
MISELJ Vladimir: 172, 175, 407, 441, 507, 537, 620, 753, 775, 936, 941, 650, 654, 690, 718
MLAKAR Boris: 894, 1007
MLEJNIKOV (?): 790
MLEKUŽ Franc: 282, 740
MOHORIČ Milena: 655
MOHORIČ Stana: 655
MOJSTER: 959
MOLNAR: 955
MOLOTOV Vjačeslav Mihajlovič: 45, 53, 97
MONTGOMERY Bernard Law: 365, 792
MORGAN Frederick E.: 794, 1001
MORGAN William D.: 164
 MRAK Črtomir, glej Marn Janez

- MRMOLJA Josip, glej Ferfolja Josip
- MRZEL Ludvik: 804**
- MUKIČ, glej Kumelj Metod
- MUMFORD Bryant: 717**
- MUNIK (?)**: 959
- MURATOVIČ, glej Ratković Jovanka
- MURKO Vlado: 541**
- MURN** (družina iz Podgore): 877
- MURPHY Robert Daniel: 865, 1002**
- MUSAKADIĆ Fehim: 884**
- MUSSOLINI Benito**: 333, 881, 834, 846, 864, 866, 890, 988
- NADRAH Ignacij: 676**
- NADJ** (tudi NAĐ) **Kosta: 861**
- NAGLIČ Vladimir: 432, 612**
- NAGODE Anton**: 22, 158, 748
- NAGODE Črtomir**: 8–10, 15–32, 34–39, 42–49, 52–54, 56–57, 59, 61, 63, 66, 68–69, 72, 74, 78, 80, 83, 86–88, 90–95, 98, 100, 104, 106, 109–112, 114–116, 118–119, 121–122, 126, 133, 141, 145, 147–148, 150–153, 155, 158, 160–165, 167, 169–180, 182–187, 189–195, 197–200, 203, 206–212, 215, 218–233, 235–241, 243, 248–251, 257–264, 266, 267, 271–277, 278, 282, 285–292, 295–303, 305–308, 310–215, 320–322, 324–328, 333–335, 337, 339, 340, 344, 346, 348–349, 351–355, 357–365, 367–375, 377–379, 381–383, 385–386, 388–389, 391, 398–409, 414, 416–419, 424–426, 429, 431, 434, 437, 439–441, 443–450, 453, 455, 458–461, 464–483, 485–511, 513–516, 519, 520, 524, 534, 538, 540, 547, 560–572, 575, 582–583, 589–608, 610–611, 614–616, 618, 620, 623, 625–628, 631, 632, 638–645, 647–649, 651, 654–658, 660–662, 664, 669, 688, 690–697, 700–711, 713–715, 718–729, 731–736, 741, 743, 744, 748, 750, 753–762, 764, 766–779, 782, 787, 789, 795, 806, 809, 811, 816, 818, 824, 835, 839, 845, 849–850, 856, 861, 869, 874, 886, 898–901, 907, 916, 924, 930–931, 939, 943, 958–969, 971–976, 993–995, 999, 1004–1014
- NAGODE Silva**: 22, 31, 34, 158, 656, 748
- NATLAČEN Marko ml.**: 619
- NATLAČEN Marko st.**: 24, 76, 675, 828–829, 969
- NAVI, glej Nadj Kosta
- NAZOR Vladimir: 619**
- NEČAK Dušan: 150**
- NEDIĆ Milan**: 339, 711, 864, 879, 942, 943, 1001
- NEUBAUER Robert: 707**
- NINČIĆ Momčilo: 862, 1002**
- NINČIĆ HUMO Olga: 862**
- NOVAK Fran: 44, 73**
- NOVAK Karel**: 28, 102, 104, 173–175, 184, 227, 230–231, 275, 295, 358, 379–380, 440–443, 513–514, 684, 764, 848, 870, 965, 968–969, 971
- NOVAK Vida: 73**
- NOVY Lili: 73, 156, 1001**
- OBEREIGNER Elizabeta**: 50, 73, 160, 750
- OBEREIGNER Henrik pl.**: 73, 160, 750
- OBERSNEL Maks: 179, 326, 376, 385–387, 485, 755, 774, 778**
- OBRAČUNČ Rudolf: 839**
- OČIMA (?) Zlata: 383**
- OESTERREICHER Gerhard: 894**
- OEUVRAY Jean: 871**
- OEUVRAY Léon**: 684, 921, 995, 1014
- OGRIN Marija: 300**
- OKORN Darja: 68, 1010**
- OMAHEN: 875**
- OMAHEN H.**: 877
- OREHAR Anton: 678**
- OREL Andrej, glej Vode Angela
- ORŠANIČ Zlata: 665**
- ORWELL George: 564**
- OSTBORN (?)**: 614
- OSTERC Slavko: 25**
- OSWALD: 381**
- OTRIN Blaž: 1009**
- OVEN Anton: 968**

- PACE-FRIEDENSBURG Marino:** 893, 894
- PAHONI (?)**: 633
- PAKIŽ Silverij:** 12, 155–156, 230, 259–260, 266, 389–390, 426–427, 437–438, 442–443, 447–448, 461, 480, 544, 748, 1002, 1011
- PARKER**, glej Barker Elisabeth
- PAŠIĆ Nikola:** 988
- PATER K.**, glej Šorli Peter
- PAVČNIK Marijan:** 43, 1007
- PAVELIĆ Ante:** 333, 627, 695, 697, 864, 883, 927, 948, 989, 995, 1014
- PAVLIČ:** 327, 976
- PAVLIN Alojzij:** 300
- PAVO:** 845
- PEAKE Charles:** 114, 115–117, 119, 1000
- PEHANI Milena:** 458
- PEKIĆ Pavle:** 92
- PERAČ:** 898
- PERAIČ:** 395
- PERKO Matija:** 973–974
- PERME Frane:** 876
- PEROVŠEK Jurij:** 1007
- PERŠUH Ivo:** 828, 968–969
- PETAİN Henry Philippe:** 118, 811
- PETER** (kurir): 91, 92, 161, 166–167, 169, 176, 180–181, 183, 185, 193, 195–197, 199, 206, 209, 211, 222, 224, 230, 232, 234–236, 238–239, 241–242, 259–260, 263, 266, 310, 350, 352, 387–388, 401, 404, 413, 419, 426, 450, 457, 467, 474, 485–486, 488, 501, 506, 640, 658–659, 664, 687, 692, 701, 728, 750, 753, 756–759, 762, 770, 773, 777, 782, 787, 799, 809–811, 816, 818, 820, 993
- PETERKA Frančiška:** 73
- PETERLIN Ernest:** 87, 105, 173, 442–443, 514, 650, 970
- PETKOV Nikola Dimitrij:** 146, 1001–1002
- PETRANOVIĆ Branko:** 176, 942, 1008
- PETRIČ Franci:** 678, 1002
- PETROVIĆ Mihailo (Mika):** 46, 536, 542, 650, 653–654
- PETROVIČ:** 950
- PEVEC:** 875
- PIJ XII.:** 680
- PIJADE Moša:** 128, 130, 146–147, 861, 880–881, 884, 970, 987–988, 1008
- PIŁSUDSKI Józef:** 943
- PINKO Janez:** 679
- PIRC Boris:** 75
- PIRC Ciril:** 35, 67, 71
- PIRC France (Franc, Franjo):** 379, 380
- PIRC Marko:** 68
- PIRC Metod:** 10, 19–20, 29, 60, 67–68, 120, 152, 156, 160, 165–166, 172, 178–179, 184–185, 188–189, 191, 215, 223, 233–234, 260, 307, 326, 372–386, 402, 426, 485, 512–513, 617, 644, 655, 668, 683–685, 702, 731, 741–742, 748–750, 753, 755, 760, 762, 763, 774, 778, 1010–1011, 1013
- PIRC Olga:** 175
- PIRJEVEC Jože:** 26, 30, 82, 95, 98–100, 108, 1008
- PIRKMAJER Otmar:** 270, 961
- PISTOTNIK Slavko:** 901, 904, 905–906
- PITACCO Gigi**, glej Pitacco Giorgio
- PITACCO Giorgio:** 148, 952
- PITAMIC Leonid:** 396
- PLATON:** 148
- PLATTS - MILLS John:** 653
- PLEIWEISS Mirko:** 299, 1011
- PLENIČAR Dušan:** 69
- PLENIČAR Marjan:** 971, 974
- POBERAJ Alma**, glej Lajovic Alma
- PODGORC Valentin:** 791
- PODGORNIK** (kurir): 161, 181, 183, 193, 224, 450, 455, 474, 750, 757, 759
- PODHORSKY:** 926
- POGAČNIK Jožef:** 840
- POGAČNIK Milan:** 968
- POGAČNIK:** 969
- POKORN Jože:** 132

- POKROVSKI Mihail Nikolajevič:** 929
- POLEC Janko:** 147, 952, 1008
- POLIČ Zoran:** 138
- POLJŠAK Ana:** 930
- POLJŠAK Ivan:** 337, 338–339, 351, 649
- POLJŠAK Jolanda:** 339, 649, 662, 930, 932, 995, 1012
- POLJŠAK Stanko:** 930
- POPOVIĆ Krsto:** 881, 1001
- POTEMKIN Grigorij Aleksandrovič:** 908
- POTOKAR Ivo:** 959, 972–973
- PRAH Adolf:** 616, 621
- PREKORŠEK Ivan:** 174
- PREKORŠEK Tugomer:** 174, 177, 291, 380, 512, 660, 706, 754, 764, 913, 921
- PREMK Martin:** 104, 1008
- PRENNER Ljuba:** 143
- PREPELUH Marko:** 704
- PREZELJ Ivan:** 102, 105, 173, 442, 899, 970
- PREŽIHOV Voranc,** glej Kuhar Lovro
- PRIBIČEVIĆ Rade:** 332, 341, 671, 713, 931
- PRIBIČEVIČ,** glej Pribičević Rade
- PRICA Srđan:** 115, 118
- PRIMC:** 716
- PROTIĆ Stojan:** 970
- PRPIĆ Krista:** 166, 167, 177, 185, 379, 380–381, 393, 416, 429, 437–438, 615, 692, 751, 754, 760
- PUC Boris:** 813
- PUC Dinko:** 813
- PUCELJ Ivan:** 62
- PUHAR Alenka:** 53, 150, 655, 1004–1006, 1009
- PUREBER:** 874
- PURIĆ Božidar:** 543, 717
- PUŠ Ludvik:** 791
- RAČIĆ Puniša:** 989
- RADICA Bogdan:** 474, 475, 532, 540, 564, 577, 593, 603, 649, 761, 986, 996
- RADIĆ Anton,** glej Radić Antun
- RADIĆ Antun:** 497
- RADIĆ Marija:** 989, 1001
- RADIĆ Stjepan:** 94, 496, 510, 988, 989
- RADO:** 810
- RADOLIČ,** glej Radulić
- RADULIĆ:** 183, 222, 485, 759,
- RADULOVIĆ,** glej Radulić
- RAIČ Dragan:** 296, 301, 326–327, 649, 664, 975–976, 996
- RAIČ (Rajič) Zoran,** glej Raič Dragan
- RAINER Friedrich:** 88, 89–90, 150, 171, 281, 285, 357, 515, 553, 648, 770–771, 894, 901
- RAJKO Ciril:** 273
- RAJŠTER Brigita:** 143, 1005
- RAKOČEVIĆ Milan:** 177, 291, 443, 512, 706, 754, 764, 879, 881
- RAMŠAK Jure:** 800, 1008
- RANKOVIĆ Aleksandar:** 822, 987, 999
- RANT Gvido:** 677
- RATHAUS (?):** 843
- RATKOVIĆ Jovanka:** 333, 713
- RAUTER Dušan:** 219
- RAUTER Josip:** 219, 637
- RAUTER Mici:** 219
- RAUTER ZELENKO Sonja:** 219
- RAVNIHAR Božena (Boža):** 531, 934
- RAVNIHAR Evgenij:** 813
- RAVNIHAR Vladimir:** 44, 146, 156, 228, 229, 264–265, 292–293, 305–306, 365, 367, 370–372, 424–426, 439–440, 464, 482–483, 513, 547–548, 550, 553, 623–624, 635, 637, 655–656, 685, 719–720, 723, 728–729, 734–735, 744, 748, 1012
- RAVTER,** glej Rauter Josip
- RAŽEM Joahim:** 155, 304–306, 480, 542–544, 546, 588–589, 653, 657, 683, 714–715, 717, 734, 1002
- REGENT Ivan:** 213
- REICHER:** 281

- REKAR Ciril:** 328, 713
REMEC Vladimir: 791, 1003
RENER Tanja: 1004–1006
REPE Božo: 150, 1008
RIBAR Ivan: 988
RIBBENTROP Joachim von: 45, 53, 97
RIBIČIČ Josip: 822
RIBIČIČ Mitja: 10, 822, 823, 1012
RIBNIKAR Stane: 655
RISTIČ, glej Sirc Ljubo
RITIG (tudi RITTIG) Svetozar: 992
ROBERT Jean: 660, 871, 994, 1013
ROBINSON Anthony Henry: 44, 614
ROBOTTI Mario: 878
ROGELJ: 942
ROGELJ J. N.: 944
ROJIC Karl: 877
ROJINA Ciril: 656
ROOSEVELT Anna Eleanor: 221
ROOSEVELT Franklin Delano: 84, 96, 97, 102, 221, 462, 811–812, 826, 985–987
RÖSENER Erwin: 87, 88, 335, 954
ROSINA Igor: 249
ROZANOV Vasilij Vasiljevič: 97
ROZINA Igor, glej Rosina Igor
ROZMAN: 790
ROŽMAN Gregorij: 88, 89, 150, 538, 676, 679, 811–812, 820, 878
RUDOLF Ivan: 110, 111, 529–531, 650, 664, 718, 775, 934, 995, 1011
RUPNIK Leon: 87, 88–89, 178, 340–341, 361–362, 755, 790, 847, 967, 973
RUPNIK Vuk: 790, 818
RUS Josip (Joža): 15, 381, 382, 826
RUS Jože: 86, 562, 594, 760
RUSANOV Kolja: 807
RUTH (Miss): 532–534, 602, 613, 630
RYBÁŘ Miran: 529, 530
SAJE Francšek: 166, 180, 272, 364, 999
SAJOVIC Maja: 844
SAJOVIC Marija: 623
SAJOVIC Rudolf: 47, 48–49, 584, 654, 939
SAMONIG (tudi SAMONIGG): 954–955
SAVNIK Dušan: 27, 28, 62–63, 362, 958, 961–962, 964–966, 971–973
SCOPES Leonard Arthur: 112, 113–115, 117, 120, 170, 177, 211, 247, 436, 527, 556, 601, 610, 613, 617–618, 620, 631, 633
SEKEL Katja, glej Boh Katja
SEKULIČ Miloš: 942
SENEKOVIČ Sergej: 172, 175, 178, 401, 407, 441, 661, 690, 753, 755, 765, 845
SERGE Viktor: 864
SERNEC Dušan: 81, 286, 729, 813
SERNEC Ferdinand: 89–90, 104–105, 648, 661, 670, 691, 703, 767, 901–906
SERŠE Aleksandra: 1004, 1006, 1009
SEVER France: 877
SEVER Rihard Hubert: 339, 967–968
SIKORSKI Wladyslaw Eugeniusz: 943
SIMČIČ Marjan: 13, 155, 157, 231, 748, 1011
SIMIČ Vladimir: 952, 1008
SIMOVIČ Dušan: 82, 805
SINATRA Frank: 861
SIRC Franc: 71, 160, 750
SIRC Franjo: 10, 19–20, 35, 67, 71–72, 152, 156, 158, 160, 165, 185, 189, 390–398, 434, 553, 617, 645–646, 648–649, 655–656, 664, 695, 701–702, 731–732, 743, 748, 750, 752, 760, 762, 764, 766, 769, 778, 844, 977, 994, 996, 1010–1011
SIRC Ivo: 743
SIRC Ljubo: 8–10, 13, 15–16, 19–20, 25–31, 34–39, 48, 57, 59, 63–64, 66, 68, 70–71, 73, 76, 78, 83, 87–88, 90–93, 95, 100, 105–106, 112–114, 116–120, 150, 155, 158, 161, 163, 165–167, 169, 171–178, 180, 183–185, 188–189, 191, 196, 202–203, 211–212, 214–215, 218–219, 223, 225, 229, 230, 233, 237, 241, 249–250, 255, 267, 271, 275, 281, 285–286, 292, 295, 305, 307, 309, 311–313, 315, 320, 322, 325, 329, 330, 332, 338, 346–347, 352, 355, 357–358, 360, 361–362, 364, 368, 373, 375–376, 377, 379–381,

383–386, 390, 393–395, 399–414, 416–419, 421–423, 426–448, 450, 466, 468–470, 472–476, 482, 484–485, 487, 491–492, 497, 499–500, 503, 506, 509–510, 513–515, 518–521, 523, 525–527, 537, 540–543, 549–560, 562–569, 571, 574, 578, 585, 587–588, 592–593, 595–597, 599–604, 606–625, 627–629, 637, 640, 642, 644–645, 647–651, 653, 656, 660–662, 664–665, 668, 670, 673, 684, 690, 692–693, 695–698, 701–702, 706–707, 711, 720–725, 731, 735–736, 748, 750–751, 753–754, 756, 759–762, 764, 766, 768–773, 778–779, 806, 824, 835, 844–845, 869–871, 899, 921, 924, 931, 958–962, 964, 966–967, 971–972, 974–975, 985, 994–995, 1008, 1010–1012, 1014

SIRC Magdalena (Magda): 71, 160, 750

SIRC Zdenka: 35, 71, 114, 158, 748

SIRC (družina): 396, 766

SKABERNE Franc: 940

SKALA Hugo: 952

SKOBERNE (družina): 825

SKVARČA Lucija: 166, 167, 183, 197, 235, 237, 562, 566, 582–583, 588, 590–591, 593, 595–596, 656, 692–693, 702, 744, 751, 759–760, 770, 778, 810, 1011

SMODLAKA Josip: 992

SMOLČIČ Vjekoslav: 386

SMOLE Dominik: 1, 79, 121

SMOLE Jože: 42

SNOJ Angela: 166

SNOJ Anton: 561, 750

SNOJ Franc: 3, 10, 20, 34, 39, 46, 48–49, 76–78, 83, 92, 106, 112, 116, 151–152, 166, 215, 222, 237, 388–389, 411–412, 414–417, 432, 434, 437, 479, 492–495, 497–500, 522–523, 525, 532, 535, 540, 542, 551–552, 554, 559–598, 604, 630, 646–647, 649–650, 656–657, 661, 664–665, 670–675, 678–681, 689–690, 692, 694, 698–699, 702, 706, 708, 712, 716, 719, 722, 734, 735, 743–744, 748, 750, 752, 756, 760, 762, 764, 767–771, 775–776, 778–779, 861, 934–936, 941, 944, 981–982, 984–986, 996, 1010, 1012, 1014

SNOJ Jože: 26, 28, 29, 30, 35, 39, 42, 333, 1009

SNOJ Marija: 561, 750

SNOJ Marjan: 499

SNOJ Venčeslav: 677, 679, 680

SOKRAT: 148

SPEHNJAK Katarina: 112, 120, 443, 602, 1008

SREBRNIČ Jože: 894

STEPINAC Alojzije Viktor: 100, 680, 791, 820

STAHANOV Aleksej Grigorjevič: 910

STADLER Franc: 828

STALIN Josif Visarionovič: 30, 45, 53–54, 84, 96–98, 100, 102, 181, 462, 663, 825–826, 849, 861, 864–865, 879, 929, 943, 985–986

STANIŠIČ Bajo: 880, 881, 1000

STANOJEVIČ: 653

STANOVNIK Aleš: 829

STANTE Jernej: 134–135, 1008

STARE Bogdan: 10, 20, 26, 29, 65–66, 146, 152, 155, 161, 172, 183, 185, 187–189, 191, 233, 249, 265, 294–307, 326–327, 348, 466, 472–473, 480, 484–485, 493, 513, 608, 643–644, 649, 683, 686, 694, 696, 700–701, 714, 735–736, 741, 748, 750, 753, 759, 762, 776–777, 958, 975–976, 996, 1008, 1011–1013

STARE Miloš: 28, 683, 714, 847

STARE Vendelin ml.: 66, 683

STARE Vendelin st.: 65, 159, 749

STARE Štefanija: 65, 159, 749

STEPOTIČ Ivan: 331

STEVENSON Ralph Clarmont Skrine: 113

STOJADINOVIČ Milan: 65, 294, 943, 991

STROSSMAYER Josip Juraj: 992

SUBOTIČ Ivan: 947

SUBOTIČ (družina): 165

SUBOTIČ: 165

SUPANČIČ Drago: 282, 649, 654, 664, 670, 681, 740, 777, 955–956, 996

SUPANČIČ Karol: 955

SUPANČIČ Valburga: 955

SUVOROV Aleksander Vasiljevič: 863

SVETEK Lev: 953

SVETINA Ivo: 10

SZEKELI Katja, glej Boh Katja

- ŠABEC Antony:** 578, 671
ŠAVNIK Leo: 645
ŠELIH Alenka: 1004–1006
ŠENTJURC Lidija: 541, 819, 824, 1004
ŠILIH Niko: 10, 91, 92
ŠIMENC France (iz Dragatuša): 875
ŠIMNOVEC Zlatko, glej Šimunac Zlatko
ŠIMUNAC Zlatko: 67, 668
ŠKEBE Silvester: 569, 982
ŠKERBEC Matija: 847, 965
ŠKERJANC Lucijan Marija: 25
ŠKERLAVAJ Bogumil: 875
ŠKOF Rudolf: 969
ŠKOFLJANEC KLASINC Andreja: 102, 791, 847–848, 1008
ŠKRLAK Jože: 297, 301
ŠKULJ Karel: 847
ŠMAJD Albin: 295, 335, 848
ŠNUDERL Makso: 17
ŠOBER Marjan: 959, 963
ŠOLAR Jakob: 27, 161, 524, 576, 676, 779, 964–965
ŠORLI Peter: 183, 208, 469, 501, 658, 818
ŠORN Mojca: 377, 1008
ŠPINDLER Jože: 56, 800
ŠTEFAN: 877
ŠTEINER Martin: 81, 85, 1008
ŠTEMPIHAR Juri (Jurij): 431, 432, 523, 554
ŠTURM Franc: 15, 25
ŠTURM Lovro: 132, 1005
ŠUBAŠIČ Ivan: 2, 8, 13, 44, 80, 81–82, 85–86, 92, 99, 106, 111, 169, 190, 212, 229, 319, 346, 430, 433, 496, 498, 517, 555, 558, 575, 581, 624, 698, 710, 768, 815, 819, 632–835, 837, 847–849, 866, 870, 937, 944, 987, 991
ŠUBIC Janek: 713, 931
ŠUBIC Milan: 40, 145, 155, 342, 445, 479, 512–513, 627–628, 637, 651, 653, 663, 708–709, 748, 931, 1012
ŠUBIC Stanko: 931
ŠUBIC Valerija: 931
ŠUBIC Vladimir, glej Šubic Milan
ŠUKLJE Lujo: 272
ŠUKLJE Rapa: 1004–1006
ŠUKLJE Vladimir: 272, 970
ŠUNDIČ: 943
ŠUTEJ Juraj: 82, 85, 178, 229, 319, 329, 344, 403, 496, 568, 570, 574, 646, 712, 755, 819, 991
ŠUŠTERŠIČ Jožef: 680
TAVČAR: 383
TESLA Nikola: 943
TIČ Valentin: 931
TITO (pristaš Draže Mihailovića iz Trsta): 337
TODT Fritz: 849
TORKAR Igor: 149
TORKAR, glej Potokar
TORNARI: 790
TOMŠE, glej Drčar Ivan
TOMŠIČ Tone: 54, 632, 728, 824
TOMŠIČ Vida: 74, 632, 728
TRAUN (TRAVEN) Ana: 579, 651, 654, 665, 674–675, 699, 945, 996, 1014
TROCKI Lev Davidovič: 849, 864
TROHA Nevenka: 166, 1008
TRŠAN Lojz: 56, 664, 1008
TRUMAN Harry S.: 96, 107, 812
TUMA Boris: 371
TUMA Branimir: 371
TUMA Henrik: 68, 371
TUMA Ostoje: 371, 655
TUMA Zoran: 371
TURŠIČ Anton: 240, 256–257, 260, 264, 327, 427, 663, 700, 733, 769, 776
TURŠIČ Andrej: 462
UDE Lojze st.: 599, 651, 657
UDE (?): 959–960

- URBANC** (študent iz Stražišča pri Kranju): 67, 384
- URBANC** (kapetan): 655
- URBANČIČ Marija**: 877
- URDIČ**, glej Uršič Andrej
- URŠIČ Andrej**: 27, 961
- URŠIČ**: 874
- VAC Janko**: 903
- VAFEIADES Markos** (general Markos): 181
- VALANT**: 295
- VAREGA Ferdinand**: 897
- VASIČ**: 880
- VAUHNİK Vladimir**: 8, 28, 105, 172–173, 176, 187, 226, 231, 275, 285, 407, 441–442, 508, 511, 514–515, 538, 665, 695, 697, 753–754, 764, 771, 773, 775, 899–900, 948, 996
- VAVPETIČ Lado**: 431, 432, 554
- VEHOVAR**: 397
- VELEBIT Vladimir**: 536, 537, 651, 654, 665, 674, 719, 775
- VENGŽINEK (?)**: 943
- VERBIČ Janez**: 656
- VERGINELLA Marta**: 1004–1006
- VIDEČNIK Igor**: 800, 1008
- VIDMAR Ignacij**: 877
- VIDMAR Josip st.**: 171
- VIDMAR Josip ml.**: 15, 25, 46, 47, 48, 50, 73, 187, 299, 586, 618, 654, 710, 715–716, 931, 1010
- VIDMAR Josipina**: 171
- VIDMAR Meta**: 171
- VIDMAR Milan**: 171
- VIDMAR Nada**: 171
- VIDMAR Stane**: 171, 299
- VIDMAR** (družina): 814
- VIHAR Ciril**: 489
- VIHER** Cvetko, glej Cotič Radko
- VILDER Većeslav**: 272, 530, 573
- VILFAN Josip**: 45, 543, 544–545, 668, 716, 1013
- VILFAN Joža**: 45, 49, 893, 894
- VILFAN Sergij**: 147, 1007
- VILLA Francisco (Pancho)**: 861
- VITEK** (ali **VIDEK**): 958, 963–964
- VIVODA Marijan**: 134, 1007
- VLASIĆ Anđelko**: 496, 1007
- VODE Angela**: 10, 15, 20, 26–27, 29, 39, 43, 45–47, 52–57, 59, 61, 91–93, 112, 114, 116–117, 145, 150, 152, 155, 159, 162, 169–172, 180–183, 185, 187, 189, 191, 193–194, 200, 202–203, 206–212, 219–221, 223, 229, 231, 236, 239–240, 244–245, 254, 265, 267–274, 278–279, 287–289, 296, 340, 347, 350, 361, 393, 404, 422, 428, 431–432, 448–465, 462, 468, 472–473, 484–485, 487–488, 492, 498, 503, 513, 559, 572, 585, 591, 599, 605, 632, 637–640, 654–660, 670, 679, 680, 686–688, 690, 693, 696, 700, 706–708, 711, 722, 735, 737–739, 748–750, 753, 756–759, 762–763, 767–768, 772, 776–777, 789, 799, 804–816, 818, 820, 822, 824, 839, 842–844, 993, 1012
- VODE Anton**: 52, 159, 749
- VODE Franciška**: 52, 159, 749
- VODOPIVEC Peter**: 13, 22, 26–28, 30, 35, 39, 42, 44–46, 50, 62, 65, 80, 83–85, 118–119, 151, 295, 333, 1009–1011
- VODOPIVEC Vinko**: 957
- VODUŠEK STARIČ Jera**, glej Vodušek Starič Jerca
- VODUŠEK STARIČ Jerca**: 44, 46–47, 85–87, 94, 97, 99, 100–101, 105, 108–112, 135, 171–172, 175, 180, 272, 277, 286, 340, 364, 380, 382, 384, 443, 538–539, 602, 650, 657, 664, 775, 790, 893, 916, 959, 964, 968–969, 1009
- VOGT Josef (Jožef)**: 88, 90, 281, 282, 284, 515, 553, 648–649, 661, 664, 730, 901, 954–955, 996
- VOJIN**, glej Glušič Andrej
- VOLČJAK Viktor**: 149, 997
- VOLK**, glej Vauhnik Vladimir
- VORŠIČ Alojzij**: 117, 569, 575, 580, 646,
- VOVK Anton**: 88, 161, 179, 183, 282, 676, 677–680, 839, 847, 969, 1009
- VRATUŠA Anton**: 42

- VRBNJAK Metka:** 183, 1009
- VRČON Branko:** 28, 86–87, 166, 250, 562, 594, 760, 833, 842, 961
- VRHOVEC** (ing.): 391
- VRHUNEC Vinko:** 568, 939, 961
- VUIČIĆ Stjepan:** 65
- WADDAMS Frank Christopher:** 112, 116, 120, 600, 601, 609–611, 613, 615–617, 623–624, 1001
- WEDAM Albin:** 959, 961–962, 973
- WESTEN August:** 925
- WESTEN** (družina): 165
- WEINTHAL:** 943
- WILSON Henry Maitland:** 896
- ZABUKOVEC Vincenc:** 838
- ZAGORSKI Cvetko:** 149
- ZAJC Anton:** 877
- ZAJEC Marjan:** 335, 514, 695, 877
- ZALAR Jože:** 944
- ZALAR Matej:** 1010
- ZAVADLAV Zdenko:** 104, 1009
- ZALOKAR Alojz:** 964
- ZANOŠKARJEVI** (družina Gizele Drčar, roje-ne Zanoškar): 583
- ZEMLJAK,** glej Mačus Franjo
- ZEMLJAK Joško:** 538
- ZIDAR** Andrej, glej Leon Kavčnik
- ZIDARIČ Boris:** 435, 1000
- ZIDARIČ Ksenija:** 435, 656
- ZIHERL Boris:** 15
- ZLATKOVIČ:** 960
- ZLATOPER Grga:** 219, 221, 263, 317, 406, 454, 474–475, 490, 493, 540, 603, 650, 667, 806, 820, 850, 994
- ZMUGG** (?): 954
- ZOLA Émile:** 149
- ZOR Vinko:** 679
- ZORKO Roman:** 296, 300
- ZUPAN** Drago, glej Supančič Drago
- ZUPAN Bogdan:** 364, 964
- ZUPAN Francka:** 875
- ZUPAN Ivan ml.:** 958
- ZUPAN Ivan st.:** 62, 159, 749
- ZUPAN Svatopluk:** 10, 20, 26, 29, 44, 62–64, 92, 146, 152, 156, 159, 161, 165, 170–172, 184–185, 189, 191, 203, 247, 292–293, 351–368, 400, 473, 478, 482, 488, 513, 540, 610, 635, 643, 649, 654–655, 661, 664–665, 681–682, 694, 696, 701, 719, 722–724, 735–736, 741, 748–750, 753, 759, 762–763, 777–778, 898, 958–959, 961, 964, 966, 973, 996, 1010–1013
- ZUPAN Sabina:** 62, 159, 749
- ZUPAN Tomislava (Slava):** 64, 898
- ZUPAN Vitomil:** 149
- ZUPAN STOJANOVSKI Sabina:** 64, 1010
- ZUPANČIČ** Drago, glej Supančič Drago
- ZUPANČIČ Helena:** 877
- ZUPANČIČ Janez:** 877
- ZUPANČIČ Jernej:** 877
- ZUPANIČ** (tudi ŽUPANIČ) Niko: 953
- ZWITTER Fran:** 25
- ZWITTER Lidija:** 939
- ŽAGAR:** 655
- ŽAGAR Peter:** 959
- ŽAJDELA Ivo:** 102, 1003
- ŽAKELJ Stanko:** 680
- ŽALIK Martin:** 13, 155, 157, 225, 244, 246, 265, 271, 280, 284–285, 287–288, 293, 325, 337, 339, 343, 346, 349–350, 353–357, 361, 364, 370–371, 375, 381–382, 392–393, 425, 448, 454, 456, 461–462, 501–502, 508, 513, 515, 549, 554–555, 561, 566, 571–575, 592–593, 595–597, 633–634, 647, 649–650, 677, 679, 748, 1011
- ŽEBOT Ciril:** 46, 800
- ŽIROVNIK Janko:** 156, 383–386, 391–392, 397, 448, 553, 623, 655, 683–684, 731–732, 748, 1012
- ŽITNIK Franc:** 391, 844

ŽITNIK Rudolf: 961, 968

ŽONTAR Jože: 60, 72–73, 1009

ŽUJOVIĆ Sreten: 987, 1003

ŽUPANČIČ Oton: 73, 171, 187, 715, 814, 910

ŽUPEC Franc (ali Francček): 965

ŽUŽEK Aleš: 681, 1003

ŽUŽEK Gabrijela: 648, 921

Mateja Jeraj, Jelka Melik
Kazenski proces proti Črtomirju Nagodetu in soobtoženim
Študija in prikaz procesa

Recenzenta:

Peter Vodopivec, Gorazd Bajc

Jezikovni pregled uvodne študije:

Milena Fabiani

Urednik:

Matevž Košir

Izdal in založil:

Arhiv Republike Slovenije

Zanj odgovarja:

Bojan Cvelfar

Oblikovanje:

GALdesign

Tisk:

Tiskarna Januš

Naklada:

300 izvodov

Ljubljana 2015

Tako imenovani Nagodetov proces konec julija in avgusta 1947 je bil – kot je znano – prvi med povojnimi političnimi procesi v Sloveniji, ki so ga – po predhodnih sodnih procesih proti nemškim častnikom, sodelavcem okupacijskih oblasti ter nasprotnikom partizanstva in komunizma – slovenske komunistične oblasti uprizorile proti predvojnim in medvojnimi simpatizerjem in zaveznikom. Jedro obtoženih, ki so jih obtožili protidržavne dejavnosti in vohunjenja, so predstavljali pripadniki januarja leta 1942 zaradi nestrinjanja s politiko vodstva OF do Mihailovića iz OF izključene skupine Črtomirja Nagodeta, priključili pa so jim še svobodomiselnih izobražencev, ki so bili v vojnem času sicer odkrito protiokupatorsko usmerjeni in celo privrženci partizanskega odporništva, vendar so se s komunistično politiko in voditelji že med vojno ali neposredno po njej razšli. Za slovenski komunistični vrh, ki je sojenje zrežiral, je bil Nagodetov proces simbolen obračun s predvojno nekomunistično, vendar svobodomiselnimi in demokratično inteligenco, ki je tudi v novih, povojnih razmerah vztrajala pri zahtevi po spoštovanju temeljnih načel politične demokracije in pluralizma, hkrati pa tudi svarilo dejanskim in potencialnim političnim nasprotnikom, predvsem iz vrst starih političnih strank, naj opustijo misel na kakršnokoli opozicijsko dejavnost. Sodišče je tri obtožene zaradi vohunjenja in delovanja proti »ljudski oblasti« obsodilo na smrt (Nagodeta so tudi usmrtili), drugim pa je izreklo dolgoletne zaporne kazni.

Nagodetov proces je v povojnem slovenskem časopisju kot v pozneje objavljeni spominski in strokovni literaturi vzbudil razmeroma veliko pozornosti. Toda podrobnejše, monografsko zasnovane zgodovinske obravnave procesa in njegovega ozadja se doslej ni lotil še nihče med raziskovalci. V roke jo dobivamo šele s knjigo dr. Mateje Jeraj in dr. Jelke Melik, ki proces na eni strani kritično in poglobljeno predstavljata z uvodnima razpravama o njegovem poteku, vzrokih in okoliščinah, z biografijami obtoženih in obsojenih ter s prikazom takratnega kazenskega prava in sodstva v Sloveniji, na drugi pa s premišljeno izbranim gradivom sodnega postopka.

Peter Vodopivec

Namen obeh avtoric je bil z znanstveno metodo prikazati ključne značilnosti enega izmed osrednjih političnih momentov prvega povojnega obdobja na Slovenskem v okviru nove Titove Jugoslavije in objaviti najrelevantnejše primarne vire procesa, ki je znan po prvoobtoženem Črtomirju Nagodetu. Lahko rečemo, da jima je zahteven in tudi nadvse ambiciozen načrt popolnoma uspel. Pred nami je torej resna zgodovinska študija, ki jo odlikuje pozorna in tehtna analiza ter interpretacija vzrokov, ki so leta 1947 pripeljali do sojenja in naposled obsodbe skupine intelektualcev, obtoženih protidržavne delovanja.

Knjiga bo brez dvoma zelo zanimiva in hkrati nadvse koristna za zgodovinarje ter druge poznavalce in preučevalce preteklosti kot tudi za politologe, sociologe, pravne strokovnjake in druge ter ne nazadnje novinarje.

Gorazd Bajc

35 €

ISBN: 978-961-6638-27-2

9 789616 638272